

शब्दरत्नमहोदधिः

[प्रथमो भागः]

*

(अजोड संस्कृत-गुजराती शब्दकोश
संशोधित-संस्कारित-परिवर्धित आवृत्ति)

*

संकलनकर्ता-

प. पू. आचार्यदेव श्री विजयनीतिसूरीश्वरजी म. सा.ना
शिष्यरत्न पंन्यासप्रवर -
श्री मुक्तिविजयजी गणिवर

*

प्रेरक-

प. पू. आचार्यदेव श्री विजयमहेन्द्रसूरीश्वरजी म. सा.ना
शिष्यरत्न परमपूज्य आचार्य -
श्री हेमप्रभसूरीश्वरजी म. सा.

*

तृतीय आवृत्तिना संपादक - संशोधक - संवर्धक -
पं. श्रीअंबालाल प्रेमचंद शाह
व्याकरणतीर्थ

*

प्रकाशकः

श्रीविजयनीतिसूरीश्वरजी जैन पुस्तकालय ट्रस्टः
अमदावाद-१

प्रकाशकः

श्री चारुचन्द्र भोगीलाल शाह
एम्. कोम्.; एलएल. बी.

ट्रस्टी - श्री विजयनीतिसूरीश्वरजी जैन पुस्तकालय ट्रस्ट,
५६/१ गांधीमार्ग, श्री महावीरस्वामी देरासर पास,
अमदावाद-१

प्रथम आवृत्ति : वि.सं. १९९३, वी.सं. २४६३, सने १९३७

द्वितीय आवृत्ति : वि.सं. २०४१, वी.सं. २५११, सने १९८५

तृतीय आवृत्ति : वि.सं. २०६१, वी.सं. २५३१, सने २००५

[त्रण भागना सेटनी कीमत रू. ७५०/००]

(त्रण भाग एक साधे ज मळसे)

टाइप सेटिंग :

प्रिन्ट पोईट, २३, ४थो माळ,
इलोरा कोम. सेन्टर, अमदावाद-१

मुद्रक :

युनिक ऑफसेट
एन. आर. एस्टेट, तावडीपुरा,
शाहीबाग, अमदावाद-४

પ્રકાશકીય નિવેદન

“શબ્દરત્નમહોદયિ સંસ્કૃત-ગુજરાતી શબ્દકોશ”નું સંસ્કરણ થયું તેમાં મારા પિતાશ્રી શેઠ ભોગીલાલ સાંકળચંદ પ્રકાશક તરીકે હતા. તેની બીજી આવૃત્તિ એ પછીનાં ૪૮ વર્ષ પછી પુનઃસંસ્કરણ પામી મારા હાથે પ્રકાશિત થઈ તે એક યોગાનુયોગ થયો; તેમના પુત્ર તરીકે મને આ મહાન લાભ આ રીતે સંવત ૨૦૪૧, સને ૧૯૮૫માં મળ્યો.

વળી, પુનઃસંસ્કરણ કરેલા કોશની બીજી આવૃત્તિની નકલો અપ્રાપ્ય થઈ છે. આથી તેને પુનર્મુદ્રણ કરવાની જરૂરિયાત ઊભી થઈ તેનું આજે પુનર્મુદ્રણ થઈ રહ્યું છે ત્યારે પ્રકાશકીય નિવેદન આપવું જરૂરી લાગ્યું છે.

પુનઃસંસ્કરણ તથા પુનર્મુદ્રણ વચ્ચેનાં ૨૦ વર્ષના સમયના ગાળામાં ઘણા બનાવો બન્યા. પરમપૂજ્ય મહાન તપસ્વી શાંતમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત શ્રી વિજય મંગળપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબનું સ્વર્ગગમન થયું, તેમની જગ્યાએ પરમપૂજ્ય મહાન તપસ્વી શાંતમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત શ્રી અરિહંત સિદ્ધસૂરીશ્વરજી ગચ્છાધિપતિ બન્યા. આ કોશના પુનર્મુદ્રણમાં તેમના શુભ આશીર્વાદ અંમોને પ્રાપ્ત થયા છે. વળી આ કોશની પ્રગતિમાં પૂરો સહકાર આપનાર પરમપૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી હેમપ્રભવિજયજી મહારાજસાહેબ તથા પરમપૂજ્ય તપસ્વી મુનિશ્રી અનંત ભદ્રવિજયજી મહારાજસાહેબ અનુક્રમે પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી અને પરમપૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી અનંતભદ્રવિજયજી મહારાજસાહેબ બન્યા. વળી પ્રસ્તાવનાનું લખાણ આપનાર પરમપૂજ્ય પંન્યાસ શ્રી પ્રદ્યુમ્ન વિજયજી મહારાજસાહેબ, પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી પ્રદ્યુમ્ન સૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબ બન્યા અને આ બીજી આવૃત્તિનું સંશોધન કરનાર પંડિત અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ સ્વર્ગવાસી થયા. આ સમયગાળામાં આવી ઘટનાઓ બની ગઈ.

આ સઘળા કાર્યમાં એટલે કે પુનઃસંસ્કરણ વખતે તેમજ પુનર્મુદ્રણ વખતે પરમપૂજ્ય આચાર્યશ્રી મહેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબના સુવિનિત શિષ્યરત્ન પરમપૂજ્ય આચાર્યશ્રી હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબ તથા તપસ્વી પંન્યાસ શ્રી અનંત ભદ્રવિજયજી મહારાજસાહેબ તથા વિદ્વત્વર્ય મુનિરાજ શ્રી મણિપ્રભવિજયજી મહારાજસાહેબ આદિ મુનિ મહારાજસાહેબોનું શુભ પ્રેરણાભર્યું માર્ગદર્શન મળતું રહ્યું છે તેમનો હું ઉપકાર માનું છું.

પરમપૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત પ્રદ્યુમ્નસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબે પુનઃસંસ્કરણ વખતે પ્રસ્તાવના લખી આપવા વિનંતી કરતાં તેમણે “પુનઃસંસ્કરણને આવકાર” લખી આપ્યો હતો જે પુનર્મુદ્રણ વખતે સમાવવામાં આવેલ છે. તેમનો હું આભાર માનું છું.

તે રીતે પૂજ્ય મુનિ મહારાજ શ્રી મણિપ્રભવિજયજીને પ્રસ્તાવના માટે વિનંતી કરતાં તેમણે પણ “શબ્દકોશની સફર” લખી આપી હતી, જે પુનર્મુદ્રણ વખતે સમાવવામાં આવી છે. તેમનો હું આભાર માનું છે.

આ પુનર્મુદ્રણના કાર્યમાં જે જે સંસ્થાઓનો આર્થિક લાભ લીધો છે તેનો હું ઋણી છું.

આ પુનર્મુદ્રણ ફાઈનલ પ્રૂફ સંશોધક પરમપૂજ્ય આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબના સમુદાયના સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય સાધ્વીજી મહારાજસાહેબ લાવણ્યશ્રીજી મહારાજસાહેબનાં શિષ્યા પરિવારનો આભાર માનું છું.

આ કાર્યમાં મને ‘નવભારત સાહિત્ય મંદિર’નો ઘણો સહકાર મળ્યો છે અને તેના કારણે ધારી ઘણી જવાબદારીઓ તેમણે ઉપાડી લીધી હોવાથી તેમનો પણ હું આભારી છું.

આ કાર્યમાં મારી સંસ્થાના અન્ય ટ્રસ્ટીઓ શ્રી શ્રીયકભાઈ અરવિંદભાઈ શેઠ, શ્રી નિખિલેશ ચાડચંદ શેઠ તથા શ્રી જવાનમલજી શેષમલજીએ જે સહકાર આપ્યો છે તે બદલ તેમનો હું આભારી છું.

આ કાર્યમાં પ્રૂફ તપાસનાર પંડિત શ્રી દિલીપભાઈ તથા પંડિત શ્રી પરેશભાઈ તથા મુદ્રણ કરનાર યુનિક ઓફસેટ, અમદાવાદ તથા આકર્ષક બાઈન્ડિંગ કરનાર ઉમિયા બુક-બાઈન્ડિંગ વર્ક્સના રાજુભાઈનો આભારી છું.

વિક્રમ સંવત

૨૦૬૦, અક્ષયતૃતીયા

—ચારુચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ

પુનઃ સંસ્કરણને આવકાર

[ત્રીજી આવૃત્તિનો]

અનંત ઉપકારી અરિહંતોએ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો છે. અધિગમ સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિનું કારણ સમ્યગ્જ્ઞાન છે. જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું હોય છે - મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન. આ પાંચ જ્ઞાનમાં ચાર જ્ઞાનને મૂંગા કહેવામાં આવે છે. જ્યારે શ્રુતજ્ઞાન ખોલતું જ્ઞાન છે. લોકાલોકપ્રકાશક કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પછી પણ તે જ્ઞાનદ્વારા જોયેલા અને જાણેલા ભાવોનું નિરૂપણ કરવા શ્રુતજ્ઞાનનો જ સહારો લેવો પડે છે. આ શ્રુત ચૌદ પ્રકારનું છે. તેમાં પ્રથમ પ્રકાર છે - અક્ષરશ્રુત. સમગ્ર દ્વાદશાંગી અક્ષરશ્રુતમય છે તેના સમ્યગ્ બોધ માટે અક્ષરને કિંવા અક્ષર સમૂહરૂપ શબ્દને જાણવો અનિવાર્ય છે. શબ્દ અને અર્થ તો અવિનાભાવ સંબંધે સંપૂર્ણ છે. સમ્યગ્ અર્થબોધ માટે પ્રથમ તો શબ્દને જ સમ્યગ્ રીતે તેના અવિકલ સ્વરૂપે જાણવો જોઈએ. જો શબ્દ જ તેના સ્વ-સ્વરૂપે જાણી લેવાય તો તેના જ માધ્યમથી શબ્દાતીત પદાર્થ સાથેનું અનુસંધાન સુગમ પડે છે. 'પરા'ને પામવાનો પ્રારંભ તો 'વૈખરી'થી જ કરવો પડે છે, 'વૈખરી'થી શરૂ થયેલી યાત્રા જ 'મધ્યમા' 'પશ્યન્તી'ને ઓળંગીને અંતે 'પરા'માં પર્યવસિત થાય છે. માટે પ્રથમ શબ્દને જ સમ્યગ્ જ્ઞાત કરવો જોઈએ.

'एकः शब्दः सम्यग् ज्ञातः सम्यक् प्रयुक्तः स्वर्गलोके कामधुग् भवति !' એ ઋષિવાણીમાં પણ શ્રીઆચારાંગસૂત્રની 'जे एगं जाणइ से सव्वं जाणइ'નો જ પડઘો સંભળાય છે.

કોશની ઉપકારકતા-

શુદ્ધ શબ્દ જ શુદ્ધ અર્થને આપી શકે. શુદ્ધ શાસ્ત્રાર્થબોધને માટે ભાષાબોધ અનિવાર્ય છે, અને ભાષાબોધ માટે વ્યાકરણ તથા કોશ બંને એકસરખાં જ ઉપકારક છે.

વ્યાકરણથી વ્યુત્પત્તિલાભ થાય છે તો કોશજ્ઞાનથી શબ્દવૈવિધ્ય અને શબ્દનો સમ્યગ્ વિન્યાસ કિંવા સમ્યગ્ વિનિયોગ, યથાયોગ્ય સ્થાને શબ્દનું સંયોજન વગેરે ઘણા બધા લાભ થાય છે. પ્રાપ્ત ભાષાજ્ઞાનમાં બોધની અભિવૃદ્ધિ કોશના સતત વપરાશથી થાય છે. સ્વર-વર્ણ એકલા અથવા તેનો સમૂહ તે શબ્દ છે. એ સ્વર-વર્ણના ભેદે શબ્દભેદ અને શબ્દભેદે કેવા કેવા અર્થભેદ થાય છે, તેથી કેવા અનર્થ થાય છે તે કોઈ પણ ભાષાના અભ્યાસીને અજાણ્યું નથી. એક સ્થળે આ સંદર્ભે યથાર્થ જ કહ્યું છે કે - 'भिद्यते वर्णभेदेऽर्थस्तद्भेदे च क्रियाभिदा तदभिदायामभीष्टार्थनाशोऽनर्थश्च निश्चितम् ।।'.

એટલે કોઈ પણ ભાષાના ગ્રંથોના પઠન-પાઠન-વાચન-લેખન-સર્જનમાં શબ્દાર્થને જાણવો આવશ્યક છે. એક શબ્દના અનેક અર્થ અને એક જ અર્થને દર્શાવનારા અનેક શબ્દ એ બંને રીતે શબ્દ-અર્થને જાણવા-

ગ્રહવા-અંગ્રહવા જોઈએ. તે માટે પ્રાચીન આર્યાવર્તમાં શ્રમણ-બ્રાહ્મણનાં વિદ્યાકુળમાં શિશુવયમાં જ બાળકને કોશગ્રંથ કંઠસ્થ કરાવવામાં આવતા અને તે જ સંદર્ભે કાળજથી સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાના સતત વિકસતા-વધતા સાહિત્ય કાજે, ભાષાના વિશાળ અને વિશદ બોધ કાજે કોશ રચવાનું પણ ચાલુ જ રહ્યું છે. કંઠે કરવામાં સુગમ રહે તે માટે શ્લોકબદ્ધ કોશો જૈન પરંપરામાં અને અજૈન પરંપરામાં સંખ્યાબંધ રચાયા છે, રચાય છે અને હજી રચાશે. કોશ સાહિત્યમાં જૈન પરંપરાનું પણ આગવું પ્રદાન છે. પરમાર્હત કવિરાજ ધનપાલ, ધનંજય અને કલિકાલસર્વજ્ઞ આ. શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજથી લઈને યાવત્ આજ સુધી 'સુશીલ નામમાલા' સુધી આ પરંપરા ચાલુ રહી છે. (સંસ્કૃત સાહિત્યના ઐતિહાસિક સંદર્ભે કોશ સાહિત્યની રૂપરેખા સંપાદકે જ પોતાના નિવેદનમાં આપી છે. માટે તેનો અહીં માત્ર અંગુલિનિર્દેશ જ ઉચિત છે.)

પ્રસ્તુત પ્રકાશનની ઉપાદેયતા—

પદ્યબદ્ધ કોશના સર્જનની અવેજીમાં વીસમા સૈકામાં જે રીતે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથોનું પઠન-પાઠન વધ્યું અને ક્ષયોપશમની મંદતા વગેરે કારણો અને ખાસ કરીને અન્ય ભાષામાં અંગ્રેજી-ગુજરાતી શબ્દકોશ, સંસ્કૃત-અંગ્રેજી શબ્દકોશ, હિન્દી-ગુજરાતી શબ્દકોશના જ અનુકરણમાં અને ઉપયોગી થવાની દૃષ્ટિએ આવા સંસ્કૃત-ગુજરાતી કોશનું અસ્તિત્વ આવિર્ભાવ પામ્યું. એવા જ વાતાવરણમાં આ કોશનું સર્જન થયું — જન્મ થયો. વિ. સં. ૧૯૮૩ (સને ૧૯૩૭)માં પરમ શાસન-પ્રભાવક, તીર્થોદ્ધારક, પ્રશમાદિ ગુણાનિધિ પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજની પ્રેરણાથી તેઓશ્રીના શિષ્યરત્ન પૂ. પં. શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણિએ સંકલિત તેમજ સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાન પંડિતોની મદદથી આ કોશની સંકલના-સંરચના કરાવી અને વિશાળ શબ્દ સમૂહને સુગમ અર્થબોધ થાય એ રીતે આમાં આમેજ કર્યો. એ વખતે પણ જેવું આ કોશનું પ્રકાશન થયું કે તત્કાલ જ આને ઉમળકાભેર આવકાર મળ્યો. વિશાળ વિદ્યાર્થીવર્ગ, નવોદિત અધ્યાપકવર્ગ, આનો વારંવાર ઉપયોગ કરીને પોતાનું શબ્દભંડોળ અને શબ્દાર્થજ્ઞાન સતત વધારતો રહ્યો, વધુ ને વધુ તેનો વપરાશ-ઉપયોગ થતો રહ્યો.

તે વખતે મુદ્રિત થયેલી બધી નકલો ખપી ગઈ અને તેની માંગ થતી જ રહી — અને તેના ઉપલક્ષ્યમાં તેના પુનર્મુદ્રણની વાતો પણ થતી રહી. છેલ્લે છેલ્લે તેના પ્રકાશક મહાનુભાવો નિશ્ચય ઉપર આવ્યા કે આ કોશની આટલી બધી માગ છે તો તેને છપાવવો તો ખરો જ. પણ માત્ર તેનું બીબાંઢાળ પુનર્મુદ્રણ જ ન કરાવતાં આટલાં વર્ષે અને આટલો વ્યય કરીને છપાવીએ છીએ ત્યારે તેનું કાંઈક સંશોધન-સંવર્ધન થાય તો જ તેની ઉપાદેયતામાં અભિવૃદ્ધિ થાય. માટે કોઈ વિદ્વાન જો આ કામ કરી આપે તો સારું. શાસનપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રી હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજે પણ આ કાર્યમાં સાદંત રસ લીધો અને 'શોધે છે તેને મળે છે' એ ન્યાયે આ કોશના પુનઃ સંસ્કરણના કાર્ય માટે વ્યાકરણાદિ વિષયના જૂની પેઢીના વિદ્વાન પં. અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ મળ્યા અને તેઓની વ્યાકરણ વિષયક ચીવટ અને જહેમતનો, સૂઝ અને સમજનો લાભ પ્રસ્તુત સંસ્કરણને મળ્યો છે. આ વયે પણ તેઓની ખંત યુવાનને શરમાવે તેવી છે. કોશમાં ઘણા નવા શબ્દો ઉમેર્યા છે. જૂની આવૃત્તિમાં હતા અને બેવડાતા હતા તેનો સંક્ષેપ કર્યો. તેને કમી કરી તેના અર્થને તત્સમાન શબ્દમાં સમાવી દીધા છે અને સંખ્યાબંધ શબ્દોનો સ્થલનિર્દેશ પણ કર્યો છે. તેથી આવો શબ્દ ક્યાં, કેવી રીતે, કોણે વાપર્યો છે, કેવી રીતે વાપરી શકાય વગેરે માટે અન્યોન્ય ગ્રંથોના સંદર્ભોનો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે. તેથી વિદ્યાર્થીને અલ્પ યત્ને ચતુરસ્ર અને નક્કર બોધ થવામાં સહાયક થશે.

આ કોશગ્રંથ એ જૂની આવૃત્તિનું પુનર્મુદ્રણ કે બીજી આવૃત્તિ જ નથી પણ સંશોધિત-સંવર્ધિત-સંસ્કારિત પુનઃ સંસ્કરણ છે. એ આજની વૈજ્ઞાનિક યાંત્રિક ટેકનોલોજી દ્વારા દુર્લભ ગ્રંથોને એક ઈટ ઈઝ (as it is) સુલભ બનાવવામાં આવે છે ત્યારે આપણા માટે આનંદપ્રદ બીના બની રહે છે. આ ગ્રંથનું કદ મહાકાય છે તેથી પાઠશાળાઓમાં અને જ્ઞાનભંડારોમાં તેનો સમુચિત ઉપયોગ થશે.

વિદ્યાપ્રેમી ચતુર્વિધશ્રી સંઘને અને અન્ય સંસ્કૃત ભાષાના વિદ્વાનોને ચોક્કસ ઉપકારક થશે.

આ ગ્રંથના પુનઃ સંસ્કરણને આવકારતાં ખૂબ પ્રસન્નતા પ્રગટે છે. આ ગ્રંથથી ઉપલબ્ધ સાચા જ્ઞાન દ્વારા સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્રના આરાધક બની ઉત્તરોત્તર પરંપરાએ સ્વાધીન, અક્ષય, અવ્યય, અવ્યબાધ, નિસર્ગસુંદર, સત્ય, સનાતન સ્વરૂપને પામીએ એ જ એક ભાવના સાથે—

શ્રી મસ્તિતીર્થ,
વિ. સં. ૨૦૪૧
(બે હજાર એકતાલીસ)
મહા સુદિ દશમી,
નવ્વાણ્ણમો ધ્વજારોપણ દિન.

તા. ૩૧-૧-૧૯૮૫

—પૂજ્યપાદ વ્યાકરણાચાર્ય
શ્રી વિજયહેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના
ચરણરેણુ—
પં. પ્રદ્યુમ્નવિજય ગણી.
હાલ આચાર્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરીશ્વરજી મ. સા.

बालब्रह्मचारी

प्रातःस्मरणीय-जगत्पूज्य-विशुद्धचारित्रचुडामणि-प्राचीनतीर्थोद्धारक
तपागच्छालङ्कार पूज्यपाद-विद्वद्वर्य शांतमूर्ति

दीक्षा सं. १९४९ अषाढ शुक्ल ११

जन्म सं. १९३० पोष शुक्ल ११

गणितपाद सं. १९६१ मार्गशीर्ष शुक्ल ५

पंचासपाद सं. १९६२ कार्तिक वद ११

॥ श्रीमान् आचार्य महाराज श्री विजयनीतिसूरीश्वरजी ॥
सूरिपाद, सं. १९७६ शुक्ल ५

तत्रभवतां श्रीमन्नीतिसूरीश्वरगुरुदेवानां स्तुत्यष्टकम् ।

[पञ्चचामरवृत्तसमलङ्कृतम्]

परं विरागमागतस्ततः स्वकीयजन्मभूः
पिता प्रसूस्तथा गृहादि सर्वमप्युत्तमैः यः ।
अरण्यमेत्य संयमं स्वयं गृहीतवानहो !
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥१॥

यदीयमाद्यमक्षरं तु 'वां' द्वितीयमस्ति 'का'
तृतीयमस्ति 'ने' तथा चतुर्थमक्षरं च 'रम्' ।
अदूषणं विभूषणं ह्यभूत् पुरस्य तस्य यः
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥२॥

समुन्नतोऽज्जयन्त-पर्वतस्थ-नेमि-तीर्थपा-
दि-जीर्णरूप-मन्दिर-व्रजस्य नाम दुष्कराम् ।
समुद्धृतिं निजौजसा विधापयाम्बभूव यः
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥३॥

अदीक्षितस्थितौ 'निहालचन्द' नामनि स्थितं
कलङ्कहीनजीवनेन यद्वपुः पवित्रितम् ।
उपासकं महत्तरं तु सौरिमन्त्रमस्पृहं
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥४॥

प्रसन्नता-विकस्वरं सदा यदीयमाननं
विशालभालमप्यभात् सुलक्षणाङ्कितं किल ।
उदास्तार्जवे तथा धरन्तमुत्तमं यशः
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥५॥

महाप्रभावमावहन्नहंयुतामनावहन्
सहन्नानुकूल्यमन्यतो विरोधमारहन् ।
विराजते स्म यो महामना इति क्षितिं पुनन्
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥६॥

तपागणाधिपं सहस्रभानुवद्विभान्तमा-
शिशुत्वशुद्धशीलशालिनं गभीरमब्धिवत् ।
सुपर्ववदिगरासु धारयन्तमप्यमोघतां
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥७॥

पवित्रचित्रकूटतीर्थजीर्णतां विशीर्णता-
मनीनयत् तथैव यश्च नीतिवन्मना अभूत् ।
विनेयमुत्तमं हि 'भाव' नामधेयसद्गुरोः
स्मरामि भूरि भूरि नीतिसूरिणं सदैव तम् ॥८॥

-: प्रशस्तिरथ:-

एवङ्कारमकारि नीतिसुगुरोः स्तुत्यष्टकं कष्टहत्
सच्छिष्येण मणिप्रभेण मुनिना सूरैर्महेन्द्रस्य यद् ।

२०२८

वर्षे विक्रमभूमतो गज-कर-व्योमो-ष्ठ संख्याधरे
नित्यं सद्गुणरागिणां तनुभृतां तद् गीयतामानने ॥

* * *

रचयिता-

प. पू. आ. दे. श्रीमहेन्द्रसूरीश्वर-
चरणाम्भोजभृङ्गः
मणिप्रभविजयो मुनिः[रत्नपुञ्जः]

॥ श्रीसिद्धाचलशुङ्गारश्रीब्रह्मभदेवाय नमो नमः ॥

आशीर्वचन

[बीज आवृत्तिनुं]

तीर्थोद्धारक प. पू. आचार्यदेव श्री विजयनीतिसूरीश्वरज्ज म. सा.ना पट्टधर सकलागमरुस्यवे
प. पू. आचार्यदेव श्री. विजयलक्ष्मिसूरीश्वरज्ज म. सा.ना पट्टधर प्रशांतमूर्ति स्व. गच्छाधिप
प. पू. आचार्यदेव श्री. विजयमलेन्द्रसूरीश्वरज्ज म. सा.ना लघुभ्राता यारित्रयूडामणि दीर्घसंयमी वर्तम
गच्छाधिपति प. पू. आचार्यदेव श्री. विजयमंगलप्रभसूरीश्वरज्ज म. सा. तथा तेमना शिष्य प.
आचार्यदेव श्री. विजयअरिहंतसिद्धसूरीश्वरज्ज म. सा.ना आशीर्वचन.

पूज्य गुरुदेवोअे लोकउपकारनो हेतु ध्यानमां राणी तेमनी निश्रामां आ संस्कृत-गुजराती शब्दके
महाग्रंथ तैयार कराव्यो; जेनो अब्यासी वर्गे, पछी श्रमण समुदाय डोय के अन्य धर्मी समुदाय डोय, तेम
जुज लाभ लीधी छे.

आ ग्रंथ अप्राप्य थवाथी अमारा गुरुभ्राता स्व. आचार्य श्री विजयमलेन्द्रसूरीश्वरज्जना शिष्यसमुह
मुप्यत्वे अमारा आज्ञाधारक पंन्यास श्री हेमप्रभविजयज्जअे बीज आवृत्ति तैयार कराववा उपदेश आ
कार्य उपाज्युं अने समुदायनां साधु-साध्वीओअे उपदेश आपी आ कार्यने वेग आप्यो; तेना परिष्कार
आ ग्रंथनो प्रथम भाग उपलब्ध थयो छे.

संपादक पं. श्री अंबालाल प्रेमचंद शाडे संशोधन करी सुधार-वधारा करी ग्रंथ तैयार कर्यो. व
मनीषी पंन्यास श्री प्रद्युम्नविजयज्जअे तथा विद्वद्वर्य मुनि श्री मणिप्रभविजयज्जअे आ ग्रंथनी प्रस्तावना
अे शब्दो लणी आप्या; अने आ ग्रंथना प्रकाशन माटे पूज्य आचार्य श्री विजयनीतिसूरीश्वरज्ज के
पुस्तकालय ट्रस्टना ट्रस्टीओअे सारी अेवी जडेमत लीधी छे. वणी, आ काममां जैन संस्थाओअे संघोअे अ
व्यक्तिओअे आर्थिक सहकार पण आप्यो छे.

आ सधणां कार्य माटे अमारा आशीर्वच अने धन्यवाद.

सही

द : अरिहंतसिद्धसूरि

बालब्रह्मचारी

प्रातःस्मरणीय-जगत्पूज्य-विशुद्धचारित्रचुडामणि-तीर्थोद्धारक
तपागच्छालङ्कार पूज्यपाद-विद्वद्वर्य शांतमूर्ति-श्रीमान्-आचार्यमहाराजश्री-
विजयनीतिसूरीश्वरजी-शिष्यरत्न.

दीक्षा सं. १९६६ महा सुद ७

जन्म सं. १९४२ जेठ वद-३

गणिपद सं. १९८७ कारतक वद ५

पंन्यासपद सं. १९८७ कारतक वद ८

॥ श्रीमान् अनुयोगाचार्य पंन्यास श्री मुक्तिविजयजी गणि.

શબ્દલોકની સફર

શબ્દશક્તિનો મહિમા ખરેખર અપરંપાર છે. એ વાત સૌને સુવિદિત છે. આધુનિક યંત્રવાદ દ્વારા પણ એ સુપેરે પુરવાર થઈ ચૂકેલું છે. શબ્દોની દુનિયામાં શબ્દો વિના ચલાવવું લગભગ અશક્ય છે અને સાથે જ અહીંયા શબ્દોનો કોઈ સુમાર નથી. અક્ષર, પદ, વાક્ય, શ્લોક વગેરે-શબ્દલોકની ગલીગુચીઓ પણ પાર વગરની છે.

વિશ્વભરમાં વાણી-વ્યવહારથી જ જીવન-વ્યવહાર બધો ચાલતો હોય છે. શબ્દોથી જ શાસ્ત્રો, ગ્રંથો વગેરે ગૂંથાય છે. પ્રચંડ પ્રભાવને પ્રગટાવતી મંત્રશક્તિ કે જેના દ્વારા વ્યક્તિનું જીવન અને મૃત્યુ બંને નિપજાવી શકાય છે એ પણ વિશિષ્ટ રીતે સંયોજનાને પામેલી વર્ણમાળા જ છે. એ તો ઠીક, પણ મહાન્ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે નિઃશબ્દમાં જવા માટે પણ શબ્દ-શક્તિની જ ઉપયોગિતા અત્યુત્કૃષ્ટ-કક્ષાની છે. આ વિશે વધુ જેટલું લખીએ તેટલું ઓછું છે. અતિવિશાળ પ્રમાણવાળા સંસ્કૃત સાહિત્યની અસ્ખલિત સફર માટે સંસ્કૃત-ગુજરાતી શબ્દકોશની નિતાંત આવશ્યકતાને કોઈ નકારી શકે તેમ નથી. હવે આપણે પ્રસ્તુત મહાકોશને લગતી મહત્ત્વની વાતોને જ અંતે ન્યાય આપીશું.

અખૂટ કોશ વગર ન તો રાજવીઓ ચલાવી શકે કે પછી કવિઓ-પંડિતો પણ ચલાવી શકે. આ પણ એવો જ અખૂટ જ્ઞાનકોશ છે જે જલદી કદી ખૂટે જ નહીં. આ ગ્રંથરત્નને લિપિબદ્ધ થયેલો 'શબ્દલોક' કહીએ તો પણ ખોટું નથી. છતાં આનું શુભ નામ 'શબ્દરત્નમહોદધિ' એવું જે રાખવામાં આવ્યું છે તે ખરેખર વ્યાજબી જ છે. પરમ ઉપયોગી ઢગલાબંધ શબ્દોરૂપી રત્નોનો આમાં સમાવેશ હોવાથી ખરેખર આ એક મહાસાગર જ છે. બાર-બાર વર્ષની સતત અને સખત જહેમત પછી આવા મહાકીમતી રત્નોનો સફળ સંગ્રહ કરવા-કરાવવા બદલ પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના વિદ્વદ્વ્ય શિષ્ય અનુયોગાચાર્ય પંચાસપ્રવર શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણિવર્ધને આપણા કોટિશઃ વંદન હો.

આવા મહાગ્રંથનું પુનર્મુદ્રણ કાર્ય કંઈ સહેલું ન હતું, પરંતુ એ માટેની માંગ પણ દિન-દિન વધી રહી હતી. અમુકે તો - 'તમે છપાવી ન શકતા હો તો અમે છપાવી દઈએ' એવી પણ તૈયારી બતાવી. પરમ ઉપકારી વાતસહ્યવારિધિ શ્રીરેવતાચલાદિ અનેક તીર્થોના ઉદ્ધારક ગુણાનિધિ ગુરુદેવ પરમ પૂજ્ય સ્વ. આચાર્યદેવેશ શ્રીમદ્વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મ. સા. આદિનાં પુણ્ય નામ કાયમ તો જ જળવાઈ રહે જો આ કામ જાતે હાથ ધરવામાં આવે. આ મહાન્ કાર્ય એ મહાપુરુષની મહેરજાથી જ કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત એ રીતે એ મહિમાવંતા મહાપુરુષના સ્વ-સમુદાય પરના પરમ ઉપકારોના અવર્ણનીય ઋણમાંથી આંશિકરૂપે પણ મુક્તિ મેળવવાનો આ મહામૂલો અવસર જે મળ્યો છે તેને જતો કેમ કરાય ? સડક તો એ પુણ્યપુરુષો જ બાંધીને ગયા છે. હવે બીજાઓએ તો માત્ર તેનો જીર્ણોદ્ધાર જ કરવાનો છે ને ! બસ,

આ જ વિચારે આ કાર્યમાં ગમે તે ભોગે પણ અંપલાવવાનો નિર્ણય લેવાયો. આમ આ કાર્યનું બીજારોપણ થયું. પછી તો એનું સંચયન પણ ચાલુ થઈ ગયું. તજજ્ઞ પૂ. મુનિ ભગવંતો તેમજ વિશિષ્ટ વિદ્વાનો જોડે વિચાર-વિમર્શ કરાતાં પુનર્મુદ્રણ પણ પરિમાર્જનપૂર્વકનું જ કરવું - એવું નિશ્ચિત થયું.

ત્યારબાદ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી જૈન પુસ્તકાલય ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીઓ આગળ આ વાત મૂકતાં તેમણે પણ આ કાર્ય માટે સહયોગ સમ્મતિ આપી. મુખ્ય ટ્રસ્ટી શ્રી અરવિંદભાઈ પન્નાલાલ તેમજ વકીલ શ્રી ચારુચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ વગેરેએ ઘણા જ ઉમંગ અને ઉત્સાહભરે આ જવાબદારી ઉપાડી લેતાં મારા માથાનો ભાર ઘણો હળવો થઈ ગયો. સુશ્રાવક શ્રી ચારુચંદ્ર ભોગીલાલ શાહે તો આ કાર્ય માટે જે મહેનત ઉઠાવી છે અને ભોગ આપ્યો છે તે બદલ તેમને ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ આપવા ઘટે છે. અમદાવાદભરમાં મુખ્ય શ્રી મહાવીરસ્વામીજી જૈન મંદિરના અગ્રિમ અગ્રણી તેમજ પં. શ્રી રૂપવિજયજી મહાના ઉહેલાના ઉપાશ્રયના માનનીય કાર્યકર્તા હોવા ઉપરાંત શ્રી આણંદજી કલ્યાણજી જૈન પેઢીના પણ એક શ્રેષ્ઠ ટ્રસ્ટી આદિ રૂપે તેમની ધાર્મિક તથા સામાજિક સેવાને શ્રીસંઘ વીસરી શકે તેમ નથી. વિશેષ સુયોગની વાત તો એ છે કે આ ગ્રંથરત્નનું પૂર્વ-પ્રકાશન પણ શ્રી વિજયનીતિસૂરિ જૈન વાચનાલય વતી શ્રાદ્ધવર્ય શ્રી ભોગીલાલ સાંકળચંદ શાહે જ કર્યું હતું. (પૂર્વોક્ત શ્રી મહાવીરસ્વામીજી જૈન મંદિરની પણ આજીવન સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા તેમના જ હસ્તક હતી.) અને તેમના જ સુપુત્ર એટલે કે શ્રી ચારુચંદ્ર ભોગીલાલ શાહના હસ્તે જ આનું પુનઃ પ્રકાશન પણ થઈ રહ્યું છે. આ કંઈ ઓછા આનંદની વાત તો ન જ ગણાય.

પણ આ ગ્રંથના સંપાદન-સંશોધનનું કાર્ય કોને-કયા પંડિતને સોંપવું ? આ પણ એક મોટો યક્ષપ્રશ્ન હતો. ચાલુ વિષયમાં જરૂરી તો એ હતું કે ઉપરોક્ત જવાબદારી કોઈ એવી વ્યક્તિને સોંપાય કે જે અધિકારી વિદ્વાન હોવા સાથે જ જૈન પણ હોય ! કમસે કમ જૈનોલોજીનો સુનિષ્ણાત તો એ હોવો જોઈએ ! કારણ આ ગ્રંથ જૈનો તરફથી જ પ્રકાશિત તેમજ જૈનધર્મ વિષયક શબ્દોના જ બાહુલ્યથી યુક્ત હતો. આની તપાસમાં ખ્યાતનામ લેખક શ્રીયુત રતિલાલ દીપચંદ દેસાઈ આદિને મળતાં અનેક ગ્રંથરત્નોના અધિકારી સંપાદક અને લેખક પંડિતવર્ય શ્રી અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ મળી આવતાં ઉપરના બંને સવાલો સહેલાઈ સાથે સમાહિત થઈ ગયા. પહેલાં પણ એક વિદ્વાન તરીકે તો તેમનું નામ સાંભળવામાં આવ્યું હતું પણ એક અધિકારી સમર્થ વિદ્વાન પંડિત તરીકેનો તેમનો પરિચય તો આ મહાગ્રંથના સંપાદન અર્થે તેમનો સંપર્ક સઘાયા બાદ જ થયો. ઉંમર સુલભ શારીરિક અસર-કસરને ગણકાર્યા વગર એકલે હસ્તે આવા શકવર્તી ભગીરથ કાર્યને હાથ ધરવા બદલ તેમને જેટલા અભિનંદન આપીએ તેટલા ઓછા છે. ચાલુ કાર્યમાં શબ્દલોકની ખરી સફર કરનારા તો તેઓ જ ગણાય ને !

પંચાસપ્રવર શ્રી પ્રદ્યુમ્નવિજયજી ગણિવર્યે (હાલમાં - શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરીશ્વરજી મ. સા.) ખૂબ મૂલ્યવંતી અને મનનીય પ્રસ્તાવના લખી આપીને અમોને ઘણા જ ઉપકૃત કર્યા છે. બીજા પણ ટૂંક વિદ્વાનો. પૂજનીય પદસ્થ આદિ મુનિ ભગવંતો, સાધ્વીજીવૃંદ તેમજ શ્રાવક-શ્રાવિકાવર્ગ આદિ ચતુર્વિધ શ્રીસંઘે આ પ્રકાશન-કાર્યમાં જે ઉત્સાહ અને ઉમંગ દાખવવાપૂર્વક આર્થિક રીતે તેમજ અન્ય રીતે પણ શ્રુતભક્તિનો લાભ લીધો છે તેને અમે વીસરી શકતા નથી. વર્તમાન કાળમાં એક તો આવા સંસ્કૃતાદિ ગ્રંથોનું મુદ્રણ પૂરી મહેનત માંગી લે તેવું હોય છે તો બીજી બાજુ એના આર્થિક ખર્ચનો પ્રશ્ન પણ બહુ જ બિહામણો હોય છે. સામાન્ય તથા ચાલુ કથા સાહિત્યાદિના ગ્રંથો તો સૌ કોઈને આકર્ષતા હોય છે એટલે એનું મૂલ્ય સૌ કોઈ કરી શકે

અને તેમની પાસેથી એ મૂલ્ય મળી પણ રહે, પરંતુ શબ્દકોશ જેવા દેખીતી રીતે નીરસ લાગતા ગ્રંથોનું મૂલ્યાંકન સૌ કોઈ કરી શકતા નથી. ફક્ત વિદ્વાનો કે વિદ્યાપ્રેમીઓ જ કરી શકતા હોય છે — એ એક ધ્રુવ સત્ય છે. એથી જ એના આર્થિક પ્રશ્નને ન્યાય આપવાનું પણ મુશ્કેલ બની જતું હોય છે, છતાં દેવ-ગુરુ-ધર્મ પસાંચે સૌના સહકારથી એ પ્રશ્ન પણ સરળતાથી હલ થતો ગયો છે. એ એક ઘણી જ આનંદપ્રદ બીના છે. આના પછી પણ પ્રગટ થનારા આ જ મહાકોશના બીજા તથા ત્રીજા ભાગના પ્રકાશન-કાર્યમાં પણ એવો જ ઉત્સાહ અને ઉમંગ દર્શાવવાપૂર્વક સહુ કોઈ આ સુકૃતકાર્યમાં સંપૂર્ણતયા સહભાગી બનશે એવો અમને દૃઢ વિશ્વાસ છે.

આમાં સર્વ વિષયના શબ્દોનો સુવિશાળ સંગ્રહ હોઈ જૈન-અજૈન સહુ કોઈને સરખાડપમાં જ આ શબ્દકોશ પરમ ઉપયોગી નિવડશે એવી આશા છે. આમાં જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાયું હોય તો 'મિચ્છા મિ દુક્કડ' હો !

'મહોદધિ'નો પુનર્જન્મ દરેકના મનમંદિરમાં અમંદ આનંદ અને અદમ્ય ઉત્સાહના પુનર્જન્મ માટે થાયો. 'શબ્દલોક'નો શબ્દ શબ્દ સર્વને શબ્દાતીતમાં જવા માટેનું સબલ સંબલ બની રહ્યો એ જ મંગળ કામના.

— પં. પૂ. સ્વ. આ. દે. શ્રી વિજયમહેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના
સુવિનીત અંતેવાસી અને વડીલ ગુરુભાત્તા
પં. પૂ. પં. શ્રી હેમપ્રભવિજયજી ગણિવર્ય
(હાલમાં આચાર્યદેવ શ્રી હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મ. સા.)ના નિર્દેશથી—
મુનિ મણિપ્રભવિજય (રત્નપુંજ)

નિવેદન

[પ્રથમ આવૃત્તિનું]

આજે વર્ષોની જહેમત પછી વિદ્વાન સાક્ષર વર્ગ તેમજ સામાન્ય જનતા અને સંસ્કૃત સાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે 'શબ્દરત્નમહોદધિ' કોષ પ્રકાશિત કરતાં આનંદ થાય છે.

આજ સુધીમાં તો ઘણાંયે કોષો બહાર પડી ચૂક્યા છે. અંગ્રેજી ભાષાના અભ્યાસની આવશ્યકતા જેમ જેમ વધી તેમ તેમ દિન પ્રતિદિન નવી નવી જાતના જોડણી કોષો નીકળવા લાગ્યા છે. એન્સાઈક્લોપીડિયા બ્રિટાનિકાથી માંડી જેમ્સ પોકેટ ડીક્ષનેરી જેવા અનેક સંગ્રહો બહાર પડી ચૂક્યા છે અને વિદ્યાર્થી જગત્, અભ્યાસીવર્ગ તથા સાહિત્યકારોમાં તેની આવશ્યકતા પુરવાર થઈ છે.

સંસ્કૃત કોષો માત્ર વિદ્વાનવર્ગ અને સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓને જ ઉપયોગી હોવાથી તે અમુક સંખ્યા પૂરતા જ બહાર પડ્યા છે. એમ તો ઘણા ઉપયોગી અને મહત્વના કોષો આજ સુધીમાં બહાર પડ્યા કહેવાય. 'શબ્દકલ્પદ્રુમ', 'વાચસ્પત્યબૃહદભિધાન', 'શબ્દસ્તોમમહાનિધિ', અભિધાનચિંતામણિ, અમરકોષ, હૈમકોષ, પાઈયસદ્મહાણવા, સંસ્કૃત શબ્દાર્થકૌસ્તુભ ઉપરાંત મરાઠી કોષ વગેરે અનેક કોષો પ્રસિદ્ધ થયા છે. આ કોષો સાહિત્યના અભ્યાસ માટે અનુપમ છે, તેમાં તો કોઈથી ના પાડી શકાય તેમ નથી. કેટલાક કોષો પાછળ તો કર્તા અને સંગ્રહકોએ જિંદગીનાં વર્ષોના વર્ષો આપ્યાનો અને તે માટે જ જીવન સમર્પણ કર્યાનાં દૃષ્ટાંતો છે, અને ત્યારે જ કોષનું મૂલ્યાંકન સામાન્ય પુસ્તક કે કાવ્યગ્રંથ કરતાં વિશિષ્ટ છે.

રાષ્ટ્ર, દેશ કે સમ્રાટનો વૈભવ જેમ દ્રવ્ય કોષથી જ અબાધિત ચાલે છે. લક્ષ્મી વિના કોઈ પણ વ્યવહાર ચાલી શકતો નથી. યુદ્ધની તૈયારી કરવી હોય કે રાજ્યનું શાસન ચલાવવું હોય, નવનવી શોધો કરવી હોય કે વિજ્ઞાનના પ્રયોગો કરવા હોય, રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ સાધવી હોય કે હકૂમત જમાવી રાખવી હોય, આ પ્રત્યેક કાર્ય દ્રવ્યકોષથી જ થઈ શકે છે. દ્રવ્યકોષ વિના આ બધાં કાર્યો અટકી પડે, રાષ્ટ્ર પરાધીન બને અને દેશ બરબાદ થઈ જાય.

એ જ પ્રમાણે જ્ઞાનકોષની પ્રતિષ્ઠા મહામૂલ્યવાન છે, એટલું જ નહિ પણ દ્રવ્યકોષથી વિશિષ્ટ છે. ઈતિહાસનાં પૃષ્ઠો પર એવાં દૃષ્ટાંતો પણ છે કે દ્રવ્યસામગ્રી હોવા છતાં મૂર્ખજનો જ્ઞાનના અભાવે દુર્દશા પામ્યા છે. જ્ઞાનકોષ એ એક જીવંત વસ્તુ છે, દીપક સમાન છે અને અજ્ઞાનીજનોને મશાલ રૂપ છે.

આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ વ્યાકરણ-સૂત્રો અને ટીકાઓ દ્વારા થતો હતો, વર્ષોના નિરંતર અભ્યાસ પછી ગદ્ય-પદ્ય શીખવવામાં આવતું અને તે અભ્યાસ એવો ઊંડાણથી થતો કે એક બે ગદ્ય-પદ્યના અભ્યાસથી સંસ્કૃત ભાષાનો સારો બોધ થતો અને બીજાં પુસ્તકો તે સરળતાથી લખાવી શકતા. અંગ્રેજી અભ્યાસમાં અંગ્રેજી ભાષા પાછળ જ વર્ષોનાં વર્ષો ગાળવા પડતાં હોઈને તથા સંસ્કૃત ભાષા

માત્ર બીજી ભાષા તરીકે ગણાતી હોવાથી તેનું ઉપરછલ્લું જ્ઞાન અપાય છે અને તે પણ અપૂર્ણ. કોઈ પણ ભાષાના અભ્યાસ માટે જેમ વ્યાકરણના અભ્યાસની આવશ્યકતા છે તેમ ભાષાના તલસ્પર્શી અભ્યાસ માટે તેના કોષની પણ તેટલી જ આવશ્યકતા છે.

વળી, કોઈ પણ ભાષાનું જ્ઞાન મેળવવું હોય તો પ્રથમ તે ભાષાના શબ્દોના પ્રકૃતિ-પ્રત્યયની અને તદ્વિષયક વ્યાકરણશૈલીની ઘણા ભાગે જરૂર જણાય છે. વ્યાકરણની જરૂર શબ્દ સ્વરૂપની સમજ માટે હોય છે, અને તેનો સમાવેશ કોષોમાં પ્રકૃતિ-પ્રત્યયમાં જ થાય છે, અને શબ્દ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયા પછી અર્થજ્ઞાન તરફ અભ્યાસીનું લક્ષ દોરાય છે. આવી રીતે અનેક અર્થવાળા ઘણા શબ્દોનું સ્મરણ ભાષાજ્ઞાનમાં ઉપયોગી છે તે કોષ દ્વારા જ મળી શકે છે.

આ કોષ પ્રકાશિત કરવાનો ઉદ્દેશ પણ એ જ છે કે સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીને ભાષાજ્ઞાનમાં વિશેષ સુગમતા મળે અને વિસ્તારપૂર્વક વિગ્રહો તેમજ પ્રકૃતિ-પ્રત્યયનું જ્ઞાન પણ મળે.

પ્રથમ આવી કોષ લગભગ ૪૦ વર્ષ ઉપર ભાવનગરમાંથી 'શબ્દચિંતામણિ' નામનો બહાર પડ્યો હતો પણ તે આજે મળવો દુર્લભ છે. ઘણાં વર્ષથી અમારી ભાવના એક સામાન્ય જનતા, અભ્યાસી અને વિદ્વાન વર્ગને ઉપયોગી કોષ બહાર પાડવાની હતી. સાતેક વર્ષ પહેલાં તે કામ હાથમાં લીધું અને સદ્ભાગ્યે સંસ્કૃત સાહિત્યપ્રેમી જનસમૂહ સમક્ષ આજે આ કોષ મૂકતાં આનંદ થાય છે.

આ કોષનું નામ, 'શબ્દરત્નમહોદધિ' પસંદ કર્યું છે, કારણ કે હજારો શબ્દોનો સંગ્રહ હોવાથી શબ્દરૂપી રત્નોનો મહાસાગર તે સાર્થક ગણાશે. આ તો પ્રથમ વિભાગ છે. આના કરતાં વિશેષ ઉપયોગી શબ્દ સંગ્રહવાળો બીજો ભાગ પણ લગભગ તૈયાર છે પણ તેમાં મળી શકતા બધા શબ્દોનો સમાવેશ કરવાની ભાવનાથી તે થોડા સમય પછી બહાર પાડી શકાશે. સંસ્કૃત સાહિત્યના રસિકો, વિદ્વાનો અને અભ્યાસીઓ આ કોષનો છૂટથી ઉપયોગ કરી શકે અને તેને ખરીદી શકે તે દષ્ટિએ એ કોષનું મૂલ્ય બહુ જ અલ્પ રાખવામાં આવ્યું છે. આજ સુધી બહાર પડેલા કોષો એટલા બધા કીમતી છે કે સામાન્ય જનતા તેનો લાભ લઈ શકતી નથી. તે બૃહત્-પુસ્તકાલયોના કબાટો શોભાવે છે કે શ્રીમંત માણસો તેને વસાવી શકે છે અથવા તો ખાસ જરૂરિયાતવાળા જ તે મંગાવી શકે છે. માટે જ આ કોષનું મૂલ્ય અલ્પ રાખવામાં આવ્યું છે.

આ કોષમાં શબ્દરચના વિચારયુક્ત ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવી કોષને ઉપયોગી બનાવવા યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. પ્રથમ શબ્દનિર્દેશ પછી વિંગ અને જાતિનિર્દેશ, શબ્દનો વિગ્રહ અથવા મૂલ પ્રકૃતિ ને પ્રત્યય આ પછી શબ્દના શક્ય ગુજરાતી અર્થ, કોઈ કોઈ શબ્દોના ઉપયોગ માટે શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણો; તેવી જ રીતે ધાતુઓનો-ક્રિયાપદોનો પણ સંગ્રહગણ, ધાતુનો પ્રકાર સકર્મક કે અકર્મક, સેટ્ર કે અનિટ્રનો નિર્દેશ, કોઈ નામધાતુ-શબ્દમાંથી બનતા ધાતુઓ, સૌત્ર ધાતુઓ, કણ્ડવાદિ ધાતુઓ તથા ઘણા ઉપયોગી ધાતુઓ વર્તમાનકાળના રૂપ સાથે બતાવેલાં છે.

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યના હેમકોષ, અભિધાનચિંતામણિના સર્વ શબ્દો તે સિવાય જૈનદર્શનના પ્રાકૃત શબ્દોને સંસ્કૃતમાં મૂકી અર્થ સાથે આ કોષમાં સંગૃહીત કર્યા છે. વિશેષમાં આયુર્વેદ-વૈદ્યક, જ્યોતિષ, વૈદિક, અને જૈનાગમને લગતા શબ્દોનો ખાસ સંગ્રહ કરેલો છે. તેમજ તેનું પ્રકૃતિ-પ્રત્યયાત્મક રૂપ પણ બતાવેલું છે. વિગ્રહમાં જોકે વિદ્વાનો એક મત હોતા નથી પણ અમે યોગ્ય લાગતા વિગ્રહો મૂક્યા છે.

શબ્દ-સંગ્રહ માટે મુખ્ય ઉપયોગ-શબ્દકલ્પદ્રુમ, શબ્દસ્તોમમહાનિધિ, વાયસ્પત્યબૃહદભિધાન. હેમકોષ-

અભિધાનચિન્તામણિ, અમરકોષ, સંસ્કૃત શબ્દાર્થકૌસ્તુભ (હિન્દી), અનેકાર્થસંગ્રહ નામકોષ, ન્યાયકોષ, પ્રો. આષ્ટેકૃત નાની-મોટી સંસ્કૃત-અંગ્રેજી ડિક્શનેરી, શબ્દસિદ્ધિ માટે ઉણાદિ ગણવૃત્તિ, હેમનિઘંટુ, હસ્તલિખિત શબ્દરત્નસમુચ્ચય, હૈમશેષમાળા, શિવોચ્ચય નામમાળા, એકાક્ષરીકોષ વગેરેનો કરવામાં આવેલો છે. આ કોષના બંને ભાગમાં મળી એકંદર એક લાખ ઉપર શબ્દોનો સંગ્રહ છે.

આ કોષમાં સંગ્રહિત શબ્દો આગળ સંકેત અક્ષરોનો જે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તેની સ્પષ્ટતા માટે 'સાંકેતિક' શબ્દોની સમજ જુદી આપવામાં આવી છે.

પૂરું સંશોધન તથા અશુદ્ધિઓ માટે બની શકતી બધી કાળજી લેવામાં આવી છે છતાં કોઈ દોષ જણાય તો તે ક્ષમા ગણવા વાચકવૃંદને નિવેદન છે.

કોષનું કાર્ય સુગમ નથી. અનેક જાતના ગ્રંથો અને જુદા જુદા વ્યાકરણ આદિ વિષયોનું અવગાહન તે માટે જરૂરી હોય છે. વળી, અનેક જાતના નવનવા શબ્દોની આ યોજના, કમ, તેના પ્રત્યયો-ઘાતુઓનો ઉપયોગ, અર્થ વગેરેની સંકલના કરવી તે કામ પણ ઘણું જ મુશ્કેલ છે, પણ અભ્યાસ, કાર્ય માટે તમન્ના અને તે પાછળ યોગ્ય પરિશ્રમ હોય તો ગમે તેવું મહાન કાર્ય પણ સરળ બની શકે છે. આ કોષ પાછળ વર્ષોની મહેનત છે અને અભ્યાસીઓને બની શકતી બધી સુલભ સામગ્રી આપવાની ભાવના છે – આશા છે. અમારો પરિશ્રમ સુજ વાચકવૃંદ આ કોષનો લાભ ઉઠાવી સફળ કરશે.

ગ્રંથને ઉપયોગી-સુગમ અને સુંદર બનાવવાના અમારા મનોરથો પૂર્ણ રીતે સિદ્ધ નથી થઈ શક્યા. પ્રથમાવૃત્તિમાં પૂર્ણતા કદાચ નહિ જણાય તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં ક્ષતિઓ સુધારવા પ્રયાસ કરવામાં આવશે.

વર્ષોનો પરિશ્રમ સફળ થયેલો જોઈ કોને હર્ષ ન થાય ! સંસ્કૃત સાહિત્યના અભ્યાસી તથા કોષના વાચકવૃંદનું તેમજ આ કોષ સંકલિત પ્રકાશિત કરવામાં સહાયક સજ્જનોનું જૈનશાસન અધિષ્ઠાયક દેવ કલ્યાણ કરો. ॐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

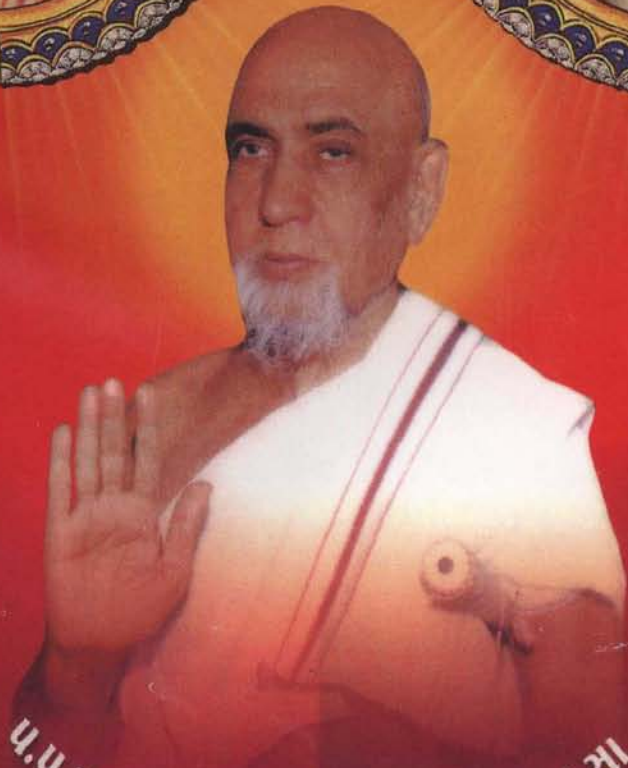
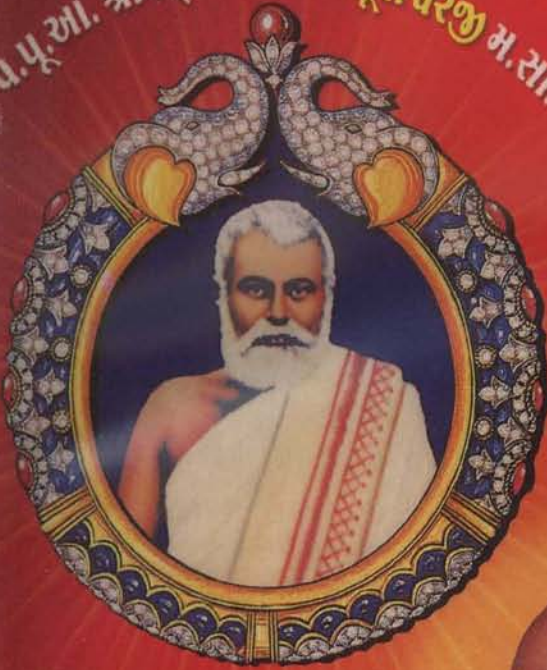
૬

લિ.

સંગ્રાહક.

પ.પૂ.આ. શ્રીમદ્ વિજય નીતિસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ.પૂ.આ. શ્રીમદ્ વિજય મહેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ.સા.

જન્મ સં. ૧૯૮૯
જેઠ સુદ-૫
દીક્ષા સં. ૨૦૧૭
અષાઠ સુદ-૭

પંચાસપદ સં. ૨૦૩૨
માગસર સુદ-૬
આચાર્યપદ સં. ૨૦૪૩
માગસર સુદ-૬

પ.પૂ.આ. શ્રીમદ્ વિજય હેમપ્રભસૂરીશ્વરજી મ.સા.

પ્રસ્તાવના

[પ્રથમ આવૃત્તિની]

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ આ ચાર પુરુષાર્થની પ્રાપ્તિ મનુષ્યમાત્રને ઇષ્ટ છે. આ પુરુષાર્થપ્રાપ્તિના અંગભૂત શુદ્ધ કર્મોદ્દેશને પ્રતિપાદન કરનાર શાસ્ત્રો છે. તે સિવાય ચરિત્ર, આખ્યાનો, આખ્યાયિકાઓ વગેરે ગ્રંથો લૌકિક નીતિને દઢ કરનારા છે.

આ બધા ગ્રંથો સંસ્કૃતભાષામાં લખેલા જોવામાં આવે છે. તે ગ્રંથોનું ટ્રાંસલેશન (ભાષાંતર) આજના જમાનામાં ઘણું જ થયેલ છે, તેમજ સંસ્કૃતમાં પણ પંડિતોની ટીકા-ટિપ્પણીઓથી ભરપૂર ઘણા ગ્રંથો સમાજમાં પુષ્પ સમાન પ્રકાશનરૂપે ખીલેલા માલમ પરે છે. આટલું સાહિત્ય હોવા છતાં કોઈ વખતે મનુષ્ય કલ્પના કરતાં શાસ્ત્રોના ઊંડા રથો તરફ સામાન્ય મનનો વેગ ઘસડાય ત્યારે તે સમયની દેવનાગરી ભાષાનો પરિચય પોતાના માટે અલ્પ હોવાને કારણે માણસ પોતાની જિજ્ઞાસા અટકાવી વિચાર કરે છે, તેમજ સંશયગ્રસ્ત વાક્યની સમજણ ન પડવાથી એમ જ ઉચ્ચારે છે કે ગહન વિષય છે. આ સમયે કોષ હોય અથવા ભાષાનું પૂર્ણજ્ઞાન હોય તો કેવું ઉત્તમ થાત ? શાસ્ત્રો વાંચનારાઓને અથવા સંસ્કૃત સાહિત્યમાં સ્વાભાવિક સ્નેહથી ઉત્સાહ બતાવનાર વ્યક્તિઓને આવી બાબત ઉપસ્થિત થાય છે.

કોઈ પણ કર્મની બાહુલ્યતા બહાર પ્રગટ કરવામાં શાસ્ત્રજ્ઞાન કારણ છે, તે શાસ્ત્રજ્ઞાન તેની અંદર રહેલા વાક્યોને આધીન છે, અને વાક્યાર્થજ્ઞાન તે તે પદાર્થજ્ઞાનને આધીન છે અને પદાર્થજ્ઞાન (શબ્દબોધ) તે તે પદશક્તિને પ્રહણ કરવું તેના પર નિર્ભર છે.

પદશક્તિ પ્રહણ કરવામાં પુરાતત્ત્વવેત્તાનો એક શ્લોક સ્મરણમાં તરી આવે છે -

શક્તિગ્રહં વ્યાકરણોપમાનકોષાપ્તવાક્યાદ વ્યવહારતશ્ચ ।

વાક્યસ્ય શોષાદ વિવૃત્તેર્વદન્તિ સાન્નિધ્યતઃ સિદ્ધપદસ્ય વૃદ્ધાઃ ॥

વૃદ્ધો વ્યાકરણ તેમજ ઉપમાન, કોષ, આપ્તવાક્ય તથા વ્યવહાર અને વાક્યશેષ વિવરણથી તેમજ સિદ્ધપદના સાન્નિધ્યથી શક્તિજ્ઞાન થાય છે એમ કહે છે.

શબ્દકોષની આવશ્યકતા-

વિશેષ કરીને જે ભાષામાં વિસ્તૃતતા રહેલી હોય, અથવા સમાસ કે વ્યુત્પત્તિના સંયોગથી અનેકાર્થવાચક શબ્દો જે જે ભાષામાં સમાયેલા હોય છે તે ભાષાને સાંગીપાંગ જાણવા સારુ તેના કોષની પ્રથમ અને પરમ આવશ્યકતા હોય છે.

પ્રાયઃ સર્વત્ર આલો નિયમ હોવાથી ઘણી પ્રાચીન-અર્વાચીન ભાષાઓ માટે તેના સાક્ષરોએ ખાસ કરીને શબ્દકોષોનો રચનાપ્રબન્ધ કરીને એ (કોષ) પુસ્તકને ધુરીસ્થાન આપ્યું છે. આપણી સંસ્કૃત ભાષા તેવી જ વિસ્તૃત અને શબ્દબાહુલ્યતાવાળી છે. વ્યુત્પત્તિસંબંધ, સામાસિકસંબંધ, પ્રાયોગિકસંબંધ, સૌત્રિકસંબંધ, આર્થિક-તાત્ત્વિકસંબંધ, કૂટકાઠિન્યસંબંધ અને પ્રાચીન વૈદિક ભાષાન્તર સંબન્ધથી સંસ્કૃતભાષા આપૂરિત (સમલંકૃત) છે, જેથી સંસ્કૃતભાષામાં તો કોષગ્રન્થનું પાઠ્યાવલી તરીકે મુખ્ય (આદ્ય) સમાદરણીય સ્થાન છે.

નામલિંગાનુશાસન કોષકાર આચાર્ય અમરસિંહના સમકાળમાં તથા પૂર્વકાળમાં 'વિશ્વ, શાશ્વત, મેદિની,

રભસ ઈત્યાદિ સંસ્કૃતમાં ઘણા કોષ પ્રવર્તકો થઈ ગયા કે જેમનાં નામસ્મરણ પણ દુર્લભ છે. જેથી પાઠકવૃન્દની પ્રત્યે સમાલોચના ખાતર અત્રે એક ઉદાહરણ મૂકીએ છીએ. જ્યોતિષશાસ્ત્રપ્રવર્તક આચાર્ય વરાહમિહિરની સંહિતાના છાસઠમા અધ્યાયમાં ગજલક્ષણ સંબન્ધી 'કુબ્જવામનકમેષવિષાણાનિ' આ પ્રમાણે શાસ્ત્રવચન છે, એ સમગ્ર સંહિતાનો વિવૃત્તિકાર આચાર્ય શ્રી (ભટ્ટ) ઉત્પલ પોતે કરેલી વિવૃત્તિમાં વિષાણ શબ્દ માટે જણાવે છે કે, 'યશ્ચ મેષવિષાણો મેષોઽજસ્તસ્ય વિષાણે શ્રુઙ્ગે તત્તુલ્યે વિષાણે દન્તૌ યસ્યેતિ' આવી રીતે અત્રે વિષાણ શબ્દનો અર્થપ્રયોગ દન્ત તરીકે જણાવવા ઉપરાંત ઉપરોક્ત અર્થપ્રબન્ધની દઢીભૂતતા ખાતર એક અજ્ઞાતનામ કોષકારના વચનથી સમન્વય કરે છે 'વિષાણં બુવત્તે શ્રુઙ્ગં વિષાણં દન્ત ઉચ્યતે' તેમજ મત્કુણ શબ્દ માટે પણ દન્તરહિત હસ્તી એવું પ્રમાણ આપી સિદ્ધ કર્યું છે. પરંતુ ઉપરોક્ત શ્લોકાર્થ કયા કોષનો છે ? એ કોષકાર કયો આચાર્ય છે ? એનો સમય નિર્ણય કયારે છે ? ...વિમર્શક પંડિતો હોવા છતાંય ભારતવર્ષમાં આવા પુરાતન તત્ત્વસંશોધનો કોણ કરે છે ? ...જો કે હાલના પ્રતિરોધાભાસ પર સંશોધનબળથી તેની સરણીઓ પર અનેક ઉત્કર્ષ પ્રકાશો પડતા રહે છે. છતાં સરસ્વતીપ્રભાવથી પંકાયેલા ભારતના ભવ્ય આંગણામાં સિદ્ધવિદ્યાવિશારદોનો ભાવાભિજિત કલ્પદ્રુમ સમાન, પ્રભુતાપૂર્ણ સ્મરણીય પ્રાચીન વિદ્યાવિરહ કોના હૃદયમાં નથી સાલતો ? આશા છે કે ભારતના ભારતીભૂષણો, વિમર્શકો અને સંશોધકો અહીં ઉપેક્ષા નહિ કરે.

વ્યુત્પત્તિની આવશ્યકતા—

આ અર્થપ્રશ્નનો જવાબ શબ્દકોષના પ્રપાઠકો સારી પેઠે જાણે જ છે... સુવિદિત કાર્યની ચર્ચા માટે અહીં પ્રૌઢાધિકાર ધારણ કરવા જેવો આ પ્રસંગ છે (!) છતાં કોષનો ઉપયોગ તો સર્વ સામાન્યજનો માટે થતો હોવાથી, તથા કોષની સમાદરણીયતામાં નીરસતા નિવડવાના ભયથી શાબ્દકીય [શબ્દોપયોગી] વ્યુત્પત્તિનું સંયોગીપણું શબ્દાર્થભેદ સહિત દર્શાવીએ છીએ.

શબ્દાર્થ જાણવા માટે જેમાંથી વિશેષતા [તત્ત્વાર્થતા] મુખ્ય ગુણાર્થતારૂપે ગર્ભિતાર્થ મળી આવે છે તેને 'વ્યુત્પત્તિ' કહે છે. સંસ્કૃતમાં કેટલાક મૂળસંજિત કે પ્રાયઃ વૈદિક શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ નથી હોતી, પરંતુ ભાવ-કર્મ અને ગુણવાહી શબ્દો સંસ્કૃતમાં એટલા બધા છે કે જેને માટે સિંહાવલોકન કરવું એ વધારે પડતું ન જ ગણાય. સાતે વિભક્તિઓના પ્રત્યયાર્થોની ગુણ જેમાં આવે છે તે તત્પુરુષ સમાસ તથા અ. વ. ઙ્. ઈ. કર્મ અને અલુક્ સમાસોથી સંસ્કૃતમાં પરિકલ્પિત [સમુપકલ્પિત] શબ્દોનું મોટું સંગ્રહસ્થાન રહેલું છે. ધાતુ અને કરણ સાથે સમાસની પદ્ધતિએ અનેકવિધ નવીન શબ્દો પણ બની શકે છે ને તેવા શબ્દો આ કોષમાં કે ઈતરકોષમાંથી પણ જડવા દુર્લભ થઈ પડે છે, જે હેતુથી વ્યુત્પત્તિપ્રકાર સંસ્કૃતના નિખિલ કોશજ્ઞાન માટે પરમ આવશ્યક છે. જેમકે સ્વસ્તિવાચનજીવી । પારદારિક । સૌન્દર્યરાશિજલરાશિસુતાવિહારી । પ્રાપ્તવ્યમર્થઃ । ઈત્યાદિ ધાતુ પરથી કે સમાસના આશ્રયથી બનેલા કેટલાક શબ્દોના સમાસ પ્રમાણે અનેક અર્થ પણ થાય છે. તથા હ—હરતિ, ભક્તાનાં કષ્ટં હરતીતિ હરિઃ=ભગવાન. રસગન્ધાદીનિ હરતીતિ હરિઃ=પવન, વનેચરાન્ મૃગાન્ હરતીતિ હરિઃ=શિંહ, પ્રાણાન્ હરતીતિ હરિઃ=યમરાજ, મનોબુદ્ધિપ્રસાદં હરતીતિ હરિઃ=ચન્દ્રમા, વૃક્ષાણાં ફલપત્રાદીન્ હરતીતિ હરિઃ=વાનર, પ્રાણસ્થૈર્યં હરતીતિ હરિઃ=સર્પ, નીરદોઽધાન્ હરતીતિ હરિઃ=ઈન્દ્ર-મેઘ તમિસ્ત્વં હરતીતિ હરિઃ=કિરણ તથા હરિશબ્દનો અર્થ લીલો રંગ અને મનુષ્યાન્તર 'લોક' તરીકે પણ થાય છે. આવી રીતે વ્યુત્પત્તિભેદથી એક શબ્દના ઘણા અર્થભેદ થાય છે. તેમજ સમાન અર્થવાળા નામોની જાતિમાં પણ ફેર પડનાર શબ્દો જેવા કે -દાર, સ્ત્રી, કલત્રમ્, પું. સ્ત્રી. ન. એમ અનુક્રમે તુલ્ય અર્થ હોવા છતાં લિંગ(જાતિ)ભેદ પણ પડે છે, વલ્મિક વગેરે કેટલાક શબ્દો

પું. ન. બન્ને લિંગમાં વાપરી શકાય છે ને અમુક શબ્દો ત્રણે લિંગમાં પણ વપરાય છે. અવ્યય, કૃદન્ત, વિશેષણ, ભાવગુણકમ્ તથા પ્રક્રિયાત્મક શબ્દો માટે પણ વ્યુત્પત્તિની સહાય, અર્થ માટે સરળતાપ્રદ છે. શબ્દકોશમાં ન સમાઈ શકે તેવા શબ્દો માટે વ્યુત્પત્તિની આવશ્યકતા - એ જ શબ્દાર્થ શોધવા માટે ઉપાયભૂત સરણી છે. કેટલીક વાર વિષય અને ભાવપ્રબંધના કારણે શબ્દાર્થ શોધવા માટે કોષનો આધાર માત્ર દિશાસૂચક જેવો જ હોય છે અને તેનો ઘટનીય અર્થ જાણવા સારુ મુખ્ય આધાર તેના પૂર્વાપરના સંબંધાયેલા વિષય પર રાખવો પડે છે. જેમકે 'સ્વદિવસસમહોરાત્રમાસપૂર્વઃ, કાલવીર્યકમ્ । શકુલ્લુગુશુચરાઘા વૃદ્ધિતો વીર્યવત્તરાઃ' વૃ. પારા૦ ૧૧ આ શ્લોકનો અર્થ શાસ્ત્રસંબન્ધ પ્રમાણે ગ્રહવાર તરીકે કરેલો છે. આવી રીતે શાસ્ત્રમાં કહેલી કેટલીક સંજ્ઞાઓનો વિષય, કોષથી પણ વિમુખ હોય છે. આથી વ્યુત્પત્તિજ્ઞાન સાથે x ભાવોત્પત્તિ જ્ઞાનની પણ પરમ આવશ્યકતા રહે છે.

આ 'શબ્દરત્નમહોદધિ' નામક સંસ્કૃતકોષના સંગ્રાહક પંચાસ મુક્તિવિજયજીએ પૂજ્ય આચાર્યવર્ય મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ વિજયનીતિસૂરીશ્વરજીની, બહુકાળની લોકોપયોગિતાવાળી સંસ્કૃત ભાષા સરળ રીતે સમજાય તથા ઘરેક જૈન, અજૈન ગ્રંથોનું વાસ્તવિક અર્થ સ્વરૂપ સમજાય તે માટે કોષ બનાવવાની મહેરુણ જાણેલી હતી, કેટલાક સમય પછી તેઓશ્રીની અનુમતિથી આ કોષનું કાર્ય પંચાસજીએ હાથ ધરેલું, તે કામ આજે બાર વર્ષના ભૂરિ પરિશ્રમે જનતાની સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે. આ કોષકાર્ય શરૂ કર્યા પછી પંચાસજી શરીરના કારણે અશક્ત બનતાં તથા કોષનું કાર્યસ્વરૂપ નાનું ન બની જાય જે પ્રમાણે વિસ્તૃત છે તે કાયમ રહે તે માટે પંડિતોની સહાયતા લીધી. પ્રથમ રાજવીપલાનિવાસી પંડિત અંબાલાલની નિમણૂક મહારાજશ્રીની અનુમતિ લઈને કરી. તેઓએ અમુક વખત કામ કર્યું, ત્યારબાદ આવા બૃહત્કાર્યને સંપૂર્ણ કરવા વડનગરનિવાસી પંડિત ગિરિજાપ્રસાદની આ કોષકામમાં નિમણૂક કરી. તે કાર્ય આજે સંપૂર્ણ નિર્વિઘ્ને પૂર્ણ થયેલ છે.

પું. મુક્તિવિજયજીએ તથા પંડિતોએ પોતાની બહુશ્રુતતાભરી મતિપટુતાથી તથા અનેક કોષગ્રંથો કે જે પહેલા ભાગમાં બતાવેલા છે તે છતાં વિશેષ જાણ માટે અહીં જણાવીએ છીએ. શબ્દકલ્પદ્રુમ, શબ્દસ્તોમમહાનિધિ, વાયસ્પત્યબૃહદભિધાન, પદ્મકોષ, અભિધાનચિન્તામણિ, શબ્દાર્થકૌસ્તુભ (હિન્દી), અનેકાર્થસંગ્રહ નામકોષ, ન્યાયકોષ, શબ્દસિદ્ધિ માટે ઉણાદિગણવૃત્તિ, હેમનિઘંટુ, હસ્તલિખિત શબ્દરત્નસમુચ્ચય, હૈમશેષમાલા, શિલોચ્ચય નામમાળા, વગેરે તેમજ પ્રાકૃત માટે શબ્દમહાર્ણવ વગેરે અવલોકન કરીને અનેક જટિલ, કુટિલ અને ઘટનાબદ્ધ રત્નતુલ્ય શબ્દોના પ્રવાહોને આ કોષરૂપી મહોદધિમાં આપૂરિત કરવામાં સંપૂર્ણ ન્યાય આપ્યો છે. બહુ વર્ષોથી સમુદ્ભવેલા વિચારાંકુરોને પરમપરિશ્રમરૂપી જળસિંચનથી તથા પંડિતોના ધન્યસ્વી કરકમલથી ઊછરીને સમુદ્ગરણ થતા, સર્વોપયોગી ગુજરાતી ભાષામાં વ્યુત્પત્ત્યર્થસહિત ફળદ્રુપતાભર્યા આ કોષ ગ્રન્થને નીરખતાં અવશ્ય જનસમૂહ આનંદ પામશે જ.

વિદ્વાનો કે વિદ્વદ્વર્ય આચાર્યો આવા ગ્રન્થ કાર્યમાં કંઈ હસ્તદોષથી અથવા પ્રમાદથી કે પ્રેસદોષથી રહેલ ભૂલોને દેખી ગ્રન્થકર્તાના પરિશ્રમને જરૂર દોષદષ્ટિએ નહિ જુએ એવી પ્રભુ પાસે અભ્યર્થના છે - ઇતિ.

વિ. સં. ૧૯૧૭
વૈશા૦ શુ. ૧૧ - એકાદશ્યામ્
સૌમ્યવાસરે, રાજનગરમ્

વિદુષાં વિધેયતમઃ-

પંડિત ઉમાશંકુ દયારામ વ્યાકરણાચાર્યઃ
હહેલાનો ઉપાશ્રય.

x પ્રસંગાનુસાર ભાવવાળી શબ્દરચના અથવા પ્રાસંગિક વ્યવહારોપયોગી શબ્દોનો વિષય પ્રમાણે અર્થ કરવો તે.

સંપાદકીય સંવેદન

શબ્દરત્નમહોદયિનો ભાવાર્થ

આ કોશ ગ્રંથનું નામ છે - શબ્દરત્નમહોદયિ. આ નામમાં નિર્દિષ્ટ 'શબ્દ'નો અર્થ જાણવો જરૂરી છે. શબ્દનો અર્થ છે ધ્વનિ. આ ધ્વનિને લોકવ્યવહાર માટે આકૃતિબદ્ધ કરી લેવાયો ત્યારે તે વર્ણાત્મક અક્ષરશ્રુત બન્યો. (હાથ, આંખ વગેરેની ચેષ્ટાઓ-મુદ્રાઓ અનક્ષરશ્રુત ગણાય.) ભાષાશાસ્ત્રીઓએ એનું નિર્વચન કરતાં જણાવ્યું છે -

'શબ્દો દ્વિવિધઃ-ધ્વન્યાત્મકો વર્ણાત્મકश्च तत्र ध्वन्यात्मको भेयादौ वर्णात्मकश्च संस्कृतभाषादिरूपः।'

વસ્તુતઃ ધ્વનિ એ શબ્દનો સ્ફોટ છે એટલે ધ્વનિ એ શબ્દનું પ્રગટીકરણ છે - એક શક્તિ છે. જ્યારે વર્ણ છે આકૃતિમય રચના. શબ્દ અને વિચારોની સ્થિરતા તેમજ નિશ્ચય માટે આકૃતિ ધારણ કરી એટલે તે લિપિબદ્ધ થયો અને લેખનપ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ. આમ વાણી અને લેખન શરૂ થતાં શબ્દોનું નિર્માણ કરનારાઓએ વસ્તુના ગુણ, સ્વભાવ, આકૃતિ, સ્વાદ, વંશ, સ્થાન અને પ્રકૃતિ વગેરે તરફ ધ્યાન આપતાં શબ્દોનું વૈવિધ્ય નિર્માણ થયું. શબ્દોના નિર્માણ માટે વ્યાકરણો રચાયાં અને દેશભેદે અનેક ભાષાઓ ઉત્પન્ન થઈ. આવા શબ્દોરૂપી રત્નોનો સાગર એ જ આપણા કોશગ્રંથનું નામ - શ બ્દ ર ત્ન મ હો દ યિ.

શબ્દ અને જ્ઞાન-

આપણું જીવન બે પ્રકારનું હોય છે. એક છે આંતરિક, જેને આપણે અધ્યાત્મ કહીએ અને બીજું છે બાહ્ય. શબ્દનું પ્રગટીકરણ જ્ઞાનમાંથી થાય છે, જે આંતરિક છે. જ્ઞાન અંદર આવૂત છે, અમૂર્ત છે, બોલી શકતું નથી. તેને બહાર નીકળવું છે તે આંતરિક એટલે પરા (-પ્રાણમય ધ્વનિ), પશ્યન્તી (-મનોમય ધ્વનિ) રૂપે છે ને વિચાર કરતાં કરતાં મધ્યમાની (-આપણી ધ્વનિની વ્યંજક સૂક્ષ્મ ધ્વનિ)માંથી પસાર થઈ વૈચરી જે શબ્દરૂપે બહાર નીકળે છે તે જ્ઞાન બાહ્ય જગતમાં આવે છે. એ શબ્દ દ્વારા બધો વ્યવહાર ચાલે છે, સમાજ રચાય છે, શ્રુત ગૂંથાય છે, વિજ્ઞાનની શોધોની આપ-લે થાય છે. પરદેશ સાથે સંબંધો જોડાય છે પણ જ્યારે આપણે અશબ્દમાં જવું હોય ત્યારે ઉપર્યુક્ત કમ ઊલટાવાય છે. એટલે મૌન સઘાય છે. વસ્તુતઃ અમૂર્ત એવું જ્ઞાન મૂર્ત સાથે ભળે છે ત્યારે શ્રુત બને છે - શાસ્ત્ર બને છે. બાકી જ્ઞાન અને શબ્દનો વિષય આધ્યાત્મિક અને દાર્શનિક છે એટલે એ વિષયમાં ઊંડા ઊતરવું અહીં અપ્રસ્તુત છે.

મારી પોતાની વાત-

આ કોશની પ્રથમ આવૃત્તિ વિ. સં. ૧૯૯૩ (સને ૧૯૩૭)માં પ્રગટ થઈ હતી. કોશના મુખ્ય પ્રેરક હતા પૂ. આ. શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી મહારાજ અને સંગ્રહક હતા તેમના વિદ્વાન શિષ્ય પં. શ્રી મુક્તિવિજયજી ગણિ. કોશગ્રંથની રચના-સંગ્રહ માટે પૂ. પંચાસજીની સાથે પં. અંબાલાલ શાસ્ત્રી, પં. ગિરજાશંકર શાસ્ત્રી અને પં. ઉમાશંકર શાસ્ત્રી આદિ વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ પણ સહાયક હતા. તેમણે અનેક કોશો અને ગ્રંથોમાંથી શબ્દોનો સંગ્રહ કર્યો છે. વિશાળકાય બનેલા આ કોશમાં શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ, લિંગ અને અનેક અર્થોનો સમાવેશ કરી બે ભાગમાં તેને પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તેના નિર્માણમાં બાર વર્ષો વીત્યાં હતાં.

પહેલી આવૃત્તિ ખલાસ થઈ જતાં લોકોની માગણી આવ્યા કરતી એટલે પૂ. આ. શ્રી વિજયમહેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના શિષ્યરત્ન પૂ. પં. શ્રી હેમપ્રભવિજયજી ગણિવર્ય તથા શ્રી વિજયનીતિસૂરિ પુસ્તકાલયના ટ્રસ્ટીઓ શેઠ શ્રી અરવિંદભાઈ પન્નાલાલ, શ્રી ચારુચંદ ભોગીલાલ શાહ, શ્રી ગૌતમકુમાર શાંતિકુમાર તથા પૂ. આ. શ્રી વિજયમહેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મ. સા.ના શિષ્યરત્ન પૂ. પં. શ્રી હેમપ્રભવિજયજી મહારાજશ્રીએ મળીને આ કોશની બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય કર્યો. નિર્ણય કરવા સાથે કેટલાક વિદ્વાનો અને મિત્રોની સલાહ લીધી. એ વિદ્વાન મિત્રોએ સૂચવ્યું કે જ્યારે બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરવી જ છે તો આ કોશમાં જે ઉપયોગી શબ્દો ન લેવાયા હોય તે ઉમેરવા જોઈએ. શબ્દો સાહિત્યમાં કેવી રીતે વપરાયા છે તેનાં પ્રમાણો પણ આમાં આપવાં જોઈએ અને આમાંની અશુદ્ધિઓ દૂર કરીને શબ્દોના ક્રમને પણ સુધારવો જોઈએ. આ સલાહ પૂ. પં.ન્યાસજી અને ટ્રસ્ટીઓને ઉપયોગી લાગી, આ બધું ધ્યાનમાં રાખીને મારી નિમણૂક કરવામાં આવી.

મને આ કોશનું કાર્ય તેના ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી કરવાનું કહેવામાં આવ્યું ત્યારે અનેક કોશગ્રંથો મારી સામે હોવા જોઈએ તે નહોતા.

મેં શુદ્ધીકરણનું કામ હાથ ધર્યું. શબ્દોની શુદ્ધિ તો કરી પણ અકારાદિ ક્રમમાં જે ગરબડ હતી તે ધીમે ધીમે સુધારી લીધી અને કોશગ્રંથોની શોધમાં હું હતો ત્યારે પહેલી આવૃત્તિમાં કામે લીધેલા બધા કોશગ્રંથો મારી સામે ગોઠવાઈ ગયા. આધુનિક મોનિયર વિલિયમ્સ—ડીક્ષનેરી જેવા બીજા પણ જે ગ્રંથો જોઈએ તે મને પૂરા પાડવામાં આવ્યા. લગભગ ૩૦૦-૪૦૦ પૃષ્ઠોનું કામ મેં પૂરું કર્યું હતું અને આધુનિક કોશગ્રંથોને જોતાં આ કોશમાં પણ શબ્દોના અર્થો સાહિત્યમાં કેવી રીતે પ્રયોજાયા છે તેના પ્રમાણો સાથે શબ્દોને તૈયાર કરવા માંડ્યા. આજે બે-અઢી વર્ષના ગાળામાં હું નિશ્ચિત ધોરણ ઉપર પહોંચ્યો છું અને કોશને વધુ ઉપયોગી બનાવવા તરફ મેં મારું ધ્યાન દોરવું છે. ઉપયોગિતાની સાથોસાથ વિસ્તાર પણ ન થઈ જાય એ પણ એટલું જ ધ્યાનમાં રાખ્યું છે. એકનો એક શબ્દ લિંગ કે વ્યુત્પત્તિ માત્રમાં ફેર હોય ત્યાં જુદો ન આપતાં તે તે શબ્દની વ્યુત્પત્તિ અને લિંગની સાથે એક જ શબ્દમાં સમાવ્યા છે. ગત આવૃત્તિના છાપકામમાં સ્પેસીંગ ખૂબ રાખેલું તે આમાં ધનિષ્ઠ બનાવ્યું છે. ઉપસર્ગો, પ્રમાણશ્લોકો જુદી જુદી લાઈનમાં ન આપતાં એક જ સર્ગગ લાઈનમાં અર્થો, પ્રમાણો વગેરેને સમાવ્યાં છે.

ટ્રસ્ટીઓએ મને કોઈ સહાયક રાખવાની સૂચના કરેલી પણ એ અગવડભર્યું હતું. એટલે આ કાર્ય મારે એકલે હાથે કરવાનું માથે પડ્યું. એક તરફ બીજી આવૃત્તિનું મેટર તૈયાર થતું જાય અને બીજી તરફ પ્રેસમાં છપાતાં પ્રૂફો સુધારાતાં જાય. આજે એ નવી આવૃત્તિનાં ૮૪ ફોર્સ છપાઈ ચૂક્યાં છે અને બીજા ભાગનું કામ લગભગ અર્ધું કરી લીધેલું છે. આ કામમાં લગભગ અઢી વર્ષ લાગ્યાં છે. હજી એટલું જ કામ બાકી છે.

આ કોશ સાર્વજનિક સાહિત્ય છે—

સંપાદન અને પ્રકાશન જૈન સંસ્થા તરફથી થયેલું હોવાથી રખે કોઈ એમ માને કે આ કોશગ્રંથમાં માત્ર જૈન પારિભાષિક શબ્દોનો સંગ્રહ હશે, પણ એમ નથી. વસ્તુતઃ સાહિત્ય બે પ્રકારનું હોય છે : એક છે આધ્યાત્મિક અને બીજું છે વ્યાવહારિક. આધ્યાત્મિક સાહિત્ય નિશ્ચિત અર્થવાણું હોય છે, તેમાં

વિચારભેદની અપેક્ષા નથી. જ્યારે વ્યવહારુ સાહિત્યમાં વિચારભેદને પૂરો અવકાશ રહે છે. અર્થોમાં પણ વૈવિધ્ય હોય છે. વ્યાકરણ, અલંકાર, છંદ, કોશ વગેરે વ્યવહારુ સાહિત્ય કહેવાય છે. આમાં સંપ્રદાયભેદને અવકાશ હોતો નથી. એટલે આ સાહિત્ય સાર્વજનિક ગણાય. સંસ્કૃત ભાષાભાષી ગમે તે માનવી આનો ઉપયોગ કરી શકે એ દષ્ટિએ આ સંગ્રહ કરેલો છે. આમાં દરેક વિષયના રૂઢ, યૌગિક અને મિશ્ર એમ ત્રણ પ્રકારના શબ્દો છે. તેમાં યૌગિક વધારે છે અને વૈદિક શબ્દોને ખાસ લીધા નથી.

જૈન ગ્રંથકારોનું કોશવિષયક પ્રદાન—

ભારતીય સાહિત્યમાં બીજા વ્યાકરણ આદિ — (જુઓ મારો હિંદી ભાષામાં ૨૭ વિષયો ઉપર લખાયેલો ગ્રંથ — 'જૈન સાહિત્યકા બૃહદ્ ઇતિહાસ'માં. ૭૭-૮૬ પૃષ્ઠો—પ્રકા. પાર્શ્વનાથ વિદ્યાશ્રમ—હિંદુ યુનિવર્સિટી—બનારસ.) વિષયોની જેમ જૈનાચાર્યોએ કોશની રચના દ્વારા ભારતીય સાહિત્યની આ શાખામાં પણ સારું એવું પ્રદાન કરીને ભારતીય સાહિત્યના ભંડારને ભરી દીધો છે.

જૈન ગ્રંથકારોએ રચેલા કોશગ્રંથોની પરંપરા—

વેદકાળથી કોશનું જ્ઞાન અને તેની મહત્તા સ્વીકૃત છે, એ 'નિઘંટુકોશ' પરથી જાણી શકાય છે. વેદનાં નિરુક્તો રચતીવેળા યાસ્ક મુનિ સામે 'નિઘંટુ'ના પાંચ સંગ્રહો વિદ્યમાન હતા. પાછળથી રચાયેલા લૌકિક કોશો કરતાં જો કે નિઘંટુ કોશ જુદા પ્રકારનો હતો, કેમકે તેમાં વેદની સંહિતાઓના અસ્પષ્ટ અર્થો સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરેલો છે, ત્યારે લૌકિક કોશ વાસ્તવ્યના વિવિધ વિષયોનાં નામ, અવ્યય અને લિંગનો બોધ આપતો વ્યાપક શબ્દભંડાર રજૂ કરે છે.

'નિઘંટુકોશ' પછી યાસ્કના 'નિરુક્ત'માં વિશિષ્ટ શબ્દોનો સંગ્રહ છે અને તે પછી પાણિનિના 'અષ્ટાધ્યાયી'માં યૌગિક શબ્દોનો વિશાલ સમૂહ કોશની સમૃદ્ધિનો વિકાસ કરતો જણાય છે.

પાણિનિના સમય સુધી રચાયેલા શબ્દકોશો ગદ્યમાં હતા. એ પછી રચાયેલા લૌકિક કોશો અનુષ્ટુપ્, આર્યા વગેરે છંદોમાં પદ્યમય રચનાવાળા મળી આવે છે.

આ કોશોમાં મુખ્યત્વે બે પદ્ધતિઓ જોવાય છે. એક એકાર્થક કોશની અને બીજી અનેકાર્થક કોશની. એકાર્થક કોશ એક અર્થના અનેક શબ્દોનું સૂચન કરે છે, જ્યારે અનેકાર્થક કોશ એક શબ્દના અનેક અર્થોનું નિરૂપણ કરે છે.

પ્રાચીન કોશકારોમાં કાત્યાયનની 'નામમાલા', વાયસ્પતિનો 'શબ્દાર્ણવ', વિક્રમાદિત્યનો 'સંસારાર્ણવ', ભાગુરિનો 'ત્રિકાંડ', ધન્વન્તરિનો 'નિઘંટુ' વગેરે નામો પ્રસિદ્ધ છે. આમાંથી કેટલાયે કોશો પ્રાપ્ય નથી.

ઉપલબ્ધ કોશોમાં અમરસિંહના 'અમરકોશે' સારી ખ્યાતિ મેળવી છે. એ પછી આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિ વગેરેના કોશોનો ઠીક ઠીક પ્રચાર થયો, એ કાવ્યગ્રંથોની ટીકાઓથી માલૂમ પડે છે.

જૈન ગ્રંથકારોએ પણ કોશગ્રંથોની રચનામાં પાછી પાની કરી નથી. એ બાબત તેમનો પરિચય આપવાનો અહીં અમે પ્રયત્ન કર્યો છે.

પાઈયલચ્છીનામમાલા—

'પાઈયલચ્છીનામમાલા' નામના એક માત્ર ઉપલબ્ધ પ્રાકૃતકોશની રચના પંડિતપ્રવર ધનપાલે કરી છે,

તેઓ જૈન ગૃહસ્થોમાં અગ્રણી હતા. તેમણે પોતાની નાની બહેન સુંદરીને માટે આ કોશગ્રંથની રચના વિ. સં. ૧૦૨૮માં કરી હતી. આ કોશમાં ૨૭૯ ગાથાઓ આર્ચાઈવ્સમાં છે. આ કોશ એકાર્થક શબ્દોનો બોધ કરાવે છે. આમાં ૯૯૯ શબ્દોના પ્રાકૃત પર્યાયો આપ્યા છે.

પં. ધનપાલ જન્મથી બ્રાહ્મણ હતા. તેમણે પોતાના નાના ભાઈ શોભન મુનિના ઉપદેશથી જૈન તત્ત્વોનું અધ્યયન કરી જૈનદર્શનમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાથી જૈનત્વ અંગીકાર કર્યું હતું. એક પાકા જૈનની શ્રદ્ધાથી અને મહાકવિના દરજ્જાથી તેમણે કેટલાયે ગ્રંથો રચ્યા છે.

પં. ધનપાલ ધારાધીશ મુંજરાજની રાજસભાના સમ્માન્ય વિદ્વદ્ગુરુ હતા. તેઓ તેમને 'સરસ્વતી' કહેતા હતા. ભોજરાજે એમને રાજસભામાં 'કૂચાલ સરસ્વતી' અને 'સિદ્ધસારસ્વત કવીન્ધર'ની પદવીઓ આપીને સન્માનિત કર્યા હતા. પછીથી 'તિલકમંજરી'ની રચનાને પોતાના ચરિત્રરૂપે બદલવાના આદેશથી તે ગ્રંથને બાળી નાખવાના કારણે ભોજરાજ સાથે તેમને વૈમનસ્ય થયું ત્યારે તેઓ સાચોર (રાજસ્થાન)માં જઈને રહ્યા. એનો નિર્દેશ તેમણે રચેલા 'સત્યપૂરીયમંડનમહાવીરોત્સાહ'માં કર્યો છે.

આચાર્ય હેમચંદ્રસૂરિએ 'અભિધાનચિંતામણિકોશ'ના પ્રારંભમાં 'વ્યુત્પત્તિર્ધનપાલતઃ' એવો ઉલ્લેખ કરીને પં. ધનપાલના કોશગ્રંથને પ્રમાણભૂત બતાવ્યો છે. આ હેમચંદ્રસૂરિએ રચેલા 'દેશીનામમાલા (ચણાવલી)' કોશમાં પણ પં. ધનપાલનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. 'શાકુન્તલ પદ્ધતિ'માં ધનપાલના કોશ વિષયક પદ્યોનાં ઉદ્ધરણો મળે છે અને એક ટિપ્પણીમાં ધનપાલરચિત 'નામમાલ' ૧૮૦૦ શ્લોકપરિમાણ હોવાનો ઉલ્લેખ કરેલો છે. આ બધાં પ્રમાણોથી માલૂમ પડે છે કે, પં. ધનપાલે સંસ્કૃત અને દેશીશબ્દકોશ ગ્રંથોની રચના કરી હશે, જે આજે ઉપલબ્ધ નથી.

પં. ધનપાલે ૧. તિલકમંજરી (સંસ્કૃત ગદ્ય), ૨. શ્રાવકવિધિ (પ્રાકૃત પદ્ય), ૩. ઋષભપંચાશિકા (પ્રાકૃત પદ્ય), ૪. મહાવીરસ્તુતિ (પ્રાકૃત પદ્ય), ૫. સત્યપૂરીયમંડનમહાવીરોત્સાહ (અપભ્રંશ પદ્ય), ૬. શોભનસ્તુતિટીકા (સંસ્કૃત ગદ્ય) ગ્રંથો રચેલા મળી આવે છે.

ધનંજયનામમાલા--

ધનંજય નામના દિગંબર જૈન ગૃહસ્થ વિદ્વાને પોતાના નામ ઉપરથી 'ધનંજયનામમાલા' નામક એક નાના સંસ્કૃત કોશગ્રંથની રચના કરી છે. કહેવાય છે કે, કર્તાએ અનુષ્ટુપના ૨૦૦ શ્લોક રચ્યા છે. કોઈ આવૃત્તિમાં ૨૦૩ તો બીજી આવૃત્તિમાં ૨૦૫ શ્લોક મળી આવે છે.

ધનંજય કવિએ આ કોશમાં શબ્દોંતર બનાવવાની એક વિશિષ્ટ પદ્ધતિ બતાવી છે. જેમ, 'પૃથ્વી' વાયક શબ્દની આગળ 'ધર' શબ્દ જોડી દેવાથી પર્વતવાચી નામ બને છે, 'મનુષ્ય' વાયક શબ્દની આગળ 'પતિ' શબ્દ જોડી દેવાથી નૃપવાચી નામ બને છે અને 'વૃક્ષ' શબ્દની આગળ 'ચર' શબ્દ જોડી દેવાથી વાનરવાચી નામ બને છે.

આ કોશમાં ૨૦૧ મો શ્લોક આ પ્રકારે છે -

'પ્રમાણમકલક્રમસ્ય પૂજ્યપાદસ્ય લક્ષણમ્ ।

દ્વિસન્ધાનકવેઃ કાવ્યં રત્નત્રયમપશ્ચિમમ્ ॥'

આ શ્લોકમાં 'દ્વિસંધાન'કાર ધનંજય કવિની પ્રશંસા છે, એટલે આ શ્લોક મૂળ ગ્રંથકારનો નહીં હોય,

એમ કેટલાક વિદ્વાનો માને છે, જ્યારે પં. મહેન્દ્રકુમારે આ શ્લોક મૂળ ગ્રંથકારનો હોવાનું જણાવી ધનંજયના સમયની પૂર્વસીમાં નિશ્ચિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એમના મતથી ધનંજય દિગંબરાચાર્ય અકલંકની પછી થયા.

ધનંજય કવિના સમય સંબંધમાં વિદ્વદ્ગણ એકમત નથી. કોઈ વિદ્વાન એમનો સમય નવમી અને કોઈ દશમી શતાબ્દી માને છે. નિશ્ચયપૂર્વક કહેવું હોય તો ધનંજય કવિ ૧૧મી શતાબ્દી પૂર્વે કોઈ સમયે થયા.

‘દ્વિસંધાનમહાકાવ્ય’ના અંતિમ પદની ટીકામાં ટીકાકારે ધનંજયના પિતાનું નામ વસુદેવ, માતાનું નામ શ્રીદેવી અને ગુરુનું નામ દશરથ હતું એમ સૂચિત કર્યું છે. આમાં સમય આપ્યો નથી.

એમણે આ સિવાય ૧. અનેકાર્થનામમાલા, ૨. રાઘવ-પાંડવીય દ્વિસંધાન મહાકાવ્ય, ૩. વિષાપહારસ્તોત્ર, ૪. અનેકાર્થનિઘંટુ આદિ ગ્રંથો રચ્યા છે.

ધનંજયનામમાલા-ભાષ્ય—

દિગંબર જૈન મુનિ અમરકીર્તિએ ‘ધનંજયનામમાલા’ પર ‘ભાષ્ય’ નામે ટીકાની રચના કરી છે. ટીકામાં શબ્દોના પર્યાયોની સંખ્યા બતાવીને વ્યાકરણસૂત્રોનું પ્રમાણ આપી તેની વ્યુત્પત્તિ બતાવી છે. ક્યાંય ક્યાંય તો અન્ય પર્યાયવાચી શબ્દો પણ વધાર્યા છે.

મુનિ અમરકીર્તિ ૧૪ મા સૈકામાં થયા હોય એમ લાગે છે, કેમકે આ ‘નામમાલા’ના ૧૨૨મા શ્લોકના ભાષ્યમાં પં. આશાધરના ‘મહાભિષેક’ ગ્રંથનો તેમણે ઉલ્લેખ કર્યો છે. પં. આશાધરે તેમના ‘અનગારધમમૃત’ ગ્રંથની રચના વિ. સં. ૧૩૦૦માં કરી હતી એટલે અમરકીર્તિ તે પછી થયા એટલું નિશ્ચિત છે. એમણે ‘હેમનામમાલા’નો ઉલ્લેખ પણ કર્યો છે. ટીકાના આરંભમાં અમરકીર્તિ મુનિ કલ્યાણકીર્તિને નમસ્કાર કર્યા છે. સં. ૧૩૫૦માં ‘જિનયજ્ઞફલોદય’ ગ્રંથની રચના કરનારા કલ્યાણકીર્તિથી તેઓ અભિન્ન હોય તો અમરકીર્તિએ આ ભાષ્યની રચના નિશ્ચિતરૂપે વિ. સં. ૧૪૫૦ની આસપાસ કરી એમ કહી શકાય.

અનેકાર્થનામમાલા—

કવિ ધનંજયે ‘અનેકાર્થનામમાલા’ની રચના કરેલી છે. આમાં ૪૬ પદો છે. વિદ્યાર્થીને એક શબ્દના અનેક અર્થોનું જ્ઞાન થાય એ દૃષ્ટિએ આ નાનો કોશ બનાવ્યો છે. આ કોશ ‘ધનંજયનામમાલા— સભાષ્ય’ની સાથે છપાયો છે.

અનેકાર્થનામમાલા ટીકા—

કવિ ધનંજયે રચેલા ‘અનેકાર્થનામમાલા’ પર કોઈ વિદ્વાને ટીકા રચી છે. તે પણ ‘ધનંજયનામમાલા— સભાષ્ય’ની સાથે છપાઈ છે.

નિઘંટુસમય—

‘જિનરત્નકોશ’ના પૃ. ૨૧૨માં કવિ ધનંજયે ‘નિઘંટુસમય’ નામક ગ્રંથની રચના કર્યાનો ઉલ્લેખ છે. તે કૃતિ બે પરિચ્છેદવાળી હોવાનું જણાવ્યું છે, પરંતુ આવી કોઈ કૃતિ આજ સુધી જાણવામાં આવી નથી. સંભવતઃ આ કૃતિ ધનંજયની ‘અનેકાર્થનામમાલા’ હોય એવું અમારું અનુમાન છે.

અભિધાનચિંતામણિનામમાલા—

વિદ્વાનોની માન્યતા છે કે, આચાર્ય હેમચંદ્રે 'સિદ્ધહેમચંદ્રશબ્દાનુશાસન' પછી 'કાવ્યાનુશાસન' અને તે પછી 'અભિધાનચિંતામણિકોશ'ની ૧૨મી શતાબ્દીમાં પદ્યમાં રચના કરી. સ્વયં આચાર્ય હેમચંદ્રે પણ આ કોશના આરંભમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, શબ્દાનુશાસનનાં સમસ્ત અંગોની રચના પ્રતિષ્ઠિત થયા પછી આ કોશગ્રંથની રચના કરી.

શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે વ્યાકરણજ્ઞાનને સક્રિય બનાવવા માટે અને વિદ્યાર્થીઓને ભાષાજ્ઞાન સુલભ કરાવવા માટે સંસ્કૃત અને દેશ્ય ભાષાના કોશોની રચના આ પ્રકારે કરી - ૧. અભિધાનચિંતામણિ-સટીક, ૨. અનેકાર્થસંગ્રહ ૩. નિઘંટુસંગ્રહ અને ૪. દેશીનામમાલા (રચણાવલી).

આચાર્ય હેમચંદ્રે કોશની ઉપયોગિતા બતાવતાં કહ્યું છે કે પંડિત લોકો વક્તૃત્વ અને કવિત્વને વિદ્વત્તાનું ફળ જણાવે છે પરંતુ એ બંને શબ્દજ્ઞાન વિના સિદ્ધ થઈ શકતાં નથી.

'અભિધાનચિંતામણિ'ની રચના સામાન્ય રીતે 'અમરકોશ'ની પદ્ધતિએ થયેલી છે. આ કોશમાં ૩૬, યૌગિક અને મિશ્ર એવા એકાર્થક શબ્દોનો સંગ્રહ છે. આમાં છ કાંડ છે અને તેમાં બધા મળીને ૧૫૪૧ શ્લોકો છે.

આ. હેમચંદ્રે આ કોશની રચનામાં વાચસ્પતિ, હલાયુધ, યાદવપ્રકાશ, વૈજયંતી કોશ અને કાવ્યનાં પ્રમાણ આપ્યાં છે. કોશકારે 'અમરકોશ'ને મુખ્ય આધાર બનાવ્યો છે. જો કે શબ્દસંખ્યામાં 'અમરકોશ'થી દોઢગણો છે. 'અમરકોશ'માં શબ્દોની સાથે લિંગનો નિર્દેશ છે જ્યારે આ. હેમચંદ્રે કોશમાં લિંગનો ઉલ્લેખ ન કરતાં સ્વતંત્ર 'લિંગાનુશાસન'ની રચના કરી છે.

આ. હેમચંદ્રે આ કોશમાં માત્ર પર્યાયવાચી શબ્દોનું જ સંકલન નથી કર્યું પરંતુ આમાં ભાષા સંબંધી મહત્ત્વપૂર્ણ સામગ્રી પણ સંકલિત છે. આમાં વધુમાં વધુ શબ્દો ગૂંથ્યા છે અને નવા તથા જૂના શબ્દોનો સમન્વય કર્યો છે. ભાષાની દૃષ્ટિએ આ કૃતિ મૂલ્યવાન છે. આમાં પ્રાકૃત, અપભ્રંશ અને દેશી ભાષાઓના શબ્દોનો પૂરેપૂરો પ્રભાવ જોવામાં આવે છે. આ દૃષ્ટિએ આચાર્યે કેટલાક નવીન શબ્દો અપનાવીને પોતાની કૃતિને સમૃદ્ધ બનાવી છે.

કોશકારે સમાન શબ્દયોગથી અનેક પર્યાયવાચી શબ્દો બનાવવાનું વિધાન પણ કર્યું છે, પરંતુ તેમણે એ જ શબ્દો ગ્રહણ કર્યાં છે જે કવિસંપ્રદાય દ્વારા પ્રચલિત અને પ્રયુક્ત હોય. કવિઓ દ્વારા અપ્રયુક્ત અને અમાન્ય શબ્દો ગ્રહણ કરવાથી પોતાની કૃતિને બચાવી લીધી છે.

આ વિશેષતાઓ અન્ય કોશોમાં જોવામાં આવતી નથી. આથી કાવ્યગ્રંથોના જૈનેતર ટીકાકારોએ પણ આ કોશના ઉલ્લેખોથી ટીકાઓને પ્રમાણભૂત બનાવી છે.

અભિધાનચિંતામણિ-વૃત્તિ—

'અભિધાનચિંતામણિ' કોશ પર આ. હેમચંદ્રે સ્વોપજવૃત્તિની રચના કરી છે, એ વૃત્તિનું નામ 'તત્ત્વાભિધાયિની' રાખ્યું છે. વૃત્તિમાં જ્યાં 'શેષ' એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે, ત્યાં વધુ પર્યાયવાચી શબ્દોનો વૃત્તિમાં સંગ્રહ કર્યો છે, તે આ પ્રકારે છે - ૧. કાંડમાં ૧, ૨. કાંડમાં ૮૯, ૩. કાંડમાં ૬૩, ૪. કાંડમાં ૪૧, ૫. કાંડમાં ૨, અને ૬. કાંડમાં ૮ - આ રીતે બધા મળીને ૨૦૪ શ્લોકોનું પરિશિષ્ટ પત્ર છે. મૂળ ૧૫૪૧

સાથે કુલ ૧૭૪૫ શ્લોકસંખ્યા થાય છે. વૃત્તિ સાથે આ ગ્રંથનું લગભગ ૮૦૦૦ શ્લોકપરિમાણ છે.

આ. હેમચંદ્રની સામે વ્યાડિનો કોઈ શબ્દકોશ હતો, જેમાંથી તેમણે કેટલાંયે પ્રમાણે ઉદ્દ્યુત કર્યા છે.

આ સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં ૫૬ ગ્રંથકારો અને ૩૧ ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ છે. જ્યાં પ્રાચીન ગ્રંથકારોના ઉલ્લેખો સાથે તેમને મતભેદ છે ત્યાં આ. હેમચંદ્ર અન્ય ગ્રંથો અને ગ્રંથકારોનાં નામ ઉદ્દ્યુત કરીને પોતાના મતભેદનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે.

આ કોશ પર સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ હોવા છતાં અનેક ગ્રંથકારોએ નાની મોટી વૃત્તિઓ આ પ્રકારે રચેલી મળે છે -

વૃત્તિગ્રંથો—૧. મુનિ કુશળસાગરે ‘અભિધાનચિંતામણિકોશ ટીકા’ નામે વૃત્તિની રચના કરી છે. ૨. મુનિ સાધુરત્ને ઉપર્યુક્ત નામથી આ કોશ પર ટીકા રચી છે. ૩. ખરતરગચ્છીય જ્ઞાનવિમલસૂરિના શિષ્ય મુનિ વલ્લભગણિએ વિ. સં. ૧૬૬૭માં ‘અભિધાનચિંતામણિ’ કોશ પર ‘સારોદ્ધાર’ નામની ટીકા રચી છે. આને જ ‘દુર્ગપદ્મપ્રબોધ’ નામ આપ્યું હોય એવું અનુમાન છે. ૪. અંચલગચ્છીય શ્રીવિનયચંદ્ર વાચકના શિષ્ય મુનિ દેવસાગરે વિ. સં. ૧૬૮૬માં આ કોશ પર ‘વ્યુત્પત્તિરત્નાકર’ નામથી ટીકા રચી છે, જેની ૧૨ શ્લોકોની અંતિમ પ્રશસ્તિ ‘જેસલમેર જૈન ભાંડાગારીય ગ્રંથસૂચી’ પૃ. ૬૧માં પ્રકાશિત છે. ૫. કોઈ અજ્ઞાત નામધારી મુનિએ આ કોશ પર ૪૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ‘અવચૂરિ’ની રચના કરી છે, જેનો ‘જૈન ગ્રંથાવલી’ પૃ. ૩૧૦ માં ઉલ્લેખ છે. ૬. પં. વાસુદેવરાવ જનાર્દન કેશલીકરે આ કોશ ઉપર ‘રત્નપ્રભા’ નામની ટીકા રચી છે. આ ટીકામાં સંસ્કૃત શબ્દોની સાથે ગુજરાતી અર્થ પણ આપ્યા છે.

બીજક— ‘અભિધાનચિંતામણિનામમાલા-બીજક’ નામની ત્રણ કૃતિઓ જુદા જુદા ત્રણ મુનિઓએ રચેલી મળે છે, આમાં કોશની વિસ્તૃત વિષયસૂચી આપેલી છે.

પ્રતીકાવલી— ‘અભિધાનચિંતામણિનામમાલા-પ્રતીકાવલી’ નામની કૃતિ ભાંડારકર ઓરિયન્ટલ રિસર્ચ ઈન્સ્ટીટ્યૂટ-પૂનામાં છે. તેમાં તેના કર્તાનું નામ નથી.

અનેકાર્થસંગ્રહ—

આ. હેમચંદ્રસૂરિએ ‘અનેકાર્થસંગ્રહ’ કોશગ્રંથની રચના પદ્મમાં વિક્રમની ૧૨મી શતાબ્દીમાં કરી છે. આ કોશમાં તેમણે એક શબ્દના અનેક અર્થો નોંધ્યા છે.

આ ગ્રંથમાં સાત કાંડ છે અને તેમાં બધાં મળીને ૧૮૨૯+૬૦=૧૮૮૯ પદ્યો છે. આરંભમાં અકારાદિકમથી અને અંતમાં કે આદિના ક્રમથી શબ્દ શોધવાની યોજના કરેલી છે.

આ કોશમાં પણ ‘અભિધાનચિંતામણિ’ની જેમ દેશ્ય શબ્દો પણ અપનાવેલા છે.

આ કોશ ‘અભિધાનચિંતામણિ’ પછી રચવામાં આવ્યો છે.

અનેકાર્થસંગ્રહ-ટીકા— ‘અનેકાર્થસંગ્રહ’ પર ‘અનેકાર્થકૈરવાકરકૌમુદી’ નામની ટીકા આ. હેમચંદ્રસૂરિના શિષ્ય આ. મહેંદ્રસૂરિએ રચી છે, એવો ટીકાના પ્રારંભમાં જ ઉલ્લેખ છે. આ કૃતિ (ટીકા) તેમણે ગુરુના નામે રચી એમ બીજા કાંડના અંતિમ પદ્યથી જણાય છે. રચનાસમય વિક્રમની ૧૩મી શતાબ્દી છે.

આ ટીકાની રચનામાં વિશ્વપ્રકાશ, શાશ્વત, રભસ, અમરસિંહ, મંજ, હુગ્ગ, વ્યાડિ, ધનપાલ, ભાગુરિ,

વાચસ્પતિ અને યાદવની કોશકૃતિઓની તેમજ ધન્વંતરિના નિઘંટુ અને લિંગાનુશાસનની સહાયતા લેવામાં આવી છે એવો પ્રારંભમાં જ ઉલ્લેખ છે.

દેશીશબ્દસંગ્રહ—

આ. હેમચંદ્રસૂરિએ 'દેશીશબ્દસંગ્રહ' નામથી દેશ્ય શબ્દોના સંગ્રહાત્મક કોશગ્રંથની રચના કરી છે. એનું બીજું નામ 'દેશીનામમાલા' અને 'રયણાવલી' પણ છે. દેશ્ય શબ્દોનો આવો કોશ હજી સુધી જોવામાં આવ્યો નથી. આજે તો આ એક માત્ર દેશી કોશ ઉપલબ્ધ છે. આમાં ૭૮૩ ગાથાઓ છે, જે આઠ વર્ગોમાં વિભક્ત છે. આ વર્ગોનાં નામ આ પ્રકારે છે — ૧. સ્વરાદિ, ૨. કવર્ગાદિ, ૩. ચવર્ગાદિ, ૪. ટવર્ગાદિ, ૫. તવર્ગાદિ, ૬. પવર્ગાદિ, ૭. યકારાદિ અને ૮. સકારાદિ. સાતમા વર્ગની આદિમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે, આ પ્રકારની નામવ્યવસ્થા જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ વ્યાકરણમાં નથી. આ વર્ગોમાં પણ શબ્દોને તેની અક્ષરસંખ્યાના ક્રમથી રાખવામાં આવ્યા છે અને અક્ષરસંખ્યામાં પણ અકારાદિ વર્ણાનુક્રમથી શબ્દો બતાવ્યા છે. આ ક્રમથી એકાર્થવાચી શબ્દ આપ્યા પછી અનેકાર્થવાચી શબ્દોનું આખ્યાન કરવામાં આવ્યું છે.

આ કોશગ્રંથની રચના કરતી વેળાએ ગ્રંથકારની સામે અનેક કોશગ્રંથો વિદ્યમાન હતા એમ માલૂમ પડે છે. પ્રારંભની બીજી ગાથામાં કોશકારે કહ્યું છે કે શ્રીપાદલિપ્તાચાર્ય વગેરેએ રચેલાં દેશીશાસ્ત્રો હોવા છતાંયે ગ્રંથકારે કયા પ્રયોજનથી આ ગ્રંથ રચ્યો એ ઉદ્દેશ ત્રીજી ગાથામાં બતાવ્યો છે —

‘જે લક્ષણે ण સિદ્ધા ण પસિદ્ધા સક્રયાહિહાણેસુ ।
 ण ય ગડલલક્ષણાસત્તિસંભવા તે इह णિબદ્ધા ॥’

— જે શબ્દ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત વ્યાકરણોના નિયમ દ્વારા સિદ્ધ થતા નથી, સંસ્કૃત કોશોમાં મળતા નથી અને અલંકારપ્રસિદ્ધ ગૌડી લક્ષણાશક્તિથી અભીષ્ટ અર્થ બતાવે છે તેને જ દેશી માનીને આ કોશમાં ગૂંધ્યા છે.

દેશીશબ્દસંગ્રહ-ટીકા— આ કોશ પર સંસ્કૃતમાં સ્વોપજ ટીકા છે, જેમાં અભિમાનચિહ્ન, અવંતિસુંદરી, ગોપાલ, દેવરાજ, દ્રોણ, ધનપાલ, પાદોદ્ભવ, પાદલિપ્તાચાર્ય, રાહુલક, શાંબ, શીલાંક અને સાત વાહનનાં નામ આપેલાં છે.

નિઘંટુશેષ—

આ. હેમચંદ્રસૂરિએ 'નિઘંટુશેષ' નામક વનસ્પતિકોશગ્રંથની રચના કરી છે. નિઘંટુનો અર્થ છે વૈદ્યકીયશબ્દોનો સમૂહ. વનસ્પતિઓનાં નામોના સંગ્રહને પણ 'નિઘંટુ' કહેવાની પરિપાટી પ્રાચીન છે. ધન્વંતરિનિઘંટુ, રાજકોશનિઘંટુ, સરસ્વતીનિઘંટુ, હનુમન્નિઘંટુ આદિ વનસ્પતિકોશગ્રંથ પ્રાચીનકાળમાં પ્રસિદ્ધ હતા. 'ધન્વંતરિનિઘંટુ' સિવાય ઉપર્યુક્ત ગ્રંથોમાંથી કોઈ ઉપલબ્ધ નથી. આ. હેમચંદ્રની સામે કદાચ 'ધન્વંતરિનિઘંટુ' કોશ હતો. પોતાના કોશગ્રંથની રચનાના વિષયમાં આચાર્યે આ પ્રકારે જણાવ્યું છે —

‘વિહિતૈકાર્થનાનાર્થ-દેશ્યશબ્દસમુચ્ચયઃ ।
 નિઘન્ટુશેષં વક્ષ્યેઽહં નત્વાઽઽર્હતપદપદ્મજમ્ ॥’

—એકાર્થકકોશ (અભિધાનચિંતામણિ), નાનાર્થકોશ (અનેકાર્થસંગ્રહ) અને દેશ્યકોશ (દેશીશબ્દસંગ્રહ)ની

રચના કર્યા પછી અર્હત-તીર્થંકરોના ચરણકમલને નમસ્કાર કરીને હવે હું 'નિઘંટુશોષ' નામક કોશ રચીશ.

આ નિઘંટુકોશમાં છ કાંડ આ પ્રકારે છે - ૧. વૃક્ષકાંડ, ૨. ગુલ્મકાંડ, ૩. લતાકાંડ, ૪. શાકકાંડ, ૫. તૃણકાંડ, ૬. ધાન્યકાંડ- કુલ મળીને આમાં ૩૯૬ પદ્યો છે.

આ કોશગ્રંથ આયુર્વેદશાસ્ત્રને ઉપયોગી છે. 'નિઘંટુકોષ'માં એકત્ર કરાતા શબ્દોને 'અભિધાનચિંતામણિ'માં ન ગૂંથતાં વિદ્યાર્થીઓની અનુકૂલતા માટે 'નિઘંટુશોષ'માં અલગરૂપે સંકલિત કર્યા છે.

નિઘંટુશોષ-ટીકા-ખરતરગચ્છીય શ્રીવલ્લભગણિએ ૧૭મી શતાબ્દીમાં આ કોશ પર ટીકા રચી છે.

શિલોંછકોશ-

આ હેમચંદ્રસૂરિએ રચેલા 'અભિધાનચિંતામણિ' કોશના બીજા પરિશિષ્ટરૂપે શ્રી જિનદેવમુનિએ 'શિલોંછ' નામથી ૧૪૦ શ્લોકોની રચના કરી છે. કર્તાએ રચનાનો સમય 'ત્રિ-વસુ-ઈન્દુ' (?) નિર્દેશ કર્યો છે પરંતુ આ સંવતમાં એક શબ્દ છૂટી ગયો છે, તેથી રચનાસંવતનો નિર્ણય કરી શકાય એમ નથી. 'જિનરત્નકોશ' પૃ. ૩૮૩માં આની રચનાનો વિ. સં. ૧૪૩૩ જણાવ્યો છે પણ તેને શો આધાર છે તે જાણી શકાયું નથી.

શિલોંછ-ટીકા-આ 'શિલોંછ' પર આ. જ્ઞાનવિમલસૂરિના શિષ્ય શ્રીવલ્લભે વિ. સં. ૧૬૫૪માં ટીકા રચી છે.

નામકોશ-

ખરતરગચ્છીય વાયક રત્નસારના શિષ્ય શ્રીસહજકીર્તિ મુનિએ છ કાંડમાં શબ્દોના વિંગનિર્દેશપૂર્વક એકાર્થક 'નામકોશ' અથવા 'નામમાલા' કોશની રચના કરી છે. આનો શરૂઆતનો શ્લોક આ પ્રકારે છે -

'સ્મૃત્વા સર્વજ્ઞમાત્માનં સિદ્ધશબ્દાર્ણવાન્ જિનાન્ ।

સલિઙ્ગનિર્ણયં નામકોશં સિદ્ધં સ્મૃતિં નયે ॥'

અંતનું પદ્ય આ પ્રકારે છે -

'કૃતશબ્દાર્ણવૈઃ સાઙ્ગઃ શ્રીસહજાદિકીર્તિભિઃ ।

સામાન્યકાણ્ડોઽયં ષષ્ઠઃ સ્મૃતિભાગ્મનીયત ॥'

શ્રી સહજકીર્તિ મુનિએ 'શતદલકમલાલંકૃતલોદ્રપૂરીયપાર્શ્વનાથસ્તુતિ' (સંસ્કૃત)ની રચના વિ. સં. ૧૬૮૩માં કરી છે. આ કોશ પણ એ સમયની આસપાસ રચાયો હશે. આ કોશગ્રંથ હજી પ્રકાશિત થયો નથી.

આ ગ્રંથકારે બીજા ૮ ગ્રંથોની રચના કરી હોવાનું જાણવા મળે છે.

શબ્દચંદ્રિકા-

આ કોશગ્રંથના કર્તાનો કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી. આની ૧૭ પત્રોની હસ્તલિખિત પ્રતિ લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરના સંગ્રહમાં છે. આ કૃતિ કદાચ અપૂર્ણ છે. આનો પ્રારંભ આ પ્રકારે છે -

‘ધ્યાયં ધ્યાયં મહાવીરં સ્મારં સ્મારં ગુરોર્વચઃ ।

શાસ્ત્રં દૃષ્ટ્વા વયં કુર્મઃ બાલબોધાય પદ્ધતિમ્ ॥

પત્રલિખનસ્યાદ્વાદમતં જ્ઞાત્વા વયં કિલ ।

મનોરમાં વયં કુર્મઃ બાલબોધાય પદ્ધતિમ્ ॥’

આ શ્લોકો ઉપરથી અનુમાન કરીએ તો આ કોશનું નામ ‘બાલબોધપદ્ધતિ’ અગર ‘મનોરમા’ કોશ હોઈ શકે. હસ્તલિખિત પ્રતિના હાંશિયામાં ‘શબ્દચંદ્રિકા’ એવો ઉલ્લેખ છે તેથી આ કોશનું નામ ‘શબ્દચંદ્રિકા’ આપ્યું છે. આમાં શબ્દનો ઉલ્લેખ કરીને પંચાયવાચી નામો ગદ્યમાં એકીસાથે આપ્યાં છે. વિદ્યાર્થીઓ માટે આ કોશ ઉપયોગી જણાય છે પણ છપાયો નથી.

સુંદરપ્રકાશ-શબ્દાર્ણવ—

નાગોરીતપાચ્છીય શ્રી પદ્મમેરુના શિષ્ય શ્રી પદ્મસુંદરે પાંચ પ્રકરણોમાં ‘સુંદરપ્રકાશશબ્દાર્ણવ’ નામના કોશગ્રંથની રચના કરી છે. તેની એક હસ્તલિખિત પ્રતિ સુજાનગઢના શ્રીપનેચંદ સિંધીના સંગ્રહમાં છે, તેમાં રચના સમય સં. ૧૬૧૮ જણાવ્યો છે. આ કોશમાં ૨૬૬૮ પદ્યો છે. આ ગ્રંથ હજી છપાયો નથી.

પં. પદ્મસુંદર ઉપાધ્યાય ૧૭મી સદીના વિદ્વાન હતા. સમ્રાટ અકબરની સાથે તેમનો ઘનિષ્ટ સંબંધ હતો. અકબરની સમક્ષ એક બ્રાહ્મણ પંડિતને પરાજિત કરવાથી અકબરે તેમને સન્માનિત કર્યા હતા તથા તેમને માટે આગરામાં એક ધર્મસ્થાનક—ઉપાશ્રય બંધાવી આપ્યો હતો. ઉપા. પદ્મસુંદર જ્યોતિષ, વૈદ્યક, સાહિત્ય, દર્શન આદિ શાસ્ત્રોના અભ્યાસી ધુરંધર પંડિત હતા. તેમની પાસે આગરામાં વિશાળ શાસ્ત્રસંગ્રહ હતો. તેમનો સ્વર્ગવાસ થતાં સમ્રાટ અકબરે તે શાસ્ત્રસંગ્રહ આ. હીરવિજયસૂરિને સમર્પિત કર્યો હતો.

શબ્દભેદનામમાલા—

મહેશ્વર નામના વિદ્વાને ‘શબ્દભેદનામમાલા’ની રચના કરી છે. સંભવતઃ થોડા ફેરફારવાળા શબ્દો, જેવા કે અપ્પા, આપ્પા, અગાર, આગાર, અરાતિ, આરાતિ વગેરે એકાર્થક શબ્દોનો સંગ્રહ હશે.

શબ્દભેદનામમાલાટીકા—આ કોશ ઉપર ખરતરગચ્છીય ભાનુમેરુના શિષ્ય જ્ઞાનવિમલસૂરિએ વિ. સં. ૧૬૫૪માં ૩૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકાની રચના કરી છે.

નામસંગ્રહ—

ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્ર ગણિએ ‘નામસંગ્રહ’ નામક કોશની રચના કરી છે. આને ‘નામમાલાસંગ્રહ’ અથવા ‘વિવિક્તનામસંગ્રહ’ પણ કહે છે. કેટલાક વિદ્વાનો આને ‘ભાનુચંદ્રનામમાલા’ના નામથી પણ ઓળખે છે. આ કોશ ‘અભિધાનચિંતામણિ’ અનુસાર છ કાંડોમાં વિભક્ત છે અને કાંડોનાં શીર્ષક એ જ રીતનાં રાખ્યાં છે.

ઉપાધ્યાય ભાનુચંદ્રગણિ મુનિ સૂરચંદ્રના શિષ્ય હતા. તેમને વિ. સં. ૧૬૪૮માં લાહોરમાં ઉપાધ્યાય પદવી આપવામાં આવી હતી. સમ્રાટ અકબર તેમની વિદ્વત્તા ઉપર ખુશ હતો. તેઓ અકબરની સામે પોતે રચેલું ‘સૂર્યસહસ્રનામસ્તોત્ર’ પ્રત્યેક રવિવારના દિવસે સંભળાવતા હતા. તેમણે અનેક ગ્રંથો રચેલા છે.

શારદીયનામમાલા—

નાગપૂરીય તપાગચ્છના આચાર્ય શ્રી ચંદ્રકીર્તિસૂરિના શિષ્ય શ્રી હર્ષકીર્તિસૂરિએ શારદીયનામમાલા' અથવા 'શારદીયાભિધાનમાલા' નામક નાના કોશ ગ્રંથની રચના ૧૭મી શતાબ્દીમાં કરી છે. આ કોશમાં ૩૦૦ શ્લોકો છે.

એ પણ જાણવા મળે છે કે તેમણે 'નામમાલાકોશ' નામે મોટા કોશની પણ રચના કરી હતી. એ વિશે વિશિષ્ટ માહિતી જાણવા મળી નથી.

આ. હર્ષકીર્તિસૂરિ વ્યાકરણ અને વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં નિપુણ હતા. તેમણે કેટલાક ગ્રંથો રચેલા છે.

શબ્દરત્નાકર—

ખરતરગચ્છના મુનિ શ્રી. સાધુકીર્તિના શિષ્ય સાધુસુંદર ગણિએ વિ. સં. ૧૬૮૦માં 'શબ્દરત્નાકર' નામક કોશગ્રંથની રચના કરી છે. આ પદ્યાત્મક કૃતિમાં છ કાંડ છે.

આ ગ્રંથકારે 'ઉક્તિરત્નાકર,' 'ધાતુરત્નાકર' જેવા ગ્રંથો પણ રચ્યા છે.

અવ્યયૈકાક્ષરનામમાલા—

મુનિ સુધાકલશગણિએ 'અવ્યયૈકાક્ષરનામમાલા' નામક નાની કૃતિ ૧૪મી શતાબ્દીમાં રચી છે. તેની ૧૭મી શતાબ્દીમાં લખાયેલી એક પાનાની પ્રતિ લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરમાં છે.

શેષનામમાલા—

ખરતરગચ્છીય મુનિ સાધુકીર્તિએ 'શેષનામમાલા' અથવા 'શેષસંગ્રહનામમાલા' નામક કોશગ્રંથની રચના કરી છે. તેઓ ૧૭મી સદીના વિદ્વાન હતા.

શબ્દસંદોહસંગ્રહ—

જૈન ગ્રંથાવલીના પૃ. ૩૧૩માં 'શબ્દસંદોહસંગ્રહ' નામની ૪૭૯ પત્રોની તાડપત્રીય પ્રતિ હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

શબ્દરત્નપ્રદીપ—

'શબ્દરત્નપ્રદીપ' કોશના કર્તા કોણ હતા તે જાણવા મળ્યું નથી, પરંતુ શ્રી સુમતિગણિએ વિ. સં. ૧૨૯૫માં રચેલી 'ગણધરસાધ્શતક-વૃત્તિ'માં આ ગ્રંથનો ઉલ્લેખ વારંવાર આવે છે. એક માહિતી મુજબ કલ્યાણમલ્લ નામના વિદ્વાને આ ગ્રંથ રચ્યો છે પણ તેના જૈનત્વ વિશે શંકા છે તેથી જૈન કોશકારોમાં આની ગણતરી કરવામાં સંદેહ રહે છે.

વિશ્વલોચનકોશ—

દિગંબર જૈન મુનિ ધરસેને 'વિશ્વલોચનકોશ' અપર નામ 'મુક્તાવલીકોશ'ની સંસ્કૃત પદ્યમાં રચના કરી છે. આ અનેકાર્થકકોશમાં ૨૪૫૦ પદ્યો છે. તેના રચનાક્રમમાં સ્વર અને કકાર આદિ વર્ણોના ક્રમથી શબ્દની

આદિનો નિર્ણય કરાયો છે અને બીજા વર્ણમાં પણ કકારાદિ ક્રમ રાખ્યો છે. આમાં શબ્દોના ક્રાન્તથી લઈને હાન્ત સુધીના ૩૩ વર્ગો, ક્ષાન્ત વર્ગ અને અવ્યયવર્ગ – આ પ્રકારે બધા મળીને ૩૫ વર્ગો કરવામાં આવ્યા છે. આ અનેકાર્થકકોશ વિવિધ કવીશ્વરોના કોશોને જોઈને રચવામાં આવ્યો છે એવું એની પ્રશસ્તિમાં કહ્યું છે.

મુનિ ધરસેન સેનવંશમાં થનારા કવિ, આન્વીક્ષિકી વિદ્યામાં નિષ્ણાત અને વાદી મુનિસેનના શિષ્ય હતા. તેઓ સમસ્ત શાસ્ત્રોના પારગામી, રાજાઓના વિશ્વાસપાત્ર અને કાવ્યશાસ્ત્રના મર્મજ્ઞ મનીષી હતા.

આ ધરસેન મુનિના સમય સંબંધે કોઈ પ્રમાણ મળતું નથી. આ કોશ ચૌદમી શતાબ્દીના આરંભમાં રચાયો હશે એમ સાંયોગિક પુરાવાઓના આધારે કહી શકાય.

નાનાર્થકોશ—

'નાનાર્થકોશ'ના કર્તા અસગ નામે કવિ હતા એવો ઉલ્લેખ મળે છે. તેઓ દ્વિગંબર જૈન ગૃહસ્થ હતા. તેમણે કેટલાંક કાવ્યોની રચના કરી છે. તેમના સમય વિશે જાણવામાં આવ્યું નથી.

પંચવર્ગસંગ્રહનામમાલા—

આ મુનિસુંદરસૂરિના શિષ્ય શુભશીલગણિએ સં. ૧૨૨૫માં 'પંચવર્ગસંગ્રહનામમાલા'ની રચના કરી છે. તેમણે બીજા અનેક ગ્રંથો રચ્યા છે.

અપવર્ગનામમાલા—

આ ગ્રંથનું 'જિનરત્નકોશ' પૃ. ૩૭૭માં 'પંચવર્ગપરિહારનામમાલા' નામ આપેલું છે પરંતુ એનો આદિ-અંત જોતાં 'અપવર્ગનામમાલા' જ સાચું નામ હોય એમ જણાય છે.

આ કોશમાં પાંચ વર્ગ એટલે 'અ'-'ક'થી 'મ' સુધીના વર્ણોમાંથી ઓછાવત્તા વર્ણોથી બનેલા શબ્દો જ બતાવેલા છે.

આ કોશના કર્તા આ. જિનભદ્રસૂરિ હોવાનું જણાવેલું છે. તેમણે પોતાનો જિનવલ્લભસૂરિ અને જિનદત્તસૂરિના સેવકરૂપે નિર્દેશ કર્યો છે, એટલે તેઓ ૧૪મી શતાબ્દીમાં થયેલા વિદ્વાન જણાય છે.

અપવર્ગનામમાલા—

'જૈન ગ્રંથાવલી'ના પૃ. ૩૦૮માં અજ્ઞાતકર્તૃક 'અપવર્ગનામમાલા' નામક ગ્રંથનો ઉલ્લેખ છે અને તે ૨૧૫ શ્લોકપરિમાણ હોવાનું જણાવ્યું છે.

એકાક્ષરીનાનાર્થકોશ—

દ્વિગંબર જૈનાચાર્ય શ્રી ધરસેને 'એકાક્ષરીનાનાર્થકોશ' નામક ગ્રંથની રચના કરેલી છે. આમાં ૩૫ પદ્યો છે. 'ક' થી 'ક્ષ' પર્યંતના વર્ણોનો અર્થનિર્દેશ પ્રથમ ૨૮ પદ્યોમાં છે અને સ્વરોનો નિર્દેશ તે પછીના ૭ પદ્યોમાં છે.

એકાક્ષરનામમાલિકા—

આ. અમરચંદ્રસૂરિએ 'એકાક્ષરનામમાલિકા' નામે એક કોશગ્રંથની રચના ૧૩મી શતાબ્દીમાં કરી છે. આ કોશના પ્રથમ પદમાં કર્તાએ અમર કવીન્દ્ર નામ બતાવ્યું છે અને સૂચિત કર્યું છે કે, વિશ્વાભિધાનકોશોનું અવલોકન કરીને આ કોશની રચના કરી છે. આમાં કુલ ૨૧ પદો છે.

આ. અમરચંદ્રસૂરિ ગુજરાતના રાજા વિસલદેવની રાજસભાના સામાન્ય વિદ્વાન હતા, તેમણે પોતાની શીઘ્ર કવિત્વશક્તિથી મહામાત્ય વસ્તુપાલ જેવા વિદ્વાનની માન્યતા અને પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરી હતી. તેમના સમકાલીન કવિસમાજમાં પણ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી.

તેમણે કેટલાક ગ્રંથો ઉપરાંત મહાકાવ્યની રચનાઓ પણ કરેલી છે.

એકાક્ષરકોશ—

મહાક્ષપણકે 'એકાક્ષરકોશ' નામથી કોશગ્રંથની રચના કરી છે. કવિએ પ્રારંભમાં જ આગમો, અભિધાનો, ધાતુઓ અને શબ્દાનુશાસનથી આ એકાક્ષર કોશમાં નામો આપ્યાં છે. આમાં ૪૧ પદો છે. 'ક'થી 'ક્ષ' સુધીના વ્યંજનોના અર્થપ્રતિપાદન પછી સ્વરોના અર્થોનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

એક પ્રતિમાં કર્તા સંબંધી આ પ્રકારે ઉલ્લેખ મળે છે — एकाक्षरार्थसंलापः स्मृतः क्षपणकादिभिः— આ પ્રકારના ઉલ્લેખ સિવાય બીજી કોઈ માહિતી મળી નથી.

એકાક્ષરનામમાલા—

મુનિ સુધાકલશે 'એકાક્ષરનામમાલા' શીર્ષક ૫૦ પદાત્મક કોશગ્રંથની રચના વિક્રમની ૧૪મી શતાબ્દીમાં કરી હતી. કર્તાએ શ્રી વર્ધમાન તીર્થકરને પ્રણામ કરી અંતે પોતાને મલધારિગચ્છના આ. રાજશેખરસૂરિના શિષ્ય હોવાનો પરિચય આપ્યો છે.

કર્તાએ સં. ૧૩૮૦માં 'સંગીતોપનિષત્' જેવા ગ્રંથો પણ રચ્યા છે.

કેટલાક સંસ્કૃત કોશો—

આ સિવાય મુનિ પુણ્યરત્નગણિએ દ્વયક્ષરકોશ, વિમલસૂરિએ 'દેશ્ય શબ્દ સમુચ્ચય' રામચંદ્રસૂરિએ 'દેશ્યનિર્દેશનિઘંટુ' આદિ અનેક કોશોની રચના જૈનાચાર્યોએ કર્યાનું જાણવા મળે છે.

કેટલાક પ્રાપ્ત કોશો—

પં. હરગોવિંદદાસ ત્રિકમલાલ શેઠે 'પાઈયસદમહણશવો' (પ્રાકૃતશબ્દમહાણવ) નામક પ્રાકૃત હિંદી શબ્દકોશ રચ્યો છે જે પ્રકાશિત છે. પ્રાકૃત સાહિત્યના વાચનમાં આ કોશ ખૂબ ઉપયોગી નિવડ્યો છે.

શતાવધાની મુનિ શ્રી. રત્નચંદ્રજીએ 'અર્ધમાગધીરિકનેરી' નામથી આગમના પ્રાકૃત શબ્દોના ચાર ભાષામાં અર્થ દઈને ચાર ભાગમાં આ કોશની રચના કરી પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. વળી, તેમણે 'જૈનાગમકોશ' નામથી આગમિક શબ્દોના ગુજરાતીમાં અર્થ આપવા સાથેની ખૂબ ઉપયોગી આવૃત્તિ પણ પ્રસિદ્ધ કરી છે.

આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી. આનંદસાગરસૂરિજીએ પ્રાકૃતઅલ્પપરિચિતસૈદ્ધાંતિકકોશ'ની રચના કરી છે. તેના કેટલાક ભાગો પ્રકાશિત થયા છે.

અભિધાનરાજેન્દ્રકોશ-

આચાર્ય વિજયરાજેન્દ્રસૂરિજીએ સાડા ચાર લાખ શ્લોકપ્રમાણ 'અભિધાનરાજેન્દ્ર' નામક કોશગ્રંથની રચનાનો આરંભ વિ. સં. ૧૯૪૬માં સિયાણામાં કર્યો હતો અને સં. ૧૯૬૦માં સૂરતમાં તેની પૂર્ણાહુતિ કરી હતી. આ કોશ સાત વિશાલકાય ભાગોમાં છે. આમાં ૬૦૦૦૦ પ્રાકૃત શબ્દોના મૂળની સાથે સંસ્કૃતમાં અર્થ આપ્યા છે અને તે શબ્દોનાં વ્યવહાર સ્થાન તથા અવતરણો સંસ્કૃતમાં આપ્યાં છે. ક્યાંય ક્યાંય તો અવતરણોમાં પૂરો ગ્રંથ ઉદ્ઘૃત કર્યો છે. એની સંકલના આધુનિક પદ્ધતિએ કરેલી છે. એક હાથે આવડો મોટો ગ્રંથ માત્ર ૧૪ વર્ષના ગાળામાં સાધુજીવનની કડક આચાર પદ્ધતિ, બીજી ગ્રંથરચના, ઉપદેશ, આગંતુક ભક્તગણ સાથે વાતચીત વગેરે કાર્ય કરતાં કરતાં કરી છે એ ખરેખર આશ્ચર્યકારક ઘટના છે. સૂરિજીએ આ ગ્રંથરચના કરીને જૈન સમાજનું અને સાહિત્યિક જગતનું મુખ ઉજ્જવળ બનાવ્યું એટલું જ નહિ એને પ્રતિષ્ઠા અપાવી છે.

આ જ વિજયરાજેન્દ્રસૂરિજીએ આ રીતે હિંદી અર્થ સાથેનો પ્રાકૃત શબ્દકોશ 'પાઈયસદંબુડી' નામે રચ્યો છે. તે હજી સુધી પ્રકાશિત થયો નથી. એ પ્રકાશિત થાય તો અનેક વિદ્વાનોને ઉપયોગી થાય તેમ છે, એટલું સૂચન આવશ્યક સમજું છું.

અંતે- પ. પૂ. આ. શ્રી. વિજયમહેન્દ્રસૂરીશ્વરજીના શિષ્યરત્ન પૂ. પં. શ્રી. હેમપ્રભવિજયજી મ. સા. મારા કાર્યમાં પ્રેરણા આપતા રહ્યા છે તે બદલ તેમના પ્રતિ હું મારો કૃતજ્ઞ ભાવ દર્શાવું છું. વિદ્વત્પ્રવર મુનિરાજ શ્રી. મણિપ્રભવિજયજી મહારાજશ્રી મને પ્રેરણા આપતા રહ્યા છે તે બદલ તેમનો આભાર માનવાનું હું ભૂલતો નથી. વળી, આ સંસ્થાના મુખ્ય ટ્રસ્ટી શ્રી. ચારુચંદ્રભાઈએ મારા કાર્ય પ્રત્યે નિજી પ્રેમદ્વારા મને ઉત્સાહિત કર્યે રાખ્યો છે અને બધી સગવડો આપી છે, જેથી હું મારું કાર્ય મોકળાશથી કરી શક્યો છું. તેમની આવી ઉદારતા ભરી લાગણી માટે હું તેમનો ખૂબ ખૂબ આભારી છું.

૬/બી, વીરનગર સોસાયટી,

નવા વાડજ,

અમદાવાદ-૧૩.

તા. ૧-૨-૮૫.

—અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ

૧. કોશના ઉપયોગ માટે આવશ્યક નિર્દેશ

૧. શબ્દોને દેવનાગરી લિપિમાં અકારાદિ ક્રમથી મૂકવામાં આવ્યા છે અને શબ્દાર્થો ગુજરાતી લિપિમાં આપ્યા છે. અનુસ્વારને બદલે પરસવર્ણ પદ્ધતિ અપનાવી છે.
૨. વ્યાકરણમાં પ્રવેશતા વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસને અનુલક્ષીને તેમજ આ કોશને વધુ ઉપયોગી બનાવવા માટે લગભગ બધા શબ્દોની સાથે તેમની વ્યુત્પત્તિ આપવામાં આવી છે.
૩. દરેક શબ્દનાં લિંગ-પુંલિંગ, સ્ત્રીલિંગ, નપુંસકલિંગ, ત્રિલિંગ-તે પું., સ્ત્રી., ન., ત્રિ. એ સંકેતોથી દર્શાવ્યા છે. અવ્યયને અવ્ય. શબ્દથી સૂચવ્યો છે.
૪. શબ્દોને વિભક્તિ ન લગાડતાં મૂળ પ્રકૃતિરૂપે મૂક્યા છે.
૫. ધાતુઓની સાથે પરસ્મૈપદી, આત્મનેપદી કે ઉભયપદીને પર., આત્મ. ઉભ. એ સંકેતોથી ઓળખાવ્યા છે. ધાતુઓને મૂળ પ્રકૃતિ, તેના ગણ અને વર્તમાનકાલીન ત્રીજા પુરુષ એકવચનનું રૂપ કૌંસમાં દર્શાવ્યું છે.
૬. શબ્દોના એકથી વધુ અર્થો આપવામાં આવ્યા છે. સાહિત્યમાં કયા અર્થમાં કયો શબ્દ કેવી રીતે વપરાયો છે તેનાં યથાશક્ય સાહિત્યિક ઉદાહરણો સપ્રમાણ નોંધ્યાં છે.
૭. એકના એક શબ્દને એકાર્થવાચી હોય ત્યાં અને સ્વાર્થિક પ્રત્યયવાળાને અલગ ન નોંધતાં લિંગભેદ કે વ્યુત્પત્તિભેદ સાથે તે શબ્દની અંતે સવિભક્તિક જોડી દીધો છે; એકાર્થવાચી શબ્દો નજીકમાં હોય તો અકારાદિ ક્રમ ઓળંગીને પણ એકી સાથે આપ્યા છે. (આ પદ્ધતિ લગભગ ૪૦૦ જેટલા પછી અપનાવી છે.)
૮. ધાતુની પૂર્વે વપરાતા ઉપસર્ગોથી ધાત્વર્થ બદલાઈ જાય છે, જેમકે—

“ઉપસર્ગે ધાત્વર્થો બલાદન્યત્ર નીયતે ।
પ્રહારાહાર-સંહાર-વિહાર-પરિહારવત્ ॥”

અને ધાતુઓની પાછળ લગાડાતા પ્રત્યયો કૃત્ પ્રત્યયો કહેવાય છે. જ્યારે શબ્દોની પાછળ લાગતા પ્રત્યયો તદ્ધિત-ઉણાદિ પ્રત્યયો કહેવાય છે, તે સાથે આપેલાં કોષકોથી જણાશે. —

૨. ઉપસર્ગ અને ઉદાહરણો

ઉપસર્ગ	ઉદાહરણ	ઉપસર્ગ	ઉદાહરણ
અતિ	અત્યધિકમ્	દુર્	દુર્ભાગ્યમ્
અધિ	અધિષ્ઠાનમ્	નિ	નિદેશ:
અનુ	અનુગમનમ્	નિસ્	નિસ્તારણમ્
અપ	અપયશ:	નિર્	નિર્ધન:
અપિ	અપિધાનમ્	પરા	પરાજય:
અભિ	અભિભાષણમ્	પરિ	પરિબ્રાજક:
અવ	અવતરણમ્	પ્ર	પ્રબલ:
આ	આગમનમ્	પ્રતિ	પ્રતિક્રિયા
ઉત્	ઉત્થાય, ઉદ્ગમનમ્	વિ	વિજ્ઞાનમ્
ઉપ	ઉપગમનમ્	સુ	સુકર:
દુસ્	દુસ્તરણમ્		

ऊङ्	कर्कन्धुः	त्रल्	कुत्र, सर्वत्र
ऋ	देव्	थाल्	सर्वथा
एद्यसुच् (एद्युस्)	अन्येद्युः	दधन्च्	जानदध्नः
क	राष्ट्रकम्, सुवर्णकम्	फक्, फज् (आयन)	आश्वलायनः, वात्स्यायनः
कस्न (स्न)	कृत्स्नम्	म	मध्यमः
खज् (इन)	महाकुलीनः	मतुप् (मत)	धोमत्
डीप् (ई)	मृगी	मतुप् (वत्)	बलवत्
चणम्	अक्षरचणः	मयट्	जलमयः
छ (इय)	त्वदीयः, भवदीयः	मात्रच्	ऊरुमात्रः
ज (अ)	पौर्वशालः	य	सभ्यः
ज्य (य)	पाञ्चजन्यः	यज्	गाग्यः
ट्यूल् (तन)	सायंतनः	र	मधुरः
ठक्, ठज्, ठन् (इक)	धार्मिकः, नैशिकः, बौद्धिकः	लच्	मांसलः
डतमच् (अतम)	कतमः	वलच्	रजस्वला
डतर (अतर)	कतरः	विनि	यशस्विन्
ढक् (एय)	कौन्तेयः, गाङ्गेयः	ष्कन् (क)	पथिकः
ण्य (य)	दैत्यः	ष्यज् (य)	सौन्दर्यम्, नेपुण्यम्
तरप्, तमप् (तर, तम)	प्रियतरः, प्रियतमः	सन् (स)	चिकीर्षा
तसिल् (तस्)	मूलतः	ह	इह
त्यक्, त्यप्	पाश्चात्यः, अत्रत्यः	*	

४. सङ्केताक्षरसूची

पु०, पुं.-पुंलिङ्ग-नरशक्ति.
 स्त्री०-स्त्रीलिङ्ग-नारीशक्ति.
 न०-नपुंसकलिङ्ग-नान्यतर शक्ति.
 त्रि०-त्रिलिङ्ग-नरशक्ति, नारीशक्ति, नान्यतर शक्ति.
 द्वि०, द्विव०-द्विवचन
 ब०, बहु०-बहुवचन
 भ्वा०-भ्वादिगण-पुलेवा गणना धातुओ.
 अदा०-अदादिगण-बीजा गणना धातुओ.
 पर०-परस्मैपटी.
 आ०-आत्मनेपटी.
 उभ०-उभयपटी.
 स०, सक०-सकर्मक.
 अ०, अक०-अकर्मक.
 द्विक०-द्विकर्मक.
 अव्य०-अव्यय.

जुहो०-जुहोत्यादिगण-त्रीजा गणना धातुओ.
 दिवा०-दिवादिगण-थोधा गणना धातुओ.
 स्वा०-स्वादिगण-पांचमा गणना धातुओ.
 तुदा०-तुदादिगण-छडा गणना धातुओ.
 रुधा०-रुधादिगण-सातमा गणना धातुओ.
 तना०-तनादिगण-आठमा गणना धातुओ.
 क्र्यादि०-क्र्यादिगण-नवमा गणना धातुओ.
 चु०, चुरा०-चुरादिगण-दशमा गणना धातुओ.
 सौ०, सौत्र०-सौत्रधातु-सूत्रपठित धातुओ.
 जै० प्रा०-जैन प्राकृत.
 जै० द०-जैन दर्शन.
 अव्य०-अव्ययीभाव समास द्वारा बनेलुं अव्यय.
 कण्ड्वा० कण्ड्वादिगण-कण्ड्वादि गणना धातुओ.
 ना०, नाम०-नामधातु शब्द परधी बनेल धातुओ.

5. सन्दर्भग्रन्थसङ्केताक्षरसूची

-	अंतगडदसासुत्त	-	उद्धट	-	कौलोपनिषत्
अग्नि०	अग्निपुराण	-	उद्वाहतत्त्व	-	कौशिकसूत्र
-	अङ्कशास्त्र	ऋ० ऋग्०	ऋग्वेद	गङ्गा०	गङ्गालहरी
अग०	अगस्त्यसंहिता	ऋतु०	ऋतुसंहार	-	गङ्गास्तोत्र
अथ० अथर्व०	-अथर्ववेद	-	एकादशीतत्त्व	गण०	गणकारिका
-	अनन्तव्रतकथा	-	ऐतरेयब्राह्मण	-	गणरत्नमहोदधि
अनर्घ०	अनर्घराघव	ऐत०	ऐतरेयोपनिषत्	-	गणेशपुराण
-	अनुगीता	-	कठश्रुति	-	गायत्रीकवच
अन्नपू०	अन्नपूर्णाष्टक	कठोप०	कठोपनिषत्	गारुड०	गारुडपुराण
अन्नपूर्णास्तो०	अन्नपूर्णास्तोत्र	कथास०कथासरित्	कथासरित्सागर	गीत०	गीतगोविन्द
अन्ययोग०	अन्ययोगव्यवच्छेदिका	-	कपूरस्तव	गृह्य०	गृह्यसूत्र
-	अभिधानचिन्तामणि	कर्मप्रदी०	कर्मप्रदीप	गौ०	गौतमीयन्यायशास्त्र
अमर०	अमरकोश	कलि०	कलिबिडम्बन	-	ग्रहयोगतत्त्व
-	अमरचन्द्रसूरि	कल्किपु०	कल्किपुराण	-	घण्टाकर्णस्तोत्र
अमरु० अमरुश०	अमरुशतक	कल्याण०	कल्याणमन्दिरकाव्य	-	चक्रपाणिसंग्रह
-	अम्बाष्टक	कात०	कातन्त्रव्याकरण	चन्द्रा०	चन्द्रालोक
-	अलङ्कारकौस्तुभ	-	कार्तिकेयपूजापद्धति	-	चरक
-	आगमसिद्धान्त	आगम	कादम्बरी	चाणक्य०	चाणक्यनीतिशास्त्र
-	आत्मरक्षास्तोत्र	का०प्र०	काव्यप्रदीप	-	चातकाष्टक
-	आनन्दलहरी	काम०	कामन्दिकिनीतिशास्त्र	-	चामुण्डाध्यान
-	आर्यासप्तशती	-	कालिकापुराण	-	चिकित्सारत्ननिधि
आश्व० गृ०	आश्वलायनगृह्यसूत्र	काव्य०	काव्यप्रकाश	-	चिन्तामणि
आश्व० श्रौ०	आश्वलायनश्रौतसूत्र	-	काशीखण्ड	चौर०	चौरपञ्चाशिका
-	आह्निकतत्त्व	काशी०	काशीमाहात्म्य	-	छन्दोगपरिशिष्ट
-	आह्निकाचारतत्त्व	-	किरणावली	छ० म०	छन्दोमञ्जरी
-	इन्द्रजालतन्त्र	कि० किरा०	किरातार्जुनीय	छान्दोग्य०	छान्दोग्योपनिषत्
-	इन्द्रजालतन्त्रसंग्रह	कुमा० कुमारसं०	कुमारसंभव	-	जगन्नाथ
ईशो०	ईशोपनिषत्	-	कुलदीपिका	-	जटाधर
ईशो०	ईशावास्योपनिषत्	-	कुलार्णवतन्त्र	-	जयदेव (गीतगोविन्दकार)
-	उज्ज्वलदत्त	-	कुल्लूकभट्ट	-	जातकफल
-	उणादिकोश	-	कुवलयानन्द	-	जातकामृत
-	उत्तरकामाख्यतन्त्र	-	कूर्मपुराण	-	जयमङ्गल (टीकाकार)
-	उत्तरमीमांसा	-	केनोपनिषत्	जै० न्या०	जैन न्याय
-	(शारीरिकसूत्र)	-	कोष्ठीप्रदीप	-	जैमिनिभारत
उत्तर०	उत्तररामचरित	कौ० अर्थ०	कौटिल्य-अर्थशास्त्र	जै०	जैमिनिसूत्र

ज्यो० त०	ज्योतिषतत्त्व	-	नृसिंहपुराण	बृ० उ०	बृहदुपनिषत्
-	ज्योतिषशास्त्र	-	नारदपञ्चरात्र	-	ब्रह्मपुराण
-	ज्योतिःसागर	-	न्यायदर्शन	ब्रह्मवै०	ब्रह्मवैवर्तपुराण
-	ज्योतिर्विदाभरण	नै.	नैषधीयकाव्य	ब्रा०	ब्राह्मण
-	ज्योतिस्तत्त्व	नीतिशा०	नीतिशनक (भर्तृ.)	भक्ता०	भक्तामरकाव्य
-	तत्त्वचिन्तामणि	न्यायप०	न्यायपञ्जिका	भग०	भगवद्गीता
त० भा०	तत्त्वार्थभाष्य	न्या० वा०	न्यायवार्तिक	-	भट्टवार्तिक
तत्त्वार्थ०	तत्त्वार्थसूत्र	न्यायप्र०	न्यायप्रदीप	भट्टि०	भट्टिकाव्य
तन्त्र०	तन्त्रसार	पञ्च०	पञ्चतन्त्र	-	भट्टोत्पल
त०	तर्ककौमुदी	-	पञ्चदशी	भरत०	भरतनाट्यशास्त्र
तर्क०	तर्कसंग्रह	पञ्च०	पञ्चरात्र	भर्तृ०	भर्तृहरिशतकत्रयी
-	तिथितत्त्व	-	पदाङ्कदूत	भवि० पु०	भविष्यपुराण
-	तिथ्यादितत्त्व	-	पद्यसंग्रह	भाग०	भागवत
तैत्तिरीय०	तैत्तिरीयोपनिषत्	-	पद्मपुराण	भामि०	भामिनीविलास
दश०	दशकुमारचरित	-	परमात्मपञ्चविंशति	-	भारत
-	दशरथविलापनाटक	-	पराशरउक्ति (स्मृति)	भावप्र०	भावप्रकाश
-	दशरूपक	-	पराशरपद्धति	भाषापरि०	भाषापरिच्छेद
-	दीपिका	पा० अ०	पाणिनि-अष्टाध्यायी	-	भृगुसंहिता
-	दीनाक्रन्दन	पात० योग०	पातञ्जल-योगशास्त्र	-	भैषज्यरत्नावली
-	दुर्गादास	-	पार्श्व-चैत्यवन्दन	-	भोजप्रबन्ध
देवल०	देवलस्मृति	-	पालकाव्य	-	भोज
-	देवीतन्त्र	पूरा०	पूराण	-	भ्रमराष्टक
देवीपु०	देवीपुराण	-	पूर्वमीमांसा	-	मत्स्यपुराण
-	देवीभागवत	-	पैलायस्मृति	-	मधुसूदनसरस्वती
देवीमा०	देवीमाहात्म्य	-	पौराणिकीकथा	-	मा(म)त्स्यपुराण
ध० वि०	धनञ्जयविजय	प्रबोध०	प्रबोधचन्द्रोदय	मात्स्य०	मनुस्मृति
-	धन्वन्तरि	-	प्रतापरुद्रीयनाटक	मनु०	मलभासतत्त्व
-	नरसिंहपुराण	-	प्रयोगसार (मार्कण्डेयपुराण)	-	महानाटक
-	नलोपाख्यान	प्रसन्नरा०	प्रयोगामृत	महा०	महानारायण-उपनिषत्
-	नाट्यशास्त्र	-	प्रसन्नराघव	-	महानिर्वाणतन्त्र
-	नारद	बालरामा०	बटुकभैरवस्तोत्र	-	महाभारत
नारद०	नारदस्मृति	-	बालरामायण	महा०	महाभाष्य (पतञ्जलि)
-	नारायण भट्ट	-	बृहत्कथा	-	महावीरचरित
नारा०	नारायणीय-उपनिषत्	-	बृहत्कथासार	-	माधव
नारा० वृ०	नारायणवृत्ति	बृ०	बृहज्जातक	-	मातङ्गलीला
-	निदान	बृह० स्मृति०	बृहत्संहिता	मा०	माघवाकर
-	नीलकण्ठ (टीकाकार)	बृहदा०	बृहत्स्मृति	-	मानवशास्त्र
-			बृहदारण्यकोपनिषत्	मानव०	

-	मार्तण्ड	राज० राजत०	राजतरङ्गिणी	वेणी०	वेणीसंहारनाटक
मार्क०पु०मार्कण्डेय०	मार्कण्डेयपूराण	-	राजनिघण्ट	-	वेतालपञ्चविंशति
मालती०	मालतीमाधव	-	राजवल्लभ	-	वेदान्ततत्त्वविवेक
मालवि०	मालविकाग्निमित्र	-	राजसार	वेदान्त०	वेदान्तरपरिभाषा
-	मिताक्षरा	-	रामकृष्णोपदेशसाहस्री	-	वेदान्तसंज्ञा
मी० सू०	मीमांसासूत्र	-	रामगीता	-	वेदान्तसार
मुख०	मुखपञ्चशती	रा० च०	रामचरित	-	वेदान्तसूत्र-शाङ्करभाष्य
मुग्ध०	मुग्धबोधव्याकरण	-	रामतर्कवागीश	-	वैजयन्ती
मुक्ता०	(सिद्धान्त)	रामा०	रामायण	-	वैदिकक्रियापद्धति
-	मुक्तावली	-	रोगविनिश्चय	-	वैद्यक
-	मुक्तोपनिषत्	-	लक्ष्मीस्तव	-	वैद्यकपथ्यापथ्यविधि
मुद्रा०	मुद्राराक्षस	लीला०	लीलावतीगणित	-	वैद्यकपरिभाषा
-	मृगेन्द्रसंहिता	-	लिङ्गपूराण	-	वैद्यकरत्नमाला
मृच्छ०	मृच्छकटिकनाटक	-	लोगस्ससूत्र	-	वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रह
मेघ०	मेघदूत	-	वक्त्रोक्तिपञ्चाशिका	-	वैशेषिकदर्शन
-	मेदिनीकोश	वरा० पु०	वराहपूराण	-	व्यवहारतत्त्व
-	मेधातिथि (टीकाकार)	-	वर्षतन्त्रजातक	व्यासोक्ति०	महाभारत-आदि
-	मेरुतन्त्र	-	वसन्तराजशाकुन	शङ्कर०	शङ्करदिग्विजय
यजुः०	यजुर्वेद	-	वह्निपूराण (अग्निपूराण)	-	शङ्कराचार्य
याज्ञ०	याज्ञवल्क्यसंहिता	-	वाग्भट	शत० ब्रा०	शतपथब्राह्मण
-	यादव	-	वाभट	शब्द०	शब्दकल्पद्रुम
-	यादवोक्तव्रतभेद	वायुपु०	वायुपुराण	-	शब्दचन्द्रिका
-	यामल	-	वाराहसंहिता	-	शब्दमाला
-	युक्तिकल्पतरु	-	(श्वेतोपाख्यान)	-	शब्दरत्नावली
-	रघुनाथ	विक्र०	विक्रमाङ्कचरित	-	शब्दार्णव
रघु०	रघुवंश	विक्रम० विक्रमोत्र	विक्रमोर्वशीय	-	शब्दार्थचिन्तामणि
-	रतिमञ्जरी	-	विदग्धमुखमण्डन	-	शक्तिसङ्गमतन्त्र
-	रत्नकोश	विद्धशा०	विद्धशालभञ्जिका	-	शाङ्करभाष्य
रत्न०	रत्नमाला	-	विवादाणवसेतु (नारद)	शां०शा०	शाङ्खायन (शब्द) स्मृति
-	रत्नाकरपञ्चविंशति	-	विवेकचूडामणि	-	शारदातिलकटीका
रत्ना०	रत्नावली	विश्व०	विश्वगुणादर्शचम्पू	-	शारदीयदुर्गापूजापद्धति
-	रमानाथ	-	विश्वलोचनकोश	शारी०	शारीरिकभाष्य
रसगं०	रसगङ्गाधर	-	विश्वसारतन्त्र	-	शाङ्गधर
-	रसमञ्जरी	-	विष्णुध्यान	शाकु०, श०	शाकुन्तल नाटक
-	रसेन्द्रसारसंग्रह	विष्णुस०	विष्णुसहस्रनाममाला	शान्तिश०	शान्तिशतक
-	राघवपाण्डवीय	-	विष्णुस्तोत्र	शा० ति०	शारदातिलक
-	राजकन्दर्प	वृत्त० रत्ना	वृत्तरत्नाकर	शा० भा०	शारीरिकभाष्य

-	शिक्षा	-	संदेश (न्यायविजय)	-	सूर्यसिद्धान्त (गोलाध्याय)
-	शिरोमणि (बौद्धाधिकारे)	-	संसारदावानलस्तुति	-	सूर्यस्तोत्र
शिव०	शिवपूराण	सकलार्हत०	सकलार्हतस्तोत्र	-	सौन्दर्यलहरी
-	शिवभारत	-	सङ्गीतदर्पण	-	स्कन्दपूराण
शिव०	शिवमहिम्नस्तोत्र	-	सङ्गीतदामोदर	-	स्मृति
-	शिवरहस्य	-	सङ्गीतरत्नाकर	-	स्मरदीपिका
	(शिवरात्रिव्रतकथा)	-	सहदेवदिग्विजय	स्क० पु०	स्कन्दपूराण
	शिवस्तुति (लङ्केश्वररचित)	-	सत्यसावित्र्योपनिषत्	-	हठयोगप्रदीपिका
शि० शिशु०	शिशुपालवध	-	सत्यहरिश्चन्द्रनाटक	-	हनुमत्कवच
शुक्र०	शुक्रनीतिसार	-	सन्ध्यापद्धति	-	हनुमन्नाटक
-	शुद्धितत्त्व	-	समाचारतन्त्र	-	हरिभक्तिविलास
शृङ्गार०	शृङ्गारतिलक	-	साङ्ख्यकारिका	-	हरिवंश
शृङ्गार श०	शृङ्गारशतक	सां० कौ०	साङ्ख्यकौमुदी	-	हरिवंशटीका
श्यामा क०	श्यामाकल्प	सिद्धा०	सिद्धान्तकौमुदी	ह० च० हर्ष०	हर्षचरित
-	श्रीकण्ठचरित	-	सिद्धान्तमुक्तावली	हला०	हलायुध
-	श्रीकृष्णतकालङ्कार	-	सिद्धान्तशिरोमणि	-	हारावली
-	श्रीधर (टीकाकार)	सुभा०	सुभाषितरत्नाकर	-	हारीत
-	श्रीरामस्तोत्र	-	सूर्यसिद्धान्त	-	हारीतसुश्रुति
-	श्रीसूक्त	-	सारसुन्दरी	हितो०	हितोपदेश
श्रुत०	श्रुतबोध	सा० द०	साहित्यदर्पण	हेम०	हेमशिलोञ्छ
-	श्रुति	सि० हे०	सिद्धहेमचन्द्रशब्दानुशासन	-	हेमचन्द्र
-	श्रौतसूत्र	-	सूक्तिसुधा	-	हेमाद्रि
श्वे० उ०	श्वेताश्वतरोपनिषत्	सुभा०	सुभाषितरत्नभाण्डागार	हेम०	हेमचन्द्रीय-अभि-
-	षट्कर्मदीपिका	-	सुश्रुत	-	धानचिन्तामणिकोश
-	षट्चक्रप्रकाश	सूत(क्त)सं०	सूत(क्त)संग्रह	-	

*

**સંસ્કૃત - ગુજરાતી મહા શબ્દકોષની આ ત્રીજી આવૃત્તિના
પ્રકાશન માટે આર્થિક સહયોગ આપનાર સંસ્થાઓ**

૧. શેઠ આણંદજી કલ્યાણજીની પેઢી
ધાર્મિક ધર્મદા ટ્રસ્ટ .	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦.૦૦
૨. શ્રી લુહારની પોળ જૈન ઉપાશ્રય
સંઘ જ્ઞાન ટ્રસ્ટ	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦.૦૦
૩. આચાર્યશ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરજી
જૈન તત્ત્વજ્ઞાન પાઠશાળા	રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦.૦૦
૪. શ્રી ક્તાસાપોળ મહાવીર સ્વામી જૈન
દેરાસર ટ્રસ્ટ	રૂ. ૬૦,૦૦૦.૦૦
૫. શ્રી આદિનાથ તપગચ્છ જૈન સંઘ
કતાર ગામ	રૂ. ૨૫,૦૦૦.૦૦
૬. શ્રી રૂપવિજય મહારાજ ડહેલાનો
ઉપાશ્રય દોશીવાળાની પોળ	રૂ. ૧૧,૦૦૦.૦૦
૭. શ્રી પાનસર મહાવીર સ્વામી જૈન
દેરાસર ટ્રસ્ટ	રૂ. ૧૦,૦૦૦.૦૦
૮. કાંદીવલી દહાણુકરવાડી શ્રી મહાવીર સ્વામી
જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ	રૂ. ૧૧,૦૦૦.૦૦

વિષયસૂચિ

૧.	પ્રકાશકીય નિવેદન -ચારુચંદ્ર ભોગીલાલ શાહ	૩
૨.	પુનઃ સંસ્કરણને આવકાર - પં. પ્રદ્યુમ્નવિજય મ. સા. [બીજી આવૃત્તિનો]	૪
૩.	તત્રભવતાં શ્રીમત્રીતિસૂરીશ્વરગુરુદેવાનાં સ્તુત્યષ્ટકમ્ । -મણિપ્રભવિજયો મુનિ: [રત્નપુબ્જ:]	૭
૪.	આશીર્વાચન [બીજી આવૃત્તિનું]	૮
૫.	શબ્દલોકની સફરે - મુનિ મણિપ્રભવિજય (રત્નપુંજ)	૯
૬.	નિવેદન [પ્રથમ આવૃત્તિનું]	૧૨
૭.	પ્રસ્તાવના [પ્રથમ આવૃત્તિની]	૧૫
૮.	સંપાદકીય સંવેદન - અંબાલાલ પ્રેમચંદ શાહ	૧૮
૯.	પરિશિષ્ટો	૩૨
	૧. ક્રોશના ઉપયોગ માટે આવશ્યક નિર્દેશ	૩૨
	૨. ઉપસર્ગ અને ઉદાહરણો	૩૨
	૩. ધાતુઓની પાછળ લાગતા કૃત્ પ્રત્યયો અને ઉદાહરણો	૩૩
	૪. સંજ્ઞેતાક્ષરસૂચી	૩૪
	૫. સન્દર્ભગ્રન્થસંજ્ઞેતાક્ષરસૂચી	૩૫
૧૦.	સંસ્કૃત ગુજરાતી મહા શબ્દકોષની આ ત્રીજી આવૃત્તિના પ્રકાશન માટે આર્થિક સહયોગ આપનાર સંસ્થાઓ	૩૯

અનુક્રમ

	પૃષ્ઠ નં.		પૃષ્ઠ નં.
અકાર	—	૧-૨૬૦	૧૬૮-૪૭૨
આકાર	—	૨૬૦-૩૩૭	૪૭૨-૪૭૫
ઇકાર	—	૩૩૭-૩૫૪	૪૭૫-૪૮૩
ઈકાર	—	૩૫૪-૩૫૮	૪૮૪-૭૧૪
ઉકાર	—	૩૫૮-૪૩૮	૭૧૪-૭૩૧
ઊકાર	—	૪૩૮-૪૪૪	૭૩૨-૮૦૪
ઋકાર	—	૪૪૫-૪૫૨	૮૦૫-૮૧૬
ૠકાર, ૡકાર, ૣકાર	—	૪૫૩-૪૫૩	૮૧૬
ૣકાર	—	૪૫૩-૪૬૭	

॥ शब्दरत्नमहोदधिः ॥

[प्रथमो भागः]

अ. पु. (अवति अच् ड) १. विष्णु, २. श्वर वर्ष पैकी पडेवो इस्वाक्षर.
 अ अव्य. (अच् ड) १. संबोधन, २. निषेध, ३. थोडुं, ४. अभाव, ५. अधिक्षेप, ६. अनुकंपा.
 अऋणिन् त्रि. (न ऋणी नञ्त्.) करण विनाची, ऋणमुक्त, जे देवादार न होय ते.
 अंश् (चु. उ. सेट् अंशयति-त्ते) भाग पाडवो, वढेयवुं, वितरण करवुं.
 अंश पु. (भावे अच्) १. भाग, विभाग, २. अवयव, ३. वारसा वगेरेनी भाग पाडवो ते, ४. राशियुक्तनी त्रीशमो भाग, ५. पर्याय, ६. धर्म, ७. गुण, ८. विशिष्ट संगीत ध्वनि.
 अंशक न. (अंश् ण्वुल) द्विवस, द्विन, वासर, सूर्यनी दृष्टिमे ग्रहोनी स्थिति, विवाडनुं उपयुक्त वग्न.
 अंशक पु. (अंशात् स्वार्थे अल्पाथे वा कन्) भाग, विभाग, अल्पांश, थोडो भाग.
 अंशक त्रि. १. विभाजक, २. पितराई वारस.
 अंशकला स्त्री. (अंशस्य कला) अंशनी अंश, बहु ओछो अंश. एते चांशकला पुसः भागवतम् ।
 अंशकल्पना स्त्री. (अंशस्य कल्पना) भाग आपवो ते. तदंशकल्पनादेव जीवानी पृथगात्मता ।
 अंशकूट न. (अंशयोरुपरिभागे कूटम्) १. बण्डना भलाची शिपराकार मांसपिंड, २. कौट, भूध.
 -अयं भात्यंशकूटेन महोक्षः पर्वतोपमः ।
 अंशग्राहिन् त्रि. (अंशं गृह्णाति) भाग ग्रहण करनार.
 अंशभाज् त्रि. (अंशं भजते क्विप्) भागिथी, भाग पाडावनार.
 अंशमान त्रि. (अंश् शानच्) भाग पाडतुं.
 अंशयितव्य त्रि. (अंश् तव्यच्) भाग पाडावावयक भागवायोग्य, अंशनीय.
 अंशयित् त्रि. (अंश् तृच्) भाग वेतुं, भाग पाडतुं.
 अंशल त्रि. (अंशः अस्ति अस्य इति अंश-लच्) बलवाणुं, मज्जतुं.

अंशसवर्णन न. (अंशयोः-अतुल्यच्छेदयो राशयोः समच्छेदकरणम्) लीलावती नामना गणित ग्रंथमां कडेवी समच्छेद साधननी अेक क्रिया.
 अंशहर त्रि. (अंशं हरति ह-अच्) भाग वेनार, भागिथी, अंशहारक, अंशहारिन्.
 अंशांश पु. (अंशस्य अंशः) भागनी भाग, देवताना अंशनी अंश, अंशावतार.
 अंशांशि अव्य. (अंशः अंशः) भागेभागे, अंश मुज्ज.
 अंशित त्रि. (अंश् क्त) भाग पाडेल.
 अंशिन् त्रि. (अंश्-इनि) १. भागिथी, भागवाणुं, २. अवयवी, अवयववाणुं.
 अंशिन् त्रि. (अंश्-णिनि) अंशकारक.
 अंशु पु. (अश्नुते घाम्) १. किरण, २. कांति, ३. वेग, ४. सूक्ष्मांश (सुतरनी), ५. वेश, ६. प्रकाश, ७. भाग, ८. वेदानो अेक अवयव, ९. सूर्य, १०. आकडानुं आड.
 अंशुक न. (अंशु-कन्, अंशवः सूत्राणि विषया यस्य) १. वस्त्र, २. उत्तरीय वस्त्र, ३. धोणुं वस्त्र, ४. चीनाई डीर, ५. मलमल, ६. पांढडुं, ७. प्रकाशनी ज्वाला, ८. नेतरां-दळीं वलोववा माटेनां दीरडां.
 अंशुकाय पु. (अंशुरेव कायः यस्य) किरण मंडल.
 अंशुजाल न. (अंशोः जालम्) १. जीणुं कपडुं, २. तेजपत्र, ३. पत्र, ४. किरणनुं जाणुं, प्रकाशनुं जाणुं.
 अंशुदक न. (अंशु कन् स्वार्थे) आकणनुं पाणी.
 अंशुधर पु. (अंशु धृ-अच्) १. सूर्य, २. आकडानुं आड.
 अंशुधर त्रि. (अंशु धृ-अच्) १. किरणोने धारण करनार, २. वेग धारण करनार. अंशुभृत्
 अंशुपट्ट न. (अंशुना-सूक्ष्मसूत्रेण युक्तं पट्टम्) सूक्ष्मसूत्रनुं वस्त्र.
 अंशुपति पु. (अंशोः पतिः) १. सूर्य, २. आकडानुं आड.
 अंशुबाण पु. (अंशुः बाणः इवास्य) किरण अे ज जेनुं भाण छे, सूर्य, आकडानुं आड.

અંશુમત્ પુ. (અંશુ-મતુપ્) ૧. સૂર્ય, ૨. આકડાનું ઝાડ, ૩. દિલીપનો પિતા, સૂર્યવંશી એક રાજા, ૪. અસમંજસનો પુત્ર.

અંશુમત્ ત્રિ. (અંશુ-મતુપ્) ૧. પ્રકાશવાળું, ૨. કિરણવાળો કોઈ પણ પદાર્થ, ૩. ચમકદાર, ૪. અણીદાર.

અંશુમતી સ્ત્રી. (અંશુ-મતુપ્ ડીપ્) તે નામની એક વનસ્પતિ (સાલપાન).

અંશુમત્ફલા સ્ત્રી. (અંશુમાનિવ પ્રસૂતં ફલતીતિ) કેળનો છોડ.

અંશુમાન્ પુ. (અંશુ: યસ્યાસ્તિ) સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્રાદિ જ્યોતિષિંડ, એ નામનો એક રાજા.

અંશુમાલા સ્ત્રી. (અંશોમાલા) કિરણની માળા.

અંશુમાલિન્ પુ. (અંશુભિર્મલતે મલ્-ણિનિ) કિરણોવાળું.

અંશુમાલિન્ પુ. (અંશૂનાં માલા અસ્તિ અસ્ય અસ્ત્યર્થે ઇનિ વા) ૧. સૂર્ય ૨. આકડાનું ઝાડ, ૩. બારની સંખ્યા.

અંશુલ પુ. (અંશુ-પ્રભાં બુદ્ધિપ્રતિભાં લાતિ) ૧. ચાણક્યમુનિ, ૨. મુનિ, ૩. બુદ્ધિવાળો માણસ.

અંશુલ ત્રિ. (અંશુ-લચ્) ૧. પ્રકાશવાળું, ૨. કિરણોને પ્રહણ કરનાર, તેજસ્વી.

અંશુહસ્ત પુ. (અંશુ: હસ્ત ઇવ યસ્ય) ૧. સૂર્ય, ૨. આકડાનું ઝાડ.

અંશ્ય ત્રિ. (અંશુ-યત્) ૧. ભાગ પાડવાલાયક, ૨. ભાગવાયોગ્ય.

અંશ્વાદિ પુ. (અંશુ: આદિર્યસ્ય) સ્વરવિશેષને માટે પાણિનીય ગણપાઠમાં કહેલો શબ્દસમૂહ.

અંસ્ (ચુરા. ડ. સેટ અંસયતિ-તે) ૧. વિભાગ કરવો, ૨. ભાગ પાડવા, ૩. વિખેરી નાંખવું, ૪. છૂટા પાડવું.

અંસ પુ. (અંસ-અચ્) ૧. ભાગ, ૨. વિભાગ, ૩. અવયવ, ૪. સ્કંધ, ખભાનું હાડકું.

અંસકૂટ પુ. (અંસ: કૂટ ઇવ) બળદની ખૂંધ

અંસત્ર ન. (અંસં ત્રાયતે) સ્કંધપ્રદેશને ઢાંકી શકે એવું એક જાતનું બખ્તર, ધનુષ્ય.

અંસભાર પુ. (અંસે ધૃત: ભાર:) ખભે ઉપાડેલો ભાર.

અંસલ ત્રિ. (અંસૌ અસ્ય સ્ત:) બળવાન, જોરાવર.

અંસ્ય ત્રિ. (અંસે ભવ: યત્) ખભે ઉપાડેલું.

અંસ્ય ત્રિ. (અંસ યત્) અંશ્ય શબ્દ જુઓ, ભાગ પાડવાલાયક.

અંહ (ભ્વા. આત્મને સ. સેટ અંહતે) જવું.

અંહ (ચુ. ડખ. અક. સેટ અંહયતિ-તે પ્રકાશવું, દીપવું.

અંહતિ સ્ત્રી. (હન્યતે દૌર્ગત્યમનવા) ૧. દાન, ૨. ત્યાગ, ૩. રોગ.

અંહસ્ ન. (અમતિ ગચ્છતિ પ્રાર્યાશ્ચત્તેન) ૧. પાપ, ૨. સ્વધર્મનો ત્યાગ.

અંહિતિ સ્ત્રી. (અંહિ ક્તિન્) દાન.

અંહુ ત્રિ. (અંહિ-કુ) પાપ કરનાર, પાપશીલ, પાપી.

અંહુર ત્રિ. (અંહિ ડરચ્) ગતિયુક્ત.

અંહ્રિ પુ. (અંહતિ-ગચ્છતિ અનેન કિન્) ૧. પગ, ૨. વૃક્ષાદિનું મૂળ, ૩. ચાર સંખ્યાની સંજ્ઞા.

અંહ્રિપ પુ. (અંહ્રિણા પિબતીતિ) ઝાડ, વૃક્ષમાત્ર.

અંહ્રિનામન્ ન. (અંહ્રિનામાનિ અસ્ય) પાદનો પર્યાય.

અંહ્રિસ્કન્ધ પુ. (અંહે: સ્કન્ધ ઇવ) પગની એડી, ઘૂંટી.

અક્ (ભ્વા. પર. સેટ્. અકતિ) વાંકા જવું.

અક્ (ચુ. પર. સેટ્ અકયતિ) ચિહ્નયુક્ત કરવું.

અક ન. (ન કં-સુખં યસ્માત્) ૧. પાપ, ૨. દુ:ખ.

અક પુ. (અક્-અચ્) વાંકું જવું.

અકચ પુ. (અકાય-દુ:ખાય ચાયતે ચાય્ ડ) કેતુમ્બ.

અકચત્રિ. (નાસ્તિ કચો યસ્ય) કેશ વિનાનું, વાળ વિનાનું.

અકટુક ત્રિ. (નજ્+કટુ+કન્) સરસ, મધુર, સ્વાદુ.

અકઠોર ત્રિ. (નજ્+કઠ્+ઓરન્) મૃદુ, અપૂર્ણ, દયાવાળું.

અકઠમ ન. (અ.ક.ઠ.મ.) ઈત્યાદિ ક્રમથી પહેલા કોઠાથી જેમાં અક્ષરો હોય છે તેવું ચક્ર.

અકઠક ત્રિ. (નાસ્તિ કઠકો યસ્મિન્) કાંટા વિનાનું.

અકઠઠ ત્રિ. (નજ્+કઠ્+ઠ, ઠસ્ય નેત્વમ્ કઠિ+અચ્ વા) ગળા વિનાનું, ઝીણું બોલનાર, દૂર અવાજ ન પહોંચે તે.

અકત્થન ત્રિ. (નજ્+કત્થ+યુ) ખોટી બડાઈ ન કરે તે, પોતાનાં વખાણ ન કરે તે.

અકત્થનીય ત્રિ. (ન કત્થનીય:) ન કહેવાલાયક, ન બોલવાયોગ્ય.

અકથહ ન. (અ.ક.થ.હ) ઈત્યાદિ ક્રમથી જેમાં અક્ષરો હોય છે તેવું એક ચક્ર, એનું વર્ણન રુદ્રયામલ ગ્રન્થમાં કરવામાં આવ્યું છે.

અકથ્ય ત્રિ. (ન કથ્ય:) ન કહેવાલાયક.

અકનિષ્ઠ પુ. (અકે-વેદનિન્દારૂપે નિષ્ઠા અસ્ય) બુદ્ધ.

અકનિષ્ઠ ત્રિ. (ન કનિષ્ઠ:) (૧) કનિષ્ઠ સિવાયનું, (૨) ઉત્તમ, (૩) મધ્યમ.

अकनिष्ठग पु. (अकनिष्ठ गम्-ड) बुद्ध.
 अकनिष्ठप पु. (अकनिष्ठान् बुद्धान् पातीति) क्लृप्त
 ओक बुद्धनो अधिप.
 अकनिष्ठप त्रि. (कनिष्ठभिन्नपालकः) उत्तम अने
 मध्यमनो पालक.
 अकन्या स्त्री. (नास्ति कन्या) जे कन्या नथी, दश वर्ष
 करतां मोठी वयनी स्त्री.
 अकपीवत् पु. ओक ऋषिन्नु नाम.
 अकम्पन पु. ओक कुंवरन्नु नाम, ओक राक्षसन्नु नाम.
 अकम्पित पु. (कम्पितं बुद्धेशालनं नास्ति यस्य) बुद्ध,
 जैन तीर्थंकर महावीरस्वामीना आठमा गणधरन्नु नाम.
 अकम्पित त्रि. (न कम्पितम्) १. अउग, निश्चयवाणुं,
 २. कंप विनानुं, न उगे तेवुं.
 अकर त्रि. (नास्ति करो यस्य) १. छाथ विनानुं,
 २. डिरेण विनानुं, उ. सुंढ विनानुं, ४. कर-वेरा विनानुं.
 अकरण न. (न करणम्) १. न करवुं, २. निवृत्ति,
 उ. देडेन्द्रियादि करणना अभाववाणुं,
 ४. निवृत्तिपरायण, ५. निवृत्तिधर्म, संन्यास.
 अकरणि स्त्री. (नञ्-कृ-अनि) शाप, तेवुं करवुं तेना
 करतां न करवुं ऐवुं निन्दात्मक कथन. (अकरणिस्ते
 भूयात्; आः पाप ! कथमकरण्या न लज्जसे ?।)
 अकरणीय त्रि. (न करणीयम्) १. न करवावायक,
 २. अकार्य, उ. अकर्तव्य.
 अकरा स्त्री. (अकं-दुःखं सेवनात् लोकानां राति-गृह्णाति)
 आमणानुं वृक्ष.
 अकरा त्रि. (नास्ति करोऽस्य) १. करशून्य, २. निवृत्ति-
 परायण.
 अकरुण त्रि. (नास्ति करुणा यस्य यत्र वा) दया
 विनानुं, निर्दय.
 अकर्कश त्रि. (न कर्कशः) १. क्रोमण, कुमणुं, २.
 कठोरता विनानुं, सुंवाणुं, सरण, दयावाणुं, असाहसिक.
 अकर्ण पु. (नास्ति कर्णोऽस्य) १. सर्प, साप, २.
 जैनागम प्रसिद्ध छप्पन अन्तर्द्वीप पैकी लवण समुद्रमां
 सातसो योजन दूर सत्तरमो अंतरद्वीप.
 अकर्ण त्रि. (नास्ति कर्णोऽस्य) १. कान विनानुं, बडेरुं,
 २. कर्ण-राधापुत्र वगेरेनुं युद्ध, उ. सत्तरमा अंतरद्वीपमां
 रडेनार मनुष्य. -अनर्जुनमकर्णं वा जगदद्योति
 निश्चितम्-महाभारते अकर्णधार त्रि. (अ+कर्णमरित्रं
 धारयति) भलासी विनानुं, सुकानी रहित.

अकति त्रि. (न कति) गणतरीमां न आवे तेतला,
 असंख्य.
 अकर्त्तन त्रि. (नञ् कृत् ल्युट्) ठीगणुं, भर्द.
 अकर्त्तव्य त्रि. (न कर्त्तव्यः) १. नहि करवायोग्य, -
 अकर्त्तव्यो विरोधश्च दारुणैः क्षत्रियैः सह-
 ब्रह्मवैवर्तपुराणम् । २. निषिद्ध पदार्थ, उ. क्रियाशून्य,
 ४. कूटस्थ चैतन्य.
 अकर्तृ त्रि. (न कर्ता) १. कर्तृभिन्ना, २. क्रियाशून्य.
 अकर्तृक स्त्री. (न कर्ता यस्य कप्) कर्ता विनानुं
 अकारक.
 अकर्मक त्रि. (नास्ति कर्म यस्य कप्) व्याकरणशास्त्रमां
 प्रसिद्ध कर्म विनानो धातु.
 अकर्मण्य त्रि. (न कर्मणे प्रभवति यत्) कर्म करवाने
 अयोग्य.
 अकर्मन् न. (न कर्म) १. भराब काम, २. न करवा
 वायक काम, उ. कर्मनो अभाव, ४. आश्रव-निरोध,
 ५. कार्य करवानी उपेक्षा करवी.
 अकर्मांश पु. (न कर्मांशः यस्य) कर्मरज रहित, घाती-
 कर्मरहित, केवलज्ञानी.
 अकर्मकारिन् त्रि. (अकर्म करोतीति) अयोग्य काम
 करनार.
 अकर्मकृत् त्रि. कर्मधी मुक्त.
 अकर्मभूमि स्त्री. (न कर्मभूमिः) भोगभूमि, अस्ति,
 मसी, कृषि ऐ त्रण व्यापारकर्म विनानी कल्याणवाणी
 भूमि.
 अकर्मभूमिज (अकर्मभूमिषु जातः) अकर्मभूमि-
 भोगभूमिना मनुष्य, युगदिया.
 अकर्मता स्त्री. (न कर्मता) कर्मनो अभाव, कर्मनो
 उरछेद.
 अकल पु. (नास्ति कलाऽवयवोऽस्य) जेने अवयवो
 नथी ते, परमात्मा.
 अकल त्रि. (नास्ति कला यस्य) अवयव विनानुं,
 कणा शून्य.
 अकलङ्क त्रि. (न कलङ्क यस्य) जेनामां दोष नथी,
 जेनी अपकीर्ति न होय ते, निर्दोष, उध विनानुं.
 अकल्क त्रि. (न कल्कः यस्य) मेल विनानुं, निर्मण,
 सरण, दंभ वगरनुं.
 अकल्कता स्त्री. (कल्कं यस्य नास्ति) प्रामाणिकपणुं.
 अकल्कन त्रि. (न कल्कनं दम्भो यस्य) दंभ विनानुं.

અકલ્કા સ્ત્રી. (ન કલ્ક: મલો યસ્યામ્) ચંદ્રનું અજવાળું,
જ્યોત્સ્ના.

અકલ્પ ત્રિ. (ન કલ્પ:) અયોગ્ય, વાંકુચુંકુ, કળામાં અજ્ઞાન.

અકલ્પન ત્રિ. (ન કલ્પનમ્) આરોપણરહિત.

અકલ્પસ્થિત પુ. (ન કલ્પે સ્થિત:) અચેલકાદિ દશ
પ્રકારની કલ્પ-મર્યાદારહિત, પહેલા અને છેલ્લા
સિવાયના વચ્ચેના બાવીસ તીર્થકરોના સાધુઓ.

અકલ્પ્ય ત્રિ. (ન કલ્પ્ય:) કલ્પે નહિ તેવું.

અકલ્પિક ત્રિ. (ન કલ્પિક:) અયોગ્ય.

અકલ્પિત ત્રિ. (ન કલ્પિતમ્) સ્વાભાવિક, જે કલ્પિત
નહિ તે.

અકલ્મષ ત્રિ. (ન કલ્મષં યસ્ય) પાપ વિનાનું,
દોષ રહિત, ડાઘ વિનાનું, નિર્મળ.

અકલ્માષ પુ કાબરચિત્રા વણરહિત, રંગ વિનાનો,
ચોથા મનુના પુત્રનું નામ.

અકલ્મ્ય ત્રિ. (ન કલ્મ્ય:) ૧. તંદુરસ્ત નહીં તે, રોગવાળું,
૨. અસમર્થ, ૩. મિથ્યાભૂત નહિ તે, સત્ય. -અકલ્મ્ય
સ્વાહ્નચેષ્ટાયાં શકુન્ત ઇવ પજ્જરે-શ્રીમદ્ભાગવતમ્ ।

અકલ્મ્યસંઘ ત્રિ. (અકલ્મ્યા સંઘા યસ્ય) સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો.
-અપિ ત્વનીનયદપનીતાશેષશલ્યમકલ્પેયસંઘ: ।
-દશકુમારચરિતમ્ ।

અકલ્યાણ ન. (ન કલ્યાણમ્) અકલ્યાણ, અશુભ,
અમંગલ.

અકલ્યાણ ત્રિ. (ન કલ્યાણમ્ યસ્માત્) કલ્યાણકારક
નહિ તે, અશુભકારક, અમંગળ.

અકવચ ન. (ન કવચમ્) બપ્તર રહિત.

અકવા ત્રિ. (ન કવ્યતે વળ્યતે) અવર્ણનીય.

અકવિ ત્રિ. (ન કવિ:) મૂર્ખ, કાવ્યને ન જાણનારો.

અકષાય ત્રિ. (ન વિદ્યતે કષાયો યસ્ય) કષાયનો
સર્વથા ક્ષય કરનાર.

અકષાયમોહનીય ન. (ન કષાયમોહનીયમ્) હાસ્થાદિ
નોકષાયરૂપ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ રહિત.

અકષાયિન્ ત્રિ. (ન વિદ્યતે કષાય: યસ્ય) ક્રોધાદિ
કષાયરહિત, અકષાયી.

અકસ્માત્ અવ્ય. (ન કસ્માત્ કિઞ્ચિત્કારણાધીનત્વં
યત્ર) એકાએક, અચાનક, અકસ્માત્.

અકસ્માદ્વણ્ડ પુ. (ન કસ્માત્ કિઞ્ચિત્કારણાધીનત્વં
યત્ર દણ્ડો યસ્ય) ૧. ધાર્યા વગર ઓચિંતું એકને
હણતાં બીજું હણાઈ જાય તે, ૨. ચોથું ક્રિયાસ્થાનક.

અકસ્માદ્ભય ન. (ન કસ્માત્ કિઞ્ચિત્કારણાધીનત્વં
યત્ર) બાહ્ય નિમિત્ત વિના કલ્પનામાત્રથી ઉત્પન્ન
થતો ભય, સાત ભયમાંનો એક.

અકાણ ત્રિ. (ન કાણ:) કાણા વિનાનો, આંખવાળો.

અકાણ્ડ ત્રિ. (ન કાણ્ડ: યસ્ય) ૧. અવસર વિનાનું,
ઉચિત સમય વગરનું, ૨. સ્કંધ વિનાનું આડ, ૩.
શઢ વગરનું વગેરે.

અકાતર ત્રિ. (ન કાતર:) શૂરવીર, ડરપોક ન હોય તે. -
અકાણ્ડતાણ્ડવ એવ પ્રાણહરપ્રતીકારમુલ્લવ:-કાદમ્બરી ।

અકાણ્ડતાણ્ડવ ન ઈચ્છવા યોગ્ય શોરબકોર.

અકામ ત્રિ. (ન કામયતે કમ્ ણિચ્-અચ) ૧. ઈચ્છા
વિનાનું ૨. નિષ્કામ.

અકામ પુ. (ન કામ:) ૧. ઈચ્છા નહિ તે, ઈચ્છાનો
અભાવ, ૨. જ્યાં સર્વ ઈચ્છાની નિવૃત્તિ થાય છે તે,
મોક્ષ. મયાદકામાપિ હિ દૃષ્ટિવિભ્રમમ્-શાકુ. ।

અકામક્ષુધા સ્ત્રી. નિર્જરાની ઈચ્છા વિના પરતંત્રપણે
ભૂખ વેઠવી તે.

અકામતસ્ અ. (અકામ તસ) ઈચ્છા વિનાનું, અનિચ્છાથી.

અકામતૃષ્ણા સ્ત્રી. નિર્જરાની ઈચ્છા વિના પરતંત્રપણે
તૃષ્ણા વેઠવી તે.

અકામનિકરણ ત્રિ. જેમાં અનિચ્છા કારણ છે એવું.

અકામનિર્જરા સ્ત્રી. નિર્જરાની ઈચ્છા વિના પરાધીનપણે
ભૂખ-તરસ વેઠવાં તે, સહન કરવાં તે.

અકામબ્રહ્મચર્યવાસ પુ. નિર્જરાની ઈચ્છા વિના કોઈના
દબાણથી બ્રહ્મચર્ય પાળવું તે.

અકામમરણ ન. બાલમરણ, અજ્ઞાનપણે વિષય આદિની
આસક્તિમાં થતું મરણ.

અકામિક ત્રિ. નિરભિલાષી, ઈચ્છા વગરનો.

અકામિતા સ્ત્રી. અનિચ્છા, ઈચ્છાનો અભાવ.

અકામ્ય ત્રિ. ન ઈચ્છવાયોગ્ય, અનિષ્ટ.

અકાય પુ. (નાસ્તિ કાયો યસ્ય) ૧. રાહુ, ૨. પરમાત્મા,
૩. કાયરહિત જીવ, ૪. સિદ્ધ.

અકાય ત્રિ. (નાસ્તિ કાય:) દેહરહિત.

અકાય પુ. (અ સ્વરૂપારથે કાર:) કેવળ અવર્ણ.

અકાર ત્રિ. (નાસ્તિ કાર: કારણં યસ્ય) કામ વિનાનું,
ક્રિયા વિનાનું.

અકારક ત્રિ. ૧. અપદ્ય, ૨. અકર્તા, ૩. ક્રિયાશૂન્ય,
૪. અરુચિ, ૫. જમવાની ઈચ્છા ન થાય તેવો રોગ

અકારકવાદિન્ ત્રિ. આત્મા નિષ્ક્રિય છે એવું માનનાર.

अकारण त्रि. (नास्ति कारणं यस्य) कारुण्यं विना, निष्प्रयोजनं. किमकारणमेव दर्शनं विलपन्त्यै रतये न दीयते-कुमारसं.

अकारण न. (न कारणम्) कारुण्यो अभावः, कारुण्यं नही ते.

अकारित त्रि. न करायेलुं.

अकारिन् त्रि. नही करवावाणी.

अकार्पण्य त्रि. (नास्ति कार्पण्यं यस्य) कृपणत्वा विना, हीनत्वा वगरनुं.

अकार्य्य न. (अप्रशस्तं कार्यम्) पराध काम, नरसुं काम.

अकार्य्य त्रि. (न कार्यम्) न करवा वायक, कार्यरहित.

अकाल पु. (अप्रशस्तः कालः) अप्रशस्तकाल, कवभत.

अकाल पु. (अप्राप्तः कालः) १. अनुचित काल, २. अप्राप्त समय.

अकाल त्रि. (न प्राप्तः कालो यस्य) जेनी अवसर आव्यो नथी ते.

अकाल त्रि. (न कालः कृष्णः यस्य) जेनी कालो वर्षे न डोय ते.

अकालकुसुम न. (अकालं कुसुमम्) कमोसमनुं डूल.

अकालचारिन् पु. (अकाले चरतीति) कवभते गोथरी आदि करनार.

अकालज त्रि. (अकाले जायते) अकाले उत्पन्न थनार.

अकालजलदोदय पु. (अकाले जलदस्य उदयः) अकाले मेघनो उदय.

अकालज्ञ वि. अनुपयुक्त समयमां करनारो. -अत्यारूढो हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः । -रघु.

अकालदोहद पु. (अकाले दोहदः) कवेणाओ उत्पन्न थतो दोहद-गर्भवती स्त्रीने थती र्थक्षण.

अकालपरिहीन न. (अकालेन परिहीनम्) धशुं ज जल्दी, तत्काल.

अकालमेघोदय पु. (अकाले मेघोदयः) अकाले मेघनो उदय.

अकालिकम् अव्य. अथानक.

अकालिक न. (न कालो वर्णोऽस्त्यस्य ठन्) जे कालागुरु नथी, जे संदन नथी.

अकासार पु. (कस्य जलस्य आसारो नास्ति यत्र) सरोवर न डोय ते, दंडक छंद न डोय ते.

अकाहल त्रि. (न काहलः) स्पष्ट अक्षरभाषी.

अकिञ्चन त्रि. (नास्ति किञ्चन यस्य) १. निर्धन, २. दरिद्र, निष्परिश्रमी. अकिञ्चन सन् प्रभवः स संपदाम् । - कुमा.

अकिञ्चनता स्त्री. (अकिञ्चनस्य भावः) गरीबपणुं, दरिद्रपणुं, संन्यासनी अंगभूत-परिश्रम, त्याग.

अकिञ्चनत्व न. (अकिञ्चनस्य भावः) उपरनो अर्थ - स्थाने भवानेकनराधिपः सन्नकिञ्चनत्वं मखजं व्यनक्ति-रघु.

अकिञ्चिज्ज त्रि. (न किञ्चिज्जानाति ज्ञा क.) कंठ नही ज्ञानार, अत्यक्ष, ज्ञानशून्य, अज्ञानी.

अकिञ्चित्कर त्रि. (न किञ्चित्करोति) १. कंठपक्ष नही करनार, २. कियाशून्य, असमर्थ.

अकितव त्रि. (न कितेन वाति वा क) प्रामाणिक, सरण दयावान.

अकिल्बिष त्रि. (न किल्बिषं यस्य) पापना अभाववाणुं, पाप विना, निष्पाप. न मां दोषेण सुग्रीव ! गन्तुमर्हस्यकिल्बिषम् । रामा.

अकीर्ति स्त्री. (अप्रशस्ता कीर्तिः) पराध कीर्ति, बेआभर.

अकीर्तिकर त्रि. (न कीर्तिकरः) कीर्तिकर नहि ते.

अकुण्ठ त्रि. (नास्ति कुण्ठा यस्य) १. प्रतिबंध विना, २. कर्मदक्ष, ३. जे ईर्षु न डोय, ४. स्थिर, ५. अत्यधिक.

अकुन्तः (क्रि. वि.) क्वांयथी नही. (आनो प्रयोग केवल समस्त पदोमां थाय छे.)

अकुतोभय त्रि. (नास्ति कुतोऽपि भयं यस्य) कोठ ठेकाण्यथी पक्ष जेने भीक न डोय ते, लय विना.

अकुत्सित त्रि. (न कुत्स् कर्मणि क्त) स्तुत्य, उत्तम, सारुं.

अकुप्य न. (न कुप्यम्) सोनुं, उपुं.

अकुमार त्रि. (न कुमारः) कुमारावस्था जेनी गठ छे ते, तरुण.

अकुल त्रि. (अप्रशस्तं कुलं यस्य) नीय कुलनुं, पराध कुलवाणुं.

अकुशल त्रि. (न कुशलं यस्य) जेने कुशल न डोय ते, अमंगलकारी, दुर्भाग्यप्रस्त.

अकुशल न. (न कुशलम्) अमंगल, अमद.

अकुसीद त्रि. (कुस् ईद) जेणे पोतानुं धन व्याजे मूखुं नथी ते, जे व्याजथी आखुविका चलावतो नथी ते.

अकूपार पु. (न कूपं ऋच्छति) मोटो कायबी.

अकूपार पु. (न कुत्सितं पारं गन्तव्यदेशो यस्य)

१. समुद्र, २. पर्वत, ३. सूर्य. अकूपार.

अकृच्छ्र त्रि. मुश्केलीओ विनानुं, सगवडभर्युं. उ०मां
सूर्य पासे -कृपा वर्धन्ते विधुकान्तिभिः - हितो. ।

अकृतं त्रि. (न कृतं) १. न करेल, २. अन्यथा कृत.

अकृत न. (न कृतं) करणनो अभाव, निवृत्ति.

अकृतक त्रि. (कृ, क्त, न कृतकम् स्वार्थे कन्)
स्वाभाविक, जे बनावेवुं न डोय ते. - नैव तस्य
कृतेनार्थो नाकृतिनेह कश्चन - भगवद्गीता.

अकृतार्थ त्रि. निष्कण.

अकृतास्त्र त्रि. शस्त्र वापरवानुं शीष्यो न डोय ते.

अकृतात्मन् त्रि. अज्ञान, मूर्ख.

अकृतज्ञ त्रि. (न कृतं जानाति) कृतज्ञ नडि ते कृतध्न,
करेवो उपकार न ज्ञानार.

अकृतज्ञता स्त्री. (अकृतज्ञस्य भावः तल) अकृतज्ञपणुं.

अकृतज्ञत्व न. (अकृतज्ञस्य भावः त्व) उपलो अर्थ,
कृतधनीपणुं.

अकृतितास्त्री. (अकृतिनो भावः तल) अकृतिपणुं, अयोग्यता.

अकृतित्व न. (अकृतिनो भावः त्व) अकृतार्थपणुं,
अयोग्यपणुं.

अकृतिन् त्रि. (न कृती) कार्य करवाने अक्षम,
क्रिया कुशल नडि ते.

अकृतोद्वाह त्रि. (अकृतः उद्वाहो येन) अपरिष्णीत,
कुंवारी.

अकृत त्रि. (न कृत्तिः) कापेवुं न डोय ते, अभंडित,
अकलुषित.

अकृत्य त्रि. (न कृत्यम्) न करी शक्य तेवुं.

अकृत्य न. (अप्रशस्तं कृत्यम्) थोरी वगेरे दुष्ट कार्यो.

अकृत्य त्रि. (न कृत्यमस्य) कर्म विनानुं.

अकृत्यस्थान न. (न कृत्यस्थानम्) थारित्रना
मूलगुणादिने भांगे तेवुं अकृत्यस्थान.

अकृत्रिम त्रि. (न कृत्रिमः) १. कृत्रिम नडि ते,
२. स्वभावसिद्ध, स्वाभाविक, जे मनुष्यकृत न डोय.

अकृत्वा अव्य. (न कृत्वा) न करीने - अकृत्वा
परसन्तापमगत्वा खलनप्रताम् । - उद्भटः

अकृत्स्न त्रि. अपूर्ण, अधूर्ण.

अकृप त्रि. (नास्ति कृपा यस्य) कृपा विनानुं, निर्दय.

अकृपण त्रि. (न कृपणः) १. कृपण नडि ते,
२. पुष्कण, धणुं.

अकृश त्रि. (न कृशः) जे दूबणुं न डोय ते, स्थूल.

अकृशं कुचयोः - उद्भटः

अकृष्ट त्रि. (न कृष् क्त) जे जेडायेल न डोय.

अकृष्टपच्य त्रि. (अकृष्टक्षेत्रे पच्यते) नडि जेडेव जेतरमां
उगती डंगर, शाक वगेरे.

अकृष्ण पु. (नास्ति कृष्णः कलङ्को यस्य) १. चंद्र,
२. कपूर.

अकृष्ण त्रि. (न कृष्णः) १. काणुं नडि ते, २. शुद्ध,
३. धोणुं.

अकृष्ण पु. (न कृष्णः) काणा वर्षा विनानो वर्षा, धेत.

अकृष्णकर्मन् त्रि. (न कृष्णं कर्म यस्य) शुद्ध काम
करनार, पुण्यशील, अपराधरहित, दीधमुक्त.

अकैतन त्रि. (नास्ति केतनं यस्य) धर विनानो डोय ते.

अकेतु पु. (नास्ति केतुश्चिह्नं यस्य) अज्ञान.

अकेतु त्रि. (नास्ति केतुश्चिह्नं यस्य) चिह्नरहित,
ध्वज रहित, आकृतिरहित.

अकेश त्रि. (न केशा यस्य) केश विनानुं, थोडा केशवाणुं,
अप्रशस्त केशवाणुं.

अकैतव न. (न कैतवम्) १. अकपटपणुं, अधूर्तपणुं.

अकोट पु. (न कूट घञ्) सोपारीनुं अड.

अकोविद त्रि. (न कोविदः) बेवकूड, मूर्ख, अज्ञानी.

अकौटिल्य न. (न कौटिल्यम्) सरणता.

अकौशल त्रि. (अकुशल अण्) अकुशलथी धनार अथवा
थयेल.

अकौशल न. (न कौशलम्) अकुशलपणुं, मांडगी,
डोशियारीनो अत्वाव.

अकृ पु. (अक् कन्) भंडारगृह.

अकृ स्त्री. (अच्यते इति अक् क्विप्) माता, जननी.

अक्रिका स्त्री. गणी.

अक्त त्रि. (अञ् क्त) १. आंजेव, २. परिमित.
व्याप्त-संज्ञोवायेव, माविश करेवुं, जोडायेवुं, लीपायेवुं.

अक्ता स्त्री. (अञ् क्ता) (वेड) रात्रि.

अक्तु स्त्री. (अञ् तु) १. रात्रि, २. रात्रिनो अंधकार.

अक्त्र न. (अञ् त्र) अप्तर, वर्म.

अक्रतु पु. (नास्ति क्रतुः यस्य) परमात्मा.

अक्रतु त्रि. (नास्ति क्रतुः यस्य) यज्ञरहित,
संकल्प रहित, शक्तिरहित, कामनारहित.

अक्रम त्रि. (नास्ति क्रमो यस्य) १. क्रम विनानुं,
परिपाटी वगरनुं, २. पग विनानुं, ३. गतिशून्य.

અક્રમ પુ. (ન ક્રમઃ) ક્રમનો અભાવ, ગરબડ, અવ્યવસ્થિત.

અક્રવ્યાદ ત્રિ. (ન ક્રવ્યાદઃ) કાર્યું માંસ ભક્ષણ નહીં કરનાર.

અક્રાન્ત ત્રિ. (ન ક્રાન્તઃ) નહિ ગયેલું, નહિ ઓળંગેલું, જે જિતાયેલું નથી.

અક્રાન્તા સ્ત્રી. (ન ક્રમ્યતે-ક્ત) રીંગણી, બૃહતી, ભોરીંગણી.

અક્રિય ત્રિ. (નાસ્તિ ક્રિયા યસ્ય) ક્રિયા વગરનું, ક્રિયા રહિત. નિશ્ચેષ્ટ, અપુણ્યવાન.

અક્રિયા સ્ત્રી. † ક્રિયાઃ) ક્રિયાનો અભાવ, કર્તવ્યવિમુખ.

અક્રૂર પુ. (ન ક્રૂરઃ) વૃષ્ટિ, યાદવકુળના એક ક્ષત્રિયનું નામ.

અક્રૂર ત્રિ. (ન ક્રૂરઃ) ક્રૂર નહિ તે, સરળ, દયાળુ.

અક્રોધ પુ. (ન ક્રોધઃ) ક્રોધનો અભાવ, શાંત ચિત્તવાળો.

અક્રોધ ત્રિ. (નાસ્તિ ક્રોધો યસ્ય) ક્રોધ વિનાનું, ક્રોધ રહિત.

અક્લમ પુ. (ન ક્લમઃ) શ્રમનો અભાવ.

અક્લમ ત્રિ. (નાસ્તિ ક્લમો યસ્ય) શ્રમ વિનાનું, થાક વગરનું.

અક્લાન્ત ત્રિ. (ન ક્લાન્તઃ) નહિ થાકેલ, શ્રમ વગરનું.

અક્લિન્ન ત્રિ. (ન ક્લિન્નમ્) જે ભીંજાયેલું ન હોય, સૂકું.

અક્લિન્નવર્ત્મનુ ન. (નાસ્તિ ક્લિન્નં વર્ત્મં યસ્ય) ચક્ષુનો એક રોગ, જે માર્ગ ભીંજાયેલો ન હોય.

અક્લિષ્ટ ત્રિ. (ન ક્લિષ્ટઃ) નહિ ક્લેશ પામેલ, ક્લેશ રહિત કર્મ.

અક્લિષ્ટકર્મનુ ત્રિ. (ન ક્લિષ્ટકર્મા) અનાયાસે કામ કરનાર, ક્લેશજનક કામ ન કરનાર.

અક્લીબ ત્રિ. યથાર્થ, પ્રકૃત, સત્ય, દીનતારહિત બોલનાર.

અક્લીબમ્ અવ્ય. પૂરેપૂરું, સત્યતાની સાથે, નિર્ભયતાથી, ડર્યા વિના.

અક્લેશ પુ. (ન ક્લેશઃ) ક્લેશનો અભાવ.

અક્લેશ ત્રિ. (નાસ્તિ ક્લેશો યસ્ય) ક્લેશ વિનાનું, શ્રમ વગરનું.

અક્ષ (સ્વા. પર. સેટ્ અક્ષ્ણોતિ, भ्वा. પર. અક્ષતિ) વ્યાપ્ત થવું, પેસવું, એકત્ર થવું, પહોંચવું.

અક્ષ ન. (અક્ષ-અચ્) ૧. ઈન્દ્રિય, ૨. મોરથૂથું, ૩. સંચળ, ૪. દરિયાનું મીઠું, ૫. નેત્ર.

અક્ષ પુ. (અક્ષ-અચ્) ૧. પાસા, ૨. રથ, ૩. રથનું એક અંગ, પૈડું, ૪. રુદાક્ષ, ૫. સર્પ, ૬. આત્મા, ૭. ગરુડ,

૮. બહેડાંનું ઝાડ, ૯. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કહેલ રાશિચક્રનો એક અવયવ, ૧૦. સિદ્ધાન્ત શિરોમણિના ગણિતાધ્યાયમાં કહેલ વિષુવ રેખાના બન્ને પડખે હરકોઈ સ્થાનનું દૂરપણું, ૧૧. સોળ માપનું પરમાણ કર્ષ, ૧૨. જન્મથી આંધળો, ૧૩. રાલણનો એક પુત્ર, ૧૪. જાણેલો અર્થ, ૧૫. ચક્રનું મધ્ય મંડળ, ૧૬. હિંડોળો અગર પાલખીની બારી, ૧૭. જુગાર રમવો તે.

અક્ષક ત્રિ. (અક્ષ્ કન્) ૧. પાસા વગેરેની ક્રિયા કરનાર, ૨. વ્યાપક.

અક્ષક પુ. (અક્ષ ઇવ કાયતીતિ) એક જાતનું ઝાડ.

અક્ષકૂટ પુ. (અક્ષસ્ય કૂટ ઇવ) નેત્રની તારા, આંખની કીકી.

અક્ષક્રીડા સ્ત્રી. (અક્ષસ્ય ક્રીડા) જુગાર.

અક્ષક્ષેત્ર ન. (અક્ષનિર્મિતં ક્ષેત્રમ્) જ્યોતિઃશાસ્ત્રમાં અક્ષ સાધવા માટે કલ્પેલ આઠ ક્ષેત્ર પૈકી દરેક.

અક્ષગ્લહ પુ. જુગાર રમવો, ચોપટ રમવી.

અક્ષચર્મનુ ન. ૧. પાણી કાઢવાનો કોસ, ૨. મસક, ૩. પખાલ.

અક્ષજ ન. (અક્ષાત્ ઇન્દ્રિયસન્નિકર્ષાજ્જાયતે)

૧. ઈન્દ્રિયોના પદાર્થની સાથેના સંબંધથી થનારું પ્રત્ય જ્ઞાન, ૨. જ્યોતિઃશાસ્ત્રમાં કહેલાં પૂર્વોક્ત આઠ ક્ષેત્ર, ૩. વજ્ર.

અક્ષજ ન. (અક્ષૈઃ જ્ઞાનાતિ) ૧. ઈન્દ્રિય, ઈન્દ્રિયવિષય, ૨. સામુદ્રિક લવણ, ૩. મોરથૂથું. ત્રિ. ચોપટ રમવામાં કુશળ.

અક્ષણિક ત્રિ. (ન ક્ષણિકમ્) સ્થિર, નિશ્ચળ.

અક્ષણવત્ ત્રિ. (અક્ષ અસ્યાસ્તિ મતુપ્) આંખવાળું, નેત્રયુક્ત.

અક્ષત પુ. બ. (ન ક્ષતાઃ) ૧. જવ, ૨. ચોખા.

અક્ષત ત્રિ. (ન ક્ષતઃ) ૧. ક્ષય ન પામે તેવું, ૨. નહિ ચીરાયેલું, ૩. ઉત્કૃષ્ટ.

અક્ષત ન. (ન ક્ષતમ્) ૧. હરકોઈ ધાન્ય, ૨. ક્ષયનો અભાવ, જેને ઘા ન લાગ્યો હોય તે, જે તૂટ્યું ન હોય તે.

અક્ષદગ્ધ પુ. જેમાં ધૂરી લાગેલ હોય તે લાકડી.

અક્ષદ્વકર્મનુ ત્રિ. અક્ષાંશ જ્ઞાન કરવા માટે ગણિતની પ્રક્રિયા.

અક્ષતયોનિ સ્ત્રી. (અક્ષતા યોનિર્યસ્યાઃ) પુરુષદિગથી જેની યોનિ બગડેલ નથી એવી કન્યા.

અક્ષતા સ્ત્રી. (ન ક્ષતા) ૧. ઉપલો અર્થ જુઓ, ૨. કાકડાશીંગી વનસ્પતિ, તૂટ્યું ન હોય તેવું અનાજ.
 અક્ષત્ર ત્રિ. (ન ક્ષત્રઃ) ક્ષત્રિય જાતિનો ન હોય તે.
 અક્ષદર્શક પુ. (અક્ષાણાં ઋણાદનાદિવ્યહારાણાં દર્શકઃ)
 ૧. વિવાદનો નિર્ણય કરનાર, ન્યાયાધીશ, ૨. જુગારી.
 અક્ષદૃશ્ પુ. (અક્ષાન્ વ્યવહારાન્ પશ્યતિ દર્શ- ક્વિન્) ઉપરનો અર્થ.
 અક્ષદેવિન્ પુ. (અક્ષૈર્દોવ્યતીતિ) ૧. પાસાથી જૂગટું રમનાર, ૨. પાસે રમનાર.
 અક્ષદ્યૂ ત્રિ. (અક્ષૈર્દોવ્યતીતિ કુટ) જુગારી.
 અક્ષદ્યૂત ન. (અક્ષૈર્દ્યૂતમ્) પાસાની રમત, જૂગટું.
 અક્ષધર પુ. (અક્ષ+ધ્-અચ્) ૧. વિષ્ણુ, ૨. શાખોટક વૃક્ષ, ૩. ચક્ર.
 અક્ષધર ત્રિ. (અક્ષ+ધ્-અચ્) પાસાને ધારણ કરનાર.
 અક્ષધુર સ્ત્રી. (અક્ષસ્ય ધૂઃ અગ્રં ભારો વા) ૧. પૈડાંનો અગ્રભાગ, ૨. પૈડાંનો ભાર.
 અક્ષધુરા સ્ત્રી. (અક્ષસ્ય ધૂઃ અગ્રં ભારો વા) ઉપરનો અર્થ.
 અક્ષધૂર્ત ત્રિ. (અક્ષે તદ્દેવને વા ધૂર્તઃ) પાસાની રમતમાં હોશિયાર, જુગારી.
 અક્ષધૂર્તિલ પુ. (અક્ષસ્ય ધૂર્તિ લાતિ લા-ક) બળદ.
 અક્ષપટલ ન. (અક્ષસ્ય પટલમ્) આંખનું પડબ, અક્ષિપટલ.
 અક્ષપટલ પુ. (અક્ષપટલ અચ્) ૧. ન્યાયાધીશ, ૨. ધર્માધ્યક્ષ, ૩. ન. નેત્રનો એક રોગ.
 અક્ષપરિ અવ્ય. (અક્ષેણ વિપરીતં વૃત્તમ્) પાસાની રમતમાં થયેલો પરાજય.
 અક્ષપાટક પુ. (અક્ષ-પટ્-ળ્વુલ) ૧. ન્યાયાધીશ, ૨. ધર્માધ્યક્ષ, અક્ષપાટિક.
 અક્ષપાદ પુ. (અક્ષં નેત્રં જાતઃ પાદોઽસ્ય) ન્યાયસૂત્રના કર્તા ગૌતમમુનિ.
 અક્ષપીઢા સ્ત્રી. (અક્ષસ્ય પીઢા) ઈન્દ્રિયની પીઠા
 અક્ષભાગ પુ. (અક્ષસ્ય ભાગઃ) અક્ષાંશ.
 અક્ષમ ત્રિ. (ન ક્ષમતે, ક્ષમ્ અચ્) અયોગ્ય, અસમર્થ, ક્ષમારહિત.
 અક્ષમ ત્રિ. (નાસ્તિ ક્ષમા યસ્ય) ક્ષમા વિનાનું.
 અક્ષમતા સ્ત્રી. (અક્ષમસ્ય ભાવઃ તલ્) અસમર્થપણું, અક્ષમા.
 અક્ષમત્વ ન. (અક્ષમસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ.
 અક્ષમા સ્ત્રી. (ન ક્ષમા) ઈર્ષ્યા, ક્ષમાનો અભાવ, અધૈર્ય, ક્રોધ.

અક્ષમાલા સ્ત્રી. (અક્ષાણાં માલા) રુદ્રાક્ષની માલા, સ્ફટિક વગેરેની માળા.
 અક્ષમાલા સ્ત્રી. (અક્ષસ્ય માલેવ) અરુન્ધતી.
 અક્ષય ત્રિ. (નાસ્તિ ક્ષયો યસ્ય) ક્ષય વિનાનું.
 અક્ષયતા સ્ત્રી. (અક્ષયસ્ય ભાવઃ તલ્) અક્ષયપણું, અનન્ધર.
 અક્ષયતૃતીયા સ્ત્રી. (અક્ષયા તૃતીયા) અખાત્રીજ-વૈશાખ સુદ ત્રીજ.
 અક્ષયત્વ ન. (અક્ષયસ્ય ભાવઃ ત્વ) અક્ષયપણું.
 અક્ષયનિધિ પુ. (અક્ષયઃ નિધિઃ) અક્ષય ભંડાર, અખૂટ ભંડાર.
 અક્ષય્યમ્બુજ પુ. (ક્ષિ યત્, ન ક્ષય્યમ્બુજ્ ક્ષિપ્) અગ્નિ.
 અક્ષયનીવિ સ્ત્રી. (અક્ષયા નીવિઃ) અખૂટ મૂડી, સ્થાયી ધર્માર્થ દાનતિથિ.
 અક્ષય્ય ત્રિ. (ન ક્ષય્યમ્) જે ક્ષય ન પામે તે, અવિનાશી.
 અક્ષયા સ્ત્રી. (અક્ષય અચ્ ટાપ્) અક્ષયા તિથિ.
 અમા વૈ સોમવારેણ રવિવારેણ સપ્તમી ।
 ચતુર્થી ભૌમવારેણ હ્યક્ષયાદપિ ચાક્ષયા ।।
 અક્ષય્યોદક ન. (ન ક્ષય્યમ્ ઉદકમ્ યત્ર) પિંડદાન આપ્યા પછી મધ અને તલ મેળવેલું અપાતું પાણી.
 અક્ષર ન. (ન ક્ષરતિ નજ્ ક્ષર્ અચ્) ૧. પરબ્રહ્મ, ૨. કૂટસ્થ, ૩. અવિનાશી - અનન્ધર-દ્વાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ । ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ।। - ભગવદ્ગીતા; એકાક્ષર પરં બ્રહ્મ - મનુ. ૪. અકારાદિ વર્ણ, ૫. મોક્ષ, ૬. જળ, ૭. અઘાડો.
 અક્ષર પુ. (ન ક્ષરતિ, નજ્ ક્ષર્ અચ્) ૧. પરમાત્મા, ૨. ભવ.
 અક્ષર ત્રિ. (ન ક્ષરતિ, નજ્ ક્ષર્ અચ્) ૧. ક્રિયાશૂન્ય, ૨. સ્થિર, ૩. નાશધર્મરહિત.
 અક્ષરક પુ. (સ્વાર્થે કન્) દાસ, ગુલામ. સ્વર, અક્ષર.
 અક્ષરગુણ પુ. ૧. અનંતા ગમા, ૨. પયપિ, ૩. ઉચ્ચાર વગેરે અક્ષરના ગુણ.
 અક્ષરચળ ત્રિ. (અક્ષરેણ વિત્તઃ ચળપ્) લહિયો, લેખક નકલ કરનારો.
 અક્ષરચન્ચુ ત્રિ. (અક્ષર-ચન્ચુ) ઉપલો અર્થ.
 અક્ષરચ્છન્દસ્ ન. (અક્ષરેણ કૃતં છન્દઃ) અક્ષરોની સંખ્યાથી કરેલી કવિતા.
 અક્ષરચ્છન્દસ્ ત્રિ. (અક્ષરં નિશ્ચલં છન્દોઽધિપ્રાયો યસ્ય) નિશ્ચય અભિપ્રાયવાળું, દઢ નિશ્ચયવાળું.

अक्षरच्छन्दस् पु. (अक्षरं निश्चलं छन्दोऽभिप्रायो यस्य)
परमेश्वर.

अक्षरच्युतक न. कोष्ठं अक्षरानो लोप्यं यत्तां भीष्टो अर्थ
नीकणे ते.

अक्षरजननी स्त्री. (अक्षराणां जननीव) कलम.

अक्षरजीवक त्रि. (अक्षरेण जीवती जीव् -ण्वुल)
व्यवसायी, लडियो, लेखक, नकल करनारो.

अक्षरजीवक त्रि. (अक्षरेण जीवतीति) अक्षरो लक्ष्मीने
ते उपर आञ्जविका करनार, लडियो.

अक्षरजीविक त्रि. (अक्षरेण जीवतीति) अक्षरो लक्ष्मीने
ञ्जवनार लडियो.

अक्षरजीविन् स्त्री. (अक्षरेण जीवतीति) उपरनो ज अर्थ.

अक्षरजीविनी स्त्री. (अक्षरेण जीवतीति) अक्षरो लक्ष्मीने
ते उपर आञ्जविका यलावनारी स्त्री.

अक्षरतूलिका स्त्री. कलम.

अक्षरन्वास पु. (अक्षर नी अस् घञ्) १. लिपि,
२. पत्रिका, ३. अक्षरनी गोटवण, अक्षरनी रयना,
४. वर्षमाण.

अक्षरपङ्क्ति त्रि. (अक्षरैः पङ्क्तिः) जेमां पांथ वणो
डोय अेवो शब्द, चार अक्षरना छंठनुं नाम.

अक्षरमुख त्रि. (अक्षराणि-तन्मयानि शास्त्राणि मुखे यस्य)
शास्त्रवेत्ता, अक्षरानो ज्ञाकार, विद्वान्, विद्यार्थी.

अक्षरमुख पु. (अक्षराणां आद्यः मुख इव) अक्षरानो
आधाक्षर अ.

अक्षरलाभ पु. (अक्षरस्य लाभः) १. शब्दनी जति,
२. अर्थ वगेरेनुं ज्ञान.

अक्षरवर्जित त्रि. (अक्षरैः वर्जितः) अशिक्षित, अभाष.

अक्षरविन्वास पु. (अक्षर विनि अस् घञ्) अेकेक
अक्षरने लडने.

अक्षरशस् अव्य. (वीप्सार्थे) अक्षरे अक्षर - अेकेक
अक्षरने लडने

अक्षरशिक्षा स्त्री. गुह्य अक्षरानो विद्या.

अक्षरसम्बद्ध पु. (अक्षरस्य सम्बन्धेन स्पष्टः) जे शब्दमां
अक्षर स्पष्ट डोय ते.

अक्षरसन्निपात पु. (अक्षराणां सन्निपातः) अक्षरानो
संयोग, अक्षरानुं जेडाण.

अक्षरसम न. (अक्षराणां समम्) १. डूस्व, दीर्घ, प्युत
वगेरे जे अक्षर जेवो डोय तेवो भोलवो ते.
२. गेय स्वरविशेष.

अक्षरसंस्थान न. (अक्षर सम् स्था ण्वुल) लिपि,
अक्षरांग लखवुं, वण्माण.

अक्षराङ्ग न. (अक्षराणामङ्गम्) १. लिपि, २. लखवानां
साधन.

अक्षराज पु. (अक्षेण तत्क्रीडया राजेव) जुगारी, जुगारमां
आसक्त.

अक्षरी स्त्री. (अश् सरन् डोप) वर्षा.

अक्षवती स्त्री. (अक्ष् मतुप् डोप) धूतकीडा, जूगटुं.

अक्षवाट पु. (अक्षस्य वाटः) १. जूगटुं रमवानुं स्थण.
२. पासा जेना उपर भेवाय अेवी भाञ्ज, ३. आभाडे.

अक्षविद् त्रि. (अक्षं-पाशक्रीडां व्यवहारं वा वेत्ति विद्
क्विप्) जूगटुं ज्ञाकारो, कायदामां छेशियार.

अक्षविद्या स्त्री. (अक्षस्य तत्खेलनस्य विद्या) पासा
रमवानी विद्या.

अक्षवृत्त न. (अक्षं राशिचक्ररूपं वृत्तं क्षेत्रम्) राशियक्
उप वृत्तक्षेत्र.

अक्षवृत्त पु. (अक्षे पाशकक्रीडायां वृत्तः व्यापृतः)
धूतकीडामां आसक्त.

अक्षशलाका स्त्री. पासा.

अक्षशालिन् पु. अक्षशालिक जुगारगूडनो अधिक्षक.

अक्षशौण्ड पु. (अक्षेषु तत्क्रीडायां शौण्डः) पासा
भेवामां कुशण.

अक्षसूत्र न. (अक्षस्य जपमालायाः सूत्रम्) जपमालानी दोरी.

अक्षांश (अक्षस्य अंशः) अक्षरानो अंश.

अक्षाग्रकीलक पु. (अक्षस्य अग्रः कीलकः) धरीनो
आगलो भोवो.

अक्षानह न. (अक्षे चक्रे आनह्यते बध्यते आ+नह
क्विप्) पैडा साथे बांधेवुं लाकडुं.

अक्षान्ति स्त्री. (न क्षान्तिः) क्षमानो अभाव, छर्था, कोध.

अक्षान्ति त्रि. (न क्षान्तिर्यस्य) क्षमा वगरनुं, असखिष्णुता,
स्पर्धा.

अक्षारलवण न. (अक्षारं लवणम्) १. अक्षुत्रिम भीडुं,
२. सिंधव, ३. गायनुं दूध, ४. गायनुं घी,
५. धान्य, मग, तल, जव, ६. सामुद्री लवण.

अक्षावपन न. (अक्षान् आवपति अस्मिन्) पासा
नाखवानुं पाटियुं.

अक्षावली स्त्री. (अक्षाणामावत्यत्र) जपमाणा, रुद्राक्षमाणा.

अक्षावाप त्रि. (अक्ष् आवप् अण्) जुगारी, जुगारीनो
अध्यक्ष.

अक्षि न. (अक्ष किम्) १. आंभ, नेत्र. २. जेनी संख्या.

અક્ષિ-આમય પુ. (અક્ષણ: આમય:) આંખ દુ:ખવી,
આંખનો રોગ.

અક્ષિક પુ. (અક્ષિ કન્) એક જાતનું ઝાડ

અક્ષિકમ્પ પુ. ઝોડું.

અક્ષિકૂટક ન. (અક્ષણ: કૂટ ઇવ) નેત્ર ગોલક, નેત્રની
કીકી, અક્ષિગોલ, અક્ષિતારા.

અક્ષિગત ત્રિ. (અક્ષિણ ગતમ્) ૧. દષ્ટિના વિષયમાં
આવેલ, ૨. શત્રુ, દ્વેષ કરવાલાયક, દશ્યમાન,
ઉપસ્થિત.

અક્ષિણી સ્ત્રી. સ્થાવર મિલકતના આઠ કાયદામાંનો
એક કાયદો.

અક્ષિત્ ત્રિ. (ન ક્ષિત્) શાશ્વત, નાશ ન થાય તેવું, જે
ખોવાયું ન હોય તે.

અક્ષિતર ન. (અક્ષીવ તરતી ત્-અચ્) પાણી, જલ.

અક્ષિતારા સ્ત્રી. (અક્ષણ: તારા) આંખની કીકી.

અક્ષિનિમેષ પુ. (અક્ષણ: નિમેષ:) આંખનો પલકારો.

અક્ષિપક્ષમ્ ન. (અક્ષણ: પક્ષમ્) આંખનું પોપચું.

અક્ષિભૂ સ્ત્રી. (અક્ષણ: ભૂ-વિષય:) આંખનો વિષય.

અક્ષિભેષજ ન. (અક્ષિરોગનિવારકં ભેષજમ્) આંખના
રોગને દૂર કરનાર તે નામની વનસ્પતિ.

અક્ષિવ પુ. (અક્ષિ વાતિ પ્રેણાતિ અઙ્જનેન વા-ક)
સરગવાનું ઝાડ (ન.) સમુદ્રનું મીઠું.

અક્ષિવિકૃણિત ન. (અક્ષણ: વિકૃણિતં સંકોચો યત્ર)
કટાક્ષ મારવા તે, વાંકી નજર, અર્ધી ખુલ્લી આંખે જોવું.

અક્ષિશ્રવસ્ ન. (અક્ષિરેવ શ્રવ:) સાપ, તુ.-નયનશ્રવસ્

અક્ષિસંવિત્ ન. આંખનું સંજ્ઞાન, પ્રત્યક્ષજ્ઞાન.

અક્ષિસૂત્રમ્ ન. (અક્ષણ: સૂત્રમ્) આંખનું રેખાજ્ઞાન સ્વર
(પ્રતિમાવિદ્યા વિષયક)

અક્ષિસ્પન્દન ન. (અક્ષણ: સ્પન્દનમ્) આંખ ફરકવી.

અક્ષીવ પુ. (ન ક્ષીવતે ક્ષીવ્ ક) ૧. સરગવાનું ઝાડ,
૨. શોભાંજન (ન.) એક જાતનું લવણ. (ત્રિ.) ઉન્મત્ત
નહીં તે.

અક્ષુ ન. (અક્ષ્ ડ) શીઘ્ર, સત્વર, તરત. (પુ.) એક
જાતની જાળ.

અક્ષુણ્ણ ત્રિ. (ન ક્ષુણ્ણ:) ૧. ન હારેલ, ૨. છૂતેલ,
૩. અખંડ - ન ભાંગેલ, ૪. કાયમ નહીં તે, ૫. ન
મારેલ, ૬. અસાધારણ.

અક્ષુદ્ર ત્રિ. (ન ક્ષુદ્રમ્) જે નાનું ન હોય તે, જે નીચું ન
હોય તે.

અક્ષુધ્ય ત્રિ. (અક્ષુધે હિતમ્, અક્ષુધ્ યત્) જેના વડે
ભૂખ ન લાગે તે દ્રવ્ય.

અક્ષુબ્ધ ત્રિ. (ન ક્ષુબ્ધ:) ક્ષોભ નહિ પામેલ.

અક્ષેત્ર ન. (અપ્રશસ્તં ક્ષેત્રં) ૧. ખરાબ ક્ષેત્ર, ૨. ખેતરીથી
રહિત, ૩. કુપાત્ર, ઉપદેશ ન આપવાલાયક શિષ્ય
વગેરે.

અક્ષેત્રવાદ ત્રિ. આત્મજ્ઞાનથી રહિત.

અક્ષેત્રવિદ્ ત્રિ. (ક્ષેત્રં દેહતત્ત્વં તત્ત્વતો ન જાનાતિ, વિદ્
ક્વિપ્) શરીરતત્ત્વને યથાસ્થિતિ નહીં જાણનાર.

અક્ષેત્રિન્ ત્રિ. (ન ક્ષેત્રી) જે ક્ષેત્રનો સ્વામી ન હોય તે.

અક્ષેમ ન. (ન ક્ષેમમ્) અમંગલ, અશુભ.

અક્ષેત્રચ્ચ ન. (ન ક્ષેત્રચ્ચમ્) જેને ક્ષેત્રજપણું નથી,
આધ્યાત્મિક અજ્ઞાન.

અક્ષોટ પુ. (અક્ષ્ ઓટ) ૧. અખોડ-અખરોટ, એક
જાતનું ઝાડ, ૨. પહાડી પીલુ વૃક્ષ.

અક્ષોઢ પુ. (અક્ષ્ ઓઢ) ૧. અક્ષોટક, અક્ષોઢક,
અખોડ, પહાડી પીલુ વૃક્ષ.

અક્ષોભ પુ. (ન ક્ષોભ:) ક્ષોભનો અભાવ.

અક્ષોભ ત્રિ. (ન ક્ષોભો યસ્ય) ક્ષોભ વિનાનું.

અક્ષોભ્ય ત્રિ. (ન ક્ષોભ્યતે વિચાલ્યતે) અડગ, સ્થિર,
ઘીર, ભમાવવાને અશક્ષ, (પુ.) તે નામનો એક
ઋષિ.

અક્ષોભ્યકવચ ન. (અક્ષોભાય હિતં અક્ષોભ્યં ચ તત્ કવચં
ચ ૧. તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલું એક કવચ,
૨. શાબ્દિક બખતર. (તંત્રસાર નામના ગ્રન્થમાં જોવું.)

અક્ષૌરિમ ન. (ન ક્ષૌરિમમ્) ચૂડા કર્મ સંસ્કાર કે મુડનને
માટે અશુભ મનાયેલો દિવસ અગર નક્ષત્ર.

અક્ષૌહિણી સ્ત્રી. (અક્ષાણાં ઠહિની) ૧. ઈંદ્રિયોનું
સમૂહાત્મક જ્ઞાન; ૨. ૨૧૮૭૦ રથ, ૨૧૮૭૦ હાથી,
૬૫૬૧૦. ઘોડા, અને ૧૦૮૩૫૦ પાયદલ સેનાનું
એકત્ર સૈન્ય, પૂરી ચતુરંગિણી સેના.

અક્ષ્ણ ત્રિ. (અક્ષ્ કન્) વ્યાપક, અખંડ.

અક્ષ્ણ ન. (અક્ષ્ કન્) કાળ, સમય.

અક્ષટ્ પુ. (ન ક્ષટ્:) એક જાતનું ઝાડ, ચારોળીનું વૃક્ષ.

અક્ષટ્ઠિ સ્ત્રી. (ન ક્ષટ્ઠિ:) અશિષ્ટ વ્યવહાર, ખરાબ
ચાલચલગત, અક્ષટ્ઠી (સ્ત્રી.)

અક્ષણ્ડ ત્રિ. (ન ક્ષણ્ડ:) જે તૂટેલું ન હોય તે, બધું
સંપૂર્ણ, સઘળું, (પુ.) ખંડનો અભાવ, સમસ્ત.

અખણ્ડન પુ. (ન ખણ્ડયતે નિરવયવત્વાત્ ખંડિ લ્યુટ)
પરમાત્મા.

અખણ્ડન ત્રિ. (ખંડિ યજ્) સંપૂર્ણ, સમગ્ર.

અખણ્ડિત ત્રિ. (ન ખણ્ડિતમ્) સંપૂર્ણ, ખંડિત ન હોય
તે, વિઘ્ન રહિત, ભાધા રહિત.

અખણ્ડિતર્તુ પુ. (અખણ્ડિતઃ ઋતુઃ યત્ર) પુષ્ય વગેરેની
સંપત્તિવાળો ઋતુકાળ, ફળદાયી.

અખર્વ ત્રિ. (ન ખર્વઃ) ૧. ઠીંગણું નહિ તે, નાનું નહિ
તે, મોટું, ૨. અનલ્પ.

અખલ પુ. (ન ખલઃ) ઉત્તમ વૈદ્ય.

અખલીકાર પુ. (ન ખલઃ અખલઃ તસ્ય કારઃ
અખલચ્ચિ-કૃ-ઘજ્) ૧. પ્રયોજનસહિત કરવું તે.
૨. અખલનું અન્યથા કરવું તે.

અખાત પુ. ન. (ન ખાતમ્) દેવોએ ખોદેલ, મનુષ્યથી
નહીં ખોદાયેલ, પ્રાકૃતિક નહેર.

અખાત ત્રિ. (ન ખાતમ્) નહિ ખોદેલું.

અખાદ્ય ત્રિ. (ન ખાદ્યઃ) ન ખાવાલાયક, અભક્ષ્ય.

અખાદિત ત્રિ. (ન ખાદિતમ્) ન ખાધેલું.

અખિદ્ર ત્રિ. (ખિદ્ રક્) ખેદરહિત

અખિન્ન ત્રિ. (ન ખિન્નઃ) નહિ ખેદ પામેલ, અક્રિષ્ટ.

અખિલ ત્રિ. (ન ખિલ્-ક) ૧. સઘળું, સમગ્ર. ૨. જે
ભૂમિ પાછી આપવામાં આવી ન હોય. (આનો પ્રયોગ
પ્રાયઃ 'સર્વ' શબ્દની સાથે થાય છે.)

અખિલ ન. (ન ખિલમ્) ન ખેડેલ સ્થાન.

અખિલિકા સ્ત્રી. (ન ખિલિકા) કારલી નામની વનસ્પતિ.

અખેટિક પુ. (ન ખેટતિ અસ્માત્ ચિટ-ભયે ચિકન્)
૧. વૃક્ષમાત્ર, ૨. શિકારી કૂતરો

અખેદ પુ. (ન ખેદઃ) ખેદનો અભાવ

અખેદિન્ ત્રિ. (ખેદરહિતઃ) ખેદરહિત.

અખેદિત્વ ન. (અનાયાસસમ્ભવમ્ અખેદિત્વમ્)
૧. વાણીના પાંત્રીસ ગુણોમાંનો એક ગુણ (જૈન),
૨. જેનાથી બોલનારને તથા સાંભળનારને કંટાળો
આવે તે. ૩. ધારાવાહિક ભાષણ.

અખ્યાત ત્રિ. (ન ખ્યાતઃ) ૧. જે પ્રખ્યાત નહિ તે,
અપ્રસિદ્ધ, ૨. ન કહેલ.

અખ્યાતિ સ્ત્રી. (અપ્રશસ્તા ધ્યાતિઃ) ખરાબ પ્રસિદ્ધિ,
અપકીર્તિ, અપયશ

અખ્યાતિકર ત્રિ. અપકીર્તિકર, લજજાજનક.

અગ્ (ધ્વા. પર. સેટ્) જવું.

અગ્ (ધ્વા. પર. સેટ્) વાંકી રીતે જવું, આડાઅવળા
જવું, ચાલવું.

અગ પુ. (ન ગચ્છતિ) ૧. પર્વત, ૨. ઝાડ, ૩. સર્પ,
૪. પથ્થર.

અગ પુ. (ન ગચ્છતિ વક્રગત્યા પશ્ચિમં) ૧. સૂર્ય
૨. આકાશનું ઝાડ.

અગ ત્રિ. (ન ગચ્છતિ ગમ્ ડ.) ગમન નહીં કરનાર,
ચાલવામાં અસમર્થ, અગમ્ય, શૂદ્રાદિ, સાતની સંખ્યા.

અગચ્છ પુ. (નજ્-ગમ્-શ) ઝાડ, ચાલી ન શકે તે.
અચ્છેટિક.

અગ્જ ન. (અગાત્ પર્વતશિલાતો જાયતે જન્-ડ)
શિલાજીત.

અગ્જ ત્રિ. (અગે જાયતે જન્-ડ) પર્વતમાં ઉત્પન્ન
થયેલી કોઈ પણ વસ્તુ.

અગ્જા સ્ત્રી. (ન ગચ્છતીતિ અગઃ, તસ્માદ્ જાયતે, અગ
જન ડ) પર્વતની પુત્રી પાર્વતી.

અગ્જાજાનિ પુ. (અગ્જાયાઃ જાનિઃ) શિવ-મહાદેવ.

અગ્ગણ્ડ પુ. (નાસ્તિ ગ્ગ્ણો યસ્ય) હાથ, પગ વિનાનું
કબંધ.

અગ્ગણનીય ત્રિ. (ન ગ્ગ્ણનીયમ્) અગણિત, ગણવાને
અશક્ય.

અગ્ગણિત ત્રિ. (ન ગ્ગ્ણિતમ્) ન ગણેલ, ગણવાને અશક્ય.

અગ્ગણ્ય ત્રિ. (ન ગ્ગ્ણ્યઃ) ગણવાને અશક્ય, તુચ્છ,
ગણવામાં નહીં લેવા યોગ્ય.

અગતિ સ્ત્રી. (નાસ્તિ ગતિર્યસ્ય) ૧. ગતિ વિનાનું,
૨. ઉપાયશૂન્ય, ૩. ખોટો માર્ગ, તુ. અપથ

અગતિ સ્ત્રી. (ન ગતિઃ) ગતિનો અભાવ, ઉપાયનો
અભાવ, નિઃસહાય, જરૂરિયાત, પ્રવેશ ન થવો તે.

અગતિક ત્રિ. (નાસ્તિ ગતિર્યસ્ય કપ્) ગતિ વિનાનું,
ઉપાય શૂન્ય.

અગદ્ (કળ્ડવાદિ પર.) નીરોગી થવું.

અગદ પુ. (નાસ્તિ ગદો યસ્માત્) ઔષધ, દવા.

અગદ ત્રિ. (નજ્-ગદ્-અચ્) ૧. ન બોલનાર, ૨. રોગશૂન્ય,
નીરોગી-સ્વસ્થ.

અગદક્કાર પુ. (અગદં કરોતિ-કૃ અણ્ મુમ્) ૧. વૈદ્ય,
૨. ઔષધ બનાવનાર.

અગદરાજ પુ. ઉત્તમ ઔષધિ.

અગમ પુ. (ન ગચ્છતિ) ૧. વૃક્ષ. ૨. પર્વત.
 અગમ ત્રિ. (ન ગચ્છતિ ગમ્-અચ્) નહિ જનાર.
 અગમ્ય ત્રિ. (ન ગમ્યઃ) ન જવા યોગ્ય, ન પામવા
 લાયક, પહોંચની બહાર ન મેળવી શકાય તેવું, ન
 સમજાય તેવું, અકલ્પનીય- યોગિનામપ્યગમ્યઃ ।
 અગમ્યા સ્ત્રી. (ન ગમ્યા) નહિ ગમન કરવા યોગ્ય સ્ત્રી,
 મૈથુન માટે અયોગ્ય સ્ત્રી, એક નીચી જાતિ.
 અગરી સ્ત્રી. (નાસ્તિ ગરો વિષં યસ્યાઃ ડોઇપ્) એક જાતનું
 ઝાડ, ઉંદરના ઝેરને દૂર કરનાર એક વનસ્પતિ-કુકડવેલ.
 અગરુ ન. પુ. (ન ગિરતિ ગૃ-ઉ.) અગર ચંદન. અગુરુ.
 અગર્દભ પુ. (ન. ગર્દભઃ) ખચ્ચર.
 અગર્વ પુ. (ન ગર્વઃ) ગર્વનો અભાવ.
 અગર્વ ત્રિ. (નાસ્તિ ગર્વો યસ્ય) ગર્વ વિનાનું.
 અગર્હિત ત્રિ. (ન ગર્હિતમ્) ૧. નિંદા વગરનું, ૨. શુદ્ધ.
 અગસ્તિ પુ. (અગં-વિન્ધ્યાચલં અસ્યતિ, અસ્ ક્તિદ્) ૧.
 અગસ્ત્યમુનિ, ૨. અગથિયાનું ઝાડ.
 અગસ્તિદ્રુ પુ. (અગસ્તિપ્રિયઃ દ્રુઃ) ૧. અગથિયાનું ઝાડ.
 અગસ્ત્ય પુ. (અગં સ્તભનાતિ, અગઃ કુમ્ભઃ તત્ર સ્ત્યાનઃ
 ઇત્યગસ્ત્યઃ) અગસ્તિમુનિ, અગથિયાનું ઝાડ, એક
 નક્ષત્રનું નામ.
 અગસ્ત્યગીતા સ્ત્રી. (અગસ્ત્યેન ગીતા) અગસ્ત્યમુનિએ
 ગાયેલી વિદ્યા-(મહાભારતના શાંતિપર્વમાં છે.)
 અગસ્ત્યચાર પુ. (અગસ્ત્યસ્ય નક્ષત્રરૂપેણ દક્ષિણસ્થસ્ય
 ચારઃ) દક્ષિણ દિશામાં નક્ષત્રરૂપે રહેલા અગસ્ત્યની
 ગતિ.
 અગસ્ત્યસંહિતા સ્ત્રી. (અગસ્ત્યનિર્મિતા સંહિતા) અગસ્ત્ય
 મુનિએ રચેલી સંહિતા, રામચંદ્ર-વિષ્ણુ-વામન-વગેરેની
 પૂજા કેવી રીતે કરવી તે સમજાવનારું શાસ્ત્ર.
 અગસ્ત્યોદય પુ. (અગસ્ત્યસ્ય ઉદયઃ) અગસ્ત્ય નક્ષત્રનો
 ઉદય.
 અગાત્મજા સ્ત્રી. (અગસ્ય આત્મજા) પાર્વતી, હિમાલયની
 પુત્રી, અગજા.
 અગાધ ન. (ન ગાધઃ) છીછરું નહિ તે, ઊંડું.
 અગાધ ત્રિ. (,, ,,) અતિગંભીર, દુર્બોધ, ન સમજાય
 તેવું, નીચી સીમા જેની નથી તે, ઊંડું, અગાધસલિલાત્
 સમુદ્રાત્-હિ. સ્વિવેક.
 અગાધજલ પુ. (અગાધં જલં યત્ર) ઘણાં ઊંડા પાણીવાળો
 ધરો.

અગાધજલ ન. (અગાધં જલં) ઘણું ઊંડું પાણી.
 અગાધસત્ત્વ ત્રિ. (અગાધં સત્ત્વં યસ્ય) પ્રબળ
 આત્મશક્તિવાળો- અગાધસત્ત્વો મગધપ્રતિષ્ઠઃ-રઘુ.
 અગાધતા સ્ત્રી. (અગાધસ્ય ભાવઃ) અગાધપણું અગાધત્વમ્.
 અગાર ન. (અગં ઋચ્છતિ, ઋ અણ્) ધર. -શૂન્યાનિ
 ચાપ્યગારાણિ-મનુ.
 અગારવાસ પુ. ગૃહવાસ, ગૃહસ્થાશ્રમવાસ.
 અગારિન્ પુ. ગૃહસ્થ, ગૃહસ્થાશ્રમી.
 અગિન્ પુ. (અગ્ ઇન્) ૧. સૂર્ય, ૨. આકાશનું ઝાડ.
 અગિર પુ. (ન ગૌર્યતે દુઃખેન ગૃ ક) સ્વર્ગ.
 અગિર પુ. (અગ્ ઇર) ૧. અગ્નિ, ૨. સૂર્ય, ૩. રાક્ષસ,
 ૪. આકાશનું ઝાડ, ૫. ચિત્રાનું ઝાડ.
 અગિરૌકસ્ પુ. (અગિરઃ સ્વર્ગઃ ઓકો વાસસ્થાનં યસ્ય)
 દેવ.
 અગીતાર્થ ત્રિ. (ન ગીતાર્થઃ) શાસ્ત્રનો અજાણ, અગીતાર્થ.
 અગુ પુ. (ન ગૌર્યસ્ય) રાહુ.
 અગુ ત્રિ. (ન ગૌર્યસ્ય) ૧. જ્યાં કિરણો ન હોય તે,
 અંધકાર, ૨. જેની પાસે ગાય, બળદ ન હોય તે.
 અગુણ પુ. (ન ગુણઃ) દોષ, ગુણનો અભાવ, નિર્ગુણ.
 અગુણ ત્રિ. (નાસ્તિ ગુણો યસ્ય) નિર્ગુણ, દોષવાળું, ગુણ
 વિનાનું.
 અગુણતા સ્ત્રી. (અગુણસ્ય ભાવઃ) નિર્ગુણપણું, દોષપણું,
 અગુણત્વ.
 અગુણવાદિન્ ત્રિ. (અગુણ વદ્ ઇનિ) દોષને બોલનાર,
 અવગુણને કહેનાર.
 અગુપ્ત ત્રિ. (ન ગુપ્તઃ) જે ગુપ્ત નહિ તે, ખુલ્લું.
 અગુરુ ન. (ન ગુરુર્યસ્માત્) ૧. અગુરુચંદન, ૨. શીશમનું
 ઝાડ.
 અગુરુ પુ. (ન ગુરુઃ) ૧. લઘુવર્ણ, ડ્રસ્વવર્ણ, ૨. ભારે
 નહિ તે.
 અગુરુ ત્રિ. (નાસ્તિ ગુરુર્યસ્ય) ૧. ભારે નહિ તે, ગુરુ
 નહિ તે, ગુરુ વિનાનું, ૨. નગરુ, જેનો કોઈ ગુરુ ન
 હોય તે.
 અગુરુલઘુચનુષ્ક. ન ૧. અગુરુલઘુ, ૨. ઉપધાત,
 ૩. પરાધાત, ૪. શ્વાસોચ્ચ્વાસ એ નામકર્મની ચાર
 પ્રકૃતિઓનો સમુદાય.
 અગુરુલઘુનામન્ ન નામકર્મનો એક ભેદ કે જેના
 ઉદયથી જીવ અતિ ભારે નહિ, તેમ અતિ હલકું નહિ
 તેવું શરીર પામે તે.

अगुल्मक न. (न गुल्मीभूतम्) अस्त-व्यस्त, विशृंखल
(सेना) गुल्मीभूतमगुल्मकम्-शुक्र.
अगूढ त्रि. (न गूढः) जे गुप्त नछि ते, पुल्लुं.
अगूढगन्ध न. (न गूढः गन्धो यस्य) छीं गूढगन्ध
(त्रि.) जेनी गंध छानी नथी ते.
अगृभीत त्रि. (न गृहीतम् छान्दसत्वात् हस्य भः) नछि
ग्रहण करायेलुं.
अग्रह पु. (नास्ति गृहं यस्य) घरबार रहित, इक्कउ,
साधु.
अगोचर त्रि. (न गोचरः) गोचर नछीं ते, ईद्रियोथी
अग्राह्य, अतींद्रिय.
अगोत्र (त्रि.) जेनुं कोठ सोत अगर उद्गमस्थान न
छीय.
अगौकस पु. (अगः पर्वतः ओकः यस्य) १. शरभ
पशु जेने आठ पग छीय छे, २. सिँड, ३. पक्षी, ४.
पछाडोमां इरनारो, जंगली.
अगौकस त्रि. (अगः पर्वतः ओकः यस्य) पर्वतमां
रहेनार.
अग्नमरुत् पु. द्वि. (तौ देवते अस्य अण्) अेक उविषना
देव, अग्नि तथा वायु.
अग्नाविष्णु पु. द्वि. (एकहविभोक्त्रोस्तन्नामकयोर्देवयोः)
अेक उविषना भोक्ता देव, अग्नि तथा विष्णु.
अग्नायी स्त्री. (अग्नि ऐङ् डीप्) १. स्वाडा नामनी
अग्निनी पत्नी, २. त्रेतायुग.
अग्नि पु. (ङ लोपश्च-अङ् नि अङ्गति ऊर्ध्वं गच्छति)
१. आग, आतश ते नामथी प्रसिद्ध अेक ज्ञातनुं
तेज, जठराग्नि, २. चित्रानुं जाउ, सोनुं, ३. पिंणु
नाडी, ४. आकाश, कोप, चिता वगेरे.
अग्निक पु. (अग्निवत् कायतीति प्रकाशते कै क)
अेक ज्ञातनी डीडो, ईद्रगोप.
अग्निकण पु. (अग्ने कणः) अग्निनी तण्णो.
अग्निकर्मन् न. (अग्नौ कर्म) अग्निछोत्र वगेरे छीम,
अग्निनी पूजा- अग्निक्रिया
अग्निकला स्त्री. (अग्नेरवयवभेदम्) अग्निना जीशा
तण्णो, अग्निदेवना दश प्रकारना अवयव, ते नामना
दश देवता.
अग्निकारिका स्त्री. (अग्निं करोति कृ ण्वल्) - जेनाथी
अग्निनुं आधान करवामां आवे ते अग्नीध नामनी
ऋष्या, वैदिक मंत्रनी कडीओ, अग्निकार्य.

अग्निकाष्ठ न. (अग्नेरुद्दीपनकाष्ठम्) अगुरुकाष्ठ.
अग्निकुक्कुट पु. (अग्निः कुक्कुट इव रक्तवर्ण-
स्फुलिङ्गत्वात्) बणता अग्निथी व्यापेली घासनी
गंछ, अग्निशलाक.
अग्निकुण्ड न. (अग्नेराधानार्थं कुण्डम्) अग्नि स्थापवानो
कुंड, अग्निपात्र.
अग्निकुमार पु. (अग्नेः कुमारः) १. कार्तिकस्वामी,
अग्निनी पुत्र, २. वैद्यक प्रसिद्ध अेक रसऔषध.
अग्नि-कृतः काजु
अग्निकेतु पु. (अग्नेः केतुरिव) धुमाडो.
अग्निकोण पु. (अग्निदेवताकः कोणः) अग्नि जेनो
देवता छे अेवो पूर्व अग्ने दक्षिण दिशा वर्येनो पूषो.
अग्निक्रीडा स्त्री. (अग्निभिः क्रीडा) आतशबाज्ज,
दाइभानुं, रोशनी.
अग्निगर्भ पु. (अग्निरिव जाइको गर्भोऽस्य) १. ते
नामनुं अेक वृक्ष, २. सूर्यकान्तमणि, ३. समडानुं
जाउ, ४. आगियो, काय.
अग्निगर्भा स्त्री. (अग्निःस्थितो गर्भोऽस्याः) १. जीजडीनुं
जाउ, २. शमीवृक्ष, ३. भोटी मालकांकण, ४. पृथ्वी.
अग्निगृह न. (अग्निकार्यार्थं गृहम्) श्रौत के स्मार्त
अग्नि राखवानुं स्थण, अग्निशाणा.
अग्निग्रन्थ पु. (अग्निप्रतिपादकः ग्रन्थः) अग्नि, छीम
वगेरेनुं प्रतिपादन करनार शास्त्र ग्रन्थ.
अग्निघृत पु. (अग्न्युद्दीपनं घृतम्) जठराग्निने प्रदीप्त
करनारुं वैद्यकशास्त्रमां कहेलुं वैद्यक विधिथी तैयार
करेलुं घी.
अग्निचयन न. (अग्निं चि ल्युट्) १. अग्न्याधान,
२. अग्न्याधान साधनभूत वैदिक मंत्र, अग्निने
प्रतिष्ठित राखवो ते.
अग्निचित् त्रि. (अग्निं चितवान् क्विप्) मंत्रपूर्वक कर्तुं
छे ते अग्न्याधान जेणे अेवो अग्निछोत्री, अग्न्याधान.
अग्निचित्यास्त्री. (अग्नेः चित्या) अग्निरायन, अग्न्याधान.
अग्निचित्वत् त्रि. (अग्निचित् अग्निचयनमस्त्यस्यस्मिन्
मत्तुप् मस्य वः) अग्न्याधान युक्त यज्ञो वगेरे.
अग्निचूड पु. (अग्नेः चूडा यस्य) लाल शिखावाणुं
अेक जंगली पक्षी.
अग्निचूर्ण न. (अग्नेः चूर्णम्) दाइभानानो दाइ.
अग्निज पु. (अग्निं जन् ड) १. कार्तिकस्वामी, २. अेक
ज्ञातनुं जाउ.

અગ્નિજ ન. (અગ્નિ જન્ ડ) સોનુ
 અગ્નિજ ત્રિ. (અગ્નિ જન્-ડ) ૧. અગ્નિથી પેદા થનાર
 ઝાળ, (પુ.) ૨. ભસ્મકવ્યાધિ જેમાં ખાધેલું સર્વ
 ભસ્મરૂપ થઈ જાય અને ભૂખ મટે નહિ તેવો રોગ.
 અગ્નિજન્મન્ પુ. (અગ્નેર્જન્મ યસ્ય) કાર્તિકસ્વામી.
 અગ્નિજન્મન્ ન. (અગ્નેર્જન્માસ્ય) ૧. સોનુ (ત્રિ.) ૨.
 અગ્નિથી જેનો જન્મ છે તે.
 અગ્નિજાત ત્રિ. (અગ્નેર્જાતઃ) અગ્નિથી ઉત્પન્ન થયેલ.
 અગ્નિજાર પુ. ત્રિ. (અગ્નિરિવ જારઃ) એક જાતનું ઝાડ
 અગ્નિજાલ.
 અગ્નિજિહ્વા પુ. (અગ્નિર્જિહ્વા-સ્વાદસાધનં યસ્ય) ૧. દેવ,
 ૨. વિષ્ણુનું વરાહસ્વરૂપ.
 અગ્નિજિહ્વા સ્ત્રી. (અગ્નેર્જિહ્વા) ૧. આગની ઝાળ, ૨.
 લાંગલી વૃક્ષ, ૩. કલિહારી વૃક્ષ, ૪. અગ્નિની સાત
 જિહ્વાઓ- કરાલી ધૂમિની શ્વેતા લોહિતા નીલલોહિતા ।
 સુવર્ણા પદ્યરાગા ચ જિહ્વાઃ સપ્ત વિભાવસોઃ ।।
 તેમાંથી એક.
 અગ્નિજ્વાલા સ્ત્રી. (અગ્નેર્જ્વાલા ઇવ) ૧. અગ્નિની
 શિખાઝાળ, ૨. ગજપીપર.
 અગ્નિતપસ્ ત્રિ. આગની સમાન ચમકદાર અથવા
 ચાલનાર ઝાળ.
 અગ્નિતેજસ્ ન. (અગ્નેઃ તેજઃ) અગ્નિનું તેજ, (ત્રિ.)
 અગ્નિસમાન તેજસ્વી પદાર્થ માત્ર.
 અગ્નિત્રય ન. (અગ્નિ ત્રિ અચ્) ગાર્હપત્ય, દક્ષિણાગ્નિ,
 અને આહવનીય એવા ત્રણ અગ્નિ -અગ્નિત્રયમ્.
 અગ્નિદ ત્રિ. (અગ્નિ દદાતિ-ક) આગ લગાડનાર,
 જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરનાર, છ આતતાથીમાંનો એક-
 ઘર વગેરેમાં અગ્નિ નાંખનાર.
 અગ્નિદગ્ધ ત્રિ. (અગ્નિના દગ્ધમ્) અગ્નિથી બાળેલ.
 અગ્નિદમની સ્ત્રી. (અગ્નિદમ્ ણિચ્) અરણિનું ઝાડ.
 અગ્નિદહન ન. (અગ્નેર્દહનમ્) ૧. અગ્નિનો દાહ,
 ૨. મૃતકનો અગ્નિસંસ્કાર.
 અગ્નિદાતુ ત્રિ. (અગ્નિ દદાતિ, દા તૃચ્) આગ આપનાર,
 અગ્નિસંસ્કાર કરનાર.
 અગ્નિદીપન ત્રિ. (અગ્નિ જઠરસ્થાનલં દીપયતિ દીપ્
 ણિચ્) જઠરાગ્નિને પ્રદીપ્ત કરનાર પદાર્થ માત્ર.
 અગ્નિદીપન ન. (અગ્નિ જઠરસ્થાનલં દીપયતિ, દીપ્
 ણિચ્) કોઈ એક ઔષધ.

અગ્નિદીપ્તા સ્ત્રી. (અગ્નિઃ દીપ્તઃ સેવનાતુ યસ્યાઃ) જેના
 સેવનથી જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે તે વનસ્પતિ.
 અગ્નિદૂત પુ. (અગ્નિદૂત ઇવ યસ્મિન્ યસ્ય) એક જાતનો
 યજ્ઞ, અગ્ન્યાધાન કર્યા પછી બોલાવ્યા છે દેવ જેમાં
 એવો યજ્ઞ.
 અગ્નિદેવ પુ. (અગ્નિઃ દેવઃ) અગ્નિ.
 અગ્નિદેવા સ્ત્રી. (અગ્નિર્દેવોડસ્યાઃ) જેનો દેવ અગ્નિ છે
 તે કૃત્તિકાનક્ષત્ર.
 અગ્નિદ્વાર ન. (અગ્નો દ્વારં યસ્ય) જેના ઘરનું બારણું
 અગ્નિ દિશામાં છે.
 અગ્નિધ્ પુ. (અગ્નિ દધાતિ, ઇન્ધ્-ક્વિપ્) મંત્રપૂર્વક
 અગ્નિને સ્થાપન કરનાર.
 અગ્નિધાન ન. (અગ્નિ ધા લ્યુટ) અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ
 રાખવો તે, આગ સ્થાપવી તે.
 અગ્નિધ્ પુ. (અગ્નિના દધાતિ; ધ્+ક) અગ્ન્યાધાન
 કરનારો ઋત્વિગ્, અગ્નિકૃત્ય હોમ વગેરે.
 અગ્નિનક્ષત્ર ન. (અગ્નિદેવત્યં નક્ષત્રમ્) કૃત્તિકાનક્ષત્ર.
 અગ્નિનયન ન. (અગ્નેર્નયનમ્-મન્ત્રાવિધિના સંસ્કારઃ)
 ની ભાવે લ્યુટ) વેદવિધિથી અગ્નિનું પ્રણયન.
 અગ્નિનિર્યાસ પુ. (અગ્નેરિવ દીપકો નિર્યાસોડસ્ય) એક
 જાતનું ઝાડ- અગ્નિજાર.
 અગ્નિનેત્ર પુ. (અગ્નિનેતા હૃતહવિઃ પ્રાપકો યસ્ય -
 અચ્) દેવતામાત્ર (ન.) વેદવિધિથી અગ્નિનું પ્રણયન.
 અગ્નિપક્વ ત્રિ. (અગ્નિના પક્વમ્) અગ્નિથી રાંધેલ.
 અગ્નિપદ ન. (અગ્નેઃ પદમ્) અગ્ન્યાધાન સ્થળ, અગ્નિ
 બોધક શબ્દ.
 અગ્નિપરિક્રિયા સ્ત્રી. (અગ્નેઃ પરિક્રિયા) હોમ વગેરે
 કરી અગ્નિની સેવા કરવી તે.
 અગ્નિપરિચ્છદ પુ. યજ્ઞનાં બધાં ઉપકરણો.
 અગ્નિપરીક્ષા સ્ત્રી. અગ્નિ દ્વારા પરીક્ષા.
 અગ્નિપર્વત પુ. (અગ્નિસાધનં પર્વતઃ) જવાલામુખી પર્વત.
 અગ્નિપુચ્છ પુ. ન. (અગ્નેઃ અગ્ન્યાધાનસ્થાનસ્ય પુચ્છ
 ઇવ) અગ્નિસ્થાપનાના સ્થાનથી પાછળનો ભાગ.
 અગ્નિપુરાણ ન. (અગ્નિના પ્રોક્તં પુરાણમ્) વેદવ્યાસપ્રણીત
 અઢાર પુરાણો પૈકી આઠમું અગ્નિએ કહેલું પુરાણ.
 અગ્નિપ્રણયન ન (અગ્નેઃ પ્રણયનમ્) અગ્નિની મંત્રપૂર્વક
 સંસ્કાર, અગ્નિનયન શબ્દ જુઓ.
 અગ્નિપ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી. અગ્નિની સ્થાપના, વિશેષ કરીને
 વિવાહ સંસ્કારની.

अग्निप्रभा स्त्री. आरमा तीर्थकरनी प्रव्रज्यानी पावणीनुं नाम.

अग्निप्रवेशन न. अग्निमां पेसवुं, प्रवेशवुं, पोताना पतिनी यिता पर कोर्ष विधवा स्त्रीअे सती थवुं.

अग्निप्रस्कन्दन न. (अग्नेः प्रस्कन्दनम्) वेदविधान मुञ्जल अग्नि कार्यरूप डोम न करवो ते.

अग्निप्रस्तर पु. (अग्नेः प्रस्तरः) यकमकनो पथरो.

अग्निबाहु पु. (अग्नेर्बाहुरिव) धुमाशे.

अग्निबिन्दु न. (अग्निबिन्दुरिव) अग्निनी तण्डुलो.

अग्निबीज न. (अग्नेर्बीजमस्य) सोनु, अग्निवीर्य.

अग्निभ न. (अग्निरिव भातीति) सोनु, अग्निदेवता, कृत्तिका नक्षत्र.

अग्निभ त्रि. (अग्निरिव भातीति) अग्निनुत्य प्रकाशित पदार्थमात्र.

अग्निभु न. १. पाणी, २. सोनु.

अग्निभू पु. (अग्नेर्भवति, भू-क्विप्) कार्तिकस्वामी, अग्निभव.

अग्निभू त्रि. (अग्नेर्भवति भू-क्विप्) अग्निथी उत्पन्न थनार पदार्थमात्र.

अग्निभूति पु. (अग्निरिव भूतियस्य) महावीरस्वामीना बीजा गणधरनुं नाम, ते नामनो अेक बीह.

अग्निभूति स्त्री. (अग्निरिव भूतियस्य) राभ, सोनु.

अग्निभूति त्रि. (अग्निरिव भूतियस्य) अग्निथी उत्पन्न थयेल वस्तु.

अग्निभाजस् त्रि. (अग्निरिव भाजते, भाज् असुन्) अग्नि समान कांतिवाणुं.

अग्निमणि पु. (अग्नेरुत्थापको मणिः) सूर्यकान्तमणि, आगियो काय, यकमक पथर.

अग्निमत् त्रि. (अग्नि-मनुप्) आगवाणुं (पु.) अग्निओत्री ब्राह्मण.

अग्निमथ् पु. (अग्निं मथ्नाति, मथ्-क्विप् नलोपः) अग्न्याधान माटे अेरशिकाष्ठनुं धर्षण करी अग्नि संपादन करनार याज्ञिक, (न.) अरशिनु. लाकडुं.

अग्निमन्थ पु. (अग्निर्मथ्यतेऽनेन) अरशिनुं अउ, अग्निमंथनमां उपयोगी मंत्र.

अग्निमानव पु. जैनदर्शनमां दक्षिण तरफना अग्निकुमार देवतानो ईन्द्र.

अग्निमान्द्य न. (अग्नेर्मान्द्यम्) अग्निनुं मंदपणुं.

अग्निमारुति पु. (अग्निश्च मरुच्च तयोरपत्यम् पुमान्) अगस्त्यमुनि.

अग्निमित्रा स्त्री. गोशाणानी शिष्या पोदासपुरवासी कुंभारनी स्त्रीनुं नाम.

अग्निमुख पु. (अग्निर्मुखमिव यस्य) १. देवमात्र, २. ब्राह्मण, ३. भीलामानुं वृक्ष, ४. चित्रानुं अउ, ५. अग्निने मुजमां राभनार, ६. जेरथी करडनारो, ७. मांकणनुं विशेषण.

अग्निमुख न. (अग्नेः जठरानलस्य मुखं द्वारम्) जठराग्नि तेज करनार वैद्यकशास्त्रमां कडेव अेक यूर्ध्व.

अग्निमुखी स्त्री. (अग्नेरिव मुखमग्रं यस्याः) १. भीलामानुं वृक्ष, २. गायत्रीमंत्र, ३. अग्निशाणा, ४. पाकशाणा.

अग्नियान न. (अग्निना चलति यानम्) आकाशमां यावतुं वाहन-विमान, उवाँजडाज-अेरोप्लेन. व्योमयानं विमानं स्यादग्नियानं तदेव हि-अगस्त्यसंहिता ।

अग्निरक्षण (अग्निः रक्ष्यतेऽनेनात्र वा, रक्ष-त्युट्) १. अग्निनुं रक्षण, २. अग्न्याधान, ३. अग्निनी रक्षा करनारो मंत्र, ४. अग्निओत्र, ५. अग्निओत्रनुं गृह.

अग्निरजस् पु. (अग्निरिव रज्यते दीप्यते) १. ईन्द्रगोप नामनो सिद्धूरंगी कीओ, २. पतंगिधुं.

अग्निरजस् न. (अग्नेः रज इव) १. अग्निनुं वीर्य, २. सोनु.

अग्निरहस्य न. (अग्नेः रहस्यं तदुपासनाद्यङ्गजातमत्र) अग्निनी जेमां उपासना बतवी छे ते शास्त्र.

अग्निरहित त्रि. (अग्निना रहितम्) अग्नि विनानुं, श्रौत के स्मार्त अग्नि वगरनुं.

अग्निरुहा स्त्री. (अग्नि रुह-क-टाप्) मांसाहनी नाम अेक वनस्पति.

अग्निरूप न. (अग्नेः इव रूपं वर्णोऽस्य) अग्नि संगान रूपवाणुं.

अग्निरूप न. (अग्नेः रूपम्) अग्निदेवनुं ध्येयरूप - स्वरूप.

अग्निरेतस् न. (अग्नेः रेतः) सोनुं, अग्निनुं वीर्य.

अग्निश्लोक पु. (अग्न्यधिष्ठितः लोकः) अग्निथी अधिष्ठित लोक, अग्निनी लोक जे मेरुशिखरनी नीये रहेलो छे.

અગ્નિવત્ ત્રિ. (અગ્નિરસ્ત્યસ્યવેદે અગ્નિમતુપ્-સ્યવેદે મસ્ય વ:) અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ
 અગ્નિવત્ અવ્ય. (અગ્નિરસ્ત્યસ્ય અગ્નિ મતુપ્ વેદે મસ્ય વ:) અગ્નિતુલ્ય - અગ્નિતુલ્ય, અગ્નિની પત્ની.
 અગ્નિવધૂ સ્ત્રી. (અગ્ને: વધૂ:) સ્વાહા, દક્ષની કન્યા - 'સ્વાહા' નામની અગ્નિની પત્ની.
 અગ્નિવરુણ પુ. દ્વિ. (અગ્નિશ્ચ વરુણશ્ચ) એક હવિષના ભોક્તા, તે નામના બે દેવો.
 અગ્નિવર્ચસ્ ન. (અગ્નેર્વર્ચ્ ઇવ દીપ્તિરસ્ય) અગ્નિ તુલ્ય કાંતિમાન.
 અગ્નિવર્ચસ્ ન. (અગ્ને: વર્ચ્:) અગ્નિનું તેજ.
 અગ્નિવર્ણ ત્રિ. (અગ્ને: વર્ણ ઇવ વર્ણો રૂપં યસ્ય) અગ્નિ સમાન રૂપવાળું, પુ. અગ્નિરૂપ.
 અગ્નિવર્દ્ધક ત્રિ. (અગ્નિ વૃધ્ પ્વુલ્) જઠરાગ્નિને પ્રદીપ્ત કરનાર ઔષધ, પથ્યાહાર.
 અગ્નિવર્દ્ધન ત્રિ. (અગ્નિ-વૃધ્ત્યુ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અગ્નિવલ્લભ ત્રિ. (અગ્ને: વલ્લભ:) સાગવૃક્ષ, સાળ.
 અગ્નિવલ્લભ ત્રિ. (અગ્ને: વલ્લભ:) જે અગ્નિને પ્રિય હોય તે, આગને વહાલું.
 અગ્નિવાસસ્ પુ. (અગ્નિરિવ શુદ્ધં વાસ:) અગ્નિતુલ્ય શુદ્ધ વસ્ત્ર, અગ્નિ જેવું વસ્ત્ર ધારણ કરનાર.
 અગ્નિવાહ પુ. (અગ્નિં વાહયતિ ગમયતિ વાહે:-અગ્) બકરો, ધુમાડો.
 અગ્નિવાહ ત્રિ. (અગ્નિં વાહયતિ ગમયતિ વાહે:-અગ્) અગ્નિનું વાહનમાત્ર.
 અગ્નિવાહન ન. (અગ્નિં વહૂ લ્યુટ) બકરો.
 અગ્નિવિત્ પુ. (અગ્નિં વિન્દતે વિન્દ ક્વિપ્) અગ્નિહોત્રી, અગ્નિના ઉપાસનાદર્શકશાસ્ત્રને જાણનાર.
 અગ્નિવીર્ય ન. ૧. અગ્નિની શક્તિ, ૨. સોનું.
 અગ્નિવેશ્ય પુ. ૧. અધ્યાપક, ૨. બાવીસમું મુહૂર્ત
 અગ્નિશરણ ન. (અગ્ને: શરણં ગૃહમ્) શ્રીત કે સ્માર્ત અગ્નિ રાખવાનો ઓરડો.
 અગ્નિશર્મન્ ત્રિ. (અગ્નિરિવ શૃણાતિ) તીવ્ર કોપવાળું.
 અગ્નિશર્મન્ પુ. (અગ્નિરિવ શૃણાતિ) તે નામના એક ઋષિ.
 અગ્નિશાલા સ્ત્રી. (અગ્નીનાં શાલા ગૃહમ્) શ્રીત કે સ્માર્ત અગ્નિ રાખવાનો ઓરડો.
 અગ્નિશિખ પુ. (અગ્નિરિવ શિખા યસ્ય) કેસરનું વૃક્ષ, કુસુંબાનું વૃક્ષ, દક્ષિણ દિશાના અગ્નિકુમાર દેવતાનો ઈન્દ્ર, દીપક, રોકેટ.

અગ્નિશિખ ત્રિ. (અગ્નિરિવ શિખા યસ્ય) અગ્નિતુલ્ય શિખાવાળું.
 અગ્નિશિખા સ્ત્રી. (અગ્ને: શિખા) અગ્નિની ઝાળ, શિખા.
 અગ્નિશુશ્રૂષા સ્ત્રી. (અગ્ને: શુશ્રૂષા) વિધિપૂર્વક અગ્નિ સેવા, હોમ વગેરે.
 અગ્નિશેખર પુ. (અગ્નિરિવ શેખરં યસ્ય) કેસરનું ઝાડ, કસુંબાનું ઝાડ, એક જાતનું ઝાડ.
 અગ્નિષોમપ્રણયની સ્ત્રી. (અગ્નિષોમો પ્રણીયંતે અનયા અત્ર વા) જેના વડે અગ્નિ તથા સોમ નામનાં બે દેવ સંસ્કાર પામે છે તે ઋચા, એક યજ્ઞપાત્ર.
 અગ્નિષેષ પુ. ચાલુ અવસાપિણીમાં જંબૂદ્વીપના ઐરાવતક્ષેત્રમાં ધરેલા ત્રીજા તથા એકવીસમા તીર્થકરનું નામ, એ નામનો એક માણસ.
 અગ્નિષ્ટુત્ પુ. (અગ્નિ: સ્તૂયતેડત્ર) તે નામનો એક યજ્ઞ.
 આગ્નષ્ટુભ્ પુ. (અગ્નિસ્તૂભ્યતેડત્ર) તે નામનો યજ્ઞ.
 અગ્નિષ્ટોમ પુ. (અગ્નિ: સ્તોમ: સ્તુતિસાધનં અવસાનેડત્ર) અગ્નિષ્ટોમ, તે નામનો યજ્ઞ.
 અગ્નિષ્ટોમસામ ન. (અગ્નિષ્ટોમે અવસાને વિહિતં સામગાનવિશેષ:) અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞની સમાપ્તિ સમયે - અવસાને ગવાતો સામવેદનો મંત્ર ભાગ.
 અગ્નિષ્ઠ પુ. (અગ્નો સ્થાતુમર્હતિ સ્થા-ક) અગ્નિ ઉપર રહી શકે તેવું લોહમયપાત્ર, કઢાઈ વગેરે.
 અગ્નિષ્ઠ ત્રિ. (અગ્નો તિષ્ઠતિ-સ્થા-ક) અગ્નિમાં રહેનાર.
 અગ્નિષ્વાત્ પુ. વ. (અગ્નિત: સુષ્ટુ આત્તં યેષાં તે અગ્નિ-સુ-આ-દા-ક્ત) તે નામના પિતૃગણ- (અગ્નિસ્વાત્) જેઓ મરીચિના પુત્રો હતા.
 અગ્નિસંસ્કાર પુ. (અગ્નિના સંસ્કાર:) મંત્રપૂર્વક અગ્નિમાં બાળવું તે, મરેલાનો કરેલો વિધિપૂર્વક અગ્નિદાહ.
 અગ્નિસઙ્કાશ ત્રિ. (અગ્નિરિવ સઙ્કાશતે કાશ્ દીપ્તો અચ્) અગ્નિતુલ્ય તેજસ્વી.
 અગ્નિસમ્ભવ ન. (અગ્નિ સમ્ ભૂ+ અચ્) સૂવર્ણ-સોનું.
 અગ્નિસમ્ભવ પું. (અગ્નિ સમ્ ભૂ અચ્) જંગલી કુસુમનું વૃક્ષ
 અગ્નિસહાય પુ. (અગ્નિના સહ અયતે અય્ અચ્) વાયુ, પવન, જંગલી કબુતર, ધુમાડો.
 અગ્નિસાક્ષિક ત્રિ. (અગ્નિ: સાક્ષી યત્ર કપ્) અગ્નિને સાક્ષી રાખી કરેલું કર્મ વગેરે.
 અગ્નિસાર્વાણિ પુ. એક મનુનું નામ.
 અગ્નિસૂનુ પુ. સ્કન્દ તુ. અગ્નિભ્:
 અગ્નિસાત્ અવ્ય. અગ્નિની સ્થિતિ સુધી, (આનો પ્રયોગ સમસ્ત પદમાં ક્ ધાતુની સાથે કરાય છે.)

अग्निसार न. (अग्नौ सारो यस्य) रक्षांजन, अग्निनी
सार, वह्निसार.

अग्निस्तम्भ पु. (अग्निः दाहशक्तौ निरुध्यते अनेन)
अग्निनी द्वाड शक्तिनुं रोकाश, अग्निद्वाड शक्तिने
अटकावनार मंत्र, अथवा औषध.

अग्निस्तम्भन न (अग्नेः स्तम्भनम्) अग्निनुं स्तम्भन,
रोकाश.

अग्निसख पु. (अग्नेः सखेत्र) वायु, वा.

अग्निहुत् पु. (अग्निं हुतवान् - हु क्विप्) अग्निछोत्री,
श्रेष्ठी अग्निछोम करेखी छे ते.

अग्निहोत्र न. (अग्नये ह्यतेऽत्र) मंत्रपूर्वक अग्नि
स्थापन करी छोम करवो ते.

अग्निहोत्र पु. (अग्निं हू त्र) उविष, अग्नि.

अग्निहोत्रहवनी स्त्री. (अग्निहोत्रोऽग्निहविर्वा ह्यते अनया)
श्रेष्ठी उर्यारणपूर्वक छोम कराय छे ते वेदमंत्रनी ऋथा.
अग्निहोत्रहुत् पु. (अग्निहोत्रोऽग्निं जुहोति हु- क्विप्)
अग्निछोत्री.

अग्निहोत्रिन् पु. (अग्निहोत्र इति) अग्निछोत्री.

अग्निहोत्री स्त्री. अग्निछोत्रमां उपयोगी गाय.

अग्नीध् पु. (इध्यते इन्ध् भावे क्विप्) अग्नि प्रदीप्त
करवो ते, अग्न्याधान करनार.

अग्नीन्द्र पु. द्वि. (अग्निश्च इन्द्रश्च) अेक उविषनो
भोक्ता, ते नामना भे देव.

अग्नीन्धन त्रि. (इन्ध् ल्युट्) अग्नि सणगाववो, उविष
वगेरे आपी अग्नि सणगाववो ते.न. अग्निंकृत्य.

अग्नीय त्रि. (अग्नेरदूरभवम्) अग्नि समीपनुं स्थान
वगेरे.

अग्नीषोम पु. द्वि. अेक उविषना भोक्ता ते नामना भे
देव.

अग्नीषोमीय त्रि. (अग्नीषोमौ देवतेऽस्य) अग्नि तथा
सोम श्रेष्ठी देव छे ते उविष वगेरे.

अग्न्यागार न. (अग्नेरगारम्) श्रौत के स्मार्त अग्नि
श्रयां राभेल डोय छे ते ओरडो, वगेरे. अग्न्यागार.

अग्न्यभाव पु. (अग्नेरभावः) अग्निनुं न छोवापशुं,
अग्न्यन्न न. (अग्निमयमस्त्रम्) तीप, भंदुक, राईकल
वगेरे.

अग्न्या पु. तित्तिर नामक पक्षी.

अग्न्यागार पु. न. अग्निनुं मंदिर.

अग्न्याधान न. (अग्नेराधानम्) वेद मंत्रपूर्वक अग्निनुं
स्थापन, अग्निनुं रक्षाश, अग्निछोत्र.

अग्न्याधेय पु. (अग्निराधेयो येन) अग्निछोत्री ब्राह्मण.

अग्न्यालय पु. (अग्नेरालयः) १. अग्निगृह शब्द श्रुओ.
अग्निनो कुंड, २. स्थंडिल.

अग्न्यासस्त्र न. आग वरसावनारुं अस्त्र.

अग्न्याहित पु. (अग्निराहितो येन) अग्निछोत्री ब्राह्मण.

अग्न्याहिति पु. अग्निने प्रतिष्ठित राजनार ब्राह्मण.

अग्न्युत्पात पु. (अग्निना दिव्यानलेन कृतः उत्पातः)
आकाशमां अग्निअे करेखी उत्पात - अनिष्टसूयक
उपद्रव.

अग्न्युद्धार पु. (अग्नेः आराधनार्थमुद्धारः) अरशी काष्ठना
मंधनथी अग्नि पेदा करवो ते.

अग्न्युपस्थान न. (अग्निः उपस्थीयते अनेन) अग्निनुं
उपासन दशावनार मंत्र, अग्निनुं उपासन.

अग्र न. (अङ्ग रक्-नलोपः) १. पडाडनी टोय अथवा
उपखी भाग, २. बाकीनो भाग, ३. आर्वभन,

४. पूर्व भाग, ५. मोटाई, ६. उत्कर्षण, ७. समूह.
८. अेक पल बराबर वजन.

अग्र त्रि. (अङ्ग-रक्-नलोपः) १. प्रधान, २. प्रथम,
३. अधिक, ४. उदेश्य, ५. आरंभ, ६. अतिरेक.

अग्रकर पु. (अग्रः करस्य) उाधनो अग्रभाग.

अग्रकाय पु. (अग्रः कायस्य) देडनो पूर्वभाग.

अग्रग त्रि. (अग्रे गच्छति गम्-ड) आगण जनार -
नेता, -अग्रसर.

अग्रगण्य त्रि. (अग्रे गण्यते गण् यत्) प्रथम गणवालायक,
मुप्य, प्रधान.

अग्रगामिन् त्रि. (अग्रे गच्छति गम्-र्णानि) आगण जनार.
अग्रज पु. (अग्रे पुरस्तात् जायते जन्+ड) मोटो भाई,
ब्राह्मण.

अग्रज त्रि. (अग्रे पुरस्तात् जायते जन् + ड) आगण
पेदा थनार.

अग्रजा स्त्री. मोटी बडेन.

अग्रजङ्गा स्त्री. (अग्रा जङ्गा) श्रुंधनो आगणनो भाग.
अग्रजन्मन् पु. (अग्रे जन्म यस्य) ब्राह्मण, मोटो भाई,
ब्रह्मा.

अग्रजन्मन् त्रि. (अग्रे जन्म यस्य) अग्रे जेनो जन्म छे
ते, प्रथम जन्मेखुं.

अग्रजात पु. (अग्रे जातः जन् क्त) १. ब्राह्मण,
२. मोटो भाई.

અગ્રજાત ત્રિ. (અગ્રે જાતઃ જન્ ક્ત) અગ્રે પેદા થયેલ, આગળ જન્મેલું.

અગ્રજાતક પુ. (અગ્ર જાતઃ સ્વાર્થે ક) બ્રાહ્મણ

અગ્રજાતિ પુ. (અગ્રા શ્રેષ્ઠા જાતિર્યસ્ય) ૧. બ્રાહ્મણ, ૨. જેની અગ્રે પેદાશ હોય છે તે.

અગ્રજિહ્વા સ્ત્રી. (અગ્રા જિહ્વા) જીભનો અગ્રભાગ.

અગ્રજ્યા સ્ત્રી. (અગ્રા જ્યા) જ્યાનો અગ્રભાગ.

અગ્રણી ત્રિ. (અગ્રે નીયતેઽસૌ ની+ક્વિપ્) ૧. શ્રેષ્ઠ, ૨. પ્રભુ, ૩. પ્રમુખ-નેતા

અગ્રણી પુ. (અગ્રે નીયતેઽસૌ ની+ક્વિપ્) ૧. અગ્નિ, ૨. ચિત્રાનું ઝાડ.

અગ્રતસ્ અ. (અગ્રે અગ્રાદ્વા તસિલ્) આગળથી, પ્રથમથી, હાજરીમાં.

અગ્રતઃસર ત્રિ. (અગ્રતઃ સ્+ટ) અગ્રગામી-અગ્રેસર, આગળ ચાલનાર, મુખ્ય

અગ્રદાનિન્ ત્રિ. (અગ્ર-દાન-ઈનિ) પ્રેતને ઉદ્દેશીને અપાતું દાન શ્રદ્ધ કરનાર બ્રાહ્મણ, મૃતક શ્રાદ્ધમાં દાન લેનાર પતિત બ્રાહ્મણ.

અગ્રદાનીય પુ. (અગ્રે દાનમર્હતિ) અગ્રદાનિન્- ઉપલો શબ્દ જુઓ, પ્રથમ દાન આપવાને યોગ્ય.

અગ્રહૂત પુ. આગળ આગળ જનારો દૂત.

અગ્રદેવી સ્ત્રી. (અગ્રા ધાસૌ દેવી ચ) અગ્રમહિષી, પટરાણી,

અગ્રધાન્ય ન. અનાજ.

અગ્રનખ પુ. (અગ્રો નખઃ) નખનો અગ્રભાગ.

અગ્રનાસિકા સ્ત્રી. (અગ્રા નાસિકા) નાસિકાનો અગ્રભાગ.

અગ્રનિરૂપણ ન. (અગ્રં ચ તદ્ નિરૂપણં ચ) ભવિષ્ય કથન, ભવિષ્યવાણી કરવી, પૂર્ણ નિર્ણય.

અગ્રન્થિક ત્રિ. (નાસ્તિ ગ્રન્થિઃ યસ્ય) ૧. ગાંઠ વિનાનું, ૨. પુ. આત્મજ્ઞ, ૩. નિર્ગ્રન્થિક જૈન સાધુ.

અગ્રપર્ણી સ્ત્રી. (અગ્રે પર્ણ યસ્યાઃ) ૧. તે નામનું વૃક્ષ, ૨. કવચબીજ.

અગ્રપાદ પુ. પગનો આગળનો ભાગ, પગનો આગળનો પંજો.

અગ્રપૂજા સ્ત્રી. (અગ્રે પૂજા) પહેલી પૂજા, મુખ્ય પૂજા, આદર અથવા સન્માનનું સર્વોચ્ચ પ્રથમ ચિહ્ન.

અગ્રબીજ પુ. (અગ્રં શાખાગ્રં બીજમસ્ય) ડાળ નાખવાથી ઊગનાર ઝાડ.

અગ્રપ્રદાયિન્ પુ. (અગ્રે પ્રદાતું શીલં યસ્ય) જે સૌથી પહેલાં આપે છે.- તેષામગ્રપ્રદાયી સ્યાઃ કલ્પોત્થાયી પ્રિયંવદઃ । મહાં

અગ્રભાગ પુ. (અગ્રઃ ષાગઃ) ૧. પૂર્વભાગ, ૨. શેષભાગ, ૩. અગ્રભાગ

અગ્રભાવઃ પુ. (અગ્રસ્ય ભાવઃ) પૂર્વવર્તીપણું.

અગ્રભુજ્ ત્રિ. (અગ્ર ભુજ્ ક્વિપ્) ૧. અગ્રે ખાનાર, ૨. પેટભરું.

અગ્રભૂ પુ. (અગ્ર ભૂ+ક્વિપ્) ૧. મોટો ભાઈ, ૨. બ્રાહ્મણ.

અગ્રભૂ ત્રિ. (અગ્ર ભૂ+ક્વિપ્) અગ્રે પેદા થનાર મહત્વાકાંક્ષાનું લક્ષ્ય કે ઉદ્દિષ્ટ પદાર્થ.

અગ્રમહિષી સ્ત્રી. (અગ્રા મહિષી) પટરાણી, મુખ્ય રાણી.

અગ્રમાંસ ન. (અગ્રં માંસમ્) મુખ્યત્વે કરીને ભક્ષ્ય એવું હૃદયનું માંસ, અગ્રમાંસ - એ પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ રોગનો ભેદ.

અગ્રમુખ ન. (અગ્રં મુખમ્) મુખનો અગ્રભાગ.

અગ્રયણ ન. (અગ્રં અયનાત્ અચ્) એક જાતનો પક્ષ, માર્ગશીર્ષ માસમાં થતો એક જાતનો નવાન્નેષ્ટિ.

અગ્રયાન ન. (અગ્રે યાનં યસ્ય યા લ્યુટ્) આગળ ચાલનાર સૈન્ય.

અગ્રયાન ત્રિ. (અગ્રે યાન યસ્ય લ્યુટ્) આગળ ચાલનાર કોઈ પક્ષ.

અગ્રયાયિન્ ત્રિ. (અગ્રે યાસ્યતિ યા ણિનિ) સહુથી આગળ ચાલનાર, શ્રેષ્ઠ.

અગ્રયોધિન્ ત્રિ. (અગ્ર યુધ્ ણિનિ) સૈન્યને મોખરે રહી યુદ્ધ કરનાર.

અગ્રલોહિતા સ્ત્રી. (અગ્રં લોહિતં યસ્યાઃ) એક જાતનું શાક.

અગ્રવક્ત્ર ન. (અગ્રે વક્ત્રં યસ્ય) શલ્યોપયોગી સાધન.

અગ્રસન્ધાની સ્ત્રી. (અગ્ર સંધા લ્યુટ્ ડીપ્) પાપ પુણ્ય, અશુભ, શુભકર્મ વગેરે જેમાં નોંધાય છે એવો યમનો ચોપડો.

અગ્રસન્ધ્યા સ્ત્રી. (અગ્રે સન્ધ્યાયાઃ) સંધ્યાનો પૂર્વભાગ.

અગ્રસન્ધ્યા સ્ત્રી. (અગ્રા પૂર્વા સન્ધ્યા) પ્રાતઃસન્ધ્યા.

અગ્રસર ત્રિ. (અગ્રે સરતિ સ્-ટ) આગળ ચાલનાર.

અગ્રસાર પુ. (અગ્રાત્ સારો યસ્ય) વાંસ વગેરે.

અગ્રસારા સ્ત્રી. (અગ્રશીર્ષમાત્રં સારો યસ્ય) ફૂલ વિનાની મંજરી.

અગ્રહ પુ. (ન ગ્રહઃ) પરિગ્રહનો અભાવ.

અગ્રહ ત્રિ. (નાસ્તિ ગ્રહઃ પરિગ્રહો યસ્ય) પરિગ્રહ નહીં કરનાર સંન્યાસી વગેરે, સાધ વિનાનું.

અગ્રહણીય ત્રિ. (ન ગ્રહણીયમ્) નહિ શ્રદ્ધ કરવાલાયક.

અગ્રહર ત્રિ. (અગ્ર-હ-અચ) અગ્રે આપવાલાયક વસ્તુ વગેરે, અગ્રે લેનાર; પુ. ભાગનો અગ્ર.
 અગ્રહસ્ત પુ. (અગ્રોહસ્તઃ) હાથનો અગ્રભાગ.
 અગ્રહાયણ પુ. (અગ્રઃ હાયનો વ્રીહિરત્ર) માગશીર્ષ માસ, માગશર મહિનો.
 અગ્રહાર પુ. (અગ્રે હારઃ યસ્ય) બ્રાહ્મણોની વસ્તીમાં એક બાજુ શિવ અને બીજી બાજુએ વિષ્ણુનું મંદિર હોય તે.
 અગ્રહાયણેષ્ટિ સ્ત્રી. (અગ્રા હાયનનિમિત્તા ઇષ્ટિઃ) વર્ષની પ્રાથમિક ઈષ્ટિ.
 અગ્રહાર પુ. (અગ્ર હ ઘઞ્) પાકેલા ખેતર વગેરેમાંથી બ્રાહ્મણ માટે પહેલેથી જુદું રાખેલ ધાન્ય વગેરે, ૨. બ્રહ્મચારીને આપેલું ખેતર કે ગામડું વગેરે.
 અગ્રહાર ત્રિ. (અગ્ર હ અણ્) અગ્રે લેનાર, પ્રથમ લેનાર.
 અગ્રહારક ત્રિ. (અગ્ર હ ણ્વલ્) પ્રથમ લેનાર.
 અગ્રાંશ પુ. (અગ્રઃ અંશઃ) અગ્રભાગ, મુખ્ય ભાગ
 અગ્રાક્ષિ ન. (અગ્રં ચ યદક્ષિ ચ) અપાંગ, કટાક્ષ.
 અગ્રાણીક ન. (અગ્રં ચ યદનીકં ચ) સેનાની આગળ ચાલતું સૈન્ય.
 અગ્રાયણીય ન. (અગ્રં શ્રેષ્ઠં અયનં જ્ઞાનં તત્ર સાધુ) જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ - ચૌદ પૂર્વોમાંનું બીજું પૂર્વ (બૌદ્ધાગમ પ્રસિદ્ધ તે નામનો પ્રવાદ).
 અગ્રાવલેહિત ન. (અગ્રં અવલેહિતં યસ્ય) શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયામાં દેવોને અર્પણ કર્યા પહેલાં એટું કરેલું અન્નાદિ.
 અગ્રાસન ન. (અગ્રં અર્ધાદિદાનાત્ પૂર્વે કલ્પિતમાસનમ્) શ્રાદ્ધાન્ન ભોજન માટે અર્ધદાનાદિથી પહેલાં બ્રાહ્મણને બેસવા માટે રાખેલું આસન, સન્માનનું પ્રથમ પદ.
 અગ્રાહ્ય ત્રિ. (ન ગ્રાહ્યમ્ ગ્રહ્-ણ્યત્) ગ્રહણ કરવાને અયોગ્ય.
 અગ્રિમ પુ. (અગ્રે ભવઃ અગ્ર+ડિમચ્) ૧. મોટો ભાઈ, ત્રિ. ૨. શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ, ૩. અગ્રે થનાર પ્રથમ.
 અગ્રિચ પુ. (અગ્રે ભવઃ અગ્ર-ઘ) મોટો ભાઈ ત્રિ. પ્રધાન, મુખ્ય.
 અગ્રીય પુ. (અગ્રે ભવઃ અગ્ર-છ) મોટો ભાઈ ત્રિ. શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ.
 અગ્રૂ સ્ત્રી. (અગ્રિ ક્રૂ) નદી, આંગળી અગ્રૂ-સ્ત્રી. નદી, આંગળી.
 અગ્રે ત્રિ. વિ. ૧. ની સામે, પહેલાં (કાળ અને દેશવાચક), ૨. ની હાજરીમાં, ૩. ની ઉપર, ૪. પછી, ૫. સૌથી પહેલાં, ૬. બીજાઓથી પહેલાં.

અગ્રેગ ક્રિ. (અગ્રે ગચ્છતિ ગમ્-ઙ) આગળ જનાર, નેતા.
 અગ્રેગા ત્રિ. (અગ્રે ગચ્છતિ ગમ્-વિટ) આગળ જનાર.
 અગ્રેદિધિષુ(ષૂ) પુ. (અગ્રે દિધિ ધૈર્યં નિરસ્યતિ સો-કૂ) ૧. પહેલા ત્રણ વર્ષોમાંથી કોઈ પુનર્દિવાહ કરનારો પુરુષ, ૨. સ્ત્રી. મોટી બહેન કુંવારી હોય છતાં પરણનારી નાની બહેન.
 અગ્રેદિધિષુપતિ પુ. મોટી બહેન કુંવારી હોય છતાં નાની બહેનનો પતિ.
 અગ્રેયા ત્રિ. (અગ્રે સ્થિત્વા પાતિ) આગળ રહી રક્ષણ કરનાર.
 અગ્રેપૂ ત્રિ. (અગ્રે કૃત્વા પૂયતે પૂ-ક્વિપ્) આગળ રહી પવિત્ર કરનાર.
 અગ્રેવણ ન. (વનસ્ય અગ્રમ્) વનની સીમા અગર અંતિમ છેડો.
 અગ્રેસર ત્રિ. (અગ્રે સરતિ સૂ-ટ) આગળ ચાલનાર, 'અગ્રગામિનુ' શબ્દ જુઓ.
 અગ્રેસરિક ત્રિ. (અગ્રે સૂ ભાવે ટક્) આગળ ચાલનાર સેવક.
 અગ્રોપહરણીય ત્રિ. (અગ્રં ઉપહ્રિયતે યસ્મૈ ઉપ+હ+અ-નીયરં) પ્રથમ આપવાયોગ્ય દ્રવ્યાદિ.
 અગ્રોત્સર્ગ પુ. (અગ્રસ્ય ઉત્સર્ગઃ) વસ્તુનો પહેલો અંશ છોડીને બાકીનો ગ્રહણ કરવો તે.
 અગ્રય પુ. (અગ્રે જાતઃ યત્) મોટો ભાઈ.
 અગ્રય ત્રિ. (અગ્રે જાતઃ યત્) ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ.
 અગ્રયા સ્ત્રી. (અગ્રે જાતઃ, અગ્ર યમ્ ટાપ્) આંબળાનું ઝાડ.
 અષ્ (ધ્વા. આ. સેટ્ અઘતે) જવું.
 અષ્ (ચુરા. ઉભય. સેટ્ અઘયતિ-તે) પાપ કરવું, ખરાબ કરવું.
 અઘ પુ. (ચુરા ઉભય, અચ્) તે નામનો દૈત્ય.
 અઘ ન. (ચુરા અઘ અચ્) પાપ, દુઃખ, વ્યસન, કુકૃત્ય.
 અઘ ત્રિ. (કર્તારિ અચ્) પાપ કરનાર.
 અઘકૃત્ ત્રિ. (અઘં સતતં કરોતિ કૃ+ક્વિપ્) પાપ કરનાર, સતત પાપ કરવાના સ્વભાવવાળું.
 અઘન ત્રિ. (ન ઘનઃ) ઘાટું નહિ તે શિથિલતાયુક્ત.
 અઘનાશક ત્રિ. (અઘ-નશ્ ણિચ્ ણ્વલ્) પાપનો નાશ કરનાર.
 અઘનાશક ત્રિ. (અઘં નાશયતિ નશ્ ણિચ્) પાપનો નાશ કરનાર તથા અઘાસુરનો નાશ કરનાર શ્રીકૃષ્ણ.

અઘનાશન પુ. (અઘસ્ય નાશકઃ) અઘાસુરનો નાશ કરનાર શ્રીકૃષ્ણ.
 અઘપ્રમાણ ન. કઠણ પ્રતિજ્ઞા, અગ્નિપરીક્ષા.
 અઘખોજિન્ ત્રિ. અઘં પાપફલકં મુઙ્કત્તે મુજ્ ગિનિ) દેવ કે પિતૃ નિમિત્ત વિના કેવળ સ્વાર્થ માટે સંધનાર.
 અઘમય ત્રિ. (અઘ મયટ્) પાપવાળું.
 અઘમર્ષણ ન. (અઘ્ મૃષ્ લ્યુટ) પાપના ક્ષય માટે જપવા યોગ્ય મંત્ર.
 અઘમાર્ગ પુ. શિવનો અનુયાયી.
 અઘર્મ પુ. (ન ઘર્મઃ) ૧. ઠંડક, ટાઢક, ૨. ધામનો અભાવ, ત્રિ. ધામના અભાવવાળું, ધામ વિનાનું.
 અઘર્મધામન્ પુ. (અઘર્મ ધામ યસ્ય) ૧. ચંદ્ર, કપૂર.
 અઘમાર ત્રિ. (અઘં મારયતિ મ્ ગિવ્ અચ્) પાપનો નાશ કરનાર, દેવ વગેરે.
 અઘરુદ્ ત્રિ. (અઘં રોદિતિ યસ્માત્ ક્વિપ્) પાપ જેનાથી રહે છે તે, પાપનો નાશ કરનાર મંત્ર વગેરે.
 અઘલ ત્રિ. (અઘં લાતિ ગૃહ્ણતિ-નાશયતિ) પાપને દૂર કરનાર.
 અઘવત્ ત્રિ. (અઘમસ્ત્યસ્ય મતુપ્) પાપવાળું.
 અઘવિષ પુ. (અઘં વ્યસનકારિ વિષં યસ્ય) સર્પ, સાપ.
 અઘશંસ પુ. (અઘં-અનિષ્ટં શંસતિ-ઇચ્છતિ-ન્) ૧. ચોર, ૨. દુઃખની સૂચક, ૩. દુષ્ટ માણસ.
 અઘશંસિન્ ત્રિ. (અઘં શંસતિ સૂચયતિ) દુઃખનો સૂચક, દુઃખની ઈચ્છા કરનાર.
 અઘાયુ ત્રિ. (અઘં પાપં પરવ્યસનં કર્તુમિચ્છતિ અઘ+વ્યચ્+અ) પાપાચરણની ઈચ્છાવાળું, બીજાને દુઃખ આપવાની ઈચ્છાવાળું, હિંસામાં આસક્ત રહેનાર.
 અઘાયુસ્ ત્રિ. (અઘં પાપસાધનમાયુસ્સ્વ) પાપી આયુષ વાળું, સર્વ અવસ્થામાં પાપ કરનાર, નિંદનીય જીવન વીતાવનાર.
 અઘારિન્ ત્રિ. (અઘં વ્યસનં ઋચ્છતિ ઋ ગિનિ) દુઃખયુક્ત, દુઃખી.
 અઘાસુર પુ. (અઘનામકઃ અસુરઃ) અઘ નામનો દૈત્ય.
 અઘાહ પુ. (અઘસ્ય વ્યસનસ્ય અહઃ) સૂતક વગેરેથી અપવિત્ર થયેલો દિવસ, દુઃખી દિવસ.
 અઘૃણ ત્રિ. (નાસ્તિ ઘૃણા યસ્ય) ઘાતકી, નિર્દય.
 અઘૃણા સ્ત્રી. (ન ઘૃણા) દયાનો અભાવ.
 અઘોર ત્રિ. (ન ઘોરઃ) ૧. ભયાનક નહિ તે, સૌમ્ય, ૨. અતિ ભયાનક.

અઘોર પુ. (નાસ્તિ ઘોરો યસ્માત્) શિવની એક મૂર્તિ.
 અઘોરા સ્ત્રી. (અઘોર અચ્-ટાપ્) ભાદરવા વદી-૧૪. ચૌદસ.
 અઘોષ પુ. (નાસ્તિ ઘોષોઽસ્ય અત્ર વા) અઘો, પ્રયત્નવાળો અક્ષર.
 અઘોષ પુ. (નાસ્તિ ઘોષોઽસ્ય અત્ર વા) અઘોષ પ્રયત્નવાળો અક્ષર.
 અઘોષ ત્રિ. (નાસ્તિ ઘોષોઽસ્ય અત્ર વા) શબ્દરહિત, અવાજ વિનાનું.
 અઘોષવત્ ત્રિ. (અઘોષઃ મતુપ્) અઘોષ પ્રયત્નવાળું.
 અઘોસૂ અઘ્ય. સંબોધનમાં વપરાતો અઘ્યય.
 અઘોષ પુ. એક રાક્ષસનું નામ. બક અને પૂતનાનો ભાઈ જે કંસને ત્યાં સેનાપતિ હતો.
 અઘ્ય પુ. (ન હન્ યક્) બ્રહ્મા.
 અઘ્ય્યા સ્ત્રી. (ન હન્ યક્ ટાપ્) ગાય.
 અઙ્કઘય ત્રિ. (ન ઘ્રા યત્) ન સૂંઘવાલાયક.
 અઙ્કઘય ન. (ન ઘ્રા યત્) મધ.
 અઘ્રેય ત્રિ. (ન ઘ્રા શક્યાર્થે યત્) નહીં સૂંઘવાલાયક વસ્તુ માત્ર, દુર્ગંધી પદાર્થ.
 અઘ્રેય ન. (ન ઘ્રા શક્યાર્થે યત્) મદિરા.
 અઙ્ક (ચુરા, ઉમ. અઙ્કયતિ-તે) ૧. ગણવું, ૨. નિશાન કરવું, ૩. સંખ્યા કરવી.
 અઙ્ક પુ. ન. (અઙ્ક+અચ્) ૧. ચિહ્ન, ૨. કલંક, ડાઘો, ૩. ખોળો, ૪. સંકેત, ૫. નાટકનો એક ભાગ, ૬. કાંટાવાળું હથિયાર.
 અઙ્ક ન. (અઙ્ક અચ્) ૧. પર્વત, ૨. સમીપ, ૩. આંકડો, ૪. દેહ, ૫. અપરાધ, ૬. સ્થાન, ૭. ચિત્રયુદ્ધ, ૮. પરસ્પર સંબંધ વિનાનું, ૯. નવની સંખ્યાની રાશિ, ૧૦. દૃશ્ય કાવ્યનું એક અંગ.
 અઙ્કકાર પુ. (અઙ્ક કરોતીતિ) સર્વોત્તમ યોદ્ધો
 અઙ્કતન્ત્ર ન (અઙ્કાનામેકાદિ-પરાહ્વપર્યન્તસંખ્યા-બોધકરેલા-વિશેષાણાં પ્રતિપાદકં તન્ત્રં શાસ્ત્રમ્) સંખ્યાવિજ્ઞાન, પાટી ગણિત, બીજગણિત વગેરે.
 અઙ્કતિ પુ. (અઙ્ક તિ) ૧. બ્રહ્મા, ૨. વાયુ, ૩. અગ્નિ, ૪. અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ.
 અઙ્કતિ ત્રિ. (અઙ્ક-તિ) જનાર.
 અઙ્કધારણ ન. (અઙ્કસ્ય ધારણમ્) તપ્તમુદ્રા વગેરે ચિહ્ન ધારણ કરવું તે, અઙ્કધારણા.

अङ्कन न. (अङ्क ल्युट्) १. आंकवानुं साधन,
२. निशान करवुं, ३. गणवुं, ४. आंकवुं, आंकडा
करवा ते, ५. मडोर लगाडवी.

अङ्कना स्त्री. (अङ्क णिच् युच्) उपलो शब्द जुओ.

अङ्कनीय त्रि. (अङ्क अनीयर) निशान करवावायक,
आंकडा करवा योग्य, गणवावायक.

अङ्कपादव्रत न. ते नामनुं अंक व्रत.

अङ्कपाली स्त्री. (अङ्कस्य पालिरिव) भोगानो अंक छोडे,
धावभाता, आर्दिगन.

अङ्कपाली स्त्री. (अङ्क पालि डीप्) उपरनो शब्द जुओ.
अंक प्रकारनुं सुगंधी द्रव्य.

अङ्कपाश पु. (अङ्कः पाश इव) लीलावती ग्रन्थमां
कडेव अंक वगेरे संख्याबोधक लेद, अंकगणितमां
अंक प्रकारनी प्रकिया, जेमां १-२ वगेरे संख्याओनी
अदलाबदलीथी विचित्र शृंखला बनी जाय ते.

अङ्कपूरण न. (अङ्कयोः पूरणम्) बे आंकडानो गुणकार,
गणवुं ते.

अङ्कबन्ध पु. (अङ्कस्य बन्धः) योतररु आंकडा बांधवा
ते, कीडबन्ध.

अङ्कभाज् त्रि. १. भोगामां भेटेवो, २. सुगम, ३.
नञ्जक रडेवो, ४. सुलभ.

अङ्कमुख न. अंकनो विषय सूचित करवामां आव्यो
छोय ते अंकमुख कडेवाय छे.

अङ्कलोडय पु. (अङ्कन लोडयते असौ) अंकजतनुं
वृक्ष.

अङ्कलोप पु. (अङ्कस्य लोपः) अंक संख्यामांथी भीछ
संख्यानी भादभाकी.

अङ्कविद्या स्त्री. (अङ्कनां विद्या) गणितविद्या.

अङ्कस् न. (अङ्क-असुन् कृत्वम्) चिह्नशरीर.

अङ्कस न. (अङ्कोऽस्मिन्निति) चिह्नयुक्त.

अङ्काङ्क न. (अङ्क-मध्ये अङ्काः शतपत्रादिचिह्नानि यस्य
अच्) पाणी.

अङ्कावतार पु. नाटकमां कीर्ण अंक अंकना अंते भीजा
अंकना अभिनयनी अपाती सूचना.

अङ्कित त्रि. (अङ्क-क्त) निशान करेव, चिह्न करेवुं,
छाप लागेवुं.

अङ्कित् त्रि. (अङ्कः यस्यास्ति इति) भोगामां राभी
वगाडवावायक वाञ्छित, नरधां वगेरे.

अङ्कनी स्त्री. (अङ्कानां समूहः इति डीप्) अंकसमूह.

अङ्की स्त्री. (अङ्क डीप्) अंक जतनुं नामनुं नगारुं.

अङ्कट पु. (अङ्क उटि) कुशी, यावी.

अङ्कुर (पु. (अङ्क उरच्) १. अंकुर, २. पाणी, ३.
लोडी, ४. वाण, ५. मुकुल ६. सोष्टे.

अङ्कुरक पु. (अङ्कुर कन्) पशु वगेरेने रडेवानुं
स्थान.

अङ्कुरित त्रि. (अङ्कुरः जातोऽस्य) जेनो अंकुर
इत्यो छोय ते, अंकुररूपे उत्पन्न थयेवुं, नवपल्लवित.

अङ्कुरश पु. न. (अङ्क उशच्) छाथीने यलाववामां
उपयोगी छथियार, नियंत्रक, प्रशासक, संशोधक,
निदेशक.- अङ्कुरश.

अङ्कुरशग्रह पु. (अङ्कुरश ग्रह अच्) छाथीने यलावनार
मडावत.

अङ्कुरशदुर्घर पु. (अङ्कुरशे दुर्घरः) दुर्दान्त छाथी) -
अंकुरशने न माननारो छाथी.

अङ्कुरशधारिन् पु. (अङ्कुरशं धारयति) छाथीनो मडावत.

अङ्कुरशमुद्रा स्त्री. (अङ्कुरशाकारा मुद्रा) तंत्रशास्त्रमां
कडेवी अंकुरशाकारे करवानी मुद्रा.

अङ्कुरशा स्त्री. यौदमा श्री अनंतनाथ तीर्थकरनी शासन
देवीनुं नाम, ते नामनी जैनशासनमां रक्षा करनारी
देवी.

अङ्कुरशित त्रि. (अङ्कुरश इतत्) अंकुरशथी यलाववतो.

अङ्कुरशी स्त्री. जुओअङ्कुरश शब्द.

अङ्कुर पु. (अङ्क उरच्) आड छोड वेला वगेरेनो
कांटे, नवीन उत्पन्न थयेव तृषा, वृक्ष वगेरे.

अङ्कुरष पु. न. (अङ्क उषच्) छाथीने वश राभवानुं
छथियार.

अङ्कुरट पु. (अङ्क आंउच्) अंक जतनुं आड -
पिस्तानुं आड- अंकाल, अंकोड, अंकालिका.

अङ्कुरलक पु. (अङ्कुरल स्वार्थे क) अंकुर वृक्ष.

अङ्कुरलिका स्त्री. (अङ्कुर तदनाय उलः स्वार्थे क)
भेटवुं ते, आर्दिगन किया.

अङ्कुरसार पु. (अङ्कुरलस्य सारः) अंकुर वृक्षमांथी
उत्पन्न थनारुं अेर.

अङ्कुरल्लिका स्त्री. अंकुर वृक्ष.

अङ्कुर पु. (अङ्क स्थापयित्वा वाद्यतेऽसौ) भोगामां
राभी वगाडवा योग्य वाञ्छित, नगारुं.

अङ्कुर त्रि. (अङ्कुरतेऽसौ) गणनी करवा योग्य.

અહ્ (ચુ. પર. અક. સેટ) ૧. પેટથી ચાલવું, ૨. ચોંટી જવું, ૩. રોકવું.
 અહ્મ્ (ભ્વા. પર. અક. સેટ) જવું, ચાલવું.
 અહ્ (ચુરા. ઉભય. સેટ અહ્ચતિ-તે) ૧. નિશાન કરવું, ચિહ્નયુક્ત કરવું, ૨. ચાલવું, ૩. આંટા મારવા.
 અહ્ ન. (અહ્ ધજ્) ૧. ચિત્ત, ૨. શરીર, ૩. શરીરનાં અવયવ, ૪. વેદના છ અંગ માંહેલું પ્રત્યેક અવયવ ૫. અપ્રધાન, ૬. ઉપાય, ૭. જૈનોનાં પિસ્તાલીસ આગમોમાંનો અગિયાર ગ્રંથોનો- આગમોનો વિભાગ, કોઈ સંપૂર્ણ વસ્તુનો ભાગ કે અંશ, ગૌણ, સહાયક, આશ્રિત અંગ.
 અહ્ અવ્ય. સંબોધન અર્થમાં, ઠીક ઠીક શ્રીમાન્, નિ:સંદેહ, સાચું, હા. 'કિમ્' ની સાથે-કેટલું ઓછું, કેટલું બધું?
 અહ્ પુ. (અહ્મ્ અચ્) તે નામનો એક દેશ, આ અંગાળના ભાગલપુરની આસપાસનો વર્તમાન પ્રદેશ.
 અહ્ક ત્રિ. (અહ્ કન્) શરીર, અંગ,
 અહ્કર્મન્ ન. (અહ્સ્ય કર્મ-પરિકર્મ) મર્દનાદિ શરીર સંસ્કાર.
 અહ્ક્રમ પુ. (અહ્નાં ક્રમ:) તે ક્રમ અગર નિયમિત વ્યવસ્થા જે મુજબ કર્મકાંડની વિવિધ પ્રક્રિયાઓ પોતપોતાના મહત્વ અનુસાર કરવામાં આવે તે.
 અહ્ગ્રહ પુ. (અહ્સ્ય રોગાદિના ગ્રહ:) શરીરનું જકડાઈ જવું, ગાત્રની વેદના.
 અહ્જ પુ. (અહ્જાત્ જાયતે જન્ ડ) ૧. પુત્ર, ૨. રોગ, કામદેવ.
 અહ્જ ન. (અહ્જાત્ જાયતે જન્ ડ) લોહી, રુવાટું.
 અહ્જ ત્રિ. (અહ્જાત્ જાયતે જન્ ડ) શરીરથી ઉત્પન્ન થયેલ પદાર્થ માત્ર.
 અહ્જન્મન્ ત્રિ. (અહ્જાત્ જન્મ યસ્ય) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અહ્જન્મન્ પુ. (અહ્જાન્માસ્ય) ૧. કામદેવ, ૨. રોગ, ૩. પુત્ર.
 અહ્જા સ્ત્રી. (અહ્ જન્ ડ ટાપ્) પુત્રી.
 અહ્જ્વર પુ. (અહ્મહ્મધિકૃત્ય જ્વર:) ક્ષયરોગ.
 અહ્ણ ન. (અહ્ણિ લ્યુટ) ૧. આંગણું, ફળિયું, ૨. રથ વગેરે વાહન, સવારી કરવી, જવું, ચાલવું.
 અહ્ણિ પુ. (અહ્ણિ યાત્યનેન કરણે અતિ) ૧. બ્રહ્મા, ૨. અગ્નિહોત્રી, ૩. અગ્નિ, ૪. આર્જવ, ૫. વાહન.
 અહ્ણિ સ્ત્રી. (અહ્ણિ યાત્યનેન કરણે અતિ) વાહન. અહ્ણતી.

અહ્દ ન. (અહ્ દાયતિ દૈ-ક) બાજુબંધ.
 અહ્દ પુ. (અહ્ દાયતિ દૈ-ક) તે નામનો એક વાનર, કિષ્કિંધાનો વાલિપુત્ર અંગદ, ઊર્મિલાથી ઉત્પન્ન લક્ષ્મણનો પુત્ર, તેની રાજધાનીનું નામ અંગદીયા હતું.
 અહ્દ ત્રિ. (અહ્ દદાતિ દા ક) અંગ - શરીરનું દાન કરનાર.
 અહ્દનિર્યૂહ પુ. (અહ્દસ્ય નિર્યૂહ ઇવ) બાજુબંધનો અગ્રભાગ.
 અહ્દા સ્ત્રી. (અહ્ દદાતિ-ટાપ્) દક્ષિણ દિગ્ગજની પત્ની.
 અહ્દન ન. (અહ્ણિ લ્યુટ) આંગણું, ફળિયું, રથ, સવારી કરવી, જવું, ચાલવું વગેરે.
 અહ્દના સ્ત્રી. (પ્રશસ્તમહ્મસ્તિ અસ્યા: અહ્દ-ન- ટાપ્) ૧. સુંદર અંગવાળી સ્ત્રી, ૨. સ્ત્રી, ૩. ઉત્તર દિગ્ગજની સ્ત્રી, ૪. પ્રિયંગુ નામના છોડમાંથી સુગંધિત દ્રવ્ય અગર અભ્યંજન તૈયાર કરાય છે તે, ૫. જ્યોતિષમાં કન્યારાશિ.
 અહ્દનાજન પુ. સ્ત્રીજાતિ, સ્ત્રીઓ.
 અહ્દનાપ્રિય પુ. (અહ્દનાયા: પ્રિયમ્) ૧. અશોકવૃક્ષ આસોપાલવનું ઝાડ, ૨. ઉત્તર દિગ્ગજ.
 અહ્દનાપ્રિય ત્રિ. (અહ્દનાયા: પ્રિયમ્) સ્ત્રીઓને વહાલો પદાર્થ.
 અહ્દન્યાસ પુ. (અહ્દેષુહૃદયાદિષુ મંત્રભેદસ્ય ન્યાસ:) હૃદયાદિ અંગપ્રદેશોમાં મંત્રાદિનું સ્થાપન.
 અહ્દપાલિ સ્ત્રી. (અહ્દે પાલ્યતેડત્ર અહ્દપાલ+ઇ) આલિંગન,
 અહ્દપાલિકા સ્ત્રી. (અહ્દે દેહં પાલયતિ ઇતિ ણ્વુલ્) દાઈ, ધાવ.
 અહ્દપ્રાયશ્ચિત્ત ન. (અહ્દસ્ય દેહસ્ય શુદ્ધ્યર્થ પ્રાયશ્ચિત્તમ્) દેહની શુદ્ધિ માટે કરવામાં આવતું પ્રાયશ્ચિત્ત.
 અહ્દભાવ પુ. (અહ્દસ્ય અહ્દનશ્ચ ભાવ:) ગૌણ - મુખ્ય ભાવ, ઉપકાર્ય-ઉપકારકભાવ, એવું અંગાગીપણું.
 અહ્દભૂ પુ. (અહ્દ ભૂ કિવપ્) કામદેવ.
 અહ્દભૂ ત્રિ. (અહ્દનાં અંગમંત્રાણાં ભૂ:) જેણે અંગન્યાસ કર્યો હોય તે, દેહથી થનાર.
 અહ્દભૂમિ સ્ત્રી. (અહ્દસ્ય ભૂમિ:) ચપ્પુ અગર તલવારનું ફલુ- યદહ્દભૂમી બમતુ:-નૈ.
 અહ્દમન્ત્ર પુ. (અહ્દેષુ હૃદયાદિષ્ટસુ ન્યાસ્યો મંત્ર:) તંત્ર શાસ્ત્રોક્ત ષડ્ દીર્ઘતાયુક્ત - ન્યાસ મંત્ર.
 અહ્દમર્દ પુ. (અહ્દ મર્દયતિ સંવાહયતિ-મૃદ-ળિચ્- અચ્) શરીરનું મર્દન કરનાર, શરીર ચાંપનાર સેવક.

અક્ષરમર્દ ત્રિ. (અક્ષર મર્દયતિ સંવાહયતિ મૃદ્-ણિચ્- પ્વુલ્) શરીરનું મર્દન કરનાર.

અક્ષરમર્દક પુ. (અક્ષર-મૃદ્-ણિચ્-પ્વુલ્) શરીર ચાંપનાર, મર્દન કરનાર.

અક્ષરનર્દક ત્રિ. (અક્ષર-મૃદ્-ણિચ્-પ્વુલ્) દેહનું મર્દન કરનાર કોઈ પણ.

અક્ષરમર્દિન્ ત્રિ. (અક્ષર-મૃદ્-ણિચ્-ણિનિ) ઉપલો શબ્દ જુઓ. અક્ષરયજ્ઞ પુ. (અક્ષરીભૂત: યજ્ઞ:) કર્મમાત્રના અંગરૂપ યજ્ઞ, અંગયાગ.

અક્ષરવક્ત્ર ન. (અક્ષરે અવયવે રક્તમ્) એક જાતનું વૃક્ષ.

અક્ષરવક્ત્ર ત્રિ. (અક્ષરે અવયવે રક્તમ્) લાલ અંગવાળું.

અક્ષરરક્ષણ ન. (અક્ષર રક્ષયતેડનેન) શરીરનું રક્ષણ, ત્રિ. શરીર રક્ષણનું સાધનમાત્ર.

અક્ષરરક્ષણી સ્ત્રી. (અક્ષર રક્ષયતેડનયા) ૧. બંડી, ૨. અંગરખું, પહેરણ, બખતર વગેરે.

અક્ષરરાગ પુ. (અક્ષર રજ્ઞ ધજ્) શરીરે ચોપડવાનું વિલેપન વગેરે.

અક્ષરરાજ પુ. (અક્ષરાનાં જનપદાનાં રાજા) અંગ દેશનો રાજા કર્ણ.

અક્ષરરાજ પુ. ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

અક્ષરરુહ ન. (અક્ષરે રોહતિ રુહ્ ક્વિવપ્) વાળ.

અક્ષરલેપ પુ. (અક્ષર લિપ્ ધજ્) શરીરે ચંદન વગેરેનો લેપ, વિલેપન કરવાનો પદાર્થ.

અક્ષરલોહ્ય પુ. એક જાતનું ઘાસ.

અક્ષરવ ન. (અક્ષરે સ્વાવયવે વાતિ સંકુચિતાક્ષમિવ ભવતિ વા-હ) સૂકું ફળ, શુષ્ક ફળ.

અક્ષરવસ્ત્રોત્થા સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય વસ્ત્રાદ્ ઉત્થા) યૂક્ત, જૂ.

અક્ષરવિકલ ત્રિ. (અક્ષરેન વિકલ:) દેહમાં વ્યાકુળતાવાળું ખોડખાંપણવાળું.

અક્ષરવિકૃતિ સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય વિકૃત:) શરીરમાંની વિકાર.

અક્ષરવિકૃતિ પુ. (અક્ષરસ્ય વિકૃતિર્યસ્માત્) વાઈનો રોગ, ફેદરું.

અક્ષરવિક્ષેપ પુ. (અક્ષરસ્યવિક્ષેપ: વિક્ષિપ્ ધજ્) અંગનું હલાવવું, નૃત્ય.

અક્ષરવિદ્યા સ્ત્રી. (અક્ષરાનાં વેદોપાંગાનાં વિદ્યા) વેદના ષડંગની વિદ્યા, જ્ઞાનસંપાદક વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રો, જ્યોતિષમાં પ્રશ્નકાળે - અંગોની દેહાવયવોની ચેષ્ટા વગેરે દ્વારા શુભાશુભ બોધક જ્યોતિ:શાસ્ત્રની અંગવિદ્યા.

અક્ષરવિધિ પુ. (અક્ષરસ્ય પ્રધાનોપસારિણિ વિધિ:) મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અંગની વિધિ.

અક્ષરવૈકૃત ન. (અક્ષરચેષ્ટયા વિકૃતસ્ય ભાવ: વૈકૃતં જ્ઞાપ્યતેડત્ર) હૃદયનો ભાવ જણાવનારી ચેષ્ટા.

અક્ષરવૈકૃત ન. (અક્ષરસ્ય વૈકૃતમ્) શરીરનો વિકાર, અંગની વિકાર.

અક્ષરવૈગુણ્ય ન. (અક્ષરસ્ય વૈગુણ્યમન્યથાકરણમ્) પ્રધાન કર્મગીભૂત દ્રવ્યાદિનું કોઈપણ પ્રકારે અન્યથા કરવું અથવા ન્યૂન કરવું.

અક્ષરશુદ્ધિ સ્ત્રી. (અક્ષર શુદ્ધ્ ક્વિત્ત્) અંગની શુદ્ધિ, અંગ જેથી શુદ્ધ થાય છે એવું સ્નાન વગેરે.

અક્ષરસ ન. (અક્ષર અસુન્) પક્ષી.

અક્ષરસંસ્કાર પુ. (અક્ષર સમ્ કૃ ધજ્) ૧. શરીર શોધન વગેરે સંસ્કારનું કારણ સ્નાનાદિ, ૨. શરીરને ટીલાં-ટપકાં ભૂષણ વગેરે કરી શણગારવું તે, ૩. શરીરને ચંદન વગેરે ચોપડવું તે.

અક્ષરસંસ્કારક ત્રિ. (અક્ષર સમ્ કૃ કત્તરિ પ્વુલ્) શરીર સંશોધન વગેરે સંસ્કાર કરનાર.

અક્ષરસંસ્ક્રિયા સ્ત્રી. (અક્ષરે સંસ્ક્રિયા) શરીર શોધન વગેરે સંસ્કારનું કારણ સ્નાનાદિ કર્મ.

અક્ષરસંહતિ સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય સંહતિ) અંગસમષ્ટિ, અંગોનું સામંજસ્ય, શરીર, શરીર શક્તિ.

અક્ષરસંહિતા સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય સંહિતા) શબ્દોમાંના સ્વર અને વ્યંજનોના ઉચ્ચારણનો સંબંધ.

અક્ષરસુપ્તિ: સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય સુપ્તિ:) શરીરનાં અંગોનું સૂઈ જવું.

અક્ષરસ્પર્શ પુ. (અક્ષરસ્ય-અશુચિદેહસ્ય ઇતરૈ: સ્પર્શ:) શરીરનો સ્પર્શ, બીજાઓથી શરીરનો સ્પર્શ કરી શકાય તેવી યોગ્યતા.

અક્ષરહાનિ સ્ત્રી. (અક્ષરસ્ય હાનિ:) અંગની હાનિ, ખોડ.

અક્ષરહાર પુ. (અક્ષરે હ્રિયતે ચાલ્યતે અત્ર) શારીરિક અવયવોના હાવભાવપૂર્વક નૃત્ય-અંગવિલાસ, નૃત્ય, અંગનું હરણ.

અક્ષરહારિ પુ. (અક્ષરાનિ હ્રિયન્તેડત્ર) નૃત્ય કરવાનું સ્થળ, રંગભૂમિ.

અક્ષરહીન ત્રિ. (અક્ષરેન હીનમ્) સાધનભૂત દ્રવ્ય તથા કાળ વગેરેથી રહિત કર્મ, ખોડવાળું.

અક્ષરધિપ પુ. (અક્ષરસ્ય અધિપ:) અંગદેશનો રાજા કર્ણ.

અક્ષરધીશ (અક્ષરસ્ય અધીશ:) અંગદેશનો રાજા કર્ણ, જ્યોતિ:શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ લગ્નનો સ્વામી.

અક્ષરધીશ્વર (અક્ષરસ્ય અધીશ્વર:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અક્ષર પુ. ન. (અક્ષ આરન્) ૧. અંગારો, કોલસો,
૨. મંગળ ગ્રહ.
અક્ષર ન. (અક્ષ આરન્) લાલ રંગ.
અક્ષર ત્રિ. (અક્ષ આરન્) લાલ રંગવાળું.
અક્ષરક પુ. (અક્ષર સ્વાર્થે કન્) અંગારો, ભૌમગ્રહ
મંગળ, ભાંગરાનું ગ્રહ.
અક્ષરક ન. (અક્ષર કન્) વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ તે
નામનું તૈલ.
અક્ષરકમણિ પુ. (અક્ષરકસ્ય પ્રિયઃ મણિઃ) પરવાળું.
અક્ષરકુષ્ઠક પુ. (અક્ષરવર્ણ કુષ્ઠમિવ) હિતાવલી
નામની ઔષધિ.
અક્ષરતૈલ ન. (અક્ષરનામકં તૈલમ્) વૈદ્યક પ્રસિદ્ધ તેલ.
અક્ષરધાનિકા સ્ત્રી. (અક્ષરાધાનપાત્ર્યામ્ સ્વાર્થે કન્) સગડી.
અક્ષરધાની સ્ત્રી. (અંગારાણિ ધીયન્તેઽસ્યામ્) સગડી.
અક્ષરપાત્રી, અક્ષરશકટી, અંગારિકા.
અક્ષરપરિપાચિત ન. (અક્ષરેણ પરિપાચ્યતે) કોલસાથી
રાંધેલું પકવ.
અક્ષરપર્ણ ન. (અક્ષરમિવ પર્ણં યસ્ય) તે નામનું એક વન.
અક્ષરપર્ણ પુ. (અક્ષરપર્ણ અચ્) અંગારપર્ણ વનનો
સ્વામી ચિત્રરથ ગન્ધર્વ.
અક્ષરપુષ્પ પુ. (અક્ષરમિવ પુષ્પં યસ્ય) ઈંગુદીનું ગ્રહ.
અક્ષરમઞ્જરી સ્ત્રી. (અક્ષરા રક્તવર્ણાં મઞ્જરી યસ્યાઃ)
લાલ કરંજનું વૃક્ષ, એક જાતનું ગ્રહ.
અક્ષરવલ્લી સ્ત્રી. (અક્ષરા ઇવ વલ્લી યસ્યાઃ) ચણીની
વેલો, કરંજનું વૃક્ષ. - અક્ષરવલ્લરી અક્ષરવલ્લિકા.
અક્ષરવૃક્ષ પુ. (અક્ષરવત્ વૃક્ષઃ) રક્તકરંજ વૃક્ષ,
કરમદા.
અક્ષરવેણુ પુ. (અક્ષરવર્ણો વેણુઃ) એક જાતનો વાંસ.
અક્ષરાવલેપણ ન. (અક્ષરમવલેપ્યતેઽનેન) ચીપિયો,
અંગાર ફેંકવાનું સાધન-પાત્ર.
અક્ષરિકા સ્ત્રી. (અક્ષરં વિદ્યતેઽસ્યાઃ) સગડી. - અંગાર.
કિંશુક વૃક્ષની કળી, શેરડીનો સાંઠો.
અક્ષરિણી સ્ત્રી. (અક્ષરં મત્ત્વર્થે ણિનિ) સગડી, લતા.
અક્ષરિન્ ત્રિ. અંગારાવાળું.
અક્ષરિત પુ. (અક્ષરમિવાચરતીતિ અંગાર-ક્વિપ્ તતઃ ક્ત) ળગભગ બળી ગયેલું કાષ્ઠ વગેરે, ભૂંઝાયેલું, અડધું
બળેલું.
અક્ષરીય ત્રિ. (અક્ષર છ) જેમાંથી અંગારા પડી શકે તેવું
કાષ્ઠ.

અક્ષિકા સ્ત્રી. (અક્ષ આચ્છાદયતિ અંગ-ઇનિ-સ્વાર્થે કન્
ટાપ્) બંડી, અંગરખું, ચોળી, કાંચળી.
અક્ષિન્ ત્રિ. (અક્ષ ઇનિ) ૧. અવયવવાળું, ૨. શરીરવાળું,
૩. પ્રાણીમાત્ર, ૪. પ્રધાન-મુખ્ય, ૫. ગૌણ અંગવાળું,
યે રસસ્યાક્ષિનો ધર્માઃ, એક એવ ભવેદક્ષી શક્ષારો
વીર એવ વા-સા. દ.
અક્ષિસ્ પુ. (અક્ષિ ગતૌ અસિ ઇરુટ્) બ્રહ્માનો તે
નામનો એક માનસ પુત્ર, તે નામના એક મુનિ,
અંગિરા ઋષિનાં સંતાન.
અક્ષિસ્વત્ પુ. (અક્ષિરા-અગ્નિઃ સહાયત્વેન વિદ્યતેઽસ્ય)
વાયુ.
અક્ષિકરણિક પુ. (અક્ષિના કરણિકઃ) પ્રાયઃ અભિલે
ખાધિકારી (વર્તમાનમાં 6th Commissioner જેવી
પદવી) પંચકાર.
અક્ષીકરણ ન. (અક્ષ ચ્ચિ કૃ લ્યુટ્) સ્વીકારવું તે.
અક્ષીકાર પુ. (અક્ષ ચ્ચિ કૃ ધચ્) સ્વીકારવું, કબૂલ
કરવું, પ્રતિષ્ઠા, જવાબદારી.
અક્ષીકૃત ત્રિ. (અક્ષ ચ્ચિ કૃ-ક્ત) સ્વીકારેલું, કબૂલ કરેલું.
અહ્ગુ પુ. (અહ્ગ્ ઉન્) હાથ.
અહ્ગુરિ સ્ત્રી. (અહ્ગ્ ઊલિ) આંગળી.
અહ્ગુરીય ન. (અહ્ગુરિ-છ) વીંટી, અંગૂઠા.
અહ્ગુરીયક ન. (અહ્ગુરીય-સ્વાર્થે કન્) અંગૂઠી, વીંટી.
અહ્ગુલ પુ. (અહ્ગુ ઉલ) આંગળી, વાત્સાયન મુનિ.
અહ્ગુલિ સ્ત્રી. (અહ્ગ્+ઊલિ) આંગળી, હાથીની સૂંઢનો
અગ્રભાગ, એકજાતનું વૃક્ષ, માપવિશેષ.
અહ્ગુલિતોરણ ન. (અહ્ગુલ્યાઃ કૃતં તોરણમ્) ચંદન
વગેરેથી લલાટમાં કરેલું અર્ધચંદ્રાકાર તિલક.
અહ્ગુલિત્ર ન. (અહ્ગુલિઃ ત્રાયતે ત્રૈ+ક) ધનુષ ખેંચતી
વેણાએ આંગળીએ બંધાતો ચામડાનો પાટો.
અહ્ગુલિત્રાણ ન. (અહ્ગુલો ત્રાયતેઽનેન ત્ર+ક્ત) ઉપરનો
જ અર્થ જૂઓ.
અહ્ગુલિમુખ ન. (અહ્ગુલ્યાઃ મુખમ્) આંગળીનું ટેરવું.
અહ્ગુલિમુદ્રા સ્ત્રી. (અહ્ગુલેઃ મુદં રાતિ-ક) વીંટી,
અંગૂઠી, નામ કોતરેલી આંગળીની વીંટી.
અહ્ગુલિમુદ્રિકા સ્ત્રી. (અહ્ગુલ્યા મુદ્રિકા) વીંટી, અંગૂઠી,
નામ કોતરેલી આંગળીની વીંટી.
અહ્ગુલિમોટન ન. (અહ્ગુલ્યાઃ મોટનમ્-મર્દનમ્ યત્ર)
બે આંગળીઓથી ચપટી વગાડવી તે.
અહ્ગુલિસહ્ગા સ્ત્રી. (અહ્ગુલૌ સંગો યસ્યાઃ સા)
આંગળીઓ પર લેપ કરવાની રાબડી - રાબ.

अङ्गुलिसंज्ञा स्त्री. (अङ्गुल्या संज्ञा-संकैतज्ञापनम्)
 आंगणीधी संज्ञेत ज्ञाववो ते, आंगणीधी करेवी संज्ञा.
 अङ्गुलिसन्देश पु. (अङ्गुलिद्वारा सन्देशः) आंगणीना
 ध्वनिधी सन्देश - संज्ञा आपवी ते.
 अङ्गुलिस्फोटन न. (अङ्गुल्योः स्फोटनं यत्र) जे
 आंगणीओधी यपटी वगाउवी ते, अथवा कडाका
 झेउवा ते.
 अङ्गुली स्त्री. (अङ्गुलि-ङीष्) आंगणी.
 अङ्गुलीक न. (अङ्गुली-कन्) वीटी, अंगूठी.
 अङ्गुलीपञ्चक न. (अङ्गुलीनां पञ्चकम्) पांचे
 आंगणीओ.
 अङ्गुलीय न. (अङ्गुल्या भवं-ञ्) आंगणीनो अलंकार,
 वीटी.
 अङ्गुलीयक न. (अङ्गुलीय-कन्) उपलो ज शब्दार्थ.
 अङ्गुलीवेष्ट पु. (अङ्गुलि वेष्टं धञ्) मुद्रिका, वीटी.
 अङ्गुलीसंभूत पु. (अङ्गुल्या सम्भूतः) नञ्.
 अङ्गुलीसंभूत पु. (अङ्गुल्यां सम्भूतः) आंगणीओमां
 धयेवुं.
 अङ्गुल्यादि पु. (अङ्गुलिः आदिर्यस्य) पाणिनि मूर्ध्निअे
 क्तेल शब्दगण.
 जेमडे— अङ्गुलि भरुज बभ्रु वल्गु मण्डर मण्डल
 शष्कुली हरि कपि मुनिरुह खल उदश्वित् गोणी
 उरस् कुलिश इति.
 अङ्गुष्ठ पु. (अङ्गु-स्था-क) अंगूठी.
 अङ्गुष्ठमात्र (अङ्गुष्ठ परिमाणार्थ-मात्रच्) अंगूठाना
 मध्यपर्व जेठवुं लांजुं.
 अङ्गुष्ठ्य (अङ्गुष्ठे भवः यत्) अंगूठानो नञ्.
 अङ्गुष्प पु. (अङ्गु-उषन्) नौणियो, भाष.
 अङ्गुष् (भ्या. आ. अक. सेट) १. जवुं, २. आरंभ
 करवो, ३. जददी करवी, ४. धमकाववुं.
 अङ्गुर्ार न. (अङ्गुष् क्रिन्) पण, कोर्ष पण वस्तुनो
 योथो भाग.
 अङ्गुरिकवच न. (अङ्गुरेः कवचम्) पणना जेउ.
 अङ्गुरिज त्रि. (अङ्गुरौ जायते) शूद्र.
 अङ्गुयस् न. (अङ्गि गतौ-असुन्) पाप.
 अङ्गुरि पु. (अङ्ग ऋ-इण्) क्तिमान्, दीप्तिमान्.
 अङ्गुि पु. (अङ्गि गतौ इन्) पण, मूणियुं.
 अङ्गुि पु. (अङ्गि गतौ करणे क्रिन्) पण, वृक्षनुं
 मूणियुं, श्लोकनुं योथुं यरञ्ज.

अङ्गुिप अङ्गुिणा मूलेन पिबति पा-क) वृक्षमात्र, जाउ.
 अङ्गुिपर्णी स्त्री. (अङ्गुि पर्णमस्याः सा) जेने मूणमांथी
 पांटी छीय तेवुं वृक्ष.
 अङ्गुिपर्णिका स्त्री. (अङ्गुि पर्णमस्याः सा जातौ
 ङीप् स्वार्थे कन्) उपरनी ज शब्दार्थ.
 अङ्गुिपान त्रि. बाणकनी जेम पोताना पणने अंगूठी
 यूसनार.
 अङ्गुिवल्लि स्त्री. (अङ्गुरारभ्य वल्लिरिव) जेने मूणधी
 आरंभी वेलाओ छीय तेवुं वृक्ष.
 अङ्गुिवल्लिका स्त्री. (अङ्गुरारभ्य वल्लिरिव स्वार्थे
 कै ह्रस्वे टाप्) उपरनी ज शब्दार्थ.
 अच् (भ्या. उभ. इवित अक. वेट) १. जवुं, छालवुं,
 २. सन्मान करवुं, २. प्रार्थना करवी वगेरे.
 अचक्षुस् न. (अप्रशस्तं चक्षुः) पराभ आंभ.
 अचक्षुस् त्रि. (नास्ति चक्षुर्यस्य) आंभ विनानुं, अंध.
 अचण्ड त्रि. (न चण्डः) उअ नखी ते, यंड नखी ते, सौम्य.
 अचतुर त्रि. (न सन्ति चत्वारि यत्र) ज्यां थारनी
 संभ्या नथी ते.
 अचतुर त्रि. (न चतुरः) जे यतुर नछि ते, अनाडी.
 अचञ्चल त्रि. (न चञ्चलः) यंचल नछि ते.
 अचपल त्रि. (न चपलः) यपलता विनानुं, स्थिर.
 अचर पु. (न चरः) पृथिव्यादि स्थावर छव, स्थिर.
 अचरम त्रि. (न चरमः) संसारमध्यवर्ती, छेउे नछि
 आवेल ते.
 अचल त्रि. (न चलः) १. अयण, स्थिर, दठ (पु.)
 २. दश दशाईमांना छडा दशाई, मलिननाथना पूर्व
 भवनो (मछाभल भवनो) ओक मित्र के जेजे तेमनी
 साथे ज दीक्षा लीधी छती, ३. यालु अवसर्षिणीना
 पहेला भणदेवनुं नाम, ४. अंतगडसूत्रना बीजा
 वर्गना पांयमा अध्यायनुं नाम, ५. अंधकवृष्णि
 राजनी धारिणी राजीना पुत्र.
 अचल पु. (न चलः) १. पर्वत, २. जीवो, ३. शिव,
 ४. आत्मा.
 अचल न. (न चलम्) परब्रह्म.
 अचलकन्या स्त्री. (अचलस्य हिमाचलस्य कन्या)
 डिमालयनी पुत्री पार्वती, अचलजा, अचलजाता.
 अचलकीला स्त्री. (अचला कीला इव यस्याः) पृथ्वी.
 अचलज त्रि. (अचलात् जातः) पर्वतमां उत्पन्न थयेव.
 अचलजा स्त्री. (अचलात् हिमालयात् जायते जन्-
 ड ये) पार्वती.

અચલત્વિષ્ પુ. (અચલા સ્થિરા ત્વિટ્ યસ્ય) કોયલ.
 અચલત્વિષ્ ત્રિ. (અચલા સ્થિરા ત્વિટ્ યસ્ય) સ્થિર કાન્તિવાણું.
 અચલદ્વિષ્ પુ. (અચલેભ્યો દ્વેષ્ટિ દ્વિષ્+ક્વિપ્) ઈંદ્ર, જેણે પર્વતની પાંખો કાપી નાખી છે.
 અચલપતિ પુ. (અચલાનાં પતિઃ) હિમાલય પર્વત.
 અચલપુર ન. બ્રહ્મદ્વીપની પાસે આવેલું આબીર દેશમાંનું એક નગર, કે જેમાં રેવતીનક્ષત્ર નામના (જૈન) આચાર્યના શિષ્યોએ દીક્ષા લીધી હતી.
 અચલભાતૃ પુ. મહાવીરસ્વામીના નવમા ગણધરનું નામ.
 અચલરાજ પુ. (અચલાનાં રાજા) હિમાલય પર્વત.
 અચલા સ્ત્રી. (ન ચલતિ ચલ્ અચ્ ટાપ્) પૃથ્વી.
 અચાપલ ન. (ન ચાપલમ્) ચપલતાનો અભાવ, સ્થિર.
 અચાપલ ત્રિ. (ન ચાપલં યસ્ય) ચપલતા રહિત.
 અચાપલ્ય ન. (ન ચપલસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) સ્થિરતા.
 અચાપલ્ય ત્રિ. (ન ચાપલ્યં યસ્ય) ચંચલતા રહિત.
 અચિક્કણ ત્રિ. (ન ચિક્કણઃ) ચીકણું નહિ તે, રુક્ષ.
 અચિત્ત ત્રિ. (ન ચિત્ત્ કિમ્) સમજણ રહિત, જડ, ધર્મશૂન્ય.
 અચિત્ત ત્રિ. (નાસ્તિ ચિત્તં યસ્ય) ચિત્ત વિનાનું ચેતના રહિત, બુદ્ધિરહિત, અકલ્પનીય, મૂર્ખ, ન ચિંતવેલું.
 અચિન્ત ત્રિ. (નાસ્તિ ચિન્તા યસ્ય) ચિન્તા વિનાનું, વિચાર વગરનો માણસ વગેરે.
 અચિન્તનીય ત્રિ. (ન ચિન્તનીયમ્ ચિન્ત્-અનીયર) જેનો તર્ક ન થઈ શકે તેવું, વિચારી ન શકાય તેવું.
 અચિન્તિત ન. (ન ચિન્તિતમ્) અતર્કિત, ન વિચારેલું, અણધાર્યું, ઓચિંતું.
 અચિન્ત્ય ત્રિ. (ન ચિન્ત્યમ્ ચિન્ત્-ચચ્) તર્ક કરવાને અશક્ય, વિચારમાં ન આવે તેવું, પારો, પારદ.
 અચિત્તપ્રતિષ્ઠિત ત્રિ. (અચિત્તમ્ આશ્રિત્ય પ્રતિષ્ઠિતમ્) અચિત્તને આશ્રયી રહેલું.
 અચિર ન. (ન ચિરમ્) અલ્પ કાળ, સંક્ષિપ્ત, ક્ષણિક, ૨ નવું, (સમસ્ત પદમાં) હાલમાં, અત્યારે.
 અચિર ત્રિ. (ન ચિરમ્ યસ્ય) થોડો કાળ રહેનાર વસ્તુ.
 અચિરકાલ પુ. (અચિરઃ કાલઃ) તત્કાળ.
 અચિરત્વિષ્ સ્ત્રી. (અચિરા ત્વિટ્ અસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરદ્યુતિ સ્ત્રી. (અચિરા દ્યુતિર્વસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરદ્યુતિ ત્રિ. (અચિરા દ્યુતિર્વસ્યાઃ) થોડા સમયની કાંતિવાણું.
 અચિરપ્રભા સ્ત્રી. (અચિરા પ્રભા યસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરભાસ્ સ્ત્રી. (અચિરા ભાઃ યસ્યાઃ) વીજળી, ત્રિ. અલ્પકાળ સુધીની કાંતિવાણું.

અચિરમ્ અવ્ય. જલ્દી, તત્કાળ.
 અચિરરોચિસ્ સ્ત્રી. (અચિરં રોચિઃ યસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરરોચિસ્ ત્રિ. (અચિરં રોચિઃ અસ્યાઃ) અલ્પ તેજવાણું.
 અચિરરોચિસ્ ન. (અચિરં રોચિઃ) અલ્પ તેજ.
 અચિરસ્ય અવ્ય. (ન ચિરસ્ય) થોડા કાળમાં.
 અચિરા સ્ત્રી. જૈન તીર્થંકર શાંતિનાથની માતાનું નામ.
 અચિરાત્ અવ્ય. (અચિરમતિ ક્વિપ્) થોડા કાળમાં - અચિરાય, અચિરેણ, અચિરમ્.
 અચિરાંશુ સ્ત્રી. (અચિરા અંશવોડસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરાંશુ પુ. (અચિરઃ અંશુઃ) અલ્પ સમય રહેનારું, કિરણ.
 અચિરાંશુ ત્રિ. (અચિરઃ અંશુઃ અસ્ય) અલ્પકાળ રહેનાર કિરણવાણું.
 અચિરાભા સ્ત્રી. (અચિરા આભા યસ્યાઃ) વીજળી.
 અચિરાય અવ્ય. (ન ચિરાય) થોડા કાળમાં શીઘ્ર.
 અચિરેણ અવ્ય. (ન ચિરેણ) થોડા કાળમાં શીઘ્ર.
 અચિષ્ણુ ત્રિ. (અચ્ ગતૌ ઇષ્ણુચ્) ગતિ કરવાનાં સ્વભાવવાણું.
 અચેતન ત્રિ. (નાસ્તિ ચેતના યસ્ય) ચેતન વિનાનું, ભાન વિનાનું, જડ, નિર્જીવ, અજ્ઞાની.
 અચેતસ ત્રિ. (નાસ્તિ ચેતો યસ્ય) ચિત્ત રહિત, ચેતના શૂન્ય, વિશેષજ્ઞાન રહિત.
 અચેલ ત્રિ. (ન ચેલં યસ્ય) વસ્ત્ર વગરનો, અલ્પ વસ્ત્રધારી, અચેલ-વસ્ત્રનો પરિષદ, ન. વસ્ત્રનો અભાવ, અલ્પ કીમતી વસ્ત્ર.
 અચેલકકલ્પ પુ. વસ્ત્ર ન રાખવાનો, અર્થાત્ સફેદ અને માનોપેત અલ્પ વસ્ત્ર રાખવાનો, ધર્મ-આચાર, પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓનો આચાર.
 અચેલકધર્મ પુ. (અચેલકસ્ય ધર્મઃ) પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓનો આચાર.
 અચેલપરિષદ્ પુ. (અચેલનામકઃ પરિષદઃ) વસ્ત્રની તંગીનું કષ્ટ સહન કરવું તે, બાવીશ પરિષદમાંનો છઠ્ઠો વસ્ત્રનો પરિષદ.
 અચેષ્ટ ત્રિ. (નાસ્તિ ચેષ્ટા યસ્ય) ચેષ્ટા વિનાનું.
 અચેષ્ટતા સ્ત્રી. (અચેષ્ટસ્ય ભાવઃ) ચેષ્ટારહિતપણું.
 અચેષ્ટત્વ ન. (અચેષ્ટસ્ય ભાવઃ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અચૈતન્ય ત્રિ. (નાસ્તિ ચૈત્ન્યમ્ યસ્ય) ચેતના રહિત, ચૈતન્ય વિનાનું.
 અચૈતન્ય ન. (ન ચૈતન્યમ્) ચૈતન્ય ભિન્ન.
 અચ્છ અવ્ય. (ન હ્યતિ દૃષ્ટિં સમ્મુખત્વાત્) સન્મુખ, પાસે, ૩બરૂ, પ્રાપ્તિના ભાવને બતાવનારું અવ્યય.

अच्छ न. (न छो क) सन्मुज, ३७३.
 अच्छ त्रि. (न छयति दृष्टिम्) स्वच्छ, निर्मल, विशुद्ध,
 पारदर्शक.
 अच्छ पु. (न छाति भक्षयति नाशितसत्त्वं) स्फटिक, रींछ.
 अच्छन्दस् (नास्ति अध्येयत्वेन छन्दो वेदोऽस्य)
 १. वेदाध्ययनशून्य, २. गद्यात्मक ग्रंथ, ३. जेने जनीई
 न आपी छीय तेवी बाणक, शूद्र वगरे, ४. अभिप्राय
 वगरनुं.
 अच्छभल्ल पु. रींछ.
 अच्छावाक् पु. (अच्छ वच् घञ्) सीमयागमां छोता
 साथे बीलनारो अक ऋत्विग्.
 अच्छावाकसामन् न. (अच्छावाकेन गेयं साम)
 अथवाक ऋत्विजने गावानो सामवेदनो अक भाग.
 अच्छावाकीय न. (अच्छावाकस्य कर्म-भावो वा-छ)
 अथवाकनुं काम, अथवाकनुं ऋत्विजपशुं.
 अच्छिद्र त्रि. (न छिद्रं - प्रमादादिना स्वखलनं रन्ध्र वा यस्य)
 छीयना अभाववाणुं, छिद्र विनानुं, अक्षत, निर्दोष.
 अच्छिन्न त्रि. (न छिन्नः) अर्धित, छेदनरहित,
 संतत, नछि छेदेवा, कपाथेदुं न छीय ते.
 अच्छिन्नपत्र पु. (अच्छिन्नं सन्ततं पत्रं यस्य) अक
 जतनुं वृक्ष, अर्धंउ पांढडांवाणुं डरकोई वृक्ष.
 अच्छिन्नपर्ण पु. (अच्छिन्नं सन्ततं पर्णं यस्य) उपरनी ज
 अर्थ.
 अच्छेदिक त्रि. (न छेदमर्हति-ठन्) न छेदवा योग्य.
 अच्छेद्य त्रि. (न छेद्यम्) न छेदवा योग्य.
 अच्छेद्य पु. (न छेद्यः) आत्मा.
 अच्छोद न. (अच्छमुदकं यस्य-उदादेशः) डिमालय
 प्रदेशमां आवेदुं ते नामनुं सरोवर.
 अच्छ्युत पु. (न च्युतः) १. परमेश्वर, २. ईश्वरावतार
 श्रीकृष्ण, ३. नारायण, ४. बार सर्गनुं काव्य, अथवा,
 निर्विकार, ५. अनश्वर.
 अच्छ्युत त्रि. (न च्युतः) १. क्षरक्ष शून्य, २. अछष्ट,
 ३. स्थिर, पीताना स्वइपथी जेनुं पतन थयुं नथी.
 अच्छ्युतजल्लकिन् पु. व्यक्तिनुं नाम.
 अच्छ्युताग्रज पु. (अच्युतस्य अग्रजः) बलदेव, ईन्द्र,
 श्रीकृष्णनो भोटी भाई.
 अच्छ्युताग्रज पु. (अच्युतस्य अग्रजः) श्रीकृष्णनो पुत्र
 प्रद्युम्न, कामदेव.

अच्युतात्मज पु. (अच्युतस्व आत्मजः) उपरनी अर्थ.
 अच्युतावास पु. (अच्युत आ वस्-धञ्) पीपणानुं जाउ.
 अच्युति स्त्री. (न च्युतिः) क्षरक्ष रहित.
 अच्युति त्रि. (न च्युतिर्यस्य) श्युतिशून्य.
 अज् (ध्वा. पर सेट्) ज्वुं ईकवुं. आर्धधातुक लकारोमां
 विकल्पथी 'वी' आदेश थाय छे. अजित-वीत.
 अज त्रि. (न जायते जन्-ड) जन्म रहित, अजन्मा,
 अनार्दि.
 अज पु. (न जायते जन्-ड) १. परमेश्वर, २. ईश्वर,
 ३. छव, ४. ब्रह्मा, ५. विष्णु, ६. मडेश, ७. यंद्र,
 ८. कामदेव, ९. सुवर्णभाक्षिकधातु, १०. रघुराजा-पी
 पुत्र, ११. अज, ते नामनी अक ऋषि, १२. मेधराशि,
 १३. अगिथार रुद्रमांना पडेवा रुद्र, १४. बकरो, १५.
 कपूर, १६. अनाजनी अक प्रकार.
 अजकर्ण पु. (अजस्य कर्ण इव कर्णः यस्य) ते नामनुं
 अक वृक्ष, भरियानुं जाउ, मरथी, बकरानी कान.
 अजकर्णक पु. (अजकर्णं स्वार्थे-क) उपरनी अर्थ.
 अजकव पु. न. (अजो विष्णुः को ब्रह्मा तौ वाति
 वा+क) शिवनुं अक धनुष्य.
 अजका स्त्री. (अजस्य विकारः अवयवो वा) बकरीना
 गणा उपर लटकतो मांसपिंड, बकरीनी लींटी.
 अजका-अजिका स्त्री. (स्वार्थे कन् टाप्) नानी बकरी,
 बकरीनुं अरथ्युं.
 अजकाजात पु. (अजकेव जातः) वैद्यकशास्त्रमां कडेल
 अक प्रकारनी रोग.
 अजकाव न. (अजका वाति प्रकाशते वा+क) शिवना
 धनुष्यनुं नाम, पिनाक, यज्ञ संबंधी अक पात्र.
 अजकाव पु. ते नामनी वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक रोग.
 अजक्षीर न. (अजायाः क्षीरं पुंवद्भावः) बकरीनुं दूध.
 अजग न. (अजं गच्छति गम्-ड) शिवनुं धनुष्य.
 अजग पु. (अजेन गम्यते गीयते वा गम्-ड, गै-क-वा)
 १. विष्णु अथवा ईंद्र.
 अजगन्धा स्त्री. (अजस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः सा)
 अक वनस्पति, अजभोई.
 अजगन्धिका स्त्री. (अजस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः
 ठन्-इक्-टाप्) अजभोई.
 अजगन्धिनी स्त्री. (अजस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः इनि
 डीप्) मरडाशींग.

અજગર પુ. (અજં ગિરતિ ગૃ-અચ્) અજગર, મોટો સાપ.
 અજગવ પુ. (અજગોડસ્યાસ્તિ અસ્ત્યર્થે વ) શિવધનુષ.
 અજગાવ પુ. (અજગં વિષ્ણુભવતિ ઇતિ) શિવધનુષ.
 અજગન્ય ત્રિ. (ન જગન્યઃ) અધમ નહિ તે, શ્રેષ્ઠ.
 અજજીવક પુ. (અજ એવ જીવિકા યસ્ય) ભરવાડ,
 બકરા ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર રબારી.
 અજટા સ્ત્રી. (નાસ્તિ જટા યસ્યાઃ) ભોંયઆંબલી.
 અજઙ ત્રિ. (ન. બ.) જે જડ નથી, સમજદાર.
 અજઙા સ્ત્રી. (અજઙ ણિચ્+અચ્) એક જાતું ઝાડ. ત્રિ.
 જાડ્યવિરોધી, ચંચલતાવાળો પદાર્થ.
 અજઘ્યા સ્ત્રી. (અજાનાં સમૂહઃ ધ્યન્) બકરાનું ટોળું,
 સ્વર્ણયૂથી, એક જાતની જુઈ.
 અજઘ્ણી સ્ત્રી. (અજસ્ય ઘ્ણોડોડસ્યા) જેના કાષ્ઠથી
 યજ્ઞ દંડ કરવામાં આવે છે તે બ્રહ્મદંડી નામનું વૃક્ષ.
 અજઘ્ણતા સ્ત્રી. (અજાધિષ્ટાયકઃ દેવતા) બકરાનો
 અધિષ્ઠાયક દેવતા, અગ્નિ.
 અજન ત્રિ. (ન. બ.) જનશૂન્ય, જંગલ.
 અજનક ત્રિ. (નાસ્તિ જનકો યસ્ય) બાપ વિનાનું.
 અજનિ સ્ત્રી. (અજ્ અનિ) માર્ગ, રસ્તો.
 અજનનાભ ભારતનું પ્રાચીન નામ.
 અજનનિ પુ. (ન જન્-અનિઃ) ધિક્કારવાચક શબ્દ, જન્મનો
 અભાવ.
 અજનની ત્રિ. (નાસ્તિ જનની યસ્ય) મા વિનાનું.
 અજનયોનિજ પુ. દક્ષ પ્રજાપતિ.
 અજનામક પુ. માક્ષિક ધાતુ.
 અજન્મન્ ત્રિ. (નાસ્તિ જન્મ યસ્ય) જન્મ વિનાનું, અજન્મા,
 (પુ.) પરમાનંદ, છૂટકારો.
 અજન્ય ન. (ન જન્ યત્) ભૂકંપ વગેરે અશુભ ઉત્પાત,
 ઉત્પન્ન થવાને અર્થોગ્ય, માનવજાતિને પ્રતિકૂળ.
 અજપ પુ. (નજ્ જપ્ અચ્) અસ્પષ્ટ ભણનાર, ખરાબ
 બોલનાર જે સંઘોપાસના ઉચિત રીતે કરતો નથી એવો
 બ્રાહ્મણ.
 અજપ ત્રિ. (અજં પાતિ પા-ક) બકરાં પાળનાર.
 અજપતિ પુ. (અજાનાં અજસ્ય વા પતિઃ) ઉત્તમ બકરો,
 મેષરાશિનો પતિ મંગળ ગ્રહ. ત્રિ. બકરાં પાળનાર.
 અજપથ પુ. (અજ પથિન્-અચ્) ૧. બકરાં ચાલી શકે
 તેવો માર્ગ. ૨. વિદ્યાતાએ નિર્માણ કરેલો માર્ગ,
 ૩. આકાશમાંનો માર્ગકાર દેખાવ-છાયાપથ.

અજપથ્ય ત્રિ. (અજપથ ઇવ ઇવાર્થે યત્) ૧. ગીચ
 રસ્તાવાળું, સાંકડા માર્ગવાળું, ૨. આકાશમાં છાયાપથ.
 અજપદ પુ. (અજસ્યેવ પદં અસ્ય) અજપદ નામના
 એક રુદ્રદેવ.
 અજપા સ્ત્રી. (પ્રયત્નેન ન જપ્યા જપ્-કર્મણિ અચ્) -શાસ
 પ્રધાસના બહાર ગમનાગમનથી અક્ષર ઉત્પત્તિ રૂપ જપ
 તે, 'હંસ' વા 'શ્લોહં' આકારવાળા મંત્રનો વગર પ્રયત્ને
 થતો જાપ અજપાજપ, જે તંત્રશાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે.
 અજપાદ પુ. (અજસ્ય પાદ ઇવ પાદોડસ્ય) ૧. તે
 નામના રુદ્ર, ૨. પૂર્વાભદ્રપદ નક્ષત્ર.
 અજપાલ ત્રિ. (અજાન્ પાલયતિ પા-ણિચ્ અણ્) બકરાં
 પાળનાર.
 અજબન્ધુ પુ. (અજસ્ય બન્ધુરિવ મૂર્ખત્વાત્) બકરાંના
 જેવી મન્દ બુદ્ધિવાળો.
 અજબક્ષ પુ. (અજૈર્ભક્ષ્યતેડસૌભક્ષકમંણિ ધજ્) એક જાતનું
 ઝાડ જેનાં પાંદડાં બકરાંને ઘણાં પ્રિય હોય છે.
 અજમાર પુ. (અજં મારયતિ મૃ-ણિચ્ અણ્) ૧. કસાઈ-
 ખાટકી, ૨. જ્યાં બકરાં મારવામાં આવે છે તે દેશ
 પ્રાયઃ અજમેર.
 અજમીઢ પુ. (અજો મીઢઃ યજ્ઞે સિવત્ઃ યત્ર સઃ) તે નામનો
 એક દેશ, અજમેર, સુહોત્રના એક પુત્રનું નામ.
 અજમીઢ પુ. (અજમીઢ અણ્) યુધિષ્ઠિર.
 અજમુખ પુ. (અજસ્ય મુખમેવ મુખત્વેન કલ્પિતમસ્ય)
 દક્ષ પ્રજાપતિ.
 અજમુખ ન. (અજસ્ય મુખમ્) બકરાનું મોઢું.
 અજમોદા સ્ત્રી. (અજસ્ય મોદ ઇવ મોદો યસ્યાઃ સા)
 અજમોદ - એક ઔષધનું નામ. ઉગ્રગન્ધા, યવાનિકા,
 બ્રહ્મદર્મા, અજમોદિકા વગેરે.
 અજમ્ભ પુ. (નાસ્તિ જમ્ભો દન્તોડસ્ય) દેડકી, સૂર્ય.
 અજમ્ભ ત્રિ. (નાસ્તિ જમ્ભો દન્તોડસ્ય) દાંત વિનાનું,
 જે અવસ્થામાં દાંત ન આવ્યા હોય તે અવસ્થા.
 અજય પુ. (અજેન યાતિ-ક) અગ્નિ, તે નામનો એક
 નદ, જયનો અભાવ.
 અજય ત્રિ. (નાસ્તિ જયો યસ્ય) જય રહિત, ન જિતાય તેવું.
 અજયા સ્ત્રી. (નાસ્તિ જયો માદકરત્વેનાડસ્યામ્) ભાંગ.
 અજય્ય ત્રિ. (ન જેતું શક્યઃ યત્) ન જીતી શકાય તેવું.
 અજર ન. (ન જીર્યતે-ક્ષીયતે જર+અચ્) પરબ્રહ્મ, પરમાત્મા,
 અજર પુ. (નાસ્તિ જરા યસ્ય) જેને કદી વૃદ્ધાવસ્થા ન
 આવે તે - સદા યુવાન દેવ ૨. એક જાતનું વૃક્ષ,
 જે કદી કરમાય નહીં, અનશ્વર.

अजरक पु. न. (न जरकम्) अलक्ष्ण, अपायन.
 अजरा स्त्री. (नास्ति जराऽस्याः) १. अेक ज्ञतनी कुंवार,
 २. ब्राह्मण ज्ञति, ३. गरोणी.
 अजर्य्य न. (न जृ यत्) १. मित्रता, २. संगति, शोभत,
 द्येस्ती. -मृगैरजर्य्यं जरसोपदिष्टम् । -रघु. १८।७
 अजलबन् न. (अज लम्ब्युठ) शोतींजन, सौवीर
 देशमां उत्पन्न थयेकुं आंजश.
 अजलोमन् पु. (अजस्य लोम इव मञ्जरी यस्य) अेक
 ज्ञतनुं आउ, अेक ज्ञतनी शींग. अजलोमा, अजलोमी,
 शुकशीबी वगेरे.
 अजलोमन् न. (अजस्य लोम) अकरांनुं रुवांटे.
 अजव त्रि. (नास्ति जवो यस्य) वेग विनानुं.
 अजवस् पु. (न जवः) वेगशून्य, वेगनो अभाव.
 अजवस्ति पु. (अजस्य वस्तिरिव वस्तिरस्य) ते नामनी
 अेक श्चि.
 अजवाह पु. (अजं वाहर्यात् यत्र आधारे घञ्) ज्यां
 अकरांओने अणदनी पेठे काममां लेवाय छे ते देश.
 अजवीथी स्त्री. (अजेन निर्मिता वीथी) आकाशमांनी
 मार्गकार देभाव, छायापथ, ज्यांथी आरंभी
 अगस्त्यनां स्थान सुधी पितृयान मार्ग छे.
 अजशङ्गी स्त्री. (अजस्य मेषस्य शङ्गमिव) भरउशींगी.
 अजस्तुन्द न. (अजस्य तुन्दमिव तुन्दमस्मिन्) ते नामनुं
 अेक नगर.
 अजस्र न. (न जस् र) कायम, नित्य.
 अजस्र त्रि. (न जस् र) नित्य स्थायी वस्तु, विश्छेद
 रहित, सतत.
 अजहतस्वार्थवृत्ति स्त्री. (न जहतस्वार्थो यत्र, हा शत्
 नञ्बहु.) पीताना भावने सुरक्षित राभता शब्दमां
 समस्त पदना अर्थमां कर्कक वृद्धि करे ते.
 अजहत्स्वार्थी स्त्री (न जहति स्वार्थो याम्) ते नामनी
 अेक लक्षणा, स्वार्थनो परित्याग कर्था सिवाय परार्थनो
 बोध करवानारी. -लक्ष्यतावच्छेदकरूपेण लक्ष्य-
 शक्योभयबोधिका यथा-काकेभ्यो दधि रक्ष्यताम् इत्यत्र
 काकपदस्य दध्युपघातके लक्षणा । जेम के -कुन्ताः
 प्रविशन्ति=कुन्तधारिणः पुरुषाः आने उपादान लक्षणा
 पण इहे छे.
 अजहल्लिङ्ग पु. (न जहत् लिगां यम्) व्याकरण प्रसिद्ध
 नियत विंगवाणे शब्द. जेम के वेदः, श्रुतिः प्रमाणम् ।
 अजहा स्त्री. (न जहाति शूकान्) ते नामनुं अेक वृक्ष.

अजा स्त्री. (न जन् ड टाप) (सांध्यदर्शन मुञ्ज) १. प्रकृति अजर माया, २. अकरी.
 अजागलस्तन पु. अकरीना गणामां लटकता निरर्थक
 स्तन, (कोर्षपण वस्तुनी निरर्थकता अताववामां आ
 शब्दनी उपयोग थाय छे.)
 -अजागलस्तमस्वेव तस्य जन्म निरर्थकम्-हितो.
 अजागर पु. (न जागरो यस्मात्) भांगरो.
 अजागर त्रि. (न जागरः) न ज्ञागनुं, नहि ज्ञागेव.
 अजाजि स्त्री. (अजेन वीयते अज इञ्) सईद के काणु
 छरु, छरक वृक्ष.
 अजाजी स्त्री. (अजेन वीयते अज इञ्) उपरनो ज
 अर्थ. ४
 अजाजीव पु. (अजेन तद्रक्षणषोषणादिना आजीवति
 आ + जीव् अच्) भरवाउ.
 अजाजीविन् पु. (अज आ जीव् णिनि) भरवाउ.
 अजात त्रि. (न जातः जन् क्त) नहि पेदा थयेव,
 अविदसित डोय.
 अजातककुद पु. (न जातम् ककुदम् यस्य) नामनी
 वयनो वाछरडो, जेने उछ भूध नीकणी न डोय.
 अजातदन्त त्रि. (न जातः दन्तोऽस्य अस्मिन् वा) जेने
 दांत न आव्या डोय ते, जेमां दांत न आव्या डोय
 तेवी अवस्था वगेरे.
 अजातपक्ष त्रि. (न जातौ पक्षौ यस्य) जेने पांभ न
 आवी डोय तेवुं पक्षी.
 अजातव्यञ्जन त्रि. जेने दाढी वगेरेनुं थिह न डोय ते.
 अजातव्यवहार त्रि. जे उछ उंभरवायक थयो न डोय.
 अजातशत्रु पु. (न जातस्य-जन्तुमात्रस्य शत्रुः) युधिष्ठिर
 राज.
 अजातशत्रु त्रि. (न जातः शत्रुवंस्य) जेनी शत्रु पेदा
 न थयो डोय ते.
 अजातारि पु. (न जातस्य जन्तुमात्रस्य अरिः) युधिष्ठिर
 राज.
 अजातारि त्रि. (न जातः अरिर्वस्य) जेनी शत्रु पेदा
 थयो न डोय ते.
 अजाति स्त्री. (न जातिः) अनुत्पत्ति.
 अजाति त्रि. (न जातिः) न्यायशास्त्रोक्त ज्ञतिनो अभाव,
 ज्ञतिशून्य, नित्य.
 अजादनी स्त्री. (अजैरघतेऽसौ) १. धमासा नामनुं
 अेक वृक्ष.

અજાદિ પુ. (હીપ્ બાધક ટાપ્ નિમિત્તે પાણિન્યુક્તઃ ગણઃ) વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પાણિનિ મહર્ષિએ કહેલો શબ્દસમૂહ ગણ. તે આ -એડકા, કોકિલા, ચટકા, અશ્વા, મૂષિકા, બાલા, હોડા, વત્સા, પાકામન્દા, વિલાતા, પૂર્વાપહાણા, અપરાપહાણા, જ્યેષ્ઠા, કનિષ્ઠા, મધ્યમા, કુઞ્ચા, ઉષ્ણિહા, દેવવિશા, દંષ્ટ્રા.

અજાનિ પુ. (નાસ્તિ જાયા યસ્ય) સ્ત્રી રહિત પુરુષ, વિધુર.

અજાનિક ત્રિ. (અજ આન ઉજ્) ભરવાડ, રબારી.

અજાનેય પુ. (અજ આ ની યત્) ઉત્તમ ઘોડો, ઘણા શસ્ત્રના પ્રહાર પડવા છતાં પણ ઘોડેસ્વારને યથાયોગ્ય સ્થાને પહોંચાડનાર ઉત્તમ અશ્વ.

અજાનેય ત્રિ. (અજ આ ની યત્) નિર્ભય, ઉત્તમ કુળનો.

અજાન્ત્રી સ્ત્રી. (અજસ્ય અન્ત્રમિવ મજરી યસ્યાઃ) એક જાતની વનસ્પતિ-શાક.

અજાપક્વ ન. (છાગશકૃદસમૂત્રક્ષીરૈર્દઞ્ના ચ સાધિતં સર્પિઃ) બકરીની લીંડીઓના રસમાં, મૂત્રમાં, દૂધમાં તથા દહીંમાં સિદ્ધ કરેલું ઘી.

અજાપાલક ત્રિ. (અજાન્ આપાલયતિ) બકરાં પાળનાર, બકરાં ઉપર જીવનાર ભરવાડ-રબારી.

અજાવિક ન. નાનું પશુ.

અજાશ્વ ન. બકરાં અને ઘોડાં.

અજિ સ્ત્રી. (અજ ઇન્) ગતિ જવું, વિક્ષેપ. -અજી.

અજિ ત્રિ. (અજ્ ઇન્) ગમનશીલ, પાયદલ.

અજિતા પુ. (ન જિતઃ) બુદ્ધ, શિવ, વિષ્ણુ, અજિતનાથ નામના બીજા જૈન તીર્થંકર, નવમા સુવિધિનાથ તીર્થંકરના યક્ષનું નામ.

અજિત ત્રિ. (ન જિતઃ) ન જીતેલ, પરાજય નહિ પામેલ, અનત.

અજિતકેશકમ્બલ પુ. બૌદ્ધ અને જૈન ગ્રંથોમાં જૈનો ઉલ્લેખ છે એવો એક વિધર્મી ધર્મનાયક અધ્યાપક.

અજિતનાથ પુ. ભરતક્ષેત્રની ચાલુ ચોવીસીના બીજા તીર્થંકરનું નામ.

અજિતબલા સ્ત્રી. બીજા જૈન તીર્થંકરની શાસન દેવી.

અજિતસેન પુ. જંબૂદ્વીપના ઐરાવતક્ષેત્રમાં ચાલુ અવસર્પિણીમાં થયેલ નવમા તીર્થંકરનું નામ, ૨. અંત-ગડસૂત્રના ત્રીજા વર્ગના ત્રીજા અધ્યયનનું નામ, ૩. ભદિવપુર નિવાસી નાગ ગાથાપતિની પત્ની સુલસાનો પુત્ર, ૪. ચોથા કુલકર.

અજિતા સ્ત્રી. ચોથા તીર્થંકર શ્રી અભિનન્દનસ્વામીની મુખ્ય સાધ્વી.

અજિન ન. (અજ્ ઇનચ) ૧. વાધ, સિંહ કે હાથી વગેરે, ખાસ કરીને કાળા હરણનું રુવાંટા જેવું ચામડું, ૨. ચામડાનો કોથળો.

અજિનપત્રિકા સ્ત્રી. (અજિનં ચર્મૈવ પત્રં પક્ષૌ યસ્યાઃ) ચામાચીરિયું.

અજિનપત્રિકા સ્ત્રી. (અજિનં ચર્મૈવ પત્ર પક્ષૌ યસ્યાઃ) ઉપરનો જ અર્થ.

અજિનપત્રી સ્ત્રી. (અજિનં ચર્મૈવ પત્ર પક્ષૌ યસ્યાઃ) ઉપરનો જ અર્થ.

અજિનફલા સ્ત્રી. (અજિનં ભજ્જા ઇવ ફલં યસ્યાઃ) જેનું ફળ ચામડાની ધમણના આકારનું હોય તે વૃક્ષ.

અજિનયોનિ પુ. (અજિનઃ યોનિર્યસ્ય) કૃષ્ણસાર મૃગ, હરણ.

અજિનવાસિન્ ત્રિ. મૃગચર્મ પહેરનાર.

અજિનસંઘ પુ. મૃગચર્મનો વ્યવસાય કરનાર.

અજિર ન. (અજ્ કિરન્) આંગણું, ફળિયું, અખાડો.

અજિર ત્રિ. (અજ્ કિરન્) જલ્દી જનાર, ૨. શરીર, ૩. ઇન્દ્રિયગમ્ય પદાર્થ, ૪. વાયુ, ૫. દેડકો

અજિર પુ. (અજ્ કિરન્) તે નામના એક ઋષિ.

અજિરા સ્ત્રી. (અજ્ કિરન્) શીઘ્ર વેગવાળી નદી, દુર્ગાનું નામ.

અજિરાદિ ન. પાણિનિ મહર્ષિએ - બતાવેલ શબ્દસમૂહ ગણ. જેમકે - અજિર, સ્વદિર, પુલિન, હંસ, કારણ્ડવ, ચક્રવાક.

અજિહમ ત્રિ. (ન જિહમઃ) ૧. સરલ, સીધું, ૨. સાચું, ખરું, પ્રામાણિક, ૩. દેડકો.

અજિહમગ પુ. (અજિહમં સરલં ગચ્છતિ ગમ્-હ) બાણ.

અજિહમગ ત્રિ. (અજિહમં સરલં ગચ્છતિ ગમ્-હ) સરળ રસ્તે જનાર, સીધે માર્ગે ચાલનાર.

અજિહ્વ પુ. (જિહ્વા નાસ્તિ યસ્ય) દેડકો.

અજિહ્વ ત્રિ. (નાસ્તિ જિહ્વા યસ્ય) જીલ્વાશૂન્ય કોઈ પણ.

અજીકવ પુ. (અજી ક વા ક) શિવધનુષ્ય.

અજીગર્ત પુ. (અજ્યૈ ગમનાય ગર્તમસ્ય) સર્પ, સાપ.

અજીગર્ત પુ. (અજ્યૈ ગમનાય ગર્તમસ્ય) તે નામનો એક મુનિ.

અજાર્ણ ન. (નજ્ જૃ વ્ત) અજીર્ણ-અપયો.

અજીર્ણ ત્રિ. (ન જીર્ણ:) જીર્ણ નહિ તે, અવૃદ્ધ.
 અજીર્ણિ સ્ત્રી. (ન જૃ ક્તિન્) ૧. મંદાગ્નિ, ૨. બળ, શક્તિ, ક્ષયનો અભાવ.
 અજીવ ત્રિ. (નાસ્તિ જીવઃ જીવનં વા યસ્ય) નિર્જીવ, જીવ વિનાનું, મરેલું, જડ, ઘટ-પટ વગેરે.
 અજીવનિ સ્ત્રી. (ન જીવ અનિ) ધિક્કારપાત્ર, જીવનો અભાવ, મૃત્યુ, સત્તાનો અભાવ. નિન્દિત જીવન. - અજીવનિસ્તે શઠ ! મૃયાતસહ્યા.
 અજુગુપ્સિત ત્રિ. (ન જુગુપ્સિતમ્) જુગુપ્સા વગરનું, અનિન્દિત.
 અજુર ત્રિ. (અજ્ કુરચ્ વ્ય ભાવઃ) વેગવાળું, બળવાન
 અજેતવ્ય ત્રિ. (ન જેતવ્યઃ) જિતાય નહિ તેવું.
 અજેય ત્રિ. (ન જેયઃ જિ+યત્) જીતવાને અશક્ય, ન. વેદક્રમાં પ્રસિદ્ધ, તે ગામનું ઘી.
 અજૈકપાદ પુ. (અજસ્ય એકપાદ ઇવ પાદોઽસ્ય) ૧. તે નામના એક રુદ્ર, ૨. રુદ્ર જેને દેવતા છે એવું પૂર્વાભાદપદ નક્ષત્ર.
 અજૈક ન. બકરાં-ઘેટાં,
 અજ્જૂકા સ્ત્રી. (અર્જયતિ યા સા અર્જિ ઉક્ રકારસ્ય જત્વમ્) વેશ્યા - (આ શબ્દ નાટકમાં વપરાય છે).
 અજ્ઞાટા સ્ત્રી. (અજતિ દોષં ક્ષિપતિ અજ્ ક્વિવ્ ઇટતિ ઇટ્ અચ્) ભોંય આંબળું.
 અજ્ઞાલ (અજ્ ક્વિપ્ હલ્ અચ્) ઢાલ, બળતો કોલસો.
 અજ્ઞ ત્રિ. (ન જાનાતિ જ્ઞા ક) મૂર્ખ, અજ્ઞાની, બેવકૂફ, ચૈતન્ય વિનાનું, અલ્પજ્ઞ, અનુભવરહિત -અજ્ઞઃ સુખ-મારાધ્યઃ । -મર્ત્વ.
 અજ્ઞતા સ્ત્રી. (અજ્ઞસ્ય ભાવઃ) અજ્ઞાન, મૂર્ખાઈ.
 અજ્ઞત્વ ન. (અજ્ઞસ્ય ભાવઃત્વ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અજ્ઞાત ત્રિ. (ન જ્ઞાતઃ) નહિ જાણેલું, અજાણ.
 અજ્ઞાતવાસ પુ. છુપાઈને રહેલું.
 અજ્ઞાન ત્રિ. (નાસ્તિ જ્ઞાનં યસ્ય) જ્ઞાન વિનાનું, અજ્ઞાની.
 અજ્ઞાન ન. (ન જ્ઞાનમ્) જ્ઞાનનો અભાવ, અવિદ્યા - અનાદિભાવરૂપં યદ્વિજ્ઞાનેન વિલીયતે । તદજ્ઞાનમિતિ પ્રાજ્ઞા લક્ષણં સંપ્રચક્ષતે ॥
 એ પ્રમાણે વેદાંતીઓનું કથન છે. તે નામનું ન્યાય શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ નિગ્રહસ્થાન છે. જેમ કે - જાણેલ અર્થનું સભાસદોએ તથા પ્રતિવાદીએ ત્રણ વાર કહેવા છતાં પણ જે વાદી સમજી નથી શકતો તે અજ્ઞાન

નામનું નિગ્રહસ્થાન કહેવાય છે, અજાણ - ખાસ કરીને આધ્યાત્મિક અજ્ઞાન એટલે અવિદ્યાને વશીભૂત થઈને મનુષ્ય પોતાને પોતાના બ્રહ્મથી જુદો સમજે છે અને ભૌતિક સંસારને વાસ્તવિક માને છે.
 અજ્ઞાનતા સ્ત્રી. (અજ્ઞાનસ્ય ભાવઃ તલ્) અજ્ઞાનપણું.
 અજ્ઞાનત્વ ન. (અજ્ઞાનસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અજ્ઞાનિન્ ત્રિ. (ન જ્ઞાનો) અજ્ઞાની, મૂર્ખ.
 અજ્ઞેય ત્રિ. (ન જ્ઞેયઃ) ન જાણવા જેવું.
 અજ્ઞમ્ સ્ત્રી. (અજતિ ગચ્છતિ સ્વર્ગમનયા અજ્ કરણે માનિન્) ગાય.
 અજ્યેષ્ઠવૃત્તિ ત્રિ. (ન જ્યેષ્ઠા વૃત્તિર્યસ્ય) પોતે મોટા હોવા છતાં પણ મોટા તરીકે નહીં વર્તનાર.
 અજ્ઞ્ (ભ્વા. ઉભ. અક, વેટ્ અજ્ઞયતિ) ૧. જવું, ૨. પૂજવું, સન્માન કરવું, ૩. ઝૂકવું, ૪. લાલચ થવી, ૫. પ્રાર્થના કરવી, ૬. અસ્પષ્ટ બોલવું. ઉપસર્ગો સાથે-અપ અજ્ઞ્ - દૂર કરવું, હઠાવવું. આ અજ્ઞ્-ઝૂકવું, ઉત્ અજ્ઞ્ - ઉપર ઊંકવું, ઉપ અજ્ઞ્ - ખીંચવું. નિ અજ્ઞ્ - ૧. ઝુકાવવું, ઈચ્છા કરવી, ૨. ઓછું કરવું, અપેક્ષા રાખવી, પરિ અજ્ઞ્ - ફેરવવું. વિઅજ્ઞ્-ખીંચવું, નીચે ઝૂકવું, ફેલાવવું. સમ્ અજ્ઞ્-ભીડ કરવી, એકત્ર ઝૂકવું.
 અજ્ઞ્ (ચુરાદિ પ. સક સેટ્ અજ્ઞયતિ) ૧. સ્પષ્ટ કરવું, ઉદાહરું કરવું, ૨. ભેદ પાડવો, જુદું કરવું, ૩. બાકી રાખવું.
 અજ્ઞયતિ ત્રિ. (અજ્ઞ્ અતિ) જનાર.
 અજ્ઞયતિ ત્રિ. (અજ્ઞ્ અતિ) વાયુ.
 અજ્ઞલ પુ. (અજ્ઞ્ + ક્ત) વસ્ત્રનો પલ્લો, પ્રાંતભાગ ગોટ, કિનારી.
 અજ્ઞિત (અજ્ઞ્+ક્ત) પૂજેલ, ગયેલ, સંકોચાયેલું, ગૂંથેલું વખાણેલ.
 અજ્ઞિતમ્ સ્ત્રી. (અજ્ઞિતા મૂર્ચસ્યાઃ) વાંકી વળેલી ધનુષાકાર ભ્રમરવાળી સ્ત્રી, સુંદર સ્ત્રી.
 અજ્ઞિતમ્ સ્ત્રી. (અજ્ઞિતા મૂર્ચઃ) વાંકી કરેલી ભ્રમર.
 અજ્ઞ્ (ભ્વા. પ. સેટ્ અજ્ઞયતિ) લાંબું કરવું.
 અજ્ઞ્ (ચુરા. ઉભ. સેટ્ અજ્ઞયતિ- તે) ઠીપવું, પ્રકાશવું.
 અજ્ઞ્ (રુઘાદિ પર. વેટ્) મિશ્ર કરવું, જવું, સ્પષ્ટ કરવું. પ્રગટ કરવું, વ્યક્ત કરવું, લેપવું, રંગ લગાડવો, ચગકવું, સન્માનિત કરવું, સમારંભ કરવો, સજાવવું.

અઙ્ગન ન. (અઙ્ લ્યુટ) ૧. આંજણ, ૨. કાજળ, આંજવું, જવું, ૩. મિશ્ર કરવું, ૪. સીવીરસાંજન, ૫. સ્પષ્ટ કરવું, ૬. મલિન કરવું, ૭. લેપ, ૮. શાહી, ૯. આગ, ૧૦. રાત્રિ.

અઙ્ગન પુ. (અઙ્ગન અચ) તે નામનો એક દિગ્ગજ. અઙ્ગનકેશી સ્ત્રી. (અઙ્ગનમિવ કેશો યસ્યા:) કેશને અત્યંત કાળા કરનાર એક સુગંધી દ્રવ્ય.

અઙ્ગનશલાકા સ્ત્રી. (અઙ્ગનસાધનં શલાકા) અંજન આંજવાની સળી; જૈનમૂર્તિ પ્રતિષ્ઠાની એક ક્રિયા.

અઙ્ગનગિરિ પુ. (અનવર્ણા ગિરિ:) તે નામનો પર્વત, નીલગિરિ.

અઙ્ગનાદ્વિ પુ. (અઙ્ગનમિવ અદ્વિ:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અઙ્ગનાધિકા સ્ત્રી. (અઙ્ગનાધિકા) એક જાતની ગરોળી.

અઙ્ગનામ્ભસ્ ન. આંખનું પાણી - આંસુ

અઙ્ગનાવત્ પુ. તે નામનું એક વૃક્ષ - કાલાંજન વૃક્ષ.

અઙ્ગનાવતી સ્ત્રી. (અઙ્ગનવિદ્યતેડસ્યા:) ઈશાન કોણમાં રહેલ દિગ્ગજની હાથણી.

અઙ્ગનિકા સ્ત્રી. (અઙ્ગનવર્ણોડસ્યસ્યા: ઠન્) એક જાતની ગરોળી, પ્રતીક નામના દિગ્ગજની સ્ત્રી.

અઙ્ગની સ્ત્રી. (અઙ્-કર્મણિ લ્યુટ્ ડીપ્) ૧. કેસર વગેરે જેને ચોપડેલું હોય એવી સ્ત્રી, ૨. કડુનું ઝાડ, ૩. કાલાંજન વૃક્ષ, ૪. હનુમાનની માતા.

અઙ્ગલિ પુ. (અઙ્ અલિ) ૧. અંજલિ, ખોબો ભરવો, ૨. કુડવ જેટલું માપ, ૩. તેટલા માપનું દ્રવ્ય.

અઙ્ગલિકા સ્ત્રી. (અઙ્ગલિલિખિ કાયતિ કૈ-ક-ટાપ્) ૧. નાની ઉદરડી, ૨. કરોળિયા જેવો નાનો કીડો.

અઙ્ગલિકારક પુ. (અઙ્ગલિ કરોતીતિ) હાથ જોડનાર.

અઙ્ગલિકારિકા સ્ત્રી (અઙ્ગલિ કરોતીતિ ટાપ્) ૧. હાથ જોડવા તે, ૨. લજમણી વનસ્પતિ.

અઙ્ગસ્ ન. (અઙ્ અસુન્) ૧. વેગ, ૨. બળ, ૩. યોગ્યતા.

અઙ્ગસ્ ત્રિ. (અઙ્+અસચ) સરળ, સીધું, પ્રામાણિક, ખરું.

અઙ્ગસા અ. (અઙ્ અચ્ વિલમ્બં સ્યતિ સો+કા) જલદીથી, શીઘ્રતાથી, તુરત, વાજબી, અનાયાસે, ઉચિત રીતે.

અઙ્ગિ પુ. (અઙ્ગ કરણે ઇન્) તિલક વગેરે ચિહ્ન.

અઙ્ગિ સ્ત્રી. (અઙ્ગિ+ડીપ્) દળવાનું યંત્ર, મંગલ.

અઙ્ગિષ્ટ પુ. (અનક્તિ સ્વભામિવિશ્વમ્ અઙ્ગ્+ઇષ્ટ) સૂર્ય, આકડાનું ઝાડ.

અઙ્ગિષ્ણુ પુ. (અઙ્ગ્ ણુચ) ૧. સૂર્ય, ૨. આકડાનું ઝાડ.

અઙ્ગિહિષા સ્ત્રી. (અંહ સન્ ટાપ્) અંજીર વૃક્ષની જાતો અને ફળ.

અટ્ (ભ્વા. પર. સેટ્-અટતિ-આટીત) જવું, ભટકવું, અટન ન. (અટ્ લ્યુટ) ભટકવું, આથડવું, જવું, જેમ કે - મિક્ષાટનમ્, રાવ્યટનમ્ ।

અટનિ સ્ત્રી. (અટ્ અનિ) જ્યાં દોરી ચઢાવવામાં આવે છે તે ધનુષનો અગ્રભાગ.

અટની સ્ત્રી. (અટ્ અનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અટરુષ પુ. (અટં રોષતિ રુષ્ ક) અરૂસાનું ઝાડ. - અટરુષ.

અટવિ સ્ત્રી. (અટ્ અવિ) જંગલ-વન- અટવી.

અટવી સ્ત્રી. (અટ્ અવી) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અટા (અટ્ અટ્ ટાપ્) આથડવું, ભટકવું, ફોકટ જવું.

અટાટા સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ.

અટાટયા (અટ્ યહ્ ભાવે અ સ્ત્રીત્વાત્ ટાપ્) ચારે તરફ આથડવું, ફોકટ જવું.

અટ્ટ (ભ્વા. આ. સેટ્ અટ્ટતે) ઠાર મારવું, મારી નાંખવું, અતિક્રમવું ઓળંગવું. પ્રેરક-૧. ઘટાડવું. ૨. ઓછું કરવું, ૩. ઘણા કરવી, ૪. તિરસ્કાર કરવી.

અટ્ટ (ચુરા. ઉમ. સેટ્ અટ્ટયતિ-તે) અનાદર કરવો. તિરસ્કાર કરવો.

અટ્ટ પુ. (અટ્ટ-ઘઙ્) ૧. અટારી, ઝરૂખો, ૨. કિલ્લા ઉપરનું સૈન્યગૃહ, ૩. મહેલ, ૪. રેશમી વસ્ત્ર, ૫. પ્રહાર, ૬. કાંગરા, મિનારો, ૭. દુકાન, બજાર, ૮. ઊંચું ભવન.

અટ્ટ ન. (અટ્ટ-ઘઙ્) અટ્ટ.

અટ્ટ ત્રિ. (અટ્ટ-અચ) ૧. અત્યંત ઊંચું, ઊંચા સ્વરે. ૨. વારંવાર થનારું, ૩. સતત આવનાર, સૂકું.

અટ્ટ અવ્ય. (અટ્ટ+અટ્ટ) ઘણું ઊંચે.

અટ્ટન ન. (અટ્ટ-કરણે-લ્યુટ) અનાદર, એક જાતનું હથિયાર.

અટ્ટયા સ્ત્રી. (અટ્ યત્ ટાપ્) પર્યટન, રખડવું, ભટકવું.

અટ્ટશૂલ ત્રિ. (અટ્ટ-અન્નં શૂલં-વિક્રેયં યેષાં તે) અનાજ વેચનાર.

અટ્ટસ્થલી સ્ત્રી. (અટ્ટપ્રધાના સ્થલી) મહેલ, જ્યાં વિશેષતા છે એવું સ્થલ.

અટ્ટહાસ પુ. (અટ્ટેન અતિશયેન હાસઃ) ખડખડ હસવું,
મોટેથી હસવું.

અટ્ટહાસક પુ. (અટ્ટહાસ ઇવ કાયતિ કૈ-કઃ) મોગરાનું
ઝાડ.

અટ્ટહાસિન્ ત્રિ. (અટ્ટ-હાસ ઇનિ) ઊંચેથી હસનાર, શિવ.

અટ્ટાટ્ટ પુ. (અટ્ટટ્ટવત્ ન પરરૂપમ્) ઘણું ઊંચું, સર્વોત્કૃષ્ટ,
અત્યંત અનાદર.

અટ્ટાલ પુ. (અટ્ટ અલ અચ) અટારી, ઝરખો, મહેલનો
સૌથી ઉપરનો માળ.

અટ્ટાલક પુ. (અટ્ટ અલ્ સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો જ અર્થ.

અટ્ટાલિકા સ્ત્રી. (અટ્ટાલ સ્વાર્થે કન્) ઈંટો વગેરેથી
બનાવેલો રાજમહેલ.

અટ્ટાલિકાકાર પુ. (અટ્ટાલિકાં કરોતિ ક્ અણ્) કડિયો.

અટ્ (ભ્વા. પર. સેટ્ અઠતિ આઠોત્) જવું.

અટ્ (ભ્વા. આ. સેટ્ અઠઠતે આઠીષ્ટ) જવું.

અઙ્ (ભ્વા. પર. સક. સેટ્ અઙતિ) ઉદમ કરવો.

અઙ્ (સ્વા. પર. અક. સેટ્ અઙ્ણોતિ) વ્યાપ્ત થવું.

અઙ્ગમ પુ. (અટ્ આગમઃ) ભૂતકાળ બતાવનારો ધાતુની
પૂર્વ લગાડાતો અ આગમ.

અઙ્ક પુ. હરણ.

અઙ્ઙ્ (ભ્વા. પર. સક. સેટ્ અઙ્ઙતિ) સમાધાન કરવું,
જોડવું.

અઙ્ન ત્રિ. (અઙ્ઙ્ લ્યુટ) ઢાલ.

અણ્ (ભ્વા. પર. અક. સેટ્ અણતિ) શબ્દ કરવો.

અણ્ (દિવા. આ. સેટ્ અક. અણ્યતે) જીવવું, શ્વાસ
લેવો.

અણક ત્રિ. (અણ્ અચ્ કઃ) બહુ નાનું, તુચ્છ, નગણ્ય,
અધમ, નિંદિત, - અનક.

અણવ્ય ત્રિ. (અણ્+વત્) અણુ નામનું ધાન્ય જ્યાં
ઉત્પન્ન થાય છે તે ક્ષેત્ર.

અણિ પુ. (અણ્ ઇન્) ગાડાની ધરીનો ખીલો, સોયની
અણી. - અણી, આણિ, આણી.

અણિમન્ પુ. (અણોર્ભાવઃ ઇમનચ્) સૂક્ષ્મપણું, અણુપણું, તે
નામનું એક માપ, તે નામનું એક ઐશ્વર્ય, જેનાથી
સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ બની સર્વ સ્થળે જઈ શકાય તેવી સિદ્ધિ
- તે અણિમા - આઠ સિદ્ધિઓમાંની પ્રથમ સિદ્ધિ.

અણિષ્ટ ત્રિ. (અણ્-ઈષ્ટન્) અતિસૂક્ષ્મ, અણુતર. અત્યંત
તુચ્છ.

અણીમાણ્ડવ્ય પુ. (અણો શૂલાગ્રં તચ્ચિહતઃ માણ્ડવ્યઃ)
તે નામના એક શ્લેષિ.

અણીયસ્ ત્રિ. (અણ્ ઇયસુન્) અણુતર, અતિસૂક્ષ્મ,
અત્યંત તુચ્છ.

અણુ ત્રિ. (અણ્ ઉન્) સૂક્ષ્મ, લેશ, બારીક, લઘુ, સમયનો
અંશ, શિવનું નામ.

અણુ પુ. (અણ્ ઉન્) એક જાતનું ધાન્ય, કાંગ અણુ
(મીણો, કાંગ, સામો)

અણુક પુ. (અણ્ કન્) એક જાતનું ધાન્ય.

અણુક ત્રિ. (અણ્ કન્) સૂક્ષ્મ, લેશ.

અણુતા સ્ત્રી. (અણોર્ભાવઃ તલ્) અણુપણું, સૂક્ષ્મપણું.

અણુત્વ ન. (અણોર્ભાવઃ) અણુપણું, પરિણામવિશેષ, તે
પરમાણુ અને દ્વયણુકમાં રહે છે.

અણુધર્મ પુ. (અણુઃ ધર્મઃ) સૂક્ષ્મ દુર્બોધ્ય ધર્મ.

અણુભા સ્ત્રી. (અણ્વી ભા દીપ્તિર્યસ્યાઃ) વીજળી.

અણુમાત્ર ત્રિ. (અણુઃ માત્રચ્) અણુ જેટલું.

અણુરેણુ સ્ત્રી (અણ્વી રેણુઃ) ઝીણી રજ, બારીક ધૂળ.

અણુરેવતી સ્ત્રી. (અણુઃ રેવતીતારેવ) એક જાતનું વૃક્ષ.

અણુવાદ પુ. (અણુ વદ્ ધવ્) અણુમીમાંસા, અણુસિદ્ધાંત.

અણુવીક્ષણ ન. (અણુઃ વીક્ષ્યતેડનેન લ્યુટ) સૂક્ષ્મ પદાર્થ
જોવાનું યંત્ર, સૂક્ષ્મ પદાર્થ જોવો તે, સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર.

અણુવ્રત ન. જૈન ગૃહસ્થો-શ્રાવકો માટે બાર સામાન્ય
પ્રતિજ્ઞાઓ.

અણુવ્રીહિ પુ. (અણુઃ વ્રીહિઃ) સૂક્ષ્મ ધાન્ય, સામો; યણો
વગેરે.

અણ્ડ ન. (અમ્ ડ) ૧. પુરુષનો અવયવ વૃષણ, અંડકોષ
૨. ઈંદુ, ૩. વીર્ય, ૪. પારો, ૫. કસ્તૂરી, ૬. શિવ.

અણ્ડક પુ. (અણ્ડ ક) વૃષણ, અંડ, ગોળાકાર, છતનો
ગુંબજ.

અણ્ડકટાહ ન. (અણ્ડં બ્રહ્માણ્ડં કટાહમિવ) બ્રહ્માંડ
ગોલક બ્રહ્માંડ-બ્રહ્માના બીજભૂત અંડથી ઉત્પન્ન થવાના
કારણે 'સંસાર' પણ પ્રાયઃ બ્રહ્માંડ કહેવાય છે.

અણ્ડકોટરપુષ્પી સ્ત્રી. (અણ્ડમિવ કોટરે મધ્યે પુષ્પં
યસ્યાઃ) તે નામની એક વનસ્પતિ.

અણ્ડકોષ પુ. (અણ્ડસ્ય કોશઃ ઇવ આવરકત્વાત્)
વૃષણ, અંડ.

અણ્ડજ પુ. (અણ્ડાત્ જાયતે જન્-ડ) ૧. પંખી, ૨.
સાપ, ૩. માછલું, ૪. કાર્કીડો, ૫. બ્રહ્મા.

અણ્ડજ ત્રિ (અણ્ડાત્ જાયતે જન્-ડ) ઈંડાથી પેદા
થનાર.

અળ્લજા સ્ત્રી. (અળ્લજાત્ જાયતે જન્-ઙ ટાપ્) કસ્તૂરી.
 અળ્લકાર પુ. (અળ્લસ્ય આકાર:) ઈડાનો આકાર. -
 અળ્લકૃતિ.
 અળ્લડાલુ પુ. (અળ્લ આલુચ્) માછલું.
 અળ્લડીર ત્રિ. (અળ્લ ઈસ્) સમર્થ, પુ. વિશિષ્ટ
 સામર્થ્યવાળો પુરુષ, (રુષ્ટપુષ્ટ) બળવાન પુરુષ.
 અળ્લ ન. સોમરસ ગાળવાની નાની ગળણીનું છિદ્ર.
 અળ્લવી સ્ત્રી. (અળ્લ ડીપ્) આંગળી.
 અત્ (શ્વા. પર. સેટ. અતતિ) ૧. જલું, ચાલવું, ફરવું,
 નિરંતર ચાલતા રહેવું, ૨. પ્રાપ્ત કરવું.
 અત્ (શ્વા. પર. સક. સેટ અતતિ) બાંધવું.
 અત્ અવ્ય. (અત્ ક્વિપ્) આશ્ચર્ય, અદ્ભુત.
 અતક પુ. (અતતિ સતતં ગચ્છતિ કન્) મુસાફર,
 પથિક.
 અતટ પુ. (નાસ્તિ તટં યસ્ય) ૧. પર્વત વગેરેનો ઊંચો
 ભાગ, ૨. પૃથ્વીનો નીચો ભાગ - ઝરૂખો.
 અતથોચિત ત્રિ. (ન તથારૂપમુચિં યસ્ય) તેવા પ્રકારને
 અયોગ્ય, અધિકારી અનબ્યસ્ત.
 અતથ્ય ત્રિ. (ન તથ્યમ્) જૂઠું, ખોટું.
 અતદર્હમ્ અ. (ન તદર્હમ્) અનુચિતરૂપે, અનધિકૃતરૂપે.
 અતદ્ગુણ પુ. (તદ્ગુણાનુહારસ્તુ હેતો સત્યપ્યતદ્ગુણ:)
 સાહિત્યદર્પણ ગ્રંથમાં કહેલો એક અલંકાર, કારણ
 વિદ્યમાન હોવા છતાં જેમાં પ્રતિપાદ્ય પદાર્થ બીજાના
 ગુણને ગ્રહણ કરતો નથી.
 અતદ્ગુણસંવિજ્ઞાન પુ. (ન તસ્ય ગુણીભૂતસ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનં
 યત્ર) વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં માનેલો બહુવીહિ સમાસનો
 ભેદ.
 અતનુ ત્રિ. (નાસ્તિ તનુ) જે નાનું ન હોય, પ્રચૂર, ખૂબ.
 અતન્ન ત્રિ. (ન તન્નં કારણં યસ્ય) ૧. કારણ રહિત,
 વિવક્ષા રહિત, ૨. દોરી વિનાનું અથવા સંગીત
 વિનાના તારનું, ૩. વિચારણીય નિયમની કોટિથી
 બહારની વસ્તુ જે અનિવાર્ય રૂપે બંધનની કોટિમાં ન
 હોય, ૪. સૂત્ર રહિત અગર અનુભવસિદ્ધ ક્રિયા, ૫.
 ખૂબ, અત્યંત.
 અતન્દ્ર ત્રિ. (નાસ્તિ તન્દ્રા યસ્ય) નિદ્રા રહિત, આલસ્ય
 રહિત, સાવધાન, જાગરુક, અશ્વાન.
 અતન્દ્રિત ત્રિ. (ન તન્દ્રિતમ્) ધેન વગરનું, આલસ્ય
 વગરનું, સાવધાન.

અતપ ત્રિ. (નાસ્તિ તપ: યત્ર) ટાકું, ઠંડું, ધાર્મિક તપશ્ચર્યાની
 અવહેલના કરનાર.
 અતપ્ત ત્રિ. (ન તપ્તમ્) તપાયેલ ન હોય તે, તપેલ નહિ તે.
 અતપ્તતનુ ત્રિ. (ન તપ્તા તનુરસ્ય) ૧. જેનું શરીર વ્રત
 વગેરેથી ન તપેલું હોય તે, ૨. અથવા તપાવેલી
 મુદાથી જેણે શરીર ઉપર ચિહ્ન નથી કર્યું તે.
 અતપ્તતનૂ ત્રિ. (ન તપ્તા તનુરસ્ય) ઉપરનો જ અર્થ
 જુઓ.
 અતર્ક ત્રિ. (તર્કયન્તેડનેન તર્ક: સ નાસ્તિ યસ્ય) ૧.
 નિર્ણેતુક, ૨. તર્ક વિનાનું, ખોટો તર્ક કરનાર.
 અતર્ક પુ. (ન તર્ક:) તર્કનો અભાવ, તર્કહીન ચર્ચા
 કરનાર.
 અતર્કિત ત્રિ. (ન તર્કિતમ્) ઓચિંતું, અણધાર્યું, ન ધારેલ.
 અતર્કિત અવ્ય. (ન તર્કિતમ્) અણધાર્યું, ઓચિંતું
 અણચિંતવ્યું.
 અતલ ન. (અસ્ય ભૂખ્ણડસ્ય તલમ્) સાત પાતાળ
 માંડેલા પહેલા પાતાળનું નામ અતલ.
 અતલ ત્રિ. (નાસ્તિ તલં યસ્ય) તળિયા વિનાનું, તળિયા
 વિનાનો દરિયો વગેરે.
 અતલ ત્રિ. (નાસ્તિ તલં પ્રતિષ્ઠા યસ્ય) પ્રતિષ્ઠા વિનાનું,
 અપ્રતિષ્ઠિત.
 અતલસ્પર્શ ત્રિ. (ન તલસ્ય અધોભાગસ્ય સ્પર્શો યત્ર)
 અત્યન્ત ગંભીર, ઘણું ઊંડું.
 અતલસ્પર્શ ત્રિ. (ન તલે સ્પૃશ્યતે, કર્મ્મણિ ક્વિન્) અગ્રાધ.
 અતસ્ અવ્ય. (ઇદં તસિલ્) એથી, એ માટે, એટલા
 માટે, અહીંથી, પરિણામે, હવેથી અગર આ સ્થાનથી.
 અતસ ન. (અત્-અસચ્) શણનું વસ્ત્ર.
 અતસ પુ. (અત્ અસચ્) વાયુ, આત્મા, અતસીના
 રેસાઓથી બનેલું વસ્ત્ર.
 અતસિ પુ. ફેરિયો, સાધુ, ભિક્ષુક.
 અતસી સ્ત્રી. (અત્ અસચ્ ડીપ્) શણનું ઝાડ, અલસીનો
 છોડ.
 અતિ અવ્ય. (અત-ઇ) ૧. પૂજા, ૨. ઉત્કર્ષ, ૩. અને
 અતિક્રમવું તે, અત્યંત, ૪. બહુ, અધિક, અતિશય.
 અતિકથ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: કથામ્) ન કહેવાલાયક, ન
 માનવાલાયક, નષ્ટ શ્રદ્ધા ન રાખવાયોગ્ય.
 અતિકથા સ્ત્રી. (અત્યુત્કટા કથા) વ્યર્થ બોલવું, અતિ
 ઉત્કટ વર્ણન, અર્થ વિનાનું ભાષણ.
 અતિકન્દક પુ. (અતિરિક્ત: કન્દ: યસ્ય કપ) હરિતકન્દ
 નામનું વૃક્ષ.

अतिकर्षण न. (अत्यन्तं कर्षति, कृष् ल्युट्) अत्यंत
ताप आषनार, बहु भोजनार.
अतिकल्प अ. प्रभात काणे, वडेली सवारे.
अतिकश त्रि. (अतिक्रान्तः कशाम्) कोरडाना प्रहारने
पक्ष न गणनार, अश्वनी जेम ताढे न थनार, उच्छ्रंजल.
अतिकामुक त्रि. इतरें.
अतिकाय त्रि. (अत्युत्कटः कायो यस्य) प्रचंड शरीरवाणुं
विशुण काय.
अतिकाय पु. (अत्युत्कटः कायो यस्य) ते नामनी
रावणनी अक पुत्र.
अतिकुलव त्रि. (अतिकुल+व कित्) धशा वाणवाणुं.
अतिकृच्छ्र न. (अतिक्रान्तं कृच्छ्रं प्राजापत्यम्) ते नामनुं
अक कठीर प्रत जे भार दिवसनी शतनुं छोय छे.
अतिकृच्छ्र त्रि. (अतिक्रान्तं कृच्छ्रं प्राजापत्यम्) अत्यंत
कष्टवाणुं.
अतिकृत त्रि. (मर्यादातिक्रमेण कृतम्) मर्यादा तोडीने
करेल.
अतिकृति स्त्री. (अति कृ कित्तन्) मर्यादा तोडीने करवुं
ते, ते नामनुं अक वर्षवृत्त.
अतिकृश त्रि. (अति कृशः) अत्यंत दुबणुं.
अतिकेशर न. (अतिरिक्तानि केशराप्यस्य) अक ज्ञतनुं
आड, कुण्जक वृक्ष.
अतिक्रम पु. न. (अति क्रम् धञ् ह्रस्वः) सीमा अगरे
मर्यादा उल्लंघन, ओंणगवुं. - अतिक्रान्त .
अतिक्रम त्रि. (अतिक्रान्तः क्रमम्) जेणे कमनुं उल्लंघन
कर्युं छोय ते. औचित्य भंग करनार.
अतिक्रमण न. (अतिक्रम्-ल्युट्) उल्लंघन, अतिक्रान्ति,
समय वीती जवो, अधिकता, दीष, अपराध.
अतिक्रमणीय त्रि. (अति क्रम् अनीयर) मर्यादाभंग
करवाने योग्य, उपेक्षा करवा लायक अथवा उल्लंघन
करवा लायक.
अतिक्रमिक त्रि. (अतिक्रम स्वार्थे इक्) कम ओंणगनार.
अतिक्रमिन् त्रि. (अतिक्रम् णिनि) उल्लंघन करनार.
ओंणगनार.
अतिक्रान्त त्रि. (अतिक्रम् क्त) उल्लंघन करेल, आगण
वधेलो, आगण गयेलो-पडोयेलो, पडेलो, अतीत.
अतिक्रान्ता स्त्री. (अति क्रम् क्त टाप्) छाधीना
कामोन्मादनी छडी अवस्था.

अतिक्रान्ति स्त्री. (अतिक्रम् भावे कित्तन्) ओंणगवुं ते,
सीमानी बदार नीकणवुं ते.
अतिकुद्ध पु. तंत्र शास्त्रोक्त मंत्रभेद-यथा-
-अष्टाविंशत्यक्षरो य एकत्रिंशदथापि वा ।
अतिकुद्धः स विज्ञेयो निन्दितः सर्वकर्मसु ॥
अतिकुद्ध त्रि. (अतिशयेन क्रुद्धः) अत्यंत क्रोधे भरयेवुं,
अतिकीपवाणुं.
अतिक्रूर पु. स्त्री. (क्रूरा वक्रा-अतिक्रूरा) ज्योतिषशास्त्र
प्रसिद्ध, वक्रगतिने धामेल भंगण शनि वगेरे
तंत्रशास्त्रोक्त-मंत्र-भेद-यथा-
-त्रिंशदक्षरको मन्त्रस्त्रयस्त्रिंशदथापि वा ।
अतिक्रूरः स विज्ञेयो निन्दितः सर्वकर्मसु ॥
अतिक्रूर त्रि. (अतिशयेन क्रूरः) अत्यंत क्रूर.
अतिगण्ड पु. (गण्डमतिक्रान्तः) ते नामनी अक योग
ज्योतिषशास्त्रप्रसिद्ध, मोट्टुं गुमडुं.
अतिगण्ड त्रि. (गण्डमतिक्रान्तः) मोटा गुमडावाणुं,
अतिगन्ध पु. (अतिशयो गन्धो यस्य) थंपानुं आड.
अतिगन्ध त्रि. (अतिशयो गन्धो यस्य) अत्यंत गंधवाणुं,
गंधक.
अतिगन्धालु पु. (अतिगन्धः मत्वर्थे आलुच्) अक
ज्ञतनी वेलो.
अतिगव त्रि. (अतिक्रान्तां गां बुद्ध्या वा वाचम्)
अत्यंत मूर्ख, अवर्षनीय, तदन जड.
अतिगर्व पु. (अतिशयेन गर्वः) अत्यंत गर्व.
अतिगर्वित त्रि. (अत्यन्तं गर्वितः) अत्यंत गर्ववाणुं,
घणुं अभिमानी.
अतिगर्हित त्रि. (अतिशयितं गर्हितम्) अत्यंत निन्देल,
अतिनिंद.
अतिगह्वर त्रि. (अतिक्रान्तो गह्वरम्) दुर्बोध, अतिगडन.
अतिगुण पु. (अतिशयितो गुणः) अतिशय विनय,
शांति वगेरे सारा गुण.
अतिगुण त्रि. (अतिक्रान्तो गुणम्) गुण विनानुं, नकामुं.
अतिगुप्त त्रि. (अतिशयितो गुणो यस्य) उत्तम गुणवाणुं.
अतिगुप्त त्रि. (अत्यन्तं गुप्तम्) अत्यंत छानुं.
अतिगुरु त्रि. (अतिशयित गुरुः) अत्यंत मोट्टुं, अत्यंत
वजनवाणुं कोई द्रव्य.
अतिगुरु पु. (अतिशयितः गुरुः) अतिपूज्य अवा गुरु.
अतिगुहा स्त्री. (अतिक्रान्तो गुहाम्) पृश्निपर्णी, पीठवज
नामनी वनस्थिति.
अतिगो स्त्री. (गामतिक्रम्य तिष्ठति) अत्यंत सुंदर गाय.

અતિગ્રહ ત્રિ. (અતિશયિત: ગ્રહો જ્ઞાનં યસ્ય) પોતાપોતાનો વિષય ગ્રહણ કરનાર જ્ઞાનેન્દ્રિય, પોતાપોતાનાં વિષયમાં કુશળ કર્મેન્દ્રિય.

અતિગ્રહ ત્રિ. (અતિક્રાન્તો ગ્રહમ્) અત્યંત દુર્બોધ.

અતિગ્રહ પુ. (અતિશયિતો ગ્રહો જ્ઞાનમ્) જ્ઞાનેન્દ્રિયો-સ્પર્શ, રસ વગેરેનું સમ્યગ્ જ્ઞાન, સારું જ્ઞાન, સાચું જ્ઞાન આગળ વધી જવું, બીજાઓને પાછળ પાડી દેવા.

અતિઘ્ની સ્ત્રી. (અતિશયેન હન્તિ દુ:ખમ્ હન્ ટક્) દુ:ખ વગરની, એક પ્રકારની સુખાવસ્થા.

અતિચમૂ ત્રિ. (ચમૂમતિક્રાન્ત:) સેનાઓ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર.

અતિચર ત્રિ. (અતિ ચર્ અચ્) ઓળંગનાર, ઘણું પરિવર્તનશીલ, ક્ષણભંગુર.

અતિચરા સ્ત્રી. (અતિક્રમ્ય સ્વસ્થાનં સરોડન્તરં ગચ્છતિ ચર્ અચ્ ટાપ્) પશ્ચિની, સ્થલ પશ્ચિની, પશ્ચચારિણી લતા.

અતિચાર પુ. (અતિક્રમ્ય ચાર: રાશ્યન્તરગણનમ્) ૧. મયાદાને ઓળંગી જવું તે, આગળ વધી જવું. અતિક્રમણ. ૨. જયોતિ:શાસ્ત્રમાં પોતાપોતાનાં ભોગકાળનું ઉલ્લંઘન કરી ભૌમાદિ પાંચ ગ્રહોનું બીજી રાશિમાં જવું તે.

અતિચારિન્ ત્રિ. (અતિ ચર્ ણિન્) ૧. ઓળંગીને જનાર, અતિશય જનાર, અતિચારવાળો ગ્રહ વગેરે.

અતિચ્છત્ર પુ. (અતિક્રાન્ત: છત્રં તુલ્યાકારેણ) એક જાતનું સ્થૂલ તૃણ, કુકુરમુતા.

અતિચ્છત્ર સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તશ્ચછત્રમ્) છત્રરહિત.

અતિચ્છત્રક પુ. (અતિક્રાન્તશ્ચછત્રમ્ સ્વાર્થે કન્) એક જાતનું જલતૃણ, એક જાતનું સ્થૂલતૃણ.

અતિચ્છત્રા સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તા છત્રમાકારેણ) એક જાતનું શાક.

અતિચ્છન્દસ્ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: છન્દ: વેદોડમિપ્રાયો વા) વેદોક્ત કર્મરહિત, વેદના અભિપ્રાયને ઓળંગનાર.

અતિચ્છન્દસ્ ન. (અતિક્રાન્ત: છન્દ: વૃત્તાનુ-સારિવર્ણવિન્યાસભેદમ્) છંદ:શાસ્ત્રનું ઉલ્લંઘન કરીને મૂકેલો અક્ષર વિન્યાસ.

અતિજગતિ ત્રિ. (જગતીં ભુવનમતિક્રાન્ત:) જગતને ઓળંગનાર, જગતની બહાર રહેલ.

અતિજગતી સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તા જગતીમ્) બાર અક્ષરવાળા જગતીછન્દને ઓળંગીને તેર અક્ષરના એક ચરણવાળો તે નામનો છન્દ.

અતિજન ત્રિ. (જનમતિક્રાન્ત:) જે ચઢિયાતો ન હોય તે.

અતિજવ ત્રિ. (અતિશયિતો જવો યસ્ય) ઘણા વેગવાળું.

અતિજવ પુ. (અતિશયિત: જવ:) અતિશય વેગ.

અતિજાગર પુ. (અતિશયિત: જાગરો યસ્ય) એક જાતનું પક્ષી, નીલ કોંચ.

અતિજાગર ત્રિ. (અતિશયિત: જાગરો યસ્ય) ઘણું જાગવાવાળું.

અતિજાત પુ. (અતિશયિત: જાત: અતિક્રાન્તો જનક વા) જાતિ, અથવા પિતા કરતાં અધિક સંપત્તિ અથવા યશ મેળવનાર.

અતિજાત ત્રિ. (જાતિમતિક્રમ્ય જાત:) ભિન્નજાતીય, વિજાતીય.

અતિડીન ન. (અતિક્રાન્તં ડીનમ્) પક્ષીઓનું અત્યંત ઊંચે ઊડવું, અત્યંત લાંબી ગતિ.

અતિતમામ્ અવ્ય. (અતિ તરપ્ આમુ) અત્યંત ઊંચે.

અતિતરામ્ અવ્ય. (અતિ તરપ્ આમુ) અત્યંત, ઉચ્ચતર.

અતિતાર ત્રિ. (અતિશયિત: તાર:) મોટી વગેરેનું અત્યંત શુદ્ધપણું, અત્યંત મોટા શબ્દવાળું.

અતિતાર પુ. (અતિશયિત: તાર:) ઘણો જ ઊંચો અવાજ

અતિતીક્ષ્ણ ત્રિ. (અતિશયેન તીક્ષ્ણ:) અત્યંત તીક્ષ્ણ, અતિ ઉગ્ર, અતિ તેજસ્વી.

અતિતીક્ષ્ણ પુ. (અતિશયેન તીક્ષ્ણ:) શરગવો.

અતિતીવ્ર ત્રિ. (અતિશયિત: તીવ્ર:) અતિ ઉગ્ર, અત્યંત તીક્ષ્ણ.

અતિતીવ્રા સ્ત્રી. (અતિશયિતા તીવ્રા) ગંડ દૂર્વા.

અતિતૃષ્ણા સ્ત્રી. (તૃષ્ણામતિક્રમ્ય) લાલચુવેડા, અત્યંત લાલચ, લાલસા.

અતિતેજસ્ સ્ત્રી. ચૌદસની રાત્રિનું નામ છે.

અતિથિ પુ. (અતિ ગચ્છતિ, ન તિષ્ઠતિ, અત્ ઇથિન્) ૧. પરીણી, મહેમાન, અભ્યાગત, ૨. રામચંદ્રનો પૌત્ર કુશનો પુત્ર.

અતિથિધર્મ પુ. (અતિથે: ધર્મ:) આતિથ્ય કરવાનો અધિકાર, અતિથિ સત્કાર.

અતિથિપૂજન ન. (અતિથે: પૂજનમ્) અતિથિ પૂજા, સત્કાર, આતિથ્ય ક્રિયા, અતિથિની સેવા.

અતિથિપૂજા સ્ત્રી. (અતિથે: પૂજા) ઉપરનો જ અર્થ

અતિદાત્ પુ. ન. (અતિશયિત: દાતા) અત્યંત દાન આપનાર.

અતિદાત્રી સ્ત્રી. (અતિશયિતમ્ દાનં યસ્યા:) દાન કરનારી.

અતિદાન ન. (અતિશયિતં દાનમ્) અત્યંત દાન, અત્યંત ઉદારતા.

અતિદાહ પુ. (અતિશયિત: દાહ:) મોટી બળતરા, ઘણો જ દાહ.

અતિદિષ્ટ ત્રિ. (અતિ દિશ્ ક્ત) અતિદેશનો વિષય, પૂર્વમીમાંસમાં - અતિદેશો નામ ઇતરધર્મસ્ય ઇતરસ્મિન્ પ્રયોગાય આદેશ: ।

અતિદીપ્ય પુ. (અતિ દીપ્ યત્) લાલચિત્રાનું ઝાડ.

અતિદુષ્ણમા સ્ત્રી. (અતિશયિતં દુ:સ્સહમ્) જૈનસિદ્ધાન્તમાં દુષ્ણમ દુષ્ણમ નામે અવસર્પિણી કાલનો છટ્ટો અને ઉત્સર્પિણીનો પહેલો આરો.

અતિદુસ્સહ ત્રિ. (અતિશયિત દુસ્સહમ્) અત્યંત દુઃખે ખમાય તેવું.

અતિદેવ પુ. (અતિક્રાન્તો દેવાન્) સર્વ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ રુદ્ર દેવ.

અતિદેશ પુ. (અતિ દિશ્ ઘજ્) અતિદેશ, હસ્તાંતરણ, સમર્પણ, સોંપી દેવું તે, સ્વવિષયનો અતિક્રમ કરીને બીજા વિષયોમાં જે ઉપદેશ તે અતિદેશ, અન્યત્ર લાગુ થનારી ક્રિયા, સાદૃશ્યના કારણે થતી પ્રક્રિયા. તે અતિદેશ પાંચ પ્રકારનો હોય છે. ૧. શાસ્ત્રાતિદેશ, ૨. કાર્યાતિદેશ, ૩. નિમિત્તાતિદેશ, ૪. વ્યપદેશાતિદેશ. ૫. રૂપાતિદેશ. આ અતિદેશ પ્રાય: વૈદિક કર્મમાં, વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રમાં અને લૌકિક વ્યવહારમાં વપરાય છે.

અતિદ્વય ત્રિ. (દ્વયમતિક્રાન્ત:) બંનેથી ચઢિયાતો, અદ્વિતીય, અનુપમ, અજોડ- ધિયા નિબદ્ધેયમતિદ્વયી કથા બંને (વાસવદત્તા અને બૃહત્કથા)થી ય ચઢિયાતી.

અતિધન્વન્ પુ. (અત્યુત્કૃષ્ટં ધનુર્યસ્ય) અપ્રતિદ્વંદ્વી, અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ ધનુષ્યવાળો, અગર યોદ્ધો.

અતિધૃતિ સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તા ધૃતિમ્) ઓગણીસ અક્ષરના ચરણવાળો એક છંદ.

અતિધૃતિ ત્રિ. (અતિક્રાન્તો ધૃતિ-ધૈર્યમ્) ધૈર્ય અથવા સંતોષને ઓળંગનાર.

અતિનિદ્ર ત્રિ. (અતિશયિતા નિદ્રા યસ્ય વા અતિક્રાન્તા નિદ્રા યસ્ય) લાંબી નિદ્રાવાળું, નિદ્રા રહિત.

અતિનિદ્ર અવ્ય. (નિદ્રા સંપ્રતિ ન યુજ્યતે) નિદ્રાને અયોગ્ય સમય.

અતિનિદ્રા સ્ત્રી. (અતિશયિતા નિદ્રા) અત્યંત ઊંઘ, ઊડીને આગળ નીકળવું, ઉપેક્ષા ભૂલ, અત્યંત અધિક સીમાથી બહાર જવું તે.

અતિનુ ત્રિ. (અતિક્રાન્તો નાવમ્) વહાણમાંથી ઊતરેલ. વહાણમાંથી ભૂમિ ઉપર આવેલો.

અતિનો ત્રિ. (અતિક્રાન્તો નાવમ્) ઉપરનો જ અર્થ.

અતિપતન ન. (અતિ પત્ લ્યુટ) ઓળંગવું તે.

અતિપત્તિ ત્રિ. (અતિ પત્ ક્તિન્) પાયદળ સેનાને ઓળંગી ગયેલ, સમય વીતી જવો. અસફળ કાર્ય પૂરું ન થાય તે.

અતિપત્તિ સ્ત્રી. (અતિ પત્ ક્તિન્) ઓળંગવું, અનુત્પત્તિ, અસિદ્ધિ.

અતિપત્ર પુ. (અતિવૃહત્ પત્રં યસ્ય) એક જાતનું ઝાડ, હસ્તિકંદ.

અતિપથ પુ. (અતિશયિત: સુન્દર: પન્થા:) સુંદર માર્ગ, સત્યંથ-સારો માર્ગ.

અતિપથિન્ પુ. (અતિશયિત: સુન્દર: પન્થા:) અતિ સુંદર માર્ગ, સારો માર્ગ.

અતિપદ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: પદં ચરણમ્) વૃત્ત અને ચરણને ઓળંગેલ - અતિપદા ગાયત્રી, અતિપદા જગતી.

અતિપન્ન ત્રિ. (અતિ પદ્ ક્ત) ઓળંગેલ.

અતિપરિચય ત્રિ. અધિક પરિચય, ઘનિષ્ટતા.

અતિપરોક્ષ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: પરોક્ષમ્) પ્રત્યક્ષ અથવા કોઈ પણ પ્રત્યક્ષનો વિષય.

અતિપાત પુ. (અતિક્રમ્ય પાત: ગતિ: અતિપત્-ઘજ્) ઉલ્લંઘન, (સમય) વીતી જવો, ભૂલ, ઉપેક્ષા, નિયમ અથવા પ્રથાઓને ઓળંગવી તે.

અતિપાતકન. (અતિશયિત પાતકમ્) મોટું પાપ, વ્યભિચાર.

અતિપાતક ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: પાતકમ્) પુણ્યશાળી, પાપને ઓળંગનાર.

અતિપાતિન્ ત્રિ. (અતિ પત્ ણિચ્ ણિનિ) ગતિમાં આગળ નીકળનાર, ક્ષિપ્રતર.

અતિપાત્ય ત્રિ. (અતિ પત્ ણિચ્ યત્) સ્થગિત કરવા યોગ્ય, વિલંબ કરવા યોગ્ય.

અતિપ્રબન્ધ ત્રિ. (અતિશયિત: પ્રબન્ધ:) અત્યંત લગાતાર, તદન લાગેલું.

અતિપ્રગે અવ્ય. (અતિ+પ્ર+ગૈ+કે) અત્યંત પ્રાત:કાળ, પરોઢ.

અતિપ્રમાણ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: પ્રમાણમ્) ઘટિત હોય તેથી વધારે પ્રમાણવાળું.

અતિપ્રમાણ ન. (અતિશયિતં પ્રમાણમ્) અત્યંત મોટું માપ, મોટું પ્રમાણ.

અતિપ્રવૃદ્ધ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત પ્રવૃદ્ધમ્) અત્યંત પ્રમાણ ઉપરાંત વધેલું.

અતિપ્રવૃદ્ધ ત્રિ. (અતિશાયિપ્ત પ્રવૃદ્ધમ્) અત્યંત વધેલું.
અતિપ્રશ્ન પુ. (અતિક્રમ્ય મર્યાદામ્ પ્રશ્નઃ) મર્યાદાને
 ઓળંગીને પ્રશ્ન, સારો ઉત્તર આપ્યા છતાં ફરી ફરી
 પૂછવું તે, ઈંદ્રિયાતીત સત્યતાના વિષયમાં પ્રશ્ન, મૂંગા
 કરવા માટે તર્કહીન પ્રશ્ન.

અતિપ્રસક્તિ સ્ત્રી. (અતિ પ્રસજ્ઞ્ ક્તિન્) અત્યંત
 આસક્તિ અથવા ન્યાયશાસ્ત્રની રીતે અલક્ષ્યમાં
 લક્ષણનું જવું તે, ધૃષ્ટતા, નિયમનો નકામો વિસ્તાર,
 પ્રપંચ, ઘનિષ્ટ સંપર્ક.

અતિપ્રસજ્ઞ પુ. (અતિ પ્ર સજ્ઞ-ઘજ્) ઉપરનો અર્થ
 જુઓ અતિવ્યાપ્તિ.

અતિપ્રસજ્ઞ ત્રિ. (અતિક્રાન્તઃ પ્રસજ્ઞમ્) પ્રસંગને
 ઓળંગનાર. અલમતિપ્રસજ્ઞેન - મુદ્રા.

અતિપ્રસિદ્ધ ત્રિ. (અતિ પ્રસિધ્-ક્ત) અતિ વિખ્યાત,
 સારી રીતે શણગારેલ.

અતિપ્રૌઢ ત્રિ. (અતિશયિતઃ પ્રૌઢઃ) અતિગંભીર, પ્રૌઢ,
 પીઢ.

અતિપ્રૌઢા સ્ત્રી. (અતિશયિતા પ્રૌઢા) જેનો વિવાહકાળ
 વ્યતીત થઈ ગયો હોય તેવી મોટી થયેલ સ્ત્રી.

અતિબલ ત્રિ. (અતિશયિતં બલં યસ્ય) અત્યંત બલવાળો,
 શક્તિશાળી, અજોડ યોદ્ધો.

અતિબલ ન. (અતિશયિત બલમ્) ૧. ઘણું જોર, સામર્થ્ય,
 ૨. ઘણી સેના.

અતિબલા સ્ત્રી. (અતિશયિત બલં યસ્યાઃ) ૧. તે નામની
 એક ઔષધિ, ૨. વિશ્વામિત્રે રામને આપેલી એક
 અસ્ત્રવિદ્યા.

અતિબાલ ત્રિ. (અતિશયિતઃ બાલઃ) અત્યંત બાલક.

અતિબાલા સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તો બાલામ્ બાલ્યાવસ્થામ્)
 બે વર્ષની બાળકી, કન્યા, અગર ગાય.

અતિબ્રહ્મચર્ય પુ. (અતિક્રાન્તો બ્રહ્મચર્યમ્) સ્ત્રીનો સંગ
 કરનાર, બ્રહ્મચર્યનો ત્યાગ કરનાર.

અતિભવ ત્રિ. (અતિ ભૂ ગિચ્ અચ્) ઉત્કૃષ્ટતા.

અતિભાર પુ. (અતિશયિતો ભારઃ) અત્યંત ભાર, અત્યંત
 ગૌરવ, વેગ. -સા મુક્તકળં વ્યસનાતિભારાત્ ચકન્દ-
 રઘુ. ૧૪/૬૮

અતિભારગ પુ. (અતિભારેણ વેગેન યચ્છતિ ગમ્-ડ)
 ખચ્ચર.

અતિમી સ્ત્રી. (અતિભિખેતિ અસ્યાઃ દર્શનાત્) ૧. વજ્રના
 જવાલા, વીજળી, ૨. અત્યંત બીક.

અતિભૂમિ સ્ત્રી. (અતિશયિતા ભૂમિમર્યાદા) અતિ મર્યાદા,
 અધિકપણું, પરાકાષ્ટા, ઊંચે સ્વરે.

અતિભૂમિ ત્રિ. (ભૂમિં મર્યાદામતિક્રાન્તઃ) બેહદ, હદ
 ઉપરાંતનું, સાહસિકતા, અનુચિતતા ઔચિત્યની
 સીમાને ઓળંગવી તે.

અતિભૂત ત્રિ. (અતિ ભૂ ક્ત) સંભાળથી પોષેલ.

અતિભોજન ન. (અતિશયિતં ભોજનમ્) હદ ઉપરાંત
 ખાવું તે.

અતિમજ્જલ્ય પુ. (અતિમજ્જલાય હિતમ્) બીલીનું ઝાડ.

અતિમજ્જલ્ય ત્રિ. (અતિમજ્જલાય હિતમ્) અતિ મંગલજનક.

અતિમતિ સ્ત્રી. (અતિશયિતા મતિઃ) અહંકાર, અત્યંત
 ગર્વ.

અતિમત્યં-માનુષ ત્રિ. અતિમાનવ.

અતિમર્યાદ ત્રિ. (અતિક્રાન્તો મર્યાદામ્) મર્યાદાને ઓળંગી
 જનાર, અત્યંત, બેહદ, હદ ઉપરાંતનું.

અતિમર્યાદ અ. (અતિક્રાન્તો મર્યાદામ્) હદ ઉપરાંત,
 બેહદ.

અતિમાત્ર ત્રિ. (અતિક્રાન્તઃ માત્રામ્) માત્રાથી અધિક,
 અતિશય, અત્યંત જેનું જરાયે સમર્થન ન કરી શકાય.

અતિમાત્ર ન. (અતિશયિતતા માત્રા પ્રમાણં યસ્ય) મોટા
 પ્રમાણવાળું, અતિશય.

અતિમાત્રશસ્ અવ્ય. (અતિમાત્ર+શસ્) ઘણું ઘણું, અત્યંત
 અત્યંત.

અતિમાન પુ. (અત્યન્તઃ માનઃ) અત્યંત અભિમાની.

અતિમાન ત્રિ. (અતિક્રાન્તો માનમ્) પ્રમાણથી અધિક.

અતિમાનુષ ત્રિ. (અતિક્રાન્તો માનુષં ચરિત્રમ્) મનુષ્યને
 અયોગ્ય દિવ્ય કર્મ વગેરે, દિવ્યરૂપ વગેરે.

અતિમાય ત્રિ. (અતિક્રાન્તો માયામ્) માયાથી તદન
 મોકળું, માયા રહિત.

અતિમિત્ર ન. (અત્યન્તં પરમં મિત્રમ્) પરમ મિત્ર.

અતિમુક્ત ત્રિ. (અતિશયિતં મુક્તઃ) પૂર્ણરૂપે મુક્ત,
 નિર્વાણમુક્તિને પામેલ.

અતિમુક્ત પુ. (અતિક્રાન્તો મુક્તામ્ શૌભ્રયાત્) માધવી
 લતા, એક જાતનું ઝાડ, મોટીઓની માળાથી વધીને.

અતિમુક્તક ત્રિ. (અતિમુક્ત કન્) નિર્વાણ- મુક્તિવાળું,
 અતિશય છૂટું.

અતિમુક્તક પુ. (અતિમુક્ત કપ્) એક જાતનું ઝાડ,
 તાડનું ઝાડ.

अतिमुक्ति स्त्री, (अत्यन्ता मुक्तिः) १. अत्यंत मुक्ति,
तदन छूटकारो, २. तत्त्वज्ञान पक्षी प्राप्त धर्तु विदेह
डेवत्य, ३. वेदमां दशविलो शरीरत्याग.
अतिमृत्यु पु. (अतिक्रान्तो मृत्युम्) भोक्ष.
अतिमैथुन न. (अत्यन्तं मैथुनम्) अत्यंत मैथुन, पोतानी
शक्ति उपरांत स्त्रीसंग.
अतिमोद त्रि. (अतिशयितः मोदः) धक्षा उर्धवाणुं.
अतिमोदा स्त्री. (अतिशयितो मोदः गन्धो यस्याः)
नवमद्विक्रम वता.
अतिरंहस् त्रि. (अतिशयितो रंहः यस्मिन्) अत्यंत
स्कृतिवाणो, वेगीवो.
अतिरक्त पु. (अत्यन्तो रक्तः) धक्षा लाल रंगवाणुं,
अत्यंत रक्तवर्ष.
अतिरक्त त्रि. (अत्यन्तरक्तः अनुरागयुक्तो वा) अत्यंत
लाल रंगवाणुं, अति स्नेहवाणुं.
अतिरथ पु. (अतिक्रान्तो रथं रथिनम्) अेक अश्वोऽ
योद्धे, पोतानी रथमां बेसीने युद्ध करे ते, -अतिरथिन्.
अतिरमस त्रि. वेगधी जवुं, भारे उलयल
अतिरसा स्त्री. (अतिशयितो रसो यस्याः) वनस्पति,
रसना-आसन नामनी वनस्पति.
अतिराज त्रि. (अतिक्रान्तो राजानम् टच्) राजानुं उल्लंघन
करनार.
अतिराजन् पु. (अतिशयितो पूजितो राजा) उत्कृष्ट
पूज्य राजा, राजधीये थडियातो.
अतिरात्र पु. (अतिशयिता रात्रिः अस्त्यर्थे अच्) अेक
रात्रिमां थई शके तेवो यश, ज्योतिष्योम यज्ञानो
अेक भाग, मध्य रात्रि.
अतिरि न. (अतिक्रान्तं रायं क्लीबत्वात् ह्रस्वः) धननुं
उल्लंघन करनार, धनरहित कुण वगेरे.
अतिरिक्त त्रि. (अति+रिच्-क्त) भाडी, शून्य, अधिक,
अत्यंत भिन्न, श्रेष्ठ.
अतिरिक्त न. (अति रिच् क्त) अधिकपक्षुं, अत्यंत.
अतिरुच् पु. (अतिक्रान्तो रुचम्) जनुदेश, स्त्रीओनी
साधणनो प्रदेश.
अतिरुच स्त्री. (अतिशयिता रुक्) अतिशय कांतिवाणी
स्त्री.
अतिरुच त्रि. (अतिक्रान्तो रुचम्) कांतिने ओणंगनार
अतिरुक्ष त्रि. (अतिशयितः रुक्षः) अत्यंत लूधुं, स्नेह
वगरनुं.

अतिरुक्ष पु. (अतिशयितः रुक्षः) स्नेह वगरनुं कांग
धान्य, कोहरा वगेरे.
अतिरुक्ष त्रि. (अतिक्रान्तो रुक्षम्) अत्यंत स्निग्ध.
अतिरूप पु. (अतिक्रान्तो रूपम्) उपरहित, परमेश्वर.
अतिरूप त्रि. (अतिक्रान्तो रूपम्) शुक्लादि उपडीन
वायु वगेरे अथवा अत्यंत उपवाणुं.
अतिरूप न. (अतिशयितं रूपम्) सुंदर उप.
अतिरेक पु. (अति रिच् घञ्) अधिकपक्षुं, गौरव,
मडता, प्रधानपक्षुं, भेद, अत्यंत.
अतिरेकिन् त्रि. (अति-रिच्-णिनि) धक्षुं ज अधिक.
अतिरोग पु. (अतिशयितो रोगः) क्षय रोग.
अतिरोग त्रि. (अतिशयितो रोगो यस्य) अति रोगवाणुं.
अतिरोधान न. (न तिरोधानम्) प्रकाश, आविर्भाव,
व्यवधाननो अभाव, प्रगट.
अतिरोमश पु. (अतिशयितं रोम अस्त्यर्थे श) जंगली
बकरो, मोठो वानर.
अतिरोमश त्रि. (अतिशयितं रोम अस्त्यर्थे श) अत्यंत
रुवांटावाणुं, बहु वाणवाणुं.
अतिरोहित त्रि. (न तिरोहितः) प्रकाशित, आविर्भूत,
स्कृट.
अतिलङ्घन न. (अति लङ् ल्युट्) १. अधिक उपवास
करवा, २. अतिक्रमश.
अतिलङ्घिन् त्रि. (अति लङ् णिनि) लूधी करनार.
अतिलुब्ध त्रि. (अतिशयितः लुब्धः) अत्यंत बोली.
अतिलोभ पु. (अतिशयितो लोभः) अत्यंत वीभ.
अतिलोमश पु. (अतिशयितं लोभ अस्त्यर्थे श) वनमां
उत्पन्न थयेल बकरो, मोठो वानर.
अतिलोमश त्रि. (अतिशयितं लोभ अस्त्यर्थे श) अत्यंत
रुवांटावाणुं
अतिलोमशा स्त्री. (अतिशयितं लोम अस्त्यर्थे श)
नीलवुहा शब्द जूओ.
अतिवक्तृ त्रि. (अति वच् तृच्) अत्यंत बोधनार,
बहु बोधनार, वाराण, अति मडान वक्ता.
अतिवक्र त्रि. (अतिशयितं वक्रम्) अत्यंत कुटिल, धक्षुं
वांङुं.
अतिवक्र पु. (अतिशयितं वक्रम्) ज्योतिषशास्त्रमां
कक्षा प्रमाझे मंगण वगेरे पांथ शब्द.
अतिवयस् त्रि. (अतिक्रान्तो वयः) १. काणकुत अवस्था
ओणंगनार, वृद्धवस्थाने प्राप्त थयेल, अत्यंत वृद्ध,
२. पक्षीने ओणंगनार.

अतिवर्णाश्रमिन् पु. (अतिक्रान्तो वर्णानाश्रमिणश्च) ब्राह्मणप्रादि वर्णधी तथा ब्रह्मचर्यादि आश्रमधी त्मिन्, आत्मशानी.

अतिवर्तन् न. (अतिवृत्-ल्युट्) अधिकपशुं, प्रधानपशुं, भेद, क्षम्य अपराध, सामान्य गुणो, दंडधी मुक्ति.

अतिवर्तन् त्रि. (अतिवृत्-ल्युट्) छवनना उपायनो त्याग करनार.

अतिवर्त्तिन् त्रि. (अति वृत्-णिनि) अतिशय आगण थावनार, पार करनार, भीजानी आगण नीकणनारो, आगण वधनार, ओणंगनार.

अतिवर्त्तुल पु. (अतिशयितः वर्त्तुलः) वटाझा.

अतिवर्त्तुल त्रि. (अतिशयितः वर्त्तुलः) अत्यंत वर्त्तुल, अत्यंत गौणकारवाणुं.

अतिवाद (अति वद् घञ्) भडु भोलवुं, कठोर वाक्य, अप्रिय वचन, गाण देवी ते, धिक्कार.

अतिवादिन् त्रि. (अति वद् णिनि) अधा करतां अत्यंत भोलनार, सर्वना मतनुं जंडन करीने पोताना मतनुं स्थापन करनार.

अतिवाह पु. (अतीत्य देहमन्यदेहे वाहः) अेक शरीरनो त्याग करीने भीजा शरीरमां छवने लई जवो ते, वितावनार, भूष परिश्रम करवो अगर त्पार उपाउवो ते, छूटकारो पामवो.

अतिवाहक पु. (अतीवह ण्वुल) अेक शरीरनो त्याग करी भीजा शरीरमां छवने लई जनार ते नामनी देवजाति, सूक्ष्म शरीर.

अतिवाहक स्त्री. (अतिवह णिच् ण्वुल) अतिवाड करानार, अतिव्यापक.

अतिवाहिक त्रि. (अतिवाह अस्त्यस्य ठन्) अतिवाडने योग्य-अतिवाड शब्दोमां कक्षा प्रभाशे सूक्ष्म शरीर.

अतिवाहित त्रि. (अति वह णिच् क्त) ओणंगेव, रद करेव.

अतिवाह्य त्रि. (अतिवह णिच् कर्मणि यत्) अतिवाडने योग्य, काण वगेरे ओणंगवा योग्य.

अतिविकट पु. (अतिशयेन विकटः) अत्यंत विकट.

अतिविकट त्रि. (अतिशयेन विकटः) दुष्ट डाथी.

अतिविकट त्रि. (अतिक्रान्तो विषम्) विषनुं अतिकमण करनार, अत्यंत जेरी.

अतिविषा स्त्री. (अतिक्रान्ता विषम्) अतिविषनी कणी, अतिविषनी देव-लता.

अतिवृत्त त्रि. (अतिक्रम्य वर्तते, वृत् क्त) अतिशयित ओणंगेव.

अतिवृत्ति स्त्री. (अति वृत् क्तिनि) ओणंगवुं, आगण वधवुं, अत्यंत कदेश.

अतिवृत्ति त्रि. (अति वृत् क्तिनि) आछविकानो त्याग करनार.

अतिवृद्ध त्रि. (अत्यन्तं वृद्धं) अत्यंत वृद्धिवाणुं, अत्यंत वृद्ध, घशुं वृद्ध.

अतिवृद्ध पु. तंत्र शास्त्रोक्त, अेक मंत्रनो भेद जेम डे-चतुःशतं समारभ्य षाषड्वर्णसहस्रकम् ।

अतिवृद्धः स मन्त्रस्तु सर्वशास्त्रेषु वर्जितः ॥

अतिवृद्धा स्त्री. (अत्यन्तं वृद्धा) घास वगेरे थावी न शके तेवी गाथ, अत्यंत धरडी.

अतिवृष्टि स्त्री. (अति वृष् क्तिन्) अत्यंत वरसाद, धान्यनो नाश करनार उपद्रव, ऋतुसंबंधी छ विपत्तिओमांनी अेक.

अतिवेग पु. (अतिशयितः वेगः) अत्यंत वेग.

अतिवेगित त्रि. (अतिवेगो जातोऽस्य इत्तच्) जेने अत्यंत वेग थयो डोय छे ते, अत्यंत वेगवाणुं.

अतिवेध पु. (अत्यन्तो वेधः) अत्यंत संबंध, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध वेध.

अतिवेल त्रि. (अतिक्रान्तो वेलाम्) मर्यादानुं उल्लंघन करनार, दरिया वगेरेनो कांठो डितरी जनार, वेण वटावनार, डद उपरांत.

अतिवेल अल्य. (अतिक्रान्तो वेलाम्) अत्यंत, अधिक, नकाभुं, सीमा विनानुं, अत्याधिकताधी, ऋतु विनानुं.

अतिवोढ् त्रि. (अति वह् तृच्) अत्यंत वडन करनार, अत्यंत पडोथाउनार.

अतिव्यथन न. (अतिव्यथ् णिच् ल्युट्) अत्यंत दुःख देवुं.

अतिव्यथा स्त्री. (अतिशयिता व्यथा) अत्यंत पीडा.

अतिव्यय त्रि. (अतिशयितो व्ययः) अत्यंत जर्थ, डद उपरांत जर्थ.

अतिव्याप्ति स्त्री. (अतिशयेन लक्ष्यमलक्ष्यं चाविशिष्य व्याप्तिः-व्यापनम्) १. लक्षणनुं अलक्ष्यमां जवुं, अे नामनो लक्षणदोष २. कोई नियम अगर सिद्धांतनो अनुचित विस्तार, ३. प्रतिज्ञामां अनभिप्रेत वस्तुने भेगवी लेवी, ४. जे लक्षण नुजब न आववी जेईअे ते वस्तुओ पण जेना इणस्वरूपे संमिदित थई जय, ५. लक्षणा त्रण दोषोमांथी अेक.

अतिशक्ती पु. (अतिक्रान्ता शक्तीम्) ते नामनो अेक वृत्, पंटर अक्षरना यरशवाणो अेक छंद.

अतिशक्ति स्त्री. (अतिशयिता शक्तिः) अत्यंत शक्ति,
अत्यंत सामर्थ्य, अत्यंत बल, अधिक वीर्य.
अतिशक्ति त्रि. (अतिशयिता शक्तिर्यस्य वा अतिक्रान्तः
शक्तिम्) सामर्थ्यंनु उल्लंघन करना, अत्यंत
शक्तिवाणुं.
अतिशय पु. (अति शीङ् अच्) अधिकपक्षुं, अतिरेक,
प्रमुपत्ता, उत्कृष्टता.
अतिशय त्रि. (अतिक्रान्तः शयम्-हस्तम्) क्षाथनुं उल्लंघन
करना, अतिशय वेगवाणुं.
अतिशय त्रि. (अतिशयं अस्त्यर्थे अच्) अतिशयवाणुं,
द्वार, व्यापार.
अतिशयन न. (अति शी भावे ल्युट्) अतिशयपक्षुं,
अधिकपक्षुं, आगण वधना, बहुलता.
अतिशयालु त्रि. (अति शी ल्युट्) आगण वधनुं अग्नर
यदियाती प्रवृत्तिवाणो.
अतिशयित त्रि. (अति शीङ् क्त) अधिक, ओणगेवुं.
अतिशयिन् (अति+शी+इनि) अतिशय युक्त, श्रेष्ठ,
सुंदर.
अतिशयोक्ति स्त्री. (अतिशयेन उक्तिनिर्देशः यत्र)-
अलंकारशास्त्र प्रसिद्ध ते नामनी अेक अलंकार,
अतिशय बोलवुं, वस्तुने वधारीने वचन कहेवुं.
अतिशस्त त्रि. (अतिशयेन शस्तः) अत्यंत वज्रप्रायेव,
अति उत्तम.
अतिशायन न. (अति शीङ् ल्युट्) अधिकपक्षुं, प्रकर्ष,
उत्कृष्टता, श्रेष्ठता.
अतिशीत न. (अतिशयितं शीतम्) घषुं टाढापक्षुं.
अतिशीत त्रि. (अत्यन्तं शीतम्) अत्यंत टाढुं, शीतल
स्पर्शवाणुं, ठंडुं.
अतिशेष पु. (अतिशिष्यते कर्मणि घञ्) थोडो बाकी
रहेल भाग, बचेवो भाग.
अतिशोभन त्रि. (अति शुभ् ल्युट्) अत्यंत शोभावाणुं,
श्रेष्ठ.
अतिश्रेयसि पु. (श्रेयसीमातिक्रान्तः) सर्वोत्तम स्त्रीथी
श्रेष्ठ पुरुष.
अतिश्व त्रि. (अतिक्रान्तः श्वानं बलेन पच्) बलमां
कृतरा करता अधिक, लूंड, दुकर, कृतशथीथे छीन
वगेरे.
अतिश्वन् पु. (अतिशयितः सुन्दरः श्वा) अतिसुंदर
कृतरा.

अतिष्ठा त्रि. (अतीत्य सर्वान् तिष्ठति स्था-क्विप् षत्वम्)
सर्वातीत, सर्वोत्कृष्ट, सर्वोत्तम.
अतिसञ्चय पु. (अतीत्य आवश्यककृत्यं संचयः) अत्यंत
संग्रह, भोटी संघरी.
अतिसन्ध त्रि. (अतिक्रान्तः सन्धां मर्यादां वा) संधान
विनानुं, मर्यादाने ओणंगनार.
अतिसन्धान न. (अति संधा ल्युट्) असत्य, ठगबाछ,
दगो, कपट, ठगाई वगेरे.
अतिसन्धेय त्रि. (अतिकष्टेन सन्धेयः संयोज्यो वा)
कष्टथी जेनुं संधान थाय ते, दुःखे करीने जेनी संयोग
थई शके ते.
अतिसन्ध्या स्त्री. (अत्यासन्ना सन्ध्या यस्थाः) संध्या
काणनी नखकनी समय, काण.
अतिसर त्रि. (अति सृ-अच्) वटीने जनार, आगण
जनार, नायक.
अतिसर्ग पु. (अति+सृज्-घञ्) दान, भरख मुजब कर
अेवी अनुज्ञा आपवी ते, स्वीकारवुं ते.
अतिसर्ग त्रि. (अतिक्रान्तः सर्गम्) नित्य, मुक्ति, सृष्टिने
ओणंगनार.
अतिसर्जन न. (अति सृज् ल्युट्) दान, अतिशय दान,
वध, मारी नापवुं, विप्रदंभ उदारता, दानशीलता,
वियोग.
अतिसर्व त्रि. (अतिक्रान्तः सर्वान्) सर्वातीत, सर्वने
ओणंगनार, सर्वाधिक, सर्वोत्तम, सर्वश्रेष्ठ.
अतिसंस्कृत त्रि. (अत्यन्तः संस्कृतः) अत्यंत संस्कारी.
अतिसान्तपन न. (अतिक्रान्तः सान्तपनम्) ते नामनुं
अेक व्रत.
अतिसाम्य न. (अत्यन्तं साम्यम्) अत्यंत समपक्षुं.
अतिसाम्या स्त्री. (अत्यन्तं साम्यं मधुनाऽस्याः)- जेठीमध.
अतिसायम् अव्य. (अत्यासन्तं सायं यस्य) सायंकाण
समीपनी काण.
अतिसार पु. (अतिसारयति मलम् द्रवीकृत्य) अतिसार
रोग, मरडानी साथे दस्त थाय ते.
अतिसारकिन् त्रि. (अतिसार इनि कुक् च) अतिसार
रोगवाणो.
अतिसारिन् पु. (अत्यन्तं सारयति मलम् अति सृ
णिनि) अतिसारना दईवाणुं.
अतिसृज्य त्रि. (अति सृज् क्यप्) त्याग करवालायक,
सरजवायोग्य.

અતિસૃષ્ટ પુ. (અતિ સૃજ્ ક્ત) આપેલ દીધેલ, પ્રેરિત, સરજેલ.
 આતિસૌરભ પુ. (અતિશયિતં સૌરભં યસ્ય) અત્યંત સુગંધવાળો આંબો.
 અતિસૌરભ ત્રિ. (અત્યન્તં સૌરભમ્) અત્યંત સુગંધી.
 અતિસૌરભ ત્રિ. (અત્યન્તં સૌરભમ્) સુગંધીવાળી વસ્તુ માત્ર.
 અતિસૌહિત્ય ન. (અત્યન્તં સૌહિત્યમ્) અત્યંત તૃપ્તિ.
 અતિસ્તુતિ સ્ત્રી. (અતિ સ્તુ ક્તિન) ગુણ નહિ છતાં ગુણ ગાઈ વખાણ કરવાં તે.
 અતિસ્નેહ ત્રિ. (અતિશયિત: સ્નેહમ્) અત્યંત અનુરાગ, બુરાઈની આશંકામાં પ્રવીણ.
 અતિસ્પર્શ ત્રિ. (અતિશયિત: સ્પર્શમ્) અર્ધસ્વર અને સ્વરોને માટેની પારિભાષિક શબ્દ.
 અતિસ્ફિર ત્રિ. (અતિશયિત: સ્ફિર:) અત્યંત સ્ફુરતાવાળું, અતિશય વૃદ્ધ.
 અતિહસિત ન. (અતિ હસ્ ક્ત) ઊંચેથી તાણીને હસવું તે, ખડખડ હસવું.
 અતિહસ્તિ (નામધાતુ) હાથ વડે ફેંકવું અથવા હાથ વડે જવું.
 અતિહાસ ન. (અતિ હસ્ ઘજ્) ખડખડ હસવું, અત્યંત હસવું તે.
 અતીક્ષ્ણ ત્રિ. (ન તીક્ષ્ણ:) તીક્ષ્ણ નહિ તે, કોમળ.
 અતીક્ષ્ણ ન. (ન તીક્ષ્ણ:) તીક્ષ્ણતાનો અભાવ.
 અતીત ત્રિ. (અતિ ઇન્ ક્ત) પાર ગયેલ, સમાપ્ત થયેલ, અતિકાંત, આગળ વધનાર, વીતેલું, મરી ગયેલ.
 સંખ્યામતીત: કે સંખ્યાતીત: ન ગણાય તેવું.
 અતીન્દ્ર પુ. (અતિક્રાન્તં ઇન્દ્રં ગુણૈઃ) વિષ્ણુ.
 અતીન્દ્ર ત્રિ. (અતિક્રાન્તં ઇન્દ્રં ગુણૈઃ) ઈંદ્ર કરતાં અધિક ગુણવાન.
 અતીન્દ્રિય ત્રિ. (અતિક્રાન્તમિન્દ્રિયમ્) ઈંદ્રિયોથી અગ્રાહ્ય અપ્રત્યક્ષ બ્રહ્મ પ્રધાન અગર પ્રકૃતિ આત્મા કે પુરુષ, વગેરે.
 અતીન્દ્રિયત્વમ્ ન. (અતીન્દ્રિયસ્ય ભાવ:) અતિ ઈંદ્રિયપણું-ઇન્દ્રિયજન્યલૌકિકપ્રત્યક્ષાવિષયત્વમ્, યથા-કાલ:
 અતીન્દ્રિયગુણત્વમ્ ન. (અતીન્દ્રિયસ્ય ગુણત્વમ્) અતીન્દ્રિયનું ગુણત્વ, ન્યાયમતે- લૌકિકપ્રત્યક્ષાવિષય-ગુણત્વ-સાક્ષાદ્ વ્યાપ્ય જાતિમત્ત્વમ્ સા ચ જાતિ: અદૃષ્ટત્વાદિ.

અતીવ અવ્ય. (અતિ ઇવ) ઘણું જ, બહુ, ખૂબ, અત્યંત, અધિક.
 અતીસાર પુ. (અતિસારયતિ મલમ્ દ્રવીકૃત્ય) અતિસાર નામનો રોગ, મરડાની સાથે દસ્ત થાય તે.
 અતુક્ત ત્રિ. (ન તુક્ત:) ઊંચું નહીં તે.
 અતુલ પુ. (નાસ્તિ તુલા શુભ્રપુષ્પમસ્ય) તિલક વૃક્ષ.
 અતુલ ત્રિ. (નાસ્તિ તુલા યસ્ય) જેનું તોલ ન થઈ શકે તેવું પરાક્રમ વગેરે, પુષ્કળ, અનુપમ, અજોડ, અતુલનીય.
 અતુલ્ય ત્રિ. (ન તુલ્ય:) તુલ્ય નહીં તે, અસમાન.
 અતુષ ત્રિ. (નાસ્તિ તુષો યસ્ય) ખાંડવા વગેરેથી ફોતરાં વિનાનું કરેલ ધાન્ય વગેરે.
 અતુષાર ત્રિ. (નાસ્તિ તુષાર:) જે ઠંડું ન હોય.
 અતુષ્ટિકર ત્રિ. (ન તુષ્ટિકર:) અસંતોષકારક, સંતોષ નહીં કરનાર.
 અતુહિનરશ્મિ પુ. (ન તુહિન: રશ્મિર્યસ્ય) સૂર્ય.
 અતુહિનરશ્મિ પુ. (ન તુહિન: રશ્મિ:) ઊનાં કિરણો, ઉષ્ણ, ઉગ્ર કિરણ.
 અતૂત્તુજિ પુ. (ન તુજ્-કિ દ્વિત્વદીર્ઘે) અદાતા.
 અતૂર્ત ત્રિ. (ન તૂર્યતે તૂરો હિંસાયામ્ ક્ત ઇદિત્વાદિઙ્ ન) અહિંસિત, નહીં મારેલ.
 અતૃણાદ ત્રિ. (ન તૃણમત્તિ, અદ્ અણ્) ઘાસ નહીં ખાનાર, માત્ર દૂધથી જ પોષવા યોગ્ય ગાયનો નાનો વાછરડો.
 અતૃણ્યા સ્ત્રી. (નાસ્તિ તૃણ્યા-તૃણાનાં સમૂહ:) થોડું સરખું ઘાસ.
 અતૃદિલ પુ. (ન તૃદ્યતે વધ્યતે ત્દ કિલ્ચ) નાશ, ચૂરો કરવાને અયોગ્ય, પર્વત.
 અતૃપ્ત ત્રિ. (ન તૃપ્ત:) અતૃપ્ત.
 અતૃપ્તિ સ્ત્રી. (ન તૃપ્તિ:) તૃપ્તિનો અભાવ, સંતોષનો અભાવ.
 અતૃપ્તિ ત્રિ. (નાસ્તિ તૃપ્તિર્યસ્ય) તૃપ્તિ વિનાનું, સંતોષ વિનાનું.
 અતેજસ્ ન. (ન તેજ:) ૧. તેજનો અભાવ, અંધકાર, છાયા, ધૂંધળું, ૨. દુર્બલ, ૩. નકામું.
 અતેજસ્ ત્રિ. (નાસ્તિ તેજો યસ્ય) તેજ વિનાનું અતેજસ્ક.
 અતેજસ્વિન્ ત્રિ. (ન તેજસ્વી) તેજસ્વી નહિ તે.
 અત્ક ન. (અત્+ક્ત) શરીરનો અવયવ.
 અત્ક ત્રિ. (અતતં સતતં ગચ્છતિ) મુસાફર, વટેમાર્ગુ.

અત્તવે, અવ્ય. (અદ્ તુમર્યે તવેઈ) ખાવાને, ભક્ષણ કરવાને.

અત્તા સ્ત્રી. (અતતિ સતતં સમ્બધ્નાતિ અત્ તક્ ટાપ્ ઇડભાવઃ) માતા, મા.

અત્તિ સ્ત્રી. (અત્ વિતન્ સ્વાર્યે કન્ ચ) નાટકમાં સ્ત્રીની સામુ, મોટી બહેન.

અત્તિકા સ્ત્રી. (સ્વાર્યે કન્) ઉપરનો જ અર્થ જુઓ મા, માતા.

અત્ત પુ. (અદ્ તૃષ્) પરમેશ્વર.

અત્ત ત્રિ. (અદ્ તૃષ્) ભક્ષણ કરનાર, ખાનાર.

અત્ત ન (અતતિ સતતં જયપરાજયાવત્ર અત્-ન) યુદ્ધ.

અત્તુ પુ. (અત્-નુ) વાયુ, વા, પવન, સૂર્ય.

અત્તુ ત્રિ. (અત્-નુ) મુસાફર, સતત ચાલનાર.

અત્ય પુ. (અત્ યત્) જલદી જનાર ધોડો.

અત્યગ્નિ પુ. (અતિશયિતઃ અગ્નિમ્) પાચનશક્તિની અધિકતા.

અત્યગ્નિષ્ટોમ પુ. (અતિક્રાન્તોઽગ્નિષ્ટોમમ્) તે નામનો એક યજ્ઞ, જ્યોતિષ્ટોમ યજ્ઞનો બીજો ભાગ.

અત્યઙ્કુશ પુ. (અતિક્રાન્તોઽઙ્કુશમ્) અંકુશને ન ગાંઠનાર હાથીની જેમ નિરંકુશ, વશમાં રહેવાને અર્થોગ્ય.

અત્યઙ્ગુલ ત્રિ. (અતિક્રાન્તોઽઙ્ગુલિં તત્ પરિમાણમ્) આંગળીના પ્રમાણથી અધિક.

અત્યજનીય ત્રિ. (ન ત્યજનીયઃ) ન તજવાલાયક.

અત્યધ્વન્ પુ. (અતિક્રાન્તઃ અધ્વાનમ્) સારો રસ્તો.

અત્યધ્વન્ ત્રિ. (અતિક્રાન્તોઽધ્વાનમ્) માર્ગને ઓળંગી ગયેલો મુસાફર.

અત્યન્ત ન. (અતિક્રાન્તો ઽન્તં સીમામ્) અતિશય, અત્યંત.

અત્યન્ત ત્રિ. (અતિક્રાન્તો ઽન્તં સીમામ્) છેડા વિનાનું, અત્યંત, અધિક, બહુ મોટો, બહુ બલવાન.

અત્યન્ત અવ્ય. (અતિક્રાન્તો ઽન્તં સીમામ્) નાશ રહિત, અમાપ, ઘણું વધારે, હંમેશાં માટે, આજીવન.

અત્યન્તકોપન ત્રિ. (અત્યન્ત કુપ્ લ્યુટ્) ઘણા ક્રોધવાળું.

અત્યન્તગામિન્ ત્રિ. (અત્યન્તં ગમ્ ગિનિ) અત્યંત જનાર, બહુ ચાલનાર.

અત્યન્તનિર્વૃત્તિ સ્ત્રી. (અત્યન્તા નિર્વૃત્તિઃ) મોક્ષાવસ્થા, દુઃખનો અત્યંત અભાવ.

અત્યન્તસંયોગ પુ. (અત્યન્તેન સાકલ્યેન સંયોગઃ) ઘણો જ સંબંધ, સતત સંબંધ, વ્યાપ્તિ.

અત્યન્તસુકુમાર પુ. (અત્યન્તં સુકુમારઃ) કાંગનું વૃક્ષ.

અત્યન્તાભાવ પુ. (અન્તમતિક્રાન્તઃ અભાવઃ) નિત્ય અભાવ, ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક અભાવ.

અત્યન્તિક અવ્ય. (અત્યન્તં અન્તિકમ્) અત્યંત પાસે.

અત્યન્તિક ત્રિ. (અત્યન્ત ક ઠન્) અતિશય ગમન કરનાર, ચંચળતાથી જનાર લક્ષ્મી વગેરે, બહુ સમીપ રહેલ, દૂર રહેલ, અત્યંત સામીપ્ય વ્યવધાન રહિત પડોશ.

અત્યન્તીન ત્રિ. (અત્યન્તં ગામો અત્યન્તં-ચ) અતિશય વેગે ગમન કરનાર.

અત્યમ્લ પુ. (અતિશયિતઃ અમ્લો રસઃ યસ્ય) આંબલીનું ઝાડ.

અત્યમ્લ ત્રિ. (અતિશયિતઃ અમ્લઃ) ઘણું જ ખાટું, ઘણી જ ખાટી કોઈ પણ વસ્તુ.

અત્યમ્લપર્ણી સ્ત્રી. (અત્યમ્લં પર્ણં યસ્યાઃ) ઘણાં ખાટાં પાંદડાંવાળું વન, બીજોરાનું ઝાડ.

અત્યમ્લા સ્ત્રી. (અતિશયિતા અમ્લા) જંગલી બીજોરાનું ઝાડ.

અત્યય પુ. (અતિ ઇન્ અચ્) વિનાશ, અભાવ, અતિક્રમ, દોષ, ગુનો, સજા, ઓળંગીને જવું, કષ્ટ, દુઃખ, અવસાન, મૃત્યુ, ગેરહાજરી, અંતર્ધાન, ભય, ધા.

અત્યય ત્રિ. (અતિ ઇન્ અચ્) વિલંબને નહિ સહન કરનાર.

અત્યયિક ત્રિ. (અત્યય ઠક્, સ્ત્રી. ક્ત્રી.) ૧. નાશકારી, સર્વનાશકર, ૨. પીડાકારક, અશુભસૂચક, ૩. અત્યંત આવશ્યક, અપરિહાર્ય.

અત્યયિત ત્રિ. (અત્યય ઇતચ્) ૧. વધેલો, આગળ નીકળી ગયેલો, ૨. ઓળંગેલ, ૩. જેના ઉપર અત્યાચાર કરવામાં આવ્યો છે.

અત્યયિન્ ત્રિ. (અતિ ઇ ગિનિ)વધનારો, આગળ નીકળનારો.

અત્યર્થ ન. (અતિક્રાન્તમર્થમ્) અતિશય, ઘણું મોટું.

અત્યર્થ ત્રિ. (અતિક્રાન્તમર્થમ્) અતિશયવાળું.

અત્યર્થ અવ્ય. (અતિક્રાન્તમર્થમ્) વસ્તુનો અભાવ.

અત્યલ્પ ત્રિ. (અતિશયિતો ઽલ્પઃ) ઘણું જ થોડું, અતિ અલ્પ, બહુ સૂક્ષ્મ.

અત્યજ્ઞન ન. (અતિશયિતમજ્ઞનમ્) અતિ ભોજન, ઘણું જમવું તે.

અત્યષ્ટિ સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તા અષ્ટિમ્) સત્તર અક્ષરના ચરણવાળો એક છંદ.

અત્યહ ત્રિ. (પ્રાદિ સમાસ) નિયત અવધિમાં એક દિવસ વધુ રહેનારો.

અત્યાકાર પુ. (અતિશયિત: આકાર:) મોટો આકાર, મોટું શરીર.

અત્યાકાર પુ. (અતિશયેન આકાર:) તિરસ્કાર, કલંક, નિંદા.

અત્યાકાર ત્રિ. (અતિશયિત: આકારો યસ્ય) મોટા શરીરવાળું, મોટા આકારવાળું.

અત્યાગ પુ. (ન ત્યાગ:) ત્યાગનો અભાવ.

અત્યાગિન્ ત્રિ. (ન ત્યાગી) ત્યાગી નહિ તે, કર્મનાં ફળની આશા રાખી કામ કરનાર.

અત્યાચાર પુ. (અતિ આ ચર્ ઘજ્) માન્ય આચારો અને રૂઢિઓમાં અનુચિત આચરણ, ઘણું આચરણ, ધર્મથી ઊલટું આચરણ.

અત્યાચાર અવ્ય. (અતિ આ ચર્ ઘજ્) આચારનું ઉલ્લંઘન.

અત્યાજ્ય ન. (ન ત્યક્તું શક્યમ્) નહિ ત્યાગ કરવા યોગ્ય, ત્યાગ કરવાને અશક્ય.

અત્યાદાન ન. (અતિશયિતમાદાનમ્) અતિશય પ્રહણ કરવું તે, ઘણું જ લેવું.

અત્યાદિત્ય ત્રિ. (પ્રાદિ સ.) સૂર્યની જ્યોતિથી અધિક ચકચકિત-

અત્યાદિત્યં હૃતવહમુષ્ઠે સંભૃતં તદ્દિ તેજ: । - મેઘ.

અત્યાધાન ન. (અતિ+આ+ધા+લ્યુટ્) ઓળંગવું તે, હરકોઈ સંબંધ, ઉપર સ્થાપવું તે.

અત્યાધાન ન. (અતિક્રમ્ય જ્યેષ્ઠમાધાનમ્) મોટાને મૂકીને અગ્નિનું આધાન કરવું તે.

અત્યાધાન અવ્ય. (અતિક્રમ્ય જ્યેષ્ઠમાધાનમ્) અગન્યાધાનનો ત્યાગ કરવો.

અત્યાનન્દા સ્ત્રી. (પ્રા. સ.) મૈથુન પ્રતિ ઉદાસીનતા.

અત્યાય પુ. (અતિ અય્ ઘજ્) ઓળંગવું, અતિશય લાભ.

અત્યાય ત્રિ. (અતિ અય્ ઘજ્) લાભનો ત્યાગ કરનાર, અધિકતા.

અત્યાયુ ન. (અતિ આ યા કુ) યજ્ઞનું એક પાત્ર

અત્યારૂઢિ સ્ત્રી. (અતિ+આ+રુહ+ક્વિત્) અત્યંત ઊંચે ચઢવું, ઘણી જ ખ્યાલિ, અત્યંત પ્રસિદ્ધિ, બહુ ઊંચી પદવી, ઉન્નતિ.

અત્યાલ પુ. (અતિ+આ+અલ્ અચ્) લાલ ચિત્રાનું ઝાડ.

અત્યાશ ત્રિ. (અતિક્રાન્તા આશા યેન) આશાને ઓળંગી જનાર.

અત્યાશા સ્ત્રી. (અતિશયિતા આશા) ઘણી જ આશા, ગેરવ્યાજબી આશા.

અત્યાશ્રમ ત્રિ. (અતિક્રાન્ત: આશ્રમમ્) સર્વ આશ્રમનો ત્યાગ કરનાર.

અત્યાશ્રમ પુ. (અતિશયિત: આશ્રમ:) જીવનનો ઉત્તમ આશ્રમ, સંન્યાસ, આ આશ્રમમાં રહેલો.

અત્યાહાર પુ. (અતિશયિત: આહાર:) અત્યંત આહાર, ઘણો જ આહાર.

અત્યાહારિન્ ત્રિ. (અતિ આ હ ણિનિ) ઘણો જ આહાર કરનાર.

અત્યાહિત ન. (અતિ+આ+ધા+ક્ત) મોટો ભય, અત્યંત બીક, દુભાગ્ય, પ્રાણની હાનિની શંકા થાય તેવો અનર્થ, ખરાબ ઘટના, પ્રાય: આશ્ચર્યકારકરૂપમાં જેમ - હાય રે, ઉદંડ અથવા સાહસિક - ન કિમપ્ય-ત્યાહિતમ્-શ.

અત્યુક્તિ સ્ત્રી. (અતિ વચ્ ક્વિત્) અત્યંત બોલવું, અતિશયોક્તિ, નિર્ગુણ કે મૂર્ખનું ગુણી કહીને વખાણ કરવું તે.

અત્યુક્થ ત્રિ. ઉક્ત નામક સામવેદના છંદનું ઉલ્લંઘન કરનાર.

અત્યુક્થા સ્ત્રી. (અતિક્રાન્તા ઉક્થામ્) તે નામનો એક છંદ, -અત્યુક્તા .

અત્યુચ્છ્રૂત ત્રિ. (અત્યન્ત: ઉચ્છ્રૂત:) અત્યંત ઊંચું, અતિ ઉન્નત.

અત્યુત્કટ ત્રિ. (અત્યન્ત: ઉત્કટ:) અત્યંત ઉગ્ર.

અત્યુત્કૃષ્ટ ત્રિ. (અત્યન્ત: ઉત્કૃષ્ટ:) અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ, સર્વોત્તમ.

અત્યુપધ ત્રિ. (ઉપધામતિક્રાન્ત:) પરીક્ષા કરાયેલ વિશ્વાસુ. અત્યૂમશા અવ્ય. એક પ્રકારની અનુકરણ શબ્દ, હિંસા કરવી.

અત્યૂહ પુ. (અતિ ઉહ અચ્) એક જાતનું પંખી.

અત્યૂહ પુ. (અતિશયિત: ऊह:) અત્યંત તર્ક, ગહન ચિંતન-મનન, ગંભીર તર્ક કરવો તે. ૨. જલકુક્કુટ.

અત્યૂહ અવ્ય. (અતિશયિત: ऊह:) તર્ક વિતર્કનો અભાવ

અત્યૂહા સ્ત્રી. (અતિશયિત: ऊह: टाप) ૧. ગળી, ૨. કાળી નગોડ.

અત્ર અવ્ય. (इदम्-एतत् वा त्रल) ૧. અહીં, આ સ્થાને, આમાં, એમાં, ૨. આ વિષયમાં, આ બાબતે, આ સંબંધે.
 અત્ર ત્રિ. (न त्रायते केनापि नञ् त्रै क) જેનું કોઈથી રક્ષણ ન થાય તે. વ્યક્તિ દૂર હોય, પરોક્ષ હોય તો તેને માટે તત્ર ભવાન્ શબ્દ વપરાય છે.
 અત્રત્ય ત્રિ. (अत्र भवः अत्र त्यप्) આ સ્થાનનો અગર અહીંથી સંબંધ રાખનારો, આ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થયેલ, અહીંથી મળેલ, આ સ્થાનની, સ્થાનીય.
 અત્રપ ત્રિ. (नास्ति त्रपा यस्य) અવિનીત, નિર્લજ્જ, શરમ વિનાનું.
 અત્રપા સ્ત્રી. (न त्रपा) શરમનો અભાવ.
 અત્રભવત્ ત્રિ. (अत्र भू तृच्) માન્ય, પૂજ્ય, આપ, શ્રીમાન્, આદરણીય, સન્માનીય, બોલનારની સામે હાજર હોય અગર નજીક હોય તે વ્યક્તિ માટે સંકેત કરનારો અ શબ્દ છે. સ્ત્રી માટે અત્રભવતી, તત્રભવતી શબ્દો વપરાય છે.
 અત્રસ્ત ત્રિ. (न त्रस्तः) ત્રાસરહિત, નિર્ભય, ત્રાસોપાધિથી રહિત.
 અત્રાન્તરે (क्रि. वि.) આની વચ્ચે.
 અત્રાસ ત્રિ. (नास्ति त्रासो यस्य) ત્રાસ વિનાનું.
 અત્રાસ પુ. (न त्रासः) બીકનો અભાવ, ત્રાસનો અભાવ.
 અત્રિ પુ. (अद् त्रि) તે નામના એક મુનિ, જે વેદના સૂક્તોના દષ્ટા હતા.
 અત્રિજાત પુ. (अत्रेनेत्राज्जातः) ૧. ચંદ્ર, ૨. કપૂર.
 અત્રિદ્વગ્જ પુ. (अत्रेदंशो नेत्राज्जायते जन् + ड) ચંદ્ર.
 અત્રિન્ પુ. (अद् त्रिन्) તે નામનો એક મુનિ.
 અત્રિનેત્રજ (अत्रेनेत्राज्जातः) ચંદ્ર.
 અત્રિનેત્રપ્રસૂત (अत्रेनेत्राज्जातः प्रसूतः) ચંદ્ર.
 અત્રિપુત્ર (अत्रेः पुत्रः) ચંદ્ર.
 અત્રિભારદ્વાજિકા સ્ત્રી. (अत्रिभारद्वाजवंशयोर्माैथुनाज्जाता) અત્રિ અને ભારદ્વાજ મુનિના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ સ્ત્રી-પુરુષના યુગલથી ઉત્પન્ન થયેલી.
 અત્રિસંહિતા સ્ત્રી. (अत्रेः संहिता स्मृतिः) વણશ્રમમાં આચાર સમજાવનાર અત્રિ મુનિએ રચેલું એક ધર્મશાસ્ત્ર.
 અત્વરા સ્ત્રી. (न त्वरा शीघ्रम् अभावार्थे) ઉતાવળ નહિ તે.
 અત્વરુક પુ. (नास्ति त्वरुखिव मुष्टिबन्धनस्थानं यस्य) એક જાતનું યજ્ઞીય પાત્ર.

અથ અવ્ય. (अर्थ-ड पृषो. रलोपः) ૧. હવે, અહીં, આરંભ, ૨. મંગલસૂચક શબ્દ, ૩. આનન્તર્ય, ૪. પ્રકરણ, ૫. વિકલ્પ, ૬. પ્રશ્ન, ૭. પક્ષાંતર બતાવનાર, ૮. સમુચ્ચય, ૯. ત્યારે, ૧૦. તે પછી. વસ્તુતઃ અથ નો અર્થ મંગળ નથી છતાં આ શબ્દનો કેવળ ઉચ્ચાર કે સાંભળવું એ મંગલસૂચક મનાય છે. કેમકે આ શબ્દ બ્રહ્માના મુખથી નીકળ્યો મનાય છે—
 ઔંકારશ્ચાથશબ્દશ્ચ દ્વાવેતૌ બ્રહ્મણઃ પુરા ।
 કણ્ઠં મિત્ત્વા વિનિર્યાતૌ તેન માઙ્ગલિકાવુષૌ ॥
 અથકિમ્ અવ્ય. (अथ किम्) સામા માણસે કહેલું પોતાને કબૂલ છે એમ દર્શાવવા માટે વપરાતો અવ્યય સ્વીકાર, હા એમ જ, ખરેખર એમ જ.
 અથવા અવ્ય. (अथ+वा+का) પક્ષાન્તર, અથવા, કે, અધિકતર, કેમ, કદાચિત્.
 અથર્વળ પુ. (अथर्वन् + अच्) શિવ, અગ્નિ અને સોમના ઉપાસક પુરોહિત, અથવા ઋષિનાં સંતાન, બ્રાહ્મણ, અથર્વવેદનાં સૂક્ત.
 અથર્વળિ પુ. (अथर्वणि कुशलः इस्) અથર્વવેદોક્ત કર્મમાં કુશલ, બ્રાહ્મણ, પુરોહિત.
 અથર્વન્ પુ. (अथ ऋ वनिप्) તે નામના મુનિ.
 અથર્વન્ ન. (अथ ऋ वनिप्) તે નામનો એક વેદ.
 અથર્વવિદ્ ત્રિ. (अथर्व वेत्ति विद् क्विप्) અથર્વવેદ જાણનાર, અથર્વવેદના જ્ઞાનનો ભંડાર — અથર્વવિનિધિઃ
 અથર્વવેદ પુ. તે નામનો ચોથો વેદ.
 અથર્વશિખા સ્ત્રી. (अथर्वणः वेदस्य शिखा इव) અથર્વવેદનું બ્રહ્મપ્રતિપાદક તે નામનું એક ઉપનિષદ્.
 અથર્વશિરસ્ ન. (अथर्वणः शिर इव) તે નામનું અથર્વવેદનું ઉપનિષદ્, અધ્યાત્મ ગ્રંથ.
 અથર્વાક્રિરસ્ પુ. (अथर्वा च अक्रिराश्च) અથર્વજ્ઞ અને અંગિરા મુનિએ જોયેલો વેદમંત્ર.
 અથર્વાળ ન. (अथर्वन् अच् पृषो. दीर्घः) અથર્વવેદની અનુષ્ઠાન પદ્ધતિ.
 અથર્વાધિપ પુ. (अथर्वणः अधिपः) બુધગ્રહ.
 અથર્વા સ્ત્રી. (न थर्व अच् डीप्) અહિંસા.
 અથો અવ્ય. (अर्थ + डो. रलोपः) અથ શબ્દનો અર્થ જુઓ.
 અદ્ (भ्वा. पर. सेट्) અન્વતિ બાંધવું.
 દ્ (अदादि. पर. सक. सेट् अत्ति) ખાવું, ભક્ષણ કરવું, ગળી જવું, નષ્ટ કરવું.

અવંષ્ટ ત્રિ. (નાસ્તિ દંષ્ટ્રા યસ્ય) દાઢ વિનાનું, દાંત વિનાનું.
 અવંષ્ટ પુ. (નાસ્તિ દંષ્ટ્રા યસ્ય) જેની દાઢો ભાંગી ગયેલી હોય તેવી સર્પ.
 અવક્ષ ત્રિ. (ન દક્ષઃ) ડાહ્યું નહીં તે.
 અવક્ષિણ ત્રિ. (ન દક્ષિણઃ) જે યજ્ઞ વગેરેમાં પુરોહિતોને દક્ષિણા ન અપાઈ હોય તે, દક્ષિણા રહિત, ડાહ્યું અંગ, નિપુણતા વગરનું, અદક્ષ અગર અપદ્મ, મૂર્ખ, સરળ, ગેરહાજર, પ્રતિકૂળ.
 અવસ્થ ત્રિ. (શાસ્ત્રવિધિના ન દગ્ધઃ) ૧. શાસ્ત્રવિધિથી અગ્નિસંસ્કાર ન પામેલ, ૨. નહિ બાળેલું.
 અવણ્ઙ્ય ત્રિ. (ન દણ્ઙ્યઃ) ન દંડવાલાયક, શિક્ષાપાત્ર નહિ તે, દંડરહિત.
 અવત્ ત્રિ. (નાસ્તિ દન્તઃ યસ્ય) જેને દાંત નથી, દાંત રહિત.
 અવત્ત ત્રિ. (ન દત્તઃ દા ક્ત) નહિ આપેલ, જે દાન રદબાતલ કર્યું હોય તે.
 અવત્ત ત્રિ. (ન દત્તઃ દા ક્ત) ઉત્તમ રીતે ન અપાયેલું તે, ઔચિત્યપૂર્વક ન અપાયું હોય તે, જે વિવાહમાં ન અપાયું હોય તે.
 અવત્તા સ્ત્રી. (ન દત્તા) જે કન્યાનું વેવિશાળ-લગ્ન ન કર્યું હોય તે.
 અવત્તાદાયિન્ નૈ. (અવત્તમાદત્ત આ-દા+ણિનિ) નહિ આપેલું લેનાર, જેમ-ચોર.
 અવત્તપૂર્વા સ્ત્રી. (પૂર્વ અવત્તા) જેની સગાઈ ન થઈ હોય એવી કન્યા.
 અવત્ર ત્રિ. (અદ્ અત્રન્) ખાવાયોગ્ય, ભક્ષણ કરવાલાયક.
 અવદ્રઘ્ઞ્ય ત્રિ. (અમુમ્ અઞ્ઞતિ, અદસ્ અઞ્ઞ અદ્રયાગમઃ) અમુક પ્રત્યે જનાર; આને પ્રાપ્ત થનાર.
 અવદન ન. (અદ્ લ્યુટ્) ખાવું, ખોરાક.
 અવદનીય ત્રિ. (અદ્ અનીયર્) ખાવાલાયક.
 અવદન્ત પુ. (નાસ્તિ દન્તો યસ્ય) ૧. બાર આદિત્યમાંના પૂષાદેવ અવદન્તક. ૨. દાંત રહિત, ૩. જે શબ્દની અંતે અત્ અગર અ હોય.
 અવદન્ત ત્રિ. (નાસ્તિ દન્તો યસ્ય) દાંત વિનાનું, જેને દાંત ન ઊગ્યા હોય તે.
 અવદન્તક ત્રિ. (નાસ્તિ દન્તો યસ્ય કપ્) ઉપરનો અર્થ.
 અવદન્ત્ય ત્રિ. (ન દન્ત્યઃ) ૧. જેને દાંતોની સાથે સંબંધ નથી, ૨. દાંતો માટે અનુપયોગી, દાંતો માટે પુકસાનકારક.

અવલ્ક્ય ત્રિ. (દમ્મ ક્ત) અહિંસિત, નહિ મારેલ.
 અવલ્ક્યાયુ પુ. (અવલ્ક્યેન-અહિંસિતેન આ+યા-કુ) અહિંસાયુક્ત.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (ન દમ્યતે કર્મણિ યા. ક) અહિંસ્ય, નહિ મારવાલાયક.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (દમ્મ રક્ ન દમ્મ) પુષ્કળ, ઘણું, થોડું નહીં તે.
 અવલ્ક્ય પુ. (ન દમ્મઃ) દંભનો અભાવ.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (નાસ્તિ દમ્મો યસ્ય) દંભ વિનાનું.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (ન દમ્યતેડસૌ) નહિ નાથવાયોગ્ય એક વર્ષનું વાછરડું વગેરે.
 અવલ્ક્ય ન. (ન દર્શનમ્) દર્શનનો અભાવ, ન જોવાય તે લોપ, વિનાશ, ગેરહાજરી, અન્તર્ધન.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (નાસ્તિ દર્શનં યસ્ય) દર્શન વિનાનું, દષ્ટિ વિનાનું.
 અવલ્ક્ય પુ. ત્રિ. (નાસ્તિ દલં યસ્ય) પાંદડા વિનાનું એક વૃક્ષ, પાંદડા વિનાનું હરકોઈ વૃક્ષ.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (ન દલઃ ક્ષણો યસ્ય) ખંડ વિનાનું.
 અવલ્ક્ય સ્ત્રી. (નાસ્તિ દલમસ્યાઃ) એક જાતની કુંવાર.
 અવલ્ક્ય ત્રિ. (ન દસ્ ક્ષિપ્) આ, એ, અમુક.
 -ઇદમસ્તુ સન્નિકૃષ્ટં સમીપતરર્વતિ ઘંતદો રૂપમ્ ।
 અવલ્ક્ય સ્તુ વિપ્રકૃષ્ટં તદિતિ પરોક્ષે વિજાનીયાત્ ॥
 જે હાજર ન હોય અગર બોલનારની પાસે ન હોય એવી વ્યક્તિ કે વસ્તુ બતાવે તે, અહીં, સામે અર્થને બતાવે, યત્ અને તત્ અર્થમાં પણ પ્રાયઃ વપરાય છે. પરંતુ જ્યારે આ 'સંબંધવાચક સર્વનામ'ની પછી તરત વપરાય (યોડસૌ, યે અમી વગેરે) તો આનો અર્થ 'પ્રસિદ્ધ પૂજ્ય' થાય છે.
 અદાત્ ત્રિ. (ન દાત્) ૧. ન આપનાર, દાતા નહીં તે, ૨. કજૂસ, ૩. છોકરીનો વિવાહ ન કરનાર.
 અદાદિ ત્રિ. (અદ્ આદૌ યેષાં તત્) બીજા ગણના ધાતુઓનો સમૂહ, જે અદ્ શબ્દથી શરૂ થાય છે.
 અદાન ત્રિ. (નાસ્તિ દાનં યસ્ય) દાન વિનાનું.
 અદાન પુ. (નાસ્તિ દાનં યસ્ય) મંદજલ વિનાનો હાથી.
 અદાન ન. (ન દાનમ્) દાનનો અભાવ.
 અદાન્ત ત્રિ. (ન દાન્તઃ) ઈન્દ્રિયદમન નહિ કરનાર, અવિનીત.
 અદાખ્ય ત્રિ. (દમ્મ ણ્યત્ નલોપોપધાવૃદ્ધી) નહિ મારવાલાયક, અહિંસ્ય.

અદાય ત્રિ. (નાસ્તિ દાયો યેષામ્) વારસાને માટે અયોગ્ય.
 અદાયાદ ત્રિ. (ન દાયાદઃ) વારસો લેવાને અયોગ્ય,
 (ન દાયાદઃ યસ્ય) જેનો કોઈ ઉત્તરાધિકારી ન હોય.
 અદાયિક ત્રિ. (ન દાયિકઃ) વારસ વિનાનું ધન વગેરે,
 વારસા સંબંધી નહિ તે, જેનો કોઈ ઉત્તરાધિકારી ન
 હોય તે - અદાયિક ધનં રાજ્યગામિ-કાત. ઉત્તરાધિકાર
 સાથે સંબંધ ન રાખનાર.
 અદાહ્ય ત્રિ. (ન દાહ્યઃ) શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી અગ્નિ
 સંસ્કારને અયોગ્ય, ન બાળવાલાયક.
 અદાહ્ય પુ. (દગ્ધુમશક્યઃ) પરમાત્મા, જેને બાળી ન
 શકાય.
 અદિતિ સ્ત્રી. (ન દીયતે ખળ્લ્યતે બ્રહ્ત્વાત્ દા કિત્તન્)
 ૧. પૃથ્વી, ૨. વાણી, ૩. દેવોની માતા, ૪. ગાય.
 અદિતિજ પુ. (અદિતેર્જાયતે જન્ ડ) દેવ.
 અદિતિનન્દન પુ. (અદિતેર્નન્દનઃ) દેવ, દિવ્ય પ્રાણી.
 અદીન ત્રિ. (ન દીનઃ) ૧. દીન નહિ તે, ૨. કાયર નહિ
 તે.
 અદુર્ગ ત્રિ. (નાસ્તિ દુર્ગઃ) ૧. જે દુર્ગમ ન હોય, જ્યાં
 પહોંચવું મુશ્કેલ ન હોય, (નાસ્તિ દુર્ગઃ યત્ર) જ્યાં
 કિલ્લો ન હોય એવું સ્થાન.
 અદુર્ગવિષય ત્રિ. એક કિલ્લા વિનાનો દેશ.
 અદુષ્ટ ત્રિ. (ન દુષ્ટઃ) દુષ્ટ નહિ તે, દોષ રહિત.
 અદૂર ત્રિ. (નાસ્તિ દૂરમ્) જે દૂર ન હોય, નજીક,
 પડોશમાં -વસન્નદૂરે કિલ ચન્દ્રમોલેઃ । રઘુ. ૬।૩૪
 અધિક દૂર નહિ, બહુ દૂર નહિ તે.
 અદૂષિત ત્રિ. (ન દૂષિતમ્) દૂષિત નહિ તે, દોષ વિનાનું.
 અદૃશ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ દૃશ્યમ્) આંખ વિનાનું આંધળું.
 અદૃશ્ય ત્રિ. (ન દૃશ્યમ્) દૃષ્ય નહિ તે, જોવાલાયક નહિ
 તે, ન જોઈ શકાય એવું.
 અદૃશ્ય પુ. (ન દૃશ્યઃ) પરમેશ્વર.
 અદૃષ્ટ ન. (નજ્ દૃષ્ ક્ત) ભાગ્ય, નસીબ, પ્રારબ્ધ,
 નિયતિ. કર્મ-પુણ્યપાપાત્મક ભોગ્યરૂપ. 'અદૃષ્ટ'ને
 'અપૂર્વ' એમ મીમાંસકો માને છે, 'પ્રારબ્ધકર્મ' એમ
 વેદાન્તીઓ કહે છે. 'અદૃષ્ટ' એમ વૈશેષિકો માને છે,
 'ધર્માધર્મ' એમ નૈયાયિકો માને છે, 'પુણ્ય' અને
 'પાપ' એમ પૌરાણિકો કહે છે.
 અદૃષ્ટ ત્રિ. (ન દૃષ્ટમ્) ન જોયેલું, ન દેખેલ, દેવી
 વિપત્તિ, ભય વગેરે, અદૃશ્ય.
 અદૃષ્ટકર્મન્ ત્રિ. અનુભવ રહિત, અવ્યાવહારિક.

અદૃષ્ટપૂર્વ ત્રિ. (ન દૃષ્ટપૂર્વમ્) ૧. પૂર્વે કદી નહિ
 જોયેલું, ૨. નવું, ૩. અનુભવમાં ન આવેલું,
 ૪. વિચાર્યા વગરનું, ૫. અજ્ઞાત, ૬. અસ્વીકૃત,
 ૭. અનુમત નહિ તે.
 અદૃષ્ટફલ ત્રિ. જેનું પરિણામ અદૃશ્ય હોય.
 અદૃષ્ટાર્થ ત્રિ. આધ્યાત્મિક અગર ગૂઢ અર્થવાળો,
 આધ્યાત્મિક રહસ્ય.
 અદૃષ્ટિ સ્ત્રી. (નજ્ દૃષ્ કિત્તન્) દૂર દૃષ્ટિ, ક્રોધ વગેરેથી
 વાંકી નજર, દર્શનનો અભાવ.
 અદૃષ્ટિ ત્રિ. (નજ્ દૃષ્ કિત્તન્) દૃષ્ટિ વિનાનું, આંધળું.
 અદૃષ્ટિકા સ્ત્રી. (નજ્ દૃષ્ કિત્તન્) ઉપરનો અર્થ.
 અદેય ત્રિ. (ન દેયમ્) ન દેવાલાયક, ન આપવા યોગ્ય,
 દાન દેવાને અયોગ્ય, જે દેવું ઉચિત ન હોય, આવશ્યક
 ન હોય.
 અદેવ ત્રિ. (નાસ્તિ દેવઃ) ૧. જે દેવો સમાન ન હોય
 ૨. દેવરહિત, અપવિત્ર, અધાર્મિક, ૩. જે દેવતા ન
 હોય.
 અદેયદાન ન. (ન દેયં દાનમ્) ન આપવાયોગ્ય દાન.
 અદેવત્ર ત્રિ. (ન દેવાન્ ત્રાયતે પ્રીણાતિ અનેન ત્રૈ-કરણે
 ક) દેવોને પ્રસન્ન નહિ કરનાર અત્ર વગેરે.
 અદેવમાતૃક પુ. (દેવમાતૃખિન્નઃ) જ્યાં નદી વગેરેથી જ
 અત્ર પાકતું હોઈ વરસાદની જરૂર ન હોય તેવો
 દેશ. જ્યાં વરસાદ થયો ન હોય, જ્યાં વરસાદના
 દેવે માતાની જેમ દૂધ પીવડાવવા અગર પાણી
 આપવાનું કામ ન કર્યું હોય.
 -વિતન્વન્તિ ક્ષોમમદેવમાતૃકાશ્ચિરાય તસ્મિન્
 કુરવશ્ચકાસતે ! કિ. ૧।૧૭.
 અદેવયુ ત્રિ. (ન દેવં યાતિ-પ્રાપ્નોતિ) દેવોને નહિ
 પહોંચનાર, નહિ પ્રાપ્ત થનાર.
 અદેશ પુ. (અપકૃષ્ટઃ દેશઃ) નિન્દિત દેશ, અયોગ્ય
 દેશ, જ્યાં દાનાદિ વ્યર્થ થાય તેવો પ્રદેશ.
 અદેશ પુ. (નાસ્તિ દેશઃ) ૧. અયોગ્ય સ્થાન,
 ૨. ખરાબ દેશ.
 અદેશકાલ પુ. અયોગ્ય સ્થાન અને અયોગ્ય કાળ.
 અદેશસ્થ ત્રિ. અયોગ્ય સ્થાનમાં રહેલો, ઉચિત સ્થાનથી
 રહિત.
 અદૈવ ત્રિ. (દૈવં નાસ્તિ યત્ર) ભાગ્ય વિનાનું, અભાગિયું.
 અદૈવ ન. (દૈવં નાસ્તિ યત્ર) વૈશ્વદેવિક શ્રાદ્ધરહિત,
 નિત્ય શ્રાદ્ધ.

અદોષ પુ. (ન દોષઃ) ૧. દોષનો અભાવ, ત્રુટીઓથી રહિત. ૨. અશ્વિલતા અને ગ્રામ્ય વગેરે સાહિત્યના દોષોથી મુક્ત.

અદોષ ત્રિ. (નાસ્તિ દોષો યસ્ય) દોષ વિનાનું.

અદોહ પુ. (નાસ્તિ દોહો યસ્ય) દોહવા માટેનો અયોગ્ય સમય, ન દોહવાય તે.

અદ્ગ ન. (અદ્ ગન્) પુરોડાશ.

અદ્વા અવ્ય. (અત્ ધા ક્વિપ્) ૧. ખરેખર, ૨. સાચું, ૩. યથાર્થ ૪. અતિશય, ૫. સાક્ષાત્કાર, ૬. સ્પષ્ટ, ૭. નક્કી - વ્યાલાધિપં ચ યતતે પરિરબ્ધુમદ્વા-ભાષિ. ૧૧૫

અદ્ભુત ન. (અત્ ભા ડુતચ્) અલંકારશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ નવ રસોમાંથી તે નામનો એક રસ, આશ્ચર્ય.

અદ્ભુત ત્રિ. (અત્ ભા ડુતચ્) અદ્ભુત, અકસ્માત્ ઉત્પન્ન થનાર ઉત્પાત વગેરે, આશ્ચર્યજનક, વિચિત્ર.

અદ્ભુતસાર પુ. (અત્ ભા ડુતચ્) ખેરનો સાર, ખેરી ગુંદર.

અદ્ભુતસ્વન પુ. (અદ્ભુતઃ સ્વનો યસ્ય) મહાદેવ, આશ્ચર્યકારક શબ્દ.

અદ્ભુતસ્વન ત્રિ. (અદ્ભુતઃ સ્વનો યસ્ય) આશ્ચર્યકારક શબ્દવાણું.

અદ્મનિન્ પુ. (અદ્ મનિન્) અગ્નિ.

અદ્યર ત્રિ. (અદ્ ક્મરચ્) ખાઉધરું, અકરાંતિયું.

અદ્ય ત્રિ. (અદ્ યત્) ખાવાયોગ્ય, ભોજન, ખાવા યોગ્ય પદાર્થ.

અદ્ય અવ્ય. (અસ્મિન્નહનિ) આજ.

અદ્યતન ત્રિ. (અદ્ય ભવઃ લ્યુ તુટ્) આજનું, આજ સંબંધી, આજ થનાર. સ્ત્રી. અદ્યતની.

અદ્યતન પુ. (અદ્ય ભવઃ લ્યુ તુટ્) સૂર્યોદયથી તે સૂર્યાસ્ત સુધીનો કાળ, એક અડધી રાતથી બીજી અડધી રાત સુધીનો સમય.

અદ્યતનીય ત્રિ. (અદ્ય ભવઃ લ્યુ તુટ્ ઇંય) અદ્યતન, આજનું, આધુનિક.

અદ્યત્ત્ર ન. (અદ્ય ત્વ) આજપણું, વર્તમાનપણું.

અદ્યપૂર્વ ત્રિ. પહેલાં.

અદ્યપ્રભૃતિ અ. આજથી, આ દિવસથી લઈને.

અદ્યશ્વીન ત્રિ. (અદ્ય શ્વસ્ ચ) આજ કાલ હોનાર, થનાર.

અદ્યશ્વીના સ્ત્રી. (અદ્ય શ્વસ્ ચ ટાપ્) આજ કાલ પ્રસવ પામનારી સ્ત્રી અગર વિયાવાની તૈયારીમાં આવેલી ગાય વગેરે.

અદ્યાપિ અવ્ય. (અદ્ય-અપિ) હજુ પણ, આજ સુધી, અત્યારે નહીં, આજથી લઈને.

અદ્યવ પુ. (ન દ્રવઃ) દ્રવનો અભાવ.

અદ્યવ ત્રિ. (ન દ્રવઃ યસ્ય) દ્રવ વિનાનું દ્રવશૂન્ય.

અદ્યવ્ય ન. (અપ્રશસ્તં દ્રવ્યમ્) ખરાબ પદાર્થ, ખરાબ દ્રવ્ય, અયોગ્ય પદાર્થ, તુચ્છ વસ્તુ, નકામો પદાર્થ.

અદ્વિ પુ. (અદ્ ક્રિ) ૧. પર્વત, ૨. પર્વતનો પથ્થર, ૩. વૃક્ષ, ૪. મેઘ, ૫. વાદળ, ૬. સૂર્ય, ૭. એક જાતનું પરિમાણ, ૮. સાતની સંખ્યા.

અદ્વિકર્ણી સ્ત્રી. (અદ્વિ+કર્ણ+કીપ્) તે નામની એક વનસ્પતિ.

અદ્વિકીલ પુ. (અદ્વે: સુમેરો: કીલ ઇવ) વિષ્કભપર્વત.

અદ્વિકીલા સ્ત્રી. (અદ્વયઃ કીલા ઇવ યસ્યાઃ) પૃથ્વી..

અદ્વિજ ન. (અદ્વૌ જાયતે જનુ+ક) પર્વતમાં પેદા થનાર, ૧. શિલાજીવ, ૨. ગેરુ વગેરે.

અદ્વિજા સ્ત્રી. (અદ્વિ જનુ+ક ટાપ્) પાર્વતી.

અદ્વિતનયા સ્ત્રી. (અદ્વે: તનયા) પાર્વતી. ◦અદ્વિસુતા, - અદ્વિ-કન્યા, અદ્વિનન્દિની.

અદ્વિદ્વિષ્ પુ. (અદ્વિશ્ચ: દ્વેષ્ટિ, દ્વિષ્ ક્વિપ્) પર્વતોને તોડનાર, પર્વતનો શત્રુ ઈંદ્ર.

અદ્વિદુગ્ધ પુ. (અદ્વિભિર્ગૌર્વાભિર્દુગ્ધઃ) ૧. સોમલતા, ૨. પથ્થરોથી ઝરતી સોમ.

અદ્વિદોણિ સ્ત્રી. (અદ્વે: દ્રોણિરિવ) પર્વતની નદી.

અદ્વિનન્દિની સ્ત્રી. (અદ્વે: નન્દિની) પાર્વતી.

અદ્વિપતિ પુ. (અદ્વૌણાં પતિઃ) હિમાલય પર્વત, -અદ્વિનાથઃ, અદ્વિપતિઃ, અદ્વિરાજઃ ।

અદ્વિબર્હસ્ ત્રિ. (અદ્વે: બર્હ વ બર્હોડસ્ય) અત્યંત કઠિન.

અદ્વિસુધ્ન પુ. અત્યંત કઠિન.

અદ્વિભિદ્ પુ. (અદ્વિ મિનત્તિ મિદ્+ક્વિપ્) પર્વતોને તોડનાર, પર્વતનો શત્રુ ઈંદ્ર.

અદ્વિભૂ સ્ત્રી. (અદ્વાવપિ ભવતિ ભૂ+ક્વિપ્) અપરાજીત લતા, પાર્વતી.

અદ્વિભૂ ત્રિ. (અદ્વાવપિ ભવતિ ભૂ+ક્વિપ્) પર્વતમાં થનાર વસ્તુ માત્ર.

અદ્વિમાતૃ પુ. (અદ્વિમેઘઃ તજ્જલં મિમીતે) મા+તૃચ્) મેઘના જળને માપનાર.

અદ્વિરાજ પુ. (અદ્વિષુ રાજતે ક્વિપ્) ઉપલો શબ્દ ધુઓ.

અદ્વિરાજ પુ. (અદ્વૌણાં રાજા ટચ્) હિમાલય.

अद्रिशृङ्ग पु. (अद्रेः शृङ्गः) पर्वतनी टीच.
 अद्रिषुत पु. (अद्रिभिः ग्रावभिः सुतः अभिषुतः) पथ्यशेथी
 ऊरेलो सोम, सोमलता.
 अद्रिसंहत पु. (अद्रिभिः संहतम्-अभिषुतम्) उपरनो
 अर्थं शुभो.
 अद्रिसंहत त्रि. (अद्रिखिव संहतः कठिनः) अत्यंत कठिन,
 अतिकठिन.
 अद्रिसार पु. (अद्रेः सार इव) लोडुं, लोभंड.
 अद्रिसार त्रि. (अद्रेः इव सारोऽस्य) अति कठिन.
 अद्रिसारमय त्रि. (अद्रिसारात्मकः) अत्यंत कठिन.
 अद्रीश पु. (अद्रीणां अद्रेर्वा ईशः) १. पर्वतोनो स्वामी
 छिमावय, २. डैलासपति शंकर.
 अद्रुहन् त्रि. (नञ् द्रुह्-क्वनिप्) द्रोड नछि करनार.
 अद्रोघ त्रि. (नञ् द्रुह्-घञ्) द्रोडरछित पु द्रोडनो
 अत्माव.
 अद्रोघावित त्रि. (अद्रोघः अविता येन) द्रोड रछित,
 अद्रोडनुं रक्षाश करनार.
 अद्रोह पु. (न द्रोहः) द्रोडनो अत्माव, द्वेष रछितपशुं,
 परिमितता, मृदुता.
 अद्रय न. (न द्वयम्) बेपझानो अत्माव, अेक मात्र
 ब्रह्म अने विधनुं तादात्म्य अगार प्रकृति अने
 आत्मानुं तादात्म्य, परम सत्य.
 अद्रय त्रि. (नास्ति द्वयं द्वित्वं तज्ज्ञानं वा यस्य) १.
 सर्वात्मपक्षा वडे आत्माने जाझनार, २. ब्रह्म अने
 आत्मानो अेकताने जाझनार, अद्वितीय, अनुपम.
 अद्रय पु. (अद्रय अच्) अेक बीद, ब्रह्म अने आत्मानो
 अेकता जाझनार.
 अद्रयवादिन् पु. (अद्रयं वदति वद्+णिनि) १.
 अद्वैतवादी वेदान्ती, प्रकृति अने आत्मानुं तादात्म्य
 माननार, २. ब्रह्म अर्थना अत्मावउप सर्वज्ञानात्मक
 वस्तु माननार बीद.
 अद्रयस् त्रि. (नास्ति द्वयं द्वित्वमस्य) द्वित्व रछित,
 बेपझाथी रछित.
 अद्रयानन्द पु. (अद्रयश्चासौ आनन्दः) ब्रह्मउप आनन्द,
 अद्वैत आनंद.
 अद्रयायिन् त्रि. (अद्रयमस्त्यर्थं विनि छन्दसि दीर्घः)
 देवयान तथा पितृयान अे बे मार्गथी रछित.

अद्रयु त्रि. (द्वयं द्विप्रकारोऽस्त्यस्य) १. बे प्रकारउप
 कपटथी रछित, २. अंदर अने बडार अेक स्वउप.
 अद्धार न. (निन्दितं द्वारम्) १. जे दरवाजो न डोय,
 २. ऐसवाने नियमितउपे द्वार न डोय अेवुं गुप्त
 द्वार.
 अद्धार त्रि. (नास्ति द्वारं यस्य) १. द्वार विनानुं, २.
 उपाय वगरनुं, निरुपाय, ३. अगम्य, ४. मुश्केलीथी
 ऐसाय तेवुं, न ऐसी शकाय तेवुं.
 अद्वितीय त्रि. (द्विधा इतं भेदं गतम् द्वितं तस्य भावः
 द्वैतम् तन्नास्ति यस्य) १. सज्जतीयान्ति वेदशून्य
 परमात्मा, २. बीजाथी रछित, ३. अेकबुं, ४. सडथर
 विनानुं, ५. जेनी समान बीजुं कोई न डोय, अजोड.
 अद्विषेण्य त्रि. (न-द्वेषुं शौलमस्य द्विष् एण्यन्-किच्च)
 प्रियउप.
 अद्वेष पु. (न द्वेषः) द्वेषनो अत्माव.
 अद्वेष त्रि. (नास्ति द्वेषो यस्य) द्वेष वगरनुं, द्वेषरछित.
 अद्वेषस् त्रि. (नञ् द्विष् असुन्) द्वेषनो आश्रय नछि
 ते, द्वेष नछि करनार.
 अद्वैत न. (न द्वैतम्) १. अवेद, २. बेपझानो अत्माव,
 द्वैतनो अत्माव, ३. परब्रह्म, ४. परम सत्य या
 स्वयं ब्रह्म.
 अद्वैत त्रि. (नास्ति द्वैतं भेदो यस्य) वेदरछित, अेक
 स्वत्माव, समत्माव, अपरिवर्तनशील.
 अद्वैतवादिन् पु. (अद्वैतं वदति वद्-णिनि) वेदान्ती.
 अद्वैतसिद्धि पु. (अद्वैतस्य सिद्धिरत्र) जेभां जगत अने
 ब्रह्मना अवेदनुं वर्जन छे ते वेदान्तनुं अेक प्रकरश.
 अद्वैतसिद्धि स्त्री. (अद्वैतस्य सिद्धिरत्र) अद्वैतनी सिद्धि.
 अध अव्य. (अध् वेदे वर्णव्यत्ययः) अध शब्दनो
 अर्थं शुभो.
 अध उपासन न. मैथुन.
 अधस् अ. (अधर असि, अधरशब्दस्य स्थाने अधादेशः)
 १. नीये, तणिये, नरकना भागभां अगार निम्न
 प्रदेशीभां (अध शब्दनो अर्थं कर्तृकारक थाय छे.)
 अधःकर पु. डाय नीयेनो भाग.
 अधःकरण न. आगण वधी जवुं, डरावी देवुं, अपमान
 करवुं.
 अधःकाय पु. (अधः अधरं कायस्य) शरीरनो नाभिथी
 नीयेनो भाग, नीयलो भाग.

અધઃકાર પુ. (અધઃ તસ્ય કારઃ) ન્યૂન કરવું, તિરસ્કાર, નીચે કરવું.

અધઃકૃત ત્રિ. (અધઃ કૃ+ક્ત) નીચે નાખેલ, તિરસ્કાર કરેલ.

અધઃક્ષિપ્ત ત્રિ. (અધોમુખેન ક્ષિપ્તમ્) નીચે ફેંકેલું, નીચે મૂકેલું.

અધઃચનન ન. અંદર-અંદર સુરંગ ખોદવી.

અધઃગન્તુ પુ. ઉંદર.

અધઃપતિત ત્રિ. (અધસ્ પત્ ક્ત) નીચે પડેલું.

અધઃપુષ્પી સ્ત્રી (અધોમુખં પુષ્પં યસ્યાઃ) તે નામની એક વનસ્પતિ, અનન્તમૂલ, ગોજીહવા વગેરે નામથી પ્રસિદ્ધ એક વૃક્ષ.

અધઃપ્રસ્તર પુ. વિલાપ કરનાર વ્યક્તિઓને બેસવા માટે ઘાસનું બનેલું આસન.

અધઃશય્યા સ્ત્રી. (અધોવર્તિની શય્યા) નીચે જમીન ઉપર સૂવું તે, પૃથ્વીશય્યા.

અધઃસ્થ ત્રિ. (અધઃ તિષ્ઠતિ સ્થા-ક) નીચે રહેનાર.

અધન ત્રિ. (નાસ્તિ ધનં યસ્ય) ધન વિનાનું, દરિદ્રી, સ્વાતંત્ર્ય વગરનું.

અધમ ત્રિ. (અવ્ પાલને અમ ધાદેશઃ) નીચ, હલકું, હીણું.

અધમતા સ્ત્રી. (અધમસ્ય ભાવઃ તલ્) અધમપણું, નીચપણું.

અધમત્વ ન. (અધમસ્ય ભાવઃ ત્વ) અધમપણું, નીચપણું.

અધમભૂતક પુ. (અધમ ધૃ ક્ત કન્) ભાર ઊંચકીને આજીવિકા ચલાવનાર, મજૂર, કુલી- અધમભૂતઃ .

અધમર્ણ ત્રિ. (ઋણં અવશ્યદેયં તત્ અધમં શોધ્યં યસ્ય) કરજદાર, દેવાદાર.

અધમર્ણિક ત્રિ. (અધમર્ણ ઠન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અધમા સ્ત્રી. (અવ્ વસ્ય સ્થાને ધમાદેશઃ ટાપ્) હલકી સ્ત્રી-ગૃહસ્વામિની.

અધમાઙ્ગ ન. (અધમં અઙ્ગમ્) પગ, ચરણ.

અધમાર્થ ન. (અધમં અર્થમ્) નાભિ નીચેનો ભાગ.

અધમાર્ધ્ય ત્રિ. (અધમાર્થે ભવઃ યત્) નાભિના નીચેના ભાગમાં થનાર અથવા તેના સંબંધવાળું.

અધર પુ. (ન ધૃ અચ્) હોઠ, નીચેનો અથવા ઉપરનો હોઠ, કેવળ હોઠ.

અધર ત્રિ. (ન ધરઃ) ૧. તળિયું, ૨. નીચેનું, હલકું, ૩. નીચ, ૪. જલદી અગર વિલંબથી, ૫. ઊલટી રીતે, ૬. ઊલટસૂલટ.

અધર પુ. ન. (ન ધૃ ધરણં ધરઃ) સ્ત્રીનો ગુહ્ય ભાગ, યોનિ, સ્મરમંદિર.

અધરકણ્ઠ પુ. ડોકની નીચેનો ભાગ.

અધરપાન ન. ચુંબન, અધરોષ્ઠને પીવા તે.

અધરતસ્ અવ્ય. (અધર+તસિલ્) નીચે, તળે, તળિયે.

અધરમધુ ન. (અધરસ્ય મધ્વિવ) હોઠનો રસ, અધરનું અમૃત.

અધરસ્તાત્ અવ્ય. (અધર સપ્તમ્યર્થે અસ્તાતિ) નીચે, તળે, તળિયે, નીચેના ભાગમાં.

અધરા સ્ત્રી. (ન ધરા) નીચેની દક્ષિણ દિશા.

અધરાશ્ચ ત્રિ. (અધરાં અઞ્ચતિ ક્વિપ્) દક્ષિણ દિશામાં જનાર.

અધરાચી સ્ત્રી. (અધરાં અઞ્ચતિ હીપ્) દક્ષિણ દિશામાં જનારી સ્ત્રી.

અધરાચીન ત્રિ. (અધરાચાં ભવઃ અધરાચ્ ચ) નીચેના પ્રદેશમાં થનાર.

અધરાચ્ય ત્રિ. (અધરાચ્યાં ભવઃ, યત્) દક્ષિણ દિશામાં થનાર, નીચેની દિશામાં થનાર.

અધરાત્ અવ્ય. (અધર અસ્ત્યર્થે આતિ) નીચે, તળિયે, દક્ષિણ દિશામાં.

અધરામૃત ન. (અધરસ્ય અમૃતમ્) હોઠનો રસ, હોઠનું અમૃત.

અધરીકૃત ત્રિ. (અધર ઞ્ચિ, કૃ, ક્ત) ૧. હલકું કરેલ, ૨. તુરછકારી કાઢેલ, ૩. આગળ વધી જવું,

૪. હરાવવું, પછાડવું.

અધરીણ ત્રિ. (અધરે ભવઃ અધર+ચ) ધિક્કારેલ, તિરસ્કારેલ, નિંદિત, નીચેનું.

અધરેણ અવ્ય. (અધર ઇનપ્) ૧. નીચે, તળિયે, ૨. પાસેથી દક્ષિણ દિશા, ૩. પાસેનો દક્ષિણ દેશ.

અધરેદ્યુસ્ અવ્ય. (અધરે દિને, અધર ઇદ્યુસ્) આવતીકાલે, પૂર્વના પરમ દિવસે.

અધરોત્તર ન. (અધરશ્ચ ઉત્તરશ્ચ) ૧. ઓછાવધતું, ૨. ઊંચુંનીચું, સારું અને ખરાબ.

અધર્મ પુ. (ન ધર્મઃ) અધર્મ ધર્મનો અભાવ, પાપ, અપ્રામાણિકતા, દુષ્ટતા, અન્યાય.

અધર્મ ત્રિ. (ન ધર્મોઽસ્ય) ધર્મરહિત, અધર્મી.

અધર્મ ન. (ન ધર્મઃ) પરબલ.

અધર્મચારિન્ ત્રિ. (ન ધર્મં ચરતિ, ચર્ + ણિનિ) અધર્મનું આચરણ કરનાર, પાપ કરનાર.

अधर्मता स्त्री. (अधर्मः भावे तल) अधर्मीपणुं. - अधर्मत्व.
 अधर्मद्वार न. (अधर्मस्य द्वारम्) जैनशास्त्र प्रसिद्ध
 आश्रव द्वार, प्रश्रव्याकरणसूत्रानुं प्रथम द्वार.
 अधर्मन् त्रि. (नास्ति धर्मो यस्य) अधर्मी, क्षीणपुण्य.
 अधर्ममय त्रि. (अधर्म मयट्) धृष्ट अधर्मवाणुं, पुष्कण
 पापमय.
 अधर्मपक्ष पु. (अधर्मस्य पक्षः) अधर्म पक्ष - क्रिया-
 वादी, अक्रियावादी, अज्ञानवादी, विनयवादी वगैरे
 पापं.डी.
 अधर्मात्मन् त्रि. (अधर्मप्रधानः आत्मा यस्य) पापी,
 अधर्मी.
 अधर्मास्तिकाय पु. जैनशास्त्र प्रसिद्ध छव. अने पुद्गलनी
 स्थितिमां सहाय करनार द्रव्य, छ द्रव्यमांनुं
 अधर्मास्तिकाय नामे त्रीणुं द्रव्य.
 अधर्मिन् त्रि. (अधर्म इति) अधर्मी, पापी.
 अधर्मिष्ठ त्रि. (अधर्मिन्+इष्टन्) अत्यंत पापी, अतिशय
 पापी.
 अधर्म्यं त्रि. (न धर्माय हितं यत्) पापने उत्पन्न
 करनारुं, धर्मना डितनुं नडि ते.
 अधवा स्त्री. (न विद्यमानो धवो भर्ता यस्य) विधवा
 स्त्री.
 अधश्चर पु. (अधः खनित्वा चरति अच्) खोर.
 अधश्चर त्रि. नीचे जनार, नीचे करनार, खालनार.
 अधश्चौर पु. (अधस् चूर् अच् अण्) घरडीड खोरी
 करनारो.
 अधश्शिरस् न. (अधोवर्ति शिरः सस्य सत्वम्) नीचुं
 मस्तक.
 अधस् अव्य. (अधर असि) १. नीचे, तणे, २. पाताण.
 अधस्तन त्रि. (अधस् ल्यु तुट्) नीचे थनार, तणे
 थनार, नीचेना स्थान पर रडेनार.
 अधस्तमाम् अव्य. (अधस् तमप् आम्) धणुं ज नीचे,
 अतिशय नीचे.
 अधस्तराम् अव्य. (अधस् तरप् आम्) धणुं नीचे.
 अधस्पदम् न. (अधोवृत्तिपदं वा सत्वम्) नीचुं पणवुं.
 अधमार्गच पु. (अधा मार्गो वा क) अपामार्ग, अधाडी-
 अधेडो नामनी वनस्पति.
 अधारणक त्रि. (स्वार्थे कन्, नास्ति धारणको यस्य)
 जे लाभदायक न डोय.
 अधार्मिक त्रि. (न धार्मिकः) अधर्मी, पापी.

अधि अव्य. (न धा+कि पृषो. ह्रस्वः) औद्ययपणुं,
 अधिकार, ठिंचे, उपर, स्वपणुं, अतिशयपणुं अने
 अधिकपणुं भतावनार उपसर्ग.
 अधि पु. (न+धा+कि) मननी पीडा.
 अधिक त्रि. (अधि कन्) अधिक, वधारे, प्रमुज, मुज्य,
 असाधारण.
 अधिक न. (अधि कन्) योग्य प्रमाणाधी. वधारे, भूज.
 (समासमां संख्यानी साधे 'अधिक'नो उपयोग धाय
 छे, जेम - पञ्चाधिकं शतम् - १०० + ५ = १०५.)
 परिमाणां वधीने, अधिक संख्यावाणुं.
 अधिकतम त्रि. (अधिक तमप्) अतिशय, अधिक,
 धणांमांथी ऐक, उत्कृष्ट.
 'अधिकतर' त्रि. (अधिक तरप्) बेमांथी ऐक उत्कृष्ट,
 धणुं अधिक.
 अधिकता स्त्री. (अधिकस्य भावः तल) अधिकपणुं.
 अधिकत्व न. (अधिकस्य भावः त्व) अधिकपणुं.
 अधिकमास पु. (अधिको मासः) मलमास, पुरुषोत्तम
 मडिनो, अधिक मडिनो.
 अधिकरण न. (अधि कृ ल्युट्) १. आधार
 २. व्याकरण-शास्त्र प्रसिद्ध कर्तृकर्मद्वारा क्रियाश्रय
 ऐककारक, ३. मीमांसाशास्त्र प्रसिद्ध विषय, संशय,
 पूर्वपक्ष, सिद्धांत अने निर्णय ऐवा पंचांग वाक्यनो
 समुदाय ४. डक, ५. अधिकार, ६. नियुक्ति,
 ७. संबंध-संपर्क.
 अधिकरणत्व न. (अधिकरणस्य भावः त्व) ते नामनुं
 कारक अथवा विषयताविशेष. -प्रतीतिसाक्षिकः
 स्वरूप-सम्बन्धविशेषः अथवा पंचांग ओधक वाक्य
 समुदायरूप न्यायत्व.
 अधिकरणमण्डप पु. (अधिकरणार्थमण्डपः) कथेरी,
 ओकिस, कोर्ट, न्यायमंडिर.
 अधिकरणविचाल पु. (अधिकरणस्य विचालः- अन्यथा-
 करणम्) ऐक द्रव्यने जुडी अवस्थामां मूडीने भिन्न
 भिन्न संख्यामां करवुं ते जेमके ऐक समूहना पांच
 विभाग करवा अथवा पांच विभागनो ऐक विभाग
 करवो तेने 'अधिकरणविचाल' कडेवामां आवे छे.
 अधिकरणिक पु. (अधिकरणम् धर्माधिकरणम्
 आश्रयतयाऽस्त्यस्य टन्) न्यायाधीश, टडाधिकारी,
 राजकीय अधिकारी - अधिकरणिक.

અધિકર્મન્ ન. (અધિકં કર્મ) ૧. અધિક કર્મ,
૨. શ્રેષ્ઠ કાર્ય, સુંદર કાર્ય.
અધિકર્મ (ન્) અવ્ય. (કર્મણિ ઇનિ) કર્મ ઉપર, કર્મમાં.
અધિકર્મ ત્રિ. (અધિકં કર્મ યસ્ય) અધિક કામવાળું,
અધિકારવાળું.
અધિકર્મકર ત્રિ. (અધિકં કર્મ કરોતિ કૃ+ટ) અધિક
કામ કરનાર, નોકર વગેરે.
અધિકર્મકૃત ત્રિ. (અધિકં કર્મ અધિકર્મ કૃતં યેન)
અધિક કામ કરનાર પુરુષ.
અધિકર્મિક પુ. (અધિકૃત્ય કર્મણેઽલમ્+ટન્) વેપારી
પાસેથી દાણ લેવાના કામમાં રોકેલો અધિકારી, જકાત
વસૂલ કરનાર, હટ્ટાધ્યક્ષ.
અધિકાર્જ્ઞ ત્રિ. (અધિકમ્ અજ્ઞમસ્ય) અધિક અંગવાળું,
નોદ્વહેત કપિલાં કન્યાં નાધિકાર્જ્ઞીં ન રોગિણીમ્-
મનુ. ૩૧૮
અધિકાર્જ્ઞ ન. (અધિકમજ્ઞાત્) બખ્તરધારી યોદ્ધાએ
હૃદય ઉપર બાંધેલો એક પાટો, અધિક અંગ.
અધિકામ પુ. (અધિકઃ કામઃ) અત્યંત અભિલાષ,
કામાતુર, આવેશયુક્ત.
અધિકામ ત્રિ. (અધિકઃ કામઃ યસ્ય) અત્યંત
અભિલાષવાળું.
અધિકામ (મ્) અવ્ય. (કામમધિકૃત્ય) અભિલાષમાં,
અભિલાષને લીધે.
અધિકાર પુ. (અધિ+કૃ+ઘञ्) આરંભ, હક્ક, માલિકી,
ફરજ ધર્મ, વિશેષ અધિકાર, પ્રકરણ, સંબંધ, દેખરેખ
રાખવી તે.
અધિકારવિધિ પુ. (અધિકારે ફલસ્વામ્યે વિધિવિધાનમ્)
મીમાંસામાં કહેલ એક વિધિ, પોતપોતાના કર્મમાં
વિનિયોગ, કોઈ વિશેષ કાર્ય કરવા માટે યોગ્યતાનું
કથન.
અધિકારાત્થ ત્રિ. ૫૬ ૫૨ વિરાજમાન.
અધિકારિતા સ્ત્રી. (અધિકારિણો ભાવઃ તલ્)
અધિકારીપણું.
અધિકારિત્વ ન. (અધિકારિણો ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ.
અધિકારિન્ ત્રિ. (અધિ+કૃ+ણિનિ) ૧. હકદાર,
૨. અધિકારી, ૩. સ્વામી, ૪. કર્મફળનો ભોક્તા.
(મતુપ્ - અધિકારવાન્.)

અધિકાર્થવચન ન. (અધિકાર્થસ્ય વચનમ્) સ્તુતિ કે
નિન્દારૂપ ફળવાળું અર્થવાદ વચન.
અધિકૃચ્છ પુ. (અધિકં કૃચ્છ અસ્ત્યસ્ય અચ્) તે
નામનું એક મહિનાનું વ્રત.
અધિકૃચ્છ ત્રિ. (અધિકં કૃચ્છં યસ્ય) અત્યંત કષ્ટવાળું.
અધિકૃચ્છ ન. (અધિકં કૃચ્છં) અત્યંત કષ્ટ.
અધિકૃત પુ. (અધિ+કૃ+ક્ત) અધિકારી, આવક-જાવક
તપાસનાર અધ્યક્ષ, નિયુક્ત, પદાધિકારી.
અધિકૃત ત્રિ. જેને અમુક અધિકાર સોંપેલ હોય તે,
હરકોઈ કામ ઉપર નીમેલ હોદ્દદાર.
અધિકૃતિ સ્ત્રી. (અધિ+કૃ+ક્તિન્) અધિકાર, હક્ક,
સ્વામિત્વ.
અધિકૃત્ય અવ્ય. (અધિ કૃ ક્ત્વા લ્યપ્) ઉલ્લેખ
કરીને, વિષયમાં, સંબંધમાં.
અધિક્રમ પુ. (અધિ+ક્રમ્+ઘञ्) આરોહણ, ચઢવું,
ચઢાઈ, આક્રમણ-હુમલો.
અધિક્રમણ ન. (અધિ+ક્રમ્+ત્યુટ્) આરોહણ, ઉપરનો
અર્થ.
અધિક્ષિત્ ત્રિ. (અધિ ક્ષિ ક્વિપ્ તુક્ ચ) ચારે બાજુથી
વિનાશવાળું. પુ. ચારે તરફથી ક્ષય, વિનાશ.
અધિક્ષિપ્ત ત્રિ. (અધિ ક્ષિપ્ ક્ત) સ્થાપેલું, નિંદેલું,
ફેંકેલું, તિરસ્કૃત, પ્રેરેલું, ધિક્કારેલું.
અધિક્ષેપ પુ. (અધિ ક્ષિપ્ ભાવે ઘञ्) પ્રેરણા, તિરસ્કાર,
સ્થાપન, અતિનિંદા.
અધિગત ત્રિ. (અધિગમ્ કર્મણિ ક્ત) મેળવેલું, પામેલું,
જાણેલું, શીખેલું.
અધિગમ પુ. (અધિ ગમ્ ઘञ્) જ્ઞાનપ્રાપ્તિ, સ્વીકાર,
મેળવેલું, પામેલું, નિધિ વગેરેની પ્રાપ્તિ તે અધિગમ
એમ વ્યવહાર જાણનારા કહે છે. વ્યાખ્યાન વગેરે
રૂપ પરોપદેશથી ઉત્પન્ન થનારું જિનેશ્વર પ્રરૂપિત
સમ્યગ્દર્શન. -અધિગમનમ્.
અધિગવ અવ્ય. (ગવિ વિભક્ત્યર્થે) ગાય બળદમાં અથવા
ગાય બળદ ઉપર.
અધિગુણ પુ. (અધિકો ગુણઃ) અધિક ગુણ.
અધિગુણ ત્રિ. (અધિકો ગુણો યસ્ય) અધિક ગુણવાળું,
અધિક ગુણવાન, યોગ્ય.
અધિગુણ ન. (અધિગતો ગુણો યેન) જેના પર દોરી
ચઢાવી છે તેવું ધનુષ.

अधिगुण अव्य. (गुणमधिकृत्य) गुणो विषे, गुणोमां.
 अधिचरण न. (अधि चर् ल्युट्) कीर्णो उपर यावुं.
 अधिजनन न. (अधि जन् ल्युट्) जन्.
 अधिजिह्वा पु. (अधिका जिह्वा यस्य) वे छलवाणी
 सधं.
 अधिजिह्विका स्त्री. (अधिरूढा जिह्विका) उपजिह्वा,
 पउछल, छलमां यतो सोज्जे.
 अधिज्य न. (अध्यारूढा ज्या यत्र) दोरी जेना उपर
 यदावी छे तेवुं धनुष.
 अधिज्योतिष अव्य. (ज्योतिषि विभक्त्यर्थे) सूर्य, तारा
 वगेरे ज्योतिषने लईने, ज्योतिषमां.
 अधित्यका स्त्री. (अधि+त्यकन्) पर्वतनी उपरनी समतल
 भूमि, ठींथी सरथी भूमि.
 अधिदन्त पु. (अध्यारूढो दन्तम्) दांत उपर ठीगेवो
 दांत.
 अधिदन्त त्रि. (अधिको दन्तो यस्य) अधिक दांतवाणुं,
 अधिदन्त अव्य. (दन्तमधिकृत्य) दांतमां, दांत विषे.
 अधिदेव पु. (अधिकृतो देवो येन) सर्व देवनी अधिप,
 परमेश्वर, अधिदेव.
 अधिदेव अव्य. (देवमधिकृत्य) देवमां, देव विषे.
 अधिदेवता स्त्री. (अधिष्ठात्री देवता) अधिष्ठाता देव,
 ईष्टदेव, रक्षक देवता. -अधिदैवत, अधिदेव.
 अधिनाथ पु. (अधिको नाथः) अधीश्वर, अधीश,
 परमेश्वर.
 अधिनाय पु. (अधि नीयते वायुना अधि+नी+घञ्)
 गंध, भो.
 अधिप पु. (अधिपाति अधि+पा-क) प्रभु, ईश्वर,
 स्वामी, राजा. -अथ प्रजानामधिपः प्रभाते । -
 रघु. २।१
 अधिपति पु. (अधिकः पतिः अधि+पा+डति वा)
 उपवो अर्थ जुओ.
 अधिपत्नी स्त्री. (अधि पति न डीप्) स्वामिनी, शासिका.
 अधिपा त्रि. (अधिपाति अधि+पा+क्विप्) अधिक
 पालक, रक्षक.
 अधिपुरुष पु. (अधिकः पुरुषः) परमेश्वर.
 अधिपुरुष अव्य. (पुरुषमधिकृत्य) परमेश्वर विषे.
 अधिपुरुष पु. (अधिकः पुरुषः) परमेश्वर.

अधिपुरुष अव्य. (पुरुषमधिकृत्य) परमेश्वरमां, परमेश्वर
 विषे.
 अधिप्रज त्रि. (अधिका प्रजा यस्य) अधिक प्रजवाणुं,
 बहु प्रजवाणुं.
 अधिप्रजा स्त्री. (अधिका प्रजा) अधिक प्रज.
 अधिभू पु. (अधि+भू+क्विप्) प्रभु, धरणी, श्रेष्ठ, प्रभुज.
 अधिभूत अव्य. (भूतेषु अधिकृत्य) पांच मडाभूतो
 विषे, प्राणी मात्र विषे, परमात्मांमां.
 अधिभोजन न. (अधिकं भोजनम्) अधिक भोजन.
 अधिमन्थ पु. (अधिकं मथ्यतेऽनेन अधिमन्थ् करणे
 घञ्) अरणीनुं लाकडुं वगेरे मंथननुं साधन.
 अधिमांस न. (अधिकं मांसमत्र) वैद्यकशास्त्रमां कडेल
 अेक प्रकारनो रोग.
 अधिमांसक पु. (अधिको मांसो यत्र) दांतनो अेक
 जातनो रोग.
 अधिमांस पु. (अधिको मांसः) मलमांस, अधिकमांस,
 पुरुषोत्तममांस.
 अधिमात्र त्रि. (अधिका मात्रा यस्य) अधिक प्रमाणावाणुं,
 अपरिमित.
 अधियज्ञ पु. (अधिकृतो यज्ञो यस्मात्) परमेश्वर, अधिक
 अंगवाणी यज्ञ, यज्ञ करनारो.
 अधियज्ञ अव्य. (यज्ञमधिकृत्य) प्रधान यज्ञ विषे, यज्ञमां.
 अधियोग पु. (अधिको योगः) ज्योतिषशास्त्रमां प्रसिद्ध
 अेक यांत्रिक योग, जे योग आववा-जवाना समये
 लेवामां आवे छे.
 अधियोध पु. (आधिक्येन युध्यति अधि-युध्+अच्)
 मछान योद्धो.
 अधियोध अव्य. (योधमधिकृत्य) योद्धा विषे.
 अधिरथ पु. (अध्यारूढं रथं रथिनम्) अतिरथ, कर्षनी
 पित्त, सारथि, अंगदेशना राजा सूतनुं नाम.
 अधिराज पु. (अधिराज् क्विप्) मोटो राजा, सम्राट
 त्रि. अधिक शोभावाणुं.
 अधिराज पु. (अधिको राजा टच्) मछान राजा, सम्राट,
 अद्यास्तमेतु भुवनेष्वधिराजशब्दः - उक्त. ६।१६.
 अधिराज्य न. (अधिकं राज्यम्) साम्राज्य, मोटुं राज्य.
 अधिराज्यभाज् पु. (अधिराज्यं भजति) मछाराज.
 अधिराष्ट्र न. (अधिकृतं राष्ट्रं यत्र) राज्य.

અધિરાષ્ટ્ર અવ્ય. (રાષ્ટ્રમધિકૃત્ય) રાજ્ય વિષે.
 અધિરૂક્મ ત્રિ. (અધિગતં રૂક્મં આખરણં યેન) જેને
 સુવર્ણનાં અલંકાર મળ્યા હોય તે માણસ.
 અધિરૂઢ ત્રિ. (અધિરૂહ કર્ત્તરિ ક્ત) ઉપર ચઢેલું,
 અત્યંત વધેલું.
 અધિરોપિત ત્રિ. (અધિરૂહ ણિચ્ પુક્ કર્મણિ ક્ત)
 અત્યંત આરોપિત.
 અધિરોહ પુ. (અધિરૂહ ઘજ્) ઉપર ચઢવું, અત્યંત
 વૃદ્ધિ.
 અધિરોહણ ન. (અધિરૂહ ભાવે લ્યુટ) ઉપર ચઢવું,
 અત્યંત વધવું.
 અધિરોહણી સ્ત્રી. (અધિરૂહ્યતે અનયા) નિસરણી,
 નિસરણીનો કઠેડો.
 અધિરોહિણી સ્ત્રી. (અધિરોહ-હિ-હીપ્) નિસરણી.
 અધિરોહિન્ ત્રિ. (અધિ રૂહ ણિનિ) ચડનારો, સવાર
 થનારો, ઉપર ચઢેલો.
 અધિલોક અવ્ય. (લોકે અ) લોકમાં સંબંધ રાખનારો,
 લોક વિષે.
 અધિવક્તૃ ત્રિ. (અધિવચ્ તૃચ્) પક્ષપાતથી બોલનાર.
 અધિવચન ન. (અધિવચ્ લ્યુટ્ વા અધિકં વચનમ્)
 પક્ષનું સમર્થન, પક્ષપાતથી કહેવું, અધિક કહેવું,
 નામ, ઉપનામ.
 અધિવચ્ચ ત્રિ. (અધ્યાવૃત્તં વચ્ચં યેન) ઉપર સ્થાપેલું,
 પહેરેલું વસ્ત્ર.
 અધિવાક પુ. (અધિ વચ્ ઘજ્) પક્ષપાતથી કહેવું,
 અધિકવચન.
 અધિવાસ પુ. (અધિ વસ્ ઘજ્) નિવાસ, વાસ, સુગંધ,
 રહેઠાણ, યજ્ઞના આરંભના અગાઉના દિવસે દેવતા
 વગેરે સ્થાપવાનું કામ તથા પૂજન વગેરે કર્મ.
 અધિવાસન ન. (અધિ વસ્ ણિચ્ લ્યુટ) ઉપરનો જ
 અર્થ.
 અધિવાસન ન. (અધિ વસ્ ણિચ્ લ્યુટ) ખુશબોદાર
 કરવું, ગંધમાલ્ય વગેરેથી સુગંધવાળું કરવું તે.
 અધિવાસિત ત્રિ. (અધિવાસ્સુરખીકરણે કર્મણિ ક્ત)
 સુગંધયુક્ત કરેલું. (અધિવાસ્ નિવાસે ણિચ્ કર્મણિ
 ક્ત) અધિવાસિત કરાયેલા દેવતા, મૂર્તિમાં દેવતાની
 પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવી વગેરે.
 અધિવાસિન્ ત્રિ. (અધિ વસ્ ણિનિ) રહેનાર, સુગંધવાળું.

અધિવાહન ન. (અધિ વહ ણિચ્ લ્યુટ) ઉપર લઈ જવું,
 રથ વગેરે વાહન.
 અધિવાહન અવ્ય. (વાહનમ્ અધિકૃત્ય) વાહનમાં, વાહન
 વિષે.
 અધિવિકર્તન ન. (અધિ+વિ+કૃત્+છેદને+ લ્યુટ)
 અત્યંત કાપવું.
 અધિવિદ્ય અવ્ય. (વિદ્યાયામ્ અધિ) વિદ્યા વિષે.
 અધિવિન્ના સ્ત્રી. (અધિ વિદ્-લાભે કર્મણિ ક્ત) જેના
 ઉપર બીજી શોક્ય લાવવામાં આવી હોય તેવી પ્રથમ
 સ્ત્રી, પ્રથમ પરણેતર સ્ત્રી.
 અધિવેત્ પુ. (અધિ વિદ્ કર્ત્તરિ તૃચ્) એક સ્ત્રી ઉપર
 બીજી સ્ત્રી પરણનાર.
 અધિવેદ અવ્ય. (વેદમધિકૃત્ય) વેદમાં, વેદ વિષે.
 અધિવેદ પુ. (અધિવિદ્ ઘજ્) એક સ્ત્રી ઉપર બીજી
 કરવી તે -અધિવેદન.
 અધિવેદનીયા સ્ત્રી. (અધિ વિદ્ લાભે કર્મણિ અનીયર્)
 એક સ્ત્રી ઉપર વિવાહ કરવા યોગ્ય બીજી સ્ત્રી.
 અધિવેદ્યા સ્ત્રી. (અધિ વિદ્ કર્મણિ યત્ ટાપ્) ઉપરનો
 જ અર્થ.
 અધિશ્રપણ ન. (અધિ શ્રા પાકે ણિચ્ પુક્ હ્રસ્વશ્ચ)
 રાંધવું, રસોઈ કરવી.
 અધિશ્રય પુ. (અધિ શ્રી અચ્) પાક, રાંધવું, રસોઈ,
 ગરમ કરવું, ઉકાળવું.
 અધિશ્રયણ ન. (અધિશ્રી લ્યુટ) ચૂલા ઉપર મૂકવું,
 ચૂલા ઉપર મૂકી રાંધવું.
 અધિશ્રયણી સ્ત્રી. (અધિ શ્રી લ્યુટ્ હીપ્) ચૂલો, સગડી
 વગેરે.
 અધિશ્રયણીય ત્રિ. (અધિશ્રયણાય હિતં છ) રાંધવાયોગ્ય
 પાત્ર.
 અધિશ્રયણીય ત્રિ. (અધિશ્રી-કર્મણિ અનીયર્)
 રાંધવાલાયક પદાર્થ વગેરે.
 અધિશ્રયિત્તવૈ અવ્ય. (અધિ શ્રા પાકે વેદે કૃત્યાર્થે
 તવૈ) રાંધવા યોગ્ય.
 અધિશ્રી ત્રિ. (અધિકા શ્રીર્યસ્ય) અત્યંત શોભાવાળું,
 અધિક સંપત્તિવાળું, સર્વશ્રેષ્ઠ, ધનાઢ્ય.
 અધિષવણ ન. (અધિષૂયતે સોમ: યત્ર-અધિ+ષૂ અધિષવે,
 આધારે લ્યુટ) સોમલતાનો રસ કાઢવાનું સાધન,
 કોઈ પાત્ર વગેરે, સ્નાન.

अधिषवण्य त्रि. (अधिषवणाय हितं यत्) सोमरस
 कढवानुं साधन-पात्र.
 अधिष्ठात् त्रि. (अधि स्था-तृच् षत्वम्) अध्यक्ष, नीमेल
 कार्यमां वाजबी अथवा गेरवाजबी थयुं छे, करायुं
 छे के नधी करायुं वगेरे जेनार, नियंता, परमेश्वर,
 ईद्रियोना अधिष्ठायक देव.
 अधिष्ठान न. (अधि+स्था ल्युट्) आधार, शङ्कर, पैदुं,
 आश्रय, वेदान्तशास्त्र प्रसिद्ध आरोपाधिकरण, प्रभाव,
 नियंतापणुं, पारो रडेदुं, पद, स्थान, निवासस्थान,
 अधिकार, शक्ति, सरकार, दृष्टांत, आशीर्वाद.
 अधिष्ठित त्रि. (अधि स्था-कर्मणि क्त) रडेदुं,
 समीपपक्षाधी योजेदुं, स्थित, लरेदुं, व्याप्त, सुरक्षित,
 सारी रीते जेयेदुं, संयावित, आदेश करायेदुं.
 अधिहरि अव्य. (हरौ अधि) हरिमां, हरि विषे, विष्णुमां.
 अधीकार पु. (अधि+कृ+घञ् = उपसर्गस्य दीर्घत्वम्)
 अधिकार शब्द जुओ.
 अधीक्षण त्रि. जेना माथे अधीक्षण देजरेभनुं कार्य
 छेय.
 अधीत न. (अधि इङ् भावे क्त) अभ्यास, अध्ययन.
 अधीत त्रि. (अधि इङ् भावे क्त) अभ्यास करेदुं,
 लक्षेव.
 अधीति स्त्री. (अधि इङ् अध्ययने क्तिन्) अध्ययन,
 परिशीलन.
 अधीतिन् त्रि. (अधितमनेन इति) जेझे अभ्यास क्यो
 छे ते, निष्ठात.
 अधीन त्रि. (अधिगतं ईनं प्रथुम्) स्वाधीन, ताबे.
 अधीनता स्त्री. (अधीनस्य भावः तल्) अधीनपणुं,
 ताबेदारीपणुं, आश्रित, निर्भर.
 अधीनत्व न. (अधीनस्य भावः त्व) अधीनपणुं,
 ताबेदारी, आश्रित, निर्भर.
 अधीयान त्रि. (अधि इङ् शानच्) अध्ययन करतो
 विद्यार्थी, वेदाभ्यासी.
 अधीर त्रि. (न धीरः) संयल, धीरज विनानुं, कायर,
 रोग वगेरेधी गभरायेदुं, व्याकुण मनवाणुं, साडस
 रडित.
 अधीरता स्त्री. (अधीरस्य भावः तल्) अधीरपणुं,
 कायरता.
 अधीरत्व न. (अधीरस्य भावः त्व) उपलो अर्थ जुओ.
 अधीरा स्त्री. (न धीरा) वीजणी, अेक नायिका.

अधीवास पु. (अधि वस् आच्छादने करणे घञ्
 शरीरने यारे तरकधी ढांकनार वस्त्र-जल्मो वगेरे.
 जुओ - अधिवास.
 अधीश त्रि. (अधिकः ईशः) सार्वभौम, राजा, यकवर्ती,
 महान राजा, प्रभु, सर्वोच्च स्वामी.
 अधीश्वर त्रि. (अधिक ईश्वरः) राजा, प्रभु, स्वामी.
 अधीष्ट न. (अधि इष् भावे क्त) सत्कारपूर्वक व्यापार,
 सत्कारपूर्वक नीमवुं, वेतन रडित, प्रार्थित.
 अधीष्ट त्रि. (अधि इष् भावे क्त) सत्कारपूर्वक योजयेदुं,
 नीमेदुं.
 अधृत त्रि. (न धृतः) नडि कपेव.
 अधुना अव्य. डाल, डमणां, डवे.
 अधुनातन त्रि. (अधुना भवः ल्युट् तुट् च) डमणां
 धनार, आधुनिक, डालनुं.
 अधुर त्रि. (नास्ति धूः चिन्ताभारो वा यस्य) भार
 वगरनुं, चिंताशून्य, निश्चिन्त.
 अधूमक पु. (नास्ति धूमो यत्र कप्) धुमाड वगरनो
 सणगतो अग्नि.
 अधृत पु. (न धृतः) कोठनाधी नडि धारण करायेव
 परमेश्वर.
 अधृत त्रि. (न धृतः) नडि धारण करेव.
 अधृति स्त्री. (न धृतिः) धारणनो अभाव, धैर्यनो अभाव,
 दडता रडित, संयमनो अभाव, दुःख.
 अधृष्ट त्रि. (न धृष्टः) लाजवाणुं, शरमाण, अडिंसित.
 अधृष्य त्रि. (न धृष्यः) जेनी अभिभव न थई शके
 तेवुं, अजेथ, दुर्धर्ष, धमंडी.
 अधृष्य त्रि. (नास्ति धृष्यं यस्य) लाजवाणुं, शरमाण.
 अधृष्या स्त्री. (न धृष्य+क्यच्+टाप्) जेमांथी डितरी न
 शकाय तेवी नडी.
 अधेनु स्त्री. (दोहनशून्या धेनुः) डोडन शून्य गाय.
 अधेय त्रि. (न धेयम्) नडि धारण करवा लायक.
 अधैर्य न. (न धैर्यम्) अधीरज, धीरजनो अभाव-
 अधीर.
 अधैर्य त्रि. (नास्ति धैर्यं यस्य) धीरज विनानुं.
 अधोऽक्ष त्रि. (अधः अक्षस्य) नीचे व्यापक.
 अधोऽशुक न. (अधरमंशुकम्) पडेरवानुं अधोवस्त्र.
 अधोऽक्षज पु. (अधस् अक्ष जन्+ड) विष्णु.
 अधोगत त्रि. (अधस् गम् क्त) नीचे गयेव, डितरेव.

અધોગતિ સ્ત્રી. (અધસ્ ગમ્ ક્તિન્) નીચે ૫૩વું, ૧૨૬ વગેરેમાં જવું.
 અધોગતિ ત્રિ. (અધ: ગતિર્યસ્ય) નીચે ૫૩વું, ૧૨૬માં જનાર.
 અધોગમિન્ ત્રિ. (અધ: ગચ્છતિ ગમ્ ણિનિ) નીચે જનાર, ૧૨૬કાંઠિ ગતિમાં જનાર.
 અધોઘન્ટા સ્ત્રી. (અધરાત્ ઘન્ટેવ તદાકારફલવત્વાત્) અઘાડો, અપામાર્ગ.
 અધોજાનુ ન. (અધરં જાનુન: પ્રથમાર્થ અસિ) ઢીંચણની નીચેનો ભાગ.
 અધોજિહ્વિકા સ્ત્રી. (અધ:-અધરા જિહ્વિકા) જીભની નીચે આવેલી ૫૩જીભ.
 અધોદારુ ન. (અધરં દારુ) લાકડાના દારુનું નીચેનું લાકડું.
 અધોદિશ્ સ્ત્રી. (અધરાદિક્) દક્ષિણ દિશા.
 અધોદૃષ્ટિ ત્રિ. (અધરસ્મિન્-અધ: દૃષ્ટિરસ્ય) નીચી દૃષ્ટિવાળું, યોગાભ્યાસ સાથે નાસિકાના અગ્રભાગને જ માત્ર જોનાર.
 અધોદૃષ્ટિ સ્ત્રી. (અધ: દૃષ્ટિ:) નીચી નજર, નીચે જોવું.
 અધોડઠ્ઠસ્ અવ્ય. (અધ: અધસ્તાત્ સામીપ્યે દ્વિત્વમ્) નીચેથી, નીચે ને નીચે, પાસેનો નીચલો પ્રદેશ.
 અધોપહાસ પુ. (અધ:-અધોમાર્ગસ્ય સ્મરમન્દિરસ્ય ઉપહાસ:) સ્ત્રીના ગુહ્ય ભાગ સંબંધી હાંસી.
 અધોબન્ધન ન. (અધસ્ બન્ધનમ્) નીચેનું બંધન.
 અધોભક્ત ન. (અધરં ભક્તં યસ્માત્) ભાતના ભોજન પછી પીવામાં આવતું પાણી.
 અધોભાગ પુ. (અધરો ભાગ:) શરીરની નીચેનો ભાગ, કોઈપણ વસ્તુનો નીચેનો ભાગ.
 અધોભુવન ન. (અધરં ભુવનમ્) ઠેઠ નીચેનું ભુવન, પાતાળ.
 અધોમુખ ન (અધ: મુખં યસ્ય) નીચે રાખેલ મોં વાળું, જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અધોમુખ નક્ષત્રો, યથામૂળ, અશ્વેષા, કૃતિકા, વિશાખા, ભરણી, મઘા, પૂર્વાભાદ્રપદ, પૂર્વાફાલ્ગુની. -અધોવદનમ્ જુઓ.
 અધોમુખા સ્ત્રી (અધ: મુખં અસ્યા:) એક જાતનું ઝાડ, (અનન્તમૂલ)
 અધોમુખી સ્ત્રી. (અધ: મુખં અસ્યા:) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.
 અધોયન્ત્ર ન. (અધ: યંત્રં) નીચેનું જંત્ર, યંત્ર.

અધોરામ પુ. (અધ: રામ:-શુક્લ:) નીચલા ભાગનો ધોળો વર્ણ.
 અધોલમ્બ: પુ. ૫૨સાળ, ઊભી સરળ રેખા.
 અધોલોક પુ. (અધ: અધરો લોક:) પૃથ્વી નીચેનો પ્રદેશ, પાતાળ.
 અધોવદન ન. (અધ: વદનમ્) નીચું મુખ.
 અધોવદન ત્રિ. (અધ: વદનમસ્ય) નીચા મુખવાળું.
 અધોવર્ણસ્ ત્રિ. (અધોગામી વર્ણ: જ્યોતિર્યસ્ય) નીચે જનારા તેજવાળું.
 અધોવાયુ પુ. (અધોગામી વાયુ:) ગુદાદ્વારથી નીકળતો વાયુ.
 અધ્યક્ષ ત્રિ. (અધિગત: અક્ષમ્) રાજાના ઉપર છત્ર ધારણ કરવા વગેરેમાં નિભાવેલું.
 અધ્યક્ષ ત્રિ. (અધિ અક્ષ અચ્) વ્યાપક, પ્રત્યક્ષજ્ઞાન.
 અધ્યક્ષ પુ. (અધિ અક્ષ અચ્) ક્ષીરિકા વૃક્ષ, અધિષ્ઠાતા, નિયંત્રા, નિરીક્ષક, પ્રધાન, મુખ્ય.
 અધ્યક્ષ ત્રિ. (અધ્યક્ષ અચ્) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનો વિષય દૃશ્ય, ગોચર.
 અધ્યક્ષર અવ્ય. (અક્ષરે અધિ) અક્ષરમાં, અક્ષર વિષે, રહસ્યમય અક્ષર- ઓમ્.
 અધ્યગ્નિ અવ્ય. (અગ્નૌ, અગ્નિ સમીપે વા) અગ્નિમાં, વિવાહ સમયની અગ્નિ પાસે, (નપું.) વિવાહના સમયે અગ્નિની સાક્ષીએ સ્ત્રીને અપાતી ભેટ.
 અધ્યચ્ ત્રિ. (અધિ અચ્ચુ ક્વિપ્) મેળવનાર.
 અધ્યઘ્ઠા સ્ત્રી. (અધિકમઘ્ઠમિવ બીજં યસ્યા:) ભોંયઆંબલી.
 અધ્યધિ અવ્ય. (અધિ અધિ) ઉપર, ઊંચે.
 અધ્યધિક્ષેપ પુ. (અધિકોડધિક્ષેપ:) અત્યંત નિંદા, ઘણો જ તિરસ્કાર, ખરાબ ગાળો.
 અધ્યધીન ત્રિ. (આધિક્યેન આધીન:) અત્યંત અધીન, ઘણું જ તાબેદાર, જેમ - દાસ, સેવક.
 અધ્યય પુ. (અધિ ઇહ્-ઇક વા ભાવે અચ્) અધ્યયન સ્મરણ, જ્ઞાન.
 અધ્યયન ન. (અધિ ઇહ્ લ્યુટ) શીખવું, જાણવું, અભ્યાસ, અધ્યયન, ગુરુના મુખના ઉચ્ચારને અનુસરતો ઉચ્ચાર. -સાર્થાક્ષરગ્રહણમિતિ મોમાંસકા:, અક્ષરમાત્રપાઠોડ-ધ્યયનમિતિ આધુનિકા: ।

અધ્યર્થ ત્રિ. (અધિકમર્થે यस્ય) અર્ધા ભાગવાળું, જેનો અર્ધો ભાગ થઈ શકે તેવી વસ્તુ, જેની પાસે વધારાનો અર્ધ ભાગ હોય તે.

અધ્યવસાન ન. (અધિ અવ સો લ્યુટ) પ્રયત્ન, દઢ નિશ્ચય, (સાહિત્યશાસ્ત્રમાં) પ્રકૃત અને અપ્રકૃત વસ્તુને એવી રીતે મેળવી દેવી જેથી તે એકરૂપ બની જાય. -નિગીર્વાધ્યવસાનં તુ પ્રકૃતસ્ય પરેણ યત્ -આવી એકરૂપતા પર અતિશયોક્તિ અલંકાર અને સાધ્યવસાનં લક્ષણો આશ્રિત છે.

અધ્યવસાય પુ. (અધિ અવ સો-ઘઞ્) ૧. પ્રયત્ન, પરિશ્રમ, ૨. દઢ નિશ્ચય, સંકલ્પ, ૩. ધૈર્ય, સતત કોશિશ, આ એમ જ છે એવા પ્રકારનો નિશ્ચય, આત્માનો ધર્મ અધ્યવસાય છે એમ નૈયાયિકો માને છે, તે બુદ્ધિનો ધર્મ છે એમ સાંખ્યવાદીઓ માને છે, ઉત્સાહ.

અધ્યવસાયિત ત્રિ. (અધ્યવસાયો જાતો यस્ય) જેનો નિશ્ચય અથવા ઉત્સાહ થયો હોય તે.

અધ્યવસાયિન્ ત્રિ. (અધિ+અવ+સો+ગિનિ) અધ્યવસાયવાળું, નિશ્ચયવાળું, ઉત્સાહવાળું, પ્રયત્નશીલ, ધૈર્યશીલ.

અધ્યવહનન ન. (અધિ+ઉપરિ અવહનનમ્) ઉપરાઉપરી ખાંડવું.

અધ્યજ્ઞન ન. (અધિકં અજ્ઞનમ્) અધિક ખાવું, અજ્ઞામાં પણ ખાવું તે.

અધ્યસ્ત ત્રિ. (અધિ+અસ્) કર્મણિ ક્ત્ આરોપિત, અવસ્તુમાં વસ્તુ બુદ્ધિ કરાયેલ.

અધ્યાત્મ અવ્ય. (આત્માનં દેહં ઈન્દ્રિયાદિકં ક્ષેત્રજં બ્રહ્મ વા અધિકૃત્ય ટચ્) ૧. આત્માને વિષે, ૨. આત્મા સંબંધી, ૩. દેહને વિષે, ૪. અથવા ઈન્દ્રિયાદિકને વિષે, ૫. ક્ષેત્ર કે બ્રહ્મને વિષે, ૬. આત્મા અને પરમાત્માનો સંબંધ.

અધ્યાત્મજ્ઞાન ન. આત્મા અને પરમાત્મા વિશેનું જ્ઞાન, એટલે બ્રહ્મ અને પરમાત્મા સંબંધી જાણકારી.

અધ્યાત્મદૃશ્ ત્રિ. (અધ્યાત્મં પશ્યતિ, દૃશ્ ક્વિવન્) આત્મવેત્તા, આત્મજ્ઞાની, વિષયોના ત્યાગપૂર્વક કેવળ આત્મદર્શન કરનાર.

અધ્યાત્મયોગ પુ. (આત્માનમધિકૃત્ય યોગઃ) મનને વિષયમાંથી વાળી આત્મામાં યોજવું.

અધ્યાત્મરતિ ત્રિ. જે પરમાત્માનું ચિંતન કરતાં સુખની અનુભૂતિ થાય તે.

અધ્યાત્મરામાયણ ન. (આત્માનં અધિકૃત્ય કૃતં રામસ્યાયનં યત્ર) વાલ્મીકિએ રચેલ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રતિપાદક પ્રસંગથી રામચરિત્ર જણાવનાર તે નામનો ગ્રંથ.

અધ્યાત્મશાસ્ત્ર ન. (અધ્યાત્મપ્રતિપાદકં શાસ્ત્રં) આત્માનું સ્વરૂપ સમજાવનારું શાસ્ત્ર.

અધ્યાત્મિક ત્રિ. અધ્યાત્મ સાથે સંબંધ રાખનારું.

અધ્યાપક પુ. (અધિ ઇહ્ ણિચ્ ણ્વુલ્) અધ્યયન કરાવનાર, આગમ આદિ ભણાવનાર ઉપાધ્યાય, ગુરુ અને પોતાની આજીવિકા મેળવવા માટે ભણાવવાનું કામ કરે તેવા પણ.

અધ્યાપન ન. (અધિ+ઇહ્+ણિચ્ ભાવે લ્યુટ) શીખવવું, ભણાવવું, અભ્યાસ કરાવવો, અધ્યાપના ત્રણ પ્રકારનું અધ્યાપન ૧. ધર્મ માટે કરાય તે, ૨. આજીવિકા મેળવવા માટે, ૩. સેવા કર્યા બદલ.

અધ્યાપયિત્ પુ. (અધિ ઇ ણિચ્ તૃચ્) અધ્યાપક, શિક્ષક, ભણાવનાર.

અધ્યાપિત ત્રિ. (અધિ ઇહ્ ણિચ્ કર્મણિ ક્ત્) ભણાવેલ, શીખવેલ.

અધ્યાપ્ય ત્રિ. (અધિ ઇહ્ ણિચ્ કર્મણિ યત્) ભણાવવા લાયક શિષ્ય વગેરે.

અધ્યાય ત્રિ. (અધિ ઇહ્ ઘઞ્) ભણવું, અધ્યયન, વેદાદિ શાસ્ત્રના એક અર્થવાળા વિષયની સમાપ્તિ દર્શાવનાર વિશ્રામસ્થાન, ભાગ, વિરામદર્શક શબ્દ, પાઠ, વ્યાખ્યાન, કોઈ રચનાનો ભાગ જેમકે-સર્ગ, પટલ, કાંડ, પ્રકરણ, ઉચ્છ્વાસ, પરિચ્છેદ, પરિવર્તન વગેરે.

અધ્યારૂઢ ત્રિ. (અધિ આ+રૂહ+ક્ત્) સવાર, ઉત્તત, ઊંચું, શ્રેષ્ઠ, નીચું, દબાયેલું, ઉપર ચઢેલું, અધિક, વધારે ચઢનાર.

અધ્યારોપ પુ. (અધિ આ+રૂહ ણિચ્ પાન્તાદેશઃ ઘઞ્) ૧. ઊઠવું, ઉત્તત હોવું તે, ૨. ભ્રમથી એક વસ્તુના ગુણ બીજી વસ્તુમાં જોડવા, ૩. ભ્રમથી એક વસ્તુને અન્યરૂપ સમજવી, ૪. દોરડીમાં સર્પનો ભૂલથી આરોપ કરવો તે, દોરડીમાં સર્પ વગેરેના આરોપ કરવારૂપ મિથ્યા જ્ઞાન, અત્યંત આરોપ.

અધ્યારોપણ ન. (અધિ આ રૂહ ણિચ્ પાન્તાદેશઃ ઘઞ્ લ્યુટ) ઊઠવું, અતિશય આરોપ, ધાન્ય વગેરેનું વાવવું.

અધ્યાવાપ પુ. (અધિ આ વપ્ ઘઞ્) ધાન્યની વાવણી, વાવવાના આધારરૂપ ક્ષેત્ર ખેતર.

અધ્યાવાહનિક ન. (અધિ+આ+વહ ણિચ્ લ્યુટ્ ઠન્) ધિયરથી સાસરે જતી વખતે સ્ત્રીને તેના પિતા વગેરે પાસેથી મળેલું ધન, એક જાતનું સ્ત્રીધન. - યત્ પુનર્લભતે નારી નીયમાના તુ પૈતૃકાત્ ગૃહાત્ । અધ્યાવાહનિકં નામ સ્ત્રીધનં પરિકીર્તિતમ્ ।

અધ્યાસ પુ. (અધિ અસ્ ઘજ્) મિથ્યા આરોપણ, કચડવું, પરિશિષ્ટ, મિથ્યાજ્ઞાન, જેમકે છીપમાં રૂપાનું જ્ઞાન.

અધ્યાસન ન. (અધિ આસ્ લ્યુટ્) નિવાસ, રહેઠાણ, આસન ઉપર બેસવું, અધિકારમાં લેવું, પ્રધાનતા કરવી.

અધ્યાસન અવ્ય. (આસનમધિ) આસન ઉપર.

અધ્યાસિત ત્રિ. (અધિ+આસ્=કર્મણિ ક્ત) બેઠેલું, રહેલું.

અધ્યાહરણ ન. (અધિ આ હ્ લ્યુટ્) ૧. ઉપરથી કોઈ શબ્દ વગેરેને લેવો, ૨. અધ્યાહાર કરવો, ન્યૂનતાને પૂરી કરવી તે, ૩. અનુમાન કરવું, નવી કલ્પના, તર્ક કરવો તે.

અધ્યાહાર પુ. (અધ્યારુહ્યતે જ્ઞાનાય અનુસન્ધાયતે અધિ+ આ+હ+ઘજ્) અશ્વત્પદનું ઉપરથી અનુસન્ધાન કરવું તે અધ્યાહાર બે પ્રકારનાં છે-શબ્દાધ્યાહાર, અર્થાધ્યાહાર. તર્ક, અપૂર્વ ઉત્પ્રેક્ષા કરવી, કલ્પના.

અધ્યાહાર્ય ત્રિ. (અધિ+આ+હ+ઘજ્) અધ્યાહાર કરવા યોગ્ય.

અધ્યુષિત ત્રિ. (અધિ વસ્ ક્ત) રહેલ, વસેલ સ્થાન વગેરે.

અધ્યુષ્ટ ત્રિ. (અધિ વસ્ ક્ત) સાડા ત્રણ.

અધ્યુષ્ટ ત્રિ. (અધિગતમુષ્ટં વાહનત્વેન) ઊંટગાડી, ઊંટથી જોડેલ.

અધ્યૂઠ ત્રિ. (અધિ વહ ક્ત) ઉન્નત, ઊઠેલું, અવલંબિત, અત્યંત વધેલું, સમૃદ્ધિવાળું, ઈશ્વર, શિવ.

અધ્યૂઠા સ્ત્રી. (અધિ વહ ક્ત ટાપ્) જે સ્ત્રી ઉપર બીજી પરણી લાવવામાં આવી હોય તે સ્ત્રી.

અધ્યૂઠ્ની સ્ત્રી. (અધિકમુધો યસ્યા અનઙ્ ડીપ્ ચ) મોઠા આઉવાળી ગાય.

અધ્યેતવ્ય ત્રિ. (અધિ+ઇઙ્+કર્મણિ તવ્યચ્) ભણવાલાયક, અધ્યયન કરવાયોગ્ય.

અધ્યેષણ ન. (અધિ ઇષ્ પ્રેરણે લ્યુટ્) સત્કારપૂર્વક આચાર્ય વગેરેની પ્રેરણા, સામાન્ય પ્રવર્તન, કોઈ કાર્ય કરવાની પ્રેરણા આપવી તે.

અધ્યેષણા સ્ત્રી. (અધિકા ઇષણા) અધિક પ્રાર્થના, નિવેદન.

અધિ ત્રિ. (ન ધ્ કિ) પરાભવ કરવાને અશક્ય, નહિ ધારણ કરેલ.

અધિગૂ ત્રિ. (અધિ ગ્ ક્ ડિઙ્ચ ઉઠાદેશો વા) નહિ ધારણ કરેલું ગમન, અધૃતગમન.

અધિજ ત્રિ. (અધિ+જન્ અન્તાર્ભૂતપ્યર્થે ડ) પરાભવ ન કરી શકાય તેવાને ઉત્પન્ન કરનાર.

અધુવ ત્રિ. (ન ધ્રુવમ્) અનિશ્ચિત, ચંચળ, અસ્થિર, સંદિગ્ધ, નાશવંત.

-યો ધ્રુવાણિ પરિત્યજ્ય અધ્રુવં પરિષેવતે । ધ્રુવાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ અધ્રુવં નષ્ટમેવ ચ ॥

અધુષ પુ. સુશ્રુતમાં કહેલો વિકૃત લોહીથી ઉત્પન્ન થનારો સોજાનો એક રોગ.

અધ્યગ પુ. (અધ્વન્+ગમ્+ઙ) મુસાફર, વટેમાર્ગુ, સૂર્ય, ઊંટ, ખચ્ચર.

અધ્વગ ત્રિ. (અધ્વન્+ગમ્+ઙ) માર્ગે જનાર.

અધ્વગત્ ત્રિ. (અધ્વાનં ગચ્છતિ ક્વિપ્) મુસાફર, વટેમાર્ગુ.

અધ્વગભોગ્ય પુ. (અધ્વગેન ભોગ્યઃ) એક જાતનું ઝાડ.

અધ્વગા સ્ત્રી. (અધ્વન્ ગમ્ ઙ ટાપ્) ગંગા.

અધ્વગામિન્ પુ. ૧. ઊંટ, ૨. ખચ્ચર, ૩. સૂર્ય.

અધ્વજ ત્રિ. (અધ્વનિ જાયતે જન્+ઙ) માર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

અધ્વજા સ્ત્રી. (અધ્વનિ જાયતે જન્+ઙ) એક જાતનું ઝાડ, સોના - એ નામથી પ્રસિદ્ધ વૃક્ષ.

અધ્વન્ પુ. (અતિ બલં અદ્ ક્વનિપ્ ધાદેશઃ) માર્ગ, આકાશ, કાળ, અવયવ, હિંસક, દૂર સ્થાન, યાત્રા, ભ્રમણ, પ્રસ્થાન, ઉપાય, સાધન, પ્રણાલી, હુમલી કરવો.

અધ્વનીન ત્રિ. (અધ્વન્ ઋ) માર્ગે ચાલનાર, મુસાફર, યાત્રા માટે યોગ્ય.

અધ્વન્ય ત્રિ. (અધ્વન્+યત્) ૧. મુસાફર, ૨. ઝડપથી ગમન કરી શકનાર, ૩. ઉતાવળી ચાલવાળું.

અધ્વપતિ પુ. (અધ્વનઃ પતિઃ) સૂર્ય.

અધ્વપતિ ત્રિ. (અધ્વનઃ પતિઃ) માર્ગપાલક, માર્ગનું રક્ષણ કરનાર.

અધ્વર પુ. (અધ્વાનં-સત્પયં રાતિ સ+ક) ૧. યજ્ઞ, ધાર્મિક સંસ્કાર, સોમયાગ, ૨. આકાશ, ૩. વસુમાંનો બીજો વસુ, ૪. વાયુ.

अध्वर त्रि. (न ध्वरः) सावधान, वांङ्मु नडि ते.
 अध्वरकर्मन् न. (अध्वर एव कर्म) यज्ञरूप कर्म.
 अध्वरभीमांसा स्त्री. (अध्वरस्य-यज्ञस्य मीमांसा) जैमिनि
 मुनिश्चे रथेलुं धर्मभीमांसा-पूर्वभीमांसा नामनु शास्त्र.
 अध्वरथ पु. (अध्वैव रथो यस्य) मुसाङ्गरीमां उपयोगी
 रस्ती ज्ञानार दूत-भोमियो.
 अध्वरथ पु. (अध्वनि हितः रथः) मुसाङ्गरीमां उपयोगी
 रथ.
 अध्वर्यु पु. (अध्वर यु क्विप्) यजुर्वेद ज्ञानारो ऋत्विज,
 पुरोडित.
 अध्वशल्य पु. (अध्वनि शल्य इव) अधाडो.
 अध्वस्मन् त्रि. (न ध्वस् मनिन्) नाशरडित, अविनाशी.
 अध्वान्ति पु. (अध्वानमताति अत् इ) मुसाङ्गरी.
 अध्वान्त न. (न ध्वान्तः) अंधारानी अत्वाव, संध्या.
 अध्वान्तशात्रव पु. (अध्वान्तस्य मार्गसीमायाः शात्रव
 इव) ते नामनु अेक जाड, मार्गना सीमाडा उपरनी
 शत्रु.
 अध्वायन न (अध्वनि अयनम्) मार्गे जवुं ते. यात्रा,
 जत्रा.
 अन् न. (अदा० पर० सेट् अनिति) श्वास लेवो, जवुं.
 अन् (दिवा० आत्म-अक० सेट् अन्यते) श्वास लेवो,
 जवुं, डालवुं.
 अन पु. (आनी वा-ड, अन् अच्) १. लाववुं, २.
 जवुं, ३. प्राश. प्र उप० साथे-जवित रडेवुं.
 अनंश त्रि. (नास्ति अंशो यस्य) वारसानो भाग लेवाने
 अधिकारी न डोय ते, आकाश, परमेस्वर, जेनो भाग
 न थई शके ते, भाग विनानुं.
 अनंशुमत्फला स्त्री. (न अंशुमत् फलं यस्याः) डेज.
 अनक पु. (अन् अच् कन्) १. अधम, २. कुत्सित.
 अनक्ष त्रि. (न अक्ष्णाति अक्ष् क्विप्) आंधणुं, यक्षु
 ईन्द्रिय रडित.
 अनक्ष त्रि. (नास्ति अक्षं यस्य) १. आंधणुं, नेत्र
 विनानुं, २. ईन्द्रिय रडित.
 अनक्ष त्रि. (नास्ति अक्षं चक्रं यस्य) पैडा विनानुं.
 अनक्षर न. (अप्रशस्तानि अक्षराणि यत्र) निन्दित
 वयन, गाण, दुष्ट वयन.
 अनक्षर त्रि. (न सन्ति अक्षराणि शेषत्वेन यस्य)
 बोलवामां अशक्त, भूर्ध, भेवकूङ्, मूक-मूंगो.
 अनक्षि पु. (अप्रशस्तमक्षि) मंड नेत्र, जराज आंज.

अनगार पु. (नास्ति अगारमस्य) मुनि, संन्यासी, साधु.
 अनगार त्रि. (नास्ति अगारमस्य) धर विनानुं.
 अनग्न त्रि. (न गन्ः) नाशुं नडि ते, टिगंबर नडि ते,
 पडेरैलां वस्त्रवाणुं.
 अनग्नि पु. (नास्ति अग्निः श्रोतः स्मार्तो वा) १. जेना
 धरमां श्रोत डे स्मार्त अग्नि नथी अेवो गृहस्थ, २.
 अग्निथी भित्र-जुहुं, ३. कर्मत्यागी, ४. संन्यासी.
 ५. जेने अग्निनी जउरत नथी, ६. अग्निडोत्र न
 करनारो, श्रोत डे स्मार्त कर्म रडित, अधार्मिक, ७.
 जठराग्निनी मंडताथी रोगग्रस्त, ८. अपरिशीत.
 अनग्नि त्रि. (नास्ति अग्निर्यस्मिन्) अग्निथयन विनानी
 यज्ञ, अग्नि विनानुं.
 अनग्नित्रा पु. (न अग्निं त्रायते रक्षति) अग्निनुं रक्षष
 नडि करनार.
 अनग्निदग्ध त्रि. (न अग्निना दग्धः) अग्निथी नडि
 भणेल, अग्निसेस्कार रडित.
 अनथ त्रि. (नास्ति अथं यस्य) १. पाप विनानुं, २.
 दुःख विनानुं, ३. व्यसन विनानुं, ४. स्वच्छ,
 ५. मेल वगरनुं ६. दोष रडित, निरपराध - अवैमि
 चैनामनर्धेति । - रघु० १४, ४०
 अनथ पु. (नास्ति अथं यस्य) विष्णु अगर शिवनुं
 नाम, श्वेत सरसव.
 अनङ्कुश त्रि. (नास्ति अङ्कुशो यस्य) उरधुंभल,
 उदंड, स्वच्छंद.
 अनङ्ग न. (नास्ति अङ्गमस्य) १. आकाश, २. चित्त,
 ३. मन, ४. वायु.
 अनङ्ग पु. (नास्ति अङ्गमस्य) कामदेव.
 अनङ्ग त्रि. (नास्ति अङ्गमस्य) अंगरडित, उपकरष-
 सरसामान विनानुं, आकृति रडित, अशरीरी.
 अनङ्गक न. (अनङ्ग कन्) चित्र.
 अनङ्गक्रीडा स्त्री. (अनङ्गेन क्रीडा) कामडीडा, ते नामनी
 अेक मात्रावृत्त छंद.
 अनङ्गलेख पु. (अनङ्गस्य तदव्यञ्जको लेखः) कामने
 प्रगट करनार-जज्ञावनार लेख, प्रेमपत्र.
 अनङ्गशत्रु पु. (अनङ्गस्य शत्रुः) शिवनुं नाम.
 अनङ्गशेखर पु. जेमां कमे करीने लघु गुरु मूकवाभां
 आवे छे तेवो अेक दंडकछंद.
 अनङ्गासुहृत् पु. (अनंगस्य असुहृत्) मडादेव, शिव.
 अनच्छ त्रि. (न अच्छः) निर्मल नडि ते, अप्रसन्न,
 भेलुं, उडोणायेलुं.

अनञ्जन न. (न अञ्जते लिप्यते अञ्ज् कर्मणि ल्युट्)

१. कोर्णनां संबन्धधी रडित, आकाश, वातावरण
२. परब्रह्म विष्णु के नारायण.

अनञ्जन पु. (न अञ्जनं दोषः यस्मिन्) नारायण.

अनञ्जन त्रि. (नास्ति अञ्जनं यस्मिन्) अंजन विनानी
आंभ वगेरे, निर्दोष.

अनडुह पु. (अनः शकटं वहति) भण्ड, सांड, वृषराशि.

अनडुही स्त्री. (अनडुह डीप्) गाय. अनड्वाही गाय.

अनडुज्जिह्वा स्त्री. (अनडुहो जिह्वा इव) अनंत भूण
नामनी (गोखण्डवा) वनस्पति.

अनणु पु. (न अणुः) स्थूल धान्य.

अनणु त्रि. (न अणुः) स्थूल, अणु रडित.

अनत त्रि. (न नतः) न नभेद.

अनतता स्त्री. (अनतस्य भावः तल) न नभेदापणुं.

अनतत्व न. (अनतस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.

अनति अ. (अतिमनतिक्रम्य) बहु वधारे नडी.

अनतिक्रम पु. (न अतिक्रमः) अतिक्रम-उल्लंघननो
अभाव.

अनतिक्रमणीय त्रि. (न अतिक्रमणीयम्) न उल्लंघन
करवालायक.

अनतिप्रश्न्य त्रि. (न अति प्रश्न यत्) अत्यंत प्रश्न
करवाने माटे अयोग्य जेवी कोर्ण वस्तु.

अनतिरिक्त त्रि. (न अतिरिक्तः) अधिक.

अनतिविलम्बिता स्त्री. (न अतिविलम्बिता) अतिविलंबनो
अभाव, वाणीना उप गुणो पैकी अेक गुण, धारा
प्रवाडीपणुं.

अनत्यद्भुत त्रि. (सर्वाणि अतिक्रम्य न भवति अति
भू इतच्) सर्वनु उल्लंघन करी न थयेव, यथार्थभूत.

अनद्धा अव्य. (न अद्धा) अनिश्चय.

अनद्धापुरुष पु. (न अद्धा स्वकार्ये निश्चयो यस्य
तादृशः पुरुषः) जेने पीताना कार्यमां निश्चय न डोय
ते पुरुष, देव पितृकार्य नडि करनारो.

अनद्य त्रि. (न अद्यम्) अलक्ष्य अेवी कोर्ण वस्तु.

अनद्य पु. (न अद्यम् अप्राशस्त्ये) धोणा सरसव.

अनद्यतन त्रि. (न अद्यतनः) आज नडीं थनार.

अनद्यतन पु. (न अद्यतनः) व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध
अेक काण - भूतकाण, यालु दिवस न डोय ते.

- अतीताया रात्रेः पश्चार्धेन आगामिन्या रात्रेः पूर्वार्धेन
सहितो दिवसोऽनद्यतनः ।

अनधिक त्रि. (नास्ति अधिकः) जे अधिक न डोय,
पूर्णा, असीम.

अनधिकार त्रि. (नास्ति अधिकारो यस्य) अधिकार
विनानुं.

अनधिकार पु. (न अधिकारः) अधिकारनो अभाव.

अनधिकारचर्चा स्त्री. (अनधिकारस्य चर्चा) ज्यं जेनी
अधिकार नथी तेजे ते विषयमां थर्था करवी ते.

अनधिकारिन् त्रि. (न अधिकारी) अधिकारी नडि ते.

अनधिकृत त्रि. (न अधिकृतः) अधिकार नडि पामेव.

अनधिगत त्रि. (न अधिगतः) न मेणवेव, नडि जेयेव,
नडि गयेव.

अनधिष्ठित त्रि. (न अधिष्ठितः) नडि रडेव, नडि
वसेव.

अनधिगम पु. (न अधिगमः) प्राप्तिनो अभाव.

अनधीन त्रि. (न अधीनः परस्य) स्वाधीन, स्वतंत्र,
पराधीन नडि ते, पीतानी ठय्ण मुजब काम करनार.

अनध्यक्ष त्रि. (नास्ति अध्यक्षो यस्य) अध्यक्ष विनानुं,
प्रत्यक्ष नडि ते, अदृश्य, शासक रडित.

अनध्याय पु. (न अध्यायः) अध्ययननो अभाव, न
भणुं.

अनध्याय पु. (न अधीयतेऽस्मिन् काले) जे काणमां
अध्ययननो निषेध कर्यो डोय ते काण, अवकाश -
रजनो दिवस, कोर्ण पूज्य अतिथिना सम्मानमां
अपायेवो विराम दिवस - रज.

अनन न. (अन् भावे ल्युट्) १. णवन, २. गमन,
३. गति, ४. श्वास लेवो ते.

अननुगत त्रि. (न अनुगतः) १. नडि अनुसरेव, पाछण
नडि गयेव, २. स्वाधीन, स्वतंत्र.

अननुगम पु. (न अनुगमः) पाछण नडीं जवुं ते, नडि
अनुसरवुं ते.

अननुभावुक त्रि. जे समजवामां पात्र न डोय ते.

अनन्त पु. (नास्ति अन्तः गुणानामस्य) १. विष्णु,

२. कृष्ण, ३. भणभद्र, ४. मेघ, ५. ते नामना
यौदमा तीर्थकर, ६. ते नामनुं अेक वृक्ष, ७. विष्णुनी

शय्या, शेषनाग, ८. शिव, ९. नागोनी पति वासुकि,
१०. वार्ता, ११. यौद गांठीवाणी रेशमी दोरी जे

अनंत यतुर्दशीअे जमण्ण बाजुबंधमां बांधवामां
आवे छे.

अनन्त न. (नास्ति अन्तः गुणानामस्य) १. परब्रह्म,
२. भोक्ष, ३. आकाश, वातावरण, ४. अक्ष.

अनन्त त्रि. (नास्ति अन्तः गुणानामस्य) अवधिशून्य,
२. सधर्णुं, ३. छोडा विनानुं, अन्त वगरनुं, निस्सीम,
अपरिमित, अक्षय, ४. शाश्वत.

अनन्तक पु. २श्लोडरश, जंबूद्वीपना औरवतक्षेत्रना यालु
अवसर्पिणीना यौदमा तीर्थकर. (जैन.)

अनन्तक त्रि. (न अन्तकः) नाश रहित, शाश्वत.

अनन्तक न. आभरश विशेष, लुजाभां पडेरवानुं अेक
धरेणुं, शाश्वत, अविनाशी, डिननुं वस्त्र, कांभल वगेरे.

अनन्तकाय पु. (अनन्तानां जीवानां कायः) अनंतकाय,
कंदमूण इल वगेरे.

अनन्तकाल पु. (अनन्तश्चासौ कालः) अनंतकाल, छोडा
वगरनी काल.

अनन्तगुण पु. अनंतगणुं, वधारे.

अनन्तघातिन् पु. जैनदर्शन प्रमाशे आत्माना मूण
गुणनी घात करनार कर्मप्रकृति, घातिकर्मनी प्रकृति.

अनन्तचक्षुष् पु. डेवणज्ञानी, अंतविनानी यक्षु छे जेनी.

अनन्तचतुर्दशी स्त्री. (अनन्तस्य विष्णोराराधनार्था
चतुर्दशी) अनंत यौदस, भाडरवा सुद १४. यौदश.

अनन्तजित् पु. (अनन्तानि भूतानि जितवान् जि क्विप्)
वासुदेव, यौदमा जिन देवनुं नाम.

अनन्तजिन पु. ते नामना यालु अवसर्पिणीना भरत
क्षेत्रना यौदमा तीर्थकर.

अनन्तजीव त्रि. अनन्तकायिक छववाणी वनस्पति,
कंदमूण वगेरे साधारण वनस्पति.

अनन्तज्ञान न. (अनन्तं ज्ञानम्) डेवणज्ञान.

अनन्तज्ञानिन् पु. (अनन्तं ज्ञानं यस्य इन्) अनन्तज्ञानी,
डेवणज्ञानी.

अनन्ततीर्थकृत् पु. (नास्ति गुणानामन्तो यस्य स अनन्तः,
स चासौ तीर्थकृच्च कृ+क्विप्) ते नामना यौदमा
तीर्थकर.

अनन्ततीर्थकृत् त्रि. (अनन्तानि तीर्थानि करोति कृ
क्विप्) धशां तीर्थो करनार वा जनार.

अनन्ततृतीया स्त्री. भाडरवो, वैशाख के भागशर माडेनानी
तृतीया.

अनन्तदर्शिन् पु. (अनन्तं पश्यति) डेवणज्ञानी, डेवणदर्शी
शिद्ध भगवान.

अनन्तदृष्टि पु. (अनन्ता दृष्टयो नेत्राणि यस्य) परमेश्वर,
शिव, ईंद्र.

अनन्तदेव पु. (अनन्तो देव इव) शेषनाग, शेषशायी
नारायण.

अनन्तपार त्रि. विस्तारयुक्त सीमा विनानुं, निस्सीम.
-अनन्तपारं किल शब्दशास्त्रम् । पञ्च. १

अनन्तमूल पु. (अनन्तानि मूलानि यस्य) जेने धशां
मूण डोय अेवुं ते नामनुं अेक वृक्ष.

अनन्तमिश्रा स्त्री. प्रत्येक वनस्पति पासे पडेल अनंतकाय
जोठने अेम कडेवुं के आ लधुं अनन्तकायिक छे ते
सत्यमृषा भाषानी अेक भेद.

अनन्तमोह त्रि. (अनन्तो मोहो यस्य) अंत विनानी
मोह जेने छे ते, मिथ्यात्वी.

अनन्तर त्रि. (नास्ति अन्तरं व्यवधानं यत्र) व्यवधान
वगरनुं, अंतर विनानुं, जेनी वश्ये देश अने कालनुं
कोई अंतर न डोय, तदन मणी गयेवुं, तरतनुं,
पाछणनुं, पासेनुं, विखेद थयेल बारमा दृष्टिवाद
अंगना बीजा विभागसूत्रनी पांचमी भेद.

अनन्तरग्रथित त्रि. (न अन्तरेण ग्रथितम्) आंतरा
विना अेक गांठनी साथे बीछ, बीछनी साथे त्रीछ
अेम गूथेल.

अनन्तरज पु. (अनन्तर जन् ड) मोटी अने नानी
भाई, कमे परशेवी स्त्रीनी पुत्र, क्षत्रिय अगर वैश्य
माताथी जन्मेलो.

अनन्तरजा स्त्री. (अनन्तर जन् ड टाप) मोटी अने
नानी भडेन, कमे परशेवी स्त्रीमां जन्मेली पुत्री,
क्षत्रिय अगर वैश्य माताथी जन्मेली.

-अनुष्ठितानन्तरजा-विवाहः । -रघु०७।३२.

अनन्तरनिर्गत त्रि. (अनन्तरेण निर्गतः) आंतरा विना
अेक समये नीकणेल

अनन्तरबन्ध पु. (अनन्तरः बन्धः) आंतरा विनानी
बंध.

अनन्तरय पु. (अनन्तरयति न दूरीकरोति अन्तर-
कृत्यर्थे णि भावे अच्) दूर नछि करवुं ते, अपरित्याग.

अनन्तराय त्रि. (नास्ति अन्तरायः प्रतिबन्धो यस्य)
निर्विघ्न.

अनन्तराशि पु. (अनन्तस्य राशिः) बीजगणितमां
कडेलो अेक राशि.

अनन्तरागम पु. (अनन्तरः आगमः) तीर्थकरे गणधरने
संभणावेलां आगम, आगमनो अेक भेद.

અનન્તરાહાર પુ. (અનન્તર: આહાર:) જીવે ઉત્પન્ન થયા પછી પહેલે સમયે લીધેલો આહાર.

અનન્તરાહારક પુ. (અનન્તર: આહારક:) જીવના પ્રદેશની છેક પાસે રહેલા પુદ્ગલનો આહાર કરનાર નારકી વગેરે જીવો, ઉત્પન્ન થયા પછી પહેલે સમયે આહાર લેનાર.

અનન્તરાવગાઢ ત્રિ. (અનન્તર: અવગાઢ:) પ્રકૃત સમયમાં આકાશ પ્રદેશને અવગાઢી રહેલ.

અનન્તરીય ત્રિ. (અનન્તર છ) વંશક્રમમાં બરાબર પછીનું.

અનન્તરૂપ પુ. (અનન્તાનિ રૂપાણ્યસ્ય) પરમેશ્વર, વિષ્ણુ.

અનન્તરૂપ ત્રિ. (અનન્તાનિ રૂપાણ્યસ્ય) અનંત રૂપવાળું.

અનન્તર્ગર્ભિન્ પુ. (ન અન્તર્ગર્ભોઽસ્ય અસ્ત્યર્થે) ઇનિ પવિત્રાં માટેનો દર્ભ.

અનન્તવિજય પુ. (અનન્તાન્ વિજયતેઽનેન) ૧.

યુધિષ્ઠિરનો શંખ, ૨. ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ચોવીસીમાં

થનાર ચોવીસમા તીર્થંકર, ૩. જંબૂદ્વીપમાં એરાવત

ક્ષેત્રમાં આવતી ઉત્સર્પિણીમાં થનાર વીસમા તીર્થંકર.

અનન્તવીર્ય પુ. ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ચોવીસીના ત્રેવીસમા તીર્થંકરનું નામ.

અનન્તવ્રત ન. (અનન્તસ્ય વ્રતમ્) અનંત ચૌદસનું વ્રત,

ભાદરવા શુદ્ધ ચૌદસને દિવસે કરાતું વ્રત.

અનન્તશક્તિ પુ. (અનન્તાઽપરિચ્છેદા શક્તિરસ્ય)

પરમેશ્વર.

અનન્તશીર્ષ પુ. (અનન્તાનિ શીર્ષાણ્યસ્ય) વાસુકિ નાગ,

પરમેશ્વર.

અનન્તશીર્ષા સ્ત્રી. (અનન્તાનિ શીર્ષાણ્યસ્યા:) વાસુકિ

નાગની પત્ની.

અનન્તા સ્ત્રી. (નાસ્તિ અન્તોઽસ્યા) અનંતમૂળ, પૃથ્વી,

પાર્વતી, ધમાસો, વિશલ્યા નામની ઔષધિ, ઉપલસરી,

દ્યો, આંબલી, અગ્નિશિખનું ઝાડ, કાળી દ્યો, પીપર,

ઘોળી દ્યો, શ્યામલતા, એકની સંખ્યા.

અનન્ત્ય ન. (અનન્તસ્યેદમ્) હિરણ્યગર્ભનું સ્થાન.

અનન્દ ત્રિ. (ન નન્દયતિ નન્દ્ ણિચ્+અચ્) આનંદ

નહિ આપનાર.

અનન્ન ન. (અદનીયખિન્ને) ખાવાને અયોગ્ય, અભક્ષ્ય.

અન્ન્ય ત્રિ. (ન અન્ન્ય:) એકલો, એકલો, પોતે, એક જ,

બીજું નહિ તે, અભિન્ન, સમરૂપ, અદ્વિતીય.

અનન્થ ત્રિ. (નાસ્તિ અન્થો યસ્ય) પ્રભુ, ઘણી વગેરે

જેને એક જ છે એવો સેવક, ચાકર વગેરે.

અનન્થગતિક ત્રિ. (નાસ્તિ અન્થા ગતિર્યસ્ય કપ્) જેને

એક જ ગતિ હોય છે તે, બીજા ઉપાય વિનાનું, માત્ર

એક જ ગતિવાળું. —અનન્થગતિકે જને વિગતપાતકે

ચાતકે । —ઉદ્ભટ:

અનન્થચિત્ત ત્રિ. (નાસ્તિ અન્થસ્મિન્ ચિત્તં યસ્ય) જેનું

ચિત્ત બીજે ક્યાંય ન હોય, એકાગ્રચિત્ત.

અનન્થજ પુ. (અનન્થો વિષ્ણુ તસ્માજ્જાયતે જન્ ડ)

કામદેવ, પ્રેમનો દેવ. —અનન્થજન્મન્ —મા મૂમુહન્

ચલુ ભવન્તમનન્થજન્મા-મહા૦ ૧૧૨૨

અનન્થતા સ્ત્રી. (અનન્થસ્ય ભાવ: તલ્) એકપણું, એક

જ પણું, એકકાપણું.

અનન્થત્વ ન. (અનન્થસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપરનો અર્થ

જુઓ.

અનન્થદેવ પુ. (ન અન્થદ્ યસ્માદેવ:) પરમેશ્વર, વિષ્ણુ.

અનન્થપૂર્વા સ્ત્રી. (ન અન્થપૂર્વા) બીજાએ નહિ ભોગવેલી

સ્ત્રી, જેને કોઈ બીજી સ્ત્રી ન હોય એવો પુરુષ,

પૃથ્વી વગેરે.

અનન્થભાજ્ ત્રિ. (ન અન્થં ભજતે ભજ્ ણિવ) એકને

ભજનાર સેવક વગેરે, એકને ભોગવનાર પતિ વગેરે,

બીજાને નહિ ભજનાર.

અનન્થમનસ્ ત્રિ. (નાસ્તિ અન્થસ્મિન્ મનો યસ્ય) જેનું

મન બીજે ક્યાંય ન હોય, એકાગ્ર મનવાળો.

અનન્થવૃત્તિ ત્રિ. (ન અન્થા વૃત્તિર્યસ્ય) જેની મનોવૃત્તિ

બીજે નથી હોતી તે, એકતાન ચિત્તવાળું, માત્ર એક

જ જીવિકાવાળું.

અનન્થસદ્દશ ત્રિ. (ન અન્થસ્ય સદ્દશ:) અજોડ, અનુપમ.

અનન્થસાધારણ ત્રિ. (ન અન્થસ્ય સાધારણ:) જે અન્યના

ધર્મની તુલના ન કરે તે, બીજામાં ન મળે તે.

—અનન્થસામાન્ય:—અનન્થનારીસામાન્યો દાસસ્ત્વસ્યા:

પુરુરવા: ।—વિક્રમ૦ ૩૧૮

અનન્થય પુ. (નાસ્તિ અન્થયો યત્ર) તે નામનો એક

અર્થાલંકાર, જેમાં કોઈ વસ્તુની તુલના તેની સાથે

કરવામાં આવે જે અજોડ હોય, જેનું કોઈ ઉપમાન

જ ન મળે. જેમ — રામ-રાવણયોર્યુદ્ધં રામ-રાવણયોરિવ ।

અનન્થય ત્રિ. (નાસ્તિ અન્થયો યત્ર) અન્વય વિનાનું,

અસબંધ, સંબંધનો અભાવ.

અનપ ત્રિ. (ન આધિક્યેન આપો યત્ર) થોડા પાણીવાળું

તળાવ વગેરે, અલ્પ જળવાળું.

अनपकर्मन् न. (न अपकर्मन्) बीजने अपकार न करवो ते, बीज पासेधी लीधेवुं कर्ष न वाणवुं ते, अडा न करवुं, पाधुं न देवुं ते, कोर्धने आघात वागे तेम न करवुं, समर्पणनो अभाव.

अनपकरण न. (न अपकरण-ल्युट्) उपरनो अर्थ.

अनपकार पु. (नास्ति अपकारः) जे अहित करनारो नथी, निर्दोष.

अनपक्रिया स्त्री. (न अपक्रिया) जुओ अर्थ - अनपकर्मन्।

अनपच्युत त्रि. (न अपच्युतः) विनाश रडित.

अनपत्य त्रि. (नास्ति अपत्यं यस्य) संतान रडित, छोकरा विनानुं, जेने कोर्ध उत्तराधिकारी - वारस न होय ते.

अनपत्यक त्रि. (नास्ति अपत्यं यस्य कप्) इरज्जं विनानुं, पुत्र विनानुं, वारस रडित.

अनपत्रप त्रि. (नास्ति अपत्रपा अन्यहेतुका लज्जा यस्य) जेने बीजने लीधे शरम नथी ते, निर्लज्ज, वाज वगरनुं, धृष्ट.

अनपभ्रंश पु. (न अपभ्रंशः) अपभ्रंश नडि ते, व्याकरणाशास्त्रधी सिद्ध करेवो संस्कारी शब्द.

अनपराध त्रि. (नास्ति अपराधो यस्य) निरपराधी, अपराध रडित.

अनपराध पु. (न अपराधः) अपराधनो अभाव.

अनपराधिन् त्रि. (न अपराधी) उपलो शब्द जुओ.

अनपसर त्रि. (नास्ति अपरो यस्मात्) १. जेभांथी नीकणवानो कोर्ध रस्ती न होय, अन्यायोरित, अक्षभ्य, २. बणधी अधिकार करनारो.

अनपाकर्मन् न. (न अपाकर्म-अपाकरणम्) करज वगेरे अडा न करवुं ते.

अनपाय त्रि. (नास्ति अपायो यस्य) १. नुकसानधी रडित २. अनश्वर, अक्षीष. (नास्ति अपायः) स्थायीपणुं, अनश्वरता, शिव. -प्रणमन्त्यनपायमुत्थितम्। - कि० २।१२

अनपायिन् त्रि. (न अपेति अप इण् णिनि) निश्चल, स्थिर, अनश्वर, अचल -प्रसादाभिमुखे तस्मिन् श्रीरासीदनपायिनी । - रघु० १७।४६

अनपावृत् त्रि. (न अपावर्तनम्-अपावृत्) पुनरावृत्तिधी रडित, इरीथी नडि आवनार.

अनपिहित त्रि. (नास्ति अपिहितं यस्य) आवरणधी रडित, नडि ढांकेवुं.

अनपेक्ष त्रि. (न अपेक्षते अनुरुध्यते अच्) अनुरोध वगरनुं, अपेक्षा वगरनुं, असावधान, बेदरकार, उदासीन, स्वतंत्र.

अनपेक्षा स्त्री. (न अपेक्षा) बेदरकार, बेपरवा, संभाणनो अभाव, जउर नडि ते, असावधानी, उदासीनता.

अनपेत त्रि. (न अपेतः बहिर्गतः अपगतो वा) जे दूर गयेल होय, जे विखलित थयुं न होय, अनुसरेल, युक्त, सडित, अनुगमन. -अर्थादनपेतमर्थ्यम् । अविरडित, संपन्न.

अनप्त त्रि. (न आप्तः वेदे ह्रस्वः) प्राप्त नडि ते.

अनप्नस् त्रि. (नास्ति अप्नो रूपं यस्य) उपडीन, कर्मडीन, कर्मभ्रष्ट.

अनपा पु. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ते नामनो अेक योग.

अनभिज्ञ त्रि. (न अभिजानाति ज्ञा क) भूर्ध, अज्ञानी, अज्ञाण्युं, ज्ञान रडित.

अनभिधेय त्रि. (न अभिधेयः) नडि कडेवावायक, कडेवाने अयोग्य.

अनभिभव पु. (न अभिभवः) पराजयनो अभाव.

अनभिभवनीय त्रि. (न अभिभवनीयम्) पराजय करवाने अयोग्य, जेनो पराजय न थर्ध शके ते.

अनभिभूत त्रि. (न अभिभूतः) न मानेल, असंभत.

अनभिभ्लातवर्ण त्रि. (अभि+भ्ला+तन् न अभिभ्लातो वर्णो यस्य) देदीप्यमान, प्रकाशमान.

अनभिलाष पु. (न अभिलाषः) अभिलाषनो अभाव, र्धशानो अभाव.

अनभिलाष त्रि. (नास्ति अभिलाषा यस्य) अभिलाष वगरनुं.

अनभिव्यक्त त्रि. (न अभिव्यक्तः) स्पष्ट नडि ते, अस्पष्ट, अस्फुट.

अनभिशास्त त्रि. (न अभिशास्तः) अनिध, निन्दापात्र नडि ते.

अनभिशास्त्य त्रि. (न अभिशास्ति निन्दां अर्हतीति) नडि निंदावा योग्य, वभाषवावायक.

अनभिसंहित त्रि. (न अभिसंहितः) इणने उदेशीने नडि करेल, इलाकाक्षा विना करेल.

अनभिहित त्रि. (न अभिहितः) नडि कडेल, अनुक्त.

अनभीष्ट त्रि. (न अभीष्टः) अग्रिय, नडि धारेल.

अनभ्यावृत्ति पु. (न अभ्यावृत्ति) अभ्यासनो अभाव, पुनरुक्ति रडित.

अनभ्याश त्रि. (नास्ति अभ्याशो यस्य) जे समीप न होय, दूरस्थ.

અનભ્યાસમિત્ય ત્રિ. (ન અભ્યાસે નિકટે इत्यः इण् कर्मणि क्यप् मुम्) દૂરથી ત્યાગ કરવાયોગ્ય.
 અનન્ન ત્રિ. (નાસ્તિ અન્નં યત્ર) વાદળો વિનાનું, જેમ -
 ઇયમનન્ના વૃષ્ટિઃ- અર્થાત્ આ તો વાદળો વિના જ
 અકસ્માત્ વૃષ્ટિ થવા લાગી.
 અનમઃ ત્રિ. (ન નમઃ) જે બ્રાહ્મણ બીજાને નમસ્કાર
 કરતો નથી અને સામાના નમસ્કારને જવાબ આપતો
 નથી તે.
 અનમસ્ય ત્રિ. (ન નમસ્યઃ) નમવાયોગ્ય નહિ તે, નમસ્કાર
 કરવાને અયોગ્ય.
 અનમિતમ્પચ ત્રિ. (ન નમિતં પચઃ) કંજૂસ.
 અનમિત્ર ત્રિ. (નાસ્તિ અમિત્રોડસ્ય) શત્રુ વિનાનું.
 અનમિત્ર પુ. (નાસ્તિ અમિત્રોડસ્ય) તે નામનો એક
 રાજા.
 અનમીવ ત્રિ. (ન અમીવઃ-રોગઃ યસ્ય) રોગ રહિત.
 અનમ્બર ત્રિ. (નાસ્તિ અમ્બરં યસ્ય) નાગું, વસ્ત્રરહિત,
 દિગંબર, સાધુ.
 અનય પુ. (ન નયઃ) અભાગ્ય, ખરાબ નસીબ, અવ્યવસ્થા,
 અન્યાય, આફત, અનીતિ-દુરાચરણ, જાતિનો અભાવ,
 એક પ્રકારનો જુગાર રમવો તે.
 અનય ત્રિ. (નાસ્તિ નયો યસ્ય) નીતિ વિનાનું, દુષ્ટ.
 અનરણ્ય પુ. તે નામનો એક સૂર્યવંશી રાજા.
 અનર્કાભ્યુદિત પુ. (ન-ઈષત્ અકઃ અભ્યુદિતો યસ્મિન્)
 સૂર્યનો થોડો ઉદયકાળ, સૂર્યનો જેમાં થોડો ઉદય
 થયો હોય તે કાળ.
 અનર્ગલ ત્રિ. (નાસ્તિ અર્ગલં યસ્ય) પ્રતિબંધક વિનાનું,
 નિર્મયાદિ, ઉદ્ભવ, સ્વતંત્ર, છૂટું, સ્વેચ્છાચારી, જેમાં
 તાળું લગાવ્યું ન હોય, - તુરન્નમુત્સૃષ્ટમનર્ગલમ્ ।
 -રઘુ ૩।૩૧.
 અનર્ઘ ત્રિ. (નાસ્તિ અર્ઘો મૂલ્યં યસ્ય) અમૂલ્ય, અધિક
 આદરપાત્ર.
 અનર્ઘરાઘવ ન. મુરારિ મિશ્ર નામના કવિએ રચેલું તે
 નામનું એક નાટક.
 અનર્ઘ્ય ત્રિ. (ન અર્ઘ્યઃ-પૂજ્યઃ યસ્ય યસ્માદ્વા) જેનાથી
 બીજું કોઈ પૂજ્ય નથી તે, અત્યંત પૂજ્ય, અમૂલ્ય.
 અનર્ઘિત ત્રિ. (ન અર્ઘિતઃ) નહિ પૂજેલ.
 અનર્થ પુ. (ન અર્થઃ) અર્થનો અભાવ, અનર્થ, અર્ધર્મ,
 અનિષ્ટ, અનુપયોગી. - છિદ્રેષ્વનર્થાં બહુલીભવન્તિ ।

અનર્થ ત્રિ. (નાસ્તિ અર્થો યસ્ય) અર્થ વિનાનું, નકામું,
 પ્રયોજન વિનાનું, મતલબ વગરનું, અયોગ્ય, હાનિકારક.
 અનર્થક ત્રિ. (નાસ્તિ અર્થો યસ્ય કપ્) ઉપલો શબ્દ
 જુઓ.
 અનર્થક ન. (નાસ્તિ અર્થો યસ્ય કપ્) સંબંધ વિનાનું,
 બોલવું, અર્થ વિનાનો પ્રલાપ, બકવાદ.
 અનર્થલુપ્ત ત્રિ. (દ્રષ્ટેન અર્થેન ન લુપ્તઃ) દષ્ટ અર્થથી
 નહિ નાશ પામેલ.
 અનર્થાન્તર ન. (ન અર્થાન્તરમ્) અમેદ, એકાર્થ.
 અનર્વ ત્રિ. (અર્વઃ-ગતિઃ નાસ્તિ યસ્ય) શિથિલ નહિ તે,
 અશિથિલ.
 અનર્વન્ પુ. (ન અર્વન્) શત્રુ નહિ તે.
 અનર્વન્ ત્રિ. (અર્વં હિંસાયાં વનિન્) શત્રુમિત્ર, શત્રુરહિત.
 અનર્વિશ્ ત્રિ. (અનસા શકટેન વિંશતિ વિશ્ ક્વિપ્)
 લાકડાં વગેરે લેવા માટે ગાડું લઈને વનમાં પ્રવેશ
 કરનાર, જવાયોગ્ય સ્થાને જવાને અશક્ત.
 અનર્શરાતિ ત્રિ. (અનર્શાય અપાધિષ્ઠાય રતિર્દાનં યસ્ય)
 જે પાપિષ્ઠ ન હોય તેને દાન આપનાર.
 અનર્હ ત્રિ. (ન અર્હઃ) અયોગ્ય, અનધિકારી અનુપયુક્ત.
 અનલ પુ. (નાસ્તિ અલઃ પર્યાપ્તિર્વસ્ય) અગ્નિ, ગરમી
 અગર આગનો નાશ કરનાર, ચિત્રાનું ઝાડ, કૃત્તિકા
 નક્ષત્ર, દેહમાં રહેલી પિત્ત ધાતુ, પાચનશક્તિ, આઠ
 વસુઓમાંનો પાંચમો વસુ, પરમેશ્વર, વિષ્ણુ, તે નામનો
 પિતૃદેવ, ભીલામાનું ઝાડ.
 અનલદીપન ત્રિ. (અનલ-જઠરાનલં દીપયતિ-વર્દ્ધયતિ
 દીપ્ ણિચ્ લ્યુટ્) જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરનાર ઔષધિ
 વગેરે.
 અનલપ્રભા સ્ત્રી. (અનલસ્ય પ્રભેવ પ્રભા યસ્ય) જ્યોતિ
 નામની વેલ, અગ્નિની કાંતિ.
 અનલપ્રિયા સ્ત્રી. (અનલસ્ય પ્રિયા) અગ્નિની પત્ની સ્વાહા.
 અનલમ્ અવ્ય. (ન અલમ્) બસ નહિ તે, ઉપર નહિ
 તે, અપૂર્ણ.
 અનલસ ત્રિ. (ન અલસઃ) ૧. આળસ રહિત, પરિશ્રમી,
 ૨. અસમર્થ, અયોગ્ય.
 અનલસાદ પુ. ભૂખનો અભાવ, મંદાગ્નિ.
 અનલિ પુ. (અનઃ અલિર્વત્ર) તે નામનું એક વૃક્ષ.
 અનલ્પ ત્રિ. (ન અલ્પઃ) ૧. ઘણું, પુષ્કળ, ૨. જે થોડું
 ન હોય, ઉદાર, ઉદારાશય, અધિક - જલ્પનત્ય-
 નલ્પાક્ષરમ્પજ્વ ૦ ૧।૧૩૬.

अनवकाश पु. (न अवकाशः) अवकाशानो अभाव.
 अनवकाश त्रि. (नास्ति अवकाशो यस्य) १. अवकाश
 विनानुं, १७५या वगर्नुं, २. जेना माटे कोई स्थान के
 प्रसंग न होय, ३. ओलाव्या विनानुं, ४. प्रयोजन
 रहित.
 अनवगीत त्रि. (न अवगीतम्) निन्दित नहि ते, अनिंद.
 अनवग्रह त्रि. (नास्ति अवग्रहो यस्य) प्रतिबन्ध वगर्नुं,
 जे रोक न शकय, जेमां वरसादनो प्रतिबन्ध न
 होय ते.
 अनवद्य त्रि. (न अवद्यम्) द्रोष विनानुं, जोउ वगर्नुं
 अनिन्दित, निर्दोष, कलंक रहित.
 अनवद्यरूप त्रि. (न अवद्यं रूपं यस्य) अत्यंत सुंदर
 - निर्दोष अंगवाणुं.
 अनवद्याङ्गी स्त्री. (न अवद्यं अङ्गं यस्याः सा) जेनुं
 अंग निर्दोष छे अेवी इपाणी स्त्री.
 अनवधान न. (न अवधानम्) संभाणनो अभाव,
 काण्णनो अभाव, असावधानता, प्रमाद, मननी
 अेकप्रतानो अभाव.
 अनवधान त्रि. (नास्ति अवधानं यस्य) संभाण विनानुं,
 काण्ण वगर्नुं, काण्णनो अभाव, निरपेक्ष, ध्यान
 न देनारो.
 अनवधानता स्त्री. (अवधानं यस्य नास्ति तस्य भावः
 तत्) प्रमाद, असावधानता.
 अनवधानत्व नपुं. (अवधानं यस्य नास्ति तस्य भावः
 त्व) प्रमाद, असावधानता.
 अनवधि त्रि. (न अवधिः यस्य) अपरिमित, असीमित.
 अनवपृग्ण त्रि. (न अव पृच्-संपर्कं क्त इडभावादि
 छान्दसम्) संबंध विनानुं, संयोग स्पशरहित.
 अनवब्रच पु. (न अव ब्रू+अच् न वचादेशः) अपवाद
 रहित, निर्दाशून्य.
 अनवभ्र त्रि. (न भ्रंशते वा ड) अंशरहित.
 अनवम त्रि. (न अवमः) न्यूनतररहित, श्रेष्ठ, जे तुच्छ
 न होय, मोट्टु - सुधर्मानवमां सभाम्-रघु० १।१४
 अनवर त्रि. (न अवरः) अधम नहि ते, श्रेष्ठ, अवर
 नहि ते.
 अनवरत त्रि. (न अवरतम् अव रम्+क्त) कायमनुं,
 उमेश, निरंतर, विश्रामरहित, सतत, विराम वगर्नुं.
 अनवरतम् अव्य. (न अवरतम्) उपरनो अर्थ, रोकया
 वगर्नुं.

अनवराद्धर्य त्रि. (न अवरस्मिन्नद्धं भवः यत्) उत्कृष्ट,
 श्रेष्ठ, मुप्य.
 अनवलम्ब त्रि. (नास्ति अवलम्बो यत्र) आलंबन रहित,
 निराधार, आश्रय वगर्नुं, निराश्रित, स्वतंत्रता.
 अनवलोभन न. (न अवलुप्यते पुमान् येन अव लुप्
 ल्युट् पस्य भः) ते नामनो अेक गर्भसंस्कार, जे
 गर्भना त्रीज्ञ मडिने कराय छे.
 अनवस त्रि. (अव प्रीणनादौ असच् अवसः भोजनम्)
 पथ्य भोजन नहि करनार.
 अनवसर त्रि. (नास्ति अवसरः यस्य) अवसरना
 अभाववाणुं, उचितकाणना अभाववाणुं, व्यस्त,
 निरवकाश.
 अनवसर पु. (न अवसरः) योग्य समयनो अभाव,
 उचित कामनो अभाव - तर्कनो अभाव, कुसमय
 होय ते, असामयिकता
 -कं याचे यत्र यत्र ध्रुवमनवसरमस्त एवार्थिभावः-
 शि० १।३०
 अनवसित त्रि. (न अवसितः) अनिश्चित, असमाप्त.
 अनवसिता स्त्री. ते नामनो अेक छे.
 अनवस्कर त्रि. (अवस्क्रियते अवस्करो मलः स नास्ति
 यस्य) निर्भण, भेल विनानुं, स्वच्छ, साफ.
 अनवस्था स्त्री. (न अवस्था) १. अवस्थानो अभाव,
 २. अस्थिरता, ३. लंपटता, ४. यारित्रभ्रष्टता. अेक
 जातनो तर्कदोष.
 - यथा- क्लृप्तवस्तुसजातीयवस्तुपरम्पराकल्पनस्य
 विरामाभावः, यथा जातौ जात्यन्तरं तत्रापि जात्यन्तरम्
 इत्येवं तत्र तत्र जात्यन्तरस्वीकारेऽनवस्था ।
 - कार्यकारणनी अेवी परंपरा, जेनो अंत न होय.
 कोई अंतिम निर्णय पर न पडोयवुं ते.
 अनवस्थान न. (न अवस्थानम्) १. अवस्थाननो
 अभाव, अस्थिर, रंथण, अस्थाधी, २. आथार
 भ्रष्टता, ३. लंपटपणुं.
 अनवस्थान त्रि. (न अवस्थानं यस्य) रंथण, अस्थिर.
 अनवस्थान पु. (न अवस्थानं यस्य) वायु, पवन.
 अनवस्थित त्रि. (न अवस्थितम्) रंथण, अस्थिर,
 अस्थिर चित्त, परिवर्तित, व्यभित्यारवाणुं.
 अनवस्थिति त्रि. (न अवस्थितिः) अवस्थितिनो अभाव,
 बाकी दोष अर्थमां अनवस्थानी पैठे समञ्ज वेवुं,
 ओला नहि रहेवुं ते.

અનવહર ત્રિ. (ન અવ હ કૌટિલ્યે અચ) વાંકું નહિ તે, સીધું, સરળ.
 અનવાપ્ત ત્રિ. (ન અવાપ્તઃ) અપ્રાપ્ત, નહિ મેળવેલ.
 અનવાય (ન અવ ઇન્ ધ્વઃ અવાયઃ અવયવઃ) અવયવ રહિત, નિરવયવ.
 અનવેક્ષક ત્રિ. (ન અવેક્ષકઃ) ચારે બાજુની તપાસ નહિ રાખનારું, સારુંનરસું નહિ જોનાર, બેપરવાહ, અસાવધાન, ઉદાસીન.
 અનવેક્ષણ ન. (ન અવ ઇક્ષ્ ત્યુટ્) બેપરવાહી, અસાવધાનતા.
 અનવેક્ષા સ્ત્રી. (ન અવેક્ષા અપેક્ષા) અપેક્ષાનો અભાવ, બેદરકારી.
 અનશન ન. (ન અશનમ્) ખોરાક ન લેવો તે, ઉપવાસ, ભોજનની નિવૃત્તિ કરવારૂપ એક વ્રત.
 અનશન ત્રિ. (નાસ્તિ અશનં યસ્ય) ભોજનનો ત્યાગ કરનાર.
 અનશ્વર ત્રિ. (ન નશ્વરઃ) નશ્વરભિન્ન, સ્થાયી, નિત્ય, નાશવંત નહિ તે.
 અનસ્ ન. (અન્ અસુન્) ૧. ગાડું, ૨. ભાત, ચોખા, ૩. પ્રાણી, ૪. જન્મ, ૫. રસોડું.
 અનસ્ સ્ત્રી. (અન્ અસુન્) માતા, મા.
 અનસૂય ત્રિ. (નાસ્તિ અસૂયા યસ્ય) અસૂયા વિનાનું, બીજાના ગુણો ઉપર દોષોનો આરોપ નહિ કરનાર.
 અનસૂયક ત્રિ. (ન અસૂયકઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અનસૂયા સ્ત્રી. (ન અસૂયા) અસૂયાનો અભાવ, બીજાના ગુણો ઉપર દોષારોપણ નહીં કરવું તે, અત્રિમુનિની પત્નીનું નામ, શકુન્તલાની સહચરીનું પણ નામ.
 અનસૂય ત્રિ. (ન અસુ ઉપતાપે કણ્ઠ્વાદિ યક્ ઉઠ) અસૂયા રહિત.
 અનસ્તામિત ત્રિ. (ન અસ્તામિતઃ) અસ્ત નહિ પામેલ.
 અનસ્થ પુ. (નાસ્તિ અસ્થિ યસ્ય) હાડકાં વિનાનો અવયવ અથવા નિરવયવ, સાંખ્યશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ, પ્રધાન, અથવા ઈશ્વરની માયા.
 અનસ્થિ ત્રિ. (નાસ્તિ અસ્થિ યસ્ય) હાડકાં વિનાનું.
 અનસ્વત્ ત્રિ. (અનઃ શકટમસ્ત્યસ્વ મતુપ્ મસ્ય વઃ) ગાડાથી યુક્ત, ગાડાથી જોડાયેલ.
 અનહઙ્કાર પુ. (ન અહઙ્કારઃ) અહંકારનો અભાવ.
 અનહઙ્કાર ત્રિ. (નાસ્તિ અહઙ્કારો યસ્ય) અહંકાર વિનાનું - નિરહંકારી.

અનહઙ્કારિન્ ત્રિ. (ન અહઙ્કારી) જેને અહંકાર ન હોય તે.
 અનહઙ્કૃત ત્રિ. (ન અહંકૃતઃ) ગર્વ પામેલું નહિ તે, અહંકાર વિનાનું.
 અનહઙ્કૃતિ સ્ત્રી. (ન અહંકૃતિઃ) અહંકારનો અભાવ.
 અનહઙ્કૃતિ ત્રિ. (નાસ્તિ અહંકૃતિર્યસ્ય) અહંકાર વિનાનું, અહંકાર રહિત.
 અનહંવાદિન્ ત્રિ. (અહમિતિ ગર્વેણ ન વદતિ) ગર્વ વિનાનું, નિરભિમાની, અહંકાર રહિત.
 અનહન્ ન. (ન અહન) દુર્દિન, ખરાબ દિવસ.
 અનાકાર ત્રિ. (નાસ્તિ આકારો યસ્ય) અવયવ રહિત - આકાર વિનાનું, નિરાકાર, આકાશ વગેરે.
 અનાકાર પુ. (નાસ્તિ આકારો યસ્ય) ઈશ્વર.
 અનાકાલ પુ. (ન આકાલઃ) જે સમયે અનાજ ન પાક્યું હોય તે સમય દુર્ભિક્ષ - દુકાળ, મોંઘવારીનો કાળ.
 અનાકાલભૂત ત્રિ. દુકાળમાં પોતાની જાતને બચાવવા જે પોતે બીજાનો દાસ બની જાય.
 અનાકુલ ત્રિ. (ન આકુલઃ) આકુળ નહિ તે, વ્યગ્ર નહિ તે, શાંત, એકાગ્ર, સ્થિર, અસંકીર્ણ વાક્ય, સ્વસ્થ, અટલ.
 અનાકૃત ન. (નેત્યનેન કૃતઃ નાકૃતઃ-નિરાકૃતઃ) નહિ અટકાવેલ.
 અનાક્રાન્ત ત્રિ. (ન આક્રાન્તઃ) આક્રાન્ત નહિ તે, નહિ દબાયેલું.
 અનાક્રાન્તા સ્ત્રી. (ન આક્રાન્તા) ભોંયરીંગણી, કંટકારી વૃક્ષ.
 અનાક્ષારિત ન. (ન આક્ષારિતઃ અપકૃતઃ) જેનો અપકાર ન કર્યો હોય તે.
 અનાગ ત્રિ. (ન આ સામ્યગ્ ગચ્છતિ સ્વર્ગમનેન નાગઃ-અધર્મઃ) પાપ રહિત, અધર્મ રહિત.
 અનાગત ત્રિ. (ન આગતઃ) ૧. નહિ આવેલ, નહિ પહોંચેલો, ૨. ભવિષ્યમાં થનાર, ભાવિ, ૩. અપ્રાપ્ત, જે ન મળ્યું હોય, ૪. અજ્ઞાત -તાવદ્ ભયસ્ય ભેતવ્યં યાવદ્ ભયમનાગતમ્-હિતો ૧૫૭.
 અનાગતવિધાતૃ ત્રિ. (અનાગતસ્ય ભવિષ્યતઃ અનિષ્ટસ્ય વિધાતા પ્રતિવિધાનકર્તા) ભાવિ દુઃખને દૂર કરવાનો ઉપાય કરનાર, ભવિષ્ય માટે સાવધાન, દૂરદર્શી.
 અનાગતાબાધ પુ. (અનાગતઃ આબાધઃ દુઃખમ્) ભાવિ, શારીરિક વગેરે દુઃખ, આવનારું કષ્ટ.

अनागतावेक्षण न. (अनागतमवेक्षणम्) भविष्य तरङ्ग
श्लेषु, आगण दृष्टि राभवती ते.
अनागतार्तवा स्त्री. (न आगतं आर्तवं यस्याः) ज्ञेने
बिलकुल अटकाव आव्यो नथी अेवी कन्या वगेरे.
-अरजस्का ।
अनागन्धित त्रि. (न आगन्धितः) नडि सूंघेल.
अनागम पु. (नास्ति आगमो यस्य) नडि आवेल,
छाजर नडि ते, सत्यडेतु डिया वगेरे विनानुं, आवक
नडि ते.
अनागम् त्रि. (नास्ति आगोऽपराधः पापं वा यस्य)
अपराध शून्य, पाप वजरनुं, निरपराधी, -आर्तत्राणाय
वः शब्दं न प्रहर्तुमनागसि-श० १।११
अनाचार पु. (न आचारः) दुष्ट आचार, आचारनो
अभाव, भराभ आचरण.
अनाचार त्रि. (नास्ति आचारः यस्य) आचार विनानुं.
अनाज्ञात त्रि. (न आज्ञातः) सारी रीते नडि ज्ञेयेव,
नडि ज्ञायेव.
अनाढ्य त्रि. (न आढ्यः) गरीब, तवंगर नडि ते.
अनातप पु. (न आ तप अच्) उग्रतानो अभाव,
ताप नडि ते, छाया, ठंडुं.
अनातुर त्रि. (न आतुरः) आतुर नडि ते, रोगी नडि
ते, तंदुरस्त, स्वस्थ, अकलांत, नडि थाकेलो.
अनात्मक त्रि. (नास्ति आत्मा स्थिरः यत्र कप) आत्माने
नडि माननारो क्षणिक विज्ञानमत, स्थिर स्वरूप
रहित जगत.
अनात्मज्ञ त्रि. (आत्मानं यथा स्वरूपं न जानाति
ज्ञा+क) आत्माना स्वरूपने न ज्ञानार, पोताने न
ज्ञानार. मूर्ख, जउ- मा तावदनात्मज्ञे -श० ६.
अनात्मन् पु. (न आत्मा) १. आत्मा रहित, ज्ञानार,
२. शरीर वगेरे जउ वस्तु, ३. जेझे पोताना उपर
नियंत्रण राभ्युं नथी, ४. जे आत्मिक नथी,
अनात्मनीन त्रि. (न आत्मन् ख) जे पोताना लाभ
माटे काम करवानो अभ्यासी न डोय, निःस्वार्थी,
स्वार्थ रहित.
अनात्मवत् त्रि. (न आत्मा अन्तःकरणं वश्यत्वे नास्त्यस्य
मत्पु) जितेन्द्रिय नडि ते, जेझे ईन्द्रियोने छती न
डोय ते, असंयमी ईन्द्रियपरायण.
अनात्म्य न. (न आत्मनः इदं आत्मन् यत्) शरीर
विनानुं.

अनाथ त्रि. (नास्ति नाथः प्रभुरस्य) धष्ठी वजरनुं,
अनाथ, निर्धन, त्यक्त, असहाय, मा-भाप विनानुं
बाणक, विधवा स्त्री -नाथवन्तस्त्वया लोकास्त्वमनाथा
विपत्स्यसे उत्तर० १/४३
अनाथसभा स्त्री. (अनाथानां सभा) अनाथालय.
अनादर पु. (न आदरः) सन्माननो अभाव, अपमान,
तिरस्कार, उदसीन, उपेक्षावाणी.
अनादर त्रि. (न आदरः) आदरशून्य.
अनादि पु. (नास्ति आदिर्यस्य) परमेश्वर, डिश्यगर्भ.
अनादि त्रि. (नास्ति आदिरस्य) आदि विनानुं, नित्य.
अनादिता स्त्री. (अनादेर्भावः तल्ल) अनादिपणुं, नित्यपणुं,
अनादित्व न. (अनादेर्भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.
-जगदादिरनादित्व० कुमा० २/६
अनादिनिधन त्रि. (न आदिः निधनं यस्य) जेनो
आरंभ अने अंत न डोय ते, शाश्वत, नित्य.
अनादिमत् न. (न आदिमत्) आदि विनानुं, कार्य
सिवायनुं.
अनादिमध्यान्त त्रि. जेनी आदि, मध्य अने अंत कंठ
पण न डोय.
अनादिष्ट त्रि. (न आदिष्टः) विशेषरूपे नडि उपदेशेल,
नडि कहेल.
अनादीनव त्रि. निर्दोष - यद् वासुदेवेनादीनमना-
दीनवमीरितम् - शि० २/२२.
अनादृत त्रि. (न आदृतम्) अनादर पामेल.
अनादृत न. (न आदृतम्) तिरस्कार.
अनादेय त्रि. (न आदेयः) न लेवालायक, अग्राह्य.
अनादेश पु. (न आदेशः) आदेशनो अभाव, हुकमनो
अभाव.
अनाद्य त्रि. (न आद्यं) जावाथोग्य नडि ते.
अनाद्य त्रि. (न आद्यम्) अनादि.
अनाद्यन्त त्रि. (न आदिरन्तो यस्य) आदि अने अंत
रहित, नित्य.
अनाधार त्रि. (नास्ति आधारो यस्य) आधार विनानुं,
आश्रय वजरनुं.
अनाधृष्ट त्रि. (न आ धृष् क्त) पराभव, तिरस्कार
नडि पामेल.
अनाधृष्ट त्रि. (न आधृष्टः) पराभव नडि पामेल,
अपराजित.

અનાધૃષ્ય ત્રિ. (ન આધૃષ્યમ્) ન જીતી શકાય તેવું, પરાજય કરવાને લાયક નહિ તે.
 અનાનુદ ત્રિ. (ન અનુદદાતિ અનુ+દા ક) દાન કરવામાં એકકો, અતુલ્ય દાતા.
 અનાનુપૂર્વ્ય ન. (ન આનુપૂર્વ્યમ્) ૧. બીજા પદોની વચ્ચે આવી જતાં સમાસના ભિન્ન ભિન્ન પદોનું પૃથક્કરણ, ૨. નિયત ક્રમમાં ન હોવું.
 અનાપિ ત્રિ. (ન આપ્યતે આપ્ કર્મણિ ઇન્) આપ્તશૂન્ય.
 અનાપન્ન ત્રિ. (ન આપન્નઃ) ન પામેલ, ન મેળવેલ, નહિ પ્રાપ્ત થયેલ.
 અનાપ્ત ત્રિ. (ન આપ્તઃ) આપ્ત નહિ તે, અબંધુ, અયોગ્ય, પ્રાપ્ત ન હોય તે, અકુશળ.
 અનાભયિન્ ત્રિ. (ન અભિમેતિ આ + મ્ + ઊળા. ઇતિ) અત્યંત નિર્ભય, અત્યંત નહિ બીધેલ.
 અનામ્ ત્રિ. (ન અભિમુખ્યેન ભવતિ આમ્-સ્તોતા) સ્તુતિ નહિ કરનાર, સન્મુખ નહિ થયેલ.
 અનામક ત્રિ. (નાસ્તિ નામ યસ્ય) નામ વિનાનું, અપ્રસિદ્ધ.
 અનામન્ ન. (અન અમ્ કનિન્) હરસનો રોગ.
 અનામન્ ત્રિ. (નાસ્તિ નામ યસ્ય) નામ વિનાનું, અપ્રસિદ્ધ.
 અનામન્ પુ. (નાસ્તિ નામ યસ્ય) મલમાસ, પુરુષોત્તમ મહિનો.
 અનામય પુ. (ન આમયઃ) રોગનો અભાવ, તંદુરસ્તી.
 અનામય ત્રિ. (નાસ્તિ આમયો યસ્ય) રોગ વિનાનું, તંદુરસ્ત, નીરોગી, સ્વસ્થ- મહાશ્વેતા કાદમ્બરીમગ્મયં પપ્રચ્છ - કા૦ ૧૧૨
 અનામવિત્તુ ત્રિ. (અમ્-ણિચ્ ઇત્તુચ) વ્યથા નહિ ઉપજાવનાર.
 અનામા સ્ત્રી. (નાસ્તિ નામ ગ્રહણયોગ્યં યસ્યાઃ) અનામિકા આંગળી, વચલી અને છેલ્લી આંગળીની વચમાં રહેલી આંગળી.
 અનામિકા સ્ત્રી. (નાસ્તિ નામ ગ્રહણયોગ્યં યસ્યાઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -અદ્યાપિ તત્તુલ્યકવેરભાવાદનામિકા સાર્થવતી ભૂમવ । સુખા૦
 અનામૃણ ત્રિ. (ન આમૃણાતિ હિનસ્તિ આ મૃણ ક) અહિંસક, હિંસા નહિ કરનાર.
 અનાયત્ત ત્રિ. (ન આયત્તઃ) અસ્વાધીન, અવશ, પરવશ.
 અનાયન ન. (ન આયનં ચાલનં યત્ર) એકાંત.
 અનાયાસ પુ. (ન આયાસઃ) મહેનતનો અભાવ, અલ્પ પ્રયત્ન, સહેલું, સરળ.

અનાયાસ ત્રિ. (નાસ્તિ આયાસો યસ્ય) મહેનત વગરનું, સરળતા, મુશ્કેલી વગરનું.
 અનાયાસકૃત ન. (અનાયાસેન કૃતમ્) મહેનત વિના કરેલ, થોડી મહેનતમાં કરેલું.
 અનાયુષ્ય ન. (ન આયુષે હિતમ્) આયુષ્યને હિતકર નહિ એવું, અત્યંત ભોજન વગેરે.
 અનારત ન. (ન આરતમ્) કાયમનું, હંમેશાં, અવિચ્છિન્ન, નિરંતર.
 અનારત ત્રિ. (ન આરતમ્) કાયમનું, નિત્યનું.
 અનારબ્ધ ત્રિ. (ન આરબ્ધમ્) નહિ આરંભેલું.
 અનારમ્ભ પુ. (ન આરમ્ભઃ) શરૂઆતનો અભાવ, આરંભનો અભાવ.
 અનારમ્ભ અવ્ય. (આ રમ્ભ લ્યપ્-ન આરમ્ભ્ય) આરંભ ન કરીને, નહિ આરંભીને.
 અનારમ્ભ્ય ત્રિ. (આ રમ્ભ લ્યપ્-ન આરમ્ભ્ય) આરંભ નહિ કરવા યોગ્ય
 અનારમ્ભ્યાધીત ત્રિ. (ન આરમ્ભ્ય કિઞ્ચિદધીતઃ) કંઈ પણ નહિ આરંભીને ભણેલ.
 અનારોગ્ય . (ન આરોગ્યમ્) આરોગ્યનો અભાવ, તંદુરસ્તીનો અભાવ.
 અનારોગ્ય ત્રિ. (ન આરોગ્યં યસ્માત્) તંદુરસ્તીનું સાધન નહિ તે.
 અનાર્જવ . (ન આર્જવમ્) સરળપણનો અભાવ, સ્વસ્થંદ્રપણનો અભાવ.
 અનાર્જવ પુ. (નાસ્તિ આર્જવં યત્ર) રોગ.
 અનાર્જવ અવ્ય. (ન આર્જવમ્) સરળતાનો અભાવ.
 અનાર્ત્તવ ત્રિ. (ન આર્ત્તવં યસ્ય) પોતાના યોગ્ય કાળમાં ન ખીલેલ પુષ્પ વગેરે.
 અનાર્ત્તવા સ્ત્રી. (નાસ્તિ આર્ત્તવં યસ્યાઃ) જેને બિલકુલ અંટકાવ દેખાતો નથી એવી કન્યા. - અરજસ્કા
 અનાર્ય્ય ત્રિ. (ન આર્ય્યઃ) આર્ય નહિ તે, આર્યોએ નહિ આશ્રય કરેલ દેશ, ખોટો આચાર, શૂદ્ર, મ્લેચ્છ, નીચ, અધમ, અપ્રતિષ્ઠિત.
 અનાર્ય્યક ન. (અનાર્ય્ય કન્) અગરુનું લાકડું.
 અનાર્યજ ત્રિ. (અનાર્યે દેશે જાતઃ જન્+ડ) અનાર્ય દેશમાં પેદા થનાર.
 અનાર્યજ ન. (અનાર્યે દેશે જાતઃ જન્+ડ) અગરુ કાષ્ઠ.

अनार्यता स्त्री. (अनार्यस्य भावः तल) अनार्यपशुं.
 अनार्यतिक्त पु. (अनार्यप्रियस्तिक्तः) करिथातुं.
 अनार्यत्व न. (अनार्यस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ
 अनार्ष त्रि. (न ऋषिणा दृष्टः) अवैदिक, वेदमां नडि
 डडेल, ऋषिओअे नडि जोयेल, ऋषिओथी संबधित
 न डोय ते.
 अनालोचित त्रि. (न आलोचितम्) नडि जोयेलुं, न
 विचारेलुं, अविदेयित, नडि तपासेल.
 अनालोडित त्रि. (न आलोचितम्) उपरनो अर्थ जुओ.
 अनाविद्ध त्रि. (न आविद्धः) नडि विधायेल, जेमां
 छिद करुं नथी तेवुं, अदुःभित.
 अनाविल त्रि. (न आविलः) प्रसन्न, स्वच्छ, निर्भण,
 उडोणुं नडि ते.
 अनावृत्त त्रि. (न आवृत्तः) नडि ढंकायेलुं, फुल्लुं.
 अनावृत्त त्रि. (न आवृत्तः) इरीथी नडि गयेल, पडेलां
 गयेल.
 अनावृत्ति स्त्री. (न आवृत्तिः) अव्यासनो अभाव,
 आगमननो अभाव, इरी पाश्र्वा नडि आववुं ते,
 इरी जन्म न थवो ते, मोक्ष.
 अनावृष्टि स्त्री. (न आवृष्टिः) छ ठितिओमांनी बीछ
 ठिति, वरसाद भिलकुल न थवो ते, सुकाँ जवुं ते.
 अनाशक पु. (न आ-यथेच्छम् आशः भोजनम्) यथेच्छ
 भोग अथवा भोजनशून्य, अनश्वर.
 अनाशकायन न. (अनाशकः-आत्मा तस्यायनं
 पाप्युपायः) आत्मज्ञाननुं साधन, अेक प्रकारनुं
 ब्रह्मथर्य.
 अनाशस्त त्रि. (न आशस्तः) नडि वप्रज्ञायेल.
 अनाशातना स्त्री. (न आशातना) तीर्थकरादि धर्मनी
 आशातना न करवी ते, दर्शन विनयनो अेक भेद.
 अनाशिन त्रि. (न नाशी) नाश रडित.
 अनाशु त्रि. (न नशु उण् अशु उण्) नाश रडित, अव्याप्त.
 अनाश्य त्रि. (न नाश्यः) नाशने अयोग्य.
 अनाश्रमिन् त्रि. (न आश्रमी) गृहस्थाश्रम वगेरे आश्रम
 विनानुं, शार आश्रममांथी कोँने मानती न डोय ते.
 अनाश्रय त्रि. (नास्ति आश्रयो यस्य) आश्रयरडित,
 निराधार, आलंबन वगरनुं.
 अनाश्रव त्रि. (न आश्रवः) कर्मबंधरडित, आश्रवनो
 अभाव, अडिंसा, दया, आश्रवना अभाववाणं
 मडाप्रतादि.

अनाश्रित त्रि. (न आश्रितः) आश्रयरडित.
 अनाश्वस् त्रि. (नञ्पूर्वादश्रतेः कसु) भोगरडित,
 जेणे भोजन करुं नथी, उपवासी.
 अनाश्वास पु. (न आश्वासः) अविश्वास, बरोसानो
 अभाव, आस्थानो अभाव.
 अनास् त्रि. (आस्यते आ अस्-क्षेपे करणे क्विप्)
 मुभ विनानुं, मुभना व्यापारथी रडित.
 अनासिक त्रि. (नास्ति नासिका यस्य) नाक विनानुं,
 नकटुं, नासिका रडित.
 अनास्थ त्रि. (नास्ति आस्था यस्य) आस्था वगरनुं,
 श्रद्धाहीन, आदरशून्य, भेदरकार.
 अनास्था स्त्री. (न आस्था) आस्थानो अभाव, अश्रद्धा
 अनादर, भेदरकारी, उदासीनता, तटस्थता -
 पिण्डेष्वनास्था खलु भौतिकेषु-रघु० २/५७
 अनास्थान त्रि. (न आ+स्था-आधारे ल्युट) अेक
 स्थणे न रडी शके तेवुं जण आदि, आस्थान-सत्ता
 ते, सत्ता विनानुं.
 अनासाव त्रि. (आ स्रु वेदे घञ्) कवेश विनानुं.
 अनाह पु. (न नाहः) संग्रहणीनो रोग.
 अनाहत न. (न आ हन् भावे क्त) नडीं झटेलुं तथा
 नडीं पडेरेलुं नवुं वस्त्र, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अने
 हृदयप्रदेशमां आवेलुं ते नामनुं अेक यक.
 अनाहत त्रि. (न आहतः) जेने आघात नथी पडोँथ्यो
 तेवी डरकोँ वस्तु, कोरुं, नवुं.
 अनाहता स्त्री. (न आहतः शब्दः यस्याः) परा, पश्यन्ती,
 मध्यमा, वैभरी नामनी वाणीनी वृत्तिओमांथी मध्यमा
 वाणी वृत्ति.
 अनाहार पु. (न आहारः) आहारनो अभाव, उपवास,
 अनशन, भोजननो अभाव.
 अनाहार्य त्रि. (न आहार्यः) अकुत्रिम, स्वाभाविक.
 अनाहिताग्नि पु. (न आहितः अग्निर्येन) जेणे विधि
 प्रमाणे अग्निहोत्र लीधुं न डोय तेवो कोँ द्विज.
 अनाहुति स्त्री. (न आहुतिः) १. डोम न कराय ते, जेने
 डोम न कडी शकाय अेवो डोम, २. अयोग्य आहुति.
 अनाहूत त्रि. (न आहूतम्) नडि बोलावेल, अनिमंत्रित.
 अनाहूतजल्पिन् पु. आमंत्रण विना आवेलो वक्ता.
 अनाहूतोपविष्ट त्रि. आमंत्रण विना अतिथिरुपे भेठेलो.
 अनिकेत पु. (नास्ति निकेतो यस्य) जेनो नियत वास
 नथी तेवा संन्यासी, स्थिरमति, घररडित, परिव्राजक.

અનિકેતન પુ. (નાસ્તિ નિકેતનં યસ્ય) ઉપરનો અર્થ.
અનિક્ષુ ન. (ન ઇક્ષુઃ) શેરડી જેવો એક જાતનો કાસડો,
તે નામનું એક ઘાસ.

અનિગીર્ણ ત્રિ. (ન નિગીર્ણઃ) નહિ ગળેલ, નહિ છુપાવેલ,
ગુપ્ત ન હોય તે.

અનિચ્છા સ્ત્રી. (ન ઇચ્છા) ઈચ્છાનો અભાવ.

અનિચ્છુ ત્રિ. (ન ઇચ્છુઃ) ન ઈચ્છનાર, ઈચ્છા વિનાનું.

અનિચ્છુક વિ. (ન ઇચ્છુકઃ) ઈચ્છા વગરનું, પસંદગી
વિનાનું, - અનિચ્છિત્

અનિત્ય ત્રિ. (ન નિત્યઃ) ૧. નશ્વર, નિત્ય નહિ તે,
જન્ય, અસ્થિર, અવ્યવસ્થિત, ઉત્પત્તિવાળી હરકોઈ
વસ્તુ ક્ષણભંગુર, ૨. ક્ષણસ્થાયી, ૩. અસાધારણ,
૪. સંદિગ્ધ, અનિશ્ચિત.

અનિત્ય (ક્રિ. વિ.) અકસ્માત્, કદાચિત્.

અનિત્યકર્મન્ ન. (ન નિત્યં કર્મ) કોઈ નિમિત્તથી
અકસ્માત્ કરાતું કાર્ય, પૂજન યજ્ઞ વગેરે.

અનિત્યતા સ્ત્રી. (અનિત્યસ્ય ભાવઃ તલ્) અનિત્યપણું.

અનિત્યત્વ ન. (અનિત્યસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.

અનિત્યદત્તક ત્રિ. (ન નિત્યઃ દત્તકઃ) અસ્થાયીરૂપે
માતા-પિતાએ દીધેલો પુત્ર.

અનિત્યભાવ પુ. ક્ષણભંગુર અવસ્થા, ક્ષણભંગુરતા.

અનિત્યસમાસ પુ. જે હરેક સ્થિતિમાં જરૂરી ન હોય
એવો સમાસ.

અનિન્દિત ત્રિ. (ન નિન્દિતઃ) નહીં નિંદાયલું, નિંદારહિત.

અનિદ્ર ત્રિ. (નાસ્તિ નિદ્રા યસ્ય) ઊંઘના અભાવવાળું,
ઊંઘણસી નહિ તે, આળસુ નહિ તે, જાગરૂક.

અનિન્દ્ર ત્રિ. (ન ઇન્દ્રો યાજ્યોડસ્ય) ઈન્દ્રની ઉપાસના
નહિ કરનાર.

અનિદ્રા સ્ત્રી. (ન નિદ્રા) ઊંઘનો અભાવ, નિદ્રાનો અભાવ.

અનિન્દ્રિય ન. (ન ઇન્દ્રિયમ્) ૧. જે ઈન્દ્રિયનો - મનનો
વિષય ન હોય, ૨. તર્ક.

અનિન્દ્ર ત્રિ. (ન નિન્દ્રઃ) નિંદવાલાયક નહીં તે.

અનિપુણ ત્રિ. (ન નિપુણઃ) નિપુણ નહિ તે.

અનિબદ્ધ ત્રિ. (ન નિબદ્ધઃ) ૧. નહિ બંધાયેલ,
૨. પરાધીન નહિ તે, ૩. નહિ ગૂંથેલ.

અનિબાધ ત્રિ. (નાસ્તિ નિબાધઃ સંબાધા યસ્ય) પીડા
વિનાનું, દુઃખ વિનાનું.

અનિભૂત ત્રિ. (ન નિભૂતઃ) ૧. ચંચળ, અસ્થિર, અદૃઢ,
૨. સાર્વજનિક, પ્રકાશિત, જે છૂપું નથી, ૩. સાહસી,
ધૃષ્ટ.

અનિભૂષ્ટ ત્રિ. (ન નિભૂષ્ટઃ) અભાષિત, અદુઃખિત.

અનિમક પુ. (અન્ જીવને શબ્દે ચ-ઇમન્-અનિમઃ-
જીવનં તેન કાર્યતિ કૌ+ક) દેડકો, કોયલ, ભમરો,
મધમાખી, કમળના કેસરો, મહુડાનું ઝાડ.

અનિમાન ત્રિ. (અનિ+મા-ભાવે લ્યુટ) અમાપ, માપ
વિનાનું.

અનિમિત્ત ન. (ન નિમિત્તમ્) - નિમિત્તનો અભાવ,
પર્યાપ્ત કારણનો અભાવ, કારણશૂન્ય, આકસ્મિક,
નિરાધાર. આલક્ષ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તહાસૈઃ-શં ૭/
૧૭. ૨. અપશુકન- નમાનિમિત્તાનિ હિ ખેદવન્તિ-
મૃચ્છં ૧૦

અનિમિત્તત્ત્વ (ક્રિં વિં) હેતુ વગરનું, અકારણ.

અનિમિત્તનિરાક્રિયા સ્ત્રી. અપશુકનોનું નિરાકરણ.

અનિમિષ્ ત્રિ. (અનિ મિષ્ ભાવે ક્વિપ્) નિશ્ચળદર્શન,
સ્પન્દરહિત જોવું, એક સ્થાને સ્થિર બની ટકટકીને
જોવું તે.

અનિમિષ ત્રિ. (નાસ્તિ નિમિષઃ યસ્ય) આંખના પલકારા
વિનાનું, ક્રિયાશૂન્ય.

અનિમિષ પુ. (નાસ્તિ નિમિષઃ યસ્ય) ૧. દેવ, ૨.
માછલું.

અનિમિષાચાર્ય પુ. (અનિમિષાણામાચાર્યઃ) બૃહસ્પતિ.

અનિમેષ પુ. (નાસ્તિ નિમેષો યસ્ય) ૧. દેવ ૨. માછલું.

અનિમેષ ત્રિ. (ન નિમેષઃ) સ્પંદનશૂન્ય. - દૃષ્ટવા
ભવન્તમનિમેષવિલોકનીયમ્ - ભક્તાં ૧૧

અનિમેષદૃષ્ટિ ત્રિ. (અનિમેષા દૃષ્ટિર્યસ્ય) સ્થિર દૃષ્ટિથી
જોનારો.

અનિમેષાચાર્ય પુ. (અનિમેષાણામાચાર્યઃ) દેવોનો ગુરુ
બૃહસ્પતિ.

અનિયત ત્રિ. (ન નિયતઃ) ૧. નિયમ વિનાનું, ૨.
અવ્યવસ્થિત, ૩. અનિત્ય, ૪. અસ્થાયી, ૫.
બંધનરહિત.

અનિયતપુંસ્કા સ્ત્રી. (ન નિયતઃ પુંસ્કઃ યસ્યાઃ)
વ્યભિચારિણી, દુરાચારિણી સ્ત્રી.

અનિયતવૃત્તિ ત્રિ. (ન નિયતા વૃત્તિર્યસ્ય) ૧. જેની
આવક નિશ્ચિત નથી તે, ૨. બાંધેલું કામ કરનાર,
૩. જે શબ્દનો પ્રયોગ નિશ્ચિત ન હોય તે.

अनियताङ्क त्रि. (न नियतः अङ्को यस्मिन्) जे गणतरीमां
नियत अंक नथी.
अनियतात्मन् पु. (अनियत आत्मा यस्य) जेनो आत्मा
मन वशमां न छोय ते.
अनियन्त्रण त्रि. (न. नियन्त्रणं यस्य) असंयत, स्वतंत्र,
अनियंत्रित.
अनियन्त्रित त्रि. (न नियन्त्रितः) १. अनियमित,
२. उच्छ्रंभल.
अनियम पु. (न नियमः) नियमनो अभाव, नियंत्रण,
अनिश्चय, अनुचित आचरण.
अनिर त्रि. (न ईरयितुं शक्यते इरिचः) प्रेरणा करवाने
अशक्य.
अनिर न. (न ईरयितुं शक्यते ह्रस्वः) अत्ररहित,
हरिद्र.
अनिरा स्त्री. (नास्ति इरा अन्नं यस्याः) जेनाथी अन्न
पाकतुं नथी ते, अतिवृष्टि, अनावृष्टि वगेरे.
अनिराकरण न. (न निराकरणम्) निराकरणो अभाव,
समाधान नथी ते.
अनिराकृत त्रि. (न निराकृतम्) १. नहि निराकरण
करेल, २. नहि अटकावेल, ३. नहि तिरस्कार करेल.
अनिरुक्त त्रि. (न निरुक्तम् निष्क्रान्तं अवयवार्थः
अवयवार्थो येन) विशेष स्वरूपे करीने जेनुं निर्वचन
न कर्तुं छोय ते, स्पष्टरूपे कर्तुं न छोय ते, जेनी
परिभाषा स्पष्ट न छोय ते.)
अनिरुद्ध पु. (न केनापि युद्धे निरुद्धः) १. उषानो
पति, प्रद्युम्ननो पुत्र, २. विष्णु, ३. चित्तनो अधिष्ठाता
देव.
अनिरुद्ध त्रि. (न केनापि युद्धे निरुद्धः) १. जेनो मार्ग
कोईओ रोक्यो न छोय ते, स्वतंत्र, उच्छ्रंभल,
२. गुप्तथर.
अनिरुद्धपथ न. (न निरुद्धः पन्था यत्र) आकाश.
अनिरुद्धभाविनी स्त्री. (अनिरुद्धस्य भाविनी) भाषासुरनी
पुत्री, उषा.
अनिरुद्धप्रज्ञ पु. (अनिरुद्धा प्रज्ञा यस्य) जेनी बुद्धि
क्यांय पक्ष स्मरित न थाय अवा तीर्थकर डेवणी
आदि.
अनिर्ज्ञात त्रि. (न निर्ज्ञातः) अनिश्चित, नथी प्राप्त
थयेल.
अनिर्णय पु. (न निर्णयः) निश्चयनो अभाव, अनिश्चय

अनिर्णीत त्रि. (न निर्णीतम्) निर्णय न करेल.
अनिर्दश त्रि. (न निर्गतानि दश दिनानि यस्य डच)
जेना नथी वीत्या दश दिवस ते.
अनिर्दशाह त्रि. (अनपगतदशाहः) उपरनो अर्थ.
अनिर्देश्य त्रि. (न निर्देश्यम्) १. जेनो निर्देश न थई
शके ते, अवर्णनीय, अपरिभाषणीय.
अनिर्देश्य न. (न निर्देश्यम्) निर्विशेष, परमात्मा,
परब्रह्म.
अनिर्द्धारित त्रि. (न निर्द्धारितः) अनिश्चित, जेनो कोई
निर्णय न थयो छोय ते.
अनिर्भर त्रि. (न निर्भरम्) थोडुं, जरा.
अनिर्मल त्रि. (न निर्मलः) स्वच्छ नहि, मलिन.
अनिर्माल्या स्त्री. (न निर्माल्या) ते नामनी अेक औषधि.
अनिर्वचनीय पु. (निर्वचनम् निरुक्तिः लक्षणादिना
ज्ञानम्) जेनुं स्वरूप अमुक प्रकारनुं छे अेम न
कडी शक्य ते परमात्मा.
अनिर्वचनीय न. (सत्त्वासत्त्वाभ्यामेकतररूपेण वक्तु-
मशक्ये) वेदान्तमतमां - जगत, अज्ञान.
अनिर्वचनीयसर्वस्व न. (अनिर्वचनीयं सर्वस्वं यस्य)
श्रीलक्ष्मी कविओ रथेलो जंडनभाष नामनो अेक ग्रंथ,
जेमां सर्व पदार्थो ईद रूपे निर्वचन करवाने माटे
अशक्य छे अेम निश्चित कर्तुं छे.
अनिर्वाह पु. (न निर्वाहः) निर्वाहनो अभाव
अनिर्वृत्तः त्रि. (न निर्वृत्तः) दुःखी, अशांत.
अनिर्वृत्ति स्त्री. (न निर्वृत्तिः) स्वच्छंदपज्ञानो अभाव,
हरिद्रपणुं, भेयेनी, विकलता.
अनिर्वृत्ति पु. (न निर्वृत्तिः यस्य) हरिद्र मनुष्य वगेरे.
अनिर्वेद पु. (न निर्वेदः) वैराग्यनो अभाव, असंतोष,
अवैराग्य.
अनिल पु. (अन् इलच) १. वायु-वा, २. गत थोवीसीना
भरतक्षेत्रना अेकवीसमां तीर्थकर, ३. विष्णु,
४. आठ वस्तुमांनो पांचमी वस्तु, ५. शरीरमां रडेलो
धातुनो भेद.
अनिलघ्नक पु. (अनिलं वातरोगं हन्ति कन्) बडेडानुं
आड.
अनिलसख पु. (अनिलस्य सखा टच) अग्नि.
अनिलात्मज पु. (अनिलस्यात्मजः) वायुनो पुत्र, अनुमान.
अनिलान्तक पु. (अनिलस्य अन्तकः) वायुरोगनो नाश
करनार ते नामनी अेक (ज्यापुति नामे) औषधि.

અનિલામય પુ. (અનિલકૃતઃ આમયઃ) વાતરોગ.
 અનિલાયન ત્રિ. (અનિલસ્ય અયનમ્) વાયુનો માર્ગ.
 અનિલાશન ન. (અનિલસ્ય અશનં યસ્ય) વાયુભક્ષી,
 ઉપવાસી, સર્પ.
 અનિલી સ્ત્રી. (અનિલ ઇ) સ્વાતિ નક્ષત્ર.
 અનિલોચિત ત્રિ. (ન નિલોચિતમ્) નહિ વિચારેલ, જે
 સારી રીતે વિચારેલું ન હોય તે.
 અનિલોદિત ત્રિ. (ન નિલોદિતમ્) ઉપરનો અર્થ.
 અનિવર્તિન્ ત્રિ. (ન નિવર્તતે નિ-વૃત્ ણિનિ) પાછું નહિ
 ફરનાર, યુદ્ધ વગેરેમાંથી પાછો નહિ હઠનાર.
 અનિવિશમાનઃ ત્રિ. (ન નિવિશમાનઃ) સતત ગમન
 કરનાર.
 અનિશ ત્રિ. (ન નિશા-ચેષ્ટાવિનાશઃ યસ્ય) ૧. અવિરત,
 ૨. નિરંતર, સદાકાળ થનાર, ૩. રાત્રિ રહિત.
 અનિશમ્ અવ્ય. (ન નિશા અમ્) હંમેશાં, નિરંતર, સદા.
 -ત્વન્નામમન્ત્રમનિશં મનુજાઃ સ્મરન્તઃ - ભક્તાં ૪૨
 અનિશશસ્ત ત્રિ. (અનિર્ શંસ્ ક્ત) અનિન્દિત,
 પ્રશંસાપાત્ર.
 અનિષ્ટ ત્રિ. (ન ઇષ્ટમ્) ૧. અપ્રિય, ૨. દુઃખ, ૩. પાપ,
 ૪. ખેદ, ૫. અપકાર, ૬. જેનું પૂજન વગેરે ન કર્યું
 હોય તે દેવ, જેની ઈચ્છા ન હોય તે.
 અનિષ્ટગ્રહ પુ. હાનિકારક ગ્રહ.
 અનિષ્ટપ્રસન્ન ત્રિ. (અનિષ્ટસ્ય પ્રસન્નઃ) અનીચ્છિત
 પ્રસંગ, અપ્રિય ઘટના.
 અનિષ્ટફલ ન. ખરાબ પરિણામ.
 અનિષ્ટશઙ્કા સ્ત્રી. ખેદની આશંકા.
 અનિષ્ટહેતુ ન. અપશુકન.
 અનિષ્ટાપત્તિ સ્ત્રી. અનીચ્છિત પદાર્થને પ્રાપ્ત કરવો તે.
 - અનિષ્ટાપાદનમ્ .
 અનિષ્ટા સ્ત્રી. (ન ઇષ્ટા) તે નામની એક વનસ્પતિ,
 નાગબલા.
 અનિષ્ટિન્ ત્રિ. (ન ઇષ્ટમનેન ખ વે ક્ત ઇનિ) જેણે યજ્ઞ
 અથવા દેવપૂજન ન કર્યું હોય તે.
 અનિષ્ઠ ત્રિ. (નાસ્તિ નિષ્ઠા યસ્ય) નિષ્ઠાનો અભાવ,
 નિષ્ઠા વગરનું.
 અનિષ્ઠા સ્ત્રી. (ન નિષ્ઠા) નિષ્ઠાનો અભાવ.
 અનિષ્ણાત ત્રિ. (ન નિષ્ણાતઃ) અકુશળ, અજ્ઞાણ.
 અનિષ્ણત્ર ન. (નિઃસૂતં પત્રં પક્ષોઽત્ર તાદૃશં ન ભવતિ) જેને
 છોડે બાંધેલું પીંછું બળપૂર્વક ન નીકળેલું હોય તેવાં
 બાણથી વીધેલું વગેરે.

અનિસ્તીર્ણ ત્રિ. જે પાર પહોંચાયું ન હોય, જેનાથી
 છુટાયું ન હોય, જેનો જવાબ અપાયો ન હોય, જેનું
 નિરાકરણ ન કરાયું હોય તે.
 અનિષ્ણન્ન ત્રિ. (ન નિષ્ણન્નઃ) નહિ ઉત્પન્ન થયેલ,
 અસંપૂર્ણ.
 અનીક ન. (અન્ ઇકન્) સૈન્ય, સૈનિકદળ, યુદ્ધ, લડાઈ.—
 દૃષ્ટ્વા તુ પાણ્ડવાનીકમ્- ભગ૦ ૧/૨
 અનીકસ્થ ત્રિ. (અનીક સ્થા ક) યોદ્ધો, યુદ્ધમાં રહેનાર
 સિપાહી વગેરે, મહાવત, યુદ્ધની ભેરી.
 અનીકિની સ્ત્રી. (અનીક ઇનિ) ૧. સેનાનો સંઘ, એક
 જાતની સેના, સૈન્યપંકિત, ૨. ત્રણ સેનાઓ અગર
 પૂર્ણ સેના.
 અનીચ ત્રિ. (ન નીચઃ) નીચ નહિ તે, નીચું નહિ તે.
 અનીતિ સ્ત્રી. (ન નીતિઃ) નીતિનો અભાવ.
 અનીશ ત્રિ. (નાસ્તિ ઇશો યસ્ય) ઘણી વિનાનું, ઉપરી
 વગરનું, સર્વોચ્ચ.
 અનીશ પુ. (નાસ્તિ ઇશો યસ્ય) સર્વોચ્ચ, વિષ્ણુ, સર્વનો
 નિયંતા ઈશ્વર.
 અનીશા સ્ત્રી. (ન ઇશા) દીનતા, દીનપણું.
 અનીશ્વર ત્રિ. (નાસ્તિ ઇશ્વરો યસ્ય) અનીશ શબ્દ જુઓ.
 અનીશ્વરવાદ પુ. (અનીશ્વરસ્ય વાદઃ) જે ઈશ્વરને શ્રેષ્ઠ
 શાસક ન માનતો હોય, નાસ્તિક, નાસ્તિકવાદ.
 અનીહ ત્રિ. (નાસ્તિ ઇહા યસ્ય) સ્પૃહા વગરનું, નિઃસ્પૃહ,
 બેદરકાર, નિશ્ચેષ્ટ, ઈચ્છારહિત.
 અનીહા સ્ત્રી. (ન ઇહા) બેદરકારી, બેપરવાઈ, સ્પૃહાનો
 અભાવ, ઉદાસીનતા, તિરસ્કાર.
 અનુ અવ્ય. (અન્ ડ) ૧. હીનપણું, ૨. સાથે સાથે,
 ૩. પાસે પાસે, ૪. બરોબરપણું, ૫. અધ્યયન,
 ૬. કોઈ પણ કામ કરવું, ૭. પાછળ, ૮. હીનપણું,
 ૯. સરવું, ૧૦. વારંવાર, ૧૧. શ્રેષ્ઠ- અનુસિદ્ધસેનં
 કવયઃ । - સિં ૦ હે૦, ૧૨. પુનરાવૃત્તિ- અનુદિનમ્ ।
 ૧૩. કમાનુસાર- અનુક્રમમ્ । ૧૪. નિયત ક્રમમાં-
 અનુજ્વેષ્ટમ્ । ૧૫. અનુકરણ, ૧૬. અનુરૂપ. અનુરૂપમ્,
 અન્વયઃ ।
 અનુક ત્રિ. (અન્ કન્) કામી, કામુક, લાલચુ.
 અનુકમ્ અવ્ય. (અન્ કમ્ ક્વિપ્) તર્કવિતર્ક.
 અનુકથન ન. (અન્ કથ્ લ્યુટ્) પછીનું કથન, વાર્તાલાપ,
 પ્રવચન.
 અનુકનીયસ ત્રિ. (અન્ યુવા ઇંયસુન્ કનાદેશઃ) નાના
 પછીનો, સૌથી નાનો.

अनुकम्पक त्रि. (अनुकम्प ण्वुल) दयाणु, दया लावनार.
 अनुकम्पन त्रि. (अनुकम्प युच्) उपरनी अर्थ.
 अनुकम्पन न. (अनुकम्प युच्) दया, करुणा, सखानुभूति.
 अनुकम्पा स्त्री. (अनुकम्प अङ्) दया, लगार थाडवुं
 ते, करुणा.
 अनुकम्प्य त्रि. (अनुकम्प यत्) वेगवाणुं, दया करवा
 योग्य, दयापात्र, सखानुभूतिने योग्य.
 अनुकरण न. (अनु कृ ल्युट्) नकल करवी ते, प्रतिविधि,
 अनुरूपता, समानता.
 अनुकर्मन् न. (अनु क्रियते) नकल करवी, सदृश क्रिया
 करवी ते, इरजनुं मोडेथी पालन करवुं ते.
 अनुकर्ष पु. (अनु कृष् घञ्) रथनी नीचे पैडां उपर
 भांथेवुं लाकुडुं, भेंथाणु, आकर्षण.
 अनुकर्ष न. (अनु कृष् घञ्) पूर्व वाक्यमां श्रुणु
 करायेल पदादिकनुं उतर वाक्यमां अन्यने माटे
 आकर्षण करवुं ते, आकर्षण.
 अनुकर्षण न. (अनु कृष् ल्युट्) उपरनी अर्थ, आकर्षण.
 अनुकल्प पु. (अनु कल्प् णिच् अच्) १. गौण कल्प,
 २. प्रतिनिधि, २. गौण आचार, ४. गौणकल्पनुं
 प्रतिपादन करनार, ग्रन्थ.
 अनुकाम पु. (अनुरूपः कामः) योग्य ईश्वर, योग्य
 अभिलाषा.
 अनुकाम अव्य. (कामसादृश्ये यथाकामे) ईश्वरानुसार
 यथेश्वर, भरख मुशुल.
 अनुकाम त्रि. (अनुकामयते अनुक्रम् णिच् अच्) अत्यंत
 कामुक.
 अनुकामीन त्रि. (कामस्य अधिलाषस्य सदृशम् ततः
 गच्छतीत्वर्थे ख) यथेष्ट गमन करनार, पोतानी
 भरख प्रमाणे काम करनार.
 अनुकार पु. (अनु कृ घञ्) नकल करवी ते.
 अनुकारिन् त्रि. (अनु कृ+णिनि) नकल करनार.
 अनुकारिणी स्त्री. (अनु कृ+णिनि डीप्) नकल करनार
 स्त्री.
 अनुकार्य त्रि. (अनु+कृ+यत्) अनुकरणा करवा योग्य,
 नकल करवा योग्य.
 अनुकाल अव्य. (कालस्य योग्यम्) समयने योग्य,
 वधत प्रमाणे, समयोचित.
 अनुकीर्त्तन त्रि. (अनुकृत् णिच् ल्युट्) कडेवुं, ओडवुं.

अनुकूल त्रि. (कूलमावरणं स्नेहानुबन्ध इति यावत्
 अनुगतः कूलम्) अनुकूल, सडथर, सडथक, पोतानी
 पक्षपात करनार.
 अनुकूल पु. (कूलमावरणं स्नेहानुबन्ध इति यावत्
 अनुगतः कूलम्) परमेश्वर, पतिभेद, अलंकार प्रसिद्ध
 ऐक नायक.
 अनुकूलता स्त्री. (अनुकूलस्य भावः तल) अनुकूलपणुं.
 अनुकूलत्व न. (अनुकूलस्य भावः त्व) अनुकूलपणुं,
 प्रयोजकत्व, ईश्वरविषयत्व.
 अनुकूला स्त्री. (अनुकूल टाप्) ईतीवृक्ष.
 अनुकृत त्रि. (अनु कृ क्त) अनुकरणा करायेवुं.
 अनुकृति स्त्री. (अनु कृ क्ति) अनुकरणा, नकल करवी
 ते.
 अनुकृष्ट त्रि. (अनुकृष् क्त) भेंथेवुं, ताणुवुं, भेडेवुं.
 अनुक्त त्रि. (न उक्तः) नडि कडेव, नडि प्रेरव, नडि
 योजेव.
 अनुकथ त्रि. (नास्ति उक्तं स्तोत्रं यस्य) जेनुं स्तोत्र न
 डोय ते, स्तुतिरहित.
 अनुक्रमकच त्रि. (अनुगतः क्रकचम्) दातरडुं, आरी.
 अनुक्रम त्रि. (अनुगतः क्रमः) अनुक्रम, परिपाठी, क्रमने
 नडि ओणुंवेव.
 अनुक्रम अव्य. (क्रममतिक्रम्य) क्रमने नडि ओणुंवेव.
 अनुक्रमणिका स्त्री. (अनुक्रम - कारणे ल्युट् स्त्रीत्वाद्दीप्
 स्वार्थे कनि ह्रस्वः) अनुक्रम जणावनार, ग्रंथमांना
 विषयनुं सांकणियुं.
 अनुक्रमणी उपरनी अर्थ.
 अनुकल्पित पु. (अनुकल्प क्ति) लक्षण.
 अनुक्रोश त्रि. (अनुगतः क्रोशं) ऐक कोश गयेव मुसाकर.
 अनुक्रोश पु. (अनुकृष् घञ्) दया, करुणा.
 अनुक्षण अव्य. (क्षणे क्षणे) क्षणे क्षणे, प्रतिक्षण.
 अनुक्षण त्रि. (अनुगतं क्षणम्) निरंतरवृत्ति, नित्यनुं,
 निरंतरनुं.
 अनुक्षत् पु. सारथि के द्वारपालनी साथी.
 अनुक्षर् पु. (अनुक्षरन्ति) अंदर अगार उपर वडेवुं.
 अनुक्षि पु. (अनुक्षीयमाणम्) धीरे धीरे क्षीण थवुं ते.
 अनुख्याति स्त्री. (अनु ख्या क्तिन्) शीधी काठवुं, प्रगट
 करवुं, कोई गुप्त वातनी सूचना.
 अनुग त्रि. (अनुगम् ड) १. पाणुण जनार, २. सडथर,
 ३. अनुकूल सेवक.

અનુગ્રહ અવ્ય. (અનુ ગ્રહામ્ દીર્ઘા) ગંગા મુઘી લાંબી.
(ગજ્ઞાયામ્) ગંગા ઉપર, ગંગામાં.
અનુગત ત્રિ. (અનુ ગમ્ ક્ત) વાંસે ગયેલ, પાછળ
ગયેલ, અનુસરેલ, સહચર, સેવક.
અનુગતિ સ્ત્રી. (અનુ ગમ્ ક્તિન્) પાછળગમન, અનુસરણ.
અનુગમ પુ. (અનુગમ્ ઘञ् વૃદ્ધ્યભાવઃ) પાછળગમન
કરવું, સહાયક થવું, અનુસરવું.
અનુગમ ન. (અનુગતપ્રવૃત્તિનિમિત્તમ્) સામાન્ય ધર્મ વડે
સર્વ વિશેષ રૂપોનું સંગ્રહણ, મૃત પતિની ચિતા
ઉપર વિધવા પત્નીએ સતી થવું.
અનુગમન ન. (અનુગમ્ ભાવે લ્યુટ્) પાછળ જવું,
અનુસરવું, મૃત પતિની ચિતામાં વિધવા સ્ત્રીએ પ્રવેશ
કરી સતી થવું તે.
અનુગર્જિત ત્રિ. ગર્જન કરતો, પ્રતિધ્વનિ, પડઘો.
અનુગવ ન. (ગોસદૃશ આયામઃ) બળદની લંબાઈ જેટલી
લંબાઈવાળું ગાડું.
અનુગવીન ત્રિ (અનુ ગુ+ચ) ગાય બળદની પાછળ
જનાર ગોવાળ, ભરવાડ, વગેરે.
અનુગાદિન્ ત્રિ. (અનુગદતિ અનુગદ્ ણિનિ) અનુવાદક,
ભાષાંતરકર્તા.
અનુગામિન્ ત્રિ. (અનુ ગમ્ ણિનિ) પાછળ જનાર,
સહચર, અનુસરનાર.
અનુગુ અ (ગવાં પશ્ચાત્) ગામોની પાછળ,
અનુગુણ અવ્ય. (ગુણમનતિક્રમ્ય) ગુણોને નહીં ઓળંગીને,
ગુણ પ્રમાણે, ગુણમાં.
અનુગુણ ત્રિ. (અનુકૂલો ગુણો યસ્ય) અનુકૂળ, અનુરૂપ,
રુચિકર, ઉપયોગી, સરખા ગુણવાળું, યોગ્ય યોગ્ય
ઉપકરણ.
અનુગુણા સ્ત્રી. (અનુગતઃ ગુણં તન્ત્રીસૂત્રં યસ્યાઃ) તાર
બાંધેલી વીણા,
અનુગુપ્ત ત્રિ. (અનુ ગુપ્ ક્ત) ઢાંકેલ, રક્ષણ કરેલ, છુપાવેલું.
અનુગ્ર ત્રિ. (ન ડગ્રઃ) ઉગ્ર નહિ તે, શાંત સ્વભાવનું,
અનુદ્રુત, સભ્ય, શાંત, સરળ.
અનુગ્રહ પુ. (અનુગ્રહ અચ્) ૧. મહેરબાની, અનુકૂળપણું,
કૃપા, આભાર, ઉપકાર, ૨. સ્વીકાર, ૩. સૈન્યના
પાછલા ભાગનું રક્ષણ કરનાર. પાદાર્પણાનુગ્રહપૂતપૃષ્ઠમ્
- રઘુ ૨/૩૫.
અનુગ્રહ ત્રિ. (અનુગ્રત ગ્રહમ્) સૂર્ય વગેરે ગ્રહને અનુસરેલ.
અનુગ્રાસક ત્રિ. (પ્રાં સં) કોળિયો, મોંમાં આવી શકે
એટલો.

અનુગ્રાહક ત્રિ. (ગ્રાહકમનુગતઃ) દયાળુ, અનુકૂળ, ઉપકાર
કરનાર.
અનુગૃહીત ત્રિ. (અનુગ્રહ ક્ત) જેના ઉપર કૃપા અનુગ્રહ
કરેલ હોય તે. -અનુગૃહીતોઽસ્મિ અહમુપદશાદ્ ભવતઃ
- વિક્રમ ૦ ૪
અનુગ્રાહિન્ ત્રિ. (અનુગ્રહ ણિનિ) અનુગ્રહવાળું, કૃપાવાળું,
મહેરબાની કરનારું.
અનુગ્રાહ્ય ત્રિ. (અનુગ્રહ્ ણ્યત્) અનુગ્રહ કરવા યોગ્ય,
કૃપા કરવા યોગ્ય.
અનુચર ત્રિ. (અનુચર્ ટ) વાંસે જનાર, દાસ, સેવક.
-તેનાનુચરેણ ધનોઃ -રઘુ ૨/૪
અનુચરી સ્ત્રી. (અનુચર્ ટ ડીપ્) સહિયર, સેવકી,
દાસપુત્રી, દાસી.
અનુચારક ત્રિ. (અનુચર્ ણ્વુલ્) પાછળ જનાર,
અનુસરનાર, સેવક.
અનુચારક પુ. (અનુચર્ ણ્વુલ્) સેવક, ચાકર, સહચર.
અનુચારિકા સ્ત્રી. (અનુચર્ ણ્વુલ્ ટાપ્) સહિયર, સેવકી,
દાસપુત્રી, દાસી.
અનુચિત ત્રિ. (ન ડચિતઃ) ૧. ઉચિત નહિ તે, ૨.
અયોગ્ય, ૩. અપરિચિત, ૪. ખોટું.
અનુચિન્તન ન. (અનુ ચિતિ લ્યુટ્) ૧. સ્મરણ કરવું,
૨. વિચારવું, મનન કરવું, ૩. સતત ચિંતન કરવું,
૪. ફરીથી ધ્યાનમાં લાવવું.
અનુચિન્તા સ્ત્રી. (અનુ ચિન્તિત-અ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
સતત ચિન્તા.
અનુચ્ચ ત્રિ. (ન ડચ્ચઃ) ૧. ઊંચું નહીં તે, નિમ્ન,
વિનીત, ૨. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કહેલ ગ્રહોનું નીચસ્થાન.
અનુચ્છાદ પુ. (અનુ છદ્ ણિચ્ ઘञ्) શરીર ઉપરના
વસ્ત્રની અંદરનું વસ્ત્ર, ધોતિયું કે સાડીનો છેડો જે
બાબા ઉપરથી છાતી ઉપર લટકે તે.
અનુચ્છિત્તિ સ્ત્રી. કપાઈને અલગ ન થવું, નાશ ન પામવું,
અનુશ્ચર.
અનુચ્છિષ્ટ ત્રિ. (ન ડચ્છિષ્ટમ્) ઉચ્છિષ્ટ-એંટું નહિ તે.
અનુજ પુ. (અનુ જન્ ડ) નાનો ભાઈ
અનુજ ત્રિ. (અનુ પશ્ચાત્ જાયતે) પાછળથી જન્મેલ.
અનુજન્મન્ પુ. (અનુ જન્મ યસ્ય) સહોદર, નાનો
ભાઈ. -જનનાથ ! તવાનુજન્મનામ્ - કિં ૨/૧૭
અનુજા સ્ત્રી. (અનુ જન્ ડ ટાપ્) નાની બહેન.
અનુજાત ત્રિ. (અનુ જન્ ક્ત) પાછળ જન્મેલ.

अनुजात पु. (अनु जन् क्त) नानो भाई. -असौ कुमारस्तमजोऽनुजातः - रघु० ६/७८
 अनुजाता स्त्री. (अनु जन् क्त टाप्) नानी भडेन.
 अनुजावर त्रि. (अनुजादप्यवरः) अत्यंत नानुं.
 अनुजीविन् त्रि. (अनुजीवितुं शीलमस्य अनु जीव् णिनि) थाकर, सेवक, आश्रित, अनुत्तर. -अवञ्चनीयाः प्रभवोऽनुजीविभिः - कि० १/४
 अनुजीव्य त्रि. (अनुजीव्यतेऽसौ अनु जीव् ण्यत्) आश्रय करवा योग्य, सेववा योग्य.
 अनुज्ञा स्त्री. (अनु ज्ञा अङ्) रक्षा, परवानगी.
 अनुज्ञात त्रि. (अनु ज्ञा क्त) जेने परवानगी आपी छेय ते, अनुज्ञा करेव. -तन्मया प्रीतिमताऽनुज्ञातम् - शकु० ५
 अनुज्ञापक त्रि. (अनु ज्ञा णिच् ण्वुल्) परवानगी आपनार.
 अनुज्ञापन न. (अनु ज्ञा णिच् ल्युट्) आज्ञा, आदेश, अनुमति.
 अनुज्येष्ठ त्रि. (अनुगतो ज्येष्ठम्) भोटाने अनुसरेव, ज्येष्ठता मुजब.
 अनुज्येष्ठ अव्य. (ज्येष्ठमनतिक्रम्य) भोटाने नडी ओणंगीने.
 अनुतर पु. (अनु त् अच्) नदी उतरवा भाटे अपातो कर.
 अनुतर्ष न. (अनु तृष् घञ्) मदिरा पीवानुं पात्र, मदिरा, मदिरापान, तृष्णा, सरस, पीवानी ईच्छा.
 अनुताप पु. (अनु ताप् घञ्) पश्चात्ताप, पस्तावो, संतापथी पीजायेव -जाताऽनुतापेव सा - विक्रम ० ४/३८
 अनुतापिन् वि. (अनु ताप् इनि) पश्चात्ताप करनार, पस्तावो करनार.
 अनुतिल त्रि. (अनुगतस्तिलम्) तल वावेळुं भेतार.
 अनुतिल अव्य. (तिले इति) तलमां, तल विषे, कष कष करीने, अत्यंत जीषवटथी.
 अनुतूलन न. (अनु तूल-अनुकोपणे णच् भावे ल्युट्) दांडी वरे घासना अग्रभागने कूटवो ते.
 अनुत्क त्रि. (न उत्कः) १. स्वस्थ, २. उत्कंठा विनानुं, ३. शोकमुक्त, ४. जे पश्चात्ताप करावनार न छेय ते.

अनुत्कर्ष पु. (न उत्कर्षः) उत्कर्षनो अभाव, उत्थाननो अभाव.
 अनुत्कर्ष त्रि. (न उत्कर्षो यस्य) उत्कर्ष विनानुं.
 अनुत्ता त्रि. (न उन्द क्त) १. नडि लींजायेव, २. अप्रेरित, ३. जे छतवा योग्य न छेय, ४. अजेय.
 अनुत्तम न. (न उत्तमो यस्मात्) अत्यंत श्रेष्ठ, जेनाथी बीजे कोठे सारो न छेय ते. - सर्वद्रव्येषु विद्येव द्रव्यमाहुरनुत्तमम्-सूक्तिसुधा ७६.
 अनुत्तम त्रि. (न उत्तमः) उत्तम नडि ते, सर्वोत्तम.
 अनुत्तर त्रि. (न उत्तरो यस्मात्) १. अत्यन्त श्रेष्ठ २. मुख्य, ३. उत्तम नडि ते अधम, ३. स्थिर, संबंध विना बोदनार, ४. जवाब देवामां असमर्थ. -भवत्यवज्ञा च भवत्यनुत्तरात् नै० : ५. निश्चित.
 अनुत्तरङ्ग त्रि. (न उद्यतस्तरङ्गो वीचिचाञ्चल्यं यस्मात्) १. जेमां तरंग-भोजं छिद्यतां न छेय तेवुं पाछी. २. अर्थयण, ३. स्थिर. -अपामिवाधारमनुत्तरङ्गम्-कु० ३/४८
 अनुत्तरा स्त्री. (न उत्तरा) दक्षिण दिशा.
 अनुत्तान त्रि. (न उत्तानः) थनुं नडि ते, नीया मुणवाणुं.
 अनुत्थान न. (न उत्थानम्) प्रयत्ननो अभाव, बेकारी, प्रमाद, न छेवुं ते.
 अनुत्पत्ति स्त्री. (न उत्पत्तिः) उत्पत्ति नडि ते, उत्पत्तिनो अभाव.
 अनुत्पत्तिक त्रि. (नास्ति उत्पत्तिर्यस्य कप्) उत्पत्ति विनानुं.
 अनुत्पन्न त्रि. (न उत्पन्नः) उत्पन्न नडीं थयेव.
 अनुत्पाद पु. (न उत्पादः) उत्पत्तिनो अभाव, उत्पत्ति रडित.
 अनुत्पत्तिसम पु. (अनुत्पत्त्या समः) न्यायशास्त्रमां मनाती ऐक जति नामनो दोष. -प्रागुत्पत्तेः कारणाभावादानुत्पत्तिसमः- (गौ०-५-१२.)
 अनुत्सन्न त्रि. (न उत्सन्नः) न जोवायेळुं, जेनो त्याग कथो नथी ते.
 अनुत्साद पु. (न उत्सादः) उच्छेदनो अभाव.
 अनुत्साद त्रि. (नास्ति उत्सादः यस्य) उच्छेद विनानुं.
 अनुत्साह त्रि. (नास्ति उत्साहः यस्य) उत्साह वगरनुं, उत्साहनो अभाव.
 अनुत्सिक्त त्रि. (न उत्सिक्तः) अगर्वित, गर्वशून्य.
 अनुत्सुक त्रि. (न उत्सुकः) उत्कंठा वगरनुं, उत्कंठित नडीं ते.

અનુત્સૂત્ર ત્રિ. (ન ઉત્ક્રાન્ત: સૂત્રમ્) સૂત્રને અનુસરતું, સૂત્ર વિરુદ્ધ નહિ તે, નિયમિત, અવિશૃંખલ.
 અનુત્સેક પુ. (ન ઉત્સેક:) ગર્વનો અભાવ, ક્રોધ વિનાનો.
 અનુત્સેકિન્ ત્રિ. (ન ઉત્સેકી) ગર્વ વિનાનું, અક્રોધી.
 અનુદ ત્રિ. (ન નુદતિ નુદ્-ક) પ્રેરક નહિ તે (અનુ વા+ક) સમાનરૂપે આપનાર.
 અનુદક ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદકં યત્ર) પાણી વિનાનું.
 અનુદક ન. (નાસ્તિ ઉદકં યત્ર) જેમાં જળ આપવામાં આવતું નથી એવું એક શ્રાદ્ધ.
 અનુદગ્ર ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદગ્રો યસ્માત્) ૧. ઉગ્ર નહિ તે, ૨. ક્રોમળ, ૩. તીક્ષ્ણ નહિ તે, ૪. અતિ ઉગ્રત.
 અનુદર ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદરં યસ્ય અલ્પાર્થે નજ્) નાના પેટવાળું, આછા પેટવાળું, કૃશોદર, ક્ષીણ.
 અનુદર્શન ન. (અનુ દર્શ્ લ્યુટ) અનુચિંતન, ચિન્તવન, નિરીક્ષણ.
 અનુદાત્ત પુ. (ન ઉદાત્ત:) અનુદાત્ત સ્વર, જેનું નીચેથી ઉચ્ચારણ થાય તે, સ્વરના આઘાતથી રહિત.
 અનુદાર ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદારો યસ્માત્) અત્યંત ઉદાર.
 અનુદાર ન. (ન ઉદાર:) અત્યંત ઉદાર નહીં તે, મોટું નહિ તે, કંજૂસ.
 અનુદાર પુ. (અનુગત: દારમ્) સ્ત્રીને અનુસરેલી પુરુષ અગર પુરુષને અનુકૂલ રહેતી સ્ત્રી જેને છે.
 અનુદિત ત્રિ. (ન ઉદિત:) ન બોલેલ, ન કહેલ.
 અનુદિત પુ. (ન ઉદિત:) ૧. ઉદય નહિ પામેલ, ૨. થોડો ઉદય પામેલ કાળ.
 અનુદિન અવ્ય. (દિને દિને) હંમેશ, દરરોજ, નિરંતર.
 અનુદિવસ અવ્ય. (દિને દિને) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અનુદૃષ્ટિ સ્ત્રી. (અનુકૂલા દૃષ્ટિ:) યોગ્ય દૃષ્ટિ, અનુકૂલ દૃષ્ટિ.
 અનુદૃષ્ટિ ત્રિ. (અનુકૂલા દૃષ્ટિયંસ્ય) અનુરૂપ નજર, અનુકૂલ દૃષ્ટિવાળું.
 અનુદેશ પુ. (અનુ દિશ્ ઘજ્) કમ પ્રમાણે ઉચ્ચાર, ઉપદેશ, પાછળ સંકેત કરવો તે.
 અનુદેશ પુ. (ન ઉદેશ:) ઉદેશ નહિ તે, ઉદેશનો અભાવ.
 અનુદ્ધત ત્રિ. (ન ઉદ્ધત:) ઉદ્ધત નહિ તે, ગર્વવાળો ન હોય તે, વિનયવાળું, - અનુદ્ધતા: સત્પુરુષા: સમૃદ્ધિભિ: - શ. ૫/૧૨.
 અનુદ્ધરણ ન. (ન ઉદ્ધરણમ્) ઉદ્ધારનો અભાવ, ઉદ્ધાર નહિ તે.

અનુદ્ધત ત્રિ. (ન ઉદ્ધતમુત્થાપિતમ્) નહિ ઉત્થાપેલ, નહિ બહાર કાઢેલ.
 અનુદ્ધાર પુ. (ન ઉદ્ધાર:) ઉદ્ધારનો અભાવ.
 અનુદ્ભટ ત્રિ. (ન ઉદ્ભટ:) ૧. અપ્રગલ્ભ, મૃદ્ધ, ૩. ક્રોમલ.
 અનુદ્યમ પુ. (ન ઉદ્યમ:) ઉદ્યમનો અભાવ.
 અનુદ્યમ ત્રિ. (ન ઉદ્યમો યસ્ય) ઉદ્યમ વિનાનું.
 અનુદ્યૂત ન. (અનુ દિવ્ ક્ત) ફરી જુગાર ખેલવો તે, જુગટા ઉપર ફરી જુગટું રમવું તે.
 અનુદ્યોગ પુ. (ન ઉદ્યોગ:) ઉદ્યોગનો અભાવ.
 અનુદ્યોગ ત્રિ. (ન ઉદ્યોગો યસ્ય) ઉદ્યોગ રહિત.
 અનુદ્યુત ત્રિ. (અનુ દ્યુ ક્ત) પાછળ ગયેલ, પાછળ પડેલ.
 અનુદ્યુત ન. (અનુ દ્યુ ક્ત) માત્રાનાં ચતુર્થાંશને બોલતાં જે સમય લાગે તેટલા સમયવાળો એકતાલ.
 અનુદ્વાહ પુ. (ન ઉદ્વાહ:) વિવાહનો અભાવ, બ્રહ્મચર્ય પાલન.
 અનુદ્વાહ ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદ્વાહો યસ્ય) જેનો વિવાહ ન થયો હોય તે.
 અનુદ્વિગ્ન ત્રિ. (ન ઉદ્વિગ્ન:) ઉદ્વેગ નહિ તે, ઉદ્વેગ નહીં પામેલ, અવ્યાકુળ ચિત્તવાળો.
 અનુદ્વેગ પુ. (ન ઉદ્વેગ:) ઉદ્વેગનો અભાવ.
 અનુદ્વેગ ત્રિ. (નાસ્તિ ઉદ્વેગો યસ્ય) ઉદ્વેગ વિનાનું - અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં પ્રિયહિતં ચ યત્-ભગ૦ ૧૭/૧૫.
 અનુધાવન ન. (અનુ ધાવ્-લ્યુટ) પાછળ જવું, દોડવું, અનુસંધાન, તત્ત્વના નિશ્ચય માટે અનુસરવું.
 અનુધ્યા સ્ત્રી. (અનુ ધ્યૈ અઙ્) શુભ ચિન્તન, અનુગ્રહ, મહેરબાની, આસક્તિ.
 અનુધ્યાન ન. (અનુ ધ્યૈ લ્યુટ) ક્ષણે ક્ષણે ચિન્તન, પ્રતિક્ષણે ચિન્તન, ધાર્મિક ચિંતન, સ્મરણ, હિતચિંતન.
 અનુધ્યાય પુ. (અનુ ધ્યૈ ઘજ્) શુભ ચિન્તન કરનાર.
 અનુધ્યેય ત્રિ. (અનુ ધ્યૈ કર્મણિ યત્) જેનું શુભ ચિંતન થાય છે તે, અનુગ્રહ-મહેરબાની કરવા યોગ્ય.
 અનુનય પુ. (અનુ ધ્યૈ કર્મણિ યત્) જેનું શુભ ચિંતન થાય છે તે, અનુગ્રહ-મહેરબાની કરવા યોગ્ય.
 અનુનય પુ. (અનુ ની અચ્) ૧. વિનય, ૨. પ્રશ્નિપાત, ૩. નમવું, ૪. પ્રાર્થના, ૫. સાંત્વન, ૬. નમ્ર નિવેદન, ૭. આચરણના નિયમો, અનુશાસન.

अनुनयिन् त्रि. (अनु नय् इनि) विनयवाणुं, प्रष्टिपातवाणुं.
 अनुनाद पु. (अनुरूपो नादः) पउधो, अनुरूप शब्द,
 अेक सरभो शब्द, कोवाडल, गुंजरव.
 अनुनादिन् त्रि. (अनु नद् णिनि) सरभो नाद करनार,
 पउधो पाउनार.
 अनुनायिका स्त्री. (अनुगता नायिकाम्) नायिका ते
 अनुसरनारी स्त्री दासी वगेरे. -सखी प्रव्रजिता दासी
 प्रेष्या धात्रेयिका तथा । अन्याश्च शिल्पकारिण्यो
 विज्ञेया ह्यनुनायिका ॥
 अनुनाश पु. (अनु नश् घञ्) मूअेवानी पाछण भरवुं.
 अनुनासिक त्रि. (अनुगतो नासिकाम्) मुभ अने
 नासिकाधी उर्याराती वरुं, अनुनासिक वरुं, इ न्
 ण् न्.म्. वरुं.
 अनुनिर्देश पु. (अनु निर् दिश् घञ्) पूर्वना अनुकभ
 मुंजभनुं वरुं. -भूयसामुपदिष्टानां क्रियाणामथ
 कर्मणाम् ॥ क्रमशो योऽनुनिर्देशो यथासंख्यं
 तदुच्यते ॥ सा० द०
 अनुनीत त्रि. (अनु नी क्त) प्रार्थना करेव, शांत
 पाउव, मनावेव, उन्मत्त नडि ते.
 अनुनेय त्रि. (अनुनी कर्मणि यत्) प्रार्थनाने योग्य,
 शांत पाउवा योग्य, मनाववा योग्य, अनुसरणीय,
 अनुशीलनीय.
 अनुपकार पु. (न उपकारः) उपकार नडि ते, अपकार.
 अनुपकारसम पु. अे अेक जाति छे. -यथा कार्य-
 कारणभावस्योपकारनियतत्वेऽनवस्था ।
 अनुपकारिन् त्रि. (न उपकारी) उपकार नडि करनार,
 अपकार करनार.
 अनुपघात पु. (न उपघातः) बाधानी अभाव, कोरुं
 क्षति विना प्राप्त करवुं ते.
 अनुपक्षित त्रि. (न उप क्षि क्त) क्षीण नडि ते,
 अनुपक्षीण.
 अनुपठित त्रि. (अनु पठ् क्त) गुरु मुभना पाठ प्रमाशे
 पाठ करवी ते.
 अनुपठितिन् त्रि. (अनुपठितमनेनेति इनि) अनुपाठ
 जेजे करुं डोय छे ते, गुरुअे जे प्रमाशे भण्णाव्युं
 डोय ते प्रमाशे भण्णनार.
 अनुपतन त्रि. (अनु पत् ल्युट्) १. पाछण पउवुं,
 २. अनुसरतुं पउवुं, अनुकूल पउवुं, सरभुं पउवुं,
 अेक पछी बीजाअे पउवुं, उ. भाग, ४. अेक अंगनी
 साथे बीजा अंगनी संबंध, प. गणितनी त्रैराशिक

गणना. -अनुपातः, लतानुपातं कुसुमान्यगृहणात्-
 भट्टिः २।११
 अनुपति अव्य. (पत्युः सामीप्यम्) पतिनी पारो.
 अनुपथ पु. (अनुकूलः पन्थाः अच्) अनुकूल मार्ग.
 अनुपथ अव्य. (पथः समीपे पथि वा) मार्गनी समीपे,
 मार्गमां, मार्गनी साथे साथे.
 अनुपद् न. (अनुपद्यते प्रतिदिनं लभ्यते अनु पद्
 क्विप्) दररोज भेणववा योग्य, अत्र वगेरे.
 अनुपद न. (अनुरूपं पदम्) अनुकूलपद, योग्य स्थान.
 अनुपद अव्य. (पदस्य पश्चात्) पदनी पाछण, पगले
 पगले.
 अनुपदवी स्त्री. (पदवीमनुगतः) मार्ग, सडक, अेकनी
 पाछण तेने अनुसरतो आवतो बीजे मार्ग.
 अनुपदिक त्रि. (अनुपदमस्त्यस्य गन्तृत्वेन ठन्) पाछण
 गयेव.
 अनुपदिन् त्रि. (अनु पद् इनि) पाछण पडी भोणनार,
 शोधभोण करनार.
 अनुपदिष्ट त्रि. (न उप दिश् क्त) उपदिष्ट नडि ते,
 नडि उपदेशेव.
 अनुपदीना स्त्री. (अनु पद ख इन् टाप्) जोडा, मोजडी,
 मोजां, यंपल, डोयी अेडीना भुट.
 अनुपधि त्रि. (नास्ति उपधा यत्र) उपधा विनानुं, जेनी
 पूर्वे बीजे न डोय तेवो अक्षर.
 अनुपधि त्रि. (नास्ति उपधिर्यत्र) छल विनानुं, कपट
 वगरनुं, सरण व्यवहारवाणुं. - रहस्यं साधूनामनुपधि
 विशुद्धं विजयते-उत्त० २।२
 अनुपनीत त्रि. पु. (न उपनीतः) जेनी उपनयन संस्कार
 करुं नथी ते, पारो नडि लरुं जवायेव.
 अनुपन्यास पु. (न उपन्यासः) नडि कडेवुं, वरुं
 करवानो अभाव, अनिश्चितता, संदेह.
 अनुपपत्ति स्त्री. (न उपपत्तिः) युक्तिनी अभाव, असंगति,
 सिद्धिनी अभाव, असङ्गता, अव्यवहारिकता,
 तर्कयुक्त कारण रडित.
 अनुपपन्न त्रि. (न उपपन्नः) युक्ति रडित, असंगत,
 बंधभेसतुं नडि ते, अधटित.
 अनुपबाध त्रि. (नास्ति उपबाधा प्रतिबन्धोऽस्य) प्रतिबंध
 रडित.
 अनुपम त्रि. (नास्ति उपमा यस्य) उपमा विनानुं,
 अत्यंत उत्कृष्ट, अतुल, अजोड.

અનુપમા સ્ત્રી. (નાસ્તિ ઉપમા યસ્યા:) ઉપમાના અભાવ વિનાની, કુમુદ નામના દિગ્ગજની સ્ત્રી-હાથણી, સુપ્રતીક નામના દિગ્ગજની સ્ત્રી-હાથણી.

અનુપમેય ત્રિ. (કેનાપિ ન ઉપમીયતેઽસૌ, ઉપ મી યત્) જેને ઉપમા ન આપી શકાય તે, બીજા સમાન નહિ તે, અજોડ.

અનુપયુક્ત ત્રિ. (ન ઉપયુક્તમ્) ઉપયોગી નહિ તે, અયોગ્ય, અનુચિત, બેકાર, અનાડી.

અનુપયોગ પુ. (ન ઉપયોગ:) ઉપયોગનો અભાવ, અનુકૂળતાનો અભાવ.

અનુપયોગ ત્રિ. (ન ઉપયોગો યસ્ય) ઉપયોગી નહિ તે, ઉપયોગ વિનાનું.

અનુપરત ત્રિ. (ન ઉપરત:) અશાંત, વિષયો ઉપરની પ્રીતિને છોડી નથી તે.

અનુપરતિ સ્ત્રી. (ન ઉપરતિ:) ઉપરતિનો અભાવ, વિષયાભિલાષથી નિવૃત્તિનો અભાવ, અશાંતિ.

અનુપલક્ષિત ત્રિ. (ન ઉપલક્ષિત:) વિશેષે કરીને નહિ જાણેલ, નહિ ઓળખેલ, ઓચિંતું, અતર્કિત, અકસ્માત્.

અનુપલબ્ધિ સ્ત્રી. (ન ઉપલબ્ધિ:) લાભનો અભાવ, ઓળખાણ ન હોવી તે, પ્રત્યક્ષનો અભાવ, કોઈ એક વસ્તુમાં બીજી વસ્તુઓના અભાવની ઉપલબ્ધિ, અભાવ પ્રત્યક્ષ (વેદાંતમાં આ) એક પ્રમાણ છે. - અભાવાનુભવે યત્ સ્યાદસાધારણકારણમ્ । તદેવાનુપલબ્ધ્યાઽઽયં પ્રમાણં ષષ્ટમુચ્યતે ।।

- વેદાન્તસંજ્ઞા, ૧૮૧

અનુપલમ્બ પુ. (ન ઉપ લમ્ ણિચ્ ઘચ્) બોધનો અભાવ, અપ્રત્યક્ષ હોવું તે.

અનુપવીત પુ. (ન ઉપવીતં જાતં યસ્ય) જેને જનોઈ ન દીધી હોય તેવો બાળક.

અનુપવીતિન્ પુ. (ન ઉપવીતી) પોતાના વર્ણ મુજબ જનોઈ ધારણ ન કરનાર.

અનુપશમ પુ. (ન ઉપશમ:) શાંતિનો અભાવ, નિવૃત્તિનો અભાવ.

અનુપશય: પુ. (ન ઉપશય:) રોગને વધારનારી પરિસ્થિતિ.

અનુપસંહાર પુ. (ન ઉપસંહાર:) ઉપસંહારનો અભાવ.

અનુપસંહારિન્ પુ. (ન ઉપસંહારી) ન્યાય મતમાં દુષ્ટ હેતુવિશેષ-હેત્વાભાસ. -યથા- અન્વયવ્યતિરેકદૃષ્ટાન્ત રહિતો હેતુ : અનુપસંહારી. એટલે જેમાં પક્ષ સંબંધી બધી જાણીતી બાબતો આવી જાય અને દૃષ્ટાંત

દ્વારા ભલે તે વિદેયાત્મક હોય કે નિષેધાત્મક, કાર્યકારણના સિદ્ધાંતના સામાન્ય નિયમનું સમર્થન ન થઈ શકતું હોય તે - યથા સર્વં નિત્યં પ્રમેયત્વાત્ ।
અનુપસંહારિન્ ત્રિ. (ન ઉપસંહારી) ઉપસંહાર નહિ કરનાર.

અનુપસર્ગ . (ન ઉપસર્ગ:) જે ઉપસર્ગની શક્તિ રહિત શબ્દ-નિપાત વગેરે, જેમાં કોઈ ઉપસર્ગ ન હોય તે.

અનુપસેચન ત્રિ. (નાસ્તિ ઉપસેચનં વ્યઙ્ગનં યત્ર) દહીં વગેરે વ્યંજન વગરનું અત્ર.

અનુપસ્કૃત ત્રિ. (ન ઉપસ્કૃત:) ૧. પાકમાં જે સંસ્કાર થાય છે તે સંસ્કાર વિનાનું. ૨. અનિન્દિત, અપરિષ્કૃત-અવિકૃત, ૩. જેની બૌદ્ધિક પ્રતિભામાં સંદેહ ન કરી શકાય તે, ૪. સ્વાર્થને દૂર રાખનારો.

અનુપસ્થાન ન. (ન ઉપસ્થાનમ્) ઉપસ્થાનનો અભાવ. સ્મૃતિનો અભાવ, સામીપ્ય ન હોવું.

અનુપસ્થાન ત્રિ. (ન ઉપસ્થાનમ્) સ્મૃતિશૂન્ય.

અનુપસ્થાપ્ય ત્રિ. (ન ઉપસ્થાપ્યમ્) ન સંભારવા લાયક, સ્મરણને અયોગ્ય.

અનુપસ્થિતિ સ્ત્રી. (ન ઉપસ્થિતિ:) ઉપસ્થિતિનો અભાવ, સ્મરણનો અભાવ, અપ્રસ્તુત, અવિદ્યમાનતા.

અનુપહત ન. (ન ઉપહતમ્ ભોગેચ્છાદિના) નવું, કોરું, વાપર્યા વિનાનું વસ્ત્ર.

અનુપહત ત્રિ. (ન ઉપહત: ભોગેચ્છાદિના) ઉપઘાત વિનાનું.

અનુપાકૃત ત્રિ. (ન ઉપાકૃત:) યજ્ઞમાં ઉપાકરણ વિનાનું, યજ્ઞમાં કરવામાં આવતા ઉપાકરણ સંસ્કાર રહિત.

અનુપાઠ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ ઉપાઠ્યા યસ્ય) જે સ્પષ્ટતથા દેખાય નહીં અગર ઓળખી ન શકાય તે.

અનુપાત પુ. (અનુરૂપ: ત્રૈશિકેન પાત:) પાટીગણિતમાં કહેલ ત્રૈશિકથી યુક્ત સંખ્યાપાત, પાછળ પડવું.

અનુપાત અવ્ય. (પશ્ચાદ્ પાતયિત્વા) નમાવીને.

અનુપાતક ન. (અનુપાતયતિ નરકં ગમયતિ પત્ ણિચ્ ણ્વુલ) બ્રહ્મહત્યા જેવું મોટું પાપ, વેદનિંદા વગેરે.

અનુપાતકિન્ ત્રિ. (અનુપાતકમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) બ્રહ્મહત્યા વગેરે મહાપાપના જેવું વેદનિંદા વગેરે પાપ કરનાર.

અનુપાતિન્ ત્રિ. (અનુ પત્ ઇનિ) પાછળ જનાર, અનુસરનાર.

અનુપાન ન. (અનુ ભોષજેન સહ પશ્ચાદ્ વા પીયતે કર્મણિ લ્યુટ) ઔષધની પાછળ, અથવા સાથે પીવા યોગ્ય મધ, ગોળ, ઔષધિ લેવાની માત્રા વગેરે.

अनुपान अव्य. (पानस्य जलस्य समीपे) जलनी पासै.
अनुपुष्प पु. (अनुगतं पुष्पं तद्विकाशम्) ते नामनुं अेक
 अड, कासडे.
अनुपूर्व त्रि. (अनुगतः पूर्वम्) कम प्रमाझेनुं, अनुकम
 मुजभनुं, वांसे जनार, नियमित, उचित मान राजनार.
अनुपृष्ठ त्रि. (अनु पृष्ठं बध्यते अनुपृष्ठ यत्) वांस्त्रमां
 बांधवानो पाश वगेरे.
अनुपेत त्रि. (न उपेतः) पासै नडि गयेल, रडित,
 जनीई धारण न करी डीय ते.
अनुप्त त्रि. (न उप्तः) नडि वावेव.
अनुप्रज्ञान न. (अनु प्र ज्ञा ल्युट्) पगवांने अनुसरनारो.
अनुप्रदान न. (अनुप्रदीयते वर्णविशेषरूपता आधीयतेऽनेन
 अनु प्रदा करणे ल्युट्) अक्षरोना उव्यारमां थती
 प्रयत्न.
अनुप्रयोग पु. (प्रयोगमनुगतः) आवृत्ति, वधारानो उपयोग.
अनुप्रवचन न. (अनु प्रवचनम्-गुरुमुखोच्चारितानुरूपं
 प्रवचनम्) गुरुमुखी जे प्रमाझे उव्यार थयो डीय
 ते प्रमाझे उव्यार.
अनुप्रवचनादि पु. (तदस्य प्रयोजनमित्यर्थे विहित-
 प्रत्ययनिमित्ते प्रकृतिभूते शब्दसमूहे) अनुप्रवचन,
 उत्थापन, उपस्थापन, संवेशन, अनुप्रवेशन, अनुवादन,
 अनुवचन, अनुवाचन, अन्वारोहण, प्रारम्भण,
 आरम्भण, आरोहण, अे प्रमाझे पाशिनीय व्याकरणमां
 कडेव शब्दसमूह.
अनुप्रवेश पु. (अनु प्रविश् घञ्) पाछणथी पेसवुं,
 अनुरूप प्रवेश, योग्य प्रवेश.
अनुप्रवेशन न. (अनु प्रविश् ल्युट्) उपरनो अर्थ जुओ.
अनुप्रश्न न. (प्रश्नमनुगतः) पाछणथी कराती प्रश्न,
 आगामी प्रश्न.
अनुप्रास पु. (अनुगतः रसाद्यनुगुणं प्रकृष्टभासं वर्णन्यासं
 समवर्णरचनां-समवर्णोच्चारणं वा) अनुप्रास, ते नामनो
 अेक शब्दांकार, जेमां अेक ज पद अगार वाक्यनी
 विभिन्न पदीमां अेक ज अक्षर अथवा समस्वर
 युक्त अक्षर वारंवार प्रयोजतां ते पद अगार वाक्यने
 अलंकृत करे ते.
अनुप्लव पु. (अनु प्लु अच्) सहायक, अनुत्तर, दास,
 नोकर.
अनुबद्ध त्रि. (अनुबन्ध् क्त) बांधेवुं, कम मुजभ
 अनुसरण करनार.

अनुबन्ध पु. (अनु बन्ध् घञ्) इच्छापूर्वकदोषविशेषाभ्यासः
 १. ईच्छापूर्वक अेक जातनां दोषनो अभाव, २. बांधवुं,
 ३. विषयप्रयोजनाधिकारिसम्बन्धा एतच्चतुष्टयम्
 वेदान्तिनः - वेदान्त मतमां विषय, प्रयोजन, अधिकारी,
 संबंध, अे थाने अनुबन्ध कडे छे. ४. वातपित्तादि-
 दोषाणामप्राधान्यमिति भिषजः वातपित्त वगेरे दोषोनुं
 अप्रधानपशुं, ५. शाब्दिकास्तु नश्वरः इत्संज्ञतया
 कृतलोपो वर्णः - ईत्संज्ञाथी लोप कराती वर्ण ते
 अनुबन्ध, ६. फलसाधनं पुनः पुनरनुष्ठानाभ्यास इति
 धर्मशास्त्रविदः इणना साधनरूप अेवा अनुष्ठाननो
 वारंवार अभ्यास ते अनुबन्ध अेम धर्मशास्त्रकारो
 माने छे, ७. बंधन, ८. आरंभ, ९. अनुसरवुं, १०.
 सतत संबंध, ११. भावि शुभाशुभ, १२. पाछणथी
 संबंध, १३. वारंवार अभिनिवेश.
 -सानुबन्धाः कथं न स्युः संपदो मे निरापदः १- रघु०
 १।६४ अनुबन्धं परिज्ञाय देश-कालौ च तत्त्वतः । मनु०
अनुबन्धन न. (अनु बन्ध् ल्युट्) संबंध, परंपरा.
अनुबन्धिन त्रि. (अनुबन्ध् णिनि) १. सडथर,
 २. अनुगत, ३. व्यापक, ४. जोडायेव, ५. संयुक्त.
अनुबन्धी स्त्री. (अनु बन्ध् घञ् डीप्) १. डेडकीनो
 रोग, २. तृष्णा, ३. तरस.
अनुबन्ध्य त्रि. (अनु बन्ध् ण्यन्) १. मुख्य, प्रधान
 २. मार्या जवा माटे.
अनुबल न. (बलमनुगतः) पाछण रडेवी सेना, मुख्य
 सैन्य माटे पाछण आवतुं सहायक सैन्य.
अनुबोध पु. (अनु बन्ध् णिच् घञ्) १. प्रथम योपडेव
 थंदन वगेरेना गंधने वधारवा माटे इरी मर्दन करवुं ते,
 २. पछीनो बांध, ज्ञान.
अनुबोधन न. (अनु बुध् ल्युट्) इरीने स्मरण.
अनुब्राह्मण न. (ब्राह्मणसदृशम्) मंत्रो सिवायनो जे
 ब्राह्मण नामनो वेद विभाग तेना सरथो कोई ग्रंथ.
अनुब्राह्मणिन् त्रि. (अनु ब्राह्मण इनि) ब्राह्मण सरथो
 ग्रंथ लक्षणार.
अनुभव पु. (अनु भू+अच्) १. अनुभव, स्मरणभिन्न
 ज्ञान, २. साक्षात् प्रत्यक्ष ज्ञान, ३. योताना निरीक्षण
 अने प्रयोगथी थतुं ज्ञान, ४. न्यायशास्त्रमां ज्ञान
 प्राप्तिना जे यार कारणो बताव्यां छे ते पैकीनुं अेक,
 ५. अंदाज, अटकण, ६. सादृश्य, ७. अलंकारनुं
 नाम.

અનુભાગ પુ. (અનુ ભજ્ ઘજ્) જૈનદર્શન પ્રમાણે કર્મનાં સ્કંધોમાં અધ્યવસાયાનુસાર જે રસ પડે તે અનુભાગ, સ્વભાવ, પ્રભાવ, માહાત્મ્ય, શક્તિ, સામર્થ્ય.

અનુભાગબન્ધ પુ. (અનુભાગસ્ય બન્ધઃ) કર્મની અંદર તીવ્ર, તીવ્રતર આદિ રસનો બંધ.

અનુભાગબન્ધસ્થાન ન. (અનુભાગસ્ય બન્ધસ્થાનમ્) અનુભાગબંધના સ્થાનક જે જે અધ્યવસાયે એક સમયના કષાય સંબંધી અધ્યવસાયથી ગ્રહણ કરેલ કર્મ પુદ્ગલના રસસમુદાયનું પરિણામ થાય તે કષાયોદય રૂપ અધ્યવસાય-વિશેષ.

અનુભાગસંક્રમ પુ. (અનુભાગસ્ય સંક્રમઃ) કર્મના રસનું સંક્રમણ થવું તે, સંક્રમણનો એક ભેદ.

અનુભાગસત્ક્રમન્ ન. અનુભાગ સંબંધી કર્મની સત્તા, કર્મના અનુભાગની સત્તા.

અનુભાગોદય પુ. (અનુભાગસ્યોદયઃ) કર્મના રસનો ઉદય.

અનુભાગોદીરણા સ્ત્રી. (અનુભાગસ્યોદીરણા) ઉદયમાં આવેલા કર્મના રસની સાથે ઉદયમાં ન આવેલ રસને ખેંચીને તેમાં મેળવી ભોગવવો તે.

અનુભાવ પુ. (અનુ મૂ ણિચ્ અચ) ૧. બજાનો, સેના વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલ રાજાનું એક જાતનું તેજ, ૨. પ્રતાપ, ૩. અલંકારશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ રસવ્યંજક એક જાતનો ભાવ, ૪. માહાત્મ્ય, ૫. વૈભવશક્તિ, ૬. મર્યાદા, ૭. બળ, ૮. અધિકાર, ૯. દઢ સંકલ્પ, ૧૦. દષ્ટિ, સંકેત આદિ લક્ષણોથી ભાવનાને પ્રગટ કરવી તે, ૧૧. જૈનદર્શન પ્રમાણે તીવ્રમન્દરૂપે કર્મના રસનો અનુભવ કરવો તે.

-અનુભાવવિશેષાત્ તુ સેનાપરિવૃત્તાવિવ-રઘુ૦ ૧૧૩૭

-ભાવં મનોગતં સાક્ષાત્ સ્વગતં વ્યજ્જયન્તિ યે ।
તેડનુભાવા ઇતિ ધ્યાતાઃ યથા મૂખજ્ઞઃ કોપસ્ય વ્યજ્જકઃ

।। -સા૦ ૨૦ ૧૬૨.

અનુભાવકર્મન્ ન. વિપાકરૂપે વેદાતું કર્મ.

અનુભાવક ત્રિ. (અનુ મૂ ણિચ્ ણ્વલ્) બોધક, ઘોતક, અનુભવ કરાવનાર.

અનુભાવન ન. (અનુ મૂ ણિચ્ લ્યુટ્) ચેષ્ટાઓ અને સંકેતોથી ભાવનાઓને જણાવવી તે.

અનુભાવિન્ ત્રિ. (અનુ મૂ ણિનિ) ૧. સાક્ષાત્કાર વગેરે કરનાર, ૨. પાછળ ઉત્પન્ન થનાર નાનો ભાઈ વગેરે.

અનુભાષણ ન. (અનુ-સહિતં ભાષણમ્) સહ ભાષણ, સાથે બોલવું તે.

અનુભૂ સ્ત્રી. (અનુ મૂ ક્વિપ્) અનુભવરૂપે એક પ્રકારનું જ્ઞાન.

અનુભૂત ત્રિ. (અનુ મૂ કર્મણિ ક્ત) અનુભવ કરેલ, અનુભવેલ, પાછળ પેદા થયેલ.

અનુભૂતિ સ્ત્રી. (અનુ મૂ ક્વિત્ત) અનુભવ.

અનુભૂતિપ્રકાશ પુ. ઉપનિષદોનાં તાત્પર્યને સમજાવનાર માધવાચાર્યે રચેલું એક પ્રકરણ.

અનુભોગ પુ. (અનુ મુજ્ ઘજ્) ૧. ઉપભોગ, ૨. કરેલી સેવાના બદલામાં મળતી જમીનની ભેટ.

અનુભાત્ પુ. (ભ્રાતરમનુગતઃ) નાનો ભાઈ.

અનુમત ત્રિ. (અનુ મન્ ક્ત) ૧. સંમત, ૨. કામ વગર રજા આપેલ, ૩. જવા માટે આદિષ્ટ, ૪. પ્રિય, ચાહેલો, પ્રેમી.

અનુમતિ સ્ત્રી. (અનુ મત્ ક્વિત્ત) ૧. અનુજ્ઞા, ૨. સંમતિ, ૩. અનુમોદન, ૪. રજા, ૫. સ્વીકાર, ૬. અનુમોદન, ૭. એક કળા જેમાં ઓછી હોય તેવા ચંદ્રવાળી શુદ્ધિ ચૌદસ યુક્ત પુનમ.

અનુમનન ન. (અનુ મન્ લ્યુટ્) સ્વીકાર, રજા મેળવેલો, સ્વતંત્રતા.

અનમન્ત ત્રિ. (અનુ મન્ ત્વચ્) પરવાનગી આપનાર, અનુમોદન આપનાર.

અનુમન્ત્રણ ન. (અનુ-મન્ત્રોચ્ચારણાત્ પશ્ચાત્ મન્ત્રણમ્) મંત્રોચ્ચાર પછી મંત્રપૂર્વક સંસ્કાર વગેરે કરવા તે, યજ્ઞ વગેરેમાં મંત્રોચ્ચારપૂર્વક કરવામાં આવતો સંસ્કાર, મંત્ર દ્વારા આહવાન અંગર પ્રતિષ્ઠા.

અનુમરણ ન. (અનુ મ્ લ્યુટ્) પાછળ મરવું, સાથે મરવું, વિધવાનું સતી થવું. — તન્મરણે ચાનુમરણં કરિષ્યામીતિ મે નિશ્ચયઃ-હિતો૦

અનુમા સ્ત્રી. (અનુ મા અઙ્) એક જાતનું જ્ઞાન, અનુમાનથી થનારું જ્ઞાન, અનુમિતિ.

અનુમાત ત્રિ. (અનુ મા ત્વચ્) અનુમાન કરનાર.

અનુમાન ન. (અનુ મા લ્યુટ્) અનુમાન, અનુમાનનાં કારણોથી કોઈ નિર્ણય કરવો તે, અનુમિતિનું કરણ, વ્યાપ્ત એવો જે ધૂમ તેના જ્ઞાનથી વ્યાપક જે વહિ તેનો નિશ્ચય.

અનુમાનચિન્તામણિ પુ. ગંગેશોપાધ્યાયે રચેલો ન્યાયશાસ્ત્રમાં અનુમાન તત્ત્વને સમજાવનારો એક ગ્રંથ.

અનુમાનવીધિતિ સ્ત્રી. રઘુનાથશિરોમણિ નામના વિદ્વાને રચેલી 'અનુમાન ચિંતામણિ'ની વ્યાખ્યા-ટીકા.
 અનુમાપક ત્રિ. અનુમાન કરાવનારો, જે અનુમાન કરવામાં કારણ બને તે.
 અનુમાર્ગ અવ્ય. (માર્ગે इति) માર્ગમાં, રસ્તામાં, માર્ગની પાછળ.
 અનુમાષ અવ્ય. (માષે इति) અડદમાં.
 અનુમાસ અવ્ય. (માસે માસે इति) આવતી મહિનો, માસે માસે, મહિને મહિને દરેક માસે.
 અનુમિત ત્રિ. (અનુ મા ક્ત) અનુમાન કરેલ, અનુમાનના વિષયભૂત.
 અનુમિતિ સ્ત્રી. (અનુ મા ક્તિન્) આપેલાં કારણોથી કોઈ નિર્ણય કરવો તે, અનુમાનથી ઉત્પન્ન થનારું જ્ઞાન, અનુમાન.
 અનુમિત્સા સ્ત્રી. (અનુમાતુમિચ્છા) અનુમાન કરવાની ઈચ્છા.
 અનુમૃત ત્રિ. (અનુ મૃ ક્ત) પાછળ મરેલ, સાથે મરેલ, જેની પાછળ મરાય છે તે.
 અનુમેય ત્રિ. (અનુમાતું યોગ્યઃ અનુ મા યત્) અનુમાન કરવાલાયક, અનુમાન કરાય તે. ફલાનુમેયા પ્રારમ્ભાઃ-રઘુ. ૧૧૨૦
 અનુમોદ ન. (અનુ મુદ્ ણિચ્ ઘજ્) અનુમોદન, સંમતિ, તમે કર્યું તે મને કબૂલ છે એવી ઈચ્છા દર્શાવવી તે.
 અનુમોદન ન. (અનુ મુદ્ ણિચ્ લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અનુમોદિત ત્રિ. (અનુ મુદ્ ણિચ્ ક્ત) મંજૂર કરેલ, અનુમોદન કરાયેલ.
 અનુયવ અવ્ય. (યવે इति) જવમાં.
 અનુયાજ પુ. (અનુ યજ્ ઘજ્) તે નામનો એક યજ્ઞ. યજ્ઞના અનુષ્ઠાનનું એક અંગ, ગૌણ યજ્ઞાનુષ્ઠાન.
 અનુયાત ત્રિ. (અનુ યા કર્ત્તરિ ક્ત) પાછળ ગયેલ, સાથે ગયેલ, અનુસરેલ.
 અનુયાત્ પુ. (અનુ યા ત્ત્ચ) અનુસરણ કરનાર, અનુગામી.
 અનુયાત્ર અવ્ય. (યાત્રાયમિતિ) યાત્રામાં.
 અનુયાત્રિક ત્રિ. (અનુયાતિ અનુયાત્રા ઠન્) વાંસે જનાર, અનુચર, સેવક.
 અનુયાયિન્ ત્રિ. (અનુ યા ણિનિ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 -ન્યવેધિ શોષોડપ્યનુયાયિવર્ગઃ - રઘુ. ૨૧૪

અનુયુગ અવ્ય. (યુગે इति) યુગમાં.
 અનુયુક્ત ત્રિ. (અનુ યુજ્ ક્ત) જાણવા ઈચ્છેલ પદાર્થ, પૂછેલ.
 અનુયૂપ અવ્ય. (યૂપે इति) યૂપમાં, યજ્ઞસ્તંભમાં
 અનુયોક્ત ત્રિ. (અનુ યુજ્ ત્ત્ચ) પ્રશ્ન કરનાર, પૈસા લઈ શીખવનાર, અધ્યાપક, પરીક્ષક, જિજ્ઞાસુ.
 અનુયોગ પુ. (અનુ યુજ્ ઘજ્) પ્રશ્ન, સવાલ, પરીક્ષા યાચના, પ્રયાસ, ધાર્મિક ચિંતન, જૈનદર્શન પ્રમાણે સૂત્રના અર્થના સાથે સંબંધ યોજવો તે - 'વ્યાખ્યા, દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ અને ચરણકરણાનુયોગ એ ચારમાંનો ગમે તે યોગ, ઉપક્રમ, નિક્ષેપ, અનુગમ, નય ઈત્યાદિ અનુયોગ દ્વારમાંના ગમે તે એક દ્વારનું જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનનો એક પ્રકાર.
 અનુયોગકૃત્ પુ. (અનુયોગં પ્રશ્નવિષયસંશયં કૃન્તતિ કૃત્ ક્વિપ્) અધ્યાપક, આચાર્ય, પ્રશ્નકર્તા, અધ્યાત્મગુરુ.
 અનુયોગકૃત્ ત્રિ. (અનુયોગં કરોતિ કૃ+ક્વિપ્) પૂછનાર.
 અનુયોગદાયક પુ. (અનુયોગસ્ય દાયકઃ) સૂત્રાર્થ આપનાર, સુધર્મસ્વામી વગેરે.
 અનુયોગદ્વાર પુ. (અનુયોગસ્ય દ્વારઃ) એ નામનું જૈન આગમશાસ્ત્ર, વ્યાખ્યા કરવાનાં ઉપક્રમ, નિક્ષેપ અનુગમ અને નય એ ચાર દ્વાર, વ્યાખ્યાની રીતિ.
 અનુયોગદ્વારસમાસ પુ. (અનુયોગદ્વારસ્ય સમાસઃ) એ નામનું જૈનોનું શાસ્ત્ર, અનુયોગદ્વારના સમુદાયનું જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનનો એક પ્રકાર.
 અનુયોગાચાર્ય પુ. (અનુયોગસ્ય આચાર્યઃ) સૂત્ર અને અર્થને ભણાવનાર ઉપાધ્યાય-આચાર્ય.
 અનુયોગિતા સ્ત્રી. (ન્યા. પા.) સ્વરૂપ સંબંધ વિશેષ, જેમ ભૂતલમાં ઘડાની સત્તાના સમયમાં ભૂતલમાં રહેલી ભૂતલ સ્વરૂપવાળી સંયોગસંબંધની અનુયોગિતા, અથવા અભાવ સ્વરૂપવાળી અનુયોગિતા, એને કેટલાક નૈયાયિકો સ્વરૂપસમ્બન્ધ વિશેષ કહે છે અને કેટલાક અખંડોપાધિ એમ પણ કહે છે.
 અનુયોગિન્ ત્રિ. (અનુ યુજ્ ઘિનુણ) પ્રશ્ન કરનાર, જૈનદર્શન પ્રમાણે સૂત્રનું અવતરણ કરવાને પ્રશ્ન કરવામાં આવે તે, જેમ - કહિં સમર્ણહિં લોગો એ સૂત્રનું અવતરણ કરવાને- કહિં સમર્ણહિં ? એમ પૂછવું તે.

અનુયોજન ન. (અનુ યુજ્ લ્યુટ્) પ્રશ્ન, પૂછવું, જોડી દેવું તે.

અનુયોજ્ય ત્રિ. (અનુ યુજ્ પ્વત્) પ્રશ્ન કરવા લાયક, પૂછવા યોગ્ય, જેના તરફ આક્ષેપપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો હોય તે, આજ્ઞા કરવાને યોગ્ય દાસ વગેરે.

અનુરક્ત ત્રિ. (અનુ રજ્ન્ ક્ત) અનુરાગવાળું, પ્રીતિ પામેલ, સ્નેહી થયેલ, પ્રસન્ન, સંતુષ્ટ, નિષ્ઠાવાળો.

અનુરક્તિ ત્રિ. (અનુગતં રક્ત-રક્તવર્ણમ્) રાતું થયેલ, લાલ રંગને પામેલ, રંગીન.

અનુરક્તિ સ્ત્રી. (અનુ રંજ ક્તિન્) અનુરાગ, સ્નેહ, પ્રીતિ.

અનુરજ્જક ત્રિ. (અનુ રંજ્ ગિચ્ પ્વુલ્) સ્નેહ ઉત્પન્ન કરનાર, પ્રસન્ન કરનાર.

અનુરજ્જન ન. (અનુ રજ્ન્ ગિચ્ લ્યુટ્) અનુરાગવાળું કરવું, સંતુષ્ટ કરવું, પ્રસન્ન કરવું.

અનુરજ્જિત ત્રિ. (અનુ રજ્ન્ ગિચ્ ક્ત) અનુરાગ કરાચેલો માણસ, સ્નેહયુક્ત કરેલ, પ્રસન્ન કરેલ, સંપ્રદાય ક્રમથી રંગાયેલ.

અનુરણન ન. (અનુ રણ્ લ્યુટ્) પડઘો, ઘંટડી વગેરેનો રણકારો, ઝાંઝરના સતત અવાજથી પડતો પડઘો.

અનુરત ત્રિ. (અનુ રમ્ ક્ત) અનુરાગ પામેલ, પ્રીતિ પામેલ.

અનુરતિ સ્ત્રી. (અનુ રમ્ ક્તિન્) અનુરાગ, પ્રીતિ, પ્રેમ.

અનુરથ્યા સ્ત્રી. (રથ્યામનુગતા) પગદંડી, ચીલો પડેલો માર્ગ, ઉપમાર્ગ.

અનુરસ ત્રિ. (અનુગતો રસમ્) માધુર્ય આદિ રસને અનુસરેલ, ગુંજારવ, પડઘો.

અનુરહસ્ ત્રિ. (અનુગતં રહઃ અચ્) એકાંત નિર્જન પ્રદેશને અનુસરેલ, એકાંત જેને પ્રિય છે તે.

અનુરાગ પુ. (અનુ રજ્ન્ ઘજ્) અત્યંત પ્રીતિ, સ્નેહ, ભક્તિ, લાલાશ, નિષ્ઠા, આસક્તિ.

અનુરાગ પુ. (અનુરૂપો રાગઃ) અનુરૂપ રાગ.

અનુરાગ ત્રિ. (અનુગતો રાગમ્) રાતું થયેલ.

અનુરાગિન્ ત્રિ. (અનુ રજ્ન્ ઘિનુણ્) અનુરાગવાળું, સ્નેહવાળું, આસક્ત, પ્રેમથી ઉત્તેજિત.

અનુરાત્ર અવ્ય. (રાત્રૌ ઇતિ) રાત્રિમાં, દરેક રાત્રિએ.

અનુરાત્ર ત્રિ. (અનુગતો રાત્રિમ્) રાત્રિને અનુસરેલ, પ્રતિ રાત્રે.

અનુરાધા સ્ત્રી. (અનુગતાં રાધાં વિશાચામ્) ૨૭ નક્ષત્રોમાંથી તે નામનું ૧૭મું નક્ષત્ર, અનુરાધા - આમાં ચાર નક્ષત્રો ભળેલાં છે.

અનુરુદ્ધ ત્રિ. (અનુ રુદ્ ક્ત) રોકેલ, રૂંધેલ, દરકાર કરેલ.

અનુરુદ્ધ ત્રિ. (અનુરુદ્ ક્વિપ્) રોકનાર, અટકાવનાર, દરકાર કરનાર, આજ્ઞા રાખનાર.

અનુરૂપ ત્રિ. (અનુ રૂપ્ અચ્) સરખું, યોગ્ય, સમાન રૂપવાળું, યોગ્યતાવાળું.

અનુરૂપ અવ્ય. (રૂપસ્ય સાદૃશ્યં યોગ્યત્ત્વં વા) સરખું, યોગ્ય.

અનુરોધ પુ. (અનુ રુદ્ ઘજ્) ૧. અનુસરવું તે, બીજા માટે ચાહેલો વિષય પૂરો કરવો તે, વિનય, આરાધના, ઈચ્છા પૂરી કરવી તે, ૨. આજ્ઞાપાલન, વિચાર, ૩. આગ્રહભરી વિનંતિ, ૪. યાચના, નિવેદન, ૫. નિયમનું પાલન.

અનુરોધિન્ ત્રિ. (અનુ રુદ્ ગિનિ) દરકાર કરનાર, અનુસરનાર, વિનયી, નમ્ર, વિનીત.

અનુલાપ્ પુ. (અનુ લ્પ્ ઘજ્) વારંવાર બોલવું, પુનરુક્તિ.

અનુલાપિન્ ત્રિ. (અનુ લ્પ્ ગિનિ) વારંવાર બોલનાર.

અનુલિપ્ત ત્રિ. (અનુ લિપ્ ક્ત) ચોપડેલ, લીપેલ, ખરડેલ.

અનુલેપ પુ. (અનુ લિપ્ ઘજ્) ચંદન વગેરેનું મર્દન, ચોપડવું, લેપનનાં સાધન ચંદન વગેરે, અભિષેક.

અનુલેપક ત્રિ. (અનુ લિપ્ પ્વુલ્) લીપનાર, ચોપડનાર, લેપ કરનાર.

અનુલેપન ન. (અનુ લિપ્ લ્યુટ્) ચંદન વગેરેનું મર્દન, લેપનનાં સાધન ચંદન વગેરે.

અનુલેપિત ત્રિ. (અનુ લિપ્ ગિચ્ કર્મણિ ક્ત) લેપન કરેલ, ચોપડેલ.

અનુલેપિન્ ત્રિ. (અનુ લિપ્ ગિનિ) લેપ કરનાર.

અનુલોમ પુ. (અનુ લોમન્ અચ્) યથાક્રમ, ક્રમ પ્રમાણે.

અનુલોમ ત્રિ. (અનુગતઃ લોમ-આનુરૂપ્યમ્) ક્રમ પ્રમાણેનું, અનુકૂળ, ઉચ્ચ વર્ણનો પુરુષ નીચા વર્ણની કન્યા સાથે વિવાહ કરે તે.

અનુલોમજ પુ. (અનુલોમેન યથાક્રમેણ જાતઃ જન્ ડ) પરણેલી ક્ષત્રિય વગેરે જાતિની સ્ત્રીઓમાં બ્રાહ્મણ વગેરે ઉચ્ચ વર્ણના પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર.

અનુલોમજન્મન્ પુ. (અનુલોમ જન્મ યસ્ય) ઉપલો 'અનુલોમજ' શબ્દ જુઓ.

અનુલોમજન્મન્ સ્ત્રી. (અનુલોમ જન્મ યસ્યાઃ) ઉપલો અનુલોમજ શબ્દ જુઓ.

अनुलोमजा स्त्री. (अनुलोमेन यथाक्रमेण जन्म यस्याः सा) विप्र वगेरे उंशी जातना अनुक्रमथी क्षत्रिय वगेरे-नी नीय जातनी स्त्रीने पेठे उत्पन्न थयेल पुत्री.
 अनुल्वण त्रि. (न उल्वणम्) १. अधिक नडीं, ओछुं- वतुं नडि ते, २. साइ अगर स्पष्ट न डोय ते.
 अनुवंश अव्य. (वंशे इति) वंशमां, वंशावली.
 अनुवक्तृ त्रि. (अनु वच् तृच्) गुरुना मुजना उच्यारण प्रमाणे उच्यारण करी पाठ करनारो, ओलनारो.
 अनुवक्र त्रि. (अनुक्रमेण वक्रः) अत्यंत वक्र, वांङ्कु.
 अनुवचन न. (अनुरूपं वचनम्) योग्य वचन, अनुरूप कडेवुं, पुनरावृत्ति, शिक्षण, पठन.
 अनुवत्सर पु. (अनुकूलो वत्सरः) अनुवत्सर-दानादि विशेष माटे योग्य वर्ष, प्रभवादि साठ संध्यावाणा वत्सरमां पांच पांच युगसंज्ञक वर्ष, यथासंभ्य- संवत्सर, परिवत्सर, ईडावत्सर, अनुवत्सर, ईद्वत्सर अे प्रमाणे पांच संज्ञा छे. जेम के - संवत्सरस्तु प्रथमो, द्वितीयः परिवत्सरः । इदावत्सरस्तृतीयस्तु चतुर्थश्चानुवत्सरः इद्वत्सरपञ्चमस्तु तत्संज्ञां युगसंज्ञकः ॥
 अनुवर्तन् न. (अनु वृत् ल्युट्) वांसे जवुं, अनुसरवुं, व्याकरण वगेरे सूत्रमां कडेल शब्दनुं उत्तर सूत्रमां अन्वयार्थ ज्येवुं ते.
 अनुवर्तिन् त्रि. (अनु वृत् णिनि) १. पाछण जनार, अनुसरनार, अनुयायी, आशाकारी, २. प्रसन्न करवुं, अनुग्रह करवो, ३. स्वीकार, ४. परिणाम, इण, ५. पूर्व सूत्रनी अनुवृत्ति.
 अनुवाक पु. (अनूच्यते अनु वच् घञ् कुत्वम्) गान शून्य ऋया, ऋग्वेद अने यजुर्वेदनो समूह, "शास्त्र" नामना वेदनो अेक भाग, आवृत्ति करवी.
 अनुवाक्या स्त्री. (अनु वच् ण्यत् कुत्वम्) ऋत्विक् भेद, प्रशास्त्र - तेनाथी ओवाती - पाठ कराती देवताना आड्वानना साधनभूत ऋया.
 अनुवाच् पु. (अनुवाचयति अनुवच् णिच् क्विप्) अनुवाचक, अध्यापक
 अनुवाचन न. (अनु वच् णिच् ल्युट्) अध्यापन, भाषाववुं, पोते पाठ भाषावो ते.
 अनुवात पु. (अनुगतो वातः) १. शिष्य वगेरेना देशथी गुरु वगेरेना देश तरक जनार वायु, २. जे तरकनो वायु डोय ते दिशा.

अनुवाद पु. (अनु वद् घञ्) आवृत्ति, व्याख्या.
 -विधिर्विहितस्यानुवचनमनुवादः- विधि विहित अेवा -अग्निहोत्रं जुहोति इति- अे प्रमाणेना वाक्यथी विहित डोमनुं -दघ्ना जुहोति- अे प्रमाणेना अनुवाद वाक्यथी इरीथी दधिकरणत्वनुं विधान करवुं ते, वारंवार ओलवुं, सिद्धोपदेश, पुनरुक्ति, भाषान्तर अथवा -ज्ञातस्य कथनमनुवादः- ज्ञात वस्तुनुं कडेवुं ते अनुवाद.
 अनुवादक त्रि. (अनु वद् ण्वल्) अनुवाद करनार, भाषान्तरकार, व्याख्यासूचक.
 अनुवादकत्व न. (अनुवद् ण्वल् भावे त्व) गृहीत- प्राहानुभवमात्रजनकत्वम्- गृहीत-ग्रहण करायेलाने ग्रहण करावनार अनुभव मात्रने उत्पन्न करवो ते.
 अनुवादिन् (अनु वद् णिनि) अनुवाद करनार.
 अनुवार अव्य. समये समये, वारंवार, इरीथी.
 अनुवाद्यक त्रि. (अनुवद् ण्यत्) अनुवाद करवायोग्य, उदेश्य प्राप्त डोवा छातां पण कांईक विधान करवाने माटे कडेवुं ते.
 अनुवाद्यता स्त्री. (अनुवाद्यस्य भावः तल्)-प्रमाणान्तर- सिद्धस्य किञ्चिद्धर्मविधानार्थं पुनरुपन्यारता- प्रमाणांतरथी सिद्ध कोईक धर्मनुं विधान करवा माटे इरीथी उपन्यास करवो ते. जेमके - पर्वतो वह्निमान्- अडीं पर्वतरूप उदेशनी सिद्धि डोवा छातां पण वह्निमत्वरूप धर्मना विधान माटे तेनो उपन्यास करवो ते.
 अनुवासन न. (अनु वास् सौरभ्ये ल्युट्) धूप वगेरेथी सुगंधीदार करवुं ते, कपडांने लीजवीने सुवासित राभवां ते, पीयकारी देवी, वैद्यकशास्त्रमां कडेल विविथी अस्तिकर्म.
 अनुवासित त्रि. (अनुवास क्त) सुगंधवाणुं करेव, धूणी आपेवुं, अस्तिकर्मथी चिकित्सा करेव.
 अनुवास्य त्रि. (अनु वास् कर्मणि यत्) सुगंधीदार करवायोग्य, अस्तिकर्मथी चिकित्सा करवा योग्य.
 अनुवित्ति त्रि. (अनु विद् क्तिन्) निष्कर्ष प्राप्ति- उपलब्धि.
 अनुविधायिन् (अनु वि धा णिनि) पाछण करनार, आशाकारी, अनुमति अपायेल, विनीत.
 अनुविद्ध त्रि. (अनु व्यध् क्त) वीधायेवुं, छूपायेवुं, व्याप्त, संसृष्ट, मिश्र थयेल, संबंधयुक्त, जोडायेवुं.

અનુવિન્ધ્ય પુ. તે નામનો અવન્તી દેશનો રાજા.
અનુવૃત્ત ત્રિ. (અનુ પશ્ચાત્ વર્તતે અનુવૃત્ત્વિવ) પાછળ વર્તનાર, પાછળ થનાર, અનુસરનાર.
અનુવૃત્ત ત્રિ. (અનુ વૃત્ વૃત્) અનુગત, અનુગામી, આજ્ઞાકારી, બાધા રહિત, નિરંતર, પૂર્વ સૂત્રથી ઉત્તર સૂત્રમાં અનુસરેલ પદ વગેરે.
અનુવૃત્તત્વમ્ ન. (૧) સામાનાધિકરણ્યમ્ (૨) ધારાત: પ્રાપ્તત્વમ્ (૧) જેમ વહિમાં ધૂમનું અનુવૃત્તત્વ (અનુસરવાપણું) વિજ્ઞાનવાદી બૌદ્ધમતમાં વિજ્ઞાન સંતાનનું અનુવૃત્તત્વ.
અનુવૃત્તિ સ્ત્રી. (અનુ વૃત્ તિ:)-દ્વીય:સ્થાનાન્તરસ્થિતસ્ય પદસ્ય સર્વાત્રાનુસન્ધાનમ્- દૂર રહેલા પદનું સર્વત્ર અનુસંધાન, વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં પૂર્વસૂત્રમાં રહેલા પદનું ઉત્તર સૂત્રમાં આકાંક્ષા પૂર્ણ કરવા માટે જોડવું તે તે અનુવૃત્તિ, તે ત્રણ પ્રકારની હોય છે. (૧) સિંહાવલોકિતવત્ (૨) મણ્ડુકપ્લુતિવત્ (૩) ગંગાસ્ત્રોતીવત્.
અનુવૃત્તિ સ્ત્રી. (અનુ વૃત્ ક્તિન્) અનુસરણ, સેવન, પૂર્વસૂત્રથી ઉત્તર સૂત્રમાં પદનું અનુસરવું.
અનુવેધ પુ. (અનુ વિધ્ ઘજ) સંસર્ગ, સમ્બન્ધ, કાણું પાડવું, ઘા કરવો, મિશ્રણ કરવું તે - ન હિ કૌટાનુવેધાદયો રત્નસ્ય રત્નત્વં વ્યાહન્તુમીશા: । - સાં ૬૦
અનુવેલ અવ્યં (વેલાયાં વેલાયામ્) સમયે સમયે, વંડી કાણે, વારંવાર. -ઇતિ સ્મ પૃચ્છત્યનુવેલમાદત: -રઘુ, ૩/૫
અનુવેલ્લિત ન. (અનુ વેલ્લ ક્ત) સુશ્રુત નામના વૈદક ગ્રંથમાં કહેલ વ્રણના લેપ ઉપરનું એક જાતનું બંધન.
અનુવેશ પુ. (અનુ વિશ્ ઘજ) મોટાને પડતો મૂકીને નાનાનો વિવાહ કરવો તે.
અનુવેશ્ય ત્રિ. (અનુક્રમેણ વેશમર્હતિ યત્) પાડોશીની પાસેના ઘરમાં રહેનાર.
અનુવ્ય ત્રિ. (અનુવ્યયતિ-અનુગચ્છતિ અનુ વ્યે ક) પાછળ ગયેલ, અનુસરેલ.
અનુવ્યવસાય પુ. (અનુ-પશ્ચાદ્ વ્યવસાયાનન્તરમ્) વ્યવસાયગોચરમ્ પ્રત્યક્ષમ્- જેમ કે ઘડાના જ્ઞાન પછીનું ઘટમહં જાનામિ એ પ્રકારનું જે જ્ઞાન તે અનુવ્યવસાય જ્ઞાન કહેવાય -જ્ઞાતતાવભાસકં બ્રહ્મચૈતન્યમનુવ્યવસાય ઇતિ માયાવાદિન:

અનુવ્યાખ્યાન ન. (અનુરૂપં વ્યાખ્યાનમ્) મંત્ર વગેરેના યોગ્ય અર્થના પ્રકાશને કરનારું વ્યાખ્યાન.
અનુવ્યાધ પુ. (અનુ વ્યધ્ ઘજ્, વિધ્ વા) ઘા કરવો, કાણું પાડવું, સંપર્ક, મેળ કરવો, મિશ્રણ, બાધા કરવી. -મુલામોદં મદિરયા કૃતાનુવ્યાધમુદ્દમન્શિશું ૨/૨૦.
અનુવ્યાહાર પુ. (અનુ વિ આ હ ઘજ) ૧. અનુવાદ સાથે બોલવું, પુનરુક્તિ, વારંવાર બોલવું, ૨. ઠપકો આપવો, શાપ દેવો.
અનુવ્રજન ન. (અનુ વ્રજ્ લ્યુટ્) વાંસે જવું, પછવાડે જવું, પરીણા, મહેમાન વગેરે સ્નેહીને થોડે સુધી વળાવવા જવું તે.
અનુવ્રજ્યા સ્ત્રી. (અનુ વ્રજ્+ક્યપ્) અનુસરણાદિ રૂપ સેવા.
અનુવ્રત ત્રિ. (અનુકૂલં વ્રતં કર્મં યસ્ય) અનુકૂલ કર્મ વાળું, નિષ્ઠાવાનું, ભક્ત, અનુરક્ત, નાનું વ્રત.
અનુશતિકાદિ ન. સોઠની સાથે અગર સોમાં વેચાતો લીધેલો, પાણિનીયગણ પાઠમાં ચિત્ શિત્ કિત્ તદ્વિત પર હોતાં બે પદમાંથી આદસ્વરની વૃદ્ધિના નિમિત્તવાળો શબ્દ સમૂહ જેમ કે- અનુશતિક, અનુહોડ, અનુસંવરણ, અનુસંવત્સર, અન્નારવેણુ, અસિહત્ય, અસ્યહત્ય, અસ્યહૈતિ, બધ્યોગ્, પુષ્કરસદ્ અનુહરત્ કુરુકત્ કુરુપજ્વાલ, ઉદકશુદ્ધ, ઇહલોક, પરલોક, સર્વલોક, સર્વપુરુષ, સર્વભૂમિ, પ્રયોગ, પરસ્ત્રી, સૂત્રનડ્ આકૃતિગણોડયમ્ તેનાભિગમ, અધિભૂત, અધિદેવ, ચતુર્વિદ્યા ઇત્યાદયોડન્યોડપિ.
અનુશય પુ. (અનુ શીઙ્ અચ્) પશ્ચાત્તાપ, અત્યંતદ્વેષ, પૂર્વનું વેર, દુ:ખ, અત્યંત ક્રોધ, ઘનિષ્ટ સંબંધ, કોઈ વસ્તુ ખરીદ્યા પછી થનારો ક્રોધ, ખરીદ-વેચાણ સંબંધી વિવાદ, દુષ્કર્મોનું ફળ.
અનુશયાન ન. (અનુ શીઙ્ શાનચ્) પશ્ચાત્તાપ કરનાર, દુ:ખી.
અનુશયાના સ્ત્રી. (અનુ શીઙ્ શાનચ્) પરકીયા નાયિકા, એક પ્રકારની પરકીયા નાયિકા, જે પોતાના પ્રેમી સાથેનું મિલનસ્થાન નષ્ટ થતાં દુ:ખી થાય છે.
અનુશયિતવ્ય ત્રિ. (અનુ શીઙ્ તવ્યચ્) પસ્તાવો કરવા લાયક.
અનુશયિન્ ત્રિ. (અનુ શીઙ્ ઇનિ) ૧. પસ્તાવો કરનાર, ૨. ભક્ત, અનુરાગી, શ્રદ્ધાળુ, ૩. અત્યધિક ઘૃણા કરનારો.

अनुशयिन् पु. (अनु शीङ् इनि) कर्मनो क्षय धाय त्यां सुधी
 रंद्रलोकमां रडीने कर्म कांईक बाकी रडे त्यारे पश्चात्ताप
 युक्त धई पृथ्वीलोकमां जन्म लेवा तैयार थयेल जव.
 अनुशयी स्त्री. (अनु शीङ् अच् डीप्) अेक ज्ञतनो
 पगनो रोग.
 अनुशर पु. (अनु श् अच्) राक्षस, भूत, प्रेत.
 अनुशल्य पु. दैत्यविशेष - जे कृष्णानो शत्रु उतो,
 छेवटे कृष्णानो अनुशयी बन्यो, तपस्वी भनी
 आत्मकल्याण साधुं.
 अनुशासक त्रि. (अनु शास् ण्वुल्) अनुशासन करनार,
 शिष्यामण आपनार, राज्यानो प्रबंधकर्ता.
 अनुशासन न. (अनु शास् भावे ल्युट्) कर्तव्यनो
 उपदेश, प्रतिपादन करवुं-यथार्थपणे ज्ञापी देवुं,
 अनुशासन-निरूपण.
 अनुशासितृ त्रि. (अनु शास् तृच्) कर्तव्यनो उपदेश
 आपनार, अरुं ज्ञावनार. -कवि पुराणमनु-
 शासितारम्-भग० ८।९
 अनुशासिन् त्रि. (अनु शास् णिनि) उपरनो अर्थ जुओ.
 अनुशास्तिन् स्त्री. (अनु शास् क्तिन्) कर्तव्यनो उपदेश,
 यथार्थपणे ज्ञापी देवुं.
 अनुशास्तृ त्रि. (अनु शास् तृच्) शासन करनारो.
 अनुशिष्ट त्रि. (अनु शास् क्त) जेने कर्तव्यनो उपदेश
 आपेल छीय ते, ईडित, अनुशासन करेल.
 अनुशिष्टि स्त्री. (अनु शास् क्तिन्) आदेश, आज्ञा,
 अध्यापन, शिक्षण, विचारपूर्वक कर्तव्याकर्तव्यनुं
 निरूपण.
 अनुशीत अव्य. (शीते इति) ठाढमां, ठडीमां.
 अनुशीलन न. (अनु शील ल्युट्) कायमनो सतत अव्यास,
 क्षणक्षणनुं आरक्षण, वारंवारनुं अध्ययन, आलोचना.
 अनुशोक पु. (अनु शुच् घञ्) पस्तावो, पश्चात्ताप,
 पाछणनो शोक.
 अनुशोचक त्रि. (अनु शुच् ण्वुल्) पस्तावो करनार.
 अनुशोचन न. (अनु शुच् ल्युट्) पस्तावो, पश्चात्ताप,
 पाछणनो शोक.
 अनुशोचना स्त्री. (अनु शुच् युच्) उपलो अर्थ जुओ.
 अनुशोचनीच त्रि. (अनु शुच् अनोयर) शोक करवा लायक.
 अनुशोचित न. (अनु शुच् क्त) पस्तावो, पश्चात्ताप.
 अनुश्रव पु. (अनु श्रु अच्) केवण सांभणी शकाय,
 वैदिक परंपरा.

अनुश्लोक न. (अनुश्लोक अच्) महाप्रतमां गावा
 योग्य अेक सामगान.
 अनुषक्त त्रि. (अनु संज् क्त) संलग्न, थोटेलुं, वणजेलुं.
 अनुषङ्ग पु. (अनु संज् घञ्) अविनाभाव, जेम के -
 यथा सुखं दुःखानुषङ्गाद् दुःखमेव- जेम-सुख दुःखना
 अविनाभाव संबंधवाणुं छोवाथी ते पण दुःख ज
 छे. प्रसंग, नज्जकना स्थानमां रडेवा पढनुं कोई
 स्थणे अनुसंधान करवुं ते, दया, घेरो संबंध, जरूरी
 परिणाम, भेण, साहचर्य.
 अनुषण्ड अव्य. (षण्डः-पद्मसमूहः तत्र) कमणोना
 समुदायमां.
 अनुषङ्गिन् त्रि. (अनु संज् घिनुण्) वणजेल, थोटेल,
 जोडायेल, प्रसक्त, व्यापक, सहचार. -विभुतानुषङ्गि
 भयमेति जनः-कि० ६।३५
 अनुषङ्ग अव्य. (अनु संज् क्विप्) अनुकम.
 अनुषिक्त त्रि. (अनु सिच् क्त) वारंवार सींयेल,
 पाछणथी सींयेल.
 अनुषेचन न. (अनु सिच् भावे ल्युट्) वारंवार सींयेवुं,
 पाछणथी सींयेवुं.
 अनुष्ठिति स्त्री. (अनु स्तु क्तिन्) अनुकमे स्तुति, भवामण,
 प्रशंसा.
 अनुष्टुप् स्त्री. (अनु स्तुभ् क्विप्) वाङ्, वाक्य, वाणी-
 परा-पश्यंती, मध्यमा, वैभरी आ यारनुं वाक्य.
 अनुष्टुभ् स्त्री. (अनु स्तुम्भ् क्विप्) प्रशंसायुक्त वाणी,
 सरस्वती, अेक छंद जेमां आठ आठ वर्णनां यार
 पाद छीय जेथी बत्रीश अक्षरनो छंद बने ते.
 अनुष्टुबर्गर्भा स्त्री. जेमां पडेवुं यरण पांय अक्षरनुं
 अने बाकीनां त्रण यरण आठ आठ अक्षरनां छीय
 ते छंद.
 अनुष्ठ त्रि. (अनु स्था क पत्व) अनुकमे स्थिर धनार.
 अनुष्ठा स्त्री. (अनु स्था भावे अङ् टाप्) अनुष्ठान.
 अनुष्ठात् त्रि. (अनु स्था तृच्) क्रिया विधान करनार,
 विधिथी शास्त्रोक्त कर्म करनार.
 अनुष्ठान न. (अनु स्था भावे ल्युट्) शास्त्रोक्त कर्म
 विधिथी करवुं ते, विधान, अनुष्ठान, आज्ञापालन,
 धार्मिक तपश्चर्या, प्रारंभ, कार्यमां अनुरक्त रडेवुं ते.
 धर्म स्वीयमनुष्ठानं कस्यचित् तु महात्मनाम् । -हितो०
 अनुष्ठापन न. (अनु स्था णिच् ल्युट्) अनुष्ठान कार्य
 कराववुं ते, कोई कार्य पूरुं कराववुं ते.

અનુષ્ઠિત ત્રિ. (અનુ સ્થા કર્મણિ ક્ત) વિધિપૂર્વક કરેલું શાસ્ત્રોક્ત કર્મ, કરેલ, વિહિત.

અનુષ્ઠુ અવ્ય. (અનુ સ્થા કુ) સમ્યક્, સારી રીતે.

અનુષ્ઠેય ત્રિ. (અનુ સ્થા કર્મણિ યત) કરવા લાયક, વિધેય, પૂરું કરવા યોગ્ય, નિરીક્ષણને યોગ્ય.

અનુષ્ઠા ત્રિ. (ન ડ્ઘ્ઠાઃ) ઊંનું નહિ તે, ગરમ નહિ તે, ટાઢું, આળસુ, શિથિલ, ઉદાસીન.

અનુષ્ઠા પુ. (ન ડ્ઘ્ઠાઃ) શીતલ સ્પર્શ, ગરમ નહિ તે.

અનુષ્ઠા ન. (ન ડ્ઘ્ઠામ્) નીલકમળ, કુમુદ પુષ્પ.

અનુષ્ઠાગુ પુ. (અનુષ્ઠા ગાવો યસ્ય) ચંદ્ર, કપુર.

અનુષ્ઠાવલ્લિકા સ્ત્રી. (અનુષ્ઠા વલ્લી કન્) કાળી ધ્રો.

અનુષ્ઠ્યન્દ પુ. (અનુ સ્યન્દ ઘજ્) પાછળનું પૈડું

અનુસંતતિ સ્ત્રી. (અનુક્રમેણ સંતતિઃ) અખંડ ધારા.

અનુસંધાન ન. (અનુ સમ્ ધાન્ લ્યુટ) ૧. શોધવું, વિચારવું, મીમાંસા, ગવેષણા, ઊંડાણથી જોવું કે પરીક્ષા કરવી, ૨. યોજના, ૩. ઉદેશ્ય ૪. કમસર કરવું, તત્પર થવું, ૫. ઉપયુક્ત સંબંધ.

અનુસંધેય ત્રિ. (અનુ સં ધા યત્) શોધવા લાયક, વિચારવા લાયક- ઉપનયવદસ્યાર્થોઽનુસંધેયઃ- ઉપનયની પેઠે અર્થ જાણવો.

અનુસંબદ્ધ ત્રિ. (અનુ સમ્ બન્ધ્ ક્ત) સંબંધયુક્ત.

અનુસંવત્સર અવ્ય. (સંવત્સરે ઇતિ) વર્ષમાં, દરેક વર્ષે.

અનુસંવરણ ન. (અનુ સમ્ વ્ લ્યુટ) અનુક્રમે સંતાડવું.

અનુસંહિત અવ્ય. (સંહિતાયામિતિ) સંહિતામાં.

અનુસંહિત ત્રિ. (અનુ સમ્ ધા કર્મણિ ક્ત) જેનું

અનુસંધાન કરવામાં આવ્યું હોય તે, સાંધેલ, તાકેલ,

પૂછપરછ કરાયેલી હોય તે, તપાસ કરી હોય તે.

અનુસમય પુ. (સમયમનુગતઃ) નિયમિત અગર શબ્દોનો ઉપયુક્ત સંબંધ.

અનુસમાપ્ત ન. (અનુ સમ્ આપ્ લ્યુટ) નિયમિત સમાપ્તિ.

અનુસમાહાર પુ. (અનુ સમ્ આહ્ ઘજ્) અનુસંધાન.

અનુસાર ત્રિ. (અનુસરતિ પશ્ચાદ્ ગચ્છતિ ટ) અનુચર, અનુસરનાર, પાછળ જનાર, અનુગામી, સાથી.

અનુસરણ ન. (અનુ સ્ લ્યુટ) અનુસરવું, પાછળ જવું, નકલ કરવી, પીછી કરવી, સમનુરૂપતા.

અનુસર્પ પુ. (અનુ સ્પ્ અર્ચ્) પેટે ચાલનારું પ્રાણી, સર્પ જેવું જન્તુ.

અનુસવન અવ્ય. (સવનસ્ય પશ્ચાત્) યજ્ઞમાં કરવામાં આવતા સ્નાન પછી સ્નાનમાં પ્રતિક્ષણ.

અનુસામ પુ. (સામમનુગતઃ) અનુકૂળ, પ્રસન્ન, મિત્ર સમાન.

અનુસાય અવ્ય. (સાયે ઇતિ) પ્રત્યેક સાંજે, સાંજરે.

અનુસાર પુ. (અનુ સ્ ઘજ્) અનુસરણ શબ્દ જુઓ. અનુક્રમ, અવાજને અનુસાર તે તરફ જોઈને - શબ્દાનુસારેણાવલોક્ય-શૃ ૭

અનુસારણા સ્ત્રી. (અનુ સ્ ણિચ્ યુચ્) પાછળ દોડવું, દૂર કરવું, ખસેડવું, અનુસરવું - અનુધાવન શબ્દ જુઓ.

-તસ્માત્ પલાયમાનાનાં કુર્યાન્નાત્યનુસારણામ્ -મહાં અનુસારિન્ ત્રિ. (અનુ સ્ ણિનિ) અનુસરનાર, પાછળ

જનાર, પછવાડે પડનાર, સેવા કરનારો, તપાસ કરવી, શોધવું વગેરે. -મૃગાનુસારિણં પિનાકિનમ્-શૃ ૧૧૬

અનુસૂચક ત્રિ. (અનુ સૂચ્ ણ્વુલ્) નિર્દેશક, બતાવનાર, સંકેત કરનાર.

અનુસૂયા સ્ત્રી. (અનુસૂયતે અનુ સૂ ક્યપ્) શકુંતલાની એક સખીનું નામ.

અનુસૂતિ સ્ત્રી. (અનુ સ્ ક્તિન્) અનુસરવું, પાછળ જવું, અનુરૂપ થવું, સમર્થન વગેરે.

અનુસૂષ્ટિ સ્ત્રી. (અનુ સૂજ્ ક્તિન્) પાછળથી સરજવું, હાજરજવાબી સ્ત્રી.

અનુસેવિન્ ત્રિ. (અનુ સેવ્ ણિનિ) કાપમ સેવનાર, સતત સેવા કરનાર.

અનુસ્તરણ ત્રિ. (અનુ સ્ત્ કરણે લ્યુટ) ચામડાનું આચ્છાદન, ચારે બાજુએથી સીવેલું, ચારે બાજુએ ફેલાવવું વગેરે.

અનુસ્તરણી સ્ત્રી. (અનુ સ્ત્ કરણે લ્યુટ્ સ્ત્રિયામ્ ડીપ્) વૈતરણી નદીમાંથી ઊતરનારી ગાય, જે ગાયનું બલિદાન અંત્યેષ્ટિ ક્રિયા સમયે કરવામાં આવે છે.

અનુસ્મરણ ન. (અનુ સ્મ્ લ્યુટ) વારંવાર સ્મરણ કરવું, ફરીથી ધ્યાનમાં લાવવું, સ્મરણ કરવું.

અનુસ્મૃતિ સ્ત્રી. (અનુ સ્મ્ ક્તિન્) ૧. પાછળ સાંભળવું, ૨. અનુરૂપ ચિન્તન, ૩. યોગ્ય ચિંતન.

અનુસ્વૃત ત્રિ. (અનુ સિવ્ ક્ત) ૧. ગૂંથેલું, ૨. કાપમના સંબંધવાળું, ૩. પરોવાયેલ.

અનુસ્વાન ન. (અનુ સ્વન્ ઘજ્) અનુરૂપ શબ્દ કરવો, પડઘો, ગુંજારવ.

અનુસ્વાર પુ. (અનુગતઃ સ્વાન્ અનુ સ્વ્ ઘજ્) અનુસ્વાર, સ્વારની પાછળ ઉચ્ચારણ કરાતો અનુનાસિક વર્ણ, તે સ્વાર ઉપર મીઠું મૂકીને સૂચવાય છે.

अनुहरण न. (अनु ह ल्युट्) याणा पाठवा, नकल करवी ते, देश भाषा, खेष्टा वगेरेथी नकल करवी, सादृश्य धर्म प्रकट करवी, मणवुं-डणवुं.
 अनुहार पु. (अनु ह घञ्) नकल करवी, पाछणथी डरवुं, उपमा.
 अनुहारक पु. (अनु ह घञ् कप्) उपरनो अर्थ जुओ.
 अनुहार्यं त्रि. (अनु ह ण्वत्) नकल करवावायक.
 अनुहत् त्रि. (अनु क्त) नकल करेव, डरेव.
 अनुहोड अव्य. (होडे) डीडीमां, गाडीमां, गाडामां थोरना चिह्नमां.
 अनुक पु. न. (अनु उच् क) आगळो भव, गयो जन्मारी, सुशील, पीठनुं अेक जातनुं डाडकुं, कुण वंश, स्वभाव, चरित्र.
 अनुकाश पु. (अनु काश् घञ्) नीयेना देड वगेरेनो प्रकाश.
 अनुचान पु. (अनु वच् कानच्) अंग रडित वेदनो अभ्यास करनार, वेदना अर्थनुं प्रवचन करवामां समर्थ, विनथी, सविनथ -इदमूचुरनूचानाः-कुं ६।१५
 अनुच्य त्रि. (अनु वच् क्यप्) अनुवाच्य, पाठ्य.
 अनुच्च त्रि. (न ऊच्चम्) उंथुं नडि ते.
 अनुढ त्रि. (अनु बह् क्त) न परछेव, अविवाडित.
 अनुति स्त्री. (न वे क्तिन्) गतिनो अभाव.
 अनुदक न. (उदकस्या भावः) पाणीनो अभाव, अनावृष्टि, मरुदेश.
 अनुदित त्रि. (अनु वद् क्त) जेनुं भाषान्तर करेव डीय ते.
 अनुदेशः पु. (अनु उत् दिश् घञ्) साधेक्ष कम, अेक अलंकारनुं नाम, जेमां यथाकम पूर्ववतीं शब्दनो उल्लेख डीय छे -यथासंख्यमनुदेश उद्दिष्टानां क्रमेण यत्-सां ६०
 अनुद्य अव्य. (अनु वद् ल्यप्) अनुवाद करीने.
 अनुद्य त्रि. (अनु वद् क्यप्) अनुवाद करवा योग्य.
 अनून त्रि. (न ऊनः) परिपूर्णा, समग्र, ओछुं नडि ते.
 अनूप त्रि. (अनुगता आपो यत्र) पाणीवाणुं, जलमय, उदक प्राय.
 अनूप पु. (अनुगता आपो यत्र) पाडी, टेडको, अेक जातनुं तेतर पक्षी, डाथी, ते नामनो अेक देश, कच्छ देश, पाणीनुं तणाव, नदीनो किनारो, काडव.
 अनूपज न. (अनूपे जायते जन्+ड) आडु.

अनूपज त्रि. (अनूपे जायते जन्+ड) जणमय प्रदेशमां पाणीनी नखक उत्पन्न थयेव वस्तु.
 अनूप्य त्रि. (अनूपदेशे भवः यत्) जणप्राय प्रदेशमां उत्पन्न थयेव.
 अनूबन्ध त्रि. (अनु बन्ध् ण्यत् उपसर्गो दीर्घः) वधने माटे बांधवायोग्य यज्ञ संबंधी पशु.
 अनूयाज पु. (अनु यज् घञ्) ते नामनो अेक यज्ञ.
 अनूराध त्रि. (अनु राध् घञ्) आराधन करवा योग्य, सेववा योग्य.
 अनूरु त्रि. (न स्तः ऊरु यस्य) साधण विनानुं.
 अनूरु पु. (न स्तः ऊरु यस्य) सूर्यनो सारथि, विनतानो मोटी पुत्र अरुझ, उषा.
 अनूसारथि पु. (अनूरुः सारथिर्यस्य) सूर्य -गतं तिरश्चीनमनूरुसारथेः-शिशुं १।२
 अनूर्जित त्रि. (न ऊर्जितः) दुर्बल, अशक्त, अदब, सामर्थ्यरहित, अर्वरडित.
 अनूषर त्रि. (न ऊषरः) जेमां नमक-मीठानो अंश न डीय, सपाट भूमि.
 अनूच त्रि. (नास्ति अभ्यस्ततया ऋक् यस्य) ऋथा भक्षाव्या विनानो अने उपवीत संस्कार वगरनो बालक.
 अनूजु त्रि. (न ऋजुः) सरण नडि ते, अयोग्य, वांकुं, शठ, दुष्ट.
 अनूण त्रि. (नास्ति ऋणं यस्य) देवादार नडि ते, करजदार नडि ते.
 अनूणिन् त्रि. (न ऋणी) उपरनो शब्द जुओ.
 अनृत न. (न ऋतं) असत्य, जूडुं, -प्रियं च नानृतं ब्रूयात्-मनुं ४।१३८
 अनृतक त्रि. (अनृते प्रसृतः क्त) जेने जूडुं बोलवामां आनंद डीय छे ते.
 अनृतवादिन् त्रि. (अनृतं वदति वद् णिनि) जूडुं बोलनार.
 अनेकव्रत त्रि. (न एकं व्रतं यस्य) पोतानुं वचन के प्रतिज्ञानुं पालन नडि करनार.
 अनृतु पु. (न ऋतुः वर्षादिकाल) उपयुक्त ऋतु न डीय ते, असमय, पोतपोताने योग्य वर्षा वगेरे ऋतु सिवायनो काण, स्त्रीना रज्जुदर्शन सिवायनो काण.
 अनृशंस त्रि. (न नृशंसः) दयाणु, डिसक नडि ते.

અનૃતુકન્યા સ્ત્રી. જે કન્યા હજી રજસ્વલા થઈ ન હોય તે. અનેક ત્રિ. (ન એક:) એક નહિ તે, અનેક, અપ્રધાન, અકેવળ, અપ્રથમ, ઘણું, કેટલાયે, કેટલાક.

અનેકગુણ ત્રિ. (અનેકે ગુણા યત્ર) ઘણા પ્રકારનું, વિવિધ ગુણોવાળું, જુદા જુદા ભેદોનું.

અનેકગોત્ર ત્રિ. (અનેકાનિ ગોત્રાણિ યસ્ય) જેનાં ઘણાં ગોત્રો છે, બે કુળ સાથે સંબંધ રાખનાર, એટલે પોતાના પિતાનું ગોત્ર અને બીજો લેવાય ત્યારે બીજો લેનાર પિતાનું કુળ.

અનેકચિત્ત ત્રિ. (નૈકાનિ ચિત્તાનિ યસ્ય) ચંચળ મનનો.

અનેકજ પુ. (અનેકવારં જાયતે જન્-ડ) પંખી, પક્ષી.

અનેકત અ. અનિશ્ચિત સ્થિતિ, સ્થાયિત્વનો અભાવ, અનુપયોગી અંશ.

અનેકતા સ્ત્રી. (અનેકસ્ય ભાવઃ તલ) અનેકપણું.

અનેકત્વ ન. (અનેકસ્ય ભાવઃ ત્વ) અનેકપણું.

(૧) એકત્વાભિન્નસંખ્યાવિશિષ્ટત્વમ્, યથા-અનેકે બ્રાહ્મણાઃ સન્તિ-(૨) અપેક્ષાબુદ્ધિવિશેષવિષયત્વમ્, અહીં બ્રાહ્મણોનું અનેકપણું વિવક્ષિત છે. યથા- અસ્મિન્-દ્રવ્યેડનેકે ગુણાઃ સન્તીત્યાદાવનેકત્વમ્- આ દ્રવ્યમાં ઘણા ગુણો છે.

અનેકદ્રવ્યત્વ ન. (અત્ર અનેકદ્રવ્યમાશ્રયો યસ્ય તદનેકદ્રવ્યમ્ તસ્ય ભાવઃ) અનેક દ્રવ્ય છે આશ્રય, જેનો તેને અનેક દ્રવ્ય કહેવાય, તેનો જે ભાવ તે અનેક દ્રવ્યત્વમ્, અથવા અણુ ભિન્ન જે દ્રવ્યત્વ તે અનેક દ્રવ્યત્વ કહેવાય.

અનેકધા અવ્ય. (અનેક પ્રકાશર્થે ધા) બહુ પ્રકારે, અનેક - પ્રકારે જગત્ કૃત્સ્નં પ્રવિભક્તમનેકધા-ભગ૦ ૧૧|૧૩

અનેકપ પુ. (અનેકાખ્યામ્ મુખશુણ્ડાખ્યાં પિબતિ પા+ક) હાથી. -યથા-માલવનાથોડપ્નેકાનેકપયૂથસનાથઃ દ કુ.

અનેકમુખ ત્રિ. (નૈકાનિ મુખાનિ યસ્ય) ઘણા મુખવાળો, બહુ દિશામાં ફેલાયેલો, અસ્તવ્યસ્ત, સ્ત્રી. અનેકમુખી

અનેકમૂર્તિ પુ. (અનેકા લોકાનામનુગ્રહાય અવતારેષુ નાનાવિધા મૂર્તયોડસ્ય) પરમેશ્વર.

અનેકયુદ્ધવિજયિન્ ત્રિ. (અનેકેષુ યુદ્ધેષુ વિજયી) ઘણાં યુદ્ધોમાં વિજયી થનાર.

અનેકરૂપ પુ. (અનેકાનિ રૂપાણિ અસ્ય) બહુ રૂપવાળા પરમેશ્વર -રૂપ રૂપં પ્રતિરૂપો બભૂવેતિ- શ્રુતિમાં બહુ રૂપપણું ઈશ્વરનું કહ્યું છે.

અનેકરૂપ ત્રિ. (અનેકાનિ રૂપાણિ અસ્ય) અનેક રૂપ રંગવાળું વસ્ત્ર, વિવિધ રૂપોવાળું, જુદા જુદા પ્રકારનું, ચંચળ, વિવિધ સ્વભાવવાળું વગેરે.

અનેકલોચન પુ. (અનેકાનિ લોચનાનિ યસ્ય) ઈંદ્ર, પરમેશ્વર, મહાદેવ.

અનેકવર્ણસમીકરણ (અનેકવર્ણાઃ અજ્ઞાતવિશેષસંખ્ય-કાનેકરાશયઃ સમીક્રિયન્તે જ્ઞાતસંખ્યકસમતયા ક્રિયન્તે યત્ર) બીજગણિતમાં કહેલું એક બીજ.

અનેકવચન ત્રિ. (અનેકાનિ વચનાનિ યત્ર) દ્વિવચન, બહુવચન.

અનેકવિધ ત્રિ. (અનેકા વિધા યસ્ય) અનેક પ્રકારનું, અનેક તરેહનું.

અનેકશસ્ અવ્ય. (અનેક+શસ્) અનેકવાર, ઘણી વાર. યથા-અનેકશો નિર્જિતરાજકસ્ત્વમ્-મદ્દિ.

અનેકાગ્ર ત્રિ. (ન એકાગ્રઃ) એકાગ્ર ચિત્તવાળું નહિ તે, શૂન્ય હૃદય.

અનેકાન્ત ત્રિ. (ન એકાન્તો નિયમો અવ્યભિચારો યત્ર) અનિશ્ચિત, અનિશ્ચિત ફળવાળું.

ન એકાન્તો નિયમોડવ્યાપ્ચારી યત્ર, અનિયમે અનિશ્ચિતફલકે ચ । અખ્યતે ગમ્યતે નિશ્ચીયતે इत्यन्तो ધર્મઃ । ન એકોડનેકઃ । અનેકશ્ચાસાવન્તશ્ચાનેકાન્તઃ-સ આત્મા સ્વભાવો યસ્ય વસ્તુજાતસ્ય તદનેકાન્તઃ-અનેક ધર્મવાળો, આ કોઈ અનિશ્ચિતતા નથી. જેનાથી એક નહિ અનેક ધર્મો નિશ્ચિત કરાય છે તેને અનેકાંત કહે છે. વસ્તુ અનેકધર્મી છે. અનેકાંત આત્માનો સ્વભાવ છે.

અનેકાન્ત પુ. (ન એકાન્તો નિયમો અવ્યભિચારો યત્ર) વ્યભિચારવાળો દુષ્ટ હેતુ.

અનેકાન્તવાદ પુ. (અનેકાન્તશ્ચાસૌ વાદઃ) વસ્તુનું એકાન્ત સ્વરૂપ ન માનવું તે, અનેક ધર્મવાળી વસ્તુનું અનેકાન્તપણે પ્રતિપાદન કરવું તે, જૈનવાદ. જૈન મત અનુસાર અંતિમ સત્ય જ્ઞાન. પ્રત્યેક પદાર્થમાં અનેક ધર્મ-ગુણો હોય છે. એક બાજુથી જોતાં સાધારણ માણસને તેના એક અંશનું તથા અપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે. તત્ત્વજ્ઞ પુરુષ પ્રત્યેક પદાર્થને અંત સુધી દેખી શકે છે. નિર્વાણ પ્રાપ્તિને યોગ્ય મહાપુરુષોને જ આવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્ણ રીતે જોવાના કારણે તેને અનેકાંતવાદ કહેવામાં આવ્યો છે, અહિંસા ધર્મ આ અનેકાંતવાદ પર જ આધારિત છે.

अनेकान्तवादिन् पु. (अस्ति नास्ति वेत्येकान्तं न वदति वद् णिनि) जैन, अनेकांतने ध्यानमां राप्तीने भोलनार.

अनेकार्थ त्रि. (अनेके अर्था अभिधेया यस्य) अनेक अर्थवाणी शब्द वगेरे, अनेक प्रयोजनवाणुं.

अनेकाश्रित पु. (अनेकेषु आश्रितः) वैशेषिक दर्शनमां संयोग वगेरे तथा सामान्य अनेकाश्रित छे. जेमके - संयोगश्च विभागश्च संख्याद्वित्वादिकास्तथा । द्विपृथक्त्वादयस्तद्भेदेऽनेकाश्रिता गुणाः- अे अधा अनेकाश्रित गुणो छे.

अनेजत् न. (न एजत्) सर्वदा अेक ३५ अक्ष. -अने जदेको मनसो जवीयः-ईशोप.

अनेजत् त्रि. (न एजत्) कम्पनशून्य, कप वगरनुं.

अनेडमूक त्रि. (एडो-बधिरः मूकः-वाक्शक्तिरहितश्च नास्ति यस्मात्) अडेरो अने भूंगो, जड, शठ.

अनेद्य त्रि. (निदि कुत्सने क्यप्) वजाशवावायक, श्रेष्ठ, प्रधान.

अनेनस् त्रि. (नास्ति एनः-व्यसनमधर्मो वा यस्य) दुःख पाप वगेरेथी शडित.

अनेमा पु. (न+नी मनिन्) प्रशस्य, वजाशवावायक.

अनेहस् पु. (न हन्यते हन्+असि प्रकृतेः एकादेशः) काण, सम्य, यथा- तस्थुस्तस्यान्तिके द्रोहच्छिद्रानेहः प्रतीक्षणः-राजतरंगिणी.

अनेकाग्रय न. (न एकाग्रयम्) अेकाग्रतानो अभाव.

अनेकान्त पु. (न एकान्तः) अनेकान्त शब्द जुओ. अनिश्चित, सामयिक, अस्थिर.

अनेकान्तिक पु. (न एकान्तो नियमो व्याप्तिरस्त्यस्य ठन् स्वार्थे अण् वा) अनिश्चित डेतुनो अेक दोष छे, डेत्वाभासनुं नाम छे जेनुं अपर नाम सव्यभियार पण छे.

अनेकान्तिकत्व न. (अनेकान्तिकस्य भावः त्व) अनिश्चितपणुं, सव्यभियारपणुं.

अनेक्य न. (न ऐक्यम्) अेकपणानो अभाव, अडुपणुं, अव्यवस्था, अराजकता, अशांति.

अनेतिह्य त्रि. (न ऐतिह्यमत्र) परम्परा श्रवणरूप ऐतिह्य प्रमाशशून्य, ज्यां आ प्रकारना स्वीकारनी अपेक्षा छे.

अनैपुण न. (न निपुणस्य भावः अण् आद्यचो वा वृद्धिः) निपुणतानो अभाव.

अनैपुण न. (न निपुणस्य भावः अण् आद्यचो वा वृद्धिः) डोशियाशीनो अभाव.

अनैपुण्य न. (अनिपुणस्य भावः ष्यञ्) उपलो शब्द जुओ. - आनैपुण्य.

अनैश्वर्य न. (अनीश्वरस्य भावः आद्यचो वा वृद्धिः) अनीश्वरपणुं, अधीनपणुं -आनैश्वर्य.

अनैश्वर्य त्रि. (नास्ति ऐश्वर्ये यस्य) ऐश्वर्य शून्य. अनो अव्य. (न+नी डो) अभाव नडि, नी-नडोनी अभाव.

अनोकशायिन् पु. (न ओकसि शंते) धरमां नडि शूनारो, भिक्षुक, परिव्राजक.

अनोकह पु. (अनसः शकटस्य अकं-गतिं हन्ति हन्+ड) अड, वृक्ष -अनोकहा कम्पितपुष्पगन्धी-रघु. २।१३

अनोङ्कृत त्रि. (न ओङ्कारमुच्चार्य कृतः ओम् कृ क्त) ओङ्कारनो उच्यार कथा विना करेवा, नडि स्वीकारेव.

अनोदन त्रि. (नास्ति ओदनरूपं भक्ष्यं यत्र) जेमां थोभा अिलकुल जवाता नथी अेवुं प्रत.

अनौचित्य न. (न उचित ष्यञ्) अनुचितता, अनुपयुक्तता - अनौचित्यहते नान्यद् रसभङ्गस्य कारणम्-काद० ७.

अनौजस्य न. (न ओजस् ष्यञ्) शक्तिनो अभाव, -दांगत्याद्यैरनौजस्यं दैन्यं मलिनतादिकृत्-सा० ६०

अनौद्धत्य न. (न उद्धत ष्यञ्) गर्वरडित, विनय. -नदीरनौद्धत्यमपङ्कता महोम्-कि० ४।२२

अनौपम्य त्रि. (न औपम्यं यस्य) जेनी उपमा आपी न शकाय, असाधारण.

अनौरस त्रि. (न औरसम्) जे औरस अेटले विवाडित पत्नीथी उत्पन्न न थयो डोय, पोतानो पण नडि भोजे लीधेव डोय ते.

अन्च् (चुरा. उभय. सक. सेट्) स्पष्ट करवुं.

अन्ष् (ध्वा. उभय. सक. सेट्) जवुं.

अन्ज् (रुधा. पर. सक. सेट्) प्रकाशवुं, अेकठुं करवुं, स्पष्ट करवुं.

अन्त न. (अम् तन्) स्वरूप, बांधवुं, स्वभाव.

अन्त पु. (अम् तन्) भाकी, शेष.

अन्त पु. (अम् तन्) नाश, डड, निश्चय, छेडो, भाकीनो अवयव.

અન્ત ત્રિ. (અમ્ તન્) પાસેનું, સુંદર. (૧) સંબંધ-યથા-વિભક્ત્યન્તં પદમ્- અહીં અન્ત શબ્દ સંબંધ વાચક છે, (૨) ધ્વંસ (યથા-સાદિરનન્ત: પ્રધ્વંસ:) અહીં અન્ત શબ્દ નાશવાચક છે, (૩) સીમા, ચરમસીમા, પરાકાષ્ઠા - યથા-ચરમાવયવ ઇતિ શાબ્દિકા:, (૪) નિશ્ચય, અંતિમ નિશ્ચય, યથા-નિર્ણય ઇતિ વેદાન્તિન:, (૫) સુંદર, મનોહર, યથા-મનોહર ઇતિ કાવ્યજ્ઞા: ।

અન્ત:કરણ ન. (અન્તરભ્યન્તરસ્થં કરણમ્ કૃ-લ્યુટ્) અંત:કરણ, જ્ઞાન-સુખાદિનું સાધન, અભ્યંતર કરણ તે અંત:કરણ, વેદાન્તિમતે તે ચાર પ્રકારનું બતાવ્યું છે- મનોબુદ્ધિરહઙ્કારશક્તિં કરણમાન્તરમ્, સંશયો નિશ્ચયો ગર્વસ્મરણં વિષયા ઇમે । જ્યારે સંકલ્પ-વિકલ્પરૂપ કૃત્યને કરે છે ત્યારે 'મન' એ નામે કહેવાય છે, જ્યારે સંશય વિના નિશ્ચિતરૂપે જાણે છે ત્યારે 'બુદ્ધિ' સંજ્ઞા હોય છે, અનુસન્ધાન કરનાર 'ચિત્ત' કહેવાય છે, અને અહંકાર કરવા વડે 'અહંકાર'રૂપે કહેવાય છે.

અન્ત:કુટિલ પુ. (અન્તર્મધ્યે કુટિલ:) શંખ, છીપ.
 અન્ત:કુટિલ ત્રિ. (અન્ત: કુટિલં યસ્ય) કુટિલ
 અંત:કરણવાળું, અંદર વાંકું, અંદરથી કપટી.
 અન્ત:કૃમિ પુ. (અન્તરભ્યન્તરે કૃમિર્યસ્ય) ગુટી એ નામે પ્રસિદ્ધ કૃમિકોષ ફલ.
 અન્ત:કૃમિ ત્રિ. (અન્તરભ્યન્તરે કૃમિર્યસ્ય) અંદર કીડાવાળું ફળ વગેરે.
 અન્ત:કોણ પુ. (અન્તર્મધ્યે કોણ:) અંદરનો ખૂણો.
 અન્ત:કોપ પુ. (અન્ત: કોપ:) અંદરનો કોપ, ગુપ્ત કોધ.
 અન્ત:કોટરપુષ્પી સ્ત્રી. (અન્ત: કોટરે પુષ્પં યસ્યા:) તે નામની એક વનસ્પતિ.
 અન્ત:પદવી સ્ત્રી. (અન્ત: મધ્યે પદવી) સુષુપ્ત્ત્વા નામની નાડીની વચમાં રહેલો માર્ગ.
 અન્ત:પશુ પુ. (અન્ત: ગ્રામમધ્યે પશવો યત્ર)
 (૧) પરોઢ, (૨) સાયંકાલ.
 અન્ત:પાત પુ. (અન્તર્ મધ્યે પતતિ કર્તારિ જ) સંધિસ્થાન.
 અન્ત:પાત પુ. (અન્તર્ મધ્યે પતતિ પત્ ભાવે ઘજ)
 ૧. અંદર પડવું, વચ્ચે પડવું, ૨. વચ્ચે અક્ષર રાખવો.
 ૩. યજ્ઞભૂમિમાં રોપેલો સ્તંભ.
 અન્ત:પાતિન્ (અન્ત: પતતિ પત્ ણિનિ) વચમાં પડનાર, અંદર પડનાર.

અન્ત:પાત્ય પુ. (અન્ત: મધ્યે પાત્યતે પત્ ણિચ્ આધારે યત્) વચ્ચે પડવાના આધારભૂત પ્રદેશ.
 અન્ત:પુર ન. (અન્તરભ્યન્તરં પુરં ગૃહમ્) જ્ઞાનખાનું, રાજાની સ્ત્રીઓને રહેવાનું સ્થાન, સ્ત્રીઓનો સમૂહ.
 અન્ત:પુરચર ત્રિ. (અન્ત:પુરે ચરતિ ચર્ ટ) રાજાના રાણીવાસમાં જનાર, જ્ઞાનખાનામાં હરનાર-ફરનાર નાજર વગેરે, કંચુકી.
 અન્ત:પુરસહાય પુ. (અન્ત:પુરે સહાય:) જ્ઞાનખાનામાં સાથે ફરનાર વિદ્યુષક વગેરે.
 અન્ત:પુરાધ્યક્ષ પુ. (અન્ત:પુરસ્ય અધ્યક્ષ:) જ્ઞાનખાનાનો અધિકારી, કંચુકી.
 અન્ત:પુરિક ત્રિ. (અન્ત:પુરે નિયુક્ત: ઠક્) અંત:પુરનો અધ્યક્ષ, નાજર વગેરે.
 અન્ત:પુષ્પ ન. (અન્તર્ગતં પુષ્પં સ્ત્રીરજ:) બાર વર્ષની ઉંમર પછી અંદરના ભાગમાં થયેલ સ્ત્રીરજ.
 અન્ત:પ્રકૃતિ સ્ત્રી. (અન્તર્વર્તિની પ્રકૃતિ:) રાજાની હજુરમાં બેસનાર ખાનગી વજીર, મંત્રાલય વગેરે, મનુષ્યનું શરીર અને આંતરિક સ્વભાવ.
 અન્ત:પુરપ્રચાર પુ. અંત:પુરનાં ગપ્પાં.
 અન્ત:પ્રજ્ઞ ત્રિ. (અન્ત:સ્થા પ્રજ્ઞા યસ્ય) આત્મધ્યાન કરવામાં તત્પર રહેનાર.
 અન્ત:પ્રવિષ્ટ ત્રિ. (અન્ત:કરણે મધ્યે વા પ્રવિષ્ટ:) હૃદયમાં પેઠેલ, અંદર પેઠેલ.
 અન્ત:શરીર ન. (અન્ત: સ્થૂલદેહમધ્યસ્થં શરીરમ્) સ્થૂલ દેહમાં રહેનારું વેદાન્તમતપ્રસિદ્ધ સૂક્ષ્મશરીર- તત્ત્વ-પચ્ચ પ્રાણમનોબુદ્ધિદર્શેન્દ્રિયસમન્વિતમ્ । અપઞ્ચીકૃત-મૂતોત્થં સૂક્ષ્માઙ્ગં ભોગસાધનમ્ ।। ઇતિ. જૈન મત મુજબ-તૈજસ શરીર અને કાર્મણ શરીર.
 અન્ત:શલ્ય ન. (અન્ત:કરણસ્ય શલ્યમિવ) મનને દુ:ખ દેનાર, દુ:ખદાયક.
 અન્ત:સંજ્ઞ ત્રિ. (અન્ત: સંજ્ઞા યસ્ય) જેને અંદરના ભાગમાં અપ્રકાશ્ય સંજ્ઞા રહેલી હોય તે વૃક્ષ વગેરે.
 અન્ત:સત્ત્વ ત્રિ. (અન્તરભ્યન્તરે સત્ત્વં સારો યસ્ય) અન્ત:સત્ત્વવાળું, સારવાળું.
 અન્ત:સત્ત્વા સ્ત્રી. (અન્તરભ્યન્તરે સત્ત્વં યસ્યા:) ગર્ભિણી સ્ત્રી.
 અન્ત:સુખ ત્રિ. (અન્તરાત્મનિ તદનુસન્ધાને એવ સુખં યસ્ય) આત્માના અનુસંધાનમાં જ જેને સુખ હોય તે.

અન્તઃસ્વેદ પુ. (અન્તઃ સ્વેદો મદજલં યસ્ય) જેને મદનાં પાણી ઝરે છે એવો મદઝર હાથી.

અન્તક પુ. (અન્તયતિ અન્તં કરોતિ અન્ત ણિચ્ ણ્વુલ) યમરાજ, મૃત્યુ, પરમેશ્વર.

અન્તક ત્રિ. (અન્તયતિ અન્તં કરોતિ અન્ત ણિચ્ ણ્વુલ) નાશક, નાશ કરનાર, ઘાતક.

અન્તકર ત્રિ. (અન્તં કરોતિ કૃ ટ) ઉપલો શબ્દ જુઓ, નાશકારક.

અન્તકરણ ન. (અન્ત કૃ લ્યુટ) નાશ પમાડવું તે, નાશ કરવું.

અન્તકરણ ત્રિ. (અન્ત કૃ ભાવે લ્યુટ) નાશકારક.

અન્તકર્મ્મન્ . (અન્તસ્ય નાશસ્ય પરિચ્છેદસ્ય વા કર્મ) નાશ કરવો તે, પરિચ્છેદ કરવો તે.

અન્તકારક ત્રિ. (અન્તં કરોતિ કૃ+ણ્વુલ) અંત કરનાર, નાશ કરનાર.

અન્તકારિન્ ત્રિ. (અન્તં કરોતિ કૃ ણિનિ) અંતકારક, નાશકારક.

અન્તકાલ પુ. (અન્તસ્ય કાલઃ) મરણ સમય, મૃત્યુ કાળ.

અન્તકુલ ન. (અન્તં ક્ષુદ્રં ચ તત્ કુલં) હલકું કુળ.

અન્તકૃત્ ત્રિ. (અન્તં કરોતિ કૃ ક્વિપ્) વિનાશક, જેણે સંસારનો અંત કર્યો હોય તે સામાન્ય કેવલી અવસ્થા. જૈન.

અન્તકૃત ત્રિ. (અન્તઃ કૃતો યેન) જેને સંસારનો જન્મ મરણનો અંત કર્યો છે એવા તીર્થંકરાદિ.

અન્તકૃતભૂમિ સ્ત્રી. (અન્તકૃતસ્ય ભૂમિઃ) સંસારનો અંત કરનાર નિર્વાણગામી મહાપુરુષોની ભૂમિ, નિર્વાણ સ્થાન, સિદ્ધશિલા, મોક્ષ.

અન્તકૃદ્દશા સ્ત્રી. જૈન દ્વાદશાંગીમાંનું આઠમું અંગસૂત્ર. -અંતગહદસાસુત્તમ્ - જૈન.

અન્તક્રિયા સ્ત્રી. (અન્તસ્ય ક્રિયા) સંસાર વા કર્મનો અંત કરવાની ક્રિયા, સકલ કર્મ ક્ષયરૂપ મોક્ષ, પત્રવણાના વીસમા પદનું નામ. -જૈન.

અન્તગ ત્રિ. (અન્તં ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) છોડે જનાર, પાર પામનાર, અંત પામનાર, સંપૂર્ણ કાર્ય કરનાર.

અન્તગત ન. આનુગામિક-અવધિજ્ઞાનનો એક ભેદ. જૈનદર્શન.

અન્તચર ત્રિ. (અન્તે ચરતિ ચર્ ટ) કાર્યના અન્તને પહોંચનાર, સંપૂર્ણ કાર્ય કરનાર.

અન્તચરક પુ. ગૃહસ્થે ભોજન કર્યા પછી અવશેષ રહ્યું હોય તેની ગવેષણા કરનાર અભિગ્રહધારી સાધુ, જૈનદર્શન.

અન્તચારિન્ પુ. તુચ્છ આહાર લેવાનો અભિગ્રહ ધરનાર સાધુ, આર્યબિલ એટલે શુષ્ક આહાર કરનાર, જૈનદર્શન.

અન્તજીવિન્ પુ. ગૃહસ્થે ખાતાં શેષ રહેલ આહાર વહોરી તેના ઉપર જીવન ચલાવનાર સાધુ.

અન્તતસ્ અવ્ય. (અન્ત તસિલ્) અંતે, છોડે, છોડેથી, છેવટે. -અન્તતો ગત્વા ।

અન્તપાલ પુ. (અન્તં સમીપદેશં પાલયતિ) દ્વારપાલ.

અન્તમ ત્રિ. (અન્તિક તમપ્) અત્યંત પાસે.

અન્તર્ અવ્ય. (અમ્+અરન્ તુડાગમઃ) ૧. અંદર વચ્ચે, ૨. દરમિયાન, ૩. ચિત્ત, ૪. પ્રાપ્ત, ૫. સ્વીકાર.

અન્તર ન. (અન્તં રાતિ દદાતિ રા+ક) ૧. અવકાશ, ૨. અવધિ, ૩. પહેરવાનું વસ્ત્ર, ૪. અદ્રશ્ય થવું, ૫. ભેદ, ૬. પરસ્પર વિલક્ષણારૂપ વિશેષ અંતર, તકાવત, ૭. છિદ્ર, ૮. પોતાનું, ૯. બાદ કરવું, ૧૦. સિવાય, ૧૧. બહાર, ૧૨. વ્યવધાન, ૧૩. વચ્ચે, ૧૪. સમાન, ૧૫. વિના, વગર, ૧૬. નિકટ, ૧૭. અંદર થનારું, ૧૮. આત્મા, હૃદય, મન, ૧૯. અંતરાલ, મધ્યવર્તી કાળ કે દેશ.

અન્તરકન્દ પુ. પાણીમાં ઉત્પન્ન થતી એક જાતની વનસ્પતિ.

અન્તરકરણ ન. અનિવૃત્તિકરણના અંતભાગમાં મિથ્યાત્વ-મોહનીયના દલિયાને બે ભાગે વહેંચવાની ક્રિયા કરનાર એક પ્રકારનો અધ્યવસાય, સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ અધ્યવસાય વિશેષ-જૈનવાદ.

અન્તરગ્નિ પુ. (અન્તર્વર્તી અગ્નિઃ) જઠરાગ્નિ, જે પાચન શક્તિમાં સહાયક છે તે અગ્નિ.

અન્તરગ્નિ અવ્ય. (અગ્નિ મધ્યે) અગ્નિ માંહે, આગની અંદર.

અન્તરજ્ઞ ત્રિ. અંદરનું, આંતરિક, અન્તર્ગત, પ્રિય, પ્રિયતમ.

અન્તરજ્ઞ પુ. (અન્તર્ સદ્દશં અજ્ઞ યસ્ય) પોતાના અંગનું માણસ, અત્યંત પ્રિય, સમીપમાં રહીને ઉપકાર કરનાર.

અન્તરજ્ઞ ન. (અન્તઃ આસન્નમજ્ઞમ્) તે નામની વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પરિભાષા - બહિરજ્ઞવિધિધ્યસ્તુ અન્તરજ્ઞવિધિર્બલીતિ) સમીપમાં રહીને ઉપકાર કરનાર, યથા - બ્રહ્મસાક્ષાત્કારે શ્રવણમનન-નિદિધ્યાસનાનિ, જેમકે-શમ-દમાદિ ષટ્ સમ્પત્તિ કરતાં એ ઉપકારી હોવાથી શ્રવણ, મનન નિદિધ્યાસન અંતરંગ સાધન છે.

અન્તરચ્ચક્ર ન. (અન્તરં મધ્યવર્તિ ચક્રમ્) તંત્રશાસ્ત્રમાં દશલેલ શરીરની અંદર રહેલી સુષુમ્ણા નાડીની વચ્ચે આવેલાં મૂલાધાર વગેરે પચાકાર છ ચક્ર.

અન્તરજ્ઞ ત્રિ. (અન્તરં ભેદં-વિશેષં જાનાતિ જ્ઞા-ક) વિશેષજ્ઞ, વિશેષ જ્ઞાણનાર.

અન્તરણ ન. (અન્તરં વ્યવહિતં કરોતિ અન્તર્ ણિચ્ ભાવે લ્યુટ્) વ્યવધાનવાળું કરવું.

અન્તરતમ ત્રિ. (અતિશયેન અન્તરઃ સદૃશઃ) અતિશય સરખો વર્ણ સ્થાન વગેરે, અત્યન્ત પોતાનું, અત્યન્ત મળતું, નિકટતમ.

અન્તરતમ્ અવ્ય. (અન્તર સપ્તમ્યથે તસિલ્) વચ્ચે, મધ્યે, અંતર, અંદર, આંતરિકરૂપે.

અન્તરદિશા સ્ત્રી. (અન્તરા મધ્યવર્તી દિશા-અન્તરાદિક્) પરિધિનો મધ્યવર્તી પ્રદેશ અગર દિશા.

અન્તરદૃશ્ પુ. (અન્તરે દૃગસ્ય) આંતરિક દૃષ્ટિવાળો, પરમાત્માનું ધ્યાન કરનાર.

અન્તરદૃશ્ ત્રિ. (અન્તરં ભેદં પશ્યતિ દૃશ્ ક્વિપ્) વિશેષ કરીને ભેદને જાણનાર.

અન્તરદેશ પુ. (અન્તરઃ દેશઃ) મધ્ય દેશ, વચ્ચેનો પ્રદેશ.

અન્તરપુરુષ પુ. (અન્તરઃ મધ્યવર્તી પુરુષઃ) અન્તર્યામી પરમેશ્વર, આત્મા.

અન્તરપુરુષ પુ. (અન્તરઃ મધ્યવર્તી પુરુષઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અન્તરપૂજા સ્ત્રી. તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલી મનઃકલ્પિત ઉપચાર વડે કરાતી પૂજા.

અન્તરપ્રભવ પુ. (અન્તરેભ્યઃ ભિન્નવર્ણમાતૃપિતૃભ્યઃ પ્રભવતિ પ્ર+મૂ અચ્) જુદી જાતની વર્ણની માતા અને જુદા વર્ણના પિતાથી ઉત્પન્ન થયેલ વર્ણસંકર.

અન્તરય પુ. (અન્તર્મધ્યે અયઃ ગમનમ્ ઇન્ પ્ અચ્) વચ્ચે જવું, વ્યવધાન, અવરોધ, બાધા, રોકાણ. -સ ચેત્ ત્વમન્તરાયો ભવસિ ચ્યુતો વિધિઃ-રઘુ૦ ૩૧૪૫

અન્તરય ત્રિ. (અન્તરં યાતિ યા ક) દેહની અંદર, ચિત્તમાં રહેનાર

અન્તરયતિ (પર. નામધાતુ) વચ્ચે નાખવું, દૂર કરવું, રોકી લેવું તે -ભવતુ તાવદન્તરયામિ-ઉત્તર. ૬

અન્તરશાયિન્ પુ. (અન્તરે શેતે શી ણિનિ) ચિત્તની અંદર રહેલ જીવ-આત્મા.

અન્તરસ્થ પુ. (અન્તરે દેહમધ્યે તિષ્ઠતિ સ્થા+ક) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -અન્તરસ્થાયી, અન્તરસ્થિત ત્રિ.

અન્તરા અવ્ય. (અન્તરેતિ ઇન્ ડા) પાસે, મધ્યે, વિના, સિવાય, બેના મધ્યમાં, ત્યાગ કરવો, નજદીક.

અન્તરાત્મન્ પુ. (અન્તર આત્મા) જીવાત્મા, અંતસ્તમ પ્રાણ.

અન્તરાપત્યા સ્ત્રી. (અન્તરે ગર્ભમધ્યે અપત્યં યસ્યાઃ) ગર્ભિણી સ્ત્રી.

અન્તરાય ત્રિ. (અન્તરં વ્યવધાનં અયતે અય્ અચ્) વ્યવધાન કરનાર, અંતર નાખનાર, વિધન.

અન્તરારામ પુ. (અન્તરે સર્વાભ્યન્તરેઽતિસૂક્ષ્મત્વાદ આત્મનિ આરમતે ક્રોડતિ આ+રમ્ કર્તારિ ઘજ્) આત્મામાં રમણ કરનાર, પોતાના આત્મામાં મસ્ત, આત્મામાં સુખની શોધ કરનાર.

અન્તરાલ ન. (અન્તર્ આ રા ક રસ્ય લત્વમ્) મધ્યે, વચ્ચે, અંદર, માંડે, અવકાશ.

અન્તરાલ ત્રિ. (અન્તર્ આ રા ક) વણસંકર, અંદરનું, વચ્ચેનું.

અન્તરાલક (અન્તરાલ ક) મધ્યે, વચ્ચે, અંદર, માંડે.

અન્તરાલદિશ સ્ત્રી. (અન્તરાલા દિક્) બે દિશા વચ્ચેની દિશા, ખુણો.

અન્તરાલેદિ સ્ત્રી. (અન્તરા મધ્યસ્થા વેદિઃ) બે લડતા હાથીની વચ્ચેની માટીની વેદી, મધ્યની વેદિકા, વચ્ચેની વેદી.

અન્તરાલેદી સ્ત્રી. (અન્તરા મધ્યસ્થા વેદિઃ વા હીપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અન્તરિક્ષ ન. (અન્તઃ સ્વર્ગપૃથિવ્યોર્મધ્યે ઈક્ષયતે ઈક્ષ્ કર્મણિ ઘજ્) આકાશ, આકાશ અને પૃથ્વી વચ્ચેનો મધ્ય ભાગ, વાતાવરણ, વાયુ.

અન્તરિક્ષપ્રા ત્રિ. (અન્તરિક્ષં પ્રાપ્તિ પૂરયતિ પ્રા પૂરણે વિચ્) આકાશપ્રદેશને પૂર્ણ કરનાર, વ્યાપ્ત કરનાર.

અન્તરિક્ષપ્રૂત્ ત્રિ. (અન્તરિક્ષં પ્રવતે પ્રૂઙ્ ગતૌ ક્વિપ્) આકાશપ્રદેશમાં ફરનાર.

अन्तरिक्षसद् त्रि. (अन्तरिक्षे सीदति सद् गतौ क्विप्) आकाशयात्री, आकाशमां गति करुनार.
 अन्तरिक्षसच्चन् त्रि. (अन्तरिक्षे सच्च-सदनं यस्य सद् भाव यत्) आकाशमां धरवाणुं.
 अन्तरिक्ष्य त्रि. (अन्तरिक्षे भवः यत्) आकाशमां धनार, छीनार.
 अन्तरित त्रि. (अन्तर इण् क्त) अंदर गयेल, पेटानुं, मांडेवुं.
 अन्तरित त्रि. (अन्तर णिच् क्त) व्यवधान करेल, तिरस्कारेल, भाद करेल, अपसारित, आच्छादन करेल.
 -सारसेन स्वदेहान्तरितो राजा-हि० ३१
 अन्तरिन्द्रिय न. (अन्तर इन्द्रियम्) अंतःकरुण.
 अन्तरीक्ष न. (अन्तर् ईक्ष् घञ्) आकाश, आकाश अने पृथ्वी वश्येनो भाग, वातावरण, वायु.
 अन्तरीक्षजल न. (अन्तरिक्षात्पतितं जलं) आकाशमांथी पडतुं पाणी.
 अन्तरीप पु. (अन्तर् मध्ये गता आपो यस्य) जमीननी कोठ भाग समुद्रमां गयेलो छोय ते, द्वीप, लूशीर.
 अन्तरीय न. (अन्तरे भवं गेहादित्वात् छ) नाभिथी नीचेना भागमां पडेरवानुं वस्त्र, अधोवस्त्र, धीतियुं.
 अन्तरे अव्य. (अन्तर् इण् विच्) वश्ये, मध्ये, मांडे.
 -न मृणालसूत्रं रचितं स्तनान्तरे- श० ६।१७
 अन्तरेण अव्य. (अन्तर् इण् ण) १. विना, वगर, शिवाय, २. वश्ये, मध्ये -अथ भवन्तमन्तरेण कौटशाऽस्या दृष्टिरागः-श० २
 अन्तर्गडु त्रि. (अन्तर्गडुरिव) निरर्थक, नकामुं, व्यर्थ.
 अन्तर्गत त्रि. (अन्तर् गम् क्त) १. मांडेनुं, अंदरनुं, २. अंतःकरुणमां रुडेनार, शरीरमां रुडेल, ३. वश्ये अंदर रुडेल, अन्तर्भावि पामेवुं, अंदर आवी गयेवुं, गूढ, रुडस्य -अन्तर्गामी अन्तर्गतमपास्तं मे रजसोऽपि परं तमः- कु० ६।६०
 अन्तर्गर्भ त्रि. (अन्तरभ्यन्तरो गर्भोऽस्य) अंदरना गर्भमां रुडेल.
 अन्तर्गर्भ अव्य. (गर्भस्य मध्यम्) गर्भमां.
 अन्तर्गर्भिन् त्रि. (अन्तर्मध्ये गर्भोऽस्त्यस्य इनि) अंदर गर्भवाणुं.
 अन्तर्गृह न. (अन्तरस्थं गृहम्) काशीमां रुडेवुं ते नामनुं अेक यात्रा-स्थान, धरनी अंदरनुं धर.
 अन्तर्गृह अव्य. (गृहस्य मध्यम्) धरमां, धरनी अंदर.

अन्तर्घण पु. (अन्तर् हन् अप्) द्वार ओणंया पछी आवती धरनी आवी प्रदेश.
 अन्तर्जठर अव्य. (जठरस्य मध्यम्) पेटमां, पेटमांडे, जठरमां, जठरनी अंदर.
 अन्तर्जठर न. (जठरस्य मध्यम्) जठरनी अंदरनी कोठी.
 अन्तर्जात त्रि. (अन्तर्देहमध्ये जातः) शरीरनी अंदर उत्पन्न थयेल.
 अन्तर्जानु अव्य. (जानुनोर्मध्ये) वे दीयणानी वश्ये.
 अन्तर्ज्योतिस् न. (अन्तर्गतं ज्योतिः प्रकाशकत्वात् चैतन्यम्) अंदरनी ज्योति, चैतन्य.
 अन्तर्ज्वलन न. (अन्तः देहान्तरस्य ज्वलनम्) रोग वगेरे करुणथी शरीरनी अंदर उत्पन्न थयेलो दाड, अंदर बणवुं.
 अन्तर्ज्वलन पु. (अन्तःस्थो ज्वलनः) जठरानल, जठराग्नि.
 अन्तर्दधान न. (अन्तर्दध्यते आधीयते मादकताऽनेन दध् करणे ल्युट्) किणुं वगेरे मध बीज.
 अन्तर्दशा स्त्री. (अन्तर्गता दशा) ज्योतिषशास्त्रमां कडेवी मडादशानी अंतर्गत दशा, अंतर्दशा.
 अन्तर्दशाह अव्य. (दशाहस्य मध्यम्) दश दिवसनी अंदर.
 अन्तर्दहन न. (अन्तरभ्यन्तरे दहनम्) अंदर बणवुं.
 अन्तर्दाह पु. (अन्तर्मध्ये दाहः) शरीरनी अंदरनी संताप.
 अन्तर्द्वीप पु. जैनदर्शनमां सुल्लखिमवंत अने शिपरी पर्वतनी लवण समुद्र तरङ् नीकणेल, दाढा उपरनां पड (छप्पन) अंतर्द्वीप.
 अन्तर्द्वीपग पु. अंतर्द्वीपमां रुडेनार.
 अन्तर्दुष्ट त्रि. (अन्तः-अन्तःकरणे दुष्टः) दुष्ट अंतः-करुणवाणुं.
 अन्तर्द्वार न. (अन्तर्गतं द्वारम्) धरनी अंदर रुडेवुं गुप्त द्वार, षडकी.
 अन्तर्द्वार स्त्री. (अन्तर् धा स्त्रियां भावेऽङ्) अंतर्धान, तिरोधान, अदृश्य थवुं, छुपाई जवुं.
 अन्तर्द्वान न. (अन्तरं धा ल्युट्) तिरोधान, दृश्य पदार्थनुं अदृश्य थवुं, मुनि वगेरेनां शरीरनी त्याग.
 अन्तर्द्वि पु. (अन्तर्+धा+कि) आच्छादन, ढांकण, व्यवधान, अंतर्धान, अदृश्य थवुं.
 अन्तर्नगर न. (अन्तस्थं नगरम्) अंदरनुं शडेर, अंतःपुर.

અન્તર્બાષ્પ ન. (અન્તર્ગતં બાષ્પમ્ યસ્ય) અંદર રહેલું, આંસુ દેખાય તેમ ન રોતું.
 અન્તર્ભવ ત્રિ. (અન્તર્ ભવતીતિ भू अच्) આંતરિક, અંદર.
 અન્તર્ભાવ પુ. (અન્તર્મધ્યે ભાવઃ) મધ્યપ્રવેશ, અંદરનો ભાવ, સમુદાયની વચ્ચે પડવું, એક પ્રકારની ચિત્તવૃત્તિ.
 અન્તર્ભાવના સ્ત્રી. (અન્તસ્થા ભાવના) અંદરનું ચિંતન, કોઈ પણ પ્રકારની ચેષ્ટા વિનાનું ચિંતન, અંદરની ભાવના.
 અન્તર્ભાવિત ત્રિ. (અન્તર્ भू णिच् क्त) અંદર પેસાડેલ, સમુદાયની અંતર્ભૂત કરેલું.
 અન્તર્ભૂત ત્રિ. (અન્તર્ મધ્યે ભૂતઃ) મધ્યે રહેલ, વચ્ચે રહેલ, અંદરનું.
 અન્તર્મનસ્ ત્રિ. (અન્તરેવ સ્થિતં મનો યસ્ય) ૧. જેનું મન અંદર રહેલ છે તે, ૨. વ્યાકુળ ચિત્તવાળું, ૩. સમાહિત ચિત્તવાળું.
 અન્તર્મુખ અવ્ય. (મુખસ્ય મધ્યે) મુખમાં, મુખની વચ્ચે.
 અન્તર્મુખ ત્રિ. (અન્તઃ પરમાત્મા મુખં પ્રવેશદ્વારમ્ યસ્ય) બ્રાહ્મ વસ્તુના પરિત્યાગ દ્વારા કેવળ પરમાત્મામાં પરોવાયેલું મન.
 અન્તર્મુખ ન. (અન્તર્ અભ્યન્તરે મુખં યસ્ય) વૈદ્યકના સુશ્રુત ગ્રન્થમાં દર્શાવેલું વાઢકાપ કરવાનું એક પ્રકારનું શસ્ત્ર.
 અન્તર્માતૃકા સ્ત્રી. (અન્તસ્થાય્યામ્ માતૃકા) તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલા છ ચક્રોની અંદર આવતા અકાર વગેરે અક્ષરો.
 અન્તર્માતૃકાન્યાસ પુ. (અન્તસ્થાયાઃ માતૃકાયાઃ ન્યાસઃ ઉચ્ચારણપૂર્વકં તત્તસ્થાનેષુ ન્યાસઃ) તંત્રશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે છએ ચક્રોમાં તે તે વર્ણોના ઉચ્ચારણપૂર્વક અક્ષરોનું સ્થાપન કરવું તે.
 અન્તર્મૃત ત્રિ. (અન્તર્ગર્ભાશયે મૃતઃ) અંદર ગર્ભાશયમાં મરણ પામેલ.
 અન્તર્વ્ય ત્રિ. (અન્તરે ભવઃ યત્) મધ્યે-વચ્ચે થનાર.
 અન્તર્વ્યમન ન. (અન્તર યમ્ લ્યુટ) અંદરનો નિશાહ.
 અન્તર્વ્યાંગ પુ. (અન્તરન્તઃકરણે મનસા કલ્પિતોપચારૈયાંગઃ પૂજાહોમશ્ચ) તંત્રશાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે માનસિક યજ્ઞ, પૂજા, હોમ વગેરે.
 અન્તર્યામ પુ. (અન્તર્યામો યસ્માત્) એક પ્રકારનું યજ્ઞપાત્ર.
 અન્તર્યામિન્ પુ. (અન્તર્ યમ્ ણિચ્ ણિનિ) પરમેશ્વર, સકલ જીવ નિયામક. યથા-ય આત્માનિ તિષ્ઠન્નાત્મા-નમન્તરો યમયતિ ઇતિ શ્રુતિઃ ।

અન્તર્યામિન્ ત્રિ. (અન્તર્ યમ્ ણિચ્ ણિનિ) અંતર્ગત આંતરિક સર્વ વિષયને જાણનાર.
 અન્તર્યામિબ્રાહ્મણ ન. (અન્તર્યામિનઃ બ્રાહ્મણમ્) ઈશ્વરના સ્વરૂપને જણાવનાર બ્રાહ્મણગ્રન્થ, મંત્ર સિવાયનો વેદ વિભાગ.
 અન્તર્લોમ ન. (અન્તર્ગતમાચ્છાદ્યં લોમ અચ્) અંદર રહેલા વાળ, ઢાંકવા યોગ્ય વાળ.
 અન્તર્વંશિક ત્રિ. (અન્તર્વંશ ઠક્) રાજાના જનાનખાનામાં નીમેલા અધિકારી, નાજર વગેરે.
 અન્તર્વંણ અ. (વનસ્ય મધ્યમ્) વનમાં, વનની અંદર.
 અન્તર્વંત્રી સ્ત્રી. (અન્તર્ગર્ભોઽસ્ત્યસ્યાઃ અન્તર્ મતુષ્ નુક્ ડોપ્) ગર્ભિણી સ્ત્રી.
 અન્તર્વંમિ પુ. (અન્તર્ વમ્ ણિચ્ ઇક્) જેમાં ખરાબ ઓડકાર આવે છે તે અજીર્ણનો એક રોગ.
 અન્તર્વંતિન્ ત્રિ. (અન્તર્ વૃત્ ણિનિ) અંદર, માંહેનું, મધ્યમાં રહેલ, વચ્ચે રહેલ.
 અન્તર્વા ત્રિ. (અન્તર્ વા વિચ્) પુત્ર, પશુ વગેરે.
 અન્તર્વાણિ પુ. (અન્તર્ગતા વાણી યસ્ય) બહુ શાસ્ત્ર જાણનાર પંડિત.
 અન્તર્વાવિત્ ત્રિ. (અન્તર્વાઃ પુત્રાદિરસ્ત્યસ્મિન્ મનુષ્ મસ્ય વઃ) પુત્રાદિવાળું.
 અન્તર્વિગાહ પુ. (અન્તર્ભૂત્વા વિગાહઃ) અંદર પ્રવેશ, મધ્યે પ્રવેશ, અંદર દાખલ થવું.
 અન્તર્વેગ પુ. (અન્તર્ગતો વેગઃ) અંદરનો વેગ.
 અન્તર્વેદિ પુ. (અન્તર્ગતા વેદિર્યંત્ર દેશે) બ્રહ્માવર્ત દેશ, પ્રયાગથી હરદ્વાર સુધીનો ગંગા-યમુનાની વચ્ચે આવેલો પ્રદેશ.
 અન્તર્વેદી અવ્ય. (વેદ્યાઃ મધ્યમ્) વેદીમાં, વેદિકાની અંદર.
 અન્તર્વેદી સ્ત્રી. (પૃથિવ્યાઃ મધ્યસ્થિતિત્વ દન્તર્વેદીવ) ઉપર અન્તર્વેદિ શબ્દનો અર્થ જુઓ.
 અન્તર્વેશિક ત્રિ. (અન્તર્વેશે નિયુક્તઃ ઠક્) અંતઃપુરનું રક્ષણ કરવા માટે નીમેલ અધિકારી, નાજર વગેરે.
 અન્તર્વેશિક ત્રિ. (અન્તર્વેશમ ઠક્) ઉપરનો અર્થ, નાજર વગેરે.
 અન્તર્હત્ય અવ્ય. (અન્તર્ હન્ લ્યપ્) વચ્ચે મારીને.
 અન્તર્હાસ પુ. (અન્તર્ હસ્ ઘઞ્) છાનું છાનું હસવું, ગુપ્ત હસવું, અંદર હસવું.
 અન્તર્હિત ત્રિ. (અન્તર્ ધા+ક્ત) ગુપ્ત, તિરોહિત, ઢંકાયેલ, છુપાયેલ, અદૃશ્ય થયેલ, વચ્ચે રાખવું, અલગ કરેલું.

અન્તવત્ ત્રિ. (અન્તો નાશો પરિચ્છેદો વા યસ્ય મતુપ્) નાશવાળું, નાશવંત, નશ્વર પરિચ્છેદવાળું.
 અન્તવેલ્મ સ્ત્રી. (અન્તસ્થા વેલાઽવધિઃ કાલો વા) નાશનો સમય, શેષસીમા-બાકીની અવધિ.
 અન્તશય્યા સ્ત્રી. (અન્તસ્ય નાશાર્થં શય્યા) ૧. મરવાનો સંધારો, છેવટ મોતની વખતનું બિછાનું, ૨. સ્મશાન, ૩. મરણ માટેની ભૂમિશય્યા.
 અન્તસદ્ પુ. (અન્તે નિકટે સીદતિ સદ્ ક્વિપ્) પાસે રહેનાર, શિષ્ય, વિદ્યાર્થી વગેરે
 અન્તસ્સલિલ ન. (અન્તરપ્રકાશં સલિલમ્) ભૂમિની અંદર રહેલું જળ.
 અન્તસ્તાપ પુ. (અન્તઃ સ્થિતઃ તાપઃ) ૧. ચિત્તનો તાપ, ૨. દેહનો તાપ, ૩. મનનો તાપ.
 અન્તસ્થ ત્રિ. (અન્તઃ સ્થિતાઃ સ્થા ક) અંદર થનાર.
 અન્તસ્થા પુ. બ. વ. (અન્તઃ સ્પર્શોષ્મણોર્વર્ણયોર્મધ્યે તિષ્ઠતીતિ સ્થા ક્વિપ્) ય, ર, લ, વ અક્ષરો, અર્ધસ્વર કારણ કે તે સ્વર અને વ્યંજનોની વચ્ચે રહેલા છે.
 અન્તાદિ ત્રિ. (આદિશ્ચ અન્તશ્ચ) આદિ અને અંત.
 અન્તાનલ પુ. (અન્તસ્ય પ્રલયસ્ય અનલઃ) પ્રલયાગ્નિ, પ્રલયકાળનો અગ્નિ, અન્ત્યેષ્ટિ કર્મનાં અંગરૂપ અગ્નિ.
 અન્તાર ત્રિ. (અન્ત ઋ અળ) પશુપાલક.
 અન્તાવશાયિન્ પુ. (અન્તે પર્યન્તવેશેઽવશોતે અવ+શી+ણિનિ) ગામને છેડે રહેનાર ચાંડાલ વગેરે.
 અન્તાવસાયિન્ પુ. (નચકેશાનામન્તામવસાતું છેત્તું શીલમસ્ય અવ્ સો ણિનિ યુક્ ચ) હજામ, ધાંપજો, વાળંદ.
 અન્તિ સ્ત્રી. (અન્ત્યતે સમ્બધ્યતે અન્ત ઇ) મોટી બહેન. (આ શબ્દ નાટકોમાં જ વપરાય છે.)
 અન્તિ અવ્ય. (સામીપ્યાર્થ) સમીપ, પાસે-નજદીક.
 અન્તિક ત્રિ. (અન્ત ઠન્ ઇક) પાસેનું, સમીપનું, નજીકનું, છેડા સુધી વ્યાપેલું, પડોશનું.
 અન્તિક ન. (અન્ત ઠન્ ઠસ્ય ઇક) પાસેપણું, નજીકપણું, ચૂલ.
 અન્તિકતમ ત્રિ. (અતિશયેન અન્તિકઃ અતિશાયને તમપ્) ઘણું જ પાસેનું.
 અન્તિકતા સ્ત્રી. (અન્તિકસ્ય ભાવઃ તલ્) પાસેપણું, નજીકપણું.
 અન્તિકત્વ ન. (અન્તિકસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો જ અર્થ.

અન્તિકા સ્ત્રી. (અન્તિ કન્) નાટકની ભાષામાં મોટી બહેન, એક જાતની ઔષધિ.
 અન્તિકાશ્રય પુ. (અન્તિકં આશ્રયતે આ શ્રી+અચ) પાસે રહેલ, અવલંબન, આધારનું સ્થાન, લગાતાર સહારો.
 અન્તિતસ્ અવ્ય. (અન્તિક તસિલ્ કલોપ) પાસે, નજદીક.
 અન્તિમ ત્રિ. (અન્તે ભવઃ ડિમચ્) અંતે થનાર, છેલ્લું, છેવટનું ચરમ. -અજાત-મૃત-મૂર્ખાણાં વરમાદ્યૌ ન ચાન્તિમઃ-હિતો ૧
 અન્તિમરાત્રિ સ્ત્રી. (અન્તિમા રાત્રિઃ) રાત્રિનો છેડો, રાત્રિની છેવટનો ભાગ.
 અન્તિમલોભ પુ. (અન્તિમઃ લોભઃ) જૈ. દ. ચાર ચોકડીમાંની છેલ્લી સંજવલની ચોકડીનો લોભ, જેની પંદર દિવસની સ્થિતિ હોય છે તે લોભ.
 અન્તિવામ ત્રિ. (અન્તિકે વામં વમનીયં ધનમસ્ય) પાસે રહેલા ધનવાળું.
 અન્તી સ્ત્રી. (અન્ત ઇ ડીપ્) ચૂલો, અંગારો.
 અન્તે અવ્ય. ('અન્ત' નો અધિકરણ ક્રિ. વિ. માં પ્રયોગ) અન્તમાં, છેડે, છેવટે, અંશતઃ કંઈક, અંદર, સમીપ, હાજરીમાં.
 અન્તેવસત્ પુ. (અન્તે વસતિ વસ્ શત્) પાસે રહેનાર શિષ્ય, વિદ્યાર્થી વગેરે.
 અન્તેવાસિન્ પુ. (અન્તે સમીપે વસ્તું શીલમસ્ય વસ્ ણિનિ) ગુરુની પાસે રહેનાર, વિદ્યાર્થી, ચેલો, શિષ્ય.
 અન્તેસ્થા પુ. અન્તસ્થ શબ્દ જુઓ.
 અન્તોદાત્ત ન. (અન્તે ઉદાત્તઃ સ્વરો યસ્ય) અન્તે ઉદાત્ત સ્વરવાળું કોઈ પદ.
 અન્ત્ય ત્રિ. (અન્ત્ય યત્) અંતે થનાર, છેલ્લું, ચાંડાલ, મ્હેચ્છ, વૈશેષિકદર્શનમાં કહેલો તે નામનો એક પદાર્થ, યથા-અન્તે અવસાને વર્તમાનઃ વિશેષઃ ઇતિ નૈયાયિકાઃ, પૂર્વસ્મિન્ સતિ યસ્માત્ પરો નાસ્તિ સોઽન્ત્ય ઇતિ શાબ્દિકાઃ ।
 અન્ત્ય ન. (અન્ત યત્) એક હજાર લાખ કરોડ એ સંખ્યાવાચક, એ આ પ્રકારે લખાય ૧૦૦,૦૦,૦૦૦,૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦.
 અન્ત્ય પુ. (અન્ત યત્) મ્હેચ્છ, ચાંડાલ, અધમ જાતિનો મનુષ્ય.

અન્યકર્મનું ન. (અન્તે નાશો ભવં કર્મ) છેલ્લું કર્મ,
અન્યેષ્ટિ ક્રિયા, મરેલાંની દાહાદિ ક્રિયા.
અન્યજ પુ. (અન્ય જન્ ડ) શૂદ્ર, ચાંડાલ, ધોબી
વગેરે સાત જાતિ.
અન્યજ ત્રિ. (અન્ય જન્ ડ) છેલ્લું જન્મેલ.
અન્યજન્મનું પુ. સ્ત્રી. (અન્યં જન્મ યસ્ય) ઉપરનો
અર્થ.
અન્યજાતિ પુ. સ્ત્રી. (અન્યા જાતિઃ) શૂદ્ર, ચાંડાલ
વગેરે.
અન્યભ ન. (અન્યં ભમ્) મીન રાશિ, રેવતી નક્ષત્ર.
અન્યયોનિ પુ. સ્ત્રી. (અન્યા યોનિર્યસ્ય) શૂદ્ર, ચાંડાલ
વગેરે.
અન્યવર્ણ પુ. (અન્યઃ વર્ણો યસ્ય) શૂદ્ર, પદ અથવા
વાક્યની છેલ્લે આવતો અક્ષર.
અન્યાધાર પુ. (અન્ય આધારઃ યસ્ય) પુલ, મકાન
વગેરેનો સૌથી નીચેનો આધાર કે પાયો.
અન્યાનુપ્રાસ પુ. (અન્યઃ અનુપ્રાસઃ) શબ્દાલંકારરૂપ
અનુપ્રાસનો ભેદ.
અન્યાવયવિનું પુ. અંતિમ અવયવી, અર્થાત્ એક
અવયવીથી બીજો અવયવી બની ન શકે તે.
અન્યાવસાયિનું પુ. ભિલ્લ જાતિની સ્ત્રીમાં ચાંડાલથી
ઉત્પન્ન થયેલ, વણસંકર.
અન્યાશ્રમ પુ. (અન્યઃ આશ્રમઃ) સંન્યાસાશ્રમ.
અન્યાશ્રમિનું પુ. (અન્યાશ્રમ ઇનિ) સંન્યાસી.
અન્યાહુતિ સ્ત્રી. (અન્યા આહુતિઃ) અગ્નિહોત્રી મરણ
પામે છે ત્યારે તેની ઉત્તરક્રિયા વખતે દેહસંસ્કાર
કરનાર એક જાતનો યજ્ઞ, પૂર્ણાહુતિ.
અન્યૂતિ સ્ત્રી. (અન્તિ અન્તિકસ્ય વા ક્રુતિઃ રક્ષણમ્)
પાસે રહેલાનું રક્ષણ.
અન્યેષ્ટિ સ્ત્રી. (અન્તે ભવા ઇષ્ટિઃ) અગ્નિહોત્રી કે નહિ
અગ્નિહોત્રીના મરણ સમયે તેના દેહસંસ્કાર માટે
કરવામાં આવતી ઈષ્ટિ.
અન્ન ન. (અન્તિ બન્ધને ટ્ઞ) આંતરડું.
અન્નકૂજ પુ. (અન્નસ્ય કૂજઃ) આંતરડાનો શબ્દ,
આંતરડામાં આવતું શૂળ.
અન્નપાચક ન. (અન્નસ્થં દોષં પાચયતિ) આંતરડામાં
રહેલા દોષને પકાવનારી એક ઔષધિ.
અન્નમાંસ ન. (અન્નસ્ય માંસમ્) આંતરડામાં રહેલું
માંસ, વૈદ્યકમાં કહેલું એક જાતનું પક્વ માંસ.

અન્નવૃદ્ધિ પુ. (અન્નનિમિત્તા વૃદ્ધિઃ) સુશ્રુતમાં દર્શાવેલ
તે નામનો એક રોગ જેમાં આંતરડા વધે છે.
અન્દિકા સ્ત્રી. (અદિ બન્ધને પ્વુલ્) મોટી બહેન. (આ
શબ્દ નાટકોમાં જ વપરાય છે.)
અન્દુ સ્ત્રી. (અન્દ્યતે બધ્યતેડનેન અદિ કુ) બેડી, હાથકડી,
સાંકળ, સ્ત્રીના પગનો એક અલંકાર,
અન્દુક પુ. (અન્દુ સ્વાર્થે ક) હાથીને પગે બાંધવાની
સાંકળ, સ્ત્રીના પગનું એક આભૂષણ.
અન્દૂ સ્ત્રી. (અન્દ્યતે બધ્યતેડનેન અદિ કૂ) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.
અન્દોલ્ (ચુરાં ઉમં સેટ્ અન્દોલયાતિ-તે) હીચું.
અન્ધ (ચુરાં સકં ઉમં સેટ્ અક. અન્ધયાતિ-તે)
આંધળા થવું, દષ્ટિવિધાત થવો.
અન્ધ ત્રિ. (અન્ધ અચ) આંધળું, વિવેક જ્ઞાન રહિત.
અન્ધ પુ. (અન્ધ અચ) ૧. સર્વત્ર સમદષ્ટિ થયેલી
સંન્યાસી, ૨. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ રાશિની સંજ્ઞા,
જે નષ્ટ દ્રવ્યના લાભાલાભમાં સમજાય છે.
અન્ધ ન. (અન્ધ ણિચ્ અચ) ૧. અંધારું, અંધકાર,
૨. પાણી, ૩. વેદાન્તમત પ્રસિદ્ધ અજ્ઞાન.
અન્ધક પુ. (અન્ધ પ્વુલ્) તે નામનો એક દૈત્ય, તે
નામનો એક યાદવ, દીર્ઘતમા નામથી પ્રસિદ્ધ તે
નામના એક મુનિ.
અન્ધકરિપુ પુ. (અન્ધકસ્ય તન્નામાસુરસ્ય રિપુઃ) મહાદેવ.
અન્ધકરિપુ પુ. (અન્ધકસ્ય અન્ધકારસ્ય રિપુઃ) સૂર્ય,
ચંદ્ર, અગ્નિ, ચિત્રાનું ઝાડ, કપૂર, આકડાનું ઝાડ.
અન્ધકવર્ત્ત પુ. (અન્ધક ઇવ વર્ત્તે વૃત્ અચ) તે
નામનો એક પર્વત.
અન્ધકવર્તીય ત્રિ. (અન્ધકવર્તે ભવઃ છ) અંધકવર્ત
પર્વતમાં થનાર.
અન્ધકાર ન. પુ. (અન્ધં કરોતિ કૃ+અણ) અંધારું,
વેદાન્તમત પ્રસિદ્ધ અજ્ઞાન.
અન્ધકારમય ત્રિ. (અન્ધકાર પ્રાચુર્યે મયટ્) ઘણા જ
અંધારાવાળું.
અન્ધકારિ પુ. (અન્ધકસ્ય તન્નામાસુરસ્ય અરિઃ) શિવ,
મહાદેવ.
અન્ધકાસુહૃત્ પુ. (અન્ધકસ્ય તન્નામાસુરસ્ય અસૂન્
હરતિ હ્+કિવ્પ્ તુક્ ચ) મહાદેવ.
અન્ધકૂપ પુ. (અન્ધયતીત્યન્ધઃ સ ચાસૌ કૂપઃ) અંધારિયો
ફૂવો, જેનું મુખ ઢાંકેલું હોય તે.

અન્ધકૂપ પુ. (અન્ધ: કૂપો યત્ર) તે નામનું એક નરક.
 અન્ધક્રુરણ ન. (અન્ધ: ક્રિયતેડનેન કૃ કરણે ય્યુન)
 આંધળું કરવામાં સઘન, આંધળું કરી નાંખવું તે.
 અન્ધતમસ ન. (અન્ધ અચ્ તમ્ અસિ અચ) અત્યંત
 અંધારું, ઘોર અંધારું, તે નામનું એક નરક.
 અન્ધતા સ્ત્રી. (અન્ધસ્ય ભાવ:) આંધળાપણું,
 અન્ધતામસ ન. (અન્ધ એવ તામસમ્) ઘણું જ અંધારું,
 ગાઢ અંધકાર અથવા તે નામનો એક નરકનો ભેદ.
 અન્ધતામિસ્ર ન. (અન્ધ તામિસ્રં યત્ર) તે નામનું એક
 નરક, ગાઢ અંધકાર.
 અન્ધત્વ ન. (અન્ધસ્ય ભાવ: ત્વ) આંધળાપણું, અંધાપો.
 અન્ધપૂતના સ્ત્રી. સુશ્રુત નામના વૈદ્યક ગ્રંથમાં દર્શાવેલ,
 તે નામનો એક બાલગ્રહ, તે નામની એક રાક્ષસી,
 જે બાળકોમાં રોગ ઉત્પન્ન કરનારી મનાય છે.
 અન્ધમૂષિકા સ્ત્રી. (અન્ધ મુષ્ પ્વુલ્) તે નામનું એક
 વૃક્ષ, જેનું સેવન કરવાથી, આંધળો દેખતો થાય છે
 (દેવતાડ નામે પ્રસિદ્ધ).
 અન્ધંભવિષ્ણુ ત્રિ. (અન્ધ્ મૂ ચ્ચયર્થે ચિષ્ણુચ) આંધળું
 થનાર.
 અન્ધંભાવુક ત્રિ. (અન્ધ્ મૂ ચ્ચયર્થે ચુકજ્) ઉપરનો
 અર્થ જુઓ.
 અન્ધાસ્ ન. (અદ્યતે અદ્ અસુન્ નુમ્ ધશ્ચ) રાંધેલા
 ચોખા, અન્ન, અંધારું.
 અન્ધતામસ ન. (અન્ધં તામસં) ઘણું જ અંધારું.
 અન્ધતામસા સ્ત્રી. (અન્ધં તામસમ્ યસ્યામ્ સા) ગાઢ
 અંધકારવાળી રાત્રિ.
 અન્ધવર્ત્મન્ પુ. (અન્ધં વર્ત્મં યત્ર) ગાઢ અંધકારવાળો
 વાયુનો સાતમો સ્કંધ.
 અન્ધાહિ પુ. (અન્ધોઽહિરિવ) એક જાતનું માછલું.
 અન્ધાતમસ ન. (અન્ધેભ્યોઽપિ ઇતિ દીર્ઘ:) ગાઢ અંધકાર.
 અન્ધિકા સ્ત્રી. (અન્ધ્ પ્રેરણે ણિચ્ પ્વુલ્) દ્યુતક્રીડા,
 જુગાર, રાઈ.
 અન્ધીકૃત ત્રિ. (અન્ધ્ ચ્ચિ કૃ ક્ત) આંધળું કરેલ.
 અન્ધીભૂત ત્રિ. (અન્ધ્ ચ્ચિ મૂ ક્ત) આંધળું થયેલ.
 અન્ધુ પુ. (અન્ધ+કુ) કૂવો, પુરુષનું ચિહ્ન, લિંગ.
 અન્ધુલ પુ. (અન્ધ ઝલ્ચ) શિરીષ વૃક્ષ, સરસડાનું
 ઝાડ.
 અન્ધ પુ. (અન્ધ રન્) તે નામનો એક દેશ, એક જાતનો
 વણસંકર, એક જાતનો શિકારી.

અન્ન ન. (અદ્ ક્ત અન્ ન વા) ભોજન, અન્નમય
 કોશ, ઉકળેલા ચોખા, અન્ન, અનાજ, ખોરાક.
 અન્ન ત્રિ. (અદ્ ક્ત) ખાધેલું, -જાઘ. પુ. સૂર્ય.
 અન્નકિદ્ધ ન. (અન્નસ્ય કિદ્ધ:) અન્નનો એક જાતનો
 મેલ.
 અન્નકૂટ પુ. (અન્નસ્ય કૂટ:) ભાતનો ઢગલો.
 અન્નકોષ્ઠ પુ. (અન્નસ્ય કોષ્ઠમિવ) અનાજની કોઠી.
 અન્નકોષ્ઠક પુ. (અન્નકોષ્ઠ કપ્) વિષ્ણુ, સૂર્ય, અનાજ
 રાખવાનો ભંડાર, ગોદામ.
 અન્નગન્ધિ પુ. (અન્નસ્ય ગન્ધિ:) ઝાડાનો રોગ.
 અન્નજ ત્રિ. (અન્નાજ્જાયતે જન્ ડ) અનાજથી પેદા
 થનાર.
 અન્નદ ત્રિ. (અન્નં દદાતિ દા ક) અન્ન આપનાર.
 અન્નદા સ્ત્રી. (અન્નં દદાતિ દા+ક ટાપ્) અન્નપૂર્ણાદેવી.
 અન્નદાતૃ ત્રિ. (અન્નં દદાતિ દા તૃચ્) અન્ન આપનાર.
 -જનિતા ચોપનેતા ચ યશ્ચ વિદ્યાં પ્રયચ્છતિ । અન્નદાતા
 મયત્રાતા પચ્ચૈતે પિતરઃ સ્મૃતાઃ ।। પચ્ચ.
 અન્નદાન ન. (અન્નસ્ય દાનં દા લ્યુટ) અન્નનું દાન.
 અન્નદાસ પુ. (અન્નેન પાલિતો દાસઃ) માત્ર અન્ન
 આપવાનો ઠરાવ કરીને રાખેલો નોકર, દાસ, અન્નનો
 દાસ.
 અન્નદોષ પુ. (અન્નસ્ય દોષઃ) અનાજનું દાન લેવાથી
 લાગેલું પાપ, અનાજથી થયેલી ધાતુઓમાંની વિષમતા.
 અન્નપાક પુ. (અન્નસ્ય પાકઃ) અનાજ રાંધવું, પચાવવું,
 પકવવું.
 અન્નપાન ન. (અન્નસ્ય પાનમુપભોગઃ) હરકોઈ ભક્ષ્ય
 પદાર્થનું ભક્ષણ કરવું તે.
 અન્નપૂર્ણા સ્ત્રી. (અન્નં પૂર્ણં યયા) અન્નપૂર્ણાદેવી, દુર્ગા
 દેવીનું નામ.
 અન્નપૂર્ણશ્વરી સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અન્નપ્રાશન ન. (અન્નસ્ય પ્રાશનમ્) તે નામનો એક
 સંસ્કાર, જેમાં બાળકને છણા કે આકમા માસના
 આરંભમાં પહેલવહેલું અન્ન ખવરાવાય છે.
 અન્નભક્ત ત્રિ. (અન્નાર્થે ભક્તઃ દાસઃ) અન્ન માત્રથી
 બનેલો દાસ. -અન્નદાસ શબ્દ જુઓ.
 અન્નમય પુ. (અન્નસ્ય વિકારઃ અન્નવિકારાર્થે મયટ્)
 સ્થૂલ શરીર, પાંચ કોશો પૈકીનો પ્રથમ કોશ -સ્વાત્
 પચ્ચીકૃતભૂતોત્યો દેહઃ સ્થૂલોઽન્નસંજકઃ । -પચ્ચદશી
 ૧।૩૪

અન્નમય ત્રિ. (અન્ન+મયટ) અન્નના સઘળા વિકાર,
જેમાં અન્ન પુષ્કળ હોય તેવી યજ્ઞ.

અન્નમલ ન. (અન્નસ્ય મલમ્) અન્નકિટ્ટ, અન્નનો એક
જાતનો મળ, મઘ, મદિરા, વિષ્ટા.

અન્નરસ પુ. (અન્નસ્ય રસઃ સારાંશઃ સ્વાદો વા) અન્નનો
રસ, અન્નનો સારાંશ, અન્નનો સ્વાદ.

અન્નવિકાર પુ. (અન્નસ્ય વિકારઃ) અન્નનો વિકાર,
પાયન ન થવાથી પાકાશયમાં થતી ગરબડ, લોહી
વગેરે સાત ધાતુઓ.

અન્નવ્યવહાર પુ. (અન્નસ્ય વ્યવહારઃ) ખાનપાનની રીત,
જેમાં બીજાની સાથે બેસીને ખાવું કે ન ખાવું.

અન્નાદ ત્રિ. (અન્નં અન્નં શક્નોતિ અદ્ અણ) અન્ન
ભક્ષણ કરનાર, દીપ્તાગ્નિ.

અન્નાદિન્ ત્રિ. (અન્નમત્તિ અદ્ ગિનિ) અન્ન ભક્ષણ કરનાર.

અન્નાદ્ય ન. (અન્નરૂપમાદ્યં ભક્ષસમ્) અન્નરૂપ ભક્ષ્ય,
ઉપયુક્ત ભોજન.

અન્નાદ્ય ત્રિ. (અન્નં આદ્યં યસ્ય) કેવળ અન્ન ખાનાર.

અન્નાયુસ્ ત્રિ. (અન્નમાયુર્જીવનસાધનમસ્ય) અન્ન ઉપર
જીવનાર.

અન્નાવૃથ ત્રિ. (અન્નં વર્ધતેડનેન વૃથ્ કરણે ક્વિપ)
અન્નવર્ધક, અન્નને વધારનાર.

અન્નાશન ન. (અન્નસ્ય વિધાનેન અશનમ્) અન્નપ્રાશન
શબ્દ જુઓ.

અન્ય ત્રિ. (અન્ યત્) જુદું, સદેશ, વિલક્ષણ, સાધારણ.
-નાન્યઃ પન્થા વિદ્યતેડયનાય-શ્વેતાશ્વ૦ ૩૧૮

અન્યકારક ત્રિ. (અન્યત્ કરોતિ કૃ+ખ્વલ) બીજું
કરનાર.

અન્યકારુક ત્રિ. (અન્યત્ કરોતિ કૃ ડણ્ સ્વાર્થે કન્)
પુરીષકિટ, ઝાડો, વિષ્ટા.

અન્યગ પુ. (અન્યાં ગચ્છતીતિ) જે બીજી સ્ત્રી સાથે
સંબંધમાં હોય તે વ્યભિચારી.

અન્યચિત્ત ન. (અન્યદિવ સ્વભ્યાપારાક્ષમં ચિત્તમ્) પોતાનો
વિષય જોવામાં અસમર્થ મન.

અન્યચિત્ત ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ ચિત્તં યસ્ય) બીજે સ્થળે
ગયેલા ચિત્તવાર્ણુ, નિક્ષિપ્ત મનવાળો, અન્યમનસ્ક.

અન્યત્ અવ્ય. (અન્+યતિ) બીજું, ભિન્ન, જુદું.

અન્યતમ ત્રિ. (અન્ય ડતમચ્) ઘણામાંથી અમુક એક,
-ભેદકૂટાવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાકભેદવત્ - નિક્ષિત
કરાયેલી ઘણામાંની એક વસ્તુ.

અન્યતર ત્રિ. (અન્ય ડતરચ્) બેમાંથી અમુક એક. -
ભેદદ્વયાવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાકભેદવાન્ - યથા-ઘટો
ઘટપટાન્યતરો ભવતિ ઇતિ નૈયાયિકાઃ ।

અન્યતરેદ્યુસ્ અવ્ય. (અન્યતરસ્મિન્નહનિ દ્યુસ્) બેમાંથી
એક દિવસે, કોઈક દિવસે.

અન્યતસ્ અવ્ય. (અન્ય સપ્તમ્યાદ્યર્થે તસિલ) બીજી
તરફ, બીજે સ્થળે.

અન્યતા સ્ત્રી (અન્યસ્ય ભાવઃ) ભિન્નતા, ભેદ, પાર્થક્ય.

અન્યતસ્ય ત્રિ. (અન્યતોડન્યસ્મિન્ સ્વેતરસ્મિન્ પક્ષે
ભવઃ અન્યતસ્ ત્યપ્) બીજાના પક્ષમાં થનાર, શત્રુ
વગેરે.

અન્યત્કારક ત્રિ. (અન્યસ્ય કારકઃ) બીજું કરનાર.

અન્યત્ર અવ્ય. (અન્યસ્મિન્ અન્ય+ત્રલ) બીજે સ્થળે,
બીજે.

અન્યથા અવ્ય. (અન્ય પ્રકારાર્થે ધાચ્) બીજા પ્રકારે.
યથા-યદ્ભાવિ ન તદ્ભાવિ ભાવિ ચેન્ન તદન્યથા -
ઈત્યાદિમાં, અભાવ- અન્યથાનુપપત્તિ ઈત્યાદિ સ્થળમાં,
નિષ્કારણ.

અન્યથાકારમ્ અવ્ય. (અન્યથા કૃ ણમુલ્) જે રીતે
કરવાનું સૂચવ્યું હોય તેનાથી બીજી રીતે કરવું તે.

અન્યથાહ્યાતિ સ્ત્રી. (અન્યથા-અન્યરૂપેણ હ્યાતિર્જાનમ્)
એક વસ્તુનું જે ધર્મરૂપે જ્ઞાન થવું યોગ્ય હોય તેથી
જુદા ધર્મરૂપે જ્ઞાન થવું તે, વિરુદ્ધ જ્ઞાન, અયથાર્થાનુભવ,
જેમકે-શુક્તિમાં-છીપમાં રજતના ભમથી રજતાર્થીની
પ્રવૃત્તિ છીપ પ્રત્યે થાય છે તેનું કારણ અન્યથાહ્યાતિ
છે.

અન્યથાનુપપત્તિ સ્ત્રી. (અન્યથા-અભાવે ન ઉપપત્તિ-
અસમ્ભવઃ) મીમાંસકોએ માનેલ અધાપત્તિ પ્રમાણમાં
પોતાના અભાવમાં અસંભવરૂપ અન્યથાનુપપત્તિ હોય
છે. યથા- સ્વાભાવપ્રયોગ્યાસમ્ભવઃ-યથા પીનો દેવદત્તો
દિવા ન મુહુક્તે ઇત્યાદૌ રાત્રિભોજનનાનજ્ઞીકારે
રાત્રિભોજનાભાવપ્રયોગ્યાપીનત્વાસંભવાત્મિકા પીનત્વાન્ય-
થાનુપપત્તિઃ ।

અન્યથાભાવ પુ. (અન્યથા-અન્યરૂપેણ ભાવઃ) જેનું જેવું
રૂપ યોગ્ય હોય તેનાથી અન્યરૂપે થવું તે, અદલોબદલો,
ભિન્નતા, પરિવર્તન.

અન્યથાભૂત ત્રિ. (અન્યથા અન્યપ્રકારેણ ભૂતઃ) બીજે
રૂપે થયેલ.

અન્યથાવૃત્તિ સ્ત્રી. (અન્યથારૂપેણ વૃત્તિ:) ચિત્ત વગેરેની બીજા પ્રકારે વૃત્તિ-પરિણામ, બીજારૂપે સ્થિતિ, બીજી રીતની સ્થિતિ.

અન્યથાસિદ્ધિ ત્રિ. (અન્યથા અન્યપ્રકારેણ સિદ્ધિ:) ન્યાયશાસ્ત્રમાં બીજા પ્રકારે સિદ્ધિ થયેલ અર્થ. — અવશ્યક્લૃપ્તનિયતપૂર્વવર્તિન: એવ કાર્યસમ્ભવે તત્સહભૂતત્વમ્, અન્યથાસિદ્ધાનિ પચ્ચ યથા-એતે પચ્ચાન્યથાસિદ્ધા: દણ્ડત્વાદિકમાદિમમ્, ઘટાદૌ દણ્ડરૂપાદિ દ્વિતીયમપિ દર્શિતમ્ । તૃતીયં તુ ભવેદ્વયોમકુલાલજનકોડપર: । પચ્ચમો રાસભાદિ: સ્યાદેતેષ્વાવશ્યકસ્ત્વસૌ ઈતિ । અનુચિત રીતિથી પ્રમાણિત અગર સ્થાપિત, અનાવશ્યક.

અન્યથાસિદ્ધિ સ્ત્રી. (અન્યથા અન્યપ્રકારેણ સિદ્ધિ:) બીજે પ્રકારે સિદ્ધિ અથવા ઉપર કહેલ અન્યથા સિદ્ધિમાં વર્તનારો ધર્મવિશેષ. ન્યાયમતમાં એક દોષ, મિથ્યા અનુમાન, બિનજરૂરી કારણ, અકસ્માત્ સહવર્તી પરિસ્થિતિ.

અન્યથાસ્તોત્ર ન. (અન્યથા પ્રકારેણ સ્તોત્રમ્) ટોણો, વ્યંગ્ય.

અન્યદર્થ પુ. (અન્ય: અર્થ દુક્) ભિન્ન અર્થ.

અન્યદા અવ્ય. (અન્યસ્મિન્ કાલે) બીજે વખતે, બીજે કાળે, કોઈ બીજી દિશામાં, કદી કદી. — અન્યદા ભૂષણં પુંસાં ક્ષમા લજ્જેવ યોષિતામ્-શિશુ૦ ૨।૪૪

અન્યદાશા સ્ત્રી. (અન્યા આશા: દુક્) બીજો આશીર્વાદ, બીજાનો આશીર્વાદ.

અન્યદાસ્થા સ્ત્રી. (અન્યસ્મિન્ આસ્થા દુક્) બીજામાં આસ્થા, બીજાની આસ્થા.

અન્યદાસ્થિત ત્રિ. (અન્યમાસ્થિત: દુક્) બીજાના સ્વરૂપમાં આસ્થા કરી રહેલ.

અન્યદીય ત્રિ. (અન્યસ્યેદં છ દુક્) બીજા સંબંધી, બીજાનું, બીજાની સાથે સંબંધ રાખનાર.

અન્યદુત્સુક ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ ઉત્સુક: દુક્) બીજા વિષયની ઉત્કંઠાવાળું.

અન્યદૃતિ સ્ત્રી. (અન્યથા કૃતિ: દુક્) બીજું રક્ષણ, બીજાનું રક્ષણ.

અન્યદ્રાગ પુ. (અન્યસ્મિન્ રાગ: દુક્) બીજા વિષય ઉપરનો રાગ, પ્રેમ.

અન્યપુષ્ટ પુ. (અન્યથા માતૃભિન્નયા પુષ્ટ:) જેનું પાલનપોષણ બીજાએ કર્યું હોય તે, કોયલ.

અન્યપૂર્વા સ્ત્રી. (અન્ય: પૂર્વો યસ્યા:) પ્રથમના પતિના મરણ પછી જેણે બીજો પતિ કરેલો હોય તે સ્ત્રી,

પહેલાં જે સ્ત્રીના વિવાહ કરી દીધા હોય ને પછી બીજાની સાથે વિવાહ થાય તે.

અન્યભાવ પુ. (અન્યરૂપો ભાવ:) બીજારૂપ થવું તે, મનનું બીજારૂપે થવું તે.

અન્યભૂત પુ. (અન્યથા ખિયતે મૃ કર્મણિ ક્વિપ્) કોયલ, તે કાગડી દ્વારા પાલન-પોષણ કરાતી હોવાથી તે અન્યભૂત, અન્યપુષ્ટ વગેરે નામોથી ઓળખાય છે.

અન્યભૂત પુ. (અન્યથા ભૂત: પુષ્ટ:) કોયલ.

અન્યમનસ્ ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ મનો યસ્ય) બીજા ઉપર મનવાળું, જેનું મન બીજામાં હોય તે, ચંચળ, અસ્થિર, અવધાન રહિત.

અન્યમનસ્ક ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ મનો યસ્ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અન્યમાતૃજ પુ. (અન્યસ્યા માતૃર્જાયતે જન્+ડ) બીજી માતાથી ઉત્પન્ન થયેલો, ઓરમાન ભાઈ.

અન્યમાનસ ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ માનસં યસ્ય) બીજા ઉપર મનવાળું.

અન્યર્હિ અવ્ય. (અન્ય હિલ્) કોઈ બીજા સમયે.

અન્યલિઙ્ગ પુ. (અન્યસ્ય લિઙ્ગમિવ લિઙ્ગમસ્ય) પોતાના વિશેષ્યની જાતિને અનુસરનારી જાતિવાળો શબ્દ.

અન્યલિઙ્ગક પુ. (અન્યસ્ય લિઙ્ગમિવ લિઙ્ગમસ્ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અન્યવર્ણ પુ. (અન્યો વર્ણો યસ્ય) પોતાનાથી વિજાતીય વર્ણવાળો.

અન્યવિવદ્ધિત ત્રિ. (અન્યથા સ્વમાતૃભિન્નયા વિવદ્ધિત:) જેને બીજાએ વધારેલ-પોષેલ હોય તે.

અન્યવિવદ્ધિત પુ. (અન્યથા સ્વમાતૃભિન્નયા વિવદ્ધિત:) કોયલ.

અન્યવ્રત ત્રિ. (અન્યાત્ વૈદિકાદ્ ભિન્નં વ્રતં કર્મ યસ્ય) જે શ્રુતિ, સ્મૃતિમાં વિહિત ન હોય તેવા પ્રકારનાં કર્મ કરનાર અસુર વગેરે, અથવા તો યથેષ્ઠાચારે વર્તનાર મનુષ્ય, સ્વચ્છંદી.

અન્યશાખ પુ. (અન્યા સ્વાધ્યાયભિન્ના શાખા યસ્ય) પોતાની વેદશાખા છોડી દઈને બીજી વેદશાખાનું અધ્યયન કરનારો.

અન્યશાખક પુ. (અન્યા સ્વાધ્યાયભિન્નાં શાખા યસ્ય સ્વાર્થે કન) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અન્યસંજ્ઞમ ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ સંગમ:) બીજાની સાથે સંગમ અગર ભોગ સંબંધ, અવેદ મૈથુન. — ન માનિની સહતેડન્યસંજ્ઞમ: ।

અન્યસક્ત ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ સક્તઃ) બીજા પર મોહિત-આસક્ત થવું તે. -સાડપ્યન્યમિચ્છતિ જનં સ જનોડન્યસક્તઃ-ભર્તૃહરિઃ ।

અન્યસાધારણ ત્રિ. (અન્યેન અન્યેષુ વા સાધારણઃ) બીજા સરખું-સમાન, બીજાઓમાં સાધારણ અગર સમાન. અન્યાદૃક્ષ ત્રિ. (અન્ય ઇવ પશ્યતિ અન્ય દૃશ્ કૃત્) બીજા જેવું, બીજા પ્રકારનું, અનોખું, પરિવર્તિત, અસાધારણ.

અન્યાદૃશ્ ત્રિ. (અન્ય ઇવ પશ્યતિ અન્ય દૃશ્ ક્વિન્) અન્ય જેવો, અન્ય સરખો.

અન્યાદૃશ ત્રિ (અન્ય ઇવ પશ્યતિ અન્ય દૃશ્ કજ્) બીજા સરખું.

અન્યાય ત્રિ. (નાસ્તિ ન્યાયો મસ્ય) વિચારના અભાવવાળો, સંગતિના અભાવવાળો, અયોગ્ય, ન્યાય રહિત.

અન્યાય પુ. (ન ન્યાયઃ) વિચારનો અભાવ, સંગતિનો અભાવ, અયોગ્યતા, ન્યાય નહિ તે, અનુચિત, અનુપયુક્ત.

અન્યાયિન્ ત્રિ. (ન ન્યાયીઃ) અન્યાયી.

અન્યાય્ય પુ. (ન ન્યાય્યઃ અર્થ) ન્યાયયુક્ત નહિ તે, અનુચિત, અયથાર્થ, અપ્રામાણિક.

અન્યાયર્થ પુ. (અન્યઃ અર્થઃ) બીજો અર્થ, ભિન્ન અર્થ.

અન્યાર્થ ત્રિ. (અન્યઃ અર્થઃ યસ્ય) ભિન્ન અર્થવાળું, બીજા અર્થવાળું.

અન્યૂન ત્રિ. (ન ન્યૂનઃ) ન્યૂન નહિ તે, વ્યાપ્ય ભિન્ન, ઓછું નહિ તે, હલકું નહિ તે, પૂર્ણ, સમગ્ર, સમસ્ત.

અન્યૂનાધિક ત્રિ. (ન ન્યૂનાધિકઃ) ન્યૂનાધિક નહિ તે, ઓછું નહિ તેમ વધારે નહિ તે.

અન્યૂનાનત્તિરિક્ત ત્રિ. (અન્યૂનઃ-અહીનઃ અનાતિ-રિક્તઃનાધિકઃ) એકસમાન, નહિ ન્યૂન નહિ અધિક, સમાન.

અન્યેદ્યુષ્ક ત્રિ. (અન્યસ્મિન્ દિવસે ભવઃ કન્) બીજે દિવસે થનાર.

અન્યેદ્યુસ્ અવ્ય. (અન્યસ્મિન્નહનિ દ્યુસ્) બીજે દિવસે. -અન્યેદ્યુરાત્માનુચરસ્ય ભાવે જિજ્ઞાસમાના- રઘું ૨૧૨૬

અન્યોદા સ્ત્રી. (અન્યેન ઊદા) પરનાયિકા, પારકી સ્ત્રી.

અન્યોદર્ય પુ. (અન્યસ્મિન્ સ્વમાતૃભિન્ને ઉદરે ભવઃ યત્) ઓરમાન માનો દીકરો, ઓરમાન ભાઈ.

અન્યોન્વ ત્રિ. (અન્ય અન્ય સુ) પરસ્પર, એકબીજાની સાથે.

અન્યોડન્યધર્મસાઙ્કર્ય પુ. (અન્યેન અન્યધર્મસ્ય સાઙ્કર્યમ્) પરસ્પર એકનું બીજા ધર્મમાં મિશ્રણ - અન્યોડન્યધર્મસાઙ્કર્યાત્ વિલ્લેવેત જગત્ ખલુ-પઞ્ચવશી ૩૧૩૧

અન્યોન્વાધ્યાસ પુ. (અન્યોડન્યસ્મિન્ તાદાત્મ્યસ્ય અધ્યાસઃ આરોપઃ) વેદાંતમત પ્રસિદ્ધ પરસ્પર તાદાત્મ્યનો આરોપ, જેમ કે- અંતઃકરણમાં ચેતનાધ્યાસ અથવા ચેતનામાં અંતઃકરણનો તાદાત્મ્ય- અધ્યાસ, પરસ્પર અધ્યાસ, ભ્રમ જ્ઞાન, એક વસ્તુમાં બીજી વસ્તુનું ભાન. -અતસ્મિન્ તદ્બુદ્ધિરધ્યાસઃ ।

અન્યોન્વાભાવ પુ. (અન્યોડન્યસ્મિન્ અન્યોડન્યસ્ય અભાવઃ) એકબીજામાં એકબીજાનો અભાવ-ભેદ, જેમ ઘટમાં પટનો, પટમાં ઘટનો અભાવ.

અન્યોન્વાશ્રય ત્રિ. (અન્યોડન્યમાશ્રયતીતિ આ+શ્રિ+અચ્) એકબીજાનો આશ્રય લેનાર.

અન્યોન્વાશ્રય પુ. (અન્યોડન્યમાશ્રયતીતિ આ+શ્રિ+અચ્) ન્યાયમતનો એક તર્કવિશેષ જે ઈતરેતરાશ્રયના નામથી બીજા દર્શનોમાં વપરાયો છે. - પરસ્પરજ્ઞાનસાપેક્ષજ્ઞાનાશ્રયોડન્યોન્વાશ્રયઃ ઇતિ સ્માર્તાઃ ।

અન્વક્ષ ત્રિ. (અનુગતમક્ષમિન્દ્રિયં) પ્રત્યક્ષ, અનુગત, પગલે પગલે.

અન્વક્ષ અવ્ય. (અક્ષણઃ સમીપમ્) આંખની પાસે, નજર આગળ, સાક્ષાત્.

અન્વગભાવ પુ. (અનુચો ભાવઃ) પાછળ જનારપણું- અનુસરણ, અનુસરવાપણું.

અન્વચ્ ન. (અનુ અચ્ ક્વિન્) વાંસે, પગલે પગલે.

અન્વચ્ ત્રિ. (અનુ અચ્ ક્વિન્) અનુસરનાર, પાછળ જનાર.

અન્વચ્ અવ્ય. (અનુપદમ્) પગલેપગલે, પાછળ -અન્વગ્ યયૌ મધ્યમલોકપાલઃ-રઘું ૨૧૧૬

અન્વન્ ત્રિ. (અન્ વનિપ્) પાછળ જનાર.

અન્વય પુ. (અનુ ઇન્ ભાવે અચ્) સંતતિ, વંશ, વાંસે જવું, વૃત્તિ, અનુકૂળતા, કાર્યમાં કારણનું અનુસરણ, કારણની કાર્યમાં સ્થિતિ, પરસ્પર સંબંધ, યથા-યત્ર ધૂમસ્તત્રાગ્નિઃ -એ પ્રમાણેનો સાહચર્ય સંબંધ, યત્સત્ત્વે યત્સત્ત્વમ્ -કારણ છતાં કાર્યનું હોવું તે અ-વ્ય.

અન્વય ત્રિ. (અનુ ઇન્ ભાવે અચ્) અનુસરેલ, અનુસરનાર, પાછળ જવું. -કા ત્વમેકાકિની ખીર ! નિરન્વયજને વનેભદ્ધિં ૫૧૬૬

અન્વયદૃષ્ટાન્ત પુ. (અન્વયસ્ય દૃષ્ટાન્તઃ) નિશ્ચિતસાધ્યવાન્
યથા-મહાનસમ્ - જેમ પર્વતમાં ધુમાડા રૂપ હેતુ
વડે અગ્નિ સાધવામાં રસોડું એ અન્વય દૃષ્ટાન્ત છે.

અન્વયબોધ પુ. (એકપદાર્થે ધર્મિણિ અપરપદાર્થસ્ય અન્વયં
સમ્બન્ધં બોધયતિ આકાઙ્ક્ષાદિના બુધ્ ણિચ્ અણ)
શબ્દજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતો શાબ્દબોધરૂપ એક જાતનો
અનુભવ.

અન્વયવ્યતિરેકિન્ ત્રિ. (અન્વયવ્યતિરેકૌ સ્તોડસ્ય ઇનિ)
સાધ્યને સાધનાર હેતુવિશેષ, જેમ-વહ્નિ સાધવામાં
ધૂમ, તે હેતુ વહ્નિવાળા મહાનસમાં રહે છે અને
વહ્નિના અભાવવાળા જલહૃદમાં નથી રહેતો માટે
ભાવ-રહેવાપણા રૂપ અન્વય અને અભાવ એટલે ન
રહેવાપણારૂપ વ્યતિરેકવાળો હોવાથી તે હેતુ
'અન્વયવ્યતિરેકી' કહેવાય છે.

અન્વયવ્યભિચાર પુ. (અન્વયે વ્યભિચારઃ) કારણસત્ત્વે
કાર્યાભાવઃ- કારણ છતાં કાર્યનું ન થવું તે અન્વય
વ્યભિચાર. -યથા કાદમ્બર્યાદૌ સમાપ્તિ પ્રતિ મજ્જલસ્ય
કારણત્વાત્ મજ્જલરૂપકારણસત્ત્વેડપિ સમાપ્તિરૂપ-
કાર્યાભાવઃ ઇતિ અન્વયવ્યભિચારઃ ।

અન્વયવ્યાપ્તિ સ્ત્રી. (અન્વયેન વ્યાપ્તિર્વ્યાપનં નિયતતયા
સ્થિતિઃ) જ્યાં ધૂમ છે ત્યાં વહ્નિ છે એવા પ્રકારની
વ્યાપ્તિ તે અન્વયવ્યાપ્તિ.

અન્વયાગત ત્રિ. (અન્વયાત્ વંશપરંપરાયાઃ આગતઃ)
વંશપરંપરાથી ઊતરી આવેલ.

અન્વયિન્ ત્રિ. (અનુ ઇણ્+ઇનિ) શાબ્દબોધમાં ઉપયોગી
સંબંધવાળું, અનુસરેલ, વંશવાળું, ન્યાયમતમાં
અન્વયવ્યાપ્તિયુક્ત હેતુ, અનુગત.

અન્વયર્થ ત્રિ. (અનુગતઃ અર્થઃ) અર્થાનુગત, અર્થને
અનુસરનાર વ્યુત્પત્તિવાળો શબ્દ, બંધબેસતા અર્થવાળું.
-તથૈવ સોડભૂદન્વર્થો રાજા પ્રકૃતિરવ્જનાત્-
રઘુ ૦ ૪૧૨

અન્વવસર્ગ પુ. (અનુ અવ+સૃજ્ ઘઙ્) 'ઈચ્છા પ્રમાણે
કર' એવા પ્રકારની અનુજ્ઞા આપવી તે, શિથિલ
કરવું, સ્વેચ્છાચારીપણું, કામચારુનુજ્ઞા.

અન્વવસિત ત્રિ. (અનુ અવ સો ક્ત) બાંધેલો, સંયુક્ત,
સંબદ્ધ.

અન્વવાય પુ. (અનુ અવ ઇણ્ અચ્) વંશ, સંતાન, કુળ.

અન્વવેક્ષા સ્ત્રી. (અનુ અવ ઈક્ષ્ અઙ્) રાપેક્ષા, અનુરોધ,
વિચાર.

અન્વષ્ટકા સ્ત્રી. (અનુગતઃ અષ્ટકામ્) એક પ્રકારનો
શ્રાદ્ધકાળ, માગશર મહિનાની પૂનમ પછી આવતા
પોષ, માહ અને ફાગણ મહિનાની વદી ૮ નો દિવસ.

અન્વષ્ટમદિશ અવ્ય. (અષ્ટર્મી દિશમનુલક્ષ્યીકૃત્ય)
ઉત્તર-પશ્ચિમ એટલે વાયુકોણ તરફ.

અન્વહ અવ્ય. (અહ્નિ અહ્નિ અચ્) દરરોજ, પ્રત્યેક
દિવસે.

અન્વાચ્ચાન ન. (અનુ+આ+ચ્ચા+લ્યુટ્) પછીથી ઉલ્લેખ
કરવો, અગર ગણવું, તાત્પર્યનો નિશ્ચય કરી વ્યાખ્યાન
કરવું તે, તાત્પર્યનું પ્રતિપાદન.

અન્વાચય પુ. (અનુ-પ્રધાનસ્ય પશ્ચાદન્વઃ આચીયતે બોધ્યતે
યત્ર અચ્) ઉદ્દેશ્યની સિદ્ધિની સાથોસાથ અનુદેશ્યની
ગૌણની સિદ્ધિ માટે કરેલો ઉપદેશ, જેમ ભિક્ષા માટે
જા અને ગાયની તપાસ કર. 'અહીં ભિક્ષુકનો ઉદ્દેશ્ય
છે (ભિક્ષા માટે જવું) અને સાથોસાથ ગૌણ કાર્ય છે
(ગાયને લઈ આવવાનું) એટલે ઉદ્દેશ્ય.-મુખ્ય કાર્યની
સાથે ગૌણને જોડી દેવાયું છે.

અન્વાજે અવ્ય. (અનુ આજયત્યનેન અનુ આ જિ+ઙે)
દુર્બળમાં બળનું સ્થાપન, નબળા માનવીને સહાય
કરવી. (उपाजे नी જેમ અન્વાજે નો પ્રયોગ કૃ સાથે
થાય છે.)

અન્વાદિષ્ટ ત્રિ. (અનુ આ દિશ્ ક્ત) કહેલું, પાછળથી
કે તે અનુસાર, ફરીથી કામે લગાડેલો, ગૌણ મહત્ત્વનું.

અન્વાદેશ પુ. (અનુ આ દિશ્ ઘઙ્) કોઈ કાર્ય કરવાને
માટે પ્રહણ કરેલાનું ફરી બીજું કાર્ય કરવા માટે
પ્રહણ કરવું તે, કહેલાનું ફરીથી કથન, અનુવાદ.

અન્વાધાન ન. (વહ્નિસ્થાપનસ્ય પશ્ચાત્ આધાનમ્) સ્થાપિત
કરેલા અગ્નિમાં બે કે ત્રણ સન્નિધાઓનું સ્થાપન.

અન્વાધિ પુ. (અનુ-પશ્ચાત્ આધીયતે અનુ આ ધા કિ)
મનની સતત પીડા, જામીનગીરી, કોઈ ત્રીજા માણસ
પાસે વસ્તુ ગીરે મૂકવી જેથી સમય પાકતાં તે વસ્તુ
પાછી આપી શકાય.

અન્વાધેય ન. (વિવાહસ્ય પશ્ચાત્ આધેયમ્-દત્તં) વિવાહ
કર્યા પછી પિતા વગેરેએ આપેલું સ્ત્રીધન, એક પ્રકારનો
સ્ત્રીધનનો ભેદ. - વિવાહાત્ પરતો યચ્ચ લબ્ધં
મર્ત્કુલાત્ સ્ત્રિયા । અન્વાધેયં તદ્ દ્રવ્યં લબ્ધં
પિત્કુલાત્ તથા ।।

અન્વાયતન અવ્ય. (આયતનસ્ય મધ્યમ્) ઘરમાં.

અન્વાયત્ત ત્રિ. (અનુ યત્ ક્ત) અનુસરેલ, સંબંધયુક્ત.

અન્વારબ્ધ ત્રિ. (અનુ આ લખ્-ક્તરિ લસ્ય રઃ)

જેનો સ્પર્શ કર્યો હોય તે, પાછળના ભાગમાં સ્પર્શ કરાયેલ, પાછળ લાગેલ.

અન્વારભ્ય ત્રિ. (સહ આલભ્યઃ લસ્ય રઃ) સાથે સ્પર્શ કરવા યોગ્ય.

અન્વારમ્ભ ન. (અનુ-પશ્ચાત્ આલમ્ભઃ લસ્ય રઃ) સ્પર્શ, કોઈ અનુષ્ઠાનની પૂર્તિ પછી યજમાનનો સ્પર્શ એ તેનું કાર્ય સફળતાનું સૂચક હોય છે.

અન્વારૂઢ ત્રિ. (અનુ આ રૂઢ ક્ત) ઉપર ચઢેલ, પાછળ ચઢેલ.

અન્વારોહણ ન. (પશ્ચાત્ આરોહણમ્) પાછળ ચઢવું, મરેલા પતિની પાછળ કે સતી થવા માટે સ્ત્રીનું ચિતારોહણ.

અન્વાલમ્ભ પુ. (અનુ આલમ્ભઃ) સ્પર્શ.

અન્વાલોચ્ પર. (અન્વાલોચયતિ) ધ્યાનપૂર્વક વિચારવું.

અન્વાશ્રિત ત્રિ. (અનુ આશ્રિતમ્) સાથે સાથે સ્થિત અગર સ્થાપિત.

અન્વાસન ન. (અનુ આસ્ લ્યુટ્) પાસે બેસી ઉપાસના કરવી તે, ઉપાસના, સેવા, દુઃખ, શોક, એકના બેસવા પછી બીજાએ બેસવું તે.

અન્વાસિત ત્રિ. (અનુ આસ્ કર્મણિ ક્ત) પાસે બેસવા વગેરેથી સેવા કરેલ.

અન્વાહાર્ય ન. (અનુ આ હ ણ્યત્) નાંદીમુખ શ્રાદ્ધ, અમાવાસ્યાએ માસે માસે કરવા યોગ્ય શ્રાદ્ધ, દક્ષિણા.

અન્વાહાર્યક ન. (અન્વાહાર્ય કન્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અન્વાહાર્યપચન પુ. (અન્વાહાર્ય પચ્ લ્યુટ્) દક્ષિણાગ્નિ, ઋગ્વેદ વિધિથી સ્થાપેલ અગ્નિ.

અન્વાહિત ત્રિ. (અનુ+આ+ધા+ક્ત) સ્થાપેલ, નાંખેલ, જુઓ- અન્વાધેય.

અન્વિચ્છા સ્ત્રી. (અનુ ઇષ્ અ) શોધવું, ખોળવું.

અન્વિત ત્રિ. (અનુ ઇન્ ક્ત) અનુગત, યુક્ત, સાથે જોડાયેલ, સાથે સંબંધ પામેલ, શાબ્દબોધમાં વિશેષપણાને પામેલ, અધિકાર પામેલો, કમે કમે આવેલ.

અન્વિતાર્થવાદ પુ. (અન્વિતઃ અર્થવાદઃ યત્ર) પૂર્વમીમાંસાદર્શન કોઈપણ શબ્દનો આજ્ઞાર્થ વાક્યોના પ્રયોગથી અર્થબોધ કરાવે છે. જેમ 'ઘટ' કહેવાથી અર્થબોધ થતો નથી પણ 'ઘટ લાવ' કહેતાં અર્થબોધ

થાય છે. અન્વિતાર્થવાદઃ અને અભિહિતાન્વયવાદ પણ એ જ સિદ્ધાંત છે. -આમ્નાયસ્ય ક્રિયાર્થત્વાદ આનર્થક્યમ્ અતદર્થાનામ્-જૈમિનિસૂત્ર-૧૨.૧૨.

અન્વિતિ ત્રિ. (અનુ ઇન્ ક્તિન્) નમસ્કારથી અનુકૂલતાને પામેલ, પાછળથી અનુગમન.

અન્વિષ્ટ ત્રિ. (અનુ ઇષ્ ક્ત) શોધેલ, ખોળેલ, જેનું અનુસંધાન કરવામાં આવ્યું હોય તે.

અન્વીક્ષણ ન. (અનુ ઇક્ષ્ લ્યુટ્) તપાસ, શોધ, અર્થની પર્યાલોચના, ગવેષણા, મનન, જોવું.

અન્વીક્ષા સ્ત્રી. (અનુ-પશ્ચાત્ ઈક્ષા પર્યાલોચના) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અન્વીત ત્રિ. (અનુ ઈ ક્ત) અનુગત અને અન્વિત શબ્દ જુઓ.

અન્વીપ ત્રિ. (અનુગતા આપો યત્ર) જળવાળું સ્થાન.

અન્વૃષ અવ્ય. (ઋષિચિ ઇતિ) ઋચામાં, ઋગ્વેદની મંત્ર કડીમાં.

અન્વેષ પુ. (અનુ ઇષ્ ભાવે ઘજ્) શોધ, શોધવું, અનુસંધાન, તપાસ, ખોળ.

અન્વેષણ ન. (અનુ ઇષ્ ભાવે લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ.

અન્વેષણા સ્ત્રી. (અનુગતા ણ્ણા) તત્ત્વાનુસંધાન, તર્ક વગેરેથી જાણેલા પદાર્થના વિશેષ નિર્ણય માટે યુક્તિ વગેરેથી સમર્થન કરવું તે.

અન્વેષિત ત્રિ. (અનુ ઇષ્ ણિચ્ ક્ત) શોધેલ, અનુસંધાન કરાયેલ.

અન્વેષિન્ ત્રિ. (અનુ ઇષ્ ણિનિ) શોધ કરનાર, તપાસ કરનાર.

અન્વેષ્ટવ્ય ત્રિ. (અનુ ઇષ્ કર્મણિ તવ્ય) શોધ કરવા યોગ્ય, અનુસંધાન કરવા યોગ્ય.

અન્વેષ્ટ ત્રિ. (અનુ ઇષ્ શીલાર્થે તૃચ વા ઇડભાવઃ) શોધ કરનાર, તપાસ કરનાર.

અપ સ્ત્રી. (આપ્ ક્વિપ્ હ્રસ્વશ્ચ) પાણી, જલ.

અપ અવ્ય. (ન ઘાતિ પા ડ) વિયોગ, વિપરીતપણું, વિકાર, નિદર્શન, આનંદ, વર્જન અને ચોરપણું બતાવનાર ઉપસર્ગ.

અપકરણ ન. (અપકૃષ્ટં કરણમ્) ખરાબ કામ, કુકર્મ, ખરાબ કરવું, દુરાચરણ, અપકાર, અપમાન, ચિડાવવું તે.

અપકર્મન્ ન. (અપકૃષ્ટં કર્મ) ખરાબ કામ, ખરાબ આચરણ, દેવું વગેરે વાળવું તે.

અપકર્ત્વ ત્રિ. (અપ્ કૃ ત્વ) અપકાર કરનાર, ખરાબ કરનાર, શત્રુ, અપ્રિય, અનિષ્ટકારક.

અપકર્ષ પુ. (અપ્ કૃષ્ ઘञ्) યોગ્ય ધર્મથી હીનતા પામવી તે, ઉત્કર્ષ નહીં તે, નીચ પદવીમાં આણવું તે, પોતાના કર્તવ્યકાળથી પૂર્વ કાળમાં આણવું તે, ખેંચવું, આકર્ષણ, તિરસ્કાર.

અપકર્ષક ત્રિ. (અપ્ કૃષ્ કર્તરિ ણ્વુલ) હીનતા કરનાર, પડતી કરનાર, ખેંચનાર, આકર્ષણ કરનાર.

અપકર્ષણ ત્રિ. (અપકર્ષતિ કર્તરિ લ્યુટ) હરણ કરનાર, કોઈને સ્થાનથી હઠાવી તે સ્થાને પોતે બેસવું.

અપકર્ષણ ન. (અપકર્ષતિ ભાવે લ્યુટ) આકર્ષણ, અપહરણ.

અપકામ ત્રિ. (અપગતઃ કામો યસ્ય) જેની ઈચ્છાઓ દૂર થઈ છે તે, દ્વેષ, તિરસ્કાર.

અપકામ અવ્ય. (કામસ્ય અત્યયઃ) ઈચ્છાનો નાશ, અભાવ, અનિચ્છાપૂર્વક, ઈચ્છા વિરુદ્ધ.

અપકાર પુ. (અપ્ કૃ ભાવે ઘञ्) અપકાર, દ્રોહ, આઘાત, કષ્ટ, કોઈનું અનિષ્ટ થાય એવું ચિન્તન. -उपकर्त्राऽरिणा सन्धिर्न मित्रेणापकारिणा । उपकारापकारौ हि लक्ष्यं लक्षणमेतयोः ॥ -શિશુ ૨।૩૭

અપકારક ત્રિ. (અપ્ કૃ ણ્વુલ) અપકાર કરનાર, અનિષ્ટ ચિન્તન કરનાર, દ્રોહી.

અપકારગિર્ સ્ત્રી. (અપકારેણ દ્વેષેણ ગોવ્યંતે ગૃ ક્વિપ્) દ્વેષયુક્ત વાણી, તિરસ્કાર વાક્ય.

અપકારિન્ ત્રિ. (અપ્ કૃ કર્તરિ ણિનિ) અપકાર કરનાર, અનિષ્ટ ચિન્તન કરનાર દ્રોહી.

અપકીર્તિ સ્ત્રી. (અપકૃષ્ટા કીર્તિઃ) અપકીર્તિ.

અપકૃત ત્રિ. (અપ્ કૃ ક્ત) જેનો અપકાર કરેલ હોય છે તે. -किं तस्या मयाऽपकृतम्- पञ्च० ४

અપકૃત ન. (અપ્ કૃ ભાવે ક્ત) અપકાર.

અપકૃતિ સ્ત્રી. (અપ્ કૃ ભાવે ક્તિન્) અપકાર શબ્દ જુઓ. વ્યક્તિવિશેષને કરવામાં આવેલી હાનિ.

અપકૃત્ય ન. (અપ્ કૃ ક્યપ્) અપકાર કરીને, દ્રોહ કરીને.

અપકૃત્ય ન. (અપકૃષ્ટં કૃત્યમ્) ખરાબ કામ, નીચ કામ.

અપકૃત્યા સ્ત્રી. (ભાવે સ્ત્રિયાં ક્યપ્) અપકાર, દ્રોહ.

અપકૃષ્ટ ત્રિ. (અપ્ કૃષ્ ક્ત) અધમ, હીન, પોતાના કાળથી પૂર્વકાળે કરેલ, પછીના સૂત્રમાંથી પૂર્વના સૂત્રમાં ખેંચેલ, આકર્ષેલ, હરાવેલું, નીચે લાવેલું. -शोकेनापकृष्टं धैर्यम् ।

અપકૃષ્ટ પુ. (અપ્ કૃષ્ ક્ત) કાગડો.

અપકૃષ્ટતા સ્ત્રી. (અપકૃષ્ટસ્ય ભાવઃ તલ્) હીનપણું, હીણાપણું, અધમપણું.

અપક્તિ સ્ત્રી. (ન પક્તિઃ) પાકનો અભાવ, કાર્યું અજીણતા.

અપક્રમ પુ. (અપ્ ક્રમ્ ઘञ्) ખસવું, નાસી જવું, નીકળવું, જ્યાં સુધી ખસવું હોય તે સ્થાન.

અપક્રમ અવ્ય. (ક્રમસ્ય અત્યયઃ) કમનો નાશ.

અપક્રમ ત્રિ. (અપગતઃ ક્રમો યસ્માત્) કમ વિનાનું.

અપક્રમણ ત્રિ. (અપ્ ક્રમ્ ભાવે લ્યુટ) નાસી જવું, ભાગી જવું, સેનાનું પાછા હઠવું, બચીને નીકળી જવું તે.

અપક્રમિન્ ત્રિ. (અપ્ ક્રમ્ ણિનિ) ખસી જનાર, નાસી જનાર.

અપક્રિયા સ્ત્રી. (અપ્ કૃ ભાવે સ્ત્રિયાં શ) દ્રોહ, અપકાર.

અપક્રોશ પુ. (અપ્ ક્રુશ્ ઘञ्) નિન્દન, નિંદા, આક્રોશ.

અપકૌશલી સ્ત્રી. વૃત્તાંત, સૂચના, સમાચાર.

અપક્વ ત્રિ. (ન પક્વઃ) અપક્વ, કાચુ.

અપક્વતા સ્ત્રી. (અપક્વસ્ય ભાવઃ તલ્) અપક્વપણું.

અપક્ષ ત્રિ. (નાસ્તિ પક્ષો યસ્ય) પાંખો વિનાનું, ઊડવાની શક્તિ વગરનું પક્ષી, સહાય વગરનું, જે કોઈ પક્ષનો અગર દળનો ન હોય તે, નિષ્પક્ષ.

અપક્ષપાત પુ. (ન પક્ષપાતઃ) પક્ષપાતનો અભાવ.

અપક્ષપાતિન્ ત્રિ. (પક્ષે સહાયતાયાં ન પતતિ પત્ ણિનિ) પક્ષપાત વિનાનું, પક્ષપાત નહિ કરનાર, યથાર્થવાદી.

અપક્ષય પુ. (અપ્ ક્ષિ અચ્) નાશ, હાસ, ઘટવું તે.

અપક્ષેપણ ન. (અપ્ ક્ષિપ્ લ્યુટ) નીચે નાંખવું, નીચે પાડવું, નીચે ફેંકવું, ફેંકી દેવું તે, વૈશેષિક દર્શનમાં જે પાંચ કર્મો બતાવ્યાં છે તે પૈકી આ એક.

અપગણ્ડ પુ. (ગણ્ડો-વૃદ્ધઃ વિપરીતાર્યે અપ) અત્યંત બાળક, જેણે ઉંમર પ્રાપ્ત કરી છે. -अपोगण्डः ।

અપગત ત્રિ. (અપ્ ગમ્ ક્ત) નાસી ગયેલું, ખસી ગયેલ, ભાગેલ.

અપગતિ સ્ત્રી. (અપ્ ગમ્ ક્તિ) દુર્ભાગ્ય.

અપગમ પુ. (અપ્ ગમ્ ભાવે ઘञ् ન વૃદ્ધિઃ) નાસી જવું, પલાયન, ખસી જવું, વિયોગ.

अपगर पु. (आ निन्दार्थं गृ भावे अप्) निंदा करवी,
निंदन, इटकारवुं, गाणो देवी ते, निंदक.
अपगर्जित त्रि. (अप गर्ज् क्त) गर्जनारुदित, गर्जनाशून्य.
अपगा स्त्री. (अपगच्छति निष्यन्दते अप+गम्+ङ)
नदी.
अपगारम् अव्य. (अप+गुरी उद्यमने णमुल् आच्छ
क्व) उगाभीने.
अपगोरम् अव्य. (अप+गुरी उद्यमने णमुल् एच्छ वा)
उपरनो अर्थ.
अपगोह पु. (अप गृह घञ्) छुपाववुं, अदृश्य थवुं.
अपघन पु. (अपहन्यते अप+हन्+अप् घनादेशः)
१. शरीर, २. छाथ वगेरे शरीरनां अवयवो.
अपघन त्रि. (अपगतो घनो मेघो यस्मात्) मेघना
आवरण रक्षित, वादणां विनाशुं.
अपघात पु. (अप हन् घञ्) १. दुष्ट डेतुवाणुं मरुण,
२. पराब रीते मरुवुं, ३. विश्वासघात, कपट,
४. आकस्मिक आघात.
अपघातक पु. (अपहन्ति अप हन् ण्वुल्) घात करनार,
विनाशक, नाश करनार, वध करनार, विश्वासघाती.
अपघातिन् त्रि. (अप हन् कर्तरि णिनि) उपरनो अर्थ
शुभो.
अपघ पु. (न पक्तुं शक्तः अच्) रांधवाने अशक्त,
मूर्ख रसोईयो, अेक प्रकारनी गाण.
अपघय पु. (अप चि भावे अच्) व्यय, छानि, अपडरुण,
अवमति, असकणता, त्रुटि.
अपचरित न. (अपकृष्टं चरितम्) १. पराब चरित,
२. डीशुं आचरुण, अपराध.
अपञ्चार पु. (अप चर् भावे घञ्) १. अडित आचरुण
२. अपथ्य सेवन, ३. अपकार, ४. अपथ्य, ५.
विपरीतपशुं वगेरेनो कारुणदोष, विनाश, कर्मना
लोपथी प्राप्त धनारो दोष, पराब काम, प्रस्थान,
मृत्यु, छानिकारक, कष्टकारी आचरुण. —राजन् !
प्रजासु ते कश्चिदपचारः प्रवर्तते—रघु. १५।४७
अपचारिन् त्रि. (अप चर् तच्छीलार्थे कर्तरि घिनुण्)
पराब काम करनार, दुष्ट आचरुण करनार,
व्यभियारी, डीशुं आचरुण.
अपञ्चिकीर्षा स्त्री. (अपकर्तुमिच्छा अप कृ सन् भावे
स्त्रियाम् अ) १. द्रोड, २. अपकार करवानी ईच्छ.

अपचिकीर्षु त्रि. (अपकर्तुमिच्छुः अप कृ सन् उ)
अपकार करवा ईच्छनार.
अपचित् त्रि. (अप चि क्विप्) १. छानिकारक
२. व्ययकारक, ३. अपडरुण करनार.
अपघित त्रि. (अप घाय क्त) आनंदथी पूजेव.
अपघित त्रि. (अप चि क्त) १. डीन, २. व्यय करेव,
३. क्षीण, ४. कृश, ५. अपडरुण करेव.
अपघिति स्त्री. (अप+चि+क्वित्) १. डीनता,
२. पर्य-व्यय, ३. नाश, ४. क्षय. —विहिताऽपघि-
तिर्महीभृता — शिशुं १६।९
अपघितिस्त्री. (अप घाय क्वित् चायतेश्चिः) पूजा, आभू.
अपघी स्त्री. (न पच् अच् डीप्) गणानो रोग, जेमो
गणानी अंदर गांठ धाय ते.
अपघीयमान त्रि. (अप चि—कर्मकर्तरि शानच्) क्षय
पामतुं, नाश पामतुं, ओछुं थतुं.
अपच्छत्र त्रि. (अपगतं छत्रं यस्य) छत्री विनानो.
अपच्छाय पु. (अपगता देहच्छाया कान्तिर्वाऽस्य) देव
मात्र, कारुणके तेमने छाया डोती नथी.
अपच्छाय त्रि. (अपगता देहच्छाया कान्तिर्वाऽस्य) कान्ति
रक्षित, निस्तेज.
अपच्छेद पु. (अप छिद् घञ्) कापीने ईंकी देवुं, बाधा
छानि.
अपच्यव पु. (अप+ज्युङ् गतौ भावे अप्) अपसरुण,
असवुं, नीकणवुं, अरुवुं,
अपच्युत त्रि. (अप च्यु कर्तरि क्त) क्षीण थयेव, क्षय
पामेव, नष्टप्राय, अरी गयेव.
अपञ्चीवृत्त त्रि. (अपञ्चात्मकः पञ्चात्मकः कृतः
न० त०) पांथयज्ञाने नडि पामेव सूक्ष्म भूत.
अपजय पु. (अप+जि भावे अच्) पराजय.
अपजर्गुराण त्रि. (अप+गृ-यङ् लुक्-ताच्छील्ये चानश्)
आरुणदन वगेरे भूकवानां स्वभाववाणुं.
अपजात पु. (अप जन् क्त) कपूत, निकृष्ट संतान,
माता पिताना शुभो समान न डोथ ते. —
—मातृतुल्यगुणो जातस्त्वनुजातः पितुः समः ।
अतिजातोऽधिकस्तस्मादपजातोऽधमाधमः ।।
अपज्ञान न. (अप ज्ञा ल्युट्) गुप्त राअवुं, छुपाववुं.
अपटान्तर त्रि. (पटेन तिरस्करिण्या अन्तरमत्र न० त०)
१. वयमां पडदाना अंतर विनाशुं, अव्यवडित,
२. पार्सेनुं, लगभगनुं, ३. भुल्लुं.

अपटी स्त्री. (अल्पः पटः) कनात, वस्त्रनी पडधे.
 अपटीक त्रि. (नास्ति पटी यस्य कप्) पडधाना अंतर
 विनानुं, पडध विनानुं.
 अपटीक त्रि. (अपगता टीका यस्य) टीका विनानुं,
 टीकाना ज्ञान वगरनुं -अपटीको जडो माघे भृशं
 जाडयेन ताडयते ।
 अपटीक्षेप पु. (अपट्याः काण्डपटस्य क्षेपः) पडधानुं
 ञसेऽवुं.
 अपट् त्रि. (न पटुः) रोगी, मांहुं, मंडलुद्धि, कार्य करवामां
 असमर्थ, डाह्नुं नडि ते, अनिपुष्य.
 अपटुता स्त्री. (अपटोर्भावः तल्) अपटुपणुं, रोगीपणुं,
 अयतुरपणुं, मंढता.
 अपटुत्व न. (अपटोर्भावः त्व) उपरनी अर्थ जुओ.
 अपण्डित त्रि. (न पण्डितः) पंडित नडि ते, भूष.
 -विभूषणं मौनमपण्डितानाम्-नीतिश० ७
 अपण्य त्रि. (न पण्यः विक्रेयः) देयाय नडि तेवो
 पदार्थ अर्थात् धर्मशास्त्रमां जेने वेयवानी मनाई
 करी छे ते पदार्थ, वेयवाने अयोग्य पदार्थ.
 अपतन्त्रक पु. (अपगतं तन्त्रं भिषजामधीनता यत्र
 कप्) अेक ज्ञतनी वातरोग.
 अपतर्पण न. (अप तृप् ल्युट्) मंढवाऽ वगेरेमां करवामां
 आवनुं वांधक्ष, उपवास, तृप्तिनी अभाव.
 अपतर्पण त्रि. (अपगतं तर्पणं यस्य) तर्पण विनानुं.
 अपतानक पु. (अप तन् कर्तरि ण्वुल्) अेक ज्ञतनी
 वातरोग, जेमां मूर्छा आवी जाय छे तथा नडीओ
 संकीयाय छे ते.
 अपतिका स्त्री. (नास्ति पतिर्यस्याः) अविवाहित, पति
 विनानी स्त्री.
 अपतीर्थ न. (अपकृष्टं तीर्थम्) कुतीर्थ, जराब तीर्थस्थान.
 अपत्नी स्त्री. (नास्ति पतिर्यस्याः) पति रहित स्त्री,
 अविवाहित.
 अपत्नीक पु. (न पत्नी यस्य कप्) पत्नी विनाओ
 पुरुष, जेनी स्त्री मरष पामी छेय तेवो पुरुष.
 अपत्य न. (न पतन्ति पितरोऽनेन पत् वा करणे यत्)
 इरजंढ, पुत्र पुत्रीरुप संतान. -अपत्यैरिव नीवार-
 भागोचितैर्मृगैः-रघु० १।५०
 अपत्यद त्रि. (अपत्यं तद्धेतुं गर्भं ददाति) जेना आश्रयधी
 संतति थाय छे तेवी कोई औषधि के मंत्र.

अपत्यदा स्त्री. (अपत्यं तद्धेतुं गर्भं ददाति) जेना
 सेवनधी गर्भ रहे छे तेवी कोई औषधि के विधा
 वगेरे.
 अपत्यनिर्विशेष त्रि. (अपत्यं निर्विशेष इव) पुत्र समान
 मनायेवो.
 अपत्यपथ पु. (अपत्यस्य पन्थाः अच्) स्त्रीओनी
 शुद्ध भाग. योनि.
 अपत्यविक्रयिन् त्रि. (अपत्यं विकृणाति, अपत्य वि
 ऋच् णिन्) जे पिता धन मेणववा पीतानी कन्थाने
 जभाईना छायमां वेची दे छे ते.
 अपत्यशत्रु स्त्री. (अपत्यस्य शत्रुः तत्राशकत्वात्)
 अपत्यनाशक, कांयडी, करयवो, सप.
 अपत्यसाच् पु. स्त्री. (अपत्यैः सचते संबध्यते सच
 वेदे ण्वि) संतानवाणुं, छोकरोवाणुं.
 अपत्र त्रि. (नास्ति पत्रं यस्य) पांढडां विनानुं, पांज
 वगरनुं.
 अपत्र पु. (नास्ति पत्रं यस्य) जेनां पांढडां जरी पड्यां
 डीय तेवुं वृक्ष, केरडानुं जाड.
 अपत्रप त्रि. (अपगता त्रपा लज्जा यस्मात्) लाज
 विनानुं, बेशरम.
 अपत्रपा स्त्री. (अप त्रप् भावे स्त्रियाम् अ वा) लज्जा,
 शरम.
 अपत्रपिष्णु त्रि. (अप त्रप्-शीलार्थे इष्णुच्) स्वभावधी
 शरमाण, लाजवाणुं.
 अपत्रस्त त्रि. (अप त्रस् क्त) लयभीत, डरपोक,
 -तरङ्गापत्रस्तः- तरंगोधी कंठ डरेवो, गभरायेवो,
 विकल.
 अपथ न. (न पन्थाः) जराब रस्तो, निन्दित मार्ग.
 अपथ त्रि. (नास्ति पन्थाः सुन्दरमार्गो यत्र) जेमां सारो
 रस्तो न छेय तेवुं गाम वगेरे.
 अपथ अव्य. (पथोऽभावः) मार्गनी अभाव, कुमार्ग.
 -अपथे पदमर्पयन्ति हि श्रुतवन्तोऽपि रजोनि-
 मीलितः-रघु० १।७४
 अपथिन् पु. (न पन्थाः) जराब मार्ग, निन्दित मार्ग.
 अपथ्य न. (न पथ्यम्) अनिष्ट भोजन वगेरे, अडित
 आयरक्ष, अभागी-भाग्य रहित अयोग्य निन्दित.
 -अकार्यं कार्यसकाशमपथ्यं पथ्यसमितम्-रामा०.

અપદ ત્રિ. (ન પદ્યતે જ્ઞાયતે પદ્ કર્મણિ ક્વિપ્) અજ્ઞેય, પગ વિનાનું, ચરણ વિનાનું.

અપદ ન. (ન પદમ્) ખરાબ સ્થાન, હલકું સ્થાન, સ્થાન કે રહેઠાણનો અભાવ, જેની સાથે વિભક્તિ લાગી ન હોય એવો શબ્દ, આકાશ.

અપદ પુ. (ન સન્તિ પદાનિ યસ્ય) પગ વિનાનો, સાપ, સરીસૃપ.

અપદમ ત્રિ. (નાસ્તિ પદં યસ્ય) આત્મસંયમરહિત.

અપદક્ષિણમ્ અવ્ય. (નાસ્તિ દક્ષિણમ્) ડાબી તરફ, દક્ષિણા રહિત, ડાબી દિશા.

અપદાન ન. (અપદાયતિ પરિશુદ્ધયતિ યેન કર્મણા અપ+દૈપ્ શોધને કરણે લ્યુટ્) અત્યંત પરિશુદ્ધ આચરણ, સર્વોત્તમ કાર્ય, સફળ કાર્ય.

અપદાન્તર ત્રિ. (ન પદાન્તરં વ્યવધાનં યત્ર) વ્યવધાન વિનાનું, અંતર વિનાનું, પાસેનું, અત્યંત નજીકનું.

અપદાન્તર ન. (ન પદાન્તરં વ્યવધાનં યત્ર) સામીપ્ય, નિકટપણું.

અપદાર્થ પુ. (નાસ્તિ પદસ્યાર્થઃ) કોઈ વાક્યમાં વપરાયેલા શબ્દોનો અર્થ ન થાય તે, તુચ્છ વસ્તુ, વસ્તુશૂન્યતા.

અપદિશ અવ્ય. (દિશયોર્મધ્યે) બે દિશાનો મધ્યભાગ, કોણ, પોતાની દિશાથી હઠેલો, મર્યાદાથી બહાર.

અપદિષ્ટ ત્રિ. (અપદિશ્ કર્મણિ ક્ત) કહેલ, યોજેલ. જોડેલ.

અપદી સ્ત્રી. (ન પદં યસ્યાઃ) પગ વિનાની, પાદચરણ વિનાની.

અપદેવતા સ્ત્રી. (અપકૃષ્ટા દેવતા) ખરાબ દેવ, હીણદેવ, ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, રાક્ષસ દેવો, દુરાત્મા.

અપદેશ પુ. (અપ દિશ્ ઘઙ્) લક્ષ્ય સ્વરૂપનું આચ્છાદન કરી જે છલ કરવો તે, નિમિત્ત, બહાનું -રક્ષાપદે-શાન્મુનિહોમધેનો:-રઘુ ૦ ૨૧૮. સ્થાન, ઉપદેશ, કહેવું, ખરાબ દેશ અથવા અનુચિત સ્થાન, વેષ બદલવો.

અપદેશ્ય ત્રિ. (અપ દિશ્ કર્મણિ યત્) છળથી કહેવા યોગ્ય, અયોગ્ય, પ્રગટ થવા યોગ્ય.

અપદેશ્ય ત્રિ. (અપદેશે ભવઃયત્) અનુચિત સ્થાને થનાર.

અપદ્રવ્ય ન. (અપકૃષ્ટં દ્રવ્યમ્) ખરાબ દ્રવ્ય, હલકું દ્રવ્ય.

અપદ્રવ્યીકરણ ન. (અપગતં દ્રવ્યીકરણં યત્ર, ક્વિ) ખાદ્ય વસ્તુમાં ભેળસેળ કરવી તે, ખોટને ભેળવવી.

અપદ્વાર ન. (અપકૃષ્ટં દ્વારમ્) ખરાબ દ્વાર, ગુદા, સાથેનો દરવાજો.

અપદ્ધા સ્ત્રી. (અપ વારણે ધા ભાવે સ્ત્રિયામ્ અઙ્) અટકાવવું, રોકવું, છુપાવવું તે, બંધ કરવું તે.

અપદ્ધૂમ ત્રિ. (અપકૃષ્ટઃ ધૂમઃ) ધુમાડાથી રહિત.

અપદ્ધ્યાન ન. (અપકૃષ્ટં ધ્યાનમ્) અનિષ્ટ ચિન્તન, દુર્ધ્યાન, વિપરીત ચિન્તન, કોઈને મનમાં ઠપકો દેવો તે.

અપદ્ધ્વંસ પુ. (અપ ધ્વંસ્ ભાવે ઘઙ્) નાશ, યોગ્ય સ્થાન ઉપરથી પડવું, પદભ્રષ્ટ થવું, અધઃપાત, અપમાન, અનાદર.

અપદ્ધ્વંસજ પુ. (અપદ્ધ્વંસ+જન+ઙ) જુદી જુદી જાતના સ્ત્રી પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલ, વણસંકર, અધમ અને અસ્પૃશ્ય જાતિનો મનુષ્ય.

અપદ્ધ્વંસિન્ ત્રિ. (અપદ્ધ્વંસ્ ણિઙ્ ણિણિ) નાશક, નાશ કરનાર.

અપદ્ધ્વસ્ત ત્રિ. (અપ ધ્વંસ્ ક્ત) નિંદિત, તજેલ, ચૂર્ણ કરેલ, જેમાં સત્યાસત્યનું વિવેચન કરવાની શક્તિ ન હોય તે.

અપદ્ધ્વાન્ત ન. (અપકૃષ્ટં ધ્વાન્તં ધ્વનિતમ્) ભાંગેલા કાંસાના પાત્ર જેવો અવાજ, ખરાબ શબ્દ.

અપનય પુ. (અપ ની અચ્) દૂર કરવું, એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને ખસેડવું, હઠાવવું.

અપનય પુ. (અપકૃષ્ટો નયઃ) નિંદિત નીતિ, દુષ્ટ નીતિ, અપકાર, હઠાવવું, ખંડન કરવું, ખરાબ ઉદ્દેશ્ય.

અપનયન ન. (અપ ની લ્યુટ્) દૂર કરવું -નાતિ શ્રમાપનવનાય-શં ૫ ૧૬. ખસેડવું, ખંડન અપકારનું સાધન, અપહરણ-સ્ત્રી, બાળક વગેરેને બહેકાવી ભગાડી લઈ જવાં તે, દેવાથી મુક્ત કરવું તે.

અપનયન ત્રિ. (અપગતં નયનં યસ્ય) આંખ વિનાનું, નેત્ર વગરનું.

અપનસ ત્રિ. (અપગતા નાસિકા યસ્ય નસાદેશઙ્) નાક વગરનું -અસિ કૌક્ષેયમુદ્ગમ્ય ચકારાપનસં મુખમ્- મઢિં ૦ ૪ ૧૩૧, નકટું.

અપનીત ત્રિ. (અપ ની ક્ત) દૂર કરેલ, ખસેડેલ, ખંડિત.

અપનુત્તિ સ્ત્રી. (અપ નુદ્ ક્તિન્) દૂર કરવું, ખસેડવું, ખંડન -પાપાનામપનુત્તયે-મનુ ૦ ૧૧ ૨૧૫

अपनुद त्रि. (अप नुद् क) दूर करना, भंडन करना, शोधक, करज अदा करना.
अपनोद पु. (अप नुद् भावे घञ्) दूर करवुं, भंडन करवुं, भसेउवुं.
अपनोदन न. (अप नुद् ल्युट्) दूर करवुं, भंडन करवुं, भसेउवुं, नष्ट करवुं, प्रायश्चित् करवुं ते. -शोकापनोदनं कार्यमात्मज्ञानसमाप्तिनैः ।
अपनोदन त्रि. (अप नुद् कर्तरि ल्युट्) दूर करना.
अपत्र त्रि. (न पत् क्त) नछि पडेल, नष्ट नछि थयेल.
अपपाठ पु. (अपकृष्टः पाठः) पराभ पाठ, जोटो पाठ, जे रीते छोय ते रीते नछीं लशवुं ते, पाठमां लूळ करवी ते.
अपपात्र त्रि. (अपकृष्टं पात्रं भोजनपात्रं यस्य) थांडाल वगेरे, अपात्र, अयोग्य.
अपपान न. (अप पा ल्युट्) पराभ पीछुं, अपेय.
अपपूत त्रि. (अपकृष्टं पूतं यस्य) जेना कुला भेडोण छोय ते.
अपप्रदान न. (अपकृष्टं प्रदानम्) लांय.
अपबर्हिस् त्रि. (अपगतं बर्हियत्र) दर्भना छोम वगरनुं.
अपभय त्रि. (अपगतं भयं यस्य) भयरहित, भीति शून्य, भीक विनानुं, निउर.
अपभरणी स्त्री. (अप भृ ल्युट् डोप्) छेल्लो नक्षत्रपुंज.
अपभर्तुं पु. (अपकृष्टो भर्ता) पराभ धझी.
अपभी त्रि. (अपगता भीर्यस्य) निर्भय, भयशून्य.
अपभीति त्रि. (अपगता भीतिर्यस्य) उपरनी अर्थ.
अपभूति स्त्री. (अपकृष्टा भूतिः) पराभ समृद्धि, पराजय, छार, जोट, छानि, क्षति.
अपभ्रंश पु. (अप भ्रंश् घञ्) ऊरवुं, नीचे पडवुं, अपशब्द, अपभ्रंश शब्द, ग्राम्यभाषा.
अपम त्रि. (अपकृष्टं मीयते मा-क) पराभरुपे ज्ञाञ्जेल, सिद्धान्त शिरोमणिमां कडेल कान्तिवृत्त, अयन भंडण साथे संबन्धित.
अपमज्या स्त्री. (अपमस्य धनुराकृतिक्षेत्रस्य ज्येव) कान्तिवृत्त नामनी छवा रेखा.
अपमण्डल न. (अपक्रान्तं मण्डलात् भूमण्डलात्) सिद्धान्त शिरोमणिमां कडेल कान्तिवृत्त.
अपमर्ह पु. (अप मृद् घञ्) विमर्द, गीरही, भीउ, जे साइ कराय ते.

अपमान पु. (अपकृष्टं मीयतेऽनेन अप+मा+करणे ल्युट्) अपमान, अनादर. -वञ्चनं चापमानं च मातिमान् न प्रकाशयेत्-हितो ।
अपमानित त्रि. (अपमानं जातमस्य इतच्) जेनुं अपमान थयुं छोय ते, जेनुं अपमान करेल छोय ते.
अपमार्ग पु. (अपकृष्टो मार्गः) पराभ मार्ग, जोटो रस्ती, टूकी रस्ती.
अपमार्जन न. (अप मृज् भावे ल्युट् वृद्धिः) संशोधन, वाणीजूडी साइ करवुं ते, छजामत करवी ते, नभ समारवा.
अपमित त्रि. (अप मा क्त) अवज्ञात, अनादरने प्राप्त थयेल, अपमान करायेल.
अपमित्यक न. (अपमित्य अपमानमङ्गीकृत्य गृह्यते कन्) करज, देवुं.
अपमुख न. (अपगतं पराभूतं मुखम्) आहुं मुख, कुरुप आकृतिवाणी.
अपमुख त्रि. (अपगतं पराभूतं मुखमस्य) आडा मुखवाणुं.
अपमूर्द्ध त्रि. (अपगतो मूर्द्धा यस्य) माथा विनानुं, धउ, असावधान, भेपरवाड.
अपमृत्यु पु. (अपकृष्टः दुष्टहेतुजन्यत्वेन रोगेण विना वा मृत्युमरणम्) दुष्ट मरझ, पराभ मोत, विषादथी थयेलुं मरझ, रोग विना थयेलुं मरझ, आकस्मिक मृत्यु.
अपमृषित न. (अपमृष् क्त) सडन करेलुं वाक्य, अस्पष्ट, अप्रिय, जे बोधगम्य न छोय ते.
अपमृष्ट त्रि. स्वच्छ करेलुं, पवित्र करेलुं.
अपयशस् न. (अपकृष्टं यशः) अपयश, अपकीर्ति.
अपयशस् त्रि. (अपगतं यशो यस्य) कीर्तिशून्य, आभरु विनानुं, निंदा, बदनामी -अपयशो यद्यस्ति किं मृत्युना-भर्तुं नी. ५५
अपयशस्कर त्रि. (न यशस्करः) अपयशस्कर, अपकीर्तिना करझरुप, निंदित, निंदाकारी.
अपयान न. (अप या भावे ल्युट्) पलायन करी जवुं, नासी जवुं, पराजय, छार.
अपर न. (न पृ अच्) छाथीनी पाछलो पग.
अपर त्रि. (न पृ अच्) १. शत्रु, २. पाछण रडेवुं, ३. पश्चिमनुं, ४. डलकुं, ५. अधम, ६. समुदायवाणानी शेष भाग, ७. छमछानुं, ८. विपरीत, बीजुं. - अपरेयम् इतिस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे पराम् -भाग ७।५.

અપરત્વ ન. (અપરસ્ય ભાવ: ત્વ) વ્યાપ્યત્વ, વૈશિષિકોએ કહેલો ગુણભેદ, તે અપરત્વ બે પ્રકારનું છે — એક દિક્કૃત, બીજું કાલકૃત. —સમીપસ્થે દિક્કૃતમપરત્વમ્, કનિષ્ઠે કાલકૃતમપરત્વમ્ ।

અપરક્ત ત્રિ. (અપગત: રક્ત: શોણિતો યસ્માત્) — શ્વાસાપરક્તાધર: —શ. ૬૧૫. જેનો લાલ રંગ દૂર થયો હોય તે, વિરક્ત, પીળો, સ્નેહશૂન્ય, જે અનુકૂળ ન હોય તે, અસંતુષ્ટ.

અપરજ પુ. (અપરસ્મિન્ કાલે જાયતે જન્ ડ) તે નામના એક રુદ્રદેવ.

અપરતા—ત્વ સ્ત્રી-ન. (અપર તલ્, ત્વ વા) બીજું થવું, ભિન્ન થવું, વિપર્યય, ભિન્નતા, અપેક્ષિતત્વ.

અપરત્તિ સ્ત્રી. (અપ રમ્ ભાવે કિત્ત્વ) વિરામનો અભાવ, અવિરત્તિ, અવિરામ, વિચ્છેદ, અસંતોષ.

અપરત્ર અવ્ય. (અપર ત્રલ્) અપર કાળે, બીજા દેશમાં કે કાળમાં.

અપરદક્ષિણ અવ્ય. (અપરા ચ દક્ષિણા ચ) દક્ષિણ—પશ્ચિમ દિશા, નૈઋત્યકોણ.

અપરપક્ષ પુ. (અપર: શેષ: પક્ષ:) કૃષ્ણપક્ષ, અંધારિયો પક્ષ, બે પક્ષમાંથી શેષ પક્ષ, બીજી તરફ, પ્રતિપક્ષ.

અપરાત્ર પુ. (અપર રાત્રે:) રાત્રિનો શેષ ભાગ.

અપરવ પુ. (અપકૃષ્ટ રવ:) અપયશ, અપકીર્તિ, સંપત્તિ વિષયક ઝગડો, વિવાદ.

અપરવક્ત્ર ન. તે નામનો એક માત્રાવૃત્ત છન્દ.

અપરવૈરાગ્ય ન. પાતંજલ યોગદર્શનમાં બતાવેલો તે નામનો વૈરાગ્યનો એક ભેદ.

અપરસ્પર ન. (અપરશ્ચ પરશ્ચ) ૧. ક્રિયા, સાતત્ય-ક્રિયા ૨. જારી, સતત, ચાલુ, એક પછી બીજું આવનાર.

અપરસ્પર ત્રિ. (અપરશ્ચ પરશ્ચ) જારીનું, હરકીઈ ક્રિયાનું સતતપણું.

અપરહેમન ત્રિ. (અપરહેમન્તે ભવ: અણ્ તલોપ:) હેમન્ત ઋતુના શેષ કાળમાં થનાર.

અપરા સ્ત્રી. (અપસૃત્ય રાતિ ગૃહ્ણતિ જન્મ યસ્યા: રા અપાદાને) પશ્ચિમ દિશા, ગર્ભની ચારે તરફ લપેટાયેલી ચામડી, ઓર, ગર્ભશય, તે નામની એક વિદ્યા.

અપરાગ પુ. (અપ+રજ્ઞ્ ઘञ्) ૧. વિરાગ, ૨. રંગ વિનાનું, ૩. સ્નેહ નહિ તે, ૪. અપ્રીતિ— અપરાગ-સમીરણે રત: —કિં ૨૧૫૦

અપરાગ્નિ પુ. દ્વિ. વ. ગાર્હપત્ય દક્ષિણાગ્નિ નામના બે અગ્નિ, પશ્ચિમી અગ્નિ, બીજો અગ્નિ.

અપરાઙ્ગ ન. (અપરસ્ય રસાદેરઙ્ગમ્) જેમાં વ્યંગ્ય વસ્તુ ગૌણ હોય તેવું કોઈ કાવ્ય.

અપરાઙ્મુખ ત્રિ. (ન પરાઙ્મુખ:) ૧. વિમુખ, પરાઙ્મુખ, —યુદ્ધમાના પરં શક્ત્યા સ્વર્ગ યાન્ત્ય-પરાઙ્મુખા:—મનુ ૭૧૮૯. ૨. નિવૃત્તિ નહિ પામેલ, ૩. દુરસદ વિનાનું, ૪. પાછું નહિ ફરેલ.

અપરાચ્ ત્રિ. (ન પરાઙ્વતિ પરાવત્તે પરા+અઙ્ ક્વિન્) ઉપરનો અર્થ. સામે થનાર, સાહસપૂર્વક પગલાં ભરનાર.

અપરાજિત પુ. (ન પરા જિ ક્ત) શિવ, વિષ્ણુ, તે નામના એક ઋષિ, કૃષ્ણના એક પુત્રનું નામ, જે પરાજિત થયો નથી, અજેય. —ઘૃષ્ટદ્યુમ્નો વિરાટશ્ચ સાત્યકિશ્ણપરાજિત: —ભગ ૧૧૭૭

અપરાજિત ત્રિ. (ન પરાજિત:) પરાજય નહિ પામેલ, અજેય, ઝેરી જંતુ.

અપરાજિતા સ્ત્રી. (ન પરા જિ ક્ત ટાપ્) ધ્રોખડ, ધ્રો, તે નામની એક વનસ્પતિ, જે તાવીજ રૂપે ભુજાઓમાં બાંધવામાં આવે છે, ૨. આસનવૃક્ષ, ૩. ઈશાન દિશા, ૪. તે નામનો એક છન્દ, ૫. દુર્ગાદેવી, જેની પૂજા વિજયાદશમીએ કરાય છે, ૬. તે નામની એક યોગિની, ૭. ભાદરવા સુદિ સાતમ —માસિ ભાદ્રપદે શુક્લા સપ્તમી યા ગણાધિપ ! । અપરાજિતેતિ વિચ્ચાતા મહાપાતકનાશિની ।।

અપરાઙ્ગ ત્રિ. (અપ રાઙ્ કર્તરિ ક્ત) અપરાધી, પોતાને યોગ્ય કાર્ય નહિ કરનાર, સ્ખલના પામેલ. —કસ્મિન્નપિ પૂજાઽર્હેઽપરાઙ્ગા શકુન્તલા —શં ૪

અપરાઙ્ગ ન. (અપ રાઙ્ ભાવે ક્ત) અપરાધ, પાપ, અધાર્મિક કાર્ય.

અપરાઙ્ગપૃષત્ક પુ. (અપરાઙ્ગો લક્ષ્યાત્ ચ્યુતો પૃષત્કો બાણો યસ્ય) લક્ષ્યને ચૂકનારો ધનુર્ધર.

અપરાદઘ્ ત્રિ. (અપ રાઙ્ ત્ઠ્) અપરાધ કરનાર, પોતાને યોગ્ય કાર્ય નહીં કરનાર.

અપરાધ પુ. (અપ રાઙ્ ઘञ્) અપરાધ, સ્ખલના, શિક્ષા યોગ્ય કામ કરવું તે. —કમપરાધલવં મયિ પશ્યસિ —વિક્રં ૪૧૨૯, —યથાપરાધદગ્ડાનામ્—રઘુ ૧૧૬

અપરાધય ત્રિ. (અપરાધં યાતિ યા+ઙ) અપરાધ પામેલ.

અપરાધિન્ ત્રિ. (અપરાધ્ ણિનિ) અપરાધી, અપરાધ કરનાર, દોષી.
 અપરાન્ત પુ. (અપરસ્ય પશ્ચિમાયાઃ અન્તઃ સીમામૂતો દેશઃ) પશ્ચિમ દિશાનો છેડો, પશ્ચિમ દિશાને છેડે આવેલો દેશ, પશ્ચિમ તટનો નિવાસી, મૃત્યુ.
 અપરાપર ત્રિ. (અપરોઽપરશ્ચ) અન્યાન્ય.
 અપરામર્શ પુ. ખરાબ વિચાર, ખોટી સલાહ, ખરાબ કાર્યમાં પ્રોત્સાહન.
 અપરામૃષ્ટ પુ. (અપર આ મૃષ્ ક્ત) અસંયુક્ત, અસ્પૃષ્ટ, અસંલગ્ન.
 અપરાર્ક પુ. કોઈ એક સ્મૃતિ સંગ્રહ.
 અપરાર્દ્ધ પુ. (ન પરાર્દ્ધમ્) પરાર્દ્ધ નહિ તે, પરાર્દ્ધથી ભિન્ન, બીજો અર્ધ અંશ.
 અપરાવર્તિન્ ત્રિ. (ન પરાવર્તિત્તે પરા+વૃત્+ણિનિ) પાછું નહિ ફરેલ, નિવૃત્તિ નહિ પામેલ.
 અપરાહ પુ. (અપરમ્ અહ્ઃ) દિવસનો બાકીનો ભાગ, બપોર પછીનો ભાગ.
 અપરાહક ત્રિ. (અપરાહ કન્) અપરાહણે, દિવસના પાછલા ભાગમાં થનાર.
 અપરાહતન ત્રિ. (અપરાહ્ણે ભવઃ ટ્યુલ્ તુટ્ ચ) ઉપરનો અર્ધ જુઓ. અપરાહ્ણેતન પણ ઉપરના જ અર્થમાં વપરાય છે.
 અપરિકલિત ત્રિ. (ન પરિકલિતઃ) અજ્ઞાત, ન જાણેલ, ન સાંભળેલ, ન દીઠેલ, અકલ્પિત - અપરિકલિતાપૂર્ણઃ કશ્ચમત્કારકારી-લલિતઃ
 અપરિક્રમ ત્રિ. (નાસ્તિ પરિક્રમઃ ઉદ્યોગો યસ્ય) ઉદ્યોગ વિનાનું, પરિપાટી શૂન્ય, કમને નહિ પામેલ, ઉદ્યોગી નહિ તે.
 અપરિક્રમ પુ. (પરિતઃ ક્રમણાભાવઃ) ચોતરફ નહિ ધૂમવું, ન જવું તે.
 અપરિક્લિષ્ટ ત્રિ. (ક્લિષ્ ભાવે ક્ત, ન પરિક્લિષ્ટં-ક્લેશોયત્ર) વિના પ્રયાસે સાધી શકાય તે, જેમાં પરિશ્રમ ન પડે તે, ક્લેશ પામ્યા વિનાનું, થાક્યા વિનાનું.
 અપરિગત ત્રિ. (ન પરિગતઃ) નહિ જાણેલ, નહિ પ્રાપ્ત થયેલ.
 અપરિગૃહીત ત્રિ. (ન પરિગૃહીતમ્) સ્વીકારેલ નહિ તે, ગ્રહણ કરેલ નહિ તે, અસ્વીકૃત, ન જાણેલ.
 અપરિગૃહીતા સ્ત્રી. (ન પરિગૃહીતા) ૧. વેશ્યા, ૨. અનાથ સ્ત્રી, ૩. વિધવા, ૪. દાસી.

અપરિગૃહીતાગમન ન. (અપરિગૃહીતાયામ્ ગમનમ્) અપરિણીત સ્ત્રીની સાથે મૈથુન કરવું તે, શ્રાવકના ચોથા વ્રતનો પહેલો અતિથાર.
 અપરિગ્રહ પુ. (ન પરિગ્રહઃ) પરિગ્રહનો અભાવ, પતંજલિના યોગદર્શનમાં કહેલ એક યમ સંયમ, જૈનદર્શન પ્રમાણે નિષ્પરિગ્રહી-જેની પાસે ધર્મના ઉપકરણ વિના કાંઈ પણ પરિગ્રહ નથી તે, મમતારહિત.
 અપરિચય પુ. (ન પરિચયઃ) પરિચયનો અભાવ.
 અપરિચિત ત્રિ. (ન પરિચિતમ્) પરિચય વિનાનું, અજાણ્યું.
 અપરિચ્છદ ત્રિ. (ન પરિચ્છદો યસ્ય) દરિદ્ર, નિર્ધન.
 અપરિચ્છન્ન ત્રિ. (ન પરિચ્છન્નઃ) સફાઈ વિનાનું, સાફસૂફ નહિ તે, શુદ્ધિરહિત.
 અપરિચ્છિન્ન ત્રિ. (ન પરિચ્છિન્નઃ) અપયાપ્ત, સીમા વગરનું, ઈયત્તા રહિત, બહાર અને અંદર અશૂન્ય, જેનું હૃદય ઓળખી ન શકાય તે, મળેલું, અભેદ, અપાર, સંબંધિત.
 અપરિચ્છિન્ન ન. (ન પરિચ્છિન્નઃ) કૂટસ્થ, ચૈતન્યાત્મક બ્રહ્મ.
 અપરિચ્છેદ પુ. (ન પરિચ્છેદઃ) પરિચ્છેદનો અભાવ, ઈયત્તાનો અભાવ.
 અપરિજ્ઞાન ન. (ન પરિજ્ઞાનમ્) અજ્ઞાન, તત્ત્વવિવેકનો અભાવ, સમ્યગ્જ્ઞાનનો અભાવ.
 અપરિજ્ઞાન ત્રિ. (ન પરિજ્ઞાનં યસ્ય) અજ્ઞાની, તત્ત્વના વિવેકશૂન્ય.
 અપરિણત ત્રિ. (ન પરિણતઃ) અપરિપક્વ, જેનું જે પરિણામ થવું જોઈએ તે પરિણામને નહિ પામેલ.
 અપરિણય પુ. (ન પરિણયઃ) વિવાહનો અભાવ, કુંવારાપણું, વાંઢાપણું.
 અપરિણીત ત્રિ. (ન પરિણીતઃ) નહિ પરણેલો, કુંવારો, બ્રહ્મચારી.
 અપરિતોષ પુ. (ન પરિતોષઃ) અસંતોષ, સંતોષનો અભાવ.
 અપરિપક્વ ત્રિ. (ન પરિપક્વઃ) પરિપક્વ નહિ તે, જેનું જે પ્રકારે પરિણામ થવું જોઈએ, તે પરિણામને નહિ પામેલ, કાચું, અધૂરું, અપરિણીત.
 અપરિપાક પુ. (ન પરિપાકઃ) અજીર્ણ, પાચન ન થયું હોય તે, કબજિયાત.
 અપરિભિન્ ત્રિ. (ન પરિ ભિન્ ક્ત) નાના ટુકડાઓમાં ન તૂટેલું.

અપરિમાણ પુ. (ન પરિમાણ:) પરિમાણનો અભાવ.
 અપરિમાણ ત્રિ. (ન પરિમાણં યસ્ય) માપમાં ન આવે તેવું, માપ વિનાનું, આ આટલું છે એમ ન કળાય તે.
 અપરિમિત ત્રિ. (ન પરિમિત:) જેનું માપ ન થઈ શકે તે, અમાપ.
 અપરિમેય ત્રિ. (ન પરિમેય:) માપ કરવાને અયોગ્ય, અમુક પ્રમાણ કાઢવાને અયોગ્ય.
 અપરિમોષ પુ. (ન પરિ મુષ્ અન્) ચોરી ન કરવી તે.
 અપરિમ્લાન પુ. (ન પરિમ્લાયતિ મ્લૈ ક્ત) તે નામનું એક વૃક્ષ.
 અપરિમ્લાન ત્રિ. (ન પરિમ્લાયતિ મ્લૈ ક્ત) નહિ કરમાયેલ, મ્લાનિ વગરનું.
 અપરિયાણિ સ્ત્રી. આમ-તેમ ફરવું કે ફરવાની અશક્તિ.
 અપરિવિષ્ટ ત્રિ. (પરિવિષ્ કર્મણિ ક્ત) નહિ વીંટાયેલ, અવ્યાપ્ત, નહિ પીરસેલ.
 અપરિવૃત્ત ત્રિ. (ન પરિવૃત્ત:) નહિ ઢંકાયેલ, ચોતરફ નહિ વીંટાયેલ, વાડ વગેરેથી નહિ વીંટાયેલું ખેતર.
 અપરિશેષ પુ. (ન પરિશેષ:) બાકીનો અભાવ, ઇયત્તા રહિત, શેષ વગરનું.
 અપરિશેષ ત્રિ. (ન પરિશેષ:) ઇયત્તાશૂન્ય, બાકીરહિત.
 અપરિષ્કાર પુ. (ન પરિષ્કાર:) માર્જન શુદ્ધિ વગેરેનો અભાવ.
 અપરિષ્કાર ત્રિ. (ન પરિષ્કાર:) સફાઈ વગરનું સાફ નહિ તે, ગંદાપણું, અશિષ્ટતા.
 અપરિષ્કૃત ત્રિ. (ન પરિષ્કૃત:) નહિ શણગારેલ, અનિર્મળ, અસ્વચ્છ.
 અપરિષ્ટિ સ્ત્રી. (અપ વૈપરીત્યે રિષ્ હિંસાયામ્ કિત્તન) પૂજા.
 અપરિસંખ્યાન ન. (ન પરિસંખ્યાનમ્) અસંખ્યતા, અપરિસીમતા.
 અપરિસમાપ્તિ સ્ત્રી. (ન પરિસમાપ્તિ:) સમાપ્તિનો અભાવ, નિસ્તીમ.
 અપરિસમાપ્તિ ત્રિ. (ન પરિસમાપ્તિ:) સમાપ્તિ રહિત, નિસ્તીમ.
 અપરિસર પુ. (ન પરિસર:) ઘેરાવાનો—વિસ્તારનો અભાવ, પ્રચારનો અભાવ.
 અપરિસર ત્રિ. (ન પરિસરો યસ્ય) વિસ્તાર રહિત, પ્રચાર રહિત.
 અપરિહરણીય ત્રિ. (ન પરિહર્તુ શક્યતે હ શક્યાદ્યર્થે અનીયર્) ત્યાગ કરવાને અશક્ય, નહિ તજવાયોગ્ય.

અપરિહાર્ય ત્રિ. (ન પરિહર્તુમર્હતિ શક્યતે વા હ-ણ્યત્) પરિહાર કરવાને અયોગ્ય, નહિ ત્યાગ કરવા યોગ્ય.
 અપરીક્ષિત ત્રિ. (ન પરીક્ષિત:) પરીક્ષા નહિ કરેલ, નહિ પારખેલ, વિચારશૂન્ય, મૂર્ખતાભર્યું.
 અપરીત ત્રિ. (ન પરીત:) ચોતરફ નહિ વ્યાપેલ, પાસે નહિ ગયેલ, અપર્યાપ્ત, શત્રુ વડે નહિ ઘેરાયેલ.
 અપરૂપ ન. (અપકૃષ્ટં રૂપમ્) ખરાબ રૂપ, બેડોળ આકૃતિવાળો.
 અપરૂપ ન. (અપ-આનન્દે આશ્ચર્યે વા) આશ્ચર્યકારક રૂપ, આનંદજનક રૂપ.
 અપરૂપ ત્રિ. (અપ-આનન્દે રૂપં યસ્ય) આશ્ચર્યકારક રૂપવાળું, આનંદકારક રૂપવાળું.
 અપરૂપ ત્રિ. (અપકૃષ્ટં રૂપં યસ્ય) ખરાબ રૂપવાળું, બેડોળ રૂપવાળું.
 અપરૂષ્ ત્રિ. (અપગતા રુટ્ યસ્ય) કોધરહિત, જેનો કોધ ગયેલ હોય તે.
 અપરેદ્યુસ્ અવ્ય. (અપરસ્મિન્ અહનિ દ્યુસ્) બીજે દિવસ.
 અપરોક્ષ અવ્ય. (ન પરોક્ષમ્ ઇન્દ્રિયાસન્નિકૃષ્ટમ્) પ્રત્યક્ષ, વિષય તથા ઈન્દ્રિયા સંબંધથી થનારું જ્ઞાન.
 અપરોક્ષાનુભૂતિ સ્ત્રી. (અપરોક્ષા-પ્રત્યક્ષા અનુભૂતિર્યસ્માત્) પ્રત્યક્ષરૂપ જ્ઞાન.
 અપરોક્ષાનુભૂતિ પુ. (અપરોક્ષા-પ્રત્યક્ષા અનુભૂતિર્યસ્માત્) તે નામનું એક વેદાન્ત પ્રકરણ.
 અપરોધ પુ. (અપ રુધ્ ભાવે ઘઙ્) અટકાયતનો અભાવ, નિષેધ.
 અપર્ણા સ્ત્રી. (નાસ્તિ પર્ણાન્યપિ વૃત્તિસાધનાનિ યસ્યા:) પાંદડાં વિનાની, દુર્ગા, ઉમા, પાર્વતી -સ્વયં વિશીર્ણ-દ્રુમપર્ણવૃત્તિતા પરા હિ કાષ્ઠા તપસસ્તયા પુન: । તદપ્યપાકીર્ણમિતિ પ્રિયંવદાં વદન્ત્યષર્ણેતિ ચ તાં પુરાવિદ: ॥ કુમા૦ ૫૧૨૮
 અપર્ણુ ત્રિ. (અપગત: ઋતુર્યસ્ય) વસંત આદિ ઋતુ જેમાંથી ગયેલી છે તે, ઋતુ વિનાનું.
 અપર્ણુ સ્ત્રી. (અપગત ઋતુ: -સ્ત્રીપુષ્પં યસ્યા:) જેનો રજસ્વલા ધર્મ દૂર થયો છે તે સ્ત્રી.
 અપર્યન્ત ત્રિ. (નાસ્તિ પર્યન્તો મર્યાદા યસ્ય) છેડા વિનાનું, નિ:સ્તીમ, અનંત.
 અપર્યાપ્ત ત્રિ. (પરિ+આપ્+ક્ત) અસમર્થ, અસંપૂર્ણ, જેઓએ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પૂરી કરી ન હોય તે.

अपर्याप्ति स्त्री. (न पर्याप्तिः) परिच्छेद रक्षित, भाप नडि ते, अभाप, असमर्थ.

अपर्याय पु. (न पर्यायः) कम नडि ते, कमनो अभाव.

अपर्याय त्रि. (न पर्यायः यस्य) कम रक्षित, कम वगरनुं.

अपर्युषित त्रि. (न पर्युषितः) नवुं, ताशुं, वासी नडि ते.

अपर्वक पु. (न पर्वकः) गांठ विनानुं, नुटक नडि ते.

अपर्वदण्ड पु. (अपर्वा दण्ड इव) अक ज्ञतनी कासरो.

अपर्वन् त्रि. (नास्ति पर्व ग्रन्थिः यस्य) गांठ विनानुं, नुटक नडि ते, विच्छेदशून्य, जे पर्वनो दिवस न डोय ते, असमय.

अपल न. (अप ल क) ज्मीलो, ज्मीले बांधवानी दोरी.

अपल त्रि. (नास्ति पलं मांसं यस्य) मांस रक्षित, मांस विनानुं.

अपलपन न. (अप-आनन्दे लप् करणे घञ्) १. स्नेहथी बोलवुं ते, स्नेहथी आनन्दकारक भाषण करवुं ते २. छुपाववुं, छुपाववुं, ज्ञान अगरे ज्ञाकारीनो स्वीकार न करवो, जलो अने पांसणीओनी वस्थेनो भाग.

अपलाप पु. (अप लप् घञ्) डोवा छतां नधी अेम कडेवुं ते, छुपाववुं, स्नेह वगेरे.

अपलाषिका स्त्री. (अप लष् ष्वल्) तृषा, अत्यंत तृषा, अतिवावसा.

अपलाषिन् त्रि. (अप लष् घिनुण्) १. धन वगेरेनी अनुचित तृषावाणुं, २. ईच्छाथी भुक्त, आकांक्षा रक्षित.

अपलाषुक त्रि. (अप लष् उकञ्) उपलो शब्द जुओ.

अपल्यूलन न. (न पल्यूलनं शोधनम्) स्नान, मारजन अने क्षार वगेरेथी साई नडि करवुं ते.

अपवत् त्रि. (अपः कर्म तदस्त्यस्य मतुष वेदे सस्य लोपः) कर्मयुक्त.

अपवन त्रि. (न पवनो यस्मिन्) वा वगरनुं, पवन विनानुं.

अपवन न. (अपकृष्टं वनम्) जराअ, वन, नगर समीपे बनावेलो जगीयो, बनावटी वन, उपवन, लताकुंज.

अपवरक न. (अप वृ संज्ञायाम् वुन्) धरनी अंदरनुं वासगृह, ओरडो, शयनजंउ, बारी, गवाक्ष.

अपवरण न. (अप वृ भावे ल्युट्) आवरण वस्त्र, पडदो.

अपवर्ग पु. (अप वृञ् घञ् कुत्वम्) १. मोक्ष, २. समाप्ति, ३. अंत, पूर्णता -दुःख-जन्म-प्रवृत्ति-दोष-मिथ्याज्ञानानाम् उत्तरोत्तरापायात् तदन्तरापायाद् अपवर्गः-न्यायदर्शनम् १।१।२.

अपवर्जन न. (अप वृञ् ल्युट्) १. धन, २. मोक्ष, ३. त्याग, ४. निषेध, ५. उद्धार, ६. उच्छेद थवुं.

अपवर्जित त्रि. (अप वृञ् क्त) त्याग करेल, आपेल, त्यजेल.

अपवर्तन न. (अप वृत् णिच् ल्युट्) १. परिवर्तन, २. वक करवुं, ३. गणितशास्त्र प्रसिद्ध विभाजन, भाग करवो, ४. अपहरण, अधिकार लोप, जप्ती, छिडकेर.

अपवर्तित त्रि. (अप वृत् क्त) इरी गयेवुं, पूर्ण करेवुं.

अपवाद पु. (अप वद् भावे घञ्) १. निन्दा, २. अपकीर्ति, ३. मिथ्यावाद, ४. निन्दितवाद, ५. अपवाद, -रज्जुविवर्तस्य सर्पस्य रज्जुमात्रत्ववत् वस्तुविवर्तस्यावस्तुनोऽज्ञानादेः प्रपञ्चस्य वस्तुमात्रत्वम् अपवादः-वेदान्तसारः, ६. विशेषशास्त्र, ७. विश्वास, ८. प्रज्ञाय, ९. आदेश, १०. निरासन.

अपवादक त्रि. (अपसार्यं स्वविषयात् वदति शास्त्रान्तरम् व्यवस्थापयति वद्+ष्वल्) १. अपवाद करनार, २. निन्दा करनार, ३. अपकीर्ति करनार, ४. बाध करनार, ५. सामे धनार, ६. विरोधी.

अपवादिन् त्रि. (अपवद् णिनि) अपवाद करनार, निन्दक.

अपवारण त्रि. (अपवारयति आच्छादयति अप वृ णिच् ल्युट्) १. व्यवधान करनार, २. ढांकनार, आच्छादन.

अपवारण न. (अपवारयति आच्छादयति भावे ल्युट्) व्यवधान, आच्छादन, छुपाई जवुं ते, अंतधन.

अपवारित त्रि. (अप वृ णिच् कर्मणि क्त) ढांकेल, व्यवधानवाणुं करेल, छुपावेवुं, गुप्तविधि.

अपवारित न. (अप वृ णिच् भावे क्त) ढांकवुं, व्यवधानयुक्त करेवुं, अप्रकाश, तिरोक्षित.

अपवारितक न. (अपवारितं अपवारणम् स्वार्थे कन्) अप्रकाश, अप्रगट.

अपवारुक पु. (अप वृ उकञ्) पथर.

અપવાચ્ય અવ્ય. (અપ વૃ ણિચ્ લ્યપ્) ૧. ઢાંકીને,
૨. છુપાવીને, આડી વાત નાખીને.
અપવાસ પુ. (અપસૃત્ય વાસઃ સ્થિતિઃ) ખસવું.
અપવાહ પુ. (અપસાર્યં વાહઃ સ્થાનાન્તરનયનમ્) એક
સ્થાનથી ખસેડીને બીજે સ્થાને લઈ જવું.
અપવાહન ન. (અપ વહ્ ણિચ્ લ્યુટ) પરદેશમાં રહેલા
માણસોને પોતાના દેશમાં પહોંચાડવા તે.
અપવાહ્ય ત્રિ. (અપ વહ્ કર્મણિ ણ્યત) દૂર કરવા
યોગ્ય.
અપવિઘ્ન ત્રિ. (અપગતો વિઘ્નો યસ્માત્) વિઘ્ન વિનાનું.
અપવિત્ર પુ. (ન પવિત્રઃ) અપવિત્ર, જે પવિત્ર ન હોય તે.
અપવિત્રતા સ્ત્રી. (અપવિત્રસ્ય ભાવે તલ) અપવિત્રપણું.
અપવિત્રત્વ ન. (અપવિત્રસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપલો શબ્દ
જુઓ.
અપવિદ્ધ ત્રિ. (અપ+વ્યધ્+ક્ત) ત્યાગ કરેલ, તિરસ્કારેલ,
ફેંકેલ, તૂટેલું, ખંડિત, સ્થાનાંતરિત.
અપવિદ્ધ પુ. (અપ+વ્યધ્+ક્ત) મનુએ કહેલ બાર
પ્રકારના પુત્ર માંહેલો એક પુત્ર.
અપવિદ્ધપુત્ર પુ. (અપવિદ્ધઃ પુત્રઃ) ધર્મશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
બાર જાતના પુત્ર પૈકી તે નામનો એક પુત્ર, માત-
પિતાએ અથવા બેમાંના એકે ત્યજેલ જે પુત્રને ગ્રહણ
કરવામાં આવ્યો હોય તે પુત્ર.
અપવિદ્યા સ્ત્રી. (અપકૃષ્ટા વિદ્યા) વેદાંતશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
અવિદ્યા, હલકી વિદ્યા, અજ્ઞાન, માયા, ભ્રમ.
અપવિષ ત્રિ. (અપગતં વિષં યસ્ય) ઝેર વિનાનું, ઝેરરહિત
હરકોઈ.
અપવિષા સ્ત્રી. (અપગતં વિષં યસ્યાઃ) ઝેર વિનાનું એક
જાતનું તૃણ-ઘાસ.
અપવૃત્ત ત્રિ. (અપ વૃત્ ક્ત) પલટાયેલું, સમાપ્ત, પૂર્ણતા,
પૂર્તિ.
અપવેધ પુ. (અપકૃષ્ટઃ અસ્થાનકૃતત્વાત્ વેધઃ) ખોટે
ઠેકાણે વેધ પાડવો તે.
અપવ્યય પુ. (અપકૃષ્ટઃ વ્યયઃ) ગેરવ્યાજબી ખરચ,
અયોગ્ય ખરચ.
અપવ્યય ત્રિ. (અપગતઃ વ્યયો યસ્ય) અવિનશ્ચર,
અવિનાશી.
અપવ્યયમાન ત્રિ. (અપ વિ અય્ શાનચ્) અપલાપ
કરનાર, ખોટો ખર્ચ કરનાર.

અપવ્રત ત્રિ. (અપગતં વ્રતં યસ્ય) શાસ્ત્રોક્ત ગ્રહણ
કરેલું વ્રત જેનું છૂટી ગયું હોય તે.
અપવ્રત ન. (અપકૃષ્ટં વ્રતમ્) હલકું વ્રત.
અપશકુન ન. (અપકૃષ્ટં શકુનમ્) ખરાબ શકુન થવા તે.
અપશક્ક ત્રિ. (અપગતા શક્કા યસ્ય) નિઃશંક, શંકા
રહિત, શંકા વિનાનું.
અપશદ ત્રિ. (અપશદ્ અચ્) નીચ.
અપશબ્દ પુ. (અપ વૈપરીત્યે અપકૃષ્ટઃ શબ્દઃ)
૧. અપશબ્દ, ૨. અપભ્રંશ શબ્દ, ૩. જેનું જે પ્રમાણે
ઉચ્ચારણ થવું જોઈએ તે પ્રમાણે નહિ ઉચ્ચારેલ
શબ્દ, ગાળ.
અપશવ્ય ત્રિ. (ન પશવે હિતઃ યત્) પશુ વૃદ્ધિનો નાશ
કરનાર, પશુ માટે અહિતકારક.
અપશિરસ્ ત્રિ. (અપગતં શિરઃ યસ્ય) માથા વિનાનો,
મસ્તક રહિત.
અપશુ પુ. (ન પશુઃ) ગાય તથા ઘોડા સિવાયનું પશુ.
અપશુ પુ. (નાસ્તિ પશુર્યસ્ય) જેની પાસે પશુ ન હોય તે.
અપશુચ્ પુ. (અપગતા શુચ્યસ્ય) સર્વદા શોક રહિત
આત્મા.
અપશુચ્ ત્રિ. (અપગતા શુક્ શોકો યસ્ય) જેને શોક
ગયો હોય તે.
અપશોક ત્રિ. (અપગતઃ શોકો યસ્ય) ઉપલો શબ્દ
જુઓ.
અપશોક પુ. (અપગતઃ શોકો યસ્ય) આત્મા, અશોક
વૃક્ષ, આસીપાલવનું વૃક્ષ.
અપશિમ ત્રિ. (ન પશ્ચિમઃ) ૧. આગળનું, ૨. પ્રથમ,
૩. મુખ્ય, ૪. અશિમ, ૫. શેષરહિત, ૬. બાકી
વિનાનું.
અપશ્રય પુ. (અપ+શ્રિ+અચ્) ઉપાશ્રય, પાસેનો આશ્રય,
ગાદી, તકિયો.
અપશ્રી ત્રિ. (અપગતા શ્રીર્યસ્ય) ૧. શોભા વિનાનું,
૨. લક્ષ્મી વગરનું, બેડોળ.
અપશ્ય ત્રિ. (દર્શ વેદે ન-ત.) નહિ જોનાર.
અપશિલ્ષ્ટ ત્રિ. (અપશિલ્ષ્ ક્ત) ૧. શ્લેષ-સંસર્ગ રહિત,
૨. વિયોગ પામેલ, વિયોગી.
અપષ્ટ ન. (અપ સ્થા ક) અંકુશનો અગ્રભાગ.
અપષ્ટ ત્રિ. (અપ સ્થા ક) દૂર ખસી જઈને ઊભા રહેનાર.
અપષ્ટમ પુ. (અપષ્ટં માતિ) અંકુશનો અગ્રભાગ.
અપષ્ટુ અવ્ય. (અપ સ્થા કુ) નિર્દોષ રીતે, રૂડી રીતે,
ઊલટી રીતે.

अपष्टु त्रि. (अप स्था कु) प्रतिकूल, विरुद्ध, उभुं.
 अपष्टु पु. (अप स्था कु) काल, समय.
 अपष्टुर त्रि. (अप स्था कुरच्) प्रतिकूल, विपरीत.
 अपष्टुल त्रि. (अप स्था कुलच्) उपलौ शब्द श्रुओ.
 अपस् न. (आप्+असुन् ह्रस्वश्च) कर्म, काम, धर्मीय
 कार्य.
 अपस् त्रि. (आप्+असुन् ह्रस्वश्च) १. कर्मवाणुं, कामवाणुं,
 २. प्राप्त थयेल.
 अपसद् त्रि. (अपकृष्ट इव सीदति-सद् अच्) अधम,
 नीच.
 अपसम अव्य. (समाया अत्ययः) वर्षनो अंत, वर्षनी
 आभर.
 अपसर पु. (अप सृ अच्) १. नासी जवुं, पलायन,
 २. पसी जवुं, ३. देवुं अने वेयवुं, क्षमा यायवी.
 अपसरण न. (अप् सृ भावे ल्युट्) १. नासी जवुं,
 २. पसी जवुं.
 अपसर्ग पु. (अप् सृज् घञ्) त्याग, छोडी देवुं, दान.
 अपसर्जन न. (अप सृज् भावे ल्युट्) उपरनी अर्थ
 श्रुओ.
 अपसर्प पु. (अप सृप् अच्) छानो भातमीदार, गुप्तयर.
 अपसर्पक पु. (अपसर्प स्वार्थे क) उपलौ अर्थ श्रुओ.
 अपसर्पण न. (अप सृप् भावे ल्युट्) नासी जवुं, पसी
 जवुं, पाछण जवुं.
 अपसल त्रि. (अप सल् अच्) अपसल्यपणाने पामेल,
 जमशी तरङ् गयेल.
 अपसलवि अव्य. (अप सल् अवि) तर्जनी अने
 अंगूठा वश्येनो मध्यदेश, पितृतीर्थ.
 अपसल्य न. (अपक्रान्तं सव्यात्) शरीरनो जमशो
 भाग, तर्जनी अने अंगूठा वश्येनुं स्थान, पितृ
 तीर्थ.
 अपसल्य न. (अप सू यत्) प्रतिकूल, उलट्टुं, विपरीत,
 विरुद्ध.
 अपसार पु. (अप सृ णिच् अच्) दूर करवुं, पसेउवुं,
 अछार करवुं.
 अपसारण न. (अप सृ णिच् ल्युट्) उपरनी अर्थ.
 अपसारित त्रि. (अप सृ णिच् क्त) दूर करेल, पसेउवेल,
 अछार करेल.
 अपसिद्धान्त पु. (अपक्रान्तः सिद्धान्तात्) अमलयो
 निशयि. स्वीकारेला सिद्धान्तधी समलित थवाइप अेक

दोष -सिद्धान्तमभ्युपेत्यानियमात् कथाप्रसङ्गोऽ-
 पसिद्धान्तः (गौ. सू. ५. २. २८.)
 अपसृप्ति स्त्री. (अप सृप् क्तिन्) दूर यात्या जवुं.
 अपसोपान पु. (अपक्रान्तः अतिक्रान्तः सोपानमाकारेण)
 छाधीनो नभ.
 अपस्कर पु. (अप कृ अप् सुट्) पैडां सिवायना रथनुं
 कोई अवयव, अंग.
 अपस्नात त्रि. (अपकृष्टं स्नातः) मरेवाने उदेशीने
 जेणे स्नान कर्तुं छीय ते.
 अपस्नान पु. स्त्री. (अपकृष्टं स्नातः) स्नानना संस्कार
 भाटे राभेवुं मउडुं.
 अपस्नान न. (अपक्रान्तः स्नानात्) नाडवामांथी अयेवुं
 पाछी, मरेवाने उदेशीने करेवुं स्नान.
 अपस्पश त्रि. (अपगतः स्पशो यतः) छाना भातमीदार
 वगरनुं, छूपा भातमीदार विनानुं, गूढथार रडित.
 अपस्पशा स्त्री. (अपगतः स्पशो यतः) पतंजलि मडर्षिना
 भाष्यना नवाहिक सिवायनी शब्दविद्या -शब्दविद्येव
 नो भाति राजनीतिरपस्पशा-शि० २।११२
 अपस्पश त्रि. (अपगतः स्पशो यस्य) संज्ञारडित,
 अयेतन.
 अपस्मार पु. (अपस्मारयति स्मरणं विलोकयति अप्
 स्मृ णिच् कर्तरि अच्) स्मरण शक्तिडीन, ते नामनो
 अेक रोग, ईकरुं, वाई.
 अपस्मारिन् त्रि. (अपस्मार अस्त्यर्थे इनि) ईकरांना
 रोगवाणो, वाईना रोगवाणो.
 अपस्मृति त्रि. (अपगता स्मृतिर्यस्य) स्मरणशक्ति रडित,
 भूलकणो.
 अपस्य त्रि. (अपसि कर्मणि सम्यग् अपस् यत्) साहुं
 काम करनार.
 अपस्यु त्रि. (अपस् क्यच् उ) कर्मनी ईथला राभनार.
 अपह त्रि. (अप हन् ड) दूर करवुं, दूर अछाववुं, अनन
 करनार, नाश करनार.
 अपहत त्रि. (अप हन् क्त) नाश करेल, अछेवेल.
 अपहति त्रि. (अप हन् क्तिन्) नाश करवो, अछावुं. -
 ह वै सशरीरस्य सतः प्रियाप्रिययोरपहतिरस्तिछान्दोग्य.
 ८।१२।१
 अपहर त्रि. (अप ह कर्तरि अच्) अपहरण करनार,
 अरनार.

અપહરણ ન. (અપ હ લ્યુટ) ચોરી, બલાત્કારે છીનવી લેવું, દૂર કરવું.

અપહરણીય ત્રિ. (અપ હ અનીયર) હરણ કરવા યોગ્ય, છીનવવા યોગ્ય, ઝૂંટવી લેવા યોગ્ય, દૂર કરવા યોગ્ય, ખસેડવા યોગ્ય.

અપહર્તૃ ત્રિ. (અપ હ તૃચ) અપહરણ કરનાર, છીનવી લેનાર, ઝૂંટવી લેનાર —આપદામપહર્તારં દાતારં સર્વસંપદામ્ —શ્રીરામસ્તોત્રમ્ ૨

અપહસિત ત્રિ. (અપ હસ્ ક્ત) કારણ વિના હસવું તે, મૂર્ખાઈભર્યું હાસ્ય, આંખમાં આંસુ આવી જાય એવું હસવું તે.

અપહસ્ત પુ. (અપસારણાર્થ: હસ્ત:) હાથવડે ગળું પકડીને કહાડી મૂકવા તૈયાર થયેલ.

અપહસ્ત ત્રિ. (અપસારણાય ઉદ્યતો હસ્તો યસ્ય) દૂર કરવા માટે જેણે હાથ ઉગામ્યો છે તે.

અપહસ્તિત ત્રિ. (અપ હસ્ત ણિચ્ કર્મણિ ક્ત) હાથ વડે ગળું પકડીને કાઢી મૂકેલ વ્યક્તિ, તજેલી વ્યક્તિ.

અપહાનિ સ્ત્રી. (અપ હા ક્તિન્) તજી દેવું, છોડી દેવું, રોકાઈ જવું, કાઢી મૂકવું. અપવાદ.

અપહાર પુ. (અપ હ ઘજ્) ચોરી, અપહરણ, ખસેડવું, અપચય, હાનિ, છુપાવવું, નષ્ટ કરવું.

અપહારક ત્રિ. (અપ+હ ણ્વલ્) ચોરી કરનાર, ખસેડનાર, છુપાવનાર, એક ઠેકાણેથી બીજે ખેંચી જનાર.

અપહારિન્ ત્રિ. (અપ હ ણિનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અપહાસ પુ. (અપ હસ્ ઘજ્) કારણ વિના હસવું.

અપહ્વ પુ. (અપ હનુ અપ્) વસ્તુ હોય છતાં તે નથી એમ કહેવું, છાનું રાખવું, પ્રેમ, પોતાના જ્ઞાન કે ભાવનાને છુપાવવી, સત્યને ન કબૂલવું.

અપહનુત ત્રિ. (અપ હનુ ક્ત) ૧. છાનું રાખેલ, સંતાડેલ, ૨. એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને લઈ જવાયેલ, ૩. ખસેડેલ.

અપહનુતિ સ્ત્રી. (અપ હનુ ક્તિન્) ૧. સંતાડવું, ૨. છુપાવવું, ૩. તે નામનો અર્થલંકાર, જેમાં પ્રસ્તુત વસ્તુના વાસ્તવિક સ્વરૂપને છુપાવી કોઈ બીજી કાલ્પનિક અગર ખોટી સ્થાપના કરવામાં આવે તે.

અપહનુવાન ત્રિ. (અપ હનુ શાનચ્) ૧. ચોરતું, ૨. છુપાવતું, ૩. ખસેડતું.

અપહનુચમાન ત્રિ. (અપ હનુ કર્મણિ શાનચ્) ચોરી કરાતું, બીજે ઠેકાણે લઈ જવાતું, ખસેડાતું.

અપહોતૃ ત્રિ. (અપહનુ તૃચ) ૧. છાનું રાખનાર, ૨. સંતાડનાર, ૩. ચોરનાર, ૪. એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે લઈ જનાર.

અપહાસ પુ. (અપ હસ્ ઘજ્) ઓછું કરવું, ઘટાડવું.

અપહ્રિયમાણ ત્રિ. (અપ હ કર્મણિ શાનચ્) ચોરી કરાતું, હરણ કરાતું, ખેંચાતું.

અપાહૃક્ષય પુ. (અપાં ક્ષય: અલુક્સમાસ:) નેત્ર, આંખ.

અપાંજ્યોતિસ્ ન. (અપાં ક્ષય: અલુક્સમાસ:) વીજળી.

અપાંનપાત્ પુ. (ન પાતર્યતિ પત્ ણિચ્ ક્વિપ્) તે નામનો એક યજ્ઞીય દેવ.

અપાંનપ્રિય ત્રિ. (અપાંનપાત્ દેવતા યસ્ય ઘ છ વા) અપાંનપાત જેનો અધિષ્ઠાયક દેવતા છે તેવું હવિષ્ય.

અપાંનપ્રીય ત્રિ. (અપાંનપાત્ દેવતા યસ્ય ઘ છ વા) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અપાંનાથ પુ. (અપાં નાથ: અલુક્સમાસ:) સમુદ્ર.

અપાંનિધિ પુ. (નિધીયતેઽસ્મિન્ નિ+ધા કિ) ૧. સમુદ્ર, ૨. વિષ્ણુ.

અપાંપતિ પુ. (અપાં પતિ: પા ડતિ) ૧. સમુદ્ર, ૨. વરુણદેવ.

અપાંપાથસ્ ન. (અપાં પાથ: સાર: અલુક્સમાસ:) અગ્નિ.

અપાંપિત્ત ન. (અપાં પિત્તં સાર: અલુક્સમાસ:) અગ્નિ.

અપાંપુરિષ્ઠ ન. (અપાં પુરિષ્ઠં મલ: સાર: અલુક્સમાસ:) રેતી.

અપાંયોનિ પુ. (અપાં યોનિ: મલ: અલુક્સમાસ:) સમુદ્ર, સાગર.

અપાંશુલા સ્ત્રી. (ન પાંશુલા) પતિવ્રતા —અપાંશુલાનાં ધુરિ કીર્તનીયા—રઘુ ૦ ૨૧૨

અપાંસદન ન. (અલુક્સમાસ:) આકાશ.

અપાંસધસ્થ પુ. (અલુક્સમાસ:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અપાંસધિસ્ ન. (અલુક્સમાસ:) શ્રોત્ર, કર્ણોન્દ્રિય.

અપાંસમુદ્ર પુ. (અપાં સમુદ્ર:—સદનં અલુક્સમાસ:) મન.

અપાંસુલા સ્ત્રી. (ન પાંસુલા) પતિવ્રતા.

અપાક પુ. (ન પાક:) ૧. પાકનો અભાવ, ૨. ખાધેલા અન્ન વગેરેનું પાચન નહિ થવું તે, ૩. અપચાથી થતો રોગ.

અપાક ત્રિ. (નાસ્તિ પાકો યસ્ય) પાકું નહિ તે, કાચું, મૂર્ખ નહીં તે, ડાહ્યું.

अपाकज त्रि. (न पाकाज्जायते जन्+ङ) पाकथी नडि
थनार, पाकथी भित्र.
अपाकरण न. (अप आ कृ ल्युट्) १. निराकरण.
२. भसेडवुं, ३. दूर करवुं, ४. देवुं वगेरे अदा
करवुं.
अपाकरिणु त्रि. (अप+आ+कृ+इण्युच्) १. दूर करनार,
२. भसेडनार, ३. निराकरण करनार.
अपाकर्तास अव्य. (अप+आ+कृ-कृत्यार्थे तोसुन्)
दूर करवा योग्य.
अपाकर्मन् न. (अप+आ+कृ+मनिन्) १. देवुं अदा
करवुं, २. निराकरण ३. निवारण.
अपाकशाक पु. (न पच्यते शाको यस्य) आदु.
अपाकिन् त्रि. (न पाकोऽस्त्यस्य इनि) पाक विनानुं.
अपाकृत त्रि. (अप आ कृ क्त) १. अटकावेव,
२. दूर करेव, ३. भसेडेव.
अपाकृति स्त्री. (अप आ कृ भावे क्तिन्) १. दूर
करवुं, २. भसेडवुं, ३. निवारण, ४. देवुं अदा
करवुं, ५. निराकरण.
अपाकृत्य अव्य. (अप आ कृ ल्यप्) दूर करीने,
अटकावीने, भसेडीने.
अपाकृतात् अव्य. (अपाची अवाची प्रतीची वा तातिल्)
दक्षिण दिशाभांथी, पश्चिम दिशाभांथी.
अपाक्रिया स्त्री. (अप आ कृ भावे श) दूर करवुं,
भसेडवुं.
अपाक्ष न. (अपनतमक्षम्) इन्द्रियना संबंधथी थनार
प्रत्यक्ष.
अपाक्ष त्रि. (अपगतमक्षम्) प्रत्यक्षनो विषय, विद्यमान,
अंध, भराभ आंभवणो.
अपाङ्क्तेय त्रि. (न पाङ्क्तेयः) सज्जनो साथे अेक
पंक्तिभां भोजन माटे अयोग्य, नातनी भोजन वगेरेनी
पंक्तिभांथी अहार कडेव.
अपाङ्क्त्य त्रि. (न पङ्क्तिमर्हति ज्य न त.) उपरनो
अर्थ भुओ.
अपाङ्ग पु. (अपाङ्गति तिर्यक् चलति नेत्रं यत्र घञ्)
१. नेत्रनो छोडी, २. तिलक, ३. कामदेव-भ्रेमनी
देव.
अपाङ्ग त्रि. (अपगतमङ्गं यस्य) अंगडीन, जेनुं अंग
गयुं छोय ते.

अपाङ्गक त्रि. (अपगतमङ्गं यस्य कप्) उपरनो शब्द
भुओ.
अपाङ्गक पु. (अपकृष्टमङ्गं यस्य कप्) अपामार्ग,
अघाडी.
अपाङ्गक पु. (अपाङ्गः स्वार्थे कन्) नेत्रप्रांत, तिलक,
कामदेव.
अपाङ्गदर्शन न. (अपाङ्गेन नेत्रान्तेन दर्शनम्) कटाक्ष.
अपाङ्गनेत्र न. (अपाङ्गदेशं व्याप्य नेत्रम्) दीर्घ नेत्र.
अपाच् त्रि. (अप अञ्च् क्विप्) भसी जनार, अप्रकाश,
अप्रकट.
अपाची स्त्री. (अप अञ्च् क्विन् स्त्रियां डीप्) दक्षिण
दिशा, पश्चिम दिशा.
अपाचीन त्रि. (अपाच्यां दक्षिणस्यां भवः ख) दक्षिण
अगर पश्चिम दिशाभां थनार, अप्रकाशमान.
अपाच्य त्रि. (अपाच्यां भवः यत्) दक्षिण के पश्चिम
दिशाभां थनार.
अपाटव न. (पाटवं पटुता पटु भावेऽण् नास्ति तद्यत्र)
रोग, मांढगी.
अपाटव त्रि. (न पाटवं यस्य) पटुता वगरनुं, रोगी,
मांढु.
अपाणिग्रहण न. (न पाणिग्रहणम्) विवाहनो अभाव.
अपाणिनीय त्रि. (न पाणिनीयम्) जे पाणिनीना
व्याकरणे अनुकूल न छोय, जेजे पाणिनीय
व्याकरणनो अभ्यास न कर्यो छोय, अर्थदग्ध विद्वान,
संस्कृत भाषानुं सामान्य आखुं ज्ञान धरावनार.
अपात्त त्रि. (अप आ दा क्त) प्राप्त थयेव.
अपात्र न. (न पात्रम्) पात्र नडि ते, कुपात्र, विद्या
आदि आशारेथी रडित, अनधिकारी पुरुष.
अपात्रीकरण न. (अपात्रं क्रियतेऽनेन) नीय पासेथी
दान वगेरे देवाथी वागेव पाप, जेने अडण करवाथी
पाप वागे तेवा निन्दित धन वगेरेने अडण करवुं
ते.
अपाद् त्रि. (नास्ति पादोऽस्य अन्त्यलोपः) पण विनानुं.
अपादान न. (अपगमाय आदीयतेऽवधित्वेन अप आ
दा ल्युट्) व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध पांचमी विभक्तिनुं
कारक, अपादान, -अपायेऽवधिरपादानम् सि० हे०
सूत्र २।२।२९ उदाववुं ते, स्थानांतरण.
अपाध्वन् पु. (अपगतः अध्वा) भराभ मार्ग, कुमार्ग.

અપાન પુ. (અપાનયતિ અપસારયતિ મૂત્રાદિ અપ+ આ+ની+ઙ) શ્વાસ બહાર કાઢવો તે, પ્રાણ, અપાનવાયુ—ગુદા, મલાદેરધોનયનાદપાનઃ— મળમૂત્રને નીચે લઈ જવાના સ્વભાવવાળો વાયુ, બહાર ગયેલી પ્રાણવૃત્તિનું અંદર પ્રવેશન, ગુદા પ્રદેશમાં રહેલો વાયુ.

અપાનન ન. (અપ અન ભાવે લ્યુટ) મુખ અને નાસિકાથી નીકળતા પ્રાણવાયુને પાછા તે જ માર્ગે અંદર આકર્ષવો તે, અથવા મળમૂત્રને નીચેના માર્ગમાં લઈ જવું તે.

અપાન્તરતમસ્ પુ. (અપગતમાન્તરં તમો યસ્ય) વેદના અર્થનો પ્રકાશક એક દેવપુત્ર, જેનો અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર દૂર થયો હોય તે.

અપાત્રપાત્ (વેદ.) શરીરની વચ્ચે અને આકાશની વચ્ચે રહેલો દેવતા, અગ્નિ અને સાવિત્રીની ઉપાધિ.

અપાપ ત્રિ. (નાસ્તિ પાપં પાપકારણં વા યસ્ય) પાપી નહિ તે—નિષ્પાપ, વિશુદ્ધ.

અપાપવિદ્ધ ત્રિ. (અપાપેન વિદ્ધમ્) જે પાપથી કલંકિત નથી અર્થાત્ પુણ્ય-પાપથી રહિત છે તે આત્મા. —સપર્યગાચ્છુક્રમકાયમવ્રણમાસ્નાવિરં શુદ્ધમપાપવિદ્ધમ્— ઈશો ૮

અપાપિન્ ત્રિ. (ન પાપી) અપાપ શબ્દનો અર્થ જુઓ.

અપામાર્ગ પુ. (અપમૃજ્યતે વ્યાધિરનેન મૃજ્ કરણે ઘજ્) અઘાડો.

અપામાર્ગક્ષારતૈલ ન. વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનું અઘાડાનું તેલ.

અપામાર્ગતૈલ ન. (અપામાર્ગસ્ય તૈલમ્) અઘાડાનું તેલ, જેનાથી કૃમિનો નાશ થાય છે.

અપામાર્જન ન. અપમૃજ્યતેડનેન અપ મૃજ્ લ્યુટ) સ્વચ્છ કરવું તે, ધોવું, રોગ અગર પાપને દૂર કરવું તે.

અપાય પુ. (અપ ઇન્ અચ) વિશ્લેષ કરનારી ક્રિયા, અપગમન—વિયોગ, હાનિ, ક્ષતિ, નાશ — દુઃખ—જન્મ—પ્રવૃત્તિ—દોષ—મિથ્યાજ્ઞાનાનામુત્તરોત્તરાપાયે તદન્તરાપાયાદપવર્ગઃ—ન્યાયદર્શનમ્ ૧૧૨

અપાયિન્ ત્રિ. (અપ ઇન્ ણિનિ) વિયોગજનક ક્રિયાવાળું, નાશવંત, વિયોગી.

અપાર ત્રિ. (નાસ્તિ પારં યસ્ય) પાર વિનાનું, દુઃખથી ઊતરી ન શકાય તેવું.

અપાર ત્રિ. ૧. લાંબી મર્યાદા—હૃદવાળું, અસીમ, ૨. અગાધ, ૩. ઊંડું, ૪. સીમા વિનાનું, ૫. અત્યધિક, ૬. ન ઊતરી શકાય એવું —અસ્મિન્નપારે સંસારે સારં સારજ્જલોચના—અમરચન્દ્રસૂરિઃ ।

અપાર્ણ ત્રિ. (અપ અર્દ્ વક્ત) પાસેનું, નજીકનું, દૂરવર્તી.

અપાર્ણ ન. (અપ અર્દ્ વક્ત) પાસે, સમીપ, દૂર.

અપાર્થ ત્રિ. (અપગતઃ અર્થઃ યસ્ય) ૧. નિરર્થક, ૨. વ્યર્થ, ૩. પ્રયોજન વિનાનું ૪. અભિધેયશૂન્ય, ૫. અલાભકર.

અપાર્થક ત્રિ. (અપગતઃ અર્થઃ કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ગૌ. સૂ. પ્રમાણે—તે નામનું નિગ્રહ સ્થાન— પૌર્વાપર્યાયોગાદપ્રતિબન્ધાર્થમ્— (ગૌ. પ. ૨-૧૦) જ્યાં અનેક પદનો અથવા વાક્યનો પૂર્વપરનો અન્વયયોગ નથી હોતો એવું અસંબંધાર્થક કહેવું.

અપાર્થકરણ (અપ અર્થ કૃ લ્યુટ) દાવા વગેરેમાં ખોટી દલીલ.

અપાર્થિવ ત્રિ. (ન પાર્થિવમ્) જે પાર્થિવ—સાંસારિક ન હોય તે, અલૌકિક.

અપાલ ત્રિ. (નાસ્તિ પાલઃ પાલકો યસ્ય) પાલકરહિત, રક્ષક વિનાનું, અરક્ષિત.

અપાલા સ્ત્રી. અપાલા નામની અત્રિમુનિની પુત્રી જે બ્રહ્મવાદિની હતી.

અપાલમ્બ પુ. (અપ આ લમ્બ્ ઘજ્) ગાડાની પાછળનો ભાગ.

અપાલિ ત્રિ. (ન પાલિઃ) મધમાખીઓથી રહિત, જેના કાનમાં પાણી ન હોય.

અપાવરણ ન. (અપકૃષ્ટમ્ આવરણમ્) ૧. ઘેરાવો, ગુપ્ત સ્થળ, ૨. ઉદ્ઘાટન.

અપાવર્તન ત્રિ. (અપ આ વૃત્ લ્યુટ) ૧. પૃથ્વી ઉપર આળોટવું, ૨. પડીને લોટવું, દૂર કરવું, ૩. ખસેડવું, ૪. નિરાકરણ, ૫. પાછા નાસવું, પલાયન, ૬. ફરવું.

અપાવૃત ત્રિ. (અપગતમનૃતં યસ્માત્) મિથ્યાત્વથી રહિત, સત્ય.

અપાવૃત ત્રિ. (અપ+આ+વૃ+ક્ત) ૧. ઉઘાડેલું, ૨. જેનું ઢાંકણ દૂર કરેલ હોય તે, ઢાંકેલ, ૩. સ્વતંત્ર, ૪. ખોલેલું. —યદ્દચ્છયા ચોપપન્નં સ્વર્ગદ્વાર-મપાવૃતમ્—ભગ ૨૧૩૨

અપાવૃત્તિ ત્રિ. (અપ આ વૃ ક્તિન્) ૧. ઉઘાડવું, ૨. ખોલવું, ૩. ઢાંકણ દૂર કરવું.

अपावृत्त त्रि. (अप आ वृत् क्त) १. अंतरवाणुं थयेल, २. पाछुं इरेल, ३. निवृत्ति पामेल.
 अपावृत्ति स्त्री. (अप आ वृत् क्तिन्) १. पाछा इरवुं, २. निवृत्ति, ३. छुपावानुं स्थान.
 अपाश्रय पु. (अप् आश्रि अच्) १. मध्य, २. आंगणामां छाया करनारो चंद्रवो, ३. ओशीकुं.
 अपाश्रय त्रि. (अपगतः आश्रयं यस्य) आश्रय विनानुं.
 अपाष्ठ त्रि. (अप आ स्था क) अपास्थित.
 अपासङ्ग पु. (अप आ संजं घञ्) भाधुं (तीर राभवानुं)
 अपासन न. (अप अस् ल्युट्) १. प्रत्याभ्यान, २. अस्वीकार, ३. त्याग, ४. मारी नांभवुं, ५. वध, ६. अपसारण, ७. नीचे ईकवुं, दूर करवुं.
 अपासि त्रि. (अपकृष्टः असिः यस्मात्) जेनी पासे तलवार नधी, जराभ तलवार.
 अपासित त्रि. (अप अस् क्त) १. दूर करेल, २. जसेउेल.
 अपासु त्रि. (अपगतोऽसुः यस्य) जवनरहित, निर्ज्व.
 अपासृत त्रि. (अप् आ सृ+क्त) दूर थयेल, नास्ती गथेल.
 अपास्त त्रि. (अप अस् क्त) १. ईकेल, २. दूर करेल, ३. उडाउेल, ४. जसेउेल.
 अपास्य अव्य. (अप अस् ल्यप्) ईकीने, दूर करीने.
 अपि अव्य. (न पियति पि क्विप्) १. सन्देह, २. निन्दा, ३. प्रश्न, समुच्चय, अवधारण, संभावना, अनुज्ञा, पक्ष, कदाचित्, तो पक्ष, यद्यपि.
 अपि अव्य. (न पियति पि क्विप्) १. कामचारानुज्ञा, २. पुनरर्थ, ३. संभावना, अर्थात् अशक्य करवा माटे उद्यमरूप अने शक्तिनो उत्कर्ष प्रकट करवा माटे अत्युक्तिरूप संभावना.
 अपिकक्ष अव्य. (कक्षे विभक्त्यर्थे) कांभना-भगलना प्रदेशमां, कुक्षिमां.
 अपिकक्ष्य त्रि. (अपिकक्षं सन्धानं यत्) प्रवर्ण्य विधा नामनुं रुडस्थ, कुक्षिथी संबंध राभनारुं.
 अपिकर्ण न. (अपिगतः कर्णम्) समीप, पासे.
 अपिकर्ण त्रि. (अपिगतः कर्णम्) समीपनुं, पासेनुं.
 अपिगीर्ण त्रि. (अपि गृ क्त) वभासेल, कडेल, वष्टवेल, प्रशंसित, पशस्वी.
 अपिगुण त्रि. (अपि गुण् अच्) उत्तम, श्रेष्ठ.
 अपिगृह्य अव्य. (अपि ग्रह क्यप् वेदे) ग्रहण करीने.

अपिग्राह्य त्रि. (अपि ग्रह ण्यत्) प्रतिग्रह करवा योग्य, ग्रहण करव योग्य.
 अपिच अव्य. किञ्चेत्यर्थे, वणी.
 अपिच्छिल त्रि. (न पिच्छिलः) १. चीकटुं नडि ते, २. गाढ, ३. पंक्त विनानुं, ४. मेल वगरनुं, ५. ठिडुं.
 अपिज त्रि. (अपि अप्सु जायते जन्+ङ) पाणीमां उत्पन्न यनार.
 अपिण्ड त्रि. (नास्ति पिण्डः) अशरीर, मर्या विनानुं पिंड.
 अपित् स्त्री. (अपि इतो गता यस्याः वेदे न जश्) पाणी विनानी नदी.
 अपितु अव्य. (अपि तु) जे पक्ष, किन्तु.
 अपितृ त्रि. (नास्ति पिता यस्य) भाप विनानुं.
 अपितृक त्रि. (नास्ति पिता यस्य कप्) उपरनी अर्थ जूओ.
 अपित्व न. (अपि त्वरतेऽस्मै अपि त्वर् ड) भाग.
 अपित्विन् त्रि. (अपित्वं भागो यस्यास्ति इनि) भागवानुं.
 अपिधान न. (अपि धा ल्युट्) आस्थादन, ढांकण-पिधानम्
 अपिधि पु. (अपि धीयते तृप्तिपर्यन्तं दीयते अपि धा क्ति) तृप्ति पर्यंत आपेल, गोपववुं ते, छुपावेवुं छोय ते.
 अपिनद्ध त्रि. (अपि नह् क्त) पडरेल, पिनद्धः (अकार नो प्रायः लोप यतां) छुपावेवुं, रोकेवुं. -मन्दारमाला हरिणा पिनद्धा-श० ७।२
 अपिप्राण त्रि. (अपि प्र अन् अच्) सर्वदा येष्टा करतुं, प्रति चासे उत्पन्न थतुं, प्रति चासे उच्यारित थतुं.
 अपिव्रत त्रि. (अपि संसर्गं संसृष्टं व्रतं कर्म भोजनं वा यस्य) भागीदारोअे नडि वडेंची वीधेवुं मिश्र धन, गौत्रज, मिश्र भोजन, कोई धर्मानुष्ठानमां भाग लेनारो.
 अपिशर्व्वर त्रि. (अपि प्रादुर्भावे शर्व्वरी अच्) प्रदीप काण, रात्रिनो आरंभ समय.
 अपिशल् पु. (अपिशलते अपिशल् अच्) ते नामना अेक मुनि.
 अपिशून त्रि. (न पिशूनः) याडीओ नडि ते, प्रामाणिक.
 अपिहित त्रि. (अपि धा क्त) ढांकेल, बंध, छुपावेवुं, -पिहितम्-अर्थो गिरामपिहितः पिहितश्च किञ्चित् । सत्यं चकास्ति मरहृवधूस्तनाभः ।।

અપીચ્ય ત્રિ. (અપિ ચ્યુ ડ અન્તો લોપ: ઉપસર્ગદોષઃ) અતિશુંદર, અંતર્હિત થયેલ, ગુહ્ય, (વેદ-હઠી ગયેલ, ઘટી ગયેલ.)

અપીજૂ ત્રિ. (અપિ જવ્ ક્વિપ્ ઉઠ્) પ્રેરક, પ્રેરણા કરનાર.

અપીડન ન. (ન પીડનમ્) પીડવું નહિ તે, પીડા કરવી નહિ તે.

અપીત ત્રિ. (અપિ ણ્ ક્ત) નાશ પામેલ વિલય પ્રાપ્ત.

અપીત ત્રિ. (ન પીતમ્) પીવું નહિ તે, પીધેલ નહિ તે.

અપીત પુ. (ન પીતઃ) પીળો વર્ણ નહિ તે.

અપીત્તિ સ્ત્રી. (અપિ ણ્ ક્તિન્) ૧. વિલય, ૨. નાશ પામેલ, ૩. પ્રલય, ૪. ખસી જવું, ૫. સંગ્રામ, ૬. યુદ્ધ, ૭. પ્રવેશ, સમીપે જવું.

અપીનાસ પુ. (અપીનાય અપીનત્વાય સીયતે કલ્પતે સો કર્મકર્ત્તરિ ક) તે નામની નાકનો રોગ, સળેખમ.

અપીવ્ય ત્રિ. (ન પીવ્યઃ) અતિશુંદર.

અપુંસ્ પુ. (ન પુમાન્) નપુંસક, નામદ.

અપુસ્કા સ્ત્રી. (નાસ્તિ પુમાન્ યસ્યાઃ) પતિ વિનાની સ્ત્રી. -નાપુંસ્કાઽસીતિ મે મતિઃ-ઘટ્ટિ૦ ૫.૧૭૦

અપુચ્છ ત્રિ. (નાસ્તિ પુચ્છં યસ્ય) પૂછડા વગરનું.

અપુચ્છા સ્ત્રી. (નાસ્તિ પુચ્છં યસ્યાઃ) શિખર હીન, શીશમનું ઝાડ.

અપુણ્ય ન. (ન પુણ્યમ્) પાપ.

અપુણ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ પુણ્યં યસ્ય) પાપી, અધર્મી.

અપુણ્યકૃત્ ત્રિ. (ન પુણ્યં કરોતિ ક્વિપ્) પાપી, પુણ્યશાલી નહિ તે.

અપુત્ર પુ. સ્ત્રી. (નાસ્તિ પુત્રો યસ્ય) પુત્ર રહિત, જેનો પુત્ર મરણ પામેલ હોય તે, અથવા જેને પુત્ર ઉત્પન્ન જ ન થયો હોય તે.

અપુત્રક (નાસ્તિ પુત્રો કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અપુત્રકા સ્ત્રી. (નાસ્તિ પુત્રો યસ્યાઃ) પુત્ર વિનાની.

અપુનર્ અવ્ય. (ન પુનઃ) ફરીથી નહિ, એકવાર.

અપુનરન્વયઃ ત્રિ. (નાસ્તિ પુનઃ અન્વયઃ યસ્ય) ફરીથી પાછો નહિ આવનાર, મૃતક.

અપુનરાવૃત્તિ સ્ત્રી. (ન પુનઃ આવૃત્તિર્યતઃ) નિર્વાણ, મુક્તિ, મોક્ષ- ગચ્છન્ત્યપુનરાવૃત્તિ જ્ઞાનનિર્ધૂત-કલ્મષાઃ-ભગ૦ ૫.૧૭

અપુનરાવૃત્તિ ત્રિ. (ન પુનરાવૃત્તિર્યસ્ય) પુનરાગમન જેને નથી તે.

અપુનરુક્તિ સ્ત્રી. (નાસ્તિ પુનઃ યુક્તિઃ) પુનરાવૃત્તિરહિત, જન્માંતરશૂન્ય.

અપુનર્ભવ પુ. (ન પુનર્ભવતિ-ઉત્પદ્યતે અસ્માત્ મૂ અપ્) મોક્ષ, પુનર્જન્મના હેતુ રૂપ નહિ એવું આત્મજ્ઞાન, પુનર્જન્મનો અભાવ, પ્રશમન, નિવારણ.

અપુનર્ભવ ત્રિ. (ન પુનર્ભવો યસ્ય) ૧. ફરીથી જન્મ વિનાનું ૨. મુક્ત. -તુલયામઃ લવેનાપિ ન સ્વર્ગં ન પુનર્ભવમ્ભાગ૦ ૧.૧૨૮.૧૨૩

અપુરાણ ત્રિ. (ન પુરાણઃ) નવું, પુરાણું-જૂનું નહિ તે, આધુનિક.

અપુષ્કલ ત્રિ. (ન પુષ્કલઃ) જે શ્રેષ્ઠ ન હોય તે, જે અધિક ન હોય.

અપુષ્ટ ત્રિ. (ન પુષ્ટઃ) પુષ્ટ નહિ તે, જેનું પોષણ કરેલ નથી તે, મંદ, કોમળ, દુબળું-પાતળું.

અપુષ્ટતા સ્ત્રી. (અપુષ્ટસ્ય ભાવઃ તલ્) અપુષ્ટપણું.

અપુષ્ટત્વ ન. (અપુષ્ટસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ.

અપુષ્ય અવ્ય. (પુષ્યસ્યાભાવઃ) પુષ્યનો અભાવ.

અપુષ્યફલદ પુ. (અપુષ્યં પુષ્યાભાવેઽપિ ફલં દદાતિ વા+ક) ૧. પુષ્ય વિના ફળ આપનાર ઝાડ, ૨. ફણસ, ૩. ઉદુમ્બર, ઉંબરો, ૪. અહેતુક ફળ આપનાર.

અપુષ્યફલદ ત્રિ. (અહેતુકફલદાતરિ વા ક) હેતુ સિવાય ફળ આપનાર.

અપૂજક ત્રિ. (ન પૂજકઃ) પૂજનાર નહિ તે.

અપૂજા સ્ત્રી. (ન પૂજા) પૂજાનો અભાવ, અનાદર, ખરાબ પૂજા, અવિધિ વડે અર્ચન કરવું તે.

અપૂજિત ત્રિ. (ન પૂજિતઃ) ન પૂજેલું, અનાદર, આદર નહિ પામેલું, અપમાન પામેલ.

અપૂત ત્રિ. (ન પૂતઃ) અશુચિ, અપવિત્ર, સંસ્કારહીન, વ્રાત્ય.

અપૂપ પુ. (ન પૂપતે વિશીર્યતિ પૂ+પ) ઘઉંના લોટ વગેરેનો પૂડો, રોટલી, પુરોડાશ, માલપુઆ. (ઘઉંના લોટ અને ખાંડ સાથે બનાવેલ.)

અપૂપમય ત્રિ. (અપૂપ+મયટ્) જેમાં પૂડા પુષ્કળ કરવામાં આવે તેવું પર્વ અથવા તેવો યજ્ઞ.

અપૂપીય ત્રિ. (અપૂપાય હિતમ્-છ) અપૂપ સંબંધી.

અપૂષ્ય ત્રિ. (અપૂપ યત્) જેમાંથી પૂડા કે રોટલી બનાવી શકે તેવો ઘઉંનો કે જવ વગેરેનો લોટ.

અપૂવાદિ પુ. પાણિનીય વ્યાકરણમાં કહેલ, એક શબ્દ સમૂહ, યથા- અપૂવ, તણ્ડુલ, અખ્યૂષ, અખ્યોષ, અઘોષ, અપ્યેષ, પૃથુક, ઓદન, સૂપ, પૂવ, કિણ્વ, પ્રદીપ, મુસલ, કટક, કર્ણવેષ્ટક ।

અપૂવાષ્ટકા સ્ત્રી. (અપૂવસાધનાષ્ટકા) પોષ મહિનાની વદ આઠમ અથવા તે દિવસે કરેલું શ્રાદ્ધ.

અપૂર્ણી સ્ત્રી. (ન પૂર્વંતે પૂર્વ કર્મણિ લ્યુટ્ ડીપ્) શીમળાનું ઝાડ, (ન પૂર્વંતે પૂર્વ કરણે લ્યુટ્ ડીપ્) સંખ્યા પૂરણના સાધનાર્થક પ્રત્યયથી ભિન્ન.

અપૂર્ણ ત્રિ. (ન પૂર્ણમ્) પૂર્ણ નહિ તે, ઊણું, ઓછું.

અપૂર્ણ ન. (ન પૂર્ણમ્) પૂર્ણની અભાવ.

અપૂર્ણકાલ ત્રિ. (ન પૂર્ણ: કાલ: યસ્ય) જેનું જે કાલે પૂર્ણ થવું જોઈએ તે કાળને નહિ પામેલ.

અપૂર્વ ત્રિ. (ન પૂર્વં દૃષ્ટમ્) પૂર્વે નહિ જોયેલ, અજાણ્યું, અભૂતપૂર્વ, આશ્ચર્યકારક, હેતુશૂન્ય, પૂર્વકાળથી ભિન્ન.

અપૂર્વ પુ. (ન પૂર્વ:) પરબ્રહ્મ, પરમાત્મા.

અપૂર્વ ન. યાગાદિજન્ય: સ્વર્ગાદિજનક: કશ્ચન ગુણવિશેષ: તં ગુણવિશેષમપૂર્વમિતિ મૌમાંસકા: વદન્તિ, પ્રારબ્ધકર્મૈતિ વેદાન્તિન:, ધર્માધર્માવિતિ નૈયાયિકા:, અદૃષ્ટમિતિ વૈશેષિકા:, પુણ્યપાપે ઇતિ પૌરાણિકા: યાગ વગેરેથી ઉત્પન્ન થનારો, સ્વર્ગ વગેરેને ઉત્પન્ન કરનારો કોઈ ગુણવિશેષ, તે ગુણવિશેષને મીમાંસકો 'અપૂર્વ' કહે છે, 'પ્રારબ્ધ કર્મ' એ પ્રમાણે વેદાન્તીઓ માને છે, 'ધર્મ અને અધર્મ' એ અપૂર્વ એમ નૈયાયિકો કહે છે, 'અદૃષ્ટ તે અપૂર્વ' એમ વૈશેષિકો કહે છે, અને 'પુણ્ય અને પાપ'ને અપૂર્વ એમ પૌરાણિકો કહે છે.

અપૂર્વ ત્રિ. નવીન, વિલક્ષણ, પૂર્વે ન અનુભવેલ, અપૂર્વકરણ, ત્રણ કરણમાંનું એક કરણ.

અપૂર્વકરણ ત્રિ. સ્થિતિઘાત, રસઘાત, ગુણશ્રેણિ, ગુણસંક્રમ અને અન્ય સ્થિતિબંધ એ પાંચની પહેલી વાર નિષ્પત્તિ કરનાર જીવ, જેની અંદર સ્થિતિઘાત, રસઘાતાદિ અપૂર્વ અર્થની એક જ સમયે નિષ્પત્તિ થાય તે પરિણામવિશેષ, સમક્ષિત આદિને અનુકૂળ ભવ્ય જીવનો વિશુદ્ધતર પરિણામવિશેષ, આઠમું ગુણસ્થાનક.

અપૂર્વજ્ઞાન ન. અપૂર્વ જ્ઞાન, નવું નવું જ્ઞાન.

અપૂર્વજ્ઞાનગ્રહણ ન. નિરન્તર અપૂર્વ અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું તે, તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જવાનાં વીશ સ્થાનકમાંનું ૧૮મું સ્થાનક.

અપૂર્વતા સ્ત્રી. (અપૂર્વસ્ય ભાવ: તલ્) અપૂર્વપણું, બીજા પ્રમાણથી અગમ્યપણું, તાત્પર્યનો નિશ્ચય કરવામાં એક હેતુ.

અપૂર્વત્વ ન. (અપૂર્વસ્ય ભાવ: ત્વ) અપૂર્વપણું.

અપૂર્વપતિ સ્ત્રી. (ન પૂર્વ: પતિર્યસ્યા:) કુંવારી કન્યા.

અપૂર્વવાદ પુ. (અપૂર્વમધિકૃત્ય વાદ:) ગંગેશોપાધ્યાયે બનાવેલા 'શબ્દચિન્તામણિ' અંતર્ગત એક ગ્રંથ વિશેષ, તત્ત્વને જાણવા ઈચ્છનારાઓની કથા.

અપૂર્વવિધિ પુ. (અપૂર્વ-પ્રમાણાન્તરાપ્રાપ્તે વિધિર્વિધાનમ્ વિ ધા કિ) પ્રમાણાન્તરથી અપ્રાપ્ત વસ્તુનું વિધાન, યથા-સ્વર્ગકામો યજેત ।

અપૂર્વ્ય ત્રિ. (ન પૂર્વમર્હતિ-યત્) પૂર્વને અયોગ્ય.

અપૃક્ત ત્રિ. (ન પૃક્ત:) અસંબંધ, સંબંધ વિનાનું.

અપૃક્ત પુ. (ન પૃક્ત:) એક વર્ણ, અક્ષર.

અપૃથક્ અવ્ય. (ન પૃથક્) જુદું નહિ તે, સાથે, એકઠું, અભિન્ન, ભેદરહિત, એકસમાન.

અપૃષ્ટ ત્રિ. (ન પૃષ્ટમ્) પૂછ્યા વિનાનું, અજિજ્ઞાસિત, અનુચિત રીતે પૂછનારને કંઈ બતાવવું ન જોઈએ-નાપૃષ્ટ: કસ્યચિદ્ બૂયાદ્ ન ચાન્વેન પૃષ્ઠત: -મનુ ૦ ૨।૧૧૦

અપેક્ષક ત્રિ. (અપ ઈક્ષ્ ણ્વુલ્) ૧. આશા રાખનાર, ૨. વાટ જોનાર, ૩. દરકાર રાખનાર, ૪. રાહ જોનાર.

અપેક્ષણીય સ્ત્રી. (અપ ઈક્ષ્ કર્મણિ અનીયર્) ૧. આશા રાખવા યોગ્ય, ૨. દરકાર કરવા યોગ્ય, ૩. રાહ જોવા યોગ્ય.

અપેક્ષણ ન. (અપ ઈક્ષ્ લ્યુટ્) અર્થ ઉપર મુજબ.

પેક્ષા સ્ત્રી. (અપ ઈક્ષ્ ભાવે અ) જરૂરિયાત, આકાંક્ષા-જે શબ્દબોધના પ્રયોજનવાળી છે, પ્રયોજકપણું, અનુરોધ, સ્પૃહા, દરકાર, આશા, કાર્યકારણનો પરસ્પર સંબંધ, પ્રતિષ્ઠા, ધ્યાન.

અપેક્ષાબુદ્ધિ સ્ત્રી. (અયમેક: અયમેક: ઇત્યાકારિકા બુદ્ધિ: અનેકૈકત્વબુદ્ધિર્યા સાડપેક્ષાબુદ્ધિરિષ્યતે)- આ એક, આ એક, એમ અનેક એવી એકપણાના વિષયવાળી બુદ્ધિ, જેમ બેત્રણ વગેરે સંખ્યાનું જ્ઞાન.

અપેક્ષાબુદ્ધિજ ત્રિ. (અપેક્ષાબુદ્ધિતો જાયતે જન્+હ) ન્યાયમતમાં બેથી આરંભીને પરાર્ધ પર્યન્તની સંખ્યા.

અપેક્ષિત ત્રિ. (અપ ઈક્ષ્ કર્મણિ ક્ત) ૧. યાહેલું, ૨. આકાંક્ષા કરેલ, ૩. ઈચ્છેલ, ૪. દરકાર કરેલ, જેની તપાસ કરવામાં આવી હોય, જરૂરિયાત.

અપેક્ષિન્ ત્રિ. (અપ ઈક્ષ્ ણિનિ) ૧. અપેક્ષાવાળું,
૨. દરકારવાળું, ૩. ઈચ્છાવાળું, ૪. ચાહનાવાળું.

અપેક્ષ્ય ત્રિ. (અપ ઈક્ષ્ કર્મણિ ણ્યત્) ૧. આશા
રાખવા યોગ્ય, ૨. દરકાર કરવા યોગ્ય, ૩. વાટ-
રાહ જોવા યોગ્ય.

અપેક્ષ્ય અવ્ય. (અપ ઈક્ષ્ લ્યપ્) અનુસરીને, ઈચ્છીને,
ચાહીને, દરકાર રાખીને.

અપેત ત્રિ. (અપ ઇન્ ક્ત) ગયેલો, નાસેલો,
-અપેતયુદ્ધાભિનિવેશસૌમ્યા-શિ૦ ૩ ૧૧, વિચલિત, વિરુદ્ધ.

અપેતકૃત્ય ત્રિ. (અપેતં કૃત્યાત્) કાર્યથી રહિત, કાર્યશૂન્ય.

અપેતમી ત્રિ. (અપેતં મિયઃ) જેનો ભય દૂર થયો છે,
નિડર, નિર્ભય.

અપેતરાક્ષસી સ્ત્રી. (અપેતઃ રાક્ષસ ઇવ પાતકં યસ્યાઃ)
તુલસી, જેનાથી રાક્ષસ જેવું પાતક નષ્ટ થયું હોય તે.

અપેય ત્રિ. (ન પેયમ્) ન પીવા લાયક.

અપેશલ ત્રિ. (ન પેશલમ્) ૧. મંદતાવાળું, ૨. અદક્ષ,
૩. અચતુર, અકુશલ.

અપેહિકટા સ્ત્રી. (અપેહિ અપગચ્છ કટ ઇત્યુચ્યતે યસ્યામ્
ક્રિયાયામ્) જેમાં 'હે કટ તું દૂર થા' એમ કહેવામાં
આવે તે ક્રિયા.

અપૈશુન ન. (ન પિશુનમ્) ચારિયાપણાનો અભાવ.

અપૈશુન ત્રિ. (ન પૈશનમ્ યસ્ય) ચારિયું નહિ તે.

અપૈશુન્ય ન. (ન પૈશુન્યમ્) ચારિયાપણાનો અભાવ.

અપોગણ્ડ વિ. (અપસિ કર્મણિ ગણ્ડઃ ત્યાજ્યઃ)

૧. વિકલ અંગવાળું, ૨. બાળક, ૩. ત્રણ વળિયાવાળું
પેટ, ૪. ઘણું બીકણ, ૫. શરીરના કોઈ અવયવની
અધિકતા અગર અલ્પતા.

અપોઠ ત્રિ. (અપ્ વહ ક્ત) ૧. તજેલ, ફેંકી દીધેલ,
૨. છોડેલ, સ્થાનાંતરિત. જેમ- કલ્પનાપોઠ

(કલ્પનાયા: અપોઠઃ) - કલ્પના રહિત.

અપોદક ત્રિ. (અપગતમુદકં સુશિલષ્ટત્વાત્ યસ્ય)

૧. જેમાં પાણી પ્રવેશ કરી શકે નહિ તે, ૨. જળને
ખેંચી કાઢે તેવું ઝેર વગેરે.

અપોદિકા સ્ત્રી. (અપગતમુદકં યસ્યાઃ સા) એક જાતની
વનસ્પતિ, શાક.

અપોનજ્વીય ત્રિ. (અપોનપાત્ દેવતાઽસ્ય ઘ-હ વા)

અપોનપાત્ દેવતા છે અધિષ્ઠાયક જેનો તેવું હવિષ્.

અપોનજ્વીય.

અપોમય ત્રિ. (અપઃ જલં તદાત્મકં તદ્વિકારિત્વાત્
અપસ્ + મયટ્) જળમય.

અપોહ પુ. (અપ ઝહ ઘજ્) ત્યાગ, વિપરીત તર્ક,
હઠાવવું, દૂર કરવું.

અપોહ પુ. (અપગતઃ ક્રહઃ) ૧. અતદ્વચાવૃત્તિઃ) એટલે
તદ્ભિન્નત્યાગઃ જેમકે વિજ્ઞાનવાદી બૌદ્ધમતમાં નીલત્વાદિ
ધર્મ અનીલ વ્યાવૃત્તિ રૂપ છે, ૨. જૈનદર્શન પ્રમાણે
અપોહ-નિશ્ચયજ્ઞાન, ૩. મતિજ્ઞાનનો ત્રીજો ભેદ,
૪. પૃથક્ ભાવ, ૫. ભિન્નતા, ૬. વિપક્ષની કુયુક્તિઓનો
ત્યાગ કરવા માટે વિશેષ વિચાર કરવો તે, ૭. બુદ્ધિનો
છટ્ટો ગુણ, ૮. પરિલેહણનો એક પ્રકાર, ૯. સ્થાનાંતર,
૧૦. નાસવું, ૧૧. શંકા-સમાધાન, ૧૨. તર્ક-વિતર્ક,
૧૩. અવિચારણીય વિષયોનું નિરાકરણ, ૧૪. તર્કમાં
દોષપૂર્ણ પક્ષનો ત્યાગ.

અપોહન ન. (અપ ક્રહ લ્યુટ) ૧. ત્યાગ, ૨. વિપરીત
તર્ક, તર્ક-વિતર્ક કરવાની ક્ષમતા, આલોચના. (મત્તઃ
સ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનં ચ-ભગ૦ ૧૫ ૧૧૫)

અપોહનીય ત્રિ. (અપ ક્રહ અનીયર) બીજાએ કરેલા
તર્કનો નિરાસપૂર્વક તર્ક કરવા યોગ્ય.

અપોહ્ય ત્રિ. (અપ ક્રહ ણ્યત્) ૧. તજવા લાયક ૨. દૂર
કરવા યોગ્ય-ખસેડવા લાયક.

અપૌરુષ ત્રિ. (નાસ્તિ પૌરુષં યસ્ય) પરાક્રમ વિનાનું,
પુરુષાર્થ રહિત, કાયર, ડરપોક, અલૌકિક.

અપૌરુષ ન. (ન પૌરુષમ્) પુરુષાર્થનો અભાવ, પરાક્રમ
નહિ તે, ભીરુતા, અલૌકિકતા.

અપૌરુષેય ત્રિ. (ન પૌરુષેયઃ) ૧. માણસનું બનાવેલું
નહિ તે, ૨. નિત્ય.

અપૌરુષેયતાવાદ પુ. (અપૌરુષેયતાયાઃ વાદઃ) વેદ
અપૌરુષેય છે એવી સિદ્ધાંત.

અપ્તુ ન. (આપ્ તુન્ હસ્વશ્ચ) ૧. શરીર, ૨. સૂક્ષ્મરૂપે
સીમ, ૩. નાનું, કોમળ, મૃદુ.

અપ્તુર પુ. (અદ્ભ્યઃ તુતોર્તિ તુરે વેગે ક્વિપ્) ૧. ઈંદ્ર,
૨. અગ્નિ.

અપ્તુર્ય ન. (અપ્તુરો ભાવઃ વેદે યત્) જળનું પ્રેરકપણું,
ઉત્સાહ, ક્રિયાશીલતા.

અપ્તોર્યાગ પુ. (અપ્તોર્દેહસ્ય પાવકત્વાદ્યામ ઇવ)
અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞના અંગરૂપ એક યજ્ઞ.

અપ્ત્ય ત્રિ. (અપ્તુનિ-દેહે ભવઃ યત્ વેદે ટિલોપઃ)
૧. સંતાન, છોકરું, ૨. દેહના કર્મમાં રહેલ.

अप्नस् न. (आप् असुन् नुट् ह्रस्वश्च) कर्म, अधिकार, संपत्ति, कार्य.

अप्नःस्थ त्रि. (अप्नसि-कर्मणि तिष्ठति स्था क)

१. कर्मभां अधिकृत, २. कामभां अधिकारयुक्त करेव.

अप्नराज पु. (अप्नसां-कर्मणां राजा प्रेरकत्वात् टच्) कर्मोन्ने प्रेरक.

अप्नवान् पु. (अप्नसा कर्मणा वानं गतिः सङ्गतिरस्य)

१. भृगुवंशना ओक ऋषि, २. ब्राह्म, भुजा.

अप्नस्वत् त्रि. (अप्नस् असत्यर्थे मतुप् मस्य वः)

१. कर्मयुक्त, २. कामवाणुं.

अप्नति पु. (अपां पतिः) १. समुद्र २. वरुण.

अप्नित न. (अपां पितमिव) अग्नि.

अप्य त्रि. (अपापिदं तत्र साधु संस्कृतं वा यत्) जलभां संस्कार करेवुं, जल संबन्धी कर्म करवा सारुं प्राप्त करवा योग्य.

अप्यय पु. (अप् इण् भावे अच्) १. उपागमन, संमेलन, नञ्क आववुं ते, २. नाश, ३. प्रलय, ४. विलय.

अप्रकट त्रि. (न प्रकटः) प्रकट नडि ते, गुप्त, अप्रकाशित.

अप्रकम्प पु. (न प्रकम्पः) कंपनो अभाव, दृढ, स्थिर, जेनो जवाव आपवामां न आव्यो डोय ते.

अप्रकरण न. (न प्रकरणम्) जे प्रधान अगर भुप्य विषय न डोय, असंबद्ध, अप्रासंगिक.

अप्रकर्ष पु. (न प्रकर्षः) डलकाई.

अप्रकर्ष त्रि. (न प्रकर्षः यस्य) १. प्रकर्ष विनानुं, २. उत्कृष्ट नडि ते, नीय.

अप्रकर्षित त्रि. (न प्रकर्षितः) जे अद्वितीय न डोय, साधारण, पु. कागडो.

अप्रकाण्ड पु. (न प्रकृष्टः काण्डः-स्कन्धो यस्य) थड विनानुं कोई वृक्ष.

अप्रकाण्ड न. (न प्रकृष्टः काण्डः स्कन्धो यस्य) पुष्कल नडि ते, थोडुं.

अप्रकाश पु. (न प्रकाशः) १. प्रकाशनो अभाव, २. छुपाववुं.

अप्रकाश त्रि. (नास्ति प्रकाशो यस्य) १. प्रकाश विनानुं, अंधकारपूर्व २. गुप्त, रहस्य, अग्रगट.

अप्रकाशित त्रि. (न प्रकाशितम्) १. प्रकट नडि करेव, २. गुप्त राभेव, ३. नडि प्रकाशेव.

अप्रकाश्य त्रि. (न प्र काश्-णिच् अर्हार्थे यत्)

१. छानुं राभवा लायक, २. प्रकाश करवाने अयोग्य

३. अत्यंत गुप्त राभवा लायक, जन्मनुं नक्षत्र वगेरे.

अप्रकीर्णप्रसूतत्व न. १. जेभां असंबद्धपणुं अने अति विस्तार नथी अेवी वाणी, २. जैन तीर्थंकरनी वाणीना पांत्रीश गुणभांथी ओक गुण.

अप्रकृत त्रि. (न प्रकृतः न प्रकृतं प्रकृतिर्यस्य) यथार्थ नडि ते, नकली, अनावटी, अस्वाभाविक, अपकांत नडि ते, नडि आरंभेव, यालु नडि ते, अयथार्थ भय वगेरेथी स्वभाव अष्ट, अप्रासंगिक-प्रसंगने अनुयित, अप्रस्तुत, विषयथी असंबद्ध.

अप्रकृति स्त्री. (न प्रकृतिः) १. प्रकृतिथी भिन्न, २. जे पैतृक संपत्ति न डोय ते, आकस्मिक संपत्ति, ३. कार्य - कारणथी भिन्न, सांध्य प्रसिद्ध पुरुष, ४. व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध प्रत्यय वगेरे शब्द, भीमांसाशास्त्र प्रसिद्ध प्रकृति भिन्न विकृति-अप्रकृतिक.

अप्रकृति त्रि. (न प्रकृतिर्यस्य) स्वभावशून्य.

अप्रकृतिस्थ त्रि. (न प्रकृतौ तिष्ठति स्था क) रोग के भय वगेरेथी स्वभाव अष्ट थयेव.

अप्रकृष्ट त्रि. (न प्रकृष्टः) डलकुं, अधम, नीय.

अप्रकृष्ट पु. (न प्रकृष्टः) कागडो.

अप्रक्लृप्त त्रि. (अप्रक्लृप् क्त) जे योग्य डोय तेथी रडित, अयोग्य, तैयार नडि करेव.

अप्रक्षित त्रि. (न प्रक्षि भावे क्त) अतिशय क्षय रडित, अक्षय.

अप्रखर त्रि. (न प्रखरः) तीक्ष्ण नडि ते, मृदु, कोमल.

अप्रख्यता स्त्री. (न प्रख्यता) अपकीर्ति, लडनामी.

अप्रगम त्रि. (नास्ति प्रगमः यस्य) बीजे अनुसरण न करी शके अेवी तेज गतिथी जनारो.

अप्रगल्भ त्रि. (नास्ति प्रगल्भः) शरभाण, साडसरडित, विनयशील, शीलवान -धृष्टः पार्श्वे वसति नियतं दूरतश्चाप्रगल्भः -हि० २।२६

अप्रगाह त्रि. (न प्रगाहः) न रोडेवुं, अभाधित.

अप्रगुण त्रि. (न प्रकृष्टः गुणः यस्य) व्याकुण, गभरायेवुं, अनुकूल गुणवाणुं नडि ते, तैयार नडि ते, वांङ्कुं, कुं.

अप्रचेतस् न. (न प्रचेतति प्र चित् असुन्) अज्ञान.

अप्रचेतित त्रि. (न प्रचेतितः) जे ज्ञाप्युं न डोय, अज्ञात.

અપ્રચોદિત ત્રિ. (અ પ્ર ચુદ્ ણિચ્ ક્ત) અનિચ્છિત, જેને પ્રોત્સાહન મળ્યું ન હોય તે, ન પૂછેલું, અકથિત.

અપ્રચ્છેદ્ય ત્રિ. (ન પ્રચ્છેદ્યઃ) અપ્રવેશ્ય, દુર્બોધ.

અપ્રજ ત્રિ. (ન પ્રજા યસ્ય) પુત્ર વગેરે જેને સંતતિ ન હોય તે, વાંઝિયું, પ્રજા વગરનું.

અપ્રજસ્ ત્રિ. (ન પ્રજા યસ્ય અસુન્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અપ્રજાતા સ્ત્રી. (ન પ્રજાતા કદાપિ ન પ્રસૂતા) જેણે કદી પણ ગર્ભ ધારણ નથી કર્યો એવી વાંઝણી સ્ત્રી.

અપ્રજ્ઞાત ત્રિ. (અ પ્ર જ્ઞા ક્ત) અજ્ઞાત, જે જ્ઞાત ન હોય, જે સમજમાં આવ્યું ન હોય.

અપ્રણીત ત્રિ. (ન પ્રણીતઃ વેદવિધિના સંસ્કૃતઃ) વેદ વિધિથી સંસ્કાર નહિ કરેલ અગ્નિ વગેરે, અકૃત, નહિ બનાવેલું, ઘૃણિત, ધર્મકાર્ય માટે અલગ ન કરેલું.

અપ્રતર્ક્ય ત્રિ. (ન પ્રતર્ક્યઃ) ૧. અનુમાન વડે ન જાણી શકાય તેવું, ૨. તર્ક કરવાને અશક્ય.

અપ્રતા ત્રિ. (પ્ર+તાય્ ક્વિપ્ નાસ્તિ પ્રતા યસ્માત્) અતિ વિસ્તીર્ણ.

અપ્રતાપ પુ. (ન પ્રતાપઃ) પ્રભાવનો અભાવ, મંદતા, નીચતા, પદનો અભાવ.

અપ્રતિ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિ-પ્રતિરૂપઃ પ્રતિદ્વન્દ્વી વા યસ્ય) અતિ ઉત્કૃષ્ટ, પ્રતિદ્વન્દ્વ રહિત, પ્રતિસ્પર્ધા રહિત.

અપ્રતિકર ત્રિ. (પ્રતિ વૈપરીત્યે કૃ કત્તરિ અચ્-ન પ્રતિકરઃ) વિપરીત નહિ કરનાર, વિશ્વાસપાત્ર, વિશ્વસ્ત, વિક્ષેપ રહિત.

અપ્રતિકર પુ. (પ્રતિકરઃ-પ્રતિક્ષેપઃ ન પ્રતિકરઃ) પ્રતિક્ષેપનો અભાવ.

અપ્રતિકાર પુ. (ન પ્રતિકારઃ) પ્રતિકારનો અભાવ, ઈલાજનો અભાવ, બદલો ન લેનારો.

અપ્રતિકાર ત્રિ. (ન પ્રતિકારઃ યસ્ય) પ્રતિકાર-ઉપાય કરવાને અશક્ય, ઉપાયશૂન્ય.

અપ્રતિકાર અવ્ય. (અભાવે) પ્રતિકારનો અભાવ.

અપ્રતિકર્મન્ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિકર્મ-પ્રતિકારો યસ્ય) પ્રતિકાર કરવાને અશક્ય, અતુલ કર્મવાળું.

અપ્રતિક્રિયા સ્ત્રી. (ન પ્રતિક્રિયા) ઉપાયનો અભાવ.

અપ્રતિગ્રાહ્ય પુ. (ન પ્રતિગ્રહીતું યોગ્યમ્) જેની પાસેથી ગ્રહણ ન કરાય તે ચાંડાલાદિ, લેવા જોગ નહિ તે, પ્રતિગ્રહ કરવા લાયક નહિ તે.

અપ્રતિઘ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિઘઃ પ્રતિઘાતકોઽસ્ય) અભેદ, અજેય, જેને હરાવી ન શકાય તે, પ્રતિઘાતક વગરનું, પ્રતિબંધ રહિત, અસ્ખલિત, જે નષ્ટ ન કરી શકાય.

અપ્રતિદ્વન્દ્વ ત્રિ. (ન પ્રતિદ્વન્દ્વઃ સહચરો યસ્ય) સહચર વિનાનું, એકલું, સામી સ્પર્ધા કરનાર કોઈ જેને નથી તેવું, પ્રતિસ્પર્ધા રહિત, અનોખું.

અપ્રતિપક્ષ ત્રિ. (ન પ્રતિપક્ષો યસ્ય) ૧. વિપક્ષ વગરનું, ૨. અસદૃશ, ૩. અતુલ, અનુપમ, ૪. જેને કોઈ શત્રુ કે વિરુદ્ધ પક્ષ ન હોય તે.

અપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી. (ન પ્રતિપત્તિઃ કર્તવ્યતાનિશ્ચયઃ) આમ જ કરવું એવો નિશ્ચય નહિ તે, નિશ્ચયનો અભાવ, અસ્વીકાર, ઉપેક્ષા, વિહ્વલતા, અવ્યવસ્થા, ગ્રહણ ન કરવું તે, સ્ફૂર્તિનો અભાવ, ન્યાયમતમાં એક નિગ્રહસ્થાન પ્રકૃતનું અજ્ઞાન.

અપ્રતિપત્તિ ત્રિ. (ન પ્રતિપત્તિઃ કર્તવ્યતાનિશ્ચયઃ યસ્ય) ૧. નિશ્ચય વિનાનું, ૨. સ્વીકાર નહિ કરનારું, ૩. સ્ફૂર્તિ વગરનું.

અપ્રતિપદ્ ત્રિ. (ન પ્રતિપદ્યતે જાનાતિ યદ્ ક્વિપ્) ૧. વિકળ, ૨. અજ્ઞાની, ગભરાયેલો, વિકલ.

અપ્રતિપત્ર ત્રિ. (ન પ્રતિપત્રમ્) નહિ જાણેલ, અંગીકૃત નહિ તે, નહિ સ્વીકારેલ, જે પૂરું ન કરી શકાય તેવું.

અપ્રતિબદ્ધ ત્રિ. (ન પ્રતિબદ્ધઃ) નહિ બંધાયેલ, નહિ અટકેલ, ઉદ્દામ, છૂટું, સ્વતંત્ર.

અપ્રતિબન્ધ ત્રિ. (ન પ્રતિબન્ધઃ) બાધા રહિત, વિવાદ વિનાનું.

અપ્રતિબન્ધ પુ. બાધા અગર રુકાવટનો અભાવ.

અપ્રતિબલ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિબલઃ પ્રતિપક્ષો યસ્ય) અત્યંત બળવાન, વિરુદ્ધ પક્ષ વિનાનું.

અપ્રતિભ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિભા યસ્ય) ૧. પ્રતિભા વિનાનું, ૨. પ્રગ્લભ નહિ તે, ૩. ગભરાયેલ, શરમાયેલ, ૪. અધૃષ્ટ, ૫. સ્ફૂર્તિ વિનાનું, વિનીત શીલવાન.

અપ્રતિભટ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિભટો યસ્ય) અજોડ યોદ્ધો, અપ્રતિદ્વન્દ્વી.

અપ્રતિભા સ્ત્રી. (ન પ્રતિભા) ઉત્તરની પ્રતિપત્તિ-જ્ઞાન ન થવું તે, અપ્રતિભા નામનું નિગ્રહ સ્થાન કહેવાય છે, સ્ફૂર્તિનો અભાવ, ઉત્તરની સ્ફૂર્તિ ન થવી તે.

અપ્રતિમ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિમા ઉપમા યસ્ય) અતુલ, જેની કોઈ પણ બરોબરી ન કરી શકે તે, અનુપયુક્ત.

અપ્રતિમપ્રભાવ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિમઃ પ્રભાવઃ યસ્ય) અતુલ્ય પ્રભાવશાળી. -ન ત્વત્સમોઽસ્ત્યભ્યધિકઃ કુતોઽન્યઃ । લોકત્રયેઽપ્યપ્રતિમપ્રભાવઃ-ગીતા ૧૧।૪૩.
અપ્રતિમા સ્ત્રી. (ન પ્રતિમા) લજ્જાશીલતા, કાયરતા, ભીરુતા, મંદતા.
અપ્રતિયોગિન્ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિયોગી તુલ્યરૂપઃ યસ્ય) ૧. અનુપમ ૨. અભાવ સંબંધી જે પ્રતિયોગી તેથી ભિન્ન.
અપ્રતિયોધિન્ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિયોધી યસ્ય) અપ્રતિરોધ્ય, જેને રોકવો શક્ય નથી તે.
અપ્રતિરથ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિરથો યસ્ય) લડવામાં જેને સામાવાળો કોઈ નથી એવો યોદ્ધો.
અપ્રતિરથ પુ. (નાસ્તિ પ્રતિરથોઽસ્ય) ૧. યાત્રા, ૨. કોઈ સ્થળે પ્રયાણ સમયે મંગળ માટે ભણાતું એક સમગાન, વિષ્ણુ.
અપ્રતિરવ ત્રિ. (પ્રતિકૂલો રવઃ પ્રતિરવઃ સ નાસ્તિ યત્ર) જેમાં આ મારું દ્રવ્ય છે તારે ભોગવવું નહિ એવો વિરુદ્ધ શબ્દ નથી તેવો ભોગ, વૈભવ, વિવાદ રહિત, તર્કશૂન્ય.
અપ્રતિરૂપ ત્રિ. (ન પ્રતિરૂપઃ યસ્ય) ૧. અસદેશ, ૨. અતુલ્ય, અનુપમ.
અપ્રતિરૂપકથા સ્ત્રી. (ન પ્રતિરૂપા કથા યસ્યાઃ) ઉત્તર વાક્ય રતિ વાણી, અથવા જેનો ઉત્તર ન દઈ શકાય તેવી વાણી.
અપ્રતિષિદ્ધ ત્રિ. (ન પ્રતિષિદ્ધઃ) નહિ નિષેધેલ, નિષિદ્ધ નહિ તે.
અપ્રતિવીર્ય ત્રિ. (ન પ્રતિરુદ્ધ વીર્ય યસ્ય) જેનું પરાક્રમ બીજાઓ ન રોકી શક્યા હોય તે.
અપ્રતિષ્કુત ત્રિ. (ન પ્રતિ સ્કુ ક્ત) જેની સામે શબ્દ ન થયેલ હોય તે, સામે નહિ ગયેલ.
અપ્રતિષ્ઠ ન. (નાસ્તિ પ્રતિષ્ઠા યસ્ય) બીજાના આધાર વિના કેવળ પોતાના સ્થાનમાં જ સ્થિતિ કરી રહેલ પરબ્રહ્મ.
અપ્રતિષ્ઠ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિષ્ઠા યસ્ય) પ્રતિષ્ઠા વગરનું, આશ્રયરહિત, નિષ્ફળ, પ્રશંસા-આબરૂશૂન્ય, આધાર રહિત, નિરાશ્રય, અસ્થાયી, નશ્વર.
અપ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી. (ન પ્રતિષ્ઠા) પ્રતિષ્ઠાનો અભાવ, પ્રશંસાનો અભાવ, અસ્થિરતા, નશ્વરતા, નિંદા.

અપ્રતિષ્ઠિત ત્રિ. (ન પ્રતિષ્ઠિતમ્) પ્રતિષ્ઠા નહિ પામેલ, પ્રશંસા નહિ પામેલ, અસંમાનિત.
અપ્રતિષ્ઠિત પુ. (ન પ્રતિષ્ઠિતઃ) વિષ્ણુ, નિર્ધન. (મિતાક્ષરા-અ. ૨. શ્લોક ૧૧૭)
અપ્રતિષ્ઠિત ત્રિ. પ્રતિષ્ઠાન રહિત નિમિત્ત વિના, સ્વભાવે ઉદ્ભવેલ, પ્રતિબંધ રહિત, અપત્ય રહિત અશરીરી. (મિતાક્ષરા-અ. ૨. શ્લોક ૧૪૫)
અપ્રતિષ્ઠાન પુ. સાતમી નરકના પાંચ નરકવાસમાંનો એક નરકાવાસ, પ્રૌઢતા, દૃઢતાનો અભાવ.
અપ્રતિસંખ્ય ત્રિ. (ન પ્રતીતા સદ્ધ્યા યસ્ય ઉત્તરપદલોપઃ) જેની સંખ્યાની ખાતરી કરી નથી તે, જેની સંખ્યા ન મળી શકે તેવી વસ્તુ.
અપ્રતિસંખ્યા સ્ત્રી. (ન પ્રતિસંખ્યા) વિશેષ બુદ્ધિનો અભાવ.
અપ્રતિસંખ્યાનિરોધ પુ. (ન પ્રતિસંખ્યાયા બુદ્ધ્યા નિરોધઃ) બૌદ્ધવિશેષ કલ્પિત અબુદ્ધિપૂર્વક ભાવ વિનાશ.
અપ્રતિશ્રુત ત્રિ. (ન પ્રતિશ્રુતઃ) નહિ સ્વીકારેલ, પ્રતિજ્ઞા નહિ કરેલ.
અપ્રતિહત ત્રિ. (ન પ્રતિહતઃ) બીજાઓથી પરાભવ નહિ પામેલ, નહિ રોકેલ, પ્રતિઘાત રહિત, અખંડિત, ક્યાંય પણ સ્મલના પામેલ નહિ તે, જેને કોઈ અટકાવી ન શકે કે કોઈ તેનું ઉલ્લંઘન ન કરી શકે તેવું, દેવતાઓનો એક પ્રકાર.
અપ્રતિહતગતિ ત્રિ. (અપ્રતિહતા ગતિર્યસ્ય) અપ્રતિબદ્ધ વિહારી, અસ્ખલિત ગતિવાળું.
અપ્રતિહતનેત્ર ત્રિ. (ન પ્રતિહતાનિ નેત્રાણિ યસ્ય) જેનાં નેત્રો નિર્મળ છે તે, જે ક્ષીણ દષ્ટિવાળો નથી.
અપ્રતિહાર્ય ત્રિ. (ન પ્રતિહાર્યઃ) જેનું નિવારણ ન કરી શકાય તે, અનિવાર્ય.
અપ્રતીક ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રતિકમેકદેશો યસ્ય) સંપૂર્ણ.
અપ્રતીક ન. (નાસ્તિ પ્રતિકમેકદેશો યસ્ય) પરબ્રહ્મ.
અપ્રતીકાર ત્રિ. (ન પ્રતીકારઃ) પ્રતીકાર રહિત, બદલો ન લેનારો.
અપ્રતીક્ષા સ્ત્રી. (ન પ્રતીક્ષા) ૧. બીજાની અપેક્ષાએ કાળ નહિ ગુમાવવો, ૨. બીજાની અપેક્ષાએ ઉતાવળથી કરવું.
અપ્રતીત ત્રિ. (પ્રતિ ઇન્ ક્ત) ૧. નહિ જાણેલ, ૨. નહિ સામે ગયેલ, ૩. નહિ નાસી ગયેલ, અવિશ્વસ્ત.

અપ્રતીતિ સ્ત્રી. (ન પ્રતીતિ:) ૧. વિશ્વાસનો અભાવ, ૨. ખાતરીનો અભાવ, ૩. જ્ઞાનનો અભાવ, ૪. અદર્શન
 ૫. પ્રત્યક્ષ ન હોવું, ૫. અનનુભવ. — નાપ્રતીતિસ્તયો-
 બાંધ: કિન્તુ મિથ્યાત્વનિશ્ચય: । નો ચેત્ સુષુપ્તિમૂર્ચ્છાદૌ
 મુચ્ચેતાયત્નતો જન: ।। પञ्चदशी ૬।૧૩
 અપ્રતીત્ત્રિ. (ન પ્રતિ+દા+ક્ત) સામે નહિ આપેલ.
 અપ્રતીપ ત્રિ. (ન પ્રતીપ:) પ્રતિકૂલ નહિ તે, અનુકૂળ,
 વિરુદ્ધ નહિ તે.
 અપ્રતુલ પુ. (ન પ્રતુલ:) અનિવૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ પરિણામનો
 અભાવ, અભાવ, અસંગતિ.
 અપ્રતુલ ત્રિ. (ન પ્રકૃષ્ટા તુલા યસ્ય) ઉત્કૃષ્ટ તુલારહિત,
 ધનાદિની પ્રકૃષ્ટ તુલારહિત.
 અપ્રત્તા સ્ત્રી. (ન પ્રત્તા) કુમારી કન્યા, જેનું દાન કરવામાં
 આવ્યું નથી.
 અપ્રત્યક્ષ ત્રિ. (ન પ્રત્યક્ષ) પ્રત્યક્ષ નહિ તે, અગોચર,
 અદર્શ્ય, અજ્ઞાત, અનુપસ્થિત, અતીન્દ્રિય,
 —અપ્રત્યક્ષેડપિઠ્યાકાશે બાલાસ્તલમલિનતા-દ્યધ્યસ્યન્તિ-
 શાઙ્કરભાષ્યમ્.
 અપ્રત્યય પુ. (ન પ્રત્યય:) ૧. અવિશ્વાસ, ૨. જ્ઞાનનો
 અભાવ, ૩. વ્યાકરણમાં પ્રત્યયનો અભાવ.
 અપ્રત્યય ત્રિ. (ન પ્રત્યયો યસ્ય) ૧. વિશ્વાસ વગરનું,
 ૨. જ્ઞાન વગરનું.
 અપ્રત્યાખ્યેય ત્રિ. (ન પ્રત્યાખ્યેય:) ત્યાગ અથવા ખંડન
 કરવાને અશક્ય, ના ન પાડવા યોગ્ય, વાંધો ન લેવા
 લાયક, ન તજવા યોગ્ય.
 અપ્રથિત ત્રિ. (ન પ્રથિતમ્) ૧. અપ્રસિદ્ધ, ૨. અવિસ્તૃત,
 જે ફેલાયેલું ન હોય.
 અપ્રધાન ત્રિ. (ન પ્રધાન:) ૧. ઉત્કૃષ્ટ નહિ તે,
 ૨. અમુખ્ય, ૩. ગૌણ.
 અપ્રધાન ન. (ન પ્રધાનમ્) મુખ્ય નહિ તે, ગૌણ મુખ્ય
 કર્મનું અંગ.
 અપ્રધૃષ્ટ ત્રિ. (ન પ્રધૃષ્તું શક્ય:) ઓળંગવાને અશક્ય,
 પરાભવ—તિરસ્કાર કરવાને અશક્ય, અજેય.
 અપ્રપન્ન ત્રિ. (ન પ્રપન્ન:) પ્રાપ્ત નહિ થયેલ, નહિ આવેલ,
 નહિ જાણેલ.
 અપ્રબલ ત્રિ. (ન પ્રબલ:) અત્યંત બળવાન નહિ તે,
 હીન—ઓછા બળવાળું, નિર્બળ.
 અપ્રભ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રમા) પ્રભા રહિત, કાંતિહીન, મંદ.
 અપ્રભાવ પુ. (ન પ્રભાવ:) પ્રભાવનો અભાવ.

અપ્રભાવ ત્રિ. (ન પ્રભાવો યસ્ય) પ્રભાવ શૂન્ય, પ્રભાવ
 રહિત.
 અપ્રમ્ભુ ત્રિ. (ન પ્રમ્ભુ:) અશક્ત, અયોગ્ય, જેનામાં શાસન
 કરવાની શક્તિ નથી.
 અપ્રમ્ભૂત ત્રિ. (ન પ્રમ્ભૂત:) થોડું, જરા, પ્રભૂત નહિ તે,
 જે પર્યાપ્ત નથી.
 અપ્રમ્ભૂતિ સ્ત્રી. (ન પ્રમ્ભૂતિ:) લઘુ ઉદ્યોગ, અલ્પ ઉદ્યોગ.
 અપ્રમ્ભશ પુ. (ન પ્રમ્ભશ:) લોપ ન થવો તે.
 અપ્રમત્ત ત્રિ. (ન પ્રમદ્ ક્ત) સાવધાન, પ્રમાદી નહિ તે,
 સાવધ, દારૂ વગેરેથી ગાંડું ન થયેલ, નિરાભિમાની.
 અપ્રમત્તો ભવેદ્ ધ્યાનાત્-પञ्च० ૨।૭૩
 અપ્રમત્તા સ્ત્રી. (ન પ્રમત્તા) જેનો વિવાહ નથી થયો
 એવી કુમારી કન્યા.
 અપ્રમય પુ. (ન પ્રમીયતે પ્ર+મિ+અચ્ વેદં નાત્વમ્)
 અપ્રમેય, પ્રમાણાતીત, જેનું પ્રમાણ ન થઈ શકે તે.
 અપ્રમદ ત્રિ. (ન પ્રમદ:) ઉત્સાહહીન, ઉદાસ.
 અપ્રમા સ્ત્રી. (ન પ્રમા) મિથ્યાજ્ઞાન, ભ્રમજ્ઞાન.
 અપ્રમાણ ન. (ન પ્રમાણમ્) પરિમાણનો અભાવ, પ્રમાજ્ઞાનથી
 ભિન્ન, ભ્રમ વગેરેને ઉત્પન્ન કરનાર વાક્ય.
 અપ્રમાદ પુ. (ન પ્રમાદ:) પ્રમાદનો અભાવ, સાવધાનપણું.
 અપ્રમાદ ત્રિ. (ન પ્રમાદ: યસ્ય) પ્રમાદશૂન્ય.
 અપ્રમાદિન્ ત્રિ. (ન પ્રમાદ્યતિ પ્ર+મદ્ ણિનિ) પ્રમાદ
 વિનાનું, સાવધાન.
 અપ્રમાયુક્ ત્રિ. (ન પ્ર મિ ણ્ ણ્ આત્વે યુચ્ સ્વાયં કન્)
 અપરિચ્છેદક, પરિચ્છેદક નહિ તે.
 અપ્રમિત ત્રિ. (ન પ્રમિત:) અપરિમિત, અમાપ, માપ
 નહિ થયેલ, નહિ મેળવેલ.
 અપ્રમીય ત્રિ. (ન પ્ર+મા+જ) ૧. અપ્રમેય,
 ૨. પ્રમાણાતીત, ૩. પ્રમાણ કરવાને અયોગ્ય.
 અપ્રમૂર ત્રિ. (પ્ર+મૂર્ચ્છા+ક્વિપ્ પ્રમૂ: મૂર્ચ્છાસ્યર્થે કુઙ્ગાદિ
 ર. ન. ત.) અમૂર્ચ્છિત, મૂર્ચ્છાવાળું નહિ તે.
 અપ્રમૃષ્ટ ત્રિ. (ન પ્ર મૃષ્ ક્ત) નહિ સહન કરેલ, નહિ
 ક્ષમા કરેલ, નહિ પૂછેલ, નહિ જાણેલ, અધૃષ્ટ.
 અપ્રમૃષ્ટ ત્રિ. ન (પ્રમૃષ્ટ:) બાધ કરવાને અશક્ય.
 અપ્રમેય ત્રિ. (ન પ્રમાતું-જ્ઞાતું પરિચ્છેતું વા યોગ્યમ્)
 અમાપ, અમુક આ પ્રમાણે છે એમ નિશ્ચય કરવાને
 અશક્ય, જાણવાને અશક્ય, જાણવાને અયોગ્ય, જેનું
 માપ ન થઈ શકે, વિશાળ, અનંત, અપાર, પ્રમાણ
 દ્વારા સિદ્ધ ન થઈ શકે.

અપ્રમેય ન. (ન પ્રમાતું જાતું પરિચ્છેતું વા યોગ્યમ્) પરબ્રહ્મ, તિરસ્કાર-પરાભવ કરવાને અશક્ય, અજેય.
 અપ્રમેયાત્મન પુ. (ન પ્રમેય: આત્મા યસ્ય) શિવ, મહાદેવ.
 અપ્રયત્ન પુ. (ન પ્રકૃષ્ટો યત્ન:) પ્રયત્નનો અભાવ.
 અપ્રયત્ન ત્રિ. (ન પ્રયત્નો યસ્ય) પ્રયાસશૂન્ય, પ્રયત્ન રહિત.
 અપ્રયાણિ સ્ત્રી. (ન પ્ર યા અનિ) ન જવું, પ્રગતિ ન કરવી, (કેવળ ઠપકો આપવા માટે આનો પ્રયોગ થાય છે) -અપ્રયાણિસ્તે શટ ! ભૂયાત્-સિદ્ધાં
 અપ્રયુક્ત ત્રિ. (ન પ્રયુક્ત:) જેનો ઉપયોગ ન કરાયો હોય, અવ્યવહત, અનુચિત રીતે પ્રયુક્ત, અસાધારણ, દુર્લભ.
 અપ્રયુત ત્રિ. (પ્ર+યુ મિશ્રણે અમિશ્રણે ચ ક્ત) મિશ્રપણાથી યુક્ત, અમિશ્રપણાથી યુક્ત.
 અપ્રયોગ પુ. (ન પ્રયોગ:) પ્રયોગનો અભાવ.
 અપ્રયુત્વન ત્રિ. (ન પ્ર યુઙ્ વનિપ્) મિશ્ર થયેલ.
 અપ્રલમ્બ ત્રિ. (ન પ્ર લમ્બ ઘજ્) વિલંબનો અભાવ, શીઘ્ર, સત્વર.
 અપ્રલમ્બ ત્રિ. (ન પ્રલમ્બ ઘજ્) શીઘ્રતાવાળું, ઉતાવળિયું.
 અપ્રવર્તિન ત્રિ. (ન પ્રવર્તિતું શીલમસ્ય તાચ્છીલ્યે ઇનિ) પ્રવૃત્તિશીલ નહિ તે, સતત, વિચ્છેદ વગરનું.
 અપ્રવીણ ત્રિ. (ન પ્રવીણ:) પ્રવીણ નહિ તે.
 અપ્રવીત ત્રિ. (ન પ્ર વી પ્રજનનાદિષુ ક્ત) ઉત્પન્ન નહિ થયેલ, પાસે નહિ ગયેલ.
 અપ્રવીતા સ્ત્રી. (ન પ્ર વી ક્ત સ્ત્રિયાં ટાપ) અકામિતા, જેને છોકરું ન થયું હોય તે સ્ત્રી.
 અપ્રવૃત્ત ત્રિ. (ન પ્રવૃત્તિ: અ પ્ર વૃત્ ક્ત) પ્રવૃત્તિવાળું નહિ તે, નિવૃત્તિવાળું, ક્રિયાશૂન્ય, ઉત્તેજિત ન કરનારો, જે પ્રતિષ્ઠાપિત નથી, અનુપયુક્ત.
 અપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (ન પ્રવૃત્તિ:) ૧. પ્રવૃત્તિનો અભાવ, કાર્યમાં લાગી ન જવું, પ્રગતિ ન કરવી, ૨. આબસ, ઉત્તેજન અગર ઉત્સાહ રહિત.
 અપ્રવેદ ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રવેદ:-લાભો યસ્ય) દુર્લભ, લાભ વગરનું.
 અપ્રશસ્ત ત્રિ. (ન પ્રશસ્ત:) નહિ વખણાયેલ હલકું, દુષ્ટ, અધમ, નિન્દિત.
 અપ્રસક્ત ત્રિ. (ન પ્રસક્ત: અભિનિવેશયુક્ત: સમ્બન્ધો વા) આગ્રહ વિનાનું, અસમ્બંધ, અભિનિવેશ વગરનું, પ્રસંગ વગરનું, અસંયુક્ત, જે જોડાયું ન હોય.

અપ્રસક્તિ સ્ત્રી. (ન પ્રસક્તિ:) પ્રસંગનો અભાવ, આગ્રહનો અભાવ, પ્રાપ્તિનો અભાવ, સંબંધનો અભાવ, આસક્તિ રહિત, જે જોડાયું ન હોય.
 અપ્રસક્તિ ત્રિ. (ન પ્રસક્તિ: યસ્ય) આગ્રહ વિનાનું, પ્રસંગ વગરનું, અભિનિવેશ વગરનું.
 અપ્રસન્ન પુ. (ન પ્રસન્ન:) સંબન્ધનો અભાવ, સંગતિનો અભાવ, અનુપયુક્ત સમય, અનુરાગનો અભાવ.
 અપ્રસન્ન ત્રિ. (ન પ્રસન્ન: યસ્ય) સંગતિશૂન્ય, અસંગત, અસમ્બંધ.
 અપ્રસન્ન ત્રિ. (ન પ્રસન્ન:) પ્રસન્ન નહિ તે, અસ્વસ્થ, સંતુષ્ટ નહિ તે, સ્ફૂર્તિહીન, ચિત્તની પ્રસન્નતા વગરનું, અસ્વસ્થ, નારાજ, જે અનુકૂળ ન હોય.
 અપ્રસહિષ્ણુ ત્રિ. (અ પ્ર સહ ઇષ્ણુચ્) જે સહન કરી ન શકાય, જેની હરિફાઈમાં ઊતરી ન શકાય.
 અપ્રસાદ પુ. (ન પ્રસાદ:) મહેરબાનીનો અભાવ, પ્રસન્નતાનો અભાવ, સ્વસ્થતાનો અભાવ.
 અપ્રસાદ્ય ત્રિ. (ન પ્રસાદયિતું યોગ્યમ્) પ્રસન્ન થાય નહિ એવું, અત્યંત કોપવાળું, સંતુષ્ટ કરવાને અયોગ્ય.
 અપ્રસાહ ત્રિ. (પુ.) (ન પ્રસહાતેઽભિભૂયતે પ્ર સહ કર્મણિ ઘજ્) દુ:ખ આદિથી પરાભવ નહિ પામનાર, આત્મનિષ્ઠ, યોગી.
 અપ્રસિદ્ધ ત્રિ. (ન પ્રસિદ્ધ:) નહિ ઉત્પન્ન થયેલ, નહિ પ્રસિદ્ધિ પામેલ, નહિ સિદ્ધ થયેલ, અજ્ઞાત, સાધારણ.
 અપ્રસૂત ત્રિ. (ન પ્રસૂત:) વાંઝિયું, સંતાનરહિત.
 અપ્રસૂત ત્રિ. (ન પ્રસૂત:) વિસ્તારશૂન્ય, નહિ ફેલાયેલું, વિસ્તાર વગરનું.
 અપ્રસ્તુત ત્રિ. (ન પ્રસ્તુત:) ઉત્પન્ન નહિ થયેલ, કાર્ય સાધવામાં તત્પર નહિ થયેલ, નહિ આરંભેલ, જેની સ્તુતિ નથી કરાઈ તે, પ્રસંગને અનુપયોગી, અપ્રાસંગિક, નૈમિત્તિક, અર્થવિહીન.
 અપ્રસ્તુતપ્રશંસા સ્ત્રી. (અપ્રસ્તુતસ્ય પ્રશંસા યરયામ્) તે નામનો એક અર્થાલંકાર, જેમાં અપ્રસ્તુત કથન દ્વારા પ્રસ્તુતનો બોધ કરાયો હોય.
 અપ્રહત ત્રિ. (ન પ્રહન્યતે પ્ર હન્ ક્ત) નહિ ખેડેલ ખેતર વગેરે, અનાહત, નવું (વસ્ત્ર).
 અપ્રહત ન. (ન પ્રહન્યતે સ્મ પ્ર+હન્ ક્ત) એકાદ વખતે ધોયેલું નવું કીનારીવાળું, બિલકુલ નહિ પહેરેલું વસ્ત્ર.

અપ્રહન્ ત્રિ. (ન પ્રહન્તિ+પ્ર+હન્+ક્વિપ્) કાર્યનો નાશ નહિ કરનાર, કાર્યનો અનુચ્છાલક, આઘાત કે પ્રહાર ન કરવો.

અપાકૃત ત્રિ. (ન પ્રકૃતેરાગતમ્ અણ્) પ્રાકૃત નહિ તે, પ્રકૃતિના કાર્યથી ભિન્ન, ઈશ્વરીલીલા વગેરે, સ્વભાવના સંબંધવાળું નહિ તે, અસામાન્ય મનુષ્ય વગેરે, અસ્વાભાવિક.

અપ્રાકરણિક ત્રિ. (ન પ્રાકરણિક:) જે વિષય અને પ્રકરણ મુજબ ન હોય.

અપ્રાગ્ય ત્રિ. (ન પ્રાગ્ય: પ્રધાન:) શ્રેષ્ઠથી ભિન્ન, અધમ, અપ્રધાન, ગૌણ.

અપ્રાચીન ત્રિ. (ન પ્રાચીન:) જે પુરાણું ન હોય, આધુનિક, પશ્ચિમી, જે પૂર્વીય ન હોય.

અપ્રાજ્ઞ ત્રિ. (ન પ્રાજ્ઞ:) મૂર્ખ, મૂઠ, અશિક્ષિત, જે જાણકાર નથી, અજ્ઞાની.

અપ્રાદેશિક ત્રિ. (નાસ્તિ પ્રાદેશિક: યત્ર) કોઈ પ્રદેશ સાથે સંબંધિત ન હોય, જે અભિપ્રાય આપી ન શકે.)

અપ્રાણ ત્રિ. (નાસ્તિ દેહાદુત્ક્રાન્તવાદ્ પ્રાણો યસ્ય) મડદું, શબ, પ્રાણ વિનાનું.

અપ્રાણ પુ. (ન પ્રાણો યસ્ય) સર્વથા પ્રાણશૂન્ય ઈશ્વર.

અપ્રાણિન્ ત્રિ. (ન પ્રાણી) પ્રાણી નહિ તે.

અપ્રાપ્ત ત્રિ. (ન પ્રાપ્ત: પ્રમાણાન્તરાવગત:) અન્ય પ્રમાણથી નહિ જાણેલ, નહિ પ્રાપ્ત થયેલ, નહિ આવેલ, જે મળી ન શકે, જે આવ્યો કે પહોંચ્યો ન હોય, જે હજી સુધી પૂર્ણ વૃદ્ધિ પામ્યો ન હોય.

અપ્રાપ્તકાલ ન. (નપ્રાપ્ત:કાલોડસ્ય) જેનો સમય પ્રાપ્ત ન થયો હોય તે, અવસર વિનાનું, ઋતુ વિનાનું, તે નામનું એક નિશ્ચલસ્થાન, યથા-અવયવવિવિધ-સવચનમ્-પ્રાપ્તકાલમ્ (ગૌ. ૫/૨/૧૧) સભાક્ષોભ કે વ્યામોહથી ઊલટું કથન કરવારૂપ, વાદીનો એક પ્રકારનો દોષ.

અપ્રાપ્તપ્રાપ્તક પુ. (અપ્રાપ્તં પ્રાપ્યતિ બોધયતિ પ્ર+આપ્ ણિચ્ ણ્વુલ્) પ્રમાણાન્તરથી નહિ જાણેલાને જણાવનાર મીમાંસાપ્રસિદ્ધ શબ્દ, જેને પલોટવાની અવસ્થા પ્રાપ્ત નથી થઈ તેવો વાહરડો, અપ્રાપ્ત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરાવનાર, અજ્ઞાત વસ્તુને જણાવનાર.

અપ્રાપ્તપ્રાપ્તિફલક ત્રિ. પૂર્વ અજ્ઞાત એવા વિષયનો જ્ઞાપક (આ એક વૈદિક વિધિ છે, જેમ- વ્રીહીન્ પ્રોક્ષેત્ (ચોખા ઉપર પવિત્ર જળ છાંટવું જોઈએ.)

અપ્રાપ્તયૌવન ત્રિ. (અપ્રાપ્તં યૌવનં યસ્ય) જે બાળકને યૌવન પ્રાપ્ત થયું નથી, તરુણ, કુમાર, અપુખ્ત ઉંમરનો.

અપ્રાપ્તવ્યવહાર ત્રિ. (ન પ્રાપ્ત: વ્યવહારયોગ્ય: કાલોડસ્ય) વ્યવહારયોગ્ય સમય જેનો પ્રાપ્ત ન થયો હોય તે, અપુખ્ત વયનું.

અપ્રાપ્તા સ્ત્રી. (ન પ્રાપ્ત: વિવાહકાલોડસ્યા:) જેનો વિવાહ સમય પ્રાપ્ત થયો નથી તેવી કુંવારી કન્યા.

અપ્રાપ્તિ સ્ત્રી. (ન પ્રાપ્તિ:) લાભનો અભાવ, અસંભવ, ઉપપત્તિનો અભાવ, પ્રમાણાન્તરથી જ્ઞાનનો અભાવ.

અપ્રાપ્તિ ત્રિ. (ન પ્રાપ્તિ: યસ્ય) લાભશૂન્ય.

અપ્રાપ્ય ત્રિ. (ન પ્રાપ્ય:) નહિ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય, દુર્લભ, નહિ પ્રાપ્ત કરીને.

અપ્રામાણિક ત્રિ. (ન પ્રામાણિક:) પ્રમાણથી અસિદ્ધ, પ્રમાણને નહિ જાણનાર, જેના ઉપર વિશ્વાસ ન મૂકી શકાય તે.

અપ્રામાણ્ય ન. (ન પ્રામાણ્યમ્) યથાર્થ બોધકતાનો અભાવ, અપ્રમાણપણું, અપ્રમાણપણાને લઈને અનુષ્ઠાન નહિ કરવાં તે.

અપ્રામિ ત્રિ. (ન પ્રકર્ષેણ અમ્યતે હિંસ્યતેડસૌ પ્ર+અમ્+ણિચ્ કર્મણિ ઇન્) અહિંસિત, હિંસા નહિ કરેલ.

અપ્રાયુ ત્રિ. (ન પ્ર+ઇન્-ઉણ) નહિ જનાર.

અપ્રાયુસ્ ત્રિ. (ન પ્રકૃષ્ટં પ્રગતં વાડડયુર્યસ્ય) પ્રકૃષ્ટાયુ-દીર્ઘાયુ જેનું ન હોય તે, ગતાયુષ નહિ તે.

અપ્રાર્થક ત્રિ. (ન પ્રાર્થક:) વિવાહમાં નહિ માગનારો.

અપ્રાવૃત્ત ત્રિ. (ન પ્રાવૃત્ત:) જે ઢાંકેલું ન હોય.

અપ્રાશિત્ ત્રિ. (ન પ્રાશિતા) ભોજન ન કરનારો, ન ખાનારો.

અપ્રિય ન. (ન પ્રિયમ્) પ્રિય નહિ તે, સ્વભાવથી જ દ્વેષપાત્ર, દુઃખ, દુઃખના સાધન વચન વગેરે.

અપ્રિયકર ત્રિ. (ન પ્રિયં કરોતિ ક્ અચ્) પ્રિય નહિ કરનાર.

અપ્રિયભાગિન્ ત્રિ. (ન પ્રિયં ભાગ યસ્યાસ્તિ) જે ભાગ્યવાન નથી, અભાગી.

અપ્રિયંવદ ત્રિ. (ન પ્રિયં વદતિ ણિનિ) અપ્રિય બોલનાર, કડવાં વચન બોલનાર, કંટાળો ઉપજાવે તેવું બોલનાર.

અપ્રિયવાદિન્ ત્રિ. (ન પ્રિયં વદતિ ણિનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

अप्रिया स्त्री. (न प्रिया) अेक ज्ञातनुं माछडुं, वडाडी नडि ते.

अप्रीत त्रि. (न प्रीत) असन्तुष्ट, अप्रसन्न.

अप्रीति स्त्री. (न प्रीतिः) प्रीतिनी अभावा, संतोषनी अभावा, दुःख, कंटाणो, अरुचि, धृष्टा.

अप्रीतिकर त्रि. (न प्रीतिं करोति) प्रीति नडि करनार, असंतोष उपजावनार, कंटाणो उपजावनार.

अप्रेतराक्षसी स्त्री. (न प्रेता प्राप्ता राक्षसीम्) तुलसी.

अप्रेमन् पु. (न प्रेम) प्रेम नडि ते, द्वेष.

अप्रोक्षित त्रि. (न प्रोक्षितं यत्र) असिंचित, जे छंटायुं नथी, जे पवित्र करायुं नथी.

अप्रोट पु. अेक प्रकारनुं पक्षी

अप्रोदित त्रि. (न प्रोदितम्) अनुश्वरित, जेनुं उच्यारण अंसंस्कृतं करायुं न डोय.

अप्रोषित त्रि. (न प्रेषितम्) जे गयो नथी.

अप्रौढ त्रि. (न प्रौढः) प्रौढ नडि ते, वृद्ध नडि ते, डडुं नडि ते, जे धृष्ट नथी, असाडसी, लीरु.

अप्य त्रि. (आप् य ह्रस्वः) प्राप्त करवा योग्य.

अप्लव त्रि. (नास्ति प्लवः यत्र) न तरनारो, जडाज विनानो.

अप्स त्रि. (अपः सनोति सन्-ड) जणनो विशेष गुण रस, सुंदर इप.

अप्सरःपति पु. (अप्सरसां पतिः) ईद्र.

अप्सरस् स्त्री. (अद्भ्यः सरन्ति उदगच्छन्ति सृ असुन) अप्सराओ, समुद्रमांथी नीकणेवी स्वर्गनी देश्याओ.

अप्सरस्तीर्थ त्रि. (अप्सरसां तीर्थम्) अेक प्रकारना तीर्थनो लेद, तीर्थविशेष.

अप्सरा स्त्री. (अप्सं रूपमस्त्यस्याः प्राशस्त्ये) दिव्य इपवाणी स्वर्गनी देश्या.

अप्सरापति पु. (अप्सराणां पतिः) ईद्र.

अप्सरायमाणा स्त्री. (अप्सरस इवाचरति देहसौन्दर्यादिना) देडनी सुन्दरता वगेरेथी अप्सरा सरणी कोई स्त्री.

अप्सव त्रि. (अप्सं जलरसं वाति हिनस्ति वा) जणना रसथी रडित समुद्र, पाणी देनार.

अप्सव्य पु. (अप्सु भवः) जणमां थनार.

अप्सस् त्रि. (अप्सु अप्साधने तेजसि सस्ति स्वपिति सस् क्विप्) इप, इपवाणुं.

अप्सा त्रि. (अपो जलानि सनति ददाति) जण आपनार.

अप्सु त्रि. (नास्ति अप्सु रूपं यस्य) इप रडित पराअ इपवाणा असुर वगेरे, भोजन रडित, पाइलीमां.

अप्सुक्षित् त्रि. (अप्सु जलाधारे अन्तरिक्षे क्षियति निवसति क्षि क्विप्) अन्तरीक्षमां वसनार देववर्ग.

अप्सुचर त्रि. (अप्सु चरतीति चर्-ट) जणचर, जणजंतु.

अप्सुज त्रि. (अप्सु जले तद्धेनौ अन्तरिक्षे वा जायते जन्+ड) जणमां उत्पन्न थयेल, अंतरीक्षमां उत्पन्न थयेल.

अप्सुजा पु. (अप्सु जायते जन् विट्) घोडो, नेतर,

अप्सुजा त्रि. (अप्सु जायते जन् विट्) जणमां उत्पन्न थयेल.

अप्सुजित् त्रि. (अप्सून् असुरान् जयति जि+क्विप्) अंतरीक्षमां रडेवा असुरोने छतनार.

अप्सुमत् त्रि. (अप्सु+मतुप्) जणना संबंधवाणुं, यथेष्ट जण मेणवनार पाइलीवाणुं.

अप्सुयोग पु. (अप्सु योगः) जणमां योग, जणनो संबंध.

अप्सुयोनि त्रि. (अप्सु योनिरुत्पत्तिरस्य) जणमां थनार.

अप्सुयोनि पु. (अप्सु योनिरुत्पत्तिरस्य) घोडो.

अप्सुषद् (अप्सु जले कारणत्वेन सोदति सद् क्विप्) जणमां रडेल अग्नि.

अप्सुषोभ पु. (अप्सु अदिभः सोम इव) जणथी लरेल अेक यज्ञपात्र.

अप्सुसंशित पु. (अद्भ्यः संशितः) अंतरीक्ष.

अफल त्रि. (नास्ति फलं यस्य) वांछियुं, इल विनानुं वृक्ष वगेरे, धर्मना इण इप सुभ वगेरेथी रडित, निष्कण, प्रयोजन रडित, अनुत्पादक.

अफल पु. (नास्ति फलं यस्य) ईद्र, ते नामनुं अेक वृक्ष, बकरो.

अफलप्रेप्सु त्रि. (न फलप्रेप्सुः) जे मडेनताशुं देवानो ईच्छा राभतो नथी, स्वार्थ रडित.

अफला स्त्री. (नास्ति फलं यस्याः) अेक ज्ञातनी कुंवार, भांय आंबली.

अफलाकाङ्क्षिन् त्रि. (न फलमाकाङ्क्षते) कर्मना इणनी आकांक्षा न राभनार. - अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञः क्रियते ब्रह्मवादिभिः-महा०

अफलित त्रि. (न फलं जातमस्य तारका० इतच्) नडि इणेल, वांछियुं वृक्ष वगेरे.

અફલ્ગુ ત્રિ. (ન ફલ્ગુ) નિઃસાર નહિ તે, સારવાળું,
લાભકારી.

અફુલ્લ ત્રિ. (ન ફુલ્લમ્) પ્રકુલ્લ નહિ તે, અવિકસિત,
નહિ ખીલેલું, કળીવાળું.

અફેન ન. (નિન્દિતં ફેનં નિર્યાસોઽસ્ય) અફીણ.

અફેન ત્રિ. (નાસ્તિ ફેનં યસ્ય) ફીણ વિનાનું દૂધ વગેરે,
સર્પની ફણા.

અબ્ (શ્વા. સક. આ. સેટ્ અમ્બતે) શબ્દ કરવો.

અબળ્લ ત્રિ. જે લંગડો અગર પંગુ ન હોય તે.

અબદ્ધ ત્રિ. (ન બદ્ધઃ) બાંધેલું નહિ તે, મોકળું, સંબંધ
વગરનું, અસંબદ્ધ, સ્વચ્છંદ, અર્થહીન.

અબદ્ધક ત્રિ. (અબદ્ધ કન્) અન્વયરહિત, પરસ્પર
વિરુદ્ધ વાક્ય, વિપરીત.

અબદ્ધમુખ ત્રિ. (ન બદ્ધં યથેચ્છવાદિતયા અપ્રતિરુદ્ધં
મુખમાસ્યક્રિયા યસ્ય) અપ્રિય બોલનાર, નહિ બંધાયેલા
મુખવાળું, દુર્મુખ, ગાળોથી ભરેલું.

અબદ્ધવત્ ત્રિ. (અ બન્ધ ક્તવતુ) અર્થહીન, જે વ્યાકરણ
સિદ્ધ ન હોય.

અબધા સ્ત્રી. (ન વધ્યતેઽસ્યતે લમ્બેન) 'લીલાવતી'માં
કહેલ ત્રિકોણ વગેરે ક્ષેત્રમાં બંને બાજુએ રહેલો
લાંબો ભાગ.

અવધ્ય ત્રિ. (ન વધમર્હતિ યત્) નાશ પમાડવાને અયોગ્ય,
નહિ હિંસા કરવા યોગ્ય, ન મારવા યોગ્ય, અયોગ્ય
વાક્ય.

અવન્ધક ન (ન વન્ધો યત્ર) તે નામનું એક જાતનું
કરજ લેવું તે.

અવન્ધક પુ. તે નામના એક ઋષિ

અવન્ધુ ત્રિ. (નાસ્તિ વન્ધુર્યસ્ય) ભાઈ વિનાનો, મિત્રહીન,
એકલો.

અવન્ધુર ત્રિ. (ન વન્ધુરઃ) ઊંચું-નીચું નહિ તે, ડુંડું નહિ
તે, કંટાળાભરેલું.

અબલ ન. (ન બલમ્) બળનો અભાવ.

અબલ ત્રિ. (નાસ્તિ બલં યસ્ય) બળ વગરનું, જોર
વિનાનું દુર્બળ-બળહીન.

અબલ પુ. (ન બલં યસ્માત્) વરુણવૃક્ષ, તે નામનું એક
વૃક્ષ.

અબલા સ્ત્રી. (ન બલં યસ્યાઃ) સ્ત્રી, નારી.

અબલિમન્ પુ. (અબલસ્ય ભાવઃ ઇમનિચ્) રોગાદિના
નિમિત્તથી થયેલું દેહનું દુબળાપણું.

અબાધ પુ. (ન બાધઃ) બાધાનો અભાવ, પીડા નહિ તે,
પ્રતિબંધ-અટકાયત નહિ તે.

અબાધ ત્રિ. (ન બાધઃ બાધા વા યસ્ય) બાધા વગરનું,
પીડારહિત.

અબાધક ત્રિ. (ન બાધકઃ) બાધક નહિ તે.

અબાધક ત્રિ. (નાસ્તિ બાધો યસ્ય કપ્) બાધક રહિત,
બાધા વગરનું, અનુકૂળ.

અબાધિત ત્રિ. (ન બાધિતમ્) બાધિત નહિ તે, યથાર્થ,
અનિમંત્રિત, અનિરાકૃત.

અબાધ્ય ત્રિ. (ન બાધ્યતે અપોદ્યતે બાધ્ ણ્યત્) બાધાને
અયોગ્ય, નહિ અટકાવવા યોગ્ય, જે આજ્ઞાકારી ન
હોય.

અબાલ ત્રિ. (ન બાલઃ) બાળક નહિ તે, પૂર્ણ, તરુણ.

અબિન્ધન પુ. (આપ એવ ઇન્ધનમસ્ય) વડવાનલ,
વાડવાગ્નિ.

અબીજ પુ. (ન બીજમ્) યોગશાસ્ત્રોક્ત નિર્બીજ એવો
મનોનિગ્રહ.

અબીજ ત્રિ. (નાસ્તિ બીજં યસ્ય) ૧. નિર્વાર્ય, નપુંસક,
૨. અકારણ, ૩. બીજ વગરનું ફળ.

અબીજ ન. (ન બીજમ્) ખરાબ બી, વીર્યહીનપણું,
નપુંસક, બીનો અભાવ.

અબીજજ પુ. (ન બીજાત્ જાયતે) મન પર નિયંત્રણ.

અબીજજા સ્ત્રી. (ન વિદ્યતે બીજં યસ્યામ્) એક જાતની
દ્રાક્ષ, અંગૂર.

અબુદ્ધ ત્રિ. (ન બુધ્ કર્તારિ કર્મણિ વા ક્ત) બોધનો
આશ્રય નહિ તે, બોધનો અવિષય, મૂર્ખ, અજાણ.

અબુદ્ધિ સ્ત્રી. (ન બુદ્ધિઃ) બુદ્ધિનો અભાવ, અજ્ઞાન, જેનું
જે રૂપે જ્ઞાન હોવું જોઈએ તેવા જ્ઞાનનો અભાવ.

અબુદ્ધિપૂર્વક ત્રિ. (અબુદ્ધિઃ પૂર્વા યસ્ય) બુદ્ધિપૂર્વક
નહિ તે, ઈરાદાપૂર્વક નહિ તે, અજ્ઞાતભાવથી.

અબુદ્ધ ત્રિ. (ન બુધઃ) મૂર્ખ, અલ્પજ્ઞાની, ડાહ્યો નહિ તે.

અબુધ્ય ત્રિ. (બુધ્ વેદે ક્વપ્ લોકે તુણ્યત્-અબોધ્ય)
જાણવાને અશક્ય, દુર્વિજ્ઞેય, અજાગૃત.

અબુધ્ન ન. (નાસ્તિ બુધ્નં મૂલમસ્ય) મૂલશૂન્ય અન્તરીક્ષ,
મૂળ રહિત, તળિયા વિનાનું.

અબોધ પુ. (ન બોધઃ) અજ્ઞાન, બોધનો અભાવ, મૂઠ.

અબોધગમ્યઃ ત્રિ. (ન બોધગમ્યઃ) જાણી ન શકાય તેવું,
જ્ઞાનવડે જાણવાને અશક્ય.

અબોધ્ય ત્રિ. (ન બોધ્યઃ) જાણવાને અશક્ય.

અબ્જ ન. (અપ્ જન્ ડ) પદ્મ, કમળ, શંખ, અબજની સંખ્યા.
 અબ્જ પુ. (અપ્ જન્ ડ) ધન્વંતરિ, ચંદ્ર, કપૂર, શંખ, એક જાતનું ઝાડ.
 અબ્જ ત્રિ. (અપ્ જન્ ડ) પાણીમાં પેદા થનાર.
 અબ્જકર્ણિકા સ્ત્રી. (અબ્જસ્ય કર્ણિકા) કમળની મધ્યમાં રહેલ કર્ણિકા, કમળનો એક અવયવ.
 અબ્જજ પુ. (અબ્જાત્ વિષ્ણોર્નામિકમલાત્ જાયતે જન્+ડ) બ્રહ્મા, જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક યોગ.
 અબ્જવાન્ધવ પુ. (અબ્જાનાં વાન્ધવ इव) સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.
 અબ્જભોગ પુ. (અબ્જસ્ય ભોગ इव ભોગો यस्य) શંખના અવયવ સરખા અવયવવાળું કોરું, કમળનો ખાવાલાયક ભાગ પદ્મકંદ.
 અબ્જયોનિ પુ. (અબ્જં યોનિર્યસ્ય) બ્રહ્મા, કમળકંદ.
 અબ્જવાહન પુ. (અબ્જસ્ય ચન્દ્રસ્ય વાહનં ધારણં યેન) શિવ, મહાદેવ.
 અબ્જવાહના સ્ત્રી. (અબ્જસ્ય વાહનમિવાધારો યસ્યાઃ) લક્ષ્મીદેવી.
 અબ્જસ્ ન. (આપ્યતે જન્મતઃ આપ્ અસુન્ જુટ્ હસ્વશ્ચ) રૂપ.
 અબ્જસ્થિત પુ. (અબ્જે વિષ્ણુનામિકમલે સ્થિતઃ) બ્રહ્મા.
 અબ્જહસ્ત પુ. (અબ્જં હસ્તે યસ્ય) સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.
 અબ્જા સ્ત્રી. (અપ્સુ જાયતે જન્ વિટ) પાણીમાં ઉત્પન્ન થનાર હરકોઈ પદાર્થ, છીપ વગેરે.
 અબ્જિની સ્ત્રી. (અબ્જાનાં સમૂહ અબ્જ ઇનિ ડીપ્) કમળનો સમૂહ, કમળનો વેલો, કમળોથી ભરેલું સ્થાન.
 અબ્જિનીપતિ પુ. (અબ્જિન્યાઃ પતિઃ) સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.
 અબ્દ પુ. (અબ્દિ રક્ષતિ સીમાનં દન્) તે નામનો એક પર્વત.
 અબ્દ પુ. (આપો દદાતિ દા+ક) મેઘ, નાગરમોઘ.
 અબ્દ પુ. (આપ્યન્તે વ્યાપ્યન્તે ઋતુમાસપક્ષતિથિનક્ષત્રયોગ-કરણવારાદયો યેન આપ્ દન્ હસ્વશ્ચ) વર્ષ, સાલ.
 અબ્દપ પુ. (અબ્દં પાતિ પા+ક) વર્ષનો અધિપતિ કોઈ શ્રેણી, મેઘનો રાજા ઈન્દ્ર.
 અબ્દપતિ પુ. (અબ્દસ્ય પતિઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ..
 અબ્દશત ન. (અબ્દસ્ય શતમ્) શતાબ્દી.
 અબ્દસાર પુ. (અબ્દસ્ય મુસ્તાયાઃ સારઃ મૂલનિર્વાસઃ) કપૂર, નાગરમોઘનું સાર-તત્ત્વ.

અબ્દવાહન પુ. (અબ્દો વાહનમસ્ય) ઈન્દ્ર.
 અબ્દાર્થ ન. (અબ્દસ્યાર્થમ્) અડધું વર્ષ, છ મહિના.
 અબ્દિમાન્ ત્રિ. (અપાં દાનમબ્દિઃ તતોડસ્ત્યર્થે મતુપ્) જળ આપનાર, મેઘ વગેરે.
 અબ્દુર્ગ ન. (અદ્ભિર્વેષ્ટિતં દુર્ગમ્) ચોતરફ પાણીવાળી ખાઈનો કિલ્લો.
 અબ્દૈવત ન. (આપો દૈવતમસ્ય) પાણી જેનો અધિષ્ઠાયક દેવ છે એવો કોઈ મંત્ર, પાણી જેનો અધિષ્ઠાયક દેવતા છે એવું પૂવધાદા નક્ષત્ર.
 અબ્ધિ પુ. (આપો ધીયન્તેસ્મિન્ આપ્ ધા કિ) દરિયો, સરોવર.
 અબ્ધિકફ પુ. (અબ્ધેઃ કફ इव) સમુદ્ર ફેણ, સમુદ્રફીણ.
 અબ્ધિજ પુ. (અબ્ધૌ જાયતે જન્+ડ) ચંદ્ર, શંખ, છીપ.
 અબ્ધિજા સ્ત્રી. (અબ્ધૌ જાયતે ટાપ્) લક્ષ્મીદેવી, એક પ્રકારની મદિરા.
 અબ્ધિજીવન પુ. (અબ્ધિરેવ જીવનં યસ્ય) મચ્છીમાર.
 અબ્ધિજૌ પુ. દ્વિ. વ. (અબ્ધૌ જાયતે) અધિનીકુમાર.
 અબ્ધિઝપ પુ. (અબ્ધેઃ ઝપઃ) સામુદ્રિક માછલી.
 અબ્ધિદ્વીપા સ્ત્રી. (અબ્ધિસંઘ્વાતા દ્વીપા યસ્યાઃ) લવણાદિ સમુદ્ર અને જંબુદ્વીપ વગેરે દ્વીપવાળી પૃથિવી.
 અબ્ધિનગરી સ્ત્રી. (અબ્ધૌ તત્સમીપે નગરી) સમુદ્રની પાસે આવેલી નગરી, દ્વારિકા. (કૃષ્ણની રાજધાની)
 અબ્ધિનવનીતક પુ. (અબ્ધેઃ નવનિતમિવ કાયતિ પ્રકાશયતિ કૌ+ળ) ચંદ્ર, કપૂર.
 અબ્ધિફેન પુ. (અબ્ધેઃ ફેનઃ) સમુદ્ર ફીણ.
 અબ્ધિમણ્ડુકી સ્ત્રી. (અબ્ધિ મણ્ડયતિ મણ્ડુ ડક ડીપ્) જેમાં મોતી પાકે છે તે સમુદ્રની છીપ.
 અબ્ધિશય પુ. (અબ્ધૌ શેતે શો અચ) વિષ્ણુ, નારાયણ.
 અબ્ધિશયન પુ. (અબ્ધૌ શયનં યસ્ય) ઉપરનો અર્થ.
 અબ્ધ્યગ્નિ પુ. (અબ્ધૌ સ્થિતોડગ્નિઃ) વડવાનલ, વડવાગ્નિ.
 અબ્ધિન્દુ પુ. (અપાં બિન્દુઃ) જળબિંદુ, આંસુ.
 અબ્ધક્ષ પુ. (આપો ભક્ષયતિ ભક્ષ્ અળ્) એક જાતનો સર્પ.
 અબ્ધક્ષ ત્રિ. (આપો ભક્ષયતિ ભક્ષ્ અળ્) કેવલ પાણી પીને રહેનાર.
 અબ્ધક્ષણ ન. (આપો ભક્ષણં યસ્ય) પાણી પીને જીવનાર. (એક પ્રકારનું આ વ્રત છે)
 અબ્ધ ન. (આપ્ ધ્ ક) મેઘ, નાગરમોઘ, અબ્ધક ધાતુ. આકાશ.

अब्जक पु. (अब्जमिव कायति कै क) अ०र०भ,
अब्जक धातु.
अब्जकष त्रि. (अब्जं कष् खच् मुम्) अत्यंत ठींचुं.
अब्जकष पु. (अब्जं कष् खच् मुम्) वायु, पवन.
अब्जपुष्प न. (अब्जस्य पुष्पमिव शुभ्रत्वत्) ज०ण, पा०णी.
अब्जपुष्प पु. (अब्जस्य पुष्पमिव शुभ्रत्वात्) नेतरनुं
आ०.
अब्जमातङ्ग पु. (अब्जाधिषः मातङ्ग) औरावत छाथी.
अब्जमु स्त्री. (अब्ज मा ङु) औरावत छाथीनी स्त्री, पूर्व
दिशांनी छाथणी.
अब्जमुवल्लभ पु. (अब्जमोः वल्लभः) औरावत छाथी.
अब्जरोहस् पु. (अब्ज रुह् असुन्) वैदूर्यमञ्जि.
अब्जलिह त्रि. (अब्जं लेढि अब्ज लिह् खच् मुम्)
अत्यंत ठींचुं, अतिशय ठींचुं पर्वतनुं शिअर वगेरे.
अब्जि स्त्री. (अभ्रगतौ इन् वा द्वित्वम्) वाकडानी कोटाणी,
नौकानी मेल काढवानी काष्ठमय कोटाणी.
अब्जोत्थ न. (अब्जात् तन्निघर्षणादुत्तिष्ठति उद्+स्था+क)
व०ज, वी०जणीनी अग्नि.
अब्रह्मचर्य न. (न ब्रह्मचर्यं) ब्रह्मचर्यनो अभाव.
अब्रह्मचर्य त्रि. (न ब्रह्मचर्यं यस्य) ब्रह्मचर्यं विनानुं.
अब्रह्मण्य न. (न ब्रह्मण्यम् न ब्रह्मन् यत्) ब्राह्मण
कर्मने अयोग्य डिंसाटि कर्म, डिंसाटि विषयक वयन,
ब्रह्मण्यनो अभाव, आत्माने अछितकारक, 'उत्या न
करो' ओवो आदेश. (नाटकमां)
अब्रह्मन् त्रि. (नास्ति ब्रह्मा यस्य) ब्राह्मणोथी रछित.
अब्रह्मवित् त्रि. (न ब्रह्म वेत्ति) ब्रह्मज्ञान रछित, ब्रह्मने
न ज्ञानारो. - मा ब्रह्मवित्कुले भवति ।
अब्राह्मण पु. (न ब्राह्मणः) उलकी ब्राह्मण, ब्राह्मण
नछि ते.
अब्रुवत् त्रि. (अ ब्रू शत्) न ओलनारो, जे ओलतो न
डोय, मौन, शांत.
अब्रुकृत न. (न ब्रुवे कृतम्) कांई कडेवाने अटकावनार,
थूंक सछित पाणीनो कोगणी.
अब्लिङ्ग त्रि. (अपां लिङ्गम् यत्र) ज०ण३५ अर्थनो
प्रकाशक, कोई मंत्र सूक्त वगेरे.
अभक्त त्रि. (न भज् सेवायां विभागे च कर्त्तरि कर्मणि
वा क्त) असेवक, भक्त नछि ते, नछि वडैयेवुं, जुहुं
नछि करेवुं.

अभक्ति स्त्री. (न भक्तिः) भक्तिनो अभाव, श्रद्धा
अगर विश्वासनो अभाव.
अभक्ति त्रि. (न भक्तिः यस्य) भक्ति रछित.
अभक्षण न. (न भक्षणं) भक्षणनो अभाव, जावानो
अभाव, भक्षणनी निवृत्ति.
अभक्ष्य त्रि. (न भक्ष्यः) भक्षण करवाने अयोग्य,
जावा लायक नछि ते.
अभग त्रि. (नास्ति भगः यस्य) अभागियो, नसीअ
विनानो, दरिद्र.
अभग्न त्रि. (न भग्नः) भांगेवुं नछि ते.
अभङ्ग पु. (न भङ्गः) भांगनो अभाव, नछि नासवुं ते,
ते नामनो शब्दालंकार.
अभङ्ग त्रि. (न भङ्गो यस्य) भांग वगरनुं, भांगरछित.
अभङ्गुर त्रि. (न भङ्गुरः) अलग्न, स्थिर, दृढ.
अभद्र न. (न भद्रम्) दुःख, अमंगण, अकल्याण, अशुभ.
अभद्र त्रि. (न भद्रम्) दुःख, अमंगण, अकल्याणनुं
साधन, आश्रय.
अभय त्रि. (न भयं यस्य) भय वगरनुं, सर्व प्रकारनां
परिअडथी रछित.
अभय पु. (न भयं यस्मात्) परमात्मा, आत्मनिष्ठ
पुरुष, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अेक योग, 'उरीश मा'
अेम कडी ठींचो करेवो पडोणो छाथ, आत्मज्ञान.
अभय न. (न भयं यस्मात्) भयनो अभाव, भयाव,
सुगंधीवाणो, भय, रक्षाण-वैराग्यमेवाभयम्-भर्त० ३।३५
अभयकृत त्रि. (अभयं करोति कृ. क्विप्) रक्षाण
करनार, अलय करनार, भयंकर नछि ते, सौम्य.
अभयङ्कर त्रि. (न भयङ्करः) भयंकर नछि ते, सौम्य.
अभयङ्कृत स्त्री. (अभयं करोति क्विप् वेदे मुम्)
अलय करनार.
अभयजात पु. (अभयाय जातः) ते नामना अेक मुनि.
अभयडिण्डिम पु. (अभयाय स्वयोधमयाभावाय
डिण्डिमः) निर्भयता माटे वगाडतुं रक्षासंभ्रामनुं अेक
नगरुं.
अभयद त्रि. (अभयं ददाति दा क) रक्षाण करनार,
रक्षा माटे वयन आपनार.
अभयदक्षिणा स्त्री. (अभये त्राणे त्रातेन देया दक्षिणा)
अभयदान, अलय पामेवाअे रक्षाण करनाराने अपाती
दक्षिणा.
अभयदान न. (अभयस्य दानम्) कोईने भयथी मुक्त
करवानुं वयन आपवुं.

अभयपत्र न. (अभयस्य पत्रम्) सुरक्षा माटे विश्वस्त लभेदो पत्र.

अभयमुद्रा स्त्री. (अभयार्था मुद्रा) तंत्रशास्त्रमां कडेल अेक प्रसिद्ध मुद्रा.

अभयवाच् स्त्री. (अभयार्था वाक्) अभयदान माटे 'उरीश मा' अेम कडेवाती वाणी.

अभया स्त्री. (न भयं यस्मात् टाप्) डरडे, द्रुगदिवी.

अभयाद्य पु. (अभया हरितकी आद्या यस्य) वैदकशास्त्र प्रसिद्ध, अभयाद्वि भोदक.

अभर्तृका स्त्री. (नास्ति भर्ता यस्याः, स्वार्थे कन्) अविवाहित स्त्री, जेने पति न डोय अेवी स्त्री, विधवा.

अभव पु. (न भवः) उत्पत्तिनो अभाव, जन्मनो अभाव, विनाश, सत्तानो अभाव.

अभव पु. (न भवः यस्मात्) अविद्यमानता, भोक्ष, शिव, निर्वाण, अपवर्ग.

अभवितव्य त्रि. (न भवितव्यम्) न डोवावायक, न थवावायक.

अभव्य न. (न भव्यम्) १. अमंगल, २. दुष्ट भाग्य.

अभव्य त्रि. (न भव्यम्) १. दुष्ट भाग्यवाणुं, २. भव्य नडि ते, भोक्षगमनने अयोग्य आत्मा, ३. अभागियुं, ४. न थवा वायक.

अभाग पु. (न भागः) भागनो अभाव, जे वडैयायुं नथी.

अभाग त्रि. (न भागो यस्य) जेनो भाग न डोय ते.

अभागिन् त्रि. (न भागी) भागनो अधिकार नडि ते, अभागियुं, स्त्रियां डीप् अभागिनी.

अभाग्य न. (न भाग्यम्) जराब नसीब.

अभाग्य त्रि. (न भाग्यं यस्य) दुष्ट भाग्यवाणुं, जराब नसीबवाणुं.

अभाजन न. (न भाजनम्) आधार नडि ते, अपात्र.

अभान न. (नास्ति भानम्) अज्ञाण्युं, अप्रकाश, भासवुं नडि ते.

अभार्य्य पु. (नास्ति भार्य्या तत्सम्बन्धो वा यस्य) स्त्री विनानो, नैष्ठिक ब्रह्मचारी.

अभाव पु. (न भावः) १. भावभिन्न-अभाव, वैशेषिक मतमां मानेदो सातभो पदार्थ, २. भरण, ३. भीमांसके

कडेलुं अभावने अडण करनारुं अेक प्रमाण, ४. असत्त्व, ५. अविद्यमानपणुं, न डोवुं.

अभाव त्रि. (न भावो यस्य) १. अलंकारशास्त्र प्रसिद्ध रति वगेरे स्थायीभाव रडित, स्नेहउप भावरडित, २. मिथ्याभूत पदार्थ.

अभावत्व न. (अभावस्य भावः त्व) भावभिन्नपणुं, द्रव्यादि छ पदार्थनुं अन्योन्याभावपणुं.

अभावना स्त्री. (न भावना) साया निश्चिनो अभाव, धार्मिक ध्यान विनानो.

अभावनीय त्रि. (न भावनीयः) अचिन्तनीय, विचार करवाने अशक्य, उत्पन्न करवाने अशक्य.

अभावसम्पत्ति स्त्री. (अभावस्य संपत्तिः) मिथ्याभूत पदार्थनुं ज्ञान, जेम छीपमां रूपांनुं ज्ञान थाय ते.

अभाव्य न. (न भाव्यम्) जे भावनेने योग्य नथी.

अभाषण न. (न भाषणम्) १. भाषणनो अभाव, २. मूगापणुं, मौनपणुं, युपकीदी.

अभाषित त्रि. (न भाषितम्) नडि कडेलुं.

अभाषितपुंस्क पु. (न भाषितं पुंस्कं यस्य) जे शब्द कदी पुंलिंग के स्त्रीलिंगमां प्रयोज्यो न डोय अर्थात् नित्य स्त्रीलिंग.

अभि अव्य. (न भाति भा+कि) अेक उपसर्ग, जेना १. धोतन, २. आभिमुष्य, ३. अभिलाष. ४. पासे, ५. वारंवार, ६. लक्षण, ७. तरङ्ग, योतरङ्ग, ८. धर्षण, ९. पूजा, १०. माधुर्य, अत्यंतना अर्थमां, ११. ईच्छा, १२. आहार के स्वाध्यायना अर्थमां वपराय छे.

अभिक त्रि. (अभिकामयते अभि+कन्) कामुक, कामनी अभिलाषावाणुं.

अभिकाङ्क्षा स्त्री. (अभि काङ्क्ष् अ) ईच्छा, अभिलाषा, लालसा, कामना.

अभिकाङ्क्षित त्रि. (अभि काङ्क्ष् कर्मणि क्त) ईच्छेव, याडेलुं.

अभिकाङ्क्षिन् त्रि. (अभि काङ्क्ष् णिनि) याडवावाणुं, अभिलाषावाणुं, अभिलाषी.

अभिकाम त्रि. (अभिकामयते, अभिकम् णिङ् अच्) अभिलाष करतुं, ईच्छा करतुं.

अभिकाम पु. (अभिकम् भावे घञ्) अभिलाष, ईच्छा.

अभिकृत्वन् त्रि. (अभि कृ इवनिप्) सन्भुजपणो करनार.

અભિક્લૂપ્ત ત્રિ. (અભિ ક્લૂ+ક્ત રો લઃ) ૧. સમ્પન્ન,
૨. તૈયાર કરેલ, ૩. નિયત ૪. અભિપ્રકાશિત.
અભિક્રતુ પુ. (આભિમુખ્યેન ક્રતુર્યુદ્ધકર્મ યસ્ય) બળવાન.
અભિક્રમ પુ. (અભિ ક્રમ્ ઘञ्) ૧. આરમ્ભ—શરૂઆત,
૨. ચઢવું તે, ૩. યુદ્ધ માટે શત્રુ સામે જવું,
૪. આરંભેલ ૫. યુદ્ધ, ૬. પ્રયત્ન.
અભિક્રાન્તિ સ્ત્રી. (અભિ ક્રમ્ કિતન્) અભિક્રમ શબ્દ
જુઓ, ઉપક્રમ.
અભિક્રાન્તિન્ સ્ત્રી. (અભિક્રાન્તમનેન ઇષ્ટાદિ૦ ઇનિ)
આરંભ કરનાર, ઉપક્રમ કરનાર.
અભિક્રામમ્ અવ્ય. (અભિ ક્રમ્ વીપ્સાભીક્ષ્યયોઃ ણમુલ્)
દબાવીને, આરંભ કરીને, સન્મુખ જઈને.
અભિક્રિયા સ્ત્રી. (અભિ કૃ યા) પરીક્ષા, તપાસ, સમીક્ષા.
અભિક્રોશ પુ. (અભિક્રુશ્ ભાવે ઘञ्) ગાળો ભાંડવી
તે, નિન્દા.
અભિક્રોશક ત્રિ. (અભિક્રુશ્ ણ્વુલ્) નિંદા કરનાર,
ગાળો ભાંડનાર, અપવાદ કરનાર.
અભિક્ષત્ ત્રિ. (અભિક્ષદ્ ત્ત્વ) હિંસા કરનાર.
અભિક્ષદ ત્રિ. (અભિ ક્ષદ્-હિંસાયામ્ અચ્) હિંસા કરનાર.
અભિક્ષ્યા સ્ત્રી. (અભિ ક્ષ્યા અઙ્ ટાપ્) ૧. અભિધાન,
૨. શોભા, ૩. કીર્તિ, ૪. ચોતરફ પ્રસિદ્ધિ,
૫. માહાત્મ્ય, ૬. ચોતરફ જનાર, ૭. પ્રસિદ્ધિ,
૮. પ્રજ્ઞા, ૯. નામ. —કાપ્યઅભિક્ષ્યા તયોરાસીદ્ વ્રજતોઃ
શુદ્ધવેષયોઃ-રઘુ. ૧૧૪૬
અભિક્ષ્યાત્ ત્રિ. (અભિ ક્ષ્યા ત્ત્વ) ૧. કથા કહેનાર,
૨. સામે જનાર, ૩. સામે જોનાર.
અભિક્ષ્યાન ન. (અભિ ક્ષ્યા લ્યુટ્) ખ્યાતિ, યશ.
અભિગત ત્રિ. (અભિ ગમ્ ક્ત) ૧. અનુકૂળતા વડે પ્રાપ્ત
થયેલ, ૨. સેવેલ, સામે ગયેલ, ૩. પાસે ગયેલો.
અભિગન્તવ્ય ત્રિ. (અભિ ગમ્ ત્વ્ય) ૧. સામે જવા
યોગ્ય, ૨. સેવવા યોગ્ય, ૩. પાસે જવા યોગ્ય.
અભિગન્તુ ત્રિ. (અભિ ગમ્ ત્ત્વ) ૧. યુદ્ધ માટે સામે
જનાર, ૨. અનુકૂળતા વડે જનાર ૩. પાસે જનાર,
૪. સ્ત્રીસંભોગ.
અભિગમ પુ. (અભિ ગમ્ ઘञ्) ૧. સામે જવું,
૨. અનુકૂળપણે જવું ૩. પાસે જવું. —તવાર્હતો
નાભિગમેન તૃપ્તમ્-રઘુ. ૫૧૧૧
અભિગમન પુ. (અભિ ગમ્ લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ, ઉપાસન,
દેવતાસ્થાન તથા માર્ગનું સાફ કરવું તથા લીંપવું.

અભિગમ્ય ત્રિ. (અભિગન્તું શક્યતે સૌમ્યાકારત્વાત્)
સામે જવાને શક્ય, પાસે જવાને શક્ય.
અભિગમ્ય અવ્ય. (અભિગમ્ લ્યપ્) સામે જઈને, પાસે
જઈને.
અભિગર પુ. (અભિ ગૃ-સ્તુતૌ અપ્) ચોતરફથી સ્તુતિ.
અભિગર્જન્ ન. (અભિ ગર્જ્ લ્યુટ્) ભયાનક ગર્જના.
અભિગામિન્ ત્રિ. (અભિગચ્છાતિ અભિ ગમ્ ણિનિ) યુદ્ધ
માટે સામે જનાર, અનુકૂળતા વડે જનાર, પાસે જનાર,
સ્ત્રીનો પ્રસંગ કરનાર, અભિગન્તુ શબ્દ જુઓ.
અભિગીત ત્રિ. (આનુકૂલ્યેન ગીતઃ) અનુકૂળતા માટે
સ્તુતિ કરેલ, અનુકૂળતા માટે ગવાયેલ.
અભિગુપ્તિ સ્ત્રી. (અભિ ગુપ્ કિતન્) ચોતરફથી રક્ષણ.
અભિગૂર્ણ ત્રિ. (અભિ ગુર્ ક્ત નત્વમ્) કહેલ, સામે
ઉગામેલ, તત્પર.
અભિગૂર્ત્ત ત્રિ. (અભિ ગુર્ ક્ત વેદે નત્વાભાવઃ) કહેલ.
અભિગૂર્તિ સ્ત્રી. (અભિ-સાતત્યે ગુર્ કિતન્) સતત સંકલ્પ,
ચારે તરફથી ઉદમ, સ્તુતિગાન.
અભિગૂહીત ત્રિ. (અભિગૂહ+ઇક) જે બાબતનો અભિગ્રહ
લીધો હોય તે, લીધેલું, પકડેલું.
અભિગૂહીત ન. (જૈ. દ.) અવધારણ, નિશ્ચય.
અભિગૂહીતપાણિ ત્રિ. (આનુકૂલ્યાર્થં ગૂહીતઃ પાણિયેન)
અનુકૂળતા માટે જેણે બે હાથ જોડ્યા હોય તે.
અભિગેષ્ણ ત્રિ. (અભિ ગૈ ઇષ્ણ) ચારે તરફથી ગાયક,
સંપૂર્ણ રીતે ગાન કરનાર.
અભિગોપ્તુ ત્રિ. (અભિતો ગોપાયતિ અભિગુપ્+ત્ત્વ)
ચોતરફથી રક્ષણ કરનાર, બચાવનાર, સંરક્ષક.
અભિગ્રસ્ત ત્રિ. (અભિ ગ્રસ્ ક્ત) ૧. દબાયેલ,
૨. ચોતરફથી ઘેરાયેલ, ૩. કોળિયો કરેલ.
અભિગ્રહ પુ. (અભિ ગ્રહ અપ્) ૧. લૂંટફાટ, ૨. હરણ,
૩. ચઢાઈ, ૪. સામે ઉદમ કરવો તે, ૫. ગૌરવ,
૬. યુદ્ધ, ૭. અધિકાર, ૮. ગ્રહણ, પકડ.
અભિગ્રહ પુ. (અભિ ગ્રહ અપ્) જૈનદર્શન પ્રમાણે આહારાદિ
વહોરાવવામાં ટૂંકી મર્યાદા બાંધવી તે, અમુક વેશ કે
રંગનો માણસ, અમુક સ્થિતિમાં આવે તો જ લેવું
ઈત્યાદિ નિયમ ધારવો તે, ગ્રહણ કરવું, હાથમાં લેવું,
આગ્રહ, હઠ.
અભિગ્રહણ ન. (અભિગ્રહ લ્યુટ્) ૧. લૂંટ, ૨. હરણ,
૩. ચઢાઈ, ૪. સામે ઉદમ કરવો, તે ૫. ગૌરવ,
૬. યુદ્ધ.

अभिग्रहिक न. (अभिग्रह+इक) जैनदर्शनमां गुण-
अवगुण ज्ञाया विना कुमत्तनो आग्रह करवो ते,
मित्यात्वनो अेक प्रकार.
अभिग्रहिक त्रि. (अभिग्रह+इक) कुमत्तनी डठ करनार,
दुराग्रही.
अभिवर्षण न. (अभि घृष् भावे ल्युट्) परस्परना
संयोगधी घसारे, मर्दन, धर्षण, भराभ भावनाधी
अधिकार करवो.
अभिघात पु. (अभि हन् भावे घञ्) भूणमांथी नाश
करवो, मारवुं, घा करवो, प्रहार, अेक जातनो संयोग,
जे संयोग शब्दनुं निमित्त कारण थाय छे ते.
अभिघातक त्रि. (अभि हन् ण्वुल्) शत्रु, अभिघात
नामनी संयोग करनार, भूणमांथी नाश करनार, पाछो
पाउनार, दूर भगाउनार.
अभिघाति पु. (अभि हन् स्वार्थे णिच् इन्) शत्रु.
अभिघातिन् त्रि. (अभि हन् णिनि स्त्रियां ङीप्) शत्रु,
नाशक, अभिघात नामे संयोगनो करनार, छानि
पछोयाउनार.
अभिघार पु. (अभिघार्यते समन्तादनौ सिव्यते अभि घृ
क्षरणे णिच् भावे घञ्) अग्निमां धी वगेरेनुं यारे
तरुथी सिंयन करवुं ते, धी वगेरेनो अेक संस्कार.
अभिघ्राण न. (अभि घ्रा ल्युट्) मस्तक सूंधवुं,
(वात्सल्यसूयक) गंध लेवी.
अभिघारण न. (अभि घृ ल्युट्) धी वगेरेनो अेक
प्रकारनो संस्कार, धीनुं डवन.
अभिचक्षण त्रि. (अभि चक्ष् ल्युट्) थोतरुथी विचक्षण,
सर्व काममां कुशण, शपथपूर्वक वचन, सम्मोडन.
अभिचर त्रि. (अभितः चरति चर् ट) नोकर, सेवक.
अभिचरण न. (अभि चर् ल्युट्) शत्रुने मारवा माटे
करेल श्येनयाग वगेरे अभियारक प्रयोगो, ईन्द्रजाल,
जहु-टोशा, आडवुं, ईक मारवी वगेरे.
अभिचरणीय त्रि. (अभिचरणमर्हति छ) जेनी सामे
अभियार प्रयोग करवो जौईअे तेवो शत्रु, जहु
करवा योग्य.
अभिचार पु. (अभि चर् भावे घञ्) शत्रुनो वध,
वशीकरण, विद्वेषण करवा माटे करवामां आवतो
तांत्रिक-मांत्रिक प्रयोग.
अभिचारक त्रि. (अभि चर् ण्वुल्) अभियार करनारो,
जहुगर, अैद्रजालिक.

अभिचारकल्प पु. (अभिचारसाधनं कल्पो रहस्य-
ज्ञापकग्रन्थः) अथर्ववेदान्तगत ग्रन्थलेद, अेक ग्रन्थ.
अभिचारिन् त्रि. (अभिचर् णिनि) अभियार-शत्रुना
वध माटे मंत्र-तंत्रादिनो प्रयोग करनार, जहुगर,
अैद्रजालिक.
अभिचैद्य अव्य. (चैद्यमाभि) येद्विदेशना शिशुपाल सामे.
अभिच्छाय त्रि. (अभिगतच्छायाम्) छायाने पामेल,
छायानी सन्मुभ प्राप्त थयेल.
अभिच्छाय अव्य. (छायाया अभिमुखम्) छाया सामे,
छाया तरु.
अभिजन पु. (अभिजायतेऽस्मिन् जन्-आधारे घञ्
अवृद्धि) १. कुण, २. जन्मभूमि, ३. कुटुंब,
४. पोताना बापदादाओ ज्यां वस्या डोय ते स्थान,
५. कीर्ति, ६. कुणमां श्रेष्ठ.
अभिजनवत् त्रि. (अभिजन मतुप्) उर्य कुणनो, उत्तम
वंशमां उत्पन्न थयेवो.
अभिजय त्रि. (अभि जि अच्) छत, पूर्ण विजय.
-विद्यामदो धनमदस्तृतीयोऽभिजनो मदः - वेदान्त-
तत्त्वविवेक ।
अभिजात त्रि. (अभिमतं प्रशस्तं जातं जन्म यस्य)
कुलीन, पंडित, श्रेष्ठ, मनोडर, जानदान कुणमां उत्पन्न
थयेल, प्रसिद्ध, विनीत, उपयुक्त, योग्य, मधुर, रुचिकर.
अभिजाति स्त्री. (अभिजात जातिः जननम्) जानदान
कुणमां पेदा थवुं ते.
अभिजिघण न. (अभि घ्रा ल्युट्, जिघ्र आदेश)
नाकथी मस्तकनो स्पर्श करवो. (वात्सल्यसूयक).
अभिजित् त्रि. (अभिमुखीभूय जयति शत्रून् अभि जि
क्विप्) सामे थईने शत्रुओने छतनार, सर्व तरुथी
जयनुं साधन.
अभिजित् पु. न. १. विष्णु, २. ते नामनुं अेक नक्षत्र,
३. ते नामनो अेक यज्ञ, ४. दिवसनुं आठमुं मुडूर्त.
५. अतिरात्र नामनो वाग, अभिजित् नक्षत्रमां जन्म
लेनारो.
अभिजित पु. (अभिजोयादन्यान् संज्ञायामाशीर्वादे
देवरात्रादिवत् क्त) मध्यरात्रिनुं मुडूर्त.
अभिजिति स्त्री. (अभि जी भावे क्तिन्) सर्व तरुथी
विजय.
अभिज्ञ त्रि. (अभिजानाति अभि ज्ञा-क) १. निपुण,
२. पंडित, ३. ज्ञानार, ४. अनुभवी, ५. येतन,
६. शाता, काबेल.

અભિજ્ઞા સ્ત્રી. (અભિ જ્ઞા અઙ્) ૧. પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન, ૨. ઓળખાણ, ૩. સ્મૃતિ, યાદ, ૪. સંસ્કાર સહિત ઈન્દ્રિયના સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલ પ્રત્યભિજ્ઞારૂપ જ્ઞાન.

અભિજ્ઞાત ત્રિ. (અભિજ્ઞાયતે સ્મ અભિ જ્ઞા કર્મણિ ક્ત) ૧. જાણેલ, ૨. સમજેલ, ૩. કાલાન્તરે ફરીથી જોવા વડે કરીને 'તે આ છે' એવા આકારવાળા જ્ઞાન વડે વિષય કરાતો ઓળખેલ પદાર્થ.

અભિજ્ઞાન ન. (અભિજ્ઞાયતેડનેન અભિ જ્ઞા કર્મણિ લ્યુટ્) ૧. ચિહ્ન, નિશાની, ૨. 'તે આ છે' એવા પ્રકારનું જ્ઞાન, પહેચાણ.

અભિજ્ઞાનશકુન્તલા સ્ત્રી. (અભિજ્ઞાનભૂતાં શકુન્તલા-મધિકૃત્ય કૃતે ગ્રન્થે) કવિ કાવિદાસે રચેલું તે નામનું એક નાટક.

અભિજ્ઞાનાભરણ ન. (અભિજ્ઞાનસ્યાભરણમ્) ઓળખાણનું આભૂષણ, વીંટી વગેરે.

અભિજ્ઞુ ત્રિ. (અભિગતે આભિમુખ્યેન સ્થાપિતે જાનુની યસ્ય) સન્મુખ સ્થાપેલા ઠીંચણવાળું.

અભિતપ્ત ત્રિ. (અભિ તપ્ ક્ત) સંતપ્ત, બળ્યોજળ્યો.

અભિતરામ્ અવ્ય. (અભિ પ્રકર્ષે તરપ્ આમુ) અતિશય સન્મુખ, અતિશય સામે.

અભિતસ્ અવ્ય. (અભિ તસિલ્) ૧. પાસે, ૨. સામે, ૩. જલ્દી, ૪. બન્ને તરફ, ૫. સમગ્રપણું, ૬. સત્વર, સુઘળું, —સાલત્રયેણ ભગવન્નમિતો વિભાસિ—કલ્યા. ૨૭

અભિતાપ પુ. (અભિ તપ્ ઘજ્) અત્યંત સંતાપ, કષ્ટ, ભાવાવેશ, અતિપીડા.

અભિતામ્ર ત્રિ. (ભૃશં તામ્રમ્) અત્યંત રાતું, અત્યંત લાલ રંગવાળું.

અભિતામ્ર પુ. (ભૃશં તામ્રઃ) અત્યંત લાલ રંગ.

અભિતોમુખ ત્રિ. (અભિતઃ મુખં યસ્ય) ચારે તરફ જેનું મુખ છે તે, ચોતરફ.

અભિદક્ષિણમ્ અવ્ય. (દક્ષિણદિશમધિ) દક્ષિણ દિશા તરફ.

અભિદર્શન ન. (આભિમુખ્યેન દર્શનમ્ અભિ દર્શ્ ભાવે લ્યુટ્) સન્મુખ દર્શન.

અભિદિપ્સુ ત્રિ. (અભિ દમ્પ્ સન્ ડ વેદે ન દસ્ય ધઃ) પરાભવ કરવાની ઈચ્છાવાળું.

અભિદ્રવ પુ. (અભિ દ્રુ લ્યુટ્ અચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અભિદ્રવણ ન. (અભિ દ્રુ લ્યુટ્) વેગથી જવું, આક્રમણ, ચઢાઈ, હુમલો.

અભિદ્રા સ્ત્રી. (અભિ દ્રા અઙ્) નાસી જવું, ચિંતન, સ્મરણ.

અભિદ્રુહ ત્રિ. (અભિદ્રુહ્યતિ અભિદ્રુહ્ ક્વિપ્) દ્રોહ કરનાર, અપકાર કરનાર.

અભિદ્રોહ પુ. (અભિ દ્રુહ ઘજ્) અપકાર, અનિષ્ટ ચિન્તન, ગાળ, નિન્દા, ષડ્યંત્ર રચવું, ફૂરતા.

અભિધર્મ પુ. (ધર્મસ્યાભિમુખમ્ અભિ ધર્મઃ) બૌદ્ધ દર્શનનો સિદ્ધાંત.

અભિધર્મકોશ પુ. (અભિધર્મસ્ય કોશઃ) એક બૌદ્ધ ધર્મના ગ્રંથનું નામ, જેમાં બૌદ્ધ ધર્મના ઉપદેશોનો સંગ્રહ છે.

અભિધર્ષણ ન. (આભિમુખ્યેન ધર્ષણમ્) ૧. પીડવું, ૨. નીચોવવું, ઠોકવું, ભૂત વગેરેનો આવેશ. વળગાડ.

અભિધર્ષણ પુ. (આભિમુખ્યેન ધર્ષયતીતિ) રાક્ષસ.

અભિધા સ્ત્રી. (અભિ ધાજ્ ભાવે અઙ્) નામ, સંજ્ઞા, કથન, શબ્દમાં રહેલી અર્થના બોધને ઉત્પન્ન કરનારી શક્તિનો ભેદ, વાચક શબ્દમાં રહેલી ભાવના, સંકેતિત અર્થને જણાવનારી શબ્દમાં રહેલી શક્તિ તે અભિધા એમ અલંકાર શાસ્ત્રના વેત્તા માને છે. —સ મુખ્યોડર્થ સ્તત્ર મુખ્યો યો વ્યાપારોડસ્યાભિધોચ્યતે—કાવ્ય. ૨

અભિધાધ્વંસિન્ ત્રિ. (અભિધા ધ્વંસ્ ણિનિ) પોતાનું નામ નષ્ટ કરનારો.

અભિધાભાવના સ્ત્રી. (અભિધાયા ભાવના) — ફલજનક-વ્યાપારાનુકૂલવ્યાપારરૂપા શબ્દનિષ્ઠા ભાવનેતિ મહ્તા: । ફળ ઉત્પન્ન કરનાર વ્યાપારને અનુકૂળ વ્યાપારરૂપ શબ્દમાં રહેલી ભાવના તે અભિધાભાવના એમ મીમાંસકો કહે છે. અથવા — પ્રેરણાપરપર્યાયા પુરુષપ્રવૃત્તિરૂપાર્થભાવનાભાવ્યા ભાવના પ્રેરણા છે બીજો પર્યાય જેનો એવી પુરુષ પ્રવૃત્તિ રૂપ અર્થ ભાવનાએ કરીને ભાવ્ય એવી ભાવના.

અભિધાન ન. (અભિ ધા ભાવે લ્યુટ્) ૧. નામ, ૨. કહેવું, ૩. કથન, ૪. કોષ, નિઘણ્ટુ.

અભિધાનમાલા સ્ત્રી. (અભિધાનાનાં માલા) શબ્દકોશ.

અભિધાની સ્ત્રી. (અભિ ધા કરણે લ્યુટ્) દોરી, શરણ, આશ્રય.

અભિધામૂલ ત્રિ. (અભિધા મૂલં યસ્ય) શબ્દના સંકેતિત અગર મુખ્યાર્થ પર આધારિત.

अभिधामूला स्त्री. (अभिधा मूलं यस्याः) अलंकार
शास्त्रवेत्ताओओ मानेवी ते नामनी ऐक वृत्ति, व्यंजना.
अभिधायक त्रि. (अभि धा ण्वुल्) वायक शब्द, ते ते
शब्दनो उच्यार करनार.
अभिधायिन् त्रि. (अभि धा णिनि) कडेनार, ओवनार,
शब्दप्रयोञ्जक, निरूपक.
अभिधावक त्रि. (अभि धाव् ण्वुल्) वेगधी सामे
जनार, दोउनार, दुमलो, आकमण
अभिधावन न. (अभि धाव् ल्युट्) पाछण दोउवुं,
सामे दोउवुं, - नोचितमभिधावनं फलायनपरानरीन् ।
अभिधिस्ता स्त्री. (अभिधातुमिच्छा) कडेवानी ईच्छा,
विवक्षा, नाम, यशनी ईच्छा.
अभिधृष्णु त्रि. (अभि धृष् क्नु) अत्यंत तिरस्कार
करनार.
अभिधेय त्रि. (अभि धा यत्) कडेवा लायक, नाम
करवा योग्य, प्रकाशित करवा योग्य.
अभिधेय पु. (अभि धा यत्) वाय्यार्थ, संकेतवाणो
शब्दार्थ.
अभिधेय न (अभि धा यत्) नाम, अभिप्राय, भाव,
अर्थ, निष्कर्ष, प्रकरणा, कोई शब्दनो संपूर्ण अर्थ.
अभिधेयत्व न. (अभिधेयस्य भावः त्व) शब्दशक्तिनुं
विषयपणुं, अथवा शब्दनुं शक्यपणुं.
अभिध्या स्त्री. (अभि ध्यै अच् टाप्) १. पारकुं धन
डरी लेवानी ईच्छा, २. अडण करवानी प्रबल ईच्छा,
३. विषयनी प्रार्थना, चिन्तन.
अभिध्यातव्य त्रि. (अभि ध्या तव्य) दुगेशां ध्यान
करवा लायक, चिन्तन करवा योग्य, कडेवा योग्य,
नाम लेवा योग्य, प्रगट करवा योग्य.
अभिध्यान न. (अभि ध्या ल्युट्) ध्यान करवुं, अभिध्या
शब्दनो अर्थ जुओ.
अभिनद्ध त्रि. (अभितो नद्धः बद्धः नह्+क्त) सर्व
तरङ्गधी अंधायेल.
अभिनन्द पु. (अभिनन्द घञ्) १. संतोष, २. गुण
वगेरे कडेवाथी यतो आनंद, ३. थोडुं सुभ,
४. प्रशंसा, ५. अभिनंदन.
अभिनन्द त्रि. (अभिनन्द णिच् अच्) १. संतोष
उपजावनार, २. प्रोत्साहनपूर्वक प्रेरणा करनार,
३. प्रशंसा करनार.

अभिनन्दन न. (अभिनन्द भावे ल्युट्) संतोष, संतोष
माटे प्रशंसा करवी ते.
अभिनन्दन त्रि. (अभि नन्द णिच् कर्त्तरि ल्युट्)
संतोष पमाउनार, प्रशंसा करनार, प्रोत्साहन माटे
प्रेरणा करनार.
अभिनन्दन पु. (अभि नन्द कर्त्तरि ल्युट्) ते नामनो
ऐक बुद्ध, ते नामना यावु अवसर्षिणीमा थयेवा
भरत क्षेत्रना जैनोना योथा तीर्थकर.
अभिनन्दनीय त्रि. (अभि नन्द णिच् कर्मणि अनौयर्)
प्रशंसा करवा योग्य, प्रोत्साहनपूर्वक प्रेरणा करवा
योग्य. -काममेतदभिनन्दनीयम् श० ५
अभिनन्दा स्त्री. (अभि नन्द अच् टाप्) ईच्छा, उमेद.
अभिनन्दित त्रि. (अभि नन्द णिच् क्त) भुश करेल,
प्रशंसा करेल.
अभिनन्दिन् त्रि. (अभि नन्द णिनि) संतोषी, अनुमोदन-
पूर्वक उत्साह आपनार.
अभिनन्द्य त्रि. (अभि नन्द णिच् यत्) वभाषवा
लायक, प्रशंसा करवा योग्य.
अभिनन्द्य अव्य. (अभि नन्द णिच् ल्यप्) वभाषीने,
प्रशंसा करीने, अनुमोदन करवा वडे प्रोत्साहन
आपीने.
अभिनन्न त्रि. (अभिमुखं नम्रः) सामे नमेल, पासे
नमेल. -स्तनाभिरामस्तबकाभिनन्नाम्-रघु० १३।३२
अभिनय पु. (अभि नी अच्) नाटक करवुं, मनमां
रहेल अभिप्रायने व्यक्त करनारी शरीरनी चेष्टा
वगेरे- साक्षादिवाथाकारादिप्रदर्शिका हस्तादिक्रिया-
लाव-भाव वगेरे, रूपक वगेरे दृश्यकाव्य.
अभिनव त्रि. (अभिमतो नवः) नवुं.
अभिनवपु. (अभि नु भावे अप्) अनुकूलता माटे वभाषवुं.
अभिनवतामरस न. (अभिनवं तामरसम्) १. नवुं
कमण, २. ते नामनो बार अक्षरना यरक्षानो छेद.
अभिनवयौवन त्रि. (अभिनवं यौवनं यस्य) तरुण,
नवजुवान, नानो जुवान.
अभिनवोद्भिद् (द) पु. (अभिनव उद् भिद् क्विप्)
अंकुर.
अभिनहन न. (अभि नह् भावे ल्युट्) थारे तरङ्गधी
बांधवुं, मजभूत बांधवुं, आंभ उपर बांधवानी पट्टी,
अंध.

અભિનિધન ત્રિ. (અભિગતં નિધનમ્) વિનાશોન્મુખ, નાશની તૈયારી ઉપર આવેલું.

અભિનિધન અવ્ય. (નિધનસ્ય સમાપ્તેર્વાભિમુખમ્) નાશ, અથવા સમાપ્તિની સામે, પાઠ્ય એવા સામવેદનો ભેદ.

અભિનિધાન ન. (અભિનિધા ભાવે લ્યુટ્) સન્મુખ સ્થાપન, સામે સ્થાપવું.

અભિનિયુક્ત ત્રિ. (અભિ નિ યુજ્ ક્ત) કાર્યમાં વ્યસ્ત, કામમાં તલ્લીન.

અભિનિર્ણય પુ. (અભિ નિર્ ની અચ) પંચનો ચુકાદો.

અભિનિર્મુક્ત પુ. (અભિતઃ સર્વતઃ સાયંતનકર્મણા નિર્મુક્તઃ) સૂર્યના અસ્તકાળે નિદ્રાવશે છોડવું છે પોતાનું તે કાળનું કર્મ જેણે તે, સૂર્યાસ્તકાળે સૂતેલો.

અભિનિર્વાણ ન. (અભિ નિર્ યા લ્યુટ્) લડવા માટે કૂચ કરવી તે, દુશ્મનને જીતવા માટે સૈન્ય સહિત નીકળવું તે, આક્રમણ, હુમલો.

અભિનિર્વૃત ત્રિ. (અભિ નિર્ વૃત્ ક્ત) ઉત્પન્ન થયેલ, નિપજેલ.

અભિનિર્વૃત્તિ સ્ત્રી. (અભિ નિર્ વૃત્ ક્તિન્) નિષ્પત્તિ, ઉત્પન્ન થવું, નિપજવું.

અભિનિવર્ત્ત પુ. (અભિ નિ વૃત્ ભાવે ઘજ્) ચોતરફથી નિવૃત્તિ.

અભિનિવર્ત્ત અવ્ય. (અભિતો નિવૃત્તૌ પુનઃ પુનઃ નિવૃત્ત્યર્થે) ફરી ફરી વારંવાર નિવૃત્તિ પામીને.

અભિનિવર્ત્તન ન. (અભિનિવૃત્-લ્યુટ્) ચોતરફથી નિવૃત્તિ.

અભિનિવિષ્ટ ત્રિ. (અભિ નિ વિશ્ ક્ત) અભિનિવેશવાળું, આગ્રહવાળું, વિચારવા માટે પ્રવૃત્ત, ચિન્તાથી વ્યગ્ર, લાગેલો.— ગુરુધરઅભિનિવિષ્ટ લોકપાલાનુભાવૈઃ—રઘુ. ૨।૭૫

અભિનિવિષ્ટતા સ્ત્રી. (અભિનિવિષ્ટ તલ્ ટાપ્) દૃઢ સંકલ્પપણું, દૃઢ નિશ્ચય.

અભિનિર્વૃત્તિ સ્ત્રી. (અભિ નિર્ વૃત્ ક્તિન્) પૂર્તિ, નિષ્પત્તતા.

અભિનિવેશ પુ. (અભિ નિ વિશ્ ઘજ્) આગ્રહ, હરકોઈ કામ વગેરે સાધવામાં મનનો આગ્રહ, ક્લેશ, એકાગ્રતા, એકનિષ્ઠતા, યોગશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ મરણની બીક ઉત્પન્ન કરનાર અજ્ઞાનવિશેષ અને 'અનિત્ય એવા દેહાદિકનો મને વિયોગ ન થાઓ' એવા પ્રકારનો મરણ નિવારણ માટેનો આગ્રહ, આસક્તિ.— અહો ! નિરર્થક-વ્યાપારેષ્વઅભિનિવેશઃ—કા૦ ૧૨૦

અભિનિવેશિત ત્રિ. (અભિ નિ વિશ્ ઇ ક્ત) મગ્ન, રૂબેલો, પેસાડેલો.

અભિનિવેશિન્ ત્રિ. (અભિ નિ વિશ્ ણિનિ) આગ્રહવાળું, અનુરાગ—રનેહવાળું, આસક્ત, અનન્યચિત્ત, દૃઢ સંકલ્પવાળું.

અભિનિષ્કારિન્ ત્રિ. (અભિનિસ્ કૃ ણિનિ) સમગ્ર રીતે, સંપૂર્ણ કરનાર.

અભિનિષ્ક્રમ પુ. (અભિ નિસ્ ક્રમ્ ઘજ્) બહાર નીકળવું, સામે નીકળવું, સામે નીસરવું.

અભિનિષ્ક્રમણ ન. (અભિ નિસ્ ક્રમ્ લ્યુટ્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અભિનિષ્ક્રાન્ત ત્રિ. (અભિ નિસ્ ક્રમ્ કર્તારિ ક્ત) બહાર નીકળેલ, સામે નીકળેલ.

અભિનિષ્ટાન પુ. (અભિ નિસ્ સ્તન્ ઘજ્) વિસર્ગ, વર્ણમાલાનો અક્ષર.

અભિનિસ્તાન પુ. (અભિ નિસ્ સ્તન્ ઘજ્) શબ્દ.

અભિનિષ્પતન ન. (અભિ નિસ્ પત્ લ્યુટ્) સામે નીકળવું, યુદ્ધ માટે બહાર નીકળવું, બહાર પડવું, પૂટી પડવું.

અભિનિષ્પત્તિ સ્ત્રી. (અભિ નિસ્ પદ્ ક્તિન્) સંપત્તિ, સિદ્ધિ, ઉત્પત્તિ, પૂર્ણતા, સમાપ્તિ.

અભિનિષ્પત્ત ત્રિ. (અભિ નિસ્ પદ્ ક્ત) સંપન્ન, સિદ્ધ, ઉત્પન્ન થયેલ.

અભિનિહ્વ પુ. (અભિ નિ હનુ અપ્) છુપાવવું, ગુપ્ત રાખવું.

અભિનીત ત્રિ. (અભિ નીયતે સ્મ અભિ ની ક્ત) ન્યાયવાળું, યુક્ત, સુશોભિત, શણગારેલ, પૂજેલ, ક્રોધી, અત્યંત સંસ્કાર પામેલ, જેનો અભિનય કરેલ હોય એવું, વ્યાજબી, સામે પહોંચાડેલ, સામે લઈ જવાયેલ.

અભિનીતિ સ્ત્રી. (અભિ ની ક્તિન્) પ્રિય વાક્ય વગેરેથી યુક્તિયુક્ત સામે લઈ જવું, પહોંચાડવું, રૂપનું દેહ વડે અનુકરણ કરવું, હાવભાવ, મૈત્રી, સભ્યતા, અભિનય.

અભિનીતિ અવ્ય. (નીતેરાભિમુખ્યમ્) નીતિ વડે સન્મુખપણું, ઈગિત, ભાવપૂર્ણ અંગવિક્ષેપ, સહિષ્ણુતા, કૃપાળુતા, મૈત્રીપણું.

અભિનેતવ્ય ત્રિ. (અભિ ની કર્મણિ તવ્ય) શરીર ચેષ્ટા વગેરે વડે અનુકરણ કરવા યોગ્ય, ભજવવા યોગ્ય, સામે પ્રાપ્ત કરવા — લઈ જવા યોગ્ય.

अभिनेतव्य न. (अभि नी भावे तव्य) अवश्य अनुकरणा करवा योग्य, लजववा योग्य.

अभिनेतृ त्रि. (अभि नी तृच्) अभिनेता, नाटक वगेरेमां शरीरना याणा करी अनुकरणा करनार पात्र, ऐकटर.

अभिनेय त्रि. (अभि नी कर्माण यत्) शरीर वगेरेनी येष्टा वगेरेथी अनुकरणा करवा योग्य, लजववा योग्य, सामे प्राप्त करवा - लई जवा योग्य.

अभिन्न त्रि. (न भिन्नः) ऐकउपपणाने पामेल, लोढेल नडीं ते, लांगेल नडि ते, दड, भिन्न नडि ते.

अभिन्नपुट पु. (अभिन्नं पुटं यस्य) नवपल्लव, नव कुंपण.

अभिन्यास पु. (अभि नि अस् घञ्) सुश्रुत नामना वैधक ग्रन्थमां कडेलो ऐक जतनी ज्वर, ताव, संथय, न्यास, रक्षित धन.

अभिपतन न. (अभि पत् ल्युट्) तूटी पडवुं, आकभण करवुं, इय करवी, रवाना थवुं.

अभिपत्ति स्त्री. (अभि पद् क्तिन्) निष्पत्ति, समीप गमन, समाप्ति.

अभिपत्र त्रि. (अभि पद् क्त) १. अपराधी, २. आकृतमां आवेल, ३. स्वीकारेल, ४. सामे गयेल, ५. अभाषियो.

अभिपरिप्लुत त्रि. (अभि परि प्लु क्त) डूबेलो, लरेलो, रेलमां सपडायेलो, उभडेलो.

अभिपरिहार त्रि. (अभि परि ह घञ्) चारे तरफ धुमनारो.

अभिपाल पु. (अभि पाल् अच्) रक्षक, रक्षा करनारो.

अभिपित्त न. (अभि पा भावे क्तिवन्) १. सामे पडवुं, २. आववानो समय, ३. उच्छेलानी प्राप्ति, ४. चोतरकथी प्राप्ति, ५. सामे जवा योग्य, ६. सामे पडवा योग्य, ७. सामे प्राप्त थयेलो समय.

अभिपीडित त्रि. (अभि पीड् क्त) पीडा करायेलो, कष्ट आपेलो.

अभिपुष्प पु. (अभितः पुष्पमस्य) जेने चोतरक इल डोय छे तेवुं जाड.

अभिपूजित त्रि. (अभि पूज् क्त) स्वीकृत, सन्मानित.

अभिपूरण न. (अभ्यासेन अभितो वा पूरणम्) अभ्यासेने वीधे चोतरकथी पूरवुं, भरवुं. त्रि. अतिप्रबण, विह्वल थयेलो, काभूमां लाववो.

अभिपूर्वम् अव्य. (पूर्वमभि) क्रमशः

अभिप्रज्ञा स्त्री. (अभितः सततं प्रज्ञा-चिन्तनम्) सतत चिन्तन.

अभिप्रणय पु. (अभि प्र णी अच्) स्नेह, मडेरबानी, संतोष.

अभिप्रणयन न. (अभितः सर्वतः प्रणयनं) वेदनी विधि वडे अग्नि वगेरेनी संस्कार.

अभिप्रणीत पु. (अभितः प्रणीतः) सर्व तरकथी वेदविधिधी संस्कार करेल अग्नि वगेरे -जज्वाल लोकस्थितये स राजा यथाध्वरे वह्निरभिप्रणीतः- भट्टि. १।४

अभिप्रथन न. (अभि प्रथ् ल्युट्) इलाववुं, उपरथी नाभवुं, विस्तारवुं.

अभिप्रदक्षिणम् अव्य. (प्रदक्षिणमभि) जमणी तरक.

अभिप्रपत्र त्रि. (अभि प्र पद् क्त) आवेलो, प्राप्त थयेलो.

अभिप्रमूर स्त्री. (अभिप्रमूर्च्छति आहुतिदानेन वह्निरनया) जुडू नामनुं यज्ञपात्र.

अभिप्रयाण न. (अभि प्र या ल्युट्) स्वदेश छोरी परदेशमां जवुं, देश परिवर्तन.

अभिप्रवर्तन न. (अभितः प्रवर्तनम्) आगण वधवुं, सर्व तरकथी प्रवृत्ति, सर्व तरकथी प्रवृत्ति संपादन करवी ते.

अभिप्रातर् अव्य. (अत्यन्तम् प्रातः) अत्यंत प्रातःकाण, मोट्टुं परोढियुं.

अभिप्राप्ति स्त्री. (आभिमुख्येन प्राप्तिः) सन्मुख प्राप्ति.

अभिप्राय पु. (अभि प्र इण् अच्) अभिप्राय, आशय, लक्ष्य, सामे जनार, अभिगानी, विष्णु.

अभिप्री त्रि. (अभि+प्री क्विप्) सर्व तरकथी तृप्त करनार.

अभिप्रेत त्रि. (अभि+प्र+इण् क्त) उच्छेल, वांछेल, उदिष्ट, अर्थपूर्णा.

अभिप्रेत्य अव्य. (अभि+प्र+इण्+ल्यप्) उदेशीने.

अभिप्रेप्सु त्रि. (अभि+प्र+आप्+सन् उ) प्राप्त करवा उच्छनार, मेणववा उच्छनार.

अभिप्रेरण न. (अभि प्र इर् ल्युट्) अपराधमां मडदगार थवुं.

अभिप्रोक्षण न. (अभितः प्रोक्षणम्) सर्व तरक छांटवुं, जण वडे चारे तरक छांटवाउप विधियुक्त ऐक संस्कार.

અભિપ્લવ પુ. (અભિ પ્લુ-ગતૌ+અચ્) તે નામનો એક પ્રાજ્ઞપત્ય આદિત્ય, તે નામનો છ દિવસમાં સધાતો સ્તોમાદિ પાઠ જેના સાધનરૂપ છે એવો ગવાલંબનના અંગરૂપ યજ્ઞનો ભેદ, ઉપદ્રવ, ચોતરફ ફૂદવું, ડૂબવું, કષ્ટ, બાધા.

અભિપ્લુત ત્રિ. (અભિ+પ્લુ+ક્ત) ચોતરફ વ્યાપેલ, ચોતરફ છાટેલ, ચોતરફ ફૂદેલ, મગ્ન, ડૂબેલો, દમન કરાયેલો, પરાજિત, વ્યાકુળ.

અભિબુદ્ધિ સ્ત્રી. (અભિ બુદ્ધિમ્) જ્ઞાનેન્દ્રિય, બુદ્ધીન્દ્રિય, નાક, આંખ, કાન, જીભ અને ત્વચા.

અભિભક્ત ત્રિ. (અભિતો ભક્તો યસ્માત્) ચોતરફ ભંગનું કારણ, ભાંગી પડવાના સ્વભાવવાળું, તોડનાર, નાશ કરનાર.

અભિભક્ત પુ. (અભિતો ભક્તઃ) ચારે તરફથી ભંગ.

અભિભવ પુ. (અભિ+ભૂ+અપ) પરાજય, તિરસ્કાર, અનાદર, દબાવ, રોકવું તે, પ્રબળતા, અધિકતા, રોગ વગેરેથી શરીરનાં અવયવોનું જડ થવું. બલવત્સજાતીયસમ્બન્ધ:- જેમ કે, સોનામાં તેજના રૂપનો અભિભવ, -પરાજયપ્રાપ્તિરભિભવ इति काव्यज्ञाः वदन्ति- પરાજય પ્રાપ્તિ તે અભિભવ.

અભિભવન ન. (અભિ+ભૂ+લ્યુટ) અભિભવ નો અર્થ જુઓ. અથવા રોગ વગેરે દ્વારા જ્ઞાનનો રોધ, દમન, સ્વયં વશીભૂત થવાની ક્રિયા.

અભિભવિત્ ત્રિ. (અભિ+ભૂ+ત્વિ) તિરસ્કાર કરનાર, પરાજય કરનાર, જડતા કરનાર, અનાદર કરનાર.

અભિભા સ્ત્રી. (અભિ+ભા+અઙ) અભિભવ શબ્દ જુઓ.

અભિભાર ત્રિ. (અભિ ભૂશાર્થે અતિશયિતો ભારઃ યસ્ય) અત્યંત ભારવાળું, અતિશય ભારે.

અભિભાવક ત્રિ. (અભિ ભૂ ણ્વલ્) ૧. તિરસ્કાર કરનાર, ૨. પરાજય કરનાર, જડપણું કરનાર, અનાદર કરનાર, દમન કરનાર, વશીભૂત કરનાર વક્તા, વકીલ, વ્યાખ્યાતા.

અભિભાવન ન. (અભિ ભૂ ણિચ્ લ્યુટ) વિજયી કરાવવું, પરાજિત બનાવવો.

અભિભાવિન્ ત્રિ. (અભિભાવતિ અભિ+ભૂ+ણિન) અભિભાવક શબ્દનો અર્થ જુઓ. -સર્વતેજોડ-ધિભાવિના-રઘુ ૧૧૪

અભિભાવુક ત્રિ. (અભિ+ભૂ+અકચ્) તિરસ્કાર કરનાર, પરાજય કરનાર, જડપણું કરનાર, અનાદર કરનાર.

અભિભાષણ ન. (આભિમુખ્યેન ભાષણમ્) સામે કહેવું, બોલવા-કહેવાની ક્રિયા, ભાષણ કરવું.

અભિભાષિન્ ત્રિ. (આભિમુખ્યેન ભાષતે ભાષ્ ણિન) સામે કહેનાર, ભાષણ કરનાર.

અભિભૂ ત્રિ. (અભિભવતિ અભિ+ભૂ+ક્વિપ્) અભિભાવક, તિરસ્કાર કરનાર, પરાજિત થવું, વશીભૂત થવું.

અભિભૂત ત્રિ. (અભિ+ભૂ+ક્ત) શું કરવું એના જ્ઞાનથી શૂન્ય, પરાભવ પામેલ, તિરસ્કાર પામેલ, હારેલ, જડ થયેલ, ઘાયલ, વિનીત.

અભિભૂતિ સ્ત્રી. (અભિ+ભૂ+ક્તિન્) પરાભવ, અવજ્ઞા, તિરસ્કાર, પ્રધાનતા, પ્રભુત્વ, જીતવું, હરાવવું.

અભિભૂતિ ત્રિ. (અભિ+ભૂ+ક્તિન્) અભિભાવક શબ્દ જુઓ.

અભિભૂય ન. (અભિ+ભૂ+ક્યપ્) સર્વ તરફથી થવું, શ્રેષ્ઠતા, ઉત્તમતા.

અભિભૂય અવ્ય. (અભિ+ભૂ+લ્યપ્) તિરસ્કાર કરીને.

અભિભૂવન ત્રિ. (અભિ+ભૂ+ઙ્વનિપ્) અભિભાવક શબ્દ જુઓ.

અભિગત ત્રિ. (અભિ+મન્+ક્ત) ૧. ચાહેલું-પસંદ કરેલ, ૨. માનેલ, સ્વીકાર કરેલ, આદર કરેલ, ૩. અભિમાનના વિષયરૂપ બનેલ. જેગકે 'અમારું છે' એવા પ્રકારના મિથ્યાજ્ઞાનનો વિષય, અનુકૂળ. -અભિમતફલશંસી ચારુ પુસ્કોરે બાહુ:-મટ્ટિ ૧૧૨૭

અભિમત ન. (અભિ+મન્ ભાવે ક્ત) અભિમાન અથવા મિથ્યાજ્ઞાન.

અભિમતિ સ્ત્રી. (અભિ+મન્+ક્તિન્) અભિમાન, મિથ્યાજ્ઞાન, સમ્મતિ-કબૂલાત, મંજૂરી, આદર, અભિલાષા, ઈચ્છા, ચાહનાં, સન્માન.

અભિમનસ્ ત્રિ. (અભિમુખં મનો યસ્ય) કર્તવ્યમાં તત્પર મનવાળું, ઉત્સુક, ઈચ્છુક.

અભિમન્તવ્ય ત્રિ. (અભિ મન્ કર્મણિ તવ્ય) જાણવા યોગ્ય, માનવા લાયક, અભિમાનથી વિષયમાં લાવવા યોગ્ય.

અભિમન્ત્ ત્રિ. (અભિ મન્-ત્વિ) અભિમાની, સન્માન કરનાર, આદર આપનાર.

અભિમન્તોસ્ અવ્ય. (અભિ મન્+તોસુન્) અભિમાનથી વિષયરૂપ કરવાને.

અભિમન્ત્ર ન. (અભિમન્ત્ર ભાવે અચ્) મીમાંસાશાસ્ત્રમાં કહેલ મંત્રપૂર્વક કરવામાં આવતો એક સંસ્કાર.

अभिमन्त्रण न. (अभिमन्त्र्+ल्युट्) बोधावयुं, तेऽयुं, सलाह आपदी, नीतरवुं, मंत्रपूर्वक संस्कारवाणुं करवुं, ज्ञदुटोना करवां, शोभावयुं, मनोहर.

अभिमन्त्र्य अव्य. (अभिमन्त्र् ल्यप्) नीतरिने, तेऽरीने, मसलत सलावीने, मंत्रपूर्वक संस्कार करीने.

अभिमन्थ पु. (अभिमन्थति नेत्रम्) अेक जातनी आंजनी रोग, अत्यंत मधवुं, वलोवयुं.

अभिमन्यु पु. (अभि मन् युच्) अर्जुनथी कृष्णनी बडेन सुभद्राथी उत्पन्न थयेलो ते नामनी अेक पुत्र-अर्जुन पुत्र, याक्षुष मनुना अेक पुत्रनुं नाम.

अभिमर् पु. (अभिमुख्येन म्रियतेऽत्र अभि+म्+अप्, अभि+म्+अच्) युद्ध, लय, वध, नाश, बंधन, पीतानुं, सैन्य, धननी आशाथी प्राज्ञनी दरकार राभ्या विना छथी के पाण्य सामे लउवा तैयार थवुं ते. भारी नांभवुं, धर मारवुं.

अभिमर्ष पु. (अभि मर्द् भावे घञ्) १. यूष् करवुं, २. निष्पीडन, ३. युद्ध, ४. मध, ५. पीलवुं, पीसवुं, रोगवुं, शत्रुअे उज्जड करेलो प्रदेश.

अभिमर्ष त्रि. (अभि मर्द् कर्तरि अच्) मर्दन करनार.

अभिमर्शन न (अभि मर्द् ल्युट्) मर्दन करवुं, रोगवुं, यूष् करवुं.

अभिमर्श पु. (अभि+मृश् भावे घञ्) स्पर्श, धर्षण, पराभव, अत्याचार, संबीग.

अभिमर्शक त्रि. (अभि मृश् ण्वुल्) स्पर्श करनार, पराभव करनार, बलात्कार करनार.

अभिमर्ष पु. (अभि मृष् भावे घञ्) अभिमर्श शब्द जुओ.

अभिमर्षक त्रि. (अभि मृष् ण्वुल्) अभिमर्शक शब्द जुओ.

अभिमर्षण न. (अभि मृष् ल्युट्) स्पर्श, अउकवुं, धर्षण, -अभिमर्शन.

अभिमाति त्रि. (अभि मेङ् कर्तरि क्तिन् न इत्वम्) भारनार, धात करनार.

अभिमाति पु. (अभि मेङ् कर्तरि क्तिन् न इत्वम्) शत्रु.

अभिमातिन् पु. (अभिमातमनेन अभि मेङ् भावे क्त णिन्) शत्रु.

अभिमातिषाह त्रि. (अभिमातिं रिपुं सहते सह ण्वि वेदे षत्वम्) शत्रुने जितनार.

अभिमातिषाह त्रि. (अभिमातिं रिपुं सहते सह ण्वि वेदे षत्वम्) शत्रुने जितनार.

अभिमाद पु. (अभि मद् घञ्) उन्माद, नशो, उन्मत्त थवुं, मादकता.

अभिमान पु. (अभि मन् घञ्) स्वाभिमान, गौरव मिथ्यागर्व, प्रशय-स्नेह, डिंसा, गर्व, स्वज्ञान, मिथ्याज्ञान, शृंगाररसनी अेक अवस्थानो लेद, वेरनी बदलो देवो ते.

अभिमानवत् त्रि. (अभि मन् घञ् मतुप्) अभिमानी, गर्विष्ठ, अहंकारवाणी.

अभिमानित त्रि. (अभिमानो जातोऽस्य इतच्) अभिमान पाभेव, गर्विष्ठ.

अभिमानित न. (अभि मन् णिच् क्त) अभिमाननुं साधन सुरत-मैथुन, कामक्रीडा.

अभिमानिता स्त्री. (अभिमानिनो भावः तल्) अभिमानीपञ्चुं.

अभिमानित्व न. (अभिमानिनो भावः त्व) उपलो शब्द जुओ.

अभिमानिन् त्रि. (अभि मन् णिनि) आत्माभिमानी, प्रशय कोपवाणुं, मिथ्याज्ञान युक्त, धर्मडी, दंभी.

अभिमानिन् पु. (अभि मन् णिनि) सौत्य नामना मनुनी अेक पुत्र.

अभिमानुक त्रि. (अभि मन्+उकञ्) अभिमानना स्वभाववाणुं.

अभिमाय त्रि. (अभिगतो मायामविद्याम्) शृं करवुं अेमां मूढ थयेल.

अभिमिह्य त्रि. (अभि मिह् वेदे क्यप्) जेनी सामे मणमूत्रनी त्याग कराय ते.

अभिमिह्य त्रि. (अभि मिह्य लोके ण्यत्) उपरनी अर्थ जुओ.

अभिमुख त्रि. (अभिगतो मुखम्) भों आगणनुं, सन्मुख थयेल, सामे थयेल, तत्पर थयेल- अभिमुखे मयि संहतमीक्षितम् -श० २।११

अभिमुख त्रि. (अभिगतम् मुखं यस्य) सन्मुखपञ्चाने पाभेव, उद्यत.

अभिमुख अव्य. (मुखमभिलक्षीकृत्य) कार्यानुकूल थईने सन्मुख थईने. -कर्ण ददात्यभिमुखं मयि भाषमाणे- श० १।३१

અભિમુખતા સ્ત્રી. (અભિમુખસ્ય ભાવઃ તલ્) સન્મુખપણું.
અભિમુખત્વ ન. (અભિમુખસ્ય ભાવઃ ત્વ) સન્મુખપણું.

અભિમુખીકરણ ન. (અભિમુખ ચ્વિ કૃ કરણે લ્યુટ)

વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં કહેલ સંબોધન, અભિમુખ કરવું.

અભિમુખીભાવ પુ. (અનભિમુખસ્ય અભિમુખતાયા ભાવઃ)

૧. સામે થવું, સન્મુખ થવું, ૨. કાર્યની અનુકૂળતા,

૩. તે તે ક્રિયામાં ઉદ્ધમ.

અભિમુચ્ પર. (અભિમુચ્વતિ) જવા દેવું, ખોલી દેવું.

(આ.) ધનુષથી બાણ છોડવું.

અભિમુહ પર. (અભિમુહ્યતિ) મોહ પામવો, ભાન ખોઈ

નાખવું, નિશ્ચેતન થવું.

અભિમૃદ્ પર. (અભિમૃદ્નાતિ) ઘસવું, દળવું, પીડવું,

ઉચ્છેદ કરવો.

અભિમૃશ્ પર. (અભિમૃશતિ) સ્પર્શ કરવો, અડવું.

અભિમૃષ્ટ ત્રિ. (અભિમૃશ્ મૃષ્ વા+ક્ત) સ્પર્શ કરેલ,

પરાભવ કરેલ, મળેલ, મિશ્ર થયેલ, સાફ કરેલ.

અભિમેથક ત્રિ. (અભિ-મિથ્ ણ્વલ્) સર્વ પ્રાપ્તિના

સાધનરૂપ કોઈ વાક્ય, અપમાનજનક બોલનાર.

અભિમ્લાત ત્રિ. (અભિ મ્લા તન્) સર્વ તરફથી કરમાયેલ.

અભિયાચન ન. (અભિ યાચ્ લ્યુટ) સન્મુખ પ્રાર્થના,

સામે માંગણી, નમ્ર નિવેદન, હુમલો.

અભિયાતિ પુ. (અભિમુખં યુદ્ધાર્થે યાતિ યા+ક્તિચ્) શત્રુ.

અભિયાતિ સ્ત્રી. (અભિમુખં યુદ્ધાર્થે યાતિ યા+ક્તિચ્)

યુદ્ધ માટે સામે જવું.

અભિયાતિન્ પુ. (અભિયાતમનેન અભિ યા ભાવે ક્ત

ઈનિ) શત્રુ, દુશ્મન.

અભિયાત્ પુ. (અભિ+યા+ત્ત્વ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અભિયાત્ ત્રિ. (અભિ+યા+ત્ત્વ) સામે જનાર.

અભિયાન ન. (અભિ યા લ્યુટ) સમીપે આવવું, સૈનિક

કાર્ય અગર શોધ માટેની યાચના, કૂચ, હુમલો, ચઢાઈ.

અભિયામિન્ ત્રિ. (અભિ યા ણિનિ) સામે જનાર.

અભિયુક્ત ત્રિ. (અભિ યુજ+ક્ત) ૧. વિદ્વાન, આપ્ત,

૨. બીજાઓએ રોકેલ, ઘેરેલ, આસક્ત, ૩. પ્રતિવાદી,

સામે ચઢાઈ કરેલ, અત્યંત વૃદ્ધ એવો હિતૈષી, વૃદ્ધ,

પરાકાંત, પારદર્શી, ધીર, પરિશ્રમી.

અભિયુક્તતા સ્ત્રી. (અભિયુક્તસ્ય ભાવઃ તલ્) અશક્તિ,

ઉદ્ધમ, તહોમત, ગુના વગેરેનું કામ ચલાવવું, વિદ્વતા.

અભિયુક્તિ સ્ત્રી. (અભિ યુજ્ ક્તિન્) અભિયોગ, દોષારોપ,

તહોમત લગાવવું.

અભિયુગ્વન્ ત્રિ. (અભિ યુજ્ ઇવનિપ્) અભિયોક્તા,
યોજનાર, અપરાધી.

અભિયુજ્ ત્રિ. (અભિમુખં યુનક્તિ અભિ યુજ્-ક્વિપ્)

અભિયોક્તા, અપરાધી, આક્રમણ કરવું, પ્રયત્ન કરવો.

અભિયુજ્વન્ ત્રિ. (અભિમુખં યુનક્તિ અભિ યુજ્-ક્વિપ્)

ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અભિયોક્તવ્ય ત્રિ. (અભિ યુજ્+તવ્ય) ૧. નિષેધ કરવા

યોગ્ય પ્રતિવાદી, ૨. તહોમતવાળું, ૩. ના પાડવા

યોગ્ય.

અભિયોક્તૃ ત્રિ. (અભિ યુજ્ તૃચ્) ૧. વ્યવહારમાં

અપરાધની યોજના કરનાર, વાદી, ફરિયાદી, ૨. યુદ્ધ

માટે ચઢાઈ કરનાર, જૂઠો દાવો કરનાર.

અભિયોગ પુ. (અભિ યુજ્ ઘજ્) ફરિયાદ, યુદ્ધ માટે

ચઢાઈ, સૌગંદ, ઉદ્યોગ, આગ્રહ, અપકાર કરવાની

ઈચ્છાથી રોકવું, અપકાર કરવાની ઈચ્છાથી આક્રમણ

કરવું. -સન્તઃ સ્વયં પરહિતેષુ કૃતાભિયોગાઃ-ભર્તૃ૦

૨।૭૩

અભિયોગપત્ર ન. (અભિ યુજ્ ઘજ્ પત્રમ્) દોષારોપણનો

વિનંતિપત્ર, અરજીદાવો, વાદ પત્ર.

અભિયોગિન્ ત્રિ. (અભિ યુજ્ ઘિનુણ્) ફરિયાદ કરનાર,

યુદ્ધ માટે ચઢાઈ કરનાર, આગ્રહવાળું, અભિનિવેશવાળું,

યોજના કરનાર, અપરાધી ઠરાવનાર.

અભિયોજન ન. (ભૂશં યોજનમ્) અત્યંત યોજવું, યોજેલાને

દઢ કરવા માટે ફરીને યોજવું તે, ઉપયોગીકરણ,

મેળવવું, જોડવું, અનુકૂળ બનાવનાર.

અભિરક્ષ પર. (અભિરક્ષતિ) વિશેષરૂપે રક્ષા કરવી,

બચાવવું. -ભીષ્મમેવાભિરક્ષન્તુ ભવન્તઃ સર્વે એવ

હિ-ગીતા ૧।૧૧

અભિરક્ષણ ન. (અભિતો રક્ષણમ્) સર્વ તરફથી રક્ષણ,

ચોતરફનું રક્ષણ.

અભિરક્ષા સ્ત્રી. (અભિતો રક્ષાઃ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અભિરક્ષિત ત્રિ. (અભિતો રક્ષિતઃ) સર્વ તરફથી રક્ષેલ,

રખવાળી, જવાબદારી.

અભિરક્ષિતૃ ત્રિ. (અભિ રક્ષ્ તૃચ્) સર્વ તરફથી રક્ષા

કરનાર.

અભિરત ત્રિ. (ભૂશં રતઃ) અત્યંત આસક્ત.

અભિરતિ સ્ત્રી. (અભિતો રતિઃ) અત્યંત આસક્તિ, હર્ષ,

અનુરાગ, આનંદ, ભક્તિ.

अभिरम् आ. (अभिरमते) आसक्तं धवुं, लीनं भनी
 जवुं, रभी जवुं. -विद्यासु विद्वानिव साऽभिरमे-भट्टि.
 अभिरम्भित त्रि. (अभि रम् क्त) आखिङ्गनं करवुं,
 कोर्धं द्वाशं पङ्कडायेलो.
 अभिरम्य त्रि. (अभि रम् यत्) मनोरम, भूषसूरत.
 अभिराज् त्रि. (अभितो राजते अभि राज् क्विप्)
 अत्यंत तेजस्वी, अधीश्वर, अत्यंत शौभनार.
 अभिराद्ध त्रि. (अभि राध् क्त) सेवेव.
 अभिराम पु. (अभि रम् घञ्) मनोरम, प्रिय, सुंदर,
 मनोहर, अनुकूल, मधुर, उर्ध्वयुक्त.
 अभिरामता स्त्री. (अभि रम् घञ् तल्) अनुकूलं धवानी
 स्थिति, सुंदरता, प्रियता.
 अभिरुचि स्त्री. (अभि-अत्यन्ता रुचिः) अत्यंत रुचि,
 प्रीति, अभिलाषा, प्रवृत्ति, यशनी आकांक्षा.
 अभिरुचित पु. (अभि रुच् क्त) प्रेम्ही.
 अभिरुत न. (अभि रु क्त) शौर्यकीर अवाजथी
 परिपूर्णा, पंजीओनो कलरव.
 अभिरूप त्रि. (अभिरूपयति सर्वं स्वात्मकं करोति च.
 रूप अच्) शिव, विष्णु, मनोहर, पंडित, कामदेव,
 यन्त्र, सुन्दर, अनुग्रह.
 अभिरूपवत् (अभिरूप मत्तुप्) सुंदर, रूपवान.
 अभिलक्ष्य त्रि. (अभि+लक्ष् ण्यत्) उद्देश्य.
 अभिलक्ष्य अव्य. (लक्ष्यस्य आभिमुख्यम्) लक्ष्यनी
 सामे, लक्ष्य करीने.
 अभिलङ्घन न. (अभि लघि-भावे ल्युट्) उल्लंघन,
 ओर्णगवुं ते.
 अभिलङ्घनीय त्रिं. (अभि लङ्घ् अनीयर) उल्लंघन
 करवा योग्य.
 अभिलप् पर. (अभिलपति) अस्वीकार करवो, अपलाप
 करवो, ईन्कार करवो.
 अभिलषण न. (अभि लष् ल्युट्) ईच्छा करवी, खाडवुं.
 अभिलषणीय त्रि. (अभि लष् अनीयर) खाडवा योग्य,
 ईच्छवा योग्य.
 अभिलषित त्रि. (अभि लष् कर्मणि क्त) ईच्छेव,
 ईष्ट, अभिलाषानो विषय, उत्कंडित.
 अभिलषित न. (अभि लष् भावे क्त) अभिलाष.
 अभिलषितव्य त्रि. (अभि लष् तव्य) खाडवा वायक,
 ईच्छवा योग्य.

अभिलाप पु. (अभि लष् घञ्) 'हुं आ करीश' अम
 प्रतिज्ञापूर्वकं ओलवुं, शब्द, ध्वनि संभाषण, वार्त्तन,
 कथन.
 अभिलाव पु. (अभि लू घञ्) कापवुं, छेदन, लक्षवुं.
 अभिलाष पु. (अभि लष् घञ्) ईच्छा, लोभ, मनोरथ.
 अभिलाषक त्रि. (अभि लष् ण्वुल्) ईच्छा करनार,
 अभिलाषावाणुं.
 अभिलाषिन् त्रि. (अभि लष् णिनि) ईच्छावाणुं,
 अभिलाषी, ईच्छा करवाना स्वभाववाणुं, लोभी. -
 -यदार्यमस्याभिलाषि मे मनः -शं १।२२
 अभिलाषुक त्रि. (अभि लष् उकञ्) उपरनो शब्द
 श्रुओ.
 अभिलास् पु. (अभि+लस् घञ्) ईच्छा, लोभ.
 अभिलिख पर. (अभिलिखति) चित्रं जीयवुं, बेसीने
 लखवुं, लीटीओ दोरीने =कार बनाववो.
 अभिलिखित त्रि. (अभिलिख् क्त) लभेव, लभी दीधेव.
 अभिलीन त्रि. (अभि ली क्त) आसक्त, थोटेवुं,
 आखिङ्गनं करायेलुं, ढंक्तं.
 अभिलुलित त्रि. (अभि लुङ् क्त, डस्य लः) कीडायुक्त,
 अस्थिर, क्षुब्ध, बाधावाणुं.
 अभिलूता स्त्री. (अभि लू क्त टाप्) अकं जतनुं
 वाकडुं.
 आभिलेख पु. (अभि-लिख् अच्) विशेष महत्त्वनो
 लेख, लांओ काण रडी शके सेवो जे पथ्यर, धातु,
 काष्ठ, ताडपत्र उपर उत्कीर्णं डोय तेवो लेख.
 अभिवदन न. (अभिः आनुकूल्ये अनुकूलं वदनं कथनम्)
 अनुकूलता माटे कडेवुं, सामे कडेवुं, नमस्कार करवो.
 अभिवदन अव्य. (वदनस्य आभिमुख्यम्) मुपनी सामे.
 अभिवन्दन न. (अभितः वन्दनम् अभिवद् ल्युट्) सर्व
 तरङ्गी नमस्कार करवो, अभिमुख-सामे सादर
 प्रणाम.
 अभिवयस् त्रि. (अभिमत्तं श्रेष्ठं वयो यस्य) श्रेष्ठ
 वयवाणुं, मोटी उभ्भरनुं.
 अभिवर्तिन् त्रि. (अभिवृत् णिनि) सामे धनार, सामे
 रडेनार, सामे वर्त्तनार.
 अभिवर्षक त्रि. (अभितो वर्षकः) थोतरङ् वृष्टि करनार.
 अभिवर्षिन् त्रि. (अभि वृष् णिनि) चारे तरङ् वरसनार,
 सर्व तरङ् वरसनार.

अभिवर्षण न. (अभितो वर्षणम्) योतरङ्ग वृष्टि, सर्व
तरङ्ग वरसवुं.

अभिवात् त्रि. (अभि आभिमुख्येन वाति गच्छति वा
शत्) अनुयत्, नोकर.

अभिवाद पु. (अभिवद् भावे अच् वा भावे घञ्)
सादर वंदन, नमस्कार, प्रणाम, अप्रिय वाक्य.

अभिवादक त्रि. (अभि वद् ण्वल्) वंदन करनार,
नमस्कार करनार, प्रणाम करनार, सुशील, विनम्र,
अप्रिय बोलनार.

अभिवादन न. (अभिमुखीकरणाय वादनम् वदनम् वद
ल्युट्, वा अभिमुखं वाद्यते आशीरनेन वद् णिच्
ल्युट्) नाम बोलने नमवुं, वंदन करवुं ते, पगे
पडीने अथवा वाङ्गी वडे नमवुं ते, वंदवुं, प्रणाम.

-अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धापसेविनः । चत्वारि
संप्रवर्धन्ते आयुर्विद्या यशो बलम् ॥ -मनु० २।१५१

अभिवाद्य त्रि. (अभिवादयितुमर्हं यत्) वंदन करवा
योग्य गुरु, पिता वगेरे, नमवा योग्य.

अभिवाद्य अव्य. (अभिवद् ल्यप्) वंदन करीने, नमस्कार
करीने.

अभिवान्य त्रि. (अभिवन् संभक्तौ कर्मणि ण्यत्) सारी
रीते भाग करवा योग्य.

अभिवासस् अव्य. (वासस उपरि) पडेरेवा वस्त्रनो
उपरनो भाग.

अभिवाह्य त्रि. (अभि वह् ण्यत्) वडेवा योग्य, लई
जवा योग्य, छिथकवा योग्य.

अभिवाह्य न. (अभि वह् भावे ण्यत्) वडन, लई जवुं,
छिथकवुं.

अभिविख्यात त्रि. (अभि वि ख्या क्त) ज्ञासेलो,
प्यात, प्रसिद्ध.

अभिविज्ञप्त त्रि. (अभि वि ज्ञा क्त) सूचित, सूचना
आपेल.

अभिविधि पु. (अभितो विधिः व्याप्तिः) व्याप्ति, मर्यादा,
अवधिसिद्धिमां कायान्वय, आरंभिक सीमा.

अभिविनीत त्रि. (अभि वि नी क्त) दिनयवाणुं,
डेणवायेल.

अभिविमान पु. (प्रत्यगात्मतया सवैः प्राणिभिरभिविमीयते)
परमात्मा.

अभिविश्रुत त्रि. (अभि वि श्रु. क्त) सर्वश्रेष्ठ,
जगत्प्रसिद्ध.

अभिविहित त्रि. (अभि वि धा क्त) पूरेपूरी रीते
आस्थादित करेवुं.

अभिवृत्ति स्त्री. (अभि वृत् क्तिन्) सामे जवुं.

अभिवृद्धि स्त्री. (अभितो वृद्धिः) वधवुं, विकास, योग,
सङ्गता, संपन्नता, सर्व तरङ्गी वृद्धि.

अभिव्यक्त त्रि. (अभि वि+अञ् क्त) अभिव्यक्तिवाणुं,
प्रकट, स्पष्ट, प्रगट करेवुं, प्रकाशित.

अभिव्यक्ति स्त्री. (अभि वि अञ् क्तिन्) सूक्ष्मरूपे
रहेवानो प्रकाश, कारणनो कार्यरूपे आविर्भाव, स्पष्ट
स्वरूप, भुल्लापणुं, विशेषता, देभाव, प्रदर्शन.

अभिव्यञ्जक त्रि. (अभिव्यञ्जयति अभि+वि+अञ्
णिच् ण्वल्) प्रकाशक, अलंकारशास्त्रमां प्रसिद्ध
व्यंजनावृत्ति वडे प्रकाशक -गुणाभिव्यञ्जकौ
शब्दार्थो-सा० द० १.

अभिव्यञ्जन न. (अभि वि अञ् ल्युट्) प्रगट करवुं,
प्रकाशन करवुं.

अभिव्यापक त्रि. (अभि वि आप् ण्वल्) योतरङ्ग
व्यापी रहेनार, भेगुं करनार, प्रसार करनार,
व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध ते नामनो अेक आधार.

अभिव्याप्ति स्त्री. (अभि+वि+आप्-भावे क्तिन्) सर्व
तरङ्ग व्यापवुं, अभिविधि-सर्वत्र रहेवुं, सर्वत्र वर्तवुं.

अभिव्याहार पु. (अभि+वि+आ+ह+घञ्) सारुं कडेवुं,
सारी रीते कडेवुं, बोलवुं, सार्थक शब्द, संज्ञा, नाम.

अभिव्लङ्ग पु. (अभि व्लगि-गतौ घञ्) सामे जवुं,
डुमलो करवो.

अभिज्ञंसन न. (आभिमुख्येन शंसनम् शंस ल्युट्)
१. मिथ्या अपवाद, २. समक्ष गाणो भांडवी, कठोर
वचन कडेवां, ३. सामे कडेवुं, ४. भोटो आरोप,
५. जूठुं तडेभत. -पञ्चाशद् ब्राह्मणो दण्डयः
क्षत्रियस्याभिज्ञंसने-मनु० ८।२६८

अभिज्ञंसिन् त्रि. (अभि शंस णिनि) समक्ष गाणो
भांडनार. कठोर वचन कडेनार मिथ्यापवाद -- भोटो
आरोप मूकनार, सामे कडेनार.

अभिज्ञाङ्क त्रि. (अभि शङ्कते कर्तरि अच्) सर्व तरङ्गी
शंका राजनार.

अभिज्ञाङ्का स्त्री. (अभि शङ्क् भावे अ) शंका, संशय,
अम, सन्देह, आन्ति, लय, शिंता.

अभिज्ञाङ्कित त्रि. (अभि+शङ्क्+क्त) शंकावाणुं, संदिग्ध,
अमवाणुं.

અભિશાપન ન. (અભિ શપ્ લ્યુટ) જૂઠું તહોમત, ખોટી આળ, શાપ, કોઈને માટે ખોટું લગાડવું.
 અભિશાપ્ત ત્રિ. (અભિ શપ્ ક્ત) શાપ આપેલ, જૂઠું તહોમત મૂકેલ, ખોટું આળ મૂકેલ, ગાળો ભાંડેલ, શાપયુક્ત, નિંદિત, તિરસ્કૃત.
 અભિશબ્દિત ત્રિ. (આભિમુખ્યેન શબ્દિતઃ) સમક્ષ બોલાવેલ, સમક્ષ કહેલ, નામ દઈને બોલાવેલ, પ્રકાશિત.
 અભિશાસ્ ત્રિ. (અભિ શાસ્ ક્વિપ્) સામે કઠોર વચન કહેનાર, મિથ્યાપવાદ મૂકનાર, સામે કહેનાર.
 અભિશાસ્ત ત્રિ. (અભિ શાસ્ ક્ત) જેના ઉપર ખોટું આળ મૂકવામાં આવ્યું હોય તે, કલંકિત, હિંસા કરેલ, મારી નાંખેલ, કાપી નાંખેલ, દબાવેલ.
 અભિશાસ્ત ન. (અભિશાસ્ ભાવે ક્ત) ગાળો ભાંડવી, અપવાદ કહેવો, તહોમત મૂકવું, હિંસા કરવી, શાપ આપવો, જૂઠું આળ.
 અભિશાસ્તક ત્રિ. (અભિશાસ્તે અભિશાપે ભવઃ કન્) મિથ્યાદોષારોપિત, બદનામ, શાપને લીધે આવેલો તાવ વગેરે, વૈદકશાસ્ત્રમાં કહેલ અભિશાપ જ્વર વગેરે.
 અભિશાસ્તિ સ્ત્રી. (અભિ શાસ્ ક્વિત્તન્) શાપ, લોકાપવાદ, નિંદા, તહોમત, હિંસા, હિંસાનું કારણ, પ્રાર્થના.
 અભિશાસ્ત્ય ત્રિ. (અભિશાસ્તિમર્હતિ યત્) હિંસાને યોગ્ય, ઠાર કરવા યોગ્ય, ગાળો ભાંડવા યોગ્ય.
 અભિશાપ પુ. (અભિ શપ્ ઘજ્) ૧. જૂઠું તહોમત મૂકવું તે, ૨. આરોપેલો દોષ કહેવો તે, ૩. ગાળો ભાંડવી તે, ૪. 'તારું અનિષ્ટ થાઓ' એવા પ્રકારનો શાપ આપવો તે.
 અભિશારોગ ત્રિ. (શિરસોઽભિમૂખમગ્રં યસ્ય) જેનું મૂળ ઉપર હોય અને શાખા નીચે હોય તેવી કોઈ ઔષધિ.
 અભિશીત ત્રિ. (અભિ શ્યૈ ક્ત) શીતળ, ઠંડું.
 અભિશોક પુ. (અભિલક્ષ્ય શોકઃ) કાંઈ ચીજ લક્ષ્યમાં લઈ કરેલો શોક, કોઈને ઉદેશીને કરેલો શોક, અત્યંત શોક, પીડા, કષ્ટ.
 અભિશોચન ન. (અભિ શુચ્ લ્યુટ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અભિશ્રવ પુ. (અભિ શ્રુ અપ્) સર્વ તરફથી સાંભળવું.
 અભિશ્રવણ ન. (અભિ શ્રુ લ્યુટ) શ્રાદ્ધ સમયે બ્રાહ્મણોનો વેદપાઠ મંત્ર.

અભિશ્રાવ પુ. (અભિ શ્રુ વેદે ઘજ્) સર્વ બાજુથી સાંભળવું.
 અભિશ્વૈત્ય ત્રિ. (અભિતઃ શ્વૈત્યમ્) શુદ્ધ ચારિત્રવાળું.
 અભિષક્ત પુ. (અભિ ષન્ ઘજ્) ૧. પરાભવ, ૨. ગાળો ભાંડવી, ૩. નિંદા, ૪. સોગંદ, ૫. વ્યસન, દુઃખ, ૬. ભૂત વગેરેનો આવેશ, ૭. પરાજય, ૮. આસક્તિ, મિથ્યાપવાદ, ૧૦. આલિંગન, ૧૧. સર્વભાવનો સંબંધ, ૧૨. મિલન, ૧૩. એકતા, ૧૪. આકસ્મિક સંકટ, ૧૫. શાપ. જ્ઞાતાઅભિષક્તો નૃપતિઃ—સ્મૃ. ૨।૩૦
 અભિષવ પુ. (અભિ સૂ અપ્) ૧. યજ્ઞના અંગરૂપ સ્નાન, ૨. પીલવું, પીસવું, ચોળવું, નીચોવવું, ૩. દાડ બનાવવો વગેરે વ્યાપાર, ૪. સોમલતા પીવી, કૂટવી, ૫. સ્નાન, ૬. યજ્ઞ, હાર, વૈરાગ્ય, બલિદાન.
 અભિષવ ન. (અભિ સૂ અપ્) કાંજી.
 અભિષવણ ન. (અભિ સૂ લ્યુટ) નહાવું, સ્નાન, અભિષવ શબ્દ જુઓ.
 અભિષહ્ય ત્રિ. (અભિતઃ સહ્યઃ) ખમી શકાય તેવું, સહન થાય તેવું.
 અભિષહ્ય અવ્ય. (અભિતઃ સહ્ય લ્યપ્) બલાત્કાર કરીને.
 અભિષાધ્ ત્રિ. (અભિ સચ્ ણિવ સ્વાયે ણિચ્ ક્વિપ્ વા ષત્વમ્) સન્મુખ સારી રીતે બાંધવાને સમર્થ, અભિભાવુક શબ્દ જુઓ.
 અભિષાહ ત્રિ. (અભિ સહ્ ણિવ ણિચ્ ક્વિપ્ વા ષત્વમ્ વા દૌર્ઘઃ) શત્રુને જીતનાર, સહનશીલ.
 અભિષિક્ત ત્રિ. (અભિ સિચ્ ક્ત) જેનો અભિષેક કરવામાં આવ્યો હોય તે રાજા વગેરે, નહાયેલ.
 અભિષિજ્ઞ્ ઉભ. (અભિષિજ્ઞતિ) સીંચવું, અભિષેક કરવો, રાજતિલક કરવું.
 અભિષુત ત્રિ. (અભિ+સુ+ક્ત) પીસેલ, નીચોવેલ, જેનો રસ કાઢવામાં આવ્યો હોય તેવી સોમલતા વગેરે.
 અભિષુત ન. (અભિ+સુ+ક્ત) કાંજી.
 અભિષેક પુ. (અભિ સિચ્ ઘજ્) શાંતિને માટે વિધિપૂર્વક સિંચન, અધિકારની પ્રાપ્તિ માટે થતું સ્નાન, મંત્ર વગેરે વડે મસ્તક ઉપર જલક્ષેપરૂપ માર્જન, સ્નાન, પ્રતિષ્ઠા વગેરેમાં દેવની મૂર્તિ વગેરેને નવરાવવાં, યજ્ઞાદિ કર્મ અને શાંતિ માટે વિધિપૂર્વક સ્નાન, જળ, પાણી, કાર્યના અંતે શાંતિ માટે થતું સ્નાન, રાજતિલક કરવું તે.
 અભિષેક્ત્વ ત્રિ. (અભિ સિચ્+ત્ત્વ) અભિષેક કરનાર.

अभिषेक्य त्रि. (अभिषेक्तुमर्हति अभिसिच्+ण्यत् कुत्वम्)
अभिषेक करवा योग्य.

अभिषेचन न. (अभि सिच् ल्युट्) अभिषेक शब्द श्रुत्वा.

अभिषेचनीय त्रि. (अभि सिच् अनीयर्) अभिषेक
करवा योग्य, अभिषेकनुं द्रव्य वगेरे.

अभिषेणन न. (अभिमुखं सेनया याति अभि सेना णिच्
ल्युट् षत्वम्) शत्रु सामे युद्ध माटे सेना साथे प्रयाज्ञ.

अभिषेणयति (अभिमुखं सेनया याति अभिषेणमिवाचरति)
कृत्य करवी, लुमलो करवो, सैन्य द्वारा शत्रुनी सामे थवुं.

- कः सिन्धुराजमभिषेणयितुं समर्थ-वेणी० २।२५

अभिष्टन पु. (अभि+स्तन्-अप् षत्वम्) सिंछनाद.

अभिष्टव पु. (अभि स्तु अप्) स्तुति, प्रशंसा, विज्ञातवली.

अभिष्टि त्रि. (अभि यञ् इष् वा क्तिन्) सन्भुज्
यजन, यज्ञ करवा योग्य, अभिलाष.

अभिष्टुत त्रि. (अभि+स्तु क्त) स्तुति करायेव,
वर्षन-वभाषा करायेव.

अभिष्यन्द पु. (अभि+स्यन्द भावे घञ्) अतिशय
वधारो, बहु वधवुं, अेक नेत्र रोग, ऊरवुं, टपकवुं.

अभिष्यन्दनगर न. (अभिष्यन्देन कृतं नगरम्) शाजा
नगर-परुं.

अभिष्यन्दिन् त्रि. (अभिष्यन्दते अभिष्यन्द् णिनि) परनार,
टपकनार, ऊरनार.

अभिष्वङ्ग पु. (अभि स्वञ्ज् घञ्) उत्कट स्नेह, अत्यंत
राग, आत्मा सिवायना पदार्थोभां अर्द्धबुद्धि.

-विद्यास्वभिष्वङ्गः-दश० १५५

अभिष्वङ्गिन् त्रि. (अभि स्वञ्ज् णिनि) उत्कट स्नेहवाणुं,
अनात्माभां अर्द्धबुद्धिवाणुं.

अभिसंरब्ध त्रि. (अभि संरब्ध् क्त) क्रोध पामेल,
क्रोधायमान थयेव.

अभिसंवृत्ति स्त्री. (अभि सं वृत् क्तिन्) व्यवहार,
निष्पत्ति.

अभिसंश्रय पु. (अभितः संश्रयः) थारे तरङ्गनी आश्रय.

अभिसंस्तव पु. (अभि सम् स्तु अप्) थारे प्रशंसा.

अभिसंहित त्रि. (अभि+सं+घा+क्त) इणने उदेशीने
करेव, इलोदेशना विषयउप.

अभिसंसार अव्य. (संसारस्याभिमुख्यम्) संसार सन्भुज्,
संसार सामे.

अभिसन्ताप पु. (अभिसन्ताप्यते अनेन अभि सम् तप्
णिच् करणे अच्) अभिशाप, भावे घञ् थोतरङ्गथी
संताप

अभिसन्ताप पु. (अभिसन्ताप्यते अस्मिन् अभि+सम्+
तप्+घञ्) युद्ध, लडाई.

अभिसंदेहः पु. (अभि सम् दिह घञ्) सोदो, अदलो
बदलो, जननेद्रिय.

अभिसंनिविष्ट त्रि. (अभि सम् नि विश् क्त) जे
संयुक्त थयुं डोय.

अभिसन्धक त्रि. (अभिसंधातीति अभि+सम्+धा
+क+स्वार्थे कन्) पारका गुण नडि सडन करीने
आक्षेप करनार, वंचक, ठगाई करनार, निंदक, लांछन
लगाडनार.

अभिसन्धा स्त्री. (अभि सम् धा भावे अङ्) इलनो
उदेश, अभिसंधि, ठगाई, ठगवुं, ठगबाञ्छ, लाषण,
शब्द, प्रतिज्ञा, वचनपालन करनारो, ठगो.

अभिसन्धान न. (अभि+सम्+धा+ल्युट्) सामाने ठगवुं
ते, अभिसंधि, इलनो उदेश, लाषण, शब्द,
उदेशपूर्वकनी घोषणा, लक्ष्य, प्रयोजन.

अभिसन्धाय पु. (अभि+सम् धा+भावे घञ्) अभिसंधि,
इलनो उदेश.

अभिसंधाय अव्य. (अभि सम् धा+ल्यप्) इणने उदेशीने.

अभिसंधि पु. (अभिसंधानं अभि सम् धा+भावे कि)
इणादिनो उदेश, लाषण, उदेशपूर्वकनी घोषणा, लक्ष्य,
प्रयोजन.

अभिसंधित त्रि. (अभिसंधा जाताऽस्य इतच्) जे विशे
अभिसन्धि - इणनो उदेश राणवामां आव्यो डोय ते.

अभिसमय पु. (अभि सम् अय् अच्) अेक भौद्ध मत,
'निर्वाणनी साधनानो मार्ग.'

अभिसम्पत्ति त्रि. (अभि सम् पद्+क्तिन्) थोतरङ्गनी
संपत्ति, अत्यंत संपत्ति, पूरेपूरी रीते प्रभावित थवुं,
पोताना अभिप्रायने बदलवो, बदलाई जवुं.

अभिसम्पद् स्त्री. (अधिका सम्पद्) उपरनी अर्थ श्रुत्वा.

अभिसंपराय पु. (अभि सम् परा इ अच्) लविष्काण.

अभिसम्प्रात पु. (अभि सम् पत्+घञ्) लडाई, युद्ध,
पडवुं, अभिशाप, अेकठा थवुं, संगम, समागम.

अभिसम्बन्ध पु. (अभि+सम्+बन्ध्+घञ्) थोतरङ्गथी
सम्बन्ध, सर्व तरङ्गनी संबंध, सगाई.

अभिसम्बुद्ध त्रि. (अभितः सम्बुद्धः) थारे तरङ्गथी
विज्ञान मेणवेव, बोध पामेल.

અભિસમ્ભૂતિ ત્રિ. (અભિતઃ સમ્ભૂતિઃ) પ્રાદુભવ પામેલ, પ્રગટ થયેલ, વીર્ય અને રુધિરના મિશ્રણથી કલલરૂપ થયેલ.

અભિસમ્મુખ ત્રિ. (અભિ સમ્મુખમ્) સામે થવું, સામે ઊભેલો, આદરણીય દષ્ટિએ જોનાર.

અભિસમ્વૃદ્ધ ત્રિ. (અભિતઃ સમ્વૃદ્ધઃ) પ્રસવ પામી વધવા માંડેલ, જન્મ પામી ઊછરવા પામેલ.

અભિસમાગમ પુ. (અભિતઃ સમાગમઃ) ૧. સન્મુખગમન, ૨. પ્રાપ્તિ, ૩. નિર્ણય, ૪. અર્થાભિમુખપણે, સંશયરહિત, મર્યાદારહિત, જ્ઞાન, અર્થાત્ અર્થ વિષયક સંશયરહિત મર્યાદાપૂર્વક જ્ઞાન.

અભિસમાગત ત્રિ. (અભિતઃ સમાગતઃ) સન્મુખ આવેલ.

અભિસર ત્રિ. (અભિતઃ સરતિ સ્+ટ) સાથી, સહાયક, અનુચર.

અભિસરણ ન. (અભિ+સૃ+લ્યુટ) મેળાપ, સામે જવું, નાયક-નાયિકામાંથી કોઈ એકનું સ્નેહથી સંકેતસ્થાને જવું.

અભિસર્ગ પુ. (અભિ સૃજ્ ઘજ્) સંસારની રચના, સૃષ્ટિ.

અભિસર્જન ન. (અભિ સૃજ્ ભાવે લ્યુટ) દાન, વધ, મારી નાખવું, ત્યાગ.

અભિસર્પણ ન. (અભિ સૃપ્ લ્યુટ) સમક્ષ આવવું, સામનો કરવા શત્રુની નજીક જવું.

અભિસાન્ત્વન ન. (અભિ સાન્ત્વ્ ઘજ્ લ્યુટ્ વા) સુલેહ, સમજી લેવું, આશ્વાસન આપવું.

અભિસાય અવ્ય. (સાયમ્) સાયકાળે, સાંજરે, લગભગ સાયકાળે.

અભિસાર પુ. (અભિ સ્ આધારાદૌ ઘજ્) ૧. યુદ્ધ, લડાઈ, ૨. સહાય, ૩. સાધન, ૪. સ્ત્રી અથવા પુરુષનું સંભોગ માટે નિર્જન સંકેતસ્થાનમાં જવું, ૫. અનુચર ૬. બળ.

અભિસારિકા સ્ત્રી. (અભિ સ્ ણિચ્ ણ્વુલ્) ૧. નાયકને મળવા સંકેત સ્થાન તરફ જનારી સ્ત્રી, ૨. પાછળ જનારી. --કામાર્તાઽભિસરેત્ કાન્તં સારયેદેવા-મિસારિકા-દશરૂપકમ્ ૨૨૨૭

અભિસારિન્ ત્રિ. (અભિસરતિ ણિનિ) ૧. સામે જનાર, ૨. અનુચર, ૩. સેવક- યુદ્ધાભિસારિણઃ-ઉત્તર૦ ૫.

અભિસિદ્ધિ સ્ત્રી. (અભિ સાધ્ ક્તિ) પ્રભાવિત થવાની શિદ્ધિ.

અભિસારિણી સ્ત્રી. (અભિસરતિ સ્ત્રિયાં ડીપ્) ૧. સામે જનારી, ૨. સેવિકા, ૩. તે નામનો એક વૈદિક છંદ.

અભિસૂચિત ત્રિ. (અભિ સૂચિતમ્) સૂચિત કરાવું, જણાવાવું, સૂચનાપ્રાપ્ત.

અભિસૂષ્ટ પુ. (અભિ સૂજ્+ક્ત) ૧. આપેલ, ૨. છોડેલ, ૩. ત્યાગ કરેલ, ૪. દીધેલ.

અભિસ્નેહ ત્રિ. (અભિ સ્નિહ્ ઘજ્) અનુરાગ, પ્રેમ, આસક્તિ. --યઃ સર્વત્રાનભિસ્નેહઃ-ભગ૦ ૨૧૫૭

અભિસ્ફુરિત ત્રિ. (અભિ સ્ફુર્ ક્ત) પૂરેપૂરી રીતે ફેલાયેલું, પૂરેપૂરું ખીલેલું - વિકસિત.

અભિસ્યન્દ પુ. (અભિ સ્યન્દ્ ભાવે ઘજ્) અભિષ્યન્દ શબ્દ જુઓ.

અભિસ્યન્દિન્ ત્રિ. (અભિ સ્યન્દ્ ભાવે ણિનિ) અભિષ્યન્દિન્ શબ્દ જુઓ.

અભિસ્વર્ ન. (અભિ સ્વ્ વિચ્) ચોતરફ સ્વરવાળું કોઈ સ્તોત્ર.

અભિસ્વર પુ. (અભિ સ્વ્ અપ્) સામે પ્રેરણા કરવી.

અભિહત ત્રિ. (અભિ+હન્+ક્ત) ૧. અભિઘાત સંયોગવાળું, ૨. મારેલ, ૩. કોડેલ, હણેલ, ઘાયલ કરેલ.

અભિહતિ સ્ત્રી. (અભિ હન્ ક્તિન્) પ્રહાર કરવો, ઘાયલ કરવું.

અભિહરણ ન. (અભિ હ્+લ્યુટ) ૧. સામે લાવવું, ૨. વિવાહ વગેરેમાં પહેરામણી આપવી, જઈને લાવવું, લૂટવું.

અભિહવ પુ. (અભિ+હવ્+સંપ્રસારણ) ૧. સામે બોલાવવું, આમંત્રણ, હુ+અપ્ ૨. સર્વ તરફ હોમ, યજ્ઞ, બલિદાન.

અભિહસ્ય ત્રિ. (અભિ હસ્ યત્) ૧. હસવા યોગ્ય, ૨. મશ્કરી કરવા યોગ્ય.

અભિહસ્ય અવ્ય. (અભિ હસ્ યત્ લ્યપ્) ૧. હસીને, ૨. મશ્કરી કરીને

અભિહાર પુ. (અભિ હ્ ઘજ્) ૧. અપકાર કરવાની ઈચ્છાથી સામે જઈ દબાવવું, ૨. પ્રત્યક્ષ ચોરી, ૩. અભિયોગ, ૪. કવચ-બપ્તર વગેરે ધારણ કરવું, ૫. ભેટવું, ૬. મળવું, ૭. લેવું-ઉપાડવું, ઊંચકવું.

અભિહાસ પુ. (અભિ હસ્ ઘજ્) મશ્કરી, વિનોદ.

અભિહિત ત્રિ. (અભિ+ઘા+ક્ત) અભિઘા નામની શબ્દવૃત્તિથી કહેલું, જાણેલું, બોલેલું, સંબોધિત કરેલું.

અભિહિતાન્વય પુ. (અભિહિતાનામન્વય:) ૧. સમીપમાં સ્થાપેલા અર્થોનો અભિધા (શક્તિ) નામની વૃત્તિ વડે ઉપસ્થિત કરાયેલા અર્થોનો પરસ્પરનો સમ્બન્ધ.

અભિહિતાન્વયવાદ (અભિહિતાનામન્વય: સંસર્ગ: સંસર્ગમર્યાદયા વાક્યાર્થબોધે વિષયો ભવતીતિ વાદ:—કથનમ્) નૈયાયિકોનો એક વિશિષ્ટ સિદ્ધાંત, વાર્થ્યાર્થને નહિ પણ તાત્પર્યાર્થને માનનાર, અભિધાવૃત્તિથી ઉપસ્થિત અર્થોનો અન્વય—સંસર્ગ મર્યાદાવડે વાક્યાર્થ બોધ થાય છે એ પ્રમાણેનું કથન—પ્રતિપાદન.

અભિહૂતિ સ્ત્રી. (અભિ હ્વૃ ક્તિચ્) કુટિલ સ્વભાવ.

અભિહોમ પુ. (હોમમભિ) ધીની આહુતિ આપવી તે.

અભિહત્ ત્રિ. (અભિ હ કર્મણિ અતિ) સામે હરણ કરાવું.

અભિહર ત્રિ. (અભિ હવૃ વિચ્) ૧. કુટિલતાથી ગમન કરનાર, ૨. વાંકું ચાલનાર, આડુંઅવળું ચાલનાર.

અભિહર પુ. (અભિ હવૃ કર્મણિ અપ્) એકાંતમાં જવા યોગ્ય પ્રદેશ વગેરે.

અભિહવૃતિ સ્ત્રી. (અભિ હવૃ ક્તિન્) સામે બોલાવવું.

અભિહવત્ ત્રિ. (અભિ હવૃ કૌટિલ્યે કર્તૃરિ અતિ) સામે રહીને વાંકું કરનાર.

અભી ત્રિ. (નાસ્તિ ધીર્યસ્ય) બીક વગરનું, નિર્ભય, નિહર.

અભીક ત્રિ. (નાસ્તિ મિ+કન્) ઉપરનો અર્થ.

અભીક ત્રિ. (અમી+કન્) ૧. કામી, કામ—વિષયભોગની ઈચ્છાવાળું, લંપટ, ૨. કૂર, ૩. ઉત્સુક, ૪. સામે ગયેલ, ૫. સમીપ, પાસે, ૬. કવિ, ૭. સ્વામી.

અભીક્ષ્ણ ત્રિ. (અભિ ક્ષ્ણુ—તેજને+ઙ) ૧. સંતત, અવિચ્છિન્ન, ૨. અત્યંત.

અભીક્ષ્ણ ન. (અભિગતં ક્ષણમ્) વારંવાર, ફરીવાર, સતત, નિરંતર, ખૂબ.

અભીક્ષ્ણમ્ અવ્ય. (અ ક્ષ્ણુ ડમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અભીત ત્રિ. (ન મીત:) ન બીનેલ, સામે ગયેલ, નિહર.

અભીત ત્રિ. (ન મીતિર્યસ્ય) ભય વગરનું, નિહર.

અભીતિ સ્ત્રી. (ન મીતિ:) ભયનો અભાવ, નિર્ભયતા

માટે અપાતી અભયમુદ્રા, સામે જવું, સમીપ, પાસે.

અભીતિ ત્રિ. (અભિ ઇન્ ક્તિન્) સામે ગયેલ, અભિમુખ ગમન.

અભીપત્ ત્રિ. (અભિ પત્ ક્તિવપ્ દીર્ઘ:) સામે જનાર.

અભીપ્સિત ત્રિ. (અભિ આપ્ સન્ કત) અભીષ્ટ, ઈચ્છેલ, પ્રિય.

અભીપ્સુ ત્રિ. (અભિ આપ્ સન્+ઙ) અભિલાષવાળું, પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાવાળું.

અભીમ ત્રિ. (ન મીમ:) ૧. ભયાનકથી ભિન્ન, ૨. સૌમ્ય, ૩. ભયંકર નહિ તે.

અભીમનસ્ ત્રિ. (અભિમુખં મનો યસ્ય) નિ:શંક.

અભીમાન પુ. (અભિ મન્ ઘજ્) અભિમાન શબ્દ જુઓ.

અભીર પુ. (અભિમુખીકૃત્વ ઈરયતિ ગા: અભિ+ઈર્+અચ્) ગોવાળિયો, ભરવાડ.

અભીરપલ્લી સ્ત્રી. (અભીરાણાં પલ્લી) ભરવાડોનું ગામ.

અભીરુ ત્રિ. (ન મીરુ:) ૧. બીકણ નહિ તે, ૨. યુદ્ધમાં ઉત્સાહવાળો.

અભીરુ પુ. (ન મીરુ:) બટુક ભૈરવ.

અભીરુ ન. (ન મીરુયંત્ર) યુદ્ધ સ્થાન.

અભીરુણ ન. (અભિ રુ—વા ઉનન્ દીર્ઘ:) સામે.

અભીરુપત્રી સ્ત્રી. (ન મીરુણિ પત્રાણિ યસ્યા: સા) શતમૂલી વનસ્પતિ.

અભીરુ સ્ત્રી. (ન મીરુ: વા ઝઙ્) શતમૂલી નામની વનસ્પતિ.

અભીલ ન. (અભિ ઈર્ અચ્ રસ્ય લ:) કષ્ટ, ભયાનક.

અભીલ ત્રિ. (અભિ ઈર્ અચ્ રસ્ય લ:) દુ:ખી, ભયંકરતાવાળું.

અભીલાપ પુ. (અભિ લપ્ ભાવે ઘજ્ દીર્ઘ:) ૧. વાતચીત, ૨. સામે કહેવું તે.

અભીલુ ત્રિ. (ન મીરુ:) અમીરુ શબ્દ જુઓ.

અભીવર્ગ પુ. (અભિ વૃજ્ આધારે ઘજ્) સામેનો સંઘ.

અભીવર્ત્ત પુ. (અભિ વૃત્ કરણે ઘજ્) ૧. બ્રહ્મ સામ નામનો સામવેદનો એક ભાગ, ૨. અભિવૃત્તિના સાધનભૂત હવિષનો ભેદ, ૩. સંવત્સર, વર્ષ.

અભીશાપ (અભિ શપ્ ઘજ્) ઠપકો આપવો, જુઓ અભિશાપ.

અભીશુ પુ. (અભિ+અશ+ઙન્ અત ઇત્ત્વમ્) ૧. બાહુ, ભૂજા, ૨. ઘોડાની લગામ, ૩. કિરણ, ૪. આંગળી.

અભીશુમત્ પુ. (અર્માશવ: કિરણા બાહુલ્યેન સન્ત્યસ્ય મતુપ્) ૧. સૂર્ય, ૨. આકાશનું ઝાડ.

અભીષદ્ધ પુ. (અભિ સન્જ્ ઘજ્ દીર્ઘ:) અભિષદ્ધ શબ્દ જુઓ.

અભીષુ પુ. (અભિ ઇષ્+કુ) ૧. કિરણ, ૨. લગામ, ૩. અભિલાષ, ૪. સ્નેહ, કામ, અનુરાગ.

અભીષ્ટ ત્રિ. (અભિ ઇષ્ ક્ત) ૧. ચાહેલું, ૨. વહાલું, ૩. પ્રિય, ૪. સુંદર, ૫. મનગમતું, ૬. ગૃહિણી.

—અન્યસ્મૈ હૃદયં દેહિ નાનમીષ્ટે.

अभीष्टत्व न. (अभीष्टस्य भावः त्व)- स्वकर्तव्यता-
प्रयोजकेच्छाविषयत्वम् जेम के भुअनुं अभीष्टपशुं.
-अभीष्टता
अभीष्टा स्त्री. (अभि+इष्+क्त+टाप्) रेशुका नामनुं
गंधद्रव्य, औषधि.
अभुन न. (न भुनम्) १. जे वांङ्मुख्युं के नभेळुं न
डोय, सीधुं, २. स्वस्थ, रोगरहित.
अभुक्त त्रि. (न भुक्तम्) न भोगवेल, न जमेव, न
जाधेव, नडि जानार.
अभुक्तमूल न. (न भुक्तम्)-ज्येष्ठान्त्यघटिकाद्धं च मूलादौ
घटिकाद्धकम् । तयोरन्तर्गता नाडी ह्यभुक्तमूल-
मुच्यते ।। ज्येष्ठान्ते घटिके द्वे च मूलाद्यघटिकाद्वयम् ।
अभुक्तमूलमित्याहुर्जातं तत्र विवर्जयेत् ।। ज्येष्ठ
नक्षत्रनी अन्त्य घडी अने मूल नक्षत्रनी आद्य
घटिकाविशेष, ज्येष्ठा नक्षत्रनी छेल्वी बे घडी, मूल
नक्षत्रनी पडेली बे घडी.
अभुज् त्रि. (न भुङ्क्ते भुज् क्विप्) नडि जानार.
अभुज् त्रि. (न भुजो यस्य) डाय विनानुं दूई, लूळुं.
अभुजिष्या स्त्री. (न भुजिष्या) जे दासी अगरे सेविका
न डोय, स्वतंत्र स्त्री.
अभू पु. (न भूः) जे उत्पन्न थयो न डोय, विष्णु.
अभूत त्रि. (न भूतः) १. न थयेव, २. मिथ्याभूत,
३. विद्यमान नडि ते, ४. डयात नडि ते.
अभूततद्भाव पु. (अभूतस्य प्रकृतिरूपेणानाविभूतस्य तेन
रूपेण भावः) १. जे कोई पदार्थ जे रुपे पडेलां न थये
डोय ते रुपे तेनी आविर्भाव, २. प्रकटपशुं. -अभूततद्-
भावे च्चिः, निर्धनः धनी संपद्यते तं करोति धनीकरोति ।
अभूतपूर्व त्रि. (न भूतः पूर्वस्मिन् काले) जे पडेलां न
थयो डोय, जेनाथी आगण कोई न वध्यो डोय.
अभूताभिनवेश पु. (अभूतेऽसत्येऽभिनवेशः) असत्य
वस्तुमां सत्यपशुनुं अभिमान.
अभूताहरण न. (अभूतम् आहरणम्) अवस्तुनुं कथन,
कपटभ्युं, कटाक्षपूष्णीं वात कडेवी.
अभूति स्त्री. (न भूतिः) १. न थयुं, २. संपत्तिनी अभाव.
अभूति त्रि. (न भूतिर्यस्य) संपत्तिना अभाववाणी,
संपत्तिरहित, सत्तारहित, अविद्यमानता.
अभूमन् पु. (न भूमन्) पुष्कण नडि ते, थोडुं.
अभूमि स्त्री. (न भूमिः) १. अस्थान, २. भराब भूमि,
३. स्थाननी अभाव, ४. आश्रयनी अभाव,
५. अविषय. -अभूमिरियमविनयस्य-श. ७

अभूमि त्रि. (न भूमिर्यस्य) १. भूमिशून्य, २. स्थानरहित.
अभूमिज त्रि. (न भूमिजः) १. भूमि उपर पेदा न
थनार, २. भराब भूमि उपर पेदा थनार धान्य
वगेरे, ३. आकाशथी उत्पन्न थनार जण वगेरे.
अभूयिष्ठ त्रि. (न भूयिष्ठम्) धशुं नडि ते, थोडुं.
अभूयित त्रि. (न भूयितम्) नडि शशगावेल, भूयित
नडि ते.
अभूत त्रि. (न भूतः) न पोपेल, नडि धारण करेव,
जेने पगार न मण्यो डोय ते, जेनुं भाडुं न अपायुं
डोय, जेने समर्थन न मण्युं डोय.
अभूत्रिम त्रि. (न भूत्रिमः) जेनुं भाडुं यूकवायुं न डोय,
जेने समर्थन न मण्युं डोय, धारण करायुं न डोय.
अभूश त्रि. (न भूशः) १. थोडुं, २. जरा, ३. मन्ड,
४. लगार.
अभेद पु. (न भेदः) १. भेदनी अभाव, २. अकेता,
अविभक्त, भिन्नतानी अभाव, समानता डोवी,
अेकउपता डोय ते. -आशास्महे विग्रहयोरभेदः-भर्तृ०
१२४
अभेद्य त्रि. (न भेद्यम्) भेदी न शकाय तेवुं,
२. भेदवाने-थीरवाने अशक्य.
अभेद्य न. (न भेद्यम्) डीरो.
अभोक्तव्य त्रि. (न भोक्तव्यम्) १. भोगववा लायक
नडि ते, २. जावा लायक नडि ते.
अभोक्तृ त्रि. (न भोक्ता) १. नडि जानार, २. नडि
भोगवनार.
अभोग पु. (न भोगः) भोगनी अभाव.
अभोग त्रि. (न भोगो यस्य) भोगशून्य, भोगरहित.
अभोजन न. (न भोजनम्) भोजननी अभाव, उपवास.
अभोजन त्रि. (न भोजनम् यस्य) भोजनरहित, उपवासी.
अभोजनीय त्रि. (न भोजनीयम्) अभोक्तव्य शब्द
जुओ.
अभोज्य त्रि. (न भोक्तुं शक्यम्) अशक्य, भोजन माटे
जेनी निषेध डोय, अपवित्र.
अभोज्यान्न त्रि. (न भोज्यमन्नस्य) नडि भोजन करवा
योग्य अन्न वगेरे.
अभौम न. (न भूमौ भवम्) पृथ्वीमां नडि थनार जण.
अभ्यक्त त्रि. (अभि अञ्ज्+क्त) जेजे तेल वगेरेनुं
मर्दन कर्युं डोय ते, थोतरकथी भरडयेव.

अभ्यक्षण पु. (अभि अक्ष् अच्) षोण.
अभ्यग्र त्रि. (अभिमुखमग्रमस्य) पासे, नञ्छक, नवुं.
अभ्यङ्क त्रि. (अङ्कमभि) उभक्षां ष थिङ् कशायेवुं.
अभ्यङ्ग पु. (अभि अञ्ज् घञ् कुत्वम्) तेल वगेरेनुं
 भर्दन.
अभ्यञ्जन न. (अभि अञ्ज् भावे ल्युट्) १. तेल
 वगेरेनुं भर्दन, २. आंभमां काजण वगेरे आंजवुं ते,
 काजण, सुरभो, भर्दन वगेरे करवुं ते.
अभ्यञ्जनीय त्रि. (अभि अञ्ज् कर्मणि अनीयर्) १.
 वेपन करवा योग्य वंदन वगेरे, २. भर्दन करवा
 योग्य तेल.
अभ्यधिक त्रि. (भृशमधिकः) वधारे, उत्कृष्ट, अत्यंत
 श्रेष्ठ— न त्वत्समोऽस्त्यधिकः कुतोऽन्यः—भग०
 ११।४३
अभ्यध्व अव्य. (अध्वनोऽभिमुखम्) भागनी सामे.
अभ्यनुज्ञा स्त्री. (अभि अनु ज्ञा अङ्) १. अनुज्ञा,
 २. 'आम करो' अेवी प्रेरणा.
अभ्यनुज्ञात त्रि. (अभि+अनु+ज्ञा+क्त) अनुज्ञा
 अपायेव, 'आम कर' अेवी प्रेरणा करेल.
अभ्यनुज्ञान न. (अभि अनु ज्ञा ल्युट्) अभ्यनुज्ञा शब्द
 जुओ.
अभ्यनूक्त त्रि. (अभि+अनु+वच्+क्त) न कडेव,
 अप्रकाशित, सामे न कडेव, न प्रकाशेव.
अभ्यन्तर न. (अभिगतमन्तरे) १. मांडेनुं, २. अंदरनुं,
 वर्ये, मध्ये, ३. वेनी वर्ये, ४. अंदरनुं स्थण.
 -शमीमिवाभ्यन्तरलीनपावकाम्-रघु. ३।९
अभ्यन्तरक पु. (अभ्यन्तर कण्) गाढ मित्र.
अभ्यन्तरकरण त्रि. (अभिगतमन्तरे करणं यस्य) जेनी
 अंतरीनी अंदरना गुप्त अंगवाणो, प्रत्यक्ष ज्ञानने
 अंदर राजनारो.
अभ्यन्तरीकृत (अभ्यन्तर च्वि कृ क्त) परिशित करवुं,
 टीक्षा देवी ते— प्रागल्भ्याद् वक्तुमिच्छन्ति
 मन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः—रामा.
अभ्यन्तराराम त्रि. (अभ्यन्तरे—सर्वाभ्यन्तरे परमात्मनि
 आरमति कर्त्तरि घञ्) १. आत्माराम, १. आत्मवेत्ता
 योगी.
अभ्यमान न. (अभितः अमनम् अम् गत्यादौ भावे ल्युट्)
 १. योतरक जवुं, २. सामे जवुं, ३. रोग, ४. कुपथ्य.

अभ्यमित त्रि. (अभि अम् क्त) बीमार. रोगी, पीडायेव,
 रोगवाणुं, घायव.
अभ्यमित्र अव्य. (अमित्रस्य आभिमुख्यम्) शत्रु सामे
 डुमवो करवो.
अभ्यमित्रीण पु. (अमित्रस्य अभ्यमित्र+छ तस्य ईनः)
 सामर्थ्यधी शत्रुनी सामे जनार वीर— उद्योग-
 मभ्यमित्रीणो यथेष्टं त्वं च संतनु-भट्टि० ५।४७
अभ्यमित्रीय पु. (अमित्रस्य अभ्यमित्र+छ तस्य ईयः)
 उपरनी अर्थ जुओ.
अभ्यमित्य पु. (अभ्यमित्र+यत्) अभ्यमित्रोण शब्द
 जुओ
अभ्यमिन् त्रि. (अभि अम्+णिनि) रोगवाणुं, सामे
 रडी पीडा करनार.
अभ्यय पु. (अभितः सर्वतः अयः) अस्त पामवुं, दूर
 थवुं, आववुं, पडोथवुं.
अभ्यर्चन न. (अभि अर्च+ल्युट्) योतरक पूजन,
 सामे पूजन, आदर, शरणागतवुं ते— अभ्यर्चा ।
अभ्यर्च्य त्रि. (अभि अर्च कर्मणि+ण्यत्) पूजवा लायक,
 सर्व प्रकारे पूजवा योग्य.
अभ्यर्च्य (अभि अर्च+ल्यप्) सामे पूजने, समादर करीने.
अभ्यर्ण त्रि. (अभि अर्द+कर्मणि क्त) समीपनुं, पासेनुं,
 नजदीकनुं, -अभ्यर्णमागस्कृतमस्युशद्भिः—रघु. २।३२
 सामीप्य, सांनिध्य, -अभ्यर्णे परिरभ्य निर्भरभरः
 प्रेमान्धया राधया—गीत. १. ।
अभ्यर्थन न. (अभि अर्थ+ल्युट्) प्रार्थना, अरज,
 सामे मांगशी.
अभ्यर्थना स्त्री. (अभि अर्थ भावे युच्) उपवो शब्द
 जुओ. -अभ्यर्थनाभङ्गभयेन—कुमा० १।५२
अभ्यर्थनीय त्रि. (अभि+अर्थ+अनीयर्) सामे प्रार्थना
 करवा योग्य, सन्भुज, याचना करवा योग्य.
अभ्यर्थित त्रि. (अभि+अर्थ+कर्मणि+क्त) सामे प्रार्थना
 करेल, मागेव.
अभ्यर्थ्य त्रि. (अभि अर्थ+ण्यत्) प्रार्थना करवा योग्य,
 मागवा योग्य.
अभ्यर्हित त्रि. (अभि अर्द क्त) अत्यंत पीडायेव, घणुं
 पीडेव, अतिशय दुःखी थयेव.
अभ्यर्थस् अव्य. अलग्नुपे.
अभ्यर्पक त्रि. (अर्पकमभि) संपत्ति हस्तांतर करनार,
 विकेता.

अभ्यर्पण न. (अर्पणमधि) संपत्ति उस्तांतर करवी,
वेयाष्ट.

अभ्यर्हण न. (अभि अर्ह ल्युट्) पूज, सन्मुख पूजन.

अभ्यर्हणा स्त्री. (अभि अर्ह युच्) उपलो शब्द जुओ.

अभ्यर्हणीय त्रि. (अभि अर्ह अनीयर्) पूज्य, पूजवा
योग्य.

अभ्यर्हित त्रि. (अभि अर्ह कर्मणि+क्त) पूज्य, योग्य,
प्रतिष्ठित, आदरणीय, सन्मानित.

अभ्यवकर्षण न. (अभि+अव+कृष् भावे ल्युट्)
१. भेंचीने बहार काढवुं ते, भेंचवुं, ताणवुं, २.
शल्यादिने उदार करवो.

अभ्यवकाश पु. (अभि अवकाश् घञ्) भुल्लुं स्थान.

अभ्यवस्कन्द पु. (अभि अव स्कन्+घञ्) १. शत्रु
सामे मळोरो करवो ते, २. शत्रुओ निर्बल करवा
माटे करवो लुमलो, प्रहार करवो ते, ३. प्रहारथी
शत्रुनुं दबाष्ट, ४. पळोयवुं, ५. प्रयात, प्रहार.

अभ्यवस्कन्दन न. (अभि अव स्कन्+ल्युट्) उपलो
शब्द जुओ.

अभ्यवहरण न. (अभि अव ह+ल्युट्) भोजन, भावुं,
नीचे केंडी देवुं, गणामांथी नीचे उतारवुं.

अभ्यवहार पु. (अभि अव ह घञ्) भोजन करवुं,
भावुं-पीवुं, आहार.

अभ्यवहार्य त्रि. (अभि अव ह ण्यत्) भोजन करवा
योग्य, भावा योग्य.

अभ्यवहत त्रि. (अभि अव ह+क्त) भाधेव.

अभ्यवायन न. (अभि अव इण्-ल्युट्) सामे रळीने
भसवुं, दूर धवुं-भागी जवुं.

अभ्यसन न. (अभि असू-ल्युट्) १. अभ्यास,
२. वारंवार अेक क्रिया करवी ते, ३. इरी इरी
आवर्तन, अनुशीलन.

अभ्यसनीय त्रि. (अभि असू+अनीयर्) अभ्यास करवा
योग्य.

अभ्यसूयक त्रि. (अभि असू यक्+ण्वुल) १. अत्यंत
असूया करनार, अतिशय अटोभाई करनार,
२. सन्मार्गे थावनाराना गुणो उपर दोषारोप करनार.

अभ्यसूया स्त्री. (अभि असू यक् अ+टाप्) सारे रस्ते
वर्तनार भास उपर दोषोने आरोप भूकवो ते,
ईर्ष्या, द्वेष, कीध.

अभ्यस्त त्रि. (अभि असू+क्त) वारंवार अभ्यास
करेव, इरी इरी आवर्तन करेव.

अभ्यस्य अव्य. (अभि असू ल्यप्) अभ्यास करीने,
इरी इरी आवर्तन करीने.

अभ्याकर्ष पु. (अभि आ कृष् घञ्) लाधथी छाती
ठोकीने सामाने आड्वान करवुं ते.

अभ्याकाङ्क्षित न. (अभि आ काङ्क्ष भावे क्त)
मिथ्या अभियोग, जोटी नावेसी, जोट्टुं तळोमत.

अभ्याकाङ्क्षित त्रि. (अभि आ काङ्क्ष कर्मणि क्त)
याडेव, ईरळेव.

अभ्याख्यान न. (अभि आ ख्या ल्युट्) जोट्टुं तळोमत,
मिथ्या अभियोग, जोटी नावेसी.

अभ्यागत त्रि. (अभि आ गम् क्त) सामे आवेव.
-अभ्यागते वनशिखण्डिनि चन्दनस्य-कल्या० ८

अभ्यागत पु. (अभि आ गम् क्त) अतिथि, परोक्षो,
मडेभान. -सर्वत्राभ्यागतो गुरुः -हि० १।१०८

अभ्यागम पु. (अभि आ गम् अप्) १. युद्ध, २.
विरोध, ३. वेर, ४. अभ्युत्थान, ५. समीप, ६.
सामे प्रहार करवो ते, ७. सामे जवुं. -किं वा
मदभ्यागमकारणं ते -रघु. १६।८

अभ्यागमन न. (अभि आ गम् ल्युट्) सामे आववुं,
सामे ठोळवुं. -हेतुं तदभ्यागमने परीप्सुः - कि०
३।४

अभ्यागारिक पु. (अभ्यगारे तद्गतकर्मणि व्यापृतः
ठन्) घरना पुत्र वगेरेनुं पोषण करवामां मशगूव,
तेमां व्याकुण.

अभ्याघात पु. (अभि आ हन् घञ्) १. सामे प्रहार
करवो, २. मारवानो उपदेश, ३. थोरीनो उपदेश,
४. यडाई करवी, लुमलो करवो.

अभ्याघातिन् त्रि. (अभि आ हन् घिनुण्)
१. खिसा-करवाना स्वभाववाणुं, २. खिसा करनार,
आक्रमण करनार.

अभ्याचार पु. (अभि आ चर् घञ्) १. सन्मुख
आचरण, २. सामुं वर्तन, ३. यडाई, पळोय, दुर्घटना.

अभ्याज्ञाय पु. (अभि आ ज्ञा घञ्) १. ओणभास,
२. प्रथम ज्ञोवानुं ते ज स्वरूपे ज्ञान, ३. आदेश,
आज्ञा.

अभ्यातान पु. (अभि आ तन् घञ्) अत्यंत संतति.

अभ्यात्त पु. (अभि आ अत् कर्तरि क्त) सर्वव्यापक
परमेश्वर.

અભ્યાસ ત્રિ. (અભિ આ દા ક્ત) સામે પ્રહણ કરેલ.
 અભ્યાદાન ન. (અભિ આ દા લ્યુટ) સામે પ્રહણ કરવું,
 આરંભ, શરૂઆત કરવી તે.
 અભ્યાધાન ન. (અભિત: આધાનમ્) મંત્ર વગેરેથી અગ્નિનું
 સ્થાપન, (ઈંધન વગેરે) રાખવું, નાંખવું.
 અભ્યાનન ન. (આનનમભિમુક્તં યસ્ય) જેનું મોં સામેની
 બાજુએ ફેરવેલું હોય તે.
 અભ્યાન્ત પુ. (અભિ અમ્ ક્ત) ૧. રોગયુક્ત,
 ૨. નિષ્પીડિત, બિમાર, રોગી. -અધ્યમિત શબ્દ જુઓ.
 અભ્યાપત્તિ સ્ત્રી. (અભિ આ પદ્ ક્તિન્) સન્મુખ આવવું.
 અભ્યાપાત્ પુ. (અભિ આ પત્ ઘજ્) આસ્ત, સંકટ.
 અભ્યામર્દ પુ. (અભિ આ મૃદ્ ઘજ્) ૧. રક્ષ, ૨. યુદ્ધ,
 લડાઈ, ૨. નિષ્પીડિત, સંઘર્ષ, હુમલો- અભ્યામર્દન
 અભ્યાયંસેન્ય ત્રિ. (અભિ આ યમ્ સેન્ય) ૧. ચોતરફથી
 નિયમમાં રાખવા યોગ્ય, ૨. વશમાં રાખવા યોગ્ય.
 અભ્યારમ્ભ પુ. (અભિ આ રમ્-ઘજ્ મુમ્) પ્રથમ આરંભ.
 અભ્યારૂઢ ત્રિ. (અભિ આ રૂઢ્ ક્ત) ૧. અત્યંત ચઢેલ,
 ૨. વધેલ.
 અભ્યારોહ પુ. (અભિ આ રૂઢ્ ઘજ્) ૧. સામે ચઢવું,
 ૨. વધવું, ૩. સવાર થવું, ૪. એક પ્રકારનો મંત્રજાપ.
 -અભ્યારોહણ
 અભ્યારોહણીય ત્રિ. (અભિ આ રૂઢ્ અનીયર્) સામે
 ચઢવા યોગ્ય, વધવા યોગ્ય.
 અભ્યાવર્ત્ત ત્રિ. (અભિ આ વૃત્ અચ્) વારંવાર આવૃત્તિ
 કરતું, વારંવાર આવર્તન કરવા યોગ્ય.
 અભ્યાવર્ત્તિન્ ત્રિ. (અભિ આ વૃત્ ણિનિ) નિરંતર
 વર્તમાન, હયાત.
 અભ્યાવર્ત્તિન્ પુ. (અભિ આ વૃત્ ણિનિ) વેદપ્રસિદ્ધ
 થયમાન રાજાનો પુત્ર.
 અભ્યાવૃત્ત પુ. (અભિ આ વૃત્ કર્મણિ ક્ત) ૧. સન્મુખ
 આણેલું, હોમ કરતાં બાકી રહેલું દ્રવ્ય.
 અભ્યાવૃત્તિ સ્ત્રી. (અભિ આ વૃત્ ક્તિન્) વારંવાર
 અભ્યાસ, પુનરાવૃત્તિ.
 અભ્યાશ પુ. (અભિ અશ્ ઘજ્) પાસેનું, સમીપ, જલ્દી,
 પાડોશી.
 અભ્યાસ પુ. (અભિ અસ્ ઘજ્) ૧. સમીપ, પાસે,
 ૨. વારંવાર કરવું, -અભ્યાસેન ચ કૌન્તેય ! વૈરાગ્યેણ
 ચ ગૃહ્યતે-ભગ૦ ૬।૩૫, ૩. મનને એક આધારમાં
 સ્થાપવું તે, ૪. અભ્યાસ, ૫. વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં

દ્વિરુક્તપણાને પામેલો ધાતુનો ભાગ તે અભ્યાસ,
 પાડોશી. - ચૂતયષ્ટિરિવાભ્યાસે મધૌ પરમૃતોન્મુખી-કુ૦
 ૬।૨
 અભ્યાસક્ત ત્રિ. (આસક્તમભિ) પરસ્પર જોડાયેલ,
 સંયુક્ત.
 અભ્યાસદશા સ્ત્રી. (અભ્યાસસ્ય દશા) વિશેષ દર્શનને
 જાણવનારો કાળ, અથવા તે પ્રથમ જ્ઞાનના સમાન
 આકારવાળા જ્ઞાનાન્તરનો અધિકરણ કાળ.
 અભ્યાસયોગ પુ. (અભ્યાસેન સતતાનુશીલનેન યોગઃ)
 નિરંતર એક વિષયનું ધ્યાન કરવાથી થયેલ સમાધિ,
 ચિત્તની એકાગ્રતા. -અભ્યાસયોગેન તત્તો મામિચ્છાપ્તં
 ધનઞ્જય ! -ભગ૦ ૧૨।૧
 અભ્યાસલોપ પુ. (અભ્યાસે સતિ લોપઃ) ડબ્બલ કરેલા
 અક્ષરને દૂર કરવો.
 અભ્યાસવ્યવાય પુ. (અભ્યાસાત્ વ્યવાયઃ) ડબ્બલ કરેલા
 અક્ષરથી થયેલ અંતરાલ.
 અભ્યાસાદાન ન. (અભિ આ સદ્ ણિચ્ લ્યુટ)
 ૧. શાસ્ત્ર વગેરેથી શત્રુને નિર્બળ કરવો તે,
 ૨. શત્રુની સામે જવું, ૩. સમીપે સ્થાપવું, ૪. શત્રુ
 ઉપર હુમલો કરવો.
 અભ્યાહનન ન. (અભિ આ હન્ લ્યુટ) ધા કરવો, પ્રહાર
 કરવો, મારી નાખવું, રોકવું.
 અભ્યાહાર પુ. (અભિ આ હ્ ઘજ્) ઘણીની સમક્ષ
 ચોરવું, હરવું, લઈ જવું, અભિહાર શબ્દનો અર્થ જુઓ,
 સામે આણવું.
 અભ્યાહિત ત્રિ. (અભિ આ ધા કર્મણિ ક્ત) મંત્ર
 વગેરેથી સામે સ્થાપેલો વિધિપૂર્વક સંસ્કાર પમાડેલો
 અગ્નિ.
 અભ્યુક્ત ત્રિ. (આભિમુખ્યેન ઉક્તઃ) સમક્ષ કહેલ, પ્રકાશેલ,
 ઉચ્ચારિત, વર્ણિત.
 અભ્યુક્ષણ ન. (અભિ ઉક્ષ્ સેચને લ્યુટ) ઊંધે હાથે
 છાંટવું, પાણી સીંચવું, સેચન. - પરસ્પરાભ્યુક્ષણત્વ-
 રાણામ્-રઘુ૦ ૧૬।૫૭
 અભ્યુક્ષિત ત્રિ. (અભિ ઉક્ષ્ ક્ત) અભ્યુક્ષણ કરેલ,
 સીંચેલ, છાંટેલ.
 અભ્યુક્ષ્ય ત્રિ. (અભિ ઉક્ષ્ અર્હાર્યે ણ્યત્) અભ્યુક્ષણ
 કરવા યોગ્ય, છાંટવા યોગ્ય.
 અભ્યુચિત ત્રિ. (અભિ ઉચિતમ્) પ્રચલિત રૂઢિ મુજબ,
 સાધારણ.

अभ्युच्चय पु. (अभि उत् चि अच्) वृद्धि. लक्ष्मी, आगम, संपन्नता.

अभ्युत्क्रोशन न. (अभि उत् क्रुश् ल्युट्) ॐत्या अवाजे भूम पाउवी.

अभ्युत्थान न. (अभि उत् स्या ल्युट्) १. मान आपवा माटे पीताना स्थानधी ॐठवुं ते, मान आपवा माटे सामे जवुं, २. आठर करवी, ३. सूर्यनुं ॐगवुं, ४. उद्यम, ५. उद्भव-पेदा थवुं, ६. प्रस्थान, ७. पद्योत्पत्ति, ८. उद्य, ९. समृद्धि.- अभ्युत्थान-मधर्मस्य-भग०.- नवाभ्युत्थानदर्शिन्यो ननन्दुः सप्रजाः प्रजाः-रघु० ४।३

अभ्युत्थायिन् त्रि. (अभि उद् स्या णिनि) अत्युत्थान करनार, मान आपवा माटे सामे जनार, ॐठक उपरथी ॐठनार.

अभ्युत्थित त्रि. (अभि उद् स्या क्त) १. ॐठेल, मान आपवा माटे सामे गयेल, २. ॐगेल सूर्य वगेरे, ३. पेदा थयेल, ४. उद्यम करेल.

अभ्युत्थेय त्रि. (अभि उद् स्या कर्मणि यत्) ॐत्था थई वंदन करवा योग्य.

अभ्युत्पत्तन न. (अभि उत् पत्+ल्युट्) १. सामे ॐउवुं, सामे कृष्टी आववुं, छलांग मारवी, आक्रमण.

अभ्युदय पु. (अभि उत् इण् अच्) १. वृद्धि, यठती, आभाडी, - यतोऽभ्युदयनिःश्रेयससिद्धिः स धर्मः -वैशेषिकदर्शनम् १।१।२ २. आशा रापेल थौल वगेरे संस्कार, ३. ईच्छित लाभ, ४. वृद्धि निमित्ते करानुं श्राद्ध.

अभ्युदयार्थक न. (अभ्युदयः अर्थो निमित्तं यस्य) अत्युद्य माटेनुं.

अभ्युदानयन न. (अभि उद् आ नौ+ल्युट्) अग्निनी सामे आशवुं.

अभ्युदाहरण न. (अभि उद् आ ह+ल्युट्) सामे कडेवुं, सामे ॐये ईंकवुं, ॐलटी वातथी उदाहरण आपवुं.

अभ्युदित त्रि. (अभि उत् इण्+क्त) अत्युद्य पामेल, उद्य पामेल, प्रकाशेल.

अभ्युदीरित त्रि. (अभि उद् इर्+क्त) सामे कडेल, कडेवुं.

अभ्युदीरित न. (अभि उद् इर्+क्त) कडेवुं, ॐलवुं, सामे कडेवुं.

अभ्युद्गत न. (अभि उद् गम् क्त) उद्य पांमेळी, अत्युद्य थयेल.- अभ्युद्गते दिनपतौ समहीरुहोऽपि - कल्या. १९

अभ्युद्गम पु. (अभि उद् गम् भावे अप्) उद्भव शब्द जुओ.

अभ्युद्गमन न. (अभि+उद् गम् भावे ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ.- अभ्युद्गतिः (स्त्री.)

अभ्युद्यत त्रि. (अभि उद् यम्+क्त) उद्युक्त शब्द जुओ. तैयार थयेल, माग्या विना आझेल इल वगेरे. ॐठावेळुं, तैयार करेळुं, पासे आवनार.- कूलमभ्युद्यतनूतनेश्वरम्-रघु. ८।१५ -अभ्युद्यतोऽस्मि तव नाथ ! जडाशयोऽपि-कल्या. ५

अभ्युद्भूत त्रि. (अभि उद् ह्+क्त) माग्या विना आपेल, मागवापूर्वक आपेल, सामे ॐये तोणीने धारण करेल, लीधेळुं, भेयेळुं.

अभ्युन्नत त्रि. (अभि उत् नम् क्त) सामे उन्नत, अत्यंत ॐयुं.

अभ्युन्नति स्त्री. (अभि उद् नम् क्तिन्) धशी उन्नति, भारे समृद्धि, पदवीनी अत्यंत उन्नति.

अभ्युपगत त्रि. (अभि उप गम्+क्त) १. स्वीकारेल, अंगीकारेल, २. पासे गयेल.

अभ्युपगम पु. (अभि उप गम्+अप्) १. स्वीकार, २. समीप गमन, ३. निश्चयविशेष, ४. प्रतिज्ञा, ५. पळोयवुं.

अभ्युपगमसिद्धान्त पु. (अभ्युपगमः सिद्धान्तः) निश्चय करेली योजना अगर सूक्ति, स्वीकृत प्रस्ताव.

अभ्युपपत्ति स्त्री. (अभि उप पद्+क्तिन्) १. अनिष्ट निवारणपूर्वक ईष्ट संपादन करवाइप अनुग्रह, २. मडेरभानी, ३. सांतवन, आश्वासन आपवुं, स्त्रीनुं गर्भवती थवुं. (भाईनी विधवा पत्नीना नियोग द्वारा)

अभ्युपपत्तुम् अव्य. (अभि उपर पद् तुमुन्) अनुग्रह करवाने, सांतवन करवाने, मडेरभानी करवाने.

अभ्युपपन्न त्रि. (अभि उप पद्+क्त) अनुग्रह पामेल, मडेरभानी पामेल, रक्षित, रक्षा माटे प्रार्थित, स्वीकृत, आशप्त.

अभ्युपाय पु. (अभि उप इण्+अच्) स्वीकार, अधिक उपाय, प्रतिज्ञा, वायदो, साधन, युक्ति, उपचार. -अस्मिन् सुराणां विजयाभ्युपाये-कु० ३।१९

અભ્યુપાયન ન. (અભિમુખમ્ ઉપાયનમ્) લાંચ, લાલચ, સન્માનાર્થે દેવાતી ભેટ, ઉપહાર.

અભ્યુપેત ત્રિ. (અભિ ઉપ ઇન્+ક્ત) સામે ગયેલ, પાસે ગયેલ, સ્વીકારેલ, સ્વીકાર કરનાર, પ્રતિજ્ઞા કરેલ, પહોંચેલો. - વ્યાજાત્ ત્રિધા ધૃતતનુર્ધુવ મભ્યુપેત:- કલ્યા૦ ૨૬

અભ્યુપેત્ય ત્રિ. (અભિ ઉપ ઇન્ કર્મણિ ક્યપ્) સામે-પાસે જવા યોગ્ય, સ્વીકારવા યોગ્ય, પહોંચીને, સ્વીકારીને.

અભ્યુપેત્ય અવ્ય. (અભિ ઉપ ઇન્+ત્યપ્) સામે પાસે જઈને, સ્વીકારીને.

અભ્યુપેત્યા સ્ત્રી. (અભિ ઉપ+ઇન્+ક્યપ્) સેવા, ચાકરી.

અભ્યુપેત્યાશુશ્રૂણા સ્ત્રી. (અભ્યુપેત્ય અઙ્ગીકૃત્ય અશુશ્રૂણાઽસેવનમ્) કબૂલ કરીને પછી સેવા ન કરવી તે, તે રૂપ એક જાતનો વિવાદ.

અભ્યુષ પુ. (અભિત ઉષ્યતે અગ્નિના દહ્યતે કર્મણિ ક) એક જાતની રોટલી, અગ્નિથી થોડું દાઝેલ અન્ન, બળેલ અન્ન.

અભ્યુષિત ત્રિ. (અભિ વસ્+ક્ત) સામે રહેનાર ચાકર વગેરે, સામે રહેલ, સામે પ્રાપ્ત થયેલ સેવક વગેરે.

અભ્યુષીય ત્રિ. (અભ્યુષાય હિતમ્ છ) રોટલી યોગ્ય થઈ.

અભ્યુષ્ય ત્રિ. (અભ્યુષાય હિતમ્ ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અભ્યૂઠ ત્રિ. (ઋઢમભિમુખીકૃત્ય) સંયુક્ત, મળેલું.

અભ્યૂષ પુ. (અભિત: ઉષ્યતે કર્મણિ ક) અભ્યુષ શબ્દ જુઓ.

અભ્યૂષીય ત્રિ. અભ્યુષીય શબ્દ જુઓ.

અભ્યૂષ્ય ત્રિ. અભ્યુષ્ય શબ્દ જુઓ.

અભ્યૂહ પુ. (અભિ ऊह घञ्) તર્ક કરવો, અનુમાન, દલીલ કરવી, અટકલ, આગમન, અધ્યાહાર.

અભ્યૂષ પુ. (અભિ ऊष् क) અભ્યુષ શબ્દ જુઓ.

અધ્ર (ધ્વા. પર. સક. સેટ્ અધ્રતિ) જવું, આમતેમ ફરવું.

અધ્ર ન. (અધ્ર અચ્) ૧. મેઘ, ૨. નાગરમોથ, ૩. આભ, આકાશ.

અધ્ર પુ. (અધ્ર અચ્) તે નામના એક ઋષિ.

અધ્રક ન. પુ. (અધ્ર કન્) અબરખ.

અધ્રય પુ. સ્ત્રી. (અધ્રસ્ય અપત્યમ્ પ્ય) અભ્રઋષિનું સંતાન.

અધ્રંકષ ત્રિ. (અધ્રં ગગનં કષતિ-પીડયતિ ઉચ્ચત્વાત્ કષ્ ख मुम्) અત્યંત ઊંચું, પુ. વાયુ, -આદયાધ્રંકર્ષ પ્રાયાન્મલયં ફલશાલિનમ્ -મદ્દિ.

અધ્રંલિહ ત્રિ. (અધ્રં-ગગનં લેહિ લિહ્ खश् मुम्) આકાશને અડકનાર, અત્યંત ઊંચું - પ્રાસાદમધ્રંલિહમારુરોહ-રઘુ. ૧૪।૨૯, -તુઙ્ગમધ્રંલિહાપ્રા: -મેઘ.

અધ્રંલિહ પુ. (અધ્રં-ગગનં લેહિ લિહ્ खश् मुम्) વાયુ, પવન, વા.

અધ્રંચ પુ. (અધ્રં ચે) આકાશનાં વાદળાં, અબ્રાકાશ, જલકણોમાં પ્રતિબિંબિત આકાશ.

અધ્રગઙ્ગા સ્ત્રી. (અધ્રાણ્યેવ ગઙ્ગા) આકાશગંગા.

અધ્રઘન ત્રિ. (અધ્રૈઃ ઘનમ્) વાદળોથી આસ્થાદિત.

અધ્રજ ત્રિ. (અધ્રાત્ જાત: જન્+ङ) મેઘથી ઉત્પન્ન થયેલ.

અધ્રજા ત્રિ. (અધ્રાત્ જાત: જન્+ङ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અધ્રનાગ પુ. (અધ્રસ્ય અધિષ્ઠાતા નાગ:) ઐરાવત હાથી, જે પૃથ્વીને ધારણ કરી રહ્યો છે.

અધ્રપથ પુ. (અધ્રસ્ય પન્થા:-અચ્) ૧. વિમાન, ૨. આકાશ માર્ગ, વાતાવરણ.

અધ્રપિશાચ પુ. (અધ્રે પિશાચ ઇવ) રાહુ ગ્રહ.

અધ્રપિશાચક પુ. (અધ્રે પિશાચ ઇવ) ઉપરનો અર્થ.

અધ્રપુષ્પ ન. (અધ્રસ્ય પુષ્પમ્) એક પ્રકારની સોટી, પાણી, અસંભવ વસ્તુ, હવાઈ કિલ્લો. - અધ્રપુષ્પમપિ દિત્સતિ શીતં સાથિના વિમુખતા યદભાજિ-નૈષઘ.

અધ્રધેદિન્ ત્રિ. (અધ્રાણિ મિદ્યન્તે યેન) મેઘને ભેદન કરનાર, બહું ઊંચું, ગગનચુંબી.

અધ્રમ્ ન. (ન ધ્રમ્યતિ) વાદળ, આકાશ, અબ્રક, ગણિતમાં શૂન્ય.

અધ્રમ પુ. (ન ધ્રમ:) બ્રાંતિનો અભાવ, મિથ્યાજ્ઞાન નહિ તે.

અધ્રમ ત્રિ. (ન ધ્રમો યસ્ય) બ્રાંતિ રહિત, અબ્રાંત.

અધ્રમાતઙ્ગ પુ. (અધ્રસ્ય અધિષ્ઠાતા માતઙ્ગ:) ઈન્દ્રનો ઐરાવત હાથી.

અધ્રમાંસી સ્ત્રી. (અધ્રમિવ જટાયા માંસમસ્ય ડીપ્) જટામાંસી નામની વનસ્પતિ.

અધ્રમાલા સ્ત્રી. (અધ્રાણાં મલા) મધનો સમૂહ- અધ્રવન્દમ્

અધ્રમુ સ્ત્રી. (અધ્રમ્ ડ) ઐરાવત હાથીની સ્ત્રી-હાથણી.

અધ્રમુપ્રિય પુ. (અધ્રમો: પ્રિય:) ઐરાવત હાથી.

अभ्रमुवल्लभ पु. (अभ्रमोः वल्लभः) उपरनो अर्थ
 ज्ञुओ.
 अभ्ररोह न. (अभ्रात् मेघात् रोहः जन्म यस्य) वैदूर्य,
 मणि, लसश्लिया नामनुं रत्न.
 अभ्रलिप्त त्रि. (अभ्रैर्लिप्तः) मेघधी छवायेदुं आकाश,
 वादणोधी छलोछल.
 अभ्रलिप्ती स्त्री. (अभ्रैर्लिप्ता स्त्रियां डीप्) थोडा मेघधी
 छवायेदुं आकाश, थोडी नागरमोधधी छवायेली कोठ
 र्नी.
 अभ्रवर्ष पु. (अभ्रैर्मघैर्वृष्यते कर्मणि घञ्) मेघधी सिंथानुं,
 मेघनी वृष्टि, वरसाद.
 अभ्रवाटिका स्त्री. (अभ्रेण शून्येन वाटिर्वेष्टनं यस्याः)
 ते नामनुं ऐक आड, अभ्रातकनुं कडवुं इण.
 अभ्राकाश पु. (अभ्रैर्व्याप्तमाकाशः) मेघाकाश, मेघना
 जलकण्ठीमां प्रतिबिम्बित आकाश.
 अभ्राज त्रि. (न भ्राजते भ्राज्+अच्) प्रकाशमान नडि ते.
 अभ्राज पु. सामगानना विशेष दृष्टा, ते नामना ऐक
 ऋषि.
 अभ्रातृ पु. स्त्री. (नास्ति भ्राता यस्य) भाई दिनानुं.
 अभ्रातृक पु. स्त्री. (लोके तु कप्) उपरनो अर्थ ज्ञुओ.
 अभ्रातृव्य त्रि. (नास्ति भ्रातृव्यः शत्रुर्यस्य) शत्रु रडित.
 अभ्रान्त त्रि. (न भ्रान्तः) १. आंति वगरनुं, यथार्थ
 ज्ञानवाणुं, २. अमण रडित, स्थिर.
 अभ्रान्ति स्त्री. (न भ्रान्ति) १. आंतिनो अभाव,
 मिथ्याज्ञाननो अभाव, २. अमण नडि ते.
 अभ्रान्ति त्रि. (न भ्रान्तिर्यस्य) १. आंति रडित, स्थिर.
 अभ्रावकाश पु. (अभ्रमेव अवकाशः) डेवण आकाश
 ३प, अवकाश, जग्या, वरसाद थवो.
 अभ्रावकाशिन त्रि. (अभ्रावकाशोऽस्त्यस्य इनि) बीज
 कोठ पण आवरणधी रडित, डेवण आकाश३प
 अवकाशवाणुं, वरसादमांये (तपस्या करनार).
 अभ्रि स्त्री. (अपो बिभर्ति नौकामार्जनार्थं अप् भृ कर्तरि
 किकः) (नावने साइ करवा भाटेनो) लाकडानो कोदाणो,
 कोदाणी, पावडो.
 अभ्रित त्रि. (अभ्रे जातं यस्य इतच्) ज्यां वादणो थयां
 डोय अेवुं आकाश वगेरे.
 अभ्रिय त्रि. (अभ्रे भवः छ) मेघमां उत्पन्न थनार,
 नागरमोधमां उत्पन्न थनार, आकाशमां उत्पन्न थनार,
 वीजणी, गजना करतां वादणोनो समुड.

अभ्री स्त्री. (अभ्रति मलं गच्छति अभ्र इन् वन् डीप्)
 अभ्रि शब्द ज्ञुओ.
 अभ्रेष पु. (न भ्रषः) न्याययुक्त, उचितपणुं, योग्यता.
 अभ्रेष त्रि. (न भ्रषः) चलनरडित, स्थिर.
 अभ्रोत्थ न. (अभ्र उत् स्था+क) वज्र, कुलिश.
 अभ्रव त्रि. (न भू प्राप्तो क्वन् डिच्च) मोट्टुं, पाणी.
 अम् (भ्वा. पर. सेट् अमति) जवुं, भावुं, भोजन करवुं,
 शब्द करवो, सेवा करवी, आदर करवो, हुमलो करवो.
 अम् (चुरा. उभय. सेट् अमयति-ते) रोगी थवुं, पीडवुं.
 अम पु. (अम् रोगे घञ्, अम् गतौ अच्, अमति सह
 गच्छति) १. रोग, २. प्राण, ३. सेवक.
 अम न. (अम अच्) कायुं इण वगेरे, अण.
 अमङ्गल न. (न मङ्गलम्) अमंगल, अकल्याण, मंगलनो
 अभाव. —अमङ्गलाभ्यासरतिं विचिन्त्य तम्—कुमा.
 अमङ्गल पु. (न मङ्गलं यतः) अेरंडानुं आड.
 अमङ्गल त्रि. (न मङ्गलं यस्य) कुशणत्ता वगरनुं, मांगदिक
 नडि ते. —ददशांमङ्गलं राजा पुरो वर्तमानं वर्तमानं
 —ब्रह्मवैवर्तपुराणम् अ. ३५
 अमङ्गल्य त्रि. (न मङ्गलाय हितम् यत्) कुशणत्ता
 वगरनुं, अमंगलनुं साधन, अमांगदिक. —अमङ्गल्यं
 शीलं तव भवतु नामैवमखिलम्—पुष्प.
 अमज्जक त्रि. (न मज्जकं यत्र) जेमां मज्ज नथी,
 थरबी रडित.
 अमण्ड त्रि. (नास्ति मण्डो भक्तावशिष्टं भूषा वा
 यस्य) १. जेमां ओसामण न डोय अेवुं भोजन,
 २. अलंकार रडित, सजावट रडित.
 अमण्ड पु. (न मण्डो यस्य) अेरंडानुं आड.
 अमण्डित त्रि. (नास्ति मण्डनं यस्य) जे शशगारेदुं न
 डोय, शोभा रडित.
 अमत्त पु. (अम्+अत् च्) १. काण, २. रोग,
 ३. मृत्यु, ४. धूण, २ज.
 अमत्त त्रि. (न मत्तः) नडि मणेल, सम्मत नडि ते,
 अज्ञात, नडि ज्ञाणेल, अननुभूत.
 अमति पु. (अम्+अति) १. काण, २. थंद्र, ३. कपूर.
 अमति स्त्री. (न मतिः) अज्ञान, जराअ बुद्धि, यथास्व३पनुं
 अज्ञान.
 अमति त्रि. (न मतिर्यस्य) बुद्धि वगरनुं दुष्ट, कपटी, धूर्त.
 अमतिपूर्व त्रि. (अमतिः पूर्वस्मिन् यस्य) विचार वगरनुं,
 संशाडीन.

અમતીવન્ ત્રિ. (અમતિરપ્રશસ્તા બુદ્ધિઃ તયા વનુતે વન્ ક્વિપ્ દીર્ઘઃ) ખરાબ બુદ્ધિવાળું.

અમત્ત ત્રિ. (ન મત્તઃ) માદક દ્રવ્ય વગેરેથી જેને ચિત્તભ્રમ થયેલ નથી તે, મત્ત નહિ તે, સાવધાન, અપ્રમાદી, ઉન્માદરહિત, ગંભીર.

અમત્ર ન. (અમત્યત્રમત્ર અમ્-ભોજને આધારે અત્રન્) ૧. ભોજનનું પાત્ર, ખાવાનું પાત્ર, ૨. બળ, શક્તિ.

અમત્ર પુ. (અમ્+અત્રન્) શત્રુઓનો પરાભવ કરનાર, પરાજય કરનાર.

અમત્ર ત્રિ. (અમ્ ગતૌ કર્તારિ અત્રન્) ૧. ગમનશીલ, ૨. જવાના સ્વભાવવાળું, ૩. યુદ્ધ માટે જવામાં કુશળ.

અમત્સર પુ. (ન મત્સરઃ) ૧. મત્સરનો અભાવ, ૨. અન્યના શુભ સંબંધી દ્વેષનો અભાવ, ઉદાર.

અમત્સર ત્રિ. (ન મત્સરો यस્ય) મત્સર વિનાનું, દ્વેષ વિનાનું.

અમ્દ ત્રિ. (નાસ્તિ મદઃ यस્ય) અપ્રસન્ન, ઉદાસીન, હર્ષરહિત.

અમનસ્ ત્રિ. (નાસ્તિ કાર્યક્ષમં મનો यस્ય) ૧. જેનું મન કાર્ય કરવામાં સમર્થ નથી તે, ૨. મનોવૃત્તિ રહિત, ૩. બુદ્ધિહીન, ૪. યોગી, ૫. પરમાત્મા, ૬. બીજામાં મનવાળું, ૭. મનને વશ નહિ રાખનાર, ૮. સ્નેહશૂન્ય. -અમનસ્ક.

અમનસ્ પુ. એ નામનો એક યોગગ્રન્થ.

અમનાક્ અવ્ય. (ન મનાક્) ખૂબ, અત્યંત, અધિક, થોડું નહિ.

અમનિ સ્ત્રી. (અમતિ ગચ્છત્યત્ર અમ્ અનિ) રસ્તો, માર્ગ.

અમનુષ્ય પુ. (ન મનુષ્યઃ) ૧. મનુષ્ય નહિ તે, ૨. માણસનાં ઉચિત કર્મ વિનાનો માણસ, ૩. મનુષ્ય ભિન્ન ગાંધર્વ, રાક્ષસ વગેરે.

અમનોગત ત્રિ. (ન મનોગતમ્) ૧. મનથી નહિ ચિન્તવેલ, અતાર્કિત, અણચિન્તવ્યું, નહિ ધારેલ, મનમાં નહિ રાખેલ, ૨. અનભિપ્રેત.

અમનોજ્ઞ પુ. (ન મનોજ્ઞઃ) અપ્રિય, જે મનને અનુકૂળ ન હોય તે.

અમનોનીત ત્રિ. (ન મનસા નીતઃ) મનમાં નહિ આણેલ, મનથી નહિ ગ્રહણ કરેલ.

અમનોયોગ . (ન મનોયોગઃ) ૧. સાવધાનપણાનો અભાવ, ૨. તત્ત્વ નિર્ણય કરનાર, મનોવૃત્તિનો અભાવ.

અમનોહર ત્રિ. (ન મનોહરઃ) મનોહર નહિ તે, મુંદર નહિ તે, મવિન.

અમન્તુ ત્રિ. (મન્તુર્મન્તા મન્-તુન્ ન મન્તુઃ) નહિ જાણનાર, નહિ અપરાધી.

અમન્ત્ર ત્રિ. (ન મન્ત્રઃ પાઠ્યો યત્ર) ૧. મન્ત્રશૂન્ય કર્મ, ૨. વેદપાઠશૂન્ય, વેદમન્ત્રનો અનધિકારી શૂદ્ર -અમન્ત્રક.

અમન્દ ત્રિ. (ન મન્દઃ) ૧. મંદ નહિ તે, ૨. કુશળ, ૩. ઉત્કૃષ્ટ, ૪. ઘણું, ૫. ચતુર.

અમન્દ પુ. (ન મન્દઃ) ઝાડ.

અમન્દતા સ્ત્રી. (ન મન્દતા) મંદપણાનો અભાવ, અમંદપણું.

અમન્દત્વ ન. (અમન્દસ્ય ભાવઃ ત્વ) અમંદતા.

અમમ ત્રિ. (નાસ્તિ મમેત્યભિમાનં યસ્ય) ઘર વગેરેમાં જેને મારાપણું નથી તે, મમતા વિનાનું-નિર્મમ, અહંકાર રહિત -શરણેષ્વમમશ્ચેવ વૃક્ષમૂલનિકેતનઃ- મનુ. ૬૧૨૬.

અમમ પુ. જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ચોવીસીમાં થનાર ભારમા તીર્થકર.

અમમતા સ્ત્રી. (ન મમતા) મમતાનો અભાવ, મમતા-રહિતપણું, ઉદાસીનતા, નિઃસ્વાર્થીપણું.

અમર ત્રિ. (ન મ્ અચ્) અમર, મૃત્યુરહિત, અવિનાશી. -અજરામરવત્ પ્રાજ્ઞો વિદ્યામર્યં ચ ચિન્તયેત્ -હિતોઽ

અમર પુ. (ન મ્ અચ્) ૧. મૃત્યુહીન દેવ, ૨. અમરસિંહ નામના એક કોષકાર, - ધન્વન્તરિ-ક્ષપણકામરસિંહ -શઙ્કુવેતાલ-મટ્ટ-ઘટકર્પર- કાલિદાસાઃ । ૩. એક જાતનું ઝાડ, ૪. પારો, ૫. હાડકાંનો સમૂહ, ૬. તે નામનો એક મરુદ્ ગણ, ૭. તે નામનો એક નક્ષત્રસમૂહ, ૮. સોનું, ૯. તેત્રીસની સંખ્યા (દેવો તેત્રીસ મનાય છે.)

અમરકળ્પક ન. એ નામનું સ્થાન જે વિંધ્યાચલની પેલી તરફ છે અને તે નર્મદા નદીના ઉદ્ગમ સ્થળની સમીપમાં છે, હિંદુઓનું તીર્થધામ કહેવાય છે.

અમરકોષ પુ. (અમરેણ કૃતઃ કોષઃ) અમરસિંહે રચેલો ત્રણ કાંડાત્મક એક કોષ, તે જૈનધર્મી હોવાનું કહેવાય છે અને તે વિક્રમાદિત્ય રાજાના નવ રત્નો પૈકીનું એક રત્ન હતો.

અમરગુરુ પુ. (અમરાણાં ગુરુઃ) દેવોના ગુરુ બૃહસ્પતિ, બૃહસ્પતિ ગ્રહ.

अमरज पु. (अमर+जन+ङ) ऐक ज्ञातनो भेर.
 अमरणीय त्रि. (न मरणीयम्) अमर.
 अमरणीयता स्त्री. (न मरणीयता) अमरपशुं, स्वर्गीय सुभ.
 अमरतरु पु. (अमराणां तरूः) स्वर्गंनु ऐक वृक्ष, द्विव्य
 वृक्ष, देवदारु, कल्पवृक्ष.
 अमरता स्त्री. (अमरस्य भावः तल्) नीचे अमरत्वनो
 अर्थ जुओ.
 अमरत्व न. (अमरस्य भावः त्व) अमरपशुं, देवत्व,
 स्वर्ग-सुभ. -भव्या व्रजन्ति तरसाऽप्यजरामरत्वम्
 -कल्या० २१
 अमरदारु न. (अमराणां प्रियं दारु) देवदारु वृक्ष,
 कल्पवृक्ष, जुओ- अमरतरु शब्द.
 अमरद्विज पु. (अमरपूजकः द्विजः) पूजारी, ब्राह्मण.
 अमरपति पु. (अमराणां पतिः) ईद्र, देवोनो राजा ईद्र.
 अमरपुर न. (अमराणां पुरम्) देवोनुं निवास स्थण,
 द्विव्य स्वर्ग, देवलोक.
 अमरपुष्पक पु. (अमरं पुष्पं यस्य) १. कल्पवृक्ष,
 २. काशडी, काश-तृक्ष.
 अमरपुष्पिका स्त्री. (अमरमविशीर्णपुष्पमस्याः कप् अत
 इत्वम्) अवाक्पुष्पी शब्द जुओ.
 अमरपुष्पी स्त्री. (अमरमविशीर्णपुष्पमस्याः जातित्वात्
 डीप्) अवाक्पुष्पी शब्द जुओ.
 अमरप्रभु पु. (अमराणां प्रभुः) विष्णु, ईद्र.
 अमरभर्तृ पु. (अमराणां भर्ता) ईद्र.
 अमररत्न न. (अमर इव शुद्धं रत्नम्) स्फटिकमणि.
 अमरराज पु. (अमराणां राजा) ईद्र.
 अमरलोक पु. (अमराणां लोकः) स्वर्ग, देवलोक.
 अमरलोक त्रि. (अमराणामिव लोको यस्य) स्वर्गने
 पामेल कोई धार्मिक मनुष्य.
 अमरवल्लरी स्त्री. (अमरा वल्लरी) अमरवेल.
 अमरवल्लरी स्त्री. (अमरा वल्ली) उपरनो अर्थ जुओ.
 अमरसरित् स्त्री. (अमराणां सरित्) स्वर्ग, गंगा.
 अमरा स्त्री. (न मरा) १. गणो, २. धोषड, ३. वारुशी
 वृक्ष, ४. ऐक ज्ञातनी कुंवार, ५. थोरनुं जाड,
 ६. गर्भनी शोतरक वीटणायेवी ओर, ७. दुटीनी
 नाण, ८. थोनि, ९. ईद्रनी अमरावती नगरी,
 ईन्द्रवारुणानुं जाड, १०. धरनो थांभलो.
 अमराङ्गना स्त्री. (अमराणामङ्गना) १. अक्षर, २.
 देवांगना. -मुषाण रत्नानि हरामराङ्गना-शिशु० १।५१.

अमराद्रि पु. (अमराणामद्रिः) सुमेरु पर्वत.
 अमराधिप पु. (अमराणामधिपः) ईद्र.
 अमराधीश पु. (अमराणाम् अधीशः) ईद्र.
 अमराधीश्वर पु. (अमराणाम् अधीश्वरः) उपरनो अर्थ
 जुओ.
 अमरापगा स्त्री. (अमराणामापगा) स्वर्गनी नदी-गंगा.
 अमरालय पु. (अमराणामालयः) स्वर्ग, देवोनुं
 निवासस्थान.
 अमरावती स्त्री. (अमरा विद्यन्तेऽस्यां मतुप् मस्य वः
 दीर्घः) ईद्रनी नगरी.
 अमरिष्णु त्रि. (न मरिष्णुः) मरुधर्मरहित.
 अमरी स्त्री. (अमर डीप्) देवनी स्त्री, देवकन्या, ईद्रनी
 राजधानी.
 अमरु पु. 'अमरुशतक' नामना ग्रन्थनो रथनार ते
 नामनो ऐक कवि. ग्रंथमां १६३ श्लोकी छे, शतक
 शृंगारिक छे. तेमनो समय नवमी शताब्दीनो मध्यकाण
 छे.
 अमरेश पु. (अमराणामीशः) ईद्र.
 अमरेश्वर पु. (अमराणामीश्वरः) उपरनो अर्थ जुओ.
 अमर्त्त त्रि. (न मृ तच्) मरुधर्मरहित.
 अमर्त्य त्रि. (न मृतिमर्हति) अमर, मरुधर्म रहित,
 अविनाशी.
 अमर्त्य पु. (न मर्त्यः) देव.
 अमर्त्यभुवन न. (अमर्त्यानां देवानां भुवनम्) स्वर्ग.
 अमर्मन् न. (न मर्म) शरीरना अंगोमां जे मर्म स्थण
 नथी.
 अमर्मवेधिता स्त्री. (न मर्मवेधिता) वाशीना पांत्रीश
 गुणोमांनो ऐक गुण.
 अमर्मवेधिन् त्रि. (मर्म न विध्यति यः) मर्म स्थानने
 न वीधनारो, कोमण, मृदु.
 अमर्याद त्रि. (न मर्यादा यत्र) सीमा वगरनुं, मर्यादा
 विनानुं, सन्मान वगरनुं, सीमाओने पार करनारो,
 अनादर करनारो, अनुचित- मर्यादायाममर्यादाः
 स्त्रियस्तिष्ठन्ति सर्वदा-पञ्च० १।१८२
 अमर्यादा स्त्री. (न मर्यादा) मर्यादानो अभाव, सीमानो
 अभाव, सन्माननो अभाव, अनादर.
 अमर्ष पु. (न मर्षः) १. क्षमानो अभाव, २. कोप,
 क्रोध, ३. असहनशील, अधीर. - अमर्षशून्येन जनस्य
 जन्तुना न जातहादेन न विद्विषादरः- कि० १।३३

અમર્ષણ ત્રિ. (ન મર્ષણં યસ્ય) ૧. ગુસ્સાવાળું, ક્રોધવાળું,
૨. ક્ષમા નહિ કરનાર, ૩. સહન નહિ કરનાર, ક્રોધી,
અધીર. - હૃદિ ક્ષતો ગોત્રધિદષ્યમર્ષણ:- રઘુ ૩।૫૩
અમર્ષણ ન. (ન મર્ષણમ્) ક્રોધ, ક્રોધ.
અર્ષિત ન. (ન મર્ષિતમ્) ગુસ્સાવાળું, ક્રોધવાળું.
અર્ષિન્ ત્રિ. (ન મર્ષ ણિનિ) ક્રોધી.
અમલ ન. (અમ્ કલ્લચ્) ૧. અબરખ ૨. સાતલાનું
વૃક્ષ.
અમલ ત્રિ. (ન મલં યસ્ય) ૧. મેલ વગરનું,
૨. દોષરહિત, સ્વચ્છ, નિષ્કલંક, નિર્મળ-અમલા:
સુહૃદ:-પૃચ્છ ૦ ૨।૧૭૧, -અમલં ધવલં પુણ્યં પાપં
તુ મસીમયં સ્મૃતમ્ ।
અમલા સ્ત્રી. (ન મલં યસ્યા:) ૧. લક્ષ્મી, ૨. ભોંયઆંબલી,
૩. નાભિનાળ, ૪. એક જાતનું ઝાડ.
અમલાત્મન્ ત્રિ. (અમલ આત્મા યસ્ય) રાગદ્વેષાદિથી
રહિત યોગી, શુદ્ધ આત્માવાળો.
અમલિન ત્રિ. (ન મલિન:) મલિનપણા વિનાનું, નિર્દોષ
સ્વચ્છ, નિર્મળ.
અમસ પુ. (અમ્ ગતિરોગાદૌ અસચ્) ૧. કાળ,
૨. રોગ, ૩. નિર્બોધ, મૂર્ખ, ૪. મૂર્ખતા.
અમસૃણ ત્રિ. (ન મસૃણમ્) લૂખું, ચીકણું નહિ તે, સૂકું.
અમસ્તુ ત્રિ. (ન મસ્તુ:) ગાઢ કરેલું ન હોય તે, પ્રવાહી.
અમા અવ્ય. (ન મા કા) સાથે, પાસે.
અમા સ્ત્રી. (ન વિદ્યતે માશ્ચન્દ્રમા અસ્યામ્ ન મા+ક)
અમાસ, અમાવાસ્યા, ચંદ્રની શોભાની કળા.
અમા પુ. (ન મીયતે અસૌ મા+કર્મણિ ક્વિપ્) આત્મા.
અમા ત્રિ. (ન મીયતે અસૌ મા+કર્મણિ ક્વિપ્) અમાપ,
માપ વગરનું, અપરિમિત.
અમાપર્વન્ ન. (અમાયા: પર્વ) અમાસનો પવિત્ર દિવસ,
નવા ચંદ્રનો દિન.
અમાંસ ત્રિ. (નાસ્તિ માંસ યસ્ય) દુબળું, માંસ વગરનું,
માંસ સિવાયની વસ્તુ.
અમાત અવ્ય. (ન મા તસ્) આલોકમાંથી.
અમાત્ય પુ. (અમા સહ વસતિ ત્યક્) વજીર, દીવાન,
મંત્રી, પ્રધાન, રાજાનો સાથી. - અમાત્યપુત્રૈ:
સવયોધિરન્વિત: -રઘુ. ૩।૨૮
અમાત્ર પુ. (નાસ્તિ માત્રા પરિચ્છિત્તિર્યસ્ય) પરમાત્મા.
અમાત્ર ત્રિ. (નાસ્તિ માત્રા પરિચ્છિત્તિર્યસ્ય) અમાપ,
આકાશ, સીમા રહિત, અપૂર્ણ, અપરિમિત.

અમાનન ત્રિ. (ન માનનં યસ્ય) માનરહિત, આદર
વગરનું, અનાદર, અપમાન, અવજ્ઞા.
અમાનના સ્ત્રી. (ન માનના) માનનો અભાવ, અનાદર,
આદર સત્કારનો અભાવ, અપમાન, અવજ્ઞા.
અમાનસ્ય ન. (ન માનસે સાધુ યત્) દુ:ખ, પીડા.
અમાનિતા સ્ત્રી. (ન માનિતા) માનીપણું નહિ તે.
અમાનિત્વ ન. (ન માનિત્વમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
-અમાનિત્વમદમ્ભિત્વમહિંસા- ક્ષાન્તિરાજવમ્
-ગીતા-૧૩।૭
અમાનિન્ ત્રિ. (ન માની) નિરભિમાની, અભિમાનશૂન્ય.
-અમાનિના માનદેન કીર્તનીય: સદા હરિ:-
-હરિભક્તિવિલાસ ૬।૨૧
અમાનુષ ત્રિ. (ન માનુષ:) મનુષ્ય સાથે સંબંધ ન
રાખનારો, અમાનવી, અલૌકિક, અપૌરુષેય.
અમાનુષ્ય ત્રિ. (ન માનુષ્યમ્) અમાનવીચિત, અમાનવીય,
અપૌરુષેય.
અમાન્ય ત્રિ. (ન માન્ય:) નહિ માનવા યોગ્ય.
અમાપ ત્રિ. (ન માપો માનં યસ્ય) અમાપ, માપ વગરનું.
અમામાસી સ્ત્રી. (અમા સહ સૂર્યેણ માસો યસ્યાં હીપ્)
અમાસ.
અમાય ત્રિ. (ન માયા યસ્ય) કપટ વગરનું, અવિદ્યા
વગરનું જે માપી ન શકાય.
અમાય ન. (ન માયા યસ્ય) માયા-અવિદ્યાથી રહિત,
પરમાત્મા-પરબ્રહ્મ.
અમાયિક ત્રિ. (ન માયિક:) નિષ્કપટી, માયારહિત.
અમાજિત ત્રિ. (ન માજિત:) સાફસૂકું નહિ કરેલ.
અમાવસી સ્ત્રી. (અમા સહ વસત: ચન્દ્રાકૌ યસ્યામ્)
અમાસ, અમાવાસ્યા તિથિ.
અમાવસુ પુ. તે નામના એક ઋષિ.
અમાવસ્યક ત્રિ. (અમાવસ્યા કન્) અમાવાસ્યા તિથિએ
થનાર, હોનાર.
અમાવસ્યા સ્ત્રી. (અમા સહ વસત: ચન્દ્રાકૌ યસ્યામ્)
અમાવાસ્યા તિથિ, ચંદ્ર અને સૂર્ય જેમાં સાથે રહે તે
દિન.
અમાવાસી સ્ત્રી. (અમા સહ વસત: ચન્દ્રાકૌ યસ્યામ્)
ઉપરનો અર્થ જુઓ
અમાવાસ્યક ત્રિ. (અમાવાસ્યા કન્) અમાવાસ્યા તિથિએ
થનાર.
અમાવાસ્યા સ્ત્રી. (અમા સહ વસત: ચન્દ્રાકૌ યસ્યામ્)
અમાવાસ્યા તિથિ.

अमित त्रि. (न मितः) अमाप, नडि ज्ञाशेव, माप वगरनुं, न मापेवुं, सीमा रडित, विशाण -मितं ददाति हि पिता मितं भ्राता मितं सुतः । अमितस्य हि दातारं भर्तारं का न पूजयेत्-भृगुसंहिता ७।१३

अमितविक्रम पु. (अमितः विक्रमो यस्य) विष्णु, अमाप पराकभवाणा-विष्णु.

अमितविक्रम त्रि. (अमितः विक्रमो यस्य) अत्यंत शूरवीर.

अमिताक्षर त्रि. (अमितानि अक्षराणि यत्र) गद्यात्मक.

अमिताभ त्रि. (अमिता आभा यस्यासौ) अतिक्रान्तियुक्त, अभयार्थ प्रत्यासदित, (पु.) गौतमबुद्धनुं ऐक नाम.

अमिताशन पु. (अमितमश्राति अश् ल्युट्) १. सर्वभक्षक, २. परमेश्वर, विष्णु.

अमितौजस् त्रि. (अमितमोजो यस्य) अत्यंत बलवान्, महातेजस्वी, संपूर्ण शक्ति संपन्न, सर्व शक्तिमान्.

अमित्र पु. (अम् इत्र) शत्रु, दुश्मन, वेरी.

अमित्र त्रि. (न मित्रम्) वेरी, रिपु, प्रतिद्वल.

अमित्रसह त्रि. (अमित्रं सहते बलाधिक्यात् अच्) शत्रुने सहन करनार, शत्रुने छतनार, बलवान्.

अमित्रसाह त्रि. (अमित्रं सहते बलाधिक्यात् अण्) उपरनो अर्थ ज्ञुओ.

अमिथ्या अव्य. (न मिथ्या) मिथ्या नडि ते, सायुं-तामूचतुस्ते प्रियमप्यमिथ्या- रघु. १४।६

अमिन् त्रि. (अम् रोगे इनि) रोगी, दरदी, भीमार.

अमिन त्रि. (न मि-क्षेपे कर्मणि नङ्) हिंसा करवाने अयोग्य.

अमिश्र त्रि. (न मिश्रः) सेणभेण नडि ते, मिश्र नडि ते.

अमिश्रित त्रि. (न मिश्रितः) मिश्रित नडि ते.

अमिश्रीकृत त्रि. (न मिश्रीकृतः) सेणभेण नडि करेवुं, जूहुं करेव.

अमिष न. (अम् भोगे कर्मणि इषन्) १. लौकिक सुખ, सांसारिक सुखविवासना पदार्थ, २. प्राभाषिकता, निष्कपटपशुं.

अमिष त्रि. (न मिषः यत्र) छण विनानुं, बडाना वगरनुं, निष्कपट.

अमीत त्रि. (न मी+वधे कर्मणि क्त) हिंसा नडि करेव.

अमीव त्रि. (अम्+वन् ईडागमः) रोग, पीडा.

अमीव न. (अम्+वन् ईडागमः) पाप, दुःख, धा, त्रास.

अमीवचातन त्रि. (अमीवं रोगं चातयति चत्-याचने णिच् ल्युट्) रोगनो नाश करनार.

अमीवा स्त्री. (अम्+वन् ईडागम-टाप्) रोग, पीडा.

अमुक त्रि. (अदस् टेरकच् उत्त्वमत्वे) अमुक, आ सर्वनामीय विशेषण.

अमुक्त त्रि. (न मुक्तः) छूटुं नडि ते, बांधेव, छोडेव नडि ते, मूकेव नडि ते, मोकणुं नडि ते. जन्मभरणना बंधनधी जे मुक्त नधी.

अमुक्त न. (न मुक्तम्) छाथछरी, ऐक जातनी छरी, छाथ द्वारा यथावातुं शस्त्र.

अमुक्तहस्त त्रि. (अमुक्तः हस्तः यस्य) जे उदार न छोय ते, कृपण, लोभी.

अमुक्ति स्त्री. (न मुक्तिः) छुटकारानो अभाव, मुक्तिनो अभाव, बंधन.

अमुक्ति त्रि. (न मुक्तिर्यस्य) मुक्ति वगरनुं, छुटकारा विनानुं.

अमुख्य त्रि. (न मुख्यम्) मुख्य नडि ते, प्रधान नडि ते, गौण, अप्रधान.

अमुग्ध त्रि. (न मुग्धः) १. मुग्ध नडि ते, मोड पामेव नडि ते, २. मनोडर नडि ते, यतुर, सुंदर नडि ते, भीणुं नडि ते.

अमुतस् अव्य. (अमुष्यात् अदस् तसिल् उत्त्वमत्वे) आधी, अहीधी, परलोकधी, स्वर्गधी.

अमुत्र अव्य. (अदस् त्रल् उत्त्वमत्वे) आमां, परलोकमां, जन्मान्तरमां, त्यां, ते स्थानमां, ते अवस्थामां. -अनेनैवार्धकाः सर्वे नगरेऽमुत्र भक्षिताः ।

अमुत्रत्य त्रि. (अमुत्र त्य) परलोकनुं, परलोक सम्बन्धी.

अमुत्रभूय न. (अमुत्र भवनम् भू भावे ल्यप्) परलोक थवुं.

अमुथा अव्य. (अमुना प्रकारेण थाल्) आ प्रकारे, आ रीते.

अमु(दो)वत् अव्य. (अमुष्येव वति वेदे उत्त्वमत्वे) आना जेवुं, आनी पेठे.

अमुद्रचङ्च त्रि. नीयेनी अर्थ ज्ञुओ.

अमुद्रचच् त्रि. (अमुमञ्चति अदस् अञ्च् क्विप् गतौ नलोपः अद्र्यागमः) आ प्रत्ये जनार, आने पामेव, आने पूजनार.

અમુમુયચ્ ત્રિ. (અમુમજ્વતિ અદસ્ અઙ્ચ ક્વિપ્ ગતૌ ન લોપઃ અદ્ર્યાગમઃ અદ્રેરપિ ઉત્વમત્ત્વે) અમુદ્યચ્ શબ્દ જુઓ.

અમુમુયઙ્ચ ત્રિ. (અદ્રેરપિ ઉત્વમત્ત્વે) અમુદ્યચ્ શબ્દ જુઓ.

અમૂદ્દશ્ ત્રિ. (અસૌ ઇવ દૃશ્યતે અદસ્+દૃશ્+કસ) આના જેવું.

અમૂદ્દશ્ ત્રિ. (અસૌ ઇવ દૃશ્યતે અદસ્+દૃશ્+ક્વિપ્) આના જેવો, આ પ્રકારનો, આ જાતિનો.

અમૂદ્દશ ત્રિ. (અસૌ ઇવ દૃશ્યત અદસ્+દૃશ્+ટક્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અમુષ્યકુલ ન. (અમુષ્ય કુલમ્) એક એવા કુળનો, ખાનદાન કુલ, પ્રસિદ્ધ કુલ.

અમુષ્યપુત્ર પુ. (અમુષ્ય પુત્રઃ) કુળવાન પુત્ર, ખાનદાન કુળનો પુત્ર.

અમુષ્યાયણ પુ. (અમુષ્ય અપત્યમ્ ફ) પ્રખ્યાત કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ સંતાન, આનું સંતાન.

અમૂર સ્ત્રી. (અમૂઃ અસ્ત્યર્થે ર) મૂર્છાનો અભાવ.

અમૂર ત્રિ. (અમૂઃ અસ્ત્યર્થે ર) મૂર્છારહિત, મોહરહિત, જે મૂર્ખ નથી, સમજદાર, બુદ્ધિમાન, તીક્ષ્ણ દષ્ટિવાળો, અમૂઢ.

અમૂર્ત્ત (ન મૂર્છ્+ક્ત) મૂર્તિ રહિત, શરીર વિનાનું, આકાર રહિત, અવયવ રહિત, અપ્રત્યક્ષ-આકાશ વગેરે.

અમૂર્ત્તગુણ પુ. વૈશેષિક દર્શનમાં પ્રસિદ્ધ અમૂર્ત આકાશ વગેરેનો કોઈ ગુણ.

અમૂર્ત્તગુણત્વમ્ ન. (મૂર્ત્તાવૃત્તિસંખ્યાદિપઙ્ચકમિત્તો યો ગુણસ્તત્ત્વમ્) મૂર્ત્તમાં નહિ રહેનારી સંખ્યાદિ પાંચથી ભિન્ન જે ગુણ તેમાં રહેવાપણું.

અમૂર્તિ ત્રિ. (નાસ્તિ મૂર્તિર્યસ્ય) મૂર્તિ વગરનું, અવયવ રહિત, આકાશ વગેરે.

અમૂર્તિ પુ. (નાસ્તિ મૂર્તિર્યસ્ય) વિષ્ણુ, પરમાત્મા.

અમૂર્તિમત્ ત્રિ. (ન મૂર્તિમત્) અવયવશૂન્ય, આકાશ વગેરે.

અમૂર્તિમત્ પુ. (ન મૂર્તિમાન) વિષ્ણુ, પરમાત્મા.

અમૂલ ત્રિ. (નાસ્તિ મૂલમસ્ય) આદિ કારણ શૂન્ય, મૂળ રહિત, મૂળિયા વગરનું.

અમૂલક ત્રિ. (નાસ્તિ મૂલમસ્ય કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ, મૂળ ગ્રન્થમાં ન દેખેલ તે.

અમૂલા સ્ત્રી. (ન મૂલં યસ્યાઃ ટાપ્) અગ્નિશિખાનું ઝાડ.
અમૂલ્ય ત્રિ. (ન મૂલ્યં યસ્ય) જેની કિંમત ન થાય તે, જેની કિંમત ન હોય તે.

અમૂળાલ ન. (મૂળાલસદશમ્) સુગન્ધીવાળો, વીરણ મૂળ, ખસ (જેના પડદાઓ અને ટટ્ટીઓ બને છે.)

અમૂત ન. (ન મૃતં) ૧. ન મરેલ, ૨. જીવેલ, ૩. અજરામરપણું આપનાર, અમરતા, પરમમુક્તિ.

અમૂત ન. (ન મૃતં મરણં યસ્માત્) ૧. અમૃત, ૨. પાણી, ૩. ધી, ૪. પારો, પારદ, ૫. યજ્ઞ કરતાં રહેલું દ્રવ્ય, ૬. નહિ માંગેલી વસ્તુ, ૭. અન્ન,

૮. દૂધ, ૯. સોનું, ૧૦. ખાવા યોગ્ય પદાર્થ, ૧૧. ઝેર, ૧૨. સ્વાદિષ્ટ પદાર્થ, ૧૩. વછનાગ, ૧૪. મોક્ષ, ૧૫. અમૃત જેવું, -અમૃતં બાલભાષિતમ્,

૧૬. પરબ્રહ્મ, -અથ મત્યોઽમૃતો ભવત્યત્ર બ્રહ્મ સમશ્ચૃતે- કઠોપ૦ (૨૧૩૧૪) ૧૭. જેનાથી સ્વાદ લાવી શકાય તે દ્રવ્ય. -ત્વત્પાદપદ્મજરજોઽ-

મૃતદિગ્ધદેહાઃ-ભક્તા૦ (૪૧) - વિષમપ્યમૃતં ક્વચિત્ ભવેદમૃતં વા વિષમીશ્વરેચ્છયા-રઘુ. (૮૧૪૬)

-પાનીયમપ્યમૃત-મિત્યનુચિન્ત્યમાનમ્ -ભક્તા૦ ૧૮. શરાબ-દારુ.

અમૂત પુ. (ન મિર્યતે સ્મ કર્તારિ વત) ૧. વિષ્ણુ, -શૃવન્તિ વિષ્ણુઽમૃતસ્ય પુત્રાઃ- શ્વેતાશ્વતર ઉપ૦

૨૧૫, ૨. ધન્વંતરિ, ૩. હરકોઈ દેવ, ૪. વાશીકી કંદ, ૫. જંગલી મગ, ૬. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક યોગ.

અમૂતક ન. (અમૃત કન્) અમૃત, અમરત્વ દેનારો રસ.

અમૂતકુણ્ડ ન. (અમૃતસ્ય પાત્રં કુણ્ડમ્) જેમાં અમૃત રાખવામાં આવે છે પાત્ર-કુંડ.

અમૂતક્ષાર ન. (અમૃતસ્ય ક્ષારમ્) નવસાર.

અમૂતગતિ સ્ત્રી. તે નામનો એક છંદ.

અમૂતગર્ભ પુ. (અમૃતં બ્રહ્મ ગર્ભેઽધ્યન્તરે યસ્ય) જીવ, બ્રહ્મ, અમૃત અગર પાણીથી ભરેલું, અમૃતમય.

અમૂતજટા સ્ત્રી. (અમૃતમિવ સ્વાદુ જટા યસ્યાઃ) જટામાંસી. અમૃતતત્ત્વ ન. (અમૃતસ્યામરણસ્ય તત્ત્વમ્) મોક્ષ, મહાકલ્પ સુધી રહેવાપણું.

અમૃતતરફિણી સ્ત્રી. (અમૃતસ્ય સુધાયાઃ તુષારસ્ય તરફિણી નદીવ) જ્યોત્સ્ના, ચાંદની.

અમૃતતા સ્ત્રી. (અમૃતસ્ય ભાવઃ તલ્) અમરપણું, મોક્ષ.

अमृतत्व स्त्री. (अमृतस्य भावः तल्) उपरन्तो अर्थ
शुओ.

अमृततिलका स्त्री. ते नामनो ऐक छंढ.

अमृतदीधिति स्त्री. पु. (अमृतमिव आप्यायिका
दीधितिरस्य) १. चंद्र, २. कपूर.

अमृतद्युति पु. (अमृतमिव आप्यायिका द्युतिरस्य) उपरन्तो
अर्थ शुओ.

अमृतद्रवः त्रि. (अमृतस्य द्रवः) अमृतनी धार, अमृतनो
प्रवाड, चंद्रनां किरणो जे अमृतनो छंटकाव करे छे.

अमृतधारा स्त्री. (अमृतस्य धारा) अमृतधारा, ते नामनो
ऐक छंढ, अमृतनो ऐक प्रवाड.

अमृतनाद पु. ते नामनो ऐक उपनिषद् ग्रन्थ.

अमृतनालिका स्त्री. (अमृतस्य स्वादुरसस्य नालीव)
ऐक ज्ञतनी पाक, ऐक ज्ञतनुं पकवान.

अमृतप पु. (अमृतं पाति रक्षति असुरेभ्यः पा रक्षणे
क) १. विष्णु, २. देव.

अमृतप त्रि. (अमृतं पिबति पा-पाने क) अमृत जेवो
पदार्थ पीनार, अमृत पीनार, अमृतपायी, मद्यप,
दाइरियो.

अमृतपक्ष पु. (अमृतस्य हिरण्यस्य पक्षः क्षयाकारित्वात्)
१. अग्नि, २. ऐक ज्ञतनुं षाजपक्षी.

अमृतफल न. (अमृतमिव स्वादुफलम्) ऐक ज्ञतनुं
इण. (नासपाती.) आमणां, द्राक्ष-धराभ, पटोण.

अमृतफल पु. (अमृतमिव स्वादुफलं यस्य) ऐक ज्ञतनुं
पारावत वृक्ष, पटोल वृक्ष.

अमृतफला स्त्री. (अमृतमिव स्वादुफलमस्याः) १. द्राक्षनो
वेलो, द्राक्ष, २. आमलकी (आमणानुं जाड.)

अमृतबन्धु पु. (अमृतस्य बन्धुः) चन्द्र, देवमात्र, घोडो.

अमृतभल्लातकी स्त्री. ते नामनो लीलामानो ऐक पाक.

अमृतभुज् त्रि. (अमृतं भुङ्क्ते भुज् क्विप्) १. यज्ञ
कर्षा पछी बाकी रडेवा अत्रनुं भोजन करनार, नखि
मागेवा अत्रनुं भोजन करनार देव.

अमृतभू त्रि. (अमृतं भूयते) जन्ममरणथी रहित,
आवागमनथी मुक्त.

अमृतमन्थन न. (अमृतार्थं समुद्रस्य मन्थनम्) अमृत
मेणववा समुद्रनुं थतुं मंथन.

अमृतयोग पु. (अमृताख्यो योगः) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध
तिथि-वारादि योगनो ऐक छेड.

अमृतरस पु. (अमृतं रस इव आस्वाद्यम्) अमृत३प
रस, अमृतनो रस, परमात्मा. -विविधकाव्यामृतरसान्
पिबामः-भर्तृ. ३।४०

अमृतरसा स्त्री. (अमृतमिव रसो आस्वादो यस्याः)
ऐक ज्ञतनी द्राक्ष, ऐक ज्ञतनुं पकवान.

अमृतर्भु पु. (अमृतमिव ऋभुः यस्य) परमात्मा, आत्मा.

अमृतलता स्त्री. (अमृता लता) गणो, अमृत आपनारी
अमरवेव.

अमृतवपुस् पु. (अमृतेनाप्यायितं वपुस्य) चंद्र, विष्णु.
अमृतवल्ली स्त्री. (अमृतवत् वल्ली) गणो.

अमृतवाक त्रि. (अमृतमिव वाको वचनं यस्य) अमृत
तुल्य वचनवाणुं, भीडाबोडुं.

अमृतसंभवा स्त्री. (अमृतं सम् भू+अच्) गणो.

अमृतसंयाव न. (अमृतमिव स्वादु संयावम्) ऐक
ज्ञतनुं पकवान.

अमृतसार पु. (अमृतस्य दुग्धस्य सारः) धी.

अमृतसारज पु. (अमृतादिव स्वादोः साराज्जायते जन् ड)
गोण.

अमृतसू पु. (अमृतं सूते सू क्विप्) चन्द्र.

अमृतसू स्त्री. (अमृतं सूते सू क्विप्) देवोनी माता.

अमृतसोदर पु. (अमृतस्य सोदरः) उर्यैःश्रवा घोडो,
उरकीर्ण घोडो.

अमृतस्रवा पु. (अमृत+स्रु+भावे अप्) अमृतनुं ऊरुणुं.

अमृतस्रवा स्त्री. (अमृतमिव स्रवति पचाद्यच्) रुद्रन्ती
नामनी लता, लताविशेष.

अमृतस्रुत् त्रि. (अमृतं स्रवते) अमृत उरावनार.

अमृतांशु पु. (अमृतमिवाप्यायकः अंशुः यस्य) चंद्र.

अमृतांशूद्भव पु. (अमृतांशोश्चन्द्रस्योद्भवो यस्मात्)
विष्णु.

अमृतांशूद्भव त्रि. (अमृतांशोरुद्भवः यस्य) चंद्रथी
उत्पन्न थनार.

अमृता स्त्री. (न मृता) १. गणो, २. ईदरवरणो,

३. मालकांकणोनी देवो, ४. अतिविषनी कणो, ५.

रातुं नसोतर, ६. घोणड, ७. भोंयआंअली,

८. उरडे, ९. तुलसी, १०. पीपर, ११. मोटी उरडे,

१२. दाड, १३. सूर्यनुं कोर्ण ऐक किरण, आमणां.

अमृतान्धस् पु. (अमृतमन्धोऽन्नमिव दर्शानार्त्तिकरमस्य)
अमृतनुं भोजन करनार-देव.

अमृताफल न. (अमृतायाः फलम्) पटोल.

અમૃતાયમાન ત્રિ. (અમૃતમિવાચરતિ અમૃત+ક્યઙ્ શાનચ)
અમૃત જેવું.

અમૃતાશ્ પુ. (અમૃતમશ્રાતિ અશ્ વ્યાપ્તૌ અળ) વિષ્ણુ.

અમૃતાશન પુ. (અમૃતમશ્રાતિ અશ્ ભોજને લ્યુટ) દેવ.

અમૃતાશ્મ ત્રિ. એક જાતનો પથ્થર.

અમૃતાષ્ટક પુ. (અમૃતાપ્રભૃતીનામષ્ટકં યત્ર) ગળી વગેરે
આઠ વસ્તુઓ જેમાં આવે છે તેવો એક ક્વાથ.

અમૃતાસઙ્ગ ન. (અમૃતસ્ય વિષયેવાસઙ્ગો યત્ર) એક
જાતનું મોરથુથુ.

અમૃતાસુ ત્રિ. (અમૃતા અનશ્વરા અસવો યસ્ય) અનશ્વર
પ્રાણવાળું, ઘણા કાળ સુધી જીવનાર.

અમૃતાહરણ પુ. (અમૃતમાહરતિ આ+હ+લ્યુટ) ગરુડ,
જેણે એકવાર અમૃત ચીર્યું હતું.

અમૃતાહ ન. (અમૃત આ+હે ક) નાસપતિ.

અમૃતેશય પુ. (અમૃતે જલે શંતે શી અચ્ અલુક્ સ.)
જળશાયી-ક્ષીરસાગરમાં સૂનારા, વિષ્ણુ, નારાયણ.

અમૃતોત્પન્ન ન. (અમૃતં વિષમિવોત્પન્નમ્) એક જાતનું
મોરથુથુ, ખાપરિયું.

અમૃતોત્પન્ના સ્ત્રી. (અમૃતમિવ સ્વાદુ મધુ ઉત્પન્નં યસ્યાઃ)
મધમાખી.

અમૃતોદ્ભવ ન. (અમૃતં વિષમિવ ઉદ્ભવતિ ઉદ્ મૂ
અચ્) ખાપરિયું, એક પ્રકારનો સુરમો. -અમૃતોત્પન્ન
શબ્દ જુઓ.

અમૃતોદ્ભવ પુ. (અમૃતં મૃત્યુઞ્જયં શિવમુદ્ભવતે પ્રાણોતિ
સ્વસાધ્યાર્ચનાવત્વાત્) બીલીનું ઝાડ, બિલ્વવૃક્ષ.

અમૃત્યુ પુ. (ન મૃત્યુઃ) મરણનો અભાવ.

અમૃત્યુ ત્રિ. (મૃત્યુર્વિનાશો નાસ્ત્યસ્ય) મૃત્યુ વિનાનું,
વિષ્ણુ.

અમૃથ ત્રિ. (મૃથુ ઉન્દને રક્ ન. ત.) કોઈનાથી પણ
હિંસા કરવાને અશક્ય.

અમૃષા અવ્ય. (ન મૃષા) મિથ્યા નહિ તે, સત્ય,
નિશ્ચયપૂર્વક. -યત્ સત્ત્વાદમૃષૈવ ભાતિ સકલં રજ્જૌ
યથાહેર્ષમઃ ।

અમૃષ્ટ ત્રિ. (ન મૃષ્ટમ્) ઘર્ષણ ન કરેલું હોય, અક્ષુણ્ણ
પવિત્રતાવાળું.

અમૃધ્યમાણ ત્રિ. (ન મૃધ્ આનશ્) અસહનશીલ, જે
સહિષ્ણુ નથી.

અમેદસ્ક ત્રિ. (ન મેદો યસ્ય-કપ્) જે જાડો-સ્થૂલ ન
હોય, પાતળો, ક્ષીણ, કૃશ.

અમેધસ્ ત્રિ. (નાસ્તિ મેધા ધારણાવતી બુદ્ધિર્યસ્ય અસિચ્)
ધારણાશૂન્ય બુદ્ધિવાળું, બુદ્ધિ વગરનું મૂર્ખ.

અમેધ્ય ત્રિ. (ન મેધ્યં પવિત્રમ્) અપવિત્ર, અશુદ્ધ, અસ્વચ્છ.

અમેધ્ય ન. (ન મેધ્યં પવિત્રમ્) વિષ્ટા, નરક, મલ,

અપશકુન.

અમેધ્યતા સ્ત્રી. (અમેધસ્ય ભાવઃ તલ્) અપવિત્રપણું.

અમેધ્યત્ત્વ ન. (અમેધ્યસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.

અમેન પુ. (ન મિ લ્યુટ) જેને પત્ની નથી, વિધુર.

અમેનિ ત્રિ. (ન મિ-નિ) અમાપ, નિક્ષેપ માટે અયોગ્ય.

અમેય ત્રિ. (ન મેયઃ) માપી ન શકાય તેવું, જાણી ન
શકાય તેવું.

અમેહ પુ. (ન મેહઃ) મૂત્રની રુકાવટ, મૂત્રાવરોધ.

અમોઘ ત્રિ. (ન મોઘઃ) સફળ, વ્યર્થ નહિ તે, નિષ્ફળ
નહિ તે, અચૂક.

અમોઘ પુ. (ન મોઘઃ) વિષ્ણુ, તે નામનો એક નદ,

અમોઘદણ્ડ (અમોઘઃ દણ્ડઃ યસ્ય) જે દંડ દેવામાં
ચૂકતો નથી, શિવ, મહાદેવ.

અમોઘદૃષ્ટિ (અમોઘા દૃષ્ટિર્યસ્ય) જેની અચૂક દૃષ્ટિ છે,
નિશ્ચિત મનવાળો.

અમોઘવર્ષ પુ. રાષ્ટ્રકૂટ રાજાનું નામ. તે વિદ્યાવિલાસી
જૈન રાજા હતો. તેણે 'કવિરાજ માર્ગ' અને 'પ્રશ્નોત્તર
માલિકા' નામના ગ્રંથોની રચના કરેલી છે.

અમોઘવાચ્ સ્ત્રી. (અમોઘા વાચ્ વચનં યસ્ય) જેની
વાણી નિષ્ફળ થતી નથી તે.

અમોઘવાચ્છિત ત્રિ. (અમોઘં વાચ્છિતં યસ્ય) જે કદી
નિરાશ થયો ન હોય.

અમોઘવિક્રમ પુ. (અમોઘઃ વિક્રમો યસ્ય) ભારે પરાક્રમી,
શિવ, મહાદેવ.

અમોઘા સ્ત્રી. (ન મોઘા) ૧. હરડે, ૨. પટોલ,
૩. વાવડીંગ.

અમોચિત ત્રિ. (ન મોચિતમ્) ૧. નહિ છોડેલ, ૨. નહિ
તજેલ.

અમોત ન. (અમા-સહ ઉતમ્ વ્યે+ક્ત) નહિ કપાયેલી
કિનારીવાળું વસ્ત્રથુગલ.

અમ્બ (ધ્વાં પરં સં સં) જવું.

અમ્બ પુ. (અમ્બ ઘજ્ અચ્ વા) પિતા. (ન.) આંખ,
પાણી. (અવ્ય) 'હા, ઠીક' એમ કહેવા માટે વપરાતો
અવ્યય-શબ્દ.

अम्ब्यक न. (अम्बति शीघ्रं नक्षत्रस्थानपर्यन्तं गच्छति अम्ब् ण्वुल्) आंभ, तांभु.
 अम्बक पु. (अम्ब्यते स्नेहेनोपशब्दयते घञ् स्वार्थे कप्) आभ, पिता.
 अम्बर न. (अम्बं-शब्दं राति रा+क) १. आकाश, २. अंबरभ, ३. मर्मर शब्दवाणुं वस्त्र, ४. अंबर नामनुं द्रव्य, ५. ते नामनुं भुशभोदार द्रव्य, ६. समुद्रनी परिधिधी वीटायेवी पृथ्वी.
 अम्बर (आभरणे कण्ड्वादि अम्बर्यति) अलंकार धारश्च करनार -दिव्यमालाम्बरधरम्-भग० ११।११.
 अम्बरद न. (अम्बरं ददाति यः) कपास.
 अम्बरान्त पु. (अम्बरस्यान्तः) कपाडानी किनारी, क्षितिज.
 अम्बरमणि पु. (अम्बरस्य मणिरिव) आकाशना भक्षि जेवो-सूर्य.
 अम्बरलेखिन् पु. (अम्बरं लिखति) गगनशुंभी.
 अम्बरिष पु. न. (अम्ब्यते पच्यतेऽत्र अम्ब् अरिष्) शेकवानुं-भूजवानुं पात्र, कढायुं, कुडाडी.
 अम्बरिष पु. (अम्ब्यते पच्यतेऽत्र अम्ब् अरिष्) १. विष्णु, २. शिव, ३. सूर्य, ४. बाणक, ५. आकडानुं आड, ६. ते नामनुं अेक नरक, ७. भेद, दुःख, ८. पश्चात्ताप, ९. नरकनो अेक प्रकार, १०. नानुं जनवर, ११. वाछरडुं, १२. ते नामनो अेक सूर्यवंशी राजा, १२. अेक जतनुं आड.
 अम्बरिष पु. न. शब्द जुओ.
 अम्बरीष पु. (अम्ब्यते पच्यतेऽत्र अम्ब् अरिष्) अम्बरिष शब्द जुओ.
 अम्बरौकस् पु. (अम्बरमोको यस्य) स्वर्गनिवासी देव.
 अम्बष्ठ पु. (अम्ब+स्था+क) १. ब्राह्मणधी वाक्षियक्षमां उत्पन्न थयेल वक्षसंकर, २. ते नामनो अेक देश अने तेना निवासीओनुं नाम, ३. छाथीनो मछावत, ४. गक्षिका, ५. जू.
 अम्बष्ठकी स्त्री. (अम्बष्ठ कै+क डीप्) अेक जतनो वेली, जुई, अंभष्ठ जतिनी स्त्री.
 अम्बष्ठा स्त्री. (अम्ब+स्था+क टाप्) उपरनो शब्द जुओ, जुई, यूथिका, अंभष्ठ जतिनी स्त्री.
 अम्बष्ठिका स्त्री. (अम्ब+स्था+क संज्ञायां कन् अत इत्वे) ब्राह्मी वता.

अम्बा स्त्री. (अम्ब् अप् टाप्) १. मा, २. दुर्गा, ३. अम्बष्ठा वता, ४. काशीराज ईंद्रधुम्ननी मोटी कन्या, पांडुनी माता.
 अम्बाला स्त्री. (अम्बेति शब्दं लाति धत्ते ला-क) माता. -अम्बाडा (ड-लयोरभेदात्)
 अम्बालिका स्त्री. (अम्बालैव स्वार्थे के ह्रस्वे अत इत्वम्) १. माता, २. पांडु राजानी माता, काशीराजनी नानी कन्या, विचित्रवीर्यनी पत्नी.
 अम्बिका स्त्री. (अम्बैव कन् इत्वम्) १. मा, २. दुर्गा, ३. धृतराष्ट्रनी माता, काशीराजनी वयली कन्या.
 अम्बिकापति पु. (अम्बिकायाः पतिः) शिव, मछादेव.
 अम्बिकेय पु. (अम्बिकाया अपत्यं पुमान् टक्) गणेश, धृतराष्ट्र, कार्तिकस्वामी. (शुद्ध ३५ -अम्बिकेयः)
 आम्बिकेयक पु. (अम्बिकेय+कन्) उपलो शब्द जुओ.
 अम्बु न. (अम्बि (शब्दे+उण्) १. पाणी, २. ते नामनी अेक औषधि.
 अम्बुकण पु. (अम्बुनः कणः) पाणीनो छांटो, जणकण.
 अम्बुकणा स्त्री. (अम्बुनः कणः) उपरनो अर्थ.
 अम्बुकण्टक पु. (अम्बुनः कण्टकमिव) १. अेक जतनुं मोटुं माछलुं, २. शींगोडुं, धरियाण.
 अम्बुकिरात पु. (अम्बुनि किरात इव) अेक जतनुं मोटुं माछलुं, धरियाण.
 अम्बुकूर्म पु. (अम्बुनि कूर्म इव) शिशुमार नामनुं अेक जणयर प्राणी.
 अम्बुकेशर पु. (अम्बुजातः केशरो यस्य) अेक जतनुं वृक्ष, वींभुनुं आड.
 अम्बुकोश पु. (अम्बुनि कोश इव) अेक जतनुं माछलुं कायओ.
 अम्बुक्रिया स्त्री. (अम्बुनः क्रिया) पितृतर्यंश, पितरसेने जणदान.
 अम्बुचर पु. (अम्बुनि चरति चर् ट) पाणीमां रडेनार, जणयर प्राणी.
 अम्बुचामर न. (अम्बुनि चामरमिव) शेवाण.
 अम्बुचारिन् त्रि. (अम्बुनि चरतीति चर्+णिनि) जणयर प्राणी छंस वगेरे. - अम्बुग.
 अम्बुज न. (अम्बुनि जायते जन्+ड) १. सारस पक्षी, २. शंभ, ३. ईंद्रनुं वज्र, ४. पद्म- अन्वेषयन्ति हृदयाम्बुजकोशदेशे-भक्ता० १४

અમ્બુજ પુ. (અમ્બુનિ જાયતે જન્+ડ) ૧. ચંદ, ૨. કપૂર, ૩. શંખ, ૪. એક જાતનું ઝાડ.
 અમ્બુજ પુ. ન. (અમ્બુનિ જાયતે જન્+ડ) ૧. શંખ, ૨. વજ્ર
 અમ્બુજ ત્રિ. (અમ્બુનિ જાયતે જન્+ડ) પાણીમાં ઉત્પન્ન થનાર હરકોઈ પદાર્થ.
 અમ્બુજન્મન્ ન. (અમ્બુનિ જન્માસ્ય) કમળ, પદ્મ.
 અમ્બુજન્મન્ પુ. (અમ્બુનિ જન્માસ્ય) ૧. શંખ, ૨. પદ્મ, ૩. સારસ પક્ષી.
 અમ્બુજાસના સ્ત્રી. (અમ્બુજં આસનં યસ્યા:) લક્ષ્મી.
 અમ્બુતસ્કર પુ. (અમ્બુનિ તસ્કર:) જળચોર, સૂર્ય.
 અમ્બુતાલ પુ. (અમ્બુનિ તાલયતિ પ્રતિષ્ઠતિ) શેવાળ.
 અમ્બુદ પુ. (અમ્બુ દદાતિ દા-ક) ૧. મેઘ, ૨. મોથ, ૩. ત્રિ. પાણી આપનાર.
 અમ્બુધર પુ. (અમ્બૂનિ ધરતિ ધૃ+અચ્) મેઘ, મોથ.
 અમ્બુધિ પુ. (અમ્બૂનિ ધીયન્તેડત્ર ધા આધારે કિ) ૧. સમુદ્ર, ૨. પાણીનો આધાર ધડો વગેરે, ૩. ચારની સંખ્યાવાળું, ચારની સંખ્યા.
 અમ્બુધિપ્રસવા સ્ત્રી. (અમ્બુધિમિવ પ્રચુરરસં પ્રસૂતે પ્ર+સૂ+અચ્) ઘીકુંવાર, કુંવાર.
 અમ્બુનિધિ પુ. (અમ્બૂનિ નિધીયન્તેડત્ર અમ્બૂ+નિ+ધા+કિ) સમુદ્ર. કો વા તરીતુમલમમ્બુનિધિં મુજાખ્યામ્-મ્ભક્તા૦૪
 અમ્બુપ પુ. (અમ્બૂનિ પાતિ પિબતિ વા પા રક્ષણે પાને વા) ૧. વરુણદેવ, ૨. સમુદ્ર.
 અમ્બુપ ત્રિ. (અમ્બૂનિ પાતિ પિબતિ વા પા રક્ષણે પાને વા) પાણી પીનાર.
 અમ્બુપત્રા સ્ત્રી. (અમ્બૂનિ પત્રે યસ્યા:) એક જાતનું ઉચ્ચટા નામે વૃક્ષ-અમ્બપત્રી સ્ત્રી.
 અમ્બુપાત પુ. (અમ્બૂનાં પાત:) પાણીનો પ્રવાહ, જળધારા, નદીનું ઝરણું-ગઙ્ગામ્બુપાતપ્રતિમા ગૃહેષ્ય:-મટ્ટિ. ૧/૮
 અમ્બુપ્રસાદ પુ. (અમ્બુનિ પ્રસાદયતિ+પ્ર+સદ્ ણિચ્+અણ્) એક જાતનું ઝાડ, નિર્મળીનું ઝાડ.
 અમ્બુપ્રસાદન ન. (અમ્બુનિ પ્રસાદયતિ ણિચ્ લ્યુટ્) નિર્મળી વૃક્ષનું ફળ, કતક. ફલં કતકવૃક્ષસ્ય યદમ્બુપ્રસાદકમ્ । ન નામગ્રહણાદેવ તસ્ય વારિ પ્રસીદતિ ॥
 અમ્બુપ્રસાદન્ ત્રિ. (અમ્બુનિ પ્રસાદયતિ+ણિચ્ લ્યુટ્) જળને નિર્મળ કરનાર હરકોઈ પદાર્થ.

અમ્બુભવ ન. (અમ્બુન: ભવતીતિ) પદ્મ, કમળ.
 અમ્બુભૃત્ પુ. (અમ્બુ વિભર્તિ - મૃ+ક્વિપ્) ૧. મેઘ, ૨. સમુદ્ર, ૩. મોથ, ૪. અબરખ.
 અમ્બુભૃત્ ત્રિ. (અમ્બુ વિભર્તિ-મૃ+ક્વિપ્) જળને ધારણ કરનાર.
 અમ્બુમત્ ત્રિ. (અમ્બૂનિ બાહુલ્યેન સન્તિ અસ્મિન્૦) ઘણા જળવાળો દેશ વગેરે.
 અમ્બુમતી સ્ત્રી. (અમ્બૂનિ બાહુલ્યેન સન્તિ સ્ત્રિયાં ડીપ્) તે નામની એક નદી.
 અમ્બુમાત્રજ પુ. (અમ્બુમાત્રે-અલ્પજલે જાયતે જન્+ડ) એક જાતની છીપ, શંખ.
 અમ્બુમુઞ્ચ પુ. (અમ્બૂનિ મુઞ્ચતિ મુચ્ ક્વિપ્) ૧. મેઘ, ૨. મોથ.
 અમ્બુર પુ. (અમ્બ+અરન્) બારણાની નીચેનું લાકડું, ઉંબરો.
 અમ્બુરાજ પુ. (અમ્બૂનાં રાજા) સમુદ્ર, વરુણદેવ.
 અમ્બુરાશિ પુ. (અમ્બૂનાં રાશયો યત્ર) સમુદ્ર.
 અમ્બુરુહ ન. (અમ્બૂનિ રોહતિ અમ્બુ+રુહ+ક્વિપ્) કમળ, સારસ પક્ષી.
 અમ્બુરુહ પુ. (અમ્બૂનિ રોહતિ રુહ-ક) કમળ.
 અમ્બુરુહા સ્ત્રી. (અમ્બુ+રુહ ક+ટાપ્) ૧. સ્થલપદ્મિની, ૨. જમીન ઉપર થનાર કમળનો વેલો.
 અમ્બુરુહિણી સ્ત્રી. (અમ્બુ+રુહ+ઈનિ ડીપ્) ૧. કમળનો સમુદ્ર, ૨. કમળનો વેલો.
 અમ્બુરોહિણી સ્ત્રી. (અમ્બુન: રોહતે) કમળ.
 અમ્બુરોહિન્ ન. (અમ્બુ+રુહ ણિનિ) ૧. કમળ, ૨. સારસ પંખી.
 અમ્બુવાચી સ્ત્રી. (અમ્બુ વાચયતિ-સૂચયતિ અમ્બુ+વચ્+ ણિચ્+અણ્) ૧. આર્દ્રા નક્ષત્રમાં પહેલા પાદમાં આવેલા સૂર્યના સમયની જમીન.
 અમ્બુવાસિન્ ત્રિ. (અમ્બુપ્રધાને દેશે વસતિ વસ્ ણિનિ ડીપ્) ૧. પાટલાવૃક્ષ, ૨. જળમાં રહેનાર.
 અમ્બુવાસિની સ્ત્રી. (અમ્બૂ વસ્ ણિનિ+ડીપ્) પાટલાવૃક્ષ.
 અમ્બુવાસી સ્ત્રી. (અમ્બુવાસ+ડીપ્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અમ્બુવાહ પુ. (અમ્બૂનિ વહતિ વહ-અણ્) ૧. જળધર, મેઘ, ૨. મોથ.
 અમ્બુવાહિન્ પુ. (અમ્બુ+વહ+ણિનિ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

अम्बुवाहिनी स्त्री. (अम्बु+वह+ङीप्) १. पाणी वावनारी स्त्री, २. नौकानी आकृतिवाणुं पाणी छांटवानुं वाकडानुं पात्र.

अम्बुविहार पु. (अम्बुनि विहारः) पाणीमां तरवुं वगेरे जणकीडा.

अम्बुविस्रवा स्त्री. (अम्बुनि विस्रवति अम्बु वि+स्रु अच्) ऐक जातनी हुंवार.

अम्बुवेतस पु. (अम्बुजातः वेतसः) जलवेतस, पाणीमां थनार नेतर.

अम्बुशिरीषिका स्त्री. (अम्बुनि अल्पः शिरीषः कन् स्त्रीत्वम्) पाणीमां थनार शिरीष.

अम्बुसरण न. (अम्बूनां सरणम्) जणधारा, पाणीनो प्रवाल.

अम्बुसर्पिणी स्त्री. (अम्बुनि सर्पति स्रप् णिनि) जणो.

अम्बुसेचनी स्त्री. (अम्बुनि सिच्यन्ते नौकातः अनया सिच् करणे ल्युट् डीप्) वडाणमांथी पाणी काढवानुं ऐक जातनुं पात्र, पाणी सीयवानुं पात्र.

अम्बुकृत न. (अम्बु च्वि कृ क्त) थूक उडे तेवुं ओलवुं, भउभडाट करवी, भोमां ज ओल्या करवुं.

अम्बु पु. (अबि क्ल) भाटो रस.

अम्बु त्रि. (अबि क्ल) भाटा रसवाणुं, भाटुं.

अम्भ (भ्वा. आ. सेट् अम्भते) अवाज करवी, शब्द करवी.

अम्भस् न. (आप्यते आप्+असुन् नुम्भौ, अम्भ असुन् वा) १. पाणी, २. देव उ. पितृलोक, ४. मनुष्य, ५. असुर, ६. ते नामनी ऐक औषधि, ७. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध लग्नी योथुं स्थान, ८. आध्यात्मिक तुष्टिवाणो, ९. आकाश-अम्भसाकृतम् पाणीथी करेवुं - स्वेद्यमामज्वरं प्राज्ञः कोऽम्भसा परिषिञ्चति - शिशुं २।४५.

अम्भःसार न. (अम्भसां सारम्) भोती.

अम्भःसू पु. (अम्भांसि सूते) धूमाडो, अंधकार.

अम्भःस्थ त्रि. (अम्भांसि तिष्ठति स्था+क) पाणीमां रडेनार.

अम्भसानिधि (अम्भसां निधिः) समुद्र.

अम्भृण पु. (भ्रण् शब्दे यङ्लुक् अच् वेदे) भयंकर शब्द करनार, भोटुं.

अम्भोज न. (अम्भसि जायते जन्+ङ) कभण - बाले! तव मुखाम्भोजे कथमिन्दीवरद्वयमशृङ्गारं १७.

अम्भोज पु. (अम्भसि जायते जन्+ङ) १. थंद, २. पूरक, ३. सारस पक्षी.

अम्भोज पु. न. (अम्भसि जायते जन्+ङ) शंभ.

अम्भोज त्रि. (अम्भसि जायते जन्+ङ) पाणीमां उत्पन्न थनार.

अम्भोजखण्ड न. (अम्भोजानां समूहः खण्डं च) १. पद्मनी समूह.

अम्भोजजन्मन् पु. (अम्भोजजन्म यस्य) कभलोत्पन्न भ्रष्ट.

अम्भोजयोनि पु. (अम्भोजं योनिर्यस्य) भ्रष्ट.

अम्भोजिनी स्त्री. (अम्भोज+इनि+ङीप्) १. कभलनो समूह, २. कभलनी देव.

अम्भोद पु. (अम्भः ददाति दा+क) १. भेध, २. भोथ.

अम्भोद त्रि. (अम्भः ददाति दा+क) पाणी आपनार.

अम्भोधर पु. (अम्भो धरति अम्भस्+धृ+अच्) १. भेध, २. समुद्र, ३. भोथ.

अम्भोधि पु. (अम्भांसि धीयन्ते यत्र अम्भस् धा+कि) समुद्र.

अम्भोधिवल्लभ पु. (अम्भोधिवल्लभो यस्य) परवाणुं, प्रवाल.

अम्भोनिधि पु. (अम्भसां निधिः) समुद्र. - अम्भोनिधौ क्षुधितभीषणनक्रचक्रम्-भक्तां ४०.

अम्भोराशि पु. (अम्भसां राशिः) समुद्र.

अम्भोरुह पु. (अम्भसि रोहति रुह्+क्विप्) १. कभण, २. सारसपक्षी.

अम्भोरुह न. (अम्भसि रोहति रुह्+क्विप् क) उपरनो अर्थ जूओ.

अम्भोरुह त्रि. (अम्भसि रोहति रुह्+क्विप् क) पाणीमां जिंगनार, पाणीमां उत्पन्न थनार

अम्भय त्रि. (अपां विकारादि अप्+मयट्) १. पाणीभय, २. पाणीनो विकार, ३. घण्टा पाणीवाणुं कोरि स्थण.

अम्न पु. (अमति सौरभेण दूरं गच्छति अम्+रन्) आंभानुं अड.

अम्न न. (अम्+रन्) आंभानुं इण केरी के पांढुं.

અમ્રાત (અમ્લાત) પુ. (અમ્લં રસં સર્વત્ર પત્રપુષ્પાદૌ અતતિ-વ્યાપ્નોતિ અત્+ અણ્ વા રસ્ય લત્વમ્) નાનું ફણસનું ઝાડ.

અમ્રાતક પુ. (સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અમ્લ ન. (અમ્ ક્લ) છાશ, તક.

અમ્લ પુ. (અમ્ ક્લ) ખટાશ, ખાટો રસ.

અમ્લ ત્રિ. (અમ્ ક્લ) ખાટું, ખટાશવાળું.

અમ્લક પુ. (અમ્લ કન્) એક જાતનું ઝાડ, લકુચ વૃક્ષ.

અમ્લકાણ્ડ ન. (અમ્લં કાણ્ડં યસ્ય) લુણીની ભાજી.

અમ્લકેશર પુ. (અમ્લ: કેશરો યસ્ય) બીજોરું.

અમ્લગન્ધિ ત્રિ. (અમ્લસ્ય ગન્ધિ:) ખાટી ગંધવાળું.

અમ્લગોરસ પુ. (અમ્લશ્ચાસૌ ગોરસશ્ચ) ખાટી છાશ.

અમ્લચૂડ પુ. (અમ્લા ચૂડા શિખા યસ્ય) ખાટું શાક.

અમ્લજમ્બીર પુ. (અમ્લો જમ્બીર:) બીજોરાનું ઝાડ.

અમ્લતા સ્ત્રી. (અમ્લસ્ય ભાવ: તલ્) ખાટાપણું.

અમ્લત્વ ન. (અમ્લસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપલી શબ્દ જુઓ.

અમ્લનાયક પુ. (અમ્લં રસં નયતિ ની ણ્વુલ્) અમ્લવેતસ.

અમ્લનિમ્બક ન. (અમ્લ નિમ્બકમ્) લીંબુનું વૃક્ષ.

અમ્લનિશા સ્ત્રી. (અમ્લે રસે નિ:શૈષેણ શેતે શીઙ્ ડ ટાપ્) શઠીવૃક્ષ, શઠી, કચૂરો.

અમ્લપચ્ચફલ ત્રિ. બીજોરું, નારંગી, અમ્લવેતસ. આંબલી અને લીંબુ એ પાંચ ફળ.

અમ્લપત્ર પુ. (અમ્લં પત્રં યસ્ય) અશ્મન્તક વૃક્ષ.

અમ્લપત્રી સ્ત્રી. (અમ્લં પત્રં યસ્યા ડીપ્) એક જાતનો ખાટા પાનવાળો પલાશીનો વેલો.

અમ્લપનસ પુ. (અમ્લ: પનસ:) ખાટું ફણસનું ઝાડ.

અમ્લપિત્ત ત્રિ. (અમ્લાય પિત્તમ્) એક જાતનો રોગ, જે રોગમાં ખવાયેલી બધી વસ્તુઓ પિત્તના દોષને લઈને ખાટા રસપણાને પામે છે.

અમ્લપૂર ન. (અમ્લેન પૂર્યંતે પૂર્ કર્મણિ ઘજ્) એક જાતનું ઝાડ—આંબલી.

અમ્લફલ પુ. (અમ્લં ફલં યસ્ય) આંબલીનું ઝાડ. (ન.) આંબલી.

અમ્લબન્ધ્યા સ્ત્રી. (બન્ધ્ કર્મણિ ણ્યત્) ખાટો કોઈ એક કંદ.

અમ્લબીજ ન. (અમ્લસ્ય બીજં કારણમ્) આંબલી.

અમ્લભેદન ન. (અમ્લ ધિદ્ લ્યુટ્) અમ્લવેતસ.

અમ્લરસ પુ. (અમ્લો રસ:) ખાટો રસ.

અમ્લરુહા સ્ત્રી. (અમ્લાય રોહતિ રુહ્-ક) માળવા દેશમાં થનારી નાગરવેલ.

અમ્લલોગિકા સ્ત્રી. (અમ્લા લોગિકા) એક જાતનો વેલો, ખાટી લુણી.

અમ્લલોણી સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અમ્લલોનિકા સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અમ્લવતી સ્ત્રી. (અમ્લ મતુપ્ મસ્ય વત્વમ્) એક જાતનો વેલો, લુણી.

અમ્લવર્ગ પુ. (અમ્લરસપ્રધાનાનાં વર્ગ:) ખાટો રસ જેમાં મુખ્ય હોય તેવા પદાર્થોનો સમુદાય.

અમ્લવલ્લી સ્ત્રી. (અમ્લરસવતી વલ્લી) ત્રિપર્ણિકા નામનો કંદનો એક ભેદ.

અમ્લવાટિકા સ્ત્રી. (અમ્લસ્ય વાટિકા સ્થાનમિવ) એક જાતની નાગરવેલ.

અમ્લવાસ્તૂક પુ. (અમ્લરસાન્વિતો વાસ્તૂક:) તે નામનું એક શાક.

અમ્લવૃક્ષ પુ. (અમ્લો રસો વૃક્ષે યસ્ય) આંબલી.

અમ્લવેતસ પુ. (અમ્લો વેતસ:) અમ્લવેતસ.

અમ્લશાક પુ. (અમ્લ: શાક:) ખાટું શાક.

અમ્લશાક ન. (અમ્લ: શાકો યસ્ય) આંબલી, ચુકાની ભાજી.

અમ્લસાર પુ. (અમ્લ: સારો યસ્ય) ૧. લીંબુનું ઝાડ, ૨. હિંતાવ, ૩. ચુકાની ભાજી.

અમ્લસાર ન. (અમ્લ: સારો યસ્ય) કાંજી, કાઞ્જિક શબ્દ જુઓ.

અમ્લહરિદ્રા સ્ત્રી. (અમ્લરસાન્વિતા હરિદ્રા) આંબાહળદર.

અમ્લા સ્ત્રી. (અમ્લો વિદ્યતેડસ્યા:) આંબલી.

અમ્લાહ્કુશ પુ. (અમ્લમહ્કુશાકારમગ્રમસ્ય) ચુકાની ભાજી.

અમ્લાતક પુ. (ન મ્લાયતિ મ્લૈ તન્) આમ્લવેતસ.

અમ્લાદન પુ. (અદ્યતે અદ્ કર્મણિ લ્યુટ્) કોરંટકનું ઝાડ.

અમ્લાન પુ. (ન મ્લૈ ક્ત) એક જાતનું ઝાડ.

અમ્લાન ત્રિ. (ન મ્લાન:) નહિ કરમાયેલ.

અમ્લાન ન. (ન મ્લૈ ક્ત) પદ્મ, કમળ, સ્વચ્છ, ઉજ્જવળ, નિર્મળ, વાદળાંથી રહિત.

અમ્લાનિ સ્ત્રી. (ન મ્લાનિઃ) ગ્લાનિનો અભાવ, કરમાય નહિ તેવું, શક્તિ, તાજગી, હરિયાણું.
 અમ્લાનિ ત્રિ. (ન મ્લાનિર્યસ્ય) ગ્લાનિ વગરનું, કરમાય નહિ તેવું, સશક્ત.
 અમ્લાનિની સ્ત્રી. (અમ્લાનાનાં સમૂહઃ અમ્લાનિ ઇનિ ડીપ્) કમળનો વેલો, કમળનો સમૂહ.
 અમ્લિકા સ્ત્રી. (અમ્લૈવ સ્વાર્થે કન્) આંબલીનું ઝાડ.
 અમ્લિકા સ્ત્રી. (અમ્લ+કન્ વા ઠન્) ખાટો ઓડકાર, આંબલી, આંબલીનું ઝાડ.
 અમ્લિકાવટક પુ. (અમ્લિકાયાઃ વટકઃ) આંબલીના પાણીથી ભરેલું વડું.
 અમ્લિમન્ પુ. (અમ્લ ઇમનિચ) ખટાશ, ખાટાપણું.
 અમ્લી સ્ત્રી. (અમ્લ ડીપ્) ચાંગેરી.
 અમ્લોટક પુ. (અમ્લં ઉટં પત્રં યસ્ય) અશ્મત્તક વૃક્ષ.
 અમ્લોદ્ગાર પુ. (અમ્લસ્ય ઉદ્ગારઃ) ખાટો ઓડકાર.
 અમ્લોની સ્ત્રી. અમ્લવતી શબ્દ જુઓ.
 અય્ (ભ્વા. આ. સ. સેટ્) જવું.
 અય પુ. (एति सुखमनेन इण् करणे अच्) ૧. પૂર્વ જન્મનું શુભ કર્મ, શુભ દૈવ, ૨. વિધાન, ૩. પાસો, ૪. પાસાનો ભાગ, ૫. સોગઠાંઓને જવા યોગ્ય સ્થળ.
 અય ત્રિ. (અય્ અચ્) જનાર.
 અયઃપાન ન. (અયઃ પીયતેઽત્ર લ્યુટ્) તે નામનું એક નરક.
 અયઃશૂલ ન. (અય એવ શૂલં-ઉપતાપકમ્) લોહાનું શૂલ, તીવ્ર ઉપતાપ, શૂલ, ત્રિશૂલ.
 અયક્ષ્મ ત્રિ. (નાસ્તિ યક્ષ્મા રોગો યસ્ય) નીરોગ, રોગશૂન્ય.
 અવજ્ઞ ત્રિ. (નાસ્તિ યજ્ઞો યસ્ય) જે યથાર્થ યજ્ઞ નથી, નિકૃષ્ટ યજ્ઞ, જેણે યજ્ઞ નથી કર્યો તે. -નાયં લોકોઽસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોઽન્યઃ કુરુસત્તમ !-ગીતા-૪।૩૧.
 અયજ્ઞીય ત્રિ. (ન યજ્ઞાય હિતઃ) યજ્ઞકર્મમાં આપવાને અયોગ્ય અડદ વગેરે, યજ્ઞમાં કામ ન આવે એવા અડદ વગેરે.
 અયજ્યુ ત્રિ. (ન યજ્-યુ) યજ્ઞ નહિ કરનાર, યજ્ઞનો નાશ કરનાર.
 અયજ્વન્ પુ. (ન યજ્વા) જેણે યજ્ઞ કરેલ નથી તે.

અયત ત્રિ. (ન યતતે યત્ અચ્) ૧. જેણે ઈંદ્રિયોને વશ ન કરી હોય તે, ૨. જેણે પ્રયત્ન ન કર્યો હોય તે.
 અયતિન્ ત્રિ. (ન યતી) યતિ નહિ તે.
 અયત્ન પુ. (ન યત્નઃ) યત્નનો અભાવ, મહેનત નહિ તે.
 અયત્ન ત્રિ. (ન યત્નો યસ્ય) યત્ન જેણે ન કરેલ હોય તે, યત્ન વગરનો.
 અયત્નકૃત ત્રિ. (અયત્નેન કૃતમ્) મહેનત વિના કરેલ, સહેલાઈથી, તત્પરતા સાથે.
 અયત્નવત્ ત્રિ. (અયત્ને મતુપ્) યત્નશૂન્ય, પ્રયત્ન રહિત.
 અયત્નવત્ અવ્ય. યત્નશૂન્ય જેવું.
 અયથ ત્રિ. (નાસ્તિ તથાયોગ્યત્વં યત્ર) અયોગ્ય, અયત્ન.
 અયથા અવ્ય. (યથા યોગ્યત્વે-ન-તો) ૧. જેનો જે વિધિ કરવો યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે ન કરવું તે, ૨. અયોગ્ય કરવું, ૩. ખોટું કરવું.
 અયથાતથ ત્રિ. (યથા યોગ્યં તથા ન ભવતિ) યથાર્થ નહિ તે, નિરુપયોગી, બરોબર નહિ તે, અયોગ્ય.
 અયથાતથ્ય ન. (ન યથાર્થં તથ્યમ્) વ્યર્થપણું, અસંગતતા, અનુપયુક્તતા.
 અયથાથ અવ્ય. (ન યથા અથ) અયુક્તતાની સાથે, અનુપયુક્તતા સાથે.
 અયથાદ્યોતન ન. (ન યથાર્થં દ્યોતનમ્) અપૂર્વ ઘટના બનવી તે.
 અયથાનુભવ ત્રિ. (યથાયોગ્યોઽનુભવઃ યસ્ય) અશુદ્ધ અગર અસત્ય જ્ઞાન, ખોટો ભાવ.
 અયથાપૂર્વ ન. (ન યથા યોગ્યં પૂર્વસ્મિન્ કાલે) અભૂતપૂર્વ, પહેલાં કદી ન થયું હોય તે.
 અયથાર્થ ત્રિ. (ન યથાર્થઃ) યથાર્થ નહિ તે, મિથ્યા, ખોટું.
 અયથાવત્ અવ્ય. (અયથા વતિ) યોગ્ય નહિ તે, યથાયોગ્ય નહિ તે.
 અયથાવૃત્ત ન. (ન યથાયોગ્યં વૃત્તમ્) ખોટી રીતથી કાર્ય કરનાર.
 અયથાશાસ્ત્રકારિન્ ત્રિ. (ન યથાર્થઃ શાસ્ત્રકારી) શાસ્ત્રને અનુકૂળ ન કરનાર.
 અયથેષ્ટ અવ્ય. (ન યથેષ્ટમ્) મરજી મુજબ નહિ તે.
 અયથેષ્ટ ત્રિ. (ન યથેષ્ટમ્) ૧. અતિ અલ્પ, ૨. યથેષ્ટ નહિ તે, થોડું.

અયન ન. (અય્ લ્યુટ) જવું, ગતિ, સૂર્યનું કે ચંદ્રનું દક્ષિણથી ઉત્તરમાં કે ઉત્તરમાંથી દક્ષિણમાં જવું.

—અયનેષુ ચ સર્વેષુ—ગીતા ૧।૧૧

અયનકાલ પુ. (અયનાધાર: કાલ:) સૂર્ય અને ચંદ્રનો અયનકાળ, ચંદ્ર તથા સૂર્યની ઉત્તર અને દક્ષિણમાં ગતિનો સમય.

અયનચલન ન. (અયનસ્ય ચલનમ્) અયનનું આગળ કે પાછળ બીજા સ્થાનમાં જવું.

અયનજ ત્રિ. (અયન+જન્+ઢ) રાશિઓના પોતપોતાના સ્થાનમાંથી ચાલવા વડે થયેલ માસ વગેરે.

અયનભાગ પુ. (અયનજ્ઞાપક: ભાગ:) અયનાંશ શબ્દ જુઓ.

અયનમાસ પુ. (અયનકૃત: માસ:) અયનાંશના અનુસારે દિનમાન વગેરે જાણવા માટે કલ્પેલ માસ.

અયનવૃત્ત ન. (અયનસ્ય વૃત્તિમ્) ક્રાંતિવૃત્ત, ગ્રહણ રેખા.

અયનસંક્રમ પુ. (અયનાનુસારેણ સંક્રમ:) અયનાંશના અનુસારે ગ્રહોનો રાશિઓમાં સંચાર.

અયનસંક્રાન્તિ સ્ત્રી. (અયન સમ્ ક્રમ્ ક્તિન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ—ચલસંક્રાન્તિ.

અયન્ન ન. (ન યન્નમ્) રુકાવટ ન થવી, બાધાનો અભાવ.

અયન્નિત ત્રિ. (ન યન્નિત:) બંધનરહિત, સ્વતંત્ર, જેને રોકી ન શકાય, મરજી મુજબ કરનાર.

અયનાંશ પુ. (અયનજ્ઞાપક: અંશ:) અયનાંશ, ગ્રહોની ગતિનો અંશ—ભાગ.

અયનાંશજ પુ. (અયનાંશ જન્+ઢ) અયનમાસ— શબ્દ જુઓ. અયનાંશથી થયેલ માસ.

અયમિત ત્રિ. (ન યમિત:) નિયંત્રિત ન હોય તે, સ્વેચ્છાચારી, મરજી મુજબ કરનાર.

અયવ પુ. (અલ્પો યવ: તત્તુલ્યો વા) વિષ્ઠાનો કીડો, નરકનો કરમિયો, કૃષ્ણપક્ષ.

અયવ ત્રિ. (ન યવો યસ્મિન્) જવ વિનાનું કોઈ પણ કર્મ, જવ વગરનું પિતૃકાર્ય વગેરે, જવ વિનાનું.

અયવસ્ પુ. (ન યુતૌ પૃથગ્ભૃતૌ ચન્દ્રસૂર્યૌ યત્ર) પક્ષ, પખવાડિયું.

અયશસ્ ન. (ન યશ:) ખરાબ કીર્તિ, બેઆબરૂ, અપયશ.

અયશસ્કર ત્રિ. (અયશસ્ કૃ અચ) અપયશ કરનાર કામ, અપયશકારક, અપમાનિત, કલંકિત, અપ્રતિષ્ઠિત.

અયશસ્ય ત્રિ. (ન યશસે હિતં યત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અયશ્ચૂર્ણ ન. (અયસ: ચૂર્ણમ્) લોઢાના ચૂર્ણથી તૈયાર કરેલ કોઈ ઔષધિ.

અયસ્ ન. (ઇળ્ ગતૌ અસુન્) લોહું, લોખંડ.

અયસ્ પુ. (ઈતિ યજ્ઞસ્થાનમ્ ઇળ્ અસુન્) અગ્નિ, ચિત્રાનું ઝાડ.

અય:કિટ્ઠ ન. (અયસ: કિટ્ઠમ્) લોખંડનો કાટ.

અય:શઙ્કુ પુ. (અયસ: શઙ્કુ:) લોઢાનો ખીલો.

અય:શૂલ ન. (અયસ: શૂલમ્) લોઢાની શૂલ, કષ્ટદાયક કિયા.

અય:શૂઙ્ગ ન. (અયસ: શૂઙ્ગં યસ્ય) લોઢાનાં શીંગડાંવાળો.

અયસ્કંસ પુ. ન. (અયોવિકાર: કંસં પાત્રં સત્ત્વમ્) એક જાતનું લોઢાનું પાત્ર.

અયસ્કર્ણી સ્ત્રી. (અય: ઇવ કઠિનૌ કર્ણૌ યસ્યા:) લોઢા જેવા કઠણ કાનવાળી કોઈ સ્ત્રી.

અયસ્કાન્ત પુ. (અયસ્સુ કાન્ત:) લોહચુંબક, એક જાતનો પથ્થર, એક જાતની વ્રણચિકિત્સા.

અયસ્કામ ત્રિ. (અય: કામયતે કમ્-અળ્) લોહું ચાહનાર.

અયસ્કાર ત્રિ. (અયોવિકારં કરોતિ કૃ+અળ્) લુહાર—લવાર.

અયસ્કુમ્ભ પુ. (અયો વિકાર: કુમ્ભ:) લોઢાનો ઘડો.

અયસ્કુશા સ્ત્રી. (અય: સહિતા કુશા) લોઢાની કોશ.

અયસ્કૃતિ સ્ત્રી. (અયસા કૃતિ:) એક જાતની ચિકિત્સા.

અયશ્ચક્ર ન. (અયસશ્ચક્રમ્) લોઢાનું ચક્ર. — દૂરાદયશ્ચક્ર નિભસ્ય તન્વી-રઘુ

અયશ્ચૂર્ણ ન. (અયસશ્ચૂર્ણમ્) લોખંડનો ભૂકો.

અયસ્તુણ્ડ ન. (અયસસ્તુણ્ડમ્) લોખંડની અણીવાળો ભાગ.

અયસ્થૂળ પુ. (અયોનિર્મિત: સ્થૂળ:) લોઢાનો થાંભલો.

અયસ્પાત્ર ન. (અયોમયં પાત્રં સત્ત્વમ્) લોઢાનું પાત્ર—વાસણ.

અયસ્મય ત્રિ. (અયોવિકાર: અયસ્+મયટ્) લોહમય.

અયસ્મયાદિ પુ. પાણિનીય વ્યાકરણમાં કહેલ એક શબ્દ સમૂહ.

અયાચક ત્રિ. (ન યાચકઃ) યાચના રહિત, યાચના નહિ કરનાર.

અયાચિત ન. (ન યાચ વત્) અયાચિતવૃત્તિ, નહિ માગવું તે, નહિ માંગેલી ભિક્ષા.

અયાચિત ત્રિ. (ન યાચિતમ્) ન માંગેલું, જેની પાસે ન માંગાય તે.

અયાચિત પુ. (ન યાચિતઃ) તે નામના એક મુનિ.

અયાચિત્ ત્રિ. (ન યાચિતા) ન માગનાર.

અયાજ્ય ત્રિ. (ન યાજયિતુમર્હઃ યજ્ ણિચ્ કર્મણિ યત્) યજ્ કરાવવાને અયોગ્ય, જેની અયોગ્યતા ગણાયેલ છે એવા પતિત વગેરે.

અયાજ્યયાજન ન. (અયાજ્યસ્ય યાજનમ્) યજ્ કરવાને અયોગ્ય પાસે યજ્ કરાવવો તે.

અયાજ્યસંયાજ્ય (અયાજ્ય સમ્+યજ્+ણિચ્ ભાવે યત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અયાતયામ ત્રિ. (ન યાતો યામો-સમયો યસ્ય) વાસી નહિ તે, તાજું, જેના ઉપર અમુક સમય વીત્યો ન હોય તે, દોષ રહિત-નિર્દોષ.

અયાતુ પુ. (ન યાતુઃ) રાક્ષસ નહિ તે, અહિંસક.

અયાથાતથ્ય ન. (ન યાથાતથ્યમ્) મિથ્યાપણું.

અયાથાર્થ્ય ન. (અયથાર્થસ્ય ભાવઃ ષ્યન્) અયથાર્થપણું.

અયાન ન. (ન યાનં ચલનં) ૧. સ્વભાવ, ૨. સ્વાભાવિક રીતે અચળ, ૩. ગતિનો અભાવ.

અયાન ત્રિ. (ન યાનં ચલનં યસ્ય) ગતિ વગરનું.

અયાનય પુ. (અયાઃ આનીયન્તે અસ્મિન્) જુગારમાં પાસાંઓને લઈ જવાનું છેવટનું સ્થાન.

અયાનયીન પુ. (અયાનયઃ સ્થાનવિશેષઃ તત્રેયઃ) પાસો.

અયાણુ ત્રિ. (અયમશ્રાતિ નાશયતિ અશ્+ઙ) રાક્ષસની એક જાત, સંભોગને અયોગ્ય, મૈથુન માટે અયોગ્ય.

અયાસ્ય ત્રિ. (યસ્ ણિચ્ શક્યાર્થે યત્ ન. ત.) ૧. ખપાવવાને અશક્ય. ૨. યુદ્ધાદિ સાધનો દ્વારા વશ કરવાને અશક્ય-શત્રુ, પ્રયત્નથી અસાધ્ય, ૩. પ્રાણવાયુ.

અયાસ્ય પુ. તે નામના એક ઋષિ.

અયિ અવ્ય. (ઇન્ ઇન્) ૧. પ્રશ્ન, ૨. અનુનય, ૩. સંબોધન અને ૪. સ્નેહમાં વપરાય છે, જેમ -'એ' -અયિ ! વિવેકવિશ્રાન્તમભિહિતમ્-માલંબિ ૧.

અયુક્કદ પુ. (અયુગ્માઃ સપ્ત સપ્ત છદાઃ યસ્ય) એક જાતનું ઝાડ, સાત પાનનું ઝાડ.

અયુક્ત ત્રિ. (ન યુક્તઃ) પોતાના કર્તવ્યમાં સાવધાન નહિ તે, અયોગ્ય, આપત્તિમાં પડેલ નહિ જોડાયેલ, અલગ, બહિર્મુખ, યુક્તિશૂન્ય, યુક્તિ વગરનું, અયોગ્ય.

અયુક્તકૃત ત્રિ. (અયુક્તં કરોતિ) ખોટું અગર અયોગ્ય કામ કરનાર.

અયુક્તરૂપ ત્રિ. (અયુક્તં રૂપમ્) અસંગત, અનુપયુક્ત.

અયુક્તિ સ્ત્રી. (ન યુક્તિઃ) યુક્તિનો અભાવ.

અયુક્તિ ત્રિ. (ન યુક્તિર્યસ્ય) યુક્તિ વગરનું, યોજના રહિત, સંયોગનો અભાવ, વિયુક્તિ.

અયુગ ન. (ન યુગઃ) જોડ નહિ તે, એકી, વિષમ, ભિન્ન, પૃથક્, એકલું, અવિભાજ્ય.

અયુગ ત્રિ. (ન યુગઃ) ૧. ધૂસરી વગરનું, ૨. ભાંગી ગયેલી ધૂસરીવાળો રથ વગેરે.

અયુગપત્ અવ્ય. (ન યુગપત્) ૧. એકી સાથે નહિ તે, ૨. અનુક્રમે, ૩. એકદમ નહિ તે.

અયુગલ ન. (ન યુગલમ્) બેકીનું નહિ, એકીનું, જોડકું નહિ તે, અલગ, એકલો.

અયુગાર્ચિસ્ પુ. (અયુગં ઈર્ચિઃ યત્ર) અગ્નિ, આગ.

અયુગૂ સ્ત્રી. (ઈતિ વન્ધ્યત્વમ્ ઇન્ ઓન્ અયુર્ગાયતે ગૈ-કૃ) જેણે માત્ર એક જ વાર જણ્યું છે એવી સ્ત્રી.

અયુગ્મ ન. (ન યુગ્મઃ) અયુગલ શબ્દ જુઓ.

અયુગ્મચ્છદ પુ. (અયુગ્માઃ સપ્ત સપ્ત ચ્છદા અસ્ય) સપ્તચ્છદ વૃક્ષ-સાતવીણનું ઝાડ.

અયુગ્મનેત્ર પુ. (અયુગ્માનિ નેત્રાણિ અસ્ય) મહાદેવ, શિવ.

અયુગ્મવાહ પુ. (અયુગ્માઃ સપ્ત વાહાઃ યસ્ય) સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

અયુગ્મશર પુ. (અયુગ્માઃ પદ્મ શરા અસ્ય) કામદેવ, મદન.

અયુગ્મસપ્તિ પુ. (અયુગ્મઃ સપ્તિર્યસ્ય) સૂર્ય, ભાસ્કર

અયુજ્ ત્રિ. (ન યુજ્યતે યુજ્+ક્વિન્) અયુગલ શબ્દ જુઓ.

અયુત ત્રિ. (ન યુતઃ સંયુક્તઃ સમ્બદ્ધો વા) અસંયુક્ત નહિ જોડાયેલ, સંબંધ નહિ પામેલ, અસમ્બદ્ધ, પૃથક્.

અયુત ન. (ન યુતમ્) દશ હજારની સંખ્યા.

અયુતનાયિન્ પુ. તે નામે પુરુવંશી એક રાજા.

અયુતશસ્ અવ્ય. (અયુતં અયુતં વીપ્સાર્થે કારકાત્ શસ્) દશ દશ હજાર.

અયુતસિદ્ધ ત્રિ. (યુત: પૃથામૂત: સન્ સિદ્ધો ન ભવતિ) જે બેમાં એક વિનાશ ન પામે ત્યાં સુધી બીજાને આશ્રિત જ રહે તે અયુતસિદ્ધ. જેમકે ૧. અવયવ અને અવયવી, ૨. ગુણ અને ગુણી, ૩. ક્રિયા અને ક્રિયાવાન્, ૪. જ્ઞાતિ અને વ્યક્તિ તથા ૫. વિશેષ અને નિત્યદ્રવ્ય, અપૃથક્ કરણીય, અંતર્નિહિત. - યયોદ્વયોર્મધ્યે । એકમવિનશ્યદપરાશ્રિતમેવાવતિષ્ટતે તાવયુતસિદ્ધૌ, અયુતસિદ્ધૌ ચ પञ्चविधौ-यथा ૧. અવયવાવયવિનૌ ૨. ગુણ-ગુણિનૌ ૩. ક્રિયા-ક્રિયાવન્તૌ ૪. જ્ઞાતિ-વ્યક્તી ૫. વિશેષ-નિત્યદ્રવ્યે ચેતિ

અયુતસિદ્ધિ સ્ત્રી. (યુ-અમિશ્રણે+યુત: ક્ત પૃથગ્રૂપેણ સ્થિત: તથામૂતયો: સિદ્ધિ: અભાવે ન૦ ત૦) પૃથગ્ ભાવે અસિદ્ધિ, કેટલાક વિચારો કે વસ્તુઓ અભિન્ન છે એવું પ્રમાણિત કરવાની ક્રિયા, સ્વત: સિદ્ધિ.

અયુતાજિત્ પુ. (અયુતં જિતવાન્ જિ ભૂતે ક્વિપ્ દીર્ઘ:) તે નામના યદુવંશી એક રાજા.

અયુતાધ્યાપક પુ. (અયુતશ્ચાસાવધ્યાપકશ્ચ) ઉત્તમ શિક્ષક, શ્રેષ્ઠ ગુરુ.

અયુદ્ધ ન. (ન યુદ્ધમ્) યુદ્ધ નહિ તે.

અયુદ્ધ ત્રિ. (ન યુદ્ધં યસ્ય) યુદ્ધરહિત, યુદ્ધ વગરનું.

અયુવ ત્રિ. (ન યૌતિ યુ. વા. ક.) અસંમિશ્ર, ભેળસેળ નહિ તે.

અયુવન્ પુ. (ન યુવા) વૃદ્ધ.

અયૂની સ્ત્રી. (ન યુવા ડીપ્) વૃદ્ધ સ્ત્રી.

અયૂપ્ય ત્રિ. (ન યૂપે સાધુ યત્) લીંબડો, જંબીર વૃક્ષ

અયે અવ્ય. (ઈન્ એચ્) ૧. અરેરે, ૨. અહો, ૩. હે, ૪. કોધમાં, ૫. કોપમાં, ૬. ખેદમાં, ૭. ગભરાટમાં, ૮. સ્મરણમાં અને ૯. બુદ્ધિના અભાવમાં વપરાય છે. -અયે માતલિ-શ૦ ૬

અયોગ પુ. (યુજ્ ભાવે ઘન્ ન૦ત૦) ૧. યોગનો અભાવ, જ્યોતિષપ્રસિદ્ધ ખરાબ યોગ, ૨. વિયોગ, ૩. ફૂટ, ૪. ખોટું, ૫. તે નામનો એક રોગ. (ન.) ૬. ભિન્નતા, પૃથક્પણું, અયોગ્યતા, અવકાશ, અનુચિત મેળ, વિદ્યુર, અરુચિ, હથોડો, શરીરમાં ખાદ્ય વસ્તુઓના સંયોગનો અભાવ.

અયોગવ પુ. (અયોગં દુષ્ટયોગં વાતિ વા+ક) ૧. શૂદ્ર પુરુષથી વૈશ્યસ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ વર્ણસંકર.

અયોગવાહ અનુસ્વાર, વિસર્ગ, જીહ્વામૂલીય, તથા ઉપધ્માનીય અક્ષરો. (અક્ષરસમાપ્નાયસૂત્રેષુ અઇઞ્-ત્યાદિષુ ચતુર્દશસુ નાસ્તિ યોગો પાઠાદિરૂપ: સમ્બન્ધો યેષાં તે તથાપિ વાહયન્તિ ષ્ત્વ- ગત્વાદિકાર્યાદિકં નિષ્પાદયન્તિ વાહે: અચ્

અયોગુહ પુ. (અયસા નિર્મિતો ગુહ:) લોઢાનો ગોળો.

અયોગુલ પુ. (અયસા નિર્મિતો ગુલ:) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.

અયોગૂ પુ. (અયો લોહવિકારં ગચ્છતિ કર્તૃત્વેન ગમ્+ઙ્) લુહાર.

અયોગ્ય ત્રિ. (ન યોગ્ય:) યોગ્ય નહિ તે, અયોગ્ય, નિરર્થક.

અયોગ્યતા સ્ત્રી. (અયોગ્યસ્ય ભાવ: તલ્) અયોગ્યપણું.

અયોગ્યત્વ ન. (અયોગ્યસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

અયોઽગ્ર ન. (અયોઽગ્રેમુખે યસ્ય) મૂસળ, સાંભેલું.

અયોઘન પુ. (અયોસિ હન્યતેઽનેન) હથોડો, ઘણ.

અયોજાલ ન. (આયોવિકાર: જાલમ્) લોઢાની જાળ.

અયોદંષ્ટ્રા ત્રિ. (અયોમયી દંષ્ટ્રા ચક્રધારા યસ્ય) લોખંડી પૈડાંના પાટાવાળો રથ વગેરે.

અયોદત્ ત્રિ. (અય ઇવ કઠિનો દન્તો યસ્ય) લોઢા જેવા કઠણ દાંતવાળું.

અયોદ્ધ ત્રિ. (ન યોદ્ધા) જે લડનારો નથી, યુદ્ધ નહિ કરનારો.

અયોદ્ય ત્રિ. (યોદ્ધમશક્ય:) જેની સામે યુદ્ધ ન થઈ શકે તે.

અયોધ્યા સ્ત્રી. (ન યોદ્ધમશક્યા) અયોધ્યાનગરી.

અયોધ્યાકાણ્ડ ન. (અયોધ્યાયાસ્ત્રત્રયવૃત્તાન્તવર્ણનસ્ય કાણ્ડમ્) રામાયણાન્તર્ગત એક કાંડ.

અયોનિ સ્ત્રી. (ન યોનિ:) યોનિ શિવાયનું કોઈ પણ સ્થળ.

અયોનિ ત્રિ. (ન યોનિ: ઉત્પત્તિસ્થાનં યસ્ય) અજન્ય, નિત્ય, શાશ્વત, બ્રહ્મા, શિવ. - જગદ્યોનિરયોનિસ્ત્વમ્ -કુમા૦ ૨૧૧

અયોનિક ત્રિ. (ન આમ્નાતા યોનિર્ઘસ્ય કપ્) જેની યોનિ કહેવામાં ન આવી હોય તે.

અયોનિજ ત્રિ. (યોનેર્નં જાયતે જન્+ઙ) યોનિથી ઉત્પન્ન નહિ થનાર, અગસ્ત્ય મુનિ, દ્રોણાચાર્ય, સીતા વગેરે.

અયોમય ત્રિ. (અયસો વિકાર: મયટ્) લોઢાનો વિકાર, અસ્ત્ર-શસ્ત્ર વગેરે.

अयोमल न. (अयसो मलमिव) लोढानो मेल, मंडुर, लोढानुं क्रीडुं.
 अयोमुख न. (अयोविकाररूपं मुखं यस्य) लोढाना अन्नभागवाणुं उण वगेरे, लोढाना जेवा कठक्ष भोढावाणुं कोर्ध पक्षी वगेरे.
 अयोमुख पु. (अयोविकाररूपं मुखं यस्य) ते नामनो अेक असुर.
 अयोमुखी स्त्री. (अयोविकाररूपं मुखं यस्याः) अेक राक्षसीनुं नाम, तेनुं वर्षन रामायणामां आवे छे.
 अयोमुखीय त्रि. (अयोमुखे भवः) लोढाना जेवा अन्नभागवाणामां थनार.
 अयोरस पु. (अयसो रसः मलम्) लोढानो मेल.
 अयोहृदय त्रि. (अय इव कठिनं हृदयमस्य) लोढाना जेवा कठक्ष हृदयवाणुं, निर्दय.
 अयोगपद्य न. (न योगपद्यम्) समकालीनतानो अभाव, युगपत् न छेवुं ते.
 अयोगिक त्रि. (न योगिकः) जेनी उत्पत्ति शब्दसाधन विधिधी न थाय, उठ शब्द.
 अय्यन् त्रि. (अय् मनिन्) जनार, जवानुं साधन.
 अर पु. (इयति गच्छति अनेन ऋ+अच्) १. जैनशास्त्र प्रसिद्ध उत्सर्पिणी अथवा अवसर्पिणीनो छट्ठी भाग आरो, २. गाडाना पैडानुं लाकडुं, आरो.
 अर त्रि. (ऋ+अच्) उतावणियुं, शीघ्रतावाणुं.
 अर न. (ऋ+अच्) शीघ्र, उतावण, उतावणापणुं.
 अरक पु. (अरः स्वार्थे कन्) गाडीनां पैडानो आरो.
 अरक पु. (अरः संज्ञायाम् कन्) शेवाण.
 अरक्षस् त्रि. (नास्ति रक्षो रक्षस्तुल्यं बाधकं यस्य) राक्षस जेवुं पीडा करनार-दुःख हेनार नछि ते.
 अरक्षणीय त्रि. (न रक्षणीयम्) जेने राभी न शकाय, जेनुं रक्षण न करी शकाय.
 अरक्षित त्रि. (न रक्षितः) नछि रक्षा करेल.
 अरग्वध पु. (आरग्वधः) ते नामनुं अेक वृक्ष, गरमाणो.
 अरघटी स्त्री. (अराणां घटी) रडेटमां लग्गावेली डेल.
 अरघटीमार्गेण सर्पस्तेनानीतः पञ्च० ४
 अरघट्ट पु. (अरं घट्यतेऽसौ) भोठी कुवो, कुवामांथी पाशी काढवानुं लाकडानुं अेक यंत्र, रडेट, डीडो कुवो.
 अरघट्टक पु. (अरं घट्यतेऽसौ स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ जुओ.

अरङ्कत् त्रि. (अलम् करोति अलम् कृ क्विप्+लस्य रः) १. शोभावनार, २. शशांगारनार.
 अरङ्कृत त्रि. (अलं क्रियते स्म कृ+क्त लस्य रः) १. शोभावेद, २. शशांगारेद, शशांगारेदुं.
 अरङ्कृति स्त्री. (अलम् कृ क्तिन्+लस्य रः) अलंकार, धरेणुं.
 अरङ्गम् (पु. अलं पर्याप्तं गमो गतिः लस्य रः) परिपूर्णा गति, संपूर्णा गमन.
 अरजस् त्रि. (रज्ज् असुन् न लोपः न०त०) रज्जुगुण रक्षित, रज-धूण वगरनुं, निर्मल, आसक्ति रक्षित.
 अरजस् स्त्री. (रज्ज् असुन् न लोपः न०त०) रजस्वला नछि धयेली स्त्री, कन्या.
 अरजस्क त्रि. (रज्ज् असुन् न लोपः स्वार्थे कन्) रज्जुगुण रक्षित, रज-धूण वगरनुं.
 अरज्जु न. (नास्ति रज्जुबन्धनसाधनं यत्र) जेमां छोरेडां लग्गावेलां नथी, केडमानुं, जेद.
 अरट्ट पु. (अरं शीघ्रमटति अट् अल् वा-उन्) अरडुसो नामनी वनस्पति.- अरलु.
 अरट्टक पु. अरडुसामां थनार.
 अरट्टव पु. (न रटति रट्+वन्) पृथुश्रवस् नामना अेक राजानो ते नामनो मंत्री.
 अरण त्रि. (नास्ति रणं युद्धं यस्य) युद्ध वगरनुं, नछि रमनुं, नछि डीडा करनुं, दुःखी.
 अरणि पु. (ऋ+अनि) सूर्य, अरणिनुं आड, अग्नि, मंथन करवानुं ते नामनुं अेक लाकडुं, यकमकनो पथ्यर.
 अरणिक पु. (अरणये-साधु ठन्) अग्निमंथननुं साधन आड, अरणि.
 अरणी स्त्री. (ऋ अनि डीप्) अग्निमंथन काष्ठ.
 अरणीकेतु पु. (अरणी केतुर्यस्य) अग्निमंथन वृक्ष.
 अरणीसुत पु. (अरण्याः सुतः) शुक्रदेव.
 अरण्य पु. न. (ऋ अन्य-अयंते गम्यते शेषे वयसि) वन, जंगल.
 अरण्यकदली स्त्री. (अरण्यस्था कदली) जंगली केण.
 अरण्यकाण्ड न. रामायणनो अेक कांड, भाग.
 अरण्यकार्पासी स्त्री. (अरण्यस्था कार्पासी) जंगली वृक्ष, जंगली कपास.
 अरण्यकुलत्थिका स्त्री. (अरण्यस्य कुलत्थिका) जंगली कुण्ठी.

અરણ્યકુસુમ્ભ પુ. (અરણ્યસ્ય કુસુમ્ભઃ) જંગલી કસુંબો.
 અરણ્યગજ પુ. (અરણ્યસ્થો ગજઃ) જંગલી હાથી, છકેલો
 ફાટેલો હાથી.
 અરણ્યગાન ન. (અરણ્યે ગીયતે કર્મણિ લ્યુટ૦) સામવેદની
 અંદર આવેલું જંગલમાં ગાવાનું એક ગાન.
 અરણ્યઘોલી સ્ત્રી. (અરણ્યજા ઘોલી) એક જાતની જંગલી
 ભાજી.
 અરણ્યચટક પુ. (અરણ્યસ્ય ચટકઃ) જંગલી ચકલો.
 અરણ્યચન્દ્રિકા સ્ત્રી. (અરણ્યે ચન્દ્રિકા ઇવ નિષ્ફલા
 દ્રષ્ટુરભાવાત્) જંગલમાં ચાંદીની જેમ નિષ્ફળ
 અલંકાર. -અન્યથાડરણ્યચન્દ્રિકા સ્યાત્-મલ્લિનાથઃ
 કુ૦ ૭૧૨૨ માં ટિપ્પણી.
 અરણ્યચર ત્રિ. (અરણ્યે ચરતિ ચર્+ટ) વનચર, જંગલી.
 અરણ્યજ ત્રિ. (અરણ્યે જાયતે જન્+ઙ) વનમાં ઉત્પન્ન
 થનાર.
 અરણ્યજાર્દ્રક ન. (અરણ્યજં આર્દ્રકમ્) જંગલી આદુ.
 અરણ્યજાર્દ્રકા સ્ત્રી. (અરણ્યજા આર્દ્રકા) જંગલી આદુ.
 અરણ્યજીર પુ. (અરણ્યસ્થં જીરમ્) રાની જીરુ.
 અરણ્યજીવ ત્રિ. (અરણ્યેન તદ્ભવફલાદિના જીવતિ
 જીવ્-ક) જંગલમાં ફળ વગેરે ઉપર જીવનાર.
 અરણ્યતુલસી સ્ત્રી. (અરણ્યે ભવા તુલસી) આ તુલસીની
 જાતિનો છોડ ઊંચાઈમાં ૪-૬ ફૂટનો હોય છે.
 આયુર્વેદમાં એનાં પાંદડાં વાત, કફ, મૂર્ચ્છા, વમન,
 અક્ષિરોગ, પ્રદાહ, વિસર્પ, પથરી રોગમાં લાભદાયક
 હોય છે. એના પાંદડાંના રસથી સુખપૂર્વક પ્રસૂતિ
 થાય છે. આ તુલસી નેપાળ, આસામ અને બંગાળ
 વગેરેમાં મળી આવે છે.
 અરણ્યધર્મ પુ. (અરણ્યે આચરણીયો ધર્મઃ) વાનપ્રસ્થધર્મ.
 અરણ્યધાન્ય ન. (અરણ્યસ્ય ધાન્યમ્) જંગલી ધાન્ય,
 અનાજ.
 અરણ્યપણ્ડિત પુ. (અરણ્યે પણ્ડિતઃ) મૂર્ખ, મૂઢ માનવી,
 જે જંગલમાં જ પોતાનું પાંડિત્ય બતાવે, જ્યાં કોઈ
 રોકનાર, ટોકનાર ન હોય.
 અરણ્યપતિ પુ. (અરણ્યાનાં અરણ્યસ્થાનાં પતિઃ)
 ૧. રુદ્રદેવ, ૨. પારથિ શિકારી વગેરે.
 અરણ્યભવ પુ. (અરણ્યે ભવતિ ભૂ+અચ્) જંગલમાં
 થનાર.
 અરણ્યમક્ષિકા સ્ત્રી. (અરણ્યસ્ય મક્ષિકા) ડાંસ.

અરણ્યમાર્જ્જાર પુ. (અરણ્યે માર્જ્જારઃ) રાની બિલાડો,
 જંગલી બિલાડો.
 અરણ્યમુદ્ગ પુ. (અરણ્યસ્ય મુદ્ગઃ) જંગલી મૂગ.
 અરણ્યયાન ન. (અરણ્યે યાનમ્) અયોગ્ય સમયે વનમાં
 જવું.
 અરણ્યરક્ષક પુ. (અરણ્યે રક્ષકઃ) જંગલનો રખેવાળ.
 અરણ્યરાજ પુ. (અરણ્યસ્ય રાજેવ) જંગલનો રાજા-સિંહ.
 અરણ્યરાશિ પુ. (અરણ્યસંજ્ઞકઃ રાશિઃ) જ્યોતિષશાસ્ત્ર
 પ્રસિદ્ધ સિંહરાશિ.
 અરણ્યરુદિત ન. (અરણ્યે રુદિતમ્) જંગલમાં રડવા
 જેવું નિષ્ફળ કોઈ કર્મ, ફળ વિનાની ક્રિયા.
 અરણ્યવાયસ પુ. (અરણ્યસ્ય વાયસઃ) જંગલી કાગડો,
 રાની કાગડો.
 અરણ્યવાસ પુ. (અરણ્યે વાસઃ) વનવાસ, જંગલમાં
 ચાલ્યા જવું.
 અરણ્યવાસિન્ ત્રિ. (અરણ્યે વસતિ વસ્+ણિનિ) જંગલમાં
 રહેનાર મુનિ વગેરે, વનવાસી, વાનપ્રસ્થી.
 અરણ્યવાસિની સ્ત્રી. (અરણ્યે વસતિ વસ્+ણિનિ હીપ્)
 એક જાતનો વેલો, જંગલમાં રહેનારી સ્ત્રી.
 અરણ્યવિલાપ પુ. (અરણ્યે વિલાપઃ) જંગલમાં રુદન
 કરવું.
 અરણ્યશાલિ પુ. (અરણ્યભવઃ શાલિઃ) જંગલી ચોખા.
 અરણ્યશૂકર પુ. (અરણ્યસ્ય શૂકરઃ) જંગલી ડુક્કર.
 અરણ્યશ્વન્ પુ. (અરણ્યે શ્વેવ હિંસઃ) વરુ.
 અરણ્યષષ્ટી સ્ત્રી. (અરણ્યાય ગન્તું ષષ્ટી) જ્યેષ્ઠ શુદ્ધી
 છઠ.
 અરણ્યસભા સ્ત્રી. (અરણ્યસ્ય સભા) જંગલની કચેરી.
 અરણ્યસૂરણ પુ. (અરણ્યે ભવઃ સૂરણઃ) જંગલી સૂરણ.
 અરણ્યાધ્યક્ષ પુ. (અરણ્યરક્ષણે અધ્યક્ષઃ) જંગલનો
 રખેવાળ.
 અરણ્યાની સ્ત્રી. (મહદરણ્યં હીપ્ આનુક્) મોટું જંગલ.
 અરણ્યાવન ન. (અરણ્યે અયનમત્સ્ય અચ્) જંગલમાં
 વાનપ્રસ્થ ધર્મ પ્રમાણે વસવું તે.
 અરણ્યેતિલક પુ. (અરણ્યે તિલકઃ) રાની તલ.
 અરણ્યેડનૂચ્ય ત્રિ. (અરણ્યે અનૂચ્યઃ યસ્ય) માત્ર વનમાં
 ભણવા યોગ્ય મંત્રથી સંસ્કાર યુક્ત કરેલ પુરોહિત.
 અરણ્યેડનૂચ્ય પુ. (અરણ્યે અનૂચ્યઃ) માત્ર વનમાં ભણવા
 યોગ્ય મંત્ર.

अरण्यौकस् पु. (अरण्ये ओको यस्य) जंगलमां रडेनार मुनि.

अरत त्रि. (न रतः) अनासक्तता, अनुरक्त नडि ते, स्नेहशून्य, विरक्त, मंद, असंतुष्ट.

अरतत्रप पु. (अरता त्रपा यस्य) मैथुनमां लज्ज विनाशो, क्षुत्तरो.

अरतत्रप त्रि. (अरता त्रपा यस्य) भेशरभ, लाज वगरनो, क्षुत्तरो.

अरति स्त्री. (न रतिः रम्+वितन्) १. क्रोध, कोप, २. स्नेहनी अभाव, ३. आनंद नडि ते, ४. उद्वेग, ५. उच्छ्रित वस्तुना वियोगधी मननी व्याकुण्ठता, ६. असंतोष, कामने लीधे नायकनी थयेव अक शतनी दशा. -स्वाभीष्टवस्त्वलाभेन चेतसो याऽनवस्थितिः अरतिः ।

अरति पु. (ऋ+अति) क्रोध, कोप.

अरति त्रि. (न रतिः यस्य) स्नेहशून्य, विरक्त.

अरत्नि पु. (ऋ+कल्निः=रत्निः मुष्टिबद्धः करः स नास्ति यत्र) कनिष्ठिका आंगणी पडोणी डोय तेवी बांधेवी मूठीवाणो डाय, कोष्ठीथी मांडी कनिष्ठिका आंगणी सुधीनुं माप, कोष्ठी. - अरत्निस्तु निष्कनिष्ठेन मुष्टिना-अमर.

अरत्निक न. (अरत्नि कन्) कोष्ठी.

अरथि पु. (न रथी) सारथि नडि ते.

अरद त्रि. (न जातो रदो यस्य) १. जेने दंत न उग्या डोय तेवुं भाणक, २. जेना दंत पडी गया डोय तेवुं वृद्ध.

अरध त्रि. (राध हिंसने कर्मणि रन् ह्रस्वश्च न. त.)

१. शत्रुओथी हिंसा करवाने अशक्य, २. समृद्धिवाणुं.

अरन्तुक न. (कुरुक्षेत्रान्तर्गतस्थानभेदे) कुरुक्षेत्रनी अंदर आवेव समंतपंथक तीर्थना सीमाडाउप अक स्थान.

अरन्धन न. (न रन्धनम्) रांधवानी अभाव.

अरन्ध्र त्रि. (नास्ति रन्ध्रं छिद्रम् यस्य) छिद्र वगरनुं, धट, गढ.

अरपस् त्रि. (नास्ति रपो दुरितं यस्य) पाप वगरनुं

अरम् अव्य. (अल+अम् वा लस्य रत्वम्) अलम्

शब्द जुओ, शीघ्रता, उतावण, अत्यंत, अस.

अरम त्रि. (न रम्यतेऽत्र आधारे षच्) अधम, नीय.

अरमण त्रि. (न रमणः) जे आनंददायक न डोय,

अरुचिकर, सतत, निरंतर. -अरममाण.

अरमति स्त्री. (अरा-अत्यर्था पर्याप्ता वा गतिः)

१. पर्याप्त संपूर्णता वाणी बुद्धि २. कांति, द्रिप्ति.

अरभ्य त्रि. (न रभ्यम्) सुंदर नडि ते.

अर त्रि. (ऋ+अरन्) १. कमाड, २. भारणुं, ३. बांकणुं, ४. वंशकोष-वांसनो पोटी, मोथीनुं उपकरण, रापी.

अर पु. ते नामना अक ऋषि.

अररि पु. न. (अरमिर्यति ऋ+ईन्) कमाड, भारणुं.

अररिन्द न. (रा+कि द्विश्च दा-ख मुम्) पाष्ठी, सोमरस माटेनुं पात्र.

अररिवस् त्रि. (रा+क्वसु ररिवान् न.त.) दान नडि आपनार, अदाता.

अररु त्रि. (ऋ+अरु) गति करवाना-जवाना स्वभाववाणुं.

अररु पु. (ऋ+अरु) शत्रु, डधियार.

अररुस् पु. (ऋ+अरुस्) उपद्रव करवाने आवेवी शत्रु.

अररे अव्य. (अरं शीघ्रं राति रा+के) नीय प्रत्ये अति व्यग्रताथी करेव संबोधन, धृष्टा-तिरस्कार प्रगट करनारुं.

अरलु पु. (अरं लाति ला+कु) श्योनाक वृक्ष, ते नामनुं अक जाड, अरडुसो वनस्पति.

अरलुक पु. (अरलुः स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ जुओ

अरव पु. (न रवः) युपकी, शब्दनी अभाव.

अरव त्रि. (न रवो यस्य) युप, छानुं, अवाज वगरनुं.

अरविन्द न. (अर विन्द श) १. कमण, २. सारस पक्षी, ३. काणुं कमण, ४. तांबु, ५. रातुं कमण.

अरविन्ददलप्रभ न. (अरविन्दस्य दलं, तस्य प्रभा यत्र) तांबु.

अरविन्दनाभ पु. (अरविन्दं नाभौ यस्य अच्) विष्णु, पद्मनाभ. -हृदये मदीये देवश्चकास्तु भगवान-रविन्दनाभः- भाषि० ४।८

अरविन्दनेत्र पु. (अरविन्दाविव नेत्रे यस्य) कमणपुष्प जेवी सुंदर दीर्घायत आंभोवाणो. - पूर्णेन्दु-सुन्दरमुखा-दरविन्दनेत्रात्मधूसूदनसरस्वती ।

अरविन्दसदू पु. (अरविन्दे सौदति) विष्णु.

अरविन्दाक्ष त्रि. (अरविन्दमिव मनोहरमक्षि यस्य षच्) कमण सरभां नेत्रवाणुं.

अरविन्दाक्ष पु. (अरविन्दमिव मनोहरमक्षि यस्य षच्) कमण जेवी आंभोवाणो, विष्णु.

अरविन्दिनी स्त्री. (अरविन्द इति डीप्) १. कमणनी वेव, २. कमणवाणो देश, ३. कमणनी समूह.

अरश्मन् त्रि. (नास्ति रश्मिरस्य) लग्नाभनी द्योरीधी
रहित रथ वगेरे, शासन रहित.
अरस पु. (न रसः) १. रसनो अभाव, २. स्वाद नहि
ते, ३. डलको रस.
अरस त्रि. (न रसः यस्य) रस वगरनुं, स्वादरहित,
निःसार, सार वगरनुं.
अरस त्रि. (न रसं वेत्ति अच्) रस ज्ञानार नहि ते.
अरसिक त्रि. (न रसिकः) रसिक नहि ते, रसने नहि
ज्ञानार, झीको, मंद. -अरसिकेषु कवित्वनिवेदनं
शिरसि मा लिख मा लिख मा लिख-उद्भटः
अरसिकता स्त्री. (अरसिकस्य भावः तल्) रसिकपशुं
नहि ते.
अरसिकत्व न. (अरसिकस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ
शुओ.
अरहित त्रि. (न रहितः) सहित.
अराग पु. (न रागः) १. राग-स्नेहनी अभाव,
२. रंजन नहि ते.
अराग त्रि. (न रागः यस्य) राग रहित, स्नेहशून्य,
विरक्त.
अरागद्वेष पु. (न स्तः राग-द्वेषौ यत्र) ज्यां रागद्वेष
नथी, आसक्ति-विरक्ति शून्यता. - नियतं सङ्गरहित-
मरागद्वेषतः कृतम् । -गीता १८।२३
अरागिन् त्रि. (न रागी) उपरनो अर्थ शुओ. रागी
नहि ते, विरागी.
अराजक त्रि. (नास्ति राजा यत्र कप्) राजा विनानी
देश वगेरे, निरंकुश -अराजके हि लोकेऽस्मिन् सर्वतो
विद्रुते भयात् - मनु० ७।३.
अराजन् पु. (न राजा) जे राजा न डोय ते.
अराजन्य पु. (न राजन्यः) क्षत्रिय नहि ते.
अराजभोगान त्रि. (न राज्ञः भोगिनः) राजान् कार्यमां
अनुपयोगी.
अराजस्थापित त्रि. (राज्ञा न स्थापितः) राज्ञे प्रतिष्ठित
न कयो डोय, गेरकायदे.
अराजिन् त्रि. (राजा नास्ति अस्य इनि न. त.)
१. जेनो मादिक राजा नथी ते, २. कति रहित,
३. निस्तेज.
अराजीव पु. (अर आ+जीव्+अण्) १. रथकार,
२. सुधार.
अराजीव त्रि. (न राजीवं यत्र) कमण विनानुं सरोवर.

अराति पु. (न रा क्तिच्) सामे जवाना स्वभाववाणुं,
शत्रु, दुश्मन, छनी संध्या.
अराति त्रि. (न रा भावे क्तिच्) दान नहि देवुं ते.
अराती स्त्री. (न रा क्तिच्) १. शत्रु दुश्मन,
२. ज्योतिषशास्त्रप्रसिद्ध छर्दु स्थान, ३. छनी संध्या.
अरातीय त्रि. (अराति+क्यच्+उ) शत्रुना जेवुं आथरण
करनार, शत्रुनी पेठे वर्तनार.
अरातीवन् त्रि. (अराति-मत्वर्थीयो वनिप्) उपरनो
अर्थ शुओ.
अराधस् त्रि. (राधः-धनं तन्नास्ति यस्य) धन रहित,
निर्धन, अनुदार, कठोर, स्वार्थी.
अरान्तर पु. (अराणामन्तरालं यस्य) अरोनुं अंतराण.
अराय त्रि. (नास्ति राः धनं यस्य वेदे षच्) १. निर्धन,
२. यज्ञ वगेरेमां दान नहि आपनार.
अरायी स्त्री. (नास्ति रायो दानं यस्याः स्त्रियां डीप्)
यज्ञमां दान नहि आपनारी स्त्री.
अराल त्रि. (ऋ विच् अरम् आ+ला+क) वांङ्.
अराल पु. (अर आ+ला+क) १. गांडो डायी,
२. वाण, ३. वांङ्को डाय.
अरालकेशी स्त्री. (अरालाः केशाः यस्याः) वांङ्किया
वाण वाणी स्त्री- भित्त्वा निराक्रमदरालकेश्याः -
रघु. ६।८१
अरालपक्ष्मन् त्रि. (अरालं पक्ष्म यस्य) वांङ्की
पक्ष्म-पांपक्षवाणी.
अराला स्त्री. (अर आ+ला+क+टाप्) देश्या स्त्री,
कुलदा.
अरावन् त्रि. (रा+वनिप् न.त.) अदात्ता, दान नहि
आपनार.
अरि पु. (ऋ इन्) १. शत्रु, २. रथनुं-अंग पैडुं,
३. अेक जातनो भेर, ४. काम कोधादि छ शत्रुओ,
५. परमेस्वर, ६. छनी संध्या, ७. ज्योतिषशास्त्र
प्रसिद्ध छर्दु स्थान.
अरि त्रि. (ऋ इन्) प्रेरणा करनार.
अरिक्वर्षण त्रि. (अरीणां कर्षणं कृतं येन) शत्रुओनो
पराजय करनार.
अरिकुल न. (अरीणां कुलम्) शत्रुओनो समूह.
अरिक्थभाज् त्रि. (रिक्थं पित्रादिदानं न भजते भज्+ण्वि)
पिता वगेरेनी मिलकतनो अनधिकारी.

अरिगूर्ण पु. (अरये तद्धननाय गूर्णः) शत्रुनो वध करवा माटे तैयार थयेव.

अरिगूर्त पु. (अरये तद्धननाय गूर्तः) उपरनो अर्थ जुओ.

अरिघ्न त्रि. (अरिं हन्ति) शत्रुनो नाश करनार. अरिसूदनः, अरिहिसकः

अरिता स्त्री. (अरेर्भावः तल्) दुश्मनावट, शत्रुता.

अरितृ पु. (अन्तर्भूतण्यर्थे तृच् वेदे इट्) नाविक भवासी.

अरित्र न. (ऋ इत्र) वडाशने यदाववा माटे डवेसां मारवानुं वाकडुं, लंगर कायुं लोभउं, लोढानो लुको.

अरित्व न. (अरेर्भावः त्व) अरिता शब्दनी अर्थ जुओ.

अरिदान्त पु. (अरिदान्तो येन) यद्दुवंशनी ते नामनी अेक क्षत्रिय.

अरिधायस् त्रि. (अरि धा असुन्) ईश्वरे धारण करवा योग्य.

अरिन्दन त्रि. (अरीन् नन्दयति ल्युट्) शत्रुने संतोष पमाडनार, शत्रुओने विजय अपावनार, मूर्ध.

अरिन्दम त्रि. (अरीन् दाम्यति दम् खच् मुम्) शत्रुने दमन करनार, पीडनार, शत्रुओने छतनार.

अरिपुर न. (अरेः पुरम्) शत्रुनुं नगर.

अरिप्र त्रि. (रिप्रं पापं नास्ति यस्य) पापरहित निष्पाप.

अरमर्ह पु. (अरि मृद् अण्) अेक जातनुं जाड.

अरिमर्ह त्रि. (अरिं मृद्नाति मृद् अण्) शत्रुने मर्दन करनार, शत्रुओने संताप उपजावनार.

अरिमर्हन पु. (अरि मृद् ल्युट्) ते नामनी यद्दुवंशी अेक क्षत्रिय.

अरिमर्हन त्रि. (अरि मृद् ल्युट्) शत्रुओनुं मर्दन करनार.

अरिमित्र न. (अरेः मित्रम्) शत्रुओनो मित्र.

अरिमेजय पु. (अरिमेजयति कम्पयति णिच् खश् मुम्) ते नामनी अेक यद्दुवंशी राजा.

अरिमेद पु. (अरि मिद् अच्) अेक जातनी भेर, अेक जातनुं जाड, अेक जातनी कीडो.

अरिमेदक पु. (अरि मेद कन्) अेक जातनी कीडो.

अरिभद्र पु. (अरिषु भद्रः) ખૂબ શક્તિશાળી શત્રુ.

अरिला स्त्री. ते नामनी अेक मात्रावृत्त छंद.

अरिष पु. (न ऋ क्विषन्) ते नामनी अेक गुहा रोग.

अरिष न. (न रिष् क) अर्जुनित धारे वरसाडनुं वरसवुं.

अरिषड्वर्ग पु. (षणां वर्गः अरि+षड्वर्गः) काम, क्रीध, लोभ, मोह, मद, मात्सर्य नामना छ शत्रुओ.

अरिषडष्टक न. (षट् च अष्टौ च द्वन्द्वः) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध विवाह वगेरेमां त्याग करवा योग्य अेक योग.

अरिषण्य त्रि. (न रिषति हिनस्ति अन्यक) अर्द्धिंसक.

अरिष्ट पु. (न रिष् क्त) अरीडानुं जाड, २. लींअडो,

३. लसण, ४. लंकानी पासे आवेलो अेक पर्वत,

५. कागडो, ६. कंकपक्षी, ७. अगलो, ८. शत्रु,

९. ते नामनी अेक राक्षस, १०. दाड, ११. अली राजानो पुत्र दैत्य.

अरिष्ट न. (न रिष् क्त) १. अशुभ, २. अराज

लाग्य, ३. छाश, ४. सुवावडीने रडेवानुं स्थण,

सूतिकागृड, ५. अनिष्टसूयक उत्पात वगेरे,

६. अराज स्थान उपर रडेव सूय वगेरे अड,

७. मरुण शिख, ८. मध, १०. शुभ, साडु दैव,

११. अर्द्धिसा, १२. अक्षत, पूर्ण, अविनाशी.

अरिष्टक पु. (अरिष्ट कन्) १. अरीडानुं जाड,

२. लींअडानुं जाड.

अरिष्टगातु पु. (अरिष्ट गम् तुन्) अर्द्धिसित गमन.

अरिष्टताति पु. (अरिष्ट+तातिल्) सुभनुं साधन,

सौभाग्यशाणी, शुभ.

अरिष्टताति स्त्री. (अरिष्ट तातिल्) सुरक्षा, निरंतर

सुभ, सौभाग्यनी वारसो.

अरिष्टदुष्टधी त्रि. (अरिष्टेन दुष्टा धीरस्य) १. मरुण

सूयक शिखोथी दुष्ट बुद्धिवाणु, २. विनाशकाणे विपरीत

बुद्धिवाणु.

अरिष्टनेमि पु. १. अलीसमा जैन तीर्थकर, २. कश्यपथी

विनतामां उत्पन्न थयेव अेक पुत्र.

अरिष्टमथन पु. (अरिष्टं मथ्नाति) शिव, विष्णु.

अरिष्टशय्या स्त्री. (अरिष्टा शय्या यत्र) प्रसूता स्त्रीनी

जाटलो.

अरिष्टसूदन पु. (अरिष्टं सूदते) दुःखनी नाश करनार,

विष्णु.

अरिष्टा स्त्री. १. कडु, २. ते नामनी कश्यपनी अेक

स्त्री.

अरिष्टि स्त्री. (न रिष्टिः) अर्द्धिसा.

अरिष्टुत त्रि. (अरिभिस्तुतं वेदे वत्वम्) प्रेरणा करनाराओथी स्तुति करायेव.

अरिष्ठ त्रि. (अस्ये तिष्ठते स्या-क वेदे षत्वम्) शत्रुओनी
नाश करवा माटे ठीला धनार.

अरिसूदन पु. (अरीन् सूदते इति सूदनः) शत्रुओनी
नाश करनार- अरिहिसक

अरिस्तुत त्रि. (अरिभिः स्तुतः) शत्रुओधी स्तुति करयेल.

अरिह त्रि. (अरीन् हन्ति हन्+ङ) शत्रुओनी नाश
करनार.

अरीढ त्रि. (न रीढः लीढः) नडि स्वाड लीधेल, नडि
याभेल.

अरीहण पु. ते नामनो अेक राजा.

अरीहणादि पु. (अरीहण आदिर्यस्य) पाणिनीय व्याकरण
प्रसिद्ध अेक शब्दसमूह -स च अरिहण, दूघण,
द्रुहण, भगल, उलन्द, किरण, सांपरायण, क्रौष्ट्रायण,
औष्ट्रायण, त्रैगायन, मैत्रायण, भास्वायण, वैमतायन,
गौमतायन, सौमतायन, सौसायन, धौमतायन, सौमायन,
ऐन्द्रायण, क्रौन्द्रायण, खाडायन, शाण्डिल्यायन,
रायस्योष, विपथ, विषाश, उद्दण्ड, उदञ्चन,
खाण्डवीरण, वीरण, कशकृत्स्न, जाम्बवत, शिशापा,
रैवत, विल्च, सुयज्ञ, शिरीष, बधिर, जम्बु, खदिर,
सुशर्मन्, दलन्, भलन्दन, खण्डु, कनल, यज्ञदत्त
इति अरिहणादि.

अरीहणीय त्रि. (अरिहण+छ) अरीहण राजानी पासेनो
देश.

अरुषिका स्त्री. (अरुषि जाता ठन्) ते नामनो अेक
रोग.

अरुक्ष त्रि. (न रुक्षः) लूभु नडि ते, स्निग्ध, रीकषुं.

अरुक्षित त्रि. (न रुक्षितः) उपर अर्थ जुओ.

अरुक्षण त्रि. (न रुक्ष नन्) उपरनो अर्थ जुओ.

अरुग्ण त्रि. (न रुग्णः) नीरोगी, रोगरहित.

अरुच् त्रि. (नास्ति रुक् कान्तिर्यस्य) प्रकाशडीन, मलीमस,
भेदुं.

अरुचि स्त्री. (न रुचिः) अरुचि, रुचि नडि ते, असंतोष,
लूभ न लागवी, मीठाश न लागवी.

अरुचि त्रि. (न रुचिर्यस्य) रुचि वगरनुं.

अरुचि पु. (न रुचिर्यस्य) ते नामनो अेक रोग.

अरुचिर त्रि. (न रुचिरम्) सारुं न लागे ते, अरुचिकर,
व्याकुणता उत्पन्न करनार.

अरुज् त्रि. (नास्ति रुक् रोगो यस्य) रोगशून्य, तन्दुरस्त,
अरोगी.

अरुज पु. (न रुजति रुज्+क) ते नामनुं अेक जाड,
ते नामनो अेक राक्षस.

अरुज त्रि. (न रुजः यस्मात् यस्य वा) नीरोग, रोग
न थाय अेवुं साधन, रोग वगरनुं, तंदुरस्त.

अरुण पु. (ऋ उनन्) १. सूर्य, २. सूर्यनो सारथि,
३. गेण, ४. संध्यानो रंग, लाल-गुलाबी,
५. निःशब्द, ६. ते नामनो अेक दानव, ७. अेक
जतनो कोड, ८. पुत्रागनुं जाड, ९. अव्यक्त राग,
१०. काणी मिश्रित राती रंग, ११. ते नामनो अेक
देश, १२. आकडानुं जाड.

अरुण न. (ऋ उनन्) १. केशर, २. सिंदूर, ३. कंकु.

अरुण त्रि. (ऋ उनन्) काणुं मिश्रित रातुं.

अरुणकमल न. (अरुणं च तत् कमलं च) लाल
कमल.

अरुणज्योतिस् पु. (अरुणं ज्योतिः यस्य) शिव.

अरुणता स्त्री. (अरुणस्य भावः तल्) १. रताश,
२. लालाश.

अरुणत्व न. (अरुणस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ
जुओ.

अरुणदूर्वा स्त्री. (अरुणा दूर्वा) लाल धोभड.

अरुणप्रिय पु. (अरुणं पुष्पं प्रियं यस्य) १. लाल
रंगनुं इल जेने प्रिय छे ते, २. सूर्य.

अरुणप्रिय त्रि. (अरुणं प्रियं यस्य) लाल रंगवाणुं जेने
प्रिय छीय ते.

अरुणप्रिया स्त्री. (अरुणस्य प्रिया) १. सूर्यनी स्त्री,
२. संशु, ३. छाया.

अरुणप्सु त्रि. (अरुणः प्सुः रूपं यस्य) लाल स्वरुपवाणुं.

अरुणभार्या स्त्री. (अरुणस्य भार्या) अरुणप्रिया शब्द
जुओ.

अरुणलोचन पु. (अरुणे रक्ते लोचने यस्य) कभूतर
पक्षी.

अरुणलोचन त्रि. (अरुणे रक्ते लोचने यस्य) राती
आंभवाणुं.

अरुणसारथि पु. (अरुणः सारथिर्यस्य) सूर्य.

अरुणप्रभ पु अनुदेवधर देवीना थोथा नागराजनुं
नाम, लवण समुद्रमां उत्तर दिशाअे ४२ छ्जार
जोजन उपर आवेल अनुदेवधर देवीनो आवास
पर्वत, राहुनां लाल कांतिवाणुं पुद्गल.

अरुणप्रभा स्त्री. नवमा तीर्थकरनी प्रव्रज्या पालणीनुं
नाम.

અરુણમહાભદ્ર પુ. સમુદ્રનો અધિપતિ દેવતા.
 અરુણવર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક દ્વીપ.
 અરુણવરદ્વીપ પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ, ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અરુણવરભદ્ર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ, અરુણવરદ્વીપનો અધિપતિદેવતા.
 અરુણવરમહાભદ્ર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ, ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અરુણવરસમુદ્ર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક સમુદ્ર કે જેમાંથી તમસ્કાય નીકળેલ છે.
 અરુણવરાવભાસ પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક દ્વીપ અને સમુદ્ર.
 અરુણવરાવભાસમુદ્ર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ અરુણાવભાસ દ્વીપનો અધિપતિ દેવતા.
 અરુણવરાવભાસહાભદ્ર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અરુણવરાવભાસમહાવર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ અરુણવરાવભાસ સમુદ્રનો દેવતા.
 અરુણવરાવભાસવર પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ, ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અરુણા સ્ત્રી. (ઋ ડનન્ ટાપ્) ૧. અતિવિષની કળી, ૨. નસોતર, ૩. મજ્જા, ૪. ઈંદ્રવારુણી, ૫. ચણીકી.
 અરુણાગ્રજ પુ. (અરુણસ્યાગ્રજઃ) ગરુડ.
 અરુણાત્મજ પુ. (અરુણસ્ય આત્મજઃ) ૧. જટાયુ પંખી ૨. યમ, ૩. સાવર્ણિમનુ, ૪. શનૈશ્વર, ૫. સુગ્રીવ, ૬. કર્ણ.
 અરુણાત્મજ પુ. દ્વિ. (અરુણસ્ય આત્મજૌ) બે અશ્વિની કુમારો.
 અરુણાત્મજા સ્ત્રી. (અરુણસ્ય આત્મજા) ૧. યમુના, ૨. તાપી.
 અરુણાનુજ પુ. (અરુણસ્ય અનુજઃ) ગરુડ.
 અરુણાભ પુ. (અરુણસ્ય આભૈવ આભા યસ્ય) રાહુનાં લાલ કાન્તિવાળાં પુદ્ગલ, પાંચમા દેવલોકનું અરુણાભ નામનું વિમાન.
 અરુણાર્ચિસ પુ. (અરુણર્માર્ચિઃ યસ્ય) સૂર્ય.
 અરુણાવરજ પુ. (અરુણસ્યાવરજઃ) ગરુડ.
 અરુણાવતંસક પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ અગિયારમા દેવલોકનું એ નામનું એક વિમાન.
 અરુણિત ત્રિ. (અરુણં ક્રિયતે સ્મ અરુણ કૃત્યર્થે ણિચ્ કર્મણિ ક્ત) ૧. રાતું કરેલ, ૨. રાતું થયેલ, ૩. લાલ કરેલ, ૪. લાલ થયેલ.

અરુણિમન્ પુ. (અરુણ ઇમનિચ્) ૧. રતાશ, ૨. લાલાશ, ૩. રાતાપણું.
 અરુણીકૃત ત્રિ. (અરુણ ચ્ચિ ક્+ક્ત) લાલ કરેલ.
 અરુણેક્ષણ ત્રિ. (અરુણમ્ ઈક્ષણમ્) લાલ આંખવાળો.
 અરુણોદ પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ અરુણોદ નામે એક દ્વીપ અને સમુદ્ર.
 અરુણોદક પુ. (અરુણમુદકં યસ્ય) અરુણદ્વીપને ફરતો અરુણોદક નામનો સમુદ્ર.
 અરુણોદક ન. (અરુણમુદકં યસ્ય) તે નામનું એક સરોવર, લાલ પાણીવાળું.
 અરુણોદકા સ્ત્રી. (અરુણમુદકં યસ્યાઃ સા) તે નામની એક નદી.
 અરુણોદય પુ. (અરુણસ્ય ઉદયઃ) સૂર્યનો ઉદય, ઉષા.
 અરુણોદયવિદ્ધા સ્ત્રી. (અરુણસ્યોદયકાલે વિદ્ધા) અરુણોદયકાળે દશમીથી યુક્ત થયેલી એકાદશી.
 અરુણોદયસપ્તમી સ્ત્રી. (અરુણોદયકાલે પુણ્યવિશેષસાધનં સપ્તમી) માઘ શુક્લ સપ્તમી, માઘ શુદી સાતમ.
 અરુણોપલ પુ. (અરુણઃ ઉપલઃ) ૧. લાલ ચૂની, ૨. પદ્મરાગ મણિ, માણેક.
 અરુણોપપાત પુ. જૈનાગમ પ્રસિદ્ધ સૂત્રમાંનું એક કાલિક સૂત્ર કે જેમાં અરુણ દેવતાની ઉત્પત્તિ સંબંધી હકીકત હતી, હાલ તે સૂત્ર વિચ્છેદ થઈ ગયેલ છે.
 અરુદિત ત્રિ. (ન રુદિતમ્) ન રુએલ, ન રડેલ.
 અરુદ્ધ ત્રિ. (ન રુદ્ધઃ) ન રોધેલ, નહિ રોકાયેલ, નહિ રૂંધેલ.
 અરુન્તુદ ત્રિ. (અરુન્ષિ મર્માણિ તુદતિ તુદ્-ચ્ચશ્-મુમ્ ચ) મર્મ સ્થાનને પીડાકારક, મર્મપીડક, દુઃખદાયક.
 અરુન્ધતી સ્ત્રી. (ન રુન્ધતી) નહિ રોકનારી સ્ત્રી, સપ્તાર્ષિ મંડળનો એક તારો, વશિષ્ઠની પત્નિ. —અન્વાસિત-મરુન્ધત્યા સ્વાહયેવ હવિર્મુજમ્ રઘુ ૦ ૧૫૬. (કર્દમ પ્રજાપતિની નવ પુત્રીઓમાં અરુન્ધતી દાંપત્ય મહત્તાનો સર્વોત્કૃષ્ટ નમૂનો હતી, પતિભક્તિના કારણે વિવાહ સંસ્કારમાં વર તેને આહ્વાન કરે છે. સ્ત્રી હોવા છતાં તે સર્વત્ર—સપ્તાર્ષિમંડળમાં પણ આદરણીય ગણાઈ છે.)
 અરુન્ધતીજાનિ પુ. (અરુન્ધતી જાયા યસ્ય નિહ્) વસિષ્ઠ મુનિ.

अरुन्धतीदर्शनन्याय पु. (अरुन्धत्याः दर्शनमिव दर्शनं यस्य तत् सूचको न्यायः) अरुन्धती तारो देभाडवा जेवो न्याय—अटले पडेलां भोटुं भोटुं देभाडी पछी नानुं नानुं देभाडवाइय न्याय. शातथी अशातने शोधवुं, अरुन्धती दिदर्शयिषुस्तत्समीपस्थां स्थूलां ताराममुख्यां प्रथमरुन्धतीति ग्राहयित्वा तां प्रत्याख्याय पश्चादरुन्धतीमेव ग्राहयति । - शङ्कराचार्यः.

अरुन्धतीनाथ पु. (अरुन्धत्या नाथः) वशिष्ठ मुनि. -अरुन्धतीजानिः.)

अरुन्धतीपति पु. (अरुन्धत्याः पतिः) उपरनो अर्थ ज़ुओ.

अरुष् त्रि. (न रुट् यस्य) क्रोध वगरनुं, शांत.

अरुष् स्त्री. (न रुष्) क्रोधनो अभाव, उषःक्षण, परोद्विधुं.

अरुष त्रि. (ऋ गतौ उषन्) १. क्रोध वगरनुं, २. डिंसा वगरनुं, ३. प्रकाशमान, उज्ज्वल, ४. गमनशील धोडी.

अरुषी स्त्री. (ऋ गतौ उषन् डीप्) गमनशील धोडी, सारी थावनी धोडी.

अरुष्क पु. (अरुर्मर्मस्थानं कायति पीडयति कै-क) भीलामानुं आउ, भीलामो.

अरुष्कर पु. (अरुः करोति ट षत्वम्) व्रणकारक, भीलामो.

अरुष्कर त्रि. (अरुः करोति ट षत्वम्) व्रण करनार, धाव पाउनार.

अरुस् पु. (ऋ उंसि) १. सूर्य, २. शतो भेर, आकडानो छोड.

अरुस् पु. न. (ऋ उंसि) मर्मस्थान, धा, गूमडुं.

अरुहा स्त्री. (न रुह्+क टाप्) भोधआंजली.

अरूप त्रि. (नास्ति रूपमस्य) उप विनानुं, जराअ उपवाणुं.

अरूप न. (कुत्सितं रूपम्) जराअ उप.

अरून्य न. (न रूपम्) उपनो अभाव, सांभ्य सिद्धान्तमां कडेल प्रधान, वेदान्तमां कडेल ब्रह्म.

अरूपहार्यं त्रि. (न रूपेण हार्यः) उपथी वश न करी शकाय तेवुं, -अरूपहार्यं मदनस्य निग्रहात्—कुमा. ५।५३.

अरूष पु. (ऋ ऊषन्) १. अक जातनो साप, २. सूर्य.

अरे अव्य. (ऋ+ए) १. क्रोधथी ओलाववामां, २. नाना भाशसने ओलाववामां, ३. अपकारमां,

४. असूयामां वपरतुं अव्यय, प. रे, ङ. अरे. -आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यः, न वा अरे पत्युः कामायास्याः पतिः प्रियो भवति—शत०

अरेपस् त्रि. (नास्ति रेपः पापं निरुक्तोक्तं यस्य)

१. निष्पाप, २. निर्भण, पवित्र.

अरेडरे अव्य. (अरे अरे—वीप्सायां द्वित्वम्) अरे शब्द ज़ुओ.

अरोक त्रि. (न रोकः यस्य) छिद्र वगरनुं, कांति विनानुं, निस्तेज, धूमिल.

अरोग त्रि. (न रोगः यस्य) रोग विनानुं, तन्दुरस्त, स्वस्थ.

अरोगण त्रि. (न रोगोऽस्त्यस्य वा मत्वर्थे न) नीरोगी, रोगशून्य.

अरोगता स्त्री. (अरोगस्य भावः तल्) तन्दुरस्ती, नीरोगीपशुं.

अरोगत्व न. (अरोगस्य भावः त्व) उपलो शब्द ज़ुओ.

अरोगिन् त्रि. (न रोगी) नीरोगी, रोग नडि ते, -अरोग्य.

अरोचक पु. (न रोचयति प्रीणयति ऋच् णिच् ण्वल्) जेने लीधे कोठ पश पदार्थ उपर रुचि थाप नडि तेवो अक रोग.

अरोचक त्रि. (न रोचकः) रुचि नडि उपजावनार, रोचक नडि ते, लूभने मंड करनार, जुगुप्सा.

अरोदन न. (न रोदनम्) रोवानो अभाव, उडुं नडि ते.

अरोदन त्रि. (न रोदनं यस्य) नडि रोतल, रुदन नडि करनार.

अरोधन न. (न रोधनम्) रोधननो अभाव, आवरशनो अभाव, रोकेशनो अभाव, गतिरोधक व्यापार.

अरोधन त्रि. (न रोधनम् यस्य) रोकेश वगरनुं, अटकायत वगरनुं.

अरोध्य त्रि. (न रोध्यः) रोकवाने अशक्य, रोधी शकाय नडि तेवुं.

अरोपण न. (न रोपणम्) रोपशनो अभाव.

अरोष पु. (न रोषः) क्रोधनो अभाव.

अरोष त्रि. (न रोषो यस्य) क्रोध रडित, डीप वगरनुं.

अरोषण न. (न रोषणम्) क्रोधनो अभाव.

अरोषण त्रि. (न रोषणम् यस्य) क्रोध रडित.

अरौद्ध त्रि. (न रौद्रः) १. लयकर नडि ते, २. सौम्य आकृतिवाणुं, ३. रागद्वेष वगरनुं.

अरौद्र पु. (न रौद्रः) विष्णु.
 अर्क (घु. उभय सेट् अर्कयति-ते) तपनुं, वजाशुं,
 स्तुति करवी.
 अर्क पु. (अर्च् कर्मणि घञ् कुत्वम्) १. प्रकाशमय
 किरण, २. वीजणीनी यमकारो, ३. सूर्य, ४. ईद्र,
 ५. आकडानुं आउ, ६. पंडित, ७. विष्णु, ८. स्फटिक,
 ९. ज्येष्ठ बन्धु, १०. अरग अे जातनुं वृक्ष विशेष,
 नक्षत्र, ११. रविवार, १२. भारनी संप्या,
 १३. उत्तरा झाल्युनी, १४. तांबु, १५. सूर्यकांत
 मणि.
 अर्क त्रि. (अर्च् कर्मणि घञ् कुत्वम्) पूजवा योग्य.
 अर्ककला स्त्री. (अर्कस्य कला) सूर्यनी कला.
 अर्ककान्ता स्त्री. (अर्कस्य कान्ता) सूर्यनी पत्नी, संज्ञा,
 छाया.
 अर्कक्षेत्र न. (अर्कस्य क्षेत्रम्) सिंहराशि.
 अर्कचन्दन न. (अर्कप्रियः चन्दनः) शानुं चंदन, रतांजणी.
 अर्कज पु. (अर्काज्जायते जन्+ड) १. यम, २. सुग्रीव,
 ३. कर्णुं नाम, ४. शनि.
 अर्कज पु. द्वि. (अर्काज्जायते जन्+ड) स्वर्गीय वैद्य
 अश्विनीकुमार.
 अर्कजा स्त्री. (अर्काज्जायते टाप्) १. यमुना,
 २. तपती-तापी.
 अर्कतनय पु. (अर्कस्य तनयः) १. शनि, २. यम,
 ३. सूर्यपुत्र, कर्णुं नाम, ४. सुग्रीव.
 अर्कतनया स्त्री. (अर्कस्य तनया) यमुना, तपती तापी.
 अर्कदिन न. (अर्कस्य दिनम्) रविवार -अर्कवासर;
 अर्कदुग्ध न. (अर्कस्य दुग्धम्) आकडानुं दूध.
 अर्कनन्दन पु. (अर्कस्य नन्दनः) १. यम, २. शनि,
 कर्णुं नाम.
 अर्कनयन पु. (अर्को नयनं यस्य) विराट् पुरुष, परमात्मा,
 परमेश्वर.
 अर्कनयन त्रि. (अर्क इव दुर्दर्शं नयनमस्य) जेनी सामे
 जोई न शक्य तेवा नेत्रवाणुं.
 अर्कनामन् पु. (अर्क नामयति अनुकूलयति नम् णिच्
 क्वि) लक्ष आकडानुं आउ.
 अर्कपत्र पु. (अर्कः-सूर्य इव तीक्ष्णं पत्रं यस्य) आकडानुं
 आउ,
 अर्कपर्ण त्रि. (अर्क इव रक्तं पर्णमस्य) आकडानुं
 आउ, मंदावृक्ष, आकडानुं पान.

अर्कपत्रा स्त्री. (अर्क इव रक्तं तीक्ष्णं पत्रं यस्याः)
 सुनंदा, अर्कपत्रा, आकडानां पान.
 अर्कपादप पु. (अर्कः अर्कवृक्ष इव तीक्ष्णः अर्कस्य
 वा पादपः) लींअडानुं आउ, आकडानुं आउ.
 अर्कपुष्पी स्त्री. (अर्कपुष्प डीप्) आकडाना जेवा कुलवाणुं,
 अेक जातनुं आउ.
 अर्कपुष्पिका स्त्री (अर्कपुष्प वा कप्) उपरनी अर्थ
 भुओ
 अर्कप्रिया स्त्री. (अर्कं प्रीणाति प्री-क) १. जवारो,
 २. सूर्यन पत्नी, संज्ञा, छाया
 अर्कबन्धु पु. (अर्कस्य बन्धुरिव) १. गौतमभुद्र,
 २. सूर्य-कमल, पद्म.
 अर्कभ न. (अर्काक्रान्तं भं नक्षत्रम्) १. सिंहराशि,
 २. उत्तरा झाल्युनी नक्षत्र.
 अर्कभक्त पु. (अर्कस्य भक्तः) सूर्यनी भक्त.
 अर्कभक्ता स्त्री. (अर्कस्य भक्ता) अेक जातनी वेलो.
 अर्कमूल न. (अर्कस्य मूलम्) आकडानुं मूणियुं.
 अर्कमूला स्त्री. (अर्क इव सर्पाणां दुष्प्रसहं मूलं यस्याः)
 अेक जातनी वेलो.
 अर्करेतोज पु. (अर्कस्य रेतसः जातः) १. यम,
 २. सुग्रीव, ३. कर्णुं नाम, ४. शनि.
 अर्कलूष पु. (अर्क इव रुष उग्रः रस्य लः) ते नामना
 अेक ऋषि.
 अर्कवल्लभ पु. (अर्कस्य वल्लभः) १. अपोरियानुं
 आउ, २. कमल.
 अर्कविवाह पु. (अर्कवृक्षस्य कन्यात्वेन प्रकल्पनेन
 विवाहः) कोईने त्रीणवार लग्न करवां डीय त्यारे
 प्रथम आकडाना आउने कन्यारूपे कलीने तेनी साथे
 विवाह करवो. ते. आम करवाथी त्रिणने बढदे थोथी
 वारनी पत्नी गणाय.
 अर्कवेध पु. (अर्केण विध्यते अर्क+व्यध्+अच्) तावीश
 पत्रनुं आउ.
 अर्कव्रत पु. (अर्कस्य आराधनार्थं व्रतम्) १. महाशुटी
 सातमने दिवसे करवानुं सूर्यनी आराधना माटेनुं
 व्रत, २. राजनी कर लेवानो अेक प्रकार.
 अर्कसूनु पु. (अर्कस्य सूनुः) १. यम, २. शनैश्वर,
 ३. कर्णुं नाम, ४. सुग्रीव, ५. श्राद्धदेव.
 अर्कसूनु पु. द्वि. अे अश्विनीकुमारो, स्त्री. यमुना
 तपती-तापी.

अर्कसोदर पु. (अर्कस्य इन्द्रस्य सोदर इव हितकारी)
औरावत् छाथी.

अर्कसोदर त्रि. (अर्क इव सोदरः) सूर्यना जेवुं, सूर्यनो
भाई कमण.

अर्कहित त्रि. (अर्कस्य हितम्) सूर्यना छितनुं, सूर्यनुं
छितकर.

अर्कहिता स्त्री. (अर्काय हिता) अेक जातनो देवी.

अर्काश्मन् पु. (अर्कस्यानुगतः अश्मा) सूर्यकान्तमक्षि,
लालमक्षि माषेक.

अर्काह्व पु. (अर्केण आह्वयते यः अर्क+आ+ह्वे+अप)
आकडानुं आउ, मदार वृक्ष.

अर्किन् त्रि. (अर्च्यतेऽनेन मन्त्रेण अर्कोऽर्चनहेतुमन्त्रः
सोऽस्यास्ति इति) १. पूजनमां साधनरूप मंत्रवाणुं,
२. पूजनवाणुं.

अर्कन्दुसंगम पु. (अर्कन्दू सङ्गच्छेते यत्र) सूर्य अने
चंद्रनो संयोग, अमावास्या.

अर्कोपल पु. (अर्कस्यानुगतः उपलः) १. सूर्यकान्त
मक्षि. २. युनी, लालमक्षि, माषेक.

अर्क्य त्रि. (अर्च् कर्मणि ण्यत् कुत्वम्) पूजवा योग्य.

अर्गल न. (अर्ज् कलच् कुत्वम्) १. आगणियो,
२. तरंग, ३. भोगण, ४. बारणुं.

अर्गल त्रि. (अर्ज् कलच् कुत्वम्) अटकावनार, रोकर.

अर्गला स्त्री. १. आगणियो, २. रंडीपाठना आरंभमां
भक्षातुं बीजुं स्तोत्र, ३. नानो आगणियो.

—पुरागलादीर्घभुजो बुभोज—रघु० १८।४

अर्गलिका स्त्री. नानो आगणियो.

अर्ग्वध पु. (आरग्वधः) गरभाणो.

अर्घ (भ्वा० पर० सेट् अर्घति) किंमत करवी. —परीक्षका
यत्र न सन्ति देशे नार्धन्ति रत्नानि समुद्रजानि.

अर्घ पु. (अर्घ घञ्) किंमत, मूल्य, पूजानो सामान.
—कुत्स्याः स्युः कुपरीक्षका हि मणयो वैरघंतः पातिताः—
भर्तृ० २।१५

अर्घ पु. (अर्ह घञ्) पूजोपचार, पूजानी सामग्री, देवी
अने पूज्य पुरुषोने देवाती आहुति, तेनी सामग्री.

—आपः क्षीरं कुशाग्रं च दधि सर्पिः सतण्डुलम् ।

यवः सिद्धार्थकश्चैव अष्टाङ्गोऽर्घः प्रकीर्तितः ॥

—कुजकुसुमैः कल्पितार्घाय तस्मै—मेघ.—४

अर्घदान न. (अर्घस्य दानम्) अर्घ प्रदान.

अर्घीश पु. (अर्घोऽस्त्यस्य इति देयत्वेन तेषु ईशः
महादेव.

अर्घ्य त्रि. न. (अहूर्यते पूज्यते अर्हं ण्यत् कुत्वम्,
अर्घमर्हति अर्घं यत् वा) १. मूल्यवान, २. पूज्य,
३. पूजनी सामग्री, ४. जटकारु मुनिना वनमां
थनार मध, आहरणीय. —अर्घ्यमर्घ्यमिति वादिनं
नृपम्—रघु. ११।६९

अर्च् (भ्वा. उभ. सक. सेट् अर्चति—ते) पूज करवी,
पूजवुं.

अर्च् (चुरा. उभ. अर्चयति—ते) पूजवुं, पूज करवी.
—आर्चीद् द्विजातीन् परमार्थविन्दान्—भट्टि. १।१५

अर्चक त्रि. (अर्चति अर्च् ण्वुल्) पूज करनार, आराधना
करनार.

अर्चत्रि त्रि. (अर्च् वेदे अत्रि) पूजवा योग्य.

अर्चत्र्य त्रि. (अर्च् भावे अत्रि अर्चत्रिमर्चनमर्हति यत्)
पूजवा योग्य.

अर्चन न. (अर्चति अर्च् ल्युट्) पूजवुं, पूज.

अर्चना स्त्री. (अर्च्—युच्) पूज.

अर्चनीय त्रि. (अर्च्—अनीयर्) पूजवा योग्य, आहरणीय.

अर्चा स्त्री. (अर्च् आधारे अङ्) प्रतिभा, पूज.

अर्चि स्त्री. (अर्च् इन्) किरण, अग्नि वगेरेनी शिभा.
—आसीदासत्रनिर्वाणप्रदीपार्चिरिवोषसि—रघु० १२।१

अर्चित त्रि. (अर्च् क्त) पूजव.

अर्चित पु. (अर्च् क्त) विष्णु.

अर्चिरादिमार्ग पु. (अर्चिरादिभिस्तदभिमानिदेवैः उपलक्षितो
मार्गः) देवयान मार्ग, उत्तर मार्ग.

अर्चिष्मत् त्रि. (अर्चिर्विद्यते यस्य मतुप्) तेजस्वी,
कातिवाणुं, उज्ज्वल.

अर्चिष्मत् पु. (अर्चिर्विद्यते यस्य मतुप्) १. सूर्य
२. अग्नि, ३. ते नामनो अेक उपदेव, ४. आकडानुं
आउ, ५. शित्रानुं आउ.

अर्चिष्मती स्त्री. (अर्चिर्विद्यते यस्य स्त्रियां ङोप्) अग्निनी
नगरी.

अर्चिस् न. (अर्च्—इसि) प्रकाशमय किरण, अग्नि वगेरेनी
शिभा, कांति, तेज. —प्रदक्षिणाचिर्हविराददे—रघु० ३।१४

अर्चिस् पु. (अर्च्—इसि) मयूज, किरण, अग्नि.

अर्च्य त्रि. (ऋच् स्तुतौ ण्यत् न कुत्वम् च्. अर्च्+ण्यत्
वा) पूजवा योग्य.

अर्ज (भ्वा. पर. सेट् अर्जति) भेजववुं, संपादन करवुं.
 अर्ज (चुरा, उभय. सेट् अर्जयति) उपलो धातु जुओ,
 संस्कारवाणुं करवुं.
 अर्जक पु. (अर्ज्ज् ण्वुल्) अेक ज्ञतनुं जाड, जेनी
 त्वयाना तन्तुधी दोरडी बनाववामां आवे छे.
 अर्जक त्रि. (अर्ज्ज् ण्वुल्) भेजववार, संपादन करवार
 अर्जन न. (अर्ज्ज् ल्युट्) भेजववुं, संपादन करवुं, अेक
 ज्ञतनी व्यापार. -अर्थानामर्जने दुःखम्पञ्च० १।१६३.
 अर्जित त्रि. (अर्ज्ज्+क्त) भेजवेवुं, संपादन करेवुं,
 स्वाजित -पोतानी ज्ञते क्मायेवुं, उपाजित -प्राप्त
 करवुं, उपाजर्न करवुं.
 अर्जुन पु. (अर्ज्+उन्न) १. सादशानुं जाड, २. पांथ
 पांडवमांनो ते नामनो वयलो पांडव अर्जुन,
 ३. डेडयनो राजा कार्तवीर्य, ४. करवीर वृक्ष,
 ५. भोर पक्षी, ६. घास, ७. धोणो रंग, ८. आंजली
 नामनो नेत्रनी रोग, ९. अेक मातानो अेक छोकरो,
 १०. ईद्र.
 अर्जुन त्रि. (अर्ज्+उन्न) धोणा रंगवाणुं, धोणुं, यमकदार.
 अर्जुन न. (अर्ज् उन्न) घास.
 अर्जुनच्छवि त्रि. (अर्जुना च्छविः) उज्जवण, सकेद
 रंगवाणुं.
 अर्जुनध्वज पु. न. (अर्जुनस्य ध्वजः केतुभूतः) श्वेत
 ध्वजवाणो, अनुमान.
 अर्जुनपाकी स्त्री. (अर्जुनः श्वेतः फलादिपाका यस्याः
 डीप) धोणा पाकवाणो अेक ज्ञतनी वेलो, श्वेतपाकी
 नामनी लता.
 अर्जुनी स्त्री. (अर्ज्ज् उन्न डीप) १. उषा, २. गाय,
 ३. बाहुदा (करतोया) नामनी नदी, ४. कुटुली-
 दलावुं करनारी स्त्री, दूती. -अर्जुना.
 अर्जुनोपम पु. (अर्जुनः स्वनामख्यातः वृक्षः उपमा
 यस्य) अेक ज्ञतनुं जाड, सागवाननुं जाड.
 अर्ण पु. (ऋ न) अकार वगेरे वरु, सागवाननुं वृक्ष.
 अर्ण त्रि. (ऋ न) १. गमनशील, गति करवाना
 श्वभाववाणुं.
 अर्ण न. (ऋ न) पाश्री, जण.
 अर्णव पु. (अर्णासि सन्त्यस्मिन् अर्णस्+व सलोपः)
 १. समुद्र, हरिभो, २. जण आपनार, ३. सूर्य, ४. ईन्द्र.
 अर्णव त्रि. (अर्णासि सन्त्यस्मिन् अर्णस्+व सलोपः)
 पाश्रीवाणुं.

अर्णवज पु. (अर्णवाज्जायते जन्+ड) समुद्रकीश.
 अर्णवज त्रि. (अर्णवाज्जायते जन्+ड) समुद्रमां पेदा
 थनार.
 अर्णवयान न (अर्णवे यानम्) डोरी, आगबोट-जडाज.
 अर्णवमन्दिर पु. (अर्णवः मन्दिरमिव यस्य) सागरवारी
 वरुशदेव, विष्णु.
 अर्णवान्त पु. (अर्णवोऽन्ते यस्य) सागरनी सीमा.
 अर्णवादभव पु. (अर्णव उद्भवोऽस्य उद्भू+अप्)
 यन्द्र, ते नामनुं अेक वृक्ष.
 अर्णवोद्भव न. (अर्णव उद्भवोऽस्य उद्भू+अप्)
 अमृत.
 अर्णवोद्भवा स्त्री. (अर्णव उद्भवो यस्याः) लक्ष्मी.
 अर्णस न. (ऋच्छति ऋ गतौ 'उदके नुट् च' इयत्तेरसुन
 तस्य च नुट्) पाश्री.
 अर्णस पु. (अर्णोऽस्त्यस्य अच्) समुद्र.
 अर्णस त्रि. (अर्णोऽस्त्यस्य अच्) पाश्रीवाणुं, जणवाणुं.
 अर्णस्वत् पु. (अर्णासि सन्त्यस्मिन् मतुप् मस्य वः)
 समुद्र.
 अर्णस्वत् त्रि. (अर्णासि सन्त्यस्मिन् मतुप् मस्य वः)
 भूष पाश्रीवाणुं.
 अर्णोद पु. (अर्णासि ददाति दा+क) मेघ, नागरभोध.
 अर्णोद त्रि. (अर्णासि ददाति दा+क) पाश्री आपनार,
 वादण.
 अर्णोदभव पु. (अर्णासि भवति भू+अच्) शंभ.
 अर्णोभव त्रि. (अर्णासि भवति भू+अच्) पाश्रीमां
 उत्पन्न थनार.
 अर्तगल पु. (आर्त इव गलति गल्+अच्) अेक ज्ञतनी
 वनस्पति, काणी जीओटी.
 अर्त्तन न. (ऋत् ल्युट्) निन्दा, जुगुप्सा.
 अर्त्ति स्त्री. (अर्द्+क्तिन्) पीडा, धनुष्यनो अग्रभाग.
 अर्त्तिका स्त्री. (ऋत् ण्वुल्) (नाटकनी भाषामां) मोटी
 वेन
 अर्त्तक त्रि. (ऋत् उक्ञ्) स्पर्दा करनार.
 अर्थ (चु. आ. सेट् अर्थयते) मांगवुं, याचवुं, सम्
 साधे-समर्थन करवुं. प्रति साध-प्रतिकूल आचरण
 करवुं, विरुद्ध आचरण करवुं, शत्रु बनाववो. अभिप्र
 साधे-मांगवुं, प्रार्थना करवी, ईच्छवुं, प्र साधे -
 मांगवुं, प्रार्थना करवी. याचना-प्रार्थना - तेन भवन्तं
 प्रार्थयते श० २. ईच्छवुं, जरुरियात डोवी, प्रवण
 अभिलाषा राजवी.

અર્થ પુ. (અર્થ+અચ્) ૧. અર્થ, ધન, ૨. મતલબ, ૩. શબ્દનો અર્થ—યદાકાઙ્ક્ષયા પ્રવર્તતે સ તસ્યાર્થઃ, —કિમર્થમાગતોઽસિ ? , ૨. વૈશિષ્ઠિકોના મતે—અર્થ ઇતિ દ્રવ્યગુણકર્મસુ—અર્થ શબ્દ દ્રવ્ય—ગુણધર્મમાં પ્રવર્તે છે, ૩. પદાર્થ, વિષય, ‘ગૌતમીયે તુ ગન્થ-રસ-રૂપ-સ્પર્શા પૃથિવ્યાદિગુણાસ્તદર્થાઃ’—એટલે, ૪. શબ્દ, ૨૨૨ વગેરે વિષય, જાણવા યોગ્ય વસ્તુ—વસ્તુનો સ્વભાવ, ૫. અભિલાષ, —કોઽર્થસ્તવ ભાષણસ્ય ? , ૬. પ્રાર્થના, ૭. માંગણી, ૮. વિષ્ણુ, ૯. ક્ષ્ણ, ૧૦. પરિણામ, ‘વૃત્ત્યા પદપ્રતિપાદ્યઃ અર્થે ઇત્યુચ્યતે’—વૃત્તિથી બોધ કરાય તે અર્થ.

અર્થકર ત્રિ. (અર્થ કરોતિ કૃ+ટ) ધનકારક, હેતુકારક, અર્થકર.

અર્થકરી સ્ત્રી. (અર્થ કરોતિ સ્ત્રિયાં ડીપ્) દંડનીતિ વિદ્યા.

અર્થકામ પુ. (અર્થસ્ય કામઃ અર્થશ્ચ કામશ્ચ) ધનની ઈચ્છા અગર ધન અને કામ પુરુષાર્થો—અર્થ—કામાર્થમુત્સાહઃ—શ્રીરામકૃષ્ણોપદેશસાહસી ૧૧૩૧.

અર્થકિલ્બિષિન્ પુ. (અર્થસ્ય કિલ્બિષી) જે પ્રામાણિક ન હોય, બેઈમાન.

અર્થકૃચ્છ્ર ન. (અર્થવિષયે કૃચ્છ્રમ્) ધન સંબંધી કષ્ટ, પૈસાની મુશ્કેલી.

અર્થકૃત્ ત્રિ. (અર્થ કરોતિ કૃ+ક્વિપ્) અર્થકર શબ્દ જુઓ.

અર્થકૃત્ય ન. (અર્થસ્ય કૃત્યમ્) કોઈ કામને પૂરું કરવું, —અભ્યુપેતાર્થકૃત્યાઃ—મેઘં ૩૮

અર્થક્રમ પુ. (યત્ર પ્રયોજનવશેન ક્રમનિર્ણયઃ સ અર્થક્રમઃ) જ્યાં પ્રયોજનને ઉદ્દેશીને કમનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હોય તે અર્થક્રમ.

અર્થક્રિયા સ્ત્રી. (અર્થસ્ય ક્રિયા) કોઈ વિશિષ્ટ ઉદ્દેશથી સંપાદન કરેલું કાર્ય, પ્રયોજન સિદ્ધ કરનારી ક્રિયા, પરોપકારનું કાર્ય.

અર્થક્રિયાકારિત્વ (અર્થસ્ય ક્રિયાકારિત્વમ્) પ્રયોજન સિદ્ધિની યોગ્યતા.

અર્થગત ત્રિ. (અર્થ ગતઃ) અર્થનેષ્ટ, અર્થાશ્રિત, અર્થને પામેલ, ગતાર્થ, ભાવને જાણી ગયેલો.

અર્થગૌરવ ન. (અર્થસ્ય ગૌરવમ્) નાના નાના શબ્દમાં અથવા અલ્પ શબ્દમાં પણ અર્થની ગંભીરતા. —ભારવેરર્થગૌરવમ્—ઉદ્ભટઃ

અર્થઘન ત્રિ. (અર્થ+હન+ટ) અર્થનાશક, અર્થનો નાશ કરનાર, ખોટો ખર્ચ કરનાર, નકામો ખર્ચ કરનાર, અત્યંત ખર્ચાળ.

અર્થચિન્તા સ્ત્રી. (અર્થાનાં ચિન્તા) અર્થ સંબંધી ચિંતા, ધન સંબંધી ચિંતા, અથવા હરકોઈ વિષય સંબંધી ચિંતા.

અર્થચિન્તન ન. (અર્થાનાં ચિન્તનમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અર્થજાત ન. પુ. (અર્થાનાં જાતમ્) અર્થનો સમૂહ, પદાર્થનો સમૂહ, વસ્તુઓનો સંગ્રહ, મોટી સંપત્તિ, અર્થથી પરિપૂર્ણ.

અર્થજ્ઞ ત્રિ. (અર્થ જ્ઞાનાતિ જ્ઞા+ક) પ્રયોજન જાણનાર અર્થ જાણનાર, હરકોઈ વિષયનું જ્ઞાન ધરાવનાર.

અર્થતત્ત્વ ન. (અર્થસ્ય તત્ત્વમ્) યથાર્થતા, વાસ્તવિક સત્ય.

અર્થતસ્ અવ્ય. (અર્થ તસિલ્) ૧. અર્થ પ્રમાણે, અર્થાત્, —અર્થથી—અર્થનુસારે, ૨. વસ્તુસ્વભાવથી, અર્થનું ઉડાણ, વાસ્તવ, ધનને માટે, ના કારણે.

અર્થદ ત્રિ. (અર્થ દદાતિ દા+ક) ધન આપનાર, ઉપયોગ, લાભદાયક.

અર્થદ પુ. (ધનદાનેન તોષકે) ૧. પૈસા આપીને ભજનાર શિષ્ય, ૨. કુબેર.

અર્થદૂષણ ન. (અર્થાનાં દૂષણં નાશનમ્) ૧. વ્યસન વગેરેમાં અસન્માર્ગે પૈસા ઉડાડવાનું દૂષણ, ૨. ધનના ગેરઉપયોગરૂપ દૂષણ, ૩. અનીતિથી કોઈનું ધન લઈ લેવું કે કોઈને ઉચિત વળતર ન આપવું.

અર્થદોષ પુ. (અર્થસ્ય દોષઃ) સાહિત્યક દષ્ટિએ અર્થના દોષો. તે ચાર પ્રકારે હોય છે—૧. સાહિત્યમાં ખામી, ૨. પદદોષ, ૩. પદાંશ દોષ, ૪. વાક્ય દોષ. આનાં લક્ષણો માટે જુઓ—કાવ્યપ્રકાશ—૭.

અર્થના સ્ત્રી. (અર્થ+યુચ્) યાચના, પ્રાર્થના, માંગણી.

અર્થનિબિન્ધન ત્રિ. (અર્થસ્ય નિબન્ધનમ્) ધનને આશ્રિત.

અર્થપતિ પુ. (અર્થાનાં પતિઃ) ૧. ધનનો સ્વામી, ૨. રાજા, ૩. કુબેર. કિઞ્ચિદ્ વિહસ્યાર્થપતિં બભાષે—રઘું ૧૧૫૧

અર્થપુનરુક્તમ્ ન. (અર્થસ્ય પુનર્વચનં પુનરુક્ત-મન્યત્રાનુવાદાત્) એ એક પ્રકારનું નિગ્રહસ્થાન છે. સમાન અર્થવાળા બિન્ન આનુપૂર્વીવાળા શબ્દનું ફરીથી નિષ્પ્રયોજન કહેવું તે, જેમકે—ઘટઃ કલશ ઇતિ.

અર્થપ્રકૃતિ સ્ત્રી. (અર્થસ્ય પ્રકૃતિઃ) પ્રયોજનનો હેતુ, નાટકના ઉદ્દેશ્યનાં મુખ્ય સાધનો અગર અવસર.

साधनो पांथ प्रकारनां छे -बीजं बिन्दुः पताका च प्रकरी कार्यमेव च । अर्थप्रकृतयः पञ्च ज्ञात्वा योज्या यथाविधि ॥ सा० द० ३१७

अर्थप्रयोग पु. (अर्थानां प्रयोगः) व्याज, वटाव वगेरेमां धनने कामे लग्नाडवुं ते.

अर्थप्राप्त पु. (अर्थतः वाचकशब्दाऽप्रयोगेऽपि तात्पर्य-वशतः प्राप्तः) अर्थधी वाचक शब्दनी प्रयोग कर्था सिवाय तात्पर्यधी प्राप्त थयेल.

अर्थप्राप्ति स्त्री. (अर्थानां प्राप्तिः) धननी प्राप्ति.

अर्थबद्ध त्रि. (अर्थविषयैर्बद्धः) शब्दादि विषयोधी बंधायेल छव वगेरे.

अर्थबन्ध पु. (अर्थैः विषयैः शब्दादिभिर्बन्धः) छवने शब्दादि विषयोनुं बंधन, धन संबंधी बंधन.

अर्थबुद्धि त्रि. (अर्थस्य बुद्धिः) स्वार्थी.

अर्थबोध पु. (अर्थस्य बोधः) अर्थना यथार्थ ज्ञाननी संकेत.

अर्थभावना स्त्री. (अर्थनिष्ठा भावना) भीमांसाशास्त्र प्रसिद्ध बे प्रकारनी भावनामांनी अेक भावना.

अर्थभेद पु. (अर्थस्य भेदः) अर्थोमां भेद -अर्थभेदेन शब्दभेदः)

अर्थमर्यादा स्त्री. (अर्थस्य कारणस्य मर्यादा) कारणनी मर्यादा.

अर्थमात्र न. (अर्थ एव अवधारणाद्यर्थमात्रशब्देन नित्य समासः) निश्चित अर्थ, अवधारित अर्थ, अर्थ ज.

अर्थमात्रा स्त्री. (अर्थस्य मात्रा) बहु धन, पुष्कल धन.

अर्थमात्रा स्त्री. (अल्पार्थमात्राशब्देन समासः) अल्प धन, थोडुं धन.

अर्थलुब्ध त्रि. (अर्थेषु लुब्धः) १. धननी प्राप्तिमां तत्पर, लालच, २. कंजूस.

अर्थवत् त्रि. (अर्थोऽस्त्यस्य अर्थ+मत्) अर्थवाणुं, सार्थक, सङ्ग, धनवाणुं. -मनसि च परितुष्टे कोऽर्थवान् को दरिद्रः-विष्णुपुराणम् प्रयोजनवाणुं, इणवाणुं.

अर्थवत् पु. (अर्थ मत्तुप्) पुरुष.

अर्थवत् अव्य. (अर्थेन तुल्यं क्रिया) अर्थसदृश, अर्थ तुल्यक्रिया, अर्थश्रय.

अर्थवत्ता स्त्री. (अर्थ मत्तुप् तल् टाप्) धन, दौलत, संपत्ति.

अर्थवाद पु. (अर्थस्य लक्षणया स्तुत्यर्थस्य निन्दार्थस्व वा वादः) १. प्रशंसा करवा योग्य गुणनी वाचक शब्द, २. निंदा करवा योग्य गुणनी वाचक शब्द, ३. वभाषवा योग्य गुणोनुं कथन, ४. निंदा करवा योग्य गुणोनुं कथन, ५. व्याख्यानुसारिणी टिप्पणी, ६. कोई आशयनी उक्ति अथवा कथन, ७. कोई शास्त्रना तात्पर्यनी निर्णय करवा माटे छ विंग अपेक्षित छे - (१) उपक्रम अने उपसंहारमां शुं कडेवामां आव्युं छे, (२) अत्यास, (३) अपूर्वता, (४) इण, (५) अर्थवाद, (६) उपपत्ति. -उपक्रमोप-संहाराभ्यासापूर्वताफलम् । अर्थवादोपपत्ती च लिङ्गं तात्पर्यनिर्णये ॥ -वेदान्तसारः १०२.

अर्थविकल्प पु. (अर्थस्य विकल्पः) सत्यधी आमतेम डोवुं, सत्यने तीडी ठस्थित वणांक आपवो.

अर्थविज्ञान न. (अर्थस्य विज्ञानम्) बुद्धिना आठ गुणोमांनी अेक गुण.

अर्थविद् त्रि. (अर्थ-कार्यं वेत्ति विद्+क्विप्) अर्थ ज्ञानार, कार्य ज्ञानार.

अर्थविप्रकर्ष पु. (अर्थस्य अर्थबोधस्य विप्रकर्षः बोधनस्य विलम्बेनोत्पादनम्) पूर्व पूर्वनी अपेक्षाअे उत्तर उत्तरनुं विवंबधी अर्थज्ञान.

अर्थवृद्धि स्त्री. (अर्थानां वृद्धिः) धननी वधारो, धननी वृद्धि.

अर्थव्यय पु. (अर्थानां व्ययः) धननी भरथ.

अर्थव्ययज्ञ त्रि. (अर्थस्य धनस्य व्ययं तत्प्रकारं जानाति ज्ञा-क) धननी भरथ केम करवो ते ज्ञानार, धननी व्यय करी ज्ञानार.

अर्थव्यपाश्रय पु. (अर्थस्य प्रयोजनस्य व्यपाश्रयः) प्रयोजननी संबंध, अर्थनी आश्रय.

अर्थव्यपाश्रय त्रि. (अर्थस्य प्रयोजनस्य व्यपाश्रयो यस्य) प्रयोजनवाणुं, अर्थना आश्रयवाणुं.

अर्थशास्त्र न. (अर्थस्य भूमिधनादेः प्रापकं शास्त्रम्) नीतिशास्त्र, अभियार वगेरे, कर्मनुं प्रतिपादन करनार शास्त्र, धन वगेरे शी रीते उत्पन्न करवुं अने वधारवुं तेने ज्ञानवारुं शास्त्र.

अर्थशास्त्रव्यवहारिन् पु. (अर्थशास्त्रस्य व्यवहारी) राज-नीतिज्ञ, व्यावहारिक छवननुं शास्त्र.

अर्थशौच पु. (अर्थानां तदुपायानां शौचम्, तदर्जने शुद्धिः) धन उपार्जन करवामां शुद्धि, धन मेणववामां अन्यायनी त्याग करवो ते.

અર્થસંગ્રહ પુ. (અર્થાનાં સંગ્રહઃ) ધનનો સંગ્રહ, ધન એકઠું કરવું તે.

અર્થસંસ્થાન ન. (અર્થાનાં સંસ્થાનમ્) ધન ઉપાર્જન કરવાનું સાધન, અર્થની સ્થિતિ.

અર્થસંચય પુ. (અર્થાનાં સંચયઃ) ધનનો સંગ્રહ, ધનનો સમૂહ.

અર્થસમાજ પુ. (અર્થાનાં કારણાણાં સમાજઃ સમૂહઃ) અનેક પ્રકારના અર્થનો સમુદાય, કારણોનો સમૂહ, ધનનો સમૂહ.

અર્થસમાહાર પુ. (અર્થાનાં સમાહારઃ) ધનનો સંઘરો, ધનનો સમૂહ.

અર્થસમ્બન્ધ પુ. (અર્થસ્ય સમ્બન્ધઃ) અર્થનો સંબંધ, ધનનો સંબંધ. -વાગ્વાદં ચાર્થસંબન્ધં પરોક્ષે દારભાષણમ્-સુભાષિતમ્ ।

અર્થસિદ્ધ પુ. (અર્થાત્ અર્થાન્વયવિશેષાત્ સિદ્ધઃ) અર્થાત્ સિદ્ધ શબ્દના બળથી ન જાણી શકાય છતાં અન્વયના બળથી જાણી શકાય તેવો પદાર્થ.

અર્થસિદ્ધ ત્રિ. (અર્થઃ પ્રયોજનં ધનં વા સિદ્ધોડસ્ય) જેનું પ્રયોજન સિદ્ધ થયું હોય તે, જેને ધન પ્રાપ્ત થયું હોય તે.

અર્થસિદ્ધક પુ. નગોડનું ઝાડ.

અર્થસિદ્ધિ સ્ત્રી. (અર્થતઃ યોગ્યાન્વયવશાત્ સિદ્ધિઃ) ૧. અર્થની સિદ્ધિ, ૨. ધનની સિદ્ધિ, ૩. ઈચ્છિત ફળની સિદ્ધિ, ૪. સફળતા.

અર્થહરી ત્રિ. (અર્થાન્ ધનાનિ હરતિ તાચ્છીલ્યાદૌ ટ સ્ત્રિયાં ડોપ્) પારકું ધન હરણ કરનાર ચોર વગેરે, ચોર સ્ત્રી.

અર્થહીન ત્રિ. (અર્થેન હીનઃ) ૧. અર્થહીન, ૨. નિરર્થક, ૩. ધન વગરનું, દરિદ્ર.

અર્થાગમ પુ. (અર્થસ્વાગમઃ) ૧. ધનની આવક, અર્થની પ્રાપ્તિ, ૨. ધન ઉપાર્જન કરવામાં લેવા પારરૂપ સાધન, ૩. કોઈ શબ્દનો અભિપ્રાય બતાવવો.

અર્થાત્ અવ્ય. (અર્થ નું અપાદાનનું રૂપ) સાચું કહીએ તો એ છે કે, સંદેહરહિત, વસ્તુતઃ ૨. પરિસ્થિતિ અનુસાર, ૩. કહેવાનો સાર એ છે કે.

અર્થાધિકાર પુ. (અર્થરક્ષણે અધિકારઃ) ધનના ખજાનાને જાળવવાનો અધિકાર.

અર્થાધિકારિન્ પુ. (અર્થરક્ષણે અધિકારી) કોષાધ્યક્ષ.

અર્થાન્તર ન. (અન્યઃ અર્થઃ) ૧. બીજો અર્થ, ૨. બીજું કારણ, ૩. તે નામનું એક નિગ્રહસ્થાન, ૪. ન્યાયમતે ઉદ્દેશ્યની સિદ્ધિ માટે પ્રયોગ કરેલા વાક્યથી બીજું અસંબંધ વાક્ય, ૫. અન્ય અભિપ્રાય અગર ભિન્ન અર્થ, ૬. બીજું પ્રયોજન, -અર્થોડયમર્થાન્તરભાવ્ય એવ કુમા૦ ૩૧૮, ૭. એક નવી વાત અગર પરિસ્થિતિ, ૮. વિરોધ અગર વિપરીત અર્થ, ૯. અર્થમાં ભેદ.

અર્થાન્તરન્યાસ પુ. (અર્થાન્તરં ન્યસ્યતેડત્ર) તે નામનો એક અર્થલંકાર, જેની અંદર અન્ય અર્થનું સ્થાપન થાય તે. -ઉક્તિરર્થાન્તરન્યાસઃ સ્યાત્ સામાન્ય-વિશેષયોઃ -એક અલંકાર જેમાં સામાન્યથી વિશેષ અને વિશેષથી સામાન્યનું સમર્થન હોય તે.

અર્થાન્વિત ત્રિ. (અર્થેનાન્વિતઃ) ધનવાન, ઐશ્વર્યવાન, સાર્થક.

અર્થાપત્તિ સ્ત્રી. (અર્થસ્ય અનુક્તાર્થસ્ય આપત્તિઃ સિદ્ધિઃ) મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રમાણ તથા તેથી થતી જ્ઞાનપ્રમિતિ -ઉપપાદ્યજ્ઞાનેનોપપાદકકલ્પનમર્થાપત્તિઃ યથા પીનોદેવદત્તો દિવા ન મુદ્કત્તે ઇત્યાદૌ પીનત્વવિશિષ્ટસ્ય દેવદત્તસ્ય રાત્રિમોજિત્વરૂપાર્થસ્ય શબ્દાનુક્તસ્યાપિ સિદ્ધિઃ ।।

અર્થાપત્તિસમ પુ. ન્યાયપ્રસિદ્ધ એક જાતિ નામનો દોષ. યથા - અર્થાપત્તિપુસ્કારેણ સાધ્યાભાવોદ્ભાવનમ્,

અર્થાર્થિન્ ત્રિ. (અર્થસ્ય અર્થો) ધનની ઈચ્છાવાળું, ધન માંગનાર, મતલબી, જે પોતાનું ઈચ્છિત સિદ્ધ કરવા માટે અગર ધન પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરે છે.

અર્થાલંકાર પુ. (અર્થમાશ્રિત્ય અલંકારઃ) સાહિત્યમાં અર્થને આશ્રયી અગર જેનો નિર્ણય અર્થથી કરાય તે.

અર્થિક પુ. (અર્થિન્ કન્) ઊંઘતા રાજા આદિને જગાડનાર ભાટ ચારણ વગેરે.

અર્થિત ત્રિ. (અર્થ વ્ત) માંગેલ, યાચેલ, માંગવાનો પદાર્થ.

અર્થિતા સ્ત્રી. (અર્થિનો ભાવઃ તલ્) માંગનારપણું, અર્થીપણું, યાચના, માંગણી, કામના, ઈચ્છા, યાચકપણું.

અર્થિત્વ ન. (અર્થિનો ભાવઃ ત્વ) માંગણપણું, યાચકપણું.

અર્થિન્ ત્રિ. (અર્થ ઇનિ) માંગણ, યાચક, અર્થવાળું, સેવક ધનવાળું, જેનું ધન પોતાની પાસે ન હોય તેવો ધનનો માલિક, કામ કાઢી લેવાની ઈચ્છાવાળું, મતલબી.

अर्थिसात् अव्य. (अर्थिन् सात्ति) याचकने स्वाधीन करेव. -विभज्य मरुर्न यदर्थिसात्कृतः-ने० १।१६
 अर्थीय त्रि. (अर्थं छ) १. पूर्व निर्दिष्ट, २. अभीष्ट, ३. दुःख भोगवतुं, भाग्यमां उतुं ते, ४. संबंध शान्तारो. -कर्म चैव तदर्थीयम्:भग० १७।२७
 अर्थ अव्य. (अर्थं के) माटे, वास्ते, सारुं, असार्थकने सार्थक करीने.
 अर्थकृत्य अव्य. (अर्थं के) उपरनी अर्थ.
 अर्थकृत्वा अव्य. (अर्थं के) अर्थे शब्द जुओ.
 अर्थोत्पत्ति स्त्रि. (अर्थस्य उत्पत्तिः) धननी प्राप्ति.
 अर्थोपमा स्त्री. (अर्थेन न तु शब्देन उक्ता उपमा) ते नामनी अेक उपमा अलंकार, जे उपमा अर्थ पर निर्भर रहे, शब्द पर नहीं.
 अर्थोपक्षेपक पु. (अर्थान् प्रयोजनानि उपक्षिपति उप क्षिप् ष्वुल) विष्कंभक वगेरे नाटकनां पांच अंग.
 अर्थोष्मन् पु. (अर्थानामुष्मा) धननी गरमी, धननी रूँक, धननी मद्द -अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव-भर्तुं० २।४०
 अर्थोघ पु. (अर्थस्य ओघः) धननी भ्रजानो, धननी भंडार.
 अर्थ्य त्रि. (अर्थात् प्रयोजनादनपेतः अर्थं+यत्) १. सार्थक, २. सप्रयोजन, ३. न्याययुक्त, ४. भांगवा योग्य, ५. अर्थनुं साधन. -स्तुत्यं स्तुतिभिरध्यां-भिरुपतस्थे सरस्वती-रघु.४।६
 अर्थ्य पु. (अर्थं यत्) पंडित, समजदार, बुद्धिमान. वस्तुस्वभाव.
 अर्द (भ्वा. सक. सेट् अर्दति+ते) पीडवुं, जवुं, भांगवुं.
 अर्द् (भ्वा. सक. उभ. सेट् अर्दति+ते) पीडवुं, दुःख देवुं, -निर्गलिताम्बुगर्भं शरद्घनं नार्दति चातकोऽपि-रघु. ५।१७, अति साथे अत्यंत पीडवुं, निस् साथे अत्यंत पीडवुं, निस् साथे अत्यंत पीडवुं, वि साथे विशेष पीडवुं, अभि साथे दुःखाडवुं, सताववुं, पीडा करवी.
 अर्द् (चुरा. उभ. सक. सेट् अर्दयति अर्दयते) मारी नाभवुं, नाश करवो, ठार मारवुं.
 अर्दन् न. (अर्द् ल्युट्) १. जवुं, गति, २. दुःख देवुं, ३. मारी नाभवुं, ४. वध, ५. पीडवुं, ६. ज्ञावुं, भांगवुं (त्रि.) दुःखाडनार, पीडनार.
 अर्दना स्त्री. (अर्द् भावे युच्) डिंसा, वध, उपलो शब्द जुओ.

अर्दनि पु. (अर्द् अनि) १. रोग, २. अग्नि, ३. याचना.
 अर्दित त्रि. (अर्द् क्त) १. पीडेव, दुःख टीधेव, २. ठार मारेव, ३. याचेव, गयेव, भांगेव.
 अर्दित न. (अर्द् क्त) अेक ज्ञातनी रोग, अडदियो व.
 अर्दित्तिन् त्रि. (अर्दितमस्त्यस्य इनि) आंभ, कान अने दांतमां जेने रोग थयो डोय ते.
 अर्द्ध पु. (ऋध् वृद्धौ भावादौ घञ्) १. वृद्धि वधारो, २. वायु, ३. भाग, भंड, ४. अवयव.
 अर्द्ध न. (ऋध् वृद्धौ भावादौ घञ्) १. सरभो भाग, २. अर्ध भाग -सर्वनाशे समुत्पन्ने अर्धं त्यजति पण्डितः ।
 अर्द्धक त्रि. (अर्द्धं कन्) अडधुं, जुओ अर्द्ध शब्द.
 अर्द्धकृत त्रि. (ऋध् णिच् अच्) भाग करेव, अरधुं करेव, भंडित, अडधियुं.
 अर्द्धकृत त्रि. (अर्द्धं कृतम्) अर्धुं करेव, असंपूर्ण करेव.
 अर्द्धकोटि स्त्री. (कोट्याः अर्द्धम्) अडधो करोड, पचास लाभनी संप्या.
 अ(आ)र्द्धकोडविक त्रि. (अर्द्धकुडवपरिमाणमर्हति ठञ् उत्तर-पदस्य वृद्धिः पूर्वस्य वा) अर्धकुडव नामना भापने योग्य द्रव्यविशेष.
 अर्द्धखार न. (अर्द्धं खार्याः अच्) अरधी पाली, अरधी भांगडी.
 अर्द्धखारी स्त्री. (अर्द्धं खार्याः वा अच् डोप्) उपरनी अर्थ जुओ.
 अर्द्धगङ्गा स्त्री. (अर्द्धं गङ्गायाः) कावेरी नदी, मुमुधु व्यक्तितुं नीयेनुं अर्धुं शरीर गंगां नाम्ना पछीनुं कृत्य.
 अर्द्धगर्भं त्रि. (अर्द्धं गर्भं यस्य) सूर्यनुं अेक ज्ञातनुं डिंरु.
 अर्द्धगुच्छ पु. (अर्द्धः चन्द्रसमः गुच्छः) थोवीस सेरनी कोर्ण अेक डार.
 अर्द्धगुञ्जा स्त्री. (अर्द्धं गुञ्जायाः) अरधी यज्ञोटी.
 अर्द्धगोल पु. (गोलस्यार्द्धम्) गोणार्ध, जुओ नीये अर्द्धचन्द्र शब्द
 अर्द्धघटिका स्त्री. (घटिकायाः अर्द्धम्) अर्ध प्रडर, १२ मिनिटनी समय.

અર્ધચન્દ્ર પુ. (અર્ધ ચન્દ્રસ્ય) ૧. અડધો ચંદ્ર.
૨. ચંદ્રનો અર્ધ ભાગ, ૩. ચંદ્રના અર્ધ ભાગ જેવા
આકારનો નખશત, ૪. એક જાતનું બાણ, ૫. કોઈને
હાંકી કાઢવા માટે તેને ગળે અર્ધચંદ્રાકારે હાથ મૂકવો
તે.

અર્ધચન્દ્રક પુ. (અર્ધચન્દ્ર ઇવ કાર્યતિ કૈ+ક) મોરનાં
પીછાં ઉપરનો ચંદ્ર જેવો આકાર.

અર્ધચન્દ્રા સ્ત્રી. (અર્ધ ચન્દ્રસ્ય ટાપ્) કાળું નસોતર.

અર્ધચન્દ્રાકૃતિ સ્ત્રી. (અર્ધચન્દ્રસ્ય આકૃતિરિવ
આકૃતિર્યસ્ય) કોઈને કાઢી મૂકવા માટે તેને ગળે
અર્ધ ચન્દ્રાકારે હાથ મૂકવો

અર્ધચોલક ન. (અર્ધ ચોલસ્ય સંજ્ઞાયા કન્) કાંચળી
ચોળી, પોલકું.

અર્ધજરતીય પુ. (અર્ધાં જરતીવ ઇવાર્થે કન્) અર્ધ
શ્રદ્ધા તુલ્ય તે નામનો એક ન્યાય.

અર્ધજાહ્નવી સ્ત્રી (અર્ધ જાહ્નવ્યાઃ) કાવેરી નદી.

અર્ધતિક્ત પુ. (અર્ધઃ અસમ્પૂર્ણઃ તિક્તઃ) બરાબર
કડવો નહિ એવો નેપાલી લીંબડો.

અર્ધદિન ન. (અર્ધ દિનસ્ય) અડધો દિવસ

અર્ધદેવ પુ. (અર્ધ સમીપે તદ્વતિદેવાનામ્) દેવન સમીપે
રહેલ.

અર્ધદ્રોણિક ત્રિ. (અર્ધ દ્રોણમર્હતિ ઠજ્) અર્ધાં દ્રોણને
યોગ્ય.

અર્ધધાર ન. (અર્ધે ધારા યસ્ય) એક જાતનું હથિયાર,
વાઢકાપ કરવાનું વૈદક પ્રસિદ્ધ એક શસ્ત્ર.

અર્ધનારાચ પુ. (અર્ધ નારાચસ્ય) બાલચંદ્રના આકારનું
લોખંડનું અણીદાર બાણ.

અર્ધનારાયણ ન. (અર્ધમર્દ્ધમિતં સ્થાનં યસ્ય તાદૃશો
નારાયણો યત્ર) ગંગાના પ્રવાહ સુધી ચાર હાથનું
નારાયણના નિવાસરૂપ સ્થાન.

અર્ધનારીશ્વર પુ. (અર્ધાંજ્ઞે યા નારી તસ્યા ઈશ્વરઃ)
શિવની એક મૂર્તિ, મહાદેવ. દ્વિધા કૃત્વાડડત્મનો
દેહમર્દ્દન પુરુષોડભવત્ । અર્દ્ધેન નારી તસ્યા સ
વિરાજમસૃજત્ પ્રભુઃ ।। -મનુ ૧૧૩૨

અર્ધનાવ ન (અર્ધે નાવઃ અચ્) અડધું વહાણ.

અર્ધનિમીલિત ત્રિ. (નિમીલિતં અર્ધમ્) અર્ધ મુદ્રિત,
અર્ધી ખુલ્લી આંખ.

અર્ધનિશા સ્ત્રી. (અર્ધે નિશાયાઃ) અર્ધી રાત, અડધી
રાત.

અર્ધપજ્વાશત્ સ્ત્રી. (પજ્વાશતઃ અર્ધમ્) પચીસ.

અર્ધપણ પુ. (અર્ધે પણસ્ય) અડધો પણ, બે કોડી.

અર્ધપથ ન. (અર્ધે પથઃ અચ્) અડધો રસ્તો. -નિદ્રાં
વિહાયાર્ધપથે ગતાનામ્-રઘુ.

અર્ધપાજ્વાલિક પુ. (અર્ધપાજ્વાલે ભવઃ ટણ્ ઉત્તર
પદવૃદ્ધિઃ) અર્ધાં પાંચાલ દેશમાં ઉત્પન્ન થનાર.

અર્ધપાદિક ત્રિ. (અર્ધપાદં તચ્છંદમર્હતિ ઠજ્) અર્ધો
પગ કાપવા યોગ્ય.

અર્ધપારાવત પુ. (અર્દ્ધેન અર્દ્ધેન પારાવત ઇવ) તેતર
પક્ષી.

અર્ધપુલાયિત ન. (અર્ધે પુલાયિતસ્ય) એક જાતની
અધગતિ.

અર્ધપ્રસ્થિક ત્રિ. (અર્ધે પ્રસ્થમર્હતિ ઠક્) અર્ધાં પ્રસ્થ
પ્રમાણને યોગ્ય.

અર્ધપ્રહર પુ. (અર્ધે પ્રહરસ્ય) અડધો પહોર.

અર્ધભાગ પુ. (અર્ધે ભાગસ્ય) અડધો ભાગ.

અર્ધભાજ્ ત્રિ. (અર્ધે ભજતે ક્વિપ્) અરધો ભાગ
લેનાર.

અર્ધભોજન ન. (ભોજનસ્યાર્ધમ્) અર્ધુ ભોજન. -ઘ્રાણે
ચાર્દ્ધભોજનમ્ !

અર્ધધમ ન. (અર્ધાત્ ધ્રમો ધ્રમણં યત્ર) તે નામનો એક
શબ્દાલંકાર.

અર્ધમાણવક પુ. (અર્ધે માણવકસ્ય) બાર સેરનો
હાર.

અર્ધમાત્રક ન. (અર્ધે માત્રા ઉચ્ચારણકાલોડસ્ય)
૧. જેને બોલતાં અર્ધ માત્ર કાળ થાય તે અક્ષર,

૨. વ્યંજન.

અર્ધમાત્રા સ્ત્રી. (અર્ધે માત્રાયાઃ) ૧. અરધી માત્રા.

૨. બ્રહ્મરૂપા વાણી, બ્રહ્મરૂપા દેવી.

અર્ધમાસ પુ. અર્ધે માસસ્ય) અર્ધ મહિનો, પખવાડિયું.

અર્ધયામ પુ. (અર્ધે યામસ્ય) અર્ધ પ્રહર.

અર્ધર્ચ ત્રિ. (અર્ધસ્યેદં તત્ર ભવો વા) અર્ધ સંબંધી,
અર્ધમાં થનાર.

અર્ધરથ પુ. (અર્ધોડસમ્પૂર્ણો રથઃ રથો) અરધો રથી,
યોદ્ધો.

અર્ધરાત્ર પુ. (અર્ધે રાત્રેઃ) અરધી રાત્રિ.

અર્ધર્ચ પુ. ન. (અર્ધે ઋચઃ અચ્) ઋચાનો અરધો
ભાગ.

अर्द्धर्चादि पु. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्धे अर्द्धे शब्दे
सम्भूते. यथा—अर्धर्च, गोमय, कषाय, कार्षापण, कुतप,
कुणप कपाट, शङ्ख, गूय, यूथ, ध्वज, कम्बन्ध,
पद्म, गृह, सरक, कंस, दिवस, यूष, अन्धकार,
दण्ड, कमण्डलु, मण्ड, भूति, द्वीप, द्यूत,, चक्र,
धर्म, कर्मन्, मोदक, शतमान, यान, नख, नखर,
चरण, पुच्छ, दाडिम, हिम, रजत, सक्तु, प्रधान,
सार, पात्र, घृत, सैन्धव, औषध, आढक, चपक,
द्रोण, खलीन, पात्रीय, (पात्रीर) षष्टिक, वारवाण,
प्रोथ, कपित्थ, शुष्क, शाल, शील, शुल्क, शीथु,
कवच, रेणु, ऋण, करट, शीकर, मुसल, सुवर्ण,
वर्ण, पूर्व, चमस, क्षीर, कर्ष, आकाश, अष्टापद,
मङ्गल, निधन, निर्व्यास, जृम्भ, वृत्त, पुस्त, वुस्त,
क्ष्वेडित, शृङ्ग, निगड, खल, मधु, मूल, मूलक,
स्थूल, शराब, नाल, वप्र, विमान, मुश, प्रग्रीव,
शूल, वज्र, कटक, कण्टक, कर्पट, शिशिर कल्क,
नाट, मस्तक, तृण, पङ्क, कुण्डल, कीरीट, कुसुद,
अर्व्वुद, अङ्कुश, तिमिर, आश्रम, भूषण, इष्वास,
मुकुल, वसन्त, तडाक, पिटक, विटङ्क, विटङ्ग,
पिण्याक, माष, कोष, फलक, दिन, दैवत, पिनाक,
समर, स्थाणु, अनीक, उपवास, शाक, कर्पास,
विशाल, चषाल, खण्ड, दर, विटप, रण, बल,
मक, मृणाल, हस्त, आर्द्र, हल, सूत्र, ताण्डव,
गाण्डीव, मण्डप, पटह, सौध, योध, पार्थ, शरीर,
फळ, छल, पुर, राष्ट्र, बिम्ब, अम्बर, कुट्टिम,
कुक्कुट, कुडव, ककुद, खण्डल, तोमर, तोरण,
मञ्चक, पञ्चक, पुङ्क, मध्य, बाल, छाल, वल्मीक,
वर्ष, वस्त्र, वसु, देह, उद्यान, अद्योग, स्नेह, स्तेन,
स्तन, स्वर, संगम, निष्क, क्षेम, शूक, क्षत्र, पवित्र,
यौवन, कलह, पालक, मूषिक, मण्डल, वल्कल,
कूञ्च, विहार, लोहित, निषाण, भवन, अरण्य,
पुलिन, दृढ, आसन, औरावत, शूर्प, तीर्थ, लोमश,
तमाल, लोह, दण्डक, शपथ, प्रतिसर, दारु, धनुष,
मान, वर्चस्क, कूर्च, तण्डक, मठ, सहस्र, ओदन,
प्रवाल, शकट, अपराह्ण नीड, शकल, तण्डुल इति ।
अर्द्धलक्ष्मीहरि पु. (अर्द्ध लक्ष्म्या आकारे अस्य तादृशो
हरिः) लक्ष्मीनारायणत्मा विष्णुनी अर्द्धमूर्ति. —ऋषिः
प्रजापतिच्छन्दो गायत्री देवता पुनः । अर्द्धलक्ष्मीहरिः
प्रोक्तः श्रीबीजेन षड् रूपकम् ॥ - गौतमीयतन्त्रम् ।

अर्द्धविसर्ग पु. (अर्द्ध विसर्गस्य तद्व्यञ्जकत्वादुपचारः)
अर्धा विसर्गनी आकृतिनी जिह्वामूलीय तथा
उपध्मानीय अक्षर.
अर्द्धविसर्जनीय पु. (अर्द्ध विसर्जनीयस्य तद्व्यञ्ज-
कत्वादुपचारः) उपरन्तो अर्थे जुओ.
अर्द्धवीक्षण न. (अर्द्धमसम्पूर्णं वीक्षणम्) कटाक्षधी जेतुं,
कटाक्ष दर्शन.
अर्द्धवैनाशिक पु. (अर्द्धोऽसम्पूर्णः वैनाशिकः) औद्धनी
अर्द्ध भेद.
अर्द्धवैशस न. (अर्द्धस्य वैशसम्-वधः) अर्धो नाश.
अर्द्धशत न. (अर्द्ध शतस्य) पचासनी संप्या, पचासनी
संप्यावाणुं.
अर्द्धशफर पु. (अर्द्धः शफरः) अर्द्ध ज्ञातनुं माद्युं.
अर्द्धश्लोक पु. (अर्द्धः श्लोकः) अर्द्धो श्लोक.
अर्द्धसम त्रि. (अर्द्धेन समः) अर्द्धा ज्ञेय, अर्धा
ज्ञेयौ कोर्ध पदार्थ, लगभग अर्धो कोर्ध पदार्थ.
अर्द्धसीरिन् पु. (अर्द्ध सीरस्य हलकृष्टशस्यादिफलस्य
सोऽस्यास्तीति इनि) उण्थी जेडेव धान्यादि इण्मां
अर्धभागवाणुं, अर्द्ध ज्ञातनी वृष्टसंकर.
अर्द्धहार पु. (अर्द्धः सम्पन्नः हारः) योसठ सेरवाणो
कोर्ध डार.
अर्द्धांश पु. (अर्द्धः अंशस्य) अर्द्धो भाग.
अर्द्धांशन न. (अर्द्धमशनम्) अर्द्धुं जावुं, अर्द्धुं भोजन
अर्द्धाक्षि न. (अर्द्धमक्षि यस्य) वांकी दृष्टि, आंज पलकवी.
अर्द्धाङ्ग न. (अर्द्धमङ्गं यस्य) अर्द्धुं अंग, अर्द्धुं शरीर.
अर्द्धाङ्गी स्त्री. (अर्द्धस्यार्द्धं यस्याः) पत्नी, स्त्री, भार्या
—अर्द्धाङ्गिनी, अर्द्धाङ्ग ।
अर्द्धाधिक त्रि. (अर्द्धादधिकम्) अर्धाधी अधिक.
अर्द्धार्द्ध पु. (अर्द्धमर्द्धस्य) अर्धांती अर्धो भाग, पा
भाग.
अर्द्धासन न. (अर्द्धमासनस्य) अर्धुं आसन, स्नेहपूर्वक
दान, अनिर्दि.
अर्द्धिक त्रि. (अर्द्धमर्हति ठन् स्त्रियां डीप्) अर्धा भागने
योग्य, अर्द्ध ज्ञातनी वृष्टसंकर.
अर्द्धिन् त्रि. (अर्द्ध इनि) अर्द्धाने लायक, अर्धुं लेवाने
योग्य.
अर्द्धेन्दु पु. (अर्द्धमिन्दोः) अर्द्धचन्द्र शब्दे जुओ.
अर्द्धेन्दुमौलि पु. (अर्द्धेन्दुमौलावस्य) मडादेव, यन्द्रशेज्जर,
शिव.

अर्द्धोक्त न. (अर्द्धमुक्तम् वच्+भावे क्त) अउधुं
कडेवुं - बोलेवुं.
अर्द्धोक्त त्रि. (अर्द्धमुक्तम्) अउधुं बोलेव.
अर्द्धोदक न. (अर्द्धदेहव्यापकमुदकम्) शरीरना अरधा
भागमां व्यापेल जण.
अर्द्धोदय पु. (अर्द्धस्य समृद्धस्य पुण्यस्य उदयो यत्र)
ज्योतिःशास्त्र प्रसिद्ध अेक योग.
अर्द्धोदयासन न. (अर्द्धस्य देहस्य उदयेन ऊर्ध्वक्षे-
पेणासनम्) अेक प्रकारनु आसन.
अर्द्धोदित त्रि. (अर्द्धमुदितम्) अर्ध उदय पामेल, अर्धुं
उगेव, अर्धुं बोलेव.
अर्द्धोरुक न. (अर्द्धमुरोः अर्द्धोरु तत्र काशते काश्-ड)
अेक जातनी कांथणी जे स्त्रीना अर्धा साधण सुधी
पछोयी शके तेवी डोय, साधणनो अर्धो भाग ढंकाय
तेवुं पडेरेवानुं वस्त्र.
अर्धुक त्रि. (ऋध्+उकच्) संपत्तिवाणुं, वृद्धि पामवाना
स्वभाववाणुं.
अर्पण न. (ऋ+णिच्+पुक्+ल्युट्) आपवुं, मूकवुं,
स्थापवुं, नाभवुं, अर्पण, भेट. - पादार्यणानुग्रहपूत-
पृष्ठम्-रघु. २।३५.
अर्पित त्रि. (ऋ+णिच्+पुक्+क्त) अर्पण करेल, स्थापेल,
मूकेल, नाभेल, भेट करेल.
अर्पितव्य त्रि. (ऋ+णिच्+पुक् तव्य) अर्पण करवा
योग्य.
अर्पिस पु. (ऋ+णिच्+पुक्+इसन्) हृदय आगणनुं
मांस, हृदय, डेयुं.
अर्प्य त्रि. (ऋ+णिच्+पुक् यत्) अर्पण करवा योग्य.
अर्बुद न. (अर्बु+विच् तस्मै उदेति उद्+इण्+ड) अेक
जातनो रोग, दश करोडनी संख्या.
अर्बुद पु. (अर्बु+उदच्) आभु नामनो पर्वत, अेक
जातनो ते नामनो सर्प, मेघ, मांसपिण्ड, ते नामनो
अेक असुर, ईद्रे जेनो नाश कर्यो.
अर्बुदि पु. (अर्बुदमिवाचरति अर्बुद क्विप् इन्) सर्व
व्यापक परमेश्वर.
अर्भ पु. (ऋ भ) १. बालक, २. थोडुं-अल्प.
अर्भक पु. (अर्भः स्वार्थे कन्) बालक. -श्रुतस्य
यायादयमन्तमर्भकः-रघु. ३।२१
अर्भक त्रि. (अर्भः स्वार्थे कन्) १. मूर्ख, २. दुबणुं,
३. थोडुं, ४. बरोबर, ५. सरभुं, ६. नानुं, ७. सदश,
समान.

अर्भग त्रि. (अर्भमल्पं गायति गै शब्दे च) बालक.
अर्म न. पु. (ऋ-मन्) अेक जातनो नेत्ररोग, प्राचीन
ग्राम-नगरादि.
अर्मक पु. (अर्म्यते गम्यते कर्मणि मन् कुत्सिते कन्)
जंगली भराभ स्थान, श्मशान वगेरे.
अर्मण पु. (ऋ+मन्) द्रोण, अेक जातनुं माप, अेक
भूष.
अर्मन् न. (ऋ मनिन्) अेक जातनो नेत्ररोग.
अर्य्य पु. (ऋ+यत्) १. स्वामी, २. वैश्य.
अर्य्य त्रि. (अर्य्यते पूज्यते वा यत्) पूजनीय, पूज्य,
श्रेष्ठ.
अर्य्यमन् पु. (अर्य्यं श्रेष्ठं मिमीते मा-कनिन्) १. सूर्य,
२. आकडानुं जाड, ३. पितृओनो राजा, पितृणामयमा
चास्मि-भग० १०।२९, ४. उत्तरा शल्युनी नक्षत्र,
५. बार सूर्यमांथी अेक आदित्य.
अर्य्यमिक पु. (अर्य्यमदत्तः अनुकम्पायाम् ठन्) दया
पात्र अर्यमदत्त नामनो माणस.
अर्य्यम्य पु. (अर्य्यमैव स्वार्थे वेदे यत्) १ सूर्य,
२. आकडानुं जाड.
अर्य्या स्त्री. (अर्य्य+टाप्) १. वैश्य स्त्री, २. स्वामी
स्त्री.
अर्य्या स्त्री. (अर्य्य डीप्) स्वामीनी स्त्री, वैश्यनी पत्नी-
अर्याणी.
अर्व (भ्वा. पर. सेट्+उक. अर्वति) छिंसा करवी, ठार
मारवुं, मारी नांभवुं, नी तरक जवुं.
अर्वन् पु. (ऋ+वनिप्) १. घोडो, २. ईन्द्र,
३. गोकर्ण-परिमाण.
अर्वन् त्रि. (ऋ+वनिप्) गति करवाना स्वभाववाणुं.
अर्वती स्त्री. (ऋ+वनिप्+ङीप्) १. घोडी २. कुटुली
स्त्री दलावण, दूती.
अर्वाक् त्रि. (अवरमकति गच्छति अक् वक्रगतौ अण्
अवरस्यार्वादेशः) समीपनुं, पासोनुं, आ तरक.
अर्वाकाल पु. (अर्वाक् अवरः कालः) पछीनी काण,
मध्यकाण.
अर्वाकालिक त्रि. (अर्वाक् अवरः कालः ठञ् न
वृद्धिः) पछीना काणे थनार, मध्यकाणे थनार.
अर्वाक्तन त्रि. (अर्वाक् ततो भवार्ये ल्युट् तुट् च)
पछीना काणे थनार, मध्य काणे थनार.

अर्वाक्स्त्रोतस् पु. (अर्वाक् अधोगामि स्त्रोतो रेतो यस्य)
 ष्टिन्द्रियासक्त, विषयी.

अर्वाग्वसु पु. (अर्वाक् वसु-अभ्यन्तरे वृष्टिहेतूदकं
 यस्य) मेघ.

अर्वाग्विल पु. (अर्वाक् विलमस्य) यमस्य नामनुं अेक
 यज्ञपात्र.

अर्वाच् अव्य. (अवर अच् क्विन्) पछीना काणे,
 मध्यकाणे, मध्ये.

अर्वाच् त्रि. (अवर अच् ट्युल) पछीना काणे थनार,
 मध्ये थनार.

अर्वाचीन त्रि. (अर्वाग्भवः ख) १. परवर्ती, २. नवुं,
 ३. नीय, ४. पछीना काणे थनार ५. मध्यकाणे
 थनार. -यदूर्ध्वं पृथिव्या अर्वाचीनमन्तरिक्षात् शत०)

अर्वाचीनता स्त्री. (अर्वाचीनस्य भावः तल्) १.
 अर्वाचीनपशुं, २. नवीनपशुं.

अर्वाचीनत्व न. (अर्वाचीनस्य भावः त्व) उपलो १७६
 श्रुओ.

अर्वावत् त्रि. (अवरकालोऽस्त्यस्य मतुप्) अर्वाचीन,
 नवुं.

अर्वावसु पु. देवतानो लोताविशेष.

अर्वाक् पु. (अर्व् हिंसने उकञ्) दक्षिणना जंगली
 देशनो अेक राजा.

अर्श त्रि. (ऋश+अच्) १. पापी, २. भराभ,
 ३. अश्वीव.

अर्श न. (ऋश+अच्) उरसनो व्याधि.

अर्शस् न. (ऋ+असुन् शृट्) उरसनो रोग.

अर्शस त्रि. (अर्शस अस्त्यर्थे अच्) उरसना रोगवाणुं.

अर्शसान त्रि. (ऋश-असानच्+शृट् च) १. बाधक,
 २. हिंसक.

अर्शसान पु. (ऋ+असानच् शृट्) १. अग्नि, २. ते
 नामनो अेक असुर.

अर्शादि पु. (अर्श आदियेषाम्) पाणिनीय व्याकरश्च
 प्रसिद्ध १७६समूह, जेमके - अर्शास्, उषस्, तुन्द,
 चतुर, पलित, जटा, घाटा, अध, कर्दम, अम्ल,
 लवण इति ।

अर्शान् त्रि. (अर्शमस्त्यस्य इनि) उरसना रोगवाणुं.

अर्शाञ्ज पु. (अर्शां हन्ति हन् ट) १. सूरश,
 २. लीलाभो.

अर्शाञ्ज त्रि. (अर्शां हन्ति हन् ट) उरसनो नाश
 करनार.

अर्शाञ्जी स्त्री. (अर्शां हन्ति हन् टक् डीप्) तालमूली
 नामनी वनस्पति.

अर्शाहित पु. (अर्शसे हितः) लीलाभो.

अर्शाहित त्रि. (अर्शसि हितः) उरसना रोगमां छितकारक.

अर्षण न. (ऋष् गतौ भावे ल्युट्) गमन करवुं, श्रुवुं.

अर्षणी स्त्री. (ऋष् गतौ स्त्रियां डीप्) गमननुं साधन.

अर्सस न. (ऋ असुन्) उरसनो व्याधि.

अर्ह (भ्वा. पर. अक. सेट् अर्हति) लायक थवुं, योग्य
 थवुं -न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति- मनु० १।३

अर्ह (चुरा. उभ. सक. सेट् अर्हयति- ते) पूजवुं.
 राजार्जिहत् तं मधुपर्कपाणिः-भट्टि० १।१७

अर्ह पु (अर्ह+घञ्) १. ईद्र, २. ईधर, ३. विष्णु.

अर्ह त्रि. (अर्ह+अच्) १. पूज्य, २. योग्य, ३. लायक,
 ४. उपयुक्त. -तस्मान्नाहो वयं हन्तुं धार्तराष्ट्रान्

स्वबान्धवान् भग० १।३७

अर्ह पु. (अर्ह+कर्मणि यत् भावे+घञ्) पूजन, पूजवुं,
 गति, गमन, योग्यपशुं, मूल्य, किंमत.

अर्हण न. (अर्ह भावे ल्युट्) उपरनो अर्थ श्रुओ.

अर्हणा स्त्री. (अर्ह युच्) पूजा, पूजवुं, -अर्हणामर्हते
 चक्रमुनयो नयचक्षुषे-रघु० १।५५ .

अर्हणीय त्रि. (अर्ह कर्मणि अनियर्) पूज्य, योग्य,
 पूजानुं साधन द्रव्यादि.

अर्हत् पु. (अर्ह प्रशंसायाम् कर्मणि शत्) पूज्य, योग्य.
 जैन देव तीर्थकर.

-सर्वज्ञो जिनरागादिदोषखैलोक्यपूजितः ।

यथास्थितार्थवादी च देवोऽर्हन् परमेश्वरः ।।

अर्हन्त पु. (अर्ह ज्ञच्) जैनदेव तीर्थकर.

अर्हन्ती स्त्री. (अर्हतः पूज्यस्य भावः घ्यञ् नम् डीप्)
 पूज्यपशुं, पूज्यता.

अर्हा स्त्री. (अर्ह अङ्) पूजा.

अर्हित त्रि. (अर्ह+क्त) पूजेल.

अर्ह्य त्रि. (अर्ह यत्) पूजवा लायक, पूज्य, प्राप्त थवाने
 योग्य, प्रशंसाने योग्य.

अल् (भ्वा. उभ. सक. सेट्) १. शशगरवुं, २. पूर्ष
 थवुं, ३. बस थवुं, ४. रोकवुं, दूर राभवुं.

अल न. (अल्+अच्) १. वीछीनी आंकडी, २. पीली
 उरताल, वांकरिया वाण.

अलक्र पु. (अलति भूषयति मुखम् अल+क्वुन्)
 १. माथाना केश, २. शरीरे वीपेदुं केशरनुं विलेपन,
 ३. लडकायो दूतरो.
 अलकनन्दा स्त्री. (अलकां नन्दयति) गंगा, गंगामां
 मणनारी नदी, आठ-दश वर्षनी कन्या.
 अलकप्रभा स्त्री. (अलका पर्याप्ता प्रभा यस्याः) कुबेरनी
 पुरी-नगरी.
 अलकप्रिय पु. (अलकान् प्रीणाति चिकणीकरोति प्री+क)
 अक ज्ञतनुं वृक्ष.
 अलकसंहति स्त्री. (अलकानां संहतिः) वांकडिया वाणनी
 पंक्ति.
 अलका स्त्री. (अल क्वुन् टाप्) १. आठथी ते दश
 वर्षनी कन्या, २. कुबेरनी नगरी. -गन्तव्या ते
 वसतिरलका नाम यक्षेश्वराणाम्-मेघ० ७
 अलकाधिप पु. (अलकायाः अधिपः) कुबेर.
 अलकेश पु. (अलकायाः ईशः) कुबेर.
 अलकेश्वर पु. (अलकायाः ईश्वरः) कुबेर. -अत्यजीवद-
 मरालकेश्वरी-रघु० १९।१५
 अलक्त पु. (न रक्ता यस्मात्, यस्य लत्वम्) लाजनी
 रस, अणतो, लाज.
 अलकक्तक पु. (अलक्तः कन्) उपरनी अर्थं शुभो.
 -चिरोज्जितालककपाटलेन-कुमा० ५।३४.
 अलक्षण न. (न लक्षणम्) लक्ष्मण वगरेनुं, परिभाषा
 रडित, सारुं लक्ष्मण नडि ते, भराब लक्ष्मण, अपशकुन.
 -क्लेशावहा भर्तुरलक्षणाहम्-रघु० १४।५.
 अलक्षित त्रि. (न लक्षितः) १. नडि ज्ञाणेदुं, न लक्ष्यमां
 वीधेव, ३. न ज्ञेयेव, ४. नडि चिह्न करेव.
 -अलक्षिताभ्युत्पन्नो नृपेण-रघु० २।२७.
 अलक्ष्मी स्त्री. (न लक्ष्मीः) हरिद्रपशुं, दुर्भाग्य.
 अलक्ष्य त्रि. (न लक्ष्यते लक्ष्+कर्मणि यत्) १. नडि
 ज्ञाणवा योग्य, २. दुःभथी ज्ञाणवा योग्य, ३. लक्ष्मणी
 न ज्ञाणय तेदुं, ४. निव्यज, ५. बडाना वगरेनुं.
 अलक्ष्यगति त्रि. (अलक्ष्या गतिर्यस्य) अदृश्यरूपे इरनारो.
 अलक्ष्यजन्मता स्त्री. (अलक्ष्या जन्मता यस्याः) अज्ञात
 जन्म, अप्रगट जन्म. -वर्णविरूपाक्षमलक्ष्यजन्मता
 -कुमा० ५।७०
 अलक्ष्यलिङ्ग त्रि. (अलक्ष्यं लिङ्गं वेषं यस्य) ज्ञेये देश
 अदलेवो डोय, जेनुं नाम-ठाम छुपावेदुं डोय.

अलगई पु. (अल् स्पृशन् सन् गर्दो न भवति, अच्)
 जेर वगरेनो पाणीनो साप.
 अलगई स्त्री. (अल् स्पृशन् सन् अर्दो न भवति अच्
 टाप्) पाणीनो साप.
 अलगई पु. (अल् गृध् अच्) जेर वगरेनो पाणीनो
 साप.
 अलग्न त्रि. (न लग्नः) लग्न नडि ते, लागेव नडि ते.
 अलघु त्रि. (न लघुः) १. लघुवर्ष नडि पञ्च गुरु वर्ष,
 २. दीर्घ - लघु नडि ते, ३. गौरववाणुं, लघुता
 वगरेनुं, गंभीर, शंभीन.
 अलङ्करण न. (अलम्+कृ+भावे ल्युट्) अलंकार,
 धरेणुं. -सृजति तावदशेषगुणाकरं पुरुषरत्नमलङ्करणं
 भुवः-भर्तुं० १।९२
 अलङ्कुरिष्णु त्रि. (अलं+कृ+इष्णुच्) शशगारनार,
 शशगारवाना स्वभाववाणुं, आभूषणोनी शोभीन.
 अलङ्कृत त्रि. (अलं+कृ+तृच्) शोभावना, शशगारनार.
 अलंकरण त्रि. (अलं समर्थः कर्मणे ख) कार्यं करवामां
 समर्थ.
 अलंकरणी त्रि. (अलं कर्मणे ईनि) काम करवामां
 कुशण, समर्थ.
 अलंकार पु. (अलं कृ+भावे घञ्) १. धरेणुं,
 २. शशगार, ३. साहित्यशास्त्रनी ग्रंथ, ४. साहित्य
 विषयक दोषगुणप्रतिपादक ग्रंथ, ५. शब्दभूषण
 अनुप्रास वगेरे, शब्दार्थभूषण उपमा वगेरे
 शब्दालंकार.
 अलंकारक त्रि. (अलं कृ घञ्, स्वार्थे कन्)
 आभूषण-धरेणुं, शशगार.
 अलंकारसुवर्ण न. (अलंकारार्थं सुवर्णम्) आभूषण
 घडवा माटेनुं सोनुं.
 अलंकुमारि त्रि. (अलं कुमार्यै तद् भरणाय) कुमारीना
 भरण-योषण माटे अस डोय तेदुं धन वगेरे.
 अलंकृत त्रि. (अलं कृ+कर्मणि क्त) शशगारेव, भूषित,
 मंडित. -न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालंकृता
 मूर्धजाः-भर्तुं०
 अलंकृति स्त्री. (अलं कृ+भावे क्तिन्) १. अलंकार,
 धरेणुं, २. अलंकारनुं साधन, ३. अलंकार शास्त्रीकृत
 उपमा वगेरे अलंकार.
 अलंक्रिया स्त्री. (अलं कृ+श) शशगारवुं ते, भूषा.

अलंगामिन् त्रि. (अलं पर्याप्तं गच्छति णिनि) ज्वामां
समर्थ, शत्रु प्रत्ये जनार.
अलङ्घनीय त्रि. (न लङ्घनीयः) नडि ओलंगवा योग्य,
ओलंगवा लायक नडि ते.
अलङ्घ्य त्रि. (न लङ्घ्यः) उपरनी अर्थ जूओ.
अलङ्गी स्त्री. (अलं पर्याप्ता सती जायते जन् ड डीप्)
सांधानो अेक रोग.
अलज्ज त्रि. (न लज्जा यस्य) लाज वगरनुं, बेशरम.
अलज्जा स्त्री. (न लज्जा) लाज नडि ते, शरमनो
अभाव.
अलज्जर पु. (अलं जृ+अच्) माटीनुं पाणी भरवानुं
अेक मोट्टुं वासश.
अलंजीविक त्रि. (अलं जीविकाय) आञ्जविका पूरतुं
धन.
अलंजुष त्रि. (अलं जुष्यते कर्मणि वा-क) भावा
पूरतुं मांस.
अलंति पु. (अलं वा अतिच्) गीति मातृका 'सा रे ग
म प ध नी स' वगेरे.
अलन्तमाम् अव्य. (अलम् अतिशये तमप् आमु)
अत्यंत पूर्ण, अस, पूर्ण, धणुंज.
अलन्तराम् अव्य. (अलम् अतिशये तमप् आमु) उपरनी
अर्थ जूओ.
अलन्धन त्रि. (अलं प्रभूतं धनमस्त्यस्य अच्) पूरता
धनवाणुं, समृद्धिमान, धनवान.
अलन्धूम पु. (अलमत्यर्थो धूमः) धुमाडानो समूह-
अंभार.
अलब्ध त्रि. (न लब्धः) न मेणवेव, न पामेव.
अलभ्य त्रि. (न लभ्यः) न मेणवी शकाय तेवुं.
अलम् अव्य. (अल अमु) १. लूषण, २. अस,
३. पूरतुं, अलं महीपाल ! तव श्रमेण-रघुं २. 1३४,
४. अलंकार, ५. समर्थमां, ६. शक्तिमां, ७. पूर्णतामां,
८. पुष्कणतामां, ९. अटकाववामां, १०. निषेधमां,
११. निरर्थकपणामां, १२. डीवुं अेवा अर्थमां,
१३. अने निश्चयमां वपराय छे.
अलम्पट त्रि. (न लम्पटः) जे लंपट - विषयी न डीय,
शुद्ध थारित्रवानुं.
अलम्पशु पु. (अलं निरर्थः पशुः) भराब पशु.

अलम्पुरुषीण पु. (अलं पुरुषाय स्वार्थे ख) युद्ध
वगेरेमां, मल्ल वगेरे, सामे लढवा वगेरेमां समर्थ.
अलंबल त्रि. (अलं पर्याप्त बलं यस्य) यथेष्ट शक्तिशाणी,
भणवान.
अलंबुद्धि स्त्री. (अलं व्यर्था बाधितविषयत्वात् पर्याप्ता
वा बुद्धिः) १. मिथ्या बुद्धि, परिपूर्ण बुद्धि, बुद्धिशाणी.
अलम्बुष पु. (अलं+पुष+क) ते नामनो अेक राक्षस,
जेने घटोत्कये मार्यो હતો, रावણनो मंत्री प्रहस्त
नामनो राक्षस, वमन-डिलटी.
अलम्बुषा स्त्री. जैनशास्त्र प्रसिद्ध उत्तर रुयक पर्वत
उपरनी वसनारी आठमांनी पडेवी दिशाकुमारिका.
अलम्बुषा स्त्री. (अलं पुष्णाति पुष+क पस्य बः स्त्रियां
टाप्) १. रीसामणनीनो वेवी, २. मञ्जठ, ३. मुंडेरी,
४. बीजाने नडि पेसवा देवा माटे करेवी अेक पाणीनी
रेभा, ५. ते नामनी अेक अप्पारा.
अलंभूष्णु त्रि. (अलम्=सामर्थ्ये भू+उस्नु) समर्थ, योग्य.
- विनाप्यस्मदलंभूष्णुरिज्यायै तपसः सुतः- शिशुं
२।९
अलय पु. (न लयः) विनाशनो अभाव, उत्पत्ति.
अलय त्रि. (लयो लयनं क्वचिदवस्थानं नास्ति यस्य)
अनन्तर, विनाश विनानुं, अवस्थान वगरनुं,
अमणशील, धर विनानो रभडेव.
अलर्क पु. (अलमर्कते अर्क् अच्) १. धोणी, आकडो,
२. गांडो कूतरो, डडकायो कूतरो, अेक जातनो कृमि.
अलपस् न. (न रपः पापम् रस्य लः) पाप नडि ते,
पुण्य.
अलले अव्य. (अर रा के रस्य लः) मोटे भागे
नाटकोमां वपरातो पैशाची भाधानो शब्द, जेने
कोई अर्थ नथी. संबोधनमां वपराय छे.
अलवाल न. (लवं आलाति ल+क न. त.) आडनी
थारे भाजू करेवी पाणी रहेवानो क्यारो. -आलवालम्
अलस् त्रि. (लस् क्विप्, न लसति) जे यमकदार नथी,
मंद, आंभुं.
अलस त्रि. (न लस्+अच्) आणसु, क्रिया करवामां
मन्द, निष्क्रिय, स्फूर्ति रहित, थाकेवो, इलांत.
-श्रोणीभारादलसगमना-मेघं ८२
अलस पु. (न लस्+क्विप्) १. अेक जातनो पाद रोग,
२. अेक जातनुं आड, ३. ते नामनो अेक मुनि.
अलसक त्रि. (अलस स्वार्थे कन्) आणसु.

અલસક પુ. (ન લસ્યતિ અનેન લસ્ કરણે વુન) એક જાતનો ઉદરરોગ અલસક.
 અલસતા સ્ત્રી. (અલસસ્ય ભાવ: તલ્) આળસપણું.
 અલસત્વ ન. (અલસસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપરનો અર્થ.
 અલસા સ્ત્રી. (ન લસ્ અચ્ ટાપ્) એક જાતનો વેલો.
 અલસેક્ષણ ત્રિ. (અલસે ઈક્ષણે યસ્ય સ:) જેની આંખમાં આળસ હોય છે તે આળસુ નેત્રવાળું.
 અલાત ન. (ન લા+ક્ત) ૧. ઉંબારિયું, ૨. અંગારો, ૩. કોયલો. -નિર્વાણાલાતલાઘવમ્- કુમા૦ ૨૧૨૩.
 અલાતૃણ ત્રિ. (અલં+આ+તૃદ્ દસ્ય ન મલોપશ્ચ) અત્યંત દુઃખ દેનાર, પીડા કરનાર.
 અલાબુ સ્ત્રી. (ન લમ્બતે ન લલ્બિ+૩ ણિત્ નલોપશ્ચ વૃદ્ધિ:) તુંબડાનો વેલો, તુંબડી, તુંબડું, લાંબી દૂધી.
 અલાબુમય ત્રિ. (અલાબુ+વિકારે મયટ્) તુંબડાનું પાત્ર.
 અલાબૂ સ્ત્રી. (ન+લલ્બિ+ક) તુંબડી, તુંબડું.
 અલાબૂકટ ન. (અલાબૂનાં રજ: અલાબૂ+રજોડર્થે કટચ્) તુંબડાની રજ.
 અલાબૂપાત્ર ન. (અલાબૂનાં પાત્રમ્) તુંબડીથી બનેલું વાસણ.
 અલાભ પુ. (ન લાભ:) ૧. લાભનો અભાવ, ૨. હાનિ.
 અલાભ ત્રિ. (ન લાભ: યસ્ય) લાભ વગરનું.
 અલાય્ય ત્રિ. (ઋ+આય્ય રસ્ય લ:) જવાના સ્વભાવવાળું, સામે જનાર શત્રુ વગેરે.
 અલાર ન. (અરાય્યન્તે ઋ યઙ્ લુક્ અચ્ રસ્ય લ:) કમાડ, બારણું, દરવાજો.
 અલ્પસ પુ. (ન લસ્યતિ અનેન લસ્ કરણે ઘચ્) જીભનો એક જાતનો રોગ, અલાસ, ઉપજિહ્વા.
 અલિ પુ. (અલિતિ દંશે સમર્થો ભવતિ ય: અલ્ ઇન્) ૧. ભમરો, ૨. વીંછી, ૩. કાગડો, ૪. કોયલ, ૫. વૃશ્ચિક-રાશિ, ૬. દારુ.
 અલિક ન. (અલ્ કર્મણિ ઇકન્) લલાટ, કપાળ.
 અલિકુલ ન. (અલીનાં કુલમ્) ભમરાનું ટોળું.
 અલિકુલસઙ્કુલ ત્રિ. (અલિકુલેન સઙ્કુલ:) ભમરાનાં સમૂહથી વ્યાપ્ત, કુબ્જ નામનો છોડ. - અલિકુલસઙ્કુલકુસુમનિરાકુલનવદલમાલતમાલે ગીત૦
 અલિગર્હ પુ. (અલિરિવ વૃશ્ચિક ઇવ ગૃધ્નોતિ ગૃધ્+અચ્) એક જાતનો સર્પ.
 અલિગુ પુ. (અલિરિવ દુ:સહા ગૌવાંણો અસ્ય) તે નામના એક ઋષિ.

અલિઙ્ગ ત્રિ. (નાસ્તિ લિઙ્ગજ્ઞાપકહેતુ ચિહ્નં વા યસ્ય) ચિહ્ન વગરનું, અનુમાપક હેતુ વગરનું, (પુ.) વેદાન્તમત પ્રસિદ્ધ પરમાત્મા, વિંગ, ભિન્ન, દુષ્ટ ચિહ્ન.
 અલિઙ્ગિન ત્રિ. (ન લિઙ્ગી વેષધારી) બનાવટી વેષને નહિ ધારણ કરનાર બ્રહ્મચારી વગેરે.
 અલિજિહ્વા સ્ત્રી. (અલિરિવ ક્ષુદ્રા જિહ્વા) પડજીભ, જીભના મૂળ ભાગમાં રહેલી નાની જીભ-અલિજિહ્વિકા.
 અલિજ્જર પુ. (અલનમલિ: અલા+ઇન્ તં જરયતિ જૃ+અચ્) પાણી ભરવાનું માટીનું મોટું વાસણ.
 અલિદૂર્વા સ્ત્રી. (અલિરિવાકારેણ દૂર્વા) એક જાતની ઘોખડ.
 અલિન્ પુ. (અલં વૃશ્ચિકપુષ્કરણકણ્ટકં વિદ્યતેડસ્ય ઇનિ) ૧. ભમરો, ૨. વીંછી, ૩. વૃશ્ચિકરાશિ.
 અલિની સ્ત્રી. (અલ્ ઇન્ ડીપ્) ભમરાઓનું ઝુંડ -અલિનીજિષ્ણુકચાનાં ચય:-ભર્ત૦ ૧૫૫
 અલિન્દ પુ. (અલ્યતે ભૂષ્યતે અલ્+કર્મણિ કિન્દચ્) ૧. ઓટલો, બારણાની બહારનો ભાગ, ૨. બારણાની બહારના ભાગમાં રહેલો ચોક, ૩. તે નામનો એક દેશ, ૪. અલિંદ દેશમાં રહેનાર, ૫. અલિંદ દેશનો રાજા.
 અલિન્દી સ્ત્રી. (અલ્યતે ભૂષ્યતે ત્રિયાં ડીપ્) ૧. ઓટલી, ૨. અલિંદ દેશની સ્ત્રી.
 અલિપક પુ. (કુત્સિતવર્ણેન લિપ્યતે લિપ્+કર્મણિ વુન) ૧. કોયલ, ૨. ભમરો, ૩. કૂતરો.
 અલિપત્રિકા સ્ત્રી. (અલિરિવ વૃશ્ચિક ઇવ પત્રમસ્યા: કપિ અત ઇત્વમ્) વૃશ્ચિકપત્રા નામની એક લતા.
 અલિપર્ણી સ્ત્રી. (અલિરિવ વૃશ્ચિક ઇવ પત્રમસ્યા:, કપિ અત ઇત્વમ્ ડીપ્) તે નામનું એક વૃક્ષ અથવા લતા.
 અલિપિજ્ઞ ત્રિ. (ન લિપિં જાનાતિ જ્ઞા+ક) લિપિને નહીં જાણનાર.
 અલિપ્રિય ન. (અલીનાં પ્રિયમ્) રાતું કમળ.
 અલિપ્રિય ત્રિ. (અલીનાં પ્રિયમ્) ભમરાને પ્રિય કોઈ વસ્તુ.
 અલિપ્રિયા સ્ત્રી. (અલીનાં પ્રિયા) પાડલનું ઝાડ.
 અલિપ્સા સ્ત્રી. (ન લિપ્સા) લિપ્સાનો અભાવ
 અલિમક પુ. (અલિરિવ મક્કતે મક્ક્+અચ્) ૧. દેડકો, ૨. કોયલ, ૩. ભમરો, ૪. મહુડાનું ઝાડ, ૫. પદ્મકેસર.

अलिमोदा स्त्री. (अलीन् मोदयति मुद्+णिच्+अण्) गणीकारी वृक्ष, अेक जतनुं आउ.
 अलिम्पक पु. (कुत्सितं लिप्यते वर्णेन लिप् वा कर्मणि श संज्ञायां कन्) १. देउकी, २. भमरो उ. कोयल ४. महुडानुं आउ, ५. पन्डेसर.
 अलिल् पु. (ऋ+इलच् रस्य लः) अेक जतनुं पक्षी.
 अलिवल्लभ पु. (अलीनां वल्लभः) १. भमराने प्रिय, २. पाटलि वृक्ष.
 अलिविराव पु. (अलीनां विरावः) भमरानो गुंजारव.
 अलिवाहिनी स्त्री. (अलिं वाहयति गन्धेन वह+णिच्+णिनि+ङीप्) कोंकण देश प्रसिद्ध अेक वृक्ष.
 अलिविरुत न. (अलीनां विरुतम्) भमरानो शब्द.
 अलीक न. (अल्+ईकन्) १. अप्रिय, २. जोडुं, उ जूडुं, ४. लवाट, कपाण.
 अलीकता स्त्री. (अलीकस्य भावः तल्) १. मिथ्यापशुं २. शाननुं अविषयपशुं, जुठाशुं, असत्यपशुं.
 अलीकत्व न (अलीकस्य भावः त्व) अज्ञानविषयत्वम्, उपरनो अर्थ जुओ.
 अलीकमत्स्य पु. तेलमां तणेलां अउदनां ढोकणां.
 अलीकिन् त्रि. (अलिकमत्स्यस्य इन्) जूडुं भोवनार, अप्रिय भोवनार, अरुचिकर.
 अलु स्त्री. (अल्+उन्) नानी गागर, नानी लोटी, नानुं जणपात्र.
 अलुकसमास (न लुकसमासः) जेमां विभक्तिनो लोप थती नथी तेवी समास. -सरसिजम्, आत्मनेपदम् ।
 अलुब्ध त्रि. (न लुब्धः) लोभियुं नडि ते, निर्लोभी, लोभ वगरनुं.
 अलूक्ष त्रि. (न रूक्षः वेदे रस्य लः) लूभुं नडि ते, चीकशुं. अले अव्य. पिशाथी भाषानुं संबोधन.
 अलेपक त्रि. (नास्ति लेपः सम्बन्धो यस्य वा कप्) निर्लेप, कोठना संबंध वगरनुं, लेप नडीं करनार.
 अलेपक पु. (नास्ति लेपः सम्बन्धो यस्य वा कप्) परमात्मा.
 अलेले अव्य. पिशाथी भाषामां वपरानुं संबोधन.
 अलोक त्रि. (न लोक्यते) १. अदृश्य अेवी डरकोठ वस्तु, २. (न लोकः यस्मिन्) लोक रडित निर्जन प्रदेश, -लोकालोक इवाचलः-रघु० १।६८, उ. जेसे पुष्ट्य न कर्तुं लोय ते, ४. नडि जेनार.

अलोक पु. (न लोक्यते लोक कर्मणि घञ्) आपशाथी अदृश्य पाताल वगेरे, ज्यां केवण आकाश ज छे अेवी प्रदेश. -नालोकं कर्तुमर्हसि-रामचरितम् ।
 अलोक न. (न लोक्यते-लोक कर्मणि घञ्) लोकशून्य अेकांत.
 अलोक अव्य. (लोकस्याभावः) लोकनो अभाव.
 अलोकन न. (न लोकनम्) अदृश्यपशुं, नडि जेवुं ते, अंतर्धान थवुं.
 अलोकनीय त्रि. (न लोकनीयम्) नडि जेवा योग्य, अदृश्य.
 अलोका स्त्री. (लोक घञ् स्त्रियां टाप् न० त०) ईंट.
 अलोक्य त्रि. (लोकाय स्वर्गादिलोकप्राप्तये हितः तत्र साधु वा यत् न० त०) स्वर्ग वगेरे लोकनुं असाधन.
 अलोभ पु. (न लोभः) लोभनो अभाव, धन वगेरेमां अतितृष्णानो अभाव.
 अलोभ त्रि. (न लोभः यस्य) लोभ वगरनुं.
 अलोभिन् त्रि. (न लोभी) लोभ विनानुं, लोभ वगरनुं.
 अलोल त्रि. (न लोलः) शंयण नडि ते, तृष्णा वगरनुं, अशंयण.
 अलोलुप त्रि. (न लोलुपः) लोभियुं नडि ते, लोभरडित, निर्लोभी, लोदुपता विनानुं.
 अलोह पु. ते नामना अेक ऋषि.
 अलोहित त्रि. (न लोहितम्) रातुं नडि ते.
 अलोहित न. (न लोहितं यस्मात्) रातुं कमण.
 अलौकिक त्रि. (न लोके विदितः ठक्) लोकमां-लोके नडि ज्ञाज्ञेव.
 अलौकिक न. (न लौकिकं प्रत्यक्षं यत् तत्) नैयायिकीअे मानेवुं अलौकिक प्रत्यक्ष.
 अलौकिकत्व (लोकावगतेष्टसाधनताश्रयान्यत्वम् वेद-बोधितइष्टसाधनताकत्वमिति मीमांसकाः) वेदबोधित ईष्टनी साधनता.
 अलौकिकप्रत्यक्ष न. (अलौकिकसन्निकर्षजन्यं प्रत्यक्षम्) सामान्यलक्षण, शानलक्षण, अने योगज सन्निकर्षमांथी कोठ अेक सन्निकर्षथी उत्पन्न थतुं प्रत्यक्ष.
 अलौकिकसन्निकर्ष पु. (लोकेषु अविदितः सन्निकर्षः) लोकमां नडि प्रसिद्ध सन्निकर्ष-संबंध.
 अल्क न. १. आउ, २. शरीरनो अवयव.

અલ્પ ત્રિ. (અલ્+પ) ૧. ક્ષુદ્ર, ૨. સૂક્ષ્મ, ૩. મરણને યોગ્ય, ૪. થોડું. -અલ્પસ્ય હેતોર્બહુ હાતુમિચ્છન્-રઘુ. ૨૧૪૭, -સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્-ગીતા ૨૧૪૦, -અલ્પશ્રુતં શ્રુતવતાં પરિહાસધામ-ભક્તાં ૬

અલ્પક ત્રિ. (અલ્+પ સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો અર્થ.

અલ્પક પુ. (અલ્+પ સ્વાર્થે કન્) જવાસો.

અલ્પકેશી સ્ત્રી. (અલ્પ: કેશ ઇવ પત્રમસ્યા:) ભૂતકેશી એક જાતનું ઝાડ.

અલ્પગન્ધ ન. (અલ્પો ગન્ધો યસ્ય) રાતું પોયણું.

અલ્પગન્ધ ત્રિ. (અલ્પ: ગન્ધો યસ્ય) થોડી ગંધવાળું.

અલ્પગન્ધિ ત્રિ. (અલ્પ: ગન્ધ: યસ્ય ઇચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અલ્પચેષ્ટિત ત્રિ. (અલ્પં ચેષ્ટિતં યસ્ય) અલ્પ ચેષ્ટાવાળું, ક્રિયાશૂન્ય.

અલ્પચ્છદ ત્રિ. (અલ્પ: ચ્છદો યસ્ય) થોડાં વસ્ત્રો ધારણ કરનારો. -અલ્પચ્છાદ:

અલ્પજ્ઞ ત્રિ. (અલ્પં જ્ઞાનાતિ જ્ઞા+ક) થોડું જાણનાર, ઊલટા જ્ઞાનવાળો, બહુ મોટો જાણકાર.

અલ્પતનુ ત્રિ. (અલ્પા ક્ષુદ્રપરિમાણા તનુ: યસ્ય) ઠીંગણું, દુબળું, થોડાં ડાડકાંવાળું, દુબળો-પાતળો.

અલ્પતા સ્ત્રી. (અલ્પ ભાવે તલ) થોડાપણું, ક્ષુદ્રપણું, જરાપણું.

અલ્પત્વ ન. (અલ્પ ભાવે ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અલ્પદૃષ્ટિ ત્રિ. (અલ્પા દૃષ્ટિયંસ્ય) સંકુચિત મનવાળો, અદૂરદર્શી.

અલ્પધન ત્રિ. (અલ્પં ઘનં યસ્ય) જેની પાસે ઘન થોડું છે તે.

અલ્પધી ત્રિ. (અલ્પા ધીર્યસ્ય) થોડી બુદ્ધિવાળો, મૂર્ખ, અજ્ઞાની. -ચતુર્વર્ગફલપ્રાપ્તિ: સુખાદલ્પધિયામપિ -સાં ૬૦

અલ્પપત્ર પુ. (અલ્પં પત્રં યસ્ય) નાનાં પાંદડાંવાળી તુલસી, થોડા પાંદડાવાળું કોઈ પણ વૃક્ષ.

અલ્પપદ્મ ન. (અલ્પમસમ્પૂર્ણ પદ્મમ્) રાતું કમળ.

અલ્પપ્રમાણ પુ. (અલ્પં પ્રમાણં અસ્ય) એક જાતનું ઝાડ, તરબૂચનો વેલો.

અલ્પપ્રમાણ ત્રિ. (અલ્પં પ્રમાણં અસ્ય) થોડા પ્રમાણવાળું, થોડા માપનું, થોડા વજનવાળું.

અલ્પપ્રમાણક ત્રિ. (અલ્પં પ્રમાણં અસ્ય સ્વાર્થે કપ્) ઉપરનો અર્થ.

અલ્પપ્રાણ પુ. (અલ્પ: પ્રાણ: -પ્રાણનક્રિયા યસ્મિન્) અલ્પપ્રાણ અક્ષર-સ્વર, અર્ધસ્વર, અનુનાસિક તથા ક્ ચ્ ટ્ ત્ પ્ ગ્ જ્ ઙ્ દ્ બ્ અક્ષરો.

અલ્પપ્રાણ ત્રિ. (અલ્પ: પ્રાણ: પ્રાણહેતુકં બલં યસ્ય) થોડા પ્રાણવાળું, અલ્પબળવાળું.

અલ્પબલ ત્રિ. (અલ્પં બલં યસ્ય) થોડા બળવાળું.

અલ્પભાષિન્ ત્રિ. (અલ્પં ભાષતે) થોડું બોલનાર, કૃપણ.

અલ્પમારિષ પુ. (અલ્પ: મારિષ:) તાંદળજાં.

અલ્પમૂર્તિ સ્ત્રી. (અલ્પા મૂર્તિ:) નાની મૂર્તિ.

અલ્પમેઘસ ત્રિ. (અલ્પા મેઘા યસ્ય) થોડી બુદ્ધિવાળું, અજ્ઞાની.

અલ્પમ્પચ ત્રિ. (અલ્પં પચતિ) થોડું સંધી માત્ર પોતાનું પેટ ભરનાર, કૃપણ, લોભી, જેમાં થોડી રસોઈ થઈ શકે તેવું પાત્ર વગેરે.

અલ્પવયસ ત્રિ. (અલ્પં વયો યસ્ય) નાની વયવાળું.

અલ્પવાદિન્ ત્રિ. (અલ્પં વદતિ) થોડું બોલનાર, અલ્પભાષી.

અલ્પવિદ્યા ત્રિ. (અલ્પા વિદ્યા યસ્ય) થોડી વિદ્યાવાળું, અશિક્ષિત, અજ્ઞાની.

અલ્પશક્તિ ત્રિ. (અલ્પા શક્તિયંસ્ય) થોડી શક્તિવાળો, કમજોર, દુર્બળ.

અલ્પશમી સ્ત્રી. (અલ્પા શમી) ૧. નાની ખીજડી, ૨. નાની ખીજડીના આકારનું કોઈ ઝાડ.

અલ્પશસ અવ્ય. (અલ્પ શસિ) થોડું, જરા. -બહુશો વદતિ આખ્યુદયિકેષુ અલ્પશ: શ્રાદ્ધેષુ ॥ કદી કદી, જ્યારે ત્યારે.

અલ્પસરસ્ ન. (અલ્પં સર:) ક્ષુદ્ર જલાશય, નાનું જલાશય.

અલ્પાકાઙ્ક્ષિન્ ત્રિ. (અલ્પં આકાઙ્ક્ષતિ ણિનિ) થોડાને ચાહનાર.

અલ્પાયુસ્ ત્રિ. (અલ્પં આયુર્યસ્ય) થોડી આવરદાવાળું.

અલ્પાયુસ્ પુ. (અલ્પં આયુર્યસ્ય) બકરું.

અલ્પાયુસ્ ન. (અલ્પં આયુ:) થોડી આવરદા.

અલ્પાયુષ્ક ત્રિ. (અલ્પં આયુર્યસ્ય) થોડી આવરદાવાળું.

અલ્પાલ્પ ત્રિ. (અલ્પ: અલ્પ:) ઘણું થોડું, થોડામાં થોડું.

અલ્પાહાર પુ. (અલ્પ: આહાર:) થોડો આહાર.

અલ્પાહાર ત્રિ. (અલ્પ: આહાર: યસ્ય) થોડા આહારવાળું.

अल्पिका स्त्री. (अल्पा प्रमाणेन कन्) १. शनी भग, जंगली भग, २. थोड़ी मात्रा, ३. क्षुद्र, नीच.

अल्पित त्रि. (अल्प+णिच्+क्त) थोड़ुं करेव, उलड़ुं करेव, सन्माननी दृष्टिओ नीयुं, तिरस्कृत.

अल्पिष्ठ त्रि. (अतिशयेन अल्पः ईष्ठन्) अतिशय थोड़ुं, अल्प, अतिशय नानुं.

अल्पीयस् त्रि. (अतिशयेन अल्पः इयसुन्) घणुं थोड़ुं.

अल्पीकृत त्रि. (अल्प च्वि कृ+क्त) थोड़ुं करेव.

अल्पीभूत त्रि. (अल्प च्वि भू+क्त) थोड़ुं थयेव.

अल्पोन त्रि. (अल्पं ऊनम्) थोड़ुं ओछुं, अधूरुं.

अल्पोपाय पु. (अल्पः उपायः) नानुं साधन, थोड़ुं साधन

अल्पा स्त्री. (अल् ला क टाप्) १. मा, २. सर्वज्ञ, परमात्मा, देवता.

अव् (भ्वा. पर. सक. सेट) १. ऊंभवुं, तृष्णा राजवी, २. जवुं, ३. तृप्त थवुं - न मामवति सद्दीपा रत्नसूरपि मेदिनी-रघु० १।६५, ४. रक्षाञ्ज करवुं, -यमवतामवतां च धुरि स्थितः -रघु० ९।१, ५. मांगवुं, ६. शोभवुं, ७. सांभगवुं, ८. व्याप्त थवुं, ९. भेटवुं, १०. प्रार्थना करवी, ११. छेवुं, १२. प्रवेश करवी, १३. छीवुं, १४. वधवुं, १५. पकडवुं, १६. मारवुं, १७. समर्थ थवुं, १८. ज्ञाञ्जवुं, १९. करवुं, २०. छेवुं उत्पन्न करवी, २१. मेणववुं.

अव अव्य. (अव+अच्) १. निश्चयमां, २. असकल-पञ्चमां, ३. नियोगमां, ४. अनादरमां, ५. आलंभनमां, ६. शुद्धिमां, ७. तिरस्कारमां, ८. अने नीत्याञ्जमां वपराय छे, दूर. -पूर्वापरौ तोयनिधौ वगाह्य-कुमा. १।९ (आ अवगाह्य नुं वैकल्पिक ३५ छे.)

अवयाक त्रि. (अव्+स्वार्थे कटच्) १. स्मभेनुं, २. छेवुं, ३. पाछण, ४. नीयेनुं, प्रतिक्षुं, विरुद्ध.

अवकटक त्रि. (अव+स्वार्थे कटच् स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ जुओ.

अवकम्पित त्रि. (अव+कम्प+कर्तरि क्त) विरहित, कंपेव, थालेव.

अवकर पु. (अव+कृ+अप्) पूंजे, कथरो, उकरओ.

अवकर्षण न. (अव+कृष्+ल्युट्) भणपूर्वक भेंयवुं, भेंयवुं, घसडवुं, अक ठेकाछेथी बीजे ठेकाछे भणपूर्वक भेंथी जवुं.

अवकलिप्त त्रि. (अव+कल्+क्त) ज्ञेयेव, ज्ञाज्ञेव, ब्रह्म करेव.

अवका स्त्री. (अव ग्रहणे कर्मणि क्वुन्) शेवाण.

अवकाश पु. (अव+काश्+घञ्) १. वपत-समय, भोकी, तक, २. जग्या-स्थान, ३. अवकाश. - अवकाशं किलोदन्वान् रामायाभ्यर्थितो ददौ-रघु० ४।५८, ४. पदार्पण, पछोय, प्रवेश, अंतर्भन, ५. स्थान आपवुं - तस्माद् देयो विपुलमतिभिर्नाव-काशोऽधमानाम्-पञ्च० १।३६६

अवकीर्ण त्रि. (अव कृ+क्त) १. व्याप्त, व्यापेव, २. शूर्ण करेव, ३. वीभीना भेव, ४. ब्रह्मचर्य व्रतनी भंग करेव.

अवकीर्णता स्त्री. (अवकीर्णस्य भावः तल) व्रत भंगपणुं.

अवकीर्णत्व न. (अवकीर्णस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.

अवकीर्णिन् त्रि. (अवकीर्णमनेन इनि) जेजे पोताना ब्रह्मचर्य व्रत वगेरेमां भंग करेव छीय तेवी ब्रह्मचारी. -अवकीर्णी भवेद् गत्वा ब्रह्मचारी तु योषितम्-याज्ञ० ३।२८०

अवकीर्णित्व न. (अवकीर्णिनो व्रतम्) व्रत भंग करनार ब्रह्मचारी वगेरेने माटे प्रायश्चित्त.

अवकुञ्चन न. (अव कुञ्च+ल्युट्) संकोयाछे जवुं, संकडाछे जवुं, ते नामनो अक रोग.

अवकुटार त्रि. (अव+कुटारच्) अत्यंत नीयुं.

अवकुटार न. (अव+कुटारच्) वि३पपणुं, विपरीतपणुं.

अवकृष्ट त्रि. (अव+कृष्+क्त) १. भेंयेव, २. ताज्ञेव, ३. दूर करेव, ४. जसेडेव, ५. ज्ञाति वगेरेमांथी भडार काढेव.

अवकृष्ट पु. (अव+कृष्+क्त) धरमांथी पूंजे काढनार याकर-नोकर.

अवकृष्य त्रि. (अव+कृष्+क्यप्) भेंयवा योग्य, ताज्ञवा लायक, दूर करवा योग्य.

अवकल्पित स्त्री. (अव+कल्प+क्त रो लः) संभावना, संभाव्यता, निश्चय.

अवकेशिन् त्रि. (अवच्युतं कं सुखं यस्मात्, अवकं फलशून्यतामीशितुं शीलमस्य अवक+ईश् णिन्) वांजियुं, उषर, अनुपजाउ, इणशून्य जाड वगेरे.

अवकेशिन् त्रि. (अवसन्नाः केशा विद्यन्ते अस्य इनि) थोडा केशवाणुं.

અવકોકિલ ત્રિ. (અવકૃષ્ટઃ કોકિલયા) કોયલે જેને ઉદેશીને અવાજ કર્યો હોય તે, કોયલથી તિરસ્કૃત.
 અવક્તવ્ય ત્રિ. (ન વક્તવ્યઃ) ન બોલવા લાયક, ન કહેવા યોગ્ય.
 અવક્ત્ર ત્રિ. (નાસ્તિ વક્ત્રં યસ્ય) મોઢા વિનાનું ગુમડું.
 અવક્ર ત્રિ. (ન વક્રઃ) વાંકું નહિ તે, સરળ, સીધું, પ્રામણિક, સાચું.
 અવક્રક્ષિન્ ત્રિ. (અવ કૃષ્+ણિનિ) ખેંચનાર, આકર્ષણ કરનાર, ખેડનાર.
 અવક્રન્દ ત્રિ. (અવ ક્રન્દ+કર્તરિ અચ્) હળવેથી રડવાના સ્વભાવવાળું, જોરથી રોવાના સ્વભાવવાળું, વારંવાર રડનાર, હાંફ્યા કરવું તે.
 અવક્રન્દ પુ. (અવ ક્રન્દ+ભાવે અચ્) હળવેથી રડવું, ઘાંટો પાડીને રડવું, ચીત્કાર કરવો તે, પોક મૂકવી.
 અવક્રન્દન ન. (અવ ક્રન્દ+ભાવે લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અવક્રમ પુ. (અવ ક્રમ+ભાવે ઘજ્) હળવી ગતિ, ઊતરવું.
 અવક્રમ્ય પુ. (અવ ક્રી+અચ્) ૧. કિંમત, મૂલ્ય, ૨. ભાડું, ૩. કર, મહેસૂલ વગેરે. (રાજગ્રાહ્યં દ્રવ્યમ)
 અવક્રાન્તિ સ્ત્રી. (અવ+ક્રમ્+ક્તિન્) નીચે જવું, ઊતરવું.
 અવક્રિયા સ્ત્રી. (અવ કૃ શ ટાપ્) ભૂલચૂક.
 અવક્રુષ્ટ ત્રિ. (અવ+ક્રુશ્+કર્મણિ ક્ત) જેને ઉદેશીને ભૂમ પાડી હોય તે.
 અવક્રોશ પુ. (અવ ક્રુશ્ ઘજ્) ૧. અવાજ, ઘોંઘાટ, ૨. ઠપકો, ૩. નિંદા.
 અવક્લિન્ન ત્રિ. (અવ+ક્લિદ્+ક્ત) સીઝેલું, જળ વગેરેથી અત્યંત ભીનું.
 અવક્લેદ પુ. (અવ ક્લિદ્+ઘજ્) ૧. પાક્યા પછી ફળ જે ગળી જાય છે તે, ૨. રસોઈ થયા પછી જે સીઝે તે, ૩. જળ વગેરેથી ભીનું, ૪. ટપકવું.
 અવક્લેદન ન. (અવ ક્લિદ્ લ્યુટ્) ટીપું ટીપું ટપકવું, ઝાકળ, કરા પડવા વગેરે.
 અવક્વણ પુ. (અવ ક્વણ્ અચ્) કર્કશ આલાપ.
 અવક્વાથ પુ. (અવ ક્વથ્ ઘજ્) અધૂરું પકાવવું, અર્ધું બાફવું.
 અવક્ષય ન. (અવ ક્ષિ ભાવે અચ્) ૧. ચઢતી પછીની વિનાશોન્મુખ અવસ્થા, ૨. ક્ષય, ધ્વંસ, ૩. નાશ.

અવક્ષયણ ન. (અવ ક્ષિ ણિચ્ ભાવે લ્યુટ્) ચઢતી પછીનું વિનાશોન્મુખ અવસ્થાનું સાધન વ્યાપારાદિ.
 અવક્ષિપ્ત ત્રિ. (અવ ક્ષિપ્+કર્મણિ ક્ત) તિરસ્કારેલ, નીચે ફેંકેલ, ખેરાબ રીતે ફેંકેલ.
 અવક્ષીણ ત્રિ. (અવ ક્ષિ+ક્ત) ચઢતી પછી વિનાશોન્મુખ પદાર્થ. (ન.) વિનાશ અવક્ષય, શબ્દ જુઓ.
 અવક્ષુત પુ. (અવ ક્ષુ+ક્ત) જેની સામે છીંક કરાયેલી હોય તે.
 અવક્ષેપ પુ. (અવ ક્ષિપ્+ઘજ્) ૧. તિરસ્કાર, ૨. નીચે ફેંકવું, આક્ષેપ, નિંદા, કલંક.
 અવક્ષેપણ ન. (અવ ક્ષિપ્+લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. વૈશેષિક મતમાં કર્મ પાંચ પ્રકારનાં છે, તે પૈકી એક—ઉત્ક્ષેપણં તત્તોડવક્ષેપણમાકુચ્ચનં તથા । પ્રસારણં ચ ગમનં કર્માણ્યેતાનિ પચ્ચ ચ ॥
 —ભાષાપરિચ્છેદઃ ૫
 અવક્ષેપણી સ્ત્રી. (અવ ક્ષિપ્+લ્યુટ્ ડીપ્) બલા નામની ઔષધિ, લગામ, રાસ.
 અવખાત ન. (નિમ્નઃ ખાતઃ) ઊંડો ખાડો.
 અવખાદ પુ. (અવજ્ઞાતઃ નિન્દિતઃ ખાદઃ) નિન્દિત ખાદ્યપદાર્થ.
 અવગણન ન. (અવ ગણ્+ભાવે લ્યુટ્) અપમાન, માનભંગ, અવજ્ઞા, તિરસ્કાર, પરાભવ, નિંદા, કલંક.
 અવગણિત ત્રિ. (અવ ગણ્ ક્ત) અવજ્ઞા કરેલ, તિરસ્કાર કરેલ, નિંદેલ, પરાભવ પામેલ—પમાડેલ.
 અવગણ્ડ પુ. (અવ ગમ્+ઙ) ગાલ ઉપર થયેલ એક રોગ, ગાલમસૂરિયું, ગાલ ઉપર થયેલા ખીલ.
 અવગત ત્રિ. (અવ ગમ્+ક્ત) ૧. નીચે ગયેલ, ૨. જાણેલ.
 અવગતિ સ્ત્રી. (અવ ગમ્+ભાવે ક્તિન્) ૧. નીચે જવું, ૨. નિશ્ચયાત્મક બોધ—જ્ઞાન, ૩. પ્રત્યક્ષ થવું, સત્ય સમજ.
 અવગથ ત્રિ. (અવ ગા કર્તરિ થ હ્રસ્વઃ) ૧. સવારના પહોરમાં નહાયેલ હોય તે, ૨. સવારમાં નહાનાર.
 અવગદિત ત્રિ. (અવ ગદ્ કર્મણિ ક્ત) અપવાદયુક્ત, નિન્દિત, લોકાપવાદવાળું, નિંદેલ.
 અવગમ પુ. (અવ ગમ્+ભાવે ઘજ્) જ્ઞાન, નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન, જાણવું. — એકાદશેન્દ્રિયૈર્યુક્ત્યા શાસ્ત્રેણાપ્ય-વગમ્યતેપચ્ચ. ૨।૨૮
 અવગમન ન. (અવ ગમ્ લ્યુટ્) પાસે જવું, નીચે ઊતરવું, સમજવું, જ્ઞાન, પ્રત્યક્ષ થવું.

अवगाढ त्रि. (अव गाह् क्त) १. गाढ, - अभ्युन्नता पुरस्तादवगाढा जघनगौरवात् पश्चात् श० ३।७ २. घट्ट, घाढुं, ३. अंदर दाभल थयेल, ४. डूभेल, ५. विषयभूत, ६. नाडेल, ७. डींउं, वेरुं.

अवगाह पु. (अव गाह्+घञ्) स्नान, नाडवुं, अंदर प्रवेश, शान्ती वियोगीकरण, स्नान करवानुं स्थान, डूभकी लगावची -जलावगाहक्षणमात्रशान्ता- रघु० ५।४७

अवगाहन न. (अव गाह् ल्युट्) उपरनी अर्थ. स्नान, नडावुं वगेरे, निष्ठात थावुं, स्नानागार -दाधानामवगाहनाय विधिना रम्यं सरो निर्मितम्- शृङ्गा० १

अवगाह्य त्रि. (अव गाह् कर्मणि यत्) स्नान करवा योग्य पाणी वगेरे, अंदर प्रवेश करवा योग्य, विषयभूत बनाववा योग्य.

अवगाह्य अव्य. (अव गाह् ल्यप्) अवगाहन करीने, स्नान करीने, अंदर प्रवेश करीने. -वणाह्य

अवगीत त्रि. (अव गै+क्त) लोकापवाद पामेल, निन्देल, दुष्ट, गडित, नीय, वारंवार जेयेल. १. भेण विनाना स्वरथी गावुं, भराब रीते गायेवुं, २. धमकावेवुं, गाण धरने कडेवुं, धपकी आपीने, ३. गीतथी आघात पळीयाउवी.

अवगीत न. (अव गै भावे क्त) निन्दा, लोकापवाद, धिक्कार, लांछन.

अवगुण पु. (अव गुण्+क) दोष, अवगुण -अन्यदोषं परावगुणम् ।

अवगुण्ठन न. (अव गुण्ठ्+ल्युट्) वस्त्र वगेरेथी भों ढांकवुं, लाज काढवी, घूमटी भेंचवी, भूरभो, भूरभो नांभवी. -अवगुण्ठनसंवीता कुलजाभिसरेद् यदि- सा० २०

अवगुण्ठनमुद्रा स्त्री. (अवगुण्ठनाय मुद्रा) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध ऐक मुद्रा.

अवगुण्ठनवत् त्रि. (अवगुण्ठन मतुप्) घूमटाथी ढांकायेल, पउदाथी आरुणित. -अवगुण्ठनवती नारी- श० ५

अवगुण्ठिका स्त्री. (अव गुण्ठ् ण्वुल्) भूरभो, भों ढांकवानी साडी, पउदो, भूरभो नांभवी, पउदो करवी.

अवगुण्ठित त्रि. (अव गुण्ठ्+क्त) भों ढांकेल, भूरभो नाभेल, ढांकेल, यूर्ण करेल, आवृत, पउदो आशेल. -रजनीतिमिरावगुण्ठिते-कु० ४।११

अवगुम्फित त्रि. (अव गुम्फ् कर्मणि क्त) गूंथेल.

अवगूर्य्य अव्य. (अव+गुरी उद्यमे ल्यप्) मारवा माटे लाकडी उगाभीने. -अवगूर्य्यं चरेत् कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने -मनु० ११।२०८

अवगृह्य न. (अव गृह्+क्यप्) व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध प्रगृह्यसंज्ञक पद.

अवगोरण न. (अव गुरी उद्यमे ल्युट्) मारी नांभवा माटे शस्त्र वगेरे उगामवुं ते. - तत्रान्तरीय-कावगोरणप्रायश्चित्तमपि संपद्यते-प्राय० विवेक. धूरकवुं, धमकाववुं.

अवग्रह पु. (अव ग्रह्+घ) १. वरसाधना जणनो प्रतिबंध, अनावृष्टि, -वृष्टिर्भवति शस्यानामवग्रह-विशोषिणाम्-रघु० १।६२, २. निग्रह, ३. शिक्षा, ४. नउतर, ५. अटकाव, ६. व्याकरणशास्त्रमां जणव्या प्रमाज्ञे-सन्धि रडितपणुं, समासमां रडेला शब्दोने अलग अलग करवा, विशाम के संधि न डोवी ते. जेम-(धिक् तां च तं च मदनं च इमां च मां च-भर्तृ०, ७. छाथीओनो समूड, ८. छाथीनुं कपाण, ९. स्वभाव, १०. शाप.

अवग्रहण न. (अव ग्रह् भावे ल्युट्) ज्ञान, प्रतिरोध, अनादर, अवडेलना.

अवग्राह पु. (अव ग्रह्+घञ्) अवग्रह शब्द जुओ.

अवघट्ट पु. (अव घट्ट् आधारे घञ्) १. जमीन अंदरनी गुफा, पृथ्वीनी अंदरनुं छिद्र, २. बाकुं, ३. अनाज दणवानी घंटी, ४. जोरथी यलाववुं, डलाववुं.

अवघट्टन न. (अव घट्ट् भावे ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ.

अवघट्टना स्त्री. (अव घट्ट्) अवघट्ट शब्दनी अर्थ जुओ.

अवघट्टित त्रि. (अवघट्ट् कर्मणि क्त) जोरथी यलावेल.

अवघर्षण न. (अव घृष्+ल्युट्) नीचे राभीने घसवुं ते, सर्व तरुथी घसवुं ते, साई करवुं, दणवुं.

अवघर्षित त्रि. (अव घृष्+क्त) घसेवुं, साई करेवुं.

अवघात पु. (अव हन् घञ्) १. भांडवुं, २. अनाज वगेरेनां झेतरां काढवा माटेनो व्यापार, जाशियामां

अनाज नाभी सांभेलाथी छउवुं, ३. जाटकवुं, ४. मारी नांभवुं, ठीकवुं, ५. आघात, प्रहार करवी, - कर्णविघातनिपुणेन च ताड्यमाना दूरीकृताः करिवरेण -भर्तृ० २

અવઘાતક ત્રિ. (અવઘાત+સ્વાર્થ+ક) ખાંડનાર, ઝાટકનાર, મારનાર.

અવઘાતિન્ ત્રિ. (અવ હન્+ણિનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવઘુષ્ટ ત્રિ. (અવ+ઘુષ્+ક્ત) ઢંઢેરો પીટાવી જાહેર કરેલ, ઘોષણા દ્વારા પ્રચાર કરેલ.

અવઘૂર્ણન ન. (અવ ઘૂર્ણ ધ્રમણે ભાવે લ્યુટ) ચારે તરફ ફરવું, ભ્રમવું.

અવઘોટિત ત્રિ. (અવ ઘુટ પરિવર્તે ક્ત) ચારે તરફથી ઢાંકેલ, વીટેલ, સર્વ તરફથી ઘેરાયેલ.

અવઘોષણ ન. (અવ ઘુષ્+ભાવે લ્યુટ) સર્વ લોકને જાહેર કરવા માટે સાદ પડાવવો. તે, ઢંઢેરો પીટીને જાહેર કરવું તે, ઉદ્ઘોષણ.

અવઘોષણા સ્ત્રી. (અવ ઘુષ્+યુચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવઘ્રાણ ન. (અવ ઘ્રા ભાવે લ્યુટ) સૂંધવું.

અવચક્ષણ ન. (અવ ચક્ષ્+લ્યુટ) નિંદિત આખ્યાન કરનાર, નિંદા કથા કરનાર.

અવઞ્ચન ન. (ન વચનં નજ્ કુત્સાયામ્) નિન્દા, ભૂંડું બોલવું, વચનનો અભાવ.

અવચન ત્રિ. (ન વચનં યસ્ય) મૂંગું, વચન વિનાનું. -શકુન્તલા સાધ્વસાદવચના તિષ્ઠતિ- શાં ૧

અવચનીય ત્રિ. (વક્તુમનર્હઃ વચ્ અર્હાર્થે અનીયર્) નહિ કહેવા લાયક, અશલીલ શબ્દ વગેરે.

અવઞ્ચનીયતા સ્ત્રી. (વચ્ અર્હાર્થે અનીયર્ તલ્) કહેવામાં અનુચિત, નિંદાથી મુક્ત. -સર્વથા વ્યવહર્તવ્યે કુતો હ્યવચનીયતા-ઉત્તરં ૧૫

અવચય પુ. (અવ ચિ+અચ્) પુષ્પ, ફળ વગેરે ચૂંટવાં-વીણવાં. -તતઃ પ્રવિશતઃ કુસુમાવચય-મભિનયન્ત્યૌ સઘ્વૌ -શાં ૪

અવચાય પુ. (અવ ચિ+ઘઞ્) હાથ વગેરેથી પુષ્પ, ફળ એકઠાં કરવાં-વીણવાં. - અવિરતકુસુમાવ-ચાયખેદાત્-શિશું ૭૭૨

અવચાયમ્ અવ્ય. (અવ ચિ+ણમુલ્) વારંવાર એકઠાં કરીને.

અવચારણ ન. (અવ ચર્ ણિચ્ લ્યુટ) પ્રચાર, સુશ્રુતમાં કહેલ એક ક્ષારપાક વિધિ. કોઈ કામ પર પ્રયોગ નિયુક્ત કરવો તે.

અવચૂડ પુ. (અવનતા ચૂડા યસ્ય) ધજા અથવા તો નિશાનની નીચે બાંધેલું વસ્ત્ર-ફરકો.

અવચૂર્ણન ન. (અવ ચૂર્ણ લ્યુટ) સુશ્રુતમાં કહેલ એક વ્રણ, પીસવું, ભૂકો કરવો, ખાસ કરીને ઘા ઉપર દવાનો ભૂકો પાવડર નાખવો.

અવચૂર્ણિત ત્રિ. (અવ+ચૂર્ણ-પેષે કર્મણિ ક્ત) ચૂર્ણ કરેલ, દળેલ, પીસેલ, ભૂકો કરેલ.

અવચૂલ પુ. (અવનતા ચૂડાગ્રં યસ્ય વા ડો લઃ) અવચૂડ શબ્દ જુઓ. -દિવસકરવારણસ્યાવ-ચૂલચામરકલાણઃ-કાદં ૨૬

અવચૂલ ન. (અવનતા ચૂડાગ્રં યસ્ય વા ડો લઃ) ચામર, ચમરી.

અવચૂલક ન. (અવચૂલમિવ સ્વાર્થે કન્ સંજ્ઞાયાં વા કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવચ્છદ પુ. (અવ ચ્છદ ક) ઢાંકણું, આવરણ.

અવચ્છાદ પુ. (અવ ચ્છદ્ ઘઞ્) ઢાંકણું, આવરણ.

અવચ્છિન્ન ત્રિ. (અવ+ચ્છિદ્+ક્ત) છેદેલ, કાપેલ, ઉપાધિ વગેરેથી વિશેષ કરેલ. (તર્કશાસ્ત્રમાં) પોતાના બતાવેલા વિશિષ્ટ ગુણોથી બીજી બધી વસ્તુઓથી અલગ કરેલી વસ્તુ.

અવચ્છિન્નત્વ ન. (અવચ્છિન્નસ્ય ભાવઃ ત્વ) વ્યાપકત્વ, સામાનાધિકરણ્ય સ્વરૂપ સમ્બન્ધવિશેષ, વિશિષ્ટત્વ, સાહિત્ય અનુકૂલત્વ અથવા પ્રયોજકત્વ, ઈયત્તાકરણ, સીમાકરણ.

અવચ્છિન્નવાદ પુ. (અન્તઃકરણાવચ્છિન્નતા યો જીવસ્ય વાદો વ્યવસ્થાપનમ્) વેદાન્તમત પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યનો અન્તઃકરણાવચ્છિન્નતા વડે વ્યવસ્થાપક મતભેદ.

અવચ્છુરિત ન. (અવ છુર્ ભાવે ક્ત) અટકાસ, મોટેથી હસવું.

અવચ્છુરિત ત્રિ. (અવ છુર્ કર્મણિ ક્ત) મિશ્ર કરેલ, મિશ્ર કરેલું, મિશ્રિત.

અવચ્છુરિતક ન. (અવચ્છુરિત+કન્) અટકાસ, મોટેથી હસવું.

અવચ્છેદ પુ. (અવ+ચ્છિદ્ ભાવે ઘઞ્) ૧. છેદવું, ૨. છેદન, ૩. સીમા, ૪. હદ બાંધવી, ૫. વિશેષ કરવું, ૬. નિશ્ચય, ૭. અમુક પ્રમાણમાં કરવું, ૮. વ્યાપ્તિ, ૯. એક ભાગ ન્યા. મ. પ્રમાણ-૯ પ્રતિયોગી, ૧૦. વ્યાપ્તિ, ૧૧. ઈયત્તાકરણ, ૧૨. અવધાર, ૧૩. ઈયત્તાકરણ સાધન, ૧૪. સંકોચ.

अवच्छेदक त्रि. (अव+छिद् ण्वल्) १. छेदनार, २. सीमा करनार, ३. कापनार, ४. अमुक प्रमाणां कर, ५. छेद बांधनार, ६. निश्चय करनार, ७. व्यापक.
अवच्छेदकत्व न. (अवच्छेदकस्य भावः त्व) १. स्वरूप संबंध विशेष, २. व्यापकत्व, ३. व्याप्यत्व, ४. विशेषणत्व, ५. नियामकत्व अे अवच्छेदकत्व छे अेम वाचस्पतिमिश्र कडे छे.
अवच्छेदकत्वनिरुक्ति स्त्री. रघुनाथ शिरोमणि कृत अवच्छेदकता पदार्थ निष्ठाधिक अनुमानभंडान्तर्गत अेक ग्रन्थ.
अवच्छेदनन. (अवच्छिद् ल्युट्) छेदवुं, कापवुं, जुहुं करवुं.
अवच्छेदावच्छेद पु. (-साध्यासम्बन्धव्यापकत्वेन) व्यापकपक्षुं -अवच्छेदाः यावन्तः साध्याः सिद्धौ प्रदेशाः तावतामेवावच्छेदेन ।
अवच्छेद्य त्रि. (अव च्छिद् ण्यत्) १. छेदवा योग्य, कापवा योग्य, २. नक्की करवा योग्य, ३. विशेषण आपवा योग्य, ४. जुहुं पाउवा योग्य.
अवच्छेद्यत्व न. अवच्छिन्न नी पेठे, अेनो अर्थ समजवो ते.
अवजय पु. (अव जि अच्) पराजय, छार, छारी जवुं ते, भीष्मो उपर विजय- येनेन्द्रलोकावजयायद्वप्तः- रघुं ६।६र
अवजित त्रि. (अव जि क्त) छारेल.
अवजिति स्त्री. (अव जि क्तिन्) विजय, पराजय.
अवज्ञा स्त्री. (अव ज्ञा ड) अनादर, अपमान, तिरस्कार, अवहेलना- आत्मन्यवज्ञां शिथिलीचकार-रघुं २।४१
अवज्ञात त्रि. (अव ज्ञा क्त) १. जेनी अवज्ञा थई छीय ते, २. अपमान करेल, ३. अनादर पामेल- पमाउल, ४. तिरस्कारेल.
अवज्ञान न. (अव ज्ञा ल्युट्) अनादर, अपमान, तिरस्कार.
अवज्ञेय त्रि. (अव ज्ञा यत्) अनादर करवाने योग्य, अपमान करवालायक, तिरस्कार करवा योग्य.
अवट पु. (अव अटन्) १. भाडो, गुफा, २. कूवो, ३. शरीरमां रडेवो भाडावाणो भाग, ४. छन्दशाण उपर छवनार, जहुगर, ते नामनुं अेक नरक.
अवटकच्छप पु. (अवटे स्थितः कच्छपः) १. भाडाभां पेठेवो कायवो, २. बिनअनुभवो, जेजे संसारनी माथाने कही जौई नथी.

अवटनिरोधन पु. (अवटे गर्ते निरुध्यतेऽत्र अव+नि+रुध् आधारे ल्युट्) नरकनी अेक भेद.
अवटङ्क पु. ओणभ, अटक.
अवटि स्त्री. (अव+अटि) भाडो, कूवो, सुरंग.
अवटी स्त्री. (अव+अटि डीप्) भाडो, कूवो.
अवटीट त्रि. (अवनता नासिका अस्य नतार्थे नासायाः टौटादेशः) नमेला नाकवाणुं, शीबुं.
अवटु पु. (अव टौक्+डु) १. भाडो, २. कूवो, ३. सुरंग, ४. अेक ज्ञतनुं अड, ५. डोकनी पाछणनी भाग, धड, शरीरमां रडेवो भाडावाणो-दबायेवो भाग.
अवटु स्त्री. (अव+टौक्+डु) डोकनी उतत-उपसेवो भाग, उपरनी अर्थ जुओ.
अवटुज पु. (अवटौ जायते जन्+ड) मस्तकना पाछणना केश.
अवटोदा स्त्री. (अवटस्य-कूपस्य उदकमिव उदकमस्याः उदादेशः) ते नामनी भारतवर्षनी अेक नदी.
अवडङ्क पु. (अवगतो डङ्कः शब्दो यस्मात्) अजार, छट, दुकान.
अवडीन न. (अव+डी+भावे क्त) उडवुं, पक्षीनी नीये उतरवाइप अेक प्रकारनी गति.
अवत पु. (अव+अटच् वेदे टस्य तः) कूवो, भाडो वगेरे.
अवतति स्त्री. (अव तन् क्तिन्) प्रसार, इलाव, विस्तार.
अवतप्त (भूंकंकुं) गरम करेवुं.
अवतंस पु. न. (अव+तंस+घञ्) १. काननुं धरेषुं, २. मस्तकना अेक भूषणनी भेद. -गणा नमेरूप्र- सवावतंसाः-कुं १।५५.
अवतंसयति (नामधातु परं) कक्षाभूषण रूपे लगाउवुं ते, काननी वाणीओ बनाववी. - अवतंसयन्ति दयमानाः प्रमदाः शिरीषकुसुमानि-शं १।४
अवतंसित त्रि. (अव+तंस+क्त) १. काननुं धरेषुं जेजे पडेरुं छीय ते, २. मस्तक उपर धरेषांवाणुं.
अवतमस न. (अवततं व्याप्तं तमः, अच्) इलायेवुं अंधारुं, थोडुं अंधारुं-क्षीणेऽवतमसं तमः- अमरं
अवतर पु. (अव त् अप्) उतार, उतरवुं ते, पतन, छार.
अवतरण न. (अव+तृ भावे ल्युट्) १. अवतरवुं, उतरवुं, २. अन्यरूपे प्रगट थवुं, ३. नदी वगेरे उपर बांधेवां पगथियां, आरो, घाट. प्रस्तावना.

અવતરણિકા સ્ત્રી. (અવતરણી સ્વાર્થે કન્ ટાપ્)

૧. ગ્રન્થના પ્રસ્તાવ માટે પ્રથમ ઉપોદ્ઘાતરૂપ સંગતિ,
૨. પરિપાટી, રીતિ, ૩. ગ્રન્થ વગેરેનો ઉતારો,
૪. તરજુમો—ભાષાંતર.

અવતરણી સ્ત્રી. (અવ+તૃ લ્યુટ્ ડીપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ભૂમિકા, પ્રસ્તાવના.

અવતરણ ન. (અવ તૃપ્ લ્યુટ્) શાંતિ આપનારો ઉપચાર, ઉપાય, યુક્તિ.

અવતાડન ન. (અવ તડ્ ણિચ્ લ્યુટ્) કચડવું, ગુંદી નાખવું.

અવતાન પુ. (અવ+તન્+ઘજ્) ૧. સંતાન, ૨. નીચા મુખવાળા વેલાઓનો વિસ્તાર, ફેલાવ—ધનુષ્યને ખેંચવું તે, ચંદરવો, આવરણ.

અવતાર પુ. (અવ+તૃ+ઘજ્) ૧. નદી વગેરે ઉપર બાંધેલાં પગથિયાં—ઘાટ, ૨. અવતરવું, ૩. પ્રગટ થવું, ૪. ઉતારો, ૫. તરજુમો. ૬. અવતાર—ધર્માર્થ—કામ— મોક્ષાણામવતાર ઇવાજ્જવાન—રઘુ ૧૦।૮૪, વિષ્ણુનો અવતાર — વિષ્ણુર્વેન દશાવતારગહને ક્ષિપ્તો મહાસંકટે—મર્તું ૩।૧૫, વિષ્ણુના દશ અવતારો— વેદાનુદ્ધરતે જગન્નિવહતે ભૂગોલમુદ્બિખ્રતે દૈત્યં દારયતે બલિં છલયતે ક્ષત્રક્ષયં કુર્વતે । પૌલસ્ત્યં જયતે હલં કલયતે કારુણ્યમાતન્વતે મ્લેચ્છાન્ મૂર્છયતે દશાકૃતિકૃતે કૃષ્ણાય તુભ્યં નમઃ ॥ મત્સ્યઃ કૂર્મો વરાહશ્ચ નરસિંહોઽથ વામનઃ । રામો રામશ્ચ કૃષ્ણશ્ચ બુદ્ધઃ કલ્કી ચ તે દશ ॥ ગીત૦, ૭. નવું દર્શન, ૮. વિકાસ, ૯. જન્મ, —નયાવતારં કમલાદિવોત્પલમ્—રઘુ ૩।૩૬, ૧૦. આગબોટથી નીચે ઉતરવાનું સ્થાન, ૧૧. તળાવ, ૧૨. ભૂમિકા, પ્રસ્તાવના.

અવતારણ ન. (અવ+તૃ+ણિચ્+લ્યુટ્) ૧. ભૂતાદિનો આવેશ—ભૂતાદિનું શરીરમાં પ્રગટ થવું, ૨. ગ્રંથની પ્રસ્તાવના, ૩. પૂજા, અર્ચા, ૪. ઉતારવું, ૫. ભાષાંતર.

અવતારણી સ્ત્રી. (અવ+તૃ+ણિચ્ કરણે લ્યુટ્ ડીપ્) ગ્રંથ વગેરેની પ્રસ્તાવના.

અવતારિત ત્રિ. (અવ+તૃ+ણિચ્+ક્ત) ૧. અવરોપિત, ૨. ઉતારેલ.

અવતીર્ણ ત્રિ. (અવ+તૃ+ક્ત) જેણે અવતાર લીધો હોય તે, પ્રવેશ કરેલ, અવતરેલ, ઉતરેલ, નીચે આવેલો.

અવતોકા સ્ત્રી. (અવપતિતં તોકમસ્યાઃ) જેનો ગર્ભ સ્ત્રી ગયો હોય તેવી સ્ત્રી, અથવા ગાય.

અવત્ત ત્રિ. (અવ+દો ખણ્ડને ક્ત) ખંડિત, ફાડેલ, ચીરેલું.

અવતિન્ ત્રિ. (અવત્તમનેન ઇનિ) જેણે ખંડન કર્યું હોય તે, જે વિભાજન કરે તે, કાપીને અલગ કરનાર.

અવત્સાર પુ. તે નામના એક ઋષિ.

અવદંશ પુ. (અવદશયતે પાનરુચ્યર્થમ્ અવ+દંશ્ કર્મણિ ઘજ્) મધપાનની રુચિ ઉત્પન્ન કરનાર ચાવવાનું એક જાતનું દ્રવ્ય, ઉત્તેજક, તમતમાટ ઉપજાવતું ભોજન, જેના કારણે તરસ લાગે.

અવદરણ ન. (અવ+દ્ ભાવે લ્યુટ્) ચીરાઈ જવું, ચીરાવું, વિદારવું.

અવદાઘ પુ. (અવ+દહ+ભાવે ઘજ્) ઉનાળો, ગ્રીષ્મ ઋતુ.

અવદાત પુ. (અવ+દૈ+ક્ત) શ્વેત ઉજ્જવળ રંગ, પીળો રંગ. — આસાદ્ય સાદિતરિપુપ્રથિતાવદાતમ્—કલ્યા ૦ ૪૦

અવદાત ત્રિ. (અવ+દૈ+ક્ત) અત્યંત શુદ્ધ, ધોળું, પીળું, ખૂબસુરત, મનોહર, પવિત્ર, નિર્મળ —કુન્દાવદાતાઃ કલહંસમાલાઃ—મૃદ્ધિ ૦ ૨।૧૮, —કુન્દાવદાતચલચામર—ચારુશોભમ્—ભક્તા ૦ ૩૦

અવદાતક ત્રિ. (અવ દૈ વત કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવદાન ન. (અવ+દો+લ્યુટ્) ૧. ખંડન, ૨. પરાક્રમ, ઓળંગવું, સુગંધીવાળું, શુદ્ધ કરવું, તોડવું, અસિક્રમ, ૩. યશસ્કર કાર્ય, ૪. પવિત્ર અગર માન્ય પ્રવૃત્તિ, ૫. કાર્યની સફળતા. —પ્રાપદસમવદાનતોષિતાદ્— રઘુ ૧૧।૨૧, ૬. કથાવસ્તુ, ૭. કાપીને ટુકડે ટુકડા કરવા તે.

અવદાન ન. મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ હવિષ્ટવ પ્રયોજક સંસ્કારવિશેષ.

અવદાનસાહિત્ય ન. (અવદાનં ચરિત્રપ્રધાનં સાહિત્યમ્) બૌદ્ધોનું સંસ્કૃત ભાષામાં જીવનચરિત્ર મૂલક સાહિત્ય. તેમજ જાતકમાં બુદ્ધના જન્મોનું વિવરણ છે અને અવદાન-સાહિત્યમાં બુદ્ધના ઉપાસકોનાં જીવનચરિત્રો છે. અવદાનશતક, દશ-દશ વર્ગોમાં વિભક્ત છે. પ્રત્યેકમાં દશ-દશ કથાઓ છે. ૧. દિવ્યાવદાન, ૨. કલ્પદ્રુમાવદાનમાલા, ૩. રત્નાવદાનમાલા, ૪. અશોકાવદાનમાલા, ૫. દ્વાત્રિંશત્યવદાન,

ભદ્રકલ્યાવદાન, ૭. વ્રતાવદાનમાલા, ૮. વિચિત્ર-
કર્ષિકાવદાન, ૯. સુભોગાવદાન, ૧૦. આ સાહિત્યના
પ્રમુખ ગ્રંથો છે.

અવદારક ત્રિ. (અવ દ્વ ણિચ્ પ્વુલ્) ચીરી નાંખનાર,
ફાડનાર, ભાગ કરનાર, ચીરનાર.

અવદારક પુ. (અવદારયતિ અવ દ્વ+ણિચ્ પ્વુલ્)
કુહાડી, કોદાળી, ખુરપી.

અવદારણ ન. (અવ+દ્વ+ણિચ્ ભાવે લ્યુટ) ફાડવું,
ચીરવું, ભાગ કરવો.

અવદારણ ન. (અવ દ્વ+ણિચ્ કરણે લ્યુટ) કુહાડી,
કોદાળી, પાવડો.

અવદારિત ત્રિ. (અવ દ્વ+ણિચ્ કર્મણિ ક્ત) ફાડેલ,
ચીરેલ, મારી નાંખેલ, ફાડી નાંખેલ, બે ભાગ કરેલ.

અવદાહ ન. (અવસાદિતો દાહો યેન) સુગંધીવાળો,
ખસ.

અવદાહ પુ. (અવ દહ્ ભાવે ઘજ્) ત્વાવ વગેરેના
કારણથી થતો દાહ, બળતરા, ગરમી.

અવદાહેષ્ટ ન. (અવદાહે જ્વરાદિહેતુકે દેહતાપે તન્નિવારણાય
ઈષ્ટમ્) સુગંધીવાળો-ખસ.

અવદાહેષ્ટકાપથ ન. (અવદાહે તન્નિવારણે ઇષ્ટકાપથં
સોપાનમિવ) સુગંધીવાળો-ખસ.

અવદીર્ણ ત્રિ. (અવ દ્વ+ક્ત) ફાડેલ, ચીરેલ, વહેંચેલું,
ભાગ કરેલ, પિંગળાવેલું, પ્રવાહી થયેલ ધી આદિ.

અવદોહ પુ. (અવ+દુહ્ કર્મણિ ભાવે વા ઘજ્) દૂધ,
દોહવું.

અવદ્ય ત્રિ. (ન વદ્ યત્) ૧. પાપી, અધમ, નીચ, નિંદ્ય,
૨. દોષ, ૩. કહેવાને અયોગ્ય, નિંદવાલાયક,
૪. અપરાધ, ૫. ખોટ-નુકસાન, ૬. દુર્લ્લસન, ૭.
કલંક. -ન ચાપિ કાલ્યં નવમિત્યવદ્યમ્ -માલવિં ૧૨

અવદ્ય ન. (ન વદ્ યત્) પાપ, અનિષ્ટ-કલ્યાણમન્દિર-
મુદારમવદ્યર્થેદિ -કલ્યાં ૧.

અવદ્યોતન ન. (અવદ્યુત્ ણિચ્ ભાવે લ્યુટ) પ્રકાશ
કરવું, પ્રકટ કરવું.

અવદ્રઙ્ક પુ. બજાર, ગુજરી.

અવધ પુ. (ન વધઃ) વધ કરવાનો અભાવ - તસ્માદ્
યજ્ઞે વધોઽવધઃ -મનું ૪।૩૧.

અવધ ત્રિ. (નાસ્તિ વધો યસ્ય) જે વધ કરવાને અયોગ્ય
હોય, આઘાત ન કરનાર.

અવધાતવ્ય ત્રિ. (અવધા+તવ્ય) ધ્યાન આપવા યોગ્ય,
કાળજી રાખવા લાયક.

અવધાતવ્ય ન. (અવ+ધા+તવ્ય) ધ્યાન આપવું, કાળજી
રાખવી.

અવધાન ન. (અવ+ધા+લ્યુટ) ધ્યાન આપવું, કાળજી,
જેનાથી વિષયાન્તરમાં ગયેલું મન પાછું ફરે છે,
એકાગ્રતા, મનોયોગ, સાવધાની, લગની, ચોકસાઈ.

અવધાર પુ. (અવ+ધૃ+ણિચ્+અચ્) સાચો નિશ્ચય,
ખાતરી, સીમા.

અવધારણ ન. (અવ ધૃ ણિચ્ લ્યુટ) અમુક પ્રમાણમાં
માપવું, નિશ્ચય કરવો, સંખ્યા વગેરેથી પ્રમાણનો નિર્ણય
કરવો, સીમા બંધન કરનારું, પુષ્ટિ કરનારું, બળ,
સીમા નિયત કરવી, કોઈ એક ઉદાહરણ સુધી, બધાથી
અલગ કરીને, પ્રતિબંધ કરવો- એક્યાવધારણાદ્વૈત-
પ્રતિષેધસ્ત્રિભિઃ ક્રમાત્ -પજ્વદશી

અવધારણત્વ ન. (અવધારણસ્ય ભાવઃ ત્વ)
એકાકારાવગાહી જ્ઞાનપણું તે અવધારણત્વ એમ
વેદાન્તીઓ કહે છે.

અવધારણીય ત્રિ. (અવ ધૃ ણિચ્ કર્મણિ અનીયર્)
નિશ્ચય કરવા યોગ્ય.

અવધારિત ત્રિ. (અવ ધૃ ણિચ્ ક્ત) નિશ્ચય કરેલ,
ધારેલ.

અવધાર્ય ત્રિ. (અવ ધૃ ણિચ્ કર્મણિ યત્) નિશ્ચય
કરીને, નિશ્ચય કરવા યોગ્ય, શક્ય.

અવધાર્ય અવ્ય. (અવ ધૃ ણિચ્ લ્યુપ્) નિશ્ચય કરીને.

અવધાવન ન. (અવ ધાવ્ લ્યુટ) પાછળ દોડવું, સાફ
કરવું, પકડવું.

અવધાવનીય ત્રિ. (અવ ધાવ્ અનીયર્) પાછળ દોડવા
લાયક, પકડવા યોગ્ય.

અવધિ પુ. (અવ+ધા+કિ) સીમા, હદ, કાળ, વખત,
મનનો આગ્રહ, મર્યાદા, ચિત્તનો અભિનિવેશ,
અપાદાન, ખાડો, - અપાયેઽવધિરપાદાનમ્-હૈમ. વ્યા.
૨।૨।૨૧ ધ્યાન, પ્રયોગ, ઉપસંહાર, નિયત કાળ
-શેષાન્ માસાન્ વિરહદિવસસ્થાપિતસ્યાવધેર્વા-મેઘં
૮૧, જ્યારથી-ત્યારથી, જ્યાં સુધી-ત્યાં સુધી. યદવધિ,
તદવધિ. પહેલેથી નિયુક્ત, જિલ્લો, વિભાગ.

અવધિજ્ઞાન ન. જૈન-દ. (સમ્યગ્દર્શનાદિગુણજનિ-
તક્ષયોપશમનિમિત્તમવચ્છિન્નવિષયં જ્ઞાનમવધિઃ) એક
પ્રકારનું ભવ અને ગુણથી ઉત્પન્ન થનારું જ્ઞાનવિશેષ,

પાંચ ઈન્દ્રિયથી થતું ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન જે આત્મમાત્ર જ્ઞાનનો ભેદ છે. પરમાણુ પર્યંત રૂપી પદાર્થો આ જ્ઞાનના વિષય છે. વિભંગ જ્ઞાન આનાથી વિપરીત છે. અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ છે—૧. અનુગમિક, ૨. અનાનુગમિક, ૩. વર્ધમાન, ૪. ડીચમાન, ૫. અવસ્થિત, ૬. અનવસ્થિત.

અવધિતા સ્ત્રી. (અવધિ તલ) સીમા, હદ.

અવધિત્વ ન. (અવધિ ત્વ) ઉપલો શબ્દ જુઓ. સંબંધવિશેષ, સીમાત્વ.

અવધિદર્શન ન. જૈન દ. (અવધિના અવધિરેવ વા દર્શનમ્) છુપાયેલી કે દબાયેલી ચીજો જોવાય તે.

અવધિમત્ ત્રિ. (અવધિરસ્ત્યસ્ય મતુપ્) ૧. અવધિવાળું, ૨. સીમાવાળું, ૩. હદવાળું, ૪. મર્યાદાવાળું.

અવધિમત્ત્વ (અવધિરસ્ત્યસ્ય ત્વ) સંબંધવિશેષ.

અવધીયમાન ત્રિ. (અવ ધા શાનચ્) જે વિષય ઉપર ચિત્તનો અભિનિવેશ કરાય છે તે વિષય, મનથી ધ્યાન અપાતું, નિશ્ચય કરાતું.

અવધીર્ (ચુરા. ઉમ. સક. સેટ) અવજ્ઞા કરવી, તિરસ્કાર, કરવો.

અવધીરણ ન. (અવ+ધીર્+લ્યુટ) અવજ્ઞા, તિરસ્કાર અવજ્ઞાભર્યો વર્તવ.

અવધીરણા સ્ત્રી. (અવ+ધીર્+યુચ્) ઉપલો અર્થ જુઓ. -અયં સ તિષ્ઠતિ સન્નમોત્સુકો વિશઙ્કસે ખીરુ ! યતોઽવધીરણામ્-શકું ૩૧૪૪.

અવધીરિત ત્રિ. (અવ+ધીર્+ક્ત) અવજ્ઞા કરેલ, તિરસ્કાર કરેલ, અવજ્ઞાત, તિરસ્કાર કરાયેલ.

અવધૂત ત્રિ. (અવ+ધૂ+ક્ત) કંપેલ, પરાભવ પામેલ, તિરસ્કાર પામેલ, ફરકાવેલ, તજેલું, નહિ સ્વીકારેલું.

અવધૂત પુ. (અવ+ધૂ+ક્ત) વણાશ્રમ ધર્મ ત્યાગ કરનાર અવધૂત, સંન્યાસી. -યો વિલઙ્ઘ્યાશ્રમાન્ વર્ણાનાત્મન્યેવ સ્થિતઃ પુમાન્ । અતિવર્ણાશ્રમી યોગી અવધૂતઃ સ ઉચ્યતે ।। યોઽક્ષરત્વાત્ વરેણ્યત્વાદ્ ધૂતસંસારબન્ધનાત્ । તત્ત્વમસ્યર્થસિદ્ધત્વાદવધૂતોઽધ્યધીયતે ।। અવધૂત ચાર પ્રકારના છે - ૧. બ્રહ્માવધૂત, ૨. શૈવાવધૂત, ૩. વીરાવધૂત, ૪. કુલાવધૂત. -ચતુર્ણામવધૂતાનાં તુરીયો હંસ ઉચ્યતે । હંસો ન કુર્યાત્ સ્ત્રીસઙ્ગં ન વા ધાતુપરિગ્રહમ્ । પ્રારબ્ધમશ્રન્ વિહરેત્ નિષેધવિધિ-વર્જિતઃ ।। - મહાનિર્વાણતન્ત્રમ્ -૧૪।૧૬૭-૧૬૮.

અવધૂતી સ્ત્રી. (અવ ધૂ ક્તિન્ ડી) સંન્યાસિની, અવધૂતાની - આ પુરુષ સંન્યાસીના વેષમાં રહે છે, ભસ્મ અને રુદ્રાક્ષમાળા પહેરે છે, ભિક્ષા માંગીને ખાય છે.

અવધૂતગીત ન. (અવધૂતેન ગીતઃ) અવધૂતે કહેલો ઉપદેશ, શ્રીમદ્ભાગવતના એકાદશ સ્કન્ધના નવમા અધ્યાયમાં યદુનૃપને અવધૂતે કહેલો છે તે.

અવધૂતગીતા સ્ત્રી. (અવધૂતેન કથિતા ગીતા) દત્તાત્રયે કહેલી ગીતા, 'સ્કંદપુરાણ'માં કહેલા ઉપદેશનો ભાગ.

અવધૂનન ન. (અવ ધૂ ણિચ્ નુક્ લ્યુટ) હલાવવું, કંપાવવું, એક પ્રકારની ચિકિત્સા, તિરસ્કાર.

અવધૂલન ન. (અવ ધૂલિ ણિચ્ લ્યુટ) અર્થ માટે- અવધૂર્ણન શબ્દ જુઓ. અવચૂરણ, ચૂર્ણ કરવું.

અવધૂત ત્રિ. (અવ ધૂ કર્મણિ ક્ત) નિશ્ચય કરેલ, સ્થાપેલ, ધારણ કરેલ.

અવધૂષ્ય ત્રિ. (અવ ધૂષ્ કર્મણિ ક્વપ્) પરાભવ કરવા યોગ્ય, તિરસ્કાર કરવા યોગ્ય, નિશ્ચયપૂર્વક ધારણ કરી રાખવાયોગ્ય.

અવધૂષ્ય અવ્ય. (અવ ધૂષ્ લ્યપ્) પરાભવ કરીને, તિરસ્કાર કરીને.

અવધેય ત્રિ. (અવ ધા યત્) મૂકવા યોગ્ય, સ્થાપવા યોગ્ય, ધ્યાન આપવાયોગ્ય, શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય, જાણવા યોગ્ય.

અવધેય ન. (અવ ધા ભાવે યત્) અવધાન, ધ્યાન આપવું તે.

અવધ્ય ત્રિ. (ન વધ્યઃ) ન મારી નાખવા લાયક, વધ કરવાને અયોગ્ય, પવિત્ર, મૃત્યુથી મુક્ત. -વેહી નિત્યમ્ અવધ્યોઽયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ! - ગીતા૦ ૨।૩૦.

અવધ્ન ત્રિ. (અવ+ધ્+રક્ અથવા વધ્ રક્ ન. ત.) અહિંસક.

અવધ્વંસ પુ. (અવ ધ્વંસ્ ઘચ્) ૧. પરિત્યાગ, ૨. પૂર્ણ કરવું તે, રાખ, ૩. નિન્દા, ૪. ત્યાગ, ૫. નાશ, ૬. અનાદર-તિરસ્કાર, ૭. પડી જઈને અલગ થવું.

અવધ્વસ્ત ત્રિ. (અવ ધ્વંસ્ ક્ત) ૧. નષ્ટ, ૨. નિન્દિત, ૩. નાશ પામેલ, ૪. ત્યાગ કરેલ, ૫. ચૂર્ણ કરેલ, ૬. નિંદેલ.

અવન ન. (અવ્ લ્યુટ) રક્ષણ, પ્રીતિ, ખુશ કરવું, પ્રસન્ન કરવું, સંતોષ, કામના-ઈચ્છા.

अवनत त्रि. (अव नम् क्त) नीयुं थयेल, नमेल, भिन्न,
डूअती, डूकेली, नीये पउती.
अवनति स्त्री. (अव नम् क्तिन्) विनय, नीये नमवुं,
प्रणाम, डूधी जवुं, विनम्रता.
अवनद्ध त्रि. (अव नह् क्त) १. जडेल, २. रोपेल,
३. वीटेल, ४. बांधेल, ५. भोडेल, ६. अनेवुं, स्थिर
भेठेवुं, अेक स्थणे राभेल.
अवनद्ध न. (अव नह् क्त) मृदंग, डोलक वगेरे
वाजिंत्र.
अवनम्र त्रि. (अव नम् र) अतिशय नम्र, अत्यंत नीयुं
नमेल, पगे पडेल.
अवनय पु. (अव नो अच्) नीये पाउवुं, नमाववुं,
नीये लई जवुं, नीये उतारवुं.
अवनयन न. (अव नी ल्युट्) नीये स्थापवुं, नमाववुं.
अवनाट त्रि. (अवनता नासिका यस्य नतार्थे नासिकाया
नाटादेशः) नीया नाकवारुं, थीबुं.
अवनाम पु. (अव नम् घञ्) अवनति शब्दको अर्थ
जुओ.
अवनाय पु. (अव नी घञ्) नीये लई जवुं, नीये
आशवुं, नीये पाउवुं.
अवनायक त्रि. (अव नो ण्वुल) नीये आशनार, नीये
लई जनार.
अवनाह पु. (अव नह् घञ्) बांधवुं, अंधन, कसवुं.
अवान स्त्री. (अव् अनि) लूमि, पृथ्वी, अंगुली, नदी,
आकृति.
अवनिज पु. (अवनेजतिः, जा+ङ) मंगण ग्रह.
अवनिक्त त्रि. (अव निज् क्त) धोयेल, पभाणेल, शुद्ध
करेल, शोधेल.
अवनिनाथ पु. (अवन्याः नाथः) राज्ञ.
अवनिनायक पु. (अवन्याः नायकः) राज्ञ.
अवनिपति पु. (अवन्याः पतिः) राज्ञ.
अवनिरुह पु. (अवन्याः रोहति रुह् क्विप्) अड, वृक्ष.
अवनिस्वामिन् पु. (अवन्याः स्वामी) राज्ञ.
अवनी स्त्री. (अव् अनि डीप्) अविनि शब्द जुओ.
अवनीपाल पु. (अवन्याः पालः) राज्ञ.
अवनीश पु. (अवन्याः ईशः) राज्ञ.
अवनीश्वर पु. (अवन्याः ईश्वरः) राज्ञ.
अवनीष्ठीवन न. (अव नी ष्ठीव् ल्युट्) थूंकवुं.

अवनेजन न. (अव निज्+ल्युट्) धोवुं, पभाणेवुं.
-पितुरवनेजनं मूलदेशे, पितामह- प्रपितामहयोस्तु
अवनेजनं मध्यदेशाग्रदेशयोः, मातामहादीनामप्येवम्-
ब्रह्मपुराणम्. श्राद्धमां पिंड दान माटे पाथरेला दबने
पाणीथी छांटवा इप अेक संस्कार.
अवन्ति पु. (अव+झिच्) मालव देश, ते नामनी अेक
नदी.
अवन्ति स्त्री. (अव+झिच्) आधुनिक उज्जैन नगरी,
अवन्ति, अवन्तिका. सिआनदीना किनारे स्थित प्राचीन
मालव देशनी राजधानी.
अवन्तिनाथ पु. (अवन्तेः नाथः राजा) अवंति-उज्जैनीना
राज्ञ-मुंज, भोज वगेरे - अवन्तिनाथोऽयमुदग्रबाहुः-
रघु. ६।३२, - प्राप्यावन्तीनुदयनकथाकाचिद-
ग्रामवृद्धान्-मेघ. ३० बीजा अनेक स्थानोनुं नाम
'अवन्ति' छे, जेम- प्राग्ज्योतिषाः कामरूपा मालवाः
स्युरवन्तयः । अनुपास्तुण्डिकेराश्च वीतहोत्रा
अवन्तयः ।। एते जनपदाः ख्याताः
विन्ध्यपृष्ठनिवासिनः- मत्स्यपुराणम्. ९५ अध्याय.
अवन्तीषूज्जयिनी नाम नगरीम्-का. उज्जैनीनगरे
छिंदुओनां सात पवित्र स्थणोमांनुं अेक छे. अडीं
मरवाधी शाश्वत सुभनी प्राप्ति थाय छे. सात नगरो
आ छे -अयोध्या मथुरा माया काशी
काञ्चिचरवन्तिका । पुरी द्वारावती चैव सप्तैता
मोक्षदायिकाः ।। अवंतीनी स्त्रीओ काम कणामां
अत्यंत कुशण छेय छे - आवन्त्य एव निपुणाः
सुहृशो रतकर्मणि-बालरामा० १०।८२.
अवन्तीपुर न. (अवन्ती पुर अच्) उज्जैन.
अवन्तीब्रह्म पु. (अवन्तीषु ब्रह्मा अच्) उज्जयिनी
नगरीनो ब्राह्मण.
अवन्तीसोम पु. (अवन्तीषु सोम इव) कांछ.
अवन्ध्य त्रि. (न वन्ध्यः) वांजियुं नडीं, संझण, उर्वर.
अवपतन न. (अव पत् ल्युट्) नीये पउवुं, उतरवुं.
अवपत्र त्रि. (अव पद्+क्त) नीये पडेल, उतरेल,
संसृष्ट, साथे पाकेल, आभा अंगे नडावुं, संसर्गथी
दूषित.
अवपाक पु. (अव-अपकर्षे पच्+घञ्) भरभ पाक,
डलको पाक, डलकुं पाकेल, भरभ रीते पकावेवुं.

અવપાત પુ. (અવ પત્+ઘञ्) ૧. નીચે પાડવું, ૨. પાડવું, ૩. ખાડો, ૪. હાથીને પકડવાનો તૃણાદિ વડે ઢાંકેલો ખાડો, પગે પડવું. અધરણાશ્વાવપાતમ્-મર્ત્. ૨।૩૧.

અવપાતન ન. (અવ પત્ ણિચ્+લ્યુટ) નીચે ફેંકવું.
અવપાત્ર ત્રિ. (અવરં ધોજનાયોગ્યં પાત્રમસ્ય) જેનું વાસણ ભોજન માટે અયોગ્ય છે તેવા મ્લેચ્છ પતિત વગેરે.
અવપાત્રિત ત્રિ. (અવ-પાત્ર કૃત્યર્થે ણિચ્ ક્ત) ઉપરનો અર્થ જુઓ. જાતિભ્રષ્ટ, જાતિચ્યુત. એવી વ્યક્તિ જેને જાતિભાઈઓ પોતાના વાસણમાં ભોજન કરાવવામાં સંમત ન થાય, જાતિભ્રષ્ટિષ્ટ.

અવપાદ પુ. (અવ પદ્+ઘञ्) નીચે પડવું.
અવપાશિત ત્રિ. (અવ પાશ્+ઇતચ્) પાસલાથી બાંધેલ, પાસામાં બંધાયેલ.

અવપીડ ત્રિ. (અવપીડ્+અચ્) એકજાતની ચિકિત્સા, નીચે દબાવવું, દબાણ, જેને સૂંઘવાથી છીંકી આવે એવી 'નસ્ય' ઔષધિ.

અવપીડન ન. (અવ પીડ્ ણિચ્ લ્યુટ) પીડવું, દાબવું, પીસવું, મસળવું, પીડવાનો દોષ.

અવપીડના સ્ત્રી. (અવ પીડ્ યુચ્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. આઘાત, ક્ષતિ.

અવપ્લુત ત્રિ. (અવ પ્લુ+ક્ત) ભીનું થયેલ, સીંચેલ, અવતીર્ણ.

અવબાધા સ્ત્રી. (અવબાધ્+અ) ચારેય તરફથી બાધ, પ્રતિબંધ.

અવબાહુક પુ. (અવબહ્નો બાહુર્યેન) એક જાતનો હાથમાં થયેલ વાયુરોગ.

અવબુદ્ધ ત્રિ. (અવ બુધ્ કર્મણિ ક્ત) જાણેલ, જાણનાર, શિક્ષિત, વિદ્વાન -સુપ્તોત્થિતસ્ય સૌષુપ્તમોબોધો ભવેત્ સ્મૃતિઃ । સા ઘાવબુદ્ધવિષયાડવબુદ્ધં તત્ તદા તમઃ ।। -પૃચ્ચદશો ૧।૫.

અવબોધ પુ. (અવ બુધ્+ઘञ્) જ્ઞાન, જાણવું -સ્વમર્ત્નામ-પ્રહણાદ્ બમ્ભૂવ સાન્દ્રે રજસ્યાત્મ-પરાવબોધઃ- રઘુ. ૭।૪૧. જાગવું-જાગરણ, ઉપદેશ, શિક્ષા.

અવબોધક પુ. (અવબોધયતિ અવબોધ્ ણિચ્ ણ્વુલ્) ૧. સૂર્ય, ૨. રાજા વગેરેને સવારમાં જગાડનાર બંદીજન વગેરે, અધ્યાપક, સંકેત કરનાર.

અવબોધન ન. (અવ બુધ્ ણિચ્ લ્યુટ) જણાવવું, જગાડવું, જાણવું, બોધ આપવો, જ્ઞાન, પ્રત્યક્ષ કરવું.

અવભજ્ઞ પુ. (અવ ભજ્ઞ્ ઘञ્) નીચું દેખાડવું, હરાવવું, છૂટી લેવું.

અવભર્જિત ત્રિ. (અવ+મ્+સ્જ્+ક્ત) શેકેલ, બાફેલ, ભૂંજેલ, નષ્ટ કરેલું.

અવભાષણ ન. (અવ+ભાષ્+લ્યુટ) કહેવું, બોલવું, વિપરીત વચન.

અવભાસ ત્રિ. પુ. (અવભાસ્+ભાવે+ઘञ્) જ્ઞાન, ચળકાટ, ક્રાંતિ, પ્રત્યક્ષ કરવું, પ્રકાશ, મિથ્યા જ્ઞાન. -પરત્ર પૂર્વદષ્ટાવભાસઃ-વેદાન્તસૂત્રશાઙ્કરભાષ્ય ૧।૧૧ અંતઃપ્રેરણા, પ્રગટ થવું, ક્ષેત્ર, સ્થાન, પહોંચ.

અવભાસક ત્રિ. (અવભાસયતિ+અવભાસ+ણિચ્+ણ્વુલ્) પ્રકાશક, તેજોમય, (ન.) પરબ્રહ્મ, પરમાત્મા.

અવભાસિત ત્રિ. (અવ+ભાસ્+ણિચ્+કર્મણિ+ક્ત) પ્રકાશિત, પ્રકાશેલ, ચમકતો, ચળકતો.

અવભિત્ર ત્રિ. (અવ ભિદ્ ક્ત) ધૂસેલો, ઘસી પડેલ, તૂટેલું, ક્ષતિવાળું.

અવભુગ્ન ત્રિ. (અવ ભુજ્ ક્ત) નીચે ઝૂકેલું, અવનત, સંકોચેલું, વાંકું કરેલું.

અવભૃથ પુ. (અવ+મ્+કથન્) દીક્ષાંત યજ્ઞ, મુખ્ય યજ્ઞની સમાપ્તિ સમયે કરવામાં આવતું યજ્ઞના અંગરૂપ બાકીનું સ્નાનાદિ કર્મ. -મુવં કોષ્ઠોન કુણ્ડોઘ્નો મેઘ્યેનામૃથાદપિ-રઘુ. યજ્ઞની સમાપ્તિ સમયે કરવામાં આવતું સ્નાન.

અવમ્ પુ. (અવ મ્ અપ્) અપહરણ, ઉઠાવીને લઈ જવું.

અવમ્ન ત્રિ. (અવનતા નાસિકા નતાર્થે+નાસિકાયા મ્નટાદેશઃ અસ્ત્યર્થે+અચ્) ચીબું.

અવમ ત્રિ. (અવ+અમ્) ન. અધમ, રક્ષણ કરનાર, પાપી, નિંદિત, તુચ્છ, નીચ, આગળનું, પાછળનું, સૌથી નાનું.

અવમ પુ. (અવ+અમ્) એક પિતૃગણ. ન. પાપ, દિવસનો ક્ષય.

અવમત ત્રિ. (અવ+મન્+ક્ત) અવશા કરેલ, તિરસ્કારેલ.

અવમતાઙ્કુશ પુ. (અવમતોઙ્કુશસ્તાક્ષઘાતો યેન) અંકુશને નહિ ગાંઠનારો હાથી. -અન્વેતુકામોઙ્કુશ-મતાઙ્કુશાગ્રઃ -શિ૦ ૧૨।૧૬.

અવમતિ સ્ત્રી. (અવ+મન્+ભાવે ક્તિન્) અવશા, અનાદર, અવગણના, તિરસ્કાર, અરુચિ, પસંદગી વિનાનું.

अवमति पु. (अवान्तर्गता कार्येषु मतिर्यस्य) धात्री, भाविक.
 अवमतिथि स्त्री. (अवमा तिथिः) दिनक्षय, घटेवी तिथि.
 अवमन्तव्य त्रि. (अवमन्+तव्य) तिरस्कारवा लायक,
 अनादर करवा योग्य.
 अवमन्तु त्रि. (अव+मन्+तृच) तिरस्कार करना,
 अनादर करना.
 अवमन्थ पु. (अवमथ्नाति अव+मन्थ्+अच्) अेक
 ज्ञानो रोग.
 अवमन्थ त्रि. (अवमथ्नाति) मंथन करना, मथी नांपनार,
 वलीवनार.
 अवमर्द पु. (अवमृद्+घञ्) पीडवुं, दुःख देवुं, कचडी
 नापवुं, बरबाद करवुं, अत्याचार करवी.
 अवमर्श पु. (अव मृश् घञ्) संपर्क, स्पर्श, राजयनुं
 अेक अंग.
 अवमर्ष पु. (अवमृष्+घञ्) आलोचना शब्द जुओ,
 नाटकीनी अेक संध्यंश. -यत्र मुख्यफलोपाय उद्भिन्नो
 गर्भतोऽधिकः । शापाद्यैः सान्तरायश्च सोऽवमर्ष इति
 स्मृतः ॥ -सा० द० ३६६, विश्वारविमर्श, आलोचना,
 आक्रमण करवुं.
 अवमर्षण न. (अव मृष् ल्युट्) असहिष्णुता, नाश
 करवुं ते, स्मरणमांथी काढी नापवुं ते.
 अवमान पु. (अव+मन्+भावे घञ्) अवज्ञा, अनादर,
 तिरस्कार.
 अवमानन न. (अव+मन्+णिच्+ल्युट्) अपमान करवुं,
 अनादर करवी.
 अवमानना स्त्री. (अव+मन्+णिच्+युच्) उपलो शब्द
 जुओ.
 अवमाननीय त्रि. (अव+मन्+अनियर्) तिरस्कार करवा
 लायक, अपमान करवा योग्य.
 अवमानित त्रि. (अव+मन्+णिच् क्त) अपमान करेव,
 अनादर करेव, अपमान पामेव.
 अवमानिन् त्रि. (अव+मन्+णिनि) अपमान करना,
 तिरस्कार करना-(धिङ् मामुपस्थितश्रेयोऽवमा-
 निनम्-श० ६
 अवमानिनी स्त्री. (अव मन् णिनि डी) अपमान
 करनारी - अयि आत्मगुणावमानिनि ! श० ३
 अवमान्यत्रि. (अव+मन् ग्यत्) अवमाननीय शब्द जुओ.
 अवमान्य अव्य. (अव+मन्+ल्यप्) अपमान करीने.
 अवमार्जन न. (अव+मृज्+भावे ल्युट्) १. धीवुं,
 २. साङ्क करवुं, ३. धीवानुं साधन जण वगेरे.

अवमूत्रयत् त्रि. (अव+मूत्र्+णिच् शतृ) मूत्ररतुं, पेशाव
 करतुं.
 अवमूर्द्धन् त्रि. (अवनतो मूर्द्धाऽस्य) नीचा मस्तकवाणुं.
 अवमूर्द्धशय पु. (अवमूर्द्धा सन् शते शी+अच्) नीचे
 माथुं राप्पी सूनार, नीचे मस्तके सूनार, -उत्तानाशया
 देवा अवमूर्द्धशया मनुष्याः ।
 अवमूर्द्धशायिन् त्रि. उपरनी अर्थ जुओ.
 अवमोचन न. (अव+मुच्+भावे ल्युट्) छोडी देवुं,
 मूकी देवुं, स्वतंत्र करवुं.
 अवमोटन न. (अव मुट् णिच् ल्युट्) मरवुं, मरडी
 नापवुं.
 अवयजन न. (अव+यज्+गतां करणे ल्युट्) दूर
 करवानुं-प्रसेवानुं साधन.
 अवयवपु. (अव+यु+कर्मणि+अप्) १. द्रव्यारंभक द्रव्य,
 २. देव, शरीरनां छाथ, पग वगेरे अवयव, ३. न्यायावयव
 प्रतिज्ञा, डेतु, उदाहरण, उपनय, निगमन अे पांय
 वगेरे, ४. समुदायनी अेक भाग, ५. उपकरण.
 अवयवशः अव्य. (अवयव शस्) अंश अंश करी,
 अलग अलग टुकडा करीने.
 अवयवार्थ त्रि. (अवयवस्यार्थः) शब्दना प्रत्येक अंशनी
 आशय.
 अवयविन् त्रि. (अवयव+इनि) अवयववाणुं, उपभोगोथी
 बनेवुं.
 अवयाज् त्रि. (अव+यज्+णिव) उलकी यज्ञ करना.
 अवयात् त्रि. (अव+या+तृच) जुहुं करना.
 अवयान न. (अव+या+ल्युट्) अवगति शब्द जुओ.
 अवयून त्रि. (न वयूनम्) प्रज्ञाशून्य, बुद्धि वगरनुं,
 अवर् (कङ्ण्वादि पर. सक. सेट् अवर्यति) पूजवुं,
 पूजा करवी.
 अवर् त्रि. (न+वरम्) छेवुं, अधम, पछी धनार,
 कनिष्ठ, अत्यंत श्रेष्ठ, अपेक्षाकृत, नीचेनुं सीधी ओछुं
 (परिभाषमां).
 अवर पु. (न+वृ+अप्) पाछणनी देशकाण.
 अवर न. (न+वृ+अप्) छाथीनी जंघ, पाछणनी भाग.
 अवरज पु. (अवर जन् ड) नानो भाई, शूद्र.
 अवरज त्रि. (अवर जन् ड) पछी पेदा धनार, पाछणथी
 उत्पन्न थयेव, अपेक्षाअे वयमां नानो.
 अवरजा स्त्री. (अवर जन् टाप) नानी बडेन, शूद्र
 स्त्री.

અવરત ત્રિ. (અવ+રમ્+ક્ત) વિરામ પામેલ, વિશ્રામ પામેલ, અટકેલ, સતત.

અવરતસ્ અવ્ય. (અવર+તસિલ્) છેલ્લે, પાછળ, પાછલું, પશ્ચાદ્વર્તી.

અવરતિ સ્ત્રી. (અવ+રમ્+ક્તિન્) વિરામ, નિવૃત્તિ, રોકાવું, અટકવું, વૈરાગ્ય.

અવરવર્ણ પુ. (અવર+વર્ણ:) શૂદ્ર.

અવરવર્ણક પુ. (અવર+વર્ણ: સ્વાર્થે કન્) શૂદ્ર.

અવરવર્ણજ પુ. (અવરવર્ણ: સન્ જાયતે-જન્ ડ) શૂદ્ર.

અવરવ્રત પુ. (અવરં વ્રતમસ્ય) ૧. સૂર્ય, ૨. આકાંડાનું ઝાડ.

અવરવ્રત ત્રિ. (અવરં અધમં વ્રતમસ્ય) અધમ વ્રતવાળું.

અવરશૈલ પુ. (અવર: પશ્ચાદ્વર્તી શૈલ:) અસ્તાચલ પર્વત, જ્યાં સૂર્ય ડૂબી જાય છે એમ કહેવાય છે.

અવરસેવા સ્ત્રી. (અવરેષાં સેવા) રાજકીય અગર લોકસેવાનું અંગ જેમાં નીચલા વર્ગના કર્મચારીઓ હોય છે.

અવરસ્તાત્ અવ્ય. (અવર: પ્રથમાદ્યર્થે અસ્તાતિ) પાછળ, પછીથી, છેલ્લે, નીચેની તરફ.

અવરહસ્ ન. (અવતતં રહ: અચ્) ૧. અત્યંત, ૨. એકાંત, ૩. અત્યંત નિર્જન.

અવરા સ્ત્રી. (નાસ્તિ વરા શ્રેષ્ઠા યસ્યા:) દુર્ગા, નાની બહેન.

અવરાવપતન ન. (અવરસ્યાવપતનમ્) ગર્ભપાત, ગર્ભસ્રાવ.

અવરાવર ત્રિ. (અવરાદ્ અવર:) સૌથી નીચ, અપકૃષ્ટ.

અવરાર્દ્ધ ન. (અવરં+અર્દ્ધમ્) ૧. છેલ્લો ભાગ, થોડામાં થોડો ભાગ, ૨. બીજો ભાગ, ૩. દેહની પાછળનો ભાગ, ઓછામાં ઓછો ભાગ.

અવરાર્દ્ધર્ચ ત્રિ. (અવરાર્થે ભવ: યત્) બાકીના ભાગમાં થનાર.

અવરાર્દ્ધર્ચ ન. (ન+વર+ઋઘ્+ણિચ્+યત્) ન્યૂન.

અવરીણ ત્રિ. (અવ+રીઙ્+ક્ત) તિરસ્કૃત, તિરસ્કારેલ, પતિત, નિંદ.

અવરીયસ્ ત્રિ. (ન+વરીયસ) અત્યંત અલ્પ.

અવરુણ ત્રિ. (અવ+રુજ્+ક્ત) ભાંગેલ, તૂટેલ, રોગી.

અવરુદિત ત્રિ. (અવ રુદ્ ઇત્ ક્ત) જેનાં આંસુ નીચે ટપકી રહ્યાં હોય.

અવરુદ્ધ ત્રિ. (અવરુઘ્+ક્ત) રોકેલ, રોકાયેલ, બીજાઓથી નહીં જાણેલ, ગુપ્ત, આચ્છાદિત, કેદ થયેલો, ઘેરાયેલો.

અવરુદ્ધા સ્ત્રી. (અવરુઘ્+ક્ત ટાપ્) રાજાના જનાનખાનામાં રહેલી, જે બીજે કોઈ ઠેકાણે ન જઈ શકે તેવી દાસી.

અવરુદ્ધિ સ્ત્રી. (અવરુઘ્+ભાવે ક્તિન્) રોકવું, રોકાણ, અટકાયત.

અવરુદ્ધિકા સ્ત્રી. (અવ રુઘ્ ઇત્ કન્ ટાપ્) ઘરની અંદરના ભાગોમાં એકલી રહેનારી સ્ત્રી.

અવરુદ્ધ ત્રિ. (અવ+રુહ્+ક્ત) ઊતરેલ, ઊંચા સ્થાનેથી નીચે આવેલ, ઊખેડી નાંખેલ વૃક્ષ વગેરે.

અવરુપ ત્રિ. (અવગતં રૂપં યસ્ય) કુરુપ, બેડીબ, વિકલાંગ.

અવરોક્ત ત્રિ. (અવર વચ્ ક્ત) અંતે કહેલું.

અવરોચક પુ. (અવ+રુચ્+ણિચ્+ણ્વુલ) ભોજન વગેરે ઉપર અરુચિ ઉત્પન્ન કરનાર એક રોગવિશેષ.

અવરોધ પુ. (અવરુઘ્+ભાવે ઘઙ્) રોકવું, રોકાણ, રાજાના અંત:પુરની સ્ત્રી, રાણી, રાજાનું અંત:પુર. -અવરોધે મહત્વપિ-રઘુ ૧।૩૨. કેદખાનું, ચોકીદાર, કલમ, લેખિની. ત્રિ. પુરાયેલ, રોકાયેલ, પ્રતિબંધમાં રહેલ.

અવરોધક ત્રિ. (અવ+રુઘ્+ણ્વુલ) રોકનાર, અટકાવનાર, ઢાંકનાર, ઘેરો ઘાલનાર. (પુ.) ચોકીદાર, (ન.) રોક-ટોક, વાડ.

અવરોધન ન. (અવરુઘ્+લ્યુટ્) રાજાનું જનાનખાનું, -અવરોધક શબ્દ જુઓ.

અવરોધાયન ન. (અવરોધ+અયન) જનાનખાનું, અંત:પુર.

અવરોધિક પુ. (અવરોધે નિયુક્ત: ઠન્) જનાનખાનાનો ચોકીદાર, નાજર વગેરે. નડતર કરનાર, અડચણ ઊભી કરનાર, ઘેરો ઘાલનાર.

અવરોધિકા સ્ત્રી. (અવરોધે નિયુક્ત: ટાપ્) જનાનખાનામાં રહેનારી સ્ત્રી, જે અંત:પુરની દેખરેખ રાખે છે.

અવરોધિન્ ત્રિ. (અવરોધ+ઙિનિ) રોકનાર, આવરણ કરનાર.

અવરોપણ ન. (અવ+રુહ્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઉપાડી નાખવું, ઊખેડી નાખવું, છોડ લગાવવાની ક્રિયા.

અવરોપિત ત્રિ. (અવ+રુહ્+ણિચ્+ક્ત) ઉપાડી નાંખેલ, ઉખાડી નાંખેલ, રોપેલું, ચુપ કરી દીધેલ.

અવરોહ પુ. (અવ+રુહ્+ણિચ્+ક્ત) ઊતરવું, ઉપરના સ્થાનમાંથી નીચે આવવું, આવનાર.

अवरोह पु. (अवरुह+घञ्) गणो वगेरे देवा, जे आउना मूणथी ते दीय सुधी जनार, चंद्र वगेरेनो लोक, स्वर्ग, उतार, ढाण, संगीतमां उच्य स्वरथी नीयला स्वरमां गावुं, पर्वतारोडड, आकाश, वृक्षनी डाण.

अवरोहण न. (अवरुह+ल्युट्) उतरवुं, नीये आववुं.

अवरोहशाखिन् पु. (अवरोहति—अधोगच्छति मूलमस्याः तादृशी शाखा अस्य इति) वडुं आउ.

अवरोहिका स्त्री. (अव+रुह+ण्वुल्) आसंध, अश्वगंधा, निस्तरणी, सीडी.

अवरोहिणी स्त्री. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ऐक दशा.

अवरोहित पु. (अव रोहितः) थोडो वाव रंग.

अवरोहितवत् त्रि. (अव रोहितः मतुप्) थोडा वावरंगवाणुं.

अवरोहिन् त्रि. (अव+रुह+णिनि) उतरनार, अवतरनार.

अवरोहिन् पु. (अव+रुह+णिनि) वडवानुं आउ.

अवर्ग त्रि. (न वर्गः यस्य) वर्ग दिनानुं.

अवर्ग पु. (अकारसजातीयस्वराणां वर्गः) अकार वगेरे स्वरो.

अवर्ण त्रि. (न वर्णः यस्य) वर्ण वगरनुं, उलकुं, नीयुं.

अवर्ण पु. (अकारैकस्थानिकवर्णः) 'अ'स्वर, अपवाद, लोकनिष्ठा. —सोढुं न तत्पूर्वमवर्णमीशे आलानिकं स्थाणुमिव द्विपेन्द्रः—रघु० १४।३८, —न चावदद् भर्तुरवर्णमार्यां—रघु० १४।५७. रंगडीन, वांछन.

अवर्तन न. (न वर्तनम्) १. वर्तननो अभाव, २. अस्थिति उ. स्थितिनो अभाव.

अवर्तन त्रि. (न वर्तनं यस्य) जिविका वगरनुं, वर्तन रडित.

अवर्तमान त्रि. (न वर्तमानम्) नडि वर्ततुं, नडि रडेव, उयात नडि, लूत अने भविष्यकाणनो पदार्थ.

अवर्द्धमान त्रि. (न वर्द्धमानम्) न वधतुं, वृद्धि नडि पामतुं, क्षीषा थतुं.

अवर्षण न. (न वर्षणम्) वृष्टिनी अभाव, वरसाड नडि ते.

अवर्षण त्रि. (न वर्षणं यस्य) वृष्टि वगरनुं, वरसाड वगरनुं.

अवलक्ष पु. (अवलक्ष्यते अव+लक्ष्+घञ्) धोणो रंग—अवलक्षः

अवलक्ष त्रि. (अवलक्ष्+अच्) धोणुं, धोणा रंगवाणुं.

अवलग्न पु. (अव लग्+क्त) डेउ, टेडनी मध्य भाग.

अवलग्न त्रि. (अव लग्+क्त) वणगेल, संबंध पामेल, शरीरनो मध्य भाग, डेउ, कमर.

अवलत्तिका स्त्री. (अव लत्+क्तिन्) धो.

अवलम्ब पु. (अव+लम्ब्+घञ्) १. आश्रय, आधार,

२. टेको, उ. बीजा कोर पदार्थनो आधार, ४. टेको लेवानुं साधन वाकडी, बीजाना टेकाथी यालनार.

अवलम्बन न. (अव+लम्ब्+भावे ल्युट्) उपरनो शब्द जुओ.

अवलम्बित त्रि. (अव+लम्ब्+भावे कर्मणि क्त)

१. आश्रित, आश्रय लीधेल, आधार लीधेल, २. लटकेल, उ. उतरेल, ४. उतावणुं.

अवलम्बित न. (अव+लम्ब्+भावे कर्मणि क्त)

१. उतावण, २. शीघ्र, जलदी.

अवलम्बिन् त्रि. (अवलम्ब् णिनि) आलंबन करनार, आश्रय करनार, उतरनार, ठीये स्थानेथी नीये स्थाने पडनार.

अवलिप्त त्रि. (अव+लिप्+क्त) १. गर्विष्ठ, गर्व पामेल, कोधी, २. लीधेल, उ. भरडेव.

अवलिप्तता स्त्री. (अवलिप्तस्य भावः तल्) गर्विष्ठपणुं.

अवलिप्तत्व न. (अवलिप्तस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.

अवलीढ त्रि. (अव+लिह्+क्त) पाधेल, याटेव, ज्जुभना अश्र भागथी याभेल, यारे भाजुथी व्यापेल, यथा—पतत्रिणावलीढं च शुना संस्पृष्टमेव च—मनु०

अवलीला स्त्री. (अवरा लीला) १. अनादर, २. अनायास, उ. कीडा, जेल, प्रभोड.

अवलुञ्चन (अवलुञ्च्+ल्युट्) १. छेडवुं, २. कापवुं, उ. यूंटवुं, ४. उभेडी नांजवुं, ५. अपनयन, ६. केश वगेरे नडि बांधवा.

अवलुञ्चित त्रि. (अव+लुञ्च्+क्त) छेडेल, कापेल, यूंटेल, दूर करेल, भसेडेल, उभेडी नाभेल, नडि बांधेल.

अवलुण्ठन न. (अव+लुठि+भावे ल्युट्) लोटवुं, आणोटवुं.

अवलुण्ठित त्रि. (अव+लुण्ठ्+क्त) लोटेल, आणोटेल.

अवलुप्त त्रि. (अवलुप्+क्त) लोपेल, नाश पामेल.

अवलून त्रि. (अवलू+क्त) छेडेल, कापेल.

અવલેખ પુ. (અવ+લિખ્ ભેદને ભાવે ઘञ्) અવભેદન,
ભેદવું, તોડવું, ખેંચવું.

અવલેખા સ્ત્રી. (અવ લિખ્ અ ટાપ્) રગડવું, કોઈને
સુસજ્જ કરવું.

અવલેપ પુ. (અવ+લિપ્+ભાવે ઘञ्) ૧. ગર્વ,
૨. ચોપડવું, ૩. લીંપવું, ૪. આભૂષણ, ૫. સંબંધ.

અવલેપન ન. (અવ લિપ્+ભાવે લ્યુટ) ૧. લીંપવું,
૨. ખરડવું, ૩. ચોપડવું, ૪. સંબંધ, ૫. ગર્વ,
૬. ચંદન.

અવલેહ પુ. (અવ+લિહ્+ઘञ્) ૧. જીભના અગ્રભાગથી
ચાટવું, ખાવું, ૨. ચાટણરૂપ ઔષધ, અર્ક ચટણી.

અવલેહન ન. (અવ+લિહ્+લ્યુટ) ચાટવું, ચાખવું.

અવલેહિકા સ્ત્રી. જુઓ અવલેહ શબ્દ.

અવલેહ્ય ત્રિ. (અવ+લિહ્+કર્મણિ યત્) ચાટવા યોગ્ય,
ચાખવા યોગ્ય.

અવલોક પુ. (અવ+લુક્+ઘञ્) જોવું, નજર, દષ્ટિ

અવલોકન ન. (અવ+લોક્+કર્મણિ ક્ત) ૧. જોયેલ,
૨. અનુસંધાન કરેલ, પર્યવેક્ષણ કરવું.

અવલોકિત ન. (અવ લોક્+ભાવે ક્ત) જોવું, દષ્ટિ,
ઝાંખી.

અવલોકિત પુ. (અવ+લોક્ અસ્ત્યર્થે અચ્) તે નામનો
એક બુદ્ધ.

અવલોકિન્ ત્રિ. (અવ+લુક્ લોક્ વા ગિનિ) અવલોકન
કરનાર, જોનાર.—તવ પ્રિયં યચ્ચતુરાવલોકિનઃ ।।

અવલોપ પુ. (અવ+લુપ્+ઘञ્) ૧. લોપ, ૨. ખંડન,
૩. નાશ, ૪. ઉડી જવું.

અવલોમ પુ. (અવનદ્ધં+લોમ આનુકૂલ્યમ્) અનુકૂળ.

અવલ્ગુજ પુ. (અવલ્ગોરશોભનાજ્ઞાયતે જન્+ઙ)
સૌમરાજી નામની એક લતા, બાવચી.

અવલ્ગુજ ત્રિ. (અવલ્ગોરશોભનાજ્ઞાયતે જન્+ઙ)
ખરાબથી ઉત્પન્ન થયેલ.

અવવર્ષણ ન. (અવ+વૃષ્ ભાવે લ્યુટ) સંપૂર્ણ વરસવું.

અવવાદ પુ. (અવ+વદ્+ઘञ્) ૧. નિંદા, ૨. વિશ્વાસ,
ભરોસો, ૩. અવજા, ૪. અવલંબન, ૫. અપવાદ,
સહારો, આશ્રય, આદેશ, ખરાબ માહિતી.

અવશ ત્રિ. (નાસ્તિ+પશમાયતત્ત્વં યસ્ય) ૧. વશ નહિ
તે, ૨. અસ્વાધીન, ૩. પરવશ, પરાધીન, સ્વતંત્ર,
મુક્ત, સ્વેચ્છાચારી, લાચાર, ઈંદિયોનો દાસ, અસહ,
શક્તિહીન.

અવશક્તમ ત્રિ. (ન વશં ગમઃ) જે બીજાની ઈચ્છાને
આધીન ન હોય.

અવશંસ્ ત્રિ. (અવ+શંસ્ ક્વિપ્) અપવાદ શબ્દ જુઓ.

અવશાતન ન. (અવ+શદ્ ગિચ્+તદ્+લ્યુટ) નાશ
કરવો, છિન્નભિન્ન કરી નાખવું, કાપવું, સુકાવી દેવું.

અવશિરસ્ ત્રિ. (અવનતં+શિરોડસ્ય) નીચા મસ્તકવાળું,
અવશિષ્ટ ત્રિ. (અવશિષ્+ક્ત) અતિરિક્ત, પરિશિષ્ટ,
અધિક, વધારે, બાકી રહેલ.

અવશીકૃત ત્રિ. (ન વશીકૃતઃ) વશ નહિ કરેલ.

અવશીભૂત ત્રિ. (ન વશીભૂતઃ) વશ નહિ થયેલ,
અસ્વાધીન.

અવશીર્ષ ત્રિ. (અવનતં શીર્ષં યસ્ય) નીચા માથાવાળું,
ઊંધા મસ્તકવાળું.

અવશીર્ષક ત્રિ. (અવનતં શીર્ષં સ્વાર્થે કપ્) ઉપરનો
અર્થ જુઓ.

અવશેષ પુ. (અવ+શિષ્ ભાવે ઘञ્) બાકી, સમાપ્તિ,
બાકી રહેલ, કથાનો બાકીનો ભાગ, મારી વાત
સાંભળો, મને મારી વાત પૂરી કરવા દો.

અવશોષ પુ. (અવ+શુષ્ ભાવે ઘञ્) અત્યંત સુકાવું,
ઘણું જ સુકાવું.

અવશ્ય ત્રિ. (ન વશ્યઃ) ૧. વશ કરી ન શકાય તેવું,
અસ્વાધીન, દુર્દાન્ત, વશ નહિ રહેનાર, ૨. અનિવાર્ય.

અવશ્યંભાવિન્ ત્રિ. (અવશ્ય મ્હુ ઇનિ) અવશ્ય થનારું,
અનિવાર્ય—અવશ્યંભાવિનો ભાવા ભવન્તિ મહતામપિ-
હિતોં

અવશ્યકરણ ન. (અવશ્યં કરણમ્ યોગવિભાગાત્ મલોપઃ)
અવશ્ય કરવું, નિયત કરવું.

અવશ્યક ત્રિ. (અવશ્ય કન્) આવશ્યક, અનિવાર્ય,
અનુપેક્ષ્ય.

અવશ્યકાર્ય ન. જે નિશ્ચિતરૂપે કરાય.

અવશ્યપાચ્ય ન. જે નિશ્ચિતરૂપે પકાવી શકાય.

અવશ્યપુત્ર પુ. (અવશ્યઃ પુત્રઃ) વશ થઈ શકે નહિ
તેવો પુત્ર.

અવશ્યમ્ અવ્ય. (અવ+શ્યૈ+ઙમ્) ૧. નિશ્ચય, નક્કી,
૨. જેનું નિવારણ અશક્ય હોય તે. —તાં શાવશ્યં
દિવસગણનાતત્પરામેકપત્નીમ્—મેઘ.

અવશ્યમેવ અવ્ય. (અવ શ્યૈ ઙમ્ એવ) અત્યંત
નિશ્ચયપૂર્વક.

અવશ્યય પુ. (અવ+શ્યૈ+ણ પ્-હ્રસ્વઃ) હિમ.

अवश्या स्त्री. (अव+श्यै+क टाप्) डिम्, कऱा.
 अवश्या स्त्री. (न वश्या) वश न थई शके तेवी स्त्री.
 अवश्याय पु. (अव+श्यै+ण) १. डिम्, कऱा अकण,
 २. अभिमान.
 अवश्रयण न. (अवश्रि+ल्युट्) यूला उपरथी उतारीने
 मूकवुं.
 अवष्टब्ध त्रि. (अव स्तम्भ् घञ् षत्वम्) पासेनुं,
 लगलगनुं, आश्रित-अवलंबन पामेल, आकांत,
 बांधेवुं.
 अवष्टब्ध अव्य. (अव+स्तम्भ् ल्यप् षत्वम्) आलंबन
 लईने, आधार लईने, टेकी लईने.
 अवष्टम्भ पु. (अव+स्तम्भ् घञ् षत्वम्) १. प्रारंभ,
 २. अनभ्रपणुं, ३. आलंबन, ४. आश्रय, ५. सुवर्ष,
 ६. स्तंभ, ७. पकडई गयो, गर्व, साडस, दड निश्चय,
 स्तब्धता, पक्षाघात.
 अवष्टम्भान न. (अवस्तम्भ् ल्युट्) १. प्रारंभ,
 २. आलंबन, ३. आधार, टकवुं, मदद लेवी, धूनी,
 स्तंभ.
 अवघ्वाण पु. (अव स्वन् घञ् षत्वम्) भोजन करवुं, जावुं.
 अवस् अव्य. (अवर-प्रथमायाः पञ्चम्याः सप्तम्याः
 वार्थे असि अवादेशः) अवर शब्द जुओ. पाछण.
 अवस् न. (अव भावे असिच्) १. रक्षा, २. यश,
 ३. अत्र, ४. धन.
 अवस पु. (अव असच्) १. राज्ञ, २. सूर्य,
 ३. आकडानुं ठाड, ४. मुसाकरीमां तलाव वगेरे
 पासे बेसी जावा योग्य पदार्थ.
 अवसक्त त्रि. (अव सञ्ज्+क्त) लागेल, वणगेल,
 संलग्न, स्थगित, प्रस्तुत.
 अवसक्त न. (अव सञ्ज्+क्त) संसर्ग.
 अवसक्थिका स्त्री. (अवबद्ध सक्थिनी यया) १. पर्यंक बंध
 नामनुं आसन, २. जाटलो, पलंग, वेष्टका, पट्टी
 बांधवी, पगे पिंडी उपर पाटे बांधवामां आवे छे ते.
 अवसंडीन न. (अव+सम्+डी+क्त) पक्षीओना जुंडनी
 नीरे आववाइप गति.
 अवसथ पु. (अव+सो+क्थन्) १. घर, २. स्थान,
 ३. गाम, ४. छात्रालय, विद्यार्थीगृह, ५. मठ.
 -आवसथ.
 अवसथ्य पु. (अवसथे स्वार्थे यत्) उपरनी अर्थ
 जुओ. महाविद्यालय, विद्यालय.

अवसत्र त्रि. (अव सद् कर्तरि क्त) जेद पामेल,
 विनाशमां तत्पर, नाउमेद, उदास, दुःखी,
 विनाशोन्मुज, पोतानुं काम करवामां असमर्थ,
 भोवायेवुं.
 अवसर पु. (अव+सु+अच्) १. प्रस्ताव, प्रसंग,
 २. समय, वपत, ३. जिज्ञासा दूर करवा माटे
 अवश्य कडेवा योग्य अेक प्रकारनी संगति, ४. वर्ष,
 ५. कोईक मंत्र, ६. वरसवुं, ७. अवकाश, ८. क्षण,
 ९. वरसाद, १०. तक, मोकी, ११. लात्मप्रद अवस्था,
 गुप्त परामर्श.
 अवसरालय पु. (अवसराय आलयो यत्र) अर्ध रात्रि,
 अउधी रात.
 अवसर्ग पु. (अव+सृज्+घञ्) पोतानी ईच्छा प्रमाझे
 वर्तवुं, स्वतंत्रपणुं, कामयारानुज्ञा.
 अवसर्ग पु. (अव+सृज्+अच्) गूढ बातमीदार, छूपी
 पोलीस.
 अवसर्प पु. (अव सृप् घञ्) गुप्तचर, भेद लेनार,
 रडस्थज्ञ.
 अवसर्पण न. (अव सृप् ल्युट्) नीरे उतरवुं, नीरे
 जवुं.
 अवसर्पिणी स्त्री. दशक्रोडाक्रोडी सागरोपम प्रमाज्ञनी
 अेक उतरती काण.
 अवसर्पिन् त्रि. (अव+सृप्+णिनि) नीरे जनार.
 अवसव्य त्रि. (अव+सव्य) जमणुं.
 अवसाद पु. (अव+सद्+घञ्) १. नाश, बरबादी,
 २. जेद, उदासी, ३. पोतानुं कार्य करवामां
 असमर्थताइप क्षीणता, ४. मूर्च्छा.
 अवसादक त्रि. (अव+सद्+णिच् ण्वुल) जेदकारक,
 विनाशकारक, कार्य करवामां असमर्थपणुं संपादन
 करनार, थकवी नाजनार.
 अवसादन न. (अवसद्+णिच्+भावे+ल्युट्) १. विनाश,
 २. कार्य करवानुं असामर्थ, ३. व्रणनी चिकित्सानी
 प्रकार, समाप्त करी देवुं.
 अवसान न. (अव+सो+ल्युट्) १. विशाम, २. समाप्ति,
 ३. सीमा, ४. छोडो, ५. समाप्त करवुं, ६. मृत्यु,
 ७. उपसंडार, अंत, कोई कार्यनी अवधिनो अंत,
 स्थान.
 अवसाम न. (अवरं साम अच्) जंगल वगेरेमां अने
 अंत्य कर्ममां गावा योग्य सामवेदनो अेक भाग.

અવસાય પુ. (અવ+સો+ઘજ્) ૧. સમાપ્તિ, ઉપસંહાર, અંત, ૨. શેષ બાકી, ૩. દઢ નિશ્ચય, ૪. પૂર્તિ, ૫. સંકલ્પ.

અવસાય અવ્ય. (અવ+સો+લ્યપ્) સમાપ્ત કરીને, નિશ્ચય કરીને.

અવસાયક ત્રિ. (અવ+સો+ઞ્વલ્) નિશ્ચયકારક, સમાપ્તિ કરનાર.

અવસારણ ન. (અવ+સુ+ણિચ્+લ્યુટ્) હલાવવું.

અવસિક્ત ત્રિ. (અવ+સિચ્+ક્ત) ૧. છાંટેલ, ૨. પાણી વગેરેમાં ઝબોળેલ, ૩. નહાયેલ.

અવસિત ત્રિ. (અવ+સો+ક્ત) ૧. સમાપ્ત કરેલ, પૂરું કરેલ, ૨. સમૃદ્ધ, ૩. જાણેલ, ૪. પરિપક્વ, ૫. નિશ્ચય કરેલ, ૬. સંબંધ પામેલ, ૭. એકત્ર કરેલું, ૮. બાંધેલું.

અવસિત ન. (અવ+સો+ક્ત) મર્દન કરેલ ધાન્ય.

અવસિત (અવ+સિ+ક્ત) સંબંધ.

અવસૂષ્ટ ત્રિ. (અવ+સૂજ્+ક્ત) ૧. આપેલ, ૨. ત્યજેલ ૩. નીસરેલ, નીકળેલ.

અવસે અવ્ય. (અવ+તુમયે અસેન્) રક્ષણ કરવાને.

અવસેક પુ. (અવ+સિચ્+ભાવે ઘજ્) ચોતરફ છાંટવું. એક પ્રકારનો નેત્ર અને બસ્તિ રોગ.

અવસેકિમ પુ. (અવસેક+ઇમન્) એક જાતનું વડું.

અવસેચન ન. (અવ+સિચ્+લ્યુટ્) ચોતરફ છાંટવું, તે નામનો એક જાતનો રોગ, લોહી કાઢવું.

અવસેય ત્રિ. (અવ+સો+કર્મણિ યત્) નિર્ણય કરવા યોગ્ય, સમાપ્ત કરવા યોગ્ય.

અવસ્કન્દ પુ. (અવ+સ્કન્દ્+આધારે ઘજ્) ૧. સૈન્યનો પડાવ, છાવણી, ૨. ઉતરવું, ૩. હુમલો કરવો, હુમલો.

અવસ્કન્દ ન. (અવ+સ્કન્દ્+લ્યુટ્) ૧. સર્વાંગે પ્રવેશ કરવો, ૨. ઉતરવું, ૩. હુમલો કરવો.

અવસ્કર પુ. (અવ+કૃ+અપ્+સુટ્) વિષ્ઠા વગેરે મળ, લિંગ વગેરે ગુહ્ય ભાગ.

અવસ્કરક ત્રિ. (અવસ્કરે જાતઃ વુન્) વિષ્ઠા વગેરે મળમાં થનાર, ગુહ્યસ્થાન લિંગ, યોનિ, ગુદા વગેરે ગુહ્ય ભાગમાં થનાર.

અવસ્કરક પુ. (અવસ્કરે જાતઃ વુન્) વાળનારો, સાવરણી.

અવસ્કવ ત્રિ. (અવ-સ્કુ-અચ) હિંસક.

અવસ્તરણ ન. (અવ-સ્ત્-ભાવે લ્યુટ્) વિસ્તાર, પથારી.

અવસ્તાત્ અવ્ય. (અવરસ્મિન્ અવરસ્માત્ અવરમિત્વયે અસ્તાતિ અવાદેશઃ) છેવટે, આખરે, છેલ્લો સમય વગેરે.

અવસ્તાર પુ. (અવ સ્ત્ કર્મણિ ઘજ્) પડદો, ચાદર, કનાત, ડેરો, પાથરવું.

અવસ્તુ ન. (ન વસ્તુ) ખરાબ પદાર્થ, વસ્તુનો અભાવ, -અવસ્તુનિર્બન્ધપરે ! કથં નુ તૈ- કુન્ ૫૧૬૬, વાસ્તવિકતા, સારહીનતા- વસ્તુન્યવસ્ત્વારોપોડજ્ઞાનમ્ ।

અવસ્થા સ્ત્રી. (અવ-સ્થા અઙ્) હાલ, હાલત, દશા, આકાર, રહેવું, સમય વગેરેથી કરાયેલી શરીર વગેરેની

દશા. વિષય દશા- તુલ્યાવસ્થઃ સ્વસુઃ કૃતઃ-રઘુ. ૧૨।૮૦ ૩૫, છબી, દરજજો, સ્થિરતા, દઢતા,

ન્યાયમંદિરમાં હાજર રહેવું, કાળે કરેલું પરિણામ તે અવસ્થા. ૧. જાયતે, અસ્તિ, વર્ધતે, પરિણમતે,

અપક્ષીયતે, નશ્યતિ એવા પ્રકારે ભાવવિકારરૂપ અવસ્થા છ પ્રકારની છે એમ યાસ્ક મુનિ કહે છે.

૨. અવિદ્યા, અસ્મિતા, રાગ, દ્વેષ, અભિનિવેશના ભેદે કરીને પાંચ પ્રકારની અવસ્થા છે એમ યોગીઓ

માને છે. ૩. અનાગતાવસ્થા, અભિવ્યક્ત્યવસ્થા, અને તિરોહિતાવસ્થા રૂપે ત્રણ ભેદ સાંખ્યવાદીઓ માને

છે. ૪. જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને ચોથી મોક્ષાવસ્થા એમ વેદાન્તીઓ માને છે. ૫. બાલ્ય, કૌમાર, યુવાન

અને વૃદ્ધાવસ્થા એ રીતે ચાર પ્રકારની અવસ્થા વૈદ્યકશાસ્ત્રવાળાઓ માને છે. ૬. કૌમાર, પૌગણ્ડ, કેશોર, યૌવન, બાલ્ય, તારુણ્ય, વૃદ્ધત્વ, વર્ષાયત્વ

એમ આઠ પ્રકારની અવસ્થા પૌરાણિકો માને છે. ૭. અભિલાષ, ચિન્તા, સ્મૃતિ, ગુણકથન, ઉદ્વેગ, સંલાપ,

ઉન્માદ, વ્યાધિ, જડતા, અને સ્મૃતિ એ પ્રમાણે દશ અવસ્થા આલંકારિકો માને છે.

અવસ્થાચતુષ્ટય ન. (અવસ્થાનાં ચતુષ્ટયમ્) માનવ જીવનમાં બાલ્ય, કૌમાર, યુવા અને વૃદ્ધ એ ચાર અવસ્થાઓ છે.

અવસ્થાદ્વય ન. (અવસ્થાયાઃ દ્વયમ્) જીવનની સુખ અને દુઃખ એ બે અવસ્થાઓ છે-સમસ્થાઓ છે.

અવસ્થાન ન. (અવ-સ્થા-લ્યુટ્) સ્થિતિ, રહેવું, પ્રતિષ્ઠા.

અવસ્થાન્તર ન. (અન્યાડવસ્થાડવસ્થાન્તરમ્) બદલાયેલી સ્થિતિ.

અવસ્થાપન ન. (અવ સ્થા ણિચ્ પુક્ લ્યુટ્) સ્થાપવું, મૂકવું, ખોડવું.

अवस्थापित त्रि. (अव स्था णिच् कर्मणि क्त) स्थापेत्, मूडेत्.
 अवस्थापिन् त्रि. (अव-स्था-णिनि) स्थिति करनार, ठिभुं रडेनार.
 अवस्थाप्य त्रि. (अव-स्था णिच् पुक् यत्) स्थापवा योग्य, मूडवा योग्य.
 अवस्थाप्य अव्य. (अव ल्यप्) स्थापीने, मूडीने.
 अवस्थापिन् त्रि. (अव स्था णिनि) रडेनार, आश्रय वेनार.
 अवस्थित त्रि. (अव-स्था-क्त) रडेवुं, वर्तमान, स्थिति करेत्, ठिभेत्, वसवुं, निवासस्थान, आवास.
 अवस्थिति स्त्री. (अव-स्था+क्तिन्) रडेवुं, स्थिति, रडेठाश, अवस्थान, ठिभा रडेवुं.
 अवस्यन्दन न. (अव स्यन्द् ल्युट्) ऊरवुं, टपकवुं, भरवुं, क्षरश.
 अवस्यन्दनीय त्रि. (अवस्यन्दने भवः छ) क्षरश-ऊरशमां थनार.
 अवस्यु त्रि. (अवो रक्षणमिच्छति क्यच् उन्) रक्षशानी ठस्थवाणुं.
 अवसंस्र त्रि. (अवसंस्रते क्विप्) ऊरवाना-भरवाना स्वभाववाणुं.
 अवसंस्रन न. (अव संस् ल्युट्) नीये पउवुं, ऊरवुं, भरवुं.
 अवसंस्रित त्रि. (अवसंस्र णिच् क्त) दणेत्, थीरार्ठ गयेत्, नीये पडेत्, ऊरेत्, भरेत्.
 अवस्वत् त्रि. (अवो रक्षणमस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) रक्षशयुक्त.
 अवस्वान पु. (अव स्वन् घञ्) भोजन करवुं, भावुं.
 अवह त्रि. (न वहति वह् अच्) नदी वगेरेना प्रवाड वगरनो देश, त्रीश र्कधमां रडेवो अक प्रकारनो वायु.
 अवहत त्रि. (अव हन् कर्मणि क्त) थोडो थोडो प्रडार करीने झेतश वगरनुं करेवुं, भाडेवुं.
 अवहति स्त्री. (अव हन् क्तिन्) थोडो थोडो प्रडार करीने झेतशं काडवां ते, भाडेवुं.
 अवहनन न. (अव हन् भावे ल्युट्) १. थोडो थोडो धा भारीने झेतशं काडवां ते, २. ईकसुं.

अवहरण न. (अव ह ल्युट्) अक स्थानेथी बीजे स्थाने लठ जवुं, युद्धस्थानमांथी सैन्यने छावणीमां लठ जवुं, उपाडी जवुं, बीजे स्थाने लठ जवुं, ईकी देवुं, थोरवुं, वूटवुं, सोपी देवुं, युद्ध स्थगित थवुं, संधि.
 अवहस्त पु. (अवरं हस्तस्य) डधेवीनी पाछणनो भाग.
 अवहानि स्त्री. (अवगता हानिः) भोवाठ जवुं, भोट जवी.
 अवहार पु. (अव ह कर्त्तरि ण वा भावे घञ्) १. थोर २. डरवुं, ३. अपडरश, ४. नोतरेत् आशश वगेरे पासेथी द्रव्य देवुं ते, ५. अक स्थानेथी बीजे स्थाने लठ जवुं, ६. युद्ध स्थानमांथी सैन्यने छावणीमां लठ जवुं, ७. विराम, ८. निवृत्ति, ९. जूड, १०. आमंत्रश-भोलाववुं, ११. शार्क नामनी माछली, १२. धर्मत्याग, १३. सोपी देवुं, पाछुं देवुं.
 अवहारक पु. (अव+ह+ण्वुल्) जूड अक प्रकारनुं जलथर प्राशी, शार्क नामनी माछली.
 अवहारक त्रि. (अव+ह+ण्वुल्) १. बीजे ठेकाशे लठ जनार, २. अटकावनार, ३. सैन्य वगेरेने युद्धमांथी अटकावनार.
 अवहार्य त्रि. (अव+ह+ण्यत्) अक स्थानेथी बीजे स्थाने लठ जवा योग्य, अवश्य आववा योग्य, समाप्त करवा योग्य, ईडने योग्य, सजा करवा लायक, इरी प्राप्त करवा योग्य, इरीथी मूत्य आपीने देवा योग्य.
 अवहालिका स्त्री. (अवहलति अव+हल् विक्षेपे ण्वुल् टाप् अत इत्वम्) बांधेवी वाड, भीत.
 अवहास पु. (अव+हस्+घञ्) मश्करी, छांसी, थोडुं डसवुं, उपडास.
 अवहास्य त्रि. (अव+हस् कर्मणि यत्) मश्करी करवा योग्य.
 अवहित त्रि. (अव+धा+क्त) सावधान, सावध, प्रप्यात् करेत्.
 अवहित्या स्त्री. (न बहिः तिष्ठति स्था+क ष्ठो.) लज्जति वडे डधदिना आकारने छुपाववो, पाजंड, आंतरिक भाव छुपाववो ते. -भय-गौरव-लज्जादेह-षाद्याकारगुप्तिरवहित्या-सा० द०, -- ब्रीडादिना निमित्तेन हर्षाद्यनुभावानां गोपनाय जनितो भावविशेषोऽवहित्यम् ।

અવહત ત્રિ. (અવ+હ+ક્ત) લઈ લીધેલ, હરેલ, દહેલ.
અવહેલ ન. (અવ+હેહ+ક ડસ્ય લ:) અનાદર, તિરસ્કાર.

અવહેલન ન. (અવ+હેહ+ત્યુટ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
અવહેલા સ્ત્રી. (અવ+હેહ+અહ) અનાદર, તિરસ્કાર.
અવહેલિત ત્રિ. (અવ+હેહ+લ ઇત્) અનાદર કરેલ, અવશા કરેલ.

અવહ્વર ત્રિ. (અવ+હ્વ+અચ) વાંકું, કુટિલ.
અવાક અવ્ય. (અવ અચ્ ક્વિન્) નીચેની બાજુએ, દક્ષિણ તરફ.

અવાકિન્ ત્રિ. (વાગિન્દ્રિયં નાસ્તિ યસ્ય ઇનિ) મૂંગો, બોબડો.

અવાકિન્ પુ. (વાગિન્દ્રિયં નાસ્તિ યસ્ય ઇનિ) પરમાત્મા.
અવાકપુષ્પી સ્ત્રી. (અવાક્ અધોમુખં પુષ્પમસ્યા:) ૧. શતપુષ્પી, ૨. સુવા.

અવાકશાખ પુ. (અવાચો શાખાઽસ્ય) સંસારરૂપી વૃક્ષ.
-ઋર્ધ્વમૂલ્કોઽવાકશાખ ણોઽશ્વત્યઃ સનાતનઃ-ઇત્યાદ્યાઃ શ્રુતયોઽત્ર પ્રમાણમ્.

અવાકશિરસ્ ત્રિ. (અવાક્ શિરો અસ્ય) નીચે લટકેલા મસ્તકવાળું, -સ મૂઢો નરકં યાતિ કાલસૂત્રમવાક્શિરાઃ -મનુ ૩૧૨૪૯.

અવાકશ્રુતિ પુ. (નાસ્તિ વાક્ય શ્રુતિશ્ચ યસ્ય) ૧. વાણી તથા કાનથી રહિત, ૨. બહેરો-મૂંગો.

અવાક્ષ ત્રિ. (અવનતાન્યક્ષાણિ ઇન્દ્રિયાણિ યસ્ય) સંરક્ષક, ભાવનાવાદી.

અવાગ્જ્ઞાન ન. (અવાગ્ જ્ઞાનમ્) અનાદર, તિરસ્કાર.

અવાગ્ભવ ત્રિ. (અવાગ્ ભવો યસ્ય) દક્ષિણ દિશાવાળું.

અવાગ્ર ત્રિ. (અવનતમગ્રમસ્ય) નમ્ર મુખવાળું, નમ્ર, નમેલા મુખવાળું, નીચે મસ્તક નમાવેલું, નીચે નમેલા.

અવાહ્મુખ ત્રિ. (અવાહ્ મુખમસ્ય) નીચા મુખવાળું.
-અવાહ્મુખસ્યોપરિ પુષ્પવૃષ્ટિઃ-રઘુ ૨૧૬૦

અવાહ્મનસગોચર પુ. (વાક્ ચ મનશ્ચ વાહ્મનસૌ તયોર્ગોચરો ન ભવતિ) નિર્ગુણ બ્રહ્મ, પરમાત્મા, જે વાણી અને મનનો વિષય હોતો નથી તે સરખાવો-યતો. વાચો નિવર્તન્તે ન યત્ર મનસો ગતિઃ । શુદ્ધાનુભવસંવેદ્યં તદ્રૂપં પરમાત્મનઃ - પરમાત્મ-પઞ્ચવિંશતિઃ-યશોવિજયઃ ।

અવાચ ત્રિ. (અવ+અચ્+ક્વિપ્) નીચે મોંએ ગયેલ, પછીનો દેશકાળ, વાક્ય રહિત, મૂંગું, સ્તુતિ રહિત.

અવાચ્ ન. (વાગિન્દ્રિયશૂન્યઃ) બ્રહ્મ, પરમાત્મા.

અવાચ્ અવ્ય. (વાગિન્દ્રિયશૂન્યઃ) નીચે, હેઠળ.

અવાચી સ્ત્રી. (અવ+અચ્+ક્વિપ્+ડીપ્) દક્ષિણ દિશા.

અવાચીન ત્રિ. (અવાચ્ ચ) નીચેની બાજુએ મસ્તકના બળે, દક્ષિણ, નીચે ઊતરેલો.

અવાચ્ ત્રિ. (અવાચ્યાં ભવઃ ચ) દક્ષિણ દિશામાં થનાર, જેને સંબોધન કરવું ઉચિત નથી, બોલાવવાને અયોગ્ય, શબ્દો દ્વારા ન કહી શકાય.

અવાચ્ ન. (ન વચ્ પ્યત) ખરાબ વચન.- અવાચ્વાદાંશ્ચ બહૂન્ વદિષ્યન્તિ તવાહિતાઃ ।

અવાચ્ ત્રિ. (ન વચ્ પ્યત) ન બોલવા લાયક, નહિ કહેવા યોગ્ય, નિંદવા યોગ્ય.

અવાચ્ ત્રિ. (અવાચ્ ભવાર્થે યત) ૧. નીચે, ૨. પછીના દેશકાળ વગેરેમાં થનાર, છેવટે થનાર, ૩. દક્ષિણ દિશામાં થનાર ૪. હેઠળ થનાર.

અવાચ્ચદેશ પુ. (અવાચ્યો દેશઃ) બોલવા માટે અયોગ્ય સ્થાન, સ્ત્રીનું ગુહ્ય સ્થાન, યોનિ.

અવાત ત્રિ. (નાસ્તિ વાતો યત્ર) ૧. વાયુ વગરનો દેશ, ૨. બીજાઓથી નહિ જવાયેલ દેશ વગેરે.

અવાઞ્ચિત ત્રિ. (અવ અચ્+ણિચ્+ક્ત) નીચે નમેલ.

અવાદિન્ ત્રિ. (વદ્+ણિનિ ન. ત. અવાદિની સ્ત્રિયાં ડીપ્) અવિરોધી, નહિ બોલવાના સ્વભાવવાળું.

અવાન ત્રિ. (અવ+અન+અચ્) સૂકાયેલું કળ વગેરે, શ્વાસ લેવો, શ્વાસ અંદર લઈ જવો.

અવાન્તર ત્રિ. (અવગતમન્તરં મધ્યમ્) અંદરનું, પેટાનું, મુખ્યના પેટામાં આવી જતાં અંગ વગેરે, પ્રસંગે આવેલ.

અવાન્તરદિશ્ સ્ત્રી. (અવાન્તરા દ્વયોર્દિશોર્મધ્યે દિક્) બે દિશાની વચ્ચેની દિશા-ખૂણો, મધ્યવર્તી દિશા જેમ કે- આગ્નેયી, ઐશાની, નૈઋતી અને વાયવી.

અવાન્તરામ્ અવ્ય. (અવાન્તર વા આમ્) સર્વની વચ્ચે પડતું, મધ્યનું.

અવાપિત ત્રિ. (વપ્+ણિચ્+ક્ત ન. ત.) ૧. નહિ વાવેલ, ૨. જેનું મુંડન ન કર્યું હોય તે.

અવાપિત ત્રિ. (અવ+આપ્+ણિચ્+ક્ત) પ્રાપ્ત કરાવેલ.

અવાપિતધાન્ય ત્રિ. (અવાપિતં ધાન્યમ્) નહિ રોપેલું ધાન્ય.

અવાપ્ત ત્રિ. (અવ+આપ્+ક્ત) પ્રાપ્ત કરેલ, મેળવેલ.

अवाप्तव्य त्रि. (अव+आप्+तव्य) प्राप्त करवा योग्य, मेणववा योग्य.
 अवाप्ति स्त्री. (अव+आप्+क्तिन्) प्राप्त करवुं, मेणववुं.
 अवाप्य त्रि. (अव+आप्+ण्यत्) १. प्राप्त करवा योग्य, २. मेणववा योग्य.
 अवाप्य त्रि. (अप्+ण्यत् न. त.) नडि छेदवा योग्य वाण वगेरे.
 अवाप्य अव्य. (अव+आप्+ल्यप्) प्राप्त करीने. -अवाप्य यत्प्रसादमादितः पुरुश्रियो नराः-चैत्यवन्दनम् ।
 अवाप्य त्रि. (न वामः) १. अनुकूल, २. अशुभ, ३. भेदोण.
 अवाम न. (न वामम्) डाबुं नडि ते, जमशुं.
 अवाय पु. (अव+इण्+घञ्) १. अवयव, २. मति ज्ञाननो भेद.
 अवार न. (न वार्यते जलेन+वृ+घञ्) १. नदी वगेरेनो कांठी, नदी पासेनो कांठी, सामेनो कांठी, २. आ भाषु.
 अवारण न. (न वारणम्) नडि रोकवुं, वारणनो अभाव, निषेधनो अभाव, नडि अटकाववुं.
 अवारणीय त्रि. (न वारणीयः-वारयितुमशक्यः) वारी न शक्य तेवुं, नडि रोकवा योग्य, नडि अटकाववा योग्य रोग अने शत्रु आदि.
 अवारपार पु. (अवारं अर्वाकृतीरं पारं उत्तरतीरं च स्तो यस्य) समुद्र.
 अवारपारीण त्रि. (अवारपारे गच्छतीति ख) पार जन्तार.
 अवारिका स्त्री. (नास्ति वारि यत्र) धाश्रा.
 अवारित त्रि. (न वारितम्) न वारैल, नडि निषेधेव, नडि अटकावेव.
 अवारीण त्रि. (अवारं गच्छति ख) नदी वगेरेने कांठे जन्तार, सामे पार जन्तार.
 अवार्य त्रि. (न वार्यः) नडि रोकवा योग्य, नडि अटकाववा योग्य.
 अवावट पु. अक स्त्रीने पेठे बीजा आपथी पेदा थयेव पुत्र. यथा- द्वितीयेन तु यः पित्रा सवर्णायां प्रजायते । अवावट इति ख्यातः शूद्रधर्मा स जातितः ॥ -स्मृति.
 अवावन् त्रि. (ओण्-अपसारणे इवनिप्) दूर करन्तार, जसेउन्तार, थोर, थोरीने लई जन्तार.

अवावरी स्त्री. (ओण् स्त्रियां-डीप् वनो रश्च) दूर करन्तारी, जसेउन्तारी-स्त्री.
 अवासस् त्रि. (न वासोऽस्य) वस्त्र रडित, नग्न, टिगंभर.
 अवासिन् त्रि. (न वासी) नडि वसन्तार, नडि रडेन्तार.
 अवास्तव न. (न वास्तवम्) सत्य नडि ते, असत्य, भोटुं.
 अवाह्य त्रि. (न वाह्यम्) वडन करवाने अशक्य, न ग्रांशक्य अवेवुं.
 अवि पु. (अव्+इन्) १. सूर्य, २. आकडानुं जाड, ३. बकरो, ४. घेटो, ५. पर्वत, ६. उदरना वाणनी बनारवेली कांभण, शाव, ७. वायु, ८. घण्टी, ९. लीत, १०. वाडो, ११. उदर.
 अवि स्त्री. (अव्+इन्) १. घेटुं, २. रश्चववा स्त्री.
 अविक पु. (स्वार्थे कन्) अवि शब्द जुओ.
 अविकच त्रि. (नास्ति विकचो यस्य) जे (कूल) भील्युं न डोय, कणी रुपे डोय ते.
 अविकट पु. (अवि+कटच्) घेटानुं के बकरानुं टोणुं.
 अविकट त्रि. (न विकटः) उग्र नडि ते, सौम्य.
 अविकटोरण पु. (अविकटे मेषसंघे देयः उरणः-मेषः) राजने कररुपे भेट अपातो बकरो.
 अविकत्यन त्रि. (न विकत्यनं यस्य) लडाई वगरनुं, श्लाघा वगरनुं, शेभी वगरनुं, अभिमान रडित.
 अविकत्यन न. (न विकत्यनम्) लडाईनो अभाव, श्लाघानो अभाव.
 अविकल त्रि. (न विकलः) संपूर्ण समस्त, पूरुं, अक्षत. -तानीन्द्रियाण्यविकलानि- -भर्तुं २१४०, व्याकुण नडि ते. अक्सिवादिन् शब्द जुओ, यथा-कलम-विकलतालं गायकैर्बोधहेतोः -शिशुं १११०.
 अविकल्प पु. (न विकल्पः) १. विकल्पनो अभाव, २. अपरिवर्तनीयरुप, ३. संदेडनो अभाव, ४. विधि अजर नियम, (न. अव्य.) निःसंदेड, निःसंकोच.
 अविकार त्रि. (न विकारः यस्य) विकारशून्य, विकार वगरनुं, निर्विकार.
 अविकार पु. (न विकारः) विकारनो अभाव, अपरिवर्तनशीलता, अविद्वृति.
 अविकार्य त्रि. (न विकार्य) विकार नडि पामवा योग्य.

અવિકારિન્ ત્રિ. (ન વિકાર ણિનિ) ૧. વિકારજનક ન હોય તે, ૨. જેમાં કોઈ ફેરફાર ન હોય, ૩. સ્વામીભક્ત—સ્થાને યુદ્ધે ચ કુશલાનમીરૂન-વિકારિણ:—મનુ ૭ ૧૧૯૦

અવિકાર્ય ત્રિ. (ન વિકાર્ય) પરિવર્તનરહિત. —અવિકાર્યોઽયમુચ્યતે—ભગ ૦ ૨૧૨૫

અવિકૃત ત્રિ. (ન વિકૃત:) વિકાર નહિ પામેલ, પરિણામી ગુણ રહિત.

અવિકૃતિ સ્ત્રી. (ન વિકૃતિ:) ૧. વિકાર નહિ તે, ૨. સાંખ્યશાસ્ત્રમાં કહેલી મૂળ પ્રકૃતિ, અચેતન સિદ્ધાંત જેને પ્રકૃતિ કહે છે અને જે વિશ્વનું ભૌતિક કારણ છે—મૂળપ્રકૃતિરવિકૃતિ:—સાં ૦ કાં ૧

અવિકૃતિ ત્રિ. (ન વિકૃતિર્યસ્ય) વિકારશૂન્ય, વિકાર રહિત.

અવિક્રમ ત્રિ. (ન વિક્રમ: યસ્ય) શક્તિહીન, દુર્બળ, (પુ.) કાયરતા.

અવિક્રિય ત્રિ. (નાસ્તિ વિક્રિયા યસ્ય) વિકારશૂન્ય. અવિકૃતિ શબ્દનો અર્થ જુઓ. પરિવર્તનશીલ, નિર્વિકાર. (ન.) બ્રહ્મ.

અવિક્રિયાત્મક ત્રિ. (ન વિક્રિયાત્મક: યસ્ય) જેનો સ્વભાવ ન બદલાય.

અવિક્રીત ત્રિ. (ન વિક્રીત:) ન વેચેલ.

અવિક્રેય ત્રિ. (ન વિક્રેય:) નહિ વેચવા યોગ્ય.

અવિક્ષત ત્રિ. (ન વિક્ષત:) ભોગ વગેરેથી બગડેલ નહિ તે, ભોગ વગેરેથી નાશ નહિ પામેલ તે.

અવિક્ષિત ત્રિ. (નાસ્તિ વિશેષેણ ક્ષિતમ્—ક્ષયોઽસ્ય ભાવે ક્ત) વિશેષ ક્ષયથી શૂન્ય, અક્ષત, સમસ્ત, પૂર્ણ—વિક્રેતુ: પ્રતિદેયં તત્ તસ્મિન્નેવાહન્યવિક્ષિતમ્—સ્મૃતિ: ।

અવિક્ષિપ ત્રિ. (વિક્ષેપ્તું ન શક્ત: ક્ષિપ્+ક) ફેંકવાને અસમર્થ.

અવિક્ષિપ્ત ત્રિ. (ન વિક્ષિપ્ત:) નહિ ફેંકેલ.

અવિક્ષેપ ત્રિ. (ન વિક્ષેપ્તું શક્ત: ક્ષિપ્+ક) ફેંકવાને અશક્ત.

અવિક્ષોભ્ય ત્રિ. (ન વિક્ષોભ્ય:) જેમાં કોઈ ખળભળાટ ન થાય, જે જીતી ન શકાય —અવિક્ષોભ્યાણિ રક્ષાંસિ—રામા ૦ ૬૫ ૧૧૭.

અવિગન્ધા સ્ત્રી. (અલે: ગન્ધ ઇવ ગન્ધો યસ્ય) મેઢાશીંગી—અજગન્ધા શબ્દ જુઓ.

અવિગર્હિત ત્રિ. (ન વિગર્હિતમ્) નિંદાને પ્રાપ્ત નહિ થયેલ.

અવિગાન ત્રિ. (ન વિગાન:) પવિત્ર સ્વરવાળું.

અવિગીત ત્રિ. (ન વિગીત:) ન નિંદેલ, અનિન્દિત, જેમાં આકુલતા ન થાય એવો અવાજ.

અવિગ્ન પુ. (ન+વિગ્+ક્ત) કરમદાનું ઝાડ.

અવિગ્ન ત્રિ. (ન વિગ્ન:) ઉદ્ભવ પામેલ નહિ તે, નહિ કંટાળેલ.

અવિગ્રહ ત્રિ. (નાસ્તિ વિશેષેણ ગ્રહો વિગ્રહો વા યસ્ય)

૧. વિશેષ રૂપે નહિ જાણનાર, ૨. શરીર રહિત, પરબ્રહ્મનું વિશેષણ, લડાઈ વિનાનું, જેના ભાગોમાં અલગ અલગ અર્થ બતાવી ન શકાય.

અવિઘ્ન ન. (ન વિઘ્નમ્) વિઘ્નનો અભાવ.

અવિઘ્ન ત્રિ. (નાસ્તિ વિઘ્નં યસ્ય) વિઘ્ન વગરનું, નિર્બાધ, રોકાયા વગરનું, કલ્યાણ, (ન.)—સાધવાખ્યહમ-વિઘ્નમસ્તુ તે —રઘુ. ૧૧ ૧૧૯ —અવિઘ્નમસ્તુ તે સ્થેયા પિતેવ ધુરિ પુત્રિણામ્—રઘુ. ૧૧ ૧૧૯

અવિચક્ષણ ત્રિ. (ન વિચક્ષણ:) વિચક્ષણ નહિ તે, ઊંશિયાર નહિ તે, મંદ, મૂર્ખ.

અવિચાર પુ. (ન વિચાર:) વિચારનો અભાવ, વિવેક રહિત, અવિવેક, અસમજ.

અવિચાર ત્રિ. (ન વિચાર: યસ્ય) વિચાર વગરનું, જે સારી રીતે વિચારાયું ન હોય.

અવિચાર ત્રિ. (અવીનાં ચારો યત્ર) બકરાં ઘેટાંને ચારવા યોગ્ય પ્રદેશ.

અવિચાર ત્રિ. (ન વિગતશ્ચારો દ્તો યસ્ય) ગુપ્તચરવાળું.

અવિચારિત ત્રિ. (ન વિચારિતમ્) વિચારેલ નહિ તે, નહિ વિચારેલું.

અવિચારિન્ ત્રિ. (ન વિચરી) ૧. ઉચિત—અનુચિતનો વિચાર ન કરનાર, વિવેકહીન, ૨. ઉતાવળિયો.

અવિચાલ્ય ત્રિ. (ન વિચાલ્ય:) ૧. બીજી રીતે ન કરવા લાયક, ૨. ન ચલાવી શકાય તેવું, ૩. સ્થિર, ૪. એકરૂપ.

અવિચિન્ત્ય ત્રિ. (ન વિચિન્ત્ય) જે સમજ ન શકાય, જે સમજથી અલગ હોય.

અવિચેતન ત્રિ. (વિશેષેણ ચેતના નાસ્તિ યસ્ય સઃ, ન. ત.) વિશેષ કરીને ચેતનારહિત, વિશેષ જ્ઞાનરહિત, સંજારહિત, ભાન વગરનું, નાશ પામેલા ચૈતન્યવાળું.

અવિચ્છિત્ર ત્રિ. (ન વિચ્છિત્ર:) ૧. સતત, ૨. તુટક નહિ તે, ૩. ધારાવાહી, અવિકલ, અવિરત, સાધારણ, સામાન્ય. —ન વિશેષેણ ગન્તવ્યમવિચ્છિનેન વા પુન: —મહા ૦ ૧૨ ૧૫ ૨૧૨૨.

અવિચ્છેદ પુ. (ન વિચ્છેદ: યસ્ય) વિચ્છેદનો અભાવ, ત્રુટકપણાનો અભાવ, એકધારું.
 અવિચ્છેદ ત્રિ. (ન વિચ્છેદ: યસ્ય) ત્રુટક નહિ તે, સતત, એકધારવાળું, અવિરત.
 અવિજાતીય ત્રિ. (ન વિજાતીય:) એક જ જાતનું.
 અવિજ્ઞ ત્રિ. (ન વિજ્ઞ:) ડાહ્યું નહિ તે, ગાંડું, બેવકૂફ, મૂર્ખ.
 અવિજ્ઞાત ત્રિ. (ન વિજ્ઞાતમ્) ન જાણેલ, વિશેષ કરીને નહિ જાણેલું, અર્થના નિર્ણય વગરનું.
 અવિજ્ઞાતાર્થ ન. તે નામનું એક નિગ્રહસ્થાન છે. (યથા પરિષત્પ્રતિવાદિભ્યાં ત્રિરભિહિતમપ્યવિજ્ઞાતમવિજ્ઞાતાર્થમ્ ગૌ. સૂ. ૫ ૧) જે વાક્ય વાદીએ ત્રણવાર કહ્યું હોય છતાં પણ તે પરિષદ વડે અને પ્રતિવાદી વડે ન સમજાય તેવું હોય, સ્વિષ્ટ પ્રયોગવાળું હોય, અથવા અપ્રતીત પ્રયોગવાળું હોય, અથવા તો અતિદુર્તોચ્ચારિત થયું હોય તો તે નામના નિગ્રહસ્થાનથી નિગ્રહિત થાય છે.
 અવિજ્ઞાતૃ પુ. (વિજ્ઞાતા જીવ: તદ્વિલક્ષણ:) પરમેશ્વર.
 અવિજ્ઞાતૃ ત્રિ. (ન વિજ્ઞાતા) નહિ જાણનાર, વિશેષ નહિ જાણનાર.
 અવિજ્ઞેય ત્રિ. (ન વિજ્ઞેય:) નહિ જાણવાલાયક, ન જાણી શકાય તેવું. યથા- અતર્ક્યમવિજ્ઞેયં પ્રસુપ્તમિવ સર્વત: ।
 અવિજ્ઞેય પુ. (ન વિજ્ઞેય:) પરમેશ્વર, પરમાત્મા.
 અવિહીન ન. (ન વિહીનમ્) પક્ષીઓની સીધી ગતિ.
 અવિત ત્રિ. (અવ્+ક્ત) રક્ષિત, પાલિત, રક્ષણ કરેલ, પાળેલ.
 અવિતત્કરણ ન. (અવ્+ક્ત) કાર્યાકાર્યના વિવેકશૂન્યની પેઠે લોક નિન્દિત કર્મ કરવું તે.
 અવિતથ ન. (ન વિતથમ્) સાચાપણું.
 અવિતથ ત્રિ. (ન વિતથમ્) સાચા વચનવાળું, સત્યતાવાળું, પૂરું કરેલું.
 અવિતથમ્ અવ્ય. (ન વિતથમ્) સત્યતાપૂર્વક, જે મિથ્યા ન હોય.
 અવિતર્કિત ત્રિ. (ન તર્કિતમ્) જેને માટે પહેલાં કદી તર્ક વિચાર થયો ન હોય, આશાતીત - અવિતથમાહ પ્રિયંવદા-શ૦ ૩- પ્રિયંવદા સાચું કહે છે.
 અવિતર્ક્ય ત્રિ. (ન વિતર્ક્ય:) તર્કથી ન જાણી શકાય તેવું, તર્ક કરવાને અશક્ય.

અવિતારિણી સ્ત્રી. (ન વિતારો વિગમોઽસ્ત્યસ્યા હીપ્) જેનો વિનાશ નથી તેવી.
 અવિતારિન્ ત્રિ. (ન વિતારો વિગમોઽસ્ત્યસ્ય) અવિનાશી.
 અવિતૃ ત્રિ. (અવ્+તૃચ્) રક્ષણ કરનાર. -ત્રાતારમિન્દ્ર-યવિતારમિન્દ્રમ્- મહાનારાયણ ઉપનિ. ૨૦।૩.
 અવિત્ત ત્રિ. (ન વિત્તમ્) ન જાણેલ, અવિખ્યાત, અપ્રસિદ્ધ.
 અવિત્ત ત્રિ. (ન વિત્તં યસ્ય) ગરીબ, ધન વગરનું.
 અવિત્તિ સ્ત્રી. (ન વિદ્+ક્તિન્) ૧. લાભનો અભાવ, ૨. જ્ઞાનનો અભાવ.
 અવિત્તિ ત્રિ. (ન વિત્તિર્યસ્ય) ૧. જ્ઞાનશૂન્ય, ૨. લાભશૂન્ય.
 અવિત્તિ અવ્ય. (ન વિત્તિર્યસ્ય) ૧. જ્ઞાનનો અભાવ, ૨. લાભનો અભાવ.
 અવિત્યજ પુ. (ન વિશેષેણ ત્યજ્યતે રસાયનાદિષુ) પારો, પારદ.
 અવિચુર ત્રિ. (વ્યચ્+ઉરચ્ કિત્ તેન સંપ્રસારણમ્ ન. ત. વેદે) અવિયુક્ત, વિયુક્ત નહિ તે, એકત્ર થયેલ.
 અવિધ્યા સ્ત્રી. (અવયે હિતા અવિ+ધ્યન્) જુઈ, યુથિકા.
 અવિદ્ ત્રિ. (ન વિદ્ ક્વિપ્) અજાણ, અજ્ઞાની, - અવિદો મૂરિતમસ: -ભાગ૦ ૩।૧૦।૨૦
 અવિદ અવ્ય. (વિસ્મયદ્યોતક અવ્યય) અરે ! ખરેખર !
 અવિદગ્ધ ત્રિ. (ન વિદગ્ધ:) ડાહ્યું નહિ તે, ગાંડું.
 અવિદિત ત્રિ. (ન વિદિતમ્) ન જાણેલ, પુ. પરમેશ્વર.
 અવિદુગ્ધ ન. (અવેદુગ્ધમ્) ગાડરનું-ઘેટાનું દૂધ.
 અવિદાહિન્ ત્રિ. (ન વિદાહી) દાહક નહિ તે, સંતાપ નહિ ઉપજાવનાર.
 અવિદૂર ત્રિ. (ન વિદૂરમ્) પાસેનું, નજીકનું.
 અવિદૂર ન. (ન વિદૂરમ્) પાસે, નજીક.
 અવિદૂષક ત્રિ. (ન વિદૂષક:) ભોળો, ઈચ્છા વિનાનો, નિરીહ. -અહિતં ચાપિ પુરુષં ન હિંસ્યુરવિદૂષકમ્-રામા૦ ૧।૭।૧૧.
 અવિદૂસ ન. (અવેદુગ્ધમ્ અવિ+દુગ્ધે દૂસચ્ ન ષત્વમ્) ઘેટાનું દૂધ.
 અવિદ્ધકર્ણા સ્ત્રી. (ન વિદ્ધ: પર્ણરૂપ: કર્ણોઽસ્યા:) ભાંગેરી વનસ્પતિ.
 અવિદ્ધકર્ણા સ્ત્રી. (ન વિદ્ધ: પર્ણરૂપ: કર્ણોઽસ્યા:) પાઠા નામની એક લતા.
 અવિદ્ધનસ્-નાસ્ ત્રિ. (ન વિદ્ધં નસં યસ્ય) જે (બળદ)ના નાકમાં નાથ ન ઘાલી હોય.
 અવિદ્ય ત્રિ. (ન વિદ્યા યસ્ય) વિદ્યા વગરનું, વિદ્યાહીન. -અવિદ્યો વા સવિદ્યો વા બ્રાહ્મણો મામકી તનુ: ।

અવિદ્યમાન ત્રિ. (ન વિદ્યમાનઃ) વિદ્યમાન નહિ તે, અવર્તમાન.

અવિદ્યા સ્ત્રી. (ન વિદ્યા) ૧. જ્ઞાનનો અભાવ, અશિક્ષિત, મૂર્ખ, અણસમજુ, ૨. આધ્યાત્મિક અજ્ઞાન, સરખાવો—અનાદિભાવરૂપં યદ્ વિજ્ઞાનેન વિલીયતે । તદજ્ઞાનમિતિ પ્રાજ્ઞા: લક્ષણં સંપ્રચક્ષતે—વેદાન્ત૦, ૩. ભ્રમ, માયા, માયા દ્વારા વ્યક્તિ વિશ્વને બ્રહ્મમાં સમાવી દે છે. આ બ્રહ્મ એ જ સત્ છે, ૪. અનિત્ય, અશુચિ, દુઃખ અને અનાત્મામાં નિત્ય, શુચિ, સુખ અને આત્મબુદ્ધિરૂપ અવિદ્યા છે એમ પતંજલિ કહે છે, ૫. જે પર રૂપનું અદર્શન તે અવિદ્યા છે, ૬. અથવા અસત્પ્રકાશન શક્તિ તે અવિદ્યા છે એમ વેદાન્તીઓ માને છે, ૭. દૂરત્વ, પિત્તદોષ વગેરેથી ઈન્દ્રિયદોષજન્ય બુદ્ધિવિશેષ, અયથાર્થ બુદ્ધિરૂપ અવિદ્યા છે એમ વૈશેષિક મતવાળા માને છે.

અવિદ્યામય ત્રિ. (અવિદ્યા મયટ્) જે ભ્રમ અગર અજ્ઞાન દ્વારા ઉત્પન્ન થાય.

અવિદ્વસ્ ત્રિ. (ન વિદ્વાન) વિદ્વાન નહિ તે, મૂર્ખ, અજ્ઞાની.
અવિદ્વેષ પુ. (ન વિદ્વેષઃ) વિદ્વેષનો અભાવ, પ્રીતિ, સ્નેહ.

અવિદ્વેષ ત્રિ. (ન વિદ્વેષો યસ્ય) દ્વેષ વગરનું, પ્રેમાળ, સ્નેહી, અનુરાગવાળું.

અવિધવા સ્ત્રી. (ન વિધવા) પતિવાળી સ્ત્રી, સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી.— ભર્તૃમિત્રં પ્રિયમવિધવે વિદ્ધિ મામમ્બુવાહમ્—મેઘ. ૧૧

અવિધા સ્ત્રી. (ન વિધા) પ્રકાર રહિત, પ્રકારનો અભાવ.
અવિધા અવ્ય. વિસ્મય વગેરે અર્થઘોતક અવ્યય, જે ભયના સમયે સહાય મેળવવા 'સહાય, સહાય' એમ બોલાય છે તે.

અવિધાન ન. (ન વિધાનમ્) ઠરાવેલ વિધિનો અભાવ, વિધાનનો અભાવ, અમુક આ પ્રમાણે કરવું એવા કમ વગેરેનો અભાવ.

અવિધાયક ત્રિ. (ન વિધા પ્વલ્) જેનામાં વિધિ અગર આદેશની શક્તિ ન હોય. —ન હિ વિધાયકાવિધાયક-યોરેકવાક્યત્વં ભવતિ—મી૦ સૂ૦ ૧૦।૮।૨૦ તેના ઉપરનું શા૦ ધા૦

અવિધિ સ્ત્રી. (ન વિધિઃ) વિધિનો અભાવ.

અવિધિ ત્રિ. (ન વિધિર્યસ્ય) વિધિ વગરનું, અવિધાન.

અવિન પુ. (અવતિ યજં અવ્+ઇનન્) અધ્વર્યુ નામનો ઋત્વિજ, યજ્ઞ કરનાર.

અવિનય પુ. (ન વિનયઃ) વિનયનો અભાવ, ખરાબ નીતિ, અભદ્રતા, અનુચિત આચરણ.

અવિનય ત્રિ. (ન વિનયો યસ્ય) વિનય વગરનું, દુર્વિનીત, અશિષ્ટ.— અયમાચરત્યવિનયં મુધાસુ તપસ્વિકન્યાસુ—શા૦ ૧।૨૫

અવિનશ્વર ત્રિ. (ન વિનશ્વરઃ) નાશ ન પામે તે.

અવિનશ્વર પુ. (ન વિનશ્વરઃ) કૂટસ્થ પરમેશ્વર.

અવિનાભાવ પુ. (વિના—વ્યાપકમૃતે ન ભાવઃ—સ્થિતિઃ) ૧. વ્યાપક વિના સ્થિતિ નહિ તે, ૨. વ્યાપ્તિ, ૩. સંબંધ માત્ર, ૪. મીમાંસક મતમાં સ્વદેશ વૃન્નિત્વરૂપ તાદાત્મ્યને અવિનાભાવ કહે છે, ૫. ગુરુમતમાં જ્ઞાતિનું વ્યક્તિદેશપણું મનાય છે. જટમતમાં તાદાત્મ્ય કહે છે. ૧. વિદ્યોગનો અભાવ, ૨. અંતર્હિત અગર અનિવાર્ય ચરિત્ર, વિયુક્ત ન થવા યોગ્ય સંબંધ, ૩. સંબંધ — અવિનાભાવોડત્ર સમ્બન્ધભાવં ન તુ નાન્તરીયકત્વમ્— કાવ્ય૦—૨.

અવિનાભાવિન ત્રિ. (ન વિના વ્યાપકં ભવતિ ભૂ+ણિનિ) વ્યાપક સિવાય ન રહેનાર, વ્યાપ્ય.

અવિનાભૂત ત્રિ. (ન વિના—વ્યાપકમૃતે ભૂતઃ) વ્યાપ્ત, હરકોઈ સંબંધવાળું.

અવિનાશિન્ ત્રિ. (ન વિનાશી) કદી નાશ નહિ પામનાર, નિત્ય, આત્મા.

અવિનિર્ણય ત્રિ. (ન વિ નિર્ ની અચ્) અનિર્ણય, નિર્ણયનો અભાવ.

અવિનીત ત્રિ. (ન વિનીતઃ) વિનય વગરનું, ઉદ્દત, દુઃશીલ, ખરાબ કામ કરવામાં આસક્ત, અશિક્ષિત, બેઅદબ.— ન ચાપિ પ્રતિકૂલેન નાવિનીતેન રાવણ !—રામા૦

અવિનીતા સ્ત્રી. (ન વિનીતા) કુલટા સ્ત્રી.

અવિનીય ત્રિ. (ન વિનીયઃ કપટઃ યસ્ય) નિષ્કપટ, કપટ વગરનું, નિર્દોષ.

અવિનેય ત્રિ. (ન વિનેતું શક્યઃ) જે અનુશાસનમાં રહી ન શકે, જે શિષ્ય બની ન શકે, વશ ન થઈ શકે તેવો ઘોડો વગેરે.

અવિન્ય પુ. તે નામનો એક રાક્ષસ.

અવિપક્ષ ત્રિ. (ન વિપક્ષઃ યસ્ય) શત્રુ વિનાનું.

અવિપટ પુ. (અવોનાં વિસ્તાર: અવિ+પટચ) ૧. ઘેટાંનો સમુદાય, ૨. ઘેટાંની ખાલ, ૩. ઊની વસ્ત્ર-કંબલ વગેરે.

અવિપદ્ સ્ત્રી. (ન વિપદ્) સંપત્, વિપત્તિનો અભાવ.

અવિપશ્ચિત્ ત્રિ. (ન વિપશ્ચિત્) વિચાર વિનાનું, તાત્પર્ય જ્ઞાન વગરનું, અવિદેકી, અવિદ્યાન, મૂર્ખ.

અવિપર્યય ત્રિ. (ન વિપર્યય:) વિરોધનો અભાવ, સંશય ન હોય તે, સંદેહ રહિત સ્થિતિ- અવિપર્યવાદ વિશુદ્ધમ્-સાં ૧૦ કાં ૬૪

અવિપાક પુ. (ન વિપાક:) પાકનો અભાવ, પાકવાનો અભાવ, હજમ થવાનો અભાવ, પરિણામ દર્શાનો અભાવ, ફળરૂપે નહિ પરિણમેલ ધર્મ-અધર્મ વગેરે.

અવિપાક પુ. (ન વિપાક: યત્ર) જેમાં જઠરાગ્નિ મંદ પડી જતાં ખાધેલું હજમ ન થાય એવો એક રોગ, વિપાકનો અભાવ.

અવિપાલ ત્રિ. (અવોન્ પાલયતિ પા-ળિચ્-લ: ઉપ. સ.) ઘેટાંનો પાલક.

અવિપુલ ત્રિ. (ન વિપુલ:) ધોડું, હલકું, શૂદ, લગાર, જૂજ.

અવિપ્રકૃષ્ટત્રિ. (ન વિપ્રકૃષ્ટ:) પાસેનું, નજીકનું, સમીપવર્તી.

અવિપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી. (ન વિપ્રતિપત્તિ) મતભેદનો અભાવ. શબ્દ-સ્પર્શ-રૂપ-રસ- ગન્ધેષ્વવિપ્રતિપત્તિ:- કૌં ૦ અર્થ ૦ ૧૧૬

અવિપ્રવાસ ત્રિ. (ન વિ પ્રવાસ:) સાથે રહેવું, હળીમળીને રહેવું.

અવિપ્રહત ત્રિ. (ન વિ પ્ર હત:) જ્યાં કોઈના પગ પડ્યા ન હોય (એવું જંગલ).

અવિપ્રિય પુ. (અવોન્ મેષાન્ પ્રીણાતિ પ્રી+ક) ઘેટાં બકરાંને પ્રિય એવું એક જાતનું ઘાસ.

અવિપ્રિય ત્રિ. (ન વિપ્રિયમ્) અનુકૂળતા, અનુપકાર.

અવિપ્રિયા સ્ત્રી. (ન વિપ્રિયમ્) શ્વેતા નામનો એક વેલો.

અવિપ્લુત ત્રિ. (ન વિપ્લુત:) નાશ નહિ પામેલ, ઓછું ન કર્યું હોય તે, અવિક્ત.

અવિફલ ત્રિ. (ન વિફલ:) સફલ, નિષ્ફળ નહિ તે.

અવિફુલ્લ ત્રિ. (ન વિફુલ્લમ્) પ્રકુલ્લ નહિ તે.

અવિભક્ત ત્રિ. (ન વિભક્ત:) ૧. મિશ્ર, ૨. વિભાગ રહિત, તૂટેલું નહિ તે-જુદું નહિ તે, ૩. સંયુક્ત-જુદું નહિ થયેલ, ૪. સર્વમાં પસંદાયેલ, ૫. સમસ્ત-નિર્બાધ સ્વરૂપે પોતાનામાં રહેલ.

અવિભાગ ત્રિ. (ન વિભાગો યસ્ય) વિભાગને અયોગ્ય, જેનો ભાગ થયો નથી. -અવિભક્ત શબ્દ જુઓ.

અવિભાગ પુ. (ન વિભાગ:) ભાગનો અભાવ, જે વહેંચાયેલી ન હોય, વહેંચણી ન થવી.

અવિભાજ્ય ત્રિ. (ન વિભાજ્ય:) વિભાગને અયોગ્ય, જે વહેંચી ન શકાય, વહેંચી ન શકાય એવી કેટલી વસ્તુઓ હોય છે, જેમ -વહ્નં પાત્રમલંકારં કૃતાત્રમુદકં સ્ત્રિય: । યોગક્ષેમં પ્રચારં ચ ન વિભાજ્યં પ્રચક્ષતે - મનુ ૦ ૧૧૨૧૧

અવિભાવિત ત્રિ. (ન વિભાવિત:) લક્ષમાં નહિ લીધેલું, અજાણ્યું, નહિ ઓળખેલ, નહિ ચિંતવેલ, સ્વરૂપ વડે નહિ જણાવેલ.

અવિભાષિત ત્રિ. (ન વિભાષિત:) વિશેષરૂપમાં નહિ કહેલ.

અવિભાસિત ત્રિ. (ન વિભાસિત:) જેનો હિસાબ લખવામાં આવ્યો ન હોય.

અવિમરીસ ન. (અવિ+મરીસચ્) ગાડરનું દૂધ.

અવિમલ ત્રિ. (ન વિમલ:) નિર્મલ નહિ તે.

અવિમુક્ત ત્રિ. (ન વિમુક્ત:) નહિ છોડેલ, મોકળું નહિ તે, મુક્ત નહિ તે.

અવિમુક્ત ન. (ન વિ+મુચ્ ક્ત) કાશીક્ષેત્ર, હડપચી અને માથા વચ્ચેનો ભાગ.

અવિયુક્ત ત્રિ. (ન વિયુક્ત:) વિયોગ નહી પામેલ.

અવિયોગ ત્રિ. (ન વિયોગો યસ્ય) વિયોગના અભાવવાળો, સંયોગી, વિયોગ વિનાનું.

અવિયોગ પુ. (ન વિયોગ:) વિયોગનો અભાવ, સંયોગ.

અવિયોગવ્રત ન. (અવિયોગાર્થં વ્રતમ્) માગસર શુદ્ધી ૩. ત્રીજને દિવસે સ્ત્રીઓને કરવાનું એક વ્રત. યથા- અવૈધવ્યપ્રદં સ્ત્રીણામવિયોગવ્રતં ત્વિદમ્ । માર્ગશીર્ષે સિતં પક્ષે સ્નાતા શુક્લામ્બરપ્રિયા ।। દષ્ટ્વા ચન્દ્રદ્વિતીયાયાં નક્તં ધુન્જીત પાયસમ્ ।। ઇતિ કાલિકાપુરાણે ।

અવિરક્ત ત્રિ. (ન વિરક્ત:) વિરાગ નહિ પામેલ, રાગી, વૈરાગ્ય વિનાનો.

અવિરત ત્રિ. (ન વિરતમ્) વિરાગ નહિ પામેલ, વિરામ વગરનું.

અવિરત ન. (ન વિરતમ્) વિરામનો અભાવ, સતત.

અવિરતમ્ અવ્ય. (ન વિરતમ) નિરંતર, વિરામ વગર.
-મજામસ્ત્વાં ગૌરી નગપતિકિશોરીમ-વિરતમ્
-સૌન્દર્યલહરી.

અવિરતિ સ્ત્રી. (ન વિરતિ:) ૧. વિરામનો અભાવ,
૨. નિરંતરપણું, ૩. વિરતિનો અભાવ,
૪. વિષયાભિલાષા, ૫. વિષયમાં સ્થિરપણું.

અવિરતિ સ્ત્રી. (ન વિરતિ: યસ્ય) વિરતિ—ચારિત્ર્ય
વગરનો.

અવિરલ ત્રિ. (ન વિરલ:) ઘાડું, ઘટ્ટ, છૂટું નહિ તે. -
જીવાહિંસાવિરલલહરીસંગમાગાહદેહમ્- સંસારદાવાં
સ્તુતિ:

અવિરહિત ત્રિ. (ન વિરહિત:) અવિયુક્ત, જે કદી અલગ
કરાયું ન હોય. -અવિરહિતમનેકેનાઙ્ગમજા ફલેન-કિં
૫૧૫૨.

અવિરવિકન્યાય: પુ. વ્યાકરણમાં ઉપયોગી આ સૂત્રરૂપ
ન્યાય, જેના આધારે અવિનો અવિક થાય છે.

અવિરામ પુ. (ન વિરામ:) વિરામનો અભાવ, નિરંતરપણું.

અવિરામ ત્રિ. (ન વિરામ: યસ્ય) વિરામ વગરનું, નિરંતરનું,
સતત.

અવિરુદ્ધ ત્રિ. (ન વિરુદ્ધ:) ૧. વિરુદ્ધ નહિ તે, વિરોધ
વગરનું, ૨. એક ઠેકાણે સાથે રહેનાર, ૩. નહિ
અટકાવેલ, નહિ રોકેલ.

અવિરોધ પુ. (ન વિરોધ:) વિરોધનો અભાવ, અનુકૂળતા
એક ઠેકાણે રહેવું, એકમાં સમાવેશ, સુસંગતતા.

અવિરોધ ત્રિ. (ન વિરોધ: યસ્ય) વિરોધ વગરનું,
પોતાના સ્વાર્થને અનુકૂળ- સામાન્યાસ્તુ પરાર્થમુદ્દામમ્ભૂત:
સ્વાર્થાવિરોધેન યે-મર્તું ૨૧૭૪

અવિલક્ષણ ત્રિ. (ન વિલક્ષણ:) એકસરખા રૂપવાળું,
ભેદ પાડનાર ધર્મથી રહિત.

અવિલક્ષ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ વિશેષેણ લક્ષ્યં વ્યાજ: ઉદ્દેશ્યં
શરવ્યં વા યસ્ય) ૧. બહાના વગરનું, ૨. નિષ્કપટ,
૩. ઉદેશ્ય રહિત, ૪. બાણના લક્ષ્ય વગરનું,
૫. ઉપાય રહિત, ૬. ગુપ્ત, ૭. જેની સ્પર્ધા ન કરી
શકાય, ૮. જે રોકી શકાય નહીં - અવિલક્ષ્યમન્દ્રમપરમ્
-કિં ૬૧૪૦

અવિલમ્બ પુ. (ન વિલમ્બ:) ૧. વિલંબનો અભાવ,
૨. ઉતાવળ.

અવિલમ્બ ત્રિ. (ન વિલમ્બ: યસ્ય) વિલંબ વગરનું,
ઉતાવળિયું.

અવિલમ્બન ન. (ન વિલમ્બનમ) શીઘ્ર, સત્વર.

અવિલમ્બિત ત્રિ. (ન વિલિમ્બિત:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવિલમ્બિત ન. (ન વિલમ્બિતમ) શીઘ્ર, સત્વર.

અવિલા સ્ત્રી. (અવ્+ઇલચ્) ઘેટી, મેંદી.

અવિલાસ પુ. (ન વિલાસ:) વિલાસનો અભાવ, અપ્રકાશ.

અવિલાસ ત્રિ. (ન વિલાસો યસ્ય) વિલાસ વગરનું.

અવિવક્ષિત ત્રિ. (ન વિવક્ષિત:) બોલવાને ન ઈચ્છેલ,
કહેવાને નહિ ચાહેલ, તાત્પર્યનું અવિષયીભૂત. - ખાતર:
ઇત્યત્ર એકશેષગ્રહણમવિવક્ષિતમ્ ।

અવિવક્ષિતવચનતા સ્ત્રી. જે પોતાનો શાબ્દિક અર્થ
કરવામાં સમર્થ ન હોય એવી મંત્રી.

અવિવક્ષિતવાચ્ય ત્રિ. (ન વિવક્ષિતં વાચ્યં યસ્ય) ધ્વનિ
કાવ્યનો એક ભેદ, જેમાં શાબ્દિક અર્થ ઈષ્ટ નથી.

અવિવર ત્રિ. (નાસ્તિ વિવરં યત્ર) છિદ્ર વગરનું, ઘાટું.

અવિવાચ્ય ન. (નાસ્તિ વિશેષેણ વાચ્યો મન્ત્રાદિ: યત્ર)
તે નામનો એક યજ્ઞ.

અવિવાદ પુ. (ન વિવાદ:) વિવાદનો અભાવ, વિરુદ્ધવાદ
નહિ તે, એકમતપણું, અવ્યવહાર, વિરોધનો અભાવ.

અવિવાદિન્ ત્રિ. (ન વિવાદી) વિવાદ નહિ કરનાર.

અવિવાહિત ત્રિ. (ન વિવાહિત:) જેનો વિવાહ સંસ્કાર
ન થયો હોય તે.

અવિવાહિન્ ત્રિ. (ન વિવાહી) નહિ પરણનાર.

અવિવાહ્ય ત્રિ. (ન વિવાહ્ય:) વિવાહને અયોગ્ય.

અવિવિક્ત ત્રિ. (ન વિવિક્ત:) ૧. વિવેક વગરનું, જેને
વિશે સારી રીતે-વિશ્લેષણપૂર્વક વિચારાયું ન હોય,
૨. એક થયેલું, ૩. પરસ્પર તાદાત્મ્યને પામેલ,
સાર્વજનિક.

અવિવેક પુ. (ન વિવેક:) વિવેકનો અભાવ, વિવેક
નહિ તે, મિથ્યાજ્ઞાન. - અવિવેક: પરમાપદામ્-કિં
૨૧૩૦

અવિવેક ત્રિ. (ન વિવેકો યસ્ય) વિવેક વગરનું.

અવિવેકતા સ્ત્રી. (અવિવેકસ્ય ભાવ:) અવિવેકપણું,
અવિવેકત્વ ન. (અવિવેકસ્ય ભાવ:) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.

અવિવેકિન્ ત્રિ. (ન વિવેકી) વિવેકી નહિ તે.

અવિવેચક ત્રિ. (ન વિવેચક:) કાર્ય-અકાર્યના વિવેક
વગરનું, કોઈ વસ્તુનું વિવેચન કરવાની જેની બુદ્ધિ નથી.

અવિવેચકતા સ્ત્રી. (અવિવેચકસ્ય ભાવ: તલ્) કાર્ય-
અકાર્યના વિવેકીપણાનો અભાવ.

अविवेचकत्व न. (अविवेचकस्य भावः त्व) उपरनो
अर्थ जुओ.

अविवेचन त्रि. (वि+वेन्+अच् न. त.) ईच्छा करवाना
स्वभाववाणुं, ईच्छाशील.

अविवेचना स्त्री. (न विवेचना) विवेकनो अभाव.

अविशङ्क त्रि. (न विशङ्का यस्य) विशेष शंका विनानुं,
भय रहित, निडर, संदेह विनानुं.

अविशङ्का स्त्री. (न विशङ्का) विशेष शंका नो अभाव,
जातरी, विश्वास.

अविशङ्कित त्रि. (न+वि+शक्ति कर्त्तरि क्त) विशंका
रहित. (न विशङ्का जाताऽस्य इत्च्) निःशंका—जेने
शंका उत्पन्न नधी धई ते, विशेष शंका विनानुं,
निःसंदेह, निःसंकोच, विश्वासी. — गृध्रवाक्यात् कथं
मूढास्त्यजध्वमविशङ्किताः—काव्य.

अविशय त्रि. (अवि शी अच्) संदेह वगरनुं. —यदि
वा अविशये नियमः—मी. सू. ८।३।३१.

अविशस्तु त्रि. (न विशस्ता) यज्ञपशुनी छिंसा करवाभां
अकुशण.

अविशुद्ध त्रि. (न विशुद्धः) १. शुद्ध नहि ते,
२. दोषवाणुं.

अविशुद्धि स्त्री. (न विशुद्धिः) १. शुद्धि नो अभाव,
२. दोष.

अविशेष त्रि. (न विशेषः) १. विशेषशून्य, २. इरक
विनानुं, ३. तुल्य.

अविशेष पु. (न विशेषः भेदकधर्मः) विशेष—भेदक
धर्मनो अभाव.

अविशेष न. (न विशेषम्) अभेद, समानता, अकता,
अंतरनो अभाव, वस्तुओना अंतरने न समज्जानरो.

अविशेषज्ञ त्रि. (विशेषं न जानातीति ज्ञा+क) विशेष
नहि ज्ञानार.

अविशेषवचन त्रि. जेभां कोई विशेष विवरण न अपायुं
डोय अेवुं कथन. — अविशेषितवचनः शब्दो न
विशेषे व्यवस्थापितो भवति—मी. सू. ४।३।१५.

अविशेषसम पु. ज्ञाति नामनो अेक दोष. (एकधर्मोपपत्तेर-
विशेषे सर्वाविशेषप्रसङ्गात् सद्भावोपपत्तेरविशेषसमः,
सर्वाविशेषप्रसङ्गोद्भावनम् वा गौ. ५. १-२३-

अविशेषित त्रि. (न विशेषितः भेदकधर्मण) विशेष
धर्मवाणुं नहि ते.

अविश्रम्भ पु. (न विश्रम्भः) विश्वासनो अभाव,
अविश्वास.

अविश्रान्त त्रि. (न विश्रान्तः) विरामरहित, सतत
क्वेश नहि पामेवुं.

अविश्राम पु. (न विश्रामः) विश्रामनो अभाव.

अविश्वसनीय त्रि. (न विश्वसनीयः) विश्वास करवाने
अयोग्य.

अविश्वस्त त्रि. (न विश्वस्तः) १. जेना उपर विश्वास
न करी शक्य ते, २. विश्वासनी योग्यता रहित,
३. जेना उपर विश्वास न राष्यो डोय ते.

अविश्वास पु. (न विश्वासः) विश्वासनो अभाव,
विश्वासनो अनाधार.

अविश्वास त्रि. (न विश्वासः यस्य) विश्वास करवाने
लायक न डोय ते.

अविश्वासिन् त्रि. (न विश्वासी) विश्वास नहि राष्यनार.

अविश्लिष्ट त्रि. (न विश्लिष्टः) वियोग नहि पामेव,
संगत.

अविष पु. (अव्+टिषच्) १. समुद्र, २. राज,
३. जेरीवुं न डोय ते. (त्रि.) रक्षक, रभेवाण.

अविष त्रि. (न विषं यत्र) जेर विनानुं.

अविषक्त त्रि. (न विषक्तः) नहि लागेवुं, नहि वणगेव,
नहि जेरायेवुं, अनियंत्रित, जेभां कोईनो प्रतिबंध
न डोय.— तुभ्यं नमस्ते त्वविषक्तदृष्टये —भाग०
—१०।४०।१२.

अविषम त्रि. (न विषमः) १. विषम नहि ते,
२. सुगम, ३. सारी रीते प्रलक्ष करी शक्य ते.

अविषय पु. (न विषयः) विषयनो अभाव, प्रतिपादन
करवाने अयोग्य, अभाव, अविद्यमानता —खेरविषये
किं न दीपस्य प्रकाशनम्—हि० २।७१. निर्विषय, जे
पोतानी पडोयनी सीमाभां न डोय, अत्यंत वधीने
—न कश्चिद्धीमतामविषयो नाम—श०. ४, श०६ शक्तिथी
बहार, ईन्द्रियार्थोनी उपेक्षा.

अविषय त्रि. (न विषयो यस्य) विषयशून्य, विषय
रहित, अगोचर, अदृश्य.

अविषह्य त्रि. (न विषह्यः) १. सहन करवाने अशक्य,
२. बीज्जअे पराभव नहि करवा योग्य, ३. भापवाने
अशक्य. —सीमायामविषह्यायाम् —मनु० ८।२६५.

अविषा स्त्री. (न विषं यस्याः) अतिविषनी कणी.

अविषी स्त्री. (अव्+टिषच्+ङीप्) नदी.

અવિષ્ટમ્ભ પુ. (ન વિષ્ટમ્ભઃ) આલંબનનો અભાવ,
આધારનો અભાવ.
અવિષ્ટમ્ભ ત્રિ. (ન વિષ્ટમ્ભો યસ્ય) આલંબન વગરનું,
આધાર વગરનું.
અવિષ્ટ ત્રિ. (અતિશયેન અવિતા અવિત્+ઇષ્ટન્) અતિશય
રક્ષા કરનાર.
અવિષ્યા સ્ત્રી. (અવ્ ગતૌ ઇસુન્ અવિઃ-ગતિમિચ્છતિ
ક્યચ્ અ) ગમન કરવાની ઈચ્છા.
અવિસ્ ન. (અવ્ ભાવે ઇસુન્) રક્ષણ, ગતિ, જવું તે.
અવિસન્ધિ પુ. (ન વિસન્ધિઃ) જેનો સાંધો વિઘટે નહિ
તે, પૂર્વપર વિરોધ ન આવે તેવું.
અવિસંવાદ પુ. (ન વિસંવાદઃ) ૧. પ્રમાણને અનુસરવું,
૨. યથાર્થ વિષય, ૩. પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન ન
કરવું.
અવિસંવાદિન્ ત્રિ. (ન વિસંવાદી) ૧. પ્રમાણને
અનુસરનાર, ૨. યથાર્થ વિષયવાળું, ૩. સફળ પદાર્થ.
અવિસંવાદનયોગ પુ. (અવિસંવાદનસ્ય યોગઃ) ૧. યથાર્થ
બોલવું, ૨. બોલીને ફરી ન જવું તે, ૩. યથાર્થ
પ્રવૃત્તિ કરવી તે.
અવિસોઢ ન. (અવેર્દુગ્ધમ્ અવિ+સોઢચ્ ન ષત્વમ્)
ઘેટાં-બકરાંનું દૂધ.
અવિસોઢ ત્રિ. (ન વિસોઢઃ) સહન નહિ કરેલ.
અવિસ્થલ ન. મહાભારતમાં કહેલ એક ગામ. ઘેટાં
રાખવાનું સ્થળ-વાડો. - અવિસ્થલં વૃક્સ્થલં માકન્દી
વારણાવતમ્-મહાભા૦
અવિસ્પષ્ટ ન. (ન વિસ્પષ્ટમ્) વિશેષ કરીને સ્પષ્ટ
નહિ તે.
અવિસ્મરણ ન. (ન વિસ્મરણમ્) ભૂલવું નહિ તે, સ્મરણ.
અવિસ્મરણ ત્રિ. (ન વિસ્મરણં યસ્ય) યાદ રાખનાર,
નહિ ભૂલનાર.
અવિસ્મૃત ત્રિ. (ન વિસ્મૃતઃ) નહિ ભૂલાયેલ, સ્મરણમાં
આવેલ.
અવિહર્યંત ત્રિ. (ન વિહર્યંતિઃ પ્રેપ્સાકર્મેતિ યાસ્કઃ
વિ+હર્યં+અતચ્) ૧. નહિ ઈચ્છેલ, ૨. અનિષ્ટ.
અવિહસ્ત ત્રિ. (ન વિહસ્તઃ યસ્ય) સાહસિક, ઉદ્દવિગ્ન
ન હોય તે. -અથ ભૃશમવિહસ્તસ્તત્ર કાન્તારગર્ભ-
શિવ૦ ૩૬.
અવિહા અવ્ય. અરે, અહો.

અવિહિત ત્રિ. (ન શાસ્ત્રેણ વિહિતઃ) ૧. શાસ્ત્રમાં નિષેધેલ,
૨. નહિ કહેલ, જેનું વિધાન કર્યું ન હોય.
અવિહત ત્રિ. (ન વિહ+અતચ્) અહિંસ્ય.
અવિહવલ ત્રિ. (ન વિહવલઃ) ૧. વ્યાકુળ નહિ તે,
૨. સ્વસ્થ.
અવી સ્ત્રી. (અવતિ આત્માનં લાજ્જયા અવ્+ઈ)
૨જસ્વલા-અટકાવવાળી સ્ત્રી.
અવી સ્ત્રી. (અવ્+ઈન્ વા ડીપ્) ૬જજા, ૬ાજ, શરમ,
અટકાવવાળી સ્ત્રી.
અવીકાશ પુ. (ન વિકાશ ઉપસર્ગાદ્ દીર્ઘઃ) પ્રકાશનો
અભાવ.
અવીકાશ ત્રિ. (ન વિકાશો યસ્ય) પ્રકાશ રહિત.
અવીક્ષણ ન. (અવ્+ઈક્ષ્+લ્યુટ્) દર્શનનો અભાવ, ન
જોવું તે.
અવીક્ષણ ત્રિ. (ન વીક્ષણં યસ્ય) નહિ જોનાર, નહિ
તપાસનાર.
અવીક્ષિત ત્રિ. (ન વીક્ષિતં યસ્ય) ન જોયેલ, નહિ
તપાસેલ.
અવિક્ષિત ન. (ન વીક્ષિતમ્) નહિ જોવું, નહિ તપાસવું.
અવીચિ પુ. (નાસ્તિ વીચિઃ સુખં પ્રકાશો વાડત્ર) તે
નામનું એક નરક.
અવીચિ ત્રિ. (ન વીચિચંત્ર) તરંગ વગરનું, મોજા વગરનું,
અવીચિમત્ ન. (અવીચિ+મતુપ્) તે નામનું એક નરક.
(ત્રિ.) તરંગશૂન્ય જલાશય.
અવીચિસંશોષણ ત્રિ. (અવીચિ સમ્ શુષ્ ણિચ્ લ્યુટ્)
એક પ્રકારની વિશિષ્ટ સમાધિ.
અવીત ન. (અન્વયમુખેન પ્રવર્તમાનમનુમાનમવીતમ્)
ન્યાયશાસ્ત્રમાં બતાવેલો એક પ્રકારનો અનુમાનનો
ભેદ.
અવીર ત્રિ. (ન વીરઃ-પુત્રાદિનાસ્તિ યસ્ય) પુત્રાદિ રહિત.
અવીર પુ. (ન વીરઃ) શૂર નહિ તે, પરાક્રમી નહિ તે,
કાયર, જેને કોઈ પુત્ર નથી.
અવીરા સ્ત્રી. (ન વીરઃ પુત્રાદિર્યસ્યાઃ) પતિ-પુત્ર વગરની
સ્ત્રી.- અર્નચિતં માસમવૌરાયાશ્ચ યોષિતઃ-મનુ૦
૪૧૨૧૩, વીરા -પતિ-પુત્રવતી નારી વીરા પ્રોક્તા
મનીષિભિઃ ।
અવૃક્ ત્રિ. (ન+વૃ+કક્ વૃકઃ-આવરકઃ ન. બ.)
આવરણ કરનારથી રહિત, આવારકથી રહિત.

अवृत्ति स्त्री. (न वृत्तिर्जीवनोपायः) अविद्यमान, उद्यत नहि ते, आच्छविकानो अभाव.

अवृत्ति त्रि. (न वृत्तिर्यस्य) १. आच्छविका वगरन्तु, आच्छविका रक्षित, २. अविद्यमान, पूरता आश्रय रक्षित. -अवृत्तिकर्षिता हि स्त्री प्रदूष्येत् स्थितिमत्यपि-मनु० १।७४

अवृथा अव्यय. (न वृथा) व्यर्थ नही, सङ्ग.

अवृथार्थ त्रि. (न वृथा अर्थः) सङ्ग.

अवृद्धिक त्रि. (नास्ति वृद्धिर्यत्र कप्) व्याज वगरन्तु भूण धन.

अवृथ (न वर्द्धते वृथ्+क) वृद्धि रक्षित, नहि वधनार.

अवृष्टि स्त्री. (न वृष्टिः) वरसादनो अभाव, अनावृष्टि.

अवृष्टि पु. (न वृष्टिर्यस्य) वृष्टि विना नो मेघ.

अवृष्टिसंरम्भ त्रि. (न वृष्टेः संरम्भो यत्र) वरसादनी आगाडी विना आरंभ करनार.- अवृष्टिसंरम्भ-मिवाम्बुवाहम्-कु०

अवेक्षक त्रि. (अव+ईक्ष्+ण्वल्) १. जेनार, निरीक्षज्ञ करनार, २. आवक-जावक तपासनार अधिकारी.

अवेक्षण न. (अव+ईक्ष्+ल्युट्) जेवुं-तपासवुं, देभरेभ, ध्यान राभवुं, कीर्तनी तरक्ष जेवुं, नजर नाभवी, सेवा करवी. -वर्णाश्रमावेक्षणजागरूकः-रघु. १४।८५

अवेक्षमाण त्रि. (अव+ईक्ष्+शानच्) जेवुं, तपासवुं, ध्यानपूर्वक जेनार. -अवेक्षमाणश्च महीं सर्वा तामन्ववेक्षत-रामा० ५.

अवेक्षणीय त्रि. (अव+ईक्ष्+अनीयर्) जेवा योग्य, तपासवा योग्य, आदर करना योग्य, ध्यान राभव योग्य, विचार करना योग्य -तपस्विसामान्य-मवेक्षणीया-रघु० १४।६७.

अवेक्षा स्त्री. (अव+ईक्ष्+अ) अवेक्षण शब्द जुरओ.

अवेक्षित त्रि. (अव+ईक्ष्+क्त) जेथेव, तपासेव.

अवेक्षितृ त्रि. (अव+ईक्ष्+तृच्) जेनार, तपासनार.

अवेक्ष्य त्रि. (अव+ईक्ष्+कर्माण्+यत्) जेवा योग्य, तपासवा योग्य.

अवेक्ष्य अव्य. (अव+ईक्ष्+ल्यप्) जेईने, तपासीने.

अवेद त्रि. जैनदर्शनमां वेद रक्षित, दसमा गुणस्थानकथी मांड़ीने सिद्ध पर्यतना छव.

अवेदन त्रि. (नास्ति वेदना यस्य) साता-असातानी वेदना रक्षित.

अवेदन पु. (नास्ति वेदना यस्य) सिद्ध भगवान.

अवेदना स्त्री. (न विद् युच्) पीडा न थवी ते.

अवेदनाज्ञ त्रि. (वेदनां न जानातीति ज्ञा+क) वेदनाने नहि जाणनार.

अवेदविद् त्रि. (अवेद विद् क्विप्) वेदोने न जाणनारो.

अवेदविहित त्रि. (अवेद वि धा क्त) जेनुं वेदमां विधान नथी.

अवेदि स्त्री. (न वेदिवेदनम्) ज्ञाननो अभाव.

अवेदि त्रि. (न वेदिर्यस्य) साङ्ग करेवी पृथ्वी वगरन्तु.

अवेद्य त्रि. (न वेद्यः) न जाणवा योग्य, गुप्त, प्राप्त करना योग्य.

अवेद्य त्रि. (न+विद् लाभे+ण्यत्) अलभ्य, नहि मेणववा योग्य.

अवेद्य पु. गायनो वाछरओ.

अवेद्या स्त्री. (न वेद्या) नहि परझवा योग्य स्त्री.

अवेल त्रि. (नास्ति वेला सीमा यत्र) असीम-सीमा विनानुं, मर्यादा वगरन्तु, असामयिक-वेणा वगरन्तु.

अवेल पु. (नास्ति वेला सीमा यत्र) अपलाप, जाणकारीने छुपाववी.

अवेला स्त्री. (न वेला) कुवेणा, अयोग्य काण.

अवेला स्त्री. (न वेला यस्याः सा) १. चावेवी सोपारी, २. यूर्ण करेवी सोपारी.

अवेष्ट त्रि. (अव+यज्+क्त) नाश करेव.

अवेष्टि पु. (राजसूये अवेष्टिसूचकाः पञ्च यज्ञाः) अेक जातनो यज्ञ. -ते च यथा-(१) आग्नेयमष्टकपालं निर्वपति हिरण्यं दक्षिणा, (२) ऐन्द्रमेकादशकपालमूषयो दक्षिणा, (३) वैश्वदेवं चरुपिशङ्गोपष्ठाही दक्षिणा, (४) मैत्रावरुणीमामिक्षां वशादक्षिणा, (५) बार्हस्पत्यं चरुशितिपृष्ठो दक्षिणा.

अवैध त्रि. (न वैधम्) नियमित नही, जे शास्त्रानुसार न होय, जे नियम के कायदा मुजब न होय. -अवैधं पञ्चमं कुर्वन् राज्ञो दण्डेन शुष्यति । (स्त्री.) अवैधी ।

अवैध्य त्रि. (न विधितः आगतम् अण्) विधिथी नहि प्राप्त थयेव विधि वगरन्तु, निषिद्ध.

अवैधव्य न. (न वैधव्यम्) पतिरक्षितपणानो अभाव, रंआपो नहि ते.

अवैमत्य न. (न वैमत्यम्) अेकमतपणुं, अेकता.

अवैमत्य त्रि. (न वैमत्यम् यस्य) अेकमतवाणुं.

अवैयात्य न. (न वैयात्यम्) धृष्टतानो अभाव, सलज्जपणुं, लज्जयुक्तपणुं.

અવૈયાત્ય ત્રિ. (ન વૈયાત્યં યસ્ય) લજ્જાવાળું, શરમાળ, લજ્જાની ભાવના સમવી તે.

અવૈર ન. (ન વૈરમ્) વેરનો અભાવ, વેર નહિ તે.

અવૈર ત્રિ. (ન વૈરં યસ્ય) વેર વિનાનું, વિરોધશૂન્ય.

અવૈરાગ્ય ન. (ન વૈરાગ્યમ્) વૈરાગ્ય નહિ તે, વિષયની તૃષ્ણા.

અવૈરાગ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ વૈરાગ્યં યસ્ય) વૈરાગ્ય વગરનું, વિષયાભિલાષાવાળું.

અવૈલક્ષણ્ય ન. (ન વૈલક્ષણ્યમ્) વિલક્ષણતાનો અભાવ, જુદાપણું નહિ તે.

અવૈલક્ષણ્ય ત્રિ. (ન વૈલક્ષણ્યં યસ્ય) વિલક્ષણતા વગરનું, ભેદ વગરનું.

અવૈશેષિક ત્રિ. (ન વિશેષઃ ઠક્) જે કોઈ વિશેષ પરિણામને દર્શાવનાર ન હોય, જેનું કોઈ ફળ ન હોય. -અવૈશેષિકોડયં હેતુઃ-મી૦ સૂ૦ ૧૧૧૧૧.

અવોક્ષણ ન. (અવ+ઉક્+ભાવે લ્યુટ) આડે હાથે છાંટવું. -ઉત્તાનેનૈવ હસ્તેન પ્રોક્ષણં પરિકીર્તિતમ્ । ન્યજ્યતામ્યુક્ષણં પ્રોક્તં તિરસ્કાવોક્ષણં સ્મૃતમ્ ॥

અવોદ પુ. (અવ+ઉન્દ+ભાવે ઘઙ્) ભીંજવું, પલાળવું, છાંટવું, ભીનું કરવું. (ત્રિ.) ભીંજવેલ, પલાળેલ.

અવોદેવ અવ્ય. (દેવાનામવસ્તાત્) દેવોના અવર દેશમાં, દેવોની નીચેના દેશમાં.

અવોષ પુ. (અવ+ઉષ્ કર્મણિ+ક) ગરમ અન્ન.

અવોષીય ત્રિ. (અવોષ+હિતાર્થે ણ) ગરમ અન્નને હિતકારક વસ્તુ વગેરે.

અવોષ્ય ત્રિ. (અવોષ+હિતાર્થે ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અબ્દ પુ. (અબ્દવત્) વર્ષ.

અબ્દપ પુ. (અબ્દસ્ય પઃ પતિઃ) વર્ષનો સ્વામી.

અબ્દપતિ પુ. (અબ્દસ્ય પતિઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવ્ય ત્રિ. (અવિ ભવમ્, અવિ+દિગાદિ યત્) ઘેટામાં થનાર ઊંન વગેરે.

અવ્યક્ત પુ. (ન વિ+અજ્+ક્ત) ૧. વિષ્ણુ, ૨. કામ, ૩. શિવ -અવ્યક્તોડયમચિન્ત્યોડયમ્ -ભગ૦ ૨૧૨૫. ૪. સાંખ્યમતમાં સર્વની કારણભૂત પ્રકૃતિ, ૫. વેદાન્તમતમાં નામ અને રૂપથી અવ્યાકૃત એવું અજ્ઞાન, ૬. સૂક્ષ્મ શરીર, ૭. સુષુપ્ત અવસ્થા.

અવ્યક્ત ન. (ન+વિ+અજ્+ક્ત) નિરાકાર બ્રહ્મ, પરમાત્મા.

અવ્યક્ત ત્રિ. (ન+વિ+અજ્+ક્ત) અસ્પષ્ટ વસ્તુ માત્ર, અપ્રગટ, અદૃશ્યમાન, ઉચ્ચારણ કર્યા વગરનું.

અવ્યક્તમૂલપ્રભવ પુ. (અવ્યક્તં પ્રધાનં અવિદ્યા વા મૂલં પ્રભવત્યસ્માત્ પ્રભવ અપાદાને અપ્ યસ્ય) સંસાર વૃક્ષ.

અવ્યક્તરાગ પુ. (ન વ્યક્તો રાગઃ) થોડો રાતો રંગ.

અવ્યક્તરાગ ત્રિ. (ન વ્યક્તા રાગો યસ્ય) થોડા લાલ રંગવાળું, ઉષાનો રંગ.

અવ્યક્તરાશિ પુ. (અવ્યક્તઃ રાશિયત્ર) (બીજગણિતમાં) અજ્ઞાત અંક અગર પરિમાણ.

અવ્યક્તલક્ષણ પુ. (અવ્યક્તં લક્ષણં યસ્ય) શિવ.

અવ્યક્તલિઙ્ગ ન. (અવ્યક્તં લિઙ્ગં યસ્ય) સાંખ્યમતમાં મહત્ત્વ વગેરે.

અવ્યક્તલિઙ્ગ ત્રિ. (અવ્યક્તં લિઙ્ગમસ્ય) અસ્પષ્ટ ચિહ્નવાળો રોગ વગેરે.

અવ્યક્તલિઙ્ગ પુ. (ન વ્યક્તં લિઙ્ગમસ્ય) સંન્યાસી.

અવ્યક્તવર્ણ ત્રિ. (અવ્યક્તં વર્ણમ્) અસ્પષ્ટ ભાષણ.

અવ્યક્તવ્યક્ત પુ. (અવ્યક્તોડપિ વ્યક્તઃ) શિવ. -અવ્યક્તરાગસ્ત્વરુણઃ-અમર૦

અવ્યગ્ર ત્રિ. (ન વ્યગ્રઃ) વ્યગ્ર નહિ તે, અનાકુલ, સ્વસ્થ, કોઈ કામમાં લાગેલો.

અવ્યઙ્ગ ત્રિ. (ન વિકલં અઙ્ગમસ્ય) વિકલ અંગવાળું નહિ તે, ખોડખાંપણ વગરનું, નક્કર, સંપૂર્ણ, સુનિર્મિત.

અવ્યઙ્ગ ત્રિ. (ન વ્યઙ્ગં યસ્મિન્) વ્યંગ વિનાનું.

અવ્યઙ્ગી સ્ત્રી. (અવેરઙ્ગમિવ અઙ્ગમસ્યાઃ) શૂકશિંબી નામની વનસ્પતિ.

અવ્યઙ્ગાઙ્ગી સ્ત્રી. (અવ્યઙ્ગમઙ્ગં યસ્યા ઙીપ્) સંપૂર્ણ અંગવાળી સ્ત્રી.

અવ્યઙ્ગ્ય ન. (ન વ્યઙ્ગ્ય યસ્મિન્) ૧. વ્યંગ્યાલંકાર વિનાનું કાવ્ય, ૨. જેમાં ધ્વનિ અને વ્યંજનોનો અભાવ હોય, ૩. અપરાધરહિત.

અવ્યઙ્ગન પુ. (નાસ્તિ વ્યઙ્ગનં યસ્ય) ૧. શીંગડા વગરનું, ૨. સારા લક્ષણ વિનાનું, ૩. ચિહ્ન વગરનું.

અવ્યઙ્ગા સ્ત્રી. (ન વિગતમણ્ડં બીજમસ્યાઃ) શૂકશિંબી નામની વનસ્પતિ.

અવ્યતિકર પુ. (ન વ્યતિકરઃ) સંસર્ગનો અભાવ.

અવ્યતિકર ત્રિ. (ન વ્યતિકરઃ યસ્ય) સંસર્ગ વિનાનું, સંબંધ રહિત.

अव्यतिकीर्ण त्रि. (न+वि+अति+कृ+क्त) असंकीर्ण,
छट्टुं छवायुं.

अव्यतिरेक पु. (न व्यतिरेकः) अपवादरहित, पृथक् न
होय ते, (त्रि.) जे भूली न जाय, जेमां कोई जामी
न होय.

अव्यथ पु. (न व्यथते अच्) साप, सर्प.

अव्यथ त्रि. (न व्यथा अस्य) व्यथा-पीडा वगरनुं,
पीडाधी मुक्त.

अव्यथय पु. (न व्यथयति गन्तारमक्लेशेन गन्तव्य-
स्थानयनात् व्यथ् णिच्) धोडो.

अव्यथा स्त्री. (न व्यथा यत्सेवनेन) उरउ, सूँठ, व्यथानो
अभाव.

अव्यथित्रि. (अव्यथ् इन्) व्यथा वगरनुं, क्वेश नडि पाभेव.

अव्यथिन् त्रि. (न व्यथते इनि) निर्भय, व्यथा वगरनुं.

अव्यथिष् पु. (न व्यथ् टिषच्) १. समुद्र, २. सूर्य.

अव्यथिषी स्त्री. (न व्यथ् डीप्) १. पृथ्वी, २. रात्रि.

अव्यथ्य त्रि. (न व्यथ् कर्त्तरि यत्) व्यथा विनानुं.

अव्यपदेश्य त्रि. (न व्यपदिश्यते अभिलापवाक्येन
वि+अप्+दिश्+ण्यत्) जेनी परिभाषा कडेवाने
अशक्य, कडी न शक्य तेवुं.

अव्यपदेश्य न. १. निर्विकल्प ज्ञान, २. परब्रह्म.

अव्यपेक्ष त्रि. (न व्यपेक्षा यस्य) विशेष करीने अपेक्षा
वगरनुं.

अव्यपेक्षा स्त्री. (न व्यपेक्षा) विशेष अपेक्षानो अभाव.

अव्यपोह्य त्रि. (अवि अप वह ण्यत्) जेने जूँठुं न कडी
शक्य, जेनाधी निषेध न करी शक्य.

अव्यभिचार पु. (न व्यभिचारः) व्यभिचारनो अभाव,
नियत साहचर्य -अन्योऽन्यस्याव्यभिचारो भवेदा-
मरणात्किः-मनु० १।१०१, वझादारी, अकनिष्ठता,
न्यायमतमां- साध्याभाववद्वृत्तित्वं व्यभिचारः तेनो
जे अभाव ते व्यभिचार.

अव्यभिचारित त्रि. (न व्यभिचारितः) व्यभिचार विनानुं
डेतु वगेरे.

अव्यभिचारिन् त्रि. (न व्यभिचारी) (वि+अभि+चर्
णिनि) व्यभिचार दोष रहित डेतु, व्यभिचार वगरनुं,
अनुकूल, प्रतिकूल नडि ते, अविरोधी, अपवाद रहित.

-यदुच्यते पापनिवृत्तये न रूपमित्यव्यभिचारि
तद्वचः-कुमा० ५।३९, सद्गुणी, ब्रह्मचारी, स्थिर,
श्रद्धालु.

अव्यय पु. न. (न व्येति+अवि+इण्+अच्) सर्व
विभक्तिमां तथा सर्व वचनमां अेकपवाणो
व्याकरणशास्त्रमां प्रसिद्ध शब्द.

अव्यय पु. (न व्येति+अवि+इण्+अच्) १. शिव,
२. विष्णु.

अव्यय न. (न व्येति+अवि+इण्+अच्) परमात्मा-
त्वामव्ययं विभुमचिन्त्यमसंख्यमाद्यम्-भक्ता०

अव्यय त्रि. (न+वि+इ अच् ण्) आदि अंत विनानुं,
प्रवादपे विकार विनानुं, सर्वत्र रडेवुं, अविनाशी,
कुशलक्षेम, कल्याण, हित- युधिष्ठिरमथापृच्छत् सर्वाश्च
सुहृदोऽव्ययम्-भाग० १०।८३।१

अव्ययवर्ग पु. (अव्ययानां वर्गः) अव्ययोनो समूह,
अव्ययोनो सूचि.

अव्ययीभाव पु. (अनव्ययव्ययं भवत्यनेन, अव्यय च्चि भू
घञ्) यार समासोमांथी ते नामनो अेक समास.
(अव्यय अगर क्रियाविशेषज्ञ तेम ज नामना मेणथी
आ समास अने छे.) जेनो व्यय न थाय ते, अनश्चर.
-द्वन्द्वो द्विगुरपि चाहं मदगहे नित्यमव्ययीभावः ।
तत्पुरुषः कर्मधारयः येनाहं स्यां बहुव्रीहिः ॥ -उदभटः ।

अव्ययात्मन् त्रि. (अव्ययः आत्मा स्वभावो यस्य)
अविनाश स्वभाववाणुं, नित्य.

अव्ययात्मा पु. (अव्यय आत्मा यस्य) आत्मा, ब्रह्म.
-विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित् कर्तुमर्हति-भग० १७

अव्ययर्थ त्रि. (न व्ययर्थः) व्यर्थ नडि ते, सङ्ग, सार्थक.

अव्यलीक त्रि. (न व्यलीकम्) सायुं, प्रिय, सत्य.
-इत्थं गिरः प्रियतमा इव सोऽव्यलीकाः । शुश्राव
सूततनयश्च तदा व्यलीकाः ॥-शि० ५।१.

अव्यवधान न. (न व्यवधानं यस्य) १. निकटपणुं,
व्यवधाननो अभाव, व्यवधान विनानुं, २. भूदेवुं,
३. वेपरवाद, असावधान.

अव्यवसाय पु. (न व्यवसायः) १. व्यवसायनो अभाव,
२. निश्चयनो अभाव, ३. उद्यमनो अभाव.

अव्यवसायिन् त्रि. (न व्यवसायः इन्) १. व्यवसाय
विनानुं, २. उद्यम वगरनुं.

अव्यवसायवत् त्रि. (न व्यवसायवत्) १. व्यवसाय
रहित, २. अनुद्यमी, ३. निश्चय रहित.

अव्यवस्थ त्रि. (न व्यवस्था यस्य) १. स्थिति विनानुं,
२. संयण, ३. भयार्हा विनानुं, ४. अविहित,
५. अनिश्चय, ६. अनियमित.

અવ્યવસ્થા સ્ત્રી. (ન વ્યવસ્થા) ૧. નિયમનો અભાવ, ૨. શાસ્ત્રાદિથી વિરુદ્ધ વ્યવસ્થા, ૩. અવિધિ, ૪. વ્યવસ્થા નહિ તે, ૫. લોકમાન્ય નિયમમાં ક્ષતિવાળું.

અવ્યવસ્થિત ત્રિ. (ન વ્યવસ્થિત:) ૧. શાસ્ત્રાદિની મર્યાદાથી રહિત, ૨. ચંચળ, ૩. વ્યવસ્થિત નહિ તે, ૪. અનિયત. —અવ્યવસ્થિતચિત્તસ્ય પ્રસાદોઽપિ મયઙ્કર: ।।—નીતિ ૧, ૫. વિધિ રહિત, ૬. અકમબદ્ધ.

અવ્યવહરણીય ત્રિ. (ન વ્યવહરણીય:) વ્યવહાર નહિ રાખવા યોગ્ય.

અવ્યવહાર્ય ત્રિ. (ન વિ+અવ+હ+ણ્યત્) જ્ઞાતિબંધુઓમાં વ્યવહાર નહિ રાખવાયોગ્ય, વ્યવહાર માટે અપાત્ર જે કાયદાનો વિષય ન બનાવી શકાય.

અવ્યવહિત ત્રિ. (વિ+અવ+ધા+ક્ત) વ્યવધાન વગરનું, સાક્ષાત્ સંબંધવાળું, સાથે લાગેલું.

અવ્યવહત ત્રિ. (વિ+અવ+હ+ક્ત) જેની સાથે વ્યવહાર નથી કર્યો તે, ભોગ વગેરેથી અદૂષિત.

અવ્યસન ત્રિ. (ન વ્યસનં યસ્ય) વ્યસન વિનાનું.

અવ્યસન ન. (ન વ્યસનમ્) વ્યસનનો અભાવ.

અવ્યસનિન્ ત્રિ. (ન વ્યસની) વ્યસન વગરનું.

અવ્યસ્ત ત્રિ. (ન વ્યસ્ત: વિક્ષિપ્ત: વિપર્યસ્ત: પૃથગ્ભૂતો વા) ૧. અવિક્ષિપ્ત, છૂટું નહિ થયેલ, અવિપરીત, એકત્ર, થયેલ, સાદું.

અવ્યાકુલ ત્રિ. (ન વ્યાકુલ:) ૧. વ્યાકુલ નહિ તે, ૨. સ્વસ્થ.

અવ્યાકૃત ત્રિ. (ન વિ+આ+કૃ+ત.) ૧. અવિકસિત, ૨. અસ્પષ્ટ, ૩. જેની વ્યાખ્યા કરાઈ નથી તેવું, ૪. વેદાન્તમતમાં પ્રકટ નહિ થયેલ બીજરૂપે અને જગતનું કારણભૂત અજ્ઞાન, પ્રાથમિક, ૫. સાંખ્યમત પ્રસિદ્ધ પ્રધાન, પ્રકૃતિનો આધિ અણુ.

અવ્યાખ્યા સ્ત્રી. (ન વ્યાખ્યા) વ્યાખ્યાનનો અભાવ.

અવ્યાજ પુ. (ન વ્યાજ:) ૧. છલનો અભાવ, કપટ નહિ તે, ૨. શીઘ્ર.

અવ્યાજ ત્રિ. (ન વ્યાજો યસ્ય) છળ વગરનું, નિષ્કપટ પ્રામાણિકતા.

અવ્યાપક ત્રિ. (ન વ્યાપક:) ૧. વ્યાપક નહિ તે, જે બહુ વિસ્તારયુક્ત ન હોય, ૨. પરિચિત, જેશે સમગ્રને વ્યાપી લીધા હોય, વિશેષ.

અવ્યાપાર ત્રિ. (ન વ્યાપારો યસ્ય) ૧. વ્યાપાર વિનાનું, ૨. વ્યાપારને અયોગ્ય, ૩. બીજાની બાબતમાં વચ્ચે પડવું—અવ્યાપારેષુ વ્યાપારં યો નર: કર્તુમિચ્છતિ—પચ્વતન્ત્રમ્ ।

અવ્યાપાર પુ. (ન વ્યાપાર:) વ્યાપારનો અભાવ, જેની પાસે કોઈ કામ નથી, કામમાં લાગેલો ન હોય,

અવ્યાપિતા સ્ત્રી. (અવ્યાપિનો ભાવ: તલ્) અવ્યાપીપણું.

અવ્યાપિત્વ ન (અવ્યાપિનો ભાવ: ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અવ્યાપિન્ ત્રિ. (ન વિ+આપ્+ણિતિ) ૧. અવ્યાપક, વ્યાપક નહિ તે, ૨. પરિચિત.

અવ્યાપ્ત ત્રિ. (ન વ્યાપ્ત:) વ્યાપ્ત નહિ તે, અમુક પ્રમાણથી પરિચિત.

અવ્યાપ્તિ સ્ત્રી. (ન વ્યાપ્તિ) ૧. વ્યાપ્તિનો અભાવ, પૂરતો વિસ્તાર ન હોય, અધૂરી વ્યાપ્તિ, ૨. લક્ષ્યના એક દેશમાં નહિ રહેવું તે લક્ષણનો એક દોષ. —લક્ષ્યૈકદેશો લક્ષણસ્યાવર્તનમવ્યાપ્તિ । પરિભાષામાં આપેલું લક્ષણ બંધબૈસતું ન હોય તે.

અવ્યાપ્ય ત્રિ. (ન વ્યાપ્યમ્) ૧. વ્યાપ્તિ વગરનું, —જે સારી સ્થિતિ માટે લાગુ ન પડે, સમગ્ર વિસ્તારને વ્યાપેલ ન હોય, ૨. અનધીન, ૩. વ્યાપ્તિ યુક્ત નહિ તે. —વહિર્ધૂમસ્યાવ્યાપ્ય: ।

અવ્યાપ્યવૃત્તિ ત્રિ. (અવ્યાપ્ય સર્વાવચ્છેદમપ્રાપ્ય વૃત્તિર્યસ્ય) (વૈશેષિક દર્શનમાં—) પોતાના અધિકરણના અમુક અંશમાં અથવા અમુક દેશ અને કાળમાં નહિ રહેલ પદાર્થ, સુખ-દુઃખની જેમ દેશ-કાળની સ્થિતિમાં સાંશિક વિદ્યમાનતા. —અવ્યાપ્યવૃત્તિ ક્ષણિકો વિષ્ણોષ્ણુગુણ હૃષ્યતે—ભાષા ૦ ૨૭.

અવ્યાપ્યવૃત્તિત્વમ્ ન. (અવ્યાપ્યવૃત્તિત્વસ્ય ભાવ: ત્વ) સ્વાત્યન્તાભાવસામાનાધિકરણ્યમ્— પોતાના જ અત્યંત ભાવનું સમાનાધિકરણપણું, જેમકે વૃક્ષમાં કપિસંયોગ અને કપિસંયોગાભાવનું અવ્યાપ્યવૃત્તિત્વ છે.

અવ્યાપ્યવૃત્તિગુણસ્ત્વમ્ ન. (અવ્યાપ્યવૃત્તિગુણત્વવ્યાપ્યા ચ યા જાતિસ્તાદશજાતિમત્ત્વમ્) અવ્યાપ્યવૃત્તિ ગુણો બે પ્રકારના હોય છે—૧. દૈશિક અવ્યાપ્યવૃત્તિ અને કાલિક અવ્યાપ્યવૃત્તિ, તેમાં પણ પહેલાં દૈશિકાવ્યાપ્યવૃત્તિના બુદ્ધ્યાદિ આઠ ગુણો—૧ બુદ્ધિ, ૨. સુખ, ૩. દુઃખ, ૪. ઈચ્છા, ૫. લેષ, ૬. યત્ન, ૭. ધર્મ, ૮. અધર્મ, ૯. શબ્દ, ૧૦. ભાવના,

११. संयोग अने १२. विभाग छे. जेने प्रादेशिक गुणो पक्ष कडे छे, अने काविक अव्याप्यवृत्तिगुणो रुप वगेरे छे.

अव्यायाम पु. (न व्यायामः) १. परिश्रमनो अभाव, कसरत वगेरेनो अभाव, २. विशेषे करीने विस्तारनो अभाव.

अव्यायाम त्रि. (न व्यायामो यस्य) १. परिश्रम रहित, कसरत नहि करनार, २. विशेषे करीने विस्तार रहित.

अव्यावर्तक त्रि. (न व्यावर्तयति न+वि+आ+वृत्+णिच् ण्वकुल) १. अन्यथी निषेध नहि करनार, अन्यथी भिन्नपक्षुं नहि करनार.

अव्यावर्तन न. (न+वि+आ+वृत्+णिच्+ल्युट्) बीजाथी जुहुं नहि करवुं.

अव्यावर्तन त्रि. (न+वि+आ+वृत्+णिच्+ल्युट्) व्यावृत्ति-भेद रहित.

अव्याहत त्रि. (न विशेषेण आहतः) व्याघात रहित, नहि अटकेल, स्मलना नहि पामेल, तूटेवुं न डोय, बाधारहित. -यस्य त्रिकालममलं ज्ञानमव्याहतं सदा । वेत्ति विद्यामविद्यां च स वाच्यो भगवानिति ॥ -शब्दमाला, - भर्तृख्याहताज्ञा-रघु. १९।५७.

अव्याहत न. (न व्याहतं-मिध्यार्थकम्) सत्य वाक्य.

अव्याहतत्व न. (अव्याहतस्य भावः त्व) व्याघातनो अभाव, वाणीनो ऐक गुण.

अव्युत्पन्न त्रि. (न+वि+उद्+पद्+क्त) १. व्युत्पत्ति रहित, अवयवार्थ रहित शब्द, २. शब्देनो अवयवार्थने नहि ज्ञानार, ३. व्याकरणशास्त्रने नहि ज्ञानार, पल्लवग्राही भाषाशास्त्री, अनुभव रहित, अकुशल, अव्यवहारु. -अव्युत्पन्नो बालभावः-काद०

अव्युत्थिति स्त्री. (न+वि+उद्+स्था+क्तिन्) (१) उत्थाननो अभाव, नहि छिठवुं ते, २. वाणीनो ऐक गुण.

अवण त्रि. (नास्ति वणोऽस्य) वण रहित, क्षत-धा वगरनुं.

अवण न. (न वणम्) १. ते नामनो ऐक नेत्ररोग, २. वणनो अभाव.

अव्रत त्रि. (नास्ति व्रतं विहितनियमोऽस्य) शास्त्र विहित-धार्मिक नियम वगरनुं, व्रत विनानुं. - अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् । सहस्रशः समेतानां परिषत्वं न विद्यते ॥ मनु० १२।११४.

अवत्य त्रि. (व्रताय हितम् यत् न. त.) व्रतने छितकारक नहि ते.

अश् (स्वा. आ. सक. वेट् अश्रुते, अशित, अष्ट) व्यापवुं, सारी रीते ऐकहुं थवुं अगरे भरवुं, प्रवेश करवुं. खं प्रावृषेण्यैरिव चानशोऽब्दः भट्टि. २।३०, २. पडोयवुं, जवुं, आववुं, छाजर थवुं, मेणववुं, सर्वमानन्त्य मश्रुते - या० १।१६१, ३. अनुभव मेणववो -अत्युत्कटैः पाप-पुण्यैरिहैव फलमश्रुते-हि० १।८०

अश् (ऋचादि. पर. सक. सेट् अश्राति, अशित) लोञ्जन करवुं, भावुं. -निवेद्य गुरवेऽशनीयात् - मनु० १।५१

अशकुन पु. न. (अप्रशस्तं शकुनम्) अपशुकन, अनिष्ट-सूचक निमित्त, भराब शकुन.

अशकुम्भी स्त्री. (अश्रुते व्याप्नोति अश्+अच् स्कुम्भ्+टच्) पानी उपर थवुं ऐक जतनुं तृण.

अशङ्क त्रि. (न शङ्का यस्य) १. शंका विनानुं, २. निर्भय.

अशङ्का स्त्री. (न शङ्का) १. शंका-संशयनो अभाव, २. त्रासनो अभाव.

अशङ्कित त्रि. (न शङ्कितः) १. निर्भय, २. संदेह रहित, निःशंक -प्रविशत्यशङ्कः - हि० १. ८१, सुरक्षित.

अशक्त त्रि. (न शक्त) असमर्थ, कोर पक्ष कार्य करवामां अयोग्य.

अशक्तता स्त्री. (अशक्तस्य भावः तल) अशक्तपक्षुं, अजला, अयोग्यता, असमर्थपक्षुं.

अशक्तत्व न. (अशक्तस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ जूओ.

अशक्ति स्त्री. (न शक्तिः) सामर्थ्यनो अभाव, अशक्तपक्षुं, श्रमेण तदशक्त्या वा न गुणानामियत्तया-रघु० १०।३२

अशक्य त्रि. (न शक्यते शक्+क्यप्) न बनी शके तेवुं, असाध्य, अव्यवहार्य.

अशत्रु पु. (न शातयति शद्-ण्यर्थे त्रुन्) १. यन्द्रमा, २. कपूर, ३. शत्रु नहि ते, मित्र.

अशत्रु त्रि. (न शत्रुयस्य) जेने कोर शत्रु नथी ते.

अशन न. पु. (अश्रुते व्याप्नोति अश्+ल्युट्) भियांनुं आउ.

અશન ન. (અશ્+ભાવે લ્યુટ્) ૧. ખાનું, ખવડાવવું, ૨. વ્યાપવું, પ્રવેશવું, ૩. કર્મણિ લ્યુટ્ ભોજન, અન્ન, ખોરાક—અશનં ધાત્રા મરુત્કલ્પિતં વ્યાલાનામ્—મર્તું ૩૧૨૦

અશનપર્ણી સ્ત્રી. (અશનસ્ય પર્ણમિવ પર્ણમસ્યા:) અપરાજિતા લતા, એક જાતનું ઝાડ.

અશના સ્ત્રી. (અશનમિચ્છતિ અશન+ક્યચ્+કિવપ્) ભૂખ, ભોજનની ઈચ્છા.

અશનાયા સ્ત્રી. (અશનમિચ્છતિ અશન+ક્યચ્+અ) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. -ચ્યુતાશનાયા ફલવદ્વિ-ભૂત્યા—મટ્ટિં ૩૧૪૦

અશનાયિત ત્રિ. (અશનમિચ્છતિ અશન+ક્યચ્ કર્તરિ ક્ત) ભોજનની ઈચ્છાવાળું, ભૂખ્યું.

અશનાયિત ન. (અશનમિચ્છતિ ભાવે ક્ત) ભૂખ, ભોજનની ઈચ્છા.

અશનાયુક ત્રિ. (અશન+ક્યચ્+ઉકચ્) ભોજનની ઈચ્છાવાળું.

અશનિ પુ. (અશ્રુતે—સંહન્તિ અશ્+અનિ) ૧. વજ્ર—ઈંદ્રનું વજ્ર, ઈંદ્ર, ૨. અગ્નિ, ૩. મેઘમાં ઉત્પન્ન થતો અગ્નિ, ૪. વીજળી. —અનુવનમશનિર્ગત: સિદ્ધાં, —અશનિ: કલ્પિત એ વેધસા—રઘુ ૦ ૮.૧૪૭ ઈંકીને મારવાનું અસ્ત્ર, ૬. અસ્ત્રની અણી.

અશબ્દ ત્રિ. (નાસ્તિ શબ્દો, વેદાદૌ વાચકશબ્દો વા યસ્ય) શબ્દહીન, શબ્દરહિત, જે શબ્દોમાં કહેવાયું નથી. — કિમર્થમશબ્દં રુદ્રાતે—કાં ૬૦

અશબ્દ ન. (નાસ્તિ શબ્દો, વેદાદૌ વાચકશબ્દો વા યસ્ય) શબ્દાદિ ગુણહીન, અવ્યક્ત પરબ્રહ્મ, પ્રકૃતિનો આદિ અણુ. — ઈક્ષતેર્નાશબ્દમ્—શારી ૦ ૧૧૨

અશરણ ત્રિ. (નાસ્તિ શરણં યસ્ય) શરણ રહિત, નિ:સહાય, ત્યજેલું, —બલવદશરણોઽસ્મિ—શાં ૬

અશરણ્ય ત્રિ. (નાસ્તિ શરણ્યં યસ્ય) શરણરહિત—અર્થ જુઓ— અશરણ શબ્દમાં.

અશરીર ત્રિ. (ન શરીરમસ્ય) શરીર વિનાનું.

અશરીર પુ. (ન શરીરમસ્ય) ૧. કામદેવ, ૨. પરમાત્મા, ૩. શરીરભિમાનથી રહિત — જીવનમુક્ત, ૪. દેહશૂન્ય, ૫. મીમાંસાશાસ્ત્રમાં કહેવા પ્રમાણેનો દેવ.

અશરીરતા સ્ત્રી. (અશરીરસ્ય ભાવ: તલ્) ૧. શરીરના સંબંધથી રહિતપણું, મોક્ષ.

અશરીરત્વ ન. (અશરીરસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશરીરિન્ ત્રિ. (ન શરીરી) શરીરી નહિ તે.

અશર્મન્ ન. (ન શર્મ) દુ:ખ, સુખ નહિ તે.

અશર્મન્ ત્રિ. (ન શર્મ યસ્ય) દુ:ખી, સુખ વગરનું.

અશાઘ ત્રિ. (ન શાઘા યસ્ય) શાખા વિનાનું.

અશાઘા સ્ત્રી. (ન શાઘા) એક જાતનું તૃણ—ઘાસ, શાખાનો અભાવ.

અશાન્ત ત્રિ. (ન શાન્તમ્) શાંત નહિ તે.

અશાન્તિ ત્રિ. (ન શાન્તિર્યસ્ય) શમ રહિત, શાન્ત નહિ તે.

અશાન્તિ સ્ત્રી. (ન શાન્તિ:) શાન્તિનો અભાવ.

અશાશ્વત ત્રિ. (ન શાશ્વત:) અનિત્ય, અસ્થિર.

અશાસન ન. (ન શાસનમ્) શાસનનો અભાવ.

અશાસન ત્રિ. (ન શાસનં યસ્ય) શાસન રહિત.

અશાસ્ત્ર ન. (ન શાસ્ત્રમ્) શાસ્ત્રવિરુદ્ધ, નાસ્તિક વગેરેનાં શાસ્ત્ર.

અશાસ્ત્રીય ત્રિ. (ન શાસ્ત્રવિહિત: છ) શાસ્ત્રોક્ત નહિ તે, શાસ્ત્રવિરુદ્ધ, અનૈતિક.

અશાસ્ય ત્રિ. (શાસિતુમશક્ય: ન+શાસ્+ણ્યત્) શાસન કરવાને અશક્ય, દુર્દાન્ત, જેને શિખામણ આપી ન શકાય તે.

અશિક્ષિત ત્રિ. (ન શિક્ષિતમ્) નહિ શીખેલ, નહિ કેળવાયેલ.

અશિત ત્રિ. (અશ્ કર્મણિ ક્ત) ખાધેલ, ખાઈને, તૃપ્ત થયેલ.

અશિત ન. (અશ્ ભાવે ક્ત) ખાનું.

અશિતઙ્ગવીન ત્રિ. (અશિતાસ્તૃતા ગાવો યત્ર) જ્યાં પહેલાં પશુઓ ચરતાં તે સ્થળ, પશુઓને ચરવાનું સ્થળ.

અશિત્ર પુ. (અશ્ ઇત્રચ્) ૧. ચોર, ૨. દેવથી ખાવા યોગ્ય ચરુ, ચોખાની આહુતિ.

અશિથિલ ત્રિ. (ન શિથિલ:) શિથિલ નહિ તે, દઢ.

અશિપદ ત્રિ. (ન શ્લિપદ: વેદે લલોપ:) શ્લીપદ નામના પગના રોગથી રહિત.

અશિમિદ ત્રિ. (ન શિમિં હિસાં દદાતિ દા-ક) અહિંસક, હિંસા રહિત.

અશિર પુ. (અશ્ ઇરચ્) ૧. રાક્ષસ, ૨. અગ્નિ, ૩. સૂર્ય, ૪. પવન, ૫. આકાશનું ઝાડ, ૬. ચિત્રાનું ઝાડ.

अशिर न. (अश् इरच्) छीरो.
 अशिरस् पु. (न शिरोऽस्य) मस्तक विनानुं धउ.
 अशिरस् त्रि. (न शिरोऽस्य) माथा विनानुं, अग्र
 विनानुं, अग्रभाग रडित.
 अशिरःस्नान न. (न शिरसा स्नानम्) माथुं पलाय्या
 विना नडावुं ते.
 अशिरा स्त्री. (अश्+इरच्+टाप्) मस्तक विनानी राक्षस
 स्त्री.
 अशिव न. (न शिवम्) मंगल नडि ते, निर्भाग्य, उपद्रव.
 अशिव त्रि. (न शिवम्) १. मंगलयुक्त नडि ते,
 अमंगलसूचक, २. उग्र, निर्भागी.
 अशिवाचार पु. (अशिव आचारो यस्याः) अनुयित
 व्यवहार, अशिष्ट आचरण—दुराचरण.
 अशिवी स्त्री. (अशिव आचारो यस्याः) राक्षसी.
 अशिशिषा स्त्री. (अशितुमिच्छा अश्+सन्+भावे अ)
 भोजननी र्थ्यञ.
 अशिशु त्रि. (न शिशुः) १. बाणक नडि ते, तरुण,
 २. आठ वर्ष उपरंतनी वयनुं.
 अशिशु त्रि. (नास्ति शिशुर्यस्य) छोकरा वगरनुं.
 अशिष्विका स्त्री. (अशिष्वि+कन् टाप्) छोकरां विनानी
 स्त्री.
 अशिष्वी स्त्री. (नास्ति शिशुर्यस्याः सा) छोकरां विनानी
 स्त्री.
 अशिष्ट त्रि. (न शिष्टः) १. नडि उपदेशेल, २. नडि
 शासन करेल, ३. असाधु, दुष्ट, ४. नास्तिक,
 ५. व्यभिचारी.
 अशिष्ट त्रि. (अश्राति अश् इष्टच्) अत्यंत भोजन
 करनार.
 अशिष्ट पु. (अश्राति अश् इष्टच्) अग्नि.
 अशीत न. (न शीतम्) शीत स्पर्श नडि ते, गरम
 स्पर्श.
 अशीत त्रि. (न शीतं यस्य) १. डिमनी व्याधा वगरनुं,
 २. गरम, डिनुं.
 अशीतकर पु. (अशीतः करः यस्य) १. सूर्य,
 २. आकडानुं अउ.
 अशीतकिरण पु. (अशीतः किरणः यस्य) उपरनी
 अर्थ जुओ.
 अशीतम् पु. (अश्राति अश्+इति ततः तम्प वेदे
 दीर्घः) १. अत्यंत जानार, २. अग्नि.

अशीति स्त्री. (अष्टगुणादशतिः निपातोऽयम्) अंशीनी
 संप्या, अंशीनी संप्यावाणुं (आ शब्द स्त्रीलिंग,
 ऐकवयनमां वपराय छे.)
 अशीतिक त्रि. (अशीतिः परिमाणमस्य ठन्) अंशीनी
 संप्यावाणुं.
 अशीषिक त्रि. (नास्ति शीषा यस्य ब्रीह्यादि—ठन्)
 १. मस्तक वगरनुं, २. अग्रभाग वगरनुं.
 अशील न. (न शीलम्) १. भराल शील, २. दुष्ट
 स्वभाव, ३. शीलनो अभाव.
 अशील त्रि. (न शीलं यस्य) १. शील वगरनुं, २. दुष्ट
 स्वभाववाणुं.
 अशुच् त्रि. (नास्ति शुगस्य) शोकशून्य, शोक विनानुं.
 अशुचि पु. (न शुचिः) कण्ठो वर्ष, अपवित्रता, अधःपतन.
 अशुचि त्रि. (न शुचि) १. शौचशून्य, २. अपवित्र
 भूत्र वगेरे, गंदुं मलिन—सोऽशुचिः सर्वकर्मसु ।
 अशुचिता स्त्री. (अशुचेर्भावः) अपवित्रपणुं.
 अशुचित्व न. (अशुचेर्भावः त्व) उपरनी अर्थ जुओ.
 अशुद्ध त्रि. (न शुद्धः) शुद्ध नडि ते, दोषवाणुं, अपवित्र.
 अशुद्धता स्त्री. (अशुद्धस्य भावः तल्) अशुद्धपणुं.
 अशुद्धत्व न. (अशुद्धस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ
 जुओ.
 अशुद्धि स्त्री. (न शुद्धिः) शुद्धिनो अभाव.
 अशुद्धि त्रि. (न शुद्धिर्यस्य) शुद्धपणा वगरनुं, अपवित्र.
 अशुभ न. (न शुभम्) पाप, अमंगल, दुर्भाग्य, आपदा,
 नाथे कुतस्त्वव्यशुभं प्रजानाम्—रघु. ५।१३.
 अशुभ त्रि. (न शुभं यस्य) अभागविक, अमंगल
 सूचक, अपवित्र.
 अशुभोदय पु. (अशुभस्योदयः) अशुभ शकुन.
 अशुभ पु. (न शुभम् यस्य) धोणो वर्ष नडि ते, कण्ठो वर्ष.
 अशुभ वि. (नास्ति शुभं यस्य) धोणुं नडि ते, श्याम,
 कणुं.
 अशुभ्रुषा स्त्री. (न शुभ्रुषा) १. याकरीनो अभाव,
 २. श्रवण करवानी र्थ्यञानो अभाव.
 अशुष त्रि. (न शुष्यति शुष्+क) नडि सूकनार.
 अशून्य त्रि. (न शून्यम्) जे भावी न डीय, पूर्ण, सूनुं
 नडि ते, पूरुं करेकुं डीय, परिचर्या करेकुं, उत्पन्न
 करेकुं.
 अशून्यशयन न. (न शून्यं शयनं यस्मात्) ते नामनुं
 ऐक व्रत, ते श्रावण वटी त्रीजे करवानुं डीय छे.

અશૃત ત્રિ. (ન શૃતમ્-પક્વમ્) અપકવ, કાચું.
 અશૃવન્ ત્રિ. (ન+શી+વનિપ્) સુખ કરનાર.
 અશૃષ ત્રિ. (ન શૃષ:) બધું, સઘળું, સંપૂર્ણ, સમગ્ર
 ક્રતોરશૃષેણ ફલેન યુજ્યતા- રઘુ. ૩૧૬૫, -કો
 વિસ્મયોડત્ર યદિ નામગુણૈરશૃષૈઃ-ભક્તા૦ ૨૭.
 અશોક પુ. (ન શોક: યસ્માત્) ૧. આસીપાલવનું
 ઝાડ, કામદેવના પાંચ બાણોમાંથી એક, ૨. વિષ્ણુ,
 ૩. બકુલવૃક્ષ. -આસ્તાં જનો ભવતિ તે તરુરપ્ય-
 શોક:-કલ્યા૦ ૧૧, મૌર્ય વંશનો પ્રસિદ્ધ એક રાજા.
 અશોક ન. (ન શોક: યસ્માત્) પારો, પારદ.
 અશોક ત્રિ. (ન શોક: યસ્ય) શોક વિનાનું, દિલગીરી
 વિનાનું.
 અશોક પુ. (ન શોક:) શોકનો અભાવ.
 અશોકતીર્થ ન. (અશોકનામકં તીર્થમ્) કાશીક્ષેત્રની
 અંદર આવેલ એક તીર્થ.
 અશોકત્રિરાત્ર ન. (ન શોકો યત્ર તાદૃશં ત્રિરાત્રમ્) તે
 નામનું એક વ્રત, જે ત્રણ રાત્રિ સુધી ચાલ્યા કરે
 એવો ઉત્સવ.
 અશોકપૂર્ણિમા સ્ત્રી. (નાસ્તિ શોકો યસ્યાસ્તાદ્દશી પૂર્ણિમા)
 ફાગણ સુદી પૂનમથી આરંભી વરસ પર્યંત દર પૂનમે
 કરવાનું વ્રત.
 અશોકરોહિણી સ્ત્રી. (અશોક ઇવ રોહિતિ રુહ્+ગ્નિ)
 કટુકા નામની વનસ્પતિ, કડું.
 અશોકવનિકા સ્ત્રી. (અશોકાનાં વનિકા) અશોકવૃક્ષોનું
 ઉદ્યાન.
 અશોકષષ્ટી સ્ત્રી. ચૈત્ર માસની બંને પાખવાડિયાની
 છઠ. યથા-ચૈત્રે માસ્યસિતે પક્ષે ષષ્ટયાં ષષ્ટીં પ્રપૂજયેત્।
 સુખાય પુત્રલાભાય શુક્લપક્ષે તથૈવ ચ ॥-
 ઉત્તરકામાખ્યતન્ત્રમ્ ।
 અશોકા સ્ત્રી. (નાસ્તિ શોકો દુઃખં સેવનાદસ્યા:)
 ૧. કટુકા નામની વનસ્પતિ, કડું, ૨. ચૈત્ર સુદી છઠ,
 ૩. જૈન શાસનની એક દેવી.
 અશોકારિ પુ. (અશોકં શોકાભાવમૃચ્છતિ ઋ+ઇન્)
 કદંબ વૃક્ષ.
 અશોકાષ્ટમી સ્ત્રી. ચૈત્ર સુદી આઠમ.
 અશોચ્ય ત્રિ. (ન શોચ્ય: ન+શુચ્ કર્મણિ યત્) શોક
 કરવા લાયક નહિ તે. -અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં
 પ્રજાવાદાંશ્ચ ભાષસે-ભગ૦ ૨૧૧
 અશોધન ન. (ન શોધનમ્) શોધવાનો અભાવ.

અશોધન ત્રિ. (શોધનમ્ યસ્ય) શોધન વગરનું, મલિન.
 અશોધિત ત્રિ. (ન શોધિતમ્) અશુદ્ધ, નહિ શોધેલ,
 નહિ સાફ કરેલ.
 અશોભન ત્રિ. (ન શોભનમ્) સારું નહિ તે, ખરાબ.
 અશોભન ન. (ન શોભનમ્) મંડનનો અભાવ.
 અશોષ્ય ત્રિ. (ન+શુષ્+ણિચ્ ણ્યત્) સૂકવી ન શકાય
 એવું, સૂકવવાને અશક્ય.
 અશૌચ ન. (શુચેર્ષાવમ્ શોચમ્, ન શૌચમ્) ૧. અપવિત્રતા,
 મલિનતા, ૨. સૂતક, ૩. એક પ્રકારનો અધર્મ, પાપ.
 -અહોરાત્રમુપાસીરનશૌચં બાન્ધવૈઃ સહ-મનુ૦ ૧૧૧૮૩
 અશૌચસંકર પુ. (અશૌચયોઃ સઙ્કરઃ) જન્મ સૂતક અને
 મરણના સૂતકની વચ્ચે ફરી પ્રાપ્ત થયેલ, જન્મ મૃત્યુ
 સૂતક.
 અશૌચાન્ત પુ. (અશૌચસ્ય અન્તો યત્ર) જે દિવસે
 સૂતકનો અંત, અપવિત્રતાનો અંત થાય તે.
 અશૌચ્ય ન. અશૌચ શબ્દ જુઓ.
 અશૌર્ય ન. (ન શૌર્યમ્) શૂરપણાનો અભાવ, શૌર્યનો
 અભાવ, અપરાક્રમ.
 અશ્વ ત્રિ. (અશ્રુતે વ્યાપ્નોતિ અશ્+નન્) વ્યાપ્ત થવાના
 સ્વભાવવાળું, ભીજન કરવાના સ્વભાવવાળું.
 અશ્વ પુ. (અશ્રુતે વ્યાપ્નોતિ અશ્+નન્) તે નામનો એક
 અસૂર, મેઘ.
 અશ્વયા સ્ત્રી. ભૂખ.
 અશ્રીતપિબતા સ્ત્રી. (અશ્રીત પિબત ઇત્યુચ્યતે યસ્યાં
 નિર્દેશક્રિયાયામ્) ખાઓ, પીઓ, એમ જે ક્રિયામાં
 કહેવામાં આવે છે તે જમણવારની ક્રિયા.
 અશ્રીતપિબતીયન્તી પ્રસૂતા સ્મરકર્મણિ-મટ્ટિ૦ ૫૧૨૨
 અશ્મક પુ. (અશ્મ+કન્) તે નામના એક ઋષિ. દક્ષિણ
 દેશમાંનો એક દેશ, એ દેશનો નિવાસી.
 અશ્મકદલી સ્ત્રી. (અશ્મેવ કદલીફલં યસ્યા:) જંગલી
 કેળનું ઝાડ.
 અશ્મકુટ્ટ પુ. (અશ્મનિ પ્રસ્તર ઇવ ધાન્યાદિકં કુટ્ટયતિ
 કુટ્ટ+અણ) એક જાતનો વાનપ્રસ્થનો ભેદ, ભકતીનો
 સમૂહ.
 અશ્મકુટ્ટક પુ. (અશ્મ+કુટ્ટ+ઞ્વલ્) પથ્થર ઉપર
 વસ્તુ રાખીને તોડનારો, ઉપરનો શબ્દ જુઓ.
 અશ્મકેતુ સ્ત્રી. (અશ્મૈવ કેતુરસ્ય) એક જાતનું ઝાડ,
 પથ્થરને પણ ફાડી નાખનાર ઝાડ.
 અશ્મગન્ધા (અશ્મન ઇવ ગન્ધો લેશોડસ્યા:) આસંધ.

अश्मगर्भ पु. (अश्मेव कृतो गर्भोऽस्य) मरकतमणि, पानां, पत्रा.
 अश्मगर्भज पु. (अश्मगर्भाज्जायते जन्+ङ) मरकतमणि, गेरु, लोडु.
 अश्मगुड पु. (अश्मनिर्मितो गुडः गोलाकारः पदार्थः) १. पथ्यरनी गोलो, २. पथ्यरनुं बनावेकुं गुडी नामक अेक अस्त्रलेद.
 अश्मघ्न पु. (अश्मानं हन्ति हन्+टक्) अेक ज्ञातनुं जाड, पाषाणलेद वृक्ष.
 अश्मज न. (अश्मनो जायते जन्+ङ) १. पथ्यरथी उत्पन्न थयेल शिवाञ्छत, २. लोडुं.
 अश्मजतु न. (अश्मनो जायते जन्+तुन् किच्च) शिवाञ्छत.
 अश्मजतुक स्त्री. (अश्मजतु+कन्) उपरनी अर्थ जुओ.
 अश्मजाति स्त्री. (अश्मनो जातिः सामान्यमस्य) मरकतमणि, पानां.
 अश्मदारण पु. (अश्मानं दारयति दृ+णिच्+त्युट्) पाषाणने कीडनार, टांकणुं.
 अश्मदिद्यु त्रि. (अश्मव्यापकं अश्ममयं वा दिद्यु यस्य) पथ्यरमय, पथ्यरमय आयुधवाणुं.
 अश्मन् पु. (अश्रुते व्याप्नोति संहन्ति अनेन वा कर्त्तरि करणे वा मनिन्) पाषाण, यकभक, पथ्यर, मेघ, पर्वत, वज्र, त्रि. व्यापक.
 अश्मन्त न. (अश्मनोऽन्तं यत्र) १. अशुभ क्षेत्र, भेतर, मेदान, २. यूव, ३. लडी ४. मृत्यु.
 अश्मन्तक पु. (अश्मन्+अन्त+णिच्+ण्वुल्) १. अेक ज्ञातनुं तुष, २. यूवो, ३. लडी, ४. दीवानुं छादन, ५. अेक ज्ञातनुं जाड, जेना रेसाओधी ब्राह्मणनी जनीई बनावाय छे, ६. अम्बपत्र, ७. कीविदार वृक्ष.
 अश्मन्मय त्रि. (अश्मनो विकारः मयट्) पथ्यरमय
 अश्मपुष्प न. (अश्मनः पुष्पमिव) शिवाञ्छत.
 अश्मभाज न. (अश्मेव भाजयति चूर्णीकरोति) लोढानी भांडश्री, दस्तो, अेक ज्ञातनुं लोण्डनुं पात्र.
 अश्मभिद् पु. (अश्मन्+भिद्+क्विप्) पथ्यरने लेदनार अेक प्रकारनुं वृक्ष, पाषाण लेद.
 अश्मभेद पु. (अश्मन्+भिद् अण्) उपरनी अर्थ जुओ.
 अश्मभेदक पु. (अश्मन्+भिद् ण्वुल्) उपरनी अर्थ जुओ.

अश्मयोनि पु. (अश्मा योनिरस्य) मरकतमणि, पत्रा.
 अश्मर त्रि. (अश्मन्+र) पथ्यरनुं, पथ्यर संबधी, लोडुं, नीलमणि.
 अश्मरथ पु. (अश्मेव दुर्भेदो रथोऽस्य) ते नामना अेक ऋषि.
 अश्मरी स्त्री. (अश्मन्+रा+क+डौण्) आयुर्वेदमां पथरीनो मूत्राशयमां थतो रोग, मूत्रकृच्छ्र.
 अश्मरीघ्न पु. (अश्मरी हन्+ट) वरुणवृक्ष, पथरीरोगनी नाश करतार.
 अश्मरीहर पु. (अश्मरी हरति ह्+ट) देवधान्य.
 अस्मवत् त्रि. (अश्माऽस्त्यत्र मतुप्) जेमां थशा पथ्यर डोय तेवो देश.
 अश्मसार पु. न. (अश्मनः सार इव) लोडुं
 अश्मसार त्रि. (अश्मनः सार इव) पथ्यर जेवुं कठक्ष.
 अश्महन्मन् न. (हन्त्यतेऽनेन हन्+मनिन् हन्म-आयुधम् अश्मनिर्मितं हन्म) लोण्डनुं बनावेकुं उशियार.
 अश्मादि पु पाणिनिय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द गुण. यथा-अश्मन्, मूध, उष, मौन, नद, दर्भ, वृन्द, गुद, खण्ड, नग, शिखा, कोट, घाम, कान्द, गह्व, गुड, कुण्डल, पीन, गुह.
 अश्मार्मन् न. (अश्मकारकमर्म) पथरीनो रोग.
 अश्मीर पु. न. (अश्माऽस्त्यस्य ईरन्) उपरनी अर्थ जुओ.
 अश्मोत्थ न. (अश्मनः उत्तिष्ठति उद्+स्था+क) शिवाञ्छत.
 अश्र न. (अश्रुते नेत्रम् अश्र्+रक्) नेत्रजण् भांसु, लोडी. (प्रायः अश्र लजाय छे.) किनारी.
 अश्रद्ध त्रि. (न श्रद्धा यस्य) श्रद्धा विनानुं.
 अश्रद्धा स्त्री. (न श्रद्धा) श्रद्धानी अभाव.
 अश्रद्धान न. (न श्रद्धानम्) १. श्रद्धा नछि करतुं, २. नछि मानतुं.
 अश्रद्धेय त्रि. (न श्रद्धेयः) १. श्रद्धा करवाने अयोग्य, २. विश्वास नछि राभाव वायक.
 अश्रप पु. (अश्र+पा+ङ) लोडी पीनार राक्षस, नरभक्षक.
 अश्रम त्रि. (न श्रमः ब्रह्म) श्रम वगरतुं, थाक विनानुं
 अश्रम पु. (न श्रमः) श्रमनी अभाव, थाकनी अभाव.
 अश्रवण त्रि. (न श्रवणं यस्य) कान विनानुं, भलेके, श्रवणन्द्रिय रडित.
 अश्रवण पु. (न श्रवणं यस्य) सर्प.

અશ્રાદ્ધ ત્રિ. (ન શ્રાદ્ધ:) શ્રાદ્ધનું અનુષ્ઠાન નહિ કરનારો.
પુ. શ્રાદ્ધની ક્રિયા નહિ કરવી.

અશ્રાદ્ધાભોજિન્ ત્રિ. (શ્રાદ્ધં ન મુહ્યક્તે+મુજ્+પિણિ)
શ્રાદ્ધ ભોજન નહિ કરનાર.

અશ્રાદ્ધિન્ ત્રિ. (ન શ્રાદ્ધં યસ્ય ઇન્) શ્રાદ્ધ અને પંચયજ્ઞ
રહિત.

અશ્રાન્ત ત્રિ. (ન શ્રાન્તમ્) થાકેલ નહિ તે, શ્રમ વગરનું.

અશ્રાન્ત ન. (ન શ્રાન્તમ્) કાયમ, હંમેશ, થાક્યા વગર.

અશ્રિ સ્ત્રી. (અશ્રાતિ અશ્રુતે વા અશ્ ક્રિ) ઘર વગેરેનો
ખૂણો.

અશ્રિ (આશ્રીયતે પ્રહારાર્થમ્ આ+શ્રી + ઇન્) તલવાર
વગેરેનો અગ્રભાગ, ધાર.

અશ્રિન્ ત્રિ. (અશ્ર+ ઇન્) આંસુવાળું.

અશ્રી સ્ત્રી. ૧. ઘર વગેરેનો ખૂણો, ૨. ખડ્ગ વગેરેની ધાર.

અશ્રી ત્રિ. (ન શ્રીર્યસ્ય) શોભા વગરનું, લક્ષ્મી વિનાનું,
દુર્ભાગી, જે સંપત્ર નથી.

અશ્રીક ત્રિ. (ન શ્રીર્યસ્ય કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્રીર ત્રિ. (ન શ્રી: અશ્રી: અસ્ત્યર્થે ર) ખરાબ લક્ષ્મીવાળું,
ખરાબ શોભાવાળું.

અશ્રીર ન. (ન શ્રી: અશ્રી: અસ્ત્યર્થે ર) અમંગળ.

અશ્રુ ન. (અશ્રુતે વ્યાપ્નોતિ નેત્રમદર્શનાય અશ્+ક્રુન્)
નેત્રજળ આંસુ. -પપાત ભૂમૌ સહ સૈનિકાશ્રુમિ: -રધુ.
૩।૬૧

અશ્રુકલા સ્ત્રી. (અશ્રુણાં કલા) આંસુનું ટીપું, અશ્રુબિંદુ,

અશ્રુત ત્રિ. (ન શ્રુતમ્) ૧. ન સાંભળેલ, ૨. શાસ્ત્રજ્ઞાન
રહિત, મૂર્ખ, અશિક્ષિત, સાંભળાય નહિ તે.

અશ્રુતિ સ્ત્રી. (ન શ્રુતિ:) નહિ સાંભળવું તે.

અશ્રુતિ ત્રિ. (ન શ્રુતિર્યસ્ય) નહિ સાંભળનાર.

અશ્રુપરિપ્લુત ત્રિ. (અશ્રુમિ: પરિપ્લુત:) આંસુઓથી
ભરાઈ ગયેલું. -અશ્રુસ્નાત:

અશ્રુપાત પુ. (અશ્રુણ: પાત:) આંસુ પાડવાં તે, રડવું

અશ્રુપૂર્ણ ત્રિ. (અશ્રુમિ: પૂર્ણમ્) આંસુઓથી ભરેલું.

અશ્રુમુખ ત્રિ. (અશ્રુપૂર્ણે મુખં યસ્ય) નેત્રજળ વડે પૂર્ણ
મુખવાળું. સ્ત્રિયાં-અશ્રુમુખી -અશ્રુથી વ્યાપ્ત મુખવાળી.

અશ્રુમુખ પુ. ૬. કર્મકાંડ પ્રસિદ્ધ પિતા, પિતામહ,
પ્રપિતામહ એ અશ્રુમુખા પિતરો કહેવાય છે -પિતા
પિતામહશ્ચૈવ તથૈવ પ્રપિતામહા: ! । ત્રયો હાશ્રુમુખા
હ્યોતે પિતર: સ્મૃતા: ।। તેભ્ય: પૂર્વે ત્રયા યે તુ તે
તુ નન્દિમુખા: સ્મૃતા: ।

અશ્રુલોચન ત્રિ. (અશ્રુમિ: પૂર્ણે લોચને યસ્ય) આંસુથી
ભરાયેલાં નેત્રવાળો -અશ્રુનેત્રમ્.

અશ્રુશાલિન્ ત્રિ. (અશ્રુણા શલ્તે શલ્+પિણિ) આંસુવાળું,
અશ્રુશાલિની સ્ત્રી -આંસુવાળી સ્ત્રી.

અશ્રુપહત ત્રિ. (અશ્રુમિરુપહત:) આંસુઓથી વ્યાપ્ત,
આંસુથી ઢંકાયેલું.

અશ્રેયસ્ ત્રિ. (ન શ્રેયાન્) અત્યંત ઊંણું, હલકું.

અશ્રેષ્ઠ ત્રિ. (ન શ્રેષ્ઠ:) શ્રેષ્ઠ નહિ તે, હલકું.

અશ્રૌત ત્રિ. (ન શ્રૌતમ્) વેદવિહિત નહિ તે, શ્રુતિએ
નિષેધ કરેલ નાસ્તિકાચાર વગેરે.

અશ્લાઘનીય ત્રિ. (ન શ્લાઘનીય:) નહિ વખાણવા યોગ્ય.

અશ્લાઘા ત્રિ. (ન શ્લાઘા યસ્ય) વખાણ વગરનું, ગર્વ
રહિત, વિનીત.

અશ્લાઘા સ્ત્રી. (ન શ્લાઘા) વખાણનો અભાવ, પોતાને
ગર્વ ન કરવો તે.

અશ્લાઘ્ય ત્રિ. (ન શ્લાઘ્યમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્લિષ્ટ ત્રિ. (ન શ્લિષ્ટ:) ૧. અસંગત, ૨. સંબંધ
રહિત, ૩. શ્વેષ રહિત.

અશ્લીક ત્રિ. (ન શ્રીર્યસ્ય કપ્) ૧. લક્ષ્મી વિરુદ્ધ,
૨. લક્ષ્મીનો નાશ કરનાર, દરિદ્ર.

અશ્લીલ ન. (ન શ્રિયં લાતિ ગૃહ્ણાતિ લા+ક રસ્ય લ:)

૧. લજ્જાદિ ઉત્પન્ન કરે તેવું વાક્ય, ૨. ગ્રામ્ય
ભાષા, ૩. કાવ્યનો એક દોષ, એવી શબ્દરચના
કરાય કે જેથી સાંભળનારના મનમાં ઘૃણા, અમંગલ
ભાવના અને લજ્જા ઉત્પન્ન થાય. જેમ કે -
દ્વપારિજયે: રાજન્ ! સાધનં સુમહત્તવ, મુઘ્ઘા
કુઠ્ઠમલિતાનનેન દધતિ વાયુ સ્થિતા તત્ર સા, મૃદુપવન
તેમજ વિધિત્રો મત્પ્રિયાવા વિનાશાત્ આમાં 'રાધન'
શબ્દ પુરુષની જનનેદ્રિય, 'વાયુ' શબ્દ ગુદાથી
નીકળતી દુર્ગંધયુક્ત પવન અને 'વિનાશ' શબ્દ મૃત્યુને
બતાવે છે, તેથી દોષયુક્ત છે. ૪. નિન્દા પ્રગટ
કરનારું વાક્ય, ગાળ.

અશ્લીલ ત્રિ. (ન શ્રિયં લાતિ ગૃહ્ણાતિ લા+ક રસ્ય લ:)
શોભા વગરનું, બેડોળ, કુરુપ.

અશ્લેષ ત્રિ. (ન શ્લેષ: યસ્ય) સંબંધ વગરનું.

અશ્લેષ ન. (ન શ્લેષો યસ્મિન્ તત્) શ્વેષ વગરનું
કાવ્ય.

અશ્લેષા સ્ત્રી. (ન શ્લિષ્યતિ યત્રોત્પન્નેન શિશુના
શ્લિષ્+ઘજ્) તે નામનું એક નક્ષત્ર.

અશ્લેષાજ ત્રિ. (અશ્લેષા નક્ષત્રે જાયતે જન્+ઙ) અશ્લેષા
નક્ષત્રમાં જન્મેલ.
અશ્લેષાજાત પુ. (અશ્લેષા નક્ષત્રે જાયતે જન્+ઙ)
કેતુગ્રહ.
અશ્લેષાભવ પુ. (અશ્લેષાયાં ભવઃ) કેતુગ્રહ.
અશ્લેષામૂ ત્રિ. (અશ્લેષાયાં ભવતિ) કેતુગ્રહ, અશ્લેષા
નક્ષત્રમાં જન્મેલ.
અશ્લેષાશાન્તિ સ્ત્રી. (અશ્લેષાજનનનિમિત્તા શાન્તિઃ)
અશ્લેષા નક્ષત્રમાં જન્મ નિમિત્તે શાન્તિ.
અશ્વ પુ. (અશ્વતે વ્યાપ્નોતિ માર્ગમ્ અશ્+ક્વન્)
૧. ઘોડો, ૨. સાતની સંખ્યા બતાવનાર શબ્દ-પ્રતીક,
૨. પુરુષની એક જાતિ, અશ્રાન્તિ સર્વમ્ -૩. એક
પ્રકારનો અગ્નિ, ૪. અશ્વતે-વ્યાપ્નોતિ - વ્યાપક.
૫. યદુવંશી એક ક્ષત્રિય. ૬. (ઘોડા જેવો બલવાન)
મનુષ્યની દોટ -કાષ્ટતુલ્યવપુર્ધ્વષ્ટો મિથ્યાચારશ્ચ નિર્ભયઃ ।
દ્વાદશાઙ્ગુલમેદ્દશ્ચ દરિદ્રસ્તુ હયો (અશ્વો) મતઃ ॥
અશ્વક પુ. (અશ્વ ઇવ અશ્વ+કન્) ૧. ખરાબ ઘોડો,
૨. જેનો ઘણી કોણ છે એવું જાણવામાં નથી આવ્યું
એવો ઘોડો, ૩. ટટ્ટ.
અશ્વક ત્રિ. (અશ્વ ઇવ અશ્વ+કન્) ઘોડાના સરખું.
અશ્વકન્દા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય મેદ્દમિવ કન્દઃ યસ્યાઃ)
આસંધ વનસ્પતિ.
અશ્વકન્દિકા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય મેદ્દમિવ વા કપ્) ઉપરનો
અર્થ જુઓ.
અશ્વકરણ ન. ઘોડાને કળા શીખવવાની જગ્યા.
અશ્વકર્ણ પુ. (અશ્વસ્ય કર્ણ ઇવ કર્ણમસ્ય) ૧. સાલ
વૃક્ષ, ૨. ઘોડાનો કાન, જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ લવણ
સમુદ્રમાંના ૫૬ અંતર્દીપમાંનો એક દ્વીપ. -અશ્વકર્ણક
અશ્વકિની સ્ત્રી. (અશ્વ+ક+કિની+કીપ્) અશ્વિની નક્ષત્ર.
અશ્વકિશોર પુ. (અશ્વસ્ય કિશોરઃ) ઘોડાનું જાતવાન
બચ્ચું, વછેરું.
અશ્વકિશોરા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય કીપ્) જાતવાન વછેરી.
અશ્વકુટી સ્ત્રી. (અશ્વાનાં કુટી) અશ્વશાળા.
અશ્વકુશલ ત્રિ. (અશ્વાનાં કુશલઃ) ઘોડાઓને શિક્ષા
આપવામાં કુશળ -અશ્વકોવિદઃ
અશ્વકન્દ પુ. દેવોનો એક સેનાપતિ.
અશ્વચરજ પુ. (અશ્વશ્ચ ચરી ચ અશ્વા ચ ચરશ્ચ
તાભ્યાં જાયતે પુંવદ્ભાવઃ ખચ્ચર.

અશ્વચુર પુ. (અશ્વસ્ય ચુરમિવાકૃતિર્યસ્ય) એક મુગંધી
દ્રવ્ય, નખલો, ઘોડાની ખરી.
અશ્વચુરા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય ચુરમિવાકૃતિર્યસ્ય) અપરાજિતા
વનસ્પતિ.
અશ્વગન્ધા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય ગન્ધ એકદેશો મેદ્દમિવ
મૂલમસ્યાઃ) આસંધ.
અશ્વગન્ધાતેલ ન તે નામનું એક પ્રકારનું ચક્રદત્તે
બતાવેલું તેલ.
અશ્વગોયુગ ન. (અશ્વદ્વિત્વે ગોયુગચ્) ઘોડાનું યુગલ,
બે ઘોડા, ઘોડો અને ઘોડી-યુગલ.
અશ્વગોષ્ઠ ન. (અશ્વાનાં સ્થાનમ્ સ્થાનાર્થે ગોષ્ઠચ્)
ઘોડાર, ઘોડાનો તબેલો.
અશ્વગ્રીવ પુ. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ ભરતક્ષેત્રના ચાલુ
અવસર્પિણીના પહેલા વાસુદેવનું નામ.
અશ્વગ્રીવ પુ. (અશ્વસ્ય ગ્રીવેવ ગ્રીવાડસ્ય) ૧. તે નામનો
એક દાનવ, ૨. વિષ્ણુનો એક અવતાર.
અશ્વઘ્ન પુ. (અશ્વં હન્તિ હન્+ટક્) કરેણ.
અશ્વચક્ર ન. (અશ્વસ્ય ચક્રમ્) ૧. ઘોડાનું ટોળું,
૨. 'નરપતિજયચર્યા' નામના ગ્રંથમાં બતાવેલું
અશ્વાકાર એક ચક્ર.
અશ્વચક્ર પુ. કૃષ્ણના પુત્રે મારેલ શંબર દૈત્યનો એક
સેનાપતિ.
અશ્વચન્દ્રા ત્રિ. (અશ્વૈશ્વન્દયતિ ચદિ+ણિચ્+રક્) ઘોડાથી
હર્ષ પમાડનારી સ્ત્રી.
અશ્વચલનશાલા સ્ત્રી. (અશ્વાનાં ચલનસ્ય શાલા)
ઘોડાઓને ફેરવવાનું સ્થાન.
અશ્વચિકિત્સક પુ. (અશ્વાનાં ચિકિત્સકઃ)
૧. ઘોડાઓના રોગનું નિવારણ કરનાર વૈદ્ય,
શાલિહોત્રી. - અશ્વવૈદ્યઃ
અશ્વચિકિત્સા સ્ત્રી. (અશ્વાનાં ચિકિત્સા) ઘોડાનું વૈદ્ય,
ઘોડાના રોગને દૂર કરવાનો ઉપાય, પશુચિકિત્સા
વિજ્ઞાન.
અશ્વચેષ્ટિત ન. (અશ્વસ્ય ચેષ્ટિતમ્) ઘોડાનું ચેષ્ટિત,
શુભાશુભ સૂચક એક પ્રકારનું શકુન.
અશ્વજઘન પુ. (અશ્વસ્ય જઘનમિવ) નરાશ્વ (જેનું શરીર
ઘોડા જેવું અને ગળું મનુષ્ય જેવું હોય તે.).
અશ્વતર પુ. (તનુરશ્વઃ અશ્વતનુત્વે ષ્ઠરચ્) ૧. ગધેડાથી
ઘોડીમાં ઉત્પન્ન થયેલ, ઘોડાની એક જાતિ, ખચ્ચર,
૨. એક જાતનો સાપ, એક જાતનો ગાન્ધર્વ.

અશ્વત્થ પુ. (ન શ્વશ્ચિરં શાલ્મલીવૃક્ષાદિવત્ તિષ્ઠતિ સ્થા+ક પૃષો.) ૧. પીપળાનું ઝાડ - ઉર્ધ્વમૂલોડવાક્શાખાષોડશ્વત્થ: સનાતન: - ભગ૦ ૧૫.૧૨, ૨ પીપરનું ઝાડ, ૩. સંસાર વૃક્ષ, ૪. અશ્વિની નક્ષત્ર.

અશ્વત્થક પુ. (અશ્વત્થસ્તત્ફલં તદ્યુક્ત: કાલોડ-પ્યશ્વત્થસ્તત્ર દેવં ઋણમ્ વુન્) ૧. પીપળાનું ઝાડ જે કાળે ફળે છે તે વૈશાખ વગેરે માસમાં આપવાનું કરજ. સ્વાર્થે કન્. ૨. પીપળાનું ઝાડ.

અશ્વત્થકુળ પુ. (અશ્વત્થસ્ય પાક: પીલ્વાદે: કુળચ) પીપળાના ફળનો પાક વગેરે.

અશ્વત્થભેદ પુ. (અશ્વત્થસ્ય ભેદવિશેષો યત્ર) નંદીવૃક્ષ, એક જાતનું પીપળાનું ઝાડ.

અશ્વત્થા સ્ત્રી. (અશ્વત્થેન યુક્તા પૌર્ણમાસી) આસો સુદી પૂનમ.

અશ્વત્થામન્ પુ. (અશ્વસ્યેવ સ્થામ લલમસ્ય અથવા અશ્વ ઇવ તિષ્ઠતિ યુદ્ધે સ્થિરત્વાત્) ૧. દ્રોણાચાર્ય અને કૃપીનો પુત્ર અશ્વત્થામા, - અશ્વસ્યેવાસ્ય યત્ સ્થામ નદત: પ્રદિશોગતમ્ । અશ્વત્થામૈવ બાલોડયં તસ્માન્નામ્ના ભવિષ્યતિ ।। - મહાભારતમ્, ૨. પાંડવ સૈન્યમાંનો તે નામનો એક હાથી.

અશ્વત્થિક ત્રિ. (અશ્વત્થેન ચરતિ) પીપળાનાં પાટિયાં ઉપર ફરનાર.

અશ્વત્થી સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રોડશ્વત્થ: અલ્પાર્થે ડીપ્) નાનો જંગલી પીપળો.

અશ્વદંષ્ટ્રા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય દંષ્ટ્રેવાકારેણ) ગોખરુંનું ઝાડ.

અશ્વદૂત પુ. (અશ્વેન સહિત: દૂત:) ઘોડેસવાર દૂત.

અશ્વનાય પુ. (અશ્વં નયતિ અળ) ઘોડાનો પાલક, ઘોડાઓને ચરાવનારો.

અશ્વનિબન્ધિક પુ. (અશ્વાનાં નિબન્ધિક:) ઘોડાઓનો પાલક, ઘોડાઓને બાંધનારો.

અશ્વન્ત પુ. (અશ્વસ્ય વ્યાપકસ્ય ધર્મસ્યાન્તો યત્ર) ૧. અશુભ, ૨. ક્ષેત્ર, ૩. મડદું, ૪. ચૂલો.

અશ્વપ પુ. (અશ્વં પાતિ પા+ક) ઘોડાનો પાલક, ખાસદાર.

અશ્વપતિ પુ. (અશ્વસ્ય પતિ:) ૧. ઘોડાનો પાલક, ખાસદાર, ૨. રામાયણ પ્રસિદ્ધ કેકયદેશના રાજાનું નામ.

અશ્વપત્યાદિ પુ. પાણિનીય વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક શબ્દસમૂહ- અશ્વપતિ, જ્ઞાનપતિ, શતપતિ, ધનપતિ, ગણપતિ, સ્થાનપતિ, યજ્ઞપતિ, વાદપતિ, કુલપતિ, ગૃહપતિ, ધાન્યપતિ, ધન્યપતિ, બન્ધુપતિ, ધર્મપતિ, સમાપતિ, પ્રાણપતિ, ક્ષેત્રપતિ.

અશ્વપર્ણ ત્રિ. (અશ્વાનાં પર્ણં ગમનં યત્ર) ઘોડાના ગમનથી યુક્ત રથ વિગેરે.

અશ્વપર્ણ પુ. (અશ્વં-વ્યાપિ પર્ણં પતનં યસ્ય) મેઘ.

અશ્વપાદ ત્રિ. (અશ્વંસ્ય પાદ ઇવ પાદોડસ્ય) ઘોડાના જેવા પગલાંનું.

અશ્વપાલ પુ. (અશ્વાન્ પાલયતિ પા+ણિચ્+લન્ અળ) ઘોડાનો ખાસદાર, ઘોડાનો પાલક.

અશ્વપાલક પુ. (અશ્વાન્ પાલયતિ ખ્વુલ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વપુચ્છી સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય પુચ્છમિવ કેસરોડસ્ય) જંગલી અડદનો છોડ.

અશ્વપુરી સ્ત્રી. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ પશ્ચિમ મહાવિદેહના દક્ષિણ દિશાના પ્રથમ વિજયની મુખ્ય રાજધાની.

અશ્વવેગ પુ. તે નામના એક શ્લેષ.

અશ્વવેશ્મ ત્રિ. (અશ્વેન પેશો રૂપં રૂપણીયં યસ્ય) ઘોડા વડે નિરૂપણ કરવા યોગ્ય.

અશ્વપૌષક ત્રિ. (અશ્વસ્ય પૌષક:) ઘોડાનો પીધનાર, સોદાગર.

અશ્વબન્ધ પુ. (અશ્વાનાં બન્ધ:) ઘોડાઓનો પાલક.

અશ્વબાલ પુ. (અશ્વંસ્ય બાલ ઇવ) ૧. કાસડો, ૨. ઘોડાના વાળ.

અશ્વબાહુ પુ. યદુવંશી એક ક્ષત્રિય.

અશ્વભા પુ. (અશ્વસ્યેવ ભા:) લીજળી.

અશ્વમક્ષિકા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય મક્ષિકા) ઘોડાની માખી, બગાઈ.

અશ્વમર્દક પુ. (અશ્વસ્ય મર્દક:) ઘોડાને મર્દન કરનાર.

અશ્વમહિષિકા સ્ત્રી. (અશ્વમહિષયોર્વૈરમ્) ઘોડા અને પાડા વચ્ચેનું વેર.

અશ્વમાર પુ. (અશ્વં મારયતિ મૃ+ણિચ) કક્ષેર.

અશ્વમારક પુ. (અશ્વસ્ય મારક: મૃ+ણિચ્+ખ્વુલ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વમિત્ર પુ. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ અશ્વમિત્રાચાર્ય નામના ચોથા નિરૂવ કે જેણે દરેક પદાર્થ ક્ષણે ક્ષણે નાશ પામે છે એવો સિદ્ધાંત સ્થાપિત કર્યો.

અશ્વમુખ પુ. (અશ્વસ્ય મુખમેવ મુખં યસ્ય) અશ્વના મુખના આકારનું મુખ છે જેમનું એવો પુરુષાકારવાળો કિત્રર. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ લવણસમુદ્ર ઉપરની દાઢા ઉપર જતાં વિદિશામાં રહેલ અશ્વમુખ નામનો એક અંતરદ્વિપ અને તેમાં રહેલ મનુષ્ય.

અશ્વમુખી સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય મુખમિવ મુખં યસ્યા: સા) ઘોડાના જેવા મુખવાળી કિત્રરી. — મિન્દન્તિ મન્દાં ગતિમશ્વમુખ્યા:—કુ૦ ૧૧૧૨ .

અશ્વમેધ પુ. (અશ્વ: પ્રધાનતયા મેધ્યતે—હિંસ્યતેડત્ર) ૧. અશ્વમેધ યજ્ઞ, જેમાં ઘોડાનો બલિ દેવાય છે, ૨. તે નામનો એક રાજર્ષિ.

અશ્વમેધિક ન. (અશ્વમેધમધિકૃત્ય કૃત: પ્રન્થ: ઠક્ ઠન્ વા) મહાભારતાન્તર્ગત ચૌદમું પર્વ.

અશ્વમેધિક પુ. (અશ્વમેધાય હિત: ઠન્) અશ્વમેધ યજ્ઞમાં બલિ દેવા માટે ઉપયોગી ઘોડો.

અશ્વમેધીય પુ. (અશ્વમેધાય હિત: છ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વયા સ્ત્રી. (અશ્વમિચ્છતિ અશ્વ+વ્યચ્+ભાવે અ) ઘોડાની ઈચ્છા.

અશ્વચુ ત્રિ. (અશ્વોડસ્ત્યસ્ય વેદે યુચ્) ઘોડાને ઈચ્છનાર ઘોડાથી યુક્ત.

અશ્વયુજ્ સ્ત્રી. (અશ્વેન હયમુખાકારેણ યુજ્યતે યુજ્+ક્વિપ્) અશ્વિની નક્ષત્ર, મેષરાશિ.

અશ્વયુજ્ ત્રિ. (અશ્વ+યુજ્+ક્વિપ્) અશ્વિની નક્ષત્રમાં પેદા થનાર, ઘોડાથી યુક્ત રથ, ઘોડાને યોજનાર.

અશ્વયુજ્ પુ. (અશ્વ+યુજ્+ક્વિપ્) આસો માસ

અશ્વરક્ષ્ પુ. (અશ્વં રક્ષતિ ક્વિપ્) ઘોડાનો ખાસદાર, પાલક.

અશ્વરક્ષક પુ. (અશ્વં રક્ષતિ ણ્વુલ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વરત્ન ન. (અશ્વો રત્નમિવ) ઉચ્ચૈ:શ્રવા નામનો ઘોડો, જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ ચક્રવર્તીના ચૌદ રત્નમાંનું એક અશ્વ રત્ન.

અશ્વરથ પુ. (અશ્વયુક્તો રથ:) ઘોડાથી જોતરેલો રથ.

અશ્વરથા સ્ત્રી. ગંધમાદન પર્વતની નજીક વહેતી એ નામની એક નદી.

અશ્વરાજ પુ. (અશ્વાનાં રાજા શ્રેષ્ઠત્વાત્ ટચ્) ઉચ્ચૈ:શ્રવા ઘોડો.

અશ્વરોધક પુ. (અશ્વં રુગદ્ધિ રુધ્+ણ્વુલ્) કરેશનું ઝાડ.

અશ્વરોહ પુ. (અશ્વં રોહતિ રુહ+અણ્) ઘોડેસવાર.

અશ્વલ પુ. (અશ્વં લાતિ) તે નામના એક ઋષિ.

અશ્વલક્ષણ ન. (અશ્વાનાં શુભાશુભજાપકત્વં લક્ષ્યતેડનેન લક્ષ્+કરણે લ્યુટ્) ઘોડાનું લક્ષણ.

અશ્વલલિત ન. 'વૃત્તરત્નાકર'માં કહેલા ત્રેવીસ અક્ષરના પદવાળો એક છંદ.

અશ્વલાલા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય લાલેવાકૃત્યા) ૧. બ્રહ્મ સર્પ, ૨. હલાહલ સર્પ.

અશ્વલોમ પુ. (અશ્વસ્ય લોમેવાકૃતિરસ્ય) એક જાતનો સર્પ, ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વવક્ત્ર પુ. (અશ્વસ્ય વક્ત્રમિવ વક્ત્રમસ્ય) એક જાતનો દેવ, ગંધર્વ, કિત્રર.

અશ્વવહવ પુ. (અશ્વશ્ચ વહવા ચ) ઘોડો અને ઘોડી.

અશ્વવત્ ત્રિ. (અશ્વોડસ્ત્યસ્ય મતુપ્ મસ્ય વ:) ઘોડાવાળું.

અશ્વવહ પુ. (અશ્વેન ઉહ્યતે વહ+કર્મણિ વા અચ્) ઘોડેસવાર.

અશ્વવાર પુ. (અશ્વં વારયતિ ચુ+વૃ+અણ્) ઘોડાને રોકનાર, ઘોડેસવાર.

અશ્વવારક પુ. (અશ્વં વારયતિ ચુ+વૃ ણ્વુલ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વવારણ પુ. (અશ્વં વારયતિ ચુ+વૃ લ્યુટ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વવાહ પુ. (અશ્વં વાહયતિ વહ્+ણિચ્+અણ્) ઘોડેસવાર.

અશ્વવાહક પુ. (અશ્વં વાહયતિ વહ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અશ્વવિક્રયિન્ ત્રિ. (અશ્વં વિક્રેતું શીલમસ્ય વિ+ક્રી+શીલાર્થે ઇનિ) ઘોડા વેચી આજીવિકા ચલાવનાર.

અશ્વવિદ્ પુ. (અશ્વં હયહૃદયં વેતિ વિદ્+ક્વિપ્) નળ રાજા.

અશ્વવિદ્ ત્રિ. (અશ્વં વિન્દતે વિદ્+ક્વિપ્) ઘોડાને મેળવનાર, ઘોડાને સાધવામાં કુશળ, ઘોડાઓનો દલાલ, ઘોડાનો વેપારી.

અશ્વવૈદ્ય પુ. (અશ્વાનાં વૈદ્યા:) ઘોડાનો વૈદ્ય.

અશ્વશાઙ્કુ પુ. (અશ્વસ્ય શાઙ્કુરિવ) ૧. ઘોડાને બાંધવાનો ખીલો, ૨. દનુનો એક પુત્ર.

અશ્વશાલા સ્ત્રી. (અશ્વસ્ય શાલા) ઘોડાર, ઘોડાનો તબેલો.

અશ્વશાવ પુ. (અશ્વસ્ય શાવ:) વછેરો, વછેરી.
 અશ્વશાસ્ત્ર ન. (અશ્વજ્ઞાપકં શાસ્ત્રમ્) ઘોડાના લક્ષણ
 વગેરે જણાવનારું શાસ્ત્ર, શાલિહોત્ર, પશુચિકિત્સાનું
 પાઠ્યપુસ્તક.
 અશ્વશિરસ્ ન. (અશ્વસ્ય શિર ઇવ શિરોડસ્ય) ૧. તે
 નામનો એક રાક્ષસ, ૨. ઘોડાનું માથું.
 અશ્વશૃગાલિકા સ્ત્રી. (અશ્વશૃગાલયોર્વૈરં વૈરે વુનુ) ઘોડા
 અને શિયાળ વચ્ચેનું વૈર.
 અશ્વષટ્કવ ન. (અશ્વષટ્કે ષટ્કવચ્) છ ઘોડા.
 અશ્વસનિ ત્રિ. (અશ્વં સનુતે—દદાતિ સન્+ઇનિ) ઘોડાનું
 દાન કરનાર.
 અશ્વસાત્રિ. (અશ્વ+સન્+વિટ્+હા)ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અશ્વસાદ પુ. (અશ્વં સાદયતિ—ગમયતિ સદ્
 ગતૌ+ણિચ્+અણ) ઘોડેસવાર.
 અશ્વસાદિન્ પુ. (અશ્વે સીદતિ સદ્+ણિનિ) ઘોડેસવાર.
 અશ્વસારથ્ય ન. (અશ્વસ્ય સારથ્યમ્) કીચવાનપણું,
 સારથિપણું, ઘોડા અને રથનો પ્રબંધ —સૂતાનામશ્વ
 સારથ્યમ્—મનુ० ૧૦।૪૭
 અશ્વસેન પુ. ૧. તે નામનો એક રાજા, ૨. ત્રેવીસમા
 તીર્થંકર પાર્શ્વનાથસ્વામીના પિતાનું નામ.
 અશ્વસેનનૃપનન્દન પુ. ૧. ત્રેવીસમા જૈન તીર્થંકર
 પાર્શ્વનાથ, ૨. સનત્કુમારના પિતા એક રાજા.
 અશ્વસ્તન ત્રિ. (ન શ્વસ્+ત્યુ તુટચ્) માત્ર આજે
 થનાર, બીજા દિવસે નહિ થનાર, જે આવતા દિવસની
 વ્યવસ્થા નથી રાખતો.
 અશ્વસ્તનિક ત્રિ. (શ્વસ્તનમસ્ત્યસ્ય ઠન્ ન શ્વસ્તનિક:)
 આવતી કાલે નહિ થનાર, માત્ર આજે ચાલે તેટલા
 ધનનો સંગ્રહ કરનાર ગૃહસ્થ.
 અશ્વસ્તોમીય ન. (અશ્વસ્ય સ્તોમં સ્તુતિરસ્ત્યસ્ય
 મત્વર્થે છ) ઘોડાની સ્તુતિવાળું એક સ્તોત્ર, તે વડે
 થતો એક જાતનો હોમ.
 અશ્વસ્થાન પુ. (અશ્વસ્ય સ્થાનમ્) અસ્તબલ—અશ્વશાળા.
 અશ્વહનુ પુ. (અશ્વસ્ય હનુરિવ હનુરસ્ય) તે નામનો
 એક દાનવ.
 અશ્વહન્ત્ પુ. (અશ્વં હન્તિ હન્+ત્ચ) કહેર.
 અશ્વહન્ત્ ત્રિ. (અશ્વં હન્તિ હન્+ત્ચ) ઘોડાનો નાશ
 કરનાર.

અશ્વહય પુ. (અશ્વેન હિનોતિ ગચ્છતિ હિ+કર્ત્તરિ+અચ્)
 ઘોડાથી જનાર.
 અશ્વહારક ત્રિ. (અશ્વ+હ+ગ્વુલ્) ઘોડાનો ચોરનાર.
 અશ્વહૃદય ન. (અશ્વસ્ય હૃદયમ્ મનોગતભાવાદિ) ઘોડાના
 મનનો ભાવ, ઘોડાના માનસિક ભાવને જણાવનારી
 વિદ્યા.
 અશ્વા સ્ત્રી. (અશ્વ+ટાપ્) ઘોડી.
 અશ્વાક્ષ પુ. (અશ્વસ્ય અક્ષીય અચ્) દેવસર્ષપ વૃક્ષ,
 સરસવનું ઝાડ.
 અશ્વાજની સ્ત્રી. (અશ્વાર્થમજની) હંટર, ચાબુક.
 અશ્વાદિ પુ. પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ, શબ્દસમૂહ. સ
 ચ ગણ:-અશ્વ, અશ્મન્, ગણ, ઊર્ણા, ઉમા, ગજ્ઞા,
 વર્ષા, વસુ, ગોત્રાપત્યે, ફજ્પ્રત્યયનિમિત્તે શબ્દસમૂહે
 સ ચ ગણ: - અશ્વ, અશ્મન્, શઙ્ઘ, શૂદ્રક, વિદ,
 પુટ, રોહિણ, ખર્જૂર, યજ્ઞાર, વસ્ત, પિજૂલ, મહિલ,
 મણ્ડિલ, મહિત, મણ્ડિલ, પ્રકૃત, રામોદ, ક્ષાન્ત,
 કાશ, તીક્ષ્ણ, ગોલાઙ્ઘ, અર્ક, સ્વર, સ્ફુટ ચક્ર,
 શ્રવિષ્ટ, પવિન્દ, પવિત્ર, ગોમિન્, શ્યામ, ધૂમ, ધૂમ્ર,
 વાગ્મિન્, વિશ્વાનર, કૂટ, શપ (આત્રેયે) જન, જડ,
 યજ્ઞ, ગ્રીષ્મ, અર્હ, કિત, વિશમ્, વિશાલ, ગિરિ,
 ચપલ, ચુપ, દાસક, બૈલ્વ, પ્રાચ્ય, ધર્મ, આનહુઘ
 (પુસિ) જાત, અર્જુન, પ્રહત, સુમનસ્, દુર્ભનસ્ મનસ્,
 પ્રાન્ત, ધ્વન, આત્રેય, (ભરદ્વાજે) ભરદ્વાજ, (આત્રેયે)
 ઉત્સ, આતવ, કિતવ, વદ, ધાન્વ, પાદ ખદિર,
 શિવ—અશ્વાદિ.
 અશ્વાધિક ત્રિ. (અશ્વેષુ અશ્વૈર્વાડધિક:) ઘોડેસવારોમાં
 જે બલવાન હોય અગર જેની પાસે અધિક ઘોડા
 હોય.
 અશ્વામય ત્રિ. (અશ્વો મયં ધનમસ્ય વેદે દીર્ઘ:) ઘોડાપુષી
 ધનનો માલિક.
 અશ્વાયુર્વેદ પુ. (અશ્વાયુર્વેદ્યતેડનેન વિદ્+ણિચ્+ઘજ્)
 ઘોડાના આયુષ્યને જણાવનારું શાસ્ત્ર.
 અશ્વારિ પુ. (અશ્વસ્ય અરિ:) પાડો.
 અસ્વારૂઢ પુ. (અશ્વ આરૂઢો યેન) ઘોડેસવાર, ઘોડા
 ઉપર જનાર.
 અશ્વારોહ પુ. (અશ્વમારોહતિ અશ્વ+આરૂહ+છ)
 ઘોડેસવાર, ઘોડા ઉપર સવારી કરનાર.
 અશ્વારોહક પુ. (અશ્વ+અવ+રૂહ+ણિનિ) ૧. ઘોડે
 ચડનાર, ૨. આસંધનું ઝાડ.

अश्ववारोहिन पु. (अश्व+अव+रुह+णिन्) घोडेसवार.
अश्वारोही स्त्री. (अश्वः तन्मेढूमिव आरोहो मूलमस्याः)
आसंध वनस्पति.

अश्ववतानक पु. (अश्वस्येवावतानोऽस्य) ते नामना
अेक ऋषि.

अश्विक त्रि. (अश्व+ष्ठन्) घोडे बेसनार, घोडावडे
वडन करनार.

अश्विन् त्रि. (अश्व इनि) घोडाथी युक्त.

अश्विन् पु. द्वि. (प्रशस्ता अश्वः सन्ति ययोः)
अश्विनीकुमार, स्वर्गना वैध.

अश्विनी स्त्री. (अश्वस्तदुत्तमाङ्गाकारोऽस्त्यस्य इनि डीप्)
(१) २७ नक्षत्रोमांनुं पडेवुं अश्विनीनक्षत्र जेमां त्रश
तारा डोय छे. (२) सूर्यनी स्त्री त्वष्टानी पुत्री.

अश्विनीकुमार पु. द्वि. (अश्विन्याः कुमारौ) अे
अश्विनीकुमारो.

अश्विनीपुत्र पु. द्वि. (अश्विन्याः पुत्रौ) उपरनो अर्थ
शुओ.

अश्विनीसुत पु. द्वि. (अश्विन्याः सुतौ) उपरनो ज
अर्थ शुओ.

अश्वीय न. (अश्वानां समूहः छ) घोडानो समूड.

अश्वीय त्रि. (अश्वानां हितम् छ) घोडाने छितकारक.

अश्वोरस (अश्वानां उर इव) घोडाना जेवी पडोणी
छातीवाणी.

अश्वोरस न. (अश्वानां उर इव अच्) मुप्य घोडो.

अश्वौ द्वि. व. घोडो अने घोडो.

अष् (भ्वा उभ० सेट् अषति) दीपवुं, अकर्म० जवुं,
अडश करवुं, सकर्म०.

अषडक्षीण त्रि. (न सन्ति षडक्षिणी यत्र ख) त्रीजने
डाने न पडतां मात्र अे भाषसे ज सांभणेवुं रडस्थ,
भानगी मसखत वगेरे.

अषाढ पु. (आषाढ्या युक्ता पौर्णमासी, आषाढी सा
अस्ति यत्र मासे अण् वा ह्रस्वश्च) अषाढमास.

अषाढ पु. (आषाढी पौर्णमासी प्रयोजनं यस्य) अक्षथारी
वडे अडश करवा योग्य दंड.

अषाढक पु. (अषाढ+कन्) अषाढ मास.

अषाढा स्त्री. (न षाढिः सहनं सह+णिच्+कित्न् ढत्वम्
अच्) पूवषाढा अने उत्तरषाढा नामनुं वीशमुं
अने अेकवीशमुं नक्षत्र.

अष्टक न. (अष्टौ परिमाणमस्य अष्टन्+कन्)

१. आठ अध्यायनुं पाणिनीय अष्टाध्यायी सूत्र,
तेनो ज्ञानार, तेनुं अध्ययन करनार, २. आठ
अध्यायनो ऋग्वेदनो अेक भाग, ३. आठनी संप्या.

अष्टक त्रि. (अष्टौ परिमाणमस्य अष्टन्+कन्) आठनी
संप्याथी मपायेव.

अष्टकर्ण पु. (अष्टौ कर्णा यस्य) जेने आठ डान छे
ते अक्ष. (आर मुज डोवाथी डान आठ डोय.)

अष्टकर्मन् पु. (अष्टौ कर्माण्यस्य) राज, आठ काम
जेने करवानां छे अेवो राज, यथा-आदाने च विसर्गे
च, तथा प्रेषनिषेधयोः । पञ्चमे चार्थवचने, व्यवहारस्य
चेक्षणे ॥ दण्डशुद्धयोः सदारक्तस्तेनाष्टगतिको नृपः ॥

अष्टका स्त्री. (अश्रन्ति पितरोऽस्यां तिथौ अश्+तकन्)
पोष, मडा अने झगश वडनी सातम, आठम ने
नोमना त्रश टिवसमां करतुं अेक कर्म, अमुक मासनी
वटि आठम, अेक श्राद्धविशेष.

अष्टकाङ्ग पु. (अष्टकमङ्गं यस्य) नथपीठ. ते आठ
अंग आ छे -श्वाम्यामात्य सुहृत्-कोण-
राष्ट-दुर्ग-बलानि च । राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां
श्रेणयोऽपि च ॥

अष्टकिक त्रि. (अष्टकाऽस्त्यस्य ठन्) अष्टकाथी युक्त,
अष्टकावाणुं.

अष्टकुलाचला -आठ मुप्य पर्वतो ते -नीव, निषध,
मात्यवत्, मलय, विध्य, गंधमादन, डेमकूट अने
डिमालय.

अष्टकृत्वस् अव्य. (अष्टन्+कृत्वसुच्) आठवार.

अष्टकोण त्रि. (अष्टौ कोणा यस्य) आठ भूषावाणुं
क्षेत्र, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अेक यंत्र, अेक जतनी कुंड.

अष्टक्य त्रि. (अष्टकेन क्रीतः) आठ वडे पारीदेव.

अष्टगतिक पु. (अष्टौ गतिकर्माणि यस्य) राज.
-अष्टकर्मन् शब्द शुओ.

अष्टगव न. (अष्टानां गवां समाहारः अच्) आठ
अण्डनुं डोणुं, आठ गाय. (त्रि.) अष्टतः कपाले
हविषि गवि च युक्ते । पा० ६।३।४६ वा० ।

अष्टगुण त्रि. (अष्टभिर्गुण्यते अष्टन्+गुण्+क)
आठअणुं, -दाप्योऽष्टगुणमत्ययम् - मनु० ८।४००
आठ गुणो ब्राह्मणमां अवश्य डोवा जेईअे- दया
सर्वभूतेषु क्षान्तिः, अनसूया शौचम् । अनायासो
मङ्गलम्, अकार्पण्यम् अस्पृहा चेति ॥ - अष्टगुणाश्रय
त्रि. उपर्युक्त आठ गुणोथी सडित डोय ते.

અષ્ટગૃહીત ત્રિ. (અષ્ટકૃત્વો ગૃહીતઃ) આઠવાર ૨૭૭૩ કરેલ.

અષ્ટચત્વારિંશત્ સ્ત્રી. (અષ્ટાધિકા ચત્વારિંશત્) અડતાલીશ. - અષ્ટાચત્વારિંશત્ .

અષ્ટતય ત્રિ. (અષ્ટાવવચવા અસ્ય અષ્ટન્ તયપ્) આઠ અવયવવાળું, બધું મળીને આઠવાળું.

અષ્ટતારિણી સ્ત્રી. આઠ તારિણી દેવીઓ -તારા ચોગ્રા મહોગ્રા ચ વજ્રા કાલી સરસ્વતી । કામેશ્વરી ચ ચામુણ્ડા इत्यષ્ટૌ તારિણ્યો મતાઃ ॥

અષ્ટત્રિંશત્ ત્રિ. આડત્રીશ.

અષ્ટત્રિક ન. (અષ્ટાવૃત્તં ત્રિકમ્) ચોવીસ, ચોવીસની સંખ્યાવાળું.

અષ્ટત્વ (ન. અષ્ટાનાં ભાવઃ ત્વ) આઠની સંખ્યા.

અષ્ટદંષ્ટ્ર પુ. (અષ્ટૌ દંષ્ટ્રા યસ્ય) તે નામનો એક ધનવ.

અષ્ટદલ ન. (અષ્ટૌ દલાનિ યસ્ય) આઠ પાંખડીવાળું કમળ.

અષ્ટદિક્કરિણી સ્ત્રી. બ. વ. (અષ્ટસુ દિક્ષુ કરિણ્યઃ) આઠ દિશાઓમાં સ્થિત હાથણીઓ.

અષ્ટદિક્પાલ પુ. (અષ્ટૌ દિશઃ પાલયન્તિ પાલિ+અચ્+અળ) આઠ દિક્પાલો. -ઇન્દ્રો વહ્નિઃ પિતૃપતિઃ (યમઃ) નૈર્ઋતો વરુણો મરુત્ (વાયુ) । કુબેર ઈશઃ પતયઃ પૂર્વાદીનાં દિશાં ક્રમાત્ ॥ - અમર૦

અષ્ટદિગ્ગજ પુ. બ. વ. (અષ્ટસુ દિક્ષુ સ્થાઃ ગજાઃ) આઠ દિશાઓમાં સ્થિત હાથીઓ. -એરાવતઃ પુણ્ડરીકો વામનઃ કુમુદોજ્જનઃ । પુષ્પદન્તઃ સાર્વભૌમઃ સુપ્રતીકશ્ચ દિગ્ગજાઃ ॥ -અમર૦

અષ્ટદિશ્ સ્ત્રી. બહુ વ. આઠ દિશાઓ. -પૂર્વાગ્નેયી દક્ષિણા ચ નૈર્ઋતી પશ્ચિમા તથા ॥ વાયવૌ ચોત્ત રૈશાની દિશા અષ્ટાવિમાઃ સ્મૃતાઃ ॥

અષ્ટદેહ પુ. સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ શરીરો આઠ છે - સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ, વિરાટ, હિરણ્ય, અવ્યાકૃત અને મૂલ પ્રકૃતિ.

અષ્ટદ્રવ્ય ન. બ. વ. હોમનાં આઠ સાધન દ્રવ્યો.

અષ્ટધા અવ્ય.(અષ્ટન્+ધા) આઠ પ્રકાર, આઠ વાર. મિત્રોઽષ્ટધા વિપ્રસસાર વંશઃ-રઘુ. ૧૬૧૩

અષ્ટધાતુ પુ. બ. વ. (અષ્ટૌ ધાતવઃ) સોનું વગેરે આઠ ધાતુઓ. -સ્વર્ણ રૂપ્યં ચ તામ્રં ચ રજ્ઙં યશદમેવ ચ । સીસં લોહં રસશ્ચૈવ ધાતવોઽષ્ટૌ પ્રકીર્તિતાઃ ॥

અષ્ટન્ ત્રિ. (અશ્ વ્યાપ્તૌ કનિન્ તુટ્ ચ) આઠ.(કર્તૃ, કર્મ-અષ્ટ, અષ્ટૌ)

અષ્ટનાગા પુ. આઠ પ્રકારના સર્પો હોય છે તે - અનંત, વાસુકિ, તક્ષક, કર્કટક, શંખ, કુલિક, પદ્મ, મહાપદ્મ.

અષ્ટપક્ષ ત્રિ. (અષ્ટૌ પક્ષાઃ યસ્ય) એક એવું મકાન કે જેમાં એક બાજુએ આઠ થાંભલા લાગેલા હોય.

અષ્ટપાદ પુ. (અષ્ટૌ પાદા યસ્ય) ૧. શરભ, ૨. કરોળિયો, ૩. કેલાસ પર્વત.

અષ્ટપદી સ્ત્રી. એક જાતનો વેલો.

અષ્ટપલ ન. (અષ્ટૌ પલાનિ પરિમાણમસ્ય) આઠ પલ પ્રમાણવાળું.

અષ્ટપાદ્ પુ. (અષ્ટૌ પાદા યસ્ય વાઽસ્ત્યલોપઃ) ૧. શરભ પશુ, ૨. કરોળિયો.

અષ્ટપુષ્પી સ્ત્રી. (અષ્ટાનાં પુષ્પાનાં સમાહારઃ) આઠ ફૂલોનો સમૂહ.

અષ્ટપ્રકૃતિ પુ. પાંચ મહાભૂત (અગ્નિ, પાણી, પૃથ્વી, આકાશ, વાયુ) મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર.

અષ્ટપ્રધાન પુ. રાજ્યના આઠ મુખ્ય અધિકારીઓ - વૈદ્ય, ઉપાધ્યાય, સચિવ, મંત્રી, પ્રતિનિધિ, રાજાધ્યક્ષ, પ્રધાન અને અમાત્ય.

અષ્ટપ્રશ્ન પુ. જ્યોતિષમાં વિચારશૈલીની માન્ય રીત.

અષ્ટભુજા સ્ત્રી. (અષ્ટૌ ભુજા અસ્યાઃ) દેવીમાહાત્મ્યમાં ત્રીજા ચરિત્રની દેવી, મહાસરસ્વતી.

અષ્ટભૈરવ પુ. મહાદેવના આઠ ગણ - અસિતાંગ, સંહાર, રુદ્ર, કાલ, ક્રોધ, તામ્રચૂડ, ચંદ્રચૂડ અને મહાલૈરવ.

અષ્ટભોગ પુ. સુખમય જીવનનાં આઠ તત્ત્વો - અન્ન, પાણી, તાંબુલ, પુષ્પ, ચંદન, વસન, શય્યા અને અલંકાર.

અષ્ટમ ત્રિ. (અષ્ટાનાં પૂરણઃ ડટ્ મટ્ચ) આઠમું.

અષ્ટમકાલિક ત્રિ. (અષ્ટમઃ કાલઃ ખોજનેઽસ્ત્યસ્ય ઠન્) જે માનવી સાત સમય (પૂરા ત્રણ દિવસ અને ચોથા દિવસની સવાર સુધી) ભોજન ન કરીને ચોથા દિવસે રાત્રે ભોજન કરે એવો એક વાનપ્રસ્થ.

અષ્ટમઙ્ગલ પુ. (અષ્ટગુણિતં મઙ્ગલમ્) એક ધોડો જેનાં મુખ, પૂંછડું, અચાલ, છાતી તથા મુઠ્ઠા ચેત હોય તે.

અષ્ટમઙ્ગલ ન. (અષ્ટગુણિતં મઙ્ગલમ્) આઠ સૌભાગ્ય સૂચક માંગલિક પદાર્થ, કોઈના મતથી -મૃગરાજો વૃષો નાગઃ કલશો વ્યજનં તથા । વૈજયન્તી તથા મેરી દીપ इत्यષ્ટમઙ્ગલમ્ ॥ લોકેઽસ્મિન્ મઙ્ગલાન્યષ્ટૌ બ્રાહ્મણો ગૌર્હૃતાશનઃ હિરણ્યં સર્પિષાદિત્યો આપો રાજા તથાષ્ટમઃ ॥

અષ્ટમહ્નગલઘૃત ન. (અષ્ટભિર્મહ્નગલઘૃતમ્) વજ, કુષ્ઠ, બ્રાહ્મી, સિદ્ધાર્થક - સરસવ, સારિવા, ઉપલસરી, સિંધવ અને પીપર એ આઠ માંગલિક દ્રવ્યોથી તેષાર કરેલું વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક ઘી.

અષ્ટમધુ ન. આઠ પ્રકારનાં મધ - યાક્ષિક, બ્રામર, ક્ષૌદ્ર, પોતિકા, છાત્રક, અર્ધ્મ, ઐદાલ અને દાલ.

અષ્ટમભાવ પુ. (અષ્ટમો ભાવઃ) જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ જન્મલગ્ન સુધીનું આઠમું સ્થાન, બાર ભાવોમાંનો આઠમો ભાવ.

અષ્ટમહારસ પુ. આયુર્વેદમાં નિર્દિષ્ટ આઠ મહારસો-વૈકાંતમણિ, હિંગૂલ, પારો, હલાહલ, કાંતલોહ, અભક, સ્વર્ણમાક્ષી અને રૌપ્યમાક્ષી.

અષ્ટમાતૃકા સ્ત્રી. પરાશક્તિના આઠ અવતારો - બ્રાહ્મી, માહેશ્વરી, કૌમારી, વૈષ્ણવી, વારાહી, ઈન્દ્રાણી, કૌબેરી અને ચામુંડા.

અષ્ટમાન ન (અષ્ટૌ મુષ્ટયઃ પરિમાણમસ્ય) આઠ મૂઠીનું એક પરિમાણ, કુડવ.

અષ્ટમાસિક ત્રિ. આઠ મહિનાઓમાં એક વાર થતું.

અષ્ટમિકા સ્ત્રી. (અષ્ટમ+કન્+આપ્) વૈદ્યકશાસ્ત્રમાં કહેલું ચાર તોલાનું એક માપ.

અષ્ટમી સ્ત્રી. (અષ્ટાનાં પૂરણી અષ્ટમ+હીપ્) ૧. આઠમ તિથિ, ૨. આઠમી, ૩. કોટા નામની લતા.

અષ્ટમુષ્ટિ પુ. (અષ્ટૌ મુષ્ટયઃ પરિમાણમસ્ય) આઠ મૂઠીનું એક માપ.

અષ્ટમૂર્તિ પુ. (અષ્ટૌ ભૂમ્યાદયઃ મૂર્તયો યસ્ય) પૃથિવી વગેરે આઠ મૂર્તિ જેઓની છે - તે શિવ, મહાદેવ.

- ક્ષિતિર્જલં તથા તેજો વાયુરાકાશમેવ ચ । યષ્ટાર્કશ્ચ તથા ચન્દ્રઃ મૂર્તયોઽષ્ટૌ પિનાકિનઃ ॥ વળી, આઠ પ્રકારની મૂર્તિઓ શૈલી, દારુમયી, લૌહી, લેપ્યા, લેખ્યા, સૈકતી, મનોમયી અને મણિમયી, -અવેહિ માં કિઙ્કરમષ્ટમૂર્તેઃ કુમ્ભોદરં નામ નિકુમ્ભમિત્રમ્-રઘુ.

અષ્ટમૂર્તિધર પુ. (અષ્ટાનાં મૂર્તિનાં ધરઃ) મહાદેવ. યા સૃષ્ટિઃ સ્રષ્ટુરાદ્યા વહતિ વિધિહૃતં યા હવિર્યાં ચ હોત્રી, યે દ્વે કાલં વિધત્તઃ શ્રુતિવિષયગુણા યા સ્થિતા વ્યાપ્ય વિશ્વમ્ । યામાહુઃ સર્વભૂતપ્રકૃતિરિતિ યયા પ્રાણિનઃ પ્રાણવન્તઃ, પ્રત્યક્ષાભિઃ પ્રપન્નસ્તનુભિરવતુ વસ્તાભિરષ્ટાભિરીશઃ ॥

અષ્ટયોગિની સ્ત્રી. પાર્વતીની સપ્તીઓ, આઠ યોગિની મંગલા, પિંગલા, ધન્યા, બ્રામરી, ભદ્રિકા, ઉલ્કા, સિદ્ધા અને સંકટા.

અષ્ટરત્ન ત્રિ. (અષ્ટૌ રત્નાનિ) સમષ્ટિ રૂપ પ્રહણ કરાયેલાં આઠ રત્નો.

અષ્ટરત્નિ ત્રિ. (અષ્ટૌ રત્નયઃ ઉર્ધ્વમાનમસ્ય) બંધ કરેલ મૂઠીવાળા આઠ હાથના પ્રમાણવાળું.

અષ્ટરસ ન. નાટકોમાં વપરાયેલા આઠ રસો -શૃંગાર હાસ્યકરુણ-રૌદ્ર વીર-ભયાનકાઃ । બીભત્સાદ્ભુતસંજૌ ચેત્ષષ્ટૌ નાટ્યે રસાઃ સ્મૃતાઃ ॥ કાવ્ય૦ નવમો રસ -નિર્વેદઃ સ્થાયિભાવોઽસ્તિ શાન્તોઽપિ નવમો રસઃ ॥

અષ્ટલોહક ન. બ. સુવર્ણ વગેરે આઠ ધાતુઓ. યથા-સુવર્ણ રજતં તામ્રં સીસકં કાન્તિકં તથા । ચંદ્ર લોહં તૌક્ષ્ણલોહં લોહાન્યષ્ટૌ ઇમાનિ તુ ॥

અષ્ટવર્ગ પુ. (અષ્ટાનાં ઔષધવિશેષાણાં રાહુરવ્યાદીનાં વા વર્ગઃ) ૧. જીવક, ઋષભક, મેદા, મહામેદા, ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ, કાકોલી, ક્ષીરકાકોલી - એ આઠ ઔષધિનો સમૂહ, ૨. જ્યોતિષશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ રેખા અને બિન્દુ વડે કરીને શુભાશુભ સૂચક જન્મકાળે રહેલા આઠ પ્રહનો સમુદાય.

અષ્ટવર્ણસ્થાન ત્રિ. (અષ્ટ વર્ણાનાં સ્થાનાનિ યસ્ય) વર્ણના ઉચ્ચારણ સ્થાન આઠ છે. -અષ્ટૌ સ્થાનાનિ વર્ણાનસુરઃ કળ્ઠ-શિરસ્તથા । જિહ્વામૂલં ચ નાસિકૌષ્ઠૌ ચ તાલુ ચ ॥

અષ્ટવિંશતિ સ્ત્રી. (અષ્ટાધિકા વિંશતિઃ) અઠ્યાવીસ -અષ્ટાવિંશતિઃ ।

અષ્ટવિધ ન. (અષ્ટવિધાઃ પ્રકારાઃ યસ્ય) આઠ પ્રકારનું.

અષ્ટશ્રવણ પુ. (અષ્ટૌ શ્રવણાનિ યસ્ય) ચતુર્ભુજ હોવાથી, આઠ કાનવાળા બ્રહ્મા.

અષ્ટશ્રવસ્ પુ. (અષ્ટૌ શ્રવાંસિ યસ્ય) બ્રહ્મા.

અષ્ટસિદ્ધિ સ્ત્રી. આઠ સિદ્ધિઓ - અણિમા, મહિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઈશિતા, વશિતા, કામાવસાધિતા.

અષ્ટાકપાલ ત્રિ. (અષ્ટાસુ કપાલેષુ સંસ્કૃતઃ) આઠ કપાલમાં સુધારેલા પુરોહાશ વગેરે, માટીની આઠ ઠીકરીઓ ઉપર સંસ્કારયુક્ત કરેલ પુરોહાશ વગેરે.

અષ્ટાક્ષર ત્રિ. (અષ્ટૌ અક્ષરાણિ યસ્ય) આઠ અક્ષર જેમાં છે એવું ચરણ વગેરે.

અષ્ટાઙ્ગ પુ. (અષ્ટાવઙ્ગાનિ યસ્ય) જેના આઠ અવયવ અગર અંગ થાય. યોગશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ આઠ અંગવાળો એક યોગ -યમ-નિયમાસન-પ્રાણાયામ -પ્રત્યાહાર-ધારણા-ધ્યાન- સમાધયોઽષ્ટાવઙ્ગાનિ (-યોગસૂત્રમ્)

અષ્ટાંગ પ્રણામ, અષ્ટાંગ અર્ધ વગેરે આઠ અંગવાળું. બુદ્ધિની આઠ ક્રિયાઓ હોય છે - શુશ્રૂષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણા, ચિંતન, ઊહાપીઠ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન. આયુર્વેદમાં આઠ પ્રકારનાં અંગો દ્રવ્યાભિધાન, ગદનિશ્ચય, કાયસૌખ્ય, શલ્યકર્મ, ભૂતનિગ્રહ, વિષનિગ્રહ, બાલવૈદ્ય અને રસાયણ.

અષ્ટાઙ્ગધૂપ પુ. તે નામનો તાવનો નાશ કરનાર ચક્રદત્તે કહેલો એક ધૂપ -યથા:- પલક્રુષા નિમ્બપત્રં વચા કુષ્ઠં હરીતકી । સર્ષપા સયવા: સર્પિર્ધૂપનં જ્વરનાશનમ્ ॥

અષ્ટાઙ્ગપ્રણામ પુ. (અષ્ટાવઙ્ગાનિ યસ્ય સ ચાસૌ પ્રણામશ્ચ) શરીરના આઠ અંગોથી નમ્રપણે પ્રણામ કરાય તે. તે અંગો - જાનુભ્યાં ચ તથા પદ્ભ્યાં પાણિભ્યામુરસા ધિયા । શિરસા વચસા દૃષ્ટયા પ્રણામોઽષ્ટાઙ્ગ ઈરિત: ॥

અષ્ટાઙ્ગમૈથુન ન આઠ પ્રકારનું મૈથુન-સંભોગરસ. -સ્મરજં કીર્તનં કૈલિ: પ્રેક્ષણં ગુહ્યાભાષણમ્ । સંકલ્પોઽધ્યવસાયશ્ચ ક્રિયાનિષ્પત્તિરેવ ચ ॥ એતન્મૈથુનમષ્ટાઙ્ગં પ્રવદન્તિ મનીષિણ: ॥

અષ્ટાઙ્ગયોગ પુ. (અષ્ટૌ અઙ્ગાનિ યસ્ય સ ચાસૌ યોગશ્ચ) આઠ અંગવાળો યોગ, મનની એકાગ્રતા માટે આઠ પ્રકારનો કહેલો યોગ, પૂજાની સામગ્રી. જુઓ અષ્ટાઙ્ગ શબ્દ.

અષ્ટાઙ્ગાવલેહિકા સ્ત્રી. વૈદ્યકશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ એક અવલેહ. **અષ્ટાદશ** ત્રિ. (અષ્ટાદશાનાં પૂરણ: ડટ) અઠારની સંખ્યા પૂરનાર, અઠારમું.

અષ્ટાદશતત્ત્વ ન. મુખ્ય તત્ત્વો અઠાર છે તે - મહત્, અહંકાર, મન, પંચતન્માત્રા, પાંચ કર્મેન્દ્રિયો તથા પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો ગણાય છે.

અષ્ટાદશધાન્ય ન. બ. વ. (અષ્ટાદશ ધાન્યાનિ) અઠાર પ્રકારનાં ધાન્ય -યવ-ગોધૂમ ધાન્યાનિ તિલા: કણ્ડગુકુલત્થકા: । ભાષા મુદ્ગા મસૂરાશ્ચ નિષ્પાવા શ્યામસર્ષપા: ॥ ગવેધુકાશનીવારા ઓઢક્યોઽથ સતીનકા: । ચળકાક્ષીણ. કાશ્ચૈવ ધાન્યાન્યષ્ટાદશૈવ તુ ॥

અષ્ટાદશન્ સ્ત્રી. (અષ્ટાધિકા દશ) અઠાર.

અષ્ટાદશપરિશિષ્ટ સ્ત્રી. યૂપાદિ લક્ષણવાળી અઠાર પરિશિષ્ટ વિદ્યાઓ.

અષ્ટાદશપર્વ મહાભારતનાં અઠાર પર્વ - વર્ગ છે તે આ પ્રકારે - આદિ, સભા, વન, વિરાટ, ઉદ્યોગ,

ભીષ્મ, દ્રોણ, કર્ણ, શલ્ય, સૌપ્તિક, સ્ત્રી, શાન્તિ, અનુશાસન, અશ્વમેધ, આશ્રમવાસી, મૌસલ, મહાપ્રસ્થાનક અને સ્વર્ગારોહણ.

અષ્ટાદશપુરાણ ન. બ. વ. બ્રાહ્મણાદિ અઠાર પુરાણ -બ્રાહ્મં પાદ્યં વૈષ્ણવં ચ શૈવં ભાગવતં તથા । તથાન્યન્નારદીયં ચ માર્કણ્ડેયં ચ સપ્તમમ્ ॥ આગ્નેયમષ્ટમં પ્રોક્તં ભવિષ્યન્નવમં તથા । દશમં બ્રહ્મવૈવર્તં લિઙ્ગમેકાદશં તથા ॥ બારાહં દ્વાદશં પ્રોક્તં સ્કાન્દં ચાત્ર ત્રયોદશમ્ । ચતુર્દશં વામનં ચ કૌર્મ પંચવદસં તથા । મત્સ્યં ચ ગારુડં ચૈવ બ્રહ્માણ્ડાષ્ટાદશં તથા ।

અષ્ટાદશભુજા સ્ત્રી. (અષ્ટાદશ ભુજા યસ્યા:) મહાલક્ષ્મી દેવી.

અષ્ટાદશવિદ્યા સ્ત્રી. બ. છ અંગ, ચાર વેદ, મીમાંસા, ન્યાયશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર અને પુરાણ એ ચૌદ વિદ્યાઓ તથા આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગાન્ધર્વ અને અર્થશાસ્ત્ર એ અઠાર વિદ્યાઓ.

અષ્ટાદશવિવાદપદ ન. બ. વ. ઋણાદાનાદિષુ અષ્ટાદશસુ વિવાદસ્થાનેષુ ઋણનું ગ્રહણ કરવું વગેરે મનુસ્મૃતિમાં કહેલાં અઠાર વિવાદનાં સ્થાનો, જુઓ મનુ.૦ ૮ 18-19

અષ્ટાદશસ્મૃતિકારિન્ પુ. બ. વ. અઠાર સ્મૃતિકારો. **અષ્ટાદશાઙ્ગ** પુ. ન. (અષ્ટાદશ અઙ્ગાનિ યત્ર) વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અઠાર પ્રકારની પાચન ઔષધિ -દશમૂલી શટી શૃઙ્ગી પૌષ્કરં સદુરાલયમ્ । ભાગી કુટજબીજં પટોલં કુટરોહિણી ॥ અષ્ટાદશાઙ્ગ इत्येष સન્નિપાતજ્વરાપહ: ॥

અષ્ટાદશોપચાર પુ. બ. વ. તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલું આસનાદિ અઠાર પ્રકારનો ઉપચાર-સંતકાર.

અષ્ટાદશોપપુરાણ પુ. બ. વ. અઠાર ઉપપુરાણ. -અષ્ટા (દશા) ન્યુપપુરાણાનિ મુનિભિ: કવિતાનિ તુ । આદ્યં સનત્કુમારોક્તં નારસિંહમત: પરમ્ ॥ તૃતીયં નારદં પ્રોક્તં કુમારેણ તુ ભાષિતમ્ । દુર્વાસસોક્તમાશ્ચર્યં નારદોક્તમત: પરમ્ ॥ કાપિલં માનવં ચૈવ તથૈવોશનસૈરિતમ્ । બ્રહ્માણ્ડં વારુણં ચાથ કાલિકાહમેવ ચ ॥ માહેશ્વરં તથા સામ્બં સૌરં સર્વાયસંચયમ્ । પરાશરોક્તં પ્રવરં તથા ભાગવતદ્વયમ્ ॥ इदमષ્ટादशं પ્રોક્તં પુરાણં કૌર્મસંજ્ઞિતમ્ ॥ ચતુર્ધા સંસ્થિતં પુણ્યં સંહિતાનાં પ્રબેદત: ॥ - હેમાદ્રિ: ।

અષ્ટાદિશાબ્દિક પુ. આઠ શબ્દશાસ્ત્રના પ્રથમ પ્રવર્તકો

૧. ઈન્દ્ર, ૨. ચન્દ્ર, ૩. કાશકૃત્સ્ન, ૪. આપિશલિ,
૫. શાકટાયન, ૬. પાણિનિ, ૭. અમર, ૮. જૈનેન્દ્ર,
ઇન્દ્રશ્ચન્દ્ર: કાશકૃત્સ્નાપિશલી શાકટાયન: ।

પાણિન્યમર-જૈનેન્દ્રા જયન્ત્યષ્ટૌ ચ શાબ્દિકા: ।।

અષ્ટાધિકાર પુ. સામાજિક વ્યવસ્થામાં શક્તિની આઠ
અવસ્થાઓ છે - જલ, સ્થલ, ગ્રામ, કુલ, લેખન,
બ્રહ્મસન, દંડવિનિયોગ અને પૌરોહિત્ય.

અષ્ટાધ્યાયી પુ. (અષ્ટૌ અધ્યાયા: યસ્મિન્) જે પાણિનિ
આદિ વ્યાકરણોમાં આઠ અધ્યાયો છે તે.

અષ્ટાન્ન ન. ભોજનનાં આઠ મુખ્ય અંગ - ભોજ્ય, યેય,
ચોપ્ય, લેહ્ય, ખાદ્ય, ચૈત્ય, નિપેય અને ભક્ષ્ય.

અષ્ટાપદ પુ. ન. (અષ્ટૌ અષ્ટૌ પદાનિ પઙ્ક્તાવસ્ય)
સોગઠાબાજુ રમવાનું પાટિયું, તે નામનો એક પર્વત.

અષ્ટાપદ ન. (અષ્ટસુ ધાતુષુ પદં યસ્ય) સીનુ.
-આર્વાજિતાષ્ટાપદકુમ્ભતોયૈ:-કુઠ ૭ ૧૧૦ પાસા રમવાનું
એક પાટિયું.

અષ્ટાપદ પુ. (અષ્ટૌ પદાનિ યસ્ય) ૧. કરોળિયો,
૨. શરભ, ૩. કૈલાસ પર્વત, ૪. કૃમિ, ૫. ખીલો.

અષ્ટાપદપત્ર ન. (અષ્ટાપદસ્ય પત્રમ) સીનાનો વરખ.

અષ્ટાપાદ્ય ત્રિ. (અષ્ટાભિરાપદ્યતે-અષ્ટનુ+આ+પદ્+પ્યત્)
આઠગણું કરવા લાયક, આઠથી ગુણવા લાયક.

અષ્ટાર ત્રિ. (અષ્ટૌ અરા ઇવ કોણા યસ્ય) આઠ
ખૂણાવાળું.

અષ્ટાલ પુ. ધોડાનો એક દેશ.

અષ્ટાવક્ર પુ. (અષ્ટકૃત્વો વક્ર:) તે નામનો એક
ઋષિ.

અષ્ટાવક્રોય ન. (અષ્ટાવક્રમધિકૃત્ય કૃત: પ્રન્ય: છ)
અષ્ટાવક્રને ઉદ્દેશીને કરેલો ગ્રંથ.

અષ્ટાવિંશતિ સ્ત્રી. (અષ્ટાધિકા વિંશતિ:) અઠ્યાવીશ.

અષ્ટાવિંશતિતત્ત્વ ન. (અષ્ટાવિંશતૌ સ્થાનેષુ તત્ત્વં
તત્ત્વજ્ઞાને યત:) મલમાસાદિ અઠ્યાવીશ સ્થાનોમાં
તત્ત્વ જણાવનારો એક સ્મૃતિગ્રંથ.

અષ્ટાઘ્ર ન. (અષ્ટાવઘ્રાણિ યત્ર) અષ્ટકોણ. જુઓ
અષ્ટકોણ શબ્દ.

અષ્ટાઘ્રિય ન. આઠકોણીય - આકૃતિ આદિ. જુઓ
અષ્ટકોણ શબ્દ.

અષ્ટાહ (ન્) ત્રિ. (અષ્ટાવહ્વાનિ યત્ર) આઠ દિવસ
સુધી થનારો - ઉત્સવ વગેરે- અષ્ટાહ્નિકા.

અષ્ટિ છાી. (અસ્યતે ભૂમૌ ક્ષિપ્યતે અસ્+ક્તિન્)
૧. બીજ, ૨. સોળ અક્ષરના ચરણવાળો એક છંદ;
(અશ્ વ્યાપ્તૌ ક્તિન્) ૧. વ્યાપ્તિ, ૨. ભોગનું સાધન
શરીર.

અષ્ટોપદ્વીપ પુ નાના નાના આઠ દ્વીપો છે તે -
સ્વર્ણપ્રસ્થ, ચંદ્રાશુકલ, આવર્તન, રમણક, મંદરહરિણ,
પાંચજન્ય, સિંહલ અને લંકા.

અષ્ટ્રા સ્ત્રી. (અક્ષ્યતે-ચાલ્યતેડનયા અક્ષ+ષ્ટ્રન્)
૧. ચાબુક, ૨. રથના પૈડાંનો એક અવયવ.

અષ્ટીલા સ્ત્રી. (અષ્ટીસ્તતુલ્યકઠિનાશમાનં રાતિ રા+ક
રસ્ય લ:) ૧. વાયુથી થનારો એક રોગ, ૨. મૂત્રાઘાત
રોગ, ૩. ગોળાકાર કાંકરો, ૪. ગોળમટોળ શરીર.

અષ્ટીવત્ પુ. (અતિશયિતમસ્થિ યસ્મિન્ મતુપ્) જાનુ,
દીંચણ.

અષ્ટીવત્ ત્રિ. (ન ષ્ટીવત્) નહિ થુંકતું.

અસ્ (ધ્વા. ઉભય.સેટ્ અસતિ-તે) ૧. પ્રકાશવું, -નિષ્પ્રમશ્ચ
પ્રમુરાસ મૂઝૂતામ્-રઘુ. ૧૧૮૧, દીપવું, -લાવળ્ય
ઉત્પાદ્ય ઇવાસ યત્ન:-કુઠ ૧૧૫, ૨. ગ્રહણ કરવું,
૩. જવું.

અસ્ (અદા. અક. પર. સેટ્. અસ્તિ, આસીત, સ્યાત)
થવું, હોવું - નત્વેવાહં જાતુ નાસમ્-મગ્ ૨ ૧૨૨.

અસ્ (દિવા. પર. સક. સેટ્ અસ્યતિ) ફેંકવું, છોડવું, જોરથી
ફગાવવું, નિશાન તાકવું. બંદુકની ગોળી છોડવી.

-તસ્મિન્નાસ્થાદિષોકાસમ્ - રઘુ. ૧૨૨૩, અતિ સાથે
અતિ દૂર ફેંકવું. -બહુભિશ્ચૈકમત્યસ્યન્નેકેન ચ બહૂન્
જનાન્ - રામાં, વિ+અતિ સાથે વિપરીત સ્થાપન

કરવું. -વ્યત્યસ્તપાણિના કાર્યમુપસંગ્રહણં ગુરો:-મનું,
અધિ જોડે આરોપ - અન્ય વસ્તુમાં અન્યનું સ્થાપન

કરવું અથવા અવસ્તુમાં વસ્તુની બુદ્ધિ કરવી. અનુ જોડે
સાથે અથવા પાછળ ફેંકવું. અપ જોડે દૂર કરવું,

વીરાનપાસ્યજ્જનકસ્ય કન્યા નેયં પ્રતિજ્ઞા મમ દત્તપૂર્વા
-રામાં, અધિ જોડે આવૃત્તિ કરવી, અભ્યાસ કરવો

-અભ્યસ્યન્તિ તટાઘાતં નિર્જિતૈરાવતા ગજા:-કુમાં,
પરિ+અદ્ જોડે ભિન્નપણે જણાવવું, વિ+અદ્ જોડે

નિવારણ કરવું, ઉપ જોડે સમીપમાં સ્થાપન કરવું. નિ
જોડે અર્પણ કરવું, -મદ્વિધો ન્યસ્યતિ મારમુગ્મ્-મદ્વિં,

ઉપ+નિ જોડે વાણીનો આરંભ કરવો, ઉપક્રમ, પ્રથમ
પ્રયોગ -સ તુ તત્ર વિશેષદુર્લભ: સદુપન્યસ્યતિ કૃત્યવર્ત્મ

ય:-કિં, સમ્+નિ જોડે ત્યાગ કરવો, નિસ્ નિર્ જોડે,

દૂર કરવું, - યજ્ઞાસિ સર્વેષુમૃતાં નિરાસ્યત્, પરા જોડે ખંડન કરવું, દૂર કરવું, પરિ જોડે ફેરવીને સ્થાપવું. વિ+પરિ જોડે વૈપરીત્ય, પરિવર્તન, બ્રાન્તિજ્ઞાન, પ્ર જોડે ફેંકવું, અનુ+પ્ર જોડે અનુકૂલપણે એકરૂપે સ્થાપન કરવું, પ્રતિ જોડે સામે ફેંકવું. વિ જોડે વિશેષ રૂપે સારી રીતે જાણવા માટે દાખલ કરવું. વિ+નિ જોડે અર્પણ કરવું, સમ્ જોડે સંક્ષેપ કરવો, ટૂંકાવવું - સર્વોડપ્યવયવોઽહ્વા સમસ્યતે - પા૦, વિ+નિ જોડે અર્પણ કરવું.

અસંયત પુ. ત્રિ. (ન સંયતઃ) ૧. બંધન વિનાનું, ૨. અનિયમિત, સંયમ રહિત. -અસંયતોઽપિ ભોક્ષાર્થો ।

અસંયમ ત્રિ. (ન સંયમઃ) સંયમ વિનાનું, ખાસ કરીને જ્ઞાનેન્દ્રિયો ઉપર નિયંત્રણ રહિત.

અસંયુક્ત ત્રિ. (ન સંયુક્તઃ) વિયુક્ત, સંયોગ પામેલ નહિ તે.

અસંયુત ત્રિ. (ન સંયુતઃ) ૧. નહિ જોડાયેલ, ૨. અમિશ્ર.

અસંયોગ પુ. (ન સંયોગઃ) ૧. સંયોગ નહિ તે, ૨. વિયોગ.

અસંયોગ ત્રિ. (ન સંયોગો યસ્ય) સંયોગ વિનાનું,

વિયોગવાળું, જે સંયુક્ત વ્યંજન ન હોય.

અસંરમ્ભ પુ. (ન સમ્ રમ્ભ ઘञ) નિર્ભયતા, નિડરતા.

અસંરોધ પુ. (ન સમ્ રુધ્ ઘञ) આઘાત રહિત.

અસંલગ્ન ત્રિ. (ન સંલગ્નઃ) વળગેલ નહિ તે, જુદું પડેલ સંબંધ વગરનું.

અસંવર ત્રિ. (ન સંવરઃ યસ્ય) જે રોકી ન શકાય, દુર્નિવાર. -અસંવરે સંવરવૈરિવિક્રમે-નૌ ૧।૫૩

અસંવૃત ત્રિ. (ન સંવૃતઃ) નહિ ઢંકાયેલ.

અસંવૃત્ત ન. તે નામનું એક નરક.

અસંવ્યવહિત ત્રિ. (ન સંવ્યવહિતઃ) અંતરાલરહિત, અવકાશ રહિત (સમયની અપેક્ષાએ-કાળની અપેક્ષાએ).

અસંશય પુ. (ન સંશયઃ) સંદેહનો અભાવ, સંશય નહિ તે, ખરેખર.

અસંશય ત્રિ. (ન સંશયો યસ્ય) સંશય રહિત, સંદેહ વગરનું.

અસંશ્રવ ત્રિ. (નાસ્તિ સંશ્રવઃ સમ્યક્ શ્રવણં યત્ર) સારી રીતે સાંભળવાને અયોગ્ય, જે ન સંભળાય એવો દૂર દેશ, જ્યાંથી ખબર વગેરે ન મળી શકે એવો દૂર દેશ.

અસંશ્લિષ્ટ (ન સંશ્લિષ્ટઃ) સંબંધ વગરનું, જુદું થયેલ, અસંગત.

અસંસર્ગ પુ. (ન સંસર્ગઃ) સંસર્ગનો અભાવ, સંબંધ નહિ તે.

અસંસર્ગ ત્રિ. (ન સંસર્ગો યસ્ય) સંસર્ગ વગરનું, નિઃસંબંધ.

અસંસર્ગાગ્રહ પુ. (અસંસર્ગસ્ય પરસ્પરસમ્બન્ધાભાવસ્ય આગ્રહઃ) (૧) પરસ્પર સંબંધના અભાવનું અજ્ઞાન, મીમાંસકોએ માનેલી અસત્ ખ્યાતિવાદના ખંડનરૂપ અખ્યાતિવાદમાં જોવું.

અસંસૃષ્ટ ત્રિ. (ન સંસૃષ્ટઃ) ૧. સંસર્ગ વિનાનું, ૨. વિભક્ત, ૩. મિશ્રિત નહિ અયુક્ત, ૪. જે બધાની સાથે મળીને ન રહે, સંપત્તિ વહેંચી લીધા પછી ફરીને જે મળ્યો ન હોય. -તસ્માદવિભક્ત્યસંસૃષ્ટિન્યપુત્રે સ્વર્યાતે પત્ની ધનં પ્રથમં ગૃહ્ણતિ-મિતા૦

અસંસ્કૃત ત્રિ. (ન સંસ્કૃતમ્) ૧. સંસ્કાર નહિ પામેલ, ૨. પ્રાકૃત, ૩. ગર્ભાધાનાદિ સંસ્કારરહિત. -અસંસ્કૃતઃ સુતઃ શ્રેષ્ઠો નાપરો વેદપારગઃ-શુદ્ધિતત્ત્વમ્)

અસંસ્કૃત ન. (ન સંસ્કૃતમ્) અપશબ્દ, ખરાબ શબ્દ.

અસંસ્તુત ત્રિ. (ન સંસ્તુતઃ) ૧. ન વખાણેલ,

૨. પરિચય વગરનું અજ્ઞાન. -અસંસ્તુત ઇવ પરિત્યક્તો બાન્ધવો જનઃકાદ૦ ૧૭૩

અસંસ્થાન ન. (ન સંસ્થાનમ્) ઊભા ન રહેવું તે, સંસંક્રિતનો અભાવ, અવ્યવસ્થા, ખામી, દરિદ્રતા.

અસંસ્થિત ત્રિ. (ન સંસ્થિતઃ) ૧. સારી રીતે સ્થિર નહિ તે, ૨. ચંચળ, ૩. પરલોકમાં નહિ ગયેલ.

અસંસ્થિતિ સ્ત્રી. (ન સંસ્થિતિઃ) અવ્યવસ્થા, ગરબડ.

અસંહત ત્રિ. (ન સંહન્યતે ઇતરેણ સંસૃજ્યતે સમ્+હન+ક્ત)

સમુદાયને નહિ પામેલ, એકત્ર નહિ થયેલ, નહિ વળગેલું, જુદું, વિખરાયેલ. -અસંહતમસંલગ્નમ્-રઘુ.

અસંહત પુ. (ન સંહતઃ) સાંખ્યમત સિદ્ધ પુરુષ, આત્મા.

અસંહાર્ય ત્રિ. (ન સમ્ હ ણ્યત્) અજેય, જેનો સામનો ન થઈ શકે. -વિધિનૂનમસંહાર્યઃ પ્રાણિનાં પ્લવોત્તમઃ

રામા૦ ૫।૩।૪, ૨ જે માર્ગ ભ્રષ્ટ ન કરી શકાય.

અસકૃત્ અવ્ય. (ન સકૃત્) વારે વારે, એક વાર નહિ,

વારંવાર. - અસકૃદેકરથેન તરસ્વિના-રઘુઃ ૧।૨૩

અસકૃત્સમાધિ પુ. (અસકૃદ્ સમાધિઃ) વારંવાર મનન-ચિંતન.

અસકૃદ્ગર્ભાવાસ પુ. (અસકૃદ્ ગર્ભે વાસઃ) વારંવાર જન્મ.

અસક્ત ત્રિ. (ન સક્તઃ) ૧. આસક્તિ વગરનું,

૨. ફળની ઇચ્છા વગરનું, ૩. ચોંટેલું નહિ તે.

-અસક્તઃ સુખમન્વભૂત્-રઘુ. ૧।૨૧, ફશાયેલો ન

હોય, સંસારમાં રચ્યોપચ્યો ન રહે તે.

असक्तम् अव्य. (न सक्तम्) वारंवार, शोकाया विना,
अनासक्तिपूर्वक. असक्तमाराधयतो यथायथम्—किरा०
असक्तिः स्त्री. (न सञ्ज् कित्) सामान्य संसारी
वातोमां मन वागेलुं न डोय. — असक्तिरनभिष्वङ्गः
पुत्रदारगृहादिषु-भग० १३।९
असक्थ त्रि. (न सक्थिर्यस्य वाऽच्) साथण विनानुं.
असक्थि त्रि. (न सक्थिर्यस्य वाऽच्) उपरनो अर्थ जुओ.
असखि पु. (न सखा न. त. टच्) शत्रु, विरोधी.
असगोत्र त्रि. (न समानं गोत्रं यस्य वा समानस्य स)
सगोत्र नहि ते, समान गोत्रवाणुं नहि ते, अेक
गोत्र के कुणनो नहि ते.
असङ्कर त्रि. (न सम् कृ अप्) मिधावटनो अनुभव.
असंकल्प पु. (न संकल्पः) संकल्पनो अभाव.
असंकल्प त्रि. (न संकल्पो यस्य) संकल्प वगरनुं.
असंकल्पित त्रि. (न संकल्पितः) नहि संकल्प करेल,
जेनी कटी कल्पना न करी डोय — असंकल्पितमेवेह
यदकस्मात् प्रवर्तते—रा० २।२२।२४
असंकसुक त्रि. (न संकसुकः) स्थिरभतिवाणुं.
असंकुल त्रि. (न संकुलः) परस्पर विरुद्ध न डोय ते,
गाम वगेरेनी रस्तो, जयां लीडभाउ न डोय.
असंकुल पु. (न संकुलः) विस्तीर्ण भाग, पडोणी
रस्तो, ङुल्लुं, (मेदान जेवुं योगान.)
असंक्रान्तमास पु. (न संक्रान्तः राश्यन्तरं प्राप्तो रवियत्र
मासे) अधिक भडिनो, भलभास.
असंक्षेप पु. (न संक्षेपः) संक्षेपनो अभाव, विस्तार.
असंक्षेप त्रि. (न संक्षेपो यस्य) संक्षेप वगरनुं, विस्तीर्ण,
विस्तारवाणुं.
असंख्य त्रि. (नास्ति संख्या इयत्ता यस्य) संख्या वगरनुं,
असंख्य गणतरी करी न शकाय, अपरिमित.
असंख्यता स्त्री. (असंख्यस्य भावः तल) असंख्यपणुं.
प्रसह्य तेजोभिरसंख्यतां गतम्—शिशु०
असंख्यत्व न. (असंख्यस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.
असंख्यात त्रि. (न संख्यातः) असंख्य, पुष्कण संख्यावाणुं,
अवगणित.
असंख्येय त्रि. (संख्यातुमशक्यः) जेनी संख्या न थर्छ
शके ते, असंख्य, अगणित.
असंख्येय पु. (संख्याहर्भेदादि न विद्यते यस्य इति
असंख्येयः) विष्णु, शिव. —असंख्येयोऽप्रमेयात्मा —
विष्णुस०

असंग पु. (न संगः) १. संगनो अभाव, २. संबंधनो
अभाव ३. प्रतिबंधनो अभाव. (— असङ्गमद्विष्वपि
सारवत्तया—रघु०
असंग त्रि. (न संगः यस्य) संग विनानुं, संबंध
वगरनुं, प्रतिबंध वगरनुं, अनासक्ति, संग रडित
पुरुष, लुवात्मा. असङ्गोऽयं पुरुषः—सां० सू०
असंगत त्रि. (न संगतः) १. संगति विनानुं, संगत
नहि ते, २. अयुक्त, ३. युक्तिशून्य, ४. संबंधरडित,
५. अशिक्षित, अशिष्ट, ६. बाधा विनानुं. —शक्ति
क्षिप्तामसङ्गताम्—रा० ६।७०।१३४
असंगति स्त्री. (न संगतिः) संगतिनो अभाव, संदर्भनो
अभाव, आकांक्षानो विरुद्ध, संबंधनो अभाव.
असंगति पु. (न संगतिर्यत्र) ते नामनो अेक अर्थालंकार,
जेमां कार्यकारणनी स्थानीय अनुकूलता न ज्ञाय.
—सङ्गत्यभावोऽसङ्गतिः ।
असंगति पु. (न संगतिर्यत्र) संगति वगरनुं, संबंध
वगरनुं, भणेलुं—भणेलुं न डोय.
असंगम पु. (न संगमः) संगमनो अभाव, अेकडा
भणवानो अभाव.
असंगम त्रि. (न संगमः यस्य) संगम वगरनुं, संबंध
रडित, विद्योग, अलगपणुं, असंबद्ध.
असंगिन् त्रि. (न सञ्ज्+घिनुण्) संबंध विनानुं, संग
वगरनुं, सांसारिक कार्योमां अनासक्त.
अराच्छास्त्र न. (असत्—असद्विषयकत्वेनानिष्टप्रयोजकं
शास्त्रम्) सत्शास्त्रमथी विरुद्ध नास्तिकशास्त्र.
असज्जन पु. (न सज्जनः) सज्जन नहि ते, दुर्जन.
असंज्ञ त्रि. (न संज्ञा यस्य) १. संज्ञा रडित, २. नाम
रडित, ईशारा वगरनुं.
असंज्ञा स्त्री. (न संज्ञा) संज्ञानो अभाव.
असत् त्रि. (न सत् नञ्+अस्+शत्) १. न डोटुं,
२. न थत्तुं, ३. सत् नहि ते, ४. साहुं नहि ते, —
सदसद्व्यक्तिहेतवः—रघु. १।१० प. निष्कण, ६. स्व३प
शून्य —आत्मनो ब्रह्मणाऽभेदमसन्तं कः करिष्यति—
७. दुष्ट, ८. अश्रद्धाधी करेल कर्म वगेरे.
८. अविद्यमान, —असति त्वयि— कु० ४।१२,
१०. अव्यक्त, अकिंचित्कर, अभाव वगेरे,
११. दुष्ट, पापी, १२. अनुचित — यदुक्तं तदसत् ।
असत् पु. (न सत् नञ्+अस्+शत्) ईन्द्र.

અસતી સ્ત્રી. (અસત્ સ્ત્રિયાં ડીપ્) કુલટા, વ્યભિચારિણી સ્ત્રી. —અસતી ભવતિ સલજ્જા-પઞ્ચ ૧૪૧૮
 અસતીસુત પુ. (અસત્યા: સુત:) વ્યભિચારિણીનો છોકરો.
 અસત્કર્મન્ ત્રિ. (ન સત્ કર્મ યસ્ય) ખરાબ કામવાળું.
 અસત્કર્મન્ ન. (ન સત્ કર્મ) ખરાબ કામ, અશુભ કર્મ, ખરાબ વહેવાર. —અસત્ક્રિયા.
 અસત્કલ્પના સ્ત્રી. (ન સત્કલ્પના) ખોટું કાર્ય, ખોટો પ્રપંચ.
 અસત્કૃત ત્રિ. (ન સત્કૃત:) સન્માન નહિ પામેલ.
 અસત્કાર પુ. (ન સત્કાર:) સત્કાર—માન નહિ તે, અપમાન.
 અસત્ક્યાતિ સ્ત્રી. (અસત: સત્ત્વશૂન્યસ્ય અનિર્વચનીયસ્ય રૂપાતિજ્ઞાનમ્) ૧. અનિર્વચનીય રજત અને પ્રપંચાદિનું જ્ઞાન — જેમકે છીપમાં રજતનું જ્ઞાન તે અનિર્વચનીય ઉત્પન્ન થયું હોય એમ દેખાય છે, એવી જ રીતે બ્રહ્મમાં જગત્—અનિર્વચનીયપણાએ ઉત્પન્ન થયું હોય એમ જણાય છે એ પ્રમાણે વેદાન્તીઓ માને છે અને સર્વલોકમાં એ વાત પ્રસિદ્ધ પણ છે. છીપમાં આ રજત છે એવું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. એ મિથ્યાજ્ઞાન પ્રવર્તકરૂપે પણ બધા વાદીઓ માને છે અને તે મિથ્યાજ્ઞાનના વિષયમાં—ચાર પ્રકાર છે — ૧. અખ્યાતિ, ૨. અન્યથાખ્યાતિ, ૩. આત્મખ્યાતિ, ૪. અસત્ખ્યાતિ.
 અસચ્ચેષ્ટિત ન. (ન સચ્ચેષ્ટિતમ્) આઘાત, ખામીભર્યું. —પ્રાણિષ્વસચ્ચેષ્ટિતમ્-શ૦ ૫૬
 અસત્તા સ્ત્રી. (ન સત્તા) ન હોવાપણું, અરાધુપણું, નિષ્ફળપણું, અવ્યક્તપણું, દુષ્ટતા, બુરાઈ.
 અસત્ત્વ ન. (ન સત્ત્વમ્) ૧. ન હોવાપણું, ૨. દ્રવ્ય નહિ તે, ૩. અવ્યક્તપણું, ૪. સાધ્યરૂપ ક્રિયા, ૫. પ્રકૃતિના સત્ત્વ ગુણથી ભિન્ન રજ્જોગુણ અને તમોગુણ.
 અસત્ત્વ ત્રિ. (ન સત્ત્વમ્) ૧. જંતુભિન્ન ૨. પ્રાણીશૂન્ય, ૩. તામસ વગેરે ગુણવાળું.
 અસત્પથ પુ. (ન સત્પથ:) શાસ્ત્રાદિ નિષિદ્ધ કાર્ય વગેરે, દુષ્ટમાર્ગ.
 અસત્પરિગ્રહ પુ. (અસત: નિષિદ્ધસ્ય પક્ષસ્ય અસદ્ક્રો વા શૂદ્ધાદિષ્ય: પ્રતિગ્રહ: પરિગ્રહ:) ૧. ખોટા પક્ષનો આશ્રય લેવો તે, ૨. ખરાબ વસ્તુનું દાન લેવું તે, ૩. નીચ માણસ પાસેથી દાન લેવું તે.

અસત્પ્રતિગ્રહ ત્રિ. (ન સત્ પ્રતિગ્રહ:) ખરાબ વસ્તુઓ ભેટ આપવી, ખોટી ભેટ સ્વીકારવી, ખોટા માણસો પાસેથી ભેટ લેવી.
 અસત્ય ન. (ન સત્યમ્) ૧. જૂઠાપણું, ૨. ખોટું.
 અસત્ય ત્રિ. (ન સત્યમ્ યસ્ય) મિથ્યાભૂત, સત્ય નહિ એવી કોઈ વસ્તુ વગેરે.
 અસત્યભાષિન્ ત્રિ. (અસત્યં ભાષત્ ઇનિ) જૂઠું બોલનાર. —અસત્યવાદિન્.
 અસત્યસંધ ત્રિ. (અસત્યા સંધાડસ્ય) ૧. જૂઠી પ્રતિજ્ઞાવાળું, ૨. અન્યરૂપે રહેલી વસ્તુનો અન્યરૂપે સ્વીકાર કરનાર.
 અસત્યસત્રિભ ત્રિ. (અસત્યસ્ય સત્રિભ:) જૂઠા જેવું.
 અસદધ્યેતૃ ત્રિ. (અસત્ નિષિદ્ધં શાસ્ત્રમધીતે અધિ+ ઇઙ્+ત્ચ) નિષિદ્ધશાસ્ત્ર ભજનાર, જે બ્રાહ્મણ પોતાની વેદશાખાને છોડીને બીજી શાખાનું અધ્યયન કરે તે શાખા રંડ કહેવાય. સ્વશાખાં ય: પરિત્યજ્યાન્યત્ર કુરુતે શ્રમમ્ । શાસ્ત્રારણ્ડ: સ વિજ્ઞેયો વર્જયેત્ તં ક્રિયાસુ ચ ॥
 અસદાગમ પુ. (ન સદાગમ:) ૧. નાસ્તિક વગેરેનું શાસ્ત્ર, ૨. દુષ્ટ દ્રવ્યનો લાભ, ૩. ખરાબ આવક.
 અસદાચાર પુ. (ન સદાચાર:) ખરાબ આચરણ, ખરાબ આચાર, દુરાચરણ.
 અસદાચાર ત્રિ. (ન સદાચાર: યસ્ય) ખરાબ આચારવાળું, દુરાચારી, સદાચરણી નહિ તે.
 અસદાશ્રય ત્રિ. (અસત્ આ શ્ચિ અચ્) અયોગ્ય વ્યક્તિનું મિલન.
 અસદશ ત્રિ. (ન સદશ:) અયોગ્ય, સરખું નહિ તે, સમાન નહિ તે, બે મેળનું, અસંબદ્ધ, અનુપયુક્ત. —માત: કિમપ્યસદશં વિકૃતં વચસ્તે —વેળી ૦ ૫૧૨
 અસદ્ગ્રહ પુ. (અસતિ વસ્તુનિ ગ્રહ:—આગ્રહ:) બાળક વગેરેની ખોટી હઠ; ખોટું જ્ઞાન, મિથ્યા જ્ઞાન, ખોટો દાવ, ખોટી સલાહ, પક્ષપાત, છોકરમત.
 અસદ્યસ્ અવ્ય. (ન સદ્ય:) વાર લગાડીને, તરત નહિ તે.
 અસદ્ધેતૃ પુ. (અસન્ વ્યભિચારાદિદોષવાન્ હેતુ:) દુષ્ટ હેતુ, ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ વ્યભિચાર વગેરે દોષવાળો હેતુ, હેત્વાભાસ, ખોટું કે આભાસવાળું કાર્ય.
 અસદ્ભાવ પુ. (ન સતો ભાવ:) નહિ હોવાપણું, અભાવ, દુષ્ટ અભિપ્રાય, અયોગ્ય સ્વભાવ.

असद्भाव त्रि. (न सदभावो यस्य) दृष्ट अभिप्रायवाणुं.
 असद्वस्तु न. (असच्च तद् वस्तु च) अविद्यमान
 वस्तु.
 असदवादिन् त्रि. (असत् वाद णिनि) जे व्यक्ति कोई
 वस्तुनी असत्ताने स्थापन करवा थाडे ते.
 असदवृत्ति स्त्री. (न सदवृत्तिः) १. भराभ वृत्ति, सारी
 वृत्ति नहि ते, २. दृष्ट आथार.
 असदवृत्ति त्रि. (न सदवृत्ति यस्य) १. भराभ वृत्तिवाणुं,
 २. दृष्ट आथारवाणुं.
 असद्व्यवहार पु. (न सद्व्यवहारः) भराभ व्यवहार,
 दृष्ट व्यवहार.
 असद्व्यवहार त्रि. (न सद्व्यवहारः यस्य) दृष्ट
 व्यवहारवाणुं.
 असन पु. (अस् क्षेपे युच्) बियांनुं आउ, असनवृक्ष,
 आसंध. —निरसनैरसनैरवृथार्थता— शिशु० ६।४७
 असन न. (अस्-भावे ल्युट्) ईंकुं, बंदुक थलाववी,
 तीर ईंकुं.
 असन त्रि. (अस्-कर्त्तरि युच्) थालवाना स्वभाववाणुं
 असनपर्णी स्त्री. (असनस्य पर्णमिव पर्णमस्याः)
 अपराजिता नामनी अेक जातनी लता, गरझी.
 असनि त्रि. (अस्+अनि) ईंकनार.
 असन्तति स्त्री. (न सन्ततिः) धारानो अभाव, विच्छेद,
 संततिनी अभाव.
 असन्तति त्रि. (न सन्ततिर्यस्य) १. संतति—छोकरां
 वगरनुं, वंश वगरनुं, २. धारा वगरनुं.
 असन्तान पु. (न संतानः) विस्तारनो अभाव, वंशनो
 अभाव.
 असन्तान त्रि. (न संतानो यस्य) विस्तार विनानुं, वंश
 रहित, संतान—छोकरां रहित.
 असन्ताप पु. (न संतापः) संतापनी अभाव.
 असन्ताप त्रि. (न संतापो यस्य) संताप विनानुं,
 संतापशून्य.
 असन्तापिक त्रि. (न सन्तापाय प्रभवति ठञ्) संतापने
 माटे असमर्थ.
 असन्तुष्ट त्रि. (न सन्तुष्टः) संतोष नहि पायेल ते.
 —असंतुष्टाः द्विजा नष्टा; संतुष्टाः पार्थिवास्तथा—नीति०
 असन्तोष पु. (न सन्तोषः) संतोषनो अभाव,
 २. तृप्तिनी अभाव.
 असन्तोष त्रि. (न सन्तोषो यस्य) संतोष विनानुं,
 अत्यंत लावसावाणुं.

असन्दिग्ध त्रि. (न सन्दिग्धः) सन्देहनी अविषय,
 संदेह रहित, संशय वगरनुं.
 असन्दिग्धम् अव्य. (न संदिग्धम्) निश्चयधी, संदेह
 रहित.
 असन्दिग्ध त्रि. (न सन्दिग्धम्—बद्धम् सम्+दो+क्त) बन्धन
 वगरनुं, नहि रोकथेव, नहि अटकेल.
 असन्दिग्ध त्रि. (न सन्दा बन्धनं मत्वर्थे इनि) उपरनी
 अर्थ ज्ञुओ.
 असन्धान न. (न सम् धा ल्युट्) निरुद्देश्यपणुं, अलगपणुं,
 पार्थक्य.
 असन्धि पु. (न संधिः) १. व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध
 संधिरूप वर्णोने के शब्दोने जोडवारूप कार्यनो अभाव,
 २. सुलेह नहि ते.
 असन्धि त्रि. (न सन्धिर्यस्य) १. संधि रहित,
 २. सुलेह वगरनुं.
 असन्नद्ध त्रि. (न सम्यक् नद्धः) १. गर्व करनार,
 २. पीते पंडित छे अेम माननार, ३. जे शास्त्रार्थ
 के वादविवाद माटे तैयार नहि थयेल छीय ते.
 असन्निकर्ष पु. (न सन्निकर्षः) १. पासे नहि ते, पदार्थो
 दृष्टिगोचर न थाय ते, २. दूर, ३. संनिकर्ष—संबंधनो
 मनने वस्तुओना बोधनो अभाव.
 असन्निकर्ष त्रि. (न सन्निकर्षः यस्य) पासेनुं नहि ते,
 दूरनुं.
 असन्निकृष्ट त्रि. (न सन्निकृष्टः) दूरनुं.
 असन्निधि पु. (न सन्निधिः) समीपपणुं नहि ते, दूरपणुं.
 असन्निधि त्रि. (न सन्निधिर्यस्य) पासेनुं नहि ते, दूरनुं.
 असन्निवृत्ति स्त्री. (न सन्निवृत्तिः) पाछा न इरवुं,
 —असन्निवृत्त्यै तदतीतमेव—श० ६।१९ सदाने माटे वीती
 गयेल.
 असन्मान न. (सन्मानम्) सन्माननी अभाव.
 असपत्न त्रि. (न सपत्नः) शत्रु नहि ते, मित्र, शत्रु
 वगरनुं.
 असपिण्ड पु. (न सपिण्डः) सपिंड नहि ते, सात
 पेढीनी बहारनी पुरुष.
 असभ्य त्रि. (सभायामर्हतीति सभ्यः न सभ्यः) सभ्य
 नहि ते, भण, नीय, अशिष्ट, अश्लील, गभार.
 असम त्रि. (नास्ति समो यस्य) जेना समान नहि ते,
 अतुल्य, अेकी संध्यावाणुं, विषम, विजोड, कजोड,
 असमान. —असमैः समीयमानः पञ्च० १।७४.

અસમ પુ. (ન સમ: યસ્ય) તે નામનો એક બૌદ્ધ.
 અસમક્ષ ન. (ન સમક્ષમ્) સમક્ષ નહિ તે, અપ્રત્યક્ષ.
 અસમક્ષ ત્રિ. (ન સમક્ષ-પ્રત્યક્ષં યસ્ય) અપ્રત્યક્ષ
 વિષયવાળું.
 અસમગ્ર ત્રિ. (ન સમગ્ર:) સમગ્ર નહિ તે, સઘર્ણું નહિ
 તે, અસંપૂર્ણ.
 અસમઞ્જસ્ પુ. સગર રાજાનો મોટો છોકરો, અંશુમાન
 રાજાનો બાપ.
 અસમઞ્જસ ત્રિ. (ન સમંજસમ્) યુક્તિયુક્ત નહિ તે,
 અયોગ્ય, -યદ્યપિ કા નો હાનિ: પરસ્ય દ્રાક્ષાં
 રાસમશ્ચરતિ । અસમઞ્જસમિતિ મત્વા તથાપિ તરલાયતે
 ચેત: -ઉદ્ભટ:, અસ્પષ્ટ, સંદિગ્ધ. - સ્ખલદસમઞ્જ-
 સમુઘજલ્પિતં તે-ઉત્તર૦ ૪૧૪
 અસમદ ત્રિ. (ન સમદ:) મદ સહિત નહિ તે.
 અસમદ ત્રિ. (ન સમદ:-કલહો યત્ર) કલહ વગરનું,
 વિરોધ વગરનું. -અસમદમકલહં પરસ્પરાવિરોધમ્-ભા૦
 અસમન ત્રિ. (અસમનતુલ્યત્વં ખિન્નવર્ણત્વાત્રયતિ ની+ઠ)
 વિભિન્ન-જુદા વર્ણવાળું.
 અસમનેત્ર પુ. (અસમાનિ અયુગ્માનિ નેત્રાણિ યસ્ય)
 વિષમ સંખ્યાનાં નેત્રવાળા, ત્રણ નેત્રવાળા મહાદેવ.
 - અસમલોચન, અસમનયન.
 અસમબાણ પુ. (અસમા અયુગ્મા બાણા યસ્ય) વિષમ
 સંખ્યાનાં તીર ધારણ કરનાર, (પાંચ બાણવાળો)
 કામદેવ. જુઓ -અસમેષુ.
 અસમભાગ ત્રિ. (અસમશ્વાસૌ ભાગશ્ચ) જે ભાગ સરખી
 રીતે વહેંચાયો ન હોય.
 અસમય પુ. (અપકૃષ્ટ: સમય:) અયોગ્ય કાળ, દુષ્ટ
 કાળ. -અસમયે મતિરુન્મિષતિ ધ્રુવમ્-નૈ૦ ૪।
 અસમર્થ ન. (ન સમર્થ:) ૧. સમર્થ નહિ તે,
 ૨. સંગતાર્થ નહિ તે, અયુક્ત, ૩. વ્યાકરણશાસ્ત્ર
 પ્રસિદ્ધ જેની સાથે જેના અન્વયની યોગ્યતા છે તેના
 સહચારની અપેક્ષા રહિત સમાસ.
 અસમર્થવિશેષણ પુ. ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ જેનું વિશેષણ
 અસિદ્ધ છે એવો સ્વરૂપાસિદ્ધ નામનો હેત્વાભાસ.
 અસમર્થવિશેષ્ય પુ. જેનું વિશેષ્ય અસિદ્ધ છે એવો હેતુ,
 વિશેષતા એટલી કે ઉપરના શબ્દમાં વિશેષણ અસિદ્ધ
 હોય છે અને આ શબ્દમાં વિશેષ્ય અસિદ્ધ હોય છે
 પણ એ સ્વરૂપાસિદ્ધનો જ ભેદ છે.

અસમર્થસમાસ પુ. વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ જેની સાથે
 જેનો અન્વય છે તે સિવાયના અન્યની સાથે
 અન્વયવાળા પદની સાથે સમાસ.

અસમવાયિકારણ ન. (ન સમવાયિ કારણમ્) આનુષંગિક
 કારણ, ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ સમવાયી કારણમાં રહેલ
 ગુણાદિરૂપ એક કારણ. સમવાયિકારણે પ્રત્યાસન્નં
 કારણમસમવાયિકારણમ્ ।

અસમવાયિગુણત્વ ન. ન્યાયશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ જ્ઞાનાદિથી
 અતિરિક્ત ભાવકાર્ય અસમવાયિકારણરૂપ
 ગુણપણું-અસમવાયિ કારણગુણ-રૂપ, રસ, ગન્ધ,
 સ્પર્શ, એકત્વ, પરિમાણ, એકપૃથક્ત્વ, સ્નેહ, શબ્દ
 અને સ્થિતિસ્થાપક, આત્માના વિશેષ ગુણો કોઈના
 પણ અસમવાયિકારણ થતા નથી માટે તેને જુદા
 સમજવા.

અસમવાયિન્ ત્રિ. (ન સમવૈતિ સમ+અવ+ઇન્+ઇણિ)
 ૧. સંબંધરહિત, જે ધનિષ્ટ અગર અંતર્હિત ન હોય,
 ૨. ન્યાયશાસ્ત્રમાં સમવાય સંબંધરહિત જાતિ વગેરે.
 ૩. અસમવાયિકારણ, ૪. આનુષંગિક - (ગુણ-કર્મ-
 માત્રવૃત્તિ- જ્ઞેયમથાવ્યસમવાયિ-હેતુત્વમ્-ભાષા૦-યથા
 તન્તુયોગ: પટસ્ય ।

અસમવૃત્ત ન. (ન સમાનિ પદાનિ યત્ર) ૧. છન્દ: શાસ્ત્ર
 પ્રસિદ્ધ વિષમવૃત્ત, ૨. અનુપમ ચરિત્રવાળું.

અસમષ્ટ ત્રિ. (ન સમ્+અક્ષ+ક્ત) અવ્યાપ્ત.

અસમસાયક પુ. (ન સમ: સાયક: યસ્ય) કામદેવ.
 જુઓ -અસમબાણ શબ્દ.

અસમસ્ત ત્રિ. (ન સમસ્ત:) ૧. સમગ્ર નહિ તે, સમસ્ત
 નહિ તે-અપૂર્ણ, ૨. સંક્ષિપ્ત નહિ તે અધૂરું,
 ૩. વ્યસ્ત, જુદું જુદું, ૪. વ્યાકરણમાં કહેલ સમાસ
 રહિત, ૫. વિભક્તિ વગેરેના કાર્યવાળું વિગ્રહ વાક્ય.

અસમાતિ ત્રિ. (ન સમં સામ્યમતતિ અત+ઇન્ ન.ત.)
 અતુલ્ય, અનુપમ.

અસમાન ત્રિ. (ન સમાનમ્) સમાન નહિ તે, વિજાતીય.

અસમાન ત્રિ. (ન સમાનં યસ્ય) અતુલ્ય.

અસમાનયાનકર્મન્ પુ. (ન સમાનં યાનકર્મ્મ યત્ર)
 જેમાં પૂર્વાપર ચઢાઈ કરવાની છે એવો સંધિનો ભેદ.

અસમાપન ન. (ન સમાપનમ્) સમાપ્તિનો અભાવ,
 પૂર્તિનો અભાવ.

અસમાપન ત્રિ. (ન સમાપનં યસ્ય) સંપૂર્તિ સહિત,
 સમાપ્તિ વગરનું.

असमापित त्रि. (न समापितः) समाप्त नहि ते, समाप्त नहि करेव.

असमाप्त त्रि. (न समाप्तः) १. समाप्त नहि ते, असंपूर्ण, समाप्ति वगरनुं, सारी रीते नही प्राप्त करेव, व्यस्त. —असमाप्ते परिकर्मणि स्मृतः—कुमा० ४।१९

असमाप्ति स्त्री. (न समाप्तिः) समाप्तिनो अभाव, सारी रीते प्राप्ति न थवी.

असमाप्ति त्रि. (न समाप्तिर्यस्य) समाप्ति वगरनुं, सारी रीते नहि प्राप्त करेव.

असमायुक्त त्रि. (न सम् आ युज् क्त) जेने सारी रीते शिक्षित न करायो छीय ते.

असमावर्त्त पु. (न समावर्त्तः) जेनो गृहस्थाश्रमभां प्रदेश योग्य समावर्त्तन संस्कार नथी थयो तेवो ब्रह्मचारी.

असमावर्त्तक पु. (असमावर्त्त+कन्) उपरनो अर्थ जुओ.

असमावृत्त पु. (न समावृत्तः) जेनो समावर्त्तन संस्कार नथी थयो तेवो ब्रह्मचारी.

असमावृत्तक पु. (न समावृत्तः कन्) उपरनो अर्थ जुओ.

असमाहार पु. (न समाहारो मेलनम्) मेलाप नहि ते, असमुद्ध्य. (न सम्यगाहरणं च) सारी रीते न लाववुं ते.

असमाहार त्रि. (न समाहारः यस्य) १. मेलाप वगरनुं, समुद्ध्य रहित, २. सारी रीते नहि आझेवुं.

असमाहित त्रि. (न समाहितः) १. समाधि वगरनुं, चित्तनी ओकाग्रता वगरनुं, २. सारी रीते नहि स्थापेव.

असमिध्य अव्य. (न सम् इध् ल्यप्) बाण्या विना.

असमीक्ष्यकारिन् त्रि. (न समीक्ष्य विविच्य करोतीति कृ+णिनि) १. वगर विचार्युं करनार, २. भूर्ध.

असमीचीन त्रि. (न सम् अब्च् क्विन् ख) जे भरभर न छीय, भाभीभर्युं छीय ते.

असमृद्धि स्त्री. (न समृद्धिः) समृद्धिनो अभाव, सङ्गता विना, कोई वस्तुनी ओट लागे ते नात्मानमवमन्येत् पूर्वाभिरसमृद्धिभिः—मनु० ४।१३७

असमृद्धि त्रि. (न समृद्धिर्यस्य) समृद्धि विना.

असमेत त्रि. (न सम् आ इ क्त) आवेलो नहि, जे उछ पडोथ्यो न छीय, गेरडाजर. —

क्वचिदसमेतपरिच्छेदः—मनु० ९।३०

असमेधु पु. (असमः इषुर्यस्य) विधम संध्यानां तीरोने धारण करनार, कामदेवनां पांय बाण छीय छे. जुओ —असमबाण १७६.

असम्पत्ति स्त्री. (न सम्पत्तिः अनुरूपात्मलाभः लक्ष्मीक्ष) १. संपत्तिनो अभाव, २. लक्ष्मीनो अभाव.

असम्पत्ति त्रि. (न सम्पत्तिर्यस्य) १. संपत्ति वगरनुं, २. लक्ष्मी विना, दरिद्र, दुःखी, दुर्भाग्यी.

असम्पन्न त्रि. (न सम्पन्नः) सम्पन्न नहि ते, सम्पत्ति वगरनुं, असङ्गता, दुर्भाग्य.

असम्पर्क पु. (न सम्पर्कः) संबंधनो अभाव.

असम्पर्क त्रि. (न सम्पर्कः यस्य) संबंध वगरनुं, संबंध विना.

असम्पात त्रि. (न संपातो यस्य) गेरडाजर, जे पासे न छीय.

असम्पात पु. (न सम् पत् घञ्) निष्क्रियता, नहीरपशुं, कार्य रोकाई जवुं —असंपातं करिष्यामि ह्यद्य त्रैलोक्यचारिणाम् शं० ३।६४।५९

असम्पूर्ण त्रि. (न सम्पूर्णः) सम्पूर्ण नहि ते, आंशिक. —क्रूरग्रहः सकेतुश्चन्द्रमःसंपूर्णमण्डलमिदानीम्—मुद्रा० १।६

असम्पृक्त त्रि. (न सम्पृक्तः) संबंध वगरनुं, नहि जोडायेव.

असम्प्रज्ञात पु. (न सम्यकप्रज्ञातः ज्ञेयादिभेदो यत्र) पातंजल योगशास्त्रमां अतावेव ज्ञाता, ज्ञान, ज्ञेय वगेरे भेदोधी रहित निर्विकल्प समाधि.

असम्प्रज्ञात त्रि. (न सम्यकप्रज्ञातः) सारी रीते नहि ज्ञायेव.

असम्प्रति अव्य. (न सम्प्रति) उमझां नहि, डाल नहि ते, अयोग्य काम.

असम्बद्ध त्रि. (न सम्बद्धः) १. संबंध विना, २. असंगत.

असम्बद्ध न. (न सम्बद्धं परस्परमन्वितम् न भवति) अर्थ न समजाय तेवुं अन्वयरहित वाक्य, निरर्थक.

असम्बद्धप्रलाप पु. (असंबद्धः प्रलापः) संबंध वगरनुं ओलवुं ते, प्रयोजन वगरनुं कडेवुं ते. — असम्बद्धप्रलापश्च वाङ्मयं स्याच्चतुर्विधम्—मनु०

અસમ્બદ્ધાર્થવ્યવધાન ત્રિ. જેણે અસંગત વાતને વચ્ચે આવીને રોકી દીધી. - તસ્માન્નાસમ્બદ્ધાર્થવ્યવધાનૈક-વાક્યતામ્બી૦ સૂ૦ ૩૧૧૨૧

અસમ્બન્ધ ત્રિ. (ન સમ્બન્ધઃ યસ્ય) સમ્બન્ધ વગરનું.

અસમ્બન્ધ પુ. (ન સમ્બન્ધઃ) સંબંધનો અભાવ, પરસ્પર અન્વયનો અભાવ. -વ્યાપ્તિઃ સાધ્યવદન્યસ્મિન્નસમ્બન્ધ ઉદાહતઃ-ભાષા૦

અસમ્બાધ ત્રિ. (નાસ્તિ સમ્બાધા અન્યોન્યં પીઠાપ્રતિબન્ધો વા યત્ર) ૧. પરસ્પર સંઘર્ષરૂપ પીઠારહિત, ૨. છૂટું છવાયું, ૩. પ્રતિબંધ રહિત, હરકત વગરનું.

અસમ્બાધા સ્ત્રી. (ન સંબાધા) સારી રીતની બાધાનો અભાવ, ચૌદ અક્ષરના ચરણવાળો એક છંદ.

અસમ્બોધ ત્રિ. (ન સમ્ બુધ્ ઘજ્) સમજદારીનો અભાવ.

અસમ્ભવ પુ. (ન સંભવઃ) ૧. સંભવનો અભાવ, ૨. સમાવેશનો અભાવ, -અસમ્ભવો હેમમૃગસ્ય જન્મ-હિતો૦

અસમ્ભવત્ ત્રિ. (સમ્+મ્+શત્) નહોતું, નહિ સંભવતી વસ્તુ વગેરે, ન થવા યોગ્ય.

અસમ્ભવ્ય ત્રિ. (સમ્+મ્+કર્તૃરિ યત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. અસમ્ભાવિન્.

અસમ્ભાવના સ્ત્રી. (ન સમ્ભાવના) સંભાવનાનો અભાવ.

અસમ્ભાવનીય ત્રિ. (ન સમ્ભાવનીયઃ) માની ન શકાય તેવી વસ્તુ વગેરે.

અસમ્ભાવિત ત્રિ. (ન સમ્ મ્ ભૂ ણિચ્ ક્ત) અયોગ્ય.

અસમ્ભાવિતોપમા ત્રિ. (ન સમ્ભાવિતા ઉપમા યસ્યાઃ સા) એવી સમાનતા બતાવવી કે જે અસંભવ હોય.

અસમ્ભાષ્ય ત્રિ. (ન સમ્ ભાષ્ ણ્યત્) જેની સાથે વાત કરવી યોગ્ય ન હોય.

અસમ્ભૂતિ ત્રિ. (ન સમ્ભૂતિઃ) ન થયેલ, ન પેદા થયેલ, સંભવનો અભાવ, અસંભવ.

અસમ્ભૂતિ સ્ત્રી. (ન સમ્ભૂતિર્યસ્યાઃ) પ્રકૃતિરૂપ કારણ.

અસમ્ભૂત ત્રિ. (ન સમ્ભૂતઃ) ૧. યત્ન વિના સિદ્ધ થયેલ, ૨. સારી રીતે ન પોષેલ -અસંભૂતં મળ્ડનમઙ્ગયષ્ટેઃ-કુ૦ ૧૧૩૧.

અસમ્બેદ પુ. (ન સમ્બેદઃ) મેળાપ-સંસર્ગ નહિ તે, અભેદ.

અસમ્બેદ ત્રિ. (ન સમ્બેદો યસ્ય) મેળાપ વગરનું, સંસર્ગરહિત, અભિન્ન.

અસમ્ભોગ પુ. (ન સમ્ભોગઃ) ૧. સંભોગનો અભાવ, ૨. ભોગવટો નહિ તે.

અસમ્ભોગ ત્રિ. (ન સમ્ભોગઃ યસ્ય) ૧. સંભોગ વગરનું, ભોગવટો વગરનું.

અસમ્ભોજ્ય ત્રિ. (ન સમ્ ભુજ્ ણિચ્ ણ્યત્) જે ભોજન સમારંભમાં ભેળવવા યોગ્ય ન હોય.

અસમ્ભ્રમ પુ. (ન સમ્ભ્રમઃ) ૧. સારી રીતે બ્રાંતિનો અભાવ, ૨. ગભરાટ નહિ તે. -શંસંસ તુલ્યસત્તવાનાં સૈન્યઘોષેઽપ્યસંભ્રમમ્ રઘુ૦

અસંભ્રમ ત્રિ. (ન સમ્ભ્રમઃ યસ્ય) સારી રીતે બ્રાંતિ વગરનું, ગભરાટ વગરનું, ત્વરારહિત.

અસમ્મત ત્રિ. (ન સમ્મતઃ) અનુમોદન રહિત શત્રુ, અસ્વીકૃત, અરુચિકર. -અસમ્મતઃ કસ્તવ મુક્તિમાર્ગઃ -કુમા૦)

અસમ્મતિ સ્ત્રી. (ન સમ્મતિઃ) સમ્મતિનો અભાવ.

અસમ્મતિ ત્રિ. (ન સમ્મતિર્યસ્ય) સમ્મતિ વગરનું.

અસમ્માન ન. (ન સમ્માનમ્) સન્માનનો અભાવ, અપમાન.

અસમ્માન ત્રિ. (ન સમ્માનં યસ્ય) સન્માન વગરનું, અપમાનવાળું.

અસમ્મિત ત્રિ. (ન સમ્મિતઃ) અપરિમિત-અમાપ.

અસમ્મુઘ ત્રિ. (ન સમ્+મુહ+ક્ત) જેણે સંદેહ નથી કર્યો તે, પંડિતાર્થના અભિમાન વગરનું.

અસમ્મૂઢ ત્રિ. (ન સમ્મૂઢઃ) અત્યંત મૂઢ નહિ તે, સ્થિર નિશ્ચયવાળું, બ્રાંતિરહિત. - સ્થિરવૃત્તિરસમ્મૂઢો બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્માણિ સ્થિતઃ-ગીતા ।

અસમ્મૃષ્ટ ત્રિ. (ન સમ્મૃષ્ટઃ) ૧. સાફસૂફ નહિ કરેલ, ૨. પરસ્પર સંઘર્ષ રહિત, ૩. બાધા વગરનું.

અસમ્મોહ પુ. (ન સમ્ મુહ ઘજ્) ૧. મોહનો અભાવ, ૨. પ્રમાવાળું યથાર્થ જ્ઞાન, ૩. સાચી અંતદૃષ્ટિ, ૪. માયા કે ભ્રમથી મુક્તિ, ૫. આત્મ સંવરણ, ૬. સત્યજ્ઞાન. -બુદ્ધિજ્ઞાનસમ્મોહઃ ક્ષમા સત્યં દમઃ શમઃ- ગીતા

અસમ્મોહ ત્રિ. (ન સમ્મોહઃ યસ્ય) મોહરહિત, બ્રાંતિરહિત, સ્થિર બુદ્ધિવાળું.

અસમ્યચ્ ત્રિ. (ન સમ્યક્) સારું નહિ તે, અયોગ્ય, અયુક્ત.

અસમ્યક્પ્રયોગઃ ત્રિ. (અસમ્યચ્ પ્ર યુત્ ઘજ્) અશુદ્ધ વ્યવહાર, ખોટી રૂઢિ.

असरु पु. (न सरति सृ+उन्) अेक ज्ञातनुं जाड.
 असल न. (अस्यते क्षिप्यतेऽनेन अस्+कलच्)
 १. अस्त्र ईकवाभां उपयोगी अेक मंत्र, २. लोडुं,
 ३. उधियार.
 असवर्ण त्रि. (न समानो वर्णो यस्य) सजातीय नडि
 ते, विजातीय. —अपि नाम कुलपतेरियमसवर्णक्षेत्रसंभवा
 स्यात् श० १।
 असव्य त्रि. (न सव्यम्) जमशी भाजू.
 असश्चत् त्रि. (सश्चतिर्गत्यर्थः न+सश्च+शत्)
 १. गमनशील नडि ते, २. अपराश्रित.
 असश्चुस् त्रि. (सश्च+वा उसन्) अप्रतिभद्र.
 अससत् त्रि. (सस् स्वप्ने शत्) पोताना व्यापारमां
 जागृत.
 असह त्रि. (न सहते सह+अच्) न भमनार, नडि
 सडन करनार. —सा स्त्रीस्वभावादसहा भरस्य—मुद्रा०
 ४।१३
 असहन पु. (न सहते सह+ल्युट्) शत्रु, दुश्मन.
 असहन त्रि. (न सहते सह+ल्युट्) नडि सडन करनार,
 क्षमा वगरनुं.
 असहन न. (न सहनम्) क्षमानो अभाव. —परगुणा
 सहनमसूया ।
 असहाय त्रि. (न सहायमस्य) १. सहाय विनानुं, मडद
 वगरनुं, २. सडथर रडित, संगरडित.
 असहिष्णु त्रि. (न सहिष्णुः) १. सडनशील नडि ते.
 —स्वजनबन्धुजनेष्वसहिष्णुता—नीति०
 अस्ह्य त्रि. (न सह्यः) १. भमी न शकाय तेवुं,
 २. सडी न शकाय तेवुं.
 असाक्षात् अव्य. (न साक्षात्) १. परोक्ष, प्रत्यक्ष
 नडि ते, २. ईद्वियनो अविषय.
 असाक्षात्कार पु. (न साक्षात्कारः यस्य) १. प्रत्यक्षनो
 अविषय, २. प्रत्यक्षरडित.
 असाक्षिक त्रि. (न साक्षी यस्य) १. साक्षी विनानुं,
 २. अधिष्ठाता वगरनुं. —असाक्षिकेषु त्वर्थेषु मिथः
 विवाद मानयोः—मनु० ८।१०९
 असाक्षिन् त्रि. (न साक्षी) १. साक्षी नडि ते,
 २. साक्षीना काममां न आववा लायक साक्षी.
 —असाक्षिणस्ते वचनात्राव हेतुरुदाहृतः—याज्ञ० स्मृ०
 असाधन न. (न साधनम्) १. साधननो अभाव,
 २. कारणनो अभाव.

असाधन त्रि. (न साधनं यस्य) १. साधन रडित,
 २. अकारण.
 असाधारण त्रि. (न साधारणम्) १. सामान्य धर्मवाणुं
 नडि ते, २. असाधारण, —साधारणासाधारण योर्मध्ये-
 ऽसाधारणे कार्यसंप्रत्ययः इति न्यायः । ३. अतुल,
 ४. अधिक, ५. विशेष, ६. निजनुं, —यस्तूमायां
 व्यावृत्तः स त्वसाधारणो मतः । ७. न्यायशास्त्रमां
 जे सपक्ष डे विपक्ष कोठमां पक्ष डेतुड्रे विद्यमान
 डीय.
 असाधारणकारणत्व न. (कार्यत्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्न-
 कार्यतानिरूपितकारणताशालित्वम न्या. को.)
 कार्यत्वधी अतिरिक्त—धर्मवाणी कार्यताने लडने धती
 जे कारणता ते असाधारणकारणत्व कडेवाय.
 असाधारणत्व न. न्यायदर्शनमां अेक डेतुनो डोप,
 डेत्वाभास. जेम—सर्वसपक्षव्यावृत्तत्वम्. जेम डे—शब्दो
 नित्यो शब्दत्वात्. अडी शब्दत्व डेतु सपक्ष—दृष्टान्तमां
 रडेतो नधी.
 असाधारणधर्म पु. (लक्ष्यतावच्छेदकसमनियतो धर्मः)
 लक्ष्यतानो नियाभक धर्म, जेमडे गायनुं सास्नाडित्व
 अे असाधारण धर्म डे.
 असाधारणानैकान्तिक पु. न्यायदर्शनमां अेक डेत्वाभास
 डे. तेनुं लक्ष्यता—सपक्ष—विपक्षव्यावृत्तो हेतुरसाधारणः
 यथा शब्दो नित्यः शब्दत्वात् अडी शब्दत्व पक्षमात्रमां
 रडेनारो डोवाधी सपक्ष अने विपक्षमां रडेतो नधी.
 असाधारण्य न. असाधारणत्व शब्द जुओ.
 असाधु त्रि. (न साधुः) १. साधु नडि ते, २. सार
 आयरण विनानुं, ३. दुष्ट. —अतोऽर्हसि क्षन्तुमसाधु
 साधु वा—किरा०
 असाध्य त्रि. (साधयितुमशक्यः) १. साधवाने अशक्य,
 साधी न शकाय तेवुं, २. रोग शत्रु वगेरेनो प्रतीकार
 करवाने अशक्य—असाध्यः कुरुते कोपं प्राप्ते काले
 गदो यथा ॥—शिशु० २।८४
 असाध्वी स्त्री. (न साध्वी) १. दुराचारिणी, २. पतिव्रता
 स्त्री नडि ते.
 असान्द्र त्रि. (न सान्द्रः) १. घाटुं नडि ते, २. विरल.
 असान्निध्य न. (न सान्निधि घ्यम्) पासे नडि, दूर,
 गेरडाजर—असान्निध्यं कथं कृष्ण ! तवासीद्
 वृष्णिनन्दन ! —महा० ३।१४।१

અસામઙ્ગસ્ય ન. (ન સમઙ્ગસ ષ્યજ્) ૧ બરાબર નહિ હોવું તે, ૨ અયોગ્યપણું, અશુદ્ધિ, અનૌચિત્ય,
 અસામઙ્ગસ્ય ત્રિ. (ન સામઙ્ગસ્યં યસ્ય) અયોગ્ય, નહિ બંધબેસતું, અઘટિત.
 અસામયિક ત્રિ. (ન સમયોડસ્ય પ્રાપ્તઃ ઠજ્) સમય વિનાનું, કસમયનું, જેને સમય પ્રાપ્ત ન થયો હોય તે, કવેળાનું, જે ઋતુને અનુકૂળ ન હોય તે.
 અસામર્થ્ય ન. (ન સામર્થ્યમ્) અસમર્થપણું, સમર્થપણાનો અભાવ.
 અસામાન્ય ત્રિ. (ન સામાન્યં યસ્ય) ૧. અતુલ્ય, ૨. અનુપમ, જે સાધારણ ન હોય તે.
 અસામાન્ય ન. (ન સામાન્યમ્) સમાનપણાનો અભાવ.
 અસામ્પ્રતમ્ અવ્ય. (ન સાંપ્રતમ્) ૧. અયોગ્ય, ૨. અયુક્ત. -વિષવૃક્ષોડપિ સંવર્ધ્ય સ્વયં છેત્તુમસાંપ્રતમ્ -ક્રમા૦ ૨।૫૫
 અસામ્પ્રતિકતા સ્ત્રી. (ન સંપ્રતિ ઠક્ તા) અયોગ્ય વ્યવહાર કરવાની અવસ્થા.
 અસામ્પ્રદાયિક ત્રિ. (ન સંપ્રદાય ઠક્) જે લોકસમ્મત ન હોય, પરંપરાવિરુદ્ધ હોય.
 અસાર પુ. ન. (નાસ્તિ સારો યસ્ય) નીરસ, સ્વાદરહિત, સાર વિનાનું, એરંડિયાનું ઝાડ, અગરુચંદન. બહુનામપ્યસારાણાં સંહતિઃ કાર્યસાધિકા-પઞ્ચ૦ ૧।૩૩।૨
 અસાર ત્રિ. (નાસ્તિ સારો યસ્ય) સાર વિનાનું, નિરર્થક. અસારે ખલુ સંસારે સારમેતશ્ચતુષ્ટયમ્-ધર્મ૦ ૧૨।૧૩
 અસાર પુ. (ન સારઃ) તુષ્ણપણું, સારનો અભાવ. -ધિગિમાં દેહભૃતામસારતામ્-રઘુ. ૮।૫૧
 અસાવધાન ત્રિ. ન (સાવધાનઃ) બલહીન, સાવધ નહિ તે, કાળજી વિનાનું, ઉપેક્ષા કરનાર, પ્રમાદી, બેપરવાહ.
 અસાહસ ન. (ન સાહસમ્) શક્તિનો ઉપયોગ ન કરવો તે.
 અસાહસિક ત્રિ. (ન સાહસ ઠક્) જે સાહસપૂર્વક કામ ન કરી શકે, જે વિચાર્યા વગરનું ન કરે. -ન સહાસ્મિ સાહસમસાહસિકી-શિ૦ ૧।૫૧
 અસાહાય્ય ન. (ન સાહાય્યમ્) સહાયનો અભાવ, મદદનો અભાવ.
 અસાહાય્ય ત્રિ. (ન સાહાય્યમ્ યસ્ય) સહાય વગરનું, મદદ વગરનું.
 અસિ અવ્ય. (અસ્+ઇન્) 'તું' એવા અર્થમાં.
 અસિ પુ. (અસ્યતે-ક્ષિપ્યતે અસ્+ઇન્) તલવાર, શ્વાસ, પશુઓને કાપવાનો છરો. (ત્રિ.) ફેંકાય તે.

અસિ સ્ત્રી. કાશીની જમણી બાજુએ આવેલી તે નામની એક નદી.
 અસિક ન. (અસિ+સંજ્ઞાયા કન્) હોઠ અને હડપચી વચ્ચેનો ભાગ.
 અસિક્વિકા સ્ત્રી. (અસિક્વી+કન્) ૧. જનાનખાનામાં રહેનારી જુવાન દાસી, ૨. તે નામની પંજાબની એક નદી, ૩. રાત્રિ, ૪. એક જાતની કન્યા, ૫. સેવિકાપુવતી.
 અસિક્વી સ્ત્રી. (સો+ક્ત-સિતા કૈશાદૌ શુભ્રા જરતી તદ્ભિન્ના અવૃદ્ધા ક્વાદેશઃ ડીપ્ ચ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. પુવતી સેવિકા.
 અસિગણ્ડ પુ. (અસિઃ ક્ષિપ્તો ગણ્ડો યત્ર) નાનું ગાલ મસુરિયું.
 અસિચર્યા સ્ત્રી. (અસિ ચર્ય ટાપ્) શસ્ત્રાસ્ત્ર ચલાવવાનો અભ્યાસ.
 અસિજીવિન્ ત્રિ. (અસિ+જીવ્+ણિનિ) ૧. તલવાર રાખી પોતાનું ગુજરાન ચલાવનાર, ૨. તલવાર ઉપર જીવનાર, સૈનિક, યોદ્ધા.
 અસિત પુ. (ન સિતઃ) ૧. કાળો વર્ણ, -અસિતા મોહરજની-શા૦ ૩।૪, ૨. કૃષ્ણ પક્ષ, ૩. શનિગ્રહ, તે નામના એક ઋષિ, -સ્વનામખ્યાતઃ કશ્ચિદ્ વ્યાસશિષ્યો મુનિઃ-હરિવંશે. એ નામનો રાજા-ભરતનો પુત્ર - ભરતાત્ તુ મહાતેજા અસિતઃ સમજાયત । -રામા૦
 અસિત ત્રિ. (ન સિતઃ) કાળું.
 અસિતકાર્ચિવસ્ પુ. (અસિતકા-કૃષ્ણા અર્ચિવસ્ય) અગ્નિ.
 અસિતકૈશા સ્ત્રી. (અસિતા કૈશા યસ્યાઃ) કાળા વાળવાળી સ્ત્રી.
 અસિતકૈશાન્ત ત્રિ. (અસિતા કૈશાન્તાઃ યસ્યાઃ) કાળા જુલ્ફાવાળી સ્ત્રી.
 અસિતગિરિ પુ. (અસિતો ગિરિઃ) નીલ પર્વત, નીલાચલ અસિતનગ વગેરે પક્ષ એ જ અર્થમાં વપરાય છે. - અસિતનગ-અસિતગિરિસમં સ્યાત્ કજ્જલં સિન્ધુપાત્રે-શિવમહિમ્નસ્તોત્રમ્.
 અસિતગ્રીવ પુ. (અસિતા ગ્રીવા ધૂમેન યસ્ય) કાળી ગરદનવાળો, અગ્નિ.
 અસિતનયન ત્રિ. (અસિતે નયને યસ્ય) કાળી આંખવાળો.

असितफल पु. (असितं कृष्णं फलमस्य) ते नामनुं
 ऐक वृक्ष (मधु नारिकेल).
असितमृग पु. (असितः मृगः) काणिया, काणो मृग.
असिता स्त्री. (असितः स्त्रियां टाप्) १. गणी,
 २. जनानाम्नामां रडेनारी जुवान दासी, -या अवृद्धा
 युवती कृष्णकेशा प्रेष्या दासी अन्तःपुरे पुनः पुनश्चरति
 सा -इति-सारसुन्दरी । ३. ते नामनी ऐक अप्सरा,
 स्वनामख्याता स्वर्वेश्या, यथा-असिता च सुबाहुश्च
 सुवृत्ता सुमुखी तथा । -हरिवंशे, ४. यमुना नदी.
असिताञ्जनी स्त्री. (असिता चासावञ्जनी च) काणा
 कथासन्धे छेउ.
असिताभशेखर पु. (असितः अभ्र इव शेखरो यस्य)
 ते नामनो ऐक भौद्ध.
असिताम्बुज न. (असितमम्बुजम्) काणुं कमण, नील
 पद्म.
असिताच्चिस् पु. (असिता कृष्णा अच्चिर्यस्यः) अग्नि.
असितालशेखर पु. (असितः अल इव शेखरोऽस्य) ते
 नामनो ऐक भौद्ध.
असितालु पु. (असितः आलुः) ऐक जतनुं नील
 आलु.
असिताश्मन् पु. (असितः अश्मा) ईन्द्रनील मणि,
 नीलम.
असितृ त्रि. (अस् क्षेपे+तृच्) ईकनार.
असितोत्पल न. (असितं उत्पलम्) काणुं कमण,
 -उत्पलानि कषायाणि पित्त-रक्तहराणि च ॥ -
 चरकः
असितोपल पु. (असितः उपलः) ईन्द्रनील मणि, नीलम.
 असिताश्मन्.
असिदन्त पु. (असिरिव दन्तः) धडियाण.
असिदंष्ट्र पु. (असिरिव दंष्ट्रा यस्य) ऐक जतनो
 मोठो मगर, धडियाण.
असिदंष्ट्रक पु. (असिरिव दंष्ट्र स्वार्थे कन्) उपरनो
 अर्थ जुओ.
असिद्ध त्रि. (न सिद्धः) १. अपक्व, कायुं, नडि सिद्ध
 थयेल, २. अनुमानथी नडि भेणवेल, ३. सिद्धि वगरनुं.
 स्वयमसिद्धः कथं परान् साधयेत्-इति न्यायः ।
 अक्रियात्मक रक्षश्च ऐटले निरर्थक प्रभाव रडित,
 पडेलेथी असिद्ध.

असिद्ध पु. न्यायमतमां ऐक डेत्वाभास -यत्र व्याप्तिः
 पक्षधर्मत्वं वा नास्ति स असिद्धः हेत्वाभासः-यथा
 घटो द्रव्यं श्रावणत्वात् अर्धो घटमां श्रावणत्वं डेतु
 असिद्ध छे.
असिद्धान्त पु. (न सिद्धान्तः) पोठो नियम, जाभीलमर्थो
 नियम.
असिद्धार्थ त्रि. (न सिद्धः अर्थो यस्य) जेशे पोताना
 उदेशमां सङ्गता भेणवी नथी.
असिद्धि स्त्री. (न सिद्धिः) १. सिद्धिनो अभाव,
 २. नडि सिद्धि, ३. नडि उत्पत्ति, ४. योगशास्त्र
 प्रसिद्ध सिद्धिनो अभाव, ५. न्यायमतमां डेतुनो दोष,
 डेत्वाभास; जे आश्रयासिद्धि, स्वरूपासिद्धि अने
 व्याप्यत्वासिद्धिना लेटे करीने त्रश प्रकारनी छे. बीज
 प्रकारे उभयासिद्धि, अन्यतरासिद्धि, तद्भावासिद्धि
 अने अनुभेयसिद्धिना लेटथी यार प्रकारनी छे.
असिधारा स्त्री. (असेः धारा) तलवारनी धार. सुरगज
 इस दन्तैर्भग्नदैत्यासिधारैः-रघु. १०।८६
असिधाराव्रत न. (असिधारायां स्थितिरिव दुष्करं व्रतम्)
 तलवारनी धार उपर उल्ला रडेवानी प्रतिज्ञा जेवुं
 दुष्कर व्रत, कोठ पक्ष कठक्ष कार्य. सतां केनोदिष्टं
 विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥ -भर्तृहरि. (कीर्तना मते)
 -युवती पत्नीनी साथे रडेवा छतांये मैथुननी ईच्छाने
 दडतापूर्वक शेकवी ते. -यत्र एकशयनस्थापि प्रमदा
 नोपभुज्यते । असिधाराव्रतं नाम वदन्ति मुनिपुङ्गवाः ॥
 अथवा -युवा युवत्या सार्धं युन्मुग्धभर्तृवदाचरेत् ।
 अन्तर्निवृत्तसङ्गः स्यादसिधाराव्रतं हि तत् -यादवः
असिधाव पु. (असि धावयति मार्ज्जयति धाव्+अण्)
 तलवारने साक करनार, शस्त्रोने स्वच्छ करनार,
 शस्त्रकार.
असिधावक पु. (असि धावयति मार्ज्जयति धाव्+ण्वल्)
 उपरनो अर्थ जुओ.
असिधेनु स्त्री. (असिः धेनुरिव अस्याः) छरी.
असिधेनुका स्त्री. (असिः धेनुरिव अस्याः वा कप्)
 उपरनो अर्थ जुओ.
असिपत्र पु. (असिरिव तीक्ष्णं पत्रमस्य) १. शेरडीनुं
 आउ, २. गुंड नामक तृष्ण, ३. वे तरङ्ग धारवाणी
 तलवार.

અસિપત્રક પુ. (અસિરિવ તીક્ષ્ણં પત્રમસ્ય સ્વાર્થે વા કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસિપત્ર ન. (અસે: પત્રમ્) તલવારનું મ્યાન.

અસિપત્રવન ન. (અસિરિવ પત્રં યસ્ય તાદૃશં વનમ્) તે નામનું એક નરક.

અસિપત્રવ્રત ન. (અશ્વમેધે કર્તવ્યં વ્રતભેદે) અશ્વમેધ યજ્ઞમાં કરવા યોગ્ય એક પ્રકારનું વ્રત.

અસિપુચ્છ પુ. (અસિરિવ પુચ્છ: યસ્ય) એક જાતનું મોટું જળજંતુ, શિશુમાર.

અસિપુચ્છક પુ. (અસિરિવ પુચ્છ: કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસિપુત્રિકા સ્ત્રી. (અસે: પુત્રીવ કન્) છરી.

અસિપુત્રી સ્ત્રી. (અસે: પુત્રીવ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસિભેદ પુ. (અસિરિવ તીક્ષ્ણભેદો નિર્યાસો યસ્ય) એક જાતનો દુર્ગંધી ખેર.

અસિર ત્રિ. (અસ્ ક્ષેપે-કિરચ્) ફેંકનાર, કિરણ.

અસિલતા સ્ત્રી. (અસેલતા) તલવારનું ફલ. -દદશુરુલ્લ-સિતાસિલતાસિતા:-શિ૦ ૬।૫૧

અસિલોમન પુ. (અસિરિવ તીક્ષ્ણં લોમ અસ્ય) તે નામનો એક દાનવ.

અસિહત્ય ત્રિ. (અસિના હત્ય:) તલવારથી મારવા યોગ્ય.

અસિહસ્ત ત્રિ. (અસિ: હસ્તે યસ્ય) જે જમણા હાથે તલવારનો ધા કરે તે.

અસિહેતિ પુ. (અસિ: હેતિ: સાધનં યસ્ય) તલવારથી યુદ્ધ કરનાર યોદ્ધો.

અસુ પુ. બ. (અસ્યતે ક્ષિપ્યતે અસ્+ઉન્) પ્રાણ, પાંચે પ્રાણવાયુઓ. -તેજસ્વિન: સુખમસૂનપિ સંત્યજન્તિ-નીતિ૦ ૧૧

અસુ પુ. (અસ્યતે ક્ષિપ્યતે કર્તૃરિ ઉન્) ૧. તાપ, ૨. ચિત્ત, ૩. પ્રજ્ઞા.

અસુ (કણ્ડ્વાદિ-અસૂયતિ) સંતાપ કરવો.

અસુકર ત્રિ. (ન સુકર:) મુશકેલ, સહેલું નહિ તે, સહેલાઈથી ન થઈ શકે તેવું.

અસુખ ન. (ન સુખમ્) દુઃખ.

અસુખ ત્રિ. (ન સુખં યસ્ય) સુખ વિનાનું, દુઃખી.

અસુખાવહ ત્રિ. (ન સુખાવહ:) દુઃખ પેદા કરનાર.

અસુખિન્ ત્રિ. (ન સુખી) દુઃખી.

અસુગન્ધ ત્રિ. (નાસ્તિ ગન્ધો યસ્મિન્) જેમાંથી સુગંધ આવતી ન હોય.

અસુગમ ત્રિ. (ન સુગમ:) ૧. સુગમ નહિ તે, દુર્ગમ, ૨. દુર્બોધ.

અસુતર ત્રિ. (ન સુતર:) જે સહેલાઈથી પાર ન કરાય, જેમાં સહેજે સંકળતા ન મળે તે.

અસુતૃપ ત્રિ. (અસુના પરકીયપ્રાણનાશનેન તૃપ્યતિ તૃપ્+ક) ૧. તે નામનો એક યમદૂત, ૨. જે પોતાના સુખોપભોગમાં રચ્યોપચ્યો હોય, સાંસારિક વાસનાઓમાં મગ્ન હોય-- ઘન્ટિ હાસુતૃપો લુઘ્વા: -ભાગ૦ ૧૦।૧।૬૭

અસુધારણ ન. (અસૂનાં ધારણમ્) પ્રાણધારણ, જીવન, જીવવું.

અસુન્દર ત્રિ. (ન સુન્દર:) ૧. સુંદર નહિ તે, ૨. અનુત્કૃષ્ટ, ૩. કુત્સિત.

અસુન્વ ત્રિ. (ન+સુ અભિષવે ન.ત.) સોમરસ નહિ કાઢનાર.

અસુભક્ત પુ. (અસો: ભક્ત:) જીવનનો નાશ, જીવહાનિ -મલિનમસુભક્તેડ્યસુકરમ્-ભર્તૃ. ૨।૨૮; જીવનનો ભય અગર આશંકા.

અસુભૃત ત્રિ. (અસુ+ભૃ+ક્વિપ્) પ્રાણવાળું, પ્રાણી.

અસુમત્ ત્રિ. (અસવ: સન્ત્યસ્ય મતુપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસુર પુ. (અસ્યતિ-ક્ષિપતિ દેવાન્ અસ્+ઉરન્) (અસુરતા સ્થાનેષુ ન સુષ્કુરતા: ચપલા इत्यर्थः) ૧. સુરવિરોધી, ૨. દૈત્ય, ૩. સૂર્ય, ૪. શહુ, ૫. કાંસુ, ૬. મેઘ.

અસુર પુ. (અસુષુ વિષ્વગ્વિષયાસુ પ્રાણનક્રિયાસુ રમતે રમ્+ઇ) સ્વાભાવિક તમોગુણવાળી ઈંદ્રિયવૃત્તિ.

અસુરક્ષ ત્રિ. (ન સુખેન રક્ષયતે સુ+રક્ષ્+ખલ્ ન. ત.) સુખેથી રક્ષણ કરવાને અશક્ય.

અસુરગુરુ પુ. (અસુરાણાં ગુરુ:) અસુરોના ગુરુ શુક્રાચાર્ય, શુક્ર નામનો ગ્રહ.

અસુરદ્વહ ત્રિ. (અસુરાણાં દ્વહ:) અસુરોનો શત્રુ-દેવ - (પુર: ક્લિશ્રાતિ સોમં હિ સૈહિકેયોડસુરદ્વહામ્ -શિ૦ ૨।૩૫)

અસુરરાજ પુ. (અસુરેષુ રાજતે રાજ્+ક્વિપ્) પ્રહ્લાદનો પૌત્ર, બંદિરાજા, અસુરોનો રાજા.

અસુરરિપુ પુ. (અસુરાણાં રિપુ:) વિષ્ણુ.

असुरसा स्त्री. (न सुष्ठु रसो यस्याः) ऐक ज्ञतनी तुलसी.

असुरहन् त्रि. (असुरं हन्ति हन्+क्विप्) असुरनो नाश करना.

असुरा स्त्री. (अस्+उर+टाप्) रात्रि.

असुराचार्य पु. (असुराणामाचार्यः) शुकाचार्य.

असुराधिप पु. (असुराणामधिपः) असुरनो राजा.

असुरासृक् त्रि. (असुराणा सृक्) राक्षसोऽनुं लोडी -असुरासृग्वसापङ्कचर्चितस्ते.

असुराह्वा न. (असुरस्य आह्वा यस्य) कंसु.

असुरी स्त्री. (अस्+उरन्+ङीप्) १. राई, २. असुरनी स्त्री.

असुरक्षणा न. (न+सुर्क्ष्+ल्युट्) अवज्ञा, अनादर.

असुर्य त्रि. (असुराय हितम्) असुरने झायदाकारक-डितकारक.

असुलभ त्रि. (न सुलभः) दुर्लभ, मुश्केलीथी मणी शके अंबुं.

असुधिर त्रि. (न शुष् किरच्, शस्य सः) जेमां कोई छिद्र न होय, जामी न होय, जे अपराधी के कपटी न होय.

असुधि त्रि. (सु अभषवे कि-द्वित्वं-न त.) सोमरसने नडि काढना.

असुसम त्रि. (असुभिः समम्) प्राज्ञ समान प्रिय.

असुसम पु. (असुभिः समः) पति, प्रेमी.

असुस् पु. (असून्+प्राणान् सुवति सू+क्विप्) आश.

असुस्थ त्रि. (न सुस्थः) १. दुःखे रहेना. २. रोग वगेरेथी घेरायेव, ३. अशांत.

असुहृद् पु. (न सुहृद्) १. मित्र नडि ते, २. दुश्मन.

असू स्त्री. (न प्रसूते सू+क्विप्) वांअशी स्त्री.

असूक्ष्ण न. (नसूक्ष्णम्) अनादर, अवज्ञा- असूक्ष्ण.

असूक्ष्म त्रि. (न सूक्ष्मः) सूक्ष्म नडि ते, स्थूल.

असूत त्रि. (न सूतः) नडि जशेव, नडि उत्पन्न करेव. -असूतक.

असूतजरती स्त्री. (असूत जरती पा० ६।२।४२) जे कोई बाणकने जन्म आप्या विना ज वृद्ध धर्य होय.

असूति स्त्री. (न सूतिः) उत्पन्न न करवुं, वंध्यत्व, २. डरकत, स्थानान्तरण.

असूयक त्रि. (असूज्-कण्डवादि यकि ण्वल्) भीजना गुणोमां दोषारोप करवाना स्वभाववाणुं, ईर्ष्याणु, निंदक, असंतुष्ट.

असूयति (नामधातु-पर०) द्वेष करवो, ईर्ष्याणु बनवुं, मान घटाउवुं, अप्रसन्न थवुं, तिरस्कार करवो, कोधी थवुं, -असूयन्ति सचिवोपदेशाय- काद०

असूयन न. (असूज् यक् ल्युट्) गुण उपर दोषनुं आरोपण करवुं, अपमान, निंदा, ईर्ष्या, द्वेष.

असूया स्त्री. (असूज् यक्+अ) उपरनो अर्थ जुओ. -परगुणेषु दोषाविष्करणमसूया ।

असूयु त्रि. (असु कण्डवादि यक् उन्) भीजना गुणोमां दोषारोप करना, ईर्ष्याणु, द्वेष करना.

असू त्रि. (सूरी स्तम्भे धातूनामनेकार्थत्वात् स्तुतौ भावे घञ्) स्तोत्र रडित, स्तुति रडित.

असूर्त त्रि. (सूरी+क्त इडभावः, न तस्य नत्वम्) १. अप्रेरित, २. अंधारयुक्त, ३. अज्ञात, दूर रहेव.

असूर्तरजस् त्रि. (असूर्त रजो यस्य) जे लोको तदन अलग अलग रहेता होय ते -असूर्तरजसो नाम धर्मारण्यं महामतिः रा० १।३२।७

असूर्य त्रि. (नास्ति सूर्यो यत्र) सूर्यरडित.

असूर्यम्पश्या स्त्री. (सूर्यमपि न पश्यति) सूर्यने पण न जुओ अेवी अंतःपुरमां अत्यंत गुप्त रहेनारी राजनी स्त्री वगेरे. -असूर्यम्पश्या राजदारा. सती पतिव्रता स्त्री.

असृक्कर पु. (असृज् शोणितं करोति कृ+ट) शरीरमां रहेली रसधातु.

असृक्पाटी स्त्री. (असृजः पाटी) लोडीनी धार.

असृग्ग्रह पु. भंगलग्रह.

असृग्दिग्ध त्रि. (असृजा दिग्धो देहो येषां ते) लोडीथी लथपथ.

असृग्धरा स्त्री. (असृग् धरति धृ+अच्) लोडीने धारण करी राधनारी त्वथा-रामडी.

असृग्धारा स्त्री. (असृग् धरति धृ+अण्) उपरनो अर्थ जुओ. (असृजः धारा) लोडीनी धार.

असृग्वहा स्त्री. (असृक् शोणितं वहति अच्-टाप्) लोडी जेमां वडे छे ते रक्तवाडिनी नाडी.

असृग्विमोक्षण न. (वृद्धस्य दुष्टस्य असृजः शोणितस्य देहाद् विमोक्षणं स्रावणम्) शरीरमांथी अगरेवुं के वधेवुं लोडी अडार कावुं ते.

અસૃજ્ ન. (ન સૃજ્યતે इतरागवत् संसृज्यते सहजत्वात्
न+सृज्+क्विप्) ૧. લોહી, ૨. મંગલગ્રહ, ૩. તે
નામનો એક યોગ, ૪. કુંકુમ-કેસર.

અસૃષ્ટ ત્રિ. (ન સૃષ્ટ:) નહિ સરજેલ, નહિ પેદા કરેલ,
નહિ બનેલ.

અસેચનક ત્રિ. (ન સિચ્યતે તૃપ્યતિ मनोऽत्र सिच्
ल्युट्+कन्) ૧. જેના દર્શનથી મનને તૃપ્તિ નથી થતી
તે, અત્યંત પ્રિયદર્શન, મનોહર, ૨. છાંટવા વગરનું.
નયનયુગાસેચનકં માનસકૃત્યાડપિ દુષ્પ્રાપમ્—સાં ૬૦

અસેવન ન. (ન સેવનમ્) સેવાનો અભાવ.

અસેવન ત્રિ. (ન સેવનમ્ यस्य) સેવા વગરનું.

અસેવા સ્ત્રી. (ન સેવા) સેવાનો અભાવ, અભ્યાસ
વગરનું, ન તથૈતાનિ શક્યન્તે સત્રિયન્તુમસેવયા—મનુ
૨૧૬

અસેવિત ત્રિ. (ન સેવિતમ્) ન સેવેલ.

અસેવ્ય ત્રિ. (ન સેવ્ય:) સેવવા લાયક નહિ તે.

અસૌ અવ્ય. આ કે પેલું.

અસૌન્દર્ય ન. (ન સૌન્દર્યમ્) સુંદરપણું નહિ તે, સૌન્દર્યનો
અભાવ.

અસૌમ્ય ત્રિ. (ન સૌમ્ય:) સૌમ્ય નહિ તે, ભયંકર, ધોર.

અસૌમ્યસ્વર ત્રિ. (અસૌમ્ય: સ્વરો यस्य) કાગડા જેવા
ખરાબ સ્વરવાળું, કઠોર સ્વરવાળું.

અસૌષ્ઠવ ત્રિ. (ન સૌષ્ઠવ:) સુંદરપણાનો અભાવ,
કાંતિનો અભાવ, લાવણ્ય રહિત.

અસૌષ્ઠવ ન. (ન સૌષ્ઠવં यस्य) ૧. સાડું નહિ તે,
ખરાબ, અસુંદર, ૨. કુરૂપતા, વિકલાંગતા, નકામું,
ગુણ રહિત, —ગમનમલસં શૂન્યા દૃષ્ટિ: શરીરમ-
સૌષ્ઠવમ્— માલં

અસ્કન્ન ત્રિ. (ન સ્કન્ન:) નહિ ઝરેલ, નહિ ટપકેલ.

અસ્કમ્બન ત્રિ. (ન સ્કમ્બનમ્ यस्य સ્કમ્+લ્યુટ)
૧. અટકાયત વગરનું, ૨. પ્રતિબંધરહિત.

અસ્કમ્બન ન. (ન સ્કમ્બનમ્) ૧. રોકાણ નહિ તે,
૨. પ્રતિબંધનો અભાવ.

અસ્કૃધોયુ ત્રિ. (ન સ્કમ્બનમ્) ૧. અવિચ્છિન્ન,
૨. હ્રસ્વ નહિ તે, ૩. લાંબું, વિસ્તારવાળું.

અસ્ખલિત ત્રિ. (ન સ્ખલિત:) સ્ખલના નહિ પામેલ,
પોતાના કર્તવ્યથી અપ્રમાદી, અટલ, પોતાના કામમાં
સાવધાન, નહિ ભ્રષ્ટ થયેલ, અવિચલિત—દઢ.

અસ્ત પુ. (અસ્+ક્ત) અસ્તાચલ પર્વત, પશ્ચિમાદિ.
વિડમ્બયત્યસ્તનિમગ્નસૂર્યમ્—રઘુ. ૧૬૧૧

અસ્ત ત્રિ. (અસ્ કર્મણિ ક્ત) ફેંકેલ, સમાપ્ત થયેલ,
અસ્ત પામેલ, આથમેલ. —કરજાલમસ્તં સમયેડપિ
સતામ્—શિં

અસ્ત ન. (અસ્ ભાવે ક્ત) સૂર્યનું આથમવું, અંત,
છેડો, નહિ દેખાવું, મૃત્યુ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
લગ્નથી સાતમું સ્થાન. —રાજ્યમસ્તમિતેશ્વરમ્—રઘુ.

અસ્તક પુ. (અસ્તં કરોતિ અસ્ત+ણિચ્+ण्वल्) નિર્વાણ,
મોક્ષ.

અસ્તગ ત્રિ. (અસ્તમદર્શનં ગચ્છતિ ગમ્+ङ) અસ્ત
થયેલ, આથમેલ, અદૃશ્ય થયેલ, આથમનાર.

અસ્તગત ત્રિ. (અસ્ત+ગમ્+ક્ત) આથમેલ. ઉપરનો
અર્થ જુઓ.

અસ્તગમન ન. (અસ્તસ્ય અદર્શનસ્ય ગમનમ્) અસ્ત
થવું, આથમવું, અદૃશ્ય થવું.

અસ્તગિરિ પુ. (અસ્તાય ગિરિ:) અસ્તાચલપર્વત.

અસ્તનિમગ્ન ત્રિ. (અસ્તે પર્વતે નિમગ્ન:) અસ્તાચલની
પાછળ છુપાયેલો — વિડમ્બયત્યસ્તનિમગ્નસૂર્યમ્—
રઘુ. ૧૬૧૧

અસ્તબ્ધ ત્રિ. (ન સ્તબ્ધ:) સ્તબ્ધ નહિ તે, જે ગર્વિષ્ટ
ન હોય, હઠીલો ન હોય.

અસ્તબ્ધતા સ્ત્રી. (અસ્તબ્ધસ્ય ભાવ: તલ્) અસ્તબ્ધપણું.

અસ્તબ્ધત્વ (અસ્તબ્ધસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસ્તમ્ અવ્ય. (અસ્+ક્ત) નાશ, અદર્શન, આથમવું.

અસ્તમતી સ્ત્રી. (અસ્તમતિ અત્+અચ્ હીપ્) તે નામનું
એક ઝાડ, સાલવણ.

અસ્તમન ન. (અસ્તમ્ અસ્તસ્ય અન: ગતિ:) આથમવું,
અદર્શન.

અસ્તમય પુ. (અસ્તો મીયતે યત્ર અસ્ત+મિન્+અચ્)
પ્રલય નાશ, પતન, હાનિ, પાત, —ઉદયમસ્તમયં ચ
રઘૂદ્રહાત્— રઘુ. ૧૧૯ સૂર્ય વગેરેનું અદર્શન.
—કરોત્યકાલાસ્તમયં વિવસ્વત: કિ. ૫૧૩૫

અસ્તમિત ત્રિ. (અસ્તમ્+ઇ+ક્ત) આથમેલ, અદૃશ્ય
થયેલ.

અસ્તરણ ન. (ન સ્તરણમ્) નહિ પાથરવું.

અસ્તાગ પુ. ગત ઉત્સર્પિણીનાં ૧૫મા જૈન તીર્થકર.

अस्ताघ त्रि. (अस्तमघं कालुष्यमत्र) १. अति गंभीर,
२. घण्टुं ४ उं.दुं.

अस्ताचल पु. (अस्यन्ते किरणा यत्र आधारे क्त स
चासौ अचलश्च) अस्ताचल पर्वत, पश्चिमादि.
-अस्ताचल-चूडावलम्बिनि भगवति कुमुदिनीनायके
चन्द्रमसि-हितौ०

अस्ताद्भि पु. उपरनो अर्थं शुओ.

अस्तावलम्बन न. (अस्त+अव+लम्ब+ल्युट्) आधमत्तुं.

अस्तावलम्बिन् त्रि. (अस्तावलम्ब+णिनि) आधमनार.

अस्ति अव्य. (अस्+शित्) उयाती -अस्ति सिंहः

प्रतिवसति स्म-पञ्च० अने स्थिति अतावनार अव्यय,
-अतिथिर्बालकश्चैय राजा भार्या तथैव च । अस्ति
नास्ति न जानन्ति देहि देहि पुनः पुनः ॥

अस्तिकाय पु. (अस्तयः प्रदेशास्तेषां कायः समूहः)

जैनमत प्रसिद्ध प्रदेशना प्रत्ययरूप पदार्थो, ते
अस्तिकायो पांय छे-छ्वास्तिकाय, पुद्गलवास्तिकाय,
धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशवास्तिकाय.

अस्तिकीर स्त्री. (अस्ति कीरं यस्य) जेनी पारो दूध
छोय ते, दूध राधनारो.

अस्तिकीरा स्त्री. (अस्ति कीरं यस्याः) बहु दूधवाणी
गाय.

अस्तिता स्त्री. (अस्ति+भावे तल्) उपरनो अर्थं शुओ.

अस्तित्व न. (अस्ति+भावे त्व) डोवापणुं, उयाती,
विद्यमानता.

अस्तिमत त्रि. (अस्ति विद्यमानं धनमस्य मतुप्) धनवान.

अस्तिनास्तिप्रवाद पु जैनमतप्रसिद्ध सप्तअंगीमय
स्याद्वाद सिद्धांत.

अस्तु अव्य. (अस्+तुन्) १. अनुज्ञामां, २. पीडामां,

३. तिरस्कारमां, ४. असूयामां, ५. प्रकर्षमां,
६. अंगीकारमां, ७. प्रशंसां, ८. लक्षणां अने
९. असूयापूर्वक अंगीकारमां वपराय छे.

अस्तेन त्रि. (न स्तेनः) थोर नछि ते.

अस्तेय न. (न स्तेयम्) थोरीनो अभाव, थोरी न करवी.

अस्तोक त्रि. (न स्तोकम्) घण्टुं वधारे, जे अल्प न
छोय ते.

अस्तोभ त्रि. (नास्ति स्तोभः हुंफडादिनिरर्थकः शब्दो
यत्र) कोई अनिश्चित शब्द विना, निरर्थक शब्द
रहित, "अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥"
कोई पक्ष ज्ञतनी रोकटोक विना.

अस्त्य न. (अस्ति विद्यमानतायै हितं यत्) धर.

अस्त्यान न. (न स्त्यानम्) १. निंद, २. ठपको,
३. तर्जना, तिरस्कार, त्रि. संछत नछि ते.

अस्त्र न. (अस्यते क्षिप्यते अस्+ष्ट्रन्) १. इंकीने
यवावातुं छधियार, धनुष बाण वगेरे -
प्रयुक्तमप्यस्त्रमितो वृथास्यात्-रघु. २।३४, २. दुश्मन
उपर इंक्वानां साधन-भूत तलवार वगेरे.
-अशिक्षतास्त्रं पितुरेव साक्षात्-रघु. ३।३१

अस्त्रकण्टक पु. (अस्त्रं कण्टक इव) बाण, तीर.

अस्त्रकार त्रि. (अस्त्रं करोति निर्मिमीते कृ+अण्) शस्त्र
बनावनार.

अस्त्रकारक त्रि. (अस्त्रं करोति निर्मिमीते कृ+ण्वल्)
उपरनो अर्थं शुओ.

अस्त्रचिकित्सक पु. (अस्त्रेण चिकित्सकः) वाढकाप
करनार वैद्य, ओपरेशन करनार वैद्य.

अस्त्रचिकित्सा स्त्री. (अस्त्रेण चिकित्सा) वाढकापनी
विद्या, ओपरेशन करवानी विद्या.

अस्त्रजित् पु. (अस्त्रेण तदाघातजं व्रणं जयति
निवारकत्वात्) अेक ज्ञतनुं आड.

अस्त्रजीव पु. (अस्त्रेण जीवति अस्त्र+जीव्+अच्)
सिपाडी, योद्धे, लडवैयो.

अस्त्रजीविन् पु. (अस्त्रेण जीवति णिनि) उपरनो अर्थ
शुओ.

अस्त्रधारक त्रि. (अस्त्रं धारयति धृ+ण्वल्) छधियार
धारण करनार, सैनिक, योद्धे.

अस्त्रधारिन् त्रि. (अस्त्रं धारयति धृ+णिनि) उपरनो
अर्थं शुओ.

अस्त्रपातिन् त्रि. (अस्त्रं पातयति यः सः) गोणी मारनार.
-अस्त्रपातिभिरावृत्तम्-शुक्र० ४।१०३७

अस्त्रनिवारण न. (अस्त्रस्य निवारणम्) छधियारना
घाने रोकवो ते.

अस्त्रभृत् त्रि. (अस्त्रं विभर्ति यः सः) तीर धारण करनार.

अस्त्रमन्त्र पु. (अस्त्राणां प्रयोग-संहारयोः मन्त्रम्)
छधियारनो उपयोग करवामां के संछार करवामां
उपयोगी मंत्र, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अंगन्यासान्तर्गत
'फट्' अे मंत्र.

अस्त्रमार्ज पु. (अस्त्रं मार्ष्टि मृज्+अण्) शस्त्री तीक्ष्ण
करनार.

अस्त्रमार्जक पु. (अस्त्रं मार्ष्टि मृज्+ण्वल्) उपरनो
अर्थं शुओ.

અસ્ત્રયન્ત્ર ત્રિ. (અસ્ત્રાયણેવ યન્ત્રાણિ) ધનુષ્ય એ એક પ્રકારનું યંત્ર, જેના વડે તીરોથી મારી શકાય.
 અસ્ત્રયુદ્ધ ન. (અસ્ત્રેણ યુદ્ધમ્) અસ્ત્રો વડે યુદ્ધ.
 અસ્ત્રલાઘવ ત્રિ. (અસ્ત્રેષુ લાઘવમ્) અસ્ત્રને ધારણ કરવામાં અગર અસ્ત્રને ચલાવવામાં કુશળ.
 અસ્ત્રવિદ્ પુ. (અસ્ત્રં વેત્તિ વિદ્+ક્વિપ્) હથિયાર વાપરી જાણનાર, આયુધ વિજ્ઞાનમાં નિષ્ણાત.
 અસ્ત્રવિદ્યા સ્ત્રી. (અસ્ત્રાણાં વિદ્યા) હથિયારનો પ્રહાર વગેરે શી રીતે કરવો તેની વિદ્યા.
 અસ્ત્રવેદ પુ. (અસ્ત્રસ્ય તત્પ્રયોગાદેઃ જ્ઞાપકો વેદઃ) અસ્ત્રો કેવી રીતે વાપરવાં તે જણાવનારું શાસ્ત્ર, - ધનુર્વેદ.
 અસ્ત્રશિક્ષા સ્ત્રી. (અસ્ત્રસ્ય શિક્ષા) અસ્ત્ર સૈનિક ધવાની વિદ્યા, અસ્ત્ર ચલાવવું અગર પાછા ખેંચવાની વિદ્યા.
 અસ્ત્રસાયક પુ. (અસ્ત્રં ક્ષેપ્યં સાયક ઇવ) ૧. લોખંડી બાણ, ૨. નારાય નામનું લોખંડી અસ્ત્ર.
 અસ્ત્રહીન ત્રિ. (અસ્ત્રેણ તત્પ્રયોગેણ વા હીનઃ) અસ્ત્રો વિનાનું, શસ્ત્રોના વ્યાપાર વગરનું, કેવળ વાણીનું જ યુદ્ધ વગેરે.
 અસ્ત્રાગાર ન. (અસ્ત્રાણામગારમ્) હથિયાર રાખવાનું ઘર અથવા આયુધશાળા.
 અસ્ત્રાઘાત પુ. (અસ્ત્રેણ આઘાતઃ) હથિયારનો માર.
 અસ્ત્રાહત ત્રિ. (અસ્ત્રેણ આહતઃ) ૧. હથિયારથી મારેલ, ૨. હથિયારથી ઘાયલ થયેલ.
 અસ્ત્રિન્ ત્રિ. (અસ્ત્રં ધનુરસ્યાસ્તિ ઇનિ) ૧. ધનુર્ધારી, ૨. હથિયાર ધારણ કરનાર.
 અસ્ત્રીક ત્રિ. (ન સ્ત્રી યસ્ય કપ્) સ્ત્રી વિનાનું, સ્ત્રી વગરનું, જે સ્ત્રી ન હોય, પુર્લિંગ અગર નપુંસક લિંગ.
 અસ્થાગ ત્રિ. (અસ્થામસ્થિતિં ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) અગાધ.
 અસ્થાઘ ત્રિ. (અસ્થામસ્થિતિં હન્તીતિ અસ્થા+હન્+અપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અસ્થાન ન. (ન સ્થાનમ્) ૧. ખરાબ સ્થાન, ૨. હલકું સ્થાન, ૩. અયોગ્ય સ્થાન, ૪. વિશિષ્ટ સ્થાન અગર પ્રદેશ- અસ્થાનેવોપગતયમુનાસન્નમેવાભિરામાઃ- મેઘઠ અસ્થાને અવ્ય. (ન યુક્તં સ્થાનમ્) ૧. અયોગ્ય, ૨. અયુક્ત, ઊંડું, ઝટ્ટુ વિનાનું અયોગ્ય, વસ્તુ વગરનું, અસ્થાને મહાનર્થોત્સર્ગઃ ક્રિયતે-મુદ્રા. ૩.
 અસ્થાયિન્ ત્રિ. (ન સ્થાયી) ૧. ચંચળ, ૨. સ્થાયી નહિ તે.

અસ્થાવર ત્રિ. (ન સ્થાવરઃ) સ્થાવર નહિ તે, જંગમ.
 અસ્થાસ્તુ ત્રિ. (ન સ્થા સ્તુ) ચંચળ, અધીર.
 અસ્થિ. ન. (અસ્યતે અસ્+વિથન્) હાડકું, ગોટલી અગર કોઈ ફળનો ઠળિયો. -ન કર્પાસાસ્થિ ન તુષાન્-મનુ. ૪૧૭૮ (કેટલાક સમાસમાં અસ્થિ શબ્દ અસ્થ બની જાય છે, જેમ -અનસ્થ, પુરુષાસ્થ)
 અસ્થિક ન. (અસ્થિ+કન્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 અસ્થિકુण्ड ન. (અસ્થિષિઃ ભૂતં કુण्डમ્) હાડકાંથી ભરેલો નરકનો કુંડ, એક નરકનું નામ.
 અસ્થિકૃન્ ત્રિ. (અસ્થિ કરોતિ અસ્થિ+કૃ+ક્વિપ્) ચરબી, મેઠ ધાતુ.
 અસ્થિચ્છલિત ન. કાંડમગ્ન નામનું એક વ્યાધિનું નિદાન.
 અસ્થિજ પુ. (અસ્થનો જાયતે જન્+ઙ) અસ્થિધાતુથી ઉત્પન્ન થનાર મજજાતંતુ.
 અસ્થિતિ સ્ત્રી. (ન સ્થિતિઃ) સ્થિતિનો અભાવ, અસ્થિરતા, મર્યાદાનો અભાવ, નિર્મયદપણું.
 અસ્થિતિ ત્રિ. (ન સ્થિતિર્યસ્ય) સ્થિરતા વગરનું, ચંચળ, નિર્મયદ, મર્યાદા અગર શિષ્ટ વ્યવહાર રહિત.
 અસ્થિતુण्ड પુ. (અસ્થીવ કઠિનં તુण्डમસ્ય) પક્ષી, પંખેરું.
 અસ્થિતેજસ્ પુ. (અસ્થ્યાં તેજઃ) ચરબી, વસા.
 અસ્થિધન્વન્ પુ. (અસ્થિ અસ્થિમયં ધનુરસ્ય) શિવ, મહાદેવ.
 અસ્થિપञ्जर પુ. (અસ્થિરપञ्जर) હાડપિંજર
 અસ્થિપ્રક્ષેપ પુ. (મૃતસ્યાસ્થનો) ગજ્જાજલે વિધાનેન પ્રક્ષેપઃ) મરેલાનાં હાડકાં ગંગાજળમાં વિવિધૂર્વક નાંખવાં તે.
 અસ્થિબન્ધન ત્રિ. (અસ્થ્યાં બન્ધનમ્) સ્નાયુઓ.
 અસ્થિભક્ષ પુ. (અસ્થિ ભક્ષયતિ ભક્ષ+અણ્) ૧. હાડકાં ખાનારું એક પક્ષી, ૨. કૂતરો.
 અસ્થિભક્ષ પુ. (અસ્થ્યો ભક્ષઃ) હાડકાંનું ભાંગવું.
 અસ્થિભુજ પુ. (અસ્થિ ભુજ્કતે ભુજ+ક્વિપ્) - અસ્થિભક્ષ શબ્દ જુઓ.
 અસ્થિભેદિન્ ત્રિ. (અસ્થ્યાં ભેદી) જે હાડકાંને વેધી નાખે તે, અત્યંત કઠોર. - વાચસ્તીક્ષ્ણાતિભેદિનઃ-મહાઠ ૩૧૨૨૧૩
 અસ્થિમત્ ત્રિ. (અસ્થીનિ સન્ત્યસ્ય મતુપ્) હાડકાંવાળું હરકોઈ પ્રાણી.
 અસ્થિમય ત્રિ. (અસ્થિ+મયટ્) હાડકાંનું બનાવેલ હથિયાર.

अस्थिमाला स्त्री. (अस्थिनिर्मिता माला) ङाउकांनी
 ननावेली माळा.
 अस्थिमालिन् पु. (अस्थिमयी माला यस्य इति) शिव,
 मडादेव.
 अस्थियज्ञ त्रि. (अस्थ्यां यशः) और्ध्वद्वैष्टिक क्रियानो
 अक भाग.
 अस्थियुज् पु. (अस्थि युनक्ति युज्+क्विन्) अक
 ज्ञातनुं उस्तिगुंडा नामे वृक्ष.
 अस्थिर त्रि. (न स्थिरः) स्थिर नडि ते, रंचण, ङामाडोण.
 अस्थिरता स्त्री. (अस्थिरस्य भावः) अस्थिरपक्षुं, रंचणत्ता.
 अस्थिरत्व न. (अस्थिरस्य भावः त्व) अस्थिरपक्षुं.
 अस्थिरमति त्रि. (अस्थिरा मतिर्यस्य) अस्थिर बुद्धिवाणुं,
 रंचण बुद्धिवाणुं.
 अस्थिरविभूति त्रि. (अस्थिरा विभूतिः) अस्थिर औश्वर्थ.
 अस्थिविग्रह पु. (अत्यन्तकृशत्वात् अस्थिसारो विग्रहो
 यस्य) शिवनो अनुचर भृंगरीट.
 अस्थिविग्रह त्रि. (अत्यन्तकृशत्वात् अस्थिसारो विग्रहो
 यस्य) १. गणी जठने डेवण ङाउकां रूप थयेला
 शरीरवाणुं. २. अत्यंत गणी गयेला देववाणुं.
 अस्थिविलय त्रि. (अस्थ्यां विलयः) कोठ पवित्र नदीना
 प्रवाडमां मृतकनां ङाउकांने नाभवां ते.
 अस्थिशृङ्खला स्त्री. (अस्थनः शङ्खलेव योजनहेतुः)
 अक ज्ञातनुं वृक्ष, ङाउसांकणी.
 अस्थिशेष त्रि. (अस्थिमात्रं शेषो यस्य) १. मात्र
 ङाउकां रडी जतां दुर्बण थई गयेल, २. अति दुर्बण.
 अस्थिसंचय पु. (मृतस्यास्थ्यां गङ्गाजले प्रक्षेपार्थं सञ्चयः)
 प्रेतने भाणवानी क्रिया कथा पछी तरत ज तेनां
 ङाउकां गंगाभां नाभवां — अकठां करवां ते.
 अस्थिसंचयन न. (अस्थ्यां संचयनम्) उपरनो अर्थ जूओ.
 अस्थिसंभव पुं. (अस्थि+सम्+भू+अप्) ङाउकांमांथी
 उत्पन्न थनार मज्जा धातु, यरबी.
 अस्थिसंहार पु. (अस्थीनि संहरति अस्थि+संह+अण्)
 अक ज्ञातनुं ङाउ ङाउसांकण.
 अस्थिसंहारिका स्त्री. (अस्थि+संह+ण्वल्) अक ज्ञातनुं
 ङाउ.
 अस्थिसमर्पण न. (अस्थ्यां समर्पणम्) मृतक ङाउकांने
 गंगा अजर बीज् कोठ पवित्र नदीना पाणीमां
 प्रवाडित करवुं ते.

अस्थिसार पु. (अस्थनः सारः पाकपरिणामः) ङाउकांमांथी
 उत्पन्न थनारी मज्जा धातु, यरबी.
 अस्थिसार त्रि. (अस्थ्येव सारो यस्य) लोडी मांसाद्विथी
 रडित देववाणुं.
 अस्थिस्थूण न (अस्थ्यां स्थूणमिव) ङाउकांने स्तंभरूपे
 धारण करनार, शरीर.
 अस्थिस्नेह पु. (अस्थ्यां स्नेहः) ङाउकांमांथी उत्पन्न
 थनार मज्जा धातु, यरबी.
 अस्थूरि पु. (न स्था+कूरि) घण्टा घोडाओथी जोडेल
 रथ.
 अस्थैर्य न. (न स्थैर्यम्) स्थिरतानो अभाव, रंचणत्ता.
 अस्थैर्य त्रि. (न स्थैर्यं यस्य) स्थिरता वगरनुं, रंचण.
 अस्नात त्रि. (न स्नातः) जेणे स्नान कर्तुं नथी ते.
 अस्नाविर त्रि. (न स्नाविरम्) १. शिरा-रग वगरनुं,
 २. स्थूल शरीरथी शून्य.
 अस्निग्ध त्रि. (न स्निग्धः) स्नेह विनांनुं.
 अस्निग्धदारु न. (अस्निग्धं दारु) देवदारनुं ङाउ, अक
 ज्ञातनुं देवदार वृक्ष.
 अस्नेह पु. (न स्नेहः) स्नेहनो अभाव, तेलनो अभाव.
 अस्नेह त्रि. (न स्नेहः यस्य) स्नेह वगरनुं, तेल वगरनुं.
 अस्पन्दन न. (न स्पन्दनम्) १. चलननो अभाव,
 २. ङालवुं-चालवुं नडि ते.
 अस्पन्दन त्रि. (न स्पन्दनं यस्य) क्रियाशून्य.
 अस्पर्श पु. (न स्पर्शः) स्पर्शनो अभाव, नडि अउकवुं ते.
 अस्पर्श त्रि. (न स्पर्शः यस्य) स्पर्श रडित.
 अस्पर्शन न. (न स्पर्शनम्) स्पर्शनो अभाव. (कोठ
 वस्तुनां) स्पर्शने टाणवो. — प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य
 दूरादस्पर्शनं वरम् ।
 अस्पर्शनीय त्रि. (न स्पर्शनीयम्) नडि स्पर्श करवा
 योग्य, न अउकवा लायक.
 अस्पर्शयोग पु. (नास्ति स्पर्शः विषयसम्बन्धोऽत्र)
 विषयना प्रतिभासथी रडित, निर्विकल्पक ज्ञान.
 अस्पर्शित त्रि. (न स्पर्शितम्) न अउकेल.
 अस्पष्ट त्रि. (न स्पष्टः) स्पष्ट नडि ते, अव्यक्त.
 —अस्पष्टब्रह्मलिङ्गानि वेदान्तवाक्यानि-शारी० जे कोठ
 कथनथी बंधायो न डोय, जेनी अंतर्गत थयुं न
 डोय— अस्पष्टपुरुषान्तरम् —कु० ६।७५

અસ્પૃશ્ય ત્રિ. (ન સ્પૃષ્ટમર્હઃ અર્હાર્થે લ્યપ્) સ્પર્શ કરવાને અયોગ્ય, અશુચિ, અપવિત્ર.

અસ્પૃષ્ટમૈથુના સ્ત્રી. (અસ્પૃષ્ટં મૈથુનં યસ્યાઃ) કુમારી, અક્ષત ધોનિવાળી.

અસ્પૃહ ત્રિ. (ન સ્પૃહા યસ્ય) સ્પૃહા વિનાનું, નિઃસ્પૃહ, જેને ઈચ્છા ન હોય તે, નિરીહ.

અસ્પૃહા સ્ત્રી. (ન સ્પૃહા) સ્પૃહાનો અભાવ.

અસ્ફુટ ત્રિ. (ન સ્ફુટઃ) સ્ફુટ નહિ તે, અસ્પષ્ટ, જે પૂર્ણ વિકસિત ન હોય. — અસ્ફુટાવયવભેદસુન્દરમ્-નારાં અસ્ફુટભાષી.

અસ્ફુટવાચ્ ત્રિ. (અસ્ફુટા વાગ્ યસ્ય) યોખ્ખું-સ્પષ્ટ નહિ બોલનાર, જેની સ્ફુટવાણી નથી તે.

અસ્મદ્ ત્રિ. (અસ્+મદિક્) પ્રત્યગાત્મા, દેહાભિમાની જીવ એ બે હું એવા જ્ઞાનને અવલંબીને થાય છે. 'હું' વાચક પ્રથમ પુરુષ. આ સર્વનામનાં અનેક રૂપો થાય છે. અપાદાનકારકનું પાંચમી વિભક્તિનું બહુવચન.

અસ્મત્રા અવ્ય. (અસ્મદ્+ત્રાચ્) અમારામાં, અમારા વિષે.

અસ્મદીય ત્રિ. (અસ્માકમિદં છ) અમારું, અમારા સંબંધી. —ચદસ્મદીયં નહિ તત્પરેષામ્-પચ્ચં

અસ્મદ્વાજ્ ત્રિ. (અસ્માનજ્વાતિ અસ્મત્+અજ્ચ+ક્વિન્) અમારી સામેનું.

અસ્મદ્વિધ ત્રિ. (અસ્માકમિવ વિધાઽસ્ય) અમારા જેવું.

અસ્મયુ ત્રિ. (આત્મનઃ અસ્માન્ ઇચ્છતિ ક્યચ્+ઉ) પોતે અમને ઈચ્છનાર.

અસ્મરણ ન. (ન સ્મરણમ્) સ્મરણનો અભાવ.

અસ્મરણીય ત્રિ. (ન સ્મરણીયમ્) સ્મરણ કરવાને અયોગ્ય, નહિ સંભારવા લાયક.

અસ્માક ત્રિ. (અસ્માકમિદમ્ અણ્ અસ્માકાદેશઃ) અમારું, અમારા સંબંધી.

અસ્માદ્દશ પુ. (અસ્માકમિવ) અમારા સમાન, અમારી જેમ.

અસ્માર્ત ત્રિ. (ન સ્માર્તઃ) જે સ્મૃતિમાં નથી, સ્મરણાતીત. આર્થ ધર્મશાસ્ત્રોથી વિરુદ્ધ, સ્માર્ત સંપ્રદાય સાથેના સંબંધ રહિત.

અસ્મિ અવ્ય. (અસ્+મિન્) 'હું' અસ્ હોવું-થવું નો વર્તમાન કાળમાં ઉત્તમ પુરુષ એકવચનનું રૂપ. —અન્યત્ર યૂયં કુસુમાવચાયં કુરુધ્વમત્રાસ્મિ કરોમિ સહ્યમ્-કાવ્ય. ૩ એવા અર્થમાં.

અસ્મિતા સ્ત્રી. (અસ્મિભાવઃ તલ્) 'સત્ત્વપુરુષયોરહમસ્મીત્યે-કતાનતાભિમાનઃ' સત્ત્વ અને પુરુષ બેમાં હું છું એવા પ્રકારનું એકતાનપણાનું અભિમાન, 'હું' એ પ્રમાણે અથવા મારું એ પ્રમાણેનું અભિમાન.

અસ્મિમાન પુ. (અસ્મિ માનઃ યસ્ય) સ્વાભિમાન, ગર્વ.

અસ્મૃત ત્રિ. (ન સ્મૃતમ્) સંભારેલ નહિ તે, ભૂલી ગયેલ, જેનો ઉલ્લેખ પ્રામાણિક ગ્રંથોમાં ન હોય તે.

અસ્મૃતિ સ્ત્રી. (ન સ્મૃતિઃ) સ્મરણનો અભાવ.

અસ્યવામીય ન. (અસ્ય વામેતિ શબ્દોઽસ્ત્યત્ર સૂક્તે મત્ત્વર્થે છ) અસ્ય અને વામ એવા શબ્દો જેમાં આવે છે એવું એક સૂક્ત.

અસ્યહત્વ પુ. (અસિના અહત્યઃ) તલવારથી નહિ હણવા યોગ્ય.

અસ્યહેતિ પુ. (અસિરહેતિર્યસ્ય) જેને તલવારનું સાધન નથી તેવો યોદ્ધો.

અસ્યુદ્યત ત્રિ. (અસિરુદ્યતો યેન) જેણે તલવાર ઉગામી હોય તે.

અસ્ત્ર પુ. (અસ્+રન્) ખૂણો, માથાના વાળ, કેશ.

અસ્ત્ર ન (અસ્+રન્) ૧. આંસુ, ૨. લોહી.

અસ્ત્રકળ્ઠ પુ. (અસ્ત્ર ઇવ કળ્ઠો યસ્ય) બાણ.

અસ્ત્રખદિર પુ. (અસ્ત્રવર્ણઃ ખદિરઃ) એક જાતનો ખેર.

અસ્ત્રજ ન. (અસ્ત્રાદ્ધિરાદ્ પાકેન જાયતે) માંસ.

અસ્ત્રપ પુ. (અસ્ત્રં-રુધિરં પિબતિ પા+ક) રાક્ષસ, મૂળ નક્ષત્ર.

અસ્ત્રપત્રક ન. (અસ્ત્રમિવ રક્તપત્રમસ્ય) ભીંડાનું ઝાડ.

અસ્ત્રપા સ્ત્રી. (અસ્ત્રમ્ પિબતિ પા+ક્વિપ્) જુઓ.

અસ્ત્રપા પુ. (અસ્ત્રમ્ પિબતિ પા+ક્વિપ્) રાક્ષસ, મૂળ નક્ષત્ર.

અસ્ત્રફલા સ્ત્રી (અસ્ત્રમિવ લોહિતં ફલમસ્યાઃ) એક જાતનું ઝાડ, સલ્લકી વૃક્ષ.

અસ્ત્રફલી સ્ત્રી. (અસ્ત્રમિવ લોહિતં ફલમસ્યાઃ ડીપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અસ્ત્રમન્ ત્રિ. (ન સ્ત્રવ્+મનિન્ ગુણ-વલોપૌ) વખાણવા લાયક, ક્ષય રહિત.

અસ્ત્રમાતૃકા સ્ત્રી. (અસ્ત્રસ્ય રુધિરસ્ય માતૈવ પોષિકા સંજ્ઞાયાં કન્) શરીરમાંની રસ ધાતુ, અત્રરસ.

અસ્ત્રોધિની સ્ત્રી. (અસ્ત્રં ક્ષતજમાશુ રુણદ્ધિ રુધ્+ગિનિ) રીસામણીનો વેલો.

अस्त्रवत् त्रि. (न स्रवति स्रु+शत्) नडि अरतुं, नडि
 टपकतुं, नडि श्रवतुं.
 अस्त्रबिन्दुछदा स्त्री. (अस्त्रबिन्दुः रुधिरबिन्दुरिव च्छदो
 दलं यस्याः) अेक ज्ञातनुं आउ, लक्षणा नामक वृक्ष.
 अस्त्रार्जक पु. (अस्त्राणामर्जकः) धोणी तुलसी, शरीरमांसी
 रस धातु.
 अस्त्रार्जक त्रि. (अस्त्राणामर्जकः) लोडीने उत्पन्न करनार
 हरकोई पदार्थ.
 अस्त्रि स्त्री. (अस्-क्रि) भूषो.
 अस्त्रिध् त्रि. (न स्त्रेधते स्त्रिध्+क्विप्) नडि अरनार,
 नडि श्रवनार, नडि टपकनार.
 अस्तु न. (अस्यते क्षिप्यते अस्+रु) अंशु.
 अस्त्र त्रि. (नास्ति स्वं धनमस्य) जे पोतानुं नथी,
 निर्धन, अर्द्धिन.
 अस्त्र त्रि. (न स्वः स्वकीयः) पोतानुं नडि ते, पारकुं.
 अस्त्रक त्रि. (न स्वकः स्वकीयः) पोतानुं नडि ते.
 अस्त्रच्छ त्रि. (न स्वच्छः) स्वच्छ नडि ते.
 अस्त्रच्छन्द त्रि. (न स्वच्छन्दः) स्वच्छन्द नडि ते.
 अस्त्रच्छन्दता स्त्री. (अस्त्रच्छन्दस्य भावः तल)
 पराधीनपशुं.
 अस्त्रच्छन्दत्व न. (अस्त्रच्छन्दस्य भावः त्व) उपरनो
 अर्थ ज्ञुओ.
 अस्त्रजाति त्रि. (न स्वस्येव जातिर्यस्य) पोतानी ज्ञातिनुं
 नडि ते, पारकी ज्ञातिनुं, विजातीय.
 अस्त्रतन्त्र त्रि. (न स्वतन्त्रः) स्वतंत्र नडि ते, पराधीन.
 अस्त्रन्त न. (असूनामन्तो यस्मात्) भरषा, भोत.
 अस्त्रन्त त्रि. (सुष्ठु न अन्तो यस्य) जराज परिष्णामवाणुं.
 अस्त्रन्त न. (असूनां अन्तो यत्र) १. यूलो, २. लडी.
 अस्त्रप्न पु. (न स्वप्नः निद्रा यस्य) देव. त्रि. निद्रारहित,
 ज्ञागुरुक.
 अस्त्रर पु. (अप्रशस्तः स्वरः) मंढ स्वर, जराज स्वर.
 अस्त्रर त्रि. (न स्वरो यस्य) मन्ढ स्वरवाणुं, धीमा
 अवाजवाणुं.
 अस्त्रर पु. (न स्वरः) व्यंजन वर्ण, उदात्त वगेरे स्वर
 वगरनुं लौकिक उच्यारषा, स्वरवर्षा वगरनुं.
 अस्त्ररूप त्रि. (न स्वस्येव रूपमस्य) समान स्वरुप
 वगरनुं.
 अस्त्रर्य त्रि. (न स्वर्यः) १. स्वरगनुं असाधन,
 २. स्वरगने माटे अहितकारी. - अस्त्रर्य लोकेविद्विष्टम्

अस्त्रस्थ त्रि. (न स्वस्थः) १. पोताना भूण स्वभावमां
 स्थिति नडि करनार, २. रोग वगेरेथी घेरयेलो,
 ३. दुःखी, अयेन. -बलवद् अस्त्रस्था-श० ३,
 अतिरुग्ण.
 अस्त्राच्छन्द न. (न स्वाच्छन्दम्) पराधीनपशुं.
 अस्त्राच्छन्द त्रि. (न स्वाच्छन्दं यस्य) पराधीन, स्वच्छन्द
 नडि ते.
 अस्त्रातन्त्र न. (न स्वातन्त्र्यम्) स्वतंत्रता नडि ते,
 पराधीनता.
 अस्त्रातन्त्र त्रि. (न स्वातन्त्र्यं यस्य) स्वतंत्र नडि ते,
 पराधीन.
 अस्त्रादु त्रि. (न स्वादुः) स्वाद विनानुं,
 अस्त्रादुकण्टक पु. (अस्त्रादुरमथुरः कण्टको यस्य)
 गोअरुनुं आउ.
 अस्त्राधीन त्रि. (न स्वाधीनः) जे स्वतंत्र न डोथ.
 -अस्त्राधीनं नगधिपं वर्जयन्ति नरा दूरात्-रा०
 ३।३३।५.
 अस्त्राध्याय त्रि. (न स्वाध्यायो वेदाध्ययनमस्य) वेदना
 अध्ययन विनानुं.
 अस्त्राध्याय पु. (न स्वाध्यायः यस्मिन्) जे काणे
 अध्ययननी मनाई करेल छे तेवी आठम वगेरे तिथि.
 अस्त्रामिक त्रि. (न स्वामी यस्य कप्) धशी विनानुं,
 स्वामी वगरनुं, जेने कोई धशी नथी तेवो अज्ञानी.
 अस्त्रामिन् त्रि. (न स्वामी यस्य) धशी विनानुं.
 अस्त्रामिविक्रय पु. (अस्त्रामिना कृतो विक्रयः) धशी थया
 शिवाय करेल देथाण वगेरे. -निक्षिप्तं वा परद्रव्यं नष्टं
 लब्ध्वाऽपहत्य वा । विक्रीयतेऽसमक्षं यत् स
 ज्ञेयोऽस्त्रामिविक्रयः ॥ ते विषयनो अेक व्यवहार.
 अस्त्रामी त्रि. (न स्वामी) जे स्वामी न डोथ ते.
 -अस्त्रामिना तु यद् मुक्तं गृहक्षेत्रापणादिकम् ।
 सुहृद्बन्धु स कुल्यस्य न तद् भोगेन हीयते ॥
 अस्त्राम्य न. (न स्वाम्यम्) धशीपणानो अभाव,
 पोतापणानो अभाव, स्वामित्वनो अभाव.
 अस्त्राम्य त्रि. (न स्वाम्यं यस्य) पोतानी मायिकीनुं नडि
 ते. -अस्त्राम्यं हि भवेदेषां निर्दोषे पितरि स्थिते ।
 अस्त्रावेश त्रि. (न स्वस्थाने आविशाति आविश्+अच)
 पोताना स्थानमां अथवा पोताना स्वभावमां नडि
 रडेल.

અસ્વાસ્થ્ય ન. (ન સ્વાસ્થ્યમ્) સ્વસ્થપણાનો અભાવ રોગ વગેરેથી બેચેની. -વિગૃહ્ય ચક્રે નમુચિદ્વિષા બલી । સ ઇત્યમસ્વાસ્થ્યમહર્દિવેન્દવ: । -શિં

અસ્વાસ્થ્ય ત્રિ. (ન સ્વાસ્થ્યં યસ્ય) સ્વસ્થપણાથી રહિત, રોગ વગેરેથી બેચેન.

અસ્વિન્ન ત્રિ. (ન સ્વિન્ન:) જેને સારી રીતે પકાવ્યા ન હોય.

અસ્વીકાર પુ. (ન સ્વીકાર:) સ્વીકારનો અભાવ.

અસ્વીકાર ત્રિ. (ન સ્વીકાર: યસ્ય) સ્વીકાર વગરનું.

અસ્વીકૃત ત્રિ. (ન સ્વીકૃત:) સ્વીકારેલ નહિ તે, પ્રહણ કરેલ નહિ તે.

અસ્વેદ્ય ત્રિ. (ન સ્વિદ્ ણ્યત્) જેને પરસેવો લાવવાનું ઉચિત ન સમજાયું હોય.

અસ્વૈરિન્ ત્રિ. (ન સ્વૈરી) સ્વાધીન નહિ તે, પરાધીન.

અહ (સ્વા. પર. સ. સેટ્ અહોતિ) વ્યાપવું.

અહ અવ્ય. (અહિ ઘઙ્ પૃષોં નલોપ:) ૧. પ્રશંસામાં,

૨. નિન્દામાં, ૩. તિરસ્કારમાં, ૪. વિયોગમાં,

૫. શિક્ષા કરવી એવા અર્થમાં ૬. પૂજવું, ૭. દઢ

સંકલ્પ અગર નિશ્ચય, ૮. અસ્વીકાર, મોકલવું,

૯. અને પદ્ધતિ રહિત એવા અર્થમાં વપરાય છે.

અહંયુ ત્રિ. (અહમિતિ અસ્ત્યસ્ય અહં+યુસ્) ગર્વિષ્ઠ, સ્વાર્થી. -અહંયુનાથ: ક્ષિતિપ: શુભંયુ:- ભટ્ટિં

અહ:કર પુ. (અહ: કરોતિ કૃ+ટ) ૧. સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

અહસ્કર પુ. (અહ: કરોતિ કૃ+ટ વા સત્ત્વમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અહ:પતિ પુ. (અહ: પતિ: ઉદયેન પ્રવર્ત્તકત્વાત્)

૧. સૂર્ય, -દ્યાવાપૃથિવ્યો: પ્રત્યગ્રમહર્પતિરિવાતપમ્- રઘુ.

૧૦/૫૪, ૨. આકાશનું ઝાડ.

અહર્પતિ પુ. (અહ: પતિ: ઉદયેન વા રો ર:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

અહ:શૈષ પુ. (અહ: શૈષ: વા સત્ત્વમ્) દિવસનો અંત, સાર્યકાળ, સાંજ.

અહઙ્કાર પુ. (અહં ક્રિયતેડનેન અહમ્+કૃ+ઘઙ્) અહંકાર,

આત્મશ્લાઘા, વેદાંતદર્શનની અપેક્ષાએ-આત્મપ્રેમ, એ

અવિદ્યા અથવા આધ્યાત્મિક અજ્ઞાન ગણાય છે.

અહઙ્કારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે-ગીતા ૧, 'અહં'

એવા પ્રકારનું અભિમાન. 'અહીં હું સ્વામી છું, હું સમર્થ

છું, મારા આ વિષયો છે, મારા સિવાય બીજો આનો

સ્વામી નથી' આવું જે અભિમાન તે 'અહં' એવું

અભિમાન, શરીર વિષયક હોવાથી મિથ્યા જ્ઞાન

કહેવાય. અભિમાનાશ્રયોડવ્યાકરણમહંકાર

ઇતિ માયાવાદિન: । મહત્ત્વજન્ય: પઞ્ચતન્માત્રાદીનાં

કારણીભૂતસ્તત્ત્વવિશેષોડહંકાર

ઇતિ સાંખ્યા:, તન્મતે વૈકારિક-તામસભેદેન

દ્વિવિધોડહઙ્કાર

ઇતિ બોધ્યમ્ । બાદરાયણાચાર્યસ્તુ વૈકારિક-તૈજસતામસત્ત્વેન

ત્રિવિધોડહંકાર

ઇતિ પ્રાહુ: । । પૌરાણિકમતે-

સાત્ત્વિકાહંકારાત્ ઇન્દ્રિયાધિષ્ટાતારો દેવા મનશ્ચ

જાતમ્ । રાજસાહંકારાત્

દશેન્દ્રિયાણિ જાતાનિ । તામસાહંકારાત્

સૂક્ષ્મપઞ્ચભૂતાનિ જાતાનિ । વેદાન્તમતે અભિમાનાત્મિકાડન્ત:કરણવૃત્તિ: ।

અહઙ્કારવત્ ત્રિ. (અહઙ્કાર+મતુપ) અહંકારવાળું, ગર્વવાળું.

અહઙ્કારિન્ ત્રિ. (અહમ્+કૃ+ણિનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

-ધિરોદ્ધતસ્ત્વહઙ્કારી ચલશ્ચણ્ડો વિકત્થન: -દશરૂપક:

અહંકૃત ત્રિ. (અહમિતિ કૃતં યેન) જેણે અહંકાર કર્યો

હોય તે, જેણે ગર્વ કર્યો હોય તે.

અહંકૃતિ સ્ત્રી. (અહમ્+કૃ+ક્તિન્) અહંકાર, ગર્વ.

-યુદ્ધયતેડહઙ્કૃતિં કૃત્વા દુર્બલો ય: બલીયસા -પઞ્ચં

અહત ન. (ન+હન્+ક્ત) નવું કપડું, એકાદ વખત

ઘોરેવું ઘોળું નવું દશીવાળું કપડું. -ઈષદ્ઘૌંતં નવં

શ્વેતં સદસં યત્ર ધારિતમ્ । અહત તદ્ વિજાનીયાત્

પાવનં સર્વકર્મસુ । । -મહાં

અહત ત્રિ. (ન હત:) ૧. નહિ હણેલ, ૨. ભોગથી નહિ

નાશ પામેલ, ૩. જેને વગાડ્યું ન હોય. -અહતાયાં

પ્રયાણભેર્યામ્ -કાં

અહતિ સ્ત્રી. (ન હતિ:) હણવું નહિ તે, વિનાશનો

અભાવ.

અહન્ ન. (ન જહાતિ ન ત્યજતિ સર્વથા પરિવર્તનમ્)

૧. દિવસ (દિન અને રાત મળીને), ૨. વિષ્ણુ,

૩. દિવસનો અભિમાની દેવતા, દિવસનો સમય

-સવ્યાપારામહાનિ ચ તથા પીડયેદ્ મદ્વિયોગમ્-

મેઘ. ૧૦

અહનનીય ત્રિ. (ન હનનીયમ્) નહિ મારવા લાયક, નહિ

નાશ કરવા યોગ્ય.

અહના સ્ત્રી. (અહમ્+હન્+નાસ્ત્યસ્યા: અચ્) ઉધા, પરોઢ.

અહન્તા સ્ત્રી. (અહં+તલ્) હુંપણું, હુંપદ, મમતા.

અહમ્ ત્રિ. (અસ્મત્શબ્દસ્ય પ્રથમૈકવચનસ્ય રૂપમ્) હું.

અહમ્ અવ્ય. (અહ+અમ્) અહંકાર, ગર્વ, હું.

अहमहमिका स्त्री. (अहमहमिति यत्र अहम्+ठन् टाप्)
 १. अहंकार, २. हुं आनी आगण नीकणी जाँ
 अहं परस्पर कडेवुं ते, जे केवण पोतानी विचार करे
 ते -इत्थं चाहमहमिकया तयोर्विवदतोः -पञ्च०
 अहंपूर्विका स्त्री. (अहं पूर्वोऽहंपूर्व इत्यभिमानं यत्र)
 'हुं पडेवी हुं पडेवी' अेवुं वउवेया वगेरेनुं
 उत्साहभरेहुं वथन्. -सुगेषु दुर्गेषु च तुल्यविक्रमैर्ज-
 वादहंपूर्विकया यियासुभिः -कि० १४।३२
 -अहंप्रथमिका.
 अहंप्रत्यय पु. (अहमित्याकारकः प्रत्ययः) हुं हुं अने
 अमारुं छे - अेवा प्रकारनुं ज्ञान.
 अहम्भद्र त्रि. (अहमेव भद्र इति निर्णयो यत्र) -अहंश्रेयस्
 शब्द जूओ.
 अहम्मति स्त्री. (अहमित्याकारा मतिः) अविद्या, अज्ञान.
 अहंश्रेयस् त्रि. (अहमित्यव्ययम् अहमेव श्रेयानत्र) हुं
 ज श्रेष्ठ हुं अेवा प्रकारनां निर्णय अने प्रयोजनवाणुं.
 -अहं देवो न चान्योऽस्मि ब्राह्मैवास्मि न शोकभाक् ।
 सच्चिदानन्दरूपोऽहं नित्यमुक्तस्वभाववान् ॥ -रघु.
 १।६६
 अहंस्तम्भ पु. (अहमेव स्तम्भः) अहंकार, गर्व.
 अहर त्रि. (न हरति अच्) नडि उरण करनार.
 अहर पु. (न हरति अच्) गणितशास्त्रमां कडेवी
 शुद्धराशि, ते नामनी अेक असुर.
 अहरणीय त्रि. (न हरणीयम्) न उरवा वायक, नडि
 उरण करवा योग्य.
 अहरागम पु. (अह्नः आगमः) दिवसनुं आववुं.
 अहरादि पु. (अह्नः आदिः) प्रभात, प्रभातकाण, सवार,
 उषःकाव.
 अहर्गण पु. (अह्नां गणः) १. दिवसोनी समुदाय,
 २. यज्ञना दिवसोनी क्रम, ३. मडिनो.
 अहर्जर पु. (अहोभिः परिवर्तमानो लोकान् जरयति
 जृ+णिच्+अच्) वर्ष, साल.
 अहर्दिव न. (अहश्च दिवा च) दशरोज, उंमेश.
 अहर्दिव त्रि. (अहर्दिवमस्त्यस्य) दशरोजनुं, उंमेशनुं.
 अहर्नाथ पु. (अह्नः नाथः) १. सूर्य, २. आकडानुं
 जाड.
 अहर्निश न. (अहश्च निशा च) रात दिवस.
 अहर्बान्धव पु. (अह्नि बान्धव इव प्रकाशकत्वात्) १.
 सूर्य, २. आकडानुं जाड.

अहर्भाज् स्त्री. कोई अेक ईष्टकानी भेद.
 अहर्मणि पु. (अह्नि मणिरिव प्रकाशकत्वात्) १. सूर्य,
 २. आकडानुं जाड.
 अहर्मुख न. (अह्नः मुखम्) सवार, दिवसनी शरुआत.
 अहर्लोक पु. कोई अेक ईष्टकानी भेद.
 अहर्विद् पु. (अहः एकाहः साध्यम् अग्निष्टोमं वेत्ति
 विद्+क्विप्) अेक दिवसमां साध्य कराता अग्निष्टोम
 यज्ञनी ज्ञानार.
 अहल्य त्रि. (न हलेन कृष्यम्) उण वडे न जेडेव.
 अहल्या स्त्री. १. गौतम ऋषिनी पत्नी, २. ते नामनी
 अेक अप्सरा. - दिवोदासश्च राजर्षिरहल्या च
 यशस्विनी शरद्धतं च दायामहल्या समसूयत ॥
 -अहल्या द्रौपदी कुन्ती तारा मन्दोदरी तथा । पञ्च
 कन्याः स्मरन्त्रित्यं महापातकनाशनम् ॥
 अहल्याजार पु. (अहल्याया जारः) ईद्र.
 अहल्यानन्दन पु. (अहल्याया नन्दनः) अहल्याना पुत्र
 शतानंद ऋषि.
 अहल्याहूद पु. गौतम ऋषिना आश्रममां आवेवुं ते
 नामनुं अेक तीर्थ.
 अहल्लिक पु. (अहनि लीयते ली+ङ संज्ञायां कन्)
 प्रेत.
 अहस्त त्रि. (न स्तः हस्तौ यस्य) हाथ विनानुं, ईई,
 हाथ वगरनुं प्राणी-भकरां वगेरे.
 अहह अव्य. (अहं जहाति अहं+हा+क षष्ठी०)
 १. संबोधनमां, २. आश्चर्यमां, ३. जेदमां, ४.
 क्वेशमां, अने ५. प्रकर्षमां वपराय छे. जेद -अहह
 कष्टमपण्डितता विधेः - भर्तृ० २।३५; दया, वावसा,
 ओवाववुं, रोकाणमां.
 अहहा अव्य. (अह जहाति हा+डा) उपरनी अर्थ
 जूओ.
 अहार्य्य पु. (न+ह+ण्यत्) पर्वत.
 अहार्य्य त्रि. (न+ह+ण्यत्) उरण करवाने अशक्य,
 भेदवाने - तीडवाने अशक्य.
 अह पु. (आहन्ति आ+हन्+डिन् टिलोपः आडो
 ह्रस्वश्च) १. सर्प, २. सूर्य, ३. राहु, ४. मुसाईर,
 ५. वृत्रासुर, ६. जण, ७. दुष्ट, ८. ठग, ९. आश्लेषा
 नक्षत्र, १०. सीसुं, ११. अजगर. - अहयः सविषाः
 सर्वे निविषा इण्डुमाः स्मृताः ।
 अहि त्रि. (अह व्याप्तौ इन्) १. उणनार, २. व्याप्त
 थनार, ३. व्यापक, ४. व्यापेव.

અહિ ન. (અહ વ્યાપ્તૌ ઇન્) પાણી.
 અહિ સ્ત્રી. દ્વિ. પૃથ્વી અને આકાશ.
 અહિ સ્ત્રી. ૧. પૃથ્વી, ૨. ગાય.
 અહિંસ ત્રિ. (ન હિંસાકર્મં યસ્ય) ૧. હિંસા નહિ કરનાર,
 ૨. વ્યાપક, ૩. વ્યાપેલ.
 અહિંસક ત્રિ. (ન હિનસ્તિ હિંસ્+ખ્વલ્) હિંસક નહિ તે,
 હિંસા નહિ કરનાર.
 અહિંસા સ્ત્રી. (ન હિંસા) ૧. હિંસાનો અભાવ, મન
 વચન કે કાયાથી કોઈપણ પ્રાણીને પીડા ન કરવી તે,
 પ્રાણ પીડાથી દૂર રહેવું તે. —અહિંસા પરમો ધર્મ: ।
 અહિંસાન ત્રિ. (ન+હિંસ્ શીલાર્થે+આનસ્) હિંસાશીલ
 નહિ તે.
 અહિંસ ત્રિ. (ન હિંસ:) અહિંસક, હિંસાશીલ નહિ તે.
 અહિંસ પુ તે નામનું એક વૃક્ષ, કુલિક વૃક્ષ (કુલે
 ખાડા).
 અહિક પુ. (અહિરિવ કાયતિ કૈ+ક) ૧. ધ્રુવ નક્ષત્ર,
 ૨. આંધળો સર્પ.
 અહિકા સ્ત્રી. (અહિરિવ કાયતિ કૈ+ક) સીમળાનું
 ઝાડ.
 અહિકાન્ત પુ. (અહે: કાન્ત: ભક્ષ્યત્વાત્) વાયુ, હવા.
 અહિક્ષેત્ર પુ. (અહે: ક્ષેત્રમિવ) પૂર્વમાં આવેલો એક
 દેશ.
 અહિકોશ પુ. (અહે: કોશ:) કાંચળી.
 અહિગણ પુ. (અહીનાં ગણ:) ૧. સર્પસમૂહ,
 ૨. છન્દ:શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પાંચ માત્રાવાળા પહેલા ગુરુ
 અને અંત્યનાં ત્રણ લઘુરુપ સપ્તમનો ભેદ.
 અહિચક્ર ન. (અહે: ચક્રમ્) તાંત્રિકોનું એક યંત્ર.
 અહિચ્છત્ર પુ. (અહે: ફળાકાર: છત્ર:) ૧. મેઢાશીંગીનું
 ઝાડ, ૨. તે નામનો એક દેશ.
 અહિચ્છત્રા સ્ત્રી. (અહે: ફળાકાર: ટાપ્) તે નામની
 એક નગરી.
 અહિજિત્ પુ. (અહિ+જિ+ક્વિપ્) ૧. કૃષ્ણ (કાલિય
 નાગને મારનાર), ૨. ઈદ્ર.
 અહિજિહ્વા સ્ત્રી. (અહે: જિહ્વેવ) નાગજિહ્વા નામનો
 વેલો.
 અહિણ્ડુકા સ્ત્રી. (ન+હિણ્ડ્+ઉકઞ્) એક જાતનો કીડો.
 અહિત પુ. (ન હિત:) દુશ્મન, શત્રુ—અહિતાનનિલોદ્ભૂતૈ-
 સ્તર્જયન્નિવ કેતુભિ: - રઘુ ૦ ૪।૨૮
 અહિતિ ત્રિ. (ન હિત:) ૧ હિતનું નહિ તે, હિતકારી
 નહિ તે, ૨ કુપથ્ય, અપથ્ય, હાનિ, ક્ષતિ.

અહિતુણ્ડિક પુ. (અહે: તુણ્ડં મુખં તેન દીવ્યતિ ઠન્
 ઠજ્ વા) મદારી, સાપ પકડનાર, સર્પ સાથે ખેલનાર.
 અહિદ્વિષ્ પુ. (અહિં સર્પ વૃત્રાસુરં વા દ્વિષ્ટવાન્ દ્વિષ્ ભૂતે
 ક્વિપ્) ૧. ગરુડ, ૨ મોર, ૩. નોળિયો, ૪ ઈદ્ર,
 ૫. વિષ્ણુ.
 અહિનકુલિકા સ્ત્રી. (અહિ-નકુલયોર્વૈરમ્ વુન્) સર્પ
 અને નોળિયા વચ્ચે સ્વભાવસિદ્ધ વેર.
 અહિનાથ પુ. (અહીનાં નાથ:) વાસુકિ નાગ.
 અહિનિર્માક પુ. (અહિના નિર્મુચ્યતે નિર્+મુચ્+કર્મણિ
 ઘજ્) સર્પની કાંચળી.
 અહિનિર્ભયણી સ્ત્રી. (અહિનિર્ભયતેડસ્યામ્ નિર્ભી+લ્યુટ્
 ડીપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 અહિપતાક પુ. (અહિષુ પતાકા તદાકારોડસ્ત્યસ્ય અચ્)
 એક જાતનો સર્પ.
 અહિપતિ પુ. (અહે: પતિ:) વાસુકિ નાગ.
 અહિપુત્રક પુ. (અહે: પુત્ર ઇવ કાયતિ પ્રકાશતે કૈ+ક)
 સર્પકાર એક જાતની નૌકા.
 અહિપૂતન ન. સુશ્રુતમાં કહેલો એક જાતનો ક્ષુદ્ર રોગ.
 અહિફેન પુ. (અહે: ફેન: ગરલમિવ તીક્ષ્ણગુણત્વાત્)
 ૧. અરીણ, ૨. સર્પની લાળ.
 અહિબ્રહ્મ પુ. (અહિબ્રહ્મે-ગ્રીવાયા યસ્ય) ૧. શિવ,
 ૨. એક રુદ્રનો ભેદ, ૩. ઉત્તરાભાદ્રપદ નક્ષત્ર,
 ૪. એક જાતનું મુદૂર્ત.
 અહિબ્રહ્મદેવતા સ્ત્રી. (અહિબ્રહ્મો દેવતા યસ્યા:) ઉત્તરા
 ભાદ્રપદ નક્ષત્ર.
 અહિભય ન. (અહે: ભયમ્) ૧. રાજાઓને પોતાના
 પક્ષથી ઉત્પન્ન થયેલ ભય, ૨. સર્પનો ભય.
 અહિભયદા સ્ત્રી. (અહિભયં દ્યતિ-ચ્છન્ડયતિ દો-ક)
 ભોંયઆંબલી.
 અહિભાનુ પુ. (અહિવ્યાંપ્યો ભાનુસ્તદગતિરસ્ય) વાયુ.
 અહિભુજ્ પુ. (અહિં ભુજ્કતે ક્વિપ્) ૧. ગરુડ,
 ૨. મોર, ૩. નોળિયો.
 અહિભૃન્ પુ. (અહિં વિભર્તિ ભૃ+ક્વિપ્) મહાદેવ.
 અહિમ ન. (ન હિમમ્) ૧. ટાઢું નહિ તે, ૨. ઉષ્ણ સ્પર્શ.
 અહિમ ત્રિ. (અહિમ: સ્પર્શ: યસ્ય) ઉષ્ણ સ્પર્શવાળું.
 અહિમકર પુ. (અહિમા: કરા: યસ્ય) ૧. સૂર્ય
 ૨. આકાશનું ઝાડ.
 અહિમદ્યુતિ પુ. (અહિમા દ્યુતિર્યસ્ય) ૧. સૂર્ય, ૨. આકાશનું
 ઝાડ.

अहिमन्यु त्रि. (अहिरिव हिंस्रो मन्युरस्य) १. सर्पना
 जेवो कोधी, २. उषावाना स्वभाववाणुं, विनाशक.
 अहिमन्यु पु. (अहेर्मन्युः) सर्पनो कोध.
 अहिमरोचिस् पु. (अहिमं रोचिर्यस्य) सूर्य, आकडानुं
 आऽ.
 अहिमर्हनी स्त्री. (अहिमर्हतेऽनया मृदु+ल्युट्) गन्धनाकुली
 नामनो अक वेवो.
 अहिमाय त्रि. (अहेरिव कुटिला माया अस्य) वृत्रासुर.
 अहिमार पु. (अहिं मारयति मृ+णिच् अण्) १. अक
 जातनुं भेरनुं आऽ, २. गरुड, ३. मोर, ४. ईद्र.
 अहिमेद पु. (अहिराहन्ताऽरिरिव मेदोऽस्य वा कप्)
 अरिमेद वृक्ष, अक जातनुं भेरनुं आऽ.
 अहिमेदक पु. (अहिं मेदयति-स्पर्शमात्रेण गलयति ण्वुल्)
 अरिमेद वृक्ष, अक जातनुं भेरनुं आऽ.
 अहिरिपु पु. (अहेः रिपुः) १. गरुड, २. नकुल,
 ३. इष्ण, ४. वृत्रशत्रु, ईद्र.
 अहिलता स्त्री. (अहिलोकस्य पातालस्य लता) नागरवेव.
 अहिविद्विष् पु. (अहिं विद्वेष्टि क्विप्) अहिरिपु शब्द
 भुओ.
 अहिविष न. (अहेः विषम्) सर्पनुं अर.
 अहिविषापहा स्त्री. (अहिविष अप हा अङ् टाप्)
 जेनो उपयोग करवाधी सर्पनुं विष पीतरी जाय
 अवेो अक छोऽ.
 अहिशुष्म त्रि. (अह व्याप्तौ इन् अहि-व्यापि शुष्म
 यस्य) १. व्यापक, २. भणवाणुं.
 अहिसक्थ त्रि. (अहिरिव दीर्घ सक्थि यस्य) सर्प जेवी
 लांणी साधणवाणुं.
 अहिसक्थ पु. (अहिरिव दीर्घ सक्थि यस्य) ते नामनो
 अक देश.
 अहिहत्य न. (अहेःहननं-हत्या भावे क्यप्) वृत्रासुरनो
 वध.
 अहिहत्या स्त्री. (अहेः हत्या) सर्पनी हत्या, सर्पने मारी
 नांभवो ते.
 अहिहन् पु. (अहिं सर्पं वृत्रासुरं वा हतवान् क्विप्)
 १. गरुड, २. ईद्र.
 अहीन पु. (अहोभिः साध्यते ख) १. दिवसोना समुदायथी
 साध्य द्विरात्र वगेरे याग, २. सर्पानो राजा वासुकि.
 अहीन त्रि. (न हीनः) १. डीन नडि ते, न्यून नडि ते पूर्ण,
 समस्त, २. जे नानुं न डोय, भोटुं. -अहीनबाहुद्रविणः

शशास-रघु० १८।१४. जे अधिकार पामेवो डोय,
 जातिथी निष्कासित न डोय, दुराचारी न डोय.
 अहीनगु पु. (न हीनो गौर्यस्य) ते नामनो अक राजा.
 अहीनवादिन् त्रि. (न हीनः वादी) डीन नडि अवेो
 धर्मशास्त्र प्रसिद्ध वादी, साक्षी पूरवामां अशक्त,
 अयोप्य साक्षी.
 अहीमती स्त्री. (अहिरस्त्यस्याम् मतुप्) ते नामनी अक
 नटी.
 अहीर पु. (आमीर-पृषो० साधुः) रबारी, भरवाऽ,
 आयरनी जात.
 अहीरणादि पु. पाणिनीयशास्त्र प्रसिद्ध अरीहणादि गणानुं
 पाठान्तर इप अक शब्दसमूह.
 अहीरणि (अहीन् ईरयति दूरीकरोति ईर्-अनि) अे
 भोढावाणो सर्प.
 अहीश्रुव पु. (अहिरिव श्रूयते श्रु+क) शत्रु.
 अहु त्रि. (अह व्याप्तौ+उन्) व्यापक.
 अहुत पु. (न हुतम् यत्र) १. पांथ यज्ञो पैकी ते नामनो
 अक यज्ञ. २. डोम विनानो वेदपाठ, ३. जे यज्ञ न
 करायो डोय, जे डवनमां राभवामां न आव्युं डोय.
 अहुत त्रि. (न हुतम्) न डोमेल, न ओलावेव.
 अहणान् त्रि. (हणी रोषणे+आनश् न-त.) कोधी नडि
 ते, अकोधी.
 अहत त्रि. (न ह+क्त) अकुटिल, सरण, निष्कपटी.
 अहे अव्य. (अह+त्) १. निन्दा, २. तिरस्कार,
 ३. वियोगमां वपराय छे.
 अहेड त्रि. (न हेड् अनादरे+अच्) अवज्ञाशून्य, अपमान
 रडित.
 अहेडमान त्रि. (न हेड् शानच् न. त.) १. आदर
 सत्कार पामतुं, २. अवज्ञा रडित.
 अहेतु पु. (न हेतुः) डेतुनो अभाव, कारणनो अभाव.
 अहेतु त्रि. (न हेतुर्यस्य) डेतुशून्य, प्रकरण वगरनुं.
 अहेतुक त्रि. (न. हेतुत आगतम् टञ्) डेतुथी नडि
 प्राप्त थयेव, कारण विनानुं.
 अहेरु पु. (न हिनोति हि+रु) शतमूली, शतावरी
 नामनी वनस्थिति.
 अहो अव्य. (न+हा+डो) १. शोकमां -विधिरहो बलवानिति
 मे मतिः-भर्तृ० २।१९, २. धिक्कार अवेा अर्थमां, ३.
 भेदमां, -अहो दुष्यन्तस्य संशयमारूढाः पिण्डभाजः -
 श० ६. ४. दयामां. -अहो बत महत् पापं कर्तुं व्यवसिता
 वयम्-भाग० १।४४, ५. संबोधनमां, ६. आश्चर्यमां,

-અહોકામી સ્વતાં પશ્યતિ -શ. ૧, અહો રૂપમહો
ધ્વનિ: । ૭. પ્રશંસામાં, અહો દેવદત્ત: પચતિ શોભનમ્ ।
૮. વિતર્કમાં, અને ૯. અસૂયામાં વપરાય છે.
અહોબત અવ્ય. (અહો ચ બત ચ) ૧. ખેદમાં
૨. સંબોધનમાં, અને ૩. અનુકંપામાં વપરાય છે.
અહોરથન્તર ન. દિવસે ગાવા યોગ્ય સામવેદનો ભેદ.
અહોરાત્ર પુ. (અહશ્ચ રાત્રિશ્ચ ટચ્) દિવસ અને રાત.
અહોરૂપ પુ. (અહો રૂપમ્ ન રો ર:) દિવસનું રૂપ.
અહોલાભકર ત્રિ. (અલ્પેડપિ અહોલાભો જાત ઇતિ
વિસ્મયં કુર્વાણ:) થોડામાંયે ઘણો લાભ થવાથી
સંતુષ્ટ થનારી વ્યક્તિ.
અહ્વાય અવ્ય. (ન હનુ+ઘઙ્ વૃદ્ધિ:) એકદમ, જલદી,
તુરંત. -અહ્વાય તાવદરુણેન તમો નિરસ્તમ્- રઘુ ૫ । ૭૧.

અહ્વાષુ ત્રિ. (અહિમાહન્તારં શત્રુમૃષતિ ઋષ્+૩) શત્રુ
સામે જનાર.
અહ્ય ત્રિ. (ન જિદ્દેતિ હ્રી+અચ્ ન. ત.) નિર્લજ્જ,
બેશરમ.
અહ્યાણ ત્રિ. (ન હ્રી+આનચ્ ન. ત.) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.
અહ્નિ પુ. (ન+હ+કિ) કવિ.
અહ્નીક ત્રિ. (ન હ્રીર્યસ્ય) લાજ વિનાનું, શરમ વગરનું,
નિર્લજ્જ, બીદ્ધ ભિક્ષુક.
અહ્ની પુ. (નાસ્તિ હ્રીર્યસ્ય) ક્ષયણક, દિગંબરીય સાધુ.
અહ્લ ત્રિ. (ન હ્લતિ ચલતિ) વિહ્વળ નહિ તે, સ્ત્રી.
અહ્લા -ભીલામો.

આ

આ દેવનાગરી વર્ણમાળાના સ્વરો પૈકી બીજો અક્ષર.
આ અવ્ય. (આપ્ ક્વિપ્ પલોપ:) ૧. વાક્યમાં,
૨. સ્મરણમાં, અહો, ઓહ, ૩. અનુકંપામાં - આહ,
૪. સમુચ્ચયમાં, ૫. અંગીકારમાં - હા, પીડા અને
ખેદમાં-ઘણે ભાગે - આ., હા હંત, ૬. થોડું એવા
અર્થમાં, આ પાણ્ડુર=ઈષ્ટ્ શ્વેત ૭. ક્રિયાપદના યોગમાં,
૮. સ્ત્રીમાં - આમૂલાત્ શ્રોતુમિચ્છામિ, આપરિતોષાદ્
વિદુષામ્, -સોડહમાજન્મશુદ્ધાનામાફલોદય કર્મણામ્ ।
આસમુદ્રિક્ષિતીશાનામાનાકરથવર્ત્મનામ્ ।। રઘુ. ૧ । ૧.
૯. વ્યાપ્તિમાં અને ૧૦. ક્રીપ - અહો, ઓહ -
દર્શાવવામાં વપરાય છે.
આ પુ. (આપ્ ક્વિપ્ પલોપ:) ૧. શિવ, ૨. બ્રહ્મા.
આકળ્ઠતૃપ્ત ત્રિ. (કળ્ઠં યાવત્ તૃપ્તમ્) સ્વાદિષ્ટ
ભોજનથી ગળા સુધી ભરેલું.
આકળ્ઠમ્ અવ્ય. (કળ્ઠં યાવત્) ગળા સુધી.
આકત્થન ન. (આ કત્થ્ લ્યુટ) શેખી કરવી, ડીંગ
મારવી.
આકત્ય ન. (અકતસ્ય ભાવ: ષ્યઙ્) ૧. અસ્વચ્છતા-
કારીપણું, સ્વચ્છતા કરવાના અભાવવાળું.
આકન પુ. (આ+કન્+અચ્) તે નામના એક ઋષિ.
આકમ્પ પુ. (આ+ઈષ્ઠદર્થે કમ્પ+ઘઙ્) થોડો કમ્પ
થવો, થોડું હાલવું.
આકમ્પન ન. (આ+કમ્પ્ ભાવે લ્યુટ) હલાવવું, કંપાવવું.
ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આકમ્પન ત્રિ. (આકમ્પતે આ+કમ્પ્+યુચ્) ૧. લગીર
કંપનાર, ૨. લગીર કંપવાના સ્વભાવવાળું, ૩. લગીર
કંપાવનાર.
આકમ્પિત ન. (આ+કમ્પ્+ભાવે ક્ત) લગીર કંપાવવું,
હલાવવું.
આકમ્પિત ત્રિ. (આ+કમ્પ્ કર્તરિ ક્ત) ૧. લગીર
કંપેલ, ૨. લગીર કંપાવેલ.
આકમ્પ ત્રિ. (આ કમ્પ્+ર) થોડા કંપવાના સ્વભાવવાળું.
આકર પુ. (આ+ક+ઘ) ૧. સમૂહ, ૨. શ્રેષ્ઠ, ૩. ખાણ,
૨ત્ન વગેરેનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, -મણિરાકરોદ્ભવ: -રઘુ.
૩ । ૨૮, ૪. સ્થાન. -આકરે પદ્મરાગાણાં જન્મ કાચમળો:
કુત: -હિં ૪૪, -અર્ષેષગુણાકરમ્-ધર્ત્ ૨ । ૬૫
આકરકર્મ ન. (આકરે ચ્ચનનરૂપં કર્મ) ખાણમાં ખનન
કાર્ય કરવું તે.
આકરગ્રન્થ પુ. (આકરસ્ય ગ્રન્થ:) મૂળ ગ્રંથ, આદિ
ગ્રંથ.
આકરજ ત્રિ. (આકરાજ્જાત: આકર+જન્+ઠ)
ખાણમાંથી પેદા થનાર, ૨ત્ન, જડતરવાળાં ઘરેણાં.
આકરિક ત્રિ. (આકરે નિયુક્ત: આકર+ઠઙ્) સોના
વગેરેની ખાણ ઉપર દેખરેખ રાખનાર રાજાએ નીમેલ
અધિકારી વગેરે.
આકરિન્ ત્રિ. (આકર ઉત્પત્તિસ્થાનમસ્ત્યસ્ય આકર+ઈનિ)
૧. ખાણમાંથી પેદા થનાર ખનિજ, ૨. સારી જાતિનો.
-દઘતમાકરિમિ: કરિમિ: ક્ષતૈ:-કિં ૫ । ૭

आकर्ण अव्य. (कर्णपर्यन्तम्) कान सुधी.
 आकर्णन न. (आ+कर्ण+ल्युट्) सांभणवुं, कान मांडीने सांभणवुं.
 आकर्णित त्रि. (आकर्ण+क्त) सांभणवुं-आकर्णितोऽपि महितोऽपिनिरीक्षितोऽपि-कल्या. स्तोत्रम् ।
 आकर्ष पु. (आकृष्यतेऽनेन आ+कृष्+घञ्) १. पासो, २. पासो जेववानुं पाटियुं, ३. जुगार, ४. ज्ञानेन्द्रिय, ५. धनुर्धारीनी धनुषनी अब्यास, ६. भेंयवुं, तण्डवुं (पोतानी तरुं), ७. कसोटीनी पथर, ८. अंकुशना आकारनी लाकडानी आंकडो, ९. धनुष. -आकर्षः शारिफलके द्युतेऽक्षे कार्मुकेऽपि च- हेम० १०. विषमयो छोड.
 आकर्षक त्रि. (आकर्षति आ+कृष्+ण्वल्) १. भेंयनार, २. ताणनार, ३. भेंयवामां नीमेव.
 आकर्षक पु. (आकर्षति सन्निकृष्टं लोहं ण्वल्) लोडयुंभक.
 आकर्षण न. (आ+कृष्+ल्युट्) १. भेंयवुं, २. ताणवुं.
 आकर्षण त्रि. (आ+कृष्+ल्युट्) १. तंत्रशास्त्रोक्त रीतिथी अन्यत्र स्थित वस्तुनुं अन्यत्र आकर्षवानी विद्याभणथी आणवुं ते, २. आकर्षणनुं साधन तंत्रशास्त्रमां बतावेवी विधि, ३. स्त्रीनुं आकर्षण करवुं.
 आकर्षणी स्त्री. (आकृष्यतेऽनया आ+कृष्+ल्युट् टित्वाद् डीप्) १. इल वगेरे उतारवानी अेक जतनी कडी, २. अेक जतनी मुद्रा.
 आकर्षविकृष्टि स्त्री. (आकर्षश्च विकृष्टिश्च) १. आमतेम भेंयवुं ते, २. भेंय करवी ते.
 आकर्षादि पु. पाणीनीय व्याकरण प्रसिद्ध कन् प्रत्यय निमित्तवाणी अेक शब्दगण, यथा-आकर्ष तुसरु, पिशाच, पिचण्ड, अशानि, अश्मन्, चय, निचय, जय, विजय, आचय, नय, पाद, दीप, हृद, ह्लाद, गद्गद, शकुनि इति । आकर्षादिभ्यः कन्-
 आकर्षिक त्रि. (आकर्षं नयति) पासो लई करनार जुगारी, संभोडक, युंभकीय वगेरे.
 आकर्षित त्रि. (आकर्ष+इतच्) १. आकर्षण करेव, भेंयेव, २. उपाडेव.
 आकर्षिन् त्रि. (आकर्षति आकृष्+णिनि) १. दूरनी गंध भेंयनार, २. ताणनार.
 आकलन न. (आ+कल्+ल्युट्) १. आकांक्षा, २. अडण करवुं, पकडवुं, केडभानामां रडेवुं,

३. संश्रु करवो, ४. गणवुं, ५. अनुसंधान करवुं, ६. सांभणवुं, ७. समजवुं, ८. मूल्य आंकवुं.
 -सेव्याऽपि सानुनयमाकलनाय यन्त्रा-शो
 आकलित त्रि. (आकल्+क्त) १. अनुसरेव, २. गूथेव, ३. अडण करेव, ४. गणवेव, ५. सांभणेव.
 आकल्प पु. (आ+क्लृप्+णिच्+घञ्) १. वेशरथना, २. आभूषण, यथा-रत्नाकल्योज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवरा-भीतिहस्तं प्रसन्नम् । ३. रोग, बिमारी.
 आकल्प अव्य. (कल्पपर्यन्तम्) कल्प सुधी, संसार छे त्यां सुधी, जेम के -आकल्पं नरकं भुङ्क्ते.
 आकल्पक पु. (आकल्प+कन्) १. मोड, २. डर्ष, ३. गांठ, ४. अंधारुं, ५. उत्कंडा.
 आकष पु. (आकष्यते यत्र आ+कष+अच्) कसोटी, कसोटी करवानो पथर.
 आकषक त्रि. (आकषे नियुक्तः आकष+कन्) १. कसोटी करवामां नीमेव, २. कसोटीथी पारणनार.
 आकषिक त्रि. (आकषेन चरति षल्) उपरनी अर्थ जुओ.
 आकस्मिक त्रि. (अकस्मात् भवः टक्) अकस्मात् थनार, अथानक थनारुं, अर्थितित, सडसा, कारण रडित, निराधार. -नन्वदृष्टानिष्टो जगद्वैचित्र्य-माकस्मिकं स्यात् -शारी०
 आकाङ्क्षत् त्रि. (आ+काङ्क्ष+शत्) आकांक्षा करतुं, ईच्छतुं, याडतुं.
 आकाङ्क्षणीय त्रि. (आ+काङ्क्ष+अनीयर) १. याडवा लायक, २. आकांक्षा करवा योग्य, ३. ईच्छवा योग्य.
 - असत्यामाकाङ्क्षायां सन्निधानमकारणम्-
 आकाङ्क्षा स्त्री. (आ+काङ्क्ष+अच् टाप्) १. अभिलाषा, २. अपेक्षा, ३. जिज्ञासा, योग्यता, आसति, न्यायमतमां जे पदनो जे पद सिवाय अन्वय न थाय ते पदनो ते पदनी साथे संबंध, ते आकांक्षा. आकांक्षानी अभावा डीय तो शाब्द बोध धई शकतो नथी. अभिधानापर्यवसानम्-आकाङ्क्षा, इयं च ज्ञाता सती शाब्दबोधे शब्दस्य सहकारिणी.
 आकाङ्क्षित त्रि. (आ+काङ्क्ष+कर्मणि क्त) ईच्छेव, याडेव, अपेक्षित.
 आकाङ्क्षिन् त्रि. (आकाङ्क्षति आ+काङ्क्ष+णिनि) आकांक्षा करनार, ईच्छनार, याडनार.

આકાશ પુ. (આ+ચિ+કર્મણિ ઘञ् ચિતૌ કૃત્વમ્)

૧. ચિતા ઉપર એકઠો કરાતો અગ્નિ, ૨. ચિતા,
૩. નિવાસ.

આકાર પુ. (આ+કૃ+ઘञ्) ૧. આકાર, આકૃતિ,

- આકારસદૃશઃ પ્રજ્ઞઃ -રઘુ. ૧૧૨૫, ૨. મૂર્તિ,
૩. હૃદયના અભિપ્રાયને જણાવનારી દેહચેષ્ટા, તસ્ય
સંવૃતમન્ત્રસ્ય ગૂઢાકારેઙ્ગિતસ્ય ચ-રઘુ. ૧૧૨૦, ૪.
લક્ષણ, ૫. ઈંગિત-હૃદયનો ભાવ. -આકારૈરિઙ્ગિતૈર્ગત્યા
ચેષ્ટયા ભાષિતેન ચ-હિતોં

આકારગુપ્તિ સ્ત્રી. (આકારસ્ય હૃદગતભાવસ્ય ગુપ્તિઃ)

- હૃદયમાં રહેલા ભાવને ગુપ્ત રાખવો તે. -મય-
ગૌરવ- લજ્જાદેર્હષાંઘાકારગુપ્તિરવહિત્યા-સાં ૬૦

આકારગોપન ન. (આકારસ્ય ગોપનમ્) ઉપરનો અર્થ
જુઓ.

આકારણ ન. (આ+કૃ+ણિચ્+લ્યુટ્) બોલાવવું, તેડવું.

આકારણા સ્ત્રી. (આ+કૃ+ણિચ્+યુચ્) ઉપરનો શબ્દ
જુઓ.

આકારવત્ ત્રિ. (આકાર+મતુપ્) આકારવાળું.

આકારવર્ણ ત્રિ. (આકાર ઇવ વર્ણઃ વેષાં તે) રંગ અને
આકારમાં સુંદર.

આકારિત ત્રિ. (આ+વૃ+ણિચ્+ક્ત્) બોલાવેલ, તેડાવેલ.

આકાલ અવ્ય. (કાલપર્યન્તમ્) કાળ સુધી, કાળ પર્યન્ત.

આકાલિક ત્રિ. (અકાલે ભવઃ ટઙ્) અસમયે-અયોગ્ય
સમયે ઉત્પન્ન થયેલ. -આકાલિકી વીક્ષ્ય મધુપ્રવૃત્તિમ્
-કું ૩૧૩૪.

આકાલિક ત્રિ. (સમાનકાલૌ આદ્યન્તૌ યસ્ય ઇકટ્
આકલહાદેશઃ ઇકટ્ ચ નિં) એક કાળે ઉત્પન્ન
થયેલ અને વિનાશ પામનાર.

આકાલિક ત્રિ. (આકાલં વ્યાપ્નોતિ ટઙ્) પૂર્વ દિવસે
જે સમયે ઉત્પત્તિ હોય તેના બીજે દિવસે તે જ
સમય સુધી વ્યાપક કાળ.

આકાલિકપ્રલય પુ. તે નામનો એક પ્રલય.

આકાલિકી સ્ત્રી. (સમાનકાલૌ આદ્યન્તૌ યસ્યાઃ) વીજળી.

આકાશ પુ. ન. (આકાશન્તે સૂર્યોદયોઽત્ર) ૧. અંતરીક્ષ,
૨. આસમાન, ૩. મુક્ત સ્થાન, ૪. આકાશ નામે
પ્રસિદ્ધ સર્વવ્યાપક રૂપાદિ રહિત એક દ્રવ્ય. તેમાં
ન્યાયમતે આકાશ દ્રવ્ય નિત્ય સર્વમૂર્ત્યસંયોગી શબ્દમાત્ર
વિશેષ ગુણવાળું અને સંખ્યા, પરિમાણ, પૃથક્ત્વ,
સંયોગ અને વિભાગરૂપ સામાન્ય ગુણવાળું છે અને

અનુમાનથી એની સિદ્ધિ થાય છે જૈનમતે લોકા-
લોકવ્યાપી અનંત પ્રદેશાત્મક, છ દ્રવ્યોમાંનું એક,
અમૂર્તિમાનું અને જીવાદિ દ્રવ્યોને અવગાહનામાં
ઉપકારી દ્રવ્ય છે. તે ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યનું
આધારભૂત દ્રવ્ય છે. સાંખ્યના મતે શબ્દ તન્માત્રાથી
આકાશથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પ્રકૃતિથી મહાન, મહાનથી
અહંકાર, અહંકારથી પંચતન્માત્રા અને પંચ તન્માત્રાથી
પાંચ ભૂતોની ઉત્પત્તિ થાય છે. વેદાન્તી અવિદ્યા
સહિત બ્રહ્મથી જ આકાશની ઉત્પત્તિ માને છે. તેની
ઉત્પત્તિમાં- 'તસ્માદ્વા એતસ્માદાત્મન આકાશઃ સંભૂતઃ'
આ શ્રુતિ પ્રમાણભૂત છે, ૨. પરબ્રહ્મ, ૩. છિદ્ર,
૪. શૂન્ય.

આકાશકક્ષા સ્ત્રી. ગોળાકાર આકારનું ક્ષેત્ર, ક્ષિતિજ.

આકાશકલ્પ પુ. (ઈષદપરિસમાપ્ત આકાશઃ આકાશ+
કલ્પપ્) આકાશના જેવું, બ્રહ્મ. -નિઃસજ્જત્વાદ્
વિભુત્વાચ્ચ તથાઽનશ્વરભાવતઃ । બ્રહ્મ-વ્યોમ્નોર્ન
ભેદોઽરિત ચૈતન્યં બ્રહ્મણોઽધિકમ્ ॥ નિઃસંગ, વ્યાપક
અને અવિનશ્વર હોવાથી બ્રહ્મ અને આકાશમાં ભેદ
નથી, માત્ર બ્રહ્મમાં ચૈતન્ય અધિક છે માટે તે આકાશના
જેવું છે.

આકાશગ પુ. (આકાશં ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) આકાશમાં-
જનાર, આકાશમાં ગતિ કરનાર પંખી.

આકાશગઙ્ગા સ્ત્રી. (આકાશપથવાહિની ગંગા) આકાશ
ગંગા, સ્વર્ગગા. -નદત્યાકાશનઙ્ગાયાઃ સ્રોતસ્યુદામ-
દિગ્ગજે-રઘું ૧૧૭૮

આકાશગા સ્ત્રી. (આકાશે અત્યુચ્ચસ્થાને મેરુશિખરે
વા ગચ્છતિ ગમ્ +ઙ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આકાશગામિન્ ત્રિ. (આકાશે ગચ્છતિ ણિન્) આકાશમાં
ગમન કરનાર કોઈ પણ પક્ષી વગેરે.

આકાશચમસ પુ. (આકાશસ્ય ચમસઃ) ચંદ્રમા.

આકાશજનની સ્ત્રી. (આકાશસ્ય છિદ્રસ્ય જનનીવ
પોષિકા) કિલ્લા વગેરેમાં રાખેલાં નાનાં છિદ્રોવાળી
ભીંત, ઝરખો.

આકાશતલ ન. (આકાશસ્ય તલમ્) ૧. આકાશનું
તળીયું, ૨. ગગનતલ.

આકાશતલક ન. અગાસી, ઝરખો.

આકાશદીપ પુ. (આકાશે વિદ્યમાનઃ દીપઃ) જ્યારે
સૂર્ય તુલારાશિમાં હોય ત્યારે સાયંકાળે ઉચ્ચસ્થાનકે
કરાતો દીવો.

आकाशपथिक पु. (आकाशे विद्यमानः पथिकः) सूर्य.
 आकाशपद न. जैनमत प्रमाणे-दृष्टिवादांतर्गत सिद्धश्रेणी
 परिक्रमनो योथो वेद.
 आकाशप्रदीप पु. - आकाशदीप शब्द जुओ.
 आकाशप्रदेश पु. जैनगम प्रसिद्ध आकाशनी अविभाज्य
 अंश.
 आकाशबद्धदृष्टि पु. (आकाशे बद्धा दृष्टिर्यस्य) जे
 उद्देश्य विना आभूतेम जोतो रडे ते -आकाशबद्धलक्षः
 आकाशभाषित न. (आकाशे भाषितम्) आकाशवाणी.
 आकाशमण्डल न. (आकाशो मण्डलमिव) आकाशमंडल.
 आकाशमय पु. (आकाश+प्रायार्थे मयट्) आकाशमय
 आत्मा.
 आकाशमांसी स्त्री. (आकाशभवा मांसी) नान्नी जटांसी
 वनस्पति.
 आकाशमुखिन पु. बहु. (आकाशे मुखं येषां ते) जे
 पोतानुं मुण आकाशमां ताकीने राजे छे ते शैव
 संप्रदायना लोको.
 आकाशमुष्टिहनन न. (आकाशः मुष्टिभिः हन्यते)
 भूर्भूतार्थुं कार्ये जे आकाश सामे भूडी वाणीने
 मारवुं ते.
 आकाशमूली स्त्री. (आकाशे भूमिशून्यदेशे मूलमस्याः)
 जेनां भूण अधर डीय तेवी अेक वनस्पति.
 आकाशयान न. (आकाशे यायतेऽनेन या+करणे ल्युट्)
 विमान, भावे ल्युट् आकाशमां गमन करवुं.
 आकाशरक्षिन् पु. (आकाशे इव अत्युच्चप्राकारोपरि
 स्थितः सन् रक्षति रक्ष् +णिनि) डिक्लानी बडार
 देवडीनी पडेरैगीर.
 आकाशवर्त्मन् न. (आकाशो वर्त्मव गम्यत्वात्) आकाश
 मार्ग, आकाश ३प मार्ग.
 आकाशवचन न. (आकाशे वचनम्) आकाशवाणी,
 नाटकनी अंदर पडडानी अंदर बोलातुं वाक्य.
 आकाशवत् त्रि. (आकाशः गम्यतयाऽस्त्यस्य मतुप्
 मस्य वः) आकाशमां गति करनार.
 आकाशवल्ली स्त्री. (आकाशस्य वल्लीव) अमरवेव.
 आकाशवाणी स्त्री. (आकाशे भवा वाणी) आकाशवाणी.
 आकाशशयन न. (आकाशे शयनम्) जुल्ला आकाश
 तणे सुई जवुं ते.
 आकाशसलिल न. (आकाशात् पतितं सलिलम्)
 आकाशमांथी पडेल पाणी, अकण.

आकाशस्थ त्रि. (आकाशे तिष्ठति आकाश+स्था+क)
 आकाशमां रडेनार.
 आकाशस्फटिक पु. (आकाशे भवः स्फटिक इव)
 १. वरसादना करा, २. अतिस्वच्छ स्फटिक, निर्मल
 स्फटिक.
 आकाशापरिच्छिन्नत्वन्याय पु. आ न्याय आकाशनी
 पेठे अपरिच्छिन्नत्व बताववामां वपराय छे.
 आकाशास्तिकाय पु. जैनदर्शन प्रसिद्ध दरेक पदार्थने
 अवकाश आपनार छे द्रव्योमांनुं अेक द्रव्य.
 आकाशीय त्रि. (आकाशस्येदम् छ) आकाशनुं, आकाश
 संबंधी.
 आकाशे अव्य. (आकाश+के) नाटकमां आकाशनी
 सामे जोई बोलातुं वाक्य, नाटकनां अंगनुं अेक
 वाक्य.
 आकाशेश पु. (आकाशस्य ईशः) १. ईन्द्र, २. असहाय
 व्यक्ति (जेनी पारो डवा सिवाय कोई वस्तु नथी.)
 आकिञ्चन्य न. (अकिञ्चनस्य भावः ष्यञ्)
 १. परिश्रमनो अभाव, दश यतिधर्ममांनो अेक
 यतिधर्म, २. दरिद्रता, अकिञ्चनता, अकिञ्चनत्व
 पक्ष अे ज अर्थमां ज्ञावा. - आकिञ्चनम्.
 आकिदन्ति पु. ते नामनी अेक देश, अे देशमां रडेनार.
 आकिदन्तीय त्रि. पु. (आकिदन्ति+ईयस्) आकिदन्ति
 देशमां उधियार उपर उविका करनार टोणुं.
 आकीम् अव्य. (आ+कन्+डीम्) १. त्याग, २. वितर्क.
 आकीर्ण त्रि. (आ+कृ+क्त) १. व्याप्त, -आकीर्णमृषि-
 पत्नीनामुत्तजद्वारोधिभिः-रघु० १।५०, २. विभरेल,
 ३. छूटुं छूटुं नांभेव, ४. परिपूर्णा, भरपूर.
 आकीर्ण पु. जैनदर्शन प्रसिद्ध वस्त्र आपनार अेक
 कल्पवृक्ष, ज्ञातवान घोडो.
 आकुञ्चन न. (आ कुञ्च् ल्युट्) १. अेक प्रकारनी
 युद्ध कुशलता, २. जुकाववुं, ३. संकोचावुं, ४. अेकहुं
 करवुं, ५. ढगलो करवो, ६. वांका थवुं.
 आकुञ्चित न. (आ+कुचि+क्त) संकोच, संकोचावुं.
 -शरीरसन्निकृष्टसंयोगहेतु कर्म ।
 आकुञ्चित त्रि. (आ+कुचि+क्त) संकोचाई गथेल.
 आकुट्ट पु. (आ+कुट्ट्+अच्) १. प्राणीना अवयवो
 छेदवा ते, डिंसा करवी, मारवुं, उषवुं, वध करवो ते.

आकृष्टि स्त्री. (आ+कृष्ट्+इन्) १. हिंसा करवी, वध करवी, मारी नांभवुं ते, २. ईराद्ये.

आकृष्टिका स्त्री. (आ+कृष्ट्+इ+कन्+टाप्) ज्ञप्ठी ज्ञेर्धने ईराद्यापूर्वकं करवुं ते.

आकृष्टित् त्रि. (आ+कृष्ट्+क्त) छेदेवुं, भेदेवुं, विदारेवुं.

आकृष्टिन् त्रि. (आ+कृष्ट्+णिन्) १. ज्ञप्ठी ज्ञेर्धने हिंसा करनार, २. ईराद्यापूर्वकं प्राप्तीनुं छेदन-भेदन करनार ३. अकार्यं करनार.

आकुल त्रि. (आ+कुल्+क) व्याकुण, व्यग्र, भरपूर-विभवगुरुभिः कृत्यैस्तस्य प्रतिक्षणमाकुला-शाकुन्तलम् ।

आकुलता स्त्री. (आकुलस्य भावः तल्) आकुणपशुं.

आकुलत्व न. (आकुलस्य भावः त्व) उपलो शब्दे शुभो.

आकुलाकुल त्रि. (आकुल+आकुल) १. अत्यंत आकुलव्यग्र, २. आकुणनो प्रकार, व्यग्रनो प्रकार, विभरायेव वाणवाणो, अव्यवस्थित, असंगत, विरोधी. लम् - सारी जगो.

आकुलि पु. (आकुल्+इन्) आकुणपशुं, व्यग्रपशुं.

आकुलित त्रि. (आ+कुल्+क्त) व्याकुण थयेव, व्यग्र थयेव. -मार्गाचलव्यतिकराकुलितेन सिन्धुः-कुं ५।८५

आकुलीकृत त्रि. (आ+कुल+त्वि+कृ+क्त) व्याकुण करेव, व्यग्र करेव.

आकुलीभूत त्रि. (आकुल+त्वि+भू+क्त) व्याकुण थयेव, व्यग्र थयेव.

आकूणित त्रि. (आ+कूण्+क्त) लग्नार संकीयायेव. -मदनशरशल्यवेदनाकूणितत्रिभागेन-काद०

आकृत न. (आ+कृ+भावे+क्त) (भोटे भागे समासनी अंते प्रयोज्याये) आशय, अभिप्राय, ईराद्ये, प्रस्तुत करवुं ते, जेम- धर्माकृतम्.

आकृति स्त्री. (आ+कृ+भावे+क्तिन्) उपरनो शब्दे शुभो. स्वधम्भुव मनुधी शतउपामां उत्पन्न थयेव अकं कन्यानुं नाम.

आकूपार न. डेटलाक सामवेदे मंत्रोनां नाम.

आकृत त्रि. (आ+कृ+क्त) बनेवुं, निर्मित -यद्वा समुद्रे अध्याकृते गृहे- ऋ० ८।१०।१

आकृति स्त्री. (आ+कृ+क्तिन्) १. आकार, -किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम्. -श० १।२०, २. डोण, ३. बडारनी येष्ट, ४. आकार-मूण ग्रंध, ५. छंद, ६. (गणितमां) भावीशनी संख्या वगरे.

(आक्रियते व्यज्यते जातिरनया करणे क्तिन्) अवयव संस्थान विशेषः- अथवा आकृतिर्जातिलिङ्गाख्या-जातेर्गात्वादेर्हिंसास्नादिसंस्थानविशेषो लिङ्ग, तस्य च परम्परया द्रव्यवृत्तित्वम् । यया जातिर्जातिलिङ्गानि च प्रख्यायन्ते तमाकृतिं विद्यात् ।

आकृतिगण पु. (आकृतौ आकारप्रसिद्धो गणः) पाणिनीय व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध ते ते कार्यना निमित्तमां आकर प्रसिद्ध शब्दसमूह, जेम के स्वरादि आकृतिगणः कषुवादि वगरे.

आकृतिच्छत्रा स्त्री. (आकृतिं छादयति छद्+णिच्+कर्तरि ष्टन् ह्रस्वः) अकं जतनो वेलो, घोघातकी नामनी वता.

आकृतियोग पु. (आकृतेः योगः) नक्षत्र समूह.

आकृष्ट त्रि. (आ+कृष्+क्त) भंयेव, ताषेव, आकृषयेव, भंयेयायेव- नाकृष्टं न च टङ्कितं न नमितं नोत्थापितं स्थानतः । महाना०

आकृष्टि स्त्री. (आ+कृष्+क्तिन्) भंयेवुं, ताषेवुं, आकृषयि.

आके अव्य. (आ+कन्+डे) १. पासे, २. दूर.

आकेकरा स्त्री. (आके+अन्तिके कीर्यते कृ+कर्मणि अप्) कटाक्षवाणी अकं प्रकारनी दृष्टि, अर्धं निर्मीलित आंजे- निर्मीलिदाकेकरलोलचक्षुषा-कि० ८।५३

आकेनिप त्रि. (आकेअन्तिके निपतन्ति नि+पत्+ड) पासे पउनार.

आकोकेर पु. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध मकरराशि.

आकोप पु. (आ कुप् घञ्) रीडियापशुं, उणवी डोध.

आकोशल न. (अकुशलस्य भावः अण् द्विपदवृद्धि पूर्वस्य वा) अकुशलता, डोशिपारी नडि ते, अकुशलता, अकुशलत्व. - विवरीतुमथात्मनो गुणान् भृशमाकोशल-मार्यचेतसाम्-शि. १६।३०

आक्रन्द पु. (आ+क्रन्द्+घञ्) १. भूम पाडी २३वुं, २. शब्द, अवाज, ३. बोलाववुं, ४. मित्र, ५. भाई, ६. दुःखीने रोवानुं स्थानक, ७. दाउण युद्ध.

आक्रन्दन न. (आ+क्रन्द्+ल्युट्) १. भूम पाडी २३वुं, २. बोलाववुं.

आक्रन्दिक त्रि. (आक्रन्दं-दुःखिनां रोदनस्थानं धावति आ+क्रन्द्+ठञ् ठक् वा) दुःखियाराना २३वानां स्थानके दौडी जनार.

आक्रन्दित न. (आ+क्रन्द+क्त) भूम पाडी २३वुं, पोके पोके २३वुं.

आक्रन्दिन् त्रि. (आक्रन्दयति आक्रन्द+णिनि) भूम पाडी २३नार, पोके मूकीने २३नार, २३वापूर्वक भोलावनार.

आक्रन्दे अव्य. (आ+क्रन्द+आधारे के) युद्ध.

आक्रम पु. (आ+क्रम+घञ् अवृद्धिः) १. बलपूर्वक उल्लंघन, २. परलोक प्राप्तिनुं साधन विद्याक्रम वगेरे, ३. जेणे आक्रमण कर्युं होय ते, ४. पराजय पामेल, ५. व्याप्त, ६. आग्रह, ७. यडाई, ८. अत्र.

आक्रमण न. (आ+क्रम+ल्युट्) १. बलपूर्वक ओलंगवुं, २. यडाई करवी, ३. पराभव, ४. वटी जवुं, ओलंगवुं.

आक्रान्त त्रि. (आ+क्रम+क्त) पराभव पामेल, डारेव, पोतानी उपरनी गतिथी व्याप्त, अलंकृत, सजवेव.
-आक्रान्तलोकमर्लिनिलमशेषमाशु-भक्ता०

आक्रान्ति स्त्री. (आ+क्रम+क्तिन्) वटी जवुं, यडियाता थवुं, उपर राभवुं, अधिकारमां लेवुं, क्यडी नाभवुं.
-आक्रान्तिसंभावितपादपीठम्-कु० २।११

आक्रीड पु. (आ+क्रीडत्यत्र आक्रीड्+घञ्) क्रीडा करवानो भाग वगेरे.

आक्रीड त्रि. (आ+क्रीड्+अच्) १. क्रीडा करनार, २मनार, २मतियाण, २. प्रमदवन, क्रीडोद्यान.
-आक्रीडपर्वतास्तेन कल्पिताः स्वेषु वेशमसु-कु० २।४३

आक्रीडा स्त्री. (आ+क्रीड्+अङ्) क्रीडा, २मत.

आक्रीडिन् त्रि. (आ+क्रीड्+घिनुण्) क्रीडा करनार, २मनार.

आक्रुष्ट त्रि. (आशू+क्त) १. जेणे भूम पाडी होय ते, २. शब्द करेव, ३. भोलावेव, ४. निंदेव.

आक्रुष्ट न. (आशू+क्त) १. कठोर भाषण, २. कठोर वाक्य, ३. निंदाथी के गाणथी कंई भोलवुं ते.
-मार्जारमूषिकास्पर्श आक्रुष्टे क्रोधसंभवः ।

आक्रोश पु. (आ+क्रुश्+घञ्) १. निंदा, २. गाण, ३. अपवाद, ४. शाप, ५. विरुद्ध विचार करवी ते.

आक्रोशक त्रि. (आ+क्रुश्+ण्वल्) १. विरुद्ध विचार करनार, २. शाप आपनार, ३. गाणी लांडनार, ४. निंदा करनार, ५. शपथ लेवा.

आक्रोशन न. (आ+क्रुश्+ल्युट्) आक्रोश शब्द जुओ.

आक्रुष्ट त्रि. (आक्रुश्+तृच्) आक्रोशक शब्द जुओ.

आक्ली अव्य. (आ+क्लिद्+ङी) विकार.

आक्लेद पु. (आ+क्लिद्+घञ्) भीनुं थवुं, भीजवुं.
आक्षद्वृतिक न. की स्त्री. (अक्षद्वृतेन निवृत्तम् ठक्) जुगारनी २मतथी थयेव वेर वगेरे.

आक्षपाटिक पु. (अक्षपटे नियुक्तः ठक्) १. न्यायाधीश, व्यवहाराध्यक्ष, २. पासांनी २मतमां अध्यक्ष.

आक्षपाद त्रि. (अक्षपादस्येदम्-अण्) (अक्षपादेन प्रोक्तं अण्) न्यायमत प्रवर्तक गौतम संबंधी मत, गौतमप्रोक्त न्यायशास्त्र वगेरे.

आक्षार पु. (आक्षर+णिच्+घञ्) मैथुन विषयक दूषण मूकवुं, तळीमत मूकवुं.

आक्षारण न. (आक्षर+णिच् ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ.

आक्षारित त्रि. (आक्षर+णिच्+क्त) मैथुन संबंधी दोषारोप पामेल, जूहुं तळीमत पामेल, कलंडित, दोषी, अपराधी.

आक्षिक त्रि. (अक्षेण दीव्यति-जयति जितं वा अक्ष्+ठक्) पासाये २मनार, पासाथी छतनार, पासाथी छतेव.

आक्षित त्रि. (आ क्षि+क्विप्) पाछुं इरतुं, आवतुं.

आक्षिप्त त्रि. (आक्षिप्+क्त) १. जेनी आक्षेप कर्यो होय ते, २. भेंचयेव, ३. ताझेव, ४. जूटवी लीघेव.

आक्षिप्तिका स्त्री. (आ क्षिप् क्त टाप् क इत्वम्) नाटकमां रंगमंच उपर आवतां पात्रे गायेवुं गान.

आक्षीव पु. (आ क्षीव् णिच् अच्) सरगवानुं जाड.

आक्षीव त्रि. (आ क्षीव् णिच् अच्) लगार मद्यमत थयेव, सारी रीते प्रमाटी थयेव, मद्यपानना नशामां थूर.

आक्षेत्रन्य त्रि. (अक्षेत्रज्ञ एव स्वार्थे घ्यञ्) क्षेत्रने नडि जणनार.

आक्षेप पु. (आ+क्षिप्+घञ्) १. दूर ईंकवुं, २. तिरस्कार, - विरुद्धमाक्षेपवचरिततिक्षितम्-कि० १४।२५, ३. निन्दा, ठपकी, ४. अपवाद, ५. ताणवुं, भेंचवुं, ६. ते नामनी ऐक अर्थलंकार, जेमां विवक्षित वस्तुने ऐक विशेष अर्थ बताववा माटे दबावी देवाय अगर निषेध कराय. ७. तिरस्कार युक्त वचन, ८. छीनवी लेवुं. -अंशुकाक्षेपविलज्जितानाम्-कु० १।१४

आक्षेप पु. (आ क्षिप् घञ्) अथपिति, जेमके जतिने विशे शक्ति माननारा मीमांसकना मते व्यक्तिनी आक्षेपथी बोध थाय छे अने ते अनुमानउप छे.

આક્ષેપક ત્રિ. (આ ક્ષિપ્+ખ્વુલ) નિંદા કરનાર, તિરસ્કાર કરનાર, ખેંચનાર, ફેંકનાર, ઉચાટ કરનાર, કલંક લગાડનાર, દોષારોપણ કરનાર.

આક્ષેપક પુ. (આ ક્ષિપ્+ખ્વુલ) ૧. એક જાતનો વાયુ રોગ, ૨. શિકારી.

આક્ષેપણ ન. (આ ક્ષિપ્+લ્યુટ) આક્ષેપ શબ્દ જુઓ.

આક્ષેપિન્ ત્રિ. (આક્ષિપતિ ણિનિ) ૧. ખેંચનાર, ૨. નિંદા કરનાર, ૩. તિરસ્કાર કરનાર, ૪. સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી વિચાર કર્યા પછી ખેંચનાર, ૫. સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી વિચાર કરનાર.

આક્ષોટ પુ. (આ અક્ષ્+ઓટ) અખરોટનું ઝાડ.

આક્ષોઢ પુ. (આ અક્ષ્+ઓઢ) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

આક્ષોદન ન. (આ અક્ષ્ ઓદ્ લ્યુટ) શિકાર, આખેટ.

આખ પુ. (આખનત્યનેન ખન્+ઙ) કોદાળો, પાવડો.

આખકી સ્ત્રી. (આખનત્યનેન ખન્+કીપ્) કોદાળી.

આખણ્ડલ પુ. (આખણ્ડયતિ પર્વતાન્ આ+ખ્વિ+ડલચ્)

ઈદ્ર- આખણ્ડલ: કામમિદં બમાષે-કુમારસંભવે ૩।૧૧

આખણ્ડિ ત્રિ. (આ ખણ્ડ+ઇન્) ભેદનાર, ટુકડા કરનાર.

આખન પુ. (આખનત્યનેન આ+ખન્+ઘ) કોદાળી.

આખનિક્ પુ. (આ ખન્ કર્તીર ઇકન્) ૧. ચોર,

૨. ભૂંડ, ડુક્કર, ૩. ઉંદર, ૪. કોદાળો.

આખનિક ત્રિ. (આ ખન્ કર્તીર ઇકન્) ખોદનાર.

આખનિકવક પુ. (આ ખન્ કર્તીર વા ઇકવક)

૧. કોદાળી, ૨. ચોર, ૩. ભૂંડ, ડુક્કર, ૪. ઉંદર.

આખનિકવક ત્રિ. (આ ખન્ કર્તીર વા ઇકવક) ખોદનાર.

આખર પુ. (આ+ખન્ કરણે ડ્ર) કોદાળી.

આખરેષ્ટ ત્રિ. (આખરે તિષ્ઠતિ સ્થા-ક ષત્વમ્) કોદાળીમાં રહેલ.

આખાત પુ. (આ ખન્ ક્ત) કોઈએ નહિ ખોદેલું, કુદરતી તલાવ, જળાશય, ખાડી.

આખાન પુ. (આ ખન્ કુ ડિચ્) ચારે બાજુથી ખોદવું, પાવડો, કોદાળી.

આખુ પુ. (આ ખન ટુ) ૧. ઉંદર, ૨. ચોર, ૩. ભૂંડ, ડુક્કર, ૪. કૃપણ, ૫. દેવતાડ, ૬. છછુંદર.-અત્તું

વાજ્ઞતિ શામ્ભવો ગણપતેરાખું ક્ષુધાર્ત: ફળી-પન્ચ. ૧।૧૫૧.

આખુકરીષ ન. (આખો: કરીષમ્) ઉંદરની લીંડી.

આખુકર્ણપર્ણિકા સ્ત્રી. (આખુ: તત્કર્ણાવિવ પર્ણાન્યસ્યા: વા કપ્) ૧. લોભી, ૨. દેવતાડવૃક્ષ, ૩. ઉંદરકાની નામની વનસ્પતિ.

આખુકર્ણી સ્ત્રી. (આખુ: તત્કર્ણાવિવ પર્ણાન્યસ્યા: વા કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આખુગ પુ. (આખુના મૂષકેન ગચ્છતિ ગમ્ ડ) મૂષકવાહન, ગણપતિ.

આખુઘાત પુ. (આખુનાં ઘાત:) નીચ જાતિનો માનવ, ઉંદરોને પકડીને મારી નાખનાર.

આખુપર્ણિકા સ્ત્રી. (આખુ: તત્કર્ણાવિવ પર્ણમસ્યા: વા કપ્) ઉંદરકાની વનસ્પતિ.

આખુપર્ણી સ્ત્રી. (આખુ: તત્કર્ણાવિવ પર્ણમસ્યા:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આખુપાષાણ પુ. (આખુખનક: પાષાણ:) એક જાતનો ચુંબક પથ્થર.

આખુભુજ્ પુ. (આખું ભુજ્કતે આખુ ભુજ્ કિવપ્) બિલાડી.

આખુભુજ પુ. (આખુ ભુજ્ ક) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આખુવાહન પુ. (આખુ: વાહનં યસ્ય) ગણપતિ.

આખુવિષહા સ્ત્રી. (આખુવિષં હન્તિ હન્ ડ) ઉંદરના ઝેરને દૂર કરનાર, દેવતાડ વૃક્ષ, દેવતાલી લતા.

આખુરથ પુ. (આખુ: રથ: યસ્ય) ગણપતિ.

આખૂત્કર પુ. (આખુધિરૂત્કોર્યતે ઉત્ કૃ કર્મણિ અપ્) ઉંદરનો કરેલો કચરો, રાફડો.

આખૂત્થ ત્રિ. (આખુભ્ય: ઉત્તિષ્ઠતિ ઉત્ સ્થા ક) ઉંદરથી ઉત્પન્ન થનાર, ઉંદરોનો સમૂહ.

આખૂત્થ ન. (આખુભ્ય: ઉત્તિષ્ઠતિ ભાવે ક) ઉંદરોનું ઢગલાબંધ પેદા થવું.

આખૂત્થાન ન. (આખુ ઉત્ સ્થા લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આખેટ પુ. (આખિટચન્તે ત્રાસ્યન્તે પ્રાણિનોઽત્ર આ ખિટ્ ઘચ્) મૃગયા, શિકાર, પાછળ પડવું.

આખેટક પુ. (આખિટચન્તે ત્રાસ્યન્તે પ્રાણિનોઽત્ર સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આખેટશીર્ષક ન. (આખેટ ઇવ શીર્ષાસ્ય) એક જાતની બાંધેલી ભૂમિ-સુરંગ.

આખેટિક પુ. (આખેટે કુશલ: ઠક્) મૃગયામાં કુશળ શિકારી કૂતરો.

આખેટિક ત્રિ. (આખેટે કુશલ: ઠક્) મૃગયામાં કુશળ.

આહોટ પુ. (આહ: હનિત્રમિવ ડટાનિ પર્ણાન્યસ્ય) અખરોટનું ઝાડ.

આહ્યા સ્ત્રી. (આહ્યાયતેડનેન આ+હ્યા+અહ) નામ, સંશ્લ -ઝમેતિ માત્રા તપસો નિષિદ્ધા પશ્ચાદુમાહ્યાં સુમુહી જગમ -કુમારસંભવે.

આહ્યાત ન. (આ+હ્યા+ક્ત) તિહ્ રૂપ પ્રત્યયોની આહ્યાત એવી સંશ્લ છે. અહીં - તિપ્, તિસ્, જિ આદિ અઢારે પ્રત્યયો જે વૈયાકરણો માને છે તે બધા તિહ્ પ્રત્યયનો અર્થ કૃતિ છે. જેમ કે ચૈત્રસ્તણ્ડુલં પચાતીત્યાદૌ, તિપ્ નો અર્થ ક્રિયાજનક-વ્યાપારમાત્રમિતિ ભટ્ટમીમાંસકાઃ, ઉત્પાદનો સ ચોત્પાદકર્તેતિ રત્નકોષકૃત્, કર્તા કર્મ ચ આહ્યાતાર્થં ઈતિ શાબ્દિકાઃ વદન્તિ, વસ્તુતો વૈયાકરણમતે આહ્યાતં નામ તિહ્ન્તમ્ । વર્તમાનાદિકાલશ્ચ તિહ્ઠર્થઃ, એકત્વા-દિસંહ્યા ચ તિહ્ઠર્થ આહ્યાતત્વં દશલકારસાધારણમ્ । સર્વત્ર આહ્યાતાર્થો ભાવનેતિ મીમાંસકાઃ, મણિકૃતસ્તુ (ગજ્જેશોપાધ્યાયાઃ) જાનાતીત્યાદૌ યત્નો નાહ્યાતસ્ય અર્થઃ, કિન્તુ કાલસંહ્યે ઝમે એવેત્યાહુઃ ।

આહ્યાત ત્રિ. (આ+હ્યા+ક્ત) કહેલ, બોલેલ, જાહેર કરેલ. -ધાત્વર્થેન વિશિષ્ટસ્ય વિધેયત્વેન ક્ષોધતે, સમર્થઃ સ્વાર્થયત્નસ્ય શબ્દો વાડડહ્યાતમુચ્યતે ।

આહ્યાતિ સ્ત્રી. (આ હ્યા ક્તિન્) કહેવું, બોલવું, યશ નામ.

આહ્યાતૃ ત્રિ. (આ હ્યા તૃચ્) કહેનાર, ઉપદેશ આપનાર.

આહ્યાન ન. (આ હ્યા+ભાવે લ્યુટ્) ૧. કથન, કહેવું, બોલવું, ૨. પૂર્વનું વૃત્તાંત કહેવું, - આહ્યાનં પૂર્વવૃત્તો ક્તિઃ -સાં ૬૦ ૩. સામે કહેવું, ૪. ભેદક ધર્મ.

આહ્યાનક ન. (આહ્યાન+કન્) અગાઉના વૃત્તાંતનું કહેવું, - નાટકાહ્યાનકાદેશવ્યાહ્યાનાદિક્રિયાનિપુણેઃ-કાદમ્બરી કથા, નાની પૌરાણિક વાર્તા. -આહ્યાન-કારહ્યાયિકેતિહાસ- પુરાણાકર્ણનેન-કાં ૭

આહ્યાનકી સ્ત્રી. તે નામનો એક છંદ.

આહ્યાયક પુ. (આ હ્યા ણ્વુલ્) બીજાએ કહેવું, બીજે કહેનાર દૂત વગેરે. -આહ્યાયકેભ્યઃ શ્રુતસૂતુવૃત્તિઃ -મટ્ટિં ૨૧૪૪.

આહ્યાયક ત્રિ. (આ હ્યા ણ્વુલ્) ૧. કહેનાર, ૨. બોલનાર

આહ્યાયિકા સ્ત્રી. (આ હ્યા ણ્વુલ્) ૧. કવિના વંશ વગેરેનું કથન વગેરે જેમાં છે એવી કોઈપણ પ્રકારની કથા, ૨. ઉપલબ્ધ થયેલા અર્થને સમજાવનારી કથા.

વાર્તાત્મક ગદ્ય-પદ્યરચના આહ્યાયિકા અને કથા નામથી ઓળખાય છે. 'હર્ષચરિત'ને આહ્યાયિકા અને 'કાદબરી'ને કથા તરીકે ઓળખાવાય છે. -આહ્યાયિકા કથાવત્ સ્યાત્ કવેર્વશાદિકોર્તનમ્ । અસ્યામન્યકવીનાં ચ વૃત્તં ગદ્યં ક્વચિત્ ક્વચિત્ ॥ કથાંશાનાં વ્યવચ્છેદ આશ્વાસે ઈતિ વધ્યતે ॥ આર્યાવકૃત્રાપનકૃત્રાણાં હન્દસાં યેન કેનચિત્ । અન્યાપદેશોનાશ્વાસમુખે ભાવ્યર્થસૂચનમ્ ॥ -સાં ૬૦ ૫૬૮.

આહ્યાયિન્ ત્રિ. (આ+હ્યા+ણિનિ) કહેનાર, જણાવનાર દૂત વગેરે. -રહસ્યાહ્યાયીવ સ્વનસિ મૃદુકર્ણાન્તિકચરઃ-શં ૧૧૨૪.

આહ્યેય ત્રિ. (આ+હ્યા+યત્) કહેવા લાયક - યોગ્ય, બોલવા યોગ્ય.

આગત ન. (આ ગમ્ ક્ત) આવવું, આગમન.

આગત ત્રિ. (આ ગમ્ ક્ત) ૧. આવેલ, ૨. પામેલ, ૩. પાસે પ્રાપ્ત થયેલ.

આગતિ સ્ત્રી. (આ+ગમ્ ક્તિન્) ૧. આવવું, ૨. પ્રાપ્ત થવું, ૩. પરભવમાંથી આ ભવમાં આવવું તે, ૪. ઉત્પત્તિ.

આગતિગતિ સ્ત્રી. (આગતિશ્ચ ગતિશ્ચ) ૧. આવવું-જવું તે, ગત્યાગતિ, ૨. ગમનાગમન- લોકસ્યાસ્ય ગતાગતિમ્-રામાં

આગત્ય અવ્ય. (આ ગમ્ ત્યપ્) આવીને.

આગન્તવ્ય ત્રિ. (આ+ગમ્+તવ્ય) આવવા યોગ્ય, પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય.

આગન્તવ્ય ન. (આ+ગમ્+તવ્ય) અવશ્ય આવવું તે, -આગન્તવ્યં ઈટિતિ મથુરામણ્ડલાદ્ ગોપકાન્તે-મેઘં

આગન્તુ પુ. (આ+ગમ્ તુન્) અતિથિ.

આગન્તુ ત્રિ. (આ+ગમ્ તુન્) આવવાનાં સ્વભાવવાળું, પહોંચનાર.

આગન્તુક પુ. (આ+ગમ્ તુન્ સ્વાર્થે કન્) અતિથિ, અચાનક આવેલ માણસ.

આગન્તુજ ત્રિ. (આગન્તો હટાદુપસ્થિતાજ્જાયતે જન્+ઙ) હઠથી પ્રાપ્ત થયેલ રોગ વગેરે, અકસ્માત આવનાર - આગન્તુકા વિકારાઃ ।

આગન્તૃ ત્રિ. (આ ગમ્ તૃ) અતિથિ, મુસાફર.

આગમ પુ. (આ+ગમ્ ઘઙ્) ૧. આવવું, ૨. પ્રાપ્ત થવું, ૩. ઉત્પત્તિ, - આગમાપયિતોડનિત્યાસ્તાંસ્તિતિક્ષસ્વ ભારત ! ॥ -ભગં ૨૧૨૪, ૪. સામ વગેરે ઉપાય,

५. वेद्याज्ञानी देवउद्देवउ, ६. लभेव दस्तावेज,
 ७. तत्त्वने जज्ञावनार शास्त्र, - प्रजया सहशागमः,
 आगमसहशागमः रघुं १।१५, ८. वेद, ९. भंत्र,
 १०. शब्दधी थनार बोधनुं साधन शब्द प्रभाज्ञ,
 ११. व्याकरज्ञशास्त्र प्रसिद्ध प्रकृति-प्रत्ययनी
 अनुपघाती अट् इट् वगेरे अक्षर, १२. स्कन्ध,
 अध्याय, १३. ज्ञान. -शिष्यप्रदेयागमाः -भर्तुं २।१५
आगम पु. (आ+गम् घञ्) तंत्रशास्त्र, आवक. -आगतः
 शिववक्त्रेभ्यो गतश्च गिरिजानने । मग्नश्च हृदयाम्भोजे,
 तस्मादागम उच्यते ॥ -यामल.
आगमन न. (आ+गम्+भावे ल्युट्) १. आवकुं,
 २. प्राप्त थकुं, ३. उत्पत्ति. - रामस्त्वासन्नदेशत्वाद्
 भरतागमनं पुनः-रघुं
आगमवत् त्रि. (आगमः अस्त्यर्थे मतुप् मस्य वः)
 आगमयुक्त, आवकवाणुं.
आगमवृद्ध त्रि. (आगमेन तज्जानेन वृद्धः) शास्त्रना
 अवलोकनधी जेनुं ज्ञान परिपकव थयुं छे ते.
आगमवेत् त्रि. (आगमं वेत्ति विद् तृच्) आगम
 ज्ञानार, शास्त्रो ज्ञानार.
आगमवेदिन् त्रि. (आगमं वेत्ति विद् णिनि) आगमशास्त्र
 ज्ञानार.
आगमवेदिन् पु. (आगमं वेत्ति विद् णिनि) शंकराचार्यना
 परमगुरु गौडपादाचार्य, श्रुतकेवली भद्रबाहुस्वामी.
आगमापायिन् त्रि. (आगमापायौ विद्येतेऽस्य) उत्पत्ति
 अने विनाशवाणुं - आगमापायिनोऽनित्यांस्तां-
 स्तितिक्षस्व भारत-भगवद्गीता.
आगमावर्ता स्त्री. (आगममात्रेण प्राप्तिमात्रेणावर्तते
 कण्डूयनमस्याः आवृत् अपादाने घञ्) वृश्चिकावली
 वनस्पति.
आगमिक त्रि. (आगमादागतः ठञ्) आगमधी प्राप्त
 थयेव.
आगमित त्रि. (आगम् स्वार्थे णिच्+क्त) १. लक्षावेव,
 २. ज्ञावेव, ३. अत्यास करेव, ४. पमाडेव.
आगमिन् त्रि. (आ+गम्+णिनि) आवनार, पडोथनार.
आगम्य अव्य. (आ+गम्+ल्यप्) आवीने.
आगर पु. (आगीर्यते उद्वमितुमारभ्यते चन्द्रमा अत्र)
 अभास तिथि.
आगवीन त्रि. (गोः प्रत्यर्पणपर्यन्तं कर्म करोति आगु+
 कर्मकारकार्थे ख) १. गाथ पाछी सोंध्या सुधी काम
 करनार, २. गोवाणियानी ओक लेद.

आगस् न. (इण्+असुन् आगादेशः) १. अपराध,
 २. पाप, ३. दंड, शिक्षा.
आगस्ती स्त्री. (अगस्त्यस्येयम् अण् स्त्रियां डीप् यलोपः)
 दक्षिण दिशा.
आगस्तीय त्रि. (अगस्तये हितम् छण् यलोपः) अगस्त्येने
 छितकारक.
आगस्त्य त्रि. (अगस्त्यस्येदम् यञ् यलोपः) अगस्त्य
 संबधी दक्षिण दिशानो भाग.
आगाढ त्रि. १. कर्कश, कठण, आकरुं, २. गाढ कारण,
 प्रबण कारण, ३. अति अशक्त.
आगाढयोग पु. (अगाढस्य योगः) गण्डियोग,
 आचार्ययोगनुं वडन करवुं ते.
आगाध त्रि. (अगाध एव स्वार्थे अण्) १. अत्यंत
 ठोडुं, २. दुग्धी प्राप्त थर्थ शडे ते.
आगामिक त्रि. (आगमयति भविष्यद्भस्तु बोधयति
 आ+गम्+णिच्+ण्वुल्) भविष्यद्भस्तु ज्ञावनार.
 -मतिरागामिका ज्ञेया बुद्धिस्तत्कालदर्शिनी ॥-हैम.
आगामिन् त्रि. (आगम्+णिनि) आवनार, भविष्यकाणनी
 वृत्ति.
आगामुक त्रि. (आगम्+उकञ्) आववानां स्वभाववाणुं,
 पडोथनार.
आगार न. (अग् कुटिलायां गतौ घञ् आगामृच्छति
 ऋ+अण्) घर, भवन. -आकीर्ण भिक्षुकैर्वाण्यैरागा-
 रमुपसंव्रजेत् -मनुं
आगार त्रि. (आगारमस्त्यस्य अण्) गृहस्थ, गृहस्थाश्रम.
आगारगोधिका स्त्री. गरोणी, गृहगोधिका.
आगारचारित्रधर्म त्रि. (आगारमस्त्यस्य अण्)
 समकृतिपूर्वक भार प्रत ३५ गृहस्थनी चारित्र धर्म.
आगारदाह पु. (आगार+दह+घञ्) घर भाणकुं.
आगारदाहिन् त्रि. (आगार दह णिनि) घरने भाणनार,
 घरने ईकी टेनार.
आगारधर्म पु. (आगारस्य धर्मः) गृहस्थ धर्म.
आगारधूम पु. (आगारं गृहं धूमयति धूमान्वितं करोति)
 घरनी धूमाडो
आगारवास पु. (आगारस्य वासः) गृहवास, गृहस्थाश्रम.
आगारविनय पु. (आगारस्य विनयः) गृहस्थनी विनय३५
 धर्म, गृहस्थ धर्म.
आगारावास पु. (आगारस्य आवासः) गृहस्थाश्रममां
 आवास, घर-संसारमां लपटार्थ रडेवुं ते.

આગાલ પુ. (જે. દ.) ૧. કર્મની બીજી સ્થિતિમાંથી કર્મના દલીયાંને ઉદીરણા પ્રયોગે ખેંચીને ઉદયાવલિકામાં નાંખવા તે, ઉદીરણાનું અપર નામ.
 આગુર્ સ્ત્રી. (આ ગુર્ ક્વિપ્) પ્રતિજ્ઞા, સ્વીકાર, સહમતિ.
 આગુરણ ન. (આ ગુર્ લ્યુટ) ઉદમ, ગુપ્ત સુઝવ, આગુરણ પછ એ જ અર્થમાં.
 આગૂ સ્ત્રી. (આ+ગમ્ ક્વિપ્ મલોપે ઋકારાદેશ:) પ્રતિજ્ઞા.
 આગૂર્ણ ત્રિ. (આ+ગુર્+ક્ત) ૧. ઉદમી, ૨. તૈયાર થયેલ.
 આગૂર્ણ ન. (આ+ગુર્+ક્ત) ઉદમ.
 આગૂર્ત (આ+ગુર્+ક્ત) ૧. ઉદમી, ૨. તૈયાર થયેલ.
 આગૂર્ત ન. (આ+ગુર્+ક્ત) ઉદમ.
 આગૂર્તિન્ ત્રિ. (આગૂર્તમનેન ઇનિ) જેશે ઉદમ કર્યો હોય તે.
 આગ્નાપૌષ્ણ ત્રિ. (અગ્નિશ્ચ પૂષા ચ દ્વન્દ્વ આનહ્ તૌ દેવતેડસ્ય) અગ્નિ અને પૂષા જેના દેવ હોય તે હવિષ વગેરે.
 આગ્નાવૈષ્ણવ ત્રિ. (અગ્નિશ્ચ વિષ્ણુશ્ચ દ્વન્દ્વ આનહ્ તૌ દેવતેડસ્ય) અગ્નિ અને વિષ્ણુ જેના દેવ હોય તે હવિષ વગેરે.
 આગ્નિક ત્રિ. (અનેરિદં ઠક્) અગ્નિ સંબંધી, યજ્ઞની અગ્નિ સાથે સંબંધિત.
 આગ્નિદાત્તેય ત્રિ. (અગ્નિદત્ત+ચતુર્થ્યાં સહ્યાં ઠક્) અગ્નિદત્તની પાસેનો પ્રદેશ વગેરે.
 આગ્નિપદ ત્રિ. (અગ્નિપદે દીયતે કાર્યં વા અણ) અગ્નિને સ્થાને અપાતો કોઈ પદાર્થ વગેરે.
 આગ્નિમારુત ત્રિ. (અગ્નિશ્ચ મરુચ્ચ દ્વન્દ્વે આનહ્ તૌ દેવતેડસ્ય) અગ્નિ અને મરુત્ જેના દેવ હોય તે હવિષ.
 આગ્નિવારુણ ત્રિ. (અગ્નિશ્ચ વરુણશ્ચ દ્વન્દ્વે ઈત્ તૌ દેવતે અસ્ય અણ) અગ્નિ અને વરુણ જેના દેવ હોય તે હવિષ વગેરે.
 આગ્નિવેશ્ય પુ. સ્ત્રી. (અગ્નિવેશસ્ય ઋષેરપત્યમ્ યણ) અગ્નિવેશ ઋષિનો પુત્ર.
 આગ્નિશર્માયણ પુ. (અગ્નિશર્મ: ગોત્રાપત્ય ફક્) અગ્નિ શર્માના ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલ.
 આગ્નિશર્મિ પુ. સ્ત્રી. (અગ્નિશર્મણોરપત્યમ્ બાહ્વાં ઇજ્) અગ્નિશર્માનો પુત્ર.

આગ્નિષ્ટોમિક પુ. (અગ્નિષ્ટોમં ક્રતું વેત્તિ તત્પ્રતિ-પાદકગ્રન્થમધીતે વા ઠક્) ૧. અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞને જાણનાર, ૨. અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞનું પ્રતિપાદન કરનાર ગ્રન્થને ભણનાર.
 આગ્નિષ્ટોમિકી સ્ત્રી. (અગ્નિષ્ટોમસ્ય દક્ષિણા ઠક્ ડીપ્) અગ્નિષ્ટોમ યજ્ઞની દક્ષિણા.
 આગ્નીધ્ર ન. (અગ્નિમીન્ધે અગ્નીત્, તસ્ય શરણમ્ રણ) ૧. યજમાનનું સ્થાન, ૨. અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ, ૩. અગ્નિહોત્રી યજમાન, -આગ્નીધ્રો નામ નૃપતિર્જમ્બુનાથો મનો: કુલે - મનુ, ૪. યજ્ઞની અગ્નિનું સ્થાન.
 આગ્નીધ્રીય ત્રિ. (અગ્નીધ્રસ્યેદં વૃદ્ધાત્ છ:) અગ્નિધ્ર સમ્બન્ધી.
 આગ્નીધ્રયા સ્ત્રી. (અગ્નીધ્રસ્થાનમર્હતિ યત્) અગ્નિહોત્રની શાળા.
 આગ્નેન્દ્ર ત્રિ. (અગ્નિશ્ચ ઇન્દ્રશ્ચ દ્વન્દ્વે આનહ્ તૌ દેવતે અસ્ય અણ) અગ્નિ અને ઈન્દ્ર જેના દેવ હોય તે હવિષ વગેરે.
 આગ્નેય ત્રિ. (અગ્નેરિદમ્ અગ્નિર્દેવતા વાડસ્ય ઠક્) ૧. અગ્નિ છે દેવતા જેનો એવું હવિષ વગેરે, ૨. અગ્નિ સમ્બન્ધી, ૩. અગ્નિદીપક ઔષધ વગેરે, ૪. અગ્નિમાં ધનાર, અગ્નિને અર્પણ.
 આગ્નેય ન. (અગ્નિર્દેવતાડસ્ય) ૧. કૃત્તિકા નક્ષત્ર, ૨. સોનુ, ૩. લોહી, ૪. લાખ વગેરે દ્રવ્ય, ૫. અગ્નિએ જોયેલ સામવેદનો એક ભાગ, ૬. સ્નાન, ૭. રાજાનું એક ચરિત્ર, ૮. જઠરાગ્નિને પ્રદીપ્ત કરનારું એક ઔષધ, ૯. ધી, ૧૦. એક પ્રકારનું અસ્ત્ર, ૧૧. અગ્નિપુરાણ.
 આગ્નેય પુ. (અગ્નિર્દેવતાડસ્ય) ૧. કાર્તિકસ્વામી, ૨. અગ્નિ પર્વત, ૩. તે નામનો એક દેશ, ૪. અગ્નિની ઉપાસનાનો મંત્ર, ૫. અગ્નિનો પુત્ર, ૬. આગિયો કીડો, ૭. અગસ્ત્યમુનિ, ૮. સ્વાહા દેવતાનો સ્થાલીપાક.
 આગ્નેયી સ્ત્રી. (અગ્નિ ઠક્ ડીપ્) ૧. અગ્નિની એક ધારણા, ૨. અગ્નિભૂણો, ૩. પ્રતિપદ-પડવો તિથિ, ૪. અગ્નિની સ્ત્રી સ્વાહા.
 આગ્ન્યાધાનિકી સ્ત્રી. (અગ્ન્યાધાનસ્ય યજ્ઞસ્ય દક્ષિણા ઠક્) તે નામના યજ્ઞની દક્ષિણા.
 આગ્રભોજનિક પુ. (અગ્રભોજનં નિયતં દીયતે ઠક્) જેને નિયત પ્રથમ ભોજન આપવામાં આવે છે તે એક બ્રાહ્મણ.

આગ્રયણ ત્રિ. (અગ્રે અયનં ખોજનં શસ્યાદેર્યેન કર્મણા) નવા અગ્નના આવવા નિમિત્તે અગ્નિહોત્રીએ કરવાનો એક યજ્ઞ. —શ્યામાકર્ત્ત્રોર્હિષશ્ચૈવ યવૈરન્યોઽન્યકાલતઃ । પ્રાગ્યષ્ટું યુજ્યતેઽવશ્યં ન ત્વત્રાગ્રયણાત્યયઃ ॥ આગ્રયણં નવશસ્યેષ્ટિઃ ॥ —મલમાસતત્ત્વમ્

આગ્રહ પુ. (આ ગ્રહ અપ્) ૧. આગ્રહ, ૨. આવેશ, ૩. આસક્તિ, ૪. આક્રમણ, ૫. અનુગ્રહ, ૬. ગ્રહણ કરવું, ૭. સંરક્ષણ —ઇત્યાગ્રહાત્ વદન્તં તેં સ પિતા તત્ર નીતવાન્ —કથાસરિત્ ૦ ૨૫/૧૧

આગ્રહાયણ પુ. (આગ્રહાયણી અસ્ત્યત્ર માસે અણ) ચાંદ્ર માગસર માસ.

આગ્રહાયણક ન. (આગ્રહાયણ્યાં દેયં ઋણં વુજ્ ઠજ્ વા) માર્ગશીર્ષ માસની પૂનમને દિવસે આપવાનું ઋણ.

આગ્રહાયણિક ન. (આગ્રહાયણ્યાં દેયં ઋણં વુજ્ ણિચ્ ઠજ્ વા) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આગ્રહાયણિક પુ. (આગ્રહાયણી પૂર્ણિમાઽસ્મિન્ માસે ઠક્) માર્ગશીર્ષ, માસ.

આગ્રહાયણી સ્ત્રી. (અગ્રે હાયનમસ્યાઃ) ૧. માર્ગશીર્ષ માસની પૂનમ, મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર.

આગ્રહારિક પુ. (અગ્રહારોઽગ્રભાગે નિયતં દીયતેઽસ્મૈ ઠજ્) જેને અગ્ર ભાગ હંમેશાં આપવામાં આવે તે એક બ્રાહ્મણ.

આગ્રાયણ પુ. (અગ્રનામકસ્ય ઋષેઃ ગોત્રાપત્યમ્ નડાઠ ફક્) અગ્ર નામના ઋષિના ગોત્રનો પુત્ર. ૨. નવા ધાન્યના આવવા નિમિત્તે કરવામાં આવતી દષ્ટિ.

આઘટ્ટક પુ. (આ ઘટ્ટ ણ્વુલ્) રાતો અઘાડો.

આઘટ્ટના સ્ત્રી. (આ ઘટ્ટ યુચ્) ચલાવવું, હલાવવું. —રણદિભરાઘટ્ટનયા નભસ્વતઃ—શિઠ ૧૧૧૦

આઘટ્ટિત ત્રિ. (આ ઘટ્ટ ક્ત) ચલાવેલ, હલાવેલ.

આઘમર્ષણ ન. (અઘમર્ષણે વિહિતમ્ અણ) પાપોને નાશ કરવા માટેનું એક સૂક્ત.

આઘર્ષ પુ. (આ ઘર્ષ ઘજ્) ૧. મર્દન, ૨. ઘસવું. —આઘર્ષણ.

આઘાટ પુ. (આ ઘટ્ ઘજ્) ૧. સીમા, હદ, ૨. અઘાડો.

આઘાટ ત્રિ. (આ હન્ કત્તરિ સંજાયાં ઘજ્) આઘાત પહોંચાડનાર.

આઘાટિન્ ત્રિ. (આ હન્ ણિનિ પૃષોઠ નિ. તસ્ય ટઃ) આઘાત પહોંચાડનાર.

આઘાત પુ. (આ હન્ ઘજ્) ૧. વધુ મારવું, —પાદાઘાતા-દશોકં વિકસતિ બકુલં યોષિતામાસ્યમદ્ઘૈઃ —સાઠ ૬૦. ૨. ઠીકવું, ૩. વધનું સ્થાન.

આઘાતન ન. (આહન્યતેઽત્ર આ હન્ સ્વાર્થે ણિચ્ આધારે લ્યુટ્) વધસ્થાન.

આઘાતન (આહન્યતેઽત્ર ભાવે લ્યુટ્) ઘાત કરવો.

આધાર પુ. (આ ઘૃ ણિચ્ કર્મણિ અચ્) ઘી. (ભાવે અચ્) સ્થાપેલા અગ્નિના વાયુખૂણાથી માંડી અગ્નિ ખૂણા સુધી અને નૈઋત્ય ખૂણાથી માંડી ઈશાન ખૂણા સુધી અવિચ્છિન્ન ધારાએ ઘી છાંટવું.

આઘૂર્ણિત ત્રિ. (આ ઘૂર્ણ+ક્ત) ૧. ચાલેલ, હાલેલ, ૨. ભ્રાંતિમાં પડેલ. — આઘૂર્ણિતો વા વાતેન સ્થિતઃ પોતે મહાપંચે । —દેવીમાઠ

આઘૂર્ણિ પુ. (આગતો ઘૃણિદીપ્તેરસ્ય) સૂર્ય.

આઘોષણ ન. (આ ઘુષ્ લ્યુટ્) ઢંઢેરો પીટાવી જાહેર કરવું.

આઘોષણા સ્ત્રી. (આ ણિચ્ યુચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આઘ્રાણ ત્રિ. (આ ઘ્રા ક્ત) સૂંધેલ, તૃપ્તિ પામેલ.

આઘ્રાણ ન. (આ ઘ્રા ક્ત) ગંધ ગ્રહણ કરવો, તૃપ્ત થવું.

આઘ્રાત ત્રિ. (આ ઘ્રા ક્ત વા તસ્ય નત્વાભાવઃ) સૂંધેલ, તૃપ્તિ પામેલ.

આઘ્રેય ત્રિ. (આઘ્રાતું યોગ્યં આ+ઘ્રા+યત) સૂંધવા યોગ્ય.

આઙ્ અવ્ય. થોડું એવા અર્થમાં, ક્રિયાપદના યોગમાં, મર્યાદા-સીમા-હદ એવા અર્થમાં, અને અભિવિધિમાં વપરાય છે.

આઙ્કુશાયન ત્રિ. (અઙ્કુશેન નિવૃત્તાદિ ફક્) અંકુશથી કરેલ વગેરે

આઙ્કુશિક ત્રિ. (અઙ્કુશઃ પ્રહરણમસ્ય) અંકુશ રૂપ હથિયારવાળું.

અઙ્ગ ન. (અઙ્ગ સ્વાર્થે અણ) ૧. કોમળ અંગ, ૨. વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અંગાધિકારનું કાર્ય.

આઙ્ગ પુ. (અઙ્ગાનાં રાજા અણ) અંગદેશની રાજા.

આઙ્ગ ત્રિ. (અઙ્ગેષુ ભવઃ અણ) અંગદેશમાં થનાર.

આઙ્ગક ત્રિ. (અઙ્ગેષુ જનપદેષુ ભવઃ વુજ્) અંગદેશમાં થનાર-હોનાર. (અઙ્ગઃ ક્ષત્રિયાઃ યસ્ય સંવ્યાઃ તસ્મિન્) અંગદેશના ક્ષત્રિયોની સેવા કરનાર, અંગદેશની સેવા કરનાર.

આઙ્ગવિદ્ય ત્રિ. (અઙ્ગવિદ્યાં વેદ) વ્યાકરણ વગેરે અંગવિદ્યાનો જાણનાર.

आङ्गविद्य पु. (अङ्गविद्यायां भवः अण्) व्याकरणे वगेरे अंगविद्याना व्याख्यानरूप ग्रंथ.
 आङ्गविद्य त्रि. (अङ्गविद्यायां भवः अण्) अंगविद्यामां थनार.
 आङ्गार न. (अङ्गाराणां समूहः भिक्षादि अण्) अंगारानो समूह.
 आङ्गिक त्रि. (अङ्गेन अंगचालनेन निवृत्तम् ठक्) अंगना डावभाव वगेरे, स्त्रीओना डावभाव. - आङ्गिकोऽभिनयः ।
 आङ्गिक त्रि. (अङ्गं मृदङ्गं तद्वाद्यं शिल्पमस्य) मृदङ्ग वगाडनार शिल्पी-उस्ताद.
 आङ्गिरस पु. स्त्री. (अङ्गिरसोऽपत्यम्) १. अंगिरा ऋषिनी पुत्र, षुडस्पति, २. अथर्ववेदोक्त अेक सूक्त.
 आङ्गिरस पु. (अङ्गिनामङ्गानां रसः स्वार्थे अण्) आत्मा.
 आङ्गिरसेश्वर पु. (आङ्गिरसेन प्रतिष्ठित ईश्वरः) काशी क्षेत्रमां आंगिरसे प्रतिष्ठा करेल अेक शिवविंग.
 आङ्गुरिक पु. (अङ्गुलिरिव इवार्थे कन् वा रत्वम्) आंगणीना जेवो पदार्थ.
 आङ्गुलिक पु. (अङ्गुलिरिव इवार्थे कन्) आंगणी सरभो पदार्थ वगेरे.
 आङ्गूष पु. (अङ्गति गच्छति देवान् अणि ऊषच् स्वार्थे अण्) स्तोत्र, स्तुति.
 आङ्गय त्रि. (अङ्गे भवः आङ्गः, चतुरर्यां संकाशां यत्) अंगदेशमां थनारना नञ्कनो देश वगेरे.
 आचके अव्य. (आ+चक्+ए) कामना, अभिलाषा.
 आचक्षाण त्रि. (आ+चक्ष्+शानच्) कडेतुं, आप्यान करतुं.
 आचक्षुस् त्रि. (आ+चक्ष्+उसि) कडेतुं, आप्यान करतुं.
 आचतुर अव्य. (चतुःपर्यन्तम् अच्) यार सुधी.
 आचतुर्य्य न. (अचतुरस्य भावः ष्यञ्) अचतुरपशुं, यतुराईनी अभाव.
 आचम पु. (आ+चम्+घञ् वा ह्रस्वः) आचमन करतुं, डोगणी करवो.
 आचमन न. (आ+चम्+भावे ल्युट्) आचमन, स्मृतिमां अतावेली विधि प्रमाणे त्रण वार पाणी पीवुं ते, आचमननुं साधन जेमां वैदिकाचमन-शाक्ताचमन, वैष्णवाचमन वगेरे भेदोवाणो पूजानो उपचार छे ते.
 आचमनक न. (आचमनस्य कं जलमत्र) पीकदान्, डोगणानुं पाणी नांभवानुं पात्रविशेष.

आचमनक न. (आचमन+कन्) आचमन करवा योग्य पाणी वगेरे.
 आचमनीय त्रि. (आचम्यतेऽनेन आ+चम्+अनीयर्) आचमन आपवा योग्य जण वगेरे.
 आचमनीय न. (आचम्यते) आचमन करवानुं पाणी.
 आचमनीयक न. (आचमनीय+कन्) उपरनो अर्थ जूओ.
 आचम्य अव्य. (आ+चम्+त्यप्) आचमन करीने.
 आचय पु. (आ+ची+अच्) १. दूर रडेलां पुष्य वगेरे वीणवां ते. २. समूह.
 आचयक त्रि. (आचये नियुक्तः-कन्) दूर रडेलां पुष्य वगेरेने वीणवा माटे नीमेल, नियुक्त करेल.
 आचरण न. (आ+चर्+ल्युट्) आचार. -अधीतिबोधा-चरणप्रचारणैः-नैषधः ।
 आचरण त्रि. (आचरत्यनेन करणे ल्युट्) रथ अथवा गाडुं वगेरे.
 आचरणीय त्रि. (आ+चर्+अनीयर्) आचरण करवा योग्य.
 आचरित त्रि. (आ+चर्+भावे क्त) आचरेल, आचरणमां भूकेल.
 आचरित न. (आ+चर्+भावे क्त) आचार.
 आचर्य्य त्रि. (आचर्यतेऽत्र आ+चर्+आधारे यत्) अनुष्णन करवा योग्य देश.
 आचान्त त्रि. (आ+चम्+क्त) १. आचमन करनार, २. आचमन करेल जल वगेरे.
 आचाम पु. (आ+चम्+भावे घञ् वा वृद्धिः) १. आचमन २. लक्षण करवा योग्य पदार्थ, ३. भातनुं ओसामण.
 आचाम्ल न. (आ+चम्+भावे घञ् वा वृद्धिः) जैनोमां प्रसिद्ध घृत वगेरे छ विकृतिना त्यागरूप अेक जातनुं आयंभिलनुं तप.
 आचाम्लवर्द्धमान (आचाम्लः वर्धमानः) यौद वरस त्रण मास अने वीस दिवसे पूर्ण थनार आयंभिलनुं अेक तप. जेमां अेक आयंभिलथी मांडी अेक अेक वधतां सो आयंभिलनुं तप करवामां आवे छे ते.
 आचाम्लिक पु. (आचाम्लेन चरति) आयंभिलनुं तप करनार.

આચાર પુ. (આ+ચર્+ભાવે ઘञ्) આચરણ, આચાર પ્રવૃત્તિવિષયત્વં સદાચારલક્ષણમિત્યમ્- વિદ્વેષ-રાગરહિતા અનુતિષ્ઠન્તિ યં દ્વિજાઃ । વિદ્વાંસસ્તં સદાચારં ધર્મમૂલં વિદુર્બુધાઃ ॥ ક્રિયા, કૃતિ. ગુરુએ કહેલા અર્થને સ્વીકારવો તે આચાર.

આચાર પુ. (આ+ચર્ ઘञ्) ૧. જ્ઞાનાદિ પાંચ પ્રકારનો આચાર, ૨. વ્યવહાર વિધિમાર્ગ, ૩. વર્તન, ૪. આચારાંગસૂત્ર, ૫. નિપુણ શિષ્ય.

આચારકલ્પ ન. (આ+ચર્+ઘञ्) નિશીથસૂત્ર.

આચારચૂલા સ્ત્રી. (આ+ચર્+ઘञ્) આચારાંગસૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધની ચૂલિકા-છેલ્લો ભાગ.

આચારચૂલિકા સ્ત્રી. (આ+ચર્+ઘञ્) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.

આચારદીપ પુ. (આચારાર્થઃ નિરાજનાર્થઃ દીપઃ) રાજાઓની તથા ઘોડા વગેરેની આરતી ઉતારવાનો દીવો.

આચારનિર્યુક્તિ સ્ત્રી. (આચારસ્ય નિર્યુક્તિઃ) આચારાંગ-સૂત્રની નિર્યુક્તિ.

આચારપ્રકલ્પ પુ. નિશીથ અધ્યયન.

આચારપ્રણિધિ પુ. દશવૈકલિકસૂત્રનું આઠમું અધ્યયન

આચારપ્રાપ્ત ત્રિ. (આચારં પ્રાપ્તઃ) બ્રહ્મચર્ય વ્રત આદિ આચારવાળો.

આચારભાણ્ડ પુ. પાત્રાં, પાટ, રજોહરણ વગેરે ઉપકરણ, જ્ઞાનાદિનાં સાધન.

આચારવત્ ત્રિ. (આચારોઽસ્ત્યસ્ય આચાર+મતુપ્) આચારવાળું.

આચારવર્જિત ત્રિ. (આચારેણ વર્જિતઃ) શાસ્ત્રોક્ત આચાર વગરનું.

આચારવસ્તુ ન. નવમા પૂર્વના ત્રીજા પ્રકરણનું નામ.

આચારવિનય પુ. વિનયપૂર્વક આચાર પાળવો તે, વિનયનો એક પ્રકાર.

આચારવેત્ ત્રિ. (આચારં વેત્તિ વિદ્ + તૃચ્) આચાર જાણનાર.

આચારવેદિન્ ત્રિ. (આચારં વેત્તિ વિદ્+ણિન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આચારવેદી સ્ત્રી. (આચારાય વેદીવ) પુણ્યભૂમિ.

આચારસમાધિ પુ. (આચાર એવ સમાધિઃ) આચારરૂપ સમાધિ, સમાધિનો એક પ્રકાર.

આચારસ્તેન ત્રિ. (આચારસ્ય સ્તેનઃ) આચારનો ચોર, અનાચારી હોવા છતાં પણ પોતે આચારવાળો છે એમ કહેવડાવનાર.

આચારાઙ્ગ ન. બાર અંગોમાંનું પહેલું અંગ.

આચારાઙ્ગચૂડા સ્ત્રી. આચારાંગસૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધનો પાછલો ભાગ.

આચારિન્ ત્રિ. (આચરતિ શાસ્ત્રોક્તાનુસારેણ આચર્+ણિન્) શાસ્ત્રોક્ત આચાર પાળનાર.

આચારી સ્ત્રી. (સમ્યક્ ચારઃ-પ્રસરણં યસ્યાઃ ડીપ્) એક જાતનો વેલો, હિલમોથિકા નામની લતા.

આચાર્ય્ય પુ. (આચર્યતે-સેવ્યતે આચર્+ણ્યત્) આચાર્ય, ગુરુ, અધ્યાપક, શિક્ષક, પૂજ્ય, સાધુસમુદાયના નાયક, તીર્થકર, ઉપદેશક, ગણના અધિપતિ.

આચાર્ય્યક ન. (આચાર્યસ્ય કર્મ ભાવો વા આચાર્ય્ય+કઙ્) ૧. આચાર્યપણું, ૨. આચાર્યની ફરજ.

આચાર્ય્યતા સ્ત્રી. (આચાર્ય્યસ્ય ભાવઃ તલ્) આચાર્યપણું.

આચાર્ય્યત્વ ન. (આચાર્ય્યસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આચાર્ય્યભાષિત ન. પ્રશ્નવ્યાકરણનું ચોથું અધ્યયન.

આચાર્ય્યભોગીન ત્રિ. (આચાર્ય્યભોગાય હિતમ્) આચાર્યના ભોગ માટે હિતકારી દ્રવ્ય વગેરે.

આચાર્યમિશ્ર પુ. (આચાર્ય્યો મિશ્રઃ) અત્યંત પૂજ્ય.

આચાર્યવિપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી. ઉપાસકદશાંગસૂત્રનું પાંચમું અધ્યયન.

આચાર્ય્યા સ્ત્રી. (આચાર્ય્ય+ટાપ્) મંત્રવ્યાખ્યા કરનારી સ્ત્રી.

આચાર્યાણી સ્ત્રી. (આચર્+ણ્યત્+ડીપ્ આનુક) આચાર્યની પત્ની. —ત્ર્યમ્બકં દેવમાચાર્યમાચાર્યાણી ચ પાર્વતીમ્ મહાવીરચરિતમ્ ।

આચિહ્યાસા સ્ત્રી. (આ+હ્યા+સન્) કહેવાની ઈચ્છા.

આચિહ્યાસુ ત્રિ. (આ+હ્યા ડ) કહેવાને ઈચ્છનાર.

આચિત ત્રિ. (આ+ચિ+ક્ત) ૧ વ્યાપ્ત, ૨. ગૂંથેલ, ૩. બે હજાર પલનું, એક માપ, ૪. ઢાંકેલ, —કચાચિતૌ વિષ્વામિવાગજૌ ગજૌ-રઘુઃ, ૫. સંગ્રહ કરેલ.

આચિત ન. (આ+ચિ+ક્ત) દશભારનું એક માપ.

આચિતાદિ પુ. (આચિત આદિર્યસ્ય) પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દસમૂહ. યથા-આચિત, પર્યાચિત, અસ્થાપિત, પરિગૃહીત, નિરુક્ત, પ્રતિપત્ર, અપશિલ્ષ્ટ, પશિલ્ષ્ટ, ઉપહિત, ઉપસ્થિત, સંહિતાગવ ।

આચીર્ણ ત્રિ. (આ+ચર્+ક્ત) ૧. આજ્ઞા કરેલ, હુકમ કરેલ, ૨. આચરેલ, આચરણ કરેલ.

आचूषण न. (आ+चूष्+ल्युट्) यूंसुं, आकर्षण करवुं.
 आच्छद् त्रि. (आच्छाद्यतेऽनेन आच्छद्+णिच् क्विप्
 ह्रस्वः) जेना वडे ढंकाय ते वस्त्र वगेरे.
 आच्छद् त्रि. (आच्छाद्यतेऽनेन आच्छद्+णिच् क) उपरनो
 अर्थ जुओ.
 आच्छन्न त्रि. (आच्छाद्+क्त) ढंकेल, ढंकायेल, छवायेल,
 व्याप्त. -पङ्गुपांशुलाच्छन्नं भुव्यस्तं दस्युविद्रुतम-हितो०
 आच्छाक पु. अेक जतनुं वृक्ष.
 आच्छाद पु. (आच्छाद्यतेऽनेन आच्छद्+णिच्+घञ्)
 १. वस्त्र, २. आवरण, ३. ढंकाण.
 आच्छादक त्रि. (आच्छद्+णिच्+घञ्+ण्वल्) आस्थानेन
 करनार.
 आच्छादन न. (आच्छद्+णिच्+घञ्+ल्युट्) १. ढंकावतुं
 साधन, २. ढंकाण, ३. वस्त्र.
 आच्छादित त्रि. (आच्छद्+णिच्+क्त) ढंकेल.
 आच्छादिन् त्रि. (आच्छद्+णिच्+णिनि) ढंकाणार.
 'स्तनयुगपरिणाहाच्छादिना वल्कनेन' -शाकुन्तले.
 आच्छाद्य अव्य. (आच्छद्+णिच्+ल्यप्) ढंकीने.
 आच्छिन्न त्रि. (आच्छिद्+क्त) अलात्कारे अक्षय करेल,
 जूटवी वीधेल, सारी रीते छेदेल, कापेल.
 आच्छुक पु. (आ+छे+ङु+कन्) अेक जतनुं वृक्ष.
 आच्छुरित, न. (आ+छुर+क्त) १. अजगव उसवुं,
 नभनो मार, ३. नभ उपर नभ राभी वगाउवुं, त्रि.
 ४. मिश्रित. -न सेहे कञ्चुकेनापि क्षिप्रमाच्छुरितं
 वपुः-कथास०
 आच्छुरितक न. उपरनो अर्थ जुओ.
 आच्छेत् त्रि. (आच्छिद्+त्) अंगाण पाउनार.
 आच्छेद पु. (आच्छिद्+घञ्) १. कापवुं, छेदवुं,
 २. अलात्कारे अक्षय करवुं, छीनवी लेवुं, ३. यारे
 तरङ्ग छेदवुं, सारी रीते छेदवुं.
 आच्छेदन (आच्छिद्+घञ्+ल्युट्) उपरनो अर्थ जुओ.
 आच्छोटन न. (आ+छुट्+ल्युट्) आंगणीओ वती
 थपटी वगाउवी ते.
 आच्छोटित त्रि. (आ+छुट्+क्त) मरडीने करेला टयाका
 ३५ शब्दवाणी आंगणी वगेरे.
 आच्छोदन न. (आच्छिद्यतेऽत्र छिद्+ल्युट्) मृगया-
 शिकार.

आच्युतदत्ति पु. (अच्युतदत्तस्य अपत्यम् इञ्) कोठ
 आयुधज्वी अथ्युदत्तनो पुत्र.
 आच्युतन्ति पु. (अच्युतन्तस्य अपत्यं इञ्) अथ्युतन्तनो
 पुत्र कोठ आयुधज्वी.
 आच्युतन्तीय त्रि. (अच्युतन्तस्य अपत्यं स्वार्थे छन्)
 अेकत्र थयेल कोठ आयुधज्वी.
 आच्युतिक (अच्युतस्य छात्रः काशादि० ठञ् जिठ् वा)
 अथ्युतनो विद्यार्थी.
 आज न. (आज्यतेऽनेन आ+अञ्+घञर्थे क) धी.
 -आजं दधि भवेच्चोष्णं क्षयवातविनाशनम् ।
 -हारीतसुश्रुतिः ।
 आज त्रि. (अजस्येदम्) अकरानुं मांस वगेरे.
 आज पु. (अज्+भावे घञ्) विक्षेप.
 आजक न. (अजानां समूहः घञ्) अकरानो समूह.
 आजकरोण त्रि. (आजकेन उपलक्षिता रोणी-नदीभेदः
 तस्या सन्निकृष्टदेशादि अण्) आजकरोणी नामनी
 नदीनी पासेनी देश वगेरे,
 आजकरोणी स्त्री. (आजकेनोपलक्षिता रोणी) ते नामनी
 अेक नदी.
 आजकार पु. (अजस्यायम् आजः, कारः यस्य)
 मलादेवनो पोठियो.
 आजगर न. (अजगरं सर्परूपं नहुषमधिकृत्य कृतो
 ग्रन्थः अण्) सर्प३५ नहुष राजने उदेशी करेलो.
 ग्रंथ. मलाभारतना वनपर्वमां ते नामनुं अेक पेटापर्व.
 आजगव न. (अजगवमेव अजगव+अण्) १. शिवनुं
 धनुष्य, २. मलादेवना धनुष जेवुं टठ धनुष.
 आजधेनवि पु. स्त्री. (अजैव धेनुरस्य अजधेनुः मुनिः
 तस्यापत्यम्) अकरी३५ गायवाण अजधेनु मुनिनो
 पुत्र.
 आजनन अव्ययी (आ+जन्+ल्युट्) १. प्रथ्यात कुणमां
 जन्म, उीया कुणमां जन्म, २. जन्म पर्यन्त, जन्म
 सुधी.
 आजन्म अव्ययी० (जन्मनः पर्यन्तम् अव्ययीभावः, वा
 अच्) जन्म पर्यन्त, जन्म सुधी.
 आजन्मन अव्ययी० (जन्मनः पर्यन्तम् अव्ययीभावः,
 वा अच्) उपरनो अर्थ जुओ.
 आजन्मसुरभिपत्र पु. (आजन्म सुरभिपत्रं यस्य) मरवी.

आजमास्य पु. (अजमास्य अपत्यम् ण्य) अजमारनो पुत्र.

आजमीढ पु. (अजमीढो देशभेदः तत्र भवः अण्) १. अजमेरमां थनार, २. अजमेरनो राजा, ३. ते नामनो ऐक यादव राजा.

आजमीढक त्रि. (अजमीढेषु भवः वुञ्) अजमेरमां थनार.

आजयन न. (आजीयतेऽत्र आ+जि+आधारे ल्युट्) युद्ध.

आजरस अव्ययी० (जरापर्यन्तम् अव्य० अच्) वृद्धवस्था पर्यन्त.

आजरस त्रि. (आगता जरा यस्य अच्) जेने वृद्धपक्षुं प्राप्त थयुं छीय ते.

आजवस्तेय पु. स्त्री. (अजवस्तेर्ऋषेरपत्यम् शुभ्रां० ढक्) अजवस्ति नामना ऋषिनो पुत्र.

आजवाह त्रि. (अजो वाह्यतेऽत्र वह्+णिच् आधारे घञ्) ते नामनो देश, (तत्र भवः अण्) तेमां थनार, छोनार.

आजातशत्रव पु. (अजातशत्रोरपत्यम् अण्) १. युधिष्ठिर राजानो पुत्र, २. शत्रुरहित अेवो कीर्ण राजानो पुत्र, भद्रसेन राजा.

आजाति स्त्री. (आ+जन्+क्तिन्) जन्म, उत्पत्ति.

आजाद्य पु. स्त्री. (अजमति अद्+अण् अजादः तस्यापत्यम्) छागभक्षक मुनिनो पुत्र.

आजान अव्ययी० (जनो जननमेव अण् जानः-सृष्टिः, तत्पर्यन्तम्) १. सृष्टिकाण पर्यन्त, २. उत्पत्तिनुं साधन प्रकृति.

आजान पु. (आ+जन्+घञ्) उत्पत्ति, जन्म.

आजानज त्रि. (आजानं जायते जन्+ड) सृष्टिकाणथी आरंभी उत्पन्न थयेवा देवादि.

आजानदेव पु. (आजानं सृष्टिकालमारभ्य देवत्वमाप्तः) सृष्टिकाणथी मांडीने देवपणाने पामेल कीर्ण देव.

आजानि त्रि. (आ+जन्+अन्तर्भूतण्यर्थे इण् छन्दसीति दीर्घः) जनक, उत्पन्न करनार, पाछण जन्मेल.

आजानिक्य न. (आजानौ भवः ठन् तस्य भावः कर्म वा यक्) जन्मथी आरंभी सिद्ध अेवो कीर्ण पदार्थनो भाव अथवा कर्म.

आजानेय पु. (आजे-विक्षेपेऽपि आनेयोऽश्ववाहो यथास्थानमस्य) उँया कुणो, कुलीन, विक्षेप पडवा

छतां असवारने पोताना स्थाने पडोँयाऽनार उत्तम धोडो. -शक्तिभिर्भिन्नहृदयः स्वलन्तोऽपि पदे पदे । आजानन्ति यतः संज्ञामाजानंयास्ततः स्मृताः ।। -शब्दक०

आजायन पु. (अजस्य अपत्यं नडा फक्) १. ब्रह्म देवनो पुत्र, २. अज नामना राजानो पुत्र.

आजि स्त्री. (अजन्ति अस्याम् अज्+इण्) १. संग्राम, २. रक्षाभूमि, ३. मय्यदि, ४. समान भूमि, ५. आक्षेप. -माजौ चलं बलवतामपि भूपतीनाम् -भक्ता०

आजि पु. (अज्+भावे+इण्) क्षण, मार्ग.

आजिनीय त्रि. (अजिनस्य चर्मणः सन्निकृष्टादि कृशाक्षा० छण्) यामांती समीपनो प्रदेश वगेरे.

आजिरि त्रि. (अजिरस्य सन्निकृष्टादि+इज्) आंगणानी पासोनो प्रदेश वगेरे.

आजिरेय त्रि. (अजिरे भवः ढक्) आंगणमां थनार.

आजिहीर्षा स्त्री. (आहर्तुमिच्छा आ+ह+सन् भावे अ) उरक्ष करवानी ईच्छा.

आजिहीर्षु (आहर्तुमिच्छु आ+ह+सन्+डु) उरक्ष करवा ईच्छनार.

आजी स्त्री. (आजि+वाडीप) मय्यदि. आजि शब्द श्रुती.

आजीकूण न. (आजी कूणति कूण+आधारे क) ते नामनो ऐक देश.

आजीकूणिक त्रि. (आजिकूणे भवादौ पथ्यादौ वुञ्) आञ्जकूण देशनो मार्ग, न्याय, विहार, मनुष्य, छाथी.

आजीगति पु. (अजिगर्तस्य अपत्यं बाह्वादि इज्) अजिगर्तनो पुत्र.

आजीव पु. (आजीव्यतेऽनेन आजीव्+करणे घञ्) १. आञ्जविक माटेनो उपाय, २. आञ्जविकाना उपायइप कीर्ण द्रव्य वगेरे, ३. आञ्जविक माटे कीर्णनो आश्रय लेवो ते, ४. आञ्जविक करनार.

आजीवन (आजाव्यतेऽनेन आ+जीव्+ल्युट्) १. आञ्जविकानो उपाय, २. आञ्जविक.

आजीवक पु. (आ जीव कन्) आञ्जविक मतनो साधु.

आजीवन अव्य. (जीवनपर्यन्तम्) जिवता सुधी.

आजीविक त्रि. (आजीवति आ+जीव्+कर्त्तरि+ण्वल्) १. आञ्जविक थलावनार, २. शीशालकनो मत.

आजीविका स्त्री. (आजीवयति आ+जीव्+णिच्+ण्वल्) गुजराण माटेनो व्यापार, गुजराण.

आजीव्य त्रि. (आजीव्यतेऽनेन ण्यत्) १. आञ्जविकानो
उपाय, २. आञ्जविका माटे जेनो आश्रय कर्यो डोय
छे ते.
आजीव्य पु. (आजीव्यतेऽत्र आधारे ण्यत्) आञ्जविका
ज्यां यावे ते देश.
आजू त्रि. (आजवति आ+जु+क्विप् दीर्घः) १. मजूरी
लीधा विना काम करनार, २. बेकारीमां काम करनार,
३. नरकवास.
आजूर स्त्री (आ+ज्वर्+क्विप्) विष्टि.
आज्ञप्त त्रि. (आ+ज्ञा+णिच्+पुक्+क्त) आशा करेव.
आज्ञप्ति त्रि. (आ+ज्ञा+णिच्+पुक्+क्तिन्) आशा हुकम.
आज्ञा स्त्री. (आ+ज्ञा+अङ्) उपरनो अर्थ जुओ.
-निकृष्टस्य भृत्यादेः क्रियादौ प्रवृत्त्यर्थः व्यापारविशेषः ।
आज्ञाकर त्रि. (आज्ञया करोति कृ+अच्) हुकम उठावनार
सेवक वगेरे, हुकम करनार
आज्ञाकारिन् त्रि. (आज्ञया करोति कृ+णिनि) आशा
प्रमाझे वर्तनार, आदेशनुं पालन करनार.
आज्ञाचक्र न. (आज्ञासंज्ञकं चक्रम्) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध
लुकुटिना मध्यमां रडेव बे पांजडीवाणा कमणना आकार
जेवुं अेक यक. -आज्ञानामाम्बुजं तद्धिमकरसदृशं
ध्यानधामप्रकाशं, ह-क्षाभ्यां वैकलाभ्यां प्रविलसितव-
पुत्रपत्रं सुशुभ्रम् । तन्मध्ये हाकिनी सा शशिसमधवला
वल्कषटकं दधाना, विद्यां मुद्रां कपालं डमरुजपवटीं
विभ्रति शुद्धचित्ता ॥ एतत्पद्यान्तराले निवसति च मनः
सूक्ष्मरूपं प्रसिद्धम् ॥ - तत्त्वचिन्तामणौ षष्ठप्रकाशः ।
आज्ञात त्रि. (आ+ज्ञा+क्त) सारी रीते ज्ञाजेव,
ओणजेव.
आज्ञातीर्थ न. तंत्रशास्त्रमां मानस स्नाननुं अंग ध्येयपझे
कडेवुं आज्ञायक नामनुं तीर्थ.
आज्ञान न. (आ+ज्ञा+ल्युट्) आशा करवा रुप मानस
वृत्तिनो भेद, स्वामीपणुं.
आज्ञानिर्देश पु. (आज्ञायाः निर्देशः) विधि-निषेधनुं
प्रतिपादन करवुं, आशा करवी.
आज्ञानुग त्रि. (आज्ञामनुगच्छति अनु+गम्+ङ्) हुकम
प्रमाझे चालनार.
आज्ञानुगामिन् त्रि. (आज्ञानुगच्छति अनु+गम्+णिन्)
आज्ञानुसार चालनार दास वगेरे.
आज्ञानुयायिन् त्रि. (आज्ञामनुयाति अनु+या+णिनि)
उपरनो अर्थ जुओ.

आज्ञानुवर्तिन् त्रि. (आज्ञामनुवर्तते अनु+वृत्+णिनि)
आज्ञानुग शब्द जुओ.
आज्ञानुसारिन् त्रि. (आज्ञामनुसरति अनु+सृ+णिनि)
आज्ञाने अनुसरनार दास नोकर वगेरे.
आज्ञापक त्रि. (आज्ञा णिच्+ण्वुल्) आशा करनार
स्वामी वगेरे.
आज्ञापत्र न. (आज्ञाज्ञापकं पत्रम्) हुकमनामुं, आशावाणो
कागण.
आज्ञापन न. (आ+ज्ञा+णिच्+पुक्+ल्युट्) हुकम करवो
ते, आदेश, प्रतिबोध.
आज्ञापनिकी स्त्री. (जै.द.) पापनो आदेश करवाथी
कर्मबंध थाय छे ते, आश्रवतत्त्वनी पथीस क्रियामांनी
क्रिया.
आज्ञापनी स्त्री. (जै. द.) आशा करनारी भाषा, व्यवहार
भाषानो अेक प्रकार.
आज्ञाप्य त्रि. (आज्ञाप्तुं योग्यः) जेने आशा करी शकय
ते आशा उठावनार.
आज्ञाभङ्ग पु. (आज्ञाया आदेशस्य भङ्गः) हुकमनो
अनादर. -आज्ञाप्रतिघातः । -आज्ञाभङ्गं सहन्ते ।
आज्ञारुचि स्त्री. (आज्ञायां रुचिः) जैनदर्शन प्रसिद्ध
सर्वज्ञनां वचनोमां उत्पन्न थयेव रुचि, समकितनो
अेक प्रकार.
आज्ञारुचि त्रि. (आज्ञायां रुचिर्यस्य) उपर कडेवी
रुचिवाणो.
आज्ञावह पु. (आज्ञां वहति वह+अच्) आज्ञानो पालन
करनारो.
आज्ञाविचय पु. (जै. द.) भगवाननी आज्ञानो निष्कय
करवो ते, धर्मध्याननो अेक प्रकार.
आज्ञाव्यवहार पु. (जै. द.) प्रायश्चित्त लेवाने तत्पर
अगीतार्थ साधु वगेरे अने गीतार्थ आचार्य अत्रे
जुटे जुटे स्थजे रखा डोय, अवस्थाने लीधे अेक
बीजा पासे जठ शके नडि तेवी स्थितिमां डोय तो
अगीतार्थ साधु मति-धारणामां कुशण अेवा कोठ
शिष्यने गीतार्थ आचार्यनी पासे भोकेले अने गीतार्थ
पोते पोताना योग्य शिष्यने तेवी आबीयना सांभणवा
भोकेले अने ते सांभणी गीतार्थने सर्व निवेदन करे
अने गीतार्थ आचार्य संकेतवाणां पदो वरे प्रायश्चित्त
आपे ते आज्ञा-व्यवहार.

आज्ञासम्पादिन् त्रि. (आज्ञां सम्पादयति आज्ञा+सम्+पद्+णिच् णिनि) आज्ञा प्रमाद्ये करनार, आज्ञानुग शब्द श्रुओ.

आज्ञासार त्रि. (आज्ञा एव सारो यस्य) आप्तवचनने प्रधान माननार.

आज्य न. (आज्यते आ+अञ्ज्+क्यप् नलोपः) धी, -तत्रार्चितो भोजपतेः पुरोधः हुत्वाग्निमाज्या-दिभिरग्निकल्पः -रघुः ७।२०, पीगणेषु धी, तेषु वगेरे यज्ञ क्रियानुं साधन, श्रीवास यन्दन.

आज्यदोह न. सामवेद वडे पठन करवा योग्य अेक सूक्त.

आज्यप पु. ब. व. (आज्यं पिबन्ति आज्य+पा+क) वैश्वोना पितृ देवो- सोमपा नाम विप्राणां, क्षत्रियाणां हविर्भुजः । वैश्यानामाज्यपा नाम शूद्राणां तु सुकालिनाः -मनु. (त्रि.) धी पीनार.

आज्यभाग पु. (आज्यस्य भागः) १. धीनो अेक भाग, २. धीनी वैदिक आडुतिनो प्रकार.

आज्यभुज् पु. (आज्यं मंत्रेण प्रक्षिप्तं विलीनं सर्पिः भुङ्क्ते भुज्+क्विप्) १. अग्नि, २. देव.

आञ्ज् (भ्वा. पर० सेट् आञ्जति) वंभावुं, वांभुं करवुं, विस्तार करवो.

आञ्जन पु. (अंजनायां भवः अण्) अनुमान.

आञ्जन न. (आ+अञ्ज्+ल्युट्) योतरङ्ग लेपन करवुं, भरउवुं.

आञ्जन त्रि. (अञ्जनस्येदं अण्) अंजन सम्बन्धी.

आञ्जनिक्य त्रि. (अञ्जनाय हितं ठन् ततः कर्मणि च यक्) आंज्जनुं साधन.

आञ्जनेय पु. (अञ्जनायाः अपत्यं ढक्) अंजनाना गर्भधी उत्पन्न थनार अनुमान. -उल्लङ्घ्य सिन्धोः सलिलं सलीलं यः शोकवह्निं जनकात्मजायाः । आदाय तेनैव ददाह लङ्कां नमामि तं प्राञ्जलिराञ्जनेयम् ॥ -महानाटके ।

आञ्जलिक्य न. (आंजलिरेव कन् यक्) ७।थ जेडवा, अंजलि करवी ते.

आञ्जिनेय पु. (अञ्जिन्यां भवः ठक्) अेक जतनुं कीडो.

आञ्जिहिषा स्त्री. (आहितुमिच्छा) आववानी ईर्यण.

आटरूष पु. (अटरूष एव स्वार्थे अण्) अरडुओ.

आटरूषक पु. (आटरूषः स्वार्थे कन्) अरडुओ.

आटविक त्रि. (अटव्यां चरति अटवी+ठक्)

१. अरइयमां विचरनार, जंगलमां इरनार, जंगली,

२. अेक प्रकारनुं सैन्य, अग्रेसर.

आटवी स्त्री. (अटव्या सत्रिकृष्टा पूः अण्) दक्षिण दिशामां आवेवी यवन नगरी.

आटा स्त्री. पाणीमां तरनार अेक पक्षी.

आटि पु. (आ+अट्+इण्) अेक जतनुं पक्षी, अेक जतनुं माछुं.

आटिक त्रि. (आटाय गमनाय प्रवृत्तः ठण्) जवा माटे प्रवृत्त थयेल.

आटिकन न. (आटीक्यते इषद् गम्यते आ+टीक्+ल्युट्) वाछरडानुं प्रथम अल्प गमन.

आटिक्य न. (आटीक्यते स्वार्थे ष्यञ्) उपरनो अर्थ श्रुओ.

आटिकी स्त्री. (आटम् अटनमर्हति अण् डीप्) धरनी बडार जवा योग्य जेने स्तन ङीगेवा नथी तेवी स्त्री.

आटीकनक न. (आटीक्यते इषद् गम्यते आ+स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ श्रुओ.

आटीकर पु. (आटीक+र) बण्ड.

आटीमुख न. (आट्याः शारिभेदस्य मुखमिव मुखमस्य) वैधकशास्त्र प्रसिद्ध वाढकाप करवानुं अेक शस्त्र.

आटोप पु. (आ+तुप्+घञ्) १. गर्व, अभिमान, २. गुस्सो, ३. आरंभर, उपरनो डोण, भपकी

दबदभो, ४. वायुधी पेटमां थतो अेक प्रकारनो शब्द.

आटोपिक त्रि. (आटोपेन चरति इक्) आटोप-आरंभरवाणो.

आडम्बर पु. (आ+डवि क्षेपे अरन्) १. डर्ष, २. गर्व, ३. वादितरनो शब्द, ४. आरंभ, ५. डोण, भपकी,

-असारस्य पदार्थस्य प्रायेणाडम्बरं महान् । आंभनी

पांपण, ६. मेघनी गर्जना, ७. गुस्सो, योजवुं,

८. जेडुं.

आडम्बरिन् त्रि. (आ+डवि मत्वर्थे इनि) १. अभिमानी, २. गर्विष्ठ, ३. डोणी.

आडारक पु. (अड्+घञ् ततः आरक्) ते नामनो अेक ऋषि.

आडि पु. (अड्+इण्) १. अेक जतनुं पक्षी, २. ते नामनुं अेक माछुं.

આડિકા સ્ત્રી. (આડિ+સ્વાર્થે કન્) ઉપલો શબ્દ જુઓ.
 આઢ પુ. (અલ્+ઠ્ લસ્ય ડઃ વૃદ્ધિઃ) સમુદ્રમાં તરવાનો ત્રાપો, નાનો મછવો.
 આઢક પુ. (આઢૌકતે આ+ઢૌક્+ઘવ્) એક હજારને ચોવીસ તોલાનું એક માપ, ચાર પ્રસ્થ બરાબરનું એક વજન, બસો, છપ્પન પણ બરાબર સોના વગેરેનું માપ.
 આઢક પુ. (આઢક્યાં ફલમ્) તુવેર.
 આઢકજમ્બુ પુ. (આઢકમિતા જમ્બુવૃત્ત દેશે) મોટા જાંબુવાળો કોઈ દેશ.
 આઢકજમ્બુક ત્રિ. (તત્ર ભવઃ ઠઞ્ છસ્યાપવાદકઃ) ઉપર બતાવેલા દેશમાં ઉત્પન્ન થનાર.
 આઢકી સ્ત્રી. (આઢૌકતે અચ્ પૃષો. ગૌ ડીષ્) તુવેર, એક જાતનું ધાન્ય.
 આઢકીન ત્રિ. (આઢક+ત્વ) ૧. એક આઢક ધાન્ય જેમાં સમાય છે એવું પાત્ર વગેરે, ૨. એક આઢક ધાન્ય જેમાં રખાય તે, ૩. એક આઢક ધાન્ય જેમાં વવાય એવું ક્ષેત્ર વગેરે, આઢકિક શબ્દ પણ એ જ અર્થમાં.
 આઢ્ય ત્રિ. (આ+ઢૌક્+ઢ્યક્) ૧. યુક્ત, ૨. વિશિષ્ટ, ૩. સંપત્તિવાળું, ૪. ધનવાન, ૫. સંહિત, ૬. ગૃહસ્થ. ૮ -આઢયોઽભિજનવાનસ્મિ કોઽન્યોઽસ્તિ સદશો મયા- ભગ૦
 આઢ્યંકરણ ન. (અનાઢ્યં આઢ્યં કરોત્યનેન આઢ્ય+છ+ચ્યુન્ મુમ્) જે ધનવાન ન હોય તેને ધનવાન કરવો, આઢ્ય કરવો.
 આઢ્યકુલીન પુ. સ્ત્રી. (આઢ્યકુલે ભવઃ ચ્) ધનવાળા કુળમાં પેદા થનાર.
 આઢ્યચર ત્રિ. (ભૂતપૂર્વઆઢ્યઃ+ચરટ્) જે પ્રથમ ધનવાન હતો તે.
 આઢ્યતમ ત્રિ. (અતિશયેન આઢ્યઃ તમ્) અતિશય ધનવાન, અત્યંત આઢ્ય.
 આઢ્યતર ત્રિ. (આઢ્ય+તરપ્) બહુ ધનવાન, બહુ આઢ્ય.
 આઢ્યપદિ અવ્ય. (આઢ્યં પદં પ્રહરણં+યત્ર) આઢ્ય પદ જેમાં હથિયાર છે એવું યુદ્ધ.
 આઢ્યંચવન ન. (આઢ્ય+મ્+કરણે ચ્યુન્ મુમ્) સંપત્તિ વાળું થવું, ધનવાન થવાનું સાધન.

આઢ્યંભવિષ્ણુ ત્રિ. (આઢ્ય મ્+ખિષ્ણુચ્+મુમ્) જે પૂર્વે ધનવાન ન હોઈને ધનવાન થયેલ હોય તે.
 આઢ્યંભાવુક ત્રિ. (આઢ્ય મ્+ખુકન્+મુમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 આઢ્યવાત પુ. (આઢ્યો વાતો યત્ર) જેનાથી સાથળ જડાઈ જાય છે તે ઉરસ્તંભ નામનો વાતરોગ.
 આગક ત્રિ. (અગક+અળ્) અધમ, નીચ, નિન્દિત.
 આગક ન. (અગક એવ સ્વાર્થે અળ્) એક પ્રકારનું મૈથુન, સુરતનો એક ભેદ.
 આગવ ન. (અળો+ભાવઃ અળ્) અણુત્વ-અણુપણું.
 આગવીન ત્રિ. (અણુધાન્યાનાં સર્ષપાદીનાં ભવનં ક્ષેત્રં વા ચ્) જેમાં સરસવ વગેરે અણુધાન્ય ઉત્પન્ન થાય છે તેવું ખેતર.
 આગિ પુ. સ્ત્રી. (અળ્+ઇળ્) ૧. રથનાં પૈડાંની આગળ રહેલો ખીલો, ૨. કોટિ, ૩. સીમા, ૪. મર્યાદા, ૬. આગિવેય પુ. સ્ત્રી. (અળીવઃ ઋષિભેદે તસ્યાપત્યમ્ ઢક્) અણીવ ઋષિનો પુત્ર કે પુત્રી.
 આગ્ડ ત્રિ. (અગ્ડે ભવઃ અળ્) ઈડામાંથી થનાર પક્ષી વગેરે.
 આગ્ડ પુ. (અગ્ડાજ્જાતઃ) ૧. હિરણ્યગર્ભ, ૨. પુરુષનાં વૃષણ, ૩. વૃષણવાળું, ૪. અણ્ડથી ઉત્પન્ન થયેલ કપાલરૂપ ધુલોક અને ભૂલોક.
 આગ્ડ ન. (અગ્ડાનાં સમુહઃ અળ્) ઈડાનો જથ્થો.
 આગ્ડજ ન. (અગ્ડાજ્જાયતે જન્+ડ+સ્વાર્થે અળ્) ઈડામાંથી ઉત્પન્ન થનાર પક્ષી, ઈડામાંથી ઉત્પન્ન થનારનું શરીર. સર્પ.
 આગ્ડાયન ત્રિ. (અગ્ડેન નિર્વૃત્તઃ ફક્) ઈડામાંથી બનેલ.
 આગ્ડીર પુ. (અગ્ડમસ્ત્યસ્ય ઈરચ્) વૃષણ જેને હોય તે.
 આગ્ડીવત પુ. તે નામનો એક રાજા.
 આગ્ડીવતાયનિ ત્રિ. (આગ્ડીવતેન નિર્વૃત્તમ્ ફિજ્) આંડીવત રાજાએ કરેલ.
 આત્ અવ્ય. (અત્+વિળ્) પછી.
 આત્ પુ. (આ+સ્વરૂપે તકારઃ) આકાર વર્ણ.
 આત ત્રિ. (આ+અત્+અચ્) સતત ગયેલ, ફેલાયેલ.
 આતક પુ. (અત+ખ્વલ્) એક જાતનો સર્પ. (ત્રિ.) નિરંતર જનાર.

आतङ्क पु. (आ+तङ्क+घञ्) १. शेर, २. संताप,
३. लय, ४. नगारानी अवाज, ५. सन्देह.

आतञ्चन न. (आ+तञ्च्+ल्युट्) १. वेग, २. उपद्रव,
३. प्राप्त करवुं, ४. दूध वगेरेमां भाटी पदार्थ नाभी
विकृति करवी ते, नाभवुं, ५. प्रवाडी पदार्थ नाभी
कठञ्ज द्रव्यनुं यूष्ण करवुं, ६. गाणेला सोना वगेरेमां
भीञ्ज पदार्थ नाभी तेने अरवुं ते, ७. दडी बनाववानुं
साधन.

आतत त्रि. (आ+तन्+क्त) विस्तारेव.

आततायिन् त्रि. (आततेन शस्त्रादिना अयितुं शीलमस्य
अय्+णिनि) शस्त्र उगाभी मारी नांभवा तैयार
थयेव - -अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिर्धनापहः ।
क्षेत्रदारापहारो च षडेते आततायिनः ॥

आतन पु. (आ+तन्+अच्) नजरनी डेवाव.

आतनि त्रि. (आ+तन्+इन्) विस्तारनार-डेवावनार.

आतप् त्रि. (आ+तप्+क्विप्) तपावनार.

आतप पु. (आ+तप्+अच्) १. उद्घोत, २. प्रकाश,
३. तडकी, ४. गाढ किरणवाणुं, ५. शैव, ६. गरभी,
ताप.

आतपत्र पु. (आतपात् त्रायते त्रै+क) छत्री, छत्र.
-एकातपत्रं जगतः प्रभुत्वम् -रघुं

आतपत्रक पु. (आतपत्र स्वार्थे कन्) उपरनी अर्थ
जुओ.

आतपवत् त्रि. (आतपोऽस्त्यत्र मतुप् मस्य वः)
१. सूर्यनी गरभीवाणुं, २. प्रकाशवाणुं, ३. तापवाणुं,
४. तडकावाणुं.

आतपवर्ष्य न. (आतपे निमित्ते सति वर्षन्ति कर्त्तरि
यत्) १. वृष्टि जण, २. वरसादनुं पाणी.

आतपवारण पु. (आतपं वारयति+वृ+णिच्+ल्युट्)
छत्री, छत्र. -नृपतिककुदं दत्त्वा यूने सितातपवारणम्-
रघु. २।७०

आतपात्वच पु. (आतपस्य अत्ययः) सूर्यनी गरभीनी
नाश, सूर्यना तापनुं दूर थवुं ते.

आतपाभाव पु. (आतपस्य अभावः) छाया, तापनी
अभाव, तडकानी अभाव-छांयओ.

आतपीय त्रि. (आतपस्य सन्निकृष्टदेशादौ छ) तडका
समीपनी प्रदेश वगेरे.

आतपोदक न. (आतपे लक्ष्यमाणमुदकम्) जांजवानुं
जण, रेतान प्रदेशमां सूर्यनां किरणोथी डेजातुं पाणी,
भृगजण.

आतमाम् अव्य. (आ तमप्+आमु) अतिशय सन्मुपपणुं,
अत्यंत योतरइ थवुं.

आतर पु. (आतरति अनेन+आ+तृ+अप्) नदी वगेरे
तरवा माटे अपातुं लाडुं, कर.

आतर्पण न. (आ+तृप्+ल्युट्) तृप्ति, प्रेम उपजाववो,
भुश करवुं, उत्सवना दिवसोमां लीपवुं, गूपवुं वगेरे.

-आतर्पणं प्रीणने स्यान्मङ्गललेपनेऽपि च-मेदिनी
आतर्पण त्रि. (आ+तृप् कर्त्तरि ल्युट्) तृप्ति करनार,
भुश करनार.

आतव पु. (आ+तु+अप्) हिंसा करवी, हिंसा, ते
नामनी ऐक राज.

आतव त्रि. (आ+तु कर्त्तरि अच्) हिंसा करनार.

आता स्त्री. (आभिमुख्येन अत्यते-गम्यते प्राणिभिः
आ+अत+ कर्मणि घञ् दिशा.

आतान पु. (आ+तन्+घञ्) वांओ विस्तार, सन्मुप
विस्तार.

आतान त्रि. (आ+तन् कर्मणि घञ्) विस्तरण योञ्च
करतुं.

आतानक त्रि. (आ+तन् ण्वुल्) विस्तारनार.

आतापि पु. (आ+तप्+इण्) ते नामनी ऐक असुर.

आतापिन् पु. (आतपति आ+तप्+णिनि) ऐक जातनुं
पक्षी, समणी.

आतायिन् पु. (आ+ताय्+णिनि) उपरनी अर्थ जुओ.

आतार पु. (आताय्यतेऽनेन आ+तृ+घञ्) डोडीथी
तरवा माटे आपवानुं लाडुं.

आताली अव्य. (आ+तल्+इण्) दुःखीने आकुण-व्याकुण
करी डेवुं ते.

आतालीकृत्य अव्य. (आ+कृ+ल्यप्) विडवणने आकुण-
व्याकुण करी डेवुं.

आति पु. (अत्+इण्) ऐक जातनुं पक्षी, शरारि पक्षी.

आतिथिग्व पु. (अतिथिमभिगच्छति गम्+इव) ते नामनी
दिवोदास राजनी पुत्र.

आतिथेय न. (अतिथये इदम् ढक्) अतिथिना निमित्तनुं
बीजन वगेरे.

आतिथेय त्रि. (अतिथये साधु ढञ्) अतिथिनो-परोक्षानो
आदरसत्कार करवामां कुशण.

आतिथ्य न. (अतिथेरिदं ष्यञ्) परोक्ष्वाकारी,
अतिथिसत्कार. -अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृहमागते-
हितो०

आतिथ्य पु. (अतिथि स्वार्थे ष्यञ्) अतिथि-परोक्षो.

आतिदेशिक त्रि. (अतिदेशादागतः ठक्) अतिदेशधी
प्राप्त थयेव.

आतियात्रिक त्रि. (अतियात्रायां नियुक्तः ठक्)
अतियात्रामां नियुक्त अेक ज्ञतनो देवगण.

आतिरेक्य न. (अतिरिच्यते कर्मणि घञ् तस्य भावः
ष्यञ्) अधिक, वृद्धि, पोताना मापथी वधारे.

आतिवाहिक त्रि. (अतिवाहे इहलोकात्, परलोकप्रापणे
नियुक्तः ठक्) ज्ञानी अने कर्माजनोंनां आ लोकधी
परलोकमां जवानां धूम्रयान, देवयान वा दक्षिणमार्ग
अने उत्तर मार्गनो अभिमानो देवगण.

आतिशय्य न. (अतिशय एव स्वार्थे ष्यञ्) अतिशय,
अधिकता.

आतिश्वायन त्रि. (अतिक्रम्य श्वानम् अतिश्वा-दासः,
तस्य सन्निकृष्टदेशादि फक्) थाकरनी पासेनो प्रदेश
वगेरे.

आतिष्ठ न. (अति+स्था+क षत्वम् अतिष्ठस्य भावः)
उत्कर्ष, अतिक्रम करीने रडेवुं.

आतु पु. (अत्+उण्) तरवानो तरापो, नानो मछवो.

आतुच् पु. (आतुचिर्गमनार्थ-इति आधारे क्विप्) सूयनो
अस्तकाण, सायंकाण.

आतुजि त्रि. (आ+तुज्+हिंसाबलादाननिकेतनेषु इन्)
छिंसक, बल ब्रह्म करनार.

आतुर त्रि. (ईषदर्थे आ+अत्+उरच्) आतुर, पीडा
पामेव, तत्र राघवं मदनातुरा-रघु० राघव० १२।३२.
कार्य करवामां अशक्त, रोगी, उत्सुक, उतावणो.

आतुरता स्त्री. (आतुरस्य भावः तल्) आतुरपणुं.

आतुरत्व न. (आतुरस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ.

आतुरसंन्यास न. अेक प्रकारनो संन्यासनो वेद.

आतुरोपक्रमणीय पु. (आतुरमधिकृत्य रोगनिवारणाय
उपक्रमणीयम्) रोगीने उदेशीने रोगनुं निवारण करवा
भाटे आरंभवा योग्य 'सुश्रुत'ग्रंथमां सूचित ते नामनी
अध्याय.

आतुरोपद्रव पु. (आतुरस्य उपद्रवः) रोगीनो उपद्रव.

आतुर्य न. (आतुरस्य भावः ष्यञ्) आतुरपणुं, इण
नाशक अेक ज्वरांश.

आतृण त्रि. (आ+तृद+क्त) छिंसा करेव, छार मारेव,
छेदेव, कापेव.

आतृप्य न. (आतृप्यत्यनेन आ+तृप्+करणे यप्) अेक
ज्ञतनुं इण.

आतोद्य न. (समन्तात् तुद्यते आ+तृद+ण्यत्) अेक
प्रकारनुं वाध, वीक्षण वाञ्छित. - सजमातोद्यशिरोनि-
वेशिताम् -रघु० ८।३४

आत्त त्रि. (अ+दा+क्त) ब्रह्म करेव, वीधेवुं, स्वीकारेवुं,
-एवमात्तरतिः-रघु० ११।५७

आत्तगन्ध त्रि. (आत्तो गृहीतोऽरिणा गन्धो गर्वो यस्य)
शत्रुवडे पराभव पामेव, जेनी गन्ध ब्रह्म करी डोय
तेवा पुष्पादि. -आत्तगन्धमवधूय शत्रुभिः-शि०
१४।८४, जेनी गर्व नीकणी गयो डोय ते.

आत्तगर्व त्रि. (आत्तो गृहीतो गर्वो यस्य) जेनी गर्व
उतारी नांभ्यो डोय ते, शत्रुधी पराभव पामेव.

आत्मक त्रि. (आत्मन् कन्) थी भनेवुं, थी रयेवुं,
स्वभावनुं, लक्षणनुं, संशयात्मकः- संदिग्ध स्वभावनुं,
दुःखात्मकः- दुःखवाणुं.

आत्मकर्मन् त्रि. (आत्मनः कर्म) पोतानुं कर्तव्य.

आत्मकाम त्रि. (आत्मानं कामयते आत्मा+कम्-णिङ्
अण्) १. केवण आत्मानो ज ईच्छावाणुं, मात्र
आत्मज्ञाननी ईच्छावाणुं, २. ब्रह्म अगर परमात्माने
प्रेम करनार, पोते पोताने प्रेम करनार, ३. अभिमानधी
युक्त, गर्विष्ठ.

आत्मकामेय त्रि. (आत्मकामेय इदम् ढक्) आत्मानो
ईच्छावाणी स्त्री संबंधी.

आत्मकीय त्रि. (आत्मन् छ) पोतानाओ साथे संबंध
राभनार. (आत्मनि गतम्)

आत्मकृत त्रि. (आत्मना कृतम्) पोते करेव.

आत्मगत त्रि. मनमां उपजेवुं. -आत्मगतो मनोरथः-
श० १

आत्मगतम् अव्य. अेक तरइ, मनमां ओलेवुं समञ्च
शकाय ते, स्वगत -अश्राव्यं खलु यद् वस्तु तदिह
स्वगतं मतम् -सा० द० ६. ।

आत्मगुप्त त्रि. (आत्मना गुप्तः) पोतानी शक्तिधी ज
रक्षण करेव-करायेव.

આત્મગુપ્તા સ્ત્રી. (આત્મના ગુપ્તા) કવચ, જેને અડકવાથી ખરજ આવે છે તેવો એક વેલો.

આત્મગુપ્તિ સ્ત્રી. (આત્મનઃ ગુપ્તિઃ) ગુફા, કોઈ પશુને છુપાવાનું સ્થાન, ધ્યાનમાં રહેવાની જગો.

આત્મગ્રાહિન્ (આત્માનં આત્માર્થમેવ ગૃહ્ણાતિ ગ્રહ+ણિનિ) પોતાને માટે જ શ્રદ્ધ કરનાર, એકલપેટું, સ્વાર્થી, લાલચુ.

આત્મઘાત પુ. (આત્મન્+હન્+ઘઞ્) ૧. આપઘાત, ૨. નાસ્તિકપણું.

આત્મઘાતિન્ ત્રિ. (આત્માનં દેહં હન્તિ હન્+ણિનિ) ૧. આપઘાત કરનાર, આત્મઘાતી પોતાને મારનાર. -વ્યાપાદયેત્ વૃથાત્માનં સ્વયં યોઽન્યુદકાદિધિઃ । અવૈધેનૈવ માર્ગેણ આત્મઘાતી સ ઉચ્યતે ॥ ૨. નાસ્તિક.

આત્મઘોષ પુ. (આત્માનં ઘોષયતિ સ્વશબ્દૈઃ) કાગડો, કૂકડો.

આત્મજ પુ. (આત્મનો મનસો દેહાદ્વા જાયતે આત્મા વા જાયતે જન્+ ડ) કામદેવ, પુત્ર. -તમાત્મજન્માનમજં ચકાર -રઘું ૫।૩૬

આત્મજન્મન્ પુ. (આત્મનો જન્મ યસ્ય) પુત્ર, સંતાન, દીકરો- અત આહર્તુમિચ્છામિ પાર્વતીમાત્મજન્મને । - કુમા.

આત્મજન્મન્ ન. (આત્મનઃ પુત્રરૂપેણોત્પત્તિઃ) આત્માની પુત્ર રૂપે ઉત્પત્તિ. - તસ્યામાત્માનુરૂપાયા- માત્મજન્મસમુત્સુકઃ-રઘું ૧.।૩૩.

આત્મજા સ્ત્રી. (આત્મન્+જન્+ડ) પુત્રી, બુદ્ધિ. -વન્દ્યં યુગં ચરણયોર્જનકાત્મજાયાઃ- રઘું ૧૩।૭૮

આત્મજાતા સ્ત્રી. (આત્મનઃ જાતા) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આત્મજ્ઞ ત્રિ. (આત્માનં જાનાતીતિ) ઋષિ, જે પોતાને આત્માને જાણે છે.

આત્મજ્ઞાન ન. (આત્મનો જ્ઞાનમ્) ૧. યથાર્થરૂપે આત્માનું ને પરમાત્માનું જ્ઞાન, ૨. અધ્યાત્મજ્ઞાન.

-**આત્મતત્ત્વ** ન. (આત્મનઃ તત્ત્વમ્) આત્માનું તથા પરમાત્માનું યથાર્થ સ્વરૂપ, આત્મારૂપ પરમ પદાર્થ.

આત્મતા સ્ત્રી. (આત્મનો ભાવઃ તલ) આત્મપણું.

-**આત્મતુષ્ટિ** ત્રિ. (આત્મન્યેવ તુષ્ટિર્યસ્ય) આત્મજ્ઞાનથી સંતોષ પામનાર, આત્મવેત્તા-બ્રહ્મજ્ઞાની.

આત્મતુષ્ટિ સ્ત્રી. (આત્મનઃ તુષ્ટિઃ) પોતાનો સંતોષ, આત્માનો સંતોષ.

આત્મત્યાગિન્ ત્રિ. (આત્માનં દેહં ત્યજતિ ત્યજ્ ધિનુણ) આપઘાત કરનાર, સ્વાર્થ ત્યાગી, બીજાના ભલા માટે પોતાને હાનિ કરનાર.

આત્મત્વ ન. (આત્મનો ત્વ) જુઓ આત્મતાનો અર્થ

આત્મત્રાણ ત્રિ. (આત્મનઃ ત્રાણમ્) આત્મરક્ષા.

આત્મદર્શ પુ. (આત્મા-દેહઃ દૃશ્યતેઽત્ર દૃશ્ આધારે ઘજ્) દર્પણ, આરસી, આભલું.

આત્મદર્શ (આત્મા દૃશ્યતેઽત્ર ભાવે ઘજ્) ૧. આત્માનું દર્શન, ૨. બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર.

આત્મદર્શન ન. (આત્મનઃ દર્શનં દૃશ્+લ્યુટ) ૧. આત્મ- સાક્ષાત્કાર, પોતાની જાતને જોવી, ૨. આત્મસાક્ષાત્કાર કરવાનું સાધન શ્રવણ, મનન, અને નિદિધ્યાસન વગેરે, ૩. પ્રાણીમાત્રમાં આત્મારૂપે દૃષ્ટિ કરવી તે.

આત્મદર્શિન્ ત્રિ. (આત્મન્+દૃશ્+ણિનિ) ૧. આત્માને જોનાર, ૨. આત્મસાક્ષાત્કાર કરનાર.

આત્મદ્રોહિન્ ત્રિ. (આત્મને દ્રુહતિ દ્રુહ+ણિનિ) આત્મદ્રોહી, પોતાની જાતને પીડા ઉપજાવનારો, આત્મઘાતી.

આત્મધ્યાન ન. (આત્મનો ધ્યાનમ્ યોગવિશેષઃ) આત્માનું ધ્યાન, આત્મચિંતન.

આત્મન્ પુ. (અતતિ સન્તતભાવેન જાગ્રદાદિસર્વાવસ્થાસુ અનુવર્તતે અત્+મનિણ) ૧. આત્મા, જીવ, -કિમાત્મના યો ન જિતેન્દ્રિયો ભવેત્- હિતોં ૧, ૨. બ્રહ્મ, પરમાત્મા, ૩. સ્વરૂપ, -આત્માનં રથિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમેવ તુ- કઠં ૩।૩, ૪. યત્ન, ૫. દેહ-શરીર, ૬. મન, ૭. બુદ્ધિ, ૮. સૂર્ય, ૯. અગ્નિ, ૧૦. વાયુ, ૧૧. ચિત્રકવૃક્ષ, ૧૨. આકાશનું ઝાડ, ૧૩. જ્ઞાનનું જે અધિકરણ તે આત્મા, ૧૪. સાર, ૧૫. પ્રકૃતિ, ૧૬. ચરિત્ર, ૧૭. વિશેષતા, ૧૮. નૈસર્ગિક પ્રકૃતિ અગર સ્વભાવ, ૧૯. સમજ, ૨૦. વિચારશક્તિ, વિચાર, તર્ક, ૨૧. સપ્રાણતા, સાહસ, ૨૨. પુત્ર, ૨૩. સાળો, ૨૪. વિદૂષક. ચૈતન્યમાત્મા-૧ ચૈતન્યવિશિષ્ટદેહમાત્મા ઇતિ લોકાયતા મન્યન્તે । ૨. ઇન્દ્રિયાણ્યાત્મા ઇત્યન્યે । ૩. અન્તઃકરણ આત્મેત્યપરે । ૪. મુખ્યપ્રાણ એવાત્મેતિ ચાન્યે । ૫. પુત્ર એવાત્મા ઇતિ કોચિત્ । ૬. ક્ષણભડ્ગુરં સંતન્યમાનં વિજ્ઞાનમાત્મેતિ બૌદ્ધાઃ । ૭. દેહાતિરિક્તઃ દેહપરિમાણ આત્મેતિ જૈનાઃ જનાઃ પ્રતિજાનતે । ૮. કર્તૃત્વાદિવિશિષ્ટઃ પરમેશ્વરાદ્ બિન્નો જીવાત્મેતિ

नैयायिकाः । ९. द्रव्यबोधस्वभावमात्मेत्याचार्याः परिचक्षते । १०. भोक्तैव केवलः न कर्तैति सांख्या सिंगिरन्ते । ११. चिद्रूपः कर्तृत्वादिनेहितः परस्मादभिन्नः प्रत्यगात्मेति औपनिषदाः ।

आत्मनिन्दा स्त्री. (आत्मनः निन्दा) पोतानी निंदा, आत्मनिवेदनं न. (आत्मिनः निवेदनम्) पोतानी ज्ञातने अतावती ते.

आत्मनिष्ठ त्रि. (आत्मनि आत्मज्ञाने निष्ठा यस्य) १. आत्मामां ज जेनी निष्ठा छे जेवी मुमुक्षु, २. केवण आत्मामां ज स्थिति करनार, आत्मज्ञाननी सतत अन्वेषणा करनार.

आत्मनीन त्रि. (आत्मिने हितम् ख) १. आत्मना डितनुं, २. पोतानी डितनुं, ३. प्राणधारक, अणवान. -आत्मनीनमुपतिष्ठते ।

आत्मनीन पु. (आत्मने हितम् ख) १. पुत्र, २. साणी, ३. विदूषक.

आत्मनेपद न. (आत्मने-आत्मफलबोधनार्थं पदम्) व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध 'ते' आदि प्रत्ययोनी अेक संज्ञा.

आत्मनेपदिन् पु. (आत्मनेपदं विहितत्वेनास्त्यस्य इनि) आत्मनेपदसंज्ञक प्रत्यय वेनार धातु.

आत्मनेभाषा स्त्री. (आत्मने तद्देशेन भाषा) व्याकरण प्रसिद्ध आत्मनेपद संज्ञक 'ते' आदि प्रत्ययो.

आत्मन्वत् त्रि. (आत्माऽस्त्यस्य मनुप् वेदे वत्वात् नलोपः) १ आत्मावाणुं २. प्रयत्नवाणुं, ३. उदार मननुं.

आत्मन्विन् त्रि. (आत्मन् अस्त्यर्थे विनि वत्वम्) मनस्वी.

आत्मपुराण न. (आत्मनः पुराणम् अण्) शंकरानंद इत अकार अध्यायवाणी उपनिषदर्थनी प्रकाश करनारो ते नामनी अेक ग्रंथ.

आत्मप्रकाश पु. (आत्मनः प्रकाशः) आत्मानो प्रकाश, पोतानी प्रकाश.

आत्मप्रभ पु. (आत्मना स्वयमितरनैरपेक्ष्येण प्रभा यस्य) १. परमात्मा, २. स्वयं प्रकाशमान.

आत्मप्रभ त्रि. (आत्मना स्वयमितरनैरपेक्ष्येण प्रभा यस्य) स्वयं प्रकाशमान.

आत्मप्रभव पु. (प्रभवत्यस्माद् प्र+भू+अपादाने अप्-आत्मा-देहः मनो वा प्रभवो-यस्य) १. पुत्र, २. कामदेव.

आत्मप्रभवा स्त्री. (प्रभवत्यस्माद् यस्याः) १. कन्या, २. पुत्रि.

आत्मप्रभा स्त्री. (आत्मनः प्रभा) स्वयंप्रकाश.

-**आत्मप्रवाद** न. शौढ पूर्वमानुं अेक पूर्व-श्रुतविशेष.

आत्मबन्धु पु. (आत्मनो बन्धुः) १. आत्मानो अंधु, २. पोतानी मित्र, ३. मासीनी पुत्र, ४. शीर्षनी पुत्र, ५. मामानो पुत्र, ६. पोतानी अन्धु वगेरे. -

आत्ममातुः स्वसुः पुत्राः आत्मपितुः स्वसुः सुताः । आत्ममातुलपुत्राश्च विज्ञेया आत्मबन्धवः ।। शब्दक० ।

आत्मबोध त्रि. (आत्मनः स्वस्य बोधः) आध्यात्मिक ज्ञान, आत्मानुं ज्ञान.

आत्मभव पु. (आत्मनः भवः) १. पुत्र, २. कामदेव.

आत्मभवा स्त्री. (आत्मनः भवा) पुत्री, काया, पुत्रि.

आत्मभू पु. (आत्मनो मनसो देहात् वा भवति भू+क्विप्) पुत्र, कामदेव, ईश्वर, शिव, विष्णु आदि, शुव, डि२३५७७. -वचस्यवसिते तस्मिन् ससर्ज गिरमात्मभूः-कु० २।५३

आत्मभू स्त्री. (आत्मनो मनसो देहात् वा भवति भू+क्विप्)

१. पुत्री, २. पुत्रि.

आत्मभूत त्रि. (आत्मनो देहात् मनसो वा भूतः)

१. पुत्र, २. कामदेव, ३. पोतानी धयेव सेवक,

४. आत्मरूपे धनार देव वगेरे.

आत्मभूता स्त्री. (आत्मन्+भू+क्त टाप्) १. पुत्री,

२. पुत्रि.

आत्मभूय न. (आत्मनो भावः भू-भावे क्यप्)

१. आत्मरूप, २. अहंरूप.

आत्ममय त्रि. (आत्मात्मकः आत्मन्+मयट्)

आत्मस्वरूपने पामेव.

आत्ममानिन् त्रि. (आत्मानमुत्कर्षेण मन्यते मन्+णिनि)

१. पोताने श्रेष्ठ तरीके माननार, २. गर्विष्ठ,

३. प्राणी मात्रमां आत्माने जेनार.

आत्ममूर्ति पु. (आत्मनो मूर्तिरिव मूर्तिरस्य) भाई.

आत्ममूर्ति स्त्री. वेदान्तमते आत्मानुं स्वरूप, न्यायमतमां कर्तृत्व वगेरे.

आत्ममूल न. (आत्मा मूलं यस्य) जगत.

आत्ममूली स्त्री. (आत्मैव रक्षणे मूलमस्याः) दुरालभा

नामनी लता, धमासी.

आत्मम्भरि त्रि. (आत्मानं बिभर्ति भू+खि मुम् च)

मात्र पोतानुं ज पेट भरनार, अेकलपेटुं, पेटभरु. -

आत्मम्भरिस्त्वं पिशितैर्नराणाम्-भट्टि० २।३३.

आत्मयाजिन् त्रि. (आत्मानं ब्रह्मरूपेण कर्मकरणादिकं भावयन् यजते यजू+णिनि) १. ब्रह्मनिष्ठ कर्मयोगी, २. प्राणीमात्रने आत्मस्वरूपे ज्ञानार, पीताने माटे यज्ञ करनार. -सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि । समं पश्यन्नात्मयाजी स्वाराज्यमधिगच्छति ॥ -मनु०

आत्मयोनि पु. (आत्मा योनिरस्य) १. ब्रह्मा, २. शिव, ३. विष्णु, ४. कामदेव.

आत्मयोनि स्त्री. (आत्मैव योनिरुपादानकारणं नान्यदिति) विष्णु.

आत्मरक्षा स्त्री. (आत्मनः एव रक्षा यस्याः) १. ईद्रवारुणीवृक्ष, २. शास्त्रोक्त विघ्नकर्ताओधी पीतानी रक्षा.

आत्मराम पु. (आत्मनि रमते संज्ञायां कर्तरि घञ्) आत्मज्ञानमात्रधी तृप्त रडेनार योगीन्द्र.

आत्मलाभ पु. (आत्मनो लाभः) १. आत्मस्वरूपनी प्राप्ति, २. आत्मानो लाभ, पीतानो लाभ. -यैरात्मलाभस्त्वया लब्धः-मुद्रा० ३१

आत्मलोक पु. (आत्मैव लोकः प्रकाशः) स्वप्रकाश आत्मा.

आत्मलोमन् न. (आत्मनो लोम) १. दाढी, २. पीताना वाण.

आत्मवत् त्रि. (आत्मा चित्तं वश्यतयाऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) जेनुं चित्त पीताने वश थयुं डीय ते, निर्विकार चित्तवाणुं. -किमिवावसादकरमात्मवताम्-कि० ६।१९

आत्मवत् अव्य. (आत्मन् वति) आत्मा प्रभाषे, पीतानी पेडे.

आत्मवत् न. (आत्मा प्रकाश्यतया विद्यतेऽस्य) आत्मप्रकाशक शास्त्र.

आत्मवत्ता स्त्री. (आत्मवत् तल् टाप्) स्वस्थ चित्तता, स्वनिधंत्रण, बुद्धिमत्ता - प्रकृतिष्वात्मजमात्मवत्तया-रघु० ८।१०

आत्मवश त्रि. (आत्मनो वश आयत्तताऽत्र) पीताने वश, आत्माने स्वाधीन- सर्व परवशं दुःखं सर्वमात्मवशं सुखम् -मनु० ।

आत्मवश्य त्रि. (आत्मा मनो वश्यो यस्य) जेने चित्त वश डीय छे ते. -आत्मवश्यो विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छति-भगवद्गीता ।

आत्मविक्रय पु. (आत्मनः स्वदेहस्य विक्रयः) पीताना शरीरनुं देयाञ्ज.

आत्मविद् त्रि. (आत्मानं यथार्थरूपेण वेत्ति विद्+क्विप्) १. आत्मस्वरूपने ज्ञानार ज्ञानी, २. पीताना पक्षने ज्ञानार, ३. पीताने ज्ञानार. -तरति शोकमात्मविद्-श्रुतिः ।

आत्मविद्या स्त्री. (आत्मनो विद्या) आत्माना यथार्थ स्वरूपने ज्ञानावनारी विद्या, उपनिषद्रूप ब्रह्मविद्या, ते विद्यानुं साधन शास्त्र, अध्यात्मविद्या.

आत्मवीर त्रि. (आत्मा प्राणः वीर इव यस्य) बणवाणुं विशेष बणवान्.

आत्मवीर पु. (आत्मा प्राणः वीर इव यस्य) १. साणो, २. पुत्र, ३. विदूषक.

आत्मवृत्ति स्त्री. (आत्मनो वृत्तिः) १. पीतानी वृत्ति, २. आञ्जविका, धंधो.

आत्मवृत्ति त्रि. (आत्मनि वृत्तिः स्थितिर्यस्य) पीतानामां वर्तनार, थनार, आत्मानां स्थिर वृत्ति छे जेनी ते. -विस्माययन् विस्मितमात्मवृत्तौ-रघु० २।३३.

आत्मशक्ति स्त्री. (आत्मनः शक्तिः) १. पीतानी शक्ति, २. आत्मानी शक्ति, ३. अविद्या, -माया- दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या -हितोपदेशो १।३६१

आत्मशल्या स्त्री. (आत्मा स्वरूपं शल्यमिव यस्याः) शतावरी नामनी वनस्पति, शतावर.

आत्मशुद्धि स्त्री. (आत्मनः देहस्य मनसो वा शुद्धिः) १. देड अथवा मननी शुद्धि, पीतानी शुद्धि.

आत्मश्लाघा स्त्री. (आत्मनः श्लाघा) पीतानां वभाषा.

आत्मसंयम पु. (आत्मनः संयमः) मानसिक संयम, मनने वश राभवुं ते -आत्मसंयमयोगानौ जुहति ज्ञानदीपिते-भगवद्गीता. ।

आत्मसमुद्भव पु. (आत्मा देहो मनः परमात्मा वा समुद्भवोऽस्य) १. पुत्र, २. मनोभव कामदेव, ३. ब्रह्मा, ४. विष्णु, ५. भडेश, ६. परमात्मा.

आत्मसमुद्भव त्रि. (आत्मा देहो मनः परमात्मा वा समुद्भवोऽस्य) १. मनधी उत्पन्न थनार सुभ वगेरे, २. वेदान्तीमते परमात्माधी उत्पन्न थयेव आकाश वगेरे.

आत्मसमुद्भवा स्त्री. (आत्मा देहो मनः परमात्मा वा टाप्) १. पुत्री, २. बुद्धि.

आत्मसम्भव त्रि. (आत्मा देहो मनो वा सम्भवः उत्पत्तिर्यस्य) त्रि. आत्मसमुद्भव शब्द शुओ. -चकार नाम्ना रघुमात्मसंभवम्- रघु० ३।२१

आत्मसम्भव पु. (आत्मा देहो मनो वा सम्भवः उत्पत्तिर्यस्य) आत्मसमुद्भव १७६ श्रुओ.
 आत्मसम्भवा स्त्री. (आत्मा देहो मनो वा सम्भवः उत्पत्तिर्यस्या टाप्) १. बुद्धि, २. पुत्री.
 आत्मसाक्षिन् त्रि. (आत्मनः बुद्धिवृत्तेः साक्षी प्रकाशकः) वेदान्तादिमत प्रसिद्ध बुद्धिवृत्तिं प्रकाशक चैतन्य.
 आत्मसात् अव्य० (आत्मन्+सात्) संपूर्ण रीते पोताने स्वाधीन, पोतानुं. -दुरतैरपि कर्तुमात्मसात्-रघु. ८।२
 आत्मसात्कृत त्रि. (आत्मसाद्भूतः आत्मसात् सम्पन्नः) संपूर्ण रीते पोताने स्वाधीन करेव.
 आत्मसिद्ध त्रि. (आत्मना सिद्धः) स्वयंसिद्ध, विना यत्ने सिद्ध धयेव.
 आत्मसिद्धि त्रि. (आत्मरूपाः सिद्धः) आत्माश्च सिद्धि, भोक्ष, आत्मानो धाम.
 आत्मसुख न. (आत्मन सुखम्) आत्माना धाम ३५ सुभ-परमानंद.
 आत्मसुख त्रि. (आत्मैव सुखमस्य) आत्माना धाम ३५ सुभने पामेव.
 आत्मस्थ त्रि. (आत्मने-आत्मज्ञानाय तिष्ठते स्था+क १. आत्माना ज्ञान माटे यत्न करना, २. (त्रि.) मनोवृत्ति पदार्थ.
 आत्महत्या स्त्री. (आत्मनो देहस्य हननम्) आपघात.
 आत्महन् त्रि. (आत्मानं हतवान् हन्+क्विप्) आत्माना यथार्थ ज्ञानधी रक्षित, आपघात करना.
 आत्माधीन पु. (आत्मनोऽधीनः) १. पुत्र, २. साणी, ३. विदूषक.
 आत्माधीन त्रि. (आत्मनोऽधीनः) १. पोताने स्वाधीन, पोताना उपर आश्रित, २. बणवान, ३. पुत्र, ४. साणी, ५. विदूषक (नाटकमां)
 आत्मानुरूप त्रि. (आत्मनोऽनुरूपम्) पोताना जेवुं, पोताने योग्य.
 आत्मापहारक त्रि. (आत्मानमपहरति आत्मन्+अप्+ह ण्वुल्) आत्माना यथार्थ स्वरूपने ढांकी देना, कपटी, छद्मवेधी.
 आत्मापहारिन् त्रि. (आत्मानमपहरति आत्मन्+अप्+ह+णिनि) उपरनी अर्थ श्रुओ.
 आत्माराम त्रि. (आत्मा आराममिव रतिस्थानं रतिसाधनं वा यस्य) आत्मज्ञान माटे मलेनत करना योगी. -आत्मारामा विहितरतयो निर्विकल्पे समाधौ । -वेणिसं० १।२३, अेक प्रकारनी योगीन्द्र.

आत्मात्म पु. (आत्मनः आत्मः) हृदयनी स्पर्श.
 आत्माशिन पु. त्रि. (आत्मानमश्रति आत्मन्+अनि+णिश्) पोतानुं ४ लक्ष्ण करनार. (माछवां पोतानां अस्यां के निर्भण जवोनुं लक्ष्ण करीने जवे छे.) -मत्स्या इव जना नित्यं भक्षयन्ति परस्परम्-रामा०
 आत्माश्रय पु. (आत्मानं आश्रयति आ+श्री+अच्) पोतानो आश्रय, पोताना उपर निर्भर रहेवुं ते स्वाश्रय- स्वस्य स्वापेक्षितत्वे अनिष्टप्रसङ्गः तर्कदोषः ।। स चोत्पत्तिस्थितिज्ञप्तिरूपेण त्रेधा-न्यायशास्त्रमां भतावेवो आत्माश्रय नामनो अेक तर्कदोषनो भेद.
 आत्माश्रय त्रि. (आत्मानं आश्रयति आ+श्री+अच्) पोतानो आश्रय करी रहेव, मनने आश्रित.
 आत्मीय त्रि. (आत्मनोऽयम् छ) पोतानुं, आत्मा संबंधी. -सर्वः कान्तमात्मीयं पश्यति- शा०, २. -स्वामिनमात्मीयं करिष्यामि-हितो० २
 आत्मेश्वर त्रि. (आत्मनो मनसः ईश्वरः) मनना विकारने रोकनार, मनने वश राप्नार. -आत्मेश्वराणां नहि जातु विघ्नाः समाधिभेदप्रभवो भवन्ति -कुमा० ३।४०
 आत्मोत्पत्ति स्त्री. (आत्मनः उत्पत्तिः) आत्मानी पोतानी उपाधि३५ अंतःकरणनी वृत्तिना कर्मधी अपूर्व देलना संयोग३५ जन्म.
 आत्मोद्भव पु. (आत्मनैवोद्भवति भू+अच्) पुत्र, कामदेव.
 आत्मोद्भव त्रि. (आत्मा उद्भवो यस्य) मनमां उत्पन्न थनार शोक वगेरे, पोतानाधी उत्पन्न थनार.
 आत्मोद्भवा स्त्री. (आत्मा उद्भवो यस्याः) १. पुत्री, २. बुद्धि, ३. माधपल्ली-जंगली अउदनो छेउ.
 आत्मोपजीविन् त्रि. (आत्मना देहव्यापारेण उपजीवति-उप+जीव्+णिनि) पोताना शरीरनी मलेनत वडे जवनार, मजूर वगेरे.
 आत्मोपम पु. (आत्मा देह उपमा यस्य) पुत्र. (त्रि.) पोताना जेवुं, पोतानी पेडे.
 आत्मोपम्य न. (आत्मनः औपम्यम्) पोताना समानपणुं, पोतानुं सादृश्य.
 आत्यन्तिक त्रि. (अत्यन्त+भवार्थ ठञ्) अतिशय धयेव, धणुं, अत्यंत थनार, सतत. -नित्यस्थायी स आत्यन्तिको भविष्यति-मुद्रा० ४
 आत्यन्तिक-दुःखनिवृत्ति स्त्री. (आत्यन्तिकी दुःखनिवृत्तिः) भोक्ष.

આત્યન્તિકપ્રલય (આત્યન્તિકઃ પ્રલયઃ) ચાર પ્રલયમાંનો એક પ્રલય, બ્રહ્મજ્ઞાનના ઉદયથી અજ્ઞાન અહિત - પ્રપંચનો વિલય થાય છે તે.

આત્યયિક ત્રિ. (અત્યયઃ નાશઃ પ્રયોજનમસ્ય ઠક્) ૧. નાશ જેનું પ્રયોજન છે એવું કર્મ વગેરે, નાશકારક, ૨. પીડાકર, અમંગલકારક, ૩. અત્યંત આવશ્યક, અપરિહાર્ય.

આત્રેય પુ. (આત્રેરપત્યં પુમાન્ ઢક્) અત્રિમુનિનો પુત્ર. **આત્રેયિકા** સ્ત્રી. (આત્રેયી+કન્) અટકાવવાળી ચોથે દિવસે ન્હાવેલી સ્ત્રી.

આત્રેયી સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ જુઓ, તે નામની એક નદી.

આથર્વણ ત્રિ. પુ. (અથર્વાણં વેત્તિ અધીતે વા અથર્વન્+અણ) ૧. અથર્વવેદને જાણનાર બ્રાહ્મણ, ૨. અથર્વવેદને જાણનાર તથા ભણનાર, ૩. અથર્વવેદીનો ધર્મ, અથવા આમ્નાય, ૪. અથર્વવેદના કલ્પને જાણનાર પુરોહિત.

આથર્વણ ન. (અથર્વાણાં સમૂહઃ અણ) ૧. અથર્વવેદનો સમૂહ, ૨. અથર્વવેદમાં કહેલ કર્મ.

આથર્વણિક ત્રિ. (અથર્વાણં વેત્તિ અધીતે વા અથર્વન્+ઢક્) અથર્વવેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ.

આદંશ પુ. (આ+દંશ્+ભાવે ઘજ્) ૧. દંશ, ૨. કરડવું.

આદંશ પુ. (આ+કરણે ઘજ્) દાંત.

આદંશ ન. (આ+આધારે ઘજ્) દંશસ્થાન, ડંખનું સ્થાન.

આદત્ત ત્રિ. (આ+દા+ક્ત) શ્રદ્ધ કરેલ, લીધેલ.

આદદાન ત્રિ. (આ+દા+શાનચ્) શ્રદ્ધ કરતું, લેતું.

આદદિ ત્રિ. (આ+દા+કિ ઢ્વિ.) શ્રદ્ધ કરનાર, લેનાર.

આદદાન ત્રિ. (આ+દા+શાનચ્) ધારણ કરતું.

આદર પુ. (આ+દ+કપ્) સત્કાર, પૂજ્યભાવ, સન્માન, -ન જાતહાર્દન વિદ્વિષાદરઃ- કિં ૧૩૩, આરંભ, આશક્તિ, પ્રયત્ન.

આદરણીય ત્રિ. (આ+દ+અનીયર) સન્માન કરવા યોગ્ય, સ્વીકારવા યોગ્ય.

આદર્શવ્ય ત્રિ. (આ+દ+તવ્ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આદર્ય ત્રિ. (આ+દ+યત્) આદર કરવા યોગ્ય.

આદર્શ પુ. (આદૃશ્યતેડત્ર દશ્+આધારે ઘજ્) દર્પણ, -આત્માનમાલોક્ય ચ શોભમાનમાદર્શાભિમ્બો રિતમિતાયતાક્ષી -કું ૬૧૨૨, આરસી, ટીકા, નમૂનો, નકલ, દેશની જુદી સીમા.

આદર્શક ત્રિ. (આદર્શો ભવઃ વુજ્) દેશની જુદી સીમામાં થનાર, દર્પણ, આરસી.

આદર્શમણ્ડલ પુ. (આદર્શો ઇવ મણ્ડલં યસ્ય) એક જાતનો સર્પ.

આદર્શમણ્ડલ ન. (આદર્શો મણ્ડલમિવ) મંડલાકાર-ગોળાકાર દર્પણ.

આદહન ન. (આદહ+ભાવે લ્યુટ) દાહ, બાળવું, હિંસા કરવી, નિંદવું, નિન્દા કરવી.

આદહન ન. (આદહ્યતેડત્ર આધારે લ્યુટ) સ્મશાન.

આદાત્ ત્રિ. (આ+દા+ત્ચ) લેનાર, શ્રદ્ધ કરનાર.

આદાદિક ત્રિ. (અદાદિ ગણે પઠિતઃ ઠક્) વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અદાદિ ગણનો ધાતુ.

આદાન ન. (આ+દા+ભાવે લ્યુટ) લેવું, શ્રદ્ધ કરવું, -આદાનં હિ વિસર્ગાય સતાં વારિમુચામિવ -રઘું ૪૧૮૬, ઉપાર્જન, પ્રાપણ, રોગનું લક્ષણ.

આદાની સ્ત્રી. (આ વા+લ્યુટ્+ઙીપ્) હસ્તિઘોષા નામની એક વનસ્પતિ.

આદાય અવ્ય. (આ+દા+લ્યપ્) લઈને, શ્રદ્ધ કરીને.

આદાય પુ. (આ+દા+ઘજ્) લેવું, શ્રદ્ધ કરવું.

આદાયચર ત્રિ. (આદાય ચરતિ ચર્+ટ) શ્રદ્ધ કરીને વિચરનાર, લઈને જનાર, લઈને ચાલનાર.

આદાયિન્ ત્રિ. (આ+દા+ણિતિ) શ્રદ્ધ કરનાર, લેનાર.

આદાર પુ. (આદ+વેદે વાં ઘજ્) આદર શબ્દ જુઓ.

આદારિભિમ્બી સ્ત્રી. (આદારિણી ભિમ્બીવ) એક જાતનો વેલો.

આદિ પુ. (પ્રથમં દીયતે આ+દા+કિ) પ્રથમ, પહેલાં હોવું, -જગદાદિરનાદિસ્ત્વમ્-કું ૨૧૯, કારણ, સમીપપણું, પ્રકાર, અવયવ.

આદિ ત્રિ. (પ્રથમં દીયતે આ+દા+કિ) પ્રથમનું, પહેલાંનું, પ્રથમ થનાર. -કથમેતદ્વિજાનીયાં ત્વમાદૌ પ્રોક્તવાનિતિ -ભગવદ્ગીતા ।

આદિકર ત્રિ. (આદિં કરોતિ કૃ+ટ) પ્રથમ કરનાર, પૂર્વે થનાર.

આદિકર પુ. આદિમાં આચારંગાદિ શ્રુતધર્મના પ્રવક્તા તીર્થકર.

આદિકર્ત્ પુ. (આદૌ કર્તા) પ્રથમ કરનાર, ઈશ્વર.

આદિકર્ત્ ત્રિ. (આદિ કર્તા) પ્રથમ કરનાર, પૂર્વે થનાર.

આદિકર્મન્ ન. (આદિ કર્મ) પ્રથમ કર્મ, પ્રથમ શરૂ થતી ક્રિયા.

આદિકર્મન્ ત્રિ. (આદિ કર્મ યસ્ય) પ્રથમ કર્મ કરનાર, પહેલું કર્મ કરનાર.

આદિકવિ પુ. (આદ્યઃ કવિઃ) હિરણ્યગર્ભ-બ્રહ્મા, સંસારની સર્વપ્રથમ રચના કરનાર અને વેદોનું જ્ઞાન આપનાર હોવાથી તે આદિ કવિ કહેવાય. કવિઓના માર્ગના પ્રથમ ઉદ્ઘાટક. કહેવાય છે કે વાલ્મીકિએ રામના ચરિતનું સર્વ પ્રથમ આલેખન 'રામાયણ કાવ્ય' દ્વારા કર્યું તેથી લોકો તેમને આદિ કવિરૂપે ઓળખે છે.

આદિકારણ ન. (આદિ આદ્યં કારણમ્) ૧. પ્રથમ કારણ, ૨. પરમેશ્વર, ૩. સાંખ્યમતે-પ્રધાન કારણ પ્રકૃતિ, ૪. વેદાંતીઓના મતે વિશ્વનું મુખ્ય કારણ બ્રહ્મ છે. ૫. ન્યાયમતે ઈશ્વર, ૬. વૈશેષિકમતથી વિશ્વનું પ્રથમ ભૌતિક કારણ અણુ-પરમાણુ છે (પરમાત્મા નહીં).

આદિકાવ્ય ન. (આદિ આદ્યં કાવ્યમ્) વાલ્મીકિ રામાયણ કાવ્ય સાહિત્યમાં 'રામાયણ' સર્વપ્રથમ રચના મનાય છે.

આદિકેશવ પુ. કાશીક્ષેત્રમાં રહેલી કેશવની એક મૂર્તિ.

આદિગદાધર પુ. કાશીમાં રહેલી વિષ્ણુની એક મૂર્તિ.

આદિજિન પુ પ્રથમ તીર્થકર ઋષભદેવ. ચોવીસ તીર્થકરોમાં શ્રી ઋષભદેવ આદિ જિન તરીકે ઓળખાય છે. -આદિજિનં વન્દે ગુણસદનં સદનન્તામરબોધં રે.

આદિતસ્ અવ્ય. (આદિ+તસિલ્) ૧. આદિ, ૨. પ્રથમ, ૩. પહેલેથી, ૪. પ્રથમથી. -તદૈવેનાદિતો હતમ્-ઉત્તર૦ ૫૧૨૦

આદિતાલ પુ. સંગીતશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક તાલ. -एक एव लघुयंत्र आदितालः स कथ्यते-सङ्गीतदामोदरः ।

આદિતેય પુ. (આદિત્યાઃ અપત્યં ઢક્) ૧. અદિતિનો પુત્ર - દેવ, ૨. સૂર્ય.

આદિત્ય પુ. (અદિતેરપત્યમ્) ૧. દેવ, ૨. સૂર્ય, -આદિત્યવર્ણમમલ્લં તમસઃ પરસ્તાત્- ભક્તા૦, ૩. બાર આદિત્ય, ૪. સૂર્યમંડળના અધિષ્ઠાતા હિરણ્ય ગર્ભ, ૫. આકાશનું ઝાડ, ૬. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ કૃષ્ણરાજના આંતરામાં રહેલ અર્ધિમાલી નામના વિમાનના વાસી લોકાંતિક દેવ, ૭. ઐવેયક વિમાનવિશેષ અને તેના દેવતા, ૮. સૂર્યમાસ, સાડી ત્રીસ દિવસ પ્રમાણ આદિત્ય માસ.

આદિત્ય પુ. સ્ત્રી. (આદિત્યસ્ય અપત્યં ણ્ય યલોપઃ) આદિત્યના પુત્ર.

આદિત્યકેતુ પુ તે નામનો ધૃતરાષ્ટ્રનો એક પુત્ર. (આદિત્યસ્ય કેતુઃ) અરુણ.

આદિત્યકેશવ પુ. (આદિત્યપૂજિતઃ કેશવઃ) કાશીમાં રહેલી કેશવની એક મૂર્તિ.

આદિત્યર્ણ પુ. (આદિત્યસ્ય અર્કવૃક્ષસ્ય પત્રમિવ પત્રમસ્ય) ૧. એક જાતનો છોડ, ૨. આકાશના ઝાડનું પાંદડું.

આદિત્યર્ણિની સ્ત્રી. (આદિત્યવર્ણં નિત્યં પર્ણમસ્ત્યસ્યા જ્ઞિ) તે નામની એક ઔષધિ.

આદિત્યપુરાણ ન. (આદિત્યેનોક્તં પુરાણમ્) તે નામનું એક ઉપપુરાણ.

આદિત્યપુષ્પિકા સ્ત્રી. (આદિત્યવર્ણં રક્તં પુષ્પમસ્યાઃ) લાલ ફૂલવાળું આકાશનું ઝાડ.

આદિત્યભક્તા સ્ત્રી. (આદિત્યે ભક્તા) તે નામની એક ઔષધિ.

આદિત્યવ્રત ન. (આદિત્યસ્ય તદુપાસનાર્થે વ્રતમ્) સૂર્યની ઉપાસના માટેનું એક વ્રત.

આદિત્યસૂનુ પુ. (આદિત્યસ્ય સૂનુઃ) ૧. સૂર્યપુત્ર, ૨. સુગ્રીવ, ૩. કર્ણ, ૪. યમ, ૫. શનેશ્વર.

આદિત્તા સ્ત્રી. (આદાતુમિચ્છા આ+દા+સન્+અ) લેવાની ઈચ્છા.

આદિત્સુ પુ. (આદાતુમિચ્છુઃ આ+દા+સન્+અ) ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા કરનાર, લેવાની ઈચ્છાવાળો.

આદિદેવ પુ. (આદૌ દીવ્યતિ સ્વયં રાજતે દિવ્ અચ્) ૧. પ્રથમ તીર્થકર, ઋષભદેવ, ૨. નારાયણ, ૩. શિવ, ૪. પરમાત્મા. -પરં બ્રહ્મ પરં ધામ પવિત્રં પરમં ભવાન્ । પુરુષં શાશ્વતં દિવ્યમાદિદેવમજં વિભુમ્ ॥ -મ્મગ૦ ૧૦૧૨

આદિદૈત્ય પુ. (આદિઃ આદ્યઃ દૈત્યઃ) હિરણ્યકશિપુ.

આદિન્ ત્રિ. (અત્તીતિ અદ્+ણિનિ) ખાનાર, ભક્ષક, ભક્ષણ કરનાર.

આદિનવ પુ. (આદીનવસ્ય વેદે હ્રસ્વઃ) આદીનવ શબ્દ જુઓ.

આદિપર્વન્ ન. (આદિ આદ્યં પર્વ) મહાભારતનું પહેલું પર્વ.

આદિપુરાણ ન. (આદ્યં પુરાણમ્) ચાર લાખ શ્લોકની સંખ્યાવાળું તે નામનું એક પુરાણ.

આદિપુરુષ પુ. (આદૌ પુરિ-દેહે વસતિ પુર+ઉષ્ન)
૧. હિરણ્યગર્ભ, ૨. નારાયણ, ૩. આદિ પુરુષ.

આદિપૂરુષ પુ. (આદૌ પુરિ-દેહે વસતિ પુર ઉષ્ન)
ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આદિભવ પુ. (આદૌ ભવતિ ભૂ+અચ્) હિરણ્યગર્ભ,
વિષ્ણુ.

આદિભવ ત્રિ. (આદૌ ભવતિ ભૂ+અચ્) પહેલાં ધનાર.

આદિમ ત્રિ. (આદૌ ભવઃ આદિ+હિમચ્) ઉપરનો અર્થ.
-આદિમં પૃથિવીનાથમાદિમં નિષ્પરિગ્રહમ્ । આદિમં
તીર્થનાથં ચ ઋષભસ્વામિનં સ્તુમઃ ॥ -સકલાઠહંત્ ૩

આદિમત્ ત્રિ. (આદિરસ્ત્યસ્ય મતુષ્) આદિયુક્ત, આદિ
સીમાવાણું, કારણયુક્ત.

આદિરાજ પુ. (આદિઃ આદ્યઃ રાજા ટચ્) પૃથુ રાજા.

આદિવરાહ પુ. (આદિઃ આદ્યો વરાહઃ) વિષ્ણુનો એક
અવતાર, વરાહ અવતાર.

આદિવિદ્વસ્ પુ. (આદિઃ આદ્યોઽઽઽઽલસમ્પ્રદાય-
પ્રવર્ત્તકત્વાત્ વિદ્વાન્) ૧. આદિ વિદ્વાન,
૨. સાંખ્યાચાર્ય કપિલ.

આદિશક્તિ સ્ત્રી. (આદિઃ આદ્યા શક્તિઃ) ૧. પરમેશ્વરની
માયારૂપ શક્તિ, ૨. દેવીની એક મૂર્તિ.

આદિશરીર ન. (આદિઃ આદ્યં શરીરમ્) ૧. આદ્યલિંગ
શરીર, જે ભોગને માટે છે, ૨. અવિદ્યા નામનું
કારણ-શરીર, ૩. અથવા સૂક્ષ્મ શરીર.

આદિશ્ય અવ્ય. (આ+દિશ્+લ્યપ્) ૧. ઉપદેશ કરીને,
૨. કહીને, ૩. આજ્ઞા કરીને.

આદિષ્ટ ત્રિ. (આદિશ્+કર્મણિ ક્ત) ૧. હુકમ કરેલ,
૨. ઉપદેશ કરેલ, ૩. ઉદ્દિષ્ટ, ૪. વ્યાકરણશાસ્ત્ર
પ્રસિદ્ધ સ્થાની વર્ણ, જેમ કે इकना स्थानमां यण
કરેલ છે તે, ૫. ઉચ્છિષ્ટ, ૬. શિખામણ આપેલ.

આદિષ્ટ ન. (આદિશ્+ભાવે+ક્ત) ૧. આજ્ઞા, ૨. ઉપદેશ.

આદિષ્ટિન્ પુ. (આદિષ્ટિં વ્રતાદેશોઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ)
બ્રહ્મચારી.

આદિષ્ટિન્ ત્રિ. (આદિષ્ટમનેન) આજ્ઞા કરનાર, આદેશ
કરનાર.

આદિસર્ગ પુ. (આદિઃ સર્ગઃ-સૃષ્ટિઃ પ્રાકૃતપ્રલયોત્તરં
પ્રથમસૃષ્ટી) આદ્ય સૃષ્ટિ, પહેલી સૃષ્ટિ.

આદીનવ પુ. (આ+દી+ભાવે ક્ત આદીનસ્ય વાનં
પ્રાપ્તિઃ) ૧. દોષ, ૨. ક્લેશ, દુઃખ. -યદ્
વાસુદેવેનાદીનવમીરિતમ્ - શિં ૨ ૧૨૨

આદીનવ ત્રિ. (આ+દી+કર્તરિ ક્ત આદીનસ્ય વાનં
પ્રાપ્તિઃ) દુઃખથી જે વશ થઈ શકે તે, ક્લેશ પામેલ.

આદીપક ત્રિ. (આદીપયતિ અન્યગૃહમગ્નિના
આ+દીપ્+ણિચ્+ણ્વુલ) પારકા ઘરમાં આગ
લગાડનાર, સળગાવનાર, ઉદ્દીપન કરનાર.

આદીપન ન. (આ+દીપ્+ણિચ્+લ્યુટ) ૧. ઉદ્દીપન,
૨. ઘર વગેરેને શણગારવું તે, ૩. ચિત્રાકાર એક
લીપન.

આદીપતિ ત્રિ. (આ+દીપ્+ણિચ્+ક્ત) ૧. દીપાવેલ,
૨. પ્રગટ કરેલ, ૩. સતેજ કરેલ.

આદીપ્ત ત્રિ. (આ+દીપ્+ણિચ્+ક્ત) થોડું પ્રકાશેલ.

આદુરિ ત્રિ. (આ+દ્+અન્તર્ભૂતળયર્થે કિ) ચીરી નાખનાર,
ફાડી નાખનાર.

આદ્વત ત્રિ. (આ+દ્+કર્તરિ ક્ત) ૧. આદર કરેલ,
૨. સન્માન કરેલ, ૩. પૂજેલ. -આત્માનામાદત્તો રક્ષેત્
પ્રમાદાદ્ધિ વિનશ્યતિ-પઞ્ચ ૦

આદૃત્ય ત્રિ. (આ+દ્+કર્મણિ ક્યપ્) આદર કરવા
યોગ્ય, માન આપવા યોગ્ય, પૂજવા યોગ્ય.

આદૃત્ય અવ્ય. (આ+દ્+કર્મણિ લ્યપ્) માન આપીને,
આદર કરીને, પૂજીને.

આદૃષ્ટિ સ્ત્રી. (આ+દૃશ્+ક્તિ) ત્રીજા વિભાગમાં સંકોચેલી
દૃષ્ટિ.

આદેય ત્રિ. (આ+દા+યત્) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, માનનીય,
લેવાલાયક.

આદેવક ત્રિ. (આ+દીવ્યતિ આ+દિવ્+ણ્વુલ) જુગાર
ખેલનાર, જુગારી.

આદેવન ન. (આ+દિવ્+લ્યુટ) જુગાર ખેલવાનું પાટિયું,
જુગાર ખેલવો, જુગટું, જુગારનું સાધન પાસાં વગેરે.

આદેશ પુ. (આ+દિશ્+ઘજ્) ૧. ઉપદેશ, ૨. આજ્ઞા,
૩. વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ આદેશ, - ધાતોઃ સ્થાન
ઇવાદેશં સુગ્રીવં સંન્યવેશયત્-રઘુ ૦, ૧૨ ૧૫૮
૪. ઉપદેશેલ, ૫. આજ્ઞા, કરેલ, ૬. કહેલ. -મજ્જલા-
દેશ-વૃત્તાશ્ચ ભદ્રાણ્યૈક્ષણિકૈઃ સહ- મનુ ૦ ૧ ૨૫૮

આદેશક ત્રિ. (આદિશતિ આ+દિશ્+ણ્વુલ) આજ્ઞા
કરનાર, ઉપદેશ કરનાર.

આદેશન ન. (આ+દિશ્ ભાવે લ્યુટ) હુકમ કરવો તે,
ઉપદેશ કરવો તે.

આદેશિન્ ત્રિ. (આ+દિશ્+ણિનિ) હુકમ કરનાર, ઉપદેશ
કરનાર. -કપોલપાટલાદેશિ વખૂવ રઘુષ્ટિતમ્ -રઘુ ૦
૪ ૧૬૮, બતાવનાર, સેનાપતિ.

आदेशिन् पु. (आ+दिश्+णिनि) ज्ञेशी, ज्योतिषी.
 आदेश्य त्रि. (आ+दिश्कर्मणि यत्) १. उपदेश अप्रवा
 योग्य, २. आज्ञा करवा योग्य, ३. कडेवा योग्य.
 आदेश्ट पु. त्रि. (आ+दिश्+तृच्) आज्ञा करनार,
 उपदेश करनार.
 आदेश्ट पु. (आ+दिश्+तृच्) यजमान.
 आद्य त्रि. (आदौ भवः आद्यः यत्) पडेवुं, प्रथम
 थनार, मुष्य - आसीन्महीभृतामाद्यः प्रणवश्छन्द-
 सामिव । - रघु० १।११, श्रेष्ठ, भावा योग्य.
 आद्य न. (अशौचान्तद्वितीयदिनकर्त्तव्ये प्रेतश्राद्धे)
 १. अेक प्रकारनुं प्रेत श्राद्ध, २. धान्य, ३. आरंभ.
 आद्यकवि पु. (आद्यः कविः) ब्रह्मा, वाल्मीकि, ज्यो
 आदिकवि शब्द.
 आद्यमाषक पु. (आद्यः माषकः) पांच यज्ञोडी बरोबरनो
 अेक मासो.
 आद्यबीज न. (आद्यं बीजम्) १. विश्वनुं मुष्य या
 भौतिक मूलकारण, आदिकारण, २. प्रकृति-प्रधान,
 ३. ईश्वर (सांभ्यमतानुसार.).
 आद्या स्त्री. (आदौ भवा यत्) १. दुर्गादेवी, २. प्रथम
 थनारी तिथि वगेरे.
 आद्याकाली स्त्री. 'निर्वाणतंत्र'भां कडेल परम प्रकृति,
 मूलप्रकृति.
 आद्यादि पु. कात्यायन वार्तिक प्रसिद्ध अेक शब्दसमूह
 - आदि, मध्य, अन्त, पृष्ठ, पार्श्व-आकृतिगणोऽयम्,
 तेन 'स्वरतो वर्णतो वा' इति सिद्धम् ।
 आद्युदात्त त्रि. (आदिः उदात्तो यस्य) जेनो आदि स्वर
 उदात्त होय तेवो स्वर वगेरे.
 आद्यून त्रि. (आ+दिव्+क्त ऊट् नत्वं च-अद्) जावुं
 - तेनाथी व्युत्पन्न थयो लागे छे. पेटभरुं, अेकलपेट्टे,
 जतवानी ईश्वर वगरनुं, बेशरम.
 आद्योत्त त्रि. (आ द्युत् घञ्) प्रकाश, जण्डणार.
 आद्योपान्त पु. (आद्यावधि उपान्तः) प्रथमथी मांडीने
 ते छेवट सुधी.
 आधमन् न. (आ+धा+कमनन्) थापण, अनामत मूकवुं,
 धरेछे मूकवुं, - एको ह्यनीशः सर्वत्र दानाधमन-
 विक्रमेकात्यां, वेखवानी सामग्रीभां ठण्णईथी मूल्य
 वधारवुं ते.
 आधमर्ण्य न. (अधमर्णस्य भावः) करज लेवुं ते.

आधर्मिक त्रि. (अधर्मं चरति ठञ्) अधर्मशील, अधर्मी,
 दैववशात् अधर्म करनार. -नार्थिके वसेद् ग्रामे-मनु० ।
 आधर्ष पु. (आ+धृष्+भावे घञ्) तिरस्कार, अपमान,
 बणात्कारे पीडा करवी.
 आधर्षण न. (आ+धृष्+भावे ल्युट्) उपरनी शब्द ज्योओ.
 आधर्षित त्रि. (आ+धृष्+क्त अवैयात्ये इट् गुणश्च)
 अपमान करेल, तिरस्कार करेल, बणात्कारे दुःख दीधेल.
 आधर्ष्य त्रि. (आधृष्+णिच्+यत्) अपमानने योग्य,
 तिरस्कार पात्र, बणात्कारे पीडवा योग्य, दुर्बल.
 आधान न. (आ+धा+ल्युट्) १. राजवुं, उपर राजी
 लेवुं, २. लेवुं, मानी लेवुं, संस्कारपूर्वक अग्नि वगेरेनुं
 स्थापन, - पुनर्दारक्रियां कुर्यात् पुनराधानमेव च-
 मनु० ५।१६८, - प्रजानां विनयाधानाद् रक्षणान्
 मरणादपि रघु० १।२४, गभाधान, धरेछे मूकवुं,
 अनामत मूकवुं, धारण करवुं, लेवुं.
 आधानिक न. (आधानं गर्भाधानं प्रयोजनमस्य ठञ्)
 गभाधान संस्कार.
 आधाय अव्य. (आ+धा+ल्यप्) स्थापीने, गभाधान
 करीने.
 आधाय पु. (आ+धा+भावे घञ्) आधान शब्द ज्योओ.
 आधायक त्रि. (आ+धा+ण्वुल्) स्थापन करनार,
 गभाधान करनार.
 आधार पु. (आ+धृ+आधारे घञ्) आधार, आश्रय, -
 आधारबन्धप्रमुखैः प्रयन्तैः-रघु० ५।६ व्याकरण, प्रसिद्ध
 अधिकरणकारक, - आधारे अधिकरणम्, बंधन,
 जाडनी क्यारो, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध आद्य यकाधार.
 आधारता स्त्री. (आधारस्य भावः तल्) आधारपणुं, -
 अयं च अखण्डोपाधिः इति-नैयायिका आहुः ।
 आधारत्व न. (आधारस्य भावः त्व) आधारपणुं.
 आधारशक्ति स्त्री. (आधारस्य शक्तिः) परमेश्वरनी
 शक्ति, माया, प्रकृति, तंत्र प्रसिद्ध पर देवता, पीठ,
 पूजनीय अेक देव.
 आधाराधेयभाव पु. (आधारश्च आधेयश्च तयोर्भावः)
 ते नामनो अेक संबंध.
 आधि पु. (आ+धा+कि) मानसिक दुःख करनार पीडा,
 - न तेषामापदः सन्ति नाधयो व्याधयस्तथा -
 महा० (आधीयते विश्वासार्थं स्थाप्यते) स्थापवुं, मूकवुं,
 थापण मूकवी, विपत्ति, संताप, शाप. - यान्त्येवं
 गृहिणीपदं युक्तयो वामाः कुलस्याधयः-श० ४।१७

आधिकरणिक पु. (अधिकरणे विचारस्थाने नियुक्तः
ठक्) न्यायाधीश.

आधिकारिक त्रि. (अधिकारे ठञ्) सर्व श्रेष्ठ, सर्वोच्च
अधिकारी.

आधिक्य न. (अधिकस्य भावः ष्यञ्) अधिकपक्ष.

आधिज्ञ त्रि. (आधिं मनःपीडां जानाति अनुभवति ज्ञा
+ क) मानसिक पीडाने ज्ञानार, मननी पीडान्ते
अनुभव करनार.

आधिदैविक त्रि. (अधिदेवे भवः देवान् वातादीनाधिकृत्य
प्रवृत्तं वा ठञ्) देवाधिकारमां प्रवृत्त थयेल शास्त्र,
वात-पित्त वगेरेने लीधे तथा देवद्रोह पिशाचादिने
वर्धने थनार दुःख.

आधिपत्य न. (अधिपतेर्भावः कर्म वा) अधिपतिपक्ष,
अधिपतिनी इरज स्वामित्व, प्रजापालन वगेरे राजानुं
कर्म.

आधिबन्ध पु. (आधिः बहुप्रजानां कथं पालनं स्याद् इति
चिन्ता एव बन्धः) बहु प्रजानां रक्षारूप चिन्तानुं
बन्धन.

आधिभोग पु. (आधेर्बन्धकद्रव्यस्य भोगः) थापक्ष मूकेला
द्रव्यनो भोगवटो, मानसिक पीडाना अनुभवरूप
भोगवटो.

आधिभौतिक त्रि. (भूतानि-व्याघ्र-सर्पादीन्यधिकृत्य जातम्
अधिभूत+ठञ्) बाघ, सर्प, वरु वगेरेथी थनारुं
दुःख, प्रारंभिक, भौतिक.

आधिमन्यव पु. (अधिमन्यवे हितः अण्) १. तावने
लीधे थत्तो संताप, २. तावनी गरभी.

आधिरथि पु. (अधिरथः धृतराष्ट्रसारथिः तस्यायम्
इञ्) धृतराष्ट्रना सारथिनी पुत्र, कर्ष.

आधिराज्य न. (अधिराजस्य भावः कर्म वा ष्यञ्)
आधिपत्य शब्द श्रुओ. अधिराजनी पदवी - बभौ
भूयः कुमारत्वादाधिराज्यमवाप्य सः-रघु० १७।३०

आधिवेदनिक त्रि. (अधिवेदनाय-विवाहोपरि विवाहाय
हितं अधिवेदन+ढक्) ओक स्त्री उपर बीज् स्त्री
परशती वधते पडेली स्त्रीने संतोष माटे आपेव
द्रव्य वगेरे. - यश्च द्वितीयविवाहार्थिना पूर्वास्त्रियै
पारितोषिकं धनं दत्तं तदाधिवेदनिकम् विष्णु०

आधिस्तेन पु. (आधेः स्तेन इव) गुप्त राजवा योग्य
मननी पीडाने बणात्कारे भोगवनार.

आधीकरण पु. (अनाधिः आधिः क्रियते आधि+च्वि
कृ+ल्युट्) थापक्ष मूकेली, धरेषे मूकेलुं.

आधीकृत त्रि. (आधि+च्वि+कृ+क्त) थापक्ष मूकेलुं द्रव्य.

आधुत त्रि. (आ+धु+क्त) धूषावेव, कंषावेव, डलावेव.

आधुनिक त्रि. (अधुना भवः ठञ्) अर्वाचीन, डालनुं,
डमशानुं.

आधूल त्रि. (आ+धु+क्त) आधुत शब्द श्रुओ.

आधृत त्रि. (आ+धृ+क्त) धारक्ष करेव.

आधृष्टि त्रि. (आ+धृष्+भावे+क्तिन्) धारण, तिरस्कार
करवो, बणात्कारथी शिक्षा करवी.

आधेय त्रि. (आ+धा+कर्मणि यत्) आधार आपवा
योग्य, उत्पन्न करवा योग्य, स्थापन करवा योग्य,
आश्रय आपवा योग्य, थापक्ष मूकेलुं योग्य.

आधोरण पु. (आ+धोर+गतिचातुर्यं ल्युट्) आधीनी
गतिना चातुर्येने ज्ञानार मडावत. -आधोरणानां
गजसन्निपाते-रघु० ७।४६

आध्मात पु. (आ+ध्मा+क्त) शब्द करेव, क्षमिष,
धमेव, आकराना रोगवाणुं.

आध्मात पु. (आ+ध्मा+क्त) बडाई, आकरो, शब्द, दुःख.

आध्मान पु. (आ+ध्मा+ल्युट्) आकरो, अग्निना
संयोगथी उत्पन्न थनार ओक शब्द, धमवुं.

आध्मान पु. (आ+ध्मा+कर्त्तरि ल्युट्) आकरो.
-साटोपमत्युग्ररुजमाध्मातमुदरं भृशम् । आध्मानमिति
जानीयाद् घोरं वातनिरोधनम् ।।-निदानम्

आध्मानी स्त्री. (आ+ध्मा+ल्युट्+ङीष्) ओक जतवुं
सुगंधी द्रव्य, नालिका .

आध्यक्ष्य न. (अध्यक्षस्य भावः ष्यञ्) अध्यक्षपक्षुं,
अधिष्ठतापक्षुं.

आध्या स्त्री. (आ+ध्मै+भावे अङ्) चिन्तन, उत्कंठापूर्वक
स्मरण, संभारवुं.

आध्यात्मिक त्रि. (आत्मानं मनःशरीरादिकत्तधिकृत्य
भवः ठञ्) आत्मतत्त्व संबंधी विचारशा.
-आत्मतत्त्वविषयकमाध्यात्मिकम् । अध्यात्म संबंधी
शोक-मोह-ज्वरादि दुःख.

आध्यान न. (आध्मै+ल्युट्) अध्या शब्द श्रुओ.

आध्यापक पु. (अध्यापक एव स्वार्थे अण्) अध्यापक,
भण्णानार.

आध्यायिक पु. (अधीयतेऽध्यायोऽध्येयो वेदस्तमधीते
ठञ्) वेद भण्णेल.

આધ્યાસિક ત્રિ. (અધ્યાસેન કલ્પિતઃ ઠક્) અધ્યાસથી કલ્પેલ, વેદાન્ત સિદ્ધાન્તમાં અધ્યાસથી-અતત્ત્વમાં તત્ત્વના આરોપથી કલ્પેલો પદાર્થ, જેમ છીપમાં રૂપું, તે જ પ્રમાણે બ્રહ્મમાં જગદાદિ પ્રપંચની કલ્પના પણ આધ્યાસિક છે.

આધ્યુપભોગ પુ. (આધેરુપભોગઃ) ઘરેણે મૂકેલ ચીજનો ભોગવટો.

આધ પુ. (આ+ધ્+ક) આધાર.

આધ્વનિક ત્રિ. (અધ્વનિ કુશલઃ ઠક્) માર્ગમાં કુશળ, રસ્તાનો ભોમિયો.

આધ્વરાયણ પુ. સ્ત્રી. (અધ્વરો યજ્ઞાભિજ્ઞઃ તસ્ય ગોત્રાપત્યમ્ ફક્) યજ્ઞવેતાનો ગોત્રપુત્ર.

આધ્વરિક પુ. (અધ્વરસ્ય વ્યાખ્યાનો ગ્રન્થઃ ઠક્) યજ્ઞ વ્યાખ્યાનનો ગ્રંથ.

આધ્વરિક ત્રિ. (અધ્વરં યજ્ઞં વેત્તિ તત્પ્રતિપાદકગ્રન્થમધીતે ઠક્) યજ્ઞને જાણનાર, યજ્ઞનું પ્રતિપાદન કરનાર, યજ્ઞને ભણનાર.

આધ્વર્યવ ત્રિ. (અધ્વર્યોર્યજુર્વેદવિદ ઇદમ્ અજ્) અધ્વર્યુ સંબંધી કર્મ વગેરે.

આન પુ. (આનિત્યનેન ક્વિપ્ આન્અણ્) પ્રાણવાયુને નાસિકાથી બહાર કાઢવો, શ્વાસ મૂકવો. - અન્તઃસ્થિતસ્ય પ્રાણવાયોર્નાસિકયોચ્છ્વાસઃ ।

આનક પુ. (આનયતિ-સોત્સાહાન્ કરોતિ અન્+ણિચ્+ખ્વુલ્) નશારું, - પળવાનકગોમુઠ્ઠાઃ સહસૈવામ્યહન્યન્ત-ભગ્ ૧૧૨૩ મુદ્દગ, ૧૭૬ કરતો મેઘ.

આનક ત્રિ. (આનયતિ-સોત્સાહાન્ કરોતિ અન્+ણિચ્+ખ્વુલ્) ઉત્સાહ આપનાર.

આનકદુન્દુભિ પુ. (આનકઃ-પ્રોત્સાહકો દુન્દુભિર્યસ્ય) કૃષ્ણનો પિતા વસુદેવ.

આનકદુન્દુભિ સ્ત્રી. (આનકા દુન્દુભિઃ) એક જાતનું મોટું નગારું.

આનકસ્થલક ત્રિ. (આનકપ્રધાના સ્થલી તત્સત્રિકૃષ્ટો દેશઃ-વુજ્) આનકસ્થલી દેશની સમીપનો પ્રદેશ વગેરે.

આનકસ્થલી સ્ત્રી. (આનકપ્રધાના સ્થલી) કોઈ એક દેશ.

આનકામ્નિ ત્રિ. (આનક+ચતુરથ્યાં ફિજ્) ઢોલની સમીપનો દેશ વગેરે.

આનકમ્ પુ. તે નામના એક મુનિ.

આનકુહ ન. (અનકુહ ઇવમ્ અણ્) બળદનું, બળદ સંબંધી, તે નામનું એક તીર્થ.

આનકુહક ત્રિ. (અનકુહા કૃતમ્ સંજ્ઞાયાં વુજ્) બળદે કરેલ છાણ વગેરે.

આનકુહ્ય પુ. (અનકુહો ગોત્રાપત્યમ્ યજ્) અનકુહ નામના મુનિનો ગોત્રપુત્ર.

આનત ત્રિ. (આ+નમ્+ક્ત) નમેલ, પ્રણામ કરેલ, નીચા મુખવાળું, વિનયથી નમ્ર, જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક દેવલોક.

આનતજ (આ+નમ્+ક્ત જન્ ડ) આનતકલ્પ નામના દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલ દેવ.

આનતિ સ્ત્રી. (આ+નમ્+ક્તિન્) સંતોષ, મ, નમ્ર ભાવ, નમ્રતા, નીચા થવું. - પિતૃ-માત્રોર્હિં પાદાન્ વૈ નમશ્ચક્તુરાનતૌ-મહાં

આનતિકર ત્રિ. (આનતિકરોતિ કૃ+અચ્) નમન કરનાર.

આનદ્ધ ન. (આ+નહ્+ક્ત) ચામડાથી મઢેલ નરઘાં વગેરે વાજીંત્ર.

આનદ્ધ ત્રિ. (આ+નહ્+ક્ત) બાંધેલ કેશ વગેરે, ગૂંથેલ, વ્યાપ્ત, બાંધેલ.

આનન ન. (અનિત્યનેન આ+અન્+લ્યુટ્) મુખ, મોં. -તદાનનં મૃત્સુરભિ ક્ષિતીશ્વરઃ-રઘુ ૦ ૩૧૩

આનન્તર્ય ન. (અનન્તરસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) અંતરરહિતપણું, વચમાં વ્યવધાનનો અભાવ, અવ્યવધાન.

આનન્ત્ય ન. (અનન્તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) અનંતપણું, નાશરહિતપણું, શાશ્વત પ્રતિષ્ઠા. (સ્વાર્થે ષ્યજ્) અનંત, અનહદ, સીમા-હદ શૂન્ય, ભાવી સુખ. - યસ્તુ નિત્યં કૃતમતિર્ધર્મમેવાભિપદ્યતે । અશઙ્કમાનઃ કલ્યાણિ સોઽમુત્તાનન્ત્યમશ્વૃતે ॥ -મહાં

આનન્દ પુ. (આ+નન્દ્+ઘજ્) હર્ષ, સુખ, દુઃખનો અભાવ, - આનન્દં બ્રહ્મણો વિદ્વાન્ ન વિષેતિ કદાચન । ૫૨બ્રહ્મ, વિષ્ણુ, ૫૨માત્મા, એક જાતનો છંદ.

આનન્દ ન. (આનન્દ્+ણિચ્ અચ્) મધ, દારૂ.

આનન્દ ત્રિ. (આનન્દ્+અચ્) આનંદી, આનંદવાળું.

આનન્દક ત્રિ. (આ+નન્દ્+ખ્વુલ્) હર્ષકારક, આનંદકારક.

આનન્દકાનન ન. (આનન્દહેતુઃ કાનનમ્) કાશીક્ષેત્ર.

આનન્દજ ત્રિ. (આનન્દ્+જન્+ડ) આનંદથી ઉત્પન્ન થનાર.

આનન્દથુ પુ. (આ+નન્દ્+ભાવે અથુચ્) આનંદ, સુખ, પ્રસન્નતા.

આનન્દદ ત્રિ. (આનન્દ્+દા+ક) આનંદ આપનાર.

આનન્દદત્ત પુ. (આનન્દો દત્તો યેન) મેહન શબ્દ જુઓ, વિંગ-પુરુષચિહ્ન.

આનન્દન ન. (આ+નન્દ+ણિચ્+કરણે લ્યુટ) સુખરૂપ, જતી-આવતી વેળા મિત્ર વગેરેને આગતા-સ્વાગતા કરવી તે, મિત્ર વગેરેને તાત્કાલિક ભેટવું તે, આનંદ ઉપજાવવો, સુખ ઉપજાવવું. - મિત્ર પ્રીતિરસાયનં નયનયોરાનન્દનં ચેતસઃ- હિતોં

આનન્દપટ પુ. (આનન્દજનકઃ પટઃ) નવોઢાનું વસ્ત્ર.

આનન્દપૂર્ણ પુ. (આનન્દેન પૂર્ણસ્તૂતઃ) પરમાત્મા.

આનન્દપૂર્ણ ત્રિ. (આનન્દેન પૂર્ણઃ) આનંદથી પૂર્ણ, અત્યંત આનંદવાળું.

આનન્દપ્રચુર ત્રિ. (આનન્દેન પ્રચુરઃ) ઉપરની અર્ધ જુઓ.

આનન્દપ્રભવ પુ. (આનન્દઃ પ્રભવઃ યસ્ય) ૧. પારો, ૨. વીર્ય, ૩. ભૂત વગેરે પ્રપંચ.

આનન્દભુજ ત્રિ. (આનન્દં ભુનક્તિ આનન્દ+ભુજ્+કિવપ્) આનંદ ભોગવનાર.

આનન્દભુજ પુ. (આનન્દં ભુનક્તિ આનન્દ ભુજ્ કિવપ્) સુખુષ્ટિ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો જીવવિશેષ, આનંદ ભોગવનાર જીવ.

આનન્દભૈરવ પુ. તે નામની શિવની એક મૂર્તિ.

આનન્દમય પુ. (આનન્દઃ પ્રચુરોઽસ્ય પ્રાચુર્યાર્થે મયટ્) આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા.

આનન્દમયકોષ પુ. (આનન્દમયઃ કોષ ઇવ આવારકઃ) વેદાંતશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પાંચ કોષમાંનો એક કોષ, અવિદ્યાસ્વરૂપ કારણ શરીર.

આનન્દમયી સ્ત્રી. (આનન્દ મયટ્ ડીપ્) દુર્ગાદેવીની એક મૂર્તિ.

આનન્દસમ્ભવ પુ. (આનન્દસ્ય સમ્ભવઃ પ્રકાશઃ) બ્રહ્માનંદનો પ્રકાશ, બ્રહ્માનંદનું સ્ફુરણ.

આનન્દસમ્ભવ ત્રિ. (આનન્દઃ સમ્ભવો યસ્ય) ભૂત આદિ પ્રપંચ.

આનન્દા સ્ત્રી. (આનન્દયતિ સેવનાત્ આ નન્દ્ ણિચ્) ભાંગ.

આનન્દા સ્ત્રી. જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ પૂર્વ દિશાના રુચક પર્વત ઉપર રહેનારી આઠ દિક્કુમારિકામાંની ત્રીજી દિશા કુમારિકા, પૂર્વના અંજન પર્વત ઉપરની એક વાવનું નામ.

આનન્દાર્ણવ પુ. (આનન્દઃ અર્ણવ ઇવ અસીમત્વાત્) બ્રહ્માનંદ, તે અખંડાનંદ રૂપવાળો હોવાથી અને અપરિશિષ્ટ હોવાથી અર્ણવની પેઠે અસીમ છે.

આનન્દિ પુ. (આ નન્દ્ ઇન્) ૧. હર્ષ, ૨. કૌતુક, ૩. આનંદ.

આનન્દિત ત્રિ. (આ નન્દ્ ક્ત) આનંદી થયેલ, આનંદ પામેલ, હર્ષવાળું, સુખી - પુનરાનન્દિતાઃ સર્વે મથુરાયાં વસામહે-મહાં

આનન્દિન્ ત્રિ. (આ નન્દ્ ણિતિ) આનંદી, આનંદવાળું, આનંદકારક.

આનન્દી સ્ત્રી. (આ નદિ ણિચ્ અચ્ ડીષ્) એક જાતનું વૃક્ષ.

આનમન ન. (આનમ્યતે વશીક્રિયતેઽનેન કરણે લ્યુટ) નમવું, સારી રીતે નમ્રતાજનક વ્યાપાર.

આનમિત ત્રિ. (આ નમ્ ણિચ્ ક્ત) અનુકૂળ કરેલ, નમાવેલ.

આનમ્ય ત્રિ. (આ નમ્ ણિચ્ યત્) નમાવવા યોગ્ય.

આનમ્ય અવ્ય. (આ નમ્ લ્યપ્) નમસ્કાર કરીને, પ્રણામ કરીને.

આનય પુ. (આ ની ભાવે અચ્) આણવું, લાવવું, જનોઈની સંસ્કાર કરવો.

આનયન ન. (આ ની લ્યુટ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

આનર્ત પુ. (આનૃત્યતિ અત્ર આધારે ઘજ્) ૧. નૃત્યશાળા, ૨. યુદ્ધ, ૩. નાયવું, નાય, ૪. તે નામનો એક દેશ (શૌરાષ્ટ્ર). - આનર્તવિષયશ્ચાસીત્ પુરી ચાસ્ય કુશસ્થલીહરિવંશે ।

આનર્ત પુ. તે નામનો એક સૂર્યવંશી રાજા, તે નામનો ચંદ્રવંશી એક રાજા, આનર્ત દેશનો માણસ, આનર્ત દેશનો રાજા - આનર્તસ્તુ વિમ્બોઃ પુત્ર સુકુમારસ્તતોઽ- ભવત્હરિવંશે ।

આનર્ત ન. (આ નૃત્ અચ્) પાણી, જલ.

આનર્ત ત્રિ. (આનૃત્ અચ્) નૃત્ય કરનાર, નાયનાર.

આનર્તક ત્રિ. (આનૃત્યતિ આ નૃત્ ણ્વલ્, આનર્તદેશે ભવઃ વુજ્) ૧. નૃત્ય કરનાર-નાયનાર, ૨. આનર્ત દેશમાં થનાર.

આનર્તપુર ન. (આનર્તદેશસ્ય પ્રધાનં પુરમ્) દ્વારકા નગરી.

આનર્તીય ત્રિ. (આનર્તદેશે ભવઃ વૃદ્ધત્વાત્ છ) આનર્ત દેશમાં થનાર.

આનર્થક્ય ન. (અનર્થસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) નિરર્થકપણું, અનર્થકપણું. - આમ્નાયસ્ય ક્રિયાર્થત્વાનર્થક્યમત- દર્થાનામ્-જૈંશાં ।

આનવ ત્રિ. (અનિતિ અન્+ઉળ્ આનુ તસ્યેદં અળ્) પ્રાણી સંબંધી બળ વગેરે.

आनव्य न. (आनोःनरस्येदम् यत्) मनुष्य संबंधी भे भण.
आनस त्रि. (अनसः शकटस्य पितुर्वा इदम् अण्)
गाडा संबंधी, पितृ संबंधी.

आनाथ्य न. (अनाथस्य भावः ष्यञ्) १. स्वामिशून्यता,
२. अनाथपशुं.

आनाम्य त्रि. (आ+नम्+कर्मणि ण्यत् अनिट्कत्वात्
न ह्रस्वः) नभस्कार +करवा योग्य.

आनाय पु. (आनीयते मत्स्योऽनेन आनी करणे घञ्)
माछलां पकडवांनी ज्ञण.

आनायिन् त्रि. (आनयति आनी णिनि) आशनार, लई
जनार, अेक ठेकाशेथी बीजे ठेकाशे पळोयाडनार,
धीवर, मथ्शीमार- आनायिभिस्तामपकृष्टनक्राम्+रघु०
१६।५५

आनाय्य पु. (आनाय्यते गार्हपत्यादानीय संस्क्रियते आ
नी ण्यत्) १. पारसे लाववा योग्य, २. ते नामनी
अेक दक्षिणाग्नि.

आनाह पु. (आ+नह+घञ्) १. अंध, २. लंबाई,
३. जेमां जाडो अने पेशाअ अने अंध थई ज्ञाय
तेवो अेक रोग - आनाहार्तं ततो दृष्ट्वा
तत्सैन्यमसुखार्दितम् । -महा० , ४. आइरो.

आनाहिक पु. (अनाहे तत्प्रतीकारे विहितः ठक्)
आइशना रोगने शांत पाडवा योग्य उपचार.

आनीचेय त्रि. (आ+नी+चि+कर्मणि यत्) खोतरइथी
संयथ करवा योग्य.

आनिरुद्ध पु. (अनिरुद्धस्य अपत्यम् पुमान् वृष्णित्वाद्
अण्) अनिरुद्धनी पुत्र.

आनिरुद्धि पु. (अनिरुद्धस्य अपत्यम् पुमान् वृष्णित्वाद्
इञ्) उपरनी शब्द जुओ.

आनिर्हत पु. (अनिर्हत एव स्वार्थे अण्) ते नामनी
अेक देव.

आनिल त्रि. (अनिलस्येदम् अण्) १. वायु संबंधी,
२. वायु छे देवता जेनी अेवुं डविष वगेरे.

आनिलि पु. (अनिलस्य अपत्यम् इञ्)
१. वायुपुत्रभीमसेन, २. अनुमान.

आनिली स्त्री. स्वाति नक्षत्र.

आनीत नि. (आ+नी+कर्मणि क्त) आशेल, लावेल.
आनीता भवता यदा पतिरता साध्वी धरित्रीसुता -
हनुमन्नाटकम् ।

आनीति स्त्री. (आ+नी+क्तिन्) आशवुं, लाववुं.

आनील पु. (ईषत्रीलः) १. लगार काणो अेवो रंग,
२. काणो अेवो घोडी. - आनीलाभैर्विरचितपरभागा
रत्नैःकिरा०

आनील त्रि. (ईषत्रीलः) लगार काणुं.

आनीली स्त्री. (ईषत्रीलः) काणी अेवी घोडी.

आनु त्रि. (अन्+उण्) प्राणी.

आनुकल्पिक त्रि. (अनुकल्पं वेत्ति अधीते वा ठक्)
१. अनुकल्पने ज्ञाशनार, २. अनुकल्प बोधक ग्रंथने
भज्ञनार.

आनुकम्पिक त्रि. (अनुकम्पया चरति अनुकम्पा+ठक्)
दयाणु, अनुकंपा करनार.

आनुकूलिक त्रि. (अनुकूलं वर्तते ठक्) अनुकूलपशे
वर्तनार.

आनुकूल्य न. (अनुकूलस्य भावो कर्म वा ष्यञ्)
अनुकूलपशुं - आनुकूल्यं दम्पत्योस्त्रिवर्गस्तत्र वधते
-याज्ञ० १।७४ , कृपा, अनुग्रह.

आनुगङ्गय त्रि. (अनुगङ्गं भवः ज्य) गंगानी पाछण
थनार.

आनुगतिक त्रि. (अनुगतमनुगमनं भावे क्त तेन निर्वृत्तं
ठक्) अनुसरवाधी थयेल संतोष वगेरे.

आनुगत्य न. (अनुगतस्य भावः ष्यञ्) अनुसरवाइप
आयरइ, अनुसरवापशुं, परिचय.

आनुगादिक त्रि. (अनुगदति अनुगादी स एव, अनुगादीन्
स्वार्थे ठक्) पाछणथी कडेनार.

आनुगामिक न. (आ-समन्तादनुगच्छति आनुगामी, स्वार्थे
ठक्) आंभनी पेठे स्वाभीनी साथे साथे जनार,
अवधिज्ञान.

आनुगुणिक त्रि. (अनुगुणमधीते वेद वा ठक्) अनुकूल
ज्ञाशनार, गुणोने अनसरतुं ज्ञाशनार.

आनुगुण्य त्रि. (अनुगुणस्य भावः कर्म वा ष्यञ्)
अनुकूलता तरेवुं आयरइ, अनुकूलपशुं.

आनुग्रामिक त्रि. (आनुग्राम ठक्) ग्रामीण, ग्रामउियो.

आनुचारक न. (अनुचारस्य धर्म्यं अण्) अनुचरना
धर्मवाणुं आयरइ, अनुचरनी इरज.

आनुति पु. स्त्री. (आनुतस्य अपत्यं इञ्) आनुत
नामना मुनिनुं संतान.

आनुतिल्य त्रि. (अनुतिलं भवः ष्यञ्) तलनी पाछण थनार.

आनुदृष्टिनेय पु. (अनुदृष्टौ भवः ठक् इनड्) अनुदृष्टि
पाछण थनार.

આનુનાશ્ય ત્રિ. (અનુનાશં ભવઃ પ્ય) વિનાશની પાછળ થનાર.

આનુનાસિક્ય ન. (અનુનાસિકસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) અનુનાસિકનો ધર્મ, અનુનાસિકપણું.

આનુપથ્ય ત્રિ. (અનુપથં ભવઃ ષ્યજ્) માર્ગની પાછળ થનાર.

આનુપાદિક ત્રિ. (અનુપદં ધાવતિ ઠક્) ૧. પાછળ, દોડનાર, પગલાં પાછળ દોડતું, ૨. વેદના પાઠવિશેષ પદને જાણનાર.

આનુપૂર્વી સ્ત્રી. (અનુપૂર્વસ્ય ભાવઃ અનુપૂર્વ+ષ્યજ્+ડીપ્) એક પછી બીજું-બરાબર ક્રમપૂર્વક, પરિપાટી, ક્રમ, પરંપરા — આનુપૂર્વા સ ધર્મજ્ઞઃ પ્રપચ્છ કુશલં કુલે-રામાં

આનુપૂર્વ્ય ન. (અનુપૂર્વસ્ય ડીબભાવઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આનુપૂર્વીનામન્ ન. (અનુપૂર્વાઃ નામ)જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ નામકર્મની એક પ્રકૃતિ કે જે બળદને નાથની પેઠે જીવને જે ગતિનું આયુષ્ય ઉદયમાં આવેલું હોય તે જ ગતિમાં લઈ જાય, બીજી ગતિમાં જવા ન પામે તેવી નામકર્મની એક પ્રકૃતિ.

આનુપૂર્વીવિહારિન્ ત્રિ. અનુક્રમે વિહાર કરનાર.

આનુમાનિક ત્રિ. (અનુમાનાદાગતઃ ઠક્) અનુમાનથી પ્રાપ્ત થયેલ, યુક્તિસિદ્ધ, અનુમાનથી જાણેલ, અનુમાન યુક્ત. — આનુમાનિકમય્યેકેષામિતિ ચેત્ર-બ્રહ્મ ।

આનુમાણ્ય ત્રિ. (અનુમાણં ભવઃ ય્ય) અડદની પાછળ હોનાર.

આનુચવ્ય ત્રિ. (અનુચવં ભવઃ પરિમુખાં ય્ય) જવની પાછળ થનાર.

આનુચાત્રિક પુ. (અનુચાત્રા ઠક્) અનુચાત્રી, સેવક, અનુચર.

આનુચૂષ્ય ત્રિ. (અનુચૂષં ભવઃ ય્ય) ચૂષ-ઓસામણની પાછળ થનાર.

આનુરક્તિ સ્ત્રી. (આ+અનુ+રજ્+ક્તિન્) અનુરાગ, સ્નેહ, અનુસરણ.

આનુરાહતિ પુ. સ્ત્રી. (અનુરહતોઽપત્યમ્ ઇજ્) તે નામના કોઈ મુનિ.

આનુરોહતાયન પુ. સ્ત્રી. (અનુરોહતોઽપત્યમ્ યુવાપત્યે ફક્) અનુરોહત્ નામના કોઈ મુનિનો પુત્ર-અપત્ય.

આનુરોહતિ પુ. સ્ત્રી. (અનુરોહતોઽપત્યમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આનુલેપિક ત્રિ. (અનુલેપિકાયાઃ સ્ત્રિયા ધર્મ્યમ્ અણ્) વિલેપન કરનારી સ્ત્રીનું કર્મ.

આનુલોમિક ત્રિ. (અનુલોમં વર્તંતે અનુલોમ+ઠક્) અનુકૂળ આચરણવાળું.

આનુલોમ્ય ન. (અનુલોમસ્ય ભાવઃ કર્મ વા અનુલોમ+ષ્યજ્) અનુલોમપણું, — આનુલોમ્યેન સંભૂતા જાત્યા જેતાસ્ત એવ તે -મનુ ૧૦।૫, અનુક્રમ, અનુકૂળપણું.

આનુવંશ્ય ત્રિ. (અનુવંશં ભવઃ ષ્યજ્) વાંસના ઝાડની પાછળ થનાર.

આનુવિધિત્સા સ્ત્રી. (આનુવિધાતુમિચ્છા-સન્+અઙ્+ટાપ્) ઉપકારની સામે ઉપકાર નહિ કરવાની ઈચ્છા.

આનુવેશ્ય પુ. (અનુવેશં વસતિ ષ્યજ્) જે પડોશીનું ઘર પોતાના ઘરથી એક ઘરને મૂકીને તરત હોય તે-નિરન્તરગૃહવાસી પ્રાતિવેશ્યઃ-તદનન્તરગૃહવાસ્યાનુવેશ્યઃ - કુલ્લૂકઃ ।

આનુશાતિક ત્રિ. (અનુશાતિકસ્યેદમ્ અણ્ દ્વિપદવાંઠઃ) અનુશાતિક સંબંધી.

આનુશાસનિક ત્રિ. (અનુશાસનાય હિતં ઠક્) શીખામણનું નીતિવાક્ય વગેરે. (ન.) તે નામનું મહાભારતનું એક પર્વ.

આનુશ્રવિક ત્રિ. (અનુશ્રવો વેદઃ તત્ર વિહિતઃ ઠક્) સ્વર્ગાદિકના સાધનરૂપ વેદવિહિત કર્મસમૂહ.

આનુષઙ્ગિક ત્રિ. (અનુષઙ્ગાત્ આગતઃ ઠક્) પ્રસંગવશાત્ પ્રાપ્ત થયેલ, સહેજે આવી મળેલ. -નનુ લક્ષ્મીઃ ફલમાનુષઙ્ગિકમ્-કિ ૦ ૨।૧૧

આનુષજ્ઞ અવ્ય. (આ+અનુ+સજ્+ક્વિપ્) આનુપૂર્વી શબ્દ જુઓ.

આનુષ્ટુભ ત્રિ. (અનુષ્ટુપ્ યસ્ય છન્દો અજ્) અનુષ્ટુપ છંદવાળી મંત્ર વગેરે, અનુષ્ટુપ છંદ સંબંધી.

આનુષ્ટુભ ન. (અનુષ્ટુપ્ છન્દો યસ્ય સ્વાર્થિક અજ્) અનુષ્ટુપ નામનો છંદ.

આનુસાય્ય ત્રિ. (અનુસાયં ભવઃ ય્ય) સાયંકાળની પછી થનાર.

આનુસીત્ય ત્રિ. (અનુસીતં ભવઃ ય્ય) હળના માર્ગની પાછળ થનાર.

આનુસીર્ય ત્રિ. (અનુસીરં ભવઃ ય્ય) હળની પાછળ થનાર.

આનુસૂય ત્રિ. (અનુસૂયયા અત્રિપત્યા દત્તં અણ્) અત્રિ ઋષિની પત્ની અનુસૂયાએ આપેલ.

આનુસૃતિનેય ત્રિ. (અનુસૃતૌ ભવઃ ઢક્ ઇનઙ્ ચ) અનુસરણની પાછળ થનાર.

आनुसृष्टिनेय त्रि. (अनुसृष्टौ भवः ढक् इनङ् च) सृष्टिनी पाठ्य थनार.

आनुहारति त्रि. (अनुहरति भवः इञ् द्विपदवृद्धिः) अनुहरण करनारमां थनार.

आनूप त्रि. (अनूपदेशे भवः अण्) अनूपदेशमां थनार, जणप्राय देशमां थनार, जलीयप्रदेशमां धूमनार पशु.

आनृत त्रि. (अनृतं शीलमस्य) निरंतर जुठाणुं आथरनार.

आनृण्य न. (अनृणस्य भावः कर्म वा ष्यञ्) करजरहितपशुं, करजदारपशुं नछि ते, करज अछि करवुं.

आनृशंसि पु. (अनृशंसस्य भावः अनृ+शंस+इञ्) दयाणुनी पुत्र.

आनृशंसीय त्रि. (अनृशंसे भवः छ) दयाणुना संतानमां थनार.

आनृशंस्य न. (अनृशंसस्य भावः ष्यञ्) दया, दयाणुपशुं, अनुर्कपा, करुण्य, (त्रि. स्वार्थे ष्यञ्) दयावाणुं, दयाणु.

आनेतृ त्रि. (आ+नी+तृच्) आशनार, लावनार.

आनेय त्रि. (आ+नी+कर्मणि यत्) आशवा योग्य, लाववा योग्य.

आनैपुण न. (अनिपुणस्य भावः अण्) निपुणपशुं नछि ते, निपुणतानी अभाव, डीशियारी नछि ते, लव्यपशुं.

आनैश्वर्य्य न. (अनीश्वरस्य भावः ष्यञ्) १. ईश्वरपशुनो अभाव, २. ऐश्वर्यनो अभाव, ३. सांप्यमत प्रमाशे बुद्धिनो अक धर्म.

आन्त त्रि. (अम्+क्त) पीडायेव, पीडा पामेव, पीडेव.

आन्तर त्रि. (अन्तर्मध्ये भवः अण्) अत्यंतर, आंतरिक, अंदरनुं.

आन्तरतम्य न. (अन्तरतमस्य अत्यन्तसदृशस्य भावः ष्यञ्) अत्यंत सदृशपशुं, अत्यंत सरभापशुं.

आन्तरप्रपञ्च पु. (आन्तरः अभ्यन्तरः प्रपञ्चः)

१. आत्यंतर द्वैत प्रपंच अने ते अन्नमयादि कोष, त्रश शरीर, जन्म-स्थित्यादिक छ भावविकार, वागादि कर्मेन्द्रियपंचक, ज्ञानेन्द्रियपंचक, अन्तःकरुण यतुष्ट्य वगेरे प्रपंच अने स्वप्नसृष्टि वगेरे.

आन्तरागारिक त्रि. (अन्तरागारस्य धर्म्यम् ढक्) अंतःपुरना अधिकारीनुं कर्म वगेरे.

आन्तराल त्रि. (अन्तरालं मध्यस्थितिं वेत्ति अण्) देडनी अंदर ज आत्मान्नी स्थिति ज्ञानार, छवनुं अणुपशुं माननार.

आन्तरिक्ष त्रि. (अन्तरीक्षे भवः अण्) १. आकाशमां थनार उत्पात वगेरे, २. आकाशमां थनार जण वगेरे.

आन्तरीक्ष त्रि. (अन्तरीक्षे भवः अण्) उपरनो अर्थ जुओ.

आन्तरीपक त्रि. (अन्तरीपे भवः वुञ्) अंतरीप देशमां थनार.

आन्तर्गणिक त्रि. (अन्तर्गणे भवः ठञ्) गणनी अंदर थनार, समुदायमां थनार.

आन्तर्गहिक त्रि. (अन्तर्गहे भवः ठञ्) घरनी अंदर थनार.

आन्तर्य न. (अन्तरस्य भावः ष्यञ्) अंतर्वर्तीपशुं, अंदर डोवापशुं.

आन्तर्वेश्मिक त्रि. (अन्तर्वेश्म भवः ठञ्) आन्तर्गहिक शब्द जुओ.

आन्तिका स्त्री. (अन्तिकेव अण् टाप) मोठी बडेन.

आन्त्र न. (अम् गतौ क्त उपधादीर्घः) वायुने वडेनारी अक नाडी, आंतरडुं.

आन्त्र त्रि. (अन्त्रस्येदम् अण्) आंतरडा संबंधी.

आन्त्रिक त्रि. (अन्त्रस्येदम् इकण्) आंतरडा संबंध.

आन्दोल (चुरा. उभय. स. सेट्) डोलाववुं, वारंवार डोलाववुं.

आन्दोलक त्रि. (आन्दोल+ण्वल्) वारंवार यलावनार, डोलावनार, वारंवार डोलावनार.

आन्दोलन न. (आन्दोल+ल्युट्) १. वारंवार डोलाववुं, २. डोलाववुं, ३. अनुसंधान, ४. आलोचन, -

किन्त्वासामरविन्दसुन्दरदशां द्राक् चामरान्दोलनात् - उद्धटः

आन्धसिक त्रि. (अन्धो भक्तं शिल्पमस्य ठक्) रसोई करनार, रसोईयो.

आन्धीगव न. (अन्धीगुना ऋषिमेदेन दृष्टं साम अण्) सामवेदनुं अक सूक्त.

आन्ध्य न. (अन्धस्य भावः ष्यञ्) अंधापो, अंधणापशुं.

आन्ध पु. (आ+अन्ध्+रन्) आंध्रदेश, आंध्रदेशनो रडेनार, वर्तमानमां जेने 'तेलंगाना' कडे छे.

आन्न त्रि. (अन्नस्य इदम् अण्) अन्ननुं, अन्न संबंधी.

आन्न त्रि. (अन्नं लब्धा अण्) अन्न मेणवनार.

आन्वतरेय पु. (अन्वतरस्यापत्यम् ढक्) कोई पशु

अन्वना पुत्रादि.

आन्यभाव्य न. (अन्यो भावः स्वरूपं यस्य अन्यभावः, तस्य भावः ष्यञ्) अन्य स्व३प.

आन्वयिक त्रि. (अन्वये प्रशस्तकुले भवः) उत्तम कुण्मां जन्मेल, अभिजात.

आन्वाहिक त्रि. (अहनि अहनि अन्वहम्, तत्र भवः ठञ् अनुशो द्विपदवृद्धिः -स्त्री. ० की) प्रतिष्ठिन थती शंधवानी क्रिया. - पङ्क्ति चान्वाहिकीम् - मनु० ३।६७

आन्विक्षिकी स्त्री. (श्रवणादनु ईक्षा पर्यालोचना सा प्रयोजनमस्याः ठञ्) १. तर्कविद्या, गौतमे २येली. आत्मविद्या - आन्वीक्षिक्यात्मविद्या स्यादीक्षणात् सुखदुःखयोः । ईक्षमाणस्तया तत्त्वं हर्षशोकौ व्युदस्यति - काम० २।११ २. दुर्गा

आन्वीपिक त्रि. (अन्वीपं वर्तते ठक्) अनुकूल.

आप् (चु. उभय. स. सेट् आपयति-ते) १ भेणववुं, २. पामवुं, -स्वराज्यं प्राप्स्यते भवान् दुर्गादासः ।

आप् (स्वा. प. स. सेट् आप्नोति) १ भेणववुं, २. प्राप्त करवुं. - पुत्रमेवं गुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्नुहि-हितो प्र० ३०. । प्र जेडे अत्यंत प्राप्त करवुं. - ते च प्रापुरुदन्तं तं ब्रुबुधे चादिपुरुषः-रघु० १०।६, सम् जेडे-समाप्त करवुं, संपूर्ण करवुं. - यावत्तैषां समाप्येन् यज्ञाः पर्याप्तदक्षिणाः- रघु० १७।१७, अव जेडे-भेणववुं, - पुत्रं त्वमपि सम्राजं सैव पुरुषमवाप्नुहि-श० ४।६, परि जेडे-पुष्कल थवुं, समर्थ थवुं. अनु+प्र जेडे-पाछणथी भेणववुं, वि जेडे-व्याप्त थवुं.

आप पु. (आप्यते आप्+कर्मणि घञ्) आठ वस्तुओमांनो थोथो वस्तु.

आप न. (अपां समूहः अण्) १. पाष्णीनो समूह, २. आकाश.

आपक त्रि. (आप्+ण्वल्) १. भेणवनार, २. पामनार.

आपकर त्रि. (अपकरे भवः अण् अञ् वा) उकरउमां पेडा थनार.

आपक्व न. (ईषत् पक्व आ+पच्+क्त) लगार पाकवुं, थोडुं पाकवुं, रोटीली.

आपक्व त्रि. (ईषत् पक्व आ+पच्+क्त) थोडी पाकेल वस्तुमात्र - आपक्वशालिललितानतगात्रयष्टिः - ऋतुसंहारः

आपक्षिति पु. (अपक्षितस्य अपत्यं पुमान् इञ्) अपक्षितनो पुत्र.

आपगा स्त्री. (आपेन-जलसमूहेन गच्छति आप+गम्+ङ) नदी- "सम्भूयाऽम्भोधिमभ्येति महानद्या नगापगाः"- शि० २।१००

आपगेय पु. (आपगायां गङ्गायां भवः ढक्) गंगा नदीनो पुत्र, भीष्मपितामह.

आपच्चिक्क त्रि. (आपदं चिक्कति कृन्तति चिक्+अण्) आपत्तिनो नाश करनार, आइत दूर करनार.

आपटव न. (न सन्ति पटवोऽस्य तस्य भावः अण्) पटुताशून्य, यत्पुराई विनानुं.

आपण पु. (आपणायन्ते-विक्राणन्त्यत्र आ+पण्+घ) १. डाट, दुकान, २. पीठ, अजार, ३. क्य-विक्रय-वेथवा-अरीठवानुं स्थान. - भक्ष्यमाल्यापणानां च ददशुः श्रियमुत्तमाम् - महाभारते

आपणिक पु. (आपण+ठक्) वणिक, वेपारी, दुकानदार.

आपणिक त्रि. (आपणादायस्थानादागतः ठक्) अजारमांथी आवेल, राजानो कर वगेरे, दुकानदारनुं कर्म, दुकानदार, विकेता, सोदागर.

आपतन न. (आ+पत्+भावे ल्युट्) १. आववुं, २. प्राप्त थवुं, ३. शान, ४. ज्ञानवुं, ५. देववशात् पडवुं.

आपतिन् पु. (आ+पत्+इन्) सतत थालनार, वायु.

आपतिक पु. (आपतति शीघ्रम् आ+पत्+इकन्) व्याजपक्षी.

आपतिक त्रि. (आपतति शीघ्रम् आ+पत्+इकन्) देवाधीन.

आपतित त्रि. (आ+पत्+क्त) अेकडम देवयोगे आवी पडेव.

आपत्कल्प पु. (आपद्युचितः कल्पो विधिः) आपत्काणनो विधि.

आपत्काल पु. (आपद्युक्तः कालः) आपत्तिनो समय.

आपत्कालिक त्रि. (आपत्काले भवः ठञ्) आइतना काणमां थनार.

आपत्ति स्त्री. (आपद्+क्तिन्) आपत्ति, आपदा, आइत, प्राप्ति, अर्थ वगेरेनी सिद्धि, अनिष्ट प्रसंग.

आपत्प्राप्त त्रि. (आपत्ति प्राप्तः) आपत्तिने पामेल, आइतमां पडेव.

आपत्य पु. (अपत्याधिकारे विहितः अण्) व्याकरण प्रसिद्ध अपत्याधिकारमां करेल प्रत्यय.

आपधि पु. (अभिमुखः पन्था यस्य वेदे ईत्) अभिभुज मार्ग संबधी.

आपद् स्त्री. (आपद्+क्विप्) आपत्ति, आकृत्. - आपदा-
मापतन्तीनां हितोऽप्यायाति हेतुताम् -हितो०
आपद्काल पु. (आपदा कृतोऽकालः) आपत्तिभे करेव
दुष्ट काल.
आपदा स्त्री. (आपद्+टाप्) आपत्ति, दुःख - अविवेकः
परमापदां पदम्-कि० २।३०
आपदेव पु. (आपस्य देवः) वरुण.
आपद्धर्म पु. (आपदि धर्मः) आकृतमां पाणवा लायक
धर्म.
आपद्धर्म न. (आपदि धर्मः) महाभारतना शांतिपर्वनु
अेक पेटा पर्व.
आपन न. (आप्+भावे ल्युट्) १. मेणववुं, पामवुं,
२. मरी, तीप्तां.
आपनिक पु. (आ+पन+इकन्) ईदनीव मणि, लीव,
डिरात.
आपनेय त्रि. (आ+अप+नी+कर्मणि यत्) योतरइथी
भसेडवा योग्य, यारे तरइथी दूर करवा योग्य.
आपन्न त्रि. (आ+पद्+क्त) १. आकृतथी घेशयेव,
२. प्राप्त थयेव. -कष्टां दशामापन्नोऽपि -भर्तु०
२।२९, -आपन्नाभयसन्नेषु दीक्षिताः खलु पौरवाः-
शाकु० २।१६, १. मेणवेव, २. शरशे आवेव.
आपन्नसत्त्वा स्त्री. (आपन्नं गर्भरूपेण सत्त्वं प्राणी यया)
गर्भिणी स्त्री. -सममापन्नसत्त्वास्ता रेजुरापाण्डुरत्विषः-
रघु० ११।५९
आपमित्यक त्रि. (अपमित्य परिवृत्य निर्वृतम् ठक्)
कांठि अदलामां आपी भरीद करेव, साटांमां भरीद
करेव, साटांमां लीधेव.
आपया स्त्री. (आपेन-जलपूरेण याति-या+क) पाणीना
पूर वडे वडेती कोठि नदी, डरकोठि नदी.
आपयितृ त्रि. (आप्+णिच्+तृच्) प्राप्त करावनार,
पडोयाडनार.
आपराधव्य न. (अप+राध्+णिच् श, तस्य भावः
ष्यञ्) अपराधकर्तापणुं, अपराधीपणुं.
आपराह्णिक त्रि. (अपराह्णे भवः ठक्) दिवसना
पाछवा भागमां त्रीज पडोरमां थनार, दिवसना
पाछवा भागमां त्रीज पडोरमां व्याप्त थनार.
आपर्तुक पु. (ऋतुमधिकृत्य अध्यायः तत्र विहितः
कल्पः) ते नामनी अेक वैदिक कल्प ग्रन्थ.

आपव पु. (आपुनाति स्पर्शमात्रेण आपु+जल तदधिष्ठाता
वरुणोऽपि आपूः तस्यापत्यम्) वशिष्ठ मुनि,
परमपुरुष-नारायण.
आपस् न. (आप्+असुन्) पाणी- आपोभिर्माजंनं कृत्वा,
पाप
आपस्तम्ब पु. कल्पसूत्रकार ते नामना अेक ऋषि.
आपस्तम्भिनी स्त्री. (आप+स्तम्भ्+णिनि+ङीप्) ते
नामनी अेक वत्त.
आपस्तम्बीय त्रि. (आपस्तम्बस्येदं छ) आपस्तंभ ऋषि
संबंधी.
आपस्तम्बेय पु. (आपस्तम्ब्यां भवः ढक्) आपस्तंभ
ऋषिनी पुत्रीनो पुत्र.
आपाक पु. (आपच्यतेऽत्र आ+पच्+घञ्) कुंभारनो
नीभाओ, थोओ पाक, सारो पाक, पुटपाक.
आपाङ्गय न. (अपाङ्गे देयम् ज्य) आपना भूषांमां
आंजवानुं आंजण.
आपाण पु. (आपण्+घञ्) वेथवा-भरीदवानो व्यापार.
आपात पु. (आ+पत्+घञ्) १. पडुं, -आपातर-
मणीयानां संयोगानां प्रियैः सह-हितो०, ३. उपलक
दृष्टि, ४. प्रथम मेणाप, ५. विचार्या विना जणवुं,
६. अथानक आववुं, ७. तत्काण, ८. यालु काण,
-आपातरम्या विषयाः पर्यन्तपरितापिनः-कि० ११।२२,
९. उपकम, १०. आरंभ.
आपात पु. (प्रा. आवाड जै. द.) उत्तर भारतमांनी
डिरात नामनी भिल्लनी अेक जाति.
आपाततस् अव्य. (आपात+तसिल्) पडेली नजरे कारण
विना, अकस्मात्, उपरथी, डुमलो करतां तरत ज.
आपातभद्र पु. (प्रा. आवायभद्र जै. द.) प्रथम मेणापमां
बोलवा-थालवा वगेरेमां सुभ आपनार.
आपातालिका स्त्री. ते नामनी अेक छंद.
आपात्य त्रि. (आपतति स्वयं आक्रमितुं गच्छति) पोते
ज आकमण करवा आवनार, पोतानी मेणे धरी
आवनार, कर्तव्यनुं आपतन.
आपात्य त्रि. (आपतति कर्मणि ण्यत्) योतरइथी
धसारो करवा योग्य प्रदेश विगेरे.
आपात्य अव्य. (आ पत्+णिच्+त्यप्) योतरइथी
पाडी नाभीने.
आपाद पु. (आ+पद्+घञ्) इणनो लाल, आववुं,
पारितोषिक, पारिश्रमिक.

आपाद अव्य. (पादपर्यन्तम्) पञ्च सुधी, पाद सुधी.
 आपादन न. (आपद्+णिच्+ल्युट्) १. पछोथवुं, २. प्रकाशित करवुं, ३. आपादक ज्ञान वडे आपाधनो निश्चय करवो, ४. संपादन करवुं, ५. मेणववुं.
 आपान न. (आ+पीयतेऽत्र आधारे ल्युट्) १. अेकठा थर्छं द्वाउ पीवानुं स्थान - ताम्बूलीनां दलेस्तत्र रचितापानभूमयः-रघु. ४।४२, २. अेकठा थर्छं द्वाउ पीवो. - गन्धर्वाप्सरसो भद्रे ! मामापानगतं सदा-महा० २८०।१३, ३. डोर वगेरेने पाष्ठी पीवानो छवाडो.
 आपानक न. (आपान+कन्) १. मध पीवो, २. मट्टिरापाननी गोष्ठी. - आपानकमुत्सवः-का० ३२
 आपायिन् त्रि. (आपिबति आ+पा+णिनि) सुरापान करनार.
 आपालि पु. (आ+पा+क्विप् तदर्थमलति अल्+इन्) माथानी जू.
 आपि पु. (आप्+णिच्+इन्) धन वगेरेने पछोथडनार, आप्तबंधु.
 आपिञ्जर पु. (इषत्पिञ्जरम्) थोडो पीणो वर्ष. - आपिञ्जरा बहुरजःकणत्वात्मञ्जयुंदाराः शुशुमेऽजुंनस्य - रघु० १६।५२
 आपिञ्जर न. (इषत्पिञ्जरम्) शोनुं.
 आपिञ्जर त्रि. (इषत्पिञ्जरम्) लगार पिंजर वषवाणुं.
 आपिशल न. (आपिशलिना प्रोक्तं अण्) आपिशलि मुनिअे रथेवुं शास्त्र.
 आपिशलि पु. (आपिशलस्य मुनेरपत्यम् इञ्) व्याकरज्ञशास्त्रना कर्ता अेक मुनिनुं नाम.
 आपिशल्या स्त्री. (आपिशलेः अपत्यं स्त्री) आपिशलि मुनिनी पुत्री.
 आपी स्त्री. (आ+प्याय्+क्विप् पीभावः) १. पुष्ट, २. जडुं, ३. वृद्धिवाणुं.
 आपीड पु. (आ+पीड्+अच्) १. शिआनी भाणा, २. मस्तकनुं लूषण, ३. मुकुट - तस्मिन् कुलापीडनिभे निपीडं सम्यग् महीं शासति शासनाङ्गाम्-रघु. १८।२८
 आपीड त्रि. (आ+पीड्+अच्) पीडा करनार.
 आपीडा स्त्री. (आ+पीड्+अ+टाप्) सारी रीते पीडेवुं, द्वाभेवुं, नीचोवेवुं, योणेवुं.
 आपीडित त्रि. (आ+पीड्+क्त) १. सारी रीते पीडेव, द्वाभेव, २. नीचोवेव, योणेव.

आपीत न. (इषत्पीतम्) माक्षिक धातु.
 आपीत पु. (इषत्पीतम्) लगार पीणो वष.
 आपीत त्रि. (इषत्पीतम्) लगार पीणुं, जे लगार पीणुं छीय ते पाष्ठी वगेरे जंत.
 आपीन न. (आ+प्याय्+क्त) गाय वगेरेनुं आउ, स्तन. - आपीनभारोद्धहनप्रयत्नाद् गृष्टिगुरुत्वाद् वपुषो नरेन्द्रः रघु० २।१८
 आपीन पु. (आ+प्याय्+क्त) डूवो.
 आपूपिक त्रि. (अपूपः शिल्पमस्य ठक्) १. पूडा बनावनार-रांधनार, २. पूडा-भावानुं साधन गोण वगेरे. ३. पूडा वेचनार, ४. पूडा भावाना स्वभाववाणुं.
 आपूपिक न. (अपूपामां समूहः ठक्) पूडानो समूह.
 आपूप्य पु. (अपूपाय हितम् साधु ज्य) पूडा बनाववाणुं साधन लोट वगेरे.
 आपूर पु. (आपूर्यतेऽनेन आ+पूर+घञ्) १. पाष्ठी वगेरेनी प्रवाल, २. सारी रीते पूरवुं, ३. लगार पूरवुं, ४. अभिव्याप्ति-स्वेदापूरो युवतिसरितां व्याप गण्डस्थलानि । शि. ७।७४.
 आपूरण न. (आ+पूर+भावे ल्युट्) सारी रीते पूरवुं, भरवुं.
 आपूरण त्रि. (आपूरयति ल्युट्) सारी रीते पूरनार, भरनार, पूर्ष करनार.
 आपूरण पु. अेक जतनो नाग - नागनो अेक भेद. - कालिको मणिनागश्च नागश्चापूरणस्तथा ।
 आपूरित त्रि. (आ+पूर+क्त) पूरेव, भरेव, अभिव्याप्त.
 आपूर्ति स्त्री. (आ+पूर+क्तिन्) लगार पूरवुं, थोडुं भरवुं, सारी रीते पूरवुं.
 आपूर्यमाण त्रि. (आ+पूर+शानच्) थारे तरङ्ग केलातुं - आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् -भग०
 आपूष न. (आ+पूष्+करणे घञ्) रंग-कलाई, अेक लोढानी जतनी धातु.
 आपृच् त्रि. (आ+पृच्+क्विप्) संसर्गवाणुं, संबंधवाणुं.
 आपृच्छा स्त्री. (आ+पृच्छ्+अड्+टाप्) १. पूछवुं, २. वातचीत, ३. जिज्ञासा-जज्ञवान्नी छिच्छा, ४. लूत-भविष्यनी शुभ प्रश्न, ५. आनंद उपजववो.
 आपृच्छञ्च त्रि. (आ+पृच्छ्+वेदे क्यप्) जज्ञवायोग्य, छिच्छवायोग्य, पूछवायोग्य.

આપૃચ્છ અવ્ય. (આ+પૃચ્છ+ત્યપ્) પૂછીને, જાણવા ઈચ્છીને.

આપેક્ષક ત્રિ. (અપેક્ષાત્ આગતઃ ઠક્) અપેક્ષાથી પ્રાપ્ત.

આપોક્તિમ ન. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કહેલ જન્મલગ્નથી માંડી ત્રીજું, છઠું, નવમું અને બારમું સ્થાન.

આપોમય ત્રિ. (આપસ્+વિકારે પ્રાચુર્યાયે મયટ્) પાણીનો વિકાર, જળથી ભરપૂર, જળમય.

આપોમૂર્તિ સ્ત્રી. સ્વારોચિષ્ મનુનો એક પુત્ર, સપ્તર્ષિઓમાંના એક ઋષિ.

આપોઽશાન ન. (આપસા જલેન અશાનં અશ્ વ્યાપ્તૌ ભાષે આનચ્) અપોષણ કર્મ, ભોજન પહેલાં અને પછી આચમન.

આપ્ત ત્રિ. (આપ્+ક્ત) ૧. પ્રાપ્ત કરેલ, ૨. મેળવેલ, પહોંચેલો, ૩. જાણેલ, સુપરિચિત, ૪. વિશ્વાસ પામેલ, ૫. યથાર્થ જ્ઞાનવાળું, ૬. યુક્તિયુક્ત, ૭. કુશળ, - ધિષ્ઠિભિરાતૈરથ ગર્ભમર્મણિ-રઘુ ૩૧૨, ૮. સંપૂર્ણ - બધું, ૯. સંપૂર્ણ સંબંધ પામેલ. યથાર્થવક્તા-આપ્તઃ, સાક્ષાત્કૃતધર્મા આપ્તઃ સગાદિ દોષોનો જેણે સર્વથા ક્ષય કર્યો છે તે - શ્રી વર્ધમાનં જિનમાપ્તમુહ્યમ્ -અન્યયોગ ૧

આપ્તકામ પુ. (આપ્તઃ યામો યેન) ૧. પરમાત્મા, ૨. નૈયાયિક મતસિદ્ધ ઈશ્વર, (ત્રિ.) જીવાત્મા અને પરમાત્માની એકતા જાણનાર.

આપ્તકારિન્ ત્રિ. (આપ્તં યુક્તં કરોતિ કૃ+ણિનિ) યોગ્ય કરનાર, વિશ્વાસુ, આજ્ઞાકારક નોકર વગેરે.

આપ્તગર્ભા સ્ત્રી. (આપ્તો ગર્ભો યયા) ગર્ભિણી સ્ત્રી.

આપ્તગર્વ ત્રિ. (આપ્તઃ ગર્વો યસ્ય) જેને ગર્વ આવી ગયો હોય તે.

આપ્તવચન ન. (આપ્તસ્ય વચનમ્) સગાદિદોષ શૂન્ય સર્વજ્ઞ પ્રણીત આગમ તથા આગમમૂલક શાસ્ત્ર વગેરે.

આપ્તવચન ત્રિ. (આપ્તં વચનં યસ્ય) યથાર્થ વાણીવાળા ઋષિ મુનિ વગેરે.

આપ્તવાક્ય ન. (આપ્તસ્ય વાક્યમ્) આપ્ત-સર્વજ્ઞ વગેરે પુરુષોએ કહેલ ધર્મશાસ્ત્ર વગેરે.

આપ્તવાક્ય ત્રિ. (આપ્તં વાક્યં યસ્ય) યથાર્થ વાણીવાળા સર્વજ્ઞ, ઋષિ, મુનિ વગેરે.

આપ્તવાચ્ સ્ત્રી. (આપ્તા-યુક્તા પ્રમાદાદિદોષશૂન્યા વાક્) યુક્તિયુક્ત વાણી, પ્રમાદાદિદોષરહિત વાણી, ધર્મશાસ્ત્ર -આપ્તવાગનુમાનાભ્યાં સાધ્યં ત્વાં પ્રતિ કા કથા-રઘુ. ૧૦૧૨૮

આપ્તવાચ્ ત્રિ. (આપ્તા-યુક્તા વાગ્ યસ્ય) યોગ્ય વાણીવાળા ઋષિ, મુનિ વગેરે. -પરાતિસન્ધાનમધીયતે યૈર્વિદ્યોતિ તે સન્તુ કિલાપ્તવાચઃ-શં ૫૧૨૫

આપ્તવાન પુ. (આપ્તવાન એવ સ્વાર્થે અણ) તે નામના એક ઋષિ.

આપ્તશ્રુતિ સ્ત્રી. (આપ્તા શ્રુતિઃ) આપ્ત પુરુષોએ કહેલ શાસ્ત્ર જૈન આગમ, વેદ, શ્રુતિ, સ્મૃતિ વગેરે.

આપ્તા સ્ત્રી. (આપ્+ક્ત+ટાપ્) જટા.

આપ્તિ સ્ત્રી. (આપ્+ક્તિન્) ૧. સંયોગ, ૨. સંપ્રાપ્તિ, ૩. મેળવવું, ૪. સ્ત્રીસંયોગ, સંબંધ, ૫. લાભ, ૬. સમાપ્તિ કરવી, ૭. સંપત્તિ, ૮. ઉત્તરકાળ, ૯. યોગ્યતા, ઔચિત્ય.

આપ્તોક્તિ સ્ત્રી. (આપ્તસ્યોક્તિઃ) આપ્ત પ્રણીત ૧. શાસ્ત્ર, ૨. આગમ, ૩. સિદ્ધાન્ત.

આપ્ત્ય ન. (આપ્+તવ્ય વેદે નિઃ) પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય, મેળવવા યોગ્ય, લાભ યોગ્ય.

આપ્ત્ય ત્રિ. અપામિદં અણ્ ચાતુઃ સ્વાર્થે ષ્યજ્ જળસંબંધી.

આપ્ત્ય ત્રિ. (આપ્+યત્) ૧. મેળવવા યોગ્ય, પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય, પાળવા યોગ્ય, ૨. જળમય.

આપ્ત્ય પુ. (આપ્+યત્) ચાક્ષુષમન્વંતરના કાળનો કોઈ એક દેવ, વૃક્ષ.

આપ્ત્યાન ન. (આ+પ્ત્યાય+ભાવે+ક્ત) પ્રીતિ, વૃદ્ધિ, પુષ્ટિ.

આપ્ત્યાન ત્રિ. (આ+પ્ત્યાય+કર્તરિ+ક્ત) પ્રસન્ન થયેલ, વધેલ, પુષ્ટ થયેલ, મીઠા, બળવાન.

આપ્ત્યાયન ન. (આ+પ્ત્યાય+લ્યુટ) દીક્ષા આપવા યોગ્ય મંત્રનો એક પ્રકારનો સંસ્કાર, વૃદ્ધિ, પ્રગતિ, પુષ્ટિ, તર્પણ - પિતૃપ્રસાદમિચ્છેયં તવ ચાપ્ત્યાયનં પુનઃ - મનુ ૩૧૨૧૩, વધવું, પુષ્ટ થવું, ખુશ કરવું - દેવસ્યાપ્ત્યાયના ભવતિ-પઞ્ચ ૧

આપ્ત્યાયન ત્રિ. (આ+પ્ત્યાય+ણિચ્+લ્યુટ) વધારનાર, પુષ્ટ કરનાર, પ્રસન્ન કરનાર, તર્પણ કરનાર.

આપ્ત્યાયિત ત્રિ. (આ+પ્ત્યાય+ણિચ્+ક્ત) આનંદિત કરેલ, ખુશ કરેલ - આપ્ત્યાયિતોઽહં ભવતામનેન વચનામૃતેન-હિતોઃ તૃપ્ત કરેલ, પૂર્ણ કરેલ, વધારેલ, પુષ્ટ કરેલ.

આપ્રચ્છન ન. (આ+પ્રચ્છ+લ્યુટ) ૧. જતી-આવતી વેળા બંધુઓનો અન્યોન્યને કુશળ પ્રશ્ન, મિત્ર વગેરેની આવવા જવાની મુલાકાત સમયે ક્ષેમકુશળતાનું પૂછવું, આનંદ મેળવવો, ૨. મિત્રોને વિદાય આપવી, વિદાય મેળવવી.

આપ્રચ્છન્ન ત્રિ. (આ+પ્ર+છદ્+ક્ત) ૧. અત્યંત ગુપ્ત,
૨. થોડું ગુપ્ત, ૩. થોડું છાનું.
આપ્રદીન ત્રિ. (આપ્રપદં-પાદાગ્રાન્તં વ્યાપ્નોતિ આપ્રપદ+ખ)
પગના અગ્ર ભાગ સુધી પહોંચે એવું વસ્ત્ર વગેરે.
આપ્રપદ અવ્ય. (પ્રપદં-પદાગ્રં તત્પર્યવ્યન્તમ્) પગના અગ્ર
ભાગ સુધી.
આપ્રવણ ત્રિ. (ઈષત્ પ્રવણ:) થોડું નમ્ર.
આપ્રી સ્ત્રી. (આપ્રીણાતિ અનયા આ+પ્રી+ડ+ડીપ્)
પ્રયાજ યાજ્યા.
આપ્રીત ત્રિ. (આ+પ્રી+ક્ત) સારી રીતે પ્રસન્ન થયેલ,
થોડું પ્રસન્ન થયેલ.
આપ્રીત ન. (આ+પ્રી+ક્ત) સારી રીતે પ્રસન્ન થવું.
આપ્રીતપ પુ. (આપ્રીતં પાતિ પા+ક) વિષ્ણુ.
આપ્રુવણ ત્રિ. (આ+પ્રુ+લ્યુટ) થોડું પીગળવું.
આપ્લવ્ પુ. (આ+પ્લુ પક્ષે ઘઙ્) આપ્લવન શબ્દ
જુઓ.
આપ્લવન પુ. (આ+પ્લુ+અપ્ લ્યુટ્ વા) સ્નાન, ન્હાવું,
ચારે તરફ જળનું ઊછળવું.
આપ્લવવ્રતિન્ પુ. (આપ્લવ: સમાવર્તનસ્નાનમેવ
વ્રતમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) સ્નાતક ગૃહસ્થ. આપ્લુતવ્રતિન્
શબ્દ જુઓ.
આપ્લાવિત ત્રિ. (આ+પ્લુ+ણિચ્+ક્ત) નાહેલ, જળ
વગેરેના પ્રવાહથી વ્યાપ્ત.
આપ્લાવ્ય ત્રિ. (આ+પ્લુ કર્તરિ ણ્યત્) સ્નાન કરનાર,
જળ વગેરેથી વ્યાપ્ત થવા યોગ્ય.
આપ્લાવ્ય ન. (આ+પ્લુ+ભાવે ણ્યત્) કર્તવ્ય સ્નાન.
આપ્લુત ન. (આ+પ્લુ+ભાવે ક્ત) નાહેલું, સ્નાન.
આપ્લુન્ન ત્રિ. (આ+પ્લુ+કર્મણિ ક્ત) સ્નાન કરેલ,
નાહેલ, ભીનું થયેલ.
આપ્લુત પુ. (આ+પ્લુ+કર્મણિ ક્ત) સ્નાતક ગૃહસ્થ.
આપ્લુતવ્રતિન્ પુ. (આપ્લુતસ્ય સ્નાતસ્ય વ્રતમસ્ત્યસ્ય
ઇનિ) સ્નાતક ગૃહસ્થ.
આપ્લુત્ય અવ્ય. (આ+પ્લુ+લ્યપ્) સ્નાન કરીને, ફૂદીને,
ઊછળીને.
આપ્લુષ્ટ ત્રિ. (આ+પ્લુષ્+ક્ત) થોડું બાળેલ, સારી
રીતે બાળેલ.
આપ્વન્ પુ. (આપ્+વન્) પવન, વાયુ.
આપ્ફક ન. (ઈષત્ફૂત્કાર ઇવ ફોનોડન્) અડીણ.

આબદ્ધ ન. (સમ્યક્ આબદ્ધમ્ બન્ધ્+ભાવે ક્ત)
૧. મજબૂત બંધન - આબદ્ધમણ્ડલા તાપસપરિષદ્-
કાં ૪૧, ૨. પ્રેમ, સ્નેહ, ૩. ભૂષણ-અલંકાર,
૪. જોતરું, પ. (ત્રિ.) બાંધેલું, - આબદ્ધમીમમ્કુટી-
કરાલમ્ -મદ્દિં, ૬. પ્રાપ્ત થયેલું, ૭. રોકેલું.
આબન્ધ પુ. (આ+બન્ધ્+ઘઙ્) પ્રેમ, દઢ બંધન, - ગતે
પ્રેમાબન્ધે પ્રણયબહુમાને વિગલિતે -અમરુશતકમ્, જોતરું,
ભૂષણ.
આબન્ધન ન. (આ+બન્ધ્+લ્યુટ) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.
-પ્રેમાબન્ધવિવર્ધિત૦-રત્ન૦ ૩૧૮.
આબર્હ પુ. (આ+બર્હ હિંસાયાં ઘઙ્) ઉપાડવું, ઉખેડી
નાખવું, ફાડી નાખવું, ખેંચી કાઢવું, હિંસા કરવી,
ઠાર મારવું.
આબર્હણ ન. (આ+બર્હ હિંસાયાં લ્યુટ) ઉપરનો અર્ધ
જુઓ.
આબર્હિન્ ત્રિ. (આબર્હોડસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ઉખાડવા વડે
યુક્ત.
આબાધ પુ. (આબાધ+ઘઙ્) પીડા, દુ:ખ.
આબાધા સ્ત્રી. (આ+બાધ્+ભાવે અ) પીડા ત્રણ પ્રકારના
તાપરૂપ ક્લેશ, પૃથ્વીનો ખંડ-ત્રણ ખૂણાવાળા ક્ષેત્રની
વચ્ચે દોરડું નાખીએ ને જે બે ભાગ પડે તે.
આબાલ્ય ન. (બાલ્યાદ આ-આબાલ્યં પર્યન્તાર્થેડવ્યયીભાવ:)
બાલ્યકાળથી લઈને - આબાલ્યાદસતી સતી સુરપુરી
કુન્તી સમારોહયત્-ઘઞ્વિં
આબિલકન્દ પુ. (આબિલ: ધૂમેરાભેદકો કન્દો યસ્ય)
એક જાતનો કંદ, માલાકન્દ.
આબુત પુ. (આપ્+ઉત્+તમ્+હ) (નાટકની ઉક્તિમાં)
બનેવી.
આબ્દ ત્રિ. (અબ્દે-મેઘે ભવ: અણ્) મેઘ સંબંધી, મેઘમાં
થનાર.
આબ્દિક ત્રિ. (અબ્દે ભવ: ઠક્) પ્રત્યેક વર્ષે થનાર
શ્રાદ્ધ વગેરે પિતૃકૃત્ય, વાર્ષિક- આબ્દિક: કર:-
મનુ૦ ૭૧૨૨૧.
આભગ પુ. (સમ્યગ્ ભગં માહાત્મ્યં યસ્ય) ઉત્તમ
માહાત્મ્યવાળો દેવ.
આભગ્ઙન ન. (આભગ્ઙ્+લ્યુટ) નિરૂપણ.
આભયજાત્ય પુ. (અભયજાતસ્ય અપત્યં ગર્ગાં યઙ્)
અભયજાતનો પુત્ર.

आभयजान्य पु. (अभयजानस्य अपत्यं गर्गो यञ्) उपरनी अर्थं शुओ.
 आभरण न. (आ+भृ+कर्मणि ल्युट्) अलंकार, धरेणुं, — वाहनानि च सर्वाणि शास्त्राण्याभरणानि च-मनु० ७।२२२
 आभरित त्रि. (आभर आभरणं जातोऽस्य इतच्) पूरेल, भरेल, शङ्गारेल, अलंकृत.
 आभर्म्मन् न. (आ+भृ+मनिन्) सारी रीते भ्रशपोषण, गर्भं वगेरेनुं पोषण.
 आभा स्त्री. (आ+भा+अङ्) १. कान्ति, २. शोभा— प्रशान्तमिव शुद्धभम्-मनु० १२।२७, ३. दीप्ति, ४. उपमान, ५. भावल नामनी वनस्पति — आभा बबुलपर्यायः कथितः कोविदैरिह-भावप्रकाशः, सादृश्य-यमदूताभम्-पञ्च० १।५८
 आभाणक पु. (आ भण् ण्वुल्) कडेवत्, नाट्यप्रकार.
 आभाति स्त्री. (आभाति तुल्यरूपतया आ+भा+क्तिच्) प्रतिबिम्ब.
 आभाष पु. (आ भाष् घञ्) संबोधन, प्रस्तावना, भूमिका.
 आभाषण न. (आ+भाष्+ल्युट्) १. परस्पर वातशीत, — सम्बन्धमाभाषणपूर्वमाहुः-रघु० २।५८, २. आलाप, ३. संबोधन.
 आभाष्य त्रि. (आ+भाष्+ण्यत्) वातशीतं करवा योग्य, संबोधन आपवा योग्य, (ल्यप्) कडीने.
 आभास पु. (आभासते आ+भास्+अच्) १. प्रकाश, कान्ति, उज्ज्वल, २. प्रतिबिम्ब — तत्राज्ञानं धिया नश्येदाभासात् तु घटः स्फुरेत्-वेदान्तः, ३. उज्ज्वल-मण्डुं वगेरे, ४. उपधिनी तुल्यता छोवाधी भासमान प्रतिबिम्ब, ५. न्यायशास्त्र प्रसिद्ध दृष्ट डेतु डेत्वाभास वगेरे, ६. तुल्य प्रकाश, — नमश्च रुधिराभासम्-रामा०, ७. ग्रंथना अभिप्रायना दर्शनरूप अमुक अक व्याख्याननो अंश.
 आभासुर त्रि. (आ+भास्+घुरच्) सारी दीप्तिवाणुं, उज्ज्वल.
 आभास्वर पु. (आ+भास्+वरच्) ते नामना थोसठ गण्डेवोनुं समुद्रयवायक नाम.
 आभास्वर त्रि. (आभासते इत्येवं शीलः) दीप्तिमान स्वभाववाणुं, शानदार.

आभिचरणिक त्रि. (अभिचरणं प्रयोजनं यस्य) शत्रुना मारण, उर्याटन अथवा वशीकरणनां साधन मंत्र वगेरे अथवा तेवा कोर्ध प्रयोगो.
 आभिचारिक त्रि. (अभिचार ठक्) १. जादु संबन्धी, २. अभिशापपूष, (न.) अभिचार, ईद्रजण, जादु-येना.
 आभिजन त्रि. (अभिजनस्येदं अण्) वंशपरंपराथी उतरि आवेल, वंश संबन्धी.
 आभिजन त्रि. (अभिजनादागतः) वंशथी आवेल. — तां पार्वतीत्याभिजनेन नाम्ना बन्धुप्रियां बन्धुजनो जुहाव-कुमार० १।२६
 आभिजात्य न. (अभिजातस्य भावः ष्यञ्) १. कुलीनपणुं, जन्मथी श्रेष्ठता, २. पंडितपणुं, ३. सुन्दरपणुं.
 आभिजित त्रि. (अभिजिति नक्षत्रे जातः अण्) अभिजित नक्षत्रमां पेदा थनार.
 आभिजित्य त्रि. (अभिजिति नक्षत्रे स्वार्थे यञ्) उपरनी अर्थं शुओ.
 आभिधा स्त्री. (अभिधैव स्वार्थे अण्) १. नाम, २. कडेवुं, भोलवुं, अक जतनी शब्दवृत्ति.
 आभिधातक न. (अभिधां तकति-सहते अच्) शब्द.
 आभिधानिक त्रि. (अभिधान ठक्) जे कोर्ध शब्द कोशमां छेय, (पु०) कोशकर्ता.
 आभिधानीयक न. (अभिधानीयस्य भावः वुञ्) कडेवा योग्यपणुं.
 आभिप्लविक त्रि. (अभिप्लवे विहितः ठक्) ते नामना सूक्त-साम वगेरे.
 आभिमानिक त्रि. (अभिमानेन निर्वृतः ठक्) अभिमानथी उत्पन्न थयेल.
 आभिमुख्य न. (अभिमुखस्य भावः ष्यञ्) १. सन्मुखपणुं, अभिमुखपणुं, २. सामसाम आववुं, — नीताभिमुख्यं पुनः -रत्न० १।२, ३. अनुकूलता.
 आभिरूपक न. (अभिरूपस्य भावः वुञ्) सौन्दर्य, लावण्य.
 आभिरूप्य न. (अभिरूपस्य भावः ष्यञ्) उपरनी अर्थं शुओ.
 आभिषिक्त त्रि. (आभिषिक्तमभिषेकः तेन निर्वृतः अच्) अभिषेकथी उत्पन्न थयेल.
 आभिषेचनिक त्रि. (अभिषेचनं राज्याभिषेकः प्रयोजनमस्य ठक्) राज्याभिषेकनुं साधन द्रव्य वगेरे. — आभिषेचनिकं यत् ते रामार्थमुपकल्पितम् -रामा०

आभिहारिक त्रि. (अभिमुख्येन हारः अभिहारः प्रयोजनमस्य तत्र साधुर्वा ठञ्) भेट, भेटमां मूक्वा योग्य कोई द्रव्य. (न.) भेट, उपहार.

आभीक न. (अभीकेन दृष्टं साम अण्) अन्वीक ऋषिभे ज्ञेयेषो सामवेदनो अेक भाग.

आभीक्षण्य न. (अभीक्षणस्य भावः ष्यञ्) वारंवारपशुं, सततपशुं.

आभीर पु. (समन्तात् भियं राति रा+क) १. गोवाण, भरवाउ, आयरनी ज्ञात - आभीरवामनय-नाहतमानसाय दत्तं मनो यदुपते ! तदिदं गृहाण-उद्भटः, २. ते नामनो अेक देश, ३. ते देशमां रडेनार, ते देशनो राजा.

आभीर न. ते नामनो अेक मात्रावृत्त छन्द.

आभीरपल्लि स्त्री. (आभीरप्रधाना पल्लिः) ज्यां मात्र भरवाउ-गोवाणिया रडेता डीय तेवुं नामुं गाम.

आभीरपल्लिका स्त्री. (आभीरप्रधाना पल्लिः) उपरनो अर्थ जुरो.

आभीरपल्ली स्त्री. (आभीरप्रधाना पल्लीः) आभीरपल्लि शब्द जुरो.

आभीरी स्त्री. (आभीरस्य पत्नी आभीर+डीप्) गोवाणष, भरवाउष, आडीरष, गोवाणियानी स्त्री.

आभील न. (आ-समन्तात् भयं लाति-ददाति ला+क) १. कष्ट, दुःख, धा, २. भयानक.

आभील त्रि. (आ-समन्तात् भयं लाति-ददाति ला+क) कष्टवाणुं, दुःखवाणुं, भयन्नीत.

आभीशव न. (अभीशुना दृष्टं साम अण्) ते नामनो सामवेदनो अेक भाग.

आभु त्रि. (समन्तात् भवति आ+भू+डु) विष्णु, व्यापक.

आभुग्न त्रि. (आ+भुज् कर्मकर्त्तरि क्त तस्य नः) संकीर्त्यायैव, वांकुं वणैव, थोडुं वांकुं.

आभूति स्त्री. (आ+भू+क्तिन्) व्याप्ति.

आभेरी स्त्री. ते नामनी अेक राशिणी.

आभोग पु. (आ+भुज्+आधारे घञ्) परिपूर्णता, विस्तार, -(गगनाभोगभास्वते-सकलाऽर्हतं) भोगववुं, भोगवठो, परिसर- अकथितोऽपि ज्ञायत एव यथाऽयमाभोगस्तपोवनस्येति-श०, यत्न, सारी रीते सुभ वगेरेनो अनुभव, वरुणनुं छत्र, सापनी विस्तृत इषा, उपभोग- विषयाभोगेषु नैवादरः-शान्ति०

आभोगय त्रि. (आभोगं याति या+क) परिपूर्ण.

आभोगि त्रि. (आभोगं करोति आभोग+णिच् इन्) विषयभोग करनार.

आभोगिन् त्रि. (आभोगोऽस्त्यस्य इनि) परिपूर्ण.

आभोगिनी स्त्री. (आभोगोऽस्त्यस्य स्त्रियां डीप्) मानसिक निश्चय करनार विधाविशेष.

आभ्यन्तर त्रि. (अभ्यन्तरे भवः अण्) अंदरनुं, वश्येनुं, मांडेवुं.

आभ्यवहारिक त्रि. (अभ्यवहाराय हितं ठक्) भोजन योग्य अन्न वगेरे, भावा लायक.

आभ्यागारिक त्रि. (अभ्यागारे तत्रस्थकुटुम्बाभरणे व्यापृतः ठक्) कुटुंबनुं पोषण करवा लायक, कुटुंबना भरणपोषणमां मशगूल.

आभ्यादायिक न. (अभिमुख्येन आदानं तत्र नियुक्तः ठक्) पिता-मामाना कुण्ठी आवेल अेक स्त्रीधन.

आभ्यासिक त्रि. (अभ्यासे निकटे भवः ठक्) पारो धनार, पाडोशी, संलग्न.

आभ्यासिक त्रि. (अभ्यासात् पौनःपुन्यात् आगतः ठक्) अभ्यासधी प्राप्त थयेल दृढ संस्कार वगेरे, अभ्यास करनारो, पुनरावर्तन करनारो.

आभ्युदयिक न. (अभ्युदयः प्रयोजनमस्य ठक्) १. समृद्धिजनक -आभ्युदयिकं श्रमणकदर्शनम् -मृच्छ० ८, उपगत, मत्त्वपूर्णा, गौरवशाणी,

२. वृद्धिनिमित्तक अेक ज्ञतनुं श्राद्ध.

आभ्रिक त्रि. (आभ्रया-काष्ठकुदालेन खनति ठक्) लाकडानी कोटाणीधी जोदनार.

आभ्रय त्रि. (अभ्रे आकाशे भवः ष्यत्) आकाशमां धनार.

आम् अव्य (अम्+णिच्+क्विप्) १. अंगीकारमां, २. स्वीकारमां, 'ओह-हौं-आं कुर्मकाः-मालवि० १,

३. निश्चयमां- 'आं-ज्ञातम्' श० ३, ४. ज्ञानमां, ५. स्मरणमां- 'आं-चिरस्य खलु प्रतिबुद्धोऽस्मि',

६. तथा प्रतिवचनमां वपराय छे.

आम पु. (आम्यते ईषत् पच्यते आ+अप्+कर्मणि घञ्) १. लगार पकव, २. कायुं, ३. असिद्ध, ४. पाकरहित, ५. रोग, अच्छोर्नो कोई रोग.

आम त्रि. (आम्यते ईषत् पच्यते आ+अप्+कर्मणि घञ्) १. कायुं, २. अपकव.

आमकुम्भ पु. (आमः कुम्भः) कायो धरो.

आमगन्धि त्रि. (आमस्यापक्वस्य गन्ध इव गन्धो यत्र इन्) काया मांस वगेरे पकाववा जेवी गंधवाणुं.

आमज्वर पु. (आमो अपक्वो ज्वरः) अपक्व ताव, नवो ताव, काथो ताव -स्वेद्यनामज्वरं प्राज्ञः कोऽम्भसा परिषिञ्चति -शिशु० २।५४, अपथो.
 आमज्जु त्रि. (ईषदमज्जु) प्रिय, मनोहर.
 आमण्ड पु. (आ+मण्ड्+अच्) अरंडानुं ऊड.
 आमत्वच् त्रि. (आमं त्वक् यस्य) कीमण आमडीवाणो.
 आमनस्य न. (अप्रशस्तं मनो यस्य तस्य भावः ष्यञ्) दुःख, शोक, पीडा.
 आमन्त्र पु. (आ+मन्त्र्+अच्) आमन्त्रण शब्द शुभो.
 आमन्त्र पु. (आमादजीर्णात्त्रायते त्रै+क) अरंडानुं ऊड.
 आमन्त्रण न. (आ+मन्त्र्+ल्युट्) १. अभिनंदन, २. संबोधन, ओलाववुं, तेडवुं, ३. विधाय लेवी, विधाय थवुं, निमंत्रण- अन्योऽन्यामन्त्रणं यत् स्याज्जनान्ते तज्जनान्तिकम् -सा० द० ६
 आमन्त्रय त्रि. (आ+मन्त्र्+कर्मणि यत्) आमंत्रण करवायोग्य, तेडवा योग्य, योजवा योग्य.
 आमन्त्रित त्रि. (आ+मन्त्र्+क्त) अनावश्यक कर्ममां योजेव, निमंत्रेव, नीतरेव, ओलावेव.
 आमन्त्रित न व्याकरणशास्त्रमां संबोधनार्थं प्रथमा विभक्ति.
 आमन्त्र्य अव्य. (आ+मन्त्र्+ल्यप्) आमंत्रण करीने, संबोधीने, ओलावीने, तेडीने.
 आमन्द पु. (आमं रोगं द्यति दो+ड) वासुदेव.
 आमन्दा स्त्री. (आमन्दं करोति आमन्द णिच्+अच्) अेक प्रकारनो भाटलो.
 आमन्द्र पुं. (ईषन्मन्द्रः) थोडो गंभीर अेवो शब्द
 आमन्द्र त्रि. (ईषन्मन्द्रः) थोडा गंभीर शब्दवाणुं.
 आमपाक पु. (आमस्य अजीर्णविशेषस्य पाकः) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध सोजाना रोग वगेरेना अंग३प अपक्वने पकाववुं ते.
 आमपात्र न. (आमं पात्रम्) काथुं भाटीनुं वासुज.
 -विनाशं व्रजति क्षिप्रमामपात्रमिवाम्भसि -मनु० ३।१७९
 आमय पु. (आमं रोगं यात्यनेन या+करणे घञर्थे क) रोग, बिभाशी -आमयस्तु रतिरागसम्भवः -रघु० १९।४८
 आमयाविन् त्रि. (आमयोऽस्त्यस्य विनि दीर्घश्च) रोगी, बिभार, भंदाग्निथी पीडित.
 आमरक्त न. (आमपक्वं रक्तम्) रक्तातिसार, लोडीनो ऊडो.

आमरस पु. (आमश्चासौ रसश्च) आमाशयमां जोराकमांथी थनुं अभ्व-भटाश.
 आमरणान्तिक त्रि. (आमरणान्तं व्याप्नोति ठञ्) मरुकाण पर्यन्त व्याप्त-मरुण सुधी रडेनार -आमरणान्ताः प्रणयाः कोपास्तक्षणभङ्गुरा-हितो० १।११८
 आमर्द पु. (आ+मृद् घञ्) बलात्कारे मर्दन करवुं, जोरथी मर्दन करवुं ते, दबाववुं, कथडवुं, मसणवुं.
 आमर्दन न. (आ+मृद्+ल्युट्) उपलो शब्द शुभो.
 आमर्दिन् त्रि. (आ+मृद्+णिनि) बलात्कारे मर्दन करनार, जोरथी मर्दन करनार, दबावनार.
 आमर्श पु. (आ+मृश्+स्पर्शो घञ्) सारी रीते स्पर्श करवो ते.
 आमर्शन न. (आ+मृश्+स्पर्शो ल्युट्) सारी रीते स्पर्श करवो ते, बरोबर स्पर्श करवो.
 आमर्शूल पु. (आमश्चासौ शूलश्च) अज्जुर्षथी थती पीडा, गुदानो दुभावो.
 आमर्ष पु. (न+मृष्+घञ् दीर्घः) १. कोध, कोप, २. नडि सडन करवुं ते, (आ+मृष्+घञ्) ३. सारी रीते विचार करवो.
 आमलक पु. (आ+मल्+क्वुन्) आमणानुं ऊड.
 आमलक न. (आमलक्याः फलं अण्) आंभणुं. -बदरामलकाम्रदाडिमामाम् ।
 आमलकी स्त्री. (आ+मल् क्वुन्-ङीप्) आंभणानुं ऊड.
 आमवात पु. (आमो अपक्वहेतुः वातः) अेक जतनो वायुनो रोग -आमवातगजेन्द्रस्य शरीरवनचारिणः । एक एव निहन्ताऽयमेरण्डस्नेहकेशरी ।।
 आमश्राद्ध न. (आमेन अपक्वात्रेन श्राद्धः) काथा अनाजथी करवानुं अेक प्रकारनुं श्राद्ध.
 आमहीय त्रि. (आमहाय-आगमनाय हितम् छ) आववामां साधन३प कोर्ष मंत्र.
 आमहीयव न. (अमहीयुना ऋषिभेदेन दृष्टं साम अण्) ते नामनो सामवेदनो अेक भाग.
 आमातिसार पु. (आमकृतोऽतिसारः) आम-अपक्व रस वडे थथेलो अतिसार, अज्जुर्षथी थथेल ऊडानो अेक रोग.
 आमात्य पु. (अमात्य एव स्वार्थे अण्) वज्जर, दीवान.
 आमानस्य न. (अप्रशस्तं मानसमस्य अमानसः तस्य भावः ष्यञ्) दुःख, शोक, पीडा.

आमावास्य त्रि. (अमावस्यायां भवः अण्) अमावस्यामां
धनार.

आमाशय पु. (आमस्य अपक्वान्नस्य आशयः) शरीरमां
रहेल जाधेवा अपक्व भोराकनुं स्थान, डोजरी.

—पक्वाशयस्त्वधोनाभ्यामूर्ध्वमामाशयः स्थितः ।

आमिक्षा स्त्री. (आमिष्यते सिच्यते मिष्+सक्) तपेवा
पक्व दूधमां दहीं नाजवाधी यती पदार्थ.

आमिक्षीय न. (आमिक्षायै हितं छ) आमिक्षानुं साधनभूत
दहीं.

आमिक्ष्य न. (आमिक्षायै हितं यत्) उपरनी अर्थ जुओ.

आमितौजि पु. स्त्री. (अमितौजसोऽपत्यम् इज्)
अमितौजसनी पुत्र.

आमित्रि पु. स्त्री. (अमित्रस्य अपत्यं इज्) अमित्रनी
पुत्र.

आमित्रि त्रि. (अमित्रस्येदं अण्) अमित-शत्रुसंबंधी.

आमिश्र त्रि. (आ+मिश्र+घञ्) मिश्रित, मज्जुं.

आमित्रायण पु. (आमित्रीयः तद्भवादौ+नडा० फक्)
अमित्रनी युवापत्य.

आमित्रायणि पु. (आमित्रेरपत्यं फिज्) अमित्रना
युवापत्यनी पुत्र.

आमिश्रल त्रि. (आमिश्रू+घञ् क्वचिद् वेदे रस्य लः)
मिश्रित.

आमिष् न. (आमिषति सिञ्चति स्नेहम् आ+मिष्+क्विप्)
मांस —आमिषि मांसे ।

आमिष न. (आमिषति स्नेहम् आ+मिष् सेचने क)

१. मांस —उपानयत् पिण्डमिवामिषस्य-रघु० २।६९,

२. डरकोर्धं भोग्य वस्तु —रन्धान्वेषणदक्षाणां

द्विषामामिषतां ययौ -रघु० १२।११, ३. रुश्वत,

४. सुंदर ३प वगेरे, ५. बोभ, ६. बोभ करवा

योग्य प्रिय वस्तु, ७. पांद्दुं, ८. जंबीर इण,

९. आडार, १०. शिकार माटे थारो, ११. ३प,

१२. लोहन, १३. कामगुण, १४. संभोग.

आमिषप्रिय पु. (आमिषं प्रियं यस्य) कंक पक्षी. (त्रि.)
मांस जेने वडावुं छे ते.

आमिषभुज् त्रि. (आमिष+भुज्+क्विप्) मांस जानार.

आमिषाशिन त्रि. (आमिषं अश्नाति अश्+णिनि) उपरनी
शब्द जुओ.

आमिषी स्त्री. (आमिषं तदाकारोऽस्त्यस्य जटायां
अच्+डोप्) जटामांसी नामनी वनस्पति.

आमिष्य त्रि. (आमिष्याः सन्निकृष्टः चतुर्थ्यां यत्)
जटामांसीनी समीपनी प्रदेश वगेरे.

आमीक्षा स्त्री. आमिक्षा शब्द जुओ.

आमुक्त त्रि. (आ+मुच्+क्त) पडेरवुं, धारण करेव.
—आमुक्तामुक्तालतमस्य वक्षः -शि०

आमुक्ति स्त्री. (आ+मुच्+क्तिन्) पडेरवुं, मयादा,
अव्य. (आ+मुच्+क्तिन्) मुक्ति पर्यन्त —आमुक्ति
श्रियमन्विच्छेत् ।

आमुख न. (आमुखयति-अभिमुखीकरोति परिषदोऽनेन
आ+मुख+णिच्+अच्) नाटकनुं ऐक अंग, प्रस्तावना

—नही विदूषको वाऽपि पारिपार्श्वक एव वा । सूत्रधारेण
सहिताः संलापं यत्र कुर्वते ॥ चित्रैर्वाक्यैः स्वीकार्योत्थैः

प्रस्तुताक्षेपिभिर्मिथः आमुखं तत् तु विज्ञेयं नाम्ना
प्रस्तावनाऽपि सा ॥ —सा० द०

आमुखम् अव्य. भुजनी सामे.

आमुप पु. (आमे पीडायै उष्यते वप्+घञर्थे क) ऐक
जतनी वांस.

आमूर् त्रि. (आ+मुर्व+क्विप्) डिंक्षक.

आमुष्मिक त्रि. (अमुष्मिन् परलोके भवः ठक्) परलोकमां
धनार, परलोक संबंधी. —नैवालोच्य गरीयसोरपि

चिरादामुष्मिकीर्यातनाः-सा० द०

आमुष्यकुलक न. (अमुष्य कुलस्य भावः वुज् अलुक्)
उत्तम वजाशवा लायक कुण.

आमुष्यकुलिका स्त्री. उपरनी शब्द जुओ.

आमुष्यकुलीन त्रि. (अमुष्य कुले साधुः घञ्) उत्तम
कुणमां उत्पन्न थयेव.

आमुष्यपुत्रिका स्त्री. (अमुष्य पुत्रस्य भावः वुज् अलुक्)
उत्तम कुण.

आमुष्यायण न. (अमुष्य ख्यातस्य अपत्यं नडा० फक्
अलुक्) प्रख्यात वंशमां उत्पन्न धनार.

आमूल न. (मूलपर्यन्तम्) मूल सुधी. —आमूलशुद्ध-
संततिकुलमेतत् पौरवं प्रजावन्धे- शकु०

आमृष्ट त्रि. (आमृष्+क्त) अउकेव, साइ करेव, शोधेव,
मर्दन करेव, तिरस्कार करेव, धसेव.

आमोक पु. (आ+मुच्+घञ्) पडेरवुं.

आमोचन न. (आ+मुच्+ल्युट्) १. पडेरवुं, २. डीवुं
करवुं, ३. स्वतंत्र करवुं, सेवा मुक्त करवुं.

आमोटन न. (आ मुट् ल्युट्) कथउवुं, मसणी नाजवुं.

आमोद पु. (आमोदयति आमुद् णिच्+अच्) १. अत्यंत दूर जनार भुशब्धो, सौरभ— आमोदं कुसुमभवं मृदेव धत्ते मृद्गन्धं नहि कुसुमानि धारयन्ति, २. अत्यंत उर्ध्व, ३. उत्तम स्त्रीना भुजना श्वास वगेरेनी गंध— आमोदमुपजिघ्रन्तौ स्वनिःश्वासानु-कारिणौ-रघु० १।४२

आमोदन न. (आ+मुद्+ल्युट्) उपरनो अर्थं जुओ.

आमोदन त्रि. (आमुद्+णिच्+ल्युट्) उर्ध्वं पेदा करनार, सुगंधी, संपादन.

आमोदित त्रि. (आ+मुद्+णिच् क्त) उर्ध्वं पमाडेव, भुशब्धोदार, सुगंधयुक्तं करेव - पारिजातप्रसूनो-त्थगन्धामोदितदिङ्मुखे-शिवरात्रिव्रतकथा.

आमोदिन् त्रि. (आमोदयति+सुरभीकरोति आमोदकृत्यर्थे णिच्+णिनि) भुजने वासितं करनार कपूर वगेरे, सुगंधवाणुं, उर्ध्ववाणुं -नवकुटजकदम्बामोदिनो गन्धवाहाः-भर्तु०

आमोष त्रि. (आमुष्णाति आ+मुष्+पचाद्यच्) थोरी करनार, थोर.

आमोष पु. (आ+मुष्+घञ्) थोरदुं, अपहरणं करदुं, हरणं करदुं.

आम्नात त्रि. (आ+म्ना+क्त) सारी रीते अभ्यासं करेव, सारी रीते लक्ष्णावेव, कडेव.

आम्नात न. (आ+म्ना+भावे क्त) सारी रीते अभ्यासं, कडेवुं.

आम्नातिन् त्रि. (आम्नातमनेन इनि) सारी रीते अभ्यासं करनार, सारी रीते लक्ष्णेव, श्लेषे शास्त्राभ्यासं कथो छे ते -आम्नातिभिर्नीतिषु बुद्धिमदिभः-भट्टिः ।

आम्नान न. (आ+म्ना+भावे ल्युट्) शास्त्रं वगेरेनो पाठ, शास्त्रं वगेरेनो अभ्यासं.

आम्नाय पु. (आ+म्ना+घञ्+युक्) १. सारी अभ्यासं, २. सारी रीते पाठ, ३. वेद, ४. शास्त्रं, मांसं साधेनुं मधुपर्कं अथवा आम्नाय -समांसो मधुपर्क इत्याम्नायं बहुमन्यमानाः-उत्तर०

आम्बरीषपुत्रक पु. (अम्बरीषपुत्र+चतुर्थ्यां वुञ्) अंबरीष राजाना पुत्रनो विषय वगेरे.

आम्बष्ठ पु. स्त्री. (अम्बष्ठस्य अपत्यं अण्) अम्बष्ठना पुत्रादि.

आम्बष्ठय पु. (अम्बष्ठापत्ये घ्यञ्) उपरनो अर्थं जुओ.

आम्बिकेय पु. (अम्बिकायाः अपत्यं शुभ्रा० ढक्) १. राजा धृतराष्ट्र, २. कर्तिकस्वामी -परं श्रेयः

पाण्डवेया मयोक्तं न मे तच्च श्रुतवानाम्बिकेयः-महाभारतम्

आम्भसिक पु. (आम्भसा वर्तते ढक्) मछवुं.

आम्भि त्रि. (अम्भसो जातादि इज् सलोपश्च) पाक्षीथी उत्पन्नं थयेव.

आम्न पु. (अम्-गत्यादिषु रन्+दीर्घश्च) आंभानुं आऽ. (न.) आंभानुं इण, डेरी- पित्ताविरोधि संपक्वमाम्रं शुक्रवि-वर्धनम् । बृहणं मधुरं बल्यं गुरुविष्टभ्य जीर्वति ।।

आम्नगन्धक पु. (आम्नस्येव गन्धोऽस्य कप्) अेकं ज्ञातनुं शाक.

आम्नगुप्त पु. ते नामना अेकं ऋषि.

आम्नगुप्तायन पु. (आम्नगुप्तस्य अपत्यं फिज्) आम्नगुप्तनो पुत्र.

आम्नगुप्ति पु. (आम्नगुप्तस्य अपत्यं इज्) उपरनो अर्थं जुओ.

आम्ननिशा स्त्री. (आम्नगन्धा निशा) आंभा उणदर.

आम्नपेशी त्रि. (आम्नस्य पेशीव) सुकाथेवी डेरीनी गोदवी.

आम्नमय त्रि. (आम्नस्य विकारोऽवयवो वा वृद्धत्वात् मयट्) आंभानो विकार, आंभानो अवयव.

आम्नरस पु. (आम्नस्य रसः) आंभानो-डेरीनो रस.

आम्नरसाकृति स्त्री. (आम्नरसस्येवाकृतिः स्वादो यस्याः) अेकं ज्ञातनुं पीषुं, शीपुं.

आम्नवण न. (आम्नस्य वनं नित्यं पत्वम्) आंभानुं वन.

आम्नात पु. (आम्नामम्नरसमतति अत्+पचा० अच्) अेकं ज्ञातनुं आऽ. (न.) आम्नात वृक्षानुं इण.-आम्नातमल्लं वातघ्नं गुरुष्णं रुचिकृतं परम् । पक्वं तु तुवरं स्वादु रसपाकं हिमं स्मृतम् ।।

आम्नातक पु. (आम्न+अत्+ण्वुल्) (आम्नाऽ) अेकं ज्ञातनुं वृक्ष, डेरीनो सुकाथेवो रस. (न.) आम्नातक वृक्षानुं इण.

आम्नातकेश्वर पु. (आम्नातक इव ईश्वरः ईश्वरलिङ्गमत्र) ते नामनुं अेकं सिद्धं स्थान.

आम्नावती स्त्री. (आम्नः-आम्नरसो विद्यतेऽस्यां मतुप् मस्य वः) ते नामनी अेकं नदी.

आम्नावर्त पु. (आम्न इव तुल्यरसतया ईषद् वर्तते आ+वृत्+अच्) १. आंभाना रसवडे भन्नावातो अेकं पदार्थ, २. आम्नातक वृक्ष. - आम्नावर्तस्तुषा-छर्दिवातपित्तहरः सरः । रुच्यः सूर्याशुभिः पाकाल्लघुश्च स हि कीर्तितम् ।। (न.) आम्नातक वृक्षानुं इण.

आम्निमन् पु. (अम्नोरसोऽस्त्यस्य अण् गणपाठात् रस्य लः ततो भावे इमानिच्) अटाई, अटाश.

આપ્તેદિત ત્રિ. (આ પ્તેઙ્ ઝન્માદે અચ્ આપ્તેઙ્+આચારે ક્વિપ્ તતઃ ક્ત) ૧. ઉન્મત્તની જેમ હરકોઈ બોલેલા શબ્દનું વારંવાર બોલવું તે, ૨. એકનો એક શબ્દ બે ત્રણવાર બોલવો તે.

આમ્લ ત્રિ. (અમ્લો રસો યસ્ય અળ) ખાટા રસવાળું.
આમ્લવેતસ પુ. (આમ્લઃ વેતસ ઇવ) તે નામનું એક ઝડ.

આમ્લવેતસક પુ. (આમ્લવેતસ+કન્) આંબલીનું ઝડ.

આમ્લજ્ઞ સ્ત્રી. (સમ્યક્ અમ્લો રસો યસ્યાઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. (ત્રિ.) ખાટા રસવાળું.

આમ્લિકા સ્ત્રી. (આમ્લજ્ઞ+કન્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. ખાટો રસ, ખાટો ઓડકાર.

આમ્લી સ્ત્રી. (અમ્લઃ રસઃ અસ્ય ડીપ્) આંબલીનું ઝડ.

આય પુ. (આ+ઇળ્ અચ્ અપ્ ઘજ્ વા) ૧. લાભ, ૨. પ્રાપ્તિ, ૩. ધન વગેરેની આમદાની -અહન્યહન્યવેક્ષેત કર્માન્તાનુ વાહનાનિ ચ । આય-વ્યયૌ ચ નિયતાવાકરાન્ કોષમેવ ચ ।। -મનુ ૮।૪૧૧, ૩. જનાનખાનાનો રક્ષક નાઝર વગેરે.

આયઃશૂલિક ત્રિ. (અયઃશૂલેન અર્થાન્ અન્વિચ્છતિ અયઃશૂલ+ઠક્) તીક્ષ્ણ ઉપાયથી ધન મેળવવા ઈચ્છનાર. -તીક્ષ્ણોપાયેન યોઽન્વિચ્છેત્ સ આયઃશૂલિકો જનઃ ।

આયજિ ત્રિ. (આભિમુખ્યેન ઇજ્યતે આ+યજ્ કર્મણિ ઇન્) સન્મુખ રહી યજ્ઞ કરનાર.

આયજ્યુ ત્રિ. (આત્મન આયજિમિચ્છતિ ક્યચ્+ઊળ્+ઇલોપઃ) સન્મુખ રહી યજ્ઞ કરવા ઈચ્છનાર.

આયત ત્રિ. આ+યમ્+ક્ત) ૧. લાંબું, લંબાઈવાળું, ૨. આકર્ષેલ, ૩. ખેંચેલ, ૪. દૂર સુધી ખેંચેલ, ૫. નિયમિત બંધાયેલ. -તન્તવોઽપ્યાયતા નિત્યં તન્તવો બહુલાઃ સમાઃ । પ્વચ્

આયતચક્ષુષ્ ત્રિ. (આ+યમ્+ક્ત, ચક્ષુષ્) દીર્ઘદર્શી.

આયતચ્છદા સ્ત્રી. (આયતઃ દીર્ઘશ્ચ્છદો યસ્યાઃ) કેળ.

આયતન ન. (આયતન્તેઽત્ર યત્ આધારે લ્યુટ્) ૧. દેવ વગેરેને વંદન કરવાનું સ્થાન, -સ્નેહસ્તવેકાયતનં જગામ-કુમાં ૭।૫, ૨. આશ્રય, ૩. ઘર, ૪. વિશ્રામસ્થાન - નાસમીક્ષ્ય પરં સ્થાનં પૂર્વમાયતનં ત્યજેત્ । ૫. યજ્ઞનું સ્થાન.

આયતસ્તુ ત્રિ. (આયતં સ્તૌતિ સ્તુ+ક્વિપ્) નિયમિત સ્તુતિ કરનાર, ચારણ, ભાટ.

આયતાક્ષી સ્ત્રી. (આયતે અક્ષિણૌ યસ્યાઃ) વિસ્તૃત નેત્રવાળી કોઈ સ્ત્રી.

આયતિ સ્ત્રી. (આ+યમ્+ક્વિત્) ૧. લંબાઈ, ૨. ભવિષ્યકાળ, ઉત્તરકાળ, ૩. ફળ આપવાનો કાળ - પ્રતાપમાયતિ શોભાં હેમન્તાહસ્ય વારિદઃ । સ્મૃતિશેષાં કરોત્યેવ લોભં ચ પૃથિવીભુજામ્ ।। -રાજતરંગિણી । ૪. પરિણામ, ૫. પ્રભાવ, ૬. કોષ અને દેહનું તેજ, ૭. ફળ આપતો કાળ, -આયતિં સર્વકાર્યાણાં તદાત્વં ચ વિચારયેત્-મનુ ૭।૧૭૮, ૮. સંયમ, મનની નિગ્રહ, ૯. પહોંચાડવું, ૧૦. સંગમ, કર્મ - યથા મિત્રં ધુવં લબ્ધ્વા કૃશમપ્યાયતિક્ષમમ્-મનુ ૭।૨૦૮, ૧૧. લાંબા કાળની નિરંતરતા, ૧૨. બહુ સમય પછી આવનારું ભવિષ્ય.

આયતિમત્ ત્રિ. (આયતિ+મતુપ્) લાંબું.

આયતી ત્રિ. (આયા+ઠતિ વા ડીપ્) આયતિ શબ્દ જુઓ.

આયતીગવ અવ્ય. (આમન્તિ ગાવો અત્ર) ગાયોનો આવવાનો કાળ -આતિષ્ઠદ્ગુ જપન્ સંધ્યાં પ્રક્રાન્તામાયતીગવમ્-ભટ્ટિઃ ।

આયતીસમ અવ્ય. (આયાન્તિ સમા અત્ર) વર્ષ આવવાનો સમય.

આયત્ત ત્રિ. (આ+યત્+ક્ત) આથીન -દૈવાયત્તં કુલે જન્મ મદાયત્તં તુ પૌરુષમ્-વેળો ૩।૩૩, વશ થયેલ, જેણે યત્ન કર્યો હોય તે -તત્ મદ્ર ! સ્વયત્નાયત્તો હ્યાત્મા સર્વસ્ય -પ્વચ્

આયત્તિ સ્ત્રી. (આ+યત્+ક્વિત્) ૧. સ્નેહ, ૨. વશ થયેલાપણું, ૩. જિતેન્દ્રિયપણું, ૪. સામર્થ્ય, ૫. સીમા, ૬. હદ, ૭. શયન, ૮. પ્રભાવ, ૯. આવવું, ૧૦. ઉપાય, ૧૧. ન્યાયમાર્ગનું અનુસરણ, ૧૨. આધીનતા.

આયથાતથ્ય ન. (ન યથાતથં તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્ વા પૂર્વપદવૃદ્ધિઃ) અયોગ્યપણું, જેનું જે રૂપ યોગ્ય ન હોય તે રૂપ.

આયથાપૂર્વ્ય ન. (પૂર્વમનતિક્રમ્ય યથાપૂર્વં ન. ત. તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્ પૂર્વપદવૃદ્ધિઃ) પૂર્વના ક્રમને નહિ અનુસરવાપણું.

આયન ન. (અયનમેવ સ્વાર્થે અળ્) સારી રીતે આવવું.
આયન ત્રિ. (અયનસ્યેદં અળ્) અયનનું, અયન સંબંધી ગ્રહોની દક્ષિણ-ઉત્તર ગતિરૂપ.

आयमन न. (आ+यम्+ल्युट्) लंबाई, विस्तार,
आयमन न. (आ+यम्+णिच्+ल्युट्) १. नियममां
 लाववुं, २. नियमन, ३. दानमां राजवुं,
 ४. संकीर्त्यायेवाने धेयीने लांजुं करवुं,
आयल्लक पु. (आयन्निव लीयतेऽत्र, आ+यत्+ली+ङ्+
 कन् (वा०) संज्ञायाम्- उत्कंठा, धैर्यनो अभाव,
 प्रबल्ये लावसा.
आयस त्रि. (अयसो विकारः अण्) लोढानुं, लोढामय,
 लोढानुं बनावेव.
आयस न. (अयस् स्वार्थे अण्) लोढुं -स चकर्ष
 परस्मात् तदयस्कात् इवायसम्-रघु० १७।६३
आयसमय त्रि. (आयस+मयट्) लोढानुं बनावेव.
आयसी स्त्री. (अयस्+अण्+ङीप्) लोढानुं अप्तर,
 रक्षश्च भाटे शरीर उपरनी लोढानी ज्ञानी.
आयसीय त्रि. (अयसः सन्निकृष्टदेशादि छण्) लोढानी
 समीपनो प्रदेश वगेरे.
आयस्कार पु. (अयस्कार एव अण्) लुङार.
आयस्त त्रि. (आ+यस्+क्त) १. ईडेव, २. क्लेश
 पाभेव, ३. धाडेव, ४. अथरायेवुं, ५. तीक्ष्ण करेव,
 ६. आयास-प्रयासवाणुं,
आयस्थान न. (आयस्य स्थानं) १. लाभनुं स्थान,
 २. आवकनुं स्थान, ३. राजा तरङ्गी जकात अथवा
 द्वाश जथां देवातां डीय ते स्थण, ४. वगन्धी
 अगियारभुं स्थान.
आयस्थूण पु. त्रि. (अवोमयी स्थूणा यस्य तस्यापत्यं
 अण्) अयःस्थूणनो पुत्र.
आयस्य अव्य. (आ+यस्+ल्यप्) प्रयास करीने, घञो
 ज यत्न करीने.
आयात त्रि. (आ+या+क्त) आवेव -आयाता मधुयामिनी
 यदि पुनर्नायात एव प्रभुः- शृङ्गारतिलकम् ।
आयाति पु. (आ+या+क्तिन्) नडुष राजानो अेक
 पुत्र.
आयाति स्त्री. (आ+या+क्तिन्) आववुं, आगमन.
आयान न. (आ+या+ल्युट्) आववुं, स्वभाव, प्राकृतिक
 मनोभाव -आयाने वासि विदितो रामस्य विदित्तात्मनः
 -महाभा०
आयाम पु. (आ+यम्+भावे घञ्) लंबाई, नियमन,
 वश राजवुं ते -तेनोदीचीं दिशमनुसरेस्तिर्यगायामशोभी
 मेघ० ५८

आयाम अव्य. (यामपर्यन्तम्) अेक पडोर सुधी.
आयाम पु. (आ+यम्+णिच्+ल्युट्) नियममां लाववुं,
 नियमन.
आयामवत् त्रि. (आयाम मतुप्) विस्तारित, लांजुं.
आयास पु. (आ+यस्+घञ्) अत्यंत यत्न, मडेनत,
 प्रयास. -नैवायासं क्वचिद् भद्रे ! प्राप्ससे न च
 विप्रियम् । -रामा०, -शोक-हर्षौ तथाऽऽयासः सर्वं
 स्नेहात् प्रवर्तते-महाभा०
आयासक त्रि. (आ+यस्+ण्वल्) प्रयासवाणुं,
 मडेनतवाणुं.
आयासक त्रि. (आयस्+णिच्+ण्वल्) मडेनत करावनार.
आयासिन् त्रि. (आ+यस्+णिनि) मडेनत करनार,
 प्रयास करनार- कामं प्रिया न सुलभा मनस्तु
 तद्भावदर्शनायासि । -शाकुं० २।१
आयिन् त्रि. (आयो लाभोऽस्त्यस्य णिनि) लाभवाणुं,
आयिन् त्रि. (इण्+णिनि) जनार.
आयु न. (इण्+उण्)आवरदा अहं केशरिणः क्षेत्रे वायुना
 जगदायुना-महाभा०, - शरीर -प्रमाणयोरेवं
 संयोगादायुरुच्यते -शाङ्गधरः ।
आयु पु. (इण्+उण्) नडुष राजानो पिता.
आयु त्रि. (इण्+उण्) जवाना स्वभाववाणुं.
आयुक्त त्रि. (आ+युज्+कर्मणि क्त) सारी रीते जोडेव,
 योजेव, थोडुं जोडेव, नियुक्त कर्माधिकारी, कर्मसधिव.,
आयुक्त न. (आ+युज्+भावे क्त) सारी रीते योजवुं.
आयुक्तिन् त्रि. (आयुक्तमनेन इनि) सारी रीते योजनार,
 जोडनार.
आयुध न. (आयुध्यतेऽनेन आयुध्+क) शस्त्र, उधियार,
 द्वाव -न मे त्वदन्येन विसोढमायुधम्-रघु० ३।६३
आयुधधर्मिणी स्त्री. (आयुधस्येव धर्मोऽस्त्यस्याः इनि
 ङीप् वा) जयंती नामनी वनस्थिति.
आयुधन्यास पु. (आयुधानां न्यासः) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध
 अेक प्रकारनो न्यास.
आयुधागार न. (आयुधस्यागारम्) उधियारभानुं, उधियार
 राजवानुं स्थण -कोशागारायुधागारदेवतागारभेदकान्-
 मनु० १।२८०, -अहमप्यायुधागारं प्रविश्यायुधसहायो
 भवामि-वेणी० १
आयुधिक पु. (आयुधेन तद्ब्रह्मवहारेण जीवति ठञ्)
 शस्त्र उपर जिवनार योद्धो, सैनिक, शस्त्रजिवी.
 -आयुधीयः- -अलङ्कृतश्च संपश्येदायुधीयं पुनर्जनम्
 -उत्तर० ६

આયુધિન્ પુ. (આયુધમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) હથિયાર ધારણ કરનાર -આયુધીય: ।

આયુધ્ય ન. (યુધ્યતિ યુધ્+ક ન. ત. અયુધસ્ય ભાવ: ષ્યજ્) યોદ્ધાથી ભિન્નપણું, યુદ્ધ નહિ કરવું તે.

આયુધ્ય અવ્ય. (આયુધ્+લ્યપ્) સારી રીતે યુદ્ધ કરીને.

આયુર્દાય પુ. (આયુષો દાય:) આયુષ આપવું તે, જ્યોતિષમાં કહ્યા પ્રમાણે આયુષ આપવું.

આયુર્દ્રવ્ય ન. (આયુ: સાધનં દ્રવ્યમ્) ઔષધ-દવા, ઘી.

આયુર્યાગ પુ. (ઉચિતસ્યાયુષો જ્ઞાપક: યોગ:) આયુષને જણાવનાર જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ યોગ.

આયુર્વૃદ્ધિ સ્ત્રી. (આયુષો વૃદ્ધિ:) આયુષનો વધારો.

આયુર્વેદ પુ. (આયુર્વિદ્યતે લભ્યતેડનેન વિદ્ લાભે કરણે ઘજ્) આયુર્વેદ, વૈદ્યકશાસ્ત્ર.

આયુર્વેદમય પુ. (આયુર્વેદેન પ્રચુર: મયટ્) ધન્વન્તરિ.

આયુર્વેદિન્ ત્રિ. (આયુર્વેદો વેદ્યતયા વિદ્યતેડસ્ય ઇનિ) વૈદ્ય, આયુર્વેદને જાણનાર.

આયુર્વેદિક ત્રિ. (આયુર્વેદે સાધુ: ઠક્) વૈદ્ય, વૈદ્યકશાસ્ત્ર જાણનાર, વૈદ્યકશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરનાર.

આયુષજ ત્રિ. (આયુના સજતે સજ્ન્+ક્વિપ્ ષત્વમ્) આયુષ સાધેનો સંબંધ.

આયુષ્ક પુ. (આયુષા કાયતિ કૈ+ક) શ્રેષ્ઠ આયુષવાળું.

આયુષ્કર પુ. (આયુષં કરોતિ ક્+ટ) આયુષ વધારનાર રસ, રસાયણ વગેરે. (સ્ત્રી.) આયુષ્કરી.

આયુષ્કામ ત્રિ. (આય: કામયતે કમ્+ણિઙ્+અણ) આયુષ્યની અગર આરોગ્યની ઈચ્છા રાખનાર.

આયુષ્કૃત્ ત્રિ. (આયુ: કરોતિ ક્+ક્વિપ્) આયુષ વધારનાર રસ, રસાયણ વગેરે.

આયુષ્ટોમ પુ. (આયુ:સાધનં સ્તોમ:) આયુષ્ય વધારનાર ઋગ્વેદના સમુદાયરૂપ સ્તોમનો ભેદ, અથવા તે સ્તોમવાળો એક યજ્ઞ.

આયુષ્મત્ ત્રિ. (આયુર્વિદ્યતેડસ્ય મતુપ્) લાંબી આવરદાવાળું. (નાટકમાં વૃદ્ધ અને કુલીન પુરુષને 'આયુષ્મત્' કહીને સંબોધિત કરવામાં આવે છે. -આયુષ્મન્ ! ભવ સૌમ્યેતિ વાચ્યો વિપ્રોડમિવાદને ।)

આયુષ્મત્ પુ. (આયુર્વિદ્યતેડસ્ય મતુપ્) જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક યોગ.

આયુષ્ય ત્રિ. (આયુ: પ્રયોજનમસ્ય સ્વર્ગાદિભ્યો યત્) આયુષ્ય વધારનાર રસ રસાયનાદિ. -ઈદં યશસ્યા-યુષ્યમિદં નિ:શ્રેયસં પરમ્-મનું ૧૧૦૬, (ન.) જીવનપ્રાણશક્તિ.

આયુષ્યસૂક્ત ન. તે નામનું એક વૈદિક સૂક્ત.

આયુસ્ ન. (ઇન્+અસિ ણિચ્) આયુષ, આવરદા.

આયુ:કાલ પુ. (આયુષ: કાલ:) મરણનો અવસર.

આયુ:ક્ષય પુ. (આયુષ: ક્ષય:) મરણ, મોત.

આયુ:શેષ ત્રિ. (આયુષ: શેષ:-અવશિષ્ટભાગ:) જીવનનો પાછલો કાળ.

આયે (અવ્ય.) સ્નેહદર્શક સંબોધનાત્મક અવ્યય.

આયોગ પુ. (આ+યુજ્+ઘજ્) ૧. ચંદન પુષ્પ વગેરેની ભેટ ધરવી તે, ૨. હરકોઈ વ્યાપાર, ઉદ્યોગ,

૩. સારી રીતે સંબંધ, ૪. રોકવું, ૫. નિમણૂક,

૬. સમુદતટ અગર નદીકિનારો, ૭. ક્રિયા, કાર્ય સંપાદન.

આયોગવ પુ. (અયોગવ એવ સ્વાર્થે અણ) વૈશ્ય કન્યાના પેટે શૂદ્રથી પેદા થયેલ જાતિ.

આયોગવી સ્ત્રી. (અયોગવ એવ સ્વાર્થે ડીપ્) વૈશ્ય કન્યાના પેટે શૂદ્રથી પેદા થયેલ સ્ત્રીજાતિ.

આયોજિત ત્રિ. (આ+યુજ્+ણિચ્+લ્યુટ) હરણ કરેલ, સારી રીતે સંપાદન કરેલ, જોડેલ.

આયોદ પુ. (અયોદસ્ય અપત્યં પુમાન્ અણ) ધૌમ્ય મુનિ.

આયોધન ન. (આ+યુધ્+ભાવે લ્યુટ) યુદ્ધ સ્થાન. -આયોધને કૃષ્ણાગતિ સહાયમ્-રઘું ૬૧૪૨

આયોધન ન. (આ+યુધ્+ભાવે લ્યુટ) લડવું, લડાઈ, યુદ્ધક્રિયા- આયોધનાગ્રસરતાં ત્વયિ વીર ! યાતે-રઘું ૫૧૭૧

આયોજન ન. (આ યુજ્ લ્યુટ) ઉદ્યોગ, પ્રયાસ, ઉદ્યમ, આહરણ-હરણ કરવું, પકડવું, સંમિલિત થવું.

આયોજન ન. (યોજનપર્યન્તમ્) એક યોજન સુધી.

આર પુ. (આ+ઋ+કર્તરિ સંજ્ઞાયાં ઘજ્) ૧. મંગલ ગ્રહ, ૨. શનિ ગ્રહ, ૩. મધુર અને ખાટા ફળવાળું કોઈ ઝાડ, ૪. દૂર, ૫. ગમન, ૬. મોચીની શંખી,

૭. ચપ્પુ, ૮. સારડી.

આર ન. (આર ઇવ અણ) ૧. એક જાતનું લોહું, ૨. પિત્તળ, ૩. ખૂણો, ૪. છોડો, ૫. પ્રાંતભાગ.

-આરાન્તરે નાવપતત્ સંક્ષિપ્યાઙ્ઙં ક્ષણેન હ । યન્નિષ્ટિશતારણ્યં વેદાર્થ સ પર: કવિ: ।।

-મહાભારત૦

આરકૂટ પુ. ન. (આરં પિત્તલં કૂટયતિ સ્તૂપીકરોતિ અચ્) પિત્તળનું ઘરેણું.

आरकूट पु. (आरकूट+घञ्) पित्तल- किमारकूटाभरणेन न श्रियः । -नैषध०

आरक्त न. (आ+रञ्ज्+क्त) अनुराग, स्नेह.

आरक्त त्रि. (ईषद् रक्तः) थोडुं लाव, थोडा रागवाणुं, सारी रीते स्नेहवाणुं. पु. थोडो लाव वर्ण.

आरक्ष पु. (आ+रक्ष्+अच्) १. छाथीना कुंभस्थलनी नीयलो भाग, २. छाथीना माथानुं यामडुं, ३. सैन्य, ६१६२, ४. रक्षा, रक्षश. -आरक्षे मध्यमे स्थितान् - रामा०

आरक्ष त्रि. (आ+रक्ष्+अच्) रक्षश करनार, पडेरेदार, संतरी, ग्राम्य न्यायाधीश - शतसाहस्रमारक्षं मध्यगं रक्षसां कपिः-भट्टिः

आरक्षा स्त्री. (आरक्ष्+भावे+अ) रक्षा, रक्षश.

आरग्वध पु. (आरगं रोगशङ्कामपि हन्ति) गरभाणो.

आरट त्रि. (आरटति आ+रट्+अच्) सारी शब्द करनार, जोरथी शब्द करनार. पु. नट, नाटकनुं पात्र.

आरट्ट पु. (आ+रट्+टट्) आरबदेश, अरबस्तान. -यञ्चनद्यो वहन्त्येता यत्र नानुम्य पर्वतात् । आरट्टा नाम वाहीका न तेष्वार्यो द्वयहं वसन्त ।।-भारतम्

आरट्टज पु. (आरट्ट+जन्+ङ) अरबस्तानी घोडो.

आरणा पु. जैनमत प्रसिद्ध ते नामनो अगियारभो देवलोके.

आरणज पु. (आरणे जातः) अगियारभा आरश देवलोकेमां जन्मेव देव.

आरणि पु. (आ+ऋ+अनि) पाशीनुं यकाकार लभकुं, आवर्त.

आरणेय पु. (अरण्यां भवः अरणी+ठक्) शुक्रदेव, अरशिकाष्ठ, अरशिकाष्ठ संबंधी अेक यंत्र.

आरणेय पु. (अरणिम् अरणिहरणमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः) महाभारतनो वनपर्वान्तर्गत अरशि-हरशाधिकारने लईने व्यासे रयेव अेक अन्वान्तरपर्व जे वनपर्वमाना अध्याय ३११ थी ३१४ सुधीनो छे.

आरण्य त्रि. (अरण्ये भवः ण) जंगली, जंगलमां थनार पशु वगेरे.

आरण्यक त्रि. (अरण्ये भवः मनुष्यादि वृज्) अरश्यमांनो मार्ग, अध्ययन, न्याय -तपःषड्भागमक्षय्यं ददत्यारण्यका हि नः-श० २।१३, विहार, जंगली, वनवासी मनुष्य अने उरती -आरण्यकोपात्तफलप्रसूतिः । रघु० - अरण्येऽध्ययनादेवारण्यकम् ऐतरेयारण्यकम्, तैत्तिरीयारण्यकम् -बृहदारण्यकमिति (अरण्ये गेयः

स्वार्थे क) अरश्यमां गावा लायक सामवेदनो भेद, यथा-आरण्यकं च वेदेभ्यश्चौषधिभ्योऽमृतम्- ते ज अर्थमां वारतान्तर्गत वनपर्व. एतरदारण्यकं पर्व तेमज सामायशा-न्तर्गत ५. काण्डनो भेद, आरश्यकग्रंथ -अरण्येऽनूच्यमानत्वाद् आरण्यकम् -बृहदा० ।

आरण्यकुक्कुट पु. स्त्री. (अरण्ये भवः आरण्यः कुक्कुटः) रानी कूकडो, जंगली कूकडो.

आरण्यगान न. (आरण्यं वनगेयं गानम्) जंगलमां गावा योग्य सामवेदनो अेक भाग.

आरण्यपशु पु. धर्मशास्त्र प्रसिद्ध सात प्रकारनां मडीष वगेरे जंगली पशु.

आरण्यमुद्ग पु. (आरण्यो मुद्गः) जंगली मग.

आरण्यमुद्गा स्त्री. (आरण्यमुद्गास्येवाकारः पर्णेऽस्त्यस्याः अच् टाप्) मुद्गपर्णी नामनी वनस्थिति, जंगली मगनो छोड.

आरण्यराशि पु. (आरण्यः राशिः) १. मेषराशि, २. मीन राशि, ३. वृषभराशि, ४. मकर राशिनो प्रथम अर्ध भाग.

आरत त्रि. (आ+रम्+क्त) उपराम पामेल, निवृत्ति पामेल, विरक्त.

आरति स्त्री. (आ+रम्+क्तिन्) उपरति, निवृत्ति, मूर्तिनी सामे दीवो करवो, कपूरनो दीवो उतारवो, आरती करवी वगेरे.

आरथ पु. (ईषद् रथः) अेक घोडावाणी के अेक बणदवाणी गाडी-अेकडो.

आरद्ध त्रि. (आ+रघ्+क्त) सारी रीते सिद्ध थयेव, संसिद्ध.

आरनाल न. (आरो नालः गन्धः यस्य) कांछ, थोपानुं ओसामझ.

आरनालक पु. (आरनाल+कप्) उपलो अर्थ जुओ.

आरन्ध त्रि. (आ+रम्+क्त) आरंभ करेव, आरंभेव, शउ करेव. न. आरंभ, प्रारंभ, शउआत.

आरभट पु. (आरः सामर्थ्येन गानी भटः) शूरवीर.

आरभटी स्त्री. (आरभ्यतेऽनया आरभ् अटि डीप्) नाट्यशास्त्र प्रसिद्ध अेक जातनी रथना.

आरभ्य अव्य. (आ+रम्+ल्यप्) आरंभीने-शउ करीने.

आरभ्य त्रि. (आरभ्+कर्मणि क्यप्) आरंभ करवा योग्य.

आरमण त्रि. (आ+रम्+भावे ल्युट्) आराम, विश्राम.
 आरम्बण न. (आ+लबि+ल्युट् वेदे लस्य रः) आर्लबन.
 आरम्भ पु. (आरम्+घञ्+मुम्) १. उद्यम, २. त्वरा,
 उतावण, ३. प्रारंभ, शुरुआत— चित्रार्पितारम्भ
 इवावतस्थे -रघु० २।३१, प्रथम कृति -आगमैः
 सदृशारम्भ आरम्भसदृशोदयः-रघु० १।१५,
 ४. प्रस्तावना, ५. वध, ६. नाश, ७. गर्व, अभिमान
 -नृत्यारम्भे हर पशुपतेरार्द्रनागाजिनेच्छान्-मेघ० ३७
 आरम्भक त्रि. (आरभते आरम्+ण्वुल्+मुम्) आरंभ
 करनार, शुरु करनार.
 आरम्भण न. (आरम्+ल्युट्+मुम्) आरम्भ शब्द श्रुओ.
 वशमां देवुं, पकडवुं, पकडवानुं स्थान.
 आरम्भणीय त्रि. (आ रम्+शक्यार्थे अनीयर्+मुम्)
 आरंभ करवा योग्य, आरंभ करवाने शक्य.
 आरम्भवाद पु. (आरम्भस्य वादः) वैशेषिक वगेरे
 दर्शनकारोभे मानेव परमाशुओधी ज जगतनी उत्पत्ति
 छे अेवी सिद्धान्त३५ वाद.
 आरव पु. (आ+रु+अप् पक्षे घञ्) मोटो शब्द
 -वानराश्वक्रुरारवम् -रामा०, अवाज.
 आरवी स्त्री. अरबी भाषा.
 आरस्य न. (अरसस्य भावः प्यञ्) नीरसपशुं, अरसपशुं.
 आरा स्त्री. (आ+ऋ+अच्+टाप्) मोयीनी आर
 -उद्यम्यारामप्रकायोत्थितस्य-शिशु० अेक जगतनुं लोभंजी
 अस्त्र, याबुक, आर, परोक्षी, वाकडी.
 आराग्र न. (आरायाः अग्रम्) आरनो अग्र भाग,
 अर्ध अंदाकार भाषण वगेरेनो अग्रभाग -
 अर्धचन्द्रखुरप्रादिधारारं मुखमुच्यते ।
 आरजक त्रि. (आ+राज्+कनिन् देशवाचित्वात् वुञ्)
 आराजी देशमां थनार.
 आराजी स्त्री. (सम्यक् राजते आ+राज्+कनिन् डीप्)
 ते नामनो अेक देश.
 आरात् अव्य. (आरा+आति 'आरा' नुं अपादानमां
 अे.व.) पासे- तमर्च्यमारादभिवर्तमानम्- रघु० २।१०,
 आधे, दूर- विचिमुच्चैः प्लवमानमारात्- भट्टिः ।
 आराति पु. (आ+रा+क्तिच्) शत्रु, दुश्मन.
 आरातीय त्रि. (आराद्भवः जातः आगतो वा वृद्धत्वाच्छः)
 पासेनुं, दूरनुं, पासे थयेव, दूर थयेव, पासेथी आवेव,
 दूरथी आवेव.

आरात्रिक न. (आरात्र्यापि निर्वृतं ठञ्) आरती -आदौ
 चतुष्पादतले च विष्णोर्द्वौ नाभिदेशे मुखमण्डलैकम् ।
 सर्वेषु चाङ्गेष्वपि सप्तवारानारात्रिकं भक्तजनस्तु
 कुर्यात् ॥ -शिरसि निहितभारं पात्रमारात्रिकस्य भ्रमयति
 मयि भूयस्ते कृपाद्रः कटाक्षः -शङ्कर०
 आराधन न. (आ+राध्+ल्युट्) पाक, सिद्धि, साधन,
 प्राप्ति, संतोष उपजाववी, सेववुं, सेवानुं साधन
 -मन्त्राराधनतत्परं मनसा नीताः श्मशाने निशाः ।
 -वैराग्यशतकम् ।
 आराधना स्त्री. (आ+राध्+णिच्+युच्) सेवा, आराधना
 भक्ति- आराधना यस्य सखीसमेतां समादिदेश प्रयतां
 तनूजाम्-कुमा० १।५९
 आराधनीय त्रि. (आराधयितुं शक्यः आराध्+णिच्
 शक्यार्थे अनीयर्) सेवा करवा योग्य, आराधना
 करवा योग्य- सोऽहं कथं नाम तवाचरेयमाराधनीयस्य
 ऋषेर्विधानम्-रघु०
 आराधय पु. (आ+राध्+णिच् श) आराधन करनार,
 सेवा करनार.
 आराधयितृ त्रि. (आ+राध्+णिच्+तृच्) आराधन
 करनार, सेवा करनार, विनम्र सेवक, पूजक.
 आराधय्य न. (आ+राध् भावादौ ष्यञ्) आराधना
 करवापशुं, सेवा करवापशुं.
 आराधित त्रि. (आ+राध्+णिच्+क्त) आराधेव,
 संतोषेव -नाराधितो यैः पुरुषः प्रधानः तेषां वृथा
 जन्म नराधमानाम्-भाग०, आराधना करेव, सेवेव.
 आराम पु. (आ+रम्+आधारे घञ्) भाग, बगीची,
 वाडी, कृत्रिम वन- गृहं तडागमारामं क्षेत्रं वा भोषया
 हरन्-मनु० ८।२६४, -इन्द्रियारामः भग० ३।१६
 आरामशीतला स्त्री. (आरामे तन्मध्ये शीतला) सुगंधी
 पांडुवाणुं अेक जगतनुं आऽ- आरामशीतला तिकता
 शीतला पित्तहारिणी ।
 आरामिक त्रि. (आरामे तद्रक्षणे नियुक्तः ठक्) भागवान,
 भाणी.
 आराल त्रि. (ईषदारालम्) जरा वांङ्कुं, थोडुं वांङ्कुं.
 आरालिक त्रि. (आरालं कुटिलं चरति ठक्) रशोऽओ,
 कुटिल, कुटिल आचारवाणुं, दुराचारी.
 आरालित त्रि. (आराल+इतच्) जरा वांङ्कुं करेव.
 आराव पु. (आ+रु+घञ्) आरव शब्द श्रुओ. -आरावं
 मातृवर्गस्य भृगूणां क्षत्रियैर्वधे --महाभारतम्

आराविन् त्रि. (आरौति आ+रु+णिनि) मोटो शब्द
करनार, मोटो अवाज करनार.
आरित्रिक त्रि. (अरित्रे भवः ष्टञ् जिठ् वा) वडाशना
सुकानमां थनार.
आरिन्दमिक त्रि. त्रि. (अरिन्दमे भवः ष्टञ् जिठ् वा)
शत्रुने दमन करनारमां थनार.
आरिष्मोय त्रि. (रिष्-हिंसने मन् न. त. अरिष्मः
-अहिंसकः तस्य सन्निकृष्टादौ छण्) अहिंसकनी
पासेनो प्रदेश वगेरे.
आरीहणक त्रि. (अरीहणेन निर्वृतं वृञ्) शत्रुनी घात
करनारामे करेव.
आरु पु. (ऋ+उण्) १. अेक ज्ञातनुं आउ, २. करयलो,
३. लूंड, डुक्कर.
आरुज त्रि. (आरुजति आज्+रु+क) १. सारी रीते
पीडा करनार, २. सामे रडी डणनार.
आरुज पु. शवशना पक्षनी अेक राक्षस.
आरुणक त्रि. (अरुणदेशे भवादि धूमा. पुञ्) अरुण
नामना देशमां थनार.
आरुणि पु. (अरुणस्य अपत्यम् इञ्) १. उदालक गौतम
मुनि, वैशंपायननो अेक शिष्य, २. सामवेदनो अेक
ब्राह्मण, ३. आयोद, धौम्य मुनिनो अेक शिष्य,
४. अरुण मुनिनो पुत्र, अरुण संबंधी, ५. सूर्यनो पुत्र,
६. सूर्यना सारथि अरुणनो पुत्र, ७. विनतानो पुत्र.
आरुणिन् पु. ब. (आरुणिना वैशम्पायनान्तेवासिना
प्रोक्तमधीयते णिनि) वैशम्पायनना शिष्ये कडेव ग्रन्थ
वगेरेनुं अध्ययन करनार.
आरुणेय पु. (आरुणेरुहालकस्यापत्यम् ढक्) उदालक
मुनिनो पुत्र, श्वेतकेतु.
आरुत न. (आ+रु+भावे क्त) आराव शब्द जुओ.
आरुत त्रि. (आ+रु+कर्तरि क्त) आराविन् शब्द
जुओ.
आरुद्ध त्रि. (आ+रुध्+क्त) रोकेव, अटकावेव, घेरेव.
आरुरुक्षु त्रि. (आरुरुक्षिच्छति आ+रुह्+सन्+उ) यउवा
ठ्थनार- आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्मकारणमुच्यते- गीता.
आरुषी स्त्री. (मनोः कन्याभेदे च्यवनपत्न्याम्) मनुशजानी
कन्या, जे थ्यवन ऋषिनी स्त्री इती ते.
आरुषीय त्रि. (अरुषः व्रणस्य सन्निकृष्टदेशादिः अण्)
व्रजनी पासेनो प्रदेश वगेरे.
आरुह त्रि. (आ+रुह+क) यउनार.
आरू पु. (ऋ+ऊ+णिच्च) पिंजणी वर्ष.

आरू त्रि. (ऋ+ऊ+णिच्च) पिंजणी वर्षवाणु.
आरूक न. (ऋ+ऊ+ततः संज्ञायां कन्) डिमालथमां थती
अेक औषधि. -अम्लं परुषकं द्राक्षा बदर्योण्यारूकाणि
च-चरकः
आरूढ त्रि. (आ+रूह्+कर्तरि क्त) यडेव, उत्पन्न थयेव,
उगेव, यडनार.-राम रामेति रामेति कूजन्तं मधुराक्षरम्।
आरूढकविताशाखं वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥
आरूढ न. (आ+रूह्+भावे क्त) यडवुं, उत्पन्न
थवुं.-योगारूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते-भग०
आरूढि स्त्री. (आ+रूह्+भावे क्तिन्) उपरनी अर्थ जुओ.
-अत्यारूढिर्भवति महतामप्यपभ्रंशनिष्ठा - श० ४.।
आरेक पु. (आ+रिच्+घञ्) १. समेटवुं, संकोयवुं, २.
वधारो, वृद्धि, ३. पावी करवुं.
आरेचित त्रि. (आ+रिच् णिच्+क्त) वगार संकोयायेव,
मीयायेव (आंज उपरनी वमरो).
आरेवत पु. (आरेवयति रेचयति मलम् आ+रेव+णिच्+
अतच्) गरमाणानुं आउ.
आरेवत (आरेवयति मालं तस्य फलम् अण् तस्य
लुक्) गरमाणो.
आरोग्य न. (अरोगस्य भावः ष्यञ्) तन्दुरस्ती
-धर्मकामार्थ-मोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमम् । नीरोगीपणुं
वैश्यं क्षेमं समागम्य शूद्रमारोग्यमेव च -मनु०
आरोग्यव्रत न. (आरोग्यार्थं व्रतम्) माघ महिनानी
अजवाणी सातमथी मांडीने दरेक अजवाणी सातमे
करवानुं अेक वर्ष सुधीनुं अेक व्रत.
आरोग्यशाला स्त्री. (आरोग्यार्थां शाला) दवाभानुं,
ओस्थिठव, सेनेटेरियम. -आरोग्यशालां कुर्वीत महौषधप-
रिच्छदाम् । विदग्धवैद्यसंयुक्तां बहून् न रससंयुतान् ॥
आरोग्यस्नान न. (आरोग्यनिमित्तकं स्नानं) रोग दूर
थया पछी करवानुं विधिपूर्वक स्नान.
आरोद्ध पु. (आ+रूह्+तृच्) यडनार.
आरोधन न. (आ+रुध्+भावे ल्युट्) रोकवुं, घेरवुं.
आरोधन त्रि. (आ+रुध्+कर्मणि ल्युट्) रोकवा योग्य-
घेरवा योग्य. (कर्तरि ल्युट्) रोकनार. (करणे ल्युट्)
रोकवानुं साधन.
आरोप पु. (आ+रूह्+णिच्+ल्युट्) १. मिथ्याज्ञान
-वस्तुन्यवस्त्वारोपोऽध्यारोपः-वेणी०, २. अेक वस्तुना
गुणोने भीच्छ वस्तुमां आरोपित करवा ते, ३. कोर्ठना
उपर आण यडाववुं ते -असूया तु दोषारोपो गुणेष्वपि
-अमरः । त्मार यडाववो, दोषारोपण करवुं.

आरोपक पु. (आ+रुह्+णिच्+ण्युल्) ञड वगेरे वावनार.

आरोपण (आ+रुह्+णिच्+ल्युट्) आरोप शब्द जुओ. यद्वावुं, रोपवुं, रापवुं - आर्द्राक्षतारोपणमन्वभृताम् -रघु० ७।२०, संस्थापन - यत्र कस्यचिदारोपः परारोपणकारणम्-सा० द० १०. परि०, छोड लगाववी, धनुष्य पर थाप यद्वावुं.

आरोपणीय त्रि. (आ+रुह्+णिच्+अनीयर) १. आरोपने योग्य, २. यद्वाववाने योग्य.

आरोपित त्रि. (आ+रुह्+णिच्+क्त) १. यद्वावेव, २. भूकेव. -तं देशमारोपितपुष्पापे-कुमा० ३।३५
आरोपितविशेषता स्त्री. जेभां विशेषतानो आरोप करेवो छे अेवी अेक ज्ञतनी वाशीनो गुण.

आरोप्य त्रि. (आ+रुह्+णिच् कर्मणि यत्) आरोप करवा योग्य मिथ्याज्ञाननो विषय.

आरोह पु. (आ+रुह्+घञ्) १. यद्वावुं, नीचेथी उिंये ज्वुं -आरोहमिव रत्नानां प्रतिष्ठानमिव श्रियः-रामा०, २. अंकुरनुं इटवुं, ३. छाथी, घोडी वगेरे उपर सवारी करवी, सवार थवुं, ४. बंभाई, ५. उिंयाई, ६. स्त्रीनो नितंब-कुलो, छाती- सा रामा न वरारोहा-उद्भटः, भाष.

आरोहक त्रि. (आ+रुह्+ण्वुल्) यद्वावर, सवार थनार.

आरोहण न. (आ+रुह्+ल्युट्) यद्वावुं, सवार थवुं. उिगवुं, पगथियुं -आरोहणार्थं नवयौवनेन कामस्य सोपानमिव प्रयुक्तम्-कुमा० १।३९

आरोहणीय त्रि. (आरोहणं प्रयोजनं यस्य छ) यद्वावो योग्य, यद्वावानुं साधन.

आरोहवत् त्रि. (आरोह+मत्तुप्) सारा नितंबवाणुं.
आरोहवती स्त्री. (आरोह+मत्तुप् डीप्) सारा नितंबवाणी.
आरोही स्त्री. (आ+रुह्+णिनी डीप्) अेक ज्ञतनी भ्रडोनी दशा.

आरोहिन् त्रि. (आ+रुह्+णिनि) यद्वावर, सवार थनार.
आर्कलूष पु. (अर्कलूषस्य ऋषिभेदस्य अपत्यम्) अर्कलूष नामना ऋषिनो पुत्र.

आर्कलूषि पु. स्त्री. (अर्कलूषस्य अपत्यं इज्) अर्कलूष ऋषिनो पुत्र के पुत्री.

आर्कलूषायण पु. (अर्कलूषस्य यूनि अपत्ये फज्) अर्कलूष ऋषिनो युवापत्य.

आर्कायण त्रि. (अर्कस्य गोत्रम् फज्) सूर्यवंशी.

आर्कायणि त्रि. (अर्कस्य गोत्रं, ततः चतुर्थ्यां फिज्) सूर्यवंशना समीपनो प्रदेश वगेरे.

आर्कि पु. (अर्कस्य अपत्यम् इज्) १. सूर्यनो पुत्र, यम, २. शनि, ३. वैवस्वत मनु, ४. सुग्रीव, ५. कर्ष.

आर्क्ष त्रि. (ऋक्षस्येदं अण्) नक्षत्र संबधी.

आर्क्षोद पु. (ऋक्षोदः पर्वतोऽभिजनोऽस्य अण्) ऋक्षोद नामना पर्वतभां वंशपरंपराथी रडेती कोई ब्राह्मण.

आर्क्ष्य त्रि. (ऋक्षे भवः गर्गा० यज्) नक्षत्रभां थनार.

आर्क्ष्यायणी स्त्री. (नक्षत्रभवे स्त्रियां ष्फः वित्वात् गौरा० डीप्) नक्षत्रभां थनारी.

आर्गयण त्रि. (ऋगयनस्य व्याख्यानो ग्रन्थः तत्र भवो वा अण्) १. ऋगयनना व्याख्याननो ग्रंथ, २. अथवा ते ग्रंथभां थनार.

आर्गयन त्रि. (ऋगयनस्य व्याख्यानो ग्रन्थः तत्र भवो वा अण्) उपरनो अर्थ जुओ.

आर्गल न. (अर्गलमेव स्वार्थे अण्) आगणियो.

आर्गली स्त्री. (अर्गलमेव स्त्रीत्वे डीप्) आगणीओ.

आर्गवध पु. (आर्गवध पृषो०) गरभाणी.

आर्धा स्त्री. (आ+अर्ध्+अच्) पीणा रंगनी अेक ज्ञतनी मधभाणी.

आर्ध्व न. (आर्ध्या निर्वृतं यत्) आर्धा नामवाणुं, भाणीअे बनावेवुं मध.

आर्च त्रि. (अर्चाऽस्त्यस्य ण) पूजावाणुं, अर्थावाणुं.

आर्चभिन् पु. ब. (ऋचाभेन वैशम्पायनान्तेवासिभेदेन प्रोक्तमधीयते णिनि) ऋचाभ नामना वैशंपायनना अेक शिष्ये कडेवा वेदने लक्षणार.

आर्चायण त्रि. (ऋचि भवः नडा० फक्) ऋग्वेदनी ऋचाभां थनार, सामवेद वगेरे.

आर्चिक त्रि. (ऋचि भवः उज्) उपरनो अर्थ जुओ. ऋग्वेदना व्याख्याकर्ता.

आर्चीक पु. (ऋचीक एव स्वार्थे अण्) ऋचीक पर्वत.

आर्चीक त्रि. (ऋचीके पर्वते भवः अण्) ऋचीक नामना पर्वतभां थनार.

आर्जव न. (ऋजोभावः अण्) सरणता, ऋजुभाव, बीजने नडि छेतरवापशुं, निष्कपटता, उदार हृदयी. -क्षेत्रमार्जवस्य-काद० ४५, थवुं- अहिंसा-क्षान्तिरार्जवं-भग० १३।७, सादाई, विनम्रता.

आर्जव त्रि. (ऋजु+स्वार्थे अण्) १. सरण, २. सीधुं.

आर्जीक त्रि. (ऋजीकस्य इदम् अण्) ऋञ्जक नामना देश संबन्धी.
 आर्जुनायन पु. (अर्जुनस्य गोत्रापत्यम् अश्वा० फञ्) अर्जुनो गोत्रापत्य.
 आर्जुनायनक पु. (आर्जुनायनस्य विषयो देशः राजन्या. वुञ्) अर्जुनना गोत्रापत्यनो देश.
 आर्जुनावक त्रि. (अर्जुनावे देशे भवः धूमादि० वुञ्) अर्जुनाव देशमां थनार.
 आर्जुनि पु. (अर्जुनस्य अपत्यं बाह्वा. वुञ्) अर्जुनो पुत्र, अभिमन्यु.
 आर्जुनेय पु. (अर्जुन्याः अपत्यं ढक्) क्रीत्स ऋषि.
 आर्त्त त्रि. (आ+ऋ+क्त) १. पीडा पामेल, -कामार्ता हि प्रकृतिकृपणाश्चेतनाचेतनेषु -मेघ० ४, २. दुःखी थयेल, ३. अस्वस्थ, -आर्त्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि-श० १।११, ४. विनाशी, रोगी -- आर्त्तस्य यथौषधम्-रघु० १।२८.
 आर्त्तगल पु. (आर्त्त इव गलति गल्+अच्) अेक ज्ञतनुं आड, अेक ज्ञतनी छोड.
 आर्त्तनाद त्रि. (आर्त्तस्य नादः -नद् घञ्) दृढभयो अवाज -आर्त्तध्वनिः, आर्त्तस्वरः.
 आर्त्तपणी पु. (ऋतुपर्णस्य अपत्यम् इञ्) ऋतुपर्ण राजनो पुत्र सुेदास राज.
 आर्त्तबन्धु त्रि. (आर्त्तस्य बन्धुः) दुःखीजनोनी मित्र-आर्त्तसाधुः ।
 आर्त्तभाग पु. स्त्री. (ऋतभागस्य ऋषेः गोत्रापत्यम् अञ्) ऋतभाग ऋषिनो गोत्रापत्य.
 आर्त्तव पु. (ऋतुरस्य प्राप्तः अण्) १. ऋतुमां थनार पुष्प वजरे, २. ऋतु संबन्धी, ३. स्त्रीना ऋतुकाण संबन्धी-अटकाव संबन्धी, -अभिभूय विभूतिमार्तवो मधुगन्धातिशयेन वीरुधाम्-रघु० ८।३६.
 आर्त्तव न. (ऋतु+अण्) स्त्रीनो अटकाव.
 आर्त्तवी स्त्री. धोडी.
 आर्त्तवेयी स्त्री. रजस्वला स्त्री.
 आर्त्ति स्त्री. (आ+ऋ+क्तिन्) १. पीडा, कष्ट, २. मानसिक व्यथा- आपत्रार्तिप्रशमनफलाः सम्पदो ह्युत्तमानाम्-मेघ० ५४, ३. विनाश, रोग -आर्त्ति न पश्यसि पुरुरवसस्तदर्थे-विक्रमो० २।१६.
 आर्त्ति स्त्री. (आ+ऋ+वा नि आर्त्तभावश्च) गति करनारी, गमन करनारी.

आर्त्ती स्त्री. (आ+ऋ+वा वा डीप्) उपरनो अर्थ जुओ.
 आर्त्विज त्रि. (ऋत्विज इदम् अण्) ऋत्विज संबन्धी, ऋत्विजनुं.
 आर्त्विजीन पु. (ऋत्विजं तत्कर्मार्हति खञ्) १. ऋत्विजनां कर्मने जे योग्य डोय ते, २. यजमान.
 आर्त्विज्य त्रि. (ऋत्विजो भावः कर्म वा ष्यञ्) १. ऋत्विजपशुं २. ऋत्विजनुं कर्म, मर्यादा.
 आर्त्थ त्रि. (अर्थादागतः अण्) १. अर्थथी प्राप्त थयेल, वाक्यार्थनी मर्यादाथी प्राप्त थयेल, अर्थ संबन्धी, अर्थाश्रित.
 आर्त्थिक त्रि. (अर्थं गृह्णाति ठक्) अर्थने प्रलभ करनार, (अर्थादागतः) अर्थथी प्राप्त थयेल, वाक्यार्थनी मर्यादाथी प्राप्त थयेल.
 आर्त्थी स्त्री. (अर्थादागता स्त्रियां डीप्) अलंकारशास्त्र प्रसिद्ध वाक्यार्थथी प्राप्त थयेली व्यंजना.
 आर्त्त त्रि. (आ+अर्ह+अच्) सारी रीते पीडा करनार.
 आर्द्धकंसिक त्रि. (अर्द्धकंसेन क्रीतम् ठक्) कंस नामना अर्धा मापथी परीदेल.
 आर्द्धपुर न. (अर्द्ध पुरस्य) शडेरनो अर्धो भाग.
 आर्द्धप्रस्थिक त्रि. (अर्द्धप्रस्थेन क्रीतम् ठक्) अर्धा प्रस्थथी परीदेल.
 आर्द्धधातुक न. १. पाशीनीय व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध शिद् भिन्न त्यादि प्रत्ययनी अेक संशा.
 आर्द्धरात्रिक त्रि. (अर्द्धरात्रे भवः ठञ्) अर्धा रात्रिअे थनार.
 आर्द्धवाहनिक त्रि. (अर्द्धवाहनेन जीवति ठक्) अर्धा वाहनथी छवनार.
 आर्द्धिक पु. स्त्री. अंभष-अेक ज्ञतनो वृक्षसंकर. -वैश्यकन्यासमुत्पन्नो ब्राह्मणेन तु संस्कृतः । आर्द्धिकः स तु विशेषो भोज्यो विप्रैर्न संशयः ।। इति पराशरोक्तिः
 आर्द्धिक पु. (अर्द्ध क्षेत्रश्यार्द्धमर्हति ठक्) भेतरमां निपजेला अर्धा धान्यने पगार बढवे लई कोईनी भेती करनार भेडुत.
 आर्द्धिकी स्त्री. अंभष ज्ञतनी वृक्षसंकर कन्या.
 आर्द्र त्रि. (अर्द्+रक् दीर्घश्च) १. लीनुं, २. रसवाणुं, ३. जणवाणुं, लीलुं, ४. नरम, ५. कठण नखि ते. न. छट्टुं आर्द्र नक्षत्र.
 आर्द्रक न. (अर्द्रयति रोगान् रक् दीर्घश्च संज्ञायां कन्) आर्द्र.

આર્દ્રકા સ્ત્રી. (આર્દ્રક+ટાપ) આદુ.
 આર્દ્રતા સ્ત્રી. (આર્દ્રસ્ય ભાવ: તલ્) ભીનાશ.
 આર્દ્રત્વ ન. (આર્દ્રસ્ય ભાવ: ત્વ) ભીનાશ.
 આર્દ્રપદી સ્ત્રી. (આદ્રૌ પાદૌ યસ્યા:) ભીના પગવાળી સ્ત્રી.
 આર્દ્રમ્ અવ્ય. (આ+અર્દ+વા+રમ્) ૧. ભીનું,
 ૨. રસવાળું.
 આર્દ્રમાષા સ્ત્રી. (આર્દ્રા માષા યસ્યામ્) રાની અડદ,
 જંગલી અડદનું ઝાડ.
 આર્દ્રવૃક્ષ પુ. (આર્દ્રશ્ચાસૌ વૃક્ષશ્ચ) રસવાળું ઝાડ.
 આર્દ્રશાક ન. (આર્દ્ર શાકં યસ્ય) આદુ.
 આર્દ્રા સ્ત્રી. (અર્દ+રક્ દીર્ઘશ્ચ) તે નામનું એક નક્ષત્ર.
 આર્દ્રાલુબ્ધક પુ. (આર્દ્રાનક્ષત્રે તત્સન્નિકૃષ્ટસ્થાને લુબ્ધક
 ઇવ) કેતુબ્રહ્મ.
 આર્ભવ પુ. (ઋભુણા દૃષ્ટં સામ ઋભુર્દેવતાડસ્ય અણ)
 તે નામનો સામવેદનો એક ભાગ.
 આર્ય પુ. (અર્તું પ્રકૃતમાચરિતું યોગ્ય:, અર્યતેર્વા ઋ+
 ણ્યત્) ૧. સ્વામી, ૨. ગુરુ, ૩. સુહૃદ્, ૪. મિત્ર,
 ૫. સસરો, ૬. વૈશ્ય, ૭. બુદ્ધ ભગવાન.
 આર્ય ત્રિ. (અર્તું પ્રકૃતમાચરિતું યોગ્ય:, અર્યતેર્વા ઋ+
 ણ્યત્) ૧. ઉત્તમ કુળમાં પેદા થયેલ, ૨. પૂજ્ય,
 ૩. શ્રેષ્ઠ, ૪. માન્ય, આદરણીય, ૫. ઉદાર ચરિત્રવાળું,
 સચ્ચરિત્ર, ૬. શાન્ત મનવાળું —યોડહમાર્યેણ ધરવાન્
 ધ્રાત્રા જ્યેષ્ઠેન ભાવિનિ-રામાઠ ઉચ્ચ પદવીધર
 યદાર્યમસ્યામભિલાષિ મે મન: ૧૧૨૨, જે પોતાના
 દેશના નિયમો અને ધર્મ પ્રતિ નિષ્ઠાવાન હોય તે—
 કર્તવ્યમાચરન્ કાર્યમકર્તવ્યમનાચરન્ । તિષ્ઠતિ
 પ્રકૃતાચારે સ વા આર્ય ઇતિ સ્મૃત: ।। નાટકમાં
 આર્ય શબ્દના પ્રયોગ નીચેના અર્થોમાં થાય છે —
 (૧) વાચ્યો નટી- સૂત્રધારાવાર્યનામ્ના પરસ્પરમ્ ।
 (૨) વયસ્યેત્યુત્તમૈર્વાચ્યો મધ્યૈરાર્યેતિ યાગ્રજ: । (૩)
 (વક્તવ્યો) આમાત્ય આર્યેતિ ચેતરૈ: । (૪) સ્વેચ્છયા
 નામભિર્વિપ્રૈર્વિપ્ર આર્યેતિ ચેતરૈ:—સાઠ ૬૦
 આર્યક પુ. (આર્ય સ્વાર્યે કન્) ૧. પિતાનો પિતા,
 દાદો, ૨. હરકોઈ માન્ય પુરુષ.
 આર્યક ત્રિ. (આર્ય સ્વાર્યે કન્) આર્ય (ત્રિ.) શબ્દ
 જુઓ. (ન.) એક જાતનું યજ્ઞપાત્ર.

આર્યકા સ્ત્રી. (આર્ય કન્ ટાપ) માન્ય એવી કોઈ
 સ્ત્રી શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી, આબરુદાર સ્ત્રી— આર્યિકા.
 આર્યગૃહ્ય ત્રિ. (આર્યસ્ય ગૃહ્ય: પક્ષ્ય:) આર્ય પક્ષુનું,
 કુળવાન, શ્રેષ્ઠ પુરુષોથી સન્માનિત, સન્માન્ય પુરુષોની
 પાસે સરળતાથી જઈ શકાય તે —તમાર્યગૃહ્ય
 નિગૃહીતધેનુ:—રઘુ ૨૧૩૩, આબરુદાર, માન્ય, ભદ્ર,
 આદરણીય.
 આર્યદેશ પુ. (આર્ય્યાણાં વાસાર્હો દેશ:) આર્યવર્ત
 દેશ. જુઓ 'આર્યવર્ત' શબ્દ.
 આર્યધર્મ પુ. (આર્યસ્ય ધર્મ:) સદાચાર, આર્ય લોકોનો
 ધર્મ.
 આર્યપથ પુ. (આર્ય્યાણાં પન્થા: અચ્) સદાચાર, આર્યનો
 માર્ગ.
 આર્યપુત્ર પુ. (આર્યસ્ય શ્વસુરસ્ય પુત્ર:) ૧. ભરથાર,
 સ્વામી, પતિ, માન્ય વ્યક્તિનો પુત્ર, આધ્યાત્મિક
 ગુરુનો પુત્ર, મોટાભાઈના પુત્રનું સન્માનસૂચક પદ,
 પત્નીનું પતિ માટે અને સેનાપતિનું રાજાને માટે
 સન્માનનીય પદ.
 આર્યપ્રાય પુ. (આર્ય: પ્રાયો બહુલોડત્ર) આર્યવર્તાદિ
 દેશ, જ્યાં આર્ય લોકો વસેલા છે, જ્યાં પ્રતિષ્ઠિત
 માનવીઓ વસ્યા છે.
 આર્યભટ્ટ પુ. તે નામના એક વિદ્વાન, જ્યોતિષ વિષયના
 ગ્રંથકાર.
 આર્યમાર્ગ પુ. આર્યપથ શબ્દ જુઓ.
 આર્યમિશ્ર પુ. (આર્યો મિશ્ર ઇવ) માનવંત, ગૌરવવાળો,
 ૩ માન્ય, આદરણીય, યોગ્ય, પૂજ્ય, સજ્જન વ્યક્તિ,
 ગૌરવશાળી માનવી —આર્યમિશ્રાન્ વિજ્ઞાપયામિ—
 વિક્રમઠ શ્રદ્ધેય, માન્યવર— નન્વાર્યમિશ્રૈ:
 પ્રથમમેવાજ્ઞપ્તમ્—શઠ ૧. ।
 આર્યવૃત્ત ન. (આર્યસ્ય વૃત્તમ્) સદાચાર.
 આર્યવૃત્ત ત્રિ. (આર્ય વૃત્તં યસ્ય) સદાચારી, સારા
 ચરિત્રવાળું.
 આર્યવેશ પુ. (આર્ય્યાણાં વેશ:) સાધુઓનો વેશ,
 સજ્જનોનો વેશ.
 આર્યવેશ ત્રિ. (આર્યસ્યેવ વેશ: યસ્ય) સજ્જનના જેવા
 વેશવાળું.
 આર્યવ્રત ન. (આર્યસ્ય વ્રતં-નિયમ:) આર્યનું વ્રત, આર્યનું
 કર્તવ્ય, આર્યનો નિયમ — આર્યવ્રતશ્ચ પાઞ્ચાલ્યો ન
 સ રાજા ધનપ્રિય: —મહાભાઠ આદિઠ અઠ ૨૦૧

आर्यश्वेत पु. (आर्य्य श्रेष्ठं श्वेतं चरितं यस्य) सदाचारी, सारा चरितवाणुं.
 आर्यसत्त्व न. (आर्यं च तत् सत्त्वं च) उत्कृष्ट सत्त्व, अवीडिक सत्त्व.
 आर्यहलम् अव्य. (आर्य्यं हन्ति हन्+ङ तस्मिन् लीयते ली वा. डम्) बलात्कार, शोरशुल्भ.
 आर्यहृद्य न. (आर्य्यः हृद्यम्) श्रेष्ठ व्यक्तित्वोने जे रुरिकरे लीय ते.
 आर्या स्त्री. (ऋ+ण्यत्) १. पार्वतीदेवी, २. सासु, ३. श्रेष्ठ स्त्री, ४. ते नामनी अेक छंद-मात्रावृत्त. -यस्याः प्रथमे पादे द्वावशमात्राः तथा तृतीयेऽपि । अष्टादश द्वितीये घतुर्थके षड्दश साऽऽर्या- श्रुत०
 आर्यांगीति स्त्री. (आर्या गीतिरिव) ते नामनी अेक छंद.
 आर्यावर्त पु. (आर्या आघर्त्तन्त अत्र आ+वृत्+आधारे षञ्) आर्यावर्त देश, श्रेष्ठ अने उत्तम लोकीनुं निवासस्थान-आस करीने आ लूषि पूर्वा समुद्रथी लईने पश्चिमी समुद्र सुधी देवायेवी छे तेमज जेनी उत्तरे डिमालय अने दक्षिणमा विंध्य पर्वत छे ते. -आसमुद्रात् तु वै पूर्वादासमुद्राच्च पश्चिमात् । तयोरैवान्तरं गिर्योः (हिम-विन्ध्ययोः) आर्यावर्त विदुर्बुधाः ॥ -मनु० १०।३४.
 आर्याविलास पु. (आर्याणां-प्राकृतभाषायुतमात्रावृत्तानां विलासो बाहुल्यं यत्र) ते नामनुं अेक प्राकृत काव्य.
 आर्याविलास पु. (आर्याया दुर्गायाः विलासः) दुर्गादेवीनो विलास.
 आर्ष त्रि. (ऋषेरिदम् अण्) ऋषिसंबंधी, ऋषिनुं.
 आर्ष पु. (ऋषिणा जुष्टम्) वेद.
 आर्ष त्रि (ऋषिर्वेदः तस्येदं अण्) वेदनुं, वेद संबंधी.
 आर्ष पु. (ऋषि+अण्) ते नामना आठ प्रकारो पैडी अेक विवाह, जेमां कन्यानो पिता वर तरकथी अेक अजर बे जोडी गायो मेजवे छे -आदायार्षस्तु गोद्वयम -याज्ञ० १।५९
 आर्ष न. (ऋषीणां समूहः प्रवरगणभेदः अण्) गोत्रप्रवर्तक मुनिओमां व्यावर्तक प्रवर ऋषिओनो समूह.
 आर्षधर्म पु. (आर्षो धर्मः) ऋषि मुनिओओ कडेल धर्म.

आर्षभ त्रि. (ऋषभस्येदं अण्) बलदनुं, बलद संबंधी.
 आर्षभ न. (ऋषभस्येदं अण्) जैनोना प्रथम तीर्थंकर ऋषभदेवनुं चरित्र.
 आर्षभि पु. (ऋषभस्य अपत्यं पुमान् इज्) ऋषभनी पुत्र, अेक यकवर्ती राजा.
 आर्षभी स्त्री. (ऋषभस्येयं प्रिया अण् डीप्) कवय नामनी वनस्पति.
 आर्षभ्य पु. (ऋषभस्य प्रकृतिः ज्य) बलदनी योग्यताअे पडोयेलो वाछरडो, काममां लई शकाय अेलो अजर सांड बनावीने छूये मूडी शकाय अेलो वाछरडो.
 आर्षिक्य न. (ऋषिकस्य भावः यक्) ऋषिनो धर्म.
 आर्षिषेण पु. (ऋषिषेणस्य गोत्रापत्यम् अज्) ऋषिषेण ऋषिनुं गोत्र संतान.
 आर्षेय पु. (ऋषिरेव ढक्) १. मंत्रदष्टा, २. वेददष्टा, ऋषि, आदरणीय, मडानुभाव.
 आर्षेय न. (ऋषीणां समूहः ढक्) गोत्रना प्रवर्तक मुनिने मित्र करनार ऋषिगणइप अेक प्रवर.
 आर्षिषेण पु. ते नामनो यंद्रवंशी अेक राजा.
 आर्षिषेणाश्रम न. (आर्षिषेणस्याश्रमम्) ते नामनुं अेक तीर्थ.
 आर्हत त्रि. (अर्हतः इदम् अण्) जैनसंबंधी, जैननुं. (न.) जैनमत, जैन सिद्धांत.
 आर्हन्ती स्त्री. (अर्हतो भावः ष्यञ् नुम डीप् यलोपः) योग्यता.
 आर्हन्त्यम् न. (अर्हतो भावः ष्यञ् नुम डीप् यलोपः) योग्यता -आर्हन्त्यं प्रणिदधमहे-सकलाऽर्हत् १।१
 आर्हायण पु. (अर्हस्य अपत्यम् अश्वा० फञ्) अर्ह नामवाणा ऋषिनुं गोत्रापत्य. (स्त्री.) स्त्रियां डीप् आर्हायणी.
 आर्हाय्य पु. (अर्हमभिव्याप्य अर्हं तत्र विहितः तस्येदं वा छ) व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध अर्हाधिकारमां कडेलो प्रत्यय.
 आल न. (आलति-भूषयति आ+अल+अच्) पीणी उडताण, डरताल, (त्रि.) थोडुं नडि ते, श्रेष्ठ, पुष्कण, धनुं, ईडांनो ढगलो, माछली वगेरेनां ईडां.
 आलक्षि त्रि. (आलक्ष्+इन्) ज्ञानार, ज्ञाता, ज्ञाणी जनार.

આલક્ષિત ત્રિ. (આ+લક્ષ+ક્ત) સારી રીતે જાણેલ, ચિહ્ન ઉપરથી જાણેલ.

આલક્ષ્ય ત્રિ. (આ+લક્ષ+યત્) સારી રીતે જાણવા યોગ્ય, લક્ષણ ઉપરથી જાણવા યોગ્ય.

આલક્ષ્ય અવ્ય. (આ+લક્ષ+લ્યપ્) સારી રીતે જાણીને.

આલગર્હ પુ. (અલગર્હ એવ સ્વાર્યે અણ) પાણીનો સાપ.

આલજિ ત્રિ. (આ+લજ્+ઇન્) કહેનાર.

આલન્દ પુ. (પ્રા. આલંદ) પાણીથી ભીનો હાથ જેટલા કાળે સુકાય તેટલા વખતથી માંડીને પાંચ રાતદિવસ સુધીનો કાળ.

આલન્દિક ત્રિ. (પ્રા. આલન્દિક) ઉપર કહેલા સમયનું ઉલ્લંઘન ન કરનાર.

આલબ્ધ ત્રિ. (આ+લભ્+ક્ત) ૧. સંસર્ગવાળું, ૨. મિશ્ર, ૩. સંયુક્ત, ૪. જોડાયેલ, ૫. સ્પર્શ કરેલ, ૬. હિંસા કરેલ, ૭. ઠાર મારેલ.

આલબ્ધિ સ્ત્રી. (આ+લભ્+ક્તિન) ૧. સ્પર્શ, ૨. હિંસા.

આલમન ન. (આ+લભ્+લ્યુટ) ૧. હિંસા-મારી નાખવું, ૨. સ્પર્શ, ૩. મર્દન, ૪. પકડવું, કબજો કરવો.

આલમનીય ત્રિ. (આ+લભ્+અનીયર્) ૧. સ્પર્શ કરવા યોગ્ય, ૨. હિંસા કરવા યોગ્ય, ૩. મર્દન કરવા યોગ્ય.

આલમ્ય ત્રિ. (આ+લભ્+યત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આમ્ય અવ્ય. (આ+લભ્+લ્યપ્) સ્પર્શ કરીને, હિંસા કરીને.

આલમ્બ પુ. (આ+લભિ+ઘજ્) ૧. આશ્રય કરવા યોગ્ય, ૨. આધાર, ટેકો, આશ્રય, -તવાલમ્બાદમ્બ ! સ્ફુરદલઘુર્ગવેણ સહસા-જગાં, નીચે લટકવું તે, તે નામનો વૈશમ્પાયન ઋષિનો એક શિષ્ય, આશ્રયણીય રસાલંબનમાં નાયક વગેરે.

આલમ્બન ન. (આ+લભિ લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ૧. જૈનમતે-ઈયાસિમિતિનું આલંબન-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, ૨. આશ્રય, સહારો દેતાં -આલમ્બનં ભવજલે પતતાં જનાનામ્-ભક્તાં ૧, ૩. આવાસ, આશા, ૪. કારણ હેતુ, ૫. રસનિષ્પત્તિનું કારણ-વિભાવના બે ભેદ છે- ૧. આલંબન અને ૨. ઉદ્દીપન.

આલમ્બના સ્ત્રી. (પ્રા. આલંબના) કારણ, પ્રયોજન.

આલમ્બિ પુ. સ્ત્રી. (આલમ્બસ્ય ઋષેરપત્યં ઇજ્) વૈશમ્પાયનના શિષ્ય આલંબ ઋષિના અપત્ય.

આલમ્બિત ત્રિ. (આ+લભિ+ક્ત) ૧. ધારણ કરી રાખેલ, ૨. પકડી રાખેલ.

આલમ્બિન્ ત્રિ. (આ+લભિ+ઇન્) ૧. આશ્રયવાળું, ૨. આધારવાળું, ૩. લટકતું -દેવસુતમ્બુજાલમ્બિ જૈત્રમધ્યાસ્ત રાઘવ: 11 -રઘું, ૪. પહેરેલું.

આલમ્બિન્ ત્રિ. બ. વ. (આલમ્બેન પ્રોક્તમધીયતે ગિનિ) આલમ્બ ઋષિથી કહેવાયેલા ગ્રન્થનું અધ્યયન કરનાર.

આલમ્બન પુ. (આ+લભ્+ઘજ્) ૧. સ્પર્શ, ૨. હિંસા. -વ્યાલમ્બેયા: સુરખિતનયાલમ્બજાં માનયિષ્યન્ -મેઘં (યજ્ઞમાં પશુ બલિ દેવો) જેમ-અચ્ચાલંભ, ગવાલંભ.

આલમ્બન ન. (આ+લભ્+લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આલમ્બ્ય ત્રિ. (આ+લભ્+ળ્યત્) ૧. સ્પર્શ કરવા યોગ્ય, ૨. હિંસા કરવા યોગ્ય.

આલમ્બિક ન. (પ્રાં આલમ્બિય) ૧. એક શહેરનું નામ, ૨. 'ભગવતીસૂત્ર'ના અગિયારમા શતકમાં બારમા ઉદ્દેશકનું નામ.

આલમ્બિકા સ્ત્રી. (પ્રાં આલમ્બિયા) આલંમ્બિકા નામની નગરી.

આલય પુ. (આલીયત્તેઽસ્મિન્ આ+લી+આધારે ઘજ્) ઘર, -ન હિ દુષ્ટાત્મનામાર્યા નિવસન્ત્યાલયે ચિરમ્-રામાં, આધાર -હિમાલયો નામ નાગાધિરાજ:-કુમાં ૧૧૧, સંશ્લેષ. એ રીતે દેવાલયમ્, વિદ્યાલયમ્ ।

આલયવિજ્ઞાન ન. (આલયં લયપર્યન્તં સ્થાયિ વિજ્ઞાનમ્) બૌદ્ધમત પ્રસિદ્ધ- 'અહમ્' હું -એ આકારરૂપ એક વિજ્ઞાનનો ભેદ.

આલર્ક પુ. ન. (અલર્કસ્યેદમ્ અણ) હડકાયા કૂતરાથી સંબંધ રાખનાર, અગર તેનાથી ઉત્પન્ન - આલર્ક વિષમિવ સર્વતઃ પ્રસૂતમ્ -ઉત્તરં ૧૧૪૦

આલવણ્ય ન. (અલવણ્યસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્) ખારાશનો અભાવ, સ્વાદ રહિત, ખૂબસૂરતીનો અભાવ-કુરૂપતાં.

આલવાલ ન. (સમન્તાદ્ જલલવમાલાતિ આ+લા+ક) ક્યારો -વિપુલાલવાલભૃતવારિદર્પણઃ-શિશું ઝાડની આસપાસ કરેલી ક્યારો -વિશ્વાસાય વિહજ્ઞાનામા-લવાલામ્બુપાયિનામ્-રઘું ૧૧૧૫.

આલસ ત્રિ. (આલસતિ ઇષદવ્યાપ્રિયતે અચ્) આળસુ, ૩૩ વ્યભિચારી ભાવોમાંથી એક. -ન તા મૃષયત્યજ્ઞં ન તથા ભાષતે સહીમ્ । જૃમ્ભતે મુહુરાસીના બાલા ગર્ભમ્બરાલસા 11 સાં ૬૦ ૧૮૩

आलस पु. स्त्री. (आलसस्यापत्यं अञ्) आलसुनी पुत्र.
 आलस्य न. (अलसस्य भावः ष्यञ्) आलस -
 आलस्यादन्नदोषाच्च मृत्युर्विप्रान् जिघांसति - मनु०,
 -सुखस्पर्शप्रसङ्गित्वं दुःखद्वेषणलोलता । शक्तस्य
 चाप्यनुत्साहः कर्मण्यालस्यमुच्यते-सुश्रुतः, स्फूर्तिर्नो
 अभावात्.
 आलात न. (अलात अण्) अलातुं वाक्यं, अंगारो.
 आलान न. (आलीयतेऽत्र आ+ली+ल्युट्) १. छाथीने
 बांधवानो स्तंभ, - इभमदमलिनमालानस्तम्भयुगलमु-
 पहसन्तमिवोरुदण्डद्वयेन-काद० २. पीलो, उ. छाथीने
 बांधवानुं दोरुं, उरुकीर्णं बांधन. - अरुन्तुदमिवालान-
 मनिर्वाणस्य दन्तिनः -रघु० १।७१
 आलानिक त्रि. (आलानमिव स्वार्थे विनया० ठक्)
 छाथीने बांधवानुं साधनं कोर्णं वाक्यं वगेरे.
 -आलानिकं स्थाणुमिव द्विपेन्द्रः -रघु० १४।३८
 आलाप पु. (आ+लप्+करणे घञ्) स्वरनुं साधन
 अक्षर. सा-री-ग-म-प-ध-नी-सा वगेरे ओलवुं,
 काव्यालापाश्च ये केचित् गीतकान्यखिलानि च-सा०
 द० परि १, कडेवुं, परस्परं वातरीत. -अये !
 दक्षिणेन वृक्षवाटिकायामालाप इव श्रूयते-श० १
 आलापन न. (आ+लप्+णिच्+करणे ल्युट्) वातरीत,
 ओलवुं, कडेवुं, स्वस्तिवाचन.
 आलाप्य त्रि. (आ+लप्+कर्मणि ण्यत्) कडेवा योग्य,
 ओलवा योग्य.
 आलावु स्त्री. (आ+लावु) तुंभडी, कोणुं.
 आलावू स्त्री. (पूर्वपदो दीर्घः वा उङ्) उपरनो अर्थ
 शुओ.
 आलावर्त न. (आलं-पर्याप्तमावर्त्यते आल+आ+
 वृत्+णिच्+अच्) लूगडांनो पंओ.
 आलास्य पु. (आलं पर्याप्तमास्यं यस्य) भग२भ२७.
 आलास्य न. (आ समन्ताद् लास्यम्) सारी. रीतनुं
 नृत्य.
 आलि पु. (आलति-दंशे समर्थो भवति आ+अल्+इन्)
 भभरो, वींछी.
 आलि स्त्री. (आलयति-भूषयति अल्+णिच्+इन्) गोकुश,
 अडेनपशी -निवार्यतामालि ! किमप्ययं बटुः
 पुनर्विवक्षुः स्फुरितोत्तराधरः-कुमा० ५।८३
 आलि त्रि. (आ+अल्+इन्) १. शुद्ध अंतःकरणवाणुं,
 २. निरर्थक.

आलि स्त्री. (आलति-वारयति जलम्) १. पाण,
 २. सेतु, उ. डार, ४. श्रेष्ठी -तोयान्तर्भास्करालीव
 रेजे मुनिपरम्परा -कुमा० ६।४९
 आलिव्य पु. (आलिवोरपत्यं गर्गा०-वुञ्) आलिवु
 मुनिनी पुत्र.
 आलिव्यायनी स्त्री. (आलिवुमुनेरपत्ये स्त्रियां षः
 डीप्) आलिवु मुनिनी पुत्री.
 आलिङ्गन न. (आ+लिङ्गि+ल्युट्) प्रेमथी भेटवुं, -यत्र
 स्त्रीणां प्रियतमभुजालिङ्गनोच्छ्वासितानाम्-उत्तरमेघ० ९
 आलिङ्गनवृत्ति स्त्री. (प्रा० आलिङ्गणवट्टि) शरीर प्रभाषे
 लांबुं ओशीकुं.
 आलिङ्गनिका स्त्री. (प्रा. आलिङ्गनिवा) शरीर प्रभाषे
 लांबुं ओशीकुं.
 आलिङ्गपुष्कर न. (प्रा. आलिङ्गपुष्कर) १. मुरज,
 मादल, भोट्टुं वाञ्छित.
 आलिङ्गित त्रि. (आ+लिङ्गि+ल्युट् कर्मणि क्त) भेटेव.
 आलिङ्गित पु. तंत्रसारभां कडेव वीश अक्षरथी मांडी
 त्रीश अक्षर सुधीना मंत्रनो अेक भेटे.
 आलिङ्गिन् त्रि. (आ+लिङ्गि+णिनि) आलिङ्गन करनार,
 भेटनार.
 आलिङ्गिनी स्त्री. (प्रा. आलिङ्गिणी) घूंटण अने कोशी
 नीये राभवानी चाकणो.
 आलिङ्गय पु. (आ+लिङ्गि+ण्यत्) अेक ज्ञतनुं मृदंग
 नरधुं, जे जवना दाशाना आकारनुं डोय छे.
 -चतुरङ्गुलहीनोऽङ्गुयान्मुखे चैकाङ्गुलेन यः ।
 यवाकृतिः स आलिङ्ग्य आलिङ्ग्य स हि वाद्यते
 -शब्दार्णवः । (त्रि.) आलिङ्गन करवा योग्य पति
 वगेरे.
 आलिङ्ग्य अव्य. (आ+लिङ्गि+ल्यप्) भेटिने.
 आलिञ्जर पु. (अलिञ्जर एव स्वार्थे अण्) अेक
 ज्ञतनुं माटीनुं भोट्टुं वासण.
 आलिन्द पु. (अलिन्द एव अण्) १. ओटलो, अेक
 ज्ञतनी वेदिका, यभूतरो, २. धरनी अडारनुं प्रकीष, उ.
 धरनो अेक देश, ४. धरनी अंदर सूवानी वेदिका.
 आलिन्दक पु. (अलिन्द स्वार्थे कन्) उपरनी श०८
 शुओ.
 आलिप त्रि. (आ+लिप्+क) आलेप करनार, लीपनार,
 लेपन करनार.
 आलिप्त त्रि. (आ+लिप्+क्त) लीपेव, योपडेव.

આલિમ્પન ન. (આ+લિપ્+લ્યુટ) લીંપવું, ગૂંપવું, ઉત્સવના સમયે ઘરની ભીંતોને ધોળવી વગેરે.

આલી સ્ત્રી. (આલિ+ઙીપ) ૧. સખી, બહેનપણી, સોબતણ, ૨. વીંછણ, ૩. ભમરી, ૪. પંક્તિ, હાર, શ્રેણી, ૫. રેખા. -તોયાન્તભાસ્કરાલીવ રેજે મુનિપરમ્પરા- કુમાં ૬૧૪૯, ૬. પાળ.

આલીઠ ત્રિ. (આ+લિહ+ક્ત) ચાખેલ, ચાહેલ, જખમ કરેલ -સેનાન્યમાલીઠમિવાસુરાસ્ટ્રૈ:- રઘું ૨૧૩૭

આલીઠ ન. (આ+લિહ+ક્ત) યુદ્ધમાં કરવામાં આવતું એક આસન, બન્દૂકથી નિશાન લેતી વેળા જમણા ઘૂંટણને આગળ કરી ડાબા પગને વાળીને બેસવું, એને જ પ્રત્યાલીઠ તથા વિપર્યસ્ત આસન-વીરાસન કહે છે. -દક્ષિણે વામમાકુઞ્ચ પ્રત્યાલીઠ વિપર્યય: । અતિષ્ઠદાલીઠવિશેષશોભિના । વપુ: પ્રકર્ષેણ વિઙ્મિતેશ્વર:- રઘું ૩૧૫૨.

આલીઠક ત્રિ. (આલીઠ એવ સ્વાયં કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આલીઠક ન. (આલીઠ સંજ્ઞાયાં કન્) વાછરડાંની એક જાતની કીડા.

આલીન ત્રિ. (આ+લી+કર્તરિ ક્ત) ૧. ભેટેલ, ૨. મિશ્ર થયેલ, ૩. ઈંદ્રિય નિગ્રહરૂપ તલ્લાલીન, ૪. એકઠું થયેલ.

આલીન ન. (આ+લી+ભાવે ક્ત) ૧. ભેટવું, ૨. આલેખવું, (આલીને-સંશ્લેષણે સાધુ અળ્ ૩. એક જાતની ધાતુ-કલાઈ.

આલીનક ન. (આ+લી+સંજ્ઞાયાં કન્) કલાઈ.

આલુ પુ. (આ+લી+ઙુ) ધુવડ.

આલુ સ્ત્રી. (આ+લી+ઙુ) નાળચાવાળું જળપાત્ર, ઝારી.

આલુ ન. (આ+લી+ઙુ) એક જાતનો કંદ, બટાટા, બે ઘડાઓ બાંધીને બનાવેલી હોડી.

આલુક પુ. (આલાતિ પૃથિવીં કાસરોગં વા આલ+ઙુ+સંજ્ઞાયાં કન્) ૧. શેષનાગ. કાસાલુ શબ્દ જુઓ. ૨. એક જાતનો કંદ. (ન.) આલુ-બટાટા.

આલુકી સ્ત્રી. (આલાતિ ઙીષ) એક જાતનું રતાળું.

આલુઞ્ચન ન. (આ+લુચિ+લ્યુટ) ઉખેડી નાંખવું, વાળ વગેરે ચૂંટી કાઢવા તે, કેશ વગેરેનું બંધન રહિતપણું, ફાડવું, ટુકડે ટુકડા કરવા.

આલુઞ્ચિત ત્રિ. (આ+લુચિ+ક્ત) ઉખેડી નાંખેલ, ચૂંટી કાઢેલ, નહિ બાંધેલ કેશ વગેરે, ફાડેલું.

આલુળટન ન. (આ+લુટિ+લ્યુટ) ઘૂંટી લેવું, જોર જુલમથી હરી લેવું.

આલુલ ત્રિ. (આ+લુલ+ક) છૂટું થયેલ, ચંચળ, ચપળ, નહિ બંધાયેલ.

આલૂ પુ. (આલૂનાતિ આ+લૂ+ક્વિષ) આલુ. -આલૂકં શૌતલે સર્વમિતિ-ભાવ. પ્ર.

આલૂક પુ. (આલૂનાતિ સ્વાયં કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આલૂન ત્રિ. (આ+લૂ+ક્ત) થોડું કાપેલ, સારી રીતે છેદેલ. -તેનાભરવધૂસ્તૈ: સદયાલૂનપલ્લવા:-કુમાં

આલેખ પુ. (આ+લિખ્+ઘઞ) ૧. સારી રીતે લખવું, ૨. ઓળખવું, ૩. લેખપત્ર, ૪. ખત-દસ્તાવેજ.

આલેખક ત્રિ. (આ+લિખ્+લ્યુ) આલેખન કરનાર, ચીતરનાર.

આલેખન ન. (આલિખતીતિ લિખ્+લ્યુ) ૧. લખનાર, ૨. ચીતરનાર, ૩. કોતરનાર. (પુ.) આચાર્ય.

આલેખની સ્ત્રી. (આ+લિખ્+લ્યુટ+ઙીપ) કલમ, લેખણ.

આલેખ્ય ત્રિ. (આ+લિખ્+ળ્યત) ચીતરવા યોગ્ય ચિત્ર વગેરે લખવા યોગ્ય. -નિશીયદીપા: સહસા હતત્વિષો બભૂવુરાલેખ્યસમર્પિતા ઇવ-રઘું ૩૧૧૫

આલેખ્ય ન. (આ+લિખ્+આધારે ણ્યત) ચિત્ર, લખાણ, -અહોરૂપમાલેખ્યસ્ય-શકું

આલેખ્યશોષ ત્રિ. (આલેખ્યં ચિત્રમેવ શોષો યસ્ય) મરણ પામેલ -બાષ્પાયમાણો બલિમન્નિકેતમા -આલેખ્યશોષસ્ય પિતૃવિવેશ-રઘું ૧૪-૧૫ મરી ગયેલ.

આલેપ પુ. (આ+લિપ્+ઘઞ) લીંપવું, ચોપડવું, લેપ.

આલેપન ન. (આ+લિપ્+લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ, લીંપાવું, ચોપડાવું -રચયતિ ચિરં ચન્દનાલેપનાનિ-સ્મ્ ૬૦

આલોક પુ. (આલોક્યતે અનેન આ+લુક્ લોક વા કરણે ઘઞ) સૂર્ય વગેરેનો પ્રકાશ, દર્શન, જોવું. -યદાલોકે સૂક્ષ્મં વ્રજતિ સહસા તદ્વિપુલતામ્ । શકું ૧૧૯ દેખવું, દષ્ટિ નાખવી. -આલોકે તે નિપતતિ પુરા સા બલિવ્યાકુલા વા-મેઘં ૮૫

આલોકન ન. (આ+લુક્+લોક વા ભાવે લ્યુટ) દર્શન, જોવું, દેખવું- તતસ્તદાલોકનતત્પરાણામ્-કુમાં

આલોકનીય ત્રિ. (આ+લુક્+લોક વા+અનોયર્) દર્શન કરવા યોગ્ય- ચિત્રન્યસ્તા ઇવ ગતા: પ્રકામા-લોકનીયતામ્-કુમાં

आलोकनीयता स्त्री. (आलोकनीयस्य भावः तल्) ज्ञेया योग्यपक्षुं.
 आलोकित त्रि. (आ+लोक+क्त) ज्ञेयैव, दर्शनं करेव.
 आलोकित् त्रि. (आ+लुक+लोक वा णिनि) ज्ञेयान्, दर्शनं करेव.
 आलोक्य त्रि. (आ+लोक+ण्यत्) ज्ञेयावायक.
 आलोक्य अव्य. (आ+लोक+ल्यप्) ज्ञेयैने.
 आलोचक त्रि. (आ+लुच्+णिच्+ण्वुल्) आलोचयन् करेव, ज्ञेयान्.
 आलोचन न. (आ+लुच्+णिच्+भावे ल्युट्) विशेष धर्मं वगेरे पूर्वक विवेचनं करेवुं, ज्ञेयुं - सांख्यास्तु-सामान्य-विशेषशून्यतयेन्द्रियजन्यो निर्विकल्पक-स्थानीयोऽन्तःकरणवृत्तिविशेष इत्याहुः
 आलोचन अव्य. (लोचनपर्यन्तम्) नेत्रं पर्यन्तं, आंभ सुधी- आलोचनान्तं श्रवणं वितत्य-रघु०
 आलोचना स्त्री. (आ+लुच्+अन्+टाप्) दर्शनं, ज्ञेयुं, समीक्षा करेवी, विचार-विमर्शं करेवी.
 आलोचनार्हं न. (प्रा. आलोचनारिह) १. गुरुं पासे निवेदनं करेवाथी ज्ञे पापनी शुद्धि-निवारणं धाय ते, २. आलोचना योग्यं पाप, ३. आलोचना योग्यं प्रायश्चित्तं.
 आलोचित त्रि. (आ+लुच्+णिच्+क्त) ज्ञेयैव, विशदरेव, निश्चयं करेव.
 आलोच्य त्रि. (आ+लुच्+ण्यत्) १. आलोचनां करेवा योग्यं, २. ज्ञेया योग्यं, ३. विचारवा योग्यं.
 आलोच्य अव्य. (आ+लुच्+णिच्+ल्यप्) १. आलोचनां करीने, २. ज्ञेयैने, ३. विशदरीने.
 आलोडन न. (आ+लुङ्-मन्ये ल्युट्) १. वलीववुं, मथवुं, मथी नाभवुं, मर्दनं करेवुं, २. मिश्रणं करेवुं.
 आलोडित त्रि. (आ+लुङ्+क्त) १. वलीवैव, मथैव, मथी नाभैव, २. मर्दनं करेव, ३. यूर्णं करेव -आलोडितः काञ्चनभूपरागः-शिशु०
 आलोल त्रि. (ईषद् लोलः) ज्ञेया चंचल, उदावेवुं, थोडुं अस्थिर, विक्षुब्ध - क्रीडालोलाः श्रवणपरुषैर्ग-जितैर्भीषयन्तः -मेघ०
 आलोलित त्रि. (आ+लुल्+णिच्+क्त) थोडुं चंचलं करेव.
 आलोष्टी अव्य. (ईषत् लोष्टमिव करोति अनेन आलोष्ट+णिच् वा. उर्यादि) छिंसा.

आलोहायन त्रि. (अलोहे भवः नडा० फक्) वीढाभां नडीं थनार.
 आवक त्रि. (अवति अव्+ण्वुल्) रक्षकं करेव.
 आवट्च पु. (अवटस्य ऋषेर्गोत्रापत्यम्) अवट ऋषिनुं गोत्रं संतानं.
 आवट्या स्त्री. (अवटस्य ऋषेर्गोत्रापत्यम् स्त्री आप्) अवट ऋषिनुं गोत्रं संतानं स्त्री.
 आवनतीय त्रि. (अवनतस्य सन्निकृष्टदेशादि कृशा० अण्) नमेवानी पासेनो प्रदेशं वगेरे.
 आवनेय पु. (अवन्त्याः अपत्यं क्) मंगलशुभ.
 आवन्त पु. (अवन्तेरयं राजा अण्) अवन्ती देशेनो राज्ञ, अवन्ती देशेनो चंद्रवंशीय राज्ञ.
 आवन्त्य त्रि. (अवन्तिसु भवः तस्य राजा वा इदन्त्वात् ज्य) अवन्ती देशे सम्बन्धी, अवन्तिभां थनार, अवन्तिनो राज्ञ, पतितं ब्राह्मणं संतानं.
 आवपन न. (ओप्यते स्थाप्यतेऽत्र आ+वप्+आधारे ल्युट्) १. अनाजं राभवानुं अकं ज्ञातनुं पात्रं, अनाजनी गुणं. (भावे ल्युट्) २. वाववुं, -प्रभुरग्निः प्रतपने भूमिरावपने प्रभुः । प्रभुः सूर्यः प्रकाशित्वे सतां चाभ्यागतः प्रभुः ॥ -महा० आदिप०, ३. मुंडनं, वासकं, पात्रं.
 आवपन त्रि. (आ+वप्+करणे ल्युट्) १. वाववानुं साधनं, २. मुंडवानुं साधनं.
 आवपनिष्किरा स्त्री. (आवप निष्किर इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम्) ज्ञे क्रियाभां 'तुं वाव' 'तुं काड' अेम कडेवाभां आवे ते क्रिया.
 आवय पु. (आ+अज्+अच् वीभावः) १. आववुं, २. ते नामनो अकं देश. (त्रि.) आवनार.
 आवयक त्रि. (आवयदेशे भवः वुञ्) आवय देशभां थनार.
 आवरक त्रि. (आ+वृ+करणे अप्, संज्ञायां वुञ्) ढांकनार, ढांकवानुं वस्त्रं, पडो वगेरे. (न.) ओरडी, ३म.
 आवरण न. (आव्रियते देहः चैतन्यं वा अनेन आ+वृ+करणे ल्युट्) १. ढाव, २. ढांकण -सूर्ये तपत्यावरणाय दृष्टे कल्पेत लोकस्य कथं तमिन्ना-रघु० ५।१३, ३. अप्तर, ४. वेदान्ती मते अज्ञानं, ५. वीटवुं, ६. ढांकवुं, ७. जैनमते सर्वविरति वा देशविरति ३५ पश्यक्ष्माज्ञाने तथा ज्ञानादिने अटकावनार कषाय मोडनीयादि कर्मनी प्रकृति, ८. ज्ञानादि शक्तिने आवरनार ज्ञानावरणीयादि कर्म.

આવરણશક્તિ સ્ત્રી. (આવરણે શક્તિઃ, આવૃણોતિ સંજ્ઞાયાં કર્ત્તરિ લ્યુટ્ કર્મધાં) વેદાન્તમત પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યને રોકી દેનારી એક શક્તિ. - સ્વલ્પોડપિ મેઘો बहुयोजनविस्तीर्णमादित्यमण्डलमवलोकयितृजननयन-पथपिधायकतयाच्छा दयतीव तथैवाज्ञानं परिच्छिन्नमपि आत्मानमपरिच्छिन्नमसंसारिणं अवलोकयितृबुद्धि-पिधायकतयाच्छादयतीव तादृशं सामर्थ्यम्-इति वेदान्त: ।

આવરણી સ્ત્રી. (પ્રા. આવરણી) આવરણકારી વિદ્યા.

આવરણીય ત્રિ. (પ્રા. આવરણિજ્જ) આત્માની જ્ઞાનાદિ શક્તિને આવરનાર જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ.

આવરસમક ન. (અવરં સમાનં) વર્ષના આઠ સમયમાં આપવાનું કરજ.

આવર્જ ત્રિ. (પ્રા. આવર્જગ) પ્રસન્ન કરનાર.

આવર્જન ન. (પ્રા. આવર્જન) ૧. કેવળીનો ઉપયોગ, ૨. માનસિક વ્યાપાર, શેષ રહેલા કર્મનો ઉદયાવલિકામાં પ્રક્ષેપ કરવાની વ્યાપારક્રિયા.

આવર્જિત ત્રિં. (આ+વર્જ+ણિચ્+ક્ત) ૧. આપેલ, ૨. ત્યાગ કરેલ, ૩. નીચું કરેલ, ૪. નમાવેલ.

આવર્ત પુ. (આ+વૃત્+ભાવાદૌ ઘञ्) ૧. સંશય -આવર્તસંશયાનામ્ -પञ्ચ ૧૧૧૧, ૨. સંસાર, ૩. ચિંતા, ૪. પાણીનું પોતાની મેળે ચક્કર ચક્કર ફરવું, ધૂમરી -નૃપં તમાવર્તમનોજ્ઞનાભિઃ-રઘુ ૬૫૨, ૫. તે નામનું ધોડાનું એક ચિહ્ન, ૬. મણિ, ૭. આવર્તન, ૮. મેઘનો એક અધિપતિ, ૯. રખડવું, ૧૦. પર્યાલોચન (મનમાં) ચક્કર લગાવવું, (પ્રાં આવટ્ટ) ૧૧. ફરીફરીને ઉત્પન્ન થવું, ૧૨. ઉત્કટ મોહના ઉદયથી વિષયની પ્રાર્થના કરવી તે, ૧૩. મહાઘોષ નામે સ્તનિતકુમારના ઈંદ્રના લોકપાલનું નામ, ૧૪. જંબૂદ્વીપમાંનો એક દીર્ઘ વૈતાલ્ય પર્વત, ૧૫. એક ખરીવાળા સ્થળચર તિર્થચ પંચેન્દ્રિયની એક જાત, ૧૬. અહોરાત્રનાં પરચીસમા અંતમુહૂર્તનું નામ, ૧૭. આવર્ત નામનું એક વિમાન, ૧૮. જંબૂદ્વીપના મેરુની પૂર્વે સીતા મહાનદીની ઉત્તરે આવર્ત નામનો એક વિજય, ૧૯. આવર્ત નામે ખત્રીસ નાટકોમાંનું એક નાટક, ૨૦. મણિનું એક લક્ષણ.

આવર્ત ન. (આ+વૃત્+અચ્) ૧. માક્ષિક ધાતુ, ૨. ફરીફરી ચલાવવું, ૩. અથડાવું, ધાતુને ઓગાળવી. (ત્રિ.) પાછું ફરવું.

આવર્તક પુ. (આવર્ત એવ સ્વાર્થે કન્) ૧. તે નામનો એક મેઘનો અધિપતિ -જાતં વંશે ભુવનવિદિતે પુષ્કરાવર્તકાનામ્-પૂ ૦ મે ૬, ૨. રુવાંટાનું ધોડાનું એક ચિહ્ન, ૩. ગુંચરાળા વાળ, ૪. ક્રાંતિ, ૫. જલાવર્ત.

આવર્તક ત્રિ. (આવર્તયતિ આ+વૃત્+ણિચ્ પ્વુલ) ૧. વારંવાર અથડાવનાર, ૨. ગાળનાર, ૩. આવર્તન કરનાર, ૪. ફરીફરી અભ્યાસ કરનાર.

આવર્તકી સ્ત્રી. (આવર્ત એવ કાયતિ-પ્રકાશતે કૈ-ક-ડૌપ્) એક જાતની લતા.

આવર્તકૂટ ન. (પ્રા. આવર્તકૂટ) ૧. નવિનીકૂટ નામે વક્ષરકાર પર્વતનાં ચાર કૂટમાંનું ત્રીજું કૂટ-શિખર.

આવર્તન ન. (આ+વૃત્+આધારે લ્યુટ) ૧. સૂર્યની પશ્ચિમ દિશામાં રહેલી છાયાનો પૂર્વ દિશામાં જવાનો સમય, મધ્યાહન કાળ -આવર્તનાત્ તુ પર્વાહો હ્યપરાહસ્તતઃ પરમ્-ઇતિ સ્મૃતિઃ । ૨. વલોવવું, મથવું, ૩. વારંવાર, ૪. ભણવું, ૫. ધાતુ ગાળવી, ૬. ગણવું, ૭. વીંટવું, ૮. ગોળ ચક્કર ફરવું.

આવર્તન પુ. (આ+વૃત્+ણિચ્+કર્ત્તરિ લ્યુટ) ૧. વિષ્ણુ, ૨. જંબૂદ્વીપનો એક ઉપદ્વીપ -આવર્તનો નિવૃત્તાત્મા-વિષ્ણુસહ ૦

આવર્તની સ્ત્રી. (આ+વૃત્+આધારે લ્યુટ ડૌપ્) ૧. કડછી, ૨. ધાતુને જેમાં મૂકીને ગાળવામાં આવે છે તે મૂષા, કુલડી.

આવર્તનીય ત્રિ. (આ+વૃત્+ણિચ્+અનીયર્) ૧. ગાળવા યોગ્ય ધાતુ વગેરે, ૨. વલોવવા યોગ્ય, મથવા યોગ્ય, ૩. ગણવા યોગ્ય, ૪. વારંવાર પાઠ કરવા યોગ્ય, ૫. આવર્તન કરવા યોગ્ય.

આવર્તમણિ પુ. (આવર્તાકારો મણિઃ) રાજાવર્ત નામનો એક જાતનો મણિ.

આવર્તિક ત્રિ. (આવર્તઃ પ્રયોજનં યસ્ય ઠક્) ગોળાકારે જતા ધુમાડાનું સાધન ધૂપ વગેરે.

આવર્તિત ત્રિ. (આ+વૃત્+ણિચ્+ક્ત) ૧. આવર્તન કરેલ, ૨. ગાળેલ ધાતુ વગેરે, ૩. ગણેલ, ૪. ફરી ફરી અભ્યાસ કરેલ, ૫. જેમાં ધૂમરી પડેલ હોય તેવું પાણી વગેરે.

આવર્તિન્ ત્રિ. (આ+વૃત્+ણિનિ) ૧ ધૂમરીવાળું, ૨. ગોળ ચક્કર ગાળનાર-ફરનાર, 'આવર્તક' શબ્દ જુઓ. ગુણનાર, વલોવનાર, મથનાર.

આવર્તિની સ્ત્રી. (આ+વૃત્+સ્ત્રિયાં ડૌપ્) મેંઢાશીંગી.

आवर्हित त्रि. (आ+वृह-उद्यमे णिच्-क्त) उपाडी नांभेद-
उपाडी नांभेद.

आवर्हित न. (आ+वर्ह+क्त) छिंसा.

आवलि स्त्री. (आवल्+इन्) १. श्रेष्ठी, २. पंक्ति,
परंपरा, ३. अेक जातनी रीज वगेरेनी पंक्ति,
४. अविच्छिन्न रेखा.

आवलित त्रि. (आ+वल् चलने+क्त) १. थोडुं यावेद,
२. सारी रीते यावेद, ३. थोडुं वांडुं वणेद.

आवली स्त्री. (आवल् इन्+वा डीप्) आवलि शब्द
शुभो. -द्विजावलीबालनिशाकरांशुभिः -शि. १।२५.

आवशीर पु. (अवशीरदेशो भवः तस्य राजा वा अज्)
अवशीर देशनो राजा अथवा माणस.

आवश्यक न. (अवश्यं भावः मनोज्ञां वुञ्)
१. जर, २. नियतपशुं, अवश्य भाव, कर्तव्य,
३. अनिवार्य इण.

आवश्यक त्रि. (अवश्यं भावः मनोज्ञां वुञ्)
१. जरनुं एतेष्वावश्यकमसौ-भाषां २२, २. नियत,
३. नित्य कर्तव्य -आवश्यकानां कार्याणामविरोधाद्
विनिर्मितः - सां दं, निरवकाश, साधुने अने
श्रावकने करवा योग्य जररी क्रिया-प्रतिक्रमशादि,
४. ते क्रियाप्रतिपादक 'आवश्यक' नामनुं सूत्र.

आवश्यककरण न. (आवस्सयकरण प्रा०) केवणी-
समुद्घात कर्था पडेलां केवणीअे अवश्य करवा योग्य
शुभ योगनो व्यापार.

आवश्यकता स्त्री. (आवश्यकस्य भावः तल्) नीरेनो
अर्थ शुभो.

आवश्यकत्व न. (अवश्यं भावः मनोज्ञां त्व) जररियात.

आवश्यकश्रुतस्कन्ध न. (प्रा० आवस्सयसुखंधं)
'आवश्यक' नामनुं अेक सूत्र.

आवश्यक्री स्त्री. (आवस्सया वा आवस्सिया) साधुअे
अवश्य काम पडतां बळार जती वधते आवस्सहि
शब्द ओलवो ते, साभायारीनो अेक प्रकार.

आवश्यपुत्रक न. (न वश्यः अवश्यः पुत्रः, तस्य
भावः वुञ्) पुत्रनुं वश नळि रडेवापशुं.

आवसति स्त्री. (वसत्यत्र गृहे वसतिः -रात्रिः सम्यग्
वसतिः) मध्य रात्रि, अर्ध रात्रि.

आवसथ पु. (आवसत्यत्र आ+वस् अथच्) १. रडेवानुं
स्थान, घर - निवसन्नावसथे पुराद् बहिः - मनु०
३।१०७, २. विश्राम स्थान -अस्ति चम्पकाभिधायां

नगर्यां परिव्राजकावसथः-हितो० मित्र०, ३. छात्रावथ,
४. संन्यासाश्रम, गाम, ५. यज्ञनो अग्नि राभवानुं
स्थण, ६. अेक जातनुं व्रत, ७. आर्याछेदमां रथेलो
अेक क्रीष.

आवसथिक त्रि. (अवसथे गृहे वसति ठण्) घरमां
रडेनार गृहस्थ.

आवसथ्य पु. (अवसथस्यायं अवसथ+ज्य) घरनो
लौकिक अग्नि, यज्ञनो अग्नि, यज्ञना पांथ अग्नि
पैकी अेक, छात्रावास, संन्यासाश्रम.

आवसान त्रि. (अवसानमाभिनोऽस्य अज्) गामने
सीमाडे रडेनार, गामनी उद उपर रडेनार.

आवसानिक त्रि. (अवसाने तत्काले भवः ठञ्) अंते
थनार, अवसाने थनार.

आवसित न. (आ+अव+सो+क्त) पाकेल अनाज,
मसण्या पछी जेमांथी तज्ञाभलां वगेरे काढी नांभेद
छे अेवुं ढगलो करेवुं धान्य, जणामांथी लझेवुं अनाज.
(त्रि.) निश्चय करेव, अवधारित, समाप्त.

आवस्थिक त्रि. (अवस्थायां भवः ढञ्) काणने लीधे
थयेली अवस्थामां थनार.

आवह पु. (आ+वह्+अच्) पृथ्वी उपरनो वायु, सात-
वायु पैकी ते नामनो अेक वायु - द्वौ
शुक्लज्योतिरादित्यौ नन्दो हरिस्तपास्तथा । चित्रज्योतिः
सत्यज्योतिर्ज्योतिष्मान् स्कन्ध आवहः ।। - मनु०
८।३४७

आवह त्रि. (आवहति प्रापयति आ+वह्+अच्)
पमाडनार-वडेनार, लई जनार, टेभरेभ राभनार
-क्लेशावहा भर्तुरलक्षणाऽहम् -रघु० १४।२

आवहमान त्रि. (आ+वह्+शानच्) कमथी आवेद,
धारावाडी.

आवाप पु. (आ+वप्+आधारे घञ्) १. क्यारो,
२. अनाज वगेरे राभवानुं अेक जातनुं पात्र, (भावे
घञ्) ३. वाववुं, ४. शत्रु विषे विचार करवो -मोहात्
पपात गाण्डीवमावापं च करादपि -महा० १४. पं,
५. पारका देश विशे विचार करवो, ६. आक्षेप,
७. ईकवुं, ८. उडाउवुं, ९. भोकलवुं, १०. मिश्र
करवुं, (कर्मणि घञ्) ११. वाववा योग्य, १२. ईकवा
योग्य, १३. वलय, १४. ईडुं, १५. नीथी-उथी
जमीन, १६. प्रधान छोम.

આવાપક પુ. (આ+વપ્+કર્મણિ ઘ્ઞ સંજ્ઞાયાં કન્) સોનાનું કડું વગેરે અલંકાર, કંકણ.
 આવાપક ત્રિ. (આ+વપ્+કર્મણિ કર્તૃરિ પ્વુલ) વાવનાર.
 આવાપન ન. (આ+વપ્+ણિચ્+કરણે લ્યુટ) ૧. વણવાની શાળ, ૨. કેશ વગેરેનું સારી રીતે મૂડન.
 આવાપિક ન. (આવાપાય સાધુ ઠક્) વાવવામાં સારું.
 આવારિ ન. (આમન્તાત્ ચિયતે આ+વૃ+ણ) દુકાન, હાટ, બજાર.
 આવારિ ત્રિ. (આ-સમન્તાત્ વારિ યત્ર) સારી રીતે જળવાવું.
 આવાલ ન. (આવાલ્યતે જલમનેન આ+વલ્-સચ્ચરણે ણિચ્ કરણે અચ્) ૧. ક્યારો, ૨. સંચાર થવો.
 આવાસ પુ. (આ+વસ+આધારે ઘઞ) રહેવાનું ઘર વગેરે, -આવાસવૃક્ષોન્મુખબર્હિગાનિ-રઘુ૦ ૨।૧૭, સારી રીતે વાસ કરવી-રહેવું તે -આવાસો વિપિનાયતે પ્રિયસચિ ? માલાડપિ જાલાયતે-ગીતગો૦ ૪।૧૦
 આવાહન ન. (આ+વહ+ણિચ્+લ્યુટ) દેવો વગેરેનું આહવાન-બોલાવવું, દેવોને નિમંત્રણ - પ્રતિમાસ્થાને, પ્વપ્સવગ્નો નાવાહન-વિસર્જને ।
 આવાહની સ્ત્રી. (આવાહ્યતેડનયા કરણે લ્યુટ ડીષ્) દેવોને બોલાવવા માટેની એક જાતની મુદ્રા - હસ્તાધ્યામઞ્જલિં બદ્ધવાનામિકામૂલપર્વણોઃ । અહ્ગુષ્ઠૌ નિક્ષિપેત્ સેયં મુદ્રા ત્વાવાહની સ્મૃતા ॥ -તન્ત્ર૦
 આવિક ન. (અવિના-તલ્લોમ્ના નિર્મિતં અવિ+ઠક્) કામળો, ધાબળો, કામળી -વસોરજ્ઞાનુપૂર્વેષ્ણ શાળક્ષૌમાવિકાનિ ચ-હલા૦ ૨।૪૧
 આવિક ત્રિ. (અવેરિદમ્) બકરાં-ઘેટાં સંબંધી.
 આવિકસૌત્રિક ન. (આવિકસૂત્રેણ નિર્મિતમ્ ઠક્) ઘેટાના વાળથી બનાવેલ.
 આવિક્ય ન. (આવિકાનાં ભાવઃ યક્) ઘેટાં સંબંધી.
 આવિગ્ન ત્રિ. (આ+વિજ્ કર્તૃરી ક્ત) ૧. કંટાળેલ, ૨. ઉદ્વેગ પામેલ, દુઃખી. (પુ.) એક જાતનું ઝાડ.
 આવિજ્ઞાન્ય ન. (અવિજ્ઞાનમેવ સ્વાર્થે ષ્યઞ) અવિજ્ઞાન, વિજ્ઞાનહીન.
 આવિદૂર્ય ન. (અવિદૂરસ્ય ભાવઃ ષ્યઞ) પાસે, સમીપ, નજદીકપણું.
 આવિદ્ધ ત્રિ. (આ+વ્યધ્+ક્ત) મારેલ, ઠોકેલ, વીંધેલ, છેદેલ, ફેંકેલ.
 આવિદ્ધકર્ણી સ્ત્રી. (આવિદ્ધૌ કર્ણૌ ઇવ પત્રમસ્યાઃ ડીષ્) પાઠા નામની વનસ્પતિ.

આવિધ પુ. (આ+વ્યધ્ ઘઞર્થે ક) લાકડું વીંધવાનું સાધન, સારી.
 આવિધાવ પુ. (આવિસ્+ભૂ+ઘઞ) ૧. પ્રકાશ, ૨. ખુલ્લાપણામાં આવેલું, ૩. પ્રકટપણું, ૪. ઉત્પત્તિ -તદા મે મનસો ધ્યાતો દયાસિન્ધુર્જનાર્દનઃ । ભક્તાનામનુકમ્પાર્થં યદ્વાધિધાવમિચ્છતિ ॥ - જૈમિનિભારતમ્-આ૦ ૫૦ ૨, અ૦, સાંખ્યમતવાળાઓ અભિવ્યક્તિને આવિધાવ કહે છે.
 આવિર્ભૂત ત્રિ. (આવિસ્+ભૂ+કર્તૃરિ ક્ત) ૧. પ્રગટ થયેલ, ૨. પ્રકાશમાં આવેલ, ૩. ખુલ્લું થયેલ - આવિર્ભૂતપ્રથમમુકુલાઃ કન્દલીશ્ચાનુકચ્છમ્ -મેષ૦
 આવિલ ત્રિ. (આવિલતિ-દ્વિષ્ટિ સ્તુણાતિ આ+વિલ્+ક) મેલું, મળવાળું, મલિન -તસ્યાવિલામ્ભઃપરિશુદ્ધહેતોઃ-રઘુ૦ ૧૩।૩૬.
 આવિલયતિ (નામધાતુઃ પર૦) કલંક લગાડવું, ડાઘ લગાવવો.
 આવિષ્કરણ ન. (આવિસ્+કૃ+ભાવે લ્યુટ) ૧. પ્રકટ કરવું, ૨. ખુલ્લું કરવું -ગુણેષુ લોષાવિષ્કરણમસૂયા ।
 આવિષ્કર્તૃ ત્રિ. (આવિસ્+કૃ+ત્ત્વ) ૧. પ્રકટ કરનાર, ૨. ખુલ્લું કરનાર, ૩. પ્રકાશમાં લાવનાર.
 આવિષ્કાર પુ. (આવિસ્ કૃ ઘઞ) પ્રકાશ -આવિષ્કારાતિશયં ધામિધેયઘત્ સ્ફુટં પ્રતીયતે- સા૦ ૬૦ ૨, પરિ૦ ।
 આવિષ્કૃત ત્રિ. (આવિસ્+કૃ+ક્ત) પ્રકટ કરેલ, ખુલ્લું કરેલ -આવિષ્કૃતં કથાપ્રાવીર્ણ્યં વત્સેન-ઉત્ત૦ ૬
 આવિષ્ટ ત્રિ. (આ+વિષ્+ક્ત) ૧. પેસેલ, ૨. દાખલ થયેલ, ૩. ભૂત વગેરેથી ઘેરાયેલ -આવિષ્ટ ઇવ દુઃખેન હૃદગતેન ગરીયસા-કામન્દક, ૪. આવેશવાળું, કોઈ વિચારમાં ગૂંધાયેલ, વ્યાન્ત.
 આવિસ્ અવ્ય. (આ+અવ્+હસન્) ખુલ્લાપણું, પ્રકાશ-પ્રકટપણું, ખુલ્લું, પ્રત્યક્ષ - તેષામાવિરમ્બુદ્ બ્રહ્માકુમા૦ ૨।૨
 આવિસ્તરામ્ અવ્ય. (આવિસ્+તરપ્+આમ્) અતિશય પ્રકાશ, અત્યંત પ્રકાશ, ઘણું જ પ્રકટ.
 આવી સ્ત્રી. (અવી+અણ્+ઙીપ્) ૧. રજસ્વલા સ્ત્રી, ૨. અટકાવવાળી સ્ત્રી, ૩. ગર્ભિણી સ્ત્રી.
 આવીત ત્રિ. (આ+વ્યે+ક્ત) ૧. ચોતરફથી વણેલ, ૨. પરોવેલ, ઊંચું ફેંકીને ધારણ કરેલ, ૪. ઉછાળીને પકડેલ, સારી રીતે સીધેલ, ૫. યજ્ઞોપવીત (જમણી કે ડાબી બાજુએ-ગમે તે પ્રકારે પહેરેલી હોય તે)

आवीत न. (आ+ज्ये+भावे क्त) १. सारी रीते स्वीवृत्, २. ओंचुं ईंकीने धारण करवुं.
 आवीतिन् पु. (आवीतमनेन इनि) १. जेणे जमणो छाथ बळार करी जमण्ण भत्ता उपर जनोर्ध धारण करी होय ते.
 आवीरचूर्ण पु. (आ-समन्तात् विशेषेण-ईर्यते क्षिप्यते आ+वि+ईर् घञ्) अेक प्रकारनुं यूर्ण, अनीर - चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् । आवीरचूर्ण रुचिरं गृह्णातां परमेश्वर ! ॥ -ब्रह्मवै० ८. अ०
 आवुक पु. (अवति रक्षति अव+उण् संज्ञायां कन्) (नाटकनी भाषाभां) पिता, भाप.
 आवृत् त्रि. (आ+वृत्+क्विप्) १. आवर्तन करवुं, २. भभाववुं, ३. डेरवुं, ४. आवर्तन, ५. डरी डरी यलाववुं, ६. डरी डरी अेक ज्ञतनी ज क्रिया करवी, ७. परिपाटी, ८. अनुक्रम, ९. संस्कार, १०. रीति -अनयैवावृता कार्यं पिण्डनिर्वपणं सुतैः- मनु० ३।२४८, ११. भौनपशुं, १२. आवर्तन करवुं, १३. भमतुं, १४. डरी डरी यालतुं, १५.
 आवृत् त्रि. (आ+वृ+क्त) १. करेला आवरणवाणुं, २. अग्रकट करेवुं, ३. ढंकेवुं, ४. अेक ज्ञतनी वषसिंकर -अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यन्ति जन्तवः -गीता.
 आवृत्त पु. (आप् क्विप्-आपमुत्तनीति इनि उद् तन् ड) अनेवी.
 आवृत्ति स्त्री. (आ+वृत्+क्तिन्) १. डरी डरी अभ्यास, -आवृत्तिः सर्वशास्त्राणां बोधादपि गरीयसी-उद्धटः, वारंवार अेक ज्ञतनी क्रिया करवी, २. सामा आववुं, ३. पाछुं करवुं -तपोवनावृत्तिपथम्-रघु० २।१८
 आवृत्ति स्त्री. (आ+वृ+क्तिन्) आवरण शब्द जुओ.
 आवृत्तिदीपक न. (आवृत्त्या दीपकम्) ते नामनी अेक अर्थबंकार.
 आवृष्टि स्त्री. (आ+वृष्+क्तिन्) सारी रीते वर्षवुं, सारी वरसाढ -भूयश्च शतवार्षिक्यामनावृष्टावनम्भसि -देवीभा०.
 आवेग पु. (आ+विज्+घञ्) उत्कंठा उत्पन्न करनार अने उतावणवाणी मानसिक वेग उउ व्यभियारी भावो पैकी अेक ज्ञतनी व्यभियारी भाव-सावेगमग्राङ्गुलिरस्य तृणौ -किरा०, आवेगादवधीरितः प्रियतमस्तूष्णीं स्थितस्तत्क्षणात् -अमरुश० ८।३
 आवेगी स्त्री. (आवेग+अच्+ङीप्) वधारो, वृद्धकारक वृक्ष.

आवेदक त्रि. (आ+विद्+णिच्+ण्वुल्) १. विनंति करनार, जशावनार, २. धर्मशास्त्रोक्त व्यवहार उत्थापनार वाटी.
 आवेदन न. (आ+विद्+णिच्+ल्युट्) १. विनंति करवी, २. जशाववुं, ३. व्यवहारनुं उत्थापन, ४. व्यवहारने उत्थापनार, भाषापत्र-अरञ्ज.
 आवेदनीय त्रि. (आ+विद्+णिच्+अनीयर) १. जशाववा योग्य, २. विनंति करवा योग्य, ३. व्यवहार-करज वगेरे आपवुं ते.
 आवेदित त्रि. (आविद्+णिच् कर्मणि क्त) १. जशावेळ, २. विनंती करेल, ३. निवेदन करेल पदार्थ.
 आवेदिन् त्रि. (आ+विद्+णिच्+णिनि) जशावनार, लुकम करनार. (पु.) वाटी.
 आवेद्य त्रि. (आविद्+ण्यत्) जशाववा लायक-आवेदनीय.
 आवेध्य त्रि. (आ+विध्+ण्यत्) १. वीधवा योग्य, २. सारवा योग्य मोती मणि वगेरे.
 आवेश पु. (आ+विश्+घञ्) १. अेक ज्ञतनी अडंकार, २. क्रोध -तस्मै स्मयावेशविवर्जिताय- -रघु० ५।१९, ३. आग्रह, ४. आसक्ति, ५. पाछणथी प्रवेश, ६. वणगाड, ७. श्रद्धनी भय, ८. लूत वगेरे वणगाडथी थयेलो कोर्ध रोग.
 आवेशन न. (आ+विश्+आधारे ल्युट्) १. शिल्पशास्त्र, -जीर्णोद्यानान्यरण्यानि कारुकविशानानि च- मनु० ९।२६५, २. कारीगीरी करवानुं स्थण, ३. लूत वगेरेना वणगाडथी-कोप वगेरेथी थयेलो कोर्ध रोग - मनःक्षेपस्त्वपस्मारो ग्रहाद्यावेशनादिजः-सा० द० ३. परि०, ४. सूर्य तथा चंद्रनी आसपास थतुं मंडण, ५. धर, मकान.
 आवेशिक त्रि. (आवेशे गृहे भवः गृहे आगतो वा) १. अतिथि, भेमान, २. आंधव वगेरे, ३. असाधारण.
 आवेशित त्रि. (आ+विश्+णिच्+क्त) १. दाभल करेल, २. प्रवेश करावेल- मय्यावेशितचेतसः - गीता०, पेसाडेल.
 आवेष्टक पु. (आवेष्टयति ण्वुल्) १. आवरणकारक, २. ढंकर, ३. कोट, वाड वगेरे.
 आवेष्टन न. (आ+वेष्ट् भावे ल्युट्) १. आवरण, २. आवरणनुं साधन, ३. जेना वडे ढंकी शकाय ते कोर्ध पदार्थ.

આવ્ય ત્રિ. (અવેર્મેષસ્ય વિકાર:) ઘેટા સંબંધી દૂધ, વાળ વગેરે.

આવ્યાથ પુ. (આ+વ્યધ્+ઘઞ્) સારી રીતે પીડવું, દુઃખ દેવું.

આવ્યાધિન્ ત્રિ. (આ+વ્યધ્+ણિનિ) સારી પેઠે પીડનાર, દુઃખ દેનાર.

આવ્યાધિની સ્ત્રી. (આ+વ્યધ્+સ્ત્રિયાં ડીપ્) ચોર લોકોની સેના, લૂંટારુંઓની ટોળી.

આવ્રશ્ન ન. (ઈષત્ વ્રશ્નનં છેદનમ્) ૧. લગ્નાર કાપવું, ૨. કાપવા યોગ્ય વૃક્ષનો પ્રદેશ, ૩. જેમાંથી યજ્ઞસ્તંભ કપાય તે વૃક્ષનાં ઠૂંકાંનો છેદેલો પ્રદેશ.

આવ્રસ્ક પુ. (આવ્રશ્+ઘઞ્+કુત્વમ્) લગ્નાર કાપવું.

આવ્રીઢક પુ. (અવ્રીઢસ્ય નિર્લજ્જસ્ય વિષયો દેશઃ વુઞ્) નિર્લજ્જ દેશ.

આશંસ્ ત્રિ. (આશંસ્+ક્વિવ્) કહેનાર, સ્તુતિ કરનાર. (ન.) કહેવું, સ્તુતિ.

આશંસન ન. (આ+શંસ્ વા+ક્યુન) ૧. કથન, ૨. કહેવું, આશંસા શબ્દનો અર્થ જુઓ.

આશંસન ન. (આ+શંસ્+લ્યુટ) નહિ મળેલને મેળવવાની ઈચ્છા.

આશંસા સ્ત્રી. (આ+શંસ્+અચ્) નહિ મળેલને મેળવવાની ઈચ્છા, ઈચ્છિત વિષયની આશા, આકાંક્ષા -નિદધે વિજયાશંસાં ચાપે સીતાં ચ લક્ષણે -રઘુ ૧૨।૪૪

આશંસિત ન. (આ+શંસ્+ક્ત) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. (ત્રિ.) ચાહેલ, આશા રાખેલ.

આશંસિત્ ત્રિ. (આ+શંસ્+ત્ત્વ) ભાવિ શુભની ઈચ્છાવાળું, ઈચ્છા કરનાર, આશાવાન.

આશંસિન્ ત્રિ. (આ+શંસ્+ણિનિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આશંસુ ત્રિ. (આ+શંસ્+ઉ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -રુક્મીપુંયોગમાશંસુઃ -મટ્ટિ: ।

આશંસ્ત ત્રિ. (આ+શંસ્+ક્ત) સ્તુતિ કરાયેલ.

આશ પુ. (અશ્ ખોજને ઘઞ્) ભોજન, પ્રાતઃકાળનું કે સાયંકાળનું ભોજન, તે તે વસ્તુનું ભક્ષણ કરનાર.

આશક ત્રિ. (અશ્રાતિ અશ્+ગ્વુલ્) ભક્ષણ કરનાર, ભોગવનાર, ભોગયુક્ત, ભોગ સંપાદક.

આશક્ત ત્રિ. (સમ્યક્ શક્તઃ) સારી શક્તિવાળું, અત્યંત શક્તિયુક્ત.

આશક્રુકનોય ત્રિ. (આ+શક્રિ+અનીયર) શંકા કરવા યોગ્ય, અનિષ્ટ રૂપે ચિંતવવા યોગ્ય.

આશક્રુકા સ્ત્રી. (આ+શક્રિ+અ) ભય, ત્રાસ, અનિષ્ટ રૂપે ચિંતન, સારી રીતે શંકા, સંદેહ - નષ્ટાશક્રુકા હરિણશિશવો મન્દમન્દં ચરન્તિ -શં ૧।૧૬

આશક્રુકિત ત્રિ. (આ+શક્રિ+કર્ત્તરિ ક્ત) ૧. ભય પામેલ, ૨. અનિષ્ટ રૂપે ચિંતવેલ, ૩. સંદેહયુક્ત, ૪. શંકા કરેલ.

આશક્રુકિન્ ત્રિ. (આ+શક્રિ+ણિનિ) આશંકાયુક્ત, શંકાવાળું, સંદેહવાળું.

આશક્રુકની સ્ત્રી. (આ+શક્રિ+ણિનિ+સ્ત્રિયાં ડીપ્) શંકાવાળી, સંદેહવાળી.

આશક્રુક્ય ત્રિ. (આ+શક્રિ+કર્મણિ પ્યત્) સંદેહ કરવા યોગ્ય, અનિષ્ટ રૂપે ચિંતવવા યોગ્ય, શંકા કરવા યોગ્ય.

આશક્રુક્ય અવ્ય. (આ+શક્રિ+લ્યપ્) શંકા કરીને, સંદેહ કરીને, અનિષ્ટ રૂપે ચિંતવીને.

આશન પુ. (અશન એવ સ્વાર્થે અણ) અશન વૃક્ષ, તે નામનું એક ઝાડ.

આશન ત્રિ. (અશ્+ણિચ્+લ્યુટ) ભોજન કરાવનાર.

આશન ત્રિ. (અશનિજીવી સ્વાર્થે અણ) વજ્ર ઉપર જીવનાર.

આશન પુ. (અશનિરેવ પ્રજ્ઞાં અણ) વજ્ર.

આશય પુ. (આ+શી+અચ્) ૧. અભિપ્રાય -તચ્ચાલોક્યાશયં બુદ્ધવા તસ્ય સોડપિ વસન્તકઃ

-કથાસં ૧૨. તરજ્જે, ૨. આધાર -વિષમોડપિ વિગાહ્યતે નયઃ કૃતતીર્થઃ પયસામિવાશયઃ -કિં ૨।૩,

૩. વૈભવ, ૪. ફણસનું ઝાડ, ૫. સ્થાન, ૬. વાસનારૂપ સંસ્કાર, ૭. આશયવાળું, ૮. ચિત્ત - અહમાત્મા

ગુડાકેશ ! સર્વભૂતાશયે સ્થિતઃ -ભગં ૧૦।૨૦, ૯. મન, ૧૦. શયન, ૧૧. પથારી, ૧૨. કોઠાર, ૧૩. બૌદ્ધ મતે આલયવિજ્ઞાન-રૂપવિજ્ઞાન સંતાન,

૧૪. આશ્રય - વાયુર્યાન્ધાનિવાશયાત્ -ભગં ૧૫।૮, ૧૫. પશુઓને પકડવાનો ખાડો, ૧૬. હર કોઈ ખાડો -આસ્તે પરમસંતપ્તો નૂનં સિંહં ઇવાશયે -મહાં ।

આશયાશ પુ. (આશયમાશ્રયમશ્રાતિ અશ્+અણ) અગ્નિ.

આશર પુ. (આ+શૃણાતિ આ+શ્+અચ્) અગ્નિ, રાક્ષસ, વાયુ.

આશવ ન. (આશોર્ભાવઃ અણ) શીઘ્રતા, ઉતાવળ, આસવ.

આશા સ્ત્રી. (આ+અશ્+અચ્) ૧. દિશા, ૨. તીવ્ર આકાંક્ષા, ૩. તૃષ્ણા -આશા હિ પરમં દુઃખં નૈરાશ્યં

परमं सुखम्-सुभा०, ४. नडि भजेव पदार्थने
भेजववानी ईच्छा -आशानामनदी मनोरथजला
तृष्णातरङ्गाकुला - शान्तिशतकम् ४।२६, स्थान,
दिशा, प्रदेश - अगस्त्याचरितामाशामनाशास्यजयो
ययौ-रघु० ४।४४.

आशागज त्रि. (आशा एव गजः) द्विगुज.
आशाड पु. (आ+अश्+अच्) आषाड महिनो,
ब्रह्मचारीअे धारण करवा लायक जाअरानो दंड.
आशाडक पु. (स्वार्थे कप्) उपरनो अर्थ जुओ.
आशाडा स्त्री. (आषाढा पृषो०) आषाढा नक्षत्र,
ब्रह्मचारीअे धारण करवा योग्य जाअरानो दंड.
आशाढ पु. आषाड शब्द जुओ.
आशाढा स्त्री. आषाडा शब्द जुओ.
आशाढी स्त्री. (आशाढा नक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी
आषाढा+अण्+ डीप्) आषाड महिनानी पूनम.
आशातन न. (प्रा. आसायण) अपमान, तिरस्कार.
आशातना स्त्री. (प्रा. आसायणा) आशातना,
विनयमयदानुं उल्लंघन.
आशातन्तु त्रि. (आशायाः तन्तुः) आशानी दोरी.
आशादामन् न. (आशा दामेव) आशा३प बंधन साधन
दोरदुं, आशा३प सांकण.
आशान्वित त्रि. (आशायाऽन्वितः) आशावान, आशा
वधारनार.
आशापाल पु. (आशां दिशं पालयति पाल्+णिव्+अण्)
ईद्र वगेरे दिक्पाल, अश्वमेधीय पशुनी रक्षा करनार
कोई अेक राजकुमार.
आशापिशाचिका स्त्री. (आशैव पिशाचिका) आशा३पी
राक्षसी, आशानी कल्पनासृष्टि.
आशापुर न. ते नामनुं अेक नगर जथां उत्तम गुगण
थाय छे.
आशापुरसम्भव न. (आशापुरे संभवति सम्+भू+अच्)
अेक जतनो गुगण.
आशाबन्ध (पु. आशां दिशं बध्नाति अच्) करोणियानी
जण. पु. (आशायाः बन्धः) तृष्णा३प बंध, आशानुं
बंधन, दिशानो बंध, विश्वास -गुर्वपि
विरहदुःखमाशाबन्धः साहयति -श० ४।१५, आशा३पी
बंध. - आशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनानाम्
-मेघ०
आशाभङ्ग पु. (आशायाः भङ्गः) निराशा.

आशावह त्रि. (आशा+वह्+अच्) आशाने धारण
करनार. (पु.) ते नामनो अेक राजा, आकाशनी अेक
पुत्र.
आशास्य त्रि. (आ+शास्+ण्यत्) ईच्छवा योग्य, आशा
करवा योग्य, आशंसा करवा योग्य.
आशाहीन त्रि. (आशया हीनः) आशा रहित, निराश,
उताश.
आशित त्रि. (आ+अश्+क्त) सारी रीते जाधेव,
अत्र वगेरे, भोजन वडे तृप्त थायेल. (न.) सारी
रीते लक्षण, भोजन करदुं.
आशितङ्गवीन न. (अशनेन तृप्ता गावो यत्र खञ्) जे
स्थणे घास वगेरे जावाथी गायो तृप्त थाय छे तेदुं
पुष्कण घास वगेरेवाणुं स्थण -हित्वाशीतङ्गवीनानि
फलैर्यत्राशितम्भवम्-भट्टि० ४. सर्ग १।
आशितंभव त्रि. (आशितो अशनेन तृप्तो भवत्यनेन
आशित+भू+करणे ख+ मुम्) जेने जावाथी प्राणीओ
तृप्त थाय छे ते अत्र वगेरे.
आशितंभव न. (आशितो भावे अच्) भोजन वडे
तृप्त थदुं ते -फलैर्येष्वशितंभवम्-भट्टि० ४।१९
आशितृ त्रि. (आ+अश्+तृच्) तृप्तिथी भोजन करनार,
लक्षण करनार.
आशिन् त्रि. (अश् भोजने णिनि) लक्षण करनार,
भोजन करनार.
आशिन त्रि. (आशिन् स्वार्थे अण्) उपरनो अर्थ
जुओ.
आशिमन् पु. (आशोर्भावः इमनिच्) शीघ्रता, उतावण.
आशिर त्रि. (आश्रीयते-पच्यते आ+श्री+क्विप्)
पकाववानुं दूध वगेरे.
आशिर त्रि. (आशीरेव स्वार्थे अण्) पकाववा योग्य
दूध.
आशिर पु. (आ अश् व्याप्तौ भोजने वा इरच्)
१. भोजनलड, २. अग्नि, ३. सूर्य, ४. राक्षस.
आशिष् स्त्रि. (आ+शास्+क्विप् आङ्पूर्वकत्वात् अत
इत्वम्) आशीर्वाद -वात्सल्याद् यत्र मान्येन
कनिष्ठस्याभिधीयते । इष्टावधारकं वाक्यमाशीः सा
परिकीर्तिता ।। -अमोघाः प्रतिगृह्णन्तार्थानुपदमाशिषः
-रघु० १।४४, ईष्ट शुभेच्छना अर्थने प्रकट करवो
-तस्मै जयाशीः ससृज पुरस्तात् -कुमा ७।४७,
प्रार्थना.

આશિષિક ત્રિ. (આશિષા ચરતિ ઠક્) આશીર્વાદમાં આસક્ત.

આશિષ્ટ ત્રિ. (આ+શાસ્+ક્ત) આશીર્વાદ અપાયેલ વા આપેલ.

આશિષ્ટ ત્રિ. (અતિશયેન આશુ+ઇષ્ટન્ ડિદ્વત્) અત્યંત શીઘ્ર, ઉતાવળું.

આશી સ્ત્રી. (આશીયંતે અનયા આ+શુ+ક્વિપ્ પૃષોઃ) ૧. સર્પની દાહ -આશી તાલુગતા દંષ્ટ્રા તયા દષ્ટો ન જીવતિ -વિષવિદ્યા, ૨. આશીર્વાદ, વૃદ્ધિ નામની એક ઔષધિ - વિષમાશીભિરનારતં વમન્ત: -શિશુઃ

આશીયસ્ ત્રિ. (અતિશયેનાશુ+ઇયસુ ડિદ્વત્) અત્યંત શીઘ્ર.

આશીર્ત ત્રિ. (આ+શ્રી+ક્ત વેદે) પક્વ દૂધ વગેરે.

આશીર્વત્ ત્રિ. (આશીર્સ્ત્યસ્ય મતુપ્+વેદે મસ્ય વ:) આશીર્વાદ યુક્ત.

આશીર્વાદ પુ. (આશિષો વાદ: વચનમ્) આશીર્વાદ, આશીર્વચનસંયુક્તાં નિત્યં યસ્માત્ પ્રકુર્વંતે- સાઠ્ ૬૦ ૬, મંગલાચરણ, ઈષ્ટ અર્થને પ્રકટ કરવો તે - માફલ્યં દીર્ઘવર્ણાન્તમાશીર્વાદાધિધાનવત્ -મનુ૦ ૨।૩૩

આશીર્વિષ પુ. (આશ્યાં વિષમસ્ય) સર્પ -ગરુત્મદાશી-વિષભીમદર્શને: -રઘુ૦ ૩।૫૭

આશુ ત્રિ. (અશ્+વ્યાપ્તૌ ઉણ) શીઘ્ર, તે નામનું એક ધાન્ય.

આશુ અવ્ય. (અશ્+ઉણ) ઉતાવળે-જલદી, રફૂર્તિવાળું, -તદાશુ કૃતસન્ધાનં પ્રતિસંહર સાયકમ્-શ૦ ૧

આશુ ન. (અશ્+ઉણ) લાલ રંગની ડાંગર, (કિયાવિશેષણ તરીકે) જે વરસાદમાં જલદી પાકી જાય છે.

આશુકારિન્ ત્રિ. (આશુ-શીઘ્રં કરોતિ કૃ+ણિનિ) શીઘ્ર કરનાર, એકદમ કરનાર.

આશુકોપિન્ ત્રિ. (આશુ કુપ્યતે શીલં યસ્ય) જલદી ક્રોધ કરનાર, ચીડિયા સ્વભાવનો, ગુસ્સેબાજ.

આશુક્રિયા સ્ત્રી. (આશુ યથા તથા ક્રિયા) શીઘ્ર કરવું, જલદી કરવું.

આશુગ પુ. (આશુ+ગમ્+ઙ) ૧. વાયુ, ૨. સૂર્ય, ૩. આકાશનું ઝાડ, ૪. બ્રાહ્મ -રાવણસ્યાપિ રામાસ્તો મિત્વા હૃદયમાશુગ:-રઘુ૦ ૧૨।૧૧, (ત્રિ.) જલદી જનાર, ઉતાવળે જનાર -વિનીતૈસ્તુ વ્રજેન્નિત્ય-માશુગૈર્લક્ષણાન્વિતૈ:-મનુ૦ ૪।૬૮

આશુગામિન્ ત્રિ. (આશુ+ગચ્છતિ+ગમ્+ણિનિ) શીઘ્ર જનાર, જલદી જનાર, સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

આશુઙ્ગ ત્રિ. (આશુ ગચ્છતિ વેદે યજ્+મુમ્) જલદી જનાર.

આશુતોષ પુ. (આશુ શીઘ્રં તોષો યસ્ય) શંકર, શિવ. (ત્રિ.) જલદીથી પ્રસન્ન થનાર, જલદી સંતોષ પામે તે.

આશુપત્રી સ્ત્રી. (આશુ પત્રમસ્યા:) સલ્લકી નામનો એક વેલો, સાલેડું.

આશુપત્વન્ પુ. (આશુ પતતિ પત્+વનિપ્) શીઘ્રતાવાળું.

આશુમદ્ ત્રિ. (આશુ+શીઘ્રતા વિદ્યતેઽસ્ય મતુપ્) ઉતાવળિયું, શીઘ્રતાવાળું.

આશુવીહિ પુ. (આશુશ્વાસૌ વ્રીહિશ્ચ) એક જાતના યોખા, જે વરસાદમાં જલદીથી પાકી જાય છે.

આશુશુક્ષણિ પુ. (આ+શુષ્+સન્+અનિ) ૧. અગ્નિ, ૨. વાયુ, -અન્તરાત્મા હ્યયં સાક્ષાન્નિશ્ચિતો હ્યાશુશુક્ષણિ: -કાશોઃ

આશુષાણ ત્રિ. (આ+શુષ્+કાનચ્) ૧. સારી રીતે સુકાતું.

આશુહેષસ્ ત્રિ. (આશુ+હેષ્ શબ્દે+અસુન્) શીઘ્ર શબ્દ કરતું, એકદમ શબ્દ કરતું.

આશુ ત્રિ. (આશુ વેદે પૃષોઃ દીર્ઘ:) શીઘ્ર, સત્વર.

આશોકુટિન્ પુ. (આશેતેઽસ્મિન્ આ+શી+વિચ્ સ ઇવ કુટતિ ણિનિ) તે નામનો એક પર્વત.

આશોકેપ ત્રિ. (અશોક+ચતુર્થ્યાં સહ્યાઃ ૬) અશોક-આસોપાલવની પાસેનો પ્રદેશ વગેરે. (પુ.) અશોકા નામની કોઈ સ્ત્રીનો પુત્ર.

આશોક પુ. ન. (અશોકસ્યેદં અણ) અશોક વૃક્ષનું ફૂલ.

આશોકાન્તા સ્ત્રી. (પ્રા. આસોકંતા) મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના.

આશોષણ ન. (આ શુષ્ ણિચ્ લ્યુટ્) સુકાવવું તે.

આશૌચ ન. (અશુચેર્માવ: અણ) સૂતક, અશૌચ શબ્દ જુઓ.

આશ્રય્ય ન. (આ+ચર્+ યત્ સુટ્) અદ્ભૂત, વિસ્મય રસ, -ગન્ધોદગ્રં તદનુ વવૃષુ: પુષ્પમાશ્રયમેઘા: -રઘુ૦ ૧૬।૮૭, ત્રિ. અચંબો, કીતુક, ચમત્કાર, આશ્ચર્યકારક -કિમાશ્રય્યં ક્ષારદેશે પ્રાણવા યમદૂતિકા: । શેષા: સ્થિરત્વમિચ્છન્તિ કિમાશ્રય્યમત: પરમ્ -ઉદ્ભટ:, આશ્ચર્યજનક કાર્ય, અચરજ, વિસ્મય, અચંબો, (અવ્ય.) - કિમાશ્રય્યં પરપીડિતોઽભિરમતે યચ્ચાતક: તૃષ્ણયા-ચાતકાષ્ટકમ્ ૨।૪.

आश्रोतन त्रि. (आ+श्च्युत्+ल्युट्) १. सारी रीते ऋ२वुं, २५कवुं, ७१टवुं, २. पलकोने घी थोपउवुं.
 आश्र्योतन त्रि. (आ+श्च्युत्+ल्युट्) उप२नो अर्थं भुञ्जो.
 आश्रम पु. (अश्रमनो विकारः अण् वा) पथ्य२नो विकार, पथ्य२नुं.
 आश्रमक पु. (अश्रमना कायति कै+क) सात्व देशमां आवेक्षुं ते नामनुं ऐक गाम.
 आश्रमकि त्रि. (अश्रमना कायति तत्र भवः इञ्) आश्रमक गाममां धनार.
 आश्रमन पु. (अश्रमना कायति अण् टिलोपाभावः) १. पथ्य२नो विकार, पथ्य२नी अनेली कोर्ण वस्तु, २. सूर्यनो सारथि अरुण- यश्चापमाश्रमनप्रख्यं सेषु धत्तेऽन्यदुर्वहम्- भट्टिः ४।२६
 आश्रमन्य त्रि. (अश्रमन् चतुर्थ्यां ण्यः) पथ्य२नी पासे रडेल प्रदेश वगेरे.
 आश्रमभारक त्रि. (अश्रमभारं वहति हरति आवहति वा ठण्) पथ्य२नो भार लईने जनार, ०।यकनार.
 आश्रमरथ पु. (अश्रमरथस्य मुनेरपत्यं गोत्रापत्ये कण्वा. अण्) अश्रमरथ मुनिनो वंशज.
 आश्रमरथ्य पु. (अश्रमरथस्य मुनेरपत्यं गर्गा. यञ्) अश्रमरथ मुनिनो पुत्र.
 आश्रमरिक पु. (अश्रमरथेव स्वार्थे ठ) पथरीनो रोग.
 आश्रमायन पु. स्त्री. (अश्रमनो गोत्रापत्यम् फञ्) अश्रमना नामना ऋषिनी वंशज.
 आश्रिमक त्रि. (भारभूतमश्रमानं वहति हरति आवहति वा ठण्) भाररुप पथ्य२ने लई जनार, ०।यकनार.
 आश्रमेव पु. (अश्रमन्+शुभ्रा. ठक्) अश्रमना नामना ऋषिनुं संतान, ७।कटुं.
 आश्रयान त्रि. (आ+श्यै+क्त) सुकाई गयेल, धनीभूत थयेल- पथश्चाश्रयानकर्दमान् -रघु० ४।२४
 आश्र त्रि. (अश्रमेव स्वार्थे अण्) नेत्रनुं पाशी, आंसु.
 आश्रय पु. मूलनक्षत्र.
 आश्रयण न. (आ+श्रा+णिच्+पुक् ह्रस्वे ल्युट्) पडाववुं, रंधवुं, उडाववुं.
 आश्रम पु. न. (आ+श्रम्+आधारे घञ् अवृद्धिः) १. शास्त्रोक्त ब्रह्मचर्यादिक धर्म, ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ के संन्यास आश्रम पैकी हरकोई आश्रम -गार्हस्थ्यो भैक्षुकश्चैव आश्रमौ द्वौ कलौ युगे- महानिर्वाणतन्त्रम्-२, मुनिनो वास-रडेठाश्र मठ -स

दुष्प्रापयशाः प्रापदाश्रमं श्रान्तवाहनः-रघु० १।४८, तपोवन, ३. परमेश्वर, ४. अवस्था, ५. विद्यालय, मडाविद्यालय, ६. आडी, जंगल.
 आश्रमगुरु पु. (आश्रमणां गुरुर्नियन्ता) ब्रह्मचर्यादि सर्व आश्रमोनी नियन्ता-राज.
 आश्रमधर्म पु. (आश्रमविहितो धर्मः) ब्रह्मचर्य वगेरे आश्रममां आचरतो धर्म -य इमामाश्रमधर्म नियुङ्क्ते-श० १
 आश्रमपद न. (आश्रमस्य पदम्) मुनिओ वगेरेनुं विश्रामस्थान, तपोवन वगेरे - शान्तामिदमाश्रमपदम्-श० १।१६
 आश्रमघ्रष्ट त्रि. (आश्रमाद् घ्रष्टः) धर्मसंधयी अडार काडी मूकेली, पोताना धर्मथी स्युत.
 आश्रमवास पु. (आश्रमे वासः) मुनिओ वगेरेना तपोवन वगेरेमां रडेठाश्र, मडाभारत ग्रंथनुं ते नामनुं ऐक पर्व.
 आश्रमवासिक न. (आश्रमवासः प्रतिपाद्यतयाऽस्त्यस्य ठन्) मडाभारतनुं ते नामनुं ऐक पर्व.
 आश्रमवासिन् त्रि. (आश्रमे वसतीति) संन्यासी, वानप्रस्थ.
 आश्रमसद् त्रि. (आश्रमे सीदति सद्+क्विप्) आश्रम-तपोवन वगेरेमां रडेनार वानप्रस्थ वगेरे.
 आश्रमिक त्रि. (आश्रमोऽस्त्यस्य ठन्) यार आश्रमपटोमांथी कोर्ण ऐक आश्रमवाणुं.
 आश्रमिन् त्रि. (आश्रमोऽस्त्यस्य इनि) उप२नो अर्थं भुञ्जो. -तथैवाश्रमिणः सर्वे गृहस्थे यान्ति संस्थितिम् -मनु०
 आश्रय न. (आश्रीयतेऽसौ आ+श्रि+कर्मणि अच्) १. आश्रय करवा योग्य, जेना उप२र कोर्ण वस्तु आश्रित रडे छे, पालक- विनाश्रयं न तिष्ठन्ति पण्डिताः वनिताः लताः - उद्धटः, २. आधार, ३. घर, ४. विषय, ५. कोर्ण ऐक गुण, ६. अवलंबन, ७. आश्रय करवो -निराश्रयं मां जगदीश । रक्ष -पुरा०, ८. भाजन, ९. प्रदक्ष करनार, १०. संभोडन, ११. अधिकारपत्र, १२. संबंध, साड्यर्थ, १३. छ गुणोमांथी ऐक, १४. बीजानो आश्रय लेनार.
 आश्रयण न. (आ+श्रि+ल्युट्) १. सेवन, अवलंबन, २. शरश लेवुं, बीजाना संरक्षणमां रडेवुं, ३. स्वीकार करवो, ४. शरशस्थान. त्रि. आश्रयकर्ता. (स्त्रियां डीप्) -अहमेत्य पतङ्गवर्त्मना पुनरङ्गाश्रयणी भवामि ते -कुमा०

आश्रयणीय (आ+श्रि+कर्मणि अनीयर्) आश्रय करवा योग्य, अवलंबन करवा योग्य.

आश्रयता स्त्री. (आश्रयस्य भावः तल्) आधार शब्द
शुओ.

आश्रयत्व न. (आश्रयस्य भावः त्व) अधिकरण शब्द
शुओ.

आश्रयभुज् त्रि. (आश्रयं भुनक्तीति) संबंधमां आवेदी
वस्तुओनो उपयोग करनार.

आश्रयलिङ्ग न. (आश्रयवद् लिङ्गं यस्य) विशेषण,
(विशेष्य भुज्ब पोतानुं विंग राभनार)

आश्रयवत् त्रि. (आश्रयोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः)
आश्रयवाणो, अवलंबनवाणो पदार्थ.

आश्रयाश पु. (आश्रयमश्राति अश्र+अण्) १. अग्नि
-दुर्वृत्तः क्रियते धूर्तैः श्रीमानात्मविवृद्धये । किं नाम
खलसंसर्गः कुरुते नाश्रयाशवत् -हितो २, २. चित्रानुं
अड, उ. कृतिका नक्षत्र. (त्रि.) आश्रयनो नाश करनार.

आश्रयासिद्ध पु. (आश्रयोऽसिद्धो यस्य) न्यायशास्त्र
प्रसिद्ध डेत्वाभास, जे डेतुनो आश्रय न ज्ञाय ते.

आश्रयासिद्धि स्त्री. (आश्रयस्यासिद्धिः-अप्रसिद्धिः)
न्यायशास्त्रमां ते नामनो अेक डेतुनो दीष.

आश्रयिन् त्रि. (आ+श्री+इनि) १. आश्रयकारक,
२. आश्रित, उ. संभद्र, विषयक.

आश्रव त्रि. (आ+शृणोति वाक्यम् आ+श्रु+अच्)
१. वाक्य सांभणी तरत ते प्रभाशे करनार, आशाकारी,
२. वाणीमां प्रवीण (पुं.) उ. नदी, समुद्र, ४. प्रतिक्षा,
वायदी, प. दीष. (पु. आस्रवति आ स्रु अच्)
आववुं, पापडिया- कर्मनुं आगमन-जैनदर्शन कथित
नव तत्त्वो पैकी अेक.

आश्रव त्रि. (आ+शृणोति भावे अच्) १. कबूल करवुं,
स्वीकारवुं -दृष्टदोषमपि तत्र सोऽत्यजत् सङ्गवस्तु
भिषजामनाश्रवः-रघु० १९।४९, २. क्लेश, कर्मबंधनुं
कारण रागादि.

आश्राव पु. (आ+श्रु+णिच्+अच्) संभणाववुं, कबूल
कराववुं.

आश्रि स्त्री. (सम्यक् अश्रिः) सारो भूषो, तलवारनी
धार.

आश्रित त्रि. (आ+श्रि+क्त) आश्रय पामेल, आशरा-
वाणुं, शरणागत आधेय- प्रायश्चलं गौरवमाश्रितेषु
-कुमा० ३।१

आश्रितता स्त्री. (आश्रितस्य भावः तल्) आश्रितपणुं,
आश्रितत्व न. (आश्रितस्य भावः तल्) उपरनो अर्थ
शुओ. -न्यायमते परमाणवाकाशादिनित्यद्रव्य-
भिन्नसर्वद्रव्याणामाश्रितत्वं साधर्म्यम् ।

आश्रित्य अव्य. (आ+श्रि+ल्यप्) आश्रय करीने,
अवलंबन करीने.

आश्रिन् त्रि. (आश्रं चक्षुर्जलमस्त्यस्य) नेत्रना जणवाणुं,
आंसुवाणुं.

आश्रुत् स्त्री. (आ+श्रु+भावे क्विप्) अंगीकार, स्वीकार.
(त्रि. कर्तरि क्विप्) अंगीकार करनार.

आश्रुत त्रि. (आ+श्रु+क्त) स्वीकारेल, सांभणेल, प्रतिक्षा
करेल, सडमत, (न.) बीजा सांभणी शके अेवो
पोकार.

आश्रुति स्त्री. (आ+श्रु+क्तिन्) अंगीकार, स्वीकार,
श्रवण, सांभणवुं ते.

आश्रेय त्रि. (आ+श्रि+यत्) आश्रय करवा योग्य,
अवलंबन करवा योग्य.

आश्लिष्ट त्रि. (आ+श्लिष्+क्त) आखिगन करायेल,
संबंध पामेल. -आश्लिष्टभूमिं रसितारमुच्चैः-शिशु०

आश्लेष पु. (ईषदकदेशेन श्लेषः-सम्बन्धः
आ+श्लिष्+घञ्) अेक भागमां संबंध, आखिगन
-कण्ठाश्लेषप्रणयिनि जने किं पुनर्दूरसंस्थे-पूर्वमेघ०
३, भेदवुं ते. - आश्लेषलोलुपवधूस्तनकार्करय-
साक्षिणीम्-शि० २।१७

आश्लेषा स्त्री. (अश्लेषा एव स्वार्थे अण्) ते नामनुं
नवमुं नक्षत्र. -आश्लेषानक्षत्रं सर्पा देवताः-
तैत्तिरीय० ४.।

आश्व न. (अश्वानां समूहः अण्) १. घोडाओनो
समूह, २. घोडापणुं, उ. घोडानुं कर्म. (त्रि. अश्वस्येदं
अण्) घोडाअे लई जवा योग्य, घोडा संबंधी.

आश्वतराश्वि पु. (अश्वतराश्वस्यापत्यं इञ्) ते नामना
अेक मुनि, बुडिल मुनि.

आश्वत्थ न. (अश्वत्थस्य फलं अण्) पीपणानुं इण.
(त्रि.) पीपणानुं, पीपणा संबंधी.

आश्वत्थिक त्रि. (अश्वत्थ+ठक्) पीपणानुं, पीपणा
संबंधी, आश्विनमास.

आश्वत्थी स्त्री. (अश्वत्थस्येदम् अण् स्त्रियां डीप्)
पीपणानी डाणी अथवा समिध, अश्विनी नक्षत्रवाणी
रात्रि.

આશ્વપત્ત ત્રિ. (અશ્વપત્તેરિદમ્ અણ) અશ્વપતિ સંબંધી.
 આશ્વપસ્ ત્રિ. (આશુ આપ્નોતિ અસુનુ હ્રસ્વ:) જલ્દી પ્રાપ્ત થનાર.
 આશ્વપાલિક સ્ત્રી. (અશ્વપાલ્યા અપત્યં ઠક્) અશ્વપાલી નામની સ્ત્રીનું છોકરું.
 આશ્વપેજિન્ ત્રિ. (અશ્વપેજેન પ્રોક્તમધીયતે ણિનિ) અશ્વપેજ ઋષિએ કહેલ વેદાદિશાસ્ત્રને ભણનાર.
 આશ્વબાલ ત્રિ. (અશ્વબાલાયાઃ ઔષધેરયમ્ અણ) અશ્વબાલા નામની ઔષધિ સંબંધી.
 આશ્વભારિક ત્રિ. (અશ્વવાહ્યં ભારં અશ્વભૂતં ભારં વા વહતિ હરતિ આવહતિ વા ઠજ્) ઘોડાએ વહન કરવા યોગ્ય, અથવા ઘોડારૂપ ભારને વહેનાર-લઈ જનાર.
 આશ્વમેધિક ત્રિ. (અશ્વમેધાય હિતં ઠન્) અશ્વમેધ યજ્ઞનાં સાધન દ્રવ્ય વગેરે.
 આશ્વમેધિક ન. (અશ્વમેધમધિકૃત્ય કૃતો ગ્રન્થઃ ઠણ) યુધિષ્ઠિરના અશ્વમેધના અધિકારને લઈને વ્યાસકૃત મહાભારતાન્તર્ગત એક પર્વ, અથવા 'શતપથ બ્રાહ્મણ'માં અન્તર્ગત 'પંચાધ્યાયી'રૂપ એક ગ્રન્થ.
 આશ્વયુજ પુ. (આશ્વયુજી અશ્વિની નક્ષત્રયુક્તા પૌર્ણમાસી યસ્મિન્ માસે અણ) અશ્વિન માસ -ત્યજેદાશ્વયુજે માસિ મુન્યન્ત્રં પૂર્વસન્વિતમ્ । જીર્ણાનિ ચેવ વાસાસિ શાકમૂલફલાનિ ચ ॥ - મનુ ૦ ૬।૧૫
 આશ્વયુજક ત્રિ. (આશ્વયુજ્યામુપ્તો માષઃ વુજ્) આશ્વિન માસની પૂનમને દિવસે વાવેલા અડદ.
 આશ્વયુજી સ્ત્રી. (અશ્વયુજા અશ્વિનીનક્ષત્રેણ યુક્તા પૌર્ણમાસી +અણ) આશ્વિન માસની પૂનમ.
 આશ્વરથ ત્રિ. (અશ્વયુક્તો રથઃ અશ્વરથસ્તસ્યેદમ્ પત્રપૂર્વકત્વાદ્ અન્) ઘોડાએ લઈ જવાતા રથ સંબંધી, ઘોડાનાં રથનું.
 આશ્વલક્ષણિક ત્રિ. (અશ્વલક્ષણં વેત્તિ તજ્ઞાપક-શાસ્ત્રમધીતે વા+ઠક્) ઘોડાના લક્ષણને જાણનાર, ઘોડાના લક્ષણ સંબંધી શાસ્ત્રને જાણનાર, ઘોડાઓની દેખરેખ રાખનાર.
 આશ્વલાયન પુ. (અશ્વલ+અશ્વગ્રાહકઃ મુનિભેદઃ, તસ્વાપત્યમ્ નડાં ફક્) ઋગ્વેદનું ગૃહ્યસૂત્ર બનાવનાર તે નામના એક મુનિ.
 આશ્વાયન પુ. સ્ત્રી. (અશ્વગોત્રે ભવઃ અશ્વાં ફજ્) અશ્વઋષિનો વંશજ.
 આશ્વાવતાન પુ. સ્ત્રી. (અશ્વાવતાનનામર્ષેરપત્યં વિદાં અજ્) અશ્વાવતાન નામના ઋષિનું સંતાન.

આશ્વાસ પુ. (આ+શ્વસ્+ણિચ્+ઘજ્) નિર્વૃત્તિ, શાંતિ, આશ્રયદાન, ભય પામેલાનો ભય દૂર કરવા માટેનો વ્યાપાર, સાંત્વન, આશ્વાસન. -અશ્વાસ-સ્નેહ-ભવતી-નામેકમાલામ્બનં મહત્ -ઉત્તર ૦ ૬. અઙ્કે.
 આશ્વાસક ત્રિ. (આ+શ્વસ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) આશ્વાસન આપનાર, સાંત્વન કરનાર.
 આશ્વાસન ન. (આ+શ્વસ્+લ્યુટ્) ૧. સાંત્વન, ૨. હિમ્મત આપવી તે, ૩. ધીરજ આપવી તે. (ત્રિ.) ૧. હિમ્મત આપનાર, ૨. સાંત્વન કરનાર- તદિદં દ્વિતીયં હૃદયાશ્વાસનમ્ -શકુ ૦ ૭
 આશ્વાસિન્ ત્રિ. (આ+શ્વસ્+ણિનિ) સામી આશાવાળું, પાછી આશાવાળું -મનસ્તુ તદ્ભાવદર્શનાયાસિ -શકુ ૦, પ્રત્યાશાયુક્ત.
 આશ્વાસ્ય ત્રિ. (આ+શ્વસ્+ણિચ્+યત્) સાંત્વન કરવા યોગ્ય, શાંત પાડવા યોગ્ય.
 આશ્વાસ્ય અવ્ય. (આ+શ્વસ્+લ્યપ્) શાંત પાડીને, સાંત્વન કરીને.
 આશ્વિક ત્રિ. (અશ્વાન્ વહતિ આવહતિ હરતિ વા ઠજ્) ભારરૂપ ઘોડાને લઈ જનાર, વહી જનાર, ઘોડેસવાર.
 આશ્વિન પુ. (અશ્વિની પૂર્ણિમા યસ્મિન્ માસે અણ) આશ્વિન મહિનો, જેમાં ચંદ્રમા અશ્વિની નક્ષત્રની નજીક હોય છે. -સુખી વદાન્વો બહુમાનશાલી ભક્તો ભવેદાશ્વિનમાસજન્માકોષ્ટીપ્રવીપઃ, યજ્ઞ સંબંધી કપાલ.
 આશ્વિન ત્રિ. (અશ્વિનો દેવતેઽસ્ય અણ) અશ્વિનીકુમાર જેના દેવતા છે એવા યજ્ઞ-અસ્ત્ર વગેરે.
 આશ્વિની સ્ત્રી. (અશ્વિનીનક્ષત્રયુક્તા પૌર્ણમાસી) આસો માસની પૂનમ.
 આશ્વિનેય પુ. દ્વિ. (અશ્વિન્યા અપત્યમ્ ઠક્) બે અશ્વિની કુમાર દેવો (દિવોના વૈદ) (પુ.) ૧. નકુલ, ૨. સહદેવ, ૩. ઘોડાનો એક દિવસનો માર્ગ.
 આશ્વીન પુ. (અશ્વસ્યૈકાહગમઃ પન્થા વા ળજ્) એક ઘોડાથી એક રોજમાં જઈ શકાય તેટલો રસ્તો.
 આશ્વેય ત્રિ. (અશ્વા દેવતા અસ્ય ઢક્) અશ્વા જેની દેવતા હોય છે તે, અશ્વામાં થનાર.
 આષાઢ પુ. (આષાઢી પૂર્ણિમાઽસ્મિન્ માસે અણ) અષાઢ માસ -આષાઢસ્ય પ્રથમદિવસે મેઘમાશિલ્ષ્ટસાનુમ્ - મેઘ ૦ ૨, ૧. બ્રહ્મચારીએ ધારણ કરવા લાયક બ્રાહ્મણનો ઈડ - અથાજિનાષાઢધરઃ પ્રગલ્ભવાક્-કુ ૦ ૬।૩૦, ૨. મલય પર્વત.

આષાઢક પુ. (આષાઢં સ્વાયં કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આષાઢભવ પુ. (આષાઢાયાં નક્ષત્રે ભવતિ અચ્) મંગલગ્રહ.
(ત્રિ.) આષાઢ મહિનામાં ઉત્પન્ન થનાર.

આષાઢા સ્ત્રી. (આ+સહ+ક્ત) તે નામનું એકવીસમું નક્ષત્ર.

આષાઢાજાત પુ. (આષાઢાયાં જાતઃ) મંગલગ્રહ.

આષાઢાભવ ત્રિ. (આષાઢાયાં જાતઃ ભવઃ) આષાઢા નક્ષત્રમાં થનાર. (પુ.) મંગલગ્રહ.

આષાઢાભૂ પુ. (આષાઢાયાં ભવઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

આષાઢાચાર્ય પુ. આષાઢ નામના ત્રીજા નિહ્વ આચાર્ય, જેમણે દરેક વસ્તુ અવ્યક્ત-સંદિગ્ધ છે એટલે કોનામાં સાધુતા છે અને કોનામાં સાધુતા નથી તેનો નિશ્ચય ન થઈ શકવાથી કોઈને પગે લાગવું નહિ એમ સ્થાપન કર્યું છે. (જૈ.દ.)

આષાઢિ સ્ત્રી. (આ+સહ+ક્તિન્) સારી રીતે સહન કરવું, રતિદેવીનું સ્થાન.

આષાઢી સ્ત્રી. (આષાઢ્યા નક્ષત્રેણ યુક્તા પૂર્ણિમા અણ્ ડીપ્) આષાઢ મહિનાની પૂનમ, યજ્ઞ સંબંધી એક ઈષ્ટિકા.

આષાઢીય ત્રિ. (આષાઢ્યાં ભવઃ છ્) આષાઢા નક્ષત્રમાં થનાર, આષાઢ મહિના સંબંધી.

આષ્ટમ પુ. (અષ્ટમો ભાગઃ અણ્) આઠમો ભાગ.

આષ્ટ્ર ન. (અષ વ્યાપ્તૌ ષ્ટ્ર્) આકાશ.

આસ્ (અદાં આં અકં સેટ્ આસ્તે) બેસવું, આરામ કરવો- આસ્તે મનસા સ્મરન્-ગીતા, -આસને ભગવાનાસ્તાં સહૈભિર્મુનિપુઙ્ગવૈઃ-રામાં ૧. કાં, (ક્રિયાનું સાતત્ય પ્રગટ કરવામાં પ્રાયઃ વર્તમાનકાલીન કૃદંતનો પ્રયોગ આસ્ ધાતુની સાથે થાય છે-) જેમ- વિદારયન્ પ્રગર્જશ્વાસ્તેપચ્ચં ૧-ચીરતો રહ્યો અને ગર્જતો રહ્યો. અધિ-જોડે-સક. સાથે ચઢવું - ગગનમધ્યમધ્યાસ્તે દિવાકરઃ-કાદં; અનુ જોડે સક. -પાસે બેસવું, સેવવું -અન્વાસિતમરુન્ધત્યા સ્વાહયૈવ હવિર્ભુજમ્-રઘું ૨।૫૬; અભિ-જોડે-અકં સન્-મુખ સ્થિતિ, પાસેપશું, ઉદ્-જોડે-ઉદાસીનતા- વિધાય વૈરં સામર્થ્યં નરોડરૌ ય ઉદાસતે-શિશું ૨।૪૨, ચાલુ કરેલા કાર્યથી વિરામ પામવું -ઉદાસીનવદાસીનઃ-ગીતા; ઉપ-જોડે-સકં સારી રીતે સેવા કરવી-નોપાસતે યશ્ચ પશ્ચિમામ્-મનું, પરિ+ઉપ્-જોડે-

પ્રકૃષ્ટ ઉપાસન - યથૈવ ક્ષુધિતા બાલા માતરં પર્યુપાસતે, સમ્+ઉપ-જોડે-સક. સારી રીતે ઉપાસન -સમુપસ્થિતે પુત્રયોગ્યયા-રઘું; પરિ જોડે-અકં ચોતરફ સ્થિતિ, સ્થિતિ, -સમ્+ઉપ જોડે-સેવા માટે તૈયાર રહેવું, પૂજા કરવી સમુપાસ્યત પુત્રભોગ્યયા સ્નુષયેવાવિકૃતેન્દ્રિયઃ શ્રિયઃ-રઘું ૮।૧૪; સારી રીતે બેસવું- ભોગિભોગસમાસીનં પશ્ચિમાં તુ સમાસીનઃ-મનું.

આસ્ અવ્ય. (આ+અસ+ક્વિપ્) સ્મરણ, આક્ષેપ, કીપ.
-આઃ કિમેતદિતિ ક્રોધાદાભાષ્ય મહિષાસુરઃ-દેવીભાં સંતાપ, પીડા, ગર્વપૂર્વક ગાજવું, બેદ.

આસ પુ. (આસ્+ઘજ્) બેસવું, આસન, સ્થિતિ, બેસવાનું સ્થાન, ધનુષ- સ સાસિઃ સા સુસુઃ સાસઃ-કિં ૧૫।૫.

આસ પુ. (અસ+ઘજ્) ફેંકવું.

આસક્ત ક્રિયાવિ. (આ+સજ્+ક્ત) આસક્તિવાળું.

આસક્ત ન. (આ+સજ્+ક્ત) નિત્ય, સતત આસક્ત, સારી રીતે સંબંધ પામેલ- આસક્તાસ્તાસ્વમી મૂઢા વામશીલા હિ જન્તવઃ-કિરાતાં ૧૧।૩૪

આસક્તિ ત્રિ. (આ+સજ્+ક્તિન્) બીજા વિષયનો ત્યાગ કરી કેવળ એક જ વિષયનું આલંબન, આસક્તિ -બાલિશચરિતેજ્વાસક્તિઃ-કાં ૧૨૦.

આસક્ત પુ. (આ+સજ્+ઘજ્) ૧. અભિનિવેશ, ૨. પ્રાપ્ત થયેલી અથવા પાસે રહેલી નાશ પામતી વસ્તુની રક્ષા કરવાની ઈચ્છા, ૩. ભોગાભિલાષ, ૪. કર્તાપણાનું અભિમાન, ૫. બીજા વિષયનો ત્યાગ કરી ચિત્તને કેવળ એક જ વિષયમાં તલ્લીન કરવું, ૬. સૌરાષ્ટ્રની એક જાતની માટી, ૭. સાહચર્ય, સંયોગ, આસક્તિ -કાન્તાસક્તમ્, -ત્યક્તવા કર્મફલાસક્તમિત્યતૃપ્તો નિરાશ્રયઃ-ગીતાં ૪।૨૦, ૮. સ્થિરીકરણ, બંધન.

આસક્ત ત્રિ. (આ+સજ્+અચ્) કાયમનું, નિત્યનું. -ન ષટ્પદશ્રેણિભિરેવ પદ્મજં સ શૈવલાસક્તમપિ પ્રકાશતે -કુમાં ૫।૧, અવ્ય. નિત્ય-કાયમ.

આસક્ત્ય ન. (અસક્તઃ તસ્ય ભાવઃ ષ્વજ્) સંગતિનો અભાવ, અસંબંધ.

આસક્તિન્ ત્રિ. (આ+સજ્+ઈનિ) આસંગવાળું.

આસક્તિની સ્ત્રી. (આ+સજ્+ઈનિ+ઢીપ્) વાયુની સમૂહ, વાવાઝોડું, વંટોળિયો, બગલો, હોલો.

आसञ्जन न. (आ+सञ्ज्+ल्युट्) १. आसंग,
२. सारी रीते संबंध, ३. योजवुं, ४. ज्ञेयवुं, योजन.

आसञ्जित त्रि. (आ+सञ्ज्+णिच्+क्त) योजेत्, ज्ञेयेत्, संबंधोऽस्तु.

आसन्ति स्त्री. (आ+सद्+क्तिन्) १. पासेपशानो संबंध,
-वाक्यं स्याद् योग्यताकाङ्क्षासत्तियुक्तः पदोच्चयः-
सा० द० २. परि०, - कारणं संनिधानं तु पदस्यासत्ति-
रुच्यतेभाषा० ८३, न्यायमतेपदसंनिधानकारणम् ।
यत्पदार्थस्य यत्पदार्थान्वयोऽपेक्षित-स्तयोरव्यव-
धानेनोपस्थितिकारणम् - सिद्धान्तमुक्तावली ।
२. प्राप्तिः, ३. अविर्लभे उच्यारश्च करवापशुं,
४. गाढ संबंध- किमपि किमपि मन्दं मन्द-
मासत्तियोगान्-उत्तर० १।२७, प्रत्यक्षजनक सन्निकर्ष-
आसत्तिराश्रयाणां तु सामान्यज्ञानमिष्यते -भा. १।६५.
शाब्दभोधनुं कारश्च, शाब्दभोधमां उपयोगी उपस्थिति.

आसदन न. (आ+सद्+ल्युट्) प्राप्तिः, निकटनो संबंध,
पासेपशानो संबंध.

आसन् न. मुभ, (कर्म. द्वि. अ. पक्षी बधी विभक्तिओमां
- करश्च, संप्रदान, अपादान, संबंध अने अधिकरश्च
विभक्तिओमां आस्यना स्थाने विकल्पे यत्ता
आदेशवाणी शब्द.)

आसन न. (आस्+ल्युट्) १. स्थिति, बेसवुं, आसन,
-स वासवेनासनसंनिकृष्टम्-कु० ३।२, -पद्मासनं
स्वस्ति काख्यं भद्रं वज्रासनं तथा । वीरासनमिति
प्रोक्तं क्रमादासनपञ्चकम् ॥, एकत्रासनभोजनैः-
स्मृतिः, २. पोताना स्थानमां स्थिति करवाइप
राजाओना छ गुणोमांनो ऐक गुण, -संधिर्न विग्रहो
यानमासनं द्वैधमासनम्-अमर०, ३. विजिगीषु राजानो
पोताना प्रयाशने दूर करनार व्यापार, ४. बेसवाना
आधार इप कामणी वगेरे कोर्ण आसन, ५. देवपूजनां
अंगइप कोर्ण उपचार, ६. देहनी स्थिरतामां साधन
योगना अंगइप आसन, ७. छाथीना शरीरनो
आगणनो भाग, घोडानी कांधनो प्रदेश, सुरक्षित
ऐवुं भूकवानुं साधन. ८. रतिक्रियानी विशेष विधि,
९. शत्रुनी विरुद्ध पोताना स्थानमां स्थिर रडेवुं.

आसन पु. (आसन एव अण्) १. श्वक वृक्ष, आसननुं
आड.

आसनबन्ध पु. (आसनाथो बन्धः) आसन माटे बन्ध,
-निषेदुषीमासनबन्धधौरः-रघु० २।६, छाथ पण वगेरेनो
अन्योन्य साधे दढ संबंध.

आसनमन्त्र पु. (आसनस्य शुद्धार्थो दानार्थो वा मन्त्रः)
१. तंत्रशास्त्रोक्त कोर्ण मंत्र, देवोने आसन आपती
वेणा बोलातो मंत्र.

आसना स्त्री. (आस्+युच् टाप्) १. बेसवुं, २. स्थिति,
आसन, तिपाई.

आसनादि पु. (आसनमादिर्यस्य) मंत्रमां कडेव पूजान
अंगमां आसन वगेरे उपचारोनी समुदाय.

आसनी स्त्री. (आस्+आधारे ल्युट् डीप्) १. अशर,
छाट, दुकान, २. मर्यादा, स्थिति.

आसन्द पु. (आसीदत्यस्मिन् प्रलयकाले आसद् नि०)
वासुदेव.

आसन्दिका स्त्री. (आ+सन्द+कन्) नानी पुरशी, नानी
पाट, नानी मांथी वगेरे.

आसन्दी स्त्री. (आ सद्+ट् नुम् नि० डीप्) १. नानी
पुरशी, २. नानी पाट, ३. बेसवा योग्य नानी
मांथी, ४. आसनयन्त्र, ५. सभा वस्थेनी वेदिका,
बेसवा योग्य नानी बाजठ, ७. तक्रियावाणी
आशमपुरशी, ८. दुकान.

आसन्न त्रि. (आ+सद्+क्त) १. पासेनुं, पासे रडेवुं,
समीपनुं -आसीनमासन्नशरीरपातः- कुमा० ३।४४,
२. सारी रीते रडेव, शाब्दभोधमां साधनइप अेवी
असत्तिवाणुं वाक्य, ३. मरवाने ईच्छनार -आसन्नमेव
नृपतिर्भजते मनुष्यम् -पञ्च० ।

आसन्नकाल पु. (आसन्नः कालः) मरशनी वपत,
मृत्यु पासेनो समय.

आसन्नपरिचारक त्रि. (आसन्नः परिचारकः यस्य)
व्यक्तिगत सेवक, शरीरनो रक्षक.

आसन्य पु. (आस्ये भवः यत् आसन्नादेशः) मुभमां
थनार, मुभना अंदरना भागमां रडेव मुप्य प्राश.

आसन्वत् त्रि. (आस्यसमानार्थकः आसन्शब्दोऽस्ति
ततः अस्त्यर्थे मनुप्) मुभवाणुं.

आसमञ्ज पु. (असमञ्ज एव स्वार्थे अण्) ते नामनो
सगर राजानो पुत्र, सूर्यवंशी ऐक क्षत्रिय.

आसम्बाध त्रि. (समन्तात् संबाधा यत्र) सांकडुं स्थान,
गीरदीवाणुं, परस्पर संघर्षाधी क्लिष्ट ऐवुं कोर्ण
स्थान, यारे तरकधी घेरायेवुं स्थान -आसम्बाधा
भविष्यन्ति पन्थानः शरवृष्टिभिः-रामा०

आसव पु. (आसूयते आ+सू+कर्मणि अण्) १. पक्व
औषध अने जण्थी तैयार थयेव मध, आसव. -

शीधुरिक्षुरसैः पक्वैरपक्वैरासवो भवेत् । मैरेयं
धातकीपुष्पगुडधानास्रसंहितम् ॥ -माधवः
आसवद् पु. (आसवस्य मद्यभेदस्य द्रुः) ताडीनुं आऽ.
आसवनीय त्रि. (आ+सु+कर्मणि अनीयर्) स्नान
करवा-कराववा योग्य, पीसीने काढवा योग्य.
आसा स्त्री. (आ+सो+अङ्) पासे.
आसादन न. (आ+सद्+णिच्+ल्युट्) समीप राभवुं,
पडोयवुं, स्थापवुं, नजदीक करवुं, मदन, आकमझ
करवुं.
आसादित न. (आ+सद्+णिच्+क्त) १. पासे करेव,
२. पडोयव, ३. प्राप्त थयेव, ४. योजेव, जेडेव,
५. समीप राभेव, ६. संपादन करेव, ७. कामकीडामां
तत्पर.
आसाद्य त्रि. (आ+सद्+णिच् यत्) १. प्राप्त करवा
योग्य, २. समीप करवा योग्य, ३. नाश पमाडवा
योग्य.
आसाद्य अव्य. (आ+सद्+णिच्+ल्यप्) प्राप्त करीने.
-आसाद्य सादितरिपुः प्रथितावदातम्- भक्ता०
आसार पु. (आ+सृ+घञ्) १. धारा रूपे पडवुं, वेगधी
वृष्टिनुं पडवुं - आसारसिक्तक्षितिबाष्पयोगात् -रघु०
१३।२९ - धारासारैर्वृष्टिर्बभूव -हितो ३। २. सैन्यनी
योत्तरङ्क व्याप्ति -तस्माद् दुर्गं दृढं कृत्वा
सुभटासारसंयुतम् -पञ्च० ३।४९, ३. योत्तरङ्क प्रसरवुं,
सुहृद् भण, ४. बार राजमंडलमांनो अेक राज,
५. ते नामनो अेक दंडक छंद, ६. रसवाणी आहार.
आसाव्य त्रि. (आ+सु+ण्यत्) पीसीने काढवा योग्य
दाउ वगेरे.
आसिक पु. (असिः प्रहरणमस्य ठक्) तलवारधी युद्ध
करनार, तलवारवाणी सिपाडी वगेरे.
आसिका स्त्री. (आस्+ण्वल् टाप्) अनुकमे बेसवुं,
पयथि बेसवुं, वाराङ्करी बेसवुं.
आसिक्त त्रि. (आ+सिच्+क्त) लगार छांटेव, सारी
रीते छांटेव, सीथेव.
आसित न. (आस्+भावे क्त) बेसवुं.
आसित पु. (असितस्य मुनेरपत्यं शिवा० अण्) असित
नामना मुनिनुं संतान.
आसिधार पु. (असिधारा इवास्त्यत्र) तलवारनी धार
जेवुं -युवा युवत्या साद्धं यत् मुग्धभर्तृवदाचरेत् ।
अन्तर्निवृत्तनद्धः स्यात् आसिधारव्रतं हि तत् ॥
-इति यादवोक्तव्रतभेदे ।

आसिद्ध त्रि. (आ+सिध्+क्त) राजनी आश्रथी वादीअे
जेने अटकाव्यो डीय तेवो प्रतिवादी.
आसिनासि पु. स्त्री. (असिनासस्य अपत्यं इज्)
असिनास मुनिनुं संतान.
आसिनासायन पु. (आसिनासेः युवापत्ये फक्)
असिनास मुनिनो पौत्र.
आसिबन्धकि पु. (असिबन्धकस्य अपत्यम् इज्)
असिबंधकनुं संतान.
आसिबन्धकायन पु. (ततः युवापत्ये फक्) असिबंधकनो
पौत्र.
आसीन त्रि. (आस्+शानच्) बेसेव, बेठेव. -आसीनानां
सुरभितशिलं नाभिगन्धैर्मृगाणाम् ।
आसीनप्रचलायित न. (आसीनेन उपविष्टेनैव
प्रचलवदाचरितम् प्रचल्+क्विप् भावे क्त) बेसीने
निद्रानेवीधे डोववुं ते, जोकां जावां.
आसुत् त्रि. (आ+सु+क्विप्) स्नान करेव, पीसेव,
पीलेव.
आसुति स्त्री. (आ+सु+क्तिन्) सोमवता वगेरेने पीसवुं
ते, स्नान, पीलवुं, दाउ बनाववो, अर्क, उकाणो,
प्रसव, जशवुं.
आसुतिमत् (आसुतेः चतुरथ्यां मध्वा० मत्तुप्) मदिरा
वेयनार, सोमरस काढनार याज्ञिक, प्रसवनार,
जशनार.
आसुतीबल पु. (आसुतिरस्त्यस्य बलच् दीर्घः) दाउ
वेयनार, सोमवताने पीसनार याज्ञिक.
आसुतीय त्रि. (आसुतेरिदम् ग्रहा० छ) जेणे पीसवानुं
क्युं डीय ते संबंधी.
आसुर त्रि. (असुरस्येदम् अण्) राक्षसनुं, राक्षस संबंधी,
असुर संबंधी, असुरना जेवा आथारवाणुं. (पु.)
राक्षस, ते नामनो अेक विवाड. - ज्ञातिभ्यो द्रविणं
दत्त्वा कन्यायै चैव शक्तिततः । कन्याप्रदानं
स्वाच्छन्दादासुरो धर्म उच्यते-मनु० ३।३१, (न.)
१. बिडलवश २. असुरपशुं -न मां दुष्कृतिनो
मूढाः प्रपद्यन्ते नराधमाः । माययाऽपहतज्ञाना आसुरं
भावमाश्रिताः ॥ -गीता ७।१५.
आसुरस्व न. अयाज्ञिकनुं धन, यज्ञ नडि करनाराओनुं
धन
आसुरायण पु. (आसुरेरपत्यं युवा० फक्) आसुरिनो
युवापत्य. आसुरायणी. स्त्री.

आसुरि पु. (तत्त्वज्ञानोपदेशेन अस्यति संसारम् अस्+उरच् असुरः-कपिलः, तस्य छात्रः इञ्) सांभ्ययोगाचार्य कपिलमुनिनो शिष्य—आसुरि.

आसुरिवासिन् पु. (आसुरौ तत्समीपे वसति णिनि) आसुरि मुनिनो शिष्य, शुक्ल यजुर्वेदना संप्रदायनो प्रवर्तक कोर्ष ऋषि.

आसुरी स्त्री. (असुर+अण्+ङीप्) १. राई, २. अेक ज्ञतनी शल्यचिकित्सा.

आसूत्रित त्रि. (आ सूत्र क्त) १. भाषा पढेरनारा, २. अंदर गांठ वाणनारा.

आसेक पु. (आ+सिच्+घञ्) छांटवुं, सारी पेठे सींयवुं - छांटवुं, भीनुं करवुं.

आसेक्य पु. (आसेकमर्हति यत्) वैद्यकशास्त्रमां कडेल अेक ज्ञतनो नपुंसक.

आसेचन त्रि. (न सिच्यते तृप्यति मनोऽत्र आधारे ल्युट्) जेना दर्शनथी आनंदने वीधे मन तृप्त न थाय तेवी कोर्ष पदार्थ. (भावे ल्युट्) सारी रीते छांटवुं, सींयवुं, छांटवानुं साधन कोर्ष पात्र, भीनुं करवुं.

आसेचनक त्रि. (आसेचन+स्वार्थे क) जेना जौवाधी मननी तृप्ति न थाय तेवुं. -नयनयुगासेचनकं मानसवृत्त्यापि दुष्पाम् -सां ८० परि० १०

आसेदिवस् त्रि. (आ+सद्+क्वसु) १. पासे आवेल, २. पढीथेल, प्राप्त- आसेदुषी (स्त्री) प्राप्त थयेवी.

आसेद् त्रि. (आ+सिध्+तृच्) १. वादी, २. राजनी आशाथी प्रतिवादी वगेरेने रोकनार.

आसेध (आसिध्+भावे घञ्) व्यवहारमां राजनी आशाथी प्रतिवादीने रोकवो, डेद करवो, आ कायदी चार प्रकारनी छे- स्थानासेधः कालकृतः प्रवासात् कर्मणस्तथा-नारदः ।

आसेवन न. (सम्यक् सेवनम्) सतत सेवन, वारंवार अब्यास-आवृत्ति -आसेवनं पौनःपौन्यम्- सि० कौ० ८।३।१०२.

आसेवा स्त्री. (आ+सेव्+अ+टाप्) वारंवार सारी रीते सेवा-अब्यास, आवृत्ति.

आसेवित त्रि. (आ+सेव्+क्त) सारी रीते सेवेव, वारंवार सेवेव न आसेवा शब्द जुओ.

आसेवित् त्रि. (आसेवित्+इनि) वारंवार सेवनार, सतत सेवनार, सारी रीते सेवनार.

आस्कन्द पु. (आ+स्कन्द+घञ्) दूदवुं, आकभण करवुं, दभाववुं, तिरस्कार, मुकावुं, ते नामनी घोडानी अेक गति -चरणास्कन्दननामिताचलेन्द्रः-किराता० ६।२५

आस्कन्दन न. (आस्कन्द+ल्युट्) लडाई, युद्ध (भावे ल्युट्) आस्कन्दनं तिरस्कारे रणे- १. युद्ध, २. तिरस्कार, ३. आकभण सपेघणेऽपि च-मेदिनी ।

आस्कन्दित न. (आ+स्कन्द्+स्वार्थे णिच् क्त) ते नामनी घोडानी अेक गति. (त्रि.) आस्कंदनवाणुं.

आस्कन्दितक न. (संज्ञायां स्वार्थे वा कन्) उपरनो अर्थ जुओ -उत्तेरितमुपकण्टमास्कन्दितकमित्यपि । उत्प्लुत्योत्प्लुत्य गमनं कोपादिवाखिलैः पदैः ॥- हेमचन्द्रः

आस्कन्दिन् त्रि. (आ स्कन्द् णिनि) यडी भेसनार, तूटी पडनार.

आस्त्र त्रि. (आ क्रम्+ड वेदे सुट्) आकभण करनार.

आस्त त्रि. (आ+अस्+विक्षेपे क्त) सारी रीते डेंडेव.

आस्तर पु. (आ+स्त कर्मणि अप्) छाधीने ओढवानी जूल, पाथरवा योग्य सादडी वगेरे -वासो वल्कलमास्तरः किसलयान्योकस्तरूणां तलम्-शां० शं० २।१९, अतिशय विस्तार.

आस्तरण न. (आस्तीर्यते कर्मणि ल्युट्) पाथरवामां आवती सादडी वगेरे, छाधीनी जूल, दर्भनी पथारी, विस्तार -तमालपत्रास्तरणासु रन्तुम्-रघु. ६।६४

आस्तरण त्रि. (आस्तरणे दीयते कार्य्यं वा व्युष्टां अण्) आस्तरणमां जे अपाय, अथवा तेमां जे कराय ते. - राङ्गवास्तरणे पूर्वमयोध्यावामिवासने-महा० आदि०

आस्तरणिक त्रि. (आस्तरेण प्रयोजनमस्य ठक्) पाथरवानुं साधन वस्त्र वगेरे.

आस्तरणी स्त्री. (आस्तरणपट्यां स्त्रियां ङीप्) पाथरवानी शेरंछ, यटाई.

आस्तरणीय त्रि. (तस्येदम् वृद्धत्वात् छ) पाथरवा संबधी.

आस्तायन त्रि. (अस्ति विद्यमानस्य सन्निकृष्टदेशादि फक्) छायात अेवी वस्तुनी पासेनी कोर्ष प्रदेश.

आस्तर पु. (आस्तीर्यते आ+स्तृ+घञ्) विस्तार, विस्तार करवा योग्य.

आस्तरपङ्क्ति स्त्री. ते नामनो अेक वैदिक छंद.

आस्ताव पु. (आस्तुवन्त्यत्र आ+स्तु+आधारे घञ्)

१. यज्ञमां स्तुति करनाराओनो स्तुति प्रदेश,
२. सारी स्तुति.

आस्तिक त्रि. (अस्ति परलोक इति मतिर्यस्य ठक्) परलोक छे अेम माननार, आस्तिक. -अस्तीत्युक्त्वा गतो यस्मात् पिता गर्भस्थमेव तम् । वनं तस्मादिदं तस्य नामास्तिकेति विश्रुतम् ॥ -महा० (पु.) ते नामना अेक मुनि, जरत्कारनो पुत्र. -आस्तिकस्य मुनेर्माता भगिनी वासुकस्तथा । जरत्कारमुनेः पत्नी मनसादेवि ते नमः ॥ महा०,

आस्तिकता स्त्री. (आस्तिकस्य भावः तल्) आस्तिकपशुं, **आस्तिकत्व** न. (आस्तिकस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ शुओ.

आस्तिकार्थद पु. (आस्तिकायार्थं वदाति दा+क्) जनमेजय राजा.

आस्तिक्य न. (आस्तिकस्य भावः घ्यञ्) आस्तिकपशुं, परलोकने मानवापशुं -आस्तिक्यं श्रद्धधानता परमार्थेष्वामार्थेषु-शङ्कर०

आस्तीक पु. जरत्कार मुनिनी पुत्र.

आस्तीकजननी स्त्री. (आस्तीकस्य जननी) मनसा देवी, वासुकिनी भेन, जरत्कार मुनिनी पुत्री.

आस्तीर्ण त्रि. (आ+स्तृ+क्त) विस्तीर्ण, डेलायेल, पाथरेल -आस्तीर्णाजिनरत्नासु-रघु०

आस्तृत त्रि. (आ+स्तृ+क्त) विस्तीर्ण.

आस्तेय त्रि. (अस्तीत्यव्ययं तत्र विद्यमाने भवः ढक्) उयात अेवा कोर्ष पदार्थमां धनार.

आस्त्र त्रि. (अस्त्रस्येदम् अण्) अस्त्र संबंधी.

आस्था स्त्री. (आ+स्था+अङ्) १. श्रद्धा, २. आदर, -दैवात् स्वर्गवद्बध्यत्वं मर्त्येष्वस्थापराङ्मुखः । विनश्वरे विहायास्थां यशः पालय मित्र ! मे ॥ -हितो०, ३. प्रयत्न, ४. सभा, ५. टेकी, टेभरेभ, ६. आलंबन, ७. स्थिति, ८. अपेक्षा- पिण्डेष्वनास्था खलु भौतिकेषु-रघु०

आस्थान न. (आस्थीयतेऽत्र आ+स्था+आधारे ल्युट्)

१. सभा, २. विश्रामस्थान, -अनेकराजन्यरथा-श्वसङ्कुलम् । तदीयमास्थाननिकेतनाजिरम् ॥ -किरा० ११६, ३. आस्था, ४. श्रद्धा- राजानमास्थान-मण्डपगतम्-कादम्बरी.

आस्थानी स्त्री. (आस्थीयतेऽत्र टित्वात् डीप्) सभा. -आस्थानी समये समं नृपजनः सायंतने संपतन्-रत्नावली.

आस्थापन न. (आ+स्था+णिच्+पुक्+ल्युट्) सारी रीते स्थापयुं, सुश्रुतमां कडेल अेक अस्तिकर्म.

आस्थापित त्रि. (आ+स्था+णिच्+पुक्+क्त) सारी रीते स्थापेय.

आस्थायिका स्त्री. (आ+स्था+ण्वल् स्त्रीत्वात् टाप् अत इत्वम्) आस्थान, स्थिति.

आस्थावक त्रि. (आ+स्था कर्त्तरि ण्वुल्) स्थिति करनार.

आस्थित त्रि. (आ+स्था+क्त) स्थिति, स्थिति पामेय, आश्रय करेय, रडेनारो, कामे लागेयो, अभ्यास करनारो.

आस्थिति स्त्री. (आ+स्था+क्तिन्) करेवी, स्थिति करेवी, आस्था, तात्पर्यधी वर्तयुं.

आस्थेय त्रि. (आ+स्था+कर्मणि यत्) अवलंबन करवा योग्य, आश्रय करवा योग्य.

आस्नात त्रि. (आ+स्ना+कर्त्तरि क्त) जेणे स्नान कर्तुं डोय ते.

आस्नान न. (आ+स्ना+ल्युट्) न्हायुं, धोवा वडे करेवी शुद्धि.

आस्नेय त्रि. (आस्ये भवः ढक्-आसनादेशः अतो लोपः) भुजमां धनार.

आस्पद न. (आ+पद्+घसुट्) १. प्रतिष्ठा, २. पद, -नरेन्द्रमूलायतनादनन्तरं तदास्पदं श्रीर्युवराज-संज्ञितम्-रघु० ३१३६, ३. स्थान - ध्यानास्पदं भूतपतेविवेश-कु० ३१४३, ४. कृत्य, ५. प्रभुत्व, ६. अवलंबन, ७. विषय, ८. स्थिति, ९. ज्योतिषमां कडेलुं दशभुं स्थान -निर्धनता सर्वापदामास्पदम् ॥ -किरा०

आस्पन्दन न. (आ+स्पन्द+ल्युट्) थोडुं डालयुं, लगार कपयुं, लगार यालयुं, कपयुं, धडकयुं.

आस्पधा स्त्री. (आ स्पध् अच् टाप्) डोड करवी ते, डरिडार्थ.

आस्पात्र न. (आस्यरूपं पात्रम्) भुज३५ पात्र.

आस्फाल पु. (आ+स्फल्-चालने+णिच्+अच्, स्फुल् घञ्) यालयुं, डलाययुं, अङ्णाययुं, डधीना डाननुं यालयुं.

आस्फालन न. (आ+स्फल्+णिच्+ल्युट्) १. ठोकवुं, २. मारवुं, ३. थालवुं, -ऐरावतास्फालनविश्लथं यः संघट्टयत्रङ्गदमङ्गदेन-रघु० ६।७३, ४. आटोप, ५. आउंभर, ६. इउइउवुं -आसां जलास्फान-तत्पराणाम्-रघु० १६।६२, ७. प्रगल्भता, भडाई, ८. ताडना- एलालतास्फालनलब्धगन्ध -शिशु०

आस्फालित त्रि. (आ+स्फल्+णिच्+क्त) १. ठोकेल, मारेल, अधडायेल, २. थलावेल, उलावेल.

आस्फुजित् पु. (आस्फुलति वा इ आस्फु, तं जयति जि क्विप्) शुकाथार्थ.

आस्फोट पु. (आस्फुट्+णिच्+अच्) १. आकडानुं आउ, २. मूले वगेरेना छाथ ठोकवा ते, -कक्षैः कक्ष्यां विधुन्वानावास्फोटं तत्र चक्रतुः- महा० सभा०, जलो धाभउवो, धसावाधी थयेल शब्द -लाङ्गूलास्फोटशब्दाच्च चालितः स महागिरिः-रामा०

आस्फोटक पु. (आ+स्फुट्+णिच्+ण्वुल्) पर्वतमां धनार अक जतनुं पीलनुं वृक्ष. (त्रि.) भाडुनो शब्द करनार.

आस्फोटन न. (आ+स्फुट्+णिच्+भावे ल्युट्) १. प्रकाश, २. प्रकट करवुं, ३. इटकवुं, ४. कपवुं, ५. ईक मारवी, ६. संकोथ, ७. सुपडाथी धान्य वगेरे अटकवुं, ८. भाडु वगेरेनो शब्द करवो -आस्फोटननिनादांश्च बालानां खेलतां तथा ।

आस्फोटनी स्त्री. (आ+स्फुट्+णिच्+करणे ल्युट् स्त्रीत्वात् डीप्) अक जतनुं वीधवानुं अस्त्र, सारडी.

आस्फोटित न. (आस्फुट्+णिच् भावे क्त) भाडु वगेरेनो शब्द, प्रकाशवुं, प्रकट करवुं, (त्रि. कर्मणि क्त) झोडी नांभे, मारी नांभे, प्रकट करे.

आस्फोटा स्त्री. (आ+स्फुट्+णिच्+अच्+टाप्) नव भद्रिका, नवमावती लता.

आस्फोत पु. (आ+स्फुट्+अच् पृषो० टस्य तत्त्वम्) १. आकडानुं आउ, २. भाभरानुं आउ, ३. कोविदार वृक्ष.

आस्फोतक पु. (आ+स्फुट्+अच् स्वार्थे कन्) आकडानुं आउ.

आस्फोता स्त्री. (आ+स्फुट्+अच् टाप्) ते नामनी अक औषधि, अक जतनी लता, गरझी.

आस्माक त्रि. (अस्माकमिदम् अस्मद्+अण्) अमारुं, अमारा संभन्धी, अमारा अधानुं - आस्माकदन्ति-सान्निध्यात्-शि० २।६३.

आस्माकी स्त्री. (अस्माकमिदम् स्त्रियां डीप्) उपरनो अर्थ जुओ.

आस्माकीन त्रि. (अस्माकमिदं खञ्) अमारुं, अमारा संभन्धी.

आस्य न. (अस्यते ग्रासोऽत्र अस्+आधारे ण्यत्) मुष् -आस्यकुहरे विवृतास्यः, नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणाम् -मनु०, मुष्नी मध्य लाण -यस्यास्येन सदाऽश्रन्ति हव्यानि त्रिदिवौकसः-मनु० १।९५, (त्रि. आस्ये भवः) मुष्मां धनार -तुल्यास्य-प्रयत्नं सवर्णम्-पाणिनिः; तुल्यस्थानास्यप्रयत्नः स्वः ॥११११७॥ - सिद्धहेमचन्द्रः ताडु वगेरे स्थान.

आस्यन्दन न. (आ+स्यन्द्+भावे ल्युट्) लगार ऊरवुं, टपकवुं, थोडुं ऊरवुं.

आस्यन्धय त्रि. (आस्यं धयति धे+ख-मुम्) मुष्ना अमृतनो स्वाध लेनार, मुष् संभन करनार.

आस्यपत्र न. (आस्यमेव पत्रमस्य) पद्म, कमल

-आस्यलाङ्गल पु. (आस्यं लाङ्गलमिव भूमिवादारकं यस्य) १. लूड, डुकर, सुवर, २. कूतरी.

आस्यलोमन् न. (आस्यभवं लोम) पुरुषना मुष् उपर थयेल वाण-दाढी.

आस्यहात्य त्रि. (असिनाऽहत्याऽहननम् ततः अस्त्यर्थे विमुक्तादि अण्) तलवारना धा रडित.

आस्या स्त्री. (आस् भावे क्यप्) स्थिति, गतिरडितपशुं. -आस्यासुखं स्वप्नसुखं दधीनि- सुश्रुतम्.

आस्यासव पु. (आस्यस्यासव इव) थूक, लाण.

आस्र न. (अस्रमेव स्वार्थे अण्) लोडी.

आस्रिन् त्रि. (आस्र+इन्) लोडीवाणुं.

आस्रप पु. (आस्रं रुधिरं पिबति पा+क) १. लोडी पीनार राक्षस, २. मूल नक्षत्र.

आस्रव पु. (आस्रवति मनोऽनेन करणे अप्) क्लेश, पीडा, जैनमत प्रसिद्ध कर्मबन्धनुं कारण-नव तत्त्वोभां त्रीशुं अगार पांचमुं तत्त्व, अपराध, अतिक्रमण, उकणता योभानी वराण.

आस्राव पु. (आस्रवति रुधिरमस्मात् आ+स्र+घञ्) धा, सारी रीते ऊरवुं, टपकवुं, मोढानी लाण, पीडा, कथ (त्रि. सम्यक्करणे कर्तरि अण्) सारी रीते ऊरनार.

आसाविन् त्रि. (आ+स्र+णिनि) मठ वगेरेना ऊरवाना स्वभाववार्णुं, ऊरनार, जेने क्षत थयेल छे ते.

આસ્વનિત ત્રિ. (આ+સ્વન્+ક્ત પક્ષે ઈટ્) શબ્દ થયેલ, અવાજ થયેલ.

આસ્વાદ પુ. (આ+સ્વદ્+કર્મણિ ઘञ्) ૧. મધુર વગેરે રસ, આખવું -ચૂતાફૂરાસ્વાદકષાયકળ્ઠ:- કુઠ ૩।૩૨, ૨. શૃંગાર વગેરે રસ, ૩. રસનો અનુભવ, સ્વાદ લેવો- જ્ઞાતાસ્વાદઃ વિવૃતજઘનાં કો વિહાતું સમર્થઃ-મેઘઠ ૪૧, સ્વાદિષ્ટ, રસાણ- આસ્વાદવદિભઃ કવલૈસ્તૃણાનામ્ - રઘુ ૨।૨૫

આસ્વાદક ન. (આ+સ્વદ્+ઞ્ચુલ) સ્વાદ લેનાર, રસનો અનુભવ કરનાર.

આસ્વાદિત ત્રિ. (આ+સ્વદ્+ણિચ્+ક્ત) જેનો સ્વાદ લીધો હોય તે પદાર્થ, ભક્ષણ કરેલ પદાર્થ.

આસ્વાદ્ય ત્રિ. (આ+સ્વદ્+ણિચ્+યત્) સ્વાદ લેવા યોગ્ય પદાર્થ- આસ્વાદ્યતોયા પ્રભવન્તિ નદ્યઃ સમુદ્રમાસાદ્ય ભવન્ત્યપેયાઃ-હિતોઠ (ન. આ+સ્વદ્+ણિચ્+લ્યપ્) સ્વાદ લઈને, ભક્ષણ કરીને.

આસ્વાન્ત ત્રિ. (આ+સ્વન્+ઙ્ઙ્ભાવે દીર્ઘઃ) શબ્દ કરેલ, શબ્દવાણું થયેલ.

આહ અવ્ય. (ઙ્ઙ+અચ્ આહાવેશઃ ઉવાચ) ક્રિયાપદ સરખું દેખાતું અવ્યય, કહ્યું, બોલ્યો.

આહક પુ. (આ+હન્+ઙ્ઙ સંજ્ઞાયાં કન) વૈદ્યકમાં કહેલો તે નામનો એક તાવ, નાસાજવર. -તનુના રક્તસોથેન યુક્તો નાસાપુટાન્તરે । ગાત્રશૂલજ્વરકરઃ શ્લેષ્મણા હ્યાહકઃ સ્મૃતઃ -વૈદ્યકઃ

આહત ત્રિ. (આ+હન્+ક્ત) ૧. મારેલ, ૨. અથડાયેલ, -પ્રતિ દિવસં યાતિ લયં વસન્તવાતાહતેવ શિશિરશ્રીઃ- પચ્ચ. ૩. આઘાતને પ્રાપ્ત થયેલ. -પાદાહતં યદુત્થાય મૂર્ધાનમધિરોહિતિ-શિઠ ૨।૪૬, ૪. મર્દન કરેલ, ૫. મદ વગેરેથી ઘેરાયેલ, ૬. અભ્યાસ કરેલ, ૭. અમુક સંખ્યાથી ગુણેલ. (પુ.) ૧. ઢક્કા, ૨. તે નામનું વાદિત્ર- નગારું. (ન.) ૧. એકાદ વખત ધોયેલ, નવું કિનારીવાણું નહિ પહેરેલુ ધોણું વસ્ત્ર, ૩. જૂનું વસ્ત્ર, ૪. ભાવહીન કે નિરર્થક ભાષણ- વન્યાસુતોઽહમસ્મિ 'હું વંધ્યા પુત્ર છું' એવું મિથ્યા બોલવું તે.

આહતલક્ષણા પુ. (આહતમખ્યસ્તં લક્ષણં યસ્ય) ગુણો વડે પ્રસિદ્ધ.

આહતિ સ્ત્રી. (આ+હન્+ક્તિન્) ૧. શબ્દનો હેતુ એક પ્રકારનો સંયોગ, ૨. આઘાત, ૩. મારવું, ૪. ઠોકવું, ૫. ગુણવું, ૬. મર્દન કરવું, ૭. લાકડી.

આહનન ન. (આ+હન્+કરણે લ્યુટ) ૧. મારવાનું સાધન લાકડી વગેરે, ગુણવું.

આહનસ્ ત્રિ. (આ+હન્+અસુન્) મારવા યોગ્ય, પીલવા- પીસવા યોગ્ય, નીચોવવા યોગ્ય.

આહર ત્રિ. (આહરતિ આ+હ+અચ્) લાવનાર, લઈ આવનાર, સંચય કરનાર. -વનાન્તરાદુપાવૃત્તૈઃ સમિત્- કુશફલાહરૈઃ-રઘુ ૧।૪૯. (પુ.) ઉચ્ચ્વાસ, સંભવ, સંશ્રલ કરનાર.

આહરકરટા સ્ત્રી. (આહર કરટ ! इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम् मयूरं) કરટ નામની હલકી જાતિવાળા પ્રત્યે 'હે કરટ ! તું અમુક લાવ' એમ કહેવામાં આવે તે ક્રિયા.

આહરચેટા સ્ત્રી. (આહર ચેટ ! इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम् मयूरं) જેમાં 'હે ચાકર ! તું અમુક લાવ' એમ કહેવામાં આવે તે ક્રિયા.

આહરણ ન. (આ+હ+ભાવે લ્યુટ) ૧. એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને લઈ જવું તે, ૨. આણવું, લઈ જવું, -મૃદાહરણસંઘટ્ટપ્રતિષ્ઠાહ્વાનમેવ ચ । સ્નપનં પૂજનં ચૈવ વિસર્જનમતઃ પરમ્ ।। -તિથ્યાદિતત્ત્વમ્ । ૩. આયોજન કરવું, ૪. વિવાહ વગેરેમાં મૂકવામાં આવતો પદાર્થ-કન્યાદાનમાં અપાતું ધન- સત્વાનુરૂપાહરણીકૃતશ્રીઃ-રઘુ ૭।૩૨, ૫. અણાતો- લઈ જવાતો પદાર્થ, સમિદાહરણાય પ્રસ્થિતા વયમ્- શકુ ૧

આહરણીય ત્રિ. (આ+હ+અનીયર) ૧. યોજવા યોગ્ય, ૨. આણવા યોગ્ય, ૩. મૂકવા યોગ્ય.

આહરનિવપા સ્ત્રી. (આહર નિવપ इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम्) જેમાં 'તું લાવ, નાખ' એમ કહેવામાં આવે છે તે ક્રિયા.

આહરનિષ્કિરા સ્ત્રી. (આહર નિષ્કિર इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम्) જેમાં 'તું લાવ અને શુદ્ધ કર એમ' કહેવામાં આવે છે તે ક્રિયા.

આહર્તૃ ત્રિ. (આ+હ+તૃચ્) ૧. મેળવનાર, ૨. સંપાદન કરનાર, ૩. યોજનાર, ૪. આણનાર, લાવનાર. -આત્મનો વઘમાહર્તા ક્વાસૌ વિહગતસ્કરઃ-વિક્રમોઠ, કરનાર.

આહવ ન. (આહ્યન્તેઽરયોઽત્ર આ+હે+અપ્) ૧. પુદ્, (આહ્યન્તેઽત્ર+આ+હુ+અપ્) ૨. સંગ્રામ, લડાઈ, - એવંવિધેના હવચેષ્ટિતેન-રઘુ ૭।૬૭ -યદા શ્રૌષં

ભીષ્મત્યન્તનશૂરમ્ । હતં પાર્યેનાહવેષ્વપ્રધૃષ્યમ્ -મહાં
આદિં ૧૧૮૨

આહવન ન. (આહ્યતેઽસ્મિન્ આધારે લ્યુટ)
યજ્ઞ-દ્રષ્ટુમાહવનમગ્રજન્મનામ્ -શિં ૧૪૧૩૮,
ચોતરકથી હવન-હોમવું, આહુતિ.

આહવનીય પુ. (આ+હુ+કર્મણિ આધારે વા અનીયર)
તે નામનો એક અગ્નિ -ગુરુરાહવનીયસ્તુ સાગ્નિત્રેતા
ગરીયસી -મનુ ૨૧૨૩૧. (ત્રિ. આ+હુ+કર્મણિ આધારે
વા અનીયર) સારી રીતે હોમ કરવા યોગ્ય હવિષ
વગેરે.

આહાર પુ. (આ+હ+ઘञ्) ભોજન, ખાવું -આહાર:
પ્રીણનઃ સદ્યો બલકૃદ્દેહધારકઃ । આયુસ્તેજઃ
સમુત્સાહસ્મૃત્યોજોઽગ્નિવિવર્ધનઃ ॥ -સુશ્રુતઃ, આહુવું,
લાવવું, હરવું. -નિરાહારો યતાહારો તન્મનસ્કૌ
સમાહિતૌ-દેવી આં

આહારક ન. (પ્રા. આહારગ) આહારક શરીર, જૈનદર્શન
સંમત પાંચ શરીરમાંનું ત્રીજું શરીર -ઔદારિક
વૈક્રિયાહારક-તૈજસ-કાર્મણાનિ શરીરાણિ- તત્ત્વાર્થં
૨૧૩૭. (ત્રિ.) આહાર કરનાર, ખાનપાન વગેરે
કરનાર.

આહારકનામન્ ન. (જૈ. દ.) જેના ઉદયથી આહારક
શરીર પ્રાપ્ત થાય એવી નામકર્મની એક પ્રકૃતિ.

આહારકમિશ્ર ન. (જૈ. દ.) આહારક મિશ્રયોગ, આહારક
શરીર કરતી વખતે ઔદારિક શરીરની સાથે આહારક
શરીરનું મિશ્રણ થાય તે વખતનો યોગ.

આહારકયુગલ ન. (જૈ. દ.) આહારક શરીર અને
આહારક અંગોપાંગ એ બે નામકર્મની પ્રકૃતિની જોડ.

આહારકલબ્ધિ સ્ત્રી. (જૈ. દ.) આહારક શરીર બનાવવાની
લબ્ધિ શક્તિ.

આહારકવર્ગણા સ્ત્રી. (જૈ. દ.) આહારક શરીરની
રચનામાં ઉપયોગી થાય તેવી પુદ્ગલનો જથ્થો.

આહારકશરીર ન. (જૈ. દ.) આહારક શરીર, શુભપ્રશસ્ત
પુદ્ગલ દ્રવ્યજન્ય, વિશુદ્ધ- નિષ્પાપકારી અને વ્યાઘાત-
બાધા રહિત હોય છે; તથા તે ચૌદ પૂર્વધારી મુનિને
જ પ્રાપ્ત થાય છે -શુભં વિશુદ્ધમવ્યાઘાતિ ચાહારકં
ચતુર્દશપૂર્વધરસ્યૈવ-તત્ત્વાર્થં ૨૧૪૯

આહારકસમુદ્ઘાત પુ. (જૈ. દ.) આહારક શરીર બનાવવા
માટે આત્માના પ્રદેશો શરીરથી બહાર કાઢવા તે.

આહારકાઙ્ગોપાઙ્ગનામન્ ન. (જૈ. દ.) જૈનદર્શન પ્રસિદ્ધ
નામકર્મની એક પ્રકૃતિ કે જેના ઉદયથી આહારક
શરીરના અંગોપાંગ ઉત્પન્ન થાય છે.

આહારગુપ્ત ત્રિ. (જૈ. દ.) આહાર પરત્વે મન, વચન
અને ક્રયાને પાપથી ગોપવી રાખનાર.

આહારપરિજ્ઞા સ્ત્રી. (જૈ. દ.) સૂયગડાંગ-સૂત્રકૃતાંગ
સૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધના ત્રીજા અધ્યયનનું નામ.

આહારપર્યાપ્તિ સ્ત્રી. (જૈ. દ.) જે શક્તિથી આહાર
લઈને શરીરરૂપે પરિણામ પમાડી શકાય તે શક્તિની
પરિપૂર્ણતા.

આહારપાક પુ. (આહારસ્ય પાકઃ રસાદિભાવેન પરિણામઃ)
ખાધેલા પદાર્થનું રસાદિ રૂપે પરિણમન-પાચન.

આહારશુદ્ધિ સ્ત્રી. (આહારસ્ય ભક્ષ્યાદેઃ શુદ્ધિઃ) ભક્ષ્ય
વગેરે પદાર્થોની શુદ્ધિ, આહારના દોષનું નિવારણ
કરવા માટે શુદ્ધિ, દુષ્ટ આહારથી ઉત્પન્ન થયેલ દોષ
દૂર કરવા માટે પ્રાયશ્ચિત્ત, શબ્દાદિ વિષયના જ્ઞાનની
શુદ્ધિ.

આહારસંપત્તિ સ્ત્રી. (આહારસ્ય સંપત્તિઃ) આહારની સંપત્તિ-
રસને ઉત્પન્ન કરનાર મીઠું વગેરે.

આહારસંભવ પુ. (આહારાત્ ભોજ્યદ્રવ્યાત્ સમ્ભવતિ-
સમ્+ભૂ+અચ) ખાધેલો આહાર પચવાથી શરીરમાં
ઉત્પન્ન થનાર રસધાતુ.

આહારસંજ્ઞા સ્ત્રી. (જૈ. દ.) આહાર લેવાની સંજ્ઞા-
ઈચ્છા.

આહારસમુદ્ઘાત પુ. (જૈ. દ.) આહારક શરીર બનાવતી
વખતે જીવપ્રદેશનું ઔદારિક શરીરથી બહાર નીકળવું
અને પ્રકૃત પ્રકૃતિનો ભોગવટો કરી નિર્જરવું તે.

આહાર્ય ત્રિ. (આ+હ ગ્યત્) ૧. આહવા યોગ્ય.
-આહાર્યેનીયમાનં હિ ક્ષણં દુઃખેન હૃદયતામ્-કામન્દકઃ ।

લાવવા યોગ્ય, ૨. વ્યાપ્ત થવા યોગ્ય, ૩. કૃત્રિમ,
બનાવટી, ૪. ખાવાલાયક, ૫. લૌકિક આરોપ કરવા
યોગ્ય. (પુ.) આરોપિત જ્ઞાન, અભિનય -નટાદિએ

પોતાનો પાઠ ભજવવો તે -ભવેદભિનયોઽવસ્થાનુકારઃ
સ ચતુર્વિધઃ । આઙ્ગિકો વાચિકશ્ચૈવમાહાર્યઃ
સાત્ત્વિકસ્તથા ॥ -સાં ૬. અહ્કે । ઔપાસનિક

અગ્નિ. (ત્રિ. જૈ. દ.) (પ્રા. આહરિમ) પાણી સાથે
ઉતારવા યોગ્ય ખાદ્ય-ઔષધ ચૂર્ણ વગેરે.

આહાર્યશોભા સ્ત્રી. (આહાર્યા શોભા) કૃત્રિમ શોભા-
આહાર્યશોભારહિતૈરમાયૈરૈક્ષિષ્ટ પુષ્પિ: પ્રચિતાન્ સ
ગોષ્ઠાન્ભદ્રિ: ૨. સર્ગો ।

આહાવ પુ. (આ+હ્વે+ઘઙ્ સંપ્રસારણ વૃદ્ધિ:) ૧. હવાડો,
ક્ષુદ્ર-જલાશય, ૨. યુદ્ધ, ૩. બોલાવવું, લલકારવું,
૪. અગ્નિ, ૫. અમુક મંત્રથી આહ્વાન કરવું તે,
૬. આહ્વાનના સાધન રૂપ કોઈ મંત્ર.

આહિંસાયન પુ. (આહિંસે: યુવાપત્યે ફક્) અહિંસ
નામના મુનિનો પૈત્ર.

આહિંસિ પુ. (અહિંસસ્ય અપત્યમ્ ઇઙ્) અહિંસ નામના
મુનિનું સંતાન.

આહિક પુ. (અહિરિવ આકૃતિર્યસ્ય, કન્ સ્વાર્યે અળ્)
૧. કેતુશ્લ, ૨. પાણિનિ મુનિ.

આહિચ્છત્ર ત્રિ. (અહિચ્છત્રદેશે ભવ: અળ્) અહિચ્છત્ર
નામના દેશમાં થનાર.

આહિણ્ડિક પુ. (નિષાદેન વૈદેહ્યાં જનિતે અન્યજ-
વર્ણસંકરભેદે) એક જાતનો અંત્યજ વર્ણસંકર-નિષાદ
પિતા અને વૈદેહી માતાથી ઉત્પન્ન વર્ણસંકર-
આહિણ્ડિકો નિષાદેન વૈદેહ્યામેવ જાયતે- મનુ ૧૦।૩૭

આહિણ્ડિક ત્રિ. (પ્રા. આહિંડઅ અથવા આહિંડગ)
મુસાફર, ભ્રમણશીલ.

આહિત ત્રિ. (આ+ધા+ક્ત હ્યાદેશ:) ૧. મૂકેલ,
૨. સ્થાપેલ, ૩. અર્પણ કરેલ, જમા કરાયું (ધાપણ
રૂપે મુકાયું) ૪. આધીન કરેલ, ૫. સંસ્કાર કરેલ,
૬. અનુભૂત, આદત, પ્રાપ્ત કરેલ -વ્યાવર્તનૈરહિપ-
તેરસ્યમાહિતાઙ્ક:-કિં

આહિતલક્ષણ ત્રિ. (આહિતં લક્ષણં યસ્ય) ૧. ગુણો
વગેરેથી પ્રસિદ્ધ, ૨. જેના ઉપર ચિહ્ન કરવામાં આવ્યું
હોય તે.

આહિતાગ્નિ ત્રિ. (આહિતોઽગ્નિર્યેન) અગ્નિહોત્રી, વેદમંત્રથી
અગ્નિને સ્થાપન કરનાર બ્રાહ્મણ -ન દર્શન વિના
શ્રાદ્ધમાહિતાગ્નેર્દ્વિજન્મન: -મનુ ૩।૨૮૨

આહિતાગ્નિગણ પુ. પરનિપાતને માટે પાણિનીય
વ્યાકરણમાં કહેલ એક શબ્દસમૂહ, જેમ કે-
આહિતાગ્નિ, જાતપુત્ર, જાતદન્ત, જાતશમશ્રુ, તૈલપીત,
મૃતપીત, મદ્યપીત, ઊઢધાર્ય, ગતાર્યં ઇત્યાદિ.

આહિતિ સ્ત્રી. (આ+ધા+ક્તિન્ હ્યાદેશ:) ૧. સ્થાપન,
૨. આધાનમંત્રથી અગ્નિ વગેરેનો સંસ્કાર, આહુતિ.

આહિતુણ્ડિક ત્રિ. (અહિતુણ્ડેન દીવ્યતિ ઠક્) સર્પને
પકડનાર મદારી, વાદી, સાપનો ખેલાડી, ઐદ્રજલિક,
જાદુગર -વૈદ્યસાંવત્સરાચાર્યા: સ્વપક્ષેઽધિકૃતાશ્વરા: ।
યથાહિતુણ્ડિકોન્મતા: સર્વં જાનન્તિ શત્રુષુ ॥ -અહં
ખલ્વાહિતુણ્ડિકો જીર્ણવિષો નામ-મુદ્રાં ૨

આહિમત ત્રિ. (અહિમતોઽદૂરભવ: અળ્) સર્પવાળા પ્રદેશની
પાસે થનાર.

આહુક પુ. યદુવંશનો એક ક્ષત્રિય, વસુદેવ.

આહુકિન્ પુ. યદુવંશનો ક્ષત્રિય.

આહુત ન. (આ+હુ+ક્ત) ગૃહસ્થે કરવા યોગ્ય પાંચ
યજ્ઞમાંનો એક મનુષ્યયજ્ઞ. (ત્રિ.) જેને ઉદેશી હોમ
કરવામાં આવ્યો હોય તે દેવાદિ.

આહુતિ સ્ત્રી. (આ+હુ+ક્તિન્) ૧. આહુતિ -પુનાં
પવનોદ્ધૃતૈર્ધૃમૈરાહુતિગન્ધિભિ:-રઘુ ૧।૫૩, દેવને ઉદેશીને
મંત્રપૂર્વક અગ્નિમાં હવિષ્ નાંખવું તે -અગ્નો પ્રાસ્તાહુતિ:
સમ્યગાદિત્યમુપતિષ્ઠતે -મનુ ૦, ૨. સાવધાન કરવું,
લલકારવું, આહ્વાન.

આહુત્ય ન. (આ+હ્લ+વ્યપ્ સંપ્રસારણં ચ) કાશ્મીર
વગેરેમાં (તરવટ) એ નામથી પ્રસિદ્ધ એવું કોઈ ઝાડ.

આહુવ ત્રિ. (આ+હ્વે ઘઙ્યે કર્મણિ ક) આહ્વાન
કરવા યોગ્ય, બોલાવવા યોગ્ય.

આહુ ત્રિ. (આ+હ્વે+ક્વિપ્) બોલાવનાર, બોલાવાતું.

આહૂત ત્રિ. (આ+હ્વે+ક્ત) બોલાવેલ. -પ્રગાયત:
સ્વવીર્યાણિ તીર્યપાદ: પ્રિયશ્રવા: । આહૂત ઇવ મે
શીઘ્રં દર્શનં યાતિ ચેતસિ -ભાગ ૦ ૧।૬।૩૪

આહૂત ન. (આ+હ્વે+ક્ત) બોલાવવું, નામથી કરાયેલા
વ્યવહારવાળું જગત્, પ્રલયપર્યન્ત. -કદમ્બાનિ
પટોલાનિ વૃન્તાકસહિતાનિ ઘ । ન ત્યજેત્ કાર્તિકે
માસિ યાવદાહૂતનારકૌ-તિથ્યાદિત્ત્વમ્ ।

આહૂતપ્રપલાયિન્ ત્રિ. (આહૂત: વિવાદનિર્ણયાર્થં
રાજાહૂતોઽપિ પ્રપલાયતે પ્ર+પરા+અય્+ણિનિ રસ્ય
લ:) વ્યવહારમાં હીન એવો વાદી.

આહૂતસંપ્લવ પુ. (આહૂતસ્ય વિશ્વસ્ય સંપ્લવો યત્ર)
નામથી વ્યવહાર કરાતા જગત્નો જેમાં લય થાય છે
તે-પ્રલય - આહૂતસંપ્લવસ્થાનમમૃતત્વં ચ ભાષતે-
પુરા.

આહૂતિ સ્ત્રી. (આ+હ્વે+ક્તિન્) આહ્વાન-બોલાવવું.
આહૂય અવ્ય. (આ+હ્વે+ત્યપ્) બોલાવીને- આહૂય
દાનં કન્યાયા બાહ્યો ધર્મ: પ્રકીર્તિત:- મનુ ૦

आहत त्रि. (आ+ह+क्त) आश्लेव.
 आहति स्त्री. (आ+ह+क्तिन्) आश्लुं, वावुं.
 आहत्य अव्य. (आ+ह+ल्यप्) आश्लीने, वावीने.
 -समाहृत्यान्यतन्त्राणि-अमर०
 आहेय त्रि. (अहेरिदम् ठक्) १. सर्प संबंधी जे२,
 यामुं वगेरे सापो साथे संबंध राजनार.
 आहो अव्य. (आ+हन्+डो) १. प्रश्न- दारत्यागी
 भवाम्याहो परस्त्रीस्पर्शांशुलः- शा० १, २. विकल्प,
 अने उ. विशार भतावनार अव्यय- आहो निवत्स्यति
 समं हरिणाङ्गनाभिः -शा० १. अङ्के ।
 आहोपुरुषिका स्त्री. (अहमेव पुरुषः शूरः अहोपुरुषः तस्य
 भावो वुञ् स्त्रीत्वात् टाप्) अडाई, गर्व -आहोपुरुषिकां
 पश्य मम सद्वत्नकान्तिभिः- भट्टिः ५।२७
 आहोस्वित् अव्य. (आहो च स्वित्च) विकल्प, संशयार्थे,
 प्रश्न, अथवा- किं द्विजः पचति आहोस्विद् गच्छति-
 सिद्धा०
 आह्न न. (अह्नां समूहः अञ्) द्विवसोनी समुदाय-घञ्
 द्विवसो- (त्रि. अह्नि भवः अञ्) द्विवसमां थनार-
 थयेव.
 आह्निक त्रि. (अह्नि भवः ठञ्) १. द्विवसमां थनार,
 २. द्विवसमां साध्य, ३. लंमेशनुं, ४. लंमेश साधवा
 लायक कर्म वगेरे. -कृताह्निकः संवृत्तः-विक्रम०
 ४, (न.) १. द्विवसनुं भोजन, २. प्रकरण समूह
 उ, ग्रंथनो भाग.
 आह्लाव पु. (आह्लद्+घञ्) उर्ष, फुशी, आनंद-
 नन्दस्त्वात्मज उत्पन्ने जाताःह्लादो महामनाः-भाग०
 १०।५।१
 आह्लादन न. (आह्लद्+णिच्+ल्युट्) आनंद संपादन
 करवो, उर्ष पाभवो. (त्रि.) आनंदजनक, आनंदनुं
 साधन, आनंद संपादन करनार.

आह्लादित त्रि. (आ+ह्लद्+णिच्+क्त) १. जेष्टे आनन्द
 क्यों डोय ते, २. जेने आनंद उत्पन्न थयो डोय ते.
 आह्लादिन् त्रि. (आ+ह्लाद्+णिनि) आनंदयुक्त,
 आनंदकारक.
 आह्व त्रि. (आह्वयति आ+ह्वे+ड) आह्वानकारक,
 बोलावनार.
 आह्वय पु. (आह्वेर्यायते प्राप्यते या+घञर्थे क) नाम,
 संज्ञा. -कृत्वा तु तन्महाप्रज्ञः काव्यं रामायणाह्वयम्-
 रामा० ४।७, (पु. आ+ह्वे+श) घेटां वगेरे प्राशीओ
 वडे सरतपूर्वक धुत रभवो ते -पणपूर्वकं पक्षि-
 मेषादियोधनं आह्वयः -मनु० ८।७
 आह्वयन न. (आह्वे+णिच्+ल्युट्) नामा देशनुं साधन
 कोई शब्द, नाम (त्रि.) बोलावनार.
 आह्वयितव्य त्रि. (आह्वे+णिच् कर्मणि तव्य) बोलाववा
 यो०य.
 आह्वर त्रि. (आ+ह्वृ+अच्) १. कुटिल, २. वक,
 ३. उशीनर देशमां उत्पन्न थयेव.
 आह्व स्त्री. (आह्वे+अङ्) बोलाववुं, नाम, संज्ञा.
 आह्वान न. (आ+ह्वे+ल्युट्) १. बोलाववुं, नाम,
 संज्ञा. -सुहदाह्वानं प्रकुर्वीत- पञ्च० ३।४७,
 २. बोलाववानुं साधन, ३. राजकीय पत्र, ४. राजनुं
 बोलाववुं.
 आह्वय पु. (आ ह्वे घञ्) बोलाववुं ते, नाम.
 आह्वयक त्रि. (आ+ह्वे+ण्वुल्) बोलावनार. -आह्वयकान्
 भूमिपतेरयोध्याम्-भट्टिः २।४३
 आह्वारक त्रि. (आह्वृ+ण्वुल्) कुटिल, वक.
 आह्वृति स्त्री. (आ+ह्वृ+क्तिन्) कुटिलता, वकता,
 (पु.) (आ+ह्वृ+क्त) ते नामनो अेक राज्ञा. -रुक्मी
 चैवाह्वृतिश्चैव नीलो नार्मद एव च-हरिवंशे० ।

इ

इ स्वरसमां त्रींशे स्वर.
 इ पु. (अस्य विष्णोरपत्यं अ+इञ्) कामदेव. -इः कामे
 रति-लक्ष्म्योरी उः शिवे ब्रह्मकाद्य ऊः-आग्नेये
 एकाक्षराधिधानम् । (अव्य. नञर्थकस्य अ+तस्येदम्
 इञ्) भेद, रोष, वयन, निराकरण, अनुकंपा, दया,
 रोग, विस्मय, निन्दा अने संबोधनार्थे अव्यय.

इ (भ्वा० पर० सक० सेट् अव्यति) शब्दु उत् शोडे-
 उदय, सारी उन्नति - उदयति यदि भानुः पश्चिमे
 दिग्बिभागे-हितो०, अति साथे-अतिक्रम-उल्लंघन,
 पराभव- अतीत्य हि गुणान् सर्वान् स्वभावो मूर्ध्नि
 वर्तते-हितो०, अनु साथे-अनुकरण- धातुरादेशमन्विति
 तद्यथा हि तदपणः । नात्माधीनो मनुष्योऽयं कालं

બજલિ કઞ્ચનમહાભા૦, અપ સાથે-દૂર કરવું, પલાયન-
નાસી જવું. - પ્રત્યાદેશવ્યલીકમપૈતુ તે-શાકું (અદા૦
આ૦ સ૦ અનિટ) ભણવું. (આ ધાતુ અધિ સાથે
હોય છે.) અધીતે. (અદા૦ પર૦) જવું ઇતિ, અધિ
સાથે-સ્મરણ કરવું -અધ્યેતિ રામસ્ય દયમાનોઽ-
સાવધ્યેતિ તવ લક્ષ્મણ: -ભટ્ટિ:

ઇકટ પુ. (ઇતિ ભૂમિમુદ્ધિઘ ગચ્છતિ ઇ+કટ્ ચ્ વા
ગુણાભાવ:) વાંસનો અંકુર.

ઇકટ પુ. (ઇત્+કટ) સાદડી વગેરે કરવા માટે ઉપયોગી
એક જાતનું વૃક્ષ.

ઇક્કવાલ પુ જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક રાજયોગ-
ચેત્ કળકળકળકે (૧- ૪-૭-૧૦) પનપરે (૨-૫-
૮-૧૧) અનુગ્રહા: સમસ્તા: ।। સ્યાદિક્કવાલ ઇતિ
રાજ્યસુખાપ્તિહેતુ: ।

ઇક્ષુ પુ. (ઇષ્યતેઽસૌ માધુર્યાત્ ઇષ્+ક્સુ) ૧. શેરડી,
૨. શેરડી જેવા સ્વાદવાળું એક વૃક્ષ, ૩. ઈચ્છા.

ઇક્ષુક પુ. (ઇક્ષુ+કન્) શેરડી, શેરડીના સ્વાદવાળું એક
વૃક્ષ.

ઇક્ષુકાણ્ડ પુ. (ઇક્ષો: કાણ્ડ ઇવ કાણ્ડો યસ્ય) શેરડીનો
સાંઠો, કાસડાનું ઝાડ, મુંજ ઘાસ- ક્ષિપ્તં પુરો ન
જગૃહે મુહુરિક્ષુકાણ્ડમ્-શિશુ૦

ઇક્ષુકીય ત્રિ. (ઇક્ષવ: સન્ત્યસ્મિન્ છ નડા૦ ફક્ કુક્ ચ)
શેરડીવાળો દેશ વગેરે. (તત્ર ભવ: ઈક્ષુક:) શેરડીવાળા
પ્રદેશમાં થનાર.

ઇક્ષુકુટ્ટક પુ. (ઇક્ષુન્ કુટ્ટયતિ કુટ્ટ+શિલ્પિનિ ક્વન્)
શેરડી કાપી એકઠી કરનાર, ગોળ બનાવનાર ખેડૂત.

ઇક્ષુગન્ધ પુ. (ઇક્ષુરિવ ગન્ધ એકદેશાવયવો યસ્ય)
૧. વિવિધ ગોખરું, ૨. કાસ.

ઇક્ષુગન્ધા સ્ત્રી. (ઇક્ષોગન્ધ ઇવ ગન્ધો યસ્યા: ટાપ્)
૧. ગોખરું, ૨. કાસડો, ૩. ધોળું કોળું.

ઇક્ષુજ ત્રિ. (ઇક્ષોસ્તદ્રસાજ્જાયતે જન્+ઙ) શેરડીમાંથી
થનાર ગોળ વગેરે.

ઇક્ષુતુલ્યા સ્ત્રી. (ઇક્ષુણા તુલ્યા પત્રાદિના) જુવાર ધાન્ય,
કાસડો ઘાસ.

ઇક્ષુવળ્ડ પુ. (ઇક્ષોવળ્ડ ઇવ) શેરડીનો સાંઠો.

ઇક્ષુદર્ભા સ્ત્રી. (ઇક્ષોરિવ દર્ભો બન્ધોઽસ્યા:) તૃણપત્રિકા
નામની વનસ્પતિ.

ઇક્ષુદા સ્ત્રી. (ઇક્ષુમિશુરસાસ્વાદં દદાતિ જલેન દા+ક)
તે નામની એક નદી.

ઇક્ષુનેત્ર ન. (ઇક્ષોનેત્રમિવ ઇક્ષુનીયતે પુનરુત્પાદનાયારોપ્ય-
તેઽનેન ની+ષ્ટ્રન્) શેરડીના સાંઠાની ગાંઠ, શેરડીની
આંખ.

ઇક્ષુપત્ર પુ. (ઇક્ષો: પત્રમિવ પત્રમસ્ય) એક જાતનું
ધાન્ય-જુવાર.

ઇક્ષુપાક પુ. (ઇક્ષો: પાક:) ગોળ વગેરે શેરડીનો પાક.

ઇક્ષુપ્ર પુ. (ઇક્ષુરિવ પૂર્યતે પ્+કર્મણિ ઘઞર્થે ક દ્વસ્વપક્ષે
નોત્) કાસડાનું ઝાડ.

ઇક્ષુવાલિકા સ્ત્રી. (ઇક્ષોર્બાલ: કેશ ઇવ શીર્ષસ્થપત્રા
દેરસ્યા:) કાસ, કાસડો નામનું ઘાસ.

ઇક્ષુભક્ષિતી સ્ત્રી. (ઇક્ષુ: ભક્ષિત: યયા) શેરડી ખાનારી
સ્ત્રી, ગોળ અને સાકરથી બનેલો ખાદ્ય પદાર્થ.

ઇક્ષુમતી સ્ત્રી. (ઇક્ષુ: ઇક્ષુરસોઽસ્ત્યસ્યામ્ નદ્યાં મત્પ્
હીપ્) તે નામની એક નદી -ઇક્ષુમાલિની, ઇક્ષુમાલવી.

ઇક્ષુમૂલ પુ. (ઇક્ષો: મૂલમિવ મૂલમસ્ય) વાંસનું વૃક્ષ.
-અતીવ મધુરો મૂલ:-સુશ્રુત:

ઇક્ષુમેહ પુ. (ઇક્ષુરસતુલ્યો મેહ:) વૈદ્યક-સુશ્રુત ગ્રન્થમાં
કહેલ તે નામનો પ્રમેહ રોગ, મધુમેહ રોગ.

ઇક્ષુયન્ત્ર ન. (ઇક્ષોર્નિષ્પીડનં યન્ત્રમ્) શેરડી પીલવાનું
યંત્ર, ચીચૂડો.

ઇક્ષુયોનિ પુ. (ઇક્ષુરિવ યોનિરસ્ય) એક જાતની શેરડી,
ધોળી શેરડી.

ઇક્ષુર પુ. (ઇષ્+ક્સુરચ્) તે નામનું એક વૃક્ષ, ગોખરું,
શેરડી, કાસડો.

ઇક્ષુરક પુ. (ઇક્ષુર+સ્વાર્થે કન્) એ નામનું એક વૃક્ષ,
ગોખરું, શેરડી- સ્વયં ગુપ્તેક્ષુરકયો: ફલચૂર્ણ
સશર્કરમ્ । ધારોષ્ણેન નર: પીત્વા પયસા ન ક્ષયં
વ્રજેત્ -સુશ્રુત: ।

ઇક્ષુરસ પુ. (ઇક્ષો: રસ ઇવ રસો યસ્ય) કાસડો, શેરડીનો
રસ -દન્ત નિષ્પીડિતસ્યેક્ષો રસ: પિત્તાસ્રનાશન: ।
શર્કરાસમવીર્ય: સ્યાદવિવાદી કફપ્રદ: - ભાવપ્ર૦
ગોળ, રાબ, સાકર.

ઇક્ષુરસક્વાથ પુ. (ઇક્ષુરસસ્ય ક્વાથ: પાકભેદ:) શેરડીના
રસનો ઉકાળો, ગોળ.

ઇક્ષુરસોદ પુ. (ઇક્ષુરસવદુદકં યસ્ય) ઈક્ષુસમુદ્ર (પ્રાય:
ક્ષીરસમુદ્ર) તે નામનો એક સમુદ્ર.

ઇક્ષુવટિકા સ્ત્રી. (ઇક્ષો: વટિકા) તે નામનું એક વૃક્ષ,
કાસડો.

इक्षुवण न. (इक्षूणां वनम्) शेरडीनुं वन-भेतर.
 इक्षुवल्लरी स्त्री. (इक्षुरिव सुस्वादा वल्ली वल्लरी वा लता) क्षीरविदारि नामनी वेल.
 इक्षुवाटिका स्त्री. (स्वार्थे कन्) उपरनी अर्थं जूओ.
 इक्षुवाटा स्त्री. (इक्षोर्वाटीव) अेकं जतनी शेरडी, शेरडीनी वाडी, जेभां शेरडी पाकती डोय तेवुं भेतर.
 इक्षुवालिका स्त्री. (इक्षुरिव वलति वल् ण्वुल) (तालमभाना) अे नामथी प्रसिद्ध वृक्ष, कास, कासडी नामनुं घास.
 इक्षुविकार पु. (इक्षोर्विकारः) शेरडीनो विकार, गोण वगेरे.
 इक्षुवेष्टन पु. (इक्षोरिव वेष्टनमस्य) भद्रमुंज नामनुं घास.
 इक्षुशर पु. (इक्षुरिव शृणाति शृ+अच्) अेकं जतनो कासडी.
 इक्षुशाकट न. (इक्षूणां भवनं क्षेत्रम् इक्षु+शाकटच्) शेरडी थवा योग्य भेतर.
 इक्षुशाकिन न. (इक्षूणां भवनं क्षेत्रम् इक्षु+शाकिनच्) उपरनी अर्थं जूओ.
 इक्षुसमुद्र पु. (इक्षुरसस्वादूदकः समुद्रः) ते नामनो अेकं समुद्र.
 इक्षुसार पु. (इक्षोः सारः) शेरडीना रसनो उकाणो, गोण वगेरे.
 इक्ष्वाकु पु. (इक्षुमिच्छामाकरोति आ+कृ+ङु) कडुवुं तुंअुं, सूर्यवंशनी आदि राजा- विवस्वान् मनवे प्राह मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत्-गीता० ४।१, (स्त्री.) कडुवी तुंअुडी. -इक्ष्वाकुकुसुमचूर्णं वा पूर्ववदेव क्षीरेण काशाश्वासच्छर्दिकफरोगेषूपयोगः-सुश्रुतः ।
 इक्ष्वाकु त्रि. (इक्ष्वाकोः अपत्यं ऐक्ष्वाकः, अण् तदपत्ये बहुषु लुक् इक्ष्वाकवः) ईक्ष्वाकु वंशमां पेदा थनार.
 -इक्ष्वाकूणां दुरापेऽर्थे त्वदधीना हि सिद्धयः-रघु० १।७२
 इक्ष्वारि पु. (इक्षुरिव समन्तादृच्छति इक्षु+आ+ऋ+इन्) कासडी, कास नामनुं घास.
 इक्ष्वालिक पु. (इक्षूणामालिरिव कायति प्रकाशते कै+क) उपरनी अर्थं जूओ.
 इक्ष्वालिका स्त्री. कासडी.
 इख् (भ्वा० पर० सक० सेट् एखति) ज्वुं, कंअुवुं.
 इइख् (भ्वा० पर० सक० सेट् इइति) ज्वुं.

इङ्गु (भ्वा० पर० सक० से इङ्गति) ज्वुं, आत्मने-पदित्वमपि-योऽवतिष्ठति नेङ्गते -यथा दीपो निवातस्यो नेङ्गते सोपमा स्मृता-भग० ६।१९
 इङ्ग पु. (इङि+भावे घञ्) याववुं, कंअुवुं, ईङित येष्टित, जंगम, डालतुं-यावतुं - त्वया सृष्टमिदं सर्वं यच्चेङ्गं यच्च नेङ्गति-भा०
 इङ्गन न. (इङि+भावे ल्युट्) ईङित, येष्टित, याववुं, डालवुं, शान.
 इङ्गना स्त्री. (इङि+युच्) उपरनी अर्थं जूओ.
 इङ्गित न. (इङि+भावे क्त) १. डालवुं-याववुं, २. इङ्गितं हृद्गतो भावः- हृद्यना अभिप्रायने ज्ञप्तावनारी येषा- आकारैरिङ्गितैर्गत्या चेष्टया भाषणेन च । नेत्रवक्त्रविकारेण लक्ष्यतेऽन्तर्गतं मनः -हितो० सुहृद्वभेदः । (त्रि.) यावेल, डालेल, कंअित.
 इङ्गितज्ञ त्रि. (इङ्गितं जानाति) अडारनी येषाओथी आंतरिक मनोभाव ज्ञप्तावनारी- इङ्गितकोविदः - तस्य संवृतमन्त्रस्य गूढाकारैरिङ्गितस्य च-रघु० १।२०
 इङ्गिल(ड) पु. (इङि+इलञ् वा लस्य डः) ईङ्गोरियानुं अड.
 इङ्गु पु. (इङ्गति चलति अनेन इङि+उण्) शेग.
 इङ्गुद पु. (इङ्गुः रोगः तं द्यति दो+क्त) ईङ्गोरियानुं अड, ज्योतिष्मती नामनुं अेक वृक्ष, ईङ्गुडीनुं इण.
 -इङ्गुदं तिक्त-मधुरं स्निग्धोष्णं कफवातजित्-चरकः ।
 इङ्गुदी स्त्री. (इङ्गुः गौरा० डीप्) उपरनी अर्थं जूओ. -ता इङ्गुदीस्नेहकृतप्रदीपमास्तीर्णमेध्या-जिनतल्पमन्तः-रघु० १४।८१
 इङ्ग्रेज पु. (इङ्गते भोगार्थं इङि+रन् इङ्गः, तत्र जायते जन्+ड) अंजेज, ईङ्गंअुड देशमां उत्पन्न थयेल मनुष्य.
 इचिकिल पु. डीअुड, काडव.
 इच्छक पु. (इच्छा अस्त्यर्थे अच् इच्छं कमिव रसो यस्य) ते नामनुं अेक वृक्ष. (त्रि. इष्+ण्वुल्) ईच्छावाणुं, ईच्छनार.
 इच्छा स्त्री. (इष्+भावे श) ईच्छा -विगतेच्छाभयक्रोधाः-गीता० । अभिलक्ष - स्वेच्छया विभजेत् सुतान्-स्मृतिः ईच्छा अे आत्मानो धर्म छे अेम नैयायिको माने छे. मननो धर्म छे अेम वेदान्तीओ अने सांख्यादि माने छे. -निर्दुःखत्वे सुखे चेच्छा तज्ज्ञानादेव जायते । इच्छा तु तदुपाये स्यादिष्टोपायत्वधीर्वदि ।।

- चिकीर्षाकृतिसाध्यत्वप्रकारेच्छा तु या भवेत् । तद्धेतुः कृतिसाध्येष्टसाधनत्वमतिर्भवेत् ॥ अस्याः प्रतिबन्धः-बलवद्विष्टहेतुत्वमतिः स्यात् प्रतिबन्धिका-भाषा परि० १४८, १४९.
- इच्छाकृत** त्रि. (इच्छया कृतः) ईश्यापूर्वकं करेण, रुचि मृ०७७.
- इच्छाकृता** स्त्री. (इच्छया कृता) ४२५ उपरांत ईश्यापूर्वकं यथावी दीधेदुं व्या०४.
- इच्छाफल** न. (इच्छायाः फलम्) कोर्धं प्रश्नं समाधान.
- इच्छानिवृत्ति** स्त्री. (इच्छयाः निवृत्तिः) पिता वगेरेना धनादिनी भोग-तृष्णानो त्याग.
- इच्छारत** न. (इच्छाया रतम्) ईश्रित कीडा.
- इच्छावत्** त्रि. (इच्छाऽस्त्यस्य मतुप्-मस्य वः) ईश्यावाणुं, धनादिनी तृष्णावाणुं, सांसारिक अभिलाषाओ प्रति उदासीनता.
- इच्छावता** स्त्री. (इच्छाऽस्त्यस्य मतुप्-स्त्रियां डीप्) धनादिनी तृष्णावाणी कामुका स्त्री.
- इच्छावसु** पु. (इच्छयैव वसु यस्य) कुभेर.
- इच्छासंपद** स्त्री. (इच्छयैव संपद) कोर्धं यज्ञ ईश्यानी पूर्ति.
- इच्छित** त्रि. (इच्छा जाताऽस्य तारका० इतच्) ईश्यावाणुं.
- इच्छु** त्रि. (इच्छति इष्+उ नि० इच्छादेशः) थाडना२, ईश्याना२ -शरण्यः शरणेच्छूनां पितुरादेशपालकः-रामा० ४।४।८
- इच्छुक** त्रि. (इच्छु+कन्) उपरनी अर्थं शुओ.
- इज्जल** पु. (इयते कर्मणि क्विप् इत्-सन्निकृष्टतया गतं जलमनेन) ते नामनुं ऐकं वृक्ष. -इज्जलो हिज्जलश्चापि निचुलक्षाम्बुतस्तथा । जलवेतसवेद्यो हिज्जलोऽयं विषापहः ॥ -भावप्र०
- इज्य** पु. (इज्याऽस्त्यस्य अर्शा० अच्) १. बृहस्पति, २. बृहस्पति जेनो देव छे ते पुष्य नक्षत्र, ३. गुरु, -जीवार्किभानुजेज्यानां क्षेत्राणि स्युरजादयः-शब्दरत्नावली । ४. अध्यापक, ५. परमेश्वर, ६. विष्णु-यज्ञ इज्यो महेश्वर -विष्णुस०
- इज्य** त्रि. (इज्याऽस्त्यस्य अर्शा० अच्) ७२कोर्धं पूजया योग्य.
- इज्या** स्त्री. (यज् भावे क्यप् स्त्रीत्वात् टाप्) १. यज्ञ, -सोऽहमिज्याविशुद्धात्मा प्रजालोपनिमीलितः-रघु० १।६८ २. धन, ३. पूजा, ४. प्रतिभा, ५. कुट्टिनी

- स्त्री, ६. संगम -जगत्प्रकाशं तदशेषमिज्यया-रघु० ३।४८
- इज्याशील** पु. (इज्या शीलमस्य) ७मेशां यज्ञ करवाना स्वभाववाणी.
- इज्याक** पु. (चञ्चा दीर्घाऽस्त्यस्य आकन् पृषो०) ते नामनुं ऐकं जतनुं माछुं, पाङ्गिनी वींछी.
- इट्** (भ्वा० पर० सेट्-एटति) ज्वुं.
- इट्सून** न. (इट्+क इट् सून् सून् श्वि+क्त) शाष्मामय सादडी.
- इट्चर** पु. (इष् संपदा० भावे क्विप् इषा-कामेन चरति चर्+अच्) आभलो-सां०, जे स्वच्छेद रीते इरी शके.
- इड्(ल्)** स्त्री. (इल्+क्विप् वा लस्य डः) ७विष, पृथ्वी, अन्न, वर्षाऋतु, प्रधाज नामनो याग.
- इडा(ला)** स्त्री. (इल्+अच्+टाप् वा लस्य डत्वम्) गाय, वाङ्गी, पृथ्वी, शरीरमां रडेवी ऐकं नाडी, ७विष्मन्न, ते नामनी ऐकं देवी, मनुनी पुत्री, दुर्गा देवी, ईश्याकु राजकन्या, बुधनी पत्नी पुरुरवानी माता -तत्र दिव्याम्बरधरा दिव्याभरणभूषिता । दिव्यसंहनना चैव इडा जज्ञे इति श्रुतिः -हरिवंशे ।
- इडाचिका** स्त्री. (इडावत् सूक्ष्मं मध्यभागं अर्चितं अच् ण्वुल्) ७सनी स्त्री ७सली, ऐकं जतनी भमरी.
- इडिका** स्त्री. (इडा स्वार्थे क, इत्वम्) पृथ्वी.
- इडिक** पु. (इडिक+कै+क) जंगली भडरो.
- इड्वर** पु. (इच्छति वृषस्यन्ती, तथा त्रियते वृ+कर्मणि अप्) भण्ड, आभलो.
- इडीय** त्रि. (इडायाः अन्नस्यादूरदेशः उत्करा० छ) अन्ननी समीपनी कोर्धं देश, प्रदेश वगेरे.
- इ(ण्)** (अदा० पर० सक० अनिट्) एति- ज्वुं इतः स्म मैत्रावरुणौ किमेतौ-भट्टिः, अति ज्ञेडे-ओण्णवुं-नात्येति सकृदाहता-स्मृतिः, अधि साथे-थितन करवुं, मेणववुं, ज्ञाणवुं -रामस्य दयमानोऽसावध्येति तव लक्ष्मणः-भट्टि० ८।११, अनु साथे-अनुसरवुं-श्रुतान्वितो दशरथ इत्युदाहृतः-भट्टिः; अन्तर् साथे-अं६२ ज्वुं, -मेघैरन्तरितः प्रिये तव मुखच्छायानुकारी शशी-सा०द०, ३७नी ज्वुं-अप साथे-भसवुं, दूर थवुं -उदवहदनवद्या तामवद्यादपेतः-रघु० ७।१०, अपि साथे-प्राप्त थवुं-पञ्च नद्यः सरस्वतीमपियन्ति सम्रोतसः-वाज., अधि साथे-सन्मुभ गति, ज्वुं-

देहान् यथेष्टमभ्येति हित्वेमां मानुषीं तनुम्, अभि+उप
 श्रोते-सन्मुञ्ज प्राप्तं धवुं, स्वीकारं करवी. -यच्चैतसा
 न गणितं तदिहाभ्युपैति -उद्धटः, -अभ्युपेत्य च शुश्रूषां-
 स्मृतिः, अव साधे- श्रावुं- अवैमि ते सारमतः
 खलु त्वाम्-कुमारं, अनु+अव साधे-सतत संबंध
 -अन्ववायः; वि+अव साधे-व्यवधान- अनुमत्या
 व्यवैयात्-स्मृतिः स्त्री पुरुषना संभोगार्थं व्यापारमां
 'व्यवाय' शब्द वपश्ये. सम्+अव श्रोते- सारी
 रीते संबंध, अेकर्तुं करवुं, नैयायिक मते संछतिना
 अर्थमां - समवाय संबंधना अर्थमां. आ श्रोते-
 आवुं- यूनः स्थविर आयति-मनुः; अनु+आ साधे-
 सारी रीते जवुं, पाछण जवुं, अनुसरण करवुं,
 अभि+आ साधे-सामे आवुं - गङ्गामभ्येहि सततं
 प्राप्स्यसे सिद्धिमुत्तमाम्-भा. अनु० २. अ० ६.,
 उद्+आ श्रोते-श्रीगवुं, उप+आ साधे-समीप आवुं,
 प्रति+आ साधे-सामे आवुं- नैनमेते रश्मयः
 प्रत्यायन्ति इति। उद् साधे-श्रीये जवुं-श्रीगवुं- उदेति
 सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तमेति च-सा० द०; अभि+उद्
 साधे-सन्मुञ्ज उदय पामवो, श्रीगवुं- किञ्चिदभ्युदिते
 रवौ; प्रति+उद् साधे-प्रत्युद्धाने करीने जवुं- प्रत्युदियाय
 पार्वती- कुमा०; सम्+उद् साधे-सारी रीते श्रीगवुं-
 एककार्यसमुद्धान्तौ कृष्णौ युद्धेऽपराजितौ-भा. सभा.
 अ. १, समुदय -सांख्य- समुदायपक्षुं, उप साधे-
 समीप आवुं, प्राप्तं धवुं- योगी परमस्थानमुपैति
 दिव्यम्-गीता, दुर् साधे-दुर्गम्, निर् साधे-नीकणवुं-
 निरगाच्छत्रुहस्तं तम्-भट्टिः, परा साधे-प्रेतत्वावने पामवुं,
 नाशी जवुं -यः परैति स जीवति, परि साधे-व्यापवुं-
 परीतः -परिक्रमण, यथा- प्रदक्षिणामग्निं परीत्य
 -गृह्ण०, परिपाटी अर्थमां अनु+परि श्रोते, परिपाटीथी
 अनुसरवुं -संवत्सर एतद्वत्तवोऽनुपरियन्ति-अथ० १५-
 १७-८; आ+परि साधे-अभिमुञ्जपक्षे व्याप्तं धवुं.
 वि+परि श्रोते-विपरीतपक्षे प्राप्तं धवुं- निमित्तानि च
 पश्यामि विपरीतानि केशव - गीता, प्र साधे-परलोके
 जवुं, उद्कृष्टपक्षे जवुं- प्रेत्यसंज्ञाऽस्ति- कठो०; -प्रयन्ति
 सर्वबीजानि रोप्यमाणानि चैव हि-भा. व. अ. १८१
 अ०, अभि+प्र साधे-अभिवाध- अभिप्रेतार्थ-
 सिद्धिर्मङ्गलम्-रघुः, प्रति साधे-सामा जवुं, ज्ञान,
 विभ्याति, विश्वास -राज्ञः प्रतीयाय गुरोः सकाशम्-
 रघु०, सम्+प्रति साधे-सम्भक्ष ज्ञान, सारी रीते ज्ञान,

सारी रीते विश्वास, विश्वास, वि साधे-जवुं, दूर धवुं-
 व्येतु वो मानसो ज्वरः-भा० आ० अ० १६; सम्
 साधे-संगम भेगाप -किन्त्यो राक्षसैश्चैव समीयुर्मानुषैः
 सह-रामा०; अभि+सम् श्रोते-सन्मुञ्जपक्षे सारी रीते
 जवुं.

इण्डु न. पु. (इदि-रण् पृषो) तपेली वगेरे पकडवानी
 साशसी.

इत् त्रि. (एति-गच्छति इ+क्विप्) जनार, गमनशील
 जवाना स्वभाववाणुं, व्याकरण प्रसिद्ध, ईत्संज्ञक वर्ण-
 अक्षर.

इत् अव्य. पछी, निश्चय, नक्की, अे प्रमाणे, अे रीते.

इत् त्रि. (इण्+क्त) गयेल, पामेव, संभारेव. (न.)
 गाते, ज्ञान- वीतमवीतं च- इति. सा० कौ०

इतर त्रि. (इना कामेन तीर्यते तृ+अप् पचाद्यच् वा)
 नीय, पामर- इतर इव परिभूय ज्ञानम्, अविगणय्य-
 तपःप्रभावम्, उन्मूल्य गाम्भीर्यं मन्मथेन जडीकृतः-
 काद० । (त्रि. इर्यतेऽनेन इतः विशेषः, तं राति
 रा+क) श्रीशुं, भिन्न- इतरतापशतानि यथेच्छया
 वितर तानि सहे चतुराननः-उद्धटः - वामेतरस्तस्य
 करः प्रहर्तुः-रघु० २।३१

इतरत्स अव्य. (इतर+तसिल्) श्रीश्रीथी, शुद्धथी.
 -जन्मनो यस्य यतोऽन्वयादितरतश्चार्थेष्वभिज्ञः
 स्वराट्-भा०

इतरथा अव्य. (इतर+थाल्)अन्य प्रकारे, श्रीश्री प्रकारे.

इतरविशेष पु. (इतरेण विशेषः) श्रीश्री करतां तक्षवत्.

इतरेतर त्रि. (इतर+द्वित्वं समासवद्भावश्च) अन्योन्य
 शब्द शुभो. परस्पर- यथा-धवखदिरौ छिन्धी-
 त्यादावितरेतरद्वन्द्वः -अत्रेदं बोध्यम्-धव- खदिराविति
 स्वरूपद्वयप्रतीतेन लक्षणा शक्तिर्वीति नैयायिकसिद्धान्तः,
 मोमांसकाश्च-धव-खदिरावित्यादावुत्तरपदे धव-
 खादिरादिसाहित्ये लक्षणामाहुः, वैयाकरणास्तु
 तादृशसाहित्याश्रये शक्तिमाहुः, शाब्दिकास्तु
 मिलितानामन्वय इतरेतर इति वदन्ति । -व्यूहावुभौ
 तावितरेतरस्मात् भङ्गं जयं चापतुरव्यवस्थम् -रघु०
 ७।५४

इतरेतरयोगः पु. (इतरेतरस्य योगः) प्रत्येकनो प्रधानपक्षे
 क्रियानी साधे अन्वय.

इतरेतराश्रय पु. (इतरेतरमाश्रयन्ति आ+श्रि-अच्)
 परस्पर संबंध, परस्परना आश्रयः३प तर्कनी दीध.
 'अन्योऽन्याश्रय' शब्द शुभो.

ઇતરેદ્યુસ્ અવ્ય. (ઇતરસ્મિન્નહનિ ઇતર+ઇદ્યુસ્) બીજે દિવસે.

ઇતશ્ચેતશ્ચ અવ્ય. (ઇતશ્ચ દ્વિત્વમ્) અનિયત દિશાએ, આમતેમ, અહીં-તહીં.

ઇતસ્ અવ્ય. (ઇદમ્+તસિલ્) આથી, આમાં અહીંથી, આ ઉપર- અલં મહીપાલ ! તવ શ્રમેણ પ્રયુક્તમપ્યસ્ત્રમિતો વૃથા સ્યાત્-રઘું

ઇતસ્તતસ્ અવ્ય. (ઇતસ્+તતસ્) અનિયત સ્થાનમાં, આમતેમ- લાઙ્ ગૂલવિક્ષેપવિસર્પિશોભૈરિતસ્ત-તશ્ચન્દ્રમરીચિગોરૈઃ- કુમાં

ઇતિ અવ્ય. (ઇન્+ક્તિચ્) હેતુ, -વત્સોત્સુકાડપિ સ્તિમિતા સપર્યા પ્રત્યગ્રહીત્ સેતિ નનન્દતુસ્તૌ-રઘું ૨૧૨૨, પ્રકાશ -દિલીપ ઇતિ રાજેન્દુરિન્દુઃ ક્ષીરનિધાવિવ-રઘું ૧૧૨૨, દષ્ટ્યંત - આપો નારી ઇતિ પ્રોક્તા આપો વૈ નરસૂનવઃ-મનું ૧૧૨૦, પ્રકાર, અનુકર્ષ, સમાપ્તિ, પ્રકરણ -ઉદિતેડનુદિતે ચૈવ સમયાધ્યુસિતે તથા । સર્વથા વર્તતે યજ્ઞ ઇતીયં વૈદિકો સ્મૃતિઃ -મનું ૨૧૨૫, સ્વરૂપ, સામીપ્ય, વિવક્ષાનો નિયમ, મત, પ્રત્યક્ષ, નિશ્ચય, વ્યવસ્થા, પરામર્શ, સ્પર્શ, માપ, એ પ્રમાણે -ગુણાનિત્યેવ તાન્ વિદ્ધિ-રામાં ૧. કાં, પ્રકર્ષ, આરંભ. સ્ત્રી. ગતિ, જ્ઞાન (પુ.) તે નામનો એક શ્લોક.

ઇતિક ત્રિ. (ઇતં ગમનમસ્ત્યસ્ય ઠન્) ગતિવાળું, જવાવાળું.

ઇતિકથ ત્રિ. (ઇતિ-ઇત્યં કથા યસ્ય) અર્થશૂન્ય વાક્ય બોલનાર, નહિ માનવા યોગ્ય વચન બોલનાર.

ઇતિકથા સ્ત્રી. (ઇતિ ઇત્યં કથા) અર્થશૂન્ય વાક્ય, નિરર્થક વાત.

ઇતિકર્તવ્ય ત્રિ. (ઇતિ ઇત્યં કર્તવ્યમ્) એ પ્રમાણે કરવા યોગ્ય. પરિપાટીથી કરવા યોગ્ય- એવં સર્વં વિધાયેદમિતિકર્તવ્યમાત્મનઃ-મનું

ઇતિકર્તવ્યતા સ્ત્રી. (ઇતિકર્તવ્ય+તલ્) વાજબી અને ખરો ઈલાજ, કર્તવ્યનો નિર્ણય -ધર્મે પ્રમીયમાણે હિ વેદેન કરુણાત્મના ઇતિકર્તવ્યતાભાગં મીમાંસા પૂરવિષ્યતિ-પુરાં

ઇતિમાત્ર ત્રિ. આટલા વિસ્તારવાળું, આવા શુભવાળું.

ઇતિવૃત્ત ન. (ઇત્યં વૃત્તમ્) એ પ્રમાણે બનેલ, ઈતિહાસ, પુરાણ, ઘટના, વાત વગેરે.

ઇતિશ પુ. તે નામનો એક શ્લોક.

ઇતિહ અવ્ય. (ઇતિ એવં હ કિલ દ્વન્દ્વઃ) ઉપદેશ જાણેલ, બરાબર આ પ્રમાણે પરંપરાથી સાંભળેલ - ઇતિહોચુઃ વૃદ્ધાઃ-સાં. કૌ.

ઇતિહાસ પુ. (ઇતિહ પારમ્યયોપદેશ આસ્તેડસ્મિન્ આધારે ઘજ્) ઈતિહાસ, મહાભારત-વગેરે ગ્રન્થ, પૂર્વે બનેલ, પૌરાણિકમત પ્રસિદ્ધ ઐતિહ્ય પ્રમાણ- ધર્માર્થ-કામ-મોક્ષાણામુપદેશસમન્વિતમ્ । પૂર્વવૃત્તકથાયુક્તમિતિહાસં પ્રચક્ષતે ।। મહાભારત જેવી વીરગાથા.

ઇતિહાસનિબન્ધન ન. (ઇતિહાસ એવ નિબન્ધનં યત્ર) વર્ણનાત્મક રચના, ઉપાખ્યાન સહિત.

ઇતિહાસપુરાણ ન. (ઇતિહાસાવેદકં પુરાણમ્) ઈતિહાસને જણાવનારું પુરાણ અથર્વવેદનો એક ભાગ, ઈતિહાસ અને પુરાણ -આખ્યાનાનોતિહાસાંશ્ચ પુરાણાનિ ચિલ્લાનિ ચ । વ્યાસાદિપ્રણીતભારતાદિગ્રન્થઃ-ઇતિ ભરતઃ ।।

ઇત્કટ પુ. (ઇતં ગન્તારં જનં કટતિ આવૃણોતિ સ્વશિખાસ્થફલેન કટ્ આવરણે+અચ્) તે નામનું એક ઝાડ-બરુ.

ઇત્કિલા સ્ત્રી. (ઇત્ ગતઃ કિલઃ શૌક્લ્યં યસ્યાઃ) ગોરીયન નામનો સુગંધી પદાર્થ.

ઇત્યમ્ અવ્ય. (ઇદમ્-યમ્) એ પ્રકારે, એ પ્રમાણે, એ માટે, એમ -ઇત્યં વ્રતં ધારયતઃ પ્રજાર્થં સમં મહિષ્યા મહનીયકીર્તે-રઘુઃ ૦ ૨૧૨૫, -ઇત્યં યથા તવ વિભૂતિરભૂજ્જિનેન્દ્ર ! -મક્તાં, -ઇત્યં સમાહિતધિયો વિધિવજ્જિનેન્દ્રઃ । -કલ્યાં

ઇત્યંકારમ્ અવ્ય. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઇત્યંભાવ પુ. (ઇત્યં ભાવઃ પ્રાપ્તિઃ ભૂ પ્રાપ્તૌ ઘજ્) કોઈ પ્રકારની પ્રાપ્તિ, કોઈ પ્રકારને પામવું.

ઇત્યંભૂત ત્રિ. (ઇત્યં+ભૂ+કર્તૌરિ વ્તા) કોઈ પ્રકારને પામેલ, એ પ્રમાણે થયેલ.

ઇત્યંભૂતલક્ષણ ન. કોઈ પ્રકારને પામેલાનું ચિહ્ન.

ઇત્યંશાલ પુ. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનો એક યોગ.

ઇત્યા અવ્ય. (ઇદમ્-થાલ્ ઇવાદેશઃ) ઇત્યમ્ શબ્દ જુઓ, સત્ય, આ પ્રકાર.

ઇત્ય ત્રિ. (ઇ+કર્મણિ ક્યપ્) ૧. ગમન કરવા યોગ્ય, જવા યોગ્ય -ઇત્યઃ શિષ્યેણ ગુરુવત્- મહિઃ, ૨. જવું, માર્ગ, ૩. ડોળી, પાલખી.

ઇત્યક પુ. (ઇત્યર્થં કાર્યતિ શબ્દાયતે કૈ+ક) પ્રતીહાર, દ્વારપાલ.

इत्यर्थं पु. भावार्थ, सा.र.

इत्यर्थम् अव्य. आ कारश्च भाटे

इत्वन् त्रि. (इण्+क्वनिप्) गमन करनार, जनार.

इत्वर त्रि. (इण्+क्वरप्) १. मुसाइर, २. नीय, ३. कूर
कर्मवाणु, ४. यात्रा, ५. धरिद्र. (पु.) नपुंसक.

इत्वरी स्त्री. (इत्वर+स्त्रियां डीप्) गमन करनारी स्त्री,
व्यभिचारिणी स्त्री.

इद् अव्य. (इदि+क्विप्) इत् शब्द जुओ.

इद् (भ्वा. पर. सक. सेट्) औश्वर्यवाणु थवुं, प्रभुतावाणु
थवुं— इन्दति.

इदंकार्यं त्रि. (इदं कार्यं यस्य) आ प्रमाणे कार्यवाणुं.

इदङ्कार्या स्त्री. (इदं कार्यं यस्याः) ते नामनी ऐक
वनस्पति, धमासो.

इदन्तन त्रि. (अस्मिन् काले भवः ट्यल् तुटच्) आ
काणे थनार— शक्तिहीनैरिदंतनैः० बृह० स्मृतिः ।
७मशां थनार.

इदन्ता स्त्री. (इदमो भावः तल) आपणुं, आंगणी
वगेरेथी दर्शननी योग्यता.

इदन्त्व न. (इदमो भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.

इदन्द्र पु. (इदं पश्यति दृश् वा इम्) परमात्मा—तस्मादिदं
पश्यति इति इन्द्रो नाम परमात्मा ।

इदंयुग न. (एतद्युगे) आ युग, (इदंयुगे साधुः खब्
ऐदंयुगीनः) आ युगमां सारुं.

इदम् त्रि. (इदि+कामि न लोपश्च) १. आ, २. दृश्य
पदार्थ, ३. बुद्धिमां आवेव ते—इदं किलाव्याजमनोहरं
वपुः—शकु०, 'अली'ना भावने प्रगट करवा भाटे
कर्तृकारक वपराय छे ते—इयमस्मि, इमे स्मः,
अयमागच्छामि.

इदा अव्य. (इदम्-दाच् वेदे नि०) आ काणे, ७मशां.

इदानीम् अव्य. (इदम् दानीम् इश् च) ७मशां, आ
काणे. —हविषे दीर्घसत्रस्य सा चेदानीं प्रचेतसः-रघु०
१।८०

इदनीतन त्रि. (इदानीं+टयुल+तुट्) ७मशांनुं, ७।८नुं,
आ काणनुं— वासना चेदिदानीतनी प्राक्तनी च
रसास्वादहेतुः—इति सा०द० ३।२९

इदानीमेव (अव्य.) ७मशां.

इदानीमवि अव्य. ७मशां, आ संबंधमां पञ्च.

इदावत्सर पु. (इदाचिह्नितः वत्सरः) पांथ वर्षनी अं६२नो
ऐक वत्सर, तथा च-एकाङ्के शिष्टे संवत्सरः, द्वयङ्के

—वैरिवत्सरः, त्रयङ्के इदावत्सरः, चतुरङ्के
अनुवत्सरः, पञ्चाङ्के शिष्टे उदावत्सरः ।

इदुवत्सरः पु. (इदु+उ+वत्सरः) उपरनो अर्थ जुओ.

इद्ध त्रि. (इन्ध्+क्त) प्रदीप्त, तेजस्वी, बणेल, सणगेल.
(न.) दीप्ति, सूर्य वगेरेनी गरमी, ताप, कान्ति, आश्वर्य.

इद्धा अव्य. (इन्ध्+धाच्) प्रकटपणुं, प्रकाशपणुं.

इध्म न. (इध्यतेऽग्निरनेन इन्ध्+मक्) ईधण, काष्ठ,
लाकडुं. (पु.) यज्ञ संबंधी समिध— प्रादेशद्वयमिध्मस्य
प्रमाणं प्रदर्शितम् ।

इध्मजिह्व पु. (इध्मं काष्ठं जिह्वेवास्य) अग्नि.

इध्मप्रवक्षन पु. (इध्म+प्रवक्ष्+ल्युट्) कुडाडो, इरसी.

इध्मवाह पु. ते नामनी ऐक ऋषि, अगस्त्यनी पुत्र.

इध्या स्त्री. (इन्ध् क्यप् टाप्) बणतण, प्रकाशन.

इन् (तना० पर० सक० सेट् इनोति) —जवुं.

इन् पु. (इण्+नक्) सूर्य, प्रभु, स्वामी, शैठ, साडसी,
ते नामनी ऐक राजा, —न न महीनमहीनपराक्रमम्-
रघु० ९।५, आकडानुं ७।३.

इनक्ष वैदिक (भ्वा० पर० सक०) जवुं, इनक्षति-शुक्रेण
शौचिषाद्यामिनक्षत्-ऋ०.

इनानी स्त्री. (इनमानयति इन्+अन्+णिच्+अण्+ङी)

ते नामनुं ऐक वृक्ष, वटपत्री वृक्ष.

इन्धिहा स्त्री. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ताजकोक्त मुथाडना
अर्थमां वपराय छे.

इन्दम्बर न. (इदि+क्विप् अम्बरमिव नीलवर्णत्वात्)
काणुं कमण.

इन्दि स्त्री. (इदि+इन्) लक्ष्मी देवी.

इन्दिन्दिर पु. (इन्दि+किरच् नि०) लभरो, मधमाप्ती
—लोभादिन्दिन्दिरेषु निपतत्सु-भामि० २।१८३

इन्दिरा स्त्री. (इदि+किरच्) लक्ष्मी, विष्णुपत्नी. —इन्दिरा
लोकमाता च-लक्ष्मीस्तवः

इन्दिरामन्दिर न. (इन्दिराया मन्दिरमिव) विष्णु,
राजलक्ष्मीनुं धर, नीलकमण.

इन्दिरालय पु. (इन्दिरायाः आलयः) कमण, नीलकमण.

इन्दीवर न. (इन्दिः लक्ष्मीः तस्याः वरम्) नीलकमण,
कमण —'इन्दीवरदलश्यामिन्दिरानन्दवर्द्धनम्'—

विष्णुस०

इन्दी स्त्री. (इन्दि डीप्) लक्ष्मीदेवी.

इन्दीवर न. (इन्दि डीप्) उपरनो अर्थ जुओ.
—इन्दीवरैरुत्खचितान्तरेव-रघु०, — इन्दीवरेण नयनं

મુખમમ્બુજેન-રઘુ, - ઈન્દીવરચ્યામતનુર્નૃપોઽસૌ-રઘુઃ
૬।૬૫

ઈન્દીવરિણી સ્ત્રી. (ઈન્દીવરસમૂહે ઇતિ) કમળનો સમુદાય,
કમળના સમુદાયવાળો વેલો.

ઈન્દીવરી સ્ત્રી. (ઈન્દી લક્ષ્મી વૃણાતિ વૃ+અચ્+ડીષ્)
શતમૂલી

ઈન્દીવાર પુ. (ઈન્દ્યા લક્ષ્મ્યાઃ વાગે વરણમત્ર) નીલ
કમળ, નીલોત્પલ.

ઈન્દુ પુ. (ઉનત્તિ-ચન્દ્રિકયા ભુવં ક્લિત્ત્રાં કરોતિ ઉન્દ્+
ઉઆદેરિચ્વ) ચન્દ્ર, -દિલીપ ઇતિ રાજેન્દુરિન્દુઃ
ક્ષીરનિધાવિવ-રઘુઃ ૧।૧૨, -મહોદધેઃ પૂર ઈવેન્દુવર્શનાત્-
રઘુઃ. મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર, એક સંખ્યાવાળો કોઈ પદાર્થ,
કપૂર.

ઈન્દુક પુ. (ઈન્દુરિવ શુભ્રત્વાત્ કન્) તે નામનું એક
વૃક્ષ.

ઈન્દુકક્ષા સ્ત્રી. (ઈન્દોઃ કક્ષા) ચંદ્રનું શશિમંડળમાં રહેલ
મંડળ.

ઈન્દુકમલ ન. (ઈન્દુરિવ શુભ્રં કમલમ્) ધોળું કમળ.

ઈન્દુકલા સ્ત્રી. (ઈન્દોઃ કલા) ચંદ્રના સોળ ભાગમાંનો
એક ભાગ, (પ્રત્યેક કળાને ૧૬. દેવો ગળી અથા
હતા-પુરાણ) ચન્દ્રની કળા.

ઈન્દુકલિકા સ્ત્રી. (ઈન્દુરિવ શુભ્રા કલિકા યસ્યાઃ)
કેતકીનો છોડ, કેવડો, (સ્વાર્થે કન્) ચંદ્રની કળા.

ઈન્દુકાન્ત પુ. (ઈન્દોઃ કાન્તઃ-પ્રિયઃ) ચંદ્રકાન્ત મણિ.

ઈન્દુકાન્તા સ્ત્રી. (ઈન્દુઃ કાન્તઃ યસ્યાઃ) રાત્રિ, કેવડો,
ચંદ્રની સ્ત્રી.

ઈન્દુક્ષય પુ. (ઈન્દુઃ ક્ષીયતેઽત્ર ક્ષિ+આધારે અચ) ચંદ્રનો
પ્રતિદિન ક્ષય, (અમાવાસ્થ્યા) નવીન ચંદ્રનો દિવસ,
પડવો.

ઈન્દુજ ત્રિ. (ઈન્દોર્જાયતે જન્+ઙ) ચંદ્રથી પેદા થનાર.
(પુ.) બુધ ગ્રહ.

ઈન્દુજનક પુ. (ઈન્દોઃ જનકઃ) અત્રિ ઋષિ, સમુદ્ર-
તતઃ શતસહસ્રાંશુર્મથ્યમાનાત્ તુ સાગરાત્ । પ્રસન્નાત્મા
સમુત્પન્નઃ સોમઃ શીતાંશુરુજ્જ્વલઃ ॥ -મહાઃ
૧।૧૮।૩૪

ઈન્દુજા સ્ત્રી. (ઈન્દોર્જાતા) નર્મદા નદી -પ્રત્યક્ષોતા
નદી પુણ્યા નર્મદા તત્ર ભારત ! -ભારતઃ આદિપર્વ,
૮૧ અઃ

ઈન્દુદલ પુ. (ઈન્દોઃ દલઃ) ચંદ્રમાની કળા, અર્ધચંદ્ર.

ઈન્દુપુષ્પિકા સ્ત્રી. (ઈન્દુરિવ શુભ્રં પુષ્પં યસ્યાઃ) એક
જાતનું વૃક્ષ, જંગલી વૃક્ષ (વિષલાંગલી)

ઈન્દુભ ન. (ઈન્દોઃ ચન્દ્રસ્ય મં નક્ષત્રં રાશિર્વા) મૃગશીર્ષ
નક્ષત્ર, કર્ક રાશિ.

ઈન્દુભા સ્ત્રી. (ઈન્દુના ભાતિ ભા+ક) કુમુદિની-ચંદ્ર
વિકાસી કમળ, પોયણા. (ઈન્દુ+ભા+ક) ચાંદની,
ચંદ્રની કાંતિ.

ઈન્દુભૃત્ પુ. (ઈન્દુ વિભર્તિ ભૃ+ક્વિપ્) શિવ, મહાદેવ
-ઈન્દુશેખરઃ.

ઈન્દુમણિ પુ. (ઈન્દુઃ કાન્તોઽસ્ય તત્કરેણ સ્યન્દનાત્
તાદૃશો મણિઃ) ચંદ્રકાન્તમણિ, મોતી.

ઈન્દુમણ્ડલ ન. (ઈન્દોઃ મણ્ડલમ્) ચંદ્ર બિંબ, ચંદ્રમંડળ,
ચંદ્રનું આભામંડળ.

ઈન્દુમતી સ્ત્રી. (ઈન્દુઃ પ્રશસ્તોઽસ્ત્યસ્ય પ્રાશસ્ત્યે મતુપ્)
પૂનમ, અજ રાજાની પત્ની ઈન્દુમતી -વસુધામિપિ
હસ્તગામિનીમકરોદિન્દુમતીમિવાપરામ્-રઘુઃ ૮।૧૨;
-અયેશ્વરેણ ક્રઘકૌશિકાનાં સ્વયંવરાર્થં સ્વસુરિન્દુમત્યાઃ-
૫।૩૧

ઈન્દુમૌલિ પુ. (ઈન્દુમૌલાઘસ્ય) મહાદેવ, શિવ.

ઈન્દુરત્ન ન. (ઈન્દુરિવ શુભ્રં રત્નં વા) મોતી.

ઈન્દુરેખા સ્ત્રી. (ઈન્દુરિવ લસ્ય રઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઈન્દુલેખા સ્ત્રી. (ઈન્દોર્લેખેવ) ચન્દ્રની કળા, સોમલતા,
ગળો.

ઈન્દુલોક પુ. (ઈન્દોશ્ચન્દ્રસ્ય લોકઃ) ચન્દ્રલોક.

ઈન્દુલોહક ન. (ઈન્દુદેવતાકે લોહે) રૂપું.

ઈન્દુલૌહ ન. (ઈન્દુદેવતાકે લૌહે) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઈન્દુલૌહક ન. (ઈન્દુદેવતાકે લૌહે સ્વાર્થે કન્) રૂપું.

ઈન્દુવદના સ્ત્રી. ચૌદ અક્ષરના ચરણવાળો તે નામનો
એક છંદ.

ઈન્દુવલ્લી સ્ત્રી. (ઈન્દોર્વલ્લી) સોમવલ્લી, સોમલતા.

ઈન્દુવાર પુ. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ, ૨-૬-૮-૧૨ મા
સ્થાનમાં વર્ષ લગ્નમાં રહેલા ગ્રહો ઈંદુવાર કહેવાય
છે અને તે તાજિકશાસ્ત્ર પ્રમાણે શુભકારક હોતા
નથી, (ઈન્દોઃ વારઃ) સોમવાર.

ઈન્દુવાસર પુ. (ઈન્દોઃ વાસરઃ) ચંદ્રનો દિવસ, સોમવાર.

ઈન્દુવત ન. (ઈન્દુલોકપ્રાપ્ત્યર્થં વ્રતમ્) ચાંદ્રાયણ વ્રત.
-ઈન્દુવ્રતસહસ્રં તુ યશ્ચરેત્ કાયશોધનમ્ । પિબેત્
યશ્ચાપિ ગજ્ઞામ્ભઃ સમૌ સ્યાતાં ન વા સમૌ-મહાઃ
ઈન્દુશેખર પુ. (ઈન્દુઃ શેખરે યસ્ય) શિવ, મહાદેવ.

इन्द्र पु. (उन्द्र पृषो. इत्वम्) उँदर, (गणेश वाहन).
इन्द्र पु. (इदि+रन्) देवराज, देवीनी स्वामी, भार
सूर्यमांनो अेक सूर्य, कुटुंब वृक्ष, रात्रि, ज्येष्ठ नक्षत्र,
छव्वीसभो योग - प्रतापशीलो बलवान् गुणज्ञः
श्लेष्माधिकः श्रीकमलाऽभ्युपेतः । किलेन्द्रयोगो यदि
जन्मकाले महेन्द्रतुल्यः पुरुषः प्रसन्नः-कोष्ठीप्रदीपः ।
देवीनी राजा, अन्तरात्मा, ईन्द्र, ऐश्वर्य. (त्रि.)
ऐश्वर्यवाणुं.
इन्द्रक न. (इन्द्रस्य राज्ञः कं सुखं यत्र) सभागृह,
सभा बेसवानुं ठेकाशुं, ईद्रनुं सुभ.
इन्द्रकर्म्मन् पु. (इन्द्रस्येव ऐश्वर्यान्वितं कर्म्मस्य) विष्णु.
-इन्द्रकर्म्मा महाकर्म्मा कृतकर्म्मा कृतागमः- विष्णुस०
इन्द्रकील पु. (इन्द्रस्य कील इव अत्युच्चत्वात्) मंदिरा
- यक्ष पर्वत -तत्रेन्द्रकीलप्रतिमाः प्रतोलिवरशोभिताः-
रामा० २।८०।१८ न. ईद्रनी ध्वजा, मंदर पर्वत.
इन्द्रकुञ्जर पु. (इन्द्रस्य कुञ्जरः) ईद्रनो छाथी, औरावत.
इन्द्रकूट पु. (इन्द्र ऐश्वर्यान्वितः कूटोऽस्य) ते नामनो
अेक पर्वत.
इन्द्रकृष्ट न. (इन्द्रहेतुककर्षणेन कृष्टं कर्षणजातम्)
वरसाधना पाण्डीथी पाकेल अेक ज्ञतनुं धान्य.
इन्द्रकोष पु. (इन्द्रस्य कोष इव सुखदायकत्वात्) भांशुडो,
भाटवो, भंश, समतल यभूतरो.
इन्द्रगिरि पु. (इन्द्रनामा गिरिः) मडेन्द्र पर्वत.
इन्द्रगज पु. (इन्द्रस्य गजः) औरावत छाथी.
इन्द्रगुरु पु. (इन्द्रस्य गुरुः) ईद्रना गुरु बृहस्पति-
इन्द्राचार्य.
इन्द्रगोप पु. (इन्द्रो गोपो रक्षकोऽस्य वर्षाभवत्वात्
तस्य) थोभासाभां सकेद या लाव उत्पन्न थनार ते
नामनो अेक डीडो. - -अविरलवितरेव इन्द्रगोपैः-
कि० १९।३; -रूढयौवनया शक्रगोपकालोहित-
रागेणांशुकेन-काद०
इन्द्रघोष पु. (इन्द्र इतिशब्देन विस्पष्टं घुष्यते घुष्+कर्म्मणि
घञ्) ईद्र - 'इन्द्रघोषस्त्वा वसुभिः पुरस्तात् पात'
- यजुः.
इन्द्रचन्दन न. (इन्द्रप्रियं चन्दनम्) उरिचंदन, श्वेत
चंदन.
इन्द्रचाप पु. (इन्द्रे इन्द्रस्वामिके मेघे चाप इव) ईद्रनुं
धनुष्य, थोभासाभां आकाशभां देभातुं ईद्रधनुष.
-विद्युद्वन्तं ललितवनिताः सेन्द्रचापं सचित्राः-मेघ०

इन्द्रचिर्मिटी स्त्री. (इन्द्रस्यात्मनः प्रिया चिर्मिटी) ते
नामनी अेक लता-वेल.
इन्द्रच्छन्दस् न. (इन्द्र इव सहस्रनेत्रेण सहस्रगुच्छेन
च्छाद्यते छद्+असुन् नुट् च) अेक उँजर गुच्छवाणो
डोई उँर.
इन्द्रजनन न. (इन्द्रस्यात्मनः जननं देहसम्बन्धभेदः)
आत्मा अने देड साथेनी संबंध.
इन्द्रजननीय न. (इन्द्रजननमधिकृत्य कृतः ग्रन्थ छ)
आत्मा अने देड साथेना संबंधने लईने करेवो डोई
अंध.
इन्द्रजाल न. (इन्द्रेण कौशलाद्यैश्वर्येण जालं द्रष्टुर्नेत्रावरणम्
इन्द्रस्य परमेश्वरस्य जालं मायेव) मंत्र डे औरपध
वगेरेथी खुदा स्व३पमां रडेवी वस्तुने खुदा स्व३पमां
बनाववी ते, अेक ज्ञतनी माया, ईद्रजाल, -
स्वप्नेन्द्रजालसदृशः खलु जीवलोकः-शा० २।२
क्षुद्रउपायोनी भेद -इन्द्रस्य यो न जानाति जालेशं
रुद्रभाषितम् । निग्रहानुग्रहे तस्य का शक्तिः
परमेश्वरि ! । -इन्द्रजालतन्त्रसंग्रहः
इन्द्रजालिक त्रि. (इन्द्रजालं शिल्पतयाऽस्त्यस्य ठन्)
ईद्रजाल करनार, अमात्मक, अस्वाभाविक-इत्रिम.
इन्द्रजित् पु. (इन्द्रं जितवान् जि+भूते क्विप्) दितिवंशनी
अेक असुर, रावणनी पुत्र मेघनाद-भीशुं नाम ईद्रजित
-इन्द्रजित् सत्यजिचैव वज्रनाभस्तथैव च । महानाभश्च
विक्रान्तः कालनाभस्तथैव च -रामा० ७।१२
इन्द्रजिद्धन्तु पु. (इन्द्रजितं हन्ति हन्+तृच्) उ५२नी
अर्थ खुओ, दशरथ राजनी पुत्र लक्ष्मण. ऐन्द्रास्त्रेण
समायोज्य लक्ष्मणः परवीरहा । तच्छिरः सशिरस्त्राणं
श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् । प्रमय्येन्द्रजितः कायात्
पातयामास भूतले ।। -रामा० ६।१९।७३
इन्द्रजिद्विजयी पु. (इन्द्रजितो विजयी) लक्ष्मण, रामनी
नानी भाई, ईद्रजितनी वध करनार - इत्युक्त्वा
बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्वागम् । लक्ष्मणः समरे
वीरः ससर्जेन्द्रजितं प्रति -रामा० ६।१९।७२
इन्द्रतापन पु. (इन्द्र+तप्+णिच्+त्युट्) ते नामनी
अेक असुर, रावणनी पुत्र मेघनाद.
इन्द्रतूल न. (इन्द्रस्येव तूलमाकाशे उड्डीयमानत्वात्)
आकाशभां वायुने उँडोडेल ३नी तांतशो, आकाशभां
उँडतुं ३, ३नुं गादलुं- इन्द्रतूलक.
इन्द्रदमन पु. आशासुरनी अेक पुत्र.

ઇન્દ્રદારુ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય તદ્ધ્વજસ્ય સાધનં દારુ) દેવદારનું ઝાડ. -દેવદારુ સ્મૃતં દારુભદ્રં દાર્વેન્દ્રદારુ ચ । મસ્તદારુદ્ધુકિલિમં કૃત્રિમં સુરમૂરુહઃ-ભાવપ્ર૦

ઇન્દ્રદ્યુમ્ન પુ. (ઇન્દ્રસ્યેવ દ્યુમ્નં ધનં યસ્ય) તે નામનો એક ઋષિ, અસુરનો અવતાર કોઈ એક રાજા, તે નામનો એક રાજા.

ઇન્દ્રદ્વુ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય ઇન્દ્રધ્વજાર્થો દ્વુઃ) અર્જુન વૃક્ષ. દેવદારનું ઝાડ, કૂટજવૃક્ષ-ઈંદ્રજવનું ઝાડ.

ઇન્દ્રદ્વુમ ન. (ઇન્દ્રદ્વુવત્ વિગ્રહઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઇન્દ્રધનુસ્ ન. (ઇન્દ્રે ઇન્દ્રસ્વામિકે મેધે ધનુરિવ) -ઇન્દ્રવાપ શબ્દ જુઓ.

ઇન્દ્રધ્વજ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય તત્સન્તોષાર્થો ધ્વજઃ) પોતાના રાજ્યમાં વરસાદ થાય અને અનાજ વગેરે પાકે તે માટે ઈંદ્રને પ્રસન્ન કરવા સારુ ભાદરવા સુદિ બારસને દિવસે રાજાઓએ કરવામાં આવતી ધ્વજા.

ઇન્દ્રનક્ષત્ર ન. (ઇન્દ્રસ્વામિકં નક્ષત્રમ્) જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર, પૂર્વાશ્લેશુની નક્ષત્ર.

ઇન્દ્રનેત્ર ન. (ઇન્દ્રસ્ય નેત્રમ્) ઈંદ્રના નેત્ર, હજારની સંખ્યા -સહસ્રાક્ષઃ

ઇન્દ્રનીલ પુ. (ઇન્દ્ર ઇવ નીલઃ શ્યામઃ) ઈંદ્રનીલમણિ-પત્તા -ક્ષીરમધ્યે ક્ષિપેન્નીલં ક્ષીરં ચેન્નીલતાં વ્રજેદ્ । ઇન્દ્રનીલ ઇતિ ધ્યાતઃ સર્વરત્નોત્તમોત્તમઃ ।।; -ક્વચિત્ પ્રભાલેપિષિરિન્દ્રનીલૈર્મુક્તામયી યષ્ટિરિવાનુવિદ્ધા- રઘુ૦ ૧૩।૫૪.

ઇન્દ્રનીલક પુ. (ઇન્દ્ર ઇવ નીલઃ સ્વાર્થે કપ્) મરકતમણિ.

ઇન્દ્રપત્ની સ્ત્રી. (ઇન્દ્રસ્ય પત્ની) ઈંદ્રાણી, શયી, ઈંદ્રનું પાલન કરનારી ઈંડા વગેરે ત્રણ દેવીઓ.

ઇન્દ્રપર્ણી સ્ત્રી. (ઇન્દ્ર ઇવ નીલં પર્ણમસ્યાઃ જાતિત્વાત્ ડીપ્) તે નામની એક ઔષધિ.

ઇન્દ્રપર્વત પુ. (ઇન્દ્રનામકઃ પર્વતઃ) મહેન્દ્ર પર્વત, શ્યામ રંગનો કોઈ પર્વત.

ઇન્દ્રપુત્રા સ્ત્રી. (ઇન્દ્રઃ પુત્રો યસ્યાઃ) અદિતિ -તસ્યાઃ ઇન્દ્રજનનીત્વાત્ તથાત્વમ્ ।।

ઇન્દ્રપુષ્પિકા સ્ત્રી. (વા કપ્ અત ઇત્વે) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઇન્દ્રપુષ્પી સ્ત્રી. (ઇન્દ્ર ઇવ નીલં પુષ્પમસ્યાઃ જાતિત્વાત્ ડીપ્) એક જાતનું ઝાડ, વિષલાડ્ડગલી નામનું જંગલી વૃક્ષ.

ઇન્દ્રપુરોહિત પુ. (ઇન્દ્રસ્ય પુરોહિતઃ) બૃહસ્પતિ.

ઇન્દ્રપુરોહિતા સ્ત્રી. (ઇન્દ્રસ્ય પુરોહિતા) પુષ્પ નક્ષત્ર.

ઇન્દ્રપ્રમતિ પુ. પૈલઋષિનો એક શિષ્ય ઋષિ -પૈલાયસંહિતામાઘાં બહુવાચ્યામુવાચ હ ।। ઇત્યુપક્રમ્ય પૈલઃ સ્વસંહિતામૂચે ઇન્દ્રપ્રમતયે મુનિઃ ।

ઇન્દ્રપ્રસ્થ ન. (ઇન્દ્રસ્ય ઇન્દ્રસ્થાનમેરોઃ પ્રસ્થ ઇવ) યમુના નદીના કાંઠે વસેલું નગર, જે આજે દિલ્હી નામે પ્રસિદ્ધ છે. -તત્ ત્રિપિષ્ટપસંકાશં ઇન્દ્રપ્રસ્થં વ્યરોચત । મેઘવૃન્દમિવાકાશો વિદ્ધં વિદ્યુત્સમાવૃતમ્-મહા૦ ૧।૨૦૮।૨૮- ૨૯. -ઇન્દ્રપ્રસ્થગમસ્તાવત્ કારિ મા સન્તુ ચેદયઃ -શિ૦ ૨।૬૩

ઇન્દ્રપ્રહરણ ન. (ઇન્દ્રસ્ય પ્રહરણમ્) વજ્ર.

ઇન્દ્રબસ્તિ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય આત્મનઃ બસ્તિરિવ) જાંધનો મધ્ય ભાગ.

ઇન્દ્રબીજ ન. (ઇન્દ્રસ્ય કુટજસ્ય બીજમ્) ઈંદ્રજવ.

ઇન્દ્રભૂતિ પુ. જૈન તીર્થંકર મહાવીરસ્વામીના શિષ્ય પ્રથમ ગણધર, ૧૧ શિષ્ય ગણધરો પૈકી પહેલા ગણધર.

ઇન્દ્રભેષજ ન. (ઇન્દ્રેણ પ્રકાશિતં ભેષજમ્) મુંઠ.

ઇન્દ્રમઘ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય તત્પૂજાર્થો મઘઃ) ચોમાસાની શરૂઆતમાં ઈંદ્રને પ્રસન્ન કરવા માટે કરાતો યજ્ઞ.

ઇન્દ્રમહ પુ. (ઇન્દ્રસ્ય સન્તોષાર્થો મહઃ) ઈંદ્રને પ્રસન્ન કરવા માટે કરાતો ઉત્સવ, (ઇન્દ્રસ્ય મહો યત્ર) વર્ષા અને શરદ ઋતુનો કાળ, પ્રાયઃ ભાદરવા સુદિ પાંચમે દક્ષિણના દેશોમાં ઉજવાતો ઉત્સવ.

ઇન્દ્રમહકામુક પુ. (ઇન્દ્રમહે વર્ષાદિકાલે કામુકઃ) કૂતરો.

ઇન્દ્રમાર્ગ પુ. (ઇન્દ્રલોકપ્રાપ્ત્યર્થો માર્ગઃ) તે નામનું એક તીર્થ.

ઇન્દ્રયવ ન. પુ. (ઇન્દ્રસ્ય કુટજવૃક્ષસ્ય યવાકૃતિબીજત્વાદ્ યવ ઇવ બીજમ્) ઈંદ્રજવ, ઈંદ્રજવ -ક્વચિદિન્દ્રસ્ય નામૈવ ભવેત્ તદ્ભિધાયકમ્ । ફલાનીન્દ્રયવાસ્તસ્ય યથા ભદ્રયવા અપિ- ધન્વન્તરિઃ ।

ઇન્દ્રલાજી સ્ત્રી. (ઇન્દ્રસ્ય કુટજવૃક્ષસ્ય લાજા ઇવ લાજા યસ્યાઃ જાતિત્વાદ્ ડીપ્) તે નામની એક ઔષધિ.

ઇન્દ્રલુપ્ત ન. (ઇન્દ્ર ઇન્દ્રવર્ણો નીલઃ કેશો લુપ્તો યસ્માત્) વાળનો નાશ કરનાર એક રોગ, ટાલ. -તદિન્દ્રલુપ્તમિત્યાહુઃ ખલ્લી રુજ્યાં ચ કેચન-ભોજઃ

ઇન્દ્રલુપ્તક ન. (ઇન્દ્ર સ્વાર્થે વા કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઇન્દ્રલોક પુ. (ઇન્દ્રસ્ય લોકઃ) ઈંદ્રલોક, ઈંદ્રનો લોક, સ્વર્ગ.

इन्द्रवंशा स्त्री. आर अक्षरना अरुषावाणी अेक छं.द.

—स्यादिन्द्रवंशा ततजैरसंयुतैः—वृत्त० र०

इन्द्रवज्रा स्त्री. अगिधार अक्षरना अरुषावाणी अेक छं.द.

—स्यादिन्द्रवज्रा यदि तौ जगौ गः' वृत्त० र०

इन्द्रवल्ली स्त्री. (इन्द्रप्रिया वल्ली) पारिजातवत्त, कल्पवृक्षनी वेव, ईंदरवरुषानो वेवो.

इन्द्रवारुणिका स्त्री. (इन्द्रस्य आत्मनः स्वार्थे कन्) ईंदरवरुषानो वेवो, ईंद्राणीनुं आउ.

इन्द्रवारुणी स्त्री. (इन्द्रस्य आत्मनः वारुणीव प्रिया) उपरनो अर्थ जुओ —ऐन्द्रीन्द्रवारुणी चित्रा गवाक्षी च गवादनी । वारुणी च पराऽप्युक्ता सा विशाला महाफला ॥ — भावप्र०

इन्द्रवृक्ष पु. (इन्द्रप्रियो वृक्षः—) देवदारुनुं आउ.

इन्द्रवृद्धा स्त्री. वात अने पित्तथी उत्पन्न थनारो अेक क्षुद्र रोग — पद्मकर्णिकवन्मध्ये पिडकाभिः समाचिताम् । इन्द्रवृद्धां तु तां विद्याद् वातापित्तोत्थितां भिषक्-निदानम्

इन्द्रव्रत न. (इन्द्रस्येव वर्षणे व्रतम्) प्रजानुं पालन करवामां राजानुं अेक व्रत.

इन्द्रशत्रु पु. (इन्द्रः शत्रुः शातयिता यस्य) वृत्रासुर. —मन्त्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह । स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् —शिक्षा. (स्वरशधात् अंतिम स्वर पर करवाने अदले अलाधात् प्रथम स्वर पर कर्यो तेथी ईंदने मारवाने अदले पोते मर्यो) ईंदने मारनार प्रअुलाड.

इन्द्रशलभ पु. (इन्द्रजातः वर्षाकालजातः शलभः) ईंद्रगोप शब्द जुओ.

इन्द्रसारथि पु. (इन्द्रस्य सारथिः) ईंदनो सारथि-मातलि.

इन्द्रसावर्णि पु. (इन्द्रप्रियः सावर्णिः) यौदमो मनु, —भौत्यक्षतुर्दशक्षात्र मैत्रेय ! भविता मनुः । शुचिरिन्द्रः सुरगणास्तत्र पञ्च शृणुष्व तान् — विष्णुपु० ३।२।४०

इन्द्रसुत पु. (इन्द्रस्य सुतः) ईंदनी पुत्र, जयंत, अर्जुन, वालि, अर्जुन वृक्ष-सादुनुं आउ.

इन्द्रसुरस पु. (इन्द्रः कुटजवृक्ष इव सुरसः पथ्यरसः) नगोउनुं आउ, सिन्धुवार.

इन्द्रसुरा स्त्री. (इन्द्रस्यात्मनः सुरेव प्रिया) ईंद्राणीनुं आउ, ईंदरवरुषानो वेवो.

इन्द्रसूक्त न. (इन्द्रदेवताकं सूक्तम्) ऋग्वेदनी अंदर आवतुं अेक सूक्त-मंत्र विभाग.

इन्द्रसेन पु. (इन्द्रस्य सेना इव सेना यस्य) ते नामनो अेक राज, परीक्षित राजाना अेक पुत्रनुं नाम, युधिष्ठिरनो अनुचर.

इन्द्रसेना स्त्री. (इन्द्रस्य सेना) ईंदनुं लश्कर, ईंदनी सेना, ते नामनी कोई अेक स्त्री.

इन्द्रसेनानी पु. (इन्द्रसेनां नयति नी+क्विप्) ईंदनो सेनापति, कार्तिकस्वामी.

इन्द्रस्तुत् पु. (इन्द्रः स्तूयतेऽत्र) ईंदनी जेमां स्तुति आवे ते उक्त नामनो अेक यज्ञ.

इन्द्रस्तोभ पु. (अतिरात्राङ्गे यागभेदे) अतिरात्रना अंगउप अेक यज्ञ.

इन्द्रहू स्त्री. (इन्द्रः हूयतेऽनया इदि+क्विप्) ईंदनुं आइवान करवामां साधन उप अेक ऋषि. तेने आइवान करनार अेक ऋषि.

इन्द्रा स्त्री. (इदि+रन्) ईंद्राणी, ईंदरवरुषानो वेवो, ते नामनुं अेक वृक्ष.

इन्द्राग्नि पु. द्वि. व. (इन्द्रश्चाग्निश्च) ईंदर अने अग्नि (पु. इन्द्रस्य-पर्जन्यस्य अग्निः) मेघथी उत्पन्न थयेवो वीजणी वगेरेनो अग्नि.

इन्द्राग्निधूम पु. (इन्द्राग्नेः पर्जन्याग्नेर्धूम इव) छिम.

इन्द्राणिका स्त्री. (इन्द्राणी+स्वार्थे कन्) नीयेनो शब्द जुओ.

इन्द्राणी स्त्री. (इन्द्रस्य पत्नी डीप् आनुक् च) ईंदनी पत्नी शथी. —ऐश्वर्य परमं यस्या वशे चैव सुरासुराः । इति परमैश्वर्ये च इन्द्राणी तेन सा शिवा ॥ —देवीपु. ४५ अ० —यथेन्द्राणी महेन्द्रस्य लक्ष्मीर्लक्ष्मीपतेर्यथा । —भवि. पु. — षट्पञ्चमीव्रतकथा, दुगादिवीनी अेक शक्ति, मोटी अेलथी, नगोउनुं आउ, ते नामनो अेक रतिबंध, ते नामनुं अेक वृक्ष.

इन्द्रादृश पु. (इन्द्रस्येवादृशनं यस्य) इन्द्रगोप शब्द जुओ.

इन्द्रानुज पु. (इन्द्रस्य अनुजः) वामन, विष्णु, नारायण.

इन्द्राभ पु. कुरुवंशना धृतराष्ट्र राजानो अेक पुत्र.

इन्द्रायुध न. (इन्द्रस्य आयुधम्) वृक्ष, —स नादं मेघनादस्य धनुश्चेन्द्रायुधप्रथम्-रघु० १२।७९, ईंदनुं अथिधार, मेघधनुष. —न देवीन्द्रायुधं दृष्ट्वा कस्यचिद् दर्शयेद् बुधः —मनु० ४।५९

ઇન્દ્રારિ પુ. (ઇન્દ્રસ્યારિ:) અશુર.
 ઇન્દ્રાલિશ પુ. (ઇન્દ્રમિન્દ્રધનુર્ગલિશ્યતિ લિશ્ તૌચ્છ્યે)
 ઇન્દ્રગોષ શબ્દ જુઓ.
 ઇન્દ્રાવરજ પુ. (ઇન્દ્રસ્યાવરજ:) ઇન્દ્રાનુજ શબ્દ જુઓ.
 ઇન્દ્રાવસાન પુ. (ઇન્દ્રસ્યાવસાનમત્ર) મરુ દેશ, મારવાડ દેશ.
 ઇન્દ્રાશન પુ. (ઇન્દ્રાય-રેશ્વર્યાય અશ્યતે ઇન્દ્ર+અશ્+લ્યુટ્) ભાંગ, ચણ્ણીઠીનું ઝાડ. -ગ્રીષ્મસુન્દરમણ્ડુકી જયન્તીન્દ્રાશનસ્ય ચ-વૈદ્યકરસેન્દ્રસારસંગ્રહ: ।
 ઇન્દ્રાસન પુ. (ઇન્દ્ર આત્મા અસ્યતે વિક્ષિપ્યતેઽનેન અસ્ ક્ષેપે કરણે લ્યુટ્) તે નામનું એક વૃક્ષ. (ન. ઇન્દ્ર+આસ્ લ્યુટ્) ઈંદ્રાસન.
 ઇન્દ્રિય ન. (ઇન્દ્રસ્ય આત્મનો લિઙ્ગમ્ ઇન્દ્ર+ઘ) જ્ઞાન અને ક્રિયાનું સાધન હાથ, પગ, નાક, કાન વગેરે ઈંદ્રિય, -ઇન્દ્રિયાણાં વિચરતાં વિષયેષ્વપહારિષુ-મનુ ૨૧૮૮ વીર્ય.
 ઇન્દ્રિયગોચર પુ. (ઇન્દ્રિયસ્ય ગોચર: વિષય:) શબ્દાદિ ઈંદ્રિયનો વિષય, શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગન્ધ વગેરે.
 ઇન્દ્રિયગ્રામ પુ. (ઇન્દ્રિયસ્ય ગ્રામ:) ઈંદ્રિયોનો સમુદાય.
 ઇન્દ્રિયચતુષ્ક ન. (પ્રા. ઈંદિયચતુષ્ક) મન અને ચક્ષુ સિવાયની ચાર ઈંદ્રિયો-કાન, નાક, જિહ્વા અને સ્પર્શેન્દ્રિય.
 ઇન્દ્રિયજ ત્રિ. (ઇન્દ્રિયાજ્જાયતે જન્+ઙ) ઈંદ્રિયના સંબંધથી ઉત્પન્ન થનાર જ્ઞાન વગેરે.
 ઇન્દ્રિયજાત પુ. (ઇન્દ્રિયાજ્જાતમ્) ઇન્દ્રિયજ શબ્દ જુઓ.
 ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ન. (ઇન્દ્રિયેણ જનિતં જ્ઞાનમ્) ઈંદ્રિય દ્વારા થયેલું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, ચેતના, પ્રત્યક્ષ કરવાની શક્તિ.
 ઇન્દ્રિયનિગ્રહ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં નિગ્રહ: યથેષ્ટં પ્રવૃત્તાનાં સ્વસ્વવિષયેભ્ય: નિવર્ત્તનેન નિરોધ:) જ્ઞાનેન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, સંયમ.
 ઇન્દ્રિયબોધન ત્રિ. (ઇન્દ્રિયં બોધયતિ બુધ્+ણિચ્+લ્યુટ્) મધ, ઘાડું.
 ઇન્દ્રિયવત્ ત્રિ. (ઇન્દ્રિયં વશ્યતયા પ્રાશસ્ત્યેન વાસ્ત્યસ્ય મતુષ્ મસ્ય વ:) ઈંદ્રિયોને વશ રાખનાર, સારી ઈંદ્રિયોવાળું, વીર્યવાન.
 ઇન્દ્રિયવત્ અવ્ય. ઈંદ્રિયોની પેઠે.
 ઇન્દ્રિયવધ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં વધ: સ્વસ્વકાર્યેષુ શક્તિવિઘાત:) ઈંદ્રિયોનો વધ, પોતપોતાના કાર્યમાં શક્તિનો નાશ.

ઇન્દ્રિયવિપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી. (ઇન્દ્રિયાણાં વિપ્રતિપત્તિ:) ઈંદ્રિયોનું ઉન્માર્ગે ગમન.
 ઇન્દ્રિયવૃત્તિ સ્ત્રી. (ઇન્દ્રિયસ્ય વૃત્તિ:) ઈંદ્રિયની વૃત્તિ, ઈંદ્રિયોનો શબ્દાદિ વિષયોમાં વ્યાપાર.
 ઇન્દ્રિયસંપ્રયોગ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં સંપ્રયોગ:) ઈંદ્રિયોનો પોતપોતાના વિષયમાં વ્યાપાર.
 ઇન્દ્રિયસન્નિકર્ષ પુ. (ઇન્દ્રિયસ્ય સ્વ:સ્વિષયૈ: સહ સન્નિકર્ષ - સંબન્ધભેદ:) ઈંદ્રિયોનો પોતપોતાના વિષયની સાથેનો સંબંધ.
 ઇન્દ્રિયસ્વાપ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં સ્વસ્વવિષયેષુ સ્વાપ ઇવ અપ્રવૃત્તિરત્ર) સુષુપ્ત અવસ્થા, નિદ્રા અવસ્થા.
 ઇન્દ્રિયાત્મન્ પુ. (ઇન્દ્રિયમેવ આત્મા) ઈંદ્રિય, ઈંદ્રિયોનું સ્વરૂપ.
 ઇન્દ્રિયાદિ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં આદિ:) સાંખ્યમત પ્રસિદ્ધ ઈંદ્રિયોનું કારણ અહંકાર -સાત્ત્વિક: એકાદશ: પ્રવર્તતે વૈકૃતાદહઙ્કારાત્ ।
 ઇન્દ્રિયાધિષ્ઠાત્ પુ. (ઇન્દ્રિયાણાં અધિષ્ઠાતા) ઈંદ્રિયોના અધિષ્ઠાતા દેવ.
 ઇન્દ્રિયાપાય પુ. (જૈ. દ. પ્રા. ઈંદિયઅવાય) ઈંદ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતું વસ્તુઓનું નિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન.
 ઇન્દ્રિયાયતન ન. (ઇન્દ્રિયાદ્યાધારે દેહે તસ્ય ઇન્દ્રિયાધારત્વાત્ તથાત્વમ્ સ ચ સૂક્ષ્મ: દેહ:) સૂક્ષ્મ શરીર, આત્મા.
 ઇન્દ્રિયારામ ત્રિ. (ઇન્દ્રિયેષુ આરમીત આ+રમ્+ઘજ્) ઈંદ્રિયોના વિષયભોગમાં આસક્ત. -અધાયુરિન્દ્રિયારામો મોઘં પાર્થ ! સ જીવતિ-ગીતા૦
 ઇન્દ્રિયાર્થ પુ. (જૈ. દ. પ્રા. ઈંદિયત્થ) ઈંદ્રિયોથી જાણવા યોગ્ય વસ્તુ રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે ઇન્દ્રિયગોચર. -અપિ સ્વદેહાત્ કિમુતેન્દ્રિયાર્થાત્ યશોધનાનાં હિ યશો ગરીય:- રઘુ ૧૪૧૩૫
 ઇન્દ્રિયાવગ્રહણા સ્ત્રી. (જૈ. દ. પ્રા. ઈંદિયોગ્રહણા) એક પ્રકારનું ઈંદ્રિયોથી ઉત્પન્ન થતું અવ્યક્ત જ્ઞાન.
 ઇન્દ્રિયાવિન્ ત્રિ. (ઇન્દ્રિયં વશ્યતયા પ્રાશસ્ત્યેન વાસ્ત્યસ્ય વિન્ વેદે પૂર્વપદવીર્ય:) ઈંદ્રિયોને વશ રાખનાર, ઈંદ્રિયવાળું.
 ઇન્દ્રિયેશ પુ. (ઇન્દ્રિયાણામીશ:) જીવ, ઈંદ્રિયનું અધિષ્ઠાન.
 ઇન્દ્રેજ્ય પુ. (ઇન્દ્રસ્ય ઈજ્ય:) બૃહસ્પતિ.
 ઇન્દ્રેશ્વર પુ. (ઇન્દ્રેણ સ્થાપિત: ઈશ્વર: ઈશ્વરલિઙ્ગમ્) વૃનાસુરને મારવાથી લાગેલી બ્રહ્મહત્યા દૂર કરવા માટે ઈંદ્રે મહેન્દ્ર પર્વત ઉપર સ્થાપેલ મહાદેવ.

इन्ध् (रुधा० आ० सेट् अक. इन्धे) प्रकाशवुं, दीपवुं, आणवुं, आग लगाउवी.
 इन्ध पु. (इन्ध्+करणे घञ्) लाकडुं, कान्तिवाणुं, ते नामना अेक ऋषि, परमात्मा.
 इन्ध त्रि. (इन्धयति दीपयति इन्ध्+णिच्+अच्) दीपक.
 इन्धन न. (इन्धतेऽनेन इन्ध्+करणे ल्युट्) लाकडुं, सणगाववुं, आणवुं -अन्नपानेन्धनादीनि ग्रामिकास्तान्य-वाप्नुयात्-मनु० ७।११८
 इन्धन त्रि. (इन्ध्+णिच्+ल्युट्) दीपन करनार, सणगावनार.
 इन्धन्वन् त्रि. (इन्धन+मत्वर्थायः वेदे वनिप् वर्णलोपः) लाकडावाणुं, ईधशा-अणतशवाणुं.
 इन्ध् (भ्वा० पर० सक० सेट्) श्वुं.
 इन्धिका स्त्री. (इन्धति इन्ध्+अक् स इव कायति कै+क) मृगशीर्ष नक्षत्र उपर रडेव ते नामनो अेक तारो.
 इम पु. (इण्+भ किच्च) छाथी. -वन्येभदाना-विलगन्धदुर्हराः-शिशु०, - इमदलित-विकीर्णग्रन्थि-निष्यन्दगन्धः-उत्त०
 इमकणा स्त्री. (इभोपपदा कणा शाक० त.) ते नामनी अेक औषधि, गजपीपर -कपूरं जातिकोषं सजलमिभकणा तेजपत्रं लवङ्गम्-वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहः
 इमकेशर पु. (इभमद इव केशरोऽस्य) नागकेशर.
 इमगन्धा स्त्री. (इभस्य गन्ध एकदेशो दन्त इव पुष्पमस्याः) ते नामनुं अेक स्थावर जेर, नागदंती नामनी वनस्पति.
 इमदन्ता स्त्री. (इभस्य दन्त इव शुभ्रं पुष्पमस्याः) उपरनो अर्थ श्रुओ.
 इमनिमीलिका स्त्री. (इभं हस्तिनमपि निमीलयति सेवनात् निद्रापयति) १. भांग, २. यतुराई, बुद्धि.
 इमपाल पु. (इभं प्रालयति अण्) मडावत.
 इमपालक पु. (इभं पालयति ण्वुल्) छाथीनो मडावत.
 इमपोटा स्त्री. (पोटा पुंगजलक्षणा इभी) छाथीना लक्षणावाणी छाथशी, नानी छाथशी.
 इमपोत त्रि. (इभस्य पोतः) छाथीनुं अश्व्युं.
 इमभर पु. (इभस्य भरः) छाथीनुं टोणुं.
 इममाचल पु. (इभमाचलयति आचल्+णिच् वा. ख) सिंढ.
 इमया स्त्री. (इभैर्ययते-भक्षयतया प्राप्यते इभ+या+कर्मणि +क) ते नामनुं अेक वृक्ष, सोनामुष्ठी.
 इमयुवति स्त्री. (युवतिरिभी) छाथशी.

इभषा स्त्री. ते नामनुं अेक वृक्ष.
 इभाख्य पु. (इभस्याख्या यस्य) नागकेशर.
 इभानन पु. (इभस्याननमिवाननं यस्य) गजपति, गजानन.
 इभारि पु. (इभस्य अरिः) सिंढ, इभामित्र वगेरे.
 इभोषणा स्त्री. (इभोपपदा उषणा) गजपीपर.
 इभ्य त्रि. (इभं-गजमर्हति दण्डा. यत्) छाथी वगेरे धनवाणो, धनवान राज, धनाढ्य. (पु.) छाथीनो मडावत.
 इभ्यक पु. (इभं-गजमर्हति स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ श्रुओ. धनवान, धनाढ्य.
 इभ्यका स्त्री. (इभ्यक तत्रैव स्त्रियां टाप्) धनवान स्त्री.
 इभ्यकुल न. (प्रा. इब्भकुल) शाडुकारनुं कुल.
 इभ्यजाति स्त्री. (प्रा. इब्भजाइ) आर्यजाति.
 इभ्यतिल्विल त्रि. (इभ्यस्तिल्विलः पुष्ट इव) छाथी वगेरेथी युक्त, धनवान.
 इभ्या स्त्री. (इभमर्हति सेव्यत्वेन यत्) छाथशी, सल्लकी वृक्ष.
 इभ्यिका स्त्री. (इभमर्हति सेव्यत्वेन यत्+क टाप्) उपरनो अर्थ श्रुओ.
 इमया अव्य. (इदम् इवार्थे थाल्) उमशाना जेवुं, आधुनिकता जेवुं.
 इयक्षु त्रि. (यज्+सन्+उ वेदे) यजन करवा ईश्वरनार.
 इयत् त्रि. (इदं परिमाणमस्य इदम्+मतुप्) आटला परिभाषावाणुं, आटवुं -इयदिति गुरुजनसविधे विधृतधनिष्ठापयोधरः पायात्-उद्भटः, -इयन्ति वर्षाणि तथा सहोग्रमभ्यस्यतीव व्रतमासिधारम्-रघु० १३।६७
 इयत्तका स्त्री. (कुत्सिता इयता कुत्सितार्थे कन् ह्रस्वः) निन्ध अेवा थोडा प्रभाषावाणुं, थोडुं.
 इयता स्त्री. (इयतो भावः तल्) अेटलापणुं, सीमा परिभाषा, संप्या. -श्रमेण तदशक्तया वा न गुणानामियत्तया -रघु० १०।३२, -इद्वक्तया रूपमियत्तया वा -रघु० १३।५
 इयस् त्रि. (इ+कर्त्तरि असुन् किच्च) जनार. (न.) गमन.
 इर् (कण्ड्वादि उभ० यक् इर्यति इर्यते) ईर्ष्या करवी.
 इरज् (कण्ड्वादि उभ० यक् पर. इरज्यति) ईर्ष्या करवी.

ઈરણ (ઈરિણ પૃષ્ઠો) ક્ષારભૂમિ, ખારી જમીન, ખારની જમીન, મરુભૂમિ.

ઈરમ્મદ પુ. (ઈરયા-જલેન અત્રેન વા માદ્યતિ ઈરા+મદ્ સ્વચ્+મુમ્) વજનો અગ્નિ -અન્યોઽન્યસંઘટ્ટનેન મેઘાન્નિસૂત્ય યજ્જ્યોતિર્વૃક્ષાદૌ પતતિ સઃ, મેઘેત્યુપલક્ષણં વાતજાગ્નિરપિ-ભરતઃ । મેઘનું તેજ, વાડવાનલ, વાડવાગ્નિ, વીજળી પડવાથી ઉત્પન્ન થતી આગ.

ઈરસ્ (કળ્પવાદિ પરં ઈરસ્યતિ) ઈર્ષ્યા કરવી. -માત્રપૂષ્પાવૃણ ઈરસ્યઃ-ઋઠં

ઈરા સ્ત્રી. (ઈ કામં રાતિ રા+ક વા) પૃથ્વી વાણીની દેવી સરસ્વતી, મદિરા, દારુ, -ઈરાં વહન્તો વૃતમુક્ષમાણા મિત્રેણ સાકં સહ સંવિશન્તુ-આશ્વઠં ગૃઠં ૨૧૯, જળ, અન્ન, કશ્યપની એક પત્ની, વક્તૃત્વ, આહાર.

ઈરાક્ષીર પુ. (ઈરા જલં ક્ષીરમિવાસ્ય) ક્ષીરસમુદ્ર.

ઈરાજ્વર ન. (ઈરાયાં જલે ભૂમૌ વા ચરતિ ચર્+ટ) વરસાદના કરા. (ત્રિ.) ભૂચર, જલચર.

ઈરાજ પુ. (ઈરા સુરેવ અજતિ વિક્ષિપતિ અજ્+અચ્ ન વૌભાવઃ) કામદેવ.

ઈરામ્બર ન. (ઈરા જલમ્બરમિવ યસ્યાઃ) વરસાદના કરા.

ઈરાવત્ પુ. (ઈરા+ભૂમ્નિ મતુપ્-મસ્ય વઃ) સમુદ્ર, અર્જુનનો તે નામનો એક પુત્ર.

ઈરાવતી સ્ત્રી. (ઈરા+ભૂમ્નિ સ્ત્રિયાં ડીપ્) તે નામની એક નદી, -વિપાસા ચ શતદ્રુક્ષ ચન્દ્રભાગા સરસ્વતી । ઈરાવતી વિતસ્તા ચ સિન્ધુર્દેવનદી તથા ।।-મહાઠં (ઈરાં ભૂમિ અવતિ અવઠં અત્ ડીપ્) તે નામનું એક વૃક્ષ, વટપત્રી વૃક્ષ.

ઈરિકાવન ન. (ઈરૈવ કન્ અત ઇત્વમ્ ઈરિકાપ્રધાનં વનમ્) જેમાં પાણી પુષ્કળ હોય તેવું કોઈ વન.

ઈરિણ ન. (ઋ+ઇન+કિચ્ચ) ખારની જમીન, નિરાધાર, શૂન્ય- યથેરિણે બીજમુપ્ત્વા ન વપ્તા લભતે ફલમ્-મનુઠં ૩૧૧૪૨

ઈરિન્ ત્રિ. (ઈર્ કળ્પવાદિ ણિનિ યલોપઃ) પ્રેરણા કરનાર, ઈર્ષ્યા કરનાર.

ઈરિમેદ પુ. (ઈરી રોગાદીર્ષ્યકઃ મેદો નિર્યાસો યસ્ય) તે નામનું એક ઔષધ, એક જાતનો ખેર -ઈરિમેદૌ વિટ્કલિરઃ કાલસ્કન્દોઽરિમેદકઃ-રાજનિર્ઘટ્ટઃ

ઈરિવિલ્લિકા સ્ત્રી. (ઈરિવિલ્લૈવ કન્) મસ્તકમાં થનારું એક જાતનું વ્રણ -ઈરિવિલ્લા, ઈરિવેલ્લિકા પશ્ચ એ

જ અર્થમાં વપરાય છે - પિડકામુત્તમાઙ્ગસ્થાં વૃત્તામુગ્રુજાજ્વરામ્ । સર્વાત્મિકાં સર્વલિઙ્ગાં જાનીયાદિરિવેલ્લિકામ્ ।। -નિદાનમ્ ।।

ઈરેશ પુ. (ઈરાયાઃ ઈશઃ) રાજા, વરુણ, વિષ્ણુ, વાગીશ, બૃહસ્પતિ.

ઈર્ગલ ન. સ્ત્રી. (અર્ગલ પૃષ્ઠો) કમાડનો આગળીઓ. (સ્ત્રી.) ઈર્ગલા

ઈર્ગલીય પુ. (ઈર્ગલ+છ વા યત્) ઈર્ગલ્યઃ જેમાંથી કમાડનો આગળીઓ બની શકે તેવું વૃક્ષ.

ઈર્વ્ય ત્રિ. (ઈર્ કળ્પવાદિ યક્ વેદે નિઠં ન યલોપદીર્ઘૌ) પ્રેરણા કરનાર.

ઈર્વારુ સ્ત્રી. (ઉવ્વ્+આરુ પૃષ્ઠો) કાકડી. (ત્રિ.) હિંસા કરનાર.

ઈર્વારુ (લુ) શુક્તિકા સ્ત્રી. (ઈર્વારુઃ (લુઃ) શુક્તિકેવ સ્વયં સ્ફોટનાત્) પાકીને પોતાની મેળે ફાટી ગયેલી કાકડી.

ઈર્વાલુ સ્ત્રી. (ઈર્વારુઃ શુક્તિકેવ સ્વયં સ્ફોટનાત્) કાકડી.

ઈલ્ (તુદા. પરં સેટ્) શયન કરવું (-અકઠં), જવું, ફેંકવું, (સકઠં ઈલતિ) મોકલવું, નાખવું. (ચુરાઠં ઉખઠં સકઠં સેટ્) ઈલયતિ ફેંકવું. (કથં વાતમેલયતિ કથં ન રમતે મનઃ ?

ઈલ ત્રિ. (ઈલ્+ક) સ્વાપ્નશીલ, ઊંઘણસી.

ઈલવિલા સ્ત્રી. પુલસ્ત્ય મુનિની પત્ની, કુબેરની માતા.

ઈલા સ્ત્રી. (ઈલ્+ક+ટાપ્) ભૂમિ, ગાય, વાણી, વૈવસ્વત મનુની કન્યા, બુધની પત્ની -સા ચ વિષ્ણુવરાત્ પુંસ્ત્વં પ્રાપ્ય સુદ્યુમ્નનામ્ના ળ્યાતા । પશ્ચાત્ શઙ્કરશપ્તકુમારવનં પ્રવિશ્ય પુનઃ સ્ત્રીત્વં ગતા । બુધસ્તાં માર્યાત્વેન સ્વીકૃત્ય પુરુરવસં જનયામાસ । તતસ્તસ્યાઃ પુરોહિતો વશિષ્ઠઃ શઙ્કરમારાધ્ય તસ્યૈ માસં સ્ત્રીત્વં માસં પુંસ્ત્વં દત્તવાન્ -ભાગઠં । જંબૂદ્વીપના નવ ખંડમાંનો એક ખંડ.

ઈલા (કળ્પવાદિ પરં અકઠં સેટ્ ઈલાયતિ) વિલાસ કરવી, ખેલવું.

ઈલાગોલ પુ. ન. (ઈલાયાઃ ગોલઃ, ગોલમ્) પૃથ્વી, ભૂમંડળ.

ઈલાધર પુ. (ઈલાં ધારયતિ) પર્વત.

ઈલાવૃત ન. (પૃથ્વીવ આવૃતં નિષધાદિભિઃ) જંબૂદ્વીપના નવખંડમાંનો એક ખંડ. -અગ્નીધસ્ય સ્વનામચ્ચાતઃ પુત્રઃ સ તુ પિતુઃ સકાશાત્ ઈલાવૃતં નામ વર્ષમલભત । -વિષ્ણુપુઠં ૨૧૧૧૬-૧૮

इलिका स्त्री. (इला+कन्+टाप्) पृथिवी, धरती.
 इलिनी स्त्री. चंद्रवंशना मेधातिथि राज्ञी कन्या.
 इली स्त्री. (इल् गतौ क गौरां डीप्) तलवार, कटार.
 इलीविश पु. ते नामनी अेक असुर.
 इलीश पु. (इलीव शोभते शुभ+ड) अेक जातनुं माछलुं-
 इल्लिशः, -इलीशो जितपीयूषो वाचा वाचामगोचरः-
 उद्धटः
 इत्वका-लाः (ब० व०) (इल् वल्, इल् क्विप् वल्च् वा)
 भृगुशिरा नक्षत्रे उपर रडेवा पांथ ताराओ.
 इत्वल पु. (इल्+वल्च्) अेक जातनुं माछलुं, ते नामनी
 अेक असुर.
 इव् (भ्वा० पर० सक० सेट् इन्वति) व्याप्त थवुं, प्रेम
 उपजाववो, पुश करवुं.
 इव अव्य. (इवि+क) पेठे, जेम -वागर्थाविव संपृक्तौ
 वागर्थप्रतिपत्तये । जगतः पितरौ वन्दे पार्वती-परमेश्वरौ
 -रघु० १।१. ज्ञे, उत्प्रेक्षा -मुखमेणीहशो भाति
 पूर्णचन्द्र इवापरः - सा० द० १०. परि०, थोडुं,
 उपमा, -हंसीव कृष्ण ! ते कीर्तिः स्वर्गङ्गामवगाहते-
 चन्द्रालोकः वाक्पार्लकारधोतकपञ्चुं, निश्चयार्थ -किमिव
 हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् ।। शकु० १
 इवारुशुक्तिका स्त्री. (इवि+क) इवारुशुक्तिका श०६
 जुओ.
 इशीका स्त्री. (इषीका पृषो०) इषीका- श०६ जुओ.
 इष् (दिवा० पर० सक० सेट् इष्यति) जवुं, असवुं.
 अनु साथे-शोधवुं, ओणवुं -न रत्नमन्विष्यति मृग्यते
 हि तत्-कु० ५।४५, प्र साथे- प्रेरणा करवी, भोक्लवुं
 -गत्वा प्रेषीच्च रावणम्-भट्टि० १५।७७; -किमर्थमृषयः
 प्रेषिताः स्यु-श० ५, परि साथे- सत्कारपूर्वक योजना
 करवी. प्रति साथे-परिश्रुड करवी, स्वीकार करवी,
 -देवस्य शासनं प्रतीष्य-श० ६. परि साथे-शोधवुं,
 अभि साथे-सारी रीते ईच्छवुं. (तुदा० पर० सेट्
 इच्छति) ईच्छवुं -इच्छामि संवर्द्धितमाज्ञया ते-कु०
 ३।३; अनु साथे-शोधवुं, ओणवुं -
 हन्तमात्मानमन्विच्छामो यमन्वेष्टा-छा० उ० (क्र्यादि
 पर० अक० सेट्) वारंवार करवुं इष्णाति; (भ्वादि०
 उभ० सक० सेट् एषति, एषते) जवुं, अनु साथे-
 अनुसरवुं - देशमन्यं दुराचारमन्वेषन् वानरस्तथा-
 रामा०
 इष् त्रि. (इष्+इच्छायां क्विप्) ईच्छवाणुं, ईच्छ करातुं,
 ईच्छ करवा योग्य.

इष स्त्री. (इष्+इच्छायां क्विप्) अन्न, यात्रा, प्रयास.
 (पु. इष् गतौ क्विप्, अर्शादि अच्) आशो भास,
 भोक्लवुं. 'इषश्चोर्ज्जश्च शरद् इति' आशो अने कार्तिक
 मास. अणवान- ध्वनिमिषेऽनिमिषेक्षणमग्रतः-
 शिवभारतम्-६।४९. (न. इष्-इच्छायां कर्मणि
 घञर्थे क) अन्न.
 इषणि स्त्री. (इष्+अनि) भोक्लवुं.
 इषव्य त्रि. (इषुणा विध्यति इषो कुशलो वा) आशनुं
 लक्ष्य, आश ईकवाभां कुशण.
 इषि त्रि. (इष्+कि) ईच्छवाणुं.
 इषिका स्त्री. (इष् गत्यादौ क्विप् अत इत्वम्) छाधीना
 नेत्रनुं गोलक, कास नामनुं धास, कासओ, तूलिका
 जुओ.
 इषिर पु. (इष् गतौ किरच्) १. अग्नि, २. यमनशील.
 इषीका स्त्री. (इष् गत्यादिषु ईकन् कित्) छाधीनी
 आंभनी गोलो, कास तृण, मुंजनी वयमानुं तृण,
 शरनी सणी, वीरण काष्टिका -तस्मिन्नास्थदिषीकाखं
 रामो रामावबोधितः -रघु० १२।२३
 इषु पु. स्त्री. (इष्यते-हिंस्यतेऽनेन ईष्+उ ह्रस्वश्च) आश,
 -उत्कर्षः स च धन्विनां यदिषवः सिध्यन्ति लक्ष्ये
 चले -शाकु० २, पांथनी संप्यावाणुं, सामवेदभां
 कडेवो अेक यज्ञ.
 इषुक पु. (इषुप्रकारः स्थूला० कन्) आशनी प्रकार.
 इषुकामशमी स्त्री. ते नामनी अेक नगरी.
 इषुकार पु. (इष्+कृ+अण) आश अनावनार -इषुकृत् ।
 इषुकृत त्रि. (इषुरिव शीघ्रगामी ऋजुगामी वा कृतः)
 आशनी पेठे उतावणे जनार तथा सीधा जन तरीके
 जनार.
 इषुध् (कण्ड्वादि० पर० अक. सेट्) इषुध्यति- आश
 धारण करवुं.
 इषुधर पु. (इष् धरति धृ+अच्) आशने धारण करनार
 -यशांसि सर्वेषुभृतां निरास्थत्-भट्टिः
 इषुधि पु. स्त्री. (इषवो धीयन्तेऽत्र धा+कि) आश
 राणवानुं आधुं -इषुधिरिपूणां निदानम्-यास्कः, -
 धनुर्गाण्डीवमादाय तथा क्षय्ये महेषुधिः-महा० ३।३९
 इषुप पु. (इष् पिबति पा. पाने क उप. प.) ते नामनी
 अेक असुर.
 इषुपथ पु. (इषोः पथः) तीरने ईकवानुं स्थण.

इषुपुङ्खा स्त्री. (इषोः पुङ्खमिव पुङ्खमस्याः) ते नामनुं
अेक वृक्ष, सरपुंजा वृक्ष.

इषुपुष्या स्त्री. (इषुरिव पुष्यमस्याः) ते नामनी अेक
वनस्पति.

इषुप्रयोग पु. (इषोः प्रयोगः) आश छोउवुं, तीर यलाववुं.

इषुभृत् त्रि. (इषुं बिभ्रति) आशने धारण करनार.

इषुमत् पु. (इषवः सन्त्यस्य प्राशस्त्येन मत्पु) उत्तम
आशावणी, मोटो आशावणी- इषुमति रघुसिंहे
दन्दशूकान् जिधांसौ-भट्टिः

इषुमात्र न. (इषुप्रमाणमस्य-इषु+मात्रच्) आशना जेटला
मापवाणी, ऋग्वेदीओनो कुंड, (त्रि.) आशना माप
जेटला मापवाणी, आशनी गति सुधीनुं माप, आशने
ईकवानुं माप.

इषुविक्षेप पु. (इषोर्विक्षेपयोगदेशः) आश ईकवा योग्य
प्रदेश, दोढसो छाय जेटलो प्रदेश.

इषेत्वक पु. (इषे त्वा इतिभागोऽस्त्यत्रानुवाके अध्याये वा)
यजुर्वेदो पडेलो अध्याय.

इष्कर्तृ त्रि. (निस्+कृ+तृच् 'निशब्दो बहुलमिति'
प्रातिशाख्यसूत्रेणोपसर्गकदेशनकारलोपः) निष्कर्तृ शब्द
शुओ.

इष्कृति स्त्री. (निस्+कृ+कित्च् इष्कृतृवत् नलोपः)
जननी, माता.

इष्ट त्रि. (इष्+कर्मणि क्त) ईच्छेव, प्रिय, पूजा करेव,
ईच्छाथी क्लेव -इष्टं हि वो देवा दास्यन्ते
यज्ञभाविताः -गीता; इष्टं दत्तमधीतं वा विनश्यत्यनु-
कीर्तनात्-देवलः । (पु.) अेरंडानुं आउ, विष्णु -इष्टो
विशिष्टः शिष्टेष्टः विष्णुसं (न.) ते नामनो अेक
संस्कार, धर्म कार्य, श्रौतकर्म, ईट, -मरुतार्केण शुध्यन्ति
पक्वेष्टरचितानि च-विष्णुं

इष्टकचित त्रि. (इष्टकया चितः ह्रस्वः) ईटोथी व्याप्त,
ईटे यशेव.

इष्टकर्मन् न. (इष्टप्रसिद्धयर्थे कर्म) 'लीलावती' नामना
गणित ग्रंथमां कडेव अेक प्रकारनुं गणित

इष्टका स्त्री. (इष्+तकन्+टाप्) ईट -कूपोदकं बटच्छाया
श्यामा स्त्री इष्टकालयम् । शीतकाले भवेदुष्णमुष्णकाले
च शीतलः ॥ -चाणक्यं, वास्तुशाग.

इष्टकाचयन न. (इष्टकया अग्नेश्चयनम्) ईटथी अग्निनुं
ययन.

इष्टकापथ न. (इष्टकायामपि पन्था यस्य अच्)
सुगंधीवाणी. (पु. इष्टकया निर्मितः पन्थाः अच्)
ईटोथी अनावेव मार्ग.

इष्टकाव त्रि. (इष्टका+अस्त्यर्थे व) ईटोवाणी.

इष्टकावत् त्रि. (इष्टका चतुरथ्यां मध्वादि. मत्पु)
ईटोनी पासे छीय तेवो प्रदेश.

इष्टगन्ध पु. (इष्टः गन्धः) सुगंध -इष्टगन्धः सुगन्धे
स्यात् त्रिषु क्लीबं च वालुके-मेदिनी (त्रि. इष्टो
गन्धोऽस्य) सुगंधी द्रव्य. (न.) रेती.

इष्टतम त्रि. (अतिशयेन इष्टः तमप्) अत्यंत प्रिय,
अतिशय अनीष्ट, अडुमांथी अत्यंत ईच्छेव.

इष्टदेव पु. (इज्यते यज्ञ्+कर्मणि क्त) पूज्य देव,
मंत्र-तंत्रादिथी उपासना करायेव देव.

इष्टदेवता स्त्री. (इज्यते यज्ञ्+कर्मणि क्त) उपरनो
अर्थ शुओ.

इष्टनि त्रि. (यज्ञ्+तनिक्) यजन-पूजन करवा योग्य,
ईच्छेवा योग्य.

इष्टप्रयोग पु. (इष्टस्य शिष्टप्रयुक्ततया निश्चितस्य प्रयोगः)
व्याकरणमां कडेव संस्कारना अनुसारे करेव प्रयोग.

इष्टवत् न. (यज-इष् वा क्तवत् स्त्रियां डीप्) यजन
करनार, पूजन करनार, ईच्छेवाणी, ईष्ट कर्म करनार.
- इष्टिभिः पशुबन्धैश्च चातुर्मास्यैस्तथैव च
अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्येन इष्टं स इष्टवान् ॥ -इति
व्यासोक्तिः

इष्टवत् त्रि. (इष्टं व्रतं यस्य) व्रत करवाना स्वभाववाणी,
ईष्टकर्मनुं साधन अत्र वगेरे.

इष्टसाधन न. (इष्टं च तत् साधनम्) ईच्छेवुं साधन,
प्रिय साधन.

इष्टसाधनत्व न. (इष्टं च तत् तद्भावे तल्)
ईष्टसाधनपणुं, प्रियसाधनपणुं.

इष्टा स्त्री. (इज्यतेऽनया यज्ञ्+करणे वा कर्मणि क्त)
पीजडानुं आउ, वडावी स्त्री.

इष्टाकृत त्रि. (अनिष्टमिष्टं कृतं इष्ट्+च्यर्थे डाच्
कर्मणि क्त) ईष्ट करेव, वडावुं करेव.

इष्टादि पु. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द समूह
श्लम ३- इष्ट, पूतं, उपसादित, निगदित, परिगदित,
परिवादित, निकथित, निषादित, निपठित, संकलित,
परिकलित, संरक्षित, परिरक्षित, अर्चित, गणित,
अवकीर्ण, अयुक्त, गृहीत, आमनात, श्रुत, अधीत,

अवधान, आसेवित, अवधारित, अवकल्पित, निराकृत, उपकृत, उपाकृत, अनुयुक्त, अनुगणित, अनुपठित-आकृतिगणः ।

इष्टापत्ति स्त्री. (इष्टस्य आपत्तिः) ईच्छेत्ती वातनी प्राप्ति (इष्टा चासौ वा आपत्तिः) ईच्छेत्ती आपत्ति, वादीये अतावेत्ती दोष प्रतिवादीने पक्ष ईष्ट छोय ते -इष्टापत्तौ दोषान्तरमाह-जग०

इष्टापूर्त न. (इष्टं च पूर्तं च द्वयोः समाहारः) अग्निहोत्र वगेरे यज्ञकर्म, तथा वाव, सूवा, तथाव वगेरे अंधाववा, अने देवमंदिर भाग-अगीया, अन्नदान वगेरे करवुं ते -अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदानां चानुपालनम् । आतिथ्यं वैश्वदेवं च इष्टमित्यभिधीयते ॥ वापी-कूपतडागादि-देवतायतनानि च । अन्नप्रदानमारामाः पूर्तमित्यभिधीयते ॥ - मार्क० पु० १८।६.

इष्टार्थाद्युक्त त्रि. (इष्टे अर्थे उद्युक्तः) ईष्ट अर्थ माटे तैयार थयेल, उत्कंडित, ईच्छेवुं, भेणववा माटे उतावण करनार.

इष्टाश्व त्रि. (इष्टोऽश्वोऽस्य) जेने घोडो प्रिय छोय ते. (पु.) ते नामनो अेक राजा.

इष्टि स्त्री. (यज्+क्तिन्) अेक जातनो याग -कर्तुमिष्टमभिवाञ्छता मया-शिशु०

इष्टि स्त्री. (इष्+क्तिन्) ईच्छा, श्लोक वगेरेवाणुं वाक्य, (भाष्यकार पतंजलि अने वार्तिककार कात्यायनना वार्तिकोअे भाष्यमां कंठे जोडवुं ते) -इष्टयो भाष्यकारस्य, आवेग, शीघ्रता, आदेश, आमंत्रण, यज्ञ.

इष्टिका स्त्री (इष्+तिकन्) इष्टका शब्द जुओ.

इष्टिकापथिक न. (इष्टिकायाः पथिकम्) ते नामनुं अेक घास, नामज्जक नामनुं घास.

इष्टिकृत् त्रि. (इष्टि-यागं कृतवान् कृ+भूते क्विप्) ईष्टि याग करनार.

इष्टिन् त्रि. (इष्टमनेन इनि) जेणे यज्ञ कथो छोय ते. **इष्टिपच** पु. (इष्टये इच्छायै अभिलाषार्थं पचति न यज्ञार्थम्) कृपण, लोभी, दैत्य, राक्षस.

इष्टिपशु पु. (इष्ट्यर्थं पशुः) यज्ञनी पशु.

इष्टिमुष् त्रि. (इष्टि-यागं मुष्णाति मुष्+क्विप्) दैत्य, राक्षस.

इष्टियायजूक पु. (इष्ट्या यायजूकः) काम्य मने करीने अमुक इण मने मणे अेवी ईच्छाथी यज्ञ करनार.

इष्टीकृत त्रि. (अनिष्टमिष्टं कृतं इष्ट+च्चि+कृ-कर्मणि क्त) अनिष्टने ईष्ट करेल-ईच्छेत्तीरुपे करेल. (न.) ते नामनो अेक यज्ञ-याग.

इष्टु स्त्री. (इष्+भावे तुन्) ईच्छा.

इष्ट्ययन न. (इष्ट्याऽयनं गमनं यत्र) अेक जातनुं यज्ञायरण.

इष्ट्वा अव्य. (यज्+क्त्वा) याग करीने, ईच्छा करीने.

इष्म पु. (इष्यति इच्छत्यनेन वा इष् गतौ इष् इच्छायां मक् वा) १. कामदेव, २. वसन्तकाण. (कर्मणि मक्) ईष्यमाण, ईच्छातुं. (भावे मक्) जवुं.

इष्य पु. (इष्यते इष्+क्यप्) वसन्त ऋतु.

इष्व पु. (इष् सर्पणे+वन् गुणाभावः) आचार्य, गुरु.

इष्वग्र न. (इषोः अग्रम्) भाषणी अन्नभाग.

इष्वनीक न. (इषोः अनीकम्) भाषणी अवयव, भाषणी अशी.

इष्वनीकीय त्रि. (इष्वनीके भवादौ छ) भाषणा अवयवमां थनार.

इष्वसन पु. (इष्वोऽस्यन्ते क्षिप्यन्तेऽनेन अस् क्षेपे करणे ल्युट्) धनुष- राममिष्वसनदर्शानोत्सुकम्-रघु०

इष्वास पु. (इष्वोऽस्यन्ते अनेन अस्-क्षेपे करणे घञ्) धनुष. (त्रि. इष्वनस्यति+अण्) भाषा ईकनार, तीरंदाज - अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि-गीता० १।४

इस् अव्य (इ कामम् स्यति सो+क्विप्) कोप, संताप अने दुःखनो अनुभव अतावनार अव्यय.

इसिन पु. (प्रा० इसिण) ते नामनो अेक अनार्य देश.

इसिनिका स्त्री. (प्रा० इसिणिया) ईसिणनामक अनार्य देशनी स्त्री.

इह अव्य. (इदम्+ह इशादेशः) अर्धीयां, आ लोकमां, आ समये, आ दिशांमां, आ प्रदेशमां, अर्धी. -नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति-गीता०, -तदखिलमिहभूतं भूतगत्या जगत्या -नैष०

इहकाल पु. (इदम् प्रथमार्थे ह इह कर्म०) आ काणमां, वर्तमान काणमां.

इहगत त्रि. (प्रा. इहगय) अर्धीयां रडेले.

इहभव पु. (प्रा. इहभव) आजना, आ लव, मनुष्यजन्म.

इहतन त्रि. (इह भवः इह+ट्युल् तुट् च) आ समये, आ दिशांमां, आ प्रदेशमां, अर्धी थनार.

ઈહત્ય ત્રિ. (ઈહ ભવઃ ઇહ+ત્યપ્) આ સમયે, આ દિશામાં, આ પ્રદેશમાં થયેલ, અહીં થયેલ.

ઈહત્યક ત્રિ. (ઈહ સ્વાર્થે કપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
-ઈહત્યિકા સ્ત્રી પણ એ જ અર્થમાં.

ઈહદ્વિતીયા સ્ત્રી. (મયૂં સં) અહીંની બીજ, અહીંની બીજી.

ઈહપચ્ચમી સ્ત્રી. (મયૂં સં) અહીંની પાંચમ, અહીંની પાંચમી.

ઈહલ પુ. (ઈહ ભવં લાતિ લા+ક) તે નામનો એક દેશ, ચેદિદેશ.

ઈહલોક પુ. (ઈદમ્+પ્રથમાર્થે હ કર્મ્મં) આલોક, આ જન્મ, મનુષ્યભવ.

ઈહલોકભય પુ. (પ્રા. ઇહલોગભય) મનુષ્ય તિર્યાકાદિકથી ઉત્પન્ન થતો ભય, સાત ભયમાંનો એક.

ઈ

ઈ સ્વર વર્ગ પૈકી ચોથો દીર્ઘ સ્વર.

ઈ સ્ત્રી. (અસ્ય વિષ્ણોઃ પત્ની ડીપ્) લક્ષ્મી દેવી. (અવ્ય. ઈ+કિવપ્) વિષાદ, ક્રોધ, દુઃખની ભાવના, અનુકંપાદયા, પ્રત્યક્ષ, સમીપ, સંબોધનના અર્થમાં. (પુ.) કામદેવ.

ઈ (અદાં ઉખં અનિટ્) જવું, વ્યાપવું, નિંદા, ભોજન કરવું, સકં, ગર્ભ ધારણ કરવો અક. ઇતિ-ન હિ તરણિરુદીતે દિક્ પરાધીનવૃત્તિઃ । (અદાં આં દ્વિં અનિટ્) યાયવું, માંગવું. (દિવાં આં સકં સેટ્) ઈયતે- જવું - - પદ્મૈરન્વીતવધૂમુખદ્યુતઃ-શિશું ।

ઈક્ષ (ધ્વાં આં સકં સેટ્-ઈક્ષતે) જોવું, વિચારવું. 'ન ધર્મવૃદ્ધેષુ વયઃ સમીક્ષ્યતે', ન કામવૃત્તિવંચનીયમીક્ષતે-કુમાં; અધિ સાથે-વિવેચન કરવું -કુહકચકિતો લોકઃ સત્યેડપ્યપાયમધીક્ષતે-હિતોં; અનુ સાથે-ચિન્તન કરવું -અન્વીક્ષમાણો રામસ્તુ વિષ્ણં ધ્રાન્તચેતનમ્-રામાં; અપ સાથે-આકાંક્ષા, ઈચ્છા કરવી, અનુસરવું. અવધિનો નિયમ કરવો- નદીશઃ પરિપૂર્ણોડપિ મિત્રાદયમપેક્ષતે-ચન્દ્રાં; વિ+અપ સાથે-વિશેષે કરીને અપેક્ષા-દરકાર કરવી- ન વ્યપેક્ષત સમુત્સુકાઃ પ્રજાઃ- રઘું; અવ સાથે-આંખથી જોવું- યોત્સ્યમાનાનવેક્ષેડહં ય ઇતેડત્ર સમાગતાઃ-ગીતાં; અનુ+અવ સાથે-વિચારવું, અનુસન્ધાન કરવું, -સૂક્ષ્મતાં

ઈહલોકવેદનવેદ્ય પુ. (પ્રા. ઇહલોગવેઅણવેજ્જ) આ ભવમાં જ વેદવાથી વેદાઈ જાય તેવું કર્મ, અપ્રમત્ત સંયત ઈચ્છા વિના માત્ર કાપયોગથી બાંધેલ કર્મ.

ઈહલોકસંવેગિની સ્ત્રી. (પ્રા. ઇહલોગસંવેગિણી) આ સંસારનું સ્વરૂપ જાણીને વૈરાગ્ય પમાય તેવી કથા.

ઈહલોકાશંસાપ્રયોગ પુ. (ઈહલોગાસંસપ્પઓગ) આ લોકમાં હું રાજા થાઉં ઈત્યાદિ ઈચ્છા કરવી તે. સંધારાનો પ્રથમ અતિચાર.

ઈહૈવ અવ્ય. (ઈહ+એવ) અહીં જ, આ લોકમાં જ.

ઈહામુત્ર અવ્ય. (ઈહ+અમુત્ર ચ) આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ઈહામુત્રફલભોગવિરાગ પુ. (ઈહ અમુત્ર ચ ફલભોગયોઃ વિરાગઃ) આ લોક અને પરલોકના વિષયભોગથી વિરમવું તે.

ચાન્વવેક્ષેત યોગેન પરમાત્મનઃ-મનું; અભિ+અવ સાથે-ભોજન માટે જોવું -યજમાનસ્ય પશૂનમ્યવેક્ષેતે શતં બ્રાં; પરિ+અવ સાથે-ચીતરફ જોવું -તતો વાચસ્પતિર્જજ્ઞે તં મનઃ પર્યવેક્ષેતે-ભાં; પ્રતિ+અવ સાથે-વિચારપૂર્વક જોવું- અથેમાં પ્રત્યવેક્ષમાણો જપતિ-શતં બ્રાં; સમ્+અવ સાથે-સારી રીતે જોવું -યદિ દૃષ્ટં બલં સર્વં વયં ચ સમવેક્ષિતા-ભાં આ. અ. ૨૫; સર્વં તુ સમવેક્ષેદં નિચિલં જ્ઞાનચક્ષુષા-મનું; આ- સાથે- સારી રીતે જોવું, ઉદ્ સાથે-ઉર્ધ્વદર્શન-ઉંચે જોવું -સહસ્રરશ્મિના સાક્ષાત્ સપ્રણામમુદીક્ષિતાઃ-કુમાં; અપેક્ષાના અર્થમાં પણ વપરાય છે. જેમકે-ત્રીણિ વર્ષાણ્યુદીક્ષેત કુમાર્ચ્યુતમતી સતી-મનું; ઉપ સાથે- અમુક પદાર્થ ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે એવા જ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગ કરવો- યે માં વિપ્રકૃતાં ક્ષુદૈરુપેક્ષધ્વં વિશોકવત્- ભા. વ. અ. ૧૧; સમ+ઉપ સાથે- શત્રુપક્ષં સમાધાતું યો મોહાત્ સમુપેક્ષતે-ભાં સં શ્લોં ૧૦૬૦, નિસ્-નિર્ સાથે -સંપૂર્ણ રીતે જોવું- યાવદેતાન્ નિરીક્ષેડહં યોદ્ધુકામાનવસ્થિતાન્-ગીતાં; પરિ સાથે-તત્ત્વાનુસંધાન કરવું, પરીક્ષા કરવી -સર્વસ્ય હિ પરીક્ષ્યન્તે સ્વભાવાઃ નેતરે ગુણાઃ-હિતોં; પ્ર સાથે- અત્યંત જોવું- પુનઃ પ્રેક્ષ્ય ચ શૂક્લનમ્-કુમાં; અભિ+પ્ર સાથે-સામે જોવું- પ્રાચોં દિશમભિપ્રેક્ષ્ય મહર્ષિરિદમન્નવીત્-ભા. વ. અ. ૬૩; ઉત્+પ્ર સાથે-ઉત્પ્રેક્ષા, કલ્પના,

संभावना करवी- उत्प्रेक्षामो वयं तावद् मतिमन्तं विभीषणम् -रामां; सम्+प्र साधे-सारी रीते जेवुं- योगक्षेमं च संप्रेक्ष्य वणिजो दापयेत् करम्-मनु०; अभि+सम्+प्र साधे-साधे २४१ने सारी रीते जेवुं- अभिसंप्रेक्ष्य भर्तारं क्रुद्धा वचनमब्रवीत्-भा. आ. अ. ३०११; प्रति साधे-अनुसरवुं, ६२३२२ करवी, २७ जेवी, पूजा करवी- संवत्सरं प्रतीक्षेत द्विषन्तीं योषितं पतिः-मनु०; सम्+प्रति साधे-सारी रीते २७ जेवी- एकवेणीधरा हि त्वां नगरी संप्रतीक्षते - रामां; वि साधे-विशेषे करीने जेवुं -वीक्षन्ते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे-गीता; अनु+वि साधे-सतत, अविच्छिन्न, अकीटसे जेवुं, पाछुं जेवुं, -तस्माद्दिशोतऽनुवीक्षमाणो जपति -शत० ब्रा०; अभि+वि साधे-थोतरक जेवुं- 'न चैनं भुवि शक्नोति कश्चिदप्यभिवीक्षितुम्-मनु०; उद्+वि साधे- उीये जेवुं- उद्वीक्ष्यमाणा भर्तारं मुखेन परिशुष्यता- रामां; सम्+उद्-वि साधे-थोतरक उीये जेवुं- निवेदुर्भूमिपाः सर्वे समुद्वीक्ष्य परस्परम्-रामां; प्रति+वि साधे-सामे जेवुं -ततः स राजा प्रतिवीक्ष्य ताः स्त्रियः-रामां सम्+वि साधे-सारी रीते जेवुं, सम् साधे-सारी रीते जेवुं- समीक्ष्य कुलधर्माश्च स्वधर्मं प्रतिपादयेत् -मनु०; प्र+सम् साधे-प्रकर्षे करीने सारी रीते जेवुं- कुलं ख्यातिं च वृत्तं च बुद्ध्या तु प्रसमीक्ष्य च ॥ मनु० ।

ईक्षण न. (ईक्ष्+भावे ल्युट्) दर्शन, जेवुं, नेत्र- इत्यद्रिशोभाप्रहितेक्षणेन-रघु०; -कृतान्धा धनलोभान्धाः नोपकारेक्षणक्षमाः-कथास०

ईक्षणिक त्रि. (ईक्षणं हस्तेखादीक्षणेन शुभाशुभदर्शनं शिल्पमस्य ठन्) शुभाशुभ इण कडीने ते उपर आछुविका यथावनार सामुद्रिक शास्त्री- मङ्गलादेश- वृत्ताश्च भद्राश्चेक्षणिकैः सह ॥ मनु० १२५८

ईक्षणीय त्रि. (ईक्ष्+अनीयर्) जेवा लायक.

ईक्षति पु. (ईक्ष्+धात्वर्थनिर्देशे शित्प्) ईक्षतेनाशब्दम् व्याससूत्रम्- जेवुं, दर्शन, विचार करवी, नजर नाजवी.

ईक्षा स्त्री. (ईक्ष्+भावे अट् आप्) जेवुं, विचारवुं.

ईक्षिका स्त्री. (ईक्ष् ण्वुल्, ईक्षा कन् टाप् वा इत्वम्) आंज, नजर नाजवी, अलक.

ईक्षित (भू० क० कृ०, ईक्ष् क्त) देजेवुं, प्यावभां वीधेवुं, ताडेवुं. (न.) १. दृश्य, दृष्टि, २. आंज- अभिमुखे मयि संहतमीक्षितम्-श० २११

ईक्षेण्य त्रि. (ईक्ष् वा० एण्य) जेवा यो०य.

ईख् (ईखि भ्वा. पर. सक० सेट् ईङ्ङिति) जवुं, लाववुं. उमाउण थवुं - सत्रा समन्वितः शक्रः प्रैङ्ङच्च क्षुभिता क्षितिः-भट्टि० १७।१०८

ईग् (भ्वा. पर. सक. सेट् ईगिति) जवुं.

ईज् (भ्वा. आ. सक. सेट् ईजते) जवुं, निंदा करवी, (इजि भ्वा. आ. सक सेट् ईज्जते) जवुं, निंदा करवी, कलक ल०३३वुं.

ईजान त्रि. (यज्+ताच्छील्ये कानच् द्वित्वम्) यज्ञ करनार यजमान.

ईड् (अदा. आत्मने. सक. सेट्) स्तुति करवी. इडे. (चुरा. पर. सक. सेट्) ईडयति- स्तुति करवी. -अन्तरीक्षं गतं देवं गीभिरग्राभिरीडिरे-रामां, -शालीनतामब्रजदीड्यमानः- रघु० १८।१७

ईडन न. (ईड्+ल्युट्) स्तुति, वभाषवुं, वभाष.

ईडा स्त्री. (ईड् भावे अ स्त्रीत्वात् टाप्) स्तुति, वभाष.

ईडित त्रि. (ईड्+क्त) वभाषेत्, तारीक करेत्.

ईडेन्य त्रि. (ईड् वा एण्यः) स्तुति करवा यो०य, पूजवायो०य.

ईण्मत् त्रि. (इट् अस्त्यस्य मतुप् स्त्रियां डीप्) सनाथ, स्वाभीवाणुं.

ईड्य त्रि. (ईड्+क्यप्) वभाष करवा लायक, तारीक करवा यो०य. -भवन्तमीड्यं भवतः पितेव-रघु० ५।३४

ईत् (भ्वा. पर. सेट्-ईतति) आंधवुं.

ईति पु. (इयते ई+क्तिच्) युद्ध, मरकी, कोठ पञ्ज जतनी उपद्रव, विदेशयात्रा, संकामक रोग, इरवुं -निरातङ्का निरीतयः-रघु० १।६३, - अतिवृष्टिरना- वृष्टिः शलभाः मूषकाः खगाः (शुकाः) । प्रत्यासत्राश्च राजानः षडेता ईतयः स्मृताः ॥ -स्मृतिः

ईदृक्ष त्रि. (अयमिव दृश्यते इदम्+दृश् कर्मणि क्त) आवुं, आवा प्रका२नुं.

ईदृक्ता स्त्री. (ईदृशो भावः तल्) आवापणुं, आवी प्रका२, गुण -विष्णोरिवास्यानवधारणीयं ईदृक्तया रूपमियत्तया वा-रघु० १३।५

ईदृश त्रि. (ईदृशो क्विप् ईदादेशः) आवुं, आवा प्रका२नुं -रत्नानीदृशि भूयांसि न भवन्त्येव भूतले-कथास० २५।१७६, तथा-इदमीदृगनीदृगाशयः प्रसभं - वक्तुमुपक्रमेत कः-कि० २।२८.

ईदृश त्रि. (अयमिव दृश्यते इदम्-दृश् कर्मणि कङ् ईदादेशः) आवुं, आवा प्रका२नुं - ('नहीदृशमनायुष्यं

લોકે કિञ્ચન વિદ્યતે ।' -પ્રેત્યેહ ચેદશા વિપ્રા
ગર્હાન્તે બ્રહ્મવાદિભિઃ-મનુ૦

ઈપ્સા સ્ત્રી. (આપ્તુમિચ્છા આપ્+સન્+અ+ટાપ્) પ્રાપ્ત
કરવાની ઈચ્છા, મેળવવાની ઈચ્છા, સામાન્ય ઈચ્છા-
ઈર્ષ્યેપ્સા પિશુનં શુદ્ધં મમત્વં પરિપાલનમ્-ભા. અશ્વ.
અ. ૩૭.

ઈપ્સિત ત્રિ. (આપ્+સન્+ક્ત) ઈચ્છેલ. મેળવવા ઈચ્છેલ.
-તમપ્ગ્રહણં કિમીપ્સિતમાત્રે મામ્ભૂત્-સિ. કૌ.

ઈપ્સુ ત્રિ. (પ્રાપ્તુમિચ્છુઃ આપ્+સન્+ઙુ) પ્રાપ્ત કરવાની
ઈચ્છાવાળો -શૌઘેપ્સુઃ સર્વદાચામેત્- મનુ૦,
-સૌરમ્યમીપ્સુરિવ તે મુખમારુતસ્ય-રઘુ૦ ૫।૬૩

ઈમ્ અવ્ય. (ઈ વા મુચ્) અથ શબ્દ જુઓ. આ - આ
ઈમ્ એતૌ નિપાતૌ અથાર્થૌ-વેદદો.

ઈમન્ ત્રિ. ગતિવાળું.

ઈય ત્રિ. (ઈ+વા. ક્યપ્) વ્યાપ્ત થવા યોગ્ય.

ઈયિવસ્ ત્રિ. (ઇગ+ક્વસુ) જનાર, પામનાર.

ઈર્ (ભ્વા૦ પર૦ સેટ્ સક૦) ઈરતિ- જવું, પ્રેરવું. (ચુરા૦
ઉખ૦ સેટ્ સક૦) ઈરયતિ-ઈરયતે ઉપરનો અર્થ જુઓ.
-હિતં ન ગૃહ્ણાતિ સુહૃદિભરીરિતમ્- રામા૦; ઉદ્ સાથે-
ઉંચે કૈંકવું, ઉચ્ચારણ, કથન, યથા - યદસૌકો
યમુદીરયિષ્યતિ-રઘુ૦ ૮।૬૨; - ઉદીરયામાસુરિ-
વોન્મદાનામ્ -રઘુ૦ ૨।૧; અભિ+ઉદ્ સાથે- સન્મુખ
ઉચ્ચાર કરવી -આસ્તીકસ્તિઠ્ઠ તિઠ્ઠેતિ
વાચસ્તિસ્રોઽભ્યુદૈરયત્ -ભા. અ. ૨૧૭૧; સમ્+ઉદ્
સાથે-સારી રીતે ઉચ્ચાર કરવો, જોખવું -પાંશવોઽપિ
કુરુક્ષેત્રે વાયુના સમુદીરિતાઃ -ભા. વ. ૫૦૭૦; સમ્
સાથે-અમ્યક્-સારી રીતે પ્રેરણા કરવી, સારી રીતે
ઉચ્ચાર કરવો, સારી રીતે ગમન કરવું.
-સમીરયાંચકારાથ રાક્ષસ્યકપિઃ શિલામ્-મટ્ટિ૦ । પ્ર
સાથે-પ્રેરણા કરવી -સમીરણઃ પ્રેરયિતા ભવેતિ-કુમાર૦
પ્રેરણા કરવી, જવું ઉદીર્ણરાગપ્રતિરોધકં મુહુઃ-શશુ૦ ।

ઈરણ ન. (ઈર્+ભાવે લ્યુટ્) પ્રેરણા કરવી, જવું, ક્ષુબ્ધ-
કરનાર, હલાવનાર, ચલાવનાર (ત્રિ. ઈર્+નન્દ્યા૦
લ્યુ) પ્રેરક, ઉખર ભૂમિ, મરુભૂમિ. -મુહૂર્તમિવ
નિઃશબ્દમાસીદીરિણસંનિભમ્-રામા૦, સમીરણઃ પ્રેરયિતા
ભવેતિ-કુમા૦

ઈરણા સ્ત્રી. (ઈર્+ભાવે યુચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઈરામા સ્ત્રી. (ઈર્લક્ષ્મીસ્તયા રમ્યતેઽત્ર રમ્+આધારે ઘજ્)
તે નામની એક નદી- ઈરામાં ચ મહાનદીમ્-ભા૦ ઘ.
અ. ૧૮૮

ઈરિકા સ્ત્રી. એક જાતનું ઝાડ.

ઈરિણ ત્રિ. (ઈર્+ઇનન્) ખારી જમીન, શૂન્ય- તતસ્તવીરિણં
જાતં સમુદ્રસ્યાવર્સાપિકમ્ -ભા૦ અનુ૦ શ્લો૦ ૭૨૫૭.

ઈરિત ત્રિ. (ઈર્+ક્ત) પ્રેરણા કરેલ, કૈંકેલ, કંપેલ, ગયેલ,
કહેલ.

ઈરિન્ ત્રિ. (ઈર્+ગિનિ) પ્રેરણા કરનાર.

ઈર્ષ્ય (ભ્વા૦ પર૦ સેટ્ ઈર્ષ્યતિ) અદેખાઈ કરવી.

ઈર્ષ્તુ ત્રિ. (ઋઘ્+સન્+ઉ) વૃદ્ધિ પામવાને-વધવાને
ઈચ્છનાર.

ઈર્મ્ ન. (ઈર્+મક્) વ્રણ, ઘાવ. (ત્રિ. પ્રેરણા કરેલ
-ઈર્મ્ ઇવ તુષ્ટુવાનાઃ)

ઈર્યા સ્ત્રી. (ઈર્+કળ્ડવા૦ યક્+ટાપ્) ઈર્ષ્યા, ભિક્ષુ-
સંન્યાસીઓનું આચરણ- (ઈર્યતે જાયતે પરાત્માઽનયા,
ઈર્ ગતૌ પ્યત્) -કલ્યાણા પુનરિયં પ્રવ્રજિતસ્યેર્યા ।

ઈર્યાપથ પુ. (ઈર્યારૂપઃ પન્થા કર્મધા. અચ્) ધ્યાન,
મૌન-વગેરે રૂપ સંન્યાસીના જ્ઞાનસાધન ઉપાય.
(પુ. જૈ. દ. ઈરિયાવહ પ્રા.) માર્ગમાં જવું, જવાનો
માર્ગ-રસ્તો, કેવળ શરીરથી થનારી ક્રિયા.

ઈર્યાપથિક ત્રિ. (જૈ. દ. ઈરિયાવહિઅ પ્રા.) તેરમું ક્રિયા
સ્થાનક, સમિતિગુપ્તિ યુક્ત યતનાવંત સાધુને હાલતાં-
ચાલતાં આંખની પાંપણ પણ હલાવવારૂપ યોગ નિમિત્તે
ક્રિયા કરવી તે.

ઈર્યાપથિકી સ્ત્રી. (જૈ. દ. ઈરિયાવહિયા) ઈરિયાવહી
ક્રિયા ૧૧, ૧૨ અને ૧૩મા ગુણઠાણે ઉપશાંતમોહ
કે ક્ષીણમોહવાળા સાધુને કેવલ યોગ નિમિત્તે શાતા-
વેદનીય કર્મબંધનું કારણ ક્રિયા થાય તે.

ઈર્યાસમિતિ સ્ત્રી. (જૈ. દ. ઈરિયાસમિદ્) ચાલવામાં
યતના રાખવી તે. પાંચ સમિતિમાંની પહેલી સમિતિ.
(ત્રિ. જૈ. દ. ઈર્યાસમિતિરસ્યસ્ય અચ્) યતનાપૂર્વક
ચાલનાર, ઈર્ષ્યાસમિતિથી યુક્ત.

ઈર્વાલુ પુ. સ્ત્રી. (ઈર્ ભાવે ક્વિપ્ ઈર્ વારયતિ ઉગ્)
કાકડી.

ઈર્ષા સ્ત્રી. (ઈર્ષ્+અ+ટાપ્) અદેખાઈ, અક્ષમા -કથમૌષાં
ન કુરુષે સુગ્રીવસ્ય સમીપતઃ - રામા૦ ૪।૨૪।૩૭
ઈર્ષાલુ ત્રિ. (ઈર્ષ્+આલુ) અદેખાઈ કરનાર, અક્ષમા
કરનાર.

ઈર્ષ્ય (ભ્વા૦ પર૦ સક૦ સેટ્) ઈર્ષ્યા કરવી -ઈર્ષ્યતિ ।

ઈર્ષ્યક ત્રિ. (ઈર્ષ્ય્+ખ્વુલ્) ઈર્ષ્યા કરનાર. (પુ.) એક
જાતનો નપુંસક.

ईर्ष्या स्त्री. (ईर्ष्य् भावे अ स्त्री० टाप्) ईर्ष्या, अक्षमा, अदेष्वाँ - ईर्ष्याशोककलमोपेताः मोहमात्सर्व्यवर्जिताः (अयं निर्यकारः इति केचित्) - भा० व० अ० २६. -वचोभिरीर्ष्याकलहेन लीलया, समस्तभावैः खलु बन्धनं स्त्रियः -शुङ्गारश०

ईर्ष्यालु त्रि. (ईर्ष्य्+ला+डु) ईर्ष्यालु, अदेष्मुं - ईर्ष्यालुना स्वैरिणीव रक्षितुं यदि पार्यते-राजतरङ्गिणी ।

ईर्ष्यु त्रि. (ईर्ष्य्+उण्) अदेष्वाँ क२ना२-अदेष्मुं - ईर्ष्युगन्धर्वराजो वै जलक्रीडामुपागतः - भा० आ० अ० १७०.

ईला स्त्री. (ईड्+क डस्य लः) पृथ्वी, वाष्पी, गाय.

ईलि स्त्री. (ईर्यते ईर्+ईन् रस्य लः) कटारी, नान्नी गढाना आकारनी अेक ईड - ईली, ईलिका - पक्ष उपरना अर्थमां वपराय छे.

ईलित त्रि. (ईड्+क्त डस्य लः) वष्वाक्षेव.

ईलिन पु. (ईड्-इनन्+डस्य लः) थंद्रवंशनी राजा.

ईवत् त्रि. (ई+गतो भावे विवप् अस्त्यर्थे मत्पु वेदे नि. मस्य वः) गतिवाणुं - मक्षु द्विष्वा गच्छथ ईवतो घून् - ऋ० ४-४३-३

ईश (अदा० आत्मने० सेट् ईष्टे) ऐश्वर्यवाणा धनुं - यदीशिषे त्वं न मयि स्थिते च - भट्टि०; योग्य डोवुं, शक्ति राज्ञी - अर्थानामोशिषे त्वं वयमपि च गिरामीशमहे यावदर्थम्-भर्तुं ३।३०, (त्रि. ईश्विक्वप् ईश्वर - ईशावास्यमिदं सर्वम्-यजु० - माधुर्यमीष्टे हरिणान् ग्रहीतुम्-रघु० १८।१३, (पु. (ईश्व+ क) ईश्वर, परमेश्वर, महादेव, अग्नियारनी संख्या, आर्द्र नक्षत्र - 'लोकेश ! चैतन्यमयादिदेवः' पुरा०; -शनैः कृतप्राणविमुक्तिरीशः पर्यङ्कबन्धं निविडं बिभेद-कुमा० ३।५९, स्वाभी, भाविक - कथञ्चिदीशा मनसां बभूवुः - कु० ३।३४

ईशकोण पु. (ईशस्वामिकः कोणः) ईशानभूषो.

ईशदिक् स्त्री. (ईशस्वामिका दिक्) ईशानभूषो.

ईशन न. (ईश्व+ल्युट्) ऐश्वर्य - य ईशोऽस्य जगतो नित्यतेव नान्यो हेतुर्विद्यते ईशनाय ॥ -श्वे० उ०

ईशपुरी स्त्री. (ईशस्य पुरी) काशी, बनारस. - ईशनगरी वगेरे शब्द पक्ष ज्ञाशवा.

ईशबल (ईशकृतं बलम्) पाशुपत मत सिद्ध बीजो पाश.

ईशसख पु. (ईशः सखा यस्य टच्) कुबेर - ईशमित्र वगेरे पक्ष अे ज अर्थमां समजवा.

ईशा स्त्री. (ईश्व+अ+टाप्) ऐश्वर्य, ऐश्वर्यवाणी कोई स्त्री, दुर्गा-पार्वती देवी.

ईशादण्ड पु. (ईशायाः लाङ्गलस्य दण्डः) उलनी दांडो. -योजनानां सहस्राणि भास्करस्य रथो नवः । ईशादण्डस्तथैवास्य द्विगुणी मुनिसत्तम ! ॥ - विष्णुपु. २।८।२

ईशादन्त (पु.) मोटा दांतवाणो छाथी, छाथीनी मोटो दांत, छाथीदांत.

ईशान त्रि. (ईश्व+ताच्छील्ये चानश्) ऐश्वर्यशील. (पु.) रुद्रनी अेक मूर्ति, आर्द्रानक्षत्र, अग्नियारनी संख्या शिवनी अेक मूर्ति - तस्मिन् मुहूर्ते पुरसुन्दरीणामीशान -संदर्शनलालसानाम् -कुमा० ७।५६

ईशानादिपञ्चमूर्ति स्त्री. ब. व. (ईशानादयः पञ्चमूर्तयः) महादेवनी ईशान वगेरे पांय मूर्तिओ. -ईशान, तत्पुरुष, अघोर, वामदेव, सद्योजातरूपेषु पञ्चसु रूपेषु ।

ईशानी स्त्री. (ईशस्य पत्नी) दुर्गादेवी, भीमजडानुं अड.

ईशावास्य पु. (ईशावास्यम् इति पदमस्त्वस्य अच्) ते नामनुं अेक उपनिषद्.

ईशितृ त्रि. (ईश्व+तृच्) ईश्वर, नियमन क२ना२. न तस्य कश्चित् पतिरस्ति नेशिता ॥ श्वेता० उ० -तदीशितारं चेदीनां भवांस्तमवमंस्त मा-शि० २।९५

ईशितव्य त्रि. (ईश्व+तव्य) आधीन, जेना उपर सत्ता थवाववामां आवे ते. (न. ईश्व+भावे तव्य) ऐश्वर्य.

ईशिता स्त्री. (ईशिनो भावः तल) अशिमा वगेरे आठ ऐश्वर्यमांनुं अेक ऐश्वर्य.

ईशित्व न. (ईशिनो भावः त्व) उपरनी अर्थ ज्ञुओ. -अणिमा लघिमा व्याप्तिः प्राकाम्यं गरिमा तथा । ईशित्वं च वशित्वं च तथा कामावशायिता ॥

ईशिन त्रि. (ईश्व+णिनि) ईश्वर, नियंता, प्रभु, पति.

ईशी स्त्री. (ईशस्य पत्नी डीप्) दुर्गा, स्वाभीनी पत्नी. ईशिनी - पक्ष अे ज अर्थमां - सर्वाल्लोकानीशिनीभिः - श्वेता० उ०

ईश्वर पु. (ईश्व+घरच्) महादेव, कामदेव, चैतन्यात्मा अग्नियारभुं वर्ध, परमेश्वर (त्रि.) धनवान, समर्थ. -दरिद्रान् भर कौन्तेय ! मा प्रयच्छेश्वरे धनम्-हितो० १।१५; (पु. जै० द० प्रा० ईसर) भाविक, घाशी, नायक, युवराज, सामान्य मांडविक राजा, अमात्य, प्रधान, श्रीमंत, शेट, लवणसमुद्रनी मध्यमां उत्तर दिशाअे ईश्वर नामनी महापाताल कलश.

भूतवादि ज्ञातनां व्यंतरदेवोनी ईद्र, अक्षिमादि
श्रद्धिवाणी समर्थ, योधा तीर्थकरना यज्ञ देवन्तु नाम,
वेवंधर देवोन्तु रडेडाश.

ईश्वरता स्त्री. (ईश्वरस्य भावः तल्) ईश्वरपशुं.

ईश्वरत्व न. (ईश्वरस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ शुओ.

ईश्वरपूजक त्रि. (ईश्वरस्य पूजकः) भक्त, पुण्यशाणी.

ईश्वरसन्धान् न. (ईश्वरस्य सन्धा) मंदिर, दडेरासर.

ईश्वरसभाम् न. (ईश्वरस्य सभा) राजकीय दरबार,
अथवा सभा.

ईश्वरा स्त्री. (ईश्वर+टाप्) दुगटिवी, ऐश्वर्यवाणी स्त्री.

- विन्यस्तमङ्गलमहौषधिरीश्वरायाः सस्तोरगप्रतिसरेण
करणे पाणिः । -कि०

ईश्वरी स्त्री. (ईश्वरस्य पत्नी डीप्) दुगटिवी, प्रभुनी
पत्नी, स्वामिनी -ईश्वरी सर्पभूतानां तामिहोपाह्वये
श्रियम्-श्रीसूक्तम्; - त्वमीश्वरी देवि ! चराचराणाम्-
मार्क० पु० ११।२, (स्त्री. ईश्वर+वनिप् डीप् रादेशः)
ऐश्वर्यवाणी स्त्री, अेक ज्ञातनी वेदी, अेक ज्ञातनी
काकडी, अेक ज्ञातनुं आड- ईश्वरीमीश्वरप्रियाम्-
दुर्गास्तवः

ईष् (तुदा० पर० सक० सेट्) वीक्षुं -ईषति, (भ्वा०
आत्म० सक० सेट्) आपुं, जोवुं, उीडी जवुं, नजर
नाभवी, सरकवुं, असवुं. 'ईषते' डिशा करवी, भारवुं.

ईष पु. (ईष्+क) उत्तम नामना मनु राजना पुत्रो.
-औत्तमेयान् महाराज ! देशपुत्रान् मनोरमान्-अमर-
टीका-१८, अश्विन भास.

ईषज्जल न. (ईषत् जलम्) थोडुं पाशी.

ईषत् अव्य. (ईष्+अति) थोडुं, लगार, अल्प- -ईषत्
सहासममलं परिपूर्णचन्द्रबिम्बानुकारि कनकोत्तमक्रान्ति-
कान्तम् -देवीमा०, मार्क. पु. -तं दृष्ट्वा कुपितं
पुत्रमीषत्प्रस्फुरिताधरः-विष्णु पु० १।१९।१२; -
ईषच्चुम्बितानि-श० १।३

ईषत्कर न. (ईषत्+कृ खल्) देश, थोडुं, अल्प, लगार,
थोडा प्रयासथी सिद्ध थई शके ते.

ईषत्पाण्डु त्रि. (ईषत्पाण्डुः पा० स०) थोडा धोणा
वक्षवाणुं. (पु.) थोडा धोणी वक्ष, भूजरो वक्ष.

ईषदुष्ण त्रि. (ईषत् उष्णम्) थोडी गरमीवाणुं, डीकरवणुं,
(पु.) थोडुं गरम, लगार तपेल.

ईषद्रक्त त्रि. (ईषत् रक्तम्) थोडुं रातुं, थोडा लाल
वक्षवाणुं. (पु.) थोडा राती वक्ष.

ईषा स्त्री. (ईष् क+टाप्) डणनुं अेक लाकडुं,
-ईशामन्येहयानन्ये सूतमन्ये न्यपातयत् -महा० वन०
२४०।३०, गाडानुं वांनुं लाकडुं, रथनी अेक अवयव,
डण, धूसरी वश्येनुं लाकडुं.

ईषादन्त् त्रि. (इषेव दत्तः यस्य) भोटा-वांभा दांतवाणी.
(त्रि.) वांभा दांतवाणी, - ईशादन्तान् हेमकक्षान्
सर्वे चाष्टकरेणवः- भारत०

ईषादन्त् पु. (इषेव दन्तः यस्य) भोटा-वांभा दांतवाणी
डाथी.

ईषिका स्त्री. (इषेव कन्) डाथीना नेत्रनी गोणी, घासनी
सणी, ते नामनुं अेक डथियार, चितारानी पीछी,
अेक ज्ञातनुं घास, लेणसेणवाणा सोनाने ज्ञाशवा
माटे जे वस्तु गाणेला सोनामां नंपाय छे ते.

ईषिर पु. (ईष् हिंसने किरच्) अग्नि.

ईषीका स्त्री. (ईष् हिंसने किरच्) ईषिका शब्द शुओ.

ईष्ण पु. (ईष् सर्पणे करणे मक्) कामदेव, वसंतश्वेतु.

ईह (भ्वा० आत्म. अक. सेट्-ईहते) येष्ठा करवी
-माधुर्यं मधुबिन्दुना रचयितुं क्षाराम्बुधेरीहते-भर्तु०
२।६, -तस्याराधनमीहते-गीता, - ऐहिष्ट तं कारयितुं
कृतात्मा । ऋतुं नृपः पुत्रफलं मुनीन्द्रम्-भट्टि. १।१९

ईहमान त्रि. (ईह+शानच्) येष्ठा करतुं, ईच्छा करतुं.

ईहा स्त्री. (ईह+अ) येष्ठा, उधम, वांछा-ईच्छा- धर्माथं
यस्य वरं तस्य निरीहता, प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य श्रेयो
न स्पर्शनं नृणाम् ॥ महा० १।२।४०; -हन्तुं
क्रोधवशादीहां चक्राते नौ परस्परम्-किरा०

ईहामृग पु. (ईहां मृगयते अण् ईहाप्रधानो वा मृगः)
व२, ते नामनुं अेक पशु -पुलहस्य सुता राजन् !
शलभाक्ष प्रकीर्तिताः । सिंहाः किंपुरुषा व्याघ्रा यक्षा
इहामृगास्तथा -महा० आदि०, अनावटी मृग, डरश,
अलंकारशास्त्र प्रसिद्ध अेक नाटकनी लेह- ईहामृगो
मिश्रवृत्तश्चतुरङ्गः प्रकीर्तितः । मुख-प्रतिमुखे सन्धि
तत्र निर्वहनं तथा ॥-सा० द० ६. अं., -नायको
मृगवदलभ्यां नायिकामीहते-इति इहामृगः ।

ईहामृक पु. (ईहाप्रधानो वृकः) व२.

ईहित त्रि. (ईह+क्त) येष्ठा करेल, ईच्छा करेल, ताकेल.

ईहित न. (ईह+भावे क्त) उद्योग, अपेक्षित, येष्ठा,
ताकडुं, थाडवुं - समीहितार्थसिद्धिः स्यात्-तन्त्रम्

૩

૩ સ્વર વર્ણ પૈકી પાંચમો હ્રસ્વાક્ષર. હ્રસ્વ, દીર્ઘ અને ધ્રુત, તે દરેક ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત ભેદે થતા નવ તેમજ તે બધા સાનુનાસિક અને નિરનુનાસિક બે ભેદો કુલ મળીને અઠાર ભેદ થાય-એ પૈકી ઉકાર. એનું ઉચ્ચારણ ઓષ્ઠ સ્થાનથી થાય છે.

૩ (શ્વા૦ આત્મ. અનિટ્-અવતે) શબ્દ કરવો. (અવ્ય. ૩+કિવપ્) સંબોધનાર્થમાં, કોપ વચનમાં અનુકંપા દયામાં, આદેશમાં, નિશ્ચયમાં, અંગીકાર-સ્વીકારમાં, પ્રશ્નમાં, પોકારવામાં વપરાતો અવ્યય- ડમેતિ માત્રા તપસે નિષિદ્ધા પશ્ચાદુમાખ્યાં સુમુખી જગામ -કુમા૦ ૧૨૬, (પુ. અત્+હુ) મહાદેવ, બ્રહ્મા, સ્વરોમાં પાંચમો સ્વર (ન.) ચંદ્રનું મંડળ -અકારો વિષ્ણુરુદ્ધિષ્ટ: ઉકારસ્તુ મહેશ્વર: । મકારસ્તુ સ્મૃતો બ્રહ્મા, પ્રણવસ્તુ ત્રયાર્થક: -પુરા.

૩કનાહ પુ. પીળો કે લાલ રંગનો અથવા કાળા અને લાલ રંગનો ઘોડો.

૩કા સ્ત્રી. બચેલું, વધ્યું-ઘટ્યું, અવશેષ.

૩કાર પુ. (૩ સ્વરૂપાર્થે કાર:) સ્વરમાંનો પાંચમો સ્વર, મહાદેવ.

૩ક્ત ત્રિ. (વચ્+ક્ત) કહેલ, જેને કહેવામાં આવ્યું હોય તે. શબ્દ શક્તિથી જાણેલ- અનુક્તેનાપિ વક્તવ્યં સુહવા હિતમિચ્છતા-નીતિ:, (ન. વચ્ ભાવે વ્ત) કહેલું, સંબોધિત- અસાવનુક્તોડપિ સહાય એવ-કુમા૦ એક અક્ષરના ચરણવાળો તે નામનો એક છંદ.

૩ક્તનિર્વાહ પુ. કહ્યા પ્રમાણે કરી બતાવવું.

૩ક્તપુંસ્ક પુ. એવો શબ્દ (સ્ત્રી. અગર નપું૦) જે પું૦ પણ હોય, અને જેની પુંલિંગથી ત્રિષ્ર્ અર્થ લિંગની ભાવનાથી જ પ્રગટ થતો હોય તે.

૩ક્તપ્રત્યુક્ત ન. વ્યાખ્યાન, ભાષણ અને જવાબ.

૩ક્તાનુક્ત ન. કહેલું અગર નહિ કહેલું.

૩ક્તિ સ્ત્રી. (વચ્+ભાવે ક્તિન્) કહેવું, બોલવું, વચન, વાક્ય, શબ્દની અભિવ્યંજના શક્તિ - એકયોક્ત્યા પુષ્પવન્તો દિવાકરનિશાકરૌ-અમર૦, અભિવ્યક્તિ, વક્તવ્ય -ઉક્તિરર્થાન્તરન્યાસ: સ્યાત્ સામાન્ય-વિશેષયો: -ચન્દ્રા૦ ૫૧૨૦.

૩કથ ન. (વચ્+થક્) નહિ ગાયેલ મંત્રથી સાધ્ય સ્તોત્ર, તે નામનો એક યજ્ઞ, ઉકથ સાધન જીવન-પ્રાણ-યસ્ય ક્ષણવિયોગેન લોકો હ્યપ્રિયદર્શન: । ઉકથેન રહિતો હ્યેષ મૃતક: પ્રોચ્યતે યથા ।। ભાગ. ૧. સ્ક. અ. ૧૫૬; ઉપાદાન કારણ- એતદેશામુકથમથો હિ સર્વાણિ નામાન્યુતિષ્ઠન્તિ-વૃ. ૧।૬।૧. (પુ.) અગ્નિ-ઉકથો નામ મહાભાગલ્લિભિરુકથૈરભિષ્ઠુત: -મહા૦ ૩।૨૧૧।૨૫.

૩કથપત્ર પુ. (ઉકથાનિ અપ્રગીતમન્ત્રસાધ્યાનિ સ્તોત્રાણિ પત્રં વાહનમિવ ।) યજ્ઞ, યજ્ઞમાન.

૩કથપાત્ર ન. યજ્ઞમાન.

૩કથભૃત્ પુ. (ઉકથં વિભર્તિ સમ્યક્ વિભજતે ભૃ+કિવપ્) તે નામનો એક ઋષિ.

૩કથવર્દ્ધન પુ. (ઉકથૈ: વર્ધ્યંતેડસૌ વૃધ્+ગિન્ચ્ કર્મણિ લ્યુટ) સ્ત્રીત્રો દ્વારા વૃદ્ધિ પમાડવા યોગ્ય દેવ-ઈંદ્ર.

૩કથવાહસ્ પુ. (ઉકથાનિ શસ્ત્રાણિ વહતિ વહ અસુન્ ગિન્ચ્) ઉકથધારી બ્રાહ્મણ.

૩કથશંસિન્ પુ. (ઉકથાનિ-શસ્ત્રાણિ શંસતિ, શંસ્+ગિન્ચિ) ઉકથની સ્તુતિ કરનાર ઋત્વિજ.

૩કથશસ્ પુ. (ઉકથાનિ શંસતિ શંસ્+કિવપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

૩કથશાસ્ પુ. (ઉકથાનિ શંસતિ શંસ્+ગ્વિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ -નીહારેણ પ્રાવૃતા જલ્પ્યાચાસુતૃપ ઉકથશાસશ્ચરન્તિ ઋ. ૪।૨।૧૬.

૩કથશુષ્પ ત્રિ. (ઉકથં શશ્વં શુષ્પં બલં યસ્ય) ઉકથરૂપ બલ સહિત સ્ત્રીત્રાદિ વાક્ય.

૩કથાદિ પુ પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દ સમૂહ, તદ્વથા-ઉકથ, લોકાયત, ન્યાય, ન્યાસ, પુનરુક્ત, નિરુક્ત, નિમિત્ત, દ્વિપદ, જ્યોતિષ, અનુપદ, અનુકલ્પ, યજ્ઞ, ધર્મ્મ, ચર્ચા, ક્રમેતર, શ્લક્ષણ, સંહિતા, પદ, ક્રમ, સંઘટ્ટ, વૃત્તિ, પરિષદ્, સંગ્રહ, ગણ, ગુણ, આયુર્વેદ, તન્ત્રાયુર્વેદ ।

૩કથામદ ન. (ઉકથા હોત્રયા માદ્યતિ મદ્+અચ્) ઉકથા સાધન એક સ્ત્રીત્ર -બૃહસ્પતિરુકથામદાનિશંસિષમ્-પ્ત૦

૩કથાવી ત્રિ. (ઉકથાનિ અવતિ અવ+ઈ) ઉકથધારી બ્રાહ્મણ -બૃહદ્વતે વયસ્વત ઉકથાવ્યં ગૃહ્ણામિ -યજુ. ગ. ૨૨

ઉક્થાશસ્ત્ર ન. (ઉક્થા હોત્રા ચ શસ્ત્રાણિ ચ દ્વન્દ્વઃ) ઉક્થા નામની ઋચા અને શસ્ત્રો -છન્દોભિરુક્થાશસ્ત્રાણિ સામ્નાવધૃથ આપ્યતે-યજુ. ૧૯, ૨૮

ઉક્થિન્ પુ. (ઉક્થ+ઇનિ) ઉક્થથી સ્તુતિ કરનાર હોતા વગેરે.

ઉક્થ્ય ત્રિ. (ઉક્થમર્હતિ યત્) ઉક્થથી સ્તુતિ કરવા યોગ્ય દેવ વગેરે, કોઈ એક યજ્ઞ - હોહ્યાગૃણીત ઉક્થ્યઃ ઋ. ૧।૭૯।૧૨

ઉક્ષ (ધ્વા. પર. સકં સેટ્ ઉક્ષતિ) સિંચવું, છાંટવું-ભીનું કરવું, વરસાવવું -ઔક્ષન્ શોણિતમમ્બોદાઃ -મઙ્ઠિં ૧૭।૧૯, -ઉક્ષાપ્રચક્રુર્નગરસ્ય માર્ગાન્ -મઙ્ઠિઃ, અભિ સાથે ઊંધા હાથે છાંટવું, - પરસ્પરાભ્યુક્ષણ-તત્પરાણામ્-રઘું, પવિત્ર, મંતરેલું પાણી છાંટવું, -શિરસિ શકુન્તલામ્બ્યુક્ષ્ય શાં ૪; અવ સાથે- આડે હાથે છાંટવું -વદ્ધના મધુમિશ્રેણાવોક્ષતિ -તૈત્તિં, આ સાથે- ચોતરફ છાંટવું; લગ્ન છાંટવું, ઉદ્ સાથે-ઉપરના ભાગ ઉપરથી છાંટવું; ઊંચેથી છાંટવું; ઉપ સાથે- સમીપે છાંટવું -અધસ્તાદુપોક્ષત્યાપો દેવી-બ્રા. ૩।૭।૪।૬; નિસ્ સાથે-સંપૂર્ણ રીતે છાંટવું -યત્સ્યુચ્યપ આનીય નિરૌક્ષિષ્મ-શત. બ્રા. ૧૧, ૫, ૬.; પરિ સાથે-ગોળ આકારે ચોતરફ છાંટવું -પર્યુક્ષિતં સમિવસિ -કાત્યા. ૪, ૧૪, ૩૦; પ્ર સાથે-ચત્તા હાથે છાંટવું -ઉત્તાનનેવ હસ્તેન પ્રોક્ષણં પરિકીર્તિતમ્-છાન્દોઃ; પવિત્ર પાણીથી છાંટા નાખીને મંતરવું -પ્રાણાત્યયે તથા શ્રાદ્ધે પ્રોક્ષિતં દ્વિજકામ્યયા -ચાજ્ઞં ૧।૧૭૯; સમ્+પ્ર સાથે-સારી રીતે છાંટવું -પ્રાણાનાયમ્ય સંપ્રોક્ષેત્-ચેનાદૈવ તેન તુ- યાં સ્મૃં; વિ વિશેષ કરી છાંટવું- કંશમિશ્રેવ હાસ તાં વ્યૌક્ષવોષ્ઠ્યયેતિશત. બ્રા. રા. રા. ૪, ૫. અભિ+વિ સાથે- સામે વિશેષ કરીને- તત્તસ્માદુ તથૈવ સંસૃજ્યામ્ યથાગ્નિં નાધિવ્યુક્ષેત્-શત. બ્રા. ૧, ૩, ૧, ૧૦.; સમ્ સાથે-સારી રીતે છાંટવું -સમુક્ષિતં સુતં સોમમ્-ઋ. ૩, ૬, ૫.

ઉક્ષ પુ. (ઉક્ષ+અચ્) છાંટનાર. (કર્મણિ ઘજ્) છાંટેલ, ભીનું -ઉક્ષાન્ પ્રચક્રુઃ-મઙ્ઠિં ૦ ।

ઉક્ષણ ન. (ઉક્ષ+લ્યુટ્) છાંટવું -'વશિષ્ઠમન્ત્રોક્ષણજાત્ પ્રભાવાત્-રઘું ૫।૨૭

ઉક્ષતર પુ. (અલ્પઃ ઉક્ષા હસ્વત્વે તરપ્) જેને ગાડા વગેરેમાં જોડી શકાય તેવી અવસ્થા નથી પ્રાપ્ત થયેલ તેવી બળદ, નાનો બળદ.

ઉક્ષન્ પુ. (ઉક્ષ+કનિન્) બળદ -તત્રાવતીર્યાચ્યુતદત્તહસ્તઃ શરદ્ધનાદ્ વીધિતિમાનિવોક્ષણઃ -કું ૭।૭૦, ઋષભક નામની એક ઔષધિ, તે નામનો એક રાજા. (ત્રિ.) છાંટનાર.

ઉક્ષવશ ત્રિ. (ઉક્ષા વશા વશાસ્થાનીયો યસ્ય) તે નામનો એક યજ્ઞમાન, બળદને આધીન.

ઉક્ષિત ત્રિ. (ઉક્ષ+ક્ત) છાંટેલ, સીંચેલ.

ઉક્ષ્ (ઉક્ષિ ધ્વા. પર. સક. સેટ્) ઓક્ષિત જવું. (ધ્વા. પર. સક. સેટ્ ઇવિત્) ઉક્ષિત જવું.

ઉક્ષરન્ ન. ખારી નહેરમાંથી નીકળેલું મીઠું-નમક, સાંભર નમક.

ઉક્ષર્વલ પુ. (ઉક્ષ-વલચ્ રુડાગમઃ કિચ્ચ) જેમાં પુષ્કળ પાંદડાં આવે છે તેવું એક જાતનું ઘાસ.

ઉક્ષલ પુ. (ઉક્ષ-કલચ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉક્ષા સ્ત્રી. (ઉક્ષ+ક+ટાપ્) રાંધવાનું પાત્ર, હાંડલી, તપેલી -ઇદ્ધઃ સ્વતેજસા વહિરુખાગતમિવોદકમ્-સુશ્રુતે.

ઉક્ષાસંભરણ ન. શતપથ બ્રાહ્મણનો છઠો અધ્યાય.

ઉક્ષ્ય ત્રિ. (ઉક્ષાયાં સંસ્કૃતમ્ યત્) હાંડલી વગેરેમાં સંસ્કાર કરેલ, રાંધેલ. -ઉક્ષ્યાન્ (અગ્નીન્) હસ્તેષુ વિધ્રતઃ-અથર્વં ૪।૧૪।૧૨ -શૂલ્યમુખ્યં ચ હોમવાન્ -મઙ્ઠિઃ, ૪।૧., (પુ.) એક વૈયાકરણનું નામ.

ઉગણ ત્રિ. (ઉદ્ગૂર્ણ ઉદાયુધઃ ગણો યસ્ય પૃષોં) જેણે હથિયાર ઉગામ્યા હોય તેવા સમુદાયવાળું.

ઉગ્ર પુ. (ઉચ્+રક્ ગક્ષાન્તાદેશઃ) મહાદેવ, વાયુનું સ્વરૂપ ધારણ કરનાર શિવ, સરગવાનું વૃક્ષ, કેરલ દેશ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પાંચ કૂર નક્ષત્ર, ભીષણ, ધોર, પ્રચંડ- સિંહનિપાતમુગ્રમ્-રઘું ૩।૬૦, વર્ણસંકર, -ક્ષત્રિયાત્ શૂદ્રકન્યાયાં ક્રૂરાચારવિહારવાન્ । ક્ષત્રશૂદ્રવપુર્જન્તુરુગ્રો નામ પ્રજાયતે ।।-મનું ૧૦।૧૯. વાયુ, તે નામનો એક અસુર, વજ, ધાણા. (ન.) વછનાગ, ઝેર. (ત્રિ.) ઉત્કટ, ઉગ્ર, ઉત્કૃષ્ટ, તીક્ષ્ણ વીર્યવાળું, દીર્ઘ.

ઉગ્રક ત્રિ. (ઉગ્ર+સંજ્ઞાયાં કન્) તે નામનો એક જાતનો નાગ, શૂર.

ઉગ્રકર્મન્ ત્રિ. (ઉગ્રં કર્માસ્ય) હિંસક પશુ વગેરે, પ્રાણીઓની હિંસા કરનાર કૂર.

ઉગ્રકાણ્ડ પુ. (ઉગ્રઃ કાણ્ડોડસ્ય) તે નામનું એક વૃક્ષ, કારેલાનું ઝાડ.

ઉગ્રકાલી સ્ત્રી. (ઉગ્રા ચાસૌ કાલી ચ) દુર્ગાનું એક રૂપ, નૃસિંહનું એક રૂપ.

उग्रगन्ध न. (उग्रः गन्धः यस्य) ङीग. (पु. उग्रगन्धः
रंघो, कायकण, लसण, अर्जक वृक्ष, (त्रि.) उत्कट
गंधवाणुं -उग्रगन्धं पुराणं स्याद् दशवर्षोषितं घृतम् ।
यथा यथा जरां याति गुणवत् स्यात् तथा
तथा ॥-हारीतम् १।८

उग्रगन्धा स्त्री. (उग्रः गन्धः यस्याम्) वज, अजभोद,
यवानी.

उग्रचण्डा स्त्री. (उग्रा चण्डा-कोपना) ते नामनी अेक
देवी, दुर्गा देवीना आवरणो अेक भेद - उग्रचण्डेति
या मूर्तिभद्रकाली ह्यहं पुनः । यया मूर्त्या त्वां
हनिष्ये सा दुर्गति प्रकीर्तिता ॥ -कालिकापु. ५९-
६० अ०

उग्रता स्त्री. (उग्रस्य भावः तत्) उग्रपशुं, अलंकारशास्त्र
प्रसिद्ध अेक व्यभिचारी गुण.

उग्रतारा स्त्री. (उग्रादपि भयात् तारयति भक्तान्
तृ+णिच्+अच्) तारा नामनी अेक देवी -तारकत्वात्
सदा तारा महामोक्षप्रदायिनी । उग्रापत्तारिणी यस्मात्
उग्रतारा प्रकीर्तिता ॥-तन्त्रशास्त्रे ।

उग्रधन्वन् पु. (उग्रं धनुर्यस्य ब० स० अनङ्) शिव.
(त्रि.) शत्रुओधी असह्य धनुष जेनुं छे ते.

उग्रनासिक त्रि. (उग्रा दीर्घा नासिका यस्य) वांभा
नाकवाणुं.

उग्रपीठ न. (उग्रं च तत् पीठं च) अेक लूपरिकल्पना जेमां
क्षेत्रकण उ९ समभागीमां विभाजितं थाय छे ते.

उग्रपुत्र पु. (उग्रस्य शूरस्य पुत्रः) शूरवंशमां उत्पन्न
थयेव, कर्तिकस्वामी, गंभीर जवाशय.

उग्रम्पश्य त्रि. (उग्रं पश्यति उग्र+दृश्+खश्+मुम्) क्रूर
दृष्टिवाणां वाध वगेरे प्राण्णी.

उग्रवीर्य न. (उग्रं च तद् वीर्यं च) ङीग.

उग्रव्यग्र पु. ते नामनी अेक असुर.

उग्रशेखरा स्त्री. (उग्रस्य शेखरं वासस्थानत्वेनास्त्यस्याः)
गंगा नदी.

उग्रश्रवस् पु. (उग्रं उत्कृष्टं श्रुतिधरं श्रवः कर्णो यस्य)
रोमदर्भण नामनी पुराणी, धृतराष्ट्रनी अेक पुत्र,
रोमदर्भणना पुत्रनुं नाम.

उग्रसेन पु. (उग्रा सेना यस्य) धृतराष्ट्रनी अेक पुत्र,
दुस्वंशी अेक राजा, यदुवंशी अेक राजा, कंसनी पिता.

उग्रसेनज पु. (उग्रसेन+जन्+ङ) कंस.

उग्रा स्त्री. (उच्+रक्+टाप्) वज, धाण्णा, यवानी,
अजभोद.

उग्रादेव पु. (उग्रेणादीव्यति आ+दिव्+अच्) ते नामना
अेक राजर्षि.

उग्रायुध पु. (उग्राण्यायुधानि यस्य) ते नामनी अेक
पुरुवंशनी राजा, धृतराष्ट्रनी अेक पुत्र.

उग्रेण पु. (उग्राणामुत्कटरूपाणां प्रमथानामोशः) प्रमथ
वगेरेना अधिपति शिव.

उङ्कुण पु. (उमिति कृत्वा कुण्यते हिंस्यते कुण्
कर्मणि घञर्थे क) माथाना वाणनी कीडो-जू, मांकड.

उच् (दि० पर० सक० सेट्) उच्यति अेकत्र करवुं,
अेकदुं करवुं.

उचथ न. (उच्यते स्तूयतेऽनेन वच्+कथन्) स्तोत्र.
-एवात् इन्दोचथमहेम-ऋ० २।१९।७

उचथ्य त्रि. (उचथं स्तोत्रमर्हति यत्) स्तुति करवा
योग्य. (पु.) ते नामनी अेक राजा.

उचित त्रि. (उच्+क्त, वच्+क्तिच् वा) योग्य, सार,
उपयुक्त -उचितं न ते मङ्गलकाले रोदितुम्- शा० ४,
परिचित -वंशोचितत्वादिभिमानवत्याः-किरा०,
वभाषवा वायक, प्राकृतिक-स्वाभाविक -उचितं च
महाबाहुः न जहौ हर्षमात्मवान्-रामा० २।१९।३७.

उचितज्ञ पु. (उचितं जानातीति) औचित्यने क्षमजना२.

उचितमन् पु. योग्यता.

उच्च त्रि. (उत्क्षिप्य बाहुं चोयते, उपर्युपरिनिधिष्टै-
रवयवैश्चोयतेऽसौ वा उद्+चि+ङ्) उन्नत, उंचुं,
-ग्रहैस्ततः पञ्चभिरुच्चसंश्रवैरसूर्यगैः सूचितभाग्य-
संपदम् -रघु० ३।१३, सूर्य वगेरेने ते ते राशिमां
ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध उच्य अताव्या छे ते-
यथा-रविर्मेषे वृषे चन्द्रो, गुरुः कर्के बुधः स्त्रियाम्
। शनिर्युके मृगे भौमः शुक्रो मीने च तुङ्गिनः ॥

उच्चक् (भ्वा. पर.) भीट मांङीने जेवुं, उर राज्या
विना जेवुं.

उच्चकैस् अव्य. (उच्चैस्+टेरकच्) उच्यपशुं, उंचुं
-स्थितोदयाद्रेरभिसायमुच्चकैः-शिशु० १।१६

उच्चतम त्रि. (उच्च तमप्) अतिशय उंचुं.

उच्चतर त्रि. (उच्च+तरप्) अहु उंचुं. -किंस्विद्गुरुतरं
भूमेः किंस्विदुच्चतरं च स्यात्-भा० व० अ० ३०

उच्चक्षुस् त्रि. (उत्क्षिप्तमुत्पाटितं वा चक्षुर्यस्य) उंचे
यडावी दीधेवा नेत्रवाणुं, उभाडी नाभेवा नेत्रवाणुं.

उच्चट न. (उद् चट् अच्) पतरुं, कलठ वगेरे.

ઉચ્ચટા સ્ત્રી. (ઉદ્+વટ્+અચ્) એક જાતનું લક્ષણ, ચણોટી, ચૂડાલા, ભોંયમાંબલી, નાગરમોથ.

ઉચ્ચઠ્ઠ પુ. (ઉદ્+ઠ્ઠિ+અચ્) અત્યંત ઉચ્ચ, બહુ કોપવાળું, ત્વરાવાળું, ઉતાવળું, પ્રખર સ્પર્શવાળું. (પુ. ઉદ્+ઠ્ઠિ+અચ્) પ્રખર-તીક્ષ્ણ સ્પર્શ.

ઉચ્ચતરુ પુ. (ઉચ્ચ: તરુ:) નાળિયેરનું ઝાડ, ઊંચું તાડનું ઝાડ.

ઉચ્ચતાલ ન. (ઉચ્ચ: તાલ: હસ્તતાલ: યત્ર) ઊંચેથી ઢાથેઢાથ તાળી આપવી તે; મધ્યાપાનમાં થતું નૃત્ય, ઉચ્ચ પ્રકારનું સંગીત, ઊંચું તાડનું ઝાડ.

ઉચ્ચદેવ પુ. (ઉચ્ચ: શ્રેષ્ઠો દેવ:) રાગદેવ અને અજ્ઞાન રહિત નિર્દોષ દેવ, વીતરાગ પ્રભુ.

ઉચ્ચધ્વજ: પુ. શાક્યમુનિનું નામ.

ઉચ્ચનીચ નિ. (ઉચ્ચૈશ્ચ નીચૈશ્ચ મયું) ઊંચું નીચું.

ઉચ્ચન્દ્ર પુ. (ઉચ્છિષ્ટ: સ્વલ્પાવશિષ્ટશ્ચન્દ્રો યત્ર પ્રાદિં સ. શિષ્ટશબ્દલોપ:) શત્રિની બાકીનો ભાગ.

ઉચ્ચય પુ. (ઉત્પાટ્ય: ષય: ચિ+અચ્) પુષ્પ વગેરે વીણવાં -પુષ્પોચ્ચયં નાટયતિ -શકુભ; સ્ત્રીના ઘાઘરાની ગાંઠ -નીચિ: સ્યાદુચ્ચયોડપ્યયમ્:માર્તઠ્ઠઃ, મોટો સમુદાય - શિલોચ્ચોડપિ ક્ષિતિપાલમુચ્ચૈ:રઘું ૨૫૧, ઢાથે વીણેલો નીવાર-સામો.

ઉચ્ચયાપચય ત્રિ. (ઉચ્ચય: અપચયશ્ચ-દ્વન્દ્વં) ઉત્પત્તિ અને પતન, સમૃદ્ધિ અને ક્ષય.

ઉચ્ચરિત ત્રિ. (ઉત્+ચર્+ક્ત) જેનું ઉચ્ચારણ થયું છે તેવો કોઈ અક્ષર વગેરે -સકૃદુચ્ચરિત: શબ્દ: સકૃદર્થ ગમયતીતિ - ન્યાયં

ઉચ્ચલન ન. (ઉત્+ચલ્+અચ્) મન (ત્રિ.) ચંચળ સ્વભાવવાળું.

ઉચ્ચલલાટા સ્ત્રી. (ઉચ્ચં લલાટં યસ્યા:) ઊંચા લલાટવાળી દુર્લક્ષણ સ્ત્રી.

ઉચ્ચલિત ત્રિ. (ઉત્+ચલ્+ક્ત) ચાલવાને તૈયાર થયેલ.

ઉચ્ચસંશ્રય ત્રિ. ઊંચું પદ ગ્રહણ કરનાર.

ઉચ્ચા સ્ત્રી. (ઉત્ ચિ+ઠ્ઠ+ટાપ્) ઊંચી સ્ત્રી. (અવ્ય.) ઉચ્ચૈસ્ શબ્દ જુઓ.

ઉચ્ચાટ પુ. (ઉત્+ચટ્+ઘઞ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -ઉષ્ટ્રાસનં તથોચ્ચાટે-તન્નસાર:

ઉચ્ચાટન ન. (ઉદ્+ચટ્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઉખેડી નાંખવું, પોતાના સ્થાન ઉપરથી બાજુ કરવું, અભિચાર કર્મ, તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ઉચ્ચાટન કર્મ -ઉચ્ચાટનં સ્વદેશાદેર્શનં પરિકીર્તિતમ્-શાં તિં

ઉચ્ચાટનીય ત્રિ. (ઉત્+ચટ્+ણિચ્+અનીચર્) એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ખસેડવા જોગ, ઉચ્ચાટન કરવા યોગ્ય.

ઉચ્ચાટિત ત્રિ. (ઉદ્ ચટ્ ણિચ્ ક્ત) ઉખેડી નાખેલું, દૂર ફેંકી દીધેલું - દશકન્ધરો... ઉચ્ચાટિત:-ભાગં ૫૧૨૪૧૨૭

ઉચ્ચાર પુ. (ઉદ્+ચર્ ણિચ્+ઘઞ્) ૧. ઉચ્ચારણ-મન્ત્રોચ્ચારપરાયણ:, ૨. ગ્રહ વગેરેની જુદી જુદી રાશિ તથા નક્ષત્રોમાં સંચાર, ૩. વિષ્ઠા -દાને તપસિ શૌર્યે ચ યસ્ય ન પ્રથિતં મન: । વિદ્યાયામર્થલાભે ચ માતુરુચ્ચાર એવ સ: ।। -હિતોં

ઉચ્ચારણ ન. (ઉદ્+ચર્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઉચ્ચાર, શબ્દ વગેરેનું ઉચ્ચારણ- શબ્દોત્પત્યનુકૂલવ્યાપાર: ઉચ્ચારણમ્ । 'ઉચ્ચારણજ્ઞોડથ ગિરાં દધાનમ્' -શિશું

ઉચ્ચાર-પ્રસાવાવસ્થાન ન. (ઉચ્ચાર-પ્રસાવશ્ચ-ઉચ્ચાર-પ્રસાવૌ તયોરવસ્થાનમ્) જાજડ, શૌચાલય.

ઉચ્ચારિત ત્રિ. (ઉચ્ચાર+તારકાં ઇત્) વિષ્ઠાનો જેણે ત્યાગ કર્યો છે તે, જેનું ઉચ્ચારણ થયું છે તેવો કોઈ અક્ષર વગેરે.

ઉચ્ચાર્ય ત્રિ. (ઉત્+ચર્+ણ્યત્) ઉચ્ચારણ કરવા યોગ્ય અક્ષર, ઉચ્ચાર કરવા લાયક વગેરે.

ઉચ્ચાર્ય અવ્ય. (ઉદ્+ચર્+ણિચ્+લ્યપ્) ઉચ્ચારણ કરીને.

ઉચ્ચાર્યમાણ ત્રિ. (ઉદ્+ચર્+ણિચ્ કર્મણિ જ્ઞાનચ્) ઉચ્ચાર કરાતું, બોલાતું -યસ્યોચ્ચારણં ક્રિયતે તસ્મિન્ વર્ણાદૌ ।

ઉચ્ચાવચ ત્રિ. (ઉચ્ચ અવચ-ઉચ્ચાવચ, ઉદક્ ઉત્કૃષ્ટં ચ અવાક્ અપકૃષ્ટં ચ) ઊંચું-નીચું, નાનું-મોટું, અનેક પ્રકારનું. -ઉચ્ચાવચાનિ ભૂતાનિ સતતં ચેષ્ટયન્તિ યા: ।। -મનું

ઉચ્ચિફટ (પુ) એક જાતનું માછલું, કોથી પુરુષ. (પુ.) ઝેરમાં થનાર એક કીડો.

ઉચ્ચુસ્વ (ભ્વા. પર.) મોં ઊંચું કરીને ચુંબન કરવું.

ઉચ્ચૂઢ પુ. (ઉત્રતા ચૂઢા યસ્ય) ધજાની ઉપર રહેલો વસ્ત્રનો ટુકડો.

ઉચ્ચૂલ પુ. (ઉત્રતા ચૂઢા યસ્ય વા લ:) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉચ્ચૈ:કારમ્ અવ્ય. (ઉચ્ચૈસ્+કૃ+આમ્) ઊંચે કરીને.

ઉચ્ચૈ:કૃત્વા અવ્ય. (ઉચ્ચૈસ્+કૃ+ક્ત્વા) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉચ્ચૈ:કૃત્ય અવ્ય. (ઉચ્ચૈસ્+કૃ+લ્યપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

उच्चैःशिरस् त्रि. (उच्चैरुन्नतं शिरोऽस्य) उन्नत-उंथा मस्तकवाणुं -ममत्वमुच्चैशिरसामतीव-कुमा०, अत्यंत मोटुं.

उच्चैःश्रवस् त्रि. (उच्चैरुन्नतं श्रवोऽस्य) उंथा कानवाणुं, अधिर -उच्चैरुच्चैः श्रवास्तेन हयरत्नमहारि-कु० २।४७ (पु.) ते नामनी धोणा रंगनी सात मोढावाणी

धंदनी धोडी (समुद्र मंथनथी प्राप्त धंदनी धोडी.)
उच्चैर्घुष्ट न. (घुष् भावे क्त उच्चैर्घुष्टम्) सर्व कोई सांभणी शके तेवी धोषणा, ढंढेरो.

उच्चैर्घोष पु. (घुष्+घञ् उच्चैर्घोषः) सर्व कोई सांभणी शके तेवी शब्द, रुद्रनी अेक मूर्ति - उच्चैर्घोषय्य क्रन्दयते-यजु० १६-१९

उच्चैस् अव्य. (उद्+चि+डैस्) उंथाई, उन्नत, उंथुं, मोटुं, उंथेना प्रदेशमां थयेल - अकृत्वा हेलया पादमुच्चैर्मूर्द्धसु विद्विषाम्-शिशु०

उच्चैस्तम त्रि. (उच्चैस्+तमप्) अति उन्नत, उंथुं वृक्ष.

उच्चैस्तमाम् अव्य. (उच्चैस्+तमप् आम्) अतिशय उंथाई.

उच्चैस्तर त्रि. (उच्चैस्+तरप्) अत्यंत उंथुं.

उच्चैस्तराम् अव्य. (उच्चैस् आम्) अत्यंत उंथाई -उच्चैस्तरां वक्ष्यति शैलराजः । कुमा०

उच्छ्र (तु० पर० स० सेट् उच्छ्रति) सभापत करवुं, ओणंगवुं, आंधवुं.

उच्छन्न त्रि. (उद्+छद्+क्त) लगभग नाश पाभेल, ढंकाई गयेल, लुप्तप्राय.

उच्छल त्रि. (उद्+शल्ल्+अच्) आधार विना थोतरक उछणेल, कूटेल. (न.) थोतरक कूटवुं, डालतुं-यालतुं.

उच्छलत् त्रि. (उद्+शल्ल् शत्) थोतरक कूटवुं, डालतुं-यालतुं.

उच्छलन न. (उद् ल्युट्) उछाणो, कूटको, उछणवुं.

उच्छादन न. (उद्+छद्+णिच्+ल्युट्) आच्छादन, ढांकश, सुगंधी द्रव्य वगेरे द्वारा शरीर साक करवुं ते. -यथाशक्तिप्रदानेन स्नापनीच्छादनेन च - रामा० २।१११।१०

उच्छासन त्रि. (उत्क्रान्तः शासनम्) शासन-आशाने ओणंगनार, आशा भंग करनार, निरंकुश, उडंड.

उच्छास्त्र त्रि. (उद्गतं शास्त्रात्) शास्त्रने ओणंगेल, शास्त्र विरुद्ध अधर्मकृत्य वगेरे -न राजः प्रतिगृह्णीयात् क्रूरस्योच्छास्त्रवर्तिनः ।। -या० स्मृ०

उच्छिख त्रि. (उद्गता शिखा यस्य) उंथी टोयवाणुं, उंथी शिखावाणुं, जेनी ज्वाणा उपर उंथे जई रडी डोय.

उच्छिख पु. (उद्गता शिखा यस्य) उंथी ज्वालावाणो अग्नि, तक्षक नागना कुणमां उत्पन्न थयेलो कोई नाग.

उच्छिखण्ड त्रि. (ऊर्ध्वं शिखण्डाः येषाम्) पोतानां पीछाने उंथा करनार.

उच्छिङ्गन न. (उद्+शिधि आघ्राणे भावे ल्युट्) नाकना वायु द्वारा अंदर रडेलो कक अडार काढवी, अणभो काढवी.

उच्छित्ति स्त्री. (उद्+छिद् भावे+क्तिन्) भूणमांथी उंजेडी नांभवुं, अत्यंत मर्दन करवुं - अविनाशीवास-रेऽयमात्माऽनुच्छित्तिधर्मा ।। वृ० उ० २

उच्छित्र त्रि. (उद्+छिद्+क्त) भूणमांथी नाश पमाडेल, थोरी नांभेल.

उच्छिरस् त्रि. (उन्नतं शिरोऽस्य) उन्नत, माडात्म्य वगेरेथी उंथा मस्तकवाणुं, मडिमावाणुं.

उच्छिलीन्द्र न. (उत्थितं शिलीन्द्रम्) बिलाडीना टोप नामनी वनस्पति, सापनी छतरी. (त्रि.) उगेला बिलाडीना टोपवाणी अवी पृथिवी वगेरे -कर्तुं यच्च प्रभवति महीमुच्छिलीन्द्रामवन्ध्याम्-मेघ० ११

उच्छिष्ट त्रि. (उत्+शिष्+क्त) अहुं, जभतां बाकी रडेल, तजेल, शौथाई कया विना जेजे अन्न भाधुं डोय ते, अशुद्ध, अपवित्र -उच्छिष्टमपि चामेध्यमाहारं तामसप्रियम् -भाग०, -नोच्छिष्टं कस्यचिद्दद्यात्-मनु० २।५६

उच्छिष्टगणेश पु तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अेक गणपति, जेनी आराधना उच्छिष्ट अवस्थामां कराय छे ते.

उच्छिष्टचाण्डालिनी स्त्री. तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध मातंगी देवीनी अेक भेद.

उच्छिष्टभाजन पु. (उच्छिष्टं पञ्चयज्ञावशिष्टं भोजनमस्य) १. नित्य पांथ यज्ञ कया पछी भोजन करनार, २. देवना नैवेद्यनुं भोजन करनार -यज्ञशिष्टाशिनो सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः-गी०

उच्छिष्टभोजिन् त्रि. (उच्छिष्टं इतरस्य भुक्तावशिष्टं भुङ्क्ते भुज्+णिनि) बीजाथी जभतां बाकी रडेवुं अहुं जानार- क्रूरस्योच्छिष्टभोजिनः-मनु०

ઉચ્છિષ્ટમોદન ન. (ઉચ્છિષ્ટં ધ્રમરોચ્છિષ્ટં મધુ તેન મોદતે વર્દતે મુદ્+લ્યુટ) મીણ.

ઉચ્છિષ્ટાત્ર ન. (ઉચ્છિષ્ટં ચ તદત્રં ચ) એહું ભોજન.

ઉચ્છિષ્ય ત્રિ. (ઉદ્+શિષ્+વેદે નિં ક્યપ્) બાકી રાખવા યોગ્ય અત્ર વગેરે.

ઉચ્છીર્ષક ન. (ઉત્થાપિતં શય્યાત ઉત્તોલ્ય સ્થાપ્યતે શીર્ષે યસ્મિન્) માથાનો ભાગ, ઓશીકું. (ત્રિ. ઉત્રતં શીર્ષં યસ્ય) ઊંચા મસ્તકવાળું, ઊંચી શિખાવાળું ધાન્ય.

ઉચ્છુષ્ક ત્રિ. (ઊર્ધ્વતઃ શુષ્કમ) ઊંચા પ્રદેશ ઉપરથી સુકાઈ ગયેલ, ઊંચેથી સુકાયેલ.

ઉચ્છૂન ત્રિ. (ઉદ્+શ્વિ+ક્ત) ઉત્રત, સૂઝી ગયેલ, ફૂલી ગયેલ, વધેલ, ઉત્રત. -કામિન્યા: કિયદુચ્છૂનસુર:પ્રેયાન્ સમીક્ષ્યતે-પ્રાચીના:, (ન.) ફોલ્લો, સૂઝવું, સૂઝી જવું, ફૂલી જવું.

ઉચ્છૂલ્લ નિ. (ઉદગતં શૂલ્લાતઃ) બંધન રહિત, નિયંતા રહિત, પ્રતિબંધ રહિત, ઉદ્ધત - અન્યદુચ્છૂલ્લં સત્ત્વમન્યત્ શાસ્ત્રનિયન્નિતમ્-શિં ૨૧૬૨

ઉચ્છૂલિત ત્રિ. (ઉત્ શૂલ્લ ઇતચ્) જેણે પોતાનાં શીંગડાં ઉપરની બાજુએ સીધાં ઊભાં કર્યાં છે તે.

ઉચ્છેત્ ત્રિ. (ઉદ્+છિદ્+ત્ત્વ સ્ત્રિયાં ડીપ્ ઉચ્છેત્રી) મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખનાર, નાશ કરનાર.

ઉચ્છેદ ત્રિ. (ઉદ્+છિદ્+ભાવે ઘઙ્) છેદવું, કાપવું, મૂળમાંથી નાશ કરવું -સતાં ભવોચ્છેદકર: પિતા તે-રઘું ૧૪૧૭૪

ઉચ્છેદન ન. (ઉદ્+છિદ્+ભાવે લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -યસ્તુ નોચ્છેદનં ચક્રે કુશિકાનામુદારધી:-આં પં અ. ૧૬૩.

ઉચ્છેદ્ય ત્રિ. (ઉચ્છેદમર્હતિ ઉચ્છેદ્+અર્હાર્યે યત્) મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખવા યોગ્ય, નાશ પમાડવા યોગ્ય.

ઉચ્છેષણ ન. (ઉચ્છેષ્યતે ઉદ્+શિષ્+કર્મણિ લ્યુટ) ઉચ્છિષ્ટ, જમતાં બાકી રહેવું, એહું.

ઉચ્છેષ્ય ત્રિ. (ઉચ્છેષ્યતે ઉદ્+અર્હાર્યે યત્) બાકી રાખવા યોગ્ય.

ઉચ્છોષણ ન. (ઉદ્+શુષ્+ણિચ્+લ્યુટ) અત્યંત સુકાવું, શારી રીતે સુકાઈ જવું - યચ્છોકમુચ્છોષણ-મિન્દ્રિયાણામ્ ૧૧ -ગીતા. ૨૧૮, (ત્રિ.) સંતાપ ઉપજાવનાર, અત્યંત સુકાવી નાંખનાર -ઉચ્છોષણં સમુદ્રસ્ય પતનં ચન્દ્રસૂર્યયો:-રામાં

ઉચ્છોષુક ત્રિ. (ઉદ્+શુષ્+વા ઉક) ઊંચેથી શોષ પામેલ-સૂકાયેલ, અત્યંત સૂકાયેલ.

ઉચ્છૂય પુ. (ઉત્+શ્રિ+અચ્) ઊંચાઈ, ઉત્રતપણું. 'લીલાવતી ગણિત' પ્રસિદ્ધ ઉચ્ચ દ્રવ્યાંક -ઉચ્છૂયેણ ગુણિતં ચિતે: ફલમ્-લીલાં એક જાતનો કલાત્મક સ્તંભ.

ઉચ્છૂયણ ન. (ઉદ્+શ્રિ+કરણે લ્યુટ) ઉત્રતપણું, ઊંચાઈ. (ત્રિ.) ઉત્કૃષ્ટ.

ઉચ્છૂય પુ. (ઉદ્+શ્રિ+કર્તરિ+ઘઙ્) ઊંચાપણું, ઊંચાઈ -ગ્રહાધીના નરેન્દ્રાણામુચ્છૂયા: પતનાનિ ચ-યા. સ્મૃં, શૂક્નોચ્છૂયાયે: કુમુદવિશદૈર્યો વિતત્ય સ્થિતઃ યમ્-મેઘં ૬૦

ઉચ્છૂવાળ ન. (ઉદ્+શ્વ+ણિચ્+લ્યુટ) ઊંચેથી સાંભળવું.

ઉચ્છૂત ત્રિ. (ઉદ્+શ્રિ+કર્તરિ ક્ત) ઉત્રત, ઊંચું, ઊંચા પ્રદેશને પામેલ, ઉત્પન્ન થયેલ, બાંધેલ, વધેલ, ત્યજેલ.

ઉચ્છૂતિ સ્ત્રી. (ઉદ્+શ્રિ+ધા કરણે ક્તિન્) ઊંચાઈ ઉત્કર્ષ, ઉચ્ચ સંખ્યા. -'યજ્ઞાર્થઃ નિધનં પ્રાપ્તા પ્રાપ્નુવન્ત્યુચ્છૂતિ પુન:-મનું

ઉચ્છૂવસન ન. (ઉત્+શ્વસ્+લ્યુટ) શ્વાસ લેવો, ડૂસકું ભરવું.

ઉચ્છૂવસિત ન. (ઉદ્+શ્વસ્+ક્ત) પ્રાણ, શ્વાસ, દમ. (ન.) વિકાસ પામેલ, ખીલેલ, જીવેલ, સ્ફુરેલ, ઉચ્છ્વાસ પામેલ, ઉચ્છ્વાસ યુક્ત. - ત્વામુત્કળ્થોચ્છૂવસિતહૃદયા વીક્ષ્ય સંભાવ્ય ચૈવમ્-મેઘ. ૧૦૦

ઉચ્છૂવાસ (ઉદ્+શ્વસ્+ઘઙ્) અંદરનો શ્વાસ, કોઈ આખ્યાયિકાનો ભાગ, પ્રાણવાયુનું લાંબી ગતિએ બહાર જવું, આશ્વાસ -ઉષ્ણોચ્છૂવાસં સમધિકતરોચ્છૂવાસિના દૂરવતી-મેઘં, સમુદ્રની ભરતી - સિન્ધોરુચ્છૂવાસે પતયન્તમુક્ષણમ્-ઋં ૧૧૮૩૧૪૩.

ઉચ્છૂવાસિન્ ત્રિ. (ઉદ્+શ્વસ્+ણિનિ) ઊંચા શ્વાસવાળું, લાંબા નિશ્વાસવાળું, વિભક્ત, જૂદું - સ્ત્રિયાં ડીપ્ -ઉચ્છૂવાસિની.

ઉજ્જયની સ્ત્રી. ઉજ્જૈન નગરી, માલવદેશસ્થિત, મોક્ષ દેનારી સાત નગરીઓ પૈકી એક. જુઓ ઉજ્જયિની ૧૭૬.

ઉજ્જયન્ત ન. (ઉદ્+જિ+ઙ્) રૈવત પર્વત, હાલનો ગિરનાર પર્વત.

ઉજ્જયિની સ્ત્રી. વિક્રમાદિત્યની રાજધાની નગરી, ઉજ્જૈન - સૌધોત્સવપ્રણયવિમુખો મા ચ મૂરુજ્જયિન્યા:-મેઘં ૨૭, જુઓ ઉજ્જયની ૧૭૬.

उज्जागर त्रि. (उद् जाग् घञ्) उत्तेजना, उलटकेर.
 उज्जानक पु. मारवाडमां उत्तंक मुनिना आश्रम पासेनो
 अेक रेताण प्रदेश.
 उज्जासन न. (उद्+जस्+णिच्+ल्युट्) वध, मारवुं,
 मारी नाभवुं, ठार करवुं -चौरस्योज्जासनम्- सिद्धां
 उज्जिघ्न त्रि. (उद्+घ्रा+श) भूधनार.
 उज्जिति स्त्री. (उद्+जि+क्तिन्) उत्कृष्ट जय, विजय
 विंगयुक्त, मंत्रकरणक आहुति.
 उज्जिहान त्रि. (उद्+हा+शानच्) उींये जनार, सूर्यनी
 जेम उदय थतां थतां -उज्जिहानस्य भानोः -मुद्रा
 ४।२१, विधाय थतां थतां.
 उज्जीविन् त्रि. (उद्+जीव्+णिनि) लगभग नाशनी
 अशींये आत्या पणी इरी खवनार.
 उज्जूटित त्रि. (उद् जूट् क्त) जेजे पोताना माथाना
 वाण जटा स्वरुप शिषाने बांधीने राभ्या डोय ते.
 उज्जृम्भ पु. (उद्+जृभि+घञ्) विकास पामवुं, भीलवुं,
 फूटवुं, प्रगट थवुं, अगासुं भावुं, (त्रि.) विकास पामनार,
 भीलनार, अगासावाणुं, प्रकाशवाणुं. -उज्जृम्भ-
 वदनाम्भोजा भिनत्त्यङ्गानि साङ्गना-सां ८०
 उज्जृम्भण न. (उत्+जृभि+ल्युट्) विकास पामवुं, डेलावुं,
 अगासु भावुं, भीलवुं, प्रगट थवुं, वृद्धि थवी.
 उज्जृम्भा स्त्री. (उत्+जृभि+अ+टाप्) उपरनी अर्थ
 शुओ.
 उज्जृम्भित त्रि. (उत्+जृभि+क्त) विकास पामेव, भीलेव,
 अगासु भावेव. (न.) येष्टा, अगासु.
 उज्जेष पु. (उत्+जिष् गत्याम् भावे घञ्) उत्कर्ष
 पामवी. (त्रि. उत्+जिष्+अच्) उत्कृष्ट.
 उज्जेषिन् त्रि. (उत्+जिष्+णिनि) स्त्रियां डीप्-उज्जेषिनी
 उत्कर्ष पामनार-जय पामनार -उज्जेषी
 उत्कृष्टजयनशीलः - वेद क्ष०
 उज्जय न. (उद्गता ज्या यस्य) थढावेवीं डोरीवाणुं
 धनुष्य.
 उज्ज्वल त्रि. (उद्+ज्वल्+अच्) उज्ज्वल, प्रदीप्त,
 कान्तिवाणुं, स्वच्छ, विकास पामेव - विचित्रोज्ज्व-
 लवेशा तु बलनूपरनिःस्वनाः, उज्ज्वलकपोलं मुखम्-
 शि० १।४८. (न.) सोनुं (पु.) प्रेम, राग, शृंगाररस
 -अस्माकं सखि ! वाससी न रुचिरे प्रैवेयकं
 नोज्ज्वलम्-सां ८० ३. परि०, -स राशिरासीन्महसां
 महोज्ज्वलः-नै० १।१

उज्ज्वलता स्त्री. (उज्ज्वलस्य भावः तल्) उज्ज्वलपणुं,
 उज्ज्वलत्व न. (उज्ज्वलस्य भावः त्व) उपरनी शब्द
 शुओ.
 उज्ज्वलदत्त पु. उज्ज्वलदत्त वृत्तिनी कोर्ष विद्वान कर्ता.
 उज्ज्वलदत्तीय पु. (उज्ज्वलदत्तकृतो ग्रन्थः तस्येदम् छ)
 उज्ज्वलदत्ते करेवो ग्रन्थ.
 उज्ज्वलदत्तीया स्त्री. (उज्ज्वलदत्तकृता वृत्तिः)
 उज्ज्वलदत्ते करेवी उज्ज्वलदत्त वृत्ति.
 उज्ज्वलन न. (उद्+ज्वल्+भावे ल्युट्) अत्यंत दीपवुं,
 प्रकाशवुं, स्वच्छता.
 उज्ज्वलित त्रि. (उद्+ज्वल्+क्त) अणेल, सणगेव.
 उज्ज् (तुदा० पर० सक० सेट्) त्याग करवी, तजवुं.
 -उज्जति सलिलेन्मज्जनमुज्जति स्फुटम्-नैषधः; प्र
 साधे-अत्यंत त्याग करवी, लूसी नाभवुं ते
 -लिखितमपि ललाटे प्रोज्झितुं कः समर्थः- हितोः;
 सम् साधे-सारी रीते त्याग करवी.
 उज्ज पु. (उज्जति उज्ज्+अच्) त्याग. (त्रि.) त्याग
 करनार.
 उज्जक पु. (उज्ज् एवुल) १. वाडण, २. अकत.
 उज्जटा स्त्री. अेक जतनी अडी.
 उज्जता स्त्री. (उज्जस्य भावः तल्) त्यागीपणुं.
 उज्जत्व न. (उज्जस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ शुओ.
 उज्जन न. (उज्ज् ल्युट्) छोडवुं, तजवुं, दूर करवुं.
 उज्जित त्रि. (उज्ज्+क्त) छोडेव, त्याग करेव
 -उज्जितायास्त्वेया नाथ ! तदेव मरणं वरम्-रामां
 २।३०।२०, -चिरोज्जितालक्तकपाटलेन ते- कु०
 ५, काढी मूडेव, अछार काढेव-अविरतोज्जितवारि-
 कि० ५।६
 उज्ज् (तुदा० पर० सं सेट्) वीणवुं.
 उज्ज पु. (उज्जे घञ्) वीणवुं, निर्बाध स्थानोमां, मार्गमां
 के भेतरोमां जे स्थणे नधशियातुं अन्न वगेरे पडवुं
 डोय तेमांथी कषे कष वीणी लाववुं ते. -उज्जो
 धान्यकणोच्चयः, -मयि जाते दशरथात् कथमुज्जने
 वर्तयेत्-रामां २।४२।२
 उज्जन न. (उज्ज्+भावे ल्युट्) वीणवुं-दुकान भेतर
 वगेरेमां वेरातां पडी गयेवा न धशियाता अन्नने
 कषे कषे वीणी लाववुं ते.
 उज्जशील न. (उज्ज्+शील् अपहारे क) दाशा वीणी
 भावा ते.

ઝટ ન. (ઝ+ટક્) ઘાસ, પાંદડું.

ઝટજ પુ. ન. (ઝટ+જન્+ઙ, ઝટેભ્યો જાયતે) ઘાસ કે પાંદડાંથી બનાવેલી ઝુંપડી - આકીર્ણમૃષિપત્નીનામુટ-જદ્વારરોધિભિઃ-રઘુ૦ ૧૧૫૦ - મૃગૈર્વૈતિતરોમન્થ-મુટજાઙ્ગનભૂમિષુ -રઘુ૦ ૧૧૫૨

ઝટ્ઙ્ગન ન. (ઝટ્ ટઙ્ક લ્યુટ) અક્ષર કોરવા, છાપ લગાવવી, છાપખાના માટે અક્ષરો બનાવવાની ક્રિયા.

ઝટ્ (ભ્વા૦ પર૦ સક૦ સેટ્) ઓઠતિ -જવું.

ઝટ્ (સૌત્રધાતુ પર૦ અક૦ સેટ્) ઓઠતિ- સંહતિ, એકઠા થવું.

ઝડુ સ્ત્રી. ન. (ઝડ્+વા. કુ.) નક્ષત્ર, જલ-પાણી. -ઉત્તમ્ભિતોઙ્ગુભિરતીવતરાં શિરોભિઃ- શિશુ૦ - ઇન્દુપ્રકાશાન્તરિતોઙ્ગુતુલ્યાઃ-રઘુ૦ ૧૬૧૬૫, (ન.) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. -ઝડુગણપરિવારો નાયકોઽપ્યૌષ-ધીનામ્-ઝદ્ઢટઃ

ઝડુગણાધિ ન. મૃગશીર્ષ નક્ષત્રનો સમૂહ.

ઝડુગણાધિપ ત્રિ. (ઝડુગણસ્યાધિપઃ) ચંદ્ર.

ઝડુચક્ર ન. (ઝડૂનાં ચક્રમિવ મળ્ડલમ્) નક્ષત્રમંડળ, તારાઓની સમુદાય -વપ્રેણ ધર્યન્તચરોઙ્ગુચક્રઃ-શિશુ૦

ઝડુપ પુ. (ઝડુનિ જલે પાતિ ધા+ક) જલમાં તરવાનું સાધન-નાનું વહાણ-ત્રાપો, ચંદ્ર, કપૂર - તિતીર્ષુર્દુસ્તરં -મોહાદુઙ્ગુપેનાસ્મિ સાગરમ-રઘુ૦ ૧૧૨

ઝડુપતિ પુ. (ઝડૂનાં પતિઃ) ચંદ્ર, વરુણદેવ-અયાચિતોપસ્થિતમમ્બુ કેવલં રસાત્મકસ્યોઙ્ગુપતેષ્વ રશ્મયઃ-કુમા૦ ૫૧૨૨

ઝડુપથ પુ. (ઝડૂનાં પન્થાઃ) આકાશ, અંતરીક્ષ.

ઝડુમ્બર પુ. (ઙ. શંભું વૃણોતિ ખશ્ ઝમ્બરઃ ઉત્કૃષ્ટઃ ઝમ્બરઃ પ્રા૦ સ૦ પૃષ્ઠ૦ દસ્ય ડત્વમ્) યજ્ઞના અંગ રૂપ એક ઝાડ, ઉંબરાનું ઝાડ, હીજડો, તાંબુ, ઉંબરો, -ઝડુમ્બરં ચ પર્યાયૈઃ કર્ષ એવ નિગદ્યતે-શાઙ્ગધરઃ, પૂર્વખણ્ડે ૧. અ૦

ઝડુમ્બરપર્ણી સ્ત્રી. (ઝડુમ્બરસ્ય પર્ણમિવ પર્ણમસ્યાઃ) એક જાતનું ઝાડ-દંતીવૃક્ષ.

ઝડુરાજ પુ. (ઝડુષુ રાજતે રાજ્+ક્વિપ્) ચંદ્ર. (પુ. ઝડૂનાં રાજા ટચ) ચંદ્ર.

ઝડુલોમન્ પુ. (ઝડુરિવ લોમાસ્ય) તે નામના એક ઋષિ.

ઝડુ સ્ત્રી. (ઝડુ સ્ત્રીત્વે ઝડુ વા) નક્ષત્ર, પાણી-જલ.

ઝડૂપ પુ. ઝડુપ શબ્દ જુઓ.

ઝડૂપતિ પુ. ઝડુપતિ શબ્દ જુઓ.

ઝડૂઙ્ગન ન. (ઝડ્+ઙી+લ્યુટ) પક્ષીઓની ઊર્ધ્વ ગતિ, ઊડવું. -ગતો વિરુત્યોઙ્ગુઙ્ગને નિરાશતામ્-નૈ૦ ૧૧૨૨૫

ઝડૂમર ત્રિ. (ઉત્કૃષ્ટો ડામરઃ) શ્રેષ્ઠ -ઝડૂમરખ્વસ્ત-વિસ્તારિદોઃ ખણ્ડપાર્યાસિતક્ષમાધરમ્-મા૦ ૨૧૩, (પુ.) તે નામનું એક તંત્રશાસ્ત્ર.

ઝડૂનિ ન. (ઝડ્+ઙી+ભાવે ક્ત) ઊંચે ઊડવા રૂપ પક્ષીઓની એક ગતિ. -અહં સમ્પાતાદિકાનષ્ટા-નુઙ્ગીનગતિવિશેષાન્ વૈદ્ધિ-પચ્ચ૦

ઝડૂનિયન ન. (ઝડૂનિય+લ્યુટ) ઊડવું, ફૂદવું.

ઝડૂનિયમાન ત્રિ. (ઝડૂનિય+શાનચ્) ઊડવું.

ઝડૂનિશ પુ. (ઝડ્+ઙી+ક્વિપ્ તસ્ય ઈશઃ) મહાદેવ. તે નામનું એક તંત્ર -ઝડૂનિશો ગ્રન્થભેદેસ્વાત્- મૈદિની.

ઝડૂ પુ. (ઝડુ સૌ. વા. રક્ ર વા ઝ-ર-રક્ વા) તે નામનો એક દેશ, વર્તમાનમાં ઓરિસા પ્રદેશ.

ઝડૂરક પુ. લોટનો બનાવેલ લાડવો, ગોળો, રોટલી. -તથૈવોઙ્ગુરકમ્બજઃ- યાજ્ઞ૦ ૧૧૨૨૮

ઝડ પુ. (ઝડુ અચ્ વા) પાણી, ચીનાઈ ગુલાબ.

ઝળક ત્રિ. (ઓળ્-અપસારણે ણ્વલ્ ગોરા. ઝળક ઇતિ પાઠાત્ હ્રસ્વઃ) ખસેડનાર, દૂર કરનાર.

ઝળાદિ પુ. (ઝળપ્રત્યયઃ આદિર્યૈષામ્) પાણિનિ, શાકટાયન મુનિ તથા હેમચંદ્રસૂરિએ કહેલ ઝળ પ્રમુખ પ્રત્યયનો સમુદાય.

ઝળક પુ. શરીરમાં રહેલો એક મલાશય.

ઝન્ અવ્ય. (ઝ+ક્વિપ્) પ્રશ્નમાં, વિતર્કમાં, સંશયમાં, અત્યંત અર્થમાં, અને ઊંચે એવા અર્થમાં વપરાય છે. (ત્રિ.) ઉદય પામેલ.

ઝત અવ્ય. (ઝ+ક્ત) વિકલ્પમાં, -સ્થાનુરયમુત પુરુષઃ-ગણ૦, સમુચ્ચયમાં, વિતર્કમાં, અનુમાનમાં -તત્ કિમયમાતપદોષઃ સ્યાદુત યથા મે મનસિ વર્તતે-શા૦ ૩, પ્રશ્નમાં-(પ્રાયઃ કિમ્ની સાથે) કિમિદં ગુરુભિરુપદિષ્ટમુત ધર્મશાસ્ત્રેષુ પઠિતમુત મોક્ષપ્રાપ્તિ-યુક્તિરિયમ્-કા૦ ૧૫૫ અને અત્યંત એવા અર્થમાં વપરાય છે. -કિમેતદારણ્યમુત ગ્રામ્યમ્-પચ્ચ૦, ઝત ના સ્થાને કેટલીકવાર આહો, આહોસ્વિત્ અગર સ્વિત્ ને ઝત ની સાથે જોડી દેવામાં પણ આવે છે. વળી, વિપરીત અર્થમાં પ્રતિ ની સાથે ઝત ને જોડાય છે. -સામવાદાઃ સકોપસ્ય તસ્ય પ્રત્યુત દીપકાઃ-શિ૦ ૨૧૫૫, (ત્રિ.) પરોવેલ, વણેલ, ગૂંથેલ, સીવેલ -યસ્મિન્નોતં ચ પ્રોતં ચ-શ્રુતિઃ

उतङ्क पु. ते नामना ऐक मुनि.

उतङ्कमेघ पु. (उतङ्कार्थे श्रीश्वरेण प्रेरितो मेघः) उतङ्क मुनिने माटे ईश्वरे प्रेरितो मेघ.

उतथ्य पु. ते नामना ऐक ऋषि, अंगीरसनी पुत्र.
-त्रयस्त्वङ्गिरसः पुत्रा लोके सर्वत्र विश्रुताः ।
बृहस्पतिरुतथ्यश्च संवत्तश्च धृतव्रतः ॥ -महा०
आदिप०

उतथ्यानुज पु. बृहस्पति, बृहस्पतिनी मोटो, भाई.

उतथ्यानुजन्मन् पु. बृहस्पति.

उताहो अव्य. (उत च अहो च द्वन्द्वः) विकल्पमां,
प्रश्नमां तथा विचारमां वपराय छे. -क्षमा स्वित्
श्रेयसी तात । उताहो तेज इत्युत -महा०

उताहोस्वित् अव्य. उपरनी अर्थ. -अन्यद् वपुर्विदधातीह
गर्भमुताहोस्वित् स्वेन कायेन याति-महा०

उत्क त्रि. (उद्गतं मनोऽस्य उद्+नि० क) उन्त्या
मनवाणुं, उत्कठित, बीजाभां मनवाणुं -अगमद्विसुता
समागमोत्कः -कु० ६।१५, -तच्छ्रुत्वा ते श्रवणसुभगं
गर्जितो मानसोत्का -मेघ० ११

उत्कच त्रि. (उद्गतः उन्नतः कचोऽस्थ) १. केश रक्षित.
२. उन्त्या केशवाणुं.

उत्कच्युक त्रि. (उद्गतं कच्युकं यस्य) ब्लाऊञ या
अंगरभुं पडेर्या विना, अंगर क्वथ धारण कर्था
विना.

उत्कट पु. (अतीव कटति+उद्+कट्+अच्) राती
शेरडी, भाषा, तज पत्र, जेनुं गंडस्थण झटवुं डोय
तेवो डायी. (न.) तज, द्वावचीनी. (त्रि.) अविरोद्ध
विषयवाणुं, तीव्र, विषम, क्रियष्ट -चन्द्रांशुनिकराभासा
हाराः कासाञ्चिदुत्कटाः । स्तनमध्ये सुविन्यस्ता
विरैर्जुहंसपाण्डुराः ॥ -रामा० ५. काण्डे, -अत्युत्कटैः
पाप-पुण्यैरिहैव फलमश्रुते -हितो० १।८५.

उत्कटा स्त्री. (उत्+कट्+अच्+टाप्) ऐक जातनी वेली.

उत्कण्ठ पु. (उद्गतः कण्ठः पादो यत्र) ऐक प्रकारनी
रतिबंध -नारी पादो च हस्तेन धारयेद् गलके पुनः
स्तनार्पितकरः कामी बन्धश्चोत्कण्ठसंज्ञकः ॥ -
रतिमञ्जरी, (त्रि. उन्नतः कण्ठो यस्य) उन्त्या डोकवाणुं.

उत्कण्ठा स्त्री. (उद्+कठि+अ+टाप्) उत्कण्ठता, चिन्ता
-यास्यत्वद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टमुत्कण्ठया-
शकु०, -गाढोत्कण्ठां गुरुषु दिवसेष्वेषु गच्छत्सु
बालाम् ॥ -मेघ० ८३

उत्कण्ठित त्रि. (उत्कण्ठा जाताऽस्य तारकादि० इतच्)
उत्कण्ठवाणुं -साश्रेणास्रद्रुतमविरतोत्कण्ठमुत्कण्ठितेन
-मेघ० १०३.

उत्कण्ठिता स्त्री. ते नामनी ऐक नायिका -आगन्तुं
कृतचित्तोऽपि दैवात्रायाति यत्प्रियः । तदनागमनदुःखार्ता
विरहोत्कण्ठिता तु सा ॥ सा. द. १०. परि.

उत्कतयति (ना. धा. पर.) जेयेन्ना बनावी दे छे
-मनस्विनीरुक्तयितुं पटोयसा-शि० १।५९

उत्कता स्त्री. (उत्कं तन्नोति तन्+ङ् टाप्) उत्कण्ठता,
उत्कंटा, गजपीपर.

उत्कच त्रि. (ऊर्ध्वाः कचा येषां ते) जेना वाण भाथा
उपर उन्त्या डोय ते.

उत्कन्धर त्रि. (उन्नतः कन्धरः यस्य) उन्त्या डोकवाणुं
-उत्कन्धरं दारुक इत्युवाच-शि० ४।१८

उत्कम्प पु. (उत्कृष्टः क्रमः) विषयाभिलाष वगेरेथी
उत्पत्र थयेव कंपारी, धुजारी - सोत्कम्पानि प्रिय-
सहचरीसम्भ्रमालिङ्गितानि-शि०, - किमधिकत्रा-
सोत्कम्पं दिशः समुद्रोक्षसे-अमर० २८, (पु.) कंपत्तुं,
धुजतुं, कंपावनार, धुजवनार.

उत्कम्पान न. (उत्कम्प+त्युट्) उत्कम्प शब्द शुभो.

उत्कम्पिन् त्रि. (उत्+कम्प+णिनि) कंपारीवाणुं,
धुजारीवाणुं, (त्रि. उत्कम्पयति णिजन्तात् णिनि)
कंपावे तेवुं, धुजावे तेवुं -किमिदं हृदयोत्कम्पि मनो
मम विषीदति -रामा०

उत्कर पु. (उद्+कृ+अप्) १. अनाज वगेरेने ढगलो
करवो, २. ईलाववुं, पडोणुं करवुं - सिक्तराजपथान्
रम्यान् प्रकीर्णकुसुमोत्करान् -रामा०, ३. धास दूर
करवुं, ४. डाय पग वगेरे ईंकावा, पडोणा करवा,
पछाडवा, ५. समूड, आकाश, ६. उडाडाती धूण
वगेरे, ७. धूण वगेरे नाभवाना आधारभूत भाडी
वगेरे.

उत्करादि पु. (चतुर्थ्यां उत्करादिभ्यश्छः) पाक्षिनीय-
व्याकरण प्रसिद्ध ऐक शब्दसमूह. यथा- उत्कर,
सफल, शफर, पिप्पल, पिप्पलीमूल, अश्मन्, सुवर्ण,
खलाजिन, तिक, कितब, अणक, त्रैवण, पिचुक,
अश्वत्थ, काश, क्षुद्र, भस्त्रा, शाल, जन्या, अजिर,
चर्मन्, उत्क्रोश, क्षान्त, खदिर, शूर्पणाय, श्यावनाय,
नैवाकव, तृण, वृक्ष, शाक, पलाश, विजीगीषा,
अनेक, आतप, फल, सम्पर, अर्क, गर्त, अग्नि,

વૈરાગક, ઇડા, અરણ્ય, નિશાન્ત, પર્ણ, નીચાયક, શંકર, અવરોહિત, ક્ષાર, વિશાલ, વેત્ર, અરીહણ, ખણ્ડ, વાતાગાર, મન્ત્રપાઠ, ઇન્દ્રવૃક્ષ, નિતાન્તાવૃક્ષ, આર્દ્રવૃક્ષ इति ।

ઉત્કરિકા સ્ત્રી. (ઉત્કર+કન્) એક જાતની મીઠાઈ.

ઉત્કરીય ત્રિ. ઉત્કરની સમીપ રહેલ પ્રદેશ વગેરે.

ઉત્કર્કર પુ. ઊર્ધ્વ કર્કરઃ યસ્ય) વાજુ, એક પ્રકારનું વાદ્ય.

ઉત્કર્ણ ત્રિ. (ઉત્તરઃ કર્ણઃ યસ્ય) ઊંચા કાનવાળું, ઊંચા કરેલા કાનવાળું - ઉત્કર્ણમુદ્રાહિતકન્ધરેણ-શિશું

ઉત્કર્તન ન (ઉત્+કૃત્+લ્યુટ) કંપવું, ઉખેડી નાંખવું, છેદવું, ઉખેડીને કાપવું - દંશસ્યોત્કર્તનં કુર્યા-
દત્ત્યશ્વયથુકસ્ય ચ-સુશ્રું

ઉત્કર્ષ પુ. (ઉદ્+કૃષ્+ઘञ्) ૧. શ્રેષ્ઠતા, ૨. ચઢતી, -નિનીષુઃ કુલમુત્કર્ષમઘમાનઘમાંસ્ત્યજેત્-મનું ૪।૨૪૪, સમૃદ્ધિ-અતિશય ઉત્કર્ષ -ઉત્કર્ષઃ સ ચ ધન્વિનાં યદિષવઃ સિદ્ધ્યન્તિ લક્ષ્યે ચલે-શાં ૨, ૩, જે કાળે જે કરવાનું હોય તેને બીજે કાળે કરવું, કરવાપણું, ઉપાડીને ખેંચી કાઢવું, અહંમન્યતા, શેખી, પ્રસન્નતા, (ત્રિ. ઉત્કર્ષઃ નિમિત્તયાઽસ્ય અચ્) ઉત્કર્ષના નિમિત્તરૂપ, ઉત્કર્ષ-ચઢતીવાળું -પજ્ઞાનામપિ ભૂતાનામુત્કર્ષં પપુષુર્ગુણાઃ -રઘું ૪।૧૧

ઉત્કર્ષક ત્રિ. (ઉત્કર્ષયતિ ઉત્ કૃષિ+ણિચ્+ખ્વુલ્) ઉત્કર્ષ પ્રાપ્ત કરી આપનાર, ઉપાડીને ખેંચી કાઢનાર.

ઉત્કર્ષણ ન. (ઉત્+કૃષ્+લ્યુટ) ઉખેડીને ખેંચી કાઢવું, ઉત્કર્ષ- શબ્દ જુઓ.

ઉત્કર્ષણી સ્ત્રી. (ઉત્કર્ષ ડીપ્) એક શક્તિનું નામ.

ઉત્કર્ષિત ત્રિ. (ઉત્કર્ષ+ઇતચ્) ઉત્કર્ષને પામેલ, ઉત્કર્ષ જેને પેદા થયો હોય તે.

ઉત્કર્ષિન ત્રિ. (ઉત્+કૃષ્+ણિનિ) ઉત્કર્ષવાળું-ઊંચે કરી ખેંચનાર, ઉપાડીને ખેંચનાર -અયં સરશનોત્કર્ષો પીનસ્તનવિમર્દનઃ-સાં ૨૦

ઉત્કલ પુ. (ઉત્+કલ્+અચ્) ૧. ઓરિસા -ઉત્કલાદર્શિતપથઃ કલિઙ્ગાભિમુખં યયૌ-રઘું ૪।૩૮, તે નામનો એક દેશ -જગન્નાથપ્રાન્તદેશ ઉત્કલઃ પરિકીર્તિતઃ, ૨. શિકારી ૩. ભાર ઊંચકનાર, ૪. ધ્રુવનો તે નામનો એક પુત્ર, ૫. તે નામનો એક બ્રાહ્મણ. (ત્રિ.) ભાર ઉપાડનાર, કુલી, પક્ષીઓને મારનાર.

ઉત્કલપ ત્રિ. (ઊર્ધ્વં કલાપો યસ્ય સઃ) પીંછાં ફેલાવીને સીપાં ઊંચે કરવાં તે.

ઉત્કલિકા સ્ત્રી. (ઉદ્+કલ્+વુન્) ૧. ઉત્કંઠા -ત્તોઽન્યેદ્યુઃ પ્રતિપદં તત્તદુત્કલિકાભૃતા- કથાસં ૨ઃ।૧૦૫, ૨. કર્મ વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલું સ્મરણ, ૩ તરંગ-સમુદ્ર વગેરેનું મોજું, ૪. કળી, ૫. કીડા, રાત.

ઉત્કલિકાપ્રાય ન. એક પ્રકારનું ગદ્ય જેમાં બહુ સમાસ હંચ અને કઠોર વર્ણો હોય તે -ભવેદુત્કલિકાપ્રાયં સ્માસાઘટઢાક્ષરમ્ ।। છ૦ મ૦ ।

ઉત્કાન્ત ત્રિ. (ઉદ્+કલ્+ક્ત) ઉત્કંઠિત, આબાદ, ગ્થેલ, યુક્ત.

ઉત્કાણ ન. (ઉદ્+કષ્+લ્યુટ) ખેંચવું, ખેડાણ- સદ્યઃ સૌત્કષ્ણસુરભિક્ષેત્રમારુઢા માર્ગમ્-મેઘં ૧૭, ૨ગડવું, ફસવું.

ઉત્ક સ્ત્રી. (ઉદ્+ગમ્+અચ્+ટાપ્) સાહિત્યશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ચંક નાયિકા, ઉત્કંઠિતા નાયિકા.

ઉત્કા સ્ત્રી. (ઉત્કેવાકતિ ઉત્ક+અક્+અચ્) દરેક વર્ણે વીધાતી ગાય.

ઉત્કાકુદ ત્રિ. (ઉત્તં કાકુદં યસ્ય) ઊંચા તાળવાવાળું. **ઉત્કા** પુ. (ઉદ્+કૃ-ધાન્યે ઘञ्) ધાન્ય વગેરે નાંખવું, ઉપણવું તે, ઢગલી કરવો.

ઉત્કારા સ્ત્રી. ઉત્કાકા શબ્દ જુઓ.

ઉત્કારિકા સ્ત્રી. (ઉદ્+કૃ+ખ્વુલ્) વૈદ્યકનાં 'સુશ્રુત' ગ્રંથમાં કહેલું એક જાતનું પાચન.

ઉત્કાસ પુ. (ઉત્કમસ્યતિ ઉત્ક+અસ્+અણ્) તે નામના એક ઋષિ, એક જાતનો રોગ, ગળાને સાફ કરવા ખોખારવું.

ઉત્કાસિકા સ્ત્રી. (ઉત્કમૂર્ધ્વજલમસ્યતિ ઉત્ક+અસ્+ખ્વુલ્) ઊર્ધ્વ કફને ફેંકનારો તે નામનો એક રોગ.

ઉત્કાસન ન. (ઉત્+ઊર્ધ્વસ્થસ્ય ક્ષ્પસ્ય અસનં ક્ષેપણં અસ્+ણિચ્+લ્યુટ) અંદર રહેલા કફને ઉપરના ભાગમાંથી બહાર કાઢવો, બળખો કાઢવો.

ઉત્કિર ત્રિ. (ઉદ્+કૃ કર્તારિ શ) હવામાં ઊંચે ફેંકનાર, ઉડાડનાર -નિનાય સાત્યન્તહિમોત્કિરાનિલાઃ-કુમાં ૫।૨૬.

ઉત્કીર્ણ ત્રિ. (ઉદ્+કૃ+ક્ત) કોતરેલ, વીધેલ, ઊંચે ફેંકેલ, લખેલ, ઉલ્લેખ કરેલ - રજોભિસ્તુરગોત્કીર્ણઃ-રઘું

उत्कीर्तन न. (उच्चैः कीर्तनम्) देव वज्रेरेनुं नाम
 ॐथेथी ओलवुं ते, प्रशंसा, कीर्तिगान, घोषणा करवी.
 उत्कीर्तित त्रि. (उद्+कीर्त्+क्त) ॐथेथी ओलेल, ॐथेथी
 कडेल.

उत्कूट न. (कुट् सङ्कोचे+क उन्नतं कुटो यत्र) यत्ता सूनुं.
 उत्कृण त्रि. (उत्तोल्य कुण्यते हिंस्यते कुण् हिंसने
 कर्मणि घञ्) ते नामनी केशनी कीडो, मांकड, जू.

उत्कूज पु. (उन्नतः कूजः) कोयलनो टडुकार.
 उत्कूट पु. (उन्नतं कूटमस्य) छत्र, छत्ररी.

उत्कूर्चक त्रि. (ऊर्ध्वाः कूर्चकाः) जे पोताना छाथमां
 डूथी पकडीने ॐलो ॐय.

उत्कूर्दन न. (त् कूर्द ल्युट्) कूदवुं, ॐथे ॐछणवुं.
 उत्कूल त्रि. (उत्क्रान्तः कूलात् निरा० स०) कंठाने

ओणंगी जनार, कांठे प्राप्त थथेल -
 प्रतिक्षणोत्कूलितशैवलाभाः -शिशुः; पतित, कुणने
 अपमानित करनार -यदि यथा वदति क्षितिपस्तथा
 त्वमसि किं पितरुत्कूलया त्वया -शा० ५।२७

उत्कूलनिकूल त्रि. (उत्क्रान्तः निर्गतश्च कूलात्) किनाराथी
 कदी ॐथे ने कदी नीथे वडेनार.

उत्कृति स्त्री. ॐव्वीस अक्षरना यरशवाणो छंद.

उत्कृत्य त्रि. (उत्कृत्+कर्मणि क्यप्) कापवा योग्य.
 (अव्य. उत्+कृत्+ल्यप्) कापीने - उत्कृत्योत्कृत्य
 कृत्ति प्रथममथ पृथूत्सधेत्यादि० - मालती०

उत्कृष्ट त्रि. (उद्+कृष्+क्त) १. वभाशवा योग्य,
 २. उत्तम, ३. उत्कर्षवाणुं, तोडेवुं - उत्कृष्टपर्णकमला-
 रा० ५।१९।१५, ॐथेथे- ऐरावतविषाणा-
 ग्रैरुत्कृष्टकिणवक्षसम्-रा० ६।४०।५, ॐडेल भेतर
 वज्रे -बीजस्य चैव योन्याश्च बीजमुत्कृष्टमुच्यते-
 मनु० -उत्कृष्ट-मध्य-निकृष्टजनेषु मैत्री यद्वत् शिलासु
 सिकतासु जलेशु रेखा । वैरं क्रमादधम-मध्यमसज्जनेषु
 तद्वत् शिलासु सिकतासु जलेशु रेखा ।। -उद्भटः

उत्कृष्टतम त्रि. (उत्कृष्ट+तमप्) अतिशय उत्कृष्ट,
 धशुं उत्कृष्ट.

उत्कृष्टतर त्रि. (उत्कृष्ट+तरप्) अत्यंत उत्कृष्ट, धशुं
 उत्कृष्ट.

उत्कृष्टता स्त्री. (उत्कृष्टस्य भावः तल्) उत्कृष्टपशुं.
 उत्कृष्टत्व न. (उत्कृष्टस्य भावः त्व) उपरनी ज अर्थ.
 उत्कृष्टभूम पु. (उत्कृष्टा भूमिर्यत्र) उत्तम पृथ्वीवाणी
 प्रदेश.

उत्कोच पु. स्त्री. (उद्गतः कोचः काव्यप्रतिबन्धो येन)
 वांथ, ३श्वत -उत्कोचजीविनो द्रव्यहीनान् कृत्वा-
 प्रवासयेत् -याज्ञ०, -उत्कोचैर्वञ्चनाभिश्च कार्याण्य-
 नुविहन्ति च -महा० १२।५६।५९; ६३.

उत्कोचक पु. (उत्कोच+कन्) वांथ वेनार-
 उत्क्रोचकाश्चोपधिका वञ्चकाः कितवास्तथा-
 इत्युपक्रम्य एवमादीन् विजानीयात् प्रकाशाल्लोक-
 वञ्चकान् मनु० १।२५८, धीम्यःश्विना आश्रम
 पासे आवेवुं अेक तीर्थ.

उत्कोचा स्त्री. (उत्कोच+कन्) वांथ, ३श्वत.

उत्कोचिन् त्रि. (उत्कोच णिनि) ॐथ्याथारी, जेने
 वांथ आपी शकाय ते- उत्कोचिनां मृषोक्तीनां
 वञ्चकानां च या गतिः-महा० ७।७३।३२

उत्कोठ पु. (उत् कुठ् घञ्) कोठ रोग, कोठरोगनी अेक
 प्रकार.

उत्क्रम पु. (उद्+क्रम्+घञ् वृद्धयभावः) १. व्युत्क्रम,
 विपरीत-क्रम, २. उपर जवुं, अछार जवुं, ओणंगवुं,
 ॐथे गति, वटी जवुं - क्रमोत्क्रमान्मेषतुलादिमानम्-
 ज्यो० त०

उत्क्रमण न. (उद्+क्रम्+ल्युट्) असवुं, नीकणवुं, ॐथे
 जवुं, ओणंगवुं, अपसरश.

उत्क्रमणीय त्रि. (उद्+क्रम्+कर्मणि अनौयर्) ओणंगवा
 योग्य, उत्क्रमण संबधी.

उत्क्रान्त त्रि. (उद्+क्रम्+कर्मणि क्त) ओणंगेव, अेक
 देडमांथी बीजा देडमां गथेव (मृत्यु), असेल, दूर
 थथेव, मरश पाभेव.

उत्क्रान्ति स्त्री. (उद्+क्रम्+क्तिन्) देडमांथी नीकणी
 जवुं, दूर थवुं, ॐथे जवुं, मरवुं.

उत्क्रोश पु. (उद्+क्रुश्+अच्) कुररी पक्षी, टीटोडी,
 अेक जातनुं पक्षी. (त्रि.) ॐथ्य स्वरे आकंठ करनार,
 अराडा पाडनार.

उत्क्रोशीय त्रि. (उद्+चतुरर्थ्या छ) ॐथ्य स्वरे आकंठ
 करनारनी पासे रडेव.

उत्कलेद पु. (उत् किल्द घञ्) आर्द्र, पूरुं लींजार्थ जवुं.
 उत्कलेदिन् त्रि. (उत्+किल्द+णिच्+णिनि) लीनुं करनार,
 उपरथी लीनुं करनार.

उत्कलेश पु. (उत्+किल्श+घञ्) उपर जनार वायुथी
 थथेवुं दुःख, ते नामनी अेक रोग, उत्तेजना, अशांति,
 शरीर अराअर न ॐवुं, आस करीने सामुद्री रोग.

ઉત્કલેશક ત્રિ. (ઉત્+ક્લિશ્+ણિચ્+ખ્વુલ્) દુઃખ દેનાર, કષ્ટ આપનાર. (ન.) એક જાતનો કીડો.

ઉત્કલેશન ન. (ઉદ્+ક્લિશ્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઉપર જનાર વાયુથી થયેલ દુઃખ, તે નામનો એક રોગ.

ઉત્કિવથ (શ્વા૦ પર૦) ઉકાળીને સત્ત્વ કાઢી લેવું, ઉકાળાય તે, ઉપભોગ કરાય તે.

ઉત્કિપ્ત ત્રિ. (ઉદ્+ક્ષિપ્+ક્ત) ઊંચે ફેંકેલ, ધંતૂરો -ક્ષણં ક્ષણોત્કિપ્તગજેન્દ્રકૃતિના-શિશુ૦

ઉત્કિપ્તિકા સ્ત્રી. (ઉત્કિપ્ત+કન્+ટાપ્) ધંતૂરાના આકારનું એક કર્ણભૂષણ.

ઉત્કોપ પુ. (ઉત્+ક્ષિપ્+ઘઞ્) ઊંચે ફેંકવું -વિન્દુત્કોપાન્ પિપાસુ:-માલવિ૦ ૨૧૨૩, (ત્રિ.) ઊંચે ફેંકનાર.

ઉત્કોપક ત્રિ. (ઉત્+ક્ષિપ્+ખ્વુલ્) ઊંચે ફેંકનાર, લૂગડાં વગેરે ઝૂંટવીને ચોરી કરનાર - વલ્લાદ્યુત્કોપત્ય-પહરતીત્યુક્ષેપક:-મિતા૦

ઉત્કોપણ ન. (ઉદ્+ક્ષિપ્+લ્યુટ્) ઉપર ફેંકવું, ધાન્ય વગેરે મસળવાનું કાષ્ટ વગેરે, પંખો, વીંઝણો, સૂપડું ઊંચે જવું -અતિમાત્રલોહિતતલૌ બાહૂ ઘટોત્કોપણાત્-શા૦ ૧૧૩૦, વૈશેષિકોના મત મુજબ પાંચ કર્મોમાંથી એક ઉત્કોપણ: વમન કરવું, મોકલવું વગેરે.

ઉત્કચિત ત્રિ. (ઉદ્+ચ્ચ્+ચ્ચ્+ક્ત) ઊંચે જડેલ, ગૂંથેલ, રચેલ- કુસુમોત્કચિતાન્ બલીઘૃત:-રઘુ૦ ૮૧૫૩

ઉત્કલા સ્ત્રી. (ઉદ્+ચ્ચ્+જન્વર્થે અચ્) એક જાતનું ખુશબોદાર દ્રવ્ય.

ઉત્કાત ત્રિ. (ઉદ્+ચ્ચ્+ક્ત) ઉખેડી નાખેલ -ફલૈ: સંવર્દ્યામાસુરુત્કાતપ્રતિરોપિતા:- રઘુ૦ ૪૧૩૭, મૂળમાંથી ખોદેલ, પદચ્યુત કરવું, અધિકાર ખૂંચવી લેવો- શૈલાદાશુ ત્રિનયનવૃષોત્કાતપટ્કાત્રિવૃત્ત:- મેઘ૦ ૧૧૬, તદ્દન નષ્ટ કરેલું - કિમુત્કાતનન્દવંશસ્ય-મુદ્રા૦ ૧.

ઉત્કાતકેલિ પુ. (ઉત્કાતમુત્કનનમેવ કેલિ:) બળદ વગેરે પોતાના શીંગડાથી માટી ઉખેડતા (વપ્ર) કીડા કરે છે તે -ઉત્કાતકેલિ: શુક્લઘૈર્વપ્રક્રીડા નિગદ્યતે ।

ઉત્કાતિન્ ત્રિ. (ઉત્કાત ઇનિ) ઊંચી, નીચી, વિષમ ભૂમિને ખોદવી તે- ઉત્કાતિની ભૂમિરિતિ મયા રશ્મિસંયમનાદ્ રથસ્ય મન્દીકૃતો વેગ:-શા૦ ૧.

ઉત્કાય અવ્ય. (ઉદ્+ચ્ચ્+લ્યપ્) ઉખેડીને -વજ્ઞાનુત્કાય તરસા-રઘુ૦

ઉત્કેદ પુ. (ઉદ્+ચ્ચ્+ભાવે ઘઞ્) છેદવું, કાપવું.

ઉત્ત ત્રિ. (ઉન્દ્ કલ્લેદને ક્ત નત્વાભાવ:) ભીની કોઈ વસ્તુ.

ઉત્તસ પુ. (ઉદ્+ત્તિસ+અચ્) કાનનું ઘરેણું, મસ્તકનો અલંકાર મુકુટ -ઉત્તસાનહરત વારિમૂર્ધજેભ્ય:-શિ૦ ૮૧૫૭ -નોત્તસં ક્ષિપતિ

ક્ષિતૌ શ્રવણત: સા મે સ્કુટેડપ્યાગસિ-સા૦ ૬૦ ૩. પરિ૦

ઉત્તટ ત્રિ. (ઉત્ક્રાન્તં તટમ્) કાંઠાને ઓળંગનાર -ઉત્તટા ઇવ નદીરયા સ્થલીમ્-રઘુ૦ ૧૧૧૫૮

ઉત્તપન પુ. (ઉત્ તપ્ લ્યુટ્) ઝળઝળાતી આગ.

ઉત્તપ્ત ત્રિ. (ઉદ્+તપ્+ક્ત) અત્યંત તાવેલ, સંતાપ પામેલ, ન્હાયેલ. (ન.) અત્યંત તપાવેલ, સંતાપ, સૂકું માંસ.

ઉત્તબ્ધ ત્રિ. (ઉત્+સ્તમ્+ક્ત) ઊંચે સ્તબ્ધ થયેલ, અત્યંત સ્તબ્ધ થયેલ, ઊંચે ઊભેલ.

ઉત્તભિત ત્રિ. (ઉત્ સ્તમ્+ક્ત) ઊંચું કરેલ.

ઉત્તમ ત્રિ. (ઉદ્+તમપ્) ઉત્કૃષ્ટ, ઉમદા, મુખ્ય, શ્રેષ્ઠ, અંતે થનાર -ઉત્તમસ્યાપિ વર્ણસ્ય નીચોડપિ ગૃહમાગત: -હિતો૦, -ઉત્તમપુરુષસ્ત્વન્ય: પરમાત્મેત્યુદાહત:-ભગ૦, (પુ.) વિષ્ણુ, ઉત્તાનપાદ રાજાનો પુત્ર, ધ્રુવનો સાવકો ભાઈ, -તયોરુત્તાનપાદસ્ય સુરુચ્યામુત્તમ: સુત:-વિષ્ણુ૦ ૧૧૧૧૨, પ્રિયવ્રત રાજાનો એક પુત્ર.

ઉત્તમતા સ્ત્રી. (ઉત્તમસ્ય ભાવ: તલ્) ઉત્તમપણું.

ઉત્તમત્વ ન. (ઉત્તમસ્ય ભાવ: ત્વ) ઉપલો શબ્દ જુઓ.

ઉત્તમદશતાલ ન. (ઉત્તમં દશતાલં યસ્ય) મૂર્તિની પૂરી ઊંચાઈ ૧૨૦ સમભાગોમાં બતાવવા માટે મૂર્તિકલા વિષયમાં આ શબ્દ વપરાય છે.

ઉત્તમફલિની સ્ત્રી. (ઉત્તમા ફલિની) એક જાતનું ઝાડ, દુધેલીનું ઝાડ.

ઉત્તમર ત્રિ. શ્રેષ્ઠ.

ઉત્તમર્ણ ત્રિ. (ઉત્તમં ઋણં યસ્ય) લેણદાર, શાહુકાર -અધમર્ણાર્થસિદ્ધ્યર્થમુત્તમર્ણેન ચોદિત: । દાપયેત્ ધનિકસ્યાર્થમધમર્ણાદિ વિખાવિતમ્ ।। - મનુ૦ ૮૧૪૭

ઉત્તમર્ણિક ત્રિ. (ઉત્તમં દેયત્વેનાસ્ત્યસ્ય ઠન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ -વૈયૈરુપાયૈરર્થં સ્વં પ્રાપ્નુયાદુત્તમર્ણિક: ।

ઉત્તમર્ણિન્ ત્રિ. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉત્તમશાખ પુ. (ઉત્તમા ઉત્કૃષ્ટા શાખા યસ્ય) ઉત્તમ શાખાવાળું, મોટી શાખાવાળું વૃક્ષ.

ઉત્તમશ્લોક ત્રિ. (ઉત્તમ: શ્લોક: ચરિતં યસ્ય) પવિત્ર કીર્તિવાળું, ઉત્તમ ચરિત્રવાળું -ક ઉત્તમશ્લોક-

गुणानुवादात् पुमान् विरज्येत विना पशुत्वात् -
भाग. अ. १. दशमस्कन्धः, (पु.) उत्तम काव्य,
उत्तम प्यातिनी, श्रीमान्, पशरवी.

उत्तमसंग्रह पु. (उत्तमश्चासौ संग्रहश्च) सारो संग्रह.
उत्तमस् त्रि. (उल्लङ्घितं तमो येन) अंधकारने ओजंगी
जनार, अंधारानी पेवी पार नीकणनार.

उत्तमसाहस पु. (उत्तमः साहसः) धर्मशास्त्रमां कडेवामां
आवेवो अेक ईड, उच्यतम आर्थिक ईड, १०००
पक्षानो ईड. (न.) धणुं मोट्टु साडस, प्राणीनी हिंसा
वगेरे रुप अणथी करेवुं कोई कर्म.

उत्तमस्त्रीसंग्रहण न. (परस्त्रियाः संग्रहणम्) पारकी स्त्री
साथे मैथुन करवा माटे करेव छेवो व्यापार, छेवामां
छेवुं कर्म, प्रेम संबंधी वातो.

उत्तमा स्त्री (उत्+तमप्+टाप्) अति सुंदर स्त्री, पोतानुं
अडित करवा छातां सामानुं डित करनारी स्त्री.

उत्तमाङ्ग न. (उत्तमं अङ्गम्) माधुं -कश्चित्
द्विषत्खड्गहतोत्तमाङ्गः-रघु० ७।५१, - बभौ पतद्गङ्ग
इवोत्तमाङ्गे-कुमा० ७।४१

उत्तमाम् अव्य. अतिशय उत्कर्ष.

उत्तमाश्वस् न. सांप्रथशास्त्र प्रसिद्ध नव प्रकारनी
तुष्टिमांनी अेक तुष्टि.

उत्तमाव्य त्रि. (उत्तमं क्रियते उत्तम+णिच्+कर्मणि आव्य)
उत्तम रुपे करेव.

उत्तमारणी स्त्री. (उत्तमं ऋच्छति ऋ+अनि डीप्)
इन्दीवरी शब्द जुओ. शतभूली नामनी वनस्पति.

उत्तमौजस् त्रि. (उत्तमं ओजो यस्य) अत्यंत तेजस्वी.
(पु. उत्तमं ओजो यस्य) दशमा मन्वन्तरनो अधिपति
मनुनो अेक पुत्र, युधामन्यु राजानो भाई, ते नामनो
अेक राजा.

उत्तम पु. (उद्+स्तम्भ्+घञ्) अटकवुं, प्रवृत्तिमांथी
निवृत्त थवुं, पकडवुं, आधार वेवो, आयाताकार रचना
-गरुड० ४७।२१

उत्तम्भित त्रि. (उत्+स्तम्भ्+क्त) उंथुं करेव.

उत्तम्भन न. (उत्+स्तम्भ्+ल्युट्) अवलंभन, पकडवुं,
आधार वेवो, आश्रय - भुवनोत्तम्भनस्तम्भान्-
का० २६०

उत्तर न. (उत्तीर्यते प्रकृताभियोगोऽनेन उद्+तृ+अप्)
राजानी पासे वादीअे मुकेवा अपराधने दूर करनार
उत्तर नामनो अेक व्यवहार, दोष भांगनार वाक्य,

पूछेवानी जवाअ -प्रचक्रमे च प्रतिवक्तुमुत्तरम्-रघु०
८।४७, १२-२१-२२ मुं नक्षत्र उत्तराफाल्गुनी,
उत्तराषाढा, उत्तराभाद्रपद, न्यायनो अेक अवयव,
सामे कडेवुं, उतरवुं, ओजंगवुं, पूछ्या विना कडेवुं.
(पु.) उत्तर दिशानी समीपनी देश -अस्त्युत्तरस्यां
दिशि देवतात्मा -कुमा १।१, काण, उपरनो भाग,
ओथो भाग, पछीनो, पछीणा आकारनुं यंत्र- मानसारः
१३।६७, विष्णु, शिव, विशट राजानो पुत्र. (त्रि.)
उपर रडेनार - अवनोत्तरं कायम्-रघु० १।६०,
मुप्य, अधिक -वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति
पञ्चमी । एतानि मान्यस्थानानि गरीयो यद् यदुत्तरम्।।
-मनु० २।१२६

उत्तरकाण्ड न. (उत्तरं काण्डम्) वाल्मीकिय 'रामायण'नुं
सातमुं कांड.

उत्तरकाय पु. (कायस्योत्तरम्) शरीरनो उपरनो भाग.

उत्तरकाल पु. (उत्तरः कालः) अविध्यकाण.

उत्तरकुरु पु. मडाविदेड क्षेत्रमांनुं युगलिक अेक क्षेत्र,
जगतना ८ भागोमांनी अेक, उत्तरी कुरुओनो देश
-विजित्य यः प्राज्यमयच्छदुत्तरान् । कुरुनकुप्यं
वसु वासवोपमः ।। कि० १।२५

उत्तरकोशला स्त्री. अयोध्या नगरी -पितुरन्तरमुत्तर-
कोशलान् समधिगम्य समाधिजितेन्द्रियः-रघु० १।१.

उत्तरक्रिया स्त्री. (उत्तरा क्रिया) उत्तरकाणुनुं कर्तव्य,
अंत्येच्छि क्रिया, मरेवा पाछण करवानी क्रिया, वार्षिक
पितृकृत्य.

उत्तरङ्ग न. (उत्तरमङ्गम्) बारणानी उपरना भागमां
रडेवुं लाकडुं, ओतरंग, तरंगित, जणप्लावित.
(त्रि. उद्गतः तरङ्गः यस्मिन्) ओछणता तरंगोवाणुं
-प्रत्यग्रहोत् पाथिववाहिनीं तां भागीरथीं शोण
इवोत्तरङ्गः-रघु० ७।३६

उत्तरच्छद पु. (उत्तरश्चासौ छदश्च) शय्या उपर पाधरवानी
ओछाड - शय्योत्तरच्छदविमर्दकृशाङ्गरागम्-रघु०

उत्तरज्योतिष पु. पश्चिममां रडेवो अेक देश.

उत्तरण न. (उत्+तृ+ल्युट्) उतरवुं.

उत्तरत् त्रि. (उत्+तृ+शट्) उतरवुं.

उत्तरतन्त्र न. वैद्यकशास्त्रना 'सुश्रुत' ग्रन्थनो अेक पेटा
ग्रन्थ.

उत्तरतस् अव्य. (उत्तर+तसिल्) उत्तर दिशा, उत्तर
दिशाथी, उत्तर दिशां -दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु कृत्वा

ચોત્તરતઃ શિરઃ । તમેવાનુમરિષ્યન્તઃ સર્વે
સંવિવિશુર્ભુવિ ॥ -રામા૦ ૪।૫૫

ઉત્તરતસ્ત્ય ત્રિ. (ઉત્તર+તસિલ્ ત્ર ભવઃ) ઉત્તર દિશામાં
થનાર.

ઉત્તરતાપનીય ન. 'નૃસિંહતાપનીય' ઉપનિષદ્નો ઉત્તર
ખંડ.

ઉત્તરતીર ન. ઉત્તરતીર, સામે કાંઠે.

ઉત્તરત્ર અવ્ય. ઉત્તર દિશામાં.

ઉત્તરત્રસ્ત્ય ત્રિ. ઉત્તર દિશામાં થનાર.

ઉત્તરદાયક ત્રિ. (ઉત્તરં દદાતિ દા+પ્વુલ્) પ્રત્યુત્તર
આપનાર, પ્રત્યુત્તર આપી પોતાનું નિર્દોષપણું કહેનાર
-પરપુસિ રતા નારી મૃત્યુશ્ચોત્તરદાયકઃ । સસર્પે ચ
ગૃહે વાસઃ મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ-ચાળક્ય૦

ઉત્તરદિક્કાલ પુ. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ રવિવારને દિવસે
ઉત્તર દિશામાં રહેલ કાળચક્ર.

ઉત્તરદિક્વાલ પુ. (ઉત્તરસ્ય દિક્વાલઃ) ઉત્તરદિશાનો
પાલક-સ્વામી. કુબેર.

ઉત્તરદિક્વાશ પુ. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કહેલ ગુરુવારે ઉત્તર
દિશામાં રહેલ કાળચક્ર.

ઉત્તરદિક્વશૂલ ત્રિ. (ઉત્તરદિશિ શૂલભિવાસ્ત્યસ્યા અચ્)
ઉત્તરાક્ષાલ્યુની નક્ષત્ર, બુધવાર.

ઉત્તરદિગીશ પુ. (ઉત્તરદિશઃ ઈશઃ) કુબેર, ઉત્તર દિશાનો
સ્વામી.

ઉત્તરદિગ્દ્વાર ન. (ઉત્તરદિશિ દ્વારં મુખમસ્ય) ૨૩-૨૪-
૨૫-૨૬-૨૭-૧-૨ મું નક્ષત્ર.

ઉત્તરદિગ્બલિન્ પુ. (ઉત્તરસ્યાં દિશિ બલી) શુક તથા
ચંદ્રગ્રહ.

ઉત્તરદિશ્ સ્ત્રી. ઉત્તર દિશા

ઉત્તરનારાયણ ન. 'પુરુષસૂક્ત'નો ઉત્તર ખંડ.

ઉત્તરપક્ષ પુ. (ઉત્તરઃ પક્ષઃ) વાદમાં પૂર્વ પક્ષને તોડનાર
સિદ્ધાંત પક્ષ -પ્રાપયન્ પવનવ્યાધેર્ગિરમુત્તરપક્ષતામ્-
શિ૦ ૨।૧૫, ઉત્તર, વિકલ્પ, કૃષ્ણ પક્ષ.

ઉત્તરપટ પુ. (ઉત્તરશ્વાસૌ પટશ્ચ) ઉત્તરીય વસ્ત્ર, ઓછાડ.

ઉત્તરપથ પુ. (ઉત્તરઃ પન્થા અચ્) ઉત્તર દિશાનો માર્ગ,
અવ્યવહિત-અંતર વગરનો માર્ગ, દેવયાન માર્ગ.

ઉત્તરપથિક ત્રિ. (પન્થ્યાનં ગચ્છતિ પથઃ ષકન્ પા૦
પથિકઃ ઉત્તરઃ તદ્દેશભવઃ પથિકઃ) ઉત્તર દેશમાં
જનાર મુસાફર.

ઉત્તરપદ ન. (ઉત્તરવર્તિ પદમ્) સમાસના છેલ્લા
અવયવરૂપ પદ, પ્રત્યુત્તરરૂપ પદ, પછીનું પદ, સમાસ
યોગ્ય પદ.

ઉત્તરપશ્ચિમ પુ. નૈઋત્ય ખૂણ સંબંધી પ્રદેશ. (ત્રિ.)
નૈઋત્ય ખૂણમાં રહેનાર.

ઉત્તરપશ્ચિમા સ્ત્રી. (ઉત્તરસ્યાઃ પશ્ચિમાયાઃ અન્તરાલા
દિક્) નૈઋત્ય ખૂણો.

ઉત્તરપાદ પુ. (ઉત્તરઃ પાદઃ) ચાર પાદવાળા વ્યવહારનો
બીજો પાદ, કાયદો લાગે તેનો બીજો ભાગ, દાવાનો
જવાબ.

ઉત્તરપુરસ્તાત્ અવ્ય. (ઉત્તરસ્યાઃ પૂર્વસ્યા અન્તરાલા
દિક્ ઉત્તરપૂર્વા તતઃ પ્રથમા પચ્ચમી સપ્તમ્યર્થે અસ્તાતિ
પુંવદ્ભાવઃ) ઈશાન ખૂણો.

ઉત્તરપૂર્વ ત્રિ. (ઉત્તરા પૂર્વા યસ્ય સઃ) અજ્ઞાનતાને લીધે
ઉત્તર દિશાને પૂર્વ દિશા માનનાર.

ઉત્તરપૂર્વા સ્ત્રી. (ઉત્તરસ્યાઃ પૂર્વસ્યાઃ અન્તરાલા દિક્)
ઈશાન ખૂણો. (ઉત્તરા પૂર્વા યસ્યાઃ સા) ઉત્તર દિશાને
પૂર્વ દિશા માનનારી કોઈ સ્ત્રી.

ઉત્તરપ્રચ્છદ પુ. રજાઈ, ચાદર, ખોળ, ઓછાડ.

ઉત્તરપ્રત્યુત્તર પુ. વિવાદ, તર્કવિતર્ક, પ્રત્યારોપ, કાયદાના
મુકરદમામાં પક્ષનું સમર્થન.

ઉત્તરફાલ્ગુની સ્ત્રી. તે નામનું બારમું નક્ષત્ર-દાતા દવાલુઃ
સ્વજને સુશીલો વિશાલકીર્તિઃ સુમતિઃ પ્રધાનઃ ।
ધીરો નરોઽત્યન્તમૃદુસ્વભાવશ્ચેદુત્તરફલ્ગુનિકાપ્રસૂતિઃ ॥
-કોષ્ટે-પ્રદીપઃ ।

ઉત્તરભાદ્રપદ સ્ત્રી. (ભદ્રાય હિતઃ પદ યસ્યાઃ સા)
અશ્વન્યાદિ નક્ષત્રોમાંનું છઠ્ઠીસમું નક્ષત્ર. -ધની
કુલીનઃ કુશલઃ ક્રિયાદૌ મૂપાલમાન્યો બલવાન
મહોજાઃ । સત્કર્મકર્તા નિજબન્ધુભક્તો યદુત્તરાભાદ્ર-
પદાપ્રસૂતઃ ॥ - કોષ્ટીપ્રદીપઃ

ઉત્તરબસ્તિ પુ. 'સુશ્રુત'માં કહેલ ચિકિત્સાના અંગ રૂપ
એક યંત્ર.

ઉત્તરમાનસ ન. (ઉત્તરમુત્તરસ્થં માનસમ્) તે નામનું
એક તીર્થ, ગયામાં ઉત્તર દિશામાં આવેલું એક તીર્થ.

ઉત્તરમીમાંસા સ્ત્રી. (ઉત્તરસ્ય વેદશોષભાગસ્ય મીમાંસા)
વેદવ્યાસ મહર્ષિ પ્રણીત 'વેદાંતદર્શન'નું 'શારીરિક
શૂત્ર' શાસ્ત્ર, જેને પ્રાયઃ 'પૂર્વમીમાંસા' કહે છે તેથી
ભિન્ન.

ઉત્તરરામચરિત ન. (ઉત્તરં રામસ્ય ચરિતં યત્ર) ભવભૂતિ-
કવિ પ્રણીત તે નામનું કરુણ રસપ્રધાન નાટક.

उत्तरवयस् न. (उत्तरं वयः) वृद्धवस्था.
 उत्तरवयस न. (उत्तरं वेदे अच्) उपरनो अर्थं शुओ.
 उत्तरवादिन् त्रि. (उत्तरमुत्तरपक्षं वदति वद्+णिनि)
 उत्तर पक्षने कडेनार प्रतिवादी -पूर्वपक्षेऽधरीभूते
 भवन्त्युत्तरवादिनः -याज्ञ०, २।१७
 उत्तरवीथि स्त्री. उत्तरीय भंडल.
 उत्तरवेदि स्त्री. (उत्तरा वेदी) कुरुक्षेत्रनी अंदर आवेल
 'संभतपंचक' नामनुं अेक तीर्थ.
 उत्तरशालङ्कट पु. (उत्तरयंश्च शालङ्कट्यश्च द्वन्द्वः) उत्तर
 शालङ्क नामना गोत्रमां उत्पन्न थयेल.
 उत्तरशालङ्कटा स्त्री. (उत्तरयंश्च शालङ्कट्यश्च द्वन्द्वः)
 उत्तरशालङ्क गोत्रवाणी स्त्री.
 उत्तरसक्थ न. (उत्तरः सक्थः) साधणनी उत्तर भाग.
 उत्तरसाक्षिन् त्रि. अेक प्रकारनी साक्षी -साक्षिणामपि
 यः साक्षयं स्वपक्षं परिभाषताम् । श्रवणात् श्रावणाद्
 वाऽपि स साक्ष्युत्तरसंज्ञकः-व्यवहारतत्त्वम् ।
 उत्तरसाधक त्रि. (उत्तरः सन् साधयति सिध्+णिच्
 साधादेशः ण्वुल्) सहाय करनार, सडकारी -स हि
 इतरसामग्रीसत्वे तदुत्तरवर्ती सन् कार्यं साधयति ।
 उत्तरा अव्य. (उत्तर-प्रथमा-पञ्चमी-सप्तम्यर्थे आच्)
 उत्तर दिशा, उत्तरकाण, उत्तर देश, एवं स पुरुषव्याघ्रो
 विजिग्ये दिशमुत्तराम्-महा० दिग्० प० २८।१७.
 (स्त्री.) उत्तर दिशा, विशाट राजनी कन्या, अभिमन्युनी
 पत्नी, भरेला पाछण कशती क्रिया.
 उत्तरागार न. (उत्तरश्वासावगारश्च) उपरनो ओरडो.
 उत्तरात् अव्य. (उत्तर+आति) उत्तर दिशा, उत्तर प्रदेश,
 उत्तर काण -आ ते शुष्मा वृक्ष एतु पश्चादोत्तराद-
 धरादापुरस्तात्-ऋग्वेदे ६।१९।१
 उत्तरात्तात् अव्य. (उत्तरात्+ताति) उपरनो अर्थं शुओ.
 उत्तराधर त्रि. (उत्तरश्च अधरश्च) ओरुं, नीरुं, नामुं,
 मोट्टु (पु. उत्तरश्च अधरश्चासौ) उपरनो डोठ.
 -पुनर्विवक्षुः स्फुरितोत्तराधरः-कुमा०
 उत्तराधिकार पु. (उत्तर अधि+कृ+घञ्) वारसामां
 मिलकत वगेरे लेवामां डरकोरुनी डक.
 उत्तराधिकारिन् त्रि. (उत्तर+अधि+कृ+णिनि) पाछणनी
 वारस, वारसी वगेरे लेवानी कमे डककदार -
 मृतधनोत्तराधिकारिणः ।
 उत्तरापथ पु. (उत्तरस्यां पन्था अच्) उत्तर दिशामां
 आवेल कोरु देश.

उत्तरापरा स्त्री. (उत्तरस्याः अपरस्याः अन्तरा दिक्)
 वायव्य जूषो.
 उत्तराफाल्गुनी स्त्री. ते नामनुं वारमुं नक्षत्र.
 उत्तराभाद्रपदा स्त्री. (भद्राय हितः भाद्रः पद्-पादो यस्याः
 सा) अधिन्यादि नक्षत्रोमांनुं छव्वीसमुं नक्षत्र.
 उत्तराभास पु. (उत्तरमिवाभासते आ+भास्+अच्) दुष्ट
 उत्तर, प्रत्युत्तर जेवो जशातो उत्तर, पराव उत्तर -
 -प्रकृतेन त्वसंबन्धमत्यल्पमतिभूरि च । पक्षेक-
 देशव्याप्येव तच्च नैवोत्तरं भवेत् ॥ -व्यवहारतत्त्वम् ।
 उत्तराभिमुख त्रि. (उत्तर दिशः सम्मुखं मुखं यस्या)
 उत्तर दिशा तरङ्क वगेरुं छे मों जेनुं.
 उत्तराम् अव्य. (उद् उत्कर्षे तरप्+आम्) अतिशय
 उत्कर्ष.
 उत्तरायण न. (उत्तरस्यामयनम्) सूर्यनुं उत्तर दिशामां
 जवुं, सूर्यनो उत्तर दिशामां जवानो काण -भानोः
 मकरसंक्रान्तेः षणमासा उत्तरायणम् । कर्कादेस्तु
 तथैव स्यात् षणमासा दक्षिणायनम् ॥ -सूर्यसिद्धान्तः,
 -उत्तरायणमप्युक्तं मकरस्थे दिवाकरे- विष्णु० पुरा०
 उत्तरार्क पु. (उत्तरस्यामर्को यत्र) काशीमां उत्तर दिशामां
 आवेल सूर्यकुन्ड पासेनी अेक मूर्ति.
 उत्तरार्द्ध न. (उत्कृष्टमर्द्धम्, उत्तरमर्द्धस्य) शरीरनो
 आगणनी अर्धो भाग, डरकोरुनी भाडीनी अर्धो
 भाग - व्यूहः स्थितः किञ्चिदिवोत्तरार्द्धमृ-रघु०
 उत्तराशा स्त्री. (उत्तरा आशा) उत्तर दिशा.
 उत्तराश्मक त्रि. (उत्तरप्रसिद्धप्रस्तरभेदे ततः चतुरर्थ्याम् क)
 उत्तर दिशामां प्रसिद्ध अेक जातना पथरनी समीपनी
 प्रदेश वगेरे.
 उत्तराश्मन् पु. उत्तर दिशामां प्रसिद्ध अेक जातनो
 पथर.
 उत्तराषाढा स्त्री. (उत्तरा आषाढायाः) ते नामनुं अेक
 नक्षत्र-उत्तराषाढा -दाता दयावान् विजयी विनीतः
 सत्कर्म चेता विभवेः समेतः । कान्तासुतावाप्तसुखो
 नितान्तं वैश्वे सुवेशः पुरुषो मनीषी-कोष्ठीप्रदीपे.
 उत्तरासङ्ग पु. (उत्तरे उर्ध्वभागे आसज्यते आ+सञ्ज्
 कर्मणि घञ्) उत्तरीय वस्त्र, उत्तर दिशामां आसक्ति-
 कृताभिषेकां हुतजातवेदेसं त्वगुत्तरासंगवतीमधीतिनीम्-
 कु० ५।१६
 उत्तरासद् पु. (उत्तरस्यां दिशि सीदति सद्+क्विप्)
 उत्तर दिशामां भाग लेवा योग्य यज्ञ संबंधी अेक
 जातनो देव.

उत्तराह पु. (उत्तरमन्तरमहः टच्) पछीनो दिवस,
भीजे दिवस.

उत्तराहि अव्य. (उत्तर+आहि) उत्तरमां, उत्तर तरङ्ग,
उत्तरे, उत्तरथी.

उत्तरिक त्रि. (उत्तर+ठन्) उत्तरवा वायक नदी वगेरे.
उत्तरिका स्त्री. (उत्तर+ठन्+टाप्) ते नामनी अक नदी.

—ततः शीघ्रतरं प्रायादुत्तीर्योत्तरिकां नदीम्-रामा०

उत्तरीय न. (उत्तरस्मिन् देहभागे भवः गहा-छ) शरीरना
उपरना भागमां पडेरेवा योग्य वस्त्र -अथास्य
रत्नग्रथितोत्तरीयमेकान्तपाण्डुस्तनलम्बिहारम्-रघु०
१६।४३

उत्तरेण अव्य. (उत्तर+एनप्) समीपनी उत्तर दिशा,
पासेनी उत्तर देश, समीपनी उत्तर काण -तत्रागारं
धनपतिगृहानुत्तरेणास्मदीयम्-मेघ० ७५, - किञ्चित्
पश्चाद् व्रज लघुगतिर्भूय एवोत्तरेण-मेघ० १६

उत्तरेद्युस् अव्य. (उत्तरस्मिन् दिने उत्तर+एद्युस्) पछीना
दिवसे.

उत्तरोत्तर त्रि. (उत्तरस्मादुत्तरः) उत्तरोत्तर, कमवडे उत्तर,
पछी पछीनुं, - अलमुत्तरोत्तरेण-मुद्रा० ३

उत्तरौष्ठ पु. (उत्तरः ओष्ठः) उपरनी डोठ.

उत्तर्जन न. (उच्चैस्तर्जनम्) उंचेथी तर्जना-तिरस्कार,
उंचेथी धिक्कारवुं.

उत्तलित त्रि. (उद्+तल्+क्त) उंचे ईडेल, उंचुं करेल,
उपाडेल.

उत्तान त्रि. (उद्गतः तानो विस्तारो यस्य-उत् तन्
घञ्) छतुं, यतुं रडेल उपर मुज करीने रडेल -
स्वभावोत्तानहृदयम्-श० ५, -उत्तानपाणिद्वयसन्निवेशात्
प्रफुल्लराजीवमिवाङ्गमध्ये-कुमा० ३।४५; विस्तारयुक्त,
ईलावेवुं.

उत्तानक पु. (उद्+तन्+ण्वुल्) अक जतनुं वृक्ष.

उत्तानपट्ट न. (उत्तानं च तत् पट्टं च) इरस -व्यूढं
चोत्तानपट्टम् ।

उत्तानपत्रक पु. (उत्तानमूर्ध्वमुखं पत्रमस्य कप्) शती
अरेडे.

उत्तानपाद पु. (उत्तानौ पादावस्य) स्वयंभु भनुनी पुत्र,
ध्रुवनी पितृ -तयोरुत्तानपादस्य सुरुच्यामुत्तमः सुतः ।
अभीष्टायामभूद् ब्रह्मन् ! पितुरत्यन्तवल्लभः ॥
सुनीतिर्नाम या राजस्तस्याभूमहिषी द्विज ! स
नातिप्रीतिमांस्तस्यां तस्याश्चाभूद् ध्रुवः सुतः ॥ -विष्णु

पु० १।११, ते नामनी अक राजा, परमेश्वर. (त्रि.)
उंचेथी-यत्ता पगवाणुं.

उत्तानपादक पु. (उत्तानौ पादावस्य कप्) उत्तानपाद
शब्द जूओ.

उत्तानपादज पु. (उत्तानपादात् जातः जन्+ङ) उत्तानपाद
राजा-नी पुत्र-ध्रुव वगेरे.

उत्तानशय त्रि. (उत्तानः उर्ध्वमुखः सत्रेव शोते शी+अच्)
यत्तुं सूनार, अतिशय नानुं बाणक वगेरे -कदा
उत्तानशयः पुत्रकः जनयिष्यति मे हृदयाह्लादम्-
का० ६२.

उत्तानशीवन् त्रि. (उत्तानः सन् शोते शी+इवनिप्)
धशुं ज नानुं बाणक, यत्तुं रडेल.

उत्तानहृदय न. (उत्तानं च तत् हृदयं च) उत्तम
हृदयवाणुं.

उत्तानार्थ (त्रि.) उपर उपरनुं, सार रडित, उलटुं.

उत्ताप पु. (उद्+तप्+घञ्) उषता, गरमी, संताप
-प्रत्यहः सर्वसिद्धीनामुत्तापः प्रथमः किल-हितो०

उत्तार पु. (उद्+तृ+णिच्+अच्) ओकवुं, ओणंजवुं,
घाट उतरवी, मुक्ति पाववी, पार लई जवुं --
संसारसागरोत्तारतरणिः-प्रबोध० (त्रि. उच्चैः तारः)
अति उंचेथी शब्द वगेरे.

उत्तारक त्रि. (उद्+तृ+णिच्+ण्वुल्) उतारनार, पार
पछींयाडनार, उद्वारक, अथावनार, शिव.

उत्तारण न. (उद्+तृ+णिच्+ल्युट्) उतारवुं, पार
पछींयाडवुं, उद्वार करवी, अथाववुं, (पु.) विष्णु.
(पु.) -उत्तारणो दुष्कृतिहा-वि. स., संसारमार्गा-
दुत्तारयतीति उत्तारणः. (त्रि.) उतारनार, पार
पछींयाडनार.

उत्तार्य त्रि. (उत्+तृ+णिच्+यत्) वमन करवा योग्य
ओणंजवा योग्य, पार लई जवा योग्य - अज्ञानभुक्तं
तूतार्यं शोध्यं वाप्याशु शोधनैः-मनु०. (अव्य.
उद्+तृ+ल्यप्) वमन करीने, ओणंजीने, पार लई
जईने.

उत्ताल त्रि. (उद्+चुरा+तल्-प्रतिष्ठायाम्+अच्) भोटुं,
मजभूत, भयानक, भीषण -उत्तालास्त इमे
गभीरपयसः पुण्याः सरित्सङ्गमाः-उत्तर० २।३०, उत्कट,
श्रेष्ठ, विकराव, वांइरी -लसदुत्तालवेतालतालवाद्यं
विवेश तत् । श्मशानं कृष्णरजनीनिवासभवनोपमम्
-कथास० २५।१३६

उत्तावल त्रि. उतावणी, आतुर.
 उत्तिष्ठोम पु. (उत्तिष्ठतोऽनुपविष्टस्य होमो यत्र)
 जेभां बेडा बेडा छीम करवानो न छीय तेवो -यजति
 ३५ यज्ञ.
 उत्तिष्ठमान पु. (उद्+स्था+शानच्) वृद्धि पामतुं, छिठतुं,
 छिन्ना थतुं -उत्तिष्ठमानस्तु परो नोपेक्ष्यः पथ्यामिच्छता-
 शिशु.
 उत्तीर्ण त्रि. (उद्+तृ+कर्त्तरि क्त) मुक्त, छूट्टुं थयेल,
 पार पछीयेल, नही वगेरे तरी गयेल, छितरेल
 -तुलोतीर्णस्यापि प्रकटितहताशेषतमसो रवेस्तादृक्तेजो
 न हि भवति कन्यां गतवतः ।। -पद्यसंग्रहे १९.
 उत्तुङ्ग त्रि. (उत्कृष्टं तुङ्गम्) अत्यंत छियुं, अति उन्नत
 -करप्रवेयामुत्तुङ्गां प्रभुशक्तिं प्रथीयसीम्-शिशु० २।८९,
 -उत्तुङ्ग शैलशिखरस्थितपादपानां काकः कृशोऽपि
 फलमालभते सपक्षः ।। - उद्धतः
 उत्तुङ्गता स्त्री. (उत्तुङ्गस्य भावः तल्) उँथाछ, अत्यंत
 छियापणुं.
 उत्तुङ्गत्व न. (उत्तुङ्गस्य भावः त्व) उँथाछ, अत्यंत
 छियापणुं.
 उत्तुष पु. (उद्गतः कण्डनाऽभावेऽपि तुषोऽस्मात्) शेडेली
 शाण, छिअडी गयेला छेतरांवाणी शेडेली शाण.
 उत्तेजन न. (उद्+तिज्+णिच्+ल्युट्) उत्तेजन, तीक्ष्ण
 करवुं, प्रेरवुं, व्यग्रपणुं करवुं, उदीपन.
 उत्तेजना स्त्री. (उद्+तिज्+णिच्+युच्) प्रेरणा, व्यग्रता
 करवी, उदीपन करवुं, तेज करवुं, तीक्ष्ण करवुं.
 -व्याघट्टनोत्तेजनया मणीनाम्-शिशु०
 उत्तेजित त्रि. (उद्+तिज्+णिच्+क्त) प्रेरल, उदीप्त
 करेल, तेज करेल, तीक्ष्ण करेल. (न.) प्रेरणा, उदीपन,
 तेज करवुं, तीक्ष्ण करवुं, भोकलवुं, ते नामनी धोडानी
 अक गति.
 उत्तेरित न. (उद्+तृ+भावे इतच्) ते नौमनी अक
 धोडानी गति. (पु. उत्तेरित+अच्) अतिदेगवाणी
 गतिवाणी -उत्तेरितोऽतिवेगान्धो न शृणोति न पश्यति ।
 उत्तोरण त्रि. (उन्नतं तोरणमत्र) छिया दरवाजावाणुं
 नगर वगेरे, छियां तोरणावाणुं - उत्तोरणामन्वय-
 राजधानीम्-रघु० १४।१०, -उत्तोरणं राजपथं प्रपेदे-
 कु० ७।६३. (पु. न. उन्नतं तोरणम्) छियुं तोरण.
 उत्तोलन न. (उद्+तुल्+ल्युट्) छिये लई जईने तोणवुं,
 उपाडीने तोणवुं, जेअवुं.

उत्तोलित त्रि. (उद्+तुल्+क्त) छिये करेल, छिये ईंकेल,
 उपाडेल, छियुं करीने तोणेल, जेअल.
 उत्त्यक्त त्रि. (उद्+त्यज्+क्त) छिये ईंकेल, छियुं करेल,
 त्याग करेल, तजेल.
 उत्त्याग पु. (उत् त्यज् घञ्) तिलांजलि आपवी, छोडी
 देवुं, ईंकेवुं, सांसारिक वासनाओमांथी संन्यास लेवो.
 उत्त्रस्त त्रि. (उत् त्रस् क्त) उरपोक, लयभीत, उरेलो.
 उत्त्रास पु. (उद्+त्रस्+घञ्) अतिशय लय, घणो ज
 त्रास.
 उथ त्रि. (उद्+स्था+क) छियुं गयेल, उडेल, पेदा
 थनार, उत्पन्न थनार, छिअं रडेनार, उगनार -रजांसि
 समरोत्थानि तच्छोणितनदीष्विव-रघु० १२।८२,
 -दरीमुखेनोत्थेन समीरणेन -कु० १।८
 उत्थान न. (उद्+स्था+ल्युट्) छिये जवुं, छिठवुं -मम
 धर्मार्थमुत्थानं न काम- क्रोधसंज्ञितम्-रामा० ५;
 उधम करवी, उत्पन्न थवुं, उत्साह, पुरुषार्थ, उर्ध,
 अग्रं, रणयुद्ध - युद्धानुकूलव्यापार उत्थानमिति
 कीर्तितम्-शुक्र० १।३२५, शश्वर्थिताउप तंत्र, आंगणुं,
 यैत्य, देवालय, उदय, उलकुं जागवुं, प्रभोध
 -मेदच्छेदकृशोदरं लघु भवत्युत्थानयोग्यं वपुः- शकु०
 २. अङ्के, -निदर्शयामास विशेषदृश्यमिन्दुं नवोत्थान-
 मिवेन्दुमत्यै-रघु० ६।३९
 उत्थानवीर पु. (उत्थाने वीरः) कर्मशील व्यक्ति, कर्मकर.
 उत्थानैकादशी स्त्री. (हरेः उत्थानस्य एकादशी) देवछिडी
 अगियारस, कार्तिक शुक्ला अेकादशी.
 उत्थापक त्रि. (उद्+स्था+णिच् ल्युट्) उठाउनार,
 उपाउनार, उत्तेजक, छियुं करनार, उत्थापन करनार.
 उत्थानशीलिन् त्रि. (उत्थानमेव शीलं यस्य) परिश्रमी,
 मडेनतु.
 उत्थापन न. (उद्+स्था+णिच्+ल्युट्) छियुं करवुं -किं
 नु मे सुकृतं भूयात् भर्तुरुत्थापनं गवा -महा०
 आस्ती० ४६।१७, उठाउवुं, खलाववुं, जगाउवुं, ओकवुं.
 उत्थापित त्रि. (उद्+स्था+णिच्+क्त) उठाडेल, उपाडेल,
 छियुं करेल, उशेकरेल, ओकेल.
 उत्थाप्य त्रि. (उद्+स्था+णिच्+कर्मणि यत्) छियुं
 करवा योग्य, उठाउवा योग्य, खलाववा योग्य,
 जगाउवा योग्य, ओकवा योग्य, उशेकरवा योग्य
 -'आहत्य प्रणवेनैव उत्थाप्य प्रणवेन च' । (अव्य.
 उद्+स्था+णिच्+ल्यप्) छियुं करीने, उठाडीने,
 खलावीने, जगाडीने, ओकीने.

ઉત્થિત ત્રિ. (ઉદ્+સ્થા+ક્ત) ઊંચું થયેલ, આસનથી ઊઠેલ -અર્દાચિતા સત્ત્વરમુત્થિતાયાઃ -કુ૦ ૭।૬૧, વૃદ્ધિ પામેલ, તૈયાર થયેલ, ચાલેલ, જાગેલ --શાપાન્તો મે ભુજગશયનાદુત્થિતે શાર્ફપાળૌ-મેઘ૦ ૧૧૨, ઉત્પન્ન થયેલ, ઉઘોગી થયેલ.

ઉત્થિતાઙ્ગુલિ પુ. (ઉત્થિતા ઉચ્ચુક્તા અઙ્ગુલયો યત્ર) પહોળી કરેલી આંગળીઓવાળી હથેલી, ચપેટા.

ઉત્થિતિ સ્ત્રી. (ઉત્ સ્થા ક્તિન્) ઉન્નતિ, ઊંચી પાપરીએ ચઢવું.

ઉત્પક્ષમન્ ત્રિ. (ઉત્પક્ષમણિ યસ્ય સઃ) જેની પલકો ઊંચી થયેલી છે તે - ઉત્પક્ષમણોર્નયન-યોરુપરુદ્ધવૃત્તિમ્-શા૦ ૪।૧૫

ઉત્પચનિપચા સ્ત્રી. (ઉત્પચ નિપચેત્યુચ્યતે યસ્યાં ક્રિયાયામ્) જેમાં 'તું રાંધ-સારી રીતે રાંધ' એમ કહેવામાં આવે તે ક્રિયા.

ઉત્પચિષ્ણુ ત્રિ. (ઉદ્+પચ્+ઇષ્ણુચ્) રાંધવાના સ્વભાવવાળું, ઉપર રહીને પાકવાના સ્વભાવવાળું ધાસ ધાન્ય.

ઉત્પટ પુ. (ઉત્પટતિ ઉદ્+પટ્ ગતૌ+અચ્) વૃક્ષ વગેરેની છાલ ફાડીને નીકળેલો રસ-શુંદર વગેરે - ઉત્પટઃ વૃક્ષનિર્યાસઃ -ખા૦

ઉત્પત પુ. (ઉત્પતતિ ઊર્ધ્વં ગચ્છતે ઉદ્+પત્+અચ્) પક્ષી, પંખી, (ત્રિ.) ઊડનાર, ઊડવાના સ્વભાવવાળું.

ઉત્પતન ન. (ઉદ્+પત્+લ્યુટ) ઊંચે જવું, -અથોત્પતનમન્ત્રં સા પઠિત્વા સસઙ્ગીજના-કથાસ૦ ૨૦. તરજ્જે, ઊંચે ફેંકવું, ફૂદવું, ઊંચે ઊડવું, ઊછળવું.

ઉત્પત-નિપતા સ્ત્રી. (ઉત્પત નિપત્તિ ઇત્યુચ્યતે યસ્યાં ક્રિયાયામ્) 'તું ઊંચે જા, નીચે જા' એમ જેમાં કહેવામાં આવે છે તે ક્રિયા.

ઉત્પતાક ત્રિ. (ઉત્તોલિતા પતાકા યત્ર) ઊંચી કરેલી પતાકાવાળું નગર -પુરંદરશ્રીપુરમુત્પતાકમ્- રઘુ૦ ૨।૭૪

ઉત્પતિત ત્રિ. (ઉદ્+પત્+ક્ત) ઊંચે ગયેલ, ઊંચે ફેંકેલ, ફૂદેલ.

ઉત્પતિત્ ત્રિ. (ઉત્+પત્+ત્ત્વ) ઊંચે જનાર, ઊડનાર.

ઉત્પતિષ્ણુ ત્રિ. (ઉત્+પત્+ઇષ્ણુચ્) ઊંચે જવાના, ફૂદવાના સ્વભાવવાળું -મૃગપતિરપિ કોપાત્ સંકુચત્યુત્પતિષ્ણુઃ -પઞ્ચ૦ ૨।૪૯; -ઉત્પતિષ્ણુ સહિષ્ણુ ચ ચેરતુઃ સ્વરદૂષણૌ-ભટ્ટિઃ ।

ઉત્પત્તિ સ્ત્રી. (ઉદ્+પત્+ક્તિન્) ઊંચે જવું, જન્મ -વિપદુત્પત્તિમતામુપસ્થિતા-રઘુ૦ ૮।૮૩, ઉત્પાદન-કુસુમે કુસુમોત્પત્તિ શ્રૂયતે ન ચ દશ્યતે -શૃંગ્ગાર૦ ૧૭, સ્રોત, મૂળ લાભ, ઉપજાઉ, મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ વિધિવાક્ય, ઉત્પન્ન થવું તે -ઉત્પત્તિવ્યઞ્જકઃ પુણ્યઃ કર્મયોગં નિબોધત -મનુ૦ ૨।૬૮, આદ્યક્ષણ સંબંધરૂપ ઉત્પત્તિ- અત્ર સત્ઃ બહવો વિપ્રતિપદ્યન્તે-અસતઃ સદુત્પદ્યતે ઇતિ બૌદ્ધાઃ । પ્રાગુત્પત્તેરસત્ કારણ-વ્યાપારાદુત્પદ્યતે ઇતિ નૈયાયિકાઃ । પ્રાગુત્પત્તેઃ સદપિ કારણવ્યાપારાદભિવ્યજ્યતે ઇતિ સાંખ્યાઃ, માયાવાદિ-વેદાન્તિનશ્ચ પ્રતિપેદિરે । તયોરવાન્તરભેદસ્તુ સત્તો વિવર્ત ઇતિ વેદાન્તિનઃ, પરિણામ ઇતિ સાંખ્યાનાં મતમ્ ।।; યજ્ઞ- ઉત્પત્તિરિતિ યજિ બ્રૂમઃ-મી. સૂ૦ ૭।૧।૩; મૂળ વિધિ, વેદના આધારભૂત અધ્યાદેશ, એને ઉત્પત્તિ, શ્રુતિ અને ઉત્પત્તિવિધિ પણ કહે છે -મનુ૦ ૪।૩

ઉત્પત્તિક્રમ મુ. (ઉત્પત્તૌ ક્રમઃ) જગતની ઉત્પત્તિનો ક્રમ.

ઉત્પત્તિમત્ ત્રિ. (ઉત્પત્તિવિદ્યતેઽસ્ય મતુપ્) ઉત્પત્તિવાળું.

ઉત્પત્તિવિધિ પુ. (ઉત્પત્તિઃ કર્મસ્વરૂપજ્ઞાપકો વિધિઃ) મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ કર્મના સ્વરૂપને જણાવનાર વિધિવાક્ય.

ઉત્પત્તિવાક્ય ન. (ઉત્પત્તિજ્ઞાપકં વાક્યમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉત્પત્તિવ્યઞ્જક ત્રિ. (ઉત્પત્તેઃ વ્યઞ્જકઃ) એક પ્રકારનો જન્મ વિષયક સંસ્કાર, (જનોઈ-સંસ્કાર કરીને બાળકને દીક્ષા આપવી) દ્વિજપણાનું ચિહ્ન.

ઉત્પત્તિવ્યુત્ક્રમ પુ. (ઉત્પત્તિતો વ્યુત્ક્રમઃ) ઉત્પત્તિ ક્રમથી વિપરીત ક્રમ.

ઉત્પત્ય અવ્ય. (ઉત્+પત્+લ્યપ્) ઊંચે જઈને, ફૂદીને. (ત્રિ.) જન્મથી જ ગાંડું.

ઉત્પથ પુ. (ઉત્ક્રાન્તઃ પન્થાનમ્) માર્ગને ઓળંગનાર, મર્યાદા તોડનાર, ન્યાયમાર્ગનો ત્યાગ કરનાર, કુમાર્ગ -ગુરોરપ્યવલિપ્તસ્ય કાર્યોકાર્યમજાનતઃ । ઉત્પથ-પ્રતિપન્નસ્ય ન્યાય્યં ભવતિ શાસનમ્-મહા૦

ઉત્પન્ન ત્રિ. (ઉદ્+પદ્+ક્ત) ઉત્પન્ન થયેલ, ઉદિત, ઉપર ગયેલ, અવાપ્ત -ઉત્પન્નસ્ય પુનરનુત્પાદઃ-ન્યાયપ્ર૦

ઉત્પલ ન. (ઉદ્+પલ્+અચ્) કાળું કમળ, નીલ કમળ, -નીલોત્પલપત્રધારયા -શા૦ ૧।૧૮; ઉત્પલાનિ

कषायणि पीत-रक्त-हराणि च । -चरकः २७.
अ०, यंद्रविक्राशी, कमल- नवावतारं कमलादिवोत्पलम्-
रघु० ३।३६, कुष्ठीषधि. (त्रि. उत्क्रान्तं पलं-मांसम्)
मांस विनांनु, मांस रडित.

उत्पलगन्धिक न. (उत्पलस्य गन्ध इव गन्धोऽस्य,
समांसे इत्संज्ञायां कन्) काष्ठा कमलना श्वेती गंधवाणु,
गोशीर्षथंडम्, गोशेथन.

उत्पलपत्र नं. (उत्पलस्य पत्रमिव) कपाले काठवामां
आवती पीयल, स्त्रीओनां स्तन वगेरे उपर नभक्षत,
कमलनी पांजडी -रसांतलावुत्पलपत्रसंनिभः समुत्थितो
नील इवाचलो महान्-विष्णुपु. १।४।२६

उत्पलपत्रक न. (उत्पलस्य पत्रमिव कन्) कमलनी
पांजडीना आकारंनु वैद्यकशास्त्रे प्रसिद्ध वाठ-कापनुं
अेक उथियार.

उत्पलमेघक पु. वैद्यकना 'सुश्रुत' ग्रंथमां कडेल कर्ष
अंधननी अेक आकृति.

उत्पलशारिवा स्त्री. (उत्पलं तदाकारं पुष्यमस्त्यस्याः
अर्शादि० अच् कर्म०) धोणी उपलसरी, ते नामनो
अेक देवी.

उत्पलघट्टक न. उत्पल वगेरे छ श्रीषधिने समूड.

उत्पलसारिवा स्त्री. (उत्पलं तदाकारं पुष्यमस्त्यस्याः
अर्शादि० अच् कर्म०) धोणी उपलसरी, ते नामनो
अेक देवी.

उत्पलावती स्त्री. (उत्पलमुत्पलाकारं नेत्रमस्त्यस्याः मतुप्
मस्य वः संज्ञायां दीर्घः) ते नामनी अेक अप्सरा.

उत्पलिनी स्त्री. (उत्पलानि सन्त्यस्मिन् देशे तेषां समूहो
वा इनि डीप्) कमलनी देव -वचुधे सा महाराज !
बिभ्रति रूपमुत्तमम् । अप्स्विवोत्पलिनी शीघ्रमनेरिव
शाखा शुभा ॥ -महा० तीर्थ० ३।१६।२५, कमलनी
समूड, पोयशानी देव तथा समूड.

उत्पवन न. (उद्+पु+ल्युट्) यज्ञनां पात्रोनी अेक
जतनी संस्कार, धी लोमवुं, धान्य वगेरेने उवामां
उडाडी झेतरां काठवां, मांजवुं, शोधन करवुं, शुद्धि
करवी - 'द्रव्याणां चैव सर्वेषां शुद्धिरूपत्ववर्णनं
स्मृतम्'-मनु०

उत्पश्य त्रि. (उत्+हश्+श) उंथे जेनार, उंथ्या मुजवाणु,
उंथी दृष्टिवाणु.

उत्पाट पु. (उत्+पट्+णिच्+घञ्) मूणमांथी उंजेडी
नांजवुं, समूण नाश करवुं, अछारनां कानमां सोजो.

उत्पाटक पु. (उत्+पट्+णिच्+ल्युट्) मूणमांथी उंजेडी
नांजनार, ते नामनो अेक रोग.

उत्पाटन न. (उत्+पट्+णिच्+ल्युट्) मूणमांथी उंजेडी
नांजवुं -निखातोत्पाटनं भङ्गः पतनं निर्गमस्तथा-
सुश्रुते, अेक प्रकारनी व्रक्षवेदना.

उत्पाटयोग त्रि. (उत्पाटस्य योगः) इक्षित ज्योतिषनो
अेक योग.

उत्पाटिका स्त्री. (उत्+पट्+णिच्+टाप्) अडनी नीरस
छाव, मूणमांथी उंजेडी नांजनार स्त्री.

उत्पाटित त्रि. (उत्+पट्+णिच्+क्त) मूणमांथी उंजेडी
नांजेव.

उत्पाटिन् त्रि. (उत्+पट्+णिच्+णिनि) मूणोच्छेद करनार
-कीलोत्पाटीव वानरः-पञ्च० १।२१

उत्पात पु. (उद्+पत्+घञ्) उंथे जवुं, कूडवुं -एकोत्पातेन
ते लङ्कामेष्यन्ति हरिपुङ्गवाः-रामा० ५।६८।२३,
अकस्मात् पृथ्वीकंप वगेरे देवी कोप -सापि
सुकुमारसुभगेत्युत्पातपरम्परा केयम्- काव्य. १०,
अेक जतनी रोग, उपर उठवुं -करनिहतकन्दुकसमाः
पातोत्पाता मनुष्याणाम्-हितो० १

उत्पातक त्रि. (उद्+पत्+णिच्+ण्वुल) उत्पातजनक,
उत्पात उत्पन्न करनार, उंथे जवाना-कूडवाना
स्वभाववाणुं.

उत्पातप्रतीकार पु. (उत्पातस्य प्रतीकारः) अशुभ
शकुनोना विघ्नधी अथवा भाटे शांतिनो उपाय.

उत्पाद पु. (उत्+पद्+घञ्) उत्पत्ति -दुःखे च
शोणितोत्पादे शाखाच्छेदने तथा-याज्ञ० २।२२५.
(त्रि. उत्क्षिप्तः पादोऽनेन) उंथ्या करेवा पगवाणुं.

उत्पादक पु. (ऊर्ध्वस्थिताः पादाः अस्य कप्) आठ
पगवाणुं शरभ नामनुं अेक पशु. (पु.) पिता. (त्रि.)
पेदा करनार. -उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान् ब्रह्मदः पिता
-मनु० २।१४६

उत्पादन न. (उत्+पद्+णिच्+ल्युट्) उत्पन्न करवुं ते,
पेदा करवुं ते -उत्पादनमपत्यस्य जातस्य पालनं
तथा -मनु० १।२७

उत्पादशय पु. (उत्पादः ऊर्ध्वक्षिप्तः पादः सन् शेते
शी+ल्यु) १. टीटोडी, २. आणक.

उत्पादशयन पु. (उत्पादं शयनमस्य) १. टीटोडी पक्षी,
२. आणक.

ઉત્પાદિકા સ્ત્રી. (ઉત્+પદ્+ગિચ્ ણ્વુલ્ ટાપ્)

૧. ઉત્પન્ન કરનાર સ્ત્રી, ૨. હિલમોચિકા નામે એક જાતનો વેલો, ૩. ઊધેઈ, ૪. એક જડીબુટ્ટીનું નામ.

ઉત્પાદિત ત્રિ. (ઉત્+પદ્+ગિચ્+ક્ત) ઉત્પન્ન કરેલ, પેદા કરેલ -અપ્યનારમ્ભમાણસ્ય વિભોરુત્પાદિતા: પરૈ: -શિશુઃ

ઉત્પાદિન્ ત્રિ. (ઉત્+પદ્+ગિનિ) ઉત્પત્તિવાળું -સર્વમુત્પાદિ ભઙ્ગુરમ્-હિતોઃ ૧૨૦૮, (ત્રિ. ઉત્પાદયતિ ણિચ્+ગિનિ) ઉત્પન્ન કરનાર.

ઉત્પાદ્ય અવ્ય. (ઉત્+પદ્+ગિચ્+લ્યપ્) ઉત્પન્ન કરીને. -પુત્રાનુત્પાદ્ય સંસ્કૃત્ય વૃત્તિ ચૈષાં પ્રકલ્પયેત્-સ્મૃતિ: ।

(ત્રિ. ઉત્+પદ્+ગિચ્ કર્મણિ યત્) ઉત્પન્ન કરવા યોગ્ય -લાવણ્ય ઉત્પાદ્ય ઇવાસ યત્ન: -કુમાઃ ૧૩૫

ઉત્પાલી સ્ત્રી. (ઉત્પાલયતિ અણ્+ડૌપ્) આરોગ્ય, તંદુરસ્તી.

ઉત્પાવ પુ. (ઉદ્+પુ+ઘજ્) યજ્ઞના પાત્ર વગેરેનો સંસ્કાર.

ઉત્પિઞ્જર ત્રિ. (ઉત્+પિજિ+કલન્ વા લસ્ય ર:) અત્યંત આકૂળવ્યાકૂળ, ખળખળાટવાળું, મુક્ત, પાંજરામાં બંધ ન હોય તે, કમ રહિત.

ઉત્પિઞ્જલ ત્રિ. (ઉત્+પિજિ+ક્લન્ વા:) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.

ઉત્પિચ ત્રિ. (ઉત્+પા+શ) ઊંચું કરીને પીનાર, ઉપાડીને પીનાર.

ઉત્પિષ્ટ ત્રિ. (ઊર્ધ્વત: પિષ્ટમ્ ઉદ્+પિષ્+ક્ત) ઉપરથી પીસેલ, મથી નાંખેલ, દળી નાંખેલ.

ઉત્પીઢ ત્રિ. (ઉદ્+પીઢ્+અચ્) સંઘર્ષણથી પીડા કરનાર, -ઉત્પીઢ ઇવ ધૂમસ્ય મોહ: પ્રાગાવૃણોતિ મામ્-ઉત્તરઃ

૩૧૯, બાધા ઉપજાવનાર - આકાઙ્ક્ષન્તી નયન-સલિલોત્પીઢરુદ્ધાવકાશમ્ -મેઘઃ ૧૧, વેગીલો પ્રવાહ,

અધિકતા. -પૂરોત્પીઢે તડાગસ્ય પરીવાહ: પ્રતિક્રિયા-ઉત્તરઃ ૩૨૨ (પુ. ઉત્+પીઢ્+ભાવે લ્યુટ્) ફીણ,

દુ:ખ, પીડા, મથી નાંખવું, મંથન, પીડન.

ઉત્પીઢન ન. (ઉત્+પીઢ્+લ્યુટ્) બાધા, દુ:ખ, ઉત્તેજન, મંથન, પીડન.

ઉત્પીઢયત્ ત્રિ. (ઉત્+પીઢ્+શત્) પીડા કરતું, દુ:ખ દેતું, ઉત્તેજન આપતું, અધિક થતું - અન્યોડન્ય-મુત્પીઢયદુત્પલાક્ષ્યા: -કુમારઃ

ઉત્પીઢા સ્ત્રી. (ઉત્+પીઢ્+સ્ત્રિયાં અ-ટાપ્) અત્યંત પીડા, દુ:ખ.

ઉત્પુચ્ચ નામધાતુ: (પુચ્છમુદસ્યતિ ઉદ્+પુચ્ચ+ગિઙ્) પૂંછડું ઊંચું કરવું, ઉછાળવું. -ઉત્પુચ્ચયતે. (ત્રિ. ઉત્કિષ્પત: પુચ્છો યેન) પૂંછડું ઊંચું કરનાર, ઉછાળનાર.

ઉત્પુટ ત્રિ. (ઉદ્ઘાટિતં પુટમસ્ય) પ્રકુલ્લ, સંકોચાયેલ નહિ તે.

ઉત્પુટક પુ. (ઉત્+પુટ્+ક્વુન્) તે નામના એક રોગનો ઉપદ્રવ.

ઉત્પુત ત્રિ. (ઉત્+પુ+ક્ત) ઉત્પવન સંસ્કારથી સંસ્કારયુક્ત કરેલાં યજ્ઞપાત્ર વિગેરે.

ઉત્પુલક ત્રિ. (ઉત્પુલકાનિ પુલકાનિ યસ્ય સ:) રોમાંચિત, જેનાં રૂંવાડાં ઊભાં થઈ ગયાં હોય તે, હર્ષોત્કુલ્લ, પ્રસન્ન.

ઉત્પેય ત્રિ. (ઉદ્ધૃત્ય પેયમ્) ઉપાડીને પીવા લાયક, ઊંચે ખેંચી પીવા યોગ્ય.

ઉત્પ્રભ ત્રિ. (ઉદગતા પ્રભાડસ્ય) બહાર નીકળેલી કાન્તિવાળું, (પુ.) ઝળઝળતી અગ્નિ.

ઉત્પ્રાશન ન. (ઉદ્ધૃત્ય પ્રાશનમ્) ઉપાડીને ખાવું, ઉપર લઈ જઈને ખાવું.

ઉત્પ્રાસ પુ. (ઉત્+પ્ર+અસ્-વીપ્ત્યાદિષુ ઘજ્) ઉપહાસ, મશકરી, ઠટે, અટ્ટહાસ્ય, વ્યંગ્ય.

ઉત્પ્રેક્ષણ ન. (ઉત્+પ્ર+ઈક્ષ્+ભાવે લ્યુટ્) ઉદ્ભાવન, ચિહ્ન વગેરે ઉપરથી કોઈ પદાર્થની સંભાવના કરવી, ઊંચે જોવું, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળવવું, અનુમાન.

ઉત્પ્રેક્ષા સ્ત્રી. (ઉદ્+પ્ર+ઈક્ષ્+અ+ટાપ્) ઉદ્ભાવન, તે નામનો એક અર્થલંકાર, જેમાં ઉપમાન અને ઉપમેયને કેટલીક બાબતોમાં સમાન સમજવામાં આવે છે. - સમ્ભાવનમથોત્પ્રેક્ષા પ્રકૃતસ્ય સમેન યત્ । -ક વ્યપ્ર.

ઉત્પ્રેક્ષાવચવ ત્રિ. (ઉત્પ્રેક્ષાયા અવચવ:) એક પ્રકારની ઉપમા.

ઉત્પ્રેક્ષાવલ્લભ પુ. (ઉત્પ્રેક્ષાયા વલ્લભ:) એ નામનો એક કવિ.

ઉત્પ્રેક્ષિત (ત્રિ.) તુલના કરવામાં આવી હોય તે.

ઉત્પ્રેક્ષિન્ ત્રિ. (ઉત્+પ્ર+ઈક્ષ્+ગિનિ) ઊંચે જોનાર, ઉદ્ભાવન કરનાર.

ઉત્પ્લવન ન. (ઉત્+પ્લુ+લ્યુટ્) ઊંચે ફૂંદવું -દ્રવ્યાણાં ચૈવ સર્વેષાં શુદ્ધિરુત્પ્લવનં સ્મૃતમ્ -મનુઃ ૫૧૧૫, ઉપર તરવું, નહિ ડૂબવું, ફૂંદકો મારવો.

ઉત્પ્લવા સ્ત્રી. (ઉત્પ્લવતિ ઉદ્+પ્લુ+અચ્+ટાપ્) નૌકા, નાની હોડી, વહાણ.

उत्कृत त्रि. (उत्+कृ+क्त) कूढेवो, ॐथे ॐछणेवो.
 उत्कल न. (उन्नतं फलम्) उत्तम इण.
 उत्काल पु. (उत्+फल्+घञ्) छलांग, कूढकी, ॐपर
 हेवापुं.
 उत्कल्ल त्रि. (उत्+फल्+क्त) विकसेल, प्रकृष्टिलत थयेल,
 ॐदत, धीक, निष्कुरे, कालेव, कूलेव -उत्कल्लनील-
 नलिमौवरतुल्यभासः-शिशुं, - उत्कल्लकमलपराग-
 जन्यादुद्धृतः सरसिसंभवः परागः-कि० (न.)
 स्त्रीओनी गुप्तोन्दिथ, योनि.
 उत्कल्लिङ्ग त्रि. (उत्+स्फुल्लिङ्ग इङ्गच्) जेभाथी तशभा
 नीकणता डोथ, तशभा ओकनार.
 उत्तं पु. (उमत्ति जल्लेन उच्च स गिश्च नलोपः) पर्वत
 वगेरेभाथी ऊरता पाष्ठीने पडवानुं स्थान -गिरेरुपरि
 निर्झरादिप्रभवजलसङ्घातः-साञ्जः, पाष्ठीनी प्रवाड.
 उत्सकथ त्रि. (उर्ध्वं गते सक्थिमी अस्य) ॐथी
 साथणवाणुं.
 उत्सङ्ग पु. (उच्+सञ्ज्+आधारे घञ्) १. मध्यव्याग,
 भोणो, २. ॐपरनी व्याग, (उत्क्रान्तः संगम्) संन्यासी,
 ॐपरथी संसर्ग -उत्सङ्गे वा मलिनवसने सौम्य ।
 निक्षिप्यवीणाम्-मेघं ८६; -हृषवी वासिलोत्सङ्गा
 निषण्णमृगनाभिभिः-रघुं ४।७४.
 उत्सङ्गक त्रि. (उत्+सञ्ज् घञ्, स्वार्थे कन्) डायनी
 विशिष्ट मुद्रा.
 उत्सङ्गादि पु. (उत्सङ्ग आदिर्यस्य) पाक्षिनीय व्याकरश्च
 प्रसिद्ध अक शब्दसमूह- पथा-उत्सङ्ग, उडुप, उत्कृत,
 उत्सन्न, उत्पुट, पिटक, पिटाक, औत्सङ्गिक-सि. कौ.
 उत्सङ्गिन् त्रि. (उत्सङ्गः अस्त्यस्य इनि) ॐथे-ॐपर
 संसर्गवाणुं.
 उत्सङ्गित्त त्रि. (उत्सङ्गिन्+इतच्) संसर्गयुक्त करेव.
 उत्सञ्जन न. (उत्+सञ्ज्+णिच्+ल्युट्) ॐपरथी योजवुं,
 ॐथे ईकवुं, ॐथे संयोजवुं.
 उत्सक्त त्रि. (उत्+सञ्ज्+क्त) वृद्धि पाभतो -उत्सक्ताः
 पाण्डवा नित्यम्-महा० १।१४०।३
 उत्सक्ति स्त्री. (उत्+सद्+क्तिन्) ॐथे६, ॐपेडी नांभवुं,
 सभूण नाश.
 उत्साधि पु. (उत्सः जलप्रवाहो धीयतेऽस्मिन्) जणना
 प्रवाडवाणो कूवो वगेरे.
 उत्सन्न त्रि. (उत्+सद्+क्त) ॐथे६ पाभेव, भूणमांथी
 ॐपेडी गयेव, नाश पाभेव, थोडी मडेनतमां सधाय

तेवुं, यथा- उत्सन्नयज्ञ इव वा एव यच्चातुर्मास्यानि-
 शतं वा. २।५।२।४८
 उत्सन्नकुलधर्मन् त्रि. (उत्सन्नः कुलधर्मो यस्य सः)
 जेनी कुल परंपरा छिन्नभिन्न थई जई डोय ते-
 उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ! । नरके
 नियतं वासः-भग० १।४६
 उत्सर्ग पु. (उद्+सृज्+कर्मणि घञ्) १. सामान्य
 विधान -अपवादैरिवोत्सर्गाः कृतव्यावृत्तयः परैः-कु०
 २।२७, -अपवाद इवोत्सर्गं व्यावर्तयितुमीश्वरः कः
 -रघुं १५।७, सामान्य शास्त्र, २. अपानवायुनो
 व्यापार, ३. विष्टोत्सर्ग, ४. त्याग
 -श्रीलक्षणोत्सर्गविनीतवेशाः - कु० ७।३५, ५. दान,
 ६. वार्षिक वेदपाठनी समाप्ति, ७. समाप्ति,
 ८. ढगले, -अन्नस्य सुबहून् राजन् ! उत्सर्गान्
 पर्वतोपमान् -महा० १४।८५।३८।। ८. सेवा भेणववी
 - उत्सर्गं तु प्रधानत्वात् -मी० सू० ३।७।१९ ।।
 -उत्सर्गं परिक्रियः -शा० भा०
 उत्सर्गसमिति स्त्री. जैन मत अनुसार-कोई अवनरी
 छिसा न थाय तेम भणभूत्र नाभवां.
 उत्सर्गिन् त्रि. (उत्सर्गोऽस्त्यस्य इनि) उत्सर्गवाणुं,
 त्यागवाणुं, दानवाणुं-दानी.
 उत्सर्जन न. (उत्+सृज्+ल्युट्) १. दान, २. त्याग,
 ३. छ मडिने करवानी वैदिक लोकोनी अक क्रिया -
 वेदोत्सर्जनाख्यं कर्म करिष्ये श्रावणीमन्त्रः-मनु० ४।९६
 उत्सर्पण न. (उत्+सृप्+ल्युट्) छोडीने आगण जवुं,
 जसवुं, ओणंजवुं, कूलवुं, डांङ्गुं.
 उत्सर्पिणी स्त्री. (उत्सर्पिन्+स्त्रियां डोप) १. अतिशय,
 अक जतनी काणगति, जैनदर्शन प्रमाणे छ आरा
 पूरा थाय तेवो यढतो काण, दश कोडाकोडी सागरोपम
 प्रमाणनी यढतो काण - कालो द्विविधोऽवसर्पिण्यु-
 त्सर्पिणीषु भेदतः । सागरकोटिकोटीनां विंशत्या स
 समाप्यते ।। -अवसर्पिण्यां षड् वा उत्सर्पिण्यां त
 एव विपरीताः । एवं द्वादशभिररैर्विवर्तते कालचक्र-
 मिदम् ।। -हेमचन्द्रः । ॐथे जवाना स्वभाववाणी-
 उत्सर्पिणी खलु महतां प्रार्थना- शा० ७
 उत्सर्पिन् त्रि. (उत्सर्पति णिनि)१ ॐडवाना-ईलावाना
 स्वभाववाणुं, २. ओणंजनार, अतिशयित.
 उत्सर्ग्या स्त्री. (उत्+सृ+यत्) ऋतुमती, गर्भ धारणने
 योग्य अवस्थाने पाभेवी गाय.

उत्सव पु. (उद्+सू+अप) ओच्छ्व, आनंदजनक व्यापार
- तस्मादेताः सदा पूज्या भूषणाच्छादनाशनैः ।
भूतिकामैर्नरैर्नित्यं सत्कारेषूत्सवेषु च ॥ -मनु० ३।५९
विवाह वगेरे, उत्सव, आभादी. - उत्सवे वसने
चैव दुर्भिक्षे राष्ट्रविप्लवे-हितो० १।१६४,
-पराभवोऽप्युत्सव एव मानिनाम्-कि० १।४१

उत्सवसङ्केत पु. (उत्सवः आनन्दजनकः सङ्केतो यस्य)
दृपतिपञ्चाना नियम रक्षित स्नेहपूर्वक र्वैरविद्यार
करनार पश्चिमभां आवेल ते नामनी पर्वतवासी अक
मनुष्यजाति, स्त्री- पुरुषयो संकेत - शरैरुत्सवसंकेतान्
स कृत्वा विरतोत्सवान्-रघु० ४।७८

उत्साद पु. (उत् सद् घञ्) नाश, अरभादी. -
गीतमुत्सादकारि मृगाणाम्-का. ३२

उत्सादन न. (उद्+सद्+णिच्+ल्युट्) असेदी नाभवं,
उद्द्वर्तन करवुं, नाश करवो, शरीरना अवयव योणवा,
शरीरने भुशब्दीदार पदार्थ घसवा - उत्सादनं च
गात्रानां स्नापनोच्छिष्टभोजने-मनु० २।२०९

उत्सादनीय न. (उद्+सद्+णिच् कर्मणि अनीयर्)
१. असेउवा योग्य, उभेदी नाभवा योग्य-नाश
पमाउवा योग्य, उद्द्वर्तन करवा योग्य -
कुर्यादुत्सादनीयानि सर्पोष्वालेपनानि च-सुश्रुत०

उत्सादि पु. (भवाद्यर्थे अञ्) अञ् प्रत्ययनो प्रकृतिभूत
पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध अक शब्दसमूह - स च
उत्स, उदपान, विकर, विनद, महानद, महानस,
महाप्राण, तरुण, तलुन, पृथिवी, धेनु, पङ्क्ति,
जगती, त्रिष्टुप्, अनुष्टुप्, जनपद, भरत, उशीनर,
ग्रीष्म, पीलुकुण, (उदः स्थानदेशे) पृशदंश, भल्लकीय,
रथन्तर, मध्यन्दिन, बृहत्, महत्, सत्वत्, कुरु,
पञ्चाल, इन्द्रावसान, उष्णिह, ककुभ्, सुवर्ण, देव
(ग्रीष्मादच्छन्दसि) इत्यादि.

उत्सादित त्रि. (उद्+सद्+णिच् क्त) असेउव, उभेदी
नाभेव, समूण नाश पमाउव, उद्द्वर्तन करेव. -
उत्सादितकषायेण बलवर्दाभिः सुशिक्षितैः । आप्लुतः
साधिवासेन जलेन सुसुगन्धिनाम् -महा० ७।८०।१०

उत्सारक पु. (उद्सू+णिच्+ण्वुल्) द्वारपाल, पडेरवाणी.

उत्सारक (त्रि.) असेउनार, दूर करनार.

उत्सारण न. (उद्+सू+णिच्+ल्युट्) असेउवुं, दूर करवुं,
स्थानान्तर करवुं, उवाववुं, यवाववुं, अतिथिनु स्वागत
करवुं.

उत्सारित त्रि. (उद्+सू+णिच्+क्त) दूर करेव, असेउव,
यवावेव, उवावेव.

उत्साह पु. (उत्+सह+घञ्) उत्साह, - ममोत्साहभङ्गं मा
कृथाः हि० ३, उधम, अध्यवसाय - उत्साहः स्याद्
रसे हास्ये ताले केन्दुकसंज्ञके । वंशवृद्धिकरः
पादैस्त्रयोदशमिताक्षरैः- सङ्गीतदामोदरः । निश्चय,
कर्तव्य कामभां अतिस्थिर प्रयत्न - हसितेन भाविम-
रणोत्साहस्तया सूचितः- अमरु० १०, राज्ञोऽनो अक
गुण, साहित्यशास्त्र प्रसिद्ध वीर रसनो अक स्थायी
भाव - कार्यारम्भेषु संरम्भः स्थयानुत्साह उच्यते-सा०
द० ३; सूत्र, कल्याण, छिंभत - नीताविवोत्साहगुणेन
सम्पद्-कुमा०; अशिष्टता, जडपणुं.

उत्साहक त्रि. (उत्+सह+ण्वुल्) उत्साहवाणुं.

उत्साहन त्रि. (उत्+सह+णिच्+ल्युट्) उत्साहने उत्पन्
करवो.

उत्साहयोग त्रि. (उत्साहस्य योगः) पोतानी शक्तिनो
उपयोग करवो ते -चारेणोत्साहयोगेन -मनु० १।२९८

उत्साहवत् त्रि. (उत्साह+मतुप्) उत्साहवाणुं.

उत्साहवद्धन न. (उत्साह+वृध्+णिच्+ल्युट्) उत्साहनुं
वधवुं (पु. उत्साहं वधयति) वीररस.

उत्साहशक्ति स्त्री. (उत्साह एवं शक्तिर्बलम्) राज्ञोभां
पराक्रमनुं कारण अक जतनुं अण, उत्साहशक्ति,
दृढता.

उत्साहिन् त्रि. (उत्साह+इनि) उत्साहवाणुं.

उत्सिक्त त्रि. (उदसिच्+क्त) वधारे, अतिशय वृद्धियुक्त,
उद्धत, गर्विष्ठ - बाल- वृद्धातुराणां च साक्ष्येषु वदतां
मृषा । - जानीयादस्थिरां वाचमुत्सिक्तमनसां तथा -
मनु० ८।७१

उत्सिच्यमान त्रि. (उद्+सिच्+शानच्) वृद्धि पामतुं,
वधतुं, गर्विष्ठ यतुं.

उत्सुक त्रि. (उत्सु प्ररणे+ङु+कन्) उत्सुकावाणुं, -
मनोनियोगक्रिययोत्सुकं मे -रघु० २।४५, उच्छ्रित
वस्तु मेणववाने भाटे काणक्षेपने नडि सडन करनार
- वत्सोत्सुकाऽपि स्तिमिता सपर्याम्-रघु० २।२२,
-श्रुत्वा रामः प्रियोदन्तं मेने तत्सङ्गमोत्सुकः-रघु०

उत्सुकता स्त्री. (उत्सुकस्य भावः तल) उत्सुकपणुं.

उत्सुकत्व न. (उत्सुकस्य भावः त्व) उपरनो अर्थ शुभो.

उत्सूत्र त्रि. (उत्क्रान्तः सूत्रम्) विधिसूत्रने ओणंणीने
गयेव, सूत्रविरुद्ध, शास्त्राशाविरुद्ध - अनुत्सूत्र-
पदव्यासा सद्वृत्तिः सन्निबन्धना-शिशु० २।११२.

उत्सूर पु. (उत्क्रान्तः सूरम्) सायंकाल, सांज - उत्सूर्य
पक्ष अे ज अर्थमां.

उत्सूर्यशायिन् त्रि. (उद् सूर्य शी णिच् इनि) सूर्य
उठ्या पछीये जे सूर्य रडे छे.

उत्सृज् (तुदा० पर०) व्यवस्थित करवुं, जमाववुं, निश्चित
करवुं - आत्मानं यूपमुत्सृज्य स यज्ञोऽनन्तदक्षिणः
- महा० १२।१७।१० ।।

-उत्सृज्य अव्य. (उद्+सृज्+ल्यप्) छोडीने, त्याग
करीने. (त्रि. उद्+सृज्+क्यप्) त्याग करवा योग्य,
छोडवा योग्य.

उत्सृति स्त्री. (उत् सृ क्तिन्) उठि जाति.

उत्सृष्ट त्रि. (उद्+सृज्+क्त) छोडेव, त्याग करेव,
आपेव, बक्षेव - महोक्षोत्सृष्टपशवः सूतिकागन्तु-
कादयः-या० स्मृ० ।

उत्सेक पु. (उद्+सिच्+घञ्) १. गर्व, अभिमान, -
"उपदाः विवशुः सम्यक् नोत्सेकाः कोशालेश्वरम्"
-रघु० ४।७०, २. छांटवुं, वधारे उत्साह -
मामकस्यास्य सैन्यस्य हतोत्सेकस्य संजय ! -
महा० ८।७।१

उत्सेकिन् त्रि. (उत्सेक+इनि) १. अत्यंत धनुं,
२. गर्दिष्ठ - भाग्येष्वनुत्सेकिनी -श० ४।१७.

उत्सेचन न. (उत्क्रम्य-आधारमतिक्रम्य सेचनम्) आधारने
ओणगीने कूदवुं.

उत्सेध पु. (उत्सेधति कारणमतिक्रम्य बद्धंते उद्+सिध्
गत्याम् अच्) शरीर, देह - पयोधरोत्सेधनिपात-
चूर्णिताः-कु० ५।२४, (पु. उत्+सिध्+भावे घञ्)
उंथाई, उंनति, उंभरेली छाती - पयोधरोत्सेध-
विशीर्णसंहतिः-(बल्कल) -कुमा० ५।८०।
(त्रि. उत्सिध्कर्त्तरि अच्) उठिं.

उत्स्नात त्रि. (उत् स्ना क्त) जे स्नान करवा बहार
आवेली होय.

उत्स्नेहन न. (उत् स्निह् णिच् ल्युट्) विथवित थवुं,
लपसी पडवुं, दभाववुं.

उत्स्मित न. (उत् स्मि क्त) भों भवकाववुं ते.

उत्सृष्टुकाम त्रि. (उत् सृज् तुमन् कामः) उत्सर्ग
करवानी (जवा पक्ष हो, रडेवा पक्ष हो) छंछावाणी.
- उत्सृष्टुमनाः

उत्स्वन पु. (उच्चैः स्वनः) उठि शब्द, उठि अवाज.
(त्रि. उच्चैः स्वनः यस्य) उठि शब्दवाणुं

उत्स्वप्न त्रि. (उत्क्रान्तः अतिक्रान्तः स्वप्नम्) स्वप्नमां
जोयेव पदार्थोनो स्पष्ट वाणीथी व्यवहार करनार,
स्वप्नमां बोलनार.

उद् अव्य० (उ+विप्+तुक्) प्रकाशमां (उच्चरति),
विभागमां (उद्गच्छति), लाभमां, उठि अेवा अर्थमां,
(उत्तिष्ठति) उत्कर्षमां, प्रबलतामां, आश्चर्यमां
(उत्सुकः), शक्तिमां (उत्साहः), मुख्यपक्षमां
(उद्दिष्टः), बंधनमां, अभावमां (उत्पथः), मोक्षमां
(उद्गतः) अने परब्रह्म अेवा अर्थमां वपराय छे.

उद् न. (उन्दअच् नलोपः) पाणी, जण - यावानर्थ
उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके-भग० २।४६

उदक न. (उन्द+ण्वल् नलोपः) पाणी, जण, पाणीथी
बनी शके तेवुं तर्पण - अनीत्वा पङ्कतां धूलिमुदकं
नावतिष्ठते-शिशु० २।३४, (पु. न., प्रा. उदग)
अेक जातनी वनस्पति, जणाशय. (पु.) अेक जैन
साधु, आवती योवीसीना सातमा तीर्थकर.

उदकिल त्रि. (उदक इलच्) पाणीवाणुं, जणमय, रसदार.
- उदकल

उदकक्रिया स्त्री. (उदकेन क्रिया तर्पणम्) जणथी
शास्त्रोक्त क्रिया करवी, तर्पण करवुं - उदककर्मन्,
उदककार्य, उदकदान, -वृकोदरस्योदकक्रियां कुरु-
वेणी० ६

उदककुम्भ पु. (उदकस्य कुम्भः) पाणीनो घडो.

उदककृच्छ्र पु. (उदकसक्तुभ्यां भासाभ्यवहारेणोदक-
कृच्छ्रः) ते नामनुं अेक व्रत.

उदकक्ष्वेडिका स्त्री. (उदकस्य क्ष्वेडिका) जलकीडा,
जेमां अेक बीजा उपर पाणी छांटवामां आवे छे.

उदकगर्भ पु. (जै. पा. उदगगर्भ) पाणीनो गर्भ,
पाणी उपे थनार पुद्गल परिष्णाम, वाढणां.

उदकगाह पु. (उदके गाहते) पाणीमां पेसवुं, स्नान
करवुं.

उदकग्रहण न. (उदकस्य ग्रहणम्) पाणी पीवुं.

उदकचर त्रि. (उदके चरति चर्अच्) जणथर पाणी.

उदकचारिन् त्रि. (उदके चरति णिनि) जणथर.

उदकज्ञात पु. (जै. प्रा. उदगणाय) जाठन पाणीना
दृष्टांतवाणुं शातासूत्रनुं भारमुं अध्ययन.

उदकद त्रि. (उदकं ददाति) पाणी आपनार,
उत्तराधिकारी. - उदकदानम्.

उदकदातृ त्रि. (उदकस्य दाता) पाणी देनार -
उदकदायिन्, उदकदानिक.

ઉદકદ્રોણિ સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ઉદગદ્રોણિ) પાણી ખેંચવાની ડોલ, નાની હોડી, મછલો, નાનો ઘડો, લુહારની પાણીની કુંડી કે જેમાં તપેલું લોહું ઠારવામાં આવે છે.

ઉદકધર ત્રિ. (ઉદકં ધત્તે) વાદળાં.

ઉદકપરીક્ષા સ્ત્રી. વિવાદ વગેરેમાં લૌકિક પ્રમાણના અભાવે એક પ્રકારના સોગંદ ખાવા તે, પાણી દ્વારા પરીક્ષા કરવી તે. - તોય ! ત્વં પ્રાણીનાં પ્રાણ: સુષ્ટેરાદ્યં તુ નિર્મિતમ્ । શુદ્દેશ્ચ કારણં પ્રોક્તં દ્રવ્યાણાં દેહિનાં તથા ॥ અતસ્ત્વં દર્શયાત્માનં શુભાશુભ-પરીક્ષણે ॥

ઉદકપૌદ્ગલ ન. (જૈ. પ્રા. ઉદગપોગલ) પાણીના પુદ્ગલની સમૂહ, વાદળું, વરસાદ.

ઉદકભૂમ ત્રિ. (ઉદકસ્ય ભૂમ:) પાણીવાળી ભીની જમીન.

ઉદકમ્ અવ્યં (ઉન્દ-અકમ્ કિચ્ચ) ભીંજવડું, પલાળવું.

ઉદકમઝ્જરી સ્ત્રી. એ નામનો આયુર્વેદનો ગ્રંથ.

ઉદકંકૃત્ય અવ્યં (ઉન્દ-અકમ્ કિચ્ચ) ભીંજવીને, પલાળીને.

ઉદકંકૃત્વા અવ્યં (ઉદ્-અકમ્ કિચ્ચ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉદકમત્સ્ય પુ. (જૈ. પ્રા. ઉદગમચ્છ) ઈંદ્ર ધનુષ્યના કટાકા.

ઉદકમાલ પુ. સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ઉદગમાલ) ઉપરાઉપર રહેલ પાણીની શિખા, દગમાલ.

ઉદકમેહ પુ. (ઉદકમિવ મેહ:) એક જાતનો પ્રમેહ.

ઉદકલ ત્રિ. (ઉદકમસ્ત્યસ્ય સિધ્મા. વા લચ્) પાણીવાળું - ઉદકિલ.

ઉદકલેપ પુ. (જૈ. પ્રા. ઉદગલેવ) નાહવા માટે ચાલે તેટલા પાણીમાં ચાલવું, નદી ઉતરવી તે, પાણીનો લેપ, પાણીથી ભીંજવું તે.

ઉદકવસ્તિ સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ઉદગવત્થિ) પાણીની મસક.

ઉદકવાદ્ય ન. (ઉદકેન સાધ્યં વાદ્યમ્) જલતરંગ નામક એક વાજિંત્ર, જેમાં પાણીથી ભરેલા વાડકાઓને દંડથી વગાડાય છે તે.

ઉદકશાલા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ઉદગસાલા) પાણીની પરબ.

ઉદકશિખા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ઉદગસિહા) દરિયાની વેલ, પાણીની ભરતી.

ઉદકશુદ્ધ ત્રિ. (ઉદકેન શુદ્ધ:) ન્હાયેલ, પાણીના સ્પર્શથી શુદ્ધ થયેલ.

ઉદકષદપલ ન. (ઉદકેન શુદ્ધ:) આયુર્વેદ પ્રસિદ્ધ તે નામનું એક ઘી.

ઉદકસમ્ભારણીય ત્રિ. (જૈ. પ્રા. ઉદગસમ્ભારણીજ્ઞ) પાણીને શુદ્ધ કરવાની વસ્તુ.

ઉદકસીમન્ પુ. (જૈ. પ્રા. ઉદગસીમ) એ નામનો એક વેલંધર નાગરાજનો આવાસ પર્વત.

ઉદકાઝ્જલિ ત્રિ. (ઉદકસ્યાઝ્જલિ:) ૧. ધ્યાવળું પાણી, ૨. તર્પણ માટેનું પાણી.

ઉદકાન્ત પુ. (ઉદકમેવાન્ત: સીમા) પાણી સુધી - સરસ્વત્યા: પશ્ચિમે ઉદકાન્તે દીક્ષેરન્ - આશ્વ. શ્રૌ.

ઉદકીય (નામધાતુ: - આત્મન: ઉદકમિચ્છતિ ઉદક+ક્યચ્) ઉદકીયતિ - પોતાને માટે પાણી ઈચ્છવું.

ઉદકીર્ણ પુ. (ઉદકેન કીર્ણ:) મોટું કરંજ વૃક્ષ.

ઉદકીર્ય પુ. (ઉદકેન કીર્ય:) ઉપરનો અર્થ જુઓ. - ઉદકીર્યસ્તુતીયોડન્ય: ષડ્ગન્થા હરિવારુણી । મર્કટી વાયસી ચાપિ કરઝ્જી કરમક્ષિકા ॥ -આવપ્રકાશ: ।

ઉદકુમ્ભ પુ. (ઉદકસ્ય કુમ્ભ:) પાણીનો ઘડો

ઉદકેચર પુ. (ઉદકે ચરતિ ચર્+અચ્) માછલા વગેરે જલચર.

ઉદકોદર ન. 'શુશ્રુત'માં કહેલો જલોદર રોગ.

ઉદકોષ્ઠ પુ. (ઉદકસ્ય કોષ્ઠ:) પાણીનો લોટો, પાણી માટેનું પાત્ર.

ઉદક્ત ત્રિ. (ઉદ્+અચ્+ક્ત) કૂવા વગેરેમાંથી બહાર કાઢેલ જળ વગેરે.

ઉદક્પ્રવળ ત્રિ. (ઉદક્ ઉત્તરા પ્રવળં નિમ્નમ્) અનુક્રમે દક્ષિણ તરફથી નીચું, ઉત્તર ભાગની ગતિમાં કારણરૂપ.

ઉદક્વ ત્રિ. (ઉદકમર્હતિ દળ્ડાં યત્) પાણીને યોગ્ય ડાંગર વગેરે, પાણીની અપેક્ષા રાખનાર.

ઉદક્વ્યા સ્ત્રી. (ઉદકમર્હતિ દળ્ડા. યત્) ઋતુમતી, રજસ્વલા સ્ત્રી, પાણીના સ્નાનને યોગ્ય, અશુચિ. - નોદક્વ્યાડભિભાષેત યજ્ઞં ગચ્છેત્ર ચાવૃત:-મનુ ૪।૫૭

ઉદગદ્ધિ પુ. (ઉદગુત્તરસ્યામદ્ધિ:) હિમાલય પર્વત - ઉદક્પર્વત.

ઉદગયન ન. (ઉદગુદીચ્યામયનમ્) ઉત્તરાયણ, માઘ માસથી છ મહિના.

ઉદગ્દશ ન. (ઉદક્ ઉત્તરા દશા યસ્ય) ઉત્તર તરફ છેડાવાળું વસ્ત્ર.

ઉદગ્ભૂમ ત્રિ. (ઉદક્+ઉત્રતા ભૂમિર્યત્ર અચ્) ઉત્કૃષ્ટ ભૂમિવાળો દેશ વગેરે.

ઉદગ્ર ત્રિ. (ઉદ્ગાતમગ્રં યસ્ય) ઊંચું, ઉત્તર, વયોવૃદ્ધ, પૂજ્ય, પ્રખર, અસહ્ય તાપ વગેરે. ભીષણ, ભયંકર,

उत्तेजित, प्रशंस, उल्लसित - मदोदग्राः ककुब्जन्तः-
रघु० ४।२२, वृद्धि पा.मेल - स मङ्गलोदग्रतरप्रभावः
रघु० २।७१, उद्धत, प्रधान, मुख्य - - हरिन्मणिस्याम-
मुदग्रविग्रहः-किरा०, -क्षतात् किल त्रायत इत्यदग्रः
क्षत्रस्य शब्दो भुवनेषु रूढः- रघु० २।५३, मोठी
छलांग, विशाल, विस्तृत - अवन्तिनाथोऽय-
मुदग्रबाहुः-रघु० ६।३२

उदग्रदत् त्रि. (उदग्रा दन्ता यस्य दत् आदेशः) ॐशा
धांतवाणुं.

उदग्रप्लुतत्व न. (उदगतमग्रं यस्य-प्लु क्त तस्य भावः)
वेगधी शालतां छलांगो भारवी ते - पश्योदग्रप्लुतत्वात्
वियति बहुतरं स्लोकमुर्व्यां प्रयाति-श० १।७

उदग्राभ पु. (उदकं गृह्णाति ग्रह अण् संज्ञायामुदादेशो
वेदे हस्य भः) मेघ, लोके तु उदग्राह (त्रि. उदग्रा-
उज्जाता आभा यस्य) मछाते.जस्वी, मछाकान्तिवाणी.

उदङ् अव्य० उत्तर दिशा, देश काण.

उदङ्क पु. (उदच्यते उदधियतेऽत्र उद्+अञ्च्+घञ्)
१. धी वगेरेनुं यामडांनुं पात्र, कुल्ली, २. साक्षरी,
शीपियो, ३. ते नामनी अेक ऋषि.

उदङ्मुख त्रि. (उदक+उत्तरा मुखमस्य) उत्तर तरङ्
मुभवानुं - "उदङ्मुखः सोऽस्त्रविदस्त्रमात्रम्" -रघु०

उदच् त्रि. (उद्+अञ्च्+क्विप्) उपरनी भाङ्कुं गयेल
अगर जती, उपरनी, उच्यतर, उत्तर तरङ्नी प्रदेश
वगेरे, पछी, उत्तर काण, अनंतर. (अव्य.) उत्तर
दिशा, उत्तर देश, उत्तर काण.

उदचमस पु. (उदकस्य धारणाथर्मसः संज्ञायामुदादेशः)
पाक्षी राभवानुं अेक यमस नामनुं यक्षपात्र.

उदज पु. (उद्+अज्+अच् व्यभावः) पशु प्रेरणा,
पशुने छंक्वुं.

उदज न. (उदकात् जातम) पाक्षीनुं कमण-
शर्वादयोऽङ्घ्र्यदजमध्वमृतासवं ते-भाग० १०।१४।१३

उदजिन पु. (उत्क्रान्तमजिनम्) यामडा वगरनुं, यामडाने
त्याग करनार.

उदज्ञ पु. (उदकं जानाति ज्ञा+क संज्ञायामुदादेशः) ते
नामना अेक ऋषि.

उदञ्च् त्रि. (उद्+अञ्च्+क्विच्) उत्तर दिशा, उत्तरदेश,
उत्तरकाण.

उदञ्चन न. (उद्+अञ्च्+णिच् करणे ल्युट्) छंक्वुं,
ॐये ईंक्वुं, छंक्वुं, ॐये ज्वुं - पत्त्रिस्थाता संस्रवावा

नयत्युन्नेता चमसेन वोदञ्चनेन वा-शतपथब्राह्मणे
४।३।५, (त्रि. उदअञ्च् कर्त्तरि ल्युट्) ॐये ईंक्वुं, ॐये
ज्वुं, - उदञ्चनं सरज्जुं पुरः चिक्षेप-दश०
१३०, उदय थतां, छंक्वुं, छंक्वुं ते.

उदञ्चित त्रि. (उद्+अञ्च् पूजायां क्त) पूजेल, ॐये
गयेल, ॐये ईंक्वुं- उदञ्चिताक्षोऽञ्चितदक्षिणोरुः-
भट्टिः, उपारुं.

उदञ्चु त्रि. (उद्+अञ्च्+उ) ॐये जवाना स्वभाववाणुं.
उदञ्जलि त्रि. (उदकस्याञ्जलिः) भने छाधने मेणवी
भनावेल संपुट.

उदण्ड त्रि. (उद् अण्ड् अच्) घषां छंक्वुं आपनार.
उदण्डपाल पु. (उद्विन्नमण्डं पलति गच्छति कारणतया
पल् गतौ+अण्) १. भाछुं, २. साप.

उदद्या स्त्री. (उद्+अद्+यत् टाप्) तेलनी कीडी, अेक
जातनी कीडी.

उदधान पु. (उदकं धीयतेऽत्र आधारे ल्युट्) १. मेघ,
२. धडी.

उदधि पु. (उदकानि धीयन्तेऽस्मिन् धा आधारे कि
उदादेशः) १. समुद्र - (उदधेरिव निम्नगाशतेष्वभ-
वज्ञास्य विमानना क्वचित्-रघु० ८।८, २. मेघ,
३. धडी - "यैः कृतः सर्वभक्षोऽग्निरपेयश्च महोदधिः"-
मनु०

उदधिक्रम त्रि. (उदधिं क्रामति क्रम्+अच्) समुद्रने
ओणगी जनार, भलासी वगेरे.

उदधितनय पु. (उदधेर्तनयः) थंद्र.

उदधितनया स्त्री. (उदधेर्तनया) लक्ष्मीदेवी. - उदधिकन्या,
उदधिसुता. द्वारका.

उदधिमल पु. (उदधेमल इव) समुद्र झीषा.

उदधिमखला स्त्री. (उदधिमखलेव यस्याः) पृथ्वी, पृथ्वीनी
गोणी. - चतुरुदधिमालामखलाया भुवो भर्ता-काद०
कथामुखे.

उदधिसुत पु. (उदधेः सुतः) थंद्र.

उदधिसुता स्त्री. (उदधेः सुता) लक्ष्मीदेवी. (दृष्यानी
राजधानी) द्वारका.

उदन् न. (उन्द्+कनिन्) पाक्षी.

उदन्त पु. (उदगतोऽन्तो निर्णयोऽस्मात्) वातां, वृत्तांत,
कुशणता वगेरेनुं कथन - कान्तोदन्तः सुहृदुपनतः
सङ्गमात् किञ्चिदूनः मेघ० १०१; -श्रुत्वा रामः
प्रियोदन्तं मेने तत्सङ्गमोत्सुकः-रघु० १२।६६

ઉદન્તક પુ. (ઉદન્ત+કન્) વૃત્તાન્ત, બાતમી, ખબર.
ઉદન્તિકા સ્ત્રી. (ઉદન્ત+ગિચ્+ગ્વુલ્+ટાપ્) તૃપ્તિ.
ઉદન્ય (નામધાતુ:; અતિગાર્ધ્યનોકદમિચ્છતિ ક્યચ્) અતિ તૃષ્ણાપૂર્વક જળની ઈચ્છા કરવી - ઉદન્યાતિ
ઉદન્યા સ્ત્રી. (અતિગાર્ધ્યેન ઉદકમિચ્છતિ ક્યજન્નાત્ અ+ટાપ્) અતિશય તૃષ્ણા, પાણી પીવાની ઈચ્છા.
ઉદન્યુ ત્રિ. (ઉદન્યનામધાતો: ઉન્) પાણી પીવાની ઈચ્છાવાળું.
ઉદન્વત્ પુ. (ઉદકાનિ સન્ત્યસ્મિન્ મતુપ્ ઉદન્ભાવ: મસ્ય વ:) સમુદ્ર - ઉદન્વદમ્ભ.પરિવીતમૂર્તિ:શિશુઃ -અસહ્યવિક્રમ: સહ્ય: દૂરાન્મુક્તમુદન્વતા-રઘુઃ ૪।૫૨, (ત્રિ.) પાણીવાળું.
ઊદપ્ (સૌત્રધાતુ પરં સં સેટ્ ઉદપતિ) આઘાત, અથડાવવું, ઠોકવું.
ઉદપાત્ર ન. (ઉદકપૂર્ણ પાત્રં ઉદાદેશ:) પાણીથી ભરેલું પાત્ર, જલનું પાત્ર - ભિક્ષામપ્યુદપાત્રં વા સત્કૃત્ય વિધિપૂર્વકમ્ ॥ -મનુઃ
ઉદપાન ન. પુ. (ઉદકં પીયતેઽસ્મિન્ પા લ્યુદ્+ઉદાદેશ:) ઢોર વગેરેને પાણી પીવા માટે ફૂવા પાસે કરેલી કુંડી કે હવાડો - તડાગાન્યુદપાનાનિ વાપ્ય: પ્રસ્રવણાનિ ચ-મનુઃ ૨।૪૮
ઉદપેષ પુ. (ઉદ્+પિષ્+ઘચ્) પાણી નાંખીને વટાય પીસાય તે.
ઉદપ્લવ ત્રિ. (ઉદન: પ્લવ:) પાણીની ભરતી.
ઉદમાન પુ. એક જાતનું માપ, યથા- કુલ્યા સ્યાદષ્ટધિ-દ્રોણૈદ્રોણપાદેન ચાદક: । અસ્યાર્દ્ધશતિકો ભાગ: ઉદમાન ઉદાહત: ॥
ઉદય પુ. (ઉદ્ ઇ+અચ્) ઉત્કર્ષ, ફાયદો, જ્યોતિષ પ્રસિદ્ધ રાશિના ઉદયરૂપ લગ્ન, પૂર્વ દિશામાં આવેલો ઉદયાચલ પર્વત, પ્રથમ દર્શનને યોગ્ય થવું, આરંભ - અભિગમ્યોદયં તસ્ય કાર્યસ્ય પ્રત્યવેદયત્- મહાં ૩।૨૮૨।૨૨; અચૂકપણું, અમોઘતા - પર્યાપ્તપર-વીરઘનયશસ્યસ્તે બલોદય: -શંબ્રાં ૫।૫૬।૧૧; આયુષ્યકર્મ, દીર્ઘજીવી બનવાનો યજ્ઞ - હસ્તે ગૃહીત્વા સહ રામચ્યુતં નીત્વા સ્વવારં કૃતવત્યથોદરમ્, ભાગં ૧૦।૧૧૨।૨૦; વૃદ્ધિ, ચઢતી, ઉત્પત્તિ, ઊગવું, સૂર્યાદિનો ઉદય - ઉદયાસ્તમને ચૈવ સર્વકાલં તુ સમ્મુખે । દિશાસ્વશેષાસુ તથા મૈત્રેય ! વિદિશાસુ ચ ॥
 ઇચ્છા ૨, ૮

ઉદય (પુ. જૈ. દ. પ્રાં) જંબૂદ્વીપના ભરતખંડમાં થનાર સાતમા તીર્થકરનું નામ, જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં થનાર ત્રીજા તીર્થકરના પૂર્વ ભવનું નામ, કર્મવિપાકાભિમુખ થવું તે-જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો ઉદય, ઉદયભાવ-પાંચ ભાવમાંનો ઔદયિક પ્રથમ ભાવ.
ઉદયગામિની સ્ત્રી. (ઉદય+ગમ્+ગિનિ+ડીપ્) સૂર્યોદયને અનુસરનારી તિથિ.
ઉદયગિરિ પુ. (ઉદય: ઉદયસ્થાનં ગિરિરિવ) સૂર્યના ઉદય પામવાના સ્થાને પર્વત જેવો પૃથ્વીનો ગોળો. ઉદયાચલ, પૂર્વચલ વગેરે - ઉદયગિરિવનાલી-બાલમન્દારપુષ્પમ્ -ઉદ્ભટ:, -શ્વિતોદયાદ્રેરભિસાય-કમુચ્ચૈ:-શિં ૧।૧૬
ઉદયન પુ. (ઉદ્ ઇ+લ્યુટ્) અગસ્ત્યમુનિ, અવંતીનો એક રાજા વત્સરાજ - પ્રાપ્યાવન્તીનુદયનકથાકોવિદાન્ ગ્રામવૃદ્ધાન્ મેઘં ૩૯, 'ન્યાયકુસુમાંજલિ' ગ્રન્થના કર્તા - વ્યાતેને કિરણાવલીમુદયન: । (ત.) ઉદય પામવો તે, ઉદય.
ઉદયનીયા સ્ત્રી. (ઉદયને વિહિતા છ) સમાપ્તિ નિમિત્તે કરવામાં આવતો એક ઈષ્ટિયાગ.
ઉદયભાસ્કર ત્રિ. એક પ્રકારનું કપૂર.
ઉદયરાશિ પુ. નક્ષત્રોનો સમૂહ, જેમાં એક ગ્રહ ક્ષિતિજમાં ઊગે છે તે.
ઉદયવેલા સ્ત્રી. (ઉદયસ્ય વેલા) સૂર્યોદય કાળ, અરુણોદય કાળ, ઉત્પત્તિ, ચઢતીનો સમય.
ઉદયસીમન પુ. (પ્રાં જૈં દં ઉદયસીમ)લવણસમુદ્રમાં ઉત્તર દિશાએ આવેલો એક આવાસ પર્વત.
ઉદયાસ્તસૂત્ર ન. જ્યોતિષશાસ્ત્રીઓએ અમુક સ્થળે બાંધેલું એક સૂત્ર-તાંત્રણો.
ઉદયાન્તર ન. (ઉદયસ્યોદયજ્ઞાનાર્થમન્તરં યત્ર) ગ્રહોના ઉદયજ્ઞાન માટેનો એક સંસ્કાર.
ઉદયિન્ ત્રિ. (ઉદય+ઇન્) ઉદય પામનાર.
ઉદયેન્દુ પુ. ઈંદ્રપ્રસ્થનગર - પુરે કુરૂણામુદયેન્દુનામ્નિ -મહાં ૭।૨૩।૨૯
ઉદયોન્મુખ ત્રિ. ઉત્પત્તિના દ્વાર ઉપર.
ઉદર ન. (ઉદ્+ઋ+અપ્) ઉદર, પેટ - દુષ્પૂરોદરપુરણાય-ભર્ત્ ૦ ૨।૧૧૯, મધ્યભાગ -ત્વાં કારયામિ કમલોદરબન્ધનસ્થમ્ શં ૬।૧૯, ઉદરરોગ, લડાઈ - અથાત ઉદરાણાં નિદાનં વ્યાઘ્યાસ્યામ:, (ત્રિ.)-ઉપસ્થમુદરં જિહ્વા હસ્તો પાદો ચ પઞ્ચમમ્ મનુઃ ૮।૧૨૫ અલ્પ, થોડું -ઉદરમન્તરં કુરુતે-શ્રુતિ:

उदरग्रन्थि पु. (उदरे ग्रन्थिरिव) गुल्मरोग, भरोणनो रोग.
 उदरत्राण न. (उदरं त्रायतेऽनेन त्रै+ल्युट्) 'कमरबंध, कमरपट्टी, पेट बांधवानुं वस्त्र.
 उदरधि पु. (उत्+ऋ+अधिन्) शमुद्र, सूर्य.
 उदरपिशाच पु. (उदरे तत्पूतौ पिशाच इव) भधुं अत्र वगेरे पाई जनारो.
 उदरपूरम् अव्य. (उदर+पूर+साकल्ये णमुल) पेट पूरतुं, पेट भरने - उदरपूरं भुङ्क्ते-सिद्धां
 उदरम्भरि त्रि. (उदरं विभर्ति भृ+खि+मुम् च) डेवण पोतानुं पेट भरनार, पेटभरुं, अकलपेटुं.
 उदररोग पु. (उदरस्य रोगः) पेटनो कोई रोग.
 उदरवत् त्रि. (वृद्धमुदरमस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) भोटा पेटवाणुं, इडवाणुं - उदरिक, उदरिन्, उदरिल वगेरे.
 उदरव्याधि पु. (उदरस्य व्याधिः) पेटनो रोग.
 उदरशय पु. (उदरे शंते शी+अच्) पेटमां रडेनार, गर्भाशयमां रडेनार.
 उदरशाण्डिल्य पु. ते नामना अक ऋषि.
 उदरसर्वस्व त्रि. बहु जानारो, पेटभरु, स्वाडवालयु.
 उदररग्नि पु. (उदरस्याग्निः) जठराग्नि, पायक अग्नि.
 उदराट पु. (उदर अट् घञ्) पेटथी खालनारो कीडो.
 उदराध्मान न. (उदरस्य आध्मानं यस्मात्) पेटनो अक रोग-आइरो.
 उदरामय पु. (उदरस्यामं रोगं याति+नयति या+क) पेटनो रोग, अंग्रडडली रोग, अतिसार वगेरे - यस्पोदरादिना मूत्रं पवनो वा प्रवर्तते । दीप्ताग्ने-लघुकोष्ठस्य शान्तस्तस्योदराशयः ॥ -वाग्भटः
 उदरावर्त म्. (उदरे आवर्त इव गभीरत्वात्) नाभि, डूटी.
 उदरिणी स्त्री. (उदरं तत्स्यगर्भोऽस्त्यस्याः इनि डीप्) गर्भिणी स्त्री. - लम्बस्तनीमुदरिणीं विदीर्णात्फुल्ल-पादकाम् । धात्रा वैरुष्यनिर्माणवैदग्धीं दशितामिव ॥ -कथास० २०. तरङ्गे ।
 उदरिन् त्रि. (उदरं यस्यास्ति इनि) भोटा पेटवाणुं.
 उदरिल त्रि. (उदरं यस्यास्ति इलच्) उपरनो अर्थ जुओ.
 उदकं पु. (उद्+अर्क्-अर्च्+वा घञ्) उत्तर काण, वृद्धि-सर्वद्वयुपचयोदकम् भाग०३।२३।१३, परिष्णाम.

भावी इणवाणुं शुभाशुभकर्म - नन्वयमुदकः प्राक्तनस्य दुष्कृतस्य-दशकुं; -परित्यजेदर्थ-कामौ यौ स्यातां धर्मवर्जितौ । धर्मं चाप्य सुखोदकं शोकविक्रुष्टमेव च ॥ -मनु० ४।१७६
 उदच्चिस् पु. (उद्-ऊर्ध्वमर्च्चिः शिखाऽस्य) उिणी जवाणावाणो अग्नि, कामदेव, शिव - ऋचेवोदचिषं सूर्य रामं मुनिरुपस्थितः । -रघु० १५।७६; (पु. न.) उिची जवाणा, (त्रि.) उिची जवाणावाणुं - प्रक्षिप्योदचिषं कक्षे शेरते तेषामारुतम् - शि०२।४२, जपोतिर्भय, उज्ज्वण-स्फुरदचिः सहसा तृतीयादक्ष्णः कृशानुः किल निष्पात-कुं ३।७१
 उदई पु. (उत्+अर्द्+अच्) शीणस नामे अक जतनो रोग.
 उदर्य त्रि. (उदरे भवः यत्) पेटमां थनार.
 उदलावणिक त्रि. (उदकीभूतं लवणमुदलवणं उदादेशः तेन पक्वम् ठञ्) शाक वगेरे, मीडावाणुं, पारुं.
 उदवसित न. (उद्+अव+सि+सो वा क्त) धर, आवास.
 उदवज्र पु. (उदकस्य वज्रः) वाडणाना गजर्व व साधेनो वरसाध.
 उदवस्य त्रि. (उद् अव सो यत्) अतिभ, छेदुं.
 उदवाप पु. (उदकं वपति पिण्डस्थानीयतया वप् अण् उदादेशः) मात्र जणथी श्राद्ध करनार, तर्पण करनार.
 उदवास पु. (उदके व्रतार्थं वासः) व्रतने माटे जणमां वास - सहस्यरात्रीरुदवासतत्परा-कुं ५।२७
 उदवाह पु. (उदकं वहति वह्+अण्) मेध, (त्रि.) पाणी लई जनार.
 उदवाहक त्रि. (उदकं वहति वह्+कप्) उपरनो अर्थ जुओ. (पु.) मेध.
 उदवाहन न. पाणीनुं पात्र.
 उदशराव पु. (उदकपूर्णः शरावः) पाणीथी भरुं शक्रुं-कोडियुं.
 उदशुद्धि त्रि. (उद्वा-उदकेन शुद्धिः) पाणी वडे शुद्धि.
 उदश्रयण न. (उद् अश्र क्यङ् ल्युट्) रडावकुं, रोवडावकुं.
 उदश्रु त्रि. (उद्गतमश्रु यस्य) आंभमां आवेलां आंभुवाणुं.
 उदश्वित् न. (उदकेन श्वयति-वर्धते श्वि+क्विप् उदादेशः) छाश - पाने मूत्रमुदश्विच्च दधि शुक्तं च भोजने - अर्धु पाणी नांभी मथेली छाश. - उदश्विच्छेष्मलं बल्यं श्रमघ्नं परमं मतम् - हारीते १।८

ઉદસન ન. (ઉદ્+અસ્+લ્યુટ) ખસેડવું, ઊંચે ફેંકવું, દૂર કરવું, રદ કરવું.

અસ્ત ત્રિ. (ઉદ્ અસ્ ક્ત) બહાર નીકળેલ - પરિભ્રમદ્ગાત્રઉદસ્તલોચન:-ભાગ૦ ૩।૧૧૧૨૬

ઉદસ્તાન્ અ. (ઉદ્ અસ્તાતિ) ઉપર - વિદ્યુતવલ્કોડથ હરેરુદસ્તાત્ પ્રયાતિ ચક્રં નૃપ ! શૈશુમારમ્-ભાગ૦ ૨।૨।૨૪

ઉદસ્થાન ન. (ઉદ્ના પ્લાવિતં સ્થાનમ્) પાણીથી ભીંજાયેલ સ્થાન. (ઉદ્ન: સ્થાનમ્) પાણીનું સ્થાન.

ઉદહરણ ત્રિ. (ઉદકં દ્વિયતેડનેન હ+કરણે લ્યુટ્ ઉદાદેશ:) ધડો.

ઉદહાર ત્રિ. (ઉદકં હરતિ હ+અળ) પાણી લઈ જનાર. (પુ. ઉદ્+હ+ઘઙ્) પાણી લઈ જવું.

ઝાજ પુ. (ઉદ્+અજ્+ઘઙ્ ન કૃત્વમ્) પશુઓને હાંકવું, પ્રેરવું, પશુઓને હાંકનાર.

ઉદાત્ત પુ. (ઉદ્+આ+દા+ક્ત) ઉચ્ચ સ્થાને ઉચ્ચારેલ સ્વર, ઉદાત્ત સ્વરવાળું, સાહિત્યપ્રસિદ્ધ, સત્ત્વશાલી નાયક, દાન, એક પ્રકારનું વાજિંત્ર, તે નામનો એક સ્વરનો ભેદ, એક અલંકાર. (ત્રિ.) -અવિકત્થન: ક્ષમાવાન્ અતિગમ્भीરો મહાસત્ત્વ: । સ્થેયાન્ નિગૂઢમાનો ધીરોદાત્તો દદ્વ્રત: ક્ષયિત: ।। -સાં ૬૦ ૩. પરિ૦, -ઉદાત્તં વસ્તુન: સંપન્મહતાં ચોપલક્ષણમ્-કાવ્ય૦ ૧૦, (ત્રિ.) મોટું સમર્થ, દાતા - લોકાતિશયસંપત્તિ-વર્ણનોદાત્તમુચ્યતે-સાં ૬૦ ૧૦. પરિ૦ ।

ઉદાત્તનાયક (પુ.) મહાકાવ્યના મુખ્ય નાયકનો એક પ્રકાર -ચતુર્વર્ગફલોપેતં ચતુરોદાત્તનાયકમ્-કાવ્ય૦ ૩

ઉદાત્તરાઘવ (પુ.) તે નામનું એક નાટક

ઉદાન પુ. (ઉદ્+આ+અન્+ઘઙ્) ઊર્ધ્વ ગતિવાળો વાયુ, -હૃદિ પ્રાણો ગુદેડપાન: સમાનો નાભિસંસ્થિત: । ઉદાન: કણ્ઠવેશે સ્યાદ્ ધ્યાન: સર્વંશરીરગ: ।। -મહા૦ બ્રહ્મપ૦, ઓડકાર કરાવે છે તે વાયુ, ડૂટી, ઉદરાવર્ત, એક જાતનો સર્પ, પદ્મ-પાંપણ.

ઉદાની (ધ્વા. પર.) ઉન્નત કરવું, ઉદાડવું.

ઉદાપુ પુ. (ઉદ્+આપ્+અન્) જરાસંઘનો પૈત્ર, એક ક્ષત્રિય.

ઉદાર પુ. (ઉદ્+આ+રા+ક) દાતા, મોટું, સરળ, ચતુર, ભીરુ, કુશળ, અસાધારણ - इत्यर्घ्यपात्रानुमितव्ययस्य रघोरुदारामपि तां निशम्य- રઘુ૦ ૫।૧૨, -તથા હિ તે શીલમુદારવર્ણને ! -કુમા૦

ઉદારચેતસ્ ત્રિ. (ઉદારં ચેતોડસ્ય) ઉદાર મનવાળું, મોટા મનવાળું.

ઉદારતા સ્ત્રી. (ઉદારસ્ય ભાવ: તલ્) ઉદારપણું.

ઉદારત્વ ન. (ઉદારસ્ય ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉદાર્થિન્ ત્રિ. (ઉદ્+આ+ઋ+અથિન્) ઊંચે આવનાર.

ઉદારધી ત્રિ. (ઉદારા ધી: યસ્ય) ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિવાળું - ધિય: સમગ્રૈ: સ ગુણૈરુદારધી:- રઘુ૦ (પુ. ઉદારા મહતી સર્વાર્થ-વિષયત્વાત્ ધીર્યસ્ય) વિષ્ણુ - નિમિષોડનિમિષ: સ્વભી વાચસ્પતિરુદારધી:- વિષ્ણુસ૦, (સ્ત્રી. ઉદારા ધી:) ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિ.

ઉદારવીર્ય ત્રિ. (ઉદારં વીર્યં યસ્ય) ખૂબ શક્તિશાળી, અત્યંત શક્તિસંપન્ન.

ઉદારવૃત્તાર્થપદ ત્રિ. (ઉદારં વૃત્તમર્થ પદં ચ યત્ર) જેમાં ઉત્તમ પ્રકારના છંદ, અર્થ અને પદો હોય તે (કાવ્ય).

ઉદારસત્ત્વાભિજન ત્રિ. (ઉદારં સત્ત્વમભિજનં યસ્ય) જેનો ઉત્તમ કુળમાં જન્મ હોય અને જેનું ઉત્તમ ચારિત્ર પણ હોય તે - ઉદારસત્ત્વાભિજનો હનુમાન્ -રા૦ ૪।૪૭।૧૪.

ઉદાવત્સર (પુ.) ઉદ્વત્સર શબ્દ જુઓ.

ઉદાવર્ત પુ. (ઉદ્+આ+વૃત્+ઘઙ્) મળમૂત્રાદિના વેગને રોકવાથી થતો એક જાતનો રોગ. (પુ. ઉદકસ્ય આવર્ત:) પાણીનું ચક્રકાર ભમવું, પાણીનો ભમરો.

ઉદાવર્તા સ્ત્રી. (ઉદ્+આવૃત્+અઙ્+ટાપ્) સ્ત્રીનો એક જાતનો યોનિરોગ.

ઉદાવસુ પુ. (ઉદ્+આવૃત્+અસુન્) નિમિના વંશમાં પેદા થયેલ તે નામનો એક રાજા; જનકનો એક પુત્ર.

ઉદાશય ત્રિ. (ઉદકસ્ય આશય:) સરોવર - શરદુદાશયે સાધુજાતસત્સરસિજોદરશ્રીમુખા દશા-ભાગ૦ ૧૦।૩૧।૨

ઉદાસ પુ. (ઉદ્ અસ્ ઘઙ્) ઊંચે ફેંકવું, ખસેડવું, દૂર કરવું, અળગા રહેવું, ઉપેક્ષા, દરકાર નહીં કરવી.

ઉદાસિત્ ત્રિ. (ઉદ્+આસ્+ત્ઙ્) બેદરકાર, હરકોઈ વિષયમાં નહિ પડનાર.

ઉદાસીન ત્રિ. (ઉદ્+આસ્+શાનઙ્) મધ્યસ્થ, તટસ્થ, ત્રાહિત, અળગું રહેનાર, ઉપેક્ષા કરનાર, એક રાજા - ઉદાસીનવદાસીનમસક્તં તેષુ કર્મસુ-ગીતા -૧।૧

ઉદાસ્થિત પુ. (ઉદ્+આ+સ્થા+ક્ત) દારપાલ, અનુચર, ગૂઢ ચાર, છૂપી પોલીસ, પ્રવ્રજ્યાથી પતિત થયેલ ચર, અધ્યક્ષ.

ઉદાહરણ ન. (ઉદ્+આ+હ+ભાવે લ્યુટ) દષ્ટાંત, દાખલો, કહેવું, વ્યાપ્તિનું પ્રતિપાદક દષ્ટાન્તવચન - ઉદાહરણમુત્કર્ષયુક્તં વચનમુચ્યતે - વેણી૦ અશ્વ૦ ન્યાય પ્રસિદ્ધ પંચાવયવ વાક્યમાંનું એક ઉદાહરણ.

दृष्टान्तेने डेटलाक आलंकारिको अलंकार माने छे अने ते अर्थान्तरन्यास अलंकार जेवो छीय अम माने छे, जेम - अमितगुणोऽपि पदार्थो दोषेणैकेन निन्दितो भवति । निखिलरसायणराजो गन्धेनोग्रेण लशुन इव ॥ -रस०, कथाप्रसंग - अथाङ्गिरसमग्रण्यमुदाहरणवस्तुषु -कुमा० ६।६५, अेक प्रकृष्टरनुं स्तुतिगीत जे जयति जेवा श०८६थी श३ थाय छे - जयोदाहरणं वाहोर्गापयामास किन्नरान् रघु. ४।७८; (येन केनापि नालेन गद्य-पद्यसमन्वितम् । जयत्युपक्रमं मालिन्यादिप्रासविचित्रितम् ॥ तदुदाहारणं नाम त्रिभक्त्यष्टाङ्गसंयुतम्-प्रतापरुद्रः

उदाहार पु. (उद्+आ+ह+घञ्) दामलो, दृष्टान्त. उदाहृत त्रि. (उद्+आ+ह+क्त) दामला तरीडे मूकेल, दृष्टान्त आपेल, कडेल- श्रुतान्वितो दशरथ इत्युदाहृतः- भट्टिः ।

उदाहति पु. (उद्+आ+क्तिन्) उपरनो अर्थ जुओ. **उद्विक्त** त्रि. (वद्+क्त उद्+इ+क्त) समृद्धि पामेल, कडेल, छिडेल, प्याप्ति पामेल- चित्रयोधो समास्यातो बभूवातिरथोदितः-महा० १।२३९।२९, छिगेल, संपूर्ण उदय पामेल - तां रात्रिमुषितं, रामं सुखोदित- मरिन्दमम्-रा० ६।२२१।१, वृद्धि पामेल - उदिते जगतीनाथे यः कुर्यादन्तधावनम् स्मृतिः । (न.) कडेलु - भवाहशेषु प्रमदाजनोदितं भवत्यधिकेप इवानुशासनम्-कि० १।२८, राशिना उदय उप ल०न -- उदयने पामेली राशि, वाणा नामे अेक सुगंधी द्रव्य, सुगंधीवाणी.

उदितोदित पु. (उदितैः शास्त्रैः उदितम् समृद्धम्) शास्त्रश. - पुरोहितं च कुर्वीत दैवज्ञमुदितोदितम्-या. स्मृतिः ।

उदिति स्त्री. (उद्+इ+क्तिन्) उदय पामेलो, छिगवुं.

उदित्वर त्रि. छिंये जनाशे -अविदितगतिदैवोद्रेकाद्दुदित्वरविक्रमः-शिव० १४।१०६, आगण वधनाशे - गोप्तुं शौरिरुदित्वरत्वर उदैद् ग्राहग्रहार्तं गजम् विश्व० १८

उदीक्षण न. (उद्+ईक्ष+ल्युट्) छिंये जेवुं, कल्पना करवी, विचार करवो, दृष्टिपात करवो.

उदीक्ष्य अव्य. (उद्+ईक्ष्+ल्यप्) छिंये जेठने, कल्पना करीने, विचार करीने. (त्रि. उद्+ईक्ष् +ण्यत्) छिंये जेवा योअ्य, विचारवायोअ्य.

उदीची स्त्री. (उद्+च्+डीप्) उत्तरदिशा. - यदोदीच्यां गतिर्भानोस्तदा सूर्यबलाधिकम् - हारीते १।४

उदीचीन त्रि. (उद्+च्+ख) उत्तर दिशामां थनार, उत्तर दिशा देश, अने काणमां थनार - उदीचीनप्रवणे करोत्युदीची वै मनुष्याणां दिक्-शतपथ० १३।८।१।६

उदीच्य त्रि. (उद्+च्+भवार्थे यत्) उत्तर दिशामां थनार, उत्तर दिशा देश अने काणमां थनार, कर्मनी समाप्ति वेणाअे करवानुं कर्म - शरैरस्त्रैरिवोदीच्यानुद्धरिष्यन् रसानिव-रघु० ४।६६,(न.) सुगंधीवाणी, अस (पु.) सरस्वती नदीनी पश्चिमोत्तर दिशामां आवेलो अेक देश, अे देशना निवासी लोक.

उदीच्यवृत्ति स्त्री. ते नामनो अेक वैतालीय छन्द.

उदीय त्रि. (उद्गता आपो यतः) ज्यांथी पाषी गयुं छीय अेवो देश वगेरे, ज्यां पूर आव्युं छीय अेवो देश.

उदीरण न. (उद्+ईर्+ल्युट्) उच्यारवुं, कथन प्रेरण, ईकवुं, प्रेरवुं - उद्घातः प्रणवो यासां न्यासैस्त्रि-भिरुदीरणम् कुमा० २।१२

उदीरणा स्त्री. (उत्+ईर्+युच्) उपरनो श०८ जुओ.

उदीरित त्रि. (उत्+ईर्+क्त) कडेल, ओलेल, उच्यारेल, प्रेरल, ईकेल- अभिलाषमुदीरितेन्द्रियः-कुमा०, (न.) उदीरण - श०८ जुओ.

उदीर्ण त्रि. (उद्+ऋ+क्त) उदय पामेलुं, मोट्टुं, वृद्धि पामेल, उत्तेजित थथेल - भवल्लब्धवरोदीर्ण-स्तारकाख्यो महासुरः-कुमा० २।३२, (पु) विष्णु-उदीर्णः सर्वतश्चक्षुरनीशः शाश्वतः स्थिरः- विष्णुस० १३।१४

उदुत्य न. (उदुत्यमिति पदयुक्तम्) भूयोपस्थान माटेनो मंत्र.

उदुम्बर पु. (उदुम्बरवत्) उंभरानुं आउ, उंभरो, -अश्वत्थोदुम्बर-प्लक्ष- न्यग्रोधानां फलानि च ।। कषाय-मधुराम्लानि वातलानि गुरुणि च ।। -चरकः ३७. अ० शाल्वदेशनो अेक भाग. (न.) देडली- उंभरो, नपुंसक, अेक ज्ञानो कोढ, तांभु.

उदुम्बरकृमि पु. (उदुम्बरमध्यस्थो कृमिः) उंभरानो कीओ.

उदुम्बरदला स्त्री. (उदुम्बरस्येव दलमस्याः) दंतीवृक्ष, नेपाणानुं आउ.

उदुम्बरपर्णी स्त्री. (उदुम्बरपर्णावत् सर्वम् न डत्वम्) उपरनो अर्थ जुओ. - दन्त्युदुम्बरपर्णी स्यान्निकुम्भोऽथ मुकूलकः-चरकः १२. अ०

उदुम्बरमशक पु. (उदुम्बरे इव मशकः) भोटो म०२२.
उदुम्बरावती स्त्री. (उदुम्बरफलानि बाहुल्येन सन्त्यस्यां
नद्यां मतुप् संज्ञायां दीर्घः) ते नामनी अेक नदी.

उदुम्बल पु. (उदुम्बरशब्दे रस्य वा लः) उदुम्बर पु.
श०६ शुओ. (त्रि. उरुबलमस्य पृषो०) अत्यंत
अणवान्, अतिशय अणवाणुं.

उदूखल न. (ऊर्ध्वं खं लालि ला+क) आं०३३लीओ.
आं०३३ली, गुणण, (पु.) शरीरनो कोरि सांधो.

उदूढ त्रि. (उत्+वह+क्त) वडेव, धारण करेव, स्थूल,
भोटुं, परशेव—उदूढवक्षःस्थगितैकदिङ्मुखे-किरा०;-
उदूढलोकत्रितयेन सांप्रतम् । गुरुधरित्री क्रियतेतरां
त्वया-शि० १।३६

उदूढा स्त्री. (उत्+वह+टाप्) परशेवली स्त्री.

उदृच् स्त्री. (उत्कृष्टा ऋक्) उत्कृष्ट ऋथा, उदय.

उदे (उद् आ इ-अदा० पर०) उिथे जवुं, उन्नत थवुं.

उदेजय त्रि. (उद्+एज् णिच्+खश्) उद्वेगकारक, कंटाणो
आपनार - उदेजयान् भूतगणान् न्यवेधीत् भट्टिः)
१।१५

उदेयिवस् त्रि. (उद् आ इ (इयिवस्) उिगेवो, उदूभूत,
उत्पन्न— साखे ! उदेयिवान् सात्त्वतां कुले-भा०
१०।३१।४.

उदौदन पु. (उदकेन सिद्धः ओदनः) पाण्डिमां रांधेव
योभा.

उद्गत त्रि. (उद्+गम्+क्त) उदय पामेव, उत्पन्न
थयेव, उिथे गयेव, वमेव - वयोऽतिपातोद्ग-
तवातवेपिते-किराता०

उद्गतशृङ्ग पु. (उद्गतमुत्थितं शृङ्गमस्य) जेने शी०ग०३।
नीकणवानी अवस्था प्राप्त थई डीय तेवुं पशु, जेने
शी०ग०३ नीकण्युं डीय ते.

उद्गता (स्त्री.) विषमवृत्तिवाणी ते नामनी अेक छंद.

उद्गति (स्त्री.) (उद्+गम्+क्तिन्) उदय, उिथे जवुं,
उत्पन्न थवुं, वमन करवुं ते.

उद्गदगदिका स्त्री. डूसकां भरवां.

उद्गन्धि त्रि. (उत्कृष्टो गन्धोऽस्य इत्) उत्कृष्ट गंधवाणुं,
सुगंधीदार, उत्कट गंधवाणुं - विजृम्भणोद्गन्धिषु
कुड्मलेषु-रघु० २६।४७, तीव्र गंधवाणुं.

उद्गम पु. (उद्+गम्+घञ् अमन्तत्वात् न वृद्धिः) उदय,
उिथे गमन, उत्पत्ति, उन्नति - हरिततृणोद्गमशङ्कया
मृगीभिः- किरा. ५।३८ ; आदिभा०व - फलेन

सहकारस्य पुष्पोद्गम इव प्रजाः -रघु० ४।१९, ३वां
रीधां उिभां थवां - रोमोद्गमः प्रादुरभूदुमायाः-कु०
७।७७, -कतिपयकुसुमोद्गमः कदम्बः उत्तर० ३।२०

उद्गमन न. (उद्+गम्+ल्युट्) उपरनी श०६ शुओ.

उद्गता स्त्री. विषम छंदवाणी अे नामनी अेक छंद.

उद्गमनीय न. (उद्+गम्+अनीयर्) धीयेलां अे व२त्र.
-तत् स्यादुद्गमनीयं यद् धौतयोर्वस्त्रयोयुग्मं गृहीत-
पत्युद्गमनीयवस्त्रेति-कु० ७।१९, (त्रि.) उिथे जवा
योग्य.

उद्गल त्रि. गणा उपर अेसाडेव.

उद्गाढ न. (उद्+गाह+क्त) अत्यंत, अतिशय-प्रेमाद्राः
प्रणयस्पृशः परिचयादुद्गाढारागोदयाः-सा. द. ३. परि०,
(त्रि.) अतिशयवाणुं.

उद्गातृ पु. (उद्+गै+तृच्) सामवेदनुं गान करनार,
सौण ऋत्विजमांनो अेक ऋत्विज - होता वाऽपि
हरेदश्वमुद्गाता चाप्यनःक्रिये-मनु० ८।२०९

उद्गार पु. (उद्+गृ+घञ्) ओ०३कार, - आभाति
बालातपरक्तसानुः सनिर्जरोद्गार इवादिराजः-रघु०
६।६०, वमन करवुं, अडार काठवुं- धूमोद्गारानु-
कृतिनिपुणा जर्जरा निष्पतन्ति-मेघ०; स०मुद्र त२१-
पश्चिमेन तु तं दृष्ट्वा सागरोद्गारसनिभम् -श०
७।३२।९.

उद्गारकमणि पु. (उद् गृ ण्वुल् मण् इन्) प्रवाल,
परवाणुं.

उद्गारचूड (पु.) अेक जलनुं पक्षी.

उद्गारशोधन पु. (उद्गारं शोधयति शुगा णिच् ल्युट्)
काणुं अरुं.

उद्गारिन् त्रि. (उद्+गृ+णिनि) ओ०कनार, ओ०३कार
आनार, अडार काठनार - यः पण्यस्त्रीरतिपरि-
मलोद्गारिभिर्नागराणाम् मेघ०

उद्गीत त्रि. (उद्+गै+क्त) उिथेथी गायेव. (न.)
उिथे गान करवुं.

उद्गीति स्त्री. (उद्+गै+क्तिन्) उिथे स्वरे गावुं, ते
नामनुं अेक मात्रावृत्त. आर्या छंदनी अेक प्रकार,
सामवेदना मंत्रोनुं गान.

उद्गीथ पु. (उद्+गै+थक्) सामगाननी अेक अवयव,
सामगान, सामवेदनी ध्वनि - उद्गाथरम्यपदपाठवतां
साम्नाम् देवीम० मार्क० ८।४।९, - अस्मिन्न-
गस्थप्रमुखाः प्रदेशे भूयांस उद्गीथविदो वसन्ति
-उत्तर० २. अङ्के

उद्गीरण न. (उद्+गृ+ल्युट्) उद्गार शब्दं जुओ.
 उद्गीर्णं त्रि. (उद्+गृ+क्त) वभेद, - निष्कृतोद्-
 गीर्णवान्तादि गौणवृत्तिव्यप्राश्रयम् काव्यं अक्षरं काढेल
 उद्गमित, प्रेरणा करायेल- काकलीकलकलै-
 रुद्गीर्णकर्णञ्चराः गीत० १।३६
 उद्गूर्णं त्रि. (उद्+गृ+क्त) उँयुं करेल, उगाभेल, उपाडेव.
 उद्ग्रथन न. (उद्+ग्रथ्+ल्युट्) वाणने अकडा करी
 राभवाभां लगावाती पीन-थीपिया, - साभिवीक्ष्य
 दिशः सर्वा वेण्युद्ग्रथनमुत्तमम्-श० ५।६७।३०
 उद्ग्रथित त्रि. (उद्+ग्रन्थ्+क्त) उँयुं करी गूधेल, गूधेल.
 उद्ग्रन्थ त्रि. (उद्गतो ग्रन्थात्) छुट्टे, अंधनथी मुक्त
 थयेल, भोक्कुं, (पु. उद्+ग्रन्थ्+घञ्) मूकवुं, छेउवुं,
 उ-मोचन, अनुभाण, अध्याय.
 उद्ग्रभण न. (उद्+ग्रह+ल्युट् वेदे हस्य वा भः)
 उँयुं करीने पकडवुं, लेवुं, उँयुं लई जईने आपवुं.
 उद्ग्रहण न. (उद्+ग्रह+ल्युट् वेदे) उपरनो अर्थ जुओ.
 उद्ग्राभ पु. (उद्+ग्रह+घञ् वा वेदे हस्य भः) उँयुं
 करीने अडश करवुं, लेवुं, पकडवुं, उँये लई जईने
 आपवुं.
 उद्ग्राह पु. (उद्+ग्रह+घञ् वा वेदे हस्य भः) उपरनो
 अर्थ, अक जातनो वाद, विधा-विचार, प्रतिवाद.
 उद्ग्राहणिका स्त्री. (उद् स्वार्थे कन् अत इत्वम्)
 पाश, पासली, अक जातनी छोरी, अक जातनो वाद,
 विधा विचार, प्रतिवाद.
 उद्ग्राहिणी स्त्री. (उद्+ग्रह+णिनि+ङीप्) उपरनो अर्थ
 जुओ.
 उद्ग्राहित त्रि. (उद्+ग्रह+णिच्+क्त) स्थापेल, मूकेल,
 अक्षर काढेल, अडश करावेल, आत्री करावेल, विश्वास
 पमाडेव, अंधेल, याद करेवुं.
 उद्ग्रीव त्रि. (उद्गता उत्रता ग्रीवा यस्य सः) डोक
 उँथी राभेल - उद्ग्रीवैः मयूरैः- मालवि. १।२१
 उद्ग्रीविका स्त्री. (उद् ग्रीवा इनि कन् टाप्) पगना
 पंजा उपर उभा रडेवुं ते. - उद्ग्रीविकादान-
 मिवान्चभूवन् जै० १४।५३.
 उद्घ पु. (उद्+हन्+अप्) छस्तपुट, अग्नि, शरीरभांनो
 वायु, प्रशंसा, प्रशंसापात्र, श्रेष्ठता, प्रमुपता -
 ब्राह्मणोद्घ- अक उत्तम ब्राह्मण- उद्घादयश्च
 नियतलिङ्गाः न तु विशेष्यलिङ्गाः-सिद्धा०, प्रसन्नता,
 नभूनी.

उद्घट्टन न. (उद्+घट्ट+ल्युट्) उद्घर्षणपूर्वक यथावदुं,
 उलाववुं -तत्रावश्यं वलयकुलिशोदघट्टनोद्गीर्णतोयम्-
 मेघ०, (अत्याचारनी) श३आत.
 उद्घट्टना स्त्री. (उद्+घट्ट+युच्) उपरनो अर्थ जुओ.
 उद्घन पु. (ऊर्ध्वं निवेश्य हन्यतेऽत्र, उद्+हन्+आधारे
 अप्) लाकडा उपर लाकडुं मूकी छोलाय छे तेभांनुं
 नीयेनुं लाकडुं -तस्मिन्नन्तर्घने पश्यन् प्रधानं
 सौधसन्धनः । लौहोद्घनघनस्कन्धो ललितापघनां
 स्त्रियम्-भट्टिः ७।६२
 उद्घर्ष पु. (उद्+घृष्+घञ्) घसवुं, अंजोणवुं, अक्षवुं,
 ईट वगेरे कठश पदार्थधी शरीर वगेरेने घसवुं,
 जुओ उद्घर्षण शब्दो अर्थ.
 उद्घर्षण न. (उद्+घृष्+ल्युट्) -यस्योद्घर्षणलोष्टकैरपि
 सदा पृष्ठे न जातः किणः-मृच्छ० २।११, -उद्घर्षणं
 तु विज्ञेयं कण्डुकीटमलापहम्-सुश्रु० २४. अ०
 उद्घस न. (उद्+घस्+कर्मणि अच्) भांस.
 उद्घाट पु. (उद्+घट्+णिच्+आधारे अच्) पोलीस
 थोकीनुं मकान, थोकीदार पढेरेगीर वगेरेनुं थाणुं.
 उद्घाटक पु. न. (उद्+घट्+णिच्+ण्वुल) कुंथी, कुवा
 वगेरेमांथी पाणी काढवानुं अक जातनुं अरघट्ट यंत्र
 (त्रि.) उधाउनार.
 उद्घाटन न. (उद्+घट्+णिच्+ल्युट्) उधाउवुं,
 उधाउवानुं साधन, कुंथी धर्म यो न करोति निश्चलमतिः
 स्वर्गालोद्घाटनम्-हितो० मित्र०
 उद्घाटित त्रि. (उत्+घट्+णिच्+क्त) उधाउवेल, पुखुं
 करेव -गृहेऽनुद्घाटितद्वारि नाहूतः प्रविशेन्नरः ।
 वारितार्थप्रवक्ताऽपि पञ्चाहमशनं त्यजेत् ॥ -स्मृतिः ।
 उद्घाटितज्ञ पु. (उद्घाटितं प्रकाशितं यथा तथा जानाति
 ज्ञा+क) शानी, विद्वान-पंडित.
 उद्घाटिन् त्रि. (उत्+घट्+णिच्+णिनि) उधाउनार.
 उद्घाटिनी स्त्री. (उत्+घट्+णिच्+ङीप्) कुंथी.
 उद्घात पु. (उत्+हन्+घञ्) प्रारंभ, श३आत -उद्घातः
 प्रणवो यासां-कु० २।१२, - आकुमारकथोद्घात-
 शालिगोप्यो जगुर्यशः-रघु० ४।२०; प्रतिघात, मुद्गर,
 मगदल, ठीकर आवी, -ययावनुद्घातसुखेन मार्गम्-
 रघु० २।७२, आरंभ, प्राणवायु वडे अपानवायुनो
 अभिघात, उँयुं, ग्रन्थनी अक जातनो परिच्छेद.
 उद्घातिन् त्रि. (उद्+हन्+णिनि) जेभां ठीकर लागे
 अदी भूमि वगेरे- उद्घातिनी भूमिरिति रज्जुसंयम-
 नात्-शाकु० ।

ઉદ્ઘુષિત ત્રિ. (ઉદ્+ઘુષ્+ઇટ્ ક્ત) શબ્દ કરેલ, પ્રગટ કરેલ, જાહેર કરેલ, બાંધેલ. (ન.) પ્રકટ કરેલા અભિપ્રાયવાણું વાક્ય.

ઉદ્ઘોગ ત્રિ. (ઊર્ધ્વા ઘોળા યસ્ય) જેનું નાક ઊંચે ગયેલું હોય (સૂઅરની જેમ) - સ્ફુરદુદ્ઘોગવદન:- શિવ૦ ૨૨।૧૩

ઉદ્ઘોષ પુ. (ઉદ્+ઘુષ્+ઘञ्) ઊંચો અવાજ, ઢંઢેરો પીટલો - દોષોદ્ઘોષભ્રૂવિભેદાવજ્ઞાક્રોધેન્નિતાદિકૃત્- સા. દ.

ઉદ્દંશ પુ. (ઉદ્દશતિ ઉદ્+દંશ્+અચ્) જૂ એક જાતની કીડી.

ઉદ્દણ્ડ ત્રિ. (દણ્ડો દમનમ્ ઉત્ક્રાન્તો દણ્ડમ્ ઉત્તત: દણ્ડો યસ્ય) પ્રચંડ, ઊંચા દડવાણું -ઉદ્દણ્ડપદ્મં ગૃહદીર્ઘિકાણામ્- રઘુ૦ ૧૬।૪૬. (પુ. ઉત્તત: દણ્ડ:) ઊંચો દડ.

ઉદ્દણ્ડપાલ પુ. (ઉત્તતદણ્ડ ઉદ્દણ્ડ: સ ઇવ પાલ્યતે પાલ્+કર્મણિ ઘञ्) એક જાતની મોટી સાપ, એક જાતનું માછલું.

ઉદ્દણ્ડશાસ્ત્રિનુ પુ. પંદરમી શતાબ્દિમાં થયેલ એક તામિલ દેશવાસી વિદ્વાન.

ઉદ્દણ્ડિત ત્રિ. (ઉદ્ દણ્ડ્ ક્ત) ઉડાવેલો, ભક્ત.

ઉદ્દનુર ત્રિ. (ઉત્-અતિશયેન દન્તુર:) ઉત્તત, ઊંચા દાંતવાણું, મોટા દાંતવાણું.

ઉદ્દલન ન. (ઉદ્ દલ્ લ્યુટ) ફાડી દેનાર.

ઉદ્દાન ન. (ઉત્+દો+લ્યુટ) બાંધવું, બંધન, લગ્ન, વડવાનલ, ઉદમ. (ન. ઉત્+દો+ભાવે લ્યુટ) બંધન. -ઉદ્દાને ક્રિયમાણે તુ મત્સ્યાનાં તત્ર રજ્જુભિ:-મહા૦ શાન્તિ૦ (પુ૦) ઉદમ, ચૂલો, વડવાગ્નિ, મધ્ય, લગ્ન.

ઉદ્દાન્ત ત્રિ. (ઉદ્+દમ્+ક્ત) અત્યંત દમેલ, વશ રાખેલ, ઉજસ્વી, વિનીત.

ઉદ્દામ ત્રિ. (ઉદ્ગતં દામ્ન: અચ્) બંધનરહિત, સ્વતંત્ર, અતિ ઉગ્ર, ગંભીર -ઉદ્દામાનિ પ્રથયતિ શિલાવેશ્મભિયૌવનાનિ-મેઘ૦ ૨૭; -નદત્યાકાશગ્જાયા: સૌતસ્યુદ્દામદિગ્ગજે -રઘુ૦ ૧।૭૮ ભયાનક, સ્વેચ્છાચારી, વિશાળ, પ્રચંડતાપૂર્વક. (પુ. ઉત્કૃષ્ટં દામ યસ્ય) યમ, વરુણદેવ, દંડક છંદનો એક ભેદ.

ઉદ્દાલ પુ. (ઉદ્+દલ્+ણિચ્+અચ્) રાની કોદ્રા, એક જાતનું વૃક્ષ -મોજ્યા: પુરાણશ્યામાકકોદ્રવોદ્દાલશાલય:- સુશ્રુ૦

ઉદ્દાલક પુ. (ઉદ્દલયતિ ધૂમિમુદ્ધિનતિ ઉદ્+દલ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) રાની કોદ્રા, તે નામના એક ઋષિ, જે આયોધ્યામના શિષ્ય હતા - બમ્બોદાલકો નામ મહર્ષિરિતિ ન: શ્રુતમ્ । શ્વેતકેતુરિતિ ઠ્યાત: પુત્રસ્તસ્યાભવત્ મુનિ: ।।

ઉદ્દાલકપુષ્પભગ્નિકા સ્ત્રી. (ઉદ્દાલકાનાં પુષ્પાણિ ભગ્ન્યન્તે યત્ર ક્રીડાયામ્ ણ્વુલ્) એક જાતની રમત.

ઉદ્દાલકવ્રત ન. (ઉદ્દાલક-પાપનાશકં વ્રતમ્) તે નામનું, એક વ્રત.

ઉદ્દાલકાયન પુ. (ઉદ્દાલકસ્યાપત્યં ફક્) ઉદ્દાલક મહર્ષિનો ગોત્રાપત્ય એક ઋષિ-શ્વેતકેતુ, જુઓ-ઉદ્દાલક: ।

ઉદ્દાલવત્ પુ. (ઉદ્દાલ: મૂકેદારભેદ: પ્રકાશસ્થાનતયા વિદ્યાતેઽસ્ય મતુપ્) ઉદ્દાલક ઋષિ. જુઓ-ઉદ્દાલક: ।

ઉદ્દાસ પુ. (ઉદ્+દાસ્+ઘञ्) અત્યંત પીડવું, દુ:ખ દેવું.

ઉદ્દાસવત્ ત્રિ. (ઉદ્+દાસ્+મતુપ્) અત્યંત પીડાવાણું.

ઉદ્દાસિનુ ત્રિ. (ઉદ્+દાસ્+ઈનિ વા) અત્યંત પીડાવાણું.

ઉદ્દિત ત્રિ. (ઉદ્+દો+ક્ત) બંધાયેલ, બાંધેલ.

ઉદ્દિષ્ટ ત્રિ. (ઉત્+દિશ્+ક્ત) ઉપદેશેલ, ઈચ્છેલ, બતાવેલ, વિશેષરૂપે કહેલ, સમજાવેલું, શીખવેલું. (ન.) છંદશાસ્ત્રમાં અમુક છંદનો પ્રસ્તાર જાણવા માટેનો એક ઉપાય.

ઉદ્દીપક ત્રિ. (ઉત્+દીપ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) પ્રકાશક, દીપાવનાર, પ્રકટ કરનાર, ઉત્તેજિત કરનાર, એક જાતનું પક્ષી.

ઉદ્દીપિકા સ્ત્રી. (ઉદ્ દીપ્ ણ્વુલ્ ટાપ્) એક પ્રકારની કીડી.

ઉદ્દીપન ન. (ઉત્+દીપ્+ણિચ્+લ્યુટ) પ્રકાશમાં લાવવું, અલંકાર શાસ્ત્રોક્ત રસાદિનું ઉદ્દીપન-આલમ્બનોદ્દીપનાચ્ચૌ તસ્ય ભેદાવુભૌ સ્મૃતૌ । ઉદ્દીપનવિભવાસ્તે રસમુદ્દીપયન્તિ તે ।। -સા૦ ૬૦ ૩. પરિ૦, ઉત્તેજન આપવું, બાળવું, શરીરને ભસ્મ કરવું.

ઉદ્દીપ્ત ત્રિ. (ઉત્+દીપ્+ક્ત) પ્રકાશવાણું, પ્રદીપ્ત, તેજસ્વી.

ઉદ્દીપ્ર પુ. (ઉત્+દીપ્+રન્) ૧. અમકતું, ઝળઝળતું, ૨. ગુગળ. (ત્રિ.) પ્રકાશવાણું, વાણીથી પ્રદીપ્ત, તેજસ્વી.

ઉદ્દીર્ણ ત્રિ. (ઉદ્ હ્ ક્ત) ફાટી ગયેલું.

ઉદ્દૂષ્ય અ. (ઉદ્ દૂષ્ ક્ત્વા લ્યષ્) જાહેરમાં દોષારોપણ કે બદનામ કરીને.

उद्दृप्त त्रि. (उद्+दृप्+क्त) उद्धत, गर्विष्ठ.
 उद्देश पु. (उद्+दिश्+घञ्) उपदेशनुं स्थान
 -अहोप्रवालसुभगोऽयमुद्देशः- श० ३; अनुसंधान,
 शोधवुं, भोजवुं, अभिवाष, उपदेश, संक्षेप, उत्कृष्ट
 देश -एष तूद्देशतः प्रोक्तो विभूतेविस्तरौ मया-गीता०
 १०।४०; न वने न नन्दनोद्देशे न चैत्ररथसंश्रये ।
 रामा०; नैयायिकास्तु नाममात्रेण पदार्थमात्रस्याभिधानम्
 इच्छाविशेषः । शाब्दिकास्तु उपदेशदेशः, तत्र
 देशश्लोच्चारणकालः । निर्देश, विवरण -इत्येष ते
 ग्रहोद्देशो मानुषाणां प्रकीर्तितः-महा०
 उद्देशक पु. (उद्+दिश्+ण्वल्) उपदेश आपनार,
 उदाहरणनुं वाक्य, प्रश्न करनार, पूछनार, श्रन्थनी
 भाग, निर्देशन, दृष्टान्त, प्रश्न, समस्या
 (त्रि. उद्देश+कन्) पूजा वगेरे करवा माटे देवालय
 वगेरेमां रोपेवुं वृक्ष वगेरे.
 उद्देशतस् अव्य. (उद्देश+तसिल्) संक्षेपमां, टूंकमां.
 संकेत करीने, विशेषरूपे, स्पष्टरूपे -एष तूद्देशतः
 प्रोक्तः -भाग० १०।४०
 उद्देशपद न. (उद्देशस्य पदम्) जे कर्तृकारक रूपमां
 प्रयुक्त अेली शब्द -ये यजमाना इत्युद्देशपदम्-मी०
 सू० ६।६।२० ५२ शा० भा०
 उद्देश्य त्रि. (उद्+दिश्+ण्यत्) अनुसंधान करवा योग्य,
 अनुवाद करवा योग्य, जेने उद्देशीने विधेयनी प्रवृत्ति
 थाय ते. उदाहरण आपीने समजाववा योग्य (त्रि. उद्
 दिश् णिच् ण्यत्) संकेत करती, छिगित करती.
 उद्देश्यत्व न. (उद्देश्यस्य भावः) विषयता, विशेष, छिच्छ
 विशेषत्व अथवा छिच्छा विषयत्व.
 उद्देश्यासिद्धि स्त्री. (उद्देश्यस्य असिद्धिः) अनुमान करवा
 योग्यनी असिद्धिरूप अनुमितिनो अेक दोष.
 उद्देहिका स्त्री. (उद्गतो देहोऽस्य कप् अत इत्वम्)
 अेक ज्ञातनी कीडो-उद्देह.
 उद्द्योत पु. (उद्+द्युत्+घञ्) विशिष्ट प्रकाश -त्रिभिनेत्रैः
 कृतोद्द्योतं त्रिभिः सूर्यैरिबोदतः-भा० अनु० अ०
 १४. -कुलोद्द्योतकरी तव- रामा०, अलंकृत करती,
 कोर्छ पुस्तकनो भाग, अध्याय, परिच्छेद.
 (पु. उद्+द्युत्+णिच्+अच्) 'द्विरक्षावली'नुं व्याख्या,
 नागेशकृत 'काव्यप्रदीपनुं' व्याख्या, 'मडाभाष्य'ना
 'प्रदीपनुं' व्याख्या.
 उद्भव पु. (उत्+द्+घञ्) पलायन, नासी जवुं, पाछा
 उठवुं. (त्रि. उत्कृष्टो द्रावो यस्य) उत्कृष्ट गतिवाणुं.

उद्धत त्रि. (उत्+हन्+क्त) नासी गयेल, भागी गयेल,
 भरपूर, भरेलो, समृद्ध- ततस्तु धारोद्धतमेघकल्पम्-
 रा० ६।६७।१४२; यमकतुं, जणजण थतुं --अन्योऽन्यं
 रजसा तेन कौशेयोद्धतपाण्डुना-रा० ६।५५।१९. (पु.)
 राजानो मल्ल. (त्रि.) जेअदण, अविनयवाणुं -
 क्रोधोद्धतं फणिनमुत्फणमापतन्तम्-भक्ता० ३७,
 -धीरोद्धता नमयतीव गतिर्धरित्रीम्-उत्त० ६. अङ्के
 १९; वाक्य वगेरेमां रंथण, छिंथे गयेल -आत्मोद्धतैरपि
 रजोभिरलङ्घनीयाः-शकु० १. अङ्के, उछणयेल -मदोद्धताः
 प्रत्यनिलं विचेरुः-कुमा०
 उद्धतत्व न. (उद्धतस्य भावः त्व) उद्धताछ, रंथणता,
 औद्धत्य.
 उद्धतमनस्क त्रि. (उद्धतं मनो यस्य) उद्धत मनवाणुं.
 उद्धतमनस्कत्व न. (उद्धतमनस्कस्य भावः त्व)
 अभिमान, गर्व.
 उद्धता स्त्री. (उद्+हन्+क्त टाप्) उद्धत स्त्री, विनय
 रक्षित स्त्री, रंथण स्त्री.
 उद्धति स्त्री. (उत्+हन्+क्तिन्) छिंथे जवुं, छियाछ,
 गर्व, छोकर लागवी ते.
 उद्धम त्रि. (उत्+ध्मा+श) जेजे शब्द कथो छोय ते,
 अवाज करनार, धमनार - ध्वनिनामुद्धमैरेभिः-भट्टिः ।
 उद्धमचूडा स्त्री. (उद्धम चूडे ! इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम्)
 जेमां 'छे यूडा ! तुं धम !' अेम कडेवामां आवे ते क्रिया.
 उद्धय त्रि. (उद्+घट्+श) छिंथुं करीने पीनार
 -ध्वनीनामुद्धयैर्भृशम् भट्टिः ।
 उद्धर्तृ त्रि. (उद्+ह्+तृच्) छिंथे भेंचनार, उद्धार करनार,
 छिन्मूलन करनार, तारण करनार -उद्धारकः
 उद्धरण न. (उद्+ह्+ल्युट्) भूकवुं, छोडवुं
 -सप्तव्यतीयुक्लिगुणानि तस्य । दिनानि
 दीनोद्धरणोचितस्य-रघु० २।२५, वमवुं, अडार काढवुं
 - कण्टकोद्धरणैर्नित्यमातिष्ठेद् यत्नमुत्तमम्-मनु०
 १।२५२, करज अदा करवुं, भूणमांथी छिंथेडी नांजवुं,
 उतारवुं, उठाडवुं, उपाडीने लछिं जवुं, पीरसवुं, मुक्ति
 -दीनोद्धरणोचितस्य-रघु. २।२५. (न.) वमेव, अत्र
 वगेरे अडार काढेव, प्रतीक्षा करवी, आज्ञा करवी
 -अपि ते ब्राह्मणा भुक्त्वा गताः सोद्धरणान् गृहान्
 -महा० १३।६०।१४
 उद्धरणीय त्रि. (उद्+ह्+कर्मणि अनोयर्) भूणमांथी
 छिंथेडी नांजवा योग्य, उठाडवा योग्य, अडार काढवा
 योग्य, उतारवा योग्य, लछिं जवा योग्य.

ઉદ્ધરાવસૂજા સ્ત્રી. (ઉદ્ધર અવસૂજ इत्युच्यते यस्यां क्रियायाम्) જેમાં 'તું ઊંચે લઈ જા,' 'મૂકી દે !' એમ કહેવામાં આવે તે ક્રિયા.

ઉદ્ધર્તવ્ય ત્રિ. (ઉદ્+હ+કર્મણિ તવ્ય) ઉદ્ધરણીય શબ્દનો અર્થ જુઓ.

ઉદ્ધર્ષ પુ. (उत्कृष्टः उद्धृतो वा हर्षः) ઘણો જ હર્ષ, અત્યંત આનંદ -અશક્તોડસ્મિ રણોદ્ધર્ષે તપસ્વિશરણં ગૃહમ્ -રા૦ ૪. કાણ્ડે । કોઈ કાર્ય પૂરું કરવા માટે આગળ પડીને સાહસ બતાવનાર, ઉત્સવ (ત્રિ. ઉત્કૃષ્ટ ઉદ્ધૂતો यस્ય) જેને ઘણો જ હર્ષ ઉત્પન્ન થયો હોય તે, અધિકતા, પ્રાચુર્ય- -આપૂર્યત બલોદ્ધર્ષૈર્વાયુવે- ગૈરિવાર્ણવ:-રા૦ ૬।૭૪।૩૫

ઉદ્ધર્ષણ ન. (उत्+हर्ष+णिच्+ल्युट्) હર્ષયુક્ત કરવું, અતિ ઉત્સાહ પમાડવો-શરીર ઉપર રુવાંટા ઊભા થવાં તે -હિતમુદ્ધર્ષણં ચૈવ ઉવાચ પ્રથિતં વચ:- રામા૦ ૨।૨।૧।

ઉદ્ધર્ષિણો સ્ત્રી. (ઉદ્+હર્ષ+સ્ત્રિયાં ડીપ્) વસંતતિલકા છંદ.

ઉદ્ધર્ષિન્ ત્રિ. (ઉદ્+હર્ષ+ણિચ્+ણિનિ) અત્યંત હર્ષકારક.

ઉદ્ધવ પુ. (ઉદ્+હુ+આધારે અપ) યજ્ઞનો અગ્નિ, ઉત્સવ, ઓચ્છવ, કૃષ્ણનો સ્નેહી તે નામનો એક યાદવ- -યાવદુદ્ધવસંવાદં ષષ્ટેઽહ્નિ પરિકીર્તયેત્- ઉદ્ધવતઃ, -વૃષ્ણીનાં સમ્મતો મન્ત્રી કૃષ્ણસ્ય દયિતઃ સઘ્વા । શિષ્યો બૃહસ્પતેઃ સાક્ષાદુદ્ધવો બુદ્ધિસત્તમઃ ।। -ભાગ૦

ઉદ્ધવદૂત ન. (ઉદ્ધવો દૂતો યત્ર) તે નામનું એક કાવ્ય.

ઉદ્ધવસંદેશ પુ. (ઉદ્ધવસ્ય સંદેશઃ) એ નામનું એક કાવ્ય.

ઉદ્ધસ્ત ત્રિ. (उत्क्षिप्तौ हस्तौ येन) ઊંચા કરેલા હાથવાળું.

ઉદ્ધાન ન. (उद्धीयतेऽस्मिन्नग्निः धाव् आधारे ल्युट्)

૧. ચૂલો, (કર્મણિ લ્યુટ્) ૨. વમેલું, ઊગેલું.

ઉદ્ધાન્ત ત્રિ. (ઉદ્+ધા+ઞ્) મદ વગરનો હાથી, ઓકેલ, બહાર કાઢેલ.

ઉદ્ધાર પુ. (उद्धियते उद्+ह+भावे घञ्) મુક્તિ-અશ્વસ્ય વયમુદ્ધારમુદ્ધારામહૈ-શતપથ૦ ૧૩।૩।૪।૨, - દીનોદ્ધારધુરન્ધરસ્ત્વદપદો નાસ્તે મદન્યઃ કૃપારત્ના૦ ૨૫, કરજ અદા કરવું તે, ઉદ્ધાર કરવો -નિમગ્નસ્ય પુનરુદ્ધાર એવ દુર્લભઃ-બૃહદારણ્યકોપ૦, ત્યાગ કરવો, ઉત્કર્ષ, ઊંચે ધારણ કરવું, અંશ, ખેંચીને બહાર કાઢવું, દેવું, ફરીથી સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવી.

(ન. ઉદ્ધિયતે ઉદ્+આધારે ઘઞ્) ચૂલો, (પ્રાધા પછી) ઘાળીઓમાં બચેલો એકવાડ.

ઉદ્ધારક ત્રિ. (ઉદ્+હ+ણિચ્ ણ્વુલ્) ઉદ્ધાર કરનારા, તારનાર, ઊંચે ખેંચનાર, ઉખેડી નાખનાર - તત્ કથય કથમસ્યોદ્ધારકવિધિર્ભવિષ્યતિ-પञ्च० ૨

ઉદ્ધારણ ત. (उत्+ह+णिच्+ल्युट्) ઉઠાડવું, ઉદ્ધાર કરવો, ઊંચે ધારણ કરવું, બચાવવું, ભયથી બહાર કાઢવો તે.

ઉદ્ધારા સ્ત્રી. (उद्गता धारा यस्याः) ગળી.

ઉદ્ધારિત ત્રિ. (ઉદ્ હ ણિચ્ વત) બહાર કાઢેલો, મુક્ત, છોડાવેલો.

ઉદ્ધિ પુ. (उत्+धा+क्) ઊંચે ધારણ કરનાર.

ઉદ્ધુર ત્રિ. (उद्गता धूरस्मात् अच्) ઝુંસરી વગરનું, અનિયંત્રિત, નિરંકુશ, મુક્ત, સ્થૂલ, મોઢું, ભાર વગરનું, દંઢ, મજબૂત, ઊંચું -યત્નવાનાંપિ તુ શ્રીમાલ્લાઙ્ગુ- લોદ્ધારણોદ્ધુરઃ-ભા. વ. ૧૪૭ અ૦

ઉદ્ધૂત ત્રિ. (ઉદ્+ધૂ+ક્ત) કંપેલ, હાલેલ, ધૂજેલ, ઊડેલ -મારુતભરોદ્ધૂતોઽપિ ધૂલિવ્રજઃ-ધન૦

ઉદ્ધૂનન ન. (ઉદ્+ધૂ+ણિચ્+નુક્+લ્યુટ્) કંપાવવું, હલાવવું, ઊંચે ફેંકવું.

ઉદ્ધૂપન ન. (ઉદ્+ધૂપ્+લ્યુટ્) ધૂપ, ધૂપ દેવો, અમુક દ્રવ્યથી ઊંચે તપાવવું, ઊંચે તપાવવામાં સાધનરૂપ દ્રવ્ય.

ઉદ્ધૂલન ન. (उत्+धूल्+णिच्+ल्युट्) ધૂળની પેઠે શરીર વગેરે ઉપર મર્દન કરવું તે, રસોઈમાં ઉપયોગી મસાલા વગેરે, ચૂરેચૂરા કરવું -ભસ્મોદ્ધૂલન- કાવ્ય૦ ૧૦

ઉદ્ધૂષણ ન. (उत्+धूष्+ल्युट्) રોમાંચ, રુવાંટા ઊભાં થવાં તે.

ઉદ્ધૃ (ઉદ્ હ) વિકૃત કરવું, નાશ કરવો, ઉદ્ધાર કરવો -एष त्वां सजनामात्यमुद्धरामि स्थिरो भव-महा० ૫. । ૧૮૯।૨૩

ઉદ્ધૃત ત્રિ. (उत्+ह+क्त) ઉપર ફેંકેલ -इतीव वाहैर्निजवेगदर्पितैः पयोधिरोधक्षममुद्धृतं रजः-ન૦ ૧।૬૯, ઊંચે ધારણ કરેલ, ભોગવીને છોડી દીધેલ, જુદું કરેલ, ઉખેડી નાંખેલ, ઉદ્ધાર કરેલ -ઉદ્ધૃતૈર્મૈચ્છત્ પ્રસમોદ્ધૃતારિઃ-રઘુ૦ ૨।૩૦, છાંડેલ, અન્ન વગેરે.

ઉદ્ધૃતપાણિ ત્રિ. (उत्तरीयात् उद्धृतः बहिष्कृतः पाणियेन) ઉત્તરીય વસ્ત્રમાંથી બહાર કાઢેલા હાથવાળું.

उद्धृति स्त्री. (उद्+हृ+क्तिन्) ङिंये ईकं वुं, ङिंये धारश् क२वुं, उपाउवुं, अहार काठवुं, उदार क२वो -शत्योद्धृतिव्रणज्ञानं दूतस्वप्ननिदर्शनम्-सुश्रू०, -चयन्ते तीर्थानि त्वरितमिह यस्योद्धृतिविधौ-गङ्गा० २८

उद्धृषित त्रि. (उद् हृष् क्त) उर्ध्वी जेनां रोमांय ङिभा यथां ङीय ते.

उद्धमान न. (उद्धमति वह्निरत्र उद्+ध्मा+ल्युट्) थूली, भङ्गी, २८६.

उद्धय पु. (उज्ज्+क्यप्) ते नामनो अेक न६ -कुलं भिद्योद्धयसन्निभौ-भट्टिः ५।२२; -तोयदागम इवोद्धयभिद्ययोः-रघु० ११।८

उद्ध्व त्रि. (उद् बन्ध् क्त) आंधेलुं, आधि, द६, संडल, कसीने.

उद्ध्वन्ध पु. (उद् बन्ध् भावे घञ्) उप२नो अर्थं जुओ. उद्ध्वन्धक (पु.) धोपीनी ज्ञतनो वषसंकर -आयोगवेन विप्रायां जातास्ताम्रोपजीविनः । तस्यैव नृपकन्यायां जातः सूनिक उच्यते ॥ सूनिकस्य नृपायां तु जाता उद्ध्वन्धकाः स्मृताः । निर्णययेयुर्वस्त्राणि अस्पृशाश्च भवन्त्यतः ॥

उद्ध्वन्धन न. (उद्+बन्ध्+भावे ल्युट्) ङिंये आंधवुं, गणी झंशो भावो, झंसीशे य६वुं.

उद्ध्वानु त्रि. (उत्तोलितः बाहुयेन) ङिंया करेला ङाथवाणुं -प्रांशुलभ्ये फले लोभादुद्ध्वानुरिव वामनः-रघु० १।३

उद्ध्वुद्ध त्रि. (उद्+बुध्+क्त) विकसेल, प्रदुल्ल थयेल, बोध पामेल, या६ आपेल, जगृत थयेल -उद्ध्वुद्धां च जगद्धात्री पूजयेद् दीपमालया-तिथितत्त्वम् ।

उद्ध्वहण त्रि. (उद् बृह् ल्युट्) वधारनार, शक्ति देनार, सशक्त अनावनार. (पु.) न्याय वगेरेना मते ज्ञासेली वस्तु संबंधीना ज्ञान वगेरेथी जेनुं उदीपन क२वामां आव्युं छे ते अेक संस्कार, जगृत थयेल. - उद्ध्वुद्धं कारणैः स्वैः स्वैर्बहिर्भावं प्रकाशयन्-सा० द० ३।१६२

उद्ध्वोध पु. (उद्+बुध्+घञ्) लेशबोध. न्यायादि मते स्मृति उत्पन्न क२वा माटे संस्कारनुं उदीपन -ननु कथं रामादिरत्याद्युद्ध्वोधकारणैः सीतादिभिः सामाजिकानां इत्युद्ध्वोधः ? -सा० द० ३, - उत्साहादिसमुद्ध्वोधः साधारण्याभिमानतः- सा० द० ३।४१

उद्ध्वोधक त्रि. (उद्ध्वोधयति उद्+बुध्+णिच्+ण्वुल्) उदीपक उदीपन क२नारा, बोध आपनार, जगृत क२नार, ध्यान क२वनार -रत्याद्युद्ध्वोधका लोके विभावाः काव्य-नाट्ययोः -सा० द०, (पु.) सूर्य.

उद्ध्वोधकत्व न. (उद्ध्वोधकस्य भावः त्व) स्मृतिनुं प्रयोजकत्व, स्मरक्षनुं परंपरा कारण.

उद्ध्व त्रि. (उद् भञ्ज् घञ्) तीडीने अलग क२वुं, जुहुं क२वुं.

उद्धट पु. (उद्+भट्+करणे अप्) अनाज अटकवानुं सूपुं, कायबो, सूर्य, श्रेष्ठ आशयवाणो, मडाशय, श्रेष्ठ ग्रंथनी अहारनी लोकप्रसिद्ध जेनी वक्ता ज्ञायायी नथी तेवो श्लोक -पदे पदे सन्ति भटा रणोद्धटाः- नैष० १।१२

उद्ध्व पु. (उद्+भू+भावे अप्) उत्पत्ति, पेदाश -दिलीपसूनूर्मणिराकरोद्ध्वः-रघु० ३।१८. (त्रि. उद्+भू कर्तरि अच्) उत्पत्तिवाणुं - सोमोद्धवायाः सरितो नृसोमः-रघु०. (त्रि. उद्गतो भवात्) संसारात्तीत विष्णु. श्रोत, उद्गम स्थान.

उद्ध्वान न. (उद्+भू+णिच्+ल्युट्) मानवुं, कल्पवुं, उत्पादन, चिंतन, उत्प्रेक्षण, सृष्टि, उपेक्षा, अवडेवन. -उद्ध्वानमकुर्वन्तौ विदुरस्य मते स्थिताः-भा. आ. अ. १।४१

उद्ध्ववित त्रि. (उद्+भू+णिच्+क्त) मानेल, कल्पेल, चिन्तवेल.

उद्ध्वस पु. (उद्+भास्+भावे घञ्) उत्कृष्ट कांति, प्रकाश, दीप्ति, शोभा, यमक, प्रभा- विभूषणोद्धासि पिनद्धभोगि वा-कुमा०

उद्ध्वसवत् त्रि. (उद्ध्वस+मतप्) प्रकाशमान, कांतिमान.

उद्ध्वसित त्रि. (उद्ध्वस+णिच्+क्त) दीपेल, प्रकाशेल.

उद्ध्वसिन् त्रि. (उद्ध्वस+इनि) प्रकाशमान, कांतिमान.

उद्ध्वसिनी स्त्री. (उद्भास्+इनि स्त्रियां ङीप्) प्रकाशवती, शोभती, दीपती स्त्री.

उद्ध्वज्ज पु. (उद्+भिद्+जन्+ड) जमीन झेडी पेदा धनार वेल, छोड वगेरे -उद्ध्वज्जाः स्थावराः सर्वे बीजकाण्डप्ररोहिणः-मनु० १।४६, - जरायुजाण्ड-जातानि स्वदेजान्युद्धिदानि च-महा० १४. पर्वणि ।

उद्धिद् पु. (उद्+भिद्+क्विप्) उप२नो श६६ जुओ. ते नामनो अेक यज्ञ, वृक्ष, घास, लता वगेरे पांथ प्रकारना स्थावर -उद्धिदा यजेत इति-श्रुतिः

उद्धिद् पु. (उद्+भिद्+क) वृक्ष वगेरे पांथ प्रकारना स्थावर -उद्धिदानि पलालेक्षुकरीषवेणुक्षितिजानि-सुश्रुते, अंकुर - अङ्कुरोऽभिनवोद्धेदि-अमर०

उदिभन्न त्रि. (उद्+भिद्+क्त) उत्पन्न थयेल, प्रगट् थयेल, झडी नांभेल, यीरी नांभेल- यौवनो-द्धिन्नशैशवाः ।

उद्भू (भ्वा० पर० प्रेरक) विश्वा२ क२वी, शिंतववुं.

उद्भूत त्रि. (उद्+भू+क्त) उत्पन्न थयेल, उत्तुंग, प्रसूत, न्यायमते प्रत्यक्ष योष्य -उद्भूतस्पर्शवद्भव्यगोचरः सोऽपि च त्वचः-भा० प० ५६, -उद्भूतभीषण-जलोदरभारभुग्नाः -भक्ता० ४१

उद्भूतत्व न. (उद्भूतस्य भावः त्व) प्रत्यक्षत्व, प्रयोऽक धर्मविशेष.

उद्भूतरूप त्रि. (उद्भूतं च तत् रूपम्) नेत्रना विषयने योष्य ३५ -उद्भूतरूपं नयनस्य गोचरम्- भा० प०

उद्भूति स्त्री. (उद्+भू+क्तिन्) उत्पत्ति, उत्तम दिभूति, उँथाई, आभादी- उमा वधुर्भवान् दाता याचिता इमे वयम् । वरः शम्भुरलं ह्येष त्वत्कुलोद्भूतये विधिः-कुमा० ६।८२

उद्भेद पु. (उद्+भिद्+अच्) रोमांथ, इंवां उँला थई जवां ते, भेदीने उत्पत्ति थवी, प्रकाश, मेलाप, संगम, समागम, आविर्भाव, उँगवुं - उमास्तनोद्भेद-विशेषकान्तम्-कु० ७।८४, -तं यौवनोद्भेदविशेष-कान्तम् -रघु० ५।३८

उद्भेदन न. (उत्+भिद्+ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ. प्रकाशन -चमसोद्भेदने विप्रास्तत्रापि कथयन्त्युत-भा. व. अ. ८८

उद्भ्रम पु. (उत्+भ्रम्+घञ् न वृद्धिः) उद्भ्रवेग, योतरङ्ग भ्रमवुं, अति.

उद्भ्रमण न. (उत्+भ्रम्+ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ.

उद्भ्रान्त न. (उद्+भ्रम्+भावे क्त) भ्रमवुं ते, अथ उँथा करी तलवार ईरववी ते - मारीचोद्भ्रान्तहारीता मलयार्द्रेरुपत्यकाः-रघु० ४।४६.

(त्रि. उद्+भ्रम्+कर्तरि क्त) अतिवाणुं, उँथे भ्रमन्ना२, ईरन्ना२, उँथे भ्रमावेल, ईरवेल -उद्भ्रान्तहृदयक्षापि विवर्णहृदयोऽभवत्-रा०

उद्भ्रान्तक त्रि. (उद्भ्रान्त+कन्) धूर्डित गति, धूमिने जवुं.

उद्य त्रि. (वद्+क्यप्) कडेवा योष्य, कथन, उँद्य पामतुं, ओलवा योष्य -सुप्युपप्रद एवास्य साधुत्वम्, न पृथक् प्रयोगः -मृषोयम् ।

उद्यत् त्रि. (उद्+या+शत्) उँद्य पामतुं, उँथे जतुं, उँगनुं -नेक्षेतोद्यन्तमादित्यम् -मनु०; -उद्यद्विवाकर-मयूखशिखापविद्धम् भक्ता० स्तो० ३८, -उद्यच्छाङ्क-शुचिनिर्झरवारिधारम्-भक्ता० स्तो० ३०

उद्यत त्रि. (उद्+यम्+कर्तरि+क्त) उँद्यवाणुं, जेजे उँद्यम कथोँ उँथे ते, तैयार थयेल, उँगामेल. -प्रजार्थसाधने तौ हि पर्यायोद्यतकार्मुकौ-रघु० ४।१६. (न.) उँद्यम -उद्यतः स्वेषु कर्मसु-रघु० १७।६९, -हन्तुं स्वजनमुद्यताः-भग० १।४५, उँद्यो. (पु.) अँथनी परिच्छेद.

उद्यतायुध त्रि. (उद्यतमायुधं येन) जेजे अथमां शस्त्र वीधुं छे ते.

उद्यति स्त्री. (उत्+यम्+भावे क्तिन्) उँद्यम. -वैश्वदेवानि जुहोत्यश्वमेघस्योद्यत्यै । -शत० ब्रा०

उद्यन्था स्त्री. जंगलनां सूकां वाकडांयां रडेनारी अेक काणी कीडी.

उद्यम पु. (उद्+यम्+घञ् न वृद्धिः) प्रयास, प्रयत्न, उँद्यम -निशम्य चैनां तपसे कृतोद्यमान् - कु० ५।३, -शशांक मेना न नियन्तुमुद्यमात्-कु० ५।५, उँद्यो. उँथुं क२वुं, उँगामवुं -विप्रदण्डोद्यमे कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने -पा० स्म०

उद्यमन न. (उद्+यम्+णिच्+ल्युट्) उँथे ईँकवुं, उँथुं क२वुं, उँगामवुं.

उद्यमित त्रि. (उद्+यम्+णिच्+क्त) उँथुं क२रेल, उँगामेल, उँपाडेल, उँद्यम माटे प्रेरेल -आत्मनो मधुमदोद्यमितानाम् -किरा० ९।६६

उद्यान न. (उद्+या+आधारे ल्युट्) आग, अगीथो, वाडी - ब्राह्मोद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या -मेघ० ७

उद्यानपाल त्रि. (उद्यानं पालयति पाल्+अण्) भाणी, आगवान, अगीथानुं रक्षाश क२न्ना२ - उद्यान-पालसामान्यमृतवस्तमुपासते-कुमा० २।३६

उद्यानपालक त्रि. (उद्यान+पाल्+प्वल्) उपरनी अर्थ जुओ.

उद्यापन न. (उद्+या+णिच् ल्युट्) व्रत वगेरेनी सभाप्ति, व्रतप्रतिष्ठा, उँजववुं ते, उँजमझुं.

उद्यापनिका स्त्री. (उद् या णिच् पुक् ल्युट् कन् टाप्) यात्रा करीने घेर पाछा क२वुं.

उद्यम पु. (उद्+यम्+करणे घञ्) ॐंये बांधवानुं साधन, धोरडुं वगेरे.

उद्याव पु. (उद्+यु+घञ्) उपरथी भिश्च करवुं, भिश्चश.

उद्यास पु. (उत्+यस्+घञ्) प्रयास, उद्योग, उद्यम. ते नामना अेक देव.

उद्युक्त त्रि. (उत्+युज्+क्त) उद्यमी, तैयार, सज्ज.

उद्योग पु. (उद्+युज्+घञ्) उद्यम, प्रयत्न, प्रयास, 'महाभारत'नुं उद्योग पर्व - उद्योगं सर्वसैन्यानां दैत्यानामादिदेश ह-मार्कं पुं ८८१२, -उद्योगाद-निवृत्तस्य सुसहायस्य धीमतः । छायेवानुगता तस्य नित्यं श्रीः सहचारिणी-नीतिवाक्यम् ।

उद्योगपर्वन् न. (उद्योगस्य प्रतिपादकं पर्व) 'महाभारत'नुं उद्योग पर्व.

उद्योगिन् त्रि. (उद्+युज्+घिणुन्) उद्यमी, मडेनतु, प्रयत्न करनार -उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीः-हितो नीतिसारे-१२

उद्योजक त्रि. (उद्+युज्+ण्वुल्) प्रवर्तक, प्रेरक, योजना करनार.

उद्योजन न. (जै० प्रा० उज्जोयण) जेडवुं, तैयारी करवी.

उद्योजित त्रि. (उद् युज् णिच् क्त) उद्योगकार अेक चित्र (जेम कोई वाद्य).

उद्द्योत पु. (उद् युज् उज्जोय) तेज-प्रकाश, उद्द्योत, अजवाणुं, नामकर्मनी अेक प्रकृति के जेना उद्येयथी उज्ज-गरम नडि छातां प्रकाश करनार शरीर प्राप्त थाय. जेम रंदा, नक्षत्र, रत्न वगेरेमां. आ नामनुं भाष्य छे जे 'रत्नावली', 'काव्यप्रकाश' अने 'महाभाष्यप्रदीप' पर मजे छे.

उद्द्योतक त्रि. (उज्जोयण) उद्द्योत करनार.

उद्द्योतकर पु. 'महाभाष्य-प्रदीप'ना भाष्यकारनुं नाम.

उद्द्योतन न. (उद् द्युत् णिच् ल्युट्) प्रकाशित थवानी क्रिया.

उद्द्योतनामन् न. (उद् द्युत् उज्जोयनाम) नामकर्मनी अेक प्रकृति.

उद्द्योतित त्रि. (प्रा० उज्जोविय) रत्न आदिथी प्रकाशित -उद्द्योतितेषु भवता भुवनेषु नाथ ! -कल्या० स्तो २६

उद्ब पु. (उत्ति क्लिष्टति उन्द्+रक्) पाशीनी भिलाडी.

उद्बह (ङ्ग) न. गगनशरी अेक नगर, सौभपुर, गंधर्व नगर.

उद्बथ पु. (उद्गतो रथो यस्मात्) रथनी पीलो, डूकडो, ताम्रयूड पक्षी.

उद्बपारक पु. अेक जतनी सर्प.

उद्बिक्त त्रि. (उद्+रिच्+क्त) अतिशय, अधिक, र्हुट.

उद्बिक्ति स्त्री. (उद् रिच् क्तिन्) अधिकता.

उद्बज त्रि. (उद् रुज् क) नाश करनार, जडने उभाडनार.

उद्बेक पु. (उद्+रिच्+घञ्) वृद्धि, अतिशय, अधिक -अधुनैव कुरङ्गाक्षि ! जहार जगतां मनः । न जाने यौवनोद्बेके जीवनस्यापि का गतिः ॥ -उद्बटः, वधारो, उपकम-आरंभ -गतो भक्त्युद्बेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा -शि० महिम्न०

उद्बेका स्त्री. अेक जतनी लींउडी.

उद्बेचकः त्रि. (उद् रिच् ण्वुल्) वधारनार, वृद्धि करनार.

उद्बंशीय न. सामवेदनो अेक भाग.

उद्बत् त्रि. (उत्कर्षितः स्वभावोऽस्त्यस्य वा मतुप् मस्य वः) उत्कृष्ट, उन्नत.

उद्बत्सर पु. (उत्क्रान्तो रविसंक्रान्ति चान्द्रो मासो अत्र) पांथ प्रकारना वर्षमांनुं अेक.

उद्बपन न. (उद्+वप्+ल्युट्) धान, उपहार, ॐंये तोणवुं, जेणवुं, उजेडी नांभवुं.

उद्बमन न. (उद्+वम्+ल्युट्) ओकवुं, बहार काढवुं.

उद्बयस् त्रि. (उद्गतं वयोऽस्मात्) वृद्ध, धरवुं. (पु. उद्गतं वयोऽन्नं यस्मात्) धान्य पकावनार वायु.

उद्बर्त्त पु. (उद्+वृत्+घञ्) अतिशय, अधिक -उद्बर्त्तो हि ग्रन्थः समधिकफलमाचष्टे- व्याक० टीका, योणवुं, अमुक कोई यूष्थी शरीर उपर रडेल मेल वगेरेने दूर करवो ते. सुगंधित पदार्थानुं विलेपन, प्रलयकाण.

उद्बर्त्तन न. (उद्बर्त्तनेनेन उद्+वृत्+णिच् करणे ल्युट्) शरीरने साइ करनार पदार्थ, शरीरने साइ करनार पदार्थोथी शरीर साइ करवुं ते, वेपवुं, घसवुं, -उद्बर्त्तनमपस्नानं विष्णुत्रे रक्तमेव च-मनु० ४।१३२, योणवुं, ॐंये डूढवुं -मोघीकर्तुं चटुलशफरोद-वर्त्तनप्रक्षितानि -मेघ० ४०, लोटवुं, आणोटवुं.

उद्बर्त्तनीय त्रि. (उद्बर्त्तनाय हितं छ) शरीरने साइ करवानुं द्रव्य.

उद्बर्द्धन न. (उद्+वृध्+ल्युट्) मननी अंदर डसवुं, वधारवुं. (त्रि.) वधारनार.

उद्बह पु. (उद्बहति ऊर्ध्वं नयति उद्+वह्+अच्) लई जनारो, आगण वधनारो, (वंश, कुल) जारी रडेनारो,

નિરંતર રહેનારો, પુત્ર, દીકરો, વંશકારક -ઉદયમસ્તમયં
 ચ રઘૂદ્રહાત્ -રઘું ૧૧૯, સાત વાયુમાંનો એક વાયુ,
 વિવાહ.

ઉદ્વહન ન. (ઉત્તોલ્ય વહનમ્ ઉદ્+વહ્+લ્યુટ્) ખાંધ
 વગેરે ઉપર ઉપાડી લઈ જવું -ભુવ:
 પ્રયુક્તોદ્વહનક્રિયાયા: -રઘું ૧૩૧૧, વહેવું, ઊંચકવું,
 -આપીનભારોદ્વહનપ્રયત્નાત્-રઘું, વિવાહ.

ઉદ્વહા સ્ત્રી. (ઉદ્+વહ્+અચ્+ટાપ્) કન્યા, પુત્રી.

ઉદ્વહ્નિ ત્રિ. (ઋધ્વં વહ્નિર્યસ્ય) તણખા અગર અગ્નિકણ
 વરસાવનાર -ઉદ્વહ્નિલોચનમ્-શિં ૪૧૨૮

ઉદ્વાદન ન. (ઉદ્+વદ્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઊંચેથી જણાવવું,
 ઊંચેથી વગાડવું.

ઉદ્વાન પુ. (ઉદ્+વત્ સંભક્તૌ+ઘञ्) ઊલટી કરવી,
 ઓકવું, બહાર કાઢવું. (ત્રિ. ઉદ્+વન્+અચ) ઓકેલ,
 બહાર કાઢેલ, અંગારા, સ્ટવ.

ઉદ્વાન્ત ત્રિ. (ઉદ્+વન્+ક્ત) ઉપરનો અર્થ જુઓ. (પુ.)
 મદરહિત (હાથી..)

ઉદ્વાપ પુ. (ઉદ્+વપ્+ભાવે ઘञ्) મૂળમાંથી ઉખેડવું, ઊંચે
 ધારણ કરવું, મુંડન, ત્યાગ - અવાપોદ્વાપાભ્યામ્ -મુક્તાં

ઉદ્વામિન્ ત્રિ. (ઉદ્ વમ્ ણિનિ) ઊલટી કરનાર.

ઉદ્વાય પુ. (ઉદ્+વા+ઘञ્) શાંત થવું, ઠરી જવું, હોલવાઈ
 જવું.

ઉદ્વાશ પુ. (ઉદ્ વશ્ ઘञ्) વિલાપ કરતાં નામ લેવું,
 અધિક શોકમાં રોતાં રોતાં નામ લઈને રોવું
 -ઉદ્વાશ્યમાન: પિતરં સરામમ્ -મઢિ: ૩૧૩૨

ઉદ્વાસ પુ. (ઉદ્વસ્+ઘञ્) પોતાનું સ્થાન છોડી અસ્ત
 પામવું, નિર્વાસિત કરવું, તિલાંજલિ દેવી.

ઉદ્વાસન ન. (ઉદ્+વસ્+ણિચ્+લ્યુટ્) મારવું, મારી
 નાખવું, છોડવું, રજા આપવી, એક સ્થાનથી બીજે
 સ્થાને લઈ જવું, એક સંસ્કાર.

ઉદ્વાસવત્ ત્રિ. (ઉદ્વાસ્+મતુપ્) પોતાનું સ્થાન છોડી
 અસ્ત પામનાર

ઉદ્વાસિન્ ત્રિ. (ઉદ્વાસ્+મતુપ્ ણિનિ) જુઓ ઉદ્વાસવત્
 શબ્દનો અર્થ.

ઉદ્વાસ્ય અવ્ય. (ઉદ્+વસ્+ણિચ્+લ્યપ્) છોડીને, તજીને,
 રજા આપીને, એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને લઈ જઈને.
 (ત્રિ. ઉદ્+વસ્+ણિચ્+કર્મણિ યત્) ઊંચું કરવા
 યોગ્ય, ઊંચે ધારણ કરવા યોગ્ય.

ઉદ્વાહ પુ. (ઉદ્+વહ્+ઘञ્) વિવાહ, લગ્ન -અસવર્ણાસ્વયં
 ર્ણયો વિધિરુદ્વાહકર્મણિ- મનું ૩૧૪૩. સ્મૃતિઓમાં

આઠ પ્રકારના વિવાહનું વર્ણન છે -બ્રાહ્મો દૈવસ્તથા
 ચાર્ષ: પ્રાજાપત્યસ્તથાસુર: । ગાન્ધર્વો રાક્ષસશ્ચૈવ
 પૈશાચશ્ચાષ્ટમ: સ્મૃત: ।।

ઉદ્વાહન ન. (ઉદ્+વહ્+ણિચ્+લ્યુટ્) ઊંચે ધારણ કરી
 રાખવાનું સાધન, જેમાં બે વખત ખેડવું પડે તેવું
 ખેતર, વિવાહ.

ઉદ્વાહર્ક્ષમ્ (ઉદ્વાહ ઋક્ષમ્) વિવાહ માટેનું શુભ નક્ષત્ર
 -ઉદ્વાહર્ક્ષં ચ વિજ્ઞાય રુક્મિણ્યા મધુસૂદન: -ભાગં
 ૧૦૧૫૩

ઉદ્વાહિક ત્રિ. (ઉદ્વાહ: પ્રયોજનમસ્ય ઠક્) વિવાહમાં
 સાધન મંત્ર વગેરે -નોદ્વાહિકેષુ મન્ત્રેષુ વિધવાવેદનં
 ક્વચિત્-મનું ૧૧૬૪

ઉદ્વાહિત પુ. (ઉદ્વાહો જાતોડસ્ય તારકાં ઇતચ્) પરણેલ
 -ઉદ્વાહિતાડપિ યા નારી જાનીયાત્ સા તુ ગર્હિતા-
 આગમસિદ્ધાન્તે ।

ઉદ્વાહિની સ્ત્રી. (ઉદ્વાહ્યતે સ્વાર્થે ણિચ્-કર્મણિ લ્યુટ્)
 કોડી. (સ્ત્રી. ઉદ્વાહ: ઉદ્ધરણં સાધ્યતયાસ્ત્યસ્યા: ઇનિ
 ડોપ) ૧. દોરડી, ૨. કોડી.

ઉદ્વિન ત્રિ. (ઉદ્+વિજ્+કર્તૃરિ ક્ત) ઉદ્દેગવાળું
 -નોદ્વિગ્નશ્ચરતે ધર્મ નોદ્વિગ્નશ્ચરતે ક્રિયામ્-ભારતમ્,
 કંટાળેલ, વ્યાકુળ મનવાળું, ખળખળી ઉડેલ, ગભરાયેલ
 -નિમગ્નોદ્વિગ્નસંહીણે: પપ્તે દીનૈશ્ચ મેદિની -મઢિ: ૪૧૪૨

ઉદ્વિજ્ ન. (પાણી છાંટીને) માણસને ભાનમાં લાવવો તે.
ઉદ્વિવર્હણ ન. (ઉદ્+વિવર્હ+લ્યુટ્) ઉદ્ધાર કરવો. -ક:

શ્રદ્દધીતાન્યતમસ્તવ પ્રથો ! રસાજ્ઞતાયા ભુવ ઉદ્વિ-
 વર્હણમ્ -શ્રીભાગં ૧૩૧૪૩, બચાવવું, કાઢવું, ઉઠાવવું.

ઉદ્વીક્ષણ ન. (ઉદ્+વિ+ઈક્ષ્+ભાવે લ્યુટ્) ઊંચે જોવું,
 (કરણે લ્યુટ્) નેત્ર, આંખ, નજર નાખવી -
 સર્વજનોદ્વીક્ષણકૌમુદીમુખમ્-રઘું ૩૧૪

ઉદ્વીત ત્રિ. (ઉદ્+વિ+ઇ+ક્ત) વિશેષ કરીને ઊંચે ગયેલ,
 ચોતરફથી ઉભરાયેલ.

ઉદ્વ્યુદસ્ (ઉદ્ વિ ઉદ્ અસ્ ખ્વાં પરં) પૂરેપૂરું છોડી
 દેવું, તજવું.

ઉદ્વૃત્ત ત્રિ. (ઉદ્ગતો વૃત્તાત્ નિરા. સ.) દુરાચારી
 -ઉદ્વૃત્તાન્ સતતં લોકાન્ રાજા ધર્મણ: શાસ્તિ વૈ-
 મહાં દુષ્ટ આચરણવાળું, ઊંચે ફેંકેલ, ભોગવીને
 છોડી દીધેલ, અધિક, ઘણું ગભરાયેલ, ઊલટું થયેલ,
 ઉદ્ઘાટિત, પ્રસારિત. (પુ.) નાચતી વેળાએ થતી
 હાથોની મુદા.

उद्देग पु. (उद्+विज्+घञ्) व्याकुल चित्तपशुं
-संक्षाभेष्वप्यनुद्देगो माधुर्यं परिकीर्तितम्-सा० द०
३. परि०, विरुद्धी उत्पन्न थनार दुःखनुं उपर आवुं,
कंठगो, लय, त्रास -मनोभिः सोद्देगैः प्रणयविहित-
ध्वस्तरुचयः-किरा०; -शान्तोद्देग-स्तिमितनयनं
दृष्टभक्तिर्भवान्या-मेघ० ३६, (न.) अेक ज्ञतनुं कण,
सोपारी. (त्रि. उद्गतो वेगो यस्मात्) वेगवाणुं, वेग
विनानुं, निश्चल, जलदी जनार.

उद्देजन त्रि. (उद्+विज् भावे ल्युट्) उद्देग -परदाराभिर्मर्षेषु
प्रवृत्तान् नूनं महीपतिः । उद्देजनकरैर्दण्डैश्चिह्नयित्वा
प्रवासयेत् ॥ -मनु० ८।३५२. पु. शब्द ज्ञुओ.

उद्देजनीय त्रि. (उद्देजन+छ) उद्देग करनारुं, ओलवुं
वगेरे -उद्देजकः

उद्देजित त्रि. (उद्+विज्+णिच्+क्त) उद्देवेग पाभेव,
कंठगो -उद्देजिता वृष्टिभिराश्रयन्ते - -कुमा०

उद्देदि त्रि. (उन्नता वेदियंत्र) उंथी वेदीवाणुं, उंथी
ओठलीवाणुं -विमानं नवममुद्देदि चतुःस्तम्भप्रतिष्ठितम्
-रघु० १७।९

उद्देप पु. (उद्+वेप्+भावे घञ्) अत्यंत कंप, ध्रुजरो.
(त्रि. उद्+वेप्+भावे अच्) कंपनार, थरथरनार,
अत्यंत कंपेव, ध्रुजेव.

उद्देल त्रि. (उत्क्रान्तः वेलात्) वेणाने ओणंगी गयेव,
मयिदाने वटी गयेव, पीताना कांठाधी बहार उमिटीने
वडेतुं (पाण्णिल).

उद्देवल्लित (उद् वेल् क्त-भूत क० कृ०) उलावेवुं,
उलावेवुं. (न.) उलाववुं, उलाणवुं.

उद्देष्टन न. (उद्+वेष्ट+ल्युट्) वीटवुं, छाथ पग बांधवा,
भेटवुं, आदिगन, पीठ अगर कुलाओमां (पीडा).
(त्रि. उद्गतं वेष्टनात्) जेनां अंधन छूटी गथां छोय
ते. जेजे अंधन छोडी नाभ्युं छोय ते -
कयाचिदुद्देष्टनवन्तमात्यः -रघु० ७।५७

उद्देष्टनीय त्रि. (उद् वेष्ट अनीय) अंधनमांधी छोडवा
पात्र -आद्ये बद्धा विरहदिवसे या शिखादाम हित्वा,
शापस्यान्ते विगलितशुचा तं मयोद्देष्टनीयम्-मेघ० ९३

उद्देह पु. (उद्+वह+तृच्) परजनार, पति.

उधस् न. आठ, आंयण- ऊधस् शब्द ज्ञुओ. उधस्
(त्र्या० पर० अक० सेट् उधस्नाति-) वीक्षवुं,
(चुरा० उभय० सक० सेट् उधसयति-ते) वीक्षवुं,
उंथे ईंकवुं.

उन्द् (रुधा० पर० सक० सेट् उनाति) भींजववुं पलाणवुं-
याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति ।

उन्दरु पु. (उन्द्+उरु) उँदर.

उन्दुर पु. (उन्द्+उर उरु वा) उँदर.

उन्दुरकर्णी स्त्री. (उन्दुरस्य कर्ण इव पर्णमस्याः) उँदरकानी
नामनी वनस्थिति -उन्दुरकर्णी.

उन्दूरु पु. (उन्द्+उरुः) उँदर. -उन्दूरुश्चान्तरहितं तेन
वातघ्नकल्कवत् -वाभटे ९. अ०

उन्न त्रि. (उन्द्+क्त)भीनुं करेव, पलाणव, दयाणुं.

उन्नत त्रि. (उत्+नम्+क्त) उंथु -स्थितः सर्वोन्नतेनोर्वी
क्रान्त्वा मेरुरिवात्मना-रघु० १।१५, भोट्टे -उन्नतेन
स्थितिमता धुरमुद्ग्रहता भुवः-कुमा०, ओजस्वी,
उल्लासभ्यु - समाधाय समृद्धिभिः कर्मसिद्धिभिरुन्नताः
-रा० ५।६१।५, (न. उत्+नम्+क्त) दिवसनुं भाप
जशवा माटे साधनभूत अेक उपाय -दिवसस्य यद्गतं
यच्च शेषं तयोर्यदल्पं तदुन्नतसंज्ञं ज्ञेयम्-सिद्धान्त-
शिरोमणौ, उन्नयन, उन्नति.

उन्नतकाल पु. (उत्+नम्+क्त) छाया उपरथी वभत
जशवानुं साधन अेक क्रिया.

उन्नतकोकिला स्त्री. अेक प्रकारनुं वाद्ययंत्र.

उन्नतचरण त्रि. (उन्नतौ चरणौ यस्य) भयंकर.

उन्नतचेतस् त्रि. (उन्नतं चेतः यस्य) भोटा मनवाणुं.

उन्नतता स्त्री. (उन्नतस्य भावः तल्) उंथाठ, भोटाठ.

उन्नतत्व न. (उन्नतस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ ज्ञुओ.

उन्नतनाभि त्रि. (उन्नता नाभिर्यस्य) उंथी नाभिवाणुं.

उन्नतशिरस् त्रि. (उन्नतं शिरो यस्य) अलंभन्य गर्विष्ट.

उन्नता स्त्री. (उन्नत+टाप्) उंथी-भोटी स्त्री.

उन्नतानत न. (उन्नतं च तदानतं च) उंथु-नीथुं स्थान,
सुँदर वगेरे, विषम.

उन्नति स्त्री. (उद्+नम्+क्तिन्) वृद्धि, उदय -स्तोकेनोन्न-
तिमायाति स्तोकेनायात्वधोगतिम् -पञ्च० १।१५०,
थडती, समृद्धि -वक्षोजौ करिकुम्भ-विभ्रमकरीमत्युन्नति
गच्छतः सा० द० ३. परि० - गरुडनी पत्नी, जे
धर्मने परछी छती ते दक्ष राजानी पुत्रीनुं नाम.

उन्नतिमत् त्रि. (उन्नति मतुप्) उन्नत, इलेवुं, उभरातुं
-सा पीनोन्नतिमत्पयोधरयुगं धत्ते-अमरु० ३०

उन्नतीश पु. (उन्नत्या ईशः) गरुड.

ઉન્નદ્ધ ત્રિ. (ઉત્+નહ+ક્ત) ઊંચે બાંધેલ, ઉત્કટ, ઉગ્ર -જહ્યસ્રતેજ ઉન્નદ્ધમસ્રજોડસ્યસ્રતેજસા-ખા. સ્ક૦ ૧

ઉન્નમન ન. (ઉદ્+નમ્+લ્યુટ) ઉન્નતિ, ઊંચું કરવું, 'સુશ્રુત' નામના વૈદ્યક ગ્રંથમાં કહેલ એક યંત્ર કર્મ, ઉચાઈ, ઊંચાપણું.

ઉન્નમિત ત્રિ. (ઉદ્+નમ્+ણિચ્+ક્ત) ઉન્નત, ઊંચું કરેલ, ઉપાડેલ -અથ પ્રયત્નોત્ત્રમિતાનમત્ફળૈઃ -શિશુ૦ ૧૧૪૪.

ઉન્નમ્ ત્રિ. (ઉદ્+નમ્+રન્) ઉન્નત, ઊંચે-નમેલ-ઉન્નમ્તામ્પટમ્પડમ્પિડતં તત્-શિશુ૦ ૫૧૩૧

ઉન્નય પુ. (ઉદ્+ની+અચ્) કૂવા વગેરેમાંથી પાણી ખેંચવું, ઊંચે લેવું, સાદશ્ય, સમતા, અટકળ.

ઉન્નયન ન. (ઉદ્+ની+લ્યુટ) વિતર્ક, ઊંચે લેવું, એક જાતનું પાત્ર. (ત્રિ. ઉન્નમિતં નયનં યસ્ય) ઊંચા કરેલા નેત્રવાળું - તેષ્વેવોત્રયનમખ્યભિસોમાનુત્રયન્તીતિ શ્રુતેઃ -કાત્યાયને ૨૨૧૧૦૧૫

ઉન્નસ ત્રિ. (ઉન્નતા નાસા યસ્ય અચ્ નસાદેશઃ) ઊંચા નાકવાળું -ઉન્નસં દધતી વક્ત્રમ્-મઢિઃ ૪૧૮૮.

ઉન્નહન ત્રિ. (ઉત્ નહ લ્યુટ) ખુલ્લું, મુક્ત, શુંખલારહિત, બંધન વિનાનું -મત્સંશ્રયસ્ય વિભવોત્રહનસ્ય નિત્યમ્ -ભાગ૦ ૧૧૧૧૪

ઉન્નાદ પુ. (ઉદ્+નદ્+ઘજ્) ઊંચી શબ્દ, કિલકિલાટ, કિકિયારી, ઊંચો અવાજ - શરભોત્રાદસંજુષ્ટં નાનામૃગનિષેવિતમ્ -ખા૦ વ૦ ૧૫૮ અ૦; કૃષ્ણના એક પુત્રનું નામ.

ઉન્નાભ પુ. (ઉન્નતા નાભિર્યસ્ય અચ્) તે નામનો એક સૂર્યવંશી રાજા -ઉન્નાભ ઇત્યુદગતનામધેયઃ- રઘુ૦

ઉન્નાભિ ત્રિ. (ઉન્નતા નાભિર્યસ્ય) ઊંચી નાભિવાળું, દુંદાળું. (પુ. સ્ત્રી. ઉન્નતા નાભિઃ) ઊંચી દુંદી, ઊંચી નાભિ.

ઉન્નાય પુ. (ઉદ્+ની+ઘજ્) ઊંચે લઈ જવું, વિતર્ક, ઉચ્ચથ -ઉન્નાયાનધિગચ્છન્તઃ પ્રદ્રાવૈઃ વસુધામૃતામ્-મઢિઃ ૭૧૩૭

ઉન્નાયક ત્રિ. (ઉદ્+ની+ખ્વુલ્) ઊંચે લઈ જનાર, વિભાગ કરનાર.

ઉન્નાહ પુ. (ઉદ્+નહ+ઘજ્) ઊંચું કરીને બાંધવું, ધૃષ્ટતા, ઉદ્ધતપણું, અહંકાર. (ન.) કાંજી.

ઉન્નિદ્ર ત્રિ. (ઉદ્ગતા નિદ્રા યસ્ય) વિકાસ પામેલ, નિદ્રા રહિત- તામુન્નિદ્રામવનિશયનાં સૌધવાતાયનસ્થામ્-મેઘ૦ ૮૮; તેજસ્વી, દેદીપ્યમાન- ઉન્નિદ્રહેમનવપદ્મજ-પુન્જકાન્તી-ભક્તા૦, -નીત્વા નિર્ભરમન્મથોત્સવર-સૈરુન્નિદ્રચન્દ્ર ક્ષપાઃ -કલિ૦

ઉન્નિદ્રક ન. (ઉદ્ કન્) જાગરૂકતા, જાગતા રહેવું તે.

ઉન્નિદ્રતા સ્ત્રી. (ઉન્નિદ્રસ્ય ભાવઃ તલ્) નિદ્રારહિતપણું, વિકસ્વરપણું, જાગરૂકતા, જાગતા રહેવું તે.

ઉન્નિદ્રત્વ ન. (ઉન્નિદ્રસ્ય ભાવઃ ત્વ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉન્નીત ત્રિ. (ઉદ્+ની+ક્ત) ઊંચે લઈ જવાયેલ, વિતર્ક કરેલ.

ઉન્નેત્ર ત્રિ. (ઉદ્+ની+તૃચ્) ઊંચે લઈ જનાર, કલ્પના કરનાર. (પુ.) સીળ ઋત્વિજમાંનો એક ઋત્વિજ.

ઉન્નેત્ર ત્રિ. (ઉન્નેત્ર+અણ્-ન વૃદ્ધિઃ) ઉન્નેતા ઋત્વિજ સંબંધી.

ઉન્નેય ત્રિ. (ઉદ્+ને+યત્) ઊંચે લઈ જવા યોગ્ય, કલ્પના કરવા યોગ્ય, તર્ક કરવા યોગ્ય, સાદશ્યના આધારે જે અનુમાન કરવા કે નિર્ણય કરવા માટે યોગ્ય હોય તે.

ઉન્નેર્હણ ન. (ઉદ્+બર્હ+લ્યુટ) મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખવું, ઊંચે ધારણ કરવું.

ઉન્નેર્હિત ત્રિ. (ઉદ્+બૃહ+ક્ત) મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખેલ, ઊંચે ખેંચેલ.

ઉન્નમ્જ્જક ત્રિ. (ઉદ્+મસ્જ્+ખ્વુલ્) પાણી વગેરે ઉપર તરનાર. (પુ.) કંઠ સુધી જળમાં રહી તપ કરનાર તાપસ.

ઉન્નમ્જ્જન ન. (ઉદ્+મસ્જ્+લ્યુટ) પાણી વગેરે ઉપર તરવું, બહાર નીકળવું- સલિલોન્નમ્જ્જતમુજ્જન્તિ સ્ફુટમ્-નૈષધ૦

ઉન્નમ્ણિ પુ. (ઉદ્ ની પ્યત્) સપાટી ઉપર પડેલું રત્ન-ગિરયો વિદ્મદુન્મણીન્-ભાગ૦ ૧૦૧૨૭૧૨૬

ઉન્નમ્ણલ ન. (ઉલ્લગ્નં મ્ણલમ્) દિવસ રાત્રિના વધારા ઘટાડાનું સાધન, મંડલનો ભેદ. (ત્રિ.) ઊંચે મંડળવાળું.

ઉન્નમ્ણલકર્ણ પુ. (ઉલ્લગ્નં મ્ણલં કર્ણે યસ્ય) છાયા ઉપરથી દિવસ જાણવા માટે ઊંચે મંડળમાં રહેલ સૂર્યનું છાયાકરણ.

ઉન્નમ્ણલનૃ પુ. (શઙ્કુ ઉલ્લગ્નં મ્ણલં નરિ) અક્ષનું ક્ષેત્ર જાણવા માટે ઉન્નમ્ણલ શંકુ.

ઉન્નમ્ણલશઙ્કુ (પુ. ઉલ્લગ્નં મ્ણલં શઙ્કુઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉન્મત્ત પુ. (ઉદ્+મદ્+ક્ત) ધંતૂરી- ઉન્મત્તમાસાદ્ય હરઃ સ્મરશ્ચ-નૈ૦ ૩૧૧૮, મુકુન્દ વૃક્ષ. (ત્રિ.) ગાંડું, પાગલ, ગ્રહ કે ભૂતના વળગાડવાળું, ઉદ્ધત, નશામાં ચકચૂર, દારૂ પીનાર, અત્યંત મદોન્મત્ત - મદોન્મત્તસ્ય મૂપસ્ય કુન્જરસ્ય ચ ગચ્છતઃ-પજ્ચ, - ઉન્મત્તાનાં ચ યા ગાથા શિશૂનાં ચેષ્ટિતં ચ યત્-મલમાસતત્વે ।

उन्मत्तक पु. (उन्मत्त इव कन्) अेक ज्ञतनी तापस.
(त्रि. उन्मत्तस्यार्थे कन्) उन्मत्त शब्द जुओ.
उन्मत्तकीर्ति त्रि. (उन्मत्ता कीर्तिर्यस्य) उन्मत्तीमां जेनी
प्याति छे ते.
उन्मत्तता स्त्री. (उन्मत्तस्य भावः तत्) उन्मत्तपणुं.
उन्मत्तत्व न. (उन्मत्तस्य भावः त्व) उपरनी अर्थ
जुओ.
उन्मत्तगङ्गा अव्य. (उन्मत्ता उद्धता गङ्गा यत्र) ते नामनी
अेक देश.
उन्मत्तगीत त्रि. (उन्मत्तेन गीतम्) गांडा भाषसे गायेल,
पागल भाषसनो भकवाढ.
उन्मत्तप्रलपित त्रि. (उन्मत्तेन प्रलपितम्) उपरनी अर्थ
जुओ.
उन्मथ त्रि. (उद्+मथ्+भावे ल्युट्) मथी नांभनार,
योणी नांभनार, मारी नांभनार.
उन्मथन न. (उद्+मथ्+भावे ल्युट्) मथी नांभनुं,
वलोववुं- कूर्मे धृतोऽद्रिरमृतोन्मथने स्वपृष्ठे-भाग०
११।४।१८, योणी नांभनुं, मर्दन करवुं, मारी नांभनुं,
-अन्योऽन्यसुतोन्मथनात्-रघु० ७।५२, 'सुश्रुत' ग्रंथ
प्रसिद्ध अेक यंत्र- विपक्षचित्तोन्मथना नखत्रणाः-
किरा०
उन्मथित त्रि. (उद्+मथ्+भावे क्त) मथी नांभेव,
योणी नांभेव, घसी नांभेव.
उन्मद त्रि. (उद्गतो मदो मत्ताऽस्य) मढवाणुं, जेने
मढ थयो छीय ते, मढ उत्पन्न करे तेवुं- मधुकराङ्गनया
मुहुरुन्मदध्वनिभृता निभृताक्षरमुज्जगे- शिशु० ६।२०,
-उदीरयामासुरिवोन्मदानाम्-रघु० २।९
उन्मदन त्रि. (उद्धृतो मदनोऽस्य) जेने काम पेदा थयो
छीय ते- तदाप्रभृत्युन्मदना पितुर्गृहे-कुमा० ५।५५
उन्मदिष्णु त्रि. (उन्मद्+ताच्छील्ये इष्णुच्) उन्मादी
स्वभावावाणुं, गांड़ुं, नशाभां यक्यूर, जेजे मढिरा
पीधी छीय ते, जेने (छाधीने) मढ अरती छीय ते.
उन्मनस् त्रि. (उद्भ्रान्तं मनोऽस्य) उत्कंठावाणुं, उत्तेजित,
भीजे स्थणे मनवाणुं, उच्यक मनवाणुं, क्षुब्ध, बेयेन-
पयोधरेणोरसि काचिदुन्मनाः-कि० ८।१९
उन्मनस्क त्रि. (उद्भ्रान्तं मनो यस्य कप्) वियोगधी
उदास, आतुर, उत्सुक. उपरनी अर्थ जुओ.
उन्मनायते (ना. धा. आ.) बेयेन थवुं, मनमां क्षुब्ध
थवुं.

उन्मनी स्त्री. (उन्मनस्+ङी पृषो०) योणीना मननी
अेक ज्ञतनी अवस्था, क्षुब्धता, बेयेनी.
उन्मनीभू (भ्वा० पर०) उत्तेजित थवुं, क्षुब्ध थवुं.
उन्मन्थ पु. (उद्+मन्थ्+भावे घञ्) वध, नाश, मारी
नांभनुं, मथी नांभनुं, पीसवुं, पीसी नांभनुं.
उन्मन्थन न. (उद्+मन्थ्+ल्युट्) वलोववुं, मधवुं,
वलोववानुं साधन रवेयो, मारी नांभनुं वजेरे.
उन्मयूख त्रि. (ऊर्ध्वानि मयूखानि यस्य सः) प्रकाशमान,
दीप्तिवाणो -उच्चैरशोकतरुसंश्रितमुन्मयूखम् -
भक्ता० २८
उन्मर्दन न. (उद्+मृद्+ल्युट्) थोणवुं, घसवुं, वायुने
व्यवस्थित करवा माटेनी 'सुश्रुत' प्रसिद्ध अेक व्यापार,
मर्दन करवानुं साधन, माविश करवा माटे सुगंधित
(तेल).
उन्मा स्त्री. (उद्+मा+अ) उंथुं माप, तोणवुं.
उन्माथ पु. (उन्मथ्यतेऽनेन उद्+मथ्-करणे घञ्) उरश्च
वजेरेने बांधवा माटे मूडेवुं अेक कूट यंत्र, झंसलो,
वलोवीने काढवुं -प्रभा ! मद्बाणानां क इव
भुवनोन्माथविधिपु-प्रबोध०, मारी नांभनुं, यातना,
जण, पाश.
उन्माद पु. (उद्+मद्+घञ्) अेक ज्ञतनी मानस रोग,
गांऽपणुं, उन्मत्तपणुं- चिन्ता सम्मोह उन्मादः
कामशोकभयादिभिः-सा० द० ३०, -मदयन्त्युद्धता
दोषा यस्मादुन्मार्गमास्थिताः । मानसोऽयमतो
व्याधिरुन्माद इति कीर्तितः ।। -गारुड० १९९ अधि०,
-या विप्रलम्भमहापत्तिपरमानन्दादिजन्माऽन्य-
स्मिन्नन्यावभास उन्मादः- रस०. (त्रि.) पागल, गांड़ुं,
अेक व्यभियारी भ्राव.
उन्मादक पु. (उद्+मद्+णिच्+ण्वल्) गांड़ुं बनावी
मूकनार धंतूरो वजेरे.
उन्मादन पु. (उद्+मद्+णिच्+ल्युट्) ते नामनुं
कामदेवना पांथ भाषो पैकीनुं अेक भाष, गांडा
बनावी देवुं ते. (त्रि.) गांड़ुं बनावी मूकनार.
उन्मादवत् त्रि. (उन्मादोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः)
उन्मादवाणुं, गांड़ुं, पागल.
उन्मादिन् त्रि. (उद्+मद्+णिनि) उन्मत्त शब्द जुओ.
रक्षेदुन्मादिनं यत्नात्-सुश्रु०
उन्मान न. (उद्+मा+भावे ल्युट्) तोलां, काटलां, उंथुं
प्रभाष, मापवुं, जेणवुं. (पु.) दोष जेटवुं अेक माप

-उन्मानश्च घटो राशिद्राणपर्यायसंज्ञितः -शाङ्गं
पूर्व० १. अ०

उन्मार्ग त्रि. (उत्क्रान्तः मार्गात्) मार्गने ओणञ्जनार,
अवणे मार्गे ज्ञनार - उन्मार्गप्रस्थितानीन्द्रियाणि-
का० १६५. (पु. विरुद्धः मार्गः) विरुद्ध मार्ग, अवणो
मार्ग, सीधा मार्गमांथी यथायमान् थवुं.

उन्मार्जन न. (उद् मृज् णिच् ल्युट्) रगडवुं, पूछवुं,
धसी नाभवुं ते.

उन्मिति त्रि. (उद्+मा+क्तिन्) उंथि प्रभाशवाणुं. (स्त्री.)
भापवुं, वजन करवुं, तील.

उन्मिश्र त्रि. (उद् मिश्र् अच्) लेणसेण, चित्रविचित्र.

उन्मिष त्रि. (उद्+मिष्+क) विकस्वर, प्रकुल्ल, थोडा
प्रकाशवाणुं.

उन्मिषित त्रि. (उद्+मिष्+क्त) विकसेल, भीलेल, प्रकुल्ल
थयेल, कंठी प्रकाशेल. - व्यलोकयदुन्मिषितैसतडिन्मयैः
-कुमा० ५।२५

उन्मील पु. (उद्+मील्+घञ्) विकस, आंभ उधडवी.

उन्मीलन न. (उद्+मील्+ल्युट्) विकस पाभवुं, आंभ
उधडवी वगेरे - अज्ञानतिमिरान्धस्य लोकस्य तु
विचेष्टतः । ज्ञानाञ्जनशलाकाभिर्नेत्रोन्मीलनकारकः ।।
-महा० १।१।८४

उन्मीलित त्रि. (उद्+मील्+क्त) विकसेल, प्रकाशेल,
उधडेल, उधडेली आंभ वगेरे - चक्षुरून्मीलितं
येन तस्मै श्रीगुरवे नमः-गुरुयतिमन्त्रः; - उन्मीलितं
तुलिकयेव चित्रम् -कु० १।३२

उन्मुक्त त्रि. (उद्+मुच्+क्त) छूटुं, बंधन विनानुं.

उन्मुख त्रि. (उद्-ऊर्ध्वं मुखमस्य) उंथि मुभवाणुं,
उधोगी, तैयार, उत्सुक, तत्पर - असौ शरण्यः
शरणोन्मुखानाम्-रघु० ६।२१; -मनोऽभिरामाः शृण्वन्तौ
रथनेमिस्वनोन्मुखैः-रघु० १।३९

उन्मुखता स्त्री. (उन्मुखः भावे तल) आशंसा अगर्
प्रत्याशानी स्थिति.

उन्मुखर त्रि. (उद्गतः मुखरः) उंथेथी अवाज करनार,
कोलाडलमय.

उन्मुग्ध त्रि. (उद् मुह् क्त) उद्विग्न, संघांत, मूढ,
मूर्ख.

उन्मुद्ग त्रि. (उद्गता मुद्रा यस्मात्) उधडेल, विकसेल,
प्रकुल्ल.

उन्मूल (नामधातु-उद्+मूल+णिच् उन्मूलयति-ते)
मूणमांथी उभेडी नाभवुं.

उन्मूलन (उन्मूल+णिच्+ल्युट्) मूणमांथी भेंथी काडवुं.
-न पादपोन्मूलनशक्तिरहः-रघुः २।३४

उन्मूलित त्रि. (उन्मूल+क्त) मूणमांथी उभेडी नाभेव.
-दूरे सन्तु फलानि हन्त भवता तन्मूलमुन्मूलितम्,
-लङ्कामुन्मूलितां कृत्वा कदा द्रक्ष्यति मां पतिः-रा०
५।६

उन्मृजावमृजा स्त्री. (उन्मृज अवमृज यस्यां क्रियायाम्)
जेमां 'तुं साक कर', 'वाणी नांभ' ऐम कडेवामां
आवे ते क्रिया.

उन्मृद् (क्र्यादि० पर०) मावीश करवी, मसणवुं.

उन्मृश्य त्रि. (उद्+मृश्+क्यप्) छाथ उंथी करीने स्पर्श
करवा योग्य, उपरथी अडकवा योग्य. (अव्य.
उद्+मृश्+ल्यप्) उपरथी स्पर्श करीने, छाथ उंथी
करी अडकीने.

उन्मेदा स्त्री. (उद्गतः मेदः) जडापणुं, स्थूलता.

उन्मेय त्रि. (उद्+मा+यत्) भापवा योग्य, जोभव
योग्य, तोणवा योग्य.

उन्मेष पु. (उद्+मिष्+घञ्) नेत्र वगेरेनुं उधडवुं,
कंठीक प्रकाश- स्वकिरणपरिवेषोन्मेषशून्याः प्रदीपाः-
रघु० ५।७४, - खद्योतालीविलसितनिभां विद्युदुन्मेष-
दृष्टिम् -मेघ० २०

उन्मेषण न. (उद्+मिष्+ल्युट्) उपरथी अर्थ जूओ.
-मन्मथोन्मेषणातिविस्तीर्णा शोभैव कान्तिः-सा० द०

उन्मोचन न. (उद्+मुच्+ल्युट्) छोडवुं, छोडी मूकवुं,
बंधनथी छूटा करवुं.

उप अव्य. (वप्+क) अधिकना अर्थमां -उप पराद्धं
हरेर्गुणाः-पाणिनिः २।३।१९; डीनमां -विष्णुमन्वर्च्यते
भर्गः शक्रादय उपाच्युतम्-मुग्धबोधे कारकं ७, पासे,
सभीप, साभीप्य - उपसमिधमुपसमित्, उपनदमुपनदि
-मुग्ध० समास० ६७, समानतामां, गुणान्तरना
स्थापनमां, व्याप्तिमां, पूजामां, शक्तिमां उपक्रमते,
आरंभमां -उपकरोति दानमां, दोष कडेवामां,
अध्ययनमां -उपदिशति, अंत-छेडी अेवा अर्थमां,
अने निदर्शन अर्थमां वपशय छे.

उपक पु. (उप+कन्) ते नामना ऐक ऋषि.

उपकण्ठ त्रि. (उपगतः कण्ठम्) पासे, नजडीक, कंठनी
पासे, गाम वगेरेनी पासे- तस्योपकण्ठे घननीलकण्ठः

कुतुहलादुन्मुखपौरदृष्टः—कुमा० ७।५१, - प्राप
तालीवनश्याममुपकण्ठं महोदधेः-रघु० ४।३४. (न.)
घोडाओनी ऐक प्रकारनी गति-पंथगति (अव्य.)
कंठनुं समीपपक्षुं— प्रेम्णोपकण्ठं मुहुरङ्गभाजो
रत्नावलीरम्बुधिराबन्ध-शिशु०

उपकथा (उपगताः कथाः) नानी वार्ता, टूकी दाजलो,
किस्सो.

उपकनिष्ठिका स्त्री. (उपगता कनिष्ठिकाम्) टयली
आंगणीनी पासेनी आंगणी अनभिक्ता.

उपकन्या स्त्री. (उपगता कन्याम्) कन्यानी सभ्नी वगेरे.

उपकरण न. (उपक्रियतेऽनेन उप+कृ+ल्युट्) सेवा
करवी, अनुग्रह करवो, सहायता करवी, उपकरण,
उरकोई कामनुं मुख्य साधन, राखरथीवुं राजा वगेरेनां
छत्र यामर वगेरे. (जै० प्रा० उवगरण) वस्त्र पात्र
वगेरे निर्वाहनां साधन, बाह्य ईन्द्रियनी शक्तिविशेष
(त्रि. उपगतः करणम्) ईन्द्रियोने प्राप्त. (अव्य.
करणे इति विभक्त्यर्थे, करणस्य समीपम् सामीप्ये
अव्य० सं०) ईन्द्रियोमां, ईन्द्रियोनी समीपे.

उपकरणद्रव्यावमोदरिका स्त्री. (प्रा० जै० को०
उवगरणद्रव्योमोदरिया) साधुने राजवां जेईअे तेना
करतां पक्ष ओछां वस्त्रपात्रादि उपकरण राजवां ते,
द्रव्य उषोदरीनी ऐक प्रकार.

उपकरणप्रणिधान न. (जै० प्रा० उवगणपणिहाण) लौकिक
उपकरण गृहादि अने लोकोत्तर उपकरण-संयमना
निर्वाहक वस्त्र पात्रादि तेनुं प्रणिधान-उपयोग.

उपकरणसंयम पु. (जै० प्रा० उवगरणसंजम) मछा
भूत्यवाणां वस्त्रनी त्याग करी सादां घोणां वस्त्र
पडेरवां ते.

उपकरणेन्द्रिय न. (जै० प्रा० उवगरणिदिय) शब्दादिने
ज्जलवामां उेतुइप ईन्द्रियनी शक्तिविशेष.

उपकर्ण अव्य. (कर्णे इति विभक्त्यर्थे, करणस्य समीपं
सामीप्ये वा उप कन् टाप् इत्वम्) कानमां, काननी
समीपे.

उपकर्तृ त्रि. (उप+कृ+तृच्) उपकार करनार, अनुकूलता
करनार— उपकर्त्रारिणा सन्धिर्न मित्रेणापकारिणा-शिशु०
२।३७;—हीनान्यनुपकर्तृणि प्रवृद्धानि विकुर्वते-रघु०
१७।५८, —उपकर्त्री रसादीनाम्-सा० द० ६२४,
सेवा करवी, अनुग्रह करवा सहाय करवी.

उपकलाप अव्य. (कलापे इति विभक्त्यर्थे कलापस्य
समीपं सामीप्ये वा) समुदायमां, समुदायना समीप,
भोर वगेरेनां पीछांमां, भोर वगेरेना पीछांनी समीपे.

उपकल्प त्रि. (उपगतः कल्पम् उप कृप् अच्, घञ् वा)
आचारने प्राप्त थयेद; आत्मूषण— तपनीयोप-
कल्पम्-भाग० ३।१८।९

उपकल्पन न. (उप+कल्प+णिच्+ल्युट्) संपादन, प्राप्त
करवुं ते, आथोजन, तैयारी, कपोलकल्पित, जेउवुं
ते.

उपकल्पना स्त्री. (उप+कल्प+युच्) उपरनो अर्थ जूओ.

उपकादि पु. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध ऐक शब्दसमूह,
जेमडे— उपक, लमक, भ्रष्टक, कपिष्ठल, कृष्णाजिन,
कृष्णसुन्दर, चूडारक, आडारक, गडुक, उदङ्क,
सुधायुक्, अबन्धक, पिङ्गलक, पिष्ट, सुपिष्ट,
मयूरकर्ण, खरीजङ्घ, शलाथल, पतञ्जल, पदञ्जल,
कठेरणि, कुशीतक, काशकृत्स्न, निदाघ, कलशीकण्ठ,
दामकण्ठ, कृष्णपिङ्गल, कर्णक, पर्णक, जटिलक,
वधिरक, जन्तुक, अनुलोम, अनुपद, प्रतिलोम,
अपजग्ध, प्रतान, अनभिहित, कमक, वटारक,
लेखाभ्र, कमन्क, पिञ्जलक, कर्णक, मसूरकर्ण,
मदाध, कबन्तक, कमन्तक, कदामत— ईत्यादि.
अडी बहुवचनमां गोत्र प्रत्ययनी लुप् थाय छे.

उपकार पु. (उप+कृ+घञ्) सेवा, सहायता, मदद,
उपकार, पाउ —उपकारो महांस्तात कृतोऽयं मम
खेचरैः—भा० व० अ० १५, —उपकारापकारौ हि
लक्ष्यं लक्षणमेतयोः—शिशु० २।३७, —कृतोपकारेव
रतिर्बभूव—कुमा० ३।७३

उपकारक त्रि. (उप+कृ+ण्वल्) उपकार करनार, उरकोई
कारण— स्पर्शस्त्वगिन्द्रियग्राह्यस्त्वचः स्यादुपकारकः-
भाषा०

उपकारिका स्त्री. (उप+कृ+टाप्) राजमडेल, कपडांनुं
धर-तंभु, उपकार करनारी, धर्मशाळा.

उपकारिन् त्रि. (उपकार+णिनि) उपकार करनार
—दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे— गीता०,
—उपकारिणि विश्रब्धे शुद्धमतौ यः समाचरति पापम्-
हितो० मित्र०

उपकार्य त्रि. (उप+कृ+ण्यत्) उपकार करवा योग्य
—शत्रुघ्नप्रतिविहितोपकार्यमार्यः रघु० १३।७९

उपकार्या स्त्री. (उप+कृ+टाप्) राजभूषण, तंजु, राजने
रहेवा माटे बांधेली रावठी - तस्योपकार्यारचितोपचारा
-रघु० ५।४१; -रम्यां रघुप्रतिनिधिः स नवोपकार्या
बाल्यात् परामिव दशां मदनोऽध्युवास-रघु० ५।६३

उपकिरण न. (उप+कृ+ल्युट्) व्याप्ति, झेलावुं, योतरई
नांभवुं, वेरवुं. (अव्य. सामीप्यार्थे) डिरक्षणं समीपपक्षं,
डिरक्षमां.

उपकीचक पु. (उपगतः कीचकम्) विराट राजाना
साणा कीचकना नाना भाईओनुं अेक सैन्य, वांसना
वृक्षोनी उपशाभाओ- विराटनगरे राजन् !
कीचकादुपकीचकम् ।

उपकुञ्चि स्त्री. (उप+कुञ्च्+इ) काणीछरी, नानी
छलायथी.

उपकुञ्चिका स्त्री. (उप+कुञ्च्+ण्वल् अत इत्वम्)
नानी अेलथी, काणीछरी -कारवी करवी तद्वद्
विज्ञेया सोपकुञ्चिका-अमर० भोरथुथु.

उपकुम्भ अव्य. १. घडानी पासे, सामीप्यार्थे, २. अेकलो,
निवृत्त, अेकांत.

उपकुर्वाण पु. (उपकुरुते गुरोर्दक्षिणादानादिना
उप+कृ+शानच्) समावर्तनने योग्य स्वाध्याय अडश
पर्यन्त ब्रह्मचारी - यतोऽनुपकुर्वाणो न कस्याप्युपायनं
गृह्णीयात् -हितो सुहृदं, गृहस्थ बनवाने शारित्रशील
ब्राह्मणनी उपकार करनार (त्रि.) उपकार करवाना
स्वभाववार्णुं.

उपकुल्य त्रि. (कुल्यामुपगतः) नाना प्रवालनी पासे
गथेल -रहेल. (अव्य. कुल्यायाः समीपम्) नाना
प्रवालनी पासे.

उपकुल्या स्त्री. पीपर. -उपकुल्या मगधी-वैद्यकरत्नमाला;
-उपकुल्योषणा शौण्डी-भावप्रकाशः ।

उपकुश पु. 'सुश्रुत'भां कडेलो अेक भुजनी रोग. (अव्य.)
दर्भनी पासे, दर्भमां. (त्रि.) दर्भनी पासे गथेल-
रहेल.

उपकूप त्रि. डूवानी पासेनी प्रदेश वगेरे. (अव्य.)
डूवानी पासे, डूवामां.

उपकूपजलाशय पु. डूवानी पासेनुं जलाशय, डवाडो.

उपकूल त्रि. कांठे गथेल, कांठे रहेल. (अव्य. कूलस्य
समीपम्) कांठांनी उपर, कांठांनी पासे.

उपकृत त्रि. (उप+कृ+क्त) जेना उपर उपकार कर्पो
डोय ते, उपकार करेल. (न.) उपकार -उपकृतं बहु

तत्र किमुच्यते सृजनता प्रथिता भवता चिरम् ।
-सा० द०

उपकृति स्त्री. (उप कृ क्तिन्, श् वा) उपकृति-
अनुग्रह, आभार.

उपकृतिन् त्रि. (उपकृतमनेन इष्टा. इनि) उपकार
करनार.

उपकृष्ण त्रि. (उपगतः कृष्णम्) कृष्णनी पासे गथेल,
कृष्णे प्राप्ता थथेल. (अव्य. कृष्णस्य समीपम्)
कृष्णनी पासे, कृष्णमां.

उपकल्प त्रि. (उप+कल्प्+क्त) नियत, मूकेल, स्थापेल,
उपभोग करवा माटे समर्थ.

उपकोशल पु. ते नामनी अेक ऋषि.

उपक्रन्तु त्रि. (उप+क्रम्+तृच्) आरंभ करनार.

उपक्रम पु. (उप+क्रम्+घञ्-न वृद्धिः) उपायना
ज्ञानपूर्वक आरंभ, प्रथम आरंभ -रामोपक्रममाचख्यौ
रक्षः परिभवं नवम्-रघु० १२।४२, साम-दान वगेरे
उपाय, आरंभ करातुं, चिकित्सा, शौर्य, उडयन,
व्यवहारनी प्रतिक्रिया, अलपूर्वक आगण वधतुं-
योषितः सुकुमारोपक्रमाः-तं ज्ञेयभी कार्य, परिचर्या,
प्रासाशिकतानी तपास.

उपक्रमण न. (उप+क्रम्+भावे ल्युट्) आरंभ, आरंभनुं
'साधन, कोर्छ ग्रंथनी भूमिका, उपागमन,
उत्तरदायित्वभर्यो व्यवसाय, चिकित्सा, उपचार.

उपक्रमणिका स्त्री. (उप+क्रम् स्वार्थे कन् अत इत्वम्)
ग्रंथनी प्रस्तावना, ग्रंथमांन विषयनी ग्रंथना आरंभमां
प्रथम निर्देश.

उपक्रमणीय त्रि. (उप+क्रम्+अनीयर्) आरंभ करवा
योग्य, चिकित्साना अंगउप अेवुं अेक लक्षणा,
चिकित्सानी डेवी रीते आरंभ करवी ते ज्ञावनारी
अेक ग्रंथ.

उपक्रान्त त्रि. (उप+क्रम्+क्त) आरंभ करेल, विस्तृत,
प्राप्ता, व्यवहारमां आवेल.

उपक्रिया स्त्री. (उप+कृ+भावे श) उपकार -तमपीह
गुरूं विद्यात् श्रुतोपक्रियया तया-मनु०

उपक्रोडा स्त्री. (उपगता क्रोडा यत्र) रमवानुं मेदान,
रमवानुं स्थण-क्षेत्र.

उपक्रोश पु. (उप+क्रुश्+घञ्) निन्दा -राज्येन किं
तद्विपरीतवृत्तेः प्राणैरुपक्रोशमलीमसैर्वा -रघु० २।५३.
(त्रि. क्रोशमुपगतः) लगभग अेक क्रोश गथेल. (अव्य.
क्रोशस्य समीपम्) अेक क्रोशनी पासे.

उपक्रोशन न. (उपक्रुश्+भावे ल्युट्) निन्दा।
-कुलोपक्रोशनकरी कुलाङ्गारी निराश्रया हरि० १७६ अ०
उपक्रोष्टृ पु. (उप+क्रुश्+तृच्) गधे.डी. (श्वे.रथी. बरा.डा. पा.उती). (त्रि. उप+क्रुश्+तृच्) निन्दा करनार.
उपक्लेश पु. (उपक्लिश्नाति अनेन उप+क्लिश् करणे घञ्) मध, अभिमान, गर्व वगैरे.
उपक्वण (उप+क्वण्-शब्दे+अप्) वीक्षानी अंकार.
उपक्वाण पु. (उप+क्वण्+घञ्) उपरनी अर्थ जुओ.
उपक्षय पु. (उप+क्षि+अच्) नाश, डानि, क्षीणता, व्यय. (त्रि. उपगतः क्षयम्) क्षय पामेल, नाश पामेल, क्षीण थयेव. (अव्य. क्षयस्य समीपम्) क्षयनी पासे, निवासमां, निवासनी पासे.
उपक्षित् त्रि. (उप+क्षि+क्विप्) समीपमां रडेनार.
उपक्षीण त्रि. (उप+क्षि+क्त तस्य न, दीर्घश्च) क्षीण थयेव, पोतानुं काम करवाभां असमर्थ थयेव, डानि पामेल.
उपक्षेप पु. (उप+क्षिप्+भावे घञ्) आक्षेप, उल्लेख, संकेत, सलाह- कार्यापक्षेपमादौ तनुमपि रचयन्-मुद्रा० ४।३, तिरस्कार -दारुणः खलूपक्षेपः पापस्य-वर्णो ५, समीप, पासे, थापण, धमकी, विशेष दोषारोपण.
उपक्षेपक त्रि. (उप क्षिप् ण्वुल्) संकेत करनार, सलाह देनार.
उपक्षेपण न. (उप+क्षिप्+ल्युट्) शूद्रनुं अत्र ब्राह्मणने घेर संघवा आपवुं ते, सोंपवुं, थापण भूकवी, नीचे ईंकवुं, नापी देवुं, दोषी ठरावो.
उपक्षेपणधर्म पु. उपरनी अर्थ जुओ.
उपखात अव्य. (खातस्य समीपम्) जात-भाईनी पासे. (त्रि.) जात-भाईने अनुसरैव, जातनी पासेनुं.
उपखिल न. परिशिष्टनुंये परिशिष्ट.
उपग त्रि. (उप+गम्+ङ) पासे जनार, अनुसरनार, पासे रडेनार, अेकठा थनार, प्राप्त करनार.
उपगण त्रि. (उपगतः गणो येन) समुदायने प्राप्त, नानुं दोषुं.
उपगत त्रि. (उप+गम्+क्त) पामेल, स्वीकारैव, पासे गयेव, पासे रडेव, जाणैव, प्राप्त करैव, प्राप्त थयेव. -उपगतोऽपि च मण्डलनाभितामनुदितान्यसितात-पवारणम्-रघु० १।१५, (न. उपगत+ अच्) पडोथ, रसीद, स्वीकार, प्राप्ति- धनीवोपगतं दद्यात् स्वहस्तपरिचिह्नितम्-या० स्मृ०

उपगति स्त्री. (उप+गम्+क्तिन्) प्राप्ति, स्वीकार, जाणकारी, ज्ञान मेजववुं, नञ्क जवुं, पासे आववुं.
उपगत्य अव्य. (उप+गम्+त्यप्) पासे जईने.
उपगन्तु त्रि. (उप+गम्+तृच्) प्राप्त करनार, समीप जनार, स्वीकारनार, जाणनार.
उपगम् (भ्वा० पर०) पूज करवी- सहपत्न्या विशालाक्ष्या नारायणमुपागतम्-रा० २।६।१
उपगम (पु. उप+गम्+घञ्) समीप जवुं, पासे जवुं, ज्ञान, स्वीकार-सीमन्ते च त्वदुपगमजं यत्र नीपं वधूनाम् -मेघ० ६५; तमारुं आववुं- - तं प्राप्य सर्वावयवानवद्यं व्यावर्ततान्योपगमात् कुमारी-रघु० ६।६९
उपगमन न. (उप+गम्+ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ. यथाकर्म शुभं कृत्वा स्वर्गोपगमनं ध्रुवम्-भा० आ० १०३ अ०; धारण, स्वीकार- अप्राप्तस्य हि प्रापणमुपगमनम् -मी० सू० १२।१।२९- उपर शा० भा०
उपगम्य(त्य) अव्य. (उप+गम्+ल्यप् वा मलोपे तुक्) पासे जईने, समीप जईने. (त्रि. उप+गम्+कर्मणि ण्यत्) पासे जवा योग्य, समीप जवा योग्य.
उपगहन पु. ते नामना अेक ऋषि.
उपगा पु. (उप+गै+क्विप्) यज्ञमां गान करनार अेक ऋत्विज. (स्त्री. उप+गै+भावे अङ्) गान.
उपगात् पु. (उपगायति उप+गै+तृच्) यज्ञमां उद्गातानी पासे गान करनार अेक ऋत्विज. (त्रि.) समीपमां गान करनार.
उपगान न. (उप गै ल्युट्) सडगाभी संगीत.
उपगामिन् त्रि. (उप+गम्+णिनि) समीप जनार, स्वीकारनार, जाणनार. स्त्रियां डीप्-उपगामिनी.
उपगिर अव्य. (गिरैः समीपम् वा अच्) पर्वत पासे, पर्वतमां.
उपगिरि पु. (गिरिमुपागतः) उत्तर दिशाभां पर्वतनी पासेनी कोई अेक देश, पडाउ पासे. (अव्य.) उपगिर शब्द जुओ.
उपगीति स्त्री. ते नामनी अेक मात्रावृत्त छंद.
उपगु त्रि. (उपगतः गौः येन) जेणे गो-किरण वगैरे मेजवव्यां डोय ते गोवाण वगैरे, गायनी समीप. (अव्य. गोः समीपम्) गायनी पासे.

उपगुध त्रि. (उप+गुध्+रोधने क) समीपमां रडी
रोकना, गोंधी राभना.

उपगुरु पु. (उपगतः सादृश्येन गुरुम्) गुरूनी पेटे
उपदेश वगेरे करना, सहायक, शिक्षक.
(अव्य. गुरोः समीपम् गुरौ वा) गुरूनी पासे, गुरूमां.

उपगूढ न. (उप+गुह्+भावे क्त) आदिगन -उपगूढानि
सवेपथूनि च-कुं ४।१७, भेटवुं - कण्ठाश्लेषोपगूढम्
-भर्तुं ३।८२. (त्रि. उप गुह् कर्मणि क्त) आदिगन
करे, भेटे, अस्त, पीडायेलो - कन्योपगूढो नष्टश्रीः
कृपणो विषयात्मकः -भागं ४।२८।६; आच्छादित,
ढंकेल -लताभिः पुष्पिताग्राभिरुपगूढानि सर्वतः-रा०
४।११९

उपगूढक त्रि. (उपगूढ चतुर्थ्यां क) आदिगितनी
पासेनी प्रदेश वगेरे.

उपगूहन न. (उप+गुह्-ल्युट् ओरूत्) आदिगन, भेटवुं
ते. -कृतिः प्रमाद आनन्दः समयोऽप्युपगूहनम्-सा०
द० ६. परि०, गुप्त राभवुं, छुपावुं, आश्चर्य.

उपगोष न. (उप गै यत्) गायन, गीत.

उपगोह्य त्रि. (उप+गुह्+ण्यत् ऊत्वविधौ अच् एव
ग्रहणान्न ऊत्वम्) आदिगन करना योग्य, भेटवा
योग्य, अडल करना योग्य. (न. उप+गुह्+भावे ण्यत्)
आदिगन करवुं, भेटवुं.

उपगौर त्रि. (उपगतो गौरम्) गौर वशने प्राप्त थयेल.
उपग्रस् (भ्वा० पर०) गणी जवुं, लडप करी जवुं,
अडलथी अस्त थवुं.

उपग्रह पु. (उप+ग्रह्+अप्) केड पकडवुं, अदीभाने
नाभवुं, उपयोग, अनुकूलता, अडल, जेडवुं, स्वीकार,
राडुकेतु वगेरे. (त्रि. उप+ग्रह्+घञ्) केड पकडायेल
केदी वगेरे.

उपग्रहण न. (उप+ग्रह्+ल्युट्) पासे रडीने अडल,
पकडवुं, मडे करना, स्वीकार- वेदोपग्रहणार्थाय
तावग्रहयत प्रभुः-रामा० १।४।८

उपग्राह पु. (उपग्रह्+णिच्+अच्) धरवुं, मूकवुं, भेट
धरवी, उपहार, भेट. (त्रि. उपग्रह्+ णिच्
कर्मणि घञ्) भेट तरीके आपवा योग्य.

उपाग्राह्य त्रि. (उप+ग्रह्+णिच् यत्) समीपमां अडल
कराववाने योग्य, नजराशुं. (न. उप+ग्रह्+णिच्
भावे यत्) उपहार, भेट.

उपघात पु. (उप+हन्+घञ्) नाश पमाडवुं -तथात्वं
चेदिन्द्रियाणामुपघाते कथं स्मृतिः-भाषापरि० ४८,
कर्म भाटे अयोग्यता संपादन करवी, अपकार -स्त्रीणां
च प्रेक्षणालम्भमुपघातं परस्य च-मनु० २।१७९,
ईन्द्रियोनुं पोतपोतानुं कार्य करवामां असमर्थपशुं,
शेग, पापनी समूह, अक जातनी डेम.

उपघातक त्रि. (उप+हन्+ण्वुल्) नाश करना, पीडा
करना.

उपघातिन् त्रि. (उप+हन्+णिनि, स्त्रियां डीप्-उपघातिनी)
उपरनी अर्थ जुओ.

उपघोषण न. (उप घुष् ल्युट्) ढंढेरी पीटाववी, प्रकशित
करवुं, जाडेर करवुं ते.

उपघ्न पु. (उप+हन् घञर्थे कन्) पासेनी आश्रय,
लगोलगनो आधार -छेदादिवोपघ्नतरोर्रतव्या -रघु०
१५।१

उपघ्न (भ्वा० पर०) सुधवुं -पर्यश्रुरस्वजत मूर्धनि
चोपजघौ-रघु० १३।७०

उपच त्रि. (उपचिनोति उप+चि+ड वा) उपथय करना,
वृद्धिकारक.

उपचक्र पु. (उपगतः सादृश्येन चक्रं चक्रवाकम्)
यकवाकना जेवुं अक प्रकारनुं लाल पक्षी -
भृङ्गराजोपचक्राक्ष लोहपृष्ठाः पतत्रिणः-भा. व., -चकोरै
रुपचक्रैश्च पक्षिभिर्जीवजीवकैः -महा० १७८।७.
(अव्य. चक्रस्य समीपम्) पैडांनी पासे, पैडां उपर.

उपचक्षुस् न. (उपगतं चक्षुर्दर्शनानुगुण्यार्थम्) उपनेत्र,
यशमां.

उपचतुर त्रि. (उपगताश्चत्वारो यस्य) चारनी संध्यानी
पासे रहेनार, लगभग चार. (अव्य. चतुरस्य
सामीप्यादौ) डाढा के चतुर भाइसनी पासे, चारनी
पासे.

उपचय पु. (उप+चि+भावे+अच्) वृद्धि, यढती
-स्वशक्त्युपचये कोचित् परस्य व्यसने परे- शिशु०
२।५७, -तदेतेषामस्मत्पुत्राणां ज्ञानोपचये भवन्तः
प्रमाणम्-हितो० कथामुखे, उत्रति, ज्योतिषशास्त्र
प्रसिद्ध लग्न स्थानथी छट्टुं, दशमुं, अजियारमुं वगेरे
स्थान.

उपचर त्रि. (उप चर् अच्) पासे जवुं, चिकित्सा
करवी.

उपचरण न. (उप चर् ल्युट्) पासे जवुं, पडोयवुं.

उपचरित त्रि. (उप+चर्+क्त) उपासेव, सेवेव, उपचारथी ज्ञासेव, लक्षणाथी ज्ञासेव, आरोपित, संधिनो विशेष नियम.

उपचर्म अव्य. (चर्मणः सामीप्यादौ) थाभउानी पासे, थाभउामी.

उपचर्मन् त्रि. (उपचर्मन्+अच् वा) थाभउाने प्राप्त् थयेव, थाभउानी पासे रडेव.

उपचर्य्य त्रि. (उप+चर्+कर्मणि यत्) सेववा योग्य, थिकित्सा करवा योग्य. (न. उप+चर् भावे यत्) सेवा, थिकित्सा.

उपचर्या स्त्री. (उप+चर् भावे क्यप्) उपरनो अर्थ जुओ.

उपचाकु त्रि. (उप+चक् प्रतिघाततृप्त्योः उण्) सामे धा करनार, मारनार, प्रसन्न थयेव.

उपचायिन् त्रि. (उपचिनोति उप+चि+णिनि) उपथय करनार, वृद्धि करनार.

उपचाय्य पु. (उपचीयतेऽग्निरत्र उप+चि+आधारे ण्यत्) यज्ञमां अग्नि धारण माटे छंटी वगेरेथी बनावेवुं अेक स्थण -कथाभी रमसे नित्यमुपचाय्यवतां शुभे-भङ्गिः ।

उपचार पु. (उप+चर्+घञ्) थिकित्सा, सेवा, पूजा, नम्रता, अत्यास. अनुष्ठान, व्यवहार -प्रयुक्तपाणिग्रहणोपचारौ-कुं ७।८६, लांय, जोटुं पण् मीटुं ओदी संतीष उपज्ञववो -उपचारपदं न चेदिदं त्वमनङ्गः कथमक्षता रतिः, -उपचारता दाक्षयम्-चरकः ९. अ०, अडानुं, धमथरण, पूजानुं साधन -सन्मङ्गलोपचाराणां सैवादिचरनाऽभवत्-रघु० १०।७७, अभिवादन, श्रद्धांजलि- नोपचारमर्हति-शं ३।१८; संभोधन अगर् अभिवादननी अेक रीत- रामभद्र ! इत्येव मां प्रत्युपचारः शोभते तातपरिजनस्य- उत्तर० १; यथागुरुस्तथोपचारेव-उत्तर० ६; आद्य प्रदर्शनरूप संस्कार -प्रावृषेण्यैरेव लिङ्गैर्मम राजोपचारः-विक्रम० ४; आलंकारिक-अगर् लाक्षणिक प्रयोग- अचेतनेऽपि चेतनवदुपचारदर्शनात्-शारी०, न चास्य करधृतत्वं तत्त्वतोऽस्ति इति मुख्येऽपि उपचार एव शरणं स्यात्-काव्य० १०; सन्मान प्रदर्शित करवाना डे श्रद्धांजलि अर्पण करवानां साधन -प्रकीर्णाऽभिनवोपचारम् (राजमार्गम्) - रघु० ७।४; व्यवहारशील, आचरण- वैश्य-शूद्रोपचारं च- मनु० १।११६.

उपचारच्छत्र त्रि. (उप छद् क्त) गुप्त, छुपायेव.

उपचारच्छल न. वादीअे कडेवा वाक्यने तेना तात्पर्यथी जुदा अर्थमां कल्पीने जोटो उत्तर आपवा उप अेक दूषण- धर्मविकल्पनिर्देशेऽर्थसन्धावप्रतिषेध उपचारच्छलम्-गौ. १।२।१४; शक्तिलक्षणयोरेकतरवृत्त्या प्रयुक्ते शब्दे तदपरवृत्त्या यः प्रतिषेधः स उपचारच्छलम् ।

उपचार्य्य त्रि. (उप+चर्+कर्मणि ण्यत्) सेवा करवा योग्य, थिकित्सा करवा योग्य. (न.) (उप+चर्+भावे ण्यत्) सेवा, थिकित्सा.

उपचित् त्रि. (उपचिनोति देहम् उप+चि+क्विप्) शरीरमां सोजो वगेरे आवे छे ते.

उपचित त्रि. (उप+चि+क्त) समृद्ध- मृगवयोगवयोपचितं वनम्-रघु० ९. सर्ग; लेपेव, अरडेव, सावध थयेव, अेकटुं करेव -प्रयतत्वाद् कोपचितमशुभं नाशयति-हारीतः ।

उपचिति स्त्री. (उप+चि+भावे क्तिन्) वृद्धि, समृद्धि, उन्नति, थढती.

उपचित्र न. ते नामनो अेक छंद, (पु.) धृतराष्ट्रनी अेक पुत्र.

उपचित्रा स्त्री. (उपगता चित्राम्) उँदरकानी आड, स्वाति नक्षत्र, उस्त नक्षत्र, दंतीवृक्ष- चित्रा दन्ती निकुम्भः स्यादुपचित्रा मुकूलकः- वैद्यकरत्नमाला, ते नामनो अेक छंद.

उपचूलन न. (उप चूल ल्युट्) गरम करवुं, आणवुं.

उपचेय त्रि. (उप+चि+कर्मणि यत्) अंकुश वगेरेथी नमावीने वीणवा योग्य इल वगेरे.

उपच्यव पु. (उप+च्यु गतो+भावे अप्) धरमांथी नीकणवुं.

उपच्छद पु. (उप छद् णिव् घ) ढांकणुं, थादर.

उपच्छन्दन न. (उप+छदि+णिव्+ल्युट्) शांत पाडीने प्रार्थना करवी, झेसलाववुं -उपच्छन्दनैरेव स्वं ते दापयितुं प्रयतिष्यते-दश० ६५, समीपमां भंत्रणा करवी.

उपच्छल् (पर०) क्षीण थवुं, पकडी लेवुं.

उपजन पु. न. (उपजायते जन्+अच्) स्त्री-पुरुषना संयोगथी उत्पन्न थनार देव, उत्पत्ति, स्तोम वगेरेनी वृद्धि, परिशिष्ट.

ઉપજપ્ય ત્રિ. (ઉપ+જપ્+કર્મણિ અર્હાર્થે યત્) ભેદ કરવા યોગ્ય, ફોડવા યોગ્ય, અંદર અંદર ફાટફૂટ કરવા લાયક.

ઉપજરસ અવ્યં (જરાયા: સમીપમ્+અચ્ જરસાદેશશ્ચ) વૃદ્ધાવસ્થાની સમીપ.

ઉપજલા સ્ત્રી. (ઉપગતા જલમ્ અત્યા. સમા) યમુના નદીની પાસે આવેલી એક નદી. -જલાં ચોપજલાં ચૈવ યમુનામખિતો નદીમ્-ભા. વ. ૧૩. અ.

ઉપજલ્પન ન. (ઉપ જલ્પ્ લ્યુટ) વાત, વાતચીત.

ઉપજલ્પિન્ ત્રિ. (ઉપ+જલ્પ્+ણિનિ) ઉપદેશક, ઉપદેશ આપનાર.

ઉપજાતિ સ્ત્રી. તે નામનો એક છંદ.

ઉપજાનુ અવ્ય. (જાનુન: સમીપમ્) ઢીંચણની પાસે, -મૌષ્મો ધનુષ્માનુપજાન્વરત્તિ:-મઙ્ઙિ: ।

ઉપજાનુક ત્રિ. (જાન્વો: સમીપમ્, સ્વાર્થે કન્) ઢીંચણની પાસે -પાણી યસ્યોપજાનુકૌ-મઙ્ઙિ: ।

ઉપજાપ પુ. (ઉપ+જપ્+ઘઞ્) ધીમેથી કાનમાં કહેવું, ભેદ, ફોડવું, ફાટફૂટ કરવી તે, દ્રેષનાં બીજ વાવીને કલહ માટે ઉત્તેજિત કરવાં તે- ઉપજાપ: કૃતસ્તેન તાનાકોપવતસ્ત્વયિ-શિશું ૨।૧૯૯, ધીમે સ્વરે જપ-તેષુ તેષુ ચાકૃત્યેષુ પ્રાસરન્ પરોપજાપા:-દશકું

ઉપજાપક ત્રિ. (ઉપ+જપ્+ઞ્વુલ્) ભેદ પડાવનાર, ફાટફૂટ કરનાર, ફોડનાર.

ઉપજાપસહ ત્રિ. (ઉપજાપં ભેદં સહતે સહ+અચ્) ભેદ પાડવા યોગ્ય, ફાટફૂટ પાડવા યોગ્ય.

ઉપજિગમિષુ (ત્રિ.) પાસે જવાની ઈચ્છાવાળો-નીચૈર્વાસ્યત્યુપજિગમિષો:-મેઘં ૪૪.

ઉપજિહ્વા સ્ત્રી. (ઉપગતા ઋર્ધ્વમુખી જિહ્વા યસ્યા:) એક જાતની કાગડી, પડછબ- તાદગેવોપજિહ્વા તુ જિહ્વાયા ઉપરિ સ્થિતા-વાખટ:; 'સુશ્રુત'માં ભતલાવેલો તે નામનો એક મુખરોગ, એક જાતનો કીડો.

ઉપજિહ્વિકા સ્ત્રી. (ઙ્વાર્થે કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -યસ્ય શ્લેષ્મા પ્રકુપિતો જિહ્વામૂલેઽવતિષ્ઠતે । આશુ સંજનયેત્ શોથં જ્ઞાયતેઽસ્યોપજિહ્વિકા-ચરકે ૧૮. અ.

ઉપજીવ ત્રિ. (ઉપગતો જીવમ્ જીવનમ્) જીવનને પ્રાપ્ત થયેલ.

ઉપજીવક ત્રિ. (ઉપ+જીવ્+ઞ્વુલ્) પારકા ઉપર જીવનાર, -જાતિમાત્રોપજીવિનામ્-મનું ૧૨।૧૧૪, પોતાના જીવન તરીકે બીજાનો આશ્રય લેનાર - નાનાપણ્યોપજીવિનામ્-મનું ૧।૨૫૭, કાર્ય.

ઉપજીવિન્ ત્રિ. (ઉપ+જીવ્+ણિનિ) આશ્રિત, કોઈનો આશ્રય લઈ જીવનાર, અનુચર- મીમકાન્તૈર્નૃપગુણૈ: સંબભૂવોપજીવિનામ્-રઘું ૧।૧૬; -દ્યુતોપજીવ્યસ્મિ-મૃચ્છં ૨

ઉપજીવ્ય ત્રિ. (ઉપ+જીવ્+ણ્યત્) આશ્રય, આધાર, આજીવિકા માટે આશ્રય કરવા યોગ્ય -સર્વેષાં કવિમુખ્યાનામુપજીવ્યો ભવિષ્યતિ-મહાં, કારણ.

ઉપજોષ પુ. (ઉપ+જુષ્ પ્રીતૌ+ઘઞ્) પ્રીતિ- યથોપજોષં સર્વશ્ચ જનશ્ચિક્રીડ ભારત ! -મહાં ૧, સેવન.

ઉપજોષમ્ અવ્ય. (ઉપ+જુષ્ વા અમ્) પ્રીતિ, કલ્યાણ, જેવાં કર્મ તેવો ભોગ કરવો- આશ્વાસયિત્વા ચ ચમૂં મહાત્મા નિવેશયિત્વા ચ યથોપજોષમ્ -રાં ૨।૮૧।૨૨ મૌન, ચુપકીદી. (ઉપ સામીપ્યે જોષમ્ યૌનમ્) સમીપપણામાં મૌન.

ઉપજ્ઞા સ્ત્રી. (ઉપ+કર્મણિ ઉપ+જ્ઞા અઙ્) કોઈના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે પ્રથમ જાણવામાં આવે તે, - અથ પ્રાચેતસોપજ્ઞં રામાયણમિતસ્તત:-રઘું ૧૫।૬૩, પ્રથમ જ્ઞાન -પાણિન્યુપજ્ઞં વ્યાકરણમ્-સિ. કૌ. પહેલાં કદી ન કર્યો હોય એવો વ્યવસાય ઊભો કર્યો તે-લોકેઽભૂદ્ યદુપજ્ઞમેવ વિદુષાં સૌજન્યજન્યં યશ:-મલ્લિનાથટીકામુખમ્ ।

ઉપજ્ઞાત ત્રિ. (ઉપ+જ્ઞા+ક્ત) કોઈના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે પ્રથમ જાણેલ.

ઉપજ્યોતિષ્ ન. (ઉપગતં સાદૃશ્યેન જ્યોતિષમ્) જ્યોતિષશાસ્ત્રને અનુસરનાર ગણિત વગેરે શાસ્ત્ર.

ઉપઠૌકન ન. (ઉપ+ઠૌક, ભાવે લ્યુટ) સન્માનભર્યો ઉપહાર, ભેટ ધરવું, મૂકવું, ભેટ મૂકવાનું દ્રવ્ય, નજરાણું.

ઉપતન્ત્ર ન. (ઉપગતં તન્ત્રમ્ અત્યા. સ.) શિવોક્ત તંત્રશાસ્ત્ર સરખું સિદ્ધર્ષિ વગેરેએ રચેલ એક પ્રકારનું તંત્રશાસ્ત્ર.

ઉપતપ્ત ત્રિ. (ઉપ અધિક્યે+તપ્+ક્ત) તપેલ, સંતાપ પામેલ -સ્મરોપતપ્તોઽપિ ભૃશં ન સ પ્રભુ:- નૈષં. (ન.) સંતાપ.

ઉપતત્પ પુ. (ઉપ તલ્ પ) ઉપલા માળનો ઓરડો, એક પ્રકારનો લાકડાનો બાજોઠ.

ઉપતપ્ત્વ ત્રિ. (ઉપ+તપ્+ભાવે તૃચ્) સંતાપ ઉપજીવનાર રોગ વગેરે.

उपताप पु. (उप आधिक्ये+तप्+आधारे घञ्) उतावण्, संताप- विवाक्षितं ह्यनुक्तमुपतापं जनयति-शा०, अशुभ, पीडुं, दुःख देवुं -यो वनस्पतीनामुपतापो बभूवकौशिकसूत्रे १३५, रोग.

उपतापक त्रि. (उप आधिक्ये+तप्+णिच्+ण्वुल्) संताप उपश्रवनात्.

उपतापन त्रि. (उप आधिक्ये+तप्+णिच्+ल्युट्) उपरनो अर्थं श्रुओ.

उपतापिन् त्रि. (उप आधिक्ये+तप्+णिनि) संताप पामेव, रोगी, गरभी अगर् पीडाने सखन करनात्.

उपतारक त्रि. (उप+तृ+णिच्+ण्वुल्) तारनात्.

उपतिष्य न. (उपगतं तिष्यम्) पुष्य नक्षत्रनी समीप आवेव पुनर्वसु नक्षत्र, आश्लेषा नक्षत्र.

उपतीर अव्य. (तीरस्य सामीप्यादौ) तीरमां, तीरनी पासे, - सामीप्यादौ आद्युदात्ता-एवम् उपतूल, उपमूल, उपशाल इत्यादि तत् तत्सामीप्यादौ अव्य. अव्ययी भावे आद्युदात्तं च ।

उपतीर्य न. (उप तृ थक्) सरोवरनो किनारी, नदीनो कांठी, नखकनो प्रदेश.

उपतेल त्रि. (उपगतस्तेलं अत्या० स०) जेजे तेलनुं मर्दनं कर्तुं डोय ते, तेल थोपडेव.-

उपत्यका स्त्री. (उप+भवार्थे त्यका त्यकनो निषेधात् नात् इत्वम्) पर्वतनी पासेनी भूमि-तणेटी- मारी-चोद्भ्रान्तहारीता मलयाद्रेरुपत्यका-रघु० ४।४६, एते खलु हिमवतो गिरेरुपत्यकारण्यवासिनं संप्राप्ताः श० ५

उपदंश पु. (उप+दंश+कर्मणि घञ्) मधुपानमां प्रीति उपश्रवनात् अक भक्ष्य द्रव्य - अग्रमासोपदंशं पिब नवशोणितासवम्-वेणी० ३, (भावे घञ्) दशवुं, करडवुं, (करणे घञ्) भक्ष्य द्रव्यनुं कोर्ध साधन, सरगवी, अक जतनुं आड, गुह्येन्द्रियनो अक रोग, थांटीनो रोग, गरभीनो रोग.

उपदंशन न. (उप दंश् ल्युट्) प्रसंज, प्रकरश्ज.

उपदंशित न. (उप दंश् क्त) प्रकरश्ज अतावतो उल्लेख करवी.

उपदर्शक त्रि. (उप+दृश्+णिच्+ण्वुल्) अतावनार, देखाडनार, पासे रखीने जेनार, साक्षी. (पु.) द्वारपाल, मार्गदर्शक, साक्षी.

उपदश त्रि. (दशानां समीपवर्तिनः) दशनी संख्यानी पासे रडेव नव अने अगिधारनी संख्या.

उपदा स्त्री. (उप+दा+अङ्) लांथ, भेट, भेट अथवा लांथ आपवानुं द्रव्य-उपदा विविशुः शश्वत् नोत्सेकः कौशलेश्वरम्-रघु० ४।१०. (त्रि. उप+दा+ कर्त्तरि क्विप्) भेट अथवा दान आपनार, नजराशुं आपनार प्रत्यर्प्यं पूजामुपदाच्छलेन-रघु० ७।३०

उपदात् त्रि. (उप दा तृच्) देनार, दाता.

उपदान न. (उप भावे ल्युट्) भेट, लांथ.

उपदानक न. (उप भावे स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थं श्रुओ.

उपदानवी स्त्री. ते नामनी अक दानव कन्या.

उपदिका स्त्री. (उपेत्य दीयते खण्ड्यते उप+दो स्वार्थे क) वंदा नामनो अक छोड, अक डीडो.

उपदिश अव्य. (दिशः दिशोः वा समीपं अच्) दिशामां, दिशानी पासे, भे दिशानुं समीपपशुं. (स्त्री. दिशौ उपगता) भे दिशानी वय्येनो भूशो -आवृण्वन् सर्वतो व्योम दिशक्षोपदिशस्तथा-मा. व. अ. १७१.

उपदिश अव्य. (दिशौ उपगता) भे दिशानुं समीपपशुं, दिशामां. (पु.) शिशुपालनो भाई, वसुदेवनो भाइजे अक राजा.

उपदिशा स्त्री. (उपगता दिशाम् उपदिश+टाप्) भे दिशानी वय्येनो भूशो, जेम-अेशानी, आग्नेयी, नैर्ऋती अने वायवी.

उपदिश्य अव्य. (उप+दिश+ल्यप्) उपदेश करीने. (त्रि. उप+दिश+यत्) भे दिशानी वय्ये भूशामां थनार, विदिशामां थनार.

उपदिष्ट त्रि. (उप+दिश+क्त) जेने उपदेश कर्षो डोय ते, उपदेश करेव, उपदेशथी जशावेव.

उपदी स्त्री. (उपेत्य दीयते खण्ड्यते उप+दो घञर्थे क) वंदा नामनो अक छोड, अक डीडो.

उपदीक्षिन् पु. (उपगतो दीक्षणं सामीप्येन) यज्ञमां जेजे दीक्षा लीधी डोय तेनी पासे रडेव.

उपदृश् त्रि. (उप+दृश्+क्विन्) उपर रखीने जेनार साक्षी सूर्य-चंद्र वगेरे.

उपदृशद् अव्य. (दृशदः सामीप्यादौ) पथरनी पासे.

उपदेव पु. (उपगतो देवम् सादृश्येन) ते नामनो अक देवक राजानो पुत्र, देव जेवा सामर्थ्यवाणा यक्ष, पिशाच वगेरे देव - उपदेवताश्च दश, यथाह अमरः - विद्याधरोऽप्सरो यक्षो रक्षो गन्धर्व-किन्नरो । पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोऽमी देवयोनयः ।।

उपदेवी स्त्री. ते नामनी वसुदेवनी ऐक पत्नी, विद्याधर वगेरेनी स्त्री, पिशाच वगेरेनी स्त्री.

उपदेश पु. (उप+दिश्+घञ्) उपदेश, शिक्षामश, छित कडेवुं— उपदेशो हि मूर्खाणां प्रकोपाय न शान्तये-हितो० मित्र०, प्रवर्तक वाक्य, ते नामनी ऐक दीक्षा, आधोश्चारण.

उपदेशक त्रि. (उप+दिश्+ण्वल्) उपदेश करनार गुरु.

उपदेशन न. (उप दिश् ल्युट्) शिक्षण आपवुं.

उपदेशसाहस्री स्त्री. ते नामनी ऐक वेदान्त ग्रंथ.

उपदेशिन् त्रि. (उपदिशति उप+दिश्+णिनि) उपदेश करनार - गतानुगतिको लोकः कुट्टिनीमुपदेशिनीम् । प्रमाणयति नो धर्मं यथा गोघ्नमपि द्विजम् ॥ - हितो० मित्र०

उपदेश्य त्रि. (उप+दिश्+कर्मणि ण्यत्) उपदेश करवा योग्य, शिक्षामश आपवा योग्य.

उपदेश्यु पु. (उप+दिश्+तृच्) कर्मनी उपदेश आपनार गुरु आचार्य - चत्वारो वयमृत्विजः स भगवान् कर्मापदेष्टा हरिः -वेणी० १।२३, - तथोपदेष्टारमपि पूजयेच्च ततो गुरुम् । न पूज्यते गुरुर्यत्र नरैस्तत्राफला क्रिया तिथ्या दितत्त्वम् । (त्रि.) उपदेश आपनार उपदेष्टाऽनुमन्ता च लोके तुल्यफलौ स्मृतौ-आह्निकतत्त्वम् ।

उपदेह पु. (उपदिह्यते उपचीयतेऽनेन उप+दिह्+घञ्) गंडभाण, सोजा वगेरेथी शरीरनी वृद्धि, झूलवुं, मलम, वेप करवी, वीटवुं, यादर, ढांकण, यित्रण करवुं देहोपदेहात् किरणैर्मणीनाम्-नै० १०।१७

उपदेहिका स्त्री. (उपदेहो-वृद्धिरस्ति यस्याः उपदेह+ठन्) ऐक जातनी कीडो, उघेठ (दीमक).

उपदोह पु. (उपदुह्यतेऽत्र उप+दुह्+आधारे घञ्) द्योडवानुं पात्र, गायना आंचणनो अग्रभाग.

उपद्रव पु. (उप+द्रु+भावे घञ्) उत्पात, रोगारंभक विकार, छानि पुंसामसमर्थानामुपद्रवायात्मनो भवेत् कोपः - पञ्च० १।३२४, झुलम -व्याधेरुपरि यो व्याधिरुपद्रव उदाहृतः, - सोपद्रवा न जीवन्ति जीवन्ति निरुपद्रवाः हारीतः २. अ० धातुना विषमपश्याथी शरीरमां पेदा थयेल विकार, सामवेदनो छत्रो भाग -छा० २।८।२, नुकसान - अन्नस्योपद्रवं पश्य भृतो हि किमशिष्यति - रा० २।१०८।१४

उपद्रष्टु त्रि. (उप+दृश्+तृच्) जेनार, उपर रडीने जेनार, साक्षी -उपद्रष्टानुमन्ता च भर्ता भोक्ता महेश्वरः गीता १३।२२.

उपद्रुत त्रि. (उप+द्रु+क्त) उपद्रव पामेल.

उपद्वारम् (द्वारस्य समीपम्) पाछणनो दरवाजे.

उपधर्म पु. (उप-हीने, हीनो धर्मः) अप्रधान धर्म, गौश धर्म, डीणो धर्म.

उपधा स्त्री. (उप+धा+अङ्) स्थापवुं, मूकवुं, परीक्षा करवी. -धर्मार्थकाममोक्षैश्च प्रत्येकं परिशोधनैः । उपेत्य धीयते यस्मादुपधा परिकीर्तिता ॥ उपधि, छण, कपट, उपध -अयशोभिर्दुरालोके कोपधा मरणादृते - शि० ११।५८, उपान्त्य अक्षर.

उपधा (जुहो० उभ०) दगो देवो.

उपधातु पु. (उप-सादृश्ये) सुवर्ष माक्षिक वगेरे-सप्तोपधातवः स्वर्णमाक्षिकं तारमाक्षिकम् । तुत्थं कांस्यं च रातिश्च सिन्दूरं च शिलाजतु ॥ -शरीरमां रस वगेरे सात धातुओमांथी धनार धावण वगेरे उपधातु - स्तन्यं रजश्च नारीणां काले भवति गच्छति । शुद्धमांसभवस्नेहः सा वसा परिकीर्तिता ॥, - स्नेहो दन्तास्तथा केशास्तथैवोजश्च सप्तमम् । इति धातुभवा ज्ञेया एते सप्तोपधातवः ॥

उपधान न. (उपधीयते शिरोऽत्र उप+धा आधारे ल्युट्) ओशीकुं -सोपधानां धियं धीराः स्थेयसी खट्वयन्ति ये । - शिशु० २।७७, -पट्टोपधानाध्यासितशिरोभागेन-काद० । विपुलमुपधानं भुजलता-भर्तुं ३।७९, धाकडाना दुकडाओ -पाशोपधाना ज्यातन्त्रीम्-महा० ४।३५।१६।

उपधानीय न. (उपधीयते शिरस उपरि उप+धा+कर्मणि अनीयर) ओशीकुं, तडियो. (त्रि. उपधीयते शिरस उपरि उप+धा+कर्मणि अनीयर) समीपमां राभव योग्य. (न.) तडियो, गादीओनां भिछानां.

उपधाभूत त्रि. (उपधया भूतः) अप्रामाणिक सेवक.

उपधाभृत त्रि. (उपधया उपाधिना भृतः) राज वगेरेनो ऐक प्रकारनो कर.

उपधायिन् त्रि. (उपदधाति शीर्षभागे उप+धा+णिनि स्त्रियां डीप्) भरतक नीचे ओशीका तरीके मूकनार - उपाधायिनी.

उपधारण न. (उप+धृ+णिच् ल्युट्) धारण करवुं, सारी रीते चिंतन करवुं, उपर रडेवी वस्तुनुं अंकुश वगेरेथी आकर्षण.

उपधारणा स्त्री. (उप+धृ+णिच्+युच्) चित्तने अेक विषयमां स्थापवा इप योगना अंग तरीकेनी अेक व्यापार.

उपधालोप पु. (उपधायाः लोपः) उपान्त्य अक्षरनी लोप-छेद्वेधी पडेवा वक्षनी लोप.

उपधाव् (ध्वां उभं) पूजा करवी.

उपधाशुचि त्रि. (उपधया शुचिः) परीक्षा करयेवी निष्ठावाणी.

उपधि पु. (उप+धा+भावे कि) जुद्ध स्वरूपमां रडेवी वस्तुने जुद्ध स्वरूपमां प्रकाशवी. छण, कपट - अरिषु हि विजयाधिः क्षितीशाः विदधति सोपधि सन्धिदूषणानि किं १।४५. (पु. जै. प्रा. उवाहि) वस्त्र-पात्र वगेरे उपकरण, सामग्री, रथनुं पैडुं, पैडानुं नाभि अने पूंठनी वस्थेनी भाग.

उपधूपित पु. (उप+धूप+क्त) जेनुं मृत्यु नञ्कमां छे ते (त्रि.) संताप युक्त, संतापवाणुं.

उपधूमित त्रि. (धूमो जातोऽस्य तारकां इतच् अल्पं धूमित प्रादिसमासः) धूमाडावाणुं धयेव.

उपधृति स्त्री. (उप+धृ+क्तिन्) धारण करवुं, किरण.

उपधेय त्रि. (उप+धा+यत्) भूकवा योग्य, स्थापवा योग्य.

उपध्मान पु. (उप+ध्मा+करणे ल्युट्) डोठ, डूंक मारवी, ध्वास लेवी.

उपध्मानीय पु. (उपध्माने भवः छ) प अने फ नी पूर्व आवता विसर्जने स्थाने गजकुंभाकृति वडे लभवा योग्य वर्ण - उपूपध्मानीयानामोष्ठौ- सिद्धां

उपध्वस्त त्रि. (उप+ध्वंस+क्त) नाश पाभेव, मिश्रित, मिश्र धयेव.

उपनक्षत्र न. (उपगतः नक्षत्रम्) सत्पावीस नक्षत्रोनी पाछण जनारा राशि मंडणमां रडेवा ताराओ, (अेवा ताराओ गणतरीमां ७२८ डोवानुं मनाय छे.)

उपनख न. (उपगतमधिष्ठानतया नखं नखमांसम्) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक क्षुद्र रोग.

उपनगर न. (उप सामीप्यं नगरस्य) नगरनी पासेनुं परं, नगरनी पासेनी वसाडत.

उपनत (उप+नम्+क्त) नभेव, नभ्र -शौरेः प्रतापोपनतै- रितस्ततः-शिशुं १२।३३, पासे गयेव, प्राप्त धयेव, समीप रडेव -अचिरोपनतां स मेदिनीम्-रघुं ८।७

उपनति स्त्री. (उप+नम्+भावे क्तिन्) नमन, समीप जवुं, प्राप्त धवुं, रुकाव.

उपनद अव्यं (नद्याः सामीप्यम्) नदीनी पासे -नदीपौर्ण- मास्याग्रहायणीभ्यः ॥ ५।४।११० पाणिनीये ।

उपनदि अव्यं (नद्याः सामीप्यम्) उपरनी अर्थ जुओ.

उपनन्द पु. (उपगतोऽनुगतो नन्दम्) गोकुलना अधिपति नदनो भाई.

उपनन्दक त्रि. (उप+नन्द+णिच्+ण्वल्) आनंदजनक, आनंद उपजवनार.

उपनय पु. (उप+नी+करणे अच्) कोई पक्ष शास्त्रोक्त अेक संस्कार, जे वडे गुरुनी पासे वई जवाय ते. जनीई आपवी ते -गृह्योक्तकर्मणा येन समीपं नीयते गुरोः । बालो वेदाय तद्योगाद् बालस्योपनयं विदुः ॥ स्मृतिः, पंथावयव न्यायना वाक्यमांनुं अेक वाक्य - "तेना जेवुं आ छे" -उदाहरणनी अपेक्षाअे तेवा प्रकारनुं साध्यवाणुं आ छे अथवा तेवुं आ नथी अेवा प्रकारनी ओध करनारुं पांय वाक्योमांनुं थोधुं वाक्य. -न्यायावयवः उदाहरणापेक्षस्तथेत्युपसंहारो न तथैति वा (साध्यस्योपनयः) अंगर - व्याप्तिविशिष्टस्य हेतोः पक्षधर्मतापतिपादकं वचनमुपनयः-तर्कं (पु. उपनीयते उपस्थाप्यते ज्ञानविषयतामापाद्यतेऽनेन करणे अच्) न्यायमतसिद्ध, ज्ञानलक्षणाइप अलौकिक प्रत्यक्ष साधनइप सन्निकर्षनी भेद.

उपनयन न. (उप+नी+ल्युट्) नियुक्ति, नियोजन, अनुप्रयोग, धर्मशास्त्रोक्त उपनयन नामनी अेक संस्कार, -शाखाधिपे बलिनि केन्द्रगतेऽथ यस्मिन् । वारेऽस्य चोपनयनं कथितं द्विजानाम् ॥, जनीई आपवी ते, आसमावर्तनात् कुर्यात् कृतोपनयनो द्विजः- मनुं २।१०८, पासे आणवुं.

उपनहन न (उप+नह्+बन्धने भावे ल्युट्) बंधन, (करणे ल्युट्) बंधननुं साधन वस्त्र वगेरे.

उपनागरिका स्त्री. ते नामना वृत्त्यनुप्रासना भेदइप अेक अलंकार, जे माधुर्यदृशिक वर्णोना-शब्दोना योगधी अने छे -माधुर्यव्यञ्जकैर्वर्णैरुपनागरिकेष्यते जेमके - अपसारय घनसारं कुरु हारं दूर एव किं कमलैः ? । अलमलमालिमृणालैरिति वदति दिवानिशं बाला ॥ -काव्यं ९. ।

उपनामुक त्रि. (उप+नम्+उकञ्) नभवाना स्वभाववाणुं.

उपनाय पु. (उपनाययति उपनी+णिच् करणस्य कर्तृत्वविवक्षायां अच्) धर्मशास्त्रोक्त उपनयन संस्कार, जनोंई देवी ते.

उपनायक पु. (उपगतो नायकम्) १. नायकना जेवो उपपति, नायक सरभो, २. नायकने मुप्य सहाय करनार -नायकस्य गुणोत्कर्षकथका उपनायकाः - सङ्गीत-दामोदरः । उपपति, प्रेमी, ३. उपस्थिति करनार ज्ञान लक्षणाश्च सन्निकर्ष.

उपनायन न. (उप+नी+स्वार्थे णिच्+ल्युट् वा) उपनाय शब्द जुओ -उपनायनं प्रयोजनमस्य उक् औपनायनिकः, -एष प्रोक्तो द्विजातीनामौपनायनिको विधिः मनु०

उपनायिका स्त्री. (उपगता नायिकाम्) नाट्य साहित्य अगार बीज्ज रथनाओमां नायिकानी मुप्य सहायक सप्पी.

उपनाह पु. (उप+नह+घञ्) वीक्षणाना तार बांधवानुं - कसवानुं स्थान, व्रश्च वगेरेने शांत पाडवा माटेने ओक लेप- आदौ विम्लापनं कुर्यात् द्वितीयमवसेचनम् । तृतीयमुपनाहं च चतुर्थी पाटनक्रियाम् ।। सुश्रुते ।।

उपनाहन पु. (उप+नह+स्वार्थे णिच्+भावे ल्युट्) लेप करी पाटा बांधवा ते, लेप वगेरे करवो ते, माळीश करवी ते.

उपनिक्षेप पु. (उप+नि+क्षेप्+कर्मणि घञ्) थापण, रुप अने परिभाषा-संख्या अतावीने रक्षण माटे बीजाना डाथमां सोंपेवी कोई वस्तु, रक्षण माटे बीजाने सोंपवुं, - उपनिक्षेपो नाम रूप-संख्याप्रदर्शनेन रक्षार्थं परस्य हस्ते निहितं द्रव्यम्-याज्ञ० स्मृ. ३।२५ उपरनी मिताक्षरी टीका ।

उपनिधातृ त्रि. (उप+नि+धा+तृच्) थापण तरीके बीजानी पासे पोतानी वस्तु भूकनार, स्थापनार, पासे राभनार.

उपनिधान न. (उप+नि+धा+भावे ल्युट्) थापण तरीके भूकवुं, स्थापवुं, पासे राभवुं, जमा करवुं, कोईनी देअरेअ नीये भूकवुं.-

उपनिधायक त्रि. (उप+नि धा + ण्वुल्) उपनिधातृ शब्द जुओ.

उपनिधि पु. (उप+नि+धा+भावे क्ति) रुप अने संख्या अताव्या सिवाय रक्षण माटे पोतानुं धन वगेरे बीजाने सोंपवुं ते, ओ रीते मुकानुं कोई द्रव्य-थापण. यत् प्रदर्शितरूपं सचिह्न-वस्त्रादिना पिहितं निक्षिप्यते-याज्ञ.

मेधातिथिः, -वासनस्थमनाख्याय हस्ते न्यस्य यदर्पितम् । द्रव्यमुपनिधिः प्रोक्तः स्मृतिषु स्मृतिवेदिभिः । - विष्णुपु.

उपनिपात पु. (उप+नि+पत्+घञ्) समीप आववुं, उठथी आववुं, अकस्मात् आववुं.

उपनिपातिन् त्रि. (उप+नि+पत्+णिनि) समीप आवनार, उठथी आववुं, अकस्मात् आवनार -रन्ध्रोपनिपाति -नोऽनर्थाः - श० ६

उपनिबद्ध त्रि. (उप नि बन्ध् क्त) १. रथेवुं, २. विथारेवुं किञ्चिदुपनिबद्धम्-उत्तर० ७

उपनिबन्धन न. (उप+नि+बन्ध्+करणे ल्युट्) संपादन करवानुं साधन, गूंधवुं, बांधवुं.

उपनिमन्त्रण न. (उप+नि+मन्त्र्+ल्युट्) पासे जेईने आवश्यक कार्यमां प्रेरणा करवाइप निमंत्रण करवुं, नोतरवुं, उद्घाटन, प्रतिष्ठापन.

उपनिम्रेड (भ्वा. पर. आ.) प्रसन्न करवुं.

उपनिर्गम पु. (उप निर् गम् खच्) मुप्य सडक, मुप्य माग.

उपनिर्हार पु. (उप निर् ह घञ्) हुमलो करवो, आकमण करवुं - नेदानीमुपनिर्हारं रावणो दातुमर्हति-रा. ६।७५।२

उपनिवपन न. (उप+नि+वप्+ल्युट्) यक्षादिमां अग्नि प्रणयन कर्मना अंगरुप ओक व्यापार.

उपनिविष्ट त्रि. (उप नि विश् क्त) घेरो घालनार, घेरो राभनार, अधिकारमां लेनार.

उपनिवेश पु. (उप नि विश् घञ्) १. गामडुं, पदुं, उपनगर, २. स्थापना.

उपनिवेशित त्रि. (उप्+नि+विश्+णिच्+क्त) वसावेळ, भास रडेकाण रुपे स्थापेळ, बेसाडेळ.

उपनिषद् स्त्री. (उपनिषीदति प्राप्नोति ब्रह्मात्मभावोऽनया उप +नि+सद्+क्विप्) अहाविद्या, अहाविद्यानुं प्रतिपादन करनार वेदना शिरोभागरुप वेदान्त, वेदनुं अंतिम ध्येय, रहस्य, व्याख्याओ - उपनीय तमात्मानं ब्रह्मापास्तद्वयं यतः । निहन्त्यविद्यां तज्जं च तस्मादुपनिषद् भवेत् ।। -या निहन्त्यनर्थमूलं स्वाविद्यां प्रयुक्तया परम् । नयत्यपास्तं संभेदमतोवोपनिषद् भवेत् ।। -या प्रवृत्तिहेतून् निःशेषांस्तन्मूलोच्छेदकत्वतः। -यतोऽवसादयद् विद्यां तस्मादुपनिषद् भवेत् ।। -ईश-केन-कट-प्रश्न-मुण्ड- माण्डूक्य-

तित्तिरिः । ऐतरेयं च छान्दोग्यं बृहदारण्यकं तथा ॥
ब्रह्म-कैवल्य-जावाल-श्वेताश्व्वा हंस आरुणिः । गर्भो
नारायणो हंसो बिन्दुर्नाद-शिरःशिखा ॥ मैत्रायणी
कौषितकी बृहज्जावाल तापनी । कालाग्नि-रुद्र-
मैत्रेयो सुवाल-क्षरि- मन्त्रिकाः ॥ आदिः ।
उपनिषादिन् त्रि. (उप+नि+सद्+णिनि) समीपे रडेनार,
पासे रडेनार.
उपनिषेव (श्व्वा. आ.) पीतानी जतने लगाडवी ते.
उपनिष्कर न. (उपनिष्करन्ति सैन्यान्यनेन उप+निस्+कृ
करणे संज्ञायां घ) भीटो राजभार्ग, सरीयाम भार्ग.
उपनिष्क्रमण न. (उपनिष्क्रम्यतेऽनेन उप+निस्+क्रम्+
करणे ल्युट्) बछार जवुं, नीकणवुं, आणकने सर्व
प्रथम भुल्लवी उवामां काढवामां आवे ते, राजभार्ग.
उपनिहित त्रि. (उप+नि+धा+क्त) थापण तरिके मूडे
द्रव्य, स्थापेल, पासे रापेल.
उपनीत त्रि. (उप+नी+क्त) जेने उपनयन संस्कार
क्यों होय ते, जनोई दीधेल -अथोपनीतं विधिवद्
विपश्चितः-रघुः ३।२९, ज्ञानलक्षणाप्रत्यासत्ति वडे
जालेल, पासे लई जवायेल, समीप स्थापेल, विवाहित,
ब्रह्मययाश्रममां दीक्षित.
उपनुन्न त्रि. (उप नुद् क्त) उडेवुं, पवननी लडेरमां
याल्युं गयेवुं - द्रुतमरुदुपनुन्नैः-शि० ४।६८.
उपनृत्य न. नायवानुं स्थान, नृत्यशाणा.
उपनेतृ पु. (उप+नी+तृच्) उपनयन संस्कार करनार,
जनोई आपनार गुरु, जे नेतृत्व करे छे ते नेता,
-मालत्यभिज्ञानस्योपनेत्री-मा. ९. (त्रि. उप+ नी+तृच्)
पासे लई जनार, समीप लावनार.
उपनेत्र न. (उपगतं नेत्रम् अत्या. स.) यश्मा.
उपन्यस्त न. (उप नि अस् क्त) मल्लयुद्ध वेणानी
छाथनी मुद्रा.
उपन्यास पु. (उप+नी+अस्+घञ्) वाक्यनो आरंभ
-तस्मात् ब्रह्मजिज्ञासोपन्यासमुखेन-शारी० भा०,
-विश्वजन्यमिमं पुण्यमुपन्यासं निबोधत-मनु० ९।३९,
-साधकप्रमाणोपन्यासरूपा युक्तिः-सा० द०, वाक्य-
प्रयोग, विचार, विश्वासधी बीजानी पासे पीतानुं
द्रव्य मूकवुं, थापण मूकवी, लूमिका, प्रस्तावना.
उपपत्ति पु. (उपमितः पत्या) स्त्रीना पतिनी पासे
पतिनी सम्मतिथी व्यभिचार करनार, पतिना जेवो
-निर्यातः शनकैरलीकवचनोपन्यासमालीजनः-

अमरु० २३. , -उपपत्तिरिव नीचैः पश्चिमान्तेन चन्द्रः-
शि० १।६५ - पौनर्भवश्च काणश्च यस्य चोपपत्तिर्गृहे-
मनु० ३।१५५
उपपत्तित न. (उप पत् क्त) उपपातक अगरे कोई
पण सामान्य पापनो अपराधी, नखवा पापनो दीधी.
उपपत्ति स्त्री. (उप+पद्+कितन्) युक्ति, संगति
-उपपत्तिमूर्ज्जिताश्रयम्-भारवि० २।१, डेतु- श्रोतव्यः
श्रुतिवाक्येभ्यो मन्तव्यश्चोपपत्तिभ्यः -पक्षताग्रन्थमाधुरी,
कारण, उपाय - अपेक्षितान्योऽन्यबलोपपत्तिभिः-शिशु०,
प्राप्ति, सिद्धि, ज्ञान, यथा-समानानेकधर्मोपपत्तेः-गौ०
१-१, दुर्घटना -उपपत्त्योपलब्धेषु लोकेषु च समो
भवमहा० ११।२।८८
उपपत्तिसम स्त्री. न्यायशास्त्र प्रसिद्ध अेक ज्ञातिनो लेद
-यथा- उभयकारणोपपत्तेरुपपत्तिसमः-गौ० ५।१।२५
उपपद न. (उपोच्चारितं पदम्) उपपद, समीपमां-
उप समीपे उच्यारतो-आरंभमां मूकतो शब्द -
तस्याः स राजोपपदं निशान्तम्-रघु० १६।४०, नाम
पछी उच्यारता शर्मा, वर्मा वगेरे शब्दो, व्याकरणमां
प्रत्यय वगेरे करनार, सूत्रमां सातमी विभक्तिवाणुं
पद.
उपपन्न त्रि. (उप+पद्+क्त) युक्तिवाणुं, संगत, घटतुं,
प्राप्त थयेल, उत्पन्न थयेल, ईच्छानुकूल, रुचिकर-
उपपन्नेषु दारेषु पुत्रेषु च विधीयते-रा० २।१०१।१८।
उपपरीक्षण न. (उप परि ईक्ष् ल्युट्) अनुसंधान,
तपास, संशोधन.
उपपर्वन् नपु. (पर्वणः समानम्) चंद्रना परिवर्तननो
आगणनो दिवस.
उपपात पु. (उप+पत्+घञ्) छंथी आववुं, इणनी
तत्परता, नाश, अज्ञधारी घटना, संकट, मुसीबत.
उपपातक न. (पातयति नरके पत्+णिच्+ण्वल् अल्पं
पातकम्) पापना जेवुं पण कांईक अेवुं पाप.
-महापातकतुल्यानि पापान्युक्तानि यानि तु । तानि
पातकसंज्ञानि तत्र्यूनमुपपातकम् ॥ -याज्ञ० २।२१०
उपपातिन् त्रि. (उप+पत्+णिनि) छंथी आवनार,
अकस्मात् प्राप्त थनार, (स्त्रियां डीप) - उपपातिनी.
उपपाद पु. (उप+पद्+घञ्) वधाराणुं, स्तंभ- उपपत्ति
शब्द जुओ. (त्रि. उपगतः पादम्) पगनी पासे
गयेल.

ઉપપાદક ત્રિ. (ઉપપાદયતિ ઉપ+પદ્+ણિચ્+ખ્વલુ) યુક્તિવાળું, સંગત, ઘટતું, યુક્ત, ઘટાવનાર.

ઉપપાદન ન. (ઉપ+પદ્+ણિચ્+લ્યુટ) યુક્તિથી સમર્થન કરવું, સારી રીતે પ્રતિપાદન કરવું, પ્રાપ્તિ યુક્ત કરવું, અમલમાં લાવવું.

ઉપપાદિત ત્રિ. (ઉપ+પદ્+ણિચ્+ક્ત) યુક્તિથી સમર્થન કરેલ, સારી રીતે પ્રતિપાદન કરેલ.

ઉપપદુક ત્રિ. (ઉપપદ્યતે ઉપ+પદ્+ઉકજ) દષ્ટ કારણની અપેક્ષા રાખ્યા શિવાય અદષ્ટ માત્રથી સહકૃત એવા અણુઓથી ઉત્પન્ન થનાર દેવદેહ, અથવા નારકી દેહ.

ઉપપાદ્ય ત્રિ. (ઉપ+પદ્+ણિચ્+પત) યુક્તિથી સમર્થન કરવા યોગ્ય, પ્રમાણ સાપેક્ષ, સત્તામાં આવનારું. (અવ્ય. ઉપપદ ણિચ્ લ્યુટ) યુક્તિયુક્ત કરીને, પ્રતિપાદન કરીને.

ઉપપાપ ન. ઉપપાતક શબ્દ જુઓ.

ઉપપાર્શ્વ ન. પાર્શ્વગ, પાર્શ્વ, વિરોધી પક્ષ.

ઉપપીડન ન. (ઉપ પદ્ ણિચ્ લ્યુટ) પીલવું, નીચોવવું, ઉખાડી નાખવું, પીડા કરવી, ઘા કરવો - વ્યાધિભિશ્ચોપપીડનમ્-મનુ૦ ૬।૬૨

ઉપપુર ન. (સમીપસ્થં પુરમ્) સમીપમાં રહેલું નગર, શાખા નગર, પરું, ઉપનિવેશ.

ઉપપુરાણ ન. (ઉપગતં પુરાણમ્) વ્યાસે રચેલાં અઢાર પુરાણો જેવાં બીજાં પુરાણ - અન્યાન્યુપપુરાણાનિ મુર્નિભઃ કથિતાન્યાપિ । આઘં સનત્કુમારોક્તં ૧. નારસિંહં ૨. તતઃ પરમ્ ॥ તૃતીયં વાયવીયં ચ ૩. કુમારેણ ચ ભાષિતમ્ । ચતુર્થં શિવધર્માચ્ચં ૪. સાક્ષાન્નન્દીશભાષિતમ્ ॥ દુર્વાસસોક્તમાશ્ચર્યં ૫. નારદીયમતઃ પરમ્ ૬. ॥ નન્દિકેશ્વરયુગ્મં ચ ૭. તથૈવોશનસેરિતમ્ ૮. । કાપિલં ૯. વારુણં ૧૦. શામ્બં ૧૧. કાલિકાહૃયમેવ ચ ૧૨. ॥ માહેશ્વરં ૧૩. તથા કલ્કી ૧૪. દૈવં ૧૫. સર્વાર્થસિદ્ધિમ્ ॥ પરાશરોક્તમપરં ૧૬. મારીચં ૧૭. ભાસ્કરાહૃયમ્ ૧૮. । અત્ર દૈવં દેવીપુરાણમ્ । -કૂર્મપુરાણમ્ ।

ઉપપુષ્પિકા સ્ત્રી. (ઉપગતા પુષ્પમિવ વિકાશાભાવમ્) બગાસું, બગાસું ખાવું તે, હાંફવું તે.

ઉપપૃચ્ ત્રિ. (ઉપ+પૃચ્+ક્વિપ્) ઉપર, સમીપપણે, સંબંધ પામેલ.

ઉપપૌર્ણમાસ અવ્ય. (પૌર્ણમાસ્યાઃ સમીપમ્) પૂનમની પાસે, પૂનમ લગભગ.

ઉપપૌર્ણમાસિ અવ્ય. (પૌર્ણમાસ્યાઃ સમીપમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉપપ્રદર્શન ન. નિર્દેશ કરવો, સંકેત કરવો તે.

ઉપપ્રદાન ન. (ઉપ-ઉપાધૌ તેન પ્રદાનમ્) ભેટ, નજરાણું, લાંચ -ઉપપ્રદાનં લિપ્સુનામેકં હ્યાકર્ષણૌષધમ્ । -કથા સ૦ ૨૪. તરફ્ને, - ઉપપ્રદાનેમાર્જારો હિતકૃત્ પ્રાર્થ્યતે જનૈઃ-પજ્ચ૦ ૧।૧૫, સંધિ-સલાહ માટે જમીન વગેરે આપવી, લોભાવવા-લલચાવવા માટે કાંઈ દ્રવ્ય આપવું તે.

ઉપપ્રલોભન ન. (ઉપ+પ્ર+લુભ્+લ્યુટ) લલચાવવું, સારી રીતે લોભાવવું, લલચાવે એવું સાધન, લાલચ - ઉચ્ચાવચાન્યુપપ્રલોભનાનિ-દશ૦ ૪૮

ઉપપ્લવ પુ. (ઉપ+પ્લુ+અપ્) ઉપદ્રવ, જુલમ, વિઘ્ન, આકાશમાંથી અંગારા વગેરે પડવારૂપ ઉપદ્રવ, ઉત્પાત -ઉપપ્લવાય લોકાનાં ધૂમકેતુરિવોત્થિતઃ- કુ૦ ૨।૩૨, ઉત્પાતસૂચક વાયુ વગેરે, ભય, મરકી, રાજવિપ્લવ, ઘેરવું, રોકવું, વિપત્તિ -ક્વચિત્ર વાચ્વાદિરુપ્લવો નઃ -રઘુ૦ ૫।૬, દુઃખ, સમીપમાં તરવું, વિકળતા -માયયા વિપ્રમત્ચિત્તો ન વેદ સ્મૃત્યુપ્લવાત્ । તરવું, વીંટવું, સમીપ જવું, બૌદ્ધમત પ્રસિદ્ધ વિકલ્પ, રાહુ, ગ્રહ સૂર્ય અને ચન્દ્રનું ગ્રહણ.

ઉપપ્લવનીય ત્રિ. (ઉપપ્લવ ઇનિ અનીયર્) પાસે રહી તરવા યોગ્ય.

ઉપપ્લવિન્ ત્રિ. (ઉપપ્લવ ઇનિ) દુઃખી, અત્યાચારથી પીડાયેલો -નૃપા ઇવોપ્લવિનઃ પરેભ્યઃ -રઘુ૦ ૧૩।૭

ઉપપ્લવ્ય ત્રિ. (ઉપ+પ્લુ+કર્મણિ યત્) પાસે તરવા યોગ્ય, સમીપ જવા યોગ્ય, ઉપપ્લવ પામવા યોગ્ય (ન. ઉપ+પ્લુ+આધારે યત્) વિરાટ નગરની પાસે આવેલું એક નગર.

ઉપપ્લાવ્ય ન. મત્સ્યદેશની રાજધાનીનું નગર.

ઉપપ્લુત ત્રિ. (ઉપ+પ્લુ+ક્ત) ઉપદ્રવયુક્ત, વિઘ્ન-ભય, વગેરે પામેલ, દબાયેલો, પીસાયેલો- ઉપપ્લુતં પાતુમદો મદૌદ્વતૈઃ-શિશુ૦

ઉપબદ્ધ પુ. (ઉપગતો બદ્ધં અત્યા. સ.) બંગ દેશની પાસેનો પ્રદેશ.

ઉપબન્ધ પુ. (ઉપ+બન્ધ્+ઘજ્) બંધનની દૃઢતા માટે તેની પાસે બીજી વસ્તુનું બાંધવું, પદ્માસન જેવું કોઈક આસન, અમુક સંખ્યાથી સંબંધનું પ્રતિપાદન, સંબંધ, ઉપસર્ગ, સતિક્રિયાનાં આસન વિશેષ.

उपबर्ह पु. (उप+बर्ह+स्वृतौ+कर्मणि घञ्) ओशीकुं, तडियो, (बर्ह हिंसायाम्) पासे रडी दुःख देवुं, पीडवुं.
 उपबर्हण न. (उपबर्हते कर्मणि ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ. तडियो.
 उपबर्हणीय त्रि. (उपबर्हते कर्मणि अनीयर्) पासे रडी दुःख देवा योग्य, पीडवा योग्य.
 उपबहु त्रि. (उपगता बहवो यस्य संख्यात्वेऽपि पर्युदासात् न डच्) बहु संख्यानी पासे रडेनार, काँछक थोडा घशा.
 उपबाधा स्त्री. (उप+बाघ्+अ+टाप्) सारी रीते पीडवुं, दुःख देवुं.
 उपबाहु त्रि. (उपगतो बाहुम् अत्या० स०) आहुनी कोझी समीपनुं कोँछ अंग (अव्य. बाहोः समीपम्) आहुनी समीप-पासे.
 उपबिन्दु पु. (उपगतो बिन्दुम्) ते नामनो अक राश.
 उपबृंहित त्रि. (उप+बृंह्+णिच्+कर्मणि क्त) वधेल, धशुं करेल, अकहुं करेल.
 उपब्द पु. (उपगतः शब्दः पृषो०) समीप प्राप्त थयेल सोमाभिधव शब्द.
 उपब्धि पु. (उप+शब्द+इन् पृषो०) सांभणवा योग्य शब्द.
 उपब्धिमत त्रि. (स्वार्थेऽस्त्यर्थे मतुप्) सांभणवाने योग्य शब्दवाणुं.
 उपभङ्ग पु. (उप+भञ्ज् कुत्वम्) युद्ध वगेरेभांधी नासी जवुं, सारी रीते भागवुं, बे भाग रुप थवुं, कवितानो अक भाग.
 उपभाषा स्त्री. ओलवानी गौण भाषा.
 उपभृ (जुहो० उभ०) धारण करवुं, उपाडवुं.
 उपभृत् स्त्री. (उप+भृ आधारे+क्विप्) यश संबंधी अक पात्र, -पाणिभ्यां जुहं परिगृह्योपभृत्याधानम् -श्रौतसूत्रम् -१।१०।१९. क्वी.
 उपभृत त्रि. (उप भृ क्त) संघरेलुं, नञ्छक लावेवुं - शिष्यायोपभृतं तेजो-भाग० ८।१५।२९
 उपभुक्त त्रि. (उप+भुज्+क्त) जेनो उपयोग कथो छीय ते वस्तु, भोगवेल.
 उपभुक्ति स्त्री. (उप+भुज्+क्तिन्) उपभोग, भोगववुं.
 उपभूषण न. (उपमितं भूषणेन अत्या० स०) घंटडी, खामर वगेरे -घण्टा-चामर- कुम्भादिपात्रोप-करणादिकम् । तद्भूषणान्तरे दद्याद् यस्मात्

तदुपभूषणम् ।। प्रावारः पानपात्रं च गण्डुको गृहमेव च । पर्यङ्कादि यदन्यच्च सर्वं तदुपभूषणम् ।।
 -कालिकापुराणम् ।

उपभेद पु. (उप भिद् घञ्) उप प्रभाग.

उपभोग पु. (उप+भुज्+घञ् कुत्वम्) विषयसेवनधी उत्पन्न थतुं अक प्रकारनुं सुख, भोगववुं ते.
 -प्रियोपभोगचिह्नेषु पौरो भाग्यमिवाचरन् -रघु० १२।२२,
 - -न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति-मनु० २।९४

उपभोगिन् त्रि. (अस्त्यर्थे इनि) उपभोगवाणुं.

उपभोग्य त्रि. (उप्+भुज्+ण्यत्) उपभोग करवा योग्य, भोगववा योग्य कोँछ वस्तु -किञ्चित् कालोपभोग्यानि यौवनानि धतानि च-पञ्च०

उपभोजिन् त्रि. (उप+भुज्+णिनि) उपभोग करनार, भोगवनार.

उपभोज्य त्रि. (उप+भुज् ण्यत् न कुत्वम्-अत्रार्थत्वे) -ते वै नृपोपभोज्यानि ब्राह्मणानां ददुश्चह -भा० आश्र० ८५ अ० ।

उपम त्रि. (उपमीयते उप+मा+घञर्थे क) उपमेय, पासे, समीप, पासेनुं, समीपनुं.

उपमदगु पु. ते नामनो अक यदुवशी क्षत्रिय.

उपमन्त्रण न. (उप+मन्त्र्+ल्युट्) आमंत्रण, कर्तव्य माटे प्रार्थनापूर्वक प्रेरणा, जुशामत, उश्केरवुं ते.

उपमन्त्रिन् त्रि. (उप+मन्त्र् अस्त्यर्थे इनि) आमंत्रण करनार, जुशामतियो, मंत्री, भीजे सलाडकारक, संदेशवाडक- श्रमरुज उपमन्त्रिन् भव्यतामन्यवाता-भाग० १०।७१।२९

उपमन्थन पु. (उप+मन्थ्+ल्युट्) मंथन करनार, मथनार, रवैयो.

उपमन्थनी स्त्री. (उपमन्थन+ङीप्) अग्नि मथवानुं साधन द्रव्य-वाडकां वगेरे.

उपमन्यु पु. ते नामना अक ऋषि.

उपमर्ह पु. (उप+मृद्+घञ्) मर्दन करवुं, संभोगजन्य रतिसुख - अन्यासु तावदुपमर्दसहासु भृङ्गं लोलं विनोदय मनः सुमनोलतासु-सा० द०, मारी नाभवुं, पूर्वधर्मीनो नाश करी भीजे धर्मी उत्पन्न करवो, पीडवुं, धान्य वगेरेनां झेतशं काढवां.

उपमर्दन न. (उप+मृद्+भावे+ल्युट्) उपरनी अर्थ जुओ, निश्छ, निरीध.

उपमर्दक त्रि. (उप कर्त्तरि ण्वुल्) मर्दनं करन्तार, भारी नाभन्तार, पीडन्तार.

उपमश्रवस् त्रि. (वेदो) प्रशस्त- यशःख्यापितकविं कवीनामुपश्रवस्तमम् ऋ० २।२३।१

उपमा स्त्री. (उप+मा+आ+टाप्) समानता - अपि लङ्घितमध्वानं बुबुधे न बुधोपमः । -रघु० १।४७, सादृश्य, समता- उपमा यत्र सादृश्यलक्ष्मीरुल्लसति द्वयोः, हंसोव कृष्ण ! ते कीर्तिः स्वर्गङ्गामवगाहते- चन्द्रा० ५।३, ते नामनो अेक अर्थालंकार, उपमान, न्यायमते उपमान प्रमाश्रथी उत्पन्न धयेलुं गवयादि शक्तिनुं ज्ञान, वेदान्तीमते गो आदिनुं सादृश्य ज्ञान, धर्म विरुद्ध सिद्धांत - विधर्मः परधर्मश्च आभास उपमा छलः -भाग० ७।१५।१२

उपमात् स्त्री. (उपमीयते प्रक्षिप्यते उप+मिञ् क्षेपे आति) थांभली, वाछरडाने भांधवानो जीलो.

उपमाति स्त्री. (उप+मि+क्तिन् वेदे आति) उपमा -श६६ श्रुओ

उपमातृ स्त्री. (उपमिता मात्रा) आंभणनुं ज्ञाड, मातातुल्य मातानी अडेन वगेरे - मातुःष्वसा मातुलानी पितृव्यस्त्री पितृष्वसा । श्वश्रुः पूर्वजपत्नी च मातृतुल्याः प्रकीर्तिताः ॥ -स्मृतिः. (त्रि.उप+मा+तृच्) उपमान करन्तार.

उपमाद त्रि. (उपमादयति उप+मद्+णिच्+अच्) उर्ध्वजनक.

उपमान न. (उपमीयतेऽनेन उप+मा+भावे ल्युट्) सादृश्य ज्ञान - उपमानमभूद् विलासिनां करणं यत् तव कान्तिमत्तया-कु० ४।५, जेना वडे सादृश्य डीय ते- प्रसिद्धसाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानम्, प्रसिद्ध अेवा पूर्वमां श्रुतेवा गवय वगेरेना साधर्म्यथी-सादृश्यथी. तेना ज्ञानथी साध्य अेवा गवय वगेरे पटना वाय्यत्वनुं साधन-सिद्धि ते उपमान, यथा- गौरिव गवय इति.

उपमानचिन्तामणि पु. गंगेशोपाध्याय विरचित उपमानप्रमाश्र व्यवस्थापक ते नामनो अेक ग्रंथ.

उपमारण न. (उप+मृ+णिच्+ल्युट्) वरुणप्रधास नामना यज्ञमां यज्ञसमाप्ति समयना स्नान जण समीप जर्धने ते जणमां उविध नांभलुं ते.

उपमालङ्कार पु. ते नामनो अेक अर्थालंकार - साम्यं वाच्यमवैधर्म्यं वाक्यैक्ये उपमा द्वयोः ।

उपमाव्यतिरेक पु. तुलना अने विधमतानो संयोग.

उपमास्य न. (उपमासं प्रतिमासं भवं यत्) दरेक मडिने थन्तार पितृश्राद्ध.

उपमित् त्रि. (उप समीपे मीयते क्षिप्यते उप+मि+क्विप्)पासे जोडेव, समीप नाभेव, पासे मूकन्तार, समीपमां स्थापन करन्तार, उपमा आपन्तार, थांभली. (त्रि. उप समीपे मीयते कर्त्तरि क्विप्) उपमा करन्तार.

उपमित त्रि. (उप+मि+क्त) उपमेय, जेने उपमा अपाय ते.

उपमिति त्रि. (उप+मि+क्तिन्) उपमा, उपमालंकार, समानता - ग्रामीणस्य प्रथमतः पश्यतो गवयादिकम् । सादृश्यधीर्गवादीनां या स्यात् सोपमितिः स्मृता ॥ वाक्यार्थस्यातिदेशस्य स्मृतिर्व्यापार उच्यते । गवयादिपदानां तु शक्तिधीरुपमाफलम् ॥ पदज्ञानं तु करणं शक्तिधीरुपमाफलम् ॥

उपमेखल अ. (उपगतः मेखलाम्) (पर्वतना) ढोणाव उपर.

उपमेत त्रि. (उपमामुपमानभावं सर्ववृक्षेभ्यो दीर्घत्वात् इतः) शालवृक्ष- शालप्रांशुर्महाभुजः-रघु०, -शालवृक्षो हि सर्वोन्नतत्वाद् उन्नतानामुपमास्थानम् इत्यर्थः ।

उपमेय त्रि. (उप+मा+यत्) मूकाभलो करवा योग्य, सरभाववा योग्य, जेने उपमा अपाय ते - अन्तःपुरं चैककुलोपमेयम्-कुमा०

उपमेयत्व न. (उपमेयस्य भावः त्व) "सादृश्यानुयोगित्वम्" यथा चन्द्रवन्मुखमित्यादौ मुखस्योपमेयत्वम् ॥ -अर्ली मुञ्ज अे उपमेय छे.

उपमेयोपमा स्त्री. ते नामनो अेक अर्थालंकार, - उपमानोपमेयत्वं यदेकस्यैव वस्तुनः -चन्द्रा० ५।७

उपयज् पु. (उप+यज् भावे वेदे विच् लोके तु क्विन्) ते नामनो अेक यज्ञ.

उपयन्तृ, पु. (उप+यम्+तृच्) धल्ली, कंध, परणन्तार - अथोपयन्तारमलं समाधिना-कु० ५।४५, (त्रि.) नियममां राजन्तार, संयममां राजन्तार - अथोपयन्त्रा सहशेन युक्ताम् -रघु० ७।१

उपयन्त्र न. (उपगतं यन्त्रम्) ते नामे वैधकशास्त्र-प्रसिद्ध अेक ग्रंथ.

उपयम पु. (उप+यम्+अप्) विवाह, संयमवश राजलुं.

उपयमन न. (उप+यम्+ल्युट्) उपरनो अर्थ. अग्निनुं नीये स्थापलुं, भांधवानुं साधन-कुश वगेरे.

उपयमनी स्त्री. (उपयम्यते कर्मणि ल्युट्) अग्नि स्थापनमां अंगउप रेती वगेरे.

उपयष्ट पु. (उप+यज्+त्च्) सोऽण ऋत्विज्मानो प्रतिप्रस्थाता नामनो ऐक ऋत्विज्.

उपयाचक त्रि. (उपगम्य याचकः उप+याच्+ण्वुल्) पासे आवी याचना करनार, मागनार, भिक्षुक.

उपयाचन न. (उपगम्य याचनम्) पासे जर्धने मांगवुं, दिन्ती करवी.

उपयाचित न. (उपयाच्यतेऽनेन करणे इत्च्) पीताना ईच्छितनी सिद्धि माटे देव वगेरे पासे मानता मानवी, पासे जर्धने मांगवुं - तस्योपयाचितान्येव तत्रत्याः कुर्वते जनाः । तत्तद्वाच्छितसंसिद्धिहेतोस्तैस्तैरुपायनैः ।। - कथास० १३. तरङ्गे, -अद्य मया भगवत्याः करालायाः प्रागुपयाचितं, स्त्रीरत्नमुप-हर्तव्यम् । -मा० ५

उपयाचितक न. (उपयाचिताय हितम् कन्) उपरनो अर्थ जुओ. पीतानी ईष्टसिद्धि माटे देव वगेरेने अपातुं पशु वगेरे. -सिद्धायतनानि कृतविविधदेव-तोपयाचितकानि-कादम्बरी-६४

उपयाज पु. (उप+यज्+घञ्) ते नामनो ऐक यज्ञ, ते नामनो ऐक ऋषि, यज्ञ सिवायनो यजुर्वेदीय मंत्र.

उपयात त्रि. (उप+या+कर्त्तरि क्त) समीप आवेळ, पासे गयेळ.

उपयान न. (उप+या+ल्युट्) पासे जवुं - हरोपयाने त्वरिता बभूव-कुमा० ७।२२

उपयापन न. (उप+या+णिच्+ल्युट्) नशुक पडोथवुं, विवाड.

उपयाम पु. (उपयामयत्यनेन उप+यम्+णिच्+अच्) यज्ञनुं ऐक पात्र - उपयामगृहीतोऽसि, ते पात्रनो देव, विवाड.

उपयामवत् त्रि. (अस्त्यर्थे वा मतुप्) जेनो विवाड थयो डोय ते.

उपयुक्त त्रि. (उप+युज्+क्त) उपयोगनुं, जपनुं, न्याययुक्त, रथेळ, भोगवेळ, वापरेळ, उपयोग करेळ, आधीन रडेनारो अधिकारी.

उपयोग पु. (उप+युज्+घञ्) उपयोग - औषधान्न-विहारणामुपयोगं सुखावहम् वाग्भटः- निदानस्थाने १अ० आयरश, भोजन, ईष्टसिद्धि साधन व्यापार, अनुकूलता. - अनङ्गलेखक्रिययोपयोगम् कुमा० १।७. (पु. प्रा. जै. उवओग) शब्दादि विषय तरङ्ग ईन्द्रियनी प्रवृत्ति, व्यापार, पांथ ज्ञान, त्रश अज्ञान अने यार दर्शन ओ बारमानो जमे ते ऐक.

उपयोगवत् पु. (उपयोग मतुप्, मस्य वत्वम्) उपयोगी, कामनुं.

उपयोगशून्य त्रि. (उपयोगात् शून्यम्) निरर्थक, व्यर्थ.

उपयोगिन त्रि. (उप+युज्+घिणुन्) ईष्ट साधनने अनुकूल उपयोग जेनो डोय ते, उपयोगी - अस्ति कन्यारत्नं मे गृह्यतामुपयोगिं चेत् कथास० १५. तरङ्गे ।

उपयोज्य न. (उप युज् ण्यत्) काममां लेवा योग्य. **उपर** त्रि. (वप्+करन्) वावेळ, स्थापेळ, विशाम पामवानो कोर्ण आधार, विशाम पामेळ, पथ्यर.

उपरक्त पु. (उप+रञ्ज्+क्त) राहुग्रस्त चंद्र के सूर्य. (त्रि.) रंगवाना पदार्थधी रंगेळ, व्यसनोमां आसक्त, उपाधिनी समीपताथी उपाधिना गुणवाण ३पे ज्ञाणेळ. - दैव-मानुषान्यतरपीडायुक्तः-अमरः ।

उपरक्षक पु. (उप+रक्ष्+ण्वुल्) समीपमां रडी रक्षा करनार, अंगरक्षक, बोडीगार्ड.

उपरक्षण न. (उप+रक्ष्+ल्युट्) पासे रडी रक्षश करवुं, पडेरो लरवो, थोकी करवी.

उपरज्य अ. (उप रञ्ज् क्त-ल्यप्) काणुं करीने, लूसी नाभीने.

उपरञ्जक त्रि. (उप+रञ्ज्+णिच्+यत्) रंजन करनार, रंगनार उपाधि, प्रभावशाणी.

उपरञ्ज्य त्रि. (उप+रञ्ज्+णिच्+यत्) रंजन करवा योग्य, रंगवा योग्य, उपराजो आश्रय.

उपरत त्रि. (उप+रम्+क्त) मरी गयेळ - पितर्युपरते पुत्रा विभजेयुर्धनं पितुः- नारद०, निवृत्ति पामेळ, विशाम पामेळ. (त्रि. जै. प्रा. उवरय) पापथी निवृत्ति पामेळ, वैरभाव विनानी.

उपरतशोणिता त्रि. (उपरतेन शोणिता या सा) जेनो मासिक धर्म अंध थर्ण गयो छे अेवी स्त्री.

उपरतस्मूह त्रि. (उपरता नष्टा स्मूहा धनाद्याकाङ्क्षा यस्य) ईच्छा रडित, जेमनी धन वगेरेनी स्मूडा नष्ट थर्ण डोय ते.

उपरताति स्त्री. (उपरत-ताय कर्मणि क्तिन्) युद्ध, संग्राम, पथ्यरना जेवा करा वडे ढंकायेळुं आकाश.

उपरति स्त्री. (उपरम्+क्तिन्) विशाम, निवृत्ति, भरश, ईद्रियोने विषय तरङ्गथी पाणी वाणवी ते - निगृहीतेन्द्रियाणां विषयेभ्य उपरमणम्, अथवा विहितकर्मणां विधिना परित्यागः-वेदान्तः, बुद्धि लभ्य वस्तुनी प्राप्तिमां उदासीनता, विडित कर्म कर्था पछी तेने त्याग करवा३प संन्यास.

उपरत्न न. (उपमितं रत्नेन) भक्षि जेवा देभाता क्षय वगेरे - उपरत्नानि काचश्च कर्पूरोऽश्मा तथैव च । मुक्ताशुक्तिस्तथा शङ्ख इत्यादीनि बहून्वपि ॥, -गुणा यथैव रत्नानामुपरत्नेषु ते तथा । किन्तु किञ्चित्ततो हीना विशेषोऽयमुदाहृतः ॥ भा. प्र.

उपरम पु. (उप+रम्+घञ् न वृद्धिः) विषयो उपरनो वैराग्य, निवृत्ति - फेनोपरमे कल्कद्रव्यं नियोजयेत् - वैद्यके । (न.) उपरति शब्द जुओ - द्विमासोपरमे काले व्यतीते प्लवगास्ततः-भा. व. अ. २८१

उपरमण न. (उप+रम्+भावे ल्युट्) निवृत्ति, विषयो उपरनो वैराग्य, उपराम पाभवो.

उपरम्भ (भ्वा० पर०) पडधो पाडवो, गजवधुं.

उपरव पु. (उप+रु+आधारे घञ्) ज्यां सोमवतानो रस काढवानो छेय छे ते जाडाना आकारनो अेक प्रदेश.

उपरस पु. (उपमितो रसेन) पारा जेवो, गंधक वगेरे उपरसो - गन्धो हिङ्गुलमभ्रतालकशिलाः स्रोतोऽञ्जनं टङ्गणं राजावर्तकचुम्बकौ स्फटिकया शङ्खः खटी गैरिकम् । कासीसं रसकं कपर्दसिकता बोलाश्च कङ्गुष्टकं सौराष्ट्री च मता अमी उपरसा सूतस्य किञ्चिद्गणैः ॥ -भावप्रकाशः -पूर्वखण्डे १. भागे

उपराग पु. (उप+रञ्ज्+घञ्) पासे रडेवा वडे पीताना गुण बीजाभां स्थापवा, वासनारूप अेक संस्कार, सूर्य्यं यंद्रनुं प्रलक्ष - उपरागान्ते शशिनः समुपगता रोहिणीयोगमम्-शा० ७१२, विशेषण रूपे संबंध, निंदा, प्रलक्षल्लोव, व्यसन - बिर्षि चाकारमनिर्वृतानां मृणालिनी हैमिबोपरागम्-रघु० १६।७, दुष्टनीति, आरोपित संबंधधी संबंध पाभेव अेक विशेषण.

उपराज अव्य. (सामीप्ये अव्य. अच्) राजानी पासे. (त्रि. उपगतो राजानं सादृश्येन टच्) राज तुल्य, राजप्रतिनिधि (बोर्षसरोय) राज सरजो छजुरी कारभारी.

उपराधय पु. (उप+राध्+णिच्+श) उपसेवक.

उपराम पु. (उप+रम्+घञ् वा वृद्धिः) विराम, भरण, निवृत्ति, अंध धवुं, अटकवुं, विराग, संन्यास. (अव्य. सामीप्यार्थे) रामनी पासे, रामभां.

उपराव पु. (उप+रु+घञ्) पासे करेलो अवाज.

उपरि अव्य. (ऊर्ध्व+रिल् उपादेशश्च) उपर, अधिक, परनी तरङ्ग - त्वय्यासन्ने नयनमुपरि स्पन्दि शङ्खे मृगाक्ष्याः । मीनक्षोभाच्चलकुवलयश्रीतुलामेष्यतीति ॥ -मेघ. (उ. मे.) ३४, -अवाङ्मुखस्योपरि पुष्पवृष्टिः पपात विद्याधरहस्तमुक्ता-रघु. २।६०

उपरिचर त्रि. (उपरि+चर्+ट) उपर विचरनार. (पक्षी वगेरे.) (पु.) ते नामनो अेक राजा.

उपरितन त्रि. (उपरि भवः ट्युल् तुट् च) उपर, उंथे थनार, अपेक्षाकृत उंथुं - उपरितनी-स्त्रियां डीप्

उपरिभाग त्रि. (भास्योपरि) उपरनो अंश अगार भाग.

उपरिभाव त्रि. (भावस्योपरि) उपर अगार ठीक ठीक उंथ्याँअे डोवुं.

उपरिभूमि स्त्री. (भूमेरूपरि) उपरनी जमीन.

उपरिमर्त्य अव्य. (मर्त्यस्योपरि) मर्त्यलोडनी उपर.

उपरिमेखल पु. (उपरि ऊर्ध्वां मेखला यस्य) ते नामनो अेक ऋषि.

उपरिवृहती स्त्री. ते नामनो अेक वैदिक छंद.

उपरिष्ठात् अव्य. (ऊर्ध्व+नि. रिष्ठात् उपादेशश्च) उपर, उंथे - नाथस्तान्नोपरिष्ठाच्च गतिर्नाप्सु न चाम्बरे-रा० ४. काण्डे । अधिक उपर-उंथे, अे पछी - कल्याणावतंसा हि कल्याणसंपदुपरिष्ठाद् भवति-मा० ६

उपरिसद् पु. (उपरि सीदति सद्+क्विप्) राजसूय यज्ञभां ते नामनो अेक देव. (त्रि.) उपर रडेनार, उंथे रडेनार.

उपरिसद्य न. (उपरिसद्यं सदनमुपवेशनं सद् भावे वा यत्) उपर बेसवुं, आकाशभां बेसवुं.

उपरीतक पु शृंगार विषयक अेक आसनबंध - एकपादमुरौ कृत्वा द्वितीयं स्कन्धसंस्थितम् । नारो कामयते कामी बन्धः स्यादुपरीतकः ॥-रतिमञ्जरी

उपरुद्ध त्रि. (उप+रुद्ध्+क्त) रुंधेव, रोडेव, घेरेव, अटकावेव, मूत्र वगेरेना वेगवाणुं, डेटी, रोकायेवो.

उपरुद्र न. (प्रा. जै. उवरुद्) नारकोना अंगोपांग तोडी दुःख देनार उपरीद्र नामे परमाधामीनी छडी ज्ञत.

उपरूपक न. (उपगतं रूपकं दृश्यकाव्यं सादृश्येन) अेक ज्ञतनुं नाटक, नाट्यशास्त्र प्रसिद्ध अढार प्रकारनां नाटक पैकी अेक - नाटिका त्रोटकं गोष्ठी सट्टकं नाट्यरासकम् । प्रस्थानोल्लाप्यकाव्यानि प्रेक्षणं रासकं तथा ॥ संलापकं श्रीगदितं शिल्पकं च विलासिका ।

दुर्मल्लिका प्रकरणी हल्लीशो भाणिकेति च ॥
अष्टादश प्राहरुपरुपकाणि मनीषिणः । विना विशेषं
सर्वेषां लक्ष्म नाटकवन्मतम् ॥ सा० द० ६,
परि० २७६ ।

उपरोध पु. (उप+रुध्+घञ्) आवरण, ढांकण, प्रतिबंध,
अटकायत्, अनुसरवुं, उच्छेद, वीप- तपोवन-
निवासिनामुपरोधो मा भूत्-शकु० १. अङ्के, -
अन्येषामपि भ्रैक्षोपजीविनां वृत्त्युपरोधं करोषि-महा० १.
पर्वशि.

उपरोधक त्रि. (उप+रुध्+ण्वुल्) उपरोध करनार,
अटकावनार, रोकनार, ढांकनार, घेरनार, प्रतिबंध
करनार, अनुसरनार, (न.) पानगी औरडी, सूवानुं
धर, वासगृह.

उपरोधकारिन् त्रि. (उपरोधं कर्तुं शीलं यस्य) विघ्न
करनार, रुकावट करनार.

उपरोधन न. (उप+रुध्+भावे ल्युट्) उपरोध शब्द
शुओ.

उपरोधिन् त्रि. (प्रा. जै. उवरोहि) अउथाण करनार.
उपर्युपरि अ. (उद्धोद्धम्) उपर उपर, नञ्छक. - उपर्युपरि
पश्यन्तः सर्व एव दरिद्रति - हितो० २।२

उपल पु. (उप+ला-आदाने क, उपलीयते गिरिरस्मिन्)
पथर, डांकरो, रेती, रत्न, मेघ- रेवां द्रक्ष्यस्युपलविषमे
विन्ध्यवादे विशोर्णम्-मेघ. (पू. मे.) १९, - कान्ते !
कथं घटितवानुपलेनें चेतः-शृङ्गार० ३

उपलक्षक त्रि. (उप+लक्ष्+ण्वुल्) लक्षणा करनार, कल्पना
करनार, औपम्यनार, ज्ञाननार, उपादान लक्षणा वडे
पोतानो अने तेथी एतरेनो ओधक शब्द -स्वसिद्धये
पराक्षेपः परार्थे स्वसमर्पणम् । उपादानं लक्षणं चेत्युक्ता
शुद्धैव सा द्विधा ॥ -का० प्र०

उपलक्षण न. (उपलक्ष्यते स्वं स्वेतरं चानेन उप+लक्ष्+
करणे ल्युट्) लक्षणाथी स्व तथा अन्यनो ओधक
शब्द -यथा काकेभ्यो दधि रक्ष्यतामित्यादौ तेषां
शब्दनुं ज्ञान, - स्वप्रतिपादकत्वे सति स्वेतर-
प्रतिपादकत्वम् । मन्त्रग्रहणं ब्राह्मणस्याप्युपलक्षणम्-
पा० ११।४।८० सिद्धा.

उपलक्ष्य न. (उप+लक्ष्+ण्यत्) आश्रय, उपलक्षण
वडे ओध करवा योग्य.

उपलधिप्रिय पु. (बालधिः प्रियोऽस्य पृषो०) यमर
जतिनो मृग.

उपलब्ध त्रि. (उप+लभ्+क्त) मेणवेव, ज्ञाणेव, पामेव.
उपलब्धार्था स्त्री. (उपलब्धोऽर्थो यस्याः) छितीपदेश
वगेरे कथा- आख्यायिकोपलब्धार्था-अमरः

उपलब्धि स्त्री. (उप+लभ्+क्तिन्) मेणववुं, ज्ञान पामवुं,
भक्ति - वृथा हि मे स्यात् स्वपदोपलब्धिः-रघु०
५।५६ प्रत्यक्ष वगेरे ज्ञान, अटकण, अनुमान,
संलक्ष्यता, आविर्भाव (भीमांसकोऽथे 'उपलब्धि'ने
प्रमाज्ञानो अेक लेट मान्यो छे.) प्रत्यक्षज्ञान - नाभाव
उपलब्धेः-न्या. सू० २।२८

उपलब्धिसम पु. ते नामनो न्यायशास्त्र प्रसिद्ध जति
नामनो अेक दोष. यथा- निर्दिष्टकारणाभावेप्युप-
लम्भादुपलब्धिसमः-गौ० ५११-२७

उपलब्ध् त्रि. (उप+लभ्+तृच्) मेणवनार, ज्ञाननार,
पामनार, पु. ज्ञाननो आश्रय, आत्मा.

उपलभेदिन् पु. (उपलं भिनति भिद्+णिनि) पथरने
पण तीडी नांजनार अेक जतनुं वृक्ष.

उपलभ्य त्रि. (उप+लभ्+कर्मणि यत्) मेणववा योग्य,
ज्ञावा योग्य, पामवा लायक -आरम्भसिद्धौ
समयोपलभ्यम्-रघु०

उपलम्भ पु. (उप+लभ्+घञ्+मुम् च) ज्ञान, लाभ,
प्राप्ति, -अस्मादङ्गुलीयोपलम्भात् स्मृतिरुपलब्धा-
श० ७; मेणववुं, ज्ञेवुं, ज्ञावुं - ज्ञातौ सुतस्पर्श-
मुखोपलम्भात् - रघु० १४।२.

उपलम्भ्य त्रि. (उप+लभ्+पत्+मुम्) उत्तम प्रकारे
मेणववा योग्य, उत्तम प्रकारे ज्ञावा योग्य.

उपलम्भतस् अव्य. (उपलम्भ्+तसिल्) ज्ञानथी, लाभथी.

उपला स्त्री. (उप+ला+क+टाप्) साकर.

उपलालन न. (उप लल् णिच् ल्युट्) लाउ करवुं, प्यार
करवो.

उपलालिका स्त्री. (उप लल् ण्वुल् इत्वम्) तृधा.

उपलिङ्ग न. (उपमितं लिङ्गेन अवा० स०) अपशुङ्गन,
अनिष्टसूचक (भूङ्गम् वगेरे उपद्रव - केनचिदुपलिङ्गानि
गायता-हर्ष० ५. उ०

उपलिप्ता स्त्री. (उप लभ् सन् अ टाप्) मेणववान्नी
ईच्छा.

उपलेख पु. (उप लिख् घञ्) प्रातिशाब्धोमां आवेभायेव
व्याकरणाणी रचना.

उपलेप पु. (उप+लिप्+घञ्) छाश वगेरेधी लीपवुं, सर्व ईदियोनो विनाश धवो, मंदता, लेप, भाविश, साक्ष करवुं, धोणवुं.

उपलेपन न. (उप+लिप्+ल्युट्) छाश वगेरेधी लीपवुं, तत्रैव देवायतने संमार्जनोपलेपनमण्डनादिकं कर्म समाज्ञापयति-पञ्च०

उपलोह न. (उपगतं लोहम्) नकली धातु, जोटी धातु, गौश धातु.

उपवक्तु त्रि. (उपवक्ति, उपदिशति उपपश्यति वा उप+वच्+तृच्) पासे रळीने ओलनार, समीप रळीने जोनार, तपासनार, (पु.) ब्रह्मा नामनो ऋत्विज, सदस्थ.

उपवञ्चन न. (उप वञ्च् ल्युट्) नीचे नमीने खालवुं, सूतां सूतां घसडावुं.

उपवट पु. (उपमितो वटेन) वडना जाड जेवुं प्रियासाव नामनुं वृक्ष. (अव्य. वटस्य समीपं वटे वा) वडना पासे, वडमां.

उपवन न. (उपमितं वनेन) आग, अगीथो -पाण्डुच्छा-योपवनवृतयः केतकैः सूचिभिर्नैः- मेघ० (पू० मे०) २३. . (अव्य० वने वनस्य समीपं वा) वननी पासे, वनमां. -सा केतुमालोपवना बृहद्धिविहारशैलानुगतैव नामैः-रघु० १६।२६

उपवनलता स्त्री. (उपवनस्य लता) अगीथानी देव.

उपवर्ण त्रि. (उप वर्णं घञ्) सूक्ष्म अजर विगतवार वर्णन.

उपवर्णन न. (उप+वर्ण्+ल्युट्) गुणरूपे सारी रीते वर्णन करवुं, वभाषवुं, वर्णन-वभाष. - अतिशयोपवर्णनं व्याख्यानम्-याज्ञ० १।३२०

उपवर्तन न. (उपेत्य वर्तन्तेऽत्र उप+वृत्+आधारे ल्युट्) देश, राजय, जिल्लो, कीयड, पाणीवाणुं स्थण -तस्योपवर्तनेऽप्येको न श्रुतो गोभित् क्वचित्-काशीखण्डे, व्यायामशाखा - स्वभौममेतदुपवर्तनमात्मनैव-नै० ११।२८

उपवर्ष पु. ते नामनो अेक ऋषि.

उपवर्ह पु. (उप+वृह् उद्यमने+घञ्) ओशीकुं.

उपवर्हण न. (उप+वृह्+ल्युट्) उपरनो अर्थ जुओ.

उपवल्लिका स्त्री. (उप उत्कर्षे प्रादिस०) अमरवेव, अेक ज्ञतनो देवी.

उपवल्ह पु. (उप+वल्ह प्राधान्ये+घञ्) प्राधान्य, उत्कर्ष.

उपवसथ पु. (उपेत्य वसत्यत्र उप+वस् आधारे अथ) गामकुं, गाम, यज्ञनो पूर्व द्विवस - तेऽस्य विश्वं देवा गृहानागच्छन्ति तेऽस्य गृहेषूपवसन्ति स उपवसथः- शतपथ- ब्राह्मणे ११।१।७

उपवसन न. (उप वस् ल्युट्) उपवास करवो.

उपवस्त न. (उप+वसु+क्त) उपवास.

उपवस्ति स्त्री. (उप+वसु+क्तिन्) आश्रय, आधार, टेको, अवलंबन.

उपवाक पु. (उप+वच्+घञ् कुत्वम्) परस्पर वातशीत करवी.

उपवाद पु. (उप+वद्+घञ्) अपवाद, निन्द.

उपवास पु. (उप+वसु+घञ्) भोजननो अभाव, व्रत, उपवास. -उपावृत्तस्य पापेभ्यो यस्तु वासो गुणैः सह । उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः ॥ - सोपवासस्यहं वसेत् । अमरटीका, याज्ञ० १।१७५

उपवासक त्रि. (उप+वसु+ण्वल्) उपवास करनार, आहार नछि लेनार. (न. उपवासे हितं कन्) कोई अेक व्रत, उपवासमां छितनुं व्रत वगेरे.

उपवासन न. (उप+वास् सेवायाम् भावे ल्युट्) उपसेवन, पासे रळीने सेवा करवी.

उपवासिन् त्रि. (उप+वस्+णिनि) उपवास करनार, अपवाशी -विमानैहंससंयुक्तैर्यान्ति मासोपवासिनः- भा० व० अ० १९९।५१

उपवाहन न. (उप+वह्+णिच्+भावे ल्युट्) पासे वर्ध जवुं, समीप आशवुं.

उपवाह्य पु. (उप उत्कर्षे उत्कृष्टो वाह्यः) राजनी सवारीनो बेसवानी छाथी के छाथणी, राजकीय सवारी. धर्मतः स विशुद्धात्मा वीरः शुभद्वव्रतः । उपवाह्यस्तु वो भर्ता नापवाह्यः पुराद् वनम् ॥ -रा० २।४५।१६ चन्द्रगुप्तोपवाह्यां गजवशाम-मुद्रा० २

उपविद् स्त्री. (उप+विदन्ते वेत्तेर्वा क्विप्) प्राप्ति, भेणववुं, ज्ञान. (त्रि. उप+विदन्ते कर्तरि क्विप्) प्राप्त करनार, भेणवनार, ज्ञानार, वात्स लेनार. (स्त्री.) पृथ्ण, अधिग्रहण.

उपविद्या स्त्री. (उप समीपं विद्यायाः) व्यवहारु ज्ञान, सांसारिक ज्ञान.

उपविष पु. (उपमितं विषेण) आकडानुं दूध वगेरे, पांच प्रकारनां उपविष-जेर- अर्कक्षीरं स्नुहीक्षीरं तथैव कलिहारिका । धस्तूरः करवीरश्च पञ्चधोपविषाः स्मृताः । (न.) इत्रिम विष, अनावटी जेर.

उपविषा स्त्री. (उपमितं विषेण) अतिविषनी कणी.
उपविष्ट त्रि. (उप+विश्+कर्तरि क्त) भेडेल -उपविष्टौ
 कथाः काश्चित् चक्रतुर्वैश्य-पार्थिवौ- देवीमा० ८१।२८
उपविष्टक त्रि. (उप विश् क्त कन्) जे भयादित
 समय पूरो यतांये दढताथी तेभां रडे, जेम के
 गभाशयन्तुं भाणक.
उपवीणयति (ना. धा. पर.) वीणा अथवा सारंगी
 बजावली - उपवीणयितुं ययौ रवेरुदयावृत्तिपथेन
 नारदः- रघु० ८।३३
उपवीणि नामधातु (वीणया उपगायति उप+वीणा
 +णिच्) उपवीणयति -वीणा लईने गावुं.
उपवीत न. (उप+व्ये+क्त) जनीई, उर्ध्वं तु त्रिवृतं
 कार्यं तन्तुत्रयमधोवृत्तम् । त्रिवृतं चोपवीतं स्यात्
 तस्यैको ग्रन्थिरिष्यते ॥ - उपनिषदि । यज्ञसूत्र -
 पित्र्यंशमुपवीतलक्षणं मातृकं च धनुर्नृजितं दधत्-रघु०
 ११।६४, जमणो डाय अडार रडे तेम डाभा अभा
 उपर धारण करेल वस्त्र.
उपवीतिन् त्रि. (उपवीत+इनि) जनीईवाणो ब्राह्मण
 वगेरे. उपवीतकः
उपवीक्ष (उप वि ईक्ष) जेवुं, योग्य समजवुं.
उपवेणा स्त्री. (उपगता वेणाम्) ते नामनी अेक नटी.
उपवेद पु. (उपमितः वेदेन) वेद सरभो वेदथी नीचला
 थरनी ग्रंथ समूह. ते उपवेदो रार छे. प्रत्येक
 वेदनी साथे उपवेद संकणायेलो छे. जेमके-ऋग्वेदनी
 साथे आयुर्वेद; यजुर्वेदनी साथे धनुर्वेद, सामवेदनी
 साथे गांधर्ववेद अजर संगीत अने अथर्ववेदनी
 साथे शिल्प स्थापत्य- शस्त्रवेद.
उपवेश पु. (उप+विश्+भावे घञ्) बेसवुं, अनावटी,
 वेश, आसन जमाववुं, संलग्न थवुं, मलोत्सर्ग.
उपवेशन न. (उप+विश्+भावे ल्युट्) बेसवुं, स्थापवुं.
उपवेशि पु. (उप+विश्+इनि) यजुर्वेद संप्रदाय प्रवर्तक
 अेक ऋषि.
उपवेशिन् त्रि. (उप+विश्+इनि) बेसनार.
उपवेष पु. (उप+विष्+करणे घञ्) अंगारा भांगवानुं
 वाकडुं.
उपवैणव न. (उप+वेणु+अण्) दिवसना त्रण काण -
 प्रातःकाण, मध्याह्नकाण अने सायंककाण.
उपव्याख्यान न. (उप+वि+आ+ख्या+ल्युट्) अमुकनुं
 अमुक इण, अमुक माडात्म्य, अमुक उपासन वगेरे
 प्रकारनुं कडेवुं ते. पछीधी जेडी काढेली टीका.

उपव्याघ्र पु. (उपमितो व्याघ्रेण) वाधना जेवुं पशु,
 शित्ती. (अव्य० व्याघ्रस्य समीपम्) वाधनी पासे.
उपव्युषस अव्य० (विगता उषाः व्युषाः ततः विभक्त्यर्थे
 सामीप्ये वा अव्ययीभावः अच् समा०) लगभग
 गयेल उषःकाण, परोढियुं, लगभग गयेल उषःकाणनी
 समीप.
उपव्रजम् अव्य. (उपगतं व्रजम्) गोवाणियाओनी
 वसाहत पासे.
उपशक् (दिवादि. उभ.) प्रयत्न करवो, मद्द करवी,
 ज्ञावुं, पूछपरछ करवी, (स्वादि. पर.) शक्तिमान
 थवुं, योग्य बनवुं.
उपशम पु. (उप+शम्+घञ्) ईद्रियोनी निशुड,
 ज्योतिषमां वीसमुं मुहूर्त, तृष्णाओ नाश, रोग अथवा
 उपद्रवनी शांति, निवृत्ति - जगत्युपशमं याते
 नष्टयज्ञोत्सवाकुले-भा.व.२.अ.०, -तथाऽयमपि कृत-
 कर्तव्यः संप्रति परमामुपशमनिष्ठां प्राप्तः-प्रबोध०
 ५।१५
उपशमक्षय त्रि. (उपशमस्य क्षयः) कर्म न करवुं, कर्मनो
 भौनपणे नाश.
उपशमन न. (उप+शम्+भावे ल्युट्) उपरनो अर्थ.
 निवारण, अटकाववुं, रोकवुं, शांत पाडवुं,-
उपशमनीय त्रि. (उप+शम्+भावे कर्मणि अनीयर)
 निवारण करवा योग्य, शांत पाडवा योग्य, अटकाववा
 योग्य, रोकवा योग्य.
उपशय पु. (उप+शी+अच्) समीपे भूवुं, पासे सूवुं,
 व्याधि वगेरेथी विपरीत औषधादिनी सुभावल
 उपयोग - विद्यादुपशयं व्याधेः स हि सात्म्यमिति
 स्मृतः निदानम् । (अव्य० शयः हस्तः तस्मिन्
 तत्सामीप्ये वा) डायनी पासे, डायमां.
उपशयस्थ त्रि. (उपशय स्था क) डत्यामां लागेलो.
उपशरद अव्य० (विभक्त्यर्थे सामीप्ये वा अव्य० अच्)
 शरद ऋतुमां, शरद ऋतुनी पासे.
उपशल्य न. (उपगतं शल्यम्) गामनी अंतभाग,
 भागोण, पाधर, छेडानो भाग - शैलोपशल्यनिपतद्रथ-
 नेमिधारा-शिशु० ५।८; - उपशल्यनिविष्टैस्तैश्चतुर्द्वार-
 मुखीबभौ-रघु० १५।५०
उपशान्ति स्त्री. (उप+शम्+कित्) शांति, निवृत्ति,
 आश्वासन, उपशम शब्द जुओ.

ઉપશાય પુ. (ઉપ+શૌ+ઘઙ્) રાત્રે પહેલે ભરનારા સિપાઈઓનું અનુક્રમે સૂવું.
ઉપશાયિન્ સ્ત્રી. (ઉપ+શૌ+ણિનિ) પાસે સૂનાર.
ઉપશાસ્ત્ર ન. નાનો વિજ્ઞાન ગ્રંથ.
ઉપશિક્ષા સ્ત્રી. (ઉપ+શિક્ષ્+અ+ટાપ્) સારી રીતે શિક્ષણ, સારી રીતની શિક્ષામણ.
ઉપશિક્ષણ ન. (ઉપ+શિક્ષ્+લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
ઉપશિક્ષન ન. (ઉપ+શિક્ષિ આઘ્રાણે+લ્યુટ) સૂંઘવું (ત્રિ.ઉપ+શિક્ષિ+ણિચ્ લ્યુટ) સુંઘાડવાનો વ્યાપાર પ્રયોગ.
ઉપશિષ્ય પુ. (ઉપગતઃ શિષ્યમ્) શિષ્યનો શિષ્ય -સ્વતઃ પ્રમાણં પરતઃ પ્રમાણં શુકાઙ્ગના યત્ર સમુદ્ગિરન્તિ । શિષ્યોપશિષ્યૈરુપગૈયમાનમવેહિ તન્મળ્ડનમિશ્રધામ ।। શઙ્કરદિ૦
ઉપશીર્ષક ન. (ઉપશીર્ષ કન્) એક પ્રકારનો રોગ, મોતીઓનો ઢાર.
ઉપશુન અવ્ય૦ (શુનિ શુનઃ સમીપે વા) કૂતરાને વિશે, કૂતરાની પાસે.
ઉપશૂર ત્રિ. (ઉપગતં શૂરમ્) જેમાં ઓછું બળ હોય તે.
ઉપશૂરમ્ અ. બળની ખોટથી.
ઉપશોભા સ્ત્રી. (ઉપગતા શોભાં સાદૃશ્યેન) અલંકૃત કરવું, સજાવવું, આરોપિત શોભા -વિહિતોપશો-ભમુપયાતિ માધવે-શિશુ૦
ઉપશોષણ ન. (ઉપ+શુષ્+ણિચ્+લ્યુટ) સૂકવવું, સૂકવવાની ક્રિયા, મુરઝાવું, સૂકાવું. (ત્રિ. ઉપ+શુષ્+કર્ત્તરિ લ્યુટ) સૂકવનાર.
ઉપશ્રુત્ પુ. (શ્રૂયતે ઉપ+શ્રુ+કિવપ્-શ્રુત્ સ્તુતિઃ ઉપગતા શ્રુત્ યસ્મિન્) યજ્ઞ
ઉપશ્રુત્ ત્રિ. (ઉપ+શ્રુ+ક્ત) અંગીકારેલ, સ્વીકારેલ, પ્રતિજ્ઞા કરેલ.
ઉપશ્રુતિ સ્ત્રી. (ઉપ+શ્રુ+ક્તિન્) પાસે સાંભળવું, દૈવપ્રશ્ન. નક્તં નિર્ગત્ય યત્ કિઞ્ચિચ્છુભમશુભકરં વચઃ । શ્રૂયતે તદ્વિદુર્ધીરા દૈવપ્રશ્નમુપશ્રુતિમ્-હારાવલી, પ્રતિજ્ઞા, સ્વીકાર, અફવા, જનશ્રુતિ, સમાવેશ -યથા ત્રયાણાં વર્ણાનાં સંખ્યાતોપશ્રુતિઃ પુરા-મહા૦ ૧૨।૬૪।૬ એક દેવીનું નામ. (અવ્ય૦ સામીપ્યાર્થે) કાનમાં, કાનની પાસે.
ઉપશ્લેષ પુ. (ઉપ ઈષ્દર્થે એકદેશેન શ્લેષઃ) આલિંગન, ભેટવું તે.
ઉપશ્લેષણ ન. (ઉપ+શ્લિષ્+લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉપશ્લોક ત્રિ. (ઉપ શ્લોક્ અચ્) દશમા મનુના પિતાનું નામ.
ઉપશ્લોકિ નામધાતુઃ (શ્લોકૈરુપસ્તૌતિ ઉપ૦ સક૦ સ્ટે) શ્લોકો વડે સ્તુતિ કરવી -ઉપશ્લોકયતિ -ઉપશ્લોકયતે- કવિતામાં સ્તુતિ કરવી.
ઉપષ્ટમ્બક પુ. (ઉપ+સ્તમ્બ્+કન્) આલંબન, આડંબર, અધિકતા. (ન. ઉપસ્તમ્નાતિ ણ્વલ્) થાંભલો, બળ આપતું, ફરીથી બળ આપનાર.
ઉપષ્ટમ્બા પુ. (ઉપ+સ્તમ્બ્+ઘઙ્) થાંભલો, આધાર, ટેકો, પડવાથી ટેકો આપતું.
ઉપષ્ટુત્ ત્રિ. (ઉપ+સ્તુ+કર્મણિ કિવપ્) સમીપમાં, સ્તુતિ કરાતું.
ઉપસંક્લૃપ્ત ત્રિ. (ઉપ સમ્ ક્લૃપ્ ક્ત) ઉપર જમાવેલું, ઉપર ગોઠવેલું.
ઉપસંક્રમ પુ. (ઉપ+સમ્+ક્રમ્+અચ્) મૂકવું, સ્થાપવું, દાખલ કરવું.
ઉપસંક્રમણ ન. (ઉપ+સમ્+ક્રમ્+ભાવે લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
ઉપસંગ્રહ ત્રિ. (ઉપ+સમ્+ગ્રહ+આધારે અચ્) ચરણ સ્પર્શ કરી વંદન કરવું, (કરણે અચ્) ઉપકરણ, રાચરચીવું, સારી રીતે સંગ્રહ કરવો, તકિયો -ઉપાતિષ્ટન્મહાબાહુઃ પર્યંકે સોપસંગ્રહે-મહા૦ ૪ં ૧૬।૧૫
ઉપસંગ્રહણ ન. (ઉપ+સમ્+ગ્રહ+આધારે લ્યુટ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. -વ્યત્યસ્તપાણિના કાર્યમુપસંગ્રહણં ગુરોઃ -મનુઃ
ઉપસંગ્રાહ્ય ત્રિ. (ઉપ+સમ્+ગ્રહ+કર્મણિ ણ્યત્) ચરણ સ્પર્શ કરી વંદન કરવા યોગ્ય - ભ્રાતુર્ભાવોપસંગ્રાહ્યા સર્વર્ણાહન્ય હન્યપિ-મનુ૦ ૨।૧૩૨ સારી રીતે સંગ્રહ કરવા યોગ્ય.
ઉપસઙ્ગ (તુદાદિ. આ.) જોડાવવું. -અથાપિ નોપસઙ્ગેત સ્ત્રીષુ સ્ત્રેણેષુ ચાર્થવિત્ -ભાગ૦ ૧૧।૨૬।૨૨
ઉપસંયત ત્રિ. (ઉપ સમ્ યમ્ ક્ત) સંયુક્ત, દઢ રીતે જોડાયેલું.
ઉપસંયમ પુ. (ઉપ+સમ્+યમ્+ઘઙ્ અવૃદ્ધિઃ) ૧. ઉપસંહાર, સારી રીતે સંયમ રાખવો, બંધન, ૨. સૃષ્ટિનો અંત, પ્રલય.
ઉપસંયમન ન. (ઉપ+સમ્+ણિચ્+લ્યુટ) સારી રીતે નિયમ પાળવો, સારી રીતે બાંધવું, સારી રીતે બાંધવાનું સાધન.

उपसंयोग पु. (सामीप्येन संयोगः) समीप संयोग.
गौण संबन्ध.
उपसंरोह पु. (उपगतः संरोहः) समीपमां रुआवुं, अेकी
साथे ऒगवुं, उपर ऒगवुं.
उपसंवाद पु. (उपेत्य अङ्गीकृत्य संवादो वदनम्)
प्रतिज्ञापूर्वक कडेवुं, पक्ष करीने कडेवुं, करार.
उपसंव्यान न. (उपसंबीयतेऽनेन उप+सम्+व्येञ् संवृतौ
करणे ल्युट्) पडेरेवानुं वस्त्र -बहिर्योगोपसंव्याने-
मुग्ध-बोधे- शब्दसंज्ञायाम् ।
उपसंत्रज् (भ्वा० पर०) अंहर पगलां लरवां, प्रवेश
करवो, धूसवुं.
उपसंसृष्ट त्रि. (उप सम् सृज् क्त) संयुक्त भुणेला,
दुःखी, अलंकृत, शाप पाभेल - ब्रह्मशापोपसंसृष्टे
स्वकुले-भाग० ११।३०।२
उपसंसकृत त्रि. (उप सम् कृ क्त) उत्पन्न पाकेवुं,
तैयार करेवुं, अलंकृत -अमृतोपमतोयाभिः शिवाभिरुप-
संसकृता-रा० ५।१४।२५
उपसंहरण न. (उप सम् ह ल्युट्) छटावी लेवुं, पाछुं
लेवुं, रोकी राभवुं, बळार काडेवुं, डुमवो करवो.
उपसंहार पु. (उप+सं+ह+घञ्) समाप्ति - उपक्रमोप-
संहारयोः शुक्लत्वकीर्तनाच्च - तिथ्यादितत्त्वे, संग्रह,
सारी रीते डरेवुं, लई लेवुं, संपूर्ण संबन्ध, पाछुं लेवुं
ते, रोकी राभवुं, टूंकुं विवरण, संक्षेप, पूर्णता, विनाश,
मृत्यु, डुमवो करवो.
उपसंहारिन् त्रि. (उप+सम्+ह+णिनि) समाप्ति करनार,
सारी रीते डरण करनार, संपूर्ण संबन्धधी व्याप्त,
समावेश करनार.
उपसंहति स्त्री. (उप सम् ह क्ति) उपसंहार, छेवटनुं,
दुःख.
उपसंख्यान न. (उपरि सूत्रोक्तादतिरिक्तार्थः संख्याय-
तेऽनेन उप+ सम्+ख्या+करणे ल्युट्) जोडवुं, सूत्रमां
नडि कडेव अर्थने वार्तिक वगेरेथी कडेवो - उँडा०
- जुगुप्सा-विराम-प्रमादार्थानामुपसंख्यानम् - गणवुं,
गणतरी करवी.
उपसत्ति स्त्री. (उप+सद्+भावे क्तिन्) नजदीकनी संबन्ध,
सेवा, अनुसरवुं, संबन्ध, सेवा, पूजा, परिचर्या, धन.
उपसत् त्रि. (उप+सद्+त्च्) नजदीक रडेव, अनुसरव,
सेवक.
उपसद् त्रि. (उपसीदति उप+सद्+क्विप्) उपरनो
अर्थ, ते नामनी अेक छिष्टि, गार्हपत्य वगेरे त्रण

अग्नि शिवायनो अग्नि - गार्हपत्यो
दक्षिणाग्निस्तथैवाहवनीयकः । एतेऽग्नयस्यो मुख्याः
शेषाश्चोपसदस्तथा ॥ - वह्नपुराणम्.
उपसद पु. (उपसीदत्यस्मिन् उप+सद्+वेदे घञर्थे क)
ते नामनो अेक यज्ञ, नञ्क जवुं, लेट, धन.
उपसदन न. (उप+सद्+ल्युट्) सेवा, पासे रडी सेववुं
धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे मुनिपुङ्गव ! ।
यज्ञोपसदनं ब्रह्मन् ! प्राप्तोऽसि मुनिभिः सह ॥ -
रा० १।५०।१६ पाछण जईने प्राप्त करवुं, शिष्य
भनवुं -तत्रोपसदनं चक्रे द्रोणस्येष्वस्त्रकर्मणि-महा०
(अव्य. सदनस्य समीपम्) धरमां, धरनी पासे.
उपसदी स्त्री. (उप+सद् घञर्थे क गौ. डीप्) सन्तति,
धारा, प्रवाड.
उपसद्य त्रि. (उप+सद् कर्मणि यत् वा) सेववा योग्य,
समीपमां प्राप्त करवा योग्य. (अव्य० उप+सद्
कर्मणि ल्यप्) सेवीने, समीपमां प्राप्त करीने, पासे
जईने.
उपसद्वन् त्रि. (उप+सद्+इवनिप्) समीप रडेव, सेवक,
सेववा योग्य
उपसद्व्रत न. (उपसत्सु विहितं व्रतम्) ज्योतिष्योममां
विहित ते नामनुं अेक व्रत.
उपसन्ध्यम् अव्य. (उपगतं सन्ध्यायाः) सायंकाणनी
नञ्क.
उपसन्न त्रि. (उप+सद्+क्त) समीप रडेव, पासे रडेव,
नजदीकनुं, पासे आवेल सेवक -तस्मै स विद्वानुपसन्नाय
प्रोवाच तत्त्वतो ब्रह्मविद्याम्-श्रुतिः, ब्रवीतु भगवांस्तन्मे
उपसन्नोऽस्म्यधीहि भोः । -महा० १२।२८।७।११
उपसमाधान न. (उप+सम्+आ+धा+ल्युट्) ढगवो
करवो, समिध नांभीने सणगाववुं.
उपसमिध् अव्य० (समिधः समीपे) समिधनी पासे,
समिधमां - उपसमीघम्)
उपसमिध अव्य० (समिधः समीपे) उपरनो अर्थ जुओ.
उपसम्पत्ति स्त्री. (उप+सम्+पद्+क्तिन्) नवीनरूपे
संपत्ति, योग्य आत्मभाव.
उपसम्पन्न त्रि. (उप+सम्+पद्+क्त) प्राप्त धयेव,
मेणवेव, भरण पाभेल -श्रोत्रिये तूपसम्पन्ने त्रिरात्रम-
शुचिर्भवेत् - मनु० ५।८।१
उपसम्भाषा स्त्री. (उप+सम्+भाष्+भावे अ+टाप्)
शांत पडवुं, सांत्वन करवुं.

उपसर पु. (उप+सृ प्रजनने+अच्) गर्भग्रहणं कर्त्वा माटे पशुओमां नारीजातिअे पुरुषजाति पासे जवुं, निरंतरं जवुं -प्रजननं प्रथमगर्भग्रहणं गवामुपसरः-पाणिनिः ३।३।७१, - वीनामुपसरं नैरन्तर्येण निर्गमनम् - जयमङ्गलः.

उपसरण न. (उप+सृ+ल्युट्) उपरनी अर्थं ज्ञुओ. समीपं जवुं, पासे जवुं.

उपसर्ग पु. (उप+सृज्+घञ्) रोगविकार, उपद्रव, उपसर्गावशेषांस्तु महामारीसमुद्भवान्- मार्क० १२।७, शुभ-अशुभ सूचकं देवताई उत्पात, व्याकरणं प्रसिद्धं प्रादि उपसर्ग - यथा- प्र, परा, अप, सम्, अनु, अव, निस्, निर, दुस्, दुर, वि, आङ्, नि, अधि, अभि, अति, सु, उत्, नि, प्रति, परि, अपि-एते प्रादयः - निपाताश्चादयो ज्ञेयाः उपसर्गास्तु प्रादयः । द्योतकत्वात् क्रियायोगे लोकादवगता इमे ॥ - उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयते । नौहाराहार-संहार-प्रतीहार प्रहारवत् ॥ - मुग्धबोध - टीका

उपसर्जन त्रि. (उप+सृज्+ल्युट्) देवादि वगेरेनी उपद्रव, गौश विशेषण -उपसर्जनं प्रधानस्य धर्मतो नोपपद्यते, वाणवानुं - साङ् कर्त्वानुं साधनं पूजणी के सावरणी, व्याकरणमां समासं कर्त्वार सूत्रमां पठेवी विभक्तिथी अतावेवुं पठ, विग्रहमां नियत विभक्तिवाणी कोई शब्द.

उपसर्जनीकृत त्रि. (उपसर्जनं च्चि कृ क्त) दमनं करयेव, दभाववुं, गौश बनावेवुं - यथार्थः शब्दो वा तमर्थमुपसर्जनीकृतस्वार्थो व्यङ्ग्यः-ध्वन्या०

उपसर्जित त्रि. (उप सृज् क्त) विद्याय आपेव, काममां वागेवी - तक्षकादात्मनो मृत्युं द्विजपुत्रोपसर्जितात्-भाग० १।२।२७

उपसर्प त्रि. (उपसृप् घञ्) त्रश वधनीं उभरनीं डाथी.

उपसर्पक त्रि. (उप+सृप्+भावे ण्वल्) उपासक, पासे जनार.

उपसर्पण न. (उप+सृप्+भावे ल्युट्) समीपं जवुं, पासे जवुं.

उपसर्पिन् त्रि. (उप+सृप् गतौ+णिनि) समीपं जनार, पासे जनार युक्तं मात्रा कृतं तेषां परपीडोपसर्पिणाम् - भा० आ० ३. अ.

उपसर्प्या स्त्री. (उपसृप्यतेऽसौ सृ+कर्मणि यत्) गर्भं ग्रहणेन योग्यं अेवी ऋतुमती गाय.

उपसाध् (प्रेर० पर०) दभाववुं, सारी रीते गोठवुं, व्यवस्थितं कर्त्वुं.

उपसार्य त्रि. (उप+सृ+ण्यत्) प्राप्तं कर्त्वा योग्यं, वायक.

उपसि अव्य० (उप+सो+कि) समीपं नुं स्थानं.

उपसीर अव्य. (सीरस्य समीपे सीरे वा) उणमां, उणनी पासे.

उपसुन्द पु. ते नामनी अेकं दैत्यं, निकुंभनी पुत्रं तथा सुन्दनी भाई.

उपसूर्यक न. (उपगतं सूर्यं चन्द्रं वा) यन्द्र-सूर्यनी आसपासं थतुं मंडण.

उपसृष्ट न. (उप+सृज्+क्त) मैथुन, संभोग, व्याकरणं प्रसिद्धं प्रादि उपसर्गं युक्तं. (त्रि) विसर्जनं करेव. - अश्वत्थाम्नोपसृष्टेन ब्रह्म शीष्णोरुतेजसा-भाग० १।२।१२. रश आपेव, छोडी दीधेव, ध्वस्त, अरभाद, उपद्रव पापेव, व्यापेव -तेनोपसृष्टो लभते न राज्यं राजनन्दनः । - रोगोपसृष्टतनुदुर्वसतिं मुमुक्षुः- रघु० ८।१४. (पु.) कामी, कामुक, अग्रहणी घेरापेव सूर्यं के चंद्र.

उपसेक पु. (उप+सिच्+भावे घञ्) पाणी वगेरे छांटीने नरमं कर्त्वुं, कडछीथी उभाववुं.

उपसेचन त्रि. (उप+सिच्+ल्युट्) सींयनार, छांटनार.

उपसेवक त्रि. (उप+सेव्+ण्वल्) उपभोग वगेरे वडे सेववामां आसक्त, भोग भोगववामां मथेव, पासे रडीने सेवा कर्त्वार.

उपसेवन न. (उप+सेव्+ल्युट्) सेवनमां आसक्ति, पूजा कर्त्वी, भोगमां आसक्ति, स्त्रीनी उपभोग कर्त्वी ते.

उपसेवा स्त्री. (उप+सेव्+भावे अ+टाप्) उपरनी अर्थं ज्ञुओ.

उपसेविन् त्रि. (उप+सेव्+णिनि) उपसेवकं शब्दं ज्ञुओ. -ये हितं वाक्यमुत्सृज्य विपरीतोपसेविनः- पञ्च०

उपसोम पु. (उपगतः सोमम्) सोम नामनी यज्ञ कर्त्वार.

उपस्कर त्रि. (उप स्कन्द क्त) दुःखित, लींजापेवी - स्नेहोपस्करहृदयाः -रा० ६।११।८७

उपस्कर पु. (उप+कृ+भावे अप् हिंसने सुट्) हिंसा कर्त्वी, कडां-कुण वगेरे लूणनी समुदाय, मसावी. -मङ्गलालम्भनीयानि प्राशानीयान्युपस्करान् । उपानिन्युस्तथा पुण्याः कुमारीबहुलाः स्त्रियः ॥ -रा०

रा. ६५।९, धरने साक करनार सावरणी वगेरे, संस्कार वगेरे. (त्रि.) विकार पामेल, अध्याहारथी कडेनार.
उपस्करण न. (उप+कृ+ल्युट् सुट् च) हिंसा करवी, अलंकार, समुदाय, विकार, वाक्याध्याहार, हिंसानुं साधन, अलंकार वगेरेनुं साधन, संस्कार.
उपस्कार पु. (उप+कृ+घञ् सुट्) लूषण, समुदाय, विकार, वाक्याध्याहार - साकाङ्क्षमनुपस्कारं विष्वंगतिनिराकुलम्-किं ११।३८, प्रतिपत्न. ३५ संस्कार, सुंदर बनाववुं, उक्तमेवार्थं सोपस्कारमाह-रघुं ११।४७, यटणी-मसाली, अथाशुं, मरयुं.
उपस्कारिणि त्रि. (उप+कृ+क्त हिंसने सुट्) हिंसा करेल, मारी नांभेल. स्त्री. (उप+कृ+क्ति) हिंसा करवी.
उपस्कृत त्रि. (उप+कृ+क्त उपस्कारशब्दोक्तभूषणादौ सुट्) शशगारेव, अंकुडु करेल, संस्कारी करेल, विकार पामेल, अध्याहार करेल.
उपस्कृति स्त्री. (उप कृ. क्तिन् सुट्) परिशिष्ट.
उपस्तम्भ पु. (उप+स्तम्भ्+घञ्) थांभली, टेको, आधार, आलंभन, स्थिति, प्रोत्साहन, उत्तेजन, पायो, प्रयोजन - उपस्तम्भः ।
उपस्तम्भक त्रि. (उप+स्तम्भ् ण्वुल्) टेको आपनार, आलंभन आपनार, अधिकता करनार. उपस्तम्भकः
उपस्तम्भन न. (उप+स्तम्भ् ल्युट्) उपस्तम्भ शब्दनी अर्थं शुभो.
उपस्तरण न. (उप+स्तृ+ल्युट्) पाथरण - अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा, बिछानुं, जमीनने सपाट अथवा शीधी करवी.
उपस्ति पु. (उप+स्त्यै+इन्) जाड.
उपस्तिर् त्रि. (उप+स्तृ+कर्मणि क्विप्) पथरातुं, पाथरवा योग्य.
उपस्तीर्ण त्रि. (उप स्तृ क्त) इलायेवुं, विभरायेवुं, आरुणादित, वस्त्रथी ढांकेवुं.
उपस्त्री स्त्री. (उपगता स्त्री) रभात.
उपस्तुत त्रि. (उप+स्तु+क्त) समीपमां स्तुति करायेव.
उपस्तुति स्त्री. (उप+स्तु+क्तिन्) समीपमां स्तुति वजाण.
उपस्तुत्य त्रि. (उप+स्तु+क्यप्) समीपमां स्तुति करवा योग्य.
उपस्थ पु. न. (उप+स्था+क) स्त्री के पुरुषोनी गुह्य ईन्द्रिय - उपस्थमुदरं जिह्वा हस्तौ पादौ च पञ्चकम्-मनुं ८।१२५, ओष्ठी -स्नानं मौनोपवासेज्या

स्वाध्यायोपस्थानिग्रहाः-याज्ञं ३।३१४, मध्यभाज, स्थिति. - एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत्-भगं १।४७ (त्रि. उपतिष्ठति उप+स्था+क) समीपमां रडेव.
उपस्थनिग्रह पु. (उपस्थस्य निग्रहः) संयम, ईद्रियो उपर निग्रह
उपस्थापत्र पु. (उपस्थं स्त्रीचिह्नमिव पत्रमस्य) अश्वत्थ वृक्ष, पीपणानुं जाड. (केमके अनां पांढठां स्त्रीनी योनिना आकारनां डोय छे.)
उपस्थात् त्रि. (उप+स्था+तृच्) उपासना करनार, सेवनार, समीपमां नमेव, कडेले समये पासे आवेल. (पु.) प्रेष्यो भृत्यं उपस्थाता सेवकोऽभिसरोऽनुगः-शब्दमाला, ते नामनी अेक ऋत्विज.
उपस्थान न. (उप+स्था+ल्युट्) पासे रडीने स्थिति करवी, अनुसंधान, स्मरण, समीप जवुं, समीपमां सेववुं, पूजा करवा माटे पासे जवुं, - सूर्यस्योपस्थानात् प्रतिनिवृत्तं पुरुरवसं मामुपेत्य- विक्रं १, उपासना मंदिर, न्याय मंदिरनी अेक ओरडो - उपस्थानगतः कार्यार्थिनामद्वारासङ्गं कारयेत्-कौं अं १।१४।
उपस्थानीय त्रि. (उप+स्था+कर्त्तरि अनीयर) उपस्थान करनार, उपासना करनार, सेवनार, उपासना करवा योग्य, सेवा करवा योग्य.
उपस्थापक त्रि. (उप+स्था+णिच्+ण्वुल्) स्मरण करावनार, पासे स्थिति करावनार.
उपस्थापन न. (उप+स्था+णिच्+भावे ल्युट्) समीपमां स्थापवुं, स्मरण कराववुं, सेवा, परिचर्या.
उपस्थापना स्त्री. (उप स्था णिच् युच् टाप्) जैन साधुनी दीक्षा संबंधी अेक संस्कार.
उपस्थापनीय त्रि. (उप+स्था+णिच्+कर्मणि अनीयर) समीपमां स्थापवा योग्य, स्मरण करवा योग्य.
उपस्थायक त्रि. (उप स्था ण्वुल्) सेवक.
उपस्थावर अव्य. (सामीप्यार्थे) स्थावरनी पासे.
उपस्थावरा स्त्री. (उप+स्था कर्मणि वरच्) पुरुषमेध यज्ञना अंग. ३५ अेक देवता.
उपस्थित त्रि. (उप+स्था+क्त) प्राप्त, पासे आवेल, हैयङ्गवीनमादाय घोषवृद्धानुपस्थितान् - रघुं १।४५, - उपस्थितेयं कल्याणी नाम्नि कीर्तित एव सः ।। रघुं १।८०, पासे रडेव वेदमां नडि वापरेव अनार्थ, स्मरणमां आवेल, सेवेव, स्मरण करेल, परिचर्या.

सेवा, पूरुं करवुं, सवार, (न. उप+स्था+भावे क्त)
सेवन, पासे रडेवुं, समीप आववुं, ओमो धयेवो,
आवी पडेवुं, व्यसनं समुपस्थितं मे -पा० ६।१।९४
परनी कारिका.

उपस्थितवक्तु पु. (उपस्थित वच् तृच्) शीघ्रवक्ता.

उपस्थिता स्त्री. दश अक्षरना यरशावाणी अेक छंद.

उपस्थिति स्त्री. (उप+स्था+क्तिन्) स्मरण, सेवन,
समीपमां सेववुं, पासे आववुं, सेवा, परिचर्या, कार्य
पूरुं करवुं ते.

उपस्थूण अव्य. (स्थूणायां तत्समीपे वा) थांभली
उपर, थांभलीनी पासे. (त्रि. उपगता स्थूणां
अत्या० स०) धरना थांभलीनी पासे गयेव, रडेव.

उपस्थेय त्रि. (उप+स्था+सेवार्थे कर्मणि यत्) पासे
रडी सेववा योग्य, स्तुति करवा योग्य.

उपस्नुत त्रि. (उप स्नु क्त) प्रवाहवाणी, वडेती - स्वयं
प्रदुग्धेऽस्य गुणैरुपस्नुता- किं १।१८

उपस्नेह पु. (उप+स्निह+घञ्) वैद्यकप्रसिद्ध क्लेदन,
भीनुं करवुं.

उपस्पर्श पु. (उप+स्पृश्+घञ्) स्पर्श, स्नान, वेद्येकतमंत्र-
पूर्वक पाष्ठी वगेरेथी मुजनी स्पर्श करवो, आयमन.

उपस्पर्शन न. (उप+स्पृश्+भावे ल्युट्) उपरनी अर्थ
जुओ - उपस्पर्शनकाले तु त्वां रक्षन्तु रघूत्तमः,
उपहार, भेट.

उपस्रवण न. (उप+सृ+भावे ल्युट्) सारी रीते ऊरवुं,
रजनुं भासिक ऊरवुं, वडेण, (उपरतं स्रवणम्) ऊरुषानी
निवृत्ति, टपकवुं नडे ते.

उपस्वत्व न. (उपगतं उत्पत्तिकाले एव प्राप्तं स्वत्वं
यत्र) मासिकीनी जमीन वगेरेमांथी उत्पन्न धयेव
धान्य वगेरे द्रव्य, मूडीमांथी उत्पन्न व्याज वगेरे
लाभ.

उपस्वावत् पु. सत्राजित राजानो अेक पुत्र.

उपस्वेद पु. (उप+स्विद्+करणे घञ्) अग्नि वगेरे
तापनी पासे रडेवाथी धयेवो गरमी, परसेवो. उपताप
- शब्द जुओ.

उपहत त्रि. (उप+हन्+क्त) तिरस्कार पामेव, दूषित
धयेव, नाश पमाडेव, उत्पातथी घेरायेव, अशुद्ध
धयेव, पराभव पामेव -किमेभिराशोपहतात्मवृत्तिभिः
- कु० ५।७६, -करोत्यवज्ञोपहतं पृथक्जनम्-कि०

उपहतक त्रि. (उपहत कन्) कमनसीध, अभाषिथी.

उपहति स्त्री. (उप+हन्+क्तिन्) उपघात, विनाश, सामे
प्रहार, वध, उत्था.

उपहत्तु त्रि. (उप+हन्+क्तु) उषनार, नाश करनार.

उपहत्या स्त्री. (उपगता हत्या) आंभोनुं यकार्यो धवुं,
अधभूओ करवो ते.

उपहन्तृ त्रि. (उप+हन्+तृच्) उषनार, नाश करनार.

उपहरण न. (उप+हृ+ल्युट्) पीरसवुं, भेट आपवी,
नशुक लाववो, पकडवो.

उपहर्तृ त्रि. (उप+हृ+तृच्) पीरसनार, भेट आपनार.

उपहव्य पु. (उपहृत्यतेऽत्र आधारे यत्) ते नामनो अेक
यज्ञ.

उपह्व पु. (उप+ह्वे+अप) आह्वान ओलाववुं ते.

उपहसित न. (उप+हस+क्त) उपहास, मशकरी, ठंड,
निंदासूयक उत्थ. (त्रि. उप+हास+ कर्मणि क्त)
उशी काडेव -ज्येष्ठानां स्मितहसिते मध्यानां
विहसितावहसिते । नीचानामुपहसितं तथातिहसितं
च षड्भेदाः ।। सा. द. ३. परि. २२८, मशकरी
करायेव, उत्थथी जेनी निंदा सूयवी होय ते.

उपहस्ति पु. (उपहस्ति+भावे अच्) प्रतिग्रह-दान लेवुं,
(नामधत्तुः-हस्तेन उपगृह्णाति उप+ हस्त+णिच्
उपहन्तयति, उपहस्तयते-) उत्थथी लेवुं.

उपहस्तिका स्त्री. (उपगता हस्तम् संज्ञायां कन् अत
इत्वम्) पान-सोपारी वगेरे रडी शके तेवी वस्त्र
वगेरेनी बनावेवी कोथणी, पानदानी, यमथी -
उपहस्तिकाया-स्ताम्बूलं कपूरसहितमुद्धृत्य मह्यं दत्त्वा-
दशकु०

उपहा (जुहो० आ०) गीतरवुं, नीये आववुं, -उपाजिहीथा
न महीतलम्-शि० १।३७

उपहार पु. (उप+हृ+घञ्) भेट भूकवी, भेट धरवी,
भेट धरवानुं द्रव्य, (हारमुपगतम्) उत्तरनी पासेनुं
द्रव्य -बन्धुप्रीत्या भवनशिखिभिर्दत्तनृत्योपहारः-मेघ०
(पू० मे०) ३३, - रत्नपुष्पोपहारेण छायामानर्च पादयोः-
रघु० ४।८४.

उपहारक त्रि. (उप हृ ण्वुल्) उपहार, भेट, ठनाम.

उपहारिका स्त्री. (उप हृ टाप्) उपहार, भेट, ठनाम.

उपहार्य न. (उप हृ ण्यत्) उपहार, भेट, ठनाम.

उपहालक पु. (हले प्रसृतः बा. वुण्-उपगतो हालको यत्र)
कुन्तल देशनुं नाम.

उपहास पु. (उप+हस्+भावे घञ्) मश्करी, ठष्टो, निंदासूचक छास्य-फलमस्योपहासस्य सद्यः प्राप्स्यसि पश्य माम्-रघु० १२।३७; उपहासाय किं न स्यादसत्सङ्गो मनीषिणाम्-मलमासतत्यम् ॥

उपहासक त्रि. (उप हस् ण्वुल्) ठष्टो मश्करी करनार. (पु.) विदूषक, मश्करो, मश्करी, छास्यपूर्णा वचन.

उपहासपात्र न. (उपहासस्य पात्रम्) मश्करी करवानुं साधन, भांड, उखवा यो०य. - उपहासास्पदम् ।

उपहास्य त्रि. (उप+हस्+कर्मणि यत्) उखवा यो०य, मश्करी करवा यो०य, मश्करीथी निंदवा यो०य.

उपहास्यता स्त्री. (उपहास्यस्य भावः तल्) उपहास करवा लायकपणुं, गमिष्याम्युपहास्यताम्-रघु० १३

उपहित त्रि. (उप+धा+क्त) मूकेल, स्थापेल, अर्पण करेल, समीप राभेल, आरोपण करेल, उपाधि सडित.

उपहास्यता त्रि. (उप+हस्+कर्मणि ल्यत्) उपहास करवा लायकपणुं.

उपहित त्रि. (उप+धा+क्त) मूकेल, स्थापेल, अर्पण करेल, समीप राभेल, आरोपण करेल, उपाधि सडित.

उपहिति स्त्री. (उप धा क्तिन्) भाक्ति, निष्ठा.

उपहूत त्रि. (उप+ह्वे क्त) ओलावेव, आभंत्रित.

उपहूति स्त्री. (उप+ह्वे+क्तिन्) ओलावेवुं, पटहप्रणाद-विहितोपहूतयः-शिशु० १४।३०

उपहूत त्रि. (उप+ह्वे+क्त) मूकेल, धरेल, भेटरूपे आपेल.

उपहोम पु. (उपागतः होमम् प्रधानहोमम्) दश दश देवतावाणो, दश दश आडुतिवाणो, दश दश दक्षिणावाणो अक ओम.

उपह्वर न. (उप+ह्वृ+घ) अकंत जमीननो प्रदेश, जवा यो०य - ऊर्मिप्रवाहैर्जाहनव्याः समानीतमुपह्वरम्-महा० ३।३०८।४३. (न.) पासेनुं स्थान, छेडानो भाग, अकंत स्थान, निर्जन स्थान - सर्वानाहूयोपह्वरे वैद्यान्-हं च० पू०० सामीध्य, निकटपणुं. (पु.) रथ.

उपह्वान न. (उप+ह्व+ल्युट्) ओलावेवुं, मंत्रोच्चारपूर्वक ओलावेवुं.

उपांशु अव्य. (उप+अंश्+उ) निर्जन, अकंत, मौन. परिचेतुमुपांशुधारणां कुशपूतं प्रवयास्तु विष्टरम्-रघु० ८।१८. (पु.) गुप्त मंत्र वगेरेनो अक प्रकारनो जप-मंद स्वर्मां करेवी प्रार्थना - जिह्वौष्ठौ चालयेत् किञ्चित् देवतागतमानसः । निजश्रवणयोग्यः स्यादुपांशुः स जपः स्मृतः ॥ इति ।

उपांशुग्रह पु. (उपांशोः ग्रहः) यज्ञमां नीयवी काढेला सोमरसने पीरसवो.

उपांशुजप पु. (उपांशुश्चासौ जपश्च) उपांशु जप-मनमां ज मंत्रोनो जप करवो.

उपांशुदण्ड पु. (उपांशोः दण्डः) आपभेजे दंड भोगववो ते.

उपांशुहत्या स्त्री. (उपांशुश्चासौ हत्या च) गुप्त वध.

उपांशुयाज पु. (उपांशु+यज्+घञ्) ते नामनो अक यज्ञ.

उपाक पु. (उप+अक+अच्) परस्पर समीप गयेल, पासे रहेल.

उपाकरण न. (उप+आ+कृ+ल्युट्) अक स्तोत्र प्रेष, यज्ञना पशुने अक संस्कार करवो, आरंभ. उपाकरण-कालेऽध्वमानीय-आध्व० १०।४, - वेदोपाकरणाख्यं कर्म करिष्ये-श्रावणीमन्त्रः ।

उपाकर्मन् न. (उप+आ+कृ+ननिन्) जे अक जतना कर्मथी वर्षाना अंतमां वेदपाठनो इरी आरंभ थाय छे ते कर्म, संस्कारपूर्वक श्रुतिने अडण करवी, संस्कारपूर्वक पशुने मारवुं - उपाकर्मणि चोत्सर्ग त्रिरात्रं क्षेपणं स्मृतम्-मनु० ४।११९

उपाकृत त्रि. (उप+आ+कृ+क्त) यज्ञमां उखवा माटे संस्कारयुक्त करेल पशु, आरंभेल - अनुपाकृतमांसानि देवान्नानि हवीषि च-मनु० मंत्रेवुं, उपयोगमां वीधेवुं. (न.) उपाकरण-शब्द जुओ - यज्ञेषुपाकृतं वित्तम्-महा० १२।२६८।२२ ।

उपाक्ष अव्य. (अक्षणः समीपम् टच्) नेत्रनी पासे.

उपाक्रम् (भ्वा. पर.) डुमलो करवो, तूटी पडवुं.

उपाख्या स्त्री. (उप+आ+ख्या+भावे अ+टाप्) प्रत्यक्ष, शब्द वगेरेथी कडेवुं.

उपाख्यान न. (उप+आ+ख्या+ल्युट्) पूर्वकाणना वृत्तांतनुं कथन- चतुर्विंशतिसाहस्रीं चक्रे भारत-संहिताम् । उपाख्यानैर्विना तावद् भारतं प्रोच्यते बुधैः महा० १।१।१०१, विशेष कथन, कथाविशेष.

उपाख्यानक न. (उप+आ+ख्या स्वार्थे कन्) पूर्वकाणना वृत्तांतनुं प्रतिपादन करनार कोरि अंध, कडेवुं, कथा करवी.

उपागत त्रि. (उप+आ+गम्+क्त) पोतानी भेजे आवेल, पासे आवेल.

ઉપાગતિ સ્ત્રી. (ઉપ+આ+ગમ્+ક્તિન્) પાસે આવવું.
ઉપાગમ પુ. (ઉપ+આ+ગમ્+અ) સ્વીકાર, સમીપ જવું.
ઉપાગ્ર ન. (ઉપગતમગ્રમ્) ટોચ અગર કાંઠાનો ભાગ,
 ગૌણ અંગ.

ઉપાગ્રહણ ન. (ઉપ+આ+ગ્રહ્+લ્યુટ) સંસ્કારપૂર્વક વેદનું
 ગ્રહણ કરવું તે અથવા શરૂઆત કરવી.

ઉપાગ્રહાયણ અવ્ય. (આગ્રહાયણ્યા: સમીપમ્) માગસર
 માસની પૂનમ લગભગ.

ઉપાગ્રહાયણિ અવ્ય. (આગ્રહાયણ્યા: સમીપમ્) ઉપરનો
 અર્થ જુઓ.

ઉપાગ્રા (શ્વાદિ. પર.) સૂંઘવું, ચૂમવું.

ઉપાઙ્ગ ન. (ઉપમિતમઙ્ગેન) પ્રધાન, મુખ્ય, અંગને ઉપયોગી,
 વેદાંગ સમાન કોઈ શાસ્ત્ર, પરિશિષ્ટ, શરીરને ઉપયોગી
 પ્રત્યંગ- પુરાણ-ન્યાય-મીમાંસા- ધર્મ-શાસ્ત્રાણિ
 ચત્વાર્યુપાઙ્ગાણિ વેદસ્ય । (જૈન-) બાર ઉપાંગને -
 ઐપપાતિક, રાજપ્રશ્રીય, જીવાજીવાભિગમ, પ્રજ્ઞાપના,
 સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ, જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞાપ્તિ, ચંદ્રપ્રજ્ઞાપ્તિ,
 નિરયાવલિકા, કલ્પાવતંસિકા, પુષ્પિકા, પુષ્પચૂલિકા,
 વૃષ્ટિદશા. (પુ.) તિલક, ટીલું.

ઉપાચાર પુ. (ઉપ આ ચર્ ઘઙ્) (વાક્યમાં શબ્દનું)
 સ્થાન, કર્મવિધિ.

ઉપાજિન ત્રિ. (ઉપગતોઽજિનમ્) ચામડાની પાસે ગયેલ,
 (ઉપગતમજિનં યેન) ચામડાને પ્રાપ્ત કરનાર,
 (અજિનસ્ય સમીપમ્) ચામડાની પાસે.

ઉપાજે અવ્ય. (ઉપ+અજ્ વા. કે) દુર્બળને બળ આપવું,
 દુર્બળમાં બળ સ્થાપવું, મદદ કરવી.

ઉપાજેકૃત્ય અવ્ય. દુર્બળમાં બળ સ્થાપીને, મદદ કરીને.
 -ઉપાજેકૃત્વા ।

ઉપાઙ્ગન ન. (ઉપ+અઙ્+લ્યુટ) છાણ વગેરેથી લીંપવું,
 ખરડવું, લીંપણ - સુધા-ગોમયાદિના સંમાર્જનાનુલેપનમ્-
 મેધા-તિથિ: । (આધારે લ્યુટ) આંજવાનો આધાર
 હાથ.

ઉપાત્ત ત્રિ. (ઉપ+આ+દા+ક્ત) ગ્રહણ કરેલ, પ્રાપ્ત
 કરેલ, મેળવેલ, લીધેલ - ક્ષયં કેચિદુપાત્તસ્ય દુરિતસ્ય
 પ્રચક્ષતે । અનુત્પત્તિ તથા ચાન્યે પ્રત્યવાયસ્ય મન્યતે ।।
 ભવિ. પુ. (પુ.) અંદર જેને મદ થયો છે એવો હાથી.

ઉપાત્તવિદ્ય ત્રિ. (ઉપાત્તા વિદ્યા યેન) જેણે પોતાનું
 ભણતર પૂરું કર્યું છે તે ઉપાત્તવિદ્યો ગુરુદક્ષિણાર્થી-
 રઘુ ૫૧

ઉપાત્યય પુ. (ઉપ+અતિ+ઇન્+અચ) લૌકિક અને
 શાસ્ત્રીય આચારને ઓળંગવો, ઉલ્લંઘન કરવું. -
 “પરાવનુપાત્યય:” - પાણિનિ: ૩।૩।૩૮, નાશ, કમનું
 ઉલ્લંઘન.

ઉપાદાન ન. (ઉપ+આ+દા+લ્યુટ) ગ્રહણ કરવું, ઈંદ્રિયોને
 પોતપોતાના વિષયો તરફથી પાછી વાળવી, કાર્યથી
 અભિન્ન કારણ, જેમ કે કુંડલ-કડાં વગેરેનું કારણ
 સોનું - નિમિત્તમેવ બ્રહ્મ સ્યાદુપાદાનં ચ વેક્ષણાત્
 અધિકરણમાલા, -પ્રકૃતિશ્ચોપાદાનકરણં ચ
 બ્રહ્માપ્યુપગન્તવ્યમ્-શારી૦, સાંખ્યશાસ્ત્રમાં જણાવેલ
 ચાર વસ્તુઓમાંથી એક -પ્રકૃત્યુપાદાનકાલભાગાઠ્યા:-
 સાં. કા. ૫૦

ઉપાદાનલક્ષણા સ્ત્રી. (ઉપાદાનાત્ સ્વાર્થસ્ય ગ્રહણાત્
 લક્ષણા) અજહત્સ્વાર્થા લક્ષણા. જેમકે -‘કુન્તા:
 પ્રવિશન્તિ’ અહીં કુન્ત શબ્દથી કુન્તધારીને વિશે
 લક્ષણા - સ્યાદાત્મનોઽપ્યુપાદાનાદ્ ઈષોપાદાનલક્ષણા-
 સાંદ ૧૦. પરિ ૦ ।

ઉપાદિક પુ. (ઉપ+અદ્+ઇન સંજ્ઞાયાં કન્) એક જાતનો
 કીડો.

ઉપાદેય પુ. (ઉપ+આ+દા+કર્મણિ યત્) ગ્રહણ કરવા
 યોગ્ય, ઉપાદાન કારણમાં સંબંધવાળું, તેથી અભિન્ન
 કાર્ય, વિધેયપણા વગેરેથી ઉત્કૃષ્ટ- ભવે સૌખ્યં હિત્વા
 શમસુખમુપાદેયમનધમ્-શાન્તિશં ૧।૨૧

ઉપાધા (જુહોં ઉપ્પ૦) ચારિત્રભ્રષ્ટ કરવું, કોઈ સ્ત્રીને
 ફોસલાવવી.

ઉપાધિ પુ. (ઉપ+આ+ધા+ક્તિ) અન્ય પ્રકારે રહેલ
 વસ્તુને બીજી રીતે દેખાડવારૂપ કપટ - ઉપાધિનં
 મયા કાર્યો વનવાસે જુગુપ્સિત: શં ૨।૧૧૧।૨૧,
 વિશેષણ, કુટુંબમાં પ્રસિદ્ધ ઉપનામ, ધર્મચિન્તા,
 ન્યાયમત સિદ્ધ વ્યભિચાર દોષને જણાવનાર એક
 પદાર્થ -પદાર્થ- વિભાજકોપાધિમત્તમ્-મુક્તાં ૮

ઉપાધેય ત્રિ. (ઉપ+આ+ધા+કર્મણિ યત્) અભિનિવેશ
 કરવા યોગ્ય, આરોપણ કરવા યોગ્ય, વિશેષ્ય.

ઉપાધ્યાય પુ. (ઉપેત્યાધીયતેઽસ્માત્ ઉપ+અધિ+ઇન્+
 ઘઙ્) ધર્મગુરુ, વિદ્યાગુરુ, અધ્યાપક - એકદેશં તુ
 વેદસ્ય વેદાઙ્ગાન્યપિ વા પુન: । યોઽધ્યાપયતિ
 વૃત્તયર્થમુપાધ્યાય: સ ઉચ્યતે ।। -ભવિં

ઉપાધ્યાયા સ્ત્રી. અધ્યાપન કરનારી સ્ત્રી.

उपाध्यायानी (स्त्री.) उपरनी अर्थं जुओ. -स एव मुक्त उपाध्यायेनोपाध्यायानीमपृच्छत्-महा० १।३।१६
उपाध्यायी स्त्री. (उपाध्यायस्य पत्न्यर्थे डीप्) गुरुनी स्त्री.
उपाध्वयुं त्रि. (उपगतोऽध्वयुः यस्य) अध्वयुं यज्ञ करनारनी म६६३२.
उपानस् त्रि. (उपगतमनः शकटं पितरं वा) गा.डा. जे.वुं, पिता समान काका वगेरे.
उपानह स्त्री. (उप+नह्+क्विप् उपसर्गादीर्घः) जे.डा., भोजडी -उपानहौ च वासश्च धृतमन्येन धारयेत् । नाक्षैः क्रीडेत् कदाचित् तु स्वयं नोपानहौ बहेत् । शयनस्थो न भुञ्जीत न पाणिस्थं न चासने ।। मानवे । ४।७४.
उपानुवाक्य न. (उपागतमनुवाक्याम्) अेक ज्ञतनुं अनुवाक्या सरभुं वैदिक वाक्य.
उपान्त अव्य. (अन्तस्य समीपं अन्ते वा) पासे, अंतपासे लगभग छोडे - उपान्तभागेषु च रोचनाङ्कः-कुमा० । (पु. उपमितमन्तेन) नजदीक पासे, प्रान्त - उपान्तवानीरगृहाणि दृष्ट्वा-रघु० १६।२१, - दिशामुपान्तेषु ससर्ज दृष्टिम्-कु० ३।६९
उपान्तिक न. (उप आधिक्ये प्रा० स०) अत्यंत पासे, नजदीक. (त्रि.) अत्यंत पासेनुं, घणुं ज पासेनुं.
उपान्तिम त्रि. (उपगतमन्तिमम्) छेल्खनी पासेनुं, छेल्खाने पासेल (अव्य. अन्तिमस्य सामीप्ये) छेल्खानी पासेनुं.
उपान्त्य त्रि. (उपान्ते भवः यत्) अन्त्यनी पासे धनार, छेल्खानी पासे रडेव.
उपाप्ति स्त्री. (उप+आप्+क्तिन्) प्राप्ति.
उपाभृत् स्त्री. (उप+आ+भृ+क्विप् तुक्) उपाहरण शब्द जुओ.
उपाय पु. (उप+अय्+भावे घञ्) पासे जवुं, (उपाय्यतेऽनेन) साधन, राज्ञाओनां सामदान वगेरे. उपकभ उपाय, -सर्वापायैस्तथा कुर्याद् नीतिज्ञः पृथिवीपतिः -मनु० ७।१७७, आरंभ, उपाय -उपायेन यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः-हितो०
उपायविकल्प त्रि. (उपायस्य विकल्पः) वैकल्पिक युक्ति.
उपायन न. (उपाय्यते समीपे उपहियते उप+अय्+ल्युट्) भेट, भेट धरवी, भेट भूकवा योग्य पदार्थ, समीप जवुं, पासे जवुं -परस्परं विज्ञातस्तेषूपायनपाणिषु-

रघु०; - तस्योपायनयोग्यानि रत्नानि सरितां पतिः-कु० २।३७
उपायिन् त्रि. (उपायोऽस्त्यस्य इनि) उपायवाणुं, साधनयुक्त, पासे जनार.
उपायु त्रि. (उप+इण्+उण्) पासे जनार.
उपार पु. (उप+ऋ गतौ कर्मणि घञ्) समीप आवेव.
उपारण पु. (उपेत्य न रमणं यत्र) पासे जेने जेभां आनंद न थाय ते स्थान.
उपारत त्रि. (उप+आ+रम्+क्त) पाछुं इरेव, निवृत्त, विश्रम पासेव.
उपारम पु. (उप आ रम् अच्) समाप्ति, अंत.
उपारुद् (तुदा. पर०) कोर्छ निमित्तथी रडवुं.
उपारम्भ पु. (उप+आ+रम्+घञ्+णुम्) आरंभ, शरुआत, -सर्वकर्मोपारम्भे विनियोगः- सन्ध्यापद्धति.
उपार्जक त्रि. (उप+अर्ज्+ण्वुल्) उपाजर्न करनार, भेणवनार.
उपार्जन न. (उप+अर्ज्+ल्युट्) भेणववुं, संपादन करवुं, कभावुं. -शस्त्राणां सरथानां च कृत्वा सम्यगुपार्जनम्-रामा० ५. काण्डे८
उपार्जित त्रि. (उप+अर्ज्+क्त) भेणवेव, संपादन करेव.
उपार्थ त्रि. (उपगतोऽर्थोयेन) अल्प मूल्यनुं.
उपालम् (श्वा. आ.) (बलि माटेना पशुने) मारवा माटे पकडवुं.
उपालम्भ त्रि. (उप+आ+लम्+क्त) तिरस्कारपूर्वक निन्देव, ढपको अपायेव.
उपालम्भ पु. (उप+आ+लम्+घञ् मुम्) निंदापूर्वक तिरस्कार -महाकुलस्य भवतः किमिदमुचितमिति, ढपको, -परपक्षदूषणम्-गौ० वृ० १।१।४१, प्रतिषेधः-वात्स्यायनः १।१।४१, यथा-प्रमाणतर्कसाधनोपालम्भः गौ० १।२।१ इत्यादौ स्पर्श इति वैष्णवयाज्ञिका आहुः हिंसेति स्मार्तयाज्ञिकाः । अहितेच्छेति काव्यज्ञाः ।
उपालम्भ्य अव्य. (उप+आ+लम्+ल्यप्) ढपको आपवा योग्य.
उपालम्भ्य त्रि. (उप+आ+लम्+कर्मणि ण्यत्+मुम्) वध करवा योग्य.
उपालम्भन न. (उप+आ+लम्+ल्युट्) मेणुं आपवुं, निन्दापूर्वक तिरस्कार - अस्या महदुपालम्भनं गतोऽस्मि-श० ५

ઉપાવર્તન ન. (ઉપ+આ+વૃત્+લ્યુટ્) ફરીથી પાછા આવવું, જમીન ઉપર આબોટવું -તદુપાવર્તનશાઙ્કિ મે મન: -રઘુ૦ ૮।૫૩

ઉપાવૃત્ સ્ત્રી. (ઉપ+આ+વૃત્+ક્વિપ્) આવૃત્તિ, નિવૃત્તિ, સમીપવર્તીનું આવર્તન, ગુપ્ત, ઢાંકેલું.

ઉપાવૃત્ત ત્રિ. (ઉપ+આ+વૃત્+ક્ત) થાક ઉતારવા માટે જમીન ઉપર આબોટેલ ઘોડો વગેરે, પાછા આવેલ -ઉપાવૃત્તસ્ય પાપેભ્યો યસ્તુ વાસોગુણૈ: સહ-एकादशीतत्त्वे ।

ઉપાવૃત્તિ સ્ત્રી. (ઉપ+આ+વૃત્+ક્વિત્) આવૃત્તિ, નિવૃત્તિ.

ઉપાશ્રમ પુ. (ઉપમિતં આશ્રમેણ) આશ્રમના સમાન પાશુપત વગેરેની દીક્ષાદિ. (અવ્ય. આશ્રમસ્ય સામીપ્યે) આશ્રમ પાસે.

ઉપાશ્રય પુ. (ઉપ+આ+શ્રિ પદાદ્યચ્ ભાવે અચ્) આશ્રય, આશ્રય કરનારો, જેન સાધુઓને રહેવાનું સ્થળ, -બ્રાહ્મણોપાશ્રયો નિત્યમુત્કૃષ્ટાં જાતિમશ્રુતે-મનુ:૦ । (ત્રિ.) આશ્રય કરનાર, આશ્રય કરવા યોગ્ય.

ઉપાશ્રિત ત્રિ. (ઉપ+આ+શ્રિ+ક્ત) જેનો આશ્રય લીધો હોય તે.

ઉપાશિલષ્ટ ત્રિ. (ઉપ આ શિલષ્ ક્ત) જેને આલિંગન કર્યું છે અગર જેને પકડી લીધું છે.

ઉપાસક ત્રિ. (ઉપ+આસ+ખ્વુલ્) સેવક, ઉપાસના કરનાર શૂદ્ર, (ત્રિ. પ્રા. ઉવાસગ) સાધુની ઉપાસના કરનાર, ધર્મ સાંભળવાની અભિલાષાવાળો. (પુ.) શ્રાવક, જેન ગૃહસ્થ.

ઉપાસકદશા સ્ત્રી. ૬૦ (પ્રા૦ ઉવાસગદસાઓ) ઉપાસક-શ્રાવકના અધિકારના દશ અધ્યયન જેમાં છે એવા અંગસૂત્રનું નામ-ઉપાસકદશાસૂત્ર.

ઉપાસકપ્રતિમા સ્ત્રી. (પ્રા. ઉવાસગપડિમા) ઉપાસક-શ્રાવકની ૧૧. પડિમા-વ્રતવિશેષ.

ઉપાસક્ક પુ. (ઉપ+આ+સઙ્+ઘચ્) ભાથું - હમે ચ કસ્ય નારાચા સહસ્રં લોમવાદિન: । સમન્તાત્ કલઘૌતાગ્રા ઉપાસક્કે હિરણ્મયે ॥ - મહા૦ ૪।૪૦।૬, સમીપમાં આસક્તિ.

ઉપાસન ન. (ઉપ+અસ્ વિક્ષેપે લ્યુટ્) બાણ ફેંકવાનું શીખવા માટે બાણનો અભ્યાસ, ચિન્તન, મનન, સેવન, સમીપ બેસવું -આચાર્ય્યમગ્નિકાર્ય ચ સન્ધ્યોપા-સનમેવ ચ- મનુ૦, -મજ્જલ્યોપાસનં શસ્તં વૃદ્ધિદં વ્યસનાપહમ્ ।

ઉપાસના સ્ત્રી. (ઉપ+આસ+યુચ્+ટાપ્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. -ન વિષ્ણુપાસના નિત્યા વેદનોક્તા તુ કુત્રચિત્ । ન વિષ્ણુદીક્ષા નિત્યાઽસ્તિ સર્વવેદૈ: સમીરિતા: ॥ દેવી ભાગ૦

ઉપાસા સ્ત્રી. (ઉપ+આસ+અ+ટાપ્) ઉપાસન શબ્દ જુઓ.

ઉપાસાદિત ત્રિ. (ઉપ+આ+સદ્+ણિચ્+ક્ત) જેણે મેળવ્યું હોય તે, મેળવેલ, (ન.) પ્રાપ્તિ મેળવવું, સંપાદન કરવું.

ઉપાસાદિતિન્ ત્રિ. (ઉપાસાદિત+ઈનિ) જેણે મેળવ્યું હોય તે.

ઉપાસિકા સ્ત્રી. (પ્રા. ઉવાસિવા) સિદ્ધાંત સાંભળવાની ઈચ્છાવાળી સ્ત્રી. શ્રાવિકા.

ઉપાસિત ત્રિ. (ઉપ+આસ્ સેવનાર્થત્વાત્ કર્મણિ ક્ત) જેનું ઉપાસન કર્યું હોય તે દેવ વગેરે, સેવેલ, મનન કરેલ, ચિંતવેલ.

ઉપાસિતૃ ત્રિ. (ઉપ+આસ+તૃચ્) ઉપાસના કરનાર.

ઉપાસીન ત્રિ. (ઉપ આસ્ શાનચ્ ઈત્વ) નજીકનું, આસપાસ રહેલું, ઉપાસક.

ઉપાસ્તમન ન. સૂર્યનું છુપાવું.

ઉપાસ્તિ સ્ત્રી. (ઉપ+આસ+ક્વિત્) ઉપાસના શબ્દ જુઓ. - મુક્તિર્નર્તેઽચ્યુતોપાસ્તિ મૂતં મૂતમભિ પ્રમુ: -મુ. બો. સેવા, સેવામાં હાજર રહેવું, પૂજા આરાધના.

ઉપાસ ન. (ઉપગતમશ્મ-ઉપકરણત્વેન) અસ્ત્રનું ઉપકરણ ભાથું વગેરે, નાનાં હથિયાર.

ઉપાસ્ય ત્રિ. (ઉપ+આસ+સેવનાર્થત્વાત્ કર્મણિ ણ્યત્) સેવવા યોગ્ય, ચિંતવવા યોગ્ય, મનન કરવા યોગ્ય - ગજ્ઞા સદૈવાત્મવશૈરુપાસ્યા:- ભા. અનુ. ૨૬. અ. (અવ્ય ઉપ+આસ+લ્યપ્ સેવીને, ચિંતવીને - ઉપાસ્ય સન્ધ્યાં વિધિવત્સ્મૃતિ: ।

ઉપાહાર પુ. (ઉપગત આહાર:) નાસ્તા-પાણી, હળવો આહાર.

ઉપાહિત ત્રિ. (ઉપ+આ+ધા+ક્ત) આરોપેલ, સ્થાપેલ, મૂકેલ, જમા કરાવેલ. (પુ. ઉપ-આસન્નમહિતં યત:) ઉલ્કાપાત વગેરે અગ્નિના ઉત્પાતરૂપ ઉપદ્રવ, આગનો ભય, આગથી વિનાશ.

ઉપેક્ષ પુ. અકૂરનો એક ભાઈ, ગાંદિનીનો પુત્ર.

ઉપેક્ષક ત્રિ. (ઉપ+ઈક્ષ+ખ્વુલ્) ઉપેક્ષા કરનાર યોગી, કોઈની દરકાર નહીં કરનાર, ઉપેક્ષા કરનાર.

उपेक्षण न. (उप+ईक्ष्+भावे ल्युट्) त्याग, उदासीनता, मध्यस्थता, राजाओना सात उपायमांचो अेक - सामनां दानेन भेदेन दण्डेनोपेक्षणेन च ।

उपेक्षणगीय त्रि. (उप+ईक्ष्+अनीयर) त्याग करवा योग्य, प्रतीकारने माटे नडीं विचारवा योग्य, दरकार नडि करवा योग्य, परवा न करवा लायक.

उपेक्षा स्त्री. (उप+ईक्ष्+अ+टाप्) त्याग, उदासीनता, -कुर्यामुपेक्षां हतजीवितेऽस्मिन् - रघु० १४।६५, दरकार नडि ते, 'आ अडण करवा योग्य नधी' अेवा प्रकारनुं अेक ज्ञान, चित्तने शुद्ध करवा माटे शास्त्रमां कडेली चार भावनाओमांनी अेक-उदासीनता.

उपेडकीय त्रि. (नामधातु पर. उप एडक क्यच्) घेठानी साथे कराय तेवो वताव करवो.

उपेत त्रि. (उप+ईण्+क्त) पासे गयेल, प्राप्त थयेल, पासे आशेले, उपनयन संस्कार पाभेले, गभाधान माटे स्त्री पासे गयेले -यं प्रव्रजन्तमनुपेतमुपेतकृत्यम् -भा. १. स्क. ।

उपेन्द्र पु. (उपगतं इन्द्रम्) विष्णु -ममोपरि यथेन्द्रस्त्वं स्थापितो गोभिरौश्वरः । उपेन्द्र इति कृष्ण ! त्वां गास्यन्ति दिवि देवताः - भागवते-८

उपेन्द्रवज्रा स्त्री. अगियार अक्षरना चरणावाणो अेक छंढ - उपेन्द्रवज्रा जतजास्ततो गौ. इति वृ. २. ।

उपेन्द्रापत्यम् (उपेन्द्रस्यापत्यम्) कामदेव.

उपेय त्रि. (उप+इण्+यत्) उपायथी साध्य, प्राप्त करवा योग्य, पासे जवा योग्य.

उपेयिवस् त्रि. (उप+इण्+क्वसु -पा० ३।२।१०९) पासे गयेले, पाभेले, भेजले - उपेयुषो मोक्षपथं मनस्विनः- शिशु० २।११४

उपेयुषी स्त्री. (उपेयिवस्डीप्) समीप गयेली स्त्री.

उपोढ त्रि. (उप+वह्+क्त) बराबर गोठवायेले, व्यूढ रचनामां गोठवायेले सैन्य - उपोढशब्दा न रथाङ्गनेमयः प्रवर्तमानं न च दृश्यते गजः- शा० ७. अङ्के । पासे, समीप - तदुपोढेश्च नभश्चरैः पृषत्कः- कि० १३।२३ परशुलो, (न. भावे क्त) अेक जातनी लश्करनी गोठवण-व्यूढ.

उपोत त्रि. (उप+वेज्+क्त) परोवेले.

उपोती स्त्री. (उप+वेज्+डीप्) पूतिका शब्द जुओ, पोई. - द्वादश्यामुपोतीं त्यक्त्वा पारणं कुर्यात्-स्मृतिः ।

उपोत्तम त्रि. (उपगतमुत्तमम्) छेळ्ळानी पासेनुं पडेवुं, अंतनी पूर्वे थनार.

उपोदक त्रि. (उपगतमुदकम्) पाणीनी पासे रडेले. (अव्य. सामीप्यार्थे) पाणीनी पासे.

उपोदकी स्त्री. (उपगतमुदकं यत्र गौरा. डीप्) पूतिका शब्द जुओ, पोई - द्वादश्यां पारणं कुर्यात् वर्जयित्वाप्युपोदकीम्-कूर्मपु०

उपोदिका स्त्री. (उपाधिकमुदकं यत्र उदादेशः संज्ञायां कन्) पूतिका शब्द जुओ, पोई - उपोदिका-दधिभ्यां तु सिद्धा मदविनाशिनी- चरकः

उपोदीका स्त्री. उपरनो अर्थ जुओ.

उपोद्ग्रह पु. (उप+उद्+ग्रह+अप्) ज्ञान.

उपोद्घात पु. (उप+उद्+हन् गतौ ज्ञानार्थता आधारे घञ्) ग्रंथादिनी आलोचनाउप संगति - सप्रसङ्ग उपोद्घातो हेतुतावसरस्तथा । प्रारंभ, डीभाथो - तत्रप्रतिच्छन्दकमुद्घातेन माधवान्तिकमुपेयात् ।

उपोद्दलक न. (उप उद् वल् ण्वुल् क) समर्थन, अगार पुष्ट करनार.

उपोद्दलन न. (उप+उद्+वल्+ल्युट्) उद्दीपन, उत्तेजन, पुष्ट करवुं, समर्थन करवुं.

उपोषण न. (उप+उष्ल्युट्) उपवास. - प्राप्ते+श्रीराम नवमीदिने मर्त्यो विमूढधीः । उपोषणं न कुरुते कुम्भीपाके महीयते ।।

उपोषित न. (उप+वस्+भावे क्त) उपवास. - नास्ति स्त्रीणां पृथग् यज्ञः न व्रतं नाभ्युपोषितम्-मनु० (त्रि. कर्तारि क्त) उपवास करनार - उपोषितो द्वितीयेऽह्नि पूजयेत् पुनरेव ताम्दुर्गं. तिथ्या०, -पपौ निमेषालसपक्ष्मपङ्क्तिरुपोषिताभ्यामिवलोचनाभ्याम्- रघु० २।१९

उपोष्य त्रि. (उप+वस्+अकर्मकधातुयोगे कालस्य कर्मसंज्ञाविधानात् कर्मणि वा क्यप्) उपवास करीने गाणवा योग्य दिवस वगेरे. (अव्य. उप+वस्+ल्यप्) उपवास करीने.

उप्त त्रि. (वप्+क्त) वावेले, जेमां अनाज वगेरे वाव्युं डोय ते भेतार - सर्वे क्षणेन तदभूदसदीशरिक्तम् । भस्मन् हुतं कुहकराद्धमिवोप्तमूष्याम्-भाग० १।१५।२१, मुंडित.

उप्तकृष्ट त्रि. (पूर्वमुत्तं पश्चाद् कृष्टम्) प्रथम वावीने पछी भेडेले.

उप्ति स्त्री. (वप्+क्तिन्) वाववुं, वावणी.

उप्तिम त्रि. (वप्+क्ति+मप् च) वाववाथी थयेले.

उच्य त्रि. (वप्+कर्मणि क्यप्) वाववा योग्य.

ઉબ્જ (તુવા. પર. સેટ્ અક. -ઉબ્જતિ) સરળ-સીધું કરવું.
નિ સાથે ઉબ્જ -ચત્તાનું ઊંધું કરવું, સીધાનું ઊલટું
કરવું.

ઉબ્જક ત્રિ. (ઉબ્જ+ખ્વલ) સરળતાવાળું.

ઉમ્ (તુવા. પર. સ. સેટ્ ઉમ્ભતિ) ભરવું, પૂરવું.

ઉમ ત્રિ. દ્વિ. (ઉમ્+ક) બે, બેપણાથી યુક્ત, બન્ને.

(આનો કેવળ દ્વિવચનમાં જ પ્રયોગ થાય છે.)

ઉમક ત્રિ. દ્વિ. (ઉમ્+ક અકચ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

(આનો દ્વિવચનમાં જ પ્રયોગ થાય છે.)

ઉમય ત્રિ. (ઉમ્+અયચ્) બે અવયવવાળું, બેપણાથી
યુક્ત. (આનો એકવચન અને બહુવચનમાં પ્રયોગ
થાય છે.) - પૂજિતં દ્વ્યશનં નિત્યં બલમૂર્જં ચ યચ્છતિ ।

અપૂજિતં તુ તદ્ભક્તમુખ્યં નાશયેદિદમ્ ॥ -મનુ०
૨।૫૫, -ઉમયમાનશિરે વસુધાધિપા:-રઘુ० ૧।૧૯.

ઉમયચર ત્રિ. (ઉમયત્ર ઉમયોર્વા ચરતિ ચર્+ટ્) પૃથ્વી

અને આકાશમાં વિચરનાર પક્ષી વગેરે. - ઉમયત્રચર.

ઉમયચ્છત્રા સ્ત્રી. (ઉમયે: છત્રા) બંને જાતની પ્રહેલિકાઓને
દર્શાવનાર અલંકાર.

ઉમયતશ્શીર્ણી સ્ત્રી. (ઉમયત શીર્ષે યસ્યા: શીર્ષત્રાદેશ:)

જ્યોતિષ્ઠેમ યશના આદિ અને અંતમાં પ્રાયશ્લીય
અને ઉદયનીય-એ બે શીર્ષ જેને છે તેવી ગાય.

ઉમયતસ્ અવ્ય. (ઉમય+ત્સિલ) બન્ને તરફથી - શક્તિ

ચોમયતસ્તીક્ષ્ણામાયસં દણ્ડમેવ વા । -મનુ० ૮।૩૧૫

ઉમયત:પાશ ત્રિ. (ઉમયત: પાશ: યસ્ય) જેની બંને

બાજુએ જાળ બિછાવેલી હોય તે.

ઉમયત:પુચ્છ ત્રિ. (ઉમયત: પુચ્છં યસ્ય) જેને બંને

તરફ પૂછકાં હોય તે.

ઉમયત:પ્રજ્ઞ ત્રિ. (ઉમયત: પ્રજ્ઞ:) જે બહાર અને અંદરથી

જોઈ શકે.

ઉમયત્ર અવ્ય. (ઉમય+ત્રલ) બન્ને તરફ, બન્નેમાં.

ઉમયથા અવ્ય. (ઉમય+થાલ) બે રીતે, બે પ્રકારે, બન્ને

પ્રકારે. - ઉમયથાડપિ ઘટતે- વિક્રમં ૩

ઉમયદ્યુસ્ અવ્ય. (ઉમય+દ્યુસ્) બે દિવસે, બંને

દિશાઓમાં આવતાં બન્ને દિવસે. - યોડન્યેદ્યુર-

મયદ્યુરભ્યેતિ-અથર્વવેદે-૧।૨૫।૪

ઉમયપદિન્ ત્રિ. (ઉમયાનિ પદાનિ યત્ર) જેમાં પરસ્પૃષ્ટ

અને આત્મનેપદના પ્રયોગ કરાયેલા હોય.

ઉમયવિદ્યા સ્ત્રી. (ઉમયે ચ તા વિદ્યાશ્ચ) બે પ્રકારની

વિદ્યાઓ-પરા અને અપરા એટલે અધ્યાત્મવિદ્યા

અને લૌકિક વિદ્યા.

ઉમયવિધ બન્ને પ્રકારનું.

ઉમયવિધિ ત્રિ. (ઉમયે વિધિ અત્ર) બન્ને પ્રકારવાળું.

ઉમયવિપુલા સ્ત્રી. એક અલંકારનું નામ.

ઉમયવિભ્રષ્ટ ત્રિ. (ઉમયેષુ વિભ્રષ્ટા) જે અહીંના નહીં

અને ત્યાંના નહીં તે બંને સ્થાનથી ભ્રષ્ટ હોય -

કચ્ચિત્રોમય-વિભ્રષ્ટશિલ્પાત્રમિવ નશ્યતિ-ભગ૦ ૬।૩૮

ઉમયતોદત પુ. સ્ત્રી. (ઉમયતો દન્ત: દન્તપડિક્તરસ્ય

વા દતાદેશ:) ઉપર અને નીચે બન્ને તરફ દાંતાવાળો

મનુષ્ય વગેરે.

ઉમયતોદન્ત ત્રિ. (ઉમયતો દન્ત: દન્તપડિક્તરસ્ય)

ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ઉમયતોમુખ ત્રિ. (ઉમયતો મુખે યસ્ય) બંને તરફ

મુખવાળું ધર વગેરે.

ઉમયવેતન પુ. (ઉમયો: મેદ્યે સ્વામિનિ ચ વેતનં યસ્ય

અયચ્) બન્ને તરફનો પગાર ખાનાર જાસૂસ.

ઉમયવ્યઞ્જન ત્રિ. (ઉમયાનિ વ્યઞ્જનાનિ યસ્ય)

(સ્ત્રી પુરુષ) બંનેનાં ચિહ્ન રાખનાર.

ઉમયસંભવ પુ. (ઉમયે ચ તે સંભવાશ્ચ) દુવિધા, બંને

તરફની આપત્તિ.

ઉમયસ્નાતક ત્રિ. (ઉમયેષુ સ્નાતકા:) જેણે પોતાનું

અધ્યયન અને બ્રહ્મચર્યવ્રત બંને શિક્ષણ પૂરું કર્યા

છે તે.

ઉમયાદન્તિ અવ્ય. (ઉમૌ-દન્તૌ પ્રહરણં યત્ર યુદ્ધે ઇચ્)

જે યુદ્ધમાં બન્ને દાંત હથિયાર તરીકે હોય તે યુદ્ધ.

ઉમયાન્વયિન્ ત્રિ. (ઉમયેડન્વયિન:) જે બંને સ્થિતિમાં

લાગુ પડે તે

ઉમયાલઙ્કાર ત્રિ. (ઉમયેડલઙ્કારા:) જેમાં અર્થ અને

ધ્વનિ બંને લાગુ પડે તે.

ઉમયેદ્યુસ્ અવ્ય. બન્ને દિવસ, બે દિવસ. - અગ્નિહોત્ર-

મુમયેદ્યુરહૂયત- એતરેયન્નાહ્મણે ૫।૨૯

ઉમ્ અવ્ય. (ઉ. વા ડુમિ) રોષમાં, સ્વીકારમાં તથા

પ્રશ્રમાં વપરાય છે, સૌજન્ય અને સાંત્વનાને પ્રગટ

કરનાર વિસ્મય આદિ ઘોતક અવ્યય.

ઉમા સ્ત્રી. (ઓ: શિવસ્ય મા લક્ષ્મીરિવ) પાર્વતી, દુર્ગાદેવી,

હળદર. (વે+મક્) અળસીનું ઝાડ, કીર્તિ, કાંતિ,

શાંતિ. -ઉમેતિ માત્રા તપસો નિષિદ્ધા પશ્ચાદુમાહ્યાં

સુમુખી જગામ-કુમા૦ ૧।૨૬ (ઉ મા ઇતિ- ઓહ,

બસ હવે તપસ્યા ન કર), - ઉમામુખે વિમ્બફલાધરોષ્ટે

વ્યાધારયામાસ વિલોચનાનિ-કુમા૦ ૩।૬૭. -ઉમા-

વૃષાઙ્કૌ-રઘુ૦ ૩.૨૩

उमाकट पु. (उमा+कटच्) अणसीनी २४, ७७६२नी २४.
 उमागुरु पु. (उमायाः गुरुः) छिमाद्य - सती दक्षयज्ञे
 शिवनिन्दाश्रवणात् योगविमुक्तदेहा हिमालयाद्
 मेनकागर्भे संभूता-इति पौराणिकीकथा ।
 उमाचतुर्थी स्त्री. (उमायाः जन्मदिनं चतुर्थी) पार्वतीनी
 जन्म द्विदश, ज्येष्ठ शुद्धि चतुर्थी-शोध -
 ज्येष्ठशुक्लचतुर्थ्यां तु जाता पूर्वमुमा सती । तस्मात्
 सा तत्र संपूज्या स्त्रीभिः सौभाग्यवृद्धये ॥-ब्रह्मपु०
 उमाचर पु. (उमायाः चरः) मछादेव, शंकर, शिव-
 उमाधवः, उमापतिः -तप्यते तत्र भगवान् तपो
 नित्यमुमापतिः-महा० १४।८।१
 उमातनय पु. (उमायाः तनयः) गणपति, कार्तिकस्वामी.
 उमा-महेश्वरव्रत न. शिवने प्रसन्न करवानुं विशिष्ट
 धार्मिक व्रत.
 उमावन न. (उमाप्रीतये वनमत्र) शोषितपुर नगर.
 उमासहाय पु. (उमायाः सहायः) मछादेव.
 उमासुत पु. (उमायाः सुतः) कार्तिकस्वामी, गणपति.
 उमेश पु. (उमायाः ईशः) मछादेव.
 उम्बर पु. (उम्+वृ+अच्) आरक्षा उपरनुं वाक्युं.
 उंभरो, ते नामनी क्रीं अक गन्धर्व - उम्बरस्तुम्बुरश्चैव
 जगमुरन्ये च षड्गणान्हरिवंशे १२६।१४
 उम्बी स्त्री. (उम्+वा+डौप्) अर्धपक्व जव, धुं वगेरे
 भांजरनी पाक.
 उम्बुर पु. (उम्+वृ+क उत् रपरः) उम्बर शब्द ज्ञुओ.
 उम्भ (तुदा. पर. सेट्) पूरनुं, भरनुं.
 उम्भि त्रि. (उम्भ् इनि) भरनार, पूरनार.
 उम्यः न. (उमायाः अतस्याः भवनं क्षेत्रम् वा यत्)
 जेभां अणसी पाके ते भेतर.
 उम्लोचा स्त्री. ते नामनी अक अप्शर.
 उर् (भवा. पर. स. सेट्-ओरति) जनुं.
 उर पु. (उर्+क) घेटी, उरा स्त्री. घेटी. (त्रि.) जनार.
 उरःकपाट त्रि. (उर एव कपाटः यस्य) जेनी पछोणी
 छाती छेय ते.
 उरःक्षय त्रि. (उरसः क्षयः) छातीनी रोग.
 उरःसूत्रिका स्त्री. (उरसः क्षयः) भोतीनी छार, भाणा.
 उरःस्तम्भ त्रि. (उरसः स्तम्भः) धमनी रोग.
 उरग पु. (उरसा-गच्छति उरस्+गम्+ड सलोपश्च) सध,
 - अङ्गुलीवोरगक्षता-रघु) १।२८, अश्लेषा नक्षत्र,
 सीसुं.

उरगभूषण पु. (उरगो भूषणमस्य) मछादेव.
 उरगराज पु. (उरगानां राजा) वासुकि नाग, सर्पोंनी
 २।११, भोटी सर्प, शेषनाग.
 उरगशयन पु. (उरग एव शयनं यस्य) शेषनाग उपर
 सूर्ध जनार विष्णु.
 उरगस्थान न. (उरगानां स्थानम्) पाताण
 उरगाशन पु. (उरगानश्रति अश् ल्युट्) गरुड, भोर.
 - स्वावासभागमुरगाशनकेतुयष्ट्या-शिशुं ५।१३
 उरगारि पु. (उरगानामरिः) गरुड, भोर.
 उरङ्ग पु. (उरसा गच्छति उरस्+गम्+ङ) सध.
 उरङ्गम पु. (उरसा गच्छति खच्) सध.
 उरण पु. स्त्री. (ऋ+क्यु धातोरुच्च रपरः) घेटी -
 उत्सृष्टावुरणौ दृष्ट्वा राजा गृह्यागतो गृहम् - हरिवंशे
 २६।२९ दादरनी नाश करनार अड; स्त्री. उरणी घेटी
 - वृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति-महा०
 उरणक पु. (उरण कन्) घेटी, वादण.
 उरणाक्ष पु. (उरणस्य मेषस्य अक्षीव अक्षि-पुष्पम् यस्य)
 दादरनी नाश करनार अक जातनुं वृक्ष, पुंवाडिया.
 उरणाक्षक पु. (उरणस्य मेषस्य अक्षि स्वार्थे कप्)
 उपरनी अर्थ ज्ञुओ.
 उरभ्र पु. स्त्री. (उर उत्कटं भ्रमति भ्रम्+ड पृषोदरादित्वात्
 उलोपः) घेटी, दादरनी नाश करनार अक जातनुं
 अड, पुंवाडियानुं अड.
 उरभ्रसारिका स्त्री. अक जातनी क्रीडी.
 उरभ्री स्त्री. (स्त्रियां डौष्) घेटी.
 उररी अव्य. (उर्+वा+अरीक्) अंगीकार, स्वीकार,
 विस्तार.
 उररीकार पु. (उररी+कृ+घञ्) अंगीकार, स्वीकार.
 उररीकृत त्रि. (उररी+कृ+क्त) स्वीकारेण, अंगीकार
 करेण. - गिरं न कां कामुररीचकार-भामि० २।१३
 उररीकृत्य अव्य. स्वीकारीने, अंगीकार करीने. -
 उररीकृत्यात्मनो देहं राज्यमस्मै न्यवेदयत्-रघु०
 १५।७०
 उरल त्रि. (उर्+वा. क्लच्) गतिवाणुं.
 उरत्य त्रि. (उरल चतुरथ्यां यत्) गतिवाणानी पासेनी
 प्रदेश वगेरे.
 उरश पु. ते नामना अक ऋषि.
 उरश्छद पु. (उरश्छाद्यतेऽनेन छद् णिच् घ ह्रस्वः)
 क्वथ, अप्तर - काञ्चनोरच्छदाश्चेमे पिशाचवदनाः
 खराः-रामा० ३. काण्डे ।

उरःक्षत न. (उरसि क्षतम्) छातीनो धा., न.प.क्षत.
 उरःच्छद पु. (उरसः च्छदः) योषी, क.भ.शे, व्वा.उ.ज.
 उरस् (कण्ड्वादि पर० अ० सेट् उरस्यति) अ.व.वा.भा.
 थं. (न. ऋ+असुन् धातोरुच्च रपरः) श्रेष्ठ छाती.
 - व्यूहोरस्को वृषस्कन्धः शालप्रांशुर्महाभुजः-रघु०
 १।१३
 उरस त्रि. (उरस् अशां० अच्) छातीवाणी.
 उरसिज पु. (उरसि जायते जन्+ड) स्तन- परिपस्पृशारे
 चैनं पीनैरुरसिजैर्मुहुः-रामा०
 उरसिजात पु. (उरसि जातः) उपरनो अर्थ जुओ.
 उरसिरुह पु. (उरसि रोहित-क) स्तन- फेनानामुरसिरुहेषु
 हारलीलाम्+शिशु०
 उरसिल त्रि. (उरःप्राशस्त्येनास्त्यस्य पिच्छा० इलच्)
 श्रेष्ठ छातीवाणुं, विशाण छातीवाणी.
 उरस्कट पु. (उरःकटयते आत्रि+यतेऽनेन कट्+घञर्थे
 करणे क) आणकनुं अक ज्ञतनुं उत्तरीय वस्त्र,
 भे.स.
 उरस्तस् अव्य. (उरसैका दिक् तसिः पञ्चम्यर्थे तसिल्
 वा) पुत्र, छातीमांथी, छाती उपरधी.
 उरस्त्र न. (उरस्त्रायते उरस्+त्रै+क) छातीनुं रक्षश्
 करनार अप्तर, कवय.
 उरस्त्राण न. (उरस्+ल्युट्) उपरनो शब्द जुओ.
 उरस्य पु. (उरसैका दिक्+यत्) छातीना अक भागमां
 रडेव- कर्मणावाप्युरस्येन वक्षो यस्य विदारितम् -
 सुश्रुत० (निमित्तार्थे यत्) पुत्र, औरस संतान, अक
 ४ वर्षवाणां दंपतीनो पुत्र अगर पुत्री.
 उरस्यत् त्रि. (उरस्म+तुप्) श्रेष्ठ छातीवाणुं.
 उरिमन् न. (उरोर्भावः मनिन्) विशाणता, पुष्कणता.
 उरी अव्य. (उर्+गतौ वा ईक्) उररी शब्द जुओ. -
 अवि ! रोषमुरीकरोषि नोचेत्+भामि० १।४४
 उरीकार पु. (उरी+कृ+घञ्) स्वीकार, विस्तार.
 उरीकृत त्रि. (उरी+कृ+क्त्) स्वीकारेव, विस्तृत,
 अंगीकृत. -दक्षेणोरीकृतं त्वया-भट्टिः ८।११
 उरीकृत्य अव्य. (उरी+कृ+ल्यप्) स्वीकारीने.
 उरु त्रि. (उर्णु+कृ नुलोपो ह्रस्वश्च) विशाण - विस्तीर्ण
 ददशतुरम्बरप्रकाशं तेऽगाधं निधिमुरुम्भसामनन्त
 -महा० १।२१।१८ भोट्टुं, धञ्, विस्तीर्ण, वां.भुं.
 उरुकाल पु. (उरुः कालः पाकाऽस्य वा उरुः कालः)
 मडाकाण नामे अक ज्ञतनो वेदो, वां.भो समय -
 उरुकालो महाकालः किम्पाकः काकमर्दकः ।

उरुकालक पु. (उरुः कालः स्वार्थे कप्) अक ज्ञतनो
 वेदो.
 उरुक्रम पु. (उरवः भूम्यादिव्यापकत्वात् क्रमाः पादविक्षेपा
 अस्य) विष्णुनी वामन अवतार, भगवाननो आठमो
 अवतार ऋषभदेव - अष्टमे मरुदेव्याय्तु नाभेर्जात
 उरुक्रमः । दर्शयन् वत्सं धीराणां सर्वेषामात्मना-
 कृतम् ॥ भा० १. स्क० अ० ३
 उरुगाय पु. (उरुभिः श्रेष्ठैर्गीयते गम्यते वा गै-गाने,
 गाइ गतौ वा कर्मणि घञ्) परमेश्वर, वासुदेव,
 श्रीकृष्ण, विस्तीर्ण गति, अद्भु कीर्तन - जिह्वासती
 दादुरीकेव सूते न चोपगायत्युरुगायगाथाः- भागवतम्
 २।३।२०
 उरुचक्षस् त्रि. (उरु यथा स्यात् तथाचष्टे चक्षु+असुन्)
 भोटा दर्शनवाणुं, (पु.) सूर्य, आकडानुं जाड.
 उरुज्मन् त्रि. (उर्वो ज्मा क्षितियत्र) धशी पृथ्वीवाणुं.
 उरुज्रयस् त्रि. (ज्रि +अभिभवे करणे असुन् उरुर्जयो
 वेगोऽस्य) विशाण वेगवाणुं.
 उरुज्रि त्रि. (उरु यथा स्यात् तथा ज्रयति ज्रि क्विप्-
 वेदे) धशी गतिवाणुं.
 उरुण्ड पु. अक ज्ञतनो असुर.
 उरुता स्त्री. (उरोर्भावः तल्) भोटापशुं, विशाणपशुं,
 विस्तीर्णपशुं, अद्भुपशुं, पुष्कणता.
 उरुत्व न. (उरोर्भावः त्व) उपरनो अर्थ जुओ.
 उरुथा अव्य. (उरु धा) विविध प्रकारे- पश्य तं
 माययोरुधा-भाग. १।१३।४७
 उरुपरक्रम त्रि. (उरुः पराक्रमो यस्य) भारे पराकभी.
 उरुबिल त्रि. (उरुबृहत् विलमस्यः) भोटा छिद्रवाणुं
 पात्र वगेरे.
 उरुबिली स्त्री. (उरु बृहत् विलमस्य डीप्) थाणी.
 उरुब्ज पु. (उरु+भ्योऽद्भ्यो जायते-जनयति जन्+ड
 अल्लोपः) धशा पाशीने उत्पन्न करनार.
 उरुरी अव्य. (उरु राति+रा बा० कि) अंगीकार,
 स्वीकार.
 उरुलोक न. (उरु यथा तथा लोक्यते लोक कर्मणि
 घञ्) आकाश. (पु. उरुश्वासौ लोकश्च) श्रेष्ठ लोक.
 उरुवु पु. (उरु वायति वै शोषणे कु) अक ज्ञतनुं जाड,
 अरं.डी.
 उरुवुक पु. (उरु वायति स्वार्थे कन्) उपरनो अर्थ
 जुओ.

उरुवूक (उरु वायति) ला० अ० २३० - लघु भिन्नशकृत्
 तिकतां लाङ्गुलक्युरुवूक्योः-चरके २७. अ०
 उरुव्यचस् त्रि. (उरु विचति व्यच् व्याजे असुन्)
 अतिव्यापक. विस्तीर्ण. (पु. उरु विचति व्यच् व्याजे
 असुन्) रक्षस.
 उरुषा त्रि. (उरु सनोति सन् विट् डा वेदे षत्वम्)
 अत्यंत देनारो.
 उरुष्य (कण्डवादि पर० स० सेट् उरुष्यति) रक्षश
 करवुं.
 उरुष्या स्त्री. (उरुष्यं रक्षणमिच्छति क्यच् अ+टाप्
 यलोपः) रक्षशनी ईय्य.
 उरुष्यु त्रि. (उरुष्या+मत्वर्थे उ) रक्षशनी ईय्यवाणुं.
 उरुस्वज पु. (उरुः स्वनः यस्य) उ० आ अवाजवाणो,
 पडाडी अवाजवाणो.
 उरुहार पु. (उरुः हारः यस्य) कीमती डारवाणो.
 उरुक पु. उ० लूक, धुवड.
 उरुची स्त्री. (उरु अञ्जति क्विप्+डोप्) अतिव्यापक
 स्त्री.
 उरुणास् त्रि. (उरु-दीर्घे नासिके यस्य नसादेशः वेदे
 णत्वं दीर्घश्च) लांवा नाकवाणुं.
 उरोज पु. (उरसि जायते जन्+ड) स्तन- रेजाते
 रुचिरदृशामुरोजकुम्भौ-शि० ८।५३
 उरोबृहती स्त्री. (उरसि जायते जन्+ड) ते नामनी
 अ० वैदिक छन्द.
 उरोभूषण न. (उरो भूष्यतेऽनेन भूष् करणे ल्युट्)
 छातीनो अलंकार, डार. (त्रि.) छातीने शोभावनार.
 उरोहस्त न. (उरसि हस्तश्चपेटाघातो यत्र) अ० ज्ञातनुं
 भाडुयुद्ध.
 उर्ज् (उ) (चु. उभय. अ. सेट् उर्ज्जयति-ते, वा
 ऊर्ज्जयति ते) शुववुं.
 उर्ज्जित त्रि. (उर्ज्जि+क्त) वधेवुं, प्रभ्यात्- बाणाक्षरैरेव
 परस्परस्य नामोर्ज्जितं चापभृत्: शशंसुः-रघु० ७।३८.
 उर्णनाभ पु. (उर्णव सूत्रं नाभौ गर्भेऽस्य अच्) करोणिथो.
 उर्णा स्त्री. (ऊर्णयते आच्छाद्यते ऊर्णु+ड ह्रस्वः) उ० न,
 कपाणमां थनारुं वाणवाणुं अ० यिद्ध - ललाटपट्टे
 नवनलिननालभङ्गतन्वीयमुर्णा परिस्फुरति-काद०
 उर्दू (ध्वा० आ० अ० सेट् उर्दते) रभवुं, स. आपवुं,
 स्वा० देवो.
 उद्ग पु. (उर्द+रक्) पाण्डिनी भिलाडो.

उर्व (ध्वा० पर० सक० सेट् उर्वति) खिंसा करवी, भारी
 नाभवुं - ऊर्व
 उर्व पु. (उर्वी-पृथ्वी अस्त्यस्य उर्वी+अच्) पृथ्वी उपर
 इरनार कोर्ष पितृदेव, कोर्ष अ० क ऋषि.
 उर्वट पु. (उरु यथा तथाऽटति अट्+अच्) वा० २३०.
 उर्वन् पु. न (उरु+अन्) अधिकताने प्राप्त थयेल.
 उर्वर त्रि. (उरु+ऋ+अच्) अधिक, धणुं.
 उर्वरा स्त्री. (उरु शस्यादिकमृच्छति ऋ+अच्) रसाणी
 भूमि, ते नामनी अ० अप्सरा - कलानिधिगुणनिधिः
 कपूरतिलकोर्वरा-काशीखण्डे.
 उर्वरासा त्रि. (उर्वरां-भूमि सनोति सन्+विद+डा)
 पृथ्वीनो विभाज करनार पुत्र वगेरे.
 उर्वरित त्रि. (उर्वर+इतच्) अधिकपशावाणुं, अधिक.
 उर्वरी स्त्री. (ऋ गतौ वनिप्+डोप वनो रश्च) अधिकताने
 प्राप्त थयेली स्त्री.
 उर्वर्य त्रि. (उर्वरायां भवः यत्) पृथ्वीमां थनार. (पु.)
 रुद्रदेव.
 उर्वशी स्त्री. (उरून् अश्रुते वशीकरोति उरु+अश्+क
 डोप्) ते नामनी अ० अप्सरा - अपश्यन्नुर्वशी तत्र
 विल्लाप सुदुःखितः ।, -उर्वशीमप्सरः श्रेष्ठां पुरस्कृत्य
 दिवं ययुः-भागवते ।, अ० नदी.
 उर्वशीतीर्थ म० ला० भारतमां कडेल अ० तीर्थ - उर्वशीं
 कृत्तिकायोगे गत्वा चैव समाहितः ।
 उर्वशीपति पु. (उर्वश्याः शापः) चंद्रवंशनी पुरुरवा
 राज्ञ-लौहित्ये विधिवत् स्नात्वा पुण्डरीकफलं लभेत्-
 महा० १३।२५।४४, - उर्वशीरमणः उर्वशीवल्लभः ।
 उर्वशीशाप त्रि. (उर्वश्याः शापः) उर्वशीं अ० अर्जुनने
 आपेलो शाप-(आ कडेलत त्यां उपयोगी छे ज्यां
 देभीतो नुकसानकारक प्रयोग इलदायक अने.)
 (उर्वशीं अ० अर्जुनने नपुंसक अनी जवानो शाप आप्यो
 पक्ष अशातवासमां तेने उपयोगी थयो.)
 उर्वारु पु. (उरु ऋच्छति उरु+ऋ+उण्) काकडी.
 उर्वारुक पु. (उरु ऋच्छति स्वार्थे कन्) काकडी.
 उर्वी स्त्री. (उरु+गुणवचनत्वात् स्त्रियां डीप) भोटी, भोटी
 स्त्री, पृथ्वी, नदी - अनन्यशासनामुर्वी शशासैक-
 पुरीमिव-रघु० १।३०; -जुगोप गोरुपधरामिवोर्वीम्-
 रघु० २।३
 उर्वीधर पु. (उर्वी धरति धृ+अच्) पर्वत. - उर्वीभृत् ।
 उर्वीधव पु. (उर्व्याः धवः) राज्ञ. - उर्वीनाथः, उर्वीभृत् ।
 उर्वीया स्त्री. भोटी, भोटी स्त्री, पृथ्वी, नदी.

ઉર્વીરુહ પુ. (ઉર્વ્યાં રોહતિ રુહ+ક) ઝાડ - હિરણ્યમયો-
ર્વીરુહવલિલતન્તુભિઃ-શિશું ૧।૭

ઉર્વીશ પુ. (ઉર્વ્યાં ઈશઃ) રાજા, - ઉર્વીશ્વરઃ ।

ઉર્વ્યા સ્ત્રી. (રુરોર્ભાવઃ વ્યત્ ઉલોપશ્ચ) મોટાઈ, મહત્વ.

ઉલ્ (સૌત્રં પરં સકં સેટ્+ઓલતિ) બાળવું.

ઉલ પુ. (ઉલ્ દાહે કર્મણિ ઘજથે ક) એક જાતનો મૃગ.

ઉલહ્ (ચુરાં ઉમં સકં પરં લુટ્ ઉલ્હડયતિ) ઊંચે
ઠેકવું, બહાર ફેંકી દેવું.

ઉલન્દ્ર પુ. તે નામનો એક રાજા.

ઉલપ પુ. ન. (વલ્+કપ્ચ્ સંપ્રસારણમ્) ડાણીઓ અને
પાંદડાંના સમુદાયવાળી વેલો - ગા ગર્ધિણીપ્રિયનવોલપ-
માલભારિસવ્યોપકળ્ઠવિપિનાવલયો ભવન્તિ- માતં
૧।૨. (ન.) એક જાતનું કોમળ ઘાસ, વેલ, લતા.

ઉલપિન્ પુ. શિશુમાર.

ઉલપ્ય પુ. (ઉલપે ભવઃ યત્) એક રુદ્રદેવ.

ઉલિ સ્ત્રી. સફેદ ડુંગળી.

ઉલિન્દ પુ. (વલ્+કિન્દચ્ ઉળાદિકોશો) તે નામનો
એક દેશ.

ઉલ્લી સ્ત્રી. સફેદ ડુંગળી.

ઉલુ ત્રિ. (ઉરુ રસ્ય લઃ) મોટું, વિશાળ, વિવાહ વગેરેમાં
સ્ત્રીઓ દ્વારા ઉચ્ચારાતો વૃદ્ધિયુક્ત એક શબ્દ. પ્રકારે
દ્વિત્વમ્-ઉલુ મોટો ધ્વનિ.

ઉલુપ પુ. (ઉરુ પાયતે રક્ષયતેડસ્માત્ પા રક્ષણે અપાદાને
ઘજથે ક રસ્ય લઃ) એક જાતનું કોમળ ઘાસ -
તૃણોલુપપુલાકચિહ્નાનુમેયૈર્જરત્કાન્તારકૂપૈરિવ-કાદં

ઉલુલિ પુ. (ઉલ્+ઉલિ) વૃદ્ધિમૂચક શબ્દ.

ઉલૂક પુ. (વલ્+ઉક સંપ્રસારણમ્) ધુવડ - ત્યજતિ
મુદમૂલૂકઃ પ્રીતિમાંશ્ચક્રવાકઃ- શિશું ૧૧।૬૪, ઈંદ્ર,
દુર્યોધનનો એક દૂત, એક દેશ, તે દેશનો એક રાજા,
એક ઋષિ જેને વૈશેષિકના કર્તા કહેવામાં આવે છે.
(ન.) એક જાતનું ઘાસ.

ઉલૂકજિત્ ત્રિ. (ઉલૂકં જયતીતિ) કાગડો.

ઉલૂકયાતુ પુ. (ઉલૂકરૂપેણ યાતિ યા+તુન્) તે નામનો
એક અસુર.

ઉલૂલ ન. (ઊર્ધ્વં ખમ્ ઉલૂલં પૃષ્ઠોં તત્ લાતિ
ગૃહ્ણાતિ લા+ક) ખાંડણીઓ, ખાંડણી - અવહનનાયો-
લૂલમ્-મહાં, -વનસ્પતિભ્ય ઇત્યેવં મુષ્લોલૂલે
હરેત્-મનું ૩।૧૮૮. (પુ.) ગુગળ- શૃતે પયસિ
મૃદ્નીયાદાપોથ્યોલૂલે તતઃ-ચરકે ૧૦. અં.

ઉલૂલસુત પુ. (ઉલૂલેનાભિષુતઃ સોમરસઃ) ખાંડણી
વડે કાઢેલો સોમલતાનો રસ.

ઉલૂલિક ત્રિ. (ઉલૂલ+ઇક) ખાંડણિયામાં ખાંડેલ,
ખાંડણીમાં ખાંડેલ.

ઉલૂત પુ. (ઉલ્+વા ઉત્ચ્) અજગર.

ઉલૂપિન્ પુ. (ઓઃ શમ્ભોઃ રૂપમસ્ત્યસ્ય ઇનિ રસ્ય લઃ)
શિશુમાર. - ઉલૂપિન્ વગેરે.

ઉલૂપી સ્ત્રી. તે નામની એક નાગકન્યા, અર્જુનની પત્ની
- ઈરાવતકુલે જાતઃ કૌરવ્યો નામ પત્રગઃ । તસ્યાસ્મિ
દુહિતા રાજન્ ! ઉલૂપી નામ પત્રગી ।। -મહાં
૧।૨૧૫.

ઉલૂલુધ્વનિ પુ. (ઉલૂલુઃ ધ્વનિઃ) વિવાહ વગેરે
આનંદોત્સવમાં સ્ત્રીથી થતો એક જાતનો ધ્વનિ -
ઉચ્ચૈરુલૂલુધ્વનિરુચ્ચચાર-નૈષં, -ઉલુ-ઉલુલુ-ઉલૂલિ
વગેરે.

ઉલૂલવ ત્રિ. (ઉરુ રવો યસ્ય) મોટા શબ્દવાળું.

ઉલ્કા સ્ત્રી. (ઉષ્ દાહે કં નિં ષસ્ય લઃ) રેખાના
આકાર જેવો આકાશમાંથી પડતો તેજનો સમૂહ,
મશાલ, કાકડો, એક જાતનો દીપ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર
પ્રસિદ્ધ નાક્ષત્રિક એક દેશનો ભેદ.

ઉલ્કાચક્ર ન. 'રુદ્રયામલ'તંત્રોક્ત ગ્રાહ્ય અગ્રાહ્ય મંત્રના
શુભ અને અશુભ જણાવનારું ચક્ર.

ઉલ્કાજિહ્વ પુ. (ઉલ્કેવ જિહ્વાડસ્ય) તે નામનો એક
રાક્ષસ.

ઉલ્કાધારિન્ ત્રિ. (ઉલ્કાં ધારયતિ) મશાલથી.

ઉલ્કાપાત ત્રિ. (ઉલ્કાયાઃ પાતઃ) અગ્નિપિંડ તૃટી પડવો
તે.

ઉલ્કામુખ પુ. (ઉલ્કેવ મુખમસ્ય) એક જાતનો પ્રેત,
વેતાળ, એક જાતનું શિયાળ.

ઉલ્કુષી સ્ત્રી. (ઉલ્ દાહે ક્વિપ્ ઉલ્કા-દાહેન કુષ્ણાતિ
કુષ્+ક ગૌ. ડીષ્) ઉલ્કા શબ્દ જુઓ. કેતુ, ઉલ્કા,
મશાલ.

ઉલ્મુક ન. (ઉષ્ દાહે+મુક્ ષસ્ય લઃ) બળતો અંગારો.
(પુ.) તે નામનો એક યાદવ.

ઉલ્મુક્ય ત્રિ. (ઉલ્મુકે ભવઃ યત્) બળતા અંગારાથી
સાધ્ય.

ઉલ્પ પુ. (વલ્+કપ્ચ્) ઘણી ડાળી અને ઘણાં પાંદડાંવાળી
વેલ.

उल्व न. (उला दाहेन वणति वण्+ड) गर्भनी आसपास
वीटायवी ओर, जरायु - यथोल्वेनावृतो गर्भस्तथा
तेनेदमावृतम्-गीता-३।३८, गर्भ, योनि, गर्भाशय.
उल्वण त्रि. (उला-दाहेन वणति पचाद्यच् पृषो०) उत्कट,
अतिशय, तीव्र, जुलुं, स्पष्ट- हेतुलक्षणसंसर्गाद्
विद्याद् द्वन्द्वोल्वणानि च - रुग््विनश्चये,
-तस्यासीदुल्वगो मार्गः पादपैरिव दन्तिनः -रघु०
४।३३, प्रकाशयुक्त, तेजस्वी, नीचुं, उंचुं- प्रववर्ष
च तत्रैव सहसा तोयमुल्वणम् -भा० व० अ० ९
उल्वणरस त्रि. (उल्वणश्चासौ रसश्च) शीथं.
उल्लक् पु. (उद् लक् अच्) अेक प्रकारनो द्द३,
शराज.
उल्लङ्घन न. (उद्+लघि+भावे ल्युट्) ओर्णगवुं -
समयोल्लङ्घनेन पराङ्गनासङ्गति प्रवृत्ते सति- कु०
मल्लिनाथः ३।२५ उंचे जवा वगेरेथी ओर्णगी जवुं,
छलांग भारवी, मयादा तोडवी.
उल्लाल त्रि. (उत्+लल्+अच्) घषा रोगवाणुं, उंचे
यावेव, धूजतुं, उमाओण, गीय वाणवाणो, लोमश.
उल्लालित त्रि. (उत्+लल्+क्त) उंचे यावेव, उलावेव,
कंपावेव.
उल्लम् (श्वा. पर. प्रेरक.) उलाववुं, लडेराववुं -
जिह्वाशतान्युल्लसन्त्यजस्रम्-कि० १६।३७
उल्लसत् (उत् लस् शत्.) यमकतो.
उल्लसन न. (उद्+लस्+ल्युट्) उल्लास, आनंद,
उर्षजनक व्यापार, रोमांच.
उल्लसनक न. (उद् संज्ञायां कन्) रोमांच.
उल्लसित त्रि. (उत्+लस्+क्त) स्फुरेव, उर्ष पाभेव,
उद्धत, यमकदार, उज्ज्वण, आभासहित, प्रसन्न,
आनंद.
उल्लाघ त्रि. (उद्+लाघ्+क्त) रोगथी मुक्त थयेव,
दक्ष, उर्षिशियार, कुशण, पवित्र, आनंदित, प्रसन्न.
(पु.) मरी.
उल्लाप पु. (उद्+लप्+घञ्) काकुवाक्य, भाषण -
श्रुता मयाऽऽर्यपुत्रस्योल्लापाः- उत्तर० ३, ४।५।५
कथन, शोक अथवा रोग वगेरेथी विद्वत् स्वरवाणुं
वाक्य, दुष्ट वाक्य - खलोल्लापाः सोढाः कथमपि
तदाराधनपरैः-भर्तृ० ३।६, सूयना करवी.
उल्लापन न. (उद्+लप्+णिच्+ल्युट्) विवरण वगेरे
करीने व्याप्यान करवुं.
उल्लापिक त्रि. (उल्लाप+ठक्) सूयक, सूयना करनार.

उल्लाप्य न. (उद् लप् णिच् यत्) अेक जातनुं ना२६.
उल्लास पु. (उद्+लस्+घञ्) प्रकाश, उर्ष, आनंद,
कोर्ष ग्रंथनो अमुक भाग, परिच्छेद, प्रारंभ - उल्लासः
प्रफुल्लपङ्केरुहपटलपतन्मत्पुष्पधेयानाम्-सा० द० ।
उल्लासन न. (उद् लस् णिच् ल्युट्) आभा - निपतन्ति
कन्दलदलोल्लासाः पयोविन्दवः -अमरु० ४८
उल्लासिन् त्रि. (उद्+लस्+णिनि) उल्लासवाणुं,
प्रकाशवाणुं, आड्वाड्वाणुं- सुमनसामुल्लासिनीमानसे-
चन्द्रालोकं ।
उल्लिखित त्रि. (उद्+लिङ्+क्त) कोतरेव, उपर लभेव,
- त्वष्ट्रेव यन्त्रोल्लिखितो विभाति- रघु० ६।३२,
छोलेव, पातणुं करेव, चित्रेव, कर्तव्यरूपे करेवा
उल्लेखवाणो पद्यार्थ.
उल्लिङ्गित त्रि. (उद् लिङ् क्त) प्रसिद्ध, लोकविश्रुत.
उल्लिङ्ग (उद् लिङ् क्त) धसेवुं, रगडेवुं, टूपेवुं -
मणिःशाणोल्लीढः-भर्तृ० २।४४
उल्लुञ्चन न. (उद्+लुञ्चि अपनयने ल्युट्) कापी नांभवुं,
मूणभांथी उपेडी नांभवुं - पादकेशांशुककरोल्लुञ्चनेषु
पणान् (द्रम्मान्) दश -याज्ञ० २।२१७
उल्लुण्ठन न. (उद्+लुठि हनुतौ ल्युट्) पोतानी अभिप्राय
गुप्त राभी जुद्धो भाव प्रकट करवी.
उल्लुण्ठा (उद्+लुठ्+अ+टाप्) उपरनो अर्थ जुओ,
आणोडवुं - धीराधीरा तु सोल्लुण्ठभाषितैः संतुदेदमुम्
(भाषणैः खेदयेदमुम्) -सा० द० १०५
उल्लू त्रि. (उत्+लू+क्विप्) मूणभांथी छेटी नाभनार,
उपेडी नाभनार.
उल्लेख पु. (उत्+लिख्+घञ्) 'अमुक करवुं छे' अेम
संक्षिप्त अर्थनुं प्रतिपादन करनार शब्दोच्यार, ते
नामनो अेक साहित्यालंकार - क्वचिद् भेदाद् गृहीतृणां
विषयाणां तथा क्वचित् । एकस्यानेकधोल्लेखो यः स
उल्लेख उच्यते ।।-सा० द० १०. परि०, -
बहुभिर्बहुधोल्लेखादेकस्योल्लेख इष्यते । स्त्रीभिः
कामार्थिभिः स्वर्द्धः कालः शत्रुभिरैक्षि सः ।।-चन्द्रा०
५।१९, धर्षण, कोतरवुं, लभवुं, छोलेवुं - असक्-
त्रिशितशस्त्रोल्लेखविषमितशेखरेण-काद०
उल्लेखन न. (उल्+लिख्+ल्युट्) वमन, जोडवुं, चिह्न
करवुं, धर्षण, उच्यारवुं, ओलेवुं वगेरे. उपरनो अर्थ
जुओ - मासपक्षतिथीनां च निमित्तानां च सर्वशः ।
उल्लेखनमकुर्वाणो न तस्य फलभाग् भवेत्-मनु०
५।१०४

ઉલ્લોચ પુ. (ઉદ્+લુચ્+ઘञ्) ચંદરવો, શાનિયાણો.
 ઉલ્લોપ્ય ન. (ઉદ્+લુપ્+યત્) લૌકિક ગાન.
 ઉલ્લોલ પુ. (ઉદ્+લોલ+ઘञ्) મોટો તરંગ, મોટું મોજું.
 (ત્રિ.) અતિચંચળ, ખૂબ કંપનશીલ.
 ઉવટ: પુ. ઋગ્વેદ પ્રાતિશાખ્ય તથા યજુર્વેદનો ભાષ્યકાર.
 ઊશ ત્રિ. (વશ્+ક) ઈચ્છા કરતું.
 ઊશત્ ત્રિ. (વશ્+શત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. સુંદર,
 પ્રિય, પવિત્ર, નિષ્પાપ, અશલીલ- વર્જયેદુશર્તા
 વાચમ્-મહાં ૧૨।૨૩૫।૧૦
 ઊશનસ્ પુ. (વશ્+કનસિ સંપ્ર૦) શુક્રાહનો અધિષ્ઠાતૃદેવ
 ભાગવ, રાક્ષસોનો ગુરુ, વેદમાં એનું નામ 'કાવ્ય'
 આવે છે તે એની બૌદ્ધિક કુશળતાને લીધે -
 કવોનામુશના કવિ: -ભગં ૧૦।૩૭, તે ગૃહ અને
 ધર્મશાસ્ત્રોનો રચયિતા મનાય છે - શાસ્ત્રમુશનસા
 પ્રણીતમ્-અધ્યાપિતસ્યોશનસાપિ નીતિમ્-કુમાં ૩।૬
 ઊશનસસ્તોમ પુ. (ઊશનસ: સ્તોમો યત્ર અલુક્ સમાં)
 એક દિવસે સધાતો એક પ્રકારનો યાગ-યજ્ઞ.
 ઊશાના સ્ત્રી. (વશ્+તાચ્છીલ્યે ચાનશ્) સોમરસ કાઢવામાં
 સાધનરૂપ એક જાતની પહાડી ઔષધિ.
 ઊશિજ પુ. (વશ્+જિ+કિચ્) અગ્નિ, ધી, અન્ન,
 બુદ્ધિ. (ત્રિ.) ઈચ્છા કરતું.
 ઊશિજ ત્રિ. (ઊશિજ્+અસ્ત્યથે અર્શં અચ્) બુદ્ધિમાન:
 કક્ષીવાનના પિતાનું નામ.
 ઊશી સ્ત્રી. (વશ્+ઈ સંપ્ર૦) કોઈ પ્રકારની ઈચ્છા, કામના.
 ઊશીનર પુ. યાદવ વંશનો એક ક્ષત્રિય, - ઊશીનરો વૈ
 યત્રેષ્ટવા વાસવાદતિરિચ્યતે -મહાં ૩।૧૩૦।૨૯, તે
 નામનો એક દેશ.
 ઊશીર પુ. ન. (વશ્+ઈરન્ કિચ્) સુગંધીવાળો,
 વીરણવાળો - પ્રિયંવદે ! કસ્યેદમુશીરાનુલેપનં
 મૃણાલવન્તિ ચ નલિનીદલાનિ નીયન્તે-શાં ૩. અહ્ને ।
 ઊશીરક પુ. (વશ્-ઈરન્ સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો અર્થ
 જુઓ.
 ઊશીરબીજ પુ. (ઊશીરસ્ય બીજં યોનિરત્ર) ઉત્તર દિશામાં
 આવેલો તે નામનો એક પર્વત.
 ઊશીરાદિ ન. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનું 'જ્વરાતિસાર'
 ગ્રંથના અધિકારમાં ચક્રદતે કહેલ એક પાચન.
 ઊશીરિક ત્રિ. (ઊશીરં પથ્યમસ્ય ઠન્) સુગંધી વસ્તુઓ
 વેચનાર.
 ઊશોન્ય ત્રિ. (વશ્ બા. કોન્ય) ઈચ્છા કરવા યોગ્ય.

ઉષ્ (શ્વા. પં સં સેટ્ -ઓષતિ) બાળવું, વધ કરવો,
 -યશ્યાપિ ધર્મસમયાત્ પ્રચ્યુતો ધર્મજીવન: । ઢળેનૈવ
 તમપ્યોષેત્ સ્વકાદ્ ધર્માદિ વિચ્યુતમ્ ।।- મનુ
 ૧।૨૭૩, -ઓષાંચકાર કામાગ્નિર્દશવક્ત્ર-
 મર્હનિશમ્ -મદ્દિ: ૬।૧, ૬૩ દેવો, મારવું, પીટવું,
 અભિ+ઉષ્ -ચોતરકથી બાળવું, અવ+ઉષ્ -નીચે
 તાપ કરીને બાળવું- અવોષ: નીચેના ભાગમાં ઢાલેલ.
 ઉદ્+ઉષ્ - અત્યંત બાળવું, ઉપ+ ઉષ્ સમીપમાં
 બાળવું, પ્રતિ+ઉષ્ સામે બાળવું.
 ઉષ ત્રિ. (ઉષ્+ક) બાળનાર, ત્રણે સંધ્યાકાળ, કામી.
 (ન.) એક જાતનું લવણ. (પુ.) ગુણ, દિવસ, પ્રભાત,
 રાત્રિનો શેષ ભાગ.
 ઉષઙ્ગુ પુ. (ઉષ્+અઙ્ગુ) રુદ્રદેવ - ઉષઙ્ગુશ્ચ વિધાતા
 ચ માન્થાતા ભૂતભાવન:-ભા. અનું ૧૭
 ઉષળ ન. (ઉષ્ ક્યુન) મરી, પીપરીમૂળ, સૂંઠ.
 ઉષળા સ્ત્રી. (ઉષળ+ટાપ્) સૂંઠ, ચલ્ક, પીપર
 -ઉપકુલ્યોષળા શૌણ્ડી-ભા. પ્ર. ૧. ઘળ્ડે, ૧. ભાગે ।
 ઉષત્ પુ. યદુવંશી એક રાજા, શબ્દ.
 ઉષતી સ્ત્રી. (ઉષ્+શત્ વા. નુમ્ વા ગુણાભાવ:)
 અકલ્યાણકારક વાણી -યયાડસ્ય વાચા પર ઉદ્વિજેત
 ન તાં વદેદુષર્તાં પાપલોક્યામ્ -મહાં ૧।૮૭।૮
 ઉષદ્ગુ પુ. યદુવંશી એક રાજા.
 ઉષદ્રથ પુ. પુરુવંશી એક રાજા.
 ઉષપ પુ. (ઉષ્ દાહે+કપન્) અગ્નિ, સૂર્ય, ચિત્રકવૃક્ષ,
 આકડાનું ઝાડ.
 ઉષર્બુધ્ ત્રિ. (ઉષસિ+બુધ્યતે+બુધ્+ક્વિપ્) અગ્નિહોત્રના
 સમયે જાગેલ. - ઉષર્બુધ:
 ઉષસ્ ન. (ઓષતિ અન્ધકારમ્ ઉષ્+અસુન્+કિચ્) પ્રભાત,
 પરીઠ, બ્રાહ્મમુહૂર્ત - પચ્ચ પચ્ચ ઉષ:કાલ:
 સ્મૃતે: પચ્ચ-પચ્ચાશદ્ધટિકોત્તરકાલ: । (સ્ત્રી.) ત્રણ
 સંધ્યાનો સમય, - આસીદાસન્નનિર્વાળ: પ્રદીપાર્ચિરિ-
 વોષસિ- રઘું ૧૨।૧. પુ. પ્રભાતનો અધિષ્ઠાયક દેવ.
 ઉષસ્ (કળ્ડવાદિં પં સં) પ્રભાત થવું. - ઉષસ્યતિ.
 ઉષસ્કર પુ. (ઉષ: કરોતીતિ) ચંદ્રમા.
 ઉષસ્કલ પુ. (ઉષસિ કલ: યસ્ય) મરઘો.
 ઉષસ્યતિ પુ. (ઉષસ: પતિ:) અનિરુદ્ધ.
 ઉષસપૂજા સ્ત્રી. પોષ મહિનામાં સવારે કરવામાં આવતી
 ઉષાની પૂજા.
 ઉષસી સ્ત્રી. (ઉષં તાપકત્વાત્ દિવસં સ્યતિ સો. ક.
 ડીપ્) સાયં, સંધ્યા, સાંજ.

उषस्ति पु. ते नामनो अेक ऋषि.

उषा स्त्री. (उष्+क+टाप्) जे वजते नक्षत्रोनी क्ति क्षय पामे छे ते काण - अर्द्धास्तामयात् सन्ध्या व्यक्तीभूता न तारकाः- तिथितत्त्वे, रात्रि, आरनी जमीन, आशासुरनी पुत्री - बाणस्य दुहिता कन्या तत्रोषा नाम भाविनी-हरि० १७४।१२, अनिरुद्धनी पत्नी, तोलडी, तपेवी, गाय, सवार वगेरे त्रश संध्या - अधिकरुचिरशेषामप्युषां जागरित्वा-शिशु०. (अव्य. प्रातःकाण, परोढियुं.)

उषाकल पु. (उषायां कलः यस्य) इकडी.

उषातन त्रि. (उषा+ल्युट्+तुट्) परोढियामां थनार.

उषानाथ पु. (उषायाः नाथः) कृष्णनी पौत्र, उषानो पति अनिरुद्ध. - उषापतिः, उषारमणः, उषेशः । उषित त्रि. (वस्+क्त्) वासी रडेकुं, वसेल, रडेल, टपकेल, दाजेव. (न.) वास, रडेकाश.

उषीर पु. न. (उष्+कीरच्) सुगंधीवाणो, अस.

उष्ट्र पु. (उक्ष् सेचने तृन् वेदे नेट्) बण्ड, आबलो. (पु. उष्+ट्रन+किच्च्व) उीट- उष्ट्रयानं समारुह्य खरयानं तु कामतः-मनु० ११।२९, - अथोष्ट्रवामीशत-वाहितार्थम्-रघु० ५।३२

उष्ट्रकर्णिक पु. (उष्ट्रस्य कर्णः भेदनम्, कर्णं भिदि अच् सोऽस्त्यस्य ठन्) दक्षिणमां आवेलो अेक यदनदेश.

उष्ट्रकाण्डी स्त्री. (उष्ट्र इव काण्डोऽस्य जातित्वाद् डीष्) अेक ज्ञतनुं पुष्प.

उष्ट्रगोष्ठ न. (उष्ट्र+गोष्ठच्) उीटने राजवानुं स्थण.

उष्ट्रग्रीव वु. (उष्ट्रग्रीवा आकारत्वेनास्त्यस्य अशं. अच्) 'सुश्रुत'मां कडेलो भगंदर रोग - उष्ट्रग्रीवस्तु पित्तजः ।

उष्ट्रधूसरपुच्छिका स्त्री. (उष्ट्रस्येव धूसरः पुच्छ इव मञ्जरी अस्या स्वार्थं कन् ह्रस्वः) अेक ज्ञतनुं आउ.

उष्ट्रधूसरपुच्छी स्त्री. (उष्ट्रस्येव जातित्वात् डीष्) उपरनो अर्थ शुओ.

उष्ट्रनिषदन न. योगनुं अेक आसन.

उष्ट्रपादिका स्त्री. (उष्ट्रस्य पादा इव पादो मूलमस्याः कपि अत इत्थम्) अेक ज्ञतनो जमीन उपर पथरातो देलो, भूमिलता.

उष्ट्रप्रमाण पु. जेने आठ पग छे अेवुं शलभ नामनुं पशु.

उष्ट्रशिरोधर पु. अेक ज्ञतनो भगंदर रोग - भगन्दरं तूष्ट्रशिरोधरं वदेत्-निदानम् ।

उष्ट्रस्थान न. (उष्ट्रस्य स्थानम्) उीटने रडेवानुं स्थान.

उष्ट्राक्ष पु. (उष्ट्र इवाक्षाणि यस्य) उीट जेवी आंभ वाणो (घोडी).

उष्ट्रासिका (उष्ट्रस्येवासिका) उीटना जेवुं आसन.

उष्ट्रिका स्त्री. (उष्ट्रस्य आकारः पृष्ठावयव इव आकारोऽस्त्यस्याः ठन्) दाउ माटेनुं माटीनुं अेक वासश. (स्त्री. उष्ट्री स्वार्थं कन्) सांढशी, उीटशी-धूर्मङ्गविक्षेपविदारितोष्ट्रिका- शिशु० १२।२६, -उष्ट्री उष्ण पु. (उष्+नक्) श्रीभऋतु, ताप - उष्णो हैमे वसन्ते च कामं ग्रीष्मे तु शीतलम्-सुश्रुते । दुंगणी, ते नामनुं अेक नरक, गरम स्पर्श.

उष्ण त्रि. (उष्ण+अच्) कीर गरम पदार्थ, आणसु नडि ते, दक्ष, डाकुं, उीनुं- यावदुष्णं भवत्यन्नं यावदश्राति वाग् यतः-मनु० ३।२३७

उष्णक त्रि. (उष्ण+कन्) उपरनो अर्थ शुओ. पु. (उष्णं करोति उष्ण+णिच्+ण्वुल) ताव, जवर - पाणिनिः ५।२।७२. (पु. उष्णामिव करोति उष्ण+कन्) आणसु नडि ते, जलदी करनार.

उष्णकर पु. (उष्णः करो यस्य) सूर्य, आकडानुं आउ. (त्रि. उष्णं करोति कृ+अच्) गरम करनार, उीनुं करनार, तपावनार, सूर्य.

उष्णकाल पु. (उष्णः कालः कर्मधा०) श्रीभऋतु. -तक्रं नैव क्षते दद्यात् नोष्णकाले न दुर्बले-सुश्रुतः

उष्णकिरण पु. (उष्णाः किरणाः यस्य) सूर्य.

उष्णाग पु. (उष्णमुष्णस्पर्शं गच्छति यत्र, गम्+आधारे ड) श्रीभकाण.

उष्णागम पु. (उष्णमुष्णस्पर्शं आधारे घञ्) उपरनो अर्थ शुओ.

उष्णागु पु. (उष्णा गावः यस्य) सूर्य, आकडानुं आउ.

उष्णांकरण न. (उष्ण+करणे परे मुम्) गरम करवानुं साधन.

उष्णाता स्त्री. (उष्णस्य भाव तल् -त्व) गरमी, उीनापशुं, गरमपशुं - औष्यः, उष्णिमन्, उष्णात्वम् ।

उष्णादीधिति पु. (उष्णाः दीधतयः यस्य) सूर्य.

उष्णानदी स्त्री. (उष्णा नदी) तपेवी वैतरणी नदी. - यमद्वारे महाघोरे तप्ता वैतरणी नदी ।

उष्णरश्मि पु. (उष्णा रश्मिर्यस्य) सूर्य - कुबेरगुप्तां दिशमुष्णरश्मौ गन्तुं प्रवृत्ते समयं विलङ्घ्य-कुमा० ५।५२

उष्णवारण न. (उष्णं वारयति वृ+णिच् ल्यु.) छत्री,
 छत्र- यदर्थमम्भोजमिवोष्णवारणम्-कुमा० ५।५२
 उष्णवीर्य पु. (उष्णःमुग्रं वीर्यमस्य) शिशुमार नामनुं
 शुभशतु. (त्रि.) उग्र पराक्रमवाहुं, उग्र वीर्यवाहुं.
 उष्णांशु पु. (उष्णाः अंशवो यस्य) सूर्य.
 उष्णागम पु. (उष्ण आगम्यते यत्र आधारे अप्)
 उनाणो.
 उष्णाभिगम पु. (उष्णस्य अभिगमो यत्र) उपरनी अर्थ
 शुभो.
 उष्णालु त्रि. (उष्णं न सहते आलु) गरभीने नडि
 सडन करनार - उष्णालुः शिशिरे निषीदति
 तरोर्मूलालवाले शिखी -विक्रमो० २।२३
 उष्णासह पु. (उष्णः आसह्यतेऽत्र आ+सह्+अच्)
 डेमन्त ऋतु. (त्रि. उष्णं न सहते अच्) गरभी नडि
 सडन करनार.
 उष्णिका स्त्री. (अल्पमत्रमस्याम् अल्पार्थे कन् अत्रस्य
 उष्णादेशः) रा.डी. रा.अ. (स्त्री. उष्णकशब्दात् स्त्रियां
 टाप् अत इत्वम्) डोशियार स्त्री, दक्ष-यतुर स्त्री.
 उष्णिगङ्ग न. (उष्णीभूता गङ्गा नदीभेदो यत्र मध्यपदलोपः)
 भृगुतुंग नामनी पर्वत.
 उष्णिज् त्रि. (उष्+इजिक् वा-नुट्) उष्ण-गरभ स्पर्शवाहुं.
 उष्णिमन् पु. (उष्ण+इमनिच्) गरभी.
 उष्णिह स्त्री. (उत्स्निह्यति-क्विन्) सात अक्षरना
 थरशवाणो ते नामनी अेक छंद.
 उष्णीष पु. न. (उष्णमीषते-हिनस्ति उष्ण+ईष्+क)
 पासेनुं अेक तीर्थ, पाघडी - उष्णीषं कान्तिकृत
 केश्यं रजोवातकफापहम्-भाव०, -बलाकापाण्डु-
 रोष्णीषम्-मृच्छं ५।१९ कोर्छ मकाननी उंथो भाग.
 उष्णीषिन् त्रि. (उष्णीष अस्त्यर्थे इनि) पाघडी अथवा
 मुकुट धारण करनार. (पु.) मडादेव - उष्णीषिणे
 सुवक्राय सहस्राक्षाय मीदुषे-भा० अनु० ८
 उष्णोदक न. (उष्णं उदकम्) डीनुं पाण्डी - श्लेष्मवात-
 भेदोघ्नं वस्तिशोधनदीपनम् । कासश्वासज्वरान् हन्ति
 पीतमुष्णोदकं निशि ।।-भाव० १. खण्डे ।
 उष्णोपगम पु. (उष्णं उपगम्यतेऽत्र आधारे घञ् अवृद्धिः)
 श्रीष्म ऋतु, गरभीनी नञ्छक आवहुं ते.
 उष्णोष्ण त्रि. (उष्ण उष्ण) अत्यंत गरभ -
 उष्णोष्णशीकरसृजः-शि० ५।४२

उष्म पु. (उष्+मक्) गरभी, तडको, बझारो, धाम,
 श्रीष्म ऋतु (-स्वार्थे क) उष्मक.
 उष्मन् पु. (उष्+मनिन्) श्रीष्म ऋतु, तडको गरभी -
 तपात्यये वारिभिरुक्षिता नवैर्भुवा सहोष्माणम-
 मुञ्चदूर्द्धगम् कुमा० ५।२३, उष्माक्षरो, श, ष, स,
 ह नी ध्वनिओ.
 उष्मप पु. (उष्माणं पिबति पा+ड) ते नामनी अेक
 पितृगण. (त्रि.) गरभीनुं पान करनार-आतापना
 देनार कोर्छ तपस्वी.
 उष्माणम पु. (उष्मा आगम्यतेऽत्र आ+गम् आधारे
 घञ् अवृद्धिः) निदाघकाण, उनाणो.
 उष्माय नामधातु (उष्माणमुद्धमति उष्मन्+क्यङ् उष्मायते)
 गरभी बझार काठवी.
 उस्त पु. (वसन्ति रसा अत्र वस्+रक् न षत्वम्)
 डिरण, -शरैरुस्रैरिवोदीच्यानुद्धरिष्यन् रसानिव, -
 सर्वरुस्रैः समग्रैस्त्वमिव नृपगुणैर्दीप्यते सप्तसप्तिः-
 मालवि० २।१३. (पु. द्वि.) साथे साथे रडेनाश अे
 अश्विनीकुमार देवो.
 उस्ता स्त्री. (वस्+रव्+टाप्) गाय, पृथ्वी, कभधेनु,
 कल्पलता.
 उस्त्रि स्त्री. (वस्+क्रि) जनारी, गमन करनारी.
 उस्त्रिक पु. (उस्त्र+अल्पार्थे कन्) घरडो अण्ड.
 उस्त्रिका स्त्री. (उस्त्र+कन्+टाप्) थोडुं दूध आपनारी
 गाय.
 उस्त्रिय पु. (उस्त्र+स्वार्थे अल्पार्थे वा घ) घरडो अण्ड.
 उस्त्रिया स्त्री. (उस्त्र+स्वार्थे अल्पार्थे टाप्) घरडी गाय.
 उह (भ्वा० पर० सक० सेट् ओहति) पीडवुं, दुःख देवुं,
 मारी नापवुं, नाश करवुं.
 उह पु. (वह+रक्) अण्ड, सांड.
 उह अव्य. (उ च ह च) संबोधनमां वपराती अव्यय.
 उहह अव्य. (उह च ह च) संबोधन अर्थमां वपराती
 अव्यय.
 उहार पु. काथयो.
 उहू स्त्री. (उह+कू) भेदसूचक शब्द. (त्रि. वह+कू)
 वडन करनार, उंथकनार, लई जनार -उहुवः-वाहकाः
 उह्यमान त्रि. (वह्+कर्मणि शानच्) वडन करतुं, उंथकातुं,
 लई जवातुं -यथोह्यमानाः किल भोगिवैरिणा - नैषध०

ક

ક સ્વર વર્ણ પૈકી છઠ્ઠો દીર્ઘ સ્વર. ડૂસ્વ, દીર્ઘ અને પ્લુત. તે દરેક ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત ભેદ થતાં નવ તેમજ તે બધા સાનુનાસિક અને નિરનુનાસિક બે ભેદો વડે કુલ મળીને અઠાર ભેદ થાય એ પૈકી ઊંકાર. એનું ઉચ્ચારણ ઓષ્ઠ સ્થાનથી થાય છે.

ક અવ્ય. (વેજ્+ક્વિપ્) સંબોધનમાં, વાક્યના આરંભમાં, દયામાં અને રક્ષામાં વપરાય છે. (પુ. અવતીતિ અવ્+ક્વિપ્) મહાદેવ, ચંદ્ર, કપૂર. (ત્રિ.) પાલન કરનાર, રક્ષણ કરનાર.

કચરા (વ. વ.) શૈવ સંપ્રદાય.

કચરજ ન. યવક્ષાર, ખારી ભૂમિમાંથી તૈયાર કરેલું મીઠું.

કઠ પુ. (વહ પ્રાપ્તે જ્ઞાનાર્થત્વાત્ કર્તૃરિ ક્ત) પરણેલ, -માયોદે તમવજ્ઞાય તસ્યે સૌમિત્રયેઽસકૌ-ભટ્ટિ: ૪ ૧૧૫, વહન કરાયેલ, ધારણ કરેલું.

કઠકઢકટ ત્રિ. (કઠ:કઢકટ: યેન) જૈણો બપ્તર પહેર્યું છે તે.

કઠવત્ ત્રિ. (વહ+ક્તત્) પરણેલ.

કઠવયસ પુ. (કઠઃ વય: યસ્ય) નવધુવાન.

કઠ્ઠા સ્ત્રી. (વહ+ક્ત+ટાપ્) પરણેલી સ્ત્રી કઠાનૂઠા સમવાયેઽનૂઠૈવ પ્રથમં ધનહારિણી- સ્મૃતિ: ।

કઠિ સ્ત્રી. (વહ+ક્તિન્) પરણવું, વહન કરવું, ધારણ કરવું, લઈ જવું, વિવાહ.

કત્ત ત્રિ. (વેજ્+ક્ત) સીવેલ, વણેલ, ગૂંથેલ, પરીવેલ, રક્ષણ કરેલ -યસ્મિન્નોતં ચ પ્રોતં ચ-શ્રુતિ: ।

કતિ સ્ત્રી. (અવ્+ક્તિન્+કઠ્) રક્ષણ, રક્ષણ કરનાર. (ક્રય્ વેય્ વા ક્તિન્) સીવવું, વણવું, ગૂંથવું, ટપકવું, ખરવું, લીલા, પુરાણોનાં લક્ષણ મધ્યે કર્મવાસના રૂપ એક લક્ષણ -કર્મવાસના કૃતયઃ-ચૂર્ણિકા- ટીકા । -કૃયન્તે કર્મભિર્વર્દન્તે સંશિલ્પ્યન્તે વા કૃતયઃ- શ્રીધર: ।

કઠન્ ન. (કઠસ્ પૃષોં સસ્ય નઃ) આઉ, આંચળ - મણ્ડુકનેત્રાં સ્વાકારાં પીનોધસમનિન્દિતામ્- મહાં ૧ ૧૧૫૬ ૧૧૩

કઠન્ય ત્રિ. (કઠસે હિતમ્) આઉને હિતકારક.

કઠર્ ન. (કઠસ્ પૃષો. સસ્ય રઃ) આઉ, આંચળ.

કઠસ્ ન. (કન્દ્ કલેદને અસન્ કિચ્ચ દીર્ઘઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કઠસ્ય ન. (કઠસિ ભવં કઠસ્+યત્) દૂધ - કઠસ્યમિચ્છામિ તવોપભોક્તુમ્-રઘું ૨ ૧૬૬

કઠસ્વતી સ્ત્રી. (પ્રશસ્તાનિ કઠાસિ યસ્યાઃ પ્રાશસ્ત્યે મતુપ્ સસ્ય વઃ ડીપ્) શ્રેષ્ઠ આંચળવાળી, શ્રેષ્ઠ આઉવાળી -સિષ્વિચુઃ સ્મ વ્રજાન્ ગાવઃ પયસોધ-સ્વતીમુંદા-મા. ૧ ૧૦ ૧૫

કન્ (ચું ડું સં સેટ્-કનયતિ-તૈ) બાદ કરવું, ઓછું થવું, કમી કરવું, ત્યાગ કરવી.

કન ત્રિ. (કન હાનો અચ્) ઓછું, અસંપૂર્ણ. -કનં ન સત્ત્વેષ્વધિકો બબાધે-રઘું ૨ ૧૧૪, -(કિઞ્વિદૂનમનૂનર્થઃ શરદામયુતં યયૌ-રઘું ૧૦ ૧૧

કનચત્વારિંશ ત્રિ. (કનચત્વારિંશતઃ પૂરણઃ ડટ્) ઓગણચાલીશમું.

કનત્રિંશ ત્રિ. (કનત્રિંશતઃ પૂરણઃ ડટ્) ઓગણત્રીસમું.

કનપચ્ચાશ ત્રિ. (કનપચ્ચાશતઃ પૂરણઃ ડટ્) ઓગણપચાસમું.

કનવિંશ ત્રિ. (કનવિંશતઃ પૂરણઃ ડટ્) ઓગણીસમું - તિથ્યજ્જવેદૈકદશોનવિંશમૈકાદશાષ્ટાદશવિંશસંખ્યાઃ- જ્યોતિસ્તત્ત્વમ્ ।

કનવિંશતિ સ્ત્રી. ઓગણીશ - કનવિંશતિદાસ્યમાનપિણ્ડ-સ્થાનાનિ-તિથ્યાદિતત્ત્વે ।

કનમાસિક ત્રિ. (કનમાસ ઠક્) નિયમિત માસિક પ્રક્રિયા ઉપરાંત જે પ્રતિમાસ શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે તેમજ દિવસોની સંખ્યા ગણીને એક વર્ષ દરમિયાન શ્રાદ્ધ મનાવવામાં આવે તે.

કનાતિરિક્ત ત્રિ. અતિ વધારે, અતિ ઓછું.

કનાન્દિક ન. વર્ષ પૂરું થાય તે પહેલાં જ ઊજવેલું શ્રાદ્ધ.

કબ્ધ્ય ન. (ક ઈષદર્થે બધ્યં જીર્ણમ્) થોડું જીર્ણ ધાસ વગેરે, તેવા ધાસવાળું સ્થાન.

કબ્ધ્યગોહ પુ. (કબ્ધ્યસ્ય ગોહઃ પ્રચ્છાદનં યત્ર) આંતરડાનું પ્રચ્છાદન સ્થાન -કબ્ધ્યગોહો નામ આન્ત્રપ્રચ્છાદનસ્થાનમ્-નારાં ૦ વૃં

કમ્ અવ્ય. (ક્રય્+મુક્) રોષમાં, પ્રશ્નમાં, નિંદામાં, સ્પર્ધામાં, ધૃષ્ટતામાં અને ઈર્ષ્યા પ્રગટ કરનાર વિસ્મય વગેરે ઘોતક અવ્યય.

કમ ન. (અવ+મન્+ક્તિ+કઠ્ ચ) તે નામનું એક નગર. (ત્રિ. અવ્+ક્તૈરિ મન્) રક્ષણ કરનાર.

ऊय् (भ्वा० आ०स सेट् ऊयते) वक्ष्वुं, गूथ्वुं, सीव्वुं.
ऊररी अव्य. (ऊय् वा. ररीक्) स्वीकार, अंगीकार,
विस्तार.

ऊररीकार पु. (ऊररी+कृ+घञ्) विस्तार, अंगीकार.
ऊररीकृत त्रि. (ऊररी+कृ+क्त) अंगीकारेव, विस्तारेव.
ऊररीकृत्य अव्य. (ऊररी+कृ+ल्यप्) स्वीकारिने,
विस्तारिने.

ऊरव्य पु. स्त्री. (ऊर्ण भवः शरीरावयवत्वात् यत्)
वैश्य. (त्रि.) ब्रह्मा अगार पुरुषनी साधनमां थनार.
स्त्री-ऊरव्या ।

ऊरी अव्य. (ऊय् वा रीक्) स्वीकार, विस्तार.

ऊरीकार पु. (ऊरी+कृ+घञ्) विस्तार, अंगीकार.
ऊरीकृत त्रि. (ऊरी+कृ+क्त) स्वीकारेव, विस्तारेव.
ऊरीकृत्य अव्य. (ऊरी+कृ+ल्यप्) स्वीकारिने. -
ऊरीकृत्य प्रस्थितः-हितो० ।

ऊरु पु. (ऊर्णयते-आच्छाद्यते ऊर्णु+कु नुलोपश्च) साधन,
श्रद्ध -भुवनत्रितये न बिभति तुलामिदमूरुयुगं न
चमूरुदशः-सा० द०, -ब्रह्मणोऽस्य मुखमासौद् बाहू
च राजन्यः कृतः । ऊरु तदस्य यत् वैश्यः पद्भ्यां
शूद्रोऽजायत ॥ -यजुषि ३१।११

ऊरुग्राह पु. (ऊरु गृह्णाति स्तभ्नाति ग्रह्+अण्) जेमां
साधन शकडाई जय छे ते रोग -ऊरुस्तम्भः ।

ऊरुज पु. (ऊरोर्जायते जन्+ड) वैश्य, ते नामना अेक
ऋषि. (त्रि.) साधनमां थनार. - स्त्री. ऊरुजी ।

ऊरुदध्न त्रि. (ऊरु ऊध्वमाने दध्नच्) साधन सुधी उांयुं
-साधन सुधीनी पाई वगेरे. -ऊरुद्वयस्, ऊरुमात्रः ।

ऊरुपर्वन् पु. (ऊर्वाः पर्वेव) धुंश, डीयश.

ऊरुफलक न. (ऊर्वाः फलकम्) जधनुं डाडडुं, कुलांनुं
डाडडुं.

ऊररी अव्य. (ऊय्+ररीक्) स्वीकार, अंगीकार.

ऊररीकार पु. (ऊररी+कृ+घञ्) स्वीकार, विस्तार.

ऊररीकृत त्रि. (ऊररी+कृ+क्त) अंगीकारेव, स्वीकारेव,
विस्तारेव.

ऊररीकृत्य अव्य. (ऊररी+कृ+ल्यप्) स्वीकारिने,
विस्तारिने.

ऊरुस्तम्भ पु. (ऊरु स्तभ्नाति स्तम्भ्+अण् उप. स.)
ऊरुग्राह शब्द जूओ, अेक जातनी रोग, साधनरूपी
स्तंभ, सात्त्विकभावथी साधन स्थंभाय छे ते. -
त्रिफला चित्रकं चित्रं तथा कटुकरोहिणी ।

ऊरुस्तम्भहरो ह्येष उत्तमं तु विरेचनम् ॥ - गारुडपु०
१८७ अ० -करिणीवोरुस्तम्भविधृता-कादम्बरी.

ऊरुस्तम्भा स्त्री. केणनुं आड.

ऊर्ज्ज (चुरा. भ्वा. सक. सेट्-ऊर्जयति, उर्जयति) अण
आपुं, छव्वुं. (न. ऊर्ज्जं, करणे क्विप्) अत्र.
(स्त्री.) पाश्री, अत्रनो रस.

ऊर्ज्ज पु. (ऊर्ज्जं+अच्+घञ् वा) अण, छवन, कार्तिक
मास, उत्साह, पाश्री. -नम ऊर्ज इषे एय्याः पतये
यज्ञरेतसे । तृप्तिदाय च जीवानां नमः सर्वरसात्मने ॥
(त्रि. ऊर्ज्ज+कर्तरि अच्) अणवान, जेरावर, अणवाणुं
-पूजितं ह्यशनं नित्यं बलमूर्जं च यच्छति-मनु० २।५५

ऊर्ज्जमास पु. कार्तिक मडिनी.

ऊर्ज्जमेध त्रि. (ऊर्जा मेधा यस्य सः) प्रतिभाशाणी,
असाधारण बुद्धिमान.

ऊर्ज्जयोनि पु. ते नामनो अेक ऋषि.

उर्ज्जव्य पु. ते नामनो अेक राजा.

ऊर्ज्जस् न. (ऊर्ज्ज्+असुन्) अण, अेक प्रकारनी अत्ररस.

ऊर्ज्जस्वत् त्रि. (ऊर्ज्जस्-मतुप् मस्य वः) अणवान.

ऊर्ज्जस्वल त्रि. (ऊर्ज्जस्+वलच्) अणवाणुं, जेरावर -
भोक्तारमूर्जस्वलमात्मदेहम्-रघु० २।५०, -ऊर्जस्वलं
हस्तितुरङ्गमेतत्-भट्टिः ३।५५,

ऊर्ज्जस्विन् त्रि. (ऊर्ज्जस्+अस्त्यर्थे विनि) उपरनो
शब्द जूओ. ढड, भोट्टे. -अत्रमूर्जस्करं लोके दत्त्वोर्जस्वी
भवेन्नरः-भारते ।

ऊर्जा स्त्री. (ऊर्ज्ज्+अ+टाप्) अण, उत्साह, अत्रन
रसनो विकार, वृद्धि, स्फूर्ति, भोजन, सत्त्व.

ऊर्जावत् त्रि. (ऊर्जा+मतुप्) अणवाणुं, वृद्धिवाणुं.

ऊर्ज्जित त्रि. (ऊर्ज्ज्+क्त) अणवाणुं, वृद्धिवाणुं, वधेव,
श्रेष्ठ, सुंदर, पूज्य वगेरे -विनिहत्य बलमुर्ज्जितश्रीः-
शिशु० १६।८५. (न. उर्ज्ज् णिच् भावे क्त) अण
सामर्थ्य, उत्साह, वृद्धि - उपपत्तिमदूर्ज्जिताश्रयम्-
किरा० २।१. (त्रि. उर्ज्ज् णिच्+क्त) धारेव.

ऊर्ण न. (ऊर्णा अस्त्यस्य कारणत्वेन अर्श० अच्)
उिननुं अनावेलुं वस्त्र.

ऊर्णनाभ पु. (ऊर्णनाभवत्) करोणियो, ते नामनो अेक ऋषि
-ऊर्णनाभः सुनाभश्च तथा नन्दोपनन्दकौ । -महा०
१।६७।१७

ऊर्णप्रदस् त्रि. (ऊर्णमिव-ऊर्णानिमितवन्नमिव प्रदीयः)
उिनना वस्त्र जेवुं अत्यंत कोमल.

ऊर्णवाभि पु. (ऊर्णनाभिः पृषो. परोक्षे वा नस्य वः)
करोणियो -यथोर्णवाभिस्तन्तुनोच्चरेत्-शत. वा.
१४।५।१२, २३.

ऊर्णा स्त्री. (ऊर्ण टाप्) ङिन, अमरोनी वस्थेनी वाणनी
शुद्धो.

ऊर्णापिण्ड पु. ङिननी गोणी.

ऊर्णामय त्रि. (ऊर्णा विकारे मयट्) ङिननुं बनावेल,
ङिननुं सूतर वगेरे -ऊर्णामयं कौतुकहस्तसूत्रम्-
कुमा० ।

ऊर्णायु त्रि. (ऊर्णा अस्त्यर्थे युस्-सित्वात् मत्वाभावेन
न आतो लोपः) ङिनवाणुं, धेटी, करोणियो, ङिननी
कांभण, अेक प्रकारनी गन्धर्वनी भेद -सोमदा नाम
गन्धर्वी ऊर्णायुर्दुहिताऽभवत्-रामाय०

ऊर्णावन त्रि. (ऊर्णा अस्त्यर्थे वा. वनच्) ङिनवाणुं.

ऊर्णास्तुक त्रि. (अस्तीति विभक्तिप्रतिरूपकमव्ययम्
ऊर्णास्त्यत्र वा. ऊक) ङिनवाणुं -ऊर्णास्तुक
केशपक्षयोर्बद्धः भवतः -आश्व० गृ० १।७।१७

ऊर्णु (अदा० उभय० सक० सेट-ऊर्णाति) ङंकवुं, छुपावुं,
आश्व०दान करवुं -ऊर्णुनाव स शस्त्रौघैर्वांन-
राणामनीकिनीम्-भट्टिः १४।१०३, अप् साथे ऊर्णु-
आश्व०दान पसेउवुं-पुल्लुं करवुं, अप् अभि साथे
ऊर्णु- सामे ङंकवुं, अप् आ साथे ऊर्णु- सारी रीते
ङंकवुं, अप् प्र साथे ऊर्णु- अत्यंत ङंकवुं, अप् वि
साथे ऊर्णु- ङंकष पुल्लुं करवुं.

ऊर्द्ध उर्द्ध धातु शुभो.

ऊर्द्ध त्रि. (ऊर्द्ध+अच्) ङीडायुक्त, रमतिथाण.

ऊर्द्धर न. (ऊर्द्धा बलेन दृणाति अल्, ऊर्द्ध+ट्+अच्)
राक्षस, शूरवीर.

ऊर्द्ध(र्ध्व) त्रि. (उज्जिहोते ऊद् हाङ् उ पृषोद० उद
ऊरादेशः) ङियुं, उपर, उपरनुं, उप्राडी नांभेव,
नलि भेठेव, ङिये ईकेव -प्रबोधयत्पूर्द्धमुखैर्मयूखैः-
कुमा० १।१६, सुंदर, ङियुं अगर उपरनुं, सीधुं
ङिभुं-पृष्ठीथी - त्र्यहादूर्ध्वमाख्याय-कु०-६।१३

ऊर्द्धक पु. (ऊर्द्धः सन् कायति शब्दायते) अेक जातनी
मृदंग, नरधुं -ऊर्द्धकः ।

ऊर्द्धकच त्रि. (ऊर्द्धाः उत्पाटिताः कचाः यस्य) उपेडी
नांभेवा केशवाणुं -ऊर्द्धकचः

ऊर्द्धकण्ठ त्रि. (ऊर्द्धः कण्ठः यस्य) ङिंथी डोकवाणुं.
-ऊर्द्धकण्ठ.

ऊर्द्धकण्ठी स्त्री. (ऊर्द्धः स्त्रियां डीष्) महाशतावरी
नामनी वेलो. ऊर्द्धकण्ठी-महाशतावरी चान्या
शतमूल्यमूर्द्धकण्ठिका-भाव. पू. खण्डे प्र. भागे ।

ऊर्द्धकर्मन् न. (ऊर्द्ध ऊर्द्धदेशप्राप्त्यर्थे कर्म क्रिया)
उपरना स्थाननी प्राप्ति माटेनुं कर्म- ऊर्द्धकर्मन्,
ऊर्द्धचेष्टा, उर्द्धक्रिया वगेरे. (त्रि. ऊर्द्ध कर्म यस्य)
ङिंथा अथवा उपरना स्थाननी प्राप्ति माटेनुं कर्म
करनार.

ऊर्द्धकाय पु. न. (ऊर्द्ध कायस्य) शरीरनी उपरनी
भाण- ऊर्द्धकायः ।

ऊर्द्धकेतु त्रि. (ऊर्द्धः उच्छ्रितः केतुर्यस्य यत्र वा) ङिंथी
धशवाणा राजा वगेरे- ऊर्द्धकेतु. (पु.) जनकना
वंशनी अेक राजा - ऊर्द्धकेतुः सनद्वाजादजोऽथ
पुरुजित् सुतः -भा० ९-१२-१३

ऊर्द्धकेश पु. (ऊर्द्धः केश इव कुशाग्रं यस्य) धर्मशास्त्रमां
कडेव दर्भमय ब्राह्मण. -ऊर्द्धकेश- उर्द्धकेशो भवेद्
ब्रह्मा लम्बकेशस्तु विष्टरः-स्मृतिः । (त्रि. ऊर्द्धः
केशो यस्य) ङिंथा केशवाणुं -ऊर्द्धकेशः

ऊर्द्धक्रिया स्त्री. (ऊर्द्धा क्रिया यस्य) उपरनी गति,
ङियुं पद भेणववानी प्रवृत्ति. (पु.) विष्णु.

ऊर्द्धग त्रि. (ऊर्द्धं गच्छति गम्+ड) उपर गयेव,
उपरनुं, धार्मिक, ङिये गतिवाणुं, ङिभुं धनार- भुवा
सहोष्माणममुञ्चदूर्ध्वगम्-कुमा० -ऊर्द्धग. (पु.)
परमेस्वर -ऊर्द्धग -ऊर्द्धगः सत्पथः शश्वद् !
देवयानचरो मुने० ॥ -महा० ३।२६०।२

ऊर्द्धगति त्रि. (ऊर्द्धा गतिर्यस्य) ङिध्व गमन करनार
उर्द्धग शब्द शुभो. -ऊर्द्धगतिः । (स्त्री. ऊर्द्धा
गतिः) ङिये गति, उपर जवुं -ऊर्द्धगतिः

ऊर्द्धगपुर न. उपर आकाशमां रडेव उरिश्चंद्रनुं नगर,
त्रिपुरासुरनुं नगर.

ऊर्द्धगाम पु. (ऊर्द्धं गच्छति) अग्नि.

ऊर्द्धगमिन् पु. (ऊर्द्धं गन्तुं शीलं यस्य) उपर जनार,
रडेवो, ङिठेवो.

ऊर्द्धचरण पु. (ऊर्द्धस्थः चरणोऽस्य) ङिये पण राजनार
तपस्वी, अष्टपाद शरभ. -ऊर्द्धचरण.

ऊर्द्धजानु त्रि. (ऊर्द्धमुच्चं जानु यस्य) ङिंथा ढींशवाणुं
-ऊर्द्धजानुः

ऊर्द्धजानुक त्रि. (ऊर्द्धमुच्चं वा कप्) उपरनी अर्थ
शुभो -ऊर्द्धजानुकः ।

ऊर्ध्वज्ञ त्रि. उपरनी अर्थं जुओ -ऊर्ध्वज्ञः ।
 ऊर्ध्वज्ञु त्रि. (ऊर्ध्वमुच्चं कबभावपक्षे जानुनो जुः) ऊर्ध्वजानु
 श०६ जुओ -क्षणमयमनुभूय स्वप्नमूर्ध्वजुरेव-शिशु०
 ११।२१ -ऊर्ध्वज्ञुः ।
 ऊर्ध्वता स्त्री. (ऊर्ध्वस्य भावः तल् -त्व) ॐयापशुं,
 ॐपरपशुं, ऊर्ध्वत्वम् ।
 ऊर्ध्वतिलक पु. (ऊर्ध्वं तिलकं यस्य सः) वल्लट पर
 श्रुतिसूयक ॐलुं तिलक - सूर्यस्पर्धिकरीट-
 मूर्ध्वतिलकप्रोद्भास कालान्तरम्-नाराय० २।१.
 ऊर्ध्वथा अव्य. (ऊर्ध्वप्रकारे ऊर्ध्व वा. थाल्) ॐया
 प्रकारे, ॐपर.
 ऊर्ध्वदंष्ट्रकेश पु. (ऊर्ध्वदंष्ट्राणामुन्नतदंष्ट्राणां -भूतानामोशः)
 मडादेव.
 ऊर्ध्वदृष्टि स्त्री. (ऊर्ध्वा दृष्टिः) ॐये दृष्टि, लुकुटीना
 मध्यमां दृष्टि- ऊर्ध्वदृष्टिरुपासनाङ्गे योगार्थं -
 ध्रुवोरन्तरालस्थदृष्टौ, -ऊर्ध्वनेत्रः, (त्रि.) ॐथी
 नशरवाणुं, ॐये-ॐपर श्रौनार -ऊर्ध्वदृष्टिः
 ऊर्ध्वदेव पु. (ऊर्ध्वः उच्चो देवः) परमेश्वर, विष्णु.
 ऊर्ध्वदेवः ।
 ऊर्ध्वदेह पु. (ऊर्ध्वः मरणोत्तरं भावी देहः) अंत्येष्टि
 क्रियामरश्च पछी प्राप्त थनार शरीर - ऊर्ध्वदेह-
 निमित्तार्थमहं दातुं जलाञ्जलीन्-रामा० - ऊर्ध्वदेहः
 ऊर्ध्वनभस् पु. (ऊर्ध्वं नभो यस्य) आकाश मध्ये
 वर्तती वायु- स्वाहाकृते ऊर्ध्वनभसं मारुतं गच्छन्तम्-
 यजु० ६।१६.
 ऊर्ध्वन्दम त्रि. (ऊर्ध्वं+दम्+अच्) ॐपर रडेनार.
 ऊर्ध्वपातन न. (ऊर्ध्वं पातनम्) ॐपर यडावकुं, परिष्कार.
 ऊर्ध्वपात्र न. (ऊर्ध्वं नेतव्यं पात्रम्) यशपात्र.
 ऊर्ध्वपाद त्रि. (ऊर्ध्वौ पादौ यस्य) जेना बे पग ॐये
 शभेवा डोय; अष्टपाद-शरभ नामनुं प्राशी.
 ऊर्ध्वपुण्ड्र पु. (ऊर्ध्वं पुण्ड्रम् इक्षुयष्टिरिव) ॐलुं तिलक,
 ऊर्ध्वपुण्ड्रः-ऊर्ध्वपुण्ड्रं द्विजः कुर्याद् वारि-मृद्-भस्म-
 चन्दनैः ।
 ऊर्ध्वपृश्नि पु. (ऊर्ध्वाः पृश्नयो बिन्दवोऽस्य) अेक श्रुतनुं
 पशु- ऊर्ध्वपृश्निः ।
 ऊर्ध्वबर्हिस् पु. (ऊर्ध्वं प्रागग्रं बर्हिर्येषाम्) ते नामनो
 अेक पितृगण- ऊर्ध्वबर्हिस्-ऊर्ध्वबर्हिभ्यः सोमपाभ्यः-
 वेददीप० ।

ऊर्ध्वबाहु पु. (ऊर्ध्वो बाहुः) ॐथो करेव बाहु. ॐथो
 ॐथ- ऊर्ध्वबाहुः । (त्रि. ऊर्ध्वमुत्क्षिप्तो बाहुर्येन)
 ॐथो बाहुवाणुं, - उर्ध्वबाहुः रैवत मन्वन्तरना
 सप्तऋषिमांना अेक ऋषिनुं नाम.
 ऊर्ध्वबृहती स्त्री. ते नामनो अेक वैदिक छंद.
 ऊर्ध्वबुध्न पु. (ऊर्ध्वं बुध्नं शिरोऽस्य) ते नामनुं अेक
 यशपात्र.
 ऊर्ध्वभाग पु. (ऊर्ध्वः उपरिस्थो भागः एकदेशः) ॐपरनो
 भाग.
 ऊर्ध्वभाज् त्रि. (ऊर्ध्वं भजते भज्+विण्) ॐपर थनार,
 ॐपर रडेनार. (पु.) ॐपर रडेवी अेक अग्नि.
 ऊर्ध्वम् अव्य. (उद्+ह्वेज् डमु आदेरुरादेश) ॐपर
 ॐये.
 ऊर्ध्वमन्थिन् पु. (ऊर्ध्वं ब्रह्मचर्यादुत्तराश्रमं गार्हस्थ्यदि
 मथ्नाति मन्थ्+णिनि) नैष्टिक ब्रह्मचारी.
 ऊर्ध्वमान न. (ऊर्ध्वमारोप्य मीयते येन मा करणे
 ल्युट्) तीव, डाटकुं, ॐयाई मापवानुं माप.
 ऊर्ध्वमुख त्रि. (ऊर्ध्वं मुखमस्य) ॐपर भुजवाणुं, ॐथो
 भुजवाणुं -अधोमुखेऊर्ध्वमुखेश्च पत्रिभिः-रघु०
 ऊर्ध्वमूल त्रि. (ऊर्ध्वं मूलमस्य) ॐथो मूलवाणुं, संसार-
 (ऊर्ध्वः-क्षरादुत्कृष्टो पुरुषोत्तमो मूलमस्य)
 -'ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम्-गीता०
 ऊर्ध्वमौहूर्तिक त्रि. (ऊर्ध्वंश्चासौ मौहूर्तिकश्च) थोडीवार
 पछी थनारुं.
 ऊर्ध्वरेतस् पु. (ऊर्ध्व-ऊर्ध्वगं नाधः पतद् रेतोऽस्य)
 सतत ब्रह्मचर्यं पालन करनार, स्त्रीसंभोगथी सदा
 दूर रडेनार; मडादेव, लीष्मपितामड, सनकादिक मुनि,
 तपस्वीनो अेक लेद- अष्टाशीतिसहस्राणि
 ऋषीणामुर्ध्वरेतसाम्-भा० २, स० ११. अ० ४९.
 ऊर्ध्वरोमन् पु. (ऊर्ध्वानि रोमाणि यस्य) ॐभां रुवाटंवाणो
 यमदूत, कुशाद्रीपनो अेक सीमा पर्वत.
 ऊर्ध्वलिङ्ग पु. (ऊर्ध्वमुत्कृष्टं लिङ्गमस्य) मडादेव
 -ऊर्ध्वरेता ऊर्ध्वलिङ्ग ऊर्ध्वशायी नभःस्थलः- महा०
 १३।१७।४५.
 ऊर्ध्वलोक पु. (ऊर्ध्वः लोकः) ॐपरनुं जगत, स्वर्ग -
 रक्षांस्यखादयदनाययदूर्ध्वलोकमाक्रन्दयत् कपिभि-
 राययदाशु रामः-मुग्ध० कारक प्र०
 ऊर्ध्ववात पु. (ऊर्ध्वगतः वातः) ॐपरनो वायु, ॐपर
 यडी गथेवी वायु.

ऊर्ध्ववृत् त्रि. (ऊर्ध्वगत्या वेष्टनेन वृत्तः) उपर आवर्तन करी वीटायेव दक्षिणावर्तन वडे आवर्तित करेवुं सूत्र वगेरे- कार्पासस्योपवीतं स्यात् विप्रस्योर्ध्ववृत्तं त्रिवृत्तं त्रिवृत्-मनु०

ऊर्ध्वशायिन् त्रि. (ऊर्ध्वः सन् शोते शी+णिनि) थनुं सुनार. पु. भडादेव.

ऊर्ध्वशोधन न. (ऊर्ध्वं च तत् शोधनं च) वमन करवुं, उलटी करवी.

ऊर्ध्वशोषम् अव्य. (ऊर्ध्वः सन् शुष्यति -ऊर्ध्व +शुष्+णमुल) उभा उभा सुकावुं.

ऊर्ध्वश्वास त्रि. (ऊर्ध्वश्वासौश्वासश्च) थास छोडवी, प्राण त्यजवा ते.

ऊर्ध्वसानु पु. न. (ऊर्ध्वं +स्यति सो+नु) पर्वत वगेरेनु उपरनुं शिपर, उपर उपर उंचुं- ऊर्ध्वसानु-रुपयुपरिसमुच्छ्रयणः-भा०

ऊर्ध्वस्थ त्रि. (ऊर्ध्वं तिष्ठिति स्था+क) उंचे रडेव.

ऊर्ध्वस्थित त्रि. (ऊर्ध्वं स्थितः) उंचे उपर रडेनार.

ऊर्ध्वस्थिति स्त्री. (ऊर्ध्वां स्थितिः) उपरनी स्थिति, उपरनुं स्थान, (ऊर्ध्वां स्थितिर्यत्र), घोडानुं पालन, घोडानी पीठनी भाग. (त्रि.) उपर स्थितिवाणुं.

ऊर्ध्वस्रोतस् पु. (ऊर्ध्वं ऊर्ध्वगतं नाधोगामि स्रोतः रेतसः प्रवाहो यस्य) उध्वरितस् युगी. (ऊर्ध्वस्रोत आहारसञ्चारो यस्य) वनस्पति वगेरे.

ऊर्ध्वायन न. (ऊर्ध्वं अयनम्) उपरनुं स्थान, उपरनी गति, गमन. (त्रि. ऊर्ध्वमयनं यस्य) उंचे गतिवाणुं. (पु.) अक जतनुं पक्षदीपनुं पक्षी.

ऊर्ध्वाम्नाय पु. (ऊर्ध्वाम्नायते आ+म्ना+कर्मणि घञ्) अक प्रकारनुं तंत्रशास्त्र.

ऊर्ध्वावर्त्त पु. (ऊर्ध्वमावर्त्ततेऽत्र आ+वृत्+आधारे घञ्) घोडानी पीठनी भाग, दक्षिणावर्त्त.

ऊर्ध्वासित पु. (ऊर्ध्वमसितः-कृष्णः) करेवुं (त्रि.) उपर उंचे भेडेव.

ऊर्ध्वह पु. (ऊर्ध्वमिहः) उभा थवानो प्रयत्न स्त्री. ऊर्ध्वहा ।

ऊर्ध्वाध्व न. उन्नतता, उंचाई, (अ०) उपरनी बाजुअ, उंचाई उपर, उंचा स्वरे, जेरेथी.

ऊर्मि पु. स्त्री. (ऋ+मि+उच्च) तरंग, भोजुं -पयो वेत्रवत्याश्चलोमि० मेघ० २४, प्रकाश, वेग, करयली, कष्ट, बेथेनी, पीड, उत्कंठा, भूज वगेरे छ देह-मन प्राणना धर्म- बुभुक्षा च पिपासा च, प्राणस्य मनसः

स्मृतौ । शोकमोहौ शरीरस्य जरामृत्यू षडूर्मयः ।। भ. गो. टीका । (स्त्री.) घोडानी अति वेगवाणी गति -पङ्कतीकृतानामध्वानां नमनोत्रमनाकृतिः । अतिवेगसमायुक्ता गतिरूर्मिरुदाहता-वैजयन्ती.

ऊर्मिका स्त्री. (ऊर्मिरिव कायति कै-क टाप्) वींटी, (स्वार्थे कन्) तरंग, भोजुं, करयली, उत्कंठा, अमरनी शब्द, भोवायेवी वस्तुनी थिता.

ऊर्मिन् त्रि. (ऊर्म्यस्त्यस्य इनि) भोजवाणुं, तरंगवाणुं. (पु.) समुद्र- ततः सागरमासाद्य कुक्षौ तस्य महोर्मिमणः -भा० व० २० अ०

ऊर्मिमत् त्रि. (ऊर्मि+मतुप्) वांकुं, तरंगवाणुं, भोजवाणुं- दीघेषु नीलेश्वथ चोर्मिमत्सु जग्राह केशेषु नरेन्द्रपत्नीम्-भा० २ स० ६३ अ० २८

ऊर्मिमालिन् पु. (ऊर्मिमालाऽस्त्यस्य इनि) समुद्र -चन्द्रं प्रवृद्धोर्मिरिवोर्मिमाली-रघु० ५।६१

ऊर्मिला स्त्री. लक्ष्मणी स्त्री, जनकनी कन्या. -

पार्थिवीमुद्गह्रद्रुहो लक्ष्मणस्तदनुजामथोर्मिलाम्- रघु० ऊर्धादि पु. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध अक शब्दसमुह -स च गणः-ऊरी, ऊररी, तन्थी, ताली, आताली, वेताली, धूली, धूसी, शकला, शंसकला, ध्वंसकला, भ्रंसकला, गुलुगुधा, सजूः, फल, फली, विकली, आलोष्ठी, केवाली, केवासी, पर्याली, शेवाली, वर्षालि, अत्यूमशा, वशमसा, मस्मसा, मसमसा, श्रौषट्, वौषट्, वषट्, स्वाहा, स्वधा, बन्धा, प्रादुस्, अत्, आविस् इति ।

ऊर्व पु. (ऊरुः कारणत्वेनास्त्यस्य अच्) ते नामना अक ऋषि, वडवानल, समुद्र. (त्रि.) मोट्टुं, विस्तृत, विश्राण.

ऊर्वङ्ग न. (ऊरुरिव अङ्गं यस्य) शिलीन्त्र शब्द जूओ. छत्रिका.

ऊर्वरा स्त्री. सर्वधान्य सम्पन्न उर्वी-उपजुउ भूमि.

ऊर्वशी स्त्री. (ऊरुं नारायणोरुं कारणत्वेनाश्रुते) ते नामनी अक अप्सरा -ऊर्वसी.

ऊर्वी स्त्री. (ऊरु मध्यस्थत्वेनास्त्यस्य अर्शा. अच्) ज्ञांघनी मध्य भाग.

ऊर्व्य पु. (ऊर्ध्वं वडवानले भवः यत्) रुद्रदेव.

ऊर्व्यङ्ग न. (ऊर्ध्वाः अङ्गम्) बिडाडीना टोप जे थोमासामं उकरडा वगेरेमां थाय छे ते.

ऊर्षा स्त्री. (ऊर्+स नि. नेट्) अक जतनुं तृष.

ऊलुपिन् पु. (उलुपिन् पृषो. दीर्घः) अेकं शतनुं जलजंतु,
अेकं शतनुं माछवुं.

ऊलूक पु. (उल्+ऊकच् दीर्घश्च) ध्रुवः. -ऊलूकं नृपतिं
कृत्वा का नः सिद्धिर्भविष्यति- पञ्चतन्त्रे ३।७७

ऊलूकी स्त्री. (स्त्रियां डीप्) ध्रुवः उ माछा.

ऊवध्य न. अर्धु परेवुं लोचन.

ऊष् (भ्वा० पर० सेट् सक ऊषति) रोगवाणा थवुं,
पीडावुं.

ऊष पु. (ऊष् रुजायां क) क्षार, भार -कौषेयाबिकयोरूषैः
कृतपानामरिष्टकैः-मनु० ५।१२०, काननुं छिद्र, चंदननो
पर्वत, प्रभात. (न.) वीर्य.

ऊषक न. (ऊषति अन्धकारं पेचकं वा ऊष्+ण्वुल्)
परोक्ष्युं, प्रभात.

ऊषण न. (ऊष्+ल्युट्) भरी, पीपरीभूषण, सूँठ. -मरिचं
वेल्लजं कृष्णभूषणं धर्मपत्तनम्. (पु.) चित्रानुं आऽ,
चित्रक.

ऊषणा स्त्री. (ऊष्+ल्युट्) पीपर, यव्यक -भवेच्चव्यं
तु चाविका कथिता सा तथोषणा-भा० प्र० पूर्वखण्डे
१. भागे ।

ऊषर त्रि. (ऊष्+मत्वर्थीयो रः) क्षार माटीवाणो देश
वगेरे -तत्र विद्या न वप्तव्या शुभं बीजमिवोषरे-
मनु० २।११२

ऊषरज न. (ऊषराज्जायते जन्+ङ्) अेकं शतनुं मीर्दु.

ऊषवत् त्रि. (ऊष्+मतुप् मस्य वः) क्षारवाणुं स्थान
वगेरे.

ऊषा स्त्री. भाषासुरनी पुत्री ओजा, अनिरुद्धनी पत्नी.
(स्त्री. उष्+क +टाप्) भारी माटी.

ऊष्म पु. (ऊष्+म) गरम स्पर्श, गरमी, ग्रीष्मऋतु.
(त्रि. अर्श० अच्) गरम, गरमीवाणुं, ऊनुं.

ऊष्मण त्रि. (पामादि अस्त्यर्थे न) उपरनो अर्थे ऋओ.

ऊष्मण्य त्रि. (ऊष्मा निवारणीयत्वेनास्त्यस्य यत्) गरमीनुं
निवारण करवा योग्य.

ऊष्मन् पु. (ऊष्+मनिन्) ग्रीष्मऋतु, तेजस द्रव्यनो
सूक्ष्म अवयव, भाङ्.

ऊष्मायण न. ग्रीष्म ऋतु, उनाणो.

ऊष्मवत् त्रि. (ऊष्+मतुप् मस्य वः) गरम, गरमीवाणुं.

ऊह (भ्वा० आत्मा० सक० सेट्-ऊहते) तर्क करवो.

-अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः-पञ्च० १।४३ ।

-ऊहांचक्रे जयं न च-भट्टिः १४।७२, अति+ऊह अेक
प्रदेशमां रडेलेने तेथी विपरीत प्रदेशमां प्रेरणा करवी.

अधि साथे -ऊह आंजवुं, अप+ऊह दूर करवुं, निरसन
करवुं - एतैर्व्रतैर्पोहेत पापं स्तेयकृतं द्विजः-मनु०; -स
हि विघ्नानपोहति-शा० ३।११, वि+अप+ऊह निवारण
करवुं, - व्यपोहत शरांस्तस्य सर्वानेव धनञ्जयः-भा.
आ. ४।७०; अभि+ऊह ढांङ्कवुं, आच्छादन करवुं,
उत्+ऊह ऊरे भेंशवुं, दूर करवुं, प्रति+उद्+ऊह ईङ्कवुं,
वि+उद्+ऊह छेवटे वधारवुं. उप+ऊह नीये प्रवेश
कराववो. निर+ऊह ह्वाडर काढीने ग्रहण करवुं, षुदुं
करवुं; परि+ऊह योतरङ्गथी आऽो पूरवो -अरत्निमात्रे
संतृणे वोपदधाति पर्यूहति च- कात्या० ८।५।२५;
प्र+ऊह णीज देशमां वर्धं जवुं - प्रोह्यद्रोणकलशम्-
कात्या० ९।५।१४; प्रति+ऊह उपर स्थापवुं, वि+ऊह
विपरीत प्रेरणा करवी- प्रहर्षयेद् बलं व्यूह्य तांश्च
सम्यक् परीक्षयेत्-मनु०; -सूच्या वज्रेण चैवेतान् व्यूहेन
व्यूह्य योधयेत्-मनु० ७।१९१, प्रति+वि+ऊह प्रतिरूप
व्यूहयना करवी- बार्हस्पत्यविधि कृत्वा प्रतिव्यूह्य
निशाचरम्-भा० व० ३८४ अ०; सम्+ऊह अेकठा थवुं,
अेकत्र करवुं, सारी रीते पढीयाउवुं, उप+सम्+ ऊह
-समीपमां संक्रोय करवो; परि+सम्+ऊह योतरङ्गथी
साङ् करवुं, -वेदि परिसमूह्य-कात्या० २।६।१२,
परिसमूहनं नाम चाग्नेः समन्तात् परिमार्जनम् ।

ऊह पु. (ऊह+घञ्) तर्क-वितर्क, परीक्षा करवी, पारभवुं,
कल्पना, अध्याहार- इमे मनुष्याः दृश्यन्ते ऊहापोह-
विशारदाः-भा. अनु. १४५ अ.

ऊहगान न. सामगाननो अेक भेद, सामवेदनाना त्रण
भागो पैकी अेक.

ऊहगीति स्त्री. उपरनो अर्थे ऋओ.

ऊहच्छला स्त्री. सामवेदच्छलानो त्रीणो अध्याय.

ऊहन न. (ऊह+ल्युट्) तर्क, अटकल, अनुमान.

ऊहनी स्त्री. (वह+ल्युट्+डीप्) सावरणी, आऽु.

ऊहनीय त्रि. (ऊह+अनीयर्) उहा- शब्द ऋओ.

ऊहा स्त्री. (ऊह+अ+टाप्) तर्क, अध्याहार, ऊह शब्द
ऋओ.

ऊहापोह त्रि. (ऊहश्चापोहश्च) पूरी यथा, अनुकूल अने
प्रतिकूल स्थितिओ उपर पूरो विशार करवो ते.

ऊहिन त्रि. (ऊह+इनि) तर्कवाणुं, तर्क करनार.

ऊह्य त्रि. (ऊह+ण्यत्) तर्क करवा योग्य, कल्पना करवा
योग्य, अध्याहार करवा योग्य.

ऊह्यगान न. सामगाननो अेक ग्रन्थ, -ऊह्यगान शब्द
ऋओ.

ऋ

ऋ स्वर वर्ण पैकी सातमो स्वर. इस्वा, दीर्घ, प्लुत अे ऋषो उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित (भेदथी नव प्रकारे थाय, ते बधा सानुनासिक अने निरनुनासिक (भेदथी १८ प्रकारे थाय. ते पैकी ऋकारनुं, उच्यारण मूर्धा स्थानथी थाय छे.

ऋ (भ्वा० पर. सक. सेट् शिति ऋच्छादेशः) ञ्वुं. -ऋच्छति धनं कृती-दुर्गादासः (जुहो. पर. अनिट्-इर्याति) पामवुं, -अम्भश्छायामच्छामृच्छति-शा० ४।४४. ञ्वुं (स्व० पर. सक. अनिट्-ऋणोति) डिंसा करवी, छार भारवुं, -त्रे० अर्पयति, अर्पित-राभवुं, स्थापन करवुं, निर्देश करवी, जभावुं, उवाले करवुं- इति सूतस्यामरणान्यर्पयति-शा० १।४

ऋ अव्य. (ऋ+क्वप्) सं.ओधनमां, निन्दामां, वाक्यमां, परिहासमां, तथा वाक्यना विकारमां वपराय छे. अपशब्द सूचक आश्चर्यकारक अर्थमां. (स्त्री.) देवमाता, अदिति.

ऋक्छस् अव्य. (ऋच्+शस्) ऋथा ऋथा प्रत्ये.

ऋक्वग त्रि. (वृक्ष्+क्त पृषो०) छेदेव, कापेल, धायल.

ऋक्थ न. (ऋच्+थक्) धन, सुवर्ष -हिरण्यं द्रविणं द्युम्नं विक्ममृक्थं धनं वसु-शब्दार्णवः, स्मृति प्रसिद्धः वारसा३५ धन - ऋक्थमूलं हि कुटुम्बम्-याज्ञं

ऋक्थग्रहण न. (ऋक्थ+ग्रह+तन्वुट्) वारसी लेवो.

ऋक्थग्राह त्रि. (ऋक्थ+ग्रह+अण्) मिलकत प्र.७.३३ करनार वारस.

ऋक्थग्राहक त्रि. (ऋक्थ+ग्रह+ण्वुल) उपरना शब्दनी अर्थ जुओ.

ऋक्थग्राहिन् त्रि. (ऋक्थ+ग्रह+णिति) वारसी लेनार.

ऋक्थिन् त्रि. (ऋक्थ+इनि) मिलकतनी वारस.

ऋक्ष् (स्या. पर. सक. सेट्-ऋक्ष्णोति) वध करवी.

ऋक्ष पु. स्त्री. (ऋष्+त किच्च) री१९, ते नामनुं, अेक वृक्ष, भीलामो, ते नामनी. अेक पर्वत - माहेन्द्र-शुक्ति-मलयक्षकपारियात्राः । सद्वाः सविन्ध्य इह सप्तकुला-चलाख्याः ॥ -सिद्धान्तशिरोमणिः । ते नामनी कोछे राजा अरिहन्ती पुत्र, अेक प्रकारनुं, उरण -रोहिन्दूतां सोऽन्वधादक्षरूपी हतत्रयः-भाग० ३।३१।३६. (न.) नक्षत्र, तारा, मेघ वगेरे राशि

-प्रययावातिथेयेषु वसत्रृषिकुलेषु सः । दक्षिणां दिशमृक्षेषु वार्षिकेष्विव भास्करः ॥ - रघु० १२।२५
ऋक्षगन्धा स्त्री. (ऋक्षान् गन्धयति हिनस्ति गन्ध् अच्) ञंगली वृक्ष, मडाञ्चेता नामनी वनस्पति, क्षीरदारी नामनी वनस्पति.

ऋक्षगिरि पु. ते नामनी अेक पर्वत.

ऋक्षचक्र न. (ऋक्षाणां-नक्षत्राणां चक्रम्) नक्षत्रमंडल.

ऋक्षजिह्व न. (ऋक्षाणां जिह्वम्) अेक प्रकारनी कोढ रोग.

ऋक्षनाथ पु. (ऋक्षाणां नाथः) ताराओनी स्वामी चंद्रमा.

ऋक्षनायक पु. (ऋक्षाणां नायकः) अेक प्रकारनी गोष्ठाकार रथना.

ऋक्षनेमि पु. (ऋक्षाणां नेमिः) विष्णु.

ऋक्षप्रिय पु. (ऋक्षाणां प्रियः) अण्ड.

ऋक्षर पु. (ऋष्+कसरन्) ऋत्विज, कांटी. (न.) पाष्णीनी धार.

ऋक्षरा स्त्री. (ऋष्+कसरन्+टाप्) पाष्णीनी धारा.

ऋक्षराज पु. (ऋक्षाणां राजा टच्) चंद्र, री१९नी राजा ञंजुवान- अथ सिंह प्रधावन्तामृक्षराजो महाबलः -हरिवंशे. अ. ३९९, -ऋक्षनाथ वगेरे -लेभे जाम्ब-वतीकन्यामृक्षराजस्य सम्मताम्- हरि० ३८।४१.

ऋक्षला स्त्री. (ऋच्+कलच् किच्च+टाप्) धूटीनी नीचेनी नाडी.

ऋक्षवन् पु. (ऋक्ष+मतुप् मस्य वः) नर्मदाना कांटा उपर आवेलो अेक पर्वत - वप्रक्रियामृक्ष-वतस्तटेषु-रघु० ५।४४, -ऋक्षवन्तं गिरिश्रेष्ठमध्यास्ते नर्मदां पिबन्-रामा०

ऋक्षवन्त न. (ऋक्ष+वन्त) शंभरासुरनुं ते नामनुं अेक नगर- तमृक्षवन्ते नगरे निहत्यासुरसत्तमम्- हरि० १६. अ.

ऋक्षविडम्बिन् पु. (ऋक्षाणां विडम्बी) छगनार ञ्योतिथी.

ऋक्षहरीश्वर पु. (ऋक्षाणां हरीणामीश्वरः) री१९ अने वांछराओनी स्वामी.

ऋक्षा स्त्री. उत्तर दिशा.

ऋक्षीक त्रि. (ऋक्ष इव इवार्थे ईकन्) री१९ना ञेवुं डिंसक.

ઋક્ષેશ પુ. (ઋક્ષાણામીશઃ) ઋક્ષરાજ શબ્દનો અર્થ જુઓ.

ઋક્ષેષ્ટિ સ્ત્રી. અમુક કોઈ નક્ષત્રમાં કરેલ યજ્ઞ, ગ્રહયજ્ઞ, તારાઓના નિમિત્તે કરેલો યજ્ઞ.

ઋક્ષોદ પુ. (ઋક્ષં નક્ષત્રમિવ સ્વચ્છમુદકં યત્ર ઉદાદેશઃ) તે નામનો એક પર્વત.

ઋક્સંહિતા સ્ત્રી. (ઋક્ષાં સંહિતા) ઋગ્વેદની સંહિતા, ઋગ્વેદના સૂકતોનો કમાનુસારી સંગ્રહ.

ઋક્સમ ન. (ઋક્ષા સમમ્) સામવેદનો એક ભાગ.

ઋક્સામ ન. દ્વિ. (ઋક્ષ્ ચ સામ-તદારૂઢગાનં ચ દ્વયોઃ સમાહારઃ અચ્) ઋગ્વેદ અને સામવેદ.

ઋગયન ન. (ઋક્ષામયનમ્) ઋગ્વેદનો એક પારાયણ ગ્રન્થ.

ઋગયનાદિ પુ. પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દ સમૂહ-ગણ- સ ચ ગણઃ-ઋગયન, પદવ્યાખ્યાન, છન્દોગાન, છન્દોભાષા, છન્દોવિચિતિ, ન્યાય, પુનરુક્ત, નિરુક્ત, વ્યાકરણ, નિગમ, વાસ્તુવિદ્યા, ક્ષત્રવિદ્યા, અન્નવિદ્યા, વિદ્યા, ઉત્પાત, ઉત્પાદ, ઉદ્યાવ, સંવત્સર, મુહૂર્ત્તં, ઉપનિષદ્ નિમિત્ત, શિક્ષા ભિક્ષા-ઈતિ ।

ઋગાવાન ન. (આ વેજ્ ભાવે લ્યુટ્ ઋક્ષામાવાનં ગ્રથનમ્) ઋક્ષાઓનું સંહિતારૂપે ગૂંથવું.

ઋગાથા સ્ત્રી. (ઋક્ષામિવ ગાથા) લૌકિક ગીતિવેદ.

ઋગ્મત્ ત્રિ. (ઋક્ષ+સ્તુતિઃ પૂજા વા અસ્ત્યસ્ય મતુપ્) સ્તુતિ કરનાર, અર્ચનીય, પૂજનીય.

ઋગ્મિન્ ત્રિ. (ઋક્ષ+અસ્ત્યર્થે મિનિ) સ્તુતિ કરનાર.

ઋગ્બ્રાહ્મણ ન. (ઋક્ષ્ બ્રાહ્મણમ્) ઐતરેય બ્રાહ્મણ.

ઋગ્વિધાન ન. (ઋક્ષા ઋગ્વેદેન કર્મવિશેષસ્ય વિધાનમ્) ઋગ્વેદથી કોઈ કર્મનું વિધાન.

ઋગ્વેદ પુ. (ઋક્ષ્યતે-સ્તૂયતે ઋક્ષ્) તે નામનો એક વેદ, ચાર વેદોમાં પ્રાચીન પ્રમુખ વેદ.

ઋગ્વેદિન્ પુ. (ઋગ્વેદોઽધ્યયનત્વેનાઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ઋગ્વેદનો ભણનાર.

ઋગ્વેદવિદ્ પુ. (ઋગ્વેદે વેતિ વિદ્+ક્વિપ્) ઋગ્વેદનો જાણનાર.

ઋઘા સ્ત્રી. (ઋ વા. ધન્ કિચ્ચ) હિંસા.

ઋચ્ (તુદા. પર. સક. સેટ્-ઋચતિ) સ્તુતિ કરવી, ઢાંકવું, ધમકવું.

ઋચ્ સ્ત્રી. (ઋચ્+ક્વિપ્) ઋગ્વેદના મંત્રની કડી, ઋગ્વેદનો મંત્ર, સ્તુતિ, પ્રશંસા, પૂજા, દીપ્તિ. (ત્રિ. ઋક્ષ્યન્તે-સ્તૂયન્તે દેવા અનયા ઋચ્ ક્વિપ્) ઋગ્વેદ, તેની એકવીસ શાખા છે, જેમાં અર્ચને આશ્રયી છદ્દો વિશેષની રચના વડે પાદની વ્યવસ્થા હોય તે ઋક્ષ.

ઋચસ્ ત્રિ. (ઋચ્ વા+કસુન્) સ્તુતિ કરનાર.

ઋચસે અવ્ય. (ઋચ્+તુમર્થે કસેન્) સ્તુતિ કરવાને માટે.

ઋચીક પુ. (ઋચ્+ઈકક્) તે નામનો એક સૂર્ય, જમદગ્નિનો પિતા, ભૃગુવંશનો એક ઋષિ.

ઋચીષ ન. (ઋચ્+કીષન્) લોટ સંઘવાનું પાત્ર, કડાઈ, ઘંટી.

ઋચીષમ ન. (ઋચા+સ્તુત્યા સમઃ ઈત્વં ષત્વં ચ) અમુક ઋક્ષાની સમાન, કાંતિ સમાન.

ઋચેયુ પુ. તે નામનો એક રાજા.

ઋચ્છ્ (તુદા. પર. સેટ્-ઋચ્છતિ) મોહ પામવો અને કઠણ થવું. (અક.) જવું, કષ્ટતા ન હોવી.

ઋચ્છકા સ્ત્રી. (ઋચ્છ્ કન્ ટાપ્) ઈચ્છા, કામના.

ઋચ્છરા સ્ત્રી. (ઋચ્છતિ-પરપુરુષં પ્રાપ્નોતિ ઋચ્છ્+અર્ ટાપ્) વેશ્યા.

ઋજ્ (ધ્વા. આત્મ. સ. સેટ્-અર્જતે, ઋજિતઃ) જવું, મેળવવું. બળવાન કરવું, સ્થિર કરવું, ઋજિતઃ (અક.) હૃષ્ટ-પુષ્ટ થવું. (ધ્વા. આ. સ. સેટ્ ઇદિત્ ઋજ્જતે) શેકવું, ભૂંજવું.

ઋજસાન પુ. (ઋષિ+અસાવચ્) મેઘ.

ઋજિવ્ય ત્રિ. (ઋજુ આપ્નોતિ ગચ્છતિ આપ્+યત્) સીધું જનાર, સરળ જનાર.

ઋજિમન્ પુ. (ઋજુ આપ્નોતિ ગચ્છતિ મતુપ્) સરળતા, અકુટિલતા.

ઋજિશ્વન્ પુ. તે નામનો એક રાજા.

ઋજીક પુ. (ઋજ્ ગતૌ ઈકન્ કિચ્ચ) ઈન્દ્ર, ધુમાડો. (ન.) સાધન.

ઋજીતિ પુ. (ઋજુ ગચ્છતિ ઈ ગતૌ કિત્ચ) સીધું જનાર-સરળગામી બ્રાહ્મણ.

ઋજીષ ન. (અર્જ્યતે રસોઽસ્મિન્ અર્જ્ આધારે કીષન્ ઋજાદેશઃ) લોટ સંઘવાનું પાત્ર, તે નામનું એક નરક, નીરસ સોમલતાનું ચૂર્ણ-- લોહશાકુમ્જીષં ચ પન્થ્યાનં શાલ્પલીં નદીમ્-મનુ ૪.૧૦. (પુ.) ગયેલા સારવાળી સોમલતા, રસ કાઢેલી સોમલતા, યથાહ કર્કઃ-ગતસારઃ સોમ ઋજીષસ્તેન પૂર્ણકુમ્ભમ્ ।

ऋजु त्रि. (अर्जयति गुणान् अर्ज्ज्+कु ऋजादेशः) अत्यंत गुणवान्, सरल, सीधुं, अनुकूल, कल्याण, सारुं - ऋजुं संमर्दनं भद्रं संकर्षणमहीश्वरम्-भाग० १।२४।५४, सुंदर- उमां स पश्यन् ऋजुनेव चक्षुषा-कुमा० ५।३२

ऋजुकाय पु. (ऋजुः कायोऽस्य) कश्यप मुनि. (त्रि.) सरल सीधा-शरीरवान् - तस्मिन् स्वस्तिकमासीन ऋजुकायः समभ्यसेत्-भा. ३।२८।१९

ऋजुग त्रि. (ऋजु यथा तथा गच्छति गम्+ङ्) सरल व्यवहारवान्, सीधुं ज्ञानर. (पु.) भाष.

ऋजुता स्त्री. (ऋजोर्भावः तल्) सरलता, सीधापणुं.

ऋजुत्व न. (ऋजोर्भावः त्व) उपरनी शब्द शुभो.

ऋजुरोहित न. (ऋजु च तद्रोहितं च) ईद्रनुं धनुष्य.

ऋजुलेखा स्त्री. (ऋज्वी चासौ लेखा च) सीधी रेखा, सीधी सरल लाईन.

ऋजुसर्प पु. (कृष्णसर्पवत् नित्यसमासः) अेक जातनी सर्प- दर्वीकर इत्युपक्रम्य-ऋजुसर्पः श्वेतोदरो महाशिरा अलाई आशीविषः-इति सुश्रुते उक्तम् ।

ऋजूक पु. (ऋजू वा+ऊकङ्) ते नामनी अेक देश.

ऋजूकरण न. (अनृजुः ऋजुः क्रियतेऽनेन ऋजु+अभूततद्भावे च्चि कृ करणे ल्युट्) सीधुं-सरल करवुं, सीधुं जवानुं साधन, सीधापणुं, संपादन करवानुं साधन.

ऋजूकृत त्रि. (ऋजू+च्चि+कृ+क्त) सीधुं करेव.

ऋजूयत् त्रि. (ऋजुं गच्छति ऋतुं गच्छति वा ऋजू+ऋतु वा क्यच् ऋजूय पृषो० जो वा सत्) सीधुं ज्ञानर, ऋतुकाणे गमन करनार.

ऋजू पु. (ऋजु गत्यादिषु रन्) नायक, सरदार. (त्रि.) सीधुं ज्ञानर, सरलताधी ज्ञानर - ऋजूभिः ऋजुगामिभिः-भाष्यम् ।

ऋजू स्त्री. (ऋजू+स्त्रियां वा डीष्) सरल स्त्री, अडोनी अेक प्रकारनी गति.

ऋण (तना० उभय० सं० सेट् -ऋणोति, ऋणुते) जवुं.

ऋण पु. न. (ऋ+क्त) अवश्य आपवा योग्य करज, जव, डिल्लो, लूमि, पितरोने देवातुं छेवुं ऋण, पुत्रीत्यप्ति, जवाबदारी, कर्तव्य -न चोपलेभे पूर्वेषामृणनिर्माक्षसाधनम्-रघु०. (त्रि. ऋण्+क) उतावणधी ज्ञानर.

ऋणकर्तृ त्रि. (ऋणं करोति) करजदार, देवादार.

ऋणकाति त्रि. (ऋणवदवश्यफलप्रदा कातिः स्तुतिर्यस्य) जेनी स्तुति अवश्य इवदायी होय ते.

ऋणग्रह त्रि. (ऋण+ग्रह+अच्) करज लेवुं.

ऋणग्राहिन त्रि. (ऋण+ग्रह+णिनि) करज लेनार.

ऋणचित् पु. (ऋणमिव चिनोति चि+क्विप्) यजमान.

ऋणञ्चय पु. ते नामनी अेक राज.

ऋणच्छेद पु. (ऋण छिद् घञ्) करजनी यडासणी.

ऋणदातृ त्रि. (ऋण+दा+तृच्) करज आपनार-ऋणदायिन् ।

ऋणदान न. (ऋण+दा+ल्युट्) करज आपवुं.

ऋणदास पु. (ऋणात् मोचनेन कृतो दासः ऋणेन वा दासः) करजधी छोडावी करेवो दास.

ऋणनिर्णयपत्रम् न. (ऋणपत्रम्) करजना स्वीकारनी पत्र.

ऋणमत्कुण पु. (ऋण-परकृतरणं ममैवेति कुणति, कुण्+क) साक्षी, जमीन.

ऋणमार्गण पु. (ऋण+मार्ग+ल्युट्) उपरनी अर्थ शुभो.

ऋणप्रदातृ पु. (ऋण प्र दा तृ) शाडुकार, रुपिया उधार आपनार शराङ्.

ऋणमुक्ति स्त्री. (ऋणान्मुच्यतेऽनया मुच्+करणे क्तिन्) जे वडे करजमांथी मुक्त थवुं, ऋण अदा करवुं.

ऋणमोक्ष पु. (ऋणान्मोक्षः) उपरनी अर्थ शुभो.

ऋणलेख्य न. (ऋणसूचकं लेख्यम्) करजनी दस्तावेज, लेख, अतपत्र.

ऋणवत् त्रि. (ऋण+मतुप् मस्य वः) देवादार, करजदार.

ऋणशोधन न. (ऋण+शुध्+ल्युट्) करज अदा करवुं ते.

ऋणादान न. (ऋणमादीयतेऽत्र ऋण+आ+दा+ल्युट्) धर्मशास्त्रमां कडेवा अदार विवादमांनो अेक व्यवहारनी लेद, करज लई लेवुं ते- तेषामाद्यमृणादानं निक्षेपोऽस्वामिविक्रयः-मनु० ८।४, -ऋणं देयमदेयं च येन यत्र यथा भवेत् । दानग्रहणधर्माश्च ऋणादानमिति स्मृतम् ॥ -नारदः

ऋणान्तक पु. (ऋण+अन्ति+ण्वुल्) मंगलअड.

ऋणापकरण न. (ऋणस्य अपकरणम्) देवुं अदा करवुं.

ऋणापनयन न. (ऋणस्य अपनयनम्) उपरनी अर्थ शुभो.

ऋणापनोदन न. (ऋणस्य अपनोदनम्) उपरनी अर्थ शुभो.

ऋणावन् त्रि. (ऋण+वनिप्+दीर्घश्च) ५२४६।२, देवा६।२, ऋणिक पु. (ऋणमस्त्यस्य ऋण+ठन्) ५२४६।२, देवा६।२, उप६।२.

ऋणोद्ग्राहण न. देवा६।२रे वीधेल देवुं देवुं ते. यैरुपायैरर्थं स्वं प्राप्नुयादुत्तमर्णिकः । तैस्तेरुपायैः संगृह्य साधये-दधमर्णिकम् ॥ धर्मेण व्यवहारेण छलेनाचरितेन च । प्रयुक्तं साधयेदर्थं पञ्चमेन बलेन च ॥ -मनु० ८।४८-४९

ऋणिधनिचक्र न. तंत्रशास्त्रमां कडेले शास्त्र मंत्रना शुभाशुभ ज्ञान माटे कडेले अक प्रकारनुं यक.

ऋणिन् त्रि. (ऋणमस्त्यस्य ईनि) उप२२।० अर्थं जुओ.

-जायमानो वै ब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणैर्ऋणी भवति-श्रुतिः ।

ऋत् (सौत्र सक० सेट्-ऋतीयते) जवुं, नि६।१ ५२४६।२.

ऋत न. (ऋ+क्त) ब्राह्मणानी अक आशुविका उच्छशील

वृत्ति, मोक्ष जल, कर्मफल, सत्य- ऋतं पिबन्तौ

सुकृतस्य लोके-श्रुतिः । (त्रि.) दीप्त. तेजस्वी,

पूजयेल. (पु.) यज्ञ, सूर्य, आदित्य, अक देव. (त्रि.)

सायुं.

ऋतजित् पु. (ऋतं जयति जि+क्विप्) ते नामनो अक

यक्ष -त्वष्टा च जमदग्निश्च कम्बलेऽथ तिलोत्तमा ।

ब्रह्मापेतोऽथ ऋतजित् धृतराष्ट्रश्च सप्तमः ॥ माघमासे

वसन्त्येते सप्त मैत्रेयभास्करे । श्रूयतां चापरे सूर्ये

फाल्गुने निवसन्ति ये ॥ -वि. पु० २।१०।१५.

(त्रि.) यज्ञने जतनार.

ऋतद्युम्न त्रि. (ऋतं द्युम्नं कीर्तिर्दीप्तिर्वाऽस्य) सत्य

वडे प्रकाशमान, सायुं यशवाणुं.

ऋतधामन् पु. (ऋतं धामाऽस्य) विष्णु, ते नामनो

अक ईन्द्र, ते नामनो अक राजा -भविता रुद्रसावर्णी

राजन् ! द्वादशमो मनुः । ऋतुधामा च देवेन्द्रो

देवाश्च हरितादयः ॥ -भाग० ८।१३।२८.

(त्रि. ऋतं सत्यमविनश्वरं धाम-स्थानं यस्य) अविनाशी

स्थानवाणुं.

ऋतध्वज पु. ते नामना अक ब्रह्मर्षि, शिव.

ऋतनि पु. (ऋतं जलं यज्ञं वा नयति नी+क्विप् वेदे

ह्रस्वः) सूर्य.

ऋतनी पु. (ऋतं जलं यज्ञं वा नयति नी+क्विप्)

सूर्य.

ऋतपर्ण पु. सूर्यवंशी अक राजा.

ऋतपति पु. (ऋतस्य यज्ञस्य पतिः) यज्ञपति.

ऋतपेय पु. (ऋतं स्वर्गादिफलं पेयं भोग्यमस्मात्) ते नामनो अक यज्ञ.

ऋतपेशस् पु. (ऋतमुदकं पेशो रूपमस्य) जगत्स्व३५ व३५देव.

ऋतप्सु पु. (ऋतं यज्ञीयहविः प्साति प्सा वा. कु) यज्ञ-संबंधी उविषनुं भोजन करनार देव, सत्यस्व३५ देव.

ऋतम् अव्य. (ऋत्+कमि) सत्य, सायुं, सायी रीते, उचित प्रकारे.

ऋतम्भर पु. (ऋतं विभर्ति भृ+अच्) सत्यपालक, परमेश्वर.

ऋतम्भरा स्त्री. (ऋ क्त भृ अच् मुमागमः) ते नामनी अक मखानदी, विषयसि उचित अवी समाधिस्थ अक प्रज्ञा, बुद्धि.

ऋतवत् त्रि. (ऋत+मतुप्) सत्यवाणुं.

ऋतव्य त्रि. (ऋतुस्तदभिमानो देवो देवताऽस्य तत्) जेनी अधिष्ठायक ऋतु छे अवी ईश्टिका वगेरे.

ऋतव्रत पु. (ऋतं-अविनश्वरफलकं व्रतं यस्य) शाकद्वीपमां उडेले लगवाननो अक उपासक.

ऋतसद् पु. (ऋते यज्ञे सीदति सद्+क्विप्) अग्नि.

ऋतसदन न. (ऋतस्य यज्ञार्थं सीदत्यस्मिन् सद् आधारे ल्युट्) यज्ञ माटे भेसवानुं स्थान.

ऋतसाप् त्रि. (आप्+क्विप् सहापा साप्-प्राप्ता ऋतस्य साप्) यज्ञने प्राप्त करवी आपनार.

ऋतसामन् न. अक सामनुं नाम.

ऋतस्यति पु. (ऋतस्य पतिः वा. वेदे सुट्) यज्ञपति-लोके ऋतपतिः ।

ऋतावन् त्रि. (ऋतमस्त्यस्य दीर्घश्च वेदे) यज्ञवाणुं.

ऋतावृध् त्रि. (ऋतं-यज्ञं वर्धयति वृध् अन्तभूतण्यर्थे क्विप्) यज्ञने वधारनार -विष्मयन्तामृतावृधोद्धारः-

यजु० २८।५

ऋतषाह् त्रि. (ऋतं सहते असत्यं न सह+ण्वि दीर्घः) सत्यने सडन करनार, असत्यमां कोपायमान थयेल.

ऋति स्त्री. (ऋ+क्तिन्) गति, गमन, स्थधा, नि६।१ भाग, भंगण, (पु. ऋ+क्तिच्) शत्रु, पुरुषभेध यज्ञनी

अक देवतानी भेद.

ऋतिङ्कर त्रि. (ऋति-पीडां करोति कृ+खच्+मुम्) पीडा करनार.

ऋतीय नामधातु (ऋतमिच्छति ऋतीयति उभय० अ० सेट्) सत्य ष्यञ्चुं.

ऋतीया स्त्री. (ऋत ईयङ् भावे अ टाप्) जुगुप्सा, निन्द.

ऋतीषह त्रि. (ऋतीं पीडां शत्रुं वा सहते क्विप्) पीडा सङ्घन करनार, शत्रुने सङ्घन करनार.

ऋतु पु. (ऋ+तु किच्चं) शिशिर वगेरे छ ऋतुने क्षण -मार्ग-पोषौ हिमः, माघ-फाल्गुनौ शिशिरः, चैत्र-वैशाखौ वसन्तः, ज्येष्ठाषाढौ ग्रीष्मः, श्रावण-भाद्रौ वर्षाः, आश्विनकार्तिकौ शरत् ॥ स्त्रीओनो गर्भ धारणमां समर्थ भेवो काण, दीप्ति, कांति, भङ्गिनो - वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः, ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः, शरद्वैश्यस्यर्तुरिति । विष्णु- ऋतुः सुदर्शनः कालः- विष्णुसह०

ऋतुकाल पु. शिशिर वगेरे ऋतुने काण, स्त्रीओने गर्भ धारण योग्य काण.

ऋतुग्रह पु. (ऋतूनां ग्रहः पात्रभेदग्रहणं यत्र) ते नामनो अेक याग.

ऋतुचर्या स्त्री. (ऋतूणां चर्या) ऋतु मुञ्जल व्यवहार.

ऋतुजुष स्त्री. (ऋतुषु जुषते या सा) प्रजननने योग्य समये मैथुनमां वागेवी स्त्री.

ऋतुथा अव्य. (काले काले वीप्सार्थे थाल्) काणे, काणे.

ऋतुपति पु. (ऋतूनां पतिः) वसंत ऋतु, ऋतुनाथ.

ऋतुपर्यय पु. (ऋतूनां पर्ययः) ऋतुओनुं अनुकमे ईरकार थवुं, गमन.

ऋतुपा पु. (ऋतून् पाति निर्वाहकतया पा पाने क्विप्) ईन्द्र, ऋतुयाज नामनो देव.

ऋतुपात्र न. (ऋतूनुद्दिश्य पात्रम्) अेक जातनुं यज्ञपात्र -तस्मादाश्वत्थे ऋतुपात्रे स्याताम् काश्मर्यमये त्वेव भवतः -शत० ४।३।२।४

ऋतुप्राप्त पु. (ऋतुः प्राप्तः अनेन) इणने अङ्गु करवा योग्य काण जेणे प्राप्त कर्यो डोय छे अेवां इणवाणां वृक्ष.

ऋतुबल पु. (ऋतौ ऋतुभेदे बलं यस्य) शिशिर वगेरे ऋतुमां जेनुं अण डोय छे ते सूर्य वगेरे अङ्गु -शनिशुक्रकुजेन्दुज्ञगुरवः शिशिरादिषु । भवन्ति कालबलिनो ग्रीष्मे सूर्यस्तथैव च-ज्योति०

ऋतुमत् त्रि. (ऋतुस्तत्कालयोग्यप्रशस्तपुष्पफलादि योग्यतयाऽस्त्यस्य ऋतुप्राशस्त्ये मतुप्) उत्तम ऋतुना इणपुष्पने भोगवनार.

ऋतुमती स्त्री. (ऋतुः-स्त्रीरजःकालः प्राप्तत्वेनाऽस्त्यस्य) स्त्रीधर्मने प्राप्त थयेवी स्त्री, -गते पुराणे रजसि नवे चावस्थिते पुनः शुद्धस्नातां स्त्रियमव्यापन्न-योनिशोणितगर्भाशयामृतुमतीमाचक्ष्महे ॥ - चरके ४. अ०, अटकाववाणी स्त्री.

ऋतुमयी स्त्री. (ऋतुप्रचुरा चितिऋतुः प्राचुर्यं मयट् डीप्) ऋतुप्रधान अेक चितियाग.

ऋतुमुख न. प्रतिपद्-पञ्चमे, अेकम.

ऋतुराज पु. (ऋतूनां राजा अच्) वसंत ऋतु.

ऋतुलिङ्ग न. (ऋतूनां लिङ्गम्) ऋतुओनुं थिङ्.

ऋतुवृत्ति पु. (ऋतूनां वृत्तिः पर्यायेणावर्तना यत्र) वर्ष. (स्त्री. ऋतूनां वृत्तिः) ऋतुओनो धर्म, वर्ष.

ऋतुशस् अव्य. (कारकार्थे ऋतु+शस्) ऋतुअे ऋतुअे.

ऋतुष्ठा(स्था) त्रि. (ऋतौ तिष्ठति स्था क्विप् वेदे षत्वं लोके तु न) वसंत वगेरे ऋतुमां स्थिति करनार.

ऋतुसंहार पु. (ऋतूनां संहारः यत्र) ते नामनुं कवि काविद्यासनुं अेक काव्य.

ऋतुसन्धि पु. (ऋत्वोः सन्धिः) अमास, पूनम. -ऋत्वोरन्त्यादिसप्ताहावृत्तुसन्धिरिति स्मृतः-वाभटः

ऋतुसेव्य त्रि. (ऋतुभेदे सेव्यम्) ऋतुमां सेवन करवा योग्य.

ऋतुस्तोम पु. (एकाहसाध्ये यागभेदे) ते नामनो अेक याग.

ऋतुस्थला स्त्री. ते नामनी अेक अप्सरा.

ऋतुस्था त्रि. ऋतुओमां स्थिति करनार.

ऋतुस्नाता स्त्री. (ऋतौ स्नाता) ऋतुकाणे थोथे दिवसे नछायेवी स्त्री.

ऋतुस्नान न. (ऋतौ शुद्धयर्थे स्नानम्) अटकाव उतथा पङ्गी नछावुं ते.

ऋतुहरितकी स्त्री. (ऋतुभेदे द्रव्यभेदेन सेव्या हरितकी) ऋतुओमां जुटा जुटा अनुपानथी सेववा योग्य डरडे.

ऋते अव्य. (ऋत् सौत्रः के) सिवाय, वगर, विना -अवेहि मां प्रीतमृते तुरङ्गमात्-रघु० ३।६३, -अंशाहते निषिक्तस्य नीललोहितरेतसः-कु० २।५७

ऋतेकर्म अव्य. कर्म विना, कर्म सिवाय.

ऋतेजा त्रि. (ऋते यज्ञनिमित्तं जायते जन्+विट् अलुक्स०) यज्ञ निमित्ते उत्पन्न थयेल.

ऋतेयु पु. (वरुणस्य ऋत्विजि) वरुणानो ऋत्विज् अक्षि, पुरवंशी अक्षि राज्ञ.

ऋतेरक्षास् पु. (ऋते उद्देश्यतया वर्जितं रक्षो यतः) यज्ञ -ऋतेरक्षा वै यज्ञाः एत. ब्रा.

ऋतोक्ति स्त्री. (ऋता उक्तिः) सत्यकथन, सत्य कहेवुं.

ऋतोद्य न. (ऋत+वद्+भावे क्यप्) उपरनी अर्थ जुओ.

ऋत् (तुदा. पर. स. सेट्) ४२ ५२वुं.

ऋत्विज् पु. (ऋतु+यज्+क्विन्) ऋत्विज्-याजक, याज्ञिक, गौर, पोताने करवा योग्य वैदिक कर्म करनार -श्रौतस्मार्तक्रियाहेतोर्वृणुपादृत्विजः स्वयम् -या., -ऋत्विक्पुरोधसः स्युर्बर्हविदस्तापसास्तथा धर्म- सा० द० ३।५१

ऋत्विज्य त्रि. (ऋतुरस्य प्राप्तः, तत्र भवं, तत्रानुष्ठेयम् वा वेदे घस् सित्वाद् भत्वाभावेन न गुणः) जेनो ऋतुकाण प्राप्त थयो छोय ते, ते ते ऋतुकाणमां धनार, ते ते ऋतुकाणमां करवा योग्य.

ऋत्विजावत् त्रि. (ऋत्विज्यम्-ऋतुकालभवं प्रजोत्पादनकर्म तत्रानुष्ठेयं कर्म वास्त्यस्य मत्तुप् मस्य वः दीर्घः) प्रजोत्पादन कर्मवाणुं, ऋतुकाणमां करवा योग्य कर्मवाणुं.

ऋत्विज्य त्रि. (ऋतुरस्य प्राप्तः तत्र भवं तत्रानुष्ठेयं वा कर्म यत्) अर्थ माटे ऋत्विज्य शब्द जुओ.

ऋदूदर त्रि. (मृदु उदरं यस्य वेदे पृषो० मलोपः) मृदु-नरम पेटवाणुं.

ऋदूपा त्रि. (पृषो०) पीडाभां आवी पडनार, गमनमां आवी पडनार, दूर पडनार.

ऋदूवृध् त्रि. (पृषो०) भर्मस्थाननी पीडा माटे वीधनार, गमनवेधी, शब्दवेधी, दूरवेधी.

ऋद्ध न. (ऋध्+क्त) सिद्धान्त, वृद्धि, पाकेलुं अने मर्दन करेवुं धान्य. (त्रि.) भागशर मडिनामां अनाजनी संश्ल करवी ते, समृद्धिवाणुं -अवाप्य भूमावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यम्-भग० २।८. (पु.) विष्णु. -ऋद्धः स्पष्टाक्षरो मन्त्रश्चन्द्रांशुभास्करद्युतिः - विष्णुसह० १३।१४९।४३

ऋद्धि स्त्री. (ऋध् भावे क्तिन्) वृद्धि, समृद्धि -परिच्छिन्नप्रभावाद्धिर्न मया न च विष्णुना-कुमा० २।५८, सम्पत्ति, -ऋद्धिर्वृद्धिश्च कन्दौ द्वौ भवतः

कोशयामले । श्वेतलोमान्वितः कन्दो लताजालः सरन्ध्रकः ॥-मेदिनी, सिद्धि, पार्वती, लक्ष्मी, अक्ष देव, ते नामनी औषधि- ऋद्ध्याभवान् ज्योतिरिव प्रकाशते-भा. व. १११

ऋद्धित त्रि. (ऋद्ध इतच्) समृद्ध बनावेला -राजसूयजितांल्लोकान् स्वयमेवासि ऋद्धितान्-महा० १८।३।२५.

ऋध् (दिवा० स्वा० पर. अक० सेट्-ऋध्यति, ऋध्नोति) वधवुं, समृद्धिमान थवुं. -सोऽयं प्राग्भवतैव भूतजननीमृध्नोमीति-भवभूतिः । अधि साथे ऋध्-अधिक वधवुं. आ साथे ऋध्-समृद्धिवाण थवुं. उप+ऋध्- पासे जवुं, वि साथे- ऋध्-समृद्धिनी वृद्धिनी नाश थवी. सम् साथे ऋध्-समृद्धिनी अधिकता थवी, अत्यंत समृद्धि थवी.

ऋधक् अव्य. सत्य, वियोग, शीघ्रता, समीप, लघुता, छलकार्थ.

ऋधज् अव्य. उपरनी अर्थ जुओ.

ऋधज् त्रि. ऋधक् समृद्ध, वधारनार.

ऋधत् त्रि. (ऋध् शत् वेदे गणव्यत्यासः) वृद्धि पामतुं, वधतुं.

ऋन्फ् (ऋम्फ्) ऋम्फति तुदा० मुचा० पर० स० सेट्) छिंसा करवी.

ऋफ् (तुदा० पर० सेट्-सक० ऋफति) धान आपवुं, छिंसा करवी, निन्दा करवी, अक० युद्ध करवुं, वधाण करवां.

ऋबीस न. (ऋ वर्जने भास् अच् पृषो०) पृथ्वी, अग्नि.

ऋभु पु. (अरि स्वर्गे अदितौ वा भवति ऋ+भू+ङु) देव, -ऋभुर्न रय्यं नवं दधतो केतुमादिशो- देवोने पण पूजवा योग्य देव- ऋभवो नाम तत्रान्ये देवानामपि देवताः - महा०, ते नामनी अक्ष देवगण, त्रिवर्ष बळारनी अक्ष जति, सुधन्वानो पुत्र अक्ष देव. (त्रि. ऊरु+भा+ङु) अत्यंत प्रकाशमान, अतिशय तेजस्वी, बुद्धिमान.

ऋभुक्ष पु. (ऋभवो देवा क्षियन्ति वसन्ति अत्र वा ड) स्वर्ग, वज्र, ईन्द्र, ऋभु नामना देव.

ऋभुक्षन् पु. (ऋभु नाम्ना क्षायते क्षै क्षये कनिन्) ऋभु नामधी प्रसिद्ध देव.

ऋभुक्षिन् पु. (ऋभुक्षः वज्रं-स्वर्गो वाऽस्यास्ति इति) छंद.
ऋभुक्षीन् त्रि. (ऋभुक्षे वा चरति क्विप् ऋभुक्षीणति
ततः क्विप्) छंद जेवा आचारवाणुं.

ऋभुमत् त्रि. (ऋभु+मतुप्) ऋभुदेव जेना अधिष्ठायक
छोय ते.

ऋभू पु. (ऋ+भू+क्विप्) देव.

ऋभ्व त्रि. (उरुभूतः पृषो) भोटुं, विशाण.

ऋभ्वन् (त्रि.) -ऋभ्व शब्दनो अर्थ जुओ.

ऋभ्वस् त्रि. (ऋभु+असच्) अतिवृद्ध, अत्यंत वधेव.

ऋम्फ (तुं प० सक० सेट्-ऋम्फति) वध करवी.

ऋश् (सौत्र० पर० सं० सेट्-अर्शाति) छिंसा करवी, जवुं.

ऋश्य त्रि. (ऋश्+कर्मणि क्यप्) छिंसा करवा योग्य.

(पु.) मृग. स्त्री. ऋष्या छरिशी. (न.) छिंसा.

ऋश्यद पु. (हिंसां पतनेन ददगति दा+क्) क्वी.

ऋश्यमूक अेक पर्वतनुं नाम.

ऋश्यपाद् त्रि. ऋश्यस्य इव पादावस्य अन्त्यलोपः)
मृग जेवा पगवाणुं.

ऋश्यादि पु. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द-समूह.

स च-ऋश्य, न्यग्रोध, शर, निलीन, निवास, निवात,
निधान, निबन्ध, विबद्ध, परिगूढ, उपगूढ, अशानि, सित,
मत, वेश्मन्, उत्तराश्मन्, अश्मन्, स्थूल, बाहु, खदिर,
शर्करा, अनडुह, अरडु, परिवंश, वेणु, वीरण, खण्ड,
दण्ड, परिवृत, कर्दम, अंशु अत्यादि ।

ऋष् (तुदा० पर० सक० सेट्-ऋषति) जवुं, नाश
करवी. अभि+ऋष् सामे जवुं, सन्मुभ जवुं, नि+
पुरि+सम्+ऋष्- जवुं.

ऋषदगु पु. यद्दुवशी अेक राजा.

ऋषभ पु. (ऋष्+अभक्) ते नामनी अेक जातनी

औषधि, ते नामना अेक मुनि, जैनोना प्रथम तीर्थंकर,

-आदिमं पृथिवीनाथमादिमं निष्परिग्रहम् । आदिमं

तीर्थनाथं च ऋषभस्वामिनं स्तुमः ॥ -सकला०

-ऋषभाद् भरतो जज्ञे वीरः पुत्रशताद्वरः-भाग०

बण्ण, ते नामनी अेक छंद, काननुं छिंद, ते नामनी

अेक पर्वत, सात स्वरमानो अेक स्वर, विष्णुनी

अेक अवतार, राजानुं कर्तव्य, यज्ञतुरनी पुत्र अेक

राजा, कुंभीर नामना जणजंतुनुं पूछुं, श्रेष्ठ -

स्वलक्षणा प्रादुरभूत् किलास्यतः । स मे ऋषीणामृषभः

प्रसीदताम् ॥ भाग० २।४।२२-टीका-ऋषीणां

ज्ञानप्रदानां ऋषभः श्रेष्ठः ।

ऋषभकूट पु. डेमकूट नामनी पर्वत.

ऋषभगजविलसित न. ते नामनी अेक छंद.

ऋषभकेतन पु. जैनोना पडेवा तीर्थंकर, मडादेव,
-ऋषभध्वजः ।

ऋषभतर पु. (तनुः ऋषभः तनुत्वे ष्टरच्) भार
उपाडवामां मन्द शक्तिवाणी बण्ण.

ऋषभतरी स्त्री. (तनुः ऋषभः तनुत्वे ष्टरच् डीष्)
भार उपाडवामां मन्द शक्तिवाणी बण्णनी जात.

ऋषभद्वीप पु. न. (ऋषभः इव श्वेतः द्वीपः) अेक
द्वीप-श्वेतद्वीप.

ऋषभाचल पु. शंकराचार्यना जवनथी संकणायेवा केरलना
अेक पर्वत पर रडेलुं मंदिर.

ऋषभी स्त्री. (ऋषभ+डीष्) पुरूषाकार स्त्री, गाय,
विधवा स्त्री, अेक जातनी वनस्पति- शुकशिंभी
-शूकशिव्यर्थे व्यवहारो यथा- ऐन्धृषभ्यतिरसेत्यादिषु-
चरके ४. अ०

ऋषि पु. (ऋषति गच्छति ज्ञानेन संसारपारं ऋषी गतौ
क्वि) ज्ञानथी संस्कार पार जनार ऋषि -सप्त
ब्रह्मर्षिदेवर्षि- महर्षि-परमर्षयः । काण्डर्षिश्च श्रुतर्षिश्च
राजर्षिश्च क्रमावराः ॥ -रत्नकोशः, शास्त्रकार,
आचार्य, वेद, दर्शन, ज्ञान, किरण, मन्त्रदृष्टा- ऋषयः
संयतात्मानः इति च-मनु० ।

ऋषिऋण न. (ऋषीणां ऋणम्) ऋषिओ प्रति मानवीनी
करज, समाज पर ऋषिओनुं ऋण-करज.

ऋषिक पु. ऋषिनी औरस पुत्र -ऋषिपुत्रा ऋषीकास्तु
मैथुनाद् गर्भसंभवात् । परत्वेनर्षयस्ते वै भूतादि-
ऋषिकास्ततः ॥ - मात्स्ये-१२० अ०

ऋषिका स्त्री. ऋगूभंत्रोनी द्रष्टी अेक मडिला.

ऋषिकुल्य पु. (ऋषिकुलमर्हति यत्) ऋषि समुदायना
छितनुं, ऋषि समुदायने योग्य.

ऋषिकुल्या स्त्री. (ऋषीणां कुल्येव) ऋषिओअे बनावेवी
ते नामनी नदी -ऋषिकुल्यां समासाद्य नरः स्नात्वा
विकल्मषः । देवान् पितृन् चार्चयित्वा ऋषिलोकं
प्रपद्यते ॥ -महा० ३।८।४।४६, मानस सरोवरनी
पासे ऋषिओअे बनावेलुं अेक सरोवर, ते नामनुं
अेक तीर्थ.

ऋषिकृत् त्रि. (ऋषिं दर्शनं करोति कृ+क्विप्) सर्वदृष्टा.

ऋषिगिरि पु. ते नामनी अेक पर्वत.

ऋषिजाङ्गलिकी स्त्री. (ऋषिप्रिया जाङ्गलिकी) ते नामनुं
अेक वृक्ष, ऋक्षगन्धा.

ऋषितर्पण न. (ऋषीणां तर्पणम्) ऋषिओने उद्देशीने
करेवुं तर्पण.

ऋषिपञ्चमी स्त्री. (ऋषीणां सप्तर्षीणां पूजाङ्गं पञ्चमी)
भादरवा सुद पांचम.

ऋषिप्रोक्ता स्त्री. (ऋषीणां धन्वन्तरिणां मैषज्याय प्रोक्ता)
ते नामनी अेक औषधि, माघपक्षा-जंगली अउदनी
छोड.

ऋषिबन्धु पुं. (ऋषिबन्धुः उत्पादकोऽस्य) ऋषिवंशमां
जन्मेल उलको ऋषि, शरभ नामनी अेक ऋषि,
ऋषिनी मित्र.

ऋषिमत् त्रि. (ऋषि+मतुप्) ऋषिओवाणुं.

ऋषिमनस् पुं. (ऋषिः सर्वार्थदर्शि मनो यस्य) सर्व
विषयने जेनार मनवाणुं.

ऋषियज्ञ पुं. (ऋष्युद्देशको यज्ञः ऋषिवेदस्तदध्ययनरूपो
यज्ञो वा) ऋषिओने उद्देशीने करेलो यज्ञ, नित्य
वेदाध्ययनरूप यज्ञ.

ऋषिलोक पुं. (ऋषिभिर्भोग्यो लोकः) सत्यलोकनी
पासेनी ऋषिओअे भोगववा योग्य अेक लोक.

ऋषिश्राद्ध न. (ऋषीणां कर्तव्यः श्राद्धः) ऋषिओनुं
कर्तव्य श्राद्ध.

ऋषिषाह त्रि. (ऋषीन्+सहते+अभिभवति+सह+ण्वि)
ऋषिओनी-दष्टाओनी पशभव करनार.

ऋषिषाण पु. (ऋषिभिः सायते भज्यते षण् संभक्तो
कर्मणि घञ् वेदे षत्वम्) ऋषिओ वडे संभक्त.

ऋषिषेण पुं. ते नामनी अेक राजा.

ऋषिष्टुत त्रि. (ऋषिभिः स्तुतः वेदे षत्वम्) ऋषिओअे
स्तुति करेल.

ऋषिस्तोम पुं. (एकाहसाध्ये यागभेदे) ते नामनी अेक
याग.

ऋषिस्वर पुं. (ऋषिभिः स्वर्यते शब्दते स्तूयते स्वं
कर्मणि अप्) ऋषिओअे स्तुति करवा योग्य.

ऋषिस्वर्ग पुं. (ऋषिभिः कृतः स्वर्गः) ऋषिओअे
करेली जगत्सृष्टि.

ऋषी स्त्री. (ऋषि+डीप्) ऋषिपत्नी.

ऋषीक (ऋषिक) पुं. (ऋष्यां भवः क. वा ह्रस्वः)
ऋषिपत्नीमां जन्मेल, ऋषिनी औरस पुत्र.

ऋषीवत् त्रि. (ऋषिः स्तोतृत्वेनास्त्यस्य मतुप् मस्य वः
दीर्घः) ऋषिओअे स्तुति करेल.

ऋषीवह त्रि. (ऋषीन् वहति पचा० अच्) ऋषिओने
वहन करनार.

ऋषु पु. (ऋष् गतो+कु) सूर्यनुं किरण, मंत्रदष्टा
ऋषि. (त्रि.) जनार, मोटुं, भणवान, जणनार.

ऋष्टि स्त्री. (ऋष्+करणे क्तिन्) जे तरङ् धारवाणी
तलवार, उरकोई तलवार -वाशीमन्त ऋष्टिमन्तो
मनीषिणः । सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिणः ।। -ऋग्वेदः
५।५७।२ आयुध, उशियार, डिंसा, अनिष्ट, उत्पन्न
करवुं ते, दीप्ति, कान्ति अेक प्रकारनुं वाध-वाञ्छित-
सतालवीणामुरज्जिवेणुभिः-भाग० ३।१५।२१

ऋष्टिषेण पुं. ते नामनी अेक राजा.

ऋष्य पु. (ऋष् हिंसायां कर्मणि क्यप्) अेक जतनी
भृग.

ऋष्यकेतन पुं. अनिरुद्ध. -पुं. ऋष्यकेतुः ।

ऋष्यगता स्त्री. (ऋष्य इव गता जाता) अेक जतनुं
आड. -ऋष्यप्रोक्ता शब्दनी अर्थ जूओ.

ऋष्यगन्धा स्त्री. वरधारो, क्षीरविहारी कंद, मडाश्वेता
वनस्थिति-महासहा-ऋद्धि-ऋष्यगन्धाश्वगन्धेत्यादिषु ।
-चरके ।

ऋष्यजिह्व सुश्रुत'मां जशावेलो अेक जतनी मडान
कोढनी रोग.

ऋष्यप्रोक्ता स्त्री. (ऋषिभिः प्रोक्ता ऋष्य इव प्रोक्ता वा)
शतावरी, अतिबला, शुक्रशिंभी. -ऋष्यप्रोक्ता वयस्या
च शृङ्गी मोहनवल्लिका-सुश्रुते ।

ऋष्यमूक पुं. (ऋष्यो मृगो मूको यत्र) ते नामनी
'शमायज्ञ'मां कडेव पंपा सरोवरनी पासेनी अेक
पर्वत -तावृष्यमूकस्य समीपचारी चरन् ददर्शाद्भूतदर्शनी
यो । रामा० ४।१।२२८

ऋष्यशृङ्ग पुं. (ऋष्यस्य मृगभेदस्य शृङ्गमिव शृङ्गमस्य)
ते नामनी अेक ऋषि -मान्यो मुनिः स्वां पुरमृष्यशृङ्गः
- भट्टिः १।१० विभा०३३ मुनिनी पुत्र.

ऋष्यादि पुं. (ऋषिरादिर्यस्य) वैदिक मंत्रनुं अवश्य
जणवा योग्य ऋषिपंचक.

ऋष्यादिन्यास पुं. (ऋष्यादीनां न्यासः) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध
मस्तक वगेरे उपर ऋष्यादि न्यास.

ऋष्व त्रि. (ऋष्+व) मोटुं.

ऋष्वा स्त्री. ऋष्टि- शब्दनी अर्थ जूओ.

ऋहत त्रि. (रह+शतृ पु० साधु) नाना टूका शरीरवाणुं.

ऋ

ऋ स्वर वर्ण पैकी आठमो दीर्घाक्षर, मातृकान्यासमां वामनासिकाभां न्यास थाय छे तेथी 'ऋ' -वडे वामनासा कडेवाय छे. इस्व, दीर्घ अने प्लुत, ते दरेक उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित भेद यतां नव, तेमज ते अधा सानुनासिक अने निरनुनासिक अे बे भेदोथी कुल मणीने अढार भेद थाय-ते पैकी ऋ कार. अेनुं उच्यारण मूर्धा स्थानथी थाय छे. -ऋकारं परमेशानि ! स्वयं परमकुण्डलम् । पीतविद्युल्लताकारं पञ्चदेवमयं सदा ॥ चतुर्जानमयं

वर्णं पञ्चप्राणयुतं सदा । त्रिशक्तिस्सहितं वर्णं प्रणमामि सदा प्रिये ! ॥ - कामधेनुतन्त्रम् ।

ऋ पुं. (ऋ+क्विप्) त्वैरव, दनुज, -ऋनन्ददात्रि ! प्रमथेशसङ्गे ! -उद्भटः । (न.) छाती, हृदय. (स्त्री.) देवीनी माता, धानवोनी माता, स्मृति, गति, याददास्त. (अव्य.) निन्दा, रक्षा, भय, अने वाक्यना आरंभमां पञ्च वपराय छे.

ऋ (क्र्यादि० पर० सक० सेट् -ऋणाति) ञकुं.

ऌ

ऌ स्वरो पैकी नवमो इस्व स्वर, मातृकान्यासमां दक्षगंडमां तेनो न्यास थाय छे तेथी 'ऌकार' वडे दक्षगंड कडेवाय छे. इस्व, दीर्घ, प्लुत ते दरेक उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित भेद यतां नव तेमज ते अधा सानुनासिक अने निरनुनासिक अे बे भेदोथी कुल मणीने अढार भेद थाय - पैकी ऌ कार. अेनुं उच्यारण दन्त्य स्थानथी थाय छे -ऌकारं चञ्चलापाङ्गि कुण्डली

परमदेवता । अत्र ब्रह्मादयः सर्वे तिष्ठन्ति सततं प्रिये ! ॥ पञ्चदेवमयं वर्णं तथा गुणत्रयात्मकम् । बिन्दुत्रयात्मकं पीतविद्युल्लता तथा ॥ -कामधेनुतन्त्रम् ।

ऌ स्त्री. (ऋ+क्विप् तुगभावः लत्वम्) देवीनी माता. पृथ्वी पर्वत.

ऍ

ऍ स्वरो पैकी दशमो स्वर मातृकान्यासमां वाम गंडमां तेनो न्यास थाय छे तेथी ऍ शब्द वडे ते कडेवाय छे. इस्व, दीर्घ, प्लुत - ते दरेक उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित भेद यतां नव, तेम ज ते अधा सानुनासिक अने निरनुनासिक अे बे भेदोथी कुल मणीने अढार भेद थाय. अे पैकी ऍ कार अेनुं उच्यारण दन्त्य स्थानथी थाय छे.

ऍ (अव्य.) देवीनी स्त्री. देवी, दैत्य स्त्री, दैत्यनी माता. स्त्री. कामधेनुनी माता. (पुं.) मछादेव. ऍकारं परमेशानि ! पूर्णचन्द्रसमप्रभम् । पञ्चदेवात्मकं वर्णं पञ्चप्राणात्मकं सदा ॥ गुणत्रयात्मकं वर्णं तथा बिन्दुत्रयात्मकम् । चतुर्वर्गप्रदं देवि ! स्वयं परमकुण्डली ॥ -कामधेनुतन्त्रम् ।

ए

ए स्वरवर्ण पैकी अगियारमो स्वर, मातृका न्यासमां तेनो ओष्ठस्थानने विषे न्यास थाय छे तेथी 'ए' शब्दथी ओष्ठ पञ्च कडेवाय छे. दीर्घ, प्लुत ते अने उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित भेद यतां छ प्रकार तेमज ते अधा सानुनासिक अने निरनुनासिक अे बे भेदोथी कुल मणीने अार भेद थाय - अे पैकी ऐकार, -एकारं परमं दिव्यं ब्रह्म-विष्णु-शिवात्मकम् । रज्जिनीकुसुमप्रख्यं पञ्चदेवमयं सदा ॥ पञ्च-

प्राणात्मकं वर्णं तथा बिन्दुत्रयात्मकम् । चतुर्वर्गप्रदं देवि ! स्वयं परमकुण्डली ॥ -कामधेनुतन्त्रम् ।

ए अव्य. (ई+क्विच्-न ह्रस्वः) स्मृतिमां, असूयामां, अनुकंपामां, संबोधनमां अने बोलाववामां वपराय छे. (पुं.) विष्णु -सर्वं विष्णुमयं जगत् ।

एक त्रि. (इण्+कन्) अेकनी संख्यावाणुं, अेक -एकातपत्रं जगतः प्रभुत्वम्-रघु० २।४७, -ममात्र भावैकरसं मनः स्थिरम्-कु० ५।८२, डेवण, इक्त, मुप्य, भीष्टुं,

सत्य, अद्वितीय, समान, अल्प, थोडुं. (पुं.) सर्वदा
 ऐकस्वरूप सजातीय विजातीय अने स्वगत ऐ
 भेदत्रय शून्य परमेश्वर -एकोऽनेकः सर्वः कः किम्-
 विष्णु० सं० -परमार्थतः सजातीय-विजातीय-
 स्वगतभेदराहित्यादेकः- वि. सं. भाष्यम् । प्रजापति-
 एक इति च प्रजापतेरभिधानम्-मै० सं० १०।३।१३;
 मन -एकं विनित्ये स जुगोप सप्त-बुद्धव० २।४१;
 ऐकता.

एकक त्रि. (एक असहायार्थे कन्) ऐकलुं, असहाय,
 -महानप्येकको वृक्षः सर्वतः सुप्रतिष्ठितः -पञ्च०
 ३।५२, सहाय वगरनुं -विधिरेककचक्रधारिणम्-
 नैषध० २।३६

एककपाल त्रि. (एककपाले संस्कृतः अण् तस्य लुप्)
 ऐक कपाल माटीना ठीकरा उपर संस्कारयुक्त करेल
 पुरोडाश.

एककर त्रि. (एकं करोति एक+कृ+ट) मात्र ऐक
 करनार, ऐकनी संध्यावाणुं, ऐक डाधवाणुं.
 (पुं. एकः करः) ऐक डाध.

एककार्य त्रि. (एकं समानं कार्यं यस्य) समान कार्य
 करनार, ऐक ज काम करनार. (न.) ऐक कार्य.

एककार्यत्व न. (एकं कार्यं ययोः तयोर्भावः) समान
 कार्य करवाउप-तुल्यकार्य करवाउप संगतिनो भेद.

एककाल पुं. (एकः कालः) ऐक काण -एककालं चरेद्
 भैक्षं न प्रसज्येत विस्तरे-मनु०

एककालिक त्रि. (एककाले भवः ठन्) ऐक काणमां
 थनार -तेभ्यो लब्धेन भैक्षेण वत्तयेत्रैककालिकम्-
 स्मृति०

एककालीन त्रि. (एककाले भवः खञ्) ऐक काणमां
 थनार.

एककुण्डल पुं. (एकं कुण्डलमस्य) बलराम, कुबेर.

एककुष्ठ न. (एकमसाध्यत्वात् प्रधानं कुष्ठम्) ऐक
 जतनी कोठनी रोग.

एकगम्य त्रि. (एकत्वेन गम्यः) ऐक स्वरूपे प्राप्त
 करवा थोऽय, निर्विकल्प समाधिगम्य अभंडाकार
 सिद्धात्मा-परमात्मा -नृणामेको गम्यस्त्वमसि
 पयसामर्णव इवशिवमहिम्नस्तोत्रे पुष्पदन्तः ।
 (त्रि. एकेन गम्यः) ऐकलाऐ प्राप्त करवा थोऽय.

एकगुरु पुं. (एकोऽभिन्नो गुरुर्वस्य) ऐक गुरु पासे
 लणनार, सहाध्यायी.

एकग्राम पुं. (एकश्चासौ ग्रामश्च) ऐक गाम. (त्रि. एको
 ग्रामः यस्य) ऐक गाममां रडेनार.

एकग्रामीण त्रि. (एकग्रामे भवः ख) ऐक गामनुं.

एकग्रामीय त्रि. (एकग्रामे भवः छ) उपरनो अर्थ
 शुओ.

एकचक्र न. (एकं श्रेष्ठं चक्रं यत्र) हरिगृह, ऐक
 नगरनुं नाम. (पुं. एकं चक्रं यस्य) सूर्यनो रथ-
 एकचक्रो रथो यस्य-सूर्यस्तुतौ; -सप्त युञ्जन्ति
 रथमेकचक्रमेकोऽश्वो वहति सप्तनामा-ऋग्वेदः
 १।१६।४।२ (त्रि. एकमेव चक्रं सैन्यसंघो यत्र) ऐक
 राजाना सिद्धवाणुं, ऐक पैडावाणुं.

एकचत्वारिंशत् स्त्री. (एकाधिका चत्वारिंशत्)
 ऐकताणीश.

एकचर त्रि. (एकः सन् चरति चर्+अच्) तपस्वी,
 संन्याशी, ऐकलो, विथरनार -अयमेकचरोऽभिवर्तते
 माम्-किरा० १३।३, -एकचरो यूथादपेतः-तड्डीका 1;
 नाराजके जनपदे चरत्येकचरो वशी-रामा० २।६७।२३

एकचरण पुं. (एकश्चरणो यस्य) ऐक पगवाणा ऐक
 जतना मनुष्य, ऐक पगवाणा मनुष्यनो देश.

एकचर्या स्त्री. (एकस्य चर्या) ऐकला विथरनुं, इरनुं.

एकचारिन् त्रि. (एकः सन् चरति चर्+णिनि) ऐकलुं
 विथरनार-इरनार. (पुं.) बुद्धनो ऐक सड्यर.

एकचित्त न. (एकं चित्तम्) ऐकचित्त. (त्रि. एकं चित्तं
 यस्य) ऐकचित्तवाणुं.

एकच्छत्र न. (एकं छत्रं यस्य सः) जे डेवण ऐक
 छत्रथी शासित डोय ते, ज्यां ऐक ज राजानुं राज्य
 डोय ते.

एकच्छाय त्रि. (एकैव छाया आच्छादनरूपं यत्र) ऐक
 छायावाणुं, ऐक-समान छायावाणुं- एकच्छायं
 चक्रतुस्तावाकाशं शरवृष्टिभिः- भा० वि० १८७.

एकच्छाया स्त्री. (एकस्य ऋणशोधनेऽन्या-सहायस्या-
 धमर्णस्यच्छाया- सादृश्यम्) देवदारनी समानता.

एकज त्रि. (एकस्मात् जायते जन्+ड) ऐकथी उत्पन्न
 थथेल भाई-भडेन वगेरे, असहायपशाथी थथेल.

एकजटा स्त्री. (एका जटा यस्याः) ते नामनी ऐक
 देवी. -एवैवैकजटा ख्याता यस्मात् तस्याजटाधिका ।

एकजन्मन् पुं. (एकं प्रधानं जन्म यस्य) राज्ञ - एकं न द्वितीयं जन्म यस्येत्यर्थे । (पुं स्त्री. एकमेव जन्म यस्य) शूद्र जाति - शूद्रः तस्याद्विजत्वात् तथात्वम् ।
एकजात त्रि. (एक+जन्+क्त) अेकथी पेदा थयेल.
एकजाति पुं. (एका जातिरस्य) शूद्र, अेक जातनी कीडे. एका जातिर्द्विजातिस्तु वाचा दारुणया क्षिपन्-मनु० (त्रि. एका जातिर्यस्य) समान जातवाणुं, समान धर्मवाणुं.
एकजीववाद पुं. (एक एव जीव इति वादः) अेव अेकं ज छे अेवो वाद, डेवण अेवात्मानो मत.
एकत पुं. अेक प्रकारनो देवनी भेद, ऋषिनो अेक भेद.
एकतम त्रि. (एक+तमप्) धशाभांथी अेक -अस्त्राणि वा शरीरं वा ब्रह्मत्रेकतमं वृणु-महा० आदि० ।
एकतय त्रि. अेक अवयववाणुं.
एकतर त्रि. (एक+तरच्) अेभांथी अेक -यदि ह्येकतरो ह्येषां स्त्रीधनं भक्षयेद् बलात्-कात्यायनः ।
एकतस् अव्य. (एक+तसिल्) अेकथी, अेकभां, अेक आशुथी, सरभापशुं, अेक अेक करतां - तामेकतस्तव बिर्भामि गुरुबितन्त्री-रघु० ६।८
एकता स्त्री. (एकस्य भावः तल्) अेकपशुं -बह्वीरपि मतीर्गत्वा मन्त्रिणो मन्त्रनिर्णये । पुनर्यत्रैकतां प्राप्ता स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ॥ - रामा० ६६।१३
एकतान त्रि. (एकं तानयति चु. तन् श्रद्धायाम् अण्) अेकभां ज थित्वाणुं, अेक विषयभां आसक्त मनवाणुं - ब्रह्मादयः सुरगणा मुनयोऽथ सिद्धाः । सत्त्वैकतानमतयो वचसां प्रवाहैः । -भाग० ७।१।८, (एकः तानः विस्तारो यस्य) अेकरूप विस्तारवाणुं. (पुं. एकः तानः यस्य) अेकताने पामेल कीर्ण स्वर -गाता यं यं स्वरं गायेते तं तं वंशेन तानयेत् -इति भरतः । तानो नाम स्वरान्तरप्रवर्तको रागादि- स्थिति-प्रवृत्त्यादिहेतुः ।
एकतानक त्रि. (एक+तन्+ण्वुल्) अेक विषय उपर मनवाणुं, अेक ठेकाशे थित्वाणुं वगेरे. उपरनो अर्थ शुओ.
एकताल पुं. (एकः समः तालो मानमत्र) अेक लय -एकताल इवोत्पातपवनप्रेरितो गिरिः-रघु० १५।२३, विच्छेदरहित नृत्य, वाद्य, गीत वगेरे, अेक जतनुं वादित्. (त्रि. एकः तालः यत्र) अेक तालवाणुं.

एकतीर्थिन् त्रि. (एकं समानं तीर्थमाश्रममस्त्यस्य इनि) समान आश्रमवाणुं, अेक आश्रमवाणुं, सतीर्थ, गुरुभाई - एकतीर्थी एकाश्रमो-मिताक्षराटीका.
एकतोदत् त्रि. (एकतो दन्ताः अस्य दत् आदेशः) अेक आशु दांतवाणु पशु वगेरे.
एकत्र अव्य. (एक+त्रल्) अेकठू, अेक स्थणे, अेकठा मणीने, अेक ठेकाशे- एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकत्र करे दश । उभयोः सप्त दातव्या मृदः शुद्धिमभीप्सता-मनु० ५।१३६
एकत्रिक पुं. (अत्राद्यकामकर्तव्ये एकाहसाध्ये यागभेदे) अत्रादिनी छच्छा सिवाय करवा योग्य अेक दिवसनो ते नामनी अेक यज्ञ.
एकत्व न. (एकस्य भावः त्व) अेकपशुं.
एकत्वादिविवक्षान्याय पु. जैमिनीय 'पूर्वमीभांसा' शास्त्रभां कडेलो अेकत्वादि संख्यानी विवक्षानी अवधारणा करावनारो न्याय.
एकदंष्ट्र पुं. (एका दंष्ट्रा यस्य सः) गणपति, गणेश, परशुरामे जेनो अेक दांत परशुथी तोडी नाभ्यो छतो ते.
एकदन्त पु. (एकः दन्तः यस्य) उपरनो शब्द शुओ.
एकदण्डिन् पुं. (एकः केवलः शिखायज्ञोपवीतादिशून्यो वा दण्डोऽस्यास्तीति इनि) केवण दंड धारण करनार अेक संन्यासी, अेक दंडधारी संन्यासीओनो समूह.
एकदा अव्य. (एक+दाच्) अेक समये, साथीसाथ, सर्वता अेकवार- जिह्वा न क्विन्त भगवद्गुणनामधेयं चेतश्च न स्मरति त्वच्चरणारविन्दम् । कृष्णाय नो नमति यच्छिर एकदाऽपि तानानयध्व-मसतोऽ-कृतविष्णुकृत्यान्-भाग० ६।३।२९
एकदिश् त्रि. (एका समाना दिक् यस्य) अेक दिशावाणुं, समान दिशाभां रडेनार.
एकदृश् त्रि. (एका दृश् यस्य) अेक आंभवाणुं, काशुं, (पु. एकं सर्वमभिन्नं पश्यति दृक्+ क्विन्) सर्वने अेक स्वरूपे जेनार तत्त्वज्ञानी; -एकमेव सर्वं ब्रह्मत्वेन पश्यति यः । शिव, काण्डो, - रामबाणमोक्षणेन काकस्यैकं चक्षुः नष्टम् ।
एकदृष्टि स्त्री. (एका अभिन्ना अनन्यविषयत्वाद् दृष्टिः) अेक अेवी दृष्टि, अेकदृष्टि, केवण अेक ज विषयनुं ज दर्शन. (त्रि. एका दृष्टिर्यस्य) अेक नेत्रवाणुं, काशुं अेक विषयने ज जेनार, सर्वने अेक स्वरूपे जेनार (पुं. एका दृष्टिर्यस्य) काण्डो.

एकदेव पु. (एकः देवः) अेक देव, मुप्य देव, परमेश्वर
-एको देवः सर्वभूतेषु गूढः -श्रुतिः

एकदेवत त्रि. (एका देवताऽस्य) अेक देवतावाणो
अग्निहोत्रं वगेरे कर्म.

एकदेवता स्त्री. (एका देवता) अेक देवता, परमेश्वर.

एकदेवत्व त्रि. (एका श्रेष्ठा देवता तामर्हति यत्) श्रेष्ठ
देववाणुं; अेक देवतावाणुं, एकदैवतः, एकदैवत्वम् ।

एकदेश पुं. (एकः देशः) अेक देश, अवयव, भाग.
(त्रि. एकः देशो यस्य) अेक देशवाणुं, अेक देशजुं.

एकदेशविभावितन्याय पुं. (-एकदेशो विभावितः
प्रमाणादिना संसाधितो येन तमधिकृत्य न्यायः-
तर्कविशेषः) जे वादीअे परमाशादि वडे अेक अंश
साभित कर्यो होय तेने आश्रयी तर्क करवो ते, अेक
प्रकारनी तर्क.

एकदेह पुं. (एकः श्रेष्ठः देहोऽस्य) बुधशुभ, वंशशुभ
गोत्र, पति-पत्नी. (न.) अेक शरीर- बहूनि विप्र !
गोत्राणि मुनीनां भावितात्मनाम् । एकदेहानि तिष्ठन्ति
विभक्तानि विना प्रजाः ॥ -हरिं ४६ अ० ।
(त्रि. एकः श्रेष्ठः देहोऽस्य) एकदेवत शब्द श्रुओ.

एकद्यू पुं. (एकेन परमात्मना दीव्यति दिव्+क्विप्
ऊठ्) देवण अेक परमात्मां रभषां करनार शानी.

एकधन त्रि. (एकं समानं धनं यस्य) देवण धनवाणुं,
अविभक्त मिलकतवाणुं कुटुंब वगेरे. (एकमयुग्मं
धीयमानमुदकं यत्र) की संध्यावाणा पाणीना
आधारभूत कणश. (न. एकमेव धनम्) देवण धन,
मुप्य धन.

एकधर्मिन् त्रि. (एकस्तुल्यः धर्मो यस्य अनिच्) अेक
धर्मवाणुं, समान धर्मवाणुं. (त्रि. एको धर्मोऽस्त्यस्य
इनि) उपरनी अर्थ श्रुओ- -सर्वेषामेकधर्मिणाम्-
स्मृतिः ।

एकधा अव्य. (एक+धाच्) अेक रीते, अेक प्रकारे
-सर्ववित् सर्वभूतेषु विन्दत्यात्मानमात्मनि । एकधा
बहुधा चैव विकृवाणस्ततस्ततः ॥ -महा०
१४।४२।६०, अेकलुं, तरत, अे ज सभये, मणीने.

एकधुर त्रि. (एका धूः तां वहति इत्यर्थे अण्) अेक
सुंसरी वडन करनार, अेक भा२ वडेनार.

एकधुरा स्त्री. (एका धूः अ० समा०) अेक सुंसरी अेक
भा२.

एकधुरावह त्रि. (एकां धुरं वहति वह्+अच्) अेक
सुंसरी वडन करनार अण्ड वगेरे.

एकधुरीण त्रि. (एका धुरा यस्य सः) अेक ज भा२
उपाउनार -तत्कण्ठनालैकधुरीणवीण०-नैष० ६।६५

एकनक्षत्र न. (एकं नक्षत्रं यत्र) कीर्ण अेक तारात्मक
नक्षत्र, आर्द्रा, शित्रा, स्वाति-अे अेक तारात्मक छे.

एकनट पुं. (एको मुख्यो नटः) नाटक वगेरेमां मुप्य
नट, अेक नट.

एकनयन त्रि. (एकं नयनं यस्य सः) असुरेनी गुरु
शुक्रार्थ (अेम कडेवाय छे के वामने शुक्रार्थनी
अेक आंभमां सणी घुसाडी दीधी उती तेथी अेकाक्षी
कडेवाता.)

एकनाथ त्रि. (एकः नाथः यस्य) अेक धणीवाणुं, अेक
स्वामीवाणुं.

एकनिपातः त्रि. (एकश्चासौ निपातश्च) अेक अव्यय जे
अेकलो ज शब्द छे.

एकपक्ष पुं. (एकः पक्षो यस्य) मद्दगार, स्रुधाय,
अेकपक्ष -इत्येकपक्षाश्रयविकलवत्वात् आसीत् स
दोलाचलचित्तवृत्तिः ॥ -रघु० १४।३४

एकपति पुं. (एकः पतिः) अेक स्वामी.

एकपतिक पुं. (एकः पतिः यस्य कप्) अेक स्वामीवाणुं.

एकपतिका स्त्री. (एकः पतिः यस्याः कप्+टाप्) अेक
स्वामीवाणी स्त्री, पतिव्रता.

एकपत्नी स्त्री. (एकः समानः अनन्यो वा पतिर्यस्याः)
शोक्य, पतिव्रता स्त्री- सर्वासामेकपत्नीनामेका चेत्
पुत्रिणी भवेत् । सर्वास्तास्तेन पुत्रेण प्राह पुत्रवतीर्मुनः ॥
-मनु० १।१८५; -तां चावश्यं दिवसगणनातत्परा-
मेकपत्नीम् -मेघ० १०

एकपत्रिका स्त्री. (एकं गन्धयुक्ततया श्रेष्ठं पत्रं यस्याः
कप् टाप्) सुगंधी पानवाणुं आउ, गंधपत्रा वृक्ष.

एकपद न. (एकं पदं पदोच्चारणयोग्यकालो यत्र) तत्काण,
अेकपदने उच्यारण योग्य काणवाणी समय, अेक
स्थान, अेक शब्द, अेक कोठावाणुं स्थान. (पु. एकं
पदं यस्य) अेक पणवाणी मनुप्य -पादैर्न्यूनं शोचसि
मैकपादमात्मानं वा वृषलैर्भोक्ष्यमाणम्-भाग०
१।१६।२०, ते नामनी अेक देश, अेक देवजाति, अेक
जातनी मृग, अेक प्रकारनी रतिबंध -पादमेकं हृदि
स्थाप्य द्वितीयं स्कन्धसंस्थितम् । स्तनौ धृत्वा रमेत्
कामी बन्धस्त्वेकपदः स्मृतः ॥ -रतिमञ्जरी ।
(त्रि.) अेक पणवाणुं, अेक पदवाच्य. (अव्य. एकं
पदं यस्मिन्) अेकदम, तत्काण.

एकपादि अव्य. (एकः पादः साधनं यस्मिन् प्रहरणे)
 जेमं डेवण पण साधन डोय छे अेवुं युद्ध.
 एकपादी स्त्री. (एकं समानं पदं यत्र) माग, रस्तो, अेक
 पणवाणी स्त्री, अेक पडवाणी ऋथा, अेक जतनी
 भृगवी.
 एकपरि अव्य. (एकेन अक्षेण विपरीतम् वृत्तम्) अेक
 अक्ष-पासाना विपरीत पडवाणी धूतमां थयेव पराजय.
 एकपर्ण त्रि. (एकं पर्णं यस्य) अेक पांढडांवाणुं वृक्ष
 वगेरे.
 एकपर्णा स्त्री. (एकं पर्णं तपःसाधनतयाऽऽहारो यस्याः)
 डिमालयनी त्रक्ष पुत्रीओमांनी अेक वथवी पुत्री.
 एकपर्णिका स्त्री. (एक पर्णं स्वार्थं कन्+कप् वा अत
 इत्वम्) उपरनी अर्थ जूओ. -अपर्णाशा निराहारा
 एकाशी एकपर्णिका । पाटला पाटलाहारा देवी लोकेषु
 गीयते ॥ -देवीपुं ४५ अ०
 एकपर्वतक पुं. ते नामनी अेक पर्वत.
 एकपलाश पुं. (एकः पलाशो यस्य) अेक पांढडांवाणुं
 अड.
 एकपलाशीय त्रि. (एकः पलाशो तत्र भवः छ) अेक
 पांढडांवाणु अडमां थनार, तेवा अड संबंधी.
 एकपाटला स्त्री. (एकं पाटलं पुष्पं तपःसाधनतया
 आहारो यस्याः) डिमालयनी त्रक्ष पुत्रीओमांनी अेक
 छेल्दी पुत्री.
 एकपातिन् त्रि. (एकः सन् पतति पत्+णिनि) अेकडीपझे
 पडवाना स्वभाववाणुं. (न) अतिरात्र यागमां रडेवो
 अेक प्रकारनी दिवस विशेष.
 एकपातिनी स्त्री. अेक प्रकारनी ऋवेदनी लेद, ते
 नामनी अेक ऋथा.
 एकपाद् त्रि. (एकः पादो यस्य अनन्तलोपः) मात्र अेक
 पणवाणुं -अजैकपादहिर्ब्रह्मः पिनाकी च परंतपः ।
 -महा० १।१२३।६५. अेक थरणवाणुं, मात्र अेक
 पणनी आधार देनार. (पुं.) विष्णु शिव -चतुरात्मा
 चतुर्भावश्चतुर्वेदविदेकपात्-विष्णु० स०
 एकपाद पुं. (एकः पादः) अेक पण, (एकः पादोऽस्य
 समासान्तविधेरनित्यत्वात्) परमेश्वर, ते नामनी
 अेक असुर.
 एकपादिका स्त्री. (एकः पादः अवलम्बनत्वेनास्त्यस्याः)
 मात्र जेमं अेक पण आधाररूपे डोय छे तेवी स्थिति,
 पक्षीओनुं अेक प्रकारनुं डीलवुं, अथवा डीभा रडेवानी

श्रीत -अथावलम्ब्य क्षणमेकपादिकाम् । तदा
 निवद्रावुपपल्वलं खगः-नैष० १।१२१
 एकपार्थिव त्रि. (एकः पार्थिवः यस्य सः) अेक मात्र
 शासक सम्राट -न केवलं तद्गुरुरेकपार्थिवः-रघु० ३।३१
 एकपिङ्ग पुं. (एकं पिङ्गं नेत्रं यस्य) कुबेर. -वत्स !
 ते निर्मला भक्तिर्भवे भवतु सर्वदा । भवैकपिङ्गो
 नेत्रेण वामेन स्फुटितेन च ॥ देवदत्तास्तु ये तुभ्यं
 वराः सन्तु तथैव च । कुबेरो भव नाम्ना त्वं मम
 रूपेष्ण्या सुत ! ॥ -काशीखण्डे ।
 एकपिङ्गल पुं. (एकं पिङ्गलं नेत्रं यस्य) उपरनी अर्थ
 जूओ.
 एकपिण्ड त्रि. (एकः समानः पिण्डः देहः श्राद्धदेयपिण्डो
 वा यस्य) श्राद्धमां जेने उदेशीने समान पिंड आपवामां
 आदे ते सपिंड, सगोत्री.
 एकपुरुष पुं. (एकः श्रेष्ठः पुरुषः) पुरुषोत्तम, परमेश्वर,
 प्रधान, मुख्य पुरुष (त्रि. एकः पुरुषः यस्मिन्) अेक
 पुरुषवाणुं.
 एकपुष्कर पुं. (एकं पुष्करं मुखं-यस्य) अेक जतनुं
 वाटित, डाडकुं. -एकपुष्कलः ।
 एकपुष्पा स्त्री. (एकं पुष्पं यस्याः) मात्र अेक इलवाणुं
 अेक जतनुं वृक्ष.
 एकप्रस्थ पुं. (एकः प्रस्थः) अेक शेर, अेक शिपर.
 (पुं. एकः प्रस्थः यस्य) अेक शिपरवाणी पर्वत.
 एकफला स्त्री. (एकं फलं यस्याः) मात्र अेक इणवाणी
 अेक औषधि. (स्त्री.) एकफली ।
 एकभक्त न. (एकं भक्तं भोजनं यत्र) जेमं अेक
 वधत भोजन करवानुं डोय छे अेवुं व्रत.
 (त्रि. एकस्मिन् भक्तः) अत्यंत भक्त, अेक ज
 विषयमां भक्ति करनार. (त्रि. एकत्वः भक्तः) अेक
 वधत भोजन करनार.
 एकभक्तव्रत न. (एकभक्तं च व्रतम्) अेक वधत
 जमवानुं व्रत -दिनार्धसमयेऽतीते भुज्यते नियमेन
 यत् । एकभक्तमिति प्रोक्तं रात्रौ तत्र कदाचन ॥
 -स्क० पु०
 एकभक्ति स्त्री. (एका अनन्यविषया भक्तिः) अेक ज
 भक्ति, अत्यंत-अनन्य भक्ति. (त्रि. एकस्मिन्
 भक्तिर्यस्य) अनन्य भक्त, अत्यंत भक्त, अेकज
 विषयनी भक्तिवाणी.

एकभङ्गीनय पुं. (एका भङ्गी रीतिस्तत्र तामधिकृत्य नयः) 'अेक स्वरूपवाणा घषाने दिशे अेकनी जेवी प्रवृत्ति डोय तेवी बीजानी पञ्च प्रवृत्ति डोय' अे जषावनार अेक प्रकाशनो न्याय. -सर्वेषामेकरूपाणामेकस्यापि यदुच्यते । सर्वेषामेव तत्कुर्यादेकरूपा हि ते स्मृता ॥

एकभार्य पुं. (एका भार्या यस्य) अेक स्त्रीवाणो पुरुष. (त्रि. एकन भार्यः) अेकथी (भरषापोषण करवा योग्य. (स्त्री. एकस्यैव भार्या) अेकनी ज स्त्री, पतिवता.

एकभाव पुं. (एको भावः) अनन्यविषयक राग, अेक स्वभाव, अेक आशय, अेक अभिप्राय, अेक. -स्त्रीणां शत्रोः कुमित्रस्य पण्यस्त्रीणां विशेषतः । यो भवेदेकभावेन न स जीवति मानवः ॥ पञ्च० । (त्रि. एको भावो यस्य) अेक विषयना रागवाणु, अेक स्वभावनुं, अेक आशयनुं, अने अेक अभिप्रायनुं, अभिप्र.

एकभूत त्रि. (अनेक एको भूतः च्यर्थे श्रेण्याःत० स०) अेक न डोय ते अेक थयेल, अेकमां थयेल, अेकमां आसक्त.

एकभूम पुं. न. (एका भूमियत्र) अेक भाणवाणो मडेल, धर वगेरे.

एकमति स्त्री. (एका मतिः) अेक बुद्धि, अेक बुद्धि. (त्रि. एका मतिर्यस्य) अेक विषयनी बुद्धिवाणु.

एकमुख न. (एकं मुखं प्रधानं यत्र) अेक छे मुष्य जेमां अेवुं धूत वगेरे. (त्रि. एकं मुखं यस्य) अेक (मुष्य) मुषवाणु, अेक द्वारवाणु वगेरे.

एकमूल त्रि. (एकं मूलमस्य) अेक मूणवाणु. (न. एकं मूलम्) अेक मूण, अेक कारण.

एकमूला स्त्री. (एकं मूलमस्याः) साववष, अेक मूणियांवाणी अेक वनस्पति.

एकयष्टिका स्त्री. (एका यष्टिरिव आवली यस्याः कप) अेक सेरवाणी डार.

एकयोनि त्रि. (एका समा योनिर्जातिरस्य) अेक जतनुं, समानजतवाणु, अेक उत्पत्ति स्थानवाणु. (स्त्री.) अेक उत्पत्ति स्थान.

एकरज पुं. (एकं श्रेष्ठतया रज्यते केशोऽनेन रज्ज् घञर्थे करणे क) भांगरो.

एकरस पुं. (एकोऽनन्यविषयको रसः रागः अभिप्रायः एकोऽभिन्नो वा स्वभावोऽस्य) अेक रस. अेक अेवो राग, अेक अभिप्राय, अेक रसवाणु, अेक

स्वभाववाणु. (न. एको रसो वर्ण्यत्वेनात्र) अेक रसवाणु नाटक. (त्रि.) अेक रसनो विषय, अेक रागनो विषय.

एकराज् पुं. (एको राजते राज्+क्विप्) यकवर्ती राज्ञा सार्वभौम, परमेश्वर.

एकराज पुं. (एको राजा टच्) श्रेष्ठ राजा.

एकरात्र न. (एका रात्रिः) अेक रात्रिदिवस -एकरात्रं तु निवसत्रतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः ।

एकरात्रिक त्रि. (एकरात्रभोजने पर्याप्तम् ठन्) अेक दिवसना भोजन-निर्वाड पूरतुं.

एकराशि पुं. (एकः राशिः) अेक मेष वगेरे राशि, अेक धान्य वगेरेनो ढगलो.

एकरिकथिन् त्रि. (एकस्य पितुः रिक्थप्मस्त्यस्य इनि) अेक पितानुं धन लेनार, वारसा नडि वडैथेव धनवाणु, मिश्र धनवाणु. -यद्येकरिकथिनौ स्यातामौरसक्षेत्रजो सुतौ- मनु०

एकरूप त्रि. (एक समानं रूपं यस्य) समान रूपवाणु, सरभा रूपवाणु, अेक रूपवाणु. (न. एकं रूपम्) अेकरूप, समानरूप.

एकरूपता स्त्री. (एकरूपस्य भावः तलत्व) अेक रूप, समानरूपवाणापाणु. -एकरूपत्वम् ।

एकरूप्य त्रि. (एकस्मात् एकस्याः वा आगतं रूप्यम्) अेकथी आवेल रूपु. (न. एकं रूप्यम्) अेक रूपु. (त्रि. एकं रूप्यम् यस्मिन्) अेक रूपावाणु.

एकर्च पुं. न. (एका ऋक् अ. समा० अर्द्धचादि) अेक ऋथा (न. एका ऋक् यत्र) अेक ऋथावाणु सूक्त. (पुं. एका ऋक् यस्य) अेक ऋथाथी स्तुति करवा योग्य डोई देव.

एकल त्रि. (इण्+विट् एर्गता कला यस्य) अवयव रडित, अेकडुं, सडाय वगरनुं, अेकपषानो आश्रय. -तस्मिन् वाव किल स एकलः पुलहाश्रमोपवने विविधकुसुमकिसलयतुलसिकाम्बुभिः कन्दमूल-फलोपहारैश्च समीहमानो भगवत आराधनं विविक्त-उपरतविषयाभिलाष उपभृतोपशमः परां निर्वृतिमाप-भाग० ५।७।१०

एकलव्य पुं. (मिद्व राजा डिश्यधनुषनो ते नामनो अेक पुत्र जे द्रोषाचार्यनो शिष्य डतो, गुरुभक्तिना कारण तेषे धनुर्विद्यामां प्रविशता प्राप्त करी डती -एकलव्यमिव जन्मान्तर्गतम्-काद०

एकलिङ्ग न. (एकं पञ्चक्रोशमध्ये लिङ्गं यत्र) सिद्धिन्तुं साधनं अेक क्षेत्र -पञ्चक्रोशान्तरे यत्र न लिङ्गान्तरमीक्ष्यते । तदेकलिङ्गमाख्यातं तत्र सिद्धिरनुत्तमा ॥ -आगमे । (पुं. एकं लिङ्गं पुंस्त्वादि यस्य) अेक नियत विंगवाणी शब्द. -एकं लिङ्गमिन्द्रियं चक्षुर्यस्य- कुबेर.

एकलू पुं. (एकं लुनाति लू+क्विप्) ते नामनो अेक ऋषि.

एकवक्त्र पुं. (एकं वक्त्रं यस्य) अेकं मुखवाणी ते नामनो अेक असुर (न.) अेकं मुखवाणीं द्राक्षन्तु इण.

एकवचन न. (एकमेकत्वमुच्यते अनेन वच् करणे ल्युट्) व्याकरणाशास्त्र-प्रसिद्ध अेकत्वबोधक अेक वचन.

एकवत् अव्य. (एकस्येव वति) अेकना जेवुं, अेक वचनना जेवुं, अेकना जेवी क्रियावाणी.

एकवद्भाव पुं. (एकेन तुल्यो भावः भवनम्) अेकना जेवुं धवुं, अेकवचनान्त.

एकवर्ण त्रि. (एको वर्णो रूपं यस्य) अेक वर्णवाणी, श्रेष्ठ वर्णवाणी, अेक ज्ञातिन्तुं, अेक स्वरूपवाणी, अेक शुक्ल वर्गे रेपवाणी कर्मधा० अेक वर्ण-श्रेष्ठ वर्ण -एकवर्णस्तदा लोको भविष्यति युगक्षये-भा० व० अ० १९

एकवर्णसमीकरण न. (एकवर्णो तुल्यरूपो समीक्रिये-तेऽनेन करणे ल्युट्) बीजगणितमां कलेल बीज-यतुष्टयनी अंदर रडेवुं अेक प्रकारन्तुं बीज.

एकवर्णी स्त्री. (एकमसहायं यथा तथा वर्ण्यते-शब्दतेऽनया वर्णं करणे+अच्+ङीप्) करताल-करताल वडे वगाडवा जेवुं वादित्र.

एकवर्ष त्रि. (एको वर्षः वयःकालो यस्य) अेक वर्षन्तुं.

एकवर्षिक त्रि. (एको वर्षः वयःकालो कप्) उपरन्तो अर्थ जुओ.

एकवर्षिका स्त्री. (एको यस्याः कप् अत इत्वम्) अेक वर्षनी वाछरडी (गाय).

एकवस्त्र त्रि. (एकं वस्त्रं यस्य) उत्तरीय वस्त्र वगरन्तुं, अेक ज्ञातना वस्त्रवाणी, अेक प्रकारना वस्त्रवाणी. (न. एकं वस्त्रम्) अेक वस्त्र.

एकवाक्य न. (एकं एकार्थं वाक्यम्) अेक अर्थवाणी वाक्य, अविसंवादीपण वडे समान रूपवाणी वाक्य. -एकमविसंवादि वाक्यमेकवाक्यम्-मल्लि०

एकवाचक त्रि. (एकं समानं वाचकं यस्य सः) पर्यायवाची.

एकवाद पुं. (एकेन हस्तेन वाद्यते वाद् कर्मणि अच्) डिडिम नामन्तुं अेक वाद्य, वेदान्त मतन्तुं प्रतिपादन, ब्रह्माभिन्नपण वडे अेकत्व प्रतिपादन करनारो वाद्य.

एकवासस् त्रि. (एकं वासः यस्य सः) अेक वस्त्रने पडेरनारो.

एकविंशत् स्त्री. (एकाधिका विंशतिः पृषो०) अेकवीस, अेकवीसनी संख्यावाणी. (त्रि.) एकविंशकः ।

एकविंशति स्त्री. (एकाधिका विंशतिः पृषो०) उपरन्तो अर्थ जुओ -नियुक्तस्तु यथान्यायं यो मांसं नात्थलोलुपः । स प्रेत्य पशुतां याति सम्भवाने-कविंशतिम् ॥ -मनु० ५।३५

एकविंशस्तोभ पुं. (एकविंशतिर्मन्त्रा परिमाणमस्य स्तोभस्य ड) सोमादि यज्ञमां अेकवीस मंत्रनी अेक स्तुति.

एकविध त्रि. (एका विधा प्रकारोऽस्य) अेक प्रकारन्तुं.

एकविलोचन त्रि. (एकं विलोचनं यस्य) अेक आंजवाणी. काशुं. (पुं.) ते नामनो अेक देश, कुबेर, कागडी.

एकवीर पुं. (एकः वीरः) श्रेष्ठ वीर, महावीर, ते नामन्तुं अेक वृक्ष, रकटना नव वीरो पैकी अेक. -यस्त्वेकवीरोऽतिरथो विजिग्ये-भाग० ३।१।४०

एकवीराकल्प पुं. (एकः प्रधानः वीरः कुलाचारो यस्याः तादृश्याः तारादिविद्यायाः कल्प उपासनाज्ञापकः शास्त्रम्) तारादि विद्यानी उपासना ज्ञावनार ते नामन्तुं अेक तंत्रशास्त्र.

एकवृक्ष पुं. (एको वृक्षो यत्र) चार कोशनी अंदर ज्यां अेक ज वृक्ष डोय तेवो कोई प्रदेश - चतुःक्रोशान्तरे यतर न वृक्षान्तरमीक्ष्यते एक वृक्षः स विजयः-आगमे. (पुं. एकः वृक्षः कर्म०) अेक ज वृक्ष.

एकवृत् स्त्री. (एकधैव वत्यते अन्तर्भूतण्यर्थे वृत् भावे क्विप्) अेक वज्रत गणवुं, अेक वज्रत आपृति. अेक प्रकारे वर्तन्तुं, स्वर्गलोक.

एकवृन्द पुं. ते नामनो अेक रोगनो भेद, कंठगत अेक मुख रोगनो भेद. (न. एकं वृन्दम्) अेक समुदाय, अेक राशि.

एकवृष पुं. (एकः वृषः) अेक बण्ण.

एकव्यावहारिक त्रि. (एको व्यवहारः येषां ते) औद्धमत्तनी अेक शाखा.

એકવેળી સ્ત્રી. (એકીભૂતા જટાવત્ સંસ્કારાભાવેન સંહતિ પ્રાપ્તા વેળી) ચોટલો નહીં ગૂંથવાથી એક જટારૂપ થયેલ વેળી. -ગણડાભોગાત્ પતનવિષયામેકવેળી કરેણ -મેઘ૦ । સ્ત્રી. -એકવેળિ

એકશત ન. (એકાધિકમ્ શતમ્) સોથી અધિક એક, એકસો એકની સંખ્યા - વિશ્વામિત્રસ્ય ચૈવાસન્ પુત્રા એકશતં નૃપ ! । - ભાગ-૦ ૧/૧૬/૧૭

એકશાફ પું. (એકં શાફં ધુરો યસ્ય) એક ખરીવાળું પશુ - ધુરોઽધતરો ગૌર: શરભશ્ચમરી તથા । - દત્તે ચૈકશાફા: ક્ષત્ત: શૃણુ પચ્ચ નખાન્ પશૂન્ - ભા૦ ૩/૧૦/૨૨

એકશાસ્ અવ્ય. (એક+શાસ્) એકલો, એક એક કરીને.

એકશ્યમ્ ત્રિ. અલગ અલગ એક કરીને

એકશાખ ત્રિ. (એકા શાખા યસ્ય) એક શાખાવાળું ઝાડ વગેરે, વેદની સરખી શાખાવાળો વિગ્ર.

એકશાખક ત્રિ. (એકા શાખા યસ્ય) એક શાખાવાળું વૃક્ષ વગેરે, ઉપરનો અર્થ જુઓ.

એકશાખીય ત્રિ. (તત: ભવાદૌ છ:) એક શાખામાં થનાર, એક શાખાનું.

એકશાલા સ્ત્રી. (એકા શાલા) એક શાળા.

એકશાલિક ત્રિ. (એકા ઠક્) એક શાળા જેવું.

એકશિતિપાદ પું. (એક: શિતિ: કૃષ્ણ: પાદોઽસ્ય) એક કાળા પગવાળો એક જાતનો ધોડો.

એકશૃંગ ત્રિ. (એકં શૃંગં મઞ્જર્યગ્રં યસ્ય) એક જાતની ઔષધિ. (પું. એકં શૃંગં પ્રધાનં યત્ર) વિષ્ણુ, તે નામનો એક પિતૃગણ - પિતૃણાં ચ ગણાન્ વિદ્ધિ સપ્ત વૈ પુરુષ-ર્ષભ ! મૂર્લિમન્તો હિ ચત્વારસ્ત્રયશ્ચાપ્યશરીરિણ: ।। - મહા૦ ૨/૧૧/૪૧. (પું. એકં શૃંગં યસ્ય) એક શિખરવાળો પર્વત, સ્વાયંભુવસ્તદા મત્સ્યં હરિ સસ્માર વૈ તદા । તતો જલાનામુપરી સશૃંગ ઇવ પર્વત: ।। ઉદીપ્તશ્ચૈકશૃંગેણ વિષ્ણુર્મત્સ્ય-સ્વરૂપધૃક્ । આગતસ્તત્ર ચિરાદ યત્રાસ્તે સમનુર્હરિ: ।।-કા૦ પુ૦ ૩૨ અ૦ । એક શીંગડાવાળું પશુ.

એકશૃંગ સ્ત્રી. (એકં શૃંગં યસ્યા: સ્ત્રિયાં ટાપ્) એક શીંગડાવાળી પશુ જાતિ, શુકદેવ રાજાની રાણી - તવૈવ વંશે યા દત્તા શુકસ્ય મહિષી પ્રિયા । એકશૃંગેતિ વિખ્યાતા સાધ્વીનાં કીર્તિવર્દિની ।। - હરિવં૦

એકશેષ પું. (એક: શેષ: મૂલં યસ્ય) એક મૂળિયાવાળું એક જાતનું વૃક્ષ. (પું. એક: શિષ્યતેઽન્યો લુપ્યતેઽત્ર શિષ્

આધારે ઘઞ્) વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પાંચ વૃત્તિમાંની એક -કૃત્તદ્ધિત-સમાસૈકશેષ- સનાદ્યન્-ધાતવ: વૃત્તય: પચ્ચ-સિ. કૌ.

એકશ્રુતિ ત્રિ. (એકા શ્રુતિર્યસ્ય) જેના એક સ્વરનું સંભળાવું તે, જેમાં એક સ્વર સંભળાય છે તે - દૂરાત્ સંબુદ્ધૌ વાક્યમેકશ્રુતિ સ્યાત્ . (સ્ત્રી. એકા શ્રુતિ: કર્ણો યત્ર) જેમાં એક સ્વરનું સંભળાવું તે - એક વેદવાક્ય ઉભયોરેકશ્રુતિમૂલકત્વાત્ ઇતિ ।

એકષષ્ટ ત્રિ. (એકષષ્ટઘા: પૂરણે ડટ્) એકસઠની સંખ્યાને પૂર્ણ કરનાર, એકસઠમું.

એકષષ્ટિ સ્ત્રી. (એકા ચ ષષ્ટિ ચ) એકસઠ. -સુતા દનોરેક-ષષ્ટિસ્તેષાં પ્રાધાનિકાન્ શૃણુ । - ભાગ૦ ૬/૬/૩૦. (ત્રિ. એકા અવયવે કન્) એકસઠની સંખ્યાવાળું.

એકસભ ત્રિ. (એકા સભા ગોષ્ઠી સમુદાયો યત્ર) એક સભાવાળું, એક સમુદાયવાળું.

એકસર્ગ પું. (એક: એકવિષય: સર્ગ: ચિત્તવૃત્તિ: યત્ર) એકાગ્ર, એકતાન, માત્ર એકમાં આસક્ત મનવાળું, (એક: સર્ગ: વા) એક એવી સૃષ્ટિ, ડાકલું.

એકસૂત્ર પું. (એકસૂત્રં વાદનસાધનં યત્ર) ડમરું નામનું વાદિત્ર, ડાકલું.

એકસ્થ ત્રિ. (એકસ્મિન્ તિષ્ઠતિ સ્થા+ક) એક ઠેકાણે રહેનાર, એકમાં રહેનાર, એકત્ર રહેનાર, એકઠું રહેનાર - હન્તૈકસ્થં ક્વચિદપિ ન તે ચણિડ ! સાદૃશ્યમસ્તિ - મેવ૦

એકસ્થિત ત્રિ. (એક+સ્થા+ક્ત) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

એકહયન ત્રિ. (એકં હયનં વયોમાનં યસ્ય) એક વર્ષ જેને થયું છે એવું ઝાડ વગેરે.

એકહંસ ન. (એક: શ્રેષ્ઠો હંસો યત્ર) તે નામનું એક સરોવર (એકહંસે નર: સ્નાત્વા ગોસહસ્રફલં લભેત્ । (પું. હન્તિ ગચ્છતિ જાગ્રદાદ્યવસ્થા ઇહલોક-પરલોકૌ વા હંસ: એકશ્વાસૌ હંસશ્ચ) જે એક જ હોઈને જાગૃત-સ્વપ્નાદિ અવસ્થા અને આલોક પરલોકને પામે છે વા હણે છે તે.

એકહાયન ત્રિ. (એક: હાયન: વયોમાનં યસ્ય) એક વર્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલ, એક વર્ષનું. સ્ત્રી. એકહાયના એક વર્ષની ડાંબળ સ્ત્રી. એકહાયની એક વર્ષની ગાય વગેરે. -વાસો દદ્યાદ્વયં હત્વા પચ્ચ નીલાન્ વૃષાન્ ગજમ્ । અજ-મેષાવનડ્વાહં ધરં હત્વૈકહાયનમ્ - મનુ૦ ૧૧/૧૩૬ ।

એકા સ્ત્રી. (એક+ટાપ્) દુગાદિવી -એક ગુણાર્થા ત્રૈલોક્યે તસ્માદેકા સ ઊચ્યતે દેવી સા પરમાર્થેતિ વદન્તે

भिन्नदर्शिनः ॥ -दे० पु० ४५ अ० अ० अ० अ०
 श्री. प्रासोष्ट शत्रुघ्नमुदारचेष्टम् । एका सुमित्रा
 सह लक्ष्मणेन ॥ - भट्टिः १/१४
एकाकिन् त्रि. (एक असहाये पक्षे आकिनि) असहाय,
 अक्षय, देवण अ०, सञ्जातीय सङ्घर रक्षित - एकाकी
 हयमारुह्य जगाम गहनं वनम्-दे० भा०; -एकाकी
 चिन्तयेन्नित्यं विविक्ते हितमात्मनः । एकाकी चिन्तयानो
 हि परं श्रेयोऽधिगच्छति-मनु० ४/२५८
एकाक्ष त्रि. (एकः अक्षि यस्य) अ० आ० अ०, का०,
 (पुं.) का० अ०.
एकाक्षर न. (एकमद्वितीयमक्षरम्) अ० अक्षर, प्रशव,
 अ० अक्षरवाणी अ० अक्षर ऊँ मित्येकाक्षर-मुद्गीथमुपासीत
 -छा.उ. (त्रि. एकम् अक्षरम् यत्र) अ० अक्षरवाणी -
 शिरो मे कालिका पातु क्रीडारैकाक्षरी परा-श्यामा
 क०
एकागार न. (एकमसहायमगारम्) अ० असहाय अ०
 घर, जेभां बीजो न वसतो लोथ अ० घर.
एकागारीय त्रि. (एकागार+वृद्धत्वाच्छ) मुनि वगेरे.
एकाग्नि त्रि. (एकोऽग्निर्यत्र) जे देवण अ० ज अग्निने
 रा० छे.
एकाग्र त्रि. (एकमग्रं विषयप्रवणता यस्य) अ० विषयमां
 चित्तवृत्तिवाणुं, विक्षेप रक्षित ज्ञानवाणुं -
 मनुमेकाग्रमासीनमभिम्य महर्षयः- मनु० १/१;
 -तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा यतचित्तेन्द्रियक्रियः ।
 उपविश्यासने युज्याद् योगमात्म विशुद्धये ॥ -भग०
 ६/१२
एकाग्रता स्त्री. (एकाग्रस्य भावः तत्त्व) अ० अ० अ०
 -एकाग्रत्वम्
एकग्र्यं त्रि. (एकमग्र्यं यस्य) अ० अ०, अ० आ० अ० अ०,
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकाङ्ग पु. (एकं प्रधानं सुन्दरत्वेनाङ्गमस्य) अ० अ० अ०
 मध्यमां बुध अ०, अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 (न. एकं अङ्गम्) अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 (न. एकं सुन्दरं अङ्गं यस्मात्) अ० अ० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 -मानवानामहमिच्छामि भवत्याः
 सततं शुभाः । अप्येकाङ्गेऽप्यधोवस्तुमिच्छामि च
 सुकुत्सिते ॥ - महा० १३/८२/२१ । (पुं. एकं
 अङ्गं यस्य) स्त्रीनी साथे अ० अ० अ० अ० अ०
एकाङ्गी स्त्री. (एकमङ्गं यस्याः) पतिनी साथे अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०

एकाण्ड पुं. (एकं अण्डं यस्य) अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकात्मन् पुं. (एक आत्मा) अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 (त्रि. एक आत्मा स्वरूपं स्वभावो वा यस्य) अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 - नार्थन्यूनैर्नाविगणैरेकात्मभिरसाधनैः-
 भाव० अ० ८२
एकात्म्य न. (एकात्मनः भावः ष्यञ्) अ० अ० अ० अ०
 - अवबोधरसैकात्म्यमानन्दमनुसंततम्-भा० ४/१३/८
एकादश त्रि. (एकात्मनः भावः संख्यापूरणे डट्)
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकदशक पुं. (एकादश परिमाणमस्य कन्) अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशन् त्रि. (एकेनाधिका दश) अ० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशम् त्रि. (एकादश क्वचित् मृत्) अ० अ० अ०
एकादशद्वार न. (एकादश द्वाराणि छिद्राणि यस्य)
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 नाभिसहितान्यधः-स्थाने त्रीणि शिरस्येकं ब्रह्मरन्ध्रम्
 इत्येकादशछिद्रत्वम् ।
एकादशाह पुं. (एकादशानामह्नां समाहारः टच्) अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशाहीन त्रि. (एकादशाह+ख) अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशान् त्रि. (एकादश संख्या परिमाणमस्य डिति)
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशी स्त्री. (एकादशानां पूरणी) अ० अ० अ०
 - उदयात् प्राक् यदा विप्र ! मुहूर्तद्वयसंयुता ।
 संपूर्णैकादशी ज्ञेया तत्रैवोपवसेद् गृही ॥ -गारुडे
 पु० ।
एकादशगुरु पु. (एकादशमिता गुरवः) अ० अ० अ०
 -आचार्य, पिता, भोटी भाई, राजा, मामा, ससुरी,
 रक्षक करनार, मातामह, पितामह, उच्य वषावाणी
 अने काकी, 'गुरु' शब्दधी अ० अ० अ० अ० अ० अ०
एकादशराशिक न. (एकादश राशीनाधिकृत्य प्रवृत्तं
 गणनम् कन्) 'दीक्षावती' नामना ग० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०
 अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ० अ०

एकादि त्रि. (एक आदिर्यस्य) એક છે આદિમાં જેને એવી એકથી લઈ પર્યંત પર્યન્તની સંખ્યા.

एकादेश पुं. (एकः आदेशः) વ્યાકરણશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ બે સ્થાને યનાર એક આદેશ, એક એવો આદેશ, હુકમ.

एकाद्विंशति, एकात्रिंशति स्त्री. (एकेन न विंशति: एक+न-आदुक् दस्य वा न) ઓગણીસ, ઓગણીસની સંખ્યાવાળું - નવો વિંશત્યા સમાસે કૃતે એકશબ્દને સહ તૃતીયતિ યોગવિભાગાત્ સમાસ: ।

एकानंशा स्त्री. (एकोन अंशो यस्याः) દુગદિવી, યોગ કન્યા - એકાનંશા કાર્યા દેવો બલદેવ- કૃષ્ણયોર્મધ્યે-બૃહ૦ મૂર્તિલ૦ । -દેવક્યજનયદ્ વિષ્ણુ યશોદા તાં તુ કન્યકામ્ । વિદ્ધિ ચેનામથોત્પન્નામંશાદ્ દેવો પ્રજાપતે: ।। એકાનંશાં યોગકલાં રક્ષાર્થં કેશવસ્ય તુ ।।

एकानुदिष्ट त्रि. (एकमनुदिष्टम्) એકોદેશથી આપેલું શ્રાદ્ધ.

एकान्त त्रि. (एक अन्तः निश्चयः सीमा वा) અત્યંત, અતિશય, અત્યંત એવું દ્રવ્ય, અતિશય એવું દ્રવ્ય, એકાંત, નિર્જન, એક સ્વભાવવાળું, એકરૂપતાને પામેલ - એકાન્તવિધ્વંસિષુ મદ્વિધાનામ્-રઘુ૦; - નાગેન્દ્રહસ્તા-સ્ત્વાંચ કર્કશત્વાદેકાન્તશૈત્યાત્ કદલીવિશેષા: ।। કુ૦ ૧।૩૬

एकान्ततस् अव्य. (एकान्त+तसिल्) એકાંત, નિર્જન, એકાંતે, કેવળ, માત્ર, અવશ્ય, નિતાંત, સદૈવ - વયમયેકાન્તતો નિ:સ્પૃહા:-ભર્ત૦ ૩।૨૪ -દુ:ખમે-કાન્તતો વા-મેઘ- ૧૦૯

एकान्तत्यागवाद-વસ્તુની એકાંતતા-એકસ્વરૂપતા છે એવા સંબંધવાળા વાદનો ત્યાગ પ્રતિપાદન કરનારો વાદ, સ્યાદાદ-જૈનોએ સ્વીકારેલો અનેકાંતવાદ.

एकान्तदुःषमा स्त्री. (एकान्ता दुःषमा) એક પ્રકારનો કાળ-જૈનદર્શનમાં બતાવેલ ઉત્સર્પિણીના છ આરા અને અવસર્પિણીના છ આરાવાળો દ્વાદશાર કાલચક્રમાંનો એક કાળ.

एकान्तर त्रि. (एकमन्तरं व्यवधानम् यस्य) એક અંતરવાળું, એક વ્યવધાનવાળું, જેમાં કેવળ એકનું જ વ્યવધાન રહે. (ન.) એક દિવસને અંતરે ભોજનવાળું વ્રત. (પું.) એક દિવસને અંતરે આવતો તાવ, એકાંતરીઓ તાવ.

एकान्तसुषमा स्त्री. જૈનમત પ્રમાણે દ્વાદશાર કાલચક્રમાંનો એક કાળ.

एकान्तिन् त्रि. (एकान्तमस्त्यस्य इति) અતિશયવાળું, (એકાન્ત એકસ્વરૂપ ઉપાસ્યત્વેનાસ્ત્યસ્ય) ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત, ઘણું જ - એકાન્તેનામો વિષ્ણુર્યસ્માદેષાં પરાયણ: । તસ્માદેકાન્તિન: પ્રોક્તાસ્તદ્ભાગવતચેતસ: ।। -ગારુડે ૧૩૧ અ૦

एकान्न त्रि. (एककालमेवात्र भक्ष्यं यत्र) જેમાં એક વખત ભોજન કરવામાં આવ્યું હોય છે તેવું વ્રત - ઊર્જ્જે યવાન્નમશ્રીયાદેકાન્નમથવા પુન: । વૃન્તાકં શૂરણં ચૈવ શૂકાશિખ્વીં ચ વર્જયેત્ ।। -કાશીખણ્ડે । (ન. એકમાત્રભક્ષ્યમત્રમ) એક માત્ર ભક્ષણ કરવા યોગ્ય અન્ન, એક સ્થાને રંધાતા અન્નને ખાનારા અવિભક્ત ભાઈઓ.

एकापचय त्रि. (एकोऽपचयो वस्मिन्) જેમાં એક અવયવ ઓછો હોય તે - એકાપાય: ।

एकाब्द त्रि. (एकः अब्दः वयोमानं यस्य) એક વર્ષનું, (સ્ત્રી.) એકાબ્દા: વયો માનમ્ એક વર્ષની ગાય.

एकायन त्रि. (एकमयनम् विषयोऽवलम्बनं वा यस्य) બીજા વિષયથી પાછા ફરેલ મનવાળું, એકાગ્ર, એક આધારવાળું, એક આશ્રયવાળું, માત્ર એકથી ગમન કરવા યોગ્ય, જેને એક જ આશ્રય હોય તે. - તાનિ હતાનિ સંકલ્પેકાયનાનિ-સંકલ્પાત્મકાનિ સંકલ્પે પ્રતિષ્ઠિતાનિરૂપનિષદ્ । (ત્રિ. એકસ્યાયનં ગતિયત્ર) માત્ર એકથી જ ગમન કરવા યોગ્ય - અનેનેવ પથા મા વૈ ગચ્છેદિતિ વિચાર્યં સ: । આસ્ત એકાયને માર્ગે કદલીષણ્ડમણિડતે ।। -મહા૦ ૩।૧૪૬।૬૬ । (ન. એકમયનમ્) એક સ્થાન. - ય: સ્યાદેકાયને લીનસ્તૂર્ણાં કિઞ્ચિદચિન્તયન્-ભા૦ અનુ૦ ૫।૩૨ ।

एकायनगत त्रि. (एकાયने गतम्) એક સ્થાનમાં રહેલ, એકાગ્ર - એકસ્મિન્નયને ગતં જ્ઞાનં યસ્ય, એકાગ્ર: ।

एकार्थ पुं. (एकः अर्थः प्रयोजनमभिधेयम् पदार्थो वा) એક પ્રયોજન, એક અર્થ, એક પદાર્થ - વર્ણા: પદં પ્રયોગાર્હાનન્વિતૈકાર્થબોધકા:-સા૦ ૬૦ । (ત્રિ. એક: અર્થ: યસ્ય) એક પ્રયોજનવાળું, એક અર્થવાળું, એક પદાર્થવાળું.

एकार्थीभाव पुं. (अभूततद्भावे च्चि भू+घञ्) અનેક અર્થોની એક અર્થતાની પ્રાપ્તિ - બહુનાં વૃત્તિધર્માણાં વચનેરેવ સાધને । સ્યાન્મહદ્ ગૌરવં તસ્માદેકાર્થીભાવ આશ્રિત:-ભર્ત૦

एकार्थीभूत पुं. (अभूततद्भावे कर्तरि क्त) ५२२५२
अन्वयवाणुं अेक विशिष्ट अर्थवाक्य - एकार्थमनेक-
शब्दं वाक्यम्-निरु०

एकावली स्त्री. (एका-अद्वितीया आवली-माला मणिः
श्रेणी) अेक सेरन्दनी डार, ते नामनी अेक अलंकार.
- पूर्व पूर्व प्रति विशेषणत्वेन परं परम् ।
स्थाप्यतेऽपोह्यते वा चेत् स्यात् तदेकावली द्विधा-
सा०द १०. परि० १०१, यथा -न तज्जलं यत्र
सुचारुपङ्कजं । न पङ्कजं तद्यदलीनषट्पदम् । न
षट्पदोऽसौ न जुगुञ्ज यः कलं न गुञ्जितं तन्न
जहार यन्मनः ॥- भट्टिः २।१९

एकाशीतिपद न. (एकाशीतिः पदानि यत्र) वास्तुपूजा
भाटे करवामां आवती अेक प्रकारनी अेकाशी कीठावाणी
भंड्य - प्रासादे च चतुषष्टिरेकाशीतिपदं गृहे-देवीपु०

एकाश्रय त्रि. (एक आश्रयः आधारो अवलम्बनं वा
यस्य) अेक आश्रयवाणुं, अेक आधारवाणुं, बीज
गति वगरनुं.

एकाश्रय पुं. (एकः आश्रयः) अेक आश्रय, अेक आधार
- हेतोरैकाश्रये येषां स्वसाध्यव्यभिचारिता-भाषा०

एकाश्रितगुण पुं. (एकस्मिन् आश्रितो गुणः) अेक
पदार्थमां रडेल धर्म, गुण. - एकवृत्तिधर्मः ।

एकाष्टका स्त्री. (एका अष्टका) ईद्राशी, माघ वटि
आठमने दिवसे करातुं श्राद्ध - एकाष्टका नाम
माघस्य कृष्णाष्टमी -कर्मः माघ वटि आठम.
एकाष्टी स्त्री. (एका अष्टका) ३५५५नुं बीज. - एकाष्टी ।

एकाष्टील पु. (एकमस्थीव कण्डं तद्वत् कठिनत्वात्
लाति ला+क पृषो० षत्वं दीर्घश्च) अेकवृक्ष, अेक
शतनुं वृक्ष.

एकाष्टीला स्त्री. (एकमस्थीव कण्डं टाप) वनस्थिति,
५५५५- अम्बष्ठाम्बष्ठकी पाठा कुचेला पापचेलिका ।
एकाष्टीला वरा तिक्ता प्राचीनौका शिबाम्बुका ॥
- वैद्यकरत्नमाला-

एकाह पुं. (एकमहः टय) अेक दिवस, अेक रोज, -
अर्वाक् सञ्चयनादस्थनां व्यहमकाहमेव च-मनु० ५।५९
अेक दिवस सधाती अग्निष्टोम वजेरे यज्ञ.

एकाहगम पुं. (एकाहेन गम्+यते गम् कर्मणि घञ्)
अेक दिवसे जवा योग्य देश.

एकाहार पुं. (एकस्मिन् दिने एक आहारः) अेक दिवसे
अेक वभत भोजन - एकाहारस्तया (विधवया)
कार्यो न द्वितीयः कथञ्चन -शु० त० पुं० -एकाहारः
सदा कार्यो न द्वितीयः कदाचन । पर्यङ्कशायिनी
नारी विधवा पातयेत् पतिम् ॥ -शुद्धितत्त्वधृतस्मृतिः ।
(त्रि. एक आहारो यस्य) अेक दिवसे अेक ज वभत
जभनार - प्रौष्ठपदं तु यो मासमेकाहारो भवेन्नरः-
भा० अनु० अ० १६

एकाहार्य त्रि. (एक आहार्यः यस्य सः) अेकसरणुं
भोजन करनार.

एकीकरण न. (एक+अभूततद् भावे च्वि० कृ अनुप्रयोगः
ल्युट्) अेक करवुं- अनेकधान्यादेः राशिकरणेन
एकतापादने ।

एकीकृत त्रि. (एक+अभूततद्भावे क्त) अेक करेव.
एकीकृत्य अव्य. (एक+अभूततद्भावे ल्यप्) अेक करीने.
एकीभाव पुं. (एक+च्वि+भू+घञ्) अेक थनुं, साड्यर्थ,
सामान्य स्वभाव अगर गुण.

एकीभूत त्रि. (एक+च्वि+कर्मणि क्त) अेक थयेव.
एकीभूय अव्य. (एक+भू+ल्यप्) अेक थईने.
एकीय त्रि. (एक भवार्थे तस्येदमित्यर्थे वा छ) अेक
पक्षनुं, अेक संबंधी. (पुं.) सडकारी, अेक तरईनुं,
अेक पक्षनुं.

एकेक्षण पुं. (एकमीक्षणं यस्य) डागडो, शुकाचार्य.
(त्रि.) अेक आंभवाणुं, काणुं.

एकैक त्रि. (सुबन्तरस्यैकस्य वीप्सार्थे द्वित्वम्) अेक
अेक.

एकैका स्त्री. (सुबन्तस्यैकस्य टाप) अेक अेक (आडुति).
एकैकशस् अव्य. (एकैक+कारकार्थे शस्) अेक अेक
प्रत्येक - एकैकशश्चरेत् कृच्छं द्विजः पापापनुत्तये-
पा० त० विश्वा०

एकैकश्य न. (एकैक+स्वार्थे यत्) अेक अेक, प्रत्येक
(एकैकशो भावः यत्) अेक अेकपणुं- एकैकश्यं
तदा योधा धार्तराष्ट्रस्य भारत ! । पर्यवर्तन्त
गन्धर्वैर्दशभिः दशभिः सह-भा० अ० २४

एकैषिका स्त्री. (एका मुख्या एषिका) अेक शतनुं अाड
(-आकनादी).

एकोक्ति स्त्री. (एका उक्तिः-अभिधाशक्तिः) अे पदार्थना
विधयवाणी अेक उक्ति-बोली, शक्ति.

एकोत्तर त्रि. (एकैकमुत्तरं यत्र वृत्तौ) એક એક અધિક,
- एकाधिक वगेरे.

एकोदक पुं. स्त्री. (एकं समानं उदकं यस्य) સાતમી
પેઢીથી માંડીને ચૌદમી પેઢીનાં ગોત્રજ- જન્મન્યે-
કોદકાનાં તુ ત્રિરાત્રાચ્છુદ્ધિરિષ્યતે-મનું

एकोदका स्त्री. (एकमुदकं यस्याः) ઉપરના અર્થવાળી
સ્ત્રી.

एकोदर पुं. (एकं समानमुदरं गर्भस्थानं यस्य) સગો
બાઈ. (ન. एकमुदरम्) એક ઉદર-પેટ- एकोदरप्रसूता-
नाम्-स्मृति: ।

एकोदरा स्त्री. (एकमुदरम्) સગી બહેન.

एकोद्विष्ट न. (एकः प्रेतः उद्विष्टो यत्र) તે નામનું એક
શ્રાદ્ધ. - पूर्वाहणे मातृकं श्राद्धमपराहणे तु पैत्रिकम् ।
एकोद्विष्टं तु मध्याह्ने प्रातर्वृद्धिनिमित्तकम् ।। -गारुडे

एकोनचत्वारिंशत् स्त्री. (एकेन ऊना चत्वारिंशत्)
ઓગણચાલીસ, ઓગણચાલીસની સંખ્યાવાળું.

एकौघ पुं. (एकः अविच्छिन्नः ओघः प्रवाहः) એક
સમુદાય. અવિચ્છિન્ન પ્રવાહ- एकौघेन स्वर्णपुङ्खै-
द्विषन्तः ।

एज् (भ्वा० आ० अ० सेट् -एजते, एजितः) કંપવું,
ચમકવું, હાલવું-હોલવું. અપ+एज्-अपैजते ખસવું,
દૂર કરવું, હાંકી કાઢવું. उद्+एज् -ઉંચે જવું, ઉઠવું.
प्र+एज् -અત્યંત ચાલવું. सम्+एज् -સંગતિના
નિયમવડે ચાલવું. (भ्वा० पर० अ० सेट्) દીપવું,
પ્રકાશવું.

एजक त्रि. (एज् ण्वुल) કાંપતું, હાલતું.

एजत् त्रि. (एज् शत्) કાંપતું, હાલતું.

एजत्क त्रि. (एजत् क-शीर्षं यस्य) જેનું માથું કંપતું
હોય તે- वलीपलितएजत्कः-भागवतम् ।

एजथु पुं. (एज्भावे अथु) કંપ, કંપારી, ધૂજ, કાંપવું.

एजन न. (एज्+ल्युट्) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

एजय त्रि. (एज्+णिच्+खश) કંપાવનાર, ધુજાવનાર-
जनमेजयः, अनङ्गमेजयः, अरिमेजयः, विश्वमेजयः ।

एजि त्रि. (एज्+इन्) વાયુના રોગથી ઘેરાયેલ.

एज्य त्रि. (आ+यज्+कर्मणि क्यप्) સારી રીતે યજવા
યોગ્ય, સારી રીતે પૂજવા યોગ્ય.

एठ (भ्वा०+आ०+अ०+सेट्+एठते) શઠતા કરવી, બાધ
કરવી, છેદવું, રોકવું, વિરોધ કરવી તે.

एड पुं. स्त्री. (इल् स्वप्ने+अच् लस्य डः) ઘેટો.

(त्रि. आड्+इड्+अच्) બહેરું-મૂંગું- एडमूकः

एडक पुं. (इल्+ण्वुल् डस्य लः) જંગલી બકરો, મોટા
શીંગડાવાળો ઘેટો, ઘેટાના જેવું એક પશુ, હરકોઈ
ઘેટો.

एडका स्त्री. (स्त्रीत्वे अजादित्वात् टाप्) ઘેટી.

एडगज पुं. (एडो मेष एव इव भक्षकत्वादस्य) દાદરનો
નાશ કરનાર પુંવાડિયાનું વૃક્ષ. - चक्रमर्दः प्रपुत्राटो
दद्रुघ्नो मेषलोचनः । पद्माटः स्यादेडगजश्चक्री पुत्राट
इत्यपि ।।-भावप्रकाशः ।

एडमूक त्रि. (श्रुतिरहित एडो बधिरश्चासौ मूकः) બહેરો
અને મૂંગો.

एडुक न. (ईड्+उक उलूक. नि. गुण) અંદર સ્થાપેલ
હાડકાંવાળું - मध्यसंस्थापितास्थ्यादि कुड्यमेडुकमुच्यते
-इति माधव. । अंदर नांभेव कठश द्रव्य युक्त
(કાંકરાવાળી) ભીંત.

एडूक न. (ईड्+ऊक) ઉપરનો અર્થ જુઓ. - एडूकान्
पूजयिष्यन्ति पर्जन्यिष्यन्ति देवताः-भा० व० अ०
१९०-ऐडूकचिह्ना पृथिवी न देवगृहभूषिता- महा०
३।१९०।६३।।

एडोक न. (ईड्+उक+उलूका नि. गुण) एडूक शब्द
જુઓ.

एण पुं. (इण्+ण) કાળો બારસીંગો મૃગ. - अष्टावेणस्य
मांसेन रौरवेण नवैव तु, -एणः कृष्णः प्रकीर्तितः-
भावप्र. पु० २. भागे. -आ श्लोकभां अनेक प्रकारना
મૃગોનો ઉલ્લેખ છે. જુઓ- "अनुचो माणवो ज्ञेय
एणः कृष्णमृगः स्मृतः । रुरुगौरमुखः प्रोक्तः शम्बरः
शौण उच्यते ।। एणकः ।

एणकुणक न. (एणस्य कुणकः) કાળા હરણનું બચ્ચું.
- एणकुणकं मृगशावकं-श्रीधरः, -त्वं त्वेणकुणकं
कृपणं स्रोतसानुह्यमानम्-भाग० ५।८।

एणातिलक पुं. (एस्तिलकमिव चिह्नमस्य) ચંદ્ર.

एणदक् त्रि. (एणस्य दशमिव दक् यस्य सः) હરિશ
જેવી આંખોવાળી.

एणभृत् पुं. (एणं बिभर्ति भृ+क्विप्) ચંદ્ર.

एणशाव पुं. (एणस्य शावः) મૃગનું બચ્ચું, - एणशावकः,
एणाशिशुः ।

एणाङ्क (एणस्याङ्कमिवाङ्कं यस्य सः) ચંદ્રમા.

एणाङ्कचूड पुं. મહાદેવ.

एणाजिन न. (एणस्याजिनम्) મૃગચર્મ.

एणी स्त्री. (एण+स्त्रियां डीष्) काणी मृगली.
 एणीपचन न. (एणी पच्यतेऽत्र पच् आधारे ल्युट्)
 ज्यां काणी मृगलीने पञ्च शंहीने भावामां आवे छे
 ते देश.
 एणीपचनीय त्रि. (तत्र भवः पक्वे छ) उपर जज्ञावेला
 देशमां थनार.
 एणीपद त्रि. (एण्याः पादाविव पादावस्य अच्) काणी
 मृगलीना पग जेवा पगवाणुं.
 एण पुं. (इण्+तन्) काबर र्थीतरो वरुं, जुध जुध
 रंगनुं. (त्रि. इण्+तन्+तद्वति) काबररथीतरुं, काबरुं.
 (त्रि. आ+इण्+क्त) आवेल.
 एणव पुं. (एतवर्णो अश्वः) रंगवेरंगी घोडो, तेजस्वी
 घोडो, उरकोई घोडो.
 एतद् त्रि. (इण् अदि तुक् च-पुं. एषः, स्त्री. एषा. नपुं.
 एतद्) आ, अडीं, पासे रडेव, सामे रडेव. -
 एनोनिवृत्तेन्द्रियवृत्तिरेनम्-रघु० ५।२३; -एते वयममी
 दाराः कन्येयं कुलजीवितम्-कु० ६।६३. -समीपत-
 रवति चैतदो रूपम् -आ अर्थमां एतद् शब्द केटवीये
 वार पुरुषवायक सर्वनाम उपर मुप्यतः ढणे छे-
 एषोऽहं कार्यवशादायोध्यिकस्तस्तदानीन्तनश्च संवृत्तः-
 उत्तर० १
 एतदनन्तरम् अव्य. (एतस्यानन्तरम्) तरत अेनी पछी.
 एतदन्तः (एतस्यान्तः) आ रीते समाप्त करतां.
 एतदीय त्रि. (तस्येदमित्यर्थे छ) आ संबंधी, आनुं,
 आनी.
 एतद्वितीय त्रि. (एतस्य द्वितीयः) जे कोई पञ्च कार्य
 वे वार करे ते.
 एतत्पर त्रि. ते कार्यमां तत्पर, लीन.
 एतत्प्रथम त्रि. (एतस्य प्रथमः) जे कोई कार्यने पडेवी
 वार करे ते.
 एतत्र अव्य. (इण् अदि तुक् च) आ, आथी, आ पासे
 रडेव.
 एतन पुं. (आ+इण्+तन) निःश्वास, निःशासी, अेक
 प्रकारनी भाछवी.
 एतन्मय त्रि. (एतदात्मकः मयट्) आ रुप, आ स्वरुप.
 एतन्मात्र त्रि. (एतत् परिमाणे मात्रच्) आटवा मापनुं,
 आटवुं.
 एतर्हि अव्य. (इदम् काले हिंल्) आ काणे, आ समये.
 -स एष एतर्ह्यास्ता आसनं पार्थिवोचितम् -भाग०
 १।१७।४२

एतश पुं. (इण्+तशन) ब्राह्मण, घोडो.
 एतशस् त्रि. (इण्+तशस्) उपरनो शब्द जुओ.
 एतादृक् त्रि. (इण्+सक्) आवुं, अेवुं.
 एतादृश् त्रि. (इण्+क्विप्) आवुं, अेवुं.
 एतादृश त्रि. (एतदिव दृश्यते एतद्+दृश+कञ्) आवुं,
 अेवुं - पततामतीव महतामेतादृशी स्याद् गतिः-उद्भटः।
 एतावत् त्रि. (एतत् परिमाणे अस्त्यर्थे मतुप्) आटवुं.-
 एतावदुक्ता विरते मृगेन्द्रे प्रतिस्वनेनास्य गुहागतेन-
 रघु० २।५१
 एतावन्मात्र त्रि. (एतद् मतुप् मात्रच्) आ स्थान सुधी,
 आ अंश सुधी, अेवुं, आ मापनुं.
 एदिधिषुःपति पुं. (इण्+विच् कर्म० पृषो० मध्ये सुट्)
 मोठी बडेन कुंवारी डोय छतां परशनारी नानी
 बडेननो पति.
 एध् (भ्वा० आ० सेट्+एध्ते) वधुं. - यथा नहि
 साहसकर्तारः सुखमेधन्ते भारत-भा० व० अ० २४५;
 -हिसारतश्च यो नित्यं नेहासौसुखमेधते-मनु० ४।१७०,
 क्वचित् पर०
 एध पुं. (इध्यतेऽग्निरनेन इन्ध् करणे घञ्) बणतण,
 वाकडुं - एधान् हुताशनवत् स मुनिर्ययाचे-रघु०
 ९।८१
 एधतु पुं. (एध्+कर्त्तरि+अतु) पुरुष, अग्नि. (स्त्री.)
 वृद्धियुक्त, वधुं. (त्रि.) वृद्धिवाणुं.
 एधस् न. (इध्यतेऽग्निरनेन इन्ध्+असि) वाकडुं, बणतण-
 यथेधांसि समिद्धोऽग्निर्भस्मसात् कुरुतेऽजुन ! -
 भगवद्गीता० ४।३७
 एधा स्त्री. (एध् भावे अ टाप्) समृद्धि.
 एधित त्रि. (एध्+कर्त्तरि क्त, णिच् कर्मणि क्त) वृद्धि
 पामेल, वधेल, वधारेव - मधुसमृद्धिसमेधितमेधया-
 शिशु०
 एनस् न. (एति गच्छति प्रार्थश्चित्तेन क्षमापणेन वा
 आगसि अर्थे इण् असुन् नुट् च) अपराध, कुयेष्टा,
 भिन्नता, निंदा, कलंक, पाप - "एनसां स्थूलसूक्ष्माणां
 चिकीर्षन्नपनोदनम्"-मनु०
 एनस्य त्रि. (एनसा कृतम् यत्) अपराधधी करेल,
 पापधी करेल.
 एनस्वत् त्रि. (एनोऽस्त्यस्य मतुप्) अपराधी, पापी, दुष्ट.
 एनस्विन् त्रि. (एनोऽस्त्यस्य मतुप् विनि) उपरनो अर्थ
 जुओ.- एनस्विभिरनिर्णिग्वतेनार्थ किञ्चित् -
 समाचरेत्-मनु०

एम् त्रि. (एण्+कर्मणि म) प्राप्य, प्राप्त क्रवा योग्य.
 एमन् न. (एत्यनेन मार्गेण इण् करणे मनिन्) ज्वानो
 मार्ग, उल्ला रडेवानुं स्थान, गमन-ज्वं.
 एरक पुं. कारव्यवंशमां उत्पन्न थयेल अेक सार्प. -(एरकः
 कुम्बलो वेणी वेणीस्कन्दः कुमारकः-भा. आ. अ. ५७.
 एरका स्त्री. (इण्+बा० २ ततः संज्ञायां कन्+टाप्)
 गांठ विनानुं अेक ज्ञातनुं धास-थीथी - एरकारूपि-
 भिर्वनि-जघ्नरितरेतरम्-भा. आ. अ० २, -एरका
 शिशिरा वृष्या चक्षुष्या वातकोपिनी । मूत्रकृच्छ्रशमरी-
 दाहपित्त-शोणितनाशिनी-वैद्यके ।
 एरङ्ग पुं. (आ+ईर्+अङ्ग च) अेक ज्ञातनुं माछलुं. -एरङ्गो
 मधुरः स्निग्धो विष्टम्भी शीतलो गुरूः-राजनि.
 एरण्ड पुं. (इरयति वायुं मलं वाऽधः ईर्+अणुच्)
 अेरंडी - सतिक्तोषणमेरण्डतैलं स्वादु सरं गुरु ।
 ब्रध्नगुल्मानिलकफानुदरं विषमज्वरम् ॥ रुक्शोफौ
 च कटीगुह्यकुष्ठपृष्ठाश्रयान् जयेत् । तीक्ष्णोष्णं पिच्छिलं
 विस्रं रक्तैरण्डोद् भवन्त्विति ॥-सुश्रुते ४५ अ० -
 निरस्तपादपे देशे एरण्डोऽपि द्रुमायते । (न. एरण्डस्य
 फलम्) अेरंडीनुं इण्.
 एरण्डपत्रिका स्त्री. (एरण्डस्य पत्रमिव पत्रमस्याः कप्
 संज्ञायां वा कन् अत इत्वम्) अेक ज्ञातनुं वृक्ष, दंतीवृक्ष.
 एरण्डफला स्त्री. (एरण्डस्य फलमिव फलमस्याः) ते
 नामनुं अेक वृक्ष, लघुदन्ती वृक्ष. - लघुदन्ती विशल्या
 च स्यादुदुम्बरपर्णया । तथैरण्डफला शीघ्रा श्येनघण्टा
 घुणप्रिया ॥ वाराहाङ्गी च कथिता निकुम्भश्च
 मकूलकः ॥-भाव० १. ख०, १. भागे ।
 एरण्डा स्त्री. (एरण्ड+टाप्) पीप२. स्त्री. (एरण्ड+डोष्)
 एरण्डी ।
 एरु त्रि. (आ-ईर्+उन्) जन्ना२.
 एवारु पुं. (आ इर्+ क्विप् एर् वारयति वृ+णिव्+उण्)
 शिभुं, डाकडी - एवारुबीजं तोयेन पिबेद् वा
 लवणीकृतम्-सुश्रुतः ।
 एवारुक पुं. (एवारु+स्वार्थे क) उप२नो अर्थ जुओ.
 - एवारुकं स्वादु शीतं सकारं कफ- वातकृत् ।
 नातिपित्तकरं रुच्यं दीपनं दाहनाशनम्-हारीते १०.
 अ. प्र० स्थाने ।
 एलक पुं. (एडक-डस्य लः) धेटो.
 एलका स्त्री. (स्त्रियां अजा० टाप्) धेटो.
 एलङ्ग पुं. (आ+इल्+अङ्गच्) अेक ज्ञातनुं माछलुं. -
 एलङ्गः स्निग्धो मधुरो गुरुविष्टम्भिशीतलः ।

एलङ्गी स्त्री. (आ+स्त्रियाम् डोष्) अेक ज्ञातनी माछली.
 एलवालु न. (एलेव वलते वल्+उण्) अेक ज्ञातनुं
 सुगंधी द्रव्य - सैलवालुपरिपेलवमोचाः । वाभटे
 १५. अ० उथे वृक्षनी सुगंधीभरी छाल.
 एलवालुक न. (ह्रस्वः स्वार्थे कन्) उप२नो अर्थ
 जुओ. - एलवालुकमैलेयं सुगन्धि हरिवालुकम् ।
 एलवालुकमैलालुकपित्थं पत्रभौरितम् ॥
 एलविल पुं. कुभेर.
 एला (कण्ठ्वादि० पर० अ. सेट्+एलायति) विलास
 क्रवी.
 एला स्त्री. (इल्+अच्) अेलथी. - एला स्थूला च
 बहुला पृथ्वीका त्रिपुटापि च -भाव० पूर्व ख. १.
 भागे -एलानां फलरंणवः-रघु० ४।४७
 एलाक पुं. (एलाय+ण्वल्) ते नामनी अेक ऋषि.
 एलादि त्रि. (एलाऽऽदौ यस्य सः) एलायथी वगेरे
 आयुर्वेदिक दवाओनी समूह.
 एलादिगुटिका स्त्री. यकदते रक्तपित्ताधिकारमां कलुं
 छे के गुटिकाऽप औषधोमां गोणीना आकारमां
 बनावातुं अेक औषध.
 एलापत्र पुं. (एलापत्रमिवाकारोऽस्त्यस्य अच्) ते नामनी
 अेक ज्ञातनी नाग -नागस्तथा पिञ्जरक एलापत्रोऽथ
 वामनः ॥-महा० १।३५।६
 एलापर्णा स्त्री. (एलायाः पर्णमिव पर्णमस्याः) ते नामनी
 अेक वनस्पति, रासना, लाजवती ज्ञातिनी छेड.
 एलापुर न. ते नामनुं अेक शहरे.
 एलावालुक न. एलवालु शब्द जुओ. एलावालुक पक्ष
 अे ज अर्थमां वपराय छे.
 एलासुगन्धि त्रि. एलायथीनी सुगंधीवाणुं.
 एलीका स्त्री. (आ+इल्+ईकन्) जीषी अेलथी, नामनी
 एलायथी.
 एलुक न. (आ+इल्+उक) कीछी अेक सुगंधी द्रव्य.
 एलुवालुक न. (एलवालुक पृषो. लुडागमः) उप२नो
 अर्थ जुओ.
 एव अव्य. (इण्+वन्) समानतामां, अनिश्चयार्थमां,
 वाक्य शोभाववामां, दूतने प्रेरवामां, नियमन क्रवामां,
 तिरस्कारमां, 'अे प्रभाषे' अेवा अर्थमां तथा 'थोडुं'
 अेवा अर्थमां वपराय छे, इरी, वणी, पुनः -एवशब्दश्च
 पुनरित्यर्थे भविष्यति-मी० सू० १०।८।३६ प२ शारी
 भा० -अर्थोष्णणा विरहितः पुरुषः स एव-भर्तुं
 २।४० -त्वमेव चातकाधार इति कस्य न गोचरः-

उद्भटः । (त्रि.) जनार, जवाना स्वभाववर्णु, (पुं.) धोडी -एवैरश्वैः भाष्ये, शूरो नाम पतयद्भिरैवैः- ऋ० १।१५८।२। (न.) जवानुं साधन, गमन. (त्रि. एवमस्त्यस्य अच् अव्य टिलोप) ओ प्रमाशे करातुं, ओ प्रकरवाणुं.

एवथ पु. (अव् भावे अथ पृषो. अत एत्वम्) गमन, जवुं.

एवम् अव्य. (इण्-वसु) ओ रीते, ओ प्रमाशे -एवंवादिनि देवेषां पार्श्वे पितुरधोमुखी-कु० ६।८४, प्रकार, -अन्येषां चैवमादीनां मद्यानामादनस्य च-मनु०, समानता, -श्रीस्त एव मेऽस्तु -गण० निर्देश, निश्चय -भक्तिव्यमेव तेन-उत्तर० ४, स्वीकार -एवं यदात्य भगवान्-कु० २।३१, समुच्चयना अर्थमां, डेवण, मात्र, ओकलो-अर्थमां, समन्वयमां, प्रकृतिमां तथा प्रश्रमां वपराय छे, डेवण पूर्ति माटे.

एवमस्तु अेवुं ४ थाओ.

एवमवस्थ त्रि. आ प्रकारे स्थित, अेवी परिस्थितिमां आवेवी.

एवमादि त्रि. अेवुं अने आ प्रकारनुं. -एवमाद्यः ।

एवंकारम् अव्य. आ रीते.

एवंप्रायः त्रि. आ प्रकारनुं.

एवंभूतः त्रि. आ प्रकारना गुणोनुं, आनुं, आ रीतनुं.

एवया त्रि. (एव एव अवनं वा याति या+क्विप् पृषो०) रक्षश करनार.

एवयामरुत् पुं. (एवया रक्षको मरुद्यस्य) ते नामन्य ओक ऋषि.

एवयावन् पुं. (एवस्य एवंप्रकारस्य यावा या-वनिप्) रक्षक, विष्णु, त्रि. ओ प्रमाशे जनार.

एवंरूप त्रि. आ प्रकारनुं, आ रीतनुं.

एवंविध त्रि. आ प्रकारनुं, अेवुं.

एवार पुं. (एव एवमृच्छति ऋ+अण्) कोई ओक सोम -एवारो नाम काश्चित् सोमः ।

एवावद पुं. (एव एवमावरति आ+वद्+अच्) ते नामनो ओक ऋषि.

एष् (भ्वा. आ. सक. सेट्-एषते) जवुं, परि+एष्-पर्येषते शोधवुं, षोषवुं -स वै बत भ्रष्टमतिस्तवैषते यः कम्मणः पारमपारकम्मणः-भाग ३।१३।४४ (भ्वा० उभ०) ज्ञाशवुं -एषितुं प्रेषितो यातः-भट्टिः ५।८२.

एष् स्त्री. (एष् भावे क्विप्) जवुं (त्रि. इष्-विच्) ईच्छा करनार.

एषण पुं. (एषते शत्रुहृदयम् ल्युट्) लोपंडी भाष, व्रश ओउवानुं ओक उधियार, व्रशमां वाढकाप करवी ते, शोधवुं.

एषणा स्त्री. (इष् इच्छायां णिच् भावे युच्+टाप्) ईच्छा, पुत्र, वित्त वगेरेनी याडना- कश्चिदन्यः संसारः उक्तादस्यैषणात्रयात्-वेदा. -कामातुरं हर्ष-शोक-भयैषणातं तस्मै कथं तव पतिं विमृशामि दीनः ।। -भाग० ७।१।३९ ।

एषणिका स्त्री. (इष् एष्यते स्वार्थे कन्) सोनीओनो तोल करवानो कांटे.

एषणी स्त्री. (एष्यते ज्ञायते मानमनया करणे ल्युट् डीप्) सोनीओनुं तोल करवानुं यंत्र-कांटे.

एषणीय त्रि. (इष् एष् वा कर्मणि अनीवर) ईच्छवा योग्य, जवा योग्य -जायापती लौकिकमेषणीयम् ।

एषा स्त्री. (एष्+अ+टाप्) ईच्छा, कामना.

एषावीर पुं. (एषायां यथेष्टं धनादिप्रतिग्रहेच्छायां वीरः) ज्यां त्यांथी दान देनार नीय ब्राह्मण.

एषावीरी स्त्री. (एषायां यथेष्टं धनादिप्रतिग्रहेच्छायां वीरः) ज्यां त्यांथी दान देनारी. निर्दिष्ट ब्राह्मणजाति.

एषिका (एष् ण्वल् टाप्) टोप रडित लोपंडनुं तीर.

एषिणी स्त्री. (इष्+णिनि स्त्रियां डीप्) ईच्छा करनारी स्त्री.

एषिन् त्रि. (इष्+णिनि) ईच्छा करनार.

एष्टव्य त्रि. (इष् इच्छायाम् तव्य) ईच्छवा योग्य, वांछनीय, जेना माटे प्रयत्न कराय, जेने लालसा डोय ते.

एष्टि स्त्री. (आ+यज् आ+इष् वा क्तिन्) यजन, पूजन, ईच्छा

एष्य न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध ओक शल्यकर्म (त्रि. इष् कर्मणि ण्यत्) ईच्छवा योग्य, ओषण कर्म साध्य, गमन करवा योग्य, जवा योग्य.

एह त्रि. (आ+इह्+अच्) सारी येष्टावाणुं, (पुं. आ इषदर्थे+इह्+अजर्थे करणे क) कोध पामेव.

एहि त्रि. (आ+इह्+इन्) सारी येष्टावाणुं.

एही स्त्री. (आ+इह्-स्त्रियां डीप्) उपरनो अर्थ जुओ.

एहीड न. (एहि इडे इत्युच्यते यस्मिन् कर्मणि मयूर० नि.) आव डुं स्तुति करुं ओम कडेवामां आवे ते कर्म. एवम्- एहिकटा, एहिवाणिजका, एहिद्वितीया, एहि स्वागता, एहिविधसा इत्यादयोऽपि तत्तत्क्रियायाम् । स्त्री. एहियवं तु तत्कर्मणि इति ।

એ

એ સ્વર વર્ણ પૈકી દશમો સ્વર, દીર્ઘ અને પ્લુત, તે બંને ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત ભેદથી છ પ્રકારે થાય તેમજ તે બધાના સાનુનાસિક અને નિરનુનાસિક ભેદોથી બાર પ્રકારો થાય - તે પૈકી 'એકાર' તેનું ઉચ્ચારણ સ્થાન કંઠ-તાલુ છે.

એ અવ્ય. (આ+ઇન્+વિચ્) બોલાવવામાં, સ્મરણમાં અને આમંત્રણમાં વપરાય છે. (પું.) મહેશ્વર, પરમેશ્વર. (ત્રિ. એક+સ્વાર્થે અળ) એક.

એકકર્મ્ય ન. (એકકર્મ ષ્યજ) કાર્યનું એકત્વ.

એકગુણ્ય ન. (એકગુણ ષ્યજ) એક સમૂહનું મૂલ્ય.

એકદ્યમ્ અવ્ય. તરત.

એકધ્ય ન. (એકધ્ય+સ્વાર્થે ડ) એક પ્રકારે, સમય અને ઘટનાનું એકપણું.

એકધ્યમ્ અવ્ય. (એક+ધ્યમુજ) એક પ્રકારે.

એકપત્ય ન. (એકપતેર્ભાવઃ કર્મ વા ષ્યજ) સર્વોપરિ શક્તિ, ઉત્કૃષ્ટ પ્રભુતા, ચક્રવર્તીપણું— અપ્રતિદ્વન્દ્વ-તામૈકપત્યં ચ સર્વદેહિનામ્-ભાં ૭।૩૨૪૦. (ત્રિ. એકપતૌ ભવઃ પત્યુત્તરપદત્વાદ્ ધ્ય) એક પતિમાં થનાર.

એકપદિક ત્રિ. (એકસ્મિન્ પદે સ્થાને વિભક્ત્યન્તે વા ભવઃ ઠજ) એક પગલે, એક સ્થાનમાં, એક પદથી સંબંધિત, અથવા એક વિભક્ત્યન્ત પદમાં થનાર. (ન.) સમાસરૂપ વાક્ય.

એકપદ્ય ન. (એકપદસ્ય એકાર્થકૈકવિભક્ત્યન્તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ) અનેક પદોનો એકાર્થબોધક સમાસ વગેરે રૂપે થવું, એક શબ્દ બનાવવો તે.

એકભાવ્ય ન. (એકો ભાવો યસ્ય તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ) એક સ્વભાવવાળું.

એકમત્ય ન. (એકં મતં યેષાં તેષાં ભાવઃ ષ્યજ) એક મત, સમાન સમ્મતિ—ક્વૈકમત્યં મહાધિયામ્—નીતિઃ ।।

એકરાજ્ય ન. (એકરાજો ભાવઃ ષ્યજ) ચક્રવર્તીપણું.

એકલવ પું. વ. (એકલવ્યસ્ય છાત્રાઃ કળ્વા. અળ્ યલોપઃ) એકલવ્યના વિદ્યાર્થીઓ.

એકલવી સ્ત્રી. (યલોપઃ સ્ત્રિયાં ડોપ) એકલૂ ઋષિની ગોત્રજ સ્ત્રી.

એકલવ્ય પું. (એકલવઃ અપત્યં ગર્ગાદિં ષ્યજ) એકલૂ નામના ઋષિનું ગોત્રજ સંતાન.

એકશતિક ત્રિ. (એકશતમસ્યાસ્તિ ઠજ) એકસો દ્રવ્યનો સ્વામી, એક સાહસિક વગેરે જાણવા - એવમૈકસાહ-સિકાદયોઽપિ તત્તત્સંખ્યદ્રવ્યયુક્તે ।

એકશ્રુત્ય ન. (એકા શ્રુતિ યત્ર તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ) 'આશલાયન શ્રૌતસૂત્ર'માં કહેલ એક સ્વર.

એકસ્વર્ય ન. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

એકાગારિક ત્રિ. (એકમસહાયમગારં પ્રયોજનમસ્ય ઠજ) ચોર—એકાગારિકવદ્ ભૂમૌ દૂરાજ્જગમુરદર્શનમ્-શિશું ૧૧।૧૧૧

એકાઙ્ગ ત્રિ. (એકાઙ્ગ અળ) શરીરરક્ષક એક સિપાહી.

એકાગ્ર ત્રિ. (એકાગ્ર સ્વાર્થે અળ) એકાગ્ર ચિત્તવાળું.

એકાગ્ર્ય ન. (એકાગ્રસ્ય ભાવઃ) ચિત્તની એકાગ્રતા, મનનું બીજામાં આસક્તપણું, એક પદાર્થ ઉપર લાગી જવું તે.

એકાત્મ્ય ન. (એક આત્મા સ્વરૂપં યસ્ય તસ્ય ભાવઃ ષ્યજ) એક્ય, એકસ્વરૂપ, એકતા, અભેદ આત્માનું એકપણું. - એકાત્મ્યગમનાત્ સઘઃ કલુષાદ્ વિપ્રમુચ્યતે-ભાં અનું ૩૭૬.

એકાત્મ્યવાદ પું. (આત્મનઃ એકત્વે એકાત્મ્યવાદઃ) આત્મા એક છે એવી માન્યતા.

એકાત્મવાદિન્ ત્રિ. (આત્મનઃ એકત્વે ણિનિ) આત્મા છે એમ માનનાર.

એકાદશિન ત્રિ. (એકાદશાનાં સંઘ ઇનિ એકાદશિની, સા સાધનતયાઽસ્ત્યસ્ય) અગિયારસના સમુદાયથી સાધ્ય ફલ.

એકાધિકરણ્ય ત્રિ. (એકાધિકરણસ્ય ભાવઃ ષ્યજ) એકાધિકરણ વૃત્તિરૂપ સામાનાધિકરણ્ય, સમાન વિભક્તિવાળા પદો વડે ઉપસ્થિત થયેલા અર્થની અભેદ બોધકતા, સાધ્ય અને હેતુનું સમાન અધિકરણપણું, એક વિષયની વ્યાપ્તિ— સાધ્યેન હેતોરેકાધિકરણ્યં વ્યાપ્તિરુચ્યતે-માષાં ૬૧ ।

એકાન્તિક ત્રિ. (એકાન્તમવશ્યં ભાવિ ઠજ) અવશ્ય થનાર. સ્વસત્તા વડે વ્યાપક—એકાન્તિકી હરેર્ભક્તિ-રુપાતાયૈવ કલ્પતે-વરાં પું ।

એકાન્ત્ય ન. (એકાન્ત ષ્યજ) એકાંતતા, મિત્રતા, એકાંત વાસ.

ऐकान्यिक त्रि. (एकमन्यत् विपरीतं वृत्तमध्ययनेऽस्य ठक्) अध्ययनमां प्रवृत्तिं करुणार, जेनी परीक्षा समये विपरीत उच्यारुशुप अक भूल पडी डीय ते कुपाठक विधाधी.

ऐकायन पुं. (एकस्य तत्राम्नो मुनेः गोत्रापत्यं नडादि० फक्) अक नामना ऋषिनुं गोत्र संतान-पुत्र.

ऐकायना स्त्री. (एकस्य स्त्रियां टाप्) अक नामना ऋषिनुं संतान-पुत्री.

ऐकार्थ्य न. (ऐकार्थस्य भावः ष्यञ्) ऐकार्थीभाव, अक प्रयोजन.

ऐकाहिक त्रि. (एकाह+ठञ्) अक दिवसमां-दैनिक साध्य यज्ञ वगेरे, अक दिवसमां व्यापी जनार ताव वगेरे, अक दिवस माटे रामेल दास, अक दिवस माटे रामेल अध्यापक, अक दिवसमां थनार उत्सव वगेरे.

ऐकाहिकज्वर पुं. (कर्म०) अक दिवसमां व्यापेल ताव, -समुद्रस्योत्तरे तीरे द्विपदो नाम वानरः । ऐकाहिकज्वरं हन्ति तस्य नामानुकीर्त्तनात् ॥ -औषधं यथा -पीतं वृश्चिकमूलं तु पयुषितजलेन वै । सार्द्धं विनाशयेद् दाहं ज्वरं च परमेश्वर ! ॥ शिखायां चैव तद् बद्धं भवेदैकाहिकादिनुत् । एतत् सकाञ्जिकं पीतं रक्तकुष्ठज्वरादिनुत् ॥ वास्योदकेन पीतं तद् बृहद् विषहरं भवेत् ॥ -गारुडे १९३ अ०

ऐकाही स्त्री. (एकाहस्य दक्षिणा ठञ्+डीप्) अक दिवसमां साध्य यज्ञनी दक्षिणा.

ऐकीय त्रि. (एकस्येदम्) अक संबंधी, अकमां थनार.

ऐक्य न. (एकस्य भावः ष्यञ्) अकता, अभेद, समरूपता ऐकार्थीभाव, विश्वनी परमात्मा साथेनी अकरूपता -तेषां द्वयोर्द्वयोरैक्यं विभेदेन कथञ्चन -रघु०

ऐक्यारोप त्रि. (ऐक्यस्यारोपः) समीकरुष.

ऐक्षव त्रि. (इक्षोर्विकारः बिल्वान् अण्) शेरडीनी विकार गोज, साकर, मादक द्रव्य वगेरे. (न.) शेरडीनी दारु.

ऐक्षवी स्त्री. (इक्षुं काशमूलं तस्येदम् अण् स्त्रियां डीप्) कासदानां मूषियां संबंधी.

ऐक्षुक त्रि. (इक्षौ साधु गुडा० ठञ्) शेरडी माटे योग्य अर्धु भेतर वगेरे, भार रूप् शेरडीने वडेनार, शेरडीने उपाडीने लई जनार, शेरडीनी जमीनमां थनार.

-ऐक्षुभारिक त्रि. (इक्षुभारं वहति आवहति वा ठञ्) शेरडीना भाराने वडेनार, शेरडीनी भार लई जनार.

ऐक्ष्वाक पुं. (इक्ष्वाकोः गोत्रापत्यम् अण्) सूर्यवंशी राजा, ऐक्ष्वाकु जेनी राजा डीय ते देश - सत्यमैक्ष्वाकः खल्वसि-उत्तर० ५१२

ऐङ्गुद न. (इङ्गुद्वाः फलम् फले अण् तस्य फलक्षान् नलुक्) ईंगोरियानुं इण, ईंगोरियुं -स्निग्धोष्णं तिक्तमधुरं वात-श्लेष्मघ्नमैङ्गुदम्-सुश्रुते ४६ अ०

ऐच्छिक त्रि. (इच्छया निर्वृत्तः ठञ्) ईच्छाधी करेल, ईच्छापूर्वक करेल, मनमानुं कार्य.

ऐड पुं. (इडाशब्दोऽस्त्यत्रानुवाकोऽध्याये वा विमुक्ता० अण्) जेमां 'ईडा' अवी शब्द वपराती डीय के आवती डीय तेवी अध्याय अथवा अनुवाक. (पुं.) ईडानी पुत्र, ते नामनी अक पुत्रवस राजा. (त्रि. एडस्येदम् एड+अण्) घेटी संबंधी. ऐडकः (त्रि.) घेट्टु, घेटीनी जाति- ऐडकी स्त्री. घेटी, घेटीओनी समूह.

ऐडविड पुं. (इडविडायाः अपत्यम्) ईडविडानी पुत्र कुबेर. पक्षे ड-लयोरैक्यम्-इडविलास्थाने ऐलविल-प्रयोगोऽपि भवति- (पुं.) सूर्यवंशी अक क्षत्रिय.

ऐडूक न. एडूक, एडूक- शब्द जुओ.

ऐण त्रि. (एणस्य कृष्णमृगस्येदम् अण्) बारसिंगी काणी मृग-ते संबंधी कृष्णमृगयर्म, डीन वगेरे.

ऐणिक त्रि. (एणं हन्ति ठञ्) मृगने उषनार.

ऐणीपचन त्रि. (ऐणीपचनदेशे भवः छाभावपक्षे अण्) ऐणीपचन देशमां थनार.

ऐण्य त्रि. (ऐण्या इदम् ढक्) काणीमृगी संबंधी. (पुं.) अक प्रकारनी रतिबंध.

ऐतर त्रि. (इतरस्य अदूरभवादौ सङ्कलादि चतुरव्याम् अण्) ईतर नामना ऋषिनी पासे थनार.

ऐतरेय पुं. (इतरस्य तन्नामनः ऋषेरपत्यं शुधा० ढक्) ईतर नामना ऋषिनुं संतान. (न.) 'ऋग्वेद'नी अक ब्राह्मण, ते नामनुं अक उपनिषद्, वेदनी अक शाखा.

ऐतरेयिन् त्रि. (ऐतरेयमधीयते इति) 'ऐतरेय ब्राह्मण' - वेद शाखानुं अध्ययन करनार.

ऐतरेयी स्त्री. (इतरस्य ऋषेरपत्यं स्त्री. डीप्) ईतर नामना ऋषिनी पुत्री.

ऐतिकायन पुं. स्त्री. (इतिकस्य ऋषेर्गोत्रापत्यं नडादि० फक्) ऐतिक ऋषिनुं गोत्र संतान.

ऐतिशायन पुं. स्त्री. (इतिशस्य ऋषेर्गोत्रापत्यं नडादि० फक्) इतिश ऋषिर्गोत्रसंतान.

ऐतिहासिक त्रि. (इतिहासादागतः इतिहासं वेत्त्यधीते ठक्) इतिहासमांधी आवेल, इतिहासधी प्राप्त थयेल, इतिहास ज्ञानार, इतिहास भजनार.

ऐतिह्य न. (इति हि पारम्पर्योपदेशः अनिर्दिष्ट-प्रवक्तृकोपदेश इति यावत् स्वार्थे ष्यञ्) परंपराधी प्राप्त थयेल उपदेश, उपाध्यानोनुं वर्धन, (प्रत्यक्ष, अनुमान आदि, प्रमाशोनी जेम अतिह्य पक्ष प्रमाशनी अेक प्रकार मनाय छे, जेम के—)
—ऐतिह्यमनुमानं च प्रत्यक्षमपि चागमम् । ये हि सम्यक् परीक्षन्ते कुतस्तेषामबुद्धिता ॥ —रामा०,
—ऐतिह्यं नाम आप्तोपदेशो वेदादिः—चरके ।

ऐदंपर्य त्रि. (इदंपर ज्य) क्षेत्र, आशय, संबंध, (ईदं पर थवानी अवस्था अेटले आशय, क्षेत्र राभवुं.)

ऐदंयुगीन त्रि. (इदंयुगे साधु प्रतियुगादि खञ्) आ युगमां सारुं.

ऐन त्रि. (इनः सूर्यस्तस्येदम्-अण्) सूर्यसंबंधी—निर्वर्ण्य वर्णेन समानमैनम्-रा० च० ६।२५

ऐनस न. (एन एव प्रज्ञा० स्वार्थे अण्) पाप.

ऐन्दव न. (इन्दुर्देवताऽस्य) मृगशीर्ष नक्षत्र, यान्द्रायश्च प्रत—अश्विनी रेवती मूलमुत्तरत्रयमैन्दवम् । स्वातिः हस्तानुराधा च गृहारम्भे प्रशास्यते-मात्स्ये ।

ऐन्दव पुं. (इन्दु+अण्) चंद्र मास, चंद्र संबंधी.
—ऐन्द्रवस्तिथिभिस्तद्वत् संक्रान्त्या सौर उच्यते-सू० सि०. (त्रि.) चंद्रनुं, चंद्र जेनी देवता डोय ते डविष वगेरे, चंद्रनी उपासक - सङ्करापात्रकृत्यासु मासं शोधनमैन्दवम्-मनु०

ऐन्दवकिशोर (त्रि.) भीजनो चंद्र— ऐन्दवकिशोरशेखर !
ऐदंपर्यं चकास्ति निगमानाम्-मुख०

ऐन्दवी स्त्री. (इन्दु+अण् स्त्रियां डोप्) सोमराज्य, आवथी.

ऐन्द्र त्रि. (इन्द्रो देवताऽस्य अण्) ईंद्र संबंधी, ईंद्रनुं, ईंद्र जेनी देवता डोय ते डविष वगेरे.

—महीतलस्पर्शनमात्राभित्रमृद्धं हि राज्यं पदमैन्द्रमाहुः-
रघु० २।५०. (पुं. इन्द्रस्यापत्यम्-अण्) ईंद्रनी पुत्र-
जयंत, अर्जुन, वाली, आर वर्षमानुं अेक वर्ष.
(न. इन्द्रः देवताऽस्य) ज्येष्ठा नक्षत्र, संकट, नानी ईलायथी, दुर्गानी उपाधि, जंगली आहु, रानी आहु.

—ऐन्द्रे गुरुः शशी चैव प्राजापत्ये रविस्तथा-प्रा. स्त पुरा; - काचिदैन्द्री समाप्ता-जै० न्या०

ऐन्द्रजालिक त्रि. (इन्द्रजालेन चरति ठक्) ईंद्रजाल विद्या ज्ञानार, मायावी, जहुगर.

ऐन्द्रद्युम्न न. (इन्द्रद्युम्नमधिकृत्य कृतमाख्यानम् अण्) ईंद्रद्युम्न नामना राजाने उदेशीने करेवुं आप्यान.

ऐन्द्रमहिक (इन्द्रमहः प्रयोजनं कारणं फलं वाऽस्य ठक्) ईंद्रनी उत्सव जेनुं कारश्च अथवा इण डोय ते.

ऐन्द्रलुप्तिक त्रि. भस्तके टालना रोगवाणो.

ऐन्द्रवायव त्रि. (इन्द्रश्च वायुश्च इन्द्रवायू ते देवतेऽस्य) जेना देव ईंद्र तथा वायु डोय तेवुं डविष वगेरे.

ऐन्द्रशर्मि पुं. स्त्री. (इन्द्रशर्मणोऽपत्यं बाह्वा० इज् टिलोपश्च) ईंद्रशर्म नामना राजानां संतान.

ऐन्द्रशिर त्रि. (इन्द्रशिर अण्) डधीओनी अेक जति.

ऐन्द्रहव त्रि. (इन्द्रहृ+यञ्-ऐन्द्रहव्यः; ऐन्द्रहव्यस्य छात्रः कण्वादि० अण् यजो लुक्) ऐन्द्रहव्यनी विद्यार्थी.

ऐन्द्राग्न त्रि. (इन्द्राग्नी देवतेऽस्य अण्) जेना देव ईंद्र तथा अग्नि डोय तेवुं डविष वगेरे.

ऐन्द्रापौष्ण त्रि. (इन्द्रश्च पूषा च इन्द्रे चानङ् इन्द्रापूषाणौ देवतेऽस्य अण्) जेना देव ईंद्र तथा पूषा छे तेवुं डविष वगेरे— एवम् ऐन्द्रामारुतः, ऐन्द्राबाहस्पत्यः वगेरे.

ऐन्द्रायण पुं. (इन्द्रस्य अपत्यम् वा. फक्) ईंद्रनी पुत्र.

ऐन्द्रायणक त्रि. (तेन निवृत्तादौ वुञ्) ऐन्द्रायण करेल वगेरे.

ऐन्द्रि पुं. (इन्द्रस्य अपत्यम् इज्) ईंद्रनी पुत्र जयंत, अर्जुन, वाली, डगडो— ऐन्द्रिः किल नखैस्तस्याः विददार स्तनी द्विजः-रघु० १२।२२

ऐन्द्रिय त्रि. (इन्द्रियेण प्रकाश्यते अण्) ज्ञानेन्द्रियथी प्रकाश-प्रत्यक्ष करवा योग्य, ज्ञानेन्द्रिय संबंधी.

ऐन्द्रियक त्रि. (इन्द्रियेण प्रकाश्यः वुञ्) उपरनी अर्थ जुओ, ज्ञानेन्द्रिय विषयक- यथा मनोरथः स्वप्नः सर्वमैन्द्रियकं मृषा-भाग. ७।२।४४

ऐन्द्री स्त्री. (इन्द्रस्येयम् इन्द्रो देवताऽस्या वा) ईंद्राणी, ज्येष्ठा नक्षत्र, पूर्व दिशा, अलक्ष्मी, ईन्द्रवरणी, नानी अेलथी—यष्ट्याहमैन्द्री नलिनानि दूर्वा-चरके ३. अ०

ऐन्धन त्रि. (इन्धन् अण्) जेमां ईंधन विद्यमान डोय. (पुं.) सूर्य.

ऐन्धायन पुं. स्त्री. (इन्धस्य ऋषेः गोत्रापत्यम् नडा० फक्) ईन्ध ऋषिर्नुं गोत्रसंतान.

ऐन्य त्रि. (ईने सूर्य्ये स्वामिनि वा भवः ण्य) सूर्य्यमां थनार.

ऐभ त्रि. (इभस्येदम् अण्) डधीनुं, डधी संबंधी.

ऐभावत पुं. (इभावतोऽपत्यम् अण्) ते नामनो ऐक ऋषि.

ऐभी स्त्री. (इभ इभवाचकः शब्दः अस्त्यस्याः प्रज्ञा. अण् डीप्) इस्तिघोष नामनो वेलो.

ऐयत्य न. (इयत् ष्यञ्) परिभाष, संख्या.

ऐ त्रि. (इरायामत्रे पृथिव्यां जले वा भवः अण्) अत्रमां, पृथिवीमां के पाणीमां थनार. (न.) ब्रह्मलोकमां आवेकुं ऐक सरोवर, राशि, ढगलो.

ऐरक्य त्रि. (एरका+भवार्थे कुर्वादि० ण्य) ऐरका नामना घासमां थनार.

ऐरावण पुं. (इरा-सुरा वनं-उदकं यत्र तत्र भवः अण् पूर्वपदादिति णत्वम्) ईंद्रनो डधी, ऐरावण-श्वेतैर्दन्तैश्चतुर्भिस्तु महाकायस्ततःपरम् । ऐरावणो महानागोऽभवत् वज्रभृता धृतः-भा० आ० १८. अ०; पूर्व दिशानो दिग्गज, ऐक प्रकारनुं ईंद्रधनुष, पातावनिवासी नागजातिनो मुभियो, ऐक प्रकारनो सर्प. यथा-वासुकिस्तक्षकश्चैव नागश्चैरावणस्तथा-भा० सं० अ० ९

ऐरावत पुं. (इरा जलानि भूमना सन्त्यस्य इरा मतुप् मस्य वः इरावान् समुद्रस्तत्र भवः अण्) ईंद्रनो डधी ऐरावत, नारंगीनुं आड, लक्ष्म्यनुं वृक्ष-ऐरावतास्फालनककंशेन-कुमार० ३।२२; -प्रावृषेण्यं पयोवाहं विद्युदैरावताविव-रघु० १।३६ । (त्रि.) समुद्रमां थनार. (न.) वांभुं अने सीधुं शत्रुनुं धनुष्य. (इरावत्या नद्याः सन्निकृष्टो देशः अण्) भारवाड देशनो अमुक ल्याग.

ऐरावतक त्रि. (ऐरावते भवः वुञ्) भारवाड देशमां थनार.

ऐरावती स्त्री. (इराः सन्त्यस्य भूमना मतुप् मस्य वः इरावान् मेघः तत्र भवा अण्) वीजणी, ऐरावत डधीनी स्त्री, वटपत्री नामनुं वृक्ष, पांयाव देशमां आवेली ऐक नदी.

ऐरिण न. (इरिणे-उषरे भवम् अण्) ऐक जातनुं भीडुं.

ऐरेय पुं. (इरा भूमिस्तत्र भवः ठक्) मंगण नामनो ब्रह्म. (न. इरायामत्रे भवः ठक्) अनाजमांथी थनार मध. -ऋतेऽप्यध्वन्धश्चैवमैरेयाम्लसुरासवैः- चक्र-पाणिसंग्रहे । (त्रि.) अत्र वगेरे.

ऐर्य्य त्रि. (इर्माय हितम् ष्यञ्) वैद्यक प्रसिद्ध ऐक नेत्रांजन.

ऐल पुं. (इलायाः अपत्यम् शिवा० अण्) बुधनो पुत्र पुत्रुश्च राजा. (इला पृथ्वी तस्यां भवः) मंगण ब्रह्म. (-पुरुषवास्ततो विद्वानिलायां समपद्यत । सा वै तस्याभवन्माता पिता चैवेति नः श्रुतम् ॥ षट् सुता जज्ञिरेऽथैलादायुद्धीमानमानसुः ॥ -महा० १।७५।१७ । (न. इलानामत्रानां समूहः अण्) अत्रनो समूह.

ऐल त्रि. (इलायाः पृथिव्याः इदम् अण्) पृथ्वीमांथी थनार अत्र वगेरे.

ऐलवालुक न. (एलवालुकमेव स्वार्थे अण्) ऐक जातनुं सुगंधी द्रव्य.

ऐलविल पुं. ते नामनो ऐक राजा, ईलविलानो पुत्र-कुबेर.

ऐलाक पुं. (ऐलाक्यस्य छात्रः अण् यज्ञो लोपः) ऐलाक्यनो विद्यार्थी.

ऐलिक पुं. (इलिन्यां भवः ठक् पुंवत्) ते नामनो ऐक राजा, ईदिनीनो पुत्र.

ऐलेय पुं. (इलायाः अपत्यं ठक्) लौम-मंगण ब्रह्म. (न.) ते नामनुं ऐक सुगंधी द्रव्य.

ऐश त्रि. (ईशस्येदम् भावे ष्यञ्) महादेव संबंधी, ईश संबंधी -सुरसरिदिव तेजो वह्निनिष्ठयूतमेशम्-रघु०

ऐशानी स्त्री. (पूर्वात्तरयोरन्तराला दिक्) ईशान भूषो. (स्त्री ईशानसम्बन्धिनी) ईश्वर संबंधी, ईश संबंधी.

ऐश्य न. (ईश ष्यञ्) ईश्वर संबंधी.

ऐशी स्त्री. (ऐश+स्त्रियां डीष्) दुर्गादेवी.

ऐश्वर त्रि. (ईश्वर+अण्) ऐश शब्दं जुओ.

ऐश्वरकारणिक पुं. (ईश्वर अण् करणे ठक्) ऐक नैयायिकनुं नाम.

ऐश्वरी स्त्री. ईश्वर संबंधी.

ऐश्वर्य्य न. (ईश्वरस्य भावः ष्यञ्) प्रभुत्व, सर्वशक्ति मत्ता, ठकुराई, ईश्वरधर्म, अष्टिमा वगेरे आठ महासिद्धिओ, सर्व व्यापक शक्ति -ऐश्वर्य्यस्य समग्रस्य वीर्य्यस्य यशसः श्रियः-पुरा०, -तस्मै निशाचरैश्वर्य्य प्रतिशुश्राव राघवः-रघु० १२।६९

ऐश्वर्यकर्मन् त्रि. (ऐश्वर्यं कर्म यस्य) ईश्वरसंबंधी कर्मवाणुं.
 ऐषमस् अव्य. (अस्मिन् वत्सरे नि०) ચાલુ વર્ષે, આ વર્ષમાં.
 ऐषमस्तन त्रि. (तत्र भवार्थे ट्युल् तुट् च) ચાલુ વર્ષમાં થનાર.
 ऐषमस्त्य त्रि. (तत्र भवार्थे त्यप्) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 ऐषीक न. (इषिकमेव स्वार्थे अण्) इषीका शब्द जूओ.
 ऐषुकारि पुं. (इषुकारस्य अपत्यम् इञ्) ईषुकारबाझ બનાવનાર છોકરો.
 ऐषुकारिभक्त पुं. (तस्य विषयो देशः भक्त ल्) ऐषुकारीના વિષયનો દેશ.
 ऐषुकार्यादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द समूह- यथा-ऐषुकारि, सारस्यायन, चान्द्रायण,

द्वयाक्षायण, त्रयाक्षायण; औडायन, जौलयन, खाडायन, दासमित्रि, दासमित्रायण, शौद्रायण, द्राक्षायण, शायण्डायन, ताक्षर्यायण, शौभ्रायण, सौवीर, सौवीरायण, शयण्ड, शौण्ड, शयाण्ड, वैश्वमानव, वैश्वधेनव, नड, तुण्डदेव, विश्वदेव, सापिण्ड ।
 ऐष्टिक पुं. (इष्टेर्व्याख्यानो ग्रन्थः ठक्) જેમાં ઈષ્ટિનું વ્યાખ્યાન હોય તેવો ગ્રંથ, અન્તર્વેદિકામાં થનાર કોઈ કર્મ, ઈષ્ટિસાધનમાં સમર્થ.
 ऐहलौकिक त्रि. (इहलोकं भवः ठक् द्विपदवृद्धिः) આ લોકમાં થનાર, ઐહિક, દુન્યવી.
 ऐहिक त्रि. (इह भवः कालाट् ठक्) આ લોકમાં થનાર, આ લોકમાં જણાવેલ, દુન્યવી. - क्वचिद्वद्मवदैहिकार्थेषु रंस्यन् यथा वानरः सुतदारवत्सलो व्यवायक्षणः -भाग० ५।१४।३२.

ओ

ओ स्वरवर्ष पैकी तेरमो स्वर. दीर्घ, प्लुत, ते अने उदात्त, अनुदात्त अने स्वरित भेदथी छ प्रकारे, तेमज ते अधा सानुनासिक अने निरनुनासिक भेदथी आर प्रकारो थाय - ते पैकी 'ओकार' तेनुं उच्यारण स्थान कठ-ओष्ठ्य छे.
 ओ अव्य. (उ+विच्) संबोधनમાં, બોલાવવામાં, સ્મરણમાં અને અનુકંપામાં વપરાય છે. (પું.) બહા.
 ओक पुं. (उच्+घ चस्य कः) पक्षी, शूद्र, आश्रय, समुदाय.
 ओकज त्रि. (उच् क, (चस्य कत्वम्) तस्मिन् जायते जन् ड) धेर પાળેલાં (પશુ વગેરે.)
 ओकण पुं. (उच्-विच्+ओः सन् कणति कण् अच्) કેશનો કીડો, જૂ, માકણ.
 ओकणि (उच्-विच् इन् वा) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 ओकणी स्त्री. (ओ कण् अच् डीप्) सीमावर्ती जंगल.
 ओकस् न. (उच्+असुन्) धर, उरकीई आश्रय, निवास, वनौकसः, त्रिदिवौकसः, दिवौकसः, जलौकसः वगेरे. -सप्तर्षीणां तु यत् स्थानं स्मृतं तद्वै वनौकसाम्- वि० पु० १।६।३७
 ओकिवस् त्रि. (उच्+समवाये क्वसु वेदे नि०) એકત્ર થયેલ.

ओकुल पुं. (उच्+उल्क् न्यङ्क्वा० नि० कु) ઘઉંનો પોંક, અડધા સેકેલ ઘઉં -ओकुलस्तु गुरुवृष्यो मधुरो बलकारकः । रक्तपित्तापहः स्निग्धो हृद्यो मदवि- वर्द्धनः ।। -राजनि.
 ओकोदनी स्त्री. (ओकः आश्रयः मूर्द्धरूपं अदनं यस्याः डीप्) જુ, કેશનો કીડો.
 ओकणी स्त्री. (उच्+विच् ओक सती कणति कण्+अच् गौ० डीप्) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 ओक्य त्रि. (ओकसे हितः-यः) आश्रयने माटे छितकारी.
 ओख् (भ्वा० पर० स० सेट् ऋदित्-ओखति वगेरे) શોભાવવું, અટકાવવું સકઠ; સુકાવું, શોષવું, શક્તિવાળા થવું, સમર્થ થવું; અકઠ
 ओगण त्रि. (अवगण्यते अव+गण्+कर्मणि घञर्थे क संप्र०) અવગણના કરવા યોગ્ય, હલકા તરીકે ગણવા યોગ્ય.
 ओगीयस् त्रि. (ओजीयस् वेदे नि०) અત્યંત તેજસ્વી.
 ओघ पुं. (उच्+घञ् पृषो० घः) समूह, पाणीનો વેગ, ઉતાવળું નૃત્ય વગેરે, ત્રણ વાઘવિધિઓમાંથી એક, એક આધ્યાત્મિક તુષ્ટિ, પરંપરા- भङ्गीभक्त्या विरचितवपुस्तम्भितान्तर्जलौघः मेघः - रविपीतजला तपात्यये पुनरोघेन हि युज्यते नदी-कु० ४।४४ ।

ओघरथ पुं. (ओघवतो नृपतेः पुत्रः) ओघवान् राजानो पुत्र.

ओघवत् त्रि. (ओघः जलवेगादिरस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) पाण्डिना देव वगेरेथी युक्त. (पुं. ओघः जलवेगादि-स्त्यस्य मतुप् मस्य वः) ते नामनो अक २१४.

ओघवती स्त्री. (ओघः जलवेगादिरस्त्यस्य स्त्रियां ङीष्) ओघवान् राजानी कन्या, जल वेगादिवानी नदी -एषा सरस्वती रम्या दिव्या चौघवती नदी-भा० व० १३९

ओङ्कार पुं. (ओम्-स्वरूपे कारप्रत्ययः) ओङ्कार-प्रशवमंत्र, काशीमां रहेल अक शिवलिंगनो भेद. -ओङ्कारः पूर्वमुच्चार्यस्ततो वेदमधीयते, -ओङ्कार-श्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्राह्मणः पुरा । कण्ठं भित्वा विनिर्यातौ तस्मान्माङ्गलिकावुभौ ॥ -दुर्गादासः, - प्राणायामैस्त्रिभिः पूतस्तत ओङ्कारमर्हति-मनु० २।७५

ओङ्कारा स्त्री. बुद्धनी अक शक्तिदेवी.

ओङ्कारेश्वर पुं. काशीमां आवेलुं अक शिवलिंग.

ओज् (चुरा० उभ० अक० सेट्-ओजयति, ओजयते) अणवाणा धवुं, अणवान् धवुं.

ओज पुं. (ओज्+अच्) आर राशिओमांनी विषम अेकीनी राशि, अेकी, विषम संध्या.

ओजस् न. (उब्ज्+असन् बलोपे गुणः) दीप्ति, कांति, प्राश, अण, सामर्थ्य, विषमराशि, शास्त्र वगेरेमां कुशगता, धातुतेज, शानेन्द्रियोनुं सामर्थ्य, अण, -तेषामिदं तु सप्तानां पुरुषाणां महौजसाम् । -मनु० १।१९, -एष ह्यतिबलः सैन्ये रथेन पवनौजसा-रा० ७।२९।२२; जे०, वेग, गति, ते नामनो काव्यनो अक गुण, गौडीरीति -ओजः समासभूयस्त्वं मांसलं पदडम्बरम् । शरीरमां धातुपोषक अक वस्तु -हृदि तिष्ठति यच्छुद्धं रक्तमीषत् सपीतकम् । ओजः शरीरे संजातं तत्राशान्नाशमृच्छति ॥ -रुद्रौजसा तु प्रहतं त्वयाऽस्याम् -रघु० १।१९

ओजसाकृत त्रि. (तृतीयायाः अलुक्) प्राश-अणथी-सामर्थ्यथी करेव.

ओजसीन न. (ओजोऽस्त्यत्राहनि इत्यर्थे ख) कांतिमान् द्विवस, शक्तिशाणी, मज्जभूत.

ओजस्य न. (मत्वर्थे यत्) उपरनो अर्थ जुओ.

ओजस्वत् त्रि. (ओजोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) अणवान्, तेजस्वी.

ओजस्विन् त्रि. (ओजोऽस्त्यस्य मतुप् विनि) अणवान्, तेजस्वी -ओजस्विवर्णोज्ज्वलवृत्तशालिनम्-शिशुं

ओजस्वितर त्रि. (अतिशायने तरप्, तमप् वा) अत्यंत अणवान्, अत्यंत तेजस्वी. -ओजस्वितमः

ओजस्विता स्त्री. (ओजस्विनो भावः तल्-त्व) अणवान्पशुं, तेजस्वीपशुं. -ओजस्वित्वम्

ओजायितम् (नामधातु, ओज य क्त) साहसभयं य२१४, छिमतभयो व्यवहार.

ओजिष्ठ त्रि. (अतिशायने इष्ठन् ईयसुन् वा) -ओजीयस् अत्यंत अणवान्, अत्यंत तेजस्वी.

ओज्मन् त्रि. (आ+वज्+ड्वनिप्) प्रेरणा करनार. (पुं) वेग.

ओडव (पुं) पांच स्वरवाणी कोठ राग, ऋषभ अने पंचमरहित भाकीनां पांच-निषाद, गांधार, षड्ज, मध्यम अने धैवत-स्वरुपवाणा पांच रागवाणी राग.

ओडिका स्त्री. (उ+ड तस्य नेत्वम्-ङीप् स्वार्थे क ह्रस्वः) नीवार नामनुं तृष्णधान्य, सामो- नीवारः शीतलो ग्राही पित्तघ्नः कफवातकृत् ॥ -भावप्र०. (स्त्री ङीप्)- औडी ।

ओड्र न. (आ+इषत् उन्नति उन्द्+रक्-दस्य डः) जसुदनुं इल -ओड्रपुष्पप्रियेऽम्बिके-हरानन्दः । (पुं) उत्कल देश ओडिया-ओरिशा देश. - पौण्ड्रकाशौड्रविडाः काम्बोजा यवना शकाः-मनु० १०।४४

ओड्रपुष्प पुं. (ओड्रं पुष्पं यस्य) जसुदनुं अ३.

ओड्राख्या स्त्री. जसुदनुं वृक्ष.

ओण् (श्वा० पर० स० सेट्-ओणति) दूर करवुं, असेडवुं -ओणति धनं चौरः-दुर्गा०

ओणि त्रि. (ओण्+इन्) दूर करनार, असेडनार.

ओणी स्त्री. द्वि. स्वर्ग अने पृथिवी.

ओत त्रि. (आ-वेज्+क्त) परोवायेल, ताशो, वस्त्रनो लांभो तांतशो, अंदर व्याप्त धयेवुं.

ओतप्रोत त्रि. लंबाई अने पडोणार्थना आधारे आरपार सीवेवुं, अथी दिशाओमां ईलायेवुं.

ओतु पुं. स्त्री. (अव्+तुन् ऊट् गुणः) अिलाडो, अिलाडी.

ओदती स्त्री. (उषसि निरु०) प्रभात, परोड.

ओदन पुं. (उन्द्+युच् नलोपो गुणश्च) रांधेला थोभा, भात, मेघ, दणिया साथे दूधमां पकावेवुं अत्र.

ओदनपाकी स्त्री. (ओदनस्य पाक इव पाको यस्याः ङीष्) नील जीटी नामनी अक वनस्पति, अक जतनी औषधि.

ओदनाह्वया स्त्री. (ओदनस्य आह्वयो यस्याः) ऐक
जतनी वनस्पति.

ओदनिका स्त्री. नीथेनी अर्थं जुओ.

ओदनी स्त्री. (ओदन इवाचरति ओदन+आचारे क्विप्
ततः अच् गौरा० डीष्) बला नामे वनस्पति.
(स्त्री.) ओदनिका ।

ओदनीय त्रि. (ओदनस्य हितादौ छ) भातनुं छितकारक.

ओदन्य त्रि. (ओदनस्य यत् वा) उपरनी अर्थं जुओ.

ओपश (वेद) तडिथो, अवलंबन.

ओद्य पुं. (उन्द्+मन् नि०) भींजुं, भीनुं धनुं.

ओद्यन् त्रि. (उन्द्+मनिन् नलोपः) औषधि.

ओम् अव्य. (अप्+मन्) प्रश्नव मंत्र -ओमित्युच्यता-
ममात्यः-मा० ६, - ओमित्युक्तवतोऽथ शाङ्गिण
इति -शिशु० १।७५, - द्वितीयश्चेदोमिति ब्रूमः-सा०
६० १, आरंभमां, स्वीकारमां, -अकारो विष्णुरुद्दिष्ट
उकारस्तु महेश्वरः । मकारेणोच्यते ब्रह्मा प्रणवेन
त्रयो मताः ।। अनुमतिमां, दूर करवां, अस्वीकारमां,
भंगलभं- वाङ्मयं प्रणवः सर्वं तस्मात् प्रणवमभ्यसेतु
। शुभमां, श्रेय ब्रह्ममां - 'ऊं तत् सत्' इति निर्देशो
ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः । तथा परमेश्वर भेदा अर्थमां
वपराय छे - ओङ्कारश्चाथ शब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः
पुरा । कण्ठं भित्त्वा विनिर्यातौ तेन माङ्गलिकावुभौ ।।

ओमन् पुं. (अव्+मनिन् ऊट् गुणः) रक्षश करवुं,
रक्षश.

ओमन्वत् त्रि. (ओमा विद्यतेऽस्य मत्तुप् मस्य वः)
रक्षश करनार.

ओमात्र त्रि. (ओमा त्रायते त्रै+क नलोप-दीर्घा) रक्षश
करनार, अथावनार.

ओम्य त्रि. (ओमनि हितं यत् टिलोपः) रक्षश भाटे
छितनुं.

ओम्यावत् त्रि. (ततोऽस्त्यर्थं मत्तुप् पूर्वस्य दीर्घः) रक्षश
भाटे छितवाणुं.

ओल पुं. (ओनति आ+उन्द्+क नलोपे पृषो० दस्य
लत्वम् । सूरश, ऐक जतनी कंद. -शूरणः कन्द
ओलश्च कन्दलोऽशौघ इत्यपि । (त्रि.) भीनुं.

ओलज् (इदित् भ्वा० पर० सेट्-ओलज्जति) उंथे
ईकवुं.

ओलण्ड (इदित् भ्वा० पर० स० सेट्-ओलण्डयति-
ओलण्डयते, ओलण्डति)-ईकवुं, निन्दा करवी.

ओलज् (भ्वा० पर०) ईकी देवुं, उछाणवुं.

ओल्ल पुं. (ओल पृषो०) सूरश ऐक जतनी कंद.

ओष पुं. (उष्+घञ्) दाड, पाक, बणतरा. (न.) शीघ्र,
जलदी.

ओषण पुं. (उष्+ल्यु) दाडक रस, तीभो रस.

ओषणा स्त्री. (उष्+ल्यु डीष्) ऐक जतनुं शाक.

ओषधि पुं. (ओषः पाको धीयतेऽत्र ओष+धा+कि)
अत्र वगेरे औषधि, इणना पाकवाथी जेनी नाश
थाय ते औषधि-डांगर जव वगेरे, सोमनी छोड,
कपूर- भवन्ति यत्रौषधयो रजन्यामतैलपूराः सुरत-
प्रदीपाः-कुमार० १।१०.

ओषधिगर्भ पुं. (ओषधीनां गर्भः उत्पत्ति यस्मात्)
चंद्र, सूर्य.

ओषधिज त्रि. (ओषधिभ्यो जायते जन्+ङ) औषधिओथी
उत्पन्न थयेल औषध, अग्नि-(ज्वलयतौषधिजेन
वह्निना- शिशु०

ओषधिपति पुं. (ओषधीनां पतिः) चंद्र, कपूर, सोमलत्त.

ओषधिप्रस्थ पुं. (ओषधियुक्तं प्रस्थं यत्र) छिमालयनी
राजधानी- तत् प्रयातौषधिप्रस्थं सिद्धये हिमवत्पुरम्-
कु० ६।३३, -आसेदुरोपधिप्रस्थम्-कु० ६।३६

ओषधी स्त्री. (ओषधियुक्तं प्रस्थं डीष्) देवीनी पत्नी,
-उद्दिग्जाः स्थावराः सर्वे वीजकाण्डप्ररोहिणः ।
ओषध्यः फलपाकान्ताः बहुपुष्पफलोपगाः ।। अत्र
वगेरे औषधि, इणना पाकवाथी जेनी नाश थाय ते
औषधि- डांगर जव वगेरे -ओषधीनां परां प्राप्तिं
कश्चिद् वेदितुमर्हति । योगविनाम-रूपज्ञस्तासां
तत्त्वविदुच्यते ।।

ओषधीपति पुं. (ओषधीनां पतिः) चंद्र, कपूर, सोमलत्त.

ओषधीश पुं. (ओषधीनां ईशः) उपरनी अर्थं जुओ,
-ओषधीशः क्रियायोनिरम्भोयोनिरनुष्णभाक् -हरिवंशे
४६।८.

ओषम् अव्य. (उष्+णमुल्) वारंवार पकवीने, वारंवार
बाणीने.

ओषिष्ठ त्रि. (उष् दाहे+णिनि अतिशयेन ओषी+इष्टन्
टिलोपः) अत्यंत दाडक.

ओष्ट्राविन् त्रि. (उष् करणे ष्ट्रन् तदस्त्यस्य विनि)
जेना वडे दाड थाय ते वाणुं, दाडना साधन युक्त.

ओष्ठ पुं. (उष्यते उष्णाहारेण उष् कर्मणि थल्) छोड
-ताम्रौष्ठपर्यस्तरुचः स्मितस्य-कुमा०, -उमामुखे
बिम्बफलाधरोष्ठे व्यापारयामास विलोचनानि ।
-कुमा० ३।६७

ઓષ્ઠક ત્રિ. (ઓષ્ઠે પ્રસિત્તઃ કન્) હોઠના સંસ્કારમાં આસક્ત.
ઓષ્ઠકોષ પું. (ઓષ્ઠસ્ય કોષો યત્ર) 'સુશ્રુત' નામના વેદક ગ્રંથમાં કહેલ તે નામનો એક મુખરોગ.
ઓષ્ઠજાહ ન. (ઓષ્ઠસ્ય મૂલમ્ જાહષ્) હોઠનું મૂળ.
ઓષ્ઠપાક ત્રિ. શરદીમાં હોઠ ફાટવા તે.
ઓષ્ઠપુષ્પ ન. (ઓષ્ઠોપમાનં પુષ્પં યસ્ય) હોઠ જેવા ફૂલવાળું, બધુક વૃક્ષ, બપોરિયાનું ઝાડ.
ઓષ્ઠરોગ પું. (ઓષ્ઠસ્ય રોગઃ) હોઠનો રોગ -કર્કશૌ પરુષૌ સ્તબ્ધૌ સંપ્રાપ્તાનિલઘ્વેદનૌ । વાલ્યેતે પરિપાચ્યેતે ઓષ્ઠી મારુતકોપતઃ ।। -નિદાને ।
ઓષ્ઠાવલોપ્ય ત્રિ. જે હોઠથી ખાઈ શકાય તે.
ઓષ્ઠી સ્ત્રી. (ઓષ્ઠ ઇવાચરંતિ ઓષ્ઠ+ક્વિપ્ તતઃ અચ્ ગૌરાં ડીષ્) ગીલોડાનું વૃક્ષ, બિંબફલ નામક વૃક્ષ.

ઓષ્ઠોપમફલા સ્ત્રી. (ઓષ્ઠ ઉપમીયતેડનેન ઓષ્ઠોપમં ફલં યસ્યાઃ) ગીલોડાનું ઝાડ, બિંબફલ નામક વૃક્ષ.
ઓષ્ણ પું. (ઈષદુષ્ણઃ આ+ઉષ્ણ) લગાર ગરમ.
ઓષ્ણ ત્રિ. (ઓષ્ઠે ભવઃ તત્ર ભવાદૌ યત્) હોઠમાં થનાર, ઉવર્ણ અને પવર્ગ વગેરે, જે હોઠ ઉપર રહે તે.
ઓષ્ણ ત્રિ. (ઈષદ્ ડુષ્ણઃ) થોડું ગરમ.
ઓષ્ઠચયોનિ સ્ત્રી. હોઠ ધ્વનિથી ઉત્પન્ન થનાર.
ઓષ્ઠચસ્થાન ન. જે હોઠથી ઉચ્ચારાય તે.
ઓહ પું. (આ+વહ ઘગર્થે ક સંપ્રઠ) સારી રીતે વહેવું, ઊંચકવું, લઈ જવું. (ત્રિ. આ+કર્ત્તરિ મૂલવિભુજાઠ્ઠ ક) વહેનાર, ઊંચકનાર, લઈ જનાર.
ઓહબ્રહ્મણ્ પું. (ઊહ ઇષાં બ્રહ્મ ઇતિ વા નિરુક્તોક્તેઃ પૃષોઠ્ઠ ઊહબ્રહ્મયુક્તે) ઊહ બ્રહ્મથી યુક્ત.
ઓહસ્ ત્રિ. (આ+ઊહ+અસુન્) વહનનું સાધન સ્તોત્ર વગેરે.

ઔ

ઔ સ્વર વર્ણો પૈકી ચૌદમો સ્વર. દીર્ઘ, ધ્વુત-તે બંને ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત ભેદથી છ પ્રકારે, તેમજ તે બધા સાનુનાસિક અને નિરનુનાસિક ભેદથી બાર પ્રકારો થાય-તે પૈકી 'ઔકાર' તેનું ઉચ્ચારણ સ્થાન કંઠ-ઓષ્ઠ્ય છે.
ઔ અવ્ય. (આ+અવ્+ક્વિપ્+ઊટ્) બોલાવવામાં, સંબોધનમાં, વિરોધમાં અને નિર્ણયમાં વપરાય છે. (પું.) અનન્ત, શેષનાગ. (સ્ત્રી.) પૃથ્વી.
ઔઘ્ય પું. (ઊઘ્ય ગર્ગાદિઠ્ઠ અપત્યે યજ્ઞ ઔઘ્યઃ તસ્ય છત્રઃ) ઔઘ્યનો વિદ્યાર્થી, પાઠ કરવાની વિશિષ્ટ રીત.
ઔઘ્યિક ત્રિ. (ઊઘ્યં સામાવયવભેદમ્ વેત્યધીતે વા ઠક્) ઊઘ્ય નામના 'સામવેદ'ના ભાગને જાણનાર તથા ભજનાર.
ઔઘ્યિકવ્ય ન. (ઊઘ્ય ઠક્ ષ્યજ્ઞ) ઊઘ્યનો પાઠ, 'સામવેદ.'
ઔઘ્ય ન. (તેષાં ધર્મઃ આમ્નાયો વા તતઃ જ્ય) ઔઘ્યિકોનો ધર્મ અથવા આમ્નાય.
ઔક્ષ ન. (ઊક્ષાં-વૃષાણાં સમૂહઃ અણ્ ટિલોષઃ) બળદોનો સમૂહ. (ત્રિ. તસ્યેદમ્ અણ્) બળદ સંબંધી.
ઔક્ષક ન. (ઊક્ષાં સમૂહઃ વુજ્ઞ) બળદોનો સમૂહ.
ઔઘ્યીય ત્રિ. (ઊઘ્યેન પ્રોક્તમધીયતે છણ્) ઊઘ્ય નામના ઋષિએ કહેલ બ્રાહ્મણ ગ્રંથને ભજનાર.

ઔઘ્ય ત્રિ. (ઊઘ્યાં સંસ્કૃતં યત્ તતઃ સ્વાર્થે ષ્યજ્ઞ) હાંડલી અથવા તપેલીમાં રાંધેલ અન્ન વગેરે.
ઔઘ્યા સ્ત્રી. તે નામની એક નગરી.
ઔઘ્યેયક ત્રિ. (ઊઘ્યા જાતાદિ કવ્યાદિ ઢકજ્ઞ) ઊઘ્યા નગરીમાં ઉત્પન્ન થયેલ વગેરે.
ઔઘ્યેન પું. (ઊઘ્યેન અણ્) ઊઘ્યેનનો પુત્ર કંસ.
ઔઘ્ય ન. (ઊઘ્ય ષ્યજ્ઞ) દઢતા, ભીષણતા, કૂરતા.
ઔઘ પું. (વહતિ પુંસિ સંજ્ઞાયાં ઘઃ તતઃ સ્વાર્થે અણ્) પાણીનો સમુદાય, પાણીનું પૂર.
ઔઘ્ય પું. (ઊઘ્યસ્ય અપત્યં અણ્ પૃષોઠ્ઠ) દીર્ઘ તમસ નામનો ઋષિ. (પું.) ઉત્પન્નનો પુત્ર દીર્ઘતમસ.
ઔઘ્યી સ્ત્રી. (ઊઘ્યસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્ઞ ષિત્ત્વસામર્થ્યાત્ સ્ત્રીત્વમપિ તત્ર ડીષ્ યલોપશ્ચ) યોગ્યતા -સામર્થ્યમૌઘ્યી દેશઃ કાલો વ્યક્તિઃ સ્વરાદયઃ- સાઠ્ઠ દ૦ ૨.
ઔઘ્ય ન. (ઊઘ્યસ્ય ભાવઃ ષ્યજ્ઞ) યુક્તપણું, યોગ્યતા -एता अपि यथौचित्यादुत्तमाधममध्यमाः -સાઠ્ઠ દ૦ ૩
ઔઘ્યૈઃશ્રવસ પું. (ઊઘ્યૈઃ શ્રવસ અણ્) ઈંદ્રનો ઘોડો.
ઔઘ્ય ન. (ઊઘ્ય ષ્યજ્ઞ) દેશાંતર, ગ્રહનું અંતર.
ઔઘ્યિક ત્રિ. (ઔઘ્યા વર્તંતે ઠક્) શૂરવીર, બલવાન, તેજસ્વી.

औजस्य न. (ओजस्+स्वार्थं घ्यञ्) ओज, तेज, बल, श्रवणशक्ति, शिष्ट, स्मृति.

औज्ययनक त्रि. (उज्जयिन्यां जातादि धूमा० वुञ्) उज्जयिनी नगरीमां उत्पन्न थयेव वगेरे.

औज्जिहानि पुं. स्त्री. (उज्जिहानस्य अपत्यमत इञ्) उज्जिहाननुं अपत्य-छोकरुं.

औज्ज्वल्य न. (उज्ज्वल घ्यञ्) कान्ति, उज्ज्वलपशुं.

औड त्रि. (उन्द्+क न लोपः दस्य ड स्वार्थं अण्) भीनुं.

औडव पुं. (औडव स्वार्थं अण्) ते नामनो अेक रागनो भेद—औडवः पञ्चभिः प्रोक्तः स्वरैः षड्भिस्तु षाडवः । संपूर्णा सप्तभिः प्रोक्ता रागजातिस्त्रिधा मता ॥—संगीतरत्नाकरः

औडवि त्रि. (औडवं रोगविशेषमनुशीलयति इञ्) औडव नामना रोगनो अभ्यास करनार.

औडुप त्रि. (उडुपेन निर्वृत्तादि सङ्कलादि अण्) चंद्रथी अनेल-तैयार थयेव, वडाशथी अनेल-तैयार थयेव, चंद्र अथवा वडाशनी सभीपनो प्रदेश वगेरे.

औडुपिक त्रि. (उडुपेन प्लवति तरति ठक्) वडाशथी तरनार, वडाशथी लई जनार.

औडुम्बर त्रि. (उडुम्बरस्य विकारः) उंभराभांथी अनावेल पात्र वगेरे—गृहीत्वौडुम्बरं पात्रं वारिपूर्णमुदङ्मुखः-देवलः । उंभरानो विकार, ताम्रपात्र. (पुं.) अेक ज्ञतनो तपस्वी—वैखानसा वालिखिल्यौडुम्बरा फेनपा वने-भाग० ३।१२।४३, अेक ज्ञतनो मडान कीढ—रुग्दाहरागकण्डूभिः परीतं रोमपिञ्जरम् । उडुम्बर-फलाभासं कुष्ठमौडुम्बरं वदेत् ॥—निदाने, ते नामनो अेक यम.

औडुलोमि पुं. स्त्री. (उडुलोमोऽपत्यम् बाह्वादि० इञ्) उडुलोमनु संतान-छोकरुं.

औडू पुं. (ओडूदेशानां राजा अण्) ओडूदेशनो (ओरिसानो) राज अथवा ते देशमां रडेनार.

औत्थ्य पुं. औचथ्य शब्द जुओ. उत्थ्यकुल संबंधी, उत्थ्य कुणमां उत्पन्न, उत्थ्यनो पुत्र दीर्घतमसु.

औत्कण्ठय न. (उत्कण्ठैव चातुर्व, स्वार्थं घ्यञ्) उत्कंडा, आतुरता, लालसा, ईच्छा.

औत्कर्ष्य न. (उत्कर्ष+स्वार्थं घ्यञ्) उत्कर्ष, उन्नति, यदती, श्रेष्ठपशुं.

औत्क्षेप पुं. स्त्री. (उत्क्षेपस्य उर्ध्वक्षेपकस्यापत्यं शिवा० इणो) उत्क्षेपनु संतान-छोकरुं.

औत्तम त्रि. (उत्तमेन निर्वृत्तादि सङ्कला० अण्) उत्तम वडे करेल-अनावेल, उत्तमनी पासेनो प्रदेश वगेरे.

औत्तमर्णिक न. (उत्तमर्ण ठक्) करज, ऋष.

औत्तमि पुं. (उत्तमस्य अपत्यं इञ्) यौद मनुओभांथी ते नामनो त्रीशो मनु.

औत्तर त्रि. (उत्तरति अस्मात् उद्+त् अपादाने अप् त्तः अण्) उत्तरनार, दुःअनुं निवारण करनार.

औत्तरपथिक त्रि. (उत्तरपथेन गच्छति तेनाहतं वा ठक्) उत्तर मार्गे जनार, अर्थिरादिना मार्गे जनार अेक उपासक, ते वडे आशेव.

औत्तरपदिक त्रि. (उत्तरपदं गृह्णाति ठक्) उत्तर पदने ग्रहण करनार.

औत्तरवैदिक त्रि. (उत्तरवेद्यां भवः ठ) उत्तर वेदिकाभां थनार.

औत्तराधर्य्य न. (उत्तरे च अधरे च तेषां भावः घ्यञ्) शिथ-नीथ भावनी स्थिति.

औत्तराह त्रि. (उत्तरस्मिन् कालादौ भवः उत्तर+आहञ्) उत्तर कालमां थनार.

औत्तरेय पुं. (उत्तरायाः अपत्यम् ठक्) विराट राजनी पुत्री उत्तरानो ने अभिमन्युनो पुत्र, परीक्षित राज.

औत्तानपाद पुं. (उत्तानपादे नृपे भवः अण्) उत्तानपाद राजनो पुत्र-ध्रुव—औत्तानपादे भगवांस्तवे शाङ्गधन्वा, देवः क्षिणोत्ववनतार्तिहरो विपक्षान् । - भा० ४।१०।३०, -ग्रहाणामुपरिस्थितनिश्चलतारा, उत्तर दिशाभां स्थित तारो, -ध्रुवस्यौत्तानपादस्य ब्रह्मर्षिणां तथैव च-भा. अनु. अ. ३. ।

औत्थितासनिक त्रि. (उत्थितासन ठक्) असवा माटे आसनोने प्रबंध करनार अमलधार.

औत्पत्तिक पुं. (उत्पत्त्या भावेन अविद्युक्तः ठक्) सडज, अंतर्गत, नित्य संबंध—औत्पत्तिकस्तु शब्दस्यार्थेन सम्बन्धः । (पुं. उत्पत्तेर्भावः स्वकालः तत्र भवः ठक्) लक्षण, स्वभाव—तत्रिशम्याथ हर्म्यस्था औत्पत्तिकमनीषया-भाग० ६।५।१०, -औत्पत्तिकेनैव संहननबलोत्पेताः-भाग० ५।२।२१, अमंगलकारी, संकटवारुं, अलौकिक.

औत्पात त्रि. (उत्पातस्य तज्ज्ञापकशास्त्रस्य व्याख्यानो ग्रन्थः तत्र भवो वा ऋगयना० अण्) उत्पातने ज्ञावनार ग्रंथनु व्याख्यान अथवा तेमां थनार.

औत्पातिक त्रि. (उत्पाते दैवारिष्टे भवः ठक्) उत्पातमां थनार—औत्पातिकं मेघ इवाश्मवर्षम्—रघु०

औत्पाद त्रि. (उत्पादं तदावेदकं ग्रन्थं वा वेत्त्यधीते वा तत्र भवो वा ऋगयना० अण्) भावोनी उत्पत्तिने ज्ञानार. उत्पत्ति ज्ञानार. ग्रंथने भक्षणार, ते ग्रंथमां थनार.

औत्पुट त्रि. (उत्पुटेन निर्वृत्तादि चतुरर्थ्याम् अण्) उत्पुटे-पुल्लोभे अनावेले, उत्पुटनी समीपनी प्रदेश वगेरे.

औत्पुटिक त्रि. (उत्पुटेन हरति उत्सङ्गा० ठक्) उत्पुट-पुल्ली रीते लई जनार.

औत्पुतिक त्रि. (उत्पुटेन हरति उत्सङ्गादि० ठक्) उत्पुटन-नामना वैदिक संस्कारथी युक्त करवा वडे लई जनार.

औत्स त्रि. (उत्से भवः अज्) पर्वतना ऊरुशामां थनार.

औत्सङ्गिक त्रि. (उत्सङ्गेन हरति ठक्) जोणामां लई जनार.

औत्सर्गिक त्रि. (उत्सर्गे सामान्यधिं हरति ठज्) सामान्य विधिने योग्य.

औत्सायन पुं. स्त्री. (उत्स-ऋषिभेदस्तस्य गोत्रापत्यम् अश्वा. फज्) उत्स ऋषिनुं संतान.

औत्सुक्य न. (उत्सुकस्य भावः ष्यज्) उत्कंडा, उत्स्राड -इत्यौत्सुक्यादपरिगणयन् गुह्यकस्तां ययाचे-पू० मेघ० ५, -इष्टानवाप्तेरौत्सुक्यं कालक्षेपासहिष्णुता । चित्ततापत्वर-स्वेद- दीर्घनिःश्वसितादिकृत् ।। -सा० द० ३।१५६, -औत्सुक्येन कृतत्वरं सहभुवा व्यावर्तमाना ह्विया-रत्ना० १।२

औदक त्रि. (उदकेन पूर्णं गृह्णाति उदकस्येदं वा अण्) पाणीथी भरेलो धडो लई जनार, पाणी संबंधी, पाणीमां थनार - औदकेनैव विधिना निर्वपेत् दक्षिणामुखः -मनु० । (त्रि. उदके भवः अण्) पाणीमां थनार - स्थलजौदकशाकानि पुष्पमूल-फलानि च-मनु०

औदकि पुं. स्त्री. (उदक+अपत्यार्थे इज्) उदक नामना ऋषिनुं संतान. (पुं. ततः स्वार्थे दामन्यादि छ) -औदकीयः ।

औदङ्क पुं. स्त्री. (उदङ्क+अपत्यार्थे इज्) उदक ऋषिनुं संतान. (पुं. उदङ्क स्वार्थे छ, - औदङ्कीयः ।

औदज्ञायनि पुं. स्त्री. (उदज्ञस्य ऋषेरपत्यं तिका. फिज्) उदज्ञ ऋषिनुं संतान-छोकरुं.

औदञ्चन त्रि. (उदच्यंते-उत्क्षिप्य धियतेऽस्मिन् उदञ्चनो जलाधारमणिकस्तस्येदम् अण्) जलाधार पात्र संबंधी.

औदञ्चवि पुं. स्त्री. (उदञ्चोरपत्यं बाह्या० इज् ।) उदञ्चु नामना ऋषिनुं संतान.

औदञ्चि पुं. स्त्री. (उदञ्चस्यापत्यं इज्) उदञ्चनो अपत्य-संतान.

औदनिक त्रि. (ओदनाय प्रभवति संतापा. ठज्) रसोई करनार, रसोईयो.

औदन्य पुं. (उदन्यायुक्ते ऋषौ भवः अण्) ते नामना अेक ऋषि.

औदपान त्रि. (उदपानादागतः शुण्डिका० अण्) राजाभे देवा योग्य कर वगेरे, उदपान नामना गाममां थनार, पाणीना लवाडामां थनार.

औदभृज्जि पुं. स्त्री. (उदभृज्जस्य अपत्यं इज्) उदभृज्जनो पुत्र.

औदमेधि पुं. स्त्री. (उदमेधस्य अपत्यं इज्) उदमेधनो पुत्र-संतान.

औदमेधीय त्रि. (उदमेधेरिदं रैवतकादि० छ) उदमेधि संबंधी.

औदयिक त्रि. (उदये लग्नकाले भवः ठज्) लग्नकाणे थनार.

औदरिक त्रि. (उदरे प्रसितः ठक्) पेटभरु, अेकल पेटु- सर्वमेवौदरिकस्याभ्यवहार्याय कल्पते -नाट०, - स्वोदरपूरणाशक्तिनिमित्तकनिन्दात्यागेच्छाविजिगीषा तथा रहितः -रमानाथः ।

औदर्य त्रि. (उदरे भवः यत् उदर्यः ततः स्वार्थे अण्) पेटमां थनार, अंदर दाजल थयेल, पेटनी अग्नि वगेरे, गर्भमां रडेल.

औदल पुं. ते नामना अेक ऋषि.

औदवापि पुं. स्त्री. (उदवापस्य अपत्यं इज्) उदवापनो पुत्र-संतान.

औदवाहि पुं. स्त्री. (उदवाहस्य अपत्यं इज्) उदवाहनो पुत्र-संतान.

औदश्वित त्रि. (उदश्चिति तक्रभेदे संस्कृतः अण्) अेक प्रकारनी छाशमां (मठामां) संस्कार युक्त करेले भक्ष्य द्रव्य, वडां वगेरे. (त्रि. उदश्विति तक्रभेदे पक्षे ठक्) -औदश्वित्कम् ।

औदस्थान त्रि. (उदस्थानं शीलमस्य छात्रादि ण) पाणीना स्थानमां रडेवाना स्वभाववाणुं.

औदार्य न. (उदारस्य भावः गुणवचनत्वात् ष्यज्) उदारता, वाक्यना 'अर्थनी संपत्ति, वाणीनी अेक गुण औदार्य, साहित्यमां नायकनो अयत्नसिद्ध

- शात्विडाखंडार -स सौष्ठवौदार्यविशेषशालिनीं विनिश्चिताथार्थामिति वाचमाददे-किरा. १।३, -औदार्य अर्थसंपत्तिः -मल्लिनाथः, -शोभा कान्तिश्च दीप्तिश्च माधुर्यं च प्रगल्भता । औदार्यं धैर्यमित्येते सप्तैव स्युरयत्नजाः ॥ -सा० द०
- औदासीन्य** न. (उदासीनस्य भावः ष्यञ्) उदासीनता, मध्यस्थता, तटस्थपणुं, रडितपणुं, रागनिवृत्ति-पर्याप्तानसि प्रजां पातुमौदासीन्येन वर्तितुम्-रघु० १०।२५
- औदास्य** न. (उदास्ते उद्+आस्+अच्) वैराग्य, राग-शून्यता, मनोयोगनी विरड, अेकवापणुं - इदानी-मौदास्यं यदि भजसि भागीरथि ! -गङ्गा० ४, - औदास्यसंविदवलम्बितशून्यमुद्रामस्मिन् दशानिपतिता-मवगम्य भैम्याः ॥ -नैष०
- औदुम्बर** त्रि. (उदुम्बर अञ्) उँबराना वृक्षधी बनेल अगरे तेनाधी प्राप्त. (पुं.) ज्यां उँबराना आउ विशेष डीय अेवो प्रदेश.
- औदीच्य** त्रि. (उदीचो यत्) उत्तर दिशा साथे संबंध राभनार.
- औदुम्बरक** पुं. (उदुम्बरस्य विषयो देशः राजन्या० वृञ्) उँबराना विषयनी देश. (न. उदुम्बराणां समूहः) उँबरानो समूह.
- औदुम्बरायण** पुं. स्त्री. (उदुम्बरस्यगोत्रापत्यम् नडा. फक्) उँदुंबर ऋषिनो पुत्र-संतान, अे नामनो वैयाकरण.
- औद्गात्र** न. (उद्गातुर्धर्म्यम् ऋदन्तत्वात् अञ्) उँदुगात्ता ऋत्विजना धर्मनुं, उँये गावारूप कर्म, उँयेधी गावापणुं.
- औद्गाहमानि** पुं. स्त्री. (उद्गाहमानस्यापत्यं इञ्) उँदुगाहमाननुं संतान-पुत्र, पुत्री.
- औद्ग्रहण** त्रि. (उद्ग्रहणाय साधु अण् वेदे हस्य भः) उँये ऋडण करवानुं साधन. (न. उद्ग्रहणाय साधु अण् वेदे हस्य भः) -औद्ग्रहणम् ।
- औद्दण्डक** त्रि. (उद्दण्डस्य सन्निकृष्टदेशादि अरोहणा० वृञ्) उँदुडनी पासेनी प्रदेश वगेरे.
- औद्दालक** न. (उद्दालेन उद्दालनेन निर्वृत्तः अण् संज्ञायां कन्) राडडाना डीडाओअे अेकडुं करेवुं मधु -प्रायो वल्मीकमध्यस्थाः कपिला स्वल्पकीटकाः । कुर्वन्ति कपिलं स्वल्पं तत् स्यादौद्दालकं मधु ॥, -औद्दालकं रुचिकरं स्वर्ग्यं कुष्ठविषापहम्-वैद्यके (भा० प्र०)

- औद्दालक** पुं. स्त्री. (उद्दालकस्मर्षेरपत्यं इञ्) उँदुडक ऋषिनो पुत्र गौतम ऋषि.
- औद्दत्य** न. (उद्दतस्य भावः) उँदुत्ताई, अदिनयपणुं, उँडडी, साडसपणुं - औद्दत्यमायोजितकामसुत्रम्-मा० १।४, - असूयाऽन्यगुणद्धीनामौद्दत्यावसहिष्णुता । भूभङ्गदोषसंधोषरक्ताक्षियैकृतादिकृत् ॥ -सा० द० ३. परि०
- औद्दरिक्** त्रि. (उद्दाराय उद्दत्य दानाय प्रभवति ठञ्) विभागे काणे उँदरे माटे अपातुं अेक द्रव्य - 'विप्रस्यौद्दरिक् देयमेकांशश्च प्रधानतः ।'
- औद्भारि** पुं. (उद्भारस्यर्षेरपत्यं इञ्) उँदुभार ऋषिनो पुत्र.
- औद्भिज्ज** न. (उद्भिद्य जायते जन्+ड स्वार्थे अण्) अेक ऋतनुं मीडुं, जमीन डाडी पीतानी मेणे नीकणनार ऊरणनुं पाडी.
- औद्भिद** न. (उद्भिन्नति उद्+भिद्+क स्वार्थे अण्) उपरनी अर्थ शुओ -औद्भिदं पांशुलवणं यज्जातं भूमितः स्वयम् ॥ -भा० प्र० पूर्वख०
- औद्भिद्य** न. (उद्भिवो भावः ष्यञ्) वृक्ष वगेरेनी उत्पत्ति.
- औद्घाव** त्रि. (उद्घावस्य व्याख्यानो ग्रन्थः तत्र भयो वा ऋगयना० अण्) उँघावना व्याख्यान रूप ग्रंथ, ते ग्रंथमां थनार.
- औद्दङ्कि** त्रि. (उद्दङ्ग ठञ्) करनी संश्राडक.
- औद्द्वहिक** त्रि. (उद्द्वहकाले लब्धं दीयते वा ठञ्) विवाड काणे मेणवेवुं अथवा अपातुं स्त्रीधन -विद्याधनं तु यद् यस्य तत् तस्यैव धनं भवेत् । मैत्रमौद्द्वहिकं चैव माधुपर्किकमेव च ॥ -मनु० १।२०६
- औद्द्वेप** त्रि. (उद्द्वेप चतुरथ्यां सङ्कला० अण्) कपने लीधे थयेल, तेनी नञ्कनी देश वगेरे.
- औद्दस** त्रि. (ऊधस्+इदम् अण्) आंयण संबंधी, आउ संबंधी.
- औद्दस्य** न. (उधस् ष्यञ्) दूध.
- औद्दत्य** न. (उद्दत ष्यञ्) उँयाई, उँये जवुं ते.
- औद्दत्र** न. (उद्दनेतुः कर्म भावो वा उद्गात्रादि० अञ्) उँनेता नामना ऋत्विजनुं कर्म, उँये लई जनारानुं कर्म, उँनेतापणुं.
- औपकर्णिक** त्रि. (उपकर्णं प्रायभवः ठक्) काननी पासे लणभण थनार -औपकर्णिकलोचनः-भट्टिः ।

औपकलाप्य त्रि. (उपकलापे भवः परिमुखा० ज्य) कलापनी पासे थनार.

औपकायन पुं. स्त्री. (उपकस्य गोत्रापत्यं नडा० फक्) उपकनुं संतान गोत्रापत्य.

औपकाया स्त्री. (उपकस्य निवासार्थम्) ९१५२, मंडप, तंजु, रडेकाश.

औपकुर्वाणक त्रि. (उपकुर्वाण फक्) अमुक समयनी ब्रह्मचारी, 'उपकुर्वाण'नी संबंधी.

औपगव पुं. स्त्री. (उपगतो गौरस्य उपगुर्गोपः तस्यापत्यं अण्) गोवाणनी छोकरो-संतान, गोवाणना गोरनी पुत्र, गोवाणनुं लक्षश चिह्न अगर समूह.

औपगवक त्रि. (औपगवस्येदम् गोत्रचरणाद् वुञ्) औपगव संबंधी तेथी आवेल. (न.) (त्रि.) औपगवोनी लक्ष्तिवाणुं.

औपगवि पुं. स्त्री. (उपगतो गां गिरं पतित्वेन उपगवो गोष्पतिः तस्यापत्यम् छात्रो वा इज्) बृहस्पतिनी पुत्र, बृहस्पतिनी विद्यार्थी उद्भव - औपगविरुद्धवः-श्रीधरः ।

औपग्रस्तिक पुं. (उपग्रस्तं ग्रासकालं भूतः स्वसतया व्याप्तः ठक्) ब्रह्मणना समयमां डे ब्रह्मणथी व्याप्त थयेल सूर्य डे चंद्र.

औपचन्धनि पुं. (उपचन्धनस्य अपत्यम् इज्) ते नामनी ऐक ऋषि.

औपचारिक पुं. (उपचार+स्वार्थे विनयादि ठक्) उपचार ऐटवे लक्षणाथी समयववुं, आरोप. (त्रि. उपचारः प्रयोजनमस्य ठक्) उपचार प्रयोजन जेनुं छे ते.

औपच्छन्दसिक त्रि. (उपच्छन्दसा निर्वृत्तं वा ठक्) अनुकूलपणाथी करेल. (न.) ते नामनी ऐक छंद पुष्पिताग्रा -पुष्पिताग्राभिधं कश्चिदौपच्छन्दसिकं विदुः ।

औपजन्धनि पुं. (उपजन्धनस्य अपत्यम् इज्) ते नामना ऐक ऋषि.

औपजानुक त्रि. (उपजानु-जानुसमीपे प्रायभवः ठक्) लगभग द्विचक्षु सुधी थनार -पाणी यस्यौपजानुकम् -भट्टिः ।

औपतस्विनि पुं. (उपतस्विनस्यापत्यम् इज्) उपतस्विनीनी पुत्र, राम नामनी ऐक तपस्वी.

औपदेशिक त्रि. (उपदेशेन जीवति वेतना० ठक्) उपदेश आपी छवनार, उपदेशक वृत्ति करनार. (त्रि. उपदेशेन प्राप्तः वा ठक्) उपदेशथी भेणवेल.

औपद्रविक पुं. (उपद्रवमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः) उपद्रवने उदेशीने करेली ग्रंथ, 'सुश्रुत'नी ऐक अध्याय.

औपद्रष्टृ पुं. (उपद्रष्टृ स्वार्थे ष्यञ्) पुरुषमेध यज्ञनी छोई देव.

औपधर्म्य पुं. (उपधर्म+स्वार्थे चातुर्वं ष्यञ्) उलकी धर्म, नीच धर्म, धर्मद्रोह, मिथ्याधर्म -लोकान् घनता मतिविमोहमतिप्रलोभं वेशं विधाय बहु भाष्यत औपधर्म्यम् -भाग० -२।७।७८

औपधिक त्रि. (उपाधि ठक्) ठग, ठगबाछ.

औपधेनव पुं. (उपगता धेनुरस्य तस्यापत्यम् अण्) 'सुश्रुत'मां भतावेल धन्वन्तरि प्रत्ये अश्र करनार ते नामनी ऐक ऋषि.

औपधेय न. (उपधीयते इत्युपधिः रथाङ्ग ततः स्वार्थे ठक्) रथनुं पैदुं, रथांग.

औपनयनिक त्रि. (उपनयनं प्रयोजनमस्य ठक्) उपनयन संस्कार, जनेईनी विधि, उपनयन संस्कारनुं साधन -एष प्रोक्तो द्विजातीनामौपनयनिको विधिः -मनु० । -औपनायनिकम् ।

औपनासिक त्रि. (उपनासं भवः ठक्) नाकनी पासे थनार.

औपनिधिक न. (उपनिधिरेव स्वार्थे ठक्) थापण तरीके मूकेलुं द्रव्य.

औपनिषत्क त्रि. (उपनिषदा तदुक्तोपदेशेन जीवति वेतना० ठक्) उपनिषद्मां कडेला उपदेशथी छवनार.

औपनिषद पुं. (उपनिषत्स्वेवाभिव्यज्यते शैषिकोऽण्) 'उपनिषद्' मात्रथी ज्ञाणवा योग्य परमात्मा. (पुं. न.) 'उपनिषद्' प्रतिपाद्य परब्रह्म, प्रतिपादन करनार उपनिषद् ग्रंथो वगेरे. (त्रि. उपनिषद इदं अण्) उपनिषद्नुं, उपनिषद् संबंधी -औपनिषदं दर्शनम् -वेदात्त दर्शननुं बीजुं नाम.

औपनीविक त्रि. (उपनीवि नीविसमीपे प्रायभवः ठक्) नीवी समीपे थनार -बद्धो दुर्बलरक्षार्थमसिर्ये-नौपनीविकः- भट्टिः० ४।२६, -औपनीविकमरुद्ध किल स्त्री-शि. १०।६०

औपपक्ष्य त्रि. (उपपक्षं बाहुमूलं तस्येदम् ष्यञ्) बाहुमूल संबंधी, अगलसंबंधी.

औपपत्तिक त्रि. (उपपत्त्या कल्पितम् ठक्) युक्तिथी कल्पेल, तैथार, नछक, समुचित, योग्य- औपपत्तिक-माहारं प्रयच्छस्वेति भारत-भा० अनु० अ० ९२ ।

औपपत्यम् (उपपति ष्यञ्) उपपति अग्रर शर साथे
संबंधथी उत्पन्न यती लर्ष.

औपपातिक त्रि. (उपपातेन उपपातकेन गोवधादिना
संसृष्टः ठक्) गोवध वगेरे उपपातकथी मिश्र
-पितृद्विद् पतितः षण्डो यश्च स्यादौपपातिकः-नार०
(न. प्रा० को० ओववाइय) जेनी उत्पत्ति थाय छे
ते पुं० संसारी प्राणी, देव अने नरगतिनो जव.
न० जैनागम 'औपपातिक सूत्र.'

औपबाहविव पुं. (उपबाहोरपत्यं बाह्वा इण्) उपबाहुनो
पुत्र.

औपविन्दवि पुं. स्त्री. (उपविन्दोः अपत्यं बाह्वा०
इञ्) उपविन्दुनुं संतान, पुत्र के पुत्री.

औपभृत त्रि. (उपभृता पात्रेण सञ्चितः शैषिकोऽण्)
पात्रथी अकहुं करेल छविष् वगेरे.

औपमन्यव पुं. स्त्री. (उपमन्योरपत्यं विदा. अञ्)
उपमन्युनुं संतान, उपमन्युनो पुत्र कोठ ऋषि.

औपमिक त्रि. (उपमया निर्दिष्टः ठक्) उपमाथी बतावेल.

औपम्य न. (उपमा चातुर्व. स्वार्थे ष्यञ्) उपमा,
सादृश्य -आत्मौपम्येन सर्वत्र दयां कुर्वन्ति साधवः-
हितोप० १।७३

औपयज त्रि. (उपयज इदम् अण्) उपयज नामना
याग संबंधी.

औपयिक त्रि. (उप+अय्+घञ् उपायस्तेन लब्धः ठक्)
उपायथी मेणवेल, युक्त, न्यायथी आवेल वस्तु,
-यदत्रौपयिकं कार्यं तच्चिन्तयितुमर्हसि-भा० उ०
१७७अ., -न वैश्य- शूद्रोपयिकीः कथास्ता, न च
द्विजानां कथयन्नि वीराः - महा० १।१९४।१९ ।
(पुं. उपाय एव विनया० स्वार्थे ठक्) उपाय, युक्ति-
शिवमौपयिकं गरीयसीम्-किरा० ३५

औपयोगिक त्रि. (उपयोगः प्रयोजनमस्य ठक्) उपयोगना
कारणवाणुं, उपयोगी.

औपरिष्ट त्रि. (उपरिष्ठात् भवः अञ्) उपर थनार.

औपरोधिक त्रि. (उपरोधः प्रयोजनमस्य ठक्) उपरोधना
कारणवाणुं, अनुग्रह संबंधी, कृपानुं इण. (पुं.) पीलुन्ने
ई३.

औपल त्रि. (उपलादागतः शुण्डिका० अञ्) आवकना
स्थानथी आवेल, पथर संबंधी - 'यथा प्लवनेनौपलेन
निमज्जत्युदके तरन्' -मनु०

औपवसथिक त्रि. (उपवसथे भवः ठक्) उपवसथ
अटले गामभां अथवा यागना पूर्व दिवसे करवा
योग्य कर्म वगेरे.

औपवस्त न. (उपवस्तं कर्म अञ्) उपवास.

औपवस्त्र न. (उपवस्तमेव प्रज्ञा. अञ्) उपवस्त्र.

औपवास त्रि. (उपवासे दीयते व्युष्टादि अञ्) उपवास
व्रतभां अपातुं द्रव्य.

औपवासिक त्रि. (उपवासे साधु गुडा० ठक्) उपवास
करवाभां सारो, उपवास करवाभां समर्थ.

औपवाव्य न. (उपवास चातुर्व० ष्यञ्) उपवास.

औपवाह्य पुं. (उपवाह्य एव स्वार्थे अण्) रथ वगेरे
उपवाहन, राजकीय सवारी.

औपवेशिक त्रि. (उपवेशेन जीवति वेतनः. ठक्) उपवेश-
स्थिति अथवा कृत्रिम वेशथी जवनार, पूरी लागणीथी
काम करीने आञ्जविका मेणवनार.

औपश्लेषिक त्रि. (उपश्लेषेण निर्वृतः ठक्) अक देशभां
संबंध पामेल कोठ आधार.

औपसंक्रमण त्रि. (उपसंक्रमणे दीयते व्युष्टा. अण्)
उपसंक्रमणभां आपवा योग्य.

औपसङ्ख्यानिक न. (उपसङ्ख्यान ठक्) परिशिष्ट,
जेनुं वर्णन परिशिष्टभां कर्तुं होय ते.

औपसद पुं. (उपसच्छब्दोऽस्मिन्नस्ति विमुक्तः. अण्)
उपसत् शब्द जेभां आवे तेवो स्वाध्याय अथवा
अनुवाद. (उपसत्-समीपस्थानं तदस्त्यस्य प्रज्ञा० अण्
द्वन्द्व.) ।

औपसन्ध्य त्रि. (उपसन्ध्या अण्) संध्याना समय
पढेवांना समयथी संबद्ध.

औपसर्गिक त्रि. (उपसर्गाय प्रभवति सन्तापा० ठक्)
उपसर्ग करवाभां समर्थ, सन्निपात रोग -कफोऽनु-
लोमवातेन यदि पित्तानुगो भवेत् । स्वशैत्यादि-
भिर्जुष्टस्तदा भवति मानवः ॥ प्रतिलोमः पुनस्तेन
स्वास्थ्यमायाति तत्क्षणात् औपसर्गिक एवान्यः सन्निपात
उदाहृतः ॥ -वैद्यकम् । दैवना अनिष्टसूचक ग्रहणी
भराभ स्थिति वगेरे, उपसर्ग संबंधी - प्रसङ्गाद्
गात्रसंस्पर्शात्रिःश्वासात् सहभोजनात् । सहशय्या-
सनाच्चापि वस्त्रमाल्यानुलेपनात् ॥ कुष्ठं ज्वरश्च
शोषश्च नेत्राभिष्यन्द एव च । औपसर्गिकरोगाश्च
संक्रामन्ति नरात्ररम् ॥ -सुश्रुते ५. अ०

औपस्थान त्रि. (उपस्थानं शीलमस्य छत्रा० ण) पासे रडीने उपासना करनार उपासक.

औपस्थानिक त्रि. (उपस्थानेन सेवनेन जीवति वेतना. ठक्) सेवा करी आञ्जविका यथावनार.

औपस्थिक त्रि. (उपस्थ ठक्) व्यभिचारथी पोतानी आञ्जविका यथावनार.

औपस्थितिक त्रि. (उपस्थिति ठक्) सेवक -एष भर्तृपादमूलादौपस्थितिको हंसः-प्रतिज्ञा० १.

औपस्थ्य न. (उपस्थस्य भावः कर्म वा घञ्) स्त्री के पुरुषना दिग्गना व्यापारथी प्राप्त थनासं वैषयिक भुज -औपस्थ्यजैर्हृत्वं बहु मन्यमानः कथं विरज्येत दुरन्तमोहः । -भाग० ७।६।१३

औपहारिक त्रि. (उपहाराय साधु ठक्) उपहारने माटे द्रव्य, भेट भूकवाने माटे कीर्ण वस्तु -परमात्रेण यो दद्यात् पितृणामौपहारिकम्-भा० अनु० ६०३० श्लोकः ।

औपाधिक त्रि. (उपाधिना निर्वृत्तः ठक्) उपाधिथी करेव, इवित कार्य, उपाधि अगर विशिष्ट गुणोथी संबधित. (पुं. उपाधिरेव विनया. स्वार्थे ठक्) उपाधि -यदुपाध्यवच्छिन्नशक्तिमन्त्राम तदौपाधिकम्-श. प्र.

औपाध्यायक त्रि. (उपाध्यायादागतः वुञ्) उपाध्यायथी भेणवेव, अध्यापकथी प्राप्त.

ओपानह्य पुं. (उपानहे अयम्) जोडा करवा वायक भुंज तृष्ण. (न.) जोडा करवा वायक यामहुं.

ओपावि पुं. स्त्री. (उपावस्य अपत्यम् इञ्) उपाव ऋषिनी पुत्र.

ओपासन त्रि. (उपास्यते प्रतिदिनमित्युपासनो गृह्योऽग्निस्तत्र भवः अञ्) गृह्य अग्निमां करवानुं सायंकाण तथा प्रातःकाणे होमकर्म, गृह्याग्नि-विवाडनी अग्नि.

ओपोदिति पुं. स्त्री. (उपोदितस्य अपत्यं इञ्) उपोदित ऋषिनी पुत्र.

ओम् त्रि. (उमा अण्) उमा संबधी.

ओम अव्य. शूद्रोने माटे पवित्र ध्वनि (किमके ओम् नुं उच्यारण शूद्रोने माटे निषिद्ध छे.) (त्रि. उमायाः विकारः अण् वुञ् वा) अणसीनी विकार. (त्रि.) औमाकम् ।

ओमायन त्रि. (उमायाः निमित्तं संयोग उत्पातो वा अश्वा० फञ्) अणसीनुं निमित्त संयोग वा उत्पात.

ओमीन न. (उमानां भवनं क्षेत्रम् खञ्) जेमां अणसी पेदा थाय तेवुं क्षेत्र.

औरग न. (उरगो देवताऽस्य अण्) आश्लेषा नक्षत्र. (न. उरगस्येदम् अण्) सर्पनुं, सर्प संबधी.

औरभ्र न. (उरभ्रस्य मेषस्येदम् अण्) घेटांना वाणनो कामणी, घेटां संबधी -द्वौ मासौ मत्स्यमांसेन त्रीन् मासान् हारिणेन तु । औरभ्रेणाथ चतुरः शाकुनेनाथ पञ्च वै ।। -मनु० ३।२६८. घेटांथी उत्पन्न, घेटांनुं मांस. (पुं.) ते नामनो अेक ऋषि.

औरभ्रक न. (उरभ्रणां समूहः वुञ्) घेटांनो समूह.

औरभ्रिक त्रि. (उरभ्रः पण्यमस्य ठक्) घेटां देखीने छवना.

औरल पुं. न. (उरल+ठक्) औरभ्र (न.) शब्द जुओ.

औरलक पुं. न. औरभ्रक शब्द जुओ.

औरस पुं. (उरसा निर्मितः अण्) पोतानी सञ्जतीय स्त्रीमां पोताथी उत्पन्न थयेव पुत्र - स्वे क्षेत्रे संस्कृतायां तु स्वयमुत्पादयेद्वियम् । तमौरसं विजानीयात् पुत्रं प्रथमकल्पितम् ।। -मनु० १।१६६, -औरसो धर्मपत्नीजः-याज्ञ० २।१३१, शारीरिक -न हास्त्यौरसं बलम्-महा० ३।११।३१; नैसर्गिक - शिखौरसकृतं बलम् -महा० ७।३७।२०. (त्रि. उरस इदम् अण्) औरस- उरसा नाम पुरीभेदः तत्र भवः सिन्धवा. अण्) उरसा नामना नगरमां थनार.

औरसिक न. (उर एव अङ्गुल्या सर्वाथे ठक्) छाती, हृदय, वक्षःस्थण.

औरस्य न. (उरसि भवः शरीरावयवत्वात् यत् स्वार्थे अण्) छातीमां थनार -हकारं पञ्चमैर्युक्तमन्तःस्थाभिश्च संयुतम् । औरस्यं तं विजानीत् कण्ठयमाहुरसंयुतम् ।। शिक्षायाम्-१६

और्ण त्रि. (उर्णायाः विकारः अञ् पक्षे वुञ्) ओननो विकार कामणी वगेरे, ओन संबधी.

और्णिक त्रि. (उर्णायाः वुञ्) उपरनो अर्थ जुओ.

और्णास्थानिक त्रि. (उर्णास्थान ठक्) ओन विभाजनो अधिकारी.

और्णावत त्रि. (उर्णावतोऽयम् अण्) ते नामनो अेक ऋषि.

और्णावत्य त्रि. (उर्णावतोऽयम् स्वार्थे घञ् वा) उपरनो अर्थ जुओ.

और्णिक त्रि. (ऊर्णाया निमित्तं संयोग उत्पातो वा ठक्) ओन निमित्ते संयोग अथवा उत्पात.

और्ध्वकालिक त्रि. (ऊर्ध्वकाले भवः काश्याः षष्ठ्यं जिठच् वा) उर्ध्वकाले-उपरना काले धनार, पाछणना कालधी संबन्धित.

और्ध्वदमिक त्रि. (ऊर्ध्वदमे भवः ठक्) उर्ध्वदमने दिशे धनार.

और्ध्वदेह त्रि. (ऊर्ध्वदेहस्येदम् अण्) पारलौकिक देहसंबन्धी- और्ध्वदेहनिमित्तार्थमवतीर्योदकं नदीम-रामा०

और्ध्वदेहिक त्रि. (ऊर्ध्वदेहाय साधु ठक्) परलोकस्थ देहने प्राप्त धनारी शास्त्रोक्त क्रिया वगेरे -वृत्त्यानामुपरोधेन यत् करोत्यौर्ध्वदेहिकम् । तद् भवत्यसुखोदकं जीवतश्च मृतस्य च ॥ -मनु० ११।१०

और्ध्वस्रोतसिक त्रि. (ऊर्ध्वस्रोतसि ऊर्ध्वरेतसि प्रसक्तः ऊर्ध्वस्रोतस्+ठक्) शैव, शिवभक्त.

और्ध्व पुं. (उर्ध्वस्य अपत्यम् ऋष्यण्) उर्व ऋषिनो पुत्र, भृगुवशनी अेक ऋषि, वडवाग्नि, त्वयि ज्वलत्योर्व-मिवाम्बुराशौ-शि० ३।३, -ततश्च क्रोधजं तात ! और्वोऽग्निं वरुणालये । उत्ससर्ज स चैवाप उपयुङ्क्ते महादधौ ॥ (त्रि. ऊर्ध्वा भवः अण्) पृथ्वीमां धनार, पृथ्वीधी संबन्धित जंगधी उत्पन्न. (न.) अेक ज्ञातनुं लवण.

और्वशी पुं. (उर्वशी तच्छब्दोऽस्त्यत्र विमुक्ता० अण्) उर्वशी- अेवो शब्द जेमां आवे छे तेवो स्वाध्याय के अनुवादक. (त्रि. उर्वश्या इदम् अण्) उर्वशी संबन्धी.

और्वश्या पुं. (उर्वश्याः अपत्यम् ठक्) अगस्त्यमुनि, -तयोरदित्ययोः सत्रे दृष्ट्वाप्सरसमुर्वशीम् । रेतश्चस्कन्द तत्कुम्भे न्यपतद् वाशतीवरे ॥ तेनैव तु मूर्हतेन वीर्यवन्तौ तपस्विनौ । अगस्त्यश्च वशिष्ठश्च द्वायुषी संभभूवतुः ॥ उर्वशीधी उत्पन्न थयेल पुत्रवा राजान्ना छ(सात्) पुत्रो- उर्वशीगर्भजाताः पुरुरवसः सप्त पुत्राः । -हरि० २५. अ०

औरूपि पुं. (उलपस्य अपत्यम् इञ्) उलपनी पुत्र.

औरूपिन् पुं. (उलपेन प्रोक्तम् छन्दोऽधीयते कलाप्यन्ते-वासित्वात् णिनि) उलपे कहेला देहनुं अध्ययन करनारी.

औरूपीय पुं. (ततः स्वार्थे दामन्या० छ) उलपनी पुत्र.

औलान न. (अवलम्बनं वेदे षषो०) अवलम्बन.

औलूक न. (उलूकानां समूहः खण्डिका० अञ्) धुवडोनी समूह. (त्रि. तस्य छात्रः कण्डवादि० अण् ततो यजो लुक) कणाद भतानुसारी-कणादना विद्यार्थी वगेरे.

औलूक्य पुं. (उलूकषेरपत्यम् गर्गादि० यञ्) उलूक ऋषिनो पुत्र कणाद, वैशेषिक दर्शन (औलूक्यदर्शन)ना सूत्रकार कणाद मुनि. (न.) कणाद मुनिनुं दर्शनशास्त्र-वैशेषिकदर्शन.

औलूखल त्रि. (उलूखले क्षुण्णं शैशिको अण्) पांडुश्रियामां पांडेव, पांडुश्रियामां धनार शब्द वगेरे.

औल्वण्य न. (उल्वण ष्यञ्) अधिकता, पुष्कण, प्रबलपशुं.

औवणक न. अेक ज्ञातनुं गान -औवणकं सरोबिन्दुमुत्तरं गीतकानि च-या०

औशनस न. (उशनसा शुक्रेण प्रोक्तम् अण्) शुकाचार्ये रयेलुं अेक उपपुराण, शुकाचार्ये रयेलुं 'दंडनीति शास्त्र' अने 'धर्मशास्त्र', शुकाचार्ये ज्ञेयेलो, शुकाचार्य पासे भलेल 'सामवेद'नी अेक भाग -लोकमौशनसं दिव्यं शुक्रलोकं च गच्छति-भा० अनु. अ० १०७

औशिज पुं. (उशिगेव प्रज्ञा० अण्) ईश्यावाणुं, ते नामनी अेक ऋषि.

औशीनर पुं. (उशीनरस्य अपत्यं उत्सा० अञ्) उशीनरनी पुत्र शिबि वगेरे.

औशीनरी स्त्री. (उशीनरस्यापत्यं स्त्री, उत्सा० अञ्) पुत्रवा राजनी पत्नी.

औशीर न. (वश्+इंरन् किच्च ततः स्वार्थे प्रज्ञा० अण्) शय्या, आसन, यामर, यामरनी डायो, भुगंधी-वाणो ज्ञान - अभ्यवहार्य परमात्रमौशीरद्वेष्ट कामचारः कृतोऽभूत्-दशकुमांः -छत्रं वेष्टनमौशीरमुपानद-व्यजानानि च । यातयामानि देयानि शूद्राय परिचारिणे ॥ महा० १२।६०।३१. (पुं. औशीरं चामरमस्त्यस्य अण्) यामरनी हांडी.

औषण न. (ऊषण+अण्) तीथो रस, भरियां.

औषणशौण्डी स्त्री. (उषण एव स्वार्थे अण्, औषणे कटुरसे शौण्डी) शूठ.

औषदश्वि पुं. (ओषदश्वस्य नृपस्यापत्यम् इञ्) ओषदश्व राजनी पुत्र.

औषध न. (औषधेरिदम् अण्) ओसऽ, दवा -वस्तिर्विको वसनं तथा तैलं घृतं मधु । धीर्धैर्यात्मादि विज्ञानं मनोदोषौषधं परम् ॥ -वाभटे १. अ०, औषधिधी पेढा धनार अण् वगेरे, रोक्री देवुं, सामे थवुं -अतिक्रुद्धं निषधमनौषधं जनम्-शि० १७ ॥७

औषधि स्त्री. (आ+औषधि प्रा० स०) सारी औषधि -विरमन्ति न ज्वलितुमौषधयः-किरा० ५।२४, -मणि -मन्त्रौषधीनां प्रभावः । (स्त्री.) औषधी

औषधिप्रतिनिधि पुं. कोठ औषधना स्थानमां काममां देवाती जडीबूटी.

औषधीय त्रि. (औषध छ) औषधि संबंधी, रोगनाशक, जडीबूटीओवाणुं.

औषर न. (उषरे भवः अण्) अेक जातनुं लवण-मीठुं, पडाडी लवण.

औषरक न. (औषरमिव कत्) अेक जातनुं मीठु-लवण.

औषस न. (उषसि भवः अण्) प्रभातमां धनार. (त्रि. उषस इदम् अण्) परोढिया-प्रभात संबंधी.

औषसिक त्रि. (उषसा चरति ठक् टिलोपः) औषस शब्द शुओ. जेजे प्रभातकालमां जन्म लीधी होय ते.

औषस्य त्रि. (उषस् वा० यत् स्वार्थे अण्) परोढिया-प्रभात संबंधी.

औषस्य त्रि. (उषस्तेरिदम् अण् ष्यञ् वा) उषस्तिनां चरित्ररूप 'छंदोग्य उपनिषद'नो ब्राह्मणकांडविशेष.

औषिक त्रि. (उषा उषसि भवः ठक्) परोढियामां धनार.

औष्ट न. (उष्टस्येदम् अण्) ओंठनुं दूध वगेरे.

औष्टक न. (उष्ट्राणां समूहः वुञ्) ओंठनो समुदाय, ओंठनो विकार, ओंठ संबंधी, ओंठनो अवयव. - ईषद्रक्षोष्णलवणमौष्टकं दीपनं लघु । शस्तं वातकफानाह कृमिशोफोदरार्शसाम् ॥ -वाभटे ।

औष्टरथ न. (उष्टरथस्येदम् अञ्) ओंठना रथसंबंधी.

औष्ट्रायण पुं. स्त्री. (उष्ट्रस्य अपत्यम् वा० फक्) उष्ट्रनुं संतान.

औष्ट्रायणक त्रि. (चतुरथ्याम् अरीहणादि वुञ्) औष्ट्रायणानी समीपनी प्रदेश वगेरे.

औष्ट्रिक त्रि. (उष्ट्रे भवः ठक्) ओंठमां धनार, ओंठ संबंधी, ओंठथी मणनुं (दूध वगेरे.)

औष्ट त्रि. (औष्ट ओष्ठाकारोऽस्त्यस्य प्रज्ञा० अण्) ओष्ठाकार लाकडाना अवयववाणुं अेक प्रकारनुं पात्र.

औष्ट्य त्रि. (औष्टे भवः यत् स्वार्थे अण्) ओंठमां धनार, औष्ट स्थानी उवर्ण अने पवर्ण वर्ण अने व.

औष्ण न. (उष्ण अण्) गरमी, ताप.

औष्णिज न. (उष्णिज्+प्रज्ञा० स्वार्थे अण्) उष्णिज्-शब्द शुओ.

औष्णिह त्रि. (उष्णिहि भवः उत्सा० अञ्-अण् वा) उष्णिह छन्दमां धनार, उष्णिह छंद संबंधी. (पुं.) उष्णिक् छन्दथी स्तुति करवा योग्य सुर्ध.

औष्णीक त्रि. (उष्णीषे शोभते अण्) पाघडी धारण करनार. (पुं.) पाघडी पढेनार कोठ देश अथवा ते देशनो राजा.

औष्ण्य न. गरमी, गरम स्पर्श.

औष्य न. (उष्मणोर्भावः उष्मैव वा ष्यञ्) गरम स्पर्श, उष्णता, गरमी -पूर्वराजवियोगौष्यं कृत्स्नस्य जगतो हतम्-रघु० १७।३३ ।

अं

अं (अंकारः) अनुस्वार, तन्त्रना मते पंदरमो स्वरवर्ण छे अने पाणिनी एत्यादिना मते अयोगवाळ छे जेनो वर्णसिमाभ्यायमां योग नथी छतां शत्व-शत्व कार्यनो निर्वाळ करे छे माटे अयोगवाळ कडेवाय छे ते अनुस्वार, विसर्ग जिड्वाभूवीय अने उपध्मानीय छे, ते बिन्दुमात्र अने अनुनासिक वर्ण छे, अकार उच्चारणने माटे छे. -नुवीपूर्वेण संबद्धो मून्यौ तु परगामिनौ । चत्वारोऽयोगवाहाख्या णत्वकर्मण्यचो मताः ॥ न. परब्रह्म.

अः

अः (अः कारः) विसर्ग, ते बे बिन्दुमात्र छे, ते तन्त्रना मते सोणमो स्वर वर्ण छे अने पाणिनी वगेरेना मते अयोगवाळ छे. अःकारं परमेशानि ! विसर्गसहितं सदा । अःकारं परमेशानि ! रक्तविद्युत्प्रभामयम् ॥ -काम० (पुं.) मडादेव.

क

क व्यंजन वर्षा चैकी प्रथमाक्षर.

क पुं. (कै शब्दे कच् दीप्तौ वा ड) ब्रह्मा, विष्णु, कामदेव, अग्नि, वायु, यम, सूर्य, आत्मा, दक्ष प्रजापति, राजा, कामग्रंथी, मोर, पक्षी, चित्त, शरीर, काण, मेघ, प्रकाश, शब्द, ध्वनि, माथाना वाण, उर्ध्व, आनंद, प्रसन्नता. (न.) मस्तक, जण-पाणी, -सत्येन माभिरक्ष त्वं वरुणोति ? (त्य) भिशाय्य कम्-याज्ञं २।१०८, सुभ, मंगल, उत्थाण, वाणवाणुं मस्तक. (त्रि. सर्वनाम) कोश ? -तमृते परमात्मानं तात !

कः केन शास्यते ? - विष्णु-पुं. १।१७।२०

कंय्य त्रि. (कमित्यव्ययम् सुखार्थकं तदस्त्यस्य य) सुभवाणुं, सुभी.

कंयु त्रि. (कमित्यव्ययम् कम्+यु) उपरनो शब्द जुओ.

कंव त्रि. (कमित्यव्ययम् कम्+व) कंय- शब्द जुओ.

कंवूल न. नीलकंठ नामना ज्योतिषना आचार्ये कडेवो वर्ष लण् अने काविक ग्रहयोगनो ऐक लेद.

कंश पुं. (कं जलं शतेऽत्र) पाणी पीवानुं वासण, पंथपात्र-प्यावो वगेरे.

कंस पुं. (कं+सः) कांसु, कांस्यधातु, सोनुं अने उणु वगेरेथी बनावेव ऐक पाणी पीवानुं पात्र. आढक नामनुं ऐक ज्ञतनुं माप - चतुःषष्टि-पलात्मकाढकरूपम् । गोलकाडर यज्ञनुं ऐक पात्र, कृष्णनो शत्रु कंस, उग्रसेन राजानो पुत्र अने ते नामनो मथुरानो ऐक राजा.

कंसक न. (कंसमेव स्वार्थे कन्) कांसु, कांस्यधातु, डीराकसी, आजनुं औषध.

कंसकार पुं. (कंसं तन्मयपात्रं करोति कृ+अण्) कंसारो, कांसाना वासण बनावनार -ततो बभूवुः पुत्राश्च षडेते शिल्पकारिणः । मालाकारः कर्मकारः शङ्खकारः कुविन्दकः ।। कुम्भकारः कंसकारः षडेते शिल्पिनो नराः-ब्रह्मवैवर्तपुं -कंसकार-शङ्खकारी ब्राह्मणात् संबभूवुः-शब्द०

कंसकृष् पुं. (कंसं कृष्टवान् कृष् क्विप्) वासुदेव, श्रीकृष्ण -निर्षेदिवान् कंसकृष्णः स विष्टरे-शिशुं १।१६ ।

कंसज न. (कंस+जन्+ड) कांसु, कांस्यधातु.

कंसजित् पुं. (कंसं जितवान् जि+क्विप्) वासुदेव, श्रीकृष्ण.

कंसध्वंसिन् पुं. श्रीकृष्ण वासुदेव.

कंसनोत्पाटन न. (कंसनमुत्पाटयति) ऐक ज्ञतनी वनस्थति, अरजुसो.

कंसवती स्त्री. उग्रसेन राजानी ते नामनी पुत्री, कंसनी अडेन -कंसवत्यां देवश्रवसः सुवीर इषुमांस्तथा-भा० १।३४।३

कंसह पुं. (कंसं हन्ति हन्+ड) श्रीकृष्ण वासुदेव.

कंसहन् पुं. (कंसं हतवान् हन्+क्विप्) वासुदेव, श्रीकृष्ण.

कंसा स्त्री. (कंस+टाप्) उग्रसेन राजानी ते नामनी पुत्री, कंसनी अडेन जे वसुदेवना नाना भाईनी पत्नी अती. -कंसा कंसवती कङ्का शूरभू राष्ट्रपालिका । उग्रसेनदुहितरो वसुदेवानुजस्त्रियः ।। भाग० १।२४।२५.

कंसार न. (कंसं तदाकारमृच्छति ऋ+अण् उप० स०) डाउडुं.

कंसाराति पुं. (कंसस्य अरातिः) श्रीकृष्ण, जटामांसी, अंजण, सुरभी.

कंसारि पुं. (कंसस्य अरिः) उपरनो शब्द जुओ. -साहायकार्यमाहृतो जरासन्धेन बन्धुना । समं रुरोध कंसारेर्मथुरां पृथुभिर्बलैः ।। -राजत० १।५९, -स्वयं संधिकारिणा कंसारिणा दूतेन-वेणी० १

कंसास्थि न. (कंसमस्थीव कठिनत्वात्) कांस्यधातु, कांसु.

कंसिक त्रि. (कंसेन चतुःषष्टिपलमानेन क्रीतः टिठन्) योसठ भारना मापथी भरीद करेव.

कंसोद्भवा स्त्री. (कंस इव शुभ्रत्वात् उद्भवति उद्+भू+अच् टाप्) सोरठ देशनी सुगंधी माटी.

कक् (भ्वा० आ० सेट्-ककते) स० ईच्छुं, याडुं; अ० गर्व करवो, यणता करवी.

ककन्द पुं. (कक्+अन्दच्) सोनुं, सुवर्षा, राजा.

ककर पुं. (कक्+अरच्) ऐक ज्ञतनुं पक्षी.

ककरहाट पुं. (ककरघाट) (कं विषं करहाटेऽस्य, हस्य पृषो० वा घः) जेना मूणमां विष छे अर्दु ऐक ज्ञतनुं वृक्ष, जेरी मूणियावाणुं वृक्ष.

ककर्दु पुं. (कस्य कर्दनं हिंसनम् कर्द् भावे उन्) सुभनी नाश करवो.

ककाटिका स्त्री. (ककाटिका पृषो०) गणानो काकडी, ललाटनुं ऐक डाउडुं.

ककुब्जल पुं. स्त्री. (कं-जलं कूजयति कूज्+अलच् पृषो० नुम्) यातक पक्षी. (स्त्रियां डीष्) -ककुब्जली.
ककुत्स्थ पुं. (वृषरूपधरस्य शक्रस्य ककुदि तिष्ठति स्था+क) ईक्ष्वाकुना पुत्र शशाङ्गो पुत्र, ते नामनी अक राज्ञ, अथोद्ध्यापति -ईक्ष्वाकुवंश्यं ककुदं नृपाणां ककुत्स्थ इत्वाहित लक्षणोऽभूत्-रघु० ६।७१
ककुत्स्थल न. (ककुत्स्थलं वेदे पृषो०) अणदनी भूध, आंध्रप्र स्थण.
ककुद् स्त्री. (कं सुखं कौति कु शब्दे क्विप् तुक् च पृषो० तस्य दः) अणदनी भूध, अणदनी पीठ उपर जे मांसपिंड थाय छे ते, धोणुं छत्र वगेरे राज्ञानां शिल्, प्रधान, पर्वतनी अश्र भाग.
ककुद पुं. न. (कस्य देहस्य सुखस्य वा कुं भूमि ददाति दा+क) राज्ञानुं शिल् -नृपतिककुदं दत्त्वा यूने सितातपवारणम्- रघु० ३।७०, प्रधान, -ईक्ष्वाकुवंश्यः ककुदं नृपाणाम्-रघु० ६।७१, मुष्य -ककुदं वेदविदां तपोधनश्च -मृच्छा० १।५, पर्वतनी अश्रभाग, पर्वतनी टोय वगेरे, उपरनी अर्थ शुओ.
ककुदाक्ष त्रि. (ककुदं-राजचिह्नमक्षणीति धारकत्वेन व्याप्नोति अक्ष्+अण्) थामर, छत्र वगेरे राजशिल् धारण करनार.
ककुदावर्त पुं. (ककुदि आवर्त) भूध उपर रडेव डुंवाटानुं दुष्ट थक.
ककुद्वाद पुं. (ककुदस्त्यस्य मतुप्) अणद -महोदद्याः ककुद्वातः-रघु० ४।२२, - तुषारसंघातशिलाखुराग्रैः समुल्लिखन् दर्पकलः ककुद्वात् कुमा० १।५६, ककुदना जेवुं पुष्कण पाणीना समुदायवाणुं, पर्वत, ऋषभ नामनी अक औषधि.
ककुद्वाती स्त्री. (ककुदिव मांसपिण्डोऽस्त्यस्याः मतुप् यवा० न मस्य वः डीष्) डेउ, कटी, कम्मर.
ककुच्चिकन्या स्त्री. अणरामनी पत्नी रेवती -ककुच्चिसुता ।
ककुच्चिन् पुं. (ककुद् अस्त्यर्थे मिनि) अणद, पर्वत, रैवत नामनी अक राज्ञ.
ककुन्दर न. (कस्य शरीरस्य पृष्ठदेशस्य कुं भूमि दृणाति ह० बा० खच्) शरीरमां पृष्ठवंशनी नीयेनी आडे, डेउनी नीयेना अे सीधा कुलाना आडे -सकृद्विभक्तश्चतुरस्रः ककुन्दरविभागशोभी रथाङ्गाकार संस्थितश्च नितम्बभागः-दशकु० ।

ककुम् स्त्री. (कं प्रकाशं स्कुभ्नाति स्कुम्भ्+क्विप्) दिशा, -वियुक्ताः कान्तेन स्त्रिय इव न राजन्ते ककुम्भः- मृच्छ० ५।२६, शोभा, थंपाना पुष्पनी भाणा, ते नामनी अक राजिणी, -पीतं वसाना वसनं सुकेशी वने रुदन्ती पिकनाददूना । विलोकयन्ती ककुम्भोऽतिभीता मूर्तिः प्रदिष्टा. ककुम्भस्तथेयम् ।। संगीतदामो०, शास्त्र, प्राण, ते नामनी अक वैदिक छंद.
ककुम्भ पुं. (कं वातं स्कुभ्नाते स्कुम्भ्+कं) वीक्षानी नीयेनुं तुअडानुं पात्र, स्वरना गांभीर्थ माटे वीक्षानी नीये जेउं कुअपात्र, ते नामनी अक राज - कालक्षेपं ककुम्भसुरभौ पर्वते पर्वते ते-मेघदू० २२, (पुं. कस्य वातस्य कुः भूमिः भात्यस्मात्) अर्जुन वृक्ष, सादडनुं आड -मध्येसमुद्रककुम्भः पिशङ्गी, ककुम्भसुरभिः शैलः-उत्तर० १।३३. (त्रि. ककुम्भ इवाचरति ककुम्भ्+क्विप् अच्) भोटुं, -ककुम्भं रूपं वृषभस्य रोचते-यजु. ८।४९।

ककुम्भा स्त्री. (ककुम्भ टाप) ते नामनी राजिणी, अक दिशा, दश संध्यानी अक संज्ञा.
ककुम्भादनी स्त्री. (ककुम्भ इवाद्यते तुल्यरसत्वात् अद्+ल्युट्+डीष्) ते नामनुं अक ज्ञातनुं सुगंधी द्रव्य.
कुकुम्मती स्त्री. ते नामनी अक वैदिक छंद.
ककुह त्रि. (कस्य सूर्यस्य कुं भूमि जिहीते उच्छ्रितत्वात् गच्छति हा+क) ठिंयुं, भोटुं.
ककरुक पुं. पेटमां रडेवी श्वडो, डीडो.
कक्क (भ्वा. पर. अ. सेट्-ककति) डसनुं.
ककट पुं. (कक्क+अटन्) अक ज्ञातनी मृग.
ककटी स्त्री. (कक्क+स्त्रियां डीष्) अक ज्ञातनी मृगली.
ककुल पुं. (कक्क+उलच्) अकुल वृक्ष.
कक़ोल पुं. (ककते गच्छति क्विप् कक् कोलति संस्त्यायति कुल+ अच् कोलः कक् चासौ कोलश्च कर्म०) कडोले नामनुं वृक्ष, गंध द्रव्यनुं साधन अक वृक्ष, वन, कपूरनुं आड -वनानि च सुरम्याणि कक़ोलानां त्वचस्य च- रामा० -३ काण्डे । (स्त्रियां डीष्) कक़ोली इलवाणुं वृक्ष- कक़ोली फलजग्धि-मा० ६।१९

કક્કોલક પું. (ઇદમર્થે કન્) વનકપૂર, કક્કોલ વૃક્ષમાંથી નીકળતું સુગંધી દ્રવ્ય, મોટું મરી -કક્કોલકં લવઙ્ગં ચ તિક્તં કટુકફાપહમ્ । લઘુત્વળ્લાપહં વક્ત્રવલ્લેદ-દૌર્ગન્ધનાશનમ્ ॥ -સુશ્રુત:

કવ્કખ્ (ખ્વા. પર. અ. સેટ્ કવ્કખિતિ) હસવું.
કવ્કખક ત્રિ. (કવ્કખ્+કન્) કઠણ, હસતું, હાસ્યવાળું.
કવ્કખટ ત્રિ. (કવ્કખ્+અટન્) કઠણ, મજબૂત, હાસ્યવાળું.
કવ્કખટપત્રક પું. (કવ્કખટં પ્રકાશાન્વિતં પત્રમસ્ય) એક જાતનું વૃક્ષ.

કવ્કખટી સ્ત્રી. (કવ્કખ્+અટન્ ગૌ. ડૌષ્) ખડી, ચાક, ચોક.

કક્ષ પું. (કષ્ હિંસાદૌ સ) ઉત્તરીય વસ્ત્રના પાછળના ભાગનો છેડો, કચ્છ દેશ, વેલો, સૂકું ઘાસ -યતસ્તુ કક્ષસ્તત એવ વહ્નિઃ-રઘું ૭ 145, સૂકું વન, પાછળનો ભાગ, રાજાનું અંત:પુર-જનાનખાનું, હાથીને બાંધવાનું દોરડું, જંગલ, રાન, ઘરની ભીંત, જલપ્રાય પ્રદેશ, બાંબલાઈ, કાંબ -વદર્યરૂપાન્ પ્રતિગૃહ્ય કાઞ્ચનાનક્ષાન્ સ કક્ષે પરિરખ્ય વાસસા-મહાભાં ૪ 161. (ન.) પાપ, ઘાસ. -યથોદ્ધરતિ નિર્હાતા કક્ષં ધાન્યં ચ રક્ષતિ-મનુ ૭ 1180

કક્ષક પું. (કક્ષ+કન્) વાસુકિ નાગના કુળમાં જન્મેલો તે નામનો સર્પ.

કક્ષતુ પું. (કશ ઇવ તન્યતે વિટપં તન્+વા. ડુ) તે નામનું એક વૃક્ષ.

કક્ષઘર ન. (કક્ષાં ધારયતિ ઘૃ+અચ્) છાતી અને બગલની વચ્ચેનું એક મર્મસ્થાન.

કક્ષપ પું. (કક્ષે જલપ્રાયે પિબતિ પા. ડ) કાચબો, કૂર્મ.

કક્ષરુહા સ્ત્રી. (કક્ષે જલપ્રાયે રોહતિ રુહ+ક) નાગરમોથ, મોથ.

કક્ષશાય પું. (કક્ષે શુષ્કત્વે શેતે શી+ળ) કૂતરો. (સ્ત્રી.) કક્ષશાયી ।

કક્ષશાયુ પું. (કક્ષે શુષ્કત્વે શેતે શી+ઊળ) કૂતરો. કક્ષસેન પું. તે નામનો પરીક્ષિત રાજાનો પુત્ર.

કક્ષા સ્ત્રી. (કષ્+સ+ટાપ્) ઉત્તરીય વસ્ત્ર, કાંચી, કટિ-મેખલા, કંદોરો, હાથીને બાંધવાનું દોરડું, મધ્ય, સંશયકોટી, સમાનતા, બગલ, કાંડું, ઘરની ભીંત -કક્ષાન્તર્ગતો વાયુર્જીમૂત ઇવ ગર્જતિ- રામાં, અન્ત:પુર, કછોટી, સ્પર્ધાનું સ્થાન, વહાણનું એક અંગ, બગલમાં થતો એક જાતનો રોગ, બાંબલાઈ.

કક્ષાન્તર ન. (કક્ષા+અન્તર) ખાનગી ઓરડો -ગૃહકલહંસકાનનુસરન્ કક્ષાન્તરપ્રધાવિત:-કાં ૬૩ 1182, જનાનખાનાનો છેક અંદરનો ઓરડો.

કક્ષાપટ પું. (કક્ષાકાર: પટ:) લંગોટી.

કક્ષાય (કક્ષં-પાપં ચિકીર્ષતિ વ્યઙ્-કક્ષાયતે) પાપ કરવાની ઈચ્છા કરવી.

કક્ષાવત્ પું. તે નામનો એક ઋષિ.

કક્ષાવેક્ષક પું. (કક્ષં-વનમુપવનં સામ્યં સ્ત્રીબાહુમૂલં વા કક્ષાં રાજશુદ્ધાન્ત:પુરી વાઽવેક્ષતે કક્ષ+અવ+ઈક્ષ+ખ્વુલ) રાજાના અંત:પુરનો રક્ષક, બગીચાનું રક્ષણ કરનાર માળી, વ્યભિચારી પુરુષ, દ્વારપાળ, ચિતારો, રંગથી આજીવિકા કરનાર, રંગારો, કવિ.

કક્ષિન્ ત્રિ. (કક્ષં પાપમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) પાપી, પાપવાળો.

કક્ષીવત્ પું. (કક્ષ્યા અસ્ત્યસ્ય મતુપ્) તે નામના એક ઋષિ, સ્ફીટાયન નામના એક ઋષિ.

કક્ષેયુ પું. રૌદ્રાધ રાજાનો ધૃતારથી નામની અપ્સરાથી ઉત્પન્ન થયેલો એક પુત્ર.

કક્ષોત્યા સ્ત્રી. (કક્ષાજ્જલપ્રાયપ્રદેશાદુત્તિષ્ઠિતિ સ્થા+ક) મોથ, નાગરમોથ.

કક્ષોદ્ભવા સ્ત્રી. (કક્ષે ઉદ્ભવો વસ્યા:) ઉપરનો અર્ધ જુઓ.

કક્ષ્ય ત્રિ. (કક્ષે ભવ: યત્) એક જાતની લતામાં, કાખમાં, જલપ્રાય પ્રદેશમાં, શુષ્ક વનમાં અને તૃણ વગેરેમાં થનાર, મધ્યમાં થનાર, કક્ષાને પૂર્ણ કરનાર. (પું.) રુદ્રનો એક ભેદ, રુદ્રદેવ. (ન.) પાસેનો ભાગ, આજુબાજુનો ભાગ, ત્રાજવું, કાંટા વગેરેનું પલ્લું.

કક્ષ્યા સ્ત્રી. (કક્ષે ભવ: ટાપ્) ઉત્તરીય વસ્ત્ર, હવેલી વગેરેનું આંગણું, દરબારગઢ વગેરેને વીંટાઈ વળેલો પ્રદેશ, રાજમંદિર વગેરેનો શરૂઆતનો કોઠો - પ્રવિસ્ય પ્રથમાં કક્ષ્યાં દ્વિતીયાયાં દર્શાં સ:-રામાં ૨ 120 118, સમાનતા, કટિમેખલા -ક્રાન્તાનિ પૂર્વં કમલાસનેન કક્ષ્યાન્તરાગ્યત્રિપતેર્વિવેશ-કુમાં ૭ 170, કંદોરો, વસ્ત્રનો છેડો, હાથીને બાંધવાની દોરી, ચણોટી, આંગળી- પરાર્થે બદ્ધકક્ષ્યાણાં તાદૃશાં સંભવ: કુત: પુરા.

કક્ષ્યાવત્ પું. (કક્ષાસ્ત્યસ્ય મતુપ્+મસ્ય વ:) હાથી.

કક્ષ્યાવતી સ્ત્રી. (કક્ષાસ્ત્યસ્ય સ્ત્રિયાં ડૌપ્) હાથણી.

કક્ષ્યાવેક્ષક પું. કક્ષાવેક્ષક શબ્દ જુઓ.

કખ્ (ખ્વા પર. અક. સેટ્) હસવું.

कख्या स्त्री. (कख्+यत्) कक्षा शब्द जुओ.
 कग् (ध्वा. पर. सक. अक. सेट्-कगति) ड२कोष्ठ
 क्रिया करवी, काम अज्जववुं.
 कङ्क पुं. (ककि+अच्) अक ज्ञतनुं पक्षी, अक ज्ञतनो
 मोठो आंओ, क्षत्रिय, यम, छणधी ब्राह्मणना वेषने
 धारण करनार ते नामनो अक क्षत्रिय -कङ्को नाम
 द्विजो भूत्वा मताक्षः प्रियदेवनः-भा. व. अ. २,
 युधिष्ठिर राज- शण्वन्तु मे जानपदाः समागताः,
 कङ्को यथाहं विषये प्रभुस्तथा-महाभा. ४।६।१४;
 कंसनो भाई, उग्रसेननो पुत्र- कंसः सुनामा न्यग्रोधः
 कङ्कः शङ्कुः सुहृस्तथा- भाग० ९।२४।२४.
 कङ्कट पुं. (कं-देहं कटति क+कट्+मुम् च) कवय,
 अप्त- सर्वायुधैः कङ्कटभेदिभिश्च-रघु० ७।५. -
 कङ्कटकः ।
 कङ्कटिक त्रि. (तेन निर्वृतादौ कुमुदा. चतुरर्थ्या उक्)
 अप्त२थी तैयार करेव. (त्रि.) प्रेक्षा० कङ्कटी,
 कङ्कटिलः ।
 कङ्कटेरी स्त्री. अक ज्ञतनी वनस्पति, उण्डर.
 कङ्कण न. (कं शुभं कणति कम्+कण्+अच्) उाथनुं
 धरेणुं, कङ्कु, ड२कोष्ठ धरेणुं, मुकुट, उस्तसूत्र. - उत्क्षिप्तं
 करकङ्कणद्वयमिदं बद्धा इदं मेखलः-सा० द०, -
 मृगालगौरं सितिवाससं स्फुरत्किरीट-केयूर-कटित्र-
 कङ्कणम्- भाग० ६।१६।३०. (पुं. कमित्यव्ययम्
 जलार्थकम् तस्य कणः) पाणीनुं कण- नितम्बे पत्राली
 नयनयुगलं कङ्कणभरम्-उद्भटः ।
 कङ्कणिन् त्रि. (कङ्कण+इनि) उाथनुं धरेणुं जेनी पासे
 उय ते, धरेणुंवाणुं, मुकुटवाणुं.
 कङ्कणी स्त्री. (कङ्कण+अच् कङ्कणादेशश्च गौरा० डीष्)
 नानी घंटी, धूधरी.
 कङ्कणीका स्त्री. (पुनः पुनः कणति कण्+यङ्+लुक्
 ईकन् "चङकणः कङ्कणः" उणा० कङ्कणादेशः उ५२नो
 अर्थ जुओ.
 कङ्कत पुं. (ककि+अतच्) नागबलावृक्ष, अक ज्ञतनो
 थोडो जेरी सर्प, माथुं ओणवानी कंसकी.
 कङ्कतिका स्त्री. (ककि+स्वार्थे कन्) केश साङ्क करवानुं
 साधन, कंसकी, दंतिथो (स्त्री. कक्+ अतच्+डीष्)
 कङ्कती ।
 कङ्कतीय पुं. केशनो संस्कार करवामां तत्पर अक ज्ञतनो
 ऋषि गृहस्थ.

कङ्कत्रोट पुं. (कङ्कस्य त्रोटिर्वि चञ्चुरस्य) अक ज्ञतनुं
 भाछलुं. (पुं.) कङ्कत्रोटिः, स्त्री. कङ्कत्रोटी ।
 कङ्कपत्र पुं. (कङ्कस्य पत्रमिव पत्रं पक्षो यस्य) आश,
 तीर, कंकपक्षीनी पांभ, कंकपक्षीना पीछांवाणुं आश.
 -विव्यधुः घोररूपास्ते कङ्कपत्रैरजिह्वगैः-रामा० -
 ६।२८।४, -नखप्रभाभूषितकङ्कपत्रे-रघु० २।३१
 कङ्कपत्रिन् पुं. (कङ्कस्य पत्रमिव तदस्त्यस्य इनि)
 कंकपत्रवाणुं आश -विव्याध विविधैर्बाणैस्त्वरितः
 कङ्कपत्रिभिः-भा० व० अ० ५७
 कङ्कपर्वन् पुं. (कङ्कः कङ्कमुखमिव पर्वस्य) अक ज्ञतनो
 सर्प.
 कङ्कपुरी स्त्री. (कं सुखं तेन कायति प्रकाशते कै+क
 कर्म०) वाराणसी, बनारस-काशीनगरी.
 कङ्कमाला स्त्री. (ककि चापले घञ्, कङ्कं करचाञ्चल्यं
 मलते धारयति, मल् धृतौ अण् उप० स०) अक
 ज्ञतनुं वाजिंत्र, उाथनी तालीवरे अज्जववा योग्य
 वादिंत्र.
 कङ्कमुख पुं. (कङ्कस्य मुखमिव मुखमस्य) साशसी,
 शीपियो -व्याघ्र-सिंहमुखान् बाणान् काककङ्कमुखानपि-
 रामा० ६।७९।६९. (न.) वाजेलो कांठो वगेरे शल्य
 भेरी काढवानुं अक यंत्र -यन्त्रेष्वतः कङ्कमुखं प्रधानं
 स्थानेषु सर्वेष्वविकारि चैव-सुश्रुतः ।
 कङ्कर त्रि. (कं सुखं किरति क्षिपति कू+अच्) निन्दित,
 निध, अराज. (न. कं. जलं कौर्यतेऽत्र कम् कृ
 आधारे अप्) छाश, पुष्कण पाणी नांभेल छाश,
 कांठरो.
 कङ्करोल पुं. (कङ्क इव लोलः लस्य रः) अंकीठ वृक्ष,
 आंकोल, पीस्तानुं आउ.
 कङ्कलोड्य न. (कङ्क इव लोड्यते लोड् ण्यत्)
 शिथोडमूण, अक ज्ञतनो तेजानो.
 कङ्कवाज पुं. (कङ्कस्य वाज एव वाजः पक्षो यस्य)
 कङ्कपक्ष शब्द जुओ-आश.
 कङ्कवाजित (कङ्कस्य वाजः जातोऽस्य तारका० इतच्)
 कंक पक्षीनी पांभयुक्त आश -अतोऽयमेवात्मा नवभिः
 कङ्कवाजितैः-भा. भी. अ. ११७
 कङ्कशत्रु पुं. (कङ्कस्य शत्रुः) पृथ्वीपार्शी, शालपार्शीनुं
 वृक्ष.
 कङ्कशाय पुं. (कङ्क इव शेते शी+ण) इतरो.

कङ्का स्त्री. (ककि+कच्) गोरोयन -गोशीर्ष चन्दनं कृष्ण ताम्रमुत्पलगन्धिकम्, कङ्का- उग्रसेननी अेक पुत्रीनुं नाम्.

कङ्काल पुं. (कं सुखं शिरो वा कालयति क्षिपति, कल् अच्) ७७३पिं७२, यामडी भांस विनानुं ७७३पिं७२ - कङ्कालक्रीडनोत्कः कलितकलकलः कालकालीकलत्रः- उद्भटः; - अस्थिकङ्कालसंकीर्णा भूर्बभूव सुन्दोप- सुन्दोपा० २।२४

कङ्कालपालिन् पुं. (कम् कल् णिच् अच् इन्) शिव.

कङ्कालमालिन् पुं. (कङ्कालानां मालाऽस्त्यस्य इनि) म७७६व.

कङ्कालय पुं. (कङ्कालं याति या+क) शरीर.

कङ्कालशेष त्रि. निर्बल ७७३कानुं पां७२७ शे पडी रहुं ७७३ ते,

कङ्कुकु पुं. (ककि+उन्) अेक जातनुं धान्य, जेने कींग कडे छे ते, उग्रसेन राजानो ते नामनो पुत्र कंस राजानो भाई. -कंसः सुनामा न्यग्रोधः कङ्कः कङ्कुकुः सुहृस्तथा । -भाग० १।२४।२४

कङ्कुकुष्ठ न. (कङ्कुकुः तृणभेदः तत्र तत्समीपे तिष्ठति स्था क षत्वम्) पर्वतनी अेक जातनी सोनेरी अथवा रुपेरी रंगनी माटी के जे औषधभां उपयोगी छे - हिमवत् पादशिखरे कङ्कुकुष्ठमुपजायते । तत्रैकं नालिकाख्यं स्यात् तदन्यद्रेणुकं स्मृतम् ।। कङ्कुकुष्ठं रेचनं तिक्तं कटूष्णं वर्णकारकम् । कृमिशोधोद- राध्यानगुल्मानाह कथापहम् ।।

कङ्कुकूष पुं. (ककि ऊषन्) आभ्यन्तर शरीर.

कङ्कुकेरु पुं. (ककि+एक) अेक जातनी कागडी.

कङ्कुकेलि पुं. (कं सुखं तदर्थं केलिरत्र) अशोकवृक्ष, आसीपालवनुं आउ.

कङ्कुकेल्ल पुं. (ककि वा एल्ल) अेक जातनुं शाक, वास्तुक.

कङ्कुकेल्लि (कङ्क बा. एलि पृषो०) आसीपालवनुं आउ, अशोक वृक्ष.

कङ्क न. (कं खलत्पनेन खल् वा+ङ) पापनुं भोगवदुं, पापभोग -कं तदेव खं यदेव खं तदेव कमिति प्राणश्च हास्यै तदाकाशां चोचुः-छान्दोग्य० ४।१०।५

कङ्कगु स्त्री. (कं सुखमङ्गति मृगव्या० कु) अेक जातनुं ५७ धान्य, कांग -स्त्रियां कङ्कगु-प्रियङ्गु द्वे कृष्ण- रक्तसितास्तथा । पीता चतुर्विधा कङ्कगुस्तासां पीता वरा स्मृता ।।

कङ्कगुनी स्त्री. (कङ्कगुशब्देन नीयते ज्ञायते नी+ङ+डीप्) उपरनो शब्द शुओ.

कङ्कगुनीपत्रा स्त्री. (कङ्कगुन्याः पत्रमिव पत्रमस्याः) अेक जातनुं धास.

कङ्कगुल पुं. (कङ्कगुं लाति गृह्णात्यनेन ला वा, घञर्थे करणे क) ७७३ध, ३२, ७२२.

कङ्कगुष्ठ न. कङ्कुकुष्ठ शब्द शुओ.

कच् (भ्वा० पर० अ० सेट्-कचति) शब्द ३२वी, ११६ ३२वी, थीस पा७३वी, रोदुं. (सेट् इदित्- कञ्चति) बांधवुं (स०), प्रकाशवुं (अक०). (भ्वा० आ० सेट्- कचते) बांधवुं (स०), प्रकाशवुं (अक०).

कच पुं. (कच्+अच्) माथाना वाण -कचेषु घ निगृह्यैतान् विनिहत्य बलाद् बली । -महाभा० १।१२८।१९ ते नामनो बृहस्पतिनो पुत्र, सुकायेवुं वृष, मेघ, अंधन, शोभा.

कचग्रह पुं. (कचानां ग्रहो यत्र) केशनुं पकडवुं, योतलो पकडीने अपमान ३२वुं -अलिनीजिष्णुः कचानां चयः -भर्तुं १।५

कचङ्गन न. (कच्+दीप्तौ अच् कर्म, शकम्भ्वा०) ३२ वग२नुं, अजर-वेरो नथी नांभेवो जेना उपर अेवुं अजर.

कचङ्गल पुं. (कच्+अङ्गलच्) समुद्र, दरियो.

कचप न. (कच्-कपन्) तृक्ष, पां६३, शाकपान.

कचपक्ष पुं. (कचानां समूहः कच+पक्ष) केशनो समूह, केशनो जथ्यो, पुष्कण वाण, योतलो.

कचपाश पुं. (कचानां समूहः कच+पाशप्) उपरनो शब्द शुओ.

कचमाल पुं. (कचानां कान्ति मलते, मल् धृतौ अण्) धुमाडी, धूम.

कचरिपुफला स्त्री. (कचस्य रिपुः फलमस्याः) पी७३डानुं आउ, शमीवृक्ष.

कचहस्त पुं. (कचानां समूहः कच+हस्त) कचपक्ष- शब्द शुओ.

कचा स्त्री. (कच+टाप्) ७७३ध, शोभा.

कचाकचि अव्य. (कचेषु कचेषु गृहीत्वा प्रवृत्तं युद्धम् कर्मव्यतिहारे स० इच् समा० पूर्वदीर्घश्च) अेकपीजाना केश पकडी थयेदुं युद्ध.

कचाकु त्रि. (कच इव अकति वक्रं गच्छति, अक्+उण्) कूर, घातकी, दुःशील, दुराचारी, दुःभे करीने जेनो पराभव थई शके ते. (पुं.) सर्प.

कचाग्र न. (कचस्य अग्रम्) माथाना वाणनो अग्र भाग, तेना ज प्रमाणावाणो त्रसरेषुनो आठमो भाग.
 कचाचित त्रि. (कचैरालुलायितैः आचितः) छूटा केशवाणुं, वीअरायेवा केशवाणुं.
 कचाटुर पुं. (कच इव अटति अट्+उरच्) अेक जतनुं पक्षी, दात्यूह श७६ जुओ.
 कचाटुरी स्त्री. (कच इव अटति स्त्रियां डीष्) उपर जशावेव पक्षीनी माढ.
 कचामोद पुं. (कचमामोदयति आ+मुद्+णिच्+अच्) वाणने सुगंधी करनारुं अेक द्रव्य, सुगंधी वाणो, अस.
 कचिक त्रि. (कच चतुरथ्यां कुमुदां ठक्) केशनी सभीपनो प्रदेश वगेरे.
 कचु स्त्री. (कच+उन्) अेक जतनो भूमिकंठ -कदली दाडिमी धान्यं हरिद्रा माणकं कचुः-तिथ्यादितत्वम् ।
 कचुस्था स्त्री. कालिका श७६ जुओ.
 कचेल न. (कच्यते बध्यतेऽनेन कच वा. एलच्) लेप्यपत्र बांधवानुं सूत्र वगेरे.
 कच्चट न. (कुत्सितं चटति चट्+अच् कोः कत्) निन्दित, निंघ, अराव, जलपिप्पली औषध.
 कच्चर त्रि. (कुत्सितं चरति चर्+अच्) उपरनो अर्थ जुओ. (न.) छाश.
 कच्चित् अव्य. (काम्यते कम्+विच्+कन् चीयते निश्चीयते यस्मात् कम्+चि+विच् पृषो० मस्य दः) प्रश्नार्थमां, उर्थमां तथा भंगणमां वपराय छे - कच्चिद् धर्तुः स्मरसि रसिके त्वं हि चास्य प्रियेति-मेघदू०, - आपद्यते न व्ययमन्तरायैः कच्चिन्म-हर्षोस्त्रिविधं तपस्तत्- रघु० ५।५, -अयि त्वदीये कुशलं शरीरे कच्चित् त्वदीयं हृदयं प्रसन्नम् । प्रवर्तते तेऽध्ययनं च कच्चित् गच्छन्ति कच्चित् सुखवासरास्ते -संदेशे-न्यायविजयः ।
 कच्चिदध्याय पुं. मळाभारतान्तर्गत सभापर्वनो पांचमो अध्याय.
 कच्छ त्रि. (केन जलेन छणाति दीप्यते छ्+ङ) जणथी व्याप्त प्रदेश, जलप्राय देश. (पुं.) ते नामनो अेक देश, कच्छ देश -कच्छान्ते सुरसरितो निधाय सेनामन्वीतः स कतिपयैः किरातवर्यैः-किरा० १२।५४, तट, कांठी, - यमुनाकच्छमवतीर्णः-पञ्च० १, नौकानुं अंग, अेक जतनुं वृक्ष, मुअनुं संपुट, आकाशनुं आच्छादन, कायबानी ढाल.

कच्छक पुं. (कच्छ+संज्ञायां कन्) अेक जतनुं अड, तुत्र वृक्ष.
 कच्छटिका स्त्री. (कच्छः कच्छप्रदेशमटति अट्+अच्) (शकन्ध्वादि संज्ञायां कन्) काछडी, कच्छे, वस्त्रनो छेओ.
 कच्छप पुं. (कच्छमात्मनो मुखसंपुटं पाति पा+ङ) कायबो, -केशवधृतकच्छपरूप ! जय जय जगदीश ! हरे ! -गीतगो० १, कुबेरनो अेक भंडार, मल्लयुद्धनो अेक भेद, मल्लोनी अेक बांध, अर्क काढवानुं अेक पात्र, नाग विशेष -कच्छपश्चाथ कुण्डश्च तक्षकश्च महोरगः-महाभा० १।१२३।६८, कच्छपावतार - बिभ्रत्तदावर्तनमादिकच्छपो मनेऽङ्गकण्डूयनमप्रमेयः - भाग० ८।७।१० ।
 कच्छपिका स्त्री. (कच्छपी+कन्+टाप्) असनो रोग, -सदाहा कूर्मसंस्थाना ज्ञेया कच्छपिका बुधैः- सुश्रुतः, काणी नगोऽनुं अड.
 कच्छपी स्त्री. (कच्छप+डीष्) कायणी, अेक जतनी वीक्षा, अेक जतनो क्षुद्ररोग, असनो रोग - कच्छपीं स्वेदयेत् पूर्वं तत एभिः प्रलेपयेत् । कल्कीकृतैर्निशा-कुष्ठसितातालकदारुभिः -भावप्रकाशः ।
 कच्छभू स्त्री. (कच्छा भूः) पाणीवाणी जमीन, जलप्राय भूमि.
 कच्छरुहा स्त्री. (कच्छे जलप्राये रोहति रुह+क) दूर्वा, धोअड, मोथ-नागरमोथ.
 कच्छा स्त्री. (कच्छ+टाप्) पडेरवानां वस्त्रनो छेओ, धोतियानी काछडी, वाराडी नामनी वनस्पति, थोरिका नामनी वनस्पति.
 कच्छाटिका स्त्री. कच्छटिका श७६ जुओ.
 कच्छादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक श७६-समूह- यथा-कच्छ, सिन्धु, वर्णु, गन्धार, मधुमत्, कम्बोज, कश्मीर, शल्च, कुरु, अनुषण्ड, द्वीप, अनूप, अजवाह, निषध, कलूतर, रङ्कु, एते च देशविशेषवाचकाः ।
 कच्छु स्त्री. (कष् हिंसायां कषश्चश्चेति उणादि० ऊ छश्च पृषो० वा ह्रस्वः) अरजवुं, असनो रोग -सैव स्फोटैस्तीव्रदाहैरुपेता ज्ञेया पाणयोः कच्छुरुग्रास्फि-चोश्चनिदानम् । -कच्छू ।
 कच्छुघ्नी स्त्री. (कच्छुं हन्ति हन्+टक्+ङीप् ह्रस्वश्च) पटोल नामनी वनस्पति, उपुधा नामनी वनस्पति.

कच्छुर त्रि. (कच्छुरस्त्यस्य) अरज्वाना रोगवाणुं, असना रोगवाणुं, पामर, नीय. (पुं.) व्यभिचारी पुरुष.
 कच्छुरा स्त्री. (कच्छुरस्त्यस्य) क्वथनी सींग, धमाश्री, कथुरो नामनी वनस्पति, व्यभिचारिणी स्त्री.
 कच्छुराक्षस न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक प्रकारनुं तेव.
 कच्छूमती स्त्री. शूकशिंषी नामनी वनस्पति, क्वथ. - कच्छूमती ।
 कच्छोटिका स्त्री. (कच्छस्य उटस्तृणादिकमिव इवार्थे कन्) वस्त्रनो छेडी, काछडी, कथ्छेटी.
 कच्छोर पुं. (केन च्छुर्यते छुर-लेपे कर्मणि घञ्) शटी नामनी वनस्पति, कथुरो.
 कच्ची स्त्री. (कच् वा. डोप) अेक ज्ञतनी भूमिकंड. -कच्ची सरा गुरुः समवातकृत् कटुपित्तला-वैद्यकद्रव्यगुणः ।
 कज् (सौत्र० प. अ. सेट्-कञ्जति) उीगवुं, जन्म थवो.
 कज् त्रि. (के जायते जन्+ड) जलमां उत्पन्न थनार, पाणीमां पेडा थनार. (न.) कभण.
 कज्जल न. (कुत्सितं जलमस्मात् कोः कद्) कज्जण, -ततः साकारयद् भूरि चेटीभिः कुण्डकस्थितम् । कस्तूरिकादिसंयुक्तं कज्जलं तैलमिश्रितम्-कथा-सरित्सागरः ४।४७, नेत्रांजन -अद्यापि तां विधृत-कज्जललोलनेत्राम्- चौर० १५, लज्वानी शाडी. (पुं.) मेघ, अेक ज्ञतनुं माछवुं.
 कज्जलध्वज पुं. (कज्जलं ध्वज इवास्य) दीवो.
 कज्जलरोचक पुं. न. (कज्जलं रोचयति रुच्+णिचि+अच्) दीवानो आधार दीवी.
 कज्जलिका स्त्री. (कज्जलमिवाचरति क्विप्+अच् गोरा० डीप् कन्+ टाप्) जेमां पारो मिश्र करेवो डोय तेवो गंधक-गन्धकेन रसं प्राज्ञः सुदृढं मर्दयेद् भिषक् । कज्जलाभो यथा सूतो विहाय घनचापलम् ॥
 कज्जलित त्रि. (कज्जल जातमस्य इतच्) काज्जणवाणुं थयेव.
 कज्जली स्त्री. (कज्जल+क्विप्+च्+डीष्) कज्जलिका-शब्द जुओ, अेक ज्ञतनी माछवी.
 कज्ज् (भ्वा० आ०) बांधवुं, थभकवुं.
 कज्जट न. (कचि+अटच्) पाणीमां थनारुं अेक ज्ञतनुं शाक.
 कज्जटादि न. संश्लेषी व्याधिने नाश करनार अेक प्रकारनुं यकटते अतावेवुं औषध.

कज्जड पुं. (कचि वा. अडन्) पुमाडिथा नामनुं अेक वृक्ष.
 कज्जार पुं. (कचि भावे घञ्, कच्चं प्रकाशं ऋच्छति ऋ+अण्) सूर्य, आकडानुं जाड.
 कज्जिका स्त्री. (कचि+ण्वुल्) वांसनी शाभा, वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध क्षुद्र-नानो झेल्वो, नानुं गुमडुं.
 कज्जुक पुं. (कचि प्रीतिबन्धयोः वा० उकन्) कांथणी -सख्यः किं करवाणि यान्ति शतथा यत् कज्जुके सन्धयः -अमरुशतकम्-८१, -निन्दति कुञ्जुककारं प्रायः शष्कस्तनी नारी -उक्तिः, वारभाष, थोद्ध वगेरेनुं अप्तर, लोढानुं अप्तर, सर्पनी कांथणी, डरकोई वस्त्र, पुत्र वगेरेना जन्मोत्सव वभते सेवक वगेरेअे स्वाभीना अंग उपरथी अण्णत्कारे अडण करेव वस्त्र.
 कज्जुकालु पुं. (कज्जुकोऽस्त्यस्य आलुच्) सर्प.
 कज्जुकित त्रि. (कज्जुको जातः तारका० इतच्) क्युक जेने थयेव डोय ते, कांथणी, अप्तर धारण करनार.
 कज्जुकिन् पुं. (कज्जुक अस्त्यर्थे इनि) राजाना ज्ञानाभानानो अधिकारी, जेजे क्युक धारण कर्युं डोय ते. -अन्तःपुरचरो वृद्धो विप्रो गुणगणान्वितः । सर्वकार्यार्थं कुशलः कज्जुकीत्यभिधीयते ॥ - नाट्यशास्त्रम्, द्वारपाण, सर्प, व्यभिचारी पुरुष, जव, थशा.
 कज्जुकी स्त्री. (कज्जुक+डीष्) अेक ज्ञतनी औषधि.
 कज्जुलिका स्त्री. (कचि+उलच् गौ० डीष् स्वार्थे कन् ह्रस्वे टाप्) स्त्रीओनी कांथणी, पोलकुं, थोणी वगेरे -त्वं मुग्धाक्षि ! विनैव कज्जुलिकया धत्से मनोहारिणीं लक्ष्मीम्-अमरु० २७. (स्त्री. कचि+उलच् गौ० डीष् स्वार्थे कन् ह्रस्वे टाप्) - कज्जुली ।
 कज्जूल न. (कचि दीप्तौ उलच्) -स्त्रीओनी अेक अंगालंकार.
 कज्ज पुं. (कं जले जले जायते) ब्रह्मा, माथाना वाण. (न.) कभण, -विरिञ्चो भगवान् दृष्ट्वा सह शर्वणं तां तनुम् । स्वच्छां मरकतश्यामां कज्जगभारुणेक्षणाम् ॥ -भाग० ८।६।३, अमृत.
 कज्जक पुं. (कजि सौत्रधातु-ण्वुल्) अेक ज्ञतनुं पक्षी, मेना. (स्त्री.) -कज्जकी ।
 कज्जज पुं. (कज्जात् विष्णुनाभिपद्मात् जायते जन्+ड) ब्रह्मा.

कञ्जन पुं. (कं सुखं जनयति जन्+णिच्+अण्) कामदेव,
 अेक ज्ञानुं पक्षी, मेना.

कञ्जनाम पुं. (कञ्जं पक्षं नामावस्य संज्ञायां अच् समा.)
 दिष्णु.

कञ्जर पुं. (कजि+अरन् कं जलं जृणाति वा जृ+अच्)
 सूर्य, आकडानुं आउ, ब्रह्मा, डाधी, उदर-पेट, कोई
 मुनि.

कञ्जल पुं. (कजि+अलघ्) मेना पक्षी.

कञ्जार पुं. (कजि+आरन् कं जलं जारयति वा
 जृ+णिच्+अण्) सूर्य, आकडानुं आउ, ब्रह्मा, डाधी,
 उदर-पेट, कोई मुनि, अगस्त्य मुनि.

कञ्जिका स्त्री. (कजि+आरन् कं जलं जारयति
 जृ+णिच्+अण्) ब्रह्मयष्टि नामनी औषधि.

कट् (ध्वा० पर० स० सेट्-कटति) ज्वुं, डालवुं, थालवुं,
 वर्षवुं, ढंक्वुं, कट् (इदित्) कण्टति, प्र+कट्+णिच्
 प्रगट् करवुं, स्पष्ट् करवुं - - औज्ज्वल्यं परमागतः
 प्रकटयत्याभोगभीमं तमः-मा० ५।११, - सुहृदिव
 प्रकटय्य सुखप्रदां प्रथममेकरसामनुकूलताम् -
 उत्तर० ४।१५.

कट पुं. (कट्+घ+अच् वा) डाधीनुं गंडस्थण -
 कण्ड्यमानेन कटं कदाचिद् वन्यद्विपेनोन्मथिता
 त्वगस्य-रघु० २।३७, लभशुं, नउ नामनुं घास, साडडी,
 -चतुर्दशं नारसिंहं विभ्रहेत्येन्द्रमूर्जितम् । ददार
 करजैर्वृक्षस्येकां कटकृद् यथा ॥ -भाग० १।३।१८.
 अतिशय, उत्कट, भाष, समय, आचार, सुगंधीवाणी
 भक्ष वगेरे घास, मउडुं-शब्, मउडाने लई जवानी
 गाडी, अेक ज्ञाननी औषधि, श्मसान, जुगार भेलवानुं
 साधन कोई द्रव्य, पासा, श्रोष्णी-कुला -तां निष्ठितां
 बद्धकटां दृष्ट्वा रामः सुदर्शनाम् । -रामा० २।५६।२१,
 अे नामनी अेक रक्षस -शुकनासस्य वक्रस्य करस्य
 विकटस्य च । रक्षसो लोमहर्षस्य दंष्ट्रालहस्व-
 कर्णयोः ॥ -रामा० १५।२।१३. (त्रि.) ढंक्श, ढंक्नार,
 डरकोई किया करनार.

कटंवरा स्त्री. (कटं वृणोति कट्+वृ+अण्-खच् मुमच्)
 कडु नामनी औषधि.

कटक न. पुं. (कट कृत्वादि वुन् अर्धर्चादि) डाधनुं
 धरेशुं, कडु -आबद्धहेमकटकां रहसि स्मरामि-चौर० १५,
 पर्वतनी मध्यभागे, मेजला- मार्गेषिणी सा
 कटकान्तरेषु वैन्ध्येषु सेना बहुधा विभिन्ना -रघु०

१६।२१, यक, पैडुं, डाधीनी दांत, समुद्रनुं भीडुं,
 राजधानी, नगरी, सैन्यनी समुदाय, पर्वतनुं सपाट
 जमीनवाणुं शिभर - गिरिकूटेषु दुर्गेषु नानाजन-
 पदेषु च । जनाकीर्णेषु देशेषु कटकेषु परेषु च ॥

महाभा० ४।२४।१२

कटकट त्रि. (कटप्रकारः, प्रकारे द्वित्वम्) अत्यंत,
 अतिशयवाणुं, सर्वोत्कृष्ट. (पुं.) मडादेव.

कटकटा अव्य. कट कट अेवो अनुकरश शब्द.

कटकार त्रि. (कटं करोति कृ+अण्) साडडी बनावनार,
 कटकृत् अेक ज्ञाननी वर्षसंकर जति - शूद्रायां
 वैश्यतश्चौर्यात् कटकार इति स्मृतः -उशाना ।

कटकिन् पुं. (कटकोऽस्त्यस्य इनि) पर्वत. (त्रि.)
 कटकवाणुं.

कटकीय त्रि. (कटकाय हितः अपूपा० छ) डाधीनी
 अलंकार, कडां वगेरेने छितकारक सोनुं वगेरे.

कटकृत् त्रि. (कटं करोति कृ+क्विप्) साडडी बनावनार.

कटकोल पुं. (कटति वर्षति स्रवति कट्+अच् कटस्य
 निष्ठीवनरूपजलस्य कोलः घनीभावो यत्र कुल् संस्थाने
 आधारे घञ् वा) पीकडानी, थूंकवा माटेनुं अेक
 पात्र. -स्यादाचमनकः प्रोण्टः कटकोलः पतद्ग्रहः ॥

कटक्य त्रि. (कटकाय पक्षे यत्) अर्थ माटे शुओ -
 कटकीय शब्द.

कटखादक त्रि. (कटमपि खादति खाद्+ण्वुल)
 सर्वलक्षक, मउडाने पक्ष जाई जनार शियाण. (पुं.)
 कायनी बनावेली शीशी.

कटघोष पुं. (कटप्रधानो घोषः) पूर्व देशमां रडेकुं अेक
 गाम.

कटकट पुं. (कटं शवं कटति ज्वालया आवृणोति)
 अग्नि, सोनुं, यित्रा नामनी औषधिनुं वृक्ष, गणपति
 - कङ्कटाय भीमाय नमः पञ्चपलाय च-अग्निपुरा.

कटकटरी स्त्री. (कटङ्कटं वह्निजं सुवर्णं तत्कान्तिभिः
 ईरयन्ति ईर् गतौ अण् उप० स० अणन्तत्वाद् डीप्)
 डण्डर, दाडुडण्डर, आंभाडण्डर.

कटदान न. (कट देहावर्तनं दीयतेऽत्र दा+ल्युट्) विष्णु
 संबंधी पार्श्ववर्त नामनुं भाडरवा शुडी अगियारसने
 दिवसे करवानुं अेक कर्म.

कटन न. धरनुं छापरुं.

कटनगरी स्त्री. पूर्वदिशाभां आवेकुं अेक गाम.

कटनगरीय त्रि. (तत्र भवः छ) कटनगरी गाममां
 उत्पन्न थयेल.

कटपल्लव न. पूर्व देशमां आवेदुं अेक गाम्.
 कटपल्लवीय त्रि. (कटपल्लवे भवः) कटपल्लवी गाममां
 उत्पन्न थयेल वगेरे.
 कटपल्ली स्त्री. पूर्वदेशमां आवेदुं अेक गाम्.
 कटपल्लीय त्रि. (तत्र भवः छ) कटपल्ली गाममां
 उत्पन्न थयेल वगेरे.
 कटपूतन पुं. (कटस्य शवस्य पूतं पवित्रतां तनोति
 तन्+अच्) अेक ज्ञतनो प्रेत -अमेध्यकुणपाशी च
 क्षत्रियः कटपूतनः-मनु० १२।७१. (स्त्रियाम्) कटपूतना-
 उतालाः कटपूतनाप्रभृतयः सांराविणं कुर्वते-मा० ५।१२
 कटपू पुं. (कटे श्मशाने प्रवते प्रुङ् गतौ क्विप् नि०
 दीर्घश्च) मडादेव, राक्षस, विद्याधर, अेक ज्ञतनो
 कीडो. (त्रि. कटेन देवनसाधनद्रव्येण प्रवते) जुगारी,
 पासा भेलनार, छ्थ्या प्रमाझे वर्त्तनार, स्वेच्छायारी,
 आचारअष्ट.
 कटप्रोध पुं. न. (कटस्य कट्याः कटेवां प्रोधो मांसपिण्डः)
 डेउनो मांसपिण्ड, कुलो.
 कटभङ्ग पुं. (कटस्य सैन्यसंघस्य भङ्गो यस्मात्) सैन्यमां
 भंग्वाणनुं करण राजा वगेरेनुं मृत्यु वगेरे, छाथथी
 औषधिओ कापवी ते.
 कटभी स्त्री. (कट इव भाति भा+क गौरा० डीष्)
 अेक ज्ञतनो वेलो, मालकांकण्णी, विष्णुकान्ता नामनी
 औषधि, गरण्णी.
 कटमालिनी स्त्री. (कटानां किण्वाद्यौषधीनां माला
 साधनत्वेनास्त्यस्याः इनि डीप्) मटिरा, दाउ, डर
 कोर्ण केडी आसव.
 कटम्ब पुं. (कट्+अम्बच्) बाण, वार्दित्र, वाद्य.
 कटम्भर पुं. (कटं गुणातिशयं विभर्ति भृ+खच् मुम्)
 कटभी, अेक ज्ञतनुं आउ, अरदुसो. नामे वनस्पति.
 कटाम्भरा स्त्री. (कटं गुणातिशयं विभर्ति भृ+खच् टाप्)
 छाथण्णी, साटोडी नामनी वनस्पति, भोरवेव नामनी
 औषधि नागबला, कडु.
 कटवण पुं. (कट-उत्कटो व्रणो-युद्धकण्डुरस्य) भीभसेन,
 पांच पांडवमांनो भीजे पांडव.
 कटशर्करा स्त्री. (कटः नलः शर्करा इव यस्याः) गांगेष्टि
 नामनी वनस्पति.
 कटाकु पुं. (कट-कृच्छ्र जीवने काकु) पक्षी.
 कटाक्ष पुं. (कटं गण्डं अक्षति व्याप्नोति अक्ष+अच्)
 अपांगदष्टि, आपने भूषेथी जेवुं -आमोक्ष्यन्ते त्वयि

मधुकरश्रेणयस्ते कटाक्षान्-मेघ० ३७, -गाढं निखात
 इव मे हृदये कटाक्षः-मा० १।२९
 कटाग्नि पुं. (कटेन वीरणादिवेष्टनेन जातोऽग्निः) वीरण
 भूण वगेरे घास वीटवाधी थयेलो अग्नि.
 कटाचन न. (कटस्य तत्रामासनस्याचनमुत्पत्तिसाधनम्)
 वीरण भूण, सुगंधीवाणुं जुशओदार तृण.
 कटार पुं. (कटं-कन्दर्पमदमृच्छति कट+ऋ+अण्)
 नागर, नगरवाशी, कामी.
 कटाल त्रि. (दुष्टः कटः अस्त्यस्य सिध्मादि० अच्)
 दुष्ट-भराभ लभशांवाणुं.
 कटाह पुं. (कटमाहन्ति आ+हन्+ड) तणवानुं साधन
 कडाई वगेरे, कायबानी पीठ ढाल, ते नामनो अेक
 भेट, ते नामनुं अेक नरक, जीपरी, सूपडुं, स्तूप,
 पगलां, कूवो, कच्छ, जेने शींगडां थोडां ज बडार
 नीकण्यां डीय तेवुं पाडुं.
 कटि स्त्री. (कट्+इन्) डेउ -कटिस्ते हरते मनः-सा०
 द० पृ० ५७४ कभर, श्रोणीभाग, कुला.
 कटिकर पुं. कम्भरनी पाछणनो भाग, कुला.
 कटिका स्त्री. उपरनो कटि शब्दनो अर्थ जुओ.
 कटितट न. कटि शब्दनो अर्थ जुओ. -येषां
 बृहत्कटितराः स्मितशोभिमुख्यः । -भाग० ३।१५।२०
 कटित्र न. (कटि त्रायते त्रै+क) कटिभेजला, कटोरो.
 डेउ उपरनुं वस्त्र, डेउ धारण करवानुं अप्तर -
 स्फुरत्किरोटकेयूरकटित्रकङ्कणम्-भाग. ६।१६।२७
 कटिन् पुं. (कटोऽस्त्यस्य प्राशस्त्येन इनि) श्रेष्ठ
 गंडस्थलवाणी छाथी. (त्रि. कट+निर्वृतादौ इनि)
 साहडी वगेरेथी बनावेव-करेव.
 कटिप त्रि. (कटिं पाति पा+क) कम्भरनुं रक्षण करनार.
 कटिमालिका स्त्री. (कटौ मालेव कन्) डेउनुं भूषण-
 कटोरो.
 कटिरोहक पुं. (कट्या हस्तिकट्या तं रोहति रुह+ण्वल्)
 छाथीनी डेउ उपरथी छाथी उपर यउनार.
 कटिल्ल पुं. (कट वा. इल्ल) कारेवुं, कारेवानो वेलो
 -कटिल्लकः, स्त्री. कटिल्लका ।
 कटिशोर्षक पुं. (कटिः शोर्षमिव संज्ञायां कन्) डेउनो
 भाग.
 कटिशूल पुं. (कटिस्यं शूलम्) डेउमां नीकणतुं शूण,
 कभरमां आवतुं शूण -उष्णोदकेन संपीत्वा
 कटिशूलविनाशनम्-गारुडे १८८ अध्यायः ।

कटिशृङ्खला (कट्यां धार्यां शृङ्खला) डेउमां धारश्च
करवायोग्य नाम्नी धूम्ररीवाणी कंठीरो, डेउमां पडेरवानी
नाम्नी धूम्ररीवाणी सांकणी.

कटिसूत्र न. (कटिधार्यं सूत्रम्) डेउमां धारश्च करवा
योग्य सूत्ररन्तु अथवा धातुन्तु बनावेव सूत्र, स्त्रीनो
कमरपटो - स्फुटकिरणप्रवरमणिमयमुकुटकण्डलकट-
कटिसूत्रहारकेयूरनूपुराद्यङ्गभूषणविभूषितमृत्त्विक-
सदस्यगृहपतयोऽधनाइव-भाग० ५।३।४

कटी स्त्री. (कट+इन्+डीप्) डे -कटाक्ष-वक्षोज-
गभीरनाभि-कटीतटोया सुहशां विलासाः -रत्नाकर०,
-कटीतटनिवेशितम् -मृच्छ० १।२७ कुवा, पीपर,
जंजु नाम्नी औषधि.

कटीतल पुं. (कट्यां तलमास्पदं यस्य) डेउमां धारश्च
करवा योग्य वांकी तलवार. (न.) कटितल, नितंभ,
कुवा.

कटीर पुं. (कट+ईरन्) गुक्ष, गुडा, डेउ, नितंभ, भे
कुवा मध्येनो पीलो प्रदेश. (न.) डेउ. (पुं.) कटीरकः ।

कटु न. (कटति सदाचारमावृणोति रसनामावृणोति
कट्+उन्) भरभ काम, अकार्य, अप्रिय, दुष्ट -
श्रवणकटु नृपाणामेकवाक्यं विववः-रघु० ६।८५,
काम, दूषण, कटुरस, कडवुं (रस छ प्रकारना छे
कडवी, भाटो, तीजो, कषाय, मधुर अने जारो.)
तीजुं, ४५को. (पुं. कट्+उन्) कडु वनस्पति, तीजो
रस, पटोव, सुगंधी घास, कुटज वृक्ष, आकडानुं
जुड, राज सरसव -ईद्रजवनुं जुड. (त्रि. कट्+उन्
) तीजु - कषायो मधुरस्तिक्तः कटुवृम्ल इति
नैकधा-भाग० ३।२६।४२, तीज्याशवाणुं, कठीर, तीक्ष्ण,
मत्सरवाणुं, सुगंधवाणुं- सप्तच्छदक्षीरकटु-
प्रवाहमसहमाधाय मदं तदीयम्-रघु० ५।४८,
दुर्गंधवाणुं, भरभ -इति समगुणयोगप्रोतयस्तत्र पौराः,
श्रवणकटु नृपाणामेकवाक्यं विववः-रघु० ६।८५,
भयानक, विकराण, अट्टेजुं, गरम. (स्त्री.) राई, प्रियंजु,
कडु औषधि.

कटुक पुं. (कटु-स्वार्थे कन्) तीजो रस, तीज्याश,
तीज्यापणुं, कंडोव नाम्नी वनस्पति, पटोण नाम्नी
वनस्पति, राज सरसव -कटू रुक्षः स्तन्यमेदः
श्लेष्मकण्डूविषापहः । वात-पित्तकृदाग्नेयः शोषी
पाचनरोवकृत् ॥ -भावप्रकाशः । (न.) शूठ, मरी
अने पीपर, अप्रिय -दुर्योधनश्च कर्णश्च कटुकान्य-

भ्यभाषताम् । इति सर्वमिदं राजशाकुलं प्रतिभाति
मे ॥ -महाभा० २।७७।१६. (त्रि.) तीजुं, उग्र,
कठीर.

कटुकता स्त्री. (कटुक+ता) असभ्य व्यवहार,
अकडपणुं.

कटुकत्रय न. (कटुकानां कटुरसानां त्रयम्) शूठ, मरी,
पीपर -कटुकत्रिकम् ।

कटुकन्द (कटुः कन्दो मूलमस्य) सरगवानुं जुड,
आहु, लसण.

कटुकफल पुं. (कटुकं फलमस्य) ककाल शब्द शुओ.

कटुका स्त्री. कडु नाम्नी औषधि -कटुका कटुका पार्के
तिक्ता रुक्षा हिमा लघुः- नागरवेव, राई, कडवी
तुंभडी, कटुरसवाणी कोई स्त्री.

कटुकालाबु स्त्री. (विपाके कटुका अलाबुः) कडवुं
तुंभुं, कडवी दुधी. (स्त्री.) कटुकालाबू ।

कटुकी स्त्री. (कटुक+डीप्) कडु नाम्नी वनस्पति -
कटुकी तु सरा रुक्षा कफ-पित्त- ज्वरापहा-
वैद्यकद्रव्यगुणे ।

कटुकीट पुं. (कटुः दंशेन दुःखदत्वात् कीटः) डंस,
मच्छर. (पुं.) कटुकीटकः ।

कटुक्वाण पु. (कटुः तीक्ष्णः क्वाणो यस्य) तेतर
पक्षी, टीटोडी पक्षी.

कटुग्रन्थि पुं. न. (कटुग्रन्थिरस्य) आहु, पीपरीभूण,
शूठ.

कटुङ्कता स्त्री. (कटु दूषितं करोति कृ+ङ् पृषो० मुम्
तस्य भावः तल्) नित्य कर्मना आचारमां निष्कृता.

कटुचातुर्जातिक न. (चतुर्भ्यो जातकं ततः स्वार्थे अण्)
ठलायरी, तज, तभाळपत्र अने मरी.

कटुच्छद पुं. (कटुच्छदः पुत्रमस्य) तगरनुं जुड.

कटुत्व न. (कटोर्भावः त्व तल्) तीज्याश, तीज्यापणुं,
तीक्ष्णपणुं, बेस्वादपणुं, स्वादरुहितपणुं, -कटुता.

कटुतिक्त पुं. (कटुश्चासौ तिक्तश्च) करीयातुं, कटुकी
नाम्नी औषधि, शणुं जुड, लोय लींभडी -
कटुतिक्तकः ।

कटुतिक्ता स्त्री. (विपाके कटुः स्वादे तिक्ता) कडवी
दुधीनो वेवो, कडवी तुंभडी. (स्त्री.) कटुतिक्तिका ।

कटुतुण्डिका स्त्री. (कटु स्वार्थे कन् अत इत्वम्) अेक
जतनो वेवो. (स्त्री. कटु तुण्डमस्याः) -कटुतुण्डी ।

कटुतुम्बी स्त्री. (विपाके कटुतुम्बी) कडवी तुंभडी.

કટુત્રય ન. (કટોઃ ત્રયમ્) સૂંઠ, મરી અને પીપર.
(ન. કટોલ્લિકમ્) -કટુત્રિકમ્ ।

કટુદલા સ્ત્રી. (કટુદલં યસ્યાઃ) કાકડીનો વેલો.

કટુનિષ્પાવ પું. (કટુઃ નિષ્પાવઃ) કડવો વાલ, નદીની
પાસે થનાર વાલ, એક જાતનું ધાન્ય.

કટુનિષ્ણાવ પું. (કટુઃ નિષ્ણાવઃ) જે અનાજ નદીના
પૂરની અસર રહિત હોય તે.

કટુપત્ર પું. (કટુ પત્રમસ્ય) તગર વૃક્ષ, પીત પાપડો.
(પું.) કટુપત્રકઃ ।

કટુપત્રિકા સ્ત્રી. (કટુ પત્રમસ્યાઃ) ભોરીંગણી નામની
વનસ્પતિ, કંટકારિવૃક્ષ.

કટુપાક ત્રિ. (કટુઃ પાકોઽસ્ય) જેમાં પાચન કાળે
કડવાશ આવે છે તેવું દ્રવ્ય, કડવા રસવાળો પાક.

કટુપાકિન્ ત્રિ. (કટુ પાકોઽસ્યસ્ય ઇનિ) જેનો પાક
કડવો હોય તે.

કટુફલ પું. (કટુ ફલમસ્ય) કારેલીનો વેલો, પટોલ
વૃક્ષ, શ્રીવલ્લી વૃક્ષ. (સ્ત્રી.) -કટુફલા

કટુબીજા સ્ત્રી. (કટુ બીજં યસ્યાઃ) પીપર.

કટુભઙ્ગ પું. (કટુ ભઙ્ગ એકદેશો યસ્ય) સૂંઠ.

કટુભદ્ર પું. (કટુરપિ ભદ્રઃ હિતકારી સેવનેન) સૂંઠ,
આદુ.

કટુમઞ્જરિકા સ્ત્રી. (કટુસ્તીક્ષ્ણા મઞ્જરી અસ્ત્યસ્યાઃ
અચ્+હીષ્+ કન્+ટાપ્ હ્રસ્વશ્ચ) અઘાડો નામની
વનસ્પતિ, અપામાર્ગ.

કટુમોદ ન. (કટુમોદોઽસ્ય) જવલા વગેરે સુગંધી
દ્રવ્ય.

કટુર ન. (કટતિ વર્ષતિ રસાન્તરમ્ મન્થનેન કટ+ઉરન્)
છાશ, તક.

કટુરવ પું. (કટુઃ રવો યસ્ય) દેડકો. કં સં કઠીર
શબ્દ. (ત્રિ.) કઠીર શબ્દવાળું.

કટુરોહિણી સ્ત્રી. (કટુઃ સતી રોહિતિ રુહ+ણિનિ) કડુ
નામની ઔષધિ.

કટુવર્ગ પું. (કટૂનાં વર્ગઃ) વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ પીપર
વગેરે તીખા રસવાળા દ્રવ્યોનો વર્ગ.

કટુવાર્તાકી સ્ત્રી. ધોળી ભોરીંગણી.

કટુશૃઙ્ગાલ ન. (કટૂનાં શૃઙ્ગાય પ્રાધાન્યાયાલતિ
પર્યાનોતિ અલ્+ અણ) સુવર્ણશાક નામની વનસ્પતિ.

કટુસ્નેહ પું. (કટુઃ સ્નેહોઽસ્ય) ધોળા સરસવ.

કટૂત્કટ ન. (કટુષુ ઉત્કટમ્) આદુ, સૂંઠ -કટૂત્કકમ્ ।

કટોદક ન. (કટાય પ્રેતાય દેયમુદકમ્) પ્રેતને ઉદેશીને
તર્પણ માટે આપવાનું જળ.

કટોર ન. (કટ્યતે-વૃષ્યતે મક્ષ્યદ્રવ્યમત્ર કટ્+આધારે
ઓલચ્ લસ્ય રઃ) કટોરો, ચપણિયું, કોડિયું -મૃત્કર્પટે
સંયુતકાચકૂપ્યાં દત્વા મુખં લોહપલોહ સૂત્રૈઃ ।
નિષ્કાસિતો ધૂમરસસ્તુ તસ્ય સૌગન્ધિકૈઃ કાચકટોરકે
યઃ ॥ -મેરુતન્ત્રમ્-૫ પ્રકાશઃ- કટોરકમ્ ।

કટોરા સ્ત્રી. (કટ્યતે-વૃષ્યતે મક્ષ્યદ્રવ્યમત્ર કટ્+આધારે
ઓલચ્ લસ્ય ટાપ્) ધણું જ નાનું કોડિયું.

કટોલ પું. (કટતિ આવૃણોતિ અન્યરસમ્ કટ્+ઓલચ્)
કટુરસ, તીખો રસ, ચાંડાલ. (ત્રિ.) કટુરસવાળું. (પું.)
-કટોલકઃ કટુરસ.

કટોલવીણા સ્ત્રી. (કટોલસ્ય વીણા) ચાંડાલની વીણા,
ચાંડાલનું એક જાતનું વાદિત્ર, સવણહથ્થો, કિમરી

કટુફલ પું. (કટતિ આવૃણોત્યન્યરસં કટ્+ક્વિપ્ કટ્
ફલમસ્ય) કાચફળનું ઝાડ -કટુફલસ્તુવરસ્તિવતઃ
કટુવાંતકફજ્વરાન્ । હન્તિ શ્વાસ-પ્રમેહાર્શઃ
કાસકળ્ઠા-મયારુચીઃ ॥ -ભાવપ્રં

કટુફલા સ્ત્રી. (કટતિ આવૃણોત્યન્યરસં કટ્+ક્વિપ્
કટ્ ફલમસ્યાઃ) ગામ્ભારી શબ્દ જુઓ. ઊભી
ભોરીંગણી, કાકમાચી-પીલુડી, કુકડવેલ, કાકડી.

કટુફલાદિચૂર્ણ ન. વૈદ્યકમાં કાસરોગના અધિકારમાં
કહેલ એક ઔષધરૂપ ચૂર્ણ.

કટુવઙ્ગ પું. (કટુ અઙ્ગમસ્ય) લોધવૃક્ષ, સૂર્યવંશમાં
પેદા થનાર દિલીપ રાજ. (ન.) શ્વેતનાક વૃક્ષ.

કટુવર ન. (કટ્+ષ્વરચ્) દહીંનો મઠો, છાશ. -દઘ્નઃ
સસારકસ્યાત્ર તત્રકં કટુવરમુચ્યતે-ચક્રપાણિકૃતસં

કટુવી સ્ત્રી. (કટુ સ્ત્રિયાં હીષ્) કટુરસવાળી સ્ત્રી,
તીખી, કડવાશવાળી કટુ વનસ્પતિ.

કઠ (વા ચુ. ઉમ., ભ્વા. પર. સ. સેટ્-કળ્ઠયતિ,
કળ્ઠયતે; કળ્ઠતિ) ઉત્કંઠાપૂર્વક સંભાળવું, ઉત્કંઠાપૂર્વક
યાદ લાવવું, શોક કરવો. (ભ્વા. પર. અ. સેટ્)
કષ્ટપૂર્વક જીવવું, (આં સં સેટ્) ઉત્કંઠાપૂર્વક સ્મરણ
કરવું. -રેવારોધસિ વેતસીતરુતલે ચેતઃ સમુત્કળ્ઠતે-
દુર્ગાદાસઃ ।

કઠ પું. (કઠ્+અચ્) તે નામના એક મુનિ -ઉદ્દાલકઃ
કટશ્ચૈવ શ્વેતશ્ચૈવ મહાયશાઃ- મહાં ૧૮૧૨૪,
કઠપ્રોક્ત શાખાનું અધ્યયન કરનાર -કઠો મુનો
તદાખ્યાતવેદાધ્યેત્જ્ઞયોઃ સ્વરે-હેમચન્દ્રઃ, યજુર્વેદની
શાખા, સ્વરભેદ, ઋભેદ, આપત્તિ-આકૃત.

कठमर्ह पुं. (कठं कष्टजीवनं मृद्गाति) भ्रूहृद्वे, शंभु.
 कठर त्रि. (कठ्+अरन्) कठिन, कठश्ल.
 कठशाखा स्त्री. यजुर्वेदमां अने ऋग्वेदमां ते नामनी
 अक शाखा छे ते, तेने ज 'ऋग्वेद' कडे छे.
 कठशाठ पुं. ते नामनी अक ऋषि.
 कठश्रोत्रिय पु. (कश्चासौ श्रोत्रियः) कठशाखा भाषानार
 श्रोत्रिय आक्षय, यजुर्वेदनी कठशाखामां पारंगत
 आक्षय.
 कठाध्यापक पुं. (कठश्चसौ अध्यापकः) कठशाखानी
 अन्व्यास करेवी अध्यापक.
 कठाहक पुं. (कठं कठिनमाहन्ति आ+हन्+ड) दाल्युड
 नामे अक ज्ञतनुं पक्षी.
 कठिका स्त्री. (कठ्+कन्+टाप्) जडी, योक.
 कठिञ्जर पुं. (कठ+इन् कठि कठिनं जरयति
 जृ+णिच्+खच् मुम्) तुलसीनुं आउ.
 कठिन त्रि. (कठ्+इनन्) कठश्ल -उन्मूलयंश्च कठिनान्
 नृपान् वायुरिव द्रुमान्-कथासं १९।८९, सप्त, कठोर,
 -न विदीर्ये कठिनाः खलु स्त्रियः- कुमां ४।५,
 तीक्ष्ण, स्तब्ध, गोणनी सरको, कष्टधी साध्य छेय
 ते निष्ठुर, उग्र (पीडा) -नितान्तकठिनां रुजं मम न
 वेद सा मानसीम् -विक्रमं २।११, -गण्डाभोगात्
 कठिनविषमामेकवेणीं करेण-मेघं ९२ । (न.) थाणी,
 तपेवी.
 कठिनत्व न. (कठिनस्य भावःत्व-त्वल्) कठश्लपशुं,
 सप्तपशुं, कठोरपशुं, मुशकेवी (स्त्री.) कठिनता.
 कठिनपृष्ठ पुं. (कठिनं पृष्ठं यस्य) काथओ.
 (पुं. स्वार्थे कन्) कठिनपृष्ठकम् ।
 कठिना स्त्री. थाणी, तपेवी, गोण, साकर, साङ करेवी
 साकरथी बनावेवी भीठार्थ.
 कठिनिका स्त्री. (कठिन स्वार्थे कप्) जडी, योक.
 (स्त्री. डीप्) कठिनी
 कठिला स्त्री. राती साठीडी -रक्तपुनर्नवा.
 कठिल्ल पुं. करेवानी वेवी -कठिल्लं केम्बुकं शीतं स
 कोषातकः कर्कशम् । तिक्तं पाके कटुग्राहि वातलं
 कफपित्तजित् ॥ -वाभटः । साठीडी, तुलसी-
 कठिल्लकः
 कठी स्त्री. कठे कडेव वेदशाखा भाषानार आक्षय.
 कठेर त्रि. (कठ् कृच्छ्रजीवने एरक्) कष्टपूर्वक खवनार,
 मुशकेवीथी खवनार -कृच्छ्रजीवी ।

कठेरणि पुं. ते नामनी अक ऋषि.
 कठेरु पुं. (कठ्+एरु) यामरने वायु.
 कठोर त्रि. (कठ्+ओरन्) कठश्ल, पूर्ण, निर्दय -अवि
 कठोरयशः किल ते प्रियम्-उत्तरं ३।२७, कूर -
 कठोरदशैर्मशकैरुपद्रुतः-भागं ५।१३।३, दुष्ट, घातकी,
 परिपक्व, परिश्रुत -कलाकलापालोचनकठोरमतिभिः
 -कां ७
 कठोरता स्त्री. (कठोरस्य भावः तल्-त्व) कठोरपशुं.
 (न.) कठोरत्वम् ।
 कठोल त्रि. (कठ्+ओलच्) कठिण, कठोर-कठश्ल, पूर्ण
 कूर.
 कड् (तुदां परं सेट्-कडिति) सं अकं जावुं, मड
 करवी. (त्रि. कड्+अच्) मूर्ध, भेवकूङ्, अज्ञानी,
 मूंगे. (पुं. कड्+घञर्थे क) जावा योग्य कोर्छ
 पदार्थ.
 कडक न. (कड्+अच्+कन्) गरभीधी उत्पन्न थयेव
 अक ज्ञतनुं भीडु.
 कडज पुं. अक ज्ञतनी दार.
 कडङ्गर न. (कडं भक्षणीयं शस्यादि गिरति अभ्यन्तरे
 निवेशयति गृ+अच्) अनाजनां झेतरां, मग वगेरे
 धान्यना इणनी शींग, इल विनानुं तृण, कडव.
 कडङ्गरीय त्रि. (कडङ्गरमर्हति) कडव जवडाववा लायक,
 अनाजनां झेतरांने योग्य जणद वगेरे -
 नीवारपाकादिकडङ्गरीयैरामृश्यते जानपदैर्न कश्चित्-
 रघुं ५।९
 कडत्र न. (गड् सेचने गड्यते सिच्यते जलादिकमत्र
 गड्+अत्रन् आदेश कः) पात्र, श्रोणी, कुवा, भार्या-
 स्त्री.
 कडम्ब पुं. (कड+अम्बच्) छेडी, अंत, प्रांतभाग,
 शाक वगेरेनुं डीटु.
 कडम्बी स्त्री. (कडम्ब+डीप्) अक ज्ञतनुं शाक.
 कडवक पुं. अपभ्रंश निर्बंधीने अध्याय, विराम सूचक
 सर्ग.
 कडार पुं. (गड् सेचने आरन् गस्य कादेशः) मांजरो
 वर्ण, सेवक, याकर (त्रि.) मांजरा वर्णवाणुं, पिंजणा
 वर्णवाणुं -स विव्युरम्बरविकाशि चमूसमुत्थं पृथ्वीरजः
 करभकण्ठकडारमाशाः ॥ -शिशुं ५।३, अडंकार
 पामेवुं, गर्विष्ठ, अडंकारी.

कडितुल पुं. (कट्यां तुलाऽस्य टस्य डः) अङ्ग-
तलवार.

कड्ड (भ्वा० पर० अक० सेट्-कड्ठति) कठश थवुं,
सप्त थवुं, कठोरता करवी, कर्कशता करवी -कड्ठति
पद्ममृणालं कर्कशं स्यात्-दुर्गादासः ।

कण् (भ्वा० पर० सेट् अ० कणति) आर्त्त शब्द
करवी, रोवुं, दुःखीनुं इदन, नाद करवी. (चुरा० पर०
सेट् अ० कणयति, भ्वा० पर० अ० सेट्-कणति)
भीयन्वुं, कः काणयति चक्षुः पक्षभिरावृतं स्यात्-
दुर्गादासः ।

कण पुं. (कण्-अच्) अनाज वगेरेनी भारीक अंश,
टीपुं -कणवाही मालिनीतरङ्गाणाम्-श० ३।५, अति
सूक्ष्म भाग-वेश, घण्टो ४ सूक्ष्म भाग -उद्यानानां
नवजलकणैर्यथैविका जालकानि-मेघ०, -आनन्दाश्रुकणान्
पिबन्ति शकुना निरशङ्कमङ्कशयाः- शान्तिशतकम् ।
(न.) अ०क जतनी भेषो गुगुण.

कणगुग्गुल पुं. अ०क जतनी गुगुण.

कणजीर पुं. (कणश्चासौ जीरश्च) उदकुं अरुं, अशुं
अरुं, भारीक अरुं, धोणुं अरुं. - कणजीरकः ।

कणप पुं. (कणान् लोहगुलिकाः पिबति पा+क) अ०क
जतनुं लोहानुं पत्र -लोहस्तम्भस्तु कणपः-वैज० अ०कुक,
पिस्तीव. -चापचक्रकणपकर्षणम् -दश० ।

कणभ पुं. (कण इव भाति भा+क) अ०क जतनी
डीडी.

कणभक्ष पुं. (कण+भक्ष्+अण्) अ०क जतनुं पक्षी,
वैशेषिक सूत्रकार कणाद मुनि -कणभक्षकः ।

कणलाभ पुं. (कणानां लाभो यस्मात्) पीसवानुं साधन
यंत्र, घंटी, पाणीनुं यकाकार-आवर्त्त-गोण यक्कर करवुं.

कणशस् अव्य. (कण वीप्सार्थे शस्) कश्चे कश्च -तदिदं
कणशो विकीर्यते-कुमा० ४।२७

कणा स्त्री. (कण्+टाप्) तीभी बीडी, पीपर, -द्राक्षां
कणां पञ्चमूलं तृणाख्यं च पचेज्जले, अरुं, जंगली
अरुं, क्षुद्र अंश-भाग - कदलीफलमध्यस्थं कणामात्र-
मपक्वकम् ।

कणाटीन पुं. (कणाय अटति अट्+ईनन्) दिवाणी,
घोडी, भंजन पक्षी. -कणाटीनकः ।

कणाटीर पुं. (कणायाटति ईरक्) दिवाणी, घोडी, भंजन
पक्षी. -कणाटीरकः ।

कणाद पुं. (कणमत्ति अद्+अण्) वैशेषिक सूत्रकार,
कश्यपगोत्रमां उत्पन्न थयेल अ०क कणाद नामना ऋषि,
सोनी.

कणिक पुं. (कणो विद्यतेऽस्य कन्) घंठनी लोट, -
नाभेरभूत् स्वकणिकाद् वटवन्महाब्जम्-भाग०
७।१।३३, अनाजनी घण्टो, मेंदो, वैरी, शत्रु, अति
सूक्ष्म अंश, घण्टो भारीक भाग, अशीआरीनुं जाड,
धृतराष्ट्रना मंत्रीनुं नाम -तत आहूय मन्त्रज्ञं
राजशास्त्रार्थवित्तमम् । कणिकं मन्त्रिणां श्रेष्ठं
धृतराष्ट्रोऽब्रवीद् वचः ॥ -महा० १।१४।१२

कणिका स्त्री. (कण+कन्+इच् टाप्) अशु, नानो
कण, तांघणजानी भाञ्जनी अ०क भेद, अति अल्प
भाग, अरुं, पाणीनुं टीपुं -तामुत्थाप्य स्वजल-
कणिकाशीतलेनानिलेन-मेघ० ११, अ०क जतनी थोभा.

कणित न. (कण् आर्त्तस्वरे भावे क्त) पीडा पामेदानो
शब्द, आर्त्त स्वर, दुःखीनो पीकार. (त्रि. कर्त्तरि क्त)
पीडा पामेदानो शब्द करनार.

कणिश न. (कणो विद्यतेऽस्य इनि कणी तं इयति
शो+क) धान्य वगेरेनुं कणसखुं, अनाज वगेरेनी
मांजर, अनाज वगेरेनुं डूडुं.

कणी स्त्री. (कणा+डीप्) वनअरुं, कश्चिका.

कणीक त्रि. (कण+ईकन्) अल्प, थोडुं, जरा, भारीक
कणीचि स्त्री. (कण्+ईचि) यशोठी, पुष्पवाणी लता,
गाडी के गाडुं. (पुं.) निवास, रडेकाण, पल्ली.

कणीची स्त्री. कणीचि शब्द शुभो.

कणीयस् त्रि. (कण्+ईयस्) अत्यंत अल्प, अति सूक्ष्म,
घण्टु थोडुं -कणीयसि भवेत् स्वेदः कम्पो भवति
मध्यमे -योगदी० २।१२।

कणे अव्य. (कण्+ए) ईच्छा संतृप्तिवाची अव्यय,
श्रद्धानी नाश करवी.

कणेर पुं. (कण्+एर) करेणनुं वृक्ष.

कणोरा स्त्री. वेश्या, छाथणी.

कणेरु पुं. (कण्+एरु) कणेरनुं जाड, कश्चिकार वृक्ष
(स्त्री.) वेश्या, छाथणी.

कणेहत्य अव्य. श्रद्धानी नाश करीने -कणेहत्य पयः
पिबति-सिद्धा०

कण्ट त्रि. (कटि+अच्) कांटे.

कण्टक पुं. न. (कठि+ण्वुल्) सोयनो अग्र भाग, कांठो उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् । पादलग्नं करस्थेन कण्टकेनेव कण्टकम् ।। चाणक्यशतकम् २२, क्षुद्र शत्रु -उत्खातलीकत्रयकण्टकेऽपि -रघु० १४।७३, रोमांच, माछवां वगेरेनुं डाडुडु, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध केन्द्रस्थान, वाटमां अकजातनी टोष -लग्नाम्बुधूतकर्माणि केन्द्रमुक्तं च कण्टकम् ।

कण्टकद्रुम पुं. (कण्टकप्रधानो द्रुमः) कांठावाणुं वृक्ष आवण वगेरे -किं कुलेनोषदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् । भवन्ति नितरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकद्रुमाः ।। -मृच्छं १४०।४, शीमणानुं आउ, शाब्मवी वृक्ष -दैतेयचन्दनवने जातोऽयं कण्टकद्रुमः-भाग० ७।५।१७

कण्टकपर्णा स्त्री. (कण्टकानि पर्णेऽस्याः) केवडे-कण्टकदला ।

कण्टकप्रावृता स्त्री. (कण्टकैः प्रावृता-व्याप्ता) कुंवार.

कण्टकफल पुं. (कण्टकाचितं फलमस्य) इशसनुं आउ, गोभरुनुं वृक्ष.

कण्टकफला स्त्री. (कण्टकाचितं फलमस्याः) कंटोवानो वेवो.

कण्टकभक्षक पुं. (कण्टकस्य भक्षकः) उंट.

कण्टकभुज् पुं. (कण्टकानि भुङ्क्ते भुज्+क्विप्) उपरनी अर्थ जुओ.

कण्टकमर्दन न. (कण्टकस्य मर्दनम्) त्यातने शांत करवो ते.

कण्टकवृन्ताकी स्त्री. (कण्टकाचिता वृन्ताकी) वेंगशनी छोउ. रींगशी.

कण्टकश्रेणी स्त्री. (कण्टकानां श्रेणिरत्र) कंटकारी वृक्ष, भोंयरींगशी नामनी वनस्पति.

कण्टकस्थल पुं. ते नामनी अक देश.

कण्टकागार पुं. (कण्टकमागिरति आ+गृ+अण्) सेणो, प्राशी, काकीओ.

कण्टकाद्घ पुं. (कण्टकौराद्घः) कांठावाणुं आउ.

कण्टकार पुं. (कण्टकमृच्छति ऋ+अण्) शीमणानुं वृक्ष.

कण्टकारी स्त्री. (कण्टकार+ङीष्) भोंयरींगशी वनस्पति. -कण्टकारी कण्टकिनी तथा स्वादुश्च शुकला । चक्षुष्या क्षतशोथघ्नी ग्राहिणी ज्वरदाहनुत् ।। - शार्ङ्गधरः । -कण्टकारिका -मुस्तामृतामलक्यश्च नागरं कण्टकारिका-राजनिर्घण्टः ।

कण्टकारीघृत न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक प्रकारनुं गणोनुं घृत अने भोंयरींगशी.

कण्टकार्यादिपाचन न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक पाचन औषध.

काण्टाल पुं. (कण्टं कण्टकाकारं फले कालयति चुं कल्+अण्) इशसनुं वृक्ष.

कण्टालुक पुं. (कण्टकायालति पर्याप्नोति अल्+उकञ्) जवासानुं वृक्ष.

कण्टकाशन पुं. (कण्टकमश्नाति अश्+युच्) उंट.

कण्टकाष्ठील पुं. (कण्टकमष्ठीलमिवास्य) अक जातनुं माछवुं.

कण्टकित त्रि. (कण्टको रोमाञ्चो जातोऽस्य इतच्) कांठाधार, जेने रोमांच उिभां थया डोय छे ते - प्रीतिकण्टकितत्वचः -कुमार० ६।१५.

कण्टकिन् त्रि. (कण्टकोऽस्त्यस्य इनि) कंटकयुक्त, कांठावाणुं, (कण्टकिनो वनान्ताः-विक्रमाङ्क- १।११६). (पुं.) माछवुं, भेरनुं आउ, मीढणनुं आउ, गोभरुं, वांस, भोरडी -नापुष्यः पादपः कश्चिन्नाफलो नापि कण्टकी ।। -महा. शाकु० १।७०।७

कण्टकिनी स्त्री. (कण्टकिन्+ङीप्) भोंरींगशीनुं आउ, वंताकडी, मीठी भजूरी.

कण्टकफल पुं. (कण्टकि-कण्टकयुक्तं फलमस्य) इशसनुं आउ, गोभरुनुं आउ, भजूरीनुं आउ, भोंरींगशी.

कण्टकिल पुं. (कण्टकोऽस्त्यस्य+इलच्) अक जातनी कांठावाणो वांस (त्रि.) कांठावाणुं.

कण्टकिलता स्त्री. (कण्टकिनी लता) काकडीनो वेवो, कांठावाणुपणुं.

कण्टकी स्त्री. (कण्टक+अशादित्वादच् गौरा० ङीप्) अक जातनी रींगशी.

कण्टकीद्रुम पुं. (कण्टकी द्रुमः पृषो० दीर्घश्च) भेरनुं आउ, आवणनुं आउ.

कण्टकीवृक्ष पुं. कण्टकद्रुमः शब्द जुओ.

कण्टकुरण्ट पुं. (कण्टप्रधानः कुरण्टः) अंटी अक जातनी वनस्पति.

कण्टकोद्धर न. (कण्टकस्योद्धरणम्) कांठो काढवो, माशसोने सतावनार थोर वगेरे उत्पातकारीओने दूर करवा -कण्टकोद्धरणे नित्यमातिष्ठेद् यत्नमुत्तमम् -मनु० ९।२५२

कण्टतनु स्त्री. (कण्टा कण्टकान्विता तनुर्यस्याः) बृहती.
नामनी ऐकं ज्ञातनी वनस्पति.

कण्टदला स्त्री. (कण्टं कण्टकान्वितं दलं यस्याः)
केवडांनुं ऊउ, केवडो, केतकी.

कण्टपत्र पुं. (कण्टं कण्टकान्वितं पत्रं यस्य) विक्रकत
वृक्ष.

कण्टपत्रफला स्त्री. (कण्टं कण्टकचितं पत्रं फलं च
यस्याः) ब्रह्मदंडी नामनी वनस्पति.

कण्टपाद पुं. (कण्टः कण्टकाचितः पादो मूलं यस्य)
कण्टपत्र- शब्दं ज्ञुओ.

कण्टफल पुं. (कण्टं कण्टकाचितं फलं यस्य) गोभ्रुं,
इशस, धंतुरो, ऐकं ज्ञातनी ऐरंडी, देवताड.

कण्टफला स्त्री. (कण्टं कण्टकाचितं फलं यस्याः)
देवदावी, ऐकं ज्ञातनी देवी.

कण्टल पुं. (कण्ट+मत्वर्थीयो लच्) आवण.

कण्टवल्ल्नी स्त्री. (कण्टा कण्टाकाचिता वल्ली) श्रीवल्ली
वृक्ष.

कण्टवृक्ष पुं. (कण्टप्रधानो वृक्षः) तेजःइण वृक्ष.

कण्टाफल पुं. (कण्टि भावे अप् कण्टा-कण्टकमयवेष्टनम्
तदुपलक्षितं फलमस्य) इशस.

कण्टार्तगला स्त्री. (कण्टा तद्युक्ता आर्तगला कर्म०)
नीलजीटी नामनी वनस्पति.

कण्टालु स्त्री. (कण्टाय कण्टकाय अलति पर्याप्नोति
अल्+उण्) रींगण्डी, आवणनुं ऊउ, आवण, वांस,
बृहती.

कण्टाह्व न. (कण्टं कण्टकमाह्वयते स्पृहते आ+ह्वे+क)
कटुकन्द शब्दं ज्ञुओ, पद्मकंड.

कण्टिन् त्रि. (कण्ट+अस्त्यर्थे इनि) जेर, अघाडो,
गोभ्रुं, आवण. (त्रि.) कंडावाणुं, कंटयुक्त.

कण्टिनी स्त्री. (कण्टिन्+त्रियां डीप्) भोरींगण्डी.

कण्ट (भ्वा० चुरा० उभ० कण्टति-ते, कण्टयति-ते)
विलाप करवो, शोक करवो, आतुर बनवुं, यूकी जवुं,
वावायित बनवुं, भेदपूर्वक स्मरण करवुं. (उद् उप-
शाथे) - परिष्वङ्गस्य वात्सल्यादयमुत्कण्ठते जनः -
उत्तर० ६।२१, - सुरतव्यापारलीलाविधौ चेतः
समुत्कण्ठते -काव्य० १

कण्ठ पुं. (कण्+ठ ठस्य नेत्त्वम् कठि+अच् वा)
गणुं, -विकचसरसिजायाः स्तोत्रनिर्मुक्तकण्ठम् -
शाकु० १. अङ्के, -कण्ठेषु स्वलितं गतेऽपि शिशिरे

पुंस्कोकिलानां रुतम्-शा० ६।३, धांरो, कंठ -
कण्ठाश्लेषप्रणयिनोजने किं पुनर्दूरसंस्थे-मेघ० ३।१७,
भीठणनुं ऊउ, समीप, पासे, डोमना कुंडनी बडारनुं
ऐकं आंगणी जेटवुं स्थान, गणानो अवाज -सा
मुक्तकण्ठं चक्रन्द-रघु० १४।६५, -आर्यपुत्रोऽपि
मुक्तकण्ठं रोदिति -उत्तर० ३, डरकोष्ठ अवाज.

कण्ठकूणिका स्त्री. (कण्ठ इव तद् ध्वनिरिव कूणयति
कूण्+ण्वुल्) वीष्णा नामनुं वादित्, भारतीय वीष्णा.

कण्ठग त्रि. (कण्ठ+गम्+ङ) कंठ सुधी जनार, गणा
सुधी जनार.

कण्ठगत न. (कण्ठ गम्+क्त) कंठ सुधी भरहने,
गणा सुधी जनार -न वदेद् यावनी भाषां प्राणैः
कण्ठगतैरपि-सुभा० -धत्ते जनो य इह कण्ठगता-
मजस्रम्- भक्ता० ४४ ।

कण्ठतलासिका स्त्री. (कण्ठतले अध्वानां कण्ठदेशे
आस्ते आस्+ण्वुल्) यामनुं अथवा दोरी जे घोडाने
गणे वीटाय छे ते.

कण्ठदध्न त्रि. (कण्ठः परिमाणमस्य दध्नच्) गणा
सुधीना मापनुं.

कण्ठधान पुं. ते नामनी ऐकं देश.

कण्ठनीडक पुं. (कण्ठे निकटस्थे नीडे कायति शब्दायते
कै+क) ऐकं ज्ञातनुं पक्षी, समणी.

कण्ठनीलक पुं. (कण्ठं नीलयति धारकस्य स्वशिखा-
कज्जलेन नील+णिच्+ ण्वुल्) मशाव, मोटी दीवो,
तृष्ण वगेरेनी भउडो.

कण्ठपाशक पुं. (कण्ठे पाश इव कायति कै+क)
छाथीने गणे बांधवानी दोरी. (कण्ठपाश एव कन् वा)
गणे बांधवानी दोरी.

कण्ठबन्ध पुं. (कण्ठे बन्धः) गणे झंसो, गणामां
बंधन, गणे बांधवुं. (न. कण्ठे बन्धनम् कण्ठ-
बन्धनम् ।

कण्ठभूषा स्त्री. (कण्ठे भूषा) गणामां पडेरवानुं आभूषण,
कंठमां पडेरवानुं धरेणुं - विदुषां कण्ठभूषात्वमेतु-
विक्रमाङ्क० १८।१०२.

कण्ठमणि पुं. (कण्ठे धार्यो मणिः) कण्ठमां धारण
करवा योग्य मणि.

कण्ठमाधुर्य न. (कण्ठस्य माधुर्यम्) गणाना अवाजनी
भीठाश, गणाना शब्दनी मधुरता.

कण्ठलग्न त्रि. (कण्ठे लग्नम्) गण्णे वण्णोवुं, गण्णे
भांधेवुं, भेटेव, आदिगेवुं.

कण्ठलता स्त्री. (कण्ठे लतेव) कण्ठभूषा शब्दं शुभो.

कण्ठशालूक न. गण्णामां थयेवो मुञ्जनी अेक प्रकारनी
रोग.

कण्ठशुण्ठी स्त्री. 'सुश्रुत' नामना वैद्यक ग्रंथमां भतावेव
ताणवामां गयेवो अेक प्रकारनी मुञ्जरोग.

कण्ठसूत्र न. रतिश्रम पामेव विदग्धा नायिका भोताना
प्रियतमने स्तनाभिघात करे अेवुं आदिगन, अेवो
अेक रतिबंध -यत् कुर्वते वक्षसि वल्लभस्य
स्तनाभिघातं निबिडोपगूहात् । परिश्रमार्थं शनकैर्वि-
दग्धास्तत्कण्ठसूत्रं प्रवदन्ति सन्तः ॥ - रतिमञ्जरी,
-तस्य निर्दयरतिश्रमालसाः कण्ठसूत्रमपदिश्य योषितः-
रघु० ११।२२

कण्ठस्थ त्रि. (कण्ठे तिष्ठति स्था+क) गण्णामां रडेनार,
कंठे थनार, जेनो उर्य्यार कंठथी थाय छे ते.

कण्ठागत त्रि. (कण्ठ+आ+गम्+क्त) कंठ सुधी आवेवुं,
गण्णामां रडेवुं.

कण्ठाग्नि पुं. (कण्ठेऽग्निः पाकाग्निर्यस्य) पक्षी.

कण्ठाभरण न. (कण्ठस्य आभरणम्) कण्ठभूषा शब्दं
शुभो. -परीक्षितं काव्यसुवर्णमेतल्लोकस्य कण्ठाभरण-
त्वमेतुविक्रमाङ्क० १।२४, सरस्वतीकंठाभरण जेवां
नाभो.

कण्ठाल पुं. (कठि+आलच्) शूरज, युद्ध, उंट, वडाशनुं
अेक अंग, कोटाणी.

कण्ठाला स्त्री. (कण्ठाल+टाप्) दडीं वगेरे वखोववानुं
वासज, गूणी.

कण्ठावसक्त त्रि. (कण्ठे अवसक्तः) कंठे वण्णोवुं,
गण्णे भांधेवुं, आदिगेवुं.

कण्ठिका स्त्री. (कण्ठो भूष्यतेऽनया) गण्णामां पडेरवा
योग्य अेक सेरनी कंठी.

कण्ठी स्त्री. (कण्ठ+डीप्) घोडाने गण्णे भांधवानो
ग्रामडानो पटो, गण्णुं, कंठ.

कण्ठीरव पुं. (कण्ठ्यां रवो यस्य) सिंछ, मद्येन्भत्त
छाथी, कभूतर -कण्ठीरवो महाग्रहेण न्यपतत्-
दशकुमा० ७.।

कण्ठीरवी स्त्री. (कण्ठीरव+डीप्) वासक वृक्ष, अरदुसानुं
आउ, सिंछज.

कण्ठील पुं. (कण्ठ ईलच्) उंट.

कण्ठेकाल पुं. (कण्ठे कालः कण्ठे कालोऽस्य वा)
मडाटेव.

कण्ठ्य त्रि. (कण्ठे भवः यत्) गण्णामां थनार, कंठमां
पेटा थनार, कण्ठस्थानीय वर्षा वगेरे -
अकुहविसर्जनीयानां कण्ठ्यः । (त्रि. कण्ठस्वराय
हितः यत्) गण्णाना अवाज माटे छितकारक, कंठना
ध्वनि सारु शयदाकारक.

कण्डू (भ्वा० उ० सेट्-कण्डति+ते) गर्व करवो, अडंकार
आश्वो, शेतरां काडी नांजवां, आंउवुं ते. -कण्डते
तण्डुलं लोकः -दुर्गादासः । (चुरा० उभ० स० सेट्-
कण्डयति+ते) रक्षज करवुं, आंउवुं ते.

कण्डन न. (कडि+ल्युट्) थोभा वगेरेने शेतरांथी
जुदा करवा माटे मूशण-सांभेला वगेरे वडे आंउवा
ते, धान्य वगेरे आंउवुं द्रव्य.

कण्डनी स्त्री. (कण्डयतेऽनेन कडि करणे ल्युट्) मूशण,
सांभेवुं, आंउशीओ, आंउशी -'कण्डनी चोदकुम्भश्च
बध्यते यास्तु वाहयन्' -मनु० ३।६८

कण्डरा स्त्री. (कडि+अरन् टाप्) शरीरमां रडेव भोटी
नाडी, मडास्नायु -महत्यः स्नायवः प्रोक्ताः कण्डरा
तास्तु षोडश-भावप्र०

कण्डरीक पुं. ते नामनी अेक आश्व. (प्रा० कण्डरीय)
मूणटेवनी सडायथी कोठ स्त्रीने लठ जनार लुय्यो
माश्वस, ते नामना अेक मुनि.

कण्डिका स्त्री. (कडि+ण्वल्) वेदनो अथवा ग्रंथनी
अेक देश-भाग, नानामां नानी भाग.

कण्डु स्त्री. (कण्डते माद्यति शरीरं अस्मात् कडि+
मृगव्यादि कु) शरीरने आश्वनुं, शरीरने अंजोणनुं,
जेमां कायम आश्वया कराय अेवो रोग. (पुं. कण्डयति
शरीरम्-कडि कुः) अे नामना अेक ऋषि -कण्डुनाम
मुनिः पूर्वमासीद् वेदविदां वरः । सुरम्ये गोमतीतीरे
स तेपे परमं तपः ॥ -विष्णुपु० १।१५।१९

कण्डुघ्न पुं. (कण्डुं हन्ति) वनस्थति गरमाणो, धोणी
सरसव.

कण्डुर पुं. (कण्डुं राति रा+क पृषो० ह्रस्वः) कारेवानो
वेवो, शुकर्शींणी.

कण्डू (नामधातु उभय० सेट्-कडूयति, कण्डूयते) शरीरने
आश्वनुं, शरीर अंजोणनुं. (स्त्री. कण्डूय+क्विप्)
शरीरने आश्वनुं, -अंजोणनुं, जेमां कायम आश्वया कराय

अवो रोग -कपोलकण्डू करिभिर्विनेतुम्-कुमा० १।९
-षष्ठेन कच्छपवर्षविदधार गात्रं निद्राक्षणोऽद्विपरिवर्त-
कषाणकण्डूः-भाग० २।७।१३

कण्डूकरी सत्री. (कण्डू करोति कृ+ट) कारेवीनी
वेदी, क्वथ.

कण्डूघ्न पुं. (कण्डू हन्ति हन्+टक्) वनस्पति गरमाणो,
धीणो सरशव.

कण्डूति स्त्री. (कण्डूय भावे क्तिन्) अणवुं, अंजोणवुं,
अणवुं थाय तेवी रोग -सुभग ! त्वत्कथारम्भे कर्णे
कण्डूतिलालसा-सा० द०

कण्डूमका स्त्री. 'सुश्रुत'मां कडेल अक प्रकारनी कीडी.

कण्डूयन न. (कण्डूय+भावे ल्युट्) अणवुं, अंजोणवुं
-कण्डूयनैर्दशनिवारणैश्च-रघु० २।५

कण्डूयति-ते (नामधातुः उभ०) अंजोणवुं, अण आदे
ते -कण्डूयमानेन कटं कदाचित्-रघु० २।३७; -
मृगीमकण्डूयत् कृष्णसारः-कुमा० २।३६, -शृङ्गे
कृष्णमृगस्य वामनयनं कण्डूयमानां मृगीम् -श०
६।१६, -यन्मैथुनादि गृहमेधिसुखं हि तुच्छं, कण्डूयनेन
करयोरिव दुःखदुःखम् -भाग० ७।९।४५

कण्डूयनक पुं. (कण्डूयन कन्) अंजवाण उत्पन्न करनार,
यण पेदा करनार.

कण्डूया स्त्री. (कण्डूय+अ स्त्रीत्वात् टाप्) उपरनी
अर्थ श्रुओ.

कण्डूरा स्त्री. (कण्डू राति राक्) कपिकच्छू-क्वथ नामनी
वनस्पति.

कण्डूल पुं. (कण्डू+अस्त्यर्थे लच्) शूरुण (त्रि.)
अरजवाणुं, यणवाणुं, असना रोगवाणुं -
कण्डूलद्विपगण्डपिण्डकणोत्कम्पेन संपातिभिः -उत्तर०
२।९

कण्डोल पुं. (कडि+ओलच्) वांसडा अथवा घास
वगेरेथी अनावेल धान्य वगेरे राभवानुं पात्र-टोपवी,
टोपवा, करडिया वगेरे, उंट. -कण्डोलकः ।

कण्डोलवीणा स्त्री. (कण्डोल इव वीणा) यांसडालनी
वीणा, रावणडल्यो.

कण्डोली स्त्री. (कण्डोलस्तदाकारोऽस्त्यस्या अच्
गौ० डीष) उपरनी अर्थ-उंटडी.

कण्डूवोघ पुं. (कण्डूनामोघो यस्मात्) शुक्कीट, जेना
स्पर्शथी शरीरमां अंजवाण पेदा थाय ते.

कण्व त्रि. (कण्+क्वन्) बुद्धिशाणी, स्तुति करनार.
(पुं.) ते नामना अक मुनि, शर्कुतवानो धर्मपिता,

काश्व आश्वश्वंशनी प्रवर्तक - यामस्य कण्वोऽदुहत्
प्रपीनाम् -यजु० १७।७४, पुरुवंशी अक राजा -
सुमतिध्रुवोऽप्रतिरथः कण्वोऽप्रतिरथात्मजः -भाग०
१।२०।६. (न. कण्वते अपोद्यते इति कण्+क्वन्)
पाप.

कण्वतम त्रि. अतिशय स्तुति करनार. (त्रि.) कण्वतरम् ।
कण्वरथन्तर न. (कण्वेन गीतं रथन्तरम्) अक प्रकारनुं
सामगान.

कण्वसुता स्त्री. (कण्वस्य ऋषेः प्रतिपालिता सुता)
कण्वनी पादित पुत्री-शकुन्तला.

कण्वाय (नामधातु कण्व तत्करणे क्यङ् आत्म०
अक० सेट्) पाप करवुं.

कण्वाश्रम पुं. (कण्वस्याश्रमः) कण्व ऋषिनो तीर्थरूप
आश्रम -कण्वाश्रमं ततो गच्छेत् श्रीजुष्टं
लोकपूजितम् । -महा० ३।८२।४४

कन्त पुं. (कं जलं शुद्धं तनोति तन्+ड) निर्मणीनुं
अड, ते नामनो विद्यामित्रना पुत्री पैकी अक ऋषिपुत्र.

कतक पुं. (कस्य जलस्य तको हासः प्रकाशो यस्मात्)
निर्मणीनुं अड -विमलस्वामिनो वाचः कतकक्षो-
दसोदराः - सकलाहत् १५. (न.) निर्मणीनुं इण
-कतकस्य फलं नैत्र्यं जलनिर्मलताकरम् । वात-
श्लेष्महरं शीतं मधुरं तुवरं गुरुम् ।। -भागप्र०, -
फलं कतकवृक्षस्य यद्यप्यम्बुप्रसादनम् । न
नामग्रहणादेव तस्य वारि प्रसीदति ।। -मनु० ६।६७

कतफल पुं. (कं तनोति प्रसन्नं करोति तन्+ड तादृशं
फलमस्य) निर्मणीनुं वृक्ष.

कतम त्रि. (किं+डतम्) पुष्कलमांथी क्युं, अनेकमांथी
कोश अे प्रश्नविषयक अक पदार्थ -अपि ज्ञायते कतमेन
दिग्भागेन गतः स जाल्म इति-विक्रम० १, -अथ
कतम पुनर्हृतमधिकृत्य गास्यामि-शः १. ।

कतमाल पुं. (कस्य जलस्य तमाय जाषणायालति
पर्याप्नोति अल्+अच्) अग्नि.

कतर त्रि. (किं+डतर) अेमांथी क्युं, अेमांथी कोश अे
प्रश्न विषयक अक पदार्थ- कतरत्रो गरीयो यद्वा जयेम
यदि वा नो जयेयुः-भग० २।६

कति त्रि. (किं परिमाणमेषां किम्+डति) डेटला
प्रभाशवाणुं, डेटली संख्यावाणुं -कति देवाः कतमे
च आसन् ? -कत्यग्नयः कति सूर्यासः-ऋक्०
१०।८८।१८, थोडुं, अल्प.

कतिकृत्वः अव्य. (कति कृत्वसुच्) डेटलीक वार.
कतिचित् अव्य. (कति+चित्) डेटली रीते, डेरकोई प्रकारे, थोडा वजतने माटे कोई ऐक - तस्मिन्नद्वौ कतिचिदबलाविप्रयुक्तः स कामी-मेघ० २; -तन्वी स्थिता कतिचिदेव पदानि गत्वा-श० २।२२
कतिथ त्रि. (कति+थक्) डेटवानी संख्याने पूरञ्ज करनार, डेटवुं, शुं.
कतिधा अव्य. (कति+धाच्) डेटली रीते, डेटवा प्रकारे.
कतिपय त्रि. (कति+अयच्+पुक् च) डेटवुं, मापेव, परिमित. कति- शब्द शुभ्री -वणैः कतिपयैरेव ग्रथितस्य स्वरेरिव -शिशु० २।७२; -संपत्स्यन्ते कतिपयदिनस्थायिहंसा दशाणां:- मेघ० २५
कतिपयथ त्रि. (कतिपय पूरणे थुक्) डेटवानी संख्याने पूरञ्ज करनार, डेटवुं, शुं.
कतिविध त्रि. (कति विधा यस्य) डेटवा प्रकारनुं, डेटली रीतनुं, पुष्कण प्रकारनुं, डेवी रीतनुं, ऐटवा प्रकारनुं.
कतिशास् अव्य. (कति+शास्) डेटली वार, ऐक वारमां डेटवा ?
कतृण न. (कुत्सितं तृणम् कोः कदादेशः) भराभ घास, घास, पुश्रि, कुम्भिका.
कतोय न. (कुत्सितं तोयं इषद्वा तोयमत्र) मध, धारु.
कत्थ् (भ्वा० आ० अ० सेट्-कत्थते) वभाषवुं, पोताना गण प्रगट करवा, जोटी अडाई मारवी -का खल्वनेन प्रार्थ्यमाना विकत्थते-विक्रम० २, तारीङ्क करवी, कीमत धटाडवी, उपेक्षा करवी -सदा भवान् फाल्गुनस्य गुणैरस्मान् विकत्थते-महा०
कत्थन त्रि. (कत्थ्+युच्) वभाषनार, अडाई मारनार.
कत्पय न. (कं सुखमिवाचरति क+क्विप् शतृ कत् सुखकरं पयोऽस्य) सुभ उपजावनार पाशी- (जव)
कत् (चुरा० उभ० अक० सेट्-कत्रयति-ते) शिथिलता करवी, डीवुं करवुं, पोथुं करवुं, मोकणुं करवुं.
कत्रि त्रि. ब. व. (कुत्सिताः त्रयः प्रा. स. कोः कद्) भराभ त्रण.
कत्र्यादि पुं. पाशिनीय व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध -जाताद्यर्थे ठकञ् प्रत्ययनिमित्त ऐक शब्द समूह, यथा- कत्रि, उम्भि, पुष्कर, पुष्कल, मोदन, कुम्भी, कुण्डिन, नगरी, माहिष्मती, वर्मती, उख्या ग्राम ।

कत्संवर न. (कद् वैकल्ये+स कत्सः विह्वलता तया त्रियते, त्रियते शिर एवान्तःकरणस्थानं स्कन्धस्य शिरोन्तर्वत्तित्वात् तथात्वं वृ+अप्) २कन्ध. भांघ. (न. कत्स वृ अप्) कांसको.
कथ् (चुरा० उभय० सेट् सक० -कथयति-ते) डडेवुं, ओववुं, वाक्यरथना करवी -हन्त ! ते कथयिष्यामि सेतिहासं पुरातनम्-भाग०, अनु+कथ् अनुवाद करवी-अनुकथयति.
कथक त्रि. (कथ्+ण्वल्) कथा डडेनार, डडेनार, व्याख्यान करनार; पुराण ईतिहास वगेरेथी कथा करनार - कथकाक्षपरे राजन् ! श्रमणाश्च वनौकसः-महा० १।२१५।३, शिशासु, पूछनार.
कथङ्कथिक त्रि. (कथं कथमिति प्रष्टृत्वेनाऽस्त्यस्य ठन् टिलोपः) डेम-डेम ऐम पूछनार, शी रीते-शी रीते ऐ पूछनार.
कथंकथिकता स्त्री. (कथं कथिकस्य भावः तल्) प्रश्न, पूछपरछ.
कथङ्कारम् अव्य. (कथं+कृ+णमुल्) डेवी रीते, डेम, शी रीते, शी रीते करीने -कथङ्कारमनालम्बा कीर्तिर्घामधिरोहति-शिशु० २।५२; -कथंकारं भुङ्क्त्-सिद्धा० ।
कथञ्चन अव्य. (कथं+चन) डेम, कोईक रीते, असंपूर्ण, ऐक भागे करीने -अनतिक्रमणीयो हि विधी राजन् कथञ्चन-भा० स्त्री. अ० ८; -न लोकवृत्तं वर्तते वृत्तिहेतोः कथञ्चन-मनु० ४।११ ।
कथञ्चित् अव्य. (कथं+चित्) डेम, कोईक रीते, मडाकष्टथी, मुश्केलीथी -अधः कथञ्चिदधृतभूमिभागः-शिशु०, -कथञ्चिदोशां मनसां बभूवुः-मनु० ३।३४
कथन न. (कथ्+ल्युट्) डडेवुं, वातथीत, कथा.
कथनीय त्रि. (कथ्+अनीयर) डडेवा योग्य, कथा करवा योग्य.
कथन्ता स्त्री. (कथं+तल्) डेवा प्रकारपणुं, पूछताछ, थोकसाई, शा प्रकारनी भाव ?
कथम् अव्य. (किं प्रकारार्थं थमु कादेशश्च) डेम, डेवी रीते, शा प्रकारे, डेवा प्रकारे, शी रीते - सानुबन्धाः कथं न स्युः संपदोऽपि निरापदः-रघुः० -कथं मृत्यु प्रभवति वेदशास्त्रविदां प्रभो ! -मनु० ५।२

કથમપિ અવ્ય. (કથં ચ અપિ ચ) અતિકષ્ણે કરીને, માંડમાંડ, મુશ્કેલીથી, અતિમાનથી -કથમપિ ગુરુશોકા મારુદન્ માર્ગલિક્ય:-મદ્દિ; -કથમપ્યુત્રમિતં ન ચુમ્બિતં તુ-શં ૩૧૨૫ ।

કથમ્ભાવ પું. (કથમિત્યસ્ય ભાવ:) કેવા પ્રકારપણું, કોઈ પણ પ્રકારની પ્રાપ્તિ, કેમ એવી અપેક્ષા.

કથમ્ભૂત ત્રિ. (કથં કિ પ્રકારં ભૂત: પ્રાપ્ત: મૂ પ્રાપ્તૌ કથં) કેવું, કેવા પ્રકારને પ્રાપ્ત થયેલ, શી રીતનું, શી રીતે થયેલું.

કથા સ્ત્રી. (કથ+અ ટાપ્) કહેવું, પ્રબંધરૂપ વાક્ય, વાર્તા, આખ્યાયિકા - પ્રબન્ધકલ્પનાં સ્તોકસત્યાં પ્રાજ્ઞા: કથાં વિદુ: । પરમ્પરાશ્રયા યા સ્યાત્ સા મતાડડખ્યાયિકા ક્વચિત્ કોલાહલાચાર્ય:, - અભિતપ્તમયોડપિ માર્દવં ભજતે કૈવ કથા શરીરિણામ્ -રઘું ૮।૪૩, -નાનાવક્તૃક: પૂર્વોત્તરપક્ષપ્રતિપાદકો વાક્સંદર્ભ:-ત. ભા.

કથાદિ પું. પાશ્ચિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દસમૂહ, યથા-કથા, વિકથા, વિશ્વકથા, સઙ્કથા, વિતળ્કા, કુષ્ઠવિદ્, જનવાદ, જનોવાદ, વૃત્તિ, સંગ્રહ, ગુણ, ગણ, આયુર્વેદન ।

કથાનક (કથયત્યત્ર કથ+આનક્) કહાની, કથા, જોડી કહાડેલી વાર્તા, નાની વાર્તા, 'વેતાલ પંચવિંશતિ' વગેરે.

કથાનુરાગ પું. (કથાયા: અનુરાગ:) કથાનો પ્રેમ-અનુરાગ, કથામાં પ્રેમ, કથા કહેવામાં આસક્તિ.

કથાન્તર ન. (કથાયા: અન્તરમ્ અન્યા કથા વા) કથાનો અવસર, કથાનો અવકાશ, બીજી કથા-સ્મર્ત્તવ્યોડસ્મિ કથાન્તરેષુ ભવતા-મૃચ્છકં

કથાપીઠ સ્ત્રી. (કથાયા: પીઠમિવ) કથાનો પ્રસ્તાવસૂચક ગ્રંથ વા કથાના પ્રસ્તાવસૂચક ગ્રંથનું મુખ.

કથાપ્રબન્ધ પું. (કથાયા: પ્રબન્ધ:) કથા- શબ્દ જુઓ.

કથાપ્રસન્ગ પું. (કથાયા: પ્રસન્ગ:) કથામાં આસક્તિ, વાતચીતનો પ્રસંગ -મિથ: કથાપ્રસન્ગેન વિવાદં કિલ્ ચક્રતુ:-કથાસં ૨૨।૧૮૧, વાર્તા ઉપર પ્રીતિ. (ત્રિ. કથાયાં પ્રસન્ગોડસ્ય) ગારુડી, વાદી - કથાપ્રસન્ગેન જનૈરુદાહતાત્ -કિં ૧।૨૪

કથાપ્રાણ પું. (કથયા પ્રાણિતિ જીવતિ+પ્ર+અન્+અચ્) કથા કરીને જીવનાર, નાટકાચાર્ય હરદાસ, વાર્તા કરી જીવન ચલાવનાર.

કથાભાસ પું. (કથાયા: આભાસ:) જેમાં વાદી અને પ્રતિવાદી વડે પરસ્પર ખોટાં દૂષણો આપવામાં આવે તે કથાભાગ.

કથામુખ ન. (કથાયા: આમુખમ્) કથાના પ્રસ્તાવરૂપ, ગ્રંથનો શરૂઆતનો ભાગ.

કથાયોગ પું. (કથાયા: યોગ:) કથા, વાર્તા, સંભાષણ, આખ્યાન.

કથારમ્ભ પું. (કથાયા: આરમ્ભ:) કથાનો પ્રારંભ, વાર્તાની શરૂઆત.

કથાશેષ ત્રિ. (કથા-કથનમાત્રં શેષોડસ્ય) મૂત, મરણ પામેલ -કથાશેષતાં ગત:-મૃત: इत्यर्थ:, (પું.) કથાની સમાપ્તિ, વાર્તાની સમાપ્તિ.

કથિત ત્રિ. (કથ્+કર્મણિ ક્ત) કહેલું, બોલેલું, કોઈ સ્વરૂપે પ્રતિપાદન કરેલું - પૂર્વવૃત્તકથિતૈ: પુરાવિદ: સાનુજ: પિતૃસખસ્ય રાઘવ: -રઘું ૧૧।૧૦ । (પું) પરમેશ્વર-તે સર્વથી પર કહેવાયેલો હોવાથી 'કથિત' કહેવાય છે. ન. (ભાવે ક્ત) કહેવું, બોલવું.

કથિતપદ ન. (કથિતં પદમ્) વારંવાર કહેવું, પુનરુક્તિ, અનુવાદ.

કથિતપદતા સ્ત્રી. (કથિતં પૂર્વમુક્તં પદં યત્ર વાક્યે તસ્ય ભાવ: તલ્) અલંકારશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ-પુનરુક્તિ રૂપ એક પ્રકારનો દોષ.

કથીકૃત ત્રિ. (અકથા કથા સમ્પદ્યમાના ક્રિયતે કથા+ચ્વિ+કૃ+ક્ત) કહેવા માત્ર બાકી રાખેલું, કથા માત્રથી અવશેષ રહેલ.

કથોદ્ઘાત પું. (કથાયા: ઉદ્ઘાત:) નાટક વગેરેની કથા કહેવાનો પ્રારંભ કરવો તે - આકુમારકથોદ્ઘાતં શાલિગોપ્યો જગુર્યશ:-રઘું ૪।૨૦

કથોપકથન (કથાયા: ઉપકથનમ્ ઉપ કથ્ લ્યુટ) કથા કહેવી, ભાષણ કરવું, વાર્તા, વાત.

કથોપાખ્યાન ન. (કથાયા: ઉપાખ્યાનમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કથ્ય ત્રિ. (કથ+ઞ્યત્) કહેવા યોગ્ય, કથા કરવા યોગ્ય.

કદ (શ્વાં પરં સેટ્+કન્દતિ) રોવું, અકળાવું, ચીસ પાડવી, ગભરાવું, પ્રહાર કરવો અં; બોલાવવું સં (દિવાં આં અં સેટ્+કદ્યતે) વિહ્વલ થવું, દુ:ખી થવું. (અવ્ય. કટ્+ક્વિપ્) કિં શબ્દના અર્થમાં, શું. પું. (કં દદાતિ દા+ક) મેઘ, નાગરમોઘ. (ત્રિ. કં જલં સુખં વા) પાણી આપનાર, સુખ આપનાર.

कदक न. (कदः मेघ इव कार्याति प्रकाशते कै+क)
खंडरवो, उदेथ, छत, खाँदनी.

कदक्षर न. (कुत्सितमक्षरम्) जराअ अक्षर, जराअ
वर्षा.

कदग्नि पुं. (कुत्सितोऽग्निः कोः कदादेशः) मंड अग्नि,
मंडाग्नि. (त्रि.) थोडुं अग्निवाणुं.

कदध्वन् पुं. (कुत्सितोऽध्वा कोः कद् न समा०)
जराअ मार्ग, दुष्ट मार्ग.

कदन न. (कद्+णिच्+ल्युट्) ठार मारवुं, नाश करवो,
मर्दन करवुं, पाप -संसारचक्रकदनात् प्रसता प्रणीतः-
भाग० ७।१।१६, युद्ध -तथा प्रजानां कदनं विदधुः
कदनप्रियः -भाग० ७।२।१३, विह्वलता.

कदन्न न. (कुत्सितमन्नम्) जराअ अन्न, कुपथ्य अन्न,
अभक्ष्य अन्न.

कदपत्य न. (कुत्सितमपत्यं कोः कद्) जराअ संतान,
जराअ छोकरुं -कदपत्यं वरं मन्ये सदपत्याच्छुचां
प्रदात् -भा० ४।१२।४२

कदम्ब न. (कद्+करणे अम्बच्) टोणुं, समुदाय, संघ.
(पुं.) कद्यते दर्शनात् विरहिणां चित्तवैक्लव्यं
जायतेऽनेन) कर्दमनुं आऽ, सरसवनुं आऽ, उणदरनुं
आऽ -त्वत्संपर्कात् पुलकितमिव प्रौढपुष्पैः कदम्बैः-
मेघ०, -कदम्बो मधुरः शीतो कषायो लवणो गुरुः-
भावप्र०, -कदम्बकः । (न. संज्ञायाम्) समूह -
छायाबद्धकदम्बकं मृगकुलं रोमन्धमध्यस्यतु-शाकुं
२. अङ्गे; देवताऽ नामनुं तृक्ष-धास, कर्दमनुं पुष्प-
तेनो समूह- पृथुकदम्बकदम्बकराजितम्-कि० ५।९

कदम्बकोरकन्याय पुं जेम कर्दमना पुष्पनां सर्व
अवयवोमां अंकी साथे कणीओनी उत्पत्ति थाय छे
तेम अक ज समये थती उत्पत्तिमां अपातो दृष्टान्तउप
न्याय.

कदम्बद पुं. (कदम्बः तदुपरिस्थः सूक्ष्मांशः इव
दीयतेखण्ड्य, दो खण्डने कर्मणि घञर्थे क) सरसवनुं
आऽ.

कदम्बपुष्पा स्त्री. (कदम्बस्येव पुष्पमस्या अस्ति अशां०
अच् टाप्) मुंडेरी नामनी वनस्थिति, गोरभमुंडी.
(स्त्री.) कदम्बपुष्पिका, कदम्बपुष्पी ।

कदम्बध्रमावृत्त न. (कदम्बवत् ध्रमस्य क्षेत्रं गोलक्षेत्रम्)
अक प्रकारनुं गोण वृत्तक्षेत्र.

कदम्बवादिन् पुं. (कदम्ब इति वादः संज्ञाऽस्त्यस्य इनि)
नीमवृक्ष.

कदम्बानिल पुं. (कदम्बस्यानिलः) कर्दमनो सुगंधित
वायु -ते चोन्मोलितमालतीसुरभयः प्रौढाः कदम्बानिलाः
-काव्यप्र० ।

कदम्बी स्त्री. (कद-करणे अम्बच् गौरा० डीष्) देवदावी
नामनो वेली-लता, कुडवेव.

कदर पुं. (कं जलं दृणाति दृ+अच्) धोणा जेरनुं
आऽ, अक जातनुं धान्य, अक जातनी व्याधि, करवत-
कदरः श्वेतखदिरे क्रकचव्याधिभेदयोः-मेदिनी । (न.)
अक प्रकारनी दूधनी भीर, जमावेवुं दूध.

कदर्थ पुं. (कुत्सितोऽर्थः कोः कद्) निध अर्थ, निन्दित
पदार्थ, पदनो जराअ अर्थ.

कदर्थन न. (कुत्सितमर्थं करोति कदर्थयतीति कदर्थं+
ल्युट्) जराअ अर्थ करवो ते. (स्त्री. कदर्थं+युच्)
कदर्थना

कदर्थयति (नामधातुः पर०) तिरस्कार करवो, धृष्टा
करवी, कष्ट आपनुं.

कदर्थित त्रि. (कदर्थं+क्त) जराअ अर्थवाणुं करायेव,
निष्कण करायेव -कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्तेन शक्यते
धैर्यगुणः प्रमाष्टुम्-भर्त० २।१०६

कदर्थीकृत त्रि. (अकदर्थं कदर्थं करोति च्वि-
कदर्थीकृ+क्त) जराअ अर्थवाणुं करेव, निध करेव.

कदर्य्य त्रि. (कुत्सितोऽर्य्यः स्वामी) अदाता, क्षुद्र, लोभी,
वैभव डोवा छतां कोरिने नडीं आपनार, कंजूस,
व्यर्थ धन संग्रह करनार -आत्मानं धर्मकृत्यं च
पुत्रदारांश्च पीडयन् । यो लोभात् संचिनोत्यर्थान् स
कदर्य्य इति स्मृतः- छान्दोग्य० ५।११।५

कदर्य्यता स्त्री. (कदर्य्यस्य भावः तल्+त्व) लोभीपणुं,
(न.) कदर्य्यत्वम् ।

कदल पुं. (कद वृषा० कलच्) केणनुं आऽ, -ऊरुद्वयं
मृगदशः कदलस्य काण्डौ-अमरु० ९५, शीमणानुं
आऽ. (न.) केणुं.

कदला स्त्री. (कद वृषा० टाप्) केणनुं आऽ, शीमणानुं आऽ.

कदलिका स्त्री. (कदली+कन्+टाप्+ह्रस्वः) केणनुं आऽ.

कदलित त्रि. (कदली+कन्+टाप्+ह्रस्वः) अंकुर पामेव,
वमन करेव.

कदली स्त्री. (काय जलाय दत्यते त्वगादौ जलबाहुल्यात्
गौरा० डीष्) केणनुं आऽ -कदली शुण्डसदृशः
सर्वलक्षणसंयुतम्-महा० २।६६।१२, धञ-पताका,
उस्तिपताका, अक जातनी मृग.

कदलीकन्द पुं. (कदल्याः कन्दः) डेणुं भूण.
 कदलीकुसुम न. (कदल्याः कुसुमम्) डेणुं कूल.
 कदलीक्षता स्त्री. अेक ज्ञातनी काकडी, सुंहर स्त्री.
 कदलीदण्ड पुं. (कदलीस्तम्भमध्यस्थे पदार्थे) डेणुनां
 स्तंभनी वश्येनो पदार्थ. (न.) डेणुनी समूह, डेणुं
 वन.
 कदलीनाल न. (कदल्याः नालम्) डेणुनी नाण, डेणुनी
 गाभो.
 कदलीपुष्प न. (कदल्याः पुष्पम्) डेणुं कूल.
 कदलीफल न. (कदल्याः फलम्) डेणुं, डेणुं इण.
 कदम्ब पुं. (कुत्सितोऽश्वः) भराभ धोडो.
 कदा अव्य. (कस्मिन् काले किं+दा) क्यारे, क्ये
 समये -मत्प्रभुत्वफलं ब्रूहि कदा किं तद् भविष्यति-
 हितो १।१२२
 कदाकार त्रि. (कुत्सितः आकारः यस्य) भराभ
 आकारवाणुं, बेडोण, भराभ इपवाणुं. (पुं.) भराभ
 आकार, बेडोण इप.
 कदाख्य पुं. (कुत्सिताऽऽख्या अस्य कोः कद्) कुष्ट
 नामनी वनस्पति. (त्रि.) भराभ संज्ञा-नामवाणुं.
 कदाचन अव्य. (कदा+चन) कोर्धे काणे, कोर्धे समये
 -यश्चैवं कुरुते रक्षां परमेष्ठिपदैः सदा । तस्य न
 स्याद् भयं व्याधिराधिश्चापि कदाचन ॥ -
 आत्मरक्षास्तोत्रम्, -आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् न विभेति
 कदाचन-मनु० २।५४ ।
 कदाचार पुं. (कुत्सित आचारः) भराभ आचरण.
 (त्रि.) भराभ आचरणवाणुं, दुराचारी, भराभ
 आचरण करनार.
 कदाचित् अव्य. (कदा+चित्) कोर्धे वार, कोर्धेक समये,
 कदापि, कोर्धे काणे -नाक्षैः क्रीडेत् कदाचित् तु स्वयं
 नोपाहनौ हरेत् । शयनस्थो न भुञ्जीत न पाणिस्थं
 न चासने ॥ -मनु० ४।७४, -कदाचित् काननं
 जगाहे कदाचित् कमलवनेषु रेमे-का० ५८
 कदातन त्रि. (कदा+ण्वुल् तुट्) क्ये काणे थनार.
 कदापि अव्य. (कदा+अपि) कटी पण, कोर्धे वार, क्यारेक.
 कदामत्त पुं. (कदाचिन्मत्तः) ते नामनी अेक ऋषि.
 कदुष्ण न. (ईषदुष्णम् ईषदर्थककोः कद्) लगार गरभ
 स्पर्श, थोडी उनाश, थोडुं गरभ -ससीतयो
 राघवयोरधीयन् श्वसन् कदुष्णं पुरमाविवेश-भट्टिः
 ३।१८ । (त्रि.) लगार गरभीवाणुं, थोडुं उनुं -श्वसत्
 कदुष्णं पुरमाविवेश-भट्टिः ।

कद्रथ पुं. (कुत्सितो रथः कोः कद्) भराभ रथ,
 डलको रथ -युधि कद्रथवद् भीमं बभञ्ज ध्वजशालिनम्
 -भट्टिः ५।१०३ ।
 कद्रु पुं. (कद्+रु) पीणो वर्ष, मांजरो वर्ष, काबरथित्री
 वर्ष. (त्रि.) पीणुं मांजरो, काबरथित्री, (स्त्री.) नागमाता
 - रोहिण्यां जज्ञिरे गावो गन्धर्व्या वाजिनस्तथा ।
 सुरसाऽजनयत्रागान् राम ! कद्रुश्च पत्रगान् ॥ -
 रामा० ३।२०।२९, सर्पोनी माता, दक्षनी पुत्री,
 कश्यपनी पत्नी.
 कद्रुण त्रि. (कद्रुस्त्यस्य पामा. न) पीणुं, मांजरो.
 कद्रुपुत्र पुं. (कद्रोः पुत्रः) सर्प, नाग -कद्रुसुतः ।
 कद्रयञ्च त्रि. (कस्मिन्ञ्चित् किम्+अञ्चु क्विप्
 अद्रयादेशः किमः कः) क्यां जनार, अनिश्चित देशमां
 जनार.
 कद्रु स्त्री. (कद्+रु) सर्पोनी माता, नागमाता, दक्ष
 प्रजापतिनी ते नामनी कन्या, कश्यप ऋषिनी पत्नी.
 कद्रुपुत्र पुं. (कद्रुवाः पुत्रः) सर्प-नाग. -कद्रुसुतः
 कद्रत् त्रि. (कः शब्दोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) जेभां
 क शब्द डोय तेवो मंत्र.
 कद्रद त्रि. (कुत्सितं वदति वद्+अच् कोः कदादेशः)
 निन्दित वाक्य बोलनार, दुःअर्थी सांभणी शकाय,
 अेवा शब्दवाणुं -येन जातं प्रियापाये कद्रदं
 हंसकोकिलम्-भट्टिः ६।७५; - वाग्विदां वरमकद्रदो
 नृपः-शि० १४।१ ।
 कद्रर त्रि. (कं जलमिवाचरति क+क्विप् शतृ क्त
 कता त्रियते वृ कर्मणि अप्) अेक प्रकारनी छाश.
 कद्रप्रिय पुं. (स्कन्धं प्रीणाति प्री+क वंदे पृषो.)
 र्कंधने तृप्त करनार.
 कद्रप्री पुं. (स्कन्धं प्रीणाति प्री+क्विप्) उपरनो अर्थ
 जुओ.
 कन् (भ्वा० पर० स० सेट्+कनति) ज्वुं, पासे ज्वुं.
 (अ०) प्रकाशवुं, याडवुं, प्रसन्न करवुं.
 कनक न. (कनति दीप्यते इति कन्+वुञ्) शुवर्ष,
 सोनुं. -नीत्वा मासान् कनकवलयधंशरिक्तप्रकोष्ठः
 -मेघ० २, -कपालं मानुषं गृह्य कनकस्य फलानि
 च- इन्द्रजालतन्त्रम् । (पुं. कन् यः वुञ्) थंपानुं
 आड, वाप जेभांथी उत्पन्न थाय छे ते आड, नागडेसर,
 कृष्णागुरु, जाभरानुं आड, धंतुरानुं आड -
 कनकचधकमेतद्रोचनालोहितेन - शिशुं, यदुवंशीय
 दुर्दमनो पुत्र -दुर्दमस्य सुतो धीमान् कनको नामतः

-हरिवंशे ३३।६, शिव -उपकारप्रियः सर्वः कनकः
काञ्चनच्छविः-महा० १३।१७।१२
कनकक्षार पुं. (कनकस्य द्रावणाय क्षारः) जेनाथी
सोनुं गणी ज्ञाय तेवी क्षार-टंकशाभार. (सोडागो)
कनकच्छत्र न. (कनकनिर्मितम् छत्रम्) २।४७त्र. (न.
कनकस्य दण्डो यत्र) कनकदण्डम्, -कनकदण्डकम् ।
कनकध्वज धृतशस्त्रो ते नामनो अेक पुत्र.
कनकपराग पुं. (कनकस्य परागः) सोनानी जीष्टी
भूकी, सोनानी आरीक २४.
कनकपल पुं. स्त्री. (कनकमिव पलं मांसमस्य) अेक
शतनुं भाछुं. (न. कनकस्य पलम्) सोनानुं
थारकर्षना प्रमाश्वानुं अेक भाप.
कनकपत्र न. (कनकनिर्मितं पत्रम् पत्राकारं भूषणम्)
डेवण सोनानुं अनावेवुं कानमां पडेरेवानुं अेक प्रकारनुं
आभूषण -जीवेति मङ्गलवचः परिहृत्य कोपात्
कर्णेकृतं कनकपत्रमनालपन्त्या-चौरपञ्चाशिका. १०,
अलंकार.
कनकप्रभा स्त्री. (कनकस्य प्रभा इव प्रभा यस्याः)
पीणी शूँनुं आउ, भावकांक्षणी वनस्पति -
रक्तातिसारग्रहणोज्वराग्निमान्छादि हन्यात् कनक-
प्रभेयम्-वैद्यकरसेन्द्रसंग्रहः ।
कनकप्रसवा स्त्री. (कनकमिव प्रसवः पुष्पं यस्याः)
पीणा डेवडानुं वृक्ष, सुवर्षा डेतकी.
कनकभङ्ग पुं. (कनकस्य भङ्गः) सोनानो टुकडो.
कनकमय त्रि. (कनकस्य विकारः मयट्) सोनानुं
अनावेल, सोनानो विकार-अलंकार वगेरे.
कनकरम्भा स्त्री. (कनकवर्णफलिका रम्भा) जेने पीणा
रंगनां डेणां थाय छे अेवी डेण, सुवर्षाकडली.
कनकरस पुं. (कनकस्य रसः) सोनानो रस, धंतूशानो
रस. (पुं. कनकवर्णो रसः उपरसः) डरताल -
कतमोऽयं पूर्वापरसमुद्रावगाढः कनकरसनिःष्पन्दो
सान्ध्य इव मेघपरिघः सानुमानालोक्यते-शाकु०
७. अङ्के ।
कनकलोद्भव पुं. (कनकीति कना दीप्ता कला अवयवः
तया उद्भवति उद् भू+अच्) सालवृक्षनो रस,
सालनो गुंहर, राण.
कनकसूत्र न. (कनकनिर्मितं सूत्रम्) सोनानो कंदोरो,
सोनानो छार -काव्या कनकसूत्रेण कृष्णसर्पो
विनाशितः -पञ्च० १।२०७, सोनानो वाणी, सोनानो
तार.

कनकस्थली स्त्री. (कनकनिर्मिता स्थली) सोनानी भूमि,
सुवर्षाभूमि.
कनाङ्गद न. (कनकमयमङ्गदम्) सोनानो आशुबंध.
कनकाङ्गदिन् पुं. (कनकाङ्गदमस्त्यस्य इनि) विष्णु -
महावराहो गोविन्दः सुषेणः कनकाङ्गदी-विष्णु० स० ।
(त्रि.) सोनाना आशुबंधवाणो.
कनकाचल पुं. (कनकमयोऽचलः) सुमेरु पर्वत, कांथनादि
-अथ पापहरं वक्ष्ये सुवर्णाचलमुत्तमम्-स्मृतिः, -
वैभारः कनकाचलोऽबुदगिरिः श्रीचित्रकूटादयः-
सकलार्हतं, -अधुना कुचौ ते स्पर्धते किल कनकाचलेन
सार्धम्-भा० २।१।
कनकाध्यक्ष पुं. (कनकरक्षणाय अध्यक्षः) सुवर्षानुं
रक्षण करवा माटे नीमेवो अधिकारी.
कनकायु पुं. धृतशस्त्रो ते नामनो अेक पुत्र.
कनकार पुं. (कनक+कार+अच्) कोविदारनुं वृक्ष.
कनकालुका स्त्री. (कनकनिर्मिता आलुः संज्ञायां कन् टाप्)
सोनानी आरी, सोनानुं अनावेवुं अेक शतनुं पात्र,
सोनानो क्लश.
कनकावतीमाधव पु. ते नामनुं अेक नाटक.
कनकाह त्रि. (कनकस्य आह्ला इव आह्ला यस्य)
सोनाना नाम जेवा नामवानुं. (न.) नागडेसर. (पुं.)
धंतूरो, नागडेसरनुं वृक्ष. (पुं.) कनकाहयः ।
कनखल पुं. ते नामनुं अेक तीर्थ, डरदार, तेनी
आसपासना पडोडो -तीर्थ कनखलं नाम गङ्गाद्वारेऽस्ति
पावनम्, अे नामनो आश्रम - तस्माद् गच्छेरनुकनखलं
शैलराजावतीर्णां जहोः कन्याम्-मेघ० पू० ।
कनन त्रि. (कन्+युच्) काणुं, अेक आंभवानुं, अेक
नेत्रवानुं.
कनल त्रि. (कन्+अलच्) दीप्त, डेदीप्यमान, प्रदीप्त.
कनवक पुं. यदुवंशमां उत्यत्र थयेव शूरसेन राजानो
पुत्र वसुदेवनो नानो भाई.
कना स्त्री. (कनि नामधातु अच्) कनिष्ठा-नानी.
कनि (नामधातु युवानं अल्पं वा करोति णिच् कनादेशः
उभ० सक० सेट्+कनयति-ते) जुवान करवुं, नानुं
करवुं, थोडुं करवुं -कीर्ति नः कनयन्ति-भट्टिः १८।२५ ।
कनिक्रद त्रि. (क्रन्द्+यङ्लुक् अच् चुत्वाभावः
निगागमश्च) अत्यंत आकन्ड करनार
कनिष्ठ त्रि. (अतिशयेन युवा अल्पो वा इष्टन् कनादेशः)
अत्यंत नानुं, अति तरुण, अतिअल्प, अत्यंत जुवान
- ज्येष्ठश्चैव कनिष्ठश्च संहरतां यथोदितम् । येऽन्ये

ज्येष्ठ-कनिष्ठाभ्यां तेषां स्यान्मध्यमं धनम् -मनु०
१।११३ । (पुं.) मडादेव, नानो भाँ -नमो ज्येष्ठाय
कनिष्ठाय च- यजु०, -पवित्रं त्रिककुम्भः कनिष्ठः
कृष्णपिङ्गलः - महा० १३।१७।१३१ ।

कनिष्ठक न. (कनिष्ठमिव कार्याति कै+क) अ०
शतनुं तृष्ण-धास. (त्रि.) कनिष्ठ शब्द शुभो.

कनिष्ठपद न. बीजगणितमां कडेव ज्येष्ठनी अपेक्षाये
न्यून संप्र्यावाणा पदनुं वर्गमूल.

कनिष्ठा स्त्री. (कनिष्ठ टाप्) नानी अडेन, नानी आंगणी,
-कनिष्ठायामप्यङ्गुल्यां धातुर्मम स राक्षसः । दुःखं
कर्तुमपर्याप्तो देवि ! कस्माद् विषीदसि ? ॥ -
रामा० ३।५१।७, दुर्बल आंगणी, नाना भाँनी
स्त्री, नानी उमरनी स्त्री, साहित्यशास्त्र प्रसिद्ध अ०
प्रकारनी नायिका -धीरादितिसृणां द्विधाभेदान्तर्ग-
तनायिकाविशेषः परिणीतत्वे सति भर्तुर्न्यूनस्नेहा -
रसमञ्जरी ।

कनिष्ठिका स्त्री. (कनिष्ठा एव स्वार्थे कन्) नानी
आंगणी, टयली आंगणी- पुराकवीनां गणनाप्रसंगे
कनिष्ठिकाधिष्ठितकालिदासः । -सुभा०

कनी स्त्री. (कन्+अच् गौ० डीष्) कन्या, कुमारिका, दुहितृ.

कनीक त्रि. (कन्+अच् गौ० डीष्) अतिसूक्ष्म, धञ्जुं
भारीक.

कनीचि स्त्री. (कन्+इचि+पृषो०+दीर्घः) यशोठी,
झूलवाणी वेद, गाडी, गाडुं.

कनीन त्रि. (कन्+प्रीतो+इनन्) सुन्दर- कनीनः
कमनीयः-भाष्ये ।

कनीनक पुं. (कनिनकः कन्याकामः भाष्ये) कन्यानी
ईश्यावाणी. (न. कनीन इव कार्याति कै+क) आंभनी
डीडी

कनीनिका स्त्री. कन्या, सुन्दर पूतणी.

कनीनिका स्त्री. (कन्+कनि वा इनन् संज्ञायां कन्+टाप्
अत इत्वम्) नेत्रमां रडेली तारा-डीडी, नानी आंगणी.

कनीनी स्त्री. (कनि-नामधातु इनन् डीष्) नानी आंगणी,
टयली आंगणी, आंभनी पूतणी.

कनीयस् त्री. (अयमनयोरतिशयेन युवा अल्पो वा
इयसुन् कनादेशः) अभांथी नानी-तरुष्ण, उम्भरे नानुं,
अति अल्प -कनीयान् भ्राता, -कनीयसी भगिनी.
(पुं.) नानी भाँ -कलत्रवानहं बाले कनीयांसं भजस्व

मे-रघु०, -मातुः पितुः कनीयांसं न नमेद्
वयसाऽधिकः । प्रणमेच्च गुरोः पत्नीं ज्येष्ठभार्या
विमातरम्-स्मृतिः) ।

कनीयस न. (कन् दीप्तौ अच् कनः सूर्यस्तस्येदं छ
कनीयं तथाभूततया सीयते अवसीयते सो घञर्थे
कर्मणि क) तांभु. (त्रि. कनीयस् एव स्वार्थे अच्)
कनीयस् शब्द शुभो.

कनेरा स्त्री. देश्या, कसअष, धाधणी.

कन्त त्रि. (कमित्यव्ययं कं सुखमस्त्यस्य कम्+त)
सुभवाणुं, सुभी. (त्रि. कम्+ति) कन्तिः ।

कन्तु पुं. न. (कम्+तुन्) कामदेव, मदन, हृदय, विद्यार
अने भावनानुं स्थान, अंतःकरण (त्रि.) सुभी,
सुभवाणुं

कन्थक पुं. ते नामने अ० ऋषि.

कन्थरी स्त्री. (कम्+अरन् पृषो० थुक च गौरा० डीष्)
तीक्ष्ण कांटावाणुं अ० वृक्ष-आउ कथेर.

कन्था स्त्री. (कम्थन्) कपडाना दुकडाओधी अनावेल
गोदडी, धणा वस्त्रना कटका सीवी अ० वस्त्र करवुं
ते, -कन्थां वहसि दुबुद्धे ! गर्दभेनापि दुवंहाम्-शङ्क-
रदिग्वि०, भाटीनी भीत -कन्थामिव श्रीमपि कुत्सयन्तः
कौपीनवन्तः खलु भाग्यवन्तः-यतिपञ्चकम् २, -
जीर्णा कन्था ततः किम् ? -भर्तृ० ३।७४ ।

कन्थाधारण न. (कन्थायाः धारणम्) कथा धारण
करवी.

कन्थाधारिन् पुं. (कन्थां धारयति इन्) कथा धारण
करनार योगी -क्वचित् कन्थाधारी क्वचिदपि
दिव्याम्बरधरः-भर्तृहरिः ।

कन्थारी स्त्री. कन्थरी शब्द शुभो.

कन्द पुं. (कन्दति कन्दयति कन्दते जिहाया वैक्लव्यं
जनयति रोदयति वा भक्षयन्तं जनं कदि+अच्
णिच्+अच् घञ् वा) गाजर, मेध, कपूर,
योनिरोगविशेष -उत्पद्यते यथा योनौ नाम्ना कन्दस्तु
योनिजः-निदानलक्षणम् । (न.) सूरण, धान्य मात्रनुं
मूण, वनस्पति मात्रनुं मूण-कंदमूण -वने निवसतां
तेषां कन्दमूलफलाशिनाम्-भा० अनु० ४१ अ०; -
शीतं निर्झरवारिपानमशनं कन्दः सहाया मृगाः-
शान्तिशतकम् ।

कन्दगडूची स्त्री. (कन्दोद्+भवा गडूची शाक० सं०)
अ० शतनी गणी, अ० शतनी कंद-पिंडावु.

कन्दट न. (कदि+अटन्) धोणुं कभण.
 कन्दफला स्त्री. (कन्दात् फलं यस्याः) नाना कारेलानो
 वेलो, अेक ज्ञतनी कारेली.
 कन्दबहुला स्त्री. (कन्दैर्बहुला) त्रिपक्षिकानुं वृक्ष.
 कन्दमूल न. (कन्दरूपं मूलमस्य) जेनुं कंद जेवुं भूण
 डोय छे ते भूणो.
 कन्दर न. (केन जलेन दीर्यते कं जलं दृणाति वा दृ
 कर्मणि अच्) अंगुर, आदु, अंठ. (पुं.) गुफा निहादी
 चेन् मुरज इव ते कन्दरेषु ध्वनिः स्यात्-मेघ० ५८.
 -किं कन्दाः कन्दरेभ्यः प्रलयमुपगताः-भर्तृ० ३।६९,
 पर्वतनी ज्यो. (पुं. कं मातङ्गशिरो दीर्यतेऽनेन) डधीने
 वश राभवानुं अंकुश.
 कन्दरा स्त्री. (मातङ्गशिरो दीर्यतेऽनेन टाप) पर्वतनी
 गुफा.
 कन्दराकर पुं. (कन्दराणामाकरः) दुंगर, पर्वत, पडाड.
 कन्दराल पुं. (कन्दराय अङ्कुराय अलति अल्+अच्)
 पारसपीपणानुं आड, जंगली अजरोटनुं आड,
 जेमां बाभ पेदा थाय छे अेवुं पीपणानुं वृक्ष
 (पुं. कन्दराल+कन्) कन्दरालकः ।
 कन्दरी स्त्री. पर्वतनी गुफा.
 कन्दरूल पुं. कडवुं सूरक्ष.
 कन्दरोद्भव त्रि. (कन्दरे उद्+भवति उद्+भू+अच्)
 गुफामां उत्पन्न धनार.
 कन्दरोद्भवा स्त्री. (कन्दरे उद्+भवति उद्+भू+अच्)
 अेक ज्ञतनी गणो, पाषाणभेदी वृक्ष.
 कन्दरोहिणी स्त्री. (कन्दात् रोहति रुहणिनि) अेक
 ज्ञतनी गणो.
 कन्दर्प पुं. (कं सुखं तेन तत्र वा दृप्यति कम्+दृप्
 अच् कम् - कुत्सितो दर्पोऽस्मात् वा) कामदेव, -
 तत्र निश्चित्य कन्दर्पमगमत् पाकशासनः-कुमार०, भदन,
 -दृष्ट्वैव पुरुषव्याघ्रं कन्दर्पेणातिमूर्च्छता, संगीतशास्त्र
 प्रसिद्ध ते नामनुं अेक ध्रुवपद. त्रयोविंशतिवर्णाङ्घ्रिः
 कन्दर्पसंज्ञकः- सङ्गीतदामोदरः ।
 कन्दर्पकूप पुं. (कन्दर्पस्य कूप इव) स्त्रीनुं चिह्न-
 थोनि.
 कन्दर्पकेलि पुं. (कन्दर्पेण केलिः) कामकीडाने उदेशीने
 करेली ग्रंथ, कामकीडा.
 कन्दर्पजीव पुं. (कन्दर्प+जीवयति+वर्द्धयति+जीव्+
 णिच्+अण) कशसनुं वृक्ष.

कन्दर्पज्वर पुं. (कन्दर्पात् ज्वरः) कामपीडाधी आवेली
 ताव, प्रभण ईस्थण, आवेश.
 कन्दर्पमथन पुं. (कन्दर्पं मथ्नाति मथ्+ल्युट्) अरिहंत
 तीर्थकर, मडादेव, शंभु.
 कन्दर्पमूल पुं. (कन्दर्पस्य मूल इव) पुरुषचिह्न, उपस्थ.
 (पुं. कन्दर्पस्य मूषल इव) कन्दर्पमूषलः, (पुं. कन्दर्पस्य
 शत्रुः) कन्दर्पशत्रुः (मडादेव).
 कन्दर्पशृङ्खला स्त्री. अेक प्रकारनी रतिबंध -नारी पदद्वयं
 स्थाप्य कान्तस्योरुद्वयोपरि । कटिं चेद् दोलयेदाशु
 बन्धः कन्दर्पशृङ्खला ॥ -रतिमञ्जरी
 कन्दल न. (कदि+अलच्) कलाप, समूह, उपराग,
 नवा अंकुर, सुंदर शब्द, अपवाद, गाल, अपशुकन,
 कपाल, कपडी, दूषण, केण -प्रारम्भे निपतन्ति
 कन्दलदलोल्लासाः पयोबिन्दवः-अमरु० ४८, कंदलनुं
 पुष्प - विदलकन्दलकम्पनलालितः-शिशु० ६।३०.
 (पुं.) वाशीनुं युद्ध, कपाल-जोपरी, सोनुं- विडम्बमाना
 नवकन्दलैस्ते-रघु० ।
 कन्दलता स्त्री. (कन्दप्रधाना लता) कन्द प्रधानलता,
 नाना कारेलानो वेलो.
 कन्दलिका स्त्री. (कन्दली+कन्+टाप्) केणनुं आड.
 कन्दलित त्रि. (कन्दल+इतच्) अंकुर पामेल, अंकुरित.
 कन्दलिन् त्रि. (कन्दल+इनि) जेने पुष्पण नवा अंकुर
 डोय छे ते, अंकुरवानुं.
 कन्दली स्त्री. (कदि+अलच्+डीप्) अेक ज्ञतनुं उरक्ष,
 ध्वज, पताका, केणनुं आड- आरक्ताराजिभिरियं
 कुसुमैर्नवकन्दली सलिलगमैः । कोपादन्तर्बाण्ये स्मरयति
 मां लोचने तस्याः ॥ -विक्रम० ४।५; गुल्म -
 आविर्भूतप्रथममुकुला कन्दलीश्वानुकच्छम्-मेघ० २१. ।
 कन्दलीकुसुम न. (कन्दल्या इव कुसुमं यस्य) योभासामां
 जमीनमांथी इटती कागडानी टोपी-छनी, लूमिकदलीनुं
 पुष्प, बिलाडीना टोप.
 कन्दवर्द्धन पुं. (कन्देन+वर्द्धते+वृध्+ल्युट्) सूरक्ष.
 कन्दवल्ली स्त्री. (कन्दाकारा वल्ली) अेक ज्ञतनी
 काकडीनी वेलो, वांजशी काकडीनी वेलो.
 कन्दशाक न. पुं. (कन्दप्रधानः शाकः) अटाका वगेरे
 कंदनुं शाक, सूरक्षनुं शाक -सर्वेषां कन्दशाकानां शूरणः
 श्रेष्ठ उच्यते-भा० प्र०.
 कन्दशूरण पुं. (कन्देषु शूरणः श्रेष्ठः) सूरक्ष.

कन्दसंज्ञ न. (कन्द इति संज्ञाऽस्य) स्त्रीनी योनिनो विकार, योनिभां यतो उरस, योनिभांनो अर्श.
 कन्दसार पुं. (कन्दानां सारोऽत्र) नन्दनवन, ईद्रनी वाडी. (त्रि. कन्दः सारोऽस्य) सूरश वगेरे.
 कन्दाढ्य पुं. (कन्देनाढ्यः) जमीनकंद, भूमिकंद.
 कन्दामृता स्त्री. (कन्दप्रधानाऽमृता) अेक ज्ञातनी गणो.
 कन्दाहं पुं. (कन्देषु अहं: पूज्यः) सूरश.
 कन्दालु पु. (कन्देन आलुरिव) सूरश, जमीन कंद, भूमिकंद अटाका वगेरे, त्रिपक्षिका, कासावु.
 कन्दिन् त्रि. (कन्दोऽस्त्यस्य इनि) कंदवाणुं, कंदावाणुं, पुं. सूरश.
 कन्दिरी स्त्री. (कन्द+ईरच्+ङीष्) लज्जालुप वृक्ष, रिसामशी नामनी वनस्थिति, लज्जामल नामनी वनस्थिति.
 कन्दी स्त्री. (कन्दोऽस्त्यस्य अच् गौरां ङीष्) मांसकन्दी नामनी वनस्थिति.
 कन्दु पुं. स्त्री. (स्कन्द+उ+सलोपश्च) लोढानुं वासश, तवी कढई वगेरे, योभा वगेरे शेकवानुं उरकोई पात्र.
 कन्दुक पुं. (कं सुखं ददाति दा+ङु+कन्) दडो, रभवा माटे वस्त्रनो अन्नावेयो दडो -सा कन्दुकैः कृत्रिमपुत्रकैश्च -कुमारं १।२९; - पातितोऽपि कराघातैरुत्पत्त्येव कन्दुकः भर्तुं २।८५. (न.) तेर अक्षरना यरशवाणो अेक छंद.
 कन्दुकेश्वर न. काशीनगरीभां आवेवुं अेक शिवविंश.
 कन्दुपक्व त्रि. (जलोपसेकं विना कन्दुपात्रे पक्वम्) पाशी नांप्या सिवाय लोढाना पात्रभां पक्व करेल भमश वगेरे -कन्दुपक्वानि तैलेन पायसं दधिसक्तवः । द्विजैरेतानि भोज्यानि शूद्रगेहकृतान्यपि ।। -कूमपुं
 कन्दुशाला स्त्री. (कन्दुपाकार्था शाला) कंदुपाक माटेनी शाला.
 कन्दोट पुं. (कदि+ओटन्) धोणुं कभण. (न.) नीलोत्पल - मोहमुकुलायमाननेत्रकन्दोटयुगलः-मालतीमाधव-सा ।
 कन्दोत पुं. (कन्दे मूले ऊतः वेज्+क्त) कुमुद, पोयशुं रात्रिविदासी कभण.
 कन्दोद्भवा स्त्री. (कन्दादुद्+भवोऽस्याः) अेक ज्ञातनी गणो.
 कन्ध पुं. (कं जलं दधाति धा+क) मेघ, मोथ, नागरमोथ.
 कन्धर पुं. (कं जलं धारयति धृ+अच्) मेघ, नागरमोथ, शाकनी अेक ज्ञाति-तांदणशो. (पुं. कं-शिरो धारयति । धृ+अच्) डोक, श्रीवा.

कन्धरा स्त्री. (कं+धृ+अच्+टाप्) डोक, श्रीवा -कन्धरा । समपहाय क धरां प्राप्य संयति जहास कस्यचित् - राज्ञं २।३२०, अेक ज्ञातनुं शाक.
 कन्धि स्त्री. (कं शिरो धीयतेऽत्र कं+धृ+कि) श्रीवा- डोक पुं. (कं जलं धीयतेऽत्र कं+धृ+कि) सभुद्र.
 कन्न न. (कन्वते प्राप्यते दुःखमनेन कन् गतौ वा करणे क्त) पाप, भूच्छ.
 कन्यका स्त्री. (अज्ञाता कन्या कन्या+कन्+टाप्) कन्या, दश वरसनी छोकरी, पुत्री -संबद्धवैखानसकन्यकानि-रघुं साहित्यशास्त्र प्रसिद्ध परकीय अेक नायिका - अप्रकट परपुरुषानुरागा परकीया । सा च द्विविधा-परोढा कन्यका च । कन्यायाः पित्राद्यधीनतया परकीयत्वम् । अस्याः गुप्तैव सकला चेष्टा-रसमञ्जरी ।
 कन्यकाछल पुं. (कन्यकायै छलः) छण करीने कुंवारी कन्याने भोगवती ते -पेशाचः कन्यकाछलात् - याज्ञं १।६१
 कन्यकाजन पुं. (कन्यका एव जन) कुमारिकाओ - विशुद्धमुग्धः कुलकन्यकाजनः-मां ७।१।
 कन्यकाजात पुं. (कन्यकायां जातः) कुंवारी कन्याना पेटे उत्पन्न थयेव पुत्र, जेवा के कानीन-व्यास, - कानीनः कन्यकाजातो मातामहसुतो मतः-याज्ञं १२।१३२, कर्ण.
 कन्यकापति पुं. (कन्यकायाः पतिः) जभाई -जामाता ।
 कन्यकुब्ज पुं. (कन्याः कुब्जा यत्र) कनीज प्रांत.
 कन्यना स्त्री. (कन्यामाचष्टे कन्या णिच् भावे युच्) कन्याने कडेवुं, कन्याने ओलावती.
 कन्यला स्त्री. (कनयतेर्भावे यत्कन्यं कमनीयता-लाति गृह्णाति ला+क) कन्या.
 कन्यस पुं. (कन्या कन्यस्त्वेन काम्यत्वेन सीयते अवसीयते कन्य +सो+घञर्थे क) नानो भाई -रामस्य कन्यसो भ्राता-रामां ५।३३।१०. (त्रि.) अधम, नीय, उलकुं, नानुं.
 कन्यसी स्त्री. (कन्यः कन्यत्वेन काम्यत्वेन सीयते अवसीयते कन्य+सो+ङीप्) नानी अडेन.
 कन्या स्त्री. (कन्+यत्+टाप्) दुगदिवी, कन्या नडि परशावेवी छोकरी -आचारलजैरिव पौरकन्याः-रघुं । वाछरडी, मेघ वगेरे राशिओभांनी छडी राशि, टीकरी, अेक ज्ञातनी कुंवार, मोटी अेलरी, वन्ध्या काकडी, वाराडीकंद, यार अक्षरना यरशवाणो अेक छंद.

કન્યા આટ ત્રિ. (કન્યાયાં અટતિ ય: સ) યુવતી છોકરીઓની પાછળ પડનારો.

કન્યાકા સ્ત્રી. (કન્યૈવ કન) કુમારી કન્યા.

કન્યાકાલ પુ. (કન્યાત્વોપલક્ષિત: કાલ:) પરણ્યા પહેલાં જ્યાં સુધી છોકરીને કન્યા માનવામાં આવે છે તે કાળ.

કન્યાકુબ્જ પું. (કન્યા: કુબ્જા યત્ર દેશે સ:) જે દેશમાં કુશનાભ રાજાની સો પુત્રીઓ પવન વડે કુબડી થઈ હતી તે કાન્યકુબ્જ દેશ-કનોજ પ્રાંત.

કન્યાકૂપ પું. તે નામનું એક તીર્થ

કન્યાગ્રહણ ન. (કન્યાયા: ગ્રહણમ્) શાસ્ત્ર વિધિપૂર્વક કન્યાનું પાણિગ્રહણ.

કન્યાટ પું. (કન્યા અટતિ અત્ર કન્યા+અટ્ આધારે ઘજ્ઞ) વાસભવન, રહેવાનું ઘર.

કન્યાતીર્થ ન. કુરુક્ષેત્રમાં આવેલું એક તીર્થ. -તતો ગચ્છેત ધર્મજ્ઞ ! કન્યાતીર્થમનુતમમ્ । કન્યાતીર્થે નર: સ્નાત્વા ગોસહસ્રફલં લભેત્ ।। -મહાં ૩।૮૩।૧૦૪

કન્યાદાતૃ પુ. (કન્યાયા: દાતા) કન્યા આપનારા પિતા વ.

કન્યાદાન ન. (કન્યાયા: દાનમ્) વિવાહમાં કન્યાનું દાન, વરને કન્યા આપવી તે -કન્યાદાનં તુ સર્વેષાં-દાનાનામુત્તમં સ્મૃતમ્-વહ્નિપું

કન્યાદૂષણ ન. (કન્યાયાં દૂષણમ્) કુમારી ઉપર આરોપ મૂકવો તે, કન્યા ઉપર જુલમ કરવો તે.

કન્યાધન ન. (કન્યાકાલે લબ્ધં ધનમ્) એક પ્રકારના સ્ત્રી ધનનો ભેદ.

કન્યાન્ત:પુર ન. (કન્યાનામન્ત:પુરમ્) કન્યાઓનું અંત:પુર-સુરક્ષિતેડપિ કન્યાન્ત:પુરે કશ્ચિત્ પ્રવિશતિ ઉચ્ચં ૧।

કન્યાપતિ પું. (કન્યાયા: પતિ:) જમાઈ.

કન્યાપાલ ત્રિ. (કન્યાં પાલયતિ) કુમારીને ઉછેરી મોટી કરનાર પિતા વગેરે. (પું.) પાલ નામની વાણિયાની જાતિ.

કન્યાપુત્ર પુ. (કન્યાયા: પુત્ર:) વ્યાસ કર્ણ વગેરે કાનીન કન્યાભર્તૃ પું. (કન્યાભિ: પ્રાર્થનીયો ભર્તા) કીર્તિકેય, કાર્તિકસ્વામી. (પું. કન્યાયા ભર્તા) જમાઈ.

કન્યામય ન. (કન્યા+પ્રાચુર્યે મયટ્) જેમાં ઘણી કન્યાઓ છે એવું જનાનખાનું, અંત:પુર.

કન્યારામ પું. એક બુદ્ધ.

કન્યાવેદિન્ પું. (કન્યાં દુહિતરામાવિન્દતિ આ+વિદ્ +ણિનિ) જમાઈ -કન્યાં કન્યાવેદિમશ્ચ પશૂન્ મુખ્યાન્ સુતામવિ -રા. ।

કન્યાશુલ્ક ન. (કન્યાયા: શુલ્કમ્) કન્યા વેચીને પૈસો લેવો તે.

કન્યાશ્રમ ન. તે નામનું એક તીર્થ.

કન્યાસંવેદ્ય ન. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કન્યાસમુદ્ભવ પું. (કન્યાયા: સમુદભવતિ) કન્યાકાજાત શબ્દ જુઓ. કુમારી કન્યાને પેટે ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર.

કન્યાહરણ ન. (કન્યાયા: હરણમ્) કન્યાને તેના કૌમાર્ય ભંગ માટે ચોરી લઈ જવી, કન્યાને ફોસલાવી છાનીમાની ઉપારી જવી.

કન્યાહ્રદ પું. તે નામનું એક તીર્થ.

કાન્યકા સ્ત્રી. (કન્યૈવ કન્ અપ્ અત: इत्वम्) કન્યા તરુણ છોકરી, અપરિણીત કન્યા.

કન્યુષ ન. (કનિ+ઉષ્+ક) હાથનો નીચલો ભાગ, પહોંચો- હસ્તપુચ્છમ્ ।

કપ્ (ખ્વાં આત્મં સેટ્ અકં કમ્પતે) કંપવું, ધૂજવું, -ચકમ્પે તીર્ણલૌહિત્યે તસ્મિન્ પ્રાગ્જ્યોતિષેશ્વર:-રઘું ૪।૮૧; અનુ સાથે કપ્ દયા કરવી, અનુગ્રહ કરવો -અનુકમ્પ્યતામયં જન: પુનર્દર્શનેન- શકું; આ સાથે કપ્ લગ્નર હાલવું, થોડું કમ્પવું- અનોકહાકમ્પિત-પુષ્પગન્ધિ:-રઘું ૨।૧૩, ઉત્ સાથે કપ્ ઉપર-ઉર્ધ્વ: કમ્પાવવું, હલાવવું, હુત્વોર્ધ્વમુત્કમ્પયતિ- શતં વ્રાં; પ્રતિ સાથે કપ્ પોતાની જેમ બીજાને હલાવવું -ગતેન ભૂમિં પ્રતિકમ્પયંસ્તટમ્-ભાં વિં ૨૦; વિ સાથે કપ્ વિશેષ ચલાવવું, હલાવવું. -સ્વ-ધર્મમપિ ચાવેશ્ય ન વિકમ્પિતુમર્હસિ-ગીતાં સમ્ સાથે કપ્ સારી રીતે ચાલવું, કંપાવવું, -યસ્ય જ્યાતલનિર્ઘોષાત્ સમકમ્પન્ત શત્રવ:-ભાં વિં અં ૧૯. (સૌત્રં પં અં સેદ-કમતિ) ચાલવું; કંપવું, ધૂજવું.

કપ પું. (કાતિ જલાનિ પાતિ પા રક્ષણ+ક) વરુણદેવ તે નામના અસુરો, (ત્રિ. કાનિ પિબતિ જલાનિ) પાણી પીનાર.

કપટ ન. (કપ્+અટન્ કં બ્રહ્માણમપિ પટતિ-આચ્છાદયતિ, પટ્+અચ્) છળ, દગો, કપટ -નિશ્ચન્દ્રશ્ચ નિકુમ્ભશ્ચ, કુપટ:-કપટસ્તથા । -મહાં ૧।૬૪।૨૫, -નરેન્દ્રસિંહ ! કપટં ન વોદું ત્વમિહાર્હસિ-મહાં ૧।૭૪।૧૦૧, -કપટશતમયં ક્ષેત્રમપ્રત્યયાનામ્-પઞ્ચં ૧।૧૯૧, -કપટાનુસારકુશલામુચ્છં ૧।૫ ।

कपटता स्त्री. (कपटस्य भावः तल त्व) कपटपशुं,
छल, ढगाई -कपटत्वम् ।
कपटधारिन् त्रि. (कपटं धारयति धृ+णिनि) कपटी.
कपटपटु त्रि. (कपटे पटुः) कपट करवाभां कुशण,
छन्दशण वगेरे विद्याभां कुशण - छलयन्
प्रजास्त्वमनृतेन कपटपटुरैन्द्रजालिकः-शिशु० १५।३५ ।
कपटप्रबन्ध पुं. (कपटस्य प्रबन्धः) कपट करवुं, ढगाई
करवी ते, कपट भरेली याव.
कपटलेख्य न. (कपटस्य लेख्यम्) जुष्टे दस्तावेज.
कपटवेश पुं. (कपटप्रयुक्तो वेशः) कपट भरेलो जनावटी
वेश.
कपटिक त्रि. (कपट+मत्वर्थेन ठन्) कपटी, ढगाभाज,
प्रपंची, ढग, कपटवाणुं.
कपटिन् त्रि. (कपटमस्त्यस्य इनि) कपटी, कपटवाणुं.
कपटिनौ स्त्री. (कपटिन्+ङीष्) ते नामनुं अक गंधद्रव्य.
(चिडा) ।
कपटेश्वरी स्त्री. (कमिव शुभ्रः पटः तत्तुल्यं फलमीष्टे
ईश् - क्वरच् ङीष्) धोणी भोंधरीगणी वनस्पति.
कपन पुं. (सौत्रं कप्-ल्यु) धुश नामनी कीडी, लाकडाभां
धती कीडी.
कपर्द पुं. (कस्य गङ्गाजलस्य परा पूर्त्या दायति शुध्यति
क+पर+दै+क) मडादेवनी जटा, अक जतनी
७५२स, कोडी.
कपर्दक पुं. (केन सुखेन परा पूर्त्या दीयते दा+घञर्थे
क अल्पार्थे कन्) कोडी -यद्यहमिमं शक्तुशारावं
विक्रीय दश कपर्दकान् प्राप्नोमि-हितो०
कपर्दिका स्त्री. (स्त्रीत्वे टाप् अत इत्वम्) कोडी. -
कमनीयजला कम्प्रा कपर्दिसुकपर्दगा । -काशी-
खण्डे २१।४४
कपर्दिन् पुं. (कपर्दो जटाजूटो अस्त्यस्य इनि) मडादेव,
शिव -कपर्दी कैलासं करिवरमथोऽयं कुलिशभृत् -
कालिदासः । (त्रि.) जटावाणुं-७२कोई.
कपर्दीश पुं. काशीभां रडेव अक शिवद्विग.
कपाट पुं. (कं वातं पाटयति तद्+गतिं रुणद्धि पट्+
णिच्+अण्) द्वार अंध करवानुं साधन कमाड, द्वार
-द्वाराणि समुपावृण्वन् कपाटान्वयघड्डयन्-रामा०,
आरशुं - मोक्षद्वारकपाटपाटनकरी माताऽन्नपूर्णेश्वरी-
अन्नपू०

कपाटघ्न त्रि. (कपाटं हन्ति शक्तो हन्+टक्) आरशुं
तोडी नांभनार थोर वगेरे.
कपाटसन्धि पुं. (कपाटं सन्धीयतेऽत्र सम्+धा+आधारे
+कि) कमाडभां रडेलो सांधी, दरवाजानी सांधी.
कपाटसन्धिक पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक जतनी कर्ष
रोग.
कपाटिका स्त्री. (कपाट+अल्लर्थे कन्) नामुं कमाड,
आरशुं, नानी आरी.
कपाटोद्घाटन न. (कपाटस्य उद्+घाटनम्) आरशाणुं
७धाउवुं.
कपाल पुं. न. (कं जलं शिरो वा पालयति पाल्+अण्,
कप् सौं आलन् वा) घडा वगेरेनी अभुक् भाग
-घटादीनां कपालादौ द्रव्येषु गुण- कर्मयोः । -
भाषाण० ११, संभूळ, मस्तकनुं डाउकु - चन्द्रापीडकपाल-
सङ्कुलगलन्मन्दाकिनीवारयः -मा० १।२, ओपरी,
यति वगेरेनुं भिक्षापात्र -कपालं वृक्षमूलानि
कुचेलमसहायता । समता चैव सर्वस्मिन्नेतन्मुक्तस्य
लक्षणम् -मनु० ६।४४, ईडा वगेरेनी भाग, भूश्वानुं
के शेकवानुं अक पात्र, यज्ञना पुरोडाश वगेरेना
संस्कार माटे आधाररूप माटीनुं पात्र -कपालानि
चोपदधाति पुरोडाशं चाधिश्चयति-शत० ब्रा०, तावडी-
ठीकरी, अप्पर, वैद्यकशास्त्र, प्रसिद्ध कुष्ठ रोगनी
अक भेद -कृष्णारुणकपालाभं यद्रूक्षं परुषं तनु ।
कपालं तोदबहुलं तत कुष्ठं विषमं स्मृतम् ॥
माधवाकरः ।
कपालनालिका स्त्री. (कपालस्य सूत्रसमूहस्य नालिका)
सूत्रं काठवानी ताड.
कपालपाणि पुं. (कपालं पाणौ यस्य) शिव, मडादेव.
कपालभृत् पुं. (कपालं ब्रह्मणः शिरोऽस्थिमयं पात्रं
विभार्ति भृ+ क्विप्) शिव, मडादेव. (त्रि. कपालं
विभार्ति) भिक्षापात्र धारण करनार भिक्षु.
कपालमालिन् पुं. (कपालानां मालाऽस्त्यस्य इनि)
मडादेव, शिव. (त्रि०) ओपरीनी भाणावाणी -
कपालमालिने नित्यं सुवर्णमुकुटाय च -भा० आश्व०
अ० ८. । (त्रियां ङीप्) कपालमालिनी- दुगाटिवी.
कपालमोचन न. (कपालं मुच्यतेऽत्र मुच् आधारे
ल्युट्) काशीभां आवेवुं ते नामनुं अक तीर्थ.
कपालशिरस् पुं. (कपालं शिरसि अस्य) मडादेव,
शिव.

कपालसन्धि राज्ञोऽभिर्मां परस्पर ऐक्यत धर्ष कोल
कशर थयो डीय ते.

कपालस्फोट पुं. माथाकूट; माथाशोड.

कपालाधिकरण पुं. 'जैमिनीयसूत्र'मां कडेलुं ऐक
अधिकरण.

कपालि पुं. (कं ब्रह्मशिरः पालयति पाल्+इ) मड्डादेव.
-कपालिं त्रिपुरान्तकम्-भा० स० अ० ४५; -करं
कर्णे कुर्वत्यपि कपालिप्रभृतयः-गङ्गा०

कपालिक त्रि. (कपालाधारे भोजिनि जातिभेदे) कपालभां
भोजन करनार.

कपालिका स्त्री. (कपाल अल्पार्थे कन् अत इत्वम्)
भांगेला माटीना वासुशनी टीकरी, टीअ -महीघटत्वं
घटतः कपालिका कपालिकाचूर्णरजततोऽणुः ।
वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध ऐक प्रकारनी दंतरोग -कपालेष्विव
दीर्यत्सु दन्तानां सैव शर्करा ।

कपालिन् पुं. (कपालमस्त्यस्य इनि) मड्डादेव, शिव. -
कपालो बिन्दुनाथश्च काकचण्डीश्वराह्वयः- हठयोग-
दीपिका १।७। (त्रि.) अप्पर धारण करनार- कपालि
वा स्यादथवेन्दुशेखरं न विश्वमूर्तेरवधार्यते वपुः -
कुमा० ५।७८ । (स्त्रियां डीप्) कपालिनी दुर्गादेवी,
भवानी.

कपि पुं. (कम्पते यः सदा कपि चलने कपि+इ
नलोपश्च) वानर -कपेरत्रासिषुर्नादात-भट्टिः १।११,
शिवारस, नारायण -सनात् सनातनतमः कपिलः
कपिरव्ययः-महा० १३।१४९।१०९, वराह, आभयानुं
वृक्ष, लाल खंढन, पिंगलवर्ण, करमडानुं आड.

कपिकच्छू स्त्री. (कपीनामपि कच्छुः यस्याः, कपिकच्छुः
संज्ञायां वा दीर्घः) शुक्शीर्णीनुं वृक्ष, कवय, कवय
नामनी वनस्पति.

कपिकच्छूफलोपमा स्त्री. (कपिकच्छूफलस्य उपमा यत्र
तुल्यफलत्वात्) जतुडालता.

कपिकच्छूरा स्त्री. (कपिभ्यः कच्छू राति ददाति रा+क)
शुक्शीर्णी-कवय -एरण्डशारिका पर्णी गडूची
कपिकच्छूरा - गारुडे १९७ अ०

कपिकन्दुक न. (कपि+कदि+उक अतो लोपः कस्य
शिरसः कपिकन्दुकमस्थि वा) माथानुं डडडुं, भीपरी.

कपिका स्त्री. (कपिर्वराह इव कायति प्रकाशते
कृष्णत्वात्+कै+क) कणी नगोडनुं वृक्ष.

कपिकेतन पुं. (कपिर्हनुमान् केतने यस्य) अर्जुन,
मध्यम पांडव.

कपिकोलि पुं. (कपीनां प्रियः कोलिः) ऐक जतनी
कोलि, ओरडीनुं आड, ओरडी.

कपिचूडा स्त्री. (कपीनां चूडेव) आभ्रातक वृक्ष, अंबाडानुं
आड, शंखली आंबो.

कपिचूत पुं. (कपीनां चूत इव प्रियत्वात्) उपरनो
अर्थ जुओ.

कपिज पुं. (कपेः शिलाया जायते ज्+न्ड) शिवारस,
शिलाशित.

कपिजङ्घिका स्त्री. (कपेर्जङ्घैव जङ्घा यस्याः संज्ञायां कन्)
ऐक जतनी डीडी, धीमेव.

कपिञ्जल पुं. (कपिरिव जवते, ईषत् पिङ्गलो वा
कमनीयं शब्दं पिञ्जयति इति वा) यातक पक्षी,
धोणु तीतर -कपिञ्जल इति प्राज्ञैः कथितं गौरतित्तिरः-
भावप्र०, तेतर, अपैथो.

कपिञ्जलन्याय पुं. 'भीमांसाशास्त्र' प्रसिद्ध बहुत्वनी
त्रित्व संख्यापरकता सिद्ध करनारी ऐक प्रकारनी
न्याय.

कपितैल न. (कपिभिः शिलायाः दारणेन निष्पादितं तैलम्)
शिवारस -सिद्धाकस्तु तुरुस्कः स्याद् यतो यवनदेशगः
। कपितैलं च संख्यातं तथा न कपिनामकः ।। -
भावप्र०

कपित्थ पुं. (कपिस्तिष्ठत्यत्र तत्फलप्रियत्वात् स्था+क
पृषो०) कोडानुं आड. (न. कपित्थस्य फलं अणुं)
कोडाना आडनुं इण, कोडु -त्रिरात्रान्ते त्रिरात्रान्ते
कपित्थवदराशनः-भाग० ४।८।६४. -कपित्थकः ।

कपित्थत्वक पुं. (कपित्थस्य त्वगिव त्वक् वत्कलं यस्य)
ऐलवालुक नामनुं वृक्ष.

कपित्थपर्णी स्त्री. (कपित्थस्य पर्णमिव पर्णमस्याः)
ऐक जतनी वनस्पति.

कपित्थपत्रा स्त्री. (कपित्थस्यैव पत्राण्यस्याः) ऐक जतनुं
शाक, वनस्पति. (स्त्री. कपित्थपत्रैव कन्)
कपित्थपत्रिका ।

कपित्थाष्टक न. यकदते कडेल वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध
ऐक जतनुं यूर्ध, औषध.

कपित्थास्य पुं. (कपित्थमिवास्यं यस्य) ऐक प्रकारनो
वांदरो.

कपिध्वज पुं. (कपिर्हनुमान् ध्वजे यस्य) अर्जुन, मध्यम
पांडव -अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा धातंराष्ट्रान्
कपिध्वजः -भग० १।२०

કપિનામન્ પું. (કપેનામૈવ નામ યસ્ય) શિલારસ શબ્દ
જુઓ. -કપિતૈલમ્ ।

કપિપિપ્પલી સ્ત્રી. (કપિવર્ણા રક્તા પિપ્પલીવ) રાતો
અઘાડો, સૂર્યાવર્તવૃક્ષ.

કપિપ્રભા સ્ત્રી. (કપાવપિ પ્રભા સ્વગુણપ્રસારોઽસ્યાઃ)
એક પ્રકારની વનસ્પતિ, કવચ.

કપિપ્રભુ પું. (કપીનાં પ્રભુઃ) રામચંદ્ર, સુગ્રીવ, વાલી.

કપિપ્રિય પું. (કપીનાં પ્રિયઃ) કોઠાનું ઝાડ, આમ્રાતક
વૃક્ષ, અંબાડાનું ઝાડ, જંગલી આંબો.

કપિરથ પું. (કપિર્હનુમાન્ રથ ઇવ વાહનમસ્ય) રઘુનાથ,
શ્રીરામચંદ્ર. (પું. કપિર્હનુમાન્ રથે યસ્ય) અર્જુન.

કપિરસ પું. (કપેઃ રસઃ) પીપરનું ઝાડ.

કપિરાખ્ય પું. (કપિઃ આખ્યા યસ્ય સઃ) ધૂપ, લોબાન.

કપિરોમફલા સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ.

કપિલ પું. (કવ્ વર્ણે ઈલ્ચ્ વસ્ય પદ્મ, કપિ+સિધ્માઃ
લ્ચ્ વા) સાંખ્યશાસ્ત્રના પ્રવર્તક મુનિ -ગન્ધર્વાણાં
ચિત્રરથઃ સિદ્ધાનાં કપિલો મુનિઃ -ભગ૦ ૧૦।૨૬; -
સગર રાજસન્તતિધ્વંસકારી રસાતલસ્થઃ કપિલો મુનિઃ,
કેષાંઙ્ચિન્મતે સાંખ્યયોગપ્રચાર કર્તા ન, અયં ત્વપરઃ
કશ્ચિત્ સ્વનામખ્યાતો મુનિઃ એતદર્થે પ્રમાણં યથા-
અતોઽયમશ્વઃ કપિલાનુકારિણા પિતુસ્ત્વદીયસ્ય
મયાઽપહારિતઃ -રઘુ૦ ૩।૫૦, કર્દમ અને દેવહુતિથી
ઉત્પન્ન થયેલ ભગવદવતાર, અગ્નિ -અગ્નિઃ સઃ
કપિલો નામ સાંખ્યશાસ્ત્રપ્રવર્તકઃ -સ્મૃતિઃ વિઠ્ઠ,
કૂતરો, શિલારસ, લોબાન, ધૂપ, પીંગળો રંગ, માંજરો
વર્ણ, એક જાતનો ઉદર, એક જાતની લતા, ચિત્રો,
તે નામનો એક દેશ, પીંગળ વર્ણવાળું.

કપિલક ત્રિ. (સૌત્ર૦ કપ્+ઈરન્ સ્વાર્થે ક રસ્ય લઃ)
કંપાયમાન, ધૂજતું.

કપિલકાદિ પું. પાણિનીય વ્યાકરણમાં કહેલ 'ર' કારના
સ્થાનમાં લકારાદેશ નિમિત્તવાળો એક શબ્દ સમૂહ-
ગણ. સ ચ યથા-કપિલક, નિર્વાલક, લોમાનિ,
પાંશુલ, કાલ, શુક્લ, કપિલિકા, તર્પિલિકા, તર્પિલિ ।

કપિલદ્યુતિ પું. (કપિલા દ્યુતિરસ્ય) સૂર્ય, આકાશનું
ઝાડ. (સ્ત્રી. કપિલા દ્યુતિઃ) પીંગળી કાંતિ.

કપિલદ્રાક્ષા સ્ત્રી. (કપિલા દ્રાક્ષા) એક જાતની દ્રાક્ષ.

કપિલદ્રુમ પું. (કપિલો દ્રુમઃ) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય
(કાશી) ।

કપિલધારા સ્ત્રી. (કપિલેવ શુદ્ધા ધારા યસ્યાઃ સંજાત્વાત્
હસ્વઃ) ગંગા નદી, કાશીની નજીકમાં આવેલું
કપિલધારા નામનું એક તીર્થ, કપિલા વગેરે ગાયોની
દૂધની ધાર.

કપિલફલા સ્ત્રી. (કપિલં ફલં યસ્યાઃ) એક જાતની
દ્રાક્ષ, કાળી દ્રાક્ષનો વેલો.

કપિલશિંશપા સ્ત્રી. પીંગળ ફૂલવાળી શિંશપા-શીલમ.

કપિલસ્મૃતિ સ્ત્રી. (કપિલપ્રણીતા સ્મૃતિઃ) કપિલ મુનિએ
કરેલી એક સ્મૃતિ-'સ્મૃતિશાસ્ત્ર.'

કપિલા સ્ત્રી. (કપિલો વર્ણો અસ્ત્યસ્યાઃ અર્શાદ્ય્
ટાપ્) કપિલ (માંજરો) વર્ણ -વાતાય કપિલા વિદ્યુત્-
સિંઠ હેઠ શં કારક પ્ર૦, રેણુકા નામનું ગ્રન્થ દ્રવ્ય
દક્ષ કન્યા, તે નામની કપિલા ગાય. -કપિલા સહવત્સા
વૈ પર્વતે વિચરત્યુત । -મહાં ૩।૮૪।૮૨, તે નામની
એક નદી. -તત્પૂર્વસ્યાં મહાદેવી નદી કપિલસંજિતા ।
તસ્યાં સ્નાત્વા નરો ગજ્ઞાસ્નાનજં ફલમાપ્નુ-યાત્-
કાલિકાપુઠ ૮૧ અં, પીંગળા ફૂલવાળી શિંશપા,
રાજનીતિ, પુંડરીક નામની હાથણી.

કપિલાક્ષી સ્ત્રી. (કપિલમક્ષિ તદ્વત્ પુષ્પમસ્યાઃ) પીંગળા
પુષ્પવાળી શિંશપા.

કપિલાચાર્ય પું. (કપિલનામાચાર્યઃ) વિષ્ણુ, કપિલ નામના
આચાર્ય, સાંખ્યાચાર્ય, કપિલમુનિ - સિદ્ધાનાં કપિલો
મુનિઃ -સ્મૃતિં ભગ૦ ૧૦।૨૬ ।

કપિલાતીર્થ ન. કુરુક્ષેત્રમાં આવેલું તે નામનું એક
તીર્થ. - કપિલાતીર્થમાસાદ્ય બહ્યચારી સમાહિતઃ-
મહાં ૩।૮૩।૪૫

કપિલદાન ન. (કપિલાયાઃ દાનમ્) કપિલા ગાયનું
દાન.

કપિલાવટ પું. (કપિલયા ગોલોકસ્થયા કૃતોઽવટઃ)
ગંગાદ્વારની પાસે આવેલું એક તીર્થ.

કપિલાશ્વ પું. (કપિલા અશ્વા યસ્ય) ઈંદ્ર.

કપિલાહ્લદ પું. (કપિલાભિઃ કૃતો હ્લદઃ) કાશીની ઉત્તર
સરહદ પર આવેલું એક તીર્થ.

કપિલિકા સ્ત્રી. (કપિલા+સંજાયાં કન્ અત ઇત્વમ્)
શતપદીનો એક ભેદ.

કપિલેશ ન. (કપિલેન પ્રતિષ્ઠાપિતમીશલિન્ગમ્) કાશી
ક્ષેત્રમાં આવેલું એક શિવલિંગ.

કપિલોમન્ સ્ત્રી. (કપેલોમૈવ લોમમઞ્જરી અસ્યાઃ
મનન્તત્વાત્ વા ટાપ્) રેણુકા નામનું સુગંધી દ્રવ્ય.

कपिलोमफला स्त्री. (कपिलोमान्यपि फलति कण्डूदानाय प्रभवति फल् अच्) शुक्शीली, क्वय.
 कपिलोमा स्त्री. कपिलोमन् शब्द श्रुओ.
 कपिलोह न. (कपिवर्णतुल्यं पिङ्गलं लोहं धातुः) पित्तल.
 कपिलिका स्त्री. (कपिः कपिवर्णा वल्लिका पृषो०) गजपीपर.
 कपिवक्त्र पुं. (कपिवक्त्रमिव वक्त्रमस्य) नारदमुनि.
 (न. कपेः वक्त्रम्) वानरन्तुं मुष्.
 कपिवदान्य पुं. (कपिषु वदान्यः बहुफलत्वेन तत्प्रदानात्) अंबाडानुं आउ, जंगली आंओ.
 कपिवल्लिका स्त्री. (कपिवर्णा वल्लिका) गजपीपर, मोटी लांभी तीभी पीपर.
 कपिवल्ली स्त्री. (कपिरिव तल्लोमतुल्यां वा वल्ली) उपरनी अर्थ श्रुओ.
 कपिवात पुं. पारसपीपणानुं आउ.
 कपिश पुं. (कपिनामास्त्यस्य लोभा० श) शिवारस, डाणो-पीणो मिश्र रंग, लाल-डाणो मिश्र रंग -तोये काञ्चनपदारेणुकपिशे-श० ७।१२. (त्रि.) डाणु-पीणु मिश्र, लाल-डाणु मिश्र -नीपं दृष्ट्वा हरितकपिशं केशरैरद्धरूढैः -मेघ०, -सन्ध्यापयोदपिशाः कपिशिताशनानाम् -श० ३।२७. (न.) अक ज्ञतनो द।३.
 कपिशा स्त्री. (कपिश+टाप्) माधवीलता, उत्कल (ओरिसा) देश पासेनी ते नामनी अक नदी.
 कपिशाञ्जन न. (कपिशमञ्जनं यत्र) शिव, मडादेव.
 कपिशापुत्र पुं. (कपिशायाः पुत्रः) पिशाच.
 कपिशासन त्रि. देव, गौणनो द।३.
 कपिशित त्रि. (कपिश इतच्) लूरा रंगनुं.
 कपिशी स्त्री. (कपिशवर्णवाचित्वात् डीष्) माधवी लता, द।३.
 कपिशिका स्त्री. (कपिशैव स्वार्थे वा ईकन् टाप् च) मदिरा, सुरा.
 कपिशोर्ष न. (कपीनां प्रियं शीर्षमग्रम्) किल्लानो अन्नभाग, लीत के कोट वगेरेनो उपलो भाग, अंगरा.
 कपिशोर्षक न. (कपेः शीर्षवर्णवत् कायति कै+क) खिणोड.
 कपिष्ठल पुं. ते नामना गोत्रप्रवर्तक अक ऋषि.
 कपिस्कन्ध पुं. ते नामनो अक दानव.
 कपिस्थल न. वानराओनुं स्थान.

कपीज्य पुं. (कपिभरिज्यते यज्+क्यप्) रामचंद्र, सुग्रीव, क्षीरिका वृक्ष.
 कपीत पुं. (कं जलं तत्तुल्यश्चेतवर्णं अपि-इतः अपेरतो-लोपः) श्वेतपुन्डा वृक्ष.
 कपीतन पुं. (कपीनां ई लक्ष्मीं तनोति तन्+अच्) अंबाडानुं आउ, सोपारीनुं आउ, शिरीषवृक्ष, जसुदनुं आउ, पीपणानुं आउ, लीलीनुं आउ.
 कपीन्द्र पुं. (कपिरिन्द्र इव) अनुमान, मारुति -नश्यन्ति ददर्श वृन्द्रानि कपीन्द्रः- भट्टि १०।१२, (पुं.; कपीनामिन्द्रः नियोक्ता वा) सुग्रीव वानर, दावी, रामचंद्र, रघुनाथ विष्णु -शरीरभूतभृद्भोक्ता कपीन्द्रो भूरिदक्षिणः-विष्णुस० १४९।६६
 कपीवत् पुं. वसिष्ठ ऋषिनो ते नामनो अक पुत्र.
 कपीवह न. ते नामनुं अक सरोवर.
 कपीष्ठ पुं. (कपीनामिष्ठः) कोठानुं वृक्ष, रायणनुं आउ.
 कपुच्छल न. (कस्य शिरसः पुच्छमिव लाति ला+क) योटी, योटी, लींय सुधी लटकता केश.
 कपुष्टिका स्त्री. (कस्य शिरसः पुष्ट्यै पोषणाय कायति कै+क) मस्तकना केशनो संस्कार, केशयूडा नामनो संस्कार, मुंडन संस्कार -कपुच्छलाख्या केशचूडा तस्याः संस्कारः कपुष्टिका.
 कपूय त्रि. (कुत्सित पूयते) अधम, निंदवा, लायक, नकाभो, नीच, उलकु -अथ य इह कपूयचरणा अभ्यासोह ते कपूययोनिमापदोरन्-छा० उ०
 कपृथ त्रि. (कुत्सितं प्रथयति प्रथि+क्विप् वेदे नि. संप्र०) अराभ प्रसिद्ध करनार.
 कपोत न. (कपोत इव कायति कै+क) नानुं कभूतर, सोवीरांजन, सुरभो, लाल सुरभो, साणभार.
 कपोतक पुं. (कवृ वर्णे ओत वस्य पञ्च, को वायुः पोत इव यस्य वा) डोली, कभूतर, जंगली डोली, जेनो कठ डाबरचित्रो छे अंनुं कभूतर -श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः । अचित्तश्च यथान्यायं स्वैश्च मासैनिमन्त्रितः ।। रामा० ५।९१।४
 कपोतचरण पुं. (कपोतस्य चरणः) कभूतरनी पग.
 कपोतचरणा स्त्री. (कपोतस्य चरणः चरणकारोऽस्त्यस्याः) नली नामना गंधद्रव्यनुं साधन-वृक्ष, नली नामनुं गंध द्रव्य.
 कपोतपाक पुं. (कपोतस्य पाको डिम्भः) कभूतरनुं अर्थ्युं.

કપોતપાદ ત્રિ. (કપોતસ્ય પદાવિવ પાદાવસ્ય) કબૂતરના જેવા પગવાળું, (છિયાં ડીપ્ વા) કપોતપાદી ।

કપોતપાલિકા સ્ત્રી. (કપોતં પાલયતિ પાલ્+ખ્વલ્) ઘર વગેરેના છેવટના ભાગમાં લાકડાનું બનાવેલ પક્ષીઓ રહી શકે તેવું છજું, ઝરૂખો, અથવા પક્ષીઓ પાળવા માટે કાષ્ઠ વગેરેનું અન્ય પ્રકારથી બનાવેલ ગૃહ, ચબૂતરો.

કપોતપાલી સ્ત્રી. (કપોતં પાલયતિ અચ્ ગૌરં ડીષ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ચિડિયાઘર, પંખી માટેનું પાંજરું - કપોતપાલીષુ નિકેતનાનામ્-શિશું ૩।૫૧

કપોતરાજ પું. (કપોતાનાં રાજા) કબૂતરોનો રાજા.

કપોતરોમન્ પું. ઉશીનર રાજાનો પુત્ર, તે નામનો એક રાજા, યદુવંશી એક રાજા.

કપોતલુબ્ધકોય ન. (કપોતં લુબ્ધકં ચાધિકૃત્ય કૃતો ગ્રન્થઃ દ્વન્દ્વાચ્છઃ) ગૃહસ્થે, પ્રાણ અર્પણ કરીને પણ અતિથિસત્કાર અવશ્ય કરવો જોઈએ એવું સૂચવનારી મહાભારતની એક આખ્યાયિકા -તત્કથા માં શાં ૦ અં ૧૪૬.

કપોતવઙ્કા સ્ત્રી. (કપોતો વઙ્ચ્યતે પ્રતાર્યતેડનયા વઙ્ચ્ +કરણે ઘઙ્ કૃત્વં ટાપ્ ચ) બ્રાહ્મી નામની વનસ્પતિ. -કપોતવઙ્કામૂલં હિ પિવેદમ્લસુરાદિભિઃ-સુશ્રુતે ।

કપોતવર્ણી સ્ત્રી. (કપોતસ્ય વર્ણં ઇવ વર્ણોડસ્યાઃ ગૌરાં ડીષ્) ઝીણી એલચી, નાની એલચી.

કપોતવાણા સ્ત્રી. (કપોતપાદ ઇવ યો વાણસ્તતુલ્યા-કારોડસ્યાઃ) નલીક નામનું સુગંધી ગંધદ્રવ્ય.

કપોતવૃત્તિ સ્ત્રી. (કપોતાનામિવ સઘોહરણેનાકૃતસઙ્ચયેન વૃત્તિઃ) કબૂતર જેવું સંચય રહિત જીવન. (ત્રિ. કપોતાનાં વૃત્તિરિવ વૃત્તિરસ્ય) કબૂતરના જેવા જીવનવાળું.

કપોતવેગા સ્ત્રી. (કપોતસ્ય વેગો યસ્યાઃ) બ્રાહ્મીવૃક્ષ.

કપોતસાર ન. (કપોતઃ તદ્વર્ણં ઇવ સારોડત્ર કૃષ્ણત્વાત્) એક જાતનું અંજન-કાળો સુરમો, સ્રોતાંજન.

કપોતહસ્ત પું. (કપોત ઇવ હસ્તૌ યસ્ય સઃ) અનુનય વિનય માટે હાથ જોડવાની રીત.

કપોતાઙ્ગિ સ્ત્રી. કપોતચરણા શબ્દ જુઓ. (ત્રિ.) કબૂતરના જેવા પગવાળું.

કપોતાઙ્ગન ન. (કપોતવર્ણં ઇવ વર્ણો યસ્ય અઙ્ગનસ્ય તત્) સૂરમો.

કપોતાભ પું. (કપોતસ્યાભેવાભાડસ્ય) જેનો કબૂતરના રંગ જેવો રંગ હોય તે, એક જાતનો ઉદર - મૃષિકશ્ચ કપોતાભસ્તથૈવાષ્ટાદશ સ્મૃતઃ -સુશ્રુતે

કપોતારિ પું. (કપોતસ્ય અરિઃ) સીંચાણો પક્ષી, શ્યેન પક્ષી, બાજ પક્ષી.

કપોતિકા સ્ત્રી. (કપોતા+કન્) કબૂતરની માદા કબૂતરી, હોલી, હોલાની માદા.

કપોતી સ્ત્રી. (કપોતા+જાતિઃ સ્ત્રી. ડીષ્) કબૂતરમાદા, હોલી, એક પ્રકારનો યજ્ઞસ્તંભ.

કપોલ પું. (કમ્પતે કપ્+ઓલ્ચ) ગાલ -ક્ષામક્ષામ-કપોલમાનનમ્+શં ૩।૧૦, -કપોલપાટલાદેશિ બમ્ભૂવ રઘુચેષ્ટિતમ્ -રઘું ૪।૬૮

કપોલકાષ પું. હાથીનું ગંડસ્થલ, જેનાથી ગાલ મસળી શકાય તે. -લોનાલિઃ સુરકરિણાં કપોલકાષઃ-કિરાં ૫।૨૬

કપોલફલક પું. (કપોલ એવ ફલકઃ) પહોળા ગાલ, પહોળું ગંડ.

કપ્યાઘ્ય પું. (કપિઃ ઇતિ આઘ્યા યસ્ય) શિલારસ, શેલારસ.

કપ્યાસ ન. (આસ્યતેડનેન આસ્+કરણે ઘઙ્ કપેઃ આસમ્) વાંદરાની પીઠનો છેવટનો ભાગ -તસ્ય યથા કપ્યાસં પુણ્ડરીકમેવમક્ષિણી છાં ૦ ૩ ।

કફ પું. (કેન જલેન ફલતિ ફલ+ડ) શરીરમાં રહેલી કફ નામની એક ધાતુ-શ્લેષ્મ- પ્રાણપ્રયાણસમયે કફવાતપિત્તૈઃ કળ્ઠાવરોધનવિધૌ સ્મરણં કૃતસ્તે-ઉદ્ભટઃ; કફાપચયાદારોઘૈકમૂલમાશયાગ્નિદીપ્તિઃ-દશં ૧૬૦

કફકર ત્રિ. (કફં તદ્વિકારં કરોતિ કૃ+અચ્) કફનો વિકાર કરનાર કોઈ પદાર્થ, કફકારક વસ્તુ.

કફકૂચિકા સ્ત્રી. (કફં કૂચતિ વિકરોતિ કૂચ વિકારે+ખ્વલ્+ટાપ્) લાળ, મોઢામાં થનારી લાળ, થૂંક.

કફઘ્ન ત્રિ. (કફં તદ્વિકારં હન્તિ હન્+ટક્) કફના વિકારને હણનાર, કફનો નાશ કરનાર કોઈ વસ્તુ.

કફઘ્ની ત્રિ. (કફં તદ્વિકારં હન્તિ હન્+ટાક્ ડીષ્) હપુષાનો એક ભેદ- પ્ત્રીહશત્રુવિષઘ્ની ચ કફઘ્ની ચાપરાજિતા -રાજનિઘ્નટઃ ।

કફજ્વર પુ. (કફાદ્ જ્વરઃ) કફ બહુ થવાથી આવતો જ્વર-તાવ.

કફણિ સ્ત્રી. (કેન સુખેન ફળતિ આનાયાસેન સઙ્કોચવિકોચનત્વં પ્રાપ્નોતિ સ્ફુરતિ વા ફળ્ સ્ફુર્ વા ધાતોઃ ઇન્ પૃષોં સાધુઃ ઇન્) કૂર્પર, કોણી. (ડીષ્) કફણી ।

कफनाशन त्रि. (कफ+नश्+णिच्+ल्युट्) कङ्को नाश
 करनार, कङ्गे मटाउनार.
 कफरुहा स्त्री. (कफ्+रुह्+अ+टाप्) मोथ-नागरमोथ.
 कफल त्रि. (कफः साध्यत्वेनास्त्यस्य लच्) कङ्कालक,
 कङ्कालक, कङ्क प्रकृतिवाणी.
 कफवर्द्धक त्रि. (कफ+वृध्ण्वुल्) कङ्गे वधारनार, कङ्गी
 वृद्धि करनार.
 कफवर्द्धन पुं. (कफं तद्विकारं वर्द्धयति वृध्+णिच्+ल्यु)
 पिष्टीतक वृक्ष. (त्रि.) कङ्क वधारनार.
 कफविरोधिन् पुं. (कफं विरुणद्धि वि+रुध्+णिनि)
 भरी, तीर्ण. (त्रि.) कङ्को नाश करनार उरकीर्ण
 वस्तु, कङ्को विकार मटाउनार.
 कफान्तक (कफस्य अन्तकः) भावणनुं अउ. (त्रि.)
 कङ्को नाश करनार उरकीर्ण वस्तु.
 कफापहा स्त्री. (कफमपहन्ति) काणुं छरुं.
 कफारि पुं. (कफस्यारिः) आहु, सुंठ. (त्रि.) कङ्को
 नाश करनार.
 कफिन् त्रि. (कफः प्रधानोऽस्त्यत्र कफ+इनि) कङ्कप्रधान
 प्रकृतिवाणुं, श्लेष्मवाणुं, कङ्कना रोगथी पीडित.
 कफिनी स्त्री. (स्त्रियां डीष्) कङ्कप्रधान प्रकृतिवाणी स्त्री.
 कफिता स्त्री. (कफिनो भावः तल्+त्व) कङ्कप्रधान
 प्रकृतिवाणापशुं. -कफित्वम् ।
 कफेलु त्रि. (कफं लाति ल+कु) कङ्कवाणुं, श्लेष्मवाणुं,
 कङ्कप्रधान प्रकृतिवाणुं. (पुं) श्लेष्मातक वृक्ष -कफेलुः-
 (लूः) श्लेष्मातकरी पुंसीति रूपमञ्जरी-उज्ज्वल-
 दत्तः ११९५
 कफेलु पुं. (कफं लाति ला+कू) उपरनी अर्थं शुओ.
 कफोड पुं. (कफोणि वेदे षषोः) शुओ नीये कफोणि
 शब्द.
 कफोणि पुं. (केन सुखेन फणाति) कोशी, आहुनु
 मध्यमां रलेली ग्रन्थि.
 कब् (ध्वा० पर० सं० सेट्+कवति) रंगबेरंगी करवुं,
 -कवते प्रतिमां चित्रकारः-दुर्गादासः । रंगवुं, स्तुति
 करवी, वजाश्रवुं.
 कबन्ध पुं. (कं जलं बध्नाति बन्ध् अण्, केन वायुना
 बध्यते बन्ध् कर्मणि घञ्) पेट, उँदर, धूमकेतु, राहु,
 'रामायण'मां वषविलो बलवान्, ते नामनी अक
 राक्षस, पाशी. (पुं. न.) माथा विनानुं डालतुं थालतुं
 शरीर-धउ -नृत्यत् कबन्धं समरे ददर्श-रघु० ७।५१,
 - कबन्धश्छिन्नशिरसः खङ्गशक्यष्टिपाणयः -

मार्कण्डेय० ८२।६३, -ताहक्+कोटिकबन्धनर्तनविधौ
 खेलच्चलत् खे शिरस्तेषां कोटिनिपातने रघुपतेः
 कोदण्डघण्टारवः-प्राचीनाः ।
 कबन्धता स्त्री. (कबन्धस्य भावः तल्) मस्तकडीनपशुं.
 -यस्य नेष्यति वपुः कबन्धताम्-शिशु०
 कबन्धिन् त्रि. माथा विनाना शरीरवाणुं (पुं) ते नामना
 अक ऋषि (त्रि. कबन्धोऽस्त्यस्य इन्) पाशीवाणुं -
 कन्धिनः उदकवन्तः-भा०
 कम् अव्य. (कम् कान्तौ णिडभावपक्षे विच्) पाशी,
 मस्तक, सुभ, मंगण, पादपूर्ति, निंदा, सुभ करनार
 अवा अर्थमां वपराय छे.
 कम् (ध्वा० आ० सं० सेट्-कमते) ईर्यवुं, ईर्य
 करवी -निष्कष्टुमर्थं चकमे कुबेरात्-रघु० ५।२६,
 अनु साथे कम् कामनाने योग्य कामना करवी,
 अभि साथे कम् सामे ईर्य करवी, नि साथे कम्-
 संपूर्ण ईर्य करवी, प्र साथे कम् अत्यंत ईर्य
 करवी. (चुरा० आ० सं० सेट्) थालवुं-ईर्यवुं, ईर्य
 करवी- कामयते- प्रेम करवी, अनुरक्त थवुं, -कन्ये !
 कामयमानं मां न त्वं कामयसे कथम् ? - काव्या०
 १।६३, -कलहंसको मन्दारिकां कामयते-मा० १, -
 न वीरसू शब्दमकामयेताम् -रघु० १४।४
 कमक त्रि. (णिडभावे अच् स्वार्थे क) ईर्य करनार
 कामुक. (पुं) ते नामना अक ऋषि.
 कमठ पुं. (कम्+अठन्) आयुषी -कमठपृष्ठकठोरमिदं
 धनुर्मधुरमूर्तिरसौ रघुनन्दनः महानाटके, -संप्राप्तः
 कमठः स चापि नियतं नष्टस्तवादेशतः- पञ्च०
 २।१८४, विष्णुनो अगियारमो दूमवत्तार, वांस, ते
 नामनी अक दैत्य, श्लेष्मी वृक्ष (न.) मुनिओनुं
 शृणुपात्र.
 कमठी स्त्री. (कमठजातिवात् स्त्रियां डीष्) आयुषी. -
 इदानीमस्माकं जठरकमठीपृष्ठकठिना मनोवृत्तितत्
 किं व्यसनिविमुखैव क्षपर्यासि-शान्तिशतकम् ४।१३
 कमण्डलु पुं. न. (मण्डनं मण्डः कस्य जलस्य मण्डं
 लाति ला+कु) संन्यासी के यति वगेरेनुं मृष्टमय-
 आयुष्य पात्र, कभंडु, पीपणानुं अउ -वैष्णवी धारयेद
 यष्टिं सोदकं च कमण्डलुम्-मनु०, -मेखलामजिनं
 दण्डमुपवीतं कमण्डलुम्-मनु० २।६४, -कमण्ड-
 लूपमोऽमात्यस्तनुत्यागो बहुग्रहः-हितो० २।११.
 (पुं. स्त्री.) थार पगवाणी पशु श्रुति- कमण्डलुशब्दश्च
 चतुष्पादजातिभेदः-सि० कौ० ।

कमण्डलुतरु पुं. (कमण्डलुवाकृतिस्तरुः) पीपलांजुं ऊड,
शेमांथी कम्डलु बने छे ते ऊड.

कमण्डलुधर पुं. (कमण्डलुं धारयते यः सः) शिव.

कमन त्रि. (कम्+णिङभावे ताच्छील्ये युच्) १२५४
३२वी, योग्य, सुंदर कामनावाणुं, कामुक, विषयी
वंपट. (पुं. काम्यतेऽनेन कम्+करणे युच्) कामदेव
- त्रिभुवनकमनं तमालवर्णं रविकरगौरवराम्बरं दधाने
-भाग० १।९।३३, ब्राह्मण, आसोपालव, ब्रह्म.

कमनच्छद पुं. (कमनः सुन्दरः च्छदोऽस्य) कंकपक्षी,
कींथपक्षी.

कमनच्छदी स्त्री. (कमनः सुन्दरः स्त्रियां डीष्) कंकपक्षिणी
कींथ पक्षिणी.

कमनीय त्रि. (कम् णिङभावे कर्मणि अनोयर्) सुंदर,
यावदा योग्य, १२५४वा योग्य -रमणीकमनीयकपोलतले
परिपीतपटीरसरैरलसः-सा० द० टी०, -आरोपितं
यदगिरिसेन पश्चात् अनन्यनारी कमनीयमङ्गम् -कुमा०
१।३७, - शाखावसक्तकमनीयपरिच्छदानाम्-
कि० ७।४०

कमनीयता स्त्री. (कमनीयस्य भावः तल्-त्व) १२५४वा-
योग्यपक्षुं, सुंदरता, सौन्दर्य, जूअसूरती. -
कमनीयत्वम् ।

कमन्तक पुं. ते नामना अक गोत्रप्रवर्तक ऋषि.

कमन्ध न. (कम् शिरः अन्धं शून्यं यस्य यद्वा कमं
कान्तिं जीवनं दधाति कम+धा+ड पृषो०) ध३,
पाणी.

कमर त्रि. (कम्+णिङभावे अरच्) कामुक, कामना
३२ना२, १२५४क.

कमल न. (कम्+वृषादि० कलच्, कम् जलं अलति
अलं करोति वा) कामल -नवावतारं कमलादिवोत्पलम्-
रघु० ३।३६, पाणी, कांसु, तांबु, दवा, अशिशु -
कमलमनम्भसि कमले च कुवलये तानि कनककलित-
कायाम्काव्य० १०, -कमलं शीतलं वष्यं मधुरं
कफपित्तजित् । तृष्णादाहास्रविस्फोट-विषवीस-
र्पनाशनम् ।। - भावप्र०, (पुं.) अक जतनी मृग,
सारसपक्षी, संगीतशास्त्र प्रसिद्ध अक ध्रुव -उक्तो
मलयतालेन लघुमध्ये स्फुरद्+गुरुः । सप्त-
दशाक्षरैर्युक्तः कमलोऽयं भयानके ।। -सङ्गीतदा-
मोदरः ।

कमलकीट पुं. (कमलवर्णः कीटः) कामलना रंगनी
अक कीडो.

कमलकीरक पुं. (कमलवर्णः कीर इव कायति कै+क)
अक जतनी कीडो.

कमलखण्ड न. (कमलानां खण्डम्) कामलोनी समूह.

कमलच्छद पुं. (कमलमिव च्छदो यस्य) कींथपक्षी,
कंकपक्षी.

कमलज पुं. (कमलात् जायते जन्+ड) ब्रह्म, रोहिणी
-क्षत्र (त्रि.) कामलोभांथी पेदा थनार मध वगेरे.

कमलबीज न. (कमलस्य बीजम्) कामलकाकी, पद्माक्ष.

कमलभिदा स्त्री. (कमलानां भिदा) कामलनुं भेदायुं.

कमलयोनि पुं. (कमलं विष्णुनाभिकमलं योनिरुत्पत्तिस्थानं
यस्य) यतुरानन ब्रह्म, (स्त्री. कमलानां योनिरुत्पत्ति-
स्थानम्) कामलोनुं उत्पत्ति स्थान.

कमला स्त्री. (काम्यतेऽसौ कमेः वृषादित्वात् कलच्
टाप्) लक्ष्मीदेवी (स्त्री.) कमलालया । -कमला
श्रीहरिप्रिया- अमरः १।१२८, सुंदर स्त्री, ते नामनी
अक नदी, ते नामनी अक छंद -द्विगुणनगणसहितः
स गण इह हि विहितः । फणिपतिमतिविमला
क्षितिप ! भवति कमलेति ।। अक जतनुं वींभु -
रम्भाफलं तिनित्तीकं कमला नागरङ्गकम् -तन्त्रसारं ।
नर्तकी - नर्तकी कमला नाम कान्तिमन्तं ददर्श
तम् । -राजतर० ४।४२४, अक नगर -राजा
महाणपुरकृत् चक्रे विपुलकेशवम् । कमला सा
स्वनाम्नापि कमलाख्यं पुरं व्यधात्-राजतर० ४।४८३

कमलाकर पुं. (कमलानां आकरः) कामलोथी लरेडुं
तणाव, कामलोनी समुदाय, कामलाकर लङ्गने बनावेव
स्मृतिनिबंधभेद ग्रंथ -हरिदशः कमलाकरानिव-रघु०

कमलकान्त पुं. (कमलायाः कान्तः) विष्णु, नारायण.
-कमलापतिः, कमलासखः ।

कमलाक्षी स्त्री. (कमले इवाक्षिणी यस्याः सा) कामल
शेवी आंभोवाणी स्त्री.

कमलादि पुं. व्याकरशास्त्रप्रसिद्ध अक शब्दसमूह यथा
-कमल, अम्भोज, पद्मिनी, नलिनी, कुमुद, सरोज,
पद्म, नलिन, कैरविणी- आकृतिगणः, तेन कदली-
खण्डमित्यादि सिद्धिः ।

कमलासन पुं. (कमलं विष्णोर्नाभिकमलरूपमासनं यस्य)
ब्रह्म, यतुरानन, ब्रह्मदेव -क्रान्तानि पूर्वं कमलासनेन
-कुमा० ७।७०. (पुं. कमलासने तिष्ठति स्था+क)
-कमलासनस्थः ।

कमलिनी स्त्री. (कमलानां देशः इति) कृमण ज्ञ्यां पुष्पकण डोय छे तेवो देश अथवा स्थण, तणाव - कुमुद्वती कमलिनी कान्तिः कल्पितदायिनी-काशी-खण्डे २९।४०. (स्त्री. कमलानां समूहः, समूहः यत्र वा इति) कृमणो नो समुदाय, पद्मनो ज्यथो, कृमणो देवो -साधेऽह्नीव स्थलकमलिनीं न प्रबुद्धां न सुप्ताम्-मेघं ९०, -रम्यान्तरः कमलिनीहरितैः सरोभिः-शं ४।१०, -पुष्पिताः कमलिनीरिव द्विपः- रघुं

कमलोत्तर न. (कमलमिवोत्तरमुत्कृष्टं) कुसुंभ पुष्प, केसूरी.

कमलोद्भव पुं. (कमलादुद्भवति अच्) ब्रह्मा, विधाता, यतुरानन-विरेयी.

कमा स्त्री. (कम्+णिङ्भावे बाहुलकात् स्त्रियां भावे अ टाप्) सुंदरपुष्पं, शोभा, भूभसूरती, सौंदर्य, मनोहरता.

कमितृ त्रि. (कम्+तृच्) ईच्छ्य करनार, कामुक.

कमिष्ठ त्रि. (कम्+इष्ठन्) अत्यंत ईच्छ्य करनार.

कमीयस् त्रि. (कम्+इयसुन्) उपरनो अर्थ शुभो.

कम्प (भ्वा० आ० -कम्पते, कम्पितः) कंपवुं, ध्रुजवुं, डालवुं-याडवुं- चकम्पे तीर्णलौहित्ये तस्मिन् प्राग्ज्योतिषेश्वरः-रघुं ४।८१, अनु साधे कम्पं कुरुषु। करवी -नीयमाना भुजिष्यात्वं कम्पसे नानुकम्पसे-मृच्छं ४।८, किं वराकीं नानुकम्पसे ? -मा० १०, प्र साधे कम्पं डालवुं, कंपवुं -प्राकम्पत भुजः सत्यः-रामा०, प्राकम्पत महाशैलः महा०; वि साधे कम्पं डालवुं, कंपवुं -किं यासि बालकदलीव विकम्पमाना-मृच्छं १।२०, स्फुरति नयनं वामो बाहुर्मुहुश्च विकम्पते-मृच्छं ९।३०

कम्प पुं. (कपि चलने+घञ्) कंपारी, ध्रुज, कंपवुं -मुञ्चति न तावदस्या भयकम्पः कुसुमकामलं हृदयम् -विक्रमोर्वश्याम् । -कम्पेन किञ्चित् प्रतिगृह्य मूर्ध्नेः-रघुं १३।४४, डालवुं, ध्रुजारी.

कम्पन त्रि. (कम्प+युच्) कंपतुं, कंपवाणुं, ध्रुजतुं. -हिरण्यकशिपुर्याऽभूद् दानवो मेरुकम्पनः-महा० १३।१४।७२। (न. कम्प+ल्युट्) कंपन, कंपवुं, ध्रुजनार, अेक प्रकारं अस्त्र. (त्रि. कम्प णिच्+युच्) ध्रुजवनार, कंपावनार, डलावनार. (पुं. कम्पयतीति +युच्) शिशिर ऋतु, (नवे.-उरिसे.) अेक जातनो संश्रिपात ज्वर, नृपविशेष -काम्बोजराजः कमठः कम्पनश्च महाबलः-महा० २।४।२२

कम्पमान त्रि. (कम्प+आनश्) डालतुं, ध्रुजतुं, कम्पतुं.

कम्पलक्ष्मन् पुं. (कम्पः लक्ष्म यस्य) वायु, पवन.

कम्पा स्त्री. (कपि+भावे अ) कंपवुं, डालवुं.

कम्पाक पुं. (कम्पया चलनेन कार्यात् कै+क) वायु, पवन.

कम्पान्वित त्रि. (कम्पया अन्वितः) ध्रुजारीवाणुं, थरथराट वाणुं, कंपायमान, क्षुब्ध.

कम्पित न. (कपि+भावे क्त) कंप, कंपवुं, ध्रुजवुं. (त्रि.) कंपयुक्त. (न. कपि+ णिच्+भावे क्त) डलावेव, कंपावेव, कंपयुक्त. (प्रेरं) आ साधे कम्पित -कंपावेवुं- अनोकहाकम्पितपुष्पगन्धि -रघुं २।१३. (त्रि. कपि+णिच्+क्त) डलावेव.

कम्पिन् त्रि. (कम्प+णिनि) ध्रुजनार, कंपनार, (कम्प+णिच्+णिनि) कंपावनार, ध्रुजवनार. -गीता शीघ्री शिरःकम्पी तथा लिखितपाठकः । अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडंते पाठकाधमाः -शिक्षा ।

कम्पिल पुं. (कम्प+इलच्) गोरोयन, रोयनवृक्ष, रोयनी.

कम्पिल्ल पुं. (कम्प+इल्ल) रोयनवृक्ष, गोरोयना, ते नामनुं अेक नगर. -कम्पिल्लकः ।

कम्पील पुं. कम्पिल्ल शब्द शुभो.

कम्प्य त्रि. (कपि+णिच् कर्मणि यत्) कंपाववा योग्य, डलाववा योग्य -सत्य धर्म इवाकम्प्यः-रामा०

कम्प त्रि. (कपि+र) कंपवाना स्वभाववाणुं, ध्रुजतुं, डालतुं -विधाय कम्प्राणि मुखानि के प्रति-नेषं १।१४२, कम्प्रा शाखा-सिद्धां कौं ।

कम्ब (भ्वा० पर० सक० सेट्+कम्बति, अकम्बीत्) जवुं, यालवुं, इरवुं.

कम्बर पुं. (कम्ब+अरन्) काबरथित्री रंग. (त्रि.) काबरथित्रुं, काबरथित्री वर्णनुं.

कम्बल पुं. (कम्ब+कलच्) कामणो, शाल वगेरे डिननुं वस्त्र -कम्बलवन्तं न बाधते शीतम् अेक जातनो सर्प, गाय वगेरेनी गणे वटकती गोदडी, कृमि-थरम, अेक जातनो डीडो, धाबणो -न तथा सुखयत्यग्निर्न प्रावारा न कम्बलाः । शीतवतादितं लोकं यथा तव मरीचयः ।। महा० ३।३।५९, अेक जातनो मृग-उरिश्च. नाग, -कम्बलाश्वतरो नागौ धृतराष्ट्रबलाहकौ-महा० २।१।१, उत्तरासंग-भेस, पछेडी, तीर्थविशेष -प्रयागं सप्रतिष्ठानं कम्बलाश्वतरो तथा । तीर्थं भोगवती चैव वेदिरेषा प्रजापतेः ।। -महा० २।१।९. (न.) पाशी, कृमण, ईन्द्रिय.

કમ્બલકારક પું. (કમ્બલં કરોતિ કૃ+ખ્વલ) ધાબળી, કામળી વગેરે ઊનનાં વસ્ત્ર બનાવનાર.
 કમ્બલર્વાહિષ્ પું. અંધક રાજાનો પુત્ર.
 કમ્બલવાહક ન. ઊનના વસ્ત્રથી ઢાંકેલી ગાડી કે જે બળદથી જોડાયેલી હોય તે, વહેલ.
 કમ્બલહાર ત્રિ. (કમ્બલં હરતિ હ+અણ) કામળો હરી જનાર. (પું.) તે નામના એક ઋષિ.
 કમ્બલહારિ પું. (તસ્ય ગોત્રાપત્યમ્ ઇજ્) કંબલહાર ઋષિનો પુત્ર.
 કમ્બલાયિન્ પું. એક જાતની સમળી.
 કમ્બલાર્ણ ન. (કમ્બલરૂપં ઋણમ્ વૃદ્ધિઃ) કામળાનું કરજ. (ત્રિ. અસ્ત્યસ્ય) કામળાનાં કરજવાળું.
 કમ્બલિકા સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રઃ કમ્બલઃ ઈ સ્વાયં કન્ હ્રસ્વઃ) ક્ષુદ્ર કામળ, નાની કામળી, એક પ્રકારની મૃગલી.
 કમ્બલિન્ ત્રિ. (કમ્બલઃ ગલકમ્બલઃ પ્રશસ્તોઽસ્ત્યસ્ય કમ્બલ+પ્રાશત્યે ઇનિ) બળદ, ગાય.
 કમ્બલિવાહક ન. (કમ્બલિના વૃષેણ વાહ્યામ્ વહ+કર્મણિ પ્યત્ સંજ્ઞાયાં કન્) બળદનો રથ, બળદનું ગાડું.
 કમ્બલી સ્ત્રી. (કમ્બલ+હીષ) એક જાતની મૃગલી.
 કમ્બલીય ત્રિ. (કમ્બલાય હિતં છ) કામળાનું સાધન ઊન વગેરે.
 કમ્બિ સ્ત્રી. (કમ્બતિ અન્નાદ્યનયા કમ્બૂ ગતૌ કરણે ઇન્) કડહી, તાવેથો, ચાટવો. (સ્ત્રી.) કમ્બી ।
 કમ્બુ પું. ન. (કમ્+અન્ વુક્ ચ) શંખ ગળું -મહાત્મા ચારુસર્વાઙ્કો કમ્બુગ્રીવો મહાભુજઃ-ભા૦ વ૦ ૬।અ૦ । શંબુક, શિયાળ, કડું, કંકણ -શતં દાસીસહસ્રાણિ કૌન્તેયસ્ય મહાત્મનઃ । કમ્બુ-કેયૂરધારિણ્યો નિષ્ક-કણ્ઠ્યઃ સ્વલંકૃતાઃ ॥ -મહા૦ ૩।૨૩૨।૪૪, -કમ્બ્વજ્જચક્રશરચાપગદાસિચર્મવ્યગ્રૈર્હિરણ્મયભુજૈરિવ કર્ણિકારઃ ॥ -ભાગ૦ ૪।૭।૨૦. (પું.) કાબરચિત્રો વર્ણ (ત્રિ.) કાબરચિત્રા રંગવાળું -સ્મરસ્ય કમ્બુઃ કિમયં ચકાસ્તિ દિવિ ત્રિલોકી જયવાદનોયઃ-નૈ૦ ૨૨।૨૨. (સ્ત્રી.) શ્રીવા, ડોક, નલક.
 કમ્બુક ત્રિ. (કમ્+અન્ વુક્ ચ) નીચ, અધમ, હલકું.
 કમ્બુકણ્ઠ ત્રિ. (કમ્બુરિવ કણ્ઠો યસ્ય) શંખ જેવી ડોકવાળું.
 કમ્બુકણ્ઠિકા સ્ત્રી. (કમ્બુરિવ સ્વાયં કન્ ટાપ્) શંખ જેવી ડોકવાળી. -કમ્બુકણ્ઠી । (શંખની જેમ ત્રણ રેખાવાળું આ ચિહ્ન સૌભાગ્યસૂચક હોય છે.)

કમ્બુકા સ્ત્રી. (કમ્બુરેવ કન્ ટાપ્) શ્રીવા (સ્ત્રી. કમ્બુરિવ કષ્ટેન કાર્યતિ કં+ક) અશ્વગન્ધા નામની વનસ્પતિ, આસન.
 કમ્બુકાષ્ઠા સ્ત્રી. (કમ્બુ ચિત્રવર્ણ કાષ્ઠં યસ્યાઃ) આસન, અશ્વગન્ધા.
 કમ્બુકુસુમા સ્ત્રી. (કમ્બુરિવ કુસુમં યસ્યાઃ) શંખપુષ્પી નામની વનસ્પતિ.
 કમ્બુગ્રીવ ત્રિ. (કમ્બુરિવ ગ્રીવા યસ્ય) શંખના જેવી ડોકવાળું -કમ્બુગ્રીવઃ પુષ્કરાક્ષો ભર્તા યુક્તો ભવેન્મમ ॥ -મહા૦ ૧।૧૫૩।૧૮, -મહાત્મા કમ્બુગ્રીવો મહાભુજઃ-ભા. વ. ૦૬. અ૦
 કમ્બુગ્રીવા સ્ત્રી. (કમ્બુરિવ રેખાત્રયયુતા ગ્રીવા યસ્યાઃ) શંખના જેવી ત્રણ રેખાયુક્ત ડોકવાળી.
 કમ્બુગ્રીવાદિ પું. (કમ્બુગ્રીવા આદિર્યસ્ય) ઘટત્વ જાતિવ્યંજક એક પ્રકારની આકૃતિ.
 કમ્બુપુષ્પી સ્ત્રી. (કમ્બુઃ શઙ્કુ ઇવ પુષ્પમસ્યાઃ) શંખપુષ્પી નામની વનસ્પતિ.
 કમ્બુમાલિની સ્ત્રી. (કમ્બૂનાં તત્સમપુષ્પાણાં માલાઽસ્ત્ય-સ્યાઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.
 કમ્બૂ ત્રિ. (કમ્બૂ ગતૌ કૂ) પારકું દ્રવ્ય હરણ કરનાર, ચોર. (સ્ત્રી. કમ્બુ+અન્) શ્રીવા. ડોક- કમ્બુ શબ્દ જુઓ.
 કમ્બોજ પું. (કમ્બુ+ઓજ) એક જાતનો હાથી, એક જાતનો શંખ, તે નામનો એક દેશ -પચ્ચનદં સમારખ્ય મ્લેચ્છાદ્ દક્ષિણપૂર્વતઃ । કમ્બોજદેશો દેવેશિ ! વાજિરાશિપરાયણઃ ॥ -તન્ત્રશાસ્ત્રમ્ । કમ્બોજ દેશનો રહેવાસી -કમ્બોજાઃ સમરે સોદ્ધં તસ્ય વીર્યમનોશ્વરાઃ-રઘુ૦ ૪।૬૯
 કમ્બોજાદિ પું. વ્યાકરણશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તે નામનો એક શબ્દસમૂહ -કમ્બોજ, ચાલ, કેરલ, શક, યવન ।
 કમ્બ્વાતાયિન્ પું. (કમ્બુરિવાતાયી) શંખચિહ્ન.
 કમ્બ ત્રિ. (કમ્+મત્વયં મ) જળયુક્ત, સુખયુક્ત.
 કમ્બારી સ્ત્રી. (કમ્ જલં વિભર્તિ કમ્+મ્ અણ્ હીષ) એક જાતની ગંભારી નામની વનસ્પતિ.
 કમ્બુ ન. (કમ્ જલં તચ્ચૈત્યં વિભર્તિ મ્+ઙ્) સુગંધીવાળો.
 કમ્ર ત્રિ. (કામયતીતિ કમ્+ર) મૈથુનની ઈચ્છાવાળું, કામુક, મુંદર -લોલાં દૃષ્ટિમિતસ્તતો વિતનુતે સમ્પૂલતાવિભ્રમામાભુગનેન વિવર્તિતા બલિમિતા મધ્યન કમ્રસ્તની । -શાકુ૦ ૧. અઙ્કે । મનોહર -કમ્રા કમના યુવતિઃ-સિ. કૌ૦ ।

कय त्रि. (किम् पृषो० वेदे कयादेशः) किं शब्दना अर्थमां, शुं.

कयस्था स्त्री. (कं जलं तस्य स्रोत इव याति क+या+ड तथा सती तिष्ठति स्था+क टाप्) काकोली नामनी वनस्थिति.

कयाधू स्त्री. शंभासुर नामना दैत्यनी कन्या, श्रेष्ठिरश्चक्रशिपुनी पत्नी उती.

कर पुं. (कीर्यते विक्षिप्यतेऽनेन कृ करणे अप्) डाय, -करं व्याधुन्वत्याः पिबसि रतिसर्वस्वमधरम्-श० १।२४, डायिनी सूं० -सेकः सीकरिणा करेण विहितः-उत्तर० ३।१६, डि२क्ष -तीक्ष्णः पटुर्दिनकरः करैस्तापयते जगत् । -रामा० ६।११।४४, -यमुद्धर्तुं पृषा व्यवसित इवालम्बितकरः- विक्रम० ४।३४, राजानो कर - यथाल्याल्पमदन्त्याद्यं वार्योकोवत्सषट्पदाः । तथा-ल्याल्पो ग्रहीतव्यो राष्ट्राद् राजाऽब्दिकः करः ॥ -मनु० ७।१२८, उस्त नक्षत्र. (त्रि. करोति कृ+कर्तरि ट) करनार -दिवाकर, निशाकर. (पुं. द्वि.) बेनी संख्यानी संज्ञा.

करक पुं. न. (किरति विक्षिपति जलमस्मात् करोति जलमत्र वा कृ वा कृ+वुञ्) संन्यासी, यति वगेरेनुं श्लपात्र, द्वादशनुं आउ, अेक शतनुं पक्षी, मेघनो करो -तान् कुर्वीथास्तुमुलकरकावृष्टिपातावकीर्णान्-मेघ० ५४, करमदानुं आउ, राजानो कर -हिरण्यमयैश्च करकैर्भाजनैः स्फाटिकैरपि -रामा० ५।१४।४८; डाय, पापशानुं आउ, कोविदार वृक्ष, ओरसलीनुं आउ, केरडानुं आउ, कमण्डलु, - 'उपवीतमलङ्कारं स्वजं करकमेव च'-मनु० ४।६६।

करकङ्कणन्याय पुं 'डायमां रडेला कंकणने आरसी अताववानी न डोय' अे सूयवनाशे दृष्टांतउप न्याय.

करकच पुं. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अेक योग -यथा -शनिभार्गवजीवजकुजसोमार्कवासरे । षष्ठादितिथयः सप्त क्रमात् करकचाः स्मृता०-ज्यो०

करकच्छपिका स्त्री. (करे स्थिता कच्छापिका कच्छप-स्तदाकारोऽस्त्यस्याः) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध कूर्ममुद्रा.

करकण्टक पुं. न. (करस्य कण्टक इव) नभ.

करकपात्रिका स्त्री. (करकः कमण्डलुरूपा पात्रिका) कमंडलुउप पात्र, कमंडलु श्रेवुं पात्र.

करकमल न. (कर इव कमलम्) उस्तकमण - करकमलवितीर्णैरम्बुनीवारशषैः -उत्तर० ३।२५

करकलश पुं. (करः कलश इव) पाणी राजवा माटे डायनो ओओ क्यो डोय ते डायउप कणश.

करका स्त्री. (कृणोति हिनस्ति आम्रादिफलं कृञ्+वुन्) वरसादमां पडती करो -तान् कुर्वीथास्तुमुलकरका वृष्टिहासावकीर्णान्-मेघ० ५६; अेक पक्षी.

करकाज त्रि. (करकातो जायते) वरसादना करामांथी थनार पाणी, करानी उत्पन्न थनार.

करकाम्भस् पुं. न. (करकायाः इव शीतलमम्भो यस्य) नाणीयेरनुं आउ, नाणीयेरनुं पाणी.

करकायु पुं. धृतराष्ट्रनो ते नामनो अेक पुत्र -उग्रायुधो बलाकी च करकायुर्विरोचनः-भा० आ० अ० ३९

करकासार पुं. (करकाया आसारः) करानी वृष्टि, करानी वरसाद, शिवावृष्टि.

करकिसलय पुं. न. (करः किसलयमिव) कोमण डाय, डूपण श्रेवा डाय -करकिसलयतालैर्मुग्धया नर्त्यमानम्-उत्तर० ३।१९

करकुड्मल न. (करः कुड्मलमिव) डायनी आंगणीओ, संकोयेडी आंगणीओवाणी डाय.

करकृष्णा स्त्री. काणुं शुरु.

करकोष पुं. (करयोः कोष इव) अंशुली, ओओ.

करग्रह पुं. (करो गृह्णातेऽत्र ग्रह आधारे अप्) विवाड, -सा गुणमयी स्वभावस्वच्छा सुतनुः करग्रहायत्ता-आर्यासप्तशती -६०३; -सकरग्रहं सरुदितं साक्षेपं सनखमुष्टिसजिगीषम्-आर्यासप्तशती ६२९; डायथी धारण करवुं, प्रज्ञओ पासेथी कर लेवो. -करग्रहण.

करग्रहारम्भ पुं. (करग्रहस्य प्रजाभ्यः करादानस्यारम्भः) प्रज्ञओ पासेथी कर लेवानी आरंभ -कुर्यादनुक्तानि समीहितानि करग्रहारम्भमपि प्रजाभ्यः-ज्योतिषम्, विवाडनो आरंभ.

करग्राह पुं. (करस्य ग्राहः) अतरि, पति. (त्रि.) डाय श्रडश करनार, राजानो कर वसूल करनार.

करग्राहिन त्रि. (करं गृह्णाति कर+ग्रह+णिनि) डाय पकडनार, डाय श्रडश करनार, राजानो कर लेनार. (पुं.) अतरि, पति.

करघर्षण पुं. (कराभ्यां घृष्यते असौ घृष्+कर्मणि ल्युट्) दडीं वलोववानो डायरवैयो, दडीं वलोववानुं साधन. (न. कराभ्यां घर्षणम्) बे डायने घसवा, बे डाय वडे शोणवुं.

करघर्षिन् पुं. (कराभ्यां घर्षोऽस्त्यस्य करघर्ष+इनि) ढलीं वल्लोववानुं साधन, छाथ रवेयो. (न. कर+घृष्+णिनि) छाथ धसनार, छाथ योणनार.

करङ्क पुं. (कस्य मस्तकस्य रङ्क इव यद्वा कीर्यते जलमत्र) मस्तक, कभंडल, करवी, नाणीयेरनी कायली, माथानी जोपरी, अक जतनी शेरडी, शरीरनुं छाउकुं, पात्र-विशेष - ताम्बूलकरङ्कवाहिनी-कादम्बरी ।

करङ्कशालि पुं. (करङ्क इति नाम्ना शालते शाल्+इन्) अक जतनी शेलडी, अक जतनी रसभरेली शेरडी.

करच्छद पुं. (कर इव आवारकच्छदोऽस्य) शाभोट वृक्ष, सिन्दूरपुष्पी वृक्ष. -करच्छदा.

करज पुं. (करे जायते जन्+ड) नभ -तीक्ष्णकरजक्षुण्णात् -वेणीं ४।१, वाधनभ नामनुं गंध द्रव्य, करमदानुं अउ -करञ्जकः स्यात् करजः पत्रसूची पलाशनः - मेदिनी; -न छिन्धात् करजैस्तृणम्-मनु० ४।७०. (त्रि. कराज्जायते जन्+ड) छाथमां थयेल, करथी उत्पन्न थनार, किरश थकी पेदा थनार.

करजाख्य न. (करजस्य व्याघनखस्याख्या इव आख्या यस्य) नभलो नामनुं अक सुगंधी द्रव्य.

करजाल न. (कारणां जालम्) किरशोनी समूह-जथ्यो.

करजोडि पुं. ते नामनुं अक वृक्ष.

करञ्ज पुं. (कं शिरः जलं वा रञ्जयति अण्) करंज वृक्ष, भांगरानुं अउ -यस्तु संवत्सरं पूर्णं दद्याद् दीपं करञ्जके -महा० १३।१२८।८, करमदानुं अउ - पादपानां च या माता करञ्जनिलया हि सा - महा० २।२९।३५, - करञ्जकः

करञ्जफल पुं. (करञ्जस्य फलमिवाम्लं फलमस्य) कोठनुं अउ, कपित्थ वृक्ष. (न० ष० त०) करंजनुं इण् - करञ्जफलकः ।

करट पुं. त्रि. (किरति मदम् कृ+अटन् कं कुत्सितं रटति वा रट्+अच्) छाथीनुं गंडस्थल -कथं हि भिन्नकरटं पद्मिनं वनगोचरम् - महा० ३।२७७।३८, कागडी -वरमिह गङ्गातीरे सरटः करटः - गङ्गास्तोत्रे; कसुंभानुं अउ अथवा इल, अकादशाड वगेरे श्राद्ध, निंदवा योग्य धंधो करी गुजरान खलावनार पुरुष, नास्तिक, पतित ब्राह्मण, पापुंड मतानुसारी, अक जतनुं वाध, केरडानुं अउ, काकीडी, योरी करवानुं शास्त्रे अनावनार कर्षीसुत.

करटक पुं. (करट एव कन्) कागडी, नास्तिक, योरीनुं शास्त्र प्रवर्तानार कर्षीसुत, गीधनुं नाम.

करटा स्त्री. (करट+टाप्) धणी ४ मुश्केलीथी दोडवा दे तेवी गाय.

करटिन् पुं. (करट+इनि) छाथी, गज -दिगन्ते श्रूयन्ते मदमलिनगण्डाः करटिनः-रसगं, -कटीतपटाभवत् करटिचर्मणि बह्मणि-लङ्केश्वररचितशिवस्तुतिः ४. ।

करटु पुं. (कृ+अटु) अक जतनुं पक्षी (करकटिया).

करण न. (क्रियतेऽनेन कृ+ल्युट्) व्याकरणाशास्त्रप्रसिद्ध साधकतम-करणा, कार्यनी सिद्धिमां उत्कृष्ट उपकारक, -न तस्य कार्यं करणं च विद्यते-श्रुतिः । ईन्द्रिय -आत्मन्यात्मानमेव व्यपगतकरणं पश्यतस्तत्त्वदृष्टया-वेणीं -वपुषा करणोज्जितेन सा निपतन्ती पतिमप्य-पातयत्-रघु० ८।३८, शरीर -उपमानमभूद् विलसिनां करणं यत् तव कान्तिमत्तया-कुमा० ४।५; क्रिया, अनुष्ठान, उरकोई व्यापार -अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधम् -भग० १८।१४; ज्योतिषशास्त्रे प्रसिद्ध अण वगेरे करणा, संगीतशास्त्रे प्रसिद्ध तालनी व्यवस्था करनारुं अक प्रकारनुं ताडन -संस्थानं ताडनं रोधः करणानि प्रचक्षते-राजकन्दर्प; परमेश्वर, भेतर, अंतःकरणा, धान्यनुं कणा, वैशुन, दस्तावेज - अर्थेऽपव्ययमानं तु करणेन विभावितम्-मनु० ८।४१; शरीरना अवयवो, विष्णु -करणं कारणं कर्ता विकर्ता च मतो गुरुः-विष्णुसं. (पुं. कृ+ल्युट्) कायस्थ-वेश्य थकी शूद्र स्त्रीने पेटे पेदा थयेल पुत्र - कायस्थे साधने क्लीबं पुंसि शूद्राविशोः सुते-ब्रह्मवैवर्तः ख० १०; शाति अडार काढेल क्षत्रिय स्त्रीना पेटे पेदा थयेल पुत्र, वरसंकर जातिनी अक भेद.

करणत्राण न. (करणैः हस्तादिभिन्नायते त्रै+ल्युट्) माथुं, मस्तक.

करणत्व न. (करणस्य भावः त्व-तल्) करणापणुं, साधनपणुं, करवापणुं. -करणता ।

करणनियम पुं. (करणस्य नियमः) ईन्द्रियनी निग्रह, ईन्द्रियने वशमां राजवी ते, ईन्द्रियोने वशमां करवानो नियम.

करणव्यापार पुं. (करणजन्यव्यापारः) व्याकरणासिद्ध करणाजन्य व्यापार, ते ते ईन्द्रियोनी व्यापार.

करणाधिप पुं. (करणानामधिपः) शुव, शुवात्मा, इन्द्रियनो अधिष्ठाता देव.
 करणाधिपाधिप पुं. (करणधिपानां सर्वेषां अधिपः) परमेश्वर -करणधिपाधिपः परमेश्वरः ।
 करणि स्त्री. करवु.
 करणी स्त्री. (क्रियते क्रियाविशेषोऽस्याम् आधारे ल्युट् डीष्) भीष्मशिशु प्रसिद्ध करणी-मूण कडवुं ते.
 करणीय त्रि. (कृ+अनीयर) करवा योग्य -मया किं करणीयं च इत्युक्ते द्विजसंनिधौ- रामा० ३।१४।१०
 करणीसुता स्त्री. (कृ+अनीयर) दत्तक लीधेयी कन्या.
 करण्ड पुं. (कृ+कर्मणि अण्डन्) मधुपूडो. (पुं. कृ+अण्डन्) तलवार, थकवाक पक्षी, वांस वगेरेनो बनावेवो करंडियो -एवमेव गृहाश्रमः कर्मक्षेत्रं यस्मिन् न हि कर्मण्युत्सीदन्ति यदयं कामकरण्ड एव आवसथः- भाग० ५।१४।४, -करण्डपीडिततनोः भोगिनः-भर्तुं० २।८४; शरीरमां रडेवुं यकृत्-लीवर, क्लेशुं -काचिद् बाला रमणवसतिं प्रेषयन्ती करण्डम्-उद्भटः ।
 करण्डा स्त्री. (करण्ड+टाप्) इल राजवानुं वांस वगेरेनुं पात्र, करंडव पक्षिणी. - करण्डका ।
 करण्डिका स्त्री. (करण्ड डीष्, टाप्, ह्रस्वश्च) नानो करंडियो.
 करण्डिन् त्रि. (करण्डस्तदाकारोऽस्त्यस्य इनि) माछवुं, भत्स्य.
 करतल न. (करस्य तलम्) उथेणी -करतलामलक-फलवदखिलं जगदालोकयताम्-का ४३, -ततः करतलीकृत्य व्यापि हालाहलं विषम्-भाग० ८।७।४२, उधनी सपाटी, -करतलगतमपि नश्यति यस्य तु भवितव्यता नास्ति-पञ्च० ।
 करताल न. (करेण तालो यत्र) करताल नामनुं अेक वाजिंश्र-शिवागारे झल्लकं च सूर्यागारे च शङ्खकम्-तिथ्यादितत्वम् । वाघ, उधमां ताणी आपवी ते. -स जहास दत्तकरतालमुच्चकैः-शिशुं० १५।३९ ।
 करतालिका स्त्री. (करेण स्वार्थे कन् अत इत्वम्) करताल शब्द शुओ. उधनी ताणी -उच्चाटनीयः करतालिकानां दानादिदानीं भवतीभिरेषः-नै० ३।७
 करताली (स्त्री. करेण दीयमानस्तालो यत्र डीष्) - करताल शब्दनो अर्थ शुओ. -यथा न स्यादाली-कपटकरतालीपटुरवः-उद्भटः । (स्त्री. करस्य ताली) उधनी ताणी.

करतोया स्त्री. ते नामनी अेक नदी -सदानीरा. - करतोयां समासाद् त्रिरात्रोपोषितो नरः-महा० ३।८५।३
 करतोयिनी स्त्री. (ततः अस्त्यर्थे इनि) उधनी शब्द शुओ.
 करद त्रि. (करं ददाति दा+क) कर आपनार, जकात आपनार, रक्षश माटे आडो उध टेनार, किरण आपनार.
 करदक्ष त्रि. उधुं, यतुर.
 करदीकृत त्रि. (करद+चि कृ+क्त) कर आपनार, करेव कोल आपी कर आपवा अंगीकार करेवुं.
 करद्रुम पुं. (किरति समन्तात् शाखाः यः कृ+अच् स चासौ द्रुमश्चेति) कररकर नामनुं वृक्ष.
 करद्विष् पुं. ते नामनुं अेक गोत्र, ते नामनी शाखावाणो अेक वेद.
 करन्धम पुं. (करं धमति ध्मा+खश् मुम् च) उधवाकु वंशनी अेक राज. (त्रि.) उध वडे धमनार.
 करन्धय त्रि. (करं धयति धे+खश्+मुम् च) उध याटनार.
 करन्यास पुं. (करे करावयवे न्यासः) तंत्रशास्त्रप्रसिद्ध उधना अवयवोनी न्यास.
 करपत्र न. (करात्पतति पत्+ष्टन्) करवत्, करवती. (न. करावेव पत्रं वाहनं नौरिव यत्र) जणकीडा.
 करपत्रवत् पुं. (करपत्रं तदाकारपत्रमस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) ताडनुं आड.
 करपत्रिका स्त्री. (करौ पत्रमिव वाहनमस्याः कप् अत इत्वम्) जणकीडा.
 करपद्म न. (करः पद्ममिव) कमण जेवो सुंदर उध.
 करपर्णा पुं. (करः हस्तः इव पर्णे यस्य) लीडानुं आड, वाव अेरडानुं आड.
 करपल्लव पुं. (करस्य पल्लव इव) आंगणी, आंगण, उधरुपी कमण -करपल्लवसङ्गीनि तैरस्मान् रक्ष सर्वतः-मार्कण्डेयपुं० ८४।२६.
 करपात्र न. (करः पात्रमिव यत्र) अेक प्रकारनी जलकीडा, (कर एव पात्रम्) उधरुपी पात्र.
 करपाल पुं. (करं पालयति पाल्+अण्) तलवार, जडुण.
 करपालिका स्त्री. (कर+पाल्+ण्वुल्+टाप् अत इत्वम्) अेक तरफ धारवानुं कोठ उधियार, सोटी, उधमां राजवानी लाकडी, तलवार. (स्त्री. करपाल+डीप्) करपाली. राजवानी लाकडी वगेरे, उधरनी अर्थ शुओ.

करपीडन न. (करस्य वधुकरस्य पीडनं ग्रहणं यत्र)
विवाह, लग्न.

करपुट न. (कर एव पुटम्) छाथरूपी परिधो, बे छाथ
श्लेष्वा ते.

करपुष्कर न. (कर एव पुष्करम्) उस्तकभण, करसंपुट.

करपुष्ट त्रि. (करेण पुष्टः) छाथ वडे पोषण करेव,
छाथ वडे उछेरेव.

करप्रचेय त्रि. (करे प्रचेयः) छाथभां धारण करवा
योग्य, छाथभां वेवा योग्य. (पुं. करं बलति संवृणोति
बल्+अण्) भ्रुग, तलवार -म्लेच्छनिवहनिधने
कलयसि करवालम्-गीतगोविन्दः १:१० ।

करभ पुं. (कृणाति कीर्यते वा अनेन कृ+अभच् यद्वा
कृ+अभच्, करे भाति भा+क वा) छाथीनुं अर्युं,
-घात्री कराभ्यां करभोपमोरुः-रघु० ६।८३, -सधर्मतप्तः
करिभिः करेणुभिवृतो मदच्युत्करभैरनुद्रुतः ॥ -भाग०
८।१।२२, उंटेनुं अर्युं, कांडाथी मांडीने ट्यली आंगणी
सुधीनो छाथनो बाह्य प्रदेश, नामलो नामनुं गंध
द्रव्य, उंटे, उरकोर्छे जनावरनुं अर्युं. -करभकः ।

करभकाण्डिका स्त्री. (करभप्रियं काण्डं यस्याः कप्
अत इत्वम्) उष्ट्रकाण्डी वृक्ष.

करभञ्जिका स्त्री. (कर+भञ्ज्+ण्वुल्) कोर्छे अक प्रकारे
छाथनुं मर्दन, करमदानुं आउ.

करभप्रिया स्त्री. (करभस्य प्रिया) वनस्थिति, धमासी,
जीशो धमासी, उंटेडी.

करभवल्लभ पुं. (करभस्य वल्लभः) पीलुनुं आउ,
कोठनुं आउ. (त्रि.) उंटेने प्रिय उरकोर्छे वस्तु.

करभादनिका स्त्री. (करभैरद्यते अट्+ल्युट्) धमासी
नामनी वनस्थिति. (स्त्री. करभैरद्यते अट्+ल्युट् डीष्)

करभिका स्त्री. (करभि+स्वार्थे कन्) उंटेडी.

करभिन् पुं. (करभ+इनि) छाथी.

करभिनी स्त्री. (करभिन्+डीष्) छाथशी.

करभी स्त्री. (करभस्य स्त्री डीष्) उंटेडी, सांडशी

करभीर पुं. (करभिणं गजमीरयति पलायनाय प्रेरयति
ई+अण्) सिंड.

करभूषण न. (करो भूष्यतेऽनेन) छाथनुं धरेषुं, कांडण,
कंडण, कडुं वगेरे छाथनुं भूषण.

करभोरू स्त्री. (करभ इव ऊरू यस्याः ऊङ्) उडा
उडवाणी, उत्तम स्त्री -अयं स यस्मात् प्रणयावधीरणां
विशङ्कनीयां करभोरू ! मन्यसे-शाकुं; -अङ्के निधाय
करभोरू ! यथासुखं ते-श० ३।२१

करमट्ट पुं. (करं हस्तिशुण्डमट्टति तुच्छीकरोति अट्ट
अनादरे+ख तुम्) सीपारीनुं आउ, गुवाक वृक्ष.

करमथित न. (करेण मथितम्) छाथे करीने देवीवेळुं
दडी, मडी.

करमरिन् पुं. (करे बन्धनागारे म्रियते मृ+इनि) केटी,
अंटीवान.

करमर्द पुं. (करं मृदा ति मृद्+अण्) करमदानुं आउ
-लघु-दीर्घफलाभ्यां तु करमर्दद्वयं मतम् - भावप्र०

करमर्दक न. (करमर्दस्य फलं अण्) करमदानुं इण,
करमर्दु -गुरूष्णवीर्यं वातघ्नं सरं च करमर्दकम् -
वाभटः-करमर्दकः ।

करमर्दिन् पुं. (करं मृदाति णिनि) उपरनो श०६ शुओ.

करमाल पुं. (करः हस्तिशुण्डः तदाकृतिमालाऽस्य)
धुमाओ.

करमाला स्त्री. (करः कराङ्गुलिपर्वं मालेव जपसंख्या
हेतुत्वात्) छाथनी आंगणीओनी वेडाउप मावा. -
आरभ्यानामिकामध्यं दक्षिणावत्संयोगतः ।
तर्जनीमूलपर्यन्तं करमाला प्रकीर्तिता ॥

करमुक्त न. (करे स्थापयित्वा मुच्यते शत्रुं प्रति क्षिप्यते
मुच्+क्त) भाळुं, अरछी वगेरे अस्त्रविशेष.
(करान्मुक्तः) त्रि. छाथथी छूटेळुं, छाथथी मूकेळुं,
छाथथी छोडेळुं.

करम्ब त्रि. (कृ+कर्मणि अम्बच्) मिश्रित, मिश्र थयेव,
(पुं.) मिश्रण.

करम्बित त्रि. (करम्बो मिश्रणं जातोऽस्य करम्ब+इतच्)
मिश्रित, मिश्रण जेनुं थयुं छे ते, मिश्र थयेव. -
'मधुकर- निकरकरम्बितेति' गीतगोविन्दे १।२ -
प्रकाममादित्यमवाप्य कण्टकैः करम्बिता मोदभरं
विवृण्वती -नै० १।११५; - स्फुटरफेनकदम्ब-
करम्बितमिव यमुनाजलपूरम्-गीतगो० ११; बेसाडेळुं,
जडेळुं.

करम्भ पुं. (केन जलेन रभ्यते सिध्यते रभू+घञ् मुम्
च) दडीथी मेणवेवो साधवो, उदमन्थ, शेडेवा जव,
मिश्रगंध, प्रियंगु वृक्ष, शतावरी वृक्ष, डीयड -

करम्भवालुकातापान् कुम्भीपाकांश्च दारुणान्-मनु०
१२।७६, -करम्भकः ।
करम्भा स्त्री. (करम्भ+टाप्) शतावरी, प्रियंगु-शयश,
ते नामनी कदिग देशमां उत्पन्न थयेली स्त्री. -
स्वनामख्याता कलिङ्गदेशोत्पन्ना रमणी, सा तु
पुरुवंशीयस्याक्रोधनस्य पत्नी ।
करम्भि पुं. यद्गुवंशी अेक राज्ञः ।
कररुद्ध त्रि. (करेण रुद्धः) छाथ वउ रेकेल-अटकावेव.
कररुह पुं. (करे रोहति रुह+क) नभ, तलवार अस्याः कर-
रुहखण्डितकाण्डपटप्रकटनिर्गता दृष्टिः आर्यासप्त० ३७;
-अनाघातं पुष्पं किसलयमलूनं कररुहैः- श० २।२०;
-वामश्यास्याः कररुहपदैर्मुच्यमानो मदीयैः -मेघ० ९६
कररुद्धि स्त्री. (करेण ऋद्धिर्यत्र करस्यर्धिवी) छाथमां
ताली आपवी ते, करताली, छाथनी संपत्ति.
करल पुं. (कर+ला+क) केरुडानुं अउ, कीडीनुं अउ
करवाल पुं. (कर+वल+अच्) तलवार, नभ वगेरे.
करपाल शब्द जुओ.
करवालिका स्त्री. (करेण वाल्यते णिजन्तादच इः ततः
कन्+टाप् च) करपालिका शब्द जुओ.
करवी स्त्री. (कस्य वायोः रवोऽत्र गौं डीष्) डींगु
पत्र-डींगना अउनुं पान. (स्त्री. करेण वीयते वी+
क्विप्) अंभीडी.
करवीर पुं. (करं वीरयति वीर्+अण्) तलवार, अङ्ग,
धीणा इलनुं करेशनुं अउ, -दाडिमान् करवीरांश्च
अशोकास्तिलकांस्तथा -रामा० ३।१७।१०, दैत्य विशेष,
श्मशान, ते नामनुं अेक तीर्थ, पर्वत विशेष.
करवीरक पुं. (करं वीरयति वीर+ण्वुल) अङ्ग, तलवार.
उपरनी अर्थ जुओ. (पुं. करवीर एव कायति कै+क)
अर्जुन साहउ नामनुं वृक्ष. (न. करवीरे भव कन्)
कशेरना अउनां भूणर्मा पेदा थतुं अेक ज्ञातनुं विध.
करवीरकन्दसंज्ञ पुं. (करवीरकन्दस्य संज्ञा अस्य)
तैलकन्द.
करवीरभुजा स्त्री. (करवीरस्य भुज इव भुजः शाखाऽस्याः)
आढकीवृक्ष शब्द जुओ. (अरहर)
करवीरभूषा स्त्री. (करवीरस्य भूषेव भूषा यस्याः) उपरनी
अर्थ जुओ.
करवीराद्य न. (करवीरमाद्यं यत्र) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध
अेक तैल.

करवीरी स्त्री. (करायासुरादीनां विक्षेपाय वीराः पुत्राः
यस्याः) देवभाता अटिति, उत्तम गाय. (स्त्री. कं
सुखं रातीति करः- सुखप्रदः वीरः पुत्रोऽस्याः) पुत्रवाणी
उरकोर्ध स्त्री.
करवीर्य पुं. (करवीरे पुरे भवः यत्) ते नामनो अेक
ऋषि.
करशाखा स्त्री. (करस्य शाखेव) आंगणी -
अष्टभिस्तैर्भवेद् ज्येष्ठं मध्यमं सप्तभिर्वैवैः । कन्यसं
षड्भिरुद्दिष्टमङ्गुलं मुनिसत्तम ! ।।
करशीकर पुं. (करस्य हस्तिहस्तस्य शीकरः) छाथनी
सूढमांथी नीकणता जणना कश -उद्यन्तमर्गिन
शमयांबभुवर्गजाः विविग्नाः करशीकरेण -रघु० ७।४८
करशुद्धि स्त्री. (करस्य शुद्धिः) छाथनी शुद्धि.
करशूक पुं. (करस्य शूकः सूच्यग्र इव) नभ.
करस् न. (कृ+असुन्) कर्म, काम.
करसूत्र न. (करवरं सूत्रम्) विवाह वगेरेमां मंगण
माटे छाथे आंधवामां आवतुं सूत्र.
करस्थालिन् पुं. (करः स्थालीवास्त्यस्य इनि) मछादेव,
शंभु.
करस्र पुं. (करणं करः कृ+अप् तं स्राति करोति
स्रा क) काम करनार आहु, लुण्ण.
करहाट पुं. (करैः सूर्यकिरणैः हाट्यते दीप्यते हट्
दीप्तौ णिच् कर्मणि घञ्) कमण वगेरेनो समूह.
(पुं. करं हाटयति हट्+णिच्+अण्) मीढणनुं अउ,
अेक देशनुं नाम -करहाटपतेः पुत्री त्रिजगन्नेत्रकामणम्-
विक्रमाङ्क० ८।२, पिण्डीतक वृक्ष.
करहाटक पुं. (करस्य हाटकः) मीढणनुं वृक्ष, छाथना
अलंकारनुं सोनुं.
कराग्र न. (करस्याग्रम्) छाथनो अग्रभाग.
कराग्रपल्लव न. (कराग्र पल्लव इव) करपल्लव
शब्द जुओ.
कराघात पुं. (करेण आघातः) छाथ वउे मारनुं, थप्पउ
मारवी, छाथनो प्रहार.
कराङ्गण न. (करस्य राजस्वादानस्य अङ्गणम्) राज्ञनुं
कर लेवानुं स्थान.
कराट त्रि. (कराय विक्षेपाय अटति अट्+अच्) विकट.
करामर्ह पुं. (कर आमृद्नाति आमृद्+अण्) करमदानुं
अउ, छाथ देवावनार.

કરામ્બુક પું. (કીર્યતે કૃ+કર્મણિ અપ્ કરમમ્બુ યતઃ કપ્) કરમદાનું ઝાડ.

કરામ્લક પું. (કરં કીર્યમાણમમ્લં યતઃ કપ્) કરમદાનું ઝાડ.

કરાયિકા સ્ત્રી. (કર ઇવાચરતિ કર આધારે+કયઙ્ ણ્વુલ્ ટાપ્ ચ) બલાકા-બગલી.

કરારોટ પું. (કરે આરોટતે રુટ્ દીપ્તૌ અચ્) વીંટી; અંગૂઠી.

કરાલ પું. (કરાય વિક્ષેપાય અલતિ પર્યાપ્નોતિ-કરં લાતિ લા+ક વા) રાળના રસવાળું તેલ, કાળી તુલસી, એક જાતનો દાંતનો રોગ, કસ્તૂરી મૃગ, તે નામનો એક દૈત્ય -તદ્ વ્યોમ્નિ શતથા મિત્રં દદશે દીપ્તિમત્મુખમ્ । વપુર્મહોરગસ્યેવ કરાલફળમમ્પડલમ્ ।। -રઘુ ૧૨૧૮; (ત્રિ.) ભયાનક, ભયંકર, ઉન્નત, ઊંચું, મોટા દાંતવાળું, વિકરાળ -ઘોરદંષ્ટ્રામ્ કરાલાસ્યામ્-શ્યામાધ્યાનમ્ -કરાલવદનાં ઘોરાં મુક્ત-કેશીં ચતુર્ભુજામ્ -ચામુણ્ડાધ્યાનમ્ । (ન.) પાકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ વેસવાર, -તપ્તસ્નેહે પચેત્ પૂર્વં વેસવારક-સંજ્ઞકમ્ । પાકપ્રાપિતસૌરમ્યં કરાલં સૂદકૌર્ગતમ્ ।।

કરાલક પું. (સ્વાર્થે કન્) કાળી તુલસી, ભયાનક, ભયંકર, ઉન્નત, ઊંચું, મોટા દાંતવાળું, વિકરાલ.

કરાલકર ત્રિ. (કરાલઃ કરો યસ્ય) જેની સૂંઢ મોટી હોય છે તે, જેની સૂંઢ કઠોર હોય છે તે.

કરાલતા સ્ત્રી. (કરાલસ્ય ભાવઃ તલ્ ત્વ) વિકરાલતા ભયંકરપણું, -કરાલત્વમ્ ।

કરાલત્રિપુટા સ્ત્રી. (કરાલાનિ ત્રીણિ પુટાનિ અસ્યાઃ) લંકાધાન્ય, ત્રિકાણ્ડકા.

કરાલભૈરવ ન. એક પ્રકારનો તંત્રશાસ્ત્રનો ભેદ.

કરાલા સ્ત્રી. (કરાલ+ટાપ્) અનન્તમૂળ નામે વનસ્પતિ, ઉપલસરી, વાવડીંગનું ઝાડ, પાર્વતી, પૂતના. -આયતનમ્, ન કરાલોપહારાચ્ચ ફલમન્યદ્ વિભાવ્યતે-મા ૦૪।૩૩

કરાલાઙ્ક ન. (કરાલઃ અઙ્કો યસ્ય) વનસ્પતિ, ઉપલસરી, વાવડીંગનું ઝાડ.

કરાલિક પું. (કરાણાં કરતુલ્યશાખાનામાલિર્યંત્ર) વૃક્ષ, ઝાડ, તલવાર.

કરાલિકા સ્ત્રી. અગ્નિની જીહ્વા-જીભ.

કરાલિત ત્રિ. (કરાલ+ઇતચ્) ભય પામેલ, ભયંકર કરેલ, વિકરાળ કરેલ.

કરાલી સ્ત્રી. કસ્તૂરી મૃગલી, અગ્નિની એક જીભ. -કાલી કરાલી ચ મનોજવા ચ સુલોહિતા યા ચ સુધૂમ્વર્ણા । સ્ફુલિન્નિની વિશ્વરૂપી ચ દેવી લેલાયમાના ઇતિ સપ્તજિહ્વા-મુખ્ડકોપ૦ ૧।૨।૪

કરાસ્ફોટ પું. (કરેણ આસ્ફોટઃ શબ્દો યત્ર) છાતી ઉપર હાથ ઠોકવો, હાથ થાબડવો, બાહુ ઠોકવો: -કરાઘાત ।

કરિક પું. (કરો વિક્ષેપોડસ્ત્યસ્ય) દુર્ગંધી ખેર.

કરિકણવલ્લી સ્ત્રી. (કરિકણઃ ગજપિપ્પલ્યવયવ ઇવ વલ્લી) મરીનો વેલો, જેને ચવક કહે છે તે, ચવક વનસ્પતિ.

કરિકા સ્ત્રી. (કરો વિલેખનમસ્ત્યસ્યામ્ અર્શં અચ્ અત ઇત્વમ્) નખની રેખા, નખથી થયેલો ઘા.

કરિકુમ્ભ પું. (કરિણઃ કુમ્ભઃ) હાથીનું ગંડસ્થળ.

કરિકુસુમ્ભ ન. (કરી નાગકેસરસ્તસ્ય કુસુમ્ભ ઇવ) નાગકેસરનું ચૂર્ણ.

કરિકૃષ્ણા સ્ત્રી. મોટી લાંબી તીખીપીપર, ગજપીપર.

કરિર્ગર્જિત ન. (કરિણો ગર્જિતં-ગર્જના) હાથીનું ગર્જવું, હસ્તિની ગર્જના -બૃહિતં કરિર્ગર્જિતમ્- અમરં

કરિજ પું. સ્ત્રી. (કરિતો જાયતે જન+ઙ) હાથીનું અચ્યું.

કરિણી સ્ત્રી. (કરિન્+ડોપ્) હાથણી -કથમેત્ય મતિવિપર્યયં કરિણી પઙ્કમિવાવસીદતિ-કિં ૨।૬, -આરોપ્ય કરિણીં હૃષ્ટઃ સ્તૂયમાનોડવિશત્ પુરમ્-ભાગ ૪।૧।૫૩; એક પ્રકારનો દેવતાનો ભેદ.

કરિદન્ત પું. (કરિણો દન્તઃ) હાથીનો દાંત, હાથીદાંત.

કરિદન્તાભ ન. (કરિદન્તવદાભા યસ્ય) વનસ્પતિ મૂળી.

કરિદારક પું. (કરિણં દ્વિગાતિ હિનસ્તિ દ+પ્વુલ્) સિંહ.

કરિદારણ પું. (કરિન્+દ+લ્યુટ્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

કરિનાસિકા સ્ત્રી. (કરિણો નાસેવાકારોડસ્યાઃ) એક જાતનું યંત્ર, એક જાતનું વાદ્ય, રણશીંગડું.

કરિન્ પું. (કરઃ શુભઃ પ્રાશસ્ત્યેનાસ્ત્યસ્ય ઇનિ) હાથી, -આયામવદિઃ કરિણાં ઘટાશતૈઃ -શિશુઃ; -સદાદાનઃ

પરિક્ષીણઃ શસ્ત્ર એવ કરીશ્વરઃ -પચ્ચ ૦ ૨।૭૦, -દૂરીકૃતાઃ કરિવરેણ મદાન્ધબુદ્ધયા-નીતિં ૨, આઠ

એવી સંખ્યામાં પણ વપરાય છે, નાગકેસર.

કરિપ પું. (કરિણં પાતિ પા+ક) મહાવત, હાથીને પાળનાર.

करिपत्र न. (करी तत्कर्णमिव पत्रमस्य) ताविस्रपत्र
वृक्ष.

करिपथ पुं. (करिन्+पथिन्+अच्) छाथीने आववा
श्वय योग्य रस्तो, करीपथ नामनो अेक देश.

करिपिप्पली स्त्री. (करिपूर्वपदयुक्ता पिप्पली) गजपीपर.

करिपोत पुं. (करिणः पोतः) छाथीनुं अर्थ्युं.

करिबन्ध पुं. (करिणं बघ्नात्यत्र बन्ध्+आधारे घञ्)
छाथीने आंधवानो थांभलो. (करिणं बघ्नात्यत्र भावे
घञ्) छाथीने आंधवो.

करिभ न. (करीव भाति भा+क) अेक प्रकारनो कुंज
-वताम३५५.

करिमाचल पुं. (मच् शाठ्यदम्भयोः भावे घञ् करिणि
हस्तिवधविषये माचं शाठ्यं लाति ला+क) सिं६.

करिमुख पुं. (करिणो मुखमिव मुखमस्य) गजपति,
गजेश. (न. करिणो मुखम्) छाथीनुं मुज, छाथीनुं मीं.

करियस् त्रि. (कर्त्तुं+इयस्) अत्यंत करनार.

करियादस् न. (करीव यादः) पाक्षीनो छाथी.

करिर पुं. (कृ+इरन्) केरडानुं आ३.

करिरत न. (करिणो रतमिव) अेक ज्ञतनो रतिबंध.
(न. करिणो रतम्) छाथीनी कीडा, रमत.

करिव त्रि. (करिणं वाति वा+कः) छाथीमां गयेल,
छाथीमां रडेल.

करिशावक पुं. (करिणः शावकः) छाथीनुं अर्थ्युं -
यावत् पञ्चाब्दमेतस्मिन् करभः कलभोऽपि च ।
विक्र-धिको तथा स्त्री तु करभी कलभीत्यपि । -
शब्दरत्नावली

करिष्ठ त्रि. (अतिशयेन कर्ता इष्ठन्) अत्यंत करनार,
घञ् करनार.

करिष्यत् त्रि. (कृ+शत्+स्यट्) भविष्यकाणे करनार,
भविष्यमां करनार.

करिष्यमाण त्रि. (कृ+शानच्+स्यट्) भविष्यमां करवा
योग्य, कर्तव्य, करवानुं.

करिसुन्दरिका स्त्री. (करीव सुन्दरी संज्ञायां कन्)
वस्त्र सूकववां माटे आंगणामां राभेदी वणगल्ली.

करिस्कन्ध न. (करीणां समूहः स्कन्धच्) छाथीनो
समुदाय, छाथीनो स्कन्ध.

करीन्द्र पुं. (करिणामिन्द्रः) श्रेष्ठ छाथी.

करीर पुं. (कृ+ईरन्) वांसनो अंकुर -रत्नैः पुनर्यत्र
रुचा रुचं स्वामानिन्यिरे वंशकरीरनीलैः ॥ -शिशु०
४।१४; -पत्रं नैव यदा करीरवटपे दोषो वसन्तस्य
किम् -भर्तुं० २।१३, -कि पुष्पैः किं फलैस्तस्या
करीरस्य दुरात्मनः । येन वृद्धि समासाद्य न कृतः
पत्रसंग्रहः ॥ -सुभा० केरडानुं आ३, थीरिका नामनी
वनस्थिति, घञ्, डेरकोई अंकुर- करीरकः ।

करीरकुण न. (करीरस्य कुणः पाकः) केरडानो पाक.
करीरिका स्त्री. (करीरमिवाकारोऽस्त्यस्य ठन्) छाथीना
दांतनुं भूज.

करीरी स्त्री. (कृ+ईरन्+डीप्) उपरनो अर्थ शुभो.
थीरिका वनस्थिति.

करीष पुं. न. (कृ+ईषन्) सूकायेदुं छाश, अडापुं,
छाशुं -मृगाणां महिषीणां च करीषैः शीतकारणात् -
रामा० २।१००।७, डेरडं।परनुं छाश - उच्छुष्कमृग-
करीषांसुला -वाद०

करीषगन्धि पुं. (करीषस्य गन्ध इव गन्धोऽस्य इत्)
छाशना शेवा गंधवाणी.

करीषङ्कशा स्त्री. (करीषं कषति हिनस्ति कष्+अच्
मुम् च) वायु, मडावायु, वंटोणीओ.

करीषाग्नि पुं. (करीषाणामग्निः) सूकायेदां छाशांनी
आग, अडायांनो अग्नि.

करीषिन् त्रि. (करीषस्य देशः इन्) छाशवाणी कोई
प्रदेश वगेरे.

करीषिणी स्त्री. (करिषिन्+डीप्) लक्ष्मी देवी -गन्धद्वारां
दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ॥ -श्रीसूक्तम्

करुण त्रि. (करोति मन आनुकूल्याय कृ+उनन्)
दयावाणुं, दयाणु -विफलकरुणैरार्यचरितैः -उत्तर०
१।२८. (पुं.) करुणारस -पुटपाकप्रतीकाशो रामस्य
करुणो रसः - उत्तर० ३।१, मडिवकानुं आ३, संन्यासी,
परमेश्वर, ते नामनो कोईक औद्ध -इष्टनाशादनिष्ठात्तेः
करुणाख्यो रसो भवेत्-सा० द० ३।१९. (त्रि.
करुणा+अच्) दयापात्र, दीन, गरीब -अनुरोदितौव
करुणेन पत्रिणां विरुतेन -शिशु० -
विलपन...करुणार्थप्रथितां प्रियां प्रति-रघु० ८।७०

करुणमल्ली स्त्री. (करुणा-करुणाविषयः मल्ली) नदी
मावतीनी वता, अटभोगरे.

करुणविप्रलम्भ पुं. शृंगाररसनो अेक प्रकारनो भेद-
यूनोरेकतरस्मिन् गतवति लोकान्तरं पुनर्लभ्ये ।

विमानयते यदैक स्तदा भवेत् करुणविप्रलम्भाख्यः ॥
-सा० द० ३।१९३

करुणा स्त्री. (कृ+उनन्+टाप्) दया, पारकाना दुःखानु
उरश्च करुणानीं १२५५ -करुणाविमुखेन मृत्युना हरता
वद किं न मे हतं त्वया-रघु० ८।६७, -कूटस्था
करुणा कान्ता कूर्मयाना कलावती-काशीखण्डे
२९।४३; -प्रायः सर्वो भवति करुणावृत्तिरान्तरात्मा
-मेघ० १३

करुणात्मक त्रि. (करुण आत्मा यस्य कप्) दयावानुं,
करुणायुक्त, दयाणु.

करुणानिधान त्रि. (करुणायाः निधानः) दयानो लं.उर,
दयाणु.

करुणानिधि पुं. (करुणा निधीयतेऽत्र) उपरनो अर्थ
शुओ.

करुणापर त्रि. (करुणायां परः) अत्यंत दयाणु.

करुणामय त्रि. (करुणा+प्राचुर्यार्थे मयट्) दयावानुं, -
काकुत्स्थं करुणामयं गुणनिधिं विप्रप्रियं धार्मिकम्-
महाभा.

करुणामयी स्त्री. (करुणा डीप्) अत्यंत दयाणु ओवी
कोई स्त्री.

करुणार्द्र त्रि. (करुणयाऽऽर्द्रः) करुणा वरे लीनुं थयेलुं,
दयाणु, दयायुक्त.

करुणाविप्रलम्भ पुं. (करुणारसयुक्तो विप्रलम्भः)
करुणायुक्त विप्रलंभ शृंगार.

करुणावेदिता स्त्री. (करुणावेदिनो भावः तल-त्व)
दयाणुपशुं, करुणायुक्तपशुं, -करुणावेदित्वम् ।

करुणिन् त्रि. (करुणाऽस्त्यस्य इनि) दयाणु, कृपायुक्त.

करुणी स्त्री. कोंकश देशमां प्रसिद्ध अक इलआउ.

करुत्थाम पुं. ते नामनो अक राजा -दुष्यन्तस्य तु
दायादः करुत्थामः प्रजेश्वरः-हरिवंश०

करुन्धम पुं. तुर्व सुकुलमां पेदा थयेल ते नामनो अक
राजा.

करुम् पुं. अक जतनो पिशाच.

करू स्त्री. (कृ हिंसायाम्+ऊ) कापवुं, कापेल, कातरवुं,
कातरेल.

करूष पुं. (कृ+ऊषन्) ते नामनो अक देश.

करूषज पुं. (करूषदेशे जायते जन्+ड) करूष देशनो
राजा ईतवद्वत्र.

करूषाधिप पुं. (करूषाणामधिपः) उपरनो अर्थ शुओ.
-करूषाधिपतिः ।

करेट पुं. (करे अटति अट्+अच् अलुक्) नाम.

करेटव्या स्त्री. (करे अटनं व्ययति-व्ये+ड टाप्) अक
जतनुं पक्षी.

करेटु पुं. (केन मस्तकेन रेटति-रेट्+कु) अक जतनुं
पक्षी.

करेणु पुं. (के मस्तके रेणुरस्य वा) ङाथी -करेणुरारोहयते
निषादिनम्-शि० १२।५; करेणुं आउ, कर्षिकार वृक्ष.
-त्रस्तः समस्तजनहासकरः करेणोः-शिशु० । (स्त्री. के
मस्तके रेणुरस्याः) ङाथणी -यथा नादः करेणुनां
बद्धे महति कुञ्जरे -रामा० २।४०।२९, -ददौ रसात्
पङ्कजरेणुगन्धि गजाय गण्डूषजलं करेणुः-कुमा०
३।३७, अक जतनी औषधि.

करेणुका स्त्री. उपरनो अर्थ शुओ.

करेणुभू पुं. (करेणौ भवति भू+क्विप्) उस्तिशास्त्र
प्रवर्तविनार पालकाप्य मुनि. (त्रि.) उस्तीथी उत्पन्न
थयेलुं.

करेणुमती स्त्री. पांथ पांउवोमांना अक नकुलनी स्त्रीनुं
नाम.

करेणुसुत पुं. ङाथीओना विज्ञाननो जज्ञकार पालकाप्य
मुनि -करेणुभू

करेणुवर्ष पुं. (करेणुषु वर्षः) ङाथीमां मोटो ङाथी,
श्रेष्ठ ङाथी.

करेणू पुं. ङाथी (स्त्री.) ङाथणी.

करेनर पुं. (तुरुष्कनामगन्धद्रव्ये) अक प्रकारनुं तुरुष्क
नामनुं सुगंधी द्रव्य, सेवारस.

करेन्दुक पुं. (करेण किरणेनेन्दुरिव कायति कै+क)
अक जतनुं धास.

करोट न. (के शिरसि रोटते रुट् द्युतौ अच्) माथानी
जोपरी, वाउको, पात्र.

करोटक पुं. अक जतना नामनो लेद.

करोटि स्त्री. (करोट+इन्) माथानी जोपरी -वपुषि
भटकरोटिन्यस्तकीलालसिन्धुः- धर्मजयवि०, वाउको,
पात्र.

करोटी स्त्री. (करोट वा डीष्) उपरनो अर्थ शुओ.

करोत्कर पुं. शुल्म करी कर लेवो ते, जबरदस्तीथी कर
लेवो ते.

कर्क (सौत्र० भ्वा० पर० सेट्-कर्कति) उखुं.

कर्क पुं. (कृणोति करोति क्रियते वा कृ+क तस्य नेत्वम्, कर्क+अच् वा) अग्नि, धोणो धोडो, काय, दर्पण, आरसी, घडो, बार राशिमांथी योथी राशि, करखलो, भीलीनुं आउ, कांटो, काकडाशींगीनुं आउ, कात्यायन 'श्रौतसूत्र'ना भाष्यकार अेक आचार्य.
कर्कखण्ड पुं. (कर्कः श्वेताश्वयुक्तः खण्डः भूमिखण्डो यत्र) ते नामनो अेक देश ज्यां डेवण घोडा पेदा थाय छे.
कर्कचिर्भटी स्त्री. (कर्कवर्णा चिर्भटी) अेक ज्ञतनी धोणी काडडी. -चिर्भटिका ।
कर्कट पुं. (कर्क+अटन्) क्षुद्र इणावाणुं अेक ज्ञतनुं वृक्ष, अेक ज्ञतनुं जणजंतु-करखलो, अेक ज्ञतनुं पक्षी, भगवो, तुंभडानुं आउ, कमणनी कंठ, मेष वगेरे राशिओमांनी योथी राशि -कर्कलने समुत्पन्नो भोगी सर्वजनप्रियः । मिष्टान्नपानभोगी च जायते स्वजनप्रियः ॥ - जातकफलम्, ताजवामां वश्ये नाभवानो लोढानो भीलो, कांटो, नागविशेष -अनन्तो वासुकी पद्मो महापद्मस्तु तक्षकः । कुलीरः कर्कटः शङ्खश्चाष्टौ नागाः प्रकीर्तिताः - कोष्ठीप्रदीपः ।
कर्कटक पुं. (कर्कट इव कारयति कौ+क) अेक ज्ञतनुं यंत्र, कंधास-यंत्र, अेक ज्ञतनी शेरडी.
कर्कटवल्ली स्त्री. (कर्कटप्रिया वल्ली) गजपीपर, भोटी वांभी तीपी पीपर.
कर्कटशृङ्गिका स्त्री. (कर्कट स्वार्थे कन्) उपरनी अर्थ जुओ -नीलोत्पलं मृणालं च यष्टी कर्कटशृङ्गिका । गोक्षीरैश्च द्वितीये च पीत्वा शाम्यति वेदना ॥ - इन्द्रजाले गर्भसावचिकित्सा ।
कर्कटशृङ्गी स्त्री. (कर्कट इव शृङ्गं यस्याः) काकडाशींगीनुं आउ, काकडाशींगी वनस्पति.
कर्कटाक्ष पुं. (कर्कट इव अक्षि ग्रन्थिभेदोऽस्य) काकडी.
कर्कटाख्या स्त्री. (कर्कटस्य आख्या इव आख्या यस्याः) काकडाशींगी.
कर्कटाङ्ग स्त्री. (कर्कटस्याङ्गं शृङ्गमिव शृङ्गमग्रमस्याः-अजा० टाप) उपरनी शब्द जुओ.
कर्कटाह पुं. (कर्कमाह्वयते कण्टकाकारत्वात् आ+ह+क) भीलीनुं आउ.
कर्कटि स्त्री. (कर्ककण्टकमटति इति) शीमणानुं आउ, काकडाशींगी, काकडीनो वेवो, काकडी. - कर्कटिका ।

कर्कटिनी स्त्री. (कर्कटस्तदाकारोऽस्त्यस्याः इति) ६३ ७७६२.
कर्कटी स्त्री. (कर्कटस्तदाकारोऽस्त्यस्या डीप् वा) शास्मलीवृक्ष, काकडाशींगी -त्वग्बीजरहिता प्रौढा गुलिकाकारखण्डिता । तलिता सुघृते तप्ते कर्कटी वाऽवलेहिता ॥ -भावप्र०
कर्कटु पुं. (कर्कट+कु) अेक ज्ञतनुं पक्षी, करखलो.
कर्कन्धु पुं. स्त्री. (कर्क कण्टकं दधाति धा+कु नुम् च) ओरडीनुं आउ. (पुं. स्त्री. कर्कन्धोः फलं अण्) ओरडीनुं इण, ओर -पुंसि स्त्रियां च कर्कन्धुर्बहरी कोलमित्यपि । -भावप्र० १. खण्डे ।
कर्कन्धुकुण न. (कर्कन्धूनां पाकः कुणच) ओरनो पाक, ओरनुं पाकवुं, ओरनुं पक्व थवुं.
कर्कन्धू पुं. स्त्री. (कर्कन्धूनां कू) ओरडी, ओरडीनुं आउ, -कलनं त्वेकारात्रेण पञ्चरात्रेण बुद्बुदम् । दशाहेन तु कर्कन्धूः पेश्यण्डं वा ततः परम् ॥ - भाग० ३।३।२, स्त्रीना ७६२मां पुरुषवीर्यनो दश रात्रि पछीना विकारनी आकृति.
कर्कन्धुकुण न. ओरडीनो पाक.
कर्कन्धूफल न. (त० स०) ओर -कर्कन्धूफलपाक-मिश्रपचनामोदः परिस्तीर्यते-उत्तर० ४।१, -कर्कन्धूफल-मुच्चिनोति शबरी मुक्ताफलाशङ्कया-साहि०
कर्कफल न. (कर्क हासे अच् कर्क-प्रकाशान्वितं सत् फलति फल्+ अच्) जीणुं आमणुं, नानुं आमणुं.
कर्कर पुं. (कर्क हासे कर्क-हासं प्रतिबिम्बप्रकाशं राति रा+क) दर्पण, आरसी, मुद्गर, नागविशेष. (न.) यूनानो कांकरो कंकरे -किं नो बर्करकर्करैः प्रियशतैराक्रम्य विक्रीयते ? -अमरु० ७. (त्रि. कर्क+अरन्) मजभूत, कठण.
कर्कराङ्ग पुं. (कर्कर इव अङ्गं यस्य) भंजनपक्षी, दिवाणी धोडो.
कर्कराटु पुं. (कर्क कठिनं रटति रट्+कु) नेत्रना अेक भूषाथी जेवुं, कटाक्ष.
कर्कराटुक पुं. (कर्क कठिनं रटति+रट् उकञ्) अेक ज्ञतनुं पक्षी, करखलो.
कर्करान्धुक पुं. (कर्करः कठोरः अतिशयितान्धकारवत्त्वात् अन्धुः कूपः संज्ञायाम् कन्) अत्यंत अंधकारवाणो इवो.

कर्कराल पुं. (कर्करः सन् अलति अल्+अच्) गूयणा
वाण, यूष्कुन्तल.

कर्करिक स्त्री. (कर्कर+इकन्) शरीर, देह.

कर्करिका स्त्री. (कर्कर इव अस्त्यस्याः अच् संज्ञायां
कन् अत इत्वम्) नेत्रमां आवर्ती परञ्चनी रोग.

कर्करी स्त्री. (कर्क हासं राति रा+क गौरा० डीष्) पाष्ठी.
भरवानुं नाववाणुं पात्र, जशी वगेरे, धी वगेरे
पक्व द्रव्येने बहार डाढवानुं साधन, नाणयावाणुं
पात्र - कर्करीकः-कर्करीका ।

कर्करेट पुं. (कर्क कर्कति शब्दं रेटत्वस्मात् रेट् अपादाने
घञ्) गणे छाथ मूकी धक्को भारवो ते-अर्ध यन्द्र,
कीथ पक्ष पदार्थरूपं पंजे नाभतां जे आकार थाय
छे ते-(गलाटूपो.)

कर्करेटु पुं. (कर्कति शब्दं रेटति रेट्+उन्) ऐक
जतनुं पक्षी (करकटिया).

कर्कश पुं. (कृञ् हिंसायां विच् कः सन् कशति कर्कः
अच्, कर्क+लोमादि, श, करे कशति कश् शब्दे
अच्) कंषिवानुं वृक्ष, तजनुं जाउ, शेरडी, तलवार,
भरुग, थिकित्साभां उपयोगी वीक्ष गुष्ठोभांनो ऐक
गुष्ठ, कासमर्द. (त्रि.) कठोर -ऐरावतास्फालनकर्कशेन
हस्तेन पस्पर्श तदङ्गमिन्द्रः -कुमा० ३।२२, -हरेः
कुमारोऽपि कुमारविक्रमः सुरद्विपास्फालनकर्क-
शाङ्गुलौ-रघु० ३।४५, साहसिक, प्रथंउ -तस्य
कर्कशविहारसंभवम्-रघु० ९, कठल स्पशवाणुं, कूर,
निर्दय -तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसाः कोपककशाः ।
-रामा० ५।४९।५; अत्यंत दुर्बोध -तर्क वा मृशककर्कशे
मम समं लोलायते भारती -प्रसन्न० ४

कर्कशच्छद पुं. (कर्कशः छदः पर्णमस्य) (शा.कोट)
वृक्ष, पटेल वृक्ष, धोधातकीनुं वृक्ष- कर्कशच्छदा ।

कर्कशता स्त्री. (कर्कशस्य भावः तल्+त्व) धातकीपणुं,
निर्दयपणुं, कठोरता, साहसिकता. -कर्कशत्वम्

कर्कशदल पुं. कर्कशच्छद शब्दं ज्ञुओ.

कर्कशदला स्त्री. कर्कशच्छदा ज्ञुओ.

कर्कशवाक्य न. (कर्कशं वाक्यम्) कठोर वाक्य, कूर
वाक्य, निष्ठुर वचन.

कर्कशा स्त्री. (कर्कश+टाप्) जंगली ओरनुं जाउ, लघु
भरुआशीगीनुं जाउ.

कर्कशिका स्त्री. (कर्कश संज्ञायां कन्+अत इत्वम्)
जंगली ओरनुं वृक्ष.

कर्कशिमन् पुं. कर्कशता- शब्दं ज्ञुओ.

कर्कसार न. (कर्कः कठिनः सारो यस्य) दहीधी
भेणवेलो साथवो -करम्भम्.

कर्कारु पुं. (कर्क हासं श्वेततां ऋच्छति ऋ+उण्)
नानुं डीणुं, डाणीगुआनो वेलो -कुष्माडः, -एवारुकं
सककारु संपक्वकफवातकृत् । सक्षारं मधुरं रुच्यं
दीपकं नातिपित्तलम् ॥ - सुश्रुते ४६ अ०

कर्कारुक पुं. (कर्क हासं कर्क+ऋ+उकञ्) डीणानो
वेलो, -त्रपुषैवारुककारुकशीर्णवृन्तप्रभृतीनि ।

कर्कि पुं. (कर्क इकन्) कर्कराशि-योधी राशि.

कर्की स्त्री. (कर्क+डीप्) कुष्माण्डी- वनस्पति, डीणानो
वेलो.

कर्कतन पुं. ऐक जतनुं रत्न -वायुर्नखान् दैत्यपतेर्गृहीत्वा
चिक्षेप संपद्य वनेषु हृष्टः । ततः प्रसूतं पवनोपपन्नं
कर्कतनं पूज्यतमं पृथिव्याम् ॥ -गारुडे ४६ अ०

कर्कोट पुं. (कर्क+ओट) आठ नाग नायकभांथी ऐक
नाग नायकनो भेद, बीलीनुं जाउ, कूलवाणो ऐक
जतनो वेलो, कंडोडां.

कर्कोटक पुं. (कर्कोट+कन्) उपरनो अर्थ, कंडोडा
वनस्पति, शेरडी, बीलीनुं जाउ कद्रुपुत्र नागराज
विशेष -ऐरावतस्तक्षकश्च कर्कोटक-धनञ्जयौ । -
महा० १।३५।५

कर्कोटकी स्त्री. (कर्कोटक+डीप्) कंडोडानो वेलो. -
कर्कोटकी फलं कुष्ठहृत्लासारुचिनाशनम् । -वेद्यके ।

कर्कोटकीफल न. (कर्कोटक्याः फलम्) कंडोडुं.

कर्कोटवापी स्त्री. (कर्कोटनागवासेन कृता वापी) काशीमां
आवेळुं ऐक तीर्थ.

कर्कोटिका स्त्री. (कर्कोटः स्वार्थे कन् अत इत्वम्)
पीतघोषा वृक्ष, कंडोडानुं जाउ.

कर्क्यादि पुं पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध ऐक शब्द
समूह -यथा-कर्की, मध्नी, मकरी, कर्कन्धु, करीर,
कन्दुक, करण, बदरी, कर्कप्रस्थ ।

कर्घ (भ्वा० पर० सेद-कर्घति) ज्वुं, गमन करवुं.

कर्चरिका स्त्री. (कर्चरी+कन् टाप्) ऐक जतनी
पुरी, कथोरी.

कर्चरी स्त्री. (कं जलं चुर्यतेऽत्र चूर् पृषो. क गौरी
डीष्) पाश्चात्य भाषा प्रसिद्ध ऐक द्रव्य, कथोरी.

कचूर न. (कञ्ज्+ऊर् पृषो०) सोनुं, सुवर्ष, काभरथित्री
वर्ष, -रराज कचूरपिशाङ्गवाससः-शिशु०, उडताल.
(पुं) वनस्पति- कचूरी, शडी. (त्रि.) काभरथित्री
रंगवाणुं.

કર્ણપત્રક પું. (પત્રમિવ કાયતિ કૈ+ક કર્ણ પત્રક ઇવ) કાનનું રક્ષણ કરનાર કાનનો એક ભાગ.

કર્ણપથ પું. (કર્ણ એવ પન્થા અચ્ સમા.) કાનમાં રહેલો છિદ્રરૂપ ભાગ.

કર્ણપરમ્પરા સ્ત્રી. (કર્ણસ્ય પરંપરા) એક કાનેથી ઉત્તરોત્તર બીજે કાને પહોંચે તે -તેનેવ ચ ક્રમેણૈષ: ગત: કર્ણપરમ્પરામ્-કથાસરિત્, -ઇતિ કર્ણપરમ્પરયા શ્રુતમ્-રત્ન૦ ૧

કર્ણપરાક્રમ (પું) તે નામનું એક કાવ્ય.

કર્ણપર્વન્ ન. 'મહાભારત' - અન્તર્ગત આઠમું પર્વ.

કર્ણપાક પું. (કર્ણસ્ય પાક:) કર્ણગત રોગના પ્રકાર માંનો એક પ્રકારનો તે નામનો રોગ. જેમાં કાનની નાળ સૂઝી જાય છે, કાનનું પાકવું.

કર્ણપાલિ સ્ત્રી. (કર્ણ+પાલ્+ઇન્) કર્ણપત્ર શબ્દ જુઓ.

કર્ણપાલી સ્ત્રી. (કર્ણ+પાલયતિ પાલ્+અણ્ ડીષ્) કાનનું આભૂષણ, કાનનો પ્રદેશ.

કર્ણપાલ્યામય પું. કર્ણપાલીમાં થનારો એક પ્રકારનો રોગ.

કર્ણપિણાચી સ્ત્રી. તે નામની એક દેવી.

કર્ણપુર ન. કર્ણ રાજાનું નગર, ચંપા નગરી. (સ્ત્રી.) - કર્ણપુર

કર્ણપુષ્પ પું. (કર્ણ ઇવ પુષ્પં યસ્ય) મોરટા નામની લતા, એક જાતનું ઝાડ.

કર્ણપૂર પું. (કર્ણ પૂરયતિ પૂર+અણ્) કાનનું ઘરેણું - ઇદં ચ કરતલં કિમિતિ કર્ણપૂરતામારોપિતમ્ -કા૦ ૬૦, કાળું કમળ, શિરીષનું વૃક્ષ, કદમ્બ ઝાડ, આશીપાલવનું વૃક્ષ- યસ્યાશ્ચૌરશ્ચિકુરનિકુર: કર્ણપૂરો મયૂર: -પ્રસન્નરા૦

કર્ણપૂરક પું. (કર્ણ પૂરયતિ પૂર+અણ્) કદંબનું ઝાડ, કાનનું ઘરેણું, કાળું કમળ, આશીપાલવનું વૃક્ષ, શિરીષનું ઝાડ.

કર્ણપૂરણ ન. વૈદ્યકના નિયમાનુસાર કાનને તેલ વગેરેથી ભરવો.

કર્ણપ્રણાદ પું. (કર્ણ+પ્રનદ્+ઘञ्) કર્ણગત રોગના પ્રકારમાંનો તે નામનો એક પ્રકાર.

કર્ણપ્રતિનાહ પું. (કર્ણ+પ્રતિ+નહ+ઘञ્) એક જાતનો કાનનો વ્યાધિ -સર્કર્ણગૂથો દ્રવતાં યથા ગતો વિલાયિતો ઘ્રાણમુખં પ્રપચ્ચતે । તદા સ કર્ણપ્રતિનાહસંજિતો ભવેદ્ વિકાર: શિરસોડર્ધભેદકૃત્ ।। -મોઘવાકર: ।

કર્ણપ્રાય પું. તે નામનો એક દેશ.

કર્ણફલ પું. (કર્ણ: ફલમિવ અસ્ય) એક જાતનું માછલું.

કર્ણભૂષણ ન. (કર્ણ ભૂષયતિ ભૂષ્+લ્યુટ્) કાનનું ઘરેણું, કર્ણભરણ.

કર્ણમલ ન. (કર્ણસ્ય મલમ્) કાનમાં પેદા થનારો મેલ.

કર્ણમુકુર પું. (કર્ણસ્ય મુકુર ઇવ) કાનનો અલંકાર. -તાડક્ર્: ।

કર્ણમોટિ સ્ત્રી. (કર્ણ મોટયતિ ઇન્) તે નામની એક દેવી. (સ્ત્રી. વા ડીપ્) કર્ણમોટિ શબ્દનો અર્થ જુઓ.

કર્ણયોનિ ત્રિ. (કર્ણ: યોનિ: સ્થાનમસ્ય) કાનથી પ્રહણ કરવા યોગ્ય વિષય.

કર્ણરોગ પું. (કર્ણસ્ય રોગ:) કાનનો રોગ.

કર્ણલ ત્રિ. (કર્ણ કર્ણશક્તિરસ્ત્યસ્ય લચ્) કાનની શ્રેષ્ઠ શક્તિવાળું.

કર્ણલતા સ્ત્રી. (કર્ણસ્ય લતેવ) કર્ણપાલી શબ્દ જુઓ.

કર્ણલતિકા સ્ત્રી. (કર્ણલતા કન્+ઇત્વમ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કર્ણવંશ પું. (કર્ણ: કર્ણાકારો વંશો યત્ર) વાંસડાનો બનાવેલો ઊંચો મંચ.

કર્ણવત્ ત્રિ. (કર્ણ+મતુપ્) કાનવાળું. (પું) નાવિક, ખલાસી, સુકાની.

કર્ણવર્જિત ત્રિ. (કર્ણેન વર્જિત:) કાન વિનાનું, બહેરું. (પું) સાપ.

કર્ણવિદ્રધિ એક જાતનો કાનનો રોગ, જેમાં કાન ઉપર ફોડા થાય છે તે.

કર્ણવિષ્ સ્ત્રી. (કર્ણસ્ય વિટ્) કાનનો મેલ.

કર્ણવેધ પું. (કર્ણયોર્વેધ:) કાનનું વીંધવું.

કર્ણવેધનિકા સ્ત્રી. (કર્ણો વિધ્યતેડનયા) કાન વીંધવાની સોય, શલાકા વગેરે. સ્ત્રી. (વિધૂ+લ્યુટ્ ડીષ્) કર્ણવેધની । ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

કર્ણવેષ્ટ પું. (કર્ણો વેષ્ટયતેડનેન) એક જાતનું કર્ણભરણ, કુંડલ, તે નામનો એક રાજા - કર્ણવેષ્ટક: ।

કર્ણવેષ્ટકીય ત્રિ. (કર્ણવેષ્ટકાય હિતમ્ છ વા) કાનના ઘરેણા માટેનું સોનું.

કર્ણવેષ્ટક્ય ત્રિ. (કર્ણવેષ્ટકાય હિતં યત્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કર્ણવેષ્ટન ન. (કર્ણવેષ્ટકાય ધાવે લ્યુટ્) કાનનું ઘરેણું.

कर्णव्यधविधि पुं. (कर्णव्यधस्य कर्णवेधस्य विधिः) कान् वीधवानो विधि.
कर्णशङ्कुली स्त्री. (कर्णस्य शङ्कुलीव) कर्णगोलक, कानमां रडेव पोलाण.
कर्णशूल न. (कर्ण शूलम्) अकं ज्ञातनी काननी रोग-बाधिर्यं कर्णशूलं च पूयसावश्च कर्णयोः । कृमयश्च विनश्यन्ति तैलस्यास्य प्रपूर्णात् ॥ - गारुडे ११८ अ०
कर्णशोभन त्रि. (कर्णं शोभयति शुभ्+णिच्+त्युट्) काननुं धरेणुं.
कर्णश्रव त्रि. (श्रूयते श्रवः-श्रवणयोग्यः कर्णेन श्रवः यत्र) जेनी शब्द कानथी सांभणवाने योग्य डोय ते. - कर्णश्रवेऽनिले रात्रौ दिवा पांशुसमूहने-मनु० ४।१०२
कर्णसंज्ञाव पुं. (कर्णस्य कर्णयोर्वा संज्ञावः यत्र) कर्णगत रोगनी अकं लेद, जेमां काननी सर पाकी तेमांथी परु वडे ते.
कर्णसू स्त्री. (कर्णं सूते सू+क्विप्) कुंती, कर्णनी माता पृथा.
कर्णस्फोटा स्त्री. (कर्णं स्फोटो विदारणं यस्याः) अकं ज्ञातनी वेवो, तिलवश वनस्पति.
कर्णस्रोतस् न. (कर्णस्य स्रोत इव) काननी मेल.
कर्णस्रोतोभव पुं. (कर्णस्रोतसो विष्णुकर्णमलाद् भवति भू+अच्) विष्णुना कानना मेलमांथी उत्पन्न थयेव मधु अने डेटल नामना असुरो.
कर्णहीन त्रि. (कर्णेन हीनः) कान विनानुं अडेणुं. (पुं) सर्प, साप.
कर्णाकर्ण पुं. (कर्णे कर्णे गृहीत्वा प्रवृत्तं कथनम्) अकं कानेथी बीजे काने सांभणनीने इलायेवी वात, काने काने सांभणवा योग्य, अकं बीजने कडेवुं - कर्णाकर्णं च कपयः कथयन्ति च तत्कथाम्-रामा०
कर्णाट पुं. ते नामनी दक्षिणमां रडेवो अकं देश, - अवंज्चो यदि गद्य- पद्यनिपुणाश्चेतश्चमत्कुर्वते । तेषां मूर्ध्नि ददानि वामचरणं कर्णाटराजप्रिया ॥, - कर्णाटेन्दोर्जगति विदुषां कण्ठभूषात्वमेतु-विकमाङ्क० १८।१०२, ते नामनी अकं वनस्पति (ईसपटीवता). (पुं. कर्णाटे भवः) कर्णाटक देशमां रडेनार लोड.
कर्णाटक पुं. (कर्णाट एव कन्) ते नामनी अकं दक्षिण भारतमां आवेलो देश, गौत्रप्रवर्तक ते नामना अकं ऋषि.

कर्णाटी स्त्री. (कर्णाटानां स्त्री डीप्) कर्णाट देशनी स्त्री - कर्णाटीचीनपीनस्तनवसनदशान्दोलनस्पन्दमन्दः - उद्भटः, - कर्णाटी चिकुराणां ताण्डवकरः-विद्धशा० १।२९; -सा तु मालवरागस्य पत्नी-संगीतदामोदरः ।
कर्णाट्ट न. (कर्णः तिर्यग्रेखाकारवान् इवाट्टम्) अकं ज्ञातनी आकारनुं धर.
कर्णादि पुं. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध जाह च प्रत्ययनुं निमित्त, अकं शब्दसमूह -स च गणः-कर्ण, अक्षि, नख, मुख, केश, पाद, गुल्फ, भ्रू, शृङ्ग, दन्त, ओष्ठ, पृष्ठ, कर्णजाहम्, अक्षिजाहम्-इत्यादि-चतुरथ्यां फिमप्रत्ययनिमित्ते पाणिनीयव्याकरणे शब्दगणे-यथा-कर्णवसिष्ठ, अर्क, अर्कलूष, द्रुपद, आनडुह्य, पाञ्चजन्य, स्फिज्, कुम्भी, कुन्ती, जित्वन्, जीवन्त, कुलिश, आण्डीवत्, जव, जैत्र, आनक, कर्णस्य सन्निकृष्टदेशादि कार्णायनि-त्रि० इत्यादि ।
कर्णानुज पुं. (कर्णस्य अनुजः) युधिष्ठिर.
कर्णान्तिक त्रि. (कर्णस्य अन्तिकः) काननी पात्रेनुं, काननी नञ्कुं.
कर्णान्दु पुं. (कर्णस्य अन्दुरिव) कर्णपाली शब्द जुओ कर्णान्द, कर्णनुं आभूषण. (स्त्री.) - कर्णान्द ।
कर्णाभरणक पुं. (कर्णाभरणमिव कायति पुष्पद्वारा कै+क) गरभाणानुं वृक्ष.
कर्णारा पुं. (कर्ण+ऋ+घञ्+टाप्) छाथीना कान वीधवानी सणी -कर्णवेधनिका शब्द जुओ.
कर्णारि पुं. (कर्णस्य अरिः) अर्जुन, सादडनुं वृक्ष.
कर्णास्फाल पुं. (कर्ण+आ+स्फुर+णिच् स्फालादेशः) छाथीओना काननुं यालवुं, छाथीना काननुं इरवुं.
कर्णि पुं. (कर्ण+इन्) कान जेवा आकारना इणवाणुं अकं ज्ञातनुं भाण, लेदवुं, थीरी नांभवुं.
कर्णिक त्रि. (कर्ण+ठञ्) वधेला कानवाणुं, लांभा कानवाणुं. (पुं.) नाविक, भलासी, सुकानी.
कर्णिका स्त्री. (कर्ण+इकच्+टाप्) कर्णाभरणनी अकं लेद, छाथीनी सूढना अत्रभाणमां रडेव आंणनी जेवा आकारनी पदार्थ -तस्यां स चाम्भोरुहकर्णिका-यामवस्थितो लोकमपश्यमानः । -भाग० ३।८।१६; कमणनां बीज-कमण-काकडी जेमां डोय छे ते डोडी, लेभण-कलम, अग्निमंथ वृक्ष, अजशृंगी नामनुं वृक्ष, घोणी जूई, कोई पण इणनुं दीट्ट, अप्सराविशेष. - मेनका

सहजन्या च कर्णिका पुग्निकस्थला-महा० १।२२३।६१
 योनिनो अेक रोग-कर्णिकां जनयेद् योनौ श्लेष्मरक्तेन
 मूर्च्छितः- चरके ३० अ०
कर्णिकाचल पुं. (कर्णिकायां स्थितोऽचलः) सुभेरु पर्वत.
 -यस्य नाभ्यामवस्थितः सर्वतः सौवर्णः कुलगिरिराजो
 मेरुदीपायामसमुन्नाहः कर्णिकाभूतः कुवलयकमलस्य ।
 -भाग- ५।१६।७
कर्णिकापर्वत पुं. (कर्णिकायां स्थितः पर्वतः) सुभेरु
 पर्वत.
कर्णिकार पुं. (कर्णभेदनं करोति कृ+अण्) करेशनुं
 अउ, गरभाणो -वर्णप्रकर्षे सति कर्णिकारं दूनोति
 निर्गन्धतया स्म चेतः प्रायेण सामग्र्यविधौ गुणानां
 पराङ्मुखी विश्वसृजः प्रवृत्तिः ॥ कुमा० ३।२८; -
 निर्भिद्योपरि कर्णिकारमुकुलान्यालीयते षट्पदः-
 विक्रम० २।२३
कर्णिकिन् पुं. (कर्णिका हस्ताग्राङ्गुलिरस्त्यस्य इति)
 ङाथी, अेक पर्वत.
कर्णिन् त्रि. (कर्ण अस्त्यर्थे तुन्दा० वृद्धौ वा इति)
 वधेवा डानवाणुं, लांवा डानवाणुं, अेक ज्ञतनुं आश,
 सात वर्ष पर्वतो पैडीनो अेक पर्वत -हिमवान् हेमकूटश्च
 निषधो मेरुरेव च । चैत्रः कर्णी च शृङ्गी च सप्तैते
 वर्षपर्वताः ॥ - हारावली -करोति कर्णिनो यस्तु
 यस्तु खङ्गादि कृत्रः । - विष्णु पु० २।६।१६
कर्णिनी स्त्री. (कर्णिन्+ङीष्) योनिनी अेक ज्ञतने
 रोग, यो-न्यर्श.
कर्णिल त्रि. (कर्ण+इलच्) लांवा डानवाणुं, वृद्धा कर्श.
कर्णी स्त्री. (कर्ण+इन्+ङीप्) आशनी अेक भेद, यौर्यकणा
 शास्त्रनी नेता, मूलदेवनी माता.
कर्णीमत् पुं. (कर्णिः बाणविशेषाकारः फलेऽस्त्यस्य
 मतुप् दीर्घः संज्ञायाम्) गरभाणानुं अउ.
कर्णीरथ पुं. (कर्णः समीप्येन उपचारात् स्कन्धः स
 वाहकत्वेनास्त्यस्य कर्णी, कर्णी चासौ रथो रथतुल्यं
 वाहनम्) भांवे उपाडी वरुं जवा योग्य पावणी,
 मियाना वगेरे वाहन- कर्णीरथस्थां रघुवीरपत्नीम्-
 रघु० १४।१३
कर्णीसुत पुं. (कर्ण्याः सुतः) थीरनुं शास्त्र रथनार
 मूलदेव -कर्णीसुतः करटकः स्तेयशास्त्रप्रवर्तकः -
 काद० टीका, -कर्णीसुतो मूलदेवो मूलभद्रः कलाङ्कुरः
 -हारा० ३२; -कर्णीसुतकथेव संनिहितविपुलाचला-
 का ०१९

कर्णेचुरचुरा स्त्री. (पात्रेसमि० समासः) डानमां छानी
 वात कडेवी ते, डानमां गुपयुप वात करवी, याडी-
 यूगली.
कर्णेजप पुं. (कर्णे जपति कर्ण्+अच्) डानमां कडेनार,
 भल, याडियो -कर्णेजपादिद्वयं परोपकारवादिनि,
 पिशुनादित्रयं परस्परभेदनशीले, कर्णेजपादिपञ्चकं
 सूचके ।
कर्णेटिरटिरा स्त्री. याडी-यूगली. कर्णेचुरचुरा शब्द शुओ.
कर्णेन्दु पुं. (कर्णे इन्दुरिव) अर्धे येंद्राकार-डानमां
 पडेरवानो अेक ज्ञतनो छगीनो.
कर्णोपकर्णिका स्त्री. (कर्णादुपकर्णोऽस्त्यस्या ठन्) अेक
 डानथी बीजे डाने पडोयेवी वात, अडवा, लोकप्रवाद
 - प्रागेव कर्णोपकर्णिकया श्रुतापवादक्षुभितहृदयः-
 पञ्च०
कर्णोर्ण पुं. (कर्णे ऊर्णाधिकं लोम यस्य) अेक ज्ञतनो
 भृगु.
कर्ण्य त्रि. (कर्णे भवः शरीरत्वात् यत्) डानमां थनार,
 डाननो भेल, भेदवा योग्य, थीरवा योग्य.
कर्त्त (चुरा० उभ० स० सेट्-कर्त्तयति+ते) शिथिल
 करवुं, पोयुं करवुं, भोकणुं करवुं.
कर्त्त पुं. (कर्त्तयति-शिथिलीकरोति कर्त्त+अच्) डूवो,
 (कृत्+भावे घञ्) थीरवुं, डडवुं -सद्यङ्ग नियम्य
 यतयो यमकर्त्तहेतिम् । जह्युः स्वराडिव निपान-
 खनित्रमिन्द्रः ॥ -भाग० २।७।४८; (त्रि. कृत्+अच्)
 छेदनार, थीरनार.
कर्त्तन न. (कृत्+भावे ल्युट्) छेदवुं, थीरवुं, शिथिल
 करवुं, डीवुं करवुं. (त्रि.) डडनार, थीरनार, डडवानुं-
 थीरवानुं-डातरवानुं साधन.
कर्त्तनिका स्त्री. (कर्त्तनी+कन्+टाप्) डातर, अेक ज्ञतनुं
 छथियार, नानी छरी, कटारी, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध
 अेक योग.
कर्त्तनी स्त्री. (कर्त्त+ल्युट्+ङीप्) डातर, छेदवानुं साधन
 वगेरे, उपरनो अर्थ शुओ - क्रूरमध्यगतश्चन्द्रो लग्नं
 वा क्रूरमध्यगम् । कर्त्तरी नाम योगोऽयं
 कन्यानिधनकारकः -ज्योतिषशास्त्रे ।
कर्त्तरी स्त्री. (कृत्+घञ् कर्त्त रति रा+क गौर०
 ङीष्) डातर, डडवा-छेदवानुं साधन, डूपाश.
कर्त्तव्य त्रि. (कृ+अवश्यार्थे तव्य) अवश्य करवाने
 योग्य, करवा लायक -हीनसेवा न कर्त्तव्या कर्त्तव्यो

महदाश्रयः -चाणक्यः । (कृत्+कर्मणि तव्य) छेदवा
योग्य, आपवा योग्य- पुत्रः सखा वा भ्राता पिता वा
यदि वा गुरुः । रिपुस्थानेषु वर्तन्तः कर्तव्या
भूतिमिच्छता ॥ भा- आ० अ० १४०. (न.) अवश्य
करवुं, अवश्य छेदवुं -हीनसेवा न कर्तव्या कर्तव्यो
महदाश्रयः । - हितो०

कर्तव्यत्व न. (कर्तव्यस्य भावः त्व-तल्) अवश्य
करवा योग्यपणुं, जरु करवापणुं. -कर्तव्यता ।

कर्त्तित त्रि. (कृत्+क्त) आपेवुं, छेदेवुं, कातरेवुं.

कर्त्तित्वत् त्रि. (कृत् प्यत्) आपवा विषे विचार करनार,
आपवाने छेद्वनार, लविष्यमां आपनार.

कर्त्तिष्ठ त्रि. (कर्त्+इष्ठ) अत्यंत करनार.

कर्त्तीयस् त्रि. (कर्त्+इयस्) उपरनी अर्थ जुओ.

कर्त् त्रि. (कृ+तृन् तृच् वा) स्वतंत्रपक्षे क्रिया करनार,
व्याकरणानी निर्माता, ऋषिकर्त्- देवुं करनार, सुवर्णकार
-सीनी, कर्त् -क्रियामुख्यो भवेत् कर्त्ता हेतुकर्त्ता
प्रयोजकः । अनुमन्ता ग्रहीता च कर्त्ता पञ्चविधः
स्मृतः ॥ -गोपीचन्द्रटीका । कर्त्तानी प्रयोञ्ज -
त्रिधैव ज्ञायते कर्त्ता विशेषेण प्रतिक्रियाम् योग्यत्व-
प्रतिषिद्धत्वविशेषणपदान्वयैः ॥ उद्योगी, -कृत्+तृच्
आपनार, छेदनार. किरति-विक्षिपति कायम् कृ+विक्षेपे
तृच् ताव वगेरेने वीधे थनार दाड वगेरे. (पुं.)
परमेश्वर, ब्रह्मदेव, सृष्टिनी करनार; -संग्रहो निग्रहः
कर्त्ता सर्पचीरनिवासनः ॥ -महा० १३।१७।६४; -
क्रोधहा क्रोधकृत् कर्त्ता विश्वबाहुर्महीधरः । -महा०
१३।१४।१४७. (न. कृत्+तृच्) नानी तलवार.

कर्त्तृक त्रि. (कर्त्ता एव कन्) करनार, काम करनार,
उद्योगी. (पुं. कर्त्+कन्) नानुं अङ्ग, कटारी.

कर्त्तृकर पुं. (कर्त्+कृञ्+ट) कर्त्तानी प्रयोञ्ज.

कर्त्तृका स्त्री. (कर्त्तृक+टाप्) नानी तलवार -हास्ययुक्तां
त्रिनेत्रां च कृपालकर्त्तृकाकराम्-तन्त्रसारे ।

कर्त्तृत्व न. (कर्त्तृभावः त्व) काम करनारपणुं, कर्त्तृपणुं,
-न कर्त्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः । -
भग० ५।१३, छेदनारपणुं, आपनारपणुं, कातरनारपणुं.

कर्त्तृमत् त्रि. (कर्त्+मतुप्) कर्त्तृपणुं.

कर्त्तृवाच्य पुं. (कर्त्ता वाच्यो यस्य) कर्त्ता जेनी वाच्य
ओय तेवो प्रत्यय.

कर्त्र् (चुरा० उभय० सेट्-कर्त्रयति-ते) शिथिलता करवी.

कर्त्रभिप्राय त्रि. (कर्त्तारमभिप्रैति संबध्नाति अभि+प्र+
इण्+अण्) कर्त्तानी साथे संबध्वाणुं, कर्त्तानी साथे
संबध राधनार, क्रियाङ्क. (पुं. कर्त्तुरभिप्रायः) कर्त्तानी
अभिप्राय.

कर्त्रिका स्त्री. (कर्त्+इक्+टाप्) कातर, छरी, कटार.
कर्त्री स्त्री. (कर्त्+ङीप्) करनारी स्त्री, कातर, छरी,
नानी कटार.

कर्द् (भ्वा० पर० अ० सेट्+कर्दति) पराज शब्द
करवो, पेटनी अंदर गुडगुड शब्द थवो.

कर्द् पुं. (कर्द्+अच्) पंङ, काडव, कीयड.

कर्दट पुं. (कर्द् कर्दमं कारणत्वेनाटति प्राप्नोति अट्+
अच्) पञ्जकड, कमणनी कड, काडव, कीयड, पंङ,
पाणीमां पेदा थनार डरकीठ तृष्. (त्रि.) काडवमां
जनार.

कर्दन न. (कर्द्+भावे ल्युट्) पेटनी शब्द, पेटमां
आंतरडानी गडभडाट.

कर्दम पुं. (कर्द्+अम) काडव, कीयड -रथ्याकर्दमतोयानि
स्पृष्टान्यन्त्यवायसैः । -याज्ञवल्क्यः १।१९७, पंङ,
पाय पातक, ते नामनी ऐक प्रजापति, ब्रह्मदेवनी
पुत्र, कपिलभुनिनी पिता, मगनुं आड, छाया -बभूव
कर्दमाद् बालः कर्दमस्तेन कीर्तितः ॥ - ब्रह्मवैवर्ते
२२. अ०; मांस, नागविशेष -कर्दमश्च महानागे नागश्च
बहुमूलकः -महा० १।३५।१३. (त्रि. कर्दम+मत्वर्थे
अच्) काडववाणुं.

कर्दमक पुं. (कर्दमे कायति प्रकाशते कै-क) ऐक
जातनी डांगर, लात, थोभा. (त्रि.) काडवनी पासेनी
प्रदेश.

-कर्दमाटक पुं. (कर्दमे इव आटो गतिरत्र कप्) विष्ट
नांभवानुं स्थान, मलमार्ग, मलपात्र.

कर्दमित त्रि. (कर्दमो जातोऽस्य इतच्) काडववाणुं
थयेल, जेमां काडव थई गयो छे ते.

कर्दमिन् त्रि. (कर्दम+मत्वर्थे इनि) काडववाणुं. (पुं.)
मगनुं आड.

कर्दमिनी स्त्री. (कर्दमानां देशः इनि) छाया ज काडववाणो
प्रदेश वगेरे.

कर्पट पुं. न. (कृ+विच्+पट) र्थीधरुं, मेळू लुगडुं,
जूना कपडांनी टुकडो, गेरुथी रंगेवुं लूगडुं, ते नामनी
पर्वतनी ऐक लेद -पूर्वस्यां कर्पटो नाम पर्वतो
यमरूपधृक् । -कालिका पु० ८१ अ० । -कर्पटकः

कर्पटधारिन् (कर्पटं धारयति धृ+णिनि) कंधाकोपीन
 वस्त्र धारण करनार भिक्षुक, यति, संन्यासी.
 कर्पटिक त्रि. (कर्पट+अस्त्यर्थे ठन्) कपडाना दुकडा
 वगेरे पढेरनार भिक्षुक.
 कर्पटिन् त्रि. (कर्पट+इनि) कर्पटधारिन् शब्द श्रुओ.
 कर्पण पुं. (कृप्+ल्युट्) अक ज्ञतनुं लोभंडी छथियार
 -चापचक्रकणपकर्पणप्रासपट्टिशं दश० ३५, भावुं,
 भावोडुं.
 कर्पर पुं. (कृप्+अरन्) घडानो अमुक भाग -जीयेत
 येन कविना यमकैः परेण तस्मै वह्येयमुदकं घटकपरिण-
 घट० २२, ठीकरी, ठीब, माथा उपरनी भोपरी, अक
 ज्ञतनुं छथियार, भोटुं कढायुं, कढाई, उंभरानुं आउ.
 कर्पराल पुं. (कर्पर इव अलति अल्+अच्) दुंगरी,
 अजरोटनुं आउ, पडाडी पीलुनी भेद.
 कर्परांश पुं. (कर्परस्यांशः) कपालनो भाग, घडाना
 अक भागनी पञ्च भाग-ठीकरी, भोपरीनी भाग,
 ठीबनो भाग.
 कर्पराश पुं. (कर्पर इव अलति अल्+अच्) रेतान
 जमीन, रेतौ.
 -कर्पराशिन् पुं. (कर्परेऽश्रति अश् भोजने णिनि)
 अटुकभैरव -श्मशानवासी मांसाशी कर्पराशी
 मखान्तकृत्- बटुकस्तवः ।
 कर्परिकातुत्थ न. (कर्परिकै वतुत्थम्) भोरथुधु,
 (तुत्थाञ्जनम् आपरिधुं.)
 कर्परी स्त्री. (कृप्+अरन्+डीप्) दाउडणदरना क्षारथी
 धनार आपरिधुं, दाउडणदरथी थनुं तुत्थांजन.
 कर्पास पुं. न. (कृ+पास) कपासनुं आउ, कपासियानुं
 आउ, वणनुं आउ.
 कर्पासफल न. (कर्पासस्य फलम्) कपासियो.
 कर्पासिका स्त्री. (कर्पासस्य फलम्) कपासनुं आउ.
 कर्पासी स्त्री. (कर्पास+डीष्) कपासियानुं आउ, वणनुं
 आउ.
 कर्पूर पुं. न. (कृप्+खर्जूं ऊर लत्वाभावः) कपूर. -
 कर्पूरो नूतनस्तिवतः स्निग्धश्चोष्णासदाहदः । घिरस्थो
 दाहशोषघ्नः स धौतः शुभकृत् परः ॥ -राजनिर्घण्टः ।
 कर्पूरक पुं. (कर्पूर इव कार्यात् कै+क) कयूरो नामनी
 वनस्पति, सडकयूरो.
 -कर्पूरतिलक पुं. ते नामनो अक छाथी; -अस्ति ब्रह्मारण्ये
 कर्पूरतिलको नाम हस्ती -हितो ० ११३४६

कर्पूरतिलका (स्त्री) पार्वतीनी सभ्री विजया.
 कर्पूरतैल न. (कर्पूरस्य तैलमिव स्नेहः) अक ज्ञतनुं
 तैल. (हिमतैलः) ।
 कर्पूरनालिका स्त्री. (कर्पूरस्य तैलमिव स्नेहः) औषधरूप
 अक लक्ष्य पाक, अक ज्ञतनुं पकवान -पचेदाज्येन
 सिद्धेषा ज्ञेया कर्पूरनालिका । -भावप्र०
 कर्पूरमणि पुं. (कर्पूरवर्णो मणिः) अक ज्ञतनुं रत्न, जे
 औषधमां काम आवे छे -कर्पूरमणिनामाऽयं युक्त्या
 वातादिदोषनुत्-राजनि० ।
 कर्पूररस पुं. (कर्पूर इव कृतो रसः पारदः) शोधीने
 कपूर जेवो करेवो पारो, रसकपूर.
 -कर्पूरस्तव पुं. (कर्पूरशब्दघटितस्तवः) तंत्रशास्त्रप्रसिद्ध
 श्यामा नामनी देवीनुं अक स्तोत्र, स्तव, जैनोनुं
 'कर्पूरस्तव' नामनुं स्तोत्र.
 कर्पूरा स्त्री. (कृप् ऊर् लत्वाभावः) अक ज्ञतनी उणदर.
 कर्पूराश्मन् अक ज्ञतनी मणि.
 कर्पूरिन् त्रि. (कर्पूरोऽस्त्यस्य इनि) कपूरवाणुं.
 कर्पूरिल त्रि. (कर्पूर+चतुरथ्यां इल) कपूरनी सभ्रीपनी
 देश वगेरे.
 कर्फर पुं. (कीर्यते विच् फल्यते फलः-प्रतिबिम्बः कः
 कीर्यमाणः फलः प्रतिबिम्बः यत्र लस्य रः) धर्षण,
 आरसी, काय.
 कर्बु (भ्वा. पर० स० सेट्-कर्वाति) जवुं, गमन करवुं.
 कर्बर पुं. (कर्ब राति) राक्षस, पिशाच, वाध.
 कर्बु पुं. (कर्ब+उ) काबरथित्रो वर्ष, यित्रवर्ष. (त्रि.)
 काबरथित्रा वर्षवाणुं, काबरथित्रुं.
 कर्बुदार पुं. (कर्बुः सन् दारयति दृ+णिच्+अच्) केविदारनुं
 आउ, नीलगिरिनुं आउ, श्वेतकांथन वृक्ष -शणस्य
 कर्बुदारस्य शाल्मलः । -चरके २७. अ०
 कर्बुदारक पुं. (कर्बुः सन् कर्बु+दृ+णिच्+ण्वल्) श्लेषमां
 तक वृक्ष.
 कर्बुर पुं. (कर्बु+उरच्) काबरथित्रो रंग -तदिदं कणशो
 विकीर्यते पवनैर्भस्म कपोतकर्बुरम् । -कुमा० ४ १२७;
 - क्वचिल्लसदधननिकुरम्बकर्बुरः-शि. १७ १५६; नदी
 उपर थनारुं अक ज्ञतनुं धान्य, धंतूरो, कयूरो, राक्षस,
 कपूरकायली, आंभाउणदर, पाप. (न.) पाशी, सोनुं,
 जण. (त्रि.) काबरथित्रा वर्षवाणुं यित्र.
 कर्बुरफल पुं. (कर्बुरं फलमस्य) साकरुण्ड नाम वृक्ष.

કર્બુરા સ્ત્રી. (કર્બુર+ટાપ્) કૃષ્ણપક્ષા નામની વનસ્પતિ,
એક જાતની ઝેરી જળી -વર્મિમત્સ્યવદાયતા છિન્નોત્ર-
તકુક્ષિ: કર્બુરા । -સુશ્રુતે-૧૩ અ૦

કર્બુરી સ્ત્રી. (કર્બુર+ડીષ્) દુગદિવી.

કર્બુર પું. (કર્બ્+ઝરચ્) રાક્ષસ, કયૂરો, હળદળ,
કાબરચિત્રો રંગ. (ન.) સોનું, પાણી. (ત્રિ.) કાબરચિત્રું,
કાબરચિત્રા વર્ણવાળું. - કર્બૂરક: ।

કર્બૂરિત ત્રિ. (કર્બુર+ઇતચ્) અનેક વર્ણવાળું કરેલું,
કાબરચિત્રું કરેલું.

કર્મ (ન) પું. ન. (કૃ+મનિન્) કર્મ -સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરત:
સંસિદ્ધિ લભતે નર:-ભગ૦ ૧૮।૪૨; ક્રિયા, કૃતિ,
મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, ક્ષાય અને યોગથી જે બંધાય
તે કર્મ. -ચલનાત્મકં કર્મ -સંયોગ-વિભાગને અનુકૂલ
ક્રિયા -ક્રિયતે ફલાર્થિભિરિતિ કર્મ- ધર્માધર્માત્મકમ્
બોજાહકુરવત્ પ્રવાહરૂપેનાનાદિકર્મણૈવ હિ સંસિદ્ધિ-
માસ્થિતા જનકાદયઃ, -કર્તુરીપ્સિતતમં કર્મ ૧।૪।૬૧
પાણિનીયમતે સિદ્ધહેમચન્દ્રમતેઽપિ ચ ।

કર્મકર ત્રિ. (કર્મ કરોતિ કૃ+ટ) પોતાની મહેનત
બદલ લેતન લઈ કામ કરનાર, -કર્મકરા: સ્થપત્યાદયઃ-
પચ્ચ૦ ૧; દાસ, સેવક, પગાર લઈ કામ કરનાર,
(પું. કૃ હિસાયાં મન્ કર્મ હિસાં કરોતિ હેત્વાદૌ ટઃ)
યમ, પગ.

કર્મકરી સ્ત્રી. (કર્મકર સ્ત્રિયાં ડીપ્) ચાકરડી, દાસી
-વયં કર્મકર્ચસ્તુભ્યં શાધિ ન: કરવામ કિમ્- ભાગ
૩।૨૩।૨૭, મૂર્લાલતા.

કર્મકર્તૃ પું. (કર્મેવ કર્તા) વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
કર્મને કર્તૃત્વ વિવક્ષામાં પ્રાપ્ત થયેલ કર્તૃત્વભાવવાળું
કર્મ, કર્તા, જે સાધોસાધ કર્મ પણ છે, જેમ- પચ્યતે
ઓદન:-ક્રિયામાણં તુ યત્ કર્મ સ્વયમેવ પ્રસિદ્ધયતિ ।
સુકરૈઃ સ્વૈર્ગુણૈઃ કર્તુઃ કર્મકર્તૈતિ તદ્વિદુઃ ॥

કર્મકાણ્ડ ન. (કર્મણાં કર્તવ્યપ્રતિપાદકં કાણ્ડમ્)
યજ્ઞાંગ કર્મકાંડ, જેમાં કર્મોનું પ્રતિપાદન હોય છે તેવું
શાસ્ત્ર, વેદનો પૂર્વભાગ વગેરે.

કર્મકાર ત્રિ. (કર્મ કરોતિ અણ્ ઉપ૦ સ૦) પગાર
લીધા વિના કામ કરનાર, કારીગરી વગેરેનું કામ
કરનાર (પું.) લુહાર -સ તુ શૂદ્રાયાં વિશ્વકર્મણો
જાતઃ - બ્રહ્મવૈ૦ પુ૦, -હરિણાક્ષિ ! કટાક્ષેણ
આત્માનમવલોકય । ન હિ ખડ્ગો વિજાનાતિ કર્મકારં
સ્વકારણમ્ ॥ ઉદ્ભટઃ, બળદિયો.

કર્મકારક ત્રિ. (કર્મ+કૃ+ખ્વલ) હરકોઈ જાતનું કામ
કરનાર.

કર્મકારિન્ ત્રિ. (કર્મ+કૃ+ણિનિ) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.
-તાન્ વિદિત્વા સુચરિતૈર્ગૃહેસ્તત્કર્મકારિભિઃ- મનુ૦ ।

કર્મકાર્મુક ન. (કર્મણિ કાર્મુકમ્) યુદ્ધમાં જેનો સંપૂર્ણ
ઉપયોગ પડે છે એવું ધનુષ્ય.

કર્મકીલક પું. (કર્મણા કીલક ઇવ) ૨જક, ધોબી.

કર્મકૃત્ ત્રિ. (કર્મ કરોતિ કૃ+કિવપ્) કામ કરનાર,
કર્મ કરનાર.

કર્મક્ષમ ત્રિ. (કર્મણિ ક્ષમઃ) કામ કરવામાં સમર્થ, -
આત્મકર્મક્ષમં દેહં ક્ષાત્રો ધર્મ ઇવાશ્રિતઃ-રघु० ૧।૧૩

કર્મક્ષેત્ર ન. (કર્મણાં ક્રિયાનુષ્ઠાનાનાં ક્ષેત્રમ્) ભારતવર્ષ,
ભારત; -કર્મભૂમિરણ્યત્ર-ઉત્તરં યત્સમુદ્રસ્ય હિમાદ્રેશ્ચૈવ
દક્ષિણમ્ । વર્ષ તદ્ ભારતં નામ ભારતી યત્ર
સન્તતિઃ ॥૧. ॥ ઇત્યુપક્રમ્ય-કર્મભૂમિરિયં સ્વર્ગમપર્વા
ચ યચ્છતિ ॥

કર્મગૃહીત ત્રિ. (કર્મણ્યેવ ગૃહીતઃ) કાર્ય કરતી વેળા
પકડેલો (જેમ-ચોર.)

કર્મગ્રન્થિ પું. (કર્મણાં ગ્રન્થિર્બન્ધનમસ્માત્) કર્મબંધનનો
હેતુ, અજ્ઞાનજન્ય વાસનારૂપ દોષ.

કર્મચણ્ડાલ પું. (કર્મણા ચણ્ડાલ ઇવ) કર્મથી-કામથી
ચંડાલ જેવો -અસૂયક: પિશુનશ્ચ કૃતઘ્નો દીર્ઘરોષક: ।
ચત્વારઃ કર્મ ચણ્ડાલાઃ જન્મતશ્ચાપિ પચ્ચમઃ ॥
રાહુશ્રહ.

કર્મચિત્ ત્રિ. (કર્મ ચિતવાન્ ચિ ભૂતે કિવપ્) જેણે કર્મ
કર્ચું હોય તે, કર્મથી સંચિત કરાતું.

કર્મચિત ત્રિ. (કર્મણા ચિતઃ ચિ+ક્ત) કર્મથી પ્રાપ્ત
કરવા યોગ્ય -તદ્યથેહ કર્મચિતો લોકઃ ક્ષીયતે ઇવમમુત્ર
પુષ્પચિતઃ-શ્રુતિઃ ।

કર્મચેષ્ટા સ્ત્રી. (કર્મણિ ક્રિયાયે ચેષ્ટા) ક્રિયા માટે
ચેષ્ટા. -કર્મ ચેષ્ટાસ્વહઃ કૃષ્ણઃ શુક્લઃ સ્વપ્નાય
શર્વરી-મનુ૦ ।

કર્મચોદના સ્ત્રી. (કર્મણિ કર્માવબોધને ચોદનાવિધિઃ)
જ્ઞાન, જ્ઞેય અને જ્ઞાતારૂપ અર્થને વિશે પ્રવૃત્તિના
હેતુભૂત કર્મ, પ્રેરણારૂપ વિધિ, કર્મમાં પ્રેરણા.

કર્મજ ત્રિ. (કર્મણો કર્મજન્યાદષ્ટાત્ જાયતે જન્+ઙ)
કર્મ હેતુક રોગ -બહુભિરુપચારૈસ્તુ યેન યાન્તિ સમન્તતઃ ।
તે કર્મજા સમુદિષ્ટા વ્યાધયો દારુણાઃ પુનઃ ॥ -

હારીતે ચિકિત્સાસ્થાને ૨. અં, કર્મથી થનાર, કાયિક, વાયિક અને માનસિક કર્મથી પ્રાપ્ત થનાર સ્થાવર વગેરેનો જન્મ, કર્મથી થયેલ હરકોઈ પાપ વગેરે દોષ -તથા વહતિ વેદજ્ઞ: કર્મજં દોષમાત્મન: । -મનુ૦ ૧૨।૧૦૧; ક્રિયાજન્ય સંયોગ-વિભાગ, વેગ, ધર્મ અધર્મ રૂપ એક ગુણ અથવા અદષ્ટ નસીબ, વેદાંતમતે કર્મની સૂક્ષ્મ અવસ્થાને પામેલ કોઈ સંસ્કાર, સ્વર્ગ, નરક. (પું.) કલિયુગ, વડનું ઝાડ.

કર્મજગુણ પું. (કર્મજ: ગુણ: કર્મ૦) ક્રિયાજન્ય ગુણ-સંયોગશ્ચ વિભાગશ્ચ વેગશ્ચૈતે તુ કર્મજા: । -ભાષાપરિ૦ ૧૭ ।

કર્મજિત્ પું. જરાસંઘના વંશનો મગધ દેશનો રાજા.

કર્મઠ ત્રિ. (કર્મણિ ઘટતે કર્મન+અઠચ્) સ્નાન-સંઘ્યા આદિક આહિનક કર્મમાં કુશળ, આરંભેલું કાર્ય પૂર્ણ કરનાર -સ કર્મઠ: કર્મસુતાનુબન્ધિ-મદ્દિ ૧।૧૧

કર્મણિ સ્ત્રી. (કર્મ નયતિ સમાપ્તિમ્) કર્મની સમાપ્તિ સમયે કરવા યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્-ઈષ્ટિ.

કર્મણ્ય ત્રિ. (કર્મણા સંપાદિ યત્) કર્મથી સંપાદન કરેલું, કર્મ વડે સંપન્ન થયેલું. (ન. ત્રિ. કર્મણિ સાધુ યત્) શૌર્ય, પરાક્રમ, કર્મકુશળ, ચતુર. (સ્ત્રી. કર્મન્ યત્ ટાપ્) વેતન, પગાર, મૂલ્ય, મજૂરી.

કર્મણ્યધુજ્ પું. (કર્મણ્યાં વેતનં મુક્તો ધુજ્+ક્વિપ્) ભાડું લઈ નોકરી કરનાર, પગાર લઈ કામ કરનાર.

કર્મતસ્ અવ્ય. (કર્મ+તસિલ્) કર્મથી, કર્મ થકી.

કર્મત્વ ન. (કર્મણો ભાવ: ત્વ) ક્રિયા, સંસાર વિષયક જે કર્તવ્ય કર્મ તે, અથવા દ્રવ્ય અને ગુણ ભિન્ન પદાર્થ વિભાજક જાતિવિશેષ.

કર્મદેવ પું. (કર્મણા પ્રાપ્ત: દેવભાવ:) કર્મ વડે દેવપણાને પામેલા એવા તેત્રીશ દેવ. જેમ -અષ્ટૌ વસવ: એકાદશ રુદ્રા: પ્રજાપતિશ્ચૈતિ-શબ્દચિ૦ ।

કર્મદેવતા સ્ત્રી. (કર્મણા પ્રાપ્ત: દેવભાવ:) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

કર્મદોષ પું. (કર્મૈવ દોષ: કર્મણિ દોષ: કર્મહેતુકો દોષો વા) દુષ્ટ અને પાપજનક હિંસા વગેરે કર્મ, કર્મથી થનાર પાપ વગેરે દોષ, કર્મ સંબંધી દોષ, સમગ્ર કર્મનું કારણ વાસનારૂપ દોષ.

કર્મધારય પું. વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ સમાનાધિકરણ પદ ઘટિત. તે નામનો એક સમાસ, સમાનાધિકરણ તત્પુરુષ -યેનાહં સ્યાં બહુવ્રીહિ:-ઉદ્ભટ: ।

કર્મન્ પું. ન. (ક્ર+કર્મણિ મનિન્) યજ્ઞ વગેરે કર્મ, કર્તરિ પ્રયોગમાં દ્વિતીયાંત, અને કર્મણિપ્રયોગમાં પ્રથમાંત જે કારક આવે તે, શુભાશુભ અદષ્ટ, પૂર્વે કરેલા કર્મનું પરિણામ, કામ, ક્રિયા, હરેક પદાર્થનો સ્વાભાવિક ગુણ (કૃષિ અને વૈદ્યક કર્મ) -તદ્યથેહ કર્મચિત્તો લોક: ક્ષાયતે -શ્રુતિ: । અહીં કર્મ શબ્દ બન્ને અર્થમાં વપરાયો છે-લૌકિક તથા વૈદિક (જૈન દ.) આત્માને દબાવનાર જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મ અથવા જીવ દ્વારા ગ્રહણ કરતાં કાર્મણવર્ગજ્ઞાનાં અત્યંત સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો.

કર્મનાશ પું. (કર્મણો નાશ:) કર્મનો નાશ.

કર્મનાશા સ્ત્રી. (કર્મણો નાશા) કીકટ દેશમાં આવેલી તે નામની નદી, કાશી અને બિહારની વચ્ચે આવેલી તે નામની એક નદી -કર્મનાશાજલસ્પર્શાદિના નાશ્યત્વસૌ મત:-ભાષાપ.

કર્મનિષ્ઠ ત્રિ. (કર્મણિ નિષ્ઠા યસ્ય) યજ્ઞયાગાદિ કર્મ કરવામાં આસક્ત, હરકોઈ કામમાં આસક્ત.

કર્મનિષ્ઠા સ્ત્રી. (કર્મણિ નિષ્ઠા યસ્ય) કર્મમાં નિષ્ઠા, કામમાં આસક્તિ.

કર્મન્દ પું. (કર્મ+દા+ક) ભિક્ષુસૂત્રકાર, તે નામના એક ઋષિ.

કર્મન્દિન્ ત્રિ. (કર્મન્દેન પ્રોક્તમધીયતે ઇનિ) કર્મન્દ ઋષિએ પ્રોક્ત ભિક્ષુસૂત્રનો અભ્યાસ કરનાર.

કર્મન્યાસ પું. (કર્મણાં વિહિતકર્મણાં વિધિના ન્યાસ: ત્યાગ:) ઈશ્વરાર્પણ બુદ્ધિથી કરેલા કર્મના ફળનો વિધિથી ત્યાગ. કર્મસંન્યાસ- કર્મફળનો ત્યાગ, શાસ્ત્રોક્ત કર્મનો વિધિપૂર્વક ત્યાગ.

કર્મપથ પું. (કર્મણાં કાયિકાદીનાં પન્થા: અચ્ સમા૦) કાયિક, વાયિક, માનસિક કર્મનો માર્ગ.

કર્મપ્રવચનીય પું. (કર્મ ક્રિયાં પ્રોક્તવાન્ ઇનિ કર્મપ્રવચનીય:) પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ 'કર્મ પ્રવચનીય' સંજ્ઞાવાળી શબ્દ અનુ વગેરે. જયમનુ પ્રાવર્ષત્ । -આમુક્તે: સંસાર: ।।

કર્મફલ ન. (કર્મણાં શાસ્ત્રવિહિતાનાં નિષિદ્ધાનાં વા ફલમ્) શાસ્ત્રવિહિત અથવા નિષિદ્ધ કર્મનું ફળ -ત્વમેવ વિષ્ણો ! સર્વાણિ સર્વકર્મફલં ચ યત્-વિષ્ણુપું ૧।૧૧।૭૧, શુભાશુભ કર્મનું ફળ સુખ-દુઃખ, -એવં સન્વિચિન્ત્ય મનસા પ્રેત્ય કર્મફલોદયમ્ । -મનુ૦ ૧૧।૨૩૧, એક જાતના ઝાડનું ફળ.

કર્મબન્ધ ન. (કર્મણા બન્ધ: શરીરસમ્બન્ધ:) કર્મથી પ્રાપ્ત થયેલ શરીરના સંબન્ધરૂપ સંસાર; -કર્મબન્ધં પ્રહાસ્યસિ-ભગ૦, (ત્રિ. કર્મબન્ધનં બન્ધસાધનં યસ્ય) કર્મરૂપ બંધનના સાધનવાળું -લોકોડયં કર્મબન્ધન:-ભગ૦

કર્મભૂ સ્ત્રી. (કર્મણ: કૃષિકર્મણ: ભૂ:) કૃષિકર્મ કરેલી જમીન, ખેડેલ ભોંય, હિન્દુસ્તાન, ભારતવર્ષ.

કર્મભૂમિ સ્ત્રી. (કર્મણો ભૂમિ:) ભારત, હિન્દુસ્તાન, ભારતવર્ષ -ઉત્તરં યત્ સમુદ્રસ્ય હિમાદ્રેશ્ચૈવ દક્ષિણમ્ । વર્ષ તદ્ ભારતં નામ ભારતી યત્ર સન્તતિ: । નવયોજનસાહસ્રો વિસ્તારોડસ્ય મહામુને ! । કર્મભૂમિરિયં સ્વર્ગમપવર્ગં ચ ગચ્છતામ્ । । -રામા૦ ૨।૧૦૧।૨૮

કર્મભોગ પું. (કર્મણ: સુખદુ:ખાદિભોગ:) શુભાશુભ કર્મોનું ફળ સુખ-દુ:ખ વગેરે, કર્મજન્ય સુખ-દુ:ખ વગેરેનો સાક્ષાત્કાર.

કર્મમીમાંસા સ્ત્રી. (કર્મવેદકવાક્યમાલમ્બ્ય -સંશયપૂર્વ-પક્ષસિદ્ધાન્તનિર્ણયાત્મકે કર્મવિષયકે વિચારશાસ્ત્રભેદે; સા ચ અથાતોર્ધર્મજિજ્ઞાસા ઇત્યાદિકા જૈમિનિપ્રણીતા) જૈમિનિ નામના મુનિ પ્રણીત અથાતો ધર્મજિજ્ઞાસાથી માંડીને આરંભેલું 'પૂર્વમીમાંસાશાસ્ત્ર'.

કર્મમૂલ ન. (કર્મણો મૂલમિવ મૂલમસ્ય) દર્ભ, ડાભ.

કર્મયુગ ન. (કર્મસુ યુગમ્) કલિયુગ -કર્મ હિંસાપ્રધાનં યુગમ્ ।

કર્મયોગ પું. (કર્મણો યોગ: કૌશલમ્) 'ગીતાશાસ્ત્ર' પ્રસિદ્ધ કર્મયોગ -અયમેવ ક્રિયાયોગો જ્ઞાનયોગસ્ય સાધક: । કર્મયોગં વિના જ્ઞાનં કસ્યચિન્નૈવ દૃશ્યતે । । -મલમાસતત્ત્વમ્, કર્મ કરવાની કુશળતા, જેનાથી ફલના સાધનભૂત કર્મને અફળ સાધનત્વ બનાવવારૂપ કુશલતા, અથવા ફલની સિદ્ધિ અથવા અસિદ્ધિમાં સમાનપણાની ભાવના.

કર્મરઙ્ગ પું. ન. (કર્મણે હિંસાયૈ રજ્યતે રજ્જ્+ઘઙ્) એક જાતનું વૃક્ષ. (ન.) એક જાતના વૃક્ષનું ફળ; -કર્મરઙ્ગં હિમં ગ્રાહિ સ્વાદ્વમ્લં કફવાતકૃત્-ભાવપ્ર૦ પૂર્વઃ ૧

કર્મરી સ્ત્રી. (કર્મ ધૈષ્ણ્યોપયોગક્રિયાં રાતિ રા+ક ગૌરા૦ ડીષ) વંશરોચના, વંશલોચન.

કર્મવજ્ર પું. (કર્મ શ્રૌતકર્મ વજ્રમિવ યસ્ય) શૂદ્ર.

કર્મવાટી સ્ત્રી. (કર્મણાં વિહિતકર્મણાં ચન્દ્રકલાક્રિયાણાં વા વાટીવ) તિથિ.

કર્મવિપાક પું. (કર્મણો વિપાક:) કર્મનું શુભાશુભ જાતિ, આયુષ્ય અને ભોગરૂપ ફળ.

કર્મવ્યતિહાર પું. (કર્મણા વ્યતિહાર:) પરસ્પર એક જાતની ક્રિયા કરવારૂપ ક્રિયાનો અદલોબદલો, પરસ્પર એક જાતની ક્રિયા કરવી.

કર્મશાલા સ્ત્રી. (કર્મણ: શાલા) શિલ્પવિદ્યા સંબંધી કારીગરી વગેરે કરવાની શાળા.

કર્મશીલ ત્રિ. (કર્મ શીલયતિ શીલ્+અણ) કામ કરવાના સ્વભાવવાળું, હંમેશાં જે યજ્ઞયાગ વગેરે આદિક કર્મમાં અથવા સાધારણ કામમાં પ્રવૃત્ત રહે છે તે.

કર્મશૂર પું. (કર્મણિ શૂર:) કામ કરવામાં શૂરવીર, આરંભેલું કામ સમાપ્ત કરનાર, જ્યાં સુધી ફળ મળે ત્યાં સુધી કામ કરનાર.

કર્મશ્રેષ્ઠ ત્રિ. (કર્મણા શ્રેષ્ઠ:) કર્મથી શ્રેષ્ઠ, કામ કરવામાં શ્રેષ્ઠ. (પું.) પુલહ ઋષિનો પુત્ર.

કર્મસંન્યાસ પું. (કર્મણાં સ્વરૂપતો ફલતો વા સંન્યાસ: ત્યાગ:) સ્વરૂપથી વા ફળથી કર્મનો ત્યાગ.

કર્મસંન્યાસિક પું. (કર્મણાં સંન્યાસોડસ્યસ્ય ઠન્) દીક્ષિત, ભિક્ષુક, સંન્યાસી.

કર્મસંન્યાસિન્ પું. (કર્મસંન્યાસોડસ્યસ્ય ઇનિ) વિધિપૂર્વક કર્મનો ત્યાગ કરનાર, ભિક્ષુક, સંન્યાસી, કર્મના ફળનો ત્યાગ કરનાર.

કર્મસઙ્ગ પું. (કર્મણિ સઙ્ગ: આસક્તિ સજ્જ્+ઘઙ્) કર્મમાં આસક્તિ, 'આ હું કરું છું અને તેનું ફળ હું ભોગવીશ' એ પ્રમાણે ઈરાદાવાળો અભિનિવેશ.

કર્મસચિવ પું. (કર્મસુ સચિવ:) રાજાઓને ખાનગી વિચાર સિવાયના પોતાના કામમાં સહાય કરનાર. -અક્ષપટલાધ્યક્ષાદિ-અમર૦ ૨।૮।૪

કર્મસાક્ષિન્ પું. (કર્મ સાક્ષાત્ પશ્યતિ ઇનિ) સૂર્ય, સોમ, યમ, કાળ, પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ નવ કર્મસાક્ષી કહેવાય છે -સૂર્ય: સોમો યમ: કાલો મહાભૂતાનિ પઞ્ચ ચ । એતે શુભાશુભસ્યેહ કર્મણો નવ સાક્ષિણ: । । -વૈદિકાક્રિયાપદ્ધતિ: । (ત્રિ.) હરકોઈ કામમાં સાક્ષી આપનાર, હરકોઈ, -યો યસ્તત્કર્મસાક્ષી સ્વભુજબલયુતો યશ્ચ યશ્ચ પ્રતીપ:-વેળી૦; -હૃદિ સ્થિત: કર્મસાક્ષી ક્ષેત્રજ્ઞો યસ્ય તુષ્યતિ । -મહા૦ ૧।૪૭।૨૯

કર્મસાધન ન. (કર્મણ: સાધનમ્) જેણે કરી કર્મ સિદ્ધ થાય છે તે, કર્મનું સાધન.

કર્મસિદ્ધિ સ્ત્રી. (કર્મણ: સિદ્ધિ:) સારા નરસા ફલની પ્રાપ્તિ, કામની સિદ્ધિ -સ્વકર્મસિદ્ધિ પુનરાશાસને-કુમા૦

કર્મસ્થાન ન. (કર્મણ: વ્યાપારચિન્તનસ્ય સ્થાનમ્) જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં બતાવેલું લગ્નથી દશમું સ્થાન, સાર્વજનિક કાર્યાલય, કામ કરવાનું સ્થાન.

કર્મહેતુ પું. (કર્મણો હેતુ:) કર્મનું કારણ, કામનો સબબ.

કર્માઙ્ગ ન. (કર્મણોઙ્ગમ્) વિદિત એવા યાગાદિ કર્મનું અંગ, જેમકે દર્શાદિ યાગનું પ્રયાજાદિક અંગ છે. પૂર્વમીમાંસામાં -ફલવત્સન્નિધાવફલં તદઙ્ગમિતિ એ પ્રમાણે ન્યાયથી ફળવાળા પ્રકરણમાં જે અફલ હોય તે બધાનું અંગપણું હોય છે એમ જાણવું.

કર્માજીવ પું. (કર્મણા અજીવ: જીવનમ્) શિલ્પાદિ કામ વડે પોતાનું ગુજરાન કરવું, શિષ્ય વગેરેને વિદ્યા વડે પોતાનું જીવન ચલાવવું. (ત્રિ.) કામ કરી જીવનાર.

કર્માત્મન પું. (કર્મણિ આત્મા આત્મભાવો યસ્ય) પોતાનાં અદષ્ટ વડે બંધાયેલા શરીરયુક્ત સંસારી જીવ, -તસ્મિન્ સ્વપતિ તુ સ્વસ્થે કર્માત્માન: શરીરિણ:-મનુ૦ । (ત્રિ. કર્મણિ આત્મા મનો યસ્ય) કામ કરવામાં આસક્ત મનવાળું, કામમાં જેનો જીવ છે તે.

કર્માધ્યક્ષ પું. (કર્મણિ અધ્યક્ષ:) ક્રિયાની સાક્ષી, કામ કર્યું છે કે નહીં તે તપાસનાર.

કર્માબન્ધ પું. (કર્મણ: કર્મણિ વા અનુબન્ધ:) કામનો સંબંધ, કામ ઉપર આધાર.

કર્માનુબન્ધિન્ ત્રિ. (કર્મણ: અનુબન્ધી) કર્મ સાથે જોડાયેલ, કર્મથી બંધાયેલ.

કર્માનુરૂપ ત્રિ. (કર્મણ: અનુરૂપમ્) કામ પ્રમાણે, કર્મ પ્રમાણે, કર્મને યોગ્ય.

કર્માનુરૂપતસ્ અવ્ય. (કર્મણ: અનુરૂપત:-તસિલ્) કામ પ્રમાણે, કર્મ પ્રમાણે, ફરજ પ્રમાણે.

કર્માનુસારતસ્ અવ્ય. (કર્મન્+અનુસાર+તસિલ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કર્માનુસારિન્ ત્રિ. (કર્મણો અનુસારી) કામને અનુસરનાર, કર્મને અનુસરનાર.

કર્માનુસ્થાયિન્ ત્રિ. (કર્મણો અનુસ્થાયી) કામ કરનાર, યજ્ઞાદિ કર્મ કરનાર, ફરજ બજાવનાર.

કર્માન્ત પું. (કર્મણ: કૃષિકર્મણોઽન્તો યત્ર) તૈયાર થયેલ ખેતીના કામવાળી ખેડેલી જમીન, ધાન્ય વગેરેનું સંગ્રહસ્થાન. -કર્માન્ત: ફક્ષુધાન્યાદિસંગ્રહસ્થાનમ્

(કૂલ્લુ-), કર્મની સમાપ્તિ -અહન્યહન્યવેક્ષેત કર્માન્તાન્ વાહનાનિ ચ -મનુ૦ ૮।૪૧૧; -કર્માન્તે દક્ષિણાં દદ્યાત્-સ્મૃતિ.

કર્માન્તર ન. (અન્યત્ કર્મ કર્માન્તરમ્) બીજું કામ. **કર્માન્તિક** ત્રિ. (કર્માન્તે ભવ: ઇક:) કર્મના અંતે થનાર. (પું.) સેવક, નોકર, ચાકર.

કર્માભિધાયક ત્રિ. (કર્મ+અભિધા+ખ્વુલ્) એક કર્મ ભોગવનાર, કામ બતાવનાર.

કર્માર પું. (કર્મ ઋચ્છિતિ ઋ+અણ) કારીગર, શિલ્પ વિદ્યા જાણનાર -કર્મારસ્ય નિષાદસ્ય રજ્ઞાવતારકસ્ય ચ -મનુ૦ ૪।૨૧૫, એક જાતનો વાંસ, એક જાતનું ઝાડ. એક જાતની જાતિ- કર્મારક:

કર્માર્હ પું. (કર્મ અર્હતિ અર્હ+અણ) પુરુષ. (ત્રિ.) કામ કરવા સમર્થ, કામ કરવા યોગ્ય.

કર્માશય પું. (આશરતેઽસ્મિન્ આ+શી+અચ્ આશય: કર્મણામાશય:) કર્મજન્ય ધર્મધર્મ રૂપ ગુણ -ક્લેશમૂલ: કર્માશયો દૃષ્ટાદૃષ્ટજન્મવેદનીય:-પાત૦ સૂ.

કર્મિન્ ત્રિ. (કર્માસ્ત્યસ્ય ઇનિ) કર્મ કરનાર, વ્યાપાર યુક્ત, ફળની ઈચ્છા રાખી કામ કરનાર - ઋત્વિકર્ષક-કર્મિણામ્ -યાજ્ઞ૦; -તન્ત્રં સાત્ત્વતમાચષ્ટે નૈષ્કર્મ્ય કર્મિણાં યત: -ભાગ૦ ૧।૨।૮; -કર્મિભ્યશ્ચાધિકો યોગો તસ્માદ્ યોગી ભવાર્જુન ! -ભાગ૦ ૬।૪૬. (પું. કર્મન્+ઇનિ) ખાખરાનું ઝાડ.

કર્મિષ્ઠ ત્રિ. (અતિશયેન કર્મી ઇષ્ઠન્ ઇનેર્લુક્) ક્રિયાદક્ષ મનુષ્ય, કામ કરવામાં કુશળ, કર્મશૂર.

કર્મન્દ્રિય ન. (કર્મણાં વચનાદીનાં નિમિત્તમિન્દ્રિયમ્) વાણી, પગ, હાથ, ગુદા, લિંગ એ પાંચ કર્મન્દ્રિય - કર્મન્દ્રિયાણિ પચ્ચૈષાં પાચ્વાદીનિ પ્રચક્ષતે-મનુ૦ ૨।૧૧; -વાક્પાણિ-પાદ-પાયૂપસ્થાનિ -મનુ૦ ૧૧।૧૧

કર્મોદાર ન. ઉત્તમ કાર્ય, ઉત્કૃષ્ટ કાર્ય.

કર્મોદ્યુક્ત ત્રિ. (કર્મણિ ઉદ્યુક્ત:) લાગેલો, રત, સક્રિય, વ્યસ્ત, સોતસાહ.

કર્વ (ભવા. પર. અક. સેટ્-કર્વતિ) ગર્વ કરવો.

કર્વ પું. (કિરતિ વિષયેષુ ચિત્તમ્ કૃ+વ) કામ, વિષયવાસના.

કર્વટ પું. ન. (કર્વ+અટ) શહેર, બસી ગામમાં સુંદર ગામ -ધનુ:શતં પરીણાહો ગ્રામક્ષેત્રાન્તરં ભવેત્ । દ્વે શતે કર્વટસ્ય સ્યાત્ નગરસ્ય ચતુ:શતમ્ ।। -યાજ્ઞ૦ ૨।૧૬૭; બસી ગામવાળા પરગણાની રાજધાની અથવા

શ્રેષ્ઠ ગામ કે જ્યાં આસપાસનાં સર્વ મનુષ્યો આજીવિકા કરી શકે, પુષ્કળ કાંટાવાળું ગામ -તામ્રલિપ્તં ચ રાજાને કર્વટાધિપતિં તથા । સુહાનામધિપં ચૈવ યે ચ સાગરવાસિનઃ । -મહાં ૨।૩૦।૨૨. (પું. ન.) બસો ગામના મધ્યમાં એક મોટું ગામ. (પું. કૃ+વરચ) કર્મ, કામ (પું. કૃ વિક્ષેપે પ્વરચ) વાઘ, રાક્ષસ. **કર્વરી** સ્ત્રી. (કૃ+પ્વરચ્ ડીષ) રાત્રિ, દુર્ગા, પાર્વતી, શિયાળ, વનસ્પતિ હિંગુપત્રી, હળદર, વ્યાઘ્રી, રાક્ષસી. **કર્વુદાર** પું. (કર્વ+ઉન્+દ+અણ) કોવિદારનું વૃક્ષ. **કર્વુર** પું. કર્વુર શબ્દ જુઓ. -કર્વુરો વ્યાઘ્ર-રક્ષસોઃ -ઉનાદિટીકા-સિં કૌં । **કર્વુર** પું. કર્વુર શબ્દ જુઓ. રાક્ષસ, વાઘ. **કર્ષ્ય** પું. (કૃશ+યત્) કચૂરો નામની વનસ્પતિ. **કર્ષ** પું. (કૃષ્+ઘञ्) સીળ માસા પ્રમાણ એક માપ, સીળ માસાભાર સોનું, એંશી રતીભારનું માપ. કોલદ્વયં ચ કર્ષઃ સ્યાત્ સ પ્રોક્તા પાણિમાનિકાઃ । અક્ષઃ પિચુઃ પાણિતલં કિઞ્ચિપાણિશ્ચ તિન્દુકમ્ ।। શાઙ્ગધરે પૂર્વખण्डे ૧. અં । (પું.) બહેડાનું ઝાડ, ખેંચવું, ખેડવું, નિત્ય ખેડવાને લાયક કોઈ ખેતર. **કર્ષક** ત્રિ. (કર્ષતિ ભૂમિમ્ કૃષ્+ખ્વુલ્) ખેડૂત, ખેડનાર, ખેંચનાર -સુખમાપિતતં સેવેત્ દુઃખમાપિતતં સહેત્ । કાલપ્રાપ્તમુપાસીત શસ્યાનામિવ કર્ષકઃ ।। -મહાં ૩।૨૫૮।૧૫, આકર્ષણ કરનાર. **કર્ષણ** ન. (કૃષ્+ભાવે લ્યુટ) ખેંચવું, ખેડવું, તાણવું, -ભજ્યમાનમતિમાત્રકર્ષણાત્ -રઘું ૧૧।૪૬, ખેડ, ખેંચતાણ -મૃતં તુ યાચિતં ભૈક્ષ્યં પ્રમિતં કર્ષણં સ્મૃતમ્-મનું, -શરીરકર્ષણાત્ પ્રાણાઃ ક્ષીયન્તે પ્રાણિનાં યથા-મનું ૭।૧૧૨ **કર્ષણિ** સ્ત્રી. (કૃષ્+અનિ) વ્યભિચારિણી સ્ત્રી, અસતી સ્ત્રી. પરન્તુ 'ધર્ષણિ' એ પાઠ બરોબર છે. **કર્ષણી** સ્ત્રી. (કૃષ્+લ્યુટ્+ડીપ્) ક્ષારિણીનું ઝાડ, ધોળા વજ નામની વનસ્પતિ, ઘોડાની લગ્નામનો એક ભાગ, જે લોહમય હોય છે અને જે તેના મુખમાં રહે છે. **કર્ષણીય** ત્રિ. (કૃષ્+અનીયર્) ખેંચવા યોગ્ય, તાણવા યોગ્ય, ખેડવા યોગ્ય, કૃશ કરવા યોગ્ય. **કર્ષફલ** ન. (કર્ષઃ તન્માત્રં ફલમસ્યા) બહેડાનું ઝાડ, બિભીતકનું ઝાડ -બિભીતકચ્છિલિઙ્ગઃ સ્યાલ્લાક્ષઃ કર્ષફલસ્તુ સઃ-ભાવપ્રં ૧. ભાગે ।

કર્ષફલા સ્ત્રી. (કર્ષમાત્રં ફલમસ્યાઃ ડીપ્) આમળાનું ઝાડ, આમલકી વૃક્ષ. **કર્ષયત્** ત્રિ. (કૃષ્+પિ+શત્) ખેંચતું, તાણતું, હેરાન કરતું, હરકત કરતું, કૃશ કરતું. **કર્ષાપણ** પું. (કર્ષણાપણ્યતે ક્રીઘતે) એંશી કોડીનો એક પણ, અને સીળ પણનો એક કાષપિણ, એક જાતનું માપ-ચલણ. **કર્ષાર્દ્ધ** ન. (કર્ષસ્ય અર્દ્ધમ્) એક તોલો -કર્ષ કર્ષાર્દ્ધમથો પલં પલદ્વયમથાકર્ષશ્ચ- વૈદ્યક-ચક્રપાણિસં **કર્ષાહ** પું. (કર્ષ ઇતિ આહ્વા યસ્ય) એંશી ચણોઠી ભારનું એક વજન, માપ. **કર્ષિણી** સ્ત્રી. (કૃષ્+ણિનિ+ડીપ્) ઘોડાના મોઢામાં રખાતું લોઢાનું ચોકડું - ઘ્રાણકાન્તામધુગન્ધકર્ષિણીઃ પાનભૂમિરચનાઃ પ્રિયાસખઃ । -રઘું ૧૧।૧૧; ક્ષીરિણી વૃક્ષ. **કર્ષિત** ત્રિ. (કૃષ્+ક્ત) ખેંચેલું, ખેડેલું, તાણેલું. **કર્ષિન્** ત્રિ. (કૃષ્+ણિનિ) ખેંચનાર, આકર્ષણ કરનાર, -સ્તમ્બેરમામુખરશૃઙ્ગલકર્ષિણસ્તે -રઘું, ખેડનાર, ખેડાણ કરનાર. **કર્ષુ** પું. (કૃષ્+ઠ) અડાયાં-છાણાનો અગ્નિ, પુરુષના ચાર આંગળ જેટલો જમીનમાં ઈષ્ટખાત, ખાડો (સ્ત્રી) નાનો પ્રવાહ, નાની નદી, ખાડો, નહેર, અગ્નિકુંડ, ખેતી, ખેતીકામ, ખાડો, ગુજરાન. **કર્હિ** અવ્યં (કસ્મિન્ કાલે કિમ્+હિલ્ કાદેશઃ) ક્યારે, કઈ વેળાએ, કયે સમયે. **કર્હિચિત્** અવ્યં (કર્હિ+ચિત્) ક્યારેક, કોક સમયે, કોઈ વેળાએ -યત્તીર્થબુદ્ધિ સલિલે ન કર્હિચિત્ જનેષ્વભિજ્ઞેષુ સ એવ ગોઘરઃ-ભાગં ૧૦।૮૪।૧૩ **કલ્** (ચુરા. ઉખ. સ. સેટ્-કલયતિ-તે, કલિત) જવું, ગમન કરવું, સંખ્યા ગણવી -કાલઃ કલયતામહમ્ ભગં ૧૦।૩૦. (-દિવસં વૃદ્ધઃ ગણયતિ) -વાચામાકલયદ્ રહસ્યમચિલ્લં યશ્ચાક્ષપાદસ્ફુરામ્-મલ્લિં ધારણ કરવું, પહેરવું - કરાલકરકન્દલીકલિતશાન્નજાલૈર્બલૈઃ-ઉત્તરં ૫।૫; - મ્લેચ્છનિવહનિધને કલયસિ કરવાલમ્ ગીતગોં ૧; સહન કરવું, -ધન્યઃ કોડપિ ન વિક્રિયાં કલયતિ પ્રાપ્તે નવે યૌવને-ભર્તં ૧।૭૨; -આ સાથે કલ્-બાંધવું, જાણવું; -ચિત્રમસૂયયા હૃદયં તવાકલયામિ-ગીતગોં, અવ. સાથે કલ્- જાણવું -યદિ વ્યક્તે

યુક્તિવ્યવકલનમાર્ગેઽસિ કુશલા-લીલાં, પ્રતિ+આ સાથે -કલ્ જાણવું, પ્રતિબોધ પામવો - પ્રત્યાકલિત-સ્વદુનય:-દશકું, ઉત્ સાથે કલ્ ઊંચું ફેંકી ગ્રહણ કરવું. સમ્ સાથે કલ્ એક સંખ્યાના રૂપમાં આજણવું. (ચુરા. ઉમ. સેટ્ સ.) પ્રેરણા કરવી, મોકલવું. (શ્વા. આ. સેટ્ કલતે) સંખ્યા કરવી, ગણવું, શબ્દ કરવો, નાદ કરવો.

કલ પું. (કલ્ શબ્દે ઘજ્) મધુર અવ્યક્ત ધ્વનિ, સાલ વૃક્ષ, બોરનું ઝાડ -જગૌ કલં વામદશાં મનોહરમ્ । ભાગ૦ ૧૦।૧૩, -નિશાસુ ભાસ્વત્કલનૂપુરાણામ્- રઘુ૦ । -સારસૈ: કલનિહ્રાદૈ: ક્વચિદુત્તમિતાનો-રઘુ૦ ૧।૪૧. (ત્રિ.) અજીર્ણ નહિ પચેલ કળાવાળો ભાગ. (ન.) શરીરમાંની છેલ્લી ધાતુ-વીર્ય, શુક.

કલક પું. (કલ્+ચુરા ણ્વલ્) એક જાતનું માછલું, શકુલ મત્સ્ય.

કલકણ્ઠ પું. (કલ: કલપ્રધાન: કણ્ઠો યસ્ય) કોયલ, -સોત્કણ્ઠં કલકણ્ઠકણ્ઠકુહરોદ્ભૂતેઽપિ મા ભૂન્મન:- રાજેન્દ્રકર્ણપૂરે-૩ । હંસપક્ષી, કબૂતર, (ત્રિ.) મધુર શબ્દવાળા કંઠવાળું.

કલકણ્ઠી સ્ત્રી. (કલકણ્ઠ+સ્ત્રિયાં ડીપ્) કોયલ, માદા હંસલી, પારેવી.

કલકલ પું. (કલપ્રકાર: ગુણવાચિત્વાત્ પ્રકારે દ્વિત્વમ્) કોલાહલ, કલકલ શબ્દ -ચલિતયા વિદધે કલમેખલા-કલકલેઽલકલોલદશાઽન્યયા -શિશુ૦ ૬।૧૪, -ક્રોડત્ કોકિલકાકલીકલકલેરુદ્ગીર્ણકર્ણજ્વરા: - ગીતગોં ૧।૩૮ રાણ, સાગનો રસ-ગુંદર.

કલકી સ્ત્રી. (કલક+ડીષ્) એક જાતની માછલી.

કલકીટ પું. (કલપ્રધાન: કીટ:) એક જાતનો કીડો.

કલકૂજિકા સ્ત્રી. કામવાસનાવાળી સ્ત્રી.

કલકૂટ પું. તે નામનું એક શહેર.

કલઘોષ પું. (કલો ઘોષોઽસ્ય) કોયલ.

કલઘોષી સ્ત્રી. (કલો સ્ત્રિયાં જાતિત્વાત્ ડીષ્) કોયલ માદા.

કલકલ્ પું. (કલયતિ કિવપ્ કલ્ ચાસૌ અઙ્કર્ષેતિ) કલંક, (કં બ્રહ્માણમપિ લઙ્કયતિ ગચ્છતિ, લકિ ગતૌ અણ્ વૌ) ચિહ્ન, ડાઘ -શશિકૃપાણકવચેષુ કલકલા:- કાદમ્બરી, અપવાદ -ઉત્તમસ્ય વિશેષેણ કલકલોત્પાદકો જન:-કથાસરિત્ ૨૪।૨૦૪, -વ્યપનયતુ કલકલ્

સ્વસ્વભાવેન સૈવ-મૃચ્છ૦ ૧૦।૩૪; તાંબા વગેરે ધાતુનો કાટ, તાંબા વગેરે ધાતુમાં ખટાઈના સંબંધથી થતો વિકાર.

કલકલ્ પું. (કરેણ કષતિ યચ્ મુમ્ ચ રસ્ય લ:) સિંહ.

કલકલ્ સ્ત્રી. (કરેણ કષતિ) કરતાલ, એક પ્રકારનું વાદ્યવિશેષ.

કલકલ્ સ્ત્રી. (કલકલ્+ડીષ્) સિંહણ.

કલકલિત ત્રિ. (કલકલો જાતોઽસ્ય ઇતચ્) જેને ડાઘો લાગેલ છે તે, કલંકવાળું થયેલ, જેને ચિહ્ન થયેલ છે તે.

કલકલિન્ ત્રિ. (કલકલોઽસ્યસ્ય ઇનિ) ડાઘવાળું, બટ્ટાવાળું, લોકાપવાદવાળું, ચિહ્નવાળું, કલંકવાળું.

કલકલ્કુર પું. (કં જલં લઙ્કયતિ લકિ ણિચ્+ઉરચ્) પાણીમાં પડતી ધૂમરી, પાણીનું પોતાની મેળે ચક્રાકાર ભ્રમવું, જલાવર્ત.

કલકલ્ પું. (કેતિ શબ્દં લઙ્જતિ ભાષતે ક ઇતિ અવ્યક્તાનુકરણમ્ લજિ+અણ્) વિષમુક્ત અસ્ત્ર વડે મારેલું જનાવર, ઝેર પાચેલ બાણથી મારેલ કોઈ મૃગ અથવા પક્ષી, તમાકુ -કલકલ્સંવેષ્ટનધૂમપાનાત્ સ્યાદ્ દન્તશુદ્ધિર્મુખરોગહાનિ: । એક જાતનું માપ.

કલકલ્ ન. (ન કલકલ્ ભક્ષયેદિત્યાદિવાક્ય-મધિકૃત્ય પચ્ચાવયવન્યાયમ્) 'પૂર્વમીમાંસા'માં કહેલો તે નામનો એક ન્યાય.

કલકલ ન. (કં જલં લટતિ આવૃણોતિ લટ્+અણ્) ઘર ઢાંકવા માટેનો તૃણાદિમય પદાર્થ.

કલકલ્ સ્ત્રી. (કલં સુખવિષયં તૂલયતિ પૂરયતિ) વિષયેચ્છાવાળી સ્ત્રી, કામેચ્છાવાળી સ્ત્રી.

કલકલ ન. (કલં ત્રાયતે ત્ર+ક) ભાર્યા -નીત્વા રાત્રિં ચિરવિલસનાત્ ચિત્રવિદ્યુત્કલકલ: ।। -મેઘ૦ ૪૦; પોતાની સ્ત્રી, નિતમ્બ, કુલો -કલકલમારેણ વિલોલની-વિના-કિરાં દુર્ગસ્થાન, કિલ્લાનું સ્થાન, ઈષ્ટ લગ્નથી સાતમું સ્થાન, -ઇન્દુમૂર્તિમિતોદામમન્મથ-વિલાસગૃહીતગુરુકલકલત્રામ્-કાદ૦ ૧૮૯ ।

કલકલવત્ ત્રિ. (કલકલ+મતુપ્) જેને ભાર્યા છે એવું, સ્ત્રીવાળું, જેને પોતાની સ્ત્રી હયાત છે તે - કલકલવન્તમાત્માનમવરોધે મહત્યપિ-રઘુ૦ ।

કલકલિન્ ત્રિ. (કલકલ+ઇનિ) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. - વસુમત્યા હિ નૃપા: કલકલિણ:- રઘુ૦ ૮।૮૩

कलधूत न. (कलेन अवयवेन धौतः शुद्धत्वात् पृषो.)
३पुं.

कलधौत न. (कलेनावयवेन धौतः शुद्धत्वात् पृषो.) सोनुं-
सुवर्ष -यस्यां कपोलैः कलधौतधामस्तम्भेषु भजे
मणिदर्पणश्रीः शिशुः; -विभ्राजते तव वपुः कलधौत-
कान्तम्-भक्ता० ३०; -सीमान्तात् कलधौताग्रा उयासङ्गे
हिरण्मये-महा० ४।४०।६, ३पुं, मधुर, अस्पष्ट ध्वनि.

कलध्वनि पुं. (कलश्चासौ ध्वनिश्च) मधुर अवाज
-अप्सरोगणसङ्गीतकलध्वनिनिनादिते- महानिर्वाणतन्त्रे
१।३, अस्कृष्ट अवाज. (पुं. कलो ध्वनिरस्य) कलूत २
पक्षी, मोर, कोयल पक्षी.

कलन न. (कलयत्यनेन कल गतौ गत्यर्थस्य ज्ञानार्थत्वात्
ज्ञाने करणे ल्युट्) शिब, निशानी, वातपित्त वजरेनी
दोष, अरुण ३२वुं, पकडवुं -कलनात् सर्वभूतानां स
कालः परिकीर्तितः-विष्णुध० पु. (पुं.) नेतर, वेतसनुं
वृक्ष. आस, जलवुं, शान, स्त्रीना उदरमां दामल
थयेल पुरुषना वीर्यनो धतो अेक विकार -कलनं
त्वेकरात्रेण पञ्चरात्रेण बुद्बुदम्- ३।३१।२ ।

कलना स्त्री. (कल्+भावे युच्) शान, जलवुं, अरुण ३२वुं
-करारं यत् क्वेडं कवलितवतः कालकलना -
आनन्दल० २९, देवुं -पिच्छावचूडाकलनामिवोरः-
शिशु०, भूकवुं, छीउवुं, -कलला अेवो पाठ पञ्च मणे छे.

कलनाद पुं. (कलो नादोऽस्य) राजहंस. (त्रि.) मधुर
अस्पष्ट ध्वनिवाणुं. (पुं. कलश्चासौ नादश्च) मधुर
अस्पष्ट ध्वनि.

कलनादी स्त्री. (कलनादो जातित्वात् डीप्) राजहंसी.

कलन्दर पुं. (कल+दृ+खम्+मुम्) अेक प्रकारनी
वर्षसंकर जाति.

कलन्दिका स्त्री. (कं सुखं विषयतया लाति ला+क
कलं कामं ददाति दा+क पृषो० मुम् टाप् अत
इत्वम्) सर्व विद्या, शान, प्रज्ञा.

कलन्धु पुं. (कलायाः मात्रायाः अन्धुरिव शक०) धोवी
नामे अेक जातनुं शाक.

कलभ पुं. (कल् अभच् करेण शुण्डेन भाति भा+क
रस्य लत्वम्) त्रीश वर्षनी छाथी -गत्वा सद्यः
कलभतनुतां शीघ्रसम्पातहेतोः-मेघ० (कं वातं लभते
साधनत्वेन लभ्+अच्) धंतूरी, पांथ वर्षनुं छाथीनुं

अशुं -महोक्षतां वत्सतरः स्फुशत्रिव द्विपेन्द्रभावं कलभः
श्रयत्रिव- रघु० ३।३२, - ननु कलभेन यूथपतेरनु-
कृतम्-मालवि० ५. ।

कलभवल्लभ पुं. (कलभस्य वल्लभः) पीलुवृक्ष, पीलुनुं
आउ.

कलभी स्त्री. (कं जलं लभते आश्रयत्वेन लभ्+अच् गौरा०
डोष) त्रीश वर्षनी छाथी, अेक जातनुं आउ.

कलम पुं. (कलते अक्षराणि कल्+कमच्) वेजण,
कलम, कल्मी अंगर, उभेडीने पाछुं वावेल अेक
जातनुं धान्य-अंगर -आपादप्रणताः कलमा इव ते
रघुम्-रघु० ४।३७; - सुतेन पाण्डोः कलमस्य
गोपिकाम्-कि० ४।९. (पुं. कलयति परे स्वम्
कल्+अमच्) खोर, खोरटी, दुष्ट.

कलमोत्तम (पुं.) उत्तम प्रकारनी सुगंधी अंगर.

कलम्ब पुं. (कल्+क्षेपे अम्बच् कङ् मदे अम्बच्+ऽस्य
लो वा) शाकमां रडेवुं झेतुं, आण, कडंअनुं आउ
-कलम्बनालिका मार्षकुटिज्जरकुतुम्बकम्- पांथनी
संभ्या, दीटुं.

कलम्बिका स्त्री. (कलम्बीव कायति कै+कः संज्ञायां
ह्रस्वः) डोकना पाछला भागमां रडेवी अेक नाडी.

कलम्बी स्त्री. (के जले लम्बते लबि अविंसंसने अच्
गौरा० डोष) अेक जातनुं शाक.

कलम्बु स्त्री. (के जले लम्बते लबि+उण्) अेक जातनुं
शाक.

कलम्बुट न. (के जले लम्बते लबि वा. उट) माजण.
कलम्बू त्रि. (के जले लम्बते लबि ऊङ्) अेक जातनुं
शाक.

कलयत् त्रि. (कल्+णि+शत्) गणनुं, गणना करतुं,
पकडतुं, कपतुं.

कलरव पुं. (कलो रवोऽस्य) मधुर शब्द, अस्पष्ट
शब्द, कलूतर -शीर्षाग्रासादोपरि जिगीषुरिव कलरवः
क्वणति-आर्यास० ५९७; कोयल, मोर. (त्रि. कलो
रवोऽस्य) मधुर अस्पष्ट शब्दवाणुं - नर्वविसकि-
सलयकवलनकषायकलहंसकलरवो यत्र-कला-
विलासे १।६.

कलरु पुं. (कल्+वृषा. कलच्) गर्भ उपर वीटाती
थामडी, खोर, स्त्रीना उदरमां दामल थयेला पुरुषना
वीर्यनो अेक रात्रिमां धतो विकार.

कललज पुं. (कललमिव जायते जन् ड) राज, गर्भ.

कललजोद्भव पुं. (कललज उद्भवत्यस्मात् उद्+भू
अपादाने अच्) साववृक्ष, राणुं अउ.

कलविङ्क पुं. (कलं वङ्कते वकि अच् इत्वम्) यकलो
(पक्षी) -कलविङ्कं प्लवं हंसं चक्राङ्गं ग्रामकुक्कुटम् ।
मनु० ५।१२, कर्दिवगृक्ष, धोणी यमरी, छंदश्वनु
अउ. (पुं. कलविङ्ककः)

कलविङ्ग पुं. "कलविङ्क" शब्दं श्रुओ.

कलश पुं. (कलं मधुराव्यक्तध्वनिं शवति शु गतौ वा. ड)
कुंभ, घट, कणश -स्तनौ मांसगन्धी कनक-
कलशावित्युपमितौ - भर्तुं ३।२० -प्रबलो विदारयि-
ष्यति जलकलशं नीरलेखेव-आर्यासं ६१०, अेकं जलतनुं
माप -पञ्चाशदङ्गुलव्याम उत्सेधः षोडशाङ्गुलः ।
कलशानां प्रमाणं तु मुखमष्टाङ्गुलं स्मृतम् ।
षट्त्रिंशदङ्गुलं कुम्भं विस्तारोन्न-तिशालिनम् । षोडशं
द्वादशं वाऽपि ततो न्यूनं न कारयेत् ॥ -तन्त्रसारः,
कुंभशाशि, भत्रीश शेरनुं अेकं माप.

कलशाविरु स्त्री. (कलशास्य दीर-दीरणम् इ भावे विवप्)
यक्षसंबंधी कलशनुं इटवुं.

कलशापोतक पुं. अेकं जलतनो सर्प.

कलशि स्त्री. (कं-जलं लाति तथा सती शीर्यते वा
शृ+डि) घडो, गागर, कुंभ, यक्षा, परपोटीनुं अउ,
पृश्निपर्णी वनस्पति, अेकं जलतनुं माप -कलशिमुद-
धिगुर्वी वल्लवा लोडयन्ति-शिशुं ११।८

कलशी स्त्री. (कलश वा डीप्) उपरनो शब्दं श्रुओ.

कलशीकण्ठ पुं. (कलश्याः कण्ठ इव कण्ठोऽस्य) ते
नामना अेकं ऋषि.

कलशीपदी स्त्री. (कलशीव पादावस्याः) कुंभना जेवा
आकारना पगवाणी स्त्री.

कलशीसुत पुं. (कलश्याः सुत इव) अगस्त्य मुनि -
कुम्भोद्भवः, कलशीसुतः ।

कलशोदर पुं. (कलश इव उदरं यस्य) ते नामनो अेक
दानव-राक्षस. (त्रि. कलश इव उदरमस्य) गागर
जेवा पेटवाणुं, कणशना जेवा पेटवाणुं.

कलस पुं. (केन जलेन लसति लस् अच्) घडो, कुंभ,
कुंभशाशि, भत्रीश शेरनुं अेकं माप, यार आढकनो
कलश, सोण द्रोणनो अेकं कलश -चतुर्भिराढकैर्द्राणः
कलसो नल्वणोर्मणः-शाङ्गधरे पू. ख. १. अं;
-स एव कलसः ख्यातः घटस्तून्मानमेव च-
चरके १२. अं ।

कलसि स्त्री. (केन जलेन लस्-इन्) घडो, गागर, कुंभ
वगेरे. कलशि शब्दं श्रुओ.

कलसी स्त्री. (केन जलेन वा डीप्) उपरनो शब्दं
श्रुओ. -कलसी बृहती द्राक्षेत्यादिष्वस्या व्यवहारः, -
अलम्बितकर्णशष्कुलीकलसीकं रचयन्निबोत्रतः-
नैषधे २।८

कलसोदधि पुं. (कलस इव उदधिः) सागर.

कलस्वर पुं. (कलश्चासौ स्वरश्च) अव्यक्त मधुर स्वर.

कलहंस पुं. (कलप्रधानो हंसः) शजडंस पक्षी -वधूदुकूलं
कलहंसलक्षणम्-कुमा०, - कुन्दावदाताः कलहंसमालाः
प्रतीपिरे श्रोत्रसुखैर्निनादैः- भट्टिः २।१८, नृप, श्रेष्ठ,
परमात्मा, ते नामनो अेकं अतिजगती छंदनी भेद.

कलहंसी स्त्री. (कलहंस+डीप्) शजडंसी -कलहंसीषु
मदालसं गतम्-रघु०

कलह पुं. न. (कलं कामं हन्त्यत्र हन्+ड) विवाह,
वाग्विवाह, क्लेश, कंकास, जघडो, लडाई, युद्ध -न
विवादे न कलहे न सेनायां न सङ्गरे-मनु० ४।१२१;
-अलक्ष्मीः कलहाधारा न तेष्वास्ते कदाचन-
विष्णुपु० १।११४५

कलहकार त्रि. (कलहं करोति कृ+अण्) कश्चिथो
करनार, जघडो करनार, लडाई करनार, युद्ध करनार
-हन्तुं कलहकारोऽसौ शब्दकारः पपात खम्-भट्टिः ।

कलहनाशन पुं. (कलहं नाशयति नश्+णिच्+त्यु)
पूतिकरंजनुं वृक्ष, कांकथानुं अउ.

कलहप्रिय त्रि. (कलहः प्रियोऽस्य) जेने कश्चिथो विवाह
प्रिय छे ते. (पुं.) नारद मुनि.

कलहप्रिया स्त्री. (कलहः प्रियो यस्याः) सारिका पक्षिणी
-मेना, कश्चिथो करनारी स्त्री- दुर्मुखीः कपिलाः कृष्णाः
क्रोधनाः कलहप्रियाः- रामा० ५।१७।२७

कलहान्तरिता स्त्री. (कलहादन्तरिता) अवस्थांतर पाभेदी
नायिकानो अेकं भेद, पोताना प्रेमी साथे कलह थवाना
कारणो तेनाथी वियुक्त, जे कुद्ध पक्ष डोय ने साथेसाथ
पोताना कार्य पर भेद पक्ष करती डोय -चाटुकारमपि
प्राणनाथं दोषादपास्य या । -पश्चात्तापमवाप्नोति
कलहान्तरिता तु सा ॥ सा० द० ३।८६.

कलहाय (नामधातु -आत्म० सेट् कलहं करोति
कलह+क्यङ्-कलहायते) क्लेश करवो, कश्चिथो करवो.

कला स्त्री. (कलयति, कलते वा कल्+अच्+टाप्) खंद्रभङ्गनी शोणभो भाग -साडलंकारतया त्वयामम कथं नेन्दोः कला दृश्यते । पश्यामीन्दुकलां स्फुटं पुनरिदं लङ्कारता नास्मि यत् ।। - वक्रोक्तिपञ्चाशिका । भाग, अंश, भे पणनी अेक समयविभाग, राशिना त्रीशमा विभागनी साठभो अंश, लंङ्गीण उपर व्याज -धनवीथिवीथिमवतीर्णवतो निधिरम्भसामुपचयाय कलाः- शिशुं १।३२; कला - गीत-वादित्रकुशला नृत्येषु कुशलास्तथा । उपायज्ञाः कलाज्ञाश्च वैशिके परिनिष्ठताः-रामां १।१।८; दुत्र, स्त्रीरज, नौका, कपट, संगीत वगेरे खोसठ कलाओ - चतुःषष्टिकलाविद्या ईश्वरीप्रीतिवर्द्धनम्-गायत्री-कवचम्, शरीरमां रडेव सात धातुमांनी अेक धातु कवेदनो भेद.

कलाकुल न. (कलया मात्रयापि आकुलयति) डालाडल विध, भयंकर अेर.

कलाकेलि त्रि. (कलेव केलिरस्य) विदासी, कलानी डीडा करनार. (पुं.) कामडेव.

कलाङ्कुर पुं. (कलस्याङ्कुरो यत्र) सारसपक्षी (कलानामङ्कुरो यत्र) खीरीनुं शास्त्र बनावनार कर्णपुत्र-मूलडेव, कंस, असुर.

कलाङ्कुरी स्त्री. (कलङ्कुर+ङीष्) सारस पक्षीनी स्त्री जति.

कलाचिका स्त्री. (कलाची+फन्+टाप्) कोष्ठीधी मांङीने कांङा सुधीनी डायनी भाग, पीकडानी.

कलाची स्त्री. (कलमचति गच्छति अच्+अण्+ङीप्) उपरनी अर्थ जूओ.

कलाजाजी स्त्री. (कलायै जायते जन्+ड तथा सती आजायते जन्+ड गौरां डीप्) (कलौज्जी) काणुं शुरुं.

कलाटीन पुं. (कलेन अटनं आटः कलाटः तत्र साधुख) भंजरीट नामे अेक जतनुं पक्षी.

कलाद पुं. (कलामंशमादत्ते आ+दा+ड) सोनी, सोनार. (पुं. कलामति अद्+ण्वुल) कलादकः ।

कलाधर पुं. (कलाः धरति धृ+अच्) खंद्र. (त्रि.) खोसठ प्रकारनी कणाओनी जालनार.

कलानिधि पुं. (कला निधीयन्ते यत्र) खंद्र -यथाऽस्य मध्ये पतितोऽपि राहोः कलानिधिः पुण्यचयं ददाति ।। -उद्भटः, कपूर.

कलानुनादिन् पुं. (कलमनुनदति अनु+नद्+णिनि) भमरो, खकलो, खातक, भपैयो, कपिजल पक्षी.

कलान्तर पुं. (अन्या कला अंशः) व्याज, (न.) खंदनी बीज कणा -ज्योत्स्नान्तराणीव कलान्तराणि-कुमारं १।२५; बाभ -मासे शतस्य यदि पञ्च कलान्तरं स्यात् -लीलां

कलान्यास पुं. (कलानां न्यासः) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध शिष्यना शरीरने विशे अेक प्रकारनी न्यास.

कलाप पुं. (कलां मात्रामाप्नोति कला+अप्+अण्) समूह, -क्रियाकलापैरिदमेव योगिनः-भागं ४।२४।६२। जथो, मोरपिच्छ -संदीप्तकलापाग्रा विप्रकीर्णाश्च बर्हिणः-रामां ५।५२।१३, धरेणुं - मुक्ताकलापस्य च निस्तलस्य-कुमां १।४३; कंदोरो, खंद्र, बाभ राभवानुं भाथुं -ततः कलापान् सन्नह्य खड्गो बद्ध्वा च धन्विनौ -रामां २।५२।११; बाभ, धनुष, अर्ध खंद्राकार अेक जतनुं अस्त्र -खड्गांश्च दीप्तान् दीर्घाश्च कलापांश्च महाधनान् -महां ४।५।२८, ते नामनुं अेक गाम -देवापियोगमास्थाय कलापग्राममाश्रितः - भागं १।१२।६; मोती वगेरेनी से - मुक्ताकलापीकृतसिन्धुवारम्-कुमां, (त्रि.) विद्वान्, पंडित.

कलापक पुं. (कलाप+कन्) उपरनी पुं. कलाप शब्द जूओ, अेक प्रकारनुं व्याकरज - तद्वाहन-कलापस्य नाम्ना कालापकं तथा ।। -बृहत्कथासारः; - अधुनास्वल्पतन्त्रत्वात् कातन्त्राख्यं भविष्यति, डायीने गणे भांधवानुं भंधन, अेक क्रियापद साथे संबंध धरावनार थार श्लोको -कलापकं चतुर्भिश्च पञ्चभिः कुलकं स्मृतम्-सां ६।२४७, (न कलापिनो मयूरा यस्मिन् काले सोऽपि काल उपचारात् कलापी तस्मिन् काले देयमृणम् कला पिन्+कुञ्) जे काणे मोर कणा करे छे ते काणे आपवा योग्य ऋज वगेरे.

कलापद्वीप पुं. (कलापो ग्रामो द्वीप इदं बृहत्त्वात्) ते नामनुं अेक ग्राम.

कलापवत् त्रि. (कलाप+मतुप्) जेनी पासे बाभ राभवानुं भाथुं डीय छे ते.

कलापशस् अव्य. (कलाप+शस्) समूडे समूडे.

कलापिन पुं. (कलापो बहोऽस्यास्ति इनि) मोर - कलापिनामुद्धतनृत्यहेतो-रघुं ६।१९; - कला-विलापि-कलापिकदम्बकम् शिं ६।३१, ध्वनिहृष्टकूजितकलाः कलापिनः-शिशुं, खंद्र.

કલાપિની સ્ત્રી. (કલાપશ્વન્દ્રોઽસ્યસ્યામ્ ઇનિ ડીપ્) રાત્રિ, નાગરમોથ, મયૂરી, ચંદ્ર.

કલાપૂર્ણ ત્રિ. (કલાપિ: પૂર્ણ:) ચોસઠ કલાઓથી પૂર્ણ, સર્વ પ્રકારની કળાઓવાળું -ન ચાર્જુન: કલાપૂર્ણ: મમ દુર્યોધનસ્ય વા -મહાં ૪।૩૭।૧૩; (પું.) ચંદ્ર, કપૂર.

કલામૃત પું. (કલાં વિભર્તિ મૃ+કિવપ્) ચંદ્ર, કપૂર, (ત્રિ.) સર્વ પ્રકારની કળાઓ ધારણ કરનાર -કલા ચ સા કાન્તિમતી કલામૃત:-કુમારં

કલામક પું. કલમી ડાંગર.

કલામ્બિકા સ્ત્રી. (કલા: અર્થ: વિકાયાતે પ્રયુજ્યતેઽસ્યામ્ કલા+ વિ+કૈ+ક+ટાપ્ ષ્ણોં મુમ્) ઋણદાન.

કલાય પું. (કલામયતે અય્+અણ્) આ જાતનું ધાન્ય, વટાણા -વિકસત્કલાપકુસુમાસિતદ્યુતે-શિશું, -કલાયો વર્તુલ: પ્રોક્ત: સતિલક્ષ્મ હરેણુક: કલાયો મધુર: સ્વાદુ: પાકે રૂક્ષકશ્ચ વાતલ: ।। ભાવપ્રં

કલાયક પું. (કલાય સ્વાર્થે કન્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

કલાયચ્ચન્ન ત્રિ. (કલાયે ચ્ચન્ન:) ચાલતાં ચાલતાં જે ધૂજતું હોય તે.

કલાયન પું. (કલાનામયનં યત્ર) હરકોઈ નૃત્ય કરનાર નટ, તલવારની ધાર પર નાચનાર.

કલાયા સ્ત્રી. (કલા+અય્+ટાપ્) એક જાતની દુર્વા, ગંડદુર્વા વનસ્પતિ.

કલાલાપ પું. (કલમાલપતિ આ+લપ્+અણ્) ભમરો, અસ્પષ્ટ શબ્દનું મધુર ઉચ્ચારણ કરનાર. (કલસ્ય વા આલાપ:)

કલાવત્ ત્રિ. (કલા: અમૃતાદિકા: સન્ત્યત્ર મતુપ્ મસ્ય વ:) કલાવાળું, અંશવાળું. (પું.) ચંદ્ર, કપૂર.

કલાવતી સ્ત્રી. (કલાવત્+ડીપ્) ગોકુળની ગોવાલણ, રાધાની મા, એક પ્રકારની તંત્રશાસ્ત્રોક્ત દીક્ષા, -કૂટસ્થા કરુણા કાન્તા કૂર્મયાના કલાવતી- બ્રહ્મવૈવર્તે -કાશીખણ્ડે ૨૧।૪૭, તે નામની એક વીણા, -વિશ્વાવસોસ્તુ વૃહતી તુમ્બુરોસ્તુ કલાવતી-શિશું ૧।૧૦ તસ્ય ટોકાયામ્, તે નામની એક સ્વર્ગની વેશ્યા, દુમિલની પત્ની -કાન્યકુબ્જશ્ચ દેશે દ્રુમિલો નામ રાજક: । કલાવતી તસ્ય પત્ની વન્ધ્યા ચાપિ પતિવ્રતા ।। -બ્રહ્મવૈવર્તે ૨૦।૧૨.

કલાવિક પું. (કલેન વિકાયતિ આ+વિ+કૈ+ક) કૂકડો, મરઘો.

કલાવિકલ પું. (કલયા વિકલ:) ચકલો પક્ષી.

કલાવિકલી સ્ત્રી. (કલયા જાતિત્વાત્ ડીપ્) ચકલી.

કલાવિકી સ્ત્રી. (કલેન વિકાયતિ સ્ત્રિયાં ડીપ્) કૂકડી, મરઘી.

કલાહક પું. (કલમાહન્તિ આ+હન્+કિવપ્ સંજ્ઞાયાં કન્) કાહલ નામનું વાદિત્ર.

કલિ પું. (કલ શબ્દાદૌ+ઇન્) ચાર યુગમાંનો ચોથો યુગ (આ યુગનું આયુષ્ય ૪૩૨૦૦૦ માનવવર્ષ છે અને ઈસ્વી. પૂર્વ ૩૧૦૨ વર્ષના ૧૩ ફેબ્રુઆરીના દિવસથી તેની શરૂઆત થઈ હતી.) કળીયુગ, -ઇત્યેવ મુક્તો દેવેન બ્રહ્મણા કલિલ્ખ્યય: । દીનાન્ દૃષ્ટ્વા ચ શક્રાદીન્ વિભીતકવનં યથૌ ।। - વામને ૨૭. અં બહેડાનું ઝાડ, કજિયો, ક્લેશ, લડાઈ, શૂરવીર, જુગારમાં એકના અંકવાળો પાસો. (સ્ત્રી.) ફૂલની કળી.

કલિક પુ. (કલ+ઠન્) એક જાતનો બગલો, કૌંચ પક્ષી.

કલિકા સ્ત્રી. (કલિરેવ સ્વાર્થે કન્) ફૂલની કળી, ચૂતાનાં ચિરનિર્ગતાઽપિ કલિકા ન સ્વં રજ: શં ૬, - મુઘામજાતરજસં કલિકામકાલે । વ્યર્થ કદર્થયસિ કિં નવમાલિકાયા: ।। -સાં ૬૦ ૩।૧૬૮, વીણાનો મૂળ ભાગ, કલા શબ્દ જુઓ, તે નામનો એક છંદ, પ્રથમમપરચરણસમુત્થં શ્રયતિ સ યદિ લક્ષ્મ । इतरदितरगदितमपि यदि च तूर्यम्, चरणयुगल-કમવિકૃતમપરમિતિ કલિકા સા ।। -વૃત્તરત્નાં ૪. અં, પદની પરંપરાવાળી એક રચના.

કલિકાપૂર્વ ન. (કલિકયા અંશેન જન્યમપૂર્વમ્) પરમાપૂર્વનો જનક અંગજન્ય અપૂર્વનો ભેદ, વૈદિક કિયાના અંશથી ઉત્પન્ન થનારું અપૂર્વ.

કલિકાર પુ. (કલિં કલહં કરોતિ+કૃ+અણ્ કલિકાં ઋચ્છતિ ઋ+અણ્ વા) પીળા માથાવાળું એક જાતનું પક્ષી, પૂતિકરંજ, વિષલાંગલી, નારદ ઋષિ. (ત્રિ.) કજિયો કરનાર, કલિને પામનાર.

કલિકારક પું. (કલિં કારયતિ કૃ+ણિચ્+ણ્વુલ્) નારદમુનિ - કલહં કારયતીતિ નારદ: । પૂતિકરંજ નામની વનસ્પતિ. (ત્રિ.) કલેશકારક, કજિયો કરનાર.

કલિકારી સ્ત્રી. (કલિકાર+ડીપ્) જલપીપર, વિષલાંગલી વનસ્પતિ.

कलिङ्ग पुं. (के मूर्ध्नि लिङ्गमस्य) क्कडकीआ नामनुं पक्षी, कडुनुं ऊड, पीपरनुं वृक्ष, पूर्तिकरंज - कांथका नामनुं वृक्ष, ते नामनी अेक क्षत्रिय, शिरीष, पीपणो, (न.) ईदरंजव. (पु.) ते नामनी अेक देश उत्कलादेशितपथः कलिङ्गाभिमुखो ययौ-रघु० ४।३८, - जगन्नाथात् समारभ्य कृष्णातारान्तगः प्रिये । कलिङ्गदेशः संप्रोक्तोवाममार्गपरायणः ॥ अे नामनी राजा -अङ्गो बङ्गः कलिङ्गश्च पुण्ड्रः सुद्वश्च ते सुताः । तेषां देशाः समाख्याताः स्वनामप्रथिता भुवि । - महा० १।१०४।४९।

कलिङ्गक पुं. (कलिङ्ग+कन्) कुटुञ्जवृक्षनुं बीज, ईदरंजव.
कलिङ्गा स्त्री. (कं सुखं लिङ्गं यस्याः) नसोतर, क्कडकीशीर्गी.

कलिङ्गाद्यगुटिका स्त्री. (कं सुखं लिङ्गं यस्याः) यकधते कडेवुं अेक प्रकारनुं औषध-दवा.

कलिञ्ज पुं. (कं वातं लज्जाति रोधनेन लजि भर्त्सने अण्) सादडी, यटाई.

कलित त्रि. (कल्+कर्मणि क्त) ज्ञाशेव, प्राप्त करेव, विशिख इव कलितकर्णः प्रविशति हृदं न निःसरति - आर्यास० ३५५; - कलितललितवनमालः हलं कलयते - त०; कुतूहलाकलितहृदया-का० ४९, अेदेव, संप्र्या करेव, गण्डेव, अण्डश करेव, कडेव, विचारेव, अंधायेव (न. कल भावे क्त) शान, वाभ, अेदन, अण्डश, कथन, विचार, अंधन.

कलितरु पुं. (कलेराश्रयस्तरुः) अडेडानुं ऊड, (कलिद्रुमः)
कलिन्द पुं. (कलिं ददाति घाति वा खच् भुम्) ते नामनी अेक पर्वत, सूर्य, अडेडानुं ऊड, -कलिन्द-गिरिनन्दिनी तटसुरद्रुमालम्बिनी-रसगङ्गा०

कलिन्दकन्या स्त्री. (कलिन्दस्य कन्या) यमुना नदी, जमुना -कलिन्दकन्या मथुरां गताऽपि गङ्गार्मि-संसक्ताजलेव भाति-रघु० ६।४८; -कलिन्दजानीर० भासि० २।१२० ।

कलिन्दगिरिजा स्त्री. (कलिन्दगिरि+जन्+डमु+टाप्) यमुना नदी -कलिन्दस्य नन्दिनी ।

कलिप्रिय पुं. (कलिः प्रियः यस्य) नारदमुनि - कलिप्रियस्य प्रियशिष्यवर्गः -रघु० (त्रि.) कश्चित् जेने प्रिय डीय ते.

कलमारक पुं. (कलीनां कलिकानां मालाऽत्र लस्य २ः वा कप् संज्ञायां कन् वा) पूतिकरंज नामनुं वृक्ष - कलिमालकः ।

कलिमाल्य पुं. (कलीनां कलिकानां माल्यं यत्र) पूति-करंज नामनुं वृक्ष.

कलियुग पुं. (कलिरूपो युगः) क्वियुग, चार युगमांनो शोथो युग - अन्ये कलियुगे धर्मास्त्रेतायां द्वापरे परे । अन्ये कलियुगे नृणां युगहासानुरूपतः ॥ - मनु० १।८५, आ युग ४३२०००नो छे. आनी आरंभ ईस्वी. पू. ३९०२ वर्षनी ईशुआरीनी १३मी तल थी थयो डतो.

कलियुगाद्या स्त्री. माध मडिनानी पूनम, पूर्णिमा - माधस्य पूर्णिमायां तु घोरं कलियुगं स्मृतम्-बाह्योक्तिः ।

कलिल त्रि. (कल्+इलच्) गडन, मिश्र, दुःखे पेसाय तेवुं, दुःखिगम, दुर्बेध यदा-ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतितरिष्यति भग० २।५२; -न यत् पुनः कर्मसु सज्जते मनो रजस्तमोभ्यां कलिलं ततोऽन्यथा । -भाग० ६।२।४६, -विशसि हृदयक्लेशकलितम्-भर्तृ. ३।३४

कलिवृक्ष पुं. (कलेर्वृक्षः) अडेडानुं ऊड.

कलिहारी स्त्री. (कलिं हरति ह+अण् गौरा० डीप्) विषलांगली नामे अेक ज्ञतनी वनस्थिति.

कली स्त्री. (कलि+डीप्) इलनी कणी, अस्फुटित पुष्प.

कल्लुक पुं. अेक ज्ञतनुं वाध, वाजिंत्र, अंज.

कल्लुका स्त्री. ताश, दाशनी दुकान, उभाडियुं.

कलुष पुं. (कस्य जलस्य लुषो घातकः) पाडी, मडिष.

(न. कस्य सुखस्य लुषो घातकः) पाप, पातक - अज्ञान कलुषं जीवं ज्ञानाभ्यासाद् विनिर्मलम् । कृत्वा स्नानं स्वयं नश्येज्जलं कतकरेणुवत् ॥ - शङ्कराचार्यकृतात्मबोधे-५; (त्रि. कल्+उषच्) अस्वस्थ, मेवुं, दुष्ट, घातकी, निंदित, असमर्थ, पापी - वीतदोषकलुषः स चेद् भवान् एक एव भगवन् ! नमोऽस्तु ते ॥ - हेमचन्द्रकृतायोग-व्यह्वारि० । - भावावबोधकलुषां दयितेव रात्रौ-रघु० ५।६४

कलुषयोनि त्रि. (कलुषा योनिर्यस्य) जेनी उत्पत्ति अशुद्ध अने अस्वस्थ छे ते, अशुद्ध उत्पत्तिवाणुं. - वर्णापेतमविज्ञातं नरं कलुषयोनिजम्-मनु० १।५७

कलुषित त्रि. (कलुष+इतच्) मेवुं करेवुं, दुष्ट, कूर.

कलुषिन् त्रि. (कलुष+इनि) पापी, मेवुं, अधिंत्र.

कलुषी स्त्री. (कलुष+डीप्) अेस.

कलूतर पुं. ते नामनी अेक देश. (त्रि. तत्र भवादौ अण्) कलूतर देशमां रडेनार.

कलेवर न. (कले शुक्रे वरं श्रेष्ठम् तदुत्पन्नेऽपि शुचि) शरीर -यं यं भावं स्मरन् देही त्यजन्ते च कलेवरम्-भागं ८।६

कलोत्तार त्रि. (कलः उत्तारः उत्तारो वा यस्य) तीक्ष्ण शब्दवाणुं, तीक्ष्ण नादवाणुं, -कलोत्तारः ।

कल्क पुं. न. (कलः उत्तारः यस्य कल+क तस्य नेत्वम्) धी, तेव वगेरेनो ओक प्रकारनो पाकसंस्कार - गौरसर्षपकल्केन साज्येनोत्सादितस्य च-याज्ञं १।२७७; ईभ -तपो न कल्कोऽध्ययनं न कल्कः स्वाभाविको वेदविधिर्न कल्कः । प्रसह्य वित्ताहरणं न कल्कः तान्वेव भावोपहतानि कल्कः ॥ महां १।१२७१ पापंउ, अडेउानुं आउ, विष्टा, पाप, क्यरो, भेव - विधूतकल्कोऽथ हरेरुदस्तात् । प्रयाति चक्रं नृप ! शैशुमारम् ॥ - भागं २।२।२४, गाण, काननो भेव यट्शी जेवो वाटेवो पदार्थ -तां लोधकल्केन हताङ्गतैलाम् - कुं ७।१९, द्रव्यमात्रं शिलापिष्टं शुष्कं वा जलमिश्रितम् । तदेव सूरिभिः पूर्वैः कल्क इत्यभिधीयते ॥ कीट्टु (त्रि. कल्+क) पापाशय, पापी.

कल्कन (कल्कं शाठ्यं करोति णिच् भावे ल्युट्) शठतायुक्त आचरण, ईभ डोंगीपणुं करवुं.

कल्कफल पुं. (कल्कस्य बिभीतकस्य फलमिव फलमस्य) हाउमनुं वृक्ष.

कल्कि पुं. (कल्कोऽस्त्यस्य हाय्यतया इन्) विष्णुनो दशमो अवतार, जे उजु धवानो छे - सम्भलग्राम-मुख्यस्य ब्राह्मणस्य महात्मनः । भवने विष्णुयशसः कल्किः प्रादुर्भविष्यति ॥, म्लेच्छनिवहनिधने कलयसि करवालम् । केशव ! धृतकल्किशरीर ! जय जगदीश ! हरे ! - गीतं १।१०.

कल्किन् त्रि. (कल्कोऽस्त्यस्य कल्क+इनि) गाणवाणुं, क्यरावाणुं, भेववाणुं, दुश्यारी, ईभी. (पुं. कल्कः पापं नाशयतयाऽस्त्यस्य इनि) कल्की अवतार, विष्णुनो दशमो यरम अवतार जे उजु थनार छे. -मस्त्यः कूर्मो वराहश्च नरसिंहोऽथ वामनः । रामो रामश्च रामश्च बुद्धः कल्की च ते दश ॥ - पुराणे ।

कल्किपुराण न. (कल्किनः पुराणम्) ते नामनुं ओक उपपुराण.

कल्प पुं. (कल्पते समर्थो भवति स्वक्रियायै विरुद्धलक्षणया असमर्थो भवति वा अत्र-कल्प सामर्थ्ये विरुद्धलक्षणया असामर्थ्ये वा आधारे घञ्, कल्पयति सृष्टिं विनाशंऽवात्र कल्प+णिच् अच् वा) ब्रह्मानी रात्रिरुप अने जगतनुं येष्टा रडितपणुं करनार प्रलय, अधवा ब्रह्मना दिवसउप कण अने जगतनी येष्टानो संपादक भेद -कल्पान् कल्पविकल्पांश्च चतुर्युगविकल्पितान् । कल्पान्तस्य स्वरूपं च युगधर्मांश्च कृत्स्नशः ॥ २यदुं, विकल्प, विधान, विधि, डरकोई आचारग्रंथ -कल्पवित् कल्पयामास वन्यामेवास्य संविधाम्-रघुं १।९४; ठराव, कल्पवृक्ष, ईभ, गुडा, अवाज, नीरोगीपणुं, वेश, श्राद्धकल्पात्मक यजुर्वेदनो परिशिष्टे भाग -पञ्च कल्पा भवन्ति-नक्षत्रकल्पो वैतानः संहिताविधिराङ्गिरसः शान्तिकल्पश्चाथर्वणः इति । (त्रि. कल्प+णिच्+अच्) योग्य, सरभुं, तुल्य, लगभग अराअर, व्याकरणनो प्रत्यय-विशेष, ते स्यादंत अने त्यादंत प्रत्ययोनी साथे कांईक विष्णु अर्थमां वपराय छे - जेम - विद्वत्कल्पः-कुमारकल्पं सुषुवे कुमारम्-रघुं ५।३६, -प्रभातकल्पा शशिनेव शर्वरी-रघुं ३।२, क्लामां डोंशियार, गडन.

कल्पक त्रि. (कल्पयति रचयति आरोपयति वा कृप+णिच्+ण्वुल्) रथनार, रथना करनार, आरोपक, अन्धकर्ता. (कल्पयति क्षौरकर्मादिना केशादिकं रचयति) पुं. उजाम, कथूरो. (पुं. कल्प स्वार्थे कन्) कल्प शब्द जुओ.

कल्पकार पुं. (कल्पं कल्पसूत्रं करोति+कृ+ण्वुल्) 'कल्प-सूत्र' अनावनार, 'आश्वलायन' वगेरे आचारग्रंथोना अनावनार, वाणं. उजाम. (त्रि. कल्पं वेशं करोति कल्पं+कृ+अण्) वेश करनार, स्वांग धारण करनार.

कल्पकारक पुं. (पुं. कल्पकार) शब्द जुओ.

कल्पक्षय पुं. (कल्पस्य सृष्टेः रचनाविशेषस्य क्षयो यत्र) सृष्टिनो क्षय, प्रलय - पुरा कल्पक्षये वृत्ते जातं जलमयं जगत्-बृहत्कथा २।१०

कल्पतरु (कल्पशासौ तरुश्च) ईश्वानुउप इण देनार, कल्पवृक्ष, स्मृतिबंधननो ओक भेद, 'शारीरिक' सूत्र- (ब्रह्मसूत्र)ना भाष्यनी टीका 'भामती' तेना व्याख्यानउप ग्रंथ.

कल्पद्रु पुं. (कल्पश्चासौ वृक्ष) कल्पवृक्ष, वांछित इण आपनार वृक्ष -कल्पद्रु-चिन्तामणिषु स्पृहातिः रत्नाकरञ्च० कल्पद्रुमः । -नाबद्धं कल्पद्रुमतां विहाय जातं तमात्मन्यसिपत्रवृक्षम्-रघु० १४।४८; -सकलार्थिसार्थ-कल्पद्रुमः पञ्च० १

कल्पन न. (कल्प+ल्युट्) छेदवुं, कापवुं, कातरवुं. (न. कल्प+णिच्+ल्युट्) रथना, विधान, आरोप, निश्चय, अटकण, तर्क, शिल्प वगैरे क्रियानुं करवुं.

कल्पना स्त्री. (कल्प+णिच्+भावे+युच्) रथना, विधान, विशार, (कल्पनाया अपोढः), यऽवा माटे छाधीने तैयार करवो, नैयायिक मते व्यतिरेकव्याप्ति ज्ञानने आधीन अेक अनुमान, भीर्मांसक अने वेदान्तिमते अर्थापत्तिरूप प्रमाश, तर्क, लूषण, अटकण, वेदान्त सिद्धांतमां प्रपंचयो ब्रह्ममां कल्पनारूप आरोप करवो, जमाववुं, स्थिर करवुं - अनेकपितृणां तु पितृता भागकल्पना-याज्ञ० २।१२०

कल्पनाकाल त्रि. (कल्पनायाः काल इव कालो यस्य) अस्थिर, तत्काण नाश पामनार, अस्थिर उरकीर्ण पदार्थ, अथवा संकल्प-विकल्पनी पेटे अेकदम जल्दी नाश पामे तेवुं.

कल्पनी स्त्री. (कृप् छेदने करणे ल्युट्+ङीप्) कातर कातरवानुं साधन.

कल्पपादप पुं. (कल्पश्चासौ पादपश्च) कल्पवृक्ष, -मृषा न चक्रेऽल्पितकल्पपादपः-नैषध० १।१५; मडादान तरीके आपवानुं सोनानुं वृक्षाकार कीर्ण द्रव्य - कल्पद्रुमः - कल्पद्रुमोऽद्य फलितो लेभे चिन्तामणिर्मया-संग्रहः ।

कल्पपाल पुं. (कल्पं सुराविधानकल्पं पालयति) मध देयवानो धंधो करी सुजशान यलावनार, शौडिक, कलाव.

कल्पलता स्त्री. (कृप्+णिच्, कर्मणि अच्+लता) देवताई वेवो, ईच्छित इण आपनारी लता -नानाफलैः फलति कल्पलतेव भूमिः भर्तुं २।४६; मडादान तरीके आपवामां आवती अेक सुवर्षनी बनावेवी लता, -कल्पलतिका ।

कल्पलतादान न. (कल्पलतायाः दानम्) ते नामनुं अेक मडादान.

कल्पवर्ष पुं. ते नामनो अेक यादव.

कल्पवृक्ष पुं. (कल्पश्चासौ वृक्ष) कल्पतरु श०६ शुओ. -नमस्ते कल्पवृक्षाय चिन्तितान्नप्रदाय च । विश्वंभराय देवाय नमस्ते विश्वमूर्तये ॥ - दानसागरे

कल्पसूत्र न. (कल्पस्य वैदिककर्मानुष्ठानस्य प्रतिपादकं सूत्रम्) 'आश्वलायन' 'आपस्तम्भ' वगैरे अे बनावेव वैदिक कर्मना अनुष्ठाननुं प्रतिपादन करनार सूत्रग्रंथ.

कल्पान्त पुं. (कल्पस्य अन्तो यत्र) प्रलय - कल्पान्तक्रूरकोलः ऋतुक्रदनकरः कृन्दकपूरक्रान्तिः-उद्धटः, -उपवासरताश्चैव जले कल्पान्तवासिनः । -रामा० ३।१०।४

कल्पान्तस्थायिन् त्रि. (कल्पान्ते तिष्ठति) प्रलयकाण सुधी रहेनार.

कल्पित त्रि. (कल्प+णिच्+क्ता) रथित, कल्पेव - ब्रह्मादितृणपर्यन्तं मायया कल्पितं जगत् । - महानिर्वाणोक्तात्मज्ञानकल्पे, अनुमान करेवुं, सिद्ध करेवुं, आरोपित करेवुं, व्यंजित, कृत्रिम संज्ञाधी कडेव - अधिष्ठानावशेषो हि कल्पितवस्तुनः-सूतसं० । (पुं.) युद्ध माटे अथवा बेसवा माटे तैयार करेवो छाधी.

कल्पितार्थ त्रि. (कल्पितोऽर्थो यस्य) जेने अर्थ आपवानो विशार कथो छे ते.

कल्पिन् त्रि. (कल्पयति कृप्+णिच्+णिनि) रथनार, कल्पना करनार, वेष करनार, (पुं.) उजम, नापित.

कल्प्य त्रि. (कृप्+णिच्+यत्) रथवा योग्य, कल्पना करवा योग्य, आथरवा योग्य - कालोप-पत्रातिथिकल्प्यभागम्-रघु० ।

कल्पन् न. (कर्मन् रस्य लः) कर्म, काम, क्रिया, कृति करवुं.

कल्पलि पुं. (कलयति अपगमयति मलम् पृषो०) तेज, प्रकाश.

कल्पलीक न. (कलयति अपगमयति मलम् पृषो०) ज्वलंत तेज

कल्पष त्रि. (कर्म-शुभकर्म स्यति सो+क षत्वं रस्य लः) भविन -न हि कञ्चेन पश्यामो राघवस्यागुणं वयम् । दुर्लभो ह्यस्य निरयः शशाङ्कस्येव कल्पषम् ॥ - रामा० २।३६।२७, छाथनी छेओ, मेवुं, पापी - व्यपेतकल्पषो नित्यं ब्रह्मलोके महीयते-मनु० । (न.) पाप, भेव, -स हि गगनविहारी कल्पमषध्वंसकारी-हितो १।२९. (पुं.) ते नामनुं अेक नरक, ज्योतिष-शास्त्र प्रसिद्ध अेक भडिनो.

કલ્માષ ત્રિ. (કલ્+મષ્+અચ્) કાબરચિત્રું, કાબરચિત્રાવણવાળું, ધોળા અને કાળા રંગવાળું. (પું. કલયતિ કલ્+ક્વિપ્ કલ્, માષયતિ હિનસ્તિ અન્યવર્ણમ્ સ્વભાસા અચ્) કાબરચિત્રો વણી, કાળો રંગ, ભૂખરો રંગ, રાક્ષસ, સુગંધી ડાંગર, એક જાતનો અગ્નિ, એક જાતનો સાપ - નીલાનીલૌ તથા નાગૌ કલ્માષ-શબલૌ તથા -મહાં ૧૩૫૧૭

કલ્માષકણ્ઠ પું. (કલ્માષ: કણ્ઠો યસ્ય) મહાદેવ, શંકર.

કલ્માષપાદ પું. (કલ્માષૌ પાદૌ યસ્ય) સૂર્યવંશમાં પેદા થયેલ સુદાસ રાજાનો તે નામનો પુત્ર, ઋતુપર્ણ રાજાનો પૌત્ર -કલ્માષપાદ इत्येवं लोके राजा बभूव ह । इक्ष्वाकुवंशजः पार्थ ! तेजसा सदृशो भुवि ।। -મહાં ૧૧૭૭૧૧

કલ્માષી સ્ત્રી. (કલ્માષ+ઙીપ્) યમુના નદી, ચિત્ર-કાબર-ચિત્રા વણવાળી કોઈ સ્ત્રી. ગંગા-યમુનાના સંગમ ઉપર ભૃગુઋષિના આશ્રમ પાસેથી નીકળતી યમુના નદીને કલ્માષી કહે છે.

કલ્મ્ ન. (કલયતિ ચેષ્ટામત્ર યક્ વા કલ્યતે કલ્ ગતૌ કર્મણિ યત્, કલાસુ સાધુ યત્) પરોઢિયું, સવારનો પહોર, ગઈ કાલનો દિવસ, આવતી કાલ -इदं यः कल्य उत्थाय प्राञ्जलिः श्रद्धयाऽन्वितः शृणुयाच्छ्रावयेन्मन्यौ मृच्यते कर्मबन्धनैः ।। भाग० ૪૧૨૪૧૭૮, મધ (ત્રિ.) નીરોગી, સજજ, સમર્થ ઉદોગી, તૈયાર થયેલું, પઠાવેલું, શીખવેલું, કાલું, બોબડું -યાવદેવ ભવેત્ કલ્ય તાવત્ શ્રેયઃ સમાચરેત્ -મહા ભાં સં ૭૬ અધ્યાયઃ; તૈયાર, તત્પર - કથયસ્ય કથામેતાં કલ્યાઃ સ્મ શ્રવણે તવ ।। -મહાં ૧.૧૧૩

કલ્યજગ્ધિ સ્ત્રી. (કલ્યે પ્રાતઃ જગ્ધિઃ) સવારનું ભોજન, નાસ્તો, પ્રાતઃકાળે ખાવા યોગ્ય પદાર્થ.

કલ્યતા સ્ત્રી. (કલ્યસ્ય ભાવઃ તલ્-ત્વ) તંદુરસ્તી, નીરોગીપણું, આરોગ્ય -કલ્યત્વમ્ ।

કલ્યપાલ પું. (કલ્મ્ પાલયતિ પાલ્+અણ્) દારૂ વેચનાર શૌરિક.

કલ્યવર્ત પું. (કલ્યે પ્રાતઃ વૃત્યતે વૃત્+ણિચ્+અચ્) પ્રાતઃકાળનું ભોજન, નાસ્તો, ક્ષુદ્ર, તુચ્છ વસ્તુ -નનુ કલ્યવર્તમેતત્ - મૃચ્છં ૨; -સ્ત્રીકલ્પવર્તસ્ય કારણેન-મૃચ્છં ૪, -સ ઇવાનીમર્થકલ્યવર્તસ્ય કારણાદિવ-મકાર્યકરોતિ - મૃચ્છાં ૧

કલ્યા સ્ત્રી. (કલ્ય+ટાપ્) નીરોગી સ્ત્રી, દારૂ, મધ, શુભવાણી, હરડે, અભિનંદન, શુભ સમાચાર.

કલ્યાણ ન. (કલ્યે પ્રાતઃ અણ્યતે શબ્દતે અણ્+ઘજ્) કલ્યાણ -કલ્યાણં વઃ ક્રિયાસુ કિસલયરુચયસ્તે કરા ભાસ્કરસ્ય-સૂર્યશતકમ્: મંગલ -ત્વમેવ કલ્યાણિ ! તયોસ્તૃતીયા-રઘું ૬૧૨૧; સોનું, સુવર્ણ, સુદૈવ-સૌખ્ય. સ્થાનઘ્રંશં ન ચાપ્નોતિ દિવિ યા યદિ વા ભુવિ । સર્વકલ્યાણસંયુક્તો દીર્ઘકાલશ્ચજીવતિ ।। - વિષ્ણુપું ૧૧૨૧૨૦૨. (ત્રિ.) મંગળવાળું, કલ્યાણયુક્ત, શુભપ્રદ, ભદ્ર -કલ્યાણં કરુતે જનસ્ય ભગવાંશ્ચન્દ્રાર્ધચૂડામણિઃ - હિતોં ૧૧૨૮૫; તદ્ રક્ષ કલ્યાણપરમ્પરાણાં મોક્તારમૂર્જસ્વલમાત્મદેહમ્-રઘું ૨૧૫૦; સુખી - કલ્યાણાનાં ત્વમસિ મહસાં ભાજનં વિશ્વમૂર્તે-માલતીમાં ૧૧૨૮૫, શુભયુક્ત, સંતોષી. (પું. કલ્ય+અણ્+ઘજ્ રાણનું ઝાડ.

કલ્યાણક પુ. (કલ્યાણ ઇવ કાયતિ કૈ+ક) વનસ્પતિ પિત્તાપડો, (જૈ. દ.) તીર્થકરોની અવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવલ્ય અને નિર્વાણ એ પાંચ વિશિષ્ટ ઘટનાઓ.

કલ્યાણકગુહ પું. (કલ્યાણકયુક્તઃ ગુહઃ) વૈદ્યકશાસ્ત્રની વિધિથી પીપરીમૂલ, જીરું વગેરે ઔષધોથી મેળવેલ અને પકાવેલ ગોળ.

કલ્યાણકઘૃત ન. 'સુશ્રુત'માં બતાવ્યા પ્રમાણે ઔષધ ૩૫ બનાવેલું ઘી.

કલ્યાણકલવણ ન. વૈદ્યક વિધિથી ઔષધ વડે યુક્ત બનાવેલું મીઠું.

કલ્યાણકૃત્ ત્રિ. (કલ્યાણં શુભં શાસ્ત્રવિહિતં કરોતિ ક્+ક્વિપ્) શાસ્ત્રોક્ત કર્મ કરનાર, હરકોઈ કલ્યાણ કરનાર -નહિ કલ્યાણકૃત્ કશ્ચિત્ દુર્ગતિ તાત ! ગચ્છતિ-ભગં ૬૧૪૦

કલ્યાણચાર ત્રિ. (કલ્યાણં: ચારો યસ્ય) કલ્યાણ માર્ગે આચરતું, ભાગ્યશાળી.

કલ્યાણબીજ પું. (કલ્યાણં બીજં યસ્ય) એક જાતનું ધાન્ય, મસૂર.

કલ્યાણયોગ પું. (કલ્યાણનામકઃ યોગઃ) જ્યોતિષ-શાસ્ત્રમાં એક પ્રકારનો યાત્રાના અંગમાં રહેલો યોગ.

કલ્યાણવત્ ત્રિ. (કલ્યાણ+અસ્ત્યર્થે મતુપ્ મસ્ય વઃ) કલ્યાણવાળું, મંગળયુક્ત.

કલ્યાણવાચન ન. (કલ્યાણ+વચ્+ણિચ્+લ્યુટ્) શાસ્ત્રવિહિત કરવા યોગ્ય કર્મમાં બ્રાહ્મણો દ્વારા કહેવાતું કલ્યાણયુક્ત મંત્રોનું બોલવું, સ્વસ્તિવાચન.

कल्याणिका स्त्री. (कल्याणं संज्ञायां कन् अत इत्वम्)
मक्षसील धातु. -

कल्याणिन् त्रि. (कल्याण+अस्त्यर्थे इनि) कल्याणवाणुं,
कल्याणकारक, मंगलयुक्त, सौभाग्यशाणी,
आनंददायक.

कल्याणिनी स्त्री. (कल्याणिन्+डीप्) अवदाशा नामनी
वनस्पति, अला नामनी औषधि.

कल्याणी स्त्री. (कल्याण+डीप्) गाय -उपस्थितेयं
कल्याणी नाम्नि कीर्तित एव यत्-रघु० ॥ १८७,
कल्याण करवावाणी -दमयन्त्यपि कल्याणी प्रासादस्था
ह्युपैक्षत । - महा० ३।७४।५ राज, शनि, अउड.

कल्याण्यादि पुं. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध अेक. शब्द
क्षमूळ -स च गणः यथा- कल्याणी, सुभगा, दुर्भगा,
बन्धकी, अनुदृष्टि, अनुसृष्टि, जगती, वली, वदी
ज्येष्ठा, कनिष्ठा, मध्यमा, परस्त्री० ढक्प्रत्यये
नडादेशवान् - यथा काल्याणिनेयः ।

कल्यापाल पुं. (कल्यां सुरां पालयति पाल्+अण्)
दा३ वेधनार. (पुं कल्याण+पा+णिच्+ण्वुल्) -
कल्यापालकः ।

कल्युष त. मक्षिबंध.

कल्ल (भ्वा० आत्मा० अ० सेट्) शब्द करवी, अस्पष्ट
ओलवुं, भरभ शब्द करवी, भूंगा अडेश धवुं -
वल्लते ।

कल्ल त्रि. (कल्ल्+अच्) अडेशुं, सांभणवानी शक्ति
रहित.

कल्लता स्त्री. (कल्लस्य भावः तल्-त्व) स्वरनुं भेदन,
स्वर काढवी, अडेशपणुं, अडेशश. कल्लत्वम् ।

कल्लि अव्य. आवती कावे.

कल्लोल पुं. (कल्ल्+ओल्च्) मोटी तरंग, मोट्टुं मोजुं
-कालिन्दीजलकल्लोलकोलाहलकुतूहली - उद्धटः,
आनंद, उभंग, आयुः कल्लोललोलम्-भर्तुं० ३।८२,
- कल्लोलमालाकुलम् - भामि० १।५९, ७४. (त्रि.)
वैरी, शत्रु.

कल्लोलित त्रि. (कल्लोलाः संजाता अस्य कल्लोल+
इतच्) मोटा तरंगोवाणुं थयेल.

कल्लोलिन् (कल्लोलोऽस्त्यत्र इनि) मोटा तरंगोवाणुं
(पुं.) ते नामनी अेक देश.

कल्लोलिनी स्त्री. (कल्लोल+इनि+डीप्) नदी -
स्वर्लोककल्लोलिनि ! त्वं पापं तिरयाधुना मम

भवव्यालावलीढात्मनः-गङ्गाल० ५०, - विपुलपुलिनाः
कल्लोलिन्यः ।

कल्लण पुं. 'राजतरंगिणी' ग्रंथनो कर्ता.

कव् (भ्वा० आ० स० सेट्-कवते, कवित्) वभाणवुं,
काव्य करवुं, रीतरवुं, वडववुं, स्तुति करवी.

कवक पुं. (कु+अच्+संज्ञायां कन्) ग्रास, क्रोणियो.
(न.) योभासामां उगतरी छत्राकार कागडानी रोपी
- भूखत्राक वनस्पति - देवतार्थं हविः शिष्यु लोहितान्
ब्रश्चनांस्तथा । अनुपाकृतमांसानि विड्जानि कवकानि
च ॥ - याज्ञ० १।१७१।

कवच पुं. (कं देहं वातं वा वञ्चति क+वञ्च्+अच्
वा) अर्पतर -शराश्च दिव्या नभसः कवचं च पपात
ह ॥ - विष्णुपु० १।१३।४०, ढोल, दुंदुभि, वनस्पति
पीतपापडो, तज, भोजपत्रनुं अउ, वांभी पीपरनुं
अउ, तंत्रशास्त्रमां मंत्र साधनानुं अंग -मन्त्रेण प्रियते
योगी रक्षयते कवचैर्यतः । तन्त्र०

कवचपत्र पुं. (कवचं तल्लेखनसाधनं पत्रमिव वल्कलं
यस्य) भोजपत्रनुं अउ -भूर्जे विलिखितं चैतत्
(कवचपत्रं) स्वर्णस्थं धारयेद्द्वि ।

कवचहर पुं. (कवचं हरति येन वयसा ह्+अच्) अर्पतर
धारण करी शकं तेवी उम्भरवाणो कुमार -कवचहरः
कुमारः -पा.) ३।२।१०, उपर (सिद्धा० कौ०)

कवचिन् त्रि. (कवच+इनि) जेशे अर्पतर धारण करेवुं
छे ते.

कवटी स्त्री. (कौति शब्दायते कु+अटन्+डीप्) कमाड,
भारणुं.

कवती स्त्री. (कशब्दः अस्त्यस्याः मतुप्-स्त्रियां डीप्)
जेशां "क" अेवो शब्द आवे छे अेवी ऋथा.

कवयि स्त्री. (कात् जलात् वयते गच्छति वय्+इन्)
अेक जातनुं माछवुं. (स्त्री. क+वय+इन्+डीप्)
कवयी ।

कवर पुं. (कौति कु शब्दे-अरन्) पाठक, अध्यापक,
काबरचित्रो रंग -दृष्टवैव निर्जितकलापभरामधस्ताद्
व्याकीर्णमाल्यकवरां कवरीं तरुण्याः - शिशु० ५।१९.
(पुं.) (कं जलं वृणोति वृ+अच्) लवण, मीठुं, जाटुं.
त्रि. के मूर्ध्नि वरम् वरणीयम्) केशनी अलंकार -
वल्गुस्पन्दनस्तनकलशकवरां भाररशनां देवीम् -भाग०
५।२।७, काबरचिनुं, जडेव, संबंध पाभेल, मिश्र
थयेल.

कवरक पुं. (कवरं किरति क्षिपति कृ+ड) अंटीवान्, डेटी. (स्त्री.) कवरकी, - कारावासदुःखेन केशादिपारिपाटयराहित्यात् तथात्वम् ।

कव(ब)री स्त्री. (कवर+डीप्) केशनी अंबोडो, -घटय जघने काञ्चीमञ्च स्रजा कबरीभरम् - गीत- १२, योटेवानी लट, -अमरी कबरीभारभ्रमरीमुखरीकृता - कुवलयानन्दे, लीगुपत्र कबरी -गौपीमर्तुविरहविधुरा कात्तिदिन्दीवराक्षी । उन्मत्तेव स्थलितकबरी निःश्वसन्ती विशालम् - पदाङ्कदूते १. ।

कवर्ग पुं. (कघटितो वर्गः) कंठस्थानधी पेदा थयेल क, भ, ग, घ, ङ, ओ पांथ वर्णानो समूह.

कवर्गीय त्रि. (कवर्गे भवः) 'क' वर्गमां थनार, 'क' वर्गमां रडेवा वर्णां.

कवल पुं. (केन जलेन वलते वल् चलने अच्) शास, कोणियो -आस्वादवदिभः कवलैस्तृणानाम् - रघु० २।५, - कवलच्छेदेषु सम्पादिताः उत्तर० ३।१६, अक जतनुं माछलुं, वैद्यकशास्त्रमां कडेवी रोगना नाश माटेनी कोर्ष द्रव्यनी अभुक् क्रिया.

कवलग्रह पुं. (कवलस्य ग्रहः) कोणियो लेवो ते.

कवलप्रस्थ पुं. (कवलस्य प्रस्थः) कोणियाना जेटवा परिभाषानो अक भेद.

कवलिका स्त्री. (कवल इव स्वार्थे कन्) गुमडा वगेरे उपर बांधवामां आवती पोटीस.

कवलित त्रि. (कवलं करोति कवल+णिच्+कर्मणि क्त) जेनो कोणियो करेव छे ते -शश्वत् कवलितानेकजीवम्-कयासरित्सागरः, मृत्युना कवलितः सुभा० । जाधेलुं, भक्षष करेलुं, व्याप्त.

कवष् त्रि. (कौति कु-शब्दे वा. अषच्) छिद्रवाणुं आरक्षुं वगेरे.

कवष त्रि. (कु+असुन् वेदे षत्वम्) उपरनो अर्थ जुओ.

कवस् पुं. (कु+अस्) अज्तर, अक जतनी कांटे.

कवाट न. (कु+भावे अप् कवं शब्दं अटति कं वातं वटति वट् वेष्टने वा अण्) कमाड, आरक्षुं -मोक्षद्वार-कवाटपाटनकरी काशीपुराधीश्वरी-अन्नपूर्णास्तो०; - असंयत-कवाटानि सर्वशः-रामा० २।७१।३७।

कवाटन्न त्रि. (कवाटं हन्ति शक्त्या) आरक्षुं तीडी शकनार योर वगेरे.

कवाटवक्र नं. (कवाटं वक्रं यस्मात्) अक जतनुं वृक्ष.

कवाटी स्त्री. (कवाट अल्पार्थे डीप्) नानुं कमाड, नानुं आरक्षुं.

कवार न. (कं जलं वृणोति आश्रयत्वेन अण्) कभण, पध.

कवारि त्रि. (कुत्सितोऽरिः कोः कवादेशः) अराभ शत्रु.

कवासख त्रि. (कुत्सितस्य सखा+टच्) अराभ सहाय, कुत्सित पुरुषनी सहाय.

कवि पुं. (कव् वर्णने गतौ कुशब्दे वा इन्) सर्वज्ञ, प्रब -कविर्मनिषो परिभूः स्वयम्भूः-इशो०, - कवीनामुशनाः कविः -भग० १०, वभाशवा वायक, स्तुति करवा योग्य, वाल्मीकि मुनि -एकोऽभून्नलिनात् ततस्तु पुलिनात् वल्मीकतश्चापरः । त एव प्रथिताः कवीन्द्रगुरवस्तेभ्यो नमस्कुर्महे ॥ -उदभटः । कवित्वा अनावनार -मन्दः कवियशःप्रेप्सुः (प्रार्थी) -रघु० १।३, भृगुश्रुषिनी पुत्र, अक श्रुषि, शुकाचार्य -ब्रह्मणो हृदयं भित्वा निःसृतो भगवान् भृगुः । भृगोः पुत्रः कविर्विद्वान् शूक्रः कविसुतो ग्रहः ॥ -महा० १।६६।४२; सूर्य, कडिकडेवनो भोटे भाई, योर योद्धे, याक्षुष मनुधी वैराज प्रज्ञपतिनी कन्यामां उत्पन्न थयेल पुत्र, धुवड पक्षी, आकडानुं जाड. (त्रि. कव्+इन्) मेधावी, कांतदर्शी, शाता, स्तुति करनार, सर्वज्ञ, बुद्धिमान -अध्यापयामास पितृन् शिशुराङ्गिरसः कविः-मनु० २।१५१, (स्त्री. कु+अच् इ) लगाम.

कविक पुं. (कवि+स्वार्थे कन्) लगाम.

कविकल्पद्रुम पुं. ओपदेव पंडिते रथेलो ते नामनो पाणिनीय धातुपाठग्रंथ, अे ज रीते अे नामनो सिद्धदेमशब्दानुशासनना धातुपाठनो संग्रह- उर्ध्व-कुलगणेशिअे सं. १५७७ मां पधअद्र रथो छे.

कविकल्पलता स्त्री. काव्य रथनानी शिक्षानी देवेश्वर कविअे रथेलो अेक ग्रंथ.

कविका स्त्री. (कवि स्वार्थे कन्+टाप्) लगाम, अक जतनुं माछलुं, कविका पुष्य -कविका मधुरा स्निग्धा कफघ्ना रुचिकारिणी । क्वचित् पित्तकरी वातनाशिनी वद्विवर्द्धिनी-भावप्र०

कविय्येष्ठ पुं. (कविषु ज्येष्ठः) वाल्मीकि मुनि, आदि कवि.

कवितर त्रि. (कवि+तरप्) मडान् कवि.
कवित्तम त्रि. (कवि+तमप्) उपरनी अर्थं भुओ.
कविता स्त्री. (कवेर्वर्णयितुर्भावः तल्) कविन्तुं कर्म, कवित्वा,
 -सुकविता यद्यस्ति राज्येन किम्- भर्तुं २।२१० -
 कविपशुं -केषां नैषा भवति कविताकामिनी कौतुकाय-
 प्रसन्नराः; -कविता वनिता वापि आयाता सुखदायिनी-
 उद्भटः ।
कवितावेदिन् त्रि. (कवितां वेत्ति) कवि.
कवित्व न. (कवेर्भावः त्व) कविन्तुं कर्म, कविपशुं,
 काव्यविद्या -कवित्वं दुर्लभं लोके शक्तिस्तत्र सुदुर्लभा-
 सा० ६० ।
कवित्थ पुं. (कपयस्तिष्ठन्त्यत्र तत्फलप्रियत्वात् स्था+क
 पृषो० पस्य वः) कौठान्तुं गड.
कविपुत्र पुं. (कवेः भृगुसुतस्य पुत्रः) भार्गव, शुक्राचार्य,
 दैत्यगुरु.
कविय न. (कं सुखं अजति अज्-क वीभावः स्वार्थे छः)
 लगाम.
कविरहस्य न. ते नामनो उवायुधनो भनादेवो ग्रन्थ.
कविराज पुं. (कवीनां राजा कविः राजेव वा टच्)
 कविश्रेष्ठ, कविभां उत्तम, कवि ते ज राजा, श्रीविश्वनाथ-
 कविराजकृतिप्रणीतं साहित्यदर्पणममुं स्थगितप्रमेयम्
 -सा० ६०
कविरामायण पुं. (कविना कवित्वेन रामः अयनं यस्य
 णत्वम्) वाल्मीकि भुनि.
कविल पुं. (कवृ वर्णे इलच्) भांजरो वरु, पिंगल
 वरु. (त्रि. कु-कव् वर्णने इलच्) स्तुति करनार,
 शब्द करनार, भांजरो वरुवाणुं, पिंगला वरुवाणुं,
 पिंगणुं.
कविलासिका स्त्री. अक जलनी वीशा.
कविवाल्मीकि पुं वाल्मीकि भुनि जेमझे 'रामायण
 मडाकाव्यनी' रथना करी छे.
कविवेदिन् त्रि. (कवि-कवित्वं वेत्ति विद्+णिनि) काव्य
 ज्ञानार, कवि.
कवियं न. (कवि स्वार्थे छ) (स्त्री. कवि वा डीष्)
 कवी लगाम.
कवीयत् त्रि. (कविरिवाचरति कवि स्तोतारं वा इच्छति
 नाम० शत्) कविना जेवुं, पोतानी स्तुति करवा
 ईच्छनार.
कवीयस् त्रि. (अतिशयेन कविः ईयस्) मडान् कवि.

कवीयसी स्त्री. (कवीयस्+डीप्) कौठ मडान् स्त्री कवि.
कवूल न. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध 'नीलकंठी ताजिक'भां
 कडेवो अक योग.
कवेल न. (कं जलं विलति स्तृणाति विल्स्तृतौ अण्)
 कलम, पध.
कवोष्ण न. (कुत्सितमुष्णम् कोः कवादेशः) थोडुं
 ठिनुं, थोडो गरम स्पर्श -मत्परं दुर्लभं मत्वा
 नूनमार्वाजितं मया । पयः पूवैः स्वनिःश्वासैः
 कवोष्णमुपभुज्यते ॥ -रघु० १।६७ । (त्रि.
 कुत्सितमुष्णम् तद्वति) थोडा ठिना स्पर्शवाणुं.
कव्य न. (कवयः क्रान्तदर्शिनः पितरः तस्येदं यत्)
 पितृओने उदेशीने अपातुं अत्र वगेरे -एष वै प्रथमः
 कल्पः प्रदाने हव्य-कव्ययोः -मनु० ३।१४७, -
 यस्यास्येन सदाश्रन्ति हव्यानि त्रिदिवोकसः । कव्यानि
 चैव पितरः किं भूतमधिकं ततः ॥ -मनु० १।१५.
 (त्रि. कु शब्दे कर्मणि यत्) स्तुति करवा योग्य,
 स्तुति करनार.
कव्यवाड पुं. (कव्यं वलते लस्य वा डः) कव्यवाल
 शब्द भुओ.
कव्यवाल पुं. (कव्यं वलते ददाति अत्र वल् दाने
 आधारे घञ्) अग्नि. (कव्यं वल्यते अस्मै दीयते
 सम्प्रदाने घञ्) ते नामनो अक पितृदेव -
 कव्यवालोऽनलः सोमः यमश्चार्यमा तथा । अग्निस्वात्ता
 बार्हषदः सोमपाः पितृदेवताः ॥ -वायुपु०
कव्यवाह पुं. (कव्यं वहति वह+ण्वि) पितृओने कव्य
 पडोयाडनार अग्नि.
कव्यवाह पुं. (कव्यं वहति प्रापयति पितृन् वह+अण्)
 अग्नि.
कव्यवाहन पुं. (कव्यं वहति वह+ल्युट्) पितृओने
 कव्य पडोयाडनार अग्नि -त्रयो वा अग्नयो हव्यवाहनो
 देवानां कव्यवाहनः पितृणां सहरक्षा असुराणाम् तैत्ति०
 २।४।६।८
कश् (भ्या. प. सेट्-कशति) शब्द करवो, (अ०) जवुं
 शासन करवुं.
कश पुं. (कशति शब्दायते शास्ति ताडयति वा)
 थाबूक, डोरडो (इदानीं सुकुमारोऽस्मिन् निःशङ्कं
 ककशाः कशाः । पतिष्यन्ति सहास्माकं मनोरथैः-
 मृच्छ० १।४५ ।
कशकृत्स्न पुं. ते नामनो अक ऋषि.

કશસ્ ન. (કશતિ નીચં કશ્ ગતૌ અસુન્) પાણી, જળ.

કશા સ્ત્રી. (કશ્+અચ્+ટાપ્) ચાબુક, કોરડો, કોરડાથી મારવું -જઘાન કશયા મોહાત્તદા રાક્ષસવન્મુનિમ્-મહાં ૧૧૭૭૧૦

કશાત્રય ન. (કશાઃ કશાઘાતાઃ તાસાં ત્રયમ્) ઘોડા વગેરેને કોરડાથી મારવાની ત્રણ રીત છે તે. -સમ્યક્કશાત્રયવિચારવતા નિયુક્તઃ -શિશું ।

કશાહં ત્રિ. (કશામહંતિ અહં અણ્) ચાબુક મારવા યોગ્ય દુષ્ટ અશ્વ વગેરે.

કશિક પું. (કશતિ હિનસ્તિ સર્પમ્ કશ્+ઇકન્) નીળિયો, નકુલ.

કશિકપાદ ત્રિ. (કશિકસ્ય નકુલસ્ય પાદાવિવ પાદાવસ્ય) નીળિયાના જેવા પગવાળું.

કશિપુ પું. ન. (કશતિ દુઃખમ્ કશ્યતે વા) અત્ર, આચ્છાદન, બિછાનું, શય્યા, પાથરણું -સત્યાં ક્ષિતૌ કિં કશિપોઃ પ્રયાસૈઃ-ભાગં ૨૧૨૧૪; ઢાંકણ, એક જાતનું આસન, ચટાઈ, ગાલમસુરિયું, ઓશીકું. (પું.) ભોજન, વસ્ત્ર, ભોજન-વસ્ત્ર-વિચક્રીશ.

કશિપૂ પું. દ્વિ. (કશતિ દુઃખમ્ કશ્યતે વા) અશ્-વસ્ત્ર.

કશીકા સ્ત્રી. (કશ-વા ઈકન્+ટાપ્) જેણે બરચ્યાં જણ્યાં હોય તેવી નીળિયણ.

કશુ પું. ચેદિનો પુત્ર એક રાજા.

કશરક પું. તે નામનો એક યજ્ઞ -મળિભદ્રોડથ ધનદઃ શ્વેતભદ્રશ્ચ ગુહ્યકઃ । કશરકો ગણ્ડકણ્ડુ એતે ચાન્યે ચ બહવો યજ્ઞાઃ શતસહસ્રશઃ-ઈતિ ભા. મં. અ. ૧૦

કશરુ ન. (કં જલં વાતં શૃણાતિ કશ્+ઉ+અરઙ્) તૃણ કંદનો એક ભેદ -કશરુ દ્વિવિધં તત્ તુ મહદ્રાજકશરુરુકમ્ । વૈદ્યકમ્ । ત્વષ્ટાની ચૌદમી કન્યા. (પું.) ભરતના નવ ખંડમાંનો એક ખંડ, એરંગ દેશ. (પું. ન.) પીઠનું એક હાડકું, પૃષ્ઠ દંડ. (સ્ત્રી.) કશરુ ।

કશરુકમ્ ન. (કશરુ+કન્) તૃણ કંદનો એક ભેદ, કાંદો, પાણી, ઉદક.

કશરુકા સ્ત્રી. (કશરુ+કન્+ટાપ્) પીઠનું હાડકું.

કશરુમત્ પું. તે નામનો એક યવન રાજા.

કશરુસ ન. એક જાતનું તૃણ.

કશોક ત્રિ. (કશ્ તાહને ઓક) હિંસક રાક્ષસ વગેરે.

કશ્ચન અવ્ય. (કઃ વિભક્ત્યન્તાત્ ચન ઇતિ મુગ્ધ. પાણિન્યમરમતે પૃથક્વપદમિતિ ભેદઃ) કોક, કોઈક, કોઈ એક -દમઘોષસુતેન કશ્ચન પ્રતિશિષ્ટઃ પ્રતિ-ભાવાનથ-શિશું ૧૬૧૧ ।

કશ્ચિત્ અવ્ય. (કઃ ચિત્) ઉપરનો શબ્દ જુઓ. -કશ્ચિત્ કાન્તાવિરહગુરુણા સ્વાધિકારાત્ પ્રમત્તઃ-મેઘં ૧ ।

કશ્મલ ન. (કશ્+કલ્+મુટ્) મૂર્છા, મોહ, પાતક, પાપ -કુતસ્ત્વાં કશ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ભગવદ્ગીતા ૨૧૨; (ત્રિ.) મલિન, મેલું - કશ્મલં મહદાવિશત્ -મહાં, -મત્સંબન્ધાત્ કશ્મલા કિવદન્તી સ્યાચ્ચેદસ્મિન્-હન્ત ! ધિઙ્ મામધન્યમ્-ઉત્તરં ૧૧૪૨, પાપી.

કશ્મશ પું. (વેદે લસ્ય શઃ) કશ્મલ શબ્દ જુઓ.

કશ્મીર પું. (કશ્ ઈરન્ મુટ્ ચ) કાશ્મીર દેશ -શારદામઠમારભ્ય કુઙ્કુમાદ્રિતટાન્તિકઃ । તાવત્ કશ્મીરદેશઃ સ્યાત્ પઞ્ચાશઘોજનાત્મકઃ । -સજ્જમતન્ત્રે ૭. પટલે ।

કશ્મીરજ ન. (કશ્મીરે જાયતે જન્+ઙ) કેસર કશ્મીરજસ્ય કટુતાડપિ નિતાન્તરમ્યા-મામિં ૧૧૭૧

કશ્મીરજન્મન્ ન. (કશ્મીરદેશે જન્મ યસ્ય) કાશ્મીર દેશનું કેસર.

કશ્ય ન. (કશાત્યનેન કશ્ શબ્દે કરણે યત્) મદિરા, મદ. (ત્રિ. કશામહંતિ યત્) ચાબુકના પ્રહારને યોગ્ય ઘોડાનો મધ્ય ભાગ, કોરડો મારવા યોગ્ય.

કશ્યપ પું. (કશ્યં પિબતિ પા+ક) તે નામના એક ઋષિ, જે બ્રહ્મદેવના માનસપુત્ર મરિચિની પુત્ર -બ્રહ્મણસ્તનયો યોડભૂદ્ મરોચિરિતિ વિશ્રુતઃ । કશ્યપસ્તસ્ય પુત્રોડભૂત્ કશ્યપાનાત્ સ કશ્યપઃ । -માર્કણ્ડેયપું ૧૦૪૧૩, અદિતિ અને દિતિના પતિ કશ્યપે સૃષ્ટિ કાર્યમાં મહત્વનો યોગ આપ્યો હતો. મૃગનો એક ભેદ, કાચબો.

કશ્યપનન્દન પું. (કશ્યપસ્ય નન્દનઃ) ગરુડ. કશ્યપસુતઃ ।

કષ્ (ભ્વા. પર. સેદ-કષતિ) નીચોવડું, ક્ષીણ કરવું, ઘસવું, ઠાર મારવું.

કષ પું. (કષ્+અટ્) કસોટી, સોનાનો કષ કરવાનો પથ્થર -ભૂષણતાં ભજતઃ સચિ ! કષ્ણવિશુદ્ધસ્ય જાતરૂપસ્ય -આર્યાસં ૪૧૮; -છદહેમ કષ્ણત્રિવાલસત્કષ્ણપાષાણનિધે નભસ્તલે-નૈં ૨૧૬૯

कषण त्रि. (कष्यते कष् कर्माण ल्युट्) अप५व. (न.)
घस्रवुं, थोणवुं, निशान् करवुं, कसोटी वउे घसीने
सोनुं परभवुं, उलाववुं, भषवुं - कषणकम्पनिरस्त-
महाहभिः-किरा० ५।४७, (इहाद्रौ कषणेन कण्डूयनेन
यः कम्पस्तेन निरस्ता महाहयो येभ्यस्तैः) - कण्डू-
लद्विपगण्डपिण्डकषणोत्कम्पेन संपातिभिः-उत्तर० २।९।

कषणपाषाण न. (कषणस्य पाषाणः) कसोटी.

कषा स्त्री. (कष्यते ताड्यतेऽनया कष्+अच्) थाणुक,
कोरडो -कृच्छ्रेण पृष्ठे कषया च ताडितः -शिशु०;
- उष्टान् हयान् खरान् नागान् जघ्नुर्दण्डकषाङ्कुशैः
-रामा० ६।३७।४९

कषाकु पुं. (कष्+आकु) अग्नि, सूर्य, चित्रानुं आउ.

कषाय पुं. न. (कर्षति कण्ठम् कष्+आय अद्धर्चादि)
तुरो स्वाद, तुरो रस -शुक्तानि च कषायांश्च पीत्वा
मेध्यान्यपि द्विजः -मनु० ११।१५३, निर्विकल्प समाधिनुं
अेक विघ्न, रागी -परित्यक्तबाह्वाविषयस्य अखण्ड-
वस्तुग्रहणस्यादबुद्धरागादिसंस्कारैः स्तब्धोभावादखण्ड-
वस्त्वग्रहणं कषायः । -वेदान्तसरे समाधिकल्पे ८१,
अेक ज्ञतनो क्वाथ, नियासि-रस, विदेपन, अंगराग,
कदियुग, लावपीणो मिश्ररंग -कर्णापितो लोध-
कषायरूक्षे-कुमा० ७।१७, भगवो रंग.
(पुं. कष्+आयः) श्योनाक वृक्ष. धावडीनुं आउ, कोठनुं
आउ, राणनुं आउ, आसक्ति, मननो ताप, रागद्वेषादि
दोष -आहारशुद्धौ सत्त्वशुद्धि, सत्त्वशुद्धौ ध्रुवा स्मृतिः,
स्मृतिलम्भे सर्वग्रन्थीनां विप्रमोक्षस्तस्मै मृदितकषायाय
तमसः पारं दर्शयति- छान्दोग्योपनिषदि । (त्रि.)
(कष्+आयः) तूरुं, लाव रंगवाणुं -चूताङ्कुरस्वाद-
कषायकण्ठः-कु० ३।३२, उँदरना जेवा रंगवाणुं,
सुगंधित - स्फुटितकमलामोदमैत्रीकषायः-मेघ० ३१

कषायकृत् पुं. रातुं लोधर.

कषायपाक पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक प्रकारनो क्वाथ.

कषायपाणी स्त्री. ते नामनो अेक देश.

कषायपान न. (कषायस्य पानम्) उकाणो पीवो ते.

कषाययावनाल पुं. तुवेर धान्य.

कषायवासिक पुं. 'सुश्रुत'भां जषावेव ते नामनो अेक
डीडी.

कषाया स्त्री. दुरालभा वनस्पति, धमासो वनस्पति -
गान्धारी कच्छुरानन्ता कषाया हरविग्रहा-भाव०
पू० ख० ।

कषायान्वित त्रि. (कषायेणान्वितः) तूरुं, तूरा स्वादवाणुं,
कटाणुं, रागद्वेषयुक्त.

कषायित त्रि. (कषायो-रक्तपीतवर्णादि जातोऽस्य तारका०
इयच्) तूरुं थयेलुं, कसाई गयेलुं -अमुनैव
कषायितस्तनो सुभगेन प्रियगात्रभस्मना -कुमा० ४।३४,
लावपीणुं थयेलुं, लावपीणुं करेल.

कषायिन् पुं. (कषायो निर्वासोऽस्त्यस्य इनि) सागनुं
आउ, भजूरीनुं आउ, लक्षुयनुं वृक्ष. (त्रि. कषाय+
इनि) तूरुं, तूरा स्वादवाणुं, राता तेवीया रंगनुं,
विषयमां आसक्त, भगवा रंगवाणुं.

कषि त्रि. (कष् हिंसायां इन्) डिंसाकारक, डिंसा करनार.

कषित त्रि. (कष्+क्त) जेने दुःख दीधुं डोय ते, जेनो
अपकार क्यो डोय ते.

कषिका स्त्री. (कष्+ईकन्+टाप्) कोटाणी.

कषीका स्त्री. (कष्+ईकन्+टाप्) पक्षीजाति -कषीका
पक्षिजातौ स्याद् दूषिका नेत्रयोर्मले-उणादिकांशे ।

कषेरुका स्त्री. (कषेरु+कन्) पीठनुं वांणुं डाउडुं,
तृक्षक-दनी जति.

कष्कष पुं. (कषित्यव्यक्तं शब्दमुच्चार्य कर्षति कष्
हिंसने अच्) अेक ज्ञतनुं करमियुं, शत्रु, रोग वगेरे.

कष्ट न. (कष्+क्त) पीडा -कष्टं खल्वनपत्यता-श०
६, -धिगर्थाः कष्टसंश्रयाः- पञ्च० १।१६६; व्यथा,
दुःख -कुर्वाणः सततं कर्म कृत्वा कष्टशतान्यपि ।
तावन्न लभते मोक्षं यावज्ज्ञानं न जायते ॥ - महा-
निर्वाणोक्तात्मज्ञाननिर्णये. (त्रि.) दुःखी, कष्टवाणुं,
पीडावाणुं. कष्टधी भेणववा योग्य, गडन, कठश -
स्त्रीषु कष्टोऽधिकारः-विक्रम० ३।१, पीडाकारक -
बन्धनानि च कष्टानि परप्रेष्यत्वमेव च ॥ मनु०
१२।७८; -कष्टं युद्धे दशशेषाः श्रुता मे, त्रयोऽस्माकं
पाण्डवानां च सप्त-महा० १।१।२१५; -
रामहस्तमनुप्राप्य कष्टात् कष्टतरं गता-रघु० १५।४३,
-मोहादभूत् कष्टतरः प्रबोधः -रघु० १४।५६;
थित्वाओथी भरेलुं -कष्टा वृत्तिः परार्थीना कष्टो
वासो निराश्रयः । निर्धनो व्यवसायश्च सर्वकष्टा
दरिद्रता ॥ -चाणक्य० ५९ । (अव्य०) अरे, लाय
-हा धिक् कष्टं, हा कष्टं जरयाऽभिभूतपुरुषः
पुत्रैरवज्ञायते-पञ्च० ४।६८

कष्टकार पुं. (कष्टं करोति कृ+अण्) संसार, दुनिया.
(त्रि.) पीडा करनार, दुःख देनार.

कष्टकारक पुं. (कष्टं करोति कष्ट+कृ+ण्वुल्) संसार,
विश्व, दुनिया (त्रि.) पीडा करनार, दुःख देनार.

कष्टरिपु पुं. (कष्टसाध्यो रिपुः) धशा ४ दुःखधी
साधी देवाय तेवो शत्रु.

कष्टस्थान न. (कष्टस्य स्थानम्) दुःख स्थान, अरुचिकर
स्थान.

कष्टि स्त्री. (कृ+वित्) परीक्षा, परीक्षा, दुःख,
पीडा, कसोटी भूकवी.

कस् (भ्वा० सक० पर० सेट्-कसति) १वुं, ७वुं, ८वुं,
यावुं, उद् साथे कस् -उंथे १वुं, निस् निर् साथे
दूर करवुं, डांकी डाठवुं -निरकासयद् रविमपेतवसुं
वियदालयादपरदिग्गणिका-शिशु० १।१०; -येनाहं
जीवलोकान्निष्कासयिष्ये- मुद्रा० ६; वि साथे कस्
प्रकाशवुं, -क्षणदृष्टिपातविकसद्दनाम् -शिशु०; -
विकसति हि पतङ्गस्योदयेपुण्डरीकम् मा० १।२८; -
निजहृदि विकसन्तः सन्ति -भर्तृ० २।७८; अनु+वि
साथे कस् यो०य रीते विकास पाभवुं, -घन-
मुक्ताम्बुलवप्रकाशितैः-घट० १९, प्र साथे कस् अत्यंत
प्रकाशवुं, सम् साथे कस् सारी रीते १वुं. (अदा०
आत्म० सक० सेट्-कस्ते) नाश करवो, १वुं.

कस् पुं. (कसति-विकसति स्वर्णादिरत्र कस्+अच्)
कसोटीनो पथर -कसपाषाणिभे नभस्तले-नैषधे०
२।६९, वि पूर्वक-प्रहृदितत्त्वाव, - प्रफुल्लोत्फुल्लसं-
फुल्लव्याकोर्षविकचस्फुटाः, फुल्लश्चैते विकसिते-अमरः
२।४।७-८, -विकसितपङ्कजकलिका-दुर्गादासः ।

कसन पुं. न. (कसति हिनस्ति ल्युट्) उधरसनो रोग,
कङ्को रोग.

कसना स्त्री. अेक प्रकारनी वृत्ता.

कसनोत्पाटन पुं. (कसनं कासरोगं उत्पाटयति उत्पाटि+
ल्युट्) अरडूशी नामनी वनस्पति.

कसणीर पुं. अेक जातनी सर्प. (पुं. कसणीलः)

कसा स्त्री. (कस्+अच्+टाप्) याभुक, कोरडो.

कसाम्बु न. श्राद्धकाले पितृश्रीने अपातुं १वुं.

कसिपु पुं. (कशति शस्ति दुःखम्) अत्र, भोरक,
उकाणैवा योभा. कशिपु शब्द १वुं.

कसेरु पुं. (कस्+उ+एरुगामः) कशेरु शब्द १वुं.
भुंउने प्रिय अेवो अेक जातनी १वुं.

कसेरुका स्त्री. (कसेरु+कन्) अेक जातनुं तृष, पीठनुं
वांभुं डाउकुं, कशेरुका -शब्द १वुं.

कस्कादि पुं पाणिनीअे कडेवो विसर्गना सत्त्व
निमित्तवाणी शब्दगण. -यथा- कस्कः, कौतस्कुतः,
भ्रातृष्पुत्रः, शुनस्कर्णः, सदास्कालः, स्वास्कः, कांस्कान्,
सर्पिष्कुण्डिका, धनुष्कपालं, बर्हिष्पलम्, यजुष्पात्रम्,
अयस्कान्त, तमस्काण्ड, अयस्काण्ड, मेदस्पिण्डः,
भास्करः, अहस्करः, आकृतिगणः ।

कस्तम्भी स्त्री. (कं शिरोऽग्रभागं स्तम्भाति स्तम्भ्+अण्
डोष्) गाडना आगणना भागमां रडेवो उठडो.

कस्तीर न. (ईषत्तीरमत्र कोः कादेशः) ते नामनुं अेक
शडेर, कथीर.

कस्तुरिका स्त्री. (कस्तुरी एव+कन्) कस्तुरी.
(स्त्री. कस्तूरिका) - कस्तूरिकामृगविमर्दसुगन्धिरिति १;
-कस्तूरिकातिलकमालि विधाय सायम्- भासि० २।४

कस्तूरी स्त्री. (कसति गन्धोऽस्याः दूरतः कस्+ऊर+तुट्
च) मृगनी नामिमां धनारो अेक सुगन्धी पदार्थ, -
कस्तूरीतिलकं ललाटपटले-विष्णुमूर्तिवर्णने०; -कपिल
पिङ्गल कृष्णा कस्तूरी त्रिविधा स्मृता-राजनिर्घण्टः ।

कस्तूरीमल्लिका स्त्री. (कस्तूरीगन्धयुक्ता मल्लिका)
कस्तूरीना गंध जेवी गंधवाणी अेक जातनी वत्ता.

कस्तूरीमृग पुं. (कस्तूरीहेतुको मृगः) जेनी दुटीमां
कस्तूरी थाय छे ते जातनी मृग. - कस्तूरिकामृगः ।

कस्तूरीवल्लिका स्त्री. (कस्तूरीना गंध जेवी गंधवाणी
अेक जातनी देवडी.

कस्मल न. (कश्मलवत्) पाप, पातक, भोड, भूखर्ण.
(त्रि.) भेवुं पापी.

कस्मात् अव्य. (किं शब्दस्य पञ्चमीविभक्त्या
एकवचनम्) शाथी, शा माटे, केम.

कस्वर त्रि. (कस्+वरच्) १नार, गमन करनार, डिंसक.

कहय पुं. (कस्य सूर्यस्य हयः) सूर्यनी घोडो.

कहिक पुं. दयापात्र करोड.

कहूय पुं. (हे क्यप् हूयः कः सूर्यो हूयो यस्य) सूर्यने
भोलावनार अेक ऋषिनो भेद.

कहोड पुं. ते नामना अेक ऋषि, उदालक ऋषिनो
शिष्य, अष्टावकनो पिता.

कहोल पुं. उपरनी अर्थ १वुं.

कह्लार न. (के जले हलादते ह्लाद्+अच् पृषो० दस्य रः) सईद
कमण, सैत कमण -आह्लादिकह्लारसमीरणहिते-शिशु०,
-कुमुदोत्पलकह्लारशतपत्रवनर्द्धिभिः-भाग० ४।६।१८, -
कह्लारपद्मकुसुमानि मुहुर्विधुन्वन्-ऋतु० ३।१५ ।

कह पुं. (कं जलं ह्ययति स्पन्दते शुक्लरूपत्वात् हे+ क)
 अगलो पक्षी.
 कांशि पुं. (कंस भवार्थे वा० इज् वेदे पृषो० सस्य शः)
 कंसानुं पात्र.
 कांस त्रि. (कंसो देशभेदोऽभिजनोऽस्य तक्षशिलादि अञ्)
 कंसथी अधिष्ठित भोज्यदेशमां रडेनार.
 कांसीय न. (कंसस्य विकारः छ) धातुनी जति, कंसुं.
 कांस्य न. (कंसाय पानपात्राय हितं कंसीयम् तस्य
 विकारः यञ् छलोपः) तांभु अने कदाई मिश्रित
 धातुनी जति, कंसुं -अनेनैव विधानेन कांस्यं
 विङ्गन्धलेपितम् । -भावप्र०; अेक जतनुं वाध, अेक
 जतनुं परिभाषा -न पादौ धावयेत् कांस्ये कदाचिदपि
 भाजने -मनु० ५। (पुं. न.) पीवानुं वासश्च, प्यालो,
 कंसियो.
 कांस्यक न. (कांस्य+कन्) धातुनी जति, कंसुं.
 कांस्यकार पुं. (कांस्यपात्रं करोति कृ+अण्) कंसारो.
 कांस्यताल पुं. (कांसस्य तालः) अंज, करताल.
 कांस्यनील पुं. (कांस्येन कृतः नीलः) अेक जतनुं
 अंजन, सुरभो -कांस्यनीलो हरिनीलः कोटिभिर्दशभिर्वृतः
 -रामा० ४।३९।२३ ।
 कांस्यभाजन न. (कांसस्य भाजनम्) कंसानुं वासश्च.
 काक पुं. (कै शब्दे कन्) कागडी -काकः
 कोकिलशूकस्त्वथ खरोष्ट्राश्वादयो भल्लुका- हारीते
 प्र० स्थाने ११; -काकोऽपि जीवति चिराय बलिं च
 भुङ्क्ते-पञ्च० १।२४, काकशंघा नामनी वनस्थिति,
 ते नामनो अेक द्वीप जेमां काकनी प्रधानता डोय छे,
 काणी उबर, काकना पण जेवो आकार, तिलकनो
 अेक लेद, अतिधृष्ट पुरुष, लातनी अेक जत, कोयल.
 (पुं. कस्य शिरसः आकः सेधनम्) पाणीमां माथुं
 बुडाडुवुं, माथुं ओणवुं, लींजवुं. (त्रि. कस्य शिरसः
 आकः सेवनम्) लुं, लंगुं, थोडा जणवाणुं. (न.
 काकानां संघः अण्) कागडाओनो समुदाय, अेक
 प्रकारनुं तिलक, अेक प्रकारनो सुरतबंध.
 काककङ्गु पुं. (काकप्रियः कङ्गुः ईषज्जलयुक्तो वा
 कङ्गुः) अेक जतनुं धान्य, कांग.
 काककण्टक पुं. (काके कण्क इव) अेक जतनो
 कागडी.
 काककला स्त्री. (काकस्य कला अवयवो जङ्घेवावयवो
 यस्याः) काकजङ्घा शब्द जुओ.

काककायति पुं. स्त्री. कागडानुं संतान.
 काकघ्नी स्त्री. (काकं हन्ति टक् टित्वात् डीष्) मडकशंघ
 नामनुं वृक्ष.
 काकचिञ्चा स्त्री. (काकवर्णा चिञ्चा प्रान्तभागः यस्याः
 पृषो०) यशोडी. काकचञ्चा, काकचिञ्चि,
 काकचिञ्ची, -रक्ता सा काकचिञ्ची स्यात् काकदन्ती
 च रक्तिका-भावप्र.
 काकच्छद पुं. स्त्री. (काकस्य छदः पक्ष इव छदो यस्य)
 अंजन पक्षी, अंजरीट, टिवाणी घोडो. (पुं.) कागडानी
 पांज, केशनां खुस्सं, (काकच्छदिः, काकछदिः)
 काकजङ्घा स्त्री. (काकस्य जङ्घेव जङ्घावयवो यस्याः)
 ते नामनी अेक वनस्थिति, अघेडी -काकजङ्घा हिमा
 तिक्ता कषाया कफपित्तजित्-भावप्र०
 काकजम्बु स्त्री. (काकवर्णा जम्बुः) अेक जतनी वनस्थिति,
 अंभु, काकजम्बू, भूमिजम्बू, भूमिजम्बुका ।
 काकण न. (कु ईषत् कणति निमीलति इति कण्+अच्
 काकणं गुञ्जाफलं तद्वदाकृतिरस्य) अेक जतनो
 कोड, काणा अने राता उधवाणो पत, कोड नामनो
 अेक जतनो रोग -त्रिदोषलिङ्गं तत् कुष्ठं काकणं
 नैव सिध्यति -माधवाकरः । -काकणकम् ।
 काकणन्तिकी स्त्री. (कु ईषत् कणन्ति निमीलन्ति कु+
 कण्+शतृ+डीप्) यशोडी -यत् काकणन्ति-
 कावर्णमपाकं तीव्रवेदनम् -चरके ।
 काकणन्ती स्त्री. (कु ईषत् कणन्ती निमीलन्ति कण
 निमीलने शतृ डीप् कोः कादेशः) उपरनो शब्द
 जुओ.
 काकता स्त्री. (काकस्य भावः तल्-त्व) कागडापणुं,
 काकत्वम् ।
 काकतालीय न. (काकतालिमिव छ) कागडानुं भेसवुं
 अने ताडना इणुं पडवुं-अे प्रकारे आकस्मिक
 प्राप्तिभूयश्च न्याय -फलन्ति काकतालीयं तेभ्यः प्राज्ञा
 न विभ्यति -वेणी० २।१४; -काकतालीयवत् प्राप्तं
 दृष्ट्वाऽपि निधिमप्रतः-हि० पर० ३५
 काकतालुकिन् त्रि. (काकतालुक+इनि) नीय, उलकुं,
 तुश्च मानवा योग्य.
 काकतिक्ता स्त्री. (काकमांसवत् तिक्ता) यशोडी,
 काकशंघा वनस्थिति, अघेडी- काकजङ्घा नदीकान्ता
 काकतिक्ता सुलोमशा-भावप्र०

કાકતિન્દુક પું. (કાકવર્ણો તિન્દુકઃ) એક જાતનું વૃક્ષ, પીલુનું ઝાડ, કચૂરો વનસ્પતિ. (ન.) કાકતિન્દુક વૃક્ષનું ફળ, પીલુનું ફળ.

કાકતુણ્ડ પું. (કાકતુણ્ડસ્યેવ વર્ણોઽસ્ત્યસ્ય અચ) કાળું અગર, કાલાગરુ ચંદન.

કાકતુણ્ડફલા સ્ત્રી. (કાકતુણ્ડામિવ ફલમસ્યાઃ) કાકનાસા વનસ્પતિ.

કાકતુણ્ડિકા સ્ત્રી. (કાકતુણ્ડસ્ય વર્ણઃ અર્દ્ધફલેઽસ્યાઃ ઠન્) ચણોઠી.

કાકતુણ્ડી સ્ત્રી. (કાકવત્ કૃષ્ણતુણ્ડમસ્યાઃ - કાકતુણ્ડસ્યેવાકૃતિવિદ્યતેઽસ્યાઃ ડીપ્) ચણોઠી, કાકનાસાનું વૃક્ષ, કાગડી -કાકતુણ્ડિકા ।

કાકદન્તગવેષણ પું. (કાકસ્ય દન્તાઃ સન્તિ ન વા ઇતિ ગવેષણમિવાનર્થકઃ પ્રયત્નો યત્ર) કાગડાને દાંત છે કે નહીં એવી નિર્રથક તપાસ કરવી તે, નિષ્ફળ પ્રયાસ કરવા જેવું છે.

કાકદન્તિકા સ્ત્રી. (કાકદન્તી+કન્) ધોળી ચણોઠી, એક જાતની વનસ્પતિ જેને દાંતી કહે છે.

કાકધ્વજ પું. (કાકમોષજ્જલં બાષ્પં ધ્વજ ઇવાસ્ય) સમુદ્રની નીચે રહેલો અગ્નિ, વડવાગ્નિ, વડવાનલ.

કાકનામન્ પું. (કાકેનાપિ નામ્યતેઽસૌ નમ્+ગિન્ચ્ કર્મણિ ડ્વનિષ) એક જાતનું વૃક્ષ, બકવૃક્ષ.

કાકનાસ પું. (કાકસ્ય નાસા તદ્વર્ણઃ ફલેઽસ્ય) એક જાતનું વૃક્ષ.

કાકનાસા સ્ત્રી. (કાકસ્ય નાસેવ ફલમસ્યાઃ) કાકજંઘા નામની વનસ્પતિ, નસોતર -કાકનાસા તુ કાકાઙ્ગી કાકતુણ્ડફલા ચ સા -ભાવપ્ર૦ । (કાકસ્ય નાસેવ ફલમસ્યા સ્વાર્થે કન્) -કાકનાસિકા ।

કાકનિદ્રા સ્ત્રી. (કાકસ્ય નિદ્રેવ નિદ્રા) કાગડાની નિદ્રા જેવી નિદ્રા, આંખમાં ઝબકી આવવી, ઝેડું ખાવું.

કાકનીલા સ્ત્રી. (કાક ઇવ નીલા) એક જાતનું જાંબુ. કાકન્દિ સ્ત્રી. તે નામનો પૂર્વમાં આવેલો એક દેશ. (-કાકન્દી)

કાકન્દીય ત્રિ. (કાકન્દી સ્વાર્થે છ) કાકંદી દેશમાં વસનાર આયુધજીવી સંઘ.

કાકપક્ષ પું. (કાકસ્ય પક્ષઃ તદાકારોઽસ્ત્યસ્ય અચ) મસ્તક નીચે ઠેઠ કાન સુધી પહોંચેલા કેશ, કાનશેરીમાં, જુલકાં -કાકપક્ષધરો યુવા-પદ્મપુરાણઃ, -કાકપક્ષધર-મત્ય યાચિતસ્તેજસાં હિ ન વયઃ સમીક્ષ્યતે-રઘુ-૧૧૧૧ ।

કાકપદ પું. એક જાતનો રતિબંધ -પાદોં દ્વાૉ સ્કન્ધયુગ્મસ્થોૉ ક્ષિપ્ત્વા લિઙ્ગં ભગે લઘુ । કામયેત્ કામુકાં કામોૉ બન્ધઃ કાકપદોૉ મતઃ ॥ -રતિમન્જરી, (ન. કાકસ્ય પદં પદમાનમ) કાગડાનું પગલું, કાગડાંનું પગલાં જેવડું કોઈ માપ, લેખકસંપ્રદાયપ્રસિદ્ધ એક રેખા, લખાણમાં ઉમેરવાનું (ઞ) ચિહ્ન.

કાકપર્ણી સ્ત્રી. (કાક ઇવ કૃષ્ણાં પર્ણમસ્યાઃ) રાની મગનું ઝાડ, એક જાતની વનસ્પતિ.

-કાકપાદ પું. (કાક ઇવ કૃષ્ણાં પર્ણમસ્યાઃ) વહેકળીનું ઝાડ.

કાકપોલુ પું. (કાકપ્રિયઃ પીલુઃ) કાગડાને પ્રિય એવું એક જાતનું પીલુ, ધોળી ચણોઠીનું વૃક્ષ, રાતી ચણોઠીનું ઝાડ -કાકાદનો કાકપોલુઃ સા સ્મૃતા કાકવલ્લરી -ભાવપ્ર૦ (પું. કાકપોલુરેવ કન્) કાકપોલુકઃ ।

કાકપુચ્છ પું. (કાકસ્યેવ પુચ્+છો યસ્ય) કોયલ, કોકિલ પક્ષી.

કાકપુષ્ટ પું. (કાકેન પુષ્ટઃ) કોકિલ, કોયલ.

કાકપુષ્પ ન. (કાકવર્ણ પુષ્પમસ્ય) એક જાતની વનસ્પતિ ગન્ધપર્ણ, ગ્રન્થીપર્ણી ।

કાકપેય ત્રિ. (કાકેનતકન્ધરૈઃ પેયમ્) નીચી ડોક વાળ્યા વિના કાગડાથી પી શકાય તેવો જળથી ભરપૂર કૂવો, છીછરી નદી -કાકપેયા નદી -સિદ્ધાં કાં૦

કાકપેયા સ્ત્રી. (કાકેન પેયા) જળથી ભરપૂર નદી.

કાકફલ પું. (કાકપ્રિયં ફલમસ્ય) લીંબડાનું ઝાડ.

કાકવલિ પું. (કાકેભ્યો દેવો બલિઃ) કાગડાને આપવા યોગ્ય બલિ -વલિઃ કાકાશિલાયાં ચ કાકમોક્ષણમોક્ષદઃ -આહિકાચારતત્ત્વમ્ ।

કાકભાણ્ડિ સ્ત્રી. (કાકસ્ય ઇષ્જ્જલસ્ય મુર્ખાનિસ્રા-વહેતુકસ્ય ભાણ્ડી) મહાકરંજ વૃક્ષ.

કાકભીરુ પું. (કાકાદ્ ભીરુઃ) ઘુવડ પક્ષી.

કાકમદ્ગુ પું. (કાક ઇવ કૃષ્ણો મદ્ગુઃ) એક જાતનું જળચર પક્ષી, દાત્યૂહ -વૃત્તં હત્વા તુ દુર્બુદ્ધિઃ કાકમદ્ગુઃ પ્રજાયતે-મહા૦ ૧૩૧૧૧૧૧૨૧૧ ।

કાકમર્દ પું. (કાકં મૃદ્વાતિ મૃદ્+અન્ ઉપ૦ સ૦) એક જાતનું વૃક્ષ, મહાકાલ વૃક્ષ. -કાકમર્દકઃ ।

કાકમાચિકા સ્ત્રી. (કાકમાચી+કન્) એક જાતની વનસ્પતિ, એક જાતની પીલુડી, કાચફળનો વેલો -કાકમાચી । -કાકમાચી ત્રિદોષઘ્નો સ્નિગ્ધોષ્ણા સ્વરશુકદા -ભાવપ્ર૦ ।

काकमातृ स्त्री. (काकस्य मातेव पोषिका तस्य तत्फलप्रियत्वात्) काकमाथी नामनी वनस्पति.

काकमुद्गा स्त्री. (काकेन इषज्जलेन मुदं गच्छति) शृंगवी भृगु. मुद्गपणी-काकमुद्गा च सा प्रोक्ता तथा मार्जारगन्धिका-भावप्र०

काकयव पुं. (काकमीषज्जलमत्र तादृशा यव इव नीरसत्वात्) इण विनानुं तृष्ण धान्य वगेरे, वाञ्छिया यव वगेरे -यथा काकयवा प्रोक्ता तथा मार्जार-गन्धिका-पञ्च० २।१५, -तथैव पाण्डवाः सर्वे यथा काकयवा इव-महा० ।

काकरुत न. (काकस्य रुतम्) कागडानी शब्द, कागडानी अवाज.

काकरुहा स्त्री. (काक इव रोहति अन्तरीक्षे मूलशून्यतया जायते) अकं ज्ञानुं वृक्ष, वन्दाक वृक्ष.

काकरूक पुं. (कुत्सितं करोति कृ+ऊक कोः कादेशः) उरपोक, कायर, नागो, गरीब, स्त्रीने वश थयेलो, स्त्रीना कडेवा प्रमाझे करनारो कोई पुरुष, दंभ, दगो, पापंड, धुवड. (त्रि.) निर्धन, बीकश, धशी विनानुं, दिगंबर नागुं.

काकल न. (इषत्कलो यस्मात् कोः कादेशः) ग्रीवानो उन्नत प्रदेश, कंठभक्षि. (पुं. का इति कलो यस्य) द्रोण काक, अकं ज्ञानो कागडो, पडाडी कागडो. (न. इषत् जलं लाति ला+क) भातनी अकं ज्ञान, योभानी ज्ञान.

काकलक पुं. (काकल स्वार्थं कन्) ग्रीवानो उन्नत देश, अकं ज्ञानो कागडो, साठ दिवसे थनारुं अकं धान्य.

काकलि स्त्री. (कल्+इन् कलिः, कु इषत् कलिः कोः कादेशः) मधुर अने सूक्ष्म अेवो अस्फुट अवाज, योरीना साधनरूप पदार्थ- जातरियुं, यशोठी. काकलीमूलम्-गुञ्जामूलम् । काकली - क्रीडत्कोकिल-काकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्णज्वराः- गीतगोविन्दे १।४।१९; -अनुबद्धमुग्धकाकलीसहितम्-उत्तर० ३; अकं प्रकारनुं मंड अवाजनुं वाशुं जेनाथी योरने ज्ञानाय के धरना लोकी डीधी गया छे -फणिमुखकाकली-संदशकः-दश० ४९ ।

काकलीद्राक्षा स्त्री. (काकलीव सूक्ष्मा द्राक्षा) भीज विनानी द्राक्ष, किसमिस, जीशी द्राक्ष.

काकलीरव पुं. (काकली मधुरास्फुटो रवो यस्य) कोयल, कोडिल पक्षी, (कर्म० स०) सूक्ष्म अने मधुर अेवो अवाज.

काकवन्ध्या स्त्री. (काकीव वन्ध्या पुंवत्) कागडीनी पेठे अकं ज वार इरज्जदनी जन्म आपनारी.

काकवल्लभा स्त्री. (काकस्य वल्लभा) भौंयशंभु, अकं अकं ज्ञाननी शंभुडी, कागडी.

काकवल्लरी स्त्री. (काकप्रिया वल्लरी) अकं ज्ञानो देवो- स्वर्णवल्ली ।

काकवल्ली स्त्री. स्वर्णवल्ली नामनो देवो.

काकवैरि पुं. (काको वैरिर्यस्य) धुवड पक्षी.

काकशब्द पुं. (काकस्य शब्दः) कागडानी अवाज, कागडानुं ओडवुं.

काकशालि पुं. (काकवर्णः शालिः) अकं ज्ञानना योभा, काणी साध.

काकशिम्बी स्त्री. (काकप्रिया शिम्बी) काकतुण्डी शब्द शुओ. यशोठी, धोणी पीडुडी.

काकशीर्ष पुं. (काकः शीर्षेऽप्रेऽस्याः) अकवृक्ष नामनुं वृक्ष -बकपुष्पः काकशीर्षः स्थूलपुष्पः शिवप्रियः - वैद्यकरत्नमाला ।

काकस्त्री स्त्री. (काकस्य स्त्रीव शाम्यत्वात्, काकस्य स्त्री वा) अकवृक्ष, कागडी.

काकस्फूर्ज पुं. (काकः स्फूर्जत्यत्र स्फूर्ज आधारे घञ्) काकतिन्दुक शब्द शुओ.

काका स्त्री. (इषत् कं जलमत्र काकः काकाकारोऽस्त्यस्य अच् टाप्) काकनासा लता, धोणी पीडुडी, काकोली वृक्ष, काकशंघा, वनस्पति -काकजङ्घा नदी कान्ता काकतिक्ता सुलोमशा । पारावतपदी दासी काका चापि प्रकीर्तिता -भावप्र० ॥ यशोठी, मलपू नामनी वनस्पति, काकमाची -शुओ.

काकाक्षिगोलकन्याय पुं. (काकस्याक्षिगोलकमिव न्यायः) जेम कागडानुं अकं नेत्र अत्रे तरक इरीने जेवानुं कार्य करे छे तेम अत्रे तरक संबंध ज्ञानवनारो न्याय.

काकाङ्गा स्त्री. (काकस्य अङ्गं जङ्घेवाकारो यस्याः टाप्) काकशंघा नामनी वनस्पति. -ककाङ्गी । (स्त्री. काकं तज्जङ्घाकारमञ्चति डीप्) काकाञ्ची ।

काकाण्ड पुं. (काक्या अण्ड इव फलमस्य) मडानिंब वृक्ष -मार्षः समानफलमात्मगुप्तमुक्तं च काकाण्डफलं तथैवसुश्रुते । (पुं. न. काक्याः अण्डम्) कागडीनुं ईडुं.

काकाण्डा स्त्री. (काकाण्ड+टाप्) कोलशिबी नामनी वनस्पति, मछा ज्योतिष्मती नामनी वनस्पति, मावकांक्षी. -काकाण्डो ।

काकाण्डोला स्त्री. (काकाण्डस्य तुला उपमा फले यत्र पृषो० तलोपः) कोलशिबी शब्द जुओ.

काकादनी स्त्री. (काकैरद्यतेऽसौ अद्+कर्मणि ल्युट् डीप्) यशोः । -काकादनीतापसवृक्षमूलैः आलेपयेदेनम्- वैद्यकचक्रपाणिसंग्रहे; धोणी यशोः । कुदिक वृक्ष.

काकायु पुं. (काकस्यायुर्यस्मात्) स्वर्णवल्ली वृक्ष, स्वर्णवल्ली- शब्द जुओ.

काकार त्रि. (कं जलमाकिरति आ+कृ+अण्) जेमांथी जलनो स्त्राव थाय छे ते.

काकारि पुं. (काकोऽरिरस्य) धुवड पक्षी. -काकशत्रुः ।

काकाल पुं. (का इति शब्द कलते रौति का+कल्+अण्) डोम कागडो, अक जतनो कागडो. -द्रोणकाकः

काकि पुं. स्त्री. (काकस्य अपत्यं वा इज्) कागडानु संतान, कागडानुं अर्थ्युं.

काकिणिका स्त्री. (ततः स्वार्थे कन्) जुओ नीरे काकिणी शब्दनी अर्थ.

काकिणी स्त्री. (कक् लौल्ये ककते गणनाकाले चञ्चलीभवति कक्+णिनि+डीप् पृषो० नस्य णः) अक मासानो थोथो भाग, अक पक्षनो थोथो भाग -पणचतुर्यासः । वीश कोटीनी अक काकिणी -वराटकानां दशकद्वयं यत् सा काकिणी -लीलावती; अक यशोः । जेटवुं वजन, यवपत्रां वपराती कोडी, ताजवानी हांडी, अक प्रकारनो कीडी.

काकिनी स्त्री. काकिणी शब्द जुओ.

काकिल पुं. (कु ईषत् किरति कु+कृ+क कोः कादेशः रस्य लः) गणानो ठीथो भाग, कंठमण्डि.

काकी स्त्री. (काक+जातित्वात् स्त्रियां डीप्) कागडी, वायसीवता, काकोली वनस्पति.

काकु पुं. (कक्+उण्) शोक अथवा लय वगेरे वडे करीने थतो ध्वनिमां विकार - भिन्नकण्ठध्वनिधीरेः काकुरित्य-भिधीयते-सा० द० २।२३; - अलीकका-कुकरण-कुशलता -का० २२२, अवकाशप्रसिद्ध विरुद्धार्थ कल्पक नञ् वगेरे शब्दोमां- यथा- 'गुरुपरतन्त्रतया बत दूरतरं देशमुद्यतो गन्तुम् ॥ अलिकुल-कोकिलललितैर्नैष्यति सखि ! सुरभिसमयेऽसौ ॥ -नैष्यति तर्हि ऐषत्येवेति काक्वा व्यज्यते"-इत्युक्तम्-सा० द० ।

काकुत्स्थ पुं. (ककुत्स्थस्य नृपस्यापत्यं पुमान् अण्) ककुत्स्थ राजाना वंशमां पैदा थनार राजमांनो प्रत्येक, ककुत्स्थ वंशमां पैदा थनार, ककुत्स्थ राजानो पुत्र - असज्जनेन काकुत्स्थः प्रयुक्तमथ दूषणम् । -रघु १२।४६, रामचंद्र -काकुत्स्थ इषत्स्मयमान आस्ते - भट्टिः; - काकुत्स्थमालोकयतां नृपाणां, मनो बभूवेन्दुमती-निराशम् ॥ -रघु० ६।२

काकुद न. (काकुं ददाति दा+क) भोनी अंदरनुं ताणवुं.

काकुभ त्रि. (ककुभ इदं अज्) दिशा संबंधी, दिशाने लगतुं, ककुभ छंदनो प्रगाथ वगेरे.

काकेशु पुं. (काकमीषज्जलमत्र कोः कादेशः स चासौ इक्षुश्च) अक जतनुं घास, अक जतनो कासडो.

काकेन्दु पुं. (काकस्येन्दुरिवाह्लादकत्वात्) कुदिक वृक्ष.

काकेष्ट पुं. (काकस्येष्टः) लीलाडानुं अड.

काकोचिक पुं. (इषत्कोची संकोची कुच्+णिनि स्वार्थे कन्) अक जतनुं माछवुं.

काकोची स्त्री. (काकोच+डीप्) अक जतनी माछवी.

काकोडुम्बर पुं. (काकस्य प्रियो उडुम्बरः) अक जतनुं उंभरानुं वृक्ष. (स्त्री.) काकोडुम्बरिका ।

काकोदर पुं. स्त्री. (कु कुत्सितं कुटिलमकति अक वक्रगतौ अच् कोः कादेशः काकमुदरं यस्य) सर्प -काकोदरो येन विनीतदर्पः राघवपाण्डवीयम् ।

काकोदरी स्त्री. (काकोदर+डीप्) सापक्ष.

काकोदुम्बर पुं. काकोडुम्बर शब्दनी अर्थ जुओ.

काकोदुम्बरिका स्त्री. (स्वार्थे कन् अत इत्वम्) उपरनी अर्थ जुओ. काकोडुम्बर शब्द जुओ.

काकोल न. (कक्+णिच् ओल्) पछाडी कागडो, साप, सूवर, दुंभार, ते नामनुं अक नरक - महानरककाकोलं सञ्जीवनमहायसम्-मनु०

काकोल पुं. (कं जलमाकोलति संस्त्यायतीति आकुल+अण्) ते नामनो अक जतनो कागडो, दुंभार, सर्प, अक जतनुं भूड, काकोली वनस्पति - काकोलमुग्रतेजः स्यात् कृष्णच्छविमहाविषम्-वैद्यकम् । (न. कुत्सितं तीव्रतरं यथा स्यात् तथा कोलति पीडयति विह्वलीकरोति वाऽनेन करणे घञ्) काण् रंगनुं स्थावर विध.

काकोली स्त्री. (काकोल जातित्वात् डीप्) दुंभार, सापक्ष, जंगली भूड, ते नामनी अक वनस्पति, डोमकागडी.

काकोलूक न. (काकश्च उलूकश्च शाश्वतिकविरोधित्वात् समाहारद्वन्द्वः) कागडो अने धुवड.

काकोलूकिका स्त्री. (काकोलूकसमाहारे ततो वैरे वुञ्) कागडा अने धुवडनुं स्वभावसिद्ध वैर.

काकोलूकीय त्रि. (काकोलूकमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः द्वन्द्वात् छः) कागडा अने धुवडनुं युद्धवर्षान् करनार अेक आभ्यान्.

काकोल्यादि पुं वैद्यकशास्त्रप्रसिद्ध काकोली वगेरे वनस्पतिनी समूह - काकोल्यादिरयं पित्तशोणितानिलनाशनः -सुश्रुते ।

काकोष्ठक पुं. (काकस्य ओष्ठ इव कायति कै+क) 'सुश्रुत' प्रसिद्ध अेक कर्णबंधाक्षति.

काङ्क्ष (भ्या० पर० अक० सेट् काङ्क्षति) याडवुं, ईश्वरुं - न शोचति न काङ्क्षति-भगवद्गीता-१२।७; -न काङ्क्षे विजयं कृष्ण ! -भग० १।३२, -काङ्क्षति च धनं लोकः । -यत् काङ्क्षति तपोभिरन्य-मुनयस्तस्मिस्तपस्यन्त्यमो-श० ७।१२, अनु साथे काङ्क्ष- अनुकूलपक्षे ईश्वरुं -अतः प्रियं चेद-नुकाङ्क्षसे त्वम्, अभि साथे काङ्क्ष सन्मुष्पक्षे ईश्वरुं -अत्यर्थममिकाङ्क्षामि मृगया सहयूवने- रामा०, आ साथे काङ्क्ष- सारी रीते ईश्वरुं - आकाङ्क्षेयं तनुगुरुतया नैव गन्तुं समर्था-पदाङ्कवृत्तम्, प्रति+आ साथे काङ्क्ष- साभेथी ईश्वरुं, साभेथी आशा राभवी -त्वामेव प्रत्याकाङ्क्षन्ते पर्जन्यमेव कर्षकाः- रामा०; प्रत्याश्वसन्तं रिपुराचकाङ्क्ष -रघु० ७।४७

काक्ष पुं. (कुत्सितमक्षमत्र) कटाक्ष, अपांगदर्शन - आज्ञालाभान्मुखो दूरात् काक्षेणानादरेक्षितः-भट्टि ८।२४; (न. ईषदक्षमत्र कादेशः) नाभुशीथी अथवा ओपथी ओष्ठा काढी जेवुं. (त्रि. काक्ष+अच्) तिरस्कार अथवा नाभुशीथी जेवुं.

काक्षी स्त्री. (कक्षे भवः अण्+ङीप्) तुवर, सौराष्ट्र देशमां उत्पन्न थती माटी.

काक्षीव पुं. (ईषत् क्षीवयति क्षीव्+णिच्+अच् केः कादेशः) औत्तमथी शूद्र जातिमां औशीनरीने पेटे उत्पन्न थयेव अेक पुत्र -औशीनर्यामजनयत् काक्षीवाद्यान् सुतान् मुनिः -महा० २. पर्वणि । शोभांजन-सरगवानुं आउ.

काक्षीवक पुं. (ईषत् क्षीवयति ण्वुल्) सरगवानुं आउ.

काक्षीवत् पुं. (काक्षी+मतुप्) दीर्घतमस ऋषिथी कोई शूद्राने पेटे उत्पन्न थयेव पुत्र.

काक्षीवत् पुं. स्त्री. (कक्षीवतो मुनेरपत्यम् अण्) कक्षीवत् मुनिनुं अपत्य. (त्रि. कक्षीवत् इदम्+अण्) कक्षीवत् मुनिनुं, कक्षीवत् मुनि संबंधी, कक्षीवत् मुनिने लगतुं.

काग पुं. (कीर्ति शब्दं गायति गै+क) कागडो.

कागद न. (कागः काकवर्णः मस्यादिदीयते अत्र इति, काग दा घञर्थे आधारे कः, कस्य चित्तस्य आगदो विस्तारितभाषणं यत्र वा) -कागण -भूर्जे वा वसने रक्ते शौमे वा तालपत्रके । कागदे चाष्टगन्धेन पञ्चगन्धेन वा पुनः ॥ -हनूमत्कवचम् ।

काच पुं. (कच् दीप्तौ णिच् घञ्) अेक जातनी माटी, क्षार, भण्डिविशेष -आकरे पद्मरागाणां जन्म काचमणेः कुतः-उद्भटः; -काचमूल्यान विक्रीतो हन्त ! चिन्तामणिर्मया-शा० १।१२

काचन न. (कच् बन्धने स्वार्थे णिच् भावे ल्युट्) स्तन माटे पांढरुं बंधन - छोरी. (जे वडे कागणोनुं बंडल बांधी शक्य) -व्यूहा काचन कन्यका खलु मया तेनास्मि ज्ञाताधिकः-प्रबोधचन्द्रे दये, -काचनकिन (पुं. काचनक इन्) उस्तद्विभित ग्रंथ अगरे लेख.

काचभाजन न. (काचस्य भाजनम्) काचनुं पात्र.

काचमणि पुं. (काच इव मणिः) रूटिक, बिलोरी काच.

काचमल न. (काचस्य मलम्) काणुं लवण, काणुं भीडुं, अगरे सोडा-सर. काचलवणम्, काचसंभवम्

काचित् स्त्री. (पदद्वयमेतत् का चित् प्रत्ययः) कोई, कोई स्त्री -गोपीभर्तुर्विरहविधुरा काचिदिन्दीवराक्षी । उन्मत्तेव स्वलितकवरी निःश्वसन्ती विशालम् - पदाङ्कवृते १. ।

काजल न. (कुत्सितं जलम्) पराब पाणी.

काञ्चन न. (काचि दीप्तौ+भावे ल्युट्) सोनुं, सुवर्ण, -अमित्रादपि सद्वृत्ताममेध्यादपि काञ्चनम् मनु० २।२३९, द्रव्य, धन, कमलकेसर, दीप्ति -निलेपं काञ्चनं भाण्डमदिभरेव विशुद्धयति-मनु० ५।११२, बंधन, नागकेसर. (पुं) थंपानुं आउ, नागकेसरनुं आउ, उंबरानुं आउ, धंतूरानुं वृक्ष, कांचन वृक्ष. (त्रि. काञ्चन+अण्) सोनानुं, सोनाना बननावेव छाणीना वगेरे -(ग्राह्यम्) अमेध्यादपि काञ्चनम्-मनु० २।२३९; (अव्य. काम्+चन्) कोईक स्त्रीने.

કાઞ્ચનક ન. (કાઞ્ચનમિવ કાર્યતિ કૈ+ક) હરતાળ.
(ન. કાઞ્ચન એવ સ્વાર્થે કન) સોનું, સુવર્ણ. (પું.)
કોવિદાર વૃક્ષ.

કાઞ્ચનકદલી સ્ત્રી. (કાઞ્ચનવર્ણા કદલી) સોનેરી
કેળ.

કાઞ્ચનકારિણી સ્ત્રી. (કાઞ્ચનં બન્ધનં કરોતિ
કૃ+ણિનિ+હીપ્) શતમૂલી નામની વનસ્પતિ,
શતાવરી.

કાઞ્ચનક્ષીરી સ્ત્રી. (કાઞ્ચનમિવ ક્ષીરં યસ્યા: હીપ્)
એક જાતની વનસ્પતિ -સ્વર્ણક્ષીરી, દારૂડી.

કાઞ્ચનગિરિ પું. (કાઞ્ચનમય: તત્પ્રધાનો વા ગિરિ:)
સુમેરુ પર્વત -જઠરદેવકૂટો મેરુ પૂર્વેનાષ્ટા-
દશાંજનસહસ્રમુદ્ગાયતૌ દ્વિસહસ્રં પૃથુતુઙ્ગૌ ભવત: ।
એવમપરેણ પવનપારિયાત્રૌ દક્ષિણેન કૈલાસકરચીરૌ
પ્રાણાયતૌ એવમુત્તરતસ્મિશ્શૃઙ્ગકકરૌ અષ્ટાભરેત:
પરિસ્તૃતોઽગ્નિરિવ પરિતશ્ચકાસ્તિ કાઞ્ચનગિરિ: -
ભાગ૦ ૫।૧૬।૨૮, દાન માટે કલ્પેલો સોનાનો પર્વત.

કાઞ્ચનપુષ્પક ન. (કાઞ્ચનમિવ પોતં પુષ્પમસ્ય કષ્)
સોનાના જેવા ફૂલવાળું એક વૃક્ષ. આહુલ્યવૃક્ષ: ।

કાઞ્ચનપુષ્પી સ્ત્રી. (કાઞ્ચનમિવ પુષ્પમસ્ય હીપ્)
ગણીઆરીનું ઝાડ, પીળી જાઈનું ઝાડ.

કાઞ્ચનપ્રભ પું. (કાઞ્ચનમિવ પ્રભા યસ્ય) એલવંશમાં
પેદા થયેલ તે નામનો એક રાજા.

કાઞ્ચનભૂ સ્ત્રી. (કાઞ્ચનસ્ય ભૂ:) સોનાની માટી,
સુવર્ણરજ, સોનાની જમીન -કાઞ્ચનભૂમિ:) ।

કાઞ્ચનમય ત્રિ. (કાઞ્ચનં વિકારાર્થે મયટ્) સોનાનું
બનાવેલ, સોનાનું કરેલ.

કાઞ્ચનવપ્ર પું. (કાઞ્ચનસ્ય વપ્ર:) સોનાનો કિલ્લો.

કાઞ્ચનવર્મન્ પું. (કાઞ્ચનસ્ય વર્મ યસ્ય) તે નામનો
એક રાજા.

કાઞ્ચનસંધિ પું. બે પક્ષકાર વચ્ચે સરખી શરતે સંધિ
થાય છે તે.

કાઞ્ચનકન્દર ન. (કાઞ્ચનસ્ય કન્દરમ્) સોનાની
ખાણ.

કાઞ્ચનાક્ષ પું. તે નામનો એક દાનવ.

કાઞ્ચનાઙ્ગી સ્ત્રી. (કાઞ્ચનમિવાઙ્ગં યસ્યા: સા) સોના
જેવા જેના અંગ છે એવી સ્ત્રી.

કાઞ્ચનાર પું. (કાઞ્ચનં તદ્વર્ણમૃચ્છાતિ પુષ્પેણ ઋ+અણ્)
કોવિદાર વૃક્ષ -કાઞ્ચનારત્વચ: ક્વાથ: શુઠ્ઠીચૂર્ણેન
નાશયેત્ । ગણ્ડમાલાં તથા ક્વાથ: ક્ષૌદ્રેણ
વરુણત્વચ: ॥ - શાઙ્ગઘર:, એક જાતનું કાંચનાર વૃક્ષ.
(પું. કાઞ્ચનં તદ્વર્ણમલતિ અલ્+અણ્) કાઞ્ચનાલ: ।

કાઞ્ચનાહ્વય પું. (કાઞ્ચન ઇતિ આહ્વયો યસ્ય)
નાગકેશરનું ઝાડ.

કાઞ્ચની સ્ત્રી. (કાઞ્ચ્યતે દીપ્યતેઽનયા કાચિ દીપ્તો
કરણે લ્યુટ્) હળદર, ગોરુચંદન, ગોરોચન,
સ્વર્ણક્ષિરીણી વૃક્ષ, સોનાનું, સોનાથી બનાવેલ દાગીના
વગેરે -તન્મથ્યે ચ સ્ફટિકફલકા કાઞ્ચની વાસયષ્ટિ:-
મેઘ૦ ૭૬ ।

કાઞ્ચનીય ત્રિ. (કાઞ્ચનસ્યેદં છ) સોનાનું, સોના સંબંધી.

કાઞ્ચનીયા સ્ત્રી. (કાઞ્ચનાય દીપ્તયે હિતા છ) ગોરોચના,
ગોરુચંદન, સોનાની માળા -કાઞ્ચનીયાપિ માલા યા
ન સા દુષ્ટ્યતિ કર્હિચિત્-ભા૦ અનુ૦ ૧૦૪ અ૦ ।

કાઞ્ચિ સ્ત્રી. (કાઞ્ચ+ઇન્) કટિમેખલા, કંદોરો -
હતકાઞ્ચિર્વાલ્લકબન્ધોત્તરજઘનાદપરભોગભુક્તાયા:-
આર્યાસ૦ ૬૧૩, મોક્ષદા સપ્તાપુરીમાંની એક પુરી,
દક્ષિણ ભારતની પ્રાચીન નગરી જે હિન્દુઓનું
યાત્રાધામ મનાય છે, -અયોધ્યા મથુરા માયા કાશી
કાઞ્ચિરવન્તિકા । પુરી દ્વારાવતી ચૈવ સતૈતા
મોક્ષદાયિકા: ॥

કાઞ્ચિક ન. (કાઞ્ચિ+ઇન્ કન્) કાઞ્ચિક શબ્દ
જુઓ.

કાઞ્ચિપદ ન. (કાઞ્ચ્યા: પદમ્) જઘન, નિતંબ, કંદોરાને
રહેવાનો શરીરનો ભાગ (ન. કાઞ્ચોપદમ્) ।

કાઞ્ચી સ્ત્રી. (કાઞ્ચિ+હીપ્) કાઞ્ચિ શબ્દ જુઓ. -
એતાવતા નન્વનુમેયશોભ: કાઞ્ચીગુણસ્થાનર્માનન્દિતાયા:-
કુમા૦ ૧।૩૭; - વૌચિક્ષોભસ્તનિતવિહગ-શ્રેણિકાઞ્ચી-
ગુણાયા:-મેઘ૦ ૩૦, - એકયષ્ટિર્ભવેત્ કાઞ્ચી મેખલા
ત્યષ્ટયષ્ટિકા । રસના જોડશ જેવા કલાપ:
પઞ્ચવિંશક: ॥

કાઞ્ચિક ન. (અઞ્ઞ્ ધાત્વર્થાનિર્દેશે ણ્વલ્-કૃત્સિતા
આઞ્ચિકા -વ્યક્તિર્યસ્ય) કાંચ, કાંચક, રાબ, ધાન્યામ્લ
-કાઞ્ચિકં દધિ-તૈલં તુ વલોપલિતનાશનમ્ । દાહકં
ગાત્રશૌથિલ્યં બલ્યં સંતપ્તં ધરમ્ ॥

काञ्जिकवटक पुं. कांञ्ज वडुं, अेक जतना भाटां वडां. -काञ्जिकवटको रुच्यो वातहरः श्लेष्मकारकः शीतः । दाहमजीर्णं हरते नेत्रामयेष्वहितः ॥ - भावप्र०

काञ्जिका स्त्री. (ईषदञ्जिका अञ्ज्+ण्वल् अत इत्वम् कोः कादेशः) श्वन्ती नामनी लता, पलाशी नामनी लता.

काञ्जी स्त्री. (कं जलमनक्ति अञ्ज्+अण्+ङीप्) मलाद्रोष्णी वृक्ष. -तुम्बीवीजं सौदभिदस्तु काञ्जीपिष्टं गुडोत्रयम् -वैद्यकचक्रपाणिग्रहं ।

काट पुं. (कं जलमटयते प्राप्यतेऽत्र अट् आधारे घञ्) दूवो, विषम भागं.

काटुक न. (कटुकस्य भावः युवा० अण्) कटुकरस. काटय त्रि. (काटे विषममार्गे कूपे वा भवः यत्) दूवामां छीनार-थनार, विषम भागमां थनार.

काठ पुं. (कठयते कठ्+घञ्) पाषाण, पथ्यर (त्रि. कठस्येदं अण्) कठ ऋषिन्तुं, कठशाभा संबंधी, कठ ऋषि संबंधी.

काठक न. (कठानां धर्मः आम्नायः समूहो वा वृज्) वेदनी कठशाभानुं अध्ययन करनाराओनी धर्म, अथवा आम्नाय के समूह.

काठिन न. (काठिनस्य फलं अण्) आरेक. भृशूर. (न.) (काठिनस्य भावः) काठिन्य शब्द जुओ.

काठिन्य न. (काठिनस्य भावः) कठिणपशुं, अधरापशुं, दुर्बोधपशुं, निष्ठुरपशुं -सीते मा कूरु संभ्रमं च मृदुना काठिन्यमङ्गीकृतम्-उदभटः; - काठिन्य-मुक्तस्तनम्-मनु० स्म० ३।११, -इति पाठ्यतां ग्रन्थे काठिन्यं कुत्र लभ्यते-उद्धटः ।

काठिन्यफल न. (काठिन्यं फलं यस्य) कोटनुं अउ, कोटुं.

काठेरणि पुं. ते नामनो अेक ऋषि.

काठेरणीय त्रि. (तस्येदं छ) काठेरणी संबंधी.

काण पुं. (कण् निमीलने संज्ञायार् कर्त्तरि घञ्) काण्डो. (त्रि.) काणुं, डेवण अेक आंभवाणुं -खज्जो वा यदि काणो दातुः प्रेष्योऽपि वा भवेत्- मनु० ३।२४२, -दीपहरत्ता भवेदधः काणो निर्वापको भवेत्-मनु० ३।१५५।

काणभूमि पुं. ते नामनो अेक यक्ष.

काणुक त्रि. (कण् दीप्तो वा० उकञ्) प्रकाशमान, प्रदीप्त, सु-ठर, वश थयेल, पूष्ण करेल, ओषधी गयेल.

काणूक पुं. (कण्+ऊकण्) काण्डो.

काणूकी स्त्री. (काणूक+ङीप्) काण्डो.

काणैय पुं. स्त्री. (काणायाः अपत्यं ढक्) काणैी, अेक आंभवाणी स्त्रीनो पुत्र के पुत्री.

काणैयविध (पुं. काणैयानां विषयो देशः विधल्) काणैी स्त्रीना पुत्रना विषयभूत देश.

काणैर पुं. काणैय शब्द जुओ.

काणैली स्त्री. नडीं परशेवी कन्या, व्यभिशारिणी स्त्री.

काणैलीमातृ पुं. (काणैली माता यस्य) नडीं परशेवी कन्यानो पुत्र -काणैलीमातः ! वामतस्तस्य सार्यवाहस्य गृहम्-गृच्छ०, असती स्त्रीनो पुत्र, क्षीवीनो अेक प्रकार.

काण्टकमर्दनिक त्रि. (कण्टकमर्दनेन निर्वृतम् ढक्) कंटकमर्दन वडे करेल.

काण्टेविद्धि पुं. स्त्री. (कण्टे विद्धः सप्तम्या अलुक् तस्यापत्यम्) कण्टेविद्ध नामना ऋषिन्तुं अपत्य-संतान.

काण्ड पुं. न. (कनी दीप्तौ ड तस्य नेत्वम् किच्च दीर्घः) ढउ -पृषता वरप्राकाण्डेनाहन्ति -कात्यायन-श्रौतसूत्रे ॥ ८।७।२७; सोण छायनी ढउ, लाडडी, आण -विषये काशिराजस्य ग्रामात्रिष्वक्रम्य लुब्धकः । सविषं काण्डमादाय मृगयामास वै मृगम् ॥ महा० १३।५।३, पर्व, वर्ग, अवसर, जण - दूर्वाकाण्डमिव श्यामा न्यग्रोधपरिमण्डला-भट्टिः ५।१८; नाण, दीट्टुं, वृक्षन्तुं डाणुं, गुच्छे -निर्वृतां काण्डचित्राणि क्रियन्ते दाशबन्धुभिः -रामा० २।८।९।१८; निर्जन, नाडीओनो समुदाय, अंडोल वृक्ष, कासडानुं अउ, श्लाघा, वभाण, वर्ग प्रतिपाठक कोठ ग्रंथ, कोठ ग्रंथनो भाव - क्रियाकाण्डेषु निष्णातो योगेषु च कुरुद्वहः-भाग० ४।२४।१; (न.) सांधाथी छूट्टुं पडेवुं अेक भंडवाणुं लाडकुं -भग्नं समासाद् द्विविधं हुताशकाण्डे च सन्धौ च हि तत्र सन्धौ -रोगविनिश्चयः; (त्रि.) कांडनो अवयव अथवा विकार, शाभा- लीलोत्खात-मृणालकाण्डकवलच्छेदेषु-उत्तर० ३।१६ ।

काण्डकटुक पुं. (काण्डे स्तम्बेऽपि कटुकस्तिक्तः) कारेवानो वेवो.

काण्डकण्ट पुं. (काण्डे कण्टो यस्य) वनस्पति अधाडो, धोणी अधाडो.

काण्डकाण्डक पुं. (काण्डस्य शरवृक्षस्य काण्डमिव काण्डमस्य कप्) कासडो. -काशतृण.

કાણ્ડકાર પું. (કાણ્ડં કીરતિ વિસ્તારેણ કૃ+ખ્વલ્) સોપારીનું ઝાડ, સોપારી, બાણને બનાવનાર. (ત્રિ. કાણ્ડં કરોતિ કૃ+ખ્વલ્) -કાણ્ડકર: ।

કાણ્ડકીલક પું. (કાણ્ડે કીલમિવાસ્ય કપ્) લોધ, લોધરનું ઝાડ.

કાણ્ડગુણ્ડ પું. (કાણ્ડેન ગુણ્ડયતિ ગુડિ વેષ્ટને અણ્) એક જાતનું ઘાસ.

કાણ્ડગોચર પું. (કાણ્ડસ્ય બાણસ્ય ગોચર ઇવ ગોચરોડસ્ય) નારાય નામનું લોખંડી બાણ, એક અસ્ત્ર.

કાણ્ડળી સ્ત્રી. (કાણ્ડ+ની+કિવપ્) એક જાતનો છોડ, જેને રામદૂતી કહે છે. -સૂક્ષ્મપર્ણી.

કાણ્ડતિક્ત પું. (કાણ્ડે તિક્ત:) વનસ્પતિ, કરીઆનું -મૂનિમ્બ:, કાણ્ડતિક્તક: ।

કાણ્ડધાર પું. (કાણ્ડં ધારયત્યત્ર ધૃ+ખિચ્ આધારે અચ્) તે નામનો એક દેશ. (ત્રિ.) કાંડધાર દેશમાં બાપદાદાઓથી રહેનાર.

કાણ્ડની સ્ત્રી. (કાણ્ડ+ની+કિવપ્) એક જાતની વનસ્પતિ.

કાણ્ડનીલ પું. (કાણ્ડે નીલ: કોટાકલનાત્) લોધવૃક્ષ

કાણ્ડપટ પું. (કાણ્ડ ઇવ પટ:) તંબુ વગેરેને ફરતો વીંટાળવા માટેનો પડદો, કનાત વગેરે - કાણ્ડપટ્ક: -ઉત્ક્ષિપ્તકાણ્ડપટકાન્તરલીયમાન:-શિશું

કાણ્ડપુહ્વા સ્ત્રી. (કાણ્ડસ્ય શરસ્ય પુહ્વો યસ્યા:) શરપુંખાવૃક્ષ, સરપંખો.

કાણ્ડપુષ્પ ન. (કાણ્ડાત્પુષ્પમસ્ય) દ્રોણવૃક્ષનું પુષ્પ.

કાણ્ડપુષ્પા સ્ત્રી. (કાણ્ડાત્+પુષ્પમસ્યા: ટાપ્) એક જાતનું ઝાડ, દ્રોણવૃક્ષ.

કાણ્ડપૃષ્ઠ ન. (કાણ્ડ: વૃક્ષસ્કન્ધ ઇવ પૃષ્ઠમસ્ય) મોટી પીઠવાળું ધનુષ્ય વગેરે. (ત્રિ. કાણ્ડ: પૃષ્ઠે યસ્ય) શસ્ત્ર વડે જીવનાર સિપાહી યોદ્ધો વગેરે, શસ્ત્ર વડે લડનાર, શસ્ત્ર ઉપર જીવનારી એક જાતિ. (પું.) વેશ્યાપતિ, દત્તક પુત્ર, પાળેલો પુત્ર.

કાણ્ડભઙ્ગ પું. (કાણ્ડસ્ય ભઙ્ગ:) ડાડકાનું ભાંગી જવું, અસ્થિભંગ.

કાણ્ડમધ્યા સ્ત્રી. કાંડવેલ નામની વેલ-લતા, -કાણ્ડવલ્લી શબ્દ જુઓ.

કાણ્ડરુહ ત્રિ. (કાણ્ડાત્ રોહતિ રુહક) શાખામાંથી ઊગનાર.

કાણ્ડરુહા સ્ત્રી. (કાણ્ડાત્ રોહતિ રુહ+ક) કડુ, વનસ્પતિ, -કટુકી, કટુરોહિણી ।

કાણ્ડર્ષિ પું. (કાણ્ડસ્ય વેદભાગસ્ય ઋષિ: તદધિકારેણ વિચારક:) વેદના વિભાગ-ભેદો વિષે વિચાર કરનાર જૈમિનિ વગેરે ઋષિ.

કાણ્ડલાવ (કાણ્ડં લુનાતિ લૂ+અણ્ ઉપ. સ.) વૃક્ષની શાખાઓને કાપનાર. (કાણ્ડં લવિતુમ્ અણ્) શાખા કાપવાને માટે.

કાણ્ડવત્ પું. (કાણ્ડોડસ્ત્યસ્ય મતુપ્) તીરંદાજ, શર ધારણ કરનાર, બાણને ધારણ કરનાર.

કાણ્ડવલ્લી સ્ત્રી. કાંડવેલ, કાણ્ડમધ્યા શબ્દ જુઓ.

કાણ્ડવારિણી સ્ત્રી. (કાણ્ડાન્ રિપુબાણાન્ વારયતિ સ્મરણેન ત્+ખિચ્ +ખિનિ) કલ્પભેદે દુર્ગાનું એક નામ. દુર્ગાદેવી -મહાગજઘટાટોપસંયુગે નરવાજિનમ્ । સ્મરણાદ્ વારયેત્ બાણાન્ તેન સા કાણ્ડવારિણી- દેવીપું ૪૫ અં

કાણ્ડવીણા સ્ત્રી. (કાણ્ડ ઇવ સ્થૂલા વીણા) ચાંડાલની વીણા, મોટી વીણા, (કાણ્ડી ચાસૌ વીણા ચ) બાણ-મયવીણા -શરકાણ્ડમયવીણા: કાણ્ડવીણા:-કર્ક: ।

કાણ્ડસન્ધિ પું. (કાણ્ડસ્ય સન્ધિ:) ગ્રન્થિ, પર્વ, ગાંઠ.

કાણ્ડસ્પૃષ્ટ ત્રિ. (સ્પૃષ્ટં ગૃહીતં કાણ્ડં યેન) ધનુષ્યબાણ ધારણ કરનાર, ધનુષ્ય-બાણ રાખેલ છે જેણે તે. (પું.) શસ્ત્ર ઉપર જીવનાર.

કાણ્ડહીન ન. (કાણ્ડેન હીનમ્) એક જાતની મોથ -ભદ્રમુસ્તા ।

કાણ્ડિકા સ્ત્રી. (કાણ્ડોડસ્ત્યસ્ય ટચ્) લંકા નામનું એક જાતનું ધાન્ય, એક જાતની કાકડી.

કાણ્ડિન્ ત્રિ. (કાણ્ડ: ગુલ્મોડસ્ત્યસ્ય પ્રાશસ્ત્યેન હિનિ) શ્રેષ્ઠ ગુચ્છવાળું.

કાણ્ડીર પું. (કાણ્ડો બાણોડસ્ત્યસ્ય ઇત્થથે ઇરચ્) બાણરૂપ અસ્ત્રને ધારણ કરનાર, તીરંદાજ -કાણ્ડીર: ખાદ્ગિક: શાક્ત્રી-મદ્વિ: ૪૧૦ ।

કાણ્ડીરી સ્ત્રી. (કાણ્ડિર+ડીપ્) મંજિષ્ઠા.

કાણ્ડેક્ષુ પું. (કાણ્ડે ઇક્ષુરિવ) કાસ નામનું ઘાસ. -કૌકિલાક્ષસ્તુ કાકેક્ષુરિક્ષુર: ક્ષુરક: ક્ષુર: । મિક્ષુ: કાણ્ડેક્ષુરપ્યુક્ત ઇક્ષુગન્ધેક્ષુવાલિકા ।। -ભાવપ્ર૦

કાણ્ડેર પું. (કાણ્ડ+ઈરચ્) એક જાતનું શાક.

કાણ્ડેરી સ્ત્રી. (કાણ્ડં બાણાકારં ઇતે ઈરઙ્ ગતૌ અણ્+ડીપ્) નાગદન્તી નામનું વૃક્ષ.

काण्डेरुहा स्त्री. (काण्डे रोहति रुह+क) कडुनुं आऽ, कडु.

काण्डोल पुं. (कण्डोल प्रज्ञां स्वार्थे अण्) कण्डोल शब्दोऽर्थे अर्थे अण्.

काण्व पुं. (कण्वस्य कण्वगोत्रापत्यस्य छात्रः कण्वादि अण् यलोपः) कण्व ऋषिना गोत्रमां पेदा थयेल, अपत्यनी शिष्य. (न. कण्वेन दृष्टम् साम) कण्व ऋषिभ्ये श्येयल ते नामनी अक सामवेदो भाग.

कात् अव्य. (कुत्सितमतत्यन्तेन अत् आधारे क्विप्) ति२२कार, धि३कार, -यन्मयैश्वर्यमत्तेन गुरुः सदसि कात्पृतः-भाग. ६।७।९

कातन्त्र न. (ईषत्तन्त्रमस्य कोः कादेशः) शर्ववम(अ) कार्तिडेयस्वामीनी कृपाथी बनावेळुं कावापक नामनुं व्याकरेश.

कातर त्रि. (ईषत्तरति स्वकार्यसमाप्तिं गच्छति त्+अच् कोः कादेशः) अधीर, कायर -कातराऽसि यदि वोदगताधिषा, तर्जितः परशुधारया मम-रघुं १३।२७; -वर्जयन्ति च कातरान्यञ्चं ४।४२, दुःप्रथी व्याकुण्, भयभीत, -मद्गोहिन्त्याः प्रिय इति सखे ! चेतसा कातरेण-मेघं, परवश, यंयण् -किमेषा कातराऽसि -शं ४, (पुं. के जले आतरति) वडाश, नामुं वडाश, नौका, अक जतनुं माछलुं, ते नामनी अक ऋषि.

कातरता स्त्री. (कातरस्य भावः तल्+त्व) कायरपशुं, परवशपशुं, यंयण्ता -कातरत्वम् ।

कातरायण पुं. (कातर नडां फक्) कातर नामना ऋषिनी गोत्रपुत्र.

कातर्य न. (कातरस्य भावः ष्यञ्) कातरता शब्द अण्. -कातर्य केवला नीतिः शौर्यं श्वापदचेष्टितम्-रघुं १७।४७

कातल पुं. (कस्य जलस्य न तलमस्ति स्पृश्यत्वेनास्य अच्) ते नामनुं अक माछलुं, ते नामनी अक ऋषि.

काति स्त्री. (क+क्तिन्) स्तव, स्तोत्र, स्तुति, वधाश.

कातीय त्रि. (कात्यायनस्य छात्रः तस्येदं वा वृद्धाच्छः) कात्यायनना शिष्य संबंधी, कात्यायनना शिष्यनुं. (पुं.) कात्यायननी शिष्य, छात्र.

कातु पुं. (कं जलमतति सातत्येन गच्छति यत्र अत+उन्) कूपी, कूप.

कातृण न. अक जतनुं धार.

कात्थक्य (कत्थ+श्लाघायां ण्वल् कत्थकः स्वार्थे ष्यञ्) अक जतनी अग्नि.

कात्य पुं. (कतस्यर्षेः गोत्रापत्यम् गर्गां यञ्) कत ऋषिनी गोत्र पुत्र.

कात्यायन पुं. (कतस्य युवगोत्रापत्यम् यजन्तत्वात् युनि फक्) विश्वामित्रना वंशमां पेदा थयेल ते नामनी ऋषि, गोबिल मुनिनी पुत्र, कतवंशमां पेदा थयेल, सोमदत्त विप्रथी वसुदत्तानां पेदे थयेल वरञ्चि, पाशिनीय वार्तिककार कात्यायन मुनि.

कात्यायनी स्त्री. (कतस्य गोत्रापत्यं स्त्री गर्गां यञ्) कात्यायन ऋषिनी पत्नी, कत ऋषिनी गोत्र पुत्री, भागवां वगेरे वस्त्र धारण करनारी अर्धवृद्धा कोर्ष स्त्री, कोर्ष कल्पमां कत गोत्रमां उत्पन्न थयेली दुर्गादेवी, -एतत् ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितम् । पातु नः सर्वभूतेभ्यः कात्यायनि । नमोऽस्तु ते ॥ -मार्कण्डेयपुं ११।३३; याज्ञवल्क्य ऋषिनी अक पत्नी -स्त्रीप्रज्ञैव कात्यायनी, मैत्रेयी तु ब्रह्मवादिनी बभूव ।

कात्यायनीतन्त्र न. ते नामनुं अक शिव तंत्रशास्त्र.

कात्यायनीपुत्र पुं. कार्तिकस्वामी, कार्तिडेय.

काथक्य पुं. स्त्री. (कथकस्य गोत्रापत्यम् गर्गां यञ्) कथक ऋषिनुं संतान, अपत्य.

काथञ्चित्क न. (विनयादिं स्वार्थे ढक् तान्तत्वात् तस्य कः) कथञ्चित् शब्द अण्.

काथिक त्रि. (कथायां साधु ठक्) कथानी रथना करवाभां समर्थ, कुशण कथाकार.

कादम्ब पुं. (कदि+णिच्-अम्बच्) बालुडस, अक जतनी उंस, -क्वचित् खगानां प्रियमानसानां, कादम्बसंसर्ग-वतीव पडक्तिः-रघुं १३।५५, शेरडी, भाञ्, कर्दभनुं आऽ. (त्रि. कदम्बे समूहे भवः अण्) समूडमां धनार, समूड संबंधी, कर्दभना आऽ संबंधी. (पुं. कदम्ब एव अण्) कर्दभनुं आऽ. (त्रि. कदम्बस्येदं अण्) समूडसंबंधी, टोणाने लगतुं, कर्दभ वृक्षनुं, कर्दभ वृक्षने लगतुं, कर्दभ वृक्ष संबंधी -कादम्बमद्बोद्गतकेसरं च - रघुं १३।२०

कादम्बक पुं. (कादम्ब+कन्) भाञ्, शर

कादम्बर न. (कादम्बं लाति प्रकृतित्वेन ला+क लस्य रः) शेरडीनी विकार, गोण वगेरे, गोणनुं मद्य -निषेच्यं मधुमाधवाः सरसमत्र कादम्बरम्-शिशुं; (पुं. कदम्बोद्भवं रसं राति रा+क) दर्डीनी तर, दर्डी मठी.

કાદમ્બરી સ્ત્રી. (કુત્સિતં મલિનમમ્બરં યસ્ય તસ્ય પ્રિયા) બળદેવને પ્રિય દાડુ -કાદમ્બરીમર્દાવિઘ્નિતલોચનસ્ય યુક્તં હિ લાઙ્ગલભૂત: પતનં પૃથિવ્યામ્-ઉદ્દટ:; (સ્ત્રી કાદમ્બં રસં રાતિ રા+ક ગૌરાં ડોપ) ક્રોધલ, સરસ્વતી, શારદા, મેના પક્ષી, બાણભટે અર્ધી રથેલી અને તેના પુત્રે પૂરી કરેલી તે નામની એક કથા; કાદંબરી હંસ નામના ગંધર્વ પિતા અને અપ્સરાના કુળમાં થયેલી ગૌરી નામની માતાની પુત્રી હતી. બાણભટે એ કાદંબરીને કથાની નાધિકા બનાવેલી છે. કાદંબરી કથા ગદ્ય સાહિત્યમાં સર્વોત્કૃષ્ટ રચના ગણાય છે.

કાદમ્બરીબીજ ન. (કાદમ્બરીસાધકં બીજમ્) દાડુ બનાવવાનું સાધન, એક જાતનું દ્રવ્ય.

કાદમ્બર્ય પું. (કાદમ્બર્યાં હિતં યત્) કદમ્બવૃક્ષ.

કાદમ્બા સ્ત્રી. (કાદમ્બ ઇવાચરતીતિ કાદમ્બ+આચારે ક્વિપ્ અચ્) કદંબપુષ્પી, મુંડેરી નામનો વેલો.

કાદમ્બિની સ્ત્રી. (કાદમ્બા: કલહંસા: અનુધાવકત્વેન સન્ત્યસ્યા:) મેઘમાલા, મેઘની પંક્તિ -મદીયમાતિચુમ્બિની ભવતુ કાપિ કાદમ્બિની-રસગંભામિં ૪૧૯

કાદલેય ત્રિ. (કદલેન નિર્વૃત્તાદિ કદલ+સહ્યાં ચતુર્થ્યામ્ ઢગ્) કદલે બનાવેલ.

કાદાચિત્ક ત્રિ. (કદાચિત્ ભવ: કાલવાચિત્વાત્ ડગ્) સંયોગવશ, કદાચિત્ થનાર, પ્રસંગે બનનાર -યદ્યપિ રસાભિન્નતયા ચર્વણસ્યાપિ ન કાર્યત્વં તથાપિ તસ્ય કાદાચિત્કતયા ઉપચરિતેન ન કાર્યત્વેન કાર્યત્વ-મુપચર્યતે -સાં ૬૦ ૩૧૨૭

કાદ્રવેય પું. (કદ્રવા: અપત્યં પુમાન્ ઠક્) મોટી કેણ અને પૂંછડીવાળો નાગનો એક ભેદ -શેષોડનન્તો વાસુકિશ્ચ તક્ષકશ્ચ ભુજન્ગમ: । કૂર્મશ્ચ કુલિકશ્ચૈવ કાદ્રવેયા: પ્રકીર્તિતા: -મહાં ૧૧૬૫ ૧૪૧; કાશ્યપ ઋષિની પત્ની કદુનો પુત્ર, તે નામની એક સર્પ જાતિ.

કાનક ત્રિ. (કનકસ્યેદમ્ અણ્) સોનાનું, સોના સંબંધી, ધંતૂરાનું, ધંતૂરા સંબંધી. (ત. કનકફલમિવોગ્રં ફલમસ્ય) એક જાતનું બીજ -સહસ્રં કાનકફલં સિદ્ધે સંચૂર્ણ્ય નિક્ષિપેત્ । -વૈદ્યકચક્રપાણિસંગ્રહે । નેપાળાનું બીજ -જવપાલબીજમ્ ।

કાનન ન. (કન્+ણિચ્+લ્યુટ્) વન, અરણ્ય, જંગલઘર, -છત્રોપાન્ત: પરિણતફલજ્યોતિભિ: કાનનામૈ: -મેઘં

૧૮, -શીતો વાયુ: પરિણમયિતા કાનનોદુમ્બરાણામ્ -મેઘં ૪૨; (ન. કસ્ય બ્રહ્મણ: આનનમ્) ચતુર્મુખ બ્રહ્માનું મુખ.

કાનનાગ્નિ પું. (કાનનોત્થિતોડગ્નિ:) દાવાનલ, દાવાગ્નિ. -શમોગર્ભોત્થિતાગ્નિના સર્વકાનનસ્ય દહનાત્ તથાત્વમ્ ।
કાનનારિ પું. (કાનનસ્ય અરિરિવ) બીજડાનું ઝાડ, અભીવૃક્ષ.

કનલક ત્રિ. (કનલેન નિર્વૃત્તાદિ કનલ+અરોહણાદિ ચતુર્થ્યામ્-વુગ્) કનલે બનાવેલ.

કાનિષ્ઠિક ન. (કનિષ્ઠિકા એવ કનિષ્ઠિક+સ્વાર્થે અણ્) કનિષ્ઠા-ટચલી આંગળી.

કાનિષ્ઠિનેય પું. (કાનિષ્ઠાયા અપત્યં પુમાન્) કનિષ્ઠા-નાનીનો પુત્ર -કૃતે કાનિષ્ઠિનેયસ્ય જ્યૈષ્ઠિનેયો વિવાસિત: -ભટ્ટિ: ।

કાનીત પું. (કનીતસ્ય અપત્યં શિવાં અણ્) કનીત નામના રાજાનો પુત્ર પૃથુશ્રવા.

કાનીન પું. (કન્યાયા અનૂઢાયા અપત્યં અણ્ કનોનાદેશશ્ચ) કુંવારી કન્યાનો પુત્ર-વ્યાસ, કર્ણ વગેરે -કાનીન: કન્યકાજાતો માતામહસુતો મત: -યાજ્ઞં; -પિતૃવેશ્મનિ કન્યા તુ યં પુત્રં જનયેદ્ રહ: । તે કાનીનં વદેન્નામ્ના વોદુ: કન્યા -સમુદ્રવમ્ ॥ -મનુ ૧૧૧૭૨

કાન્તા પું. (કન્ દોષ્તો કમ્ વા ક્ત) પતિ -કાન્તોદન્ત: સુહહુપનત: સન્ગમાત્ કિજ્જિદૂન: -મેઘં ૧૦૧; ચન્દ્ર, કપૂર, વસંત ઋતુ, કામદેવ -કામહા કામકૃત્ કાન્ત: કામપ્રદ: પ્રભુ: -કાર્તિકસ્વામી, વાસુદેવ, પરમેશ્વર, હિજ્જલ વૃક્ષ, ચક્રવો પક્ષી, રાળનું ઝાડ. (ત્રિ.) સુંદર, દેખાવડું, સારું, પ્રિય-પ્યારું -સર્વ: કાન્તમાત્મોઽં પશ્યતિ-શં ૨; સુખકારક, ઈચ્છિત, અભીષ્ટ-કાન્તાલકાન્તા: લલના: સુરાણામ્-શિશું; -મલિનમપિ મુગાક્ષ્યા વલ્કલં કાન્તરૂપમ્ । ન મનસિ રુચિભન્નં સ્વલ્પમપ્યાદધાતિ ॥ -શાકુ ૧. અઢ્કે, (ન.) કેસર, કંકુ, સુખનો અંત, એક પ્રકારનું લોહું, લોહ.

કાન્તપક્ષિન્ પું. (કાન્તો મનોહરો પક્ષોડસ્ત્યસ્ય પ્રાશસ્ત્યેન ઇતિ) મોર પક્ષી.

કાન્તપુષ્પ પું. (કાન્તં પુષ્પમસ્ય) કોવિદાર વૃક્ષ.

કાન્તલક પું. (કાન્તં લક્યતે લક્ આસ્વાદને કર્માણ ઘજર્થે ક:) તુન્ન (તુંદ) વૃક્ષ.

कान्तलोह पुं. (कान्तं प्रियं लोहमस्य) लोडयुञ्जक,
अयस्कान्तमण्डि, कान्तलोडभस्म.

कान्ता स्त्री. (कम्+क्त+टाप्) वडावी स्त्री, पत्नी,
प्रिया, -झटिति प्रविश गेहं मा बर्हिस्तिष्ठ कान्ते !
-शृङ्गारतिलकम् । -कान्तासखस्य शयनीयशिलातलं
ते-उत्तरं ३।२१; प्रियंगु वृक्ष, मोटी अेलखी,
नागरमोथ, रेणुका वनस्पति, अेक छेद.

कान्ताङ्घ्रिदोहद पुं. (कान्ताङ्घ्रिः तत्ताडनं दोहदमस्य
पुष्पोद्गमे) अशोक वृक्ष, आसोपालवनुं आउ, (युवती-
स्त्रीना पगनी लात वागवाथी अशोक वृक्ष पुष्पित
अने इवित थाय छे माटे) - पादाघातादशोको
विकसति । -(पुं.) कान्ताचरणदोहदः ।

कान्तायस न. (कान्तायस्+प्रच्) कान्तलोड, लोडयुञ्जक.

कान्तार पुं. (कान्ताऽभीष्टा अरा इव ग्रन्थयाऽस्य)
अेक जतनी शेरडी, कोविदार वृक्ष, वांस (पुं. न.
कस्य सुखस्यान्तमृच्छत्यत्र ऋ+आधारे घञ्) दुर्गम
मार्ग, मोट्टे अरश्य -बहुदोषं हि कान्तारं वर्नामत्याभि-
धीयते ॥ -रामा० २।२८।५, -गृहं तु गृहिणीहीनं
कान्तारादतिरिच्यते-पञ्च० ४।८१; कंटा-चोर वगेरेथी
शेकायेल मार्ग, छिद्र, छेद.

कान्तारक पुं. (कान्तार+कन्) अेक जतनी शेरडी
राती शेरडी.

कान्तारग त्रि. (कान्तारे गच्छति गम्-ड) जंगलमां जनार,
अरश्यमां जनार.

कान्तारपथिक त्रि. (कान्तारपथेन आहतम् ठञ्) जंगलना
मार्गे आशेव.

कान्तारी स्त्री. (कान्तार गौ० डोष्) राती शेरडी.

कान्ति स्त्री. (कम् कामे कन् दीप्तौ वा भावे क्तिन्)
दीप्ति -कान्तिरेवातिविस्तीर्णां दीप्तिरित्याभिधीयते ॥
सा० द० १३०।१३१, तेज, कान्ति -स्तुतिः सिद्धिरिति
ख्यात श्रिया संश्रयणाच्च या । लक्ष्मीर्लला ना वापि
क्रमात् सा कान्तिदायिनी ॥ -देवोपु० शोभा -
रूपयौवनलालत्यं भोगाद्यैरङ्गभूषणम् । शोभा प्रोक्ता
सैव कान्तिर्मन्मथाप्यापिता द्युतिः ॥ छेच्छा, स्त्रीओमां
शृंगारथी उत्पन्न थनारो अेक सौन्दर्य गुण, चंद्रनी
कणाओमांनी अेक कणा, लक्ष्मीनी अनुयरी अेली
अेक देवी, चंद्रनी अेक स्त्री, दुगादिवी, कामदेवनी
अेक शक्ति.

कान्तिकर त्रि. (कान्ति+कृ+अच्) कान्तिकारक.

कान्तिद त्रि. (कान्ति ददाति दा+क) कान्तिदायक,
शोभादायक (न.) शरीरमांनी पित्त, धातु, घृत, घी.

कान्तिदायक न. (कान्ति ददाति दा+ण्वल्) ते नामनुं
गन्ध द्रव्य, कथूरो, वनडलदर, उपलो शब्द जुओ.
(त्रि.) कान्ति आपनार, शोभा आपनार.

कान्तिनगरी स्त्री. ते नामनी अेक नगरी, कांथी नगरी.
-कान्तिपुरी ।

कान्तिभृत् त्रि. (कान्तिं विभर्ति भृ+क्विप्) कान्ति
धारण करनार. (पुं.) चंद्र, कपूर.

कान्तिमत् त्रि. (कान्तिरस्त्यस्य मतुप्) कान्तिमान्,
कान्तिवाणुं -शेषैः पुण्यैर्हन्तमिव दिवः कान्तिमत्खण्ड-
मेकम् -मेघ० ३०, (पुं.) चंद्र, कपूर, कामदेव.

कान्तिमती स्त्री. (कान्ति+मतुप्+डोष्) शोभावाणी-
कान्तिवाणी ते नामनी अेक आभरा.

कान्थक त्रि. (वर्णसमीपस्था कन्था ततो जातादौ वर्णां
वुक) वशुनदनी पासे आवेल कथा नामना गाममां
थनार.

कान्थक्य पुं. स्त्री. (कन्थकर्षेर्गोत्रापत्यं गर्गा० यञ्)
कथक नामना ऋषिनुं अपत्य पुत्र के पुत्री. स्त्रियां तु-
कान्थक्यायनी ।

कान्थिक त्रि. (कन्थायां जातादि ठक्) कथामां थनार.

कान्द त्रि. (कन्दस्येदं तत्र भवो वा अण्) कंद संबंधी,
कंदमां थनार अेर वगेरे.

कान्दर त्रि. (कान्दं ततः अश्मादि- चतुरर्थ्याम् रः)
कंदथी थयेल, कंदथी बनेल वगेरे.

कान्दर्प पुं. स्त्री. (कन्दर्पस्यापत्यं अञ्) कामदेवनी पुत्र
के पुत्री. (त्रि. कन्दर्पस्येदं अण्) कामदेव संबंधी,
कामदेवनुं.

कान्दर्पिक न. (कन्दर्पस्तद्विवृद्धिः प्रयोजन यस्य ठक्)
कामदेवनी वृद्धि करनार साधन.

कान्दव न. (कन्दौ संस्कृतम् भक्ष्यम् अण्) कंदु-
लोपंडना पात्रमां संस्कार पाभेली कोई लक्ष्य पदार्थ.

कान्दविक त्रि. (कान्दवं पण्यमस्य ठक्) कंदोई, भीडाई
वेयनार, पकवान्न वेयनार.

कान्दिग्भूत त्रि. (कां दिशं यामीत्येवमाकुलोभूतः) कई
दिशा तरफु डवे लुं जल अेवा विचारमां गभराई
गयेल - कान्दिग्भूतं छिन्नगात्रं विसंज्ञं दुर्योधनो दृश्यति
सर्वसैन्यम्-भा० उद्यो० अ० ४७ ।

કાન્દિશીક ત્રિ. (કાં દિશં યામીત્યાહ) ભાગી જતું, નાસી જતું, કઈ દિશામાં હું જાઉં એમ કહેનાર. ભયભીત-વ્યાકૂળ, ભયથી નાસી ગયેલ. -મૃગજન: કાન્દિશીક: સંવૃત્ત: -પૃચ્ચ ૦ ૧૨।

કાન્યકુબ્જ પું. (કન્યકુબ્જ+અણ) કનોજ દેશ, આ નગર કનોજ નામથી પ્રસિદ્ધ ગંગા નદીના કિનારે આવેલું હતું. કર્નિગહામના જણાવ્યા મુજબ-આજે તે કુશસ્થલ નામથી ઓળખાય છે.

કાન્યજા સ્ત્રી. (કાત્ જલાદન્યસ્મિન્જાયતે જન+હ) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય, નલ નામનું સુગંધી દ્રવ્ય.

કાપટવ પું. સ્ત્રી. (કાપટગોત્રાપત્યમ્ અણ) કપટુ ગોત્રનો પુત્ર કે પુત્રી. (ન. કૃત્સિત: પટુ: કાપટુ: તસ્ય ભાવ: કર્મ વા અણ) નિન્દિત પટુતા, ખરાબ રીતની પટુતા, ખરાબ રીતની હોશિયારી.

કાપટવક ત્રિ. (કાપટવાદાગતે વુજ) કપટપણાથી પ્રાપ્ત થયેલ.

કાપટિક ત્રિ. (કપટેન ચરતિ ઠક્) કપટથી આચરણ કરનાર, દગલબાજીથી વ્યવહાર ચલાવનાર, કપટી, દુષ્ટ, કપટ કરનાર. (પું.) રાજાઓના પાંચ પ્રકારના ગુહાચારોમાંનો વિદ્યાર્થીના રૂપને ધારણ કરનારો એક ગુપ્તચર -તત્ર પરમમજ્ઞ: પ્રગલ્ભછાત્ર: કપટવ્યવહારિ-ત્વાત્ કાપટિક: । તં વૃત્ત્યર્થિનમર્થમાનાભ્યામુપગૃહ્ય રક્ષસિ રાજા બ્રૂયાદ્ યસ્ય દુર્વૃત્તં પશ્યસિ તત્ તદાનીમેવ મયિ વક્તવ્યમ્ -મનુ ૦ ૭।૧૫૪

કાપટ્ચ ત્રિ. (કપટસ્ય ભાવ: ષ્યજ્) દગલબાજી, દગો, કપટપણું, નિષ્પ્રમાણિકપણું.

કાપથ પું. (કૃત્સિત: પન્થા: અચ્ સમા ૦ કાદેશ:) ખરાબ માર્ગ, નિંદા રસ્તો -આસ્થાતું કાપથં દુષ્ટ વિષમં બહુકળટકમ્-રામા ૦ ૨।૧૦૮।૭. (ન. કૃત્સિત: પન્થા યસ્ય) સુગંધીવાળો; દુષ્ટ માર્ગે ચાલનારો તે નામનો એક દાનવ, દુષ્ટ આચરણવાળું.

કાપા સ્ત્રી. (કં સુખમાપ્યતેડનયા આપ્+કરણે ઘચ) પ્રાતઃકાળે જાગૃત કરનાર ભાટ ચારણની વાણી.

કાપાટિક ન. (કાપાટિકૈવ શર્કરા ૦ સ્વાર્થે અણ સ્વાર્થિકસ્યાપિ ક્વચિલ્લિઙ્ગાતિક્રમોક્તે: ક્લીબતા) નાનું બારણું, નાનું કમાડ, હલકું કમાડ.

કાપાલ ન. (કાલમેવ તસ્યેદં વા અણ) એક જાતનો કોઢનો રોગ -અષ્ટાદશકુષ્ટાન્તર્ગતવાતિકકુષ્ટમ્ । (ત્રિ. કપાલસ્યેદમ્+અણ) કપાલનું, કપાલ સંબંધી,

કપાલથી બનાવેલ આભૂષણ વગેરે, કપાલને લગતું -ત્રિશૂલમર્હં ઘોરં ચ કાપાલમથ કઙ્કણમ્ -વિક્રમો ૦ ।

કાપાલિક ત્રિ. (કપાલેન નૃકપાલેન ચરતિ અભ્યાહારાદિકં કરોતિ ઠક્) શૈવ સંપ્રદાયમાંના વિશિષ્ટ (વામમાર્ગી) સંપ્રદાયનો અનુયાયી, જે માનવખોપરીની માળા ધારણ કરે છે, તેમજ મનુષ્યની ખોપરીમાં આહાર વગેરે કરનાર અઘોરી, યોગીવિશેષ -અથ તીર્થકરાગ્રણી: પ્રતસ્થે બહુકાપાલિકજાલકં વિજેતુમ્-શઙ્કરદિગ્વિ ૦ । (પું.) તે નામની એક અંત્યજ જાતિ, વર્ણસંકર જાતિ. (ન. કપાલિકૈવ અણ) નાનું કપાલ.

કાપાલિન્ પું. (કાપાલં કપાલં બ્રહ્મકપાલં બ્રતે ધાર્યત્વેનાસ્ત્યસ્ય ઇનિ) શિવ -અજૈકપાચ્ચ કાપાલી ત્રિશઙ્કુરજિત: શિવ: -મહાભા ૦ ૧૩।૧૭।૧૦૨। વાસુદેવનો ક પુત્ર, ક પ્રકારનો વર્ણસંકર-અંત્યજ.

કાપાલિની સ્ત્રી. (કાપાલિન્+હીપ્) એક જાતની વર્ણસંકર અંત્યજ સ્ત્રી, મનુષ્યની ખોપરી ધારણ કરનારી સ્ત્રી.

કાપાલી સ્ત્રી. (કાપાલ+હીપ્) વનસ્થિતિ-વાવડીંગ.

કાપિક પું. (કપિરેવ અઙ્ગુલ્યાદિ ૦ ઠક્) વાંદરો, વાનર જેવા ચહેરાવાળો, વાનર જેવો વ્યવહાર કરનારો.

કાપિઞ્જલ પું. સ્ત્રી. (કપિઞ્જલસ્યાપત્યં શિવા ૦ અણ) કપિંજલ ઋષિનું અપત્ય, પુત્ર કે પુત્રી.

કાપિઞ્જલાદિ પું. સ્ત્રી. (કપિઞ્જલાન્ તન્માંસાન્યત્તિ અદ્+અણ ઉપ- સ ૦ કપિઞ્જલાદ: તસ્ય અપત્યં અત ઇજ્) કપિંજલ પક્ષીનું માંસ ભક્ષણ કરનારનો પુત્ર કે પુત્રી.

કાપિઞ્જલાદ્ય પું. (તસ્ય અપત્યં ણ્ય) કાપિંજલાદિનો પુત્ર.

કાપિત્થ ન. (કપિત્થસ્ય વિકાર: અનુદાત્તાદિત્વાત્ અજ્) કોઠાનો વિકાર -કાપિલં માનવં ચૈવ તથૈવોશનસેરિતમ્ -કૂર્મપુ.

કાપિલ ત્રિ. (કપિલેન પ્રોક્તં શાસ્ત્ર વેત્યધીતે વા અણ) કપિલ ઋષિએ કહેલ શાસ્ત્રને જાણનાર, સાંખ્યશાસ્ત્રનું અધ્યયન કરનાર, સાંખ્યદર્શનાનુયાયી (ત્રિ. કપિલસ્યેદં અણ) કપિલમુનિનું, કપિલમુનિ સંબંધી. (ન. કપિલેન પ્રોક્તમણ) કપિલમુનિ પ્રણીત સાંખ્યશાસ્ત્ર. પું. (કપિલ એવ સ્વાર્થે અણ) પિંગલ વર્ણ, પીંગળો રંગ. (ત્રિ.) પીંગળા રંગવાળું.

કાપિલિક પું. સ્ત્રી. (કપિલિકાયા: કપિલવર્ણાયા: અપત્યમ્ શિવા ૦ અણ) પીંગળા રંગવાળી સ્ત્રીનો પુત્ર.

कापिलेय पुं. (कपिलायाः तन्नाम्न्या ब्राह्मण्याः अपत्यम् ठक्) कपिला नामनी ब्राह्मणीनो पुत्र, कपिल मुनिनो ते नामनो शिष्य.

कापिल्य त्रि. (कपिलेन निवृत्तादि कपिल+चतुरर्थ्या ण्यः) कपिले बनावेव वगेरे.

कापिवन न. ते नामनो अेक यागनो भेद.

कापिश न. (कपिशा माधवी तत्पुष्पं साधनत्वेनास्त्यस्य अण्) माधवीलताना इलभांथी थतो दार.

कापिशायन न. (कपिशेव स्वार्थे अण् तत्र जातं षक्) उपरनो अर्थं शुभो (पुं.) देवता, देव.

कापिशायिनी स्त्री. (कपिश+ष्कफ्+ङीप्) द्राक्ष, द्राक्षा, धराभ.

कापिशेय पुं. (कपिशायाः अपत्यं ठक्) पिशाथ.

कापिष्ठल पुं. (कपिष्ठलस्येदम् अण्) ते नामनो अेक मध्यदेश.

कापिष्ठलि पुं. स्त्री. (कपिष्ठलस्य गोत्रापत्यम् इञ्) कपिष्ठलनो गोत्रपुत्र-अपत्य.

कापुरुष पुं. (कुत्सितः पुरुषः कोः कादेश) अराभ पुरुष, कायर पुरुष -उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी-देवेन देयमिति कापुरुषा वदन्ति ॥ -हितोः; -सुसंतुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुष्यति पञ्च० १।२५ (त्रि कापुरुषस्येदं अण्) उलका माक्षसनुं, अराभ पुरुष संबंधी.

कापुरुषता स्त्री. (कापुरुषस्य भावः तल्-त्व) अराभ पुरुषपशुं, कायर पुरुषपशुं, उलका माक्षसपशुं-कापुरुषत्वम् । (न. कापुरुष भावे कर्मणि च ष्यञ्) कापुरुष्यम् ।

कापेय न. (कपेर्भावः कर्म वा ठक्) वांदरापशुं, वांदरानुं कर्म, वांदरा जेवा-दावपेथ (पुं. कपिगोत्रापत्यं इदन्तत्वात् ठक्) शौनक ऋषि. (त्रि. कपेरिदं ठक्) वानरनुं, वानर संबंधी.

कापोत न. (कपोतानां समूहः अण्) कभूतरनो समूह. पारेवानुं टोणुं, सौवीरंजन, सुरभो. (त्रि. कपोतस्य इदं अण्) कभूतरनुं, कभूतर संबंधी, वृत्ति वगेरे, कभूतरना जेवा रंगवाणुं -स्तुवन् वृत्ति च कापोती दुहित्रा स ययौ पुरात्भाग० १।१८।२५; (पुं. कापोतवर्णोऽस्त्यस्य अच्) कभूतरना जेवो रंग, पारेवा सरभो वर्ण, साञ्जभार.

कापोतक त्रि. (कपोताः सन्त्यस्यां नडा० छः कुक् च कपोतकीयः तत्र भवः अण् बिल्वक० छस्य लुक्) जेमां कभूतरो रडेतां छेय तेमां थनार

कापोतपाक्य न. (कपोतानां पाकः डिम्भः तेषां पूगः ष्यः) पारेवाना अस्यांनुं टोणुं, कभूतरना अस्यांओनो समूह.

कापोतञ्जन न. (कापोतं च तदञ्जनं च) अेक जतनो सुरभो, सौवीरंजन.

काप्य पुं. स्त्री. (कपेर्गोत्रापत्यम्) कपिगोत्रनो पुत्र (न. कुत्सितमाप्यम्) पाप वगेरे.

काप्यकर त्रि. (काप्यं पापं करोति धातूनामनेकार्थत्वात् कथयति कृ+ताच्छील्यदौ टः) पाप करीने श्रीजानी पासे पोतानुं पाप कडेनार. (त्रि. काप्यं पापं कृ+अण्) काप्यकारः ।

काफल पुं. (कुत्सितं फलमस्य) कायङ्णनुं आउ. (न. काफलस्य फलं अण्) कायङ्ण.

काबर पुं. (कुत्सितो बन्धः कोः कादेशः वेदे पृषो०) अराभ अंध.

काम अव्य. (कम्+घञ्) अनुशा, अत्यंतपशुं अतावनार अव्यय -कामं नृपाः सन्ति सहस्रशोऽन्ये राजन्वती-माहुरनेन पृथ्वीम्-रघु० (न. कामाय हितम् अण्) कामना माटे छितकारक वीर्य, शुक्र, रेतस्य (पुं. काम्यतेऽसौ कम्+घञ्) कामदेव -कामस्तु बाणावसरं प्रतीक्ष्य पतङ्गवद्वह्निमुखं विविक्षुः-कुमा० ३।६४; ईश्वर -सर्वान् कामान् समश्नुते- भग० २।६२; -गन्तुकामः- भग० २।६२; अम्बिवाध -न जातु कामः कामाना-मुपभोगेन शाम्यति -मनु० २।१४, परमेश्वर, अेक प्रकारनो अनुराग-प्रीति -हृदि कामो भ्रुवोः कोथो लोभश्चाधो रदच्छदात् । -भाग०; आंआनुं आउ, कामनानो विषय -सन्तानकामाय तथेति कामं राज्ञे प्रतिश्रुत्य पयस्विनी सा -रघु० ३।६७; रुक्मिणीनो पुत्र, अलराभ, ककार अक्षर. (त्रि. कम्+अण्) कामना युक्त, ईश्वरवाणुं, प्रीतिवाणुं.

कामकला स्त्री. (कामस्य कला प्रिया) कामदेवनी स्त्री रति, कामना करणभूत कला.

कामकान्ति त्रि. (कै शब्दे क्तिन् कामपरा कान्तिर्यस्य) कामशब्दवाणुं, कामशब्दयुक्त.

कामकाम त्रि. (काम काम्यं कामयते कम्+णिङ्+अण्) कामनाओनी ईश्वर राजनार, ईश्वनी ईश्वर करनार.

કામકામિન્ ત્રિ. (કામસ્ય કામો કામઃ કમ્ ણિઙ્ ણ) પ્રેમ અગર કામનો ઉન્માદ કરનાર.

કામકાર ત્રિ. (કામં કામ્યં કરોતિ કૃ+અણ) કામ્ય નિષ્પાદક, ઈષ્ટતે-ઈચ્છિતને ઉત્પન્ન કરનાર. (પું. કામેન કરણમ) ફળની આશા રાખીને કોઈ કામ કરવું તે -સ્વતઃ સ્ફૂર્ત-કર્મ-મનુ ૧૧૧૪૧

કામકારતસ્ અવ્ય. (કામકર+તસિલ્) પોતાની ઈચ્છા અનુસાર. -યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય વર્તતે કામકારતઃ- ભગવદ્ગીતા ।

કામકૂટ પું. (કામ એવ કૂટં પ્રધાનમસ્ય) વેશ્યાનો પતિ, છીનાળવો, વેશ્યાનો વિલાસ, વેશ્યાવૃત્તિ, કામરાજ નામનો શ્રીવિદ્યાના મંત્રનો એક ભેદ.

કામકૃત્ ત્રિ. (કામેન કરોતિ કૃ+ક્વિપ્) ઈચ્છા પ્રમાણે કરનાર, પોતાની પ્રીતિ અનુસાર કામ કરવાવાળું, (પું.) પરમેશ્વર. -કામહા કામકૃત્ કાન્તઃ કામઃ કામપ્રદઃ પ્રભુઃ-વિષ્ણુસં ।

કામકેલિ પું. ત્રિ. (કામે તદ્દેતુકરતૌ કેલિરસ્ય) જ્વર, છીનાળવો. (પું. કામનિમિત્તા કેલિઃ) સ્ત્રીસંગ, મૈથુન, સુરત, કામાસક્ત.

કામક્રીડા સ્ત્રી. (કામેન ક્રીડા) કામના કારણરૂપ ક્રીડા, સંભોગ, પ્રેમની રંગરેલી, શૃંગારી ખેલ, પંદર અક્ષરના ચરણવાળો તે નામનો એક છંદ.

કામખડ્ગદલા સ્ત્રી. (કામોદીપકં ખડ્ગમિવ દલમસ્યાઃ) સોનેરી કેવડો.

કામગ ત્રિ. (કામેન બાહ્યસ્યેચ્છયા યથેષ્ટદેશં ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) પોતાની મરજી પ્રમાણે જનાર, વાહન વગેરે પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર-ચલાવનાર (પું. કામેન યથેષ્ટં ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે સ્ત્રી પાસે જનાર કંદર્પનો એક ભેદ.

કામગમિન્ ત્રિ. (કામેન યથેષ્ટં યોનિવિચારમકૃત્વા ગચ્છતિ ગમ્ ણિની) યથેષ્ટ વર્તન કરનાર, ઈચ્છા પ્રમાણે ગતિ કરનાર, કોઈપણ જાતની યોનિનો વિચાર કર્યા વિના હરકોઈ સાથે મૈથુન કરનાર.

કામગા સ્ત્રી. (કામેન યથેચ્છં ગચ્છતિ) અસતી સ્ત્રી, કામુક સ્ત્રી.

કામગિરિ પું. (કામપ્રધાનો ગિરિઃ) ભારતના કામરૂપ દેશમાં રહેલો તે નામનો એક પર્વત.

કામગુણ પું. (કામકૃતો ગુણઃ) અનુરાગ, સ્નેહ, પ્રેમ વિષય, આભોગ, વિષયવાંચના, ભોગ.

કામચર ત્રિ. (કામેન ચરતિ ચર્+ટ) ઈચ્છાનુસાર વિચરનાર. પોતાની મરજી મુજબ ફરનાર -તાં નારદઃ કામચરઃ કર્દાચિત્-કુમા ૧૧૫૦

કામચાર પું. (કામેન સ્વેચ્છયા ચારઃ ચર્+ઘજ્) પોતાની મરજી પ્રમાણે આચરણ કરવું, પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તવું, કોઈનું ખેતર ભેળી દઈ ઢોર વગેરેને પોતાની મરજી મુજબ ચરાવવું. -કામચારાનુજ્ઞા-સિદ્ધાં, -ન કામચારો મયિ શઙ્કનીયઃ-રઘુ ૧૪૧૬૨; (ત્રિ.) કામચર (ત્રિ.) શબ્દ જુઓ.

કામચારિન્ ત્રિ. (કામેન સ્વેચ્છયા ચરતિ ચર્+ણિનિ) પોતાની ઈચ્છાનુસાર આચરણ કરનાર-વર્તનાર કામી. પું. ચકલી, ગરુડ, કામુક -પુરન્દરં ચ જાનીતે પરશ્ચૌ કામચારિણમ્- મહાં

કામચારિણી સ્ત્રી. (કામચારિન્+સ્ત્રિયાં ડીપ્) વ્યભિચારિણી-છીનાળ સ્ત્રી, ચકલી.

કામજ ત્રિ. (કામજ્યાયતે જન્+ઙ) કામથી ઉત્પન્ન થયેલ વગેરે દુઃખ કામના ઉન્માદથી ઉત્પન્ન (પું.) મદનપુત્ર, પ્રદ્યુમ્નનો પુત્ર અનિરુદ્ધ.

કામજનિ પું. (કામં જનયતિ) કોયલ; કોકિલ પક્ષી. કામજાનિઃ) ।

કામજાન પું. (કામં જનયતિ કુહધ્વનિના કામ+જન્+ ણિચ્+અચ્) કોયલ પક્ષી, -કામજાની ।

કામજાલ પું. (કામજં આલ્પતિ આ+લા+ક) કોયલ પક્ષી.

કામજિત્ પું. (કામં જયતિ જિ+ક્વિપ) જિનદેવ, અર્હન, મહાદેવ, કાર્તિકેયસ્વામી, પ્રેમથી જીતનાર.

કામઠ પું. (કમઠ એવ અણ) કાચબો (ત્રિ. કમઠસ્યેદં અણ) કાચબાનું, કાચબા સંબંધી.

કામઠક (પું.) ધૃતરાષ્ટ્ર નામના નાગકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલ અને સર્પ સત્રમાં નષ્ટ થયેલ તે નામનો એક સર્પનો ભેદ.

કામતસ્ અવ્ય. (કમ+તસિલ્) કામથી, પોતાની ઈચ્છાથી, પોતાની મરજીથી, વિષય વાંછનાથી, મનોવિકારથી, ખુશીથી -પદા સ્પૃષ્ટં ચ કામતઃ યાજ્ઞ ૧૧૧૬૮

કામતા સ્ત્રી. (કામસ્ય ભાવઃ તલ્-ત્વ) કામપણું, કામીપણું, કામુકપણું, -કામત્વમ્ ।

કામતાલ પું. (કામં તાલયતિ તલ્+ણિચ્+અચ્) કોયલ. (સ્ત્રી.) કામતાલો ।

कामतिथि पुं. (स्त्री. (कामपूजार्थां तत्स्वामिका वा तिथिः) कामदेवनी पूजा माटे निर्धारित तिथि, कामदेव जेनी स्वाभी छे अेवी तिथि, -पादे गुल्के तथोरौ च भगे नाभौ कुचे हृदि । कक्षे कण्ठे च ओष्ठे च गण्डे नेत्रे श्रुतावपि । ललाटे शीर्षकेशेषु कामस्थानं तिथिक्रमात् ॥ -कालिकापुं १९. अ०

कामद पुं. (भक्तानां काममभिलाषं ददति दा+क) परमेश्वर. पुं. कामं मदनं दति दा+का कर्तिकस्वामी, कर्तिकेय. -कामाजित् कामदः कान्तः सत्यवाग् भुवनेश्वरः । महा० ३।२३१।४; (त्रि. कामं ददाति दा+क) ईष्टने आपनार, कामने आपनार ऐश्वर्यस्य रसज्ञः सन् कामानां चैव कामदः - रामा० २।३३।७

कामदा स्त्री. (कामं ददाति दा+का+टाप्) यथेच्छित वस्तु आपनारी कामधेनु-कामदुधा गाय, नागरवेलना पाननी वेलो, नागरवल्ली, डरडेनुं आऽ.

कामदुध त्रि. (कामं दोग्धि दुह्+क) यथेच्छित वस्तु आपनार, ईच्छेयुं देनार.

कामदुघा स्त्री. (कामं दोग्धि दुह्+क+टाप्) कामधेनु गाय -अवेहि मां कामदुघां प्रसन्नाम् - रघु०; - कामं वर्षं पर्जन्यः सर्वकामदुघा मही-भाग० १।१०।४

कामदुह त्रि. (कामं दोग्धि दुह्+क्विप्) अभीष्ट पदार्थ देनार, ईच्छेयुं आपनार. (स्त्री.) कामधेनु तस्याथ कामधुधेनुर्वशिष्टिस्य महात्मनः-भा- आ १७५

कामदूती स्त्री. (कामस्य दूतीव उद्दीपकत्वात्) क्रोयल पक्षी, नागदन्ती वृक्ष, पाटला वृक्ष. -नागदूतिका ।

कामदेव पुं. (काम एव देवः) कंठर्ष, कामदेव, वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक धृत. (पुं. काम्यते मुमुक्षुमिः काम्यस्तथा-भूतः सन् दीव्यति) परमेश्वर - कामदेवः कामपालः कामी कान्तः कृतागमः-विष्णुस० ।

कामधर पुं. (कामरूपस्थमत्स्यध्वजपर्वतस्थिते सरोवरे) कामरूप देशभांन मत्स्यध्वज पर्वतमां रडेल ते नामनुं अेक सरोवर -सरः कामधरो नाम तस्मिन् शैले व्यवस्थितः । शाश्वत्यां विधिवत् स्नात्वा पीत्वा कामधराम्भसि ॥ - श्रीकालिकापुं ८१ अ० ।

कामधेनु स्त्री. (कामप्रतिपादिका धेनुः) अभीष्ट पदार्थ आपनारी स्वर्गनी गाय, रोडिषीनी कन्या - तस्यां (रोहिण्यां) जज्ञे शूरसेनाद् वसोरतितोपज्ज्वलात् । कामधेनुरिति ख्याता सर्वलक्षणसंयुता ॥ - महा० ५३।१।१०२

कामधेनुतन्त्र न. ते नामनुं शिवनिर्मित अेक तंत्रशास्त्र. **कामध्वंसिन्** पुं. (काम+ध्वंस्+णिनि) मडादेव.

कामन त्रि. (कम्+णिङ्+ल्युट्) कामुक, कामनावाधुं, कामी. (न.) अभिलाषा, ईच्छा, प्रीति.

कामना स्त्री. (कम्+युच्+टाप्) अभिलाष, ईच्छा, प्रीति, ईच्छयुं.

कामनीडा स्त्री. कस्तूरी.

कामनीय न. (कमनीयस्य भावः वुञ्) सुंदरता, रम्यपशुं, रमणीयत्त.

कामन्दकि पुं. ते नामनी अेक नीतिशास्त्रकार.

कामन्दकीय न. (तस्येदं छ) कामन्दकिअे रथेयुं बनावेयुं 'नीतिशास्त्र.'

कामन्धमिन् पुं. (कामं यथेष्टं धमति ध्मा+णिनि) कंसारो.

कामपत्नी स्त्री. (कामः पतिर्यस्याः, सपूर्वत्वात् नान्तादेशः डीप् च वा) कामदेवनी स्त्री, रति. (स्त्री.) कामपतिः ।

कामपाल पुं. (कामान् पालयति पाल्+अण् उप. स.) अणदेव, वासुदेव - कामहा कामपालश्च कामी कान्तः कृतागमः- विष्णुस०

कामपूर त्रि. (कामं पूरयति पूर+णिच्+अण्) ईष्ट वस्तुने आपनार. (पुं.) परमेश्वर, "कामपूरोऽस्म्यहं नृणाम्-भाग० ७।२।२५

कामप्र त्रि. (कामं पिपति पृ+क) कामना पूरी करनार, ईच्छित वस्तु आपनार.

कामप्रद त्रि. (कामं प्रददाति प्र+दा+क) ईच्छित वस्तु आपनार -कामहा कामकृत् कान्तः कामः कामप्रदो हि सः । - महा० १३।१४९।४५; (पुं.) परमेश्वर, ते नामनी अेक रतिबंध. द्वौ पादौ स्कन्धसंलग्नौ क्षिप्त्वा लिङ्गं भगे तथा । कामयेत् कामुकः प्रीत्या बन्धः कामप्रदो हि सः ॥ स्मरदीपिका; -कान्तः कामप्रदः प्रभुः विष्णुसह०

कामप्रवेदेन न. (कामस्याभिलाषस्य प्रवेदनम् आविष्करणम्) अभिलाषानुं पुच्छुं करवुं, जे उमेद डीय ते जडेरमां भूकवी ते. -कञ्चित् कामप्रवेदने - अमर० ।

कामप्रश्न पुं. (कामं यथेष्टं प्रश्नः) ईच्छित प्रश्न, मुक्त प्रश्न, याडे ते पूछवुं, ईच्छा प्रभाषे प्रश्न करवी ते.

कामप्रस्थ पुं. न. (कामस्य कामगिरेः प्रस्थः) कामगिरि नामना पर्वतनुं शिपर.

કામફલ પું. (કામં યથેષ્ટં ફલમસ્ય) આંબાનું ઝાડ, મહારાજ, આમ્રવૃક્ષ.

કામફલા સ્ત્રી. (કામં યથેષ્ટં ફલમસ્યાઃ) કેળ, કેળનું વૃક્ષ.

કામબદ્ધ ત્રિ. (કામેન બદ્ધઃ) કામ વડે બાંધેલું, પ્રીતિથી બાંધેલું, (ન.) વન, જંગલ, અરણ્ય.

કામભક્ષ ત્રિ. (કામં યથેષ્ટં ભક્ષયતિ) પોતે જે ચાહેલું હોય તે ખાનાર, ઈચ્છા પ્રમાણે ખાનાર.

કામમ્ અવ્યં (કમ્+ણિઙ્+અમ્) અત્યંત અતિશય, અનુમતિ -મહાભાગઃ કામં નરપતિરભિન્નસ્થિતિરસૌ । ન કશ્ચિદ્ વર્ણનામપથમપકૃષ્ટોઽપિ ભજતે ॥-શાકું ૫. અદ્વે, સ્વીકાર, પૂર્ણતા, અસૂયા, અકામ અનુમતિ, સ્વચ્છંદ એવા અર્થમાં વપરાય છે. કામના, રૂચિ મુજબ, ઈચ્છાનુસાર, સંમતિપૂર્વક ચાહેવું, (સ્વીકૃતિસૂચક અવ્યય) - મનાગનખ્યાવૃત્ત્યા વા કામં ક્ષામ્યતુ યઃ ક્ષમી-શિશું ૨૧૪૩; નિઃસંદેહ -કામં ન તિષ્ઠતિ મદાનનસંમુખી સા ભૂયિષ્ઠમન્યવિષયા ન તુ દષ્ટિરસ્યાઃ - અધિક ઈચ્છા - કામમામરણાત્ તિષ્ઠેત્ ગૃહે કન્યર્તુમત્યપિ, ન ચૈવૈનાં પ્રયચ્છેત્ તુ ગુણહીનાય કર્હિચિત્ ॥ -મનુ ૭૧૮૧

કામમહ પું. (કામસ્ય મહઃ યસ્મિન્) ચૈત્ર માસમાં કરવા યોગ્ય કામદેવનો મહોત્સવ, ચૈત્ર માસની પૌર્ણમાસી.

કામમાલિન્ પું. (કામસ્ય મહઃ યસ્મિન્) ગણપતિ, ગણેશ.

કામમુદ્રા સ્ત્રી. તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારની મુદ્રા.

કામમૂઢ પું. (કામેન મૂઢઃ) પ્રેમથી ભાવિત, પ્રેમથી આકૃષ્ટ -કામમોહિતઃ ।

કામભૂત ત્રિ. (કામેન ભૂતઃ મૂર્ચ્છિતઃ) કામથી મૂછા પામેલ.

કામયમાન ત્રિ. (કમ્+ણિઙ્+શાનચ્) કામુક, કામનાવાળું, ઈચ્છતું, ચાહેતું, કામાસક્ત.

કામયા અવ્ય. મારે માટે, મારે વાસ્તે.

કામયાન ત્રિ. (કમ્+ણિચ્+શાનચ્) કામયમાન શબ્દ જુઓ -કામયાનસમવસ્થયા તુલામ્-રઘુ ૧૧/૫૦

કામયિત્ ત્રિ. (કમ્+ણિચ્+ત્ત્વ) ઈચ્છતું, ચાહેતું, પ્રીતિ રાખતું, કામુક.

કામરૂપ પું. તે નામનો એક દેશ-કામરુદેશ, બંગાળના પશ્ચિમ ભાગમાં આસામ પ્રાંતનું એક ગામ -

કામરૂપામિથો દેશો ગણેશો ગિરિમૂર્ધનિ- તન્ત્રમ્ । (ત્રિ. કામેન રૂપમસ્ય) પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે રૂપ લેનાર -જાનામિ ત્વાં પ્રકૃતિપુરુષં કામરૂપં મઘોનઃ -મેઘ ૬, (ત્રિ. કામં કામ્યં સુન્દરં રૂપમસ્ય) સુંદર, ખૂબસૂરત, અતિશય શોભાયમાન, દેખાવડું - કામરૂપઃ કામગર્ભઃ કામવીર્યો વિહન્ગમઃ । - મહા ૧૧૨૩૬

કામરૂપિન્ (કામં કામ્યરૂપમસ્ત્યસ્ય પ્રાશસ્ત્યેન ઇનિ) શ્રેષ્ઠ રૂપવાળું, સુંદર રૂપવાળું, સ્વેચ્છાએ યથેષ્ટ રૂપ ધારણ કરનાર -સર્વમાશુ નિચેતવ્યં હરિભિઃ કામ-રૂપિભિઃ-રામા ૦ (પું. કામં યથેષ્ટરૂપં યસ્ય) વિદ્યાધર.

કામરૂપિણી સ્ત્રી. (કામં યથેષ્ટરૂપં ડીપ્) આસંધ વનસ્પતિ, અશ્વગંધા.

કામરેખા સ્ત્રી. (કામાનાં કામવ્યાપારાણાં રેખા+ પદ્વિતર્યંત્રલસ્ય રઃ) વેશ્યા, ગણિકા.

કામલ ત્રિ. (કમ્+કલચ) કામી, કામુક, કામનાવાળું, (પું. કમ્+આધારે કલચ) વસંતકાળ, (પું. કસ્ય જલસ્ય અમલો અસમ્બન્ધો યત્ર) સૂકી- પાણી વિનાની જમીન, મરુદેશ-મારવાડ, તે નામનો એક રોગ. - તળડૂલીપક ગોક્ષુરમૂલં પીતં પયોઽન્વિતમ્ । કામલા-દિહરં પ્રોક્તં મુખરોગહરં તથા ॥ - ગારુડપુ ૧૮૮ ।

કામલતા સ્ત્રી. (કામસ્ય લતેવ તદ્ગુણભૂયિષ્ઠત્વાત્) પુરુષચિહ્ન, વિંગ.

કામલા સ્ત્રી. તે નામનો એક રોગ, કમળો -કામલા બહુપિતૈષા કોષ્ટશાખાશ્રયા મતા । કાલાન્તરાત્ ચરીભૂતાકૃચ્છ્રા સ્યાત્ કુમ્ભકામલા ॥ - માધવાકરઃ ।

કામલાક્ષિ સ્ત્રી. (કામં યથેષ્ટં લાતિ આકર્ષતિ લા+ક તાદશમક્ષિ યસ્યાઃ ષ્ચ સમા ૦ ષિત્વાત્ ડીષ) આકર્ષણ કરનારી દેવીની એક મૂર્તિ.

કામલાયન પું. (કમલસ્ય અપત્યં પુમાન્ ફક્) ઉપકોલ નામના મુનિ.

કામાલિકા સ્ત્રી. (કસ્ય જલસ્યામલોઽસમ્બન્ધોઽ-સ્ત્યસ્યઠન્) એક જાતનું ધાન્ય, કાંગ, મદિરા.

કામલિન્ પું. (કમલેન વૈશમ્પાયનાન્તેવાસિભેદેન પ્રોક્તમધીયતેણિ) કમલ નામના વૈશમ્પાયનના શિષ્યે બનાવેલ શાસ્ત્ર ભણનાર.

કામવત્ ત્રિ. (કામોઽસ્ત્યસ્ય મતુપ્ મસ્ય વઃ) કામનાવાળું, વિષયભોગ કરવાની ઈચ્છાવાળું.

कामवती त्रि. (कामवत्+डीप्) कामनावाणी स्त्री, मैथुननी ईश्यावाणी कोई स्त्री, -त्यागः कामवतीनां हि स्त्रीणां सद्भिर्विगर्हितः-भा० आ० ३८६, ६३७६८२.

कामवल्लभ पुं. (कामस्य वल्लभः) आंभानुं आ३, वसंत ऋतु, सारस पक्षी.

कामवल्लभा स्त्री. (कामस्य वल्लभा) चंद्रनी ज्योत्स्ना, चांदनी, रति.

कामवृक्ष पुं. (कामं बीजाङ्कुरनिरपेक्षतया यथेच्छं वृक्षः) वन्दाक-ते नामनुं ऐक वृक्ष.

कामवृत्त त्रि. (कामं यथेष्ट निरङ्कुशं वृत्तमस्य) भरञ्ज प्रभाशे थावनार -यस्तु स्यात् कामवृत्तोऽपि पार्थ ब्रह्मपुरस्कृतः-भा- आ० १७० अ० ।

कामवृत्ति स्त्री. (कामस्य वृत्तिः वर्तनम्) कामनी येष्टा, स्वेच्छाचारं, कामनुं छेवुं. (कामेन स्वेच्छया वृत्तिः) स्वेच्छाथी वर्तवुं -न कामवृत्तिवर्चनीयमीक्षते-कुमारसं० ५।८२

कामवृद्धि स्त्री. (कामस्य वृद्धिः) कामनुं वधवुं, विषय-वासनानुं वधवुं, ईश्यानी वृद्धि. (पुं. कामस्य वृद्धिरस्मात्) कामनी वृद्धि करनार ऐक ज्ञतनी वनस्पति.

कामवृन्ता स्त्री. (कामं कमनीयं वृत्तं यस्याः) पाटला वृक्ष.

कामशक्ति स्त्री. (कामस्य शक्तिर्नायिकाभेदः) कामदेवनी शक्ति-कामनी सत्ता, ते नामनी कामदेवनी ऐक पत्नी.

कामशर पुं. (कामस्य शर इव) कामदेवनुं आश, आंभानुं आ३.

कामशास्त्र नं. (कामस्य काम्यस्य स्वर्गादेः, कामस्य तच्चेष्टितस्य च प्रतिपादकं शास्त्रम्) स्वर्गादि काम्य-ईष्ट विषयोनुं प्रतिपादकशास्त्र, रतिशास्त्र, कामनी येष्टानुं प्रतिपादक 'वात्स्यायन सूत्र' वगेरे कामशास्त्र.

कामसख पुं. (कामस्य सखा टच्) वसंत ऋतु, आंभानुं आ३.

कामसुत पुं. (कामस्य सुतः) यादवकुण्मां पेदा थयेल प्रद्युम्ननी पुत्र-अनिरुद्ध.

कामसू त्रि. (काममभीष्टं सूते सू+क्विप्) अभीष्ट पदार्थ पेदा करनार, याडेवुं आपनार -किमत्र चित्रं यदि कामसूभूः-रघु० (स्त्री. कामं कामवतारं सूते) -रुक्मिणी. (पुं. भक्तानां कामं सूते सू+क्विप्) वासुदेव, श्रीकृष्ण.

कामसूत्र न. (कामस्य कामव्यापारस्य प्रतिपादकं सूत्रम्) वात्स्यायन वगेरे ऐ रयेवुं कामव्यापार प्रतिपादक शास्त्र.

कामस्तुति स्त्री. (कामस्य स्तुतिरस्मिन्) प्रतिश्रुतनी दोष दूर करवा माटे प्रतिश्रुत करनारा ऐ लक्षवाने कामनी स्तुतिरूप ऐक मंत्र.

कामहन् त्रि. (कामं हतवान् हन्+क्विप्) परमेश्वर, महादेव.

कामहेतुक त्रि. (कामहेतु+क) कामना हेतुवाणुं, पोतानी ईश्याना हेतुवाणुं.

कामाक्षी स्त्री. (कामं शोभनमक्षि यस्याः षच् डीष्) ते नामनी ऐक देवी, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध ऐक बीज.

कामाख्या स्त्री. (भक्तैः काम+यतेऽसौ कामा सा आख्या यस्याः) देवी विशेष, पार्वतीनुं योनिपीठ रूप स्थान, ते स्थाननी अधिष्ठात्री देवी - कामार्थमागता यस्मान्मया सार्द्धं महागिरौ । कामाख्या प्रोच्यते देवी नीलकूटे रहोगता ।। - देवीतन्त्रम् ।

कामाग्नि पुं. (कामस्य अग्निः) कामदेवनी अग्नि, कामरूप अग्नि, -कामानलः)

कामाग्निसंदीपन न. 'भैषज्यरत्नावली'मां कडेल कामाग्निने प्रदीप्त करनार औषधरूप मोदक - कर्षकमिन्दोरथ मोदकं तत् कामाग्निसंदीपनमेतदुक्तम्-भैषज्यरत्नावली ।

कामाङ्कुश पुं. (कामे-कामोद्दीपने अङ्कुश इव) नभ, पुरुषनुं विंश, (त्रि. कामस्य अङ्कुश इव) कामने अटकावनार.

कामाङ्ग पुं. (कामं कामोद्दीपनं अङ्गं मुकुलमस्य) आंभानुं आ३.

कामातुर त्रि. (कामेन कामे वा आतुरः) काममां आतुर, काम वडे आतुर -कामातुराणां न भयं न लज्जा- हितोः; - अर्थो लाघवमुच्छ्रितो निपतनं कामातुरो लाञ्छनम् - धन्वन्तरिः ।

कामात्मज पुं. (कामस्य आत्मजः) अनिरुद्ध, प्रद्युम्ननी पुत्र.

कामात्मन् त्रि. (कामप्रधानो रागप्रधान आत्मा मनो यस्य, कामः तदायत्त आत्मा स्वरूपं यस्य) कामप्रधान मनवाणुं, रागप्रधान चित्तवाणुं, कामाधीन स्वरूपवाणुं, काममय स्वरूपवाणुं -कामात्मता न प्रशस्ता न चैवेहास्त्यस्य कामता-मनु० ।

કામાધિકાન પું. (કામસ્યધિકાર:) કામદેવનો અમલ, કામદેવની સત્તા, કામદેવનો અધિકાર.

કામાધિષ્ઠાન ન. (કામસ્ય અધિષ્ઠાનમ્) ઈન્દ્રિય, મન, બુદ્ધિ -ન્દ્રયાણિ મનોબુદ્ધિરસ્યાધિષ્ઠાનમુચ્યતે-ભગવદ્ગીતા ।

કામાધિષ્ઠિત ત્રિ. (કામેન અધિષ્ઠિત:) કામવ્યાપ્ત, કામની જેમાં સત્તા વધેલી છે તે, કામે જેમાં સ્થાન કર્યું હોય તે.

કામાનશન ન. (કામમ્ અનશનમ્) પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે જેમાં ભોજન ન થાય તેવું તપ.

કામાન્ધ પું. (કામેન કામોદીપનેન અન્ધયતિ અન્ધ+ ણિચ્+અચ) કોયલ, કોકિલ પક્ષી. (ત્રિ. કામેન અન્ધ:)કામથી આંધળું, કામના વેગથી કર્તવ્યશૂન્ય બનેલ -સ્મરાન્ધા ગાઢતારુણ્યા સમસ્તરતકોવિદા । ભાવોન્નતા દરબ્રીડા પ્રગલ્ભાક્રાન્તનાયિકા ।। - સાંદ૦ ૩।૭૦ ।

કામાન્ધા સ્ત્રી. (કા યથેષ્ટં અન્ધયતિ ણિચ્+અચ) કસ્તૂરી.

કામાયુધ પુ. (કામસ્ય આયુધમિવ મુકુલે આકારોઽ સ્વસ્ય અચ્) આંબાનું ઝાડ; (ન. કામસ્ય આયુધમ્) કામદેવનું હથિયાર, કામાસ્ત્ર. (પું. કામસ્યાયુધમિવ) પુરુષનું ચિહ્ન, ડિંગ.

કામાયુસ પું. (કામં યથેષ્ટમાયુર્વસ્ય) ગરુડ પક્ષી, ગીધ પક્ષી.

કામારણ્ય ન. (કામં શોભનમરણ્યમ્) મનોહર વન, સુંદર જંગલ. (કામસ્યારણ્યમિતિ વિગ્રહે) કંદર્પ વન.

કામારિ પું. (કામસ્ય અરિ:) મહાદેવ, શંભુ, માક્ષિક નામની ઉપધાતુ.

કામાર્ત્ત ત્રિ. (કામેન આર્ત્ત:) કામથી પીડિત -કામાર્તાં હિ પ્રકૃતિચપલ, (કૃપણા) શ્વેતનાચેતનેષુ-મેઘં ૫, કામદેવથી વ્યાપ્ત.

કામાલિકા સ્ત્રી. (કામમલતિ ભૂષયતિ અલ્ ભૂષણે ણ્વુલ્ ટાપિ અત્ત્વમ્) મદિરા, દારૂ.

કામાલુ પું. (કામં યથેષ્ટં અલતિ અલ્+અણ્) રતાંજલીનું વૃક્ષ.

કામાવતાર પું. (કામસ્યાવતાર:) કૃષ્ણનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન.

કામાવશાયિતા સ્ત્રી. (કામાવશાયિનો ભાવ: તલ્-ત્વ) સત્ય સંકલ્પપણારૂપ યોગીઓનું એક ઐશ્વર્ય જેમાં યોગી પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે સર્વ પદાર્થનું પોતાના ચિત્તમાં સમાવેશ કરે છે. -કામાવશાયિત્વમ્ ।

કામાવસાય પું. (કામસ્ય અવસાય:) કામની શાંતિ, આત્મવિદ્યા, આત્મનિયમન.

કામાવસાયિતા સ્ત્રી. (કામાવસાયિનો ભાવ: તલ્-ત્વ) કામાવશાયિતા શબ્દ જુઓ; અણિમા લઘિમા વ્યાપ્તિ: પ્રાકામ્યં ગરિમા તથા । ઈશિત્વં વશિત્વં ચ તથા કામાવસાયિતા ।। કામાવસાયિત્વમ્ ।

કામાવસાયિતૃ ત્રિ. (કામ+અવ+સો+ણિચ્+ત્ત્) કામ શાંતિ કરનાર, આત્મ સંયમ કરનાર. (ત્રિ. કામસ્ય અવસાયો) -કામાવસાયિન્ ।

કામાસન ન. (કામમર્દનાર્થમાસનમ્) કામદેવનું મર્દન કરવા માટે યોગીથી કરાતું તે નામનું એક આસન.

કામિ ત્રિ. (કમ્+ણિચ્+ઇણ્) કામી, કામુક. (સ્ત્રી.) કામદેવની પત્ની રતિ.

કામિક પું. (કામોઽસ્ત્યસ્ય ઠન્) એક જાતનું બતક પક્ષી. જંગલી બતક (ત્રિ. કામેન નિર્વૃત્તં ઠજ) કામ વડે નીવડેલું કામ્ય.

કામિતા સ્ત્રી. (કામિનો ભાવ: તલ્-ત્વ) ઈચ્છા, યાહના. -કામિત્વમ્ ।

કામિન્ ત્રિ. (કમ્+ણિઙ્+ણિનિ) કામનાવાળું, કામી-ત્વયા ચન્દ્રમસા ચાતિસન્ધીયતે કામિજનસાર્થ: -શં ૩, -ત્વાં કામિનો મદનદૂતિમુદાહરન્તિ - વિક્રમં ૪।૧૧, -કામદેવ: કામપાલ: કામી કાન્ત: કૃતાગમ: । - મહાં ૧૩।૧૪૯।૮૩; કામુક, કામના વેગવાળું, વિષથી (પું. પ્રશસ્ત: કામોઽસ્ત્યસ્ય ઈનિ) પરમેશ્વર, ચક્રવાક પક્ષી, કામી પુરુષ- સુશ્રુમજ્ઞં પ્રહિતનયનૈ: કામિ-લક્ષ્યેષ્વમૌઘૈ: -મેઘં ૭૪, કબૂતર, ચક્રલો, ચંદ્ર, સારસ પક્ષી, ઋષભ નામની ઔષધિ.

કામિની સ્ત્રી. (કામિન્ ડોષ્) હરકોઈ સ્ત્રી -મૃગયા જહાર ચતુરૈવ કામિની-રઘું ૧।૬૯, કામના અતિશય વેગવાળી સ્ત્રી, સુંદરી સ્ત્રી -ઉદયતિ હિ શાશાઙ્ક: કામિની-ગણ્ડપાણ્ડુ: -મૃચ્છં ૧।૫૭, -કર્ણશ્ચ કામિનીનાં ન શોભતે નિર્ભર: પ્રેમા-આર્યાસપ્તશતી-૨૭૦, ભીરુ સ્ત્રી, વન્દા, કામી સ્ત્રી, દારૂહળદર, સુરા, કામશક્તિનો એક ભેદ - ક્રેષાં નૈષા ભવતિ કવિતાકામિની કૌતુકાય-પ્રસન્નરાં

કામિનીશ પું. (કામિન્યા: કામિનીપ્રિયાજનસ્ય ઈશ: તત્સાધકત્વાત્) સરગવાનું ઝાડ, શોભાંજન વૃક્ષ.

કામીન પું. (કામમનુગચ્છતિ ચ) એક જાતની સોપારીનું ઝાડ. (ત્રિ.) કામનાને અનુસરેલ, કામને અનુસરેલ.

કામીલ પું. (કામમનુગચ્છતિ ચ પૃષોં) એક જાતની સોપારીનું વૃક્ષ. (ત્રિ.) કામને અનુસરેલ.

कामुक पुं. (कम्+उकञ्) आसौपाववन्तु वृक्ष, यकलो, यकवाक पक्षी, माधवीवता, कभूतर. (त्रि. कामयत इति कम्+उकञ्) ईश्वर इति- दुष्यन्तः स पुनर्भजे स्ववंशं राज्यकामुकः -भाग० ९।२३।१७; कामासक्त, कामातुर -कामुकैः कुम्भीलकैश्च परिहर्तव्या चन्द्रिका - मालवि० ४, मैथुननी ईश्वरावाणुं, इरकोई ईश्वरावाणुं.

कामुककान्ता स्त्री. (कामुकस्य कान्ता) माधवी वता. **कामुकता** स्त्री. (कामुकस्य भावः तल्-त्व) कामपशुं. -कामुकत्वम् ।

कामुका स्त्री. (कामुक टाप्) धन-धान्यने ईश्वरानारी स्त्री, भगवती, कामनी आसक्तिवाणी स्त्री.

कामुकायन पुं. स्त्री. (कामुकस्य अपत्यं फक्) कामासक्त पुरुष वगेरेनु संतान, कामुकनु संतान.

कामुकी स्त्री. (कामुक डीप्) मैथुननी ईश्वरावाणी स्त्री. -अनिमभवदत्यागादेनं जनः खलु कामुकी- नैषध० १९।२४

कामेश्वर पुं. (कामानामीश्वरः) परमेश्वर.

कामेश्वरी स्त्री. (कामानामीश्वरी) ऐरवीदेवीनो भेद, अक देवी. त्रिपुरा, कामाख्या, कामेश्वरी, शिवा, सारदा अवा पांच्य ३५मांनु अक ३५. रूपं तु चिन्तयेद् देव्याः कामेश्वर्याः मनोहरम् । प्रभिन्नाञ्जनसंकाशां नीलस्निग्धशिरोरुहाम् ॥ -कालिकापु० ६३ अ० ।

कामोदक न. (कामेन स्वेच्छया प्रतोद्देशेन दीयमान- मुदकम्) स्वेच्छाअ मृतकने उद्देशीने आपवामां आवतुं ७ण.

कामोदा स्त्री. (कुत्सितो मोदो यस्याः) शशिणीनो अक भेद.

काम्पिल पुं. (कम्पिलः नदीविशेषः तस्य अदूरे भवः अण्) भारतनी उत्तर दिशाभां आवेलो काम्पिल्य नामनो देश.

काम्पिल्य पुं. (काम्पिल+ष्यञ्) ते नामनो अक देश, ते नामनु अक नगर -माकन्दीमथ गङ्गायास्तीरे जनपदयुताम् । सोऽध्यवात्सीद् दीनमना काम्पिल्यं च पुरोत्तमम् । दक्षिणांश्चापि पाञ्चालान् यावच्चर्म- वतीनदी ॥ -महा० १।१३९।६८; (न.) गोरथना नामनु गंध द्रव्य- चूर्णं काम्पिल्लकं वाऽपि तत्पीतं गुटिकाकृतम्-सुश्रुते -४५ अ० ।

काम्पिल्यक त्रि. (कम्पिल+वुञ्) कांपिल्य देशभां उत्पन्न थयेव.

काम्पिल्ल पुं. ते नामनो अक देश -कम्पिल्लानदीविशेषः तस्याः अदूरे भवः कपिल्लः- गोरथना, काम्पिल्लका स्त्री. ।

काम्पीलक पुं. ते नामनो अक देश.

काम्बल पुं. (कम्बलेन परिवृतो रथः) काम्बाली ढंकायेव रथ.

काम्बलिक पुं. ७व के योभानुं पाणी वगेरे.

काम्बविक पुं. (कम्बु कम्बुभूषणं प्रयोजनमस्य) छीप, शंभ वगेरे देयवानो धंधो करनार.

काम्बुका स्त्री. (कुत्सितमम्बु यस्य कोः कादेशः कप्) वनस्थिति, आसंध, अश्वगन्धा ।

काम्बोज त्रि. (कम्बोजोऽभिजनो यस्य अण्) कुंबोज देशनो रडेनार, कुंबोज देशभां थनार -अर्धं शकानां शिरसो मुण्डयित्वा व्यसर्जयत् । यवनानां शिरः सर्वं काम्बोजानां तथैव च -हरिवंशे । (पुं. कम्बोजदेशे भवः) पुत्राग वृक्ष, धोणा भेरनुं आऽ, कुंबोज देशनो राज्ञ.

काम्बोजक पुं. (कम्बोजे भवः मनुष्यः तत्स्थो वा) कुंबोज देशनो मनुष्य. (न.) कुंबोज देशना मनुष्योनुं आस्थ वगेरे.

काम्बोजी स्त्री. (कम्बोजेषु भवा अण्+डीप्) ७णवती अऽऽ, माषपशी, यशोकीनो देवी, धोणा भेरनुं आऽ.

काम्य त्रि. (काम्यते इति कम्+णिङ् कर्मणि यत्) कामनानो विषय -यत् किञ्चित् फलमुद्दिश्य यज्ञ-दानजपादिकम् । क्रियते कायिकं यच्च तत् काम्यं परिकीर्तितम् ॥ -सुधा विष्ठा च काम्याशनम्-शा० २।८, -अन्ते काम्यस्य कर्मणः -रघु० १०।५०, सुंदर कामनावाणुं -विशिष्टफलदाः काभ्याः निष्कामाणां विमुक्तिदाः-विष्णुपु०; (कामाय हितं) कामने उदीपन करवामां छितकारक.

काम्यक न. (काम्य+कन्) ते नामनु अक वन, ते नामनु अक सरोवर.

काम्यकर्मन् न. (काम्यं च तत् कर्म) स्वर्ग वगेरे इलनी कामना वडे करतुं कर्म, ज्योतिष्येभ वगेरे.

काम्यगिर् स्त्री. (काम्या चासौ गीश्च) सुन्दर वाणी, प्रियवचन, रुचि मुञ्जनुं भाषण.

काम्यता स्त्री. (काम्यस्य भावः तल्-त्व) सुंदरता, कामुकपशुं, अत्यंत ईश्वर. -काम्यत्वम् ।

કામ્યદાન ન. (કામ્યં ચ તદ્દાનં ચ) સ્વર્ગ વગેરેના ઇળની કામના વડે અપાતું દાન-કર્તવ્ય દાન - અપત્યવિજયૈશ્વર્યસ્વર્ગાર્થં યત્ પ્રદીયતે । દાનં ચ તત્ કામ્યમાહ્યાતં ઋષિભિર્ધર્મચિન્તકૈઃ ॥ -ગરુડપુ૦

કામ્યફલ ન. (કામ્યસ્ય ફલમ્) કામ્ય કર્મનું ફળ.

કામ્યમરણ ન. (કામ્યં મરણમ્) યથેષ્ટ મરણ, સંકલ્પપૂર્વક મૃત્યુ, આપઘાત.

કામ્યા સ્ત્રી. (કમ્+ણિચ્+ભાવે ક્ષપ્ ટાપ્) કામના, ઈચ્છા -પ્રાર્થના બ્રાહ્મણકામ્યા-મૃચ્છ૦ ૨. ।

કામ્યાભિપ્રાય પું. (કામ્યશ્ચાસાવભિપ્રાયશ્ચ) સ્વાર્થપ્રેરિત અભિપ્રાય.

કામ્લ ન. (ઈષદમમ્લમ્) થોડો ખાટો રસ, જરાક ખટાશ (ત્રિ.) થોડી ખટાશવાળું, થોડું ખાટું.

કાય ત્રિ. (ક: પ્રજાયતિર્દેવતાડસ્ય કસ્યેત્ અણ) પ્રજાપતિ જેનો દેવતા છે એવું હવિષ વગેરે. (પું.) પ્રજાપતિ છે દેવતા જેનો એવો વિવાહ. (ન.) કનિષ્ઠિકા આંગળીના મૂળ સ્થાનરૂપ પ્રજાપતિ તીર્થ, કનિષ્ઠિકા અને અનામિકા આંગળીનો વચ્ચેનો મૂળ ભાગ, તીર્થ અઙ્ગુષ્ઠમૂલસ્ય તલે બ્રાહ્મં તીર્થં પ્રચક્ષતે । કાયમઙ્ગુલિમૂલેડપ્રે દૈવં પિત્ર્યં તતોડધિકમ્-મનુ૦ ૨।૫૧; મનુષ્ય તીર્થ. (પું. ચીયતેડસ્મિન્ અસ્થ્યાદિકમિ-તિ કાયઃ, ચિ+ઘઙ્ ચે: કત્વમ્) મૂળધન, સંઘ, સમુદાય, શરીર, -વિભાતિ કાયઃ કરુણાપરાણાં પરોપકારૈનં તુ ચન્દનેન-ભર્તુ૦ ૨।૭૧; -કાયેન મનસા બુદ્ધ્યા- ભગ૦ ૫।૧૧, સ્વભાવ, લક્ષ્ય, મૂર્તિ.

કાયક ત્રિ. (કાયસ્યેદમ્) દેહનું, દેહ સંબંધી, દેહને લગતું.

કાયક્લેશ પું. (કાયસ્ય ક્લેશઃ) શારીરિક શ્રમ, શરીરને લગતું દુઃખ.

કાયચિકિત્સા સ્ત્રી. (કાયસ્ય ચિકિત્સા) શારીરિક ચિકિત્સા, શરીરમાં થયેલા રોગની પરીક્ષા, આયુર્વેદના આઠ વિભાગોમાંથી ત્રીજો વિભાગ.

કાયબન્ધન ન. (કાયં બઘ્નાતિ બન્ધ્+લ્યુટ) પુરુષનું વીર્ય તથા સ્ત્રીના લોહીનો સંયોગ, કારણ કે તેથી જ શરીર બંધાય છે, શરીરનું બંધારણ.

કાયમાન ન. (કાયસ્ય માનમિવ માનમસ્ય) ધાસની ઝૂંપડી, ષષ્ટી ત૦ સ૦ શરીરનું માપ.

કાયરૂપસંયમ પું. 'પાતંજલસૂત્ર' વગેરેમાં કહેલ અમુક પ્રકારના ધ્યાન રૂપ એક સંયમ.

કાયવલન ન. (કાયો વલ્યતે આચ્છાદ્યતેડનેન વલ્-સ્તુતૌ કરણે લ્યુટ્) બખ્તર, કવચ.

કાયવ્ય પું. તે નામનો ચોરનો એક નાયક.

કાયવ્યૂહ પું. (કાયે વાતાદીનાં ધાતૂનાં વ્યૂહો વ્યૂહનમ્) શરીરમાં રહેલ વાયુ વગેરેની તથા ત્વચા વગેરે ધાતુઓની યથાસ્થિત સ્થિતિ, યોગીઓ દ્વારા કર્મભોગ માટે કલ્પેલો-રચેલો કાય સમુદાય.

કાયસમ્પદ સ્ત્રી. (કાયસ્ય સમ્પદ) રૂપ-લાવણ્ય વગેરે શરીર સંપત્તિ.

કાયસ્થ પું. (કાયેષુ સર્વંભૂતરૂપદેહેષુ તિષ્ઠતિ અન્તર્યામિતયા સ્થા+ક) પરમાત્મા, તે નામની એક લેખક જાતિ, કાયસ્થ ઇતિ લહરી માત્રા-મુદ્રા૦ ૧; ક્ષત્રિયથી શૂદ્ર સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર, મુત્સદી, કાયસ્થ -મચ્છરીરાત્ સમુદ્રભૂતસ્તસ્માત્ કાયસ્થસંજકઃ-સ્કન્દ૦, -બ્રહ્મપાદાંશતો જન્મ ચાતઃ કાયસ્થનામભૂત્ । કકારં બ્રાહ્મણં વિદ્યાદાકારં નિત્યસંજકમ્ । આયં તુ નિકટં જ્ઞેયં તત્ર કાયે તુ તિષ્ઠતિ । -કાયસ્થોડતઃ સમાહ્યાતો મસીશં પ્રોક્તવાંશ્ચ યમ્ ॥ - કુલદીપિકા ।

કાયસ્થા સ્ત્રી. (કાયસ્તિષ્ઠતિ અનયા કાય+સ્થા+ક+ ટાપ્) હરડે, કાયસ્થ જાતિની સ્ત્રી, કાકોલી નામની વનસ્પતિ, બંને જાતની એલચી, તુલસી, આમળાનું વૃક્ષ, કાયસ્થની સ્ત્રી.

કાયસ્થાલી સ્ત્રી. તે નામની એક વનસ્પતિ, રાતી પાડલ.

કાયસ્થિકા સ્ત્રી. (કાયસ્થા+કન્) વનસ્પતિ, કાકોલી.

કાયસ્થી સ્ત્રી. (કાયસ્થ+ઙીપ્) કાયસ્થની સ્ત્રી.

કાયસ્થૈર્ય ન. (રસાયનાદિના કાયસ્ય સ્થૈર્યમ્) રસાયન વગેરે ભક્ષ કરવા દ્વારા શરીરની સ્થિરતા કરવી તે.

કાયાકાશસમ્બન્ધસંયમ પું. 'પાતંજલસૂત્ર' વગેરેમાં કહેલો એક પ્રકારના સંયમનો ભેદ.

કાયાગ્નિ પું. (કાયેડગ્નિઃ) શરીરમાં રહેલો જઠરાગ્નિ, જઠરાનલ, પાચનશક્તિ.

કાયિક ત્રિ. (કાયસ્યેદં કન્ ઠક્ વા) શરીરથી કરેલ પુણ્ય-પાપ વગેરે કર્મ- અદત્તાનામુપાદાનં હિંસા ચૈવાવિધાનતઃ । પરદારોપસેવા ચ કાયિકં ત્રિવિધં સ્મૃતમ્ ॥ -તિથ્યાદિતત્ત્વમ્ ।

કાયિકા સ્ત્રી. (કાયેન તદ્વ્યાપારેણ નિર્વૃત્તા ઠક્) બળદ-ગાય વગેરેના શરીરના પરિશ્રમથી સાધ્ય જે ધનની વૃદ્ધિ, ગાય-બળદ વગેરે ઉપર રૂપિયા આપી મૂળ ધનને બાધ ન આવે તેવી રીતે તેનું વ્યાજ લેવું તે.

-दोह्यवाह्यकर्मयुता कायिका समुदाहता ॥ -व्यासः ।
-कायाविरोधिनी शम्भक्त् पणाधाद्या तु कायिका । -
नारदः ।

कायिकावृद्धि स्त्री. (कायिकारूपा वृद्धिः) उपरनो अर्थ
शुभो.

कार पुं. (कृ कृतौ+घञ्) क्रिया -करणं कारः क्रिया ।
यत्न, बल, रति-मैथुन, कोर्ष काम, वध, निश्चय,
पूजना उपहाररूप बलि, पति, संन्यासी, डिमायल,
अक्षरने अंते डोय तो ते अक्षरने कडेनार जेम
कशर वगेरे -अक्षरान्ते तदक्षरवाचकः; तपश्चर्या,
क२-वेरो. (न. करस्येवम्) करानुं पाश्री. (त्रि. करोति
कृ+अण्) कार्य करनार, रचयिता, ग्रंथकार, निर्माता.

कारक न. (करोति कर्तृत्वादिब्यपदेशान् कृ+ण्वल्)
व्याकरणशास्त्रमां क्रिया साथे जेनो संबंध छे अवा
कर्ता, कर्म, करण, संप्रदान, अपादान अने
अधिकरणरूप करको - आदानमप्रियकरं दानं च
प्रियकारकम् । -मनु० ७।२०४; -वर्णसंकरकारकैः
-भग० १।४२. (त्रि. करोतीति कृ+ण्वल्) काम
करनार. (पुं.) अेक प्रकारनुं घास.

कारकदीपक न. ते नामनो अेक अर्थालंकार, जेमां
अेक जे करक उत्तरोत्तर अनेक क्रियाओधी संयुक्त
डोय, जेम -खिद्यति कृणाति वेल्लति विचलति निमिषति
विलोकयति तिर्यक् । अन्तर्नन्दति चुम्बितुमिच्छति
नवपरिणीया वधूः शयने ॥ -काव्य० १०. ।

कारकविभक्ति स्त्री. व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध कर्मादिनी
बोधक विभक्ति.

कारकर त्रि. (कारं करोति कृ+ट्) काम करनार दास.

कारकहेतु पुं. (कारकस्य हेतुः) करवानो हेतु, जोईअे
तेतुं करण, क्रियात्मक अगर क्रियापरक करक.

कारकाद्यविपर्यास पुं. ते नामनो वीजानो अेक गुण.

कारकुक्षीय पुं. (कारकुक्षि+छ) भारतना उत्तर भागमां
रडेव ते नामनो शाब्द राजानो देश. (पुं. कारकुक्षीये
भवाः) करकुक्षीय देशना लोक-रडेवासी.

कारज त्रि. (करजस्य नखस्येदं अण्) नभनुं, नभ
संबंधी, नभमां थनार. (त्रि. कारात् क्रियातो जायते
कार+जन्+ङ्) कामधी पेदा थनार, क्रियाधी उत्पन्न
थनार. (पुं.) डायीनुं भर्युं -गजशावकः ।

कारञ्ज त्रि. (करञ्जस्य तत्फलस्येदम् अण्) करंजन
इणनुं तेव वगेरे.

कारण न. (कारयति क्रियानिर्वर्तनाय प्रवर्तयति कृ+णिच्
+त्यु.) करण- कारणं हि तद् भवति यस्मिन् सति
यद् भवति यस्मिंश्चासति यत्र भवति-न्या. वा., डेतु,
सबब, निमित्त -यतः प्रधानपुरुषौ यतश्चैतत्
चराचरम् । कारणं सकलस्यास्य स नो विष्णुः
प्रसीदतु ॥ विष्णुषु० १।१७।३०; उद्देश्य, शरीर,
इन्द्रिय कार्य कारणकर्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ।
पुरुषः सुख-दुःखानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥ भग०
१३।२०, डायधी वगडवानुं अेक वादित्र, वध, साधन,
कर्म, अेक प्रकारनुं गीत, न्यायमते त्रण प्रकारनां
करणमांनुं कोई पण करण, मूलतत्त्व, मूल, प्रमाण,
-सम्भोगो दृश्यते यत्र न दृश्येतागमः क्वचित् ।
आगमः कारणं तत्र न सम्भोग इति स्थितिः ॥ -
मनु० ८।२००, निमित्त, इतिहासनुं मूल, भूतदैवत.

कारणकारण न. (कारणस्य कारणम्) मुख्य करण,
निदान, न्यायमते अन्यथासिद्ध अेक पदार्थ, प्रयोजक,
पांथ मडाभूतमां जे आदिकरण डोय ते परमेश्वर.

कारणगुण पुं. (कारणस्य गुणः) डेतुनो गुण-उपादान
करणनो गुण- 'कारणगुणाः कार्यगुणानारभन्ते'
न्यायप०

कारणगुणोद्भव पुं. (उकारणगुणः उद्भवोऽस्य) पादान
करणना गुणधी उत्पन्न थनार.

कारणगुणोद्भवगुण पुं. (कारणगुणः उद्भवोऽस्य स
चासौ गुणश्च) करणगुणपूर्वक उत्पन्न थयेव रूपादि
गुण.

कारणतस् अव्य. (कारण+तसिल्) सबबधी, करणधी,
डेतुधी.

कारणता स्त्री. (कारणस्य भावः तत्-त्व) करणपणुं,
साधनपणुं, डेतुता -कारणत्वम् ।

कारणमाला स्त्री. (कारणस्य माला) करणनो कभ,
करणनो शृंजला, परिणामनो कभ, ते नामनो अेक
अर्थालंकार -यद्योत्तरं चेत् पूर्वस्य पूर्वस्यार्थस्य हेतुता ।
तदा कारणमाला स्यात्-काव्य० १०. ।

कारणवादिन् पुं. (कारणं वदति वद्+णिनि) इरियाड
करनार, वादी, पूर्वपक्षी.

कारणशरीर न. (कारणरूपं शरीरम्) दिग् शरीर,
सूक्ष्म शरीर- व्यावहारिकदेहस्य लयः स्यात्
प्रतिभासिके । तल्लये सच्चिदानन्दाः पर्यवस्यन्ति
साक्षिणि ॥

કારણા સ્ત્રી. (કૃ+ણિચ્+યુચ્) પીડા, તીવ્ર વેદના, યાતના, પ્રેરણા, નરકમાં નાખવું તે.

કારણિક ત્રિ. (કારણેન ચરતિ ઠક્) પ્રમાણથી અર્થ નિશ્ચય કરનાર પરીક્ષક. (ત્રિ. કારણસ્યેદં ઠક્) કારણાનું, કારણ સંબંધી, કારણને લગતું, નૈમિત્તિક.

કારણોત્તર ન. (કારણેનોત્તરમ્) વાદીની ફરિયાદી સામે પ્રતિવાદીએ 'હા' મેં અમુક વસ્તુ તારી પાસેથી લીધી હતી ખરી પણ તે આપી દીધી છે એવો જે ઉત્તર આપવો તે.

કારણવ પું. (કારણં વાતિ કરણ+અણ) બતક પક્ષી, હંસ પક્ષી- કારણવાનનવિઘટિતવીચિમાલા:; કાદમ્બસારસકુલાકુલતીરદેશા: -ઋતુસંહારે ઠ. ।

કારણવ્યૂહ પું. તે નામનો એક બૌદ્ધ, તે નામનું એક બૌદ્ધશાસ્ત્ર.

કારન્ધમ પું. (કરન્ધમસ્યાપત્યમ્) કરંધમ રાજાનો પુત્ર, અવિક્ષત નામનો રાજા. (પું.) કરંધમ રાજાનો પૌત્ર મરુત રાજા. (ન.) તે નામનું એક તીર્થ.

કારન્ધમિન્ પું. (કારં ધમતિ ધ્મા ઇનિ) કંસારો, ધાતુવાદરત, ખનિજ વિદ્યાનો જાણકાર.

કારપચવ પું. તે નામનો એક દેશ.

કારભ ત્રિ. (કરભસ્યેદં અણ) હાથીનાં બચ્ચાં સંબંધી મૂત્ર વગેરે, હાથીનાં બચ્ચાંનું.

કારભૂ સ્ત્રી. (કારસ્યભૂ:) રાજાએ લેવાતા કર લેવાનું સ્થાન.

કારમ્બા સ્ત્રી. (ઈષત્ રમ્બા) પ્રિયંગુ વૃક્ષ.

કારમિહિકા સ્ત્રી. (કારં જલસમ્બન્ધં મેહતિ મિહ સેકે+ક, તત: સ્વાર્થે ક અત ઇત્વમ્) કપૂર.

કારયત્ ત્રિ. (કૃ+ણિચ્+શત્) કરાવતું.

કારયિત્ ત્રિ. (કૃ+ણિચ્+ત્ત્વ) કરાવનાર.

કારયિષ્ણુ ત્રિ. (કૃ+ણિચ્+ઈષ્ણુચ્) કરાવવાના સ્વભાવવાળું.

કારવ પું. (કેતિ રવો યસ્ય) કાગડો.

કારવલ્લી સ્ત્રી. (કારા ઇતસ્તતો વિક્ષિપ્તા વલ્લી યસ્યા:) કારેલીનો વેલો.

કારવી સ્ત્રી. (કારવ+સ્ત્રિયાં ડીપ્) કાગડી, અજગંધા વનસ્પતિ, કાળીજીરી, મેથી, જંગલી તુલસી, અજમોદ, કારેલીનો વેલો, હિંગુપત્રી.

કારવીરેય ત્રિ. (કરવીરેણ નિર્વૃત્તાદિ કરવીર+ચતુરર્થ્યાં સહ્યા. ઢજ્) કરવીરે કરેલ વગેરે.

કારવેલ્લ પું. (કારેણ વાતગત્યા વેલ્લતિ વેલ્લ ચાલને અચ્) કારેલીનો વેલો. (ન.) કારેલું.

કારવેલ્લક પું. કારેલાનો વેલો -તદ્વત્ કર્કોટકં પ્રોક્તં કારવેલ્લકમેવ ચ । -સુશ્રુતે ૪૬ અ૦

કારવેલ્લિકા સ્ત્રી. નાના કારેલાંનો વેલો.

કારવેલ્લી સ્ત્રી. નાના કારેલાંનો વેલો -કારવેલ્લીફલં તક્રે શ્વેદિતં હિઙ્ગુમર્દિતમ્ । -પાકરાજેશ્વરે ।

કારસ્કર પું. (કારં વધં કરોતિ કૃ+હેત્વાદૌ ટ) કિંપાક વૃક્ષ -કારસ્કરા લોહજઙ્ગા યુધિષ્ઠિરનિવેશને । -મહા૦ ૨।૪૧।૨૧

કારસ્કરાટિક સ્ત્રી. (કારસ્કર ઇવાટતિ અટ્ પ્વુલ્) કાનખજૂરો, એક જાતનો કીડો.

કારા સ્ત્રી. (કૌર્યતે ક્ષિપ્યતેઽસ્યાં કૃ વિક્ષેપે ભાવે અઙ્) બંદીખાનું, કેદખાનું, પીડા, બંધન, દૂતી, પ્રસેવક, સોનારણ, શબ્દ.

કારાગાર ન. (કારાયા: અગારં ગૃહમ્) કેદખાનું, જેલ, -'રિપુ: કારાગારં કલયતિ ચ તં કોલિકલયા-કર્પૂરસ્તવ:; -કારાગૃહે નિર્જિતવાસવેન લઙ્કેશ્વરેણોષિત-માપ્રસાદાત્ -રઘુ૦ ૬।૪૦

કારાગુપ્ત ત્રિ. (કારાયાં ગુપ્ત:) કેદખાનામાંનો કેદી, બંદીવાન, કેદ કરેલ, કેદમાં પૂરેલો.

કારાપથ પું. તે નામનો એક દેશ.

કારાયિકા સ્ત્રી. (કં જલમારાતિ પ્રચરણસ્થાનત્વેન આ+રા+ખ્વુલ્) બગલી.

કારાધુની સ્ત્રી. (કારા શબ્દ: તસ્યા ધુની ઉત્પાદયિત્રી) શબ્દ ઉત્પન્ન કરનાર શંખ વગેરે.

કારાવર પું. ચમાર, એક જાતની વર્ણસંકર જાતિ.

કારાવેશ્મન્ ન. (કારાયા: વેશ્મ) બંદીખાનું, કેદખાનું, કેદ.

કારિ સ્ત્રી. (કૃ ભાવે પ્રશ્રાહ્યાનવિષયે ઇજ્) પ્રશ્ન અને ઉત્તરરૂપ ક્રિયા -યથા-ત્વં કાં કારિમકાર્ષા:; સર્વાં કારિમકાર્ષમ્ -સિ૦ કૌ૦, કામ, કૃતિ. (ત્રિ. કૃ કર્ત્તીર શિલ્પિનિ ઇજ્) કારીગર, કલાકાર, શિલ્પી.

કારિકા સ્ત્રી. (કૃ+ભાવે ખ્વુલ્) ક્રિયા, કૃતિ -કારિકા તુ સ્વલ્પવૃત્તૌ બહોરર્થસ્ય સૂચની- હેમચન્દ્ર:; નટની સ્ત્રી, નટી, કારીગરની રચના -નાટકા વિવિધા: કાવ્યા કથાહ્યાયિકકારિકા: -મહા૦ ૨।૧૧।૩૩, એક જાતનું વ્યાજ, દુ:ખ, હુન્નર, કળા, ભોરીંગણી, ઉંટડી, સાંઢણી.

कारित त्रि. (कृ+णिच्+क्त) कशवेयुं, अनावरवेयुं, -
कारितास्ते यतोऽतस्त्वां कः स्तोतुं शक्तिमान् भवेत् ।
-देवीमा० ८१।६५

कारितवत् त्रि. (कारित+मतुप्) कशवनार, नीमनार,
योञनार, उद्योगमां वावनार.

कारिता स्त्री. (कृ+णिच्+क्त+टाप्) व्याज. -नाति
संवत्सरो वृद् न चादृष्टां पुनर्हरेत् । चक्रवृद्धि कालवृद्धि
कारिता कायिका तु सा ॥ -मनु० ८।१५३।

कारिन् त्रि. (कार+इनि) कशवनार.

कारिप न. (करिषस्य समूहः अण्) छाशनी ढगलो.
(त्रि. करीषस्येदम् अण्) छाशनुं, छाश संबंधी.

कारी स्त्री. (कृ+इञ्+ङीप्) भोरीगण्डी.

कारीर न. (करीरस्य अवयवः काण्डं भस्म वा)
वांसनी वाकडी, वांसनी भस्म.

कारीरी स्त्री. (कं जलमृच्छति ऋ+विच् कारं
सजलमेघमीरयति इर् अण्+ङीप्) वरसाढ भाटे
कशती अेक छिष्टि-याग.

कारीष न. (करीषाणां समूहः अण्) सूक्ष्ण छाशनी
समूह -कारीषेषु प्रकल्पेषु दीप्यमानेषु सर्वशः-हरिवंशे ।

कारीषगन्धि त्रि. (कारीषस्येव गन्धोऽस्य इत् समासान्त
इः) सूक्ष्ण छाशनी ढगला जेवी गंधवाणुं.

कारु त्रि. (करोतीति कृ+उण्) शिल्प काम करनार,
करीगर -राघवस्य ततः कार्यं कारुवानरपुङ्गवः ।
-भट्टिः ७।२८, -कारयित्वा तु कर्माणि कारुं पश्चान्न
वञ्चयेत् । -कूर्मपु०, दुन्नरी, शिल्प काम करनार,
शिल्पी वगेरे. (पुं.) विश्वकर्मा, कुशलपशुं, शिल्पविद्या,
काम.

कारुक त्रि. (कारु+कन्) करीगर, दुन्नरी, शिल्पी -
कारुकान्नं प्रजां हन्ति बलं निर्णेकस्य च । गणान्नं
गणिकान्नं च लोकेभ्यः परिकृन्तति ॥ -मनु० ४।२१९।

कारुची स्त्री. अेक ज्ञतनी वनस्पति.

कारुचोर पुं. (कारुणा शिल्पेन चोरयति चुर्+अच्)
घर झडी योरी करनार.

कारुज पुं. (कं जलमारुजति ईषद्भुजति वा आ+रुज्+क)
छाथीनुं अर्थ्युं, राङ्डी, नागकेसर, गेरु, शरीरमां
पोतानी मेले धनार तल वगेरे थिह. (न. कारुतो
जायते जन्+ड) करीगरथी धनार थित्र आदि कर्म.

कारुणिक त्रि. (करुणा शीलमस्य ठक्) दयाधु,
कुरुषुवाणुं -कविः कारुणिको वने सीतायाः
संपरिग्रहम्-रघु० १५।७१ ।

कारुणिकता स्त्री. (कारुणिकस्य भावः तल्-त्व) दयाधुपशुं,
दयाधुत्वा -कारुणिकत्वम् ।

कारुण्डिका स्त्री. (कारुण्डी+स्वार्थे क) जणो.

कारुण्डी स्त्री. (ईषत् रुण्डी मूर्द्धहीना) उपरनो अर्थ
जुओ.

कारुण्य न. (करुणावतो भावः करुणैव वा ष्यञ्)
कृपा, कुरुषु, दया -मुनेः शिष्यसहायस्य कारुण्यं
समजायत - रामा० १।२।१५, -कारुण्यमातन्वते-
गीत० १, -करिण्यः कारुण्यास्पदम्-भामि० १।१

कारुष पुं. (करुषस्य राजा अण्) कुरुष नामना देशनो
राजा दंतवक्त्र, नात बहार काढेलो वैश्य पुत्र, कुरुष
देश. (पुं. व० करुषोऽभिजन एषाम् अण्) कुरुष
देशमां रडेनार लोको.

कारुष पुं. उपरनो अर्थ जुओ. -कारुषा मालवाश्चैव
पारियात्रनिवासिनः - विष्णुपु० २।३।१६। पुं.
कारुषकः ।

कारुहस्त पुं. (कारोहस्तः) करीगरनो छाय, शिल्पविद्या
ज्ञाननारनो छाय.

कारेणव त्रि. (कारेणोरिदम् अण्) छायणीनुं, छायणी
संबंधी दूध वगेरे.

कारेणुपालि पुं. स्त्री. (कारेणुपालस्य अपत्यं इज्)
छायणीना पालकनो पुत्र.

कारोत्तम पुं. (कारेण सुरागालनेनोत्तमः) दा३ उपरनुं
झीण, दा३नो मंड.

कारोत्तर पुं. (कारेण सुरागालनक्रिपया उत्तरति उद्+
तृ+अच्) उपरनो अर्थ, (कारेण ईषद्गत्या
उत्तीर्यतेऽसौ) कूवो, वांसनी थारणी.

कार्कटक पुं. काकडीनुं जा३.

कार्कण त्रि. (कृकणस्येदं अण्) जंगली कूकडानुं, कूकडाने
लगतुं.

कार्कवाकव त्रि. (कृकवाकोरिदं अण्) कूकडानुं, कूकडाने
लगतुं.

कार्कश्य न. (कर्कशस्य भावः ष्यञ्) कठपशुं, कठोरपशुं,
दठपशुं -कार्कश्यं गमितेऽपि चेतसि तनू रोमाञ्च-
मालम्बते-अमरु० २४

कार्कषि पुं. स्त्री. (कर्कं स्यति सो+क ष्षो० षत्वं
कर्कषः काठिन्यनाशकः-तस्यापत्यं इज्) कठिनतानी
नाश करनारनो पुत्र के पुत्री.

कार्तिक त्रि. (कर्कः शुक्लोऽश्वः स इव ईकक्) धोणु
धोडा जेवुं.

कार्ण पुं. (कर्णस्य अपत्यं शिवा० अण्) कर्णो पुत्र
वृषडेत्तु. (त्रि. कर्णस्येदं अण्) काननुं, कान संबंधी.
(न. कर्णस्येदं अण्) काननुं धरेषुं, कर्णभूषण.

कार्णछिद्रक पुं. (कर्णछिद्र+अण्+कन्) नाना मुखवाणो
द्वी.

कार्णवैष्टिक त्रि. कुंडल वगेरे कर्णभूषणथी शशणरेवुं.

कार्णायनि त्रि. (कर्णेन निर्वृत्तादि कर्ण+चतुरर्थ्यां फिज्)
कर्णे बनावेळ वगेरे.

कार्णि त्रि. (कर्णेन पक्षे इज्) उपरनो अर्थ जुओ.

कार्त त्रि. (कृतः कृतप्रत्ययस्य व्याख्यानो ग्रन्थः अण्)
कृतप्रत्ययना व्याख्यानरूप ग्रंथ, कृतप्रत्यय संबंधी.
(न. कृतमेव स्वार्थे अण्) सत्ययुग.

कार्तकौजपादि पुं पाणिनिय व्याकरण प्रसिद्ध अेक
शब्दसमूह -तद्यथा- कार्तकौजपौ, सार्वणिमाण्डूक्यौ,
अयन्त्यश्रमकाः, पैलश्यापर्णेयाः, कपिश्यापर्णेयाः,
शैतिकाक्षपाञ्चालेयाः, कटूकवाधूलेयाः, शाकलशूनकाः,
शाकलशणकाः, शणकवाधुवाः, आर्च्याभिमौद्गलाः,
कुन्तिसुराष्ट्राः, चिन्तिसुराष्ट्राः, तण्डवतण्डाः, अविमत्त-
कामविद्धाः, वाभ्रवशालङ्कायनाः, वाभ्रवदानच्युताः,
कठकालापाः, कठकौथुमाः, कौथुमलौकाक्षाः, स्त्री-
कुमारम्, मौदपैपलादाः, वत्सजरन्तः, सौश्रुत-पार्थिवाः,
जरामृत्यु, याज्यानुवाक्ये ।

-कार्तयुग त्रि. (कृतयुगस्येदम् अण्) कृतयुगनुं, कृत
संबंधी, सत्ययुगनुं, सत्ययुग संबंधी.

कार्तवीर्य पुं. (कृतवीर्यस्य अपत्यम् अण्) सडझार्जुन
राज जेने परशुरामे मारी नाप्यो डती, जैनमतना
यकवर्ती राजांनो सुभूम नामनो अेक राज -न
नूनं कार्तवीर्यस्य गतिं यास्यन्ति पार्थिवाः । यज्ञ-
दानतपोयोगश्रुतवीर्यजयादिभिः ॥ -भाग० १।२३।२४

कार्तवीर्यदीप पुं. (कार्तवीर्यांजुनोद्देशेन दीयमानो दीपः)
सडझार्जुनो उदेशीने अपाती दीवो.

कार्तवीर्यारि पुं. (कार्तवीर्यस्य अरिः) परशुराम.

कार्तस्वर न. (कृतस्वर+अण्) शोनुं -स तप्तकार्तस्वर-
भास्वरान् वरः -शिशु० १।२०, धंतूरानुं इण.

कार्तान्तिक त्रि. (कृतान्तं वेत्ति ठक्) ज्योतिषी, जेशी.

कार्तिक पुं. (कृतिकानक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी कृतिका+
अण्) कार्तिक मडिनो, कार्तिकस्वामी.

कार्तिकव्रत न. (कार्तिके कर्तव्यं व्रतम्) कार्तिक मडिनामां
करवानुं व्रत.

कार्तिकिक पुं. (कार्तिकी पौर्णमासी अस्मिन् मासे ठक्)
कार्तिक मडिनो.

कार्तिकेय पुं. (कृतिका+ठक्) कार्तिकस्वामी, शिव-
पार्वती पुत्र -कार्तिकेयं महाभागं मयूरोपरिसंस्थितम् ।
तप्तकाञ्चनवर्णाभं शक्तिहस्तं वरप्रदम् । -
कार्तिकेयपूजापद्धतिः ।

कार्तिकेयप्रसू स्त्री. (कार्तिकेयं प्रसूते प्र+सू+क्विप्)
पार्वती, दुर्गा.

कार्तिकोत्सव पुं. (कार्तिकस्य उत्सवः) कार्तिक पौर्णमासीमे
थतो उत्सव, कार्तिक मडिनामां करवानो उत्सव.

कात्स्न्य न. (कृत्स्नस्य भावः) सभ्रपशुं, अधुं.

कात्स्न्य न. (कृत्स्नस्य भावः) ष्यञ् अधुपशुं, सधुणापशुं,
अधुं -तान् निबोधत कात्स्न्येन द्विजाग्रान्
पडक्तिपावनान् -मनु० ३।१८३ ।

कार्दम त्रि. (कर्दमेन वृत्तिकारमते ठक्) उपर मुज्जनो
अर्थ जुओ.

कार्दमिक त्रि. (कर्दमेन वृत्तिकारमते ठक्) उपर मुज्जनो
अर्थ जुओ.

कार्पट पुं. (कर्पट एव स्वार्थे अण्) जूना इटेवां
दूगडानो टुकडे. (कार्पट इवाकारोऽस्त्यस्य अच्)
खुर्छ वस्त्र जेणे पडेयां छे अेवो कोई कायर्धी,
अरजदार, उमेदवार, वाभ.

कार्पटगुप्तिका स्त्री. (कार्पटेन खण्डवस्त्रेण गुप्तेव स्वार्थे
क) ओणी, वाटवो.

कार्पाटिक त्रि. (कर्पटेन चरति ठक्) लगवां वस्त्र पडेरीने
यात्रा करनार-यात्रांमां इनार, - सायं च तत्रैव बहिः
सकुटुम्बं तरोस्तले । समावसत् कार्पाटिकैः सोऽन्यदेशागतेः
सह ॥ -कथासरित्सागरे, कर्मकुशण, परात्र लक्षक.

कार्पण्य न. (कृपणस्य भावः) ष्यञ् कृपणपशुं, कंजुसाई,
लोभीपशुं, दीनता, गरीबाई, दया - कार्पण्यदोषोपहतः
स्वभावः-भग० २।७

कार्पास पुं. न. (कर्पास्या विकारोऽवयवो वा अण्)
सुतराई वस्त्र वगेरे, कपासनुं वस्त्र, कापड -श्लक्ष्णं
वस्त्रमकार्पासमाविकं मृदु वाजिनम्-महा० २।५०।२४;
(पुं. न. कर्पास एव स्वार्थे अण्) कपासनुं वृक्ष,
कपाशिया.

कार्पासक पुं. (कर्पास स्वार्थे क) उपरनो अर्थ जुओ.
 कार्पासधेनु स्त्री. (कर्पासरचिता धेनुः) दान आपवा
 माटे सुतराउ वस्त्रनी कल्पेवी गाय -आवाहयेत् तां
 कार्पासधेनुं मन्त्रैर्द्विजातये ।
 कार्पासनासिका स्त्री. (कार्पासस्य तत्पूरणार्था नासिकेव)
 त्राक, क्पासमांथी सुतर काठवानुं यंत्र.
 कार्पाससौत्रिक त्रि. (कार्पाससूत्रेण निवृत्तः ठक्) क्पासना
 सुतरथी बनावेव वस्त्र वगेरे, उना सुतरनुं करेवुं.
 कार्पासपर्वत पुं. दान आपवा माटे कल्पेवी क्पासनी
 पर्वत.
 कार्पासिक वि. (कर्पासेन निवृत्तः ठक्) सुतराउ क्पादुं
 वगेरे -अवेष्टयन्त लाङ्गूलं जीर्णैः कार्पासिकैः पटैः ।
 -रामा० ५।४९।५
 कार्पासिका स्त्री. (कार्पास+टाप्) क्पासनुं आउ -
 कार्पासी ।
 कर्म त्रि. (कर्मशीलमस्य अण्) काम करवाना
 स्वभाववाणुं, इवनी अपेक्षा न राप्रतां काम करनार.
 कर्मण न. (कर्म एव अण्) काम, क्रिया, कर्म. (न. कर्मणे
 हितं अण्) कामण, भूशि मंत्र अने औषधि वडे
 ज्ञारण-मारण के वश करवुं ते - निखिलनयनाकर्षणे
 कर्मणज्ञाः-भामि० २।७९, ज्ञदुविद्या, मंत्र वगेरे
 योगविद्या, वीरविद्या. (त्रि. कर्म साध्यत्वेनास्य)
 क्रियादक्ष, कर्मकुशल, काम संपूर्ण करनार (न.) अेक
 ज्ञतनी भण.
 कर्मणता स्त्री. (कर्मणस्य भावः तल्-त्व) कामणपणुं.
 -कर्मणत्वम्-चाटु चाकृतकसध्रममासां कर्मणत्वमगमन्
 रमणेषु । -शिशु० काशीखण्डे ४५।९ ।
 कर्मणी स्त्री. (कर्म+अण्+ङीप्) मंत्रादि योगविद्या,
 कामण, ज्ञदुविद्या.
 कर्मार पुं. (कर्मार एव स्वार्थे अण्) काम करनार,
 लुडार, डारीगर.
 कर्मारक त्रि. (कर्मारिण कृतं वुञ्) कर्म करनारे
 बनावेवुं, डारीगरे करेवुं.
 कर्मार्यायणि पुं. स्त्री. (कर्मारस्य अपत्यं फिञ्) काम
 करनारानी पुत्र के पुत्री, डारीगरनी पुत्र के पुत्री.
 कार्मिक त्रि. (कर्मणा चित्रकर्मणा निवृत्तः ठक्) रीतरैव
 -कार्मिके रोमबद्धे च त्रिशङ्गागक्षयो मतः-याज्ञ०
 २।१८३, छाथथी बनावेवुं, देव-भूटाओथी युक्त,
 रंणीन दोशओथी वझेवुं, रंणीन-वेव-भूटादार वस्त्र.

कार्मिक्य त्रि. (कार्मिकस्य भावः यक्) रीतरैवापणुं.
 कार्मुक न. (कर्मणे प्रभवति उकञ्) धनुष -कार्मुकेणव
 गुणिना बाणः सन्धानमेष्यति-शिशु० २।९७, -त्वयि
 चाधिज्यकार्मुके-श० १।६, आर राशिमांनी धनराशि
 -विहाय लक्ष्मीपतिलक्षकार्मुकम्-किरा० । (त्रि. कर्मणे
 कर्मन्+उकञ्) काम करवामां समर्थ. (पुं. कार्मुकं
 साध्यत्वेनास्त्यस्य अच्) वास, धोणी भेर, डिज्जलवृक्ष,
 भालानिभ वृक्ष, (त्रि. कृमुकस्येदं अण्) सोपारीनुं,
 सोपारी संबधी.

कार्मुकासन न. (कार्मुक इव आसनम्) अेक ज्ञतनुं
 ते नामनुं अेक आसन.

कार्मुकिन् त्रि. (कार्मुक+इनि) धनुष धारण करनार.
 कार्य त्रि. (कृ+कर्मणि ण्यत्) करवा योग्य -कार्यं
 त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम्कु० ३।१४, कर्तव्य, उत्पन्न
 करवा योग्य, इति वडे साध्य -कार्या सैकतलीन-
 हंसमिथुना स्रोतोवहा मालिनी-श० ६।१६; (न.)
 काम - कार्यं तु तद् यस्याभिनिवृत्तिरभिसन्धाय प्रवर्तते
 कर्ता- चरके ८. अ०, -आरभेत ततः कार्यं संचिन्त्य
 गुरु-लाघवम्-मनु० ९। २९९, कर्तव्य -आशासते
 कुटुम्बिभ्यस्तेभ्यः कार्यं विजानता-मनु० ३।८०, हेतु,
 उदेश, प्रथोजन, -यस्मात् कार्यसमारम्भश्चिरात्तेन
 विनिश्चितः-कात्या० व्यवहारतत्त्वे, -नोत्पादयेत् स्वयं
 कार्यं राजा नाप्यस्य पूरुषः-मनु० ८।४३, -किं
 कार्यं भवतो हतेन दयितास्नेहस्वहस्तेन मे -विक्रम०
 २।२०, भूणकरण, निमित्त, व्यापार, उद्योग, नाटकमां
 धमकी आपवी ते, जन्मलग्नी ज्योतिषशास्त्रप्रसिद्ध
 दशभुं स्थान, नाटकनी उपसंखार - कार्योपक्षेपमादौ
 तनुमपि रचयन्-मुद्रा० ।

कार्यकर पुं. (कार्यं करोतीति) कार्य करनार, अयूक,
 गुणकारी.

कार्यकारण न. (कार्यस्य कारणम्) कार्य विषयमां जे
 नैमित्तिक हेतु उत्पन्न थाय छे ते, कार्यनुं कारण.

कार्यकारणतस् अव्य. (कार्यकारण+तसिल्) कार्यना
 हेतुथी प्रसंगानुसारे, कोठ उदेश्य के प्रथोजननुं कारण.

कार्यकारणभाव पुं. (कार्यश्च कारणश्च तयोर्भावः)
 कार्यकारणतः।

कार्यकाल पुं. (कार्यस्य कालः) काम करवानो समय,
 ते ते कार्यनी ऋतु-मोसम, तेने लगतो समय-अवसर.

કાર્યકુશલ પું. (કાર્યે કુશલ:) કાર્યમાં હોશિયાર, કાર્યમાં ચતુર, ક્રિયાદક્ષ.

કાર્યચિન્તક ત્રિ. (કાર્ય ચિન્તયતિ ચિન્તિ-ખ્વલ્) કર્તવ્યવિષયમાં કર્તુ કે છે નહિ એ સંબંધે વિચાર કરનાર, કર્તવ્યનો વિચાર, દૂરદર્શી, કાર્યકારી અધિકારી, પ્રબંધક.

કાર્યચ્યુત ત્રિ. (કાર્યાચ્ચ્યુત:) કાર્યરહિત, બેકાર, કોઈ પદથી દૂર થયેલ.

કાર્યતા સ્ત્રી. (કાર્યસ્ય ભાવ: તલ્+ત્વ) કર્તવ્યપણું, કૃતિ-સાધ્યપણું -કાર્યત્વમ્ ।

કાર્યદર્શન ન. (કાર્યસ્ય દર્શનમ્) કોઈ કામનું નિરીક્ષણ, લોકહિત કાર્યમાં પૂછપરછ.

કાર્યનિર્ણય પું. (કાર્યસ્ય નિર્ણય:) કાર્યનો નિર્ણય કરવો તે, કામનો ફેસલો.

કાર્યપુટ પું. (કાર્યે કરત્તવ્યે કર્મણિ ન પુટતિ પુટ્ શલેષ+ક) ક્ષપણક બૌદ્ધ સાધુ. (ત્રિ.) ઉન્મત્-ગાંડુ, અનર્થ કરનાર, અર્થ વિનાનું કામ કરનાર, આળસુ.

કાર્યપ્રદ્રેષ પું. (કાર્યે પ્રદ્રિષ્યતેડનેન પ્ર+દ્રિષ્+ઘજ્) આળસ, કામ કરવામાં અરુચિ.

કાર્યવત્ અવ્ય. ખરેખર, ખરાપણે, (ત્રિ. કાર્ય+મતુપ્) કામવાળું, ઉદ્યોગી, ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત થયેલું.

કાર્યવત્તા સ્ત્રી. (કાર્યવતો: ભાવ: તલ) ક્રિયા, કર્મ, કૃતિ.

કાર્યવસ્તુ ન. (કાર્યસ્ય વસ્તુ) કરવાની વસ્તુ, અભિપ્રાય, ઉદ્દેશ્ય, અંત.

કાર્યવિપત્તિ સ્ત્રી. (કાર્યે વિપત્તિ:) કાર્યમાં વિપત્તિ, કાર્યમાં વિઘ્ન, અસફળતા, પ્રતિકૂળતા, કમનસીબી.

કાર્યશબ્દિક ત્રિ. (કાર્યે શબ્દ: इत्याह ठक्) શબ્દનું અનિત્યાપણું કહેનાર નૈયાયિક, શબ્દ એ કાર્ય છે એમ કહેનાર.

કાર્યશેષ પું. (કાર્યસ્ય શેષ:) કામનો શેષ ભાગ, કામની પૂર્તિ.

કાર્યસન્દેહ પું. (કાર્યે સન્દેહ:) કામમાં સન્દેહ, કામમાં શક.

કાર્યસાગર પુ. (કાર્યસ્ય સાગર:) કાર્યરૂપ સમુદ્ર ભારે કામ, મુશ્કેલી ભરેલું કામ.

કાર્યસાધક ત્રિ. (કાર્યે સાધ્નોતિ સાધ્+ખ્વલ્) કામ સાધનાર.

કાર્યસિદ્ધિ સ્ત્રી. (કાર્યસ્ય સિદ્ધિ: સિધ્+ક્તિન્) કાર્યની સિદ્ધિ, કર્તવ્યકર્મની નિષ્પત્તિ.

કાર્યસ્થાન ન. (કાર્યસ્ય સ્થાનમ્) કામ કરવાનું સ્થાન, કાર્યાલય.

કાર્યહન્ત્ ત્રિ. (કાર્યે હન્તિ હન્+ત્વ્) કાર્યમાં હાનિ લાવનાર, કામ બગાડી નાખનાર, ઈચ્છિત કામમાં વિઘ્ન લાવનાર.

કાર્યા સ્ત્રી. (કૃ+ખ્યત્+ટાપ્) એક પ્રકારનું વૃક્ષ, કારી વૃક્ષ.

કાર્યાક્ષમ ત્રિ. (કાર્યેષુ અક્ષમ:) કામ કરવાને નાલાયક, કામ કરવાને અયોગ્ય, કામ કરવામાં અસમર્થ.

કાર્યાધિપ પું. (કાર્યસ્ય અધિપ:) કામનો ઉપરી, કામની દેખરેખ રાખનાર, જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કહેલ વ્યાપારરૂપ કાર્યસ્થાનનો અધિપતિ-લગ્નથી દશમાં સ્થાનનો અધિપતિ. (ત્રિ. કાર્યસ્ય અધીશ:) -કાર્યાધીશ: ।

કાર્યાન્વિત ત્રિ. (કાર્યેણ અન્વિત:) ક્રિયાયુક્ત, કાર્યમુક્ત, કાર્યતાબોધક પદ પ્રતિપાદ્ય અર્થયુક્ત.

કાર્યાર્થ પું. (કાર્યસ્યાર્થ:) કાર્યનો હેતુ, ધંધાનું નિમિત્ત, ઉદ્યોગ વિષયમાં હેતુ.

કાર્યિક ત્રિ. (કાર્ય+ઠક્) જેને ઉદ્યોગ છે તે, જેને ધંધો છે તે, જેનો ઉદ્યોગમાં પ્રયત્ન છે તે.

કાર્યિન્ ત્રિ. (કાર્યે અસ્ત્યસ્ય કાર્ય+ઇનિ) કાર્યયુક્ત, કામવાળું, કાર્યાર્થી -વિનીતવેષાભરણ: પશ્યેત્ કાર્યાણિ કાર્યિણામ્ -મનુ ૮૧૨, ઉમેદવાર, વ્યાકરણપ્રસિદ્ધ આદેશસ્થાની.

કાર્શકેય પું. સ્ત્રી. (કૃશકસ્યર્ષરપત્યં વા ઢ્ઞ્) તે નામનો એક ઋષિ. (સ્ત્રી.) કાર્શકેયી ।

કાર્શાનવ ત્રિ. (કૃશાનોરિદમ્ અણ્) અગ્નિનું, અગ્નિ સંબંધી, અગ્નિને લગતું, અગ્નિવાળું.

કાર્શાશ્વીય ત્રિ. (કૃશાશ્વેન નિર્વૃતાદિ ચતુરથ્યાં છળ્) કૃશાશ્વે બનાવેલ વગેરે.

કાર્શર્મરી સ્ત્રી. (કૃશ્+ખિચ+મનિન્ કાર્શ્મ તત્ રાતિ રા ક+ડીપ્) એક જાતનું ઝાડ, ગાંભારી વૃક્ષ.

કાર્શ્ય ન. (કૃશસ્ય ભાવ: ષ્યજ્) કૃશપણું, દુબળાપણું, -સૌભાગ્યં તે સુભગ ! વિરહાવસ્થયા વ્યજ્જયન્તી । કાર્શ્યં યેન ત્યજતિ વિધિના સ ત્વયૈધોપપાદ્ય । - મેઘ ૨૮, (પું. કૃશ+સ્વાર્થે ષ્યજ્) કૃશ, સાગનું ઝાડ, લકુચ વૃક્ષ, કચૂરો, કપૂરકાચલી.

कार्ष त्रि. (कृषिः शीलमस्य ण) भेती करनार, भेडूत.
(पुं. कार्ष+कन्) -कार्षकः ।

कार्षापण पुं. न. (कर्षस्येदम् स्वार्थे अण् तेनापण्यते
आ +पण् +घञ्) ऐंशी रति भारनुं ऐक वज्रन,
सोण पञ्च प्रमाञ्च ऐक माप - कार्षापणस्तु
विज्ञेयस्ताम्रिकः कार्षिकः पणः -मनु० ८।१३६; लोके
तु तन्मूल्ये षोडशपणसमुदाये कार्षापणस्योपचारेण
प्रवृत्तिः, तथा हि शस्त्रीयो रजतमाषो द्विकृष्णलः, द्वे
कृष्णले समधृते विज्ञेयो रूप्यमानकः । -मनु०,
सोण मासा प्रमाञ्च ऐक माप.

कार्षापणवर पुं. ऐक ञतनुं माप.

कार्षापणिक त्रि. (कार्षापणेन क्रीतः) कार्षापण आपी
भरीदेलुं, ऐक कार्षापणधी भरीदेल.

कार्षि त्रि. (कर्षतीति कर्षः ततः स्वार्थे इञ्) भेडवान्ना
स्वभाववाणुं, अंदरना मेलने दूर करनार, (स्त्री.
कर्ष्+इञ्) भेड, भेंथवुं, आकर्षण.

कार्षिक त्रि. (कर्ष कर्षणं शीलमस्य ठक्) भेडुत,
भेडनार. (त्रि. कर्ष्+ठक्) ऐक वर्षनुं माप - निष्कः
सुवर्णाश्चत्वारः कार्षिकस्ताम्रिकः पणः -याज्ञ० १।३६५;
ऐक रुपिया भार, सोण मासा प्रमाञ्च ऐक वज्रन.
(त्रि. कर्ष कर्षणमर्हति) उंमेश भेड करवाने वायक,
नित्य कर्षण योग्य, ऐक कर्ष आपी भरीद करेवुं,
कार्षिधार मृग साथे संबंध राजनार.

कार्षिन् न. (कृष्टस्य भावः दृढां ष्यञ्) भेडवापणुं.

कार्षी त्रि. (कृष्णस्येदं अण्) कृष्ण संबंधी, कार्षी मृग
संबंधी, कृष्ण द्वैपायन संबंधी, कृष्ण जेनी देव डीय
तेवुं उविष वगेरे.

कार्षीजिनि पुं. (कृष्णाजिनस्यैरपत्यं इञ्) कृष्णाजिन
ऋषिनी पुत्र.

कार्षीयन पुं. (कृष्णस्य व्यासस्य गोत्रापत्यम् फक्)
व्यासनो गोत्र पुत्र ब्राह्मण अधवा वसिष्ठ.

कार्षीयस त्रि. (कृष्णस्यायसो विकारः अण्) कार्षी
लोढानो विकार, कार्षी लोढानुं बनावेव.
(कृष्णायस्+अण्) कार्षी लोढुं.

कार्षिण पुं. (कृष्णस्य अपत्यं इञ्) कृष्ण व्यासनो पुत्र-
शुकदेव, श्रीकृष्णनो पुत्र प्रद्युम्न, कामदेव -तामापतन्ती
मायां तु कार्षिणः कमललोचनः -हरिवंशो १६३।१९,
गंधर्वविशेष -युगपस्तृणपः कार्षिणं नन्दिश्चित्ररथस्तथा ।
-महा० १।१२३।५३

कार्षी स्त्री. (कृष्ण+अण्+डीप्) सतावण, शतावरी
वनस्पति

कार्षीय न. (कृष्णस्य भावः ष्यञ्) कार्षीय, कार्षीयणुं,
कृष्णपणुं.

कार्षीन् न. (कर्षत्यत्र कृष् स्वार्थे णिच् आधारे मनिन्)
युद्ध, भेंथवुं, भेडुं.

कार्षीरी स्त्री. (कृष्+णिच्+मनिन् कार्षी कर्षणं रति ददाति
रा+क गौरां डीप्) श्रीपल्ली वृक्ष, गांभारी वृक्ष.

कार्षीय पुं. (कृष्णतेऽसौ कृष्+घञ् स्वार्थे ष्यञ्) सागनुं
अऽ -शालस्तु सर्जकार्षीश्वकर्णिकाशस्य सम्बरः-
भावप्र० ।

कार्षीवण न. (कार्षीवृक्षाणां वनम्) सागना अऽनुं
वन, सागना अऽनी अऽी.

काल् (चुरां उभयं सेट्-कालयति, कालयते) कार्षीनी
गणत्री करवी, वभत गणवी.

काल त्रि. (इषदलति अल्+अच् कादेशः) कार्षी, कार्षी
रंगवाणुं. (पुं. कलयत्यायुः कल्+अच्+अण्) मृत्यु

-कालः काल्या भुवनफलके क्रीडति प्राणिशारैः -
मनु० ३।३१, मडाकार्षी, शिव -गजहा दैत्यहा कालो

लोकधाता गुणाकरः ।। -महा० १३।१७।४७; कार्षी
रंग, सभय, वभत - दिलीपस्तत्सुतस्तद्वदशक्तः

कालमेयिवान् । विलम्बितफलैः कालं स निनाय
मनोरथैः -रघु० १।३६; -काव्यशास्त्रविनोदेन कालो

गच्छति धीमताम्-हि० १।१, -जन्यानां जनकः कालो
जगतामाश्रयो मतः । परापरत्वधीहेतुः क्षणादिः

स्यादुपाधितः ।। परस्य ब्रह्मणो रूपं पुरुषः प्रथमं
द्विजः । व्यक्ताव्यक्ते तथैवान्ये रूपे कालस्तथा

परम् ।। -विष्णुपु० १।२।१४; कोयल, कार्षी, कार्षीमर्द
वृक्ष, शनिअड, यमराज, परमेश्वर - कालो हि भगवान्

देवः स साक्षात् परमेश्वरः । - तिथ्यादितत्त्वम्,
राण, रातो चित्रक. (न. इषत् कृष्णत्वं लाति गृह्णाति

ला+क) लोढुं, कडोण, ऐक प्रकारनुं गंध द्रव्य,
कृष्णागुरु यंदन.

कालक न. (काल स्वार्थे क कलयति रक्ततां कल
नोदने ण्वल् वा) ऐक ञतनुं शाक, शरीरमां रडेवुं

यकृत-लीवर. (पुं. कालयतीति कल्+ण्वल्) राण, शरीर
उपर कार्षी चिह्न थाय छे ते, कार्षी पाण्डिनो सर्प,

भीज गणितमां कडेव अव्यक्त राशिनी ऐक संज्ञा.
(त्रि. कालवर्णेन रक्तः कन्) कार्षी रंगे रंगेवुं,

कार्षी रंगमां ओणेवुं. (पुं.) ऐक जैनाचार्यनुं नाम.

कालकचु पुं. (काला चासौ कचुश्च) काला वरुणो अक
ज्जतनो कंठ.

कालकञ्ज न. (कालं च तत् कञ्जं च) कालुं-नीलकमण,
नीलपद्म. (पुं.) ते नामनो अक दानव.

कालकटङ्कट पुं. (कालरूपः कटङ्कटः) शिव, मडादेव, -
वैणवी पणवी ताली खाली कालकटङ्कटः महा०
१३।१७।५७

कालकण्टक पुं. (कालः कृष्णः कण्टकोऽस्य) अक
ज्जतनुं काला कंटावाणुं पक्षी. (त्रि. कालः कण्टकः
यस्य) काला कंटावाणुं.

कालकण्टकी स्त्री. (कालः जातित्वात् डीष्) अक ज्जतनुं
वृक्ष. (पीतसारः)

कालकण्ठ पुं. (कालः कण्ठोऽस्य) शिव, मोर, भंजन
पक्षी, दात्युडपक्षी, ज्जकूडो. (पुं. कालः कण्ठे)
कालो कंठ. (त्रि. कालः कण्ठः यस्य) काला कंठवाणुं.
(पुं. कालः स्वार्थे क) -कालकण्ठकः ।

कालकन्दक पुं. (कालं कृष्णसर्पं कन्दति स्पन्दते
काल+कदि+अच् +स्वार्थे कन्) पाणीनो साप.

कालकर्णिका स्त्री. (कालस्य कर्णिका इव) दुर्भाण्य,
दुर्देव, अकल्याण, कठनाई, मुसीबत. (स्त्री. कालः
कर्णोऽस्याः) डीष् -कालकर्णी ।

कालकलाय पुं. (कालश्चासौ कलायश्च) काला वटाणु.

कालकल्प त्रि. (काल+कल्पच्) काल जेनुं, मृत्यु समान.

कालकवक्षीय पुं. कालविद्या ज्ञानार ते नामना अक
श्रुधि.

कालकस्तूरी स्त्री. (काला चासौ कस्तूरी च) काली
कस्तूरी.

कालका स्त्री. (कालैव कन्) दक्ष प्रजापतिनी ते नामनी
कन्या -वैश्वानरसुता याश्च चतस्रश्चारुदर्शना । उपदानवी
हयशिरा पुलोमा कालका तथा ।। - भाग० ६।६।३२

कालकारित त्रि. (कालेन कारितम्) काले करारवुं.

कालकाल पुं. (कालमपि कालयति कल्+अण्) परमेश्वर.

कालकीट पुं. (कालः कीटोऽत्र) ते नामनो अक देश.
(त्रि. कालकीटे भवः अण्) कालीकट देशमां थनार,
डीनार.

कालकीर पुं. (कालः कीरो यत्र) ते नामनो अक देश.

कालकीर्ति पुं. (काला कीर्तिस्य) भारत प्रसिद्ध ते
नामनो अक राजा.

कालकील पुं. (कालं तज्ज्ञानं कीलयति कील्+अण्)
घोघाट, घण्टा मनुष्योनी अकडी अवाज, डोवाडव.
(पुं. कालकील+ कन्) कालकीलकः ।

कालकुण्ठ पुं. (कालेन कुण्ठयते कुण्ठ कर्मणि घञ्)
थमराज.

कालकुष्ट न. (कालात् कृष्णपर्वतात् कुष्यत् कुष्
कर्मणि क्त) पर्वतनी अक ज्जतनी माटी. कडकुष्ट ।
(न. कालकुष्ट+कन्) - कालकुष्टकम् ।

कालकूट न. पुं. (कालस्य मृत्योः कूटः छद्म दूत इव)
अक ज्जतनुं जेर, विष -अद्यापि नोज्जाति हरः किल
कालकूटम्- चौरप० ५०, -न भेतव्यं कालकूटात्
विषाज्जलधिसंभवात् । -भाग० ८।६।२५, -अहो
स्वकीयं स्तनकालकूटं जिघांसयाऽपाययदसाध्वी ।।
-भाग० ३।२।२३; अक देश -कुरुभ्यः प्रस्थितास्ते
तु मध्येन कुरुजाङ्गलम् । रम्यं पद्मसरो गत्+वा
कालकूटमतीत्य च ।। - महा० २।२०।२६,
(पुं. काल+कूट+अण्) कालकूटः ।

कालकूटक पुं. (कालस्य कूटमिव कायति प्रकाशते
कै+क) कालकूटक वृक्ष -ततो दुर्योधनः पापस्तद्भक्ष्ये
कालकूटकम् । विषं प्रक्षेपयामास भीमसेनजिघांसया ।।
-महा० १।२२।४४

कालकूटकण्ठ पुं. (कालकूटं कण्ठे यस्य) शिव, मडादेव.

कालकूटि त्रि. (कालकूटे भवः इज्) विषमां थनार.

कालकृत पुं. (कालं कालमानं करोति स्वगत्या
कृ+क्विप्) सूर्य, परमेश्वर, आकडानुं वृक्ष, मोर.

कालकृत त्रि. (कालेन कृतम्) काले करारवुं, समये करारवुं
-सर्वं कालकृतं मन्ये कालो हि बलवत्तरः -पुराणे;
(पुं. कालः कृतोऽनेन) सूर्य आकडानुं आड, अमुक
समयनी अवधिवाणी मननी अक पीडा.

कालकये पुं. (कालकायाः अपत्यम् ढक्) कालकानो
पुत्र, ते नामनो अक दानव.

कालकेशी स्त्री. (कालः केशः इव पात्रादिर्वा यस्याः
गौरा. डीष्) अक ज्जतनी नील नामनी औषधि,
काला केशवाणी डोई स्त्री.

कालक्षेप पुं. (कालस्य क्षेपः क्षेपणम्) समय गुमाववो,
वज्रत गणवो -मरणे कालक्षेपं मा कुरु-पञ्च० १.।

कालखञ्ज पुं. ते नामनो अक दानवनो भेद.

कालखञ्जन न. (कालेन खञ्जति विकृति गच्छति
खञ्ज+ल्युट्) यकृत, हृदयमां रडेल वीडीना आधारुप
स्थान, गंगा-यमुना नदी.

कालखण्ड न. (कालं कृष्णं खण्डम्) जमश्री कुण्मां
रुडेवो मांसनो टुकडी, यक्षु, गंगा-यमुना नदी.
कालगङ्गा स्त्री. (काली गङ्गा नदी) यमुना नदी.
कालगन्ध पुं. (कालः कृष्णो गन्धः गन्धवद् द्रव्यम्)
काणु अणर, काणु खंन. (पुं. कालः गन्धः अस्य)
अक जातनो मोटो नाग. -अलगर्दः ।
कालग्रन्थि पुं. (कालस्य ग्रन्थिरिव) वर्ष, संवत्सर.
कालघट्ट पुं. जन्मेजयना सर्पसत्रमां ते नामनो अक
श्रुत्विगु ब्राह्मण.
कालङ्कृत त्रि. (ईषदलङ्कृतः कोः कादेशः) थोडुं शशगारेव
(पुं.) ते नामनुं अक वृक्ष.
कालचक्र न. (कालस्य कालगतेश्चक्रमिव) बार
आरावाणुं वीश डीडाकोडी सागरोपम प्रमाणा काणनुं
यक, संवत्सर यक, काणनुं यक, उत्सर्पिणी-अवसर्पिणी
३५ ९९ आरावाणुं अक काणयक -कालो द्विविधोऽव-
सर्पिण्युत्सर्पिणीषु भेदतः । सागरकोटि-कोटीनां विंशत्या
स सभाप्यते ।। अवसर्पिण्यां षडरा उत्सर्पिण्यां त
एव विपरीताः । एवं द्वादशभिररैविवर्तते कालचक्रमिदम्-
हेमचन्द्रः-अभिधानचि० ।
कालचिन्तक पुं. (कालं चिन्तयति चिन्त+ण्वुल)
ज्योतिषी, ज्योशी.
कालचिह्न न. (कालस्य चिह्नम्) काणनुं चिह्न, मृत्युसूचक
निशानी.
कालजोषक त्रि. (काले यथायोग्यकाले जुषते भोजनादि
जुष+ण्वुल) यथायोग्य काले अल्पआहार वगेरेथी
संतोष पामनार गोवाणनो अक भेद.
कालज्ञ त्रि. (कालं योग्यकालं ज्योतिषोक्तकालावयवं
वा जानाति ज्ञा+क) योग्य समयने ज्ञानार, काणनी
कणाना ज्ञानने धरावनार ज्योतिषी -तत्रात्मभूतैः
कालज्ञैरहायैः परिचारकैः । -मनु० ७।२१७; -
अत्यारूढो हि नारीणामकालज्ञो मनोभवः -रघु०
१२।३३. (पुं. कालं जानाति ज्ञा+क) ज्योतिषी, डूकडी.
कालज्ञान न. (कालो ज्ञायतेऽनेन ज्ञा+करणे ल्युट्)
ज्योतिषशास्त्र, मृत्यु शापक अक चिह्न, अे नामनो
ग्रंथ. (न. कालस्य ज्ञानम्) योग्य समयनुं ज्ञान.
कालञ्जर पुं. (कालेन जीर्यति कालं जरयति जृ णिच्+अच्)
बुंटेवजंउमां आवेवो ते नामनो अक डुंगर. -अत्र
कालञ्जरं नाम पर्वतं लोकविश्रुतम् । तत्र देवहदे
स्नात्वा गौसहस्रफलं लभेत् ।। -महा० ३।८५।५६;

वैरवभेद, ते नामनो अक देश, शिव, योगी यकमेवक.
(त्रि.) मृत्युने पक्ष क्षीण शक्ति करनार.
कालञ्जरी स्त्री. (कालञ्जरस्य पत्नी डोप) खंडिका,
खंडी, पार्वती.
कालतम त्रि. (अतिशयेन कालः तमप्) अडु ४ काणु,
अत्यंत काणु.
कालतर त्रि. (अतिशयेन कालः तरप्) अडु काणु,
कालतस् अव्य. (काल+तसिल्) काणधी, समयधी,
मृत्युधी.
कालता स्त्री. (कालस्य भावः तल्-त्व) काणापणुं, समय,
काणाश, वेणा -कालत्वम् ।
कालताल पुं. (कालतायै अलति पर्याप्नोति अल्+अच्)
तमाववृक्ष.
कालतिन्दुक पुं. (कालश्चासौ तिन्दुकश्च) भरुण, पिलुनुं
आड.
कालतीर्थ न. (कालं च तत् तीर्थं च) कोशल देशमां
आवेवुं ते नामनुं अक तीर्थ.
कालदण्ड पुं. (कालमापको दण्डः) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध,
वाराहियोगनो अक भेद, मृत्युनो दण्ड, मृत्युने
पडोयाडनार दंड -कालस्य यमस्य दण्डः - यमनो
दंड.
कालदन्तक पुं. (कालो दन्तोऽस्य कप्) वासुकि कुणमां
उत्पन्न थयेल अने सर्पसत्रमां नाश पामेल अक
नागनो भेद. (त्रि.) काणा दांतवाणुं.
कालधर्म पुं. (कालस्य धर्मः) मृत्यु, काणनो स्वभाव,
काणनो धर्म, समयनो धर्म, काण-ऋतु विशेषनो स्वभाव
-कालधर्मपरिक्षितः पाशौरिव महागजः-रामा०
२।७२।३७, -न पुनर्जीवितः कश्चित् कालधर्ममुपागतः
-महा०
कालधर्मन् पुं. (कालस्येव हिंसाशालितया धर्मोऽस्य
अनिच्) मृत्यु -परीताः कालधर्मणा ।
कालनर पुं. ते नामनो अक राज. (पुं. कालः कालचक्रं
राशिचक्रं नर इव) मेष वगेरे बार राशि३पी मस्तक
वगेरे अंगवाणो कल्पेवो पुरुष.
कालनाथ पुं. (कालस्य कालभैरवस्य नाथः) मडादेव.
कालनाभ पुं. (कालः कृष्णः नाभिरस्य संज्ञायां अच्)
छिरणयक्ष असुरनो अक पुत्र, ते नामनो अक दानव.
कालनियोग पुं. (कालेन कृतो नियोगः कालस्य वा
नियोगः) दैव, दैवाज्ञा, प्रारब्ध, काणे करेवो नियम.

કાલનિર્વાસ પું. (કાલશ્વાસૌ નિર્વાસશ્ચ) વનસ્પતિ, ગુગળ.

કાલનેમિ પું. (કાલસ્ય મૃત્યો: નેમિ: સ્તમ્મ ઇવ) તે નામનો એક રાક્ષસ, લંકાપતિ રાવણનો માતૃલ અને હિરણ્યકશિપુનો તે નામનો એક પુત્ર -કાલનેમિ દુરાઘર્ષ રક્ષ: પરમદુર્જયમ્ । ચતુરાસ્યં ચતુર્હસ્તમષ્ટનેત્રં મયાવહમ્ ॥ -રામા૦ ૬।૮૨।૬૪; -આત્માનમિહ સંજાતં જાનન્ પ્રાગ્ વિષ્ણુના હતમ્ । મહાસુરં કાલનેમિં યદુભિ: સ વ્યરુઘ્યત ॥ - ભાગ૦ । -કાલનેમિન્ ।

કાલનેમિરિપુ પું. (કાલનેમે: રિપુ:) વિષ્ણુ.

કાલનેમિહન્ પું. (કાલનેમિં હતવાન્ હન્+કિવપ્) વિષ્ણુ -કાલનેમિહા વૌરશ્ચ શૌરિ: શૂરજનેશ્વર:-મહા૦ ૧૩।૧૯૪।૮૨, -કાલનેમ્યરિમ્ ।

કાલપક્વ ન. (કાલેન પક્વમ્) સમય થતાં પાકેલું અર્થાત્ -સ્વત: સ્ફૂર્તમ્-મનુ૦ ૬।૧૭ ।

કાલપથ પું. વિશ્વામિત્રનો તે નામનો એક પુત્ર.

કાલપરિવાસ પું. (કાલં યાવત્ પરિવાસ:) થોડો સમય પડી રહેનારો જેથી વાસી થાય.

કાલપર્ણ પું. (કાલં કૃષ્ણં પર્ણમસ્ય) તગરનું ઝાડ. -કાલપર્ણિકા સ્ત્રી. (કાલં કૃષ્ણં પર્ણમસ્યા:) વનસ્પતિ, કાળું નસોતર -કાલપર્ણીમ્ ।

-કાલપર્યય પું. (કાલસ્ય પર્યય: વૈપરીત્યેન ગમનમ્) કાળનું વિપરીતગમન એટલે શુભદાયક કાળનું અશુભ દાયકપણું અને અશુભદાયક કાળનું શુભદાયકપણું. **કાલપર્વત** પું. (કાલશ્વાસૌ પર્વતશ્ચ) ત્રિકુટ પર્વત પાસેનો તે નામનો એક ડુંગર, પર્વત.

કાલપાલક ન. (કાલં કૃષ્ણવર્ણં સમયં વા પાલયતિ પાલ્+ખ્વલ્) તે નામની એક જાતની માટી. (ત્રિ.) સમયની રાહ જોનાર.

કાલપાશ પું. (કાલસ્ય પાશ:) કાળનો પાસલો, મૃત્યુ, યમની જાળ, મૃત્યુની જાળ.

કાલપાશિક પું. (કાલપાશ+ઠક્) ફાંસી દેનાર પુરુષ, જલ્લાદ.

કાલપીલુ પું. (કાલશ્વાસૌ પીલુશ્ચ) એક જાતનું ખરાબ પીલું.

કાલપુચ્છ પું. (કાલ: પુચ્છોઽસ્ય) એક જાતનો મૃગ, ચકલો પક્ષી.

કાલપુરુષ પું. (કાલ: કાલચક્રં પુરુષ ઇવ) કાળરૂપ વ્યવહારને કરનાર મેષ આદિ બાર રાશિરૂપ ગગનમંડળમાં રહેલ પુરુષાકાર એક વાયુચક્ર - જન્મલગ્નાદિદ્વાદશરાશિકલ્પિતપુરુષાકાર:, યથા-શીર્ષ-મુખ- બાહુહૃદયોદરાણિ કટિ-વસ્તિ-ગુહ્યસંજ્ઞકાનિ । ઉરુ-જાનુક-જઙ્ઘે ચરણાવિતિ ચ રાશયોઽજાઘા: ॥ -દીપિકા૦; નરાણાં શુભાશુભજ્ઞાનાર્થં જન્મલગ્નાદિદ્રેક્ષાણ-ઘટિતપુરુષાકાર: । - બૃહજ્જાતકમ્- કાળરૂપ ઈશ્વરની એક મૂર્તિ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર, -કિન્ત્વસ્ય કાલપુરુષાઘ્ય-મહાર્ણવસ્ય, ગચ્છેત્ કદાચિદનૃષિર્મન-સાઽપિ પારમ્, -કાલપુરુષ: સ ચાઘ્યા યસ્યાસૌ તસ્ય જ્યોતિ:- શાસ્ત્રવિસ્તીર્ણસમુદ્રસ્ય -મદ્વોત્પલ:, યમદૂત, કાળી પુરુષ.

કાલપૃષ્ઠ ન. પું. (કાલં પૃષ્ઠમસ્ય) (ન.) કર્ણનું ધનુષ, હરકોઈ ધનુષ. (પું.) એક જાતનો મૃગ, કાળી મૃગ, કૌંચપક્ષી.

કાલપેષિકા સ્ત્રી. (કાલપેષી+કન્+ટાપ્) મજ્જા વનસ્પતિ, કાળું જીરું. -કાલપેષિકા ।

કાલપેષી સ્ત્રી. (પિષ્યતેઽસૌ પિષ્+કર્માણિ ઘઙ્ પેષ: કાલશ્વાસૌ પેષશ્ચ ડીપ્) ઉપરનો અર્થ જુઓ, શ્યામલતા. -કાલપેષી મહાશ્યામા સુખદ્રોત્પલશારિવા ।

કાલપ્રભાત ન. (કાલં કૃષ્ણં પ્રભાતં યત્ર) શરદ્ ઋતુ, વર્ષાઋતુ પછીના બે માસ, જે સર્વોત્તમ ગણાય છે.

કાલપ્રરૂઢ ત્રિ. (કાલે પ્રરૂઢ:) અત્યંત પ્રકૃતિલત, પુષ્કળ પકવ.

કાલપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (કાલસ્ય પ્રવૃત્તિ:) સમયની પ્રવૃત્તિ.

કાલબલન ન. (કાલ+બલ્+લ્યુટ) બખ્તર કાલબલનમ્ ।

કાલબીજક પું. (કાલાનિ બીજકાન્યસ્ય) કાકતિન્દુક શબ્દ જુઓ.

કાલભક્ષ પુ. (કાલસ્ય ભક્ષ:) શિવ, મહાદેવ.

કાલભાણ્ડિકા સ્ત્રી. (કાલભાયૈ કૃષ્ણપ્રભાયૈ અણ્ડતિ અઙિ ઉઘમે ખ્વલ્ ટાપ્ ઇત્વં ચ) વનસ્પતિ મજ્જા -મંજિષ્ઠા ।

કાલભૈરવ પું. (કાલસ્ય ભૈરવં ભયં યસ્માત્) કાશીમાં રહેલ શિવના અંશરૂપ એક ભૈરવનો ભેદ.

કાલમલ્લિકા સ્ત્રી. (કાલા ચાસૌ મલ્લિકા ચ) કાળી તુલસી.

કાલમયૂઝ પું. (કાલસ્ય પ્રકાશકત્વેન મયૂઝ ઇવ) કાલસ્વરૂપ કર્મણ ભાવ વગેરેને જણાવનાર સ્મૃતિ-નિબન્ધનરૂપ એક ભેદ.

કાલમસી સ્ત્રી. (કાલી મસીવ પુંવત્) તે નામની એક નદી.

કાલમાધવીય પું. માધવાચાર્યે રચેલો તે નામનો એક ગ્રંથ.

કાલમાન પું. (કાલો મન્યતેઽસૌ મન્+કર્મણિ ઘञ्) કાળી તુલસી (ન. કાલસ્ય માનમ્) કાળનું માપ.

કાલમાલ પું. (કાલેન કૃષ્ણવર્ણેન માલઃ સમ્બન્ધોઽત્ર) કાળી તુલસી.

કાલમુખ ત્રિ. (કાલં મુખમસ્ય) કાળા મુખવાળું. (પું.) કાળા મુખવાળો વાનર. (સ્ત્રી.) -કાલમુખી ।

કાલમુષ્કક પું. (કાલો મુષ્ક ઇવ કાયતિ પ્રકાશતે કૈ+ક) તે નામનું એક વૃક્ષ- પ્રશસ્તેઽહનિ નક્ષત્રે કૃતમજ્જલપૂર્વકમ્ । કાલમુષ્કકમાહત્ય દર્ઘ્વા ભસ્મ સમાહરેત્ ॥ -વૈદ્યકચક્રપાણિસંગ્રહે ।

કાલમૂલ પું. (કાલં મૂલમસ્ય) રાતા ચિત્રાનું ઝાડ.

કાલમેષિકા સ્ત્રી. (કાલમેષી+કન્) વનસ્પતિ મજ્જા, નસોતર, બાબરી વનસ્પતિ -મસૂરવિદલા કોલક્રૈયિકા કાલમેષિકા । -ભાવપ્ર૦ । -કાલમેષી, કાલમેષિકા ।

કાલમેષી સ્ત્રી. (કાલં વર્ણં મિષતિ સ્પર્દતે કાળડેન મિષ્+અળ+ડીપ્) શાહજીરુ, ઉપરનો અર્ધ જુઓ.

કાલયવન પું. (કાલશ્વાસૌ યવનશ્ચ) તે નામનો યવનીનો રાજા, કૃષ્ણનો શત્રુ, યાદવો અને કૃષ્ણને માટે એ અપરાજેય હતો તેથી યુદ્ધમાં કૃષ્ણે કપટથી તેને મુચકુંદની ગુફામાં હડસેલી દઈ ભસ્મસાત્ કરી દીધો.

કાલયાપ પું. (કાલસ્ય યાપઃ) વખત ગાળવો. (ન. કાલસ્ય યાપનમ્ અતિવાહનમ્) -કાલયાપનમ્ ।

કાલયુક્ત પું. (કાલ+યુજ્+ક્ત) પ્રભવ વગેરે સાઠ સંવત્સરમાં તે નામનો બાવનમો સંવત્સર. (ત્રિ. કાલેન કાલે ધર્મેણ મૃત્યુના યુક્તઃ) કાળ ધર્મ -મૃત્યુથી યુક્ત.

કાલયોગ પું. (કાલસ્ય યોગઃ) સમયનો-કાળનો યોગ. -કાલયોગિન્ ત્રિ. (કાલ એવ યોગોઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ) સમયના યોગવાળું, કાળના સંબંધવાળું. (પું.) શિવ.

કાલરાત્રિ સ્ત્રી. (કાલો રાત્રિરિવ) પ્રલય રાત્રિ, પ્રલય કાળ, દુઃગદિવીની મૂર્તિનો એક ભેદ -સા દુર્ગા શક્તિમિઃ સાર્ધં કાશીં રક્ષતિ સર્વતઃ । તાઃ પ્રયત્નેન સંપૂજ્યાઃ કાલરાત્રિમુખાઃ નરૈઃ ॥ -કાશીખંડમ્ । (કાલી ચાસૌ રાત્રિશ્ચ) કાળી રાત્રિ, કાળી ચૌદસની રાત્રિ, દીપાવલી-દીપકોવાળી અમાસ, દિવાળી- દીપાવલી તુ યા પ્રોક્તા કાલરાત્રિશ્ચ સા મતા । સર્વ પ્રાણીઓનો નાશ કરનારી યમરાજાની બહેન.

કાલરુદ્ર પું. (કાલરૂપો રુદ્રઃ) કાળરૂપે રુદ્ર -યેષુ ન કાલરુદ્રસ્ય નાનાસ્ત્રીશતસંકુલઃ । વિચિત્રહર્મ્યવિન્યાસા કુતસ્તે મેરુપૃષ્ઠતઃ । સા એવ કાલરુદ્રસ્ય તનુરુપેણ સંસ્થિતા ॥ -દેવીપુરાણે ।

કાલલ ત્રિ. (કાલઃ કાલકં ચિહ્નભેદઃ અસ્ત્યસ્ય સિધ્ધાં લચ્) કાળા ચિહ્નવાળું.

કાલ લવણ ન. (કાલં ચ તલ્લવણં ચ) બીડલવણ, સંચળ. -ન કાલ લવણે ગન્ધઃ સૌવર્ચલગુણાશ્ચ તે । -ચરકે ૨૭. અ૦

કાલલોચન પું તે નામનો એક દાનવ. (ત્રિ. કાલં લોચનમસ્ય) કાળી આંખવાળું. (ન. કાલં ચ તલ્લોચનં ચ) કાળી આંખ.

કાલલોહ ન. (કાલં ચ તલ્લોહં ચ) કાળું લોખંડ, લોહું.

કાલવૃદ્ધિ સ્ત્રી. (કાલ+વૃધ્+વિતન્) દરમહિને ઠરાવેલું બ્રાજ -મનુ૦ ૮.૧૫૩

કાલવૃન્ત પું. (કાલં વૃન્તમસ્ય) કુલિત્થનું ઝાડ, કલથી-કાલવૃક્ષઃ ।

કાલવૃન્તી સ્ત્રી. (કાલવૃન્ત+ડીપ્) વનસ્પતિ રાત્રી પાડલ-પાટલાવૃક્ષઃ ।

કાલવેલા સ્ત્રી. (કાલસ્ય શનેઃ વેલા કાલભેદઃ) ક્રિયાનો અયોગ્ય કાળ રવિ વગેરે વારોમાં શનિની તે તે અર્ધ પહોર પ્રમાણ વેળા. જેમકે રવિવારના દિવસે પાંચમા પહોરનો અર્ધ ભાગ અને રાત્રિમાં છઠ્ઠા પહોરનો અર્ધ ભાગ વગેરે -સા તુ ચ્ચાદિવારે કાલસ્ય શનેસ્તત્તદ્દામાર્દ્ધવેલા । યથા-રવૌ દિવા પચ્ચમ યામાર્દ્ધ નક્તં ષષ્ઠયામાર્ધમ્-દીપિકા ।

કાલશાક સ્ત્રી. (કાલં ચ તચ્છાકં ચ) તે નામનું એક શાક -વર્ષાખૌ કાલશાકં ચ સક્ષારં કટુતિક્તકમ્ ।

કાલશાલિ પું. (કાલશ્વાસૌ શાલિશ્ચ) કાળી શાળ, કાળી ચોખો.

કાલશૈય ત્રિ. (કલશ્યાં ભવઃ ઠક્) કળશીમાં થનાર -મંથન પછી ગોળીમાં જે ઉત્પન્ન થાય તે. (ન.) તક, છાશ.

કાલશૈલ પું. (કાલશ્વાસૌ શૈલઃ) તે નામનો એક પર્વત.

કાલસંરોધ પું. (કાલસ્ય સંરોધઃ) સમયનો રોધ, સમયને લીધે રોકાણ- ન ચાધેઃ કાલસંરોધાત્રિસર્ગોઽસ્તિ ન વિક્રયઃ-યાજ્ઞવલ્ક્યઃ । લાંબા કાળ સુધી રહેવું.

કાલસંક્રમણ સ્ત્રી. (કાલેન સંક્રમણતેઽસૌ સમ્+કૃષ્+ઘञ्) સમયને લીધે રોકાણ, સમય વડે અટકાવ, નવ વર્ષની કુમારી.

કાલસંપત્ર ત્રિ. (કાલેન સંપત્રઃ) કાળે સંપાદન કરેલું.

કાલસર્પ પું. (કાલશ્ચાસૌ સર્પશ્ચ) કાળો મોટો નાગ-યઃ દષ્ટઃ કાલસર્પેણ સ દષ્ટો મૃત્યુના સ્ફુટમ્ । સ મુષ્ટસ્તત્ર દિવસે વિશ્વેશો યત્ર નેક્ષિતઃ ॥ - કાશીઘણ્ડે ૧૦૦ અં ૧ ।

કાલસાર પું. (કાલઃ કૃષ્ણવર્ણઃ સારઃ પ્રધાનમસ્ય) કાળો મૃગ, કાળીયાર મૃગ, કૃષ્ણસાર મૃગ. સ્ત્રી. કાલસારી. (ન. કાલઃ સારઃ યસ્ય) પીતચંદનનું ઝાડ.

કાલસાહ્ય ન. (કાલેન સમાનઃ આહ્યો યસ્ય) મૂત્રવિષ્ણ વગેરેથી ભરેલું તે નામનું એક નરક.

કાલસૂત્ર ન. (કાલસ્ય યમસ્ય સૂત્રમિવ) ઉપરનો અર્થ જુઓ, તે નામનું એક નરક -કાલસૂત્રે તથાચ્છ-દમનેકાશ્ચૈવ યાતનાઃ । પ્રાપ્ય નિષ્કૃતિમેતસ્માદ ન વેન્નિ કથમેષ્યતિ ? ॥ -માર્કણ્ડેયં ૧૪।૮૯

કાલસેય ન. (કલસ્યાં ભવમ્) છાશ, છાશનું ઘોળવું.

કાલસ્કન્ધ પું. (કાલઃ કૃષ્ણઃ સ્કન્ધોઽસ્ય) તમાલ વૃક્ષ, તિંદુક વૃક્ષ, જીવક વૃક્ષ, એક જાતના ખરાબ ખેરનું ઝાડ, ઉંબરાનું ઝાડ, સમયનો અમુક અવયવ.

કાલહર પું. (કાલં મૃત્યું હરતિ હ+ટચ્) શિવ, મૃત્યુંજય, કામરૂપદેશાન્તર્ગત તે નામનું એક શિવલિંગ. (ત્રિ.) સમયને ગાળનાર. સ્ત્રી. કાલહરી ।

કાલહાનિ સ્ત્રી. (કાલસ્ય હાનિઃ) વિલંબ, વાર લગાડવી તે, વખતમાં નુકસાન.

કાલહીન પું. (કાલેન કૃષ્ણવર્ણેન હીનઃ) લોધવૃક્ષ, લોદરનું ઝાડ.

કાલહોરા સ્ત્રી. (કાલે કાલભેદે હોરા) રાત્રિ અને દિવસમાં ઉદય પામેલ બાર લગ્નના અર્ધરૂપ હોરા.

કાલા સ્ત્રી. (કાલો વર્ણોઽસ્ત્યસ્ય અચ્ ટાપ્) નીલી નામની વનસ્પતિ, કાળું નસોતર, કાળું જીરું, મજીઠ, આસંધનું ઝાડ, તે નામની દક્ષપ્રજાપતિની કન્યા, પાડલ વનસ્પતિ, કશ્યપશ્ચિની પત્ની -અદિતિર્દિતિર્વનુઃ કાલા દનાયુઃ સિંહિકા તથા મહાં ૧।૬૫।૧૨; કુલીક વૃક્ષ.

કાલાંશ પું. (કાલરૂપોઽશઃ) સમયનો અમુક અંશ.

કાલાકૃષ્ટ ત્રિ. (કાલેન આકૃષ્ટઃ) કાળે-મૃત્યુએ ખેંચેલું.

કાલાક્ષરિક ત્રિ. (કાલે યથાયોગ્યકાલેઽક્ષરં વૈત્તિ ઠક્) અક્ષર શીખેલું, યોગ્ય અવસરે અક્ષરો જાણનાર, સાક્ષર.

કાલાગુરુ ન. (કાલં ચ તદગુરું ચ) કાળું અગર. -ચકમ્પે તીર્ણલૌહિત્યે તસ્મિન્ પ્રાગ્જ્યોતિષેશ્વરઃ । તદગજાલાનતાં પ્રાપ્તૈઃ સહ કાલાગુરુદુમૈઃ ॥ -રઘું ૪।૮૧

કાલાગ્નિ પું. (કાલઃ સર્વહિંસકોઽગ્નિઃ) પ્રલયકાળનો અગ્નિ- બ્રહ્મદણ્ડં મહાઘોરં કાલાગ્નિસમતેજસમ્ - મહાં ૧।૫૪।૨૫, તેનો અધિષ્ઠાયક રુદ્રદેવ, રુદ્રપ્રિય પંચમુખી રુદ્રાક્ષ. -પચ્ચવક્રઃ સ્વયં રુદ્રઃ કાલાગ્નિનામ નામતઃ । -સ્કન્દે

કાલાગ્નિરુદ્ર પું. (કાલાગ્નિરિવ રુદ્રઃ) પ્રલયાગ્નિ સમાન રુદ્રદેવ, તેનો ઉપાસક કોઈ શ્ચિ, કાળરૂપ અગ્નિનો અધિષ્ઠાયક દેવવિશેષ -કાલાગ્નિરુદ્રમૈત્રેયી સુવાલક્ષુરિ મન્ત્રિકા । -મુક્તિકોપનિષત્ ।

કાલામ્હ ન. (કાલં ચ તદમ્હં ચ) કાળું અંગ (ત્રિ. કાલામ્હં યસ્ય) કાળું અંગ જેનું છે તે, કાળા અંગવાળું. (ન. કાલસ્ય કાલપુરુષસ્ય અમ્હમ્) કાળનું અંગ, કાળપુરુષનું અંગ.

કાલાગ્નિ ન. (કાલસ્ય કૃષ્ણમૃગસ્ય અગ્નિમ્) કાળીયાર મૃગનું ચામડું, કૃષ્ણસાર મૃગનું ચર્મ. (પું.) તે નામનો એક દેશ.

કાલાઝ્જન ન. (કાલામઝ્જનમ્) કાજળ, સૂરમો.

કાલાઝ્જની સ્ત્રી. (અજ્યતેઽનયા અઝ્જ્ કરણે લ્યુટ્ ડીપ્ કાલી અઝ્જની) તે નામની એક વનસ્પતિ.

કાલાણ્ડજ પું. (કાલામણ્ડજં યસ્ય) કોયલ, કોકિલપક્ષી. (સ્ત્રી. કાલાણ્ડજ+ડીપ્) -કાલાઝ્જની ।

કાલાતિરેક પું. (કાલસ્યાતિરેકઃ) યોગ્ય સમય ઓળંગવો, યોગ્ય વેળાને વટી જવું તે, સંવત્સરનો અતિક્રમ.

કાલાતીત ન. (કાલસ્યાતીતમત્યયઃ) સમયનો નાશ, યોગ્ય સમયનું નીકળી જવું, ખરી મોસમનું ચાલ્યા જવું, કાળને ઓળંગી જવું તે- કાલાતીતે વૃથા સન્ધ્યાવન્ધ્યાસ્ત્રીમૈથુનં યથા । (ત્રિ. અતીતઃ કાલો યસ્ય) બાધિત નામનો હેત્વાભાસ, જેનો કાળ વહી ગયો હોય તે.

કાલાત્મન્ પું. (કાલ આત્મા યસ્ય) કાળસ્વરૂપ પરમેશ્વર. (ત્રિ. કાલેન તત્કૃત આત્મા સ્વરૂપં યસ્ય) કાલકૃત સ્વરૂપવાળા સ્થાવર-જંગમ વગેરે.

कालात्मक पुं. (काल आत्मा यस्य कप्) काणस्वउप,
परमेश्वर.

कालात्यय पुं. (कालस्य अत्ययः) काणनो नाश, समयनी
छानि, योग्य समय वीती जवो ते.

कालात्ययापदिष्ट पुं. न्यायशास्त्रमां भत्तादेवो
अेक डेत्वाभास- कालात्ययापदिष्टः कालातीतः
(गौ० १।२।१९)

कालादर्श पुं. (कालः आदर्शयतेऽत्र आ+दृश्+णिच् आधारे
अच्) ते नामनी स्मृति ग्रंथ.

कालाध्यक्ष पुं. (कालानां खण्डकालानामध्यक्षः
स्वगत्याप्रवर्तनात्) सूर्य, समयनी प्रवर्तक, आकडानुं
आउ, परमेश्वर.

कालानल पुं. (कालः सर्वसंहारकः अनलः) प्रलयकाणनी
अग्नि, सर्वनी संहारक प्रलयअग्नि, ते नामनी अेक
राज.

कालानलचक्र न. (कालानल इव हिंसकं चक्रम्)
'नरपति जययय' नामना पुस्तकमां कडेव अनिष्ट
वगेरेनुं जशावनार अेक यक.

कालानुनादिन् न. (कल एव कालः अव्यक्तमधुरध्वनिः
तं अनुनदति अनु+नद् +णिनि) भ्रमर, यकलो,
भपैयो, यातक पक्षी, कपिजलपक्षी. स्त्री. काला-
नुनादिनी ।

कालानुशारिवा स्त्री. (कालेन वर्णेन अनुकृता शारिवा
अनुशारिवा) तगरनुं भूण, ते नामनी अेक वनस्पति.

कालानुसारक न. (कालं कृष्णवर्णं मृगमदमनुसरति
गन्धेन अनु+सृ+ ण्वुल्) तगरनुं आउ, पीणा रंदननुं
वृक्ष. (त्रि. कालमनुसरति अनु+ सृ+ण्वुल्) समयने
अनुसरनार, समय वर्तने यावनार.

कालानुसारि पुं. (कालं कृष्णवर्णं मृगमदं अनुसरति
गन्धेन अनु+सृ+ इञ्) शिवाञ्छत.

कालानुसारिन् त्रि. (कालमनुसरति अनु+सृ+णिनि)
समयने अनुसरनार. (न. कालं
कृष्णवर्णमृगमदमनुसरति अनु+सृ+ णिनि) शिवाञ्छत,
शीशम, शीशमनुं जउ.

कालानुसार्य न. (कालो मृगमदो गन्धेनानुसार्यो यस्य)
तगरनुं आउ, शीशमनुं आउ शिवाञ्छत- कालानु-
सार्यकत्वम् । (न. कालो मृगमदो गन्धेनानुसार्यो
वा कप्) -कालानुसार्यकम् ।

कालान्तक पुं. (कालस्य अन्तकः) यमराज, दक्षिण-
दिशानो स्वामी.

कालान्तर न. (अन्यः कालः) १. बीजो काण,
२. उत्पत्ति पक्षीनी काण, ३. मुदत वायदो,
४. बीजा समयमां थनार.

कालान्तरविष पुं. (कालान्तरे दशनकालात् दीर्घकाले
विकारि विषं यस्य) दंश थया पक्षी घशा लांभा
काणे जेनुं विष विकार करे छे अेवुं प्राशी-उदर
वगेरे.

कालाप पुं. (कालो मृत्युराप्यते यस्मात् आप्+घञ्) सर्पनी
इशा, राक्षस, पिशाच, केश, (त्रि. कलापं व्याकरणभेदं
वेत्त्यधीते वा अण्) कलाप व्याकरणनी अब्यास
करनार, तेने जशावनार -कलापं स्वनामख्यातं व्याकरणं
वेत्तीति कलापव्याकरणवेत्ता कालापः ।

कालापक न. (कालापस्य कलापिना प्रोक्तस्य शाखाभेदस्य
धर्म आम्नायो वा) कलापीअे कडेव शाखाभेदनी
धर्म अथवा आम्नाय- कुकुरो वेणुजङ्घोऽथ कालापः
कठ एव च । मुनयो धर्मविद्वांसो धृतात्मानो
जितेन्द्रियाः ॥ -महा० २।४।१७

कालापकर्ष पुं. (कालस्यापकर्षः) काणनी छानि, काणनी
छानता.

कालाभ्र पुं. (कालश्चासौ अभ्रश्च) काणुं वादण, जणवाणी
काणो अबरभ.

कालाम्र पुं. (कालः आम्रो यत्र) ते नामनी अेक भेट.
कालायन त्रि. (कालेन निर्वृतादि पक्षा. चतुरथ्यां फक्)
काणे करेव वगेरे.

कालायस न. (कालं च तदायसं च) काणुं गजवेव,
लोडुं -ददर्शं वीक्षमाणश्च परिघं तोरणाश्रयम् । तमादाय
महाबाहुः कालायसमयं दृढम् ॥ -रामा० ५।४९।३२

कालाशुद्धि स्त्री. (कालस्य कर्मयोग्यसमयस्याशुद्धिः)
कर्मयोग्य काणनी अशुद्धि.

कालिक पुं. (काले वर्षाकाले चरति ठञ्, के जले
अलति अल्+इकन्) कौशपक्षी, भगलो. (स्त्री.) -
कालिकी (त्रि. कालेन निर्वृतः ठञ्) काणथी नीवडेवुं,
काणकृत, काणे करेवुं - दैशिकं कालिकं चापि मूर्तं
एव तु दैशिकम् । -भाषापरिच्छदे १२२. (त्रि. काले
भवः ठञ्) काणमां थनार -विशेषः कालिकावस्या-
अमर० (न. कालो वर्णोऽस्त्यस्य ठन्) कलागुरु
रंदन (प्रकृष्टो दीर्घकालोऽस्य ठञ्) वैर, शत्रुता,
दुश्मनावट.

कालिक (कालो वर्णोऽस्त्यस्याः ठञ्) कालिकादेवी - कालिकाख्याऽभवत् साऽपि हिमाचलकृताश्रया । दुर्गाभूर्तिनो अेक भेद, वृश्चिकपत्र नामनुं अेक वृक्ष, कमे आपवा योग्य वस्तुनी किंमत, जटाभांसी वनस्पति, कागडी, स्वर्गनी ते नामनी अेक अप्सरा, पटोलवृक्षनी शाभा, रोमावली, रुवांटानी पंक्ति, हृद्यथी नाम्नि सुधी आवनारी रुवांटानी केशनी पंक्ति, शियाण, मेघपंक्ति, मेघमाला -ताडका चलकपाल-कुण्डला कालिकेव निबिडा बलाकिनो -रघु) ११।१५; दूधभांनो कीडो, मेश, शाडी, काकोली नामनी वनस्पति, श्यामा नामनुं पक्षी, डिमालयमां उत्पन्न थनारी त्रश शिरावाणी डरडे, यार वर्षनी कुमारी, काणा रंगनी स्त्री, नवीन मेघ, दर मडिने आपवानुं व्याज - प्रतिमासं संवति या वृद्धिः सा कालिका मता । - नारदः-विवादाणवसेतुः । जेनो रंग डीडी जय अेवी काणा रंगनी साडी, खंडिका, गौरी, पार्वती वगेरे, वनस्पति लघुनीली, शिवा-लीलडी, काणी थकली, उधारे लावेवी वस्तुनी उप्तावार किंमत आपवी ते, सोनानो दोष काणाश, सुरा-मडिरा.

कालिकापुराण न. (कालिकायाः माहात्म्यप्रतिपादकं पुराणम्) कालिकादेवीना माहात्म्यवाणुं ते नामनुं अेक पुराण.

कालिकाव्रत न. (कालिकायाः प्रीत्यर्थं व्रतम्) कालिका देवीने प्रसन्न करवा माटेनुं अमावास्याने दिवसे करवामां आवतुं अेक व्रत -विधानं ब्रूहि मे ब्रह्मन् ! कालिकायाः व्रतस्य च ।

कालिकाशाक न. (कालिकायाः प्रीत्यर्थं शाकम्) अेक ज्ञातनुं शाक.

कालिकाश्रम न. (कालिकाया आश्रमम्) 'मडाभारत' प्रसिद्ध विपाशा नदीना कांठा उपर आवेदुं ते नामनुं अेक तीर्थ.

कालिङ्ग न. (केन जलेनालिङ्ग्यते आ+लिङ्गि+कर्मणि घञ्) तरभूय, कालिङ्गुं. (त्रि. कलिङ्गे भवः अण्) कालिङ्ग देशमां पेदा थनार. (स्त्री. कालिङ्गी. (पुं. कं जलमालिङ्गति आ+लिङ्गि+अण्) कालिङ्गदेश, कालिङ्ग देशनो रडेवासी, ङाथी, सर्प, अेक ज्ञातनुं लोडुं. (पुं. कलिङ्गानां राजा) कालिङ्ग देशनो राजा. (-प्रतिजग्राह कालिङ्गः तमस्रैर्गजसाधनः । पक्षच्छेदोद्यतं शक्रं शिलावर्षीयपर्वतः ॥ रघु० ४।४०।

कालिङ्गक पुं. (कालिङ्ग+कन्) कालिङ्ग देशनो राजा अंगर रडेवासी.

कालिङ्गी स्त्री. (कालिङ्ग+ङीप्) अेक ज्ञातनी काकडी, कालिङ्ग देशना राजनी राशी -अक्रोधनः खलु कालिङ्गी करम्भां नामोपयेमे ॥ -महा० १।१५।२२

-कालिङ्गीका स्त्री. (कालिङ्गी स्वार्थे क अत इत्वम्) तरभूयनी वेडो, कालिङ्गानो वेडो, नसोतर.

कालिञ्जर पुं. बुदेलाजंऽमांनो ते नामनो अेक पर्वत.
कालिदास पुं. 'रघुवंश', 'कुमारसंभव', 'मेघदूत' आदि काव्यग्रन्थोनो कर्ता, ते नामनो अेक मडाकवि. विक्रमादित्यनी सत्माना नव विद्वदन्तो पैडी अेक - धन्वन्तरि-क्षणकामारसिंह-शङ्कु-वेतालभट्ट-घटखपर-कालिदासाः । ख्यातो वराहमिहिरो नृपतेः सभायां रत्नानि वै वररुचिर्नव विक्रमस्य ॥

कालिन् पुं. (कालः कालरूपः खड्गोऽस्त्यस्य इनि) परमानंद मत प्रसिद्ध परमेश्वर. (त्रि. कालयति कल् नोदने णिनि) प्रेरक, प्रेरणा करनार.

कालिनी स्त्री. (कालः शिवः अधिष्ठातृत्वेनास्त्यस्याः इनि ङीप्) आर्द्रा नक्षत्र.

कालिन्द न. (कालि जलराशिं ददाति दा+क) कालिङ्गुं, तरभूय-तरभूय. -कालिन्दकम् ।

कालिन्दी स्त्री. (कालिन्दे पर्वते तत्सन्निकृष्टदेशे वा भवा अण्+ङीप्) यमुना नदी -कालिन्द्याः पुलिनेषु केलिकुपितामवेणो १।२; -उपकूलं स कालिन्द्याः पुरी पौरुषभूषणः । निर्ममे निर्ममोऽर्थेषु मथुरां मथुराकृतिः ॥ -रघु० १५।२८. वनस्पति, काणुं अथवा रातुं नसोतर, काली उपलसरी.

कालिन्दीकर्षण पुं. (कालिन्दी यमुनां कर्षति यः कृष् ल्यु) कृष्णनो भोटी भाई बलभद्र, राम -रामस्तु यमुनामाह स्नातुमिच्छे महानदि । एहि मामभिगच्छस्व रूपिणी सागरंगमे ! -हरिवंशो १०२ अ० । - कालिन्दीभेदनम् ।

कालिन्दीसू पुं. (कालिन्दी यमुनां सूते सू+क्विप्) सूर्यनी पत्नी.

कालिन्दीसोदर पुं. (कालिन्द्याः सोदरः) थभदेव.

कालिमन् पुं. (कालस्य भावः इमनिच्) काणाश, काणापशुं.

कालिम्बन्या स्त्री. (आत्मानं कालीं मन्यते मन्+खश्+मुम्) पोताने काणी माननारी कोई स्त्री.

कालिय पुं. (के जले आलीयते आ+ली+क) ते नामनी अेक नाग जेनुं श्रीकृष्णे दमन कर्तुं उतुं.

कालियदमन पुं. (कालियं दमयति दम्+णिच्+ल्यु) व्यासुदेव, श्रीकृष्ण. -कालियमथनः ।

कालियमर्दन न. (कालियस्य मर्दनम्) अलीयनागनुं मर्दन.

कालियहृद पुं. (कालियनागाधिष्ठिते वृन्दावनस्थ यमुनान्तर्गते हृदे) अलिय नाग जेमां रडेती उती ते यमुना नदीमांनो धरो.

काली स्त्री. (कालस्य शिवस्य पत्नी डीष) शिवनी पत्नी, (कल+अच्+डीप्) अणी स्त्री. -काली करालवदना विनिष्क्रान्तसिपाशिनी -कालिकापुराणे ६० अ०, पार्वती, दुर्गादेवीनी अेक मूर्ति, मातृभेद, लीमसेननी अेक पत्नी -भौमसेनात् हीडिम्बायां काल्यां सर्वगतस्ततः -भाग० ९।२२।३१, शान्तनु राजानी स्त्री सत्यवती, मेश, शाडी, नशीतर, तुवेर, रात्रि, अालांजनी वनस्पति, मछाविद्यानो अेक भेद, अणी यौदश, उणदर.

कालीक पुं. (के जले अलीक इव) जलकूडो, क्रींय. कालीची स्त्री. (काल्या यमभगिन्या चीयतेऽत्र ची+आधारे ड गौरा० डीष) यमनुं ईशाङ्क करवानुं स्थण, यमराजानी विचारभूमि.

कालीतनय पुं. (काली इतः प्राप्तो नयः प्रापणं यस्य) भडिष, पाडो. -महिषस्य कालीसंनिधाने बलिदानाय नीयमानतया तथात्वम् ।

कालीतनयी स्त्री. (काली इतः नयः यस्याः स्त्रियां डीष) लेंस, भडिषी.

कालीय न. (कालस्थाने भवम् वृद्धाच्छः-छ) अणुं यंदन, अणुं अणर -कालीयोत्पलपद्मकाह्वयनिशा इत्यादि । पीणा यंदननुं अड, शिलाञ्जित -चन्दनागुरुकाष्ठानां भारान् कालीयकस्य च । चर्मरत्नसुवर्णानां गन्धानां चैव राशयः ॥ -महा० २।५१।१० -कालीयकम् । (न. कालीय+कन) वनस्पति ६।३७।६२ -मधुकरकुलकलङ्ककालीकृत कालेयककुसुमकुड्मलेषु-कादम्बरी ।

कालुष्य न. (कलुषस्य भावः ष्यञ्) भदिनती, भेलापणुं -कालुष्यमुपयाति बुद्धिः-का० १०३

कालेय पुं. (कलाया अपत्यं ढक्) वृत्रासुरनी मदद लई देवनी सामे लउनार ते नामनी अेक दानव, दैत्य -कोधशत्रुस्तथैवान्यः कालेया इति विश्रुताः -

महा० १।६५।३४; (न. कलायै हितं ढक्) अणुं. (न. कं सुखं आलेयं आदेयं यस्मात्) अणुगुरु यंदन -तां लोधकलकेन हताङ्गतैलामाशयान-कालेयकृताङ्गरामाम् -कुमा० ७।१९. (त्रि. कलेरिदं) अदिनुं, अदि संबंधी, अदिने लगतुं. (न. कलिना दृष्टं साम ढक्) माध्यन्दिन सवनमां सातमुं सूक्त लईने गावा योग्य साम.

कालेयक पुं. (कलये विवादाय साधु ढक्) इतरी. (पुं. कालेय स्वार्थे संज्ञायां वा क) अणुगुरु यंदन -कालेयकागुरुतिलपर्णी कुष्ठहरिद्रा-इति सुश्रुते ३९ अ०, वनस्पति उणदर, ६।३ उणदर (न. कालेय+क) ६।३ उणदर.

कालेयरु पुं. इतरी, यंदननी अेक प्रकार.

कालेश पुं. (कालस्य ईशः) सूर्य, शिव, मकारवर्ष, आडडानुं अड. (पुं. कालस्य ईश्वरः) कालेश्वरः ।

कालोदक न. (कालमुदकं यस्य) 'मछाभारत' प्रसिद्ध ते नामनुं अेक तीर्थ.

कालोप्त त्रि. (काले उप्तः) योग्य अणे वावेदुं, अरी भोसभमां वावेदुं.

काल्प पुं. (कल्पे भवः अण्) कयूरो, अेक अतनी डद, जंगली उणदर, (त्रि. कल्पे भवः अण्) कल्पमां थनार. (त्रि. कल्पस्येदं अण्) कल्प संबंधी, कल्पनुं, कल्पने लगतुं. (न. कल्प+अण्) व्याधनअ, वाधनअ.

काल्पक पुं. (कल्प+कप्) कयूरो.

काल्पनिक त्रि. (कल्पनायाः आगतः ठन्) कल्पनाधी आवेदुं, अल्पित, आरोपित, कल्पेदुं, -यथा-रसः स्वाद्यते इति काल्पनिकं भेदमुरीकृत्य कर्मकर्तारि वा प्रयोगः-सा० द०. अनावटी -काल्पनिकी व्युत्पत्तिः ।

काल्पसूत्र त्रि. (कल्पसूत्रं वेत्यधीते वा अण्) 'कल्पसूत्र'नी अल्प्यास करनार, 'कल्पसूत्र'ने अणनार.

काल्पिक त्रि. (कल्पसूत्रे उक्तः ठञ्) 'कल्पसूत्र'मां अडेल विधान, 'वेदांग-कल्पसूत्र'मां अडेल विधि वगेरे.

काल्य न. (कल्यमेव स्वार्थे अण्) सवार, प्राप्तःअण -तर्पितः सर्वकामैस्त्वं श्वः काल्ये साधयिष्यासि -रामा० २।३४।३४. (त्रि. प्राप्तः कालो यस्य तत्) जेनी योग्य अण आवी पडोअ्यो डीय ते, जेनी अरी भोसभ आवी डीय ते. (त्रि. काले भवः यत्) अणे-समये थनार.

काल्यक न. (काले साधु+यत्-क) वनस्पति कथूरो,
काशी ७७६२.

काल्या स्त्री. (कालः गर्भग्रहणयोग्यः कालः प्राप्तोऽस्याः)
श्वेनो गर्भग्रहणने योग्य काण प्राप्त थयो होय तेवी
ऋतुमती स्त्री -उपसर्या काल्या प्रजने-पाणिनिः
३१११०४ ॥

काल्याणक न. (कल्याणस्य भावः वुञ्) कल्याण भाव,
मंगल भाव, डितपणुं, मांगल्य, शुभ.

काल्याणिनेय त्रि. सद्गुणी स्त्रीथी थयेवुं.

काव न. (कविर्देवताऽस्य अण्) कवि श्वेनो देव छे
अेवुं सामगान.

कावचिक न. (कवचीनां समूहः ठञ्) अष्टर पडेरेला
पुरुषोनुं टोणुं.

कावट पुं. (पृषो०) कवट शब्द श्रुओ.

कावरुक त्रि. भयानक, बिडामणुं, विकराण. (पुं.) ध्रुवउ
पक्षी.

कावषेय पुं. 'यशुर्वेद' वंशान्तगत तुराभ्य नामनो अेक
ऋषिनो भेद.

कावाद पुं. (कुत्सितः ईषद्वा वादः कोः का) अराअ
भोलवुं, थोडुं भोलवुं, दुष्टवाद, वाक् कलड.

कावार न. (कं जलमावृणोति आ+वृ+अण्) शेवाण.

कावारी स्त्री. (कं जलं आवृणोति आ+वृ+डोष्)
दांडा विनानी छत्री, घास वगेरेनी छत्री, डालती
गुंपडी.

कावी स्त्री. (कवेरियं ष्यञ् डोष्) कवि संबंधी स्त्री.

कावृक पुं. (कुत्सितः ईषद्वा वृक इव) कूकडो,
यकवाकपक्षी, पीणा रंगना भरतकवारुं कोठ पक्षी,
यंडुल पक्षी स्त्री. कावृकी.

कावेर न. (कस्य सूर्यस्येव ईषद्वेदमङ्गमस्य) केसर,
डुंडुम.

कावेरी स्त्री. (कस्य जलस्य वेरं शरीरं तस्येदमित्यण्+डोष्)
ते नामनी अेक नदी -कावेरी सरितां पत्युः शङ्क-
नीयामिवाकरोत् -रघु० ४।४५, -ततो गच्छेत् कावेरी
वृताप्सरसां गणैः । -महा० ३।८५।२२, कुत्सितं
वेरं शरीरं यस्या- वेश्या, ७७६२.

काव्य पुं. (कवेः भृगु पुत्रस्य अपत्यं यञ्) शुक्राचार्य. -
जिगीषया ततो देवा वव्रिरेऽङ्घ्रिरसं मुनिम् । पौरोहित्येन
त्याज्यत्वे काव्यं तूशनसं परे ॥ -महा० १।७६।६; (त्रि.

कवेः इदम् यञ्) कवि संबंधी, (कव्+ण्यत्) करवा
योग्य, स्तुति करवा योग्य, (न. कवेः कर्म ष्यञ्)
कविकृत काव्य-कविता, गद्य-पद्यत्मक वाक्यरचना -
वाक्यं रसात्मकं काव्यं दोषास्तत्रापकर्षकाः ।
उत्कर्षहेतवः प्रोक्ता गुणालङ्काररीतयः ॥ सा० द०, -
तददाषौ शब्दार्थौ सगुणावानलंकृती पुनः क्वापि-काव्य०
१, -रमणीयार्थप्रतिपादकः शब्दः काव्यम्-रस० ।

काव्यचन्द्रिका स्त्री. ते नामनो अेक अलंकारशास्त्रनो
ग्रंथ.

काव्यप्रकाश पुं. (काव्यस्य स्वरूपादि प्रकाशयते यत्र)
मम्मटभट्ट प्रणीत ते नामनो अेक अलंकारशास्त्रनो
ग्रंथ.

काव्यप्रदीप पुं. (काव्यस्वरूपप्रकाशने प्रदीप इव) गोविन्द
भट्टे बनावेल 'काव्यप्रकाश' (टीकाकार)ना अर्थनो
प्रकाशक अेक अलंकारग्रंथनो भेद.

काव्यचौर पुं. (काव्यस्य चौर इव) भीष्मना काव्यमांधी
थोरी करी पोताना काव्यमां गोठवी देनार -यदस्य
दैत्या इव लुण्ठनाय काव्यार्थचौरा प्रगुणीभवन्ति-
विक्रम० १।११ ।

काव्यरसिक त्रि. (काव्यस्य रसं वेत्ति ठक्) काव्यना
रसने ज्ञानार, अनुभवनार.

काव्यलिङ्ग न. ते नामनो अेक अर्थालंकार -काव्यलिङ्ग
हेतोर्वाक्यपदार्थता -काव्य० १०. ।

काव्यशास्त्र न. (काव्यं शास्त्रमिव उपदेशकत्वात्) काव्यरूप
शास्त्र -काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम्-
हितो० ।

काव्या स्त्री. (कव वर्णने कच्+ण्यत्+टाप्) बुद्धि, अकल,
पूतना-कंसनी अडेन -पूतनाया हि वाग्बिलास-
विन्यासादिना शिशूनाकृष्य नाशकारितया तथात्वं
बोध्यम् ।

काव्यार्थापत्ति स्त्री. ते नामनो अेक अर्थालंकार.

काश् (भ्वा. आत्म. अक. सेट् प्रकाशते) प्रकाशवुं,
अणकवुं, यमकवुं, दीप्त थवुं; अनु साथे काश् अनुरूप
प्रकाशवुं. आभि साथे काश् थोतरक्ष प्रकाशवुं. अव
साथे काश् अवकाश मेणववो, स्वस्थाननी योग्यता
प्राप्त करवी, आ साथे काश् थोतरक्ष स्थिति करवी. उद्
साथे काश् ठोरे जवुं, ठोरे प्रकाशवुं. नि साथे काश्
समानता करवी, सम्+नि साथे काश् अडार कडवुं.

निर् साधे काश् दूर करुं, असेऽनुं, प्र साधे काश् अत्यंत दीपुं, प्रकाशुं. -एषु सर्वेषु भूतेषु गूढात्मानं प्रकाशते-कठ०, - अवसरोऽयमात्मानं प्रकाशयितुम् -श० १, -कदाचित् कुपितं मित्रं सर्वदोषं प्रकाशयेत्-चाण० २०, -प्रणीतः) न तु प्रकाशितः-उत्तर० ४, प्रति साधे काश् प्रतिशुं प्रकाशुं, वि साधे काश् जीलवाऽप प्रकाशुं, सम् साधे काश् सारी रीते प्रकाशुं, (दिवा. आ. अक. सेट्-काश्यते दीपुं-प्रकाशुं, काश पुं. (केन जलेन कफात्मकेन अश्यते व्याप्यतेऽत्र अश् व्याप्तौ आधारे घञ्) उधरसनो रोग, (काश्+अच्) कासडो, घास -पुण्डरीकातपत्रस्तं विकसत् काशचामरः । ऋतुविडम्ब्यामास न पुनः प्राप तच्छ्रयम् ॥ -रघु० ४।१७; (ईषद् अश्राति अश्+अच् कोः का) अकं ज्ञातनो उँदर, अकं ऋषि. काशक पुं. (काश्+ण्वुल्) अकं ज्ञातनुं तृष्-कासडो. (त्रि.) प्रकाशवाणुं, दीप्तिवाणुं. काशकृत्स्न पुं. ते नामना व्याकरणशास्त्र प्रवर्तवन्तार ऋषि-वैयाकरण. काशकृत्स्नक त्रि. (काशकृत्स्नेन निर्वृतादि अरीहणादि चतुरर्थ्यां वुञ्) काशकृत्स्न ऋषिअे वैयाकरणे करेव वगेरे. काशज त्रि. (काशे जायते जन्+ङ) कासडामां उत्पन्न थयेव. काशपरी स्त्री. (काशः परो यस्याः गौरा. डीष्) कासडाथी घेरायेवी नदी -काशफरी । काश(प)फरेय त्रि. (काश(प)फरी तत्र भवः ढक्) कासडाथी वींटायेवी नदीमां थनार. काशपौण्ड्र पुं. (काशप्रधानः पौण्ड्रः) ते नामनो अकं देश. काशमय त्रि. (काशस्य विकारः मयट्) कासडानां तृष्नुं बनावेव, कासडानां तृष्नुं करेव. (त्रि. काश+प्राचुर्यं मयट्) ज्यां कासडानुं तृष् घणुं डीय छे ते स्थल वगेरे. काशमर्ह पुं. (काशं मृद्नाति मृद्+अण्) अकं ज्ञातनी वनस्पति, कासमर्ह वृक्ष. काशय पुं. काशी राजनी ते नामनो पुत्र. काशा स्त्री. (काशते इति काश्+अच्+टाप्) कास नामनुं घास.

काशादि पुं पाणिनिथ व्याकरण प्रसिद्ध अकं शब्द गण -काश, पाश, अश्वत्थ, पलाश, पीयूषा, चरण वास, नड, वन, कर्दम, कच्छूल, कङ्कट, गुहा विस, तृण, कपूर, वव्वर, मधुर, ग्रह, कपित्थ जतु, सिपाल । काशाल्मलि स्त्री. (कुत्सिता शाल्मलिः कोः का) अकं ज्ञातना शीमणानुं ज्ञाड. काशि स्त्री. (काश्+इन्) काशी क्षेत्र, अनारस, काशीनगरी -तथा काशिपति स्निग्धं सततं प्रियवादिनम् । सद्धतं देवसङ्काशं स्वयमेवानयस्व हि ॥ -रामा० १।१३।२३. (पुं.) काशी देश, सूर्य, मूठी. (त्रि. काश्+भावे इन्) प्रकाशवाणुं. काशिक त्रि. (काशेरिदं ठञ्) काशी संभंधी, काशीमां थनार. काशिका स्त्री. (काशि+कन्+टाप्) काशी नगरी मनोनिवृत्तिः परमोपशान्ति सा तीर्थवर्या मणिकर्णिका वै । ज्ञानप्रवाहा विमला हि गङ्गा सा काशिकाऽहं निजबोधरूपा ॥ -शङ्कराचार्यः, (स्त्री काश्+ण्वुल्+टाप्) पाणिनीनां सूत्रो उपर वामनाचार्ये करेवी वृत्ति. काशिकाप्रिय पुं. (काशिका प्रिया यस्य) धन्वंतरि. काशिकी स्त्री. काशीक्षेत्र, अनारस. काशिन् त्रि. (काशते काश्+णिनि) प्रकाशमान जितकाशिन् (जे काशीनां विजेतानी जेम व्यवहार करे छे) यणकाटवाणुं, उधरसनो रोगवाणुं. काशिप पुं. (काशीन् देशान् तत्स्थपुरीं वा पाति पा+क) काशीनो राज, महादेव, विश्वेश्वर -काशिपतिः । काशिपुरी स्त्री. (काशीदेशे पुरी) काशी नगरी. काशिराज पुं. (काशीनां जनपदानां राजा) काशी देशनो राज, अंभा, अंबिका अने अंभाविकाना पिता. काशिल त्रि. (काश्+इल) कासडाथी डांडेल-छवायेव. काशिष्णु त्रि. (काश्+इष्णुच्) प्रकाशमान, प्रकाशतुं, तेजोमय. काशी स्त्री. (काश्+इन्+स्त्रियां डीप्) काशी, अनारस -वाराणस्यां भवेत् काशी क्षवथौ ना तृणे स्त्रियाम् -अमरटीकायां भरतः । काशीखण्ड न. (काशीमाहात्म्यप्रतिपादकं खण्डम्) '२३६ पुराण' अंतर्गत काशीमाहात्म्य प्रतिपादक अकं ग्रंथ. काशीनाथ पुं. (काश्याः नाथः) महादेव, काशी विश्वेश्वर महादेव, काशीनो राज -काशीनाथं समाश्रित्य कुतः कालभयं नृणाम् ॥

काशीयात्रा स्त्री. (काशीतीर्थेषु यात्रा) काशीनां तीर्थोनी यात्रा.

काशीरहस्य न. (काश्याः रहस्यम्) काशीमां रडेनाराओना कर्तव्याचारनो भेद.

काशीराज पुं. (काशीनां जनपदानां राजा टच्) काशी देशनो राजा -धृष्टकेतुश्चेकितानः काशीराजश्च वीर्यवान् । -भग० १।५

काशीश पुं. (काश्यामीशः) मडादेव-विश्वेश्वर (न. (कुत्सित ईषद्वा शीशमिव कोः का) डीरकसी. - काशीशं धातुकाशीशं पांशुकाशीशमित्यपि -भावप्र० ।

काशीसेतु पुं. काशीनां मडात्म्यवाणो ते नामनो अेक ग्रंथ.

काशू स्त्री. (काश्+ऊणिच्) शक्तिरूप अस्त्र, विकलवाशी-बोली, बुद्धि, रोग. -कासू ।

काशूकार पुं. (कशू विकलवाचं करोति कृ+अण्) सोपारीनुं आउ, डीङ्गनुं आउ.

काशूतरी स्त्री. (काशूः ह्रस्वार्थे ष्टरच्+डोष्) ते नामनुं अेक अस्त्र.

काशेय त्रि. (काश्यां भवः ढक्) काशीमां थनार. (पुं. काशीनृपस्यापत्यं ढक्) काशीराजनो पुत्र.

काशेयी स्त्री. (काशीनृपस्यपत्य स्त्री ढक्) काशीराजनी पुत्री.

काश्मरी स्त्री. (काशते इति काश्+वनिप् वनोरच् इति डोत्रो षष्ठी. वा वस्य मः) गांभारी नामनी वनस्पति, शीवश नामनी वनस्पति -गम्भारी भद्रपर्णो च श्रीपर्णो मधुपर्णिका । काश्मिरी काश्मरी हीरा काश्मर्यः पीतरौहिणी ॥ -भावप्र० ।

काश्मर्य न. (काश्मरी+स्वार्थे ष्यञ्) उपरनो श७६ श्रुओ, १. पुष्करभूण, २. काश्यङ्गनुं आउ.

काश्मीर न. (काश्मीरे भवः अण्) पुष्करभूण, टंकुषाणार, डेसर -काश्मर्याः कृतमालमुद्गतदलं को यष्टिकष्टीकते-मा० १।७, -काश्मीरगन्धमृगना-भिकृताङ्गरागाम् चौर० ८, -काश्मीरगौरवपुषाम-भिसारिकाणाम्-गौत० ११।१, हुंहुम्. -शारदामठमारभ्य कुङ्कुमादितटान्तकम् । तावत् काश्मीरदेशः स्यात् पञ्चाशद्योजनात्मकः ॥ -शक्तिसंगमतत्रे । (पुं. काश्मीर एव) काश्मीर देश. (पुं. काश्मीरदेशानां राजा अण्) काश्मीर देशनो राजा. (त्रि. काश्मीरे भवः अण्) काश्मीर देशमां थनार, काश्मीर देशनो रडेवासी.

काश्मीरक त्रि. (काश्मीरे भवः मनुष्य तत्स्थो वा वुञ्) काश्मीर देशमां थनार मनुष्य.

काश्मीरज न. (काश्मीरे जायते जन्+ड) कठ, पुष्करभूण वनस्पति, डेसर. (त्रि.) काश्मीर देशमां उत्पन्न थनार-रडेनार.

काश्मीरजन्मन् न. (काश्मीरे जन्म यस्य) डेसर. (त्रि.) काश्मीर देशमां जेनो जन्म थयो डोय ते.

काश्मीरजा स्त्री. (काश्मीरे जायते) अतिविष्मनी कणी, पीणी द्राक्ष.

काश्मीरजीरक न. (काश्मीरं जीरकम्) शाडुश्रु, काणुं श्रुं.

काश्मीरा स्त्री. (काश्मीरे भवा काश्मीर+अच्+टाप्) पीणी दराज, अतिविष्मनी कणी.

काश्मीरिक त्रि. (काश्मीर+ठक्) काश्मीरक श७६ श्रुओ.

काश्मीरी स्त्री. (काश्मीरे भवा अण् डीप्) गांभारी-शीवश नामनी वनस्पति.

काश्मीर्य न. (काश्मीर+ण्य) डेसर. (त्रि.) काश्मीर देशना राजाअे डरेल वगेरे.

काश्य न. (कं जलं आश्यं यत्र, कुत्सितं वा आश्यं यत्र, अश्+ण्यत् कश्य स्वार्थेऽण्) मटिरा, धाउ. (पुं. काश्यां भवः यत्) काशीना राजा-अक्षतः क्षयित्वारीन् संख्येऽसंख्येयविक्रमः । आनयामास काश्यस्य सुताः सागरगासुतः ॥ -महा० १।१०२।४९ -काश्यकः ।

काश्यप न. (काश्यं मह्यं पिबत्यत्र पा+घञर्थे क) मांस. -मांसस्य हि मद्यपानाङ्गत्वेन प्रसिद्धेस्तथात्वम् । (पुं. काश्यं राजभेदं पाति पा+क) ते नामनो अेक ऋषि, काश्य राजानो अेक पुत्र, काश्यपगोत्रीनो पुत्र, कशाडभुनि, अेक जतनो मृग, सूर्यनो सारथी. (त्रि. काश्यपस्येदं अण्) कश्यपने लगतुं, काश्यपऋषि संबंधी. -स्वाध्यायवान् वृत्तसमाधियुक्तो, विभाण्डकः काश्यपः प्रादुरासीम्-महा० ३।१११।२०.

काश्यपनन्दन पुं. (काश्यपस्य नन्दनः) १. गरुड, २. सूर्यसारथी, अरुण, ३. देव.

काश्यपायन पुं. (काश्यपस्य गोत्रापत्यम् नडा० फक्) कश्यपगोत्रमां पेदा थनार, कश्यपनो गोत्रपुत्र.

काश्यपि पुं. (काश्यपे भवः इञ्) १. सूर्यनो सारथी, अरुण, २. गरुड, ३. डरकोई देव.

काश्यपिन् पुं. (काश्यपेन प्रोक्तमधीयते णिनि) कश्यपे
कडेली वेदशाखा ભણનાર.

काश्यपी स्त्री. (कश्यपस्येयं+अण्+ङीप्) पृथ्वी -तानपि
दधासि मातः काश्यपि ! यातस्तवापि विवेकः -
भामि० २।६८, भूमि, कश्यपनी स्त्री. -पृथिवी काश्यपी
जज्ञे सुता तस्य महात्मनः । -महा० १३।१५४।७ ।

काश्यपेय पुं. (कश्यपस्येयम् अण् काश्यपी-कश्यपभार्या
तत्र भवः ढक्) कश्यपपत्नीने पेटे पेदा थयेल सुर
अने अशुर, सूर्य - जवाकुसुमसङ्काशं काश्यपेयं
महाद्युतिम्-शब्दरत्नावली, १२७५ पक्षी.

काश्यादि पुं. पाणिनिथ व्याकरज्ञ प्रसिद्ध शब्दसमूह स
च गणः-काशि, वेदि (चेदि इति वा), सांयाति,
संवाह, अच्युत, मोदमान, शकुलाद, हस्तिकर्षू,
कुनामन्, हिरण्य, करण, गोवासन, भारङ्गी, अरिन्दम,
अरित्र, देवदत्त, दशग्राम, शौवावतान, युवराज,
उपराज, देवराज, मोदन, सिन्धु, मित्र, दासमित्र, युद्धमित्र,
सोममित्र, छागमित्र, सघमित्र, आपद्, ऊर्ध्व. तत् ।

काश्यायन पुं. स्त्री. (काश्यस्य काशिराजस्य गोत्रापत्यम्
फक्) કાશીરાજનો ગોત્રપુત્ર.

काष् पुं. (कष्यते अनेन कष् करणे घञ्) કસોટી
કરવાનો પથ્થર, રગડવું, ઘસવું -પથિષુ વિટપિનાં
સ્કન્ધકાષૈઃ સ ધૂમઃ- વેળી૦ ૨।૧૮, -લીનાલિઃ
સુરકારિણાં કપોલકાપઃ -કિ૦ ૫।૨૬, તે નામનો
એક ઋષિ.

काषाय त्रि. (कषायेण रक्तः अण्) ભગવા રંગથી
રંગેલ વસ્ત્ર વગેરે -કાષાયવસનાથવા -અમર૦, -
इमे काषाये गृहीते-मालवि० ५

काषायकन्थ त्रि. (काषायी कन्था यस्य) ગેરૂ વગેરે
રાતા રંગથી રંગેલી કંથા છે જેની એવું.

काषायण पुं. (काषस्य गोत्रापत्यं फञ्) કાષગોત્રનો
અપત્ય-છોકરું.

काषायवासिक पुं. (काषाये वस्त्रे वासोऽस्त्यस्य ठक्)
એક જાતનો કીડો.

काषायिन् पुं. (कषायेण प्रोक्तमधीयते णिनि) કષાય
ઋષિએ કહેલી શાખાનો અભ્યાસ કરનાર.

काष्ठ न. (काशति अनेन काश्+कथन् नेट् शस्य ष)
લાકડાં -યથા કાષ્ટં ચ કાષ્ટં ન સમેયાતાં મહોદધૌ
-હિતા૦ ૪।૬૯, ઈંધણું, કાષ્ટ -સંસારમતિશુષ્કં યત્
મુષ્ટિમધ્યે સમેષ્યતિ । તત્ કાષ્ટં કાષ્ટમિત્યાહુઃ
खदिरादिसमुद्भवम् ।।

काष्ठक त्रि. (काष्ठं विद्यतेऽस्य नडादि० छ कुक् च)
લાકડાંવાળું, ઈંધણવાળું, કાષ્ટયુક્ત ન૦ (કાળાગુરુ)
ચંદન

काष्ठकदली स्त्री. (काष्ठमिव कठिना कदली) એક
જાતની કેળ.

काष्ठकीट पुं. (काष्ठे कीटः) ઘુણ નામનો કીડો,
લાકડાને કોરીને અક્ષર જેવી આકૃતિ કરનાર એક
જાતનો કીડો.

काष्ठकूट पुं. स्त्री. (काष्ठं कुट्टति कुट्ट+अण्) લાકડાને
કોચી નાંખનારું એક પક્ષી, લક્કડખોદ પક્ષી.

काष्ठकुदाल पुं. (काष्ठमयः कदालः) વહાણમાંથી કચરો
કાઢી નાંખવા માટેની લાકડાની કોદાળી. -
काष्ठकूदालः ।

काष्ठजम्बु पुं. (काष्ठप्रधानो जम्बुः, स्त्री. काष्ठप्रधानाजम्बुः)
એક જાતનું ઝાડ.

काष्ठतक्ष पुं. (काष्ठं तक्ष+ति, तक्ष+क्विप्) સુધાર.
(પું. તક્ષ+ખ્વુલ્) કાષ્ટતક્ષકઃ ।

काष्ठतक्षणकर्तृ पुं. (काष्ठतक्षणं करोति कृ+ण्वुल्)
ઉપરનો અર્થ જુઓ. (ત્રિ.) લાકડાને છોલનાર.

काष्ठतट पुं. (काष्ठं तक्षति, तक्ष तनूकरणे क्विप्)
સુધાર, મિસ્ત્રી, રથકાર, વર્ણસંકર જાતિવિશેષ,
વિશ્વકર્મા.

काष्ठतन्तु पुं. (काष्ठे तन्तुरिव दीर्घत्वेनावस्थितत्वात्)
લાકડામાં રહેનારો એક જાતનો કીડો, ઘુણ.

काष्ठदारु पुं. (काष्ठप्रधानो दारुः) દેવદારુનું ઝાડ.

काष्ठद्रु पुं. (काष्ठप्रधानो द्रुः) ખાખરાનું ઝાડ.

काष्ठधात्रीफल न. (काष्ठमित्र शुष्कं धात्रीफलम्) સૂકું
આમળું, આમળું.

काष्ठपाटला स्त्री. (काष्ठमिव कठिना पाटला) એક
જાતની વનસ્પતિ, ધોળી પાડલ -અપરા સ્યાત્ પાટલા
सिता, मुक्षको मोक्षको घण्टा पाटलिः काष्ठपाटला ।।
-ભાવપ્ર૦ ।

काष्ठमठी स्त्री. (क्षुद्रो मठः मठी काष्ठेन निर्मिता
મઠીવ) ચિતા, ચેહ.

काष्ठमय त्रि. (काष्ठात्मकं मयट्) લાકડા જેવું, લાકડાના
જેવા કઠણ હૃદયવાળું, નિર્દય, કઠણ હૈયાવાળું.

काष्ठमल्ल पुं. (काष्ठं मल्ल इव यत्र) પ્રેત લઈ જવાનું
સાધન-ઠાઠડી.

કાષ્ઠમૌન ન. (કાષ્ઠમિવ મૌનમ્) ચેષ્ઠા દ્વારા પશ્ચિમી પોતાના અભિપ્રાયને ન પ્રગટ કરવારૂપ મૌન.

કાષ્ઠરજની સ્ત્રી. (કાષ્ઠપ્રધાના રજની) વનસ્પતિ ધારૂહળદર.

કાષ્ઠલેખક પું. (કાષ્ઠં લિખતિ લિખ્+ખ્વલ્) કાષ્ઠકીટ શબ્દ જુઓ.

કાષ્ઠલોહિન પું. (કાષ્ઠં ચ લોહ ચ તે સ્તોડત્ર) લોખંડથી જેડલાં લાકડાનો ધોકો-મુદ્ગર.

કાષ્ઠવત્ ત્રિ. (કાષ્ઠ+મતુષ્) લાકડાવાળું. (અવ્ય. કાષ્ઠ+વત) લાકડા જેવું, કાષ્ઠ સરખું.

કાષ્ઠવાટ પું. ન. (કાષ્ઠસ્ય વાટ:-વાટમ્) લાકડાંની બનેલી ભીંત.

કાષ્ઠવલ્લિકા સ્ત્રી. (કાષ્ઠમિવ શુષ્કા વલ્લિકા) વનસ્પતિ કડુ.

કાષ્ઠસારિવા સ્ત્રી. (કાષ્ઠમિવ શુષ્કા સારિવા) વનસ્પતિ ધોળી ઉપલસરી, અનંતમૂળ.

કાષ્ઠા સ્ત્રી. (કાશતે પ્રકાશતે કાશ્+વ્યન્ શસ્ય ષ: તત: ટાપ્) દિશા -સ્ફુરતિ વિશદમેષા પૂર્વકાષ્ઠાઙ્ગનાયા: -શિશુન્ ૧૧૧૨, આંખના અઢાર પલકારા જેટલો કાળ -નિમેષા દશ ચાષ્ટૌ ચ કાષ્ઠા ત્રિંશત્ તુ તા: કલા:- સ્ત્રીમા -સ્વયં વિશીર્ણદ્રુમપર્ણવૃત્તિતા પરા હિ કાષ્ઠા તપસ:-કુમાન્ ૫૧૨૮, ૭૬ -કાષ્ઠાગત-સ્નેહરસાનુવિદ્ધમ્ -કુમાન્ ૩૧૩૫, મર્યાદા સ્થિતિ, ઉત્કર્થ -મહત: પરમવ્યક્તમવ્યક્તાત્ પુરુષ: પર: । પુરુષાન્ન પરં કિન્ચિત્ સા કાષ્ઠા સા પરં ગતિ: ।। - કઠશ્રુતૌ; શ્રેષ્ઠપશુ, ધારૂહળદર વનસ્પતિ, કશ્યપ ઋષિની એક પત્ની -અદિતિર્દિતિર્દનુ: કાષ્ઠા અરિષ્ટા સરસા ઇલા-ભાગન્ ૬૧૬૧૨૫, લક્ષ્ય, નિશાની, અવસ્થા, ૧૦. દશ સંખ્યાની સંજ્ઞા.

કાષ્ઠાગાર ન. (કાષ્ઠનિર્મિતમાગારમ્) લાકડાંનું બનાવેલું ઘર.

કાષ્ઠામ્બુવાહિની સ્ત્રી. (કાષ્ઠનિર્મિતામ્બુવાહિની) વહાણમાંથી પાણી ઉદેચવાનું વાસણ, ડોલ.

કાષ્ઠાલુક ન. (કાષ્ઠમિવ કઠિનમાલુકમ્) એક જાતનું કંદમૂળ, બટાટા.

કાષ્ઠિક ત્રિ. (કાષ્ઠમસ્ત્યસ્ય ઠન્) ઘણાં લાકડાંવાળું.

કાષ્ઠિકા સ્ત્રી. (કાષ્ઠી સ્વાર્થે કપ્+ટાપ્) લાકડાનો નાનો ટુકડો.

કાષ્ઠિન્ ત્રિ. (કાષ્ઠમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) પુષ્કળ લાકડાંવાળું.

કાષ્ઠીલ પું. (કાષ્ઠિના ઇલ્યતે ઇલ્ ક્ષેપણે કર્મણિ ઘજ્) એક જાતની કેળ, રાની કેળનું ઝાડ, એક જાતના આકડાનું ઝાડ.

કાષ્ઠીલા સ્ત્રી. (કુત્સિતા ઈષદ્વા અષ્ઠીલેવ) રાની કેળનું ઝાડ. -કાષ્ઠીલિકા ।

કાષ્ઠેક્ષુ પું. (કાષ્ઠમિવ કઠિનકાળ્ડમિક્ષુ:) એક જાતની શેરડી.

કાષ્ઠોદુમ્બરિકા સ્ત્રી. (કાષ્ઠપ્રધાના ઉદુમ્બરિકા) એક જાતના ઉંબરાનું વૃક્ષ.

કાસ્ (શ્વાન્ આત્મન્ અકન્ સેટ્-કાસતે) રોગનું ચિહ્ન બતાવે તેવો ખરાબ અવાજ કરવો તે, ઉધરસ ખાવી.

કાસ ત્રિ. (કસ્ હિંસને કર્તરિ ણ) હિંસક. (પું. કાસ્તેડનેન કાસ્+કરણે ઘજ્) ખાંસીનો રોગ, ખાંસી, ઉધરસ -સંખિન્નકાંસ્યસ્વનતુલ્યઘોષ:, નિરેતિ વક્ત્રાત્ સહસા સદોષો મનોષિભિ: કાસ ઇતિ પ્રદિષ્ટ: ।

કાસકન્દ પું. (કાસહેતુ: કન્દ:) જેનાથી ઉધરસ થાય તેવું એક જાતનું કંદમૂળ.

કાસકુળ્ ત્રિ. (કાસેન કુળ્): ઉધરસથી પીડાયેલ, ખાંસીથી પીડાયેલ. (પું. કાસકુળ્+અચ્) યમરાજ.

કાસઘ્ન ત્રિ. (કાસં હન્તિ હન્+હેત્વાદૌ ટક્) ઉધરસનો નાશ કરે તેવું ઔષધ વગેરે. (પું.) બેઠી ભોરિંગણી, કાસને હણનાર 'ભાવપ્રકાશ'માં કહેલ હરેક પીપર, સૂંઠ અને મરીને સમભાવે ખાંડી મધ નાખી બનાવેલી ગોળી.

કાસઘ્ની સ્ત્રી. (કાસં હન્તિ હન્+ટક્+ઙીપ્) વનસ્પતિ બેઠી ભોરિંગણી, ભારંગ.

કાસજિત્ સ્ત્રી. (કાસં જયતિ જિ+ક્વિપ્) ભારંગ નામની વનસ્પતિ, બેઠી ભોરિંગણી. (ત્રિ.) કાસરોગને છૂતનાર, ઉધરસનો નાશ કરનાર કોઈ પણ ઔષધવિશેષ.

કાસનાશિની સ્ત્રી. (કાસં નાશયતિ કશ્+ણિચ્+ણિનિ ઙીપ્) વનસ્પતિ કાકડાશીંગી, કાસ રોગનો નાશ કરવાવાળી.

કાસન્દીવટિકા સ્ત્રી. (કાસન્દી વટતિ) એક જાતનું ખાટું અને પ્રવાહી એવું પીણું.

કાસમર્દ પું. (કાસં મૃદ્નાતિ મૃદ્+અણ) તે નામની એક જાતની વનસ્પતિ, (પું. કસ્ય જલસ્ય આસેન ક્ષેપેણ મૃદ્ધતેડસૌ મૃદ્+ઘજ્) એક જાતનો પીવાનો ખાટો પ્રવાહી પદાર્થ.

कासमर्दन पुं. (कासं मृदनाति मृद्+ल्यु) वनस्पति पटोव.
 कासर पुं. (कं जले आसरति आ+सृ+अच्) पा.ओ. -
 व्यारोषं मानिन्यास्तमोदिवः कासरं कलमभूमेः आर्यासं
 ५२९
 कासरी स्त्री. (कासर+ङीप्) लेश.
 कासहन् पुं. (कासं हन्ति हत्+क्विप्) कास रोगने-
 उधरसने उषनारो भोरिंगण्णी मिश्रित अेक ज्ञातनो
 उकाणो. (त्रि.) उधरसने उषनार कोर्ध औषध.
 कासार पुं. (कस्य जलस्य आसारो यत्र) सरोवर,
 तक्षाव -दुरालोकस्तोकस्तवकनवकाशोकलतिका
 विकाशः कासारोपवनपवनोऽपि व्यथयति ॥ -
 गीतगो० २।२०; अेक ज्ञातनो ढडक छंढ. (न.) अेक
 ज्ञातनुं पकवान्.
 कासारि पुं. (कासस्य अरिः) कासमर्द नामनी अेक
 ज्ञातनी वनस्पति.
 कासालु पुं. (कासकारी आलुः) कोंकणदेशमां प्रसिद्ध
 अेक ज्ञातनुं आलु नामनुं कंढमूण.
 कासिका स्त्री. जंगली मगनुं वृक्ष.
 कासिन् त्रि. (कासोऽस्त्यस्य णिनि) कास रोगवाणुं,
 पांसीवाणुं.
 कासीय न. अेक ज्ञातनी धानु-कांसु.
 कासीस न. (कासी क्षुद्रकासं स्यति सो+क) डीराकसी.
 -कासीसकटुरोहिण्योर्जातीकन्दहरिद्रयोः-सुश्रुते ।
 कासू स्त्री. (कास्+ऊ) अेक ज्ञातनुं उथियार, अस्त्र,
 भरछी, भावो, दीप्ति, भाषा, रोग, बुद्धि.
 कासूतरी स्त्री. उपरनो शब्द जुओ.
 कासृति स्त्री. (कुत्सिता सृतिः सरणम्) पराभ गति,
 दुगति, पगढी, गुप्तमार्ग.
 कासेक्षु पुं. (कास+इक्षुः) अेक ज्ञातनुं तुषा, कासडो.
 कास्तीर न. (ईषतीरमस्यास्ति कोः का नि. सुट्) ते
 नामनुं अेक नगर, तेमां उत्पन्न थती क्वर्ध.
 कास्मर्य्य पुं. (कास्मर्य्य पृषो० शस्य सः) गांभारी
 सीवण नामनी वनस्पति.
 काहका स्त्री. (काहला पृषो० लस्य कः) काडडु नामनुं
 वाहिन-रक्षशीगुं.
 काहल पुं. (कुत्सितं हलति लिखति हल्+अच् कोः
 का) उपरनो अर्थ, बिलाडो, कूकडो, अवाज, शब्द,
 नाद. (न. कुत्सितं अव्यक्तं हलं वाक्यध्वनिर्वा
 यत्र) अस्पष्ट वाक्य. (त्रि. केन जलेन अहलः

अस्पष्टः) सूक्ष्, अत्यंत मोटुं, धणुं, जल, नीय,
 धातकी, अपकारी.

काहला स्त्री. (कुत्सितं अव्यक्तं वा हलति शब्दं करोति
 हल्+अच्+टाप्) रक्षशीगुं, गायनुं शीगडुं, शीगडाना
 आकारनुं अेक वाहिन, उंको, नगारुं, निशान, धंतूराना
 कूल जेवा आकारनुं अेक वाहिन- (ईषदपि न हलं
 कुत्सितमङ्गमस्याः) अक्षरानो अेक भेद.

काहलापुष्य पुं. (काहलेव पुष्यमस्य) धंतूरानुं जड,
 धंतूरो.

काहलि पुं. (कं सुखमाहलति ददाति आ+हल्+इन्)
 शिव, मछडेव.

काहली स्त्री. (काहलि+ङीप्) तरुण स्त्री, कूकडी, बिलाडी.

काहारक पुं. (कुत्सितं शिबिकादिकमालम्ब्य जीविका-
 माहरति आ+ह्+ ण्वुल्) पावणी उपाडनारी अेक
 ज्ञाति, भोर्ध ज्ञाति-तथा गारुडिका वीराः क्षुरकर्मा-
 पजीवकाः । व्याधाः काहारकाः पुष्टाः कृष्णं
 संवाहयन्ति ये ॥ -जैमिनिभारते ।

काही स्त्री. (कं सुखमाहन्ति ददाति आहन्+ङ+ङीप्)
 ईंढरजवनुं जड.

कि (जुहो० पर० सक० अनिट्-चिकेति) ज्ञाणुं, समजुं,
 कियु त्रि. (किमिच्छति कि+वेदे क्यच् ततः छन्दसि उ)
 शुं ईच्छनार.

किराजन् पुं. (कः कुत्सितो राजा) पराभ राज.
 (त्रि.) पराभ राजवाणो देश वगेरे.

किवत् त्रि. (किं विद्यतेऽस्य मतुप् मान्तत्वात् मस्य वः)
 शा वाणुं, शी वस्तुवाणुं, शा पदार्थवाणुं, केवुं.

किवदन्ती स्त्री. (किं+वद्+झिच्+ङीप्) साथो के भोरो
 लीकापवाद, जभर, जनश्रुतिः- किंवदन्ति । अस्ति
 किलेषा किंवदन्ती अस्माकं कुले कालरात्रिकल्पा
 विद्या नाम राक्षसी समुत्पत्स्यते-प्रबोधचन्द्रोदयनाटक ।

किंवा अव्य. (किञ्च वा च द्वन्द्वः) वितर्कमां, संभावनामां,
 भीजे पक्ष भताववो डोय त्यां वपराय छे.

किंशारु पुं. (कुत्सितं शृणाति किम्+शृ+जुण्) धान्य
 वगेरेनी अशभाग, भाष, कंकपक्षी.

किंशुक पुं. (किञ्चित् शुक इव शुकतुण्डाभपुष्यत्वात्)
 भाभरानुं जड, केसूडानुं जड -रूपयौवनसंपन्ना
 विशालकुलसंभवाः । विद्याहीना न शोभन्ते निर्गन्धा
 इव किशुकाः -चाणक्ये ७, -किं किशुकैः
 शुकमुखच्छविभिर्न दग्धम्-ऋतु०-६।२९, नन्दीवृक्ष.

કિંશુલુક પું. (કિંશુક+નિપાતનાત્ સાધુઃ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કિંશુલુકાદિ પું પાણિનિય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દગણ સ ચ ગણઃ-કિંશુલુક, શાવ, નડ, અજ્ઞન, મજ્ઞન, લોહિત, કુક્કુટ ।

કિંસ ત્રિ. (કિં સ્યતિ સો+ક) ખરાબ રીતે છેદનાર, કાપનાર.

કિંસખા પું. (કુત્સિતઃ સખા) ખરાબ મિત્ર- સ કિંસખા સાધુ ન શાસ્ત્રિ યોડધિપમ્-કિં ૧૫

કિંસ્વિત્ અવ્ય. (કિં+સ્વિત્) વિતર્કમાં વપરાતો અવ્યય.

કિકિ પું. (કક+ઇન્) નાળિયેર, ચાષપક્ષી.

કિકિદિવ પું. (કિકીત્યવ્યક્તશબ્દેન દીવ્યતિ દિવ્+ક) ચાષપક્ષી. (પું. કિકિદિવ્+ઇન્) કિકિદિવિઃ, કિકિદિવિ । (પું. કિકીતિ શબ્દોડસ્ત્યસ્ય વ્રોહ્યાં ઇનિ) કિકિન્ ।

કિકિર ત્રિ. (ક્ર+ઘઞર્થે કર્મણિ ક વેદે પૃષોઃ આદૌ વ્યાગમઃ) વીખરાયેલ, વેરાયેલ.

કિકિટ ત્રિ. ખરાબ, કુત્સિત.

કિકિશ પું. દેહમાં ઉત્પન્ન થનારો એક જાતનો કૃમિ-કીડો.

કિકિસાદ પું. એક જાતનો સર્પ.

કિકીદિવિ પું. (કિકીદિવ્+ઇન્) ચાષપક્ષી.

કિચિ પું. (ખદતિ હિનસ્તિ ખદ્ હિંસાયાં નિપાતનાત્ સાધુઃ) નાનું શિયાળ.

કિચ્છ્ણી કિચ્ચિત્ કળતિ કળ્ શબ્દે ઇન્ ડીપ્) નાની ઘંટડી, ધૂધરી.

કિચ્છર ત્રિ. (કિચ્ચિત્ કરોતિ અચ્) દાસ, સેવક, ચાકર, નોકર -વિપ્રસ્ય કિચ્છરો ભૂપો વૈશ્યો ભૂપસ્ય ભૂમિપ ! । સર્વેષાં કિચ્છરાઃ શૂદ્રા બ્રાહ્મણસ્ય વિશેષતઃ ॥ -પુરાણે.

કિચ્છકરી સ્ત્રી. (કિચ્છરા+ડીપ્) દાસી, નોકરની સ્ત્રી.

કિચ્છલ પું. સાત્વતવંશમાં પેદા થયેલ તે નામનો એક રાજા.

કિકાર્યતા સ્ત્રી. (કિકાર્યસ્ય ભાવઃ) શું કરવાપણું.

-કિચ્છિણિકા સ્ત્રી. (કિકિણ+ઇકન્) નાની ઘંટડી, નાની ધૂધરી, નાની ટોકરી.

કિચ્છિણી સ્ત્રી. (કિકિણ્+ઇન્+ડીપ્) નાની ટોકરી, ઘંટડી, ધૂધરી, નાની ધૂધરી - કિચ્છિણીસ્વરનિર્ઘોષો યુક્તસ્તોરણકલ્પનૈઃ-મહાં ૧૩|૫૩|૩૧, - ક્વણત્કન-

કિકિચ્છ્ણીણગણાયિતસ્યન્દનૈઃ-ઉત્તરં ૫|૫, ઘંટડી વગેરે જેમાં મૂકેલ હોય એવો દાગીનો, ભૂષણ, ખાટી દ્રાક્ષ, વનસ્પતિ વેરફલ, કંટોરીનો વેલો, દેવીની એક સ્તુતિ.

કિચ્છિર પું. (કિચ્ચિત્ કિરતિ ક્ષિપતિ ચિત્તં વિયોગિનાં રાગંવા કૃ+ક) ભમરો, કોયલ, ઘોડો, કામદેવ, રાતો રંગ - સ્ત્રીંકિકરી. (ત્રિ.) રાતા રંગવાળું. (ન. કિં કુત્સિતં મદવારિ કિરતિ વિક્ષિપતિ કૃ+ક) હાથીનું ગંડસ્થલ.

કિચ્છિરા સ્ત્રી. (કિચ્છિર+ટાપ્) લોહી.

કિચ્છિરાત પું. (કિચ્છિરં રક્તવર્ણમતતિ અત્+અણ્) આસોપાલવનું ઝાડ, અશોક વૃક્ષ -કિચ્છિરાતો હૈમગૌરઃ પીતકઃ પીતમદ્રકઃ-ભાવપ્રં । કામદેવ, કોયલ પક્ષી, પોપટ.

કિચ્છિરાલ પું. (કિચ્છિરાય રક્તતાયૈ અલતિ અલ્+અચ્) બાવળનું ઝાડ.

કિચ્છિરિન્ પું. (કિચ્છિર+ઇનિ) વિકકત વૃક્ષ, એક જાતનું વૃક્ષ.

કિચ્છિલ અવ્ય. (કિમ્+કિલ) કોપમાં તથા અશ્રદ્ધમાં વપરાય છે.

કિજ્ઞ અવ્ય. (કિમ્ ચ ચ દ્વન્દ્વઃ) આરંભમાં, સમુદાયમાં, સમગ્રતામાં, સંપૂર્ણપણામાં, સંભાવનામાં, અવાન્તરમાં, તથા અને વળી એવા અર્થમાં વપરાય છે.

કિજ્ઞન અવ્ય. (કિ+ચન) કાંઈક. અસમગ્ર, થોડું કાંઈ એક એવા અર્થમાં વપરાય છે. (પું. કમ્+ચન+અચ્) એક જાતના હસ્તિકર્ણ નામના ખાખરાનું ઝાડ.

કિજ્ઞનતા સ્ત્રી. (કિજ્ઞન+તલ્) કાંક, થોડાપણું, કાંઈક પણું -સ્ત્રીં કિજ્ઞનત્વમ્ ।

કિંચિત્ અવ્ય. (કિં ચ ચિત્ ચ ઇતિ પદદ્વયમ્) કાંઈક, અલ્પ, થોડું, અસમગ્ર -ચિત્તસ્ય શુદ્ધયે કર્મ ન તુ વસ્તુપલ્લબ્ધયે । વસ્તુસિદ્ધિર્વિચારેણ ન કિંચિત્ કર્મકોટિભિઃ ॥ -વિવેકચૂડામણી ૧૧. ।

કિચ્ચિલીક પું. (કિચ્ચિચ્ચુલુમ્પતિ ચુલુમ્પ+હુઃ સંજ્ઞાયાં કન્) નીચેનો અર્થ જુઓ.

કિચ્ચુલુક પું. (કિચ્ચિચ્ચુલુમ્પતિ ચુલુમ્પ+હુઃ સંજ્ઞાયાં કન્) એક જાતનો કીડો, અળસીયા. -કિચ્ચિલીક ।

કિજ્ઞ ન. (કિં જલ્ લ. લોપઃ) પદ્મ વગેરેની અંદરના રંગબેરંગી તંતુ, પદ્મ વગેરેનું કેસર.

किञ्जप्य न. (किञ्चिज्जप्यं यत्र) ते नामनुं अेक तीर्थ.
किञ्जल न. (किञ्चिज्जलमत्र) पद्म वगेरेनुं केसर,
पद्म वगेरेनी अंदरना रंगभेरंगी तंतु.

किञ्जल्क पुं. (किञ्चिज्जलति जल्+क) पद्म वगेरेनी
अंदर वाण जेवा रंगभेरंगी तंतु, पद्म वगेरेनुं केसर
-आकर्षद्धि पद्मकिञ्जल्कगन्धान् -उत्तर० ३।३,
पुष्परेणुं, नागकेशर, केशर. -किञ्जल्कः केशरः
प्रोक्तश्चाप्पेयश्चापि स स्मृतः-भावप्र० । (न.)
नागकेशरनुं झूल -स तद्वक्त्रं हिमकिल्लिष्टकिञ्जल्कमिव
पङ्कजम्-रघु० १५।५२, वनस्पति ३।७-३४.

किञ्जल्किन् त्रि. (किञ्जल्क+णिनि) जेने किंजल्क डोय
ते, किंजल्कवाणुं.

किञ्जल्किनी स्त्री. (किञ्जल्क स्त्रियां डीप्) केसर
तथा परागवाणी पुष्पनी माणा.

किट् (भ्वा. पर. सेट् अक.) गमन करवुं, जवुं, भीवराववुं,
त्रास आपवो.

किटकिटाय नामधातु (किटकिट अव्यक्तशब्दकरणे
डाच्+क्यच्) किट किट अेवो अस्पष्ट शब्द करवो.

किटि पुं. (किट् गतौ इन् किच्च) लूंड, डुकर.

किटिभ पुं. (किटिरिव भाति कृष्णत्वात् भा+क)
माथाना वाणनी जू. (न. कटिभाक) सर्पना करववाधी
थतो अेक प्रकारनो उपद्रव.

किटी स्त्री. (किटि स्त्रियां डीप्) लूंडशी, लूंडश.

किट्ट न. (किट्+क्त नि. इडभावः) धातुओनी मेल,
-ध्यायमानस्य लौहस्य मलं मण्डरमुच्यते । यल्लोहं
यद् गुणं प्रोक्तं तत् किट्टमपि तद्गुणम्-चिन्तामणिः ।
तेल-धी वगेरेनो मेल, कीट्टं, विष्ठा, काननो मेल.

किट्टवर्जित न. (किट्टेन वर्जितम्) शरीरमांनी छेल्दी
धातु-वीर्य, शुक, पारो.

किट्टाल पुं. (किट्टेन मलेन अलति पर्याप्नोति अल्+अच्)
लोढानो मेल, तांढानो कलश.

किण पुं. (कण् गतौ अच् षष्ठी० अत इत्वम्) शुष्क
व्रश्, मांसनी गांठ, छाथ वगेरेमां कोटाणी-सूडी वगेरेथी
थनारुं धसारांनुं चिह्न, उंज -तदेतदाजानु विलम्बिना
ते, ज्याघातरेखां किणलाञ्छनेन-रघु० १६।८४; -
ज्ञास्यसि कियदभुजो मे रक्षति मौर्वीकिणाङ्क इति-
श० १।१३, उधो, अेक जतनो लाकडानी कीडो,
धुश, तल, भशो.

किणवत् त्रि. (किण+मतुप्) सूकायेला व्रश्वाणुं, मांसनी
गांठवाणुं, धर्षशथी थनारा चिह्नवाणुं, उंजवाणुं,
उधवाणुं.

किणि स्त्री. (किणाय तन्निवृत्तये प्रभवति इन्) अघाडो
नामनी वनस्पति.

किणिही स्त्री. (किण अस्त्यर्थे इनि किणिनो व्रणान्
हन्ति हन्+ड गौ. डीष्) अघाडो नामनी वनस्पति
-मर्कटी दुर्ग्रहा चापि किणिही खरमज्जरी-भावप्र० ।

किण्व न. (किण्+क्वन्) सुराबीज, जेमांथी मध बने
छे अेवां बीज - सूत्रकार्पासकिण्वानां गोमयस्य गुडस्य
च-मनु० ८।३२६, पाप.

किण्वीय त्रि. (किण्वाय हितम्) दाडु माटेनुं अथवा
पाप माटेनुं साधन, कोर्छ द्रव्य.

कित् (भ्वा. पर. सेट् स.) चिकित्सति- संशय करवो,
रोग मटाडवा माटे वैद्यकीय क्रियाथी प्रयत्न करवो,
रोगनी परीक्षा करवी, रडेवुं, र्थ्यवुं. (जुहो. पर.
सेट् सक. चिकोति) जशवुं, सभजवुं. (चुरा. पर.
सेट् अ.) वास करवो, रडेवुं. (चुरा. पर. सेट् स.)
र्थ्यवुं, संशय करवो.

कित पुं. (कित्+क) ते नामनो अेक ऋषि.

कितव त्रि. (कि भावे क्त कितेन वाति वा+क)
छेतनार, भल -अस्थिररागः कितवो मानी चपकः
विदूषकस्त्वमसि -आर्यास० ३३, ठगारुं, कपटी -
अर्हाति किल कितव उपद्रवम् मालवि० ४, धातडी,
बण, ठग -जटिलं चानधीयानं दुर्बलं कितवं तथा-
मनु० ३।१५१. (पुं.) जूगारी, धंतूरानुं आड, सुगंधी
द्रव्य, रोथना.

कितवधूर्त्त त्रि. कपटी अने धूतारुं.

कितवीय त्रि. धूताराअे करेल वगेरे.

किन्तनु पुं. (कुत्सिता तनुरस्य) अेक जतनो आठ
पगवाणी कीडो, अेक जतनो करोणियो.

किन्तमाम् अव्य. (किं+तमप्+आम्) घशाओमांथी
अतिशय अेक.

किन्तराम् अव्य. (किं+तरप्+आम्) बेमांथी अतिशय
अेक.

किन्तु अव्य. (किञ्च तु च) वणी, पक्ष, तोपक्ष,
सिवाथ -भृत्याभावे भवति मरणं किन्तु संभाविता-
नाम्-प्राचीनाः ।

કિન્તુઘ્ન પું. જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ અગિયારમું કરણ -મિત્રામિત્રે નૈવ કિઞ્ચિદ્ વિશેષો, ધર્માધર્મે તુલ્યતા માનવસ્ય । સ્તોત્રે વાદે સર્વદા પ્રીતિયુક્તઃ કિન્તુઘ્નાઘ્યે યસ્ય નૂનં જનિઃ સ્યાત્કોષ્ટીપ્રદોપઃ ।

કિન્તદ પું. ભારત પ્રસિદ્ધ કૂવારૂપ તીર્થ.

કિન્દમ પું. તે નામના એક ઋષિ.

કિન્દર્ભ પું. તે નામનો એક ઋષિ.

કિન્દાન નં. (કિઞ્ચિદપિ દાનં આવશ્યકમત્ર) ભારત પ્રસિદ્ધ તે નામનું એક તીર્થ.

કિન્દાસ પું. (કુત્સિતો દાસઃ) ખરાબ સેવક, નિન્દિત દાસ, ખરાબ નોકર.

કિન્ધિન્ પું. (કુત્સિતા ધીરસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ધોડો, (સ્રી. કુત્સિતા ધીરસ્ત્યસ્ય+ડીપ્) -કિન્ધિની ધોડી.

કિન્નર પું. (કુત્સિતો નરઃ) એક પ્રકારની દેવજાતિ - રાક્ષસાઃ પુલસ્ત્યસ્ય વાનરા કિન્નરાસ્તથા । - મહાં ૧।૬૬।૭; -જયોદાહરણં બાહ્યોર્ગોપયામાસ કિન્નરાન્-રઘું ૪।૭૮; કુબેરનો દૂત, પુલસ્ત્યઋષિનો એક પુત્ર, તે નામનું એક વર્ષ. (સ્રી. કિન્નર+ડીપ્) કિન્નરી કિન્નરની સ્ત્રી.

કિન્નરેશ પું. (કિન્નરસ્ય ઈશઃ) કુબેર, ઉત્તર દિશાનો સ્વામી. (પું. કિન્નરાણામીશ્વરઃ) કિન્નરેશ્વરઃ ।

કિન્નુ અવ્યં (કિં ચ નુ ચ દ્વન્દ્વઃ) પ્રશ્નમાં -કિન્નુ તેડોષયદ્ રાજા રામો વા ધૃશધાર્મિકઃ- રામાં ૨।૭૪।૩, વિતર્કમાં -કિન્નુ ખલુ યથા વયમસ્યા-મેવમિયમસ્માન્ પ્રતિ સ્યાત્-શાકું ૧. અં; સાદૃશ્યમાં, અને સ્થાન બતાવનાર તરીકે વપરાય છે.

કિપ્ય પું. વિષ્ઠામાં પેદા થનાર એક જાતનો કીડો.

કિમ્ સર્વં ત્રિ. (કર્ત્. ઇ. દ્વિ. વ.) કોણ, શું, કયો? -પ્રજાસુ કઃ કેન પથા પ્રયાતીત્યશેષતો વેદિતુમસ્તિ શક્તિઃશં ૬।૨૬; -કરુણા વિમુખેન મૃત્યુના હરતા ત્વં વદ કિં ન મે. હતમ્-રઘું ૮।૬૭, કઃ, કોડત્ર ધોઃ ૧; કે આવાં પરિત્રાતું દુષ્યન્તમાક્રન્દ-શં ૧; 'શે લાભ' એ અર્થમાં -કિં સ્વામિચેષ્ટા નિરૂપણેન-હિતોં ૧; -કિં તથા દૃષ્ટ્યા-શં ૩; અનિશ્ચય અર્થમાં- કિં ની સાથે ચિત્, ચન, ચિદપિ, સ્વિદ્ લગાડાય છે- વિવેશ કશ્ચિત્ જટિલસ્તપોવનમ્-કું ૫।૩૦; -કર્સિમ્શ્ચિદપિ મહાભાગધેયજન્મનિ મન્મથ-વિકારમુપલક્ષિતવાનસ્મિ-માં ૧; કિં ની સાથે ઇવ જોડાય છે, ખૂબ સમયપૂર્વક બલ અને સૌંદર્યને

જોડવાના અર્થમાં - વિના સીતા દેવ્યા કિમિવ હિ ન દુઃખં રઘુપતેઃ-ઉત્તરં ૬।૩૦; -કિમિવ હિ મધુરાણાં મળ્ડનં- નાકૃતીનામ્-શાં ૧।૨૦; પ્રશ્નાર્થ-નિપાત-જાતિમાત્રેણ કિં કશ્ચિદ્વન્યતે પૂજ્યતે ક્વચિત્-હિં ૧।૫૮; કેમ, શા માટે અર્થમાં અવ્યયરૂપે- કિમકારણમેવ દર્શનં વિલપન્ત્યે રતયે ન દીયતે-કુમાં ૪।૭, અત્યંત અર્થમાં- કિમપિ કમનીયં વપુરિદમ્-શં ૩. (કુ. શબ્દે ડિમુ) ખરાબ, -સ કિસ્રા સાધુ ન શાસ્તિ યોડધિપમ્ કિરાં ૧।૫, કોણ શું? વિતર્કનો વિષય -કિમનુરક્તો વિરક્તો વા મરિયં સ્વામીતિ જ્ઞાસ્યામિ તાવત્-હિતોં, કુત્સા, નિન્દા, પ્રશ્ન, સાદૃશ્ય બતાવનાર અર્થમાં વપરાતો શબ્દ, (અવ્યં) કરણ એવા અર્થમાં, થોડું એવા અર્થમાં અને અતિશય એવા અર્થમાં વપરાય છે -કિમપ્યચિન્ત્યં તવ રૂપમસ્તિ તસ્મૈ નમસ્તે પુરુષોત્તમાય-વિષ્ણું ૧।૧૯।૭૫ ।

કિમર્થમ્ અવ્ય. શા માટે, શા સારું -પ્રસીદ કોપં કુરુષે કિમર્થમ્-વિષ્ણુપું ૧।૧૭।૨૪; -કિમર્થોડયં યત્નઃ ।

કિમાઘ્ય ત્રિ. કયા નામના -કિમાઘ્યસ્ય રાજર્ષેઃ સા પત્ની-શં ૭।

કિમિચ્છક ત્રિ. (કિમિચ્છસિ કિમિચ્છસિ ઇતિ પૃચ્છતિ પૃષોં) તમે શું ચાહો છો? એમ પૂછનાર સેવક વગેરે. (પું. કિમિચ્છસિ ઇતિ પ્રશ્નેન દાનાર્થં કાયતિ શબ્દાયતેડત્ર પૃષોં) 'માર્કણ્ડેયપુરાણ'માં નિર્દિષ્ટ 'અવીક્ષિચ્ચરિત' નામક અધ્યાય, એક પ્રકારનું વૃત્ત.

કિમિતિ અવ્ય. કેમ, શા માટે અર્થમાં -તત્ કિમિત્યુદાસતે ભરતાઃ-માં ૧; કિમિત્યપાસ્યાભરણાનિ યૌવને ધૃતં ત્વયા વાર્ધકશોભિઃ વલ્કલમ્-કું ૫।૪૪ ।

કિમીદિન્ ત્રિ. (કિમિદાનીમિતિ ચરતિ કિમ્-ઇદાનીં+ઇનિ પૃષોં.) ચાડીચૂગલી કરનાર, લુચ્ચો, બલ.

કિમુ અવ્ય. (કિમ્ ચ ડ ચ) પ્રશ્નમાં, નિન્દામાં, નિષેધમાં અને વિતર્કમાં- નિર્વાણદીપે કિમુ તૈલદાનમ્-શિષ્ટોક્તિઃ વપરાય છે. શું, સંદેહ અગર અનિશ્ચયને પ્રગટ કરવાના અર્થમાં- કિમુ વિષવિસર્પ કિમુ મદઃ-ઉત્તરં ૧।૩૫; -પ્રિયસુહૃત્સાર્થઃ કિમુ ત્યજ્યતે; -યૌવનં ધનસંપત્તિઃ પ્રખુત્ત્વમવિવેકિતા, એકેકમપ્યનર્થાય કિમુ યત્ર ચતુષ્ટયમ્ -હિં પ્રં ૧૧

કિમુત અવ્ય. (કિચ્ચ ડત ચ) પ્રશ્નમાં, વિકલ્પમાં, વિતર્કમાં અને અતિશયપણું એવા અર્થમાં વપરાય છે.

किम्पच त्रि. (किं पचति पच्+अच्) कृपश्च, लोभी.
किम्पञ्चान त्रि. (किं कुत्सितं कस्मैचिदपि न दत्त्वा केवलं आत्मार्थं पचति किं+पच्+आनच्) उपरन्तो अर्थं श्रुत्वा, पीताने ज मात्र थाय तेऽलुं ज राधेनार.
किम्पाक पुं. (कुत्सितः पाको यस्य) मछाकाण नामनो अेक वेलो- न लुब्धो बुध्यते दोषान् किम्पाकमिव भक्षयन्-रामा० २।६६।६. (त्रि. किं कथमपि पाकः शिक्षाप्रकारो यस्य) छोकरमत, माताये जेने शिक्षश्च आप्युं छेय ते.
किम्पुना स्त्री. भारत प्रसिद्ध ते नामनी अेक नदी.
किम्पुरुष पुं. (कुत्सितः पुरुषः) अेक प्रकारनी देवयोनि -पुष्पासवाधूर्णितनेत्रशोभि प्रियासुखं किम्पुरुषश्चुक्रुम्बे -कुमा० ३।३८, व्यंतर देवोनी गायक जति, पराज पुरुष- किम्पुरुषः ।
किम्पुरुषेश्वर पुं. (किम्पुरुषाणामीश्वरः) कूबेर.
किम्प्रभु पुं. (कुत्सितः प्रभुः) पराज स्वामी, कुत्सित राज- हितान्न यः संशृणुते स किम्प्रभुः-किरा० १।५
किम्भरा स्त्री. (किंचिद् बिभर्ति भृ+अच्) नदिनी नामनुं अेक जतनुं सुगंधी द्रव्य.
किम्भूत अव्य. (किम्भू+क्त) शी रीते, शा प्रकारे
कियत् त्रि. (किम् परिमाणे वतुप् किमः क्यादेशः वस्म यः) डेटलुं- गन्तव्यमस्ति कियदसकृदद्रुवाणाः- सा० द०, -कियान् कालस्तवैवंस्थितस्य संजातः-पञ्च० ५; डेटला भापनुं, डेवडुं-डेटलुं लांभुं-टूकुं, पछोणुं वगेरे (अव्य. किं+ वतुप्) थोडुं, जरा- देवानामपि पूज्योऽसि कियत् ते मम पूरणम्-दीना-क्रन्दनम् ।
कियदेतिका स्त्री. (कियत् एतदारभ्यमाणं करोति णिचि डिद्वत्वे टिलोपे ण्वुल) उद्योग, उत्साह, लांभी मडेनत, डेटलुं मोट्टुं काम.
कियदहूरम् अव्य. (कियद्+दरम्) डेटलुं दूर- कियदहूर स जलाशयः-पञ्च० १, थोडे दूर, जरा आधुं.
कियाम्बु त्रि. (कियदम्बु यत्र वेदे पृषो० तो लोपः) डेटला पाशीवाणुं.
कियाह पुं. (कियान् रक्तवर्णः हयः पृषो०) लाव घोडो.
कियेधास् अव्य० डेटला प्रकारे.
किर पुं. (किरति मलोपलक्षितं स्थलं कृ+क) भूड, डुकूर, (त्रि.) विपेरी नांभनार, वेरी नांभनार.
किरक पुं. (स्वल्पः किरः अल्पे कन्) नानुं भूड, भूडनुं अर्थ्युं. (त्रि. किरति लिखतीति कृ + ण्वुल) लेपक, लडीओ, लभनार, विपिवेत्ता.

किरण पुं. (कीर्यते क्षिप्यतेऽसौ कृ+क्यु) सूर्य, चंद्र वगेरेनुं डिरश्च- भवति विरलभक्तिम्लानपुष्पापहारः, स्वकिरणपरिवेधोदभेदशून्याः प्रदीपाः ।। -रघु० ५।७४; -रविकिरणसहिष्णु० -शा० २४, -एको हि दोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः-कुमारसं०. (पुं. कीर्यन्ते विक्षिप्यन्ते रश्मयोऽस्मात् कृ+क्यु) सूर्य, चन्द्र.
किरणमालिन् पुं. (किरणानां मालाऽस्त्यस्य इति) सूर्य, चंद्र, कपूर, आकडानुं आड.
किरत् त्रि. (कृ+शत्) ईकतुं, डेलातुं, प्रसरतुं, प्रकाशतुं.
किरत् त्रि. प्रसूत, प्रकाशित.
किराटिका स्त्री. (किरे पर्यन्तभूमौ अटति अट्+ण्वुल्) मेनापक्षी.
किरात पुं. (किरमवस्करादेः निक्षेपस्थानमतति सततं अटतीति अत्+अण् उप० स०) मिल्ल वगेरे नीयजति, -कच्छान्ते सुरसरितो निधाय सेनामन्वीतः स कतिपयैः किरातवर्यैः-किराते १२।५५; - वैयाकरणकिराता-दपशब्दमृगाः क्व यान्तु संत्रस्ताः । यदि नट- गणक-चिकित्सकवैतालिकवदनकन्दरा न स्युः -सुभा० । अरुण्यमां रडेनारी जति, ते नामनी अेक देश, अेक जतनुं माछलुं, शिव, मछादेव, घोडानो रभेवाण, अेक जतनो लींभडो, करियातुं (त्रि.) नाना शरीरवाणुं.
किरातक पुं. (किरात एव सततं स्वार्थे क) करियातुं.
किराततिक्त पुं. (किरातो भूनिम्ब इव तिक्तः) करियातुं नामनी वनस्पति.
किराताज्जुनीय न. (किरातं चार्जुनं चाधिकृत्य कृतो ग्रन्थः द्वन्द्वाच्छः) भारदि नामना कविअे अे नामनुं रथेडुं अडार सुगात्मक अेक मछाकाव्य.
किराताशिन् पुं. (किरातान् अश्राति अश्+णिनि) गरुड पक्षी.
किराति स्त्री. (किरेण समन्तात् जलक्षेपेण अतति गच्छति अत इन्) गंगा नदी.
किरातिनी स्त्री. (किरातदेश उत्पत्तिस्थानत्वेनास्त्यस्याः इनि डीप्) जटाभांरी नामनी वनस्पति.
किराती (किरात+डौष्) पार्वती, दुर्गा देवी, कुट्टशी स्त्री, गंगा नदी, मिल्ल जतिनी स्त्री, रामर वींजनारी स्त्री, दूती.
किरि पुं. (किरति समलभूमि कृ+कृष्वादि० इ) डुकूर, भूड, मेघ.

किरिक पुं. (किरिमेघ इव कायति कै+क) काष्ठा वर्ष
वाणो अेक रुद्र.

किरिटि स्त्री. (किरिणा शूकरेण टल्यते टल्+डि) अशूरनुं
आड, अशूर.

किरी स्त्री. (किरि+डौप) लूडश, लूडशी.

किरीट पुं. न. (कृ+ईटन् किच्च) मुकुट -किरीट-
बद्धाञ्जलयः -कुमा० ७।१२, ता०, शिरोवेषन -
पाधडी वगेरे.

किरीटमालिन् पुं. (किरीट+मल् संबन्धे+णिनि) अर्जुन.

किरीटिन् पुं. (किरीट+इनि) अर्जुन -पुरा शक्रेण मे
दत्तं युध्यतो दानवर्षभैः । किरीटं मूर्ध्नि सूर्याभं
तेनाहुर्मां किरीटिन्म् ॥ -महा० ४।४२।१७, (त्रि.
किरीटोऽस्त्यस्य इनि) मुकुट धारण करनार, ता०
धारण करनार, -किरीटिन् गदिन् चक्रिणं च तेजोराशि
सर्वतो दीप्तिमन्तम् । पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समन्ताद्
दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ॥ -भग० ११।१७,
शिरोवेषन धारण करनार, पुं. अर्जुन, सा६३नुं आड.

किरोडाट् (कण्ड्वादि० य० पर० सेट् अ० -
किरोडाट्यति) धूतवुं, धूतारापणुं करवुं.

किर्मि स्त्री. (कृ+कि+मुट्) पराण, धर, सोनानी पूतणी,
सुवर्षप्रतिमा, लोडप्रतिमा, जाअरानुं आड.

किर्मी स्त्री. (किर्मि+डौष) किर्मि श०६ शुओ.

किर्मीर त्रि. (किर्मीर पृषो० ह्रस्वः) काअरथीतरुं,
रंगअरंगी. (पुं. कृ+गम्भीरा० ईरन्) नारंगीनुं आड,
भीजोरानो अेक लेद, ते नामनो अेक राक्षस जे
राक्षसने भीमसेने भार्यो डतो -प्रत्युवाच तद्रक्षो
धर्मराजं युधिष्ठिरम् । अहं वकस्य वै भ्राता किर्मीर
इति विश्रुतः ॥ -महा० ३।११ अ०, काअरथीतरो
वर्ष. (त्रि.) अनेक रंगवाणुं, काअरथीतरा वषवाणुं.

किर्मीरजित् पुं. (किर्मीर राक्षसभेदं जितवान् जि+भूते
क्विप्) डिर्मीर नामना राक्षसने मारनार, पांडुपुत्र
भीमसेन, भीम -किर्मीरभिद्, किर्मीरनिषूदनः,
किर्मीरसूदनः, किर्मीरहन ।

किर्मीरत्वच् पुं. (किर्मिरा चित्रा त्वगस्य) नारंगीनुं
आड, अेक जातनुं भीजोरानुं आड.

किर्मीरित त्रि. (किर्मीर+इतच्) अनेक रंगनुं करेवुं,
चित्रविचित्र रंगनुं करेवुं, काअरथीतरुं करेवुं.

किल् (तुदा० पर० सेट् अ० -किलति) भेलवुं, रमवुं,
डीउवुं, धोणुं थवुं, गौर डोवुं. (चुरा० उभय० स०
सेट् -केलयति, केलयते) प्रेरणा करवी, भोडवुं,
ईकवुं.

किल अव्य. (किल्+क) संभावना, निश्चय, अवश्य
-अर्हति किल कितव उपद्रवम्-मालवि० ४; -इदं
किलाव्याजमनोहरं वपुः-श० १।१८; वातमां -बभूव
योगी किल कार्तवीर्यः-रघु० ६।३८, -जघान कंसं
किल वासुदेवः- महा०, पश्चात्तापमां, सिद्ध अर्थनुं
प्रकाशन करवामां, अरुथिमां -एवं किल केचित्
वदन्ति-गण०, असत्य, तिरस्कार -प्रसह्य सिंहः किल
तां चकर्ष-रघु० २।२७, नक्की अेवा अर्थमां वपराय छे.

किलकिञ्चित न. (किल अलीकेन ईषत् चितं रचितम्)
मंड डार्य, जावी रउवुं, डसवुं, कोध, त्रास, श्रम,
वगेरेथी मिश्र अेवो स्त्रीओनो अेक प्रकारनो भाव,
स्त्री-पुरुषोनो अेक प्रकारनो कामविचार -
गर्वाभिलाषरुदित स्मितासूया-भय-क्रुधाम् । सङ्करीकरणं
यत् स्यादुच्यते किलकिञ्चितम् ॥ -अलङ्कारकौस्तुभे ।

किलकिल पुं. मडादेव, शिव.

किलकिला स्त्री. (किल प्रकारे द्वित्वं टाप्) डर्ध्वनि,
आनंदनो पोकार- आसीत् किलकिलाशब्दस्तस्मिन्
गच्छति पार्थिवः-महा० १।६९।६३, वीरपुरुषनी
सिंहगर्जना.

किलकिलायते डर्ध्वनि करवी, आनंदनो पोकार करवी
वगेरे.

किलाट पुं. (किल+अट्+अच्) दूधनो विकार, दूधनो
भावो, दूधनी अणो अथवा मलाई वगेरे - किलाटकः
-नष्टदुग्धस्य पक्वस्य पिण्डः प्रोक्तः किलाटकः-
भावप्र०

किलाटिन् पुं. (किलति किल्+क अट्+णिनि किलक्षासौ
आटी च) वांसनुं आड, वांस.

किलाटी स्त्री. (किलाट+डौप) दूधनो विकार-मलाई,
अणो वगेरे.

किलात् पुं. (किल् शौकल्ये क किलमतीति अत्+अण्)
ते नामनो अेक ऋषि.

किलास न. (किल् वर्णे क किलमस्यतीति अस्+अण्)
अेक जातनो कोठनो रोग, धोणो कोठ, सिध्मरोग.
(त्रि.) कोठना रोगवाणुं -कुष्ठैकसम्भवं धित्रं विलासं
दारुणं च तत्-वाभटे १४. अ०

किलासघ्न पुं. (किलासं हन्ति हन्+टक्) अेक ज्ञातनी
 वनस्पति कांकरोव जे कोढना रोगनो नाश करे छे ते.
 किलासनाशन त्रि. (किलासं नाशयति नश+णिच् ल्यु)
 क्षुद्र कोढना रोगने नाश करनारी अेक ज्ञातनी
 वनस्पति.
 किलासिन् त्रि. (किलासमस्त्यस्य इति) क्षुद्र कोढना
 रोगवाणुं.
 किलिञ्च पुं. न. (किल्यतेऽनेन किल्+इन् किल्
 चिनोति चि+ङ पृषो० मुम्) वांसनो ककडी, यटाई,
 सादडी, सुगंधी वाणो, भजूरीनां पांढडां तथा वांस
 वगेरेनी अनावेली सादडी, नानो वाकडानो टुकडो.
 किलिञ्ज पुं. न. (किलितो जायते जन्+ङ मुम् च)
 उपरनो अर्थ जुओ.
 किलिञ्जक पुं. (किलिञ्ज+स्वार्थे क) सादडी, यटाई.
 किलिम न. (किल+इमन्) देवदारुं वृक्ष- सरलः किलिमं
 हिङ्गु+भागो तेजोवतीत्वचौ- चरके
 किल्वन् पुं. (किल शौक्त्ये भावे क्विप् ततोऽस्त्यर्थे विनि)
 धोडो.
 किल्विना स्त्री. (किल्विन्+ङीप्) धोडी.
 किल्विष न. (किल्+टिपच्+बुक च्) पाप- यज्ञशिष्टाशिनः
 सन्तो मुच्यन्ते सर्वकिल्विषैः-भग० ३।१३, अपराध,
 अन्याय, रोग, मोटो अपराध, वेदना, पीडा, कीर्तिनाशक
 शारीरिक पाप.
 किल्विषिन् त्रि. (किल्विष+णिनि) पापी, अपराधी,
 रोगी, अन्यायी, दुःभी.
 किशर पुं. न. (कि+शृ+अच्+पृषो०) अेक ज्ञातनुं
 सुगंधी द्रव्य.
 किशरा स्त्री. (किञ्चिच्छृणोति शृ+अच्+टाप्) साकर,
 भांड.
 किशरादि पुं पाणिनीय व्याकरणसिद्ध अेक शब्द-
 समूह- स च-किशर, किसर, नरद, नलद, स्थासक,
 तगर, गुग्गुल, उशीर, हरिद्रा, हरिद्रुपर्णी ।
 किशरावत् पुं. (चतुरथ्यां भतुप् मस्य वः) साकर ज्यां
 धती उीय ते देश.
 किशरिक त्रि. (किशरः पण्यमस्य ष्टन्) किशर नामना
 सुगंधी द्रव्यनो वेयनार.
 किशल पुं. न. (किञ्चित् शलति शल्-गतौ अच्
 पृषो० मलोपः) नदी झूपण.
 किशलय पुं. न. (किञ्चित् शलति शल् चलने कयन्
 पृषो०) झण्डो, नदी झूपण- कुल्याम्भोधिः पवनचपलैः

शाखिनो धौतमूलाः । भिन्नो रागः किशलयरुचा-
 माज्यधूमोद्गमन ॥ -शकु० १. अ० ।
 किशलयतल्प न. (किशलयस्य तल्पम्) नवपल्लवनी
 अनावेली शय्या-भिछानुं.
 किशारु पुं. कुसुकी, आश, तीर, कौंय पक्षी.
 किशलुक पुं. भाभरानुं जाड.
 किशोर पुं. (कश् शब्दे किशोरोऽनिपातनात् साधुः) सूर्य,
 लोभान, धोडानुं अर्युं, वछेरी, आकडानुं जाड,
 अगियारथी पंढर वर्षनो छेकरो- कौमारं पञ्चमाब्दानं
 पौगण्डं दशमावधि । केशोरमापञ्चदशात् यौवनं च
 ततः परम् ॥ - भाग० टीका, स्वामिपादः; (त्रि.
 किशोर+अच्) दश वर्षथी पंढर वर्षनी अवस्थावाणुं.
 किशोरी स्त्री. (किशोर+ङीष्) धोडानुं अर्युं, वछेरी,
 दशथी ते पंढर वर्षनी छेकरी- भजामस्त्वां गौरी
 नगपतिकिशोरीमविरतम्-सौन्दर्यलहरी ।
 किष्क (चुरा. आ. स. सेट् किष्कयते) भारवुं, छार
 करवुं.
 किष्किन्ध पुं. (किं किं दधाति धा+क पारस्करा० सुट्
 षत्वं मलोपः) ते नामनो अेक देश, ते देशमां आवेलो
 अेक पर्वत- औद्देशस्थपर्वतावशेषः ।
 किष्किन्धा स्त्री. (किष्किन्ध+टाप्) किष्किन्ध पर्वतमां
 आवेली वालि नामना वानरनी राजधानी.
 किष्किन्धाकाण्ड न. 'वाल्मीकि रामायण'भांनुं ते नामनुं
 अेक काण्ड.
 किष्किन्धाधिप पुं. (किष्किन्धाया अधिपः) वालि नामनो
 वानर.
 किष्किन्धी स्त्री. (किष्किन्ध+गौरा. ङीप्) किष्किन्ध
 पर्वतनी अेक गुहा.
 किष्किन्ध्य पुं. (किष्किन्ध+स्वार्थे यत्) किष्किन्ध
 शब्द जुओ.
 किष्किन्ध्या स्त्री. (किष्किन्ध्या+टाप्) किष्किन्धा शब्द
 जुओ.
 किष्किन्ध्याकाण्ड न. किष्किन्धाकाण्ड शब्द जुओ.
 किष्किन्ध्याधिप पुं. (किष्किन्ध्यायाः अधिपः)
 किष्किन्धाधिप शब्द जुओ.
 किष्कु स्त्री. पुं. (किष्क+उन्, किम्+कं+भु पृषो० मलोपः
 पारस्क० सुट् षत्वं वा) वेत, बार आंगणनुं भाप -
 सर्वतुंगुणसंपन्नं दिव्यरूपा मनोहराम् । दशकिष्कुसहस्रां
 तां मापयामास सर्वतः ॥ -महा० २।१।१९ ।

કિસલ પું. ન. (કિમોષત્ સર્લતિ, સલ ગતૌ અચ્, પૃષોદરાદિત્વાદ્ મલોષે નિપાતનાત્ સાધુઃ) કૂપળ, પાંદડું.

કિસલય પું. ન. (કિઞ્ચિદ્ ઇષદ્ વા સર્લતિ, સલ વાહુલકાત્ કયન્ પૃષોદરાદિત્વાત્ મલોષે નિપાતનાત્ સાધુઃ) પાંદડું, કૂપળ- તરુણાદિત્વસઙ્કાશાન્ રક્તેઃ કિસલયંવૃતાન્ । જાતરૂપમયંશ્ચાપિ ચરન્દ્રિમંતસ્ય- કચ્છયેઃ ॥ -રામા૦ ૪૧૫૦૧૨૮

કીકટ પું. (કી શનેદ્રુંતં વા કર્તાતિ ધાર્વતિ) ઘોડો, એ નામનો દેશ (વિહાર)- ચરણાદિ સમારમ્ય ગૃધ્રકૂટાન્તકં શિવે । તાવત્ કીકટદશઃ સ્યાત્ તદન્તમંગધો ભવેત્ ॥ -શક્તિ સંગમતન્ત્રે । પુરાણ કાળમાં જરાસંધે આ પ્રદેશનું નામ મગધ આખું, સંકટ નામના રાજાના પુત્રે પોતાના નામ કીકટ ઉપરથી તેનું કીટક નામ થયું -કકુભઃ સઙ્કટસ્તસ્ય કીકટસ્તનયો યથા । - ભાગ૦ ૬૧૬૧૬ ॥ ભ. બુદ્ધ અને ભ. મહાવીરના ચરણોધી પવિત્ર થયેલ આ પ્રદેશ વિહાર-બિહાર નામથી ખ્યાત થયો. (પું. કી કુત્સિતં કર્તાતિ પ્રકાશતે, કી કટ્ અચ્) નિર્ધન, કૃપણ, (પું. કી કુત્સિતં કર્તાતિ વર્ષતિ યેષુ ઇન્દ્રઃ, કી કટ્ અપ્) (આ શબ્દ બહુવચનાંત છે) દેશ-વિશેષ, તે વિહાર, આ દેશ કુત્સિત આચારવાળો કહેવાય છે. -તતઃ કલોં સંપ્રવૃત્તે સંમોહાય સુરદ્વિષામ્ । બુદ્ધો નામ્નાઽઞ્જનસુતઃ કીકટૈષ ભાવિષ્યતિ ॥ -ભાગ૦ ૧૧૩૧૨૪; -સાધવઃ સમુદાચારાસ્તે પૂયન્ત્યપિ કીકટાઃ । -ભાગ૦ ૭૧૧૦૧૨૮ ।

કીકસ ન. (કી કુત્સિતં રક્તાદિના ઉત્પદ્યતે, કી કસ્ અચ્) હાડકું. (પું. કી કુત્સિતં યથા સ્યાત્ તથા કસાતિ, કસ્ અચ્) કૃમિ-કીડાઓની એક જાતિ.

કીકિ પું. (કી શબ્દ કાર્યાતિ, કે વાહુલકાદ્ ડિઃ) કીકિ, ચાપ પક્ષી.

કીચક પું. (કીચક્યાતિ શબ્દાયતે, કીચ મધંણે ઉણાદેઃ ૫૧૩૬) સૂત્રેણ વનપ્રત્યયેન સાધુઃ આઘન્તાવિપયંયદ્ધ, સરન્ધક વંશ- યઃ પ્રયન્ કીચકરન્ધ્રભાગાન્ દરીમુગ્ધાંત્યેન સમોરણેન-કુમા૦ ૧૧૮, એક રાક્ષસ, કેકય રાજાનો પુત્ર, વિરાટ રાજાનો સાળો, અને સેનાપતિ, જેને ભીમસેને મારી નાખ્યો હતો- સેનાર્પિર્નિવિરાટસ્ય દદશં દ્રુપદાત્મજામ્ । તાં દ્રષ્ટ્વા દેવગર્ભાંભાં ચરન્તો દેવતામિવ । કીચકઃ કામયામાસ ધમયામ પ્રપોઙ્ગતઃ ॥ -મહા૦ ૪૧૩૧૫ ।

કીચકજિત્ પું. (કીચકં જિતવાન્ જિ ભૂતે ક્વિવ્) પાંડવ ભીમસેન, વિરાટ રાજાના ભવનમાં દુષ્ટાત્મા કીચકે સૈરન્ધી રૂપવાળી દ્રૌપદીને જોઈ અને તેને કામ-લાલસા થઈ. પછી તો ભીમસેને કપટવેશ ધારણ કરી કીચકને બાહુપાશમાં જકડી લઈ મારી નાખ્યો -કોચકમિદ્, કીચકહન્ ।

કીચકાહ પું. (કોચક ઇતિ આહ્વા યસ્ય) પોલો વાંસ, પોકળ વાંસ.

કીજ ત્રિ. (કિમસ્ય, કથં જાત ઇતિ વા પૃષોં) અદ્ભૂત, આશ્ચર્યકારક.

કીટ્ (ચુરા૦ ડમય૦ સ૦ સંટ-કીટયતિ-તે) બાંધવું, રંગવું.

કીટ પું. (કીટ્+અચ્) કીડો, કૃમિ. (ત્રિ.) કઠણ- કીટોઽપિ સુમનઃસઙ્કાદારોહતે સતાં શિરઃ -પ્ર૦ ૪૫

કીટક પું. (કીટ્+ક) કીડો, કૃમિ, તે નામની મગધ દેશમાંની જાતિ, ક્ષત્રિય પુરુષથી વૈશ્ય સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર, વૃશ્ચિકરાશિ.

કીટગર્હંભક પું. એક જાતનો કીડો.

કીટઞ્જ પું. (કીટં હન્તિ હન્+ટક્) ગન્ધક.

કીટજ ન. (કીટૈભ્યો જાયતે જન્+ડ) રેશમ, હીર. (ત્રિ.) કીડામાંથી પેદા થનાર હરકીઈ પદાર્થ.

કીટજા સ્ત્રી. (કીટૈભ્યો જાયતે ટાપ્) લાખ, લાક્ષ - આંર્ણં ચ રાઙ્કવશ્ચૈવ પટ્ટજં કીટજસ્તથા-મહા૦ ૨૧૫૧૨૩ ।

કીટપાદિકા સ્ત્રી. (કીટાઃ પાદે મૂલેઽસ્યાઃ કપ્ અત ઇત્યમ્) લજ્જણુ વેલ, હંસપદી નામની વનસ્પતિ.

કીટમણિ પું. (કીટૈષુ મણિરિવ) આગીઓ જીવડો, ખદોત.

કીટમાતૃ સ્ત્રી. (કીટસ્ય માતૈવ) કીટપાદિકા શબ્દ જુઓ.

કીટમારી સ્ત્રી. (કીટાન્ મારયતિ સંવનેન મ્+ણિચ્+અણ્ ગોરા ડોષ) હંસપદી વૃક્ષ, લજ્જણુ નામની વનસ્પતિ.

કીટમેષ પું. (કીટો મેષ ઇવ) નદીતીરે રેતીમાં રહેનારો એક જાતનો કીડો.

કીટસંજ પું. (કીટઃ સંજા અસ્ય) કર્ક રાશિ, વૃશ્ચિક રાશિ, મીન રાશિ અને મકર રાશિનો છેલ્લો અર્ધ ભાગ, તેઓની કીટ સંજા છે.

કીટાહ્ય પું. (કીટઃ આહ્યા યસ્ય) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

कीडेर पुं. (किल+एरच् लस्य डः) तांढणजे, अेक
जतनुं शाक.

कीतनिका स्त्री. वनस्पति जेडीमध.

कीदक्ष त्रि. (कस्येव दर्शनमस्य किम्+दृश+कस)
कीना जेवुं, शेना जेवुं, शा प्रकरनुं, केवुं.

कीदृग् त्रि. (कस्येव दर्शनमस्य किम्+दृश् क्विप्)
उपरनी अर्थ जुओ- प्रियं स कीदृग् भविता तव
क्षणः - नैषधीयम् १।१३७, -तद् भोः कीदृगसां
विवेकविभवः कीदृग् प्रबोधोदये-प्रबोधं १.

कीदृश त्रि. (कस्येव दर्शनमस्य किम्+दृश्+टक्) कीदक्ष
शब्द जुओ- कीदृशाः साधवो विप्राः केभ्यो दत्तं
महाफलम् । -महा०

कीनाश पुं. (कुत्सितं नाशयति) यम -विधेह कीनाशनि-
केतनातिथिम्-शिशु० १।७३, वांढरो गरीब, भाषस,
शिवनी जटाजूट, राक्षस, क्षुद्र, (त्रि. कुत्सितं नाशयति)
नानुं, थोडुं, पशुओनी उत्या करनार, कशाई, कंजूस,
गरीब, जेडूत- स उद्यतमनादत्य कीनाशमपि याचत-
श्रीमद्-भागवतम् ।

कीर पुं. (कीर्ति ईरयति ईर्+णिच्+अच्) पोपट पक्षी
-एवं कीरवरं मनोरथमयं पीयूषमास्वादयेत्-भामि०
१।५८, काश्मीर देश, (ब. व.) काश्मीर देशना
रहेवासी. (न. कीर्ति बघ्नाति शरीरम् कील्+अच्
लस्य रः) भांस.

कीरक पुं. (कीर अल्पार्थ कन्) पोपटनुं बर्युं, नानो
पोपट- खगवागिर्यामत्यतोऽपि किं न मुदं धार्याति
कोरकगीरिव-नेप० २।१५ । (पुं. कीर+संज्ञायां कन्)
अेक जतनुं आउ, जौडमतने अनुसरनार
क्षपशक.

कीरतनुफला स्त्री. (कीरतनुरिव फलमस्याः) ३नुं आउ.

कीरनासा स्त्री. शुक्रनासा नामनी वनस्पति.

कीरवणक पुं. (कीरस्येव वणो यस्य कष्) अेक जतनुं
सुगंधी द्रव्य.

कीरश्रणि स्त्री. (कीरस्य श्रणिः) पोपटनी छार, पोपटनी
पंक्ति.

कीरि पुं. (कीर्यते विाक्षप्यते कृ+क्कि) स्तोत्र, स्तुति.
(त्रि.) स्तुत्यादिभिं विक्षिप्त. -कीरिणा स्तुत्यादपु
विक्षिप्तेन हदा- स्तुति करनार.

कीरी स्त्री. (कीर+डीप्) पोपटी, पोपटनी स्त्रीजति.

कीरेष्ट पुं. (कीरस्येष्टः) आंजानुं आउ, (पोपटने पूब
पसंढ छीय छे) अजरोटनुं आउ, कडवा लींजानुं
आउ, जलमधूक वृक्ष.

कीर्ण त्रि. (कृ+क्त) आर्य्यदान करेवुं, स्थापेवुं, ढंकापेल
-शाश्वरभावलीढः श्रमाव्यृतमृगप्रशिक्षः कीर्णवर्त्मा-
शाकं० १. अं०; वीजरापेल, पसरैवुं, हिंसा करेल,
भूकेवुं, स्थापेल.

कीर्णि स्त्री. (कृ+क्त्तिन्) ढांकवुं, भूकवुं, स्थापवुं, वीजेरवुं,
विस्तार, विस्तृति, हिंसा करवी, हिंसन.

कीर्त्तन न. (चु० कृत्+कीर्तादेशः सौत्र-कीर्त्त वा०
भावे ल्युट) कडेवुं, कथन करवुं -रक्षां करोति भूतेभ्यो
जन्मनां कीर्त्तनं वरम्-मार्क० ९२।२२, प्रशंसा करवी,
वजाशवुं, लज्जन करवुं.

कीर्त्तना स्त्री. (चु० कृत्कीर्तादेशः सौत्र-कीर्त्त वा० भावे
युच्) यश, ज्याति.

कीर्त्तनीय त्रि. (कृत्+अनीयर्) कथन करवा योग्य,
कडेवुं योग्य, प्रशंसा करवा योग्य - अपांशुलानां
धूरि कीर्त्तनीया-रघु० २।२; -कीर्त्तन्यम् ।

कीर्त्तयत् त्रि. (कृत्+शतृ) कडेतुं, वजाश करतुं, कीर्त्तन
करतुं.

कीर्ति स्त्री. (कृत्+क्त्तिन्) यश, जश -दानादिप्रभवा
कीर्तिः शौर्यादिप्रभवं यशः-माधवी, आब३ -यस्य
कीर्तिं श्रुता लोके धन्यं तस्य सुजीवितम् -नागसारं,
प्रसाद, प्रसन्नता, शब्द, अवाज, दीप्ति, कीर्ति -इह
कीर्तिमवाप्नोति-मनु० २।१; -वंशस्य कर्तारमनन्त-
कीर्तिम्-रघु० २।६४; भातृकानो अेक लेढ, ज्याति,
कृपा, अडव, कथरो, विस्तार.

कीर्तित त्रि. (कृत्+क्त) कडेव, बोबेव, ज्याति पाभेव,
प्रशंसा करेल -कुष्माण्डी तु भृशं लध्वी कर्काररिति
कीर्तित-भावप्र०

कीर्तिभाज् त्रि. (कीर्तिं भजते भज्+ण्वि) कीर्तिमान,
आब३दर, ज्याति पाभेव -राज्यभाक् स भवेद्
ब्रह्मन् ! पुण्यभाक् कीर्तिभाक् तथा-महा० १।८३।४१;
(पुं.) द्रोणाथार्थ, कृष्णानो मोटो भाई.

कीर्तिमत् पुं. (कीर्ति+मतुप्) विश्वदेवनी अंढरनो कीर्ति
श्रद्धेवनी अेक लेढ, वसुदेवनी मोटो पुत्र -कीर्तिमन्तं
सुषेणं च भद्रसेनमुदारधीः-भाग० ९।२४।५३ । (त्रि.)
कीर्तिवानुं, आब३दर.

કીર્તિશેષ ત્રિ. (કીર્તિ: શેષો યસ્ય) નામશેષ થયેલ,
મરણ પામેલ. (પું.) મૃત્યુ, મરણ.

કીર્ત્ય ત્રિ. (કૃત્+યત્) કહેવા યોગ્ય, વખાણવા યોગ્ય,
તારીફ કરવા લાયક, કીર્ત+નોય શબ્દ જુઓ.

કીર્મી સ્ત્રી. ધાસનું બનાવેલ ઘર, તૃણનું બનાવેલું ઘર,
ઝૂંપડી.

કીર્યમાણ ત્રિ. (કૃ+જ્ઞાનચ) ઢંકાતું, આચ્છાદિત,
વીખેરાતું, હિંસા કરાતું.

કીલ્ (ભ્વાં પરં સં સેટ્-કોલ્તિ) બાંધવું, બંધન
કરવું, ખીલવવું.

કીલ પું. (કીલ્+કર્મણિ કરણાદાં વા યથાયથં ઘઙ્ઙ)
અગ્નિની શિખા -પરિચ્છાદ્યાપિ કોરવ્ય ! કોલે:
સુનિચિતા: કૃતા:મહાં ૩૧૫.૧૫: ખીલો, મેખ,
લોઢાનો કે લાકડાનો ખીલો -કોલોત્પાટીવ વાનર:-
પચ્ચં ૧૨૨, ખૂંટો વગેરે, રોડું, સ્તંભ, કોણી, કોણીથી
નીચેનો ભાગ, ભાલો, બર્છી વગેરે, સાધારણ હથિયાર,
ગાય વગેરેને બાંધવાનો ખીલો.

કીલક પું. (કીલ્તિ વઘનાત્યનેન કરણે ઘઙ્ઙ સ્વાર્થે ક)
ગાય વગેરે બાંધવાનો ખીલો, ખૂંટો, તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
કોઈ દેવ, સાઠ સંવત્સરનો એક સંવત્સર. (ન.)
અમુક કોઈ મંત્ર, સપ્તશતી જપાંગરૂપે પાઠ કરવા
યોગ્ય સ્તવનનો એક ભેદ.

કીલસંસ્પર્શ પું. (કીલં તદુપકારં સંસ્પૃશતિ સંસ્પૃશ્+અણ)
એક જાતનું વૃક્ષ.

કીલા સ્ત્રી. (કીલ્+અ+ટાપ્) એક પ્રકારનો રતિપ્રહાર,
બાંધવું, બંધ, અગ્નિજ્વાલા, વહ્નિશિખા.

કીલાલ પું. (કીલાય વન્ધાય અલતિ પર્યાપ્નોતિ
અલ્+અચ્) પશુ, રસ. (ન. કીલાં વહ્નિશિખાં અલતિ
વારયતિ અલ્+અચ્) ઉદક, જલ, (કીલાં તદ્વદ્વર્ગમલતિ
યાતિ વા) રુધિર, લોહી, અમૃત, મધ, દારૂ, મધ.
(ત્રિ. કોલાય અલતિ અલ્+અચ્) બંધન યોગ્ય.

કીલાલજ ન. (કીલાલાત્ રુધિરાજ્જાતં જન્+હ) માંસ.

કીલાલધિ પું. (કીલાલં જલં ધીયતેડત્ર ધા+કિ)
સમુદ, સાગર.

કીલાલપ પું. (કીલાલં રુધિરં પિન્નતિ પા+ક) લોહી
પીનાર રાક્ષસ. (ત્રિ. કીલાલં જલં વા મદ્યં વા)
લોહી પીનાર, પાણી પીનાર, મધ પીનાર.

કીલિત ત્રિ. (કીલ્યતેડસૌ કીલ્+ક્ત) બાંધેલું, બદ્ધ -
સોડાપિ ક્ષામકપોલકીલિતકર: સંક્રન્દન: ક્રન્દતિ-

રાજેન્દ્રકર્ણપૂરે ૩૦, દાટેલું, બૂચ મારેલું, જેમાં હિંદ્ર પાડેલું
હોય તે, શૂળીએ ચઢાવેલ, જડી દીધેલ - તેન મમ
હૃદયમિદમસમશરકીલિતમ્-ગીતં ૭; -સા નશ્વેતસિ
કીલિતેવ- માં ૫.૧૦, (ન.) બાંધવું, બંધ કરવું.

કીયત્ ત્રિ. (કિયત્ પૃષોં વેદે દીર્ઘ:) કિયત્ શબ્દ
જુઓ.

કીશ પું. (કસ્ય વાયો: અપત્યં અત ઇઙ્, કિ: હનુમાન્
ઈશો યસ્ય, કુત્સિતં શંતે વા શી+હા) વાનર -
રાસખે: કરખે: કીશૈ: શ્યેનૈરશ્વતૈર્બકૈ:-કાશીખણડે
૪૨.૩૧, સૂર્ય, પક્ષી, આકડાનું ઝાડ.

કીશ ન. (કીશવદ્વજ્જરિહિતમ્) નાગું, નગ્ન, દિગ્મખર.

કીશપર્ણ પું. (કીશ: વાનર: તલ્લોમેવ વર્ણમસ્ય)
વનસ્પતિ, (પું. કીશપર્ણ સ્વાર્થે કન્) - કીશપર્ણક: ।
(સ્ત્રી. કીશપર્ણ+હીષ્) -કીશપર્ણી ।

કુ (ભ્વાં આં અં અનિટ્-કવતે) અવાજ કરવો,
ધ્વનિ કરવો, શબ્દ કરવો, રંગવું, રંગ દેવો. (તુદાં
આં અં અનિટ્-કુવતે) અસ્પષ્ટ નાદ કરવો, આર્ત
શબ્દ કરવો, બડબડાવવું. (અદા- પરં અં
અનિટ્-કૌતિ) શબ્દ કરવો, ગૂંજવું, ભણભણાટ કરવો,
(અવ્ય. કુ+હ) પાપ, નિન્દા, ખરાબ, થોડું, ઓછાપણું,
અભાવ, ત્રુટિ એવા અર્થોમાં અને અટકાવવું. એવા
અર્થમાં વપરાય છે, ખરાબ ધોડો -કદ્ (કદશ્વ:);
થોડું ગરમ -કવ (કવોષ્ણ: (કોષ્ણ:), ખરાબ રાજા
(કિપ્રમુ:), ખરાબ મિત્ર (કિસખા), (સ્ત્રી.) પૃથ્વીનો
ભાગ, પૃથ્વી, એકની સંખ્યા.

કુક્ (ભ્વાં આં સં સેટ્-કોકતે) લેવું, ગ્રહણ કરવું,
સ્વીકારવું.

કુક ત્રિ. (કુક્+ક) લેનાર, ગ્રહણ કરનાર, સમર્થ.
(પું.) ચક્રવાક પક્ષી.

કુકભ ન. (કુકસ્ય ભા યત્ર) મધ, દારૂ.

કુકર પું. (કુત્સિત: આદાનાવિમાન્દ્યયુક્ત: કરો યસ્માત્)
હાથની કિયાને મંદ કરી નાંખનાર કુણિ-કુષ્ટ નામનો
રોગ (ત્રિ. કુત્સિત: કરો યસ્ય) ખરાબ હાથવાળું,
વાંકા હાથવાળું, રોગી થયેલા હાથવાળું. (ત્રિ. કુત્સિતં
કરોતિ કૃ+ટ) ખરાબ કામ કરનાર, કુકર્મ કરનાર.

કુકર્મન ન. (કુત્સિતં કર્મ નિત્ય સં) લોકશાસ્ત્ર
પ્રમાણે નિંદકામ, દુરાચરણ, (ત્રિ. કુત્સિતં કર્મ
યસ્ય) લોકશાસ્ત્ર પ્રમાણે નિંદકામ કરનાર, દુરાચરણી.
કુકીલ પું. (કો: પૃથિવ્યા: કીલ ઇવ) પર્વત, ડુંગર.

कुकुट पुं. (कौ कुटति कोः कुट इव वा कुट्+क)
लूणी जेवुं जाटुं 'सुनिसरशक' नामनुं शाक.

कुकुद पुं. (कुकु इत्यव्ययं अलंकृता कन्या तां सत्कृत्य
पात्राय ददाति यः) शास्त्रविधिपूर्वक अलंकार
पडेरावेली कन्यानुं विवाहमां दान करनार पुरुष -
कुकूदः ।

कुकुन्दर पुं. (कुं भूमिं दारयति अन्तर्भूतण्यर्थे दृ+अण्
कुन्दरं, स्कन्धते कामिनाऽत्र, कुत्सितं कुन्दरमत्र)
स्त्रीओना नितम्भमां (कुलामां) रडेवा गोणाकार बाजू
पर रडेवा बे जाड -पृष्ठवंशं ह्युभयतो यौ सन्धौ
कटिपार्श्वयोः । जघनस्य बहिर्भागे मर्मणी तौ
कुकुन्दरौ ॥ -वाभटे ४. अ०, ते नामनुं अेक वृक्ष-
बीडीओ क्वार.

कुकुभा स्त्री. ते नामनी अेक राशिणीने बेद.

कुक्कुर पुं. (कुं पृथिवीं कुरति त्यजति स्वामित्वेन
कुर+क) ते नामनो यद्वंशी अेक राजा -परि-
कुल्लदगण्डफलकाः परस्परम् । परिरेभरे कुक्कुर-
कौरवस्त्रियः ॥ -शिशुं १३।१६, ते नामनो अेक
देश, इतरो, दशार्ध देशनो राजा, ग्रंथिपर्णी नामनी
औधधि.

कुकराधिप पुं. (कुकराणां अधिपः) श्रीकृष्ण.

कुकुरी स्त्री. (कु कुत्सितं कुरति शब्दायते या
कुकुर+डीप्) इतरी.

कुकूटी स्त्री. (कोः पृथिव्या कूटोऽस्त्यस्याः अच् गौरां
डीष्) शीमणानुं जाड.

कुकूल पुं. (कोः भूमेः कूलम् कुत्सितं वा कूलम्
कृ+ऊलच्) जीवाथी भरेवो जाडो, तुषानल-डीतरांनो
अग्नि -अयं क्व च कुकूलाग्निकर्कशो मदनानिलः-
उदभटः, -कुकूलानां राशौ तदनु हृदयं पच्यते इव-
उत्तरं ६, भाप्तर.

कुकोल न. (कुत्सितं कोलाति कुल्+अच्) ओरडीनुं
जाड, ओरडी.

कुक्कुट पुं. (कुकु आदाने कुटति कुट्+क) इकडो,
जंगली इकडो, अग्निनो कष, अेक जातनुं आसन -
कक्कुटकः ।

कुक्कुटपादप पुं. (कुक्कुटाकारः पादपः) अेक जातनी
वनस्पति.

कुक्कुटमण्डप पुं. काशीमां आवेवुं मुक्तिमंडप नामनुं
स्थान- ततो लोकस्तदारभ्य कथयिष्यति सर्वतः ।
मुक्तिमण्डपनामैतदेष कुक्कुटमण्डपम् ॥ -काशीखण्डे ।

कुक्कुटमस्तक न. (कुक्कुटस्येव मस्तकं शिखा यस्य)
यव्यक नामनी वनस्पति.

कुक्कुटवत-कुक्कुटीवत न. संतान माटे भादरवा सुदि
सातमने दिवसे करवानुं अेक व्रत.

कुक्कुटशिख पुं. (कुक्कुटस्य शिखेव शिखा यस्य) कभुंजानुं
जाड.

कुक्कुटागिरि पुं. (कुक्कुटप्रधानो गिरिः लुका० दीर्घः)
जेमां इकडां पुष्कण छे अेवो पर्वत.

कुक्कुटाण्ड पुं. (कुक्कुट्याः अण्डः पुंवद्भावः) इकडानुं
ईडुं.

कुक्कुटाण्डक पुं. (कुक्कुट्+अण्ड+कै+क) भातनी अेक
जात.

कुक्कुटाभ पुं. (कुक्कुट इव आभाति आ+भा+क) अेक
जातनी इकडाना पण जेवो साप.

-कुक्कुटासन न. ते नामनुं अेक प्रकारनुं आसन -
पद्मासनं तु संस्थाप्य जान्वोरन्तरे करौ । निवेश्य
भूमौ संस्थाप्य व्यामस्थं कक्कुटासनम् ॥ -
हठयोगदीपिका १।२३।

कुक्कुटाहि पुं. (कुक्कुट इव तच्चरण इव अहिः) कुक्कुटाभ
शण्डे जुओ.

कुक्कुटि स्त्री. (कुक्कुट इव आचरति कुक्कुट+आचारार्थे
क्विप् ततः इन्) दंभयर्था, दोंगीपणुं, दंभी आयरश.

कुक्कुटी स्त्री. (कुक्कुटि+डीप्) इकडी, सीमणानुं जाड -
कुक्कुटीसर्पगन्धाश्च तथा कार्णविषाणिके । -सुश्रुते ।
अेक जातनो डीडो, दंभी आयरश, धार्मिक
अनुष्ठानोथी स्वार्थ सिद्धि.

कुक्कुटोरग पुं. (कुक्कुट इव तच्चरण इवोरगः) कुक्कुटाभ
शण्डे जुओ.

कुक्कुभ पुं. (कुक् इति अव्यक्त शब्दं कौति कु+भक्
कुक्कु शब्दं भाषते भाष्+ड) जंगली इकडो, इकडो,
ते नामनुं अेक पक्षी -कक्कुभकः ।

कुक्कुर पुं. (कोकते क्विप् कुरति शब्दायते कुर शब्दे
क) इतरो -यस्यैतच्च न कुक्कुरैरहरहर्जङ्घान्तरं चर्व्यते
- पृच्छं २।१२, ते नामनो अेक ऋषि, यादव कुण.
अेक प्रकारनुं डरश. (न.) वनस्पति ग्रंथिपर्णी नामनुं
वृक्ष - स्थौण्येयकं बहिर्बर्हः शुष्कवर्हं च कुक्कुरम् ।
-भावप्र०, लडुंठ, तगरनी अेक गांठनो बेद, ओडियो
क्वार.

કુક્કુરદ્ પું. (કુક્કુરસ્તદગન્ધયુક્તાં દુર્વક્ષઃ) તે નામનું
એક વૃક્ષ-ભોડિયો કલાર.

કુક્કુરવાચ્ પું. (કુક્કુરસ્યેવ વાગસ્ય) સારંગ મૃગ.

કુક્કુરી સ્ત્રી. (કુક્કુર+કૌ) કૂતરી.

કુક્કુરેશ પું. (કુક્કુરસ્યેશઃ) શ્રીકૃષ્ણ, યાદવપતિ.

કુક્ષ પું. (કુષ્+ક્ષ) પેટ, જઠર.

કુક્ષિ પું. (કુષ્+ક્ષિ) જઠર, પેટ -જિહ્વતાધ્માતકુક્ષિઃ
(ભુજગપતિઃ) -મૃચ્છં ૧૧૨૨, પેટનું જમણું કે ડાબું
પડખું, કૂખ -તવ કુક્ષૌ મહાભાગ ! આચરાત્
સંજાનિષ્યતે-રામાઃ; ગભશિય, જેમાં ગર્ભ રહે છે તે
પેટનો ભાગ -કુમ્ભીનસ્યાશ્ચ કુક્ષિજઃ-રઘુઃ ૧૫૧૨૫;
મધ્યભાગ, કોઈ દાનવવિશેષ -કુક્ષિસ્તુ રાજન વિચ્યાતો
દાનવાનાં મહાવલઃ-મહાઃ ૨૧૬૭૧૫૭

કુક્ષિભરિ ત્રિ. (કુક્ષિ વિર્ભાતિ મૃ+ખિ મુમ્ ચ) દેવ,
અતિથિ વગેરેનો અનાદર કરી કેવળ પોતાનું જ પેટ
ભરનાર, પેટભરું, એકલપેટું.

કુક્ષિરન્ધ્ર પું. (કુક્ષૌ મધ્યભાગ રન્ધ્રં છિદ્રં યસ્ય) એક
જાતનું બરુ, નડ ઘાસ.

કુક્ષિશૂલ ન. (કુક્ષૌ શૂલઃ) 'સુશ્રુત'માં કહેલો શૂલ
રોગનો એક ભેદ, પેટમાં જે શૂલ આવે છે તે.

કુખ્યાતિ સ્ત્રી. (કુત્સિતા ચ્યાતિઃ) અપયશ, બે-આબરુ,

કુગ્રામ પું. (અલ્પઃ ગ્રામઃ) નાનું ગામડું, જ્યાં રાજાનો
અધિકારી, ડોક્ટર, અગ્નિહોત્રી કે નદી વગેરે ન
હોય.

કુઙ્કુમ ન. (કુક્વયતે આદીયતે કુક્ આદાને ઉમક
નિ મુમ્) કેસર -કૃતધર્વાલમખેદેઃ કુઙ્કુમેનૈવ
કિચ્ચિત્ । -શિશુઃ ૧૧૧૪, -કાશ્મીરદેશજ ક્ષેત્રે
કુઙ્કુમં યદ્ ભવોદ્ધિ તત્ ॥ સૂક્ષ્મકેશભારક્તં
પદ્મગન્ધિ તદુત્તમમ્ ॥ ૧. ॥ વાહ્લીકદેશસજ્જાતં
કુઙ્કુમં પાણ્ડુરં ગવેત્ । કેતવીગન્ધયુક્તં તન્મધ્યમં
સૂક્ષ્મકેશરમ્ ॥ ૨. ॥ કુઙ્કુમં પારસીકેયં મધુગન્ધિ
તદારિતમ્ । ઇપ્તપાણ્ડુરવર્ણં તદધર્મં સ્થૂલકેશરમ્
॥ ૩. ॥ -ભાવપ્ર૦ ।

કુઙ્કુમતામ્ર ત્રિ. (કુઙ્કુમ ઇવ તામ્રઃ) કેસર જેવું
રાતું.

કુઙ્કુમરેણુ સ્ત્રી. (કુઙ્કુમસ્ય રેણુઃ) કેસરની રજ,
કેસરની ધૂળ.

કુઙ્કુમાક્ત ત્રિ. (કુઙ્કુમેનાક્તમ્) કેસરથી વ્યાપ્ત,
કેસરથી રંગેલ.

કુઙ્કાઙ્ક પું. (કુઙ્કુમસ્યાઙ્કઃ) કેસરનો ડાઘ.
(ત્રિ. કુઙ્કુમસ્યાઙ્કો યસ્ય) કેસરનો જેને ડાઘ લાગેલ
છે તે, કેસરનો જેને રંગ લાગેલ છે તે.

કુઙ્કુમાદ્રિ પું. (કુઙ્કુમસ્યાકરોદ્રિઃ) કાશ્મીર દેશમાં
આવેલો તે નામનો એક પર્વત જ્યાં કેસર ઉત્પન્ન
થાય છે.

કુકુમારુણ ત્રિ. (કુઙ્કુમવદરુણમ્) કેસર જેવું રાતું.
કુઙ્કુમી સ્ત્રી. (કુઙ્કુમવર્ણોદસ્ત્યસ્યાઃ અચ્ ગૌરાઃ
કૌષ્) મહાજયોતિષ્મતી નામની લતા-વેલો,
માલકાંકણી. (સ્ત્રી. પાઠાન્તરં) -કુઙ્કુમી ।

કુચ્ (તુદાઠ પરઠ સેટ્-કુચીતિ) સઠ રોકવું, અટકાવવું,
લખવું, સ્પર્શ કરવો, અઠ વાંકું થવું, વાંકું કરવું,
(તુદાઠ પરઠ સઠ અઠ સેટ) જડ થવું, રોકવું,
લખવું, વાંકું કરવું, સ્પર્શ કરવો, અડકવું, સંકુચિત
કરવું -ગાત્રં સઙ્કુચીતં મૃગપતિરપિ કાપાત્
સંકુચન્યુત્પતિષ્ણુઃ -પૃચ્છઠ ૩૧૪૩ ।

કુચ પું. (કુચ્+ક) સ્તન. થાન. ધાઈ -અન્યા વર્ષાસ
ચાન્યસ્યાસ્તસ્યાશ્ચાપ્યપરાઃ કુચે ઠુરુ પાર્શ્વકટોપૃષ્ઠ-
મન્યોડન્વંસમુપાશ્રિતાઃ । -ભાવપ્ર૦, -અપિ વનાન્તર-
મલ્પકુચાન્તરા-વિક્રમઠ ૪૧૨૬ (ત્રિ.) સંકુચિત,
સંકોચાયેલ.

કુચકુમ્ભ પું. (કુચૌ કુમ્ભાવિવ) સ્ત્રીના સ્તન રૂપ
કળશ, મોટા સ્તન.

કુચપિઙ્કા સ્ત્રી. (કુચગ્ડો સ્વાર્થે કન્) મુરવેલ નામની
વનસ્પતિ, મુરવેલ, મુરવી, (સ્ત્રી. કુત્સિતા ચાગ્ડી
વિકારિત્યાત્ કોપનેવ) કુચગ્ડી ।

કુચતટ ન. (કુચરતટમિવ વિશાલત્વાત્) મોટા સ્તન,
સ્તનનો એક ભાગ-દેશ.

કુચતટાગ્ર ન. (કુચતટરયાગ્રમ્) સ્તનની રાતી અથવા
કાળી ઉપલા ભાગની ડીટડી, સ્તનનો અગ્રભાગ.

કુચન્દન ન. (કુત્સિતં ચન્દનમ્) રતાંજલી, રક્ત ચંદન,
કેસર, પતંગનું ઝાડ -પતન્ગ રજ્જનં રક્તં પત્રાન્ગં ચ
કુચન્દનમ્ -વૈદ્યકરત્નમાલા ।

કુચફલ પું. (કુચ ઇવ ફલમસ્ય) દાડમનું ઝાડ,
કોઈનું ઝાડ.

કુચર ત્રિ. (કુત્સિતં ચરતિ ચર્+અચ્) પારકા દોષ
કહેવાના સ્વભાવવાળું, દુર્ગમ પ્રદેશમાં વિચરનાર,
દુરાચારી (ત્રિ. કૌ ચરતિ કુ+ચર્+ટ) પૃથ્વી ઉપર
ચાલનાર સ્થલચર, ભૂમિ ઉપર ફરનાર (ત્રિ. કુત્સિતે

स्थाने चरति चर्+अच्) भरभ स्थले यालनार,
भरभ ठेकाणे इरनार, ज्यां न जवाय त्यां इरनार.
-दष्ट्वा त्वादित्यमुद्यन्तं कुचराणां भवं भवेत् -
महा० १४।३८।१३ ।

कुचर्या स्त्री. (कुत्सिता चर्या) कुकर्म, दुराचरण.
कुचाग्र न. (कुचस्य अग्रम्) स्तननी अग्रभाग, डीटडी.
कुचाङ्गेरी स्त्री. (कुत्सिता चाङ्गेरी) अेक जतनुं शाक,
भाटीवृषी, यूकी.

कुचिक पुं. (कुच्+इकन्) अेक जतनुं माछलुं, ते
नामनी अेक देश.

कुचिकी स्त्री. (कुचिक+डीप्) अेक जतनी माछली.

कुचित त्रि. (कुच+इतच्) मापसर, मपायेल, रोध
करेल, संकीयायेल, शेकेल.

कुचेल न. (कुत्सितं चेलम्) भरभ वस्त्र, भरभ
कपडुं. (त्रि. कुत्सितं चेलमस्य) भरभ वस्त्र धारण
करनार -कपालं लक्षमूर्त्तानि कुचेलमसहायता । समता
चेव सर्वास्मिन्नेतन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ -मनु० ६।४४ ।

कुचेली स्त्री. (कुचा संकुचा इला भूमिः यस्य) वनस्पति
पहाड मूल, नांनी पीलुडी, वनस्पति काणीपाट- कुचेली
कुलका रात्रिमंघनामा च ग्रन्थिका-भैषज्यरत्नावली,
मनशील.

कुचेली स्त्री. (कुचेल+डीप्) भरभ वस्त्रवाणी स्त्री,
वनस्पति पहाडमूल.

कुचर्या स्त्री. (कुत्सिता चर्या) असुभ्य आचरण, दुष्टता,
अनीयित्य.

कुच्छ न. (कोः पृथिव्याः दुःखं छ्यति दर्शनघ्राणादिना
कु+छो+ क) रात्रि विकारी कमण, धोणुं कमण,
पोयणुं.

कुञ् (भ्वा. पर. स० सेट्-कोजति) योरेवुं, योरी
करवी. (भ्वा. पर. अक. सेट् इदित्-कुञ्जति)
अव्यक्त शब्द करवी.

कुज पुं. (कोः पृथिव्याः जायते जन्+ङ) मंगणप्रद.
नरकासुर दैत्य- तत्राहतास्ता नरदेवकन्याः, कुजेन
दष्ट्वा हरिमार्तबन्धुम् -भाग० ३।३।८, ७२कोर्ध वृक्ष-
जाड.

कुजन्मन् त्रि. (कुत्सिते कुले जन्म यस्य) नीच कुलमां
जेनी जन्म डीय ते.

कुजप त्रि. (कुत्सितं जपति जप्+अच्) भरभ ओवनार,
भरभ जप करनार.

कुजम्भ त्रि. (कुत्सितो जम्भो दन्तो यस्य) भरभ
दांतवाणुं, जेने भरभ दांत डीय ते (पुं.) ते नामती
अेक दैत्य.

कुजम्भन पुं. (कोः पृथिव्याः जम्भनमिवात्र) धरडीड
योरी करनार. (पुं. को जम्भरः) कुजम्भरः,
कुजम्भलः ।

कुजम्भिल पुं. (कुजम्भो अस्त्यस्य इलच्) धरडीड
योरी करनार.

कुजा स्त्री. (को पृथिव्याः जायते जन्+ङ) सीतादेवी.
(स्त्री. कुजा वृक्षा आश्रयत्वेन सन्त्यस्याः अच् टाप्)
कात्यायनी देवी.

कुजाष्टम पुं. (कुजो मङ्गलग्रहोऽष्टमो यत्र) जन्म लग्न
पर्यन्त आठमा स्थानमां रडेव मंगल ग्रहइप अेक
प्रकारनी योग, जे योगमां मंगलग्रह आठमा स्थानमां
डीय.

कुज्जिश पुं. अेक प्रकारनुं माछलुं.

कुज्या स्त्री. जया, पंचकना पेटानी ते नामनी अेक जया,
धनुषनी दोरी.

कुज्जटि स्त्री. (कु+क्वप् झट+इन्) धुम्भल, निडार,
आकण

कुज्जटिका स्त्री. (कु स्वार्थे कन्) उपरनी अर्थ जुओ.

कुज्जटी स्त्री. (कुज्जटि+डीप्) कुज्जटि शब्द जुओ.

कुज्ज्व् (भ्वा० पर० अ० सेट्-कुञ्जति) जवुं, तरइ
जवुं, वाङ्कुयुङ्कुं जवुं, वाङ्कुं करवुं, वाङ्कुं थवुं, डूङ्कुं थवुं,
संकीयाई जवुं, कमी थवुं, अल्प थवुं.

कुञ्चन न. (कुञ्च+ल्युट्) ते नामनी आंभनी अेक
रोग -वाताद्या वर्त्मसङ्कोचं जनयन्ति यदा मलाः ।
तदा द्रष्टुं न शक्नोति कुञ्चनं नाम तद् विदुः ॥
-माधवाकरः । वाङ्कुं थवुं, संकीय पामवुं, संकीय.

कुञ्चफला स्त्री. (कुञ्चं संकुच्यतं फलमस्या जातित्वेऽपि
फलान्तत्वात् टाप्) कोणांनी देवी.

कुञ्चि पुं. (कुञ्च+इन्) आठ मूठी प्रमाण अेक माप
-अष्टमुष्टिभवेत् कुञ्चिः कुञ्चयोऽष्टौ च पुष्कलम्
-स्मृतिः ।

कुञ्चिका स्त्री. (कुञ्च+ण्वल्+टाप्) यशोडी, कुथी, यानी,
वांसनी शाभा, वंश-शाभा, वनस्पति मेथी, वनस्पति
काणी छरी -मरिचः कुञ्चिकाम्बष्टा वृक्षाम्लाः कुडवा
पृथक् । -चरके, अेक जतनुं माछलुं.

कुञ्चित त्रि. (कुञ्च+क्त) संकीर्णायैव, वांङ्कु वणैव -
आकुञ्चिताभ्यामथ पक्षतिभ्यां, नभोविभागात्
तरसावतीर्य -नैषधे ३।१ । (न.) तग२नुं इल.

कुञ्ज पुं. न. (कौ जायते जन्+ङ पृषो० मुम्) पर्वत
वगेरेभां वता वगेरेथी ढंकायेल्लु स्थान, वतामंडप,
निङ्कुञ्च -त्यक्त्वा गेहं झटिति यमुनामञ्जुकुञ्जं
जगामपदाङ्कदूतम् । -चल सखि ! कुञ्जं सतिमिरपुञ्जं
शीलय नीलनिचोलम्-गीतगो० ५; -वञ्जुलताकुञ्जे-
गीतगो० १२, (पुं.) ङाथीनी ढांत, ङाथीनी ङउपथी,
ते नामना अेक ऋषि, ङउपथी.

कुञ्जकुटीर पुं. (कुञ्जस्य कुटीरः) वतागृह, कुंज
वताओथी ढंकायेली जूंपडी - गुञ्जत्कुञ्जकुटीर-
कौशिकघटा उत्तरराम० ९. । - कौकिलकूजित-
कुञ्जकुटीरे-गीतगो- १. ।

कुञ्जर पुं. (कुञ्जः दन्तो हनुर्वा प्राशस्त्येनाऽस्त्यस्य)
ङाथी -कुञ्जरस्येव सङ्ग्रामे परिगृह्याङ्कुशग्रहम्-महा०
३।२६।१५, श्रेष्ठ अने उत्तमपशुं अतावनार शब्द
- स्युरुत्तरपदे व्याघ्र-पुङ्गवर्षभकुञ्जराः । सिंह-
शार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थवाचकाः ।। -ते नामनी
अेक देश, ङस्त नक्षत्र, पांच मात्रानी पलेली प्रस्तार,
आठनी संप्या, सर्पविशेष -कुठरः कुञ्जरश्चैव तथा
नागः प्रभाकरः -महा० ३५।१५, देश, पर्वतविशेष
-ततः शक्रध्वजाकारः कुञ्जरो नाम पर्वतः-रामा०
४।१४।५०

कुञ्जरक्षारमूल पुं. (कुञ्जरस्य गजपीप्लत्या इव क्षारमुद्रं
मूलमस्य) भूणे.

कुञ्जरच्छाय पुं. (कुञ्जरस्य छाया यत्र) ते नामनी
ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अेक योग, आ योग मधा
नक्षत्रमां यन्द्र के ङस्त नक्षत्रमां सूर्य आवे छे त्यारे
थाय छे.

कुञ्जरदरी स्त्री. दक्षिणमां आवेली ते नामनी अेक
देश.

कुञ्जरपिप्ली स्त्री. (कुञ्जरोपपदा पिप्ली) गजपीपर.

कुञ्जरा स्त्री. (कुञ्जः हस्तिदन्त इव पुष्पमस्त्यस्याः अच्)
आमणानुं आउ, पाटलावृक्ष -धातकी धातुपुष्पी च
ताम्रपुष्पी च कुञ्जरा । -भावप्र०. (कुञ्जर+टाप)
ङाथशी.

कुञ्जरासति पुं. (कुञ्जरस्य अरातिः) शरभ पशु,
अष्टापद सिंह.

कुञ्जरालुक न. अेक ज्ञतनुं कंडमूण, अटाटा.

कुञ्जराशन पुं. (कुञ्जरैरश्यते अश् भक्षे कर्मणि ल्युट्)
पीपणानुं आउ, पीपणी.

कुञ्जरासन न. (कुञ्जरस्येवासनमत्र) ते नामनुं अेक
आसन.

कुञ्जरी स्त्री. (कुञ्जर+ङोष्) ङाथशी.

कुञ्जल न. (कुत्सितं जलमिव जलं यत्र) कंठ्य राभ.

कुञ्जवल्लरी स्त्री. (कुञ्जाकारा वल्लरी) अेक ज्ञतनुं
वृक्ष.

कुञ्जादि पुं पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द
गण- स च गणः-कुञ्ज, ब्रह्म, शंख, भस्मन्, गण,
लोमन्, शठ, शाक, शुण्डा, शुभविपाश, स्कन्द,
स्कन्ध ।

कुञ्जिका स्त्री. (कुञ्जि+कन्) कुञ्जिका शब्द श्रुओ.
कंठ्य.

कुट (तुदा० पर० अक० स० सेट्-कुटति) वांङ्कु क२वुं,
वांङ्कु थवुं, अप्रामाणिक थवुं, ङगवुं, (चुरा० आ०
स० सेट्-कोटयते) तपाववुं, ङिनुं क२वुं, (भ्वा०
पर० स० सेट् इदित्-कुटति) विकण क२वुं, कुठित
क२वुं, अमिष क२वुं, वांङ्कु क२वुं, अटकाववुं. (दिवा०
पर० अ० सेट्-कुटयति) कूटवुं.

कुट पुं. (कुट्+क) कोट, गढ, किल्ली, पर्वत, पथर
भांगवानी ङथोडी, ते नामनी अेक ऋषि, वृक्ष, आउ,
(पुं. न.) घडो, कणश वगेरे उदकपात्र.

कुटक पुं. (कुट संज्ञायां कन्) ते नामनी अेक देश.

कुटङ्क पुं. (कुटङ्कभूमिः टङ्कयते आच्छाद्यतेऽनेन टकि
आच्छादने करणे घञ्) घर ढांकवानुं घास वगेरेनुं
छापवुं.

कुटङ्कक पुं. (कुटस्याङ्गमिव शक० इवार्थे क) वतागृह,
पण्डुटी, घास वगेरेथी ढांकवुं गृह, जूंपडी.

कुटच पुं. (कुट इव चियते चि+ङ) अेक ज्ञतनुं आउ,
ईदरश्वनुं आउ.

कुटज पुं. (कुटे पर्वते जायते जन्+ङ) -कुटजपुष्प-
परागकणाः स्फुटं, विदधिरे दधिवेणुविडम्बनाम्-शिशु०
६।३५. (पुं. कुटे घटे जायते जन्+ङ) अगस्त्य
मुनि, द्रोणाचार्य.

कुटजगति पुं. ते नामनी अेक छंद.

कुटजपुटपाक पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अतिसारना रोगनुं
अेक औषध-दवा.

कुटजरस पुं. 'यकटत्'भां कडेल डरसनो नाश करनार
अेक प्रकारनो रस.

कुटजलेह पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध आडाना रोगने नाश
करनारुं अेक खाटण.

कुटजबीज न. (कुटजस्य बीजम्) अं६२४व.

कुटजा स्त्री. ते नामनो अेक छं६.

कुटजाघृत न. आयुर्वेद प्रसिद्ध अेक प्रकारनुं छं६२४वादि
मिश्रित औषधरूप धी.

कुटजाष्टक पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अतिसार वगेरे
रोगनो नाश करनार कुटजादि आठ औषध.

कुटन्नट पुं. (कुटन् सन् नटति नट्+अच्) श्योनाक
नामनुं अेक वृक्ष -श्योनाकः शोषणश्च स्यान्नटत्
कटवङ्गटुण्टकः -अमर० २।४।५७, अ२६. (न.)
डेवडी मोथ, अेक ज्ञतनी मोथ -पद्मकं चन्दनोशीरं
पाठां मूर्व्यां कुटन्नटम्-वाभटं १०. अ०, जलमोथ.

कुटप पुं. (कुटात् विपज्जालात् पाति रक्षति पा+क,
कुट+कपन्) मुनि, धरनी पासेनो बगीचो, कुडव
नामनुं पाशेरनुं अेक माप- कुटपस्तु कुडवपरिमाणम् ।
(न.) पद्म-कमण.

कुटर पुं. (कुट+करन्) रवैयाना दांडा उपर रडेव
दोरीने बांधवानो पीलो-स्तंभ.

कुटरु पुं. (कुट+अरु) कपडांथी बनावेवुं धर-तंभु,
वस्त्रगूड.

कुटरुणा स्त्री. (कुटेषु वृक्षेषु अरुणा) वनस्पति धोणुं
नशीतर.

कुटल न. (कुट+अलच्) धरनी छत, धरनुं छापडुं.

कुटहारक त्रि. (कुटस्य हारकः) नीकर वगेरे डरकोई
पाणीनो धडो लावनार.

कुटहारिका स्त्री. (कुटं हरति ह+ण्वुल् अत इत्वं)
दासी.

कुटि स्त्री. (कुट्यते सञ्जीयते द्रव्यादिभिरसौ कुट्+इन्)
धर, गूड, जूंपडी, वांकापणुं, कुटिलपणुं (पुं. कुट्यते
छिद्यते असौ कुट्+इन्) वृक्ष, आड, शरीर, पर्वत.

कुटिक त्रि. (कुट्यते कर्तारि इन् स्वार्थे क) वांङ्कु, वक.

कुटिका स्त्री. (अल्पायु कन्) नामनुं धर, मढी, ते
नामनी अेक नदी.

कुटिकोष्टिका स्त्री. ते नामनी अेक नदी.

कुटिचर पुं. (कुटि कुटिलं जले चरति चर्+अच्)
अेक ज्ञतनुं जणयर प्राणी -शुशुकं कुटिचरी ।

कुटित त्रि. (कुट् इतच्) कुटिल, वक, वांङ्कु, वणी गयेवुं.

कुटित् त्रि. (कुट्+त्तच्) वांङ्कु वणतुं, अप्रामाणिकपणे
वर्ततुं.

कुटिर न. (कुट्+इरन् किच्च) नामनी जूंपडी, मढी,
कुणो, मढूली.

कुटिल त्रि. (कुट्+इलच्) वांङ्कु, वक -भेदाद् भ्रुवोः
कुटिलयोः -श० ५।२३, (न.) तगरनुं पुष्प -
कालानुशाखा वक्रं तगरं कुटिलं शठम्-वैद्यक-
रत्नमाला । अेक ज्ञतनी ते नामनी छं६, कथीर, कलई.
(पुं.) कामदेव-मदन, शंभ, अप्रामाणिक, बेठमान.

कुटिला स्त्री. ते नामनी अेक नदी, सरस्वती, स्पृक्का
नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य. -क्रोशं कुटिला नदी -
सिद्धा०, -ज्वलज्जटाकलापस्य भृकुटीकुटिलं मुखम् ।
निरीक्ष्य कन्निभुवने मम यो न गतो भयम् -विष्णुपु०
१।९।२३ ।

कुटिलाशय त्रि. (कुटिल आशयो यस्य) दुष्टात्मा,
दुर्मति.

कुटिलिका स्त्री. (कुटिला+कन्) लुडारनी अेरण,
पारधिनुं छुपाईने यालवुं, पारधिनी गुप्त गति.

कुटी स्त्री. (कुट्+इन्+डोप्) जूंपडी, मढी- बह्यहा
द्वादशसभाः कुटीं कृत्वा वने वसेत् । -मनु० ११।७२,
अेक ज्ञतनुं सुगंधी द्रव्य, कुडणी स्त्री.

कुटीकुट न. (कुटी च कुटश्च समा० द्वन्द्व० कुटीकुटयोः
समाहारः) जूंपडी अने गढनो समूड.

कुटीकृत न. (कुटी+क्वि+कृ+क्त) धररुप करेव वस्त्र.

कुटीचक पुं. (कुट्यां चकते चक+अच्) कुटीचक,
अडूडक, डंस, परमडंस -चतुर्विधा भिक्षवस्ते
कुटीचकबहुदकौ । हंसः परमहंसश्च योऽत्र पश्चात् स
उत्तमः ॥ -महा० १३।१४ अ०, अेम चार प्रकारना
सन्ध्यासीओमांनो प्रथम भेद.

कुटीचर पुं. (कुट्यां चरति चर्+ड) कुटुंभ पोषण
पुत्रादिकने सोपी पोते डेवण धर्मकार्यमां आसक्त
रडेनार पुरुष, यतिविशेष.

कुटीचरक पुं. (कुट्यां चरति चर्+स्वार्थे+क) यतिविशेष.

कुटीमय त्रि. (कुट्यांः विकारोऽवयवो वा शरा० मयट्)
धर, अवयव - डे विकार. -कुटीमयी ।

कुटीमुख पुं. (कुटीव मुखमस्य) शिवनो अेक पार्षद,
पारिषद.

कुटीय् (कुट्यामिवाचरति क्यच्+नामधातु पर० अ०
सेट् कुटीयति) मडेवभां पक्ष जूंपडी जेवुं वर्तन
करवुं ते.

कुटीर पुं. (कुटी ह्रस्वार्थे र) जूंपडी, मडी -ललितलव-
ङ्गलतापरिशीलनकोमलमलयसमीरे । मधुकरनिकर-
करम्बितकोकिलकूजितकुञ्जकुटीरे ॥ -गीतगो०
१।२८, निर्वाह स्थण, स्त्रीसंग, मैथुन. -कुटीरी ।

कुटीरक पुं. (कुटीर एव कन्) जूंपडी, मडी, नानी
जूंपडी.

कुटुङ्गक पुं. (कुटुङ्ग+स्वार्थे कन्) धरनुं छापरुं, आउ
उपर वीटणाईने यठनारी देव, धान्य वगेरे राजवा
माटे वांसडा वगेरेथी बनावेव पात्र-टोपलो वगेरे.

कुटुनी स्त्री. (कुट्+उन्+डोष्) परपुरुषने परस्त्री साथे
समागम करावनारी स्त्री, कुट्टशी स्त्री, दलाव स्त्री,
दूती.

कुटुम्ब (चुरा० आ० अ० सेट्-कुटुम्बयते) पालन करवुं,
पोषण करवुं.

कुटुम्ब पुं. न. (कुटुम्बयते फाल्यते यः कुटुम्ब+कर्मणि
घञ्) कुटुम्ब -तदुपहितकुटुम्बः-रघु० ७।७१, पोष्य
वर्ग, आंधव, संतति -तस्य भृत्यजनं ज्ञात्वा
स्वकुटुम्बान्मही- पतिः । श्रुतशीले च विज्ञाय वृत्ति
धर्म्या प्रकल्पयेत् ॥ -मनु० ११।२२, परिवारनो
भार -भर्ता तदर्पितकुटुम्बभरेण सार्धम्-शं० ४।१९ ।
न्यात, नाम. - कुटुम्बकः । परिवार- उदारचरितानां
तु वसुधैव कुटुम्बकम् । (त्रि. कुटुम्ब+कन्) अेक
कुटुम्बभां थनार.

कुटुम्बव्यापृत त्रि. (कुटुम्बे तद् भरणे व्यापृतः) कुटुम्बनुं
भरण-पोषण करवामां आसक्त.

कुटुम्बार्थम् अव्य. (कुटुम्बायेदम् अर्थम्) कुटुम्ब माटे,
कुटुम्ब सारुं.

कुटुम्बिक त्रि. (कुटुम्बोऽस्त्यस्य ठन्) कुटुम्बवाणुं,
कुटुम्बपालक, गृहस्थ, भेडूत, भेड करनार, गृहिली

कुटुम्बिता स्त्री. (कुटुम्बिनो भावः तल्+त्व) कुटुम्बीपणुं.
कुटुम्बित्वम् ।

कुटुम्बिन् त्रि. (कुटुम्बोऽस्त्यस्य इनि) कुटुम्बिक शब्द
जुओ -प्रायेण गृहिणीनेत्राः कन्यार्थेषु कुटुम्बिनः -
कुमा० ६।८ ।

कुटुम्बिनी स्त्री. (कुटुम्बो अस्त्यस्याः इनि डोष्) आर्था,
पति-पुत्रवाणी स्त्री -प्रभवन्त्योऽपि हि भर्तृषु
कारणकोपाः कुटुम्बिन्यः-मालवि० १।१७, -कुटुम्बानां
समूहः इनि डोष् कुटुम्बनो समुदाय -अपशोकमनाः
कुटुम्बिनीमनुगृह्णीष्व निवापदतिभिः-रघु० ८।८६, -भवतु
कुटुम्बिनीमाहूय पृच्छामि-मुद्रा० १. । क्षीरिणी वृक्ष.
कुटुम्बौकस् न. (कुटुम्बस्य औकः) कुटुम्बने रडेवानुं
घर-ठेकाणुं.

कुटेर पुं. कुटीर शब्द जुओ.

कुट्ट (चुरा० स० उभ० सेट्-कुट्टयति+यते) छेदवुं,
कापवुं, निन्दा करवी, टपको आपवो, झूटवुं, (चुरा०
आ० स० सेट्कुट्टयते) तपाववुं, गरम करवुं.

कुट्टक त्रि. (कुट्ट+ण्वुल्) छेदनार, कापनार- दन्तो-
लूखलिकः कालपकाशी वाश्मकुट्टकः- याज्ञ० ३।४९ ।
(पुं.) गणितशास्त्रभां ते नामनो अेक व्यवहार -भाज्यो
हारः क्षेपकश्चापवत्यं, केनाप्यादौ संभवेत्
कुट्टकार्यम्-लीलावती, अंक विशेष अेक जातनुं पक्षी,
जलकाक.

कुट्टन न. (कुट्ट+ल्युट्) झूटवुं, कापवुं, तपाववुं, निन्दवुं,
निन्दा करवी, टपको देवो.

कुट्टनी स्त्री. (कुट्टयते छिद्यते स्त्रीणां कुलगनया कुट्ट+करणे
ल्युट्+डोष्) परपुरुष साथे परस्त्रीनो समागम
करावनारी स्त्री, कुट्टशी स्त्री -तदालिङ्गनमवलोक्य
समीपवर्तिनी कुट्टन्यचिन्तयत् हितोपदेशः १।२४३

कुट्टमित न. स्त्रीओनो अेक जातनो विवास -केशस्तना-
धरादीनां ग्रहे हर्षेऽपि सम्भ्रमात् । प्राहुः कुट्टमितं
नाम शिरः- करविधूननम्-सा० द० ३।१११ ।

कुट्टाक त्रि. (कुट्ट+षाकन्) छेदनार, कापनार -सारङ्ग-
सङ्गरविधाविभक्तकुट्टाकपाणिकुलिशस्य हरेः प्रमादः-
मा० ५।३२, झूटनार, यूर्ष करनार, निन्दनार, टपको
देनार.

कुट्टापारान्त पुं. ते नामनो अेक देश.

कुट्टार पुं. (कुट्ट+कर्मभावदो आरन्) पर्वत, दुंगर, आनंद,
उर्ष, रमण, मैथुन, अेकांत, डेवण डिननुं वस्त्र, कामणी
वगेरे.

कुट्टित त्रि. (कुट्ट+क्त) छेदेव, कापेव, यूर्ष करेव,
झूटेव, भंड करेव, टपको दीधेवुं, निन्देव. (न.) ककडा
करेवुं रांधवानुं मांस.

कडिन् त्रि. (कुट्+इनि) छेदनार, कापनार, यूर्ष करनार, निंदा करनार, टपको आपनार.

कडिनी स्त्री. (कुडिन्+ङीप्) कुडिणी स्त्री.

कडिम पुं. न. (अद्धर्चादि कुट्+भावे घञ् तेन निर्वृतं इमम्) रत्नमय भूमि -मम्लतुर्न मणिकुडिमोचितौ मातृपाश्र्वपरिवर्तनावच्छु० ११।९, - कान्तेन्दु-कान्तोपलकुडिमेघु-शिशु० ३।४०; कणीयूनाधी धोलेली जमीन, जूंपडी, नानुं घर, दाउमनुं जाउ, पथरथी बांधेवी भूमि, कोई अेक मडेवनो भाग, रत्ननी भाषा, इरसबंध जमीन, घर बांधवा माटे तैयार करेवी जमीन.

कडिमित न. कुडिमित शब्द जुओ.

कडिहारिका स्त्री. (कुट्+इन् कुडि कुडितद्रव्यं मांसादि हरति ह+ण्वुल+टाप् अत इत्वम्) दासी, थाकरडी.

कड्डीर त्रि. (कुट्+डेरन्) छेदनार, कापनार, डूटनार, निंदा करनार, टपको देनार. (पुं.) नानो पर्वत.

कड्डीरक त्रि. (कड्डीरः क्षुद्रपर्वत इव कार्यात् कै+क) नाना डुंगर जेटलो ढगलो, नाना पर्वत जेटलो ढगलो.

कुट्मल पुं. न. (कुट्+कमलच्) कणी, धीलवानी तैयारी पर आवेवी पुष्पकविका - द्योतितान्तःसभैः कुन्दकुट्-मलाग्रदतः स्मितैः-शिशु० २।७, (न.) ते नामनुं अेक नरक, कणीना आकारनो भाषानो अग्रभाग.

कुट् (भ्वा० पर० सेट्-कुण्डति) अ० गतिभां अटकवुं, सजलना थवी, आणस करवी, मंढ थवुं, स० मूकवुं, छोडवुं, (चुरा० उभय० सेट्-कुण्डयति+ते) वीटवुं, वेष्टन करवुं, वीटाणवुं, (सौत्रधातु पर० स० सेट् कोठति) छेदवुं, कापवुं.

कुठ पुं. (कुट्यत-छिद्यते कुट्-छेदने घञर्थे कर्मणि क) वृक्ष, जाउ.

कुठर पुं. (कुट्+करन्) रवरीयानी दोरी बांधवानो स्तंभ, अेक जातनी नाग -कुठरः कुञ्जरश्चैव तथा नागः प्रभाकरः -महा० ३५।१५

कुठाक पुं. (कोठति-भिर्नात्ति काष्ठं कुट्+अ कुन्+किच्च) लकडभोट पक्षी, अेक जातनुं पक्षी.

कुठाटङ्ग पुं. स्त्री. (कुठाररूपः टङ्गः पृषो०) डूडाडो.

कुठार पुं. (कुट् करणे+आरन्) उपरनी शब्द जुओ. (कुट्+कर्मणि+आरन्) वृक्ष, जाउ, डूडाडो- मातुः केवलमेव यौवनवनच्छेदे कुठारा वयम्-भर्तु० ३।११, - त्वं त्वागताऽहं शरणं शरण्यं स्वभृत्यसंसारतरोः कुठारम् - भाग० ३।२५।१२ ।

कुठारक पुं. (कुठार+अल्पार्थे क) नानो डूडाडो, डूडाडी. कुठारिका स्त्री. (कुठारी+क+टाप्) नानी डूडाडो, डूडाडो, इस वगेरे धीलवा माटे डूडाडीना आकारनुं वपरातुं नानुं शस्त्र.

कुठारी स्त्री. (कुठार+ङीप्) डूडाडी.

कुठारु पुं. (कुट्+आरु) जाउ-जाउवुं, वानर-वांढरो, शस्त्रो बनावनार.

कुठि पुं. (कुट्+इन् किच्च) पर्वत, डुंगर, वृक्ष, जाउ, जाउवुं.

कुठिक पुं. (कुट्+इकन् कित्) वनस्पति कुष्ठ, पाननी जड.

कुठेर पुं. (कुण्डति-तापपति वैकल्यं करोति वा कुट्+एरन्) अग्नि, धोणी तुलसी, वनतुलसी, भरभरी नामनी तुलसीनी अेक जात. -अङ्कोटांश्च कुठेरांश्च नीलाशंकांश्च सर्वशः । -गमा० ३।१७।१० ।

कुठेरक पुं. (कुठेर इव कार्यात् कै+क) भरभरी नामनी तुलसीनी अेक जात - पर्णाशस्तत्र कृष्णे तु कठिल्ल-कुठेरकौ -भावप्र०, नांटी वृक्ष.

कुठेरज पुं. (कुठेर इव जायत् जन्+ड) वनस्पति श्वेत तुलसी.

कुठेरु पुं. (कुट्+एरुक्) यामरथी नांजेलो वा-वायु, कुड् (भ्वा० पर० अ० सेट्-कुण्डति) विकल थवुं, स० विकल करवुं, (भ्वा आ० स० सेट्-कुण्डते) अणवुं, आणवुं, (चुरा० उभ० स० सेट्-कुण्डयति+कुण्डयते) रक्षश करवुं, अथाववुं, राभवुं. (तुदा० पर० सेट्-कुण्डति स०) भावुं, अक्षश करवुं, अ० आणकना जेवुं वर्तन करवुं.

कुडङ्ग न. कुञ्ज शब्द जुओ.

कुडप पुं. (कुण्डति परिमाति अनेनास्मिन् वा कुड्+कपन्) प्रस्थनो योधो भाग, पाशेर जेटवुं भाप, यार आंगण पछीणुं अने यार आंगण जीडुं अेवुं कोई धातुनुं के लाकडानुं भाप, सोण कर्षनो अेक डुडव.

कुडव पुं. (कुण्डति कुड्+क्यन् वा) उपरनी शब्द जुओ. -उपनीय कमलकुडवं कथयति समयशिक्षित्सके हलिके -आयांस० १३०, - रत्तिकदिषु मानेषु यावन्न कुडवो भवेत् । शुष्कद्रवादयोरपि तुल्यमानं प्रकीर्तितम् ।। प्रसूतिभ्यामञ्जलिः स्यात् कुडवोऽ शरावकः - वैद्यकपरिभाषायाम् ।

कुडि पुं. (कुण्ड्यते दह्यते कुड्+इन्) शरीर, देड, क्षया.

कुडिका स्त्री. (कुडी+टप्+क्वप्) तपस्वीओनुं माटीनुं
के लाकडांनुं अेक पात्र.
कुडिश पुं. (कुण्डयते कुड् अदने वा श इट्) अेक
जतनुं माछवुं.
कुडिहज्जी स्त्री. (कुडी क्षुद्रा हज्जी कारवेल्ली) अेक
जतनी क्षुद्र कारेली.
कुड्मल पुं. (कुड् बाल्ये वा. कमलच्) पुष्पनी कणी
-विजृम्भणोद्गन्धिषुकुड्मलेषु-रघु०, १६।४७ (न.)
ते नामनुं अेक नरक.
कुड्मलित त्रि. (कुड्मलो जातोऽस्य इतच्) जेभां
कणीओ इटी डोय छे ते, कणीदर, भीलेवुं, प्रसन.
कुड्य न. (कुड्+ण्यत्) भीत - भेदे कुड्यावपातने -
याज्ञ० ३।२२३, विवेचन - सर्पिस्तैल-वसामिश्र लाक्षया
चाप्यनल्पया । मृत्तिकां मिश्रयित्वा त्वं लेपं कुड्येषु
दापय ॥ -महा० १।१४५।१०, कुतूडल. -कुड्यकम् ।
कुड्यछेदिन् पुं. (कुड्यं छिनत्ति छिद्+णिनि) भीत
तोडी घरनी अंदर पेसनार खोर, भीतझुं, लुंटाओ
कुड्यछेद्य त्रि. (कुड्यं छेद्यं यस्य) भीत भोदनार,
भनक. (पुं. कुड्यस्य तन्निर्माणाय छेद्यम्) भीत
करवा माटे भोदेल जाओ.
कुड्यमस्त्य पुं. (कुड्ये मस्त्य इव) गरोणी.
कुड्यमत्सी स्त्री. (कुड्ये स्त्रियां डीष् यलोपः) गरोणी.
कुण् (चुरा० उभ० स० सेट्-कुणयति, कुणयते) कडेवुं,
भोलवुं, वात करवी, मंत्रणा करवी, मसलत करवी,
शिभाभषा देवी, उपदेश करवी. (तुदा० पर० स०
सेट्-कुणयति) उपकार करवी, सहायता करवी, अन्नदान
वगेरेथी आश्रय आपवो, अवाज करवी, भोलाववुं.
कुणक पुं. (कुणयते उपक्रियते कुण् कर्मणि, घञर्थे क
ततः अनुकम्पायां कन्) कोई पशुनुं ताजुं जन्मेवुं
अर्युं, भाणक, शिशु.
कुणज्ज पुं. (कुणं शब्दकारकं स्वरभेदं जरयति
अन्तर्भूतण्यर्थे जृ वा. ड पृषो० मुम्) अरइयवास्तुक
नामनुं अेक जतनुं शाक.
कुणज्जर पुं. (कुणं भुक्तान्नादिकं जरयति जृ+खच्)
उपरनी अर्थ जुओ.
कुणप पुं. (कुण्+क्वन्) मउहुं, शभ, मृत शरीर, गीध
-शासनीयः कुणपभोजनः-विक्रम० ५; -अमेध्यः
कुणपाशी च-मनु० १२।७१, -तस्या द्वारं समासाद्य
न्यसेथाः कुणपं क्वचित् । तं दृष्ट्वा यो निवर्तत

स संवतो महीपते ! ॥ -महा० १४।६।२३,
दुर्गध, अरछी, भावो, रोगीविशेष - कुणपं मस्तुलुङ्गाभं
सुगन्धं कथितं बहु- माधवाकरः, मउडल जेवुं ४३.
(त्रि.) दुर्गधवाणुं.

कुणपी स्त्री. (कुणप+डीप्) मेना पक्षी, सारिका.
कुणारु त्रि. (क्वण+शब्दे+आरु संप्रसा०) अवाज
करवाना स्वभाववाणुं.
कुणाल पुं. (क्वण्+कालन्) ते नामनी अेक देश,
अशोकनी अेक राजपुत्र.
कुणि पुं. (कुण्+इन्) नंदीवृक्ष. (त्रि.) लेवा वगेरेनी
डियाभां मंद डायवाणुं, वांका डायवाणुं - कक्षामध्ये
कक्षाधृक् कुणित्वं तत्र जायते । -वाभटे ४अ० ६६
-गर्भवातप्रकोपेन दोहदे चावमानिते । भवेत् कुब्जः
कुणिः पङ्गुः । -सुश्रुते ।
कुणिन्द पुं. (क्वण् भावे+किन्दच्) शब्द, नाद, ध्वनि,
अवाज.
कुणिपदी स्त्री. (कुणिरिव कुणितशक्तिः पादोऽस्याः)
डालवा-यालवाभां मंद शक्तिवाणी स्त्री.
कुण्टक त्रि. (कुटि+ण्वल्) स्थूल, जडुं.
कुण्ठ त्रि. (कुण्ठति क्रियासु मन्दीभूतो भवति कुटि
वैकल्ये अच्) डियाभां मंद, मूर्ख - वज्रं तपोवीर्यमहत्सु
कुण्ठम्-कुमा० ३।१२, वैकुण्ठीयेऽत्र कण्ठे वसतु
मम मतिः कुण्ठभावं विहाय-शङ्कराचार्यकृत-
विष्णुस्तोत्रे ३४, आणसु, प्रभावडीन -कुण्ठीभवन्त्यु-
पलादिषु क्षुराः-शारी० ।
कुण्ठक त्रि. (कुटि+ण्वल्) उपरनी अर्थ जुओ, (पुं.)
देशविशेष.
कुण्ठित त्रि. (कुटि+क्त) बूहुं थयेल, गति करवाने
अशक्त थयेल - दशवदनभुजानां कुण्ठिता यत्र शक्तिः
-महानाटकम् - बिभ्रतोऽन्नमचलेऽप्यकुण्ठितम्-रघु०
११।७४, - शास्त्रेष्वकुण्ठिता बुद्धिः-रघु० १।१९ ।
कुण्ड न. (कुण्ड्यते रक्षयते जलं वह्निर्वा अत्र कुडि
रक्षणे+आधारे अच्) यज्ञना डोम वगेरेने माटेनी
अग्निहुंड, -सर्वाधिकारिकं कुण्डं चतुरस्रं तु सर्वदम् ।
-भविष्योत्तरपु०, पाणीनी हुंड, जल राभवानुं अेक
जतनुं पात्र -भुवं कोष्णेन कुण्डोऽधो मध्येनावभृथादिप-
रघु० १।८४, वैश्वदेव माटे करेवुं ताभ्रपात्र, हुंड
(न. कुण्ड्यते रक्षयते भक्ष्यादि अस्मिन् कुडि+अच्)
थाणी. (पुं.) कुण्ड्यते दहते कुलमनेन कुडि करणे

घञ् - पति छवतां छतां स्त्रीना व्यभिचारथी उत्पन्न
थयेल पुत्र -पत्यौ जीवति कुण्डः स्यान्मृते भर्तारि
गोलकः -मनु० ३।१७४, नागविशेष - कच्छपश्चाथ
कुण्डश्च तक्षकश्च महोरगः-महा० १।१२३।६८
मडादेव, अक ज्ञतनुं पक्षी, दलड.

कुण्डक (न. कुण्ड स्वार्थे कन्) कुण्ड (न.) श०६
शुभो. (पुं.) धृतराष्ट्रनो ते नामनो अक पुत्र.

कुण्डकीट पुं. (कुण्डे योनिकुण्डे कीट इव) पतित
ब्राह्मणनो पुत्र, व्यभिचारथी उत्पन्न थयेल
ब्राह्मणपुत्र, दासी उपर कामना रामनार पुरुष,
रमात स्त्रीओने रामनार, सार्वक मतनो ज्ञानार
कीर्ण पुरुष.

कुण्डकील पुं. (कुण्डे कील इव) डलडो पुरुष.

कुण्डगोल न. काञ्च, राभ.

कुण्डगोलक न. (कुण्डे गोलं गोलकारं कं जलमत्र)
(पुं. कुण्डश्च गोलकश्च) पुं. द्वि. कुंड अने गोलक, पति
छवतां व्यभिचारथी उत्पन्न थयेल पुत्र ते कुंड, विधवा
थया पछी उत्पन्न थयेल पुत्र ते गोलक - परदारेषु
जायेते द्वौ पुत्रौ कुण्डगोलकौ पत्यौ जीवति कुण्डः स्यात्
मृते भर्तारि गोलकः-मनु० ३।१७४ ।

कुण्डङ्ग पुं. (कुण्डं तदाकारं गच्छति) अक ज्ञतनुं
वृक्ष-जड, कुंज, वृक्षोथी आर्य्यादित स्थान. -
कुण्डङ्गकः ।

कुण्डज पुं. (कुण्ड+जन्+ड) धृतराष्ट्रनो ते नामनो
अक पुत्र.

कुण्डजठर पुं. (कुण्ड इव जठरमस्य) कुंडा जेवा
पेटवाणुं. (पुं.) ते नामनी अक ऋषि.

कुण्डधार त्रि. (कुण्डं कुण्डाकारं धारयति धृ+अच्)
अक ज्ञतनो नाग.

कुण्डपायिन् पुं. (भूमि कुण्डेन कुण्डाकारचमसेन
पिबति सोमम् पा+ णिनि) कुंडाकार चमसपात्र वडे
सोमवदलीनुं पान करनार, यजमान सडित सोण
ऋत्विज साथे अक ज्ञतनो यज्ञ करनार.

कुण्डपायिनामयन न. ते नामनो अक यज्ञ.

कुण्डपायिनामयनन्याय पुं. जैमिनिअे कडेलो ते नामनो
अक न्याय.

कुण्डपाय्य पुं. (कुण्डेन कुण्डाकारेण चमसेन पीयते
सोमोऽत्र आधारे यत्) ते नामनो अक यज्ञ.

कुण्डभेदिन् (पुं.) ते नामनो धृतराष्ट्रनो अक पुत्र.

कुण्डल पुं. न. (कुण्डयते रक्षयते कुडि+कलच्) ते
नामनुं अक कर्णभूषण, कुंडल -श्रोत्रं श्रुतेनैव न
कुण्डलेन-भर्त० २।७१, वलय, कुंडु -केयूरवान्
कनककुण्डलवान् किरीटी-विष्णुध्यानम् । गणानुं
घरेणुं, वेष्टन, वीटवुं, मंडल, वर्तुल.

कुण्डलना स्त्री. (कुण्डलं वेष्टनं करोति कुण्डल+णिच्भावे
युच् टाप्) वेष्टन करवुं, वीटवुं, कुंडाणुं करवुं, अटला
भाटे के आ भाग छोडी देवो के विचार करवानी
नथी -तदोजसस्तदयशसः स्थिताविमौ वृथेति चित्ते
कुरुते यदा यदा, तनोति भानोः परिवेषकैतवात्
तदा विधिः कुण्डलनां विधोरपि ॥ -नै० १।१४.

कुण्डला स्त्री. (कुण्डल+अच्+टाप्) गणोनी देवी.

कुण्डलिका स्त्री. (कुण्डली+कन् टाप्) ते नामनो अक
मात्रावृत्तछन्द, पकवाननी अक ज्ञति-जलेबी, कुंडाणुं.

कुण्डलिन् त्रि. (कुण्डलमस्त्यस्य इति) कुंडलवाणुं,
गोणाकार वर्तुलवाणुं, वेष्टनवाणुं. (पुं. कुण्डलं
पाशाकारं वेष्टनमस्त्यस्य कुण्डल+इनि) सर्प, वरुण,
मयूर पक्षी, रंगअेरंगी मृग, कुंडलवाणुं, गोणाकार.

कुण्डलिनी स्त्री. (कुण्डालिन्+ङीप्) पकवान, जलेबी,
गणो नामनी वनस्पति, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध षट्चक्र
मध्यवर्ती देवीनो भेद - ध्यायेत् कुण्डलिनीं सूक्ष्मां
मूलाधारनिवासिनीम् । तामिष्टदेवतारूपां सार्धत्रिवल-
यान्विताम् ॥ -तन्त्रसारः ।

कुण्डली स्त्री. (कुण्डल+ङीप्) अक ज्ञतनुं पकवान,
जलेबी, गणो, कांयन वृक्ष-कांयनार -कुण्डलीताम्रपुष्पश्च
समन्तकः स्वल्पकेशरी-भावप्र०, कवय वृक्ष, सर्पिणी
वृक्ष.

कुण्डशायिन् पुं. (कुण्डे शेते) धृतराष्ट्र राजानो ते
नामनो अक पुत्र.

कुण्डाशिन् पुं. ते नामनो धृतराष्ट्रनो अक पुत्र.
(त्रि. कुण्डं योनिकुण्डं तदुपलक्षीकृत्य अश्राति जीवन-
यात्रां यापयति कुण्ड+अश्+णिनि) कुंडु अने गोलक
ज्ञतिनां वरुणसंकर पुरुषनुं अन्न जानार-मंडवो, -
रङ्गोपजीवी कैवर्तः कुण्डाशी गरदस्तथा-विष्णुपु०
२।६।२० ।

कुण्डिक पुं. ते नामनो करुवंशी अक राजा.

कुण्डिका स्त्री. (कुडि+ण्वुल) कभंडवुं, संन्यासी वगेरेनुं
जणपात्र, माटीनुं के लाकडानुं कुंडुं, कुंडी, अध्यात्म
कुंडिका -अव्यक्तैकाक्षरं पूर्णां सूर्याक्षय्यात्मकुण्डिका-
मुक्तोपनिषदि ।

कुण्डिन् त्रि. (कुण्डि+र्णान् कुण्ड अस्त्यर्थे इनि वा) कुण्डवाणुं, कर्मउलवाणुं. (पुं. कुण्ड+ईनि) शिव, महादेव.

कुण्डिन पुं. (कुण्डि इन्च्) कुरुवंशमां पेदा थयेव अक राज्ञ, ते नामनी अक ऋषि (न.) विदर्भ देशनी ते नामनी राजधानी -कुण्डिने पुण्डरीकाक्ष ! भोजपुत्रस्य शासनात्-हरिवंशं । नणराजाना ससशानुं मुष्य शडेर -कुण्डिनपुर ।

कुण्डिनी स्त्री. (कुण्डिन्+डीप्) अक जातनुं रत्नपात्र.

कुण्डी स्त्री. (कुण्ड+संज्ञायां डीप्) कर्मउलुं, धाणी.

कुण्डीर पुं. (कुण्ड्यते दह्यते संसारानलसंतापेन कुण्डि+ईरन्) भाषास, मनुष्य, पुरुष. (त्रि. कुण्ड्यते रक्ष्यते दुर्बलो येन कुण्डि+ईरन्) बणवान, जेरावर, समर्थ.

कुण्डूणाची स्त्री. कुटिलता, वकगति.

कुण्डोद पुं. ते नामनी अक जातनी नाग.

कुण्डोदर त्रि. (कुण्ड इव उदरमस्य) कुंडा जेवा अराब पेटवाणुं.

कुण्डोधी स्त्री. (कुण्ड इव ऊर्धांसि यस्याः कुण्ड+ऊधस्डीप्) कुंडा जेवडा आठवाणी गाय के लेंस - भुव कोष्णेन कुण्डोधी मेध्येनावभृथादपि-रघु० १।८४।

कुन् (सौत्रधातु० पर० स० सेट्-कोतति) पाथरुं, बांक्वुं.

कुतनु पुं. (कुत्सिता तनुरस्य) कुबेर. (त्रि.) अराब शरीरवाणुं, कुत्रप, बेडोण रूपाणुं. (स्त्री. कुत्सिता तनुः) अराब डेड, अराब डाय.

कुतन्त्री स्त्री. (कुत्सिता तन्त्री) अराब वीज्ञा, क्षुद्र दंड-दंडिका.

कुतप पुं. (कुत्सितं पापं तपति, कुं भूमिं तपति कुत+कपन् तप्+अच् वा) सूर्य, अग्नि, अतिथि, गाय, बणध, बणदीओ, द्विजाति-(ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य) ब्राह्मण, दीकरीनी दीकरी. (पुं. न.) नेपाणी कामणो, दर्भ, दिवसना पंढर मुडूरतमानुं आठमुं मुडूरत - अहो मुहूर्त विख्याता दश पञ्च च सर्वदा । तत्राष्टमो मुहूर्तो यः स कालः कुतपः स्मृतः-स्मृतिः, अक जातनुं वाध, अकराना वाणनी कामणो.

कृतपसप्तक न. (कुतपस्य सप्तकम्) प्रेतना श्राद्धमां अवश्य जे सात पद्यार्थं जेईअे छे तेनी समूड

जेमके-अपराहकण, शृंगपात्र, उष्ण वस्त्र, शैथ्य धातु, कुशतृण, काण्ठातल, वाछरडा सडित गाय.

कुतपाष्टक न. (कुतपानामष्टकम्) आठ पारिभाषिक कुतप, जेवां के उपरनां सात तथा दौडित.

कुतर्क पुं. (कुत्सितः तर्कः) कूटतर्कान्तक; उल्थाभासत्रप, धर्मविरोद्ध सिद्धांत, स्वतंत्र चिंतन - कुतर्कष्वभ्यासः सततपरपेशुन्यमननम्-गङ्गा० ३१ ।

कुतश्चन अव्य० (कुत+श्चन) क्थांक्थी, डोक ठेकाशेथी.

कुतश्चित् अव्य० (कुतस्+चित्) उपरनी शब्द जुओ.

कुतस् अव्य० (कस्मात् किम्+तसिल् किमः कु) क्थांक्थी, शा भाटे, शी रीते, शा प्रकारे -ईदग् विनादः कुतः-श० २।५, -कुत इदमुच्यते-श० ५, शाथी - परमात्मनि गोविन्दे मित्रामित्रकथां कुतः ? -विष्णुपु० १।१९।३७, अधिक, ओष्ठी -न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यः-भग० ११।४३ ।

कुतस्त्य त्रि. (कुतः+स्यप्) क्थांक्थी थनार, शी रीते थनार.

कुतीर्थ त्रि. (कुत्सितः तीर्थः) अराब शिक्षक, अराब तीर्थ.

कुतुक न. (कुत्+उकङ्) कौतुक, कुतूहल, उत्सुकता - केलिकलाकुतुकेन च काचिदमुं यमुनाजलकूलं । मञ्जुलवञ्जुलकुञ्जगतं विचकर्ष करेण दुकूलं ।। - गीत० १. ।

कुतुप पुं. (कुत्+डुपच्) धी-तेल वगेरे राअवानुं नानुं अर्मपात्र, नानो कुपो, नानी कुडली. (पुं. न.) दिवसना पंढर भागमांनो आठमो भाग. जुओ कुतप शब्द.

कुतुम्बुरु न. अराब अंनुं तिन्दुकी इल, जेर कोयलुं.

कुतू स्त्री. (कुत्सिते तन्यते तन्+डू) धी-तेल वगेरेनुं नानुं यामडानुं पात्र नानो कुपो के कुपी, नानी कुडली.

कुतूणक पुं. (कु ईषत् तूणयति सङ्गाचरति चक्षुः यः कु+तुण+ ण्वुल) आल्यावस्थामां आणकोने थती ते नामनी अक नेत्ररोग.

कुतूहल न. (कुतू चर्ममयस्नेहपात्रमिव हृदयं हलति सात्सुकं करोति हल्+अच्) कुतूहल, उत्कंठा, लोश, - प्रियावियोगाद् विधुरोऽपि निर्भरं कुतूहलाक्रान्तमना मना-गभूत्-नैषधं १।११९, कौतुक, नायक-नायिकानी अक भाव, नायिकानी अक अवकार - रम्यवस्तु-समालोकं लोलता स्यात् कुतूहलम् -सा० द० ३।११९, छंथण, जिज्ञासा -उज्झितशब्देन जनितं नः कुतूहलम्-श० १; -वादि विलासकलासु कुतूहलम्-; -गीत० १; -

કુતૂહલેનેવ મનુષ્યશોણિતમ્ -રઘુ૦ ૩।૫૪; (ત્રિ. કુતૂહલ+અચ) આશ્ચર્યકારક, અચંબાનું, વખાણેલું, ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ.

કુતૂહલવત્ ત્રિ. (કુતૂહલ+મતુપ્) કુતૂહલવાળું.

કુતૂહલિત ત્રિ. (કુતૂહલ+ઇતચ) કુતૂહલ જેને ધયું હોય તે.

કુતૂહલિન્ ત્રિ. (કુતૂહલ+ઇન્) કુતૂહલવાળું.

કુતૂળ ન. (કૌ જલે તૂળમ્) એક જાતનું જલતૂણ, ખરાબ ધાસ.

કુતોનિમિત્ત ત્રિ. (કુત: કિ નિમિત્તં યસ્ય કિમ્+પ્રથમાર્થે તસિલ્) કયા નિમિત્તનું, શા નિમિત્તનું, શા માટે.

કુતોનિમિત્ત: શોકસ્તે-રામા૦

કુત્ર અવ્ય૦ (કિમ્+સપ્તમ્યા: ત્રલ્ કિમ: કુ) ક્યાં, -કુત્ર મેં શિશુ: -પઞ્ચ૦ ૧; પ્રવૃત્તિ: કુત્ર કર્તવ્યા -હિતો૦ ૧., કયે ઠેકાણે -હા સીતા કેન નીતા મમ હૃદયગતા કેન વા કુત્ર દષ્ટા-મહાનાટકમ્-તેજસા સહ જાતાનાં વય: કુત્રોપયુજ્યતે પઞ્ચ૦ ૧।૩૨૮ ।

કુત્રચિત્ અવ્ય૦ (કુત્ર+ચિત્) ક્યાંક, કોઈ ઠેકાણે અસુરેભ્યો ભયં નાસ્તિ યુષ્માકં કુત્રચિત્ ક્વચિત્ -મહા૦ ૩।૧૪૨।૫૩, કોઈ સમયે, કોઈ કાળે.

કુત્રચન અવ્ય. (કુત્ર+ચન) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

કુત્રત્ય ત્રિ. (કુત્ર-ત્યપ્) ક્યાં થનાર, ક્યાં રહેનાર, ક્યાં વાસ કરનાર, ક્યાંનો નિવાસી.

કુત્સ પું. (કુત્સયતે સંસારમ્ કુત્સ+અચ) તે નામનો એક ઋષિ.

કુત્સ (ચુરા૦ આ૦ સ૦ સેટ્+કુત્સયતે) નિન્દા કરવી, ધિક્કારવું, દોષ મૂકવો, ગાળ દેવી.

કુત્સકુશિકિકા સ્ત્રી. (કુત્સાનાં કુશિકાનાં ચ મૈથુનમ્) કુત્સ અને કુશિકવંશના સ્ત્રી-પુરુષનું મૈથુન.

કુત્સન ન. (કુત્સ+ભાવે લ્યુટ્) નિન્દા કરવી, -નાસ્તિક્યં વેદનિન્દાં ચ દેવતાનાં ચ કુત્સનમ્ -મનુ૦ ૪।૧૬૩, તિરસ્કાર કરવો, કુત્સયતે નિન્દ્યતેડનેન નિન્દા સાધન ધર્મ (ત્રિ.) નિન્દા, સાધનધર્મવાળું -દેવતાનાં ચ કુત્સનમ્-મનુ૦ ૪।૧૬૩

કુત્સલા સ્ત્રી. (કુત્સ કર્માણ વાર્ચ કલ, કુત્સં નિન્દાં લાતિ લા+ક) નીલીવૃક્ષ ગળીનો છોડવો.

કુત્સા સ્ત્રી. (કુત્સ+અ+ટાપ્) નિન્દા, તિરસ્કાર, ધિક્કાર.

કુત્સાવાદિન્ ત્રિ. (કુત્સાં વદતિ વદ્+ર્ણાનિ) નિન્દા કરનાર, ધિક્કાર કરનાર, તિરસ્કાર કરનાર, ગાળ દેનાર.

કુત્સિત ત્રિ. (કુત્સ+કર્માણિ ક્ત) નિન્દા કરાયેલ, ધિક્કારેલું, નીચ, ખરાબ, અધર્મ, દુશ્ચરિત્ર. (ન.૦) નિન્દા કુષ્ટ નામની વનસ્પતિ.

કુથ્ (ખ્યા૦ પર૦ અ૦ સેટ્-કુથ્યતિ) ક્લેશમાં આવી પડવું, દુ:ખમાં આવી પડવું, દુ:ખનો અનુભવ કરવો. સ૦-મારવું, (દિવા૦ પર૦ અ૦ સેટ્-કુથ્યતિ) ખરાબ ગંધ આવવી, દુર્ગંધનું આવવું, દુર્ગંધવાળા થવું. (ત્રયા. પર૦ સેટ્-કુથ્યાતિ) દુ:ખમાં આવવું, દુ:ખ ભોગવવું.

કુથ પું. (કુથ્+ક) કંથા -કુથાસ્તરણતલ્પેષુ કિં સ્યાત્ સુખતરં તત:-રામા૦ ૨।૩૦।૧૪, ધોળો દર્ભ, કીટ, કીડો, હાથી ઉપર બાંધવાની ઝૂલ, પ્રાત:કાળમાં સ્નાન કરનાર બ્રાહ્મણ. (ન.) હાથી ઉપર નાખવાની છીંટની ઝૂલ. -કુથા કન્યા સમાખ્યાતા કુથ: સ્યાત્ કરિકમ્બલમ્ । કુથ: કુશ: કુથ: કૌટ: પ્રાત:સ્નાયી દ્વિજ: કુથ: ।। -શબ્દાર્થચિન્તામણિ: ।

કુથા સ્ત્રી. (કુથ્+ક+ટાપ્) હાથી ઉપર નાખવાની કે બાંધવાની છીંટની ઝૂલ.

કુથુમ પું. 'સામવેદ'ની તે નામની એક શાખા.

કુથુમિન્ પું. (કુથુમં વૈત્તિ ઇનિ) કુથુમ શાખાને જાણનાર દ્વિજ.

કુથોદરી સ્ત્રી. (કુથં હિંસાત્મકમુદરં યસ્યા: સા) કુંભકર્ણની પૌત્રી, નિકુંભની પુત્રી -શૃણુ વિષ્ણુયશ: પુત્ર ! કુમ્ભકર્ણાત્મજાત્મજા । કુથોદરીતિ વિખ્યાતા ગગનાર્ધ-સમુત્થિતા ।। -કલ્કિપુ૦ ૧૬. અ૦ ।

કુદ્ (ચુરા૦ સેટ્ ઉખ૦ સક૦-કોદયાતિ, કોદયતે) જૂઠું બોલવું, મિથ્યા બોલવું.

કુદાલ પું. (કું ભૂમિં દલતિ દલ્ ભેદને અણ્) કોદાળો, કોદાળી.

કુદિન ન. (કો: પ્રથિવ્યા: ધ્રમણેન દિનમ્) સાવનદિન, સૂર્યના ઉદયથી માંડી બીજા દિવસના સૂર્યના ઉદય થતાં સુધીનો કાળ. (ન. કુત્સિતં દિનમ્) જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલો દિવસ, ખરાબ દિવસ.

કુદૃષ્ટિ સ્ત્રી. (કુત્સિતા દૃષ્ટિ:) ખરાબ દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, સત્યથી વિપરીત તાર્કિક કલ્પના, પાખંડી જ્ઞાન, અશક્ત દૃષ્ટિ. (ત્રિ. કુત્સિતા દૃષ્ટિર્યસ્ય) ખરાબ નજરવાળું, મિથ્યા કલ્પનાવાળું, ધર્મવિરુદ્ધ સિદ્ધાંત.

કુદેશ પું. (કુત્સિત: દેશ:) ખરાબ દેશ, ખરાબ જગ્યા, જે દેશમાં જીવન જરૂરી ચીજો ન મળતી હોય તે, જે દેશ અત્યાચારથી પીડિત હોય.

कुदेह पुं. (कुत्सितो देहो यस्य) कुभेर, यक्ष
(पुं. कुत्सितो देहः) अराभ देह, अराभ शरीर,
कुसुप. (त्रि.) अराभ देहवाणुं, अराभ कायावाणुं.
कुदाल पुं. (कुं पृथ्वीं दलति) कोदाणो.
कुदार पुं. (कुं पृथ्वीं दारयति दृ विदारणे अण्)
कोदाणो, कोविदार-कांयनार वृक्ष, वृक्ष सामान्य.
कुदाल पुं. (कुं भूमिं दलति दल्+अण्) कोदाणो, -
कुदालैर्हेषुकैश्चैव समुद्रं यत्नमास्थिताः - महा०
३।१०७।२३ । कांयनार वृक्ष -कुदालकः ।
कुचाल न. (कुचाल पृषो०) मुकुल, भीलवा उपर आवेली
पुष्पनी कणी.
कुद्य न. (कुद्+क्यप्) भीत.
कुद्र (चुरा० उभ० स० सेट्-कुद्रयति) शूद्रं भोलवुं,
असत्य भाभवुं.
कुद्रङ्ग पुं. (कुत्सितं रङ्गं चिह्नं यस्य) धरविशेष, मांयडा
उपर बांधेल मंडप, माण उपर बांधेलुं रडेवानुं धर -
कुद्रङ्ग ।
कुद्रव पुं. (कुं भूमिं द्रवति द्रावयति -अन्तर्भूतण्यर्थे अच्)
अेकं ज्ञातनुं धान्य, कोदरा, कोदरी.
कुद्रि पुं. ते नामनो अेकं ऋषि.
कुधान्य न. (कुत्सितं धान्यम्) अराभ धान्य, उलकुं धान्य.
कुध पुं. (कुं पृथ्वीं धारयति धृ+क) पर्वत, पडाड.
कुनक पुं. कश्यपो.
कुनख पुं. (कुत्सितो नखोऽत्र) अेकं ज्ञातनी नअरोग
-अभिघातात् प्रदुष्टो यो नखो रूक्षोऽसितः खरः ।
भवेत् तु कुनखं विद्यात् कुलीनमिति संज्ञितम् ॥
- सुश्रुते । (त्रि. कुत्सितो नखो यस्य) अराभ
नअवाणुं. (पुं. कुत्सितो नखः) अराभ नअ.
कुनखिन् त्रि. (कुनख+इनि) जेने नअनो रोग थयो डोय
ते, अराभ नअवाणुं -कुनखी श्यावदन्तश्च द्वादशरात्रं व्रतं
चरित्वा तदन्त- नखावुद्धरेयाताम्-शुद्धितत्त्वम् ।
कुनट पुं. (कुत्सितं नटति नट्+अच्) श्योनाड वृक्ष,
(कुत्सितो नटः) अराभ नट, अराभ पात्र.
कुनटी स्त्री. (कुत्सितं नटति नट्+अच्+ङीप्) अराभ
नटी, थोडुं ज्ञानारी नटी, कोथमीर, धाज्ञा, मज्ञसील
-मनः शिला मनोज्ञा च नेपाली कुनटी शिला । -
वैद्यकरत्नमाला ।
कुनदिका स्त्री. (कुत्सिता नदिका) नानी-छीछरी नटी,
आछा झोतवाणी नटी -सुपुरा स्यात् कुनदिका -
पञ्च० १।२५

कुनलिन् पुं. (इषन्नलोऽस्य इनि) अगथियानुं आड,
अकवृक्ष.
कुनह पुं. ते नामनो अेक देश.
कुनाथ पुं. (कुत्सितो नाथः) अराभ धाणी, अराभ
पालक. (पुं. कोः नाथः) पृथ्वीनो धाणी, राजा.
कुनाभि पुं. (इषत् नाभिरिव आवर्तवत्त्वात्) वंटीणिथो,
वायु, नवनिधिमांनो अेक निधि.
कुनामन् त्रि. (कुत्सितं प्रातरस्मरणीयं नाम यस्य)
अति क्षुपण-प्रातःकाले नखि स्मरण करवा योग्य जेनुं
नाम डोय ते.
कुनाशक पुं. (इषत् नाशयति स्पर्शनात् नश्+णिच्+
ण्वुल्) वनस्थिति-धमासो, दुरालभा-जवासा नामनी
वनस्थिति -यासोपवासो दुःस्पर्शो धन्वयासः
कुनाशकः ॥ भावप्र०
कुनिषञ्ज पुं. दशमा मनुनो ते नामनो अेक पुत्र.
कुनीति स्त्री. (कुत्सिताः नीतिः) अनीति, अन्याय,
दुराचरण. (त्रि. कुत्सिता नीतियस्य) अन्यायी,
अनीतिवाणुं दुराचारी.
कुञ्च (भ्वा० पर० स० सेट्-कुञ्चति) वक करवुं, वांकुं
करवुं, अनादर करवो.
कुन्त पुं. (कुं भूमिं उनीति, उन्द्+त) भावो, अरणी.
-कुन्तदन्ता कथं कुर्यात् राक्षसीव हि सा
शिवम्-कथासरित्सागरे, -कुन्ता कुन्तधारिणः पुरुषाः
प्रविशन्ति-काव्य० २, - विरहिनि कुन्तमुखाकृति-
केतकिदन्तुरिताशे -गीत० १, (पुं.) अेकं ज्ञातनुं
धान्य, अेकं प्रकारनो नानी कीडो, उभ्रता.
कुन्तयः पुं. ('कुन्ति'नुं बहु. व.) अेक देशनुं नाम तथा
ते देशना निवासीओ.
कुन्तलः पुं. (कुन्तं लाति गृह्णाति, ला+क वा कुन्तलाकारं
केशाग्राकारं लाति ला+क) केश, माथाना वाण -कापि
कुन्तलसंव्यानसंयमव्यपदेशतः । बाहुमूलं स्तनौ
नाभिपङ्कजं दर्शयेत् स्फुटम् ॥ -सा० द० ३।१२४, जव,
पाणी पीवानुं नानुं वासण, यमस, जेना डायमां भावो
डोय ते, ते नामनो अेक देश -दाक्षिणात्यजनपदविशेषः,
यथा-आकर्षः कुन्तलश्चैव मालवाश्चान्धकास्तथा ।
द्राविडाः सिंहलाश्चैव राजा काश्मीरकस्तथा ॥ -महा०
२।३४।११, ध्रुवकनो भेद -वर्णैः षोडशभिः कार्यः
कुन्तलो लघुशेखरे । शङ्कारे च रसे प्रोक्तमानन्द-
फलदायकः ॥ - सङ्गीतदामोदरः , पूछुं.

कुन्तलवर्द्धन पुं. (कुन्तलान् वर्द्धयति वृध्+णिच्+ल्युट्)
भांगरे वनस्थिति.

कुन्तलहस्त पुं. (कुन्तलस्य हस्तः) केशपाश, केशनी जूथो.

कुन्तलिका स्त्री. (कुन्तलाकारो विद्यतेऽस्याः ठन् अत
इत्वम्) दही-धी वगेरे काढवानुं साधन-छरी, आणकोनुं
औषध - स्वादुतिक्ता कुन्तलिका ।

कुन्तलोशीर न. (कुन्तल इवोशीरम्) सुगंधीवाणो अक्ष.

कुन्ताप पुं. वैदिक ऋथाओना पाठनो अेक प्रकार.

कुन्ति पुं. ब. (कम्+ङिच) ते नामनो अेक देश. (पुं.)
विदर्भ देशमां पेदा थयेल कथ नामना राजानो ते
नामनो अेक पुत्र.

कुन्तिभोज पुं. (कुन्ति संज्ञको भोजः भोजदेशाधिपः)
पृथानो पिता, ते नामनो भोजदेशनो राजा -पृथां दुहितरं
वत्रे कुन्तिस्तु कुरुनन्दन ! । शूरः पूज्याय वृद्धाय
कुन्तिभोजाय तां ददौ ।। तस्मात् कुन्तीति विख्याता
कुन्तिभोजात्मजा पृथा ।। -हरिवंशो ३४।२३-२४ ।

कुन्तिसुता स्त्री. (कुन्तेः सुता) वसुदेवनी भडेन, जेने
कुंतिभोज राजाने तेना पिताअे दत्तक तरीके आपी
डती ते कुंती, पांडुनी पत्नी, पांडवोनी माता.

कुन्ती स्त्री. (कुन्ति+डोप्) उपरनो अर्थ जूओ.

कुन्तीतनय पुं. (कुन्त्यास्तनयः) धर्म, वायु अने ईद्रथी
कुंतीना पेते पेदा थयेल धर्म (युधिष्ठिर); भीम अने
अर्जुन, सूर्य थकी कुन्तीना पेते उत्पन्ना थयेल पुत्र
क्षत्र -महा० १।१११ । -कुन्तीसुतः ।

कुन्थ (ब्र्यादि० पर० स० अ० सेट्-कुथ्नाति) क्वेश
पामवो, संकटमां पडवुं, दुःख भोगववुं, भेटवुं, वणववुं.

कुन्थु पुं. (कुन्थ्+उन्) सत्तरमा जैन तीर्थकरनुं नाम, ते
नामना अेक भौद्ध, ते नामना जैन मतमां निर्दिष्ट अेक
यक्षवती राजा, जे छेवटे सत्तरमा जैन तीर्थकर थया -
श्रीकुन्थुनाथो भगवान् सनाथोऽतिशयद्विभिः । सुरासुर-
नृनाथानामेकनाथोऽस्तु नः श्रिये ।। सकलार्हत्-१९ ।

कुन्द पुं. (कुन्द इव श्वेतत्वात्, कुं पृथिवी कश्यपाय
ददाति दा+क वा) विष्णु, (कुं भूमिं उनत्ति
उदन्+अण्) ते नामनो अेक सुगंधी पदार्थ, किन्दुरु
-कुमुदः कुन्दरः कुन्दः पर्जन्यः पवनोऽनिलः-महा०
१३. १।४९।१००, ते नामनो कुबेरनो अंडार, करवीरनुं
वृक्ष, करेक्षनुं आउ, भूमियंत्र-करको, भोगरानुं आउ,
ते नामनो अेक सर्वत. (न. कु+दन्+मुम् च) भोगरानुं
इल कुन्दावदातचलचामरचारुशोभम्-भक्तामर०

-कुन्दावदाताः कलहं-स मालाः-भट्टिः २।१८, -
प्रातःकुन्दप्रसवशिथिलं जीवितं धारयेथाः-मेघ० ११३ ।

कुन्दक पुं. (कुन्द+कन्) भोगरानुं आउ, कुन्द शब्द
जूओ.

कुन्दम पुं. (कुन्देन मीयते मा+क) बिलाडी

कुन्दमाला स्त्री. (कुन्दपुष्पाणां माला) भोगराना इलनो
डार.

कुन्दमी स्त्री. (कुन्दम+जातित्वात् स्त्रियां डीष) बिलाडी.

कुन्दर पुं. (कुं भूमिं दारयति द्+अच् पृषो०) विष्णु,
अेक जतनुं शाक.

कुन्दिनी स्त्री. (कुन्दानां पद्मानां समूहः खला० इनि)
कमलनो समूह, पद्मिनी.

कुन्दु पुं. (कुं भूमिं दणाति द्+डु) उँदर. (स्त्री.) ते
नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य, किन्दुरु.

कुन्दुरु पुं. (कुं भूमिं दारयति द् विदारं उरन् पृषो०)
कुँदुरु, ते नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य -कुन्दुरु
(पुं. स्त्री.) -कुन्दुरुस्तु मुकुन्दः स्यात् सुगन्धः कुन्द
इत्यपि-वैद्यकचक्रपाणिसंग्रहे, -कपूरं कुन्दुरु-निशा-
लवङ्ग-ध्याम-चन्दनम् ।

कुप् (चु० इदित् उभ० स० सेट्-कुम्पयति-ते) ढांकवुं,
आश्वासन करवुं, (वा. पर० स० सेट्-कुम्पति)
कोध करवो, कोपायमान थवुं -कुप्यन्ति हितवादिने -
का० १०८, -दोषाः प्रकुप्यन्ति-सुश्रु०, -निमित्तमुद्दिश्य
हि यः प्रकुप्यति ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति-
पञ्च० १।२८३, उत्तेजित थवुं, भण भणववुं, वधवुं.
(चुरा. उ. अक. सेट्- कोपयति+ते) दीपवुं, प्रकाशवुं.

कुपतम् अव्य० उत्तम रीतथी.

कुपथ पुं. (कुत्सितः पन्थाः पथिन्+अच्) कुमार्ग,
भराभ मार्ग, सत्यथी विरुद्धमार्ग, स्वधर्मथी विरुद्ध
मार्ग, नास्तिकपथं, पाण्डु- स्वधर्मपथमकुतोभयमहाय
कुपथपाखण्डमसमञ्जसं निजमनीषया मन्दः प्रवर्त-
यिष्यति-भाग० ५।६।१०, ते नामनो अेक असुर -
कुपथस्तु महावीर्यः श्रीमान् राजन् ! महासुरः ।
सुपार्थ इति विख्यातः क्षितौ जज्ञे महीपतिः ।। -
महा० १।६७।२९

कुपथ्य त्रि. (कुपथस्येदम्) भराभ मार्ग संबंधी, कुमार्गनुं.
(त्रि. कुत्सितं पथ्यम्) शरीरने अडितकारक डोथ ते,
शरीरने जे रोग करे ते, अपथ्य.

कुपन पुं. (कुप्+क्यु) छिरश्याक्षना सैन्यमानो अेक असुर.

कुपय त्रि. (गुप्+क्यप् पृषो०) गुप्त राजवा योग्य.

कुपाणि पुं. (कुत्सितः पाणिः) वांकी लाथ, दूठी लाथ.

(त्रि. कुत्सितः पाणिरस्य) वांका लाथवाणुं, दूठी लाथवाणुं, अराभ लाथवाणुं.

कुपिञ्जल पुं. (कुत्सितः पिञ्जल इव पुच्छोऽस्य) ते नामनुं अेक पक्षी.

कुपित त्रि. (कुप्+क्त) क्रोध पाभेव, गुस्से थयेव - कुपितकपिकपोलक्रोडताम्रस्तमांसि-उद्धटः ।

कुपितान्तक पुं. (कुपितोऽन्तकः) क्रोध पाभेवानुं मृत्यु, पासे आवेवुं मरश्च.

कुपिनिन् पुं. (कुपिनी मत्स्यधानी अस्त्यस्य ब्रीह्या० इनि) माछवां पडउनार-माछीमार.

कुपिनी स्त्री. (गुप्यते मत्स्योऽत्र इनि किञ्च डीप्) माछवां पडउवानी जण, माछवां राजवानुं पात्र.

कुपिन्द पुं. (कुम्पयति विस्तारयति सूत्राणि कुप्+किन्दच्) साणवी, वृगुं वञ्जनार-वञ्जकर.

कुपीलु पुं. (कुत्सितः पीलुः) ते नामनुं अेक आउ, अेरकीयवुं.

कुपुत्र पुं. (कुत्सितः पुत्रः, कोः पृथिव्याः पुत्रः) अराभ पुत्र -कुपुत्रो जायेत क्वचिदपि कुमाता न भवति०-

सुमा०, मंगणपुत्र, मंगण अड, नरकासुर दैत्य. (त्रि. कुत्सितः पुत्रो यस्य) अराभ पुत्रवाणुं, कुपुत्रवाणुं.

कुपुरुष पुं. (कुत्सितः पुरुषः) अधम पुरुष, अराभ भाजस, पायजामो.

कुपूय त्रि. (कुत्सितं पूयते पूय् विसरणे अच्) जति, आचार वगेरेथी निन्दित-अधम.

कुप्य न. (कुप्+क्यप्) सोना-उपा सिवायनी उरकीई धातु, ताअदि धातु - भूमिरल्पफला देया विपरीतस्य भारत ! । हिरण्यं कुप्यभूयिष्ठं मित्रं क्षीणमथो

बलम् ॥ - महा० १५।६।११ ।

कुप्यशाला स्त्री. (कुप्यस्य तत्पात्रादिनिर्माणस्य शाला) तांभा वगेरे धातु अनाववानी जग्या-स्थान.

कुप्रिय त्रि. (कुत्सितं प्रीणातीति कु+प्री-क) अधम, निध.

कुप्लव पुं. (कुत्सितः प्लवः) घास वगेरेथी अनावेवो त्रापो, नानी छोडी, अराभ छोडी - यादृशं फलमाप्नोति

कुप्लवैः सन्तर्न जलम्-मनु० ।

कुब् (इदित् चुरा० उभ० स० सेट्-कुम्बयति, ते) डोकवुं, संताडी देवुं, पाथरवुं, पउधे करवो.

कुब्जल त्रि. (कुत्सितं बलमस्य) निन्दित अणवाणुं, अराभ जेरवाणुं.

कुब्जलाश्व त्रि. (कुब्जोऽश्वोऽस्य) दुभला-नभला घोडावाणुं. (पुं.) ते नामनी अेक राजा.

कुबेर पुं. (कुम्बति धनम् कुब+एरक नलोपश्च कुत्सितं

बेरमस्य इति वा) उत्तर दिशा रक्षक, यक्षीनी राजा कुबेर. -कुत्सायां क्वितिशब्दोऽयं शरीरं बेरमुच्यते

। कुबेरः कुशरीरत्वात् नाम्ना तेनैव सोऽङ्कितः ॥ -काशीखण्डे, -कुबेरो भव नाम्ना त्वं मम रूपेर्ष्या

सुत ! । -देवीदत्तशापोक्तिः, -स तु विश्रवो मुनेरिड-विडाभार्यायां जातः धनयक्षोत्तरदिशां पतिश्च-भाग०,-

त्रिचरणोऽष्टदन्तोऽयं जातः ।

कुबेरक पुं. (कुबेर+कन्) अजमानुं आउ, (न. कुत्सितं बेरकम्) अराभ शरीर, निन्दित शरीर, कुरुप.

कुबेरदत्त पुं. ते नामनी अेक जैन गृहस्थ.

कुबेरदिग् स्त्री. (कुबेरस्य दिग्) उत्तर दिशा -कुबेरगुप्तां दिशमुष्णरश्मौ गन्तुं प्रवृत्ते समयं विलङ्घ्य-

कुमा० ३।२५ ।

कुबेरनेत्र पुं. पाउल नामनी वनस्पति.

कुबेराक्षी स्त्री. (कुबेरस्याक्षीव पिङ्गलं पुष्पमस्याः सच्च

समा० डीप्) पाटला वृक्ष, पाउल वनस्पति.

कुबेरसेना स्त्री. ते नामनी अेक जैन साध्वी.

कुबेराचल पुं. (कुबेरस्य अचलः) डेवास पर्वत. -

कुबेराद्रिः ।

कुब्ज पुं. (इणत् उब्जमार्जवं यत्र) अघाडो नामनी वनस्पति, वांकी तलवार, भूधापणानी रोग -हृदयं यदि

वा पृष्ठमुत्रतं क्रमशः सरुक । क्रुद्धो वायुर्यदा कुर्यात् तदा तं कुब्जमादिशेत् ॥ -माधवाकरः, अेक जतनुं

माछवुं. (त्रि.) कुभुं, भूधुं. (त्रि.) -कुब्जकः ।

कुब्जक पुं. (को उब्जति उब्ज+ण्वुल) अति सुगंधी

इलवाणुं अेक वृक्ष, -चम्पकात् पुष्पशतकादशोकं

पुष्पमुत्तमम् । अशोकात् पुष्पसाहस्रात् सेवती-

पुष्पमुत्तमम् । सेवतीपुष्पसाहस्रात् कुब्जकः

पुष्पमुत्तमम् ॥ - शब्दार्थचिन्तामणिः कुजडो, म्यान करेवी

तलवार.

कुब्जकण्टक पुं. (कुब्जः कण्टकोऽस्य) धोणु अेरनुं

आउ.

कुब्जता स्त्री. (कुब्जस्य भावः तल्-त्व) कुब्जपशुं, भूधापशुं. -कुब्जत्वम् ।

कुब्जा स्त्री. ते नामनी कंसनी अेक दासी, जे कृष्णना स्पर्शधी उत्तम प्रमदा यथे गथे डती ते, कुब्जडी अथवा भूधी स्त्री.

कुब्जास्रक न. भारत प्रसिद्ध ते नामनुं अेक तीर्थ.

कुब्जिका स्त्री. (कुब्जा+कन्+टाप्) आठ वर्षनी कन्या, देवीनी अेक मूर्तिनी भेद.

कुब्ज न. (कुब्ज आच्छादाने रन्) अग्निकुंड, कुंड, कुंडल, जंगल, अरक्ष्य, सूत्र, तन्तु, शरणा, गाडुं.

कुब्ज्य पुं. (कुत्सितो ब्रह्मा+टच्) अराब ब्राह्मण, शूद्रने धेर याकरी करनार विप्र. - कुब्ज्यन् ।

कुम्भ (भ्वा. पर० सं० सेट्-कोभति) भीनुं करवुं, पलाणवुं.

कुम्भ न. (कुम्भ+क) पाणी जण. (त्रि.) (कुत्सिता भा यस्य) अराब कांतिवाणुं.

कुम्भ्यु त्रि. (कुम्भ कर्मणि घञर्थे क कुम्भमुदकमिच्छति क्यच् अनङ् छन्दसि उ) पाणी छांटनार.

कुम्भा स्त्री. (कोः भा) पृथ्वीनी छाया. (स्त्री. कुत्सिता भा) अराब तेज, अराब कांति.

कुम्भत् पुं. (कुं पृथिवीं बिभर्ति भृ+क्विप्) पर्वत, पहाड, सातनी संध्या.

कुमार न. अ. (अदन्तः चुरा० उभय० अ० सेट्-कुमारयति, -ते) रमवुं, डीडा करवी.

कुमार पुं. (कुमारयति क्रीडति, कुत्सितो भारो यस्मात्, कौ पृथिव्यां मारयति दुष्टान् वा) कर्तिकेय-कार्तिकस्वामी, -कार्तिताभ्युपपत्तेश्च कार्तिकेय इति स्मृतः -महा १।६६।

२४, नाटकनी आधाभां युवराज -ततः प्रियोपात्तरसेऽ-धरोष्ठे, निवेश्य दध्मौ जलजं कुमारः- रघु०७।६३, पोपट पक्षी, घोडेसवार, वरुणा वृक्ष, पांय वर्षनी

आणक, सिन्धुनद, आरमा जैन तीर्थकरनी उपासक अेक यक्ष, शाकद्वीप राजानो अेक पुत्र, कोथे अेक

मंत्र, डर कोथे राजकुमार -कन्यानां संप्रदानाच्च कुमारानां च रक्षणम्-मनु० ७।१७५, आणकोने पीडा करनारो अेक अण्ड -स्कन्दः सृष्टो भगवता देवेन

त्रिपुरारिणा । बिभर्ति चापरां संज्ञां कुमारः इति स ग्रहः) ।। -सुश्रुते ३७ अ०, स्वरोदयमां कडेले

आधादि यकभां रडेले अेक स्वर. (न. कुमारयति नन्दति यस्मिन् सति) शुद्ध सोनुं. (त्रि. (कुमारयति) सुंदर, कुंवारुं.

कुमारक पुं. (कुमार+संज्ञाया कन्) (पुं) कुमार शब्द

शुओ. -ते तं दृष्ट्वा महात्मानमुपगम्य कुमारकाः ।

- महा० १।२३३।७

कुमारकल्याण न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध औषध ३५ अेक प्रकारनुं धृत.

कुमारघातिन् त्रि. (कुमार+हन्ति हन्+णिनि) आलकने मारनार, शिशुमारकगृह, कुंवारानो घात करनार.

कुमारजीव पुं. (कुमारं जीवयति जीव्+णिच्+अण्) अण्वपुत्र नामनुं वृक्ष.

कुमारदेषण पुं. (कुमारणां दाता दा+इष्णच्) कुमारोने आपनार.

कुमारधारा स्त्री. भारतप्रसिद्ध ते नामनुं अेक तीर्थ.

कुमारपाल पुं. (कुमारैः पाल्यते) शादिवाहन राजा, गुजरात देशनो ते नामनो अेक जैन राजा (त्रि. कुमारं पालयति) कुमारनुं रक्षणा करनार -कुमारपालकः ।

कुमारपालन पुं. (कुमारेण पाल्यते पाल्+ल्युट्) शादिवाहन राजा. (न. कुमारस्य पालनम्) कुमारनुं रक्षणा करवुं ते.

कुमारभृत्या स्त्री. (कुमारस्य गर्भस्य निर्विघ्नप्रसादार्थं गर्भचिकित्साकुशलैः वैद्यैः भृत्या पालनम्) कुमार रक्षानो उपाय, सुयाणीपशुं, गर्भिणीनी परिचर्या - कुमारभृत्या-कुशलैरनुष्ठिते, भिषग्भराप्तैरथ गर्भमर्माणि - रघु० ३।१२।

कुमारयति (ना. धा. पर०) (आणकनी जेम) भेलवुं, रमवुं, डीडा करवी.

कुमारयु पुं. (कुमारं कौमारं याति या+कु) युवराज.

कुमारललित न. (कुमारस्य ललितम्) सुंदर येष्टा. (त्रि. कुमारस्य ललितम् यस्य) सुंदर येष्टावाणुं.

कुमारललिता स्त्री. ते नामनो सप्ताक्षर पदवाणी अेक छंद.

कुमारवाहन न. (कुमारस्य वाहनम्) कार्तिकस्वामीनुं वाहन-भोर.

कुमारवाहिन पुं. (कुमारं स्कन्दं वहति वह्+णिनि) उपरनो शब्द शुओ.

कुमारसंभव नं. (कुमारस्य कार्तिकेयस्य सम्भवमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण्) महाकवि काविदासे रथेवुं ते नामनुं महाकाव्य.

कुमारस् स्त्री. (कुमारं स्कन्दं सूते सू+क्विप्) गंगानदी, पार्वती. (पुं) अग्नि, यित्रानुं आड - कुमारस्त्वं पिङ्गेशः प्लवङ्गो भूरितेजसः । -सहदेवदिग्विजये ३१।४३।

कुमारहारित पुं. यजुर्वेद संप्रदाय प्रवर्तक ते नामनो
अेक ऋषि.

कुमारिन् त्रि. (कुमारो विद्यतेऽस्य इति) कुमारवाणुं.

कुमारिका स्त्री. (कुमारी स्वार्थे कः संज्ञायां कन् वा,
टाप्) कुंवारी कन्या - संप्राप्ते द्वादशे वर्षे कुमारीत्या-
भिधीयते-स्मृतौ०, नवमद्विंशका, कुंवार नामनी वनस्पति
-खल्वेद्रवेणैव कुमारिकायाः - रसेन्द्रसारसंग्रहे, भोटी
अेवथीनो वेवो, भारतना नवभंडमानो अेक भंड -
वर्णव्यवस्थितिरिहैव कुमारिकाख्ये, शेषेसु चान्त्यजजना
निवसन्ति सर्वे ॥ - सिद्धान्तशिरोमणौ गौलाध्यायः,
कुमारी शब्दना अर्थमां.

कुमारिल पुं. ते नामनो अेक भीमांसक.

कुमारी स्त्री. (कुमार+प्रथमवयोवचनत्वात् स्त्रियां डीष्)
नखि परशेवो कन्या -त्रौणि वर्षाण्युदीक्षेत कुमार्युतुमतो
सती-मनु० १।१०, -व्यावर्तान्योपयमात् कुमारी-
रघु० ६।६१, भार वर्षनी कन्या, (संप्राप्ते द्वादशे वर्षे
कुमारीत्यभिधीयते ।) पार्वती, नवमद्विंशका, ते नामनी
नदी -इयं हि शाकद्वीपान्तर्गतसप्तनदीनामेका-सुकुमारी
कुमारी च नलिनी धेनुका च या - विष्णुपु०, कुंवार
वनस्पति, अपराश्रिता नामनी वनस्पति, जंबूद्वीपनो
ते नामनो अेक भाग, वाञ्छी काकडीनो वेवो, सख
नामनी वनस्पति, सीता, भोटी अेवथी, अटभोगरी,
तरुङ्गीपुष्प, श्यामा पक्षी, विद्या, काणी चकली,
भीमसेननी पत्नी -भीमसेनः खलु कैकेयीमुपयमे
कुमारी नाम, तस्यामस्य जज्ञे (पुत्रः) प्रतिश्रवा नाम-
महा० १।९५।४३ ।

कुमारीक्रीडनक न. (कुमारीभिः क्रीडयतेऽनेन क्रीड्+
करणे ल्युट्) कुमारीओने रभवानुं साधन.

कुमारीपुत्र पुं. (कुमार्याः पुत्रः) कन्याकाणमां पेदा थथेव
पुत्र, कुंवारीनो छोकरो.

कुमारीपुत्रक त्रि. (कुमारीपुत्रः ततः प्रकारवचने स्थूलादि०
कन्) कुंवारीना छोकरा जेवुं.

कुमारीश्वशुर पुं. (विवाहात् पूर्वं धर्षितकन्यायाः भर्तुः
पितरि) विवाडनी पडेवां कुमारीनो वाचिक ससरो.

कुमारीश्वशुरक त्रि. (ततः प्रकारे स्थूलादि० कन्)
कुंवारी कन्याना सासरा जेवो.

कुमाल् (चुरा. उभ० स० सेट्-कुमालयति, कुमालयते)
रभुं, डीडा करवी.

कुमालक पुं. (कुमाल्+ण्वुल) भावव देशनो अेक भाग,
शौवीर देश.

कुमुद न. (कौ मोदते मुद्+क्विप्) पोयशुं, रातुं कमण, रंद्र
विकाशी कमण -बभ्राज उत्कचकुमुदगणवानपीव्यः-
भाग० ३।२३।३८ । (त्रि. कुत्सिता मुदस्य) कृपश,
कंजुस, कंगण, अप्रसन्न. (स्त्री. कुत्सिता मुद) निंद
आनंद.

कुमुद न. (कौ मोदते मुद्+क) पोयशुं, रंद्रविकाशी कमण,
धोणुं कमण -सचन्द्रकुमुदं रम्यम्-रामा० ५।५५।१, -
श्वेतं कुवलयं रम्यं कुमुदं कैरवं तथा - भावप्र०, -
नोच्छ्वसिति तपनकिरणैश्चन्द्रस्येवांशुभिः कुमुदम् -
विक्रम० ३।१६, रातुं कमण -कुमुदवनमपश्रि
श्रीमदम्भोजखण्डम् ॥ शिशु० ३पुं, सामान्य कमण, (पुं.
कुं भूमिं मोदयति मुद्+अन्तभूतण्यर्थे क कौ मोदते वा
मुद्+क) विष्णु - शुभाङ्गः शान्तिदः स्रष्टा कुमुदः
कुवलशयः-महा० १३।१४९,७६, कपूर, शास्त्रविद्वीपमां
आवेवो अेक पर्वत -कुमुदश्रोत्रतश्चैव तृतीयश्वबलाहकः
-वि. पु. २।४।२६, दक्षिण दिशानो छाथी, विष्णुनो
अेक पारिषद, अेक ज्ञातनो वानर नाम्ना संकोचलो नाम
नानाद्विजयुतो गिरिः । तत्र राज्यं प्रशास्त्येष कुमुदो नाम
वानरः ॥ रामा० ६।१।२८, मेरु पर्वतनी पासेनो अेक
पर्वत -मन्दरो मेरुमन्दरः सुपार्श्वः कुमुद इति -भाग०
५।१६।१२, अेक ज्ञातनो सर्प -कुमुदः कुमुदाक्षश्च
वित्तिरिहंस्ति-कस्तथा -महा० १।३५।१५; ते नामनो
अेक दैत्य, कपट, गुगण.

कुमुदखण्ड न. (कुमुदानां समूहः खण्डच) पोयशानां
पुष्पनो समूह, रात्रि विकाशी कमणो नो समुदाय,
पोयशानो अमुक भाग.

कुमुदगन्ध्या स्त्री. (कुमुदस्येव गन्धमहंति ष्यङ्) पोयशा
जेवा गंधवावी स्त्री.

कुमुदघ्नी स्त्री. ते नामनी अेक वनस्पति, धेरनी अेक ज्ञात.

कुमुदनाथ पुं. (कुमुदस्य नाथः) रंद्र कपूर -कुमुदपतिः,
कुमुदबन्धुः, कुमुदबान्धवः ।

कुमुदवती स्त्री. (कुमुदानि सन्त्यस्यां मतुप्+ङीप्)
पोयशानो वेवो, रात्रि विकाशी कमणनो वेवो.

कुमुदा स्त्री. (कुत्सितं मोदते मुद्+क+टाप्) गांभारी
वनस्पति-सीवश- कुमुदा च सदा भद्रा कटफला
कृष्णवृत्तिका-वैद्यकरत्नमाला, शाखपर्शी वृक्ष-समेरवो,
कायङ्कल.

कुमुदाकर पुं. (कुमुदानामाकरः) जे स्थले पुष्कल पोयशां
डोय छे ते स्थानक -कुमुदतीनां कुमुदाकरैरिव-शिशुं ।

कुमुदाक्ष पुं. (कुमुद+अक्षी+षच्) नागविशेष, ते नामनो
अेक विष्णुनो पारिषद.

कुमुदादि पुं पाणिनीय व्याकरज्ञ प्रसिद्ध अेक शके
गणल स च षच्प्रत्ययनिमित्तः । कुमुद, शर्करा,
न्यग्रोधः, इक्कट, सङ्कट, कङ्कट, गर्त, बीज, परिवाप.
निर्यास, शकट, कच, मधु, शिरीष, अश्व, अश्वत्थ,
वल्बज, यवास, कूप, विकङ्कट, दशग्राम ।
षकप्रत्ययनिमित्ते शब्दगणभेदे स च गणः-कुमुद,
गोमय, रथकार, दशग्राम अश्वत्थ, शाल्मलि, शिरीष,
मुनिस्थल, कुण्डल, कुट, मधुकर्ण, घास, कुन्द,
शुचिकर्ण ।

कुमुदाभिख्य न. (कुमुदस्येवाभिख्या शोभा यस्य
धेतत्वात्) ३पुं, २जत.

कुमुदावास पुं. (कुमुदानामावासः) जे स्थाने पोयशां
पुष्कल डोय छे ते स्थान, कुमुदप्रायः देश.

कुमुदिक त्रि. (कुमुदा+ष्टच्) ज्यां पोयशां घशां डोय
छे तेनी समीपनो देश वगेरे.

कुमुदिक स्त्री. (कौ मोदते मुद्+हर्षे कर्तरि ण्वुल् टाप्
अत इत्वम्) ३यङ्ग.

कुमुदिनी स्त्री. (कुमुदानि सन्त्यत्र देशे पुष्पकं इनि+ङीप्)
ज्यां पोयशां घशां धतां डोय तेवुं नानुं सरोवर,
पोयशानोः समूळ -यथेन्दावानन्दं व्रजति समुपोढे
कुमुदिनी-उत्तरं ५।२६, पोयशानो वेदो -कुमुदिनी ।

कुमुदिनीनाथ पुं. (कुमुदिनीनां नाथः) थंद्र, ३पूर -
कुमुदिनीपतिः, कुमुदेशः, कुमुदेश्वरः ।

कुमुदी स्त्री. (कुमुद+ङीष्) ३यङ्ग.

कुमुद्वत् त्रि. (कुमुद+ड मत्तुप्) पोयशांवाणो प्रदेश
वगेरे -हंसश्रेणीषु तारासु कुमुद्वत्सु च वारिषु-
रघुं ४।१९ पोयशांवाणुं.

कुमुद्वती स्त्री. (त्रियां ङीप्) पोयशानो वेदो -प्रभात-
वाताहतिकम्पिताकृतिः । कुमुद्वतीरेणुपिशङ्कविग्रहः-
भट्टिः २।६, अन्तर्हिते शशिनि सैव कुमुद्वती मेव-
शं ४।२, कुमुद नागीन भेन - तं स्वसा नागराजस्य
कुमुदस्य कुमुद्वती । अन्वगात् कुमुदानन्दं शशाङ्कमिव
कौमुदी ॥ सा तु रामचन्द्रपुत्रस्य कुशस्य पत्नी ।

कुमुद्वतीनाथ पुं. (कुमुद्वत्याः नाथः) थंद्र, ३पूर -कुमुद्वती-
नायकः, कुमुद्वतीपतिः कुमुद्वतीशः, कुमुद्वतीश्वरः ।

कुमोदक पुं. (कुं मोदयति मुद्+णिच्+ण्वुल्) विष्णु.
कुम्प त्रि. (कुम्पति कुम्पयति, वा कुपि वेष्टने अच्+मुम्)
वांका डोयवाणुं, ईई.

कुम्बा स्त्री. (कुबि भावे+अ) घण्णी मज्जुत अवी
वाऽ. तस्मिन्दीचीनकुम्बां शम्यां निदधाति- तैत्तिरीयं
(कुम्बयति आच्छादयति अच्) जडी साडी, अपवित्र,
मनुष्य वगेरेनुं आववुं-अटकाववा माटे यशना इरती
करेदी मज्जुत वाऽ वगेरे -कुम्बावती समविडम्बा
गलेन- शङ्कराचार्यकृत-अम्बाष्टके ।

कुम्बा स्त्री. (कुबि+यत्+टाप्) ते नामनो वेदनो अेक
भाग.

कुम्भ पुं. (कुं भूमि कुत्सितं वा उम्भति उम्भ्+पूरणे+
अच्) घडी- इयं सुस्तनी मस्तकन्यस्तकुम्भा-जगन्नाथः,
अेक जतनो हृदयनो रोग, डोथीना मस्तक उपर
रडेला भे मांसना पिंड - - मत्तेभकुम्भदलने भुवि
सन्ति शूराः -भर्तुं १।५९, -तैः किं मत्तकरीन्द्र-
कुम्भकुहरे नारोपणीयाः कराः-प्रसन्नराघवः, कुम्भकुण्डी-
छोकरो -सुतोऽथ कुम्भकर्णस्य कुम्भः परमकोपनः-
रामां ५।७९।१५, वेश्यानो पति, प्राणायामना
अंगरूप आसरोधक अेक येषा, अेक जतनुं परिभाष,
वीश द्रोणनुं अेक माप -द्रोणद्वयपरिमाणः । आर
राशिमांती अगियारमी राशि, कुम्भ-लग्ने
समुद्भूतश्चलवित्तोऽतिसौहृदः । कोष्ठीप्रदीपः ।
(न. कुं भूमि उम्भति गन्धेन पूरयते उम्भ्+अच्)
-गुण, नसोतर नामनी वनस्पति.

कुम्भक पुं. (कुम्भ इव कायति कै+क) प्राणायामनुं
अंग, जमशा डोथे नाक डोवावीने आसने रोक्वाउप
डिया -कुम्भको निश्चलश्वासः-यां स्मृं; -कुम्भेन
धारयेन्नित्यं प्राणायामं विदुर्बुधाः । याज्ञं, - तत्सिद्धये
विधानज्ञाश्चित्रान् कुर्वन्ति कम्भकान्, विचित्र-
कुम्भकाभ्यासाद् विचित्रां सिद्धिमाप्नुयात्- हठयोग-
प्रदीपिका २।४३ ।

कुम्भकर्ण पुं. (कुम्भ इव कर्णावस्याः) शवशानो ते
नामनो भाई के जे विश्रवाथी डेकेथीना पेटे उत्पन्न
थयो डतो, जेना कर्णो कुम्भ जेवा डता.

कुम्भकामला त्री. (कुम्भाख्या कामला) अेक जतनो
कमलानो रोग.

कुम्भकार पुं. (कुम्भं करोति कृ+अण्) कुम्भार - स
तु विश्वकर्मरसाज्जायते-ब्रह्मवैवर्तपुं, - वैश्यायां
विप्रतश्चौरात् कुम्भकारः स उच्यते; - मालाका-

રાચ્ચર્મકાર્યા કુમ્ભકારો વ્યજાયત; -પટ્ટિકારાચ્ચ
તૈલિક્યાં કુમ્ભકારો બભૂવ હ । ઇતિ બહુલમતમસ્તિ ।
ઘડો બનાવનાર પુરુષ, રાની કુકડો (ત્રિ.) ઘડો
બનાવનાર.

કુમ્ભકારકુક્કુટ પું. એક જાતનું પક્ષી.

કુમ્ભકારિકા સ્ત્રી. (કુમ્ભં કરોતિ કૃ+ખ્વલ્+ટાપ્
અત ઇત્વમ્, કુમ્ભસ્યેવ કાર આકારો યસ્ય: કપ્+ટાપ્
અત ઇત્વમ્) કુંભારણ, મણસીલ, રાની તુલસી, એક
જાતનું નેત્રાંજન, કલઈ.

કુમ્ભકારી સ્ત્રી. (કુમ્ભસ્યેવ કાર: આકારોઽસ્યા: ગૌરા.
હીષ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. (કુમ્ભકારસ્ય કુલારસ્ય
પત્ની હીષ)

કુમ્ભકેતુ પું. (કુમ્ભ: કેતૌ ધ્વજે યસ્ય) શમ્બરાસુરનો
એક સેનાપતિ.

કુમ્ભચક્ર ન. તે નામનું એક 'નરપતિ જયચર્યા'માં
કહેલું ચક્ર.

કુમ્ભજ પું. (કુમ્ભાજ્જાયતે જનુ+ઙ) અગસ્ત્ય મુનિ,
વશિષ્ઠમુનિ, દ્રોણાચાર્ય. (પું.) કુમ્ભજન્મા, કુમ્ભયોનિ,
કુમ્ભસંભવ:, કમ્ભરેતા: - પ્રસસાદોદયાદમ્ભ:
કુમ્ભયોનેર્મહૌજસ:-રઘુ૦ ૪।૨૧, તત્ર સંસક્તમનસો
ભરદ્વાજસ્ય ધીમત: । તતોઽસ્ય રેતશ્ચસ્કન્દ તદ્દષિદ્રોણ
આદધે ।। -રામા૦, દ્રોણપુષ્પી વૃક્ષ, (સ્ત્રી.) તે નામની
એક અપ્સરા, પું. એક જાતનો અગ્નિ, અગસ્ત્યમુનિ
અને વશિષ્ઠ મુનિ.

કુમ્ભતુમ્બી સ્ત્રી. (કુમ્ભ ઇવ તુમ્બી) એક જાતની તુંબડીનો
વેલો જે ઘડા જેવાં તુંબડાં થાય છે તે.

કુમ્ભદાસી સ્ત્રી. (કુમ્ભસ્ય વેશ્યાપતે: દાસી) કુટણી
સ્ત્રી, દલાલ સ્ત્રી.

કુમ્ભનાભ પું. (કુમ્ભ ઇવ નાભિરસ્ય અચ્ સમા૦)
બલિ દૈત્યનો તે નામનો એક પુત્ર.

કુમ્ભપદી સ્ત્રી. (કુમ્ભ+પદ+હીપ્) જેને શ્લીપદ-હાથી-
પગાનો રોગ લાગુ હોય તેવી સ્ત્રી.

કુમ્ભપદ્યાદિ પું. પાશિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દગણ
-કુમ્ભપદી, એકપદી, જલપદી, શૂલપદી, મુનિપદી,
ગુણપદી, શતપદી, સૂત્રપદી, ગોધાપદી, કલશીપદી,
વિપદી, તૃણપદી, દ્વિપદી, ત્રિપદી, ષટ્પદી; દાસીપદી,
શિતપદી, વિષ્ણુપદી, નિષ્પદી; સુપદી, આર્દ્રપદી,
કુનિપદી, કૃષ્ણપદી, શુચિપદી, દ્રુપદી, સૂકરપદી,
શકૃત્પદી, અષ્ટપદી, સ્થૂળપદી, અપદી, સૂચીપદી ।

કુમ્ભપાદ ત્રિ. (કુમ્ભ ઇવ સ્ફોત: પાદોઽસ્ય) જેને
શ્લીપદ-હાથીપગાનો રોગ થયો હોય તે.

કુમ્ભપુટા સ્ત્રી. વનસ્પતિ ધોળું નસીતર.

કુમ્ભમણ્ડૂક પું. (કુમ્ભે મણ્ડૂક ઇવ) ઘડાનો દેડકો,
અર્થાત્ ઘડા જેટલા અલ્પ પ્રદેશમાં ગતિ કરી શકે
તેવો કોઈ નિંદા માણસ.

કુમ્ભમુદ્રા સ્ત્રી. તે નામની એક મુદ્રા.

કુમ્ભલા સ્ત્રી. (કુમ્ભં કુમ્ભાકારં લાતિ લા+ક) વનસ્પતિ
મુંડેરી.

કુમ્ભબીજ પું. (કુમ્ભ ઇવ બીજમસ્ય) એક જાતનું કરંજ
વૃક્ષ -કુમ્ભબીજક: ।

કુમ્ભશાલા સ્ત્રી. (કુમ્ભપાકાર્થં શાલા) માટીનાં વાસણ
પકાવવાનું સ્થળ, કુંભારનો નીભાડો.

કુમ્ભસંધિ પું. (કુમ્ભયો: સન્ધિ:) હાથીના ગંડસ્થળની
સંધિ -તદ્ યુક્તં નનુ કુમ્ભસંભવ ! ભવત્ -પ્રજારહસ્યેન
યત્ । ઘાં ચ ક્ષ્માં ચ તિરોદધન્ નિરવધિર્વિન્ધ્યોઽપિ
વન્ધ્ય: કૃત: ।। - રાજેન્દ્રકર્ણપૂરે ।

કુમ્ભસર્પિસ્ ન. વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારનું ધૃત.

કુમ્ભા સ્ત્રી. (કુત્સિતવૃત્ત્યા ડમ્ભા વેહપૂર્તિરસ્યા:) વેશ્યા.

કુમ્ભાઝ્યા સ્ત્રી. (કુમ્ભ ઇતિ આઝ્યા યસ્યા:) રાત્રી
પાડલ નામની વનસ્પતિ.

કુમ્ભાળ પું. (કુમ્ભ ઇવ અળો યસ્ય) બાણાસુરનો
તે નામનો એક પ્રધાન -કુમ્ભાળવચનેરેવં દાનવેન્દ્ર:
પ્રવોદિત: । વાચં રુક્ષામતિક્રુદ્ધ: પ્રોવાચ વદતાંવર:-
હરિવંશે ૧૭૫, કોળું -કુમ્ભાળકમ્ ।

કુમ્ભાળડી સ્ત્રી. (કુમ્ભાળ હીપ્) કોળાનો વેલો.

કુમ્ભધિપ પું. (કુમ્ભસ્ય અધિપ:) શનિગ્રહ-કુમ્ભાધીશ:
કુમ્ભાધીશ્વર: ।

કુમ્ભિકા સ્ત્રી. (કુમ્ભસ્તદાકારોઽસ્ત્યસ્યા: ઠન્) પાણી
ઉપર થનારું એક જાતનું ઘાસ, પાડલ વનસ્પતિ,
દ્રોણપુષ્પી, તે નામનો એક નેત્રરોગ, વેશ્યા, કાયકળ.

કુમ્ભિન્ પું. (કુમ્ભોઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ) હાથી, એક જાતનો
મગર, ગુગળ, (ત્રિ.) કળશવાળું, જેની પાસે ઘડો
હોય છે તે.

કુમ્ભિની સ્ત્રી. (કુમ્ભિન્+હીપ્) હાથશી, પૃથ્વી, જયપાલ
વૃક્ષ-નેપાળાનું વૃક્ષ.

કુમ્ભિનીબીજ ન. (કુમ્ભિન્યા: બીજમ્) જયપાલનું બીજ-
નેપાળાનું બીજ.

કુમ્ભિપાકી સ્ત્રી. (કુમ્ભિના પાકો યસ્યા: ગૌરા૦ હીપ્)
કાયકળ.

कुम्भिमद पुं. (कुम्भिनः गजस्य मदः) छाथीनो मद.
 कुम्भिल पुं. (कुम्भ+इलच्) खोर, श्लोकना अर्थनो
 खोर, अक ज्ञतनुं माछलुं, साणो, अकस्मात्, गर्भपात.
 कुम्भी स्त्री. (कुम्भ अल्पार्थे डीप्) नानो घडो, नानो
 छांडवी, पाटला वृक्ष, पाण्डिमां धनारी अक वनस्पति
 कायङ्ग, अक ज्ञतनुं अरंडानुं आड, नेपाणो वृक्ष,
 वनस्पति नस्रोतर, पीतपापडो.
 कुम्भीक पुं. (कुम्भीव कायति कै+क) पुत्राग वृक्ष,
 नेपाणो वृक्ष, अक ज्ञतनो नेत्ररोग, अक ज्ञतनो
 नपुंसक-स्वे गुदेऽब्रह्मचर्याद् यः स्त्रीषु पुंवत् प्रवर्तते ।
 कुम्भीकः स च विज्ञेयः-सुश्रुते २. अ०, शूकरोजो
 अक उपद्रव.
 कुम्भीधान्य पुं. (कुम्भीमितं धान्यमस्य) अक वर्ष
 सुधी यावे तेटला धान्यनो संग्रह करनार गृहस्थ-
 कुम्भी-धान्यकः ।
 कुम्भीनस पुं. (कुम्भीव नसा नासा यस्य) वायुप्रकृतिथी
 थतो अक ज्ञतनो विषवाणो मोटो कूर सर्प -
 कुम्भीनसस्तुण्डिकरो-सुश्रुते ।
 कुम्भीनसि पुं. भवि नामनो दानव.
 कुम्भीनसी स्त्री. ते नामनी अक राक्षसी, लवणासुरनी
 मात्त.
 कुम्भीपाक पुं. (कुम्भ्यां उखायां पाक इव पाको यत्र
 पच+घञ्) ते नामनुं अक नरक- य इह पशून्
 पक्षिणो वा प्राणतो रन्धयति, तं परत्र यमदूतास्तप्ततैले
 रन्धयन्ति यत्र-भाग० ६।२६।७
 कुम्भीबीज न. (कुम्भ्याः बीजम्) नेपाणानुं बीज,
 जयपाल वृक्षनुं बीज, नेपाणो.
 कुम्भीर पुं. (कुम्भिनं हस्तिनमपीरयति ईर्+अण्) मृग-
 म२७- गदंभत्वं तु संप्राप्य दशवर्षाणि जीवति ।
 संवत्सरं तु कुम्भीरस्ततो जायेत मानवः ॥ -महा०
 १३।११।५८, कायङ्गनुं आड, घडियाण.
 कुम्भारमक्षिका स्त्री. (कुम्भीरोपपदा मक्षिका) पाण्डो
 उपर बेसनारी अक ज्ञतनी मक्षिका.
 कुम्भील पुं. (कुम्भीर रस्य लः) अक ज्ञतनो खोर,
 कुम्भिल श७६ जुओ. -कुम्भीलकः - कुम्भीलकैः
 कामुकैश्च परिहर्तव्या चन्द्रिका-मालवि० ४, - लोचोण
 कुम्भीर(ल)-कस्यास्ति वा प्रतिवचनम्-विक्रम० २. ।
 कुम्भोदर पुं शिवनो ते नामनो अक पार्श्व. (त्रि.
 कुम्भ इव उदरं यस्य) घडा जेवडा पेटवाणुं.

कयव पुं. (कुत्सितेन यौति यु-अच्) ते नामनो अक
 असुर. (न. कुत्सितो यवः) पराभ धान्य.
 कयवाच् पुं. ते नामनो अक असुर.
 कूर् (तुदा० पर० अ० सेट्-कुरति) श७६ करवी, अवाज
 करवी.
 कुरका स्त्री. (कुर+क स इव कायति कै+क) सत्वकी
 वृक्ष.
 कुरङ्गर पुं. (कुरमित्यव्यक्तशब्दं करोति कृ+ट; कुर क)
 सारसपक्षी- कुरङ्कुरः ।
 कुरङ्ग पुं. (का रङ्गति रङ्ग+अच्) मृग, उरु-
 कुरङ्गमातङ्ग-पतङ्ग भृङ्ग-मीना हताः पञ्चभिरेव पञ्च-
 भाग० टीका-याम् । -न कृष्णो न च ताम्रश्च कुरङ्गः
 सोऽभिधीयते-सुश्रुते ४६ अ० । (न.) अक ज्ञतनुं
 लोभंड, तार लोढुं, ते नामनुं अक तीर्थ -कुरङ्गकः ।
 मृग, उरु, अक्कलकरो नामनी वनस्पति.
 कुरङ्गनयना स्त्री. (कुरङ्गस्येव नयने अस्याः) मृग जेवा
 नेत्रवाणी डोई स्त्री- किन्त्वेका यमुना कुरङ्गनयना
 नेत्राम्बुभिर्वधते ।
 कुरङ्गनाभि पुं. (कुरङ्गस्य नाभिः) कस्तूरी, मृगमद.
 कुरङ्गम पुं. (कौ रङ्गं मिमीते मा+ड) उरु, मृग.
 कुरङ्गिका स्त्री. (कौ रङ्गोऽस्त्यस्याः ठन्) मुद्गपल्ली,
 जंगली मगनुं आड.
 कुरङ्गी स्त्री. (कुरङ्ग+डीप्) उरु, मृगली- लवङ्गी
 कुरङ्गी दृगङ्गीकरोतु-जगन्नाथः ।
 कुरचिल्ल पुं. (कुरे शब्दे चिल्लति चिल्ल-शैथिल्ये अच्)
 करथलो.
 कुरट पुं. (कुर+अटन् किच्च) भोथी, थमार, थर्मकार.
 कुरटी त्रि. (कुरट+डीप्) थमार, भोथण.
 कुरण्ट पुं. (कुर्यते शब्धते इति कुर+अण्टक्) पीणा
 कांटा अशेषिथो नामनी वनस्पति -कुरण्टकः, -
 कुरण्टकोऽत्र पीते स्याद् रक्ते कुरवकः स्मृतः ।
 नीले बाणा द्वयोरुक्तो दासे आर्तगलश्च सः ॥ -
 सुश्रुते ४६ अ० ।
 कुरण्ड पुं. (कुर+अण्डक्) अण्डानुं आड, अंडवृद्धिनो
 रोग, वृषणवृद्धिनो रोग - सप्ताहमादित्यकरैर्विपक्वं,
 हन्यात् कुरण्डं चिरजं प्रवृद्धम्-गारुड० १९० अ० ।
 कुरण्डक पुं. (कुरण्डक पृषो०) कांटा अशेषिथो नामनुं
 वृक्ष.

કુરર પું. (કુઙ્ શબ્દ+કરન્) ટીટોડી પક્ષી, એક જાતનું પક્ષી -પ્રોદ્ધુષ્ટાં ક્રૌઞ્ય- કુરરૈશ્ક્રવાકોપકૂજિતામ્- નલોપાખ્યાને-૧૧૦ ।

કુરરાઙ્ઘિ પું. (કુરરસ્યાઙ્ઘિરિવ) દેવ સરસવ.

કુરરી સ્ત્રી. (કુરર+હીપ્) ટીટોડી, એક જાતનું પક્ષી, મેંઢી, ઘેટી -તતો મામનયદ્ રક્ષ: ક્રોશન્તીં કુરરીમિવ- મહાં ૧૧૬।૧૨ ।

કુરરીરુતા સ્ત્રી. તે નામનો એક છંદ.

કુરલ પું. (કુરર રસ્ય લઃ) ટીટોડી, કુરરપક્ષી, કેશની લટ.

કુરલી સ્ત્રી. (કુરલ સ્ત્રિયાં જાતિત્વાત્ હીષ્) ટીટોડી, પક્ષિણી.

કુરવ પું. (અલ્પમકરન્દત્વાદલીનામીષદ્રવો યત્ર) એક જાતનું ફૂલઝાડ, લાલ કાંટા અશેળિયો, સિતમંદાર વૃક્ષ. (ત્રિ-કુત્સિતો રવો યસ્ય) કબૂતર-પારેલું, ખરાબ શબ્દવાળું, જેનો શબ્દ ખરાબ છે (પું. કુત્સિતો રવઃ) ખરાબ અવાજ.

કુરવક પું. (કુરવ સ્વાર્થે ક) લાલ કાંટા અશેળિયો -ઙમ્માકમ્પિતકુઙ્મલે કુરવકે નિર્વાપ્ય વન્યદ્વિષૈઃ- રાજેન્દ્ર-કર્ણપૂરે, ૬૫, -કુરવકાઃ રવકારણતાં યયુઃ- રઘું ૧।૨૯, પ્રત્યાખ્યાવિશેષકં કુરવકં શ્યામાવ- વાતારુણમ્-માલવિં ૩।૫ ।

કુરસ પું. (કુત્સિતો રસઃ) ખરાબ રસ. (ત્રિ. કુત્સિતો રસો યસ્ય) ખરાબ રસવાળું. (પું. કુત્સિતો રસો યત્ર) એક જાતનો મધ.

કુરસા સ્ત્રી. (કુરસ+ટાપ્) ગાજીહવાનો-ગળજીભીનો વેલો -ગોજિહલતા ।

કુરાલ પું. કાળી જંઘવાળો ધોળા રંગનો ઘોડો.

કુરાહ (કુલાહ લસ્ય રઃ) ધોળા રંગનો કાળી જંઘવાળો ઘોડો.

કુરી સ્ત્રી. (કું ભૂમિ રાતિ રા+ક ગૌરાં હીષ્) એક જાતનું ખડ ધાન્ય.

કુરીર નં. (કૃઙ્ ઈરન્ ઉકારાદેશશ્ચ) મૈથુન, સુરત, મસ્તકનો એક અવયવ, સ્ત્રીઓનું એક જાતનું માથે ઓઢવાનું વસ્ત્ર.

કુરુ પું. (કૃ+ઉચ્ચ) ચંદ્રવંશી એક રાજા, તે રાજાનો દેશ -ચિરાય તસ્મિન્ કુરવશ્કાસતે-૧।૧૭, -યદુત્તરં શુક્લવતો વર્ષે તત્ કુરવે દદૌ । -વિષ્ણુપું ૨।૧।૧૦, કુરુદેશનો હરકોઈ રાજા -શ્રિયઃ કુરુણામધિપસ્ય

પાલનીમ્કિરાં ૧।૧, ભાત-રાંધેલા ચોખા, ભોરીંગણી વનસ્પતિ, પ્રિયવ્રત રાજાનો પૌત્ર, આગ્નિધ્ર રાજાનો એક પુત્ર, કુરુક્ષેત્ર, (પું. વ. વ.) કુરુદેશમાં રહેનાર લોક -વિજિત્ય યઃ પ્રાજ્યમગચ્છદુત્તરાન્, કુરુનકુપ્યં વસુવાસવોપમઃ-કિરાતાં (ત્રિ.) યજ્ઞ વગેરે કરનાર. કુરુકન્દક ન. (કુરુરિવ વિસ્તીર્ણઃ કન્થો યસ્ય કપ્) મૂળો.

કુરુકુલ્લા સ્ત્રી. શ્યામાશક્તિનો એક ભેદ.

કુરુક્ષેત્ર ન. જ્યાં કૌરવ અને પાંડવોનું યુદ્ધ થયું હતું તે સ્થળ - ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ- ભગં ૧।૧, - ધર્મક્ષેત્રં કુરુક્ષેત્રં દ્વાદશયોજનાવધિ- હેમચન્દ્રઃ, કુરુદેશમાં આવેલું તીર્થ -કુરુક્ષેત્રં પ્રયાગં ચ હિમાદ્રિં વિન્ધ્યમન્તરા ।

કુરુક્ષેત્રીયોગ પું જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ મૃત્યુસૂચક એક જાતનો ગ્રહયોગ - પૃચ્છગ્રહયુતે મૃત્યૌ લગ્નસંસ્થે બ્રહ્મસ્પતૌ । સૌમ્યક્ષેત્રગતે લગ્ને, કુરુક્ષેત્રે મૃતિર્ભવેત્ ।। જાતકામૃતે યોગાધ્યાયઃ ।

કુરુજાઙ્ગલ ન. (જઙ્ગલમેવ જાઙ્ગલમ્ કુરુષુ જાઙ્ગલમ્) કુરુક્ષેત્ર, (પું. વ. વ. કુરવશ્ચ જાઙ્ગલાશ્ચ) કુરુ દેશ અને જાંગલ દેશ.

કુરુટ પું. (કુત્સિતં રોટતે દીપ્યતે પ્રતિહન્તિ વા રુટ્ દીપ્તિપ્રતિઘાતે+ક) એક જાતનું શાક.

કુરુળટ પું. (કુત્સિતં દુર્ગન્થાદિકં ઠળટતિ લુળટતીતિ ઠટિ સ્તેયે+અચ્) પીળી ઝીંઝોટી, કાંટા અશેળિયો.

કુરુળટક પું. (કુરુળટ+સ્વાર્થે ક) ઉપરનો અર્થ જુઓ વીરઃ સહચરઃ પીતપુષ્પો દાસીકુરુળટકઃ-ભરતઃ ।

કુરુળ્ટી સ્ત્રી. (કુ+રુટિ સ્તેયે અચ્ ગૌરાં હીષ્) લાકડાની પૂતળી, બ્રાહ્મણી.

કુરુન્ત પું. (કુર્ બાં ઉતક્) વાંસનું બનાવેલ મોટું પાત્ર.

કુરુતીર્થ ન. ભારતપ્રસિદ્ધ તે નામનું એક તીર્થ.

કુરુનદિકા સ્ત્રી. (અલ્પિકા નદી) નાની નદી.

કુરુપિશઙ્ગિલા સ્ત્રી. ઘો, ચંદન ઘો.

કુરુમ્બ ન. (કુર્+બાહુલકાત્ ઉમ્બચ્) બીજોરાની એક જાત, એક જાતની નારંગી -કુરુમ્બકમ્ ।

કુરુમ્બા સ્ત્રી. દ્રોણપુષ્પી નામની વનસ્પતિ -કરુમ્બિકા ।

કુરુમ્બી સ્ત્રી. સૈંહલી વૃક્ષ.

કુરુરાજ્ પું. (કુરુષુ રાજતે રાજ્+કિવપ્) દૂર્યોધન, કરુઓનો રાજા.

कुरुराज पुं. (कुरूणां राजा+टच् समा.) उपरनी अर्थ
 जुओ -स्वस्थाः भवन्तु कुरुराजसुताः सभृत्याः- वेणीसं
 कुरुरी (कुरर+डीप्) अेक ज्ञतनुं पक्षी. टीटोडी.
 कुरुरु पुं. (कुर+उलक्) केशनी वट.
 कुरुरवक पुं. (कुत्सितं रुवो भ्रमरो यत्र कप्) राती
 जीओटी, पीणी जीओटी -चूडापाशे नरकुरवकम्-मेघं
 ६।५, -प्रत्याख्यातविशेषकं कुरवकं श्यामावदातारुणम्
 -मालविं ३।५
 कुरुरवर्ष न. (कुरुरसंज्ञकं वर्षम्) जंबूद्वीपमां आवेक्षो
 अेक भंड, -उत्तरकुरु, देवकुरु.
 कुरुरविन्द पुं. (कुरुरून् मूलकारणत्वेन विन्दति विद्+श
 मुचां मुम्) भोथ -मुस्तकं न ज्ञियां मुस्तं त्रिषु
 वारिदनामकम् । कुरुरविन्दश्च संख्यातोऽपरः क्रोडक-
 सेरुकः ॥ -भावप्र०, अउ६, अेक ज्ञतनी उंगर,
 (न.) कायलवश, भाशेकरत्न, धर्षण, डिंगणोक.
 कुरुरविन्दक पुं. (कुरुरविन्द स्वार्थे क) वनस्पति,
 नागरभोथ, भाशेक, अेक ज्ञतनुं रत्न, कायलवश,
 अउ६, इल, पाषाण, जंगल, अरक्ष्य.
 कुरुरविल्ल पुं. भाषिक्य रत्न, पधराग भषि.
 कुरुरविल्व पुं. (कुरुषु विल्व इव) उपरनी अर्थ जुओ.
 कुरुरविल्वक पुं. (कुरुरविल्व संज्ञायां कन्) जंगली
 कण्ठी, कुल्पाय धान्य.
 कुरुरविस्त पुं. (कुरुषु प्रख्यातः विस्तः) चार तोला
 सोनुं, सुवर्षनुं पल नामनुं प्रभाश, ८० गंजानो.
 अेक तोली अेवा छ तोलानुं भाप.
 कुरुरवृद्ध पुं. (कुरुराजसु वृद्धः) भीष्मपितामह.
 कुरुरश्रवण त्रि. (कुरुरवः यज्ञकर्तारः तेषां श्रवणः स्तोतृणां
 श्रोता श्रु नन्द्यां ल्युट्) ऋत्विजोनी स्तुति सांभणनार.
 कुरुरटिनी स्त्री. (किरीटिनी वेदे पृषो०) मुकुटवाणी
 सेना.
 कुरुरूप न. (कुत्सितं रूपम्) अराभ ३५, कु३५.
 (त्रि. कुत्सितं रूपमस्य) अराभ ३५वाणुं, कद्रूपपञ्चं.
 कुरुरूपता स्त्री. (कुरुरूपस्य भावः तल्+त्व) अराभ ३५-
 कुरुरूपत्वम् ।
 कुरुरूपिन् त्रि. (कुरुरूप+इनि) अराभ ३५वाणुं.
 कुरुरूप्य न. (ईषद् शुभ्रत्वेन सादृश्यात् रूप्यम्) कथीर,
 (त्रि. कोः पृथिव्याः कुस्थानाद्वा आगतः) पृथ्वीना
 अराभ स्थानेथी आवेक्ष.
 कुरुरुट पुं. (कुरुरित्यव्यक्तं कुटति कुट+क) कुकुडो.

कुरुरुटाहि पुं. (कुरुरुटतुल्यमहति अह+इन्) कुकुडो सरभुं
 पक्षी.
 कुरुरुर पुं. (कुरुरित्यव्यक्तं शब्दं करोति कुर+क) कूतरो
 -उपकर्तुमपि प्राप्तं निःस्वं मन्यन्ति कुरुरुरम् -
 पञ्च० २।९०, -कुरुरुरकः ।
 कुरुरुरी स्त्री. (कुरुरुर+डीप्) कूतरी.
 कुरुरुरिका स्त्री. कुरुरुरिका शब्द जुओ.
 कुरुरुरक पुं. पटीव.
 कुरुरुरज पुं. कुदिंजन वृक्ष.
 कुरुरुरं (ध्वा० आत्म० अ० सेट्) रभुं, कीडा करवी.
 कुरुरुरन न. (कुद् भावे ल्युट्) रभुं, कीडा करवी.
 कुरुरुरर पुं. (कुरुर+क्विप् कुः पिपति अच् परः कर्म०)
 कोशी, डीचण, धूटण.
 कुरुरुरास पुं. (कुरुरे आस्ते घञ् पृ०) कोशी सुधी
 आस्थादन करनारुं स्त्रीनुं वस्त्र, योणी-कांथणी वगेरे,
 -कुरुरुरासकः, -मनोज्ञकुरुरुरासकपीडितस्तनाः-ऋतु० ५।८
 कुरुरुरवत् पुं. (कुरुर+शत्) काम करनार सेवक. (त्रि.) करतुं,
 काम करतुं.
 कुरुरुरवद्रूप पुं. (कुरुरवत्फलोन्मुखं रूपं यस्य) विज्ञानवादी
 औद्धमत्तमां इल जननयोग्य धान्यादि भीज वगेरे.
 कुरुरुरवाण त्रि. (कुरुर+शानच्) करतुं, काम करतुं. (पुं)
 याकर, सेवक, नोकर.
 कुरुरुरवादि पुं. पाषिनीय व्याकरण प्रसिद्ध, अेक शब्दगण
 स च यथा-कुरु, गर्गर, मङ्गुष, अजमार, रथकार,
 वावदूक, कवि, विमति, कापिञ्जलादि, वाक्, वामरथ,
 पितृमत, इन्द्रलाजी, एजि, वातकी, दामोष्णीषि,
 गणकारी, कौशोरि, कुट, शलाका, मुर, पुर, एरका,
 शुभ्र, अभ्र, दर्भ, केशिनी, शूर्पणाय, श्यावनाय,
 श्यावरथ, श्यावपुत्र, सत्यङ्कार, बडभीकार, पथिकार,
 मूढ, शकन्धु, शङ्कु, शाकम्, शाकिन्, शालीन,
 कर्त, हर्त, इन, पिण्डी ।
 कुरुरुर (ध्वा० पर० स० सेट्-कोलति) आंधुं, अेकहुं
 करतुं, जमा करतुं. आ साथे कुरुर आकोलति व्यग्र
 थुं, यंथल थुं, सम् साथे संकीर्ण थुं.
 कुरुरुर न. (कुरुर+क) जनपद-देश, वे मध्य उण्ठी
 जेडाय तेडली जम्बून गेत्र, वंश - आचारो विनयो
 विद्या प्रतिष्ठा तीर्थदर्शनम् । निष्ठा वृत्तिस्तपोदानं
 नवधा कुरुरुरक्षणम् ॥ -कन्यामयेन कुमुदः कुरुरुरभूषणेन
 -रघु० १६।८६, -वसत्रुषिकुलेषु सः -रघु १२।२५,

શરીર, ધર, તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ જીવપ્રકૃતિતત્ત્વં
ચ દિક્કાલાકાશમેવ ચ । ક્ષિત્યપ્તેજોવાયવશ્ચ
કુલમિત્યભિધીયતે, સજાતીય વર્ગનો સમૂહ. (ત્રિ.)
શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ, તંત્રશાસ્ત્રોક્ત તિથિ નક્ષત્ર અને વારનો
બેદ. (પું.) કારીગર-શિલ્પીના કુળમાં પ્રધાન એવો
પુરુષ, (પું. સ્ત્રી. કૌ પૃથિવ્યાધારે મૂલાધારે લીયતે
લી+ડ) કુલકુંડલી અર્થમાં વપરાય છે. ઉપચારથી
તેના ઉપાસકમાં પણ વપરાય છે.

કુલક પું. (કલ્+તત:- સંજ્ઞાયાં કન્) ઉપરનો અર્થ,
પટોલ વનસ્પતિ, લીલો સર્પ, એક જાતનું ઝાડ, સફડો,
ખરાબ એવું પીલુનું ઝાડ. (ન.) એક સાથે સંબંધવાળા
પાંચ આદિ શ્લોકનો સમુદાય, એકઠું થવું, જમા
કરવું -કલાપકં ચતુર્થિશ્ચ તદ્ધર્થ્વ કુલકં મતમ્ ॥
સાં ૬૦ ૬૨૦

કુલકજ્જલ પું. (કુલે કજ્જલ ઇવ) કુલકલંક, કુળમાં
કલંક સમાન.

કુલકળટક પું. (કુલસ્ય કળટકઃ) કુળમાં કાંટા જેવા
-દેવી ગજ્જા તથા ગૌરી ભૈરવી ભાસ્કરી તથા ।
બલાયી ચણ્ડિદાસી ચ સપ્તૈતે કુલકળટકાઃ ॥

કુલકન્યા સ્ત્રી. (કુલે કુલસ્ય વા કન્યા) કુળવાળી
કન્યા, જેનું વિશુદ્ધ કુળ છે એવી કન્યા - વિશુદ્ધમુઘઃ
કુલકન્યકાજન:-માં ૭૧૧, -ગૃહે ગૃહે પુરુષાઃ
કુલકન્યકાઃ સમુદ્રહન્તિ-માં ૭

કુલકર્મ ન. (કુલસ્ય કર્મ) કુલ અનુસારી કૃત્ય-
આદાનં ચ પ્રદાનં ચ કુશત્યાગસ્તથૈવ ચ । પ્રતિજ્ઞા
ઘટનાગ્રે ચ કુલકર્મ ચતુર્વિધમ્ ॥ -કુલદીપિકા ।

કુલકળડલિની સ્ત્રી. (કૌ પૃથ્વીવ્યાં લીયતે લી+ડ કર્મં) મૂલધારમાં સપ્તકારે રહેલ શિવશક્તિ રૂપ કુણ્ડલિની,
જેનું સ્વરૂપ વગેરે તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે.

કુલકુળડલી સ્ત્રી. ઉપરનો અર્થ જુઓ- કૂજની
કુલકુળડલી ચ મધુરં મત્તાલિમાલા સ્ફુટં, વાચઃ
કોમલકાવ્યબન્ધરચનાભેદાતિભેદક્રમૈઃ । - ષટ્ચક્ર-
પ્રકાશઃ ।

કુલક્ક પું. (કુ+લક્ વ્યાપ્તૌ ભાવે ઘજ્) કરતાલ.

કુલક્ષય પું. (કુલસ્ય ક્ષયઃ) કુલનો નાશ- કુલક્ષયકૃતં
દોષે મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્ । ભગવદ્ગીતા ।

કુલક્ષયા પું. (કુલસ્ય ક્ષયો યસ્યાઃ) શૂકશિંબી નામની
વનસ્પતિ.

કુલગિરિ પું. (કુલસ્ય ક્ષયઃ) કુલાચલ નામનો પર્વત.
કુલઘ્ન ત્રિ. (કુલં હન્તિ હન્+ટક્) કુલનો ઘાત કરનાર,
વંશનો નાશ કરનાર.

કુલઙ્ગી સ્ત્રી. વનસ્પતિ મેઢાશીંગી, વનસ્પતિ કાકડાશીંગી.

કુલ્લજ ત્રિ. (કુલે સત્કુલે જાયતે જન્+ડ) ઉત્તમ
કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ- કુલજે વૃત્તસંપન્ને ધર્મજ્ઞે
સત્યવાદિનિ । મહાપક્ષે ધનિન્યાર્યે નિક્ષેપં નિક્ષિપેદ
બુધઃ ॥ -મનુ ૮૧૭૧ ।

કુલજા સ્ત્રી. (કુલજ+સ્ત્રિયાં ટાપ્) સારા કુળમાં ઉત્પન્ન
થયેલ કન્યા-સ્ત્રી વગેરે.

કુલજાયા સ્ત્રી. (કુલસ્ય જાયા) ઉત્તમ કુળની સ્ત્રી. -
કુલજાયા સા જાયા કેવલજાયા તુ કેવલં માયા-
ઉદ્ભટઃ ।

કુલઞ્જ પું. (કું પૃથિવી રજ્જયતિ રજ્જ્+ણિચ્+અળ્
સ્ય લઃ) તે નામનું એક વૃક્ષ, એક જાતની વનસ્પતિ.

કુલઞ્જન પું. (કું પૃથિવી નન્દ્યાદિં લ્યુટ્) ઉપરનો
અર્થ જુઓ.

કુલ્લ પું જે સગો પુત્ર ન હોય તે, ઔરસ પુત્ર
સિવાયનો હરકોઈ પુત્ર.

કુલટા સ્ત્રી. (કુલાત્ કુલાન્તરં વ્યભિચારાર્થમટતિ અટ્
અચ્) દુરાચારિણી સ્ત્રી, વ્યભિચારિણી સ્ત્રી-
યથેષ્ટં ચેષ્ટન્તે સ્ફુટકુચતટાઃ પશ્ય કુલટાઃ-ઉદ્ભટઃ;
ઘાતઃ ! કાતરમાલયામિ કુલટાહેતોસ્ત્વયા કિં
કૃતમ્સમઞ્જરી ।

કુલટી સ્ત્રી. (કુલ્લિતં રટ્યતે રટ્ ભાષણે ઘજર્થે ક
ગૌરા. ડીપ્ રસ્ય લઃ) મણશીલ.

કુલતન્તુ પું. (કુલસ્ય તન્તુરિવ) કુલના અવલંબનરૂપ,
કુળના આધાર રૂપ પુરુષ.

કુલતસ્ અવ્યં (કુલ+તસિલ્) કુલ પ્રમાણે, કુલથી.

કુલતિથિ પું. ચોથ, આઠમ, બારમ અને ચૌદમ, એમાંની
કોઈ તિથિ- દ્વિતીયા દશમી ષષ્ઠી કુલાકુલમુદાહતમ્ ।
વિષમાશ્વાકુલાઃ સર્વે શેષાશ્ચ તિથયઃ કુલાઃ ॥

કુલતિલક પું. (કુલેષુ તિલકઃ) કુળનો ઉદય કરનાર
પુરુષ, કુળની આબાદી કરનાર પુરુષ.

કુલત્થ પું. (કુલં મૂળનં સત્ તિષ્ઠતિ સ્થા+ક પૃષોં)
એક જાતનું ધાન્ય, કળથી- ધાન્યં યવાંસ્તિલાન્ માષાન્
કુલત્થાન્ સર્ષપાંશ્વણાન્-માર્કળ્ડેયં ૧૫૭૭ ।

कुलत्था स्त्री. (कुलत्थ+टाप्) काणो सुरभो, शनि, कुण्थी.

कुलत्थाञ्जन न. अेक ज्ञतनुं अंजन.

कुलत्थिका स्त्री. (कुलत्था+कन्+इत्वम्) उपरनो शब्द श्रुओ, अेक ज्ञतनो रोग.

कुलदीप पुं. (कुले कुलाचारे विहितो दीपः) तंत्रशास्त्र ग्रंथमां कडेल कुलाचारना अंगरूप अेक दीवो-कुलीनस्य सुतां लब्ध्वा कुलीनाय सुतां ददौ । पर्यायक्रमतश्चैव स एव कुलदीपकः ॥ -कुलदीपिका । (त्रि. कुलं दीपयति अण्+उप. स०) कुण-प्रकाशक, कुणमां श्रेष्ठ, कुणमां दीवां जेवी.

कुलदेवता स्त्री. (कुले पूज्या देवता) पोतना कुण कभथी पूजता देवता.

कुलदेवी स्त्री. (कुलैः कुलाचारैः उपास्या देवी) कुण देवी, वंशपरंपराथी पोतना कुणमां पूजती देवी.

कुलद्वम पुं. श्वेमान्तक-करंज आदि दश वृक्ष.

कुलधर्म पुं. (कुलस्य धर्म) कुणनो धर्म- उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ! । नियतं नरके वासस्ते भवतीत्यनुरुश्रुमः ॥ भग० १।४३ ।

कुलधारक पुं. (कुलं धारयति स्थिरीकरोति धृ+णिच्+ण्वुल) वंशरक्षक पुत्र.

कुलधुर्यं त्रि. (कुलेषु+धुर्यः+अग्रगः) कुणमां श्रेष्ठ, कुणमां प्रधान.

कुलनक्षत्र न. (कुलं श्रेष्ठं नक्षत्रम्) ते नामना तंत्र शास्त्रमां कडेलां शुभ नक्षत्रो. - वारुणाद्रिभिजिन्मूलं कुलाकुलमुदाहृतम् । कुलानि समधिष्यानि शेषाणि चाकुलानि वै ॥ तन्त्रसारः ।

कुलनायिका स्त्री. (तन्त्रोक्ते कुलैः सेव्ये नायिकाभेदे) तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध नायिका- रक्तमाल्येन संवीतो रक्तपुष्पविभूषितः । पञ्चीकरणसङ्केतैः पूजयेत् कुलनायिकाम् ॥ सा नवविधा यथा-नटी कापालिनी वेश्या रजकी नापिताङ्गना । ब्राह्मणी शूद्रकन्या च तथा गोपालकन्यकाः ॥ -तन्त्रसारः ।

कुलनारी स्त्री. (कुलस्य सत्कुलस्य नारी) कुलीन स्त्री. साश कुण्णी स्त्री.

कुलनाश पुं. (कुलस्य नाशः) कुणनो नाश. (पुं. कुलं भूलग्नं नाश्रति न+अश्+अच्) अंटे- उष्ट्रस्य हि उन्नतकन्धरत्वाद् भूमिलग्नस्याभक्षकतया तथात्वम् ।

कुलनाशक त्रि. (कुलं नाशयति अनेन नश्+णिच्+ण्वुल) कुणनो नाश करनार.

कुलनाशन न. (कुलं नाशयति करणे ल्युट्) कुणना नाशनुं साधन, कुणनो नाश करवो ते.

कुलनाशी स्त्री. (कुलनाश+डोप्) अंटी.

कुलन्धर पुं. (कुलं धारयति धृ+खच्+मुम्) कुणने धारण करनार, कुणनी रक्षा करनार कीर्ण पुरुष.

कुलपति पुं. (कुलस्य कुले वा पतिः) जे अक्षरि दश अक्षर मुनिओने अत्रदानादि पोषणपूर्वक अध्ययन करावे ते- मुनीनां दशसहस्रं योऽन्नदानादिपोषणात् । अध्यापयति विप्रर्षिः स वै कुलपतिः स्मृतः ॥ - भाग०, -अपि नाम कुलपतेरियमसवर्णसंभवा स्यात्-श० १. (पुं.) वंशमां श्रेष्ठ.

कुलपत्र पुं. (कुलं भूमिलग्नं पत्रमस्य) दमनक नामनुं अेक ज्ञतनुं वृक्ष, उभरो. -कुलपत्रकः ।

कुलपर्वत पुं. कुलायल पर्वत.

कुलपालक पुं. अेक ज्ञतना अीजोरानुं आउ, नारंगीनुं आउ. (त्रि. कुलं पालयति पालि+ण्वुल) कुणनुं रक्षण करनार.

कुलपालि स्त्री. (कुलं पालयति पालि+इन्) कुणवान स्त्री, साश कुण्णी स्त्री- कुलपालिका ।

कुलपुत्र पुं. (कुलरक्षकः पुत्रः) वंशधर पुत्र, कुणनुं रक्षण करनार कुणवान पुत्र.

कुलपुरुष पुं. (कुलस्य कुले वा पुरुषः) आदरणीय पुरुष, अीया कुणमां उत्पन्न पुरुष- कश्चुम्बति कुलपुरुषो वेश्याधरपल्लवं मनोजमपि-भर्तुं ० १।९२ ।

कुलप्रसूत त्रि. (कुले सत्कुले प्रसूतः) श्रेष्ठ कुणमां उत्पन्न थयेल.

कुलबालिका स्त्री. (कुलस्य बालिका) कुणवान कन्या.

कुलभृत्या स्त्री. (कुलैः-वंशभवैः भृत्वा भरणम्) गार्भिणी स्त्रीना दीडला वगेरे पूर्ण करी तेनी अराअर संभाण राजवी ते, वंशनुं अरणापोषण करनुं ते- कुलस्य भृत्या, वंशभरणा ।

कुलम्पुन न. (कुलं पुनाति पू-बा. खश् मुम् च) मडाअरतमां कडेल ते नामनुं अेक तीर्थ.

कुलम्भर त्रि. (कुलं विभर्ति) कुणनुं पोषण करनार (पुं. कौ भूमौ रम्भे सन्धिकरणादिव्यापारे लीयते आसक्तः ड लस्य रः अन्तःस्थस्य तु वा रः) शोर - कुलम्भलः ।

કુલયોષિત્ સ્ત્રી. કુલવધૂ શબ્દ જુઓ- અસંસ્કૃતપ્રમીતાનાં ત્યાગિનાં કુલયોષિતામ્-મનુ૦ ।

કુલર ત્રિ. (કુલ+અશ્માદિ૦ ચતુર્થ્યાં ર) કુળની સમીપની દેશ વગેરે.

કુલવત્ ત્રિ. (કુલ+મતુપ્) શ્રેષ્ઠ કુળવાળું, ઉત્તમ કુળવાળું, પ્રશસ્ત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

કુલવતી સ્ત્રી. (સ્ત્રિયાં ડીપ્) શ્રેષ્ઠ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી સ્ત્રી.

કુલવધૂ સ્ત્રી. (કુલે ગૈહે એવ સ્થિતા વધુઃ) કુળવાન વધુ, માત્ર ઘરમાં જ રહેનારી આડી-અવળી જગાએ નહીં જનારી વધુ- બૂતે બૂતાં વ્રજકુલવધૂઃ કાપિ સાધ્વી મમાગ્રે-ઉદ્ભટઃ ।

કુલવર્ણા સ્ત્રી. (કુલૈઃ વૈદ્યકુલૈઃ વર્ણો ગુણકીર્તનં યસ્યાઃ) વનસ્પતિ, રાતું નસોતર.

કુલવાર પું મંગળવાર, શુક્રવાર -રવિશ્વન્દ્રો ગુરુઃ સૌરિશ્વત્વારશ્ચાકુલા ઇમે । ભૌમ-શુક્રો કુલાચ્ચૌ હિ બુધવારઃ કુલાકુલઃ ॥ -તન્ત્રસારઃ ।

કુલવિદ્યા સ્ત્રી. (કુલક્રમાગતા વિદ્યા) કુલક્રમે-વંશપરંપરાથી આવેલી આન્વિક્ષિકી વગેરે વિદ્યા.

કુલવિપ્ર પું. (કુલક્રમાગતઃ વિપ્રઃ) વંશપરંપરાથી આવેલો પુરોહિત ગોર.

કુલવ્રત ન. (કુલે ચર્યં વ્રતમ્) કુળ ક્રમે કરીને કરવાનું વ્રત -ગલિતવયસામિશ્વાકૂળામિદં હિ કુલવ્રતમ્ - રઘુ૦ ૩।૭૦, -વિશ્વસ્મિન્નધુનાડન્યઃ કુલવ્રતં પાલયિષ્યતિ કઃ -ધામિ૦ ૧।૧૩ ।

કુલશ્રેષ્ઠિન્ ત્રિ. (કુલેષુ શ્રેષ્ઠી) કુળ પરંપરાથી જે શેઠ હોય છે, જે કુળમાં જ પ્રધાન હોય છે તે, કુલીન, ઉત્તમ શિલ્પવેતાના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

કુલસંખ્યા સ્ત્રી. (કુલે સંખ્યા કીર્તિ) સારા કુળમાં ગણત્રી, કુળમાં શ્રેષ્ઠતા.

કુલસત્ર ન. (કુલૈઃ કુલજૈરનુષ્ટેયં સત્રમ્) કુળની વંશ પરંપરાથી કરાતી યજ્ઞ.

કુલસન્નતિ સ્ત્રી. (કુલસ્ય સન્નતિઃ) વંશ, પેઢી, કુળ પરંપરા.

કુલસન્નિધિ સ્ત્રી. (કુલસ્ય સન્નિધિઃ) સગું, વહાલું, સાક્ષીઓની હાજરી.

કુલસમ્ભવ પું. (કુલે-સત્કુલે સંભવઃ) સારા કુળમાં પેદા થવું, સારા કુળમાં જન્મ. (ત્રિ. કુલે સમ્ભવોડસ્ય) સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ.

કુલસાધક ત્રિ. (કુલેન કુલાચારેણ સાધકઃ) કુલાચારથી સિદ્ધ કરનાર સાધક.

કુલસૌરભ ન. (કુલં શ્રેષ્ઠં સૌરભમસ્ય) મરુવક નામનું એક વૃક્ષ, એક જાતનું મુગંધી ઝાડ.

કુલસ્ત્રી સ્ત્રી. (કુલે ગૈહે સ્થિતા સ્ત્રી) કુળવાન સ્ત્રી-અધર્માભિભવાત્ કૃષ્ણ ! પ્રદુષ્યન્તિ કુલસ્ત્રિયઃ - ભગ૦ ૧।૪૧, -અસંતુષ્ટા દ્વિજા નષ્ટાઃ સંતુષ્ટા ઇવ પાર્થિવાઃ । સલજ્જા ગણિકા નષ્ટા નિર્લજ્જાશ્ચ કુલસ્ત્રિયઃ ॥ -ચાણક્યે, કુલસ્ત્રીજ્ઞાનમાત્રેણ જીવન્મુક્તો ભવેન્નરઃ । -કુલાર્ણવે

કુલહણક પું. (કુલાય સંઘાય હુણ્ડતે હુડિ સંઘે ણ્વુલ્) પાણીનું ચક્રાકાર ફરવું.

કુલાકુલ ત્રિ. તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલ તે નામનાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર.

કુલાકુલચક્ર ન. (કુલં ચાકુલં ચ કુલાકુલમ્ તયોર્વિચારાર્થં ચક્રમ્) તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનું એક ચક્ર.

કુલાકુલતિથિ સ્ત્રી. બીજ, છઠ કે દશમ માંડેની કોઈ તિથિ -દ્વિતીયા દશમી -ષષ્ઠી કુલાકુલમુદાહ-તમ્-તન્ત્રસારઃ ।

કુલાકુલનક્ષત્ર ન. આર્દ્રા, મૂલ અભિજિત્ અને શતતારકા નક્ષત્ર -આર્દ્રા- મૂલાભિજિચ્છત્તભિષાનક્ષત્રાણિ ।

કુલાકુલવાર પું. બુધવાર -બુધવારઃ કુલાકુલઃ-તન્ત્રસારઃ ।

કુલાઙ્ગાર ન. (કુલસ્ય અઙ્ગારમિવ) કુલાંગાર, કુળમાં અધમ, વંશદૂષક.

કુલાચલ પું. (કુલે અચલઃ) માર્હેન્દ્ર વગેરે કુલ પર્વતો-અષ્ટકુલાચલ-સપ્તસમુદ્રા બ્રહ્મપુરન્દરદિનકરરુદ્રાઃ - મોહમુદ્ગારઃ ૭, -માહેન્દ્રો મલયઃ સહ્યાઃ શુક્તિ-માનૃક્ષવાનપિ । વિન્ધ્યશ્ચ પારિયાત્રશ્ચ ઇત્યેતે કુલપર્વતાઃ ॥

કુલાચાર પું. (કુલોચિત આચારો ધર્મઃ) કુળધર્મ, કુલોચિત આચાર.

કુલાચાર્ય પું. (કુલક્રમાગતઃ આચાર્યઃ) કુલગુરુ, વંશપરંપરાથી ચાલતો આવેલો ગોર, પુરોહિત.

કુલાટ ન. (કુલેન સંઘેન અટતિ અટ્+અચ) એક જાતનું નાનું માછલું.

કુલાટી સ્ત્રી. (કુલેન સ્ત્રિયાં ડીપ્) એક જાતની નાની માછલી.

कुलाद्रि पुं. कुलायल पर्वत -कुलनाम्ना ख्यातोऽद्रिरचलः-
सिद्धान्तशिरोमणिः ।

कुलाधारक पुं. (कुल+आ+धृ+ण्वुल्) कुलाधार पुत्र.

कुलाभि पुं. भ्रान्तो-द्रव्यो संश्लेषः.

कुलाय पुं. (कुलं पक्षिसंघातोऽयतेऽत्र अय्+घञ्) पक्षीनो
भाणो, स्थान- खगकुलायकुलायनिलायितामशो-
स्थानमात्रम् । (न. कौ लायो गतिरस्य) देव, शरीर.

कुलायनिलाय पुं. भाणामां भेषदुं, भाणामां भय्यानुं
सेवन.

कुलायनिलायिता स्त्री. (कुलायनिलायित्व न. भावः
तल-त्त्व) भाणामां भय्याने सेववापञ्चुं.

कुलायनिलायिन् त्रि. (कुलायनिला+इन्) ईडाने सेवदुं
-खगकुलायकुलायनिलायिनाम्-शिशुं ।

कुलायवासिन् (कुलाये वसति इनि) पक्षी.

कुलायस्थ पुं. (कुलाये नीडे तिष्ठति स्था+क) भाणामां
रहेव पक्षी.

कुलायिका स्त्री. (कुलायः पक्षिवासस्थानं विद्यतेऽस्यां ठन्)
पक्षीशाण.

कुलायिनी स्त्री. वैदिके अक विष्टुति, त्रिवृत्स्तोमनी
जेनी प्रकार ताण्ड्य ब्राह्मणमां छे ते विष्टुति.

कुलाल पुं. (कुल+कालन्) कुलार -मालाकारात् कर्मकार्या
कुम्भकारो व्यजायत- पराशरसंहिता; -ब्रह्मा येन
कुलालवन्नियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे -भर्तृ० २।१५,
शंगवी ३३३.

कुलालादि पुं. (संज्ञायां तेन कृतमिप्रत्यये वुजत्ययनिमित्ते
पाणिनीयोक्ते शब्दगणभेदे) पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध
अक शब्दगण. स च गणः-कुलाल, वरुड, चण्डाल,
निषाद, कर्मार, सेना, सिरिन्द्र, सैरिन्द्र, देवराज,
परिषत्, वधू, रुद्र, अनडुह, ब्रह्मन्, कुम्भकार,
श्रपाक ।

कुलालिका स्त्री. (कुलालो स्वार्थे कः ह्रस्वः) कुलारश्च,
शंगवी कुण्ठी, काणो सुरभो, सोवीरांजन -कुलाली ।

कुलालम्बिन् त्रि. (कुलस्य आलम्बी) कुण्ठो आधारभूत,
वंशानु गुञ्जन् यलावनार -वरमेकः कुलालम्बी यत्र
विश्रूयते पिता-हितो०

कुलाह पुं. (कुलमाहन्ति आ+हन्+ड) लणार पीणा
रंजनी टीयञ्जवाणो घोडो.

कुलाहक पुं. (कुलाह+संज्ञायां कन्) काकीडो (ककलस),
अक जातनुं शाक.

कुलाहल पुं. (कुलमाहलति स्पर्द्धते-अच्) अक जातनुं
वृक्ष.

कुलि पुं. (कुल+इन् कित्) छाथ, यकलो पक्षी. (स्त्री.)
वनस्पति लोरीगण्डी.

कुलिक त्रि. (कुलमधीनत्वेन प्राशस्त्येन वास्त्यस्य ठन्)
कुण्ठमां श्रेष्ठ, कारीगरना कुण्ठमां मुख्य. (पुं.) अष्ट
भडानागमांनो अक नाग -कुलिकेर्द्धचन्द्रमौलिज्वाला
धूमसमप्रभः हेमाद्रिः, ते नामनुं अक ज्योतिषशास्त्रोक्त
दुष्ट मुहूर्त -ख्यादिवारेषु शुभकर्मसु निषिद्धकालविशेषः,
अक जातनुं शाक.

कुलिकवेला स्त्री. (कुलकस्य वेला) अक प्रकारना
अशुभ मुहूर्तनी वेला (रविवारे सारा कार्यमां सातमो
यामार्ध, सोमवारे छठो यामार्ध, मंगलवारे पांचमो
यामार्ध, बुधवारे योथो यामार्ध, गुरुवारे त्रींशो यामार्ध,
शुक्रवारे बींशो यामार्ध अने शनिवारे पडेवो यामार्ध
निषिद्ध छे.)

कुलिङ्ग पुं. (कौ पृथिव्यां लिङ्गति-चरणार्थं गच्छति अच्)
यकलो पक्षी, काकाकीवा नामनुं पक्षी. (न. कुत्सितं
लिङ्गम्) अराव दिंग, अराव जाति. (त्रि. कुत्सितं
लिङ्गमस्य) अराव दिंग-जातिवाणुं.

कुलिङ्गक पुं. (कुलिङ्ग+स्वार्थे क) यकलो पक्षी.

कुलिङ्गाक्षी स्त्री. (कुलिङ्गं कुत्सितलिङ्गमक्षीव फलमस्याः
षच् समा. डीष्) पटिका नामनुं अक जातनुं वृक्ष.

कुलिङ्गी स्त्री. (कुलिङ्ग+गौरा. डीष्) यकली, काकाशीर्गी
नामनी वनस्पति.

कुलिज त्रि. (कुलो हस्ते जायते जन्+ड) छाथ उपर
पेटा धनार, (कण्टकारिकायां वा जायते जन्+ड)
नाम वगेरे, लोरीगण्डीमां थयेव वगेरे.

कुलिन् त्रि. (कुल+इनि) कुण्ठान, उत्तम कुण्ठवाणुं.
(पुं.) कुल पर्वत.

कुलिन्द पुं. ते नामनी अक देश, ते देशनी राजा.

कुलिर् पुं. (कुल वा० इन् किच्च) करयली, मेघ
वगेरे राशिओमांथी योथी राशि.

कुलिश पुं. (कुलो-हस्ते शेते शी+ड) ईद्रनुं वज्र -
अवेदानां कुलिशक्षतानाम्-कुमा० १।२०, अक जातनुं
माछलुं, अक जातनुं रत्न, अक जातनुं जड.

कुलिशादुम पुं. (कुलिशा इव द्रुः) थोरनुं जड.

कुलिशाधर पुं. (कुलिशां धरति धृ+अच्) ईन्द्र,
कुलिशापाणिः, कुलिशाभृत् ।

कलिशनायक पुं. ते नामनो अेक रतिबंध -
स्त्रीपादद्वयमाकृष्य विमुमुक्षितलिङ्गकः । योनिं च
पीडयेत् कामी बन्धः कलिशनायकः ॥ -रतिमञ्जरी ।
कलिशाङ्कुशा स्त्री. बौद्ध लोकोनी. ते नामनी अेक
देवी -कलिशाङ्गुशा ।
कलिशासन पुं. (कलिशमिव दृढमासनमस्य) बौद्ध
मतप्रवर्तक शाक्यमुनि.
कुली स्त्री. (कुल+क+गौरा. डीष्) वनस्पति भोरींगुली,
वृद्धती नामनी वनस्पति, भोटी साणी, पत्नीनी भोटी
अडेन -पत्नीज्येष्ठभगिनी ।
कुलीक पुं. (कुल+ईकन् किच्च) पक्षी.
कुलीका स्त्री. (कुल+ईकन् टाप्) पक्षिणी.
कुलीन पुं. (कुले जातः ख) उत्तम ज्ञातिनो धोडो.
(त्रि.) तंत्रशास्त्रोक्त कुलाचारवाणुं, उत्तम कुणमां
उत्पन्न थयेव -आचारो विनयो विद्या प्रतिष्ठा
तीर्थदर्शनम् । निष्ठाऽऽवृत्तिस्तपो दानं नवधा
कुललक्षणम् ॥, -दिव्ययोषितामिवाकुलीनानाम्-का०
११. (त्रि. कौ-पृथिव्यां लीनः) पृथ्वीने वागेव, वणगेव.
कुलीनक पुं. (कुलीन+संज्ञायां कन्) जंगली मृग.
कुलीनता स्त्री. (कुलीनस्य भावः तल्-त्व) कुलीनपशुं,
-कुलीनत्वम् ।
कुलीनस न. (कुलीनं-भूलनं स्याति सो+क) पाणी.
कुलीनी स्त्री. (कुलीन+डीष्) उत्तम कुणमां उत्पन्न
थयेवी धोडी.
कुलीपय त्रि. अेक जलथर प्राणी.
कुलीर पुं. (कुल्+ईरन् कित्) करयलो -अथ कुलीरप्रभृतयो
जलजन्तवस्तमभ्युपेत्य प्रोचुः- हितो, कर्क राशि.
कुलीरविषाणिका स्त्री. काकडाशीणी - (स्त्री.) कुलीर-
विषाणी, कुलीरशृङ्गी, कुलीरा ।
कुलीराद पुं. (कुलीरमत्ति अद्+क्विप्) करयलानुं अय्युं.
कुलीरी स्त्री. (कुलीर+स्त्रियां डीष्) करयली.
कुकीश पुं. न. वज्र.
कुलुक न. (कुल्+उलच् किच्च) शुभनो मेव, उव,
जिह्वामलम् ।
कुलुङ्गगुञ्जा स्त्री. (कौ भूमौ-लुक्का गुप्ता गुञ्जेव)
उल्काग्नि, उभाडियानो अग्नि
कुलुङ्ग पुं. (कुरङ्ग-पृषो०) अेक ज्ञातनुं उरक्ष-मृग.
कुलुङ्गा स्त्री. (कुरङ्ग-पृषो० स्त्रियां टाप्) अेक ज्ञातनी
उरक्षी.

कुलुञ्च त्रि. (कुं भूमिं क्षेत्रगृहादिरूपां लुञ्चति-हरति,
कुत्सितं लुञ्चति वा लुञ्च्+अण्) अेक ज्ञातनी थेर.
कुलूत पुं. ब. ते नामनो अेक देश, ते देशना राज.
कुलेचर पुं. (कुले जलसमीपे चरति चर्+अच्) अेक
ज्ञातनुं शाक.
कुलेश्वर पुं. (कुलस्येश्वरः) महादेव, शिव, वंशनो
पति-आगेवान.
कुलेय त्रि. (कुले भवः बा. ढ) कुणवान- बभूव तत्कुलेयानां
द्रव्यकार्यमुपस्थितम्-भा० आ० अ० १७८ ।
कुलोत्कट पुं. स्त्री. (कुलेन उत्कटः) उत्तम कुणमां
उत्पन्न थयेव कुलीन अथ.
कुलोद्ग्रह त्रि. (कुलमुद्ग्रहति उद्ग्रह+अच्) कुलनुं पावन
करनार-कुलश्रेष्ठ.
कुल्फ पुं. न. (कल् संख्याने फक् अस्य उच्च) ते
नामनो अेक रोग, धूटी, गुल्फ.
कुल्मल न. (कुश् कमलच् लक्षान्तादेशः) पाप, पातक.
कुल्माष पुं. (कोलति कुल्+क्विप् कुल् माषोऽस्मिन्)
अर्ध पाकेवा घणं वगेरे, अराव अऽए, सूर्यनो अेक
पार्ध, प्रीयडी, अेक ज्ञातनो रोग, जंगली कण्ठी,
जव वगेरे शूक धान्य. (न.) कांछ, राव, वगेरे.
(त्रि.) निन्दित.
कुल्माषाभिषुत न. (कुल्माषस्य अभिषुतम्) योजा के
जव वगेरेनी कांछ.
कुल्माषी स्त्री. (कुल्माष+डीष्) ते नामनी नदी.
कुल्मास न. कुल्माष- शब्द शुभो.
कुल्य न. (कुल्+क्यप्) मांस, डाडुं, आठ द्रोशना
परिमाशवाणुं सूपडुं, (त्रि. कुले भवः यत्) कुणवान,
मान्य कुणनी समीपनो देश वगेरे. (कुलाय हितम्
वा यत्) कुणना छितनुं - गृहान्मनोऽोरुपरिच्छदांश्च;
वृत्तीश्च कुल्योः पशुभृत्यवर्गान्-भाग० ७।६।१३,
पाणीनी नडेरमां थनार वगेरे.
कुल्या स्त्री. (कुल्य+टाप्) ते नामनी अेक नदी, पाणीनी
नडेर - विश्वभव्यजनारामकुल्यातुल्या जयन्ति ताः ।
-सकलार्हत-५, - कुल्याम्भोभिः पवनचपलैः शाखिनो
धौतमूलाः -शा० १।१५, गटर, श्वंती नामे औषधि,
जाई, कुणवान स्त्री, पाणीनी नीक.
कुल्यासन न. (कुलाय कुलाचारहितं आसनम्) तंत्रशास्त्र
प्रसिद्ध अेक प्रकारनुं आसन.

कुल्लूक पुं. मनुस्मृतिना टीकाकार अेक विद्वाननु नाम-
श्रीमद्भट्टदिवाकरस्य तनयः कुल्लूकभट्टोऽभवत् ।
कुत्व न. (कुल+उल्वा० नि.) ज्वां भिलकुल रुवाटा
डोतां नथी ते, टाव. (त्रि.) टाववाणुं, टावियुं.
कुत्वक न. कुलुक- श७८ जुओ. -खुभनो मेल, उल.
कुव न. (कुं भूमिं वाति-गच्छति वा+क) कभण,
उरकीर्ण पुष्प.
कुवकालुका स्त्री. धीवोऽनुं शाक.
कुवङ्ग न. (ईषद् वङ्ग गुणेन) सीसुं.
कुवचस् त्रि. (कुत्सितं वचोऽस्य) अराभ आषष्य करनार,
उलकी वाषी ओलनार, बीजाना द्रोष कडेनार.
(न. कुत्सितं वचः) अराभ वाषी, डोईनी निंध
कडेवी, उलकुं ओलकुं.
कुवचक्रक न. (कुत्सित वचं हीरकमिव कायाति कै+क)
अेक जातनुं रत्न-वैकान्तमणि.
कुवद त्रि. (कुत्सितं वदति) अराभ आषष्य करनार.
कुवम पुं. (कौ पृथिव्यां वमति वर्षति जलं वम्+अच्)
सूर्य. (त्रि. कुत्सितं वमति) निन्दित वमन करनार.
कुवर पुं. (कुत्सितं प्रियते वृ+अप्) तूरो रस, कसायेलो
रस. (त्रि.) तूरुं, कसायेकुं.
कुवल न. (कौ वर्लति वल्+अच्) कभण, मोती,
ओरडीनुं इण, ओर, पाषी, सपनुं पेट.
कुवल्य न. (कौ वल्यमिव शोभाहेतुत्वात्) कभण -
पुत्रप्रेम्णा कुवल्यदलप्रापि कर्णे करोति-मेघ० ४६,
कुमुक, धोणुं कभण, काणुं कभण, लूमंडण, वीकुं कुमुद
- कुवल्यदलस्निग्धैर्दुर्ददौ नयनोत्सवम्-उत्तर०
३।२२। (पुं.) ते नामनो अेक असुर.
कुवलयानन्द पुं. (कुवल्यं भूमण्डलमानन्दयति
आ+नन्द्+अण्) ते नामनो अप्पय दीक्षितनो अेक
अलंकार ग्रंथ, कभणनो आनंद.
कुवलयापीड त्रि. (कुवल्यमापीडः भूषणमस्य) धोणां
के नीलकभणथी जे विभूषित थयो डोय ते, कभणथी
अलंकृत. (पुं.) कंसनो सेवक, उथीना रुपने धारण
करनार अेक दैत्य -नागं कुवलयापीडं चानूरं मुष्टिकं
तथा-हरिवंशे.
कुवलयाश्व पुं. ते नामनो अेक राज्ञ.
कुवलयित त्रि. (कुवल्य+इतच्) कभणथी शशगारेव,
ज्वां कभण उत्पन्न थयेव डोय ते.

कुवलयिनी स्त्री. (कुवलयानां समूहः इनि) कभणनो
समूह.
कुवल्यशता स्त्री. (कुवल्यस्य ईशता) लूमंडणनुं ईशत्व,
लूगोलनुं अस्तित्व.
कुवलान्व (कुवलोऽश्वोऽस्य) सूर्यवंशमां पेदा थनार
धुंधुमार राज्ञ -श्रावस्तस्य बृहदश्वस्तस्यापि कुवलान्वः,
योऽसावुतङ्कस्य महर्षेरपकारिणं धुन्धुनामान-
मसुरं...जघान धुन्धुमारसंज्ञामवाप ।
कुवलेशय पुं. (कुवले जले शेते शी+अच्) विष्णु.
कुवाद पुं. (कुत्सितो वादः) अराभ वाद. (त्रि. कुत्सितो
वादोऽस्य) पारका द्रोष कडेवाना स्वभाववाणुं, अराभ
वाद करनार, अधर्म.
कुवाहुल पुं. (कुत्सितं वहति कु+वह+उलञ्) उं.ट.
कुवाहुली स्त्री. (कु+वाहुल+डोष) उं.ट.डी.
कुविक पुं. ब. ते नामनो अेक देश.
कुविद् अव्य० (कुः भूमिरिव विद्यते ज्ञायते बाहुल्यात्-विद्
भावे क्विप्) धषापणुं, प्रशसा. (त्रि. कुत्सितं वेत्ति
विद् क्विप्) अराभ ज्ञानवाणुं.
कुविद्य त्रि. (कुत्सिता विद्या यस्य) निंध विद्यावाणुं,
निन्दित विद्या लक्षेकुं.
कुविद्या स्त्री. (कुत्सिता विद्या) अराभ विद्या.
कुविद्यास पुं. (कुविद्यां स्याति हिनस्ति सो+क) अराभ
विद्याने दूर करनार, कुविद्यानो नाश करनार.
कुविन्द पुं. (कुं-भूं कुत्सितं वा विन्दते विद्+श)
वशकर, कपडां वशनार -कुविन्दस्त्वं तावत् पाटयसि
गुणग्राममभितः -काव्य० ७, अेक वशसंकर जाति.
कुविन्दवल्ली स्त्री. ते नामनी अेक देव.
कुविवाह पुं. (कुत्सितो विवाहः) निन्दनीय विवाह.
कुविहायोगति स्त्री. (जै० प्रा० कुविहायगइ) अशुभ
विहायोगति, उं.टियानी माइक अराभ गति.
कुवृत्ति स्त्री. (कुत्सिता वृत्तिः) निन्दित आचरण, अराभ
वर्तणुक, उलकी धंधो. (त्रि. कुत्सिता वृत्तिरस्य)
अराभ आचरणवाणुं, अराभ वर्तनवाणुं, उलका
धंधावाणुं. (पुं. कुवृत्तिमीषदावरणरूपं चरणं करोति
कृ+ क्विप्) करंजवृक्ष. (त्रि.) निन्दित येष्टा करनार,
अराभ वर्तणुक करनार, अराभ धंधो करनार.
कुवृष्टि स्त्री. (जै० प्रा० कुवृष्टि) ऋतु विनांनो वरसाद,
मावर्दु.
कुवेणि स्त्री. (कुत्सिता वेणिरस्याः) जेनी देषी अराभ
डोय तेवी स्त्री.

કુવેળી સ્ત્રી. (ઈષત્ વેળન્તે મત્સ્યાઃ અસ્યામ્ વેળ્+
ઇન્+ડીપ્) માછલાં રાખવાનો ટોપલો કે કરંડિયો
વગેરે. જૈં પ્રાં- કુવેળી- એક જાતનું હથિયાર.

કુવેલ ન. (કુવેષુ જલજપુષ્પેષુ મધ્યે ઇં શોભા લાતિ
લા+ક) કમળ.

કુવૈદ્ય પું. (કુત્સિતો વૈદ્યઃ) ખરાબ વૈદ્ય, ઊંટવૈદ્ય,
વૈદ્યકશાસ્ત્રની વિધિનું ઉલ્લંઘન કરી પોતાની જ ઈચ્છા
વડે ઊલટું આચરણ કરનાર.

કુવ્ર ન. જંગલ, અરણ્ય.

કુશ્ (દિવાં પરં સેટ્-કુશ્યતિ) આલિંગન કરવું,
ભેટવું. (ચુરાં ઉભયં સં સેટ્-કુશ્યતિ, તે) દીપધું,
પ્રકાશવું, પક્ષે (શ્વાં સં સેટ્-કુશતિ) દીપધું,
પ્રકાશવું.

કુશ પું. ન. (કૌ શેતે શો+ક વા કું પાપં શ્યતિ
શો+ક) તે નામનું એક તૃણ, દર્ભ, ડાભ- કુશો
દર્ભસ્તથા વર્હિઃ સૂચ્યગ્રો યત્ર ભૂષણઃ શબ્દરત્નાવલી,
-પવિત્રાર્થે ઇમે કુશાઃ । શકુપૂતં પ્રવયાસ્તુ વિષ્ટરમ્-
રઘું ૮૧૨૮, (પું. કુ+શો+ક) દાશરથિ રામનો તે
નામનો પુત્ર- યત્ કુમ્ભયોનેરધિગમ્ય રામઃ, કુશાય
રાજ્યેન સમં વિદેશ-રઘું ૧૬૧૭૨, જૈતર-જૈત્રું, તે
નામનો એક દ્વીપ, તે નામનો એક રાજા, (ન. કૌ
શેતે શો+ક) પાણી, જલ, સાપનું પેટ. (ત્રિ.) પાપી,
મદમત.

કુશકણ્ડિકા સ્ત્રી. (કુશૈઃ કણ્ડિકેવ) વૈદિક અગ્નિનો
તે નામનો એક સંસ્કાર.

કુશકાશ ન. (કુશકાશાનાં સમાહારઃ) દર્ભ અને
કાશતૃણનો સમૂહ.

કુશધારા સ્ત્રી. તે નામની એક નદી.

કુશકણ્ડિકા સ્ત્રી. (કુશકણ્ડિકા પૃષોઃ કસ્ય લોપે)
કુશકણ્ડિકા શબ્દ જુઓ.

કુશધ્વજ પું. જનક રાજાનો તે નામનો નાનો ભાઈ.

કુશનાભ પું. (કુશા ઇવ નાભિરસ્ય અચ્) બલાકાન્ધ
રાજાનો પૌત્ર, કુશરાજાનો પુત્ર.

કુશનામન્ પું. (કુશા ઇતિ નામ અસ્ય) કુવાહુલ શબ્દ
જુઓ.

કુશનેત્ર પું. તે નામનો એક અસુર, મારીચિનો પુત્ર.

કુશપ ન. (કુશ+કમ્પ) પંચપાત્ર, પ્યાલો વગેરે, પીવાનું
પાત્ર.

કુશપુષ્પ પું. (કુશાકારં પુષ્પમસ્ય) ગ્રન્થિપર્ણ નામનું
વૃક્ષ. (ન. કુશપુષ્પાણાં સમાહારઃ) દર્ભ અને ફૂલ.

કુશપ્લવન ન. ભારત પ્રસિદ્ધ તે નામનું એક તીર્થ.

કુશચિન્દુ પું. વ. વ. તે નામનો એક દેશ.

કુશય પું. (કુ+શી+અચ્) પાનપાત્ર, પંચપાત્ર, પ્યાલો
વગેરે, પીવાનું પાત્ર.

કુશર પું. (કુત્સિતઃ શરઃ) કાસડા જેવું એક ઘાસ.

કુશલ ન. (કુશ+કલન્) કલ્યાણ, ક્ષેમ -પ્રપચ્છ કુશલં
રાજ્યે રાજ્યાશ્રમમુનિં મુનિઃ -રઘું ૧૧૫૮, -લોકઃ
પૃચ્છતિ મે વાર્તા શરીરે કુશલં તવ-સંદેશઃ, સારાપણું,
નીરોગીપણું -અવ્યાપન્નં કુશલમબલે પૃચ્છતિ ત્વામ્
મેઘં ૧૦૧, પુણ્ય, ચતુરપણું, (ત્રિ.) દર્ભ ગ્રહણ
કરનાર, કાર્યચતુર, ચતુરાઈવાળું, કુશળતાયુક્ત,
કલ્યાણવાળું- પ્રસારયન્તિ કુશલાશિત્રાં વાઘં પટીનિવ-
શિશું ।

કુશલતા સ્ત્રી. (કુશલસ્ય ભાવઃ તલ્-ત્વ) કુશળપણું,
ચતુરાઈપણું, શાણપણું, નીરોગીપણું- કુશલત્વમ્ ।

કુશલપ્રશ્ન પું. (કુશલે પ્રશ્નઃ) કુશળ જિજ્ઞાસા, કુશળ
જાણવાની ઈચ્છા.

કુશલવ પું. દ્વિ. વ. (કુશલ્ક લવ્ક) રામના બે પુત્રો,
કુશ અને લવ.

કુશલિન્ ત્રિ. (કુશલ+ઇનિ) કલ્યાણવાળું, અનુકૂલ,
સદ્ગુણી, મુખી, ક્ષેમવાળું, આબાદ - અપ્યગ્રણી-
ર્મન્ત્રકૃતામૃષીણ । કુશાગ્રબુદ્ધે ! કુશલી ગુરુસ્તે-
રઘું ૫૧૪, -અથ ભગવાંલ્લોકાનુગ્રહાય કુશલી
કારણપઃ -શં ૫, હોશિયાર, ચતુર- કુશલિની વત્સસ્ય
વાર્તાડપિ ન-સાં ૬૦ ।

કુશલી સ્ત્રી. (કુશા ઇવ લીયતે લી+ક+ડીષ્) અશ્મન્તક
વૃક્ષ.

કુશવત્ ત્રિ. (કુશ+મતુષ્) જેના હાથમાં દર્ભ હોય છે
તે, કુશવાળું.

કુશવલ્લી સ્ત્રી. તે નામની એક નગરી કે નદી.

કુશસ્તવ પું. (કુશાનાં સ્તવઃ) દર્ભનો જુઓ, દર્ભનો
થોકડો.

કુશસ્થલ ન. (કુશપ્રધાનં સ્થલમ્) કાન્યકુબ્જ દેશ -
કુશસ્થલં વૃક્ષસ્થલં માકન્દ વારાણવતમ્ । વેદિ મે
ચતુરો ગ્રામાન્ કન્ચિદેકં ચ યજ્ઞમમ્ ॥ -વેળીસં

कुशस्थली स्त्री. (कुशप्रधाना स्थली) ते नामे अेक नगरी, कनोज देश, द्वा२३ -इति सञ्चिन्त्य सर्वे स्म प्रतीची दिशमाश्रिताः । कुशस्थली पुरी रम्यां रैवतेनोपशोभिताम् ॥ -महा० २।१४।४९, ७७७यि-नी.

कुशा स्त्री. (कुश्+क+टाप्) छोरी, लगाम, भीठी काकडीनो देवो, उँभराना वाकडानो बनावेवो पीवो.

कुशाकर पुं. (कुशैराकीर्यते मूलाच्छादनेन-आ+कृ आधारे अप्) यज्ञनो अग्नि.

कुशाक्ष पुं. (कुश इव सूक्ष्माग्रमक्ष अस्य षच् समा.) वाँदरो-वानर.

कुशाक्षी स्त्री. (कुशाक्ष+ङीप्) वाँदरी, वानरी.

कुशाग्र न. (कुशास्य अग्रमिव) दर्भनो अश्लभाग. (त्रि. कुशास्य अग्रमिव सूक्ष्मत्वात्) कुशना आगला भाग जेवुं तीक्ष्ण, मुश्केलीथी समञ्ज शकाय तेवुं अड्डा करवानी बुद्धिवाणुं -कुशाग्रबुद्धिः कुशली गुरुस्ते-रघु० ।

कुशाग्रीय त्रि. (कुशाग्रतुल्यं छ) कुशना अग्र जेवुं तीक्ष्ण.

कुशाग्रीयमति त्रि. (कुशाग्रीयो मतिरस्य) तीक्ष्ण मतिवाणुं, अत्यंत बुद्धिशाणी- अहं च भाष्यकारश्च कुशाग्रीय-धियावुभौ । नैव शब्दाम्बुधेः पारं किमन्ये जडबुद्धयः ॥ -सुभा०

कुशाङ्गुरीय न. (कुशनिर्मितमङ्गुलीयम्) दर्भनी बनावेवो हाथमां पडेखावायक वीठी जेवी पवित्री. (न. कुशनिर्मितमङ्गुलीयम्) -कुशाङ्गुलीयम् ।

कुशादिक न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक ज्ञतनुं तेल.

कुशाम्ब पुं. निमिदंशमां थयेल ते नामनो अेक राजा.

कुशारणि पुं. (कुशं जलं शापार्थमुदकमरणिरिवाय) द्रुवसिा मुनि.

कुशात्मलि पुं. (कुत्सितः शाल्मलिः) रक्तरोडिडानुं अड.

कुशावती स्त्री. (कुश+मतुप्+ङीष्) रामना पुत्र कुशनी ते नामनी राजधानी -कुशावती श्रोत्रियसात् स कृत्वा-रघु० ।

कुशावर्त पुं. (कुशास्य जलस्यावर्तो यत्र) ते नामनुं अेक तीर्थ, गंगावतार तीर्थ, गंगाद्वार, भरत राजानो अेक पुत्र.

कुशाश्व पुं. सूर्यवंशी अेक राजा, सडदेव राजानो पुत्र.

कुशासन न. (कुशैर्निर्मितमासनम्) दर्भनुं बनावेवुं आसन. (न. कुत्सितं शासनम्) पराज शासन, पराज अमल-डुकम. (न. कोः पृथिव्याः शासनम्) पृथ्वी परनो डुकम.

कुशिशपा स्त्री. (कुत्सिता शिशपा) कपिल शिशपा-वनस्थिति, पराज शीशम.

कुशिक पुं. (कुशनामा नृपः जनकत्वेनाऽस्त्यस्य ठन्) गाधि राजानो भाप, विश्वामित्रनो दादी -स तु विश्वामित्रपितामहः गाधेः पिता-महा० १३।५२, अडेडानुं अड, सागनुं अड, तेलनो गाण. अश्वकर्ष वृक्ष. (त्रि. कुश+ठन्) यपण आंभवाणुं.

कुशिका स्त्री. (कुशी+क+टाप्) लोढानी कोश.

कुशित न. (कुश+इतच्) पाणीथी मिश्र-जलमिश्रित.

कुशिन् त्रि. (कुशोऽस्त्यस्य इनि) दर्भवाणुं कुशयुक्त-दिनेऽष्टमे तु विप्रेण दीक्षितोऽहं यथाविधि । दण्डी मुण्डी कुशी चीरी घृताक्तो मेखलीकृतः ॥ -महा० १३।१४।३७४ । (पुं.) वाल्मीकि मुनि.

कुशिम्वि स्त्री. (कुत्सिता शिम्बी पृषो० वा ह्रस्वः) अेक ज्ञतनुं अड- (स्त्री.) कुशिम्वी ।

कुशी स्त्री. (कुश+अयोविकारार्थे ङीप्) लोढानी बनावेव कोश.

कुशीद न. (कु+सद्+श सस्य शः पृषो०) व्याज माटे धनप्रयोग, व्याज भावुं, रक्तथंदन-रतांजली.

कुशीरक न. (कुत्सितः सौरो यत्र वा कप्) जेडवाथी जेमां डण बूहुं थई गयुं डोय तेवुं जेतरे.

कुशील त्रि. (कुत्सितं शीलमस्य) पराज शीलवाणुं, पराज स्वभावनुं. (न. कुत्सितं शीलम्) पराज शील, पराज चारित्र्य.

कुशीलव पुं. (कुशीलं वाति वा+क) कीर्ति इलावनार नट -तत् सर्वे कुशीलवाः सङ्गीतप्रयोगेण मत्समीहित-संपादनाय प्रवर्तताम्-मा० १, -तत् किमिति नारम्भयसि कुशालवैः सह सङ्गीतकम्-वेणो-१, चारण, भाट कुशीलवोऽवकीणी च वृषलीपतिरेव च-मनु० ३।१५५, गवैयो, वाल्मीकि मुनि, डरकोई गट. (पुं. द्वि. व.) रामथंद्रना कुश अने लव जे पुत्र. (कुशश्च लवश्च अनयोः समाहारः) - अभिषिच्य महात्मानावुभौ रामः कुशी-लवौ । -रामा० ७।१०७ ।

कुशीवश (पुं.) वाल्मीकि मुनि.

कुशुम्भ पुं. (कु+शुम्भ+अच्) जेमां पुष्कण पुष्प डोय छे तेवुं वृक्ष, कसुंभानुं अड, कंमंडण.

कुशूल पुं. (कुश्-कूलच्) अन्ननो कोदार, छीटो वगेरेथी
बनावेवुं धान्य राभवानुं स्थान, झेतरांनो अग्नि.

कुशूलधान्यक पुं. (कुशूलपरिमितं धान्यं यस्य) शेटवा
धान्यथी पीताना कुट्टुबनी त्रश वर्ष सुधी निर्वाड
थाय तेवुं धान्य संशुड करनार ब्राह्मण -
कुशूलधान्यको वा स्यात् कुम्भीधान्यक एव वा ।
अहेहिको वाऽपि भवेदश्वस्तनिक एव वा ॥ -मनु०
४।७

कुशेशय न. (कुशे जले शंते शी+अच् अलुक् स०)
कमण -कुशेशयाताम्रतलेन कश्चित् करेण रेखा-
ध्वजलाञ्छनेन- रघु० ६।१८, -भूयात् कुशेशयरजोमृदु-
रेणुरस्याः (पन्थाः) श० ४।१०, सारसपक्षी, करेशनुं
आउ, रातुं कमण. (पुं.) कुशद्वीपमां आवेलो अक
पर्वत. (त्रि. कुशे शी+अच्) दूर्बनी शय्या उपर
सुनार.

कुशेशयकर पुं. सूर्य, सूरज.

कुशोदक न. (कुशसंसृष्टमुदकम्) दूर्बसहित पाणी.
कुष् (ब्र्या० पर० स० सेट्-कुष्णाति) नीथोववुं, अडार
काडवुं, काडवुं, पीथिवुं -शिवाः कुष्णन्ति मांसानि -
भट्टिः १८।१२, अनु साथे कुष्- समानपक्षे अडार
काडवुं, अभि साथे कुष्-सामेथी अडार काडवुं, अच
साथे कुष्- नीथे काडवुं -तुलैरवकुष्णाति-वापदेवः,
निर् साथे-काडी मूकवुं. -उपान्तयोनिष्कुषितं विहङ्गैः
-रघु० ७।५०, -कार्कैनिष्कुषितं श्वभिः कर्वालतं
गोमायुभिर्लुण्ठितम्-गङ्गाष्टकम् ।

कुषक पुं. (कुष्+ण्वुल) अडेडानुं आउ.

कुषल त्रि. (कुष्+कलच्) दक्ष, डींशियार, यतुर, कुशण.

कुषाकु पुं. (कुष्+आकु) वांदरो, सूर्य, अग्नि. (त्रि.)
अणतुं, गरभ थर्ष शोसमां आवतुं, निर्दय, डूर.

कुषित् अव्य. धणापणामां तथा प्रशंसामां वपराय छे.

कुषित त्रि. (कुष्+क्त) पाणी मेणवेल, जणमिश्रित.

कुषितक पुं. ते नामनो अक ऋषि.

कुषित्वा अव्य. (कुष्+त्वा) अडार काडीने, नीथोवीने.

कुषीद न. (कु+सद्+श षष्ठी० षत्वम्) व्याजवटावथी
वधारा माटे धननो प्रयोग. (त्रि. कुशद्+श) आणसु,
अदी, भेद.

कुषुभ् (कण्ड्वादि. प. स. सेट्-कुषुभ्यति) ईकवुं.

कुष्ठ पुं. न. (कुष्+कथन्) रोगविशेष -कुष्ठं रोगाह्वयं
वाप्यं पारिभ्व्यं तथोत्पलम्, -गलत्कुष्ठाभिभूताय

च -भर्तुं १।१०, कोड शे अडार प्रकारनो थाय छे,
ते नामनुं अक वृक्ष, अक जतनुं उेर, कठ वनस्पति,
कोलीजन.

कुष्ठकेतु पुं. (कुष्ठं तत्राशनः केतुरस्य) अक जतनुं
वृक्ष, भूम्याडुली नामे वनस्पति.

कुष्ठगण पुं. (कुष्ठस्य गणः) अडार प्रकारना कोडनो
समुड.

कुष्ठगन्धि न. (कुष्ठस्येव गन्धोऽस्य इच् समा.)
अलवाडुक वनस्पति.

कुष्ठगन्धिनौ स्त्री. आसंध वनस्पति.

कुष्ठघ्न त्रि. (कुष्ठं हन्ति हन्+टक्) कोडनो नाश
करनार औषध वगेरे -सोमवल्ली कालमेघी कुष्ठघ्नी
च प्रकीर्तिता -भाव प्र० । (पुं.) छितावली नामनी
वनस्पति.

कुष्ठघ्नी स्त्री. (कुष्ठं हन्ति हन् टक् डीप्) काकोडुबरी
वनस्पति, आवथी नामनी वनस्पति.

कुष्ठनाशन पुं. (कुष्ठं नाशयति नश+णिच्+ल्युट)
वाराड कन्द, धोणा सरसव, राता भेरनुं आउ, शिरीष
वृक्ष.

कुष्ठनाशिन त्रि. (कुष्ठं नाशयति नश+णिच्+इनि)
कोडनो नाश करनार, कोडने मटाउनार औषधि.

कुष्ठनाशिनी स्त्री. (कुष्ठनाशिन+डीप्) सोमराळ आवथी
नामनी वनस्पति.

कुष्ठल न. (कुत्सितं स्थलम् अम्बष्ठादित्वात् षत्वम्)
भराअ स्थण-स्थान-ठेकाडुं. (न. कोः स्थलम्) पृथ्वीनुं
सपाट भूमिस्थल.

कुष्ठविद् स्त्री. (कुष्ठस्य तत्स्वरुपादेः विद् विद्या भावे
क्विप्) कोडना स्वउपने जषावनारी विद्या.

कुष्ठसूदन पुं. (कुष्ठं सूदयति सूदि+ल्युट) गरमाणो.
(त्रि.) कोडनो नाश करनार औषध वगेरे.

कुष्ठहन्तृ पुं. (कुष्ठं हन्ति हन्+तृच्) डधीकड नामनी
वनस्पति. (त्रि.) कोडनो नाश करनार औषध.

कुष्ठहन्त्री स्त्री. (कुष्ठहन्तृ+डीप्) आवथी नामनी
वनस्पति.

कुष्ठहत् पुं. (कुष्ठं हरति ह+क्विप्+तृक् च) दुर्गधी
भेर. (त्रि.) कोडने दूर करनार औषध.

कुष्ठारि पुं. (कुष्ठस्य अरिः) भेरनुं आउ, दुर्गधी
भेरनुं आउ, भेर, पटोव वनस्पति, गंधक. (त्रि.)
कोड रोगनो नाश करनार, औषध वगेरे.

कुष्ठिका स्त्री. (कुष्ठीव कायति कं+क) पगनी अमुक अवयव.

कुष्ठित त्रि. (कुष्ठं जातमस्य इतच्) जेने कोठनी रोग थयो डोय ते, कोठवाणुं, कोठियुं. कुष्ठित् - क्षय्यामयाव्यपस्मारिभित्रिकुष्ठिकुलानि च -मनु० ३।७।

कुष्मल न. (कुष्+कमलन्) छेदवुं, कापवुं, ढांकवुं, छादन, विकसेल, विकास पाभेल.

कुष्माण्ड पुं. (ईषत् उष्मा पित्तहेतुत्वात् अण्डेषु बीजेषु यस्य) क्षोणुं -कुष्माण्डा विविधे रूपैः सहेन्द्रेण महामुने ! समाधिभङ्गमत्यन्तमारब्धाः कर्तुमातुराः ।। -विष्णु पु० १।१२।१३, ते नामनी शिवनी अेक पार्श्वे, अेक ज्ञतनी यागक्रिया.

कुष्माण्डक पुं. (कुष्माण्ड एव क) क्षोणुं -कुष्माण्डकं फलं सिद्धं विदुः सुस्वादु सुन्दरम्- भावप्र० ।

कुष्माण्डखण्ड पुं. न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अेक औषध.

कुष्माण्डनवमी स्त्री. कार्तिक महिनानी शुद्ध नौम-जे दिवसे सोनानी मूर्ति साथे कोणानुं दान अपाय छे.

कुष्माण्डरसायन न. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध कोणापाक वगेरे.

कुष्माण्डी स्त्री. ते नामनी अेक लता, क्षोणी.

कुस् (दिवा० पर० स० सेट्-कुंस्याति) भेटवुं, आलिंगन करवुं (वा चुरा० पर० सेट्) अ० प्रकाशवुं, स० ओलवुं -कुंस्याति पक्षे (भ्वा० सेट्- कुसति)

कुसरित् स्त्री. (कुत्सिता सरित्) पराध नदी, क्षुद्र नदी -उच्छिद्यन्ते क्रियाः सर्वाः ग्रीष्मे कुसरितो यथा- पञ्च० २।८५ ।

कुसल न. (कुस्+कलच्) मंगण, कल्याण, क्षेम. (त्रि.) मंगणवाणुं, कल्याणवाणुं, भुषी, नीरोगी, यतुर.

कुसा स्त्री. (कुसि भावे अ टाप्) ओलवुं, कडेवुं, जणववुं, भाषण.

कुसित पुं. (कुस्+इतच्) देश, वस्तीवाणो देश. (त्रि. कुस्+इतच् मा० कु+सि बन्धने क्त) व्याज उपर खविका यलावनार, लगार बंधायेल-बांधेल.

कुसितायी न. स्त्री. (कुसितस्य पत्नी कुसित+ङीप् एडादेशः) व्याज उपर खवनार पुरुषनी पत्नी.

कुसिद न. (कुस्+इद नि० न गुणः) नाणुं व्याजे आपवुं. (त्रि.) व्याज उपर खवनार.

कुसिदायी स्त्री. (कुसिदस्य पत्नी कुसिद+ङीप् एडादेशः) व्याज उपर खवनारनी स्त्री.

कुसिन्ध न. माथा विनानुं धउ.

कुसिम्बी स्त्री. अेक ज्ञतनी वनस्पति -कुसिम्बिवल्ली- प्रभवास्तु शिम्बाः- सुश्रुते ४६ अ० ।

कुसीद न. (कुस्+इद) व्याज माटे भूकेवुं धन - कुसीदकृषिवाणिज्यं प्रकुर्वीतास्वयंकृतम् । आपत्काले स्वयं कुर्वन्नैनासा युज्यते द्विजः ।। (त्रि.) - वाणिककुसीदघोषः स्यात् ब्राह्मणानां च पूजनात्- आहिकतत्त्वे, व्याज उपर पोतानी आखविका यलावनार -कुसीदाद् दारिद्र्यं परकरगतग्रन्थिशमनात्- पञ्च० १।११. (त्रि.) कुसीदकः ।

कुसीदवृद्धि स्त्री. (कुसीदरूपा वृद्धिः) व्याज ३५ वधारी -कुसीदवृद्धिद्वैगुण्यं नात्येति सकृदाहता-मनु० ८।१५१. (त्रि. कुसीदरूपा वृद्धिर्यस्य) व्याज ३५ वधारावाणुं.

कुसीदिक त्रि. (कुसीदवृद्धयर्थं द्रव्यं प्रयच्छति कन्) लोकां व्याज उपर करजे नाणुं आपनार.

कुसीदिन् त्रि. (कुसीद+इनि) व्याजनी धंधो करनार.

कुसुम न. (कुस्+उम नि० गुणाभावः) इल, पुष्प, - चूतद्रुमाणं कुसुमानतानां ददाति सौरभ्यमयं वसन्तः- ऋतु० ४, -उदेति पूर्वं कुसुमं ततः फलम्-श० ७।३०, इण, नेत्ररोग, इलुं, स्त्रीरज, स्त्रीनी अटकाव, कुसुम पुर, पांय मात्रावाणा छेदनी छेले भेद.

कुसुमकार्मुक पुं. (कुसुमं कार्मुकमस्य) कामदेव, मदन, अंग, मन्मथ -कुसुमचापमतेजयदंशुभिः-रघु० ९।३९ । (पुं. कुसुमानि अरविन्दादीनि बाणान्यस्य-कुसुमबाणः)

कुसुमचित त्रि. (कुसुमैः चितम्) पुष्पथी व्याप्त जेना उपर इलनी रचना करी डोय ते.

कुसुमपञ्चक न. (कुसुमानां पञ्चकम्) कामदेवना बाणारुपे पांय इल-अरविन्द, अशोक, भूत, नवमद्विक, नीवोत्पल

कुसुमपुर न. (कुसुमाख्यं पुरम्) पाटलिपुत्र नगर, आजनुं पटना, -सखे ! विराधगुप्त ! वर्णयदानो कुसुमपुरवृत्तान्तशेषमपि क्षमन्ते कुसुमपुरनिवासिनोऽ- स्मदुपजापं चन्द्रगुप्तप्रकृतयः-मुद्रा० २. अङ्के । - कुसुमपुराभियोगं प्रत्यनुदासीनो राक्षसः-मुद्रा० २. ।

कुसुममध्य पुं. (कुसुमं मध्ये फलमध्येऽस्य) अेक प्रकारनुं वृक्ष.

कुसुममय त्रि. (कुसुमात्मकं कुसुमप्रचुरं वा कुसुम+मयट्) पुष्पमय, ज्यां पुष्कण पुष्प डोय छे ते.

कुसुमयत् त्रि. (कुसुमय+शत्) पुष्पवाणुं थतुं.

કુસુમવત્ ત્રિ. (કુસુમ+મતુપ્) જેને પુષ્પ આવેલ છે તે, ફૂલવાળું, (અવ્ય. કુસુમમિવ વત્) પુષ્પની પેઠે.

કુસુમવતી સ્ત્રી. (કુસુમવત્+ડીપ્) રજસ્વલા સ્ત્રી, પટના શહેર, પાટલીપુત્ર.

કુસુમવિચિત્ર ત્રિ. (કુસુમૈ: વિચિત્રઃ) પુષ્પોથી વિચિત્ર, અદ્ભૂત રંગબેરંગી.

કુસુમવિચિત્રા સ્ત્રી. તે નામનો એક છંદ.

કુસુમાકર પું. (કુસુમાનામાકરઃ) વસંતઋતુ-પુષ્પાકરમાસાનાં માર્ગશીર્ષોઽસ્મિ ઋતૂનાં કુસુમાકરઃ-ભાગ૦ ૧૦।૩૫ ।

કુસુમાગમ પું. (કુસુમાનામાગમો યત્ર) વસંતઋતુ.

કુસુમાઞ્જન ન. (કુસુમાકારમઞ્જનં) એક જાતનું અંજન -કુસુમાકારરીતિમલસમ્ભવમઞ્જનમ્ ।

કુસુમાઞ્જલિ પું. (કુસુમપૂર્ણોઽઞ્જલિઃ) ફૂલની ભરેલી અંજલિ-ફૂલનો ભરેલો ખોખો. (પું. કુસુમાના-મઞ્જલિરિવ) ઉદયાનાચાર્ય વિરચિત-પાંચ સ્તબકવાળો પરમાત્માનું નિરૂપણ કરનાર તે નામનો એક ગ્રંથ.

કુસુમાત્મક ન. (કુસુમમેવાત્મા સ્વરૂપં યસ્ય કપ્) કેસર.

કુસુમાધિપ પું. (કુસુમેષુ કુસુમપ્રધાનેષુ વૃક્ષેષુ અધિપઃ) ચંપાનું ઝાડ. (પું. કુસુમેષુ અધિરાજતે સુગન્ધિત્વાત્ રાજ+કિવિપ્) -કુસુમાધિરાજઃ ।

કુસુમાયુધ પું. (કુસુમાનિ આયુધાન્યસ્ય) કામદેવ-કુસુમાયુધપત્નિ ! દુર્લભસ્તવ ભર્તા ન ચિરાદ્ ભવિષ્યતિ । કુમા૦ ૪।૪૦, -ભગવન્ ! મન્મથ ! કુતસ્તે કુસુમાયુધસ્ય સતસ્તૈક્ષ્ણ્યમેતત્-શા૦ ૩. અહ્ને !

કુસુમાલ પું. (કોઃ પૃથિવ્યાઃ સુમાલઃ, કુસુમવદ્ લોભનીયાનિ દ્રવ્યાણિ આલાતિ) ચોર.

કુસુમાવચાય પું. (કુસુમાનામવચાયઃ) ફૂલ એકઠાં કરવાં તે- અન્યત્ર યૂયં કુસુમાવચાયં કુરુધ્વમત્રાસ્મિ કરોમિ સહ્યઃ-કાવ્ય૦ ૩

કુસુમાવતંસ ન. (કુસુમાનામવતંસમ્) ફૂલનો તોરે; ફૂલનો મુકુટ.

કુસુમાસવ ન. (કુસુમસ્ય તદ્રસસ્ય આસવમ્) ફૂલના રસમાંથી બનાવેલો દારૂ, પુષ્પનો પરાગ-રેશુ.

કુસુમેષુ પું. (કુસુમાનિ ઇષવો યસ્ય) કામદેવ, મન્મથ -વાસક પ્રતનુ વિવિક્તસ્તિવતીયાનાકલ્પો યદિ કુસુમેષુના ન શૂન્યઃ-શિ૦ ૮।૩૦ -અભિનવઃ કુસુમેષુ વ્યાપારઃ -મા૦ ૧

કુસુમોચ્ચય પું. (કુસુમાનામુચ્ચયઃ સમૂહો યત્ર) પુષ્પોનો સમૂહ-ગુચ્છો, ફૂલોનો સમૂહ.

કુસુમ્ભ પું. (કુસ્+ઉમ્ભ નિ૦ ગુણાભાવ.) કસુંબાનું ઝાડ, જેમાં પુષ્કળ ફૂલ હોય તેવું વૃક્ષ, કમંડળ. (ન.) સોનું.

કુસુમ્ભવીજ (કુસુમ્ભસ્ય बीजम्) કસુંબાનું બીજ.

કુસુમ્ભરાગ પું. (કુસુમ્ભસ્ય रागः) કસુંબાનો રંગ -કુસુમ્ભરાગારુણિતૈઃ સુદુકૂલૈર્નિતમ્ભવિમ્બાનિ વિલાસિની-નામ્-ઋતુ૦ ૬. । - કુસુમ્ભારુણં ચારુચેલં વસાના-જગ૦. (પું. કુસુમસ્તદ્રસ ઇવ રાગઃ) દમ્પતિની-સ્ત્રી-પુરુષની એક જાતની અન્યોન્ય પ્રીતિ.

કુસુમ્ભલા સ્ત્રી. (કુસુમ્ભ+લ+ટાપ્) વનસ્પતિ, દારૂહળદર.

કુસુમ્ભવત્ ત્રિ. (કુસુમ્ભ+મતુપ્) કમંડલુ ધારણ કરનાર-કલ્પતકેશ-નાલ-શમશ્રુઃ પાત્રી દણ્ડી કુસુમ્ભવાન્ -મનુ૦ ૬।૫૨

કુસુરુબિન્દુ પું. તે નામનો એક ઋષિ.

કુસૂ પું. (કુસ્+કૂ) એક જાતનો કીડો, ગણ્ડૂપદ.

કુસૂલ પું. (કુસ્+કૂલચ) અત્રનો કોઠાર, ઈંટો વગેરેથી બનાવેલું ધાન્ય રાખવાનું સ્થાન, ફોતરાંનો અગ્નિ.

કુસૂતિ સ્ત્રી. (કુત્સિતા સૂતિઃ સુ+ક્તિન્) કપટ, શઠપણું, શાઠ્ય, ઈંદ્રજાલ, જાદુગીરી, ખરાબ વર્તણૂક. (ત્રિ. કુત્સિતા સૂતિરાચારો યસ્ય) દુરાચરણી, ખરાબ વર્તણૂકવાળું -કસ્માદ્ વયં કુસૂતયઃ સ્વલ્યોનયસ્તે દાક્ષિણ્યદષ્ટિપદવીં ભવતઃ પ્રણીતાઃ-ભાગ૦ ૮।૨૩।૭ ।

કુસ્તુમ્ પું. (કું પૃથ્વીં સ્તુમ્નોતિ સ્તુમ્+ક) વિષ્ણુ, સમુદ્ર.

કુસ્તુમ્બરી સ્ત્રી. (કુત્સિતા તુમ્બરી પૃષો૦) ધાણા, કોથમીર -આર્દ્રા કુસ્તુમ્બરીં કુર્યાત્ સ્વાદુસૌગન્ધ્યહૃદયતામ્-સુશ્રુતે ।

કુસ્તુમ્બુરુ ન. (કુત્સિતં તુમ્બુરુ) ઉપરનો અર્થ જુઓ, -ધન્યાકં ધાન્યકં ધાન્યં કુસ્તુમ્બુરુ ધનોયકમ્ । ધન્યા કુસ્તુમ્બરી ચાન્યા વેષલોગ્રા વિતુત્રકમ્ ।। -વૈદ્યકરત્નમાલા ।

કુસૂ સ્ત્રી. (કુત્સિતા સ્ત્રી) ખરાબ સ્ત્રી, ખરાબ ચાલની વ્યભિચારિણી સ્ત્રી.

કુસ્મ્ (ચુરા. આત્મ. સેટ્ સક.-કુસ્મયતે) બુદ્ધિપૂર્વક જોવું- મતીક્ષિતમ્-બુદ્ધિપૂર્વકદર્શનમ્ । તપ્પાસવું, અક૦ લગાર હસવું, મંદ હસવું.

कुह (चुरा. आत्म. स० सेट्-कुहयते) विस्मय पभाउवो, आश्चर्य पभाउवु- स्यातां कुहयते विस्मापयते हेतुतो भयम् ।

कुह अव्य० (किम् छन्दसि ह किमः कु) शेभां, क्यारे, (पुं. कुहयति-विस्माययति ऐश्वर्येण कुह+ अच्) यक्षराज कूभेर. (त्रि. कुह+अच्) विस्मय पभाउनार.

कुहक न. (कुह+क्वुन्) ईन्द्रजाल, कपट, माया -धाम्ना स्वेन सदा निरस्तकुहकं सत्यं परं धीमहि -भाग० १।१।१, ठगार्थ, वयना, जटुगीरी, गारुडी विद्या. (त्रि. कुह+क्वुन्) कपटी, ऐन्द्रजालिक, मायावी-कुहकेनेद्रजालको लोकं विस्माययति ।

कुहककार त्रि. (कुहकं करोति कृ+ण्वुल्) जटुगर, ठगबाज करनार, मायावी. (त्रि.) कुहकारी ।

कुहकजीविन् त्रि. (कुहकेन जीवति जीव्+णिनि) कपट करी ज्वनार, बाजगर, सर्प पकडी ज्वनार-गारुडी.

कुहकवृत्ति त्रि. (कुहकं वृत्तिरस्य) जटुगीरीनी विद्या वरे पोतानी उपजविका यदावनार, भाषसने ठगी पोतानु गुजरान यदावनार. (स्त्री. कुहकस्य वृत्तिः) जटु करी पोतानी उपजविका करवी ते, भाषसने ठगी पोतानु गुजरान यदावनु ते.

कुहकस्वन पुं. (कुहकः विस्मापकः स्वनः यस्य-यस्याश्च) कूकडे पक्षी. पुं. कुहकस्वरः, (स्त्री.) कुहकस्वनी, कुहकस्वरी कूकडी.

कुहक पुं संगीतशास्त्र प्रसिद्ध अेक ताल- द्रुतद्वन्द्वं लघुद्वन्द्वं ताले कुहकसंज्ञक-सङ्गीतदामोदरः ।

कुहन न. (ईषत्प्रयत्नेन हन्यते हन्+कर्मणि वा अप्) माटीनुं वासज, कायनुं वासज, (वा कुह+ल्युट्) विस्मय पभाउवुं. (पुं. कुं पृथिवीं हन्ति हन्+अच्) उँदर, सर्प. (त्रि. कुत्सिताचारेण हन्ति) दंभी, डोंगी, ईर्ष्याणु.

कुहना स्त्री. (कुह+युच्) दंभचर्या, दंभ, लोकी पारसेधी द्रव्य मेणववा माटे करेलो कपटवेश -अर्थलिप्सया मिथ्याचारभेदस्य सम्पादना, दम्भमात्रकृतध्यानमौनादिः ।

कुहनिका स्त्री. (कुह भावे ल्युट् स्वार्थे क-टाप् अत इत्वम्) आश्चर्य पभाउवुं, दंभचर्या, लोकी पारसेधी द्रव्य मेणववा माटे करेलो कपटवेश.

कुहनी स्त्री. (कुहन+स्त्रियां डीप्) उँदरडी, सापज.

कुहर पुं. (कुं हरति ह्+अच्) अेक जातनी नाग. (न. वा कुहं राति रा+क) गुफा, छिद्र, भाकुं, कान,

कँठनी शब्द, दान, स्त्रीसंग, गणुं, समीप- तैः किं मत्तकरीन्द्रकुम्भकुहरे नारोपणीयाः कराः-प्रसन्नरा० कुहरित न. (कुहरयति कण्ठशब्दं करोति कुहर+कृतौ णिच् भावे क्त) कोयलनी शब्द, मैथुनमां यतो अवाज, उरकोई शब्द.

कुहलि पुं. (कु+हलि इन्) तांबूल, पान. कुहा स्त्री. (कुह+क+टाप्) कडु वनस्पति, आकण, धूमस.

कुहु स्त्री. (कुह+कु) कोयलनी शब्द-कुडु अेवो शब्द - कोकिलानां कुहुरवैः सुखैः श्रुतिमनोहरैः-महा० ।

कुहू स्त्री. (कुह+कू) जेभां यंदनी कणानो नाश यतो डोय अेवी अमावास्या -द्वे ह वा अमावास्या या पूर्वामास्या सिनीवाली नष्टचन्द्रा कुहूर्मता-श्रुतौ, अमावास्यानी अधिष्ठात्री देवी, कोयलनी शब्द-केनाश्रावि पिकाना कुहूं विहायेतरः शब्दः-आर्या० ६३०, -पिकेन रोषारुगचक्षुषा मुहुः कुहूरुताहूयत चन्द्रवैरिणी-नै० १।१०० ।

कुहूक पुं. (कुहू+कन) कोयल पक्षी. कुहूकण्ठ पुं. (कुहूरिति शब्दः कण्ठे यस्य यस्याश्च) कोकिल पक्षी, -कुहूमुखः, कुहूरवः-पिक ! विधुस्तव हन्ति समं तमस्त्वमपि चन्द्रविरोधिकुहूरवः । (स्त्री. डीष्) कुहूकण्ठी, कुहूमुखी, कुहूरवी- कोयल.

कुहूपाल पुं. (कुहू+पाल्+अण) कायलानी राजा, विष्णुनी कूर्मावतार.

कुहूमुख न. (कुहाः मुखम्) नाश पाभेवी यंदकणवाणी प्रतिपदायुक्त अमावास्यानुं मुज.

कुहूरत् पुं. स्त्री. कोयल पक्षी, कोयल पक्षिणी.

कुहूल न. (कुहू+ऊलक्) भीला सडित पृथ्वीमां पाडेवुं छिद्र.

कुहेडिका स्त्री. (कु. हेड्+इन्+क+टाप्) धूमस, आकण. (स्त्री. ईषत् हेडति नेत्रसंचारोऽत्र हिड्+इन्+डीष्) कुहेडी ।

कुहेलिका स्त्री. (कुहेली+कू+टाष्) कुहेडिका- शब्द जूओ. धूमस, आकण. (स्त्री. कु+हिड्+इन्+डीष्) कुहेली ।

कुहान न. (कु+ह्वे+ल्युट्) जराज शब्द, जराज नाद. कू (तुदा- आ० सेट्-कुवते) दुःखनी शब्द करवो, यीस पाउवी, (क्रया० उभय० सेट् कूनाति- कूनीते) शब्द करवो, अवाज करवो.

कू स्त्री. (कू+क्विप्) पिशाच स्त्री, पिशाचज.

કૂકુદ પું. (કૂ શબ્દે ભાવે ક્વિપ્ તસ્યા: કોર્તે: કું ભૂમિ દદાતિ દા+ક) સત્કારપૂર્વક કન્યાદાન કરનાર - સત્કૃત્યાલંકૃતાં કન્યાં યાં દદાતિ સ કૂકુદ: ।

કૂચ પું. (કૂ+ચટ્-દોષશ્ચ) સ્તન.

કૂચવાર પું. તે નામનો એક દેશ, તે નામના ઋષિ.
કૂચિકા સ્ત્રી. (કૂચી+ક+ટાપ્) ચિત્ર વગેરેમાં ઉપયોગી પીંછી, નાનો કૂચડો, દૂધમાં શંધી ધીમાં સીઝવેલા ચોખા. (સ્ત્રી. ડોષ) કૂચી ।

કૂજ્ (ભવાં પર સેટ્ અં -કૂજતિ) અસ્પષ્ટ અવાજ કરવો -ચુકજ કૂલે કલહસમળડલો-નૈષં ।

કૂજત્ ત્રિ. (કૂજ્+શત્) અવ્યક્ત શબ્દ કરતું, અસ્પષ્ટ અવાજ કરતું.

કૂજન ન. (કૂજ્+લ્યુટ્) અવ્યક્ત અવાજ, અસ્પષ્ટ નાદ, પક્ષીનો શબ્દ.

કૂજિત ત્રિ. (કૂજ્+ક્ત) અવ્યક્ત શબ્દ જેણે કરેલ છે તે, પક્ષી સરખો જેણે અવાજ કરેલ છે તે - મધુકરનિકરકરમ્બિતકોકિલકૂજિતકૂજ્જકૂટારે-ગીતં ૧૧૪

કૂજિન્ ત્રિ. (કૂજ્+ણિનિ) જેના પેટમાં વાયુ વગેરેથી ગડબડાટ થાય છે તે.

કૂટ્ (ચુરાં આં સં સેટ્-કૂટયતે) અપવાદ મૂકવો, દાન નહીં આપવું, ન સમજાય તેવું કરવું, સ્પષ્ટ ન થાય તેમ કરવું, (ચુરાં ઉભયં સં સેટ્-કૂટયતિ, કૂટયતે) બળવું, બાળવું, મંત્રણા કરવી, મસલત કરવી, ઢાંકવું, આચ્છાદન કરવું.

કૂટ પું. (કૂટ્+અચ્+ઘજ્ વા) અગસ્ત્ય મુનિ, ઘર, ગૃહ, નિશ્ચળ, રાશિ, ધાન્યાદિનો ઢગલો - અન્નકૂટાશ્ચ દૃશ્યન્તે બહવ: પર્વતોપમા: -રામાં ૧૧૪।૧૫, લોઢાનો મુદ્ગર, મોગરી વગેરે, માયા, કપટ, પર્વતની ટોચ, શિખર -અદ્રોણામિવ કૂટાનિ ધાતુરક્તાનિ શરતે - મહાં, હળનું લોખંડી ફળ-કોશ, અસત્ય ગુપ્ત શસ્ત્ર, ગુપ્તિ, કૈતવ, કપટ, હરણને પકડવાની એક જાળ, ફાંસો, શહેરનો દરવાજો, ભાંગેલું શીંગડું, આગળનો ભાગ -કિરીટકૂટેર્જ્વલિતં શૃજ્જારં દોષ્ટકુળડલમ્ - રામાં, હલકાપણું, નીચપણું, યથાર્થ સ્વરૂપને ઢાંકીને અયથાર્થ આકારમાં દેખાડવું તે. (ત્રિ. કૂટ્+અચ્) ખોટું, દગલબાજ કપટી, મિથ્યાભૂત -કૂટા: સ્યુ: પૂર્વસાક્ષિણ: -યાજ્ઞં ૧।૮૦, નિશ્ચળ, અચળ. (પું. ન.) અસત્ય, બનાવટી, કૃત્રિમ -ન કૂટૈરાયુષ્ઠૈર્ન્યાત્ યુધ્યમાનો રણે રિપૂન્ -મનું ૭।૧૦

કૂટક ન. (કૂટ્+ઞ્વુલ) હલનો એક અવયવ કોશ, ફળુ, (પું. કૂટ સંજ્ઞાયાં કનુ) તે નામનો એક પર્વત. (મુરા), તે નામનું એક સુગંધી દ્રવ્ય, કબરી અંબોડો.

કૂટકાર પું. (કૂટ્ કરોતિ ક્+અણ) દગાખોર મનુષ્ય, દગલબાજ માણસ, ખોટો સાક્ષી, -કૂટકારક: ।

કૂટકાર્ષાપણ પું. (કૂટ્શ્ચારસૌ કાર્ષાપણ:) ખોટો ચલણી સિક્કો, બનાવટી ચલણી સિક્કો.

કૂટકૃત્ પું. (કૂટ્ કરોતિ ક્+ક્વિપ્) શિવ, મહાદેવ, કાયસ્થ (ત્રિ.) અપ્રમાણિક, ખોટું, ખોટું કાટલું-માપ વગેરે બનાવનાર -તુલાશાસનમાનાનાં કૂટકૃત્ત્રાણકસ્ય ચ -યાજ્ઞં ૨।૨૪૩ ।

કૂટજ પું. (કૂટાજ્જાયતે જન્+ડ) કૂટજ વૃક્ષ, કડુ, કૂટતા સ્ત્રી. (કૂટસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) અપ્રામાણિકપણું, અસત્યપણું, દગલબાજપણું -કૂટત્વમ્ ।

કૂટપર્વ પું. હાથીને ત્રિદોષથી ઉત્પન્ન થનારો જવર.

કૂટપાક પું. (કૂટ્+પચ્+ઘજ્) પિત્ત જવર, કુંભારનો નીંભાડો.

કૂટપાકલ પું. (હસ્તિવાતજ્વર:) પિત્તદોષયુક્ત, તાવથી ગ્રસ્ત હાથી, હાથીને આવેલો વાતજ્વર- અચિરેણ વૈકૃતવિવર્ણદારુણ: કલમં કઠોર ઇવ કૂટપાકલ: (અભિહન્તિ) -શિશું ૧।૩૧

કૂટપાલક પું. (કૂટ્ મૃત્સ્તામં પાલયતિ પાલિ+ઞ્વુલ્) કુંભાર, કુંભારનો નીંભાડો.

કૂટપૂર્વ પું. હાથીઓનો ત્રિદોષ જવર.

કૂટયન્ત્ર ન. (કૂટ્ યન્ત્રમ્) પશુ-પક્ષી વગેરેને પકડવાનો ફાંસો.

કૂટશસ્ અવ્યં (કૂટ્+શસ) ઢગલે ઢગલા, ઢગલાબંધ.

કૂટશાલ્મલિ પું એક જાતનું શીમળાનું ઝાડ- હતાં વૈવસ્વતસ્યેવ કૂટશાલ્મલિરક્ષિપત્-રઘું ૧૨।૧૫, કાળો શીમળો.

કૂટશાસન ન. (કૂટ્ શાસનમ્) ખોટું હુકમનામું, ખોટી સનદ.

કૂટસંક્રાન્તિ સ્ત્રી. (કૂટા મિથ્યાભૂતા તદિવસ-સ્નાનાદ્યનજ્ઞત્વાત્ સંક્રાન્તિ:) અર્ધી રાત્રિ ગયા પછી સૂર્ય બીજી રાશિમાં સંક્રમણ કરે તે- પ્રવેશ કરે તે -અર્ધરાત્રવ્યતીતે તુ યદા સંક્રમતે રવિ: । સા જૈયા કૂટસંક્રાન્તિર્મુનિભિ: પરિકીર્તિતા ।। - જ્યોતિ:સાગર: ।

કૂટસાક્ષિન્ ત્રિ. (કૂટ્ સાક્ષી) ખોટો સાક્ષી, અસત્ય બોલનાર સાક્ષી -દ્વિગુણા વાડન્યથા ઋયુ: કૂટા: સ્યુ: પૂર્વસાક્ષિણ: । -યાજ્ઞં

कूटस्थ त्रि. (कूट इव निश्चलं तिष्ठति स्था+क) सर्व
 क्षणे ऐक स्वरूपे रહેनार, परिष्ठाभाटि शून्य -
 अधिष्ठानतया देहद्वयावच्छिन्नचेतनः । कूटवन्निकारेण
 स्थितः कूटस्थ उच्यते ॥ -पञ्चदशी० २२. (पुं.)
 परमात्मा -क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते-
 भग० १५।१६. (न.) वाचनम् नामनुं सुगंधी द्रव्य.
कूटस्वर्ण न. (कूटं स्वर्णम्) जोटुं सोनुं, आदलु सोनुं.
कूटागार न. (कूटमागारम्) ओपली भेडी, अगाशी,
 जोटुं घर, कीडानुं घर.
कूटायुस् न. (कूटमायुरस्य) गुण्णुं जाड.
कूटायुध न. (कूटमायुधम्) गुप्ति नामनुं गुप्त उधियार.
कूटार्थभाषा स्त्री. (कूटार्थस्य कल्पितार्थस्य भाषा कथा)
 कल्पित वातनुं कडेवुं, नोवेल-नवलकथा, गप्पां मारी
 कडेवुं, अथवा प्रबंधनुं कल्पनारूपे कडेवुं, रूपकथा.
कूटार्थभाषिता स्त्री. (कूटार्थभाषिणो भावः) कल्पेली
 वातनुं कडेवुं - वगेरे, उपरनो अर्थ जुओ.
कूटार्थभाषिन् त्रि. (कूटार्थ भाषते भाष्+णिनि) कल्पेली
 वात कडेनार, कल्पेली कथा कडेनार-गप्पां मारी
 कडेनार.
कूड् (तुदा० अ० सेट्-कूडति) धन धवुं, धट्ट धवुं. स०
 भक्षणा करवुं, जावुं.
कूड्य न. (कूड्+ण्यत्) भीत, लीपवुं, विलेपन, कुतूहल.
कृण् (चुरा० आ० सेट्-स० कृण्यते) कडेवुं, ओलवुं,
 मंत्रणा करवी, मसलत यलाववी. (चुरा० आ० सेट्-
 अ०-कृण्यते) संकीय पामवुं, संकीयावुं.
कृणि त्रि. (कृण्+इन्) रोग वगेरेथी जेना छाथ संकीयाई
 गया डोय ते-रडी गया डोय ते.
कृणिका स्त्री. (कृण्-ण्वुल) पशुनुं शींगडुं, वीणानी
 वश्ये रडेली वांसनी सणी.
कृणित त्रि. (कृण्+क्त) संकीय पामेवुं, संकुचित.
कूदर पुं. (कूत्सिते उदरे जातः) ऋतुक्षणना प्रथम
 दिवसे ब्राह्मणीमां ऋषिना वीर्यधी थयेल पुत्र -
 ब्राह्मण्यामृषिवीर्येण ऋतोः प्रथमवासरे कूत्सिते चोदरे
 जातः कूदर स्तेन कीर्तितः ॥ -ब्रह्मवैवर्तपु० ।
कूहल पुं. (कूहल पृषो०) उदाव नामे ऐक जातनुं
 जाड.
कूप (चुरा० उभय० अ० सेट्-कूपयति, ते) दुर्भल धवुं,
 अशक्त करवुं.

कूप पुं. (कुवन्ति मण्डूका अस्मिन् कृ+पक्) डूवी -
 कूपे पश्य पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम्-
 भर्तुं० २।४९. -नितरां नीचोऽस्मीति त्वं खेदं कूप
 मा कदापि कृथाः -भामि० ९, भोटी जाई, भोटी
 जाडो, नौकाना मध्यनो स्तंभ, डूवानुं पाणी -भूमौ
 खातोऽल्पविस्तारो गम्भीरो मण्डलाकृतिः । बद्धोऽबद्धः
 स कूपः स्यात् तदम्भः कौपमुच्यते ॥ -भावप्र० ।
कूपक पुं. (कूपे गर्ते कायति कै+क) नौकानी वश्येनो
 थांभलो -नौकागुणबन्धनस्तम्भः । नदीनी वश्येनुं
 जाड, नदीनी वश्येनो पर्वत, माटीनुं वासण, तेल
 वगेरे राभवानुं वासण, डूपो, चिता, उवाडो.
कूपकच्छप पुं. (कूपस्य कच्छपः) डूवानो कायभो
 (पुं.) (कूपे एव अन्यत्र संचारशून्यः कच्छप इव)
 डूवाना कायभानी पेठे अन्यत्र संचारशून्य-गति नडी
 करी शकनारो. अल्प विषयने ज्ञाततो डोवाथी अबुज
 पुरुष.
कूपकार त्रि. (कूपं करोति कृ+अण्) डूवो जोदनारो,
 डूवो करनारो. -तडाग-कूपकर्तारो मुच्यन्ते ते तृषाभवात् ।
कूपकिन् त्रि. डूवानी सभीपनो प्रदेश वगेरे.
कूपखा त्रि. (कूपं खनति खन् वेदे विट् डा च) डूवो
 जोदनार.
कूपज पुं. (कूप इव जायते जन्+ड) रोमकूप, रुवाटानुं
 छीद्र.
कूपद् अव्य० (कूप् वा० अदि) प्रश्न तथा प्रशंसा
 अर्थमां वपराय छे.
कूपमण्डूक पुं. (कूपस्य मण्डूकः) डूवानो देडको.
 (पुं. कूपे एवान्यत्र संचारशून्यः मण्डूक इव) डूवा
 विना भीजा कोई स्थणे नडी जनार, देडका जेवो
 पोताना घरमां बेसी रडेनार अल्पज्ञ पुरुष.
कूपाङ्ग न. (कूपाकारमङ्गमस्मिन्) रुवाटुं, रोमांय.
कूपार पुं. (कू पृथिवीं पिपति पृ+अण्) दरियो, समुद्र.
कूपिका स्त्री. (कूपी+क+टाप्) तेल वगेरे भरवानी
 शीशी, नदी वश्येनुं जाड.
कूपी स्त्री. (कूप्+इन्+डीष्) तेल वगेरे भरवानी कुप्पी.
कूप्य त्रि. (कूपे भवादि यत्) डूवामां थनार.
कूवर पुं. न. रथ डे गाडानो ओटडो.
कूम न. (कोः पृथिव्याः उमा कान्ति यतः) सरोवर.
कूमनस् त्रि. (कूत्सितं मनोऽस्य) भराल मनवाणुं.

કૂર પું. ન. (વેગ્ ભાવે ક્વિપ્ ક્રઃ, કૌ પૃથિવ્યાં ઉવં વયનં લાતિ લા+ક લસ્ય રઃ) અન્ન, ભાત, સીજેલા ચોખ્ખા- ઇતશ્ચ કૂરચ્યુતતૈભિશ્ચં પિણ્ડં હસ્તી પ્રતિગ્રાહ્યતે માત્રપુરુષૈઃ -મૃચ્છં ૪. 1

કૂર્ચ પું. ન. (કૂર્ચ્યતે કુર્ ચટ દીર્ઘઃ) બે ભ્રમરની વચમાં રહેલો રુવાંટાનો સમૂહ, દાઢી-મૂછ - આગતમનધ્યાયકારણં સવિશેષભૂતમદ્ય જીર્ણકૂર્ચાનામ્ -ઉત્તરં ૪, કપટ, મોરનું પૂછડું, એક મૂઠી જેટલો દર્ભ, અંગૂઠો અને આંગળી વચ્ચેનો ઉપલો ભાગ, મસ્તક, એક જાતનું આસન, તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ- હુમ્ બીજ -વર્ગાદ્યં વહ્નિસંસ્થં વિધુરતિવલિતં તત્ ત્રયં કૂર્ચયુગમ્- ભૈરવતન્ત્રે, મેલ વગેરે સાફ કરવાનો કૂચો -તતઃ સમપંચેત્ કૂર્ચમુશીરાદિવિનિર્મિતમ્ । મલાપકર્ષણાર્થં શ્રીમન્મૂન્યન્નસન્ધિતઃ ॥ નરસિંહપુરાણે, પોતાનાં વખાણ કરવાં, બડાઈ ડાંકવી, પંચગવ્ય. (ત્રિ.) કઠણ, દાઢી-મૂછવાળું -યા પૂરયિતવ્યમનેન ચિત્રફલકં લમ્બકૂર્ચાનાં તાપસાનાં કદમ્બૈઃ-શં ૬. 1

કૂર્ચક ત્રિ. (કૂર્ચ્વ+સ્વાર્થે ક) મેલ સાફ કરવાનો કૂચો, દાંતણ, દાંત ઘસવાનું બ્રશ વગેરે.

કૂર્ચકિન્ ત્રિ. (કૂર્ચ્વ+ક્રિ) સોયના અથ્થ ભાગ જેવા આકારવાળું, વાયુ વગેરેથી કુગાઈ ગયેલા શરીરવાળું.

કૂર્ચપર્ણી સ્ત્રી. (કૂર્ચ્વં ઇવ પર્ણાન્યસ્યાઃ) વનસ્પતિ મરડાશીંગી.

કૂર્ચલ ત્રિ. (કૂર્ચ્વ+લચ્) દાઢીવાળું, શ્મશ્ચુકત.

કૂર્ચશિરસ્ ન. પગની એડી.

કૂર્ચશીર્ષ પું. (કૂર્ચ્વઃ શ્મશ્ચુઃ તદ્વચ્છીર્ષં યસ્ય) નાળિયેરનું વૃક્ષ, નાળિયેર, છવક નામનું વૃક્ષ- કૂર્ચશીર્ષકઃ ।

કૂર્ચશેખર પું. (કૂર્ચ્વં શ્મશ્ચુ ઇવ શેખરોઽસ્ય) નાળિયેરનું ઝાડ, નાળિયેર.

કૂર્ચામુખ પું. વિશ્વામિત્રના વંશમાં પેદા થયેલ એ નામનો એક ઋષિ.

કૂર્ચિકા સ્ત્રી. (કૂર્ચ્વસ્તદાકારોઽસ્ત્યસ્યાઃ) દહીં અથવા છાશની વિકૃતિ જે થાય છે તે -દઘ્ના સહ ચ પક્વં ક્ષીરં સા દધિકૂર્ચિકા । તક્રેણ પક્વં યત્ ક્ષીરં સા ભવેત્ તક્રકૂર્ચિકા ॥ -ભરતઃ । કૂચી, ઝાડની માંજર, રંગ કરવાની પીંછી, મેલ સાફ કરવાનો કૂચડો.

કૂર્દ (ભ્વાં આં અં સેટ્-કૂર્દતે) ક્રીડા કરવી-વજ્રશુરાજુર્ણુશ્ચ સ્યેમુશ્ચુકૂદિરે તથા -મટ્ટિઃ ૧૪ 1૭૭ ।

કૂર્દન ન. (કૂર્દ+લ્યુટ) રમવું, ક્રીડા કરવી, બાલલીલા. કૂર્દની સ્ત્રી. (કૂર્દતેઽત્ર આધારે લ્યુટ+ડીષ્) ચૈત્રી પૂર્ણિમા.

કૂર્પ પું. (કૂર્ પાતિ પા+ક દીર્ઘઃ) બે ભ્રમરની વચ્ચેનો ભાગ.

કૂર્પર પું. (કૂર્પરવત્ પૃષો) કોણી, ઢીંચણ-ઘૂંટણ.

કૂર્પાસ પુ. (કૂર્પાસવત્ પૃષો) સ્ત્રીઓની કાંચળી, ચોળી.

કૂર્પાસક પું. (કૂર્પાસ+ક) ઉપરનો અર્થ જુઓ- પ્રસ્વેદવારિસવિશેષવિષવક્તમદ્ગે કૂર્પાસકં ક્ષતનચક્ષા-મુક્ષિપન્તિ-શિશું ૫ 1૨૩

કૂર્મ પું. (કૂર્મિસતઃ કૌ વા ઊર્મિવેગો યસ્ય પૃષો) કાચ કચ્છપ -ચદા સંહરતે ચાયં કૂર્મોઽજ્ઞાનીવ સર્વશઃ । ઇન્દ્રિયાણીન્દ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥ -ભગં ૨ 1૫૮, -ગૃહેત્ કૂર્મ ઇવાજ્ઞાનિ રક્ષેદ્ વિવરમાત્મનઃ - મનું ૭ 1૧૦૫, વિષ્ણુનો બીજો અવતાર, શરીરમાં રહેલો તે નામનો એક વાયુ, તે નામની એક મુદાનો ભેદ.

કૂર્મચક્ર ન. (કૂર્માકારં ચક્રમ્) કૂર્મની આકૃતિવાળું શુભાશુભાદિ સૂચક તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ચક્ર, જ્યોતિષોક્ત-નક્ષત્ર ભેદે કરીને શુભાશુભ જણાવનાર કૂર્માકાર ચક્ર.

કૂર્મપુરાણ ન. (કૂર્મેણ ભાષિતં પુરાણમ્) અઢાર પુરાણમાંનું એક પુરાણ.

કૂર્મપૃષ્ઠ ન. (કૂર્મસ્ય પૃષ્ઠમ્) કાચબાની પીઠ-ગૂઢગુલ્ફશિરો પાદો તામ્રાયતતલાઙ્ગુલી । કૂર્મપૃષ્ઠોદ્ધતૌ ચાપિ શોભેતે કિઙ્કિણીકિણૌ -મહાં ૩ 1૪૬ 1૨૧. (ન. કૂર્મસ્ય પૃષ્ઠમિવ) કોડિયું, શકીરું.

કૂર્મપૃષ્ઠક ન. (કૂર્મપૃષ્ઠમિવ કાર્યાતિ) કરંડિયા વગેરેનું ઢાંકણું.

કૂર્મરાજ પું. (કૂર્માણાં રાજા ટચ્) કાચબાનો રાજા, મોટો કાચબો, પૃથ્વીને ધારણ કરનાર મોટો કાચબો. (પું. કૂર્મરૂપેણ રાજતે રાજ+અચ) ભગવાનનો કૂર્મ અવતાર -પૃથ્વી ! સ્થિરા ભવ ભુજન્મ ! ધારયેતાં ત્વં કૂર્મરાજ ! તદિદં દ્વિતીયં દધીથાઃ ।

કૂર્મવિભાગ પું. (કૂર્મસ્ય તદ્રૂપભગવદવયવસ્ય વિભાગોઽત્ર) વરાહમિહિર નામના આચાર્યે કરેલો નક્ષત્રોના ભેદે કરીને દેશવિશેષોનો શુભાશુભ બોધક એક ગ્રન્થ.

કૂર્માવતાર પું. (કૂર્મસ્યાવતાર:) વિષ્ણુનો કૂર્માવતાર-
ક્ષિત્તિરતિવિપુલતરે તવ તિષ્ઠતિ પૃષ્ઠે
ધરણિધરણિકણચક્રગરિષ્ઠે, કેશવ ! ધૃતકચ્છપરૂપ !
જય જગદીશ હરે ! -ગીત૦

કૂલ્ (શ્વા૦ પર૦ સ૦ સેટ્-કૂલતિ) વીંટવું, આચ્છાદન
કરવું, લીંપવું. (ન. કૂલતિ- જલપ્રવાહમાવૃણોતિ
કૂલ્+અચ) નદી વગેરેની કાંઠી, -ચુકૂજ કૂલે
કલહંસમગ્નલ્લીનૈષધીયમ્; -ઇત્યધ્વન: કૌશિદહોભિરન્તે,
કૂલં સમાસાદ્ય કૃશ: સરચ્વા: -રઘુ૦ ૧૬।૩૫, -
રાધામાધવયોર્જયન્તિ યમુનાકૂલે રહ:કેલય: -ગીત૦ ૧.
(પું. કૂલ્ કર્મણિ ઘજર્થે ક) સરોવર, તલાવ, સૈન્યનો
પૃષ્ઠભાગ, સ્તૂપ, પાસે.

કૂલક ન. (કૂલ્+ખ્વલ) નદી વગેરેની કાંઠી, સ્તૂપ,
કીડીઓનું દર.

કૂલક્ષ્મ ત્રિ. (કૂલં કષતિ કષ્+ખશ્+મુમ્) કાંઠા
સુધી વ્યાપી રહેલ, કાંઠાને ઘસનાર. (પું.) સમુદ્ર,
નદીનો પ્રવાહ.

કૂલક્ષ્મા સ્ત્રી. (કૂલં કષતિ કષ્+સ્ત્રિયાં ટાપ્) નદી-
કૂલક્ષ્મેવ સિન્ધુ પ્રસન્નમોઘં તટતરું ચ -શા૦ ૫.
અક્ષે ।

કૂલઞ્ચર ત્રિ. (કૂલે નદીકૂલે ચરતિ ચરટ્) નદી
વગેરેના કાંઠા ઉપર ચરનાર.

કૂલન્થય ત્રિ. (કૂલં ધયતિ ધે ખશ્ મુમ્ ચ) નદીના
કાંઠાને સ્પર્શ કરતું વન વગેરે.

કૂલભૂ સ્ત્રી. (કૂલસ્ય મૂ:) કાંઠાની જમીન-તીરની ભૂમિ.

કૂલમુદ્રજ ત્રિ. (કૂલમુદ્રજતિ ઉત્+રુજ્+ખશ્+મુમ્)
કાંઠાનો ભેદનાર, કુલભેદક.

કૂલમુદ્રહ ત્રિ. (કૂલમુદ્રહતિ ઉત્+વહ+ખશ્+મુમ્)
પાણીના પૂર વડે કાંઠાને ભરી વહી જનાર નદી
વગેરે.

કૂલવતી સ્ત્રી. (કૂલ+અસ્ત્યર્થે મતુપ્ મસ્ય વ: ડીપ્) નદી.

કૂલહુણ્ડક પું. (કૂલે હુણ્ડતે હુડિ સંઘે ખ્વલ્ પૃષ્ઠ૦
વા ઉલોપ:) પાણીમાં પડતી ધૂમરી, ચકરી -
કૂલહુણ્ડક: ।

કૂલાસ ત્રિ. (કૂલમસ્યતિ ક્ષિપતિ અસ્+અણ્) કાંઠાને
ઉછાળી નાંખનાર, ફેંકી દેનાર.

કૂલિકા સ્ત્રી. વીણાનો નીચેનો ભાગ, વીણાનું તળિયું.
કૂલિની સ્ત્રી. (કૂલિન્+ડીપ્) નદી.

કૂલેચર ત્રિ. (કૂલે ચરતિ ચર્+ટ) નદી વગેરેના
કાંઠા ઉપર ચરનાર-ફરનાર પશુ વગેરે.

કૂલ્ય ત્રિ. (કૂલે ભવ: યત્) કાંઠા ઉપર થનાર. (પું.)
તે નામના એક રુદ્રદેવ.

કૂવર પું. (કૂ શબ્દ-કૂટાદિ વરચ્) કુબ્જક વૃક્ષ. (ત્રિ.)
કુબર્જુ, મનોહર, સુન્દર, (પું. ન.) ગાડી-રથ વગેરેનો
એક અવયવ-જેને ધૂસરી જોડે છે, રથીને બેસવાનું
રથનું એક સ્થાન -હેમચન્દ્રમસંવાધં વૈદ્યમણિકૂવરમ્-
રામા૦ ૩।૨૮।૩૦ ।

કૂવરિન્ પું. (કૂવર+ણિનિ) ગાડી-રથ વગેરે.

કૂવરી સ્ત્રી. (કૂવર+ડીપ્) કામળો-બનાત વગેરેથી
આચ્છાદિત ગાડી-રથ વગેરે.

કૂવાર પું. (કું ભૂમિ વૃણોતિ વૃ+અણ્) દરિયો, સમુદ્ર.
કૂષ્મ પું. જેને ઉદેશીને હોમ કરવામાં આવે છે એવા
હવનીય દેવનો એક ભેદ.

કૂષ્માણ્ડ પું. (ઈષ્દુષ્માણ્ડેષુ બીજેષુ અસ્ય) કોળું, શિવનો
તે નામનો એક પાર્ષદ -કૂષ્માણ્ડાકારત્વાત્ શિવ-
ગણોઽપિ તન્નામ્નાઽઽચ્ચાયતે-ભાગ૦ ૨।૬।૪૨, તે
નામના એક ઋષિ -કૂષ્માણ્ડક: ।

કૂષ્માણ્ડવટિકા સ્ત્રી. (કૂષ્માણ્ડલ્ખણ્ડમિશ્રિતા માષાદિ-
વટિકા) કોળું મેળવેલા અડદના લોટ વગેરે ઔષધિથી
બનાવેલી ગોળી વગેરે.

કૂષ્માણ્ડિકા સ્ત્રી. (કૂષ્માણ્ડી+કન્+ટાપ્) રાતું કોળું.
કૂષ્માણ્ડી સ્ત્રી. (કૂષ્માણ્ડ+ડીપ્) દુગાદિવી, અંબિકાદેવી
-અમ્બિકાયાશ્ચ કુષ્માણ્ડલિપ્રિયત્વાત્ તથાત્વાત્ ।
એક જાતની ઔષધિ, એક પ્રકારની કોળાની વેલ.

કૂહન ન. (ઈષત્પ્રયત્નેન હન્યતે હન્+અપ્) માટીનું
વાસણ, કાચનું વાસણ, વિસ્મય પમાડવું.

કૂહના સ્ત્રી. (કૂહ+યુચ્) દંભચર્ચા, ઢોંગ, પાખંડ.

કૂહા સ્ત્રી. (કૂહ+ક+ટાપ્) કડુ વનસ્પતિ, ઝાકળ,
તુષાર, હિમ.

કૃ (શ્વા૦ ઉખ૦ સક૦ અનિટ્-કરતિ, તે) કરવું. (તના૦
ઉખ૦ સક૦ અનિટ્ કરોતિ-કુરુતે) કરવું -તેન કિં
કરોમિ કથં કુર્મિ ક્વાનુગચ્છામિ માધવ ! દુયોધનવિહીનં
તુ શૂન્યં સર્વામિદં જગત્ ।। -દુર્ગાદાસ: । અધિ સાથે કૃ
અધિકાર થલાવવો -નૈવાધ્યકારિષ્મહિ વેદવૃત્તે-મહિં
૨।૩૪, -આરંભ કરવો -ગ્રીષ્મસમય-મધિકૃત્ય ગીયતામ્-
શ૦ ૧. । અનુ સાથે કૃ અનુકરણ કરવું, નકલ કરવી
-અનુકરોતિ ભગવતો નારાયણસ્ય-કા૦ ૬, -

शैलाधिपस्यानुचकार लक्ष्मीम् - भट्टिः २।८।। अप
साथे कृ अपकार करवो, कोर्धनुं अनिष्ट करवुं -
योऽपचक्रे वनात् सीताम्-भट्टि० ८।२० । अप+आ
साथे कृ निवारवुं, दूर करवुं -न पुत्रवात्सल्यम-
पाकारिष्यति -कु० ५।१४ । आ साथे कृ अवथव
करवो, आकृति करवी, निमंत्रण देवुं -आकारयैनमत्र ।
उद्+आ साथे कृ आरंभ करवो, लंकी जवुं । उप साथे
कृ उपकार करवो -सा लक्ष्मीरूपकुरुते यया परेषाम्-
भट्टि० ८।१८, - आत्मनश्चोपकर्तुं-मेघ० १०१ ।
उप+आ साथे कृ आरंभ करवो, उठावी लाववुं -
उपाकर्मन् । उरी कृ-उररी कृ -ऊरी-ऊररी कृ -
स्वीकारवुं । प्रदक्षिणी कृ- कोर्ध वस्तुनी चारे बाजुओ
इरीने -प्रदक्षिणीकृत्य हुतं हुताशमनन्तरं भर्तुररुन्धती
च-रघु० २।७१ । दूर साथे कृ दृष्ट आरंभ करवुं ।
नि +कृ पराभव करवो, निस् अथवा निर् साथे-शुद्ध
करवुं, निर्+आ साथे कृ निवारवुं, दूर करवुं, परा साथे
कृ निवारवुं, दूर करवुं, अटकाववुं -तां हनुमान्
पराकुर्वन्नगमत् पुष्पकं प्रति-भट्टि० ८।५० । परि साथे
कृ शशांगारवुं -रथो हेमपरिष्कृतः-महा० । -पुरस् कृ
आगण करीने, सामे राभीने -हते जरति गाङ्गे ये
पुरस्कृत्य शिखण्डिनम्-वेणी० २।१८ । प्र साथे कृ
प्रस्ताव करवो, आरंभ करवो -जानत्रपि नरो दैवात्
प्रकरोति विगर्हितम्-पञ्च० ४।३५ । प्रति साथे कृ
प्रतिकार करवो, उपाय करवो, बढलो देवो, -पूर्वं कृताथो
मित्राणां नार्थं प्रतिकरोति यः- रामा० । प्रमाणी कृ
विश्वास करवो, आज्ञा मानवी -शासनं तरुभिरपि
प्रमाणीकृतम्-श० ६, -देवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद्यस्य
प्रमाणीकृतम्-भर्तृ० २।१२१ । प्रादुस् कृ प्रगट करवुं,
प्रदर्शन करवुं, ज़ादेर करवुं, वि साथे कृ विभाग करवो
-विकारहेतौ सति विक्रियन्ते येषां न चेतांसि त एव
धीराः-कु० १।५९ । वि+आ साथे कृ प्रकाश करवुं,
प्रगट करवुं -तन्मे सर्वं भगवान् व्याकरोतु-महा०,
वि+प्र+कृ उपद्रव करवो, पराभव करवो. सम् साथे कृ
संस्कार करवो - ये पक्षापरपक्षदोषसहिताः पापानि
संकुर्वते-मृच्छ० १।४ । सम्+ परि+उप साथे संस्कार
करवो, परष्कार करवो, उपकार करवो, अवंकृत करवुं
-व्यापारो भावना सैवोत्पादना सैव च क्रिया ।
कृजोऽकर्मकतापतेर्नहि यत्नोऽर्थ इष्यते ।। (स्वा०
उभय० सेट् स० -कृणोति, कृणुते) भारवुं, भारी नाभवुं.

कृक पुं. (कृ+ककृ) गणुं, कंठ.

कृकण पुं. (कृ इति कणति कण् शब्दे+अच्) ते
नामनुं अक पक्षी, शरीरमां रडेलो अक प्रकारनो
वायुभेद, कृमि.

कृकर पुं. (कृ इति शब्दं करोति) अक ज्ञतनुं पक्षी,
शिव, देडमां रडेलो अक ज्ञतनो वायु - कृकरस्तु
क्षुते चैव जपाकुसुभसंनिभः । -शारदातिलकटीका,
यव्यक वनस्थिति, करवीर वृक्ष.

कृकरा स्त्री. (कृ इति करोति कृ+अच्+टाप्) पीपर
वनस्थिति (स्त्री. कृकं कृकाकारं लाति करोति
ला+क+टाप्) कृकला ।

कृकल (पुं. कृ+कल्+अच्) पांच उपप्राशमांनो अक
प्राश.

कृकलास पुं. (कृकं कण्ठं लासयति लस्+णिच्+अच्)
कार्यीडो, काकीडो- शिवाभिराखुभिः केचित् कृकलासैः
शशैर्नरैः -भाग० ८।१०।११, -स्वमावृत्योदपानस्य
कृकलासः स्थितो महान् । तस्य नास्ति समुद्धर्तयेतत्
कृष्णे न्यवेदयत् ।। -महा० १३।७० अ०,
कृकलासकः, कृकूलासः ।

कृकलासी स्त्री. (कृकलास स्त्रियां डीप्) कार्यीडो, काकीडो.

कृकवाकु पुं. (कृकेण वक्ति वच्+जुण् कक्ष) कुकुट -
अनुनयमगृहीत्वा व्याजसुप्ता पराची । रुतमथा
कृकवाकोस्ताग्माकर्ण्य कल्पे ।। -शिशु०) ११।९, भो२,
काकीडो.

कृकवाकु ध्वज पुं. (कृकवाकुर्मयूरः ध्वजोऽस्य)
क्षीर्तिकस्वामी.

कृकाट न. (कृकं कण्ठमटति अण्) घाटी, गरदननी
पाछणनो भाग.

कृकाटिका स्त्री. (कृक+अट्+ण्वल् क्वाचित् अत इत्वम्)
डेकमां रडेलो उन्नत भाग, काकडो- जत्रूर्वं मर्माणि
चतस्रो धमन्योऽष्टौ मातृका द्वे कृकाटिके-सुश्रुतं ।

कृच्छ्र पुं. न. (कृत् रक् छोऽन्तादेशः) धर्मशास्त्रमां
कडेल ते नामनुं प्रायश्चित्त३५ अक व्रत. (न.) कष्ट-
दुःख -नदीकूलं यथा वृक्षो वृक्षं व शकुनिर्यथा ।
तथा त्यजन्निर्मं देहं कृच्छ्राद् ग्राहाद् विमुच्यते ।। -
मनु० ६।७८, प्राजापत्य व्रत, पाप, संकट- अनृतं
नोक्तपूर्वं मे चिरं कृच्छ्रेऽपि तिष्ठता । -
रामा० ४।१४।१४. (पुं.) मूत्रकृच्छ्र नामनो रोग.
(त्रि.) कष्टनुं साधन, दुःखनुं साधन, कष्टवाणुं,
दुःखवाणुं, कष्टसाध्य, दुःखसाध्य.

कृच्छ्रगत (त्रि. कृच्छ्रं गतः) दुःखमां आवी पडेव, मुशकेलीमां आवी पडेव, मूत्रकृच्छ्रना रोगवाणुं.

कृच्छ्रता स्त्री. (कृच्छ्रस्य भावः तल-त्व) मुशकेलाई, संकटपणुं -कृच्छ्रत्वम् ।

कृच्छ्रसान्तपन पुं. न. (सम्यक् तपनमत्र प्रजाद्यण् कर्म) ते नामे प्रायश्चित्त३प अेक व्रत.

कृच्छ्रातिकृच्छ्र पुं. (कृच्छ्रादिपि अतिकृच्छ्रः) अतिकृच्छ्र साध्य, ते नामनुं प्रायश्चित्त३प अेक व्रत -चरेत् कृच्छ्रतिकृच्छ्रं च पिबेत् तोयं च शीतलम् । एकविंश-तिरात्रं तु कालेष्वेतेषु संयतः ॥ ब्रह्मपुं, -अवगूर्य चरेत् कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने । -मनु० ११।२०८ ।

कृच्छ्रारि पुं. (कृच्छ्रस्य) अेक ज्ञतनुं बीवीनुं ञड.

कृच्छ्रार्थ पुं. ते नामनुं छ टिवस सुधी प्रायश्चित्त कर्म करावाय छे ते- सायं प्रातस्तथैकैकं दिनद्वयमयाचितम् । दिनद्वयं च नाश्रीयात् कृच्छ्रार्थः सोऽभिधीयते । - प्रायश्चित्तविवेकः ।

कृच्छ्रन् त्रि. (कृच्छ्र+इनि) संकटमां आवी पडेव, दुःखी. कृड् (तुदा० पर० सेट् स०-कृडति) जडुं थवुं, घाटुं थवुं, कडण थवुं, भावुं, नक्की करवुं.

कृणञ्ज पुं. (कृणजय पृषो०) अेक ज्ञतनुं शाक.

कृणु पुं. (कृ+नु णत्वम्) खीतारो, खित्रकारनी जति, रंगारो.

कृत् (तु० प० स० सेट्-कृन्तति) क्रापवुं, छेडवुं -न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते नातिविश्वसेत् । विश्वासाद् भयमृत्पन्नं मूलान्यपि निकृन्तति ॥ -हितो० २।३९, -प्रहरति विधिर्ममच्छेदो न कृन्तति जीवितम्-उत्तर० ३।३९, क्षातरवुं (रुधा० पर० स० सेट्-कृणाति) वीटवुं, घेरवुं, वीटाई वणवुं, (चुरा० उभय० स० सेट्-कीर्तयति, ते) श०६ करवो, अवाज करवो.

कृत् पुं. (करोति प्रातिपदिकसंज्ञां कृ+क्विप्) व्याकरण प्रसिद्ध प्रातिपदिक संज्ञा करनारो ते नामनो प्रत्यय. (त्रि. करोति कृ+क्विप्) करनार, काम करनार.

कृत त्रि. (कृ+क्त) साधेव, पड्व करेव, संपादन करेव, उत्पन्न करेव, अग्न्यास करेव, अस थयेव - अथवा कृतं सन्देहेन-शा० १. अङ्के, पूर्ण थयेव, डरक्त करेव, जनित, पयपित. (न.) इण, कीई क्रियानुं इण, सत्ययुग- कृत-त्रेतादिसर्गण युगाख्यां ह्येक-सप्ततिः । - विष्णुपु० २।१।४३, यार अंगवाणो अेक ज्ञतनो वासो, अेक प्रकारनो स्तोम, क्रिया, कर्म, यारनी संध्या. (पुं.) अेक प्रकारनो दास, याकर.

कृतक त्रि. (कृतात् करणादागतः कन् कृतमेव स्वार्थे क वा) अनावटनुं -अकृतकविधिसर्वाङ्गीणमा-कल्पजातम्-रघु० १८।२२, कृतिथी करेवुं, षोडुं, जूडुं, असत्य, अनित्य -यद् यद् कृतं तत् तदनित्यम्, कृत्रिम अनावेवुं, -एतेन विधिना छत्रः कृतकेन यथा नलः ॥ -महा० ४।२।२९ । (न.) छथे अनावेवुं भीडुं, कायलवण, बीड-लवण- विडम्पाक्यं च कृतकं तथा द्राविडमासुरम्-भाव० ।

कृतकर्तव्य त्रि. (कृतं कर्तव्यं येन) जेजे करवा योग्य करी वीधुं छेय ते.

कृतकर्मन् पुं. (कृतं कर्म येन) परमेश्वर, संन्यासी. (त्रि.) दक्ष, यतुर, शाणुं, कार्य करवाभां समर्थ, जेजे पोतानुं कार्य पूरुं कर्युं छेय ते. -कृतकर्मा परिश्रान्तः साधुतावदुपारमत् -महा० १३।१४९।१७ ।

कृतकाल त्रि. (कृतः कालः समयो यस्य) जेने भाटे अमुक समयनो अवधि करवाभां आव्यो छेय ते. (पुं.) करेवो समय, नियमित करेवो वपत्.

कृतकृत्य त्रि. (कृतं कृत्यं येन) जे काम करवा योग्य छेय ते, जेजे करी वीधुं छेय ते, ठरावेवुं कार्य जेनुं सिद्ध थयुं छेय ते, कृतार्थ -कृतकृत्यो विधिर्मन्ये न वर्द्धयति तस्य ताम् -शिश० २।३२

कृतकृत्यता स्त्री. (कृतकृत्यस्य भावः तल-त्व) तृप्तता, कृतार्थपणुं -कृतकृत्यत्वम् ।

कृतकोटि पुं. (कृता कोटियेन) काश्यप मुनि, उपवर्ष मुनि.

कृतकोप त्रि. (कृतः कोपो येन) कोपायमान थयेव, गुस्से थयेव. (त्रि. कृतः कोपः) करेवो क्रोध.

कृतक्रय त्रि. (कृतः क्रयो येन) वेयातुं देनार, जेजे वेयातुं वीधुं छेय ते.

कृतक्रिय त्रि. (कृता क्रिया येन) जेजे पोतानां नित्यकर्म वगेरे कर्यो छेय ते, जेजे पोतानुं छिद्यत कार्य सिद्ध करेवुं छे ते -विप्रः शुद्धयत्यपः स्पृष्ट्वा क्षत्रियो वाहनायुधम् । वैश्यः प्रतोदं रश्मीन् वा यष्टिं शूद्रः वृत्क्रिये ॥ -मनु० ५।१९ ।

कृतक्षण त्रि. (कृतः क्षणः समयो येन) जेने अवकाश मणेल छेय ते, जेजे समयने नियमित कर्यो छेय ते, जेजे उत्सव कर्यो छेय ते, निश्चित काणनी आतुरतापूर्वक राड जेनार -वयं सर्वे सोत्सुका कृतक्षणास्तिष्ठामः-पञ्च० १. ।

કૃતક્રુધ ત્રિ. (કૃત: ક્રુધો યેન) ગુસ્સે થયેલ, જેણે ક્રોધ કર્યો હોય તે.

કૃતઘ્ન ત્રિ. (કૃતં હન્તિ હન્+ટક્) કરેલા ઉપકાર ઉપર અપકાર કરનાર, કરેલા ઉપકારને ભૂલી જનાર - પિશુનાનૃતિનોશ્વાત્રં ક્રતુવિક્રયિણસ્તથા । શૈલૂષ-તુત્રવાયાત્રં કૃતઘ્નસ્યાન્નમેવ ચ ॥ -મનુ ૪।૨૧૪, નિમકહરામ.

કૃતઘ્નતા સ્ત્રી. (કૃતઘ્નસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) કૃતઘ્નીપણું, નિમકહરામી. -કૃતઘ્નત્વમ્ ।

કૃતઘ્નોપાખ્યાન ન. (કૃતઘ્નસ્યોપાખ્યાનમ્) 'મહાભારત'ના શાંતિપર્વમાં આવતું એક આખ્યાન.

કૃતચૂડ ત્રિ. (કૃતં ચૂડાકર્મ યસ્ય) જેનો ચૌલસંસ્કાર કરવામાં આવ્યો હોય તે.

કૃતચ્છિદ્રા સ્ત્રી. (કૃતં છિદ્રં યસ્યામ્) કોષાતકી નામની વનસ્પતિ.

કૃતજન્મન્ ત્રિ. (કૃતં જન્મ યસ્ય) ઉત્પન્ન કરેલું, પેદા કરેલું, નિર્માણ કરેલું.

કૃતજ્ઞ ત્રિ. (કૃતં કૃતોપકારં જ્ઞાનતિ જ્ઞા+ક) કરેલા ઉપકારને જાણનાર, ઉપકાર સામે ઉપકાર કરનાર - અનુત્તમો દુરાધર્ષ: કૃતજ્ઞ: કૃતિરાપ્તવાન્ । -મહા ૧૩।૧૪૯।૨૨, નિમકહલાલ. (પું.) કૃતરો. (પું.) કૃતે કાર્યે જ્ઞ આત્મા યસ્ય) પરમેશ્વર.

કૃતજ્ઞતા સ્ત્રી. (કૃતજ્ઞસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) કૃતજ્ઞપણું, નિમકહલાલી, કરેલા ઉપકારને ન ભૂલી જવું તે. - કૃતજ્ઞતામસ્ય વદન્તિ સમ્પદ: -શિશુ ૦ -કૃતજ્ઞત્વમ્ ।

કૃતતીર્થ ત્રિ. (કૃતં તીર્થં યેન) જેણે તીર્થાટન કર્યું હોય તે, મંત્રી-સલાહ આપનાર, દેશાટન કરનાર.

કૃતત્રા સ્ત્રી. (કૃતં ત્રાયતે ત્રૈ+ક) ત્રાયમાણા નામનો એક વેલો.

કૃતત્વ ન. (કૃતસ્ય ભાવ: ત્વ) કરવાપણું કાર્યત્વ.

કૃતદાર ત્રિ. (કૃતા દારા યેન) જેણે સ્ત્રી પરણેલી છે તે, જેણે સ્ત્રી કરેલી છે તે.

કૃતદાસ ત્રિ. (કૃતો દાસો યેન) જેણે દાસ કરેલ હોય તે, નોકર રાખનાર. (પું.) અમુક સમય સુધી પગાર લઈ દાસપણું કરનાર પુરુષ.

કૃતધી ત્રિ. (કૃતા સમ્પાદિતા ધીર્યેન) શાસ્ત્રના અભ્યાસથી જેનું મન સંસ્કારી થયું હોય તે, શાણું, વિચારશીલ, સ્થિર ચિત્તવાળું, વિદ્વાન-ભણેલું, દૂરદર્શી.

કૃતધ્વજ પું. તે નામનો એક રાજા.

કૃતધ્વંસ ત્રિ. (કૃતો ધ્વંસો યસ્ય) જેનો નાશ કર્યો હોય તે, હરાવેલ, જીતી લીધેલ, હરકત કરેલ.

કૃતધ્વસ્ત ત્રિ. (કૃતં ધ્વસ્તં યસ્ય) નાશ કરેલ, ખોઈ નાખેલ.

કૃતનિર્ણજન પું. (કૃતો નિર્ણજન: યેન) પશ્ચાત્તાપ કરનાર.

કૃતનિશ્ચય પું. (કૃતો નિર્ણયો યેન) દઢ પ્રતિજ્ઞા કરનાર, પાકો નિર્ણાયક.

કૃતપુહ્લ ત્રિ. (કૃત: અભ્યસ્ત: પુહ્લયુક્તો બાણો યેન) બાણના અભ્યાસમાં કુશળ, બાણવાળી.

કૃતપૂર્વ ત્રિ. (કૃતં પૂર્વમ્) અગાઉ કરેલું, પૂર્વે બનાવેલું.

કૃતપૂર્વનાશન ન. (કૃતપૂર્વસ્ય નાશનમ્) અપકાર, ઉપકાર ભૂલી જવો તે.

કૃતપૂર્વિન્ ત્રિ. (કૃતં પૂર્વમનેન ઇનિ) પૂર્વે કામ કરેલ, જેણે પૂર્વે કામ કર્યું હોય તે.

કૃતપૌરુષ ત્રિ. (કૃતં પૌરુષં યેન) જેણે પુરુષાર્થ કર્યો હોય તે, જેણે પરાક્રમ કર્યું હોય તે.

કૃતપ્રણામ ત્રિ. (કૃત: પ્રણામો યેન) જેણે પ્રણામ કરેલ છે તે, જેણે નમસ્કાર કરેલ છે તે.

કૃતપ્રણાશ ત્રિ. (કૃતયો: પુણ્યાપુણ્યયોર્ભોગમન્તરેણ પ્રણાશો નાશ:) કરેલાં પુણ્ય અને પાપના ભોગ વિના નાશ, કૃતહાનિ નામનો એક દોષ.

કૃતપ્રતિકૃત ન. (કૃત: પ્રતિકૃતં યેન) આક્રમણ અને પ્રત્યાક્રમણ કરવું તે.

કૃતપ્રતિજ્ઞ પું. (કૃતા પ્રતિજ્ઞા યેન) જેણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરી હોય તે, જેણે કોઈને કરારબદ્ધ કર્યો હોય તે.

કૃતફલ ન. (કૃતં ફલમસ્ય) કક્કોલ વનસ્પતિ, કંકોલ.

કૃતફલા સ્ત્રી. (કૃતફલમસ્ય ટાપ્) કોલશીબી નામની વનસ્પતિ.

કૃતબુદ્ધિ સ્ત્રી. (કૃતા સંપાદિતા બુદ્ધિર્યેન) શાસ્ત્રાભ્યાસથી જેનું મન સંસ્કારી થયું હોય તે, વિદ્વાન, શાણું, વિચારશીલ, સ્થિર ચિત્તવાળું.

કૃતબ્રહ્માન્ ત્રિ. (કૃતં બ્રહ્મ સ્તોત્રં યેન) જેણે સ્તોત્ર કર્યું હોય તે, સ્તુતિ જેણે કરી હોય તે.

કૃતમ્ અવ્ય. (કૃત્+વા. કમ્) બસ, સર્વું -અથવા કૃતં સન્દેહેન-શ.કુ ૧. અહ્ને -કૃતમશ્વેન -ઉત્તર ૦ ૪. ।

કૃતમાલ પું. (કૃતા માલાસ્ય) ગરમાળાનું ઝાડ, ગણીઆરીનું ઝાડ, કરેણનું જાડ. (ત્રિ. કૃતા માલા યેન) જેણે માળા કરી હોય તેવો માળી વગેરે, હાર બનાવનાર, માળા બનાવનાર.

કૃતમાલા સ્ત્રી. તે નામની એક નદી.
 કૃતમુખ ત્રિ. (કૃતં સંસ્કૃતં મુખં યસ્ય) વિદ્વાન, શાસ્ત્રી,
 કુશળ, નિપુણ.
 કૃતયજ્ઞ ત્રિ. (કૃતો યજ્ઞો યેન) જેણે યજ્ઞ કર્યો હોય તે.
 કૃતરથ પું. નિમિવંશનો એક રાજા. (ત્રિ. કૃતો રથો યેન)
 જેણે રથ કર્યો હોય તે, રથ બનાવનાર.
 કૃતલક્ષણ ત્રિ. (કૃતાનિ લક્ષણાન્યસ્ય) ગુણ વડે પ્રખ્યાત,
 જેણે ચિહ્ન કરેલું હોય છે તે, નિશાની જેણે કરી હોય
 તે - અવિજ્ઞાતા સહસ્રાંશુવિધાતા કૃતલક્ષણ: -
 મહાં ૧૩।૧૪૯।૬૪ ।
 કૃતવત્ ત્રિ. (કૃત+વત્) કરતું, કરનાર.
 કૃતવર્મન પું. કૃતવીર્ય રાજાનો ભાઈ, કનક રાજાનો
 પુત્ર.
 કૃતવર્તન પું. (કૃતં સંસ્કૃતં વર્તનં યસ્ય) જેણે વિદ્યાભ્યાસ
 કરેલ હોય તે.
 કૃતવિદ્ય ત્રિ. (કૃતા અભ્યસ્તા વિદ્યા યેન) વિદ્યાભ્યાસ
 જેણે કરેલ છે તે, -શૂરોઽસિ કૃતવિદ્યોઽસિ - પઞ્ચં
 ૪।૪૩, -સુવર્ણપુષ્પિતાં પૃથ્વીં વિચિન્વન્તિ ત્રયો જના: ।
 શૂરશ્ચ કૃતવિદ્યશ્ચ યશ્ચ જાનાતિ સેવિતુમ્ ॥
 પઞ્ચં ૧।૪૫ ।
 કૃતવીર્ય પું. (કૃતં વીર્યમનેન) તે નામે ચંદ્રવંશી એક
 રાજા, જે કાર્તવીર્ય અર્જુનનો પિતા હતો. (ત્રિ.) જેણે
 પરાક્રમ કર્યું હોય તે, પરાક્રમી. -
 કૃતવેતન ત્રિ. (કૃતં વેતનં યસ્ય) પગાર આપી નોકરીમાં
 રાખેલ દાસ.
 કૃતવેદિન્ ત્રિ. (કૃતં વેદિન્ વિદ્+ણિન્) કરેલા ઉપકારનો
 જાણનાર, ઉપકાર સામે ઉપકાર કરનાર, નિમકહલાલ,
 આભારી.
 કૃતવેધ પું. (કૃતો વેધોઽસ્ય વા કપ્) ધોળી કોષાતકીનો
 વેલો -કૃતવેધક: ।
 કૃતવેધના સ્ત્રી. (કૃતં વેધનં યસ્યા:) કોષાતકી નામની
 લતા.
 કૃતવેપથુ ત્રિ. (કૃતં વેપથુર્યેન) કાંપતું, થરથરતું, કંપનાર.
 કૃતવેશ ત્રિ. (કૃતો વેશો યેન) જેણે સારો વેશ ધારણ
 કર્યો હોય -ગતવતિ કૃતવેશે કેશવે કુઞ્જશય્યામ્-
 ગીતં ૧. ।
 કૃતશિલ્પ પું. (કૃતમભ્યસ્તં શિલ્પં યેન) શિલ્પશાસ્ત્રનો
 જેણે અભ્યાસ કરેલ હોય તે.

કૃતશોભ ત્રિ. (કૃતા શોભા યસ્ય) શોભાયમાન,
 દેદીપ્યમાન, તેજસ્વી, સુંદર.
 કૃતશ્રમ ત્રિ. (કૃત: શ્રમો યેન) જેણે પરિશ્રમ કરેલ છે
 તે, અત્યંત ઉત્સાહવાળું, અધ્યયન કરનાર -
 કૃતપરિશ્રમોઽસ્મિ જ્યોતિ:શાસ્ત્રે-મુદ્રાં ૧. (પું.) ધર્મ
 રાજાનો સભાસદ એક ઋષિ.
 કૃતસંજ ત્રિ. (કૃતા સંજ્ઞા સંજ્ઞેતો યસ્મૈ) જેના તરફ
 ઈશારો કરેલ છે તે, જેની તરફ સંકેત કર્યો હોય તે,
 ફરીથી ચેતના પ્રાપ્ત કરનાર, ભાનમાં આવેલ હોય તે.
 કૃતસંકેત ત્રિ. (કૃત: સંકેતો યસ્મૈ) ઉપરનો અર્થ
 જુઓ, સમય નિયત કરનાર- નામસમેતં કૃતસંકેતં
 વાદયતે મૃદુ વેણુમ્-ગીતં ૫. ।
 કૃતસાપત્નિકા સ્ત્રી. (કૃતં સાપત્ન્યં યસ્યા: કપ્ ટાપ્
 અત્ ઇત્વં યલોપ:) જેના ઉપર શોક્ય લાવવામાં
 આવી હોય તેવી સ્ત્રી.
 કૃતસ્વર પું. (કૃત: સ્વર: શબ્દ ઉપતાપો વા યેન
 યત્ર વા) સોનાનું ઉત્પત્તિસ્થાન, સોનાની ખાણ. (ત્રિ.)
 જેણે શબ્દ કર્યો હોય તે.
 કૃતહસ્ત ત્રિ. (કૃત: અભ્યસ્ત: હસ્તો બાણાદિત્યાગ-
 મોક્ષણલાઘવરૂપા હસ્તશિક્ષા યેન) જેણે બાણ વિદ્યાનો
 અભ્યાસ સારો કર્યો હોય તે, બાણાવળી - અપ્રાપ્તાંશ્ચૈવ
 તાન્ પાર્થશ્ચિચ્છેદ કૃતહસ્તવત્-મહાં ૪।૫૬।૨૦ ।
 કૃતહસ્તતા સ્ત્રી. (કૃતહસ્તસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) બાણ
 ફેંકવામાં કુશળપણું -કૌરવ્યે કૃતહસ્તતા પુનરિયં દેવે
 યથા સારિણો-વેણીં ૬।૧૨ । -કૃતહસ્તત્ત્વમ્ ।
 કૃતાકૃત ન. (કૃતં કાર્યં ચ અકૃતં કારણં ચ સમા.
 દ્વં) કાર્ય-કારણ. (પું.) કાર્યકારણરૂપ પરમેશ્વર. (ન.)
 કરેલ અને નહિ કરેલ, કરવું અને ન કરવું.
 કૃતાગમ પું. (કૃત આગમો યેન) પરમેશ્વર.
 કૃતાગ્નિ પું. કૃતવીર્ય રાજાનો નાનો ભાઈ.
 કૃતાઙ્ક ત્રિ. (કૃત: અઙ્કો યસ્ય) જેણે ચિહ્ન કરેલ હોય
 તે, જેણે આંકડા પાડેલા હોય તે, જેણે ડામ દીધેલ
 હોય તે. (પું.) ચાર સંખ્યાવાળો એક પાસો.
 કૃતાઞ્જલિ ત્રિ. (કૃત: અઞ્જલિર્યેન) જેણે બે હાથ
 પ્રાર્થના કરવા માટે જોડ્યા હોય તે - તદસંયુક્તપાર્ષ્ણિર્વા
 એકપાદર્ધપાદપિ । કુર્યાત્ કૃતાઞ્જલિર્વા વાઽપિ
 ઊર્ધ્વબાહુરથાપિ વા ॥ - આહ્નિકાચારતત્ત્વમ્ ।
 (પું. કૃતોઽઞ્જલિરિવ પત્રસંકોચો યેન) લજ્જાલુ વૃક્ષ,
 લજ્જામણી વનસ્પતિ.

કૃતાત્મન્ ત્રિ. (કૃત: શિક્ષિત: સંસ્કૃતો વા આત્માન્ત:- કરણં યસ્ય) જેનું મન શિક્ષિત અથવા સંસ્કારી હોય તે, શુદ્ધ અંત:કરણવાળું.

કૃતાત્યય પું. (કૃતસ્ય કર્મજન્યભોગસ્યાત્યયોઽવસાનમ્) ભોગવ્યા વિના કરેલા કર્મનો નાશ.

કૃતાનુકૃત ન. (કૃતસ્ય અનુકૃતમનુકરણમ્) કરેલાનું અનુકરણ કરવું તે, કરેલાની નકલ કરવી તે.

કૃતાન્ત પું. (કૃત: અન્તો વિપર્યયનાશો નિશ્ચયો વા યેન) સિદ્ધાન્ત -પચ્ચેમાનિ મહાબાહો ! કારણાનિ નિબંધ મે । સાહુચ્યે કૃતાન્તે પ્રોક્તાનિ સિદ્ધયે સર્વકર્મણામ્ । -ભાગ- ૧૪।૧૩, દૈવ, પાપ, યમ -દ્વિતીય કૃતાન્તમિવાટન્તં વ્યાધમાપશ્યત્-હિતોં ૧, પાપરૂપ કર્મ, પૂર્વ જન્મમાં કરેલા કર્મનું ફલોન્મુખ દૈવ -કૃતાન્તસ્ય દૂતો જરા કર્ણમૂલે- ઉદ્ભટ:, શનિ ગ્રહ, શનિવાર -કૃતાન્તકુજયોવારે યસ્ય જન્મદિનં ભવેત્, યમ જેનો સ્વામી છે એવું ભરણી નક્ષત્ર, બે સંખ્યાની સંજ્ઞા -કૃતાન્તક: ।

કૃતાન્તજનક પું. (કૃતાન્તસ્ય જનક:) સૂર્ય, સૂરજ. **કૃતાન્તજનકા** સ્ત્રી. (કૃતાન્તો જનકો યસ્યા:) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય -રેણુકા ।

કૃતાન્તા સ્ત્રી. રેણુકા નામનું સુગંધી દ્રવ્ય.

કૃતાન્ત્ર ન. (કૃતં પક્વં તદન્ત્રં ચ) લાડુ વગેરે પકવાન્ત્ર, અન્ત્ર -કૃતાન્ત્રમુદકં સ્ત્રિય:-મનું ૪।૨૧૯. (ત્રિ. કૃતં પક્વં અન્ત્રં યેન) જેણે પકવાન્ત્ર રાંધી તૈયાર કર્યું હોય તે.

કૃતાપરાધ ત્રિ. (કૃતોઽપરાધો યેન) જેણે ગુનો કર્યો છે, દોષી -કૃતાપરાધેઽપિ જને કૃપામન્થરતારયો:- સકલાર્હત્

કૃતાભિષેક ત્રિ. (કૃત: અભિષેકો યસ્ય) જેનો અભિષેક કરવામાં આવ્યો હોય તે, જેની પ્રતિષ્ઠા કે સંસ્કાર કરેલ હોય તે.

કૃતાય પું. (કૃતસંજ્ઞકોઽય:) જુગટામાં પ્રસિદ્ધ એવા ચારની સંખ્યાવાળો એક પાસો.

કૃતાર્થ ત્રિ. (કૃત: અર્થ: પ્રયોજનમ્ યેન) જેણે પોતાનું કાર્ય કરી લીધું હોય તે, કૃત્યકૃત્ય, કૃતાર્થ -વિલોકનેનેવ તવામુના મુને ! કૃત: કૃતાર્થોઽસ્મિ નિર્બહિતાંહસા-શિશું ૧।૨૯ ।

કૃતાર્થતા સ્ત્રી. (કૃતાર્થસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) અર્થસિદ્ધ, તૃપ્તિ, કૃતાર્થપણું, મતલબનું પૂરું પાડવું - કૃતાર્થત્વમ્ ।

કૃતાર્થકૃત ત્રિ. (પૂર્વમકૃતાર્થ: કૃતાર્થ: કૃત:) સફળ બનાવવો, અકૃતાર્થને કૃતાર્થ બનાવવો તે -ક્રાન્તં પ્રત્યુપચારતશ્ચતુરયા કોપ: કૃતાર્થકૃત:-અમરું ૧૫. ।

કૃતાલય પું. (કૃત: આલયો યેન) દેડકો, (ત્રિ. જેણે દેડાણું કરેલ છે તે, જેણે વાસ કરેલ છે તે -યત્ર તે દયિતા માર્યા તનયાશ્ચ કૃતાલયા: ।। -રામાં

કૃતાવદાન ત્રિ. (કૃતમવદાનં ઠ્યાતકર્મ યેન) જેણે પ્રખ્યાત કર્મ કર્યા હોય તે.

કૃતાવસથિક ત્રિ. (કૃતા અવસથિકા યેન) કપડાં વગેરેથી ઢીંચણ, પીઠ અને જાંઘ જેણે બાંધેલ હોય તે -પ્રોઢપાદો ન કુર્વીત સ્વાધ્યાયપિતૃતર્પણમ્ । આસનારૂઢપાદસ્તુ જાનુનોર્જઙ્ઘયોસ્તથા ।। -આદિક-તત્ત્વે ।

કૃતાવસ્થ ત્રિ. (કૃતા અવસ્થા યસ્ય) બોલાવેલ, તેડેલ, નક્કી કરેલ, નિશ્ચય કરેલ, રાજી કરેલ.

કૃતાવાસ ત્રિ. (કૃત: આવાસો યેન) જેણે વાસ કરેલ હોય તે, જેણે થોડા કાળ વાસ્તે વાસો કરેલ હોય તે.

કૃતાશન ત્રિ. (કૃતમશનં યેન) જેણે ખાધેલું હોય તે, જેણે ભોજન કર્યું હોય તે.

કૃતાસ્કન્દન ત્રિ. (કૃતમાસ્કન્દનં યેન) જેણે હુમલો કે ચઢાઈ કરી હોય તે.

કૃતાસ્ત્ર ત્રિ. (કૃતં શિક્ષિતમસ્ત્રં યેન) અસ્ત્રવિદ્યાનો જેણે અભ્યાસ કરેલ છે તે.

કૃતાસ્ત્રતા સ્ત્રી. (કૃતાસ્ત્રસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) અસ્ત્રકુશળતા, અસ્ત્રવિદ્યામાં નિપુણતા -કૃતાસ્ત્રત્વમ્ ।

કૃતાહક ત્રિ. (કૃતમહકં યેન) જેણે નિત્યકર્મ કરેલું છે તે, જેણે આદિકકર્મ કર્યું હોય તે.

કૃતાહ્વાન ત્રિ. (કૃતમાહ્વાનં યસ્ય) જેનું આહ્વાન કરેલું હોય તે.

કૃતિ સ્ત્રી. (કૃ+ક્તિન્) પુરુષપ્રયત્ન, કર્તાનો વ્યાપાર, રચના -કૃતિસ્તુ રામચન્દ્રસ્ય સર્વાં સ્વાદુ પુર: પુર:-સત્યહારશન્દ્રના, -સ્વકૃતિં ગાપયામાસ કવિપ્રથમ-પદ્ધતિમ્-રઘું ૧૫।૩૩, તે નામનો વીશ અક્ષરના પાઠવાળો એક છંદ, કિયા, હિંસા, વીશની સંખ્યા, કાતર, દુઃખ દેવું. (પું.) તે નામનો એક રાજા.

કૃતિકર પું. (કૃતિસંખ્યાતુલ્યા વિંશતિ: કરા: યસ્ય) વીશ હાથવાળો રાવણ.

કૃતિન્ ત્રિ. (કૃતમનેન ઇન્) કરેલું છે કાર્ય જેણે તે, પુણ્યવાન, કૃતકૃત્ય, કૃતાર્થ, ચતુર, શાણો, વિદ્વાન -

ગૃહાણ શબ્દં યદિ સમં ણ્ષ તે, ન ચલ્વર્નાર્જિત્ય ર્થુઃ
કૃતો ભવાન્-રઘુઃ ૩૧૫૧, સદ્ગુણી - તાવદેવ
કૃતિનામપિ સ્ફુરત્યેષ નિર્મલવિવેકદીપ:-ભર્તૃઃ ૧૫૬,
શુદ્ધ, ધર્મિષ્ઠ, ધર્મી.

કૃતિરાત પું. તે નામનો એક રાજા.

કૃતિહસ્ત પું. રાવણ

કૃતે અવ્ય. (કૃ+કિવપ્ નિ. દ્વન્ત્વમ્) માટે, વાસ્તે,
શારું -અમૌષાં પ્રાણાનાં કૃતે-ભર્તૃઃ ૩૧૩૬, -કાવ્યં
યશસેઽર્થકૃતે-કાવ્યઃ ૧. ।

કૃતેયુક પું. પુરુવંશી એક રાજા.

કૃતેર્ષ્ય ત્રિ. (કૃતા ઈર્ષ્યા યેન) કરેલી છે ઈર્ષ્યા જેણે,
ઈર્ષ્યાવાળું, અદેખું.

કૃતોચ્ચૈસ્ અવ્ય. ઊંચે કરેલ.

કૃતોદક ત્રિ. (કૃતમુદકં સ્નાનતર્પણાદિકં યેન) સ્નાન
તર્પણ જેણે કર્યું હોય તે.

કૃતોદ્વાહ ત્રિ. (કૃત ઉદ્વાહઃ યેન) જેણે વિવાહ-લગ્ન
કરેલ છે તે, ઊભો રહીને અથવા ઊંચા હાથ કરીને
જે પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે તે.

કૃતોપકાર ત્રિ. (કૃતઃ ઉપકારો યેન યસ્ય વા) જેનો
યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થયો હોય તે બટુ વગેરે.

કૃતોપભોગ ત્રિ. (કૃતઃ ઉપભોગો યસ્ય) જેનો ઉપયોગ
કર્યો હોય તે, જેને ભોગવેલ હોય તે.

કૃતોજસ્ (પું.) તે નામે કૃતવીર્ય રાજાનો એક ભાઈ.
(ત્રિ. કૃતમોજો યેન) બળવાળું, જેણે પરાક્રમ કર્યું
હોય તે, જોરાવર.

કૃત ત્રિ. (કૃત+ક્ત) છેદી નાંખેલ, કાપી નાંખેલ,
ચેષ્ટા કરેલ, ભાગ કરેલ.

કૃત્તિ સ્ત્રી. (કૃત+ક્તિન્) મૃગ વગેરેનું ચામડું -સમન્તાત્
સ્તુતમમરગણેઽઘ્નકૃતિં વસાનમ્-મહાદેવધ્યાનમ્,
ભૂજપત્ર, મૃગચર્મ, કૃત્તિકા નક્ષત્ર, ઘર.

કૃત્તિકા સ્ત્રી. (કૃન્તાતિ ઉગ્રત્યાત્ કૃત્+તિકન્ કિચ્ચ)
તે નામનું ત્રીજું નક્ષત્ર, કૃત્તિકા - અશ્વિન્યાદિસપ્ત-
વિશત્યન્તર્ગતં તૃતીયનક્ષત્રમ્, અગ્નિશિખાકૃતિષ્ટ-
વારકામયમ્; તત્ર જાતસ્ય ફલમ્-ક્ષુધાર્થિકઃ
સત્યધનૈર્વિહીનો વૃથાટનોત્પન્નમતિઃ કૃતઘનઃ ।
કઠોરવાક્ ચાહિતકર્મકૃત્ સ્યાત્ ચેત્ કૃત્તિકાયાં
મનુજઃ પ્રસૂતઃ ॥ - કોષ્ટીપ્રદીપઃ જેનો અધિષ્ઠાતા
દેવ અગ્નિ છે તે.

કૃત્તિકાઞ્જિ પું. (કૃત્તિકા શકટાકારા અઞ્જિસ્તિલકારિ
ચિહ્નમસ્ય) માથામાં ગાડાના આકારવાળો અશ્વમેધના
ઉપયોગમાં આવતો ઘોડો.

કૃત્તિકાતનય પું. (કૃત્તિકાયાસ્તનયઃ-પુત્રઃ-ભવઃ-સુતઃ)
કાર્તિકેય, કાર્તિકસ્વામી -કૃત્તિકાપુત્રઃ, કૃત્તિકાભવઃ,
કૃત્તિકાસુતઃ ।

કૃત્તિવાસ પું. (કૃત્તિર્ગંજાસુરચર્મ વસ્તે વસ્+અણ)
મહાદેવ, શંભુ.

કૃત્તિવાસસ્ પું. (કૃત્તિર્વાસોઽસ્ય) મહાદેવ -સ કૃત્તિવા-
સાસ્તપસે યતાત્મા-કુઃ ૧૫૪ ।

કૃત્તિવાસેશ્વર પું. ન. કાશીમાં આવેલ એક શિવલિંગ.
કૃત્તુ ત્રિ. (કૃ+ક્ત્તુ) કારીગર, બહુ કામ કરનાર.

કૃત્ય ન. (કૃ+ક્યપ્+તુક્ ચ) કાર્ય -તથા સ રાક્ષસીરુક્તા
રાક્ષસેન્દ્રઃ પ્રતાપવાન્ । નિષ્કૃત્યાન્તઃ પુરાત્ તસ્થાં
કિં કૃત્યમિતિ ચિન્તયન્ ॥ - રામાઃ ૩૧૬૦૧૨૭,
કૂજન્દિરાપાર્શ્વકૃત્યમ્-રઘુઃ ૨૧૧૨, ક્રિયા, કામ,
હેતુ, શાસ્ત્રોક્ત કર્મ. (પું.) વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ
કૃત્ય સંજ્ઞાવાળા તવ્ય-અનીય- ક્યપ્-પ્યત્-ય પ્રત્યયો
-કૃત્યાઃ ષટ્ સમાહ્યાતાઃ ક્યપ્ -પ્યતૌ ભાવ કર્મણોઃ ।
તવ્યાનીયાવનન્તાદ્ યત્ કોલિમઃ કર્મ- કર્તરિ ।
(ત્રિ.) કરવા યોગ્ય, વિશેષે કરીને દ્વેષપાત્ર, ધન
વગેરેથી ફોડવા યોગ્ય.

કૃત્યક ત્રિ. (કૃત્ય+કત્) પીડા કરનાર, હરકત કરનાર.
કૃત્યજ્ઞ ત્રિ. (કૃત્યં કર્તવ્યં જ્ઞાનાતિ જ્ઞા+ક) વિદ્વાન,
કરવા યોગ્ય જાણનાર.

કૃત્યવર્ત્મન્ ન. (કૃત્યસ્ય વર્ત્મ) યોગ્ય કામ કરવાનો
માર્ગ, સત્યમાર્ગ, યોગ્ય રસ્તો.

કૃત્યવિદ્ ત્રિ. (કૃત્યં કર્તવ્યં વેત્તિ વિદ્+કિવપ્) કાર્યને
જાણનાર, વિધિને જાણનાર અથવા કરેલા ઉપકારને
સમજનાર, કૃતજ્ઞ.

કૃત્યવિધિ પું. (કૃત્યશ્ચાસૌ વિધિશ્ચ) જે રીતે જે કામ
થાય તે વિધિ-રીતિ, કામ કરવાનો રસ્તો, કરવા
યોગ્ય ઉપાય.

કૃત્યા (કૃ+ક્યપ્+ટાપ્) ક્રિયા, કામ, જેને ઉદ્દેશીને
કર્મ-આભિચારિક ક્રિયા કરવામાં આવે તેનો નાશ
કરનાર કોઈ દેવ વગેરેની મૂર્તિ -ભોમં નદન્તીં પ્રણમામિ
કૃત્યાં, રોરૂયપ્રાણાં ક્ષુધયોગ્રકાલીમ્, -રોગકૃત્યા
પ્રહાદીનાં નિરાસઃ શાન્તિરીરિતા -ષટ્કર્મદીપિકા ।
જદુગીરી, મરકી.

કૃત્યાકૃત્ય ન. દ્વિ. (કૃત્યં ચ અકૃત્યં ચ) કર્તવ્ય અને અકર્તવ્ય, વ્રણચિકિત્સાનાં અંગરૂપ કૃત્ય.

કૃત્યાદૂષણ પું. તે નામે એક ઋષિ.

કૃત્યાદૂષણી સ્ત્રી. (કૃત્યા દૂષ્યતેઽનયા દૂષિ+લ્યુટ્+ઙીપ્) જેના વડે કૃત્યાનો નાશ કરી શકાય છે તેવા પ્રકારની એક ઔષધિ.

કૃત્યાદૂષિ પું. (કૃત્યાં પરકૃતાભિચારજાં દૂષયતિ દૂષિ+ઙિનિ) જેના વડે કૃત્યાનો નાશ કરી શકાય છે તેવી એક મહિષી.

કૃત્રિમ ન. (કૃ+ક્રિત્રમ્) બિડલવણ, કાચલવણ, રસાંજન. (પું.) (કૃ+ક્રિત્રમ્) ચીનીકપૂર, શેલારસ, દત્તક પુત્ર, ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા બાર પુત્રમાંનો એક પુત્ર. (ત્રિ.) ક્રિયાથી ઉત્પન્ન થયેલ -પ્રાવૃષિ પ્રમદર્બહિણેષ્વભૂત, કૃત્રિમાદ્રિષુ વિહારવિષ્રમ: ॥ -રઘુ. ૧૧૧૩૭, બનાવટી, નકલી, ક્રિયાનિષ્પન્ન- કૃત્રિમં સ્યાત્ સ્વયં દત્ત: - યાજ્ઞ૦ ૨૧૨૨.

કૃત્રિમક પું. એક જાતનો ધૂપ, તુરુષ્ક.

કૃત્રિમધૂપ પું. (કૃત્રિમો ધૂપ:) જુદી જુદી તરેહનાં સુગંધી પદાર્થોના મિશ્રણથી બનાવેલ દશાંગાદિ ધૂપ. (પું. કૃત્રિમધૂપ+સ્વાર્થે+ક) કૃત્રિમધૂપક: ।

કૃત્રિમપુત્ર પું. (કૃત્રિમશ્વાસૌ પુત્રશ્ચ) ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા બાર પુત્રો પૈકી તે નામનો એક પુત્ર, દત્તક પુત્ર (પું. કૃત્રિમપુત્ર+સ્વાર્થે ક) કૃત્રિમપુત્રક: । -સા કન્દુકૈ: કૃત્રિમપુત્રકૈશ્ચ રેમે મુહુર્મધ્યગતા સચીનામ્ -કુમા૦ ૧૧૨૧ ।

કૃત્રિમમિત્ર ન. (કૃત્રિમં મિત્રમ્) લેવાદેવા માટે કરેલો મિત્ર, બનાવટી મિત્ર.

કૃત્રિમવન ન. (કૃત્રિમં ચ તદ્વનં ચ) બાગ, વાડી, ઉદ્યાન.

-કૃત્રિમસુત પું. (કૃત્રિમશ્વાસૌ સુતશ્ચ) દત્તક પુત્ર, ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા બાર પુત્ર પૈકી એક પુત્ર.

કૃત્વન્ ત્રિ. (કૃ+ઙ્વનિપ્ તુક્ ચ) કર્તા, કરનાર.

કૃત્વરી સ્ત્રી. (કૃ+ઙ્વનિપ્ તુક્ ઙીપ્) કરનારી સ્ત્રી, કરવાવાળી.

કૃત્વસ્ અવ્ય. સંખ્યાવાચી શબ્દની સાથે પ્રમાણ અને વાર અર્થમાં આ અવ્યય જોડવામાં આવે છે. જેમકે -અષ્ટકૃત્વ: વગેરે.

કૃત્વા અવ્ય. (કૃ+ક્ત્વા હિંસાયાં વા ક્ત્વા) કરીને, મારી નાખીને, ઠાર કરીને.

કૃત્વી સ્ત્રી. વ્યાસના પુત્ર શુકદેવની કન્યા, કર્મ, કાળ. કૃત્વ્ય (કૃત્વીં કર્મ અર્હતિ યત્) કર્મને યોગ્ય, કર્મ કરનાર, કામ કરનાર.

કૃત્સ ન. (કૃન્તિતિ કૃપાતિ વા કૃત્ છેદને વેષ્ટને વા સ: કિચ્ચ) પાણી, સમુદાય, સમૂહ. (પું.) પાપ, પાતક.

કૃત્સન ન. (કૃત્+ક્સન) સકળ -એક: કૃત્સનાં નગરપરિઘપ્રાંશુભાહુર્ભુનક્તિ -શ૦ ૨૧૫, -તત્રૈકસ્થં જગત્કૃત્સનં પ્રવિભક્તમનેકધા -ભગ૦ ૧૧૧૩૨, સમગ્ર, પાણી. (પું.) ઉદર, પેટ. (ત્રિ.) અશેષ, બધું -વેદ: કૃત્સનોઽધિગન્તવ્ય: સરહસ્યો દ્વિજન્મના । - મનુ૦ ૨૧૬૫.

કૃત્સનતા સ્ત્રી. (કૃત્સન્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) અશેષપણું, સમગ્રપણું -કૃત્સનત્વમ્ ।

કૃત્સનવિદ્ ત્રિ. (કૃત્સનં વેત્તિ વિદ્+ક્વિપ્) જ્ઞાની, વિદ્વાન.

કૃત્સનશસ્ અવ્ય. (કૃત્સન+શસ્) સમગ્ર, સંપૂર્ણ, તમામ.

કૃદન્ત પું. કૃત્ -પ્રત્યય જેના અંતમાં છે એવું પ્રાતિપદિક નામ.

કૃદર પું. (કૃ+અરન્) અનાજનો કોઠાર, અનાજની વખાર, ઘર. (ન. કૃ+અરન્) દિશાનો ઉત્તર ભાગ.

કૃધીયસ્ ત્રિ. (કૃધુ+ઈયસુન્) અત્યંત નાનું, અત્યંત ટૂંકું.

કૃધુ ત્રિ. (કૃત્+ઉન્ કિત્) નાનું, ટૂંકું. (ત્રિ. કૃધુ સ્વાર્થે કન્) કૃધુક: ।

કૃન્ત્ર ન. (કૃત્+ક્વન્ નુમ્) હળ, લાંગલ.

કૃન્તન ન. (કૃત્+લ્યુટ્ મુમ્ ચ) છેદવું, કાપવું, કાતરવું, ફાડીને ટુકડા કરવા તે -કૃન્તનં નચ-કેશાનાં છેદનં ચ વનસ્યતે: શાવાશૌચે ન કર્તવ્યં પાઠનં પઠનં તથા ॥ -નારદવચનમ્, - વિરહિનિકૃન્તનકુન્ત-મુખાકૃતિકેતકૌદન્તુરિવાશે । ગીત૦ ૧૧૩૨. (ત્રિ. કૃત્+કર્ત્તરિ લ્યુટ્ મુમ્ ચ) છેદવા કાપવાનું સાધન, છેદનાર, કાપનાર, કાતરનાર.

કૃન્તનિકા સ્ત્રી. (કૃન્તની+ક+ટાપ્) કાતર, છરી, ચાકુ. (સ્ત્રી.) કૃન્તની ।

કૃન્તવિચક્ષણા સ્ત્રી. 'હે વિચક્ષણ તું કાપ' એવું જે ક્રિયામાં બોલાય છે તે ક્રિયા.

કૃપ્ (ભ્વા૦ આ૦ સેટ્-કલ્પતે) સમર્થ હોવું, શક્તિમાન હોવું, સંપત્તિવાળા હોવું, અનુ સાથે કૃપ્-

प्रथमविधानमां प्रतिनिधि करवी, अव साथे कृप-
अवधारवुं, आ साथे कृप- शशगारवुं, वि साथे
कृप- संशय करवी, सम् साथे कृप- संकल्प करवी.
(चुरां उभयं सेट्-कल्पयति, ते) विचार करवी,
विचारवुं, अेकडुं करवुं, थीतरवुं, रंगवुं. (चुरां उभयं
अं सेट्-कृपयति-कृपयते) दुभण्ण धवुं.

कृप पुं. (कृपाऽस्त्यस्य कृपा+अच्) ते नामनी अेक
शशर्षि, कृपाथार्य, द्रोष्णाथार्यनी साणो - गोतमान्मिथुनं
जजे शरस्तम्बाच्छरद्वतः । अश्वत्थाम्नाश्च जननी
कृपश्चैव महाबलः-महा० । वेदपुराण रथनार व्यास.
(न.) कर्म.

कृपण त्रि. (कृप+क्युन् न लत्वम्) अदात्ता, लोली,
कंशूस् -दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न
मुञ्चतिव्यासोक्तिः, -दाता लघुरपि सेव्यो भवति न
कृपणो महानपि समृद्ध्या ।। -कामार्ता हि
प्रकृतिःकृपणाश्चेतनाचेतनेषु -मेघं ५, मन्द, मोटा
दुःखमां आवी पडेव, दीन-गरीब, असहाय- राजन्नपत्यं
रामस्ते पाल्याश्च कृपणाः प्रजाः-उत्तर० ४।२५, जेनी
साथे पण करेव डीय तेवी दास वगेरे. (पुं.) कृमि,
डीडो.

कृपणता स्त्री. (कृपणस्य भावः तल्-त्व) कंशूसाई,
दीनता, गरीबाई, मंदता. -कृपणत्वम् ।

कृपणिन् पुं. (कृपण+इनि) डीडो, कृमि. (त्रि.)
दीनतावाणुं, दैन्ययुक्त.

कृपनीड न. (कृपस्य-कर्मणः नीडम्-स्थानम्) कर्म करवानुं
साधन.

कृपा स्त्री. (कृप+अङ्+टाप्) अनुग्रह, करवानी ईच्छा,
करुणा -चक्रवाकयोः पुरो वियुक्ते मिथुने कृपावती
-कु० ५।२६, पारकुं दुःख दूर करवानी ईच्छा, दया
-उवाच भीमं कल्याणी कृपान्वितामिदं वचः-महा० ।

कृपाण पुं. (कृपां नुदति नुद् ड णत्वम्) अङ्ग,
तलवार. -कृपणस्य कृपाणस्य केवलमाकारतो भेदः-
उद्भटः; -जघान दैत्यमतिरक्तलोचना, कृपाणपा-
शाङ्कुशशूलपट्टिशैः -कालि -कापु० । (पुं.) कृपाण
स्वार्थे क) कृपाणकः ।

कृपाणिका स्त्री. (कृपाणी+क+टाप्) कतर, छरी, कटार,
जमैयो. (स्त्री. कृपाण डीप्) कृपाणी ।

कृषाद्वैत पुं. (कृषयाऽद्वैतः) ते नामे अेक औद्ध.

कृपालु त्रि. (कृपां लाति ला आदाने डु) दयाणु,
कृपायुक्त. (-कृपालोर्दाननाथस्य देवास्तस्यानुगृह्णते-
भाग० ४।२२।५१ ।

कृपावत् त्रि. (कृपा+मतुप्) दयाणु, कृपायुक्त.
कृपी स्त्री. (कृप+डोप्) द्रोष्णाथार्यनी ते नामनी पत्नी,
अश्वत्थामानी माता - शारद्वती ततो भार्या कृपीं
द्रोणोऽन्वविन्दत -महा० १।२३।२२ ।

कृपीट न. (कृप+कोटन्) पेट, उदर, पाणी, जल, वन-
अरक्ष्य, ईधणुं-लाकडुं.

कृपीटपाल पुं. (कृपीटं पालयति पालि+अण्) समुद्र,
हरियो, वडाणनुं सुकान, वायु, पवन.

कृपीटयोनि पुं. (कृपीटं काष्ठं योनिरस्य) अग्नि,
आग. (स्त्री. कृपीटस्य जलस्य योनिः) अग्नि, आग.

कृपीतनय पुं. (कृप्याः तनयः -तनुजः, तनूजः, पुत्रः
सुतः, सूतुः अश्वत्थामा -कृपीतनुजः, कृपीतनूज,
कृपीपुत्रः, कृपीसुतः, कृपीसूनुः ।

कृपीपति पुं. (कृप्याः पतिः) द्रोष्णाथार्य.

कृमि पुं. (क्रम्+इन्+अत इत्वम् सम्प्रसारणं च) अेक
जतनी नामनी श्व, जंतु -कृमयो द्विविधाः प्रोक्ता
बाह्याभ्यन्तरसंभवाः । बाह्या यूकाः प्रसिद्धाः स्यु
किञ्चुलकास्तथान्तराः ।। -गारुडपु० ११४ अ० ।
-कृमिकुलचितम् -भर्तु० २।९, लाभ, लाक्षा, गधेडो,
अेक जतनी रोग.

कृमिक पुं. (कृमि+स्वार्थे क) उपरनी अर्थ जुओ.
कृमिकण्टक न. (कृमौ कृमिरोगे कण्टकमिव) वनस्पति
वावडींग, उंभरानुं आड, थिन्नांग वनस्पति.

कृमिकर पुं. (कृमि करोति कृ+ताच्छील्यादौ टच्)
अेक जतनी डीडो.

कृमिकर्ण पुं. (कृमियुक्तः कर्णः) अेक जतनी काननी
रोग, जेमां काननी अंदर श्वडां पडे छे ते.

कृमिकोषोत्थ न. (कृमेः कोषादुत्तिष्ठति उत्+स्था+क)
रेशमी वस्त्र, रेशमी डीर, डीरागण.

कृमिग्रन्थि पुं. 'सुश्रुतग्रंथ'मां अतावेली सांधानी अेक
प्रकारनी रोग.

कृमिघातिन् पुं. (कृमिः हन्यतेऽनेन) वनस्पति वावडींग.

कृमिघ्न पुं. (कृमिं हन्ति हन् ताच्छील्यादौ टक्) वावडींग
नामनी वनस्पति, गुंणणी, लीलाभुं, कडवा लीलाडानुं
आड, डोवकड, गण्डीआरीनुं आड.

कृमिघ्ना स्त्री. (कृमिघ्न+टाप्) वनस्पति उणदर.

કૃમિઘ્ની સ્ત્રી. (કૃમિઘ્+ઙી) વાવડીંગ.
કૃમિજ ન. (કૃમેર્જાયતે જન્+ઙ) અગરુચંદન, અગર
 -અગરુ પ્રવરં લોહં રાજાહ યોગજં તથા । વંશિકં
 કૃમિજં વાડપિ કૃમિજઘ્મનાર્યજમ્ ।। ભાવપ્ર૦ ।
 (ત્રિ. કૃમિભિર્જન્યતે કૃમેર્વા જાયતે જન્+ઙ) કૃમિ
 વડે બનાવાય અથવા કૃમિથી ઉત્પન્ન થાય તે -
 કૌષેયં કૃમિજં સુવર્ણમુપલાદ્ દૂર્વાડપિ ગોરોમતઃ ।
 પચ્ચ૦ ૧।૧૦૩
કૃમિજા સ્ત્રી. (કૃમેર્જાયતે જન્+ઙ+ટાપ્) લાક્ષા, લાખ
 -કોટજા કૃમિજા લાક્ષા જતુકા ચ ગવાયિકા -
 વૈદ્યકરત્નામાલા ।
કૃમિજઘ્ ન. (કૃમિભિર્જઘ્મ) અગર, ચંદન.
કૃમિજલજ પું. (કૃમિરિવ જલજઃ) શંખ, છીપ વગેરેમાં
 રહેનાર કીડો.
કૃમિણ ત્રિ. (કૃમિરસ્ત્યસ્ય પામા૦ ન ણત્વં ચ) કીડાવાળું,
કૃમિદન્તક પું. (કૃમિયુક્તો દન્તોડત્ર) એક જાતનો
 દાંતનો રોગ.
કૃમિપર્વત પું. (કૃમીણાં પર્વત ઇવ) રાફડો.
કૃમિફલ પું. (કૃમયઃ ફલેડસ્ય) ઉબરાનું ઝાડ.
કૃમિભક્ષ પું. (કૃમિભિર્ભક્ષ્યતેડત્ર) તે નામનું એક નરક.
 (પું. કૃમિભિર્ભુંજ્યતેડત્ર) કૃમિભોજનઃ ।
કૃમિમક્ષિકા સ્ત્રી. (કૃમિરિવ મક્ષિકા) કીડા જેવી એક
 જાતની માખી.
કૃમિમત્ ત્રિ. (કૃમિ+અસ્ત્યર્થે મતુપ્) કીડાવાળું,
 કૃમિયુક્ત.
કૃમિરિપુ પું. (કૃમેઃ રિપુઃ) વાવડીંગ. -કૃમિશત્રુઃ ।
કૃમિલ ત્રિ. (કૃમિ લાતિ લા+ક) કીડાવાળું, કૃમિયુક્ત,
 જેને કૃમિનો રોગ થયો હોય તે.
કૃમિલા સ્ત્રી. (કૃમિલ+ટાપ્) પુષ્કળ બાળકોવાળી સ્ત્રી.
કૃમિલાશ્વ પું. આજમીઢ વંશનો એક રાજા.
કૃમિલોદર ત્રિ. (કૃમિ લાતિ લા+ક તાદૃશમુદરમસ્ય)
 કૃમિવાળા પેટવાળું, કૃમિયુક્ત ઉદરના રોગવાળું.
કૃમિવારિરુહ પું. (કૃમિરિવ વારિરુહઃ) કીડા રૂપ શંખલું,
 કૃમિશંખ.
કૃમિવૃક્ષ પું. (કૃમિપ્રધાનો વૃક્ષઃ) કીડાવાળું ઝાડ, કોષાપ્ર
 નામની વનસ્પતિ.
કૃમિશઙ્ગ પું. (કૃમિરિવ શઙ્ગઃ) એક જાતનો કૃમિ રૂપ
 શંખ, જેમાં કીડો પેદા થાય છે એવો શંખ.
કૃમિશક્તિ સ્ત્રી. (કૃમિરિવ શક્તિઃ) કીડા જેવી છીપ.
કૃમિશૈલ પું. (કૃમીણાં શૈલ ઇવ) રાફડો. -કૃમિશૈલકઃ ।

કૃમિહન્તુ ત્રિ. (કૃમીન્ હન્તિ હન્+ત્ત્ચ) કૃમિને હણનાર,
 કૃમિનો નાશ કરનાર.
કૃમિહર ત્રિ. (કૃમીન્ હન્તિ હ+અચ્) ઉપરનો અર્ધ
 ખુઓ.
કૃમીલક પું. (કૃમીન્ ઈર્યતિ જનયતિ ઈર+ખ્વલ્
 રસ્ય લઃ) જંગલી મગ, એક જાતનું જંગલી કઠોળ,
 રાની મગ.
કૃમુક પું. (ક્રમુક પૃષો-) સોપારીનું ઝાડ, ગુગળનું
 ઝાડ.
કૃવ્ (સ્વા૦ પર. સ. સેટ્-કૃણોતિ) કરવું, હિંસા કરવી,
 મારી નાખવું.
કૃવિ પું. (કરોત્યનેન કૃ+વિ કિચ્ચ) વણકરનું વણવાનું
 સાધન, સાળ, તાંત
કૃશ્ (દિવા. પર. સ. સેટ્-કૃશ્યતિ) સૂક્ષ્મ કરવું, પાતળું
 કરવું, ઝીણું કરવું.
કૃશ ત્રિ. (કૃશ+ક્ત) અલ્પ, સૂક્ષ્મ, પાતળું, દુર્બળ-
 આકાશોસાશ્ચ વિજ્ઞેયા બાલ- વૃદ્ધ કૃશાતુરાઃ-
 મનુ૦ ૪।૧૮૪ ।
કૃશતા સ્ત્રી. (કૃશસ્ય ભાવઃ તલ્-ત્વ) દુર્બળતા, અલ્પતા,
 સૂક્ષ્મતા, પાતળાપણું, બારીકપણું, અશક્તપણું. -
 કૃશત્વમ્ ।
કૃશર પું. (કૃશમલ્પમાત્રં રાતિ રા+ક) તલ અને
 ચોખાની ખીચડી -તળડૂલા દાલિસમિશ્રા લવણાદ્ર-
 કહિઙ્ગુભિઃ । સંયુક્તા સલિલૈઃ સિદ્ધાઃ કૃશરાઃ
 કથિતાઃ બુદ્ધેઃ ।। ધર્મશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ શનૈશ્ચર શ્રહીને
 અપાતું એક જાતનું પકવાત્ર -શનૈશ્ચરાય કૃશરભાજમાંસં
 ચ રાહવે-મત્સ્યપુ૦ ।
કૃશરા સ્ત્રી. (કૃશમલ્પમાત્રં રાતિ રા+ક+ટાપ્) ખીચડી
 -કૃશરા તિલ તળડૂલ-માષ-યવાગૂઃ ।
કૃશલા સ્ત્રી. (કૃશં કાશયં લાતિ લા+ક+ટાપ્) માથાના
 વાળ, કેશ.
કૃશશાખ પું. (કૃશા શાખા યસ્ય) વનસ્પતિ, પિત્ત,
 પાપડો. (ત્રિ.) નાની શાખાવાળું વૃક્ષ.
કૃશાકુ પું. દુઃખ દેવું, તપાવવું.
કૃશાઙ્ગ ત્રિ. (કૃશમઙ્ગ યસ્ય) નાજુક બદનવાળું, દુર્બળ
 શરીરવાળું, પાતળા અંગવાળું.
કૃશાઙ્ગી સ્ત્રી. (કૃશમઙ્ગ યસ્યાઃ) પાતળા-નાજુક બાંધાની
 સ્ત્રી -રાજસિ કૃશાઙ્ગી ! મઙ્ગલકલશી સહકાર-
 પલ્લવેનેવ । તેનૈવ ચુમ્બિતમુખી પ્રથમાવિભૂત-રાગેણ ।।
 -આર્યાસ૦ ૪૧૫, પ્રિયંગુનું ઝાડ.

कृशानु पुं. (कृश्+आनुक्) अग्नि-प्रदक्षिणप्रक्रमणात् कृशानोरुर्दक्षिणस्तन्मिथुनं चकाशे । -रघु० ७।२४, यित्रक वृक्ष, सोमपालक. (पुं. ब.) त्रशनी संप्या.
 कृशानुक त्रि. (कृशानु+ठन्) अग्निवाणुं, वह्नियुक्त.
 कृशानुरेतस् पुं. (कृशानौ पतितं रेतः यस्य) मडादेव, शिव. (न. कृशानोः रेतः) अग्निनुं तेज.
 कृशाश्व पुं. (कृशोऽश्वो यस्य) तृष्यभिन्दु वंशमां पेदा थयेल अेक राजर्षि, दक्ष प्रजपतिनी ते नामनी अेक जमाई, धुन्धुमार वंशनी ते नामनी अेक राज. (त्रि.) जेनी घोडो नामी अथवा दुर्भण डीय ते.
 कृशाश्विन् त्रि. (कृशाश्वेन प्रोक्तं नाट्यसूत्रमधीते इति) कृशाश्वे करेला नाट्यसूत्रनुं अध्ययन करनार.
 कृशिका स्त्री. (कृशैव स्वार्थे क) अेक जतनी वनस्पति, उँदरकानी -आखुकर्णी ।
 कृष् (तुदा. आ. अनिट् अ० -कृषते) भेंयवुं -प्रसह्य सिंहः किल तां चकर्ष-रघु० २।२७, भेउवुं -लोमकृष्टं क्षेत्रं प्रतिलोमं कर्षते-सिद्धा०, लीटा करवा, रेभा डाढवी, स्वामी डोवुं, दमन करवुं, डराववुं, अभिभव करवो -बलवानिन्द्रियग्रामो विद्वांसमपि कर्षति-मनु० २।२१५, प्राप्त करवुं -कुलसंख्यां च गच्छन्ति कर्षन्ति च महद्यशः महा० । (श्वा. पर. स. सेट्-कर्षते) उपरनी अर्थ जुओ. अनु साथे कृष्-अनुकर्षति पूर्वभां रडेला पद वगेरेनी उत्तरना पदनी साथे योजना करवी. अप् साथे कृष् अपकर्षति- डीन करवुं, स्वकाणथी पूर्व काणमां करवुं. अप+आ साथे कृकृष पाछुं वाणवुं - दन्ताग्रभिन्नमपकृष्य निरीक्षते च-ऋतु० ४।१४. अभि साथे कृष् सामे रडीने भेंयवुं, अव साथे कृष्- नीये भेंयवुं आ साथे कृष्- भीज विषयमांथी दूर करवुं - केशेष्वकृष्य चुम्बति-हितो० १।१०९, -दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टाः-श० १., उद् साथे कृष्- यडती करवी, प्रधानता प्राप्त करवी, स्वकाणथी उत्तरकाणमां लई जवुं, उपर भेंयवुं, उभाउवुं. निस् अथवा निर् साथे कृष् भसेउवुं, दूर करवुं, निश्चय करवो, जडार भेंयवुं, भेंयताशथी डाढवुं -निष्कृष्टमर्थं चकमे कुबेरात्-रघु० ५।२६, जूंटाववुं. प्र साथे कृष् -अत्यंत भेंयवुं, भेउवुं. वि साथे कृष् -भेंयवुं, धनुष्य ताशवुं -शरासनं तेषु विकृष्यतामिदम्-श० ६।२८. सम् साथे कृष्- सारी रीते भेंयवुं, भेउवुं, सम्+आ साथे कृष् सारी रीते दूर सुधी लई जवुं.

कृषक त्रि. (कृष्+क्वन्) भेउनार, आकर्षण करनार, भेंयनार. (न.) डणनुं इणु, डणनी कोश. (पुं.) भेउत, जणद, जणटियो.
 कृषर न. (कृष्+करन्) तल, तांदुल अने दूधथी रांधेवुं अेक जतनुं पकवात्र, भीयडी.
 कृषाण त्रि. (कृष्+आनुक्) भेंयतुं, भेउतुं, आकर्षक.
 कृषाणु पुं. (कृष्+आनुक्) अग्नि, यित्रानुं जाउ, सोमपालक, त्रशनी संप्या.
 कृषि स्त्री. (कृष्+इक्) भेउ, भेती- त्वय्यायत्तं कृषि-फलमिति भ्रूविकारानभिज्ञैः प्रीतिस्निग्धैर्जनपदबधु-लोचनैः पीयमानः ।। -मेघ० १६, -चीयते बालिशस्यापि सक्षेत्रपतिना कृषिः-मुद्रा० ३, भेउवुं, पृथ्वी.
 कृषिक पुं. (कृष्+इकन्) डणनुं इणु, डणनी कोश. (त्रि.) भेंयनार, भेउनार, भेती करनार.
 कृषिका स्त्री. (कृषिका+क+टाप्) भेती, कृषिकर्म, पृथ्वी.
 कृषिजीविन् त्रि. (कृष्या जीवति जीव्+णिनि) भेती करी जवनार, भेउ उपर आजुविका करनार.
 कृषिपराशर पुं. कृषि अवश्य करवी ज जोईअे अेवा आशयनी पराशरना मतने अनुसरती अेक निर्बंध.
 कृषी स्त्री. (कृषि+डीप्) भेउ, कृषिकर्म, भेउवुं.
 कृषीवल त्रि. (कृषिरस्त्यस्य वृत्तित्वेन वलच् दीर्घश्च) भेउत, भेती उपर जवनार -कच्चित्र चौरैर्लुब्धैर्वा कुमारैः स्त्रीबलेन वा । त्वया वा पीडयते राष्ट्रं कच्चित् तुष्टाः कृषीवलाः ।। -महा० २।५।७७, - कृषिं चापि कृषीवलः - याज्ञ० १।२७६
 कृष्कर पुं. (कृष्+कृ+टक्) मडादेव, शंभु.
 कृष्ट त्रि. (कृष्+क्त) भेउवुं, भेउाश करेवुं. - कष्टजानामोषधीनां जातानां च स्वयं वने-मनु० ११।४५. (न.) भेंयवुं, भेउवुं.
 कृष्टता स्त्री. (कृष्टस्य भावः तल् त्व) भेंयवुं, कर्षण, भेउ. -कृष्टत्वम् ।
 कृष्टपच्य त्रि. (कृष्टे क्षेत्रे स्वयमेव पच्यते) भेउथा पछी वावेवुं अथवा पीतानी भेणे ज पाडे ते धान्य वगेरे. -न कष्टपच्यमश्रीयादकृष्टं चाप्यकालतः-भाग० ७।१२।१८ -कृष्टपाक्यम् ।
 कृष्टि पुं. (कृषत्यन्तर्भुवं विद्यालोचनाभ्यासादिभिरसौ कृष् +क्तिच्) विद्वान, पंडित. (स्त्री. कृष्+क्तिन्) भेउवुं, भेंयवुं, ताशवुं, रेभा डाढवी.

કૃષ્ટોપ્ત ત્રિ. (કૃષ્ટે ક્ષેત્રે ઉપ્ત:) ખેડેલા ખેતરમાં વાવેલું ધાન્ય વગેરે.

કૃષ્ણ પું. (કર્ષત્યરીન્ મહાપ્રભાવશક્ત્યા કૃષ્+નક્) વિષ્ણુનો તે નામનો એક અવતાર, વાસુદેવ -અથ ભદ્રપદે માસિ કૃષ્ણાષ્ટમ્યાં કલૌ યુગે । - અષ્ટાવિંશતિર્જાતઃ કૃષ્ણોઽસૌ દેવકીસુતઃ ॥ -બ્રહ્મપું, દેવકીનંદન, કૃષ્ણ, વેદવ્યાસ -યો વ્યસ્ય વેદાંશ્ચતુરસ્તપસા ભગવાનૃપિઃ । લોકે વ્યાસત્વમાપેદે કૃષ્ણાત્ કૃષ્ણત્વમેવ ચ ॥ -મહા૦ ૧૧૦૫-૧૧૮, ૫૨૭-૬૬- કૃષિભૂવાચકઃ શબ્દો ગણ્ય નિર્વૃતિવાચકઃ । તયોરૈક્યાત્ પરં બ્રહ્મ કૃષ્ણા ઇત્યભિધીયતે ॥ શ્રીધરસ્વામી, મધ્યમ પાંડવ અર્જુન, કોયલ પક્ષી, કાગડો, કાળો વર્ણ -બર્હિરિવ મલિનતરં તવ કૃષ્ણા મનોઽપિ ભવિષ્યતિ નૂનમ્ -ગીત૦ ૮, ૬૨મદાનું ઝાડ, અંધારિયું, કૃષ્ણ પક્ષ. (ન. કૃષ્+નક્) કાળાં મરી -મરિચં વેલ્લજં કૃષ્ણમૂષણં ધર્મપત્તનમ્ -ભાવપ્ર૦, કાળું અગર, અશુભ કર્મ, જુગારમાં મેળવેલ ધન, કાળું અંજન, લોહું, મોરથુધુ, એક જાતનો ક્ષાર, બીડલવણ. (ત્રિ.) કાળું.

કૃષ્ણક પું. (કૃષ્ણપ્રકારઃ કૃષ્ણ+કન્) કાળા સરસવ. (ન. અનુકમ્પિતં કૃષ્ણાજિનં કન્ ઉત્તરપદલોપઃ) કાળા મૃગનું ચામડું.

કૃષ્ણકન્દ ન. (કૃષ્ણઃ કન્ડોઽસ્ય) રાતું કમળ.

કૃષ્ણકર્કટક પું. (કૃષ્ણશ્વાસૌ કર્કટકશ્ચ) કાળો કરચલો.

કૃષ્ણકર્મન્ ત્રિ. (કૃષ્ણં કર્મ યસ્ય) હિંસા વગેરે પાપકર્મ કરનાર, પાપ વગેરેનું આચરણ કરનાર - શાશ્વિદાનઃ કૃષ્ણકર્મા શુક્લકર્મેતિ કસ્યચિત્ । -જટાધરઃ

કૃષ્ણકર્મ (ન. કૃષ્ણં ચ તત્કર્મ ચ) હિંસા વગેરે શાસ્ત્ર નિષિદ્ધ કર્મ, વ્રણ ઉપર કાળાશ લાવનાર એક પ્રકારની વૈદ્યક ક્રિયા. (ત્રિ. કૃષ્ણાપિતં કર્મ યસ્ય) પરમેશ્વરને અર્પણ કરેલું છે કામ જેણે તે, કૃષ્ણને સોંપેલું છે કામ જેણે તે. (ન. કૃષ્ણાપિતં કર્મ) પરમેશ્વરને અર્પણ કરેલું કર્મ, કૃષ્ણને સોંપેલું કામ.

કૃષ્ણકલિ પું. (કૃષ્ણા ઇવ ચૂડાલા કલિઃ કલિકાઽસ્ય) એક જાતનું ઝાડ જેમાં લગભગ ફૂલ જ હોય.

કૃષ્ણકાક પું. (કૃષ્ણશ્વાસૌ કાકશ્ચ) એક જાતનો કાળો કાગડો.

કૃષ્ણકાકી સ્ત્રી. (કૃષ્ણકાક+જાતિત્વાત્ કીષ્) એક જાતની કાળી કાગડી.

કૃષ્ણકાપોતી સ્ત્રી. તે નામની એક ઔષધિ.

કૃષ્ણકાય પું. (કૃષ્ણઃ કાયોઽસ્ય) પાડો.

કૃષ્ણકાયા સ્ત્રી. (કૃષ્ણકાય+ટાપ્) ભેંસ.

કૃષ્ણકાષ્ઠ ન. (કૃષ્ણં કાષ્ઠમસ્ય) કાલાગરુ ચંદન - કૃષ્ણકાષ્ઠકમ્ ।

કૃષ્ણકેલિ સ્ત્રી. તે નામની એક રેચક ઔષધિ.

કૃષ્ણકોહલ પું. (કૃષ્ણકસ્ય કૃષ્ણકર્મણઃ ક્રહં વિતર્કં લાતિ લા+ક) જુગારી, જુગટું રમનાર.

કૃષ્ણગઙ્ગા સ્ત્રી. (કૃષ્ણા ચાસૌ ગઙ્ગા ચ) કૃષ્ણવેણા નામની નદી.

કૃષ્ણગતરોગ પું. નેત્રની કાળી કીકીમાં એક જાતનો રોગ.

કૃષ્ણગતિ પું. (કૃષ્ણા ગતિર્ગતિસ્થાનમસ્ય) અગ્નિ - આયોધને કૃષ્ણગતિઃ સહાયમ્-રઘુ૦ ૬૪૨ । આગ, ચિત્રાનું ઝાડ.

કૃષ્ણગન્ધ પું. (કૃષ્ણા ઉગ્રો ગન્ધોઽસ્ય) સરગવાનું ઝાડ, શીભાંજન વૃક્ષ.

કૃષ્ણગન્ધા સ્ત્રી. (કૃષ્ણગન્ધ+ટાપ્) સરગવો- ઇમાનસ્નાનપરાન્ વૃક્ષાનાહુર્યેષાં હિતાંસ્ત્વચઃ । પૂતિકઃ કૃષ્ણગન્ધા ચ તિલ્લકશ્ચ તથા તરુઃ ॥

કૃષ્ણગર્ભ પું. (કૃષ્ણવર્ણો ગર્ભોઽસ્ય) કાયફળ.

કૃષ્ણગિરિ પું. (કૃષ્ણશ્વાસૌ ગિરિઃ) નીલગિરિ પર્વત.

કૃષ્ણગોધા સ્ત્રી. (કૃષ્ણઃ ગોધેવ) એક જાતનો કીડો.

કૃષ્ણગ્રીવ ત્રિ. (કૃષ્ણા ગ્રીવા યસ્ય) કાળા કંઠવાળું, કાળા ગળાવાળું, (પું.) મહાદેવ, શંભુ, નીલકંઠ.

કૃષ્ણચઙ્ચુક પું. (કૃષ્ણા ચઙ્ચૂરસ્ય કપ્) એક જાતનું ધાન્ય, ચણો.

કૃષ્ણચતુર્વર્ણી સ્ત્રી. (કૃષ્ણા ચતુર્વર્ણી) અંધારી ચૌદશ, કૃષ્ણપક્ષની ચૌદશ.

કૃષ્ણચન્દન ન. (કૃષ્ણપ્રિયં ચન્દનમ્) કૃષ્ણને પ્રિય ચંદન, હરિચંદન, ધોળું ચંદન, સુખડ.

કૃષ્ણચન્દ્ર પું. (કૃષ્ણઃ ચન્દ્ર ઇવ) વાસુદેવ, શ્રીકૃષ્ણ.

કૃષ્ણચર પું. (કૃષ્ણસ્ય ભૂતપૂર્વઃ ચરટ્) પૂર્વે જેની સાથે શ્રીકૃષ્ણનો સંબંધ હોય તે.

કૃષ્ણચૂડા સ્ત્રી. (કૃષ્ણસ્ય ચૂડા ઇવ ચૂડાઽસ્ય) તે નામનું એક ફૂલઝાડ. (સ્ત્રી. કૃષ્ણા ચૂડાઽગ્રમસ્ય) લાલ ચણોઠીનું ઝાડ.

કૃષ્ણચૂડિકા સ્ત્રી. (કૃષ્ણા ચૂડાઽગ્રં યસ્યાઃ કપ્ અત ઇત્વમ્) ચણોઠી.

कृष्णचूर्ण न. (कृष्णं तद्वर्णं चूर्णम्) लोभंडनी कट-
मेव

कृष्णजटा स्त्री. (कृष्णा जटा यस्याः) जटाभांसी वनस्पति.

कृष्णजीर पुं. (कृष्णश्चासौ जीरः) कण्ठुं खरु, शाडुखरु-
कृष्णजीरकः ।

कृष्णतण्डुल पुं. वावडीगुनुं अउ.

कृष्णतण्डुला स्त्री. (कृष्णस्तण्डुलो यस्याः) कर्षस्सोट
नामनी वेवो.

कृष्णता स्त्री. (कृष्णस्य भावः तल्-त्व) कण्ठुपशुं,
कण्ठुश -कृष्णत्वम् ।

कृष्णताम्र न. (कृष्णं ताम्रम्) गोशीर्षं यंदन, गोरोयन.

कृष्णतार पुं. (कृष्णतां ऋच्छति ऋ+अण्) अकं जतनुं
कण्ठुं उरुश, कृष्णसार, उरुकोई मृग.

कृष्णतारी स्त्री. (कृष्णतार+स्त्रियां डीष्) कण्ठी मृगवी,
उरुकोई मृगवी.

कृष्णत्रिवृता स्त्री. (कृष्णा चासौ त्रिवृता) वनस्पति,
कण्ठुं नस्रोतर.

कृष्णदन्त त्रि. (कृष्णा दन्ता यस्य) कण्ठु दंतवाणुं,
कशमीरी वृक्ष.

कृष्णदन्ता स्त्री. (कृष्णदन्त+टाप्) अकं जतनुं वृक्ष,
कशमीरी वृक्ष.

कृष्णदेह पुं. (कृष्णश्चासौ देहश्च) कण्ठु रंगनुं शरीर.
(त्रि. कृष्णो देहो यस्य) कण्ठु शरीरवाणुं, कण्ठु
देववाणो भमरो.

कृष्णद्वैपायन पुं. (द्वीपे भवः फक् कृष्णश्चासौ द्वैपायनश्च)
वेद व्यास- कृष्णद्वैपायनं काली चिन्तयामास वै
मुनिम् - महा० १।१०५।१३, -तमहमरागमकृष्णं
कृष्णद्वैपायनं वन्दे - वेणी० १।३ ।

कृष्णधत्तूर पुं. (कृष्णश्चासौ धत्तूरश्च) कण्ठु धंतूरो,
कण्ठु धंतूरांनुं अउ- सित-नील-कृष्ण-लोहित- पीत-
प्रसवाश्च सन्ति धत्तूराः । -कृष्णधत्तूरकः ।

कृष्णधन न. (कृष्णकर्मणाऽर्जितं धनम्) जूगटा वजेरथी
कभावेलुं धन.

कृष्णपक्ष पुं. (कृष्णश्चासौ पक्षः) अंधारियुं पञ्जवाडियुं,
कृष्ण पक्ष- तत्र पक्षावुभौ मासे शुक्ल-कृष्णो क्रमेण
हि । चन्द्रवृद्धिकरः शुक्लः कृष्ण- चन्द्रक्षयात्मकः ।।
-तिथ्यादितत्त्वम् । -रावणेन हता सीता कृष्णपक्षेऽसि-
ताष्टमी -महानाटकम्

कृष्णपदी स्त्री. (कृष्णौ पादौ यस्याः डीष्) कण्ठु
पगवाणी स्त्री.

कृष्णपर्णी स्त्री. (कृष्णानि पर्णानि यस्याः डीष्) कण्ठी
तुलसीनुं अउ.

कृष्णपवि पुं. (पूयते पू शोधने इन् पविः पन्थाः कृष्णः
पन्थाः यस्य) अग्नि, वक्षि.

कृष्णपाक पुं. (कृष्णवर्णः पाकः फलमस्य) करमदानुं
अउ.

कृष्णपाकफल पुं. (कृष्णपाकरूपं फलमस्य) करमदानुं
अउ.

कृष्णपिङ्गल त्रि. (कृष्णश्च पिङ्गलश्च वर्णोऽस्य) कण्ठु
पीगण्ठु रंगवाणुं.

कृष्णपिङ्गला स्त्री. (कृष्णा च पिङ्गला) पार्वती, दुर्गादेवी.
-३० 'ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ।
ऊर्ध्वलिङ्गं विरूपाक्षं विश्वरूपं नमो नमः ।।'

कृष्णपिण्डीतक पुं. (कृष्णः पिण्डीतकः) अकं जतनुं
वृक्ष.

कृष्णपिण्डीर पुं. (कृष्णः पिण्डीरः) अकं जतनुं वृक्ष.

कृष्णपिपीलिका स्त्री. (कृष्णा चासौ पिपीलिका) कण्ठी
कीडी.

कृष्णपिपीली स्त्री. (कृष्णा चासौ पिपीली) कण्ठी कीडी.

कृष्णपुष्प पुं. (कृष्णं पुष्पमस्य) कण्ठु धंतूरांनुं अउ.

कृष्णपुष्पी स्त्री. (कृष्णं पुष्पमस्याः) राईनुं अउ, प्रियंगु
वृक्ष.

कृष्णफल पुं. (कृष्णं फलमस्य) करमदानुं अउ.

कृष्णफलपाक पुं. (कृष्णं फलरूपेण पाकोऽस्य) उपरनी
शब्द जूओ.

कृष्णफला स्त्री. (कृष्णं फलमस्या) सोमराज्ज नामनी
वनस्पति -सूक्ष्मकृष्णफला जम्बूदीर्घपत्रा च मध्यमा ।
-वैद्यकरत्नमाला

कृष्णबीज न. (कृष्णं बीजं यस्य) रातो सरगवो.
(न. कृष्णानि बीजानि यस्मिन्) तरबूय, काली गडुं,
सरगवानुं अउ.

कृष्णभूम पु. (कृष्णा भूमिर्यत्र अच्) कण्ठी जमीनवाणी
प्रदेश.

कृष्णभूमि स्त्री. (कृष्णा भूमिः) कण्ठी जमीन.

कृष्णभूमिज त्रि. (कृष्णायाः भूमेर्जायते जन्+ड) कण्ठी
जमीनमां उत्पन्न थनार.

कृष्णभूमिजा स्त्री. (कृष्णभूमि+जन्+ड+टाप्) गोभूत्रिका
नामनुं अकं प्रकाशनुं धास.

કૃષ્ણભેદા સ્ત્રી. (કૃષ્ણો વર્ણેન ભેદઃ खण्डो यस्याः) કડુ નામની વનસ્પતિ -કટ્વી કટુકા તિક્તા કૃષ્ણભેદા કટુમ્બરા । ભાવપ્ર૦; (સ્ત્રી. ડીપ્) -કૃષ્ણભેદી ।
 કૃષ્ણમण्डल न. (कृष्णं च तद् मण्डलं च) નેત્રમાંનો અમુક અવયવ, કીકીનો ભાગ.
 कृष्णमल्लिका स्त्री. (कृष्णा चासौ मल्लिका च) કાળી તુલસી.
 कृष्णमत्स्य पुं. એક જાતનું માછલું.
 कृष्णमुख पुं. (कृष्णं मुखं अग्रं वा यस्य) કાળા મુખવાળો વાનર, તે નામની એક દાનવ. (ત્રિ.) કાળા મુખવાળું, કાળા અગ્રભાગવાળું.
 कृष्णमुखा स्त्री. (कृष्णमुख+टाप्) વનસ્પતિ, કાળી ઉપલસરી.
 कृष्णमुखी स्त्री. (कृष्णं मुखं यस्याः डीप्) કાળા મુખવાળી વાનરી.
 कृष्णमुद्गा पुं. (कृष्णश्चासौ मुद्गाश्च) એક જાતનું કઠોળ, કાળા મગ -મુદ્ગો રૂક્ષો લઘુગ્રાહી કફ -પિત્ત-રસો હિ સઃ । स्वादुरल्पानिलो नेत्रो ज्वरघ्नो वनजस्तकम् । - ભાવપ્ર૦ ।
 कृष्णमृग पुं. (कृष्णश्चासौ मृगः) કાળો મૃગ, કાળીયાર મૃગ -શૃંગે કૃષ્ણમૃગસ્ય વામનયનં કણ્ઢૂયમાનાં મૃગીમ્ । -શ૦ ૬૧૧૬ ।
 कृष्णमूली स्त्री. (कृष्णं मूलमस्याः डीष्) કાળાં મૂળવાળી તે નામની એક વનસ્પતિ, કાળી ઉપલસરી.
 कृष्णमृत् स्त्री. (कृष्णश्चासौ मृद्) કાળી માટી. (કૃષ્ણ મૃદ્ યસ્ય) કાળી માટીવાળો દેશ.
 कृष्णयजुर्वेद (कृष्णः यजुर्वेदः) યજુર્વેદના કૃષ્ણ અને શુક્લ એવા બે ભેદ છે, તેમાંથી તૈત્તરીય રૂપ યજુર્વેદનો એક ભેદ, તે ભેદવાળા પ્રતિપદાયુક્ત પૂર્ણિમા ગ્રહણ કરે છે માટે તે કૃષ્ણ કહેવાય છે.
 कृष्णयाम पुं. (कृष्णा यामो वर्त्म यस्य) અગ્નિ.
 कृष्णरक्त पुं. (कृष्णः रक्तः) કાળા અને લાલ રંગવાળું.
 कृष्णरुहा स्त्री. (कृष्ण सती रोहति रुह+क) જતુકા નામની વનસ્પતિ.
 कृष्णरूप्य त्रि. (कृष्णस्य भूतपूर्व रूप्यः) કૃષ્ણનો કોઈ ભૂતકાળનો સંબંધી.
 कृष्णल पुं. (कृष्णो वर्णोऽस्त्यस्यार्धफले लच्) ચણોટીનું ઝાડ. (ન. કૃષ્ણલસ્ય ફલં અણ) ચણોટી, ચણોટી ભારનું એક વજન -કૃષ્ણલકઃ । -પચ્ચકૃષ્ણલકો માષસ્તે સુવર્ણસ્તુ षोडश-मनु० ८।१७ ।

कृष्णलवण न. (कृष्णं च तल्लवणं च) કાળું મીઠું, સંચળ -સૈન્ધવં કૃષ્ણલવણં સૌવીરં મત્સ્યપીતકમ્ । -રુચકં કૃષ્ણલવણમક્ષં સૌવર્ચલં ચ તત્ ।। - ગારુડે ૧૮૪ અ૦ ।
 कृष्णला स्त्री. (कृष्ण+ला+क+टाप्) ચણોટી, પરિમાણ વિશેષ -સર્ષપાઃ ષ્ટ્ યવો મધ્યસ્ત્રિયવાસ્ત્વેકકૃષ્ણલમ્-મનુ૦ ૮।૧૭ ।
 कृष्णलोह पुं. (कृष्णश्चासौ लोहश्च) લોહચુંબક- ત્રપુ-સીસ-તામ્ર-રજત-કૃષ્ણ-લોહ-સુવર્ણાનિ લોહમલં ચેતિ-સુશ્રુતે ૩૬ અ૦ ।
 कृष्णलोहित पुं. (कृष्णः सन् लोहितः) કાળો અને રાતો મિશ્ર રંગ. (ત્રિ. કૃષ્ણં ચ તલ્લોહિતં ચ) કાળા અને રાતા રંગવાળું.
 कृष्णवक्त्र न. (कृष्णं च तद्वक्त्रं च) કાળું મુખ. (ત્રિ. કૃષ્ણં વક્ત્રં યસ્ય) કાળા મુખવાળું. (પું. કૃષ્ણં વક્ત્રમસ્ય) કાળા મુખવાળો વાનર.
 कृष्णवक्त्रा स्त्री. (कृष्णवक्त्र+टाप्) કાળા મુખવાળી વાનરી.
 कृष्णवर्ण पुं. (कृष्णश्चासौ वर्णश्च) કાળો રંગ, કાળો વર્ણ, (પું. કૃષ્ણો વર્ણો યસ્ય) રાહુગ્રહ, શૂદ્ર (ત્રિ.) કાળા રંગવાળું, કાળું.
 कृष्णवर्त्मन् पुं. (कृष्णं वर्त्म धूमप्रसाररूपगतिस्थानमस्य) અગ્નિ- હવિષા કૃષ્ણવર્ત્મેવ ભૂય ઇવાભિવર્ધતે-મહા૦ ૧।૮૫ ૧૨૨, રાહુગ્રહ, વનસ્પતિ ચિત્રક. (ન. કૃષ્ણ એવ વર્ત્મ) શ્રીકૃષ્ણરૂપ શરણ, ગતિ- કૃષ્ણઃ વાસુદેવઃ પરબ્રહ્મ ઇત્યર્થઃ । વર્ત્મગતિર્યસ્ય બ્રહ્મનિષ્ઠપુરુષઃ । (ત્રિ. કૃષ્ણં વર્ત્મ આચરણમસ્ય) કાળા-ખરાબ આચરણવાળું.
 कृष्णवर्वर पुं. (कृष्णा चासौ वर्वरश्च) વનસ્પતિ, કાળી તુલસી.
 कृष्णवलक्ष पुं. (कृष्णश्चासौ वलक्षश्च) કાળો અને ધોળો રંગ. (ત્રિ. કૃષ્ણશ્ચ વલક્ષશ્ચ વર્ણો યસ્ય) કાળા અને ધોળા વર્ણવાળું.
 कृष्णवल्लिका स्त्री. (कृष्णा चासौ वल्लिका च) જતુકા નામની એક વનસ્પતિ.
 कृष्णवल्ली स्त्री. (कृष्णा चासौ वल्ली) કાળી તુલસી, કાકડીનો વેલો, એક જાતની ઉપલસરી વનસ્પતિ. - કૃષ્ણાર્જકઃ કૃષ્ણવલ્લી કાલમાલઃ કરાલકઃ- વૈદ્યકરત્નમાલા ।

कृष्णवानर पुं. (कृष्णश्वासौ वानरः) काष्ण रंगनो वानर.
कृष्णवानरी स्त्री. (कृष्णवानर+डीष्) काष्ण रंगनी
वानरी.

कृष्णविषाणा स्त्री. (कृष्णस्य मृगस्य विषाणा विषाण-
युक्ता) यजमानने भक्षवानुं अेक साधन. (स्त्री. कृष्णो
मृगः विषाणं योनिर्यस्याः) दीक्षिते धारण करवा योग्य
अेक ज्ञतनुं मृगयर्म.

कृष्णवृन्ता स्त्री. (कृष्णं वृन्तं यस्याः) पाउव वनस्पति,
माषपर्णी वृक्ष- सिंहपुच्छी ऋषिप्रोक्ता माषपर्णा
महासहा । कृष्णवृन्ता च काम्बोजी पाण्डुलोमश-
पर्णिनी ॥ -वैद्यकरत्नमाला ।

कृष्णवृन्तिका स्त्री. (कृष्णवृन्ता+कन्+टाप् इत्वम्)
गांभारी नामनी वनस्पति.

कृष्णवेणा स्त्री. ते नामनी अेक नदी.

कृष्णव्रीहि पुं. (कृष्णश्वासौ व्रीहिश्च) अेक ज्ञतना योभा.

कृष्णश न. (कृष्णदश पृषो०) काष्ण कीनारीवाणुं पक्ष
पीते काणुं न छोय तेवुं वरत्र.

कृष्णशकुनि पुं. (कृष्णश्वासौ शकुनिश्च) कागडो.

कृष्णशार पुं. (कृष्णश्वासौ शारश्च) काणुं डरक्ष, काणियार
मृग.

कृष्णशालि पुं. (कृष्णश्वासौ शालिश्च) अेक ज्ञतना
योभा.

कृष्णशिशु पुं. (कृष्णवर्णः शिशुः) अेक ज्ञतनो सरगवो.

कृष्णशिखिका स्त्री. ते नामनी अेक वनस्पति- सितासिताः
पीतक-रक्तवर्णा, भवन्ति येऽनेकविधास्तु शिम्बा ।
-सुश्रुते ४६ अ०

कृष्णशृङ्ग पुं. (कृष्णं शृङ्गमस्य) पाडो, मडिध.

कृष्णशृङ्गी स्त्री. (कृष्णशृङ्ग+डीप्) भेंस, पाडो.

कृष्णश्रित त्रि. (कृष्णं श्रितः) कृष्णनुं आश्रित, वासुदेवनी
भक्ति करनार.

कृष्णसख पुं. (कृष्णस्य सखा टच्) कृष्णनो मित्र-
सभा, मध्यम पांडव, अर्जुन, अर्जुन-सादडानुं आड.

कृष्णसखा स्त्री. (कृष्णस्य सखा) काणुं अरुं.

कृष्णसमुद्भव पुं. (कृष्णः समुद्भवः यस्य) कृष्णनो
पुत्र प्रद्युम्न वगेरे.

कृष्णसमुद्भवा स्त्री. (कृष्णा सती समुद्भवति सम्+भू+
अच्) कृष्णगंगा.

कृष्णसर्प पुं. (कृष्णश्वासौ सर्पश्च) काणो साप, अेक
ज्ञतनो साप.

कृष्णसर्पा स्त्री. (कृष्णसर्प+टाप्) अेक ज्ञतनी औषधि.
कृष्णसर्षप पुं. (कृष्णवर्णः सर्षपः) काणो सरसव-
क्षवः क्षताभिजनकः कृमिकृत् कृष्णसर्षपः ।

कृष्णसार पुं. (कृष्णश्वासौ सारश्च) काणुं डरक्ष, काणियार
मृग- कृष्णसारस्तु चरति मृगो यत्र स्वभावतः । स
ज्ञेयो यज्ञियो देशो म्लेच्छदेशस्ततः परः ॥, कृष्णसारे
ददच्चक्षुरत्वयि चाधिज्यकामुंके-शाकु० १।६।
(पुं. कृष्णः सारो यस्मिन्) थोरनुं आड, सीसमनुं
आड, जेरनुं आड.

कृष्णसारङ्ग पुं. (कृष्णश्वासौ सारङ्गश्च) काणो मृग,
काणियार मृग- कृष्णसारङ्गः श्यामशबलः इति भाष्यम्,
पक्षे परब्रह्म, यथा-कृष्णः नित्यनिर्वाणरूपः तदङ्गं
तत्स्वरूपं यदि चेन्न निन्देत लभते अथो अपि तर्हि
लोहितसारङ्गं सगुणभावं उपासीत इत्यर्थः ।

कृष्णसारथि पुं. (कृष्णः सारथिरस्य) मध्यम पांडव,
अर्जुन- सारथ्यं तु त्वया कार्यं इति मे मानसं सदा
-महा० ५।७।३७, सादडानुं आड.

कृष्णसारा स्त्री. (कृष्णः सारो यस्याम्) सीसमनुं आड
-शिशपा पिच्छिला श्यामा कृष्णसारा च सा गुरुः ।
-भावप्र०

कृष्णसारी स्त्री. (कृष्णसार+डीप्) कावी मृगवी, सीसमनुं
वृक्ष.

कृष्णसुन्दर पुं. (कृष्णवर्णः सन् सुन्दरः) श्रीकृष्ण वासुदेव.

कृष्णस्कन्ध पुं. (कृष्णः स्कन्धोऽस्य) तमाल वृक्ष.

कृष्णस्वसृ स्त्री. (कृष्णस्य स्वसा) दुर्गा देवी.

कृष्णा स्त्री. (कृष्ण+टाप्) पांडव पत्नी द्रौपदी-
कृष्णेत्येवाब्रुवन् कृष्णां कृष्णाऽभूत् सा हि वर्णतः ।
तथा तन्मिथुनं यज्ञे द्रुपदस्य महामखे ॥ -महा०
१।१६।४४, तीप्नी पीपर- कृष्णोपकुल्या मागधी
कोला स्यात् तिक्ततण्डुला, द्राक्षा, गणीनी छोड,
वनस्पति साटोडी, वनस्पति काणी उपलसरी, काणुं
अरुं, काणो सुरमो, मडाभजेश्वरना पडाडमांथी
नीकणती कृष्णा नदी- सदा निरामयां कृष्णां मन्दगां
मन्दवाहिनीम्-महा० ६।३।३३, काणी नगोड, वनस्पति
जटामांसी, वनस्पति कडु, कस्तूरी, वनस्पति
वनभावरी, दुर्गादेवी.

कृष्णागुरु न. (कृष्णं च तदगुरु च) काणुं अगुर
अंदन- विलिप्य कृष्णागुरुणा वाजपेयफलं लभेत्-
भवि. पुं. ।

કૃષ્ણાચલ પું. (કૃષ્ણાપ્રિય: અચલ:) રૈવતક પર્વત,
ગિરનાર પર્વત- અસ્મિન્નેવ ગિરો ભગવત: કૃષ્ણસ્ય
દ્વારકાધામ, નીલગિરિ પર્વત.
કૃષ્ણાજિન ન. (કૃષ્ણં ચ તદજિનં ચ) કાળિયાર મૃગનું
ચામડું, કાળું મૃગચર્મ.
કૃષ્ણાજિનિન્ ત્રિ. (કૃષ્ણાજિન+ઈનિ) કાળા રંગનું ચર્મ
ધારણ કરનાર.
કૃષ્ણાઞ્જની સ્ત્રી. (અજ્યતે અનયા અઞ્જ કરણે લ્યૂટ
ડીપ્) કાલાંજની નામનું વૃક્ષ.
કૃષ્ણાદ્યતૈલ ન. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક ઔષધરૂપ
તેલ.
કૃષ્ણાનદી સ્ત્રી. કૃષ્ણગંગા નામની નદી, જે મહલ્લી
પટ્ટના સમુદ્રમાં મળે છે.
કૃષ્ણામિષ ન. (કૃષ્ણં વાસુદેવમામિષતિ-સ્પર્ધતં
આ+મિષ્+ક) લોખંડ, લોહું.
કૃષ્ણાયસ ન. (કૃષ્ણં ચ તદયસશ્ચ અચ્) કાળું લોહું,
એક જાતનું લોહું.
કૃષ્ણાધ્વન્ પું. (કૃષ્ણ: અધ્વા યસ્ય) અગ્નિ, વહ્નિ.
કૃષ્ણાનન્દ પું. 'તંત્રસાર' નામના તંત્ર નિબંધનો કર્તા
એક વિદ્વાન.
કૃષ્ણાભા સ્ત્રી. (કૃષ્ણા સતી આભાતિ આ+ભા+ક)
કાલાંજની નામનું વૃક્ષ.
કૃષ્ણાચિસ્ પું. (કૃષ્ણ: કાલવર્ણોઽચિર્યસ્ય) અગ્નિ,
વહ્નિ.
કૃષ્ણાર્જક પું. (કૃષ્ણશ્વાસૌ અર્જકશ્ચ) કાળી તુલસી-
કૃષ્ણાર્જક: કૃષ્ણવલ્લી કાલમાલ: કરાલક: ।
કૃષ્ણાલુ પું. એક જાતનો આલુ.
કૃષ્ણાવાસ પું. (કૃષ્ણસ્ય આવાસ:) પીંપળાનું ઝાડ,
રૈવત પર્વત, ગિરનાર.
કૃષ્ણાશ્રિત ત્રિ. (કૃષ્ણમાશ્રિત:) કૃષ્ણનો આશ્રિત, કૃષ્ણનો
ભક્ત.
કૃષ્ણાષ્ટમી સ્ત્રી. (કૃષ્ણા અષ્ટમી) કૃષ્ણ પક્ષની આઠમ,
શ્રીકૃષ્ણના જન્મદિવસની આઠમ, જન્માષ્ટમી.
કૃષ્ણિકા સ્ત્રી. (કૃષ્ણૌવ સંજ્ઞાયાં કન્+ટાપ્) રાજ સરસવ,
અર્ધપ- કૃષ્ણિકા રાજિકાસુરી કુષ્ઠકો રાજસર્ષપ:-
વૈદ્યકરત્નમાલા ।
કૃષ્ણિન્ પું. (કૃષ્ણસ્ય ભાવ: ઇમનચ્) કાળાપણું, કાળાશ.
કૃષ્ણી સ્ત્રી. (કૃષ્ણ ડીષ્) અંધારી રાત્રિ.
કૃષ્ણીકરણ ન. (કૃષ્ણ+ચ્વિ+કૃ+લ્યુટ્) કાળું કરવું.

કૃષ્ણીભૂત ત્રિ. (કૃષ્ણ+ચ્વિ+ખૂ+ક્ત) કાળું થયેલ.
કૃષ્ણોક્ષુ પું. (કૃષ્ણશ્વાસૌ ઇક્ષુશ્ચ) કાળી જંગલી શેરડી.
કૃષ્ણોદર પું. (કૃષ્ણમુદરં યસ્ય) એક જાતનો દર્વીકર
સર્પ. (ત્રિ.) કાળા પેટવાળું.
કૃષ્ણોદુમ્બરિકા સ્ત્રી. (કૃષ્ણકાકસ્ય પ્રિયા ઉદુમ્બરિકા)
કાકીદુમ્બરિકા નામે એક વનસ્પતિ.
કૃષ્ણ ત્રિ. (કૃષ્ અર્હાયે ક્ષય્) ખેંચવા યોગ્ય, ખેડવા
યોગ્ય, ખેડાણને લાયક.
કૃસર પું. (કૃ+સર કિચ્ચ) તલ, તાંદુલ અને દૂધથી
પકાવેલું એક જાતનું પકવાત્ર, ખીચડી- તિલ-તળદુલ-
સંપક્વ: કૃસર: સોઽભિધીયતે-છન્દોગપરિશિષ્ટમ્, -
વૃથા કૃસરસંયાવં પાયસાપૂપમેવ ચ । -મનુ ૫।૭ ।
કૃસરા સ્ત્રી. (કૃસમલ્પં-રાતિ રા+ક+ટાપ્) ખીચડી.
કૃસાન ન. કૃત્તિકા નક્ષત્ર.
કૃ (તુદાં પરં સં સેટ્-કિરતિ) ફેંકવું, વેરવું, વિખેરવું,
ફેલાવવું, છૂટુંછવાયું નાખવું- સમરશિરસિ ચઞ્ચત્પજ્ચ-
ચૂડશ્ચમૂનામુપરિ શરતુષારં કોઽપ્યયં વીરપોત: કિરતિ-
ઉત્તરં ૫।૨, દિશિ દિશિ કિરતિ સજલકળજાલમ્-
ગીતં ૪, અનુ સાથે કૃ-અનુકિરતિ પાછળ ફેંકવું.
અપ સાથે કૃ-અપસ્કિરતે, હર્ષ- અપસ્કિરતે વૃષો
હષ્ટ:-સિદ્ધાં, વાસ અને ભક્ષણ કરવા માટે ખોદવું,
ખરી પડવું- અપકિરતિ કુસુમમ્-સિદ્ધાં, અવ સાથે
કૃ-અવકિરતિ નીચે ફેંકવું -અવાકિરન્ બાલલતા:
પ્રસૂનૈ:-રઘું ૩।૧૦, દૂર ફેંકવું, વ્રતથી ભ્રષ્ટ થવું. આ
સાથે કૃ-આકિરતિ ચારે તરફ ફેંકવું, વિસ્તાર કરવો,
ફેલાવવું. ઉત્ સાથે કૃ- ઉત્કિરતિ ઢગલો કરવો,
એકઠું કરવું, ખોદવું, કોતરવું - ઉત્કીર્ણાં ઇવ વાસયષ્ટિષુ
નિશાનિદ્રાલસા વર્હિણ:-વિક્રમં ૩।૨, પરિ સાથે
કૃ- ઘેરી લેવું -પરિકીર્ણાં પરિવાહિની મુને:- રઘું
૮।૩૫, -મહી મહેચ્છ: પરિકીર્ય સૂનો-રઘું ૧૮।૩૩,
સમ્+ઉદ્+ સાથે કૃ-(સમુત્કિરતિ છેદવું, ઠાર મારવું,
ચીરી નાંખવું, હિંસા કરવી, કોતરવું. ઉપ સાથે કૃ-
ઉપસ્કિરતિ છેદવું, કાપવું. પરા સાથે કૃ પરાકિરતિ
સારી રીતે ફેંકવું, વ્યાપ્ત થવું. પ્ર સાથે- કૃ પ્રકિરતિ
રૂડી રીતે ફેંકવું, જુદી જુદી જાતનું એકઠું થવું, નાના
વિષયનું સંમિશ્રણ થવું. પ્રતિ સાથે- કૃ પ્રતિકિરતિ
હિંસા કરવી, ચીરી નાંખવું, ઠાર મારવું - ઉરોવિદારં
પ્રતિચસ્કરે નચ્ચે: -શિશું ૧।૪૭, વિ સાથે કૃ

विकिरति ईंक्वुं, उडावुं. सम् साथे कृ संकिरति
मिश्र थवुं, सेणभेण थवुं. (त्रया. उभ० सेट्-कृणाति,
कृणीते) डार भारवुं, वध करवी, डिंशा करवी. (चुरा०
आत्म० सेट् स० -कारयते) ज्ञावुं उर्या२वुं.

कृत् (चुरा. पर. सेट् स.-कीर्तयति) संशय करवी,
ज्वाडेर करवुं, प्रसिद्ध करवुं -नाम्नि कीर्तित एव सः-
रघु० १।८७ । -अपप्रथत् गुणान् भ्रातुरचिकीर्तयच्च
विक्रमम्-भट्टि० १५।७२ ।

कल्प् (भ्वा० आ०-कल्पते) योग्य डोवुं, इणवुं, प्रडाशित
करवुं, उत्पन्न करवुं - कल्पते रक्षणाय-श० ५।५, -
पश्चात् पुत्रैरपहृतभरः कल्पते विश्रमाय-विक्रम० ३।१,
कल्पिष्यते हरेः प्रीतिः -भट्टि० १६।१२, चकल्पे
चाश्च-कुञ्जरम्-भट्टि० १४।८९ । अव साथे कल्प्-
इणवुं, जूकवुं, मेणववुं, आ साथे कल्प् (प्रेरक)
अलंकृत करवुं, सजाववुं, उप साथे कल्प् -इणवुं,
परिश्राम पामवुं, तैयार थवुं. परि साथे कल्प् -
(प्रेरक) ईंसवी करवी, निश्चित करवुं, प्र साथे कल्प्
(प्रेरक)-अनवुं, घटित थवुं, आविष्कार करवी. वि
साथे कल्प्- संदेह करवी, संदिग्ध डोवुं. सम् साथे
कल्प् (प्रेरक)-दठ निश्चय करवी, प्रतिज्ञा करवी.

कल्पन् त्रि. (कृप्+क्त) रयेवुं, गोठवेवुं, करेवुं, निश्चय
करेवुं, अशित करेवुं, निश्चित, कापेवुं, छेदेवुं, कायम
करेवुं, नीमेवुं.

कल्पन्कीला स्त्री. (कल्पन् कीलयति) व्यवस्था विधि,
पाकुं कशरनामुं वगेरे.

कल्पन्धूप पुं. (कल्पन् धूपो येन) शैलारस, अनावटी
धूप.

कल्पन्ति स्त्री. (कल्प्+भावे क्तिन्) कल्पना, नैयत्य,
नियतपशुं, निश्चय.

कल्पन्तिक त्रि. (कल्पन् मूल्यदानेन स्वत्वं देयत्वेनास्त्यस्य
उन् तत आगतः कन् वा) अरीदेवुं, वेयातुं वीधेवुं.

केकय पुं. ते नामनी अक देश, ते देशना निवासी -
उपावृत्तानुपावृत्ताः सुराष्ट्राः केकयस्तथा-महा०
६।१।४८ । (पुं. केकयानां राजा अण्) डेकय देशनी
ते नामनी अक राजा, द्वापर युगमां थयेव ते नामनी
सूर्यवंशीय अक राजा - तथा केकयराजानं वृद्धं
परमधार्मिकम् । श्वशुरं राजसिंहस्य सपुत्रं तमिहानय ॥
- रामा० १।१३।२३ ।

केकयी स्त्री. (केकय+डीप्) डेकय राजानी कन्या, दशरथ
राजानी अक पत्नी, भरतनी माता - सत्कृत्य
केकयीपुत्रं केकयो धनमादिशत्-रामा० ।

केकर त्रि. (के मूर्ध्नि करीतुं नेत्रतारां शीलमस्य) टेढी
आंजवाणुं, त्रांसी आंजवाणुं, मधपी -पित्रा
विवदमानश्च केकरो मद्यपस्तथा । -मनु० । (पुं.)
तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध यार वर्षावृणो अक मंत्र - चतुर्वर्णस्तु
केकरः-विश्वसारतन्त्रे ।

केकल पुं. (के+कल्+अच्) नटवी, नाथनारी पुरुष.
केका स्त्री. (के मूर्ध्नि कायते के+कै+ड+टाप्) मोरनी
वाशी, डेका -षड्जसंवादिनी केका द्विधा भिन्नाः
शिखण्डिभिः-रघु० १।३९; -केकाभिनीलकण्ठस्तिरयति
वचनं ताण्डवादुच्छिखण्डः-मा० ९।३० ।

केकावल पुं. (केकां रवभेदं वलते-स्तृणाति वल्+अच्)
मयूर, मोर पक्षी.

केकावली स्त्री. (केकावल+डीप्) मोर पक्षिणी, डेव.

केकिक पुं. (केका+ठन्) मोर, मयूर.

केकिका स्त्री. (केकिक+टाप्) मयूर पक्षिणी, डेव.

केकिन् पुं. (केका+इन्) मोर पक्षी -केकी केकां
परित्यज्य मौनं तिष्ठति तदभयात् । चकोर
चन्द्रिकाभोक्ता नक्तत्रतमिवास्थितः ॥ -काशी-
खण्डे ३।७१

केकिनी स्त्री. (केकिन्+डीप्) मयूरपक्षिणी-डेव.

केकेयी स्त्री. (केकेयी पृषो०) केकया दशरथ राजानी
पत्नी, भरतनी माता.

केचन अव्य. (किं+चन) डेटलाक, डोईक -परापरपरामर्श-
विकलास्तत्र केचन-पञ्चदशी ६।५९; -इतः केकिक्रीडा
कलकलरवः पक्षमलहशाम्-भर्तु० १।३७ ।

केचित् अव्य. (किं+चित्) डेटलाक -केचिद् वदन्तीति
वितर्कवादिनः -रामगीता; -केचित् कालापकोविदाः
-रामतर्कवागीशः ।

केचुक पुं. (केचु स्वार्थे क) अक जतनी भूमिकंठ.

केणिका स्त्री. (के मूर्ध्नि कुत्सितः अणकः स्त्रीत्वं
लोकात्) पटमंडप, तंभु.

केत् (चुरा. उभय सेट् स०-केतयति, केतयते) मंत्रज्ञा
यथावती, ओवाववुं, मसलत करवी, यथोचित भाषण
करवुं, संकेत करवी.

केत पुं. (कित्+घञ्) निवास, रडेठाण, घर, प्रज्ञा,
संकल्प, ध्वज, मंत्रज्ञा करवी. (त्रि.) ज्ञानार, शाता.

केतक पुं. (कित् निवासे+ण्वुल्) डेवडांनुं अउ - विलासिनीविभ्रमदत्रपत्रमापाण्डुरं केतकबर्हमन्यः- रघु० ६।१७ । ध्वज, ध्वजा (न.) डेवडां, डेवडांनुं झूल -स कौतुकी तत्र ददर्श केतकम्-नैष० ।

केतकी स्त्री. (केतक गौरादि० डीष्) डेवडांनुं अउ - गन्धाढ्याऽसौ भुवनविदिता केतकी स्वर्णवर्णा । पद्मभ्रान्त्या क्षुधितमधुपः पुष्पमध्ये पपात-भ्रमराष्टकम् ।

केतन न. (कित्+ल्युट्) शिह, ध्वज -कुसुमचापम- तेजयदंशुभिर्हिमकरो मकरोजितकेतनम्-रघु० ९।३९ । निशान, कृत्य, कार्य, धर, रडेकाश -एतद्राजासनं सर्वभूभृत् संश्रयकेतनम्-विष्णुपुं १।११।९ । निमंत्रण करवुं, ओलाववुं, स्थान.

केतु पुं. (चाय्+तु क्यादेशः) प्रज्ञा, बुद्धि, केतु नामे पापप्रशु -अर्थो नेन्द्रर्कसौराराः पापाः सौम्यास्तथापरे । पापयुक्तः बुधः पापो राहु-केतु च पापदौ ॥ दीप्ति, क्रांति, पताका - तमार्यगृह्यं निगृहीतधेनु-र्मनुष्यवाचा मनुवंशकेतुम्-रघु० २।३३, शिह, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अक उत्पात - केतुर्यस्मिन्वृक्षेऽभ्युदितस्तस्मिन् प्रसूयते जन्तुः । रौद्रे सर्पमूर्हते वा प्राणैः संत्यज्यते चाशु ॥ - ज्योतिस्तत्वम्; -उल्कानिर्घातकेतुश्च जयोतिषी- ष्युच्चावचानि च-रघु० २।३३ ।

केतुक पुं. (केउय जै. प्रा.) लवण समुद्रनी मध्यमां दक्षिण दिशां रडेव केतुक नामनो मडापाताल कणश.

केतुकुण्डली स्त्री. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अक यकविशेष.

केतुतारा स्त्री. धूमकेतु.

केतुधर्मन् पुं. ते नामनो अक राजा.

केतुपताका स्त्री. (केतोः पताकेव) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अक यक- सशोणितैस्तेन शिलीमुखार्गैर्निक्षेपिताः केतुषु पार्थिवानाम्-रघु० ७।६५ ।

केतुभ पुं. (केतु+भा+ड) मेध.

केतुमत् त्रि. (केतुरस्त्यस्य केतु+मत्प) शिह वगेरेथी युक्त, वावटावाणुं, निशानवाणुं, प्रज्ञा वगेरेथी युक्त. (पुं.) काशीना राजा दिवोदासना वंशमां पेदा थयेव अक राजा, अक जतनो मडेव, धन्वंतरिनो अक पुत्र, ते नामनो अक दानव.

केतुमती स्त्री. (केउमई जै. प्रा.) किन्नर देवताना ईद्र किन्नरनी अग्रमडिपीनुं नाम, ईद्राशीविशेष. (स्त्री.) ते नामनो अक छन्द.

केतुमाल पुं. (केतुयुक्ता मालाऽस्य) आ०नीध राजानो अक पुत्र, जंबूद्वीपमां आवेलो अक भंड- मेरोस्तु पश्चिमे पार्श्वे केतुमालो महीपते ! । जम्बूखण्डे च तत्रैव महाजनपदो नृप ! ॥

केतुमाला स्त्री. अवन्ती देशमां आवेली ते नामे अक नदी- ततः पुण्यतमा राजन् ! सततं तापसेयुता । केतुमाला च मेध्या च गङ्गाद्वारं च भूमिप ! ॥ - महा० ३।८९।१४ ।

केतुमालि, केतुमालिन् पुं. शंभासुर दैत्यनो सेनापति.

केतुयष्टि स्त्री. (केतोः यष्टिः) धजानी दांजी.

केतुरत्न न. (केतोः रत्नम्) अक जतनो भशि, वैदूर्यमशि.

केतुवसन न. (केतोर्वसनम्) वावटानुं वस्त्र.

केतुवीर्यं पुं. ते नामनो अक दानव.

केतुवृक्ष पुं. (केतुभूतो वृक्षः) मेरु पर्वतनी यार दिशां रडेव मंदरायल वगेरे पर्वतना शिहृप वृक्ष, जेम के कदम्ब, जंबु, वट, पिप्पल.

केतुशृङ्ग पुं. पुरवंशी अक राजा.

केदार पुं. (के हणाति के+ह-अच्) ते नामनुं अक वृक्ष (त्रि.) टेडी-वांकी आंभवाणुं.

केदार पुं. (के शिरसि दारोऽस्य वा केन जलेन दारोऽस्य नि. एत्वम्) छिमालय उपर आवेलो बदिकाश्रमनो प्रदेश, क्यारो- भूमावप्येककेदारो कालोप्तानि कृषीवलैः । नानारूपाणि जायन्ते बीजानीह स्वभावतः ॥ -मनु० ९।३८, पाणीने रोकवा भाटे योतरक पाण आंवेवुं क्षेत्र, ते नामनुं अक मडाक्षेत्र. (न.) छिमालयमां आवेलुं अक शिवविंग- केदारध्रुवोर्मध्ये शिवस्थानं केदारशब्दवाच्यं तं मनःस्वान्तं प्रापयेत् ।

केदारक पुं. (केदारे भवः कन्) जेडेवा जेतरमां उत्पन्न थयेव डांगर.

केदारकटुका स्त्री. (केदारस्य कटुकेव) अक जतनी कडुं वनस्पति.

केदारखण्ड पुं. व्यासे रयेवा 'स्कन्दपुराण'नी अंतर्गत आवेल अवन्तिभंडमां रडेव केदारमाहात्य प्रतिपादक अक भाग.

केदारज त्रि. (केदारज्जायते जन्+ड) जेडेवा जेतरमां उत्पन्न थयेव डांगर वगेरे. (न.) पन्नकाष.

केदारजात त्रि. (केदारे जातः) जेडेवा जेतरमां उत्पन्न थयेव डांगर वगेरे.

केदारेश पुं. (केदारक्षेत्रस्य ईशः) केदार क्षेत्रमां ते नामना ऐक मल्लदेव- केदारेश्वरः शृण्वणोऽभिधास्यामि केदारेश्वरसंकथाम् । समाकर्ण्योपि यां पापोऽप्यपापो जायते क्षणात् ।

केन न. 'केन' ऐ शब्दथी श३ थनुं ते नामनुं ऐक उपनिषद्- 'केनोपनिषत्' ।

केनती स्त्री. (के सुखाथं नतिः अलुक् स०) कामकीडा.

केनार पुं. (के मूर्ध्नि नारः नृ+घञ् अलुक् स०) कुंभी नामनुं नरक, मस्तक, गाल, श्मिधी.

केनिप पुं. (के सुखे निपतति नि+पत्+ड) बुद्धिमान् पुरुष.

केनिपात पुं. (के निपात्यते नि+पत्+णिच्+कर्मणि अच्) वडाशनुं सुकान, नौका यलाववानुं काष्ठनुं ऐक साधन.

केन्दु पुं. (ईषत् इन्दुरिव कोः कादेशः) तिन्दुक वृक्ष, गालववृक्ष, संगीत प्रसिद्ध ऐक ताल.

केन्दुक पुं. (केन्दु+स्वार्थे क) उपरनो अर्थ ज्यो - लघुद्वयं विरामान्तताले केन्दुकसंज्ञके-सङ्गीतदामोदरे ।

केन्दुवाल पुं. (के जले इन्दुरिव अर्द्धेन्दोरिव बालश्चलनमस्य) 'केनिपात' शब्द ज्यो.

केन्दुवित्त्व पुं 'गीतगोविन्द' नामना ग्रंथना कर्ता ज्यदेवना रडेठाशनुं ते नामे ऐक गाम.

केन्द्र न. वर्तुलनुं मध्य स्थान, ग्रीडोनुं उच्य स्थानान्तर, ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ईष्ट ल०नथी पडेळुं, योथुं, सातमुं अने दसमुं स्थान- लग्नाम्बुद्व्यूनकर्माणि केन्द्रमुक्तं च कण्टकम् । चतुष्टयं चात्र खेटो बली लग्ने विशेषतः ॥ -वर्षतन्त्रजातकम् । (पुं.) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ऐक योग, जे प्रयाशमां शुभ लोय छे.

केन्द्रिन् पुं. (केन्द्रं स्थानत्वेनास्त्यस्य इनि) केन्द्रस्थानमां रडेळ ग्रीड.

केप् (भ्वा० आत्म० सक० सेट्-केपते) थाडवुं, कांपवुं, धूजवुं.

केपि त्रि. (कु+पू+इन् पृषो.) निध-दुष्ट कर्म करनार.

केमद्रुम पुं. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध ऐक योग, जन्मकालीन ग्रहयोगविशेष- रविवर्जं द्वादशगौरनफा चन्द्राद् द्वितीयगैः सुनफा । उभयस्थितैर्दुरधरा केमद्रुम-संज्ञितोऽन्यः ॥

केमुक पुं. (के मूर्ध्नि अमयति अम् रोगे उक) ते नामे ऐक वृक्ष. (न.) ऐक ज्ञतनुं कंठशाक.

केयूर पुं. न. (के बाहुशिरसि याति या+ऊर किच्च) आशुबंध - केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः-भर्तृहरिः, अलंकार- पादानां भूषणानां च केयूराणां च सर्वशः । राशयश्चात्र दृश्यन्ते भीष्म-भीमसमागमे ॥ -महा० ६।६७।२१, ते नामनो ऐक रतिबंध - स्त्री-जङ्घे चैव संपीड्य दोभ्यांमालिङ्ग्य सुन्दरीम् । कारयेत् प्ठापनं कामी बन्धः केयूर-संज्ञकः ॥ -स्मरदीपिका ।

केरक पुं. ब. ते नामनो ऐक देश.

केरल पुं. ब. मल्लार देश, डालनो मल्लार - भयोत्सृष्टविभूषाणां तेन केरलयोषिताम-रघु० ४।५४. (पुं.) केरल देशनो राजा, सगर राजा ऐ भ्येच्छ बनारवेला ऐक ज्ञतना क्षत्रिय.

केरली स्त्री. (केरल+डीष्) केरल देशनी स्त्री -कर्णाटीनां मुषितमुरली केरलीहारलीलः- राजेन्द्रकर्णपुरे । ते नामनो ऐक ज्योतिष ग्रन्थ, डीरल.

केरव पुं. (के जले रौति रु+अच्) डंस.

केरवी -स्त्री. (केरव+डीष्) डंसवी.

केल् (भ्वा. पर. स. सेट्-केलति) कांपवुं, थाडवुं.

केलक पुं. (केल्+ण्वुल्) तलवारनी धार उपर नृत्य करनार, नट.

केला (कण्डवादि. आत्म. अ. सेट्-केलायते) विलास करवी, रभवुं.

केलास पुं. (केला विलासः सीदत्यस्मिन् सद् आधारे+ड) स्फटिकमण्डि.

केलि पुं. (केल्+इन्) परिडास, मश्करी, रमत, स्त्री-विलास, पृथ्वी, स्त्रीओने पोताना पति साधेना विहारमां डीडाइप यौवनजन्य अलंकार - विहारे सह कान्तेन क्रीडितं केलिरुच्यते । -सा० द० ३।१२२; -हरिरिह मुग्धवधूनिकरे विलासिनि विलसति केलिपरे-गीत०; राधामाधवयोजयन्ति यमुनाकूले रहःकेलयः-गीत० । (स्त्री.) पृथ्वी, जमीन, रमत, डीडा -मालत्याः कुसुमेषु येन सततं केली(लिः) कृता हेलया-ध्रमराष्टकम्-४ ।

केलिक त्रि. (केलिः प्रयोजनमस्य ठन्) डीडा करनार, भेलनार. (पुं.) अशोक वृक्ष.

कैलिकदम्ब पुं. (केले केल्यर्थः कदम्बः) अेकं जातनुं
कटंभनुं अउ.

कैलिकला स्त्री. (कैलिरूपा कला) भेव, डीडा, भोज,
विलास -अलिरसौ नलिनोवनवल्लभकुमुदिनी-
कुलकैलिकलारसः-भ्रमरा-ष्टकम्-७ । (स्त्री. कैलिना
कला यत्र) सरस्वतीनी वीणा. (स्त्री. कैलिना किलति
किल्+क+टाप्) कामदेवनी पत्नी रति.

कैलिकिल पुं. (कैलिना किलति किल्+क) नाटकमां
विदूषकत्रय मित्र -स तु कैलिकिलो विप्रो भेदशीलश्च
नारदः । शृंगारव्ययथ, शिवनी ते नामनो अेक
अनुचर, कुष्मांडक-कोणु. (त्रि.) परिहास करनार.

कैलिकिलावती स्त्री. (कैलिकिला+मतुप्+डीष्)
कैलिकला शब्द श्रुओ.

कैलिकीर्ण पुं. (कैलिना कीर्णो धूलिभिः) उँट.

-कैलिकीर्णा स्त्री. (कैलिकीर्ण+टाप्) उँटडी.

कैलिकुञ्जिका स्त्री. (कैलीनां कुञ्जिकेव) शाणी, पोतानी
स्त्रीनी अडेन.

कैलिकोष पुं. (कैलीनां कोष इव) नट, नटवो, नाटकियो.
कैलिकगृह न. (केलेः गृहम्) स्त्रीनी साथे डीडा विलास
करवानुं गृह.

कैलिनागर पुं. (कैलिप्रधानो नागरः) जेनामां भोज अ
मुष्य छे अेवो नागर, नगरवासी, नायक.

कैलिपर त्रि. (कैलो परः) डीडा-भेव करवामां तत्पर.

कैलिमुख पुं. (कैलिः मुखमत्र) भश्करी, विलास.

कैलिरेवतक न. (हल्लीशलक्षणयुक्ते नाटकभेदे) ते
नामनुं अेक नाटक.

कैलिवन न. (केलेर्वनम्) अगीओ, प्रभोदवाटिका -अवेक्षते
कैलिवने प्रविष्टः क्रमेलकः कण्टकजालमेव-
विक्रमा० ।

कैलिवृक्ष न. (केलेः क्रीडार्थः वृक्षः) कटंभनुं अउ.
(पुं. केलेवृक्ष इव) परिहास करवानार, विदूषक.

कैलिशयन न. (कैलो शयनमत्र) पलंग, स्त्री साथे
विलास करवानुं शयन- कैलिशयनमनुयातम्-
गीत० ११. ।

कैलिशुषि स्त्री. (कैलिना शुष्यति शुष्+कि) पृथ्वी,
भूमि.

कैलिसचिव पुं. (कैलो सचिवः सहायः) डीडा करवामां
सहायक विदूषक वगेरे.

कैली स्त्री. (कैलि डीष्) भेव, डीडा, आमोद डीडा.
कैलीपिक पुं. (केल्यर्थः पिकः) मनोविनोद माटे राभेवी
डीयव.

कैलीशुक पुं. (केल्यर्थः शुकः) मनोरंजन माटे राभेवी
पोपट.

केव् (भ्वा. आत्म. स० सेट्-केवते) सेववुं.

केवट पुं. (के जलार्थमवटः) पाणीना आधारभूत
भाडा उप दूवो.

केवर्त पुं. (के जले वर्तते वृत्+अच्) मच्छीमार
जातनी नौका यवावनार पुरुष- रजक-चर्मकारश्च
नटो वरुड एव च । केवर्तो मेहाभिक्षुश्च षडेते
अन्त्यजाः स्मृताः ॥ -ब्रह्मवैवर्त० ।

केवर्ता स्त्री. (केवर्त+टाप्) मच्छीमार जातनी स्त्री,
नौका यवावनारनी स्त्री.

केवल त्रि. (केव् सेवने वृषा० कल्) अद्वितीय, असहाय,
अेक- निषेदुषी स्थण्डिल एव केवलं-रघु०, अेक अ.
-केवलं स्मरणेनैव पुनासि पुरुषं यतः । अनेन
वृत्तयः शेषा निवेदितफलास्त्वयि ॥ -रघु० १०।२९,
सद्युं, आभुं, अद्युं. (न. जै. द.) सर्व श्रेष्ठ ज्ञान,
डेवणज्ञान, परिपूर्णा ज्ञान- अविपर्ययात् विशुद्धं
केवलमुत्पद्यते ज्ञानम्-साङ्ख्यकारिका । (अव्य०)
मात्र, इक्त- न केवलानां पयसां प्रसूतिमवेहि मां
कामदुर्धा प्रसन्नान्-रघु० २।६३, निश्चयपूर्वक, अरेअर.
(पुं) अेक जातनी कुंभक- प्राणायामस्त्रिधा प्रोक्तो
रेच-पूरक-कुम्भकैः । सहितः केवलश्चेति कुम्भको
द्विविधो मतः ॥ -हठयोगप्रदीपिका-२।७९. न. अक्षनुं
अद्वैतपशुं मानवानुं निर्णयज्ञान, अवधारण.

केवलकल्प त्रि. (जै. द. प्रा. केवलकल्प) संपूर्ण,
डेवणज्ञाननी माइक, परिपूर्णा.

केवलज्ञान न. (केवलज्ञान) संपूर्ण-परिपूर्णा ज्ञान,
डेवणज्ञान-(सर्वद्रव्य-पर्यायेषु केवलस्य तत्त्वार्थम्०
१।३० ।

केवलज्ञानावरण न. (जै. द. प्रा० केवलज्ञानावरण)
डेवणज्ञाननुं आवरण, आच्छादन, ज्ञानावरणीय कर्मनी
अेक प्रकृति.

केवलज्ञानावरणीय न. (जै. द. प्रा. केवलज्ञानावरण-
णिज्ज) डेवलज्ञानने एवावनार कर्म, ज्ञानावरणीय
कर्मनी अेक प्रकृति.

केवलज्ञानिन् पुं. (केवलं शुद्धं ज्ञानमस्त्यस्य, जै. द. प्रा. केवलाणि) केवलाज्ञानी, केवली तीर्थंकर अने सिद्ध भगवान्- भूतार्हद्विशेषः ।

केवलदर्शन न. (जै. द. प्रा. केवलदंसण) केवलादर्शन, संपूर्ण दर्शन.

केवलदर्शनावरण न. (जै. द. प्रा. केवलदंसणावरण) दर्शनावरणीयकर्मनी अेक प्रकृति के जेना उदयथी खव केवलादर्शन न पाभे.

केवलदर्शिन् पुं. (जै. द. प्रा. केवलदंसणि) केवलादर्शनी खव, केवलाज्ञानी.

केवलद्रव्य न. (केवलं च तद् द्रव्यं च) भरी, तीर्थां.

केवलमरण न. (जै. द. प्रा. केवलमरण) केवलाज्ञान सहित मरण, पंडित मरण, समाधिमरण.

केवलवैयाकरण पुं. (केवलो वैयाकरणः) बीजा कोई शास्त्रनुं ज्ञान न डोतां मात्र व्याकरणना ज्ञानवाणी.

केवलव्यतिरेकिन् न. (केवलो व्यतिरेकी) न्यायशास्त्रमां ते नामनुं अेक अनुमान- तल्लक्षणम्- अगृहीतान्वयव्याप्तिसाध्यकम् ।

केवलालोक पुं. (जै. द. प्रा. केवलालोक) केवलाज्ञान, परिपूर्णा ज्ञान.

केवलान्वयिन् त्रि. (केवलोऽन्वयोऽस्त्यस्य इति) केवला अन्वयवाणी, कोई पक्ष स्थणी अभाव सहित - तल्लक्षणं तु अत्यन्ताभावाप्रतियोगिसाध्यकम् ।

केवलिन् पुं. (जै. द. केवलं शुद्धज्ञानमस्य) केवलाज्ञानी, केवली, तीर्थंकर अने सिद्ध भगवान्, केवली समुद्रधात, सात समुद्रधातमांनो सातभो.

केवली स्त्री. (केवल+गौरा. डीष्) ज्ञाननो अेक भेद, संपूर्ण ज्ञान, ईद्रियातीत ज्ञान.

केवाली अव्य. (उर्यादि गणे) हिंसा.

केवालीकृत्य अव्य० (उर्यादि गणे) हिंसा करीने

केविका स्त्री. (केव्+ण्वुल्+टाप्) कौंक्षदेश प्रसिद्ध अेक पुष्प.

केश पुं. (क्लिश्यते क्लिश्रति वा क्लिश्+अच्) वरुणदेव, सुगंधीवाणी, केशी दैत्य, विष्णु, सूर्य वगेरेनुं किरण, ब्रह्मा, विष्णु, भुवनेश, (के शिरसि शोते+शी+ड) मस्तकना वाण- केशाः श्मश्रु च लोमानि नखा दन्ताः सिरास्तथा । -भावप्र०, -विकीर्णकेशासु परेतभूमिषु-कुमा० ५।६८, - केशव्यपरोपणादिव-रघु० ३।५६, अंबोडी, वंपट, योनि, भाव- केशो

योनौ तथा भावे हाव-लावण्ययोरपि । लम्पटे पुरुषे चैव प्रमदायां विशेषतः ।। प्रजापतौ कचे चैव केशशब्दः प्रकीर्त्यते । महा० टीका-नीलकण्ठः । केशक त्रि. (केशेषु प्रसितः कन्) केशनी रचना करवाभां तत्पर.

केशकर्मन् न. (केशानां कर्म रचनादि) केशरचना वगेरे, केशान्त कर्म नामनो अेक संस्कार.

केशकलाप पुं. (केशानां कलापः) केशनो समूह, केशनो जूथो.

केशकार पुं. (केशं केशाकारं करोति कृ+अण् उप. स.) अेक प्रकारनी शेरडी, शेरडी.

केशकारिन् त्रि. (केशं तद्रचनां करोति कृ+णिनि) केशनी रचना करनार- निहीनवर्णा सौरिन्धीं बीभत्सां केशकारिणीम् -भा. वि. १४. अ० ।

केशकीट पुं. (केशेषु कीटः) केशनो कीडी, जू.

केशगर्भ(क) पुं. (केशः गर्भेऽस्य वा कप्) अंबोडी, योडवी.

केशग्रह पुं., केशग्रहण न. (केशस्य ग्रहः, ग्रहणं वा) केश पकडवा- केशग्रहः खलु तदा द्रुपदात्मजायाः-वैणी० ३।११, अलात्कारे केशनुं पकडवुं, जे सुरतकीडानुं अेक अंग गणाय छे - यत्र रतेषु केशग्रहः-का० ८. ।

केशगृहीत त्रि. (केशैः गृहीतो यः) जे केशोथी पकडायेल डोय छे ते -मृत्युना केशग्रहीत इव- हितो०

केशग्राहम् अव्य० (केशान् गृहीत्वा गृह+णमुल् उप० स०) केश ग्रहण करीने.

केशघ्न न. (केशान् हन्ति हन्+टक्) केशनो नाश करनार अेक जातनो रोग, जेमां वाण भरी जाय छे तेवो उदरी रोग-टाल वगेरे.

केशच्छिन्त पुं. (केशान् छिनत्ति छिद्+क्विप्) उज्जम, धायजे. (त्रि.) केश कापनार- केशच्छिदः ।

केशट पुं. (केशेषु केशान् वा अटति अट्+अच्) मांकश, जू, विष्णु, अकरो, भाई, बंधु, कामदेवनुं शोषण करनार भाण, शोनक वृक्ष, वंपट- केशेषु कर्मात्पुरुषनारीषु अटति यः ।

केशधर पुं. व. (केशान् धरन्ति धृ+अच्) ते नामनो अेक देश. (त्रि.) केशवपन नामनुं व्रत करनार.

केशधृत् पुं. (केशमिव धरति धृ+क्विप्) अेक जातनुं धार.

केशनामन् न. (केशस्य नामेव नाम यस्य) सुगंधी द्रव्यवाणो, भस्.

केशपक्ष पुं. (केशानां समूहः वा. पक्षादेशः) केशनो समूह, देशविशेष- उत्तरं तु प्रधावन्तमनुद्रुत्य धनञ्जयः । गत्वा शतपदं तूर्णं केशपक्षे परामृशात् ॥ -महा० ४।३६।४१ ।

केशपङ्क्ति स्त्री. (केशानां पङ्क्तिः) केशनी ७३२, केशनी ओण.

केशपर्णी स्त्री. (केशमिव पर्णमस्या जातित्वात् ङीष्) अपाभा०, अघा०.

केशपाश पुं. (केशानां समूहः) केशनी समूह- तं केशपाशं प्रसमीक्ष्य कुर्युर्बालप्रियत्वं शिथिलं चमर्यः -कुमा० १।४८ ।

केशपाशी स्त्री. (केशानां समूहः ङीष्) शिभा, केशनी ७८, जे माथामां वय्ये ७०य छे.

केशप्रसाधनी स्त्री. (केशः प्रसाध्यते संस्क्रियतेऽनया प्रसाध्+करणे ल्युट्) केश साङ् क्श्रवानुं साधन, कं.सं.की, धं.तिथो.

केशभू, केशभूमि स्त्री. (केशानां भूः उत्पत्तिस्थानम्, केशानां भूमिः) मस्तक, माथुं, माथानी यामडी.

केशमथनी स्त्री. (केशो मथ्यतेऽनया मथ्+ल्युट्+ङीष्) षी०डा०नुं आ०.

केशमार्जक न. (केशान् मार्ष्टि मृज्+ण्वल्) धं.तिथो, कं.सं.की.

केशमार्जन न. (केशस्य मार्जनम्) वाणने साङ् क्श्रवा ते (पुं. केशो मृज्यतेऽनेन) धं.तिथो, कं.सं.की.

केशमुष्टि (पुं. केशानां मुष्टिरिव) भडा०नि० वृक्ष.

केशर पुं. (के जले शिरसि वा शीर्यति श्+अच्) पुष्पनी अं०२नुं २७७ कुं केशाकारं तंतु, नीप- नीपं दृष्ट्वा हरितकपीशं केशरैरङ्गैः -मेघ० २१, केशर- मदनमहीपतिकनकदण्डरुचिकेशरकुसुमविकाशे - गीतगो० १।३९, नागकेशरनुं आ०, ओलसरीनुं आ०, पुत्राग वृक्ष- सस्तां नितम्बादवलम्बमाना पुनः पुनः केशरदामकाञ्चीम्-कुमा० ३।५५, केशर, कुंभ, सिं०नी केशवाणी- मृगपतिरिव स्कन्धावलम्बितकेशरमालः -काद०, धो०नी केशवाणी. (न.) ङी०नुं वृक्ष, ङी०नुं आ०, ते नामनी अ०क छं०.

केशरचना स्त्री. (केशस्य रचना) केशनी रचना, वाण गूथवा, ओणवुं वगेरे संस्कार.

केश रञ्जन पुं. (केशान् रञ्जयति रञ्ज्+ल्युट्) भांगरानुं आ०.

केशराज पुं. (केशा राजन्तेऽनेन राज्+करणे घञ्) भांगरानुं वृक्ष, भांगरो.

केशराम् पुं. (केशरे तदवच्छेदे अम्लः) धंतूरांनुं आ०, संतरानुं आ०, भीजोरानुं आ०.

केशरिन् पुं. (केशर+णिनि) सिं० -स पाटलायां गवि तस्थिवासं धनुर्धरः केशरिणं ददर्श-रघु० २।२९, धो०, नागकेशरनुं आ०, पुत्राग वृक्ष, भीजोरानुं आ०, अनुमानना पिता अ०क वानर.

केशरिणी स्त्री. (केशराः सन्ति अस्या इनि+ङीप्) सिं०, धो०.

केशरिसुत पुं. (केशरिणः सुतः) अनुमान.

केशरुहा स्त्री. (केश इव रोहति रुह्+क) भद्र०न्ति०का नामनुं वृक्ष.

केशरूपा स्त्री. (केशस्येव रूपं अस्याः) वन्दाक नामनुं वृक्ष.

केशलुञ्ज पुं. (केशान् लुञ्जति, लुञ्ज् अपनयने उप० स.) जैन साधु, मुनि.

केशव पुं. (केशाः प्रशस्ताः सन्त्यस्य) विष्णु, परमेश्वर -अहमेवासमेवाग्रे नान्यद् यत् सदसदत् परम् । पश्चादहं यदेतच्च योऽवशिष्येत सोऽस्म्यहम् ॥ - भाग० २. चतुः-श्लोक्याम्; -यस्मात् त्वया हतः केशी तस्मान्मच्छासनं शृणु । केशवो नाम नाम्ना त्वं ख्यातो लोके भविष्यसि ॥ - हरिवंशे ८०।६६, विष्णुनी योवीस मूर्तिमांसी अ०क मूर्ति, पाणीमां २७७ म०डुं, (त्रि.) सुं०२ केशवाणुं.

केशवकीर्तिन्यास पुं 'तंत्रसार' प्रसिद्ध विष्णुपूजना अंगभूत अ०क न्यास.

केशवत् त्रि. (केश+मतुप्) केशवाणुं, केशवाणीवाणुं.

केशवता स्त्री. (केशवस्य भावः तल्-स्व) केशवपशुं, विष्णुपशुं -केशवत्वम् ।

केशवपनीय पुं. अतिरात्र नामनी अ०क योगनी वे०.

केशवर्द्धिनी स्त्री. (केशा वर्द्धन्तेऽनया, वृध्+करणे ल्युट् ङीष्) सडदेवी नामनी वनस्पति.

केशवाणिज्य न. (जै. प्रा. केशवाणिज्ज) केशवाणा जवोनी व्यापार.

केशवादित्य पुं. काशीमां २७७ अ०क आदित्य.

केशवायुध पुं. (केशवस्यायुधं-आयुधाकारोऽस्त्यस्य)

आंभानुं आउ. (न.) विष्णुनुं अस्त्र, उधियार.

केशवार्क पुं. ज्योतिष निर्बंधकार अेक विद्वान्.

केशवालय, केशवावास पुं. (केशवस्यालयः-आवासपेचा)

विष्णुमंदिर, पीपणानुं आउ.

केशवृष्टि स्त्री. (केशानां वृष्टिः वृष्टिर्वा यया) केशनी

वृष्टि, केश-वाणनी वृष्टि करी अतावनारी विद्या.

केशवेश पुं. (केशस्य वेशः) केशबंध-रचना, कभरी-

बंधन, अंबोडी, योडलो -कुलधर्म केशवेशान् कारयेत्-
आश्वला० १।१७।१७ ।

केशहन्तृफला स्त्री. (केशहन्तृ फलमस्याः) शमीवृक्ष,

पीजडानुं आउ.

केशहस्त पुं. (केशानां हस्त इव) केशनी समूह, केशनी

ज्यथो -लक्ष्मीवान् सरसि रराज केशहस्तः-शिशु० ।

केशहन्त्री स्त्री. (केशान् हन्ति हन्+तृच्+ङीप्) पीजडानुं

आउ.

केशाकेशि अव्य. (केशेषु केशेषु गृहीत्वा प्रवृत्तं युद्धम्)

अन्योन्य-परस्पर केश पकडवापूर्वक करवाभां आवतुं
युद्ध - केशाकेश्यभवद् युद्धं रक्षसां वानरैः सह-भा.

व. अ० २८३।३७ ।

केशान्त पुं. (केशानन्तयति छेदनात् हन्ति अन्ति+अण्)

ते नामनी अेक संस्कार, जेने गौदानकर्म प्रकार पश
कडे छे. (पुं) केशनुं स्वरूप, केशनी अन्न भाग.

केशान्तिक त्रि. (केशान्तः केशपर्यन्तः परिमाणमस्य उन्)

केशना छेडा सुधीना मापनुं, केशना अंतभाग सुधी
पळीयनारुं.

केशारि पुं. (केशस्य अरिः) नागकेशरनुं आउ

केशारुहा स्त्री. (केशा आरोहन्ति अनया आरुह्+

क+टाप्) सडडेवी नामनी वता.

केशार्हा स्त्री. (केशं केशवर्णमर्हति अर्ह्+अण्) मळानीवी

वृक्ष. गणीनुं आउ.

केशि पुं. ते नामनी अेक दानव.

केशिक त्रि. (प्रशस्तः केशोऽस्त्यस्य टन्) श्रेष्ठ-उत्तम

केशवाणुं.

केशिका स्त्री. (केशीव कायति कै+क+टाप्) शतावरीनुं

वृक्ष, सतावण.

केशिध्वज पुं. निमिवंशनी अेक राजा.

केशिन् त्रि. (केशप्राशस्त्ये भूमि वा इनि) उत्तम अेवा

धक्षा केशवाणुं, केशना जेवी काणाशवाणुं.

(पुं. केश+इनि) सिंछ, सुंदर वाणवाणो, केशविद्या

प्रकाशक अेक गृहपतिस्वामी, द्वापर युगमां श्रीकृष्णे

मारेलो ते नामनी अेक असुर, अेक राक्षस जे

देवसेनाने उपाडी लई गयो छती तेने छंदे मार्यो.

(पुं. जै. प्रा. कोसि) परदेशी राजने समजवनार

पार्श्वप्रभुना संतानीय केशीकुमार, उदयन राजनी

भाजेज, केशी वासुदेव.

केशिनिषूदन पुं. (केशिन् निषूदयति नि+सूद्+ल्युट्)

वासुदेव, श्रीकृष्ण -संन्यासस्य महाबाहो ! त्वमिच्छसि

वेदितुम् । त्यागस्य च हृषीकेश ! पृथक्

केशिनिषूदनः ।। -भग० १८।१

केशिनी स्त्री. (केशाः तदाकारा जटाः सन्त्यस्य इनि ङीप्)

जटाभांसी वनस्पति, रुडा केशवाणी स्त्री, धक्षा

केशवाणी स्त्री, गुप्त रूपमां रडेव नवना प्रत्ये

दमयंतीअे मोकलेवी ते नामनी अेक दूती, कन्याना

रूपवाणी ते नामे अेक अप्सरा, पार्वतीनी अेक

सडयरी अडेनपडली, अजमीठ राजनी अेक राणी,

सगर राजनी अेक पत्नी, विश्रवानी पत्नी, रावणनी

अने कुंभकर्षणी माता केशिनी.

केशिसूदन, केशिहन् पुं. (केशिन् सूदयति, केशिन्

हन्ति हन्+क्विप्) श्रीकृष्ण.

केशी स्त्री. (केश+ङीप्) गणीनुं आउ, वनस्पति,

जटाभांसी, मडाशतावरी नामनी वनस्पति, लूतकेशी

वृक्ष, अजलोमा वृक्ष.

केशोच्चय पुं. (केशानामुच्चयः) केशनी समूह, केशनी

ज्यथो.

केश्य त्रि. (केशाय हितः यत्) केशना वधवाभां तथा

काणाशमां फायदाकारक, केशना छित माटे

(न. केश+यत्) कृष्णागरु, रंदन. (पुं. केशाय हितं

यत्) भांगरानुं आउ.

केसर न. (के जले सरति सृ+अच्) केशर शब्द

जुओ. (पुं.) केशर शब्दनी अर्थ जुओ. -

ललितविभ्रमबन्धविचक्षणं सुरभिगन्धपराजितकेसरम्-

रघु० ९।३६, -व्याकीर्णकेसरकरालमुखाः मृगेन्द्रा नामाश्च

भूरि मदराजिविराजमानाः -पञ्च० १।२०४ ।, -न

हन्त्यदूरेऽपि गजान् मृगेश्वरो विलोलजिह्वश्चलि-

ताग्रकेसरः-ऋतु० १।१४ ।

केसवर पुं. (केसरेण किञ्जल्केन वृणाति वृ+अच्)

केशर, कुंकुम.

केसराम्ल पुं. (के जलनिमित्ते सरति अम्लो रसोऽस्य)
 बीजैरु.

केसराचल पुं. (भूपद्मस्य केसरे स्थितः केसराकारतया
 वा स्थितः) शुभेरु पर्वत.

केसरिका स्त्री. (के जले सरति सृ+वुन्+टाप् इत्वम्)
 स्रष्टेवी नामनी वता.

केसरिन् पुं. (केसरा अस्त्यस्य इनि) घोडो, सिंहा-
 अनहुंकुरुते घनध्वनिर्नाहि गोमायुरुतानि केसरी -
 शि० १६।२५, -धनुर्धरः केसरिणं ददर्श-२।२९,
 पत्रागनुं जाड, नागकेसरनुं जाड, अेक जलना
 सरगवानुं जाड, उनुमाननी पिता- सूर्यदत्तवरः स्वर्णः
 सुमेरुनाम पर्वतः । यत्र राज्यं प्रशास्त्यस्य केसरी
 नाम वै पिता ॥ -रामा० ७।४०।१९ ।

केसरिणी स्त्री. (केसरिन्+ङीप्) सिंहा, घोडी.

केसरिसुत पुं. (केसरिणः सुतः) उनुमान, मारुति-
 अहं केसरिणः क्षेत्रे वायुना जगदायुना । जातः
 कमलपत्राक्षः हनुमान् नाम वानरः ।

कै (श्वा. पर. अक. अनिट्-कायति) अवाज करवी,
 शब्द करवी.

कैशुक न. (किशुकस्येदं अण्) केसुडु, आभरानुं इव.

कैकय पुं. (केकय स्वार्थे अण्, केकयानां राजा अण्,
 यादेरियादेशः) केकय देशनी राजा- कैकेयः ।

कैकयी स्त्री. (कैकय+ङीप्) केकय राजानी पुत्री, कैकेयी,
 दशरथ राजानी सौथी नानी पत्नी अने भरतनी
 माता- कैकेयी । -तं कर्णमूलमागत्य रामे
 श्रीर्न्यस्यतामिति । कैकेयी शङ्करेवाह पलितछत्रना
 जरा ॥ -रघु० १२।२ ।

कैकस पुं. (कीकसमस्थि सारतयाऽस्त्यस्य प्रज्ञा. अण्)
 ते नामनी अेक राक्षस.

कैकसी स्त्री. (कैकस+ङीप्) शुभादिनी कन्या, ते नामनी
 अेक राक्षसी.

कैङ्कर्य न. (किङ्करस्य भावः किङ्करस्य कर्म, किङ्करस्येदम्)
 दक्षपशुं -तत् तस्य कैङ्कर्यमलं भृतान् नो विग्ला-
 पयत्यङ्ग ! यदुसेनम् ॥ -भाग० ३।२।२२ ।

कैटज पुं. (कुटज-पृषो०) कुटज नामनुं वृक्ष, ईँदर
 जवनुं जाड.

कैटभ पुं. ते नामनी अेक दैत्य, जेने विष्णुअे माथी
 उती. -तदा द्वावसुरौ घोरौ विख्यातौ मधु-कैटभौ ।
 विष्णुकर्णमलोद्भूतौ हन्तुं ब्रह्माणमुद्यतौ ॥ -मार्कण्डेयपु.

कैटभजित् (कैटभं जितवान् जि+भूते क्विप्) विष्णु-
 कैटभारिः ।

कैटभी स्त्री. (कैटभ+अण् डीष) दुगाट्टेवी- एवं स्तुता
 तदा देवी तामसी तत्र वेधसा । विष्णोः प्रबोधनार्थाय
 निहन्तुं मधु-कैटभौ ॥ - मार्कण्डेयपु. १. ।

कैटभेश्वरी स्त्री० (" ") महाकाली देवी- कैटभं तु
 वशं वृत्वा गृहीत्वा तत्पुरीं यथा । तेन सा गीयते
 देवी पुराणे कैटभेश्वरी ॥ -देवीपु. ४५ अ० ।

कैट्य पुं. (किट् त्रासे घञ् केटं राति अतितिवक्तत्वात्
 रा+क +स्वार्थे घ्यञ्) वनस्थिति कायक्षण, करियातानुं
 जाड, पूतिकरंजनुं जाड, मीढणनुं वृक्ष.
 (पुं. कैट्य+स्वार्थे क) कैट्यकः ।

कैड्य पुं. (कैड्यं पृषो०) कैट्य शब्द शुओ.

कैतव न. (कितवस्य भावः कर्म वा० युवा० अण्)
 शठपशुं, कपट, थादाकी -धर्मः प्रोज्जितकैतवोऽत्र
 परमो निर्मत्सराणां सतां, वेद्यं वास्तवमत्र वस्तु
 शिवदं तापत्रयोन्मूलनम् ॥ -भाग० १।१।२; -हृदये
 वससीति मत्प्रियं यदवोचस्तदवैमि कैतवम्-कुमा०
 ४।९, जुगा२, जुगाट्टं, वैदूर्य, पश, डोड, शरत, मश्ल.
 (पुं.) धंतुशनुं जाड. (त्रि. कितव स्वार्थे अण्)
 कपटी, जुगारी, शठ.

कैतवक न. अयंकर अने संकटकारक जुगाट्टं.

कैतवप्रयोग पुं. (कैतवस्य प्रयोगः) संकटकारक धूत
 रमवुं, कपट करवुं.

कैतवेय पुं. (कितवायाः अपत्यम् ढक्) अंशुमान
 राजानी पुत्र-उलुक.

कैदार न. (केदार+अण्) भेतरोनी समुदाय -कैदारं
 क्षेत्रमुद्दिष्टं कैदारं तज्जलं स्मृतम् । कैदारं वार्यभिष्यदि
 मधुरं गुरुदोषकृत् ॥ - भावप्र० । पुं. भात, थोभा,
 शादि -कैदारा वात-पित्तघ्ना गुरवः कफ शुक्लाः ।
 कषाया अल्पवर्चष्का मेध्याश्चैव बलावहाः ॥ -
 भावप्र० । -कैदारकम् ।

कैदारिक न. (केदार+ठञ्) भेतरो, भेतरोनी समूह.
 कैदार्य त्रि. (केदारस्येदम्) क्षेत्रनुं, क्षेत्रसम्बन्धी.
 (न. केदार+ष्यञ्) भेतरो, भेतरोनी समूह.

कैत्र त्रि. (कित्ररस्येदम्) कित्ररनुं, कित्रर संबन्धी.
 (त्रि. कित्ररः तत्राम वर्षः आभिजनो निवासो यस्य)
 पोताना आपदादाओधी कित्रर भंडमां रडेनार, कित्रर
 वर्षमां रडेनार.

कैमुतिक पुं. (किमुत इत्यर्थात् आगतः ठक्) 'किमुत' अेना अर्थ उपरथी प्राप्त थनारो न्याय जेम घशा परिश्रमथी साध्य अेवुं काम करवाभां जे समर्थ होय ते थोडा परिश्रमथी साध्य अेवुं काम करी शकय अेभां शु नवार्थ -नूनं सर्वे क्षयं यान्ति किमुतेकं नदीरजः । -प्रायश्चित्ततत्त्वम्.

कैरलेय पुं. (केरलस्य राजा ढक्) केरल देशनो राजा, मलबार देशनो राजा.

कैरव न. (करोति सुखं कम्, के जले रौति रु+अच् कैरवो हंसः, तस्य प्रियम् अण्) पोयशुं-चंद्र विकाशी कमण -पुराणपूर्णचन्द्रेण श्रुतिज्योत्स्नाः प्रकाशिताः । नवुद्धिकैरवाणां च कृतमेतत् प्रकाशनम् ॥ - महा० १।१।८६ -चन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम्- भर्तुं २।७३ । शत्रु, वैरी. (न. किरव+ अण्) कपटबाण, ठगबाण, कपट वेश, डैतव.

कैरवी स्त्री. (कैरव डीष्) ज्योत्स्ना, चाँदनी.

कैरविणी स्त्री. (कैरवाणां समूहः इति डीप्) कुमुदिनी, चंद्रविकाशी कमणनो समूह-वेवो, कमणवाणुं तणव.

कैरविणीखण्ड पुं. (कैरविणीनां समूहः) पोयशानां वेवानो समूह.

कैरविणीफल न. (कैरविणीनां फलम्) पोयशानुं बीज.

कैरविन् पुं. (कैरवं प्रकाशयतयाऽस्त्यस्य इति) चंद्र.

कैरवी स्त्री. (कैरवस्य प्रिया अण्+डीप्) चंद्रनो प्रकाश, चाँदनी, ज्योत्स्ना, मेथी.

कैराटक पुं. (किरं पर्यन्तभूमिमटति अट्+ण्वल् ततः स्वार्थे अण्) अेक प्रकारनुं स्थावर विष.

कैरात पुं. (किरात इव शूरः अण्) बणवान, शक्तिमान, जेशवर -ईश्वराजुनयोर्युद्धं पर्वकैरातसंज्ञितम् । - महा० १।२।५०, करियातुं. (न. किरातदेशे भवः अण्) चंदननो अेक भेद. (त्रि. किरातस्येदम् अण्) बीवनुं, बीव संबंधी.

कैरातक न. (कैरात+स्वार्थे क) वनस्पति, करियातुं.

कैराल न. (किरं पर्यन्तभूमिमलति अल्+अण्, ततः स्वार्थे अण्) वावडींग.

कैराली स्त्री. (कैराल+डीप्) वनस्पति, वावडींग.

कैल न. (केलीनां समूहः) डीडा, भेव, रमत.

कैलास पुं. (के जले लासो दीप्तिरस्य, कैलासः स्फटिकस्तस्येव शुभ्रः अण्, केलीनां समूहः कैलं तेनास्यतेऽत्र आस्+घञ्) ते नामनो अेक पर्वत.

जेना उपर शिव अने कुबेर रहे छे - कैलासस्य त्रिदशवनितादर्पणस्यातिथिः स्या-मेघदू०; - जठर-देवकूटौ मेरोः पूर्वणाष्टादशयोजनसहस्रमुदगायतौ द्विसहस्रं पृथुतुङ्गौ भवतः । एवमपरेण पवनपारियात्रौ दक्षिणेन कैलासकरवीरौ प्रागायतौ-भाग०

कैलासनाथ पुं. (कैलासस्य नाथः) शिव, कुबेर - कैलासनाथं तरसा जिगीषुः-रघु० ५।२८; - कैलासनाथमुपसृत्य निवर्तमाना-विक्रम० १।२ ।

कैलासनिकेतन पुं. (कैलासः निकेतनमस्य) कुबेर, म.ड.देव, शिव.

कैलासयात्रा स्त्री. (कैलासयात्रामधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण्) 'उरिवंश'भां आवती अेक भाग.

कैलासौकस् पुं. (कैलास ओको यस्य) शिव, कुबेर.

कैवर्त पुं. (के जले वर्तते वृत्+अच् अलुक् सं० ततः स्वार्थे अण्) माछीमारनी जत -निषादो मार्गवं सूते दासं नौकर्मजीविनाम् । कैवर्तमिति यं प्राहुरार्यावर्त-निवासिनः ॥ -मनु० १०।३४, -मनोभूः कैवर्तः क्षिपति परितस्त्वां प्रति मुहुः -शा० ३।१६ । (पुं. कैवर्त+स्वार्थे क) कैवर्तकः ।

कैवर्तिका स्त्री. (कैवर्तीव इवार्थे कन् ह्रस्वः) वस्त्ररंग नामे माणवा देशभां प्रसिद्ध अेक वेवो.

कैवर्तिमुस्त न. (कैवर्त्याः कैवर्तपत्न्याः प्रियं मुस्तकं संज्ञायाम् कन् वा) अेक जतनी मोथ -कैवर्तमुस्तकम् ।

कैवर्ती स्त्री. (के जले वर्तते वृत्+अच् स्वार्थे अण्+डीष् वा कैवर्तस्य पत्नी) डैवर्त-माछीमारनी पत्नी, अेक जतनी मोथ -कैवर्तीमुस्तम् ।

कैवल न. (के वलते वल्+अच् स्वार्थे अण्) वनस्पति वावडींग.

कैवल्य न. (केवलस्य भावः घ्यञ्) आत्यन्तिकदुःखभना नाश थवाऽपी मुक्ति-भोक्ष- आत्यन्तिकदुःखत्रयविगम इति सांख्याः । पुरुषार्थशून्यानां गुणानां प्रतिप्रसवः कैवल्यम्, स्वरूपप्रतिष्ठा वा चितिशक्तिरिति योगिन आहुः । पुरुषस्य निर्लेपस्य कैवल्येन अवस्थानं कैवल्यम्-सर्वसं. पृ. ३३६ पात० । अद्वितीयब्रह्म-भावापत्तिरिति मायावादिनः । - निमित्तमप्रयोजकं प्रकृतानां वरणभेदस्तु ततः क्षेत्रिकवत्- पातञ्जले कैवल्यपादे ३. सूत्रम् । डेवण स्वऽप, भोक्ष प्राप्तिनी पूर्वावस्था, निराणापशुं, डेवणपशुं - मोहक्ष-याज्ञानदर्शनावरणान्तरायक्षयाच्च कैवल्यम्-इति जैनाः ।

(ન. કેવલ એ સ્વાર્થ ષ્યજ્) અદ્વિતીય વસ્તુ, એક જ વસ્તુ, (ત્રિ. કેવલ્યં સ્વરૂપત્વેનાસ્ત્યસ્ય) કેવલ્ય સ્વરૂપ જેને છે તે, એકલું, એકાકી.

કૌશિક ન. (કેશાનાં સમૂહઃ ઠક્) કેશનો સમૂહ, કેશનો જથ્થો. (પું. કેશ+ઠક્) શુંગાર, તે નામનો એક રાજા.

કૌશિકી સ્ત્રી. (કૌશિક+ઙીપ્) નાટક પ્રસિદ્ધ કેશિકી, આરભટી, સાત્વતી અને ભારતી એવી ચાર પ્રકારની વૃત્તિઓમાંથી તે નામની એક વૃત્તિ.

કૌશી સ્ત્રી. વનસ્પતિ પહાડમૂલ.

કૌશોર ન. (કિશોરસ્ય ભાવઃ કર્મ વા અજ્) કિશોરાવસ્થા, પંદર વર્ષ સુધીનું વય- કૌશોરકમ્ ।

કૌશોરિકેય પું. (કિશોરિકાયા અપત્યમ્ શુભ્રાદિ અપત્યે ઢક્) કિશોર અવસ્થાવાળી સ્ત્રીનો પુત્ર.

કૌશ્ય ન. (કેશાનાં સમૂહઃ કેશ+ષ્યજ્) ઘણા કેશ, રૂડા કેશ, કેશનો સમૂહ.

કોક પું. (કુક્ આદાને કોકતે-આદત્તે ચન્દ્રસુધામિતિ અચ) ચક્રવાક પક્ષી- કોકાનાં કરુણસ્વનેન સદશી દીર્ઘા મદમ્બ્યર્થના-ગીતગોં ૫૧૭, ચક્રવો વરુ- વને યૂથપરિભ્રષ્ટા મૃગી કોકૈરિવાદિતા-રામાં ૫૧૨૬૧ દેડકો, કાકીડો, ખજૂરીનું ઝાડ, વિષ્ણુ.

કોકડ પું. (કોકં તદ્રવં લાતિ લા+ક) એક જાતનો મૃગ, ચમરી મૃગ.

કોકદેવ પું. (કોક એવ દીવ્યાતિ દિવ્+અચ્) કબૂતર, પારેવું.

કોકનદ પું. (કોકાન્ નદતિ, નાદયતિ, નદ્+અચ્) રાતું કમળ, રાતું પોયણું -નીલનલીનામમપિ તન્વિ તવ લોચનં ધારયતિ કોકનદરૂપમ્-ગીતગોં ૧૦૧૫ । -કિંચિત્ કોકનદચ્છદસ્ય સદશો નેત્રે સ્વયં રજ્યતઃ- ઉત્તરં ૫૧૩૬ ।

કોકનદચ્છવિ પું. (કોકનદસ્ય ચ્છવિરિવ ચ્છવિર્યસ્ય) રાતો વર્ણ. (ત્રિ.) રાતું, રાતા રંગવાળું.

કોકબન્ધુ પું. (કોકયોર્મલનકારિત્વાત્ બન્ધુરિવ) મૂર્ચ, આકડાનું ઝાડ.

કોકરક પું. બ. તે નામનો એક દેશ.

કોકવાચ પું. (કોકસ્ય વાચેવ વાચા રવો યસ્ય) ચમરી મૃગ, એક જાતનો મૃગ.

કોકાગ્ર પું. (કોકસ્યેવાગ્રમસ્ય) એક જાતની વનસ્પતિ.

કોકામુખ ન. તે નામનું એક તીર્થ.

કોકાહ પું. (કોક એવ આહન્તિ આ+હન્+હ) ધોળો ઘોડો.

કોકિલ પું. (કુક્+ઇલચ્) કોયલ પક્ષી નર -ભાસ્કરોદયકાલડયં ગતા ભગવતી નિશા । અસૌ સુકૃષ્ણવિહગઃ કોકિલસ્તાત કૂજતિ-પુંસકોકિલો યન્મધુરં ચુકૂજ -કુમાં ૩૧૩૨ અંગારો.

કોકિલક ન. (કોકિલ+સંજ્ઞાયાં કન્) તે નામનો એક છન્દ.

કોકિલનયન પું. (કોકિલસ્ય નયન મેવ નયનમસ્ય) રાતા પુષ્પવાળું એક જાતનું વૃક્ષ. કોકિલાક્ષઃ (કોકિલસ્યાક્ષીવ રક્તાપુષ્પમસ્ય ટચ્) -શ્વેતકોકિ- લાક્ષમૂલં છાગીક્ષીરેણ સંયુતમ્ । ત્રિસપ્તાહેન વૈ પીતં ક્ષયરોગં ક્ષયં નયેત્ ॥ -ગારુડં ૧૧૩ અં- કોકિલાક્ષકઃ ।

કોકિલા સ્ત્રી. (કોકિલ+ટાપ્) કોયલ પક્ષીની માદા, વનસ્પતિ કાકીલી.

કોકિલાવાસ પું. (કોકિલસ્ય આવાસો યત્ર) આંબાનું ઝાડ.

કોકિલાસન ન. તંત્રશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારનું આસન.

કોકિલેક્ષુ પું. (કોકિલ એવ કૃષ્ણ ઇક્ષુઃ) એક જાતની શેરડી.

કોકિલેષ્ટા સ્ત્રી. (કોકિલસ્યેષ્ટા) મોટા જાંબુડાનું ઝાડ.

કોકિલોત્સવ પું. (કોકિલાનામુત્સવોડત્ર) આંબાનું ઝાડ.

કોકી સ્ત્રી. (કોક+ઙીષ્) ચક્રવાકી, વરુ-માદા, દેડકી, કાકીડી.

કોઙ્ક પું. બ. વ. તે નામનો એક દેશ.

કોઙ્કણ પું. બ. વ. તે નામનો એક દેશ -અથામ્યઙ્ગ સમારમ્ય કટિદેશસ્ય મધ્યગે । સમુદ્રપ્રાન્તદેશો હિ કોઙ્કણઃ પરિકીર્તિતઃ ॥; -દેશોડયં કૂર્મવિભાગે વક્ષિણસ્યાં દિશિવર્તતે । (ન. કોઙ્કણે ભવં કોઙ્કણ+ અણ્) કોંકણ દેશમાં બનેલું એક જાતનું અસ્ત્ર.

કોઙ્કણા સ્ત્રી. (કોઙ્કણદેશે ભવા અણ્ લુક્ ચ) પરશુરામની માતા રેણુકા.

કોઙ્કણાસુત પું. (કોઙ્કણાયાઃ સુતઃ) પરશુરામ, જમદગ્નિનો પુત્ર.

કોચ પું. (કુચ્+ઘચ્) સંકોચ, તે નામની એક જાતિ, તે જાતિ જ્યાં પુષ્કળ હોય તેવો દેશ. (ત્રિ. કુચ્+કર્ત્તરિ ણ) સંકોચ ઉપજાવનાર.

कोजागर पुं. (को जागर्ति इति लक्ष्म्या उक्तिरत्र काले) शरदपूर्णिमा, आश्विनमासनी पूनम -आश्विने पौर्णमास्यां चरेज्जागरणं निशि । कौमुदी सा समाख्याता कार्या लोकविभूतये ॥ लिङ्गपुं

कोट पुं. (कुट्+घञ्) कुटिलता, कोट, किल्लो, गढ, जूंपडी, छापरुं.

कोटक त्रि. (कुट्+ण्वुल) वांङ्कु वणनार, कुटिलतावाणुं, कुटिल थनार. (पुं) धर करनार ते नामनी अेक जाति, किल्लो, किल्लो बांधनार.

कोटचक्र न. (कोटस्य दुर्गस्य शुभाशुभज्ञापनाथो अष्टविधचक्रभेदः) 'नरपतिजयथर्था'मां कडेळुं किल्लानुं शुभ तथा अशुभ ज्ञप्तावनार अेक यकनो भेद.

कोटर पुं. (कोटं कौटिल्यं राति रा+क) वृक्षना र्कंध वगेरेमां गुफा जेवो पोली भाग - उपवनतरुकोटरे विहङ्गः-भोजप्रबन्धः ।

कोटरादि पुं पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द गण. यथा- कोटर, मिश्रक, सिधक, पुरग, शारिक वगेरे.

कोटरावण न. (कोटरं दुर्गसन्निकृष्टवनं तथाभूतवृक्षाणां वा वनम्) गुफा जेवुं पोलाण जे आउना र्कंधमां डोय अेवां आउवाणुं वन, किल्लानी पारेनुं वन.

कोटरी स्त्री. (कोटं कौटिल्यं रीणाति री वधे गतौ च क्विप्) नग्न स्त्री, पार्वती, दुर्गा.

कोटवी स्त्री. (कोटं कौटिल्यं दुर्गे वा वाति वा गतौ हिंसने क गौरा. डीष्) नग्न स्त्री, पार्वती, दुर्गादिवी -कोटं दुर्गं दुर्गनामानमसुरं वाति नाशयतीति दुर्गा ।

कोटि स्त्री. (कोटयते-छिद्यतेऽनया कुट्+ङ्) धनुषनी अग्र भाग -भूमिनिहितैककोटिकामुकम्-रघु० ११।८१, ७२कोठं वस्तुनो अग्र भाग, -अङ्गदकोटिलग्नम्-रघु० ६।१४; - सहचरी दन्तस्य कोट्या लिखन्-मा० १।३२; अस्त्रादिनी धार -हतान्यपि श्येनखाग्रकोटिव्यासक्तकेशानि चिरेण पेतुः-रघु० ७।४६, उत्कृष्टता, जेमां सो लाज आवे छे अेवी करोउनी संप्या -एकं दशं शतं चैव सहस्रमयुतं तथा । लक्षं च नियुतं चैव कोटिरबुदमेव च ॥ -अङ्कशास्त्रम् । पृक्का नामनी वनस्पति, संशयना आलम्बनवाणी अेवो वाढ - विप्रतिपत्ति-वाक्यजन्यकोट्युपस्थितिः । पूर्वपक्ष, 'दीलावती गणित' प्रसिद्ध अेक लंब रेखा, राशियकनो तृतीयांश, भीटाई, श्रेष्ठता.

कोटिक पुं. (कोट्या बहुधा कायति प्रकाशते कै+क) ईद्रगोप नामनी अेक कीडो.

कोटिकास्य पुं. (कोटिकस्येवास्यमस्य) शिबिदंशमां पेदा धयेल सुरथ राजनी पुत्र.

कोटिजित् पुं. (कोटिं कविकोटिं जितवान् जि+क्विप्) 'रघुवंश' आदि मडाकाव्योनी कर्ता कविदास.

कोटिज्या स्त्री. श्रद्धोनी स्पष्टता करवाना साधन उप धनुषनी अेक अवयव.

कोटितोर्थ न. अवन्तीदेशमां आवेळुं अेक तीर्थ, पंचनदान्तर्गत अेक तीर्थ.

कोटिपात्र न. (कोटिरग्रं पात्रं-पत्राकारं पात्रे जलाशये वा यस्य) वडाण चलाववानुं साधन ईड.

कोटिफल न. (कोटेः फलम्) त्रिकोण वगेरेनी कोटिनुं इव.

कोटिर पुं. (कोटिं राति रा+क) ईद्र, नीणियो, ईद्रगोप कीडो.

कोटि(टी)वर्ष न. (कोटिसंख्यकानि अन्नाणि वर्षति अत्र कोटि+वृष्+ अप्) आशासुरनी राजधानीनुं शडेरे वाङ्गपुर.

कोटि(टी)वर्षा स्त्री. (कोटिभिरग्रभागैर्वर्षति मधु) अेक जतनुं शाक.

कोटि(टी)श पुं. (कोट्या-राग्रेण रथति नाशयति कोटि+शो+क) भोधरी, उधोडी, क्षेत्र वगेरेन्ध डेईं भांगी नामवानुं अेक रणेन्द्र, वाङ्गुकी वंशनी ते नामनी अेक नाग -कोटिशो मानसः पूर्णः शतः पालो हलीमकः । -महा० १।५७।५ ।

कोटि(टी)शस् अव्य० (कोटि+शस्) करोउनी संप्यामां-गाः कोटिशः स्पर्शयता घटोष्नीः-रघु० २।४९ ।

कोटी स्त्री. (कोटि+डीष्) अेक जतनुं शाक. कोटि शब्दनी अर्थ जुओ.

कोटीर पुं. (कोटीमीरयति ईर्+अण्) शिशो(बूधण, ताज, मुकुट -कठोरे कोटीरे स्वलसि जहि जम्भारी-मुकुटम्-आनन्दलहरी ३०, जटा - कोटीर-बन्धनधनुगुणियोगपट्टव्यापारपारगममुं भज भूतभर्तुः-नै० ११।१८ ।

कोट्ट पुं. (कुट्टयन्ते शत्रवोऽत्र कुट्ट+घञ्) किल्लो, गढ. (न.) ते नामनुं अेक शडेरे, ते नामे अेक राजधानी -दुर्गपुर.

કોટ્ટવી સ્ત્રી. (કોટ્ટ વાતિ વા+ક ગૌરાં ડીષ્) નાગી છૂટા કેશવાળી સ્ત્રી, દુર્ગદેવી, બ્રાહ્મણસુરની માતા-તન્માતા કોટ્ટવી નામ નગના મુક્તશિરોરુહા । પુરોડવતસ્થે કૃષ્ણસ્ય પુત્રપ્રાણરિરક્ષયા ॥ -ભાગં ૧૦।૬૨।૨૦ ।

કોટ્ટવીપુર ન. (કોટ્ટવ્યા: પુરમ્) બ્રાહ્મણસુરનું શહેર, વાણપુર.

કોટ્ટાર પું. (કુટ્ટ+આરક) કૂવો, નાગર, તળાવ વગેરેનો ઘાટ, કિલ્લાબંધીવાળું નગર, દુર્ગ-કિલ્લો, લંપટ, દુશાચારી.

કોઠ પું. (કુઠિ+અચ્ ન લોપ:) એક જાતનો કોઠનો રોગ.

કોઠર પું. (કુઠિ+અર+પૃષોં) અંકોઠક નામનું વૃક્ષ. **કોઠરપુષ્પી** સ્ત્રી. (કોઠરસ્ય પુષ્પમિવ પુષ્પમસ્યા ડીષ્) એક જાતની વનસ્પતિ, વરધારો.

કોઢ પું. (કુઢિ+અચ્) ગોળ ચામડાં જેમાં થાય છે એવો કુષ્ઠરોગ.

કોઢર પું. (કુઢિ+અર પૃષોં) એક જાતનું વૃક્ષ.

કોણ પું. (કુણતિ વાદયત્યનેન કુણ્ કરણે કર્તારિ અચ્ વા) જેના વડે વીણા વગેરે વગાડાય છે તે - ભેરીમુદદ્ગવીણાનાં કોણસંઘટિત: પુન:- રામાં ૨।૭૧।૨૯, ધનુષ આકારનું લાકડું, ખૂણો- ભયેન કોણે ક્વચન સ્થિતસ્ય -વિક્રમાઢ્કં ૧।૧૯, - યુક્તમેતન્ન તુ પુન: કોણં નયનપદ્મયો:- ભામિં ૨।૧૭૩, ઘર વગેરેનો એક ભાગ- સ્વગૃહસ્યાજ્ઞને તેન ચત્વાર: સ્વર્ણપૂરિતા: । કુમ્ભાશ્વતુર્ષુ કોણેષુ નિગૂઢા: સ્થાપિતા ભુવિ ॥ -કથાસરિત્સાગર:, અસ્ત્રા વગેરેનો અગ્ર ભાગ, ધોકો, મંગળગ્રહ, શનિગ્રહ, બે દિશા વચ્ચેની દિશા- બિન્દુત્રિકોણવસુકોણદશારયુગમ્-તન્ત્રસાર:, ધનુષનો એક ભાગ, ઢોલ વગેરેને વગાડવાની દાંડી.

કોણકુણ પું. (કોણે મસ્તકૈકદેશે કુણતિ ચલતિ કુણ્+કળ્) માંકડ.

કોણપ પું. (કોણ+પા+ક) રાક્ષસ, પિત્તરોગ.

કોણાઘાત પું એક લાખ ઢક્કાઓ અને દશ હજાર ભેરીઓ એકી સાથે જ્યાં વગાડવામાં આવે તે વાઘનો સમુદાય -ઢક્કાશતસહસ્રાણિ ભેરીશતશતાનિ ચ । એકદા યત્ર હન્યન્તે કોણાઘાત: સ ઉચ્યતે-ભરત:, - કોણાઘાતેષુ ગર્જત્પ્રલયઘટઘટાન્યોડન્યસંઘટ્ચઢ્ક: -વેણીં ૧।૨૨, ધનુષાકાર દંડવડે વીણા વગાડવી.

કોણિ નિ. (કુણ્+ઇન્) ઠૂંઠા હાથવાળું, વાંકા હાથવાળું. **કોષ** પું. (કુય્+ઘજ્) એક જાતનો નેત્રરોગ, એક જાતનો ભગંદર રોગ, પડવું, ગલન, માનખંડન. (ત્રિ. કુથ્+અચ્) ગલિત, પડેલું, ગળી પડેલું.

કોદણ ન. (કૌ: શબ્દિતો ઢ્કો યસ્ય) ધનુષ-રે કન્દર્પ ! કરં કદર્થયસિ કિં કોદણટટ્કારવૈ: - ભર્ત્વં ૩।૧૦૦, -કોદણપાણિનિનદત્પ્રતિરોધકાનામ્ -માલવિં ૫।૧૦, ભ્રમર, ધનરાશિ- વિસ્ફૂર્જચ્ચઢ્ક-કોદણો રથેન ત્રાસયત્રધાન્ । (પું.) તે નામનો એક દેશ.

કોદાર પું. (ઈષદુદાર: કૌ: કાદેશ:) એક જાતનું ધાન્ય.

કોદ્રવ પું. (કૌ: સન્ દ્રવતિ દ્રુ+અચ્) એક જાતનું ધાન્ય, કોદરા- છિત્વા કર્પૂરખણ્ડાન્ વૃતિમિહ કરુતે કોદ્રવાણાં સમન્તાત્ -ભર્ત્વં ૨।૧૦૦

કોનાલક પું. (કોને જલોને અલતિ અપર્યાપ્નોતિ અલ્+ખ્વલ્) એક જાતનું જળચર પક્ષી.

કોન્વશિર પું. બ્રાહ્મણના શાપ વડે શૂદ્રપણને પામેલો ક્ષત્રિય.

કોપ પું. (કુપ્+ઘજ્) ક્રોધ, ગુસ્સો- વત્સ ! ક: કોપહેતુસ્તે કશ્ચ ત્વાં નાભિનન્દતિ -વિષ્ણુપુ. ૧।૧૧।૧૩, શૃંગાર રસનું એક અંગ, પ્રણય ક્રોપ- કોપં ન ગચ્છતિ નિતાન્તબલોડપિ નાગ:-પઞ્ચં ૧।૧૨૩, ધાતુનું વૈષમ્ય, ધાતુનું વૈષમ્ય કરનાર દોષનો એક જાતનો વિકાર.

કોપક્રમ પું. (કોપસ્ય ક્રમ:) ક્રોધનો ક્રમ. (ન. ઉપક્રમ્યતે આરમ્યતે કર્મણિ ઘજ્ કસ્ય બ્રહ્મણ: ઉપક્રમં-સૃષ્ટિ:) બ્રહ્માએ પ્રથમ જાણી લઈને પ્રારંભ કરેલી સૃષ્ટિ.

કોપજ્ઞ ન. (ઉપજ્ઞાયતે ઉપજ્ઞા, કસ્યોપજ્ઞા) ઉપરનો શબ્દ જુઓ.

કોપન ત્રિ. (કુપ્+તાચ્છીલ્યે યુચ્) ક્રોધી સ્વભાવવાળું, ગુસ્સાવાળું, ક્રોપ કરનાર- શરભ: શલભશ્ચૈવ કુપન: કોપન: ક્રથ: । -હરિવંશે ૪૧।૮૪. (પું.) તે નામનો એક અસુર. (ન.) ક્રોપનિષ્પાદક, ક્રોપનું સાધન દોષવિકારકારક એક વ્યાપાર- સ્વદોષકોપનાદ્ રોગ લભતે મરણાન્તિકમ્ -અનુગીતા-૧૪।૧૭।૧૩

કોપનક પું. (કોપન: કોપશીલ ઇવ કાયતિ કૈ+ક) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય. (ત્રિ. કોપન+સ્વાર્થે ક) ક્રોધી.

कोपना स्त्री. (कुप्यति इत्येवंशीला कुप्+युच्+टाप्) कोपवाणी स्त्री, कोधी स्त्री- कपासि कामिन् सुरतापराधात् पादानतः कोपनयावधृतः-कुमा० ३।८।
कोपनीय त्रि. (कुप्+कर्मणि अनीयर) द्वेषनी विषय, कोपने योग्य.
कोपपद न. (कोपस्य पदम्) कोधनो देभाव, जोटी कोप, कोपनुं स्थान.
कोपयत् त्रि. (कुप्+णिच्+त्च्) गुरुर्यो करावन्तर.
कोपयिष्णु त्रि. (कुप्+णिच्+इष्णुच्) कोप करावतुं, भीष्मने कोध करावन्तर.
कोपलता स्त्री. (कोपहेतुर्लता) ते नामनी अक वेलो.
कोपवत् त्रि. (कोप+मतुप्) कोपवाणुं, गुरुर्यावाणुं.
कोपवैरि पुं. अगथियानुं अउ.
कोपित त्रि. (कुप्+णिच्+क्त) गुरुर्यो करायेतुं, कोपायमान धयेव.
कोपिन् त्रि. (कुप्+णिच्+णिनि) कोपवाणुं, गुरुर्यावाणुं, कोधी, कोपसंपादक- सत्यमेवाति यदि सुदति मयि कोपिनीगीत० १०. । (पुं. अवश्यं कुप्यति णिनि) पाणीनुं कभूतर.
कोमल न. (कु+कलच् मुट् च) पाणी. (त्रि.) मृदु, कोमल- कोमलविटपानुकारिणौ बाहू-श० १।२१, - संपत्सु महतां चित्तं भवत्युत्पलकोमलम्-भर्तुं० २।६६, कठिष्ठ नर्डी ते, न२म, मनो७२, सुं६२- श्रुतिस्वखभ्रमरस्वनगीतयः कुसुमकोमलदन्तरुचो बभुः- रघु० १।३५, -निशा च शय्या च शशाङ्ककोमला- नैषध०, मधुर- रे रे कोकिलकोमलैः कलरवैः किं त्वं वृथा जल्पसि-भर्तुं० ३।१०, - कोमलकः, पाणी. (न.) कभणनी नाण-दां७ीमां रडेव तंतु.
कोमलता स्त्री. (कोमलस्य भावः तल्-त्व) कोमलपशुं, मृदुपशुं -कोमलत्वम् ।
कोमलपत्रक पुं. (कोमलानि पत्राणि अस्य) सरगवानुं अउ.
कोमलवलकली स्त्री. (कोमलं वल्कलं यस्याः) लवली नामनी लता.
कोमला स्त्री. (कोमल+टाप्) अक जातनुं वृक्ष, क्षीरिका वृक्ष, कोमल स्त्री.
कोमलासन न. मृगयर्म वगेरे यामडानुं आसन.
कोमासिका स्त्री. (इषदुमेवास्ते आस्+ण्वुल् टाप्+इत्वम्) कूटनुं इण, अक जातनी वनस्थिति- नालिका.

कोम्य त्रि. (कम्+कर्मणि ण्यत् षष्ठी०) कामना करवा योग्य.
कोयष्टि पुं. (कं जलं यष्टिरिवास्य षष्ठी० अत ओत्वम्) जलकूडो- प्रतुदान् जलपादांश्च कोयष्टिनखविष्करान्- मनु० ५।१३, काश्मर्याः कृतमालमुद्गलदलः कोयष्टि- कष्टीकृते-मा० १।७, पक्षी.
कोयष्टिक पुं. (कं जलं स्वार्थे+क) जलकूडो पक्षी.
कोयष्टिका स्त्री. (कं स्त्रियां टाप्) जलकूडो पक्षिणी.
कोर पुं. (कुल् संस्त्याने अच् लस्य रः वा कुल्+घञ्) शरीरमां रडेवो अक सांधो, संधिनो भेद, झूलनी कणी.
कोरक पुं. (कुल्+ण्वुल) झूलनी कणी- संनद्धं यदपि स्थितं कुरबकं तत्कोरकावस्थया -श० ६।३, - राधायाः स्तनकोरकोपरि चलन्नेत्रो हरिः पातु वः- गीत० १२, अक जातनुं भुगंधी द्रव्य, वनस्थिति कंडोव, कभणनी दां७ी- कोरकं कुडमलेऽपि स्यात् कक्कोलक- मृणालयोः-विश्व०. (न.) -मरुदवनिरुहां रजोवधूभ्यः समुपहरन् विचकार कोरकाणि - शिशु० ७।२६
कोरकित त्रि. (कोरक+इतच्) जेने कणी आवेव डीथ ते.
कोरङ्गी स्त्री. (कुर्+अङ्गच् गौरा० डीष्) जीष्णी अलथी- सूक्ष्मोपकुञ्चिका तुच्छा कोरङ्गी द्राविडीगुटिः -भाव प्र०, पीपर.
कोरदूष पुं. (कोरं संस्त्याने दूषयति दूषण्यन्तात् अण्) अक जातनुं धान्य, कोद्रा. पुं. कोरदूष्यः । (पुं. कोरं दूषयति दूष् अण्) कोरदूषकः-ईदृशो भविता लोको युगान्ते पर्युपस्थिते । वस्त्राणां प्रवरा शाणी धान्यानां कोरदूषकः -महा० ३।१९०।१८
कोरित त्रि. (कोर+जातार्थे इतच्) कणीवाणुं धयेव.
कोल पुं. (कुल् संस्त्याने अच्) लूंड, डुककर, नामुं वडाश, जोणी, शनिअड, चित्रक, आदिगन करवुं, भेटवुं, नितंअप्रदेश, झूला, जोणी, अक जातनुं शस्त्र, ते नामनी अक जाति, ते नामे अक राजा, यवक नामनी वनस्थिति, अक तोवानुं माप जोरडीनुं अउ. (न.) मरी तीजां, जोरडीनुं इण, जोर- शाणौ द्वौ द्रङ्क्षणं विद्यात् कोलं बदरमेव च । -चरके १२. अ० । (पु. ब.) ते नामे अक देश- पाण्डयैश्च केरलश्चैव कोलश्चोलश्च पार्थिव !, -उत्कलदेशा- दत्तरभागः ।

કોલક પું. (કુલ્+ખ્વલ્) વનસ્પતિ કંકીલ, અંકીઠ વૃક્ષ, કાળાં મરી, તીખી પીપર. (ન.) એક જાતનું સુગંધી દ્રવ્ય-મરી.

કોલકન્દ પું. (કોલ ઇવ કન્દોડસ્ય) એક જાતનો મહાકન્દ.

કોલકર્કટિકા સ્ત્રી. (કોલ ઇવ કર્કટિકા) મીઠી ખજૂરી.

કોલઘોળ્ટા સ્ત્રી. (કોલા ઘાસૌ ઘોળ્ટા ઘ) એક જાતની બોરડીનું ઝાડ.

કોલદલ ન. (કોલં બદરીફલમિવ દલમસ્ય) નખલી નામનું સુગંધી દ્રવ્ય.

કોલગારિ પું. દક્ષિણ દિશામાં આવેલો તે નામનો એક પર્વત.

કોલનાસિકા સ્ત્રી. (કોલસ્ય શૂકરસ્ય નાસિકેવ) રંકિણી નામની એક વનસ્પતિ.

કોલપુચ્છ પું. (કોલસ્ય શૂકરસ્યેવ પુચ્છોડસ્ય) કંક પક્ષી.

કોલમૂલ ન. (કોલં બદરીફલમિવ મૂલમસ્ય) પીપરીમૂળ, ગંઠીઝા.

કોલમ્બક પું. (કુલ્+અમ્બચ્+સંજ્ઞાયાં કન્) તાર રહિત તુંબડા વગેરે સહિત વીજ્ઞાનો અવયવ.

કોલવલ્લી સ્ત્રી. (કોલો વરાહ ઇવ વલ્લી) ઔષધિ ગજપીપર, -ચવિકાયાઃ ફલં પ્રાજ્ઞૈઃ કથિતા ગજપિપ્પલી । કપિવલ્લી કોલવલ્લી શ્રેયસીવ શિરશ્ચ સા ॥ -ભાવપ્ર૦, શૂકરપાટિકા નામે વનસ્પતિ. (કોલશિમ્બિકા, કોલશિમ્બી સ્ત્રી.) (કોલપાદાકારા શિમ્બિરસ્યાઃ)

કોલા સ્ત્રી. (કુલ્+જ્વલાં ણ+ટાપ્) ઔષધિ પીપર, ચલ્યક-ચવક નામની વનસ્પતિ -ચવ્યં તેજોવતી કોલા નાકુલી ઘ વિકોષણા । -વૈદ્યકરત્નમાલા, બોરડીનું ઝાડ, કોલ્હાપુર નામનું એક શહેર.

કોલાઝ્ય પું. બ. વ. તે નામનો એક દેશ.

કોલાપુર ન. (કોલેવ પુરમ્) દક્ષિણ ભારતમાં આવેલું તે નામનું એક શહેર, જેમાં લક્ષ્મીદેવીનું સ્થાનક-મંદિર છે.

કોલાવિધ્વંસિન્ ત્રિ. (કોલાં પુરભેદં વિધ્વંસિતું વસ્તું શીલમસ્ય વિશબ્દેન ધાતોરન્યાર્થપરત્વમ્) પર્વતમાં વસનાર મ્લેચ્છ, જેઓ કોલાહલ માત્રથી રાજ્યનો વિનાશ કરી નાખે તે.

કોલાહલ પું. (કુલ્-ઘજ્ તમાહલતિ અચ્) એક પ્રકારનો બહુ દૂર સુધી પહોંચનારો શબ્દ, ગરબડ -તતો હલહલાશબ્દઃ પુનઃ કોલાહલો મહાન્ । મહાન્ રાક્ષસનાદસ્તુ પુનસ્તૂર્યવો મહાન્ ॥ -રામા૦૩:૩૧:૧૪૧, -શીઘ્રં ધેરીનિનાદેન સ્ફુટકોલાહલેન વૈ-રામા.

કોલિ સ્ત્રી. (કુલ્+ઇન્) બોરડીનું ઝાડ -જાતિપત્રં કોલિપત્રં તથા ચૈવ મનઃશિલા । ઇમિશ્ચૈવ કૃતા વર્તિર્બદરાગ્નો મહેશ્વરઃ ! ॥ -ગારુડ૦ ૧૧૪ અ૦ ।

કોલિસર્પ પું. સગરે મ્લેચ્છ બનાવેલ તે નામનો એક ક્ષત્રિય.

કોલી સ્ત્રી. (કોલિ+હીપ્) બોરડીનું ઝાડ.

કોલૂત પું. તે નામનો એક દેશ. કુલૂત શબ્દનો અર્થ.

કોલ્યા સ્ત્રી. (કોલમર્હતિ કોલ+યત્+ટાપ્) ઔષધિ પીપર.

કોલ્લ પું. ભારતમાં આવેલો તે નામનો એક પર્વત.

કોવિદ પું. (કુઙ્ શબ્દે વિચ્ તં વૈત્તિ વિદ્+ક) વિદ્વાન પંડિત -પ્રાપ્યાવન્તોનુદયનકથાકોવિદઃશમવૃદ્ધાન્ -મેઘ૦ ૩૦, -ગુણ-દોષકોવિદઃ-શિ૦ ૧૪:૫૩, -ઇતિ રાજા ઉપાદિશ્ય વિપ્રા જાતકકોવિદાઃ । લબ્ધોપચિતયઃ સર્વે પ્રતિજમ્: સ્વકાન્ ગૃહાન્ ॥ ભાગ૦ ૧:૧૨:૧૨૯, -સમીક્ષ્યકારિણં પ્રાજ્ઞં ધર્મ્મકામાર્થકોવિદમ્-મનુ૦ ૭:૧૨૬ ।

કોવિદાર પું. (કું મૂર્મિ વિદ્યાણતિ વિ+દ્+અન્ પૃષો૦) રક્તકાંચનાર નામે એક વૃક્ષ -કોવિદારશ્કમરિકઃ કુદ્દાલો યુગપત્રકઃ । -ભાવપ્ર૦, -મન્દારઃ કોવિદારશ્ચ પારિજાતશ્ચ નામભિઃ । સ વૃક્ષો જ્ઞાયતે દિવ્યો યર્યૈતત્કુસુમોત્તમમ્ ॥ હરિવંશે-૧૨૪:૧૭૧ ।

કોવિદારક પું. (કોવિદાર+સ્વાર્થે ક) એક જાતનું રક્તકાંચનાર નામે વૃક્ષ.

કોશ પું. ન. (કુશ્યતે-સંશિલ્પ્યતે આધારાદૌ ઘજ્ કર્તારિ અચ્ વા, કુશ્+ઘજ્+અચ્ વા) વૃષણ, અંકીશ, સોનું, રૂપું, કળી -તિરશ્ચકાર ધ્રમરાભિલીનયોઃ । સુજાતયોઃ પદ્મજકોશયોઃ શ્રિયમ્ ॥ -રઘુ૦ ૩:૮, -ઇત્યં વિચિન્તયતિ કોશગતે દિવેરેફે હા હન્ત ! નલિની ગજ ઉજ્જહાર -સુભા૦ તલવારનું મ્યાન, સમૂહ, ક્ષણ વગેરેની વચ્ચેનો પદાર્થ, ગોળાકાર પદાર્થ, ધનાગાર, તિજોરી, ચામડી વગેરે આવરણ -અવ્યક્તમાહર્હદયં મનશ્ચ સ ચન્દ્રગાઃ સર્વવિકારકોશઃ

-भाग० २।१।३४, ६२।४।४। ६।३।४। ६।३।४। वेदान्त प्रसिद्ध
अत्रमय प्राणमय मनोमय विज्ञानमय आनन्दमय
वगेरे पांच कोश, मेघ, पक्षी वगेरेनुं ठंडुं, गलाशय,
सोनाइपानी वस्तु, अंगनुं रक्षणा करनार वस्त्र, -
अंगरभुं-कोट वगेरे, तपावेला लोढाने स्पर्श करावो
वगेरे, सोगंड, अक जतनुं यक्षपात्र, शब्दपर्याय
जषावनार ग्रन्थ, -कोषः -ते नामनो अक ऋषि,
अजानो -तमध्वरे विश्वजिते क्षितीशं निःशेषविश्राणि-
तकोष(श)जातम् -रघु० ५।१ -कोषकः ।
कोशकार पुं. (कोश करोति कृ+प्वल् उप. स.)
तलवारनुं म्यान बनावनार, अजानो करनार शब्दोनी
अजानो तैयार करनार, शब्दकोशनी निर्माता -कोशकार
इवात्मानं कर्मणाऽऽच्छाद्य युहति -भाग० ६।५।५२
अक जतनी शेरडी, अक जतनो डीडी, रेशमनो
डीडी -कोषकारः
कोशकृत् पुं. (कोशं खड्गाद्यावरणं वेष्टनं वा करोति
कृ+क्विप्) उपरनो अर्थ जुओ -कोषकृत् ।
कोशगृह न. (कोशस्य ग्रहम्) धन-अजानो राजवानुं
स्थल -कोषगृहम् ।
कोशग्रहण न. (कोशस्य ग्रहणम्) सोगंड लेवा ते. -
कोषग्रहणम् ।
कोशचञ्चु पुं. (कोशः चञ्चौ यस्य) सारस पक्षी -
कोषचञ्चुः ।
कोशपाल पुं. (कोशं राज्याङ्गधनसञ्चयं पालयति
पालि+अण्) धन वगेरेना अजानानुं रक्षणा करनार,
धनध्यक्ष पुरुष, अजानथी कोशपालकः, कोषपालकः,
-कोषपालः, कोषनायकः ।
कोशफल न. (कोशे फलमस्य) कंडोल वृक्ष, ओर. -
कोषफलः ।
कोशफला स्त्री. (कोशे फलमस्याः टाप्) मडाकोषातकी
नामनी वनस्थिति, नसोतर -कोषफला ।
कोशफली स्त्री. (कोशफल+गौरा० डीष्) त्रपुषी नामनी
वत्ता, कडकीनी वेळो -कोषफली ।
कोशयी पुं. (कुश+वा. अयी) सोना वगेरेथी पूर्ण.
कोशल (पुं. ब. व.) ते नामनो अक देश -कोशलो
नाम मुदितः स्फीतो जनपदो महान् । निविष्टः
सरयूतीरे प्रभूतधन-धान्यवान् ।। -रामा० १।५।५,
- पितुरनन्तरमुत्तरकोशलान् समधिगम्य समाधि-
जितेन्द्रियः-रघु० १।९, -मगध-कोस(श)ल-

केकयशासिनां दुहितरः-रघु० १।१७ । ते देशनो
अक राजा -कोषलः, कोसलः (त्रि.) कोशल देशमां
उत्पन्न थयेल.
कोशलक त्रि. (कोशल+स्वार्थे क) कोशल देशनो
रडेनार -रडेवासी -कोषलकः ।
कोशला स्त्री. (कुश+कल+टाप्) सरयू नदीना कंडा
उपर आवेळी अयोध्या नगरी -कोषला, कोसला ।
कोशलात्मजा स्त्री. (कोशलाधिपस्य आत्मजा) दाशरथि
रामचंद्रनी माता कौशल्या -कोषलात्मजा ।
कोशलाधिप पुं. (कोशलानामधिपः) अयोध्यानो राजा
-कोषलाधिपः, कोसलाधिपः, कोसलाधिपतिः,
कोसलेश्वरः ।
कोशलिक त्रि. कोशल देशमां जन्मेव, कोशलदेश संबंधी,
अयोध्या संबंधी. (न. कुशलाय कर्मणे दीयते ठक्
पृषो० ओत्वम्) लांय, पोतानुं कार्य साधवा माटे
राजाना कार्यकर मनुष्योने आपेळुं द्रव्य, रुश्वत -
कोषलिकम् ।
कोशवत् त्रि. (कोशोऽस्ति यस्य कोश+मतुप्)
अजानावाणुं, द्रव्यांगारवाणुं, मुकुलवाणुं, धनवान,
तलवारना म्यानवाणुं -कोषवत् ।
कोशवती स्त्री. (कोश+मतुप् डीष्) अजानावाणी स्त्री,
कोषातकी नामनी वनस्थिति -कोषवती ।
कोशवासिन् त्रि. (कोशे वसति वस्+णिनि) कोशनी
अंदर रडेनार डीडी प्राणी वगेरे, म्यानमां रडेनार
तलवार -कोषवासी ।
कोशवृद्धि पुं. (कोशस्य वृद्धिर्यत्र) अक जतनो रोग,
वधरावणनो रोग, कुरंडक वृक्ष (पुं.) - कोशवृद्धिः ।
(स्त्री) अजानानी वृद्धि, धनसंशुद्धमां वधारी -
कोषवृद्धिः ।
कोशशायिका स्त्री. (कोशे पिधानमध्ये शेते शी+प्वल्)
छरी, जमैयो, म्यानमां रडेनारी तलवार -कोषशायिका ।
कोशशुद्धि स्त्री. (कोशेन शुद्धिः) सोगंड भाई शुद्ध
धनुं, शपथ लई शुद्ध धनुं -कोषशुद्धिः ।
कोशस्कृत् पुं. (कोशं करोति कृ+क्विप् नि० सुट्)
रेशमनो डीडी -कोषस्कृत् ।
कोशस्य त्रि. (कोशे तिष्ठति स्था+क) कोशनी अंदर
रडेनार, म्याननी अंदर रडेनार. (पुं) शंभ वगेरे
कोशमां रडेनार जन्तु -कोषस्थः ।

कोशागार न. (कोशस्यागारम्) द्रव्यनी भ्रजनी राजवानुं
ठेकशुं, धनागार-कोषागारः ।

कोशाङ्ग न. (कोश इव अङ्गमस्य) बहुभूणी नामे
वनस्पति -कोषाङ्गम् ।

कोशातक पुं. (कोशमर्तति अत्+क्वुन्) वेदनी शाखानो
अक भेद, कठ शाखा, केश -कोशातकः ।

कोशातकिन् पुं. (कोशातकमस्त्यस्य) धंधो, उद्योग,
व्यापार, व्यापारी, वडवानल-समुद्रनी नीचे रडेनारो
अग्नि.

कोशातकी स्त्री. (कोश+अत्+क्वुन्+ङीष्) पटोलनी
वेली -कोशातकी फलं स्वादु मधुरं वात-पित्तनुत् ।
विपाके च कफं हन्ति ज्वरे शस्तं प्रदिश्यते । -
हारीते १०. अ०, अध्याडो नामनी वनस्पति. (पुं.)
कोशातकी । -कोशातकीनां स्वरसेन नस्यम्-
वैद्यकचक्रपाणिसंग्रहे ।

कोशाध्यक्ष पुं. (कोशस्य अध्यक्षः) द्रव्यना भ्रजनी
उपर टेजरेभ राजनार पुरुष, यक्षराज, कुबेर -
कोषाध्यक्षः ।

कोशापहरण न. (कोशस्यापहरणम्) भ्रजनी वृंत्वो. -
कोषापहरणम् ।

कोशाग्र पुं. (कोशे आम्र इव) जेमां पुष्कण इण आवे
छे ते अक वृक्ष -कारञ्जं वा सार्षपं वा क्षतेषु क्षेप्यं
तैलं शिशु-कोशाग्रयोर्वा-सुश्रुते ९. अ०, जंगली आंबो
-कोशाग्रः ।

कोशिन् त्रि. कोश+इनि) कोशवाणुं, भ्रजनावाणुं,
कोशयुक्त, म्यानवाणुं. (पुं.) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध जाननी
अक रोग, आंबानुं आउ -कोषी । (त्रि.) कोषिन् ।

कोशिला स्त्री. (कोश+इलच्+टाप्) रानी मगनुं आउ,
मुद्गपर्णा नामे वनस्पति -कोषिला ।

कोशी स्त्री. (कुश्+अच्+ङीष्) थंपल, सपाट, यामडानी
भोजडी, धान्य वगेरेनी अन्नभाग -कोषी

कोष्ठ पुं. (कुष्+थन्) घरनी मध्य भाग -सा
वानरेन्द्रबलरुद्धविहारकोष्ठश्रीद्वारगोपुरसदोमलभीविटङ्का
-भाग० ९।१०।१७, पेटनी मध्य भाग, - स्थानान्या-
माग्निपक्कानां मूत्रस्य रुधिरस्य च । हृदूण्डुकः
फुषफुषश्च कोष्ठ इत्यभिधीयते ॥ कोठी, अनाज
वगेरे राजवानुं साधन कोठी -कश्चित् कोषश्च कोष्ठश्च
वाहनं द्वारमायुधम् । आयश्च कृतकल्याणैस्तव
भक्तैरनुष्ठितः ॥ - महा० २।५।६८ । शरीरमां

रडेल आम वगेरेनुं स्थान, रातो कोठ. (न.) अनाज
राजवानी वजार, कोठार, कोठी. (त्रि.) पोतानुं,
आत्मीय, स्वकीय.

कोष्ठक पुं. (कोष्ठ+स्वार्थे क) वजार, कोठार, पाशी
वगेरे लरी राजवानुं टांडुं, तिजोरी, धनागार.

कोष्ठागार न. (कोष्ठम् आगारमिव) कोठार, वजार,
अनाज राजवानुं स्थण -पर्याप्तभरितकोष्ठागारं
मांसशोणितैर्मे गृहं भविष्यति-वेणी० ३. ।

कोष्ठागारिक त्रि. (कोष्ठागारे भवः तत्र नियुक्तो वा
ठन्) कोठारमां थनार, कोठारना रक्षण भाटे निभेव
अधिकारी

कोष्ठागारिन् पुं. (कोष्ठरूपमगारमिवास्त्यस्य इनि) अक
जतनी कीडे.

कोष्ठाग्नि पुं. (कोष्ठस्य अग्निः) जठराग्नि -जठरानलः ।

कोष्ण न. (ईषदुष्णम् कोः कादेशः) लगार गरम
स्पर्श, थोडी उष्णता. (त्रि.) लगार गरम, थोडुं ठिनुं
-भुवं कोष्णेन कुण्डोष्णी मेध्येनावधृयादपि-रघु० १।८४।

कोष्ण त्रि. (कोषे हृदयकोषे भवः यत्) हृदयकोषमां
थनार मांस पिण्ड वगेरे -कोश्य

कोहड पुं. (कौ हलति हल्+अच्) अक जतनुं वाद्य,
अक जतनुं मद्य, नाटकशास्त्रकार अक मुनि- कोहलो
देवशर्मा च मौद्गल्यः समसौरभः -महा० १।५३।९।

कोहल पुं. (कौ हलति हल्+अच्) उपरनी अर्थ
जुओ. मद्य-दा३ -त्रिदोषो मेघवृष्यश्च कोहलो वदनप्रियः-
सुश्रुते ४५ अ० ।

कोहनीय, कोहित पुं. ते ते नामना ऋषिओ.

कौकिली स्त्री. (कौकिलेन दृष्टा अण्+ङीष्) कोकिल
ऋषिओ जेवेली सौत्रामणी- द्वे सौत्रामण्यो-कौकिली
चरकसौत्रामणी च लाट्या० -श्रौ. सू.

कौकुट्टक पुं. ब. ते नामनी दक्षिणमां आवेवी देश.

कौकुन्तक पुं. ब. व. ते नामनी देश.

कौकुत्य न. (कृतितं कृत्यं स्वार्थे अण्) भराभ काम,
कुर्म दुष्कृति, अनुत्पन्नो विषय- कौकृत्यमनुत्पणे
स्वादयुक्तकरणेऽपि च-मेदिनी ।

कौकुट्टिक पुं. (कुक्कुटी मायां पादपतनदेशं च पश्यति
ठक्) दंभी, कपटी, ढोंगी, पोताना पज नीचे खवजंतु
न मरी जाय अवा विचारथी जाली पजे थालनार
यति संन्यासी वगेरे.

कौकुट्टिकन्दल पुं. (कौकुट्टिः स इव कन्दलः) अेक
 ज्ञतनो सर्प.
कौक्ष त्रि. (कुक्षौ बद्धः) दूषे आंधेलुं, उदर साधे
 संबंध राजनार, दूषे आंधेल अलंकार वगेरे.
कौक्षक त्रि. (कुक्षौ देशभेदे भवः वुञ्) कुक्षि नामना
 देशमां थनार.
कौक्षेय त्रि. (कुक्षौ भवः ढञ्) डेउ उपर आंधेल
 तलवार वगेरे -असि कौक्षेयमुद्यम्य चकारापनसं
 मुखम्-भट्टि० ४।३१, पेट उपर थनार.
कौक्षेयक पुं. (कुक्षौ बद्धः ढकञ्) डेउ आंधेल अङ्ग,
 तलवार- कौक्षेयकेन सन्निहितविषधरेणव चन्दनलता-
 कादम्बरी० । -वामपार्श्ववलम्बिना कौक्षेयकेन-
 का० ८.।
कौङ्क पुं. (कोङ्क एव) कौंक्ष देश.
कौङ्कण पुं. व. व. (कोङ्कण+अण्) कौंक्ष देश. (पुं.)
 कौंक्ष देशनो राज.
कौङ्किण न. व. व. (कोङ्कण पृषो०) कौंक्ष देश.
कौञ्च पुं. (क्रौञ्च एव स्वार्थे अण्) कौंथ पर्वत.
कौञ्चदारण पुं. (क्रौञ्च+ट्+युच्) कार्तिकश्वाभी.
कौञ्जर त्रि. (कुञ्जरस्येदमण्) डधीनुं, डधी संबंधी.
कौञ्जायन पुं. व. (कुञ्जस्यापत्यानि कुञ्जा० गोत्रापत्ये
 फञ्) कुंज ऋषिनी संतति.
कौञ्जायनी स्त्री. (कुञ्जस्यापत्यं स्त्री कौञ्जायन+डीप्)
 ब्राह्मणी, ब्राह्मण स्त्री.
कौञ्जायन्य पुं. कुंज ऋषिनो गोत्रपुत्र.
कौञ्जि पुं. स्त्री. (कुञ्जस्य अपत्यं पुमान् इञ्) कुंज
 ऋषिनो पुत्र.
कौट पुं. (कुटे अद्रिशङ्गे भवः अण्) कुटञ् वृक्ष, ईद्र
 जवनुं आउ. (त्रि. कुट्यां भवः अण्) स्वतंत्र, कपटी,
 असत्यवादी. (न. कूटस्य भावः) मिथ्या कडेवुं,
 जोठी साक्षी आपवी. (त्रि. कूटस्येदम्) धरनुं, धर
 संबंधी, धरमां थनार. (त्रि. कूट+अण्) दगलभाज,
 अप्रामाणिक, कपटी, जुडाशा भरेवुं, झंसामां सपडायेव.
कौटकिक त्रि. (कूटकं मांसकूटं पण्यमस्य ठञ्) मांस
 वेथनार, भाटकी, कसाई.
कौटज पुं. (कौटे जायते जन्+ड) कुटञ् वृक्ष, ईद्र
 जवनुं आउ.
कौटजभारिक त्रि. (कूटजस्य भारं हरति वहत्यावहति
 वा ठञ्) ईद्रजवनुं भारने वडन करनार, डींथकी
 लई जनार.

कौटजिक त्रि. (कूटजं भारभूतं हरति वहत्यावहति
 ठञ्) भारभूत कूटजने वडेनार, डींथकी लई जनार.
कौटतक्ष पुं. (कोटः स्वतन्त्रः तक्षा टच् समा०) स्वतंत्र
 अेवो सुथार.
कौटत्य न. (कूट+कलच् स्वार्थे ष्यञ्) कुटिलता,
 वकता. (पुं.) ते नामनो अेक ऋषि, याज्ञक्य.
कौटसाक्षिन् पुं. (कौटश्चासौ साक्षी च) जोठी साक्षी,
 जूठी साक्षी.
कौटसाक्ष्य न. (कूटसाक्षिणो भावः कर्म वा ष्यञ्)
 जोठी साक्षी.
कौटि पुं. (कूटस्यापत्यम् इञ्) अप्रामाणिक भाषसनी
 बाणक, जोटुं जोलनार भाषसनी पुत्र.
कौटिक पुं. (कूटेन मृगबन्धनयन्त्रेण चरति ठक्) शिकारनां
 साधन उपर जवनार, मांस वेथनार. (त्रि. कूट+
 चतुरर्थ्याम् कुसु० ठक्) कूटनी पर्वतना शिभरनी
 समीपनो प्रदेश वगेरे.
कौटिलिक त्रि. (कुटिलिकया-गतिविशेषेण लौहेन वा
 हरति मृगान् अङ्गारान् वा) शिकारी, भाटकी, लुडार.
कौटिल्य पुं. (कुटिल+स्वार्थे ष्यञ्) याज्ञक्य मुनि. -
 कौटिल्यं कचनिचये कर-चरणाधरतले रागस्ते ।
 काठिन्यं कुचयुगले तरलत्वं नयनयोर्वसति ।। -
 काव्यप्र० । - कौटिल्यः कुटिलमतिः स एष येन
 क्रोधान्नौ प्रसभमदाहिनन्दवंशः -मुद्रा० १।७.
 (न. कुटिलस्य भावः ष्यञ्) कुटिलता, वकता.
कौटिगव्य पुं. (कुटिगोः ऋषेरपत्यं गोत्रापत्यम्) कुटिगु
 ऋषिनो गोत्र पुत्र.
कौटीय त्रि. (कूट+चतुरर्थ्यां कृशाश्चा० अण्) पर्वतना
 शिभरनी पासेनो प्रदेश वगेरे.
कौटीर्य त्रि. (कुटीरः केवल एव स्वार्थे ष्यञ्) डेवल,
 असडाय, अेकलुं.
कौटीर्या स्त्री. (कौटीर्या यस्याः) दुर्गा, पार्वती देवी.
कौटुम्ब त्रि. (कूटुम्बं तद्भरणं प्रयोजनमस्य अण्) कुटुम्बना
 भरण-पोषणमां उपयोगी द्रव्य.
कौटुम्बिक त्रि. (कूटुम्बे तद्भरणे प्रसृतः ठक्) कुटुम्बनुं
 भरण-पोषण करवामां भशगूल -पदे पदेऽप्यन्तर-
 वहिनादितः कौटुम्बिकः क्रुध्यति वै जनाय- भाग०
 ५।१३।८ । (त्रि. कूटुम्बे भवः ठक्) कुटुम्बमां
 थनार.

कौट्य त्रि. (कूट+चतुरर्थ्या ण्य) पर्वतना शिखरनी समीपनी प्रदेश वगेरे.

कौट्या स्त्री. (कूटस्यापत्यम् इञ् स्त्री. कौटिः सैव कौट्या ष्यङ्) शूढा भाषासनी छोकरी.

कौठारिकेय त्रि. (स्वल्पा कुठारी कुठारिका तस्या इदम् शुभ्रादि ढक्) नानी कुडाडी संबंधी.

कौडविक त्रि. (कुडवस्य वापः ठञ्) अेक कुडव जेटवुं धान्य वाववा योग्य भेतर वगेरे. (त्रि. कुडवं तत्परिमितमत्रं पचति संभवति अवहरति वा ठक्) अेक कुडव जेटवुं धान्य समाय तेवुं पात्र वगेरे, अेक कुडव जेटवुं धान्य रांधनार अथवा लई जनार.

कौडेयक त्रि. (कुड्या तत्र जातादि कर्त्र्या ढकञ्) कठोर करवा योग्य जमीनमां उत्पन्न थयेव वगेरे.

कौणकुत्स्य पुं. ते नामना अेक ऋषि.

कौणप पुं. (कुणपः शवः भक्ष्यत्वेनास्त्यस्य अण्) राक्षस. -न कौणपाः शृङ्गिणो वा न च देवाब्जनस्रजः -महा० १।१७।१।१४

कौणपदन्त पुं. (कौणपस्य दन्ता इव दन्ता अस्य) भीष्मपितामह.

कौणपाशन पुं. (कौणपस्याशनमिवाशनमस्य) अेक जातनी साप.

कौण्डपायिन् पुं. व. व. (कुण्डमेव कौण्डं तेन पिबति) सोमयाग करनार यजमान. (न. कुण्डपायिनामिदम् अण्) सोमयाग करनार यजमान संबंधी अथनरुप अेक सत्र.

कौण्डल त्रि. (कुण्डलमस्त्यस्य अण्) कुंडलवाणुं, कुंडलयुक्त.

कौण्डलिक त्रि. (कुण्डल चतुरर्थ्या ठक्) कुंडलनी पारिनी प्रदेश वगेरे.

कौण्डाग्निक त्रि. (कौण्डे अग्नौ भवः वुञ्) कुंड संबंधी अग्निमां थनार.

कौण्डायन त्रि. (कुण्डस्य अदूरदेशादि पक्षां चतुरर्थ्याम् फक्) कुंडनी समीपनी प्रदेश.

कौण्डिनेयक त्रि. (कुण्डिने जातादि कर्त्र्यां ढकञ्) कुण्डिनपुरमां उत्पन्न थयेव.

कौण्डिन्य पुं. (कुण्डिनस्यर्षोत्रापत्यम् गर्गां यञ्) कुंडिन ऋषिना गीत्रपुत्र.

कौण्डित्य न. कुंडिनपुर-भीमक राजनी राजधानी. (पुं.) ते नामे अेक मुनि.

कौण्डित्यक पुं 'सुश्रुत'मां कडेव ते नामनी विष्ठा अने मूत्रमां रडेवो अेक कीडो.

कौण्डोपरथ पुं. ते नामनी आयुधशुवी संघ.

कौण्य न. (कुणस्य भावः ष्यञ्) अडस्तपशुं, दूढा हाथवाणापशुं, डस्तरडितपशुं.

कौतस्कृत त्रि. (कृतः कृतः भवः अण्) क्यां क्यांथी थनार. (अव्य.) कोरं पण ठेकाणे, क्यांथी, क्या स्थणेथी.

कौतस्त त्रि. (कृतस्त्ये भवः अण् नि. वेदे यलोपः) क्यांथी थनार.

कौतुक न. (कुतुकस्य भावः युवादि० अण् प्रज्ञा० स्वार्थे अण् वा) कुतूहल, आश्चर्य -चक्रतुःकौतुकोद्गीर्वां सभां चित्रांपितमिव-राजतरङ्गिणी, मांगदिक डस्तसूत्र-विवाहिकैः कौतुकसंविधानैः-कुमा०, ७।२. उत्सव-कथं सुतायाः पितृगेह-कौतुकं निशम्य देहः सुरवर्य ! नेङ्गते-भाग० ४।३।१३, अमिवाध-१२५- पश्यन्त्यास्तं नृपं तस्याः लज्जाकौतुकयोर्दृशि-कथासरित्, नर्म-भुशुकी- श्रीमद्भिस्तत्पदन्यासेः सर्वतः कृतकौतुका-भाग० १।१७।२५ उर्ध्व, परंपराथी रावी आवेवुं मंगण, गीत वगेरे भोग, भोगकाण, सुभ.

कौतूहल न. (कुतूहलस्य तदन्वितस्य भावः कर्म वा युवा अण् प्रज्ञादि स्वार्थे अण्) कुतूहल, आश्चर्य, उत्कंठा, उत्सुकपशुं- महत् कौतूहलं मेऽस्ति हरिश्चन्द्रकथां प्रतिमार्कं ८।१, - विषयव्या-वृत्तकौतूहलः- विक्रम० १।१. (न. कुतूहल ब्राह्मणां स्वार्थे ष्यञ्) कौतूहल्यम् ।

कौतोमत पुं. (कुतोमतस्य अपत्यम् ऋष्यण्) ते नामना अेक ऋषि.

कौत्ता पुं. (कुत्सस्य ऋषेरपत्यम् ऋष्यण्) कुत्सेनी अपत्य अेक ऋषि. (न. कुत्सेन दृष्टं साम अण्) कुत्से ऋषिअे जेयेवुं विकृतियागमां गावा योग्य सामवेदनो अेक भेद.

कौथुम त्रि. (कुथुम वेदशाखाभेदमधीते वेद वा अण्) कुथुम नामनी वेदशाखानो अभ्यास करनार, अथवा तेने ज्ञानार.

कौदालीक पुं. (कुं दारयतीति कुदारः, तेन आचरतीति इकन् र- लयोरैक्याद् रस्य लत्वम्, कुदालीक स्वार्थे अण्) धोबणमां कोणीथी उत्पन्न थनार अेक वषसंकर जाति.

कौद्रविक न. (कोद्रवो निमित्तमस्य ठञ्) संयत्नप्र-
सौवर्चलम् ।

कौद्रवीण न. (कोद्रवस्य भवनं क्षेत्रम् कोद्रव+खञ्)
कोद्री जेमां थठ् शके तेवुं जेतरे.

कौद्रायण पुं. (कुद्रस्य ऋषेयुवापत्यम् फक्) कुद्र ऋषिनुं
युवा-प्रपीत्रादि अपत्य. (पुं.) कुद्र ऋषिनुं युवापत्य.

कौनख्य न. (कुनखिनो भावः ष्यञ् टिलोपः) जराज
नभरूपे अक रोग.

कौन्तायनि त्रि. (कुन्ती चतुरथ्यां कर्णा, फिञ्) कुन्तीअ
क्रेल.

कौन्तिक पुं. (कुन्तः प्रहरणमस्य ठञ्) भावो धारण
करनार थोद्धो.

कौन्ती स्त्री. (कुन्तिषु देशेषु भवः अण् डोष्) लक्ष्मणविनी
नामनी औषधि -हरेणुः रेणुका कौन्ती ब्राह्मणी
हेमगन्धिनी - वैद्यकरत्नमाला, सुवासिक द्रव्य विशेष,
रेणुक बीज.

कौन्तेय पुं. (कुन्त्याः अपत्यम् ढक्) कुन्ती पुत्र युधिष्ठिर,
भीम अने अर्जुन -कौन्तेय ! प्रतिजानीहि न मे
कर्मफले स्पृहा-भगः; -मा कर्तव्यं गच्छ कौन्तेय !
नैतत् त्वय्युपपद्यते-भगः २।३, सा६७।नुं अ७.

कौप त्रि. (कूपस्येदम् अण्) कुंवानुं पाणी वगेरे- वसन्ते
कौपं प्रासवणं वा ग्रीष्मेष्वेवम्-सुश्रुते, कुंवा संबंधी.

कौन्द त्रि. (कुन्दस्येदमण्) भोगरानुं, भोगरा संबंधी.

कौपीन न. (कूपे पतनमर्हति खञ्) अकार्य, पाप, गुह्य
प्रदेश, यीर, लंगोट, लंगोटी- कौपीनं परिधाय
चर्मकारिणः शम्भुः पुरो धावति-उद्धटः, -विभ्रयाद्
यद्यसौ वासः कौपीनाच्छादनं परम्- भागः ७।१३।२
-कौपीनं शतखण्डजर्जरतरं कन्था पुनस्तादृशी-भर्तृ०
३।१०।१, पुरुषचिह्न.

कौपीनवत् त्रि. (कौपीन+मतुप्) लंगोटीवाणुं -कौपीन
वन्तः खलु भाग्यवन्तः-पुरा०

कौपोदकी स्त्री. (कौमोदकी पृषो०) विश्वुनी गदा. -
कौमोदकी ।

कौबेर त्रि. (कुबेरस्य इदम् अण्) कुबेरनुं, कुबेर संबंधी.
(त्रि. कुबेरो देवता यस्य अण्) कुबेर जेनो देवता
छे ते- कौबेरदिग्भागमपास्य मार्गम्- शिशु०.
(पुं. कुबेर अण्) कुष्ठ नामे अक जतनुं वृक्ष.

कौबेरिकेय पुं. स्त्री. (कौबेरिकाया अपत्यं शुभ्रा० ढक्)
कुबेरिकानो पुत्र.

कौबेरी स्त्री. (कौबेर स्त्रियां डोष्) कुबेरनी दिशा वगेरे,
उत्तरदिशा- दिग्विभागे तु कौबेरी दिक् शिवा
प्रीतिदायिनी -तिथ्यादि०, -ततः प्रतस्थे कौबेरीं
भास्वानिव रघुदिशम्-रघु० ४।६६ ।

कौमार त्रि. (कुमारस्येदमण्) कुमार संबंधी, कार्तिक-
स्वामी संबंधी, कार्तिकस्वामीनुं, तरुण, मृदु,
कुमारदशाने पाभेक्षुं, सनत्कुमारनुं. (न. कुमारस्य
भावः) कुमारपणुं, भाणकपणुं, वयोवस्थानो अक भेद-
देहिनोऽस्मिन् यथा देहे कौमारं यौवनं जरा-भगः
२।१३; -यः कौमारहरः स एव हि वरः-काव्य० ।
(पुं. कुमार+अञ्) कुंवारी कन्याने परशुनारो पुरुष,
सनत्कुमारनी सृष्टि.

कौमारक त्रि. (कौमार स्वार्थे क) कुमारपणुं, भाणकपणुं.
-कौमारकेऽपि गिरिवद् गुरुतां दधानः -उत्तर० ६।१९ ।

कौमारायण पुं. स्त्री. (कुमारस्य गोत्रापत्यम् नडा० फक्)
कुमार नामना ऋषिनो गोत्रपुत्र.

कौमारिक पुं. धर्मी कन्याओनो पिता.

कौमारिकेय पुं. स्त्री. (कुमारिकायाः अपत्यं शुभ्रादि० ढक्)
कुंवारी कन्यानी पुत्र- कानीनः ।

कौमारी स्त्री. (अपत्नीकं कुमारं पतिमुपपन्ना स्त्री) जेथे
बीज स्त्री करी नथी तेवा पतिनी पत्नी -
उपालभ्यमपश्यन्तः कौमारी पतताम्बर ! ।। भट्टि०
७।१० । (स्त्री. कुमारस्येयमण् डोष्) कुमार संबंधी
येथा वगेरे- कौमारी दर्शयंश्चेष्टां प्रेक्षणीयो व्रजौकसाम्-
भागः ३।२।२८, कार्तिकस्वामीनी ते नामनी शक्ति,
मातृकानो अक भेद- कौमारी शक्तिहस्ता च
मयूरवरवाहना-देवीमाहात्म्यम् ।

कौमुद पुं. (कौ मोदन्ते यस्मिन्) कार्तिक भास -शारदं
कौमुदं मासं ततस्ते स्वर्गमाप्नुयुः -महा०

कौमुदिक त्रि. (कुमुदस्य इदम्) कुमुद संबंधी, रात्रि
पिकास्त्री कमण-पीयशां संबंधी. देशविशेष- कौमुदाख्य-
पर्वतसंनिक्ष्टदेशविशेषः ।

कौमुदिका स्त्री. (कौमुदी स्वार्थे क+टाप्) यांढनी,
यंदनी ज्योत्स्ना. (स्त्री. कौमुदी संज्ञायां कन् टाप्)
ते नामनी दुर्गानी अक सजी.

कौमुदी स्त्री. (कुमुदस्येयमण्+डोष्) यंदनुं अजवाणुं
यांढनी -शशिनमुपगतेयं कौमुदी मेघमुक्तम्-रघु०
६।८५, -शशिना सह याति कौमुदी सह मेघेन
तडित् प्रलीयते -कुमा० ४।३३, -कौ मोदन्ते जना

यस्यां तेनासौ कौमुदी स्मृता-मल्लिक, -त्वमस्य लोकस्य च नेत्रकौमुदी - कुमारसं० ५।७९ । (स्त्री.) कर्तिक मासनी पौर्णमासी, आश्विनमासनी पूनम, दीपोत्सव तिथि, उत्सव, कर्तिकमासमां यतो उत्सव -आश्विने पौर्णमास्यां तु चरेज्जागरणं निशि । कौमुदी सा समाख्याता कार्या लोकविभूतये ॥

कौमुदीचार पुं. न. (कौमुद्याः ज्योत्स्नायाः चारः प्राशस्त्यमत्र काले) आश्विन मासनी पूर्णिमा.

कौमुदीपति पुं. (कौमुद्याः पतिः) चंद्र, कपूर.

कौमुदीवृक्ष पुं. (कौमुद्याः दीपशिखायाः वृक्ष इवाधारः) दीपवृक्ष, दीवी, दीवानुं अड, दीवीओनो वृक्षाकार.

कौमोदकी स्त्री. (कोः पृथिव्याः पालकत्वात् मोदकः कुमोदकः विष्णुः तस्येयम् अण्) ते नामनी विष्णुनी गद्य - 'कौमोदकी मोदयति स्म चेतः -शिशुं, - श्रीवत्सं कौस्तुभं मालां गदां कौमोदकीं मम । - भाग० ८।४।१९ ।

कौमोदी स्त्री. (कुमोदः विष्णुः तस्येयम् अण्+डीप्) उपरनी अर्थ श्रुती.

कौम्भकारि स्त्री. (कुम्भकारस्यापत्यम् शिल्पित्वात् पक्षे इज्) कुम्भारनुं आलक-संतान.

कौम्भकारी स्त्री. (कुम्भकारस्यापत्यं) स्त्रियां वा डीप् पक्षे ज्य) कुम्भकारनी पुत्री, कुम्भकारनुं संतान.

कौम्भायन त्रि. (कुम्भस्य सन्निकृष्टदेशादि पक्षां फक्) घडानी पासेनो प्रदेशे वगेरे. (त्रि. कुम्भ+चतुरथ्यां कर्णां० फिज्) कौम्भायनिः ।

कम्भेयक त्रि. (कुम्भ्यां जातादि कर्त्र्यां० ढकज्) कुम्भीमां उत्पन्न थयेल वगेरे.

कौम्भ्य त्रि. (कृम्भ+चतुरथ्यां सङ्काशां० ण्य) घडानी समीपनी प्रदेशे वगेरे.

कौरयाण पुं. (कुरयाणस्य शत्रुं प्रति कृतयानस्य अयम् अण् पृषो०) शत्रु प्रत्ये जेषे प्रयाण कर्तुं लोय ते संबंधी.

कौरव पुं. (कुरुदेशस्य राजा अण्) कुरु देशनी राजा. (त्रि. कुरोरपत्यादि उत्सा. अज्) कुरुवंशमां उत्पन्न थयेल वगेरे, कुरुकुलोत्पन्न, - द्रुपदः कौरवान् दृष्ट्वा, प्राधावत समन्ततः । शरजालेन महता मोहयन् कौरवीं चमूम् ॥ -महा० १।१३०।१।१५, -तमुद्यतं रथमेकमाशुकारिणमाहवे । अनेकमिव संत्रासान्निरे तत्र कौरवाः ॥ -महा० १।१३९।१६ । (त्रि. कुरुषु

भवः अण् वा कुरुदेशे भवः अण्) कुरुवंशमां उत्पन्न थनार, कुरुदेशमां पैदा थनार -क्षेत्रं क्षत्रप्रधनपिशुनं कौरवं तद् भजेथाः । -मेघ० ५० -मथ्यामि कौरवशतं समरे न कोपात् -वेणी० १।१५ ।

कौरवक त्रि. (कुरोः तद्वंशजातादि वुज्) कुरुवंशमां पैदा थयेल, कुरुकुलोत्पन्न, कुरुवंश संबंधी थनार.

कौरवायणि पुं. (कुरोरपत्यं तिका. फिज्) कुरुवंशी, कुरुवंशमां पैदा थनार.

कौरवी स्त्री. (कौरव+स्त्रियां डीप्) कुरु संबंधी सेना वगेरे, कुरुवंशी स्त्री.

कौरवेय पुं. स्त्री. (कुरोरपत्यं वा० ढक्) कुरुवंशी. (पुं. स्त्री. कुरोरपत्यम् कुर्वादि ण्य) कौरव्यः कुरुवंशी-कौरव्याः पशवः प्रियापरिभवक्लेशोपशान्तिः फलम्-वेणीसं०; - कौरव्यवंशदावेऽस्मिन् क एव शलभायते-वेणी० १।१९, -अनिशायां निशायां च सहायाः क्षुत्-पिपासयोः आराधयन्त्याः कौरव्यांस्तुल्या रात्रिरहश्च मे ॥ -महा० २।२३ २।५५ । (पुं. कुरुदेशस्य राजा ण्य) कुरु देशनी राजा -कौरव्यां धृतराष्ट्रश्च शङ्खपिण्डश्च वीर्यवान् । विराजश्च सुबाहुश्च शालिपिण्डश्च वीर्यवान् । -महा० १।३५।१३ ।

कौरुकत्य पुं. स्त्री. (कुरुकतस्यर्षेरपत्यम् गर्गां० यज्) कुरुकत ऋषिनी पुत्र.

कौरुजङ्गल त्रि. (कुरुजङ्गलेषु जातः अण्) कुरु अने जंगल देशमां थनार. (त्रि. कुरुजङ्गलेषु जातः, उत्तरपदस्य वा वृद्धिः)-कौरुजाङ्गलः ।

कौरुपाञ्चाल त्रि. (कुरुपाञ्चालेषु प्रसिद्धः अण्) कुरु अने पंचाल देशमां प्रसिद्ध.

कौरुर्ण्य पुं. ज्योतिषशास्त्रे प्रसिद्ध वृश्चिक राशि.

कौर्म न. (कूर्म्ममधिकृत्य कृतो ग्रन्थो अण् कूर्म्मस्येदमण्) कूर्म्मपुराण. (त्रि. कूर्म्मस्येदमण्) काय्या संबंधी, कूर्म्मवितारनुं, कूर्म्मवितार संबंधी.

कौल त्रि. (कुले भवः अण्) जानदान कुलमां उत्पन्न थनार, कुलीन -दिव्यभावरतः कौलः सर्वत्र समदर्शनः । त्रि. (कुले कुलाचारे रतः कुलं वेत्ति वा अण्) तंत्रशास्त्रमां कलेल कुलाचारमां रत, तांत्रिकमतना आचारने ज्ञानार -वीराल्लब्धमनुर्वीरः कौलाच्च ब्रह्मविद् भवेत्-कुलार्णवतन्त्रम् । (न. कुलं कुलाचारमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः अण्) तांत्रिक उपासनानी प्रवर्तवितनार ग्रंथ 'कौलोपनिषद्' वगेरे.

कौलक त्रि. (कुले भवः वुञ्) आनदान् कुलमां उत्पन्न
थयेत्, कुलीन.

कौलकेय त्रि. (कुले सत्कुले भवः वा ठक् कुक् च)
सत्कुलमां उत्पन्न थयेत्, कुलवान्. (पुं. कुलटाया
अपत्यं ठक् पृषो०) दुराचारिणी स्त्रीनो पुत्र.

कौलटिनेय पुं. स्त्री. (कुलटाया-भिक्षुक्याः सत्या अपत्यं
ढक् इनादेशश्च) भिक्षुकी सती स्त्रीनो पुत्र के पुत्री.

कौलटेय पुं. स्त्री. (कुलटाया असत्याः सत्या वा
अपत्यम् ढक्) व्यभिचारिणी अथवा सती भिक्षुकी
स्त्रीनो अपत्य-संतान.

कौलटेर पुं. स्त्री. (कुलटाया असत्या अपत्यम् पा.
ढक्) व्यभिचारिणीनो पुत्र के पुत्री.

कौलत्थ त्रि. (कुलत्थेन संस्कृतम् अण्) कण्ठी नामना
धान्यधी संस्कारित करेत्.

कौलत्थीन न. (कुलत्थस्य भवनं क्षेत्रं खञ्) कण्ठी
क्षेत्रं यद् शके तेषु भेत्.

कौलपुत्रक न. (कुलपुत्रस्य भावः मनोज्ञा० वुञ्) कुल
पुत्रपशुं.

कौलव पुं. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध तिथिना अर्ध भाग
३५ चर करणानो अेक भेद -वागमो विनीतो नितरां
स्वतन्त्रः प्रागल्भ्ययुक्तो मनुजो महौजाः । सुसम्मतः
स्याद् विदुषां कृतघ्नश्चेत् कौलवाख्यं करणं प्रसूतौ ।।
-कोष्ठीप्रदीपः ।

कौलालक त्रि. (कुलालेन कृतं संज्ञायां वुञ्) कुंभारे
करेत्, कुंभार संबंधी. (न.) रामपातर, शकीरुं.

कौलिक त्रि. (कुलादागतः ठक्) कुल परंपराधी आवेत्
आचार वगेरे, पापुंड -वर्जयेत् कौलिकाचारं मित्रं
प्राज्ञतरौ नरः-पञ्चतन्त्रम् । (पुं. कोलं कुलधर्म
प्रवर्तयति ठक्) कौलिक मत प्रवर्तवन्तः शिव. (न.
कुले कुलागमे सिद्धः ठक्) तंत्रोक्त कुलधर्म -कौलिको
विष्णुरूपेण राजकन्यां निषेवते-पञ्च० १।२०२, तंत्रोक्त
कुलाचार.

कौलितर पुं. (कुलितरस्य अपत्यम् ऋष्यण्) शंभासुर
दैत्य.

कौलिशायन त्रि. (कुलिश+चतुरथ्यां कर्णा० फिञ्)
वृक्षनी समीपनो प्रदेश वगेरे.

कौलिशिक त्रि. (कुलिश+अङ्गुल्यादि इवार्थे ठक्)
वृक्षे जुं.

कौलीन त्रि. (कौ पृथिव्यां लीनः) पृथ्वी उपर वागेत्
अथवा पृथ्वीमां लीन थयेत्. (त्रि. कुलादागतः खञ्)
कुलकमे आवेत् -मालविकागतं किमपि कौलीनं श्रूयते-
मालवि० ३, -कौलीनभीतेन गृहान्निरस्ता न तेन
वैदेहसुता मनस्तः-रघु० १४।८४ । (न. कौ लीनं
लयः यस्मात्) लोकापवादे -कौलीनमात्माश्रयमाचक्षे
तेभ्यः पुनश्चेदमुवाच वाक्यम्-रघु० १४।३६, -ख्याते
तस्मिन् वितमसि कुले जन्म कौलीनमेतत्-वेणी०
२।१०, आतमी, पशु अने सर्पोनुं युद्ध, गुह्येन्द्रिय,
दुष्टकार्यं, युद्ध. (पुं.) शक्तिनो उपासक,
वाममतानुसारी.

कौलीरा स्त्री. (कुलीरः-तच्छृङ्गाकारोऽस्त्यस्याः कुलीर+
अच्+ टाप्) काकडाशीर्गी नामनी वनस्थिति.

कौलूत पुं. (कुलूत अण्) कुलूतनो राज्ञ -कौलूतश्चित्रवर्मा-
मुद्रा० १।२० ।

कौलेय त्रि. (कुले भवः ढक्) उत्तम कुलमां पेदा
थनार.

कौलेयक पुं. (कुले भव ढकञ्) कुलकमधी आवेत्,
उत्तम कुलमां पेदा थनार. (पुं. कुले भवः श्वा
ढकञ्) इतरी. शिकारी इतरी.

कौलेशभैरवी स्त्री. त्रिपुरा भैरवीनो अेक प्रकार.

कौलमाषिक त्रि. (कुलमाषे साधु ठक्) कुलमाषनुं-अउडेनुं
साधन.

कौलमाषीण न. (कूलमाषाणां भवनं क्षेत्रम् खञ्) अउडे
वाववा योग्य क्षेत्र.

कौल्य त्रि. (कुले भवः ष्यञ्) उत्तम कुलमां पेदा
थनार.

कौवल न. (कुवलमेव स्वार्थे अण्) बीर, बीरडीनुं
इण्.

कौविदार्य त्रि. (कोविदार+चतुरथ्यां प्रगद्याज्य) कोविदार
वृक्षनी पासेनो प्रदेश वगेरे.

कौश न. (कुशाः भूमना सन्त्यत्र अण्) कान्यकुब्ज देश,
कुशद्वीप, कनोज प्रांत. (त्रि. कुशस्येदम् तद्विकारो वा)
दुर्ब संबंधी, दुर्बनी पवित्रता, दुर्बनुं करेत्. -तत्र
वासाय शयने कौश्ये सुखमुवास ह -महा० १३।१९।२९,
-कौश्यां वृष्यां समासीने जपमानं महाव्रतम् -महा०
१३।५४।२१ ।

कौशल न. (कुशलस्य भावः युवा० अण्) डींशियारी,
कुशलता, दक्षता, कुशलपशुं- तस्माद् योगाय युज्यस्व

योगः कर्मसु कौशलम्-भाग० २।५०, -क्व चातिकर्कशः शान्तः क्व चातिललितं शुचिः । एकत्र काव्ये व्याख्यातुस्तावहो कौशलं कवेः ॥ -अमरु० टीकायाम् । - स्वातन्त्र्यं कौशलं कान्तिर्धैर्यं मार्दवमेव च -भाग० १।१६।२७, -किमकौशलदुत प्रयोजना-पेक्षितया-मुद्रा० ३, -हारि हसितं वचनानां कौशलं दृशि विकारविशेषाः शि० १०।१३ ।

कौशलिक पुं. स्त्री. (कुशलायाः अपत्यं बाह्वादि० इज्) कुशला० पुत्र के पुत्री.

कौशलिका स्त्री. (कुशलस्य पृच्छा ठक्) कुशल प्रश्न. (कुशलाय दीयते ठक्) नृशरुणुं, भेट.

कौशली स्त्री. (कुशलाय दीयते तस्य पृच्छा वा+अण् डीप्) कुशलपक्षा माटे पूछुं, उपरनो अर्थ जुओ.

कौशलेय पुं. (कौशल्याया अपत्यं ढक् यलोपः) दशरथना पुत्र श्री रामचंद्र -श्रीमान् दाशरथिवीरः कौशलेयः प्रतापवान् -रामा०

कौशल्य न. (कुशलमेव घ्यञ्) कुशल. (भावे ब्राह्मणा० घ्यञ्) डींशियारी, यतुराई, कुशलता.

कौशल्या स्त्री. (कौशलदेशे भवा व्य) श्रीरामचंद्रनी माता० नाम -सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौशल्या-मिदमब्रवीत् -रामा०

कौशल्यातनय पुं. (कौशल्यायाः तनयः) स्त्रीतापति श्रीरामचंद्र, -कौशल्यानन्दनः, कौशल्यासुतः ।

कौशल्यायनि पुं. (कौशल्यायाः अपत्यं फिञ्) श्री रामचंद्र -प्रियामहे न गच्छामः कौशल्यायनि-वल्लभाम् -भट्टि० ७।१०

कौशाम्ब त्रि. (कुशाम्बेण निर्वृत्तः अण्) कुशांब राजा अकेरुं -कौशाम्बस्तु महातेजाः कौशाम्बीमकरोत् पुरीम् -रामा० १।३२।५ ।

कौशाम्बी स्त्री. (कौशाम्ब+डीप्) कुशांब राजा अकेरुं वेदी ते नामनी अके नगरी, आशुं पटशा नगर - 'अस्ति वत्स इति ख्यातो देशः' इत्युपक्रम्य 'कौशाम्बी नाम तत्रास्ति मध्यभागे महापुरी' -कथासरित्सागरः ।

कौशाम्बेय त्रि. (कुशाम्बस्य गोत्रापत्यम् शुभ्रा. ढक्) कुशांब राजानो वंशज.

कौशाम्बर न. रेशमी वस्त्र, डीरागण, कौशेय.

कौशिक पुं. (कुशिकस्य अपत्यं अण् कुशेन वृत्तः ठक्) ईद्र -कुशिकस्तु तपस्तेपे पुत्रमिन्द्रसमं विभुः । - हरि० २७।१३, ध्रुवऽ पक्षी, गुगुणुं आऽ, सर्प

पडऽनार, वादी, नीणियो, जजनी, कोषाध्यक्ष, शब्दकोष करनार, कोष बनानार, शृंगार रस, प्रीति, अनुराग, शरीरमां रडेदी मज्जा नामनी धातु, अशुक्ल नामनुं वृक्ष, विश्वामित्र ऋषि -स गाधिरभवद् राजा मघवान् कौशिकः स्वयम्-हरि० २७।१६ । ते नामनी पुरुवंशी अके राजा, ते नामनी अके सेनापति -कौशिकं चित्रसेनं च तस्मिन् युद्ध उपस्थितम्-महा० २।२२।३१ । ते नामनी अके असुर. (त्रि. कौशिक पृषो०) कौषिकः ।

कौशिकप्रिय पुं. (कौशिकस्य प्रियः) राजर्षि विश्वामित्रना प्रिय श्रीरामचंद्र.

कौशिकफल न. (कौशिकं कोशस्थं फलमस्य) नाणियेर, श्रीङ्ग.

कौशिका स्त्री. (कोश एव स्वार्थे क+अण्+टाप् अत इत्वम्) मध पीवानुं पात्र, पाणी पीवानुं पात्र.

कौशिकात्मज पुं. (कौशिकस्य आत्मजः) ज्यंत, अर्जुन -अथाजगाम देवेन्द्रो जनयामास चार्जुनम् । - महा० १।१२३।३२, विश्वामित्रनो पुत्र.

कौशिकायनि पुं. (कुशिकस्य अपत्यम् फिञ्) ते नामनी अके ऋषि.

कौशिकायुध न. (कौशिकस्यायुधम्) ईद्रनुं धनुष, मेघधनुष.

-कौशिकारति पुं. (कौशिकस्य अरातिः) कागडी, काग, ध्रुवऽनो शत्रु -कौशिकारिः ।

कौशिकिन् पुं. ब. व. (कौशिकेन प्रोक्तमधीयते णिनि) विश्वामित्रे रथेला शंघनुं अध्ययन करनार.

कौशिकी स्त्री. (कुशिकस्य गोत्रापत्यम् कुसिक+अण्+डीप्) ते नामनी बिहार देशनी अके नदी - कौशिकी सरितां श्रेष्ठा कुलोद्द्योतकरी तव-सा हिमवच्छाखाया निःसृता सती १६६ क्रीशान्तं गता गङ्गाया संगता । -रामा० १।३४।२१, यशोधने पेटे कन्याऽपे उत्पन्न थयेदी योगमाया, पार्वतीना देह थकी उत्पन्न थयेदी अके देवी मूर्ति, ते नामनी अके शब्द वृत्ति -सुकुमारार्थ-संदर्भा कौशिकी तासु कथ्यते-सा० द० ४११ ।

कौशिक्योज पुं. (कौशिक्या इव ओजो यस्य पृषो० सलोपः) शाओट नामनुं अके वृक्ष.

कौशिक पुं. ब. व. ते नामनी अके देश.

कौशीधान्य न. (कोशे भवा कौषी(शी) कर्म०) तल वगेरे धान्य.

कांशीलव्य न. (कुशीलवस्य भावः कर्म वा ष्यञ्) नाटक, गानारपशुं, नायनारपशुं, गानारा अने नायनारा नटनुं कर्म.

कौशेय न. (कृमिकोशादुत्थितं ढक्) रेशमी वस्त्र, रेशम -कौशेयं व्रजदपि गाढतामजस्रं, सस्रंसे विगलितणीविनीरजाख्या-शिशुं ८।६, - निर्माभिकौ-शयमुपात्तबाणमभ्यङ्गनेपथ्यमलंचकार-कु० ७।९, - विद्युद्गुणकौशेयः-मूच्छ० ५।३ ।

कौश्य त्रि. (कुशास्येदम्) दर्भनुं, दर्भ संबंधी. (पुं. कुशागोत्रस्य अपत्यम् ष्यञ्) कुशागोत्रमां उत्पन्न थयेव पुरुष के स्त्री.

कौशारव पुं. (कुशारोरपत्यम् ऋष्यण्) कुशारु मुनिनां अपत्य-छोकरो के छोकरि.

कौषिकी स्त्री. (कौषिक+ङीप्) दुग्दिदी- कायकोषात्रिः-सृतायाः कालिकायास्तु भैरव ! । सा कौषिकीति विख्याता चारुरुपा मनोहरा ॥ -कालिकापु० ६० अ०

कौषितक पुं. (कुषितकस्यापत्यम् ऋष्यण्) कुषीतक ऋषिना पुत्रादि.

कौषीतकिन् पुं. ब. व. (कौषीतकेन प्रोक्तमधीयते णिनि) कौषितके रयेवा ग्रंथनुं अध्ययन करनार.

कौषीतकी स्त्री. (कुषीतकस्य अपत्यम् स्त्री ङीप्) अग्रस्त्य ऋषिनी पत्नी.

कौषीतकेय पुं. स्त्री. (कौषीतक वा. अपत्ये ढक्) कुषीतक ऋषिनी पुत्र के पुत्री.

कौषेय त्रि. (कोषादुत्थितं कोष+ढक्) रेशमी, रेशमनुं. (न.) रेशम, रेशमी वस्त्र.

कौष्ठवितक त्रि. (कुष्ठविदि तद्विद्यायां साधु ठक्) कुष्ठविद्यामां कुशण-निपुण. (त्रि.) कौष्ठविदिकः ।

कौष्ठ्य (कोष्ठ+ष्यञ्) कौष्ठ संबंधी, उदर संबंधी.

कौसल्या स्त्री. (कोसलदेशे भवा कोसल+ज्य+टाप्) श्रीशामयंद्रनी माता.

कौसल्येय पुं. (कौसल्यायाः अपत्यं ढक् यलोपः) श्रीशामयंद्र. (पुं. कौसल्यायाः तनयः) कौसल्यातनयः श्रीशामयंद्र- कौसल्यानन्दनः, कौसल्यासुतः ।

(पुं. कौसल्यायाः अपत्यं फिञ्) कौसल्यायनिः ।

कौसारव पुं. (कुसारोरपत्यम्) कुशारु मुनिनी पुत्र.

कौसीद त्रि. (कुसीदस्येदम् अण्) व्याजनुं, व्याज संबंधी.

कौसीद्य न. (कुत्सितं सीदत्यस्मिन् सद+आधारे श स्वार्थे ष्यञ्) आणस, तंद्र, व्याजनी धंधी-व्याजवट्टुं करवुं ते.

कौसुम न. (कुसुमेन निर्वृतम् अण्) झूलथी बनावेव आंजण. (त्रि. कुसुमस्येदमण्) झूलनुं, झूल संबंधी - विनयति सुदृशो दृशः परागं, प्रणयिनि ! कौसुमाननानिलेन-शिशुं ७।५७ ।

कौसुम्भ पुं. (कुसुम्भ+स्वार्थे अण्) जंगली कसुंभो, अेक जतनुं शाक. (त्रि. कुसुम्भेन रक्तम् अण्) कसुंभाधी रंगेव वस्त्र वगेरे. (कुसुम्भस्येदम् अण्) कसुंभा संबंधी. -कौसुम्भं पृथुकचकुम्भसङ्घिवासः-शिशुं ।

कौसुरुविन्द पुं. ते नामनी अेक याग.

कौसुरुविन्दि पुं. (कौसुरुविन्दस्यापत्यम् इञ्) कुसुरुविंदनी अपत्य उद्दालक मुनि.

कौसृत्तिक त्रि. (कौसृत्या चरति ठक्) मायावी, कपटी, ठग.

कौस्तुभ पुं. (कुं भूमिं स्तुभ्नाति कुस्तुभो जलधिः तत्र भवः अण्) विष्णुना वक्षःस्थलमां रडेनारी ते नामनी

अेक मणि - सकौस्तुभं हेयपतीव कृष्णम्-रघुं ६।४९ । - कौस्तुभाख्यमभूद् रत्नं पद्मरागो महोदधेः ।

तस्मिन् हरिः स्पृहांचक्रे वक्षोऽलंकरणे मणौ ॥ - भाग० ८।८।५ । (न.) अेक जतनुं तेव, ते नामनी

अेक मुद्रा -अनामाडगुष्ठसंलग्ना दक्षिणस्य कनिष्ठिका । कनिष्ठयाऽन्यया बद्धा तर्जनीया दक्षया तथा ॥

वामानामां च बध्नीयात् दक्षिणाङ्गुष्ठमूलके । अङ्गुष्ठमध्यमे भूयः संयोज्य सरलाः पराः ।

चतस्रोऽप्यग्रसंलग्ना मुद्रा कौस्तुभसंज्ञिका -तन्त्रसारः

कौस्तुभलक्षक पुं. विष्णु. (पुं. कौस्तुभो लक्षणमस्य) कौस्तुभलक्षणः, (पुं. कौस्तुभो वक्षसि यस्य) कौस्तुभवक्षाः, (पुं. कौस्तुभो हृदये यस्य) कौस्तुभहृदयः ।

कनथ् (चुरा० उभ० सेट् स. -कनथयति, कनथयते) भारवुं, ठार भारवुं - भारी नाभवुं, दुःभ देवुं.

(भ्वा. पर. स. सेट्-कनथति) भारवुं, भारी नाभवुं.

कनस् (चुरा. उभ. अ. सेट्-कनसयति, कनसयते) दीपवुं, प्रकाशवुं (भ्वा. पर. अ. सेट्-कनसति) दीपवुं,

प्रकाशवुं. (दिवा. पर. अ. सेट्-कनस्यति) दीपवुं, प्रकाशवुं, कुटिल थवुं, वांका थवुं.

વ્નૂય (ભ્વા. આ. સેટ્-વ્નૂયતે) દુર્ગન્ધ મારવી, ભીના થવું, શબ્દ કરવી.

વ્નૂયિતૃ ત્રિ. (વ્નૂય્+શત્) અવાજ કરનાર, ભીનું થનાર.

વ્મર (ભ્વા. પર. અક. સેટ્-વ્મરતિ) કુટિલતા કરવી, વાંકું થવું.

વ્ય ત્રિ. (ક: પ્રજાપતિસ્તસ્મૈ હિત: યત્) પ્રજાપતિને હિતકારક.

વ્યામ્બૂ સ્ત્રી. (ક્યં પ્રજાપતિહિતમમ્બુ યત્ર ઝહ) એક જાતની દૂર્વા ધ્રો-ખડ.

વ્રશ્ (ભ્વા. પર. સ. સેટ-વ્રશતિ) પ્રકાશવું, પ્રકાશિત કરવું.

વ્રકચ પું. (ક્ર્વ ઇતિ કચતિ શબ્દાયતે કચ્ શબ્દે અચ) એક જાતનું ઝાડ, કેરડાનું ઝાડ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક યોગ, યથા- ષષ્ટ્યાદિતિથયો મન્દાત્ વિલોમં વ્રકચ: સ્મૃત:-ઇતિ । જેમકે શનિવારે છઠ, શુક્રવારે, સાતમ, ગુરુવારે આઠમ વગેરે. (પું. ન.) કરવત.

વ્રકચચ્છદ પું. (વ્રકચ ઇવ દલમસ્ય) કેવડાનું ઝાડ.

વ્રકચદલ પું. (વ્રકચ ઇવ દલમસ્ય) કેવડાનું વૃક્ષ.

વ્રકચપત્ર પું. (વ્રકચ ઇવ પત્રમસ્ય) કેવડાનું ઝાડ, સાગનું ઝાડ.

વ્રકચપાદ પું. (વ્રકચ ઇવ પાદો યસ્ય વા અન્ત્યલોપ:) ડારીડે -વ્રકચપાદ: ।

વ્રકચપૃષ્ઠી સ્ત્રી. (વ્રકચ ઇવ પૃષ્ઠં યસ્યા: ડીપ્) એક જાતનું માછલું.

વ્રકચવ્યવહાર (પું.) 'લીલાવતી' નામના ગણિત ગ્રંથમાં પ્રસિદ્ધ કરવતથી છેદવા યોગ્ય વસ્તુનાં માપ વગેરે જણાવનારું ગણિત.

વ્રકચા સ્ત્રી. (વ્રકચસ્તવાકારોઽસ્ત્યસ્યા: અર્શા. અચ્+ટાપ્) કેવડાનું ઝાડ.

વ્રકણ પું. (ક્ર્વ ઇતિ કણતિ કણ્+અચ્) એક જાતનું પક્ષી.

વ્રકર પું. (ક્ર્વ ઇતિ શબ્દં કર્તું શીલમસ્ય તાચ્છીલ્યે ટ) એક પ્રકારનું પક્ષી -પત્રોર્ણ ચોરયિત્વા તુ વ્રકરત્વં નિચ્છતિ-મહા ૧૩૧૧૧૧૦૩ । કેરડાનું ઝાડ, કરપત્ર અસ્ત્ર, કરવત. (ત્રિ.) ગરીબ, દીન.

વ્રકતુ પું. (ક્ર્વ+કતુ) યૂપ સહિત સોમસાધ્ય યજ્ઞ -યજેત રાજા વ્રકતુર્ભિર્વિવિધૈરાપ્તદક્ષિણૈ: । ધર્માર્થં ચૈવ વિપ્રેભ્યો દદાદ્ ભોગાન્ ધનાનિ ચ ।। -મનુ ૭ । ૭૯ । યાગ.

-શતં વ્રકતુનામપવિઘ્નમાપ સ:-રઘુ ૦ ૩ । ૩૮, - વ્રકતોરશોષણ ફલેન યુજ્યતામ્-રઘુ ૦ ૩ । ૬૫ । બ્રહ્માનો માનસ પુત્ર -બ્રહ્મણો માનસા: પુત્રા વિવિદા: ષમ્મહર્ષય: । મરીચિરવ્યાઙ્ગિરસૌ પુલસ્ત્ય: પુલહ: વ્રકતુ: ।। -મહા ૦ ૧ । ૬૫ । ૧૦ । તે નામનો એક ઋષિ, સંકલ્પ, ઈન્દ્રિય, શ્રાદ્ધ બોક્તા અને વૈશ્વદેવ તે પૈકી એક, વિષ્ણુ, રુચિની અધિકતા -રુચેરતિશય: કામ્યે વિષયે વ્રકતુરીર્યંતે પ્રજ્ઞા -અથ ખલુ વ્રકતુમય: પુરુષો યથા વ્રકતુરસ્મિન્ લોકે પુરુષો ભવતિ । તથેત: પ્રેત્ય ભવતિ સ વ્રકતું કુર્વાત-છાન્દોગ્યોપ ૦ । સ્તવન વગેરે કર્મ - 'પુરુષ્યુત ! વ્રત્વા ન: સ્વસ્તિ' ઋગ્ ૦ ૪ । ૨૧ । ૧૦, -વ્રત્વા કર્મણા સ્તુત્યાદિહેતુના- ભાષ્યમ્ ।

વ્રકતુચ્છદ પું. જૈન (ત્રિ.) યજ્ઞ ક્રિયામાં કુશળ.

વ્રકતુદોષનુદ્ પું. (વ્રકતુનામિન્દ્રિયાણાં દોષં નુદતિ કિવપ્) પ્રાણ્યામ, જે ઈન્દ્રિયોના દોષોનો નાશ કરે છે.

વ્રકતુદ્રુહ પું. (વ્રકતવે દ્રુહ્યતિ દ્રુહ્+કિવપ્) અશુર, દૈત્ય, નાસ્તિક. (પું. વ્રકતવે દ્રૈષ્ટિ કિવપ્) વ્રકતુદ્રિટ્ ।

વ્રકતુર્ધ્વસિન્ પું. (વ્રકતું દક્ષયજ્ઞં ધ્વંસયતિ ધ્વંસ્+ગિચ્+ગિનિ) મહાદેવ-શિવ.

વ્રકતુપશુ પું. (વ્રકતોરઙ્ગં પશુ:) અશ્વ, અશ્વમેધયજ્ઞમાં તેનું મુખ્યપશુ હોવાથી.

વ્રકતુપુરુષ પું. (વ્રકતુ: પુરુષ ઇવ) વિષ્ણુ. યજ્ઞવશક - કિમેતત્ શૌકરવ્યાજં સત્ત્વં દિવ્યમવસ્થિતમ્ । અહો બતાશ્ચર્યમિદં નાસાયા મે વિનિ:સ્તમ્ ।। - ભાગ ૦ ૩ । ૧૩ । ૧૩

વ્રકતુપ્રા પું. (વ્રકતૂન્ કર્માણિ પ્રાપ્તિ પ્રા પૂર્તા કિવપ્) કર્મ પૂર્ણ કરનાર.

વ્રકતુભુજ્ પું. (વ્રકતું વ્રકતુદેયં હવિર્ભુઙ્કતે ભુજ્+કિવપ્) દેવ, દેવતા.

વ્રકતુરાજ્ પું. (વ્રકતુષુ રાજતે રાજ્+કિવપ્) અશ્વમેધ યજ્ઞ -યથાશ્વમેધ: વ્રકતુરાટ્ સર્વપાપનોદન: । -મનુ ૦ ૧ । ૨૬૦ ૨ । ૪સૂચ યજ્ઞ.

વ્રકતુવિક્રયિન્ ત્રિ. (વ્રકતું તત્કલં વિક્રીણાતિ વિ+ક્રી+ગિનિ) પોતાના યજ્ઞ ફળને બીજાનું ઠરાવી તેની પાસેથી ધન મેળવનાર.

વ્રકતુસ્થલા સ્ત્રી. તે નામની એક અપ્સરા.

વ્રકતુસ્પૃશ્ ત્રિ. (વ્રકતુમિન્દ્રિયં સ્પૃશતિ કિવપ્) ઈન્દ્રિયોને સ્પર્શ કરનાર.

क्रतूत्तम पुं. (क्रतुषूत्तमः) राजसूय यज्ञ.
 क्रत्वर्थ पुं. (क्रतवेऽयम् क्रतुरर्था यस्य वा) यज्ञ माटेनुं,
 यज्ञने उपकारक.
 क्रत्वादि पुं पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध, अेक शब्द
 गण. यथा-क्रतु, दशीक, प्रतीक, प्रतूर्ति, हव्य, भग ।
 क्रत्वोश्वर न. (क्रतुना स्थापितमोश्वरलिङ्गम्) काशीमां
 क्तुमुनिअे स्थापेवुं अेक शिवलिंग.
 क्रथ् (भ्वा. पर. सक. सेट्-क्रथति) मारवुं, ढार मारवुं,
 वध करवो, दुःख देवुं, (चुरा. उभय सक. सेट्-
 क्रथयति, क्रथयते) उर्ष पाभवो, आनन्दित थवुं,
 भोज करवी.
 क्रथ पुं. (क्रथ्+अच्) जनक राजानो ते नामनो अेक
 पुत्र.
 क्रथन न. (क्रथ्+ल्युट्) मारवुं, ढार मारवुं, वध करवो,
 छेदवुं, कापवुं (पुं) ते नामनो अेक दानव -क्रथनस्तु
 महावीर्यः श्रीमान् राजन् महासुरः-महा० १।६७।५८ ।
 क्रथनक पुं. (क्रथने दन्तकरणककण्टकछेदने प्रसृतः
 कन्) छिट, सांठियो.
 क्रथकैशिक पुं. ब. व. ते नामनो अेक देश -अथेश्वरेण
 क्रथकैशिकानाम्-रघु० ५।३९ । (पुं. ब. व.) उपरनो
 अर्थ शुओ. क्रथकैशिकः ।
 क्रद् (भ्वा. पर. सेट् स० इदित्-क्रन्दति) रडवुं, रुदन
 करवुं -क्रन्दत्वविरतं सोऽथ भ्रातृ-मातृ- सुतानथ-
 मार्क०, -चक्रन्द विगना कुरसीव भूयः-रघु० १४।६८ ।
 विकल थवुं, आ साथे साद करीने ओलाववुं, रडवुं
 - तृणाग्रलग्नैस्तुहिनैः पतद्भिराक्रन्दतीवोषसि शीतकालः
 -ऋतु० ४।७ । -ऐह्येहीति शिखण्डिनां पटुतरैः
 केकाभिराक्रन्दितः - मृच्छ० ५।२३ । अनु साथे
 क्रन्द -अनुक्रन्दति- रडतां रडतां पाछण जवुं. अभि
 साथे क्रन्द-सामे रडी शत्रु वगेरेने ओलाववुं. सम्+आ
 साथे क्रन्द- सारी रीते ओलावीने रडवुं, विद्याप
 करवो. नि साथे क्रन्द- जेवुं नाम डीय तेवो शब्दीर्य्यार
 करवो. प्र साथे क्रन्द- स्तुति करवी. वि साथे क्रन्द-
 विशेष करीने आकन्द करवुं. सम् साथे क्रन्द- सारी
 रीते आकन्द करवुं. (भ्वा. आ. अक. सेट्-क्रदते)
 विकण थवुं, अनु साथे क्रन्द- पाछण जवुं.
 क्रन्त्र त्रि. (क्रम्+त्च्) जनार, कमण करनार.
 क्रन्द् (चुरा. उभय० अ० सेट्-क्रन्दयति, क्रन्दयते)
 निरन्तर शब्द करवो.

क्रन्दन न. (क्रन्द्+ल्युट्) शोक वगेरेथी आंसु आवे
 तेवुं रडवुं -तं भक्षितं मत्वा गङ्गदत्तस्तारस्वरेण धिग्
 धिक् प्रलापपरः कथञ्चिदपि न क्रन्दनाद् विरराम-
 पञ्च० ४।३१, -हा तातेति क्रन्दितमाकर्ण्य विषण्णः-
 रघु० १।७५ । पोक मूडी ओलाववुं, वीर योद्ध
 वगेरेने ओलाववा. (पुं.) बिलाडी.
 क्रन्दनी स्त्री. बिलाडी.
 क्रन्दित त्रि. (क्रन्द्+क्त) रडेव, रुदन करेव, भूम मारी
 ओलावेव, योद्धाओनो चित्कार शब्द. (न.) क्रन्दन
 शब्द शुओ.
 क्रप् (भ्वा. आत्म० सेट् अ०-क्रपते) कृपा-दया-करवी.
 क्रम् (भ्वा० आत्म० सेट् स०-क्रमते, क्रामति-क्राम्यति)
 जवुं, थालवुं -गम्यमानं न तेनासीदागतं क्रमता पुरः-
 भट्टि० ८।२ । अति साथे क्रम्-अतिक्रामति- उद
 बहार जवुं, उल्लंघन करवुं, ओणंगवुं -अतिक्रम्य
 सदाचारम्-का० १६०, -या कथं ज्येष्ठानतिक्रम्य
 यवीयान् राज्यमर्हति-महा० । अभि+ अति साथे
 क्रम्- सन्मुभ रडी अतिक्रमण करवुं, ओणंगवुं.
 वि+अति साथे क्रम्- विपरीत रीते ओणंगवुं. सम्+
 अति साथे क्रम्- सारी रीते ओणंगवुं. अधि साथे
 (क्रम्- अधिक-अत्यंत ओणंगवुं -अध्याक्रान्ता
 वसतिरमुनाप्याश्रमे सर्वभोग्ये-श० २।१४ । अनु
 साथे क्रम्- परिपारीपूर्वक ओणंगवुं. अप साथे क्रम्-
 भसवुं, भागी जवुं. अभि साथे क्रम्- उल्लो करवो,
 सामे जवुं -अभिचकाम काकुत्स्थः शरभङ्गानाश्रमं
 प्रति- रामा० । अव साथे क्रम्- भसवुं, छिसा
 करवी. अनु+अव साथे क्रम्- पाछण जवुं, प्रवेश
 करवो. आ साथे क्रम्- बलात्कारे दबाववुं -
 पक्षिशावकानाक्रम्य-हितो १, -पौरस्त्वानेवं आक्रामन्-
 रघु० ४।३४ । उद् साथे क्रम्- उदय पाभवो. -
 ऊर्ध्वं प्राणा ह्युत्क्रामन्ति- मनु० २।१२० । अनु+उद्
 साथे क्रम्- छिंथे जवुं, पाछण जवुं. वि+उद् साथे
 क्रम्- विपरीतपक्षे अने विशेष करीने उल्लंघन करवुं,
 उप साथे क्रम्- आरंभ करवो - सर्वैरुपायैरुपक्रम्य
 सीताम् -रामा०; -प्रसभं वक्तुमुपक्रमेत कः-कि०
 २।२८ । नि साथे क्रम्- अत्यंत ओणंगवुं, अवश्य
 कमण करवुं. अनु+नि साथे क्रम्- अनुकमे करवुं.
 निस् अथवा निर साथे क्रम्- नीकणवुं. परा साथे

क्रम- पराक्रम करवुं, बलात्कारे दभाववुं -
 बकवच्चिन्तयेदथात् सिंहवच्च पराक्रमेत् -
 मनु० ७।१०६ । परि साथे क्रम्- भम्बुं, इरवुं -
 परिक्रम्यावलोक्य च (-नाटकमां) । सम्+परि साथे
 क्रम्- सारी रीते वीटवाना आकारे योतरङ्गं श्वुं, प्र
 साथे क्रम्- आरंभ करवुं -प्रचक्रमे च प्रतिवक्तुमुत्तरम्-
 रघु० ३।४७ । प्रति साथे क्रम्- प्रति रूपे ओर्णवुं,
 पाष्ठा इरवुं, वि साथे क्रम्- पगे यालवुं, -विष्णुस्त्रेधा
 विचक्रमे-भट्टि० ८।२४ । अधि+ वि साथे क्रम्-
 अधिक पराक्रम करवुं, निर+वि साथे क्रम्- विशेषे
 करीने नीकणवुं, सम् साथे क्रम्- अेक साथे रडेवाने
 अन्य स्थणे लई श्वुं -कालो ह्ययं संक्रमितुं द्वितीयं
 सर्वापकार-क्षममाश्रमं ते-रघु० ५।१०, -सममेव
 समाक्रान्तं द्वयं द्विरदगामिना, तेन सिंहासनं पित्र्यमखिलं
 चारिमण्डलम्-रघु० ४।४ । अनु+सम् साथे क्रम्-
 अनुरूपे अथवा अनुक्रमे संक्रमण करवुं, उप+सम्
 साथे क्रम्- समीपमां संक्रमण करवुं, प्रति+सम् साथे
 क्रम्- प्रतिकूल संक्रमण करवुं, पाष्ठा इरवुं,
क्रम पुं. (क्रम+घञ्) पण ल्वाववा, पण -प्लवगोन्द्रेण
 क्रमेणैकेन लम्बितः-महा० । अर्थनी नियतपक्षे पूर्वापर
 स्थिति- निमित्त- नौमित्तिकयोरयं क्रमः -श० ७।३०
 क्रम, - नेत्रक्रमेणोपरुरोध सूर्यम्-रघु० ७।३९, अनुक्रम
 - लोकमन्धतमसः क्रमोदितौ रश्मिभिः राशि-
 दिवाकराविव -रघु० ११।२४, अनुष्ठान, परिपाटी,
 गमन करवुं, कल्पानुष्ठान, सामर्थ्यहेतुक व्यापार,
 आक्रमण करवुं, यदाई करवी -क्रमगता पशोः कन्यका-
 मा० ३।१६, वेदना संछिताने अनुसरता पाठथी
 विलोमपाठ, विष्णु, यथायोग्य स्थापयुं, प्रदर्शन, आरंभ
 - इत्यमत्र विततक्रमे क्रतौ-शि० १४।५३ । (न.)
 कादव, डीयड, पंक.
क्रमक त्रि. (क्रमं वेदपाठभेदमधीते वेत्ति वा वृञ्)
 वेदना क्रमपाठनी अल्प्यास करनार, वेदना क्रमपाठने
 ज्ञानार, जनार, गमन करनार, अनुक्रम संबंधी.
क्रमजटा स्त्री. अेक प्रकारनी वेदपाठ.
क्रमजित् पुं. (क्रम+जि+क्विप्) ते नामनी अेक राजा.
क्रमज्या स्त्री. (क्रमस्य ज्या) श्रद्धीना स्पष्टाधिकारमां
 कडेवामां आवेदी अेक ज्या.
क्रमण पुं. (क्रामत्यनेन करणे ल्युट्) पण, यरण, ते
 नामनी यद्गुवंशी अेक राजा- क्रमिश्च क्रमणश्चैव धृष्टः

शूरः पुरञ्जयः -हरिवंशे. (न. क्रम्+भावे ल्युट्)
 गमन करवुं, श्वुं, पणवुं (भरवुं -पृष्ठे त्वधर्म क्रमणेषु
 यज्ञम्-भाग० ९।१०।२१ ।

क्रमण्डक पुं. ते नामनी अेक वेदपाठनी प्रकार.
क्रमदीश्वर 'संक्षिप्तसार' नामना व्याकरणनी प्रज्ञेता
 अेक विद्वान्.
क्रमपद पुं. ते नामनी अेक वेदपाठनी प्रकार. (पुं.)
 क्रमपारः, क्रमपदः, क्रमजटा, क्रमदण्डकश्चेति
 चतुष्पारायणमित्युक्ते वेदपाठप्रकारभेदे ।
क्रमपूरक पुं. (क्रमेण पूरयति बीजम् पूर+ण्वुल्) अेक
 नामनुं अेक वृक्ष.
क्रममाण त्रि. (क्रम+शानच्) गति करवुं, आगण
 श्वुं.
क्रमयोग पुं. (क्रमेण योगः) अनुक्रमे योग, अेक पछी
 अेकनी योग.
क्रमशस् अव्य. (क्रमात् वीप्सायां शस्) क्रमे क्रमे, अेक
 पछी अेक- भवति विज्ञतमः क्रमशो जनः- प्राचीनः ।
क्रमसंग्रह पुं. श्रीकृष्णतर्कलंकारनी बनानेवो दाय्याधिकारी-
 भागना अधिकारी क्रमे ज्ञानानारो अेक ग्रंथ.
क्रमसन्दर्भ पुं. अनुष्ठान ज्ञानानारो अेक ग्रंथ.
क्रमागत त्रि. (क्रमेणागतः) क्रमथी आवेल, कुण परंपराथी
 उतरती आवेल -तस्मिन् देशे य आचारः पारम्पर्य-
 क्रमागतः । मनु० २।१८, पिता वगेरेना क्रमथी
 प्राप्त थयेल -अस्वतन्त्राः स्त्रियः सर्वाः पुत्र-
 दासपरिग्रहाः । अस्वतन्त्रस्तत्र गृही यत्र तत् स्यात्
 क्रमागतम् ॥ नारदः ।
क्रमादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द गुण.
 स च गणः-क्रम, पद, शिक्षा, मीमांसा ।
क्रमायात् त्रि. (क्रमेण आयातः) क्रमागत शब्द श्रुओ.
क्रमि पुं. (क्रम+इन्) क्रमि शब्द श्रुओ क्रमीणां वट्-
 कफोत्थानामेतदुक्तं चिकित्सितम् । रक्तजानां तु
 संहारं कुर्यात् कुष्ठचिकित्सया-भावप्र० ।
क्रमिक त्रि. (क्रमादागतः उन्) क्रमागत शब्द श्रुओ
 (त्रि. क्रमो विद्यतेऽस्य उन्) क्रमवारुं, अनुक्रमवारुं,
 क्रमे वर्तनार.
क्रमिकण्टक न. (क्रमौ कण्टकमिव तत्राशकत्वात्)
 वनस्पति वावडीग, उंभरानुं गड, चित्रांग वनस्पति.
क्रमिञ्च न. (क्रमीन् हन्ति हन्+ट) वावडीग वनस्पति
 (त्रि.) क्रमिनी नाश करनार.

क्रमिज न. (क्रमिभ्यो जायते जन्+ङ) अ०२२५६न.
 क्रमिजा स्त्री. (क्रमिज+टाप्) लाक्षा, लाभ.
 क्रमितृ त्रि. (क्रम्+तृच्) गमन करनार, जनार.
 क्रमिशत्रु पुं. (क्रमीणां शत्रुरिव) वावरीज वनस्थिति.
 क्रमु पुं. (क्रम्+उन्) सोपारीनुं अ०३.
 क्रमुक पुं. (क्रम्+उन्+संज्ञायां कन्) सोपारीनुं अ०३-
 आस्वादिताद्रक्रमुकः समुद्रात्-शि० ३।८१, अ०३ ज्ञतना
 लोधरनुं अ०३, अक्षरानु वृक्ष, अ०३ ज्ञतनी मोथ,
 कपासनुं अ०३ (न.) कपासीओ, कपासना अ०३नुं
 इण.
 क्रमुकी स्त्री. (क्रमु+क+ङीप्) सोपारीनुं अ०३.
 क्रमेतर त्रि. (क्रमात् वेदपाठप्रकारभेदात् इतरः-भिन्नः)
 क्मथी भिन्न, 'कम' नामना वेदपाठना प्रकारथी भिन्न.
 क्रमेल पुं. (क्रममालम्ब्य एलति एल्+अच्) छिंट, सांठिथो.
 (पुं. क्रमेल स्वार्थे क) क्रमेलकः - निरीक्षते कोलिवनं
 प्रविश्य क्रमेलकः कण्टकजालमेव- विक्रमाङ्क०
 १।२९ ।
 क्रमेलकी स्त्री. (क्रमेलक+ङीप्) छिंटडी, सांठिथी.
 (स्त्री. क्रमेल+ङीप्) क्रमेली ।
 क्रमोद्देश पुं. (क्रमेणोद्देशोऽस्य) अ०१६.
 क्रय पुं. (क्री+अच्) अरीद्वं, वेयातुं लेवुं -प्रकाशं वा
 क्रयः कुर्यान्मूल्यं वाऽपि समर्पयेत्-प्रायः० ।
 क्रयक्रीत त्रि. (क्रयेण क्रीतः) वेयातुं लीधेव.
 क्रयण न. (क्री+भावे ल्युट्) क्रय शब्द श्रुओ.
 क्रयनियम पुं. (क्रये नियमः) वेयनार अने अरीदनारनी
 वय्ये थयेलो कोई अ०३ नियम.
 क्रयलेख्य न. (क्रयस्य लेख्यः) वेयाश्रुभत, अरीदीनुं
 सूयकपत्र -पत्रं कारयते यत् तु क्रयलेख्यं तदुच्यते-
 बृह० ।
 क्रयविक्रय पुं. द्वि. व. (क्रयश्च विक्रयश्च) वेयवुं अने
 वेयातुं लेवुं, लेवड-देवड व्यापार -ऋणदानं तथा
 दानं वस्तुनां क्रयविक्रयः-तन्त्रसारः ।
 क्रयविक्रयिक पुं. (क्रयविक्रयाभ्यां जीवति ठन्) माल
 वेथीने अने अरीद करीने पोतानुं गुजरा-न यलावनार
 व्यापारी.
 क्रयविक्रयिन् त्रि. (क्रयविक्रय+इनि) अरीदनार अने
 वेयनार.

क्रयविक्रयानुशय पुं. (क्रये विक्रये चानुशयः पश्चात्तापः)
 वेयवामां अने अरीदवामां पश्चात्ताप -वेतनस्यैव
 चादानं संविदक्ष व्यतिक्रमः । क्रय-विक्रयानुशयो
 विवादः स्वामिपालयोः ॥ मनुअे कडेल अ०३२ प्रका२ना
 विवादमांनो अ०३ विवाद -क्रीत्वा विक्रीय वा किञ्चित्
 यस्येहानुशयो भवेत् । योऽन्तर्दशाहात् तद् द्रव्यं
 दद्याच्चैवाददीत वा ॥ -मनु० ।
 क्रयशीर्ष न. (कपिशीर्ष पृषो०) डिल्ला वगेरेना कांगरा,
 भीतनी वंडी.
 क्रयाक्रयिका स्त्री. (क्रयसहितः अक्रयः स्वार्थे क, टाप्
 अत इत्वम्) वेयातुं लेवुं, न देवुं.
 क्रयारोह पुं. (क्रयस्य क्रयार्थमारोहत्यत्र आ+रुह
 आधारे+घञ्) अ०२, दुकान, डाट, पीठ, गुजरी.
 क्रयिक त्रि. (क्रयेण जीवति ठन्) वेयातुं लेनार, माल
 अरीदीने वेथीने पोतानी आश्रुविका यलावनार
 व्यापारी वगेरे -पर्यापतत् क्रयिकलोकमगण्यपण्या-
 शि० । (त्रि. क्रय+णिनि) क्रयिन् ।
 क्रय्य त्रि. (क्रयाय प्रसारितम् क्री+यत्) अरीदनार
 अरीदे अवी बुद्धिथी दुकानमां मूकेल वस्तु वगेरे.
 क्रवण त्रि. (क्रुड्+शब्दे ल्यु) स्तुति करनार. (न.)
 शब्द करवो.
 क्रविष्णु त्रि. (क्रु वा० इष्णुच्) कायुं मांस जानार
 राक्षस.
 क्रविस् न. (क्लव+इसुन् लस्य रः) मांस.
 क्रव्य न. (क्लव+यत् लस्य रः) कायुं मांस.
 क्रव्यघातन पुं. (क्रव्यस्य क्रव्यार्थं घात्यतेऽसौ हन्+णिच्
 कर्मणि ल्युट्) मृग, उरश, रुरु नामनो मृग.
 -क्रव्यभुज् पुं. (क्रव्यं भुङ्क्ते भुज्+क्विप्) राक्षस,
 अ०३ ज्ञतनो रुरु नामनो मृग. (त्रि.) मांसाहार
 करनार कोई पशु.
 क्रव्याद् पुं. (क्रव्यं मांसमत्ति अद्+क्विप्) राक्षस,
 मउदां आणनार अग्नि - क्रव्याद्गण-परीवारश्चिताग्नि-
 रिव जङ्गमः-रघु० १५।१६, वाध वगेरे शिकारी प्राणी.
 (त्रि.) मांसाहारी, मांसाहार करनार गीध वगेरे.
 (पुं. क्रव्यमत्ति अद्+अण् उप० स०) क्रव्यादः ।
 -क्रव्यादमग्नि निःसेधनिःशेषं दूरे गमय. (त्रि.) मांस
 लक्ष्ण करनार, मांसाहारी. (त्रि. क्रव्यमत्ति
 अद्+णिनि) -क्रव्यादी ।

ક્રશિ (નામધાતુ ઉભય-ક્રશયતિ-તે) દુબળું કરવું, પાતળું કરવું.

ક્રશિત ત્રિ. (ક્રશ+ક્ત) દુબળું કરેલું, પાતળું કરેલ - ક્રશિતં શરીરમશરીરશરૈઃ-શિશું

ક્રશિમન્ પું. (ક્રશસ્ય ભાવઃ ઇમનિચ્ ઋતો રઃ) દુબળાપણું, નબળાપણું, પાતળાપણું -સુધ્રુવાં ક્રશિમશાલિનિ મધ્યે-શિશું ।

ક્રશિષ્ટ ત્રિ. (અતિશયેન ક્રશઃ ઇષ્ટન્) અતિશય દુબળું-પાતળું. (ત્રિ. અતિશયેન ક્રશઃ ઈયસ) ક્રશીયસ

ક્રા ત્રિ. (ક્રમ્ વિટ્ મસ્યાત્) ગતિ કરનાર, જનાર, ઓળંગનાર.

ક્રાકચિક ત્રિ. (ક્રકચઃ પરપત્રં તત્ક્રિયયા જીવતિ ઠન્) કરવતથી વહેરીને જીવન ચલાવનાર- મયૂરકાઃ ક્રાકચિકાઃ વેધકાઃ રુચકાસ્તથા-રામાં ।

ક્રાથ પું. (ક્રથ+અણ) શ્રીરામચંદ્રનો તે નામનો એક વાનર સેનાપતિ, નાગનો એક ભેદ. (પું. ક્રથાનાં રાજા અણ) રાહુ ગ્રહના અવતાર રૂપ તે નામનો દક્ષિણ દેશનો એક રાજા- (પું. ક્રથ+ઘજ્) મારણ, મારવું.

ક્રાન્ત પું. (ક્રમ્+કર્તરિ ક્ત) ઘોડો. (ત્રિ. ક્રમ્+કર્મણિ ક્ત) વ્યાપેલું, વ્યાપ્ત કરેલ, હલ્લો કરેલું, ગમન કરેલ, ઓળંગેલું, ઉલ્લંઘન કરેલ- ક્રાન્તં રુચા કાઞ્ચનવપ્રભાજાશિશું -દૂર ગયેલું, ભૂતકાળમાં વીતેલ, ફેલાયેલું- (ન.) પગ, પાદેન્દ્રિય- મનસીન્દુ વિશઃ શ્રોત્રે ક્રાન્તે વિષ્ણું બલે હરમ્-મનું ૧૨।૨૨૯ ક્રમણ-ગમન કરવું, ક્રમણનું કર્મ.

ક્રાન્તદર્શિન્ ત્રિ. (ક્રાન્તં ભૂતાદિ સર્વં વસ્તુ દ્રષ્ટું શીલમસ્ય ણિનિ) સર્વજ્ઞ, ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનને જાણનાર -વિષ્ણોઃ ક્રાન્તમસીતીમે લોકા વિષ્ણોર્વિક્રમણં વિષ્ણોર્વિક્રાન્તં વિષ્ણોઃ ક્રાન્તમ્-શતપથં ૫।૪।૨।૬। (ન.) સર્વજ્ઞ, પરબ્રહ્મ.

ક્રાન્તા સ્ત્રી. (ક્રાન્ત+ટાપ) ઘોડી, ભોરીંગણી નામે વનસ્પતિ.

ક્રાન્તિ સ્ત્રી. (ક્રમ્+ભાવે વિક્તન્) જવું, ગમન, ગ્રહ વગેરેની ગતિ, સૂર્યને ફરવાનો માર્ગ, ક્રાંતિવૃત્ત અયનથી આરંભી તેના અન્ત સુધી પગલું મૂકવું. -અયનાદયનં યાવત્ કક્ષા તિર્યક્ તથાપરા । ક્રાન્તિસંજ્ઞા તયા સૂર્યઃ સદા પર્યેતિ ભાસયન્ ॥ -સૂર્યસિં-ગોલાધ્યાયઃ - પરમાપક્રમજ્યા ચ સપ્તરન્ધ્રગુણેન્દવઃ । તદ્ગુણાજ્યા ત્રિજીવાપ્તા તચ્ચાપક્રાન્તિરુચ્યતે ॥ -સૂર્યસિં ।

ક્રાન્તિક્ષેત્ર ન જ્યોતિષશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ અપમક્ષેત્રાકાર પદાર્થ.

ક્રાન્તિજ્યા સ્ત્રી. (ક્રાન્તિરૂપિણી જ્યા) ક્રાંતિવૃત્ત ક્ષેત્રમાં રહેલ અક્ષ ક્ષેત્રનો એક અવયવ.

ક્રાન્તિપાત પું. (ક્રાન્ત્યર્થઃ પાતઃ) વિષુવૃત્ત અને ક્રાંતિવૃત્ત અવયવનું એકત્ર આવી જવું, વિષુવૃત્ત અને ક્રાંતિવૃત્તનો સંપાત.

ક્રાન્તિમણ્ડલ ન. ક્રાંતિ વલયના આકારનું વૃત્ત ક્ષેત્ર. (ન. ક્રાન્ત્યર્થં વૃત્તં) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ક્રાન્તિવૃત્તમ્ ।

ક્રાન્તિવલય ન. ક્રાંતિવલયના આકારના વૃત્ત ક્ષેત્ર - વિષુવદ્વૃત્તાદ્ ચતુર્વિંશતિમાર્ગૈર્દક્ષિણે ચોત્તરે યદ્ વૃત્તં તત્ - સિદ્ધાન્તશિરોં ।

ક્રાન્તિસામ્ય ન. (ક્રાન્ત્યાઃ સામ્યમ્) ગ્રહની ક્રાંતિનું સરખાપણું, ગ્રહની સરખી ક્રાંતિ.

ક્રાન્તિસૂત્ર ન. (ક્રાન્ત્યાઃ સૂત્રમિવ) ક્રાંતિઓનો સૂત્રાકાર એક યોગ જે ધ્રુવને સ્પર્શ કરનાર હોય છે.

ક્રાન્તુ પું. (ક્રમ્+તુન્ વૃદ્ધિશ્ચ) પક્ષી, પંખી.

ક્રામન્ ત્રિ. (ક્રમ્+શત્) જતું, ક્રમણ કરતું, ઉલ્લંઘન કરતું.

ક્રાયક ત્રિ. (ક્રી+ખ્વલ્) ખરીદનાર, વેચાતું લેનાર, ખરીદ કરી પોતાનું જીવન ચલાવનાર.

ક્રાવન ત્રિ. (ક્રમ્+વનિપ્ ન સ્યાત્) ગમન કરનાર, જનાર.

ક્રિમિ પું. (ક્રમ્+ઇન્ અત ઇચ્ચ) કૃમિ, ક્ષુદ્ર જંતુ, જૂ વગેરે, તે નામે એક રોગ - અજીર્ણભાગી મધુરામ્લનિત્યો દ્રવપ્રિયઃ પિષ્ટગુડોપખોક્તા । વ્યાયામવર્જી ચ દિવાશયાનો વિરુદ્ધભુક્ સંલભતે ક્રમીશ્ચ ॥ -નિદાનમ્ ।

ક્રિમિકણ્ઠક ન. (ક્રિમૌ કણ્ઠકમિવ) વનસ્પતિ વાવડીંગ, ઉંબરાનું ઝાડ.

ક્રિમિઘ્ન પું. (ક્રિમીન્ હન્તિ+હન્+ટક્) વાવડીંગ. (ત્રિ.) કૃમિનો નાશ કરનાર -ક્રિમિઘ્નં કિંશુકારિષ્ટબીજં સરસભસ્મકમ્ । વસ્ત્વદ્વયં ચાહુપર્ણોરસૈઃ ક્રિમિવિ-નાશનઃ ॥

ક્રિમિઘ્ની સ્ત્રી. (ક્રિમિઘ્ન+ઢીપ્) સોમરાજી નામે વનસ્પતિ, બાવથી.

ક્રિમિજ ન. (ક્રિમેર્જાયતે જન્+ઙ) અગુરુચંદન.

ક્રિમિજા સ્ત્રી. (ક્રિમિજ+ટાપ્) લાખ, લાક્ષા.

ક્રિમિશત્રુ પું. (ક્રિમેઃ શત્રુરિવ નાશકત્વાત્) વાવડીંગ, રાતાં ફૂલવાળું એક જાતનું ઝાડ.

क्रिमिशात्रव पुं. (क्रिमेः शात्रव इव नाशकत्वात्) दुर्गन्धी
भेरेणुं ७५३.

क्रिमिशैल पुं. (क्रिमिनिमित्तं शैलः) २६३०.

क्रिय पुं. (क्रिया-ग्रहाणामाद्यगतिक्रिया विद्यते अत्र अच्)
मेधराशि.

क्रियमाण त्रि. (कृ+शानच्) काम करतातुं, बनावातुं.

क्रिया स्त्री. (कृ+भावे करणादौ वा यथायथं श) आरंभ,
प्रायश्चित्त, शिक्षा, पूजा, पूजन, संप्रधारण, विचार,
उपाय, चेष्टा, व्याधिग्रस्तनी चिकित्सा -आरम्भो
निष्कृतिः शिक्षा पूजनं संप्रधारणम् । उपायः कर्म
चेष्टा च चिकित्सा च नव क्रियाः ॥ ६२३-६२४,
काणधर्म संबंधी प्रेतनुं मृत्युधी आर दिवसनुं कर्म,
व्यापार, प्रवृत्ति -समानां चानुबन्धः स्यादित्यर्थं क्रियते
क्रियाः । साहित्यिक रचना- शृणुत मनोभिरवहितैः
क्रियामिमां कालिदासस्य-विक्रम० ११२ । -
कालिदासस्य क्रियायां कथं परिषदो बहुमानम्-
मालवि० ४. । भावना, योक्त्या ६२४, तजवीज
६२४, वादी प्रतिवादी वगेरेने शपथ आपी दावा
इरियाद वगेरेनी तजवीजनुं कर्म, श्राद्ध, शौच.

क्रियाकल्प पुं. (क्रियायां चिकित्सायां कल्पो विधिः)
क्रियाशास्त्र, चिकित्साना अंगरूप क्रियाओ.

क्रियाकर त्रि. पुं. (क्रियां करोति कृ+ट) क्रिया करनार,
काम करनार, अभ्यास करनार नवो शिष्य.

क्रियाकार पुं. त्रि. (क्रियां शिक्षारम्भं करोति, कृअण्)
अभ्यास करनार नवो शिष्य, काम-क्रिया करनार.

क्रियाद्वेषिन् त्रि. (क्रियां व्यवहाराङ्गसाधनं साक्षिलेख्यादिकं
द्वेषि, द्विष् णिनि) व्यवहारमां पांच प्रकारना साक्षीओ
पैकी अेक, पांच प्रकारना लीन प्रतिवादीओमांनो
अेक प्रतिवादी, क्रियानो द्वेष करनार, साक्षी, दस्तावेज,
युक्ति, सीगन-प्रतिज्ञाने नडि माननार- लेख्यं च
दाक्षिणं चैव क्रिया ज्ञेया मनीषिभिः । तां क्रियां
द्वेषि यो मोहात् क्रियाद्वेषी स उच्यते ।

क्रियानिर्देश पुं. (क्रियायाः निर्देशो यस्मात्) साक्षी,
गवाड, साभ, साबिती वगेरे.

क्रियापाद पुं. (क्रिया-विवादसाधनं पाद इव) वादीनी
तरइने पुरावो, यतुष्पाद व्यवहारना साध्यरूप अर्थना
साधन रूप त्रीशुं पाद.

क्रियाफल न. (क्रियायाः फलम्) उत्पत्ति, आप्ति,
विकृति, संस्कृतिमांथी कोई पक्ष अेक उत्पत्ति वगेरेनुं
कर्म, यज्ञजन्य पुण्य-अपुण्य वगेरे इण, क्रियानुं इण.

क्रियाभ्युपगम पुं. (क्रियायाः कर्षणादिक्रियार्थमभ्युपगमः)

आ भेतरमां जे उत्पन्न थाय तेमांथी अनेनी भाग
अेवो नियम करीने जेउवा माटे बीजा भेतरनो स्वीकार
-क्रियाभ्युपगमात् क्षेत्रं बीजार्थं यत् प्रदीयते । तस्यैह
भागिनो दृष्टौ बीजी क्षेत्रक एव च ॥

क्रियाभ्यावृत्ति स्त्री. (क्रियाया अभ्यावृत्तिः) वारंवार
क्रिया करवी ते.

क्रियायोग पुं. (क्रियैव योगः योग-उपायः) तप, स्वाध्याय,
ईश्वरप्रशिक्षान रूप योगना साधननी क्रिया, क्रिया साथे
संबंध- ज्ञानयोगस्तु योगस्य यस्तु साधनमात्मना । यस्तु
बाह्यार्थसंयोगः क्रियायोग स उच्यते ॥ -तपः
स्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि क्रियायोगाः-पातञ्जले ।

क्रियार्थ त्रि. (क्रिया अनुष्ठानमर्थोऽभिधेयो यस्य) कर्तव्य
विधिने समजावनारुं देद वगेरेनुं कोई वाक्य.
(त्रि. क्रिया अर्थः प्रयोजनमस्य) क्रिया जेनुं प्रयोजन
छेय ते, क्रिया माटेनुं -अपि क्रियार्थं सुलभं समित्कृशम्
-कुमा० ।

क्रियावत् त्रि. (क्रियाऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) क्रियावाणुं,
क्रिया करवामां आसक्त. (पुं) क्रियाना आश्रयवाणी
कर्ता- पुत्रीयता तेन वराङ्गनाभिरानायि विद्वान् क्रतुषु
क्रियावान्-भट्टि० १११०, -यस्तु क्रियावान् पुरुषः स
विद्वान्-हितो० ११६७ ।

क्रियावसत्र त्रि. (क्रियया अवसत्रः) साक्षी वगेरे-प
प्रमाशथी पराजय पामेवो वादी के प्रतिवादी-
स्वयमभ्युपपन्नो हि स्वचर्याऽवसितोऽपि सन् ।
क्रियावसत्रो वादे तु परं सभ्यावधारणम्-व्यवहारतत्त्वम् ।

क्रियावादिन् त्रि. (क्रियां क्रियासाध्यं वदति, वद्+णिनि)
वादी, इरियादी.

क्रियाविशेषण न. (क्रियया विशेषण मिव) व्याकरणा-
शास्त्र प्रसिद्ध क्रिया साथे संबंधवाणी कोई तेना
विशेषण तरीके भासतो पदार्थ, क्रियाविशेषण अव्यय.

क्रियाशक्ति स्त्री. (क्रियैव शक्तिः) जगतनी उत्पत्तिनुं
साधन अेवी परमेश्वरनी शक्ति.

क्रियासमभिहार पुं. (क्रियायाः समभिहारः पौनःपुन्यम्,
क्रिया+सम्+अभि+ह+घञ्) वारंवार क्रिया करवी ते.

क्रियास्नान न. (क्रियाङ् स्नानम्) क्रियाना अंगरूप
स्नान, अेक प्रकारनी शास्त्रोक्त स्नानविधि.

ક્રિયેન્દ્રિય ન. (ક્રિયાયા: સાધનમિન્દ્રિયમ્) કર્મેન્દ્રિય, ક્રિયાના સાધનરૂપ ઈન્દ્રિય, તે પાંચ છે પણ કર્મ અને જ્ઞાનના ભેદથી દશ ઈન્દ્રિયો ગણાય છે તે બંનેમાં મન ક્રિયાશીલ હોય છે - શ્રોત્રં ત્વક્ ચક્ષુષી જિહ્વા નાસિકા ચૈવ પચ્ચમી । પાયૂપસ્થ-પાણિ-પાદ-વાક્ ચૈવ દશમી સ્મૃતા ॥

ક્રિવિ ત્રિ. (કૃવિ+ઇન્) કર્તા, હિંસક.

ક્રિવિસ્ ત્રિ. (કૃવિ+ઇસ્) હિંસક.

ક્રી (ક્ર્યા. ઉખં સં સેટ્-ક્રીણાતિ, ક્રીણીતે, ક્રીતઃ) વેચાતું લેવું, ખરીદ કરવું -મહતા પુણ્યપણ્યેન ક્રીતેયં કાયનોસ્ત્વયા -શાં ૩૧૧, -ક્રીણીષ્વ મજ્જીવિતમેવ પુણ્યમન્યન્ન ચેદસ્તિ તદસ્તુ પુણ્યમ્-નૈં ૩૧૮૭ । અપ સાથે ક્રી કિંમત આપીને કબજે કરવું, પ્રયોગ, ન્યાયાદિ મત પ્રસિદ્ધ ઉલ્લેપણ આદિ કર્મ, રોગની પરીક્ષા કરવી. અભિ સાથે ક્રી લક્ષમાં રાખીને વેચવું, અવ સાથે ક્રી ધન વગેરેથી વશમાં કરવું, આ સાથે ક્રી થોડું ખરીદવું, નિસ્ અને નિર્ સાથે ક્રી વેચવું, કમને યોગ્ય કીમત આપવી. પરિ સાથે ક્રી અમુક નિયત કાળ સુધી પગાર આપી રાખવું. સંભોગાય પરિક્રીતઃ કર્તાઽસ્મિ તવ નાપ્રિયમ્-ભટ્ટિં ૮૧૭૨; ભાડે લેવું -શતેન શતાય વા પરિક્રીતઃ-સિદ્ધાં, બદલો લેવો -કૃતેનોપકૃતં વાયોઃ પરિક્રીણાનમુત્થિતમ્-ભટ્ટિઃ ૮૧૮, વિ સાથે ક્રી- વેચવું- ગવાં શતસહસ્રેણ વિક્રીણીષે સુતં યદિ-રામાં, સમ્ સાથે ક્રી સારી રીતે ખરીદવું.

ક્રી ત્રિ. (ક્રી+ક્રિવપ્) ખરીદનાર, વેચાતું લેનાર.

ક્રીડ (ખ્યા. પર. અ. સેટ્-ક્રીડતિ) રમવું, ખેલવું. - ઇષઃ ક્રીડતિ કૂપયન્નઘટિકાન્યાયપ્રસવતો વિધિઃ-મૃચ્છં ૧૦૫૧ । (ખ્યા. આં અકં સેટ્-ક્રીડતે) ખેલવું, રમવું, ક્રીડા કરવી.

ક્રીડ પું. (ક્રીડ્+ઘञ्) મશ્કરીમાં હસવું, મશ્કરી કરવી તે.

ક્રીડક ત્રિ. (ક્રીડ્+ण्वल्) ક્રીડા કરનાર, ખેલનાર, રમનાર. (પું.) દ્વાર ઉપર ઊભો રહેનાર, સેવક.

ક્રીડચક્ર ન. તે નામનો એક છન્દનો પ્રકાર.

ક્રીડત્ ત્રિ. (ક્રીડ્+શत्) ખેલતું, રમતું, ક્રીડા કરતું.

ક્રીડન ન. (ક્રીડ્+ભાવે લ્યુટ્) રમત, ક્રીડા, ખેલ, રમવાનું સાધન - બાલક્રીડનમિન્દુશેખરધનુર્ધન્નાવધિ પ્રહતા । તાતે કાનનસેવનાવધિ કૃપા સુગ્રીવ-સચ્ચાવધિ ॥ - મહાનાટકમ્ । (ન. ક્રીડન+સ્વાર્થે ક) ક્રીડનકઃ ।

ક્રીડનીય ત્રિ. (ક્રીડનાય સાધુ છ) ક્રીડા કરવાનું સાધન. (ક્રીડ્+અનીયર્) રમવા યોગ્ય, રમવાનું સાધન.

ક્રીડમાન ત્રિ. (ક્રીડ્+શાનચ્) રચનાર, ક્રીડા કરતું.

ક્રીડા સ્ત્રી. (ક્રીડ્+અ+ટાપ્) પરિહાસ, રમત, ખેલ, - ક્રીડારસં નિવિશતીવ બાલ્યે-કુમાં, -સ વૈ ભાગવતો રાજા પાણ્ડવેયો મહારથઃ । બાલક્રીડનકૈઃ ક્રીડન્ કૃષ્ણક્રીડાં ય આદ્દે ॥ -ભાગં ૨૧૩૧૫ ।

ક્રીડાકૃત ન. (ક્રીડાયામાકૃતમ્) રમવાની ઉમેદ, ક્રીડા કરવાનો અભિલાષ.

ક્રીડાતાલ પું. (ક્રીડાયાં તાલ ઇવ) એક જાતનો સંગીત-શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તાલ, જેમાં પ્લુત જ સ્વર આવે છે - એક એવ પ્લુતો યત્ર ક્રીડાતાલઃ સ ઉચ્યતે-સંગીતદામોં ।

ક્રીડાનારી સ્ત્રી. (ક્રીડાયાઃ ક્રીડાર્થં નારી) ક્રીડા કરવા માટે રાખેલી વેશ્યારૂપ સ્ત્રી.

ક્રીડાયાન ન. (ક્રીડાર્થં યાનમ્) પુષ્પરથ, નાનો રથ, ખેલ-ગાડી.

ક્રીડારત્ન ન. (ક્રીડાયાં રત્નમિવ) મૈથુન, વિષયસેવન. પું. (ક્રીડાર્થં રથઃ) નાની ગાડી, નાનો રથ- ક્રીડારથઃ -પુષ્પરથઃ ।

ક્રીડારમ્ભ પું. (ક્રીડાયાઃ આરમ્ભઃ) ક્રીડાની શરૂઆત, રમતનો આરંભ- ક્રીડારમ્ભં કુવલયદશાં યૌવનાન્તે વિવાહમ્-ઉદ્ભટઃ ।

ક્રીડારસાતલ ન. તે નામે એક ઉપરૂપક, રૂપકનો એક પ્રકાર.

ક્રીડાવત્ ત્રિ. (ક્રીડા+મતુપ્) રમતું, ખેલતું, ક્રીડાવાળું.

ક્રીડિ ત્રિ. (ક્રીડ્+ઇન્) ક્રીડા કરનાર, રમનાર.

ક્રીડિત્ ત્રિ. (ક્રીડ્+તૃચ્) રચનાર, ખેલનાર, ક્રીડા કરનાર.

ક્રીડિન્ ત્રિ. (ક્રીડ્+વા. તાચ્છીલ્યે ઇનિ) ક્રિયા કરવાના સ્વભાવવાળું, તે નામે એક વાયુ.

ક્રીડુ ત્રિ. (ક્રીડ્+उन्) ક્રીડા કરનાર, રમત કરનાર.

ક્રીત ત્રિ. (ક્રી+કર્મણિ ક્ત) ખરીદેલું, ખરીદ કરેલું, વેચાતું લીધેલું. (ન. ક્રીડ્ ભાવે ક્ત) ખરીદવું, વેચાતું લેવું. (પું.) ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા બાર પુત્રો પૈકી તે નામનો એક પુત્ર કે જે તેના માબાપ પાસેથી અથવા તેના પાલન કરવાવાળા પાસેથી વેચાતો લીધેલ હોય -દદ્યાત્ માતાપિતા વાડયં સ પુત્રો દત્તકો

भवेत्-याज्ञ० । (पुं. क्रीत+स्वार्थे क; त्रि. क्रीत+क),
-क्रीणीयाद् यस्त्वपत्यार्थं मातापित्रोर्यमन्तिक्रात् । स
क्रीतकः सुतस्तस्य सदृशोऽसदृशोऽपि वा ॥ -
मनु० १।१७४ ।

क्रीतानुशय पुं. (क्रीते-क्रये अनुशयः) जरीदेवुं तेना
वेयनारने पाछुं आपवुं ते, मनुअे कडेल अडार
विवादी पैकीनो अेक विवाह -क्रीत्वा मूल्येन यः
पण्यं क्रेता न बहु मन्यते । क्रीतानुशय इत्येतत्
विवादपदमुच्यते ॥ -याज्ञ० ।

क्रीतापहरण न. (क्रीतस्य अपहरणम्) जरीदेवुं छीनवी
लेवुं ते.

क्रुञ्च पुं. (कुञ्च+क्विप्) अेक ज्ञतनो भगवो, उंस.
(स्त्री.) अेक ज्ञतनी भगवी, उंसवी- वायवे इन्द्राग्निभ्यां
क्रुञ्चान्-यजु० २४।२२ ।

क्रुञ्च पुं. (क्रुञ्च+अच्) अेक ज्ञतनो भगवो, उंस
पक्षी, क्रींथ पर्वत.

क्रुञ्चा स्त्री. (क्रुञ्च+टाप्) अेक ज्ञतनी भगवी, उंसवी,
अेक ज्ञतनी वीशा.

क्रुड् (तुदा० प० अ० सेट्-क्रुडति) डूअवुं, भूडवुं, घट
थवुं, जावुं, आणकनी पेठे रभवुं.

क्रुय् (त्रया० पर० अ० सेट्-क्रुयति) मारी नाभवुं,
डिंसा करवी.

क्रुध् (दिवा० पर० अक० अनिट्-क्रुध्यति) कोपवुं, कोध
करवी, गुस्से थवुं, (सोपसर्गः सकर्मकः- अभिक्रुध्यति
भृत्यम्) प्रति साथे क्रुध्- अदलाभां कोप करवी -
क्रुद्धयन्तं न प्रतिक्रुद्धयेत्-मनु० ६।४८ । सम् साथे
क्रुध्- कुपित थवुं, गुस्से थवुं - संक्रुध्यसि मृषा किं
त्वं दिदृक्षुं मां मृगेक्षणे-भट्टि० ८।७६ ।
(स्त्री. क्रुध्+भावे क्विप्) कोप, गुस्से -इति
क्रुधाऽक्रुश्यत तेन केतकम्-नैषधम् ।

क्रुधा स्त्री. (क्रुध्+टाप्) कोध, कोप, गुस्से.

क्रुद्ध त्रि. (क्रुध् कर्तरि क्तः) कोधी, गुस्से थयेवो -
योद्धुमभ्यायवौ क्रुद्धो रक्तबीजो महासुरः । -देवीमाहा०;
-ममोपरि स क्रुद्धः, न मां प्रति क्रुद्धो गुरुः ।

क्रुध्यत् त्रि. (क्रुध्+शत्) कोप पाभतुं, गुस्से थतुं, -
क्रुध्यन् कुलं धक्ष्यति विप्रवह्निः-भट्टिः ।

क्रुञ्च (भ्वा० पर० अ० सेट्-कुञ्चति) कुटिलता करवी,
अल्य थवुं, थोडुं थवुं, वांका थवुं.

क्रुन्थ् (त्रया० पर० अ० सेट्-क्रुन्थति) कुवेशमां आवी
पडवुं -क्रुन्थति बुभुक्षातः । भेटवुं, आदिगवुं, योटी
शवुं, दुःअ भोगववुं.

क्रुमु त्रि. (क्रुम्+उन् वेदे पृषो०) सर्वत्र गमन करवाना
स्वभाववाणुं.

क्रुमुक पुं. (क्रुम्+उक वेदे पृषो०) सोपारीनुं आऽ.

क्रुश् (भ्वा. पर. अनिट्-क्रोशति) अक० रडवुं, रुदन करवुं,
सक० ओलाववुं, आकोश करवी. अनु साथे क्रुश्- दया
लाववी, पाछण रडवुं. आ साथे क्रुश्- अग्रिय कडेवुं,
भोटुं ओलवुं -अये गौरीनाथ ! त्रिपुर हर शम्भो !
त्रिनयन ! प्रसीदेत्याक्रोशन्-भर्त० ३।१२३ । उत् साथे
क्रुश्- उंथा स्वरेथी ओलाववुं, डाक मारवी, उप साथे
क्रुश्-उंयेथी ओलाववुं, मोटेथी रडवुं, ठपको देवो. प्र
साथे क्रुश्- मोटे स्वरेथी रडवुं.

क्रुश्वन् पुं. (क्रुश्+क्वनिप्) शियाण, ठपको देवो.

क्रुश्वरी स्त्री. (क्रुश्वन्+रू+डीप्) शियाणवी.

क्रुट न. (क्रुश्+क्त) रडवानो शब्द, रुदन स्वर.
(त्रि.) रोयेवुं, रडेव, ओलावेव, गाणी दीदेव, जराभ
ओदेव.

क्रुड् (भ्वा० पर० सेट्-क्रुडति) डूअवुं, भूडवुं, घट थवुं,
जावुं, आलकनी पेठे रभवुं.

क्रूर त्रि. (कृन्ततीति कृत्+रक् धातोः 'क्रू' आदेशः) निर्दय,
-क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते सङ्गमं नौ कृतान्तः- मेघ०
१०७ । क्रूर -स्त्रियो ह्यकरुणाः क्रूरा दुर्मर्षाः प्रियसाहसाः-
भाग० १।१४।३७ । -तस्मिन्नुपायाः सर्वे नः क्रूरे
प्रतिहतक्रियाः-कु० २।४८ । डिंसक, कठिन -तस्या-
भिषेकसंभारं कल्पितं क्रूरनिश्चया-रघु० १२।४ । कठोर,
उग्र, घातकी, कठोर मननुं. (पुं.) विषमराशि -ओजोऽथ
युगं विषमः समश्च क्रूरोऽथ सौम्यः पुरुषोऽङ्गना च ।
चर- स्थिरद्वयात्मकनामधेया मेषादयोऽमी क्रमशः
प्रदिष्टाः ॥ - दीपिका, उग्रानो अेक लेद क्रूरो
लुब्धोऽलसोऽसत्यः प्रमादी भीकरस्थिरः-पञ्च० ३।२५ ।
सिंयाशो पक्षी, राता कषेरनुं आऽ, काणा धंतूरानुं आऽ,
आज पक्षी, कंक पक्षी. (न.) पूर्वा शाल्गुनी, मघा अने
भरणी, अेवां त्रषा नक्षत्रोभांथी प्रत्येक.

क्रूरकर्मन् त्रि. (क्रूरं हिंसकं कर्म यस्य) घातकी कर्म
करनारुं, दया विनानुं काम करनार, घातकी, डिंसक
-द्विजिह्वा क्रूरकर्माणो निष्ठा च्छिद्रानुसारिणः ।
दूरतोऽपि हि पश्यन्ति राजानो भुजगा इव ॥ -
पञ्च० १।७०. (पुं.) कडवी तुंअडीनो वेवो.

ક્રૂરકોષ્ટ ત્રિ. (ક્રૂરં કઠિનં કોષ્ટં યસ્ય) ધાતુ વગેરેની વિષમતાને લઈને જેનો કોઠો ઘણો જ ભારે બંધાયેલો હોય એવો બદ્ધકોષ્ટ મનુષ્ય વગેરે.

ક્રૂરગન્ધ પું. (ક્રૂર ઉગ્રો ગન્ધો યસ્ય) ગંધક (ત્રિ.) તીક્ષ્ણ ગંધવાળું.

ક્રૂરગન્ધા સ્ત્રી. (ક્રૂર: ગન્ધ એકદેશો યસ્યા: ટાપ્) તીક્ષ્ણકંટકા, કંધારી વૃક્ષ નામની એક વનસ્પતિ

ક્રૂરદૃશ ત્રિ. (ક્રૂરા દૃગ્ યસ્ય) કૂરદૃષ્ટિવાળું -આરોવક્ર: ક્રૂરદૃક્ ચાવનેય:-જ્યોં તત્ત્વે । ચાડિયો, ખલ, લુચ્યો, (પું.) મંગળ ગ્રહ, શનૈશ્વર ગ્રહ. (સ્ત્રી. ક્રૂરસ્ય ગ્રહવિશેષસ્ય દૃક્) કૂર ગ્રહ વગેરેની દૃષ્ટિ.

ક્રૂરધૂર્ત પું. (ક્રૂર: કૃષ્ણત્વાત્ તત્સદૃશ: ધૂર્ત:) કાળો ધતૂરો.

ક્રૂરપ્રસાદન ત્રિ. (ક્રૂરમપિ પ્રસાદયતિ પ્ર+સદ્+ણિચ્+લ્યુટ) કૂરને પણ પ્રસન્ન કરનાર, ભક્ત-સેવક.

ક્રૂરરાવિન્ પું. (ક્રૂરમુગ્રં રૌતિ રુ+ણિનિ) એક જાતનો કાગડો, દ્રોણ કાક.

ક્રૂરરાવિણી સ્ત્રી. (ક્રૂરરાવિન્+હીપ્) એક જાતની કાગડી.

ક્રૂરલોચન પું. (ક્રૂરં લોચનમસ્ય) શનિ ગ્રહ, મંગળ ગ્રહ. (ત્રિ.) કૂર નેત્રવાળું.

ક્રૂરસ્વર ત્રિ. (ક્રૂર: સ્વર: યસ્ય) કંકશ અવાજવાળું, કઠોર સ્વરવાળું -ક્રૂરસ્વરા: કાકોલૂક- ઘરટ્ટોટ્રાશ્વ-ગર્દભા:-કવિકલ્પલતા-૨।૩ ।

ક્રૂરા સ્ત્રી. (ક્રૂર+ટાપ્) વનસ્પતિ રાત્રી સાટોડી, કૂર નિર્દય સ્ત્રી.

ક્રૂરાકૃતિ ત્રિ. (ક્રૂરા આકૃતિર્યસ્ય) કૂર આકૃતિવાળું. (પું.) રાવણ. (સ્ત્રી. ક્રૂરા ચાસૌ આકૃતિશ્ચ) કૂર એવી આકૃતિ.

ક્રૂર્ચ ન. દાઢી.

ક્રૌઙ્કિત ન. (ક્રૌઙ્કિતિ અવ્યક્તશબ્દં કરોતિ ણિચ્ ભાવે ક્ત) કુંક એવા પક્ષી વગેરેનો અસ્પષ્ટ શબ્દ.

ક્રોણિ વિ. (ક્રો+નિ) ખરીદનાર, વેચાતું લેનાર.

ક્રોતવ્ય ત્રિ. (ક્રો+તવ્ય) ખરીદ કરવા યોગ્ય- ક્રોયં ક્રોતવ્ય માત્રકે-અમર: ૨।૧।૮૧ ।

ક્રોતૃ ત્રિ. (ક્રો+તૃચ્) ખરીદ કરનાર, વેચાતું લેનાર-વિક્રોતૃદર્શનાચ્છુદ્ધિ: સ્વામી દ્રવ્યં નૃપો દમમ્ ।

ક્રોતામૂલ્યમવાપ્નોતિ તસ્માદ્ યસ્તસ્ય વિક્રયો -યાજ્ઞં ।

ક્રોય ત્રિ. (ક્રો+યત્) ખરીદ કરવા યોગ્ય, વેચાતું લેવા લાયક.

ક્રૌઙિન ત્રિ. (ક્રોડી-મરુદ્ દેવતાઽસ્ય અન્ નલોપાભાવ:) વાયુ જેનો દેવ છે એવું હવિષ વગેરે.

ક્રૌવ્ય પું. (ક્રિવીણાં પચ્ચાલાનાં રાજા) કિવિ દેશનો રાજા, પંચાલ દેશનો રાજા.

ક્રૌઞ્ચ પું. (ક્રુઞ્ચ્+અચ્ વા. ગુણ:) કૈલાસ પર્વત, કૌંચ પર્વત.

ક્રૌઞ્ચદારણ પું. (ક્રૌઞ્ચં દારયતિ) કાર્તિકસ્વામી.

ક્રોઢ પું. (ક્રુઢ્ ઘનીભાવે સંજાયાં ઘઞ્) ભૂડ, વરાહ, ઝાડની બખોલ- તત્ર તરોર્નિર્મિતનીઢક્રોઢે પક્ષિણ: સુખં વર્ષાસુ નિવસન્તિ-હિતોં, -હા હા હન્ત ! તથાપિ જન્મ વિટપિનીઢે મનો ધાવતિ-ઉદ્ભટ: । ઘન થયેલ છાતીનો મધ્ય ભાગ, ઘોડાની છાતી, ઉત્તરમાં આવેલું એક ગામ, વારાહીકંદ નામની વનસ્પતિ, શનિગ્રહ. (ન. ક્રુઢ્+અચ્) બે ભુજની વચ્ચેનો ભાગ. (સ્ત્રી. ક્રોઢ+ટાપ્) ક્રોઢા ।

ક્રોઢકન્યા સ્ત્રી. (ક્રોઢસ્ય શૂકરસ્ય કન્યેવ પ્રિયત્વાત્) વારાહી કન્ય.

ક્રોઢકાન્તા સ્ત્રી. (ક્રોઢસ્ય કાન્તા) ભૂમિ, પૃથિવી.

ક્રોઢચૂડા સ્ત્રી. (ક્રોઢે ચૂડા યસ્યા:) સહાશ્રવણિકા નામે વૃક્ષ.

ક્રોઢપત્ર ન. (ક્રોઢે ઉપચારાત્ મધ્યે સ્થિતં પત્રમ્) ત્રુટિત ગ્રંથને પૂરો કરવા માટે ગ્રંથના બે પાનાંની વચ્ચે ચિહ્ન કરી લખીને મૂકેલું પત્ર, પત્ર-પાનું.

ક્રોઢપર્ણી સ્ત્રી. (ક્રોઢે કણ્ટકમધ્યે પર્ણાનિ યસ્યા:) ભોરીંગણી વનસ્પતિ.

ક્રોઢપાદ પું. (ક્રોઢે પાદોઽસ્ય) કાચબો.

ક્રોઢપુચ્છી સ્ત્રી. (ક્રોઢે પુચ્છમિવાકારોઽસ્યા:) એક જાતની વનસ્પતિ.

ક્રોઢાહ્મિ પું. (ક્રોઢેઽહ્મિર્ગ્રિયસ્ય) કાચબો.

ક્રોઢાદિ પું. પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દગણ. યથા- ક્રોઢ, નખ, ચુર, શાખા, ઉચા, શિખા, બાલ, શાફ, શૂક-ક્રોઢાદિરાકૃતિગણ:-તેન ભગ, ગલ, ઘોણ' इत्यादि ।

ક્રોડી સ્ત્રી. (ક્રોઢ+હીપ્) ભૂડણ, વારાહી, કંદ નામની વનસ્પતિ.

ક્રોડીકરણ ન. (ક્રોઢ+ચ્ચિ+કૃ+ભાવે લ્યુટ્) આલેંગન કરવું, ભેટવું. (સ્ત્રી. ક્રોઢ+ચ્ચિ+કૃ+ક્તિન્) ક્રોડીકૃતિ: ।

क्रोडीमुख पुं. (क्रोड्याः शूकर्या मुखमिव मुखमस्य) गेंडी नामनुं जनावर. (स्त्री. क्रोडीमुख+डीप्) क्रोडीमुखी- गेंडी.

क्रोडेष्टा स्त्री. (क्रोडस्य इष्टा प्रिया) मोथ नामनी वनस्पति.

क्रोथ पुं. (क्रुप् हिंसने भावे घञ्) छिंसा करवी, मारी नामवुं.

क्रोध पुं. (क्रुध् भावे घञ्) क्रोध, क्रोप- कामात् क्रोधोऽभिजायते-भग० २।६२, -काम एषः क्रोध एषः रजोगुणसमुद्भवः । महाशूरो महापाप्मा विद्धयेनमिह वैरिणम् ॥ -भग० अ० ३. । पा२की अपकार करवानी मनीवृत्ति. (पुं.) साठ वर्षमानुं ते नामनुं आ३त्रीशमुं वर्ष.

क्रोधकृत त्रि. (क्रोधं करोति कृ+क्विप्) क्रोध करनार- पुं. (क्रोधं करोति कृ+क्विप्) परभेधर.

क्रोधज त्रि. (क्रोधाज्जायते जन्+ड) क्रोधधी उत्पन्न धनार मोड- क्रोधाद् भवति सम्मोहः सम्मोहात् स्मृति-विभ्रमः-भग० २।६२.

क्रोधन त्रि. (क्रुध्+युच्) क्रोधी स्वभाववाणुं -यद् रामेण कृतं तदेव कुरुते द्रोणायनिः क्रोधनः-वर्णी० ३।३१ -ततश्च क्रोधनस्तस्माद् देवातिथिरमुष्य च - भाग० १।२२।११ । (पुं. क्रुध्+युच्) गर्गनी शिष्य कौशिकनो पुत्र, ते नामनुं ऐक वर्ष, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध ते नामनो ऐक भैरव- असिताङ्गो रुरुक्षण्ड उन्नतः क्रोधनस्तथा-तन्त्रे ।

क्रोधना स्त्री. (क्रोधन+टाप्) क्रोधी नायिका, क्रोधी स्त्री- आत्मकामा सदा चण्डी क्रोधना प्राज्ञमानिनी- रामा० २।७०।१०

क्रोधनीय त्रि. (क्रुध्+अनीयर्) क्रोध करवाने योग्य. (न.) (क्रुध्+अनीयर्) दुःख, पीडा, डरकत.

क्रोधमूर्च्छित त्रि. (क्रोधो मूर्च्छितो बहूलीभूतोऽस्य) अत्यंत क्रोधाविष्ट, गुस्से धयेलुं, गुस्साधी भरार्थ गधेलुं - एवमुक्ता तु पार्थेन उर्वशी क्रोधमूर्च्छिता- भा. व. अ० ४६, -रक्षसां निहतान्यासन् सहस्राणि चतुर्दश । ततो ज्ञातिवधं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्च्छितः ॥ -रामा० १।१।४९ ।

क्रोधवर्द्धन त्रि. (क्रोधो वर्द्धयति वृध्+णिच्+ल्यु) क्रोध वधारनार अनिष्ट सूयक वाक्य वगेरे. (पुं.) ते नामनो ऐक असुर.

क्रोधहन् त्रि. (क्रोधं हन्ति हन्+क्विप्) क्रोधनी नाश करनार (पुं. साधूनां क्रोधं हन्ति इति क्रोधहा) विष्णु.

क्रोधहन्तृ त्रि. (क्रोधं हन्ति हन्+तृच्) क्रोधने उष्टनार, क्रोधघातक- (पुं.) ते नामनो ऐक असुर.

क्रोधसम्भव पुं. (क्रोधस्य संभवः) क्रोधनी उत्पत्ति- (त्रि. क्रोधः सम्भवति अस्मात् सम्+भू +अच्) जेनाधी क्रोध पेदा थाप छे ते.

क्रोधालु त्रि. (क्रुध्+आलुच्) क्रोधी.

क्रोधिन् त्रि. (क्रुध्+णिनि) क्रोधी- तत्र जागरूकः शीतद्वेषी दुर्भंगस्तेनो मत्स्यनार्यो गान्धर्वचित्तः स्फुटितकरचरणो- ऽतिरूक्षश्मश्रुनखकेशः क्रोधी दन्तनखाखादी च ॥ -सुश्रुते ।

क्रोश पुं. (क्रुश्+भावे घञ्) २५वुं, ओलाववुं, मुडूत्, ८००० उथनुं माप, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध पटव- क्रोशार्थ प्रकृतिपुरस्सरेण गत्वा । काकुत्स्थः स्मितजवेन पुष्पकेण च ॥ रघु० १३।७९ ।

क्रोशताल (क्रोशं व्याप्य तालः शब्दोऽस्य) ढक्का- नगारुं.

क्रोशध्वनि पुं. (क्रोशं व्याप्य ध्वनिरस्य) ढक्का-नगारुं, डंकी.

क्रोशन् (क्रुश्+शत्) रोतुं, ओलावतुं, डाक मारतुं.

क्रोशयुग न. (क्रोशयोर्युगम्) ऐ गा३.

क्रोशिन् त्रि. (क्रुश्+णिनि) शब्द करनार.

क्रोष्टु पुं. (क्रुश्+तुन्) शियाण- शार्दूलस्य मुहां शून्यां नीचः क्रोष्टाभिर्मदितः-महा० १।२१४।८, गधेडो, यदुवंशी राज्ञ.

क्रोष्टुक पुं. (क्रोष्टु+कन्) शियाण, गधेडो.

क्रोष्टुकपुच्छिका स्त्री. (क्रोष्टुकस्य शृगालस्य पुच्छमिव पुच्छमस्त्यस्याः ठञ्) ते नामे ऐक वनस्पति- पृश्निपर्णी । स्त्री. (क्रोष्टुकस्य मेखलेवास्त्यस्याः अच्) क्रोष्टुपुच्छी ।

क्रोष्टुकर्ण पुं. ते नामनुं ऐक गाम.

क्रोष्टुकशिरस् न. ते नामनो ऐक वात रोग.

क्रोष्टुपाद पुं. ते नामनो ऐक ऋषि.

क्रोष्टुपुच्छिका स्त्री. (क्रोष्टुः पुच्छमिवास्त्यस्याः ठन्) ते नामनी ऐक वनस्पति- पृश्निपर्णी ।

क्रोष्टुपुच्छी स्त्री. (क्रोष्टो पुच्छमिव पुच्छमस्याः डीप्) उपरनो अर्थ जूओ.

क्रोष्टुफल पुं. (क्रोष्टोः प्रियं फलमस्य) ईगोरियां
आउ, ईगुदीनुं इण.

क्रोष्टुविन्ना स्त्री. (क्रोष्टुना विन्ना प्राप्ता पुष्पाकारेण)
पुश्रिपशी नामनी वनस्पति.

क्रोष्टुक्षु पुं. (क्रोष्टुः प्रिय इक्षुः, पृषो.) धोणी शेरडी.

क्रोष्ट्री स्त्री. (क्रोष्ट्+डोप्) शियाणवी, गधेडी, धोणु
भोंयकोणु, कणी विदारीकंद नामे वनस्पति विदारी
स्वादुगन्धा च सा तु क्रोष्ट्री सिता स्मृता-भावप्र०,
वांगली.

क्रौञ्च पुं. (क्रौञ्च+स्वार्थे अण्) कौंय पर्वत- मैनाकस्य
सुतः श्रीमान् क्रौञ्चो नाम महागिरिः- हरि० १८।१४,
अेक ज्ञतनुं पक्षी- मा निषाद ! प्रतिष्ठां त्वमगमः
शाश्वतीः समाः । यत् क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः
काममोहितम् ॥ -रामा० १।१।१५, अेक ज्ञतनी
अगली -मनोहरक्रौञ्चनिनादितानि सीमान्तराण्युत्सु-
कयन्ति चेतः-ऋतु० ४।८, ते नामनी अेक अेट, ते
नामे अेक अशु२- स शैलस्तस्य दैत्यस्य ख्यातचित्रेण
कर्मणा । केतुतामगमत् तस्य नाम्ना क्रौञ्चः स
उच्यते ॥ - मृगेन्द्रसंहितायाम् । टीटोडे पक्षी, ते
नामनी अेक राक्षस, जैन तीर्थकर श्री, अभिनन्दन
स्वामीनुं वांछन.

क्रौञ्चदारण पुं. (क्रौञ्चपर्वतं दारयति दृ+णिच्+ल्युट्)
कार्तिकस्वामी, कार्तिकेय- विभेद स शरैः शैलं क्रौञ्चं
हिमवतः सुतम् । तेन हंसाश्च गृधाश्च मेरुं गच्छन्ति
पर्वतम् ॥ -मार्क० २२४।३२

क्रौञ्चपदा स्त्री. ते नामनी अेक छंद.

क्रौञ्चपदी स्त्री. ते नामनुं अेक तीर्थ.

क्रौञ्चपुर न. ते नामनुं अेक शहर.

क्रौञ्चबन्धम् अव्य. (क्रौञ्चमिव बद्ध्वा) कौंय पक्षीनी
पेठे बांछीने.

क्रौञ्चरन्ध्र न. (क्रौञ्चस्य रन्ध्रम्) भानसरोवरमां रडेवा
उंसोने नीकणवानुं कौंय पर्वतमां रडेवुं अेक आकुं -
हंसद्वारं भृगुपतियशोवर्त्म यत् क्रौञ्चरन्ध्रम्-मेघ० ५७।

क्रौञ्चरिपु पुं. (क्रौञ्चस्य रिपुः) कार्तिकस्वामी, परशुराम.

क्रौञ्चसूदन पुं. (क्रौञ्चं मयदैत्यसुतं सूदयति सूद+णिच्+
ल्युट्) कार्तिकस्वामी.

-क्रौञ्चवत् पुं. (क्रौञ्चाः बाहुल्येन सन्त्यत्र मनुष्ये) ते
नामनी अेक पर्वत. (त्रि.) कौंय पक्षीवाणुं सरोवर.

क्रौञ्चा स्त्री. (क्रौञ्च+टाप्) अेक ज्ञतनी अगली.

-क्रौञ्चादन न. (क्रौञ्चस्यादनम्) कमलतंतु, कमलबीज.
क्रौञ्चादनी स्त्री. (क्रौञ्चादन+डोप्) कमलबीज,
पीपलीमूण, अेक ज्ञतनी कंद.

क्रौञ्चाराति पुं. (क्रौञ्चस्य दैत्यभेदस्यारातिः) कार्तिक-
स्वामी, परशुराम- क्रौञ्चारिः ।

क्रौञ्चारण्य न. इंउकारण्यनी पासेनुं वन.

क्रौञ्ची स्त्री. (क्रौञ्च+डोप्) कौंय पक्षिणी -निशाम्यरुदन्ती
कौञ्चीमिदं वचनमब्रवीत्- रामा० १।७।१४ ।

क्रौर्य्य न. (क्रूरस्य भावः) क्रूरता, निर्दयता, धातकीपशुं.

क्रौशशक्तिक त्रि. (क्रौशशतादभिगमनमर्हति ठञ्) सो
कोसथी आवनार भिक्षु वगेरे -क्रौशशताद-भिगम-
नमर्हतीति । (क्रौशशतं गच्छति ठञ्) सो कोश
सुधी जनार.

क्रौष्ट्रायण्य पुं. (क्रौष्ट्रा अपत्यम्) कोष्टु गोत्रमां
उत्पन्न थयेवी स्त्रीनी पुत्र.

क्रौष्टुकि पुं. (क्रौष्ट्वे स्वार्थे क तस्यापत्यम् इञ्)
कोष्टुक ऋषिनी पुत्र, ते नामे अेक ऋषि.

क्लथ् (चुरा. उभय. सेट् स. -क्लथयति, क्लथयते)
(भ्वा. पर. स. सेट्-क्लथति) भारवुं, वध करवी.

क्लद् (भ्वा. पर. सेट्. अ. -क्लन्दति) रउवुं, रोवुं स.
ओलाववुं, डाक भारवी. (दि. आ. स. सेट्-क्लद्यते)
विकण थवुं, गाभरा थवुं, थाक्वुं.

क्लप् (चुरा. उभ. अ. सेट्-क्लपयति, क्लपयते) अव्यक्त
ओलवुं, अस्पष्ट ओलवुं.

क्लम् (दिवा. पर. अ. सेट्-क्लाम्यति) ग्लानि पाभवी,
थाकी जवुं -न चक्लाम न विव्यथे-भट्टि० ५।१०२ ।
(भ्वा. प. अ. सेट्-क्लमति) ग्लानि पाभवी, थाकी
जवुं.

क्लम् पुं. (क्लम्+घञ्) ग्लानि, थाक, परिश्रम -तपःक्लमं
साधयितुं य इच्छति-शाकु०, -योऽनायासः श्रमो देहे
प्रवृद्धः श्वासवर्जितः । क्लमः स इति विज्ञेय
इन्द्रियार्थप्रबाधकः ॥ -सुश्रुते, - विनोदितदिनक्लमाः
कृतरुचश्च जाम्बूनदैः -शि० ४।६६ ।

क्लमथ पुं. (क्लम्+अथच्) थाक्वुं, थाक, श्रम.

क्लमिता न. (क्लमिनो भावः तल्-त्व) थाक, श्रम
थाकेवापशुं -क्लमित्वम् ।

क्लमित्वा अव्य. (क्लम्+त्वा) थाकीने -क्लान्त्वा ।
क्लमिन् त्रि. (क्लम्+घिनुण्) थाकवाणुं, थाकी गयेवुं.

क्लव् (दिवा. आत्म. सेट् अ. -क्लव्यते) भीवुं, त्रास
पामवी, लभ पामवी.

क्लान्तं त्रि. (क्लम्+क्त) थाडी गयेल -मदनकदनक्लान्तः
कान्ते ! प्रियस्तव वर्तते- जयदेवः । -विश्राम्य
वागित्युवाच क्लान्तोऽसीति पुनः पुनः । -महा०
३।७३।२७; -क्लान्तो मन्मथलेख एष नलिनीपत्रे
नखैरपितः-श० ३।३६ । ग्लानि पामेव, तेजोडीन,
धैर्यडीन.

क्लान्ति स्त्री. (क्लम्+क्तिन्) थाक, ग्लानि, परिश्रम.
क्लान्तिछिद् त्रि. (क्लान्ति+छिद्+क्विप्) श्रमनो नाश
करनार, थाक म२।३नार.

क्लान्तिछेद पुं. (क्लान्त्याः छेदः) थाक उत्तारवी, परिश्रम
दूर करवी.

क्लान्त्वा अव्य. (क्लम्+त्वा) थाकीने.

क्लित्त्वा अव्य. (क्लि+त्वा) भीनुं थईने.

क्लिद् (दिवा. पर. अ. सेट्-क्लिद्यति) भीनुं थवुं,
आर्द्र थवुं -सुवेशं पुरुषं दृष्ट्वा धातरं यदि वा
सुतम् । योनिः क्लिद्यति नारीणां सत्यं सत्यं हि
नारद ! नारदपञ्चरात्रे । -न चैनं क्लेदयन्त्यापः-
भाग० २।२३ । (भ्वा. उभय. स. सेट्-क्लिन्दति,
क्लिन्दते) शेवुं, र३वुं. (भ्वा. आत्म. सेट्-क्लिन्दते)
शोक करवी.

क्लिन्दित्वा अव्य. (क्लिद्+त्वा) भीनुं थईने, आर्द्र
थईने.

क्लिन्नं त्रि. (क्लिद्+क्त) भीनुं, भीनुं थयेल -गङ्गायाः
सलिलक्लिन्ने भस्मन्येषा महात्मनाम्-रामा० १।४२।१९।

क्लिन्नवर्त्मन् पुं. उज्जामांथी डंमेशां पाश्री नीकणे ओवी
अक प्रकारनी नेत्ररोग.

क्लिन्नाक्ष त्रि. (क्लिन्ने अक्षिणी यस्य) भीनी आंभवाणुं.
क्लिव् (पुं. क्लिव्+क्विप् पृषो.) लो०क.

क्लिश् (दिवा. आत्म. अ. सेट्-क्लिश्यते) पीडा पामवी,
क्लेश पामवी. स. पीडा करवी - अप्युपदेशग्रहणे
नातिक्लिशन्ते वः शिष्याः-मालवि० १. । (क्र्या. प.
स. वेट्-क्लिश्नाति) पी३वुं, दुःभ देवुं -
इत्यमागव्यमानोऽपि क्लिश्नाति भुवनत्रयम्-दुर्गादासः ।

क्लिशितं त्रि. (क्लिश्+क्त वा इट्) क्लेश पामेव,
संताप पामेव, दुःभ थयेल.

क्लिशितवत् त्रि. (क्लिश्+क्त+मतुप्) कष्ट सडन
करनार, दुःभ सोशनार.

क्लिशित्वा अव्य. (क्लिश्+त्वा) दुःभी करीने, दुःभी
थईने.

क्लिष्टं त्रि. (क्लिश्+क्त) क्लेशवाणुं -इन्दोर्दैन्यं
त्वदनुसरणक्लिष्टकान्तोर्बिभर्ति-मेघ० ८४ । पीडित,
उपतापवाणुं. (त्रि.) पूवपरि विरुद्ध अर्थवाणुं, अधरुं.

क्लिष्टा स्त्री. (क्लिश्+क्त+टाप्) 'पातंजल योगशास्त्र'
प्रसिद्ध शित्तवृत्तिनो अक ले०.

क्लिष्टि स्त्री. (क्लिश्+क्तिन्) सेवा, क्लेश, संकट, पीडा.

क्लिष्ट्वा अव्य. (क्लिश्+क्त्वा) क्लेश पामीने, दुःभी
थईने.

क्लीतं पुं. वेदकशास्त्र प्रसिद्ध-अक ज्ञतनो क्रीडो.

क्लीतकं न. (क्ली+तक्+अच्) जेठीमध -यष्ट्याहं
मधुकं यष्टिक्लीतकं मधुयष्टिका- वैद्यरत्नमालायाम् ।

क्लीतकिका स्त्री. (क्रीतादागतः कत् क्रीतकः विक्रयः
निन्दायां ठन्+टाप् रस्य लः क्लीतक इच् टाप्)
नीवी औषधि गणी, जेठीमध.

क्लीतनकं न. (क्लीतम् क्रीतभेदं नुदति नुद्-वा. ड
संज्ञायां कन्) जेठीमध.

क्लीब् (भ्वा. आ. सेट्-क्लीबते) अशक्त डोवुं, निर्वीर्य
डोवुं, भ३डकथ थवुं, वाजवाणुं थवुं, कप्यर थवुं.

क्लीबं पुं. न. (क्लीब्+क) नपुंसक, पंड, नामर्द -न
मूत्रं फेनिलं यस्य विष्टा चाप्सु निमज्जति !
मेदुश्चोन्मादशुक्राभ्यां हीनः क्लीबः स उच्यते ।। -
उद्वाहतत्त्वे ।

क्लीबता स्त्री. (क्लीबस्य भावः तल्-त्व) नपुंसकपशुं,
पंडपशुं -क्लीबत्वम् ।

क्लु (भ्वा. आ. अनिट् स. -क्लवति) जवुं, गमन
करवुं.

क्लृप्तं त्रि. (क्लृप्+क्त) रथेव, करेव, क्लेव, बनावेव,
कपेव, वपन - क्लृप्तकेशनखमश्रुदान्तः शुक्लाम्बरः
शुचिः -मनु०, करावेव, मुंदावेव.

क्लृप्तकीला स्त्री. (क्लृप्तं किलमत्र) लभेवी पट्टी.

क्लेदं पुं. (क्लिद्+घञ्) लीनाश, लीनापशुं, आर्द्रता
-पदस्थितस्य पदास्य बन्धु वरुण-भास्करौ ।
पदच्युतस्य तस्यैव क्लेद-क्लेशकरावुषां ।। - उद्भटः ।

क्लेदकं त्रि. (क्लिद्+ण्वुल्) भीनुं करनार, आर्द्र करनार.
(पुं.) शरीरमां रडेवा दश अग्निमांनो अक.

क्लेदन् पुं. (क्लेदयति क्लिद्+णिच्+कनिन्) थंद्र,
कपूर.

क्लेदन पुं. (क्लेदयति किल्द् णिच्+ल्युट्) शरीरमां
 रडेवो अेक ज्ञातनो क्क -क्लेदनं पिण्डनं तृप्तिः
 प्राणनाप्यायनोदनः । -भाग० ३।२६।४३; (त्रि.)
 भीनुं करनार. (न.) भीनुं करवुं, पलाणवुं.
 क्लेदु पुं. (क्लिद्+उन्) रंद्र, कपूर, सन्निपात.
 क्लेश पुं. (क्लिश्+भावे घञ्) दुःख, पीडा, कष्ट-
 क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् -भाग०
 १२।५। रोगजनित श्रम, अविद्या वगेरे पांच दुःख,
 व्यवसाय कोप.
 क्लेशक त्रि. (क्लिश्+वुञ्) पीडा देनार, ईश करनार,
 क्लेश करनार.
 क्लेशापह त्रि. (क्लेशमपहन्ति) क्लेशनो नाश करनार,
 क्लेशने छानार (पुं.) पुत्र-दीकरो.
 क्लेशप्रहाण न. (क्लेश+प्रहा+ल्युट्) क्लेशनो नाश.
 क्लेशित त्रि. (क्लिश्+क्त) क्लेश पामेद-दुःख पामेद.
 -निद्रां यातो मम पतिरसौ क्लेशितः कर्मदुःखी-
 शृङ्गारति० ।
 क्लेशिन् त्रि. (क्लिश्+णिनि) क्लेशशील, क्लेश पामनार.
 क्लेश्ट त्रि. (क्लिश्+तृच्) क्लेशकारक, क्लेश पामेद.
 क्लैतिकक न. (क्लैतिकेन निर्वृत्तं ठञ्) जेठीमधनो
 ६।३.
 क्लैव्य न. (क्लीवस्य भावः घञ्) नपुंसकपशुं,
 अशक्तपशुं, कायरपशुं -वरं क्लैव्यं पुसां न च
 परक्लत्राभिगमनम्-पञ्च० १. ।
 क्लोमन् न. (क्लु गतौ मनिन्) हृदयनी नीयेना भागमां
 पेटनी अंदर जमझी आशुअे मांसनो पिंडाकार पदार्थ
 -बाह्योर्मध्ये वक्षस्तन्मध्ये हृदयं तत्पार्श्वे क्लोम
 पिपासास्थानम्-वैद्यके । -उदकवहे द्वे तयोर्मूलं तालु
 क्लोम च । -सुश्रुते ।
 क्लोश पुं. (क्लोश रस्य लः) लय, भीक.
 क्व अव्य. (क्विम्+अ क्विम्: कुः) क्वां, कथे ठेकाशे-
 -क सूर्यप्रभवो वंशः क्व चाल्पविषया मतिः-रघु० १।२;
 -क्व तेऽन्योऽन्यं यत्नाः क्व च नु गहनाः कौतुकरसाः-
 उत्तर० ६।३३; -त्रैलोक्यदेवज्ञा क्व त्वं दीनहीनः
 क्व मादशः । -दीनाक्रन्दनम् ।
 क्वङ्गु पुं. (कु+अगि+उन्) ते नामनुं अेक अनाज-
 कांण.
 क्वचन अव्य. क्वांक, कोई ठेकाशे.
 क्वचित् अव्य. क्वांक, कोई ठेकाशे -हन्ति वा यत्
 क्वचित् किञ्चित् भूतं स्थावरजङ्गमम्-विष्णुपु०

१।२२।३८ । -क्वचिद् वीणावाद्यं क्वचिदपि च हा
 हेति रुदितम्-भर्तृ० ३।१२५ ।
 क्वण् (भ्वा. पर. सेट् अ.-क्वणति) अव्यक्त शब्द
 करवो, अस्पष्ट शब्द करवो -इति घोषयतीव डिण्डिमः
 करिणो हस्तिपकाहतः क्वणन्-हि० २।८६ ।
 क्वण पुं. (क्वण्+अप्) वीणानो शब्द, अवाज, कक्ष
 कक्ष शब्द. (त्रि. क्वण्+अच्) अव्यक्त शब्द करनार,
 अवाज करनार.
 क्वणन न. (क्वण्+ल्युट्) वीणानो शब्द, कन कन
 अेवो अवाज. (पुं. क्वण्+ल्यु) नांनुं माटीनुं वासञ्ज.
 क्वणित त्रि. (क्वण्+क्त) शब्द करेव, अवाज करेव,
 नाद करेव- विभूषणानां क्वणितं च षट्पदः ।
 क्वत्त त्रि. (क्व+त्यप्) क्वांनुं, क्वां थनार, शेमां
 थनार.
 क्वथ् (भ्वा. प. स. सेट्-क्वथति) उकाणवुं, क्वाथ
 करवो.
 क्वथन न. (क्वथ्+ल्युट्) उकाणो, क्वाथ उकाणो.
 क्वथिका स्त्री. (क्वथ्+ण्वुल्+टाप्) कडी.
 क्वथित त्रि. (क्वथ्+क्त) अतिशय पकावेव, व्यंजनशाक
 उकाणोव वगेरे.
 क्वथिता स्त्री. (क्वथित+टाप्) कडी, उकाणो.
 क्वल पुं. (कु+अल्+अच्) भोटुं णोर.
 क्वाचित्क त्रि. अक्षमात् अनेवुं, विरव, असाधारण-
 इति क्वाचित्कः पाठः ।
 क्वाण पुं. (क्वण् भावे घञ्) शब्द, अवाज- सञ्जाते
 त्वयि हारिहारवलयक्वाणं क्वणत्कङ्कणम्-राजेन्द्र-
 कर्णपुरे १७. (त्रि. क्वण् कर्त्तरि ण) शब्द करनार,
 अवाज करनार.
 क्वाथ पुं. (क्वथ्+घञ्) अत्यंत दुःख, उकाणो, क्वाथ
 -काढो. शृतः क्वाथः कषायक्ष निर्यूहः स निगद्यते-
 शार्ङ्गधरः
 क्वाथोद्भव न. (क्वाथादुद्भवति उत्+भू+अच्) भोरथुथ,
 तुत्थांजन.
 क्वेल् (भ्वा. पर. सेट्-क्वेलति अ०) कापवुं, धूजवुं,
 स. जमन करवुं, जवुं.
 क्ष पुं. (क्षि+ड) प्रलय, संवर्त्त, राक्षस, नरसिंह अवतार,
 वीजणी, क्षेत्र, जेतार, जेतारनो रणवाण, क्षेत्रपाल,
 नाश, जेडूत- अकारादि- लकारान्ता वर्णाः
 पञ्चाशदीरिताः । संयोगात् क-घयोरेषः क्षकारो
 मेरुरीरितः ॥

क्षज् (भ्वा. आ. सेट् स.-क्षजते) द्वेदुं, आपवुं, गमन
करवुं, जवुं- (भ्वा. आ. सक. सेट्- क्षजते) वध
करवो-हार-मारी नाजवुं, नाश करवो- (चुरा. उभ.
अ. सेट् -क्षज्जयति, क्षज्जयते) कष्टपूर्वकं जववुं,
संकट भरेलुं जवन गाणवुं.

क्षण् (तना. उभय. सेट् स-क्षणोति, क्षणुते) वध करवो,
नाश करवो- इमां हृदि व्यायतपापमक्षणोत्-कुमा०
५।५४ । -त्वं किलानमितपूर्वमक्षणोः-रघु० २१।७२ ।।

क्षणं पुं. (क्षणोति दुःखं क्षण्+अच्) उत्सव, मुद्धूर्तनी
आरभो भाग, जे काण त्रीश कलात्मक कडेवाय छे
ते मुद्धूर्त ३५ काणनो अंश- आयुषः क्षण एकोऽपि
न लभ्यः स्वर्णकोटिभिः । स चेत् तु विफलो याति
का नो हानिस्ततोऽधिका ।। -शब्दार्थचि० । देण्, २
मभय- क्षणं क्षणोत्क्षिप्तगजेन्द्रकृत्तिना, स्फुटोपमं
भूतिसितेन शम्भुना ।। -शि० १।४, -क्षणमात्र-
मृषिस्तस्थौ सुप्तमीन इव हृदः-रघु० १।७३, व्यापार
विनानी स्थिति, अवसर, पराधीनता, मध-दा३, राण,
मध्य, निमेषमात्र काणनो योधो भाग.

क्षणक्षण अव्य. (क्षणः क्षणः) क्षणमात्र.

क्षणक्षेप पुं. (क्षणस्य क्षेपः) थोडीवार, क्षण गाणवो,
क्षणनुं जवुं.

क्षणत् पुं. (क्षण्+अत्) वक्ष, क्षण.

क्षणद पुं. न. (क्षणं ददाति दा+क) जव, पाणी. (पुं.)
जोशी, ज्योतिषी.

क्षणदा स्त्री. (क्षणं ददाति दा+क टाप्) रात्रि- क्षणादथैष
क्षणदाप्रतिप्रभः-नैष० १।६७, -इमं लोकममुं चैव
रमयन् सुतरां यदून् । रेमे क्षणदया दत्तक्षणस्त्री
क्षणसौहृदः-भाग० ३।३।२१, ७७६२ वनस्थिति.

क्षणदाकर पुं. (क्षणदां करोति) थंद्र-थांटी, कपूर.

क्षणदाचर पुं. (क्षणदायां चरति चर्+ट्) राक्षस-
सानुप्लवः प्रभुरपि क्षणदाचराणाम्-रघु० १३।७५ ।
(त्रि.) रात्रिमां हरनार कोर्ष पक्ष पक्षी वजेरे.

क्षणदाचरी स्त्री. (क्षणदाचर+डोप्) राक्षसी.

क्षणदान्ध्य न. (क्षणदायामान्ध्यम्) रतांधणापणुं, रातनुं
आंधणापणुं.

क्षणद्युति स्त्री. (क्षणं द्युतिरस्याः) वीजणी.

क्षणन न. (क्षण्+भावे ल्युट्) वध, नाश, उणवुं, मारवुं.

क्षणनिःश्वास पुं. (क्षणं निःश्वासोऽस्य) शिशुमार नामनुं
अेक ज्ञातनुं माछवुं.

क्षणनिःश्वासी स्त्री. (क्षणनिःश्वास+डोप्) शिशुमार
नामनी अेक ज्ञातनी माछवी.

क्षणप्रभा स्त्री. (क्षणं प्रभा यस्याः) वीजणी.

क्षणभङ्ग पुं. (क्षणत् परः भङ्गः) क्षणमां नाश पाभवुं
ते- क्षणभङ्गे विप्रतिपत्तिः शब्दादिः क्षणिको न वा-
रघुनाथः । क्षण विनाशी.

क्षणभङ्गुर त्रि. (क्षणं प्राप्य भङ्गुरः) क्षण मात्रमां
नाश पाभवाना स्वभाववार्णुं, क्षणमां नाशवंत- अस्ति
किञ्चिदपि वस्तु स्थिरं विश्वमेव क्षणभङ्गुरम्-
बौद्धाधिकारे शिरोमणिः ।

क्षणभूत त्रि. (क्षण्+भू+क्त) क्षणभर धयेलुं.

क्षणमात्रम् अव्य. क्षण मात्र, मात्र क्षण.

क्षणरामिन् पुं. (क्षणे क्षणे रमते रम्+णिनि) कभूतर.

क्षणरामिणी स्त्री. (क्षणरामिन्+डोप्) कभूतरनी माछ.

क्षणान्तरम् अव्य. (अन्यः क्षणः) बीज क्षण, कभूतरी
-क्षणान्तरे (अव्य.)

क्षणिक त्रि. (क्षणः स्वसत्ताव्याप्यतयाऽस्त्यस्य) क्षणमात्र
रडेनार-स्थिति करनार -स्वप्नेषु क्षणिकसमागमो-
त्सवैश्च-रघु० ८।९२, -क्षणिकत्वं च तृतीयक्षणवृत्तिध्वं-
सप्रतियोगी -मुक्तावली ।

क्षणिका स्त्री. (क्षणिक+टाप्) वीजणी- एकस्य क्षणिका
प्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते-हितो० १।१५४ ।

क्षणित त्रि. (क्षणः संजातोऽस्य उन्) जेने अेक क्षण
थयेल डोय ते.

क्षणिन् त्रि. (क्षणः+विश्रान्तिकालः उत्सवो वाऽस्त्यस्य
इनि) विश्रान्ति पाभे३, उत्सववार्णुं, क्षण मात्र रडेनार
-तं विश्रान्तं शुभे देशे क्षणिनं कल्यमच्युतम्-महा०
२।१३।४४ ।

क्षणिनी स्त्री. (क्षणिन्+डोप्) रात्रि, रात, ७७६२.

क्षणोपाक पुं. (क्षणे पच्यते पच्+घञ्) अेक क्षणमां
पकावाय अेवो पदार्थ, अेक क्षणवारमां पाकतो कोर्ष
पदार्थ.

क्षत् स्त्री. (क्षण्+क्विप्) हार मारवुं, मारी नाजवुं,
झडी नाजवुं, पीडवुं.

क्षत त्रि. (क्षण्+क्त) झडी नाजेल, पीडेलुं वक्षवार्णुं, -क्षतेन
म्रियते वस्तु तस्याशौचं भवेद्द्विधा । क्षतियुक्त, तीडी
नाजेलुं, नाश करेवुं, -क्षतात् किल त्रायत इत्युदग्रः
क्षत्रस्य शब्दो भुवनेषु रूढः-रघु० २।५३, कथरी नाजेलुं,

ધસેલું, ધાયલ થયેલું. (ન.) વ્રણ, જખમ, ઘસારો, ધર્ષણ- નલક્ષતાનીવ વનસ્થલીનાં વિનાશ:-રઘુ- ૨।૫૩ । દુઃખકારક, ફાડી નાખવું, મારી નાખવું.

ક્ષત્રકાસ પું. (ક્ષત્રજાતઃ કાસઃ) એક પ્રકારનો ઉધરસનો રોગ.

ક્ષત્રઘ્ન પું. (ક્ષત્રં હન્તિ હન્ હેતૌ ક) એક જાતનો છોડ, ક્ષુપનો ભેદ.

ક્ષત્રઘ્ની સ્ત્રી. (ક્ષત્રઘ્ન+ઙીપ્) લાખ, પરું.

ક્ષત્રજ ત્રિ. (ક્ષત્રાજ્જાયતે જન્+ઙ) વ્રણથી ઉત્પન્ન થનાર. (ન.) લોહી, પરું. (પું.) એક જાતનો ઉધરસનો રોગ.

ક્ષત્રજવ્રણ ન. (ક્ષત્રજં વ્રણમ્) જખમમાંથી પેદા થયેલ વ્રણ.

ક્ષત્રજસ્તનરોગ પું. (ક્ષત્રજઃ સ્તનરોગઃ) કોઈ ક્ષત્રને લીધે સ્તન ઉપર થયેલો રોગ.

ક્ષત્રવિધ્વંસિન્ પું. (ક્ષત્રં વિધ્વંસયતિ વિ+ધ્વંસ+ણિચ્+ણિનિ) વૃદ્ધકારક નામનું વૃક્ષ. (ત્રિ.) ક્ષત્રનો નાશ કરનાર.

ક્ષત્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (ક્ષત્રા વૃત્તિઃ) ગરીબી, આશ્રય રહિતપણું. (ત્રિ. ક્ષત્રા વૃત્તિરસ્ય) જેની વૃત્તિ ક્ષીણ થઈ છે તે, દીન હાલતવાળું, ગરીબ.

ક્ષત્રવ્રત ત્રિ. (ક્ષત્રં વ્રતમસ્ય) ગ્રહણ કરેલું વ્રત ત્યાગ કરનાર, જેનો વ્રતભંગ થયેલ છે તે, અવકીર્ણિ-અવકીર્ણા -અવકીર્ણા ભવેદ્ ગત્વા બ્રહ્મચારી તુ યોષિતમ્-યાજ્ઞવલ્ક્યઃ ।

ક્ષત્રશુક્ર ત્રિ. (ક્ષત્રઃ શુક્રઃ યસ્મિન્) એક જાતનો નેત્ર રોગ.

ક્ષત્રહર ત્રિ. (ક્ષત્રં હરતિ હ+હેતૌ ટ) અગુરુચંદન.

ક્ષત્રારિ ત્રિ. (ક્ષત્રોઽરિયેન) જેણે દુશ્મનને કતલ કરેલ છે તે, વિજયી.

ક્ષત્રાશૌચ ન. (ક્ષત્રનિમિત્તં શૌચમ્) વ્રણ વગેરે, ક્ષત્ર નિમિત્તે ધર્મશાસ્ત્રોક્ત અશૌચ.

ક્ષત્રિ સ્ત્રી. (ક્ષણ+ક્ષિત્) ક્ષત્રિ -હયાનાં ન ક્ષત્રિઃ કાચિદ્ ન રથસ્ય ન માતલેઃ, -સુખં સંજાયતે તેભ્યઃ સર્વેભ્યોઽપીતિ કા ક્ષત્રિઃ-સાં ૬૦ ૧૭, ગુકસાન, હાનિ, ક્ષય, અપચય.

ક્ષત્રોદર પું. (ક્ષત્રજાતં ઉદરમ્) એક જાતનો ઉદર રોગ.

ક્ષત્રૌજસ્ ત્રિ. (ક્ષત્રં ઓજો યસ્ય) ક્ષત્રથી જેનું પરાકન નષ્ટ થયું હોય તે, શક્તિહીન, નિસ્તેજ, નિર્બળ.

ક્ષત્ર પું. (ક્ષ+ત્+ત્) સારથિ- તતઃ પ્રીતમનાઃ ક્ષત્રા ધૃતરાષ્ટ્રં વિશાયતે ! -મહાં ૧।૨૦૧।૧૭, દ્વારપાળ, બ્રહ્મદેવ, બ્રહ્મા, માછલું, દાસીપુત્ર, ક્ષત્રિયથી શૂદ્રા સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર, વૈશ્ય થકી શૂદ્ર સ્ત્રીમાં ઉત્પન્ન થયેલ પુત્ર, કોષાધ્યક્ષ, ખજાનચી. (ત્રિ.) કામની અંદર નીમેલ, યોજેલ.

ક્ષત્ર પું. (ક્ષત્રાત્ ત્રાયતે ત્રૈ+ક) ક્ષત્રિય- ક્ષત્રાત્ કિલ ત્રાયતે ઇત્યુદગ્રઃ, ક્ષત્રસ્ય શબ્દો ભુવનેષુ રૂઢઃ- રઘુ ૨।૫૩; -અસંશયં ક્ષત્રપરિગ્રહક્ષમા-શં ૧।૨૧। (ન. ક્ષત્ર+ત્રૈ+ક) રાષ્ટ્ર, નગર, પાણી, ધન, દેહ.

ક્ષત્રકર્મન્ ન. (ક્ષત્રસ્ય કર્મ) ક્ષત્રિયનું કામ.

ક્ષત્રધર્મ પું. (ક્ષત્રસ્ય ધર્મઃ) ક્ષત્રિયનો ધર્મ.

ક્ષત્રધર્મન્ પું. (ક્ષત્રસ્ય ધર્મોઽસ્મિન્) અનેનસ વંશમાં પેદા થયેલ સંસ્કૃતનો પુત્ર, તે નામનો એક રાજા.

ક્ષત્રધૃતિ પું. તે નામનો એક યજ્ઞ.

ક્ષત્રબન્ધુ પું. (ક્ષત્રં રાષ્ટ્રં બન્ધુરિવાસ્ય) ક્ષત્રિય -આષોહશાદ્ બ્રાહ્મણસ્ય સાવિત્રી નાતિવર્તતે । આદ્વાર્વિશાત્ ક્ષત્રબન્ધોરાચતુર્વિશતેવિશઃ ।। -મનુ ૨।૩૮. (પું.) (ક્ષત્રસ્ય બન્ધુરિવ) બગડેલ ક્ષત્રિય, નીચ ક્ષત્રિય, ક્ષત્રિય સરખો હર કોઈ અન્ય -ક્ષત્રબન્ધો ! મમૈતાં ત્વં સદશીં યજ્ઞદક્ષિણામ્ । મન્યસે યદિ તત્ ક્ષિપ્રં પશ્ય ત્વં મે બલં પરમ્ ।। -માર્કણ્ડેયણુ ૮।૭૪

ક્ષત્રભૃત્ પું. (ક્ષત્રં વિભર્તિ ભૃ+ક્વિપ્) ક્ષત્રિયોનું પોષણ કરનાર-અગ્નિ પું. ક્ષત્રં ભર્તવ્યત્વેનાસ્ત્યસ્ય મતુપ્ મસ્ય કઃ) ક્ષેત્રવત્ ।

ક્ષત્રવનિ પું. (ક્ષત્રં વનતિ ઇન્) ક્ષત્ર જાતિ ભાગી.

ક્ષત્રવિદ્યા સ્ત્રી. (ક્ષત્રસ્ય વિદ્યા) ધનુર્વેદ.

ક્ષત્રવૃક્ષ પું. (ક્ષત્રવિશેષઃ વૃક્ષઃ) એક જાતનું વૃક્ષ, મચકુન્દ નામનું વૃક્ષ.

ક્ષત્રવૃદ્ધ પું. (ક્ષત્રેષુ વૃદ્ધઃ) આયુવંશમાં પેદા થયેલ તે નામનો એક શ્રેષ્ઠ ક્ષત્રિય રાજા, તેરમા રૂથિ નામના મનુનો એક પુત્ર.

ક્ષત્રભવ પું. ક્ષત્રિયે કરવા યોગ્ય એક યજ્ઞનો ભેદ.

ક્ષત્રાન્તક પું. (ક્ષત્રસ્યાન્તકઃ) પરશુરામ.

ક્ષત્રિય પું. (ક્ષત્રે રાષ્ટ્રે સાધુઃ, ક્ષત્રસ્યાપત્યં વા, ઘઃ) - મનુષ્યને જે રક્ષણ આપે તે ક્ષત્રિય -ક્ષત્રજં સેવતે કર્મ વેદાધ્યયનસંયુતઃ । દાનાદાનબહિર્યસ્તુ સ વૈ ક્ષત્રિય ઉચ્યતે ।। -ભાગ ૨૦, અં; -લોકાનાં તુ વિવૃદ્ધચર્થં મુખ-બાહુરૂપાદતઃ । બ્રાહ્મણં ક્ષત્રિયં વૈશ્યં શૂદ્રં ચ નિરવર્તયત્ ।। -મનુ ૧।૩૧ ।

क्षत्रियता स्त्री. (क्षत्रियस्य भावः तल्-त्व) क्षत्रियपक्षुं.
क्षत्रियत्वम् ।
क्षत्रियहण पुं. (क्षत्रियं हन्ति अच्+णत्वम्) परशुराम.
क्षत्रिया स्त्री. (क्षत्रिय+टाप्) क्षत्रिय ज्ञातिनी स्त्री -शरः
क्षत्रियया ग्राह्यः प्रतोदो वैश्यकन्यया । -मनु० ३।४४,
-निद्रा च सर्वभूतानां मोहनी क्षत्रिया तथा । -
हरिवंशे ५८।२३
क्षत्रियाणी स्त्री. (क्षत्रिय+आनुक+ङीप्) क्षत्रिय पत्नी,
क्षत्रियनी वडु. (स्त्री. क्षत्रिय+ङीप्) क्षत्रियी ।
क्षत्रियासन न. (क्षत्रियस्य आसनम्) क्षत्रिये क्त्वा
योग्य ऐक प्रकारनुं आसन.
क्षद् (सौत्रधातु आ० सेट् सक०-क्षदते) भावुं, लक्ष्ण
क्त्वं, ङुत्वं, पीसुत्वं.
क्षदत् त्रि. (क्षद्+शत्) भातुं, लक्ष्ण क्त्वं, ङुत्वं.
क्षदन् न. (क्षद्+ल्युट्) भावुं ते, लक्ष्ण क्त्वं ते.
क्षद्मान न. (क्षद्-भक्षणे+मसिन्) पाश्री, अत्र.
क्षन्तु त्रि. (क्षम्+तृच्) क्षमावाणुं, क्षमाशील -ये क्षन्तारो
नाभिजल्पन्ति चान्यानु सत्रीभूताः सततं पुण्यशौलाः ।
-महा० १३।१०२।३१
क्षन्तव्य त्रि. (क्षम्+तव्यच्) भाङ् क्त्वा योग्य, क्षमा
क्त्वा योग्य.
क्षप् (चुरा. उभय. सक. सेट्-क्षपयति, क्षपयते) सङ्घन
क्त्वं, ईङ्क्त्वं, दूर क्त्वं, भावुं. (चुरा. इदित् उभय
सक. सेट्-क्षम्पयति, क्षम्पयते) क्षप् धातुनी अर्थ
शुभ्रे (स्त्री. च. क्षप्+क्विप् क्षप्) रात्रि रात्.
क्षप पुं. (क्षप कर्मणि अच्) पाश्री.
क्षपण पुं. (क्षप्+ल्युट् क्षपयति विषयरागम्) औद्
सं-न्यासी, साधु- भुक्त्वाऽतोऽन्यतमस्यान्नमत्या क्षपणं
त्र्यहम्-मनु० ४।२२२. (त्रि. क्षप्-कर्त्तरि ल्यु) दूर
क्त्वा, ईङ्क्त्वा. (न. क्षप्+भावे ल्युट्) ईङ्क्त्वं, दूर
क्त्वं, उपवास क्त्वा. (पुं. क्षपण+स्वार्थे क) क्षपणकः
- दिग्भर साधु, औद्, सं-न्यासी- सोऽपश्यदथ यथि
नग्नं क्षपण. कमागच्छन्ताम् -महा. १।३।१२४-
धन्वन्तरि-क्षपणकामरसिंह-शङ्कु वेताल-भट्ट-घटकर्पर-
कालिदासाः- विक्रमादित्यसभास्थनवरत्नानामेकः ।
क्षपणी स्त्री. (क्षपण+ङीप्) गोकुल, माछवां पङ्कजानी
ज्ञाण, डोडीनुं डलेसुं.
क्षपण्यु पुं. (क्षप्+अन्यु) अपराध.
क्षपयत् त्रि. (क्षप्+शत्) ईङ्क्त्वं, सङ्घन क्त्वं, दूर क्त्वं,
जमत्.

क्षपा स्त्री. (क्षपयति चेष्टां क्षप्+अच्) रात्रि- क्षपातम-
स्काण्डमलीमसं नभः-शिशुं १।३८, - आश्वासयन्तो
विप्राग्र्याः क्षपां सर्वां व्यनोदयन् । -महा० ३।१।४३,
७७६२ वनस्थिति.
क्षपाकर पुं. (क्षपां करोति कृ+ट्) चंद्र, कपूर.
(पुं. क्षपां करोति कृ क्विप्) -क्षपाकृत् ।
क्षपाचर पुं. (क्षपायां चरति चर+ट्) राक्षस. (त्रि.)
रात्रिमां विचरन्तर, इरन्तर- निर्याणे स मतिं कृत्वा
निधायसि क्षपाचरः-महा० ३।२८८।३३ ।
क्षपाचरी स्त्री. (क्षपाचर्+ङीप्) राक्षसी.
क्षपाट पुं. (क्षपायामटति अट्+पचा. अच्) राक्षस-
ततः क्षपाटैः पृथुपिङ्गलाक्षैः खं प्रावृषेण्यैरिव चानशे
खम् । -भट्टि० २।३०. (त्रि.) रात्रिमां विचरन्तर.
क्षपाटी स्त्री. (क्षपाट+ङीष्) राक्षसी.
क्षपानाथ पुं. (क्षपायाः नाथः) चंद्र -क्षिप्रं क्षपानाथ
इवाधिरूढः' -शिशुं । - क्षपापतिः, कपूर.
क्षपान्त पुं. (क्षपायाः अन्तो यस्मात्) सवारनी पडोर,
रात्रिनी अंत, प्रातःकाण.
क्षपाह पुं. न. (क्षपा च अहश्च) रात्रि-दिवस.
क्षपित त्रि. (क्षप्+क्त) सङ्घन क्त्वे, दूर क्त्वे, उडावेकुं.
क्षम् (ध्वा. आत्म. सक. वेट्-क्षमते) सङ्घेनुं -अतो
नृपाश्च क्षमिरे समेताः स्त्रीरत्नलाभं न तदात्मजस्य-
रघु० ७।३४ । (दिवा पर. स. सेट्-क्षाम्यति) क्षमा
क्त्वा, भाङ् क्त्वा.
क्षम न. (क्षम्+अच्) युद्ध, लडाई. (त्रि.) क्षमावाणुं,
सङ्घन क्त्वा -अथ तु वेत्सि शुचिब्रतमात्मनः,
पतिगृहे तव दास्यमपि क्षमम्-शाकुं० ५. अङ्के ।
जमी जन्तर, शक्त, समर्थ- इदं किलाव्याजमनोहरं
वपुस्तपःक्षमं साधयितुं य इच्छति-शाकुं० १. अङ्के,
-आशिषं प्रययुजे न वाहिनीं, सा हि रक्षणविधौ
तयोः क्षमा-रघु० ११।६, छितकारक.
क्षमता स्त्री. (क्षमस्य भावः तल्-त्व) लायकत, योग्यता,
-श्रुतिद्वितीया क्षमता च लिङ्गं वाक्यं पदान्येव तु
संहतानि-भट्टवार्तिकम् । समर्थपक्षुं, सङ्घनशीलपक्षुं,
अर्थ प्रकाशनने माटेनुं सामर्थ्य, योग्यता. -क्षमत्वम् ।
क्षमा स्त्री. (क्षम्+अङ्+टाप्) सङ्घनशीलता, क्षमा-
भाङ्गी, पृथ्वी -विभूषणान्युन्मुचुः क्षमायां पेतुर्बभञ्जु-
र्वलयानि चैवभट्टि० ३।२२ । ते नामनो ऐक छंढ,
रात्रि, दुर्गा देवीनी ऐक शक्ति, राधिकानी ऐक
अङ्घेनपक्षी, भेरनुं वृक्ष.

क्षमाज पुं. (क्षमातो जायते जन्+ङ) मंगल ग्रह, नरकासुर दैत्य. (त्रि.) पृथ्वीथी उत्पन्न थयेल - क्षमाजातः ।

क्षमादंश पुं. (क्षमायाः दंश इव) सरगवानुं जाड.

क्षमापन न. (क्षम्+णिच्+युच्) क्षमा करवी, मृदु भाषण वगैरेथी जमावदुं, शांत करवुं, माझी आपवी.

क्षमापि (प्रेरकधातु उभ. स. सेट्-क्षमापयति, क्षमापयते) क्षमा मागवी, माझी मागवी -क्षमा ब्रह्म क्षमा सत्यं क्षमा भूतं च भावि च । क्षमा तपः क्षमा शौचं क्षमवेदं धृतं जगत् ॥ -महा० ३।२९।३७ ।

क्षमाभुज् पुं. (क्षमां भुङ्क्ते क्षमा+भुज्+क्विप्) राज्ञः -क्षमाभुजः ।

क्षमावत् त्रि. (क्षमा+मत्तुप्) क्षमावाणुं, क्षमा करनारुं. - एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते । यदेनं क्षमया युक्तमशक्तं मन्यते जनः ॥ - गारुडे ११४ अ० ।

क्षमित् त्रि. (क्षम्+त्तच्) जमनार, सडन करनार, क्षमा करनार, सडनशील.

क्षमिन् त्रि. (क्षम्+घिनुण्) उपरनी अर्थ. - 'कामं क्षाम्यतु यः क्षमी' -शिशु०; - क्षमिणांमाशु भगवांस्तुष्यते हरिरीश्वरः-भाग० ९।१५।४० ।

क्षय पुं. (क्षि क्षये अच्) प्रलय, नाश, घसारो, घसादुं ते -क्षयः स्थानं च वृद्धिश्च त्रिवर्गो नीतिवेदिनाम् । नुकसान, छानि- धनक्षये वर्धति जाठरग्निः-२।१७८ । प्रलय, धर, क्षय रोग, साठ वर्षमां ते नामनुं अेक छेळुं वर्ष, ते नामनुं वैदिक स्तोत्रसंघ, देवसंघ.

क्षयकास पुं. (क्षयात् कासः) क्षयनी उधरस.

क्षयकुठार पुं. (क्षये कुठार इव) अेक जलनुं रसायन के जे क्षय रोगने नाश करनारुं छे.

क्षयगामिन् त्रि. (क्षयं गच्छति क्षय+गम्+णिन्) क्षय पामनार, नाश पामनार.

क्षयङ्कर त्रि. (क्षयं करोति कृ+ख) क्षयकारक, नाशकारक.

क्षयज त्रि. (क्षयाज्जायते) क्षयथी उत्पन्न थनार. (पुं.) क्षयथी उत्पन्न थनारी उधरस.

क्षयतरु पुं. (क्षयस्य क्षयहेतुस्तरुः) अेक जलनुं वृक्ष, स्थाली वृक्ष -स्थाली वृक्षः क्षयतरुः क्षीरी च स्याद् वनस्पतिः-भावप्र० । वेदियो पीपयो.

क्षयथु पुं. (क्षि+अधुव्) उधरसनी रोग.

क्षयनाशन त्रि. (क्षयरोगं नाशयति नश्+णिच्+ल्युट्) क्षयनी नाश करनार.

क्षयनाशिनी स्त्री. (क्षयरोगं नाशयति नश्+णिच्+णिनि+ङीप्) ज्वन्ती नामे औषधि.

क्षयपक्ष पुं. (क्षयते चन्द्रोऽस्मिन् क्षि+आधारे अच्) कृष्ण पक्ष, अंधारियुं.

क्षयमास पुं. जे संक्रान्तिवाणी यांद्र मास.

क्षयरोग पुं. (क्षयहेतुकः रोगः) क्षय रोग.

क्षयवायु पुं. (क्षयस्य प्रलयस्य वायुः) प्रलय काणनी वायु -युष्मानचेतनक्षयवायुकल्पान्-भट्टिः ।

क्षयरोगिता स्त्री. (क्षयरोगिणो भावः तल्-त्व) क्षय रोगीपणुं. -क्षयरोगित्वम् ।

क्षयरोगिन् त्रि. (क्षयरोगोऽस्त्यस्य इनि) क्षय रोगवाणुं.

क्षयिन् त्रि. (क्षयो राज्यक्ष्माऽस्त्यस्य इनि) क्षय रोगवाणुं. -न चाभूत् ताविव क्षयी-रघु० १७।७१. (पुं.) थंद्र, कपूर.

क्षयिष्णु त्रि. (क्षि. वा. इष्णुच्) क्षय पामवाना स्वभाववाणुं.

क्षय्य त्रि. (क्षेतुं शक्यः क्षि+शक्यार्थे यत्) नाश पामवाने शक्य, नाश थर्छ शके तेवुं -क्षय्य-जय्यौ शक्यार्थे पा० नि०, -क्षेतुं जेतुं योग्यं क्षेयं पापं, जेयं मनः -सिद्धा० कौ०; -अपवर्गे तु वैश्यस्य श्राद्धकर्मणि भारत ! अक्षय्यमभिधातव्यम्-महा० ।

क्षर् (ध्वा. पर. अक. सेट्-क्षरति) छालवुं, थालवुं, जरवुं, टपकवुं -स्रोतोभिस्त्रिदशगजा मदं क्षरन्तः-कि. ७।८, अरवुं, पाउवुं, मूकवुं. सम् साथे क्षर्-संक्षरति वडेवुं.

क्षर (न.) (क्षरति स्यन्दते मुञ्चति वा क्षर्+जला, अच्) जल, पाण्णी, अज्ञान- क्षरन्त्वविद्या ह्यमृतं तु विद्या- सत्यसावित्र्योपनिषदि १८।१०. कार्य, कारण- (पुं.) मेघ, शरीर, दिष्णु परमेश्वर- क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थऽक्षर उच्यते-भग० १५।१६. (त्रि.) यथ, नाशवत्. -द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च-भग० १५।१७ ।

क्षरक त्रि. (क्षर्+ण्वुल) जरनार, टपकनार, खवनार.

क्षरज त्रि. (क्षरे जायते जन्+ङ) मेघथी उत्पन्न थयेल.

क्षरण न. (क्षर्+भावे ल्युट्) जरवुं, जरवुं, खवण, पंत्र द्वारा क्षार, मेघ वगैरे जेयवुं ते, मोयन-छीउवुं - लौत्यमेत्य गृहिणीपरिग्रहात्, नर्तकीष्वसुलभासु तद् वपुः । वर्तते स्म स कथञ्चिदालिखन्नङ्गुलीक्षरण- सन्नवर्तिका-रघु० १९।१९. (त्रि. क्षर्+कर्तरि ल्यु) जरवाना स्वभाववाणुं.

क्षरत् त्रि. (क्षर्+शत्) ऊरतुं, टपकतुं, अरवतुं, परतुं.
-स्रोतोभिस्त्रिदशगजा मदं क्षरन्तः-किराता० ७।८ ।
क्षरिन् त्रि. (क्षर्+इनि) ऊरवाना-टपकवाना स्वभावावाणुं,
क्षरक श७६ जुओ. (पुं.) वषडिण.
क्षल (चुरा. उभय. स. सेट्-क्षालयति, क्षालयते) पभाणवुं,
धोवुं, साक्ष करवुं -क्षालयति पात्रं पयसा लोकः-
दुर्गादासः । (भ्वा. पर स. सेट्-क्षलति) उपरनो
अर्थ जुओ. प्र साधे क्षल्- धोवुं, पभाणवुं -ऋते
रवेः क्षालयितुं क्षमेत कः शिशु० ।
क्षव पुं. (क्षु+भावदौ अप्) छीक, रछ, उधरस.
क्षवक पुं. (क्षु करणे अप संज्ञायां क) रछ, अघाडो,
भूताडाश- क्षवकसरसिमागीं कामुका काकमाची,
कुतुहल-विषमुष्टी भूस्तृणो भूतकेशी-वाभटे १९. अ० ।
क्षवकृत् पुं. (क्षवं करोति कृ+क्विप्) छीकशी, अ०
शतनी छीउ.
क्षवयु पुं. (क्षु+अधुच्) छीक, उधरस- भवन्ति गाढं
क्षवथोविधाताच्छिरोऽक्षिनासा- श्रवणेसु रोगाः । -
सुश्रुते-५५ अ० ।
क्षवपत्रा स्त्री. (क्षवः क्षुतेहेतुः पत्रं यस्याः) दोशपुष्पी
नामनी वनस्पति.
क्षविका स्त्री. (क्षवः क्षुतं साध्यतयाऽस्त्यस्य उन्) अ०
शतनी भोरींगडली, बृडती नामनी वनस्पति- क्षविका
बृहती तिक्ता कटुरुष्णा च तत्समा-राजनिघण्टः ।
क्षात्र न. (क्षत्रस्य कर्म भावो वा अण्) शौर्य वगेरे
क्षत्रियनुं कर्म, क्षत्रियोनो समूड- (त्रि. क्षत्रस्येदमण्)
क्षत्रिय संबंधी, क्षत्रियवट.
क्षात्रि त्रि. (क्षत्रस्यायं जातिभिन्न इज्) क्षत्रिय संबंधी.
क्षान्त त्रि. (क्षम् कर्तरि क्त) सडनशील, निर्वैरो निवृत्तः
क्षान्तो निर्मन्युः कृतिरेव च-हरिवंशे २१।२१, जमे
तेवुं, सडिष्णु, जमेवुं. (पुं.) ते नामनी अ० ऋषि.
क्षान्ति स्त्री. (क्षम् भावे क्तिन्) क्षमा, सडनशीलता.
-शमो दमस्तपः शौचं क्षान्तिरार्जवगेव च
भग० १८।४२ ।
क्षान्तु पुं. (क्षम्+तुन् वृद्धिश्च) पित्त, ज्ञाप. (त्रि.)
क्षमाशील, सडनशील.
क्षाम त्रि. (क्षै कर्तरि क्त) क्षीण, अल्प, कृश, दुर्बल
-आधिक्षामां विरहशयने सन्निषण्णैकपाश्र्वां-मेघ० ८९,
-क्षामच्छायं भवनमधुना मद्वियोगेन नूनम्-मेघ० ८०.

(न.) क्षय, नाश. (पुं.) (क्षै कर्तरि क्त) परमेश्वर-
आश्रमः श्रमणः शामः सुपर्णो वायुवाहनः-
विष्णुसहस्र० १४९।१०४ ।
क्षामता स्त्री. (क्षामस्य भावः तल्-त्व) कृशता, दुर्बलता,
क्षीणता- क्षामत्वम् ।
क्षामन् त्रि. (क्षै+मनिन्) क्षीण थतुं, क्षयशील, पृथ्वी.
क्षामवत् त्रि. (क्षामः दोषक्षयः साध्यतयाऽस्त्यस्य मतुप्)
ते नामनी अ० अग्नि.
क्षामवती स्त्री. (क्षामवत्+ङीप्) ते नामनी अ० छि
-क्षामवत्यादिना यद्वत् कर्मणा पृतनापते ! -
प्रायश्चित्ततत्त्वम् ।
क्षामवतीष्टि स्त्री. उपरनो अर्थ जुओ- एकप्रायश्चित्तेनानेक
दोषक्षयाय क्षामवतीष्टि सर्वत्र दृष्टान्तः-प्रायश्चित्त० ।
क्षामा स्त्री. पृथ्वी.
क्षामास्य न. (क्षामस्य क्षयस्यायं स्थानम्) दुपथ्य-
अपथ्यमहितं रोग्यं क्षामास्यं परिकीर्तितम्- शब्दचन्द्रि-
कायाम् ।
क्षार त्रि. (क्षर्+ण) ऊरवाना स्वभावावाणुं, (त्रि. क्षर्+ण)
क्षय, जारो रस- तातस्य कूपोऽयमिति ब्रुवाणाः
क्षारं जलं कापुरुषाः पिबन्ति-पञ्च० १।३१५, भीर्दु,
धुतारो, राज, लश्म, गोण, साञ्जभार, टंकुषभार,
सामुद्रिक लवण, भारवाणी जारो पदार्थ- क्षते
क्षारमिवासह्यं जातं तस्यैव दर्शनम्-उत्तर० ४।७.
(न.) संयण, जवभार.
क्षारक पुं. (क्षर्+ण्वुल्) थोडा वज्रतमां उत्पन्न थयेल
इल वगेरे -तन्मालती क्षारकसैन्धवायुतं, सदाञ्जनं
स्यात् तिमिरेऽप रागिणि- सुश्रुते । पक्षी, माछलां
वगेरे शभवानी करडियो, धोनार-धोभी.
क्षारकर्मन् न. (क्षारस्य कर्म) व्रण वगेरे उपर क्षार
लग्नाडवानुं कर्म.
क्षारगुड पुं. (क्षारेण पक्वो गुडः) क्षारथी पडावेलो
अ० प्रकाऱनो गोण.
क्षारण (न. क्षर्+णिच्+ल्युट्) यंत्रादि वडे अर्क डाढवो
ते, सुवर्ण वगेरे धातुनी लश्म करवी ते, आरोप,
छपकी. (स्त्री. क्षर्+णिच्+युच्) क्षारणा ।
क्षारतैल न. (क्षारयुक्तं तैलम्) औषध वडे पडावेलुं
अवुं तेल जे जानना यसका तथा शूणने बंध करे छे-
क्षारतैलमिदं श्रेष्ठं मुख-दन्तामयपहम्-गारुडे ११८ अ. ।

ક્ષારત્રય ન. (ક્ષારસ્ય ત્રયમ્) શાસ્ત્રખાર, ટંકશખાર, જવખાર -સર્જિકં ચ યવક્ષારં ટંકુણક્ષારમેવ ચ । ક્ષારત્રયં ચ ત્રિક્ષારં ક્ષારત્રિતયમેવ ચ ॥ -ભાવપ્ર૦ (ન.) ક્ષારત્રિકમ્ ।

ક્ષારદલા સ્ત્રી. (ક્ષારં દલેડસ્યાઃ) એક જાતનું શાક. **ક્ષારદશક** ન. (ક્ષારાણાં દશકમ્) સરગવો, ખાખરો, અઘાડો, ચિત્રો, આદુ, લીબડો, શેરડી, મૂલા, ચુકિકાયુકો અને કેળમાંથી થયેલ દશ પ્રકારનાં ક્ષાર-દ્રવ્ય - શિશુમૂલક-પલાશ-ચુક્રિકા-ચિત્રકાર્દ્રક સનિમ્બ-સંભવૈઃ । ઇક્ષુશૌચરિક-મોચિકોદ્ભવૈઃ ક્ષારપૂવંદશકં પ્રકીર્તિતમ્ ॥ -રાજનિઘન્ટઃ ।

ક્ષારદેશ પું. (ક્ષારપ્રધાનો દેશઃ) ખારી માટીવાળો દેશ. **ક્ષારદ્રુ** પું. (ક્ષારપ્રધાનો દ્રુઃ) ઘંટાપાટલ નામે એક જાતનું વૃક્ષ.

ક્ષારનદી સ્ત્રી. (ક્ષારપ્રધાના નદી) નરકમાં આવેલી તે નામની નદી.

ક્ષારપત્ર પું. (ક્ષારઃ પત્રેડસ્ય) ક્ષારદલા- શબ્દ જુઓ, વાસ્તુક નામનું એક શાક -વાસ્તૂકં વાસ્તુકં ચ સ્યાત્ ક્ષારપત્રં ચ શાકરાટ્ । -ભાવપ્ર૦ । -ક્ષારપત્રકઃ ।

ક્ષારપાક પું. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ક્ષાર દ્રવ્યનો પાક. **ક્ષારભૂમિ** સ્ત્રી. (ક્ષારયુક્તા ભૂમિઃ) ખારી જમીન, દરિયા પાસેની જમીન- જીવનં જીવનં હન્તિ પ્રાણાન્ હન્તિ સમીરણઃ । કિમાશ્ચર્યં ક્ષારભૂમૌ પ્રાણદા યમદૂતિકા ॥ ઉદ્ભટઃ ।

ક્ષારમધ્ય પું. (ક્ષારો મધ્યેડસ્ય) અઘાડો વનસ્પતિ. **ક્ષારમૃત્તિકા** સ્ત્રી. (ક્ષારપ્રધાન મૃત્તિકા) ખારી માટી, ખારી ધૂળ.

ક્ષારમેલક પું. (ક્ષારાણાં મેલકઃ) ક્ષારનો સમૂહ. (પું. ક્ષારાણાં મેલો યત્ર કપ્) સાબુ.

ક્ષારમેહ પું. (ક્ષારયુક્તો મેહઃ) પિત્તજન્ય પ્રમેહનો એક ભેદ.

ક્ષારરસ પું. (ક્ષારો રસઃ) ખારો રસ, મીઠું. **ક્ષારવૃક્ષ** પું. (ક્ષારપ્રધાનો વૃક્ષઃ) ક્ષારપ્રધાન જેમાં છે એવો ખાખરો, અઘાડો વગેરે વૃક્ષ, મુષકક નામે વૃક્ષ.

ક્ષારશ્રેષ્ઠ પું. (ક્ષારઃ શ્રેષ્ઠોડત્ર) ખાખરો, મુષકક વૃક્ષ - પલાશઃ કિંશુકઃ પર્ણો યજ્ઞિયો રક્તપુષ્કઃ । -ભાવપ્ર૦ ।

ક્ષારષટક ન. (ક્ષારાણાં ષટ્કમ્) ધાવડી વગેરેના વૈદક શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ છ ક્ષારગણ - ધારાપામાર્ગકુટ-જલાઙ્ગ-લીતિલમુષ્કકૈઃ । ક્ષારૈરૈતૈસ્તુ મિલિતૈઃ ક્ષારષટ્કાદયાં ગણઃ ॥ -રાજનિઘન્ટઃ ।

ક્ષારસમુદ્ર પું. (ક્ષારપ્રધાનઃ સમુદ્રઃ) લવણસમુદ્ર, ખારો સમુદ્ર. (પું. ક્ષારપ્રધાનઃ સિન્ધુઃ) ક્ષારસિન્ધુઃ । - ભૂમરઘં ક્ષારસિન્ધોરુદકસ્થં, જમ્બૂદ્વીપં પ્રાહુરાચાર્યવચ્ચાઃ । અર્ધેડન્યસ્મિન્ દ્વીપષટ્કસ્ય યામ્યે ક્ષારક્ષીરામ્બુધીનાં નિવેશઃ ॥ - સિદ્ધાન્તશિરોમણી ગોલાધ્યાયઃ । (પું. ક્ષાર ઉદકેડસ્ય વા ઉદાદેશઃ) ક્ષારોદઃ, ક્ષારોદકઃ ।

ક્ષારસૂત્ર ન. (ક્ષારભાવિતં સૂત્રમ્) ક્ષાર પાયેલું સૂત્ર, જે બાંધવાથી અર્શ અને ભગંદરનો નાશ થાય છે.

ક્ષારાગદ પું. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારનું ઔષધ.

ક્ષારાચ્છ ન. (ક્ષારેણાચ્છમ્) લવણ, સામુદ્રિક મીઠું.

ક્ષારાષ્ટક ન. (ક્ષારાણામષ્ટકમ્) આઠ પ્રકારના ખાર-પલાશ-વજ્રિ-શિખરિ-ચિઞ્ચાર્ક-તિલનાલજાઃ । યવજઃ સર્જિકા ચેતિ ક્ષારાષ્ટકમુદાહતમ્ ॥

ક્ષારિકા સ્ત્રી. (ક્ષર્+ખ્વલ્+ટાપ્+ઇત્વમ્) ભૂખ, કુધા. **ક્ષારિત** ત્રિ. (ક્ષર્+ણિચ્+ક્ત) લોકાપવાદથી ઘેરાયેલ, જેના ઉપર દોષ આવેલ છે તે - કશ્ચિદાર્યો વિશુદ્ધાત્મા ક્ષારિતશ્ચોરકર્મણિ । અદૃષ્ટશાસ્ત્રકુશલેન લોભાદ્ વહયતે શુચિ ॥, ઝરેલ.

ક્ષાલ ત્રિ. (ક્ષલ્ શાંધને ગ) ધોનાર, શુદ્ધ કરનાર.

ક્ષાલન ન. (ક્ષલ્+ત્યુટ્) ધોવું, પખાળવું, ગાળવું, સાફ કરવું -શ્લેષ્મ-મૂત્ર- પુરીષાસૂક્ષ્મપ્રવાહક્ષાલનેન ચ । રહશ્ચેવોપચારેણ પ્રિયસમ્ભાષણેન ચ ॥ -માર્કઠ ૧૬।૧૬।

ક્ષાલિત ત્રિ. (ક્ષલ્+ક્ત) ધોયેલું, સાફ કરેલું, ગાળેલું-અપ્રસન્નમપરાદ્ધરિ પત્યૌ કોપદીપ્તમુરરીકૃતધૈર્યમ્ । ક્ષાલિતં નુ શમિતં નુ વધૂનાં દ્રાવિતં નુ હૃદયં મધુવરૈઃ ॥ -શિશુ ૧૦।૧૪ ।

ક્ષિ (ખ્વા. પર. અનિટ્ અ.-ક્ષયતિ) ઘસાવું, સૂક્ષ્મ થવું, સ. ઐશ્વર્યવાળા થવું, રાજ કરવું, સૂક્ષ્મ કરવું, નાશ કરવું, શાસન કરવું. (સ્વા. પર. સક. અનિટ્ક્ષિણોતિ) દુખવવું, હિંસા કરવી, મારવું, વધ કરવો, નાશ કરવો -ધન્યાનાં ગિરિકન્દરોદરભુવિ જ્યાતિઃ પરં ધ્યાયતામા-નન્દાશ્રુજલં પિબન્તિ શકુના નિઃશઙ્કમદ્ધૈ સ્થિતાઃ । અસ્માકં તુ મનોરથોપરિચિતપ્રાસાદ-વાપીતટ- ક્રીડા-કાનનકેલિમણ્ડપયુધામાયુઃ પરં ક્ષીયતે ॥ -શાન્તિશતકમ્ । (તુદા. પર. અનિટ્ અ.-ક્ષિયતિ) નિવાસ કરવો, વસવું, રહેવું, સ. જવું, ગમન કરવું. (ત્રયા. પર. અનિટ્- ક્ષિણોતિ) વધ કરવો, મારવું.

ક્ષિ ત્રિ. (ક્ષિ+ઠિ) નિવાસ, ગતિ, જવું, કાય, ઘસાવું.

क्षिण् (तना. उभ. सेट स.-क्षिणोति, क्षिणुते) ६२
मारवुं, डिंसा ३२वी- न तद्यशः शस्त्रभृतां क्षिणोति-
रघु० २।४० ।

क्षित त्रि. (क्षि+क्त) ६२ मारेवुं, भारी नाभेवुं, क्षीण
३रेवुं, (न.) डिंसा, ६२ मारवुं.

क्षिति स्त्री. (क्षियति वसत्यस्याम्) भूमि -महालये क्षयं
याति क्षितिस्तेन प्रकीर्तिता । काश्यपो कश्य-
पस्ययमचला स्थिररूपतः ॥ -ब्रह्मवैवर्ते प्रकृतिखण्डे
७. अ० । पृथ्वी, -मृतं शरीरमुत्सृज्य काष्ठ-लोष्ट्रसमं
क्षितौ । विमुखा बान्धवा यान्ति धर्मस्तमनुगच्छन्ति ॥
-मनु० ४।२४१ । निवास, रडेवानी ४०या, नाश,
क्षय, छानि, प्रवयकाण. (स्त्री. क्षि+क्तिच्) सुगंधी
द्रव्य, गोरीयना नामे गंधद्रव्य.

क्षितिकण पुं. (क्षितेः कणः) धूण, माटीनो ३३, २४.

क्षितिकम्प पुं. (क्षितेः कम्पः) पृथ्वीकंप, भूकंप.

क्षितिक्षम पुं. (क्षितौ क्षमते क्षम+अच्) भेरनुं ७।३.

क्षितिक्षित् पुं. (क्षितिमिष्टं क्षि+क्विप्) २।४, भूप.

क्षितिखण्ड न. (क्षितेः खण्डम्) पृथ्वीनो ३२की, माटीनुं
देडुं.

क्षितिज पुं. (क्षितेर्जायते जन्+ङ) मंगलग्रह, नरकासुर,
वृक्ष-आड, भूनाग नामनो अेक उपरस - परमेश्वर्य-
मतुलं नानाविधमुखाश्रयम् । करोति सोमपुत्रस्तु
क्षितिजान्तदंशाङ्गतः ॥ -ज्योतिस्तत्त्वम् । वृत्त क्षेत्रणे
अेक भेद. (त्रि. क्षितिर्जायते जन्+ङ) पृथ्वीमां वा
पृथ्वीधी पेद्य थनार. (न. क्षिति+जन्+ङ) भ्रगोण.
(-पूर्वापरं विरचयेत् सममण्डलाख्यं याम्योत्तरं च
विदिशोर्वलयद्वयं च । ऊर्ध्वाध एवमिह वृत्तचतुष्क्रमेत-
दावेष्येति तिर्यगपरं क्षितिजं तदर्धे ॥ - सिद्धान्तशिरो०
गोला० ।

क्षितिजन्तु पुं. (क्षितेर्जन्तुरिव) भूनाग नामनो अेक
उपरस.

क्षितितल न. (क्षितेः तलम्) पृथ्वीनी सपाटी-पृथ्वीनुं
तणीयुं, पाताव.

क्षितिदेव पुं. (क्षितौ देव इव पूज्यत्वात्) ब्राह्मण.
(स्त्री. क्षितौ देवता इव पूज्यत्वात्) - क्षितिदेवता ।

क्षितिधर पुं. (क्षितिं धारयति धृ+णिच्+अच् ह्रस्वः)
पर्वत -अथ विबुधगणास्तानिन्दुमालिर्विसृज्य,

क्षितिधरपतिकन्यामाददानः करेण । -कुमा० ७।९४।
पृथ्वीनो धारण ३२नार २।४, दूम, वासुकि, टि०ग.४.

क्षितिनाग पुं. (क्षितिजातः नागः) भूनाग नामे उपरस.

क्षितिनाथ पुं. (क्षितेर्नाथः) २।४, भूप -क्षितिपः, -
अहंयुनाथः क्षितिपः शुभयुरूचं वचस्तापसकुञ्जरेण
-भट्टि० १।२०; क्षितिपतिः -यः सम्मानं यदा धत्ते
भृत्यानां क्षितिपोऽधिकम् । वित्ताभावेऽपि तं दृष्ट्वा
ते त्यजन्ति न कर्हिचित् ॥ -पञ्च० २।२४ ।
क्षितिपालः -प्रमुदितवरपक्षमेकतस्तत् क्षितिपति-
मण्डलमन्यतो वितानम् ॥ -रघु० ६।८६, -
शिलोच्चयोऽपि क्षितिपालमुच्चैः प्रीत्या तमेवार्थः-
मभाषतेव ॥ -रघु० २।५९ ।

क्षितिपीड न. (क्षित्याः पीडम्) पृथ्वीनी सपाटी-तणीयुं.

क्षितिपुत्र पुं. (क्षितेः पुत्रः) मंगलग्रह, नरकासुर -स
मानुषेण मानेन क्षितिपुत्रः शतं स्माः । जलाहारव्रतेनैव
समानचं पितामहम् ॥ -कालिकापु० ३८ अ०, -
क्षितितनयः, क्षितिपुत्रः ।

क्षितिप्रतिष्ठ पुं. (क्षितौ प्रतिष्ठा यस्य) पृथ्वी उपर
रडेनार, पृथ्वी उपर जेनी प्रतिष्ठा छे ते. (न.) ते
नामनुं अेक शडेर.

क्षितिबदरी स्त्री. (क्षितौ सक्ता बदरी) नीये भोयने
लगती भोरडी.

क्षितिभृत् पुं. (क्षितिं विभर्ति धारयति पालयति वा
भृ+क्विप्) पर्वत, २।४- सर्वक्षितिभृतां नाथः-
विक्रम० ४।२७ ।

क्षितिमण्डल न. (क्षितेर्मण्डलम्) पृथ्वीनुं मंडल, भूगोण,
पृथ्वीनो गोणो.

क्षितिरन्ध्र न. (क्षित्याः रन्ध्रम्) पृथ्वीनो आडो, भोयरुं.

क्षितिरुह पुं. (क्षितौ रोहति रुह+क) आड, वृक्ष -
'क्षितिरुहपल्लवपुष्पकणपुरे' -शिशु०, - सन्धानं वः
करिष्यामि सह क्षितिरुहेरहम् -विष्णुपु० १।१५।६ ।

क्षितिवर्द्धन न. (क्षितिं वर्द्धयति वृध्+णिच्+ल्यु) मंडुं,
शय. (त्रि.) भूमि वधारनार.

क्षितिवृत्तिमत् त्रि. (क्षितिर्वृत्ति+मतुप्) पृथ्वी जेवुं
सडनशीव.

क्षितिव्युदास पुं. (क्षितिं व्युदस्यति वि+उद्+अस्+अच्)
जमीनमां रडेवुं भोयरुं.

क्षितीश पुं. (क्षित्याः ईशः) राज्ञ, विष्णु. (पुं. क्षितेरीश्वरः)
क्षितीश्वरः ।

क्षित्यदिति स्त्री. (क्षितौ अदितिः) पृथ्वी उपर अदितिर्नो
अवतार, देवकी-कृष्णानी माता.

क्षित्वन् पुं. (क्षि+क्वनिप्+तुक् च) वायु.

क्षिद् पु. (भ्वा. आत्म. अ. सेट्-क्षेदते) अस्पष्ट शब्द
करवी, शोक करवी.

क्षिद्र पुं. (क्षिद्+रक्) रोग, सूर्य, शीतगुंडु, आकडानुं
जड.

क्षिप् (तुदा. उभय. स. अनिट् क्षिपति, क्षिपते) प्रेरणा
करवी, ईंकवुं -मरुद्भ्य इति तु द्वारि क्षिपेदप्स्वद्भ्य
इत्यपि-मनु० ३।८८ । -सजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां
धुनोत्यहिशङ्कया-शं ७।२४ । अति साथे क्षिप्
अत्यंत ईंकवुं. अधि साथे क्षिप् तिररकार करवी,
अव साथे क्षिप् नीये ईंकवुं. आ साथे क्षिप् भेयवुं,
भेउवुं, तिररकार करवी -अप्रपादमाक्षिप्य- रघु० ७।७।
परि+आ साथे क्षिप् (वाण) भेय्वीने बांधवा -पर्याक्षिप्त
काचिदुदार बन्धम्-कु० ७।१४ । नि+क्षिप् अत्यंत
ईंकवुं, मूकवुं, उद् साथे क्षिप् उीये ईंकवुं, -उप साथे
क्षिप् ईंकवुं, नाभवुं -वपुषि वधाय तत्र तव
शस्त्रमुपक्षिपतः-मा० ५।३१; संकेत करवी, शशांरो
करवी, निष्कर्ष कडवो -छत्रं कार्यमुपक्षिपन्ति-मृच्छ०
१।३ । निस् साथे क्षिप् सम्भूर्ण रीते ईंकवुं, परि
साथे क्षिप् योतररु ईंकवुं -गङ्गास्रोतः परिक्षिप्तम्-
कु० ६।३८ । प्र साथे क्षिप् अत्यंत ईंकवुं, मूकवुं,
-नामधेयं प्रक्षिपेदग्नौ-मनु० ४।५३; -क्षारं क्षते प्रक्षिपन्-
मृच्छ० ५।१८ । प्रति साथे क्षिप् सामे ईंकवुं. वि
साथे क्षिप् विशेषे करी ईंकवुं, विभेरवुं. सम् साथे
क्षिप् सारी रीते अेकटुं करवुं, ढग्वी करवी -
आतपात्ययसंक्षिप्तनीवारसु निषादिभिः-रघु० १।५२;
टूकुं करवुं, संक्षेप करवी - संक्षिप्येत क्षण इव कथं
दीर्घयामा त्रियामा -मेघ० १०८ । सं+आ साथे
क्षिप् स्थणान्तर करवुं, भोकलवुं. (दिवा० पर० स०
अनिट्-क्षिप्यते) प्रेरणा करवी, ईंकवुं.

क्षिप् स्त्री. (क्षिप्+क्विप्) आंगणी.

क्षिप त्रि. (क्षिप्+क) ईंकनार, प्रेरणा करनार.

क्षिपक पुं. (क्षिप्+कन्) योद्धो, लडवैयो, युद्ध करनार
मनुष्य. (त्रि.) ईंकनार, प्रेरणा करनार.

क्षिपका स्त्री. (क्षिपक+टाप्) ईंकवुं ते, ईंकवानी डिया.

क्षिपकादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्दगण
-स च यथा-क्षिपका, ध्रुवकः, चरका, सेवका, करका,
चटका, अवका, लहका, अलका, कन्यका, एडका-
आकृतिगणः ।

क्षिपण न. (क्षिप्+भावे क्युन्) ईंकवुं, प्रेरणा करवी,
निंदा करवी, छपको देवो.

क्षिपणि पुं. (क्षिप्+भावे क्युन्) अध्वर्यु -उतस्य वाजी
क्षिपणिं तुरण्यति, ग्रीवायां बद्धो अपिकश्च आसनि-
ऋग्वेदे ४।४१।४ । (स्त्री. क्षिप्यते अनया क्षिप्+अनि
किच्य वा+ङीप्) नौका दंड-वडाशनुं डलेसुं, अेक
जतनी जण, छथियार, माछवाने बांधवानो सोयो.
(स्त्री. क्षिपणि+वा डीप्) क्षिपणी ।

क्षिपण्यु पुं. (क्षिप्+अनुङ्) वायु -एते अर्षन्त्यूर्मयो
वृतस्य, मृगा इव क्षिपणीरीषमणाः-ऋग्वेदे ४।५८।६।
शिकारी, पारधि.

क्षिपण्यु पुं. (क्षिप्+कन्युच्) वसन्त ऋतु, सुगंध-
सुरभिगंध, देड-शरीर. (त्रि.) सुगंधवाणुं.

क्षिपत् त्रि. (क्षिप्+शत्) ईंकतुं, उडावतुं, प्रेरतुं.

क्षिपति पुं. (क्षिप्+अति) ब्राह्म, डाध. (पुं. क्षिप्+अस्ति)
क्षिपस्तिः ।

क्षिपा स्त्री. (क्षिप्+अङ्+टाप्) ईंकवुं, प्रेरणा करवी,
रात्रि.

क्षिप्त त्रि. (क्षिप्+क्त) ईंकवुं -क्षिप्तमायतमदर्शदुर्व्या,
काञ्चिदामजघनस्य महत्त्वम्-शि० १०।७३ । -रतेषु
उर्व्यां क्षिप्तं पतितम्- मल्लिनाथः । प्रेरवुं, त्यजेव
-क्षिप्ता इवेन्दोः स रुचोधिबेलं, मुकतावली-
राकलयांचकार-शि० ३।७३ । विभरेव - प्राप्ता
तत्र सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः -मार्कण्डेय० ८८।१९।
अपमान करेव -तिरस्कृता विप्रलब्धाः शप्ताः क्षिप्ता
हता अपि-भाग० २।१८।४८ । आकर्षेव, व्यश्र
थयेव, वायुना रोगधी घेरायेव, मूकेव, स्थापेव, थापण
तरीके मूकेव, राग-द्वेषादिना वशथी विषयासक्त
यित्तवाणुं थयेव.

क्षिप्तकुक्कुर (क्षिप्तः कुक्कुरः) गांडो कूतरो, उडकाथो
कूतरो. (स्त्री.) क्षिप्तकुक्कुरी कूतरी.

ક્ષિપ્તચિત્ત ન. (ક્ષિપ્તં ચિત્તં) વ્યગ્રચિત્ત. (ત્રિ. ક્ષિપ્તં ચિત્તં યસ્ય) વ્યગ્ર ચિત્તવાળું, ઉચાટ મનવાળું.

ક્ષિપ્તચિત્તતા સ્ત્રી. (ક્ષિપ્તચિત્તસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) વ્યગ્ર-ચિત્તપણું -ક્ષિપ્તચિત્તત્વમ્ ।

ક્ષિપ્તયોનિ ત્રિ. જેની માતા પોતાના ઘણીમાં આસક્ત ન હોય તે.

ક્ષિપ્તા સ્ત્રી. (ક્ષિપ્ત+ટાપ) રાત્રિ.

ક્ષિપ્તિ સ્ત્રી. (ક્ષિપ્+ક્તિન્) ફેંકવું, પ્રેરણા કરવી, ગૂઢાર્થ જાણવો.

ક્ષિપ્તુ ત્રિ. (ક્ષિપ્+ક્તુ) ફેંકવાના સ્વભાવવાળું, તિરસ્કાર કરવાના સ્વભાવવાળું.

ક્ષિપ્યત્ ત્રિ. (ક્ષિપ્+શત્) ફેંકતું, દૂર કરતું, તિરસ્કાર કરતું. ત્રિ. (ક્ષિપ્+ શાનચ) ક્ષિપ્યમાણમ્ ।

ક્ષિપ્ર ન. (ક્ષિપ્+રક્) જલ્દી, તરત, સત્ત્વર- વિનાશં વ્રજતિ ક્ષિપ્રમામપાત્રમિવામ્ભાસિ-મનુ ૦ ૩૧૧૭૯ જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ તે નામનું નક્ષત્ર, પુષ્ય, અશ્વિની અભિજિત્ વગેરે. (ત્રિ.) ઉતાવળિયું, ઝડપવાળું, ઉતાવળથી જનાર.

ક્ષિપ્રકારિન્ ત્રિ. (ક્ષિપ્રં કરોતિ કૃ+ણિનિ) ચાલાક, જલ્દીથી કાર્ય કરનાર.

ક્ષિપ્રપાકિન્ ત્રિ. (ક્ષિપ્રં પચ્યતે અનેન પચ્+ઘિનુણ્) એકદમ રસીઈ કરનાર. (પું.) તે નામનું એક વૃક્ષ.

ક્ષિપ્રમૂત્રતા સ્ત્રી. (ક્ષિપ્રમૂત્રસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) એક જાતનો વાતરોગ જેમાં મનુષ્ય થોડા વખતમાં ઘણીવાર પેશાબ કરે છે. -ક્ષિપ્રમૂત્રત્વમ્ ।

ક્ષિપ્રહોમ પું. (ક્ષિપ્રં હ્રૂયતે હુ+મન્) સાયંકાળે તથા પ્રાતઃકાળે કરવા યોગ્ય હોમ.

ક્ષિયા સ્ત્રી. (ક્ષિ-ક્ષયે ભાવે ખિદાં અઙ્) હાનિ, નાશ, ક્ષીણતા, ધર્મનું ઉલ્લંઘન.

ક્ષિવ્ (શ્વા. પર. સક. સેટ્-ક્ષેવતે) મુખથી બહાર કાઢવું, થૂંકવું, ઓકવું. (દિવા. પ. સ. સેટ્- ક્ષિવ્યતિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ક્ષી (શ્વા. ઉખય. અનિટ્-ક્ષયતિ, ક્ષયતે) પીડવું, દુઃખ દેવું, હિંસા કરવી, મારવું.

ક્ષીજ્ (શ્વા. પર. અ. સેટ્-ક્ષીજતિ) અસ્પષ્ટ શબ્દ કરવો. -ક્ષીજતિ સખેવો જન:-દુર્ગાદાસ: ।

ક્ષીજન ન. (ક્ષીજ્+લ્યુટ) વાંસળીનો શબ્દ, વેણુ, વાદ્ય.

ક્ષીણ ત્રિ. (ક્ષી+ક્ત) દુર્બળ, કૃશ- ક્ષામ: ક્ષીણ: ક્ષતોરસ્કસ્ત્વનિદ્ર: સબલેડનલે । શૃતક્ષીરરસેનાઘાત્ સક્ષીદ્રઘૃતશર્કરમ્ ।। ખૂટી પડેલ, આસક્ત, નાશ પામેલું -તે તં ભુક્ત્વા સ્વર્ગલોકં વિશાલં, ક્ષીણે પુણ્યં મર્ત્યલોકં વિશન્તિ ભગ ૦ ૧૧૨૧. નાજુક, ઓછું થયેલું, ખોયેલું, ભાંગેલું, ગરીબ, દબાવેલું, -તાબે કરેલું.

ક્ષીણચન્દ્ર પું. (ક્ષીણશ્વાસૌ ચન્દ્રશ્ચ) બન્ને પખવાડિયાનો આઠમનો ચન્દ્ર.

ક્ષીણતા સ્ત્રી. (ક્ષીણસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) ક્ષીણપણું, અશક્તપણું, દુર્બલપણું. (ન.) ક્ષીણત્વમ્ ।

ક્ષીણપુણ્ય ત્રિ. (ક્ષીણં પુણ્યમસ્ય) જેનું પુણ્ય ક્ષીણ થયું છે, નષ્ટ થયેલા પુણ્યવાળો.

ક્ષીણમધ્ય ત્રિ. (ક્ષીણા મધ્યા યસ્ય) પાતળી કેડવાળો નાજુક.

ક્ષીણવત્ ત્રિ. (ક્ષીણ્+ક્તવત્) નાશ પામેલ, વેરાન થયેલ, ઉજ્જડ થયેલ.

ક્ષીણવાસિન્ ત્રિ. (ક્ષીણવાસ+ણિનિ) ઉજ્જડ ઘરમાં વસતું, રહેતું. (પું.) કબૂતર.

ક્ષીણવિક્રાન્ત ત્રિ. (ક્ષીણં વિક્રાન્તં યસ્ય) બીકણ, હિમ્મત વિનાનું, સત્તા વગરનું, જેનું પરાક્રમ નાશ પામ્યું હોય તે.

ક્ષીણવૃત્તિ ત્રિ. (ક્ષીણા વૃત્તિરસ્ય) જેની આજીવિકા નાશ પામી હોય તે, પોષણ માટે ઉદમ વિનાનું - (સ્ત્રી. ક્ષીણા વૃત્તિ:) નાશ પામેલી આજીવિકા.

ક્ષીણશક્તિ ત્રિ. (ક્ષીણા શક્તિરસ્ય) અશક્ત, દુર્બળ, નાશ પામેલ શક્તિવાળું- (સ્ત્રી. ક્ષીણા શક્તિ:) નાશ પામેલ શક્તિ.

ક્ષીણાજ્યકર્મન્ પું. (ક્ષીણં આજ્યકર્મ યસ્ય) તે નામનો એક બૌદ્ધ સાધુ.

ક્ષીણાષ્ટકર્મન્ પું. (ક્ષીણાન્યષ્ટકર્માણિ યસ્ય) જિન, સિદ્ધ ભગવાન-(અશરીરી ચાર ઘાતી કર્મોનો ક્ષય કરનાર.)

ક્ષીબ્ (શ્વા. આ. અ. સેટ્-ક્ષીબતે) મદોન્મત્ત થવું.

ક્ષીબ ત્રિ. (ક્ષીબ+ક્ત) મત્ત, મદોન્મત્ત- ક્ષીબં રાક્ષસશાર્દૂલં પ્રેક્ષતે સ્મ મહાકપિ:-રામા ૦ ૫૧૦૧૨૩ ।

ક્ષીર પું. ન. (ક્ષિ+રન્ દીર્ઘશ્ચ) દૂધ- સ્ત્રીક્ષીરં ચૈવ વર્જ્યાનિ સર્વશુક્તાનિ ચૈવ હિ । આસપ્તરાત્રં પ્રસવાત્ ક્ષીરં પેયૂષમુચ્યતે ।। -મનુ ૦ ૫૧૯, પાણી, પ્રવાહી દ્રવ્ય.

ક્ષીરક પું. (ક્ષીરમિવ કાયતિ+કં+ક) તે નામનો એક વેલો, ક્ષીર મોરટલતા.

ક્ષીરકચ્ચુકી સ્ત્રી. (ક્ષીરં કચ્ચુકમિવ ત્વગસ્ય) ક્ષીરીશ વૃક્ષ.

ક્ષીરકણ્ઠ પું. (ક્ષીરં કણ્ઠે યસ્ય) ધાવણું બાળક-બાલ: પાક: શિશુર્ડિમ્ભ: પોત: શાવ: સ્તનન્ધય: । પૃથુકેઽર્ષોત્તાનશય: ક્ષીરકણ્ઠ: કુમારક: ।। -હેમચન્દ્ર: । -ક્ષીરકણ્ઠક: ।

ક્ષીરકન્દ પું. (ક્ષીરમિવ કન્દો યસ્ય) ક્ષીરવિદારી નામની એક વનસ્પતિ, વિદારી કંદ.

ક્ષીરકન્દા સ્ત્રી. (ક્ષીરમિવ કન્દો યસ્યા:) ક્ષીરવલ્લી નામની વનસ્પતિ. -ક્ષીરવલ્લી ક્ષીરકન્દા મહાશ્વેત-ક્ષંગન્ધિકા । -જટાધર: ।

ક્ષીરકાકોલિકા સ્ત્રી. (ક્ષીરમિવ શુભ્રા કાકોલી) ક્ષીર વિદારી નામની કંદ -ક્ષીરકાકોલી -રસવીર્યવિપાકેષુ કાકોલ્યા: સદૃશી ચ સા । -રાજનિઘન્ટ: ।

ક્ષીરકાઢક પું. (ક્ષીરન્વિતં કાણ્ઠં યસ્ય કપ્) થોરનું ઝાડ, આકડાનું ઝાડ.

ક્ષીરકાષ્ટા સ્ત્રી. (ક્ષીરપ્રધાનં કાષ્ટમસ્યા:) પીપરનું ઝાડ, વડલીનું વૃક્ષ- વચીવૃક્ષ: ।

ક્ષીરકોટ પું. (ક્ષીરસ્ય કોટ:) દૂધનો કીડો.

ક્ષીરક્ષવ પું. (ક્ષીરં ક્ષવતિ ક્ષુ+અચ) દૂધીઓ પથ્થર.

ક્ષીરસ્ખજ્જુર પું. (ક્ષીરવત્ સ્વાદુ: સ્ખજ્જુર:) પિંડ ખજૂર, મીઠી ગળેલી ખજૂર.

ક્ષીરઘૃત ન. (ક્ષીરાવસ્થાત: ઉદ્ભૂતમ્ ઘૃતમ્) મથેલા દૂધમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું ઘી.

ક્ષીરજ ન. (ક્ષીરાજ્જાયતે જન્+ઙ) દહીં. (ત્રિ.) દૂધથી પેદા થનાર.

ક્ષીરતૈલ ન. (ક્ષીરપક્વમ્ તૈલમ્) દૂધમાં પકાવેલું એક જાતનું તેલ.

ક્ષીરદલ પું. (ક્ષીરં દલે યસ્ય) આકડાનું ઝાડ, વનસ્પતિ ધોળું નસોતર.

ક્ષીરદ્રુમ પું. (ક્ષીરપ્રધાનાં દ્રુમ:) પીપળાનું ઝાડ.

ક્ષીરધિ પું. (ક્ષીરં ધીયતેઽસ્મિન્ ધી+કિ) ક્ષીર સમુદ્ર, દૂધનો દરિયો. (પું. ક્ષીરસ્ય નિધિ:) - ક્ષીરનિધિ: ।

ક્ષીરધેનુ સ્ત્રી. (ક્ષીરનિર્મિતા ધેનુ:) દાન માટે કલ્પેલી દૂધની બનાવેલી ગાય -ક્ષીરધેનું પ્રવક્ષ્યામિ તાં નિબોધ નરાધિપ ! । અનુલિપ્તે મહીપૃષ્ઠે ગોમયેન નૃપોત્તમ ! ।। -વારાહે શ્વેતોપાગ્ધ્યાને ।

ક્ષીરનાશ પું. (ક્ષીરં નાશયતિ નશ્ ણિચ્+અણ્) શાખીટ નામનું વૃક્ષ.

ક્ષીરનીર ન. (ક્ષીરાસક્તં નીરમિવ, ક્ષીરતુલ્યં નીરં, ક્ષીરં ચ નીરં ચ) આર્લિંગન, ભેટવું, દૂધ જેવું પાણી, દૂધ અને પાણી- ક્ષીરનીરસમં મિત્રં પ્રશંસન્તિ વિચક્ષણા: । નીરં ક્ષીરયતે તત્ર વઢ્ઠૌ તપ્યતિ તત્ પય: ।। -વેતાલપચ્ચ૦ ૧૨।૧૮ ।

ક્ષીરપાણ ન. (ક્ષીરસ્ય પાનમ્) દૂધ પીવું તે. (ત્રિ. ક્ષીરં પાનં યસ્ય) દૂધ પીનાર, ઉશીનર દેશનો લોક. (ન. ક્ષીરસ્ય પાનમ્) ક્ષીરપાનમ્ ।

ક્ષીરપાદપ પું. (ક્ષીરપ્રધાન: પાદપ:) પારસપીપળાનું ઝાડ, ઉંબરાનું ઝાડ, પીપળાનું ઝાડ.

ક્ષીરપાયિન્ ત્રિ. (ક્ષીરં પિબતિ) દૂધ પીનાર.

ક્ષીરફલ પું. (ક્ષીરં ફલે યસ્ય) કરમદાનું ઝાડ, રાયણનું ઝાડ. (સ્ત્રી.) -ક્ષીરફલા ।

ક્ષીરભૃત્ પું. (ક્ષીરેણ ભૃત:) કેવળ દૂધ દ્વારા પગારથી રાખેલો ગોવાળ.

ક્ષીરમોચક પું. (ક્ષીરં મુચ્ચતિ મુચ્+ણ્વુલ) સરગવાનું ઝાડ.

ક્ષીરમોરટ પું. (ક્ષીર ઇય સ્વાદુર્મોરટ:) એક જાતનો વેલો, મોરવેલ.

ક્ષીરયષ્ટિકા સ્ત્રી. (ક્ષીરયુક્તા યષ્ટિકા) દૂધ અને જેદીમધ મિશ્રિત પદાર્થ.

ક્ષીરલતા સ્ત્રી. (ક્ષીરપ્રધાના લતા) ક્ષીરવિદારી નામની લતા.

ક્ષીરવત્ પું. (ક્ષીરમિવ નિર્યાસોઽસ્ત્યસ્ય મતુપ્) દૂધના જેવા થેત રસવાળો પીપળો. (ત્રિ.) દૂધવાળું.

ક્ષીરવતી સ્ત્રી. તે નામની એક નદી.

ક્ષીરવર્ગ પું. વૈદ્યકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ દૂધનો વર્ગ.

ક્ષીરવલ્લી સ્ત્રી. (ક્ષીર+વલ્લી) ક્ષીરવિદારી કંદ.

ક્ષીરવારિ પું. (ક્ષીરમિવ વારિ યસ્ય) ક્ષીરસમુદ્ર. પું. ક્ષીરમિ વારિવ ધીયતેઽસ્મિન્ ધા+આધારે કિ) ક્ષીરવારિધ: ।

ક્ષીરવિકૃતિ સ્ત્રી. (ક્ષીરસ્ય વિકૃતિ:) દૂધનો વિકાર, બળી, દહીં, ઘી વગેરે.

ક્ષીરવિદારિકા સ્ત્રી. (ક્ષીરવિદારી+ક ટાપ્) ધોળું બોંય કોળું, વિદારી કંદ, વારાહી કંદ. (સ્ત્રી. ક્ષીરમિવ શુભ્રા વિદારી) -ક્ષીરકન્દો દ્વિધા પ્રોક્તો વિનાલસ્તુ સનાલક: । વિનાલો રાંગહર્તા સ્યાદ્ વય: સ્તમ્ભી સનાલક: । -રાજનિઘન્ટ: । -ક્ષીરવિદારી ।

क्षीरविषाणिका स्त्री. (क्षीरमिव विषाणमग्रभागोऽस्त्यस्याः
ठन्) विषाटी नामनी वनस्पति, क्षीरकाकोली नामनी
वनस्पति.
क्षीरवृक्ष पुं. (क्षीरप्रधानो वृक्षः) उंबरानुं ऊड, वडनुं
ऊड, पीपलानुं ऊड, महुडानुं ऊड, रायणनुं ऊड.
-क्षीरवृक्षकषायैर्वा क्षीरेण च विमिश्रितैः । -सुश्रुते,
-राजादनः क्षीरवृक्षः पलाशी वानरप्रियः ।
क्षीरशर पुं. (क्षीरं शीर्यतेऽत्र शृ आधारे अण्) तपावेला
दूधमां दहीं नांभवाधी विकृत थयेलो पदार्थ -
आमिक्षा ।
क्षीरशाक न. उांनुं कथा पछी झटी गयेलुं दूध.
क्षीरशीर्ष पुं. (क्षीरमिव शीर्षमस्य) श्रीवास नामनुं
अेक ज्ञतनुं चंद्र.
क्षीरशुक्ल पुं. (क्षीरमिव शुक्लः) शृंगाटक-शींगोडुं,
रायण.
क्षीरशुक्ला स्त्री. (क्षीरमिव शुक्ला) क्षीरकाकोली शब्द
शुओ, धोणुं भोयकोणुं, विदारीकंद -क्षीरशुक्लां पयस्यां
च यष्टयाहं विधिना पिबेत् । वातपित्तहितान्येतान्यादीनि
तु कफानिले ॥ -चरके ७. अ० ।
क्षीरश्री त्रि. (क्षीरेण श्रीयते मिश्रीक्रियते श्री+कर्मणि
क्विप्) दूधना जेवी शोभावाणुं, दूध मिश्र सोमरस
वगेरे. (स्त्री. क्षीरस्य श्रीः) दूधनी शोभा.
क्षीरषट्पलक न. (क्षीरेण षण्णां पञ्चकोलानां पलमत्र
कप्) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध दूध अने पंचकोल मिश्रित
औषध ३५ अेक घी.
क्षीरषष्टिक न. (क्षीरेण पक्वं षष्टिकम्) दूधमां रांधेला
साठी योभा.
क्षीरस पुं. (क्षीरं स्याति सो+क) आमिक्षा, तपावेला
दूधमां दहीं नांभवाधी, विकृत थयेलो पदार्थ.
(स्त्री. क्षीरस्य सन्तानोऽस्त्यस्य ठन्) - क्षीरसन्तानिका
वृष्या स्निग्धा पित्तानिलापहा-राजवल्लभः । आमिक्षा.
क्षीरसमुद्र पुं. (क्षीरतुल्यः स्वादुरसः समुद्रः) क्षीर
समुद्र, दूधना जेवा स्वादिष्ट पाणीनी दरियो.
क्षीरसर्पिस् न. (क्षीरेण पक्वं सर्पिः) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध
दूध साथे पकावेलुं औषध ३५ अेक प्रकारनुं घृत-
धी.
क्षीरसागर पुं. (क्षीरतुल्यः सागरः) क्षीरसमुद्र.
क्षीरसागरसुत पुं. (क्षीरसागरस्य सुतः) चंद्र, कपूर -
क्षीरसुता लक्ष्मी.

क्षीरसार पुं. (क्षीरस्य सारः) भाप्रज्ञ, धी -ईषच्छलेष्मकरं
गौल्यं पित्तघ्नं तर्पणं गुरु । पुष्टिं चैवाभिधा तस्य
क्षीरसारस्तत् क्षीरसः ॥ - राजनिघण्टः ।
क्षीरस्फटिक पुं. (क्षीरमिव शुभ्रः स्फटिकः) अेक ज्ञतनी
स्फटिक मणि -सूर्यकान्तः सूर्यमणिः सूर्याणसा
दहनोपलः । -हेमचन्द्रः ।
क्षीरस्वामिन् पुं. अमरकोषना टीकाकार अेक शाब्दिक
पंडित.
क्षीरहिण्डीर पुं. (क्षीरस्य हिण्डीरः) दूधनुं झीझ.
क्षीरहृद पुं. (क्षीरपूर्णां हृदः) दूधनी दुड.
क्षीरा स्त्री. (क्षीरं तद्वर्णोऽस्त्यस्याः अच्) काकोली नामनी
वनस्पति.
क्षीराद पुं. (क्षीरमत्ति) धावणुं बाणक.
क्षीराब्धि पुं. (क्षीरस्य दुग्धरसस्याब्धिः) क्षीरसमुद्र.
क्षीराब्धिज पुं. (क्षीराब्धौ जायते जन्+ङ) चंद्र, कपूर -
क्षीराब्धितनय, क्षीराब्धिसुतः । (न.) भोती,
समुद्रलवण. -(स्त्री.) क्षीराब्धिजा लक्ष्मी - ततश्चाविरभूत्
साक्षात् श्रीरमा भगवत्परा । रञ्जयन्ती दिशः कान्त्या
विद्युत्सौदामिनी यथा ॥ -भाग० ८।८।८ -
क्षीराब्धितनया, क्षीराब्धिसुता ।
क्षीराविका स्त्री. (क्षीरमवति अव्+अण्+ङीप् स्वार्थे
क+टाप्) दूधी, दूधेदी. (स्त्री. क्षीरमवति अव्+
अण्+ङीप्) - क्षीरावी । -इयं च बकुलपत्रतुल्यपत्रा
लताच्छेदे क्षीरं स्रवतीति सुभूतिः ।
क्षीराह पुं. (क्षीरमाहयते स्पृहते आ+ह्+क) सरल
वृक्ष, पीणो बेरजे, अेक ज्ञतनुं देवदार वृक्ष.
क्षीराह्वा स्त्री. (क्षीर+आ+ह्+क+टाप्) क्षीरकाकोली
नामे वनस्पति.
क्षीरिका स्त्री. (क्षीरं ततुल्यस्वादोऽस्त्यस्य ठन्) रायण,
गणेली जजूर, दूधपाक, भीर -क्षीरिका दुर्जरा प्रोक्ता
बृहणी बलवर्धिनी-भावप्र० ।
क्षीरिणी स्त्री. (क्षीरिन्+ङीष्) दूधाणी गाय, क्षीरकाकोली
वनस्पति -क्षीरिणी तिक्तशीता च रेचनी शोफतापनुत्
क्रमिदोषकफघ्नी च पित्तज्वरहरा परा ॥ -राजनिघण्टः ।
क्षीरिन् पु. (क्षीरतुल्यनिर्वासोऽस्त्यस्य क्षीर+इनि) दूधना
जेवी रस जेमांथी नीकणे अेवी वनस्पति. जेमके- थोरनुं
ऊड, आकडानुं ऊड -सीमावृक्षांश्च कुवीत न्यग्रो-
धाश्चत्यकिंशुकान् । शाल्मलीन् शालतालंश्च क्षीरिणश्चैव
पादपान् ॥ -मनु० ८।२४६, पीपरनुं ऊड, उंबरानुं
ऊड. (त्रि. क्षीर्+इनि) दूधवाणुं.

ક્ષીરિવૃક્ષ પું. (ક્ષીરયુક્તઃ વૃક્ષઃ) દૂધવાળાં વડ વગેરેનાં
ઝાડ.

ક્ષીરી સ્ત્રી. (ક્ષીર+અસ્ત્યર્થે અચ્ ગૌરાં ડીષ્) ક્ષીરી
વૃક્ષ -નારિકેલં તનૂકૃત્ય ણિત્રં પયસિ ગોઃ ક્ષિપેત્ ।
સિતા ગવ્યાજ્યસંયુક્તે તત્ પચેન્મૃદુનાગ્નિના ॥ -
ભાવપ્ર૦, એક જાતનું ઝાડ.

ક્ષીરીશ પું. (ક્ષીરીણાં વૃક્ષાણામીશઃ પ્રધાનત્વાત્) એક
જાતનું ઝાડ.

ક્ષીરેયી સ્ત્રી. (ક્ષીરેણ ઈ શોભાં યાતિ યા+ક ગૌ ડીષ્)
દૂધપાક, ખીર- ક્ષીરેયી પાયસં પ્રોક્તં પરમાત્રં ચ
સૂરિભિઃ -હલાયુધઃ ।

ક્ષીરોદ પું. (ક્ષીરમિવ સ્વાદુ ઉદકં યસ્ય ઉદાદેશઃ)
દૂધનો સમુદ્ર, ક્ષીરસમુદ્ર- અક્ષયં યૌવનં તેડસ્તુ
તેજશ્ચૈવાનલોપમમ્ । ક્ષીરોદસાગરશ્ચૈવ યત્ર યત્રેચ્છસિ
તે પ્રિયમ્ ॥ -મહાં ૧૩।૧૪।૩૫૩.

ક્ષીરોદતનય પું. (ક્ષીરોદસ્ય તનયઃ) ચંદ્ર, કપૂર-
ક્ષીરોદનન્દનઃ, ક્ષીરોદપુત્રઃ, ક્ષીરોદસુતઃ ।

ક્ષીરોદતનયા સ્ત્રી. (ક્ષીરોદસ્ય તનયા) લક્ષ્મીદેવી- તતઃ
શ્રીરુત્થિતા તસ્માત્ ક્ષીરોદોદ્ધૃતપદ્મજા । -નૃસિંહપું
૩૭અ૦ । -ક્ષીરોદનન્દના, ક્ષીરોદપુત્રી, ક્ષીરોદસુતા ।

ક્ષીરોદન પું. (ક્ષીરેણોપસિક્તઃ ઓદનઃ) દૂધમાં રાંધેલા
ચોખા.

ક્ષીવ્ (શ્વા. પર. સ. સેટ્-ક્ષીવતિ) દૂર કરવું, ઢાંકી
કાઢવું, થુંકવું, ઓકવું.

ક્ષીવ ત્રિ. (ક્ષીવ્+અચ્) ક્ષીવ શબ્દ જુઓ. મદોન્મત્ત-
સુરામત્તઃ, ઉન્મત્તભૂતાઃ પ્લવગા મધુપાનપ્રહર્ષિતાઃ ।
ક્ષોવાઃ કુર્વાન્તિ હાસ્યં ચ કલહાંશ્ચ તથાપરે ॥ -
રામાં ૫।૬૦।૧૨ ।

ક્ષુ (અદા. પ. અ. સેટ્-ક્ષૌતિ) છીંકવું, છીંક ખાવી,
છીંકવા સરખો અવાજ કરવો- કૃતકં કામિનિ ચુક્ષુવે
મૃગાશ્વાઃ-શિશું, અવ+ક્ષુ-કોઠના ઉપર છીંક ખાવી.

ક્ષુ પું. (ક્ષુદ્+ઙ) અન્ન, (ક્ષુણોતિ-હિનસ્તિ ક્ષુણ્+ઙ)
સિંહ, સ્તોત્ર વગેરેનો શબ્દ.

ક્ષુણ પું. (ક્ષુ+નક્) અરીઠાનું ઝાડ- અરિષ્ટો
વસ્તિકર્માઢયો વેણીવઃ ફેનિલઃ ક્ષુણઃ-શબ્દચન્દ્રિકા ।

ક્ષુણ્ણ ત્રિ. (ક્ષુદ્+ક્ત) અભ્યાસ કરેલ, હણી નાખેલ,
ચૂર્ણ કરેલ, કચરી નાખેલ, દળી નાખેલ- રેખામાત્રમપિ
ક્ષુણ્ણાદામનોવર્ત્મનઃ પરમ્-રઘું ૧।૧૭ ।

ક્ષુત્ સ્ત્રી. (ક્ષુ+ભાવે ક્વિપ્) છીંક.

ક્ષુત ન. (ક્ષુ+ભાવે ક્ત) છીંક- સર્વસ્ય સર્વત્ર ચ
સર્વકાલં ક્ષુતં ન કાર્યં ક્વચિદેવ શસ્તમ્-
વસન્તરાજશાકુને ૩. પ્રક૦ । છીંક ખાવી, ઉધરસ
ખાવી. (ત્રિ.) છીંકવું. (પું. ક્ષુ+ક્ત આભિધાનાત્
પુંસ્ત્વમ્) છીંક, ખાંસી.

ક્ષુતક પું. (ક્ષુતાય સાધુ કન્) રાઈ.

ક્ષુતવત્ ત્રિ. (ક્ષુ+ક્વવતુ) છીંકવાળું, ઉધરસવાળું.

ક્ષુતા સ્ત્રી. છીંક.

ક્ષુતાભિજનન પું. (ક્ષુતમભિજનયતિ અભિ+જન્+ણિચ્+
લ્યુ) રાઈ.

ક્ષુત્કારી સત્રી. (ક્ષુતં કરોતિ ક્ષુત્+કૃ+ટ+ડીપ્) એક
જાતનું ઝાડ, સર્પાક્ષી નામનું વૃક્ષ- ખુજફાતિની સૂરિઃ
સર્પાક્ષી ક્ષુત્કારી સ્પૃહા-શબ્દચન્દ્રિકા ।

ક્ષુત્પિપાસિત ત્રિ. (ક્ષુત્પિપાસા+ઇતચ્) વાખ્યું અને
તરસ્યું, જેને ભૂખ અને તરસ લાગી હોય તે.

ક્ષુત્પ્રતિકાર પું. (ક્ષુતઃ પ્રતિકારઃ) ભૂખ દૂર કરવાનો
ઉપાય, ભોજન કરવું તે.

ક્ષુદ્ (રુધા. ઉમ. સ. અનિટ્-ક્ષુણતિ, ક્ષુન્તે) પીસવું-
મિત્રઘ્નસ્ય પ્રચુક્ષોદ ગદયાઙ્ગં વિમીષણઃ-ખટ્ટિં ૧૪।૩૩,
દળવું, લોટ કરવો. (શ્વા. પર. સક. સેટ્-ક્ષોદતિ)
જવું, ઘમન કરવું.

ક્ષુદ્ સ્ત્રી. (ક્ષુદ્+ક્વિપ્) દળવું, પીસવું, લોટ કરવો.
ક્ષુધા- તતઃ ક્ષુદ્ બ્રહ્મણો જાતા જજ્ઞે કોપસ્તયા તતઃ
-વિષ્ણુષું ૧।૫।૩૧ ।

ક્ષુદ્ર ત્રિ. (ક્ષુદ્+કર્તારિ રક્) કૃપણ, અધમ- ક્ષુદ્રેડપિ
નૂનં શરણં પ્રપત્રે મમત્વમુચ્ચૈઃ શિરસાં સતીવ -
કુમાં ૧।૨૨, હલકું, નીચ, ફૂર, ઘાતકી, કંગાલ,
નાનું, અલ્પ, દરિદ્ર, માખી- મક્ષિકા કપિલાઃ સૂક્ષ્માઃ
ક્ષુદ્રાસ્ત્રાસ્તકૃતં મધુ । મુનિભિઃ ક્ષોદ્રમિત્યુક્તં તદ્દર્શાત્
કપિલં ધવેત્ ॥ (પું.) તાંદળજાનું શાક, તાંદળજો.

ક્ષુદ્રક ત્રિ. (ક્ષુદ્ર+કન્) ઘણું નાનું, અતિશય નીચ,
અત્યન્ત થોડું.

ક્ષુદ્રકણ્ટકારી સ્ત્રી. અગ્નિદમની નામની ઔષધિ-
ક્ષુદ્રકણ્ટકારી ।

ક્ષુદ્રકણ્ટકી સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રં કણ્ટકં યસ્યાઃ ગૌં ડીષ્)
ભોરીંગણી નામની વનસ્પતિ- ક્ષુરકણ્ટકઃ ।

ક્ષુદ્રકમાનસ ન. કાશ્મીર દેશમાં જ્યાં કેસર ઉત્પન્ન
થાય છે તે સ્થાન-સ્થળ.

ક્ષુદ્રકમ્બુ પું. (ક્ષુદ્રશ્વાસૌ કમ્બુશ્ચ) નાની ઢાંખ.

क्षुद्रकारवल्ली स्त्री. (क्षुद्रा कारवल्ली) जंगली करेवानो
वेवी- क्षुद्रकारवल्ली, क्षुद्रकारेल्लिका, क्षुद्रकारलिका ।
क्षुद्रकुलिश पुं. (क्षुद्रश्वासौ कुलिशश्च) वैकान्त नामनो
भक्षिनो अेक भेद.
क्षुद्रकुष्ठ पुं. (क्षुद्रः कुष्ठः) अगिपार जतन्ध कोठ पैकी
अेक जतनो कोठ- सर्वेष्वपि त्रिदोषेषु व्यपदेशा-
धिकत्वतः । कुष्ठानि सप्तधा दोषैः पृथग्द्वन्द्व
समागतैः ॥
क्षुद्रक्षुर पुं. (क्षुद्रक्षुरस्येवाकारोऽस्त्यस्य अच्) नानुं
गोभरुं.
क्षुद्रगोक्षुर पुं. (क्षुद्रो गोक्षुरः) अेक जतनो नानो गोभरुं
-क्षुद्रगोक्षुरकः ।
क्षुद्रघण्टिका स्त्री. (क्षुद्रा घण्टिका) नानी धूधरी, नानी
धंटी, टोकरी.
क्षुद्रघोली स्त्री. अेक जतनी चिरिल्लकाक्षुप नामनी
वनस्पति.
क्षुद्रचञ्चु पुं. (क्षुद्रः चञ्चुरिवाकारोऽस्य) ते नामनी
वनस्पतिनी अेक भेद.
क्षुद्रचन्दन पुं. (क्षुद्रश्वासौ चन्दनश्च) रातुं चंदन, रतांजली
-रक्तचन्दनमाख्यातं रक्ताङ्गं क्षुद्रचन्दनम् । तिलपर्णं
रक्तसारं तत्प्रवालफलं स्मृतम् ॥ -भावप्र० ।
क्षुद्रचम्पक पुं. (क्षुद्रश्वासौ चम्पकश्च) अेक जतनो
चंपो, नागचंपो.
क्षुद्रचिर्भटी स्त्री. (क्षुद्रा चासौ चिर्भटी) अेक जतनी
काकडी -क्षुद्रचिर्भटा ।
क्षुद्रचूड पुं. (क्षुद्रा चूडा यस्य) अेक जतनुं पक्षी -
शवमल्लः क्षुद्रचूडो गूथलक्तश्च साल्लिकः । -
शब्दचन्द्रिका ।
क्षुद्रजन्तु पुं. (क्षुद्रो जन्तुः) डाडकां विनानुं प्राणी,
धंयण, नानो कीडो, कानभजूरो.
क्षुद्रजम्बू स्त्री. अेक जतनुं जाम्बुनुं वृक्ष.
क्षुद्रजातीफल पुं. (क्षुद्रं जातीफलम्) आंबणानुं आड.
क्षुद्रजीर न. (क्षुद्रं च तज्जीरं च) अेक जतनुं शुरु,
कशशुरुं -क्षुद्रजीरकम् ।
क्षुद्रजीवा स्त्री. (क्षुद्र+जीव्+अच्+टाप्) श्रवंती नामनुं
अेक जतनुं वृक्ष.
क्षुद्रतण्डुल पुं. अेक जतनी वनस्पति, वावडींग.
क्षुद्रतम त्रि. (क्षुद्र+तमप्) अत्यंत क्षुद्र, धशुं ज नानुं,
अति अल्प.

क्षुद्रतर त्रि. (क्षुद्र+तरप्) वधारे क्षुद्र.
क्षुद्रता स्त्री. (क्षुद्रस्य भावः तल्-त्व) अडु नानुं, क्षुद्रपशुं,
सूक्ष्मपशुं, नीयता, अल्पपशुं. -क्षुद्रत्वम् ।
क्षुद्रतुलसी स्त्री. (क्षुद्रा चासौ तुलसी) अेक जतनी
तुलसी.
क्षुद्रदंशिका स्त्री. (क्षुद्रा चासौ दंशिका च) नानो डांस,
नानो भश्शर -पतङ्गिका पुत्तिका स्यात् दंशस्तु
वनमक्षिका । प्राचिका चाल्पजातिर्दंशी स्यात्
क्षुद्रदंशिका । -जटाधरः । -क्षुद्रदंशी ।
क्षुद्रदुरालभा स्त्री. (क्षुद्रा दुरालभा) अेक जतनो धमासो.
क्षुद्रदुस्पर्शा स्त्री. (क्षुद्रा दुस्पर्शा) अग्निदमनी नामनुं
वृक्ष.
क्षुद्रधात्री स्त्री. (क्षुद्रा धात्री) काकडाशीगीनुं वृक्ष.
क्षुद्रधान्य न. (क्षुद्रं धान्यम्) अडधान्य, सामो, तृशधान्य.
क्षुद्रनासिक त्रि. (क्षुद्रा नासिकाऽस्य) नाना नाकवाणुं,
नकटुं.
क्षुद्रपत्र पुं. (क्षुद्राणि पत्राण्यस्य) धोणो दर्भा, वनस्पति
साटोडी, रान-जंगली तुलसी, यांगेरी नामनी वनस्पति.
-(स्त्री.) क्षुद्रपत्री, क्षुद्रपत्रिका- वचोग्रन्था षड्ग्रन्था
गोलोमी शतपत्रिका । क्षुद्रपत्री च मङ्गल्या जटिलोग्रा
च लोमशा ॥ -भावप्र० । (स्त्री. क्षुद्रपत्र+ङीप्)
वज नामनी वनस्पति.
क्षुद्रपनस पुं. (क्षुद्रश्वासौ पनसः) अेक जतनां इशसनुं
आड -लकुचः क्षुद्रपनसो जकुचो डहु इत्यपि ।
भावप्र० ।
क्षुद्रपर्ण पुं. (क्षुद्रं पर्णमस्य) अर्जक-तुलसी नामनी अेक
वनस्पति (त्रि.) नानां पांढडावाणुं.
क्षुद्रपाषाणभेदा स्त्री. पडाडमां धनारो अेक जतनो
वनस्पतिनी छोड.
क्षुद्रपिष्ण्वी स्त्री. (क्षुद्रा चासौ पिष्ण्वी) जंगली पीपर.
क्षुद्रपृषती स्त्री. (क्षुद्रा पृषती) अेक जतनी नानी मृगली.
क्षुद्रपोतिका स्त्री. (क्षुद्रा पोतिका) मूलपोतिका नामनी
वनस्पति.
क्षुद्रफल पुं. (क्षुद्रं फलमस्य) श्रवनवृक्ष नामनुं अेक
वृक्ष, अेक जतनुं जाम्बुनुं वृक्ष. - (पुं.) क्षुद्रकफलकः ।
क्षुद्रफला स्त्री. (क्षुद्रं फलमस्याः) ईंदवारुशी नामे अेक
वृक्ष, अेक जतनी काकडी, अग्निदमनी वनस्पति,
भोयरींगशी नामे वृक्ष.

क्षुद्रबुद्धि त्रि. (क्षुद्रा बुद्धिर्यस्य) क्षुद्र बुद्धिवाणो भाषस,
३२, अधम. (स्त्री. क्षुद्रा बुद्धिः) तुच्छ बुद्धि.

क्षुद्रभण्डाकी स्त्री. (क्षुद्रा भण्डाकी) वनस्पति भोरीगण्डी,
भृडती.

क्षुद्रमति (त्रि. क्षुद्रा मतिर्यस्य) तुच्छ-उलकी बुद्धिवाणुं.
(स्त्री क्षुद्रा मतिः) क्षुद्र बुद्धि.

क्षुद्रमत्स्य पुं. (क्षुद्रश्चासौ मत्स्यश्च) नानुं भाषलुं.

क्षुद्रमुस्ता स्त्री. (क्षुद्रा चासौ मुस्ता) ऐक जतनी नानी
भोध.

क्षुद्रयुवती स्त्री. (क्षुद्रा युवती) वज नामनी ऐक वनस्पति,
वेणुड वनस्पति.

क्षुद्ररोग पुं. (क्षुद्रश्चासौ रोगश्च) नाना युमाणीश रोग
पैकी ऐक रोग- क्षुद्ररोगेषु सर्वेषु नानारोगानुकारिषु ।
दोषान् दुष्यानवस्थां च निरीक्ष्य मतिमान् भिषक् ॥
तस्य तस्य च रोगस्य पथ्यापथ्यानि सर्वशः । यथादोषं
यथादुष्टं यथावस्थं च कल्पयेत् ॥ -
वैद्यकपथ्यापथ्याविधिः ।

क्षुद्रल त्रि. (क्षुद्राः क्षुद्ररोगाः सन्त्यस्य) क्षुद्र रोगवाणुं.

क्षुद्रवंशा स्त्री. (क्षुद्रो वंशोऽस्याः) रिशामशीनो वेदो.

क्षुद्रवर्वरा स्त्री. (क्षुद्रा वर्वरा) उंसली.

क्षुद्रवल्ली स्त्री. (क्षुद्रा वल्ली) मूलपोतिका नामनी
वनस्पति.

क्षुद्रवार्ताकिनी स्त्री. (क्षुद्रा वार्ताकिनी) धोणी भोरीगण्डी.

क्षुद्रवार्ताकी स्त्री. (क्षुद्रा वार्ताकी) भोरीगण्डी.

क्षुद्रशङ्ख पुं. (क्षुद्रश्चासौ शङ्खश्च) नानो शंभ.

क्षुद्रशर्करा स्त्री. (क्षुद्रा चासौ शर्करा) ऐक जतनी
साकर.

क्षुद्रशार्दूल पुं. (क्षुद्रः शार्दूलः) चित्तो, दीपडो, नानो
वध.

क्षुद्रशीर्ष पुं. (क्षुद्रं शीर्षमस्य) मयूरशिखा नामनुं वृक्ष.
(त्रि.) नाना माथावाणुं.

क्षुद्रशुक्ति स्त्री. (क्षुद्रा शुक्तिः) नानी छीप. (स्त्री. क्षुद्र-
शुक्तिः+स्वार्थे कप्+टाप्) क्षुद्रशुक्तिका ।

क्षुद्रश्यामा स्त्री. (क्षुद्रा श्यामा) कटली वृक्ष.

क्षुद्रश्लेष्मातक पुं. लूकर्वुदाकर नामनुं ऐक वृक्ष.

क्षुद्रश्वास पुं. (क्षुद्रः श्वासोऽत्र) ऐक जतनी श्वासनी रोग,
धमनी रोग -विहाय प्रकृति वायुः प्राणोऽथ कफसंयुतः ।
श्वासयत्यूर्ध्वगो भूत्वा तं श्वासं परिचक्षत ॥ -क्षुद्रश्वासो
न सोऽत्यर्थं दुःखेनाङ्गप्रबाधकः । -चरके २१अ० ।

क्षुद्रश्वेता स्त्री. (क्षुद्रः श्वेतः श्वेतवर्णा यस्याः) ऐक
जतनी अकटिगण्डीमां कडेली औषधि.

क्षुद्रसहा स्त्री. (क्षुद्रस्य सहा) जंगली मग, मुद्गपण्डी
नामे वनस्पति.

क्षुद्रसुवर्ण न. (क्षुद्रं च तत्सुवर्णं च) पीतल, उलकुं
सोनुं.

क्षुद्रहन् पुं. (क्षुद्रान् हन्तीति, हन् क्विप्) मण्डदेव -
प्रशान्तबुद्धिरक्षुद्रः क्षवहा (क्षुद्रहा) मित्यसुन्दरः ।
धैर्याग्रधूर्यो धात्रीशः साकल्यः शर्करीपतिः ॥ -
बृहत्तन्त्रसारः ।

क्षुद्रहिङ्गुलिका स्त्री. (क्षुद्रहिङ्गुली+स्वार्थे क अण्
ह्रस्वे टाप्) भोरीगण्डी नामे वनस्पति. (स्त्री. क्षुद्रा
हिङ्गुली) क्षुद्रहिङ्गुली ।

क्षुद्रा स्त्री. (क्षुद्र+रक्+टाप्) भोरीगण्डी -क्षुद्रामृताभ्यां
सहनगरेण सपौष्करं चैव किराततिक्तम् । पिबेत्
कषायं त्विह पञ्च तिक्तं ज्वरं निहन्त्यष्टविधं
समग्रम् ॥ -वैद्यकचक्रपाणिग्रहं ज्वराधि० । वेश्या,
मधमाणी, माणी, डिंसक स्त्री, भोडवाणी स्त्री,
नायनारी स्त्री, नटी, जण, नीय स्त्री, कश्चियो करनारी
स्त्री, राती साठेडी.

क्षुद्राग्निमन्थ पुं. जीण्डी गण्डीआरीनुं अउ, अरञ्जि. -
अग्निमन्थद्वयं चैव तुल्यं वीर्यरसादिषु । तत्प्रयोगानु-
सारेण योजयेत् स्वमनीषया ॥ - राजनिघण्टः ।

क्षुद्राञ्जन न. (क्षुद्रं च तदञ्जनं च) वैद्यकशास्त्र
प्रसिद्ध ऐक प्रकारनुं अञ्जन - गोमूत्रपित्तमदिरा शकृत्
धात्रीरसे पिबेत् । क्षुद्राञ्जनं रसे चान्यत् यकृत-
स्रफलेऽपि च ॥ -सुश्रुते १८. अ० ।

क्षुद्राण्डमत्स्यसंघात पुं. (क्षुद्राणामण्डमत्स्यानां संघातः)
ईडामांथी ताजं नीकणेलीं नानां भाषलानो समूह.
क्षुद्रादिकषाय पुं. भोरीगण्डी आदि वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध
ऐक उकाणो.

क्षुद्रान्न न. (क्षुद्रं च तदन्नं च) हृद्यमां रडेवुं नानुं
आंतरुं -वपा वसापहननं नाभिः क्लोम यकृत-
लिहा । क्षुद्रान्नं वृक्कौ वस्तिः पुरीपाधानमेव च ॥
-चरके ७अ० ।

क्षुद्रापामार्ग पुं. (क्षुद्रः अपामार्गः) वनस्पति-राती अधाडो.
क्षुद्रामलक न. (क्षुद्रं च तदामलकं च) ऐक जतनुं
नानुं आंभणुं.

ક્ષુદ્રામલકસંજ પું. (ક્ષુદ્રામલકરચ સંજા યસ્ય) એક જાતનું ઝાડ. ૬૬૮ વૃક્ષ.

ક્ષુદ્રામલિકા સ્ત્રી. તે નામનું એક ઝાડ.

ક્ષુદ્રામ્ પું. (ક્ષુદ્રઃ આમ્રઃ) હલકી જાતનો આંબો.

ક્ષુદ્રામ્લપનસ, ક્ષુદ્રામ્લપનસ પું. લકુચ વૃક્ષ, ક્ષુદ્ર ફળસ.

ક્ષુદ્રામ્લા સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રા અમ્લા અમ્લરસા) ચાંગેરી નામની વનસ્પતિ, ખાટી લૂણી.

ક્ષુદ્રિકા સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રૈવ ક+ટાપ્) ડાંસ, મચ્છર, હેડકી રોગ વિશેષ.

ક્ષુદ્રીય સ્ત્રી. (ક્ષુદ્ર ઉત્કરાં ચતુરધ્યામ્ છ) ક્ષુદ્રવડે કરેલ, નીચ મનુષ્યવડે કરેલ વગેરે.

ક્ષુદ્રેઙ્ગુદી સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રા ઇઙ્ગુદી) ધમાસો નામની વનસ્પતિ.

ક્ષુદ્રેવાંરુ પું. (ક્ષુદ્રા ઇવ્યાંરુઃ) એક જાતની કાકડી.

ક્ષુદ્રોદુમ્બરિકા સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રા ઉદુમ્બરિકા) નાની ઉંબરી, કાળો ઉંબરો.

ક્ષુદ્રોપોદિકા સ્ત્રી. (ક્ષુદ્રા ઉપોદિકા) મૂલપોતિકા નામની વનસ્પતિ.

ક્ષુદ્રોલૂક પું. (ક્ષુદ્રઃ ડલૂકઃ) નાનો ઘુવડ.

ક્ષુધ્ (દિવા. પ. સ. આનન્દ-ક્ષુધ્યાતિ) ભૂખ લાગવી, ખાવાની ઈચ્છા કરવી.

ક્ષુધ્ સ્ત્રી. (ક્ષુધ્ ભાવે કર્મણિ વા ક્વિપ્) ભૂખ-તાત ! તાત ! દદસ્વાન્નમમ્બ ! ભોજનં દદસ્વ મે । ક્ષુન્મે બલવતી જાતા જિહ્વાપ્રં શુષ્યતે તથા ॥ -માર્કં ૮।૩૫, અન્ન.

ક્ષુધા સ્ત્રી. (ક્ષુધ્ વુખક્રયાં સમ્પદાદિત્વાત્ ક્વિપ્ હલન્તત્વાત્ વા ટાપ્) ભૂખ, ભોજનની ઈચ્છા.

ક્ષુધાકુશલ પું. સારી રીતે ભૂખ લગાડનાર બિલ્વાન્તર નામનું વૃક્ષ.

ક્ષુધાભિજનન પું. (ક્ષુધામભિજનર્યાતિ અભિ+જન્+ણિચ્ +લ્ય) રાઈ. (ત્રિ.) ભૂખ લગાડે તે.

ક્ષુધાતુર ત્રિ. (ક્ષુધયા આતુરઃ) ભૂખ્યું ડાંસ, ભૂખ્યું. - અર્થાતુરાણાં ન સુહૃન્ન બન્ધુઃ કામાતુરાણાં ન ભયં ન લજ્જા । ચિન્તાતુરાણાં ન સુખં ન નિદ્રા ક્ષુધાતુરાણાં ન બલં ન તેજઃ ॥ -ગારુડે ૧૧૬ અં ૧ ।

ક્ષુધાધ્વંસ પું. (ક્ષુધાયાઃ ધ્વંસઃ) ભૂખનો નાશ.

ક્ષુધાપીડિત ત્રિ. (ક્ષુધયા પીડિતઃ) ભૂખથી પીડા પામેલ.

ક્ષુધાર્ત ત્રિ. (ક્ષુધયા આર્તઃ) ભૂખથી પીડાયેલ, -શૌતાર્તશ્ચ ક્ષુધાર્તશ્ચ કમ્પાન્વિતકલેવરઃ । જજાગાર તદા રાત્રાં પ્લુતો નીહારવારિણા ॥ -શિવરહસ્યે શિવરાત્રિવ્રતકથા । -ભારદ્વાજઃ ક્ષુધાર્તસ્તુ સપુત્રો વિજને વને । વહ્નીર્ગાઃ પ્રતિજગ્રાહ વૃદ્ધસ્તક્ષ્ણાં મહાતપાઃ ॥

ક્ષુધાયુક્ત ત્રિ. (ક્ષુધયા યુક્તઃ) ભૂખથી ઘેરાયેલ, ભૂખાળવું, ભૂખવાળું.

ક્ષુધાલુ ત્રિ. (ક્ષુધ્+આલુચ્) ભૂખાળવું, ભૂખવાળું. (ત્રિ. ક્ષુધા+મતુપ્) ક્ષુધાવત્ ।

ક્ષુધાવતી સ્ત્રી. (ક્ષુધાવત્+ડીપ) જેનાથી ભૂખ લાગે એવી ગુટિકા-જેનું વિધાન 'ભૈષજ્યરત્નાવલી' ગ્રંથમાં કર્યું છે -નામ્ના ક્ષુધાવતી હોષા વહ્નિદેવેન નિર્મિતા । અસ્યાઃ પ્રસાદાન્મન્દાન્નિર્મંવેદ્ દાવાનલ્લો નરઃ ॥ - ચિકિત્સારત્નનિધિઃ । કોઈ ભૂખાળવી સ્ત્રી.

ક્ષુધાસાગરરસ પું ક્ષુધા વધારનારું તે નામનું એક ઔષધ- ગુઝામાત્રાં વટીં કુર્યાલ્લવઙ્ગઃ પઞ્ચાભિઃ સહ । ક્ષુધાસાગરનામાડયં રસઃ સૂર્યેણ નિર્મિતઃ ॥ -ભૈષજ્યરત્નાવલી ।

ક્ષુધિત ત્રિ. (ક્ષુધા સંજાતાડસ્ય ઇતચ્) જેને ભૂખ લાગી હોય તે ભૂખવાળું, ભૂખ્યું.

ક્ષુધુન પું. (ક્ષુધ્+ઉન) તે નામની એક મ્લેચ્છ જાતિ.

ક્ષુપ્ (સૌત્રધાતુ પર. અ. સેટ્-ક્ષોપતિ) મદ કરવો.

ક્ષુપ્ પું. (ક્ષુપ્+ક ક્ષુ+પક્ વા) જેની શાખા, અને મૂળ નાનાં હોય તેવું ઝાડ, શ્રીકૃષ્ણની સ્ત્રી સત્યભામાથી ઉત્પન્ન થયેલ તે નામનો એક છોકરો - જજિરે સત્યભામાયાં ખાનુર્ધીમરથઃ ક્ષુપઃ । -હરિવંશે ૧૬૩ અં ૧ । દ્વારકાની પશ્ચિમમાં આવેલો તે નામનો એક પર્વત. - દક્ષિણસ્યાં લતાવેષ્ટઃ પઞ્ચવર્ણો વિરાજતે । ઇન્દ્રકેતુપ્રતીકાશઃ પશ્ચિમસ્યાં તથા ક્ષુપઃ ॥ -હરિવંશે ૧૫૭ અં ૧ ।

ક્ષુપક પું. (ક્ષુપ્+સ્વાર્થે ક) નાનાં મૂળ અને શાખાવાળું વૃક્ષ. -અતો યો વિપરીતઃ સ્યાત્ સુખસાધ્યઃ સ ઉચ્યતે । અવબદ્ધમૂલઃ ક્ષુપકો યદ્વવદુત્પાટને સુખઃ ॥

ક્ષુપડોડમુષ્ટિ પું. એક જાતનું ક્ષુદ્ર વૃક્ષ.

ક્ષુપાલુ પું. (ક્ષુપ્ આલુ) પાણીવાળું, પાણી.

ક્ષુબ્ધ પું. (ક્ષુબ્+ક્ત) મન્યાનદંડ, રવૈયો, સોળ રતિબંધમાંનો તે નામનો રતિબંધ - પાશ્વોપરિ પદો કૃત્વા યોનો લિઙ્ગેન તાડયેત્ । બાહુભ્યાં ધારણં ગાઠં બન્ધો વૈ ક્ષુબ્ધસંજકઃ ॥ (ત્રિ.) ક્ષોભ પામેલ, ખળભળેલ, ગભરાયેલ.

ક્ષુભ્ (ભ્વા. આ. અક. સેટ્-ક્ષોભતે) સંકોચ પામવો. ખળભળવું, ગભરાવું. (દિવા પ. અ. સેટ્- ક્ષુબ્ધ્યાતિ) અંગ હલાવવું, ગભરાવું, ખળભળવું. (ત્ર્યાદિ. પરં અ. સેટ્-ક્ષુબ્ધ્યાતિ) હાલવું, કંપવું.

क्षुभ त्रि. (क्षुभ्+क) क्षोभ पाभनार, गभरानार, भणभणनार, प्रवर्त्तक -ये च तेऽनुचराः सर्वे पादोपान्तं समाश्रिताः । माठरारुणदण्डाद्यास्तास्तान् वन्देऽशनि-क्षुभान् ॥ -महा० ३।३।६९ ।

क्षुभा स्त्री. (क्षुभ्+क+टाप्) सूर्यनी ते नामनी ऐक्य परिभेद. -क्षुभया सहिता मैत्रौ याश्चान्या भूतमातरः । ताश्च सर्वा नमस्यामि पान्तु मां शरणागतम् ॥

क्षुभित त्रि. (क्षुभ्+क्त) उलावेल, व्याकूण थयेल, गभरायेल, भयभीत थयेल, कपेल.

क्षुभ्नादि पुं. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध ऐक्य शब्दगण, यथा- क्षुभ्ना, नृनमन, नन्दिन्, नन्दन, नगर, हरिनन्दी, हरिनन्दन, गिरिनगर, नृतिर्यङि प्रयोजयति नरीनृत्यते ॥ नर्त्तन, गहन, नन्दन, निवेश, निवास, अग्नि, अनूप, एतानि उत्तरपदानि प्रयोजयन्ति ॥ यथा-परिनर्त्तनम्, परिगहनम्, परिनन्दनम्, शरनिवेश, शरनिवास, शरानिदधानूपः । पाठान्तरम्-यथा क्षुभ्ना, तृप्नु, नृनमन, नर, नगर, नन्दन, यङ्वृत्ति, गिरिनदीगृह, नमन, निवेश, निवास, अग्नि अनूप, आचार्यभोगीन, चतुर्हायन, ईरिकादीनि वनोत्तरपदानि संज्ञायाम्-ईरिका तिमिर, समीर, कुबेर, हरि, कर्म्मार्-इति क्षुभ्नादिः ।

क्षुभ्यत् (क्षुभ्+यत्) गभरान्तु, भणभणतु, क्षोभ पाभतु, उलतु.

क्षुमत् त्रि. (क्षु+अस्त्यर्थे मत्तुप्) अत्रवाणु, अत्रनी पेठे स्तुति करवा योग्य.

क्षुमा स्त्री. (क्षु+मक्+टाप्) अणसी, शश, गणी, जवासो, ते नामनी लता. (त्रि.) शत्रुने कपावनार.

क्षुम् (श्वा. पर. सक. सेट्-क्षुम्पति) गभन करवुं, जवुं.

क्षुर् (तुदा. पर. स. सेट्-क्षुरति) कापवुं, छेदवुं, रेभा काढवी, लीटा करवा, लजवुं, अणवुं, जोदवुं.

क्षुर पुं. (क्षुर्+क क्षुरक् वा) उज्जमनुं उधियार अश्रो वगेरे, पशुनी भरी, आश - सर्वकण्टकपापिष्ठं हेमकारं तु पार्थिवः । प्रवर्तमानमन्याये छेदयेल्लववत् क्षुरैः ॥ गोभरुं, ऐक्य ज्ञतनी वनस्पति. पुं. (क्षुर+स्वार्थे क) क्षुरकः ।

क्षुरक पुं. (क्षुर्+क्वन्) गोभरुं, तिलक वृक्ष.

क्षुरकर्मन् न. (क्षुरसाध्यं कर्म) केश कापवा, उज्जमत, मुंडन वगेरे कराववुं ते -यो जन्ममासे क्षुरकर्मयात्रां कर्णस्य वेधं कुरुते च मोहात् । नूनं स रोगं धन-

पुत्र-नाशं प्राप्नोति मूढो वध-बन्धनानि ॥ - तिथ्यादितत्त्वम् ।

क्षुरधान न. (क्षुरो धीयतेऽत्र धा आधारे+ल्युट्) उज्जमनी कोथणी, धायजाना ओज्जरनी पेठी.

क्षुरधार पुं. (क्षुरस्य धारा इव धारा यस्य) ऐक्य ज्ञतनुं उधियार -खड्गांश्च दीप्तान् दीर्घांश्च कलापांश्च महाधनात् । विपाठान् क्षुरधारांश्च धनुर्भिर्निर्दधुः सह ॥ -महा० ४।६।२८ ।

क्षुरधारा स्त्री. (क्षुरस्य धारा) अश्रानी धार, ऐक्य ज्ञतनुं उधियार- अन्तकः पवनो मृत्युः पातालं वडवामुखम् । क्षुरधारा विषं सर्पो वह्निरित्येकतः स्त्रियः । -महा० ४।६।१२ ।

क्षुरपत्र पुं. (क्षुरमिव पत्रमस्य) अश्रो जेवी धारवाणुं आश, अश्रो जेवां पांठडांवाणुं कोर्ष अउ -ततोऽन्तो दीर्घपत्रः स्यात् क्षुरपत्रस्तथैव च । - भावप्र० ।

क्षुरपत्रिका स्त्री. (क्षुर इव पत्रमस्याः कप् अत इत्वम्) पावंग नामनुं ऐक्य ज्ञतनुं शाक.

क्षुरपवि त्रि. (क्षुरतुल्या पविर्धाराऽस्य) तीक्ष्ण अश्र आगवाणुं.

क्षुरप्र पुं. (क्षुर इव पृणाति हिनस्ति पृ+क) धास कापवानुं ओज्जर दातरुं, अरपउरे वगेरे, ऐक्य ज्ञतनुं आश -स तु द्रोणं त्रिसप्तत्या क्षुरप्राणां समापर्यत् । - महा० ४।५३।४६ । (न.) क्षुरप्रगम् ।

क्षुरभाण्ड न. (क्षुरस्य भाण्डम्) अश्रो राजवानी कोथणी. क्षुरधान शब्द ज्ञुओ - पञ्चतन्त्रे १. तन्त्रम्० ।

क्षुरमर्दिन् पुं. (क्षुरं मर्दनाति मृद्+णिनि) उज्जम वाणंठ, नाई, नापित -पुस्तं लेप्यादिकर्म स्यात् नापितक्षण्डिलः क्षुरी । क्षुरमर्दी दिवाकीर्तिमुण्डकः । (पुं. क्षुरेण मुण्डति मुण्ड्+णिनि) क्षुरमुण्डिन् ।

क्षुरा स्त्री. (क्षुर्+अव्+टाप्) ओभरो नामनी वनस्पति.

क्षुराङ्ग पुं. (क्षुर इव अङ्गमस्य) गोभरुं वनस्पति.

क्षुरिका स्त्री. (क्षुर+ङीप् स्वार्थे कन् टाप् पूर्वह्रस्वश्च) छरी, ऐक्य ज्ञतनुं शाक.

क्षुरिकापत्र पुं. (क्षुरिका क्षुरिकेव पत्रमस्य) कासडो नामनुं धास, आश.

क्षुरिणी स्त्री. (क्षुर् अस्त्यर्थे इनि+ङीप्) उज्जमडी, वाणंठनी स्त्री, वराउकांता नामनी वनस्पति.

क्षुरिन् पुं. (क्षुर्+इन्) उज्जम, पशु.

क्षुरी स्त्री. (स्वल्पः क्षुरः+ङीप्) छरी, छूरी.

क्षुल्लत्रि. (क्षुद् लाति ला+क) डलकुं, नानुं, कनिष्ठ, दरिद्र, पामर अल्प- अतृप्तुमः क्षुल्लसुखावहानां तेषामृते कृष्णकथाऽमृतौघात् -भाग० ३।५।१० । त्रि. (क्षुधा लक्ष्यते लक आस्वादाने घञर्थे क) क्षुल्लकः - येनोप- शान्तिभूतानां क्षुल्लकानामपीहिताम् । अन्तर्हितोऽन्तर्हृदये कस्मात्त्रो वेद नाशिषः ॥ -भाग० ४।३०।२. (पुं. क्षुल्ल+संज्ञायां स्वल्पार्थे वा कन्) नानो शंभ, शंभुं. (त्रि. जै. प्रा. खुड्ड, खुड्डिय) नानो साधु, लघु शिष्य.

क्षुल्लतात पुं. (क्षुल्लश्चासौ तातः) पितानो नानो भाई. -क्षुल्लतातकः ।

क्षुल्लपितामह पुं. (क्षुल्लः पितामहः) दादानो नानो भाई. क्षेड् न. (चुरा उभ. स. सेट्-क्षेडयति-ते) भक्षश करवुं, भावुं.

क्षेड पुं. (क्षेड्+अच्) काननो रोग, विष-जेर, नाद, शब्द अवाज.

क्षेडित त्रि. (क्षेड्+क्त) सिंढनो नाद, सिंढनो अवाज.

क्षेत्र न. (क्षि+ष्टृन्) भेतर, क्षेत्र-कैदारकं तु कैदार्यं क्षेत्रं कैदारकं तथा । -शब्दरत्नावली । डांगर वगेरेनुं उत्पत्तिस्थान, शरीर, अन्तःकरण, स्त्री-पत्नी, सिद्ध स्थान, मेष वगेरे आर राशिओ, गणितशास्त्र प्रसिद्ध, द्विकोश, त्रिकोश वगेरे भूमिति. (न. जै. प्रा. खेत्त) आकाश, जेमां छवादि पदार्थ निवास करी शके छे ते, पत्रवणाना त्रीज पदना योवीसमा द्वारनुं नाम, राडुनुं नाम.

क्षेत्रकर त्रि. (क्षेत्रं करोति कृ+कट्) भेतर भेडनार, भेतर करनार. (त्रि. क्षेत्रं करोति कृ+अण्) क्षेत्रकारः ।

क्षेत्रकर्कटी स्त्री. (क्षेत्रजाता कर्कटी) बलुकी- ऐक जतनी काकडी, भेतरमां थयेली काकडी.

क्षेत्रकल्प पुं. (जै. प्रा. खेत्तकल्प) देशनो रिवाज, आचार.

क्षेत्रचिर्मिटा स्त्री. (क्षेत्रे जाता चिर्मिटा) भेतराउ थीभुं.

क्षेत्रज पुं. (क्षेत्रे जायते जन्+ङ) शरीरोत्पन्न धर्मशास्त्रमां कडेल आर पुत्र पैकी ते नामनो ऐक, पोतानी आशाथी पोतानी स्त्रीना पेटे गोत्रज अथवा परपुरुषना संयोगथी पेदा थयेल पुत्र- यस्तल्पजः प्रमीतस्य क्लीबस्य व्याधितस्य वा । स्वधर्मण नियुक्तायां स पुत्रः क्षेत्रजः स्मृतः ॥ -मनु० १।१६७ । (त्रि.) भेतरमां उत्पन्न थनार.

क्षेत्रजा स्त्री. (क्षेत्रे जायते जन्+ङ+टाप्) घोणी भोयरीगल्ली, पोतानी स्त्रीने परपुरुषथी उत्पन्न थयेल छोकरी.

क्षेत्रज्ञ स्त्री. (क्षेत्रं जानाति ज्ञा+क) शरीरना स्वरूपने समजनार आत्मा, श्व- इदं शरीरं कौन्तेय ! क्षेत्रमित्यभिधीयते । एतद् यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ॥ -भाग० १३।१, सर्वज्ञ-परमेश्वर, साक्षी, अंतर्धी, अटुक भैरव. (त्रि.) क्षेत्र शासनार, यतुर, विद्वान, शान्नी, भेडूत.

क्षेत्रद पुं. (क्षेत्रं ददाति रोगादिभ्यो मोचयति दा+क) अटुकभैरव- क्षेत्रदः क्षेत्रपालश्च क्षेत्रज्ञः क्षत्रियो विराट् । श्मशानवासी मांसाशी खर्पराशी मखान्तकृत् ॥ - बटुकभैरवस्तोत्रम् । (त्रि.) भेतर आपनार.

क्षेत्रदूती स्त्री. (क्षेत्रे दूतीव) घोणी भोरीगल्ली.

क्षेत्रदेवता स्त्री. (क्षेत्रस्य देवता) क्षेत्रनी अधिष्ठायक देवता- सा च सर्पादिरूपा । अथ तस्यानतिदूरे वल्मीकोपरि प्रसारितं बृहत्फुटाटीयं भीषणं भुजङ्गमं दृष्ट्वा चिन्तयामास । नूनमेषा क्षेत्रदेवता मया कदापि न पूजिता । तेनेदं मे कृषिकर्म विफलीभवति-पञ्चतन्त्रे काकोलूकीयं नाम ३. तन्त्रम् ।

क्षेत्रप पुं. (क्षेत्रं शरीरं पाति पा+क) अटुकभैरव, परमात्मा. (पुं. क्षेत्रं शरीरं पाति पा+क) क्षेत्रनो रक्षक.

क्षेत्रपति पुं. (क्षेत्रस्य पतिः) क्षेत्रनो स्वाभी- जीवं क्षेत्रपतिं प्राहुः । केचिदग्निमथापरे । स्वतन्त्र एव स कश्चित् क्षेत्रस्य पतिरिष्यते ॥ तन्त्रसारः । भेतरनो मालिक.

क्षेत्रपर्पटी स्त्री. (क्षेत्रे पर्पटीव) पीतपापडो नामनी वनस्पति.

क्षेत्रपरमाणु पुं. (जै. प्रा. खेत्तपरमाणु) क्षेत्र आश्रथी परमाणु, आकाशप्रदेशने अवगाडीने रडेल पुद्गल परमाणु.

क्षेत्रपल्योपम न. (जै. प्रा. खेत्तपलिओवम) क्षेत्रने आश्रथीने पल्योपम, ऐक जतनुं असंभ्य वर्ष प्रमाश काणनुं माप विशेष.

क्षेत्रपाल पुं. (क्षेत्रं पालयति पालि+अण्) क्षेत्रनो रक्षक -भेदा एकोनपञ्चाशत् क्षेत्रपालस्य कीर्तिताः । मातृकाबीजभेदेन संभिन्ना नामभेदतः ॥ - प्रयोगसारः- मार्क० १९।२४. क्षेत्रपाल देव, ऐक प्रकारनो अटुक भैरवनो भेद, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध पश्चिम द्वारपाल ऐक भैरव विशेष- क्षेत्रपालकः- भेतरनो रभेवाण.

क्षेत्रपालरस पुं. संज्ञाशुद्धी युक्त सोपानां अपातुं 'दूधवती' अे नामनुं प्रसिद्ध अेक औषध- हिङ्गुलं च विषं ताग्रं लोहं तालकटङ्गणम् । जीरमाहूरफनं च समभागं विमर्दयेत् ॥ यवाधां वटिका कार्या पथ्यं दुग्धोदनं हितम् । अलवणं वारिहीनं च दातव्यं भिषजां वरैः ॥ -भैषज्यरत्नावली ।

क्षेत्रफल न. (क्षेत्रस्य फलम्) भेतरमां उत्पन्न थयेव अनाज वगेरे. गणितशास्त्र प्रसिद्ध क्षेत्रज्ञ.

क्षेत्रमालिका स्त्री. (क्षेत्रं मालयति मल्+णच्+ण्वुल) वज्र नामनी वनस्पति.

क्षेत्रयमानिका स्त्री. (क्षेत्रे यमानिका) भेतरमां यती अजभोद- उपाधिरुग्रन्धे तु वचाक्षेत्रयमानिके । - नानार्थे त्रिकाण्डशेषः ।

क्षेत्ररुहा त्रि. (क्षेत्रे रोहति रुह+क) भेतरमां उग्नार. (स्त्री. क्षेत्रे रोहति रुह+क टाप्) अेक ज्ञतनी काकडी.

क्षेत्रलिप्ता स्त्री. (क्षेत्रे लिप्तेव) अेक ज्ञतनी देव. लूमंडणनी कणा- गुर्वक्षरैः खेन्दुमितैरसुस्तैः, षड्भिः पलं तैर्धाटिका खषड्भिः । -सि० शि० कालामानाध्यायः ।

क्षेत्रलोक पुं. (जै. प्रा. खेतलोय) क्षेत्ररूप लोक, लोकाकाश.

क्षेत्रविद् पुं. (क्षेत्रं वेत्ति विद्+क्विप्) ज्ञानी पुरुष- यः क्षेत्रावत्तपतया हृदि विष्वगाविः प्रत्यक् चकास्ति भगवां स्तमवेहि सोऽस्मि ॥ -भाग० ८।२२।३५ । आत्मज्ञ, भेदूत-भेद करनार. (त्रि.) क्षेत्रज्ञ शब्द ज्ञो.

क्षेत्रविपाकी स्त्री. (जै. प्रा. खेतविवागी) संघयज्ञ, संस्थान, नामकर्म आदि क्षेत्रविपाकी कर्म प्रकृतिओ.

क्षेत्रव्यहार पुं. गणितशास्त्र प्रसिद्ध त्रिकोश वगेरे क्षेत्रज्ञ आदि ज्ञावनार अेक व्यवहारविशेष.

क्षेत्रसम्भव त्रि. (क्षेत्रे सम्भवति सम्+भू+अच्) क्षेत्रमां थनार. (पुं) बीडानो छोड.

क्षेत्रसम्भूत त्रि. (क्षेत्रे सम्भूतः) भेतरमां उत्पन्न थयेव (पुं.) कुन्दर- अेक ज्ञतनुं घास.

क्षेत्रसाधस् त्रि. (क्षेत्रं साधयति साधि+असुन्) भेतर ताभे करनार.

क्षेत्रसंन्यास पुं. (क्षेत्रे संन्यासः) काशी वगेरे क्षेत्रमां रडेवुं अने बीजे कीर्ण ठेकाषे न जवुं अेवो नियम.

क्षेत्रसीमा पुं. (क्षेत्रस्य सीमा) भेतरनो सीमाओ, भेतरनी ७६- सीमा क्षेत्रादिमर्यादा सा चतुर्विधा-जनपदसीमा ग्रामसीमा क्षेत्रसीमा गृहसीमा चेति- मिताक्षरायां व्यवहाराध्याये सीमाविवादशब्दे द्रष्टव्यः ।

क्षेत्राजीव त्रि. (क्षेत्रं तत्फलं शस्यं तेन आजीवति आ+जीव्+अण्) भेतर उपर खवनार-भेदूत.

क्षेत्रस्थ त्रि. (क्षेत्रं तिष्ठति स्था+क्) १. भेतरमां रडेनार, २. काशी वगेरे पवित्र स्थणमां वास करनार.

क्षेत्राधिदेवता स्त्री. (क्षेत्रस्य अधिदेवता) भेतरनो अधिष्ठापक देव, तीर्थनो अधिष्ठापक देव- देवं गुरुं गुरुस्थानं क्षेत्रं क्षेत्राधिदेवताम् । सिद्धं सिद्धाधिकारांश्च श्रीपूर्वं समुदीरयेत् ॥ -संस्कारतत्त्वं प्रयोगसारः ।

क्षेत्राधिप त्रि. (क्षेत्रस्य अधिपः) भेतरनो धष्ठी. (पुं.) मेष वगेरे भारे राशिओना स्वामी मंगण वगेरे अड- कुज-शुक्र-बुधेन्द्रक-सौम्य- शुक्रावनीभुवाम् । जीवाकिभानुजेज्यानां क्षेत्राणि स्युरजादयः ॥ - ज्योतिस्तत्त्वम् ।

क्षेत्रानुपूर्वी स्त्री. (जै प्रा. खेतानुपूर्वी) क्षेत्र विषयक आनुपूर्वी-अनुक्रम.

क्षेत्रामलकी स्त्री. (क्षेत्रे जाता आमलकी) भोयआंभली.

क्षेत्रिक त्रि. (क्षेत्रमस्त्यस्य ठन्) भेतरनो स्वामी. (क्षेत्रस्येदं वा) भेतरनुं, भेतर संबंधी. (पुं) भेद करनार भेदूत, कथपति, भेतरनो धष्ठी- हरन् तत्र नियुक्तायां जातः पुत्रो यथारसः । क्षेत्रिकस्य तु तद्वाजं धर्मतः प्रसवश्च सः ॥ -मनु० १।१४५ ।

क्षेत्रिन् त्रि. (क्षेत्र+णिनि) जेने भेतर छोय ते, भेतरवाणु. (पुं) भेदूत धष्ठी-पति, मादिक, स्वामी. -भर्तुः पुत्रं विजानन्ति श्रुतिद्वैधं तु भर्तारं । आहुरुत्पादकं कोचदपरे क्षेत्रिणं विदुः ॥ -मनु० १।३२ ।

क्षेत्रिणी स्त्री. (क्षेत्रिन्+ङीप्) मछठ नामनी वनस्पति.

क्षेत्रिय पुं. (परक्षेत्रे चिकित्स्यः) शर पुरुष, परस्त्री लंपट पुरुष, असाध्य रोग- अहं सूपनखा नाम्ना नूनं नाज्ञायिषि त्वया । दण्डोऽयं क्षेत्रियो येन मय्यपातीति साऽब्रवीत् ॥ -भट्टि० ४।३२ । क्षेत्रनो धष्ठी. (त्रि.) भेतरनो स्वामी, भेतरमां उत्पन्न थयेव घास वगेरे.

क्षेत्रेक्षु पुं. (क्षेत्रे इक्षुरिव) जुवार धान्य.

क्षेत्रेजना स्त्री. (जै. प्रा. खेतजणा) क्षेत्रनी अपेक्षाअे कपवुं ते.

क्षेत्रोपेक्ष पुं. शकल नामना यादवनी पुत्र- युगन्धरोऽन- मित्रस्य वृष्णिः पुत्रोऽपरस्ततः स्वफल्काश्चित्र-रथश्चैव । गान्दिन्याश्चस्वफल्कतः-भाग० १।२४।१४, अेक यादव

क्षेद पुं. (क्षिद्+घञ्) द्विलगीरी, अक्षोस, भेद.

क्षेप पुं. (क्षिप्+घञ्) निन्दा- क्षेपं करोति चेद् दण्ड्यः पणानर्धत्रयोदश । - याज्ञवल्क्यः २।२०७, विक्षेप-क्षेपं संप्राप्तवांस्तत्र प्रकृत्या कोपनः प्रभुः-भा. शा. अ. ४९, प्रेरणा करवी, भोकलवुं, लेपवुं, तिरस्कार करवी, ओणगवुं, लांघवुं, गर्व, विलंब, गुच्छो-कन्दक्षेपानुगमधुकरश्रीयुषामात्यर्बिम्बम्, -मेघ० ४९, ईंकवुं, गणितमां मेणववानी संख्या.

क्षेपक त्रि. (क्षिप्+ण्वल्) ईंकनार, विक्षेप करनार, निन्दा करनार, प्रेरणा करनार, भोकलनार, लेपनार, तिरस्कार करनार, लांघण करनार, गर्व करनार, विलंब करनार, गाणो देनार, अेक ग्रंथकारनो श्लोक भीष्म ग्रंथकारना श्लोक साथे अेकठी करी देनार.

क्षेपण न. (क्षिप्+ल्युट्) ईंकवुं, प्रेरवुं, वेणानुं गाणवुं, वभत गाणवो- विधवा यौवनस्था च नारी भवति कर्कशा । आयुषः क्षेपणार्थं तु दातव्यं स्त्रीधनं सदा ॥, गाण देवी, अंधन, अपवाद, विलंब करवी, भारण, मल्लनो अेक जातनी व्यापार, अंधन, विक्षेप.

क्षेपणि स्त्री. (क्षिप्+अनि) वडाणानुं डलेसुं, नौका ईंड, अेक जातनी जाण, गीकण. (स्त्री. क्षेपणि+ङीप्) क्षेपणी-क्षेपण्यस्तोमराक्षोप्राश्नक्राणि मुषणानि च-रामा० ६।७।२४.

क्षेपणीय त्रि. (क्षिप्+अनीयर) १. ईंकवा योग्य, २. निन्दा योग्य, ३. विलंब करवा योग्य. (पुं.) अेक जातनुं मिट्टीपाल नामनुं डधियार, पाषाण ईंकवानुं शस्त्र- तत्र घोरं रघोयुद्धं पार्वतीयगणैरभूत् । नाराचं क्षेपणीयाश्मनिष्येषोत्पातितानलम् ॥ -रघु० ४।७७ ।

क्षेपपात पुं. अडकक्षा अने कांति मंडणनो योग के जे 'सिद्धांत शिरोमणि' ग्रंथना गोलाध्यायमां प्रसिद्ध छे. -क्रान्तिपातः-तीपं यथा स्फुटाः क्षेत्रपाताश्च बलनबोधकृत्-सि० शि० गोलाध्यायः ।

क्षेपदिन न. गणितशास्त्र प्रसिद्ध अेक क्षयनाडी.

क्षेपिमन् पुं. (क्षिप्रस्य भावः इमनिच् क्षेपादेशः) शीघ्रता-उतावण.

क्षेपिष्ठ त्रि. (अतिशयेन क्षिप्रः क्षिप्र+इष्ठन् क्षेपादेशः) अत्यंत शीघ्र, अत्यंत जल्दी करनारुं.

क्षेपीयस त्रि. (क्षिप्+इयसुन्) अडु शीघ्र, अत्यंत उतावणुं.

क्षेपृ त्रि. (क्षिप्+तृच्) ईंकनार, प्रेरणा करनार -उपास्पृश्य ददौ शापं क्षेपारं वालिनं प्रति । रामा० ४।९।८४ ।

क्षेम पुं. (क्षि+मन्) ते नामनुं अेक गंधद्रव्य, ते नामे अेक यदुवंशी राजा. (न.) कल्याण, कुशण -ब्राह्मणं कुशलं पृच्छेत् क्षत्रबन्धुमनामयम् । वैश्यं क्षेमं समागम्य शूद्रमारोग्यमेव च ॥ -मनु० २।१२७ । मुक्ति, पीताना जन्मधी तारा पर्यंत थोथुं, तेरमुं, तथा आवीसमुं नक्षत्र- कृताः क्षेमाश्च पन्थानः सुखं गच्छन्ति खेचराः ॥ -रामा० ५।८।१७ । सुभीपशुं. (त्रि.) कल्याणवाणुं, सुभी. (पुं.न.) मेणवेवी वस्तुनुं रक्षण करवुं -उपेयादीश्वरं चैव योग-क्षेमार्थसिद्धये ॥ -याज्ञ० सं. आचाराध्यायः ।

क्षेमक पुं. (क्षेम+स्वार्थे क) थोर नामनुं सुगंधी द्रव्य, ते नामनो अेक रक्षस - एतस्मिन्नेव काले तु पुरीं वाराणसी नृपः । शून्यां निवेशयामास क्षेमको नाम राक्षसः ॥ -हरिवंशे २९।७६ । ते नामनो पांडुवंशी अेक राजा, नागविशेष -नागः शङ्खमुखश्चैव तथा कुष्माण्ड-कोऽपरः । क्षेमकश्च तथा नागो नागः पिण्डारकस्तथा ॥ -महा० १।३५।११ ।

क्षेमकर त्रि. (क्षेमं करोति कृ+अच्) कल्याणकारक, भांगलिक.

क्षेमकार त्रि. (क्षेमं करोति कृ+अण्) मंगलकारक, कल्याणकारक -पितुः प्रियङ्करो भर्ता क्षेमकारस्तप-स्विनाम् । -भट्टि. ५।७७ ।

क्षेमकृत् त्रि. (क्षेमं करोति कृ+क्विप्) कल्याणकारक, कल्याण करनार -दुर्लभं प्राकृतं वाक्यं दुर्लभः क्षेमकृत् सुतः । दुर्लभा सदृशी भार्या दुर्लभः स्वजनः प्रियः ॥ -चाणक्ये ५४. (पुं.) परमेश्वर.

क्षेमङ्कर त्रि. (क्षेमं करोति खच् मुच् च) कल्याणकारक. -पन्थानं वः प्रवक्ष्यामि शिवं क्षेमङ्करं द्विजाः -महा० १४।३५।३७ ।

क्षेमङ्करी स्त्री. (क्षेमं करोति क्षेमंकर+ङीप्) ते नामनी अेक देवी -क्षेमान् देवेषु सा देवी कृत्वा दैत्यपतेः क्षयम् । क्षेमङ्करी शिवेनोक्ता पूज्या लोके भविष्याति ॥ -तन्त्रम् । सारा शुक्नने सूर्यवती अेक जातनी सभडी.

क्षेमजित् पुं. (क्षेमं जयति) अेक राजानुं नाम -स तु मगधदेशे षट् त्रिंशद्वर्षपर्यन्तं राजा भविष्याति तस्य नामान्तरं क्षेमाच्चिः-मत्स्यपु० ।

क्षेमदर्शिन त्रि. (क्षेमं पश्यति दृश्+णिनि) मंगलनुं दर्शन करनार, मंगलदृष्टा. (पुं.) ते नामनो कोशल देशनो राजा -कोशलानामाधिपत्यं स प्राप्तं क्षेमदर्शिनम् । -महा० १२।८२।६ ।

क्षेमधन्वन् पुं. ते नामनी वंशज अेक राज्ञ -नभस्यः
पुण्डरीकस्तु क्षेमधन्वा ततः स्मृतः । क्षेमधन्वसुत-
स्त्वासीद् देवानीकः प्रतापवान् ॥ -हरिवंशे १५।२७।
क्षेमधर्मन् पुं. ते नामनी अेक राज्ञ.
क्षेमधर पुं. (जै. प्रा. खेमधर) जंबूद्वीपना अेरवत
क्षेत्रमां थनार कुलकरमांना छशा कुलकरन्नु नाम. (त्रि.)
उपद्रव दूर करनार.
क्षेमधूर्त पुं. ते नामनी अेक देश.
क्षेमधूर्ति पुं. कैकय देशनी अेक राज्ञ -बृहत्क्षेत्रमथायान्तं
कैकयं दृढविक्रमम् । क्षेमधूर्तिर्महाराज ! विव्याधोरसि
मार्गणैः ॥ -महा० ७।१०६।१ ।
क्षेमपुरा स्त्री. (जै. प्रा. खेमपुरा) सुकथ्य विजयनी
मुष्य नगरी-राजधानी.
क्षेमफला स्त्री. (क्षेमं फलं यस्याः) उंबरानुं आऽ.
क्षेममूर्ति स्त्री. ते नामनी दूर्ध्धननी अेक भाई.
क्षेमरूप त्रि. (जै. प्रा. खेमरूप) कल्याणकारक, उपद्रव
रहित.
क्षेमवत् त्रि. (क्षेम+मतुप्) कल्याणवाणुं, नीरोगी,
तन्दुरस्त.
क्षेमवृद्धिन् त्रि. (क्षेमस्य वृद्धमस्त्यस्य इति) कल्याणवर्द्धक,
नीतिवाणुं.
क्षेमलिका स्त्री. (जै. प्रा. खेमलिज्जिया) जैन मुनि
गणनी अेक शाखा.
क्षेमा स्त्री. ते नामनी अेक देवी -निस्त्रिंशो पूजयेत् क्षेमां
सर्वकामफलप्रदाम् । -देवीपु० । ते नामनी अेक
अप्सर, - अम्बिका लक्षणा क्षेमा देवीरम्भा
मनोरमा ॥ -महा० १।१२३।५९ । उंबरानुं आऽ.
(स्त्री. जै. प्रा. खेमा.) कथ्यविजयनी मुष्य राजधानी.
क्षेमाधि पुं. मिथिला नगरीनी अेक राज्ञ -
अरिष्टनेमिस्तस्यापि श्रुतायुस्तत्सुपार्थकः । ततश्चि-
त्रयो यस्य क्षेमाधिर्मिथिलाधिपः ॥ -भाग. १।१३।२३।
क्षेमाफला स्त्री. उंबरानुं आऽ.
क्षेमासन न. अेक प्रकारनुं आसन.
क्षेम्य त्रि. (क्षेमाय साधु यत्) कल्याणने माटे योग्य,
सौभाग्यवाणुं, नीरोगी. (पुं.) ते नामनी राज्ञ -
उग्रायुधस्य दायादः क्षेम्यो नाम महायशाः । क्षेम्यात्
सुवीरो नृपतिः सुवीरात् तु नृपञ्जयः ॥ नृपञ्जयात्
बहुरथ इत्येते पौरवाः स्मृताः ॥ -हरिवंशे २०।४६ ।
क्षेय त्रि. (क्षेतुं योग्यः क्षि+यत्) क्षीण करवाने योग्य.

क्षेव् (श्वा. पर. स. सेट्-क्षेवति) सेववुं, सेवा करवी.
क्षै (श्वा. पर. अ. अनिट्-क्षायति) नाश पामवुं, नाश
थवुं, पडती दशाभां आववुं, भवान् थवुं, कमी थवुं.
क्षैण्य न. (क्षीणस्य भावः घञ्) क्षीणपणुं-क्षीणता.
क्षैत त्रि. (क्षितेरयम् अण्) पृथ्वी संबंधी, क्षीणता
संबंधी.
क्षैतयत् पुं. (क्षैताय क्षीणतायै यतते यत्+अच्) क्षीणता
माटे प्रयत्न करती ते नामनी अेक ऋषि.
क्षेत्र न. (क्षेत्राणां समूहः अण्) जेतरोनी समूह, घण्टां
जेतरो.
क्षेत्रज्ञ न. (क्षेत्रज्ञस्य भावः) क्षेत्रज्ञपणुं, निराकारपणुं,
आत्मत्व, जवपणुं, परमेश्वरत्व. (न.) क्षेत्रज्ञपणुं,
क्षेत्रस्यम् ।
क्षेत्रपत्न्य न. (क्षेत्रपतेर्भावः) क्षेत्रपतिपणुं, वतन,
वतनदारी, क्षेत्रनी माविकी.
क्षैमिक न. (क्षेमेण निर्वृत्तं ठञ्) मेणवेल वस्तुना रक्षज
माटे उपयोगी.
क्षैरहद त्रि. (क्षौरहदस्येदम् शिवा. अण्) दूधना धरा
संबंधी, दूधना द्रव संबंधी.
क्षैरेय त्रि. (क्षैरे संस्कृतम् ढञ्) दूधमां रांधेल दूधपाक,
भीर वगेरे.
क्षैरेयी स्त्री. (क्षैर+ढञ्+डीप्) भीर, रावडी, आसुटी,
दूधपाक.
क्षोट् (चुर. उभय. सेट् स.-क्षोटयति, क्षोटयते) ईंकवुं,
प्रेरणा करवी, भोकलवुं.
क्षोजन न. मोरलीनी नाद, वांसणीनी अवाज.
क्षोड पुं. (क्षोडयते-बध्यतेऽस्मिन् क्षोड्+अप्) डाथीने
बांधवानो भीलो अथवा स्तंभ, गजबन्धनी.
क्षोड्य पुं. (क्षोड्+यत्) रूई करवा योग्य.
क्षोण त्रि. (क्षि+वा डोनि) क्षयशील, नाश पामवाना
स्वभाववाणुं.
क्षोणी स्त्री. (क्षै+वा० डोनि) पृथ्वी, अेकनी संख्या.
(स्त्री. क्षु+डोनि+डीप्) क्षोणी । -क्षोणीनोकूपदण्डः
क्षरदमरसरित्पङ्क्तिंकाकेतुदण्डः-दशकुमार० ।
क्षोद पुं. (क्षुद्यते क्षुद्+कर्मणि घञ्) रूई, लोट, (भावे घञ्)
पीसवुं -कीर्णैः पिष्टातकौघैः कृतदिवसमुखैः
कुङ्कुमक्षोदगौरैर्हयालङ्कारभाभिर्भरनमितशिरःशेखराङ्कैः
किरातैः -रत्नावलीनाटिका १. अङ्के । दणवुं, रूई करवुं,
रज, धूण, जेना उपर वटाय ते पथ्यर, भरल.

क्षोदक्षम त्रि. (क्षोदं क्षमते क्षम्+अच्) विचारसह
विचार करवामां समर्थ अथवा टकी शके तेवुं.

क्षोदस् न. (क्षुद्+असन्) जण, पाणी.

क्षोदसह त्रि. (क्षोदं सहते सह+अच्) विचार, सहविचार
करवामां टकी शके तेवुं.

क्षोदित त्रि. (क्षुद्+णिच्+क्त) यूष् करेल, दणेल,
पीसेल. (न.) यूष्, लूकी, लोट.

क्षोदिमन् पुं. (क्षुद्रस्य भावः इमनिच् क्षोदादेशः) अतिशय
क्षुद्रता, क्षुद्रपशुं.

क्षोदिष्ठ त्रि. (अतिशयेन क्षुद्रः इष्ठन् क्षोदादेशः) अतिक्षुद्र,
अत्यंत क्षुद्र.

क्षोदीयस् त्रि. (अतिशयेन क्षुद्रः ईयसन् क्षोदादेशः)
अत्यंत क्षुद्र, घणुं क्षुद्र- बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदीयानपि
गच्छति-शिशुं २।१०० ।

क्षोद्य त्रि. (क्षोदितुमर्हति, क्षुद् यत्) यूष् करवा योग्य.
-बबन्धुर्बन्धनीयांश्च क्षोद्यान् संचुक्षुदुस्तथा । -रामा०
२।८०।१० ।

क्षोधुक् त्रि. (क्षुध् वा. उक्ञ्) क्षुधावाणुं, लूभवाणुं,
क्षोभ पुं. (क्षुभ्+घञ्) रालवुं, जणभणवुं, गभरावुं,
व्याकूण थवुं, शितनी रंयणता, विकार, उद्वेग, व्यग्रता-
अथेन्द्रियक्षोभमयुगमनेत्रः- कुमा० ।

क्षोभक त्रि. (क्षुभ्+ण्वुल) क्षोभकारक, गभरावनार,
शितने रंयण करनार. (पुं.) ते नामनो ऐक पर्वत.
दुर्जराख्यस्य पूर्वस्यां पुरं नाम वरासनम् । तदक्षिणे
महाशैलः क्षोभको नाम नामतः ।। -कालिकापुराणे ।

क्षोम न. (क्षु+मन्) उपरनो भाण, उपरनी भाणी,
अटारी, दुकूल.

क्षोमक पुं. गण्डासक-ऐक जतनुं सुगंधी द्रव्य.

क्षौणि, क्षौणी स्त्री. (क्षु+नि वृद्धिश्च) पृथ्वी, ऐकनी
संय्या. (स्त्री. क्षु+नि+ङीप् वृद्धिश्च)- तस्य चोद्धरतः
क्षौणीं स्वदंष्ट्राणेण लीलया । -भा० ३।१४।३ ।

क्षौणीप्राचीर पुं. (क्षौण्याः प्राचीर इव) क्षुद्र.

क्षौणीभुज् पुं. (क्षौणीं भुनक्ति अवति भुज्+क्विप्)
रञ्ज -मन्थन्तो विटजल्पितैरुपहताः क्षौणीभुजस्ते
किल ।। -शान्तिशतकम् १।१९ ।

क्षौणीमय पुं. (क्षौणीं+मयट्) पृथ्वीमय, -क्षौणीमयो
निखिलजीवनिकायकेतः । -भाग० २।७।१२, भाटीमय,
पृथ्वीनो आश्रय.

क्षौद्र न. (क्षुद्राभिः सरवाभिर्निर्वृत्तम् अण्) मधु- माक्षिकाः
कपिला सूक्ष्माः क्षुद्राख्यास्तात्कृतं मधु । -भावप्र०,
पाणी, पृथ्वीकण, रञ्ज, धूण. (न. क्षुद्रस्य भावः)
क्षुद्रपशुं. (पुं.) रंपानुं अउ, ऐक जतनो वणसंकर.

क्षौद्रकी स्त्री. (ङीप्) क्षौद्रक्यम् (न. क्षुद्रकः आयुधजी-
विसंघः स्वार्थे ज्यट्) ते नामे आयुधज्जी संघ.

क्षौद्रज न. (क्षौद्रात् जायते जन्+ङ) मधुपूजाभांथी
थयेल मीण. (त्रि.) मधभांथी उत्पन्न थयेली कोठपण
वस्तु.

क्षौद्रधातु पुं. माक्षिक नामनो ऐक उपधातु.
क्षौद्रप्रिय पुं. (क्षौद्रमिव प्रियः स्वादुत्वात्) पाणीमां
थनारी ऐक जतनो महुडो. (त्रि. क्षौद्रं प्रियमस्य)
मध जेने प्रिय डीय ते.

क्षौद्रमेह पुं. (क्षौद्रमिव मेहः) वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध ऐक
प्रकारनो मीठी प्रमेड रोग, मधुप्रमेड.

क्षौद्रेय न. (क्षौद्रे भवः ठञ्) मीण.

क्षौम त्रि. (क्षमन+अण्) रेशम के शणुं बनावेवुं वस्त्र
वगेरे. (पुं. न. क्षमाया विकारः अण्) शणुं बनावेवुं
वस्त्र वगेरे, रेशमी वस्त्र, दुकूल, वणुं डीर-रेशम- क्षौमं
दुकूले स्यादट्टे पुं.- नपुंसकयोरिह । क्षौमं तु शणजेऽपि
स्यादतसीजे नपुंसकम् ।। महा० १।२००।३ । (पुं.)
शणना वस्त्रथी वीटेलो रथ. (पुं. न. क्षम+अण्) धर
उपरनी उवावाणी मेडी, अटारी, ऐक प्रकारनी उवेली,
धर उपरना भागनी मेडी.

क्षौमक पुं. (क्षौम इव कायति कै+क) ऐक प्रकारनुं
सुगंधी द्रव्य.

क्षौमिक पुं. उपरनो अर्थ जूओ.

क्षौमी स्त्री. (क्षमैव स्वार्थे प्रज्ञा० अण्+ङीप्) अतरी,
शण. (क्षमाया अतस्या विकारः अण्) अतरीभांथी
बनावेल-शणभांथी करेली कामणी वगेरे.

क्षौर न. (क्षुरेण निर्वृत्तम् अण्) क्षौर कर्म, वाण कतराववा,
उज्जमत कराववी- केश-श्मश्रु- नखादीनां कर्तनं
संप्रसाधनम् । -राजवल्लभः ।

क्षौरपव्य त्रि. (क्षुरं पविरिव स्थार्थे ष्यञ्) अतितीक्ष्ण -
नदीमुभयतो वाहां पञ्चपञ्चाद्भूतं गृहम् । क्वचिद्धंसं
चित्रकथं क्षौरपव्यं स्वयं भ्रमिः ।। -भाग० ६।५।८ ।

क्षौरिक पुं. (क्षौरं शिल्पत्वेनास्त्यस्य ठञ्) उज्जम,
वाणं.

क्षौरी स्त्री. अस्त्रो, सशयो.

क्षणु (अदा. पर. स. सेट्-क्षणौति) तीक्ष्ण करवुं, तेज करवुं.

क्षणुत त्रि. (क्षणु+क्त) तीक्ष्ण करेव, तेज करेव.

क्षणोत्र न. (क्षणु+करणे त्रल्) अस्त्र तेज करवानुं शाश्व नामे यंत्र, सराश.

क्ष्मा स्त्री. (क्षमते भारं क्षम्+अच् उपधालोपश्च) पृथ्वी -द्यौस्तत् सटोत्क्षिप्तविमानसङ्कुला प्रोत्सर्पतः क्ष्मा च पदातिपीडिता ॥ -भाग० ७।८।३३; ऐकनी संख्या.

क्ष्माज पुं. (क्ष्मायाः जायते जन्+ङ) मंगलप्रद, नरकासुर.

क्ष्मातल न. (क्ष्मायाः तलम्) पृथ्वीनी सपाटी, भूतल -यद् दिव्यस्ति क्ष्मातले खेडन्यतो वा । त्वत्संबन्धं त्वत्स्वरैर्व्यञ्जनैश्च ॥ -मार्क०, पृथ्वी.

क्ष्माधृति पुं कश्मीर देशनो ऐक राजा- क्ष्माधृतिः प्रौढसामर्थ्यः सानुमानिव तोयदैः-राजत० ५।४८२ ।

क्ष्मानाथ पुं. (क्ष्माया नाथः) राजा- क्ष्मापः, क्ष्मापतिः, क्ष्मापालः, क्ष्माभुज् । - तत्रस्थाः क्ष्माभुजः पृष्ठारत-त्रिवेदनकारणम् -राजत० ५।५५ ।

क्ष्माभृत् पुं. (क्ष्मां बिभर्ति पालयति धारयति वा भृ+क्विप्) राजा, पर्वत.

क्ष्माय् (भ्वा. आ. सक. सेट्-क्ष्मायते) उल्लाववुं, कंपाववुं, धुल्लाववुं- क्ष्माये च मही रामः शशङ्कता शुभागमम् । भट्टि० १४।२९, अ. कंपवुं.

क्ष्मायित त्रि. (क्ष्माय्+क्त) धुल्लावेव, कम्पावेव.

क्ष्मायितृ त्रि. (क्ष्माय्+तृच्) धुल्लावनार, कम्पावनार.

क्ष्मील् (भ्वा. पर. अ. सेट्-क्ष्मीलति) निमेष-मटकुं मारवुं, पलकारी मारवो, आंभ भीयवी.

क्ष्विड् (भ्वा. आ. अक. सेट्-क्ष्वेडते) भीनुं थवुं, अस्पष्ट शब्द करवी, सक. मूकवुं.

क्ष्विण्ण त्रि. (क्ष्विड्+क्त) मूकेव, भीनुं थयेव.

क्ष्विद् (दिवा. पर. सेट् स. अ.-क्ष्विद्यति) अस्पष्ट शब्द करवो, अवाज करवो. (भ्वा. पर. अ. सेट्-क्ष्वेदति मुक्त करवुं, भीनुं थवुं.

क्ष्वेड पुं. (क्ष्विड्+भावादौ घञ्) अस्पष्ट अेवो दंतनो शब्द, स्निग्ध-भीनुं थवुं, त्याग करवो, मूकवुं-छोडवुं, ऐक ज्ञानो काननो रोग- करालं यत् क्ष्वेडं कवलितवतः कालकलना । -आनन्दलहरी २९, जेर, विष्, स्नेह. (न. क्ष्विड्+अच्) राता आकडानुं पांढवुं के इण. (त्रि.) दुरासद, दुष्प्राप, कुटिल, वांकुं वणी गयेव, धातकी, दुष्ट.

क्ष्वेडन न. (क्ष्विड्+ल्युट्) अस्पष्ट शब्द करवो - निःश्वासक्ष्वेडनादेव भर्त्सयन्तमिव स्थितम् -महा० ३।१७८।२६, संगीतमां अस्पष्ट उच्यार, मूकवुं, त्याग करवो.

क्ष्वेडा स्त्री. (क्ष्विड्+घञ्+टाप्) सिंढनाद, सिंढना जेवो सुभट्टेनो नाद, -मुग्धे ! कण्ठभुवं ब्रवीषि मम किं सक्ष्वेडतामीयुषीम्-वक्रोक्तिपञ्चाशिका-३६ । वांसनी सणी, ओषातकी वृक्ष.

क्ष्वेडित त्रि. (क्ष्विड्+क्त) सिंढनाद, सिंढगर्जना. - हेषितस्वनमिश्रेश्च क्ष्वेडितास्फोटितस्वनैः । -महा० १।६९।६ ।

क्ष्वेल् (भ्वा. पर. सेट्-स.-क्ष्वेलति) चालवुं, गति करवी, -जवुं. अ. कीडा करवी, रमवुं - आस्फोटननिनादांश्च बालानां क्ष्वेलतां तथा । -रामा० ५।१०।१३ ।

क्ष्वेला स्त्री. (क्ष्वेल्+अ+टाप्) कीडा, रमत.

-क्ष्वेलिका स्त्री. (क्ष्वेला+स्वार्थे कन्+टाप् अत इत्वं) कीडा, रमत.

क्ष्वेली स्त्री. (क्ष्वेल्+ङीप्) कीडा, रमत -क्ष्वेल्यावलोकह-सितैर्ब्रजसुन्दरीणाम् उत्तम्भयन् रतिपतिरमयाञ्चकार ॥ श्रीमद्भागवतम् १०. स्कन्ध अ. २९।४३ ।

ख

ख व्यंजन पैकी बीजो कंठस्थानीय इस्वाक्षर. (न. खन्+ङ) स्वर्गलोक, आकाश, गगन -खं केशवोऽपर इवाक्रमितुं प्रवृत्तः-मृच्छ० ५।२ । -पावद् गिरः खे मरुतां चरन्ति-कु० ३।७२ । शानेन्द्रिय -खानि चैव स्पृशदद्भिः -मनु० २।६० । शान, सुभ, कल्याण, शून्यता, पोलाश, आवु, संवेदन, भीडुं, शून्य, शडेर,

बिन्दु, क्षेत्र, उर्ध्व, वर्तन, काम, मंगल, वादणानी जण, डरकीर्ण नक्षत्रथी दशमुं नक्षत्र, ऐक ज्ञाननी उपधातु-अभरज, क्षत, वश, परब्रह्म. (पुं. खर्वयति स्वरश्मिभिरिति खर्व्+अन्तर्भूत-णिच्+ङ) सूर्य, विष्णु, डाथी.

खकक्षा स्त्री. सूर्यनां किरणोना प्रचार सुधीनुं देष्टनाकार ब्रह्मांड, विवरवाणुं गगनमंडण.

खकामिनी स्त्री. (खं सुखमाकाशं वा कामयते कम्+स्वार्थे णिङ् णिनि डीप्) यथिका, दुर्गा, शम्भो पक्षी.
 खकुन्तल पुं. (खमाकाशः कुन्तलमिवास्य) मडादेव, शिव.
 खक्ख (भ्वा. पर. अक. सेट्-खक्खति) उभ्वं.
 खक्खट पुं. (खक्ख+अटन्) जडी, याक, ठोस, कठोर.
 खक्खोल्क पुं. (खे-आकाशे खेषु-इन्द्रियेषु वा उल्का इव) सूर्य, आकडानुं आड, काशी नगरीमां रडेव ते नाम्ना अक आटित्य -खक्खोल्को नाम भगवानादित्यः परिकीर्तितः-काशीखण्डे ५० अध्याये ।
 खग पुं. (खे गच्छति गम्+ड) पक्षी -अधुनीत खगः स नैकधा तनुम्-नै० २।२ । आंशु, सूर्य वगेरे मड, देव पक्षी, वायु -तमांसीव यथा सूर्यो वृक्षाग्निर्धनान् खगः-महा०, अक ज्ञतनुं पतंगियुं-तीड. (पुं. ब.) नव संभ्यानी संज्ञा. (त्रि.) आकाशमां गति करनार.
 खगखान न. (खगानां खानम्) आडनी अपोल, आडनुं पोलाश, जेमां पंजीओ रडे ते.
 खगगति स्त्री. (खगानां गतिः) पंजीनी गति.
 खगङ्गा स्त्री. आकाशगंगा.
 खगपति पुं. (खगानां पतिः) गरुड पक्षी.
 खगण पुं. कुरुवंशी ते नामने अक राजा.
 खगम पुं. (खे गच्छति) पक्षी, आकाशमां जनार गंधर्व वगेरे.
 खगवक्त्र पुं. (खगस्य वक्त्रमिवाकारो यस्य) अक ज्ञतनुं आड, नकुथ नामनुं वृक्ष.
 खगवती स्त्री. (खगः-खगसादृश्यं आकाशस्थित्वेन अस्त्यस्य खग +मतुप्+डोष्) भूमि, पृथ्वी.
 खगशत्रु पुं. (खगस्य शत्रुरिव) आश पक्षी, पृश्निपल्ली नामनी वनस्पति.
 खगस्थान न. (खगानां स्थानम्) वृक्षनी अपोल, पक्षीनो भापो.
 खगाधिप पुं. (खगानामधिपः) पक्षीओनो राजा, गरुड.
 खगान्तक पुं. (खगस्यान्तकः) सींयाशो पक्षी, आश पक्षी.
 खगासन पुं. (खगः गरुडः, आसनमस्य खगस्य सूर्यस्यासनमिव उदयस्थानं यत्र वा) विष्णु, उदधाराव पर्वत. (न.) अक ज्ञतनुं आसन.
 खगेन्द्र पुं. (खगानां इन्द्रः) गरुड- पतत्रीणां च गरुडः इन्द्रत्वेनाभ्यषिच्यत-महा० १।३१।३५ ।

खगेन्द्रध्वज पुं. (खगेन्द्रः गरुडो ध्वजोऽस्य) विष्णु ज्ञानेन वैयासकिशब्दितेन भजे खगेन्द्रध्वजपादमूलम्-श्री-भाग० १।१८।१६.
 खगेश पुं. (खगानामीशः) गरुड पक्षी- खगेश्वरः
 खगोड पुं. अक ज्ञतनुं अरु.
 खगोल पुं. (खगस्य गोलः) आकाशरूप गोणो, आकाशमंडल.
 खगोलविद्या स्त्री. (खगोलस्य विद्या) ज्योतिर्विद्या, ज्योतिषशास्त्र.
 खगड पुं. (खे आकाशे गलति गल्+अच्) अक ज्ञतनुं घास-अरु.
 खङ्कर पुं. (खं+कृ+अप्) चोटवानी लट, वाणनुं गूंथणुं.
 खच्च (तुवा. पर. स. सेट् खवति) सारुं करवुं, पवित्र करवुं, आभाड करवुं, (ज्यादि. प. स. सेट्-खच्चाति) पवित्र करवुं, सारुं करवुं, उत्पन्न करवुं. (चुरा. उभय. स. सेट्-खचयति, खचयते) बांधवुं, ताशी बांधवुं.
 खचमस पुं. (खे आकाशे चम्यतेऽसौ चम्-असच्) यंद्र, कपूर.
 खचर पुं. (खे आकाशे चरति चर्+ट) वायु, मेघ, सूर्य, -खचरस्य सुतस्य सुतः खचरः खचरस्य पिता न पुनः खचरः । खचरस्य सुतेन हतः खचरः खचरी परिरोदिति हा खचर ! ।। -महा० । राक्षस, अक ज्ञतनुं गीत, पक्षी, विद्याधर. (त्रि.) आकाशमां करनार, गजनमां यालनार.
 खचारिन् त्रि. (खे आकाशे चरति चर्+णिनि) आकाशमां गति करनार-आकाशमां करनार विद्याधरादि. (पुं. ख+ चर्+णिनि) कर्तिकस्वामी.
 खचित त्रि. (खच्+क्त) मिश्रित-संयुक्त- शकुन्तनी-इखचितं विभ्रज्जटामण्डलम्-श० ७।११ । जेडेकुं, अकडुं करेकुं, मेणवी दीधेकुं, व्याप्त, ताशी बांधेकुं.
 खज् (भ्वा. पर. स. सेट्-खजति) मधवुं, वलोववुं, मथी नाभवुं, आंदीवित करवुं. (भ्वा. पर. अक. सेट्-खजति) लूला थवुं, वंगडा थवुं.
 खज पुं. (खज्+अच्) रवैथो, कडली, पणी, यमथो, पयस्यन्तहितः सर्पियद्द्व निर्मथ्यते खजेः-वाभटे ३. अ० । डथो. (पुं. खज+कप्) खजक मंधनदंड, रवैथो.

खजप न. (खज्यते मथ्यते खज्+कर्मणि कप्) धी,
धृत.

खजल न. (खस्य जलम्) आकाशमांथी पउती ञकण,
आकाशमांथी पउतुं पाण्नी.

खजा स्त्री. (खज्+अ+टाप्) मथवुं, वल्लोववुं, मारी
नाजवुं, कउणी रमयो, पावणुं. (स्त्री. खजा+क+टाप्)
खजाका (स्त्री. खजैव स्वार्थे क वा अत इत्वम्)
खजिका ।

खजाक पुं. (खज्+आकन्) पक्षी.

खजित् पुं. (खेन शून्यभावनया जयति संसारम्
जि+क्विप्) ते नामनो अक औद्ध.

खज्योतिष् पुं. (खे ज्योतिरस्य) आगियो कीडो, जशूओ.
-खद्योतः ।

खज्ज् (भ्वा. पर. -खज्जति) लंगडावुं, लूडु थवुं, रडी-
रडीने थाडवुं- खज्जन् प्रभज्जनजनः पथिकः पिपासुः-
नै. १११२०७ ।

खज्ज त्रि. (खज्+अच्) लूडुं, लंगडुं- पादेन खज्जः ।
वायुः कट्याश्रितः सकथनः कण्डरायाक्षिपेद् यदा ।
खज्जस्तदा भवेज्जन्तुः पङ्गुसक्थनोर्द्वयोर्वधात् ॥ -
माधवाकरः । (त्रि. खज्जक स्वार्थे क) खज्जकः ।

खज्जकारि पुं. (खज्जकस्यारिः) धान्यनो अक प्रकार.

खज्जखेट पुं. (खज्जः इव खेटति गच्छति नृत्यत्रिव
भूमौ चरतीत्यर्थं खिट्+अच्) द्विवाणी धोडो, अंजन
पक्षी. (स्त्री. खज्ज+खिट्+अच्+ङीष्) अंजन
खज्जखेटो पक्षिणी.

खज्जखेल पुं. (खज्जः इव खेलति) उपरनी श०६
शुओ.

खज्जन पुं. (खज्ज्+ल्यु) द्विवाणी धोडो, अंजन पक्षी-
स्फुटकमलोदरखेलितखज्जनयुगमिव शरदि तडागम्+
गोत० ११. -नेत्रे खज्जनगज्जने-सा० ६०, -एको हि
खज्जनवरो नलिनीदलस्थः-शङ्कारतिलकम् ४।७,
(न. खज्ज-ल्यु) लूडु थाडवुं.

खज्जनक पुं. (खज्जन स्वार्थे क) द्विवाणी धोडो,
अंजन पक्षी.

खज्जनरत न. (खज्जनस्येव गोप्यं रतम्) तपस्वी
साधुओनुं गोप्य-रत-मैथुन.

खज्जना स्त्री. (खज्जन इवाचरति) अंजन पक्षीना
आकारनी अक पक्षिणी, अंजन पक्षीओनी जति.

खज्जनाकृति पुं. स्त्री. (खज्जन इवाकृतिर्यस्य यस्याः वा)
अंजन पक्षीना जेवी आकृतिवाणुं पक्षी-पक्षिणी. (स्त्री.
खज्जनस्याकृतिः) अंजन पक्षीनी आकृति.

खज्जनासन न. ते नामनुं अक आसन.

खज्जनिका स्त्री. (खज्जनस्तदाकारोऽस्त्यस्याः ठन्
टाप् च) अक जतनुं अंजननी आकृतिवाणुं पक्षी.

खज्जरीट पुं. (खज्ज इव ऋच्छति गच्छति ऋ+कीटन्)
द्विवाणी धोडो, अंजनपक्षी -तन्वी शरत् त्रिपथगापुलिने
कपोलौ, लोले दृशौ रुचिरचञ्चलखज्जरीटौ ॥ अमर०
११। (पुं. खज्जरीट स्वार्थे क) खज्जरीटकः ।

खज्जरीटी स्त्री. (खज्जरीट+ङीप्) अंजन पक्षिणी.

खज्जा स्त्री. ते नामनो अक छंढ.

खज्जार, **खज्जाल** पुं. (खजि आरन् कालन्) ते
नामना ऋषिओ.

खट् (भ्वा. पर. स. सेट्-खटति) छंछवुं, थाडवुं,
शोधवुं, तपास करवी.

खट पुं. (खट्+अच्) छण, घास, अराज, घास, अंधारियो
कूवो, कङ्, टांकणुं, कीडाणी.

खटक पुं. (खट्+कन्) वांकी वणेवो छथ, छूँछो छथ,
अत्रे पक्षनुं लज्ज जेडनार पुरूप, मूठी-मुष्टि.

खटकामुख पुं. (खटकस्येवामुखमत्र) बाण, अंछुक वगेरे
मारवानी तैयारी करती वपते थती छस्तमुद्र.

खटखादक पुं आनार, भक्षण करनार, कागडो,
शियाणवो, यतुष्पद पशु, कायनुं पात्र.

खटिक पुं. (खटोऽस्त्यस्य ठन्) मुष्टि, वांकी वणेवो
छथ, छूँछो छथ.

खटिका स्त्री. (खट्+अच्+टाप्) थाक, अडी -
खटिकाहस्तः स सदा गणयति कोटिमुहूर्तेन-
कलाविलासे २।२३ । काननुं छिद्र, सुगंधीवाणो-
अस.

खटिनी स्त्री. (खट्+इन्+ङीष्) थाक, अडी -न पतति
खटिनी ससंभ्रमाद् यस्य महद्गणनायाम्- हितो० ।

खटी स्त्री. (खट्+अच् गौरा० ङीष्) अडी, थाक -खटी
गौरखटी द्वे च गुणैस्तुल्ये प्रकीर्तिते ॥ -भावप्र० ।

खट्ट (चुरा. उभय. सक. सेट्-खट्टयति, खट्टयते)
ढांकवुं, आच्छादान करवुं.

खट्टका स्त्री. (खट्ट कर्मणि अच्) नानी जाटली, जाट.

खट्टन त्रि. (खट्टयते वियते शय्यादिभिः इति खट्ट्+ल्युट्)
वामन, छिगणुं, नीयुं.

खट्टा स्त्री. (खट्ट् कर्मणि अच् टाप्) ખાટલો, ખાટ.
 खट्टाका स्त्री. नानी ખાટલી.
 खट्टाश पुं. (खट्टः सन् अश्रुते अश् व्याप्तौ अच्) એક જાતનું જંગલી પ્રાણી, જંગલી બિલાડો. (स्त्री. खट्टास+ डीष्) खट्टाशी, खट्टासी બિલાડી.
 खट्टास पुं. (खट्ट इवासति दिप्यते अस् दीप्तौ अच्) खट्टाश शब्द જુઓ.
 खट्टि पुं. (खट्ट्+इन्) પ્રેતને ઉપાડી લઈ જવાની શય્યા, ઠાઠડી.
 खट्टिक त्रि. (खट्टनं आवरणं खट्टः स शिल्पत्वेनास्त्यस्य ठन्) જાળ વગેરેથી પક્ષીઓને મારનારો પારધિ.
 खट्टिका स्त्री. (खट्टी स्वार्थे क, संज्ञायां कन् वा अत इत्वम्) નાની ખાટલી, ઠાઠડી.
 खट्टेरक त्रि. (खट्ट्+कर्मणि एरक) નીચું, ઠીંગણું.
 खट्वा स्त्री. (खट्वाते निद्रालुभिः खट् आकाङ्क्षायाम् क्वन्) ખાટલો, ખાટ- અષ્ટાભિઃ કાષ્ઠખણ્ડેશ્ચ खट्वेति च प्रचक्षते ।
 खट्वाका स्त्री. (खट्वा+स्वार्थे अल्पार्थे वा क) ખાટલો, નાની ખાટલી.
 खट्वाङ्ग न. (खट्वायाः अङ्गम्) ખાટલો-ઢોલિયાનું એક અંગ, ઈસ, પાયો, સાલ વગેરે - વિચિત્રખટ્વાङ्गधरा नरमालाविभूषणा-मार्कण्डेय० ८७।६ । શિવનું એક અસ્ત્ર, પ્રાયશ્ચિત્ત જેને લાગ્યું હોય તેને ધારણ કરવાનું એક જાતનું પાત્ર. (પું.) તે નામનો સૂર્યવંશી એક રાજા.
 खट्वाङ्गदिलीप पुं. તે નામનો એક રાજા.
 खट्वाङ्गधर (खट्वाङ्गं धरति धृ+अच्) शिव. (त्रि.) ખટ્વાંગ ધારણ કરનાર.
 खट्वाङ्गभृत् पुं. (खट्वाङ्गं विभर्ति भृ+क्विप्) शिव, મહાદેવ. (त्रि.) ખટ્વાંગ ધારણ કરનાર.
 खट्वाङ्गमुद्रा स्त्री. તંત્રશાસ્ત્રોક્ત એક પ્રકારની મુદ્રા.
 खट्वाङ्गवन न. તે નામનું એક વન.
 खट्वाङ्गिन् पुं. (खट्वाङ्गं+इनि) शिव, મહાદેવ. (त्रि. खवाङ्ग+इनि) ખટ્વાંગ જેની પાસે હોય તે.
 खट्वाङ्गी स्त्री. (खट्वाङ्ग+डीष्) એક જાતનું પાત્ર-खट्वाङ्गी चीरवासा वा श्मश्रुलो विजने वने । - मनु० ११।१०५ ।
 खट्वारूढ त्रि. (खट्वायामारूढः) ખાટલા ઉપર ચઢેલ, નીચ, જાલમ, હલકટ, મૂર્ખ, અવળે માર્ગે જનાર-

वृत्स्त्वं पात्रेसमितैः खट्वारूढः प्रमादवान्-भट्टि० ५।१०, खट्विका सुखसंभूता शुक्ल-रक्तासिताम्बराः - युक्तिकल्पतरुः, तरछोडेલ, અવિનીત, પ્રમાદી.
 खट्विका स्त्री. (खट्वा+इ+कन्) નાનો ખાટલો, પલંગ, ઢોલણી.
 खड् (भ्वा. आ. स. सेट्-खण्डते) મંથન કરવું, ભાંગવું, ટુકડા કરવા. (चुरा. उभय. स. सेट्- खण्डयति, खण्डयते) કાપવું, ભેદવું, ફાડવું, ચીરવું. (न. खण्डयते- छिद्यते धान्ये पक्वे सति इति खड्+अप) એક જાતનું ઘાસ. પું. (खड्+अप) એક જાતનું પીણું - तक्रं कपित्थचाङ्गरी-मरिचाजाजि-चित्रकैः । -चक्रदत्तः, છાશની કઢી, તે નામે એક ઋષિ, કાપવું, કટકા કરવા, ભેદ.
 खडक न. (खड संज्ञायां कन्) ઠૂંઠું, ગાડ, સ્થાણું.
 खडकिका स्त्री. (खडक् इत्यव्यक्तं शब्दं करोतीति क्+ङ+डीष् ततः स्वार्थे कन् टाप् पूर्वह्रस्वश्च) પાછળનું બારણું, ગુપ્તદ્વાર, ખાનગી બારણું, નાની છાની ઉપલી બારી. (स्त्री. खडक्+क्+ङ+गौरी० डीष्) खडकी ।
 खडतू पुं. (खड्+अतू) બાહુ અને જંઘા વડે તરવું, બાહુ અને જંઘાનું આભરણ.
 खडयवागू स्त्री. (खडपक्वा यवागूः) એક જાતનું પીણું.
 खडयूष पुं. (खडपक्वो यूषः) પકવ છાશ.
 खडिक त्रि. (खडमस्त्यस्य ठन्) ખડ નામના ઘાસવાળું.
 खडिका, खडी स्त्री. (खडी+कन्, स्त्री. खड्+अप्+डीष्) खडी ચાક, ખડી.
 खडू स्त्री. (खड्+ऊ) मृतकनी शय्या, ઠાઠડી, બાહુ અને જંઘાનું આભરણ.
 खडूर त्रि. (खडमस्त्यस्य ऊरच) ખડવાળું.
 खडोन्मत्ता स्त्री. (खडेन उन्मत्ता) ખડ ઘાસથી ઉન્મત્ત થયેલ.
 खड्ग न. (खड्+गन्) लोढुं, लोभंड. (पुं. खडति भिन्नतीति खड्+गन्) गेंडाનું શીંગડું, તલવાર- न हि खड्गो विजानाति कर्मकारं स्वकारणम्-उद्भटः । गेंडो, તે નામે એક બૌદ્ધ, તે નામનું એક સુગંધી દ્રવ્ય.
 खड्गकोष पुं. (खड्गस्य कोषः) तलवारનું મ્યાન.
 खड्गचर्मधर पुं. (खड्गचर्म धारयति) ઢાલ-તલવાર ધારણ કરનાર સિપાહી યોદ્ધો વગેરે.

ખડ્ગટ પું. (ખડ્ગ ઇવ અટતીતિ અટ્+અચ્) એક જાતનો કાસડો, ધાસ.

ખડ્ગઘાત પું. (ખડ્ગસ્ય ઘાતઃ) તલવારનો પ્રહાર. -
ખડ્ગઘાતઃ ।

ખડ્ગધેનુ સ્ત્રી. (ખડ્ગસ્ય ગણ્ડકસ્ય ધેનુઃ પત્ની) ગેંડી, છરી.

ખડ્ગપત્ર ન. (ખડ્ગ ઇવ પત્રાણ્યસ્ય) એક જાતની વનસ્પતિ, જે પ્રસરનારી હોય છે. (ન. ખડ્ગસ્ય પત્રમ) તલવારનું પાનું.

ખડ્ગપરીક્ષા સ્ત્રી. (ખડ્ગસ્ય પરીક્ષા) તલવારની પરીક્ષા.

ખડ્ગપાણિ પું. (ખડ્ગઃ પાણૌ યસ્ય) જેના હાથમાં તલવાર હોય છે તે.

ખડ્ગપાત્ર ન. (ખડ્ગશૃંગ્લકૃતં પાત્રમ્) ગેંડાના શીંગડાનું બનાવેલું પાત્ર.

ખડ્ગપિધાન ન. (ખડ્ગસ્ય પિધાનમ્) તલવારનું મ્યાન. -ખડ્ગપિધાનકમ્ ।

ખડ્ગપુત્રિકા સ્ત્રી. (ખડ્ગસ્ય પુત્રિકેવ) નાની છરી, નાની તલવાર- ખડ્ગપુત્રી ।

ખડ્ગપુરી સ્ત્રી. (જૈ પ્રા. ખગપુરા) સુવલ્ગુ વિજયની મુખ્ય રાજધાની.

ખડ્ગપ્રહાર પું. (ખડ્ગસ્ય પ્રહારઃ) તલવારનો માર, તલવારનો પ્રહાર.

ખડ્ગફલ પું. (ખડ્ગસ્ય ફલમ્) તલવારનું મ્યાન. -ખડ્ગફલકઃ ।

ખડ્ગમાંસ ન. (ખડ્ગસ્ય માંસમ્) ગેંડાનું માંસ.

ખડ્ગમુદ્રા સ્ત્રી. (ખડ્ગસ્ય મુદ્રા) એક જાતની મુદ્રા.

ખડ્ગલેખા સ્ત્રી. (ખડ્ગાનાં લેખા) તલવારની રેખા.

ખડ્ગરાટ્ પું. (ખડ્ગ રાટ્) ઢાલ, બૌદ્ધ મતનો સાધુ.

ખડ્ગવત્ ત્રિ. (ખડ્ગ+મતુપ) તલવારવાળું.

ખડ્ગાધાર પું. (ખડ્ગસ્યાધાર ઇવ) તરવારનું મ્યાન.

ખડ્ગાભિહત ત્રિ. (ખડ્ગેન અભિહતઃ) તલવારે મારેલું, ખડ્ગવડે કાપેલું.

ખડ્ગામિષ ન. (ખડ્ગસ્યામિષમ્) ગેંડાનું માંસ.

ખડ્ગા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ખગ્ગા) આવર્ત વિજયની મુખ્ય રાજધાની.

ખડ્ગારીટ પું. (ખડ્ગં ઋચ્છતીતિ ઋ+કૌટન્ નિપાતનાત્ પૂર્વવૃદ્ધિઃ) ઢાલ. (ત્રિ.) તલવારની ધારા જેવું વ્રત ધારણ કરનાર.

ખડ્ગિક પું. (ખડ્ગ+ઇક) માંસ વેચનાર, પારધિ, ભેંસના દૂધનું ફીણ.

ખડ્ગિધેનુ(કા) સ્ત્રી. (ખડ્ગિની ધેનુઃ) એક જાતની ગેંડી.

ખડ્ગિન્ પું. (ખડ્ગઃ તદાકારં શૃંગ્લમસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ગેંડો, મહાદેવ, મંજૂધૌષ. (ત્રિ. ખડ્ગઃ અસ્યાસ્તિ ઇતિ) તલવારવાળું -સુસ્રધરોઽથ સત્રહ્ય ધન્વી ખડ્ગી ધૃતે-
ષુધિઃ-ભાગ૦ ૮૧૫૮ ।

ખડ્ગિમાર પું. (ખડ્ગિનં મારયતિ મૃ+ણિચ્+અણ) તલવારના જેવા પાંદડાવાળો એક જાતનો વેલો જેને ખાવાથી ગેંડાનું મૃત્યુ થાય છે.

ખડ્ગીક ન. (ખડ્ગે તત્કર્મણિ કુશલઃ ઈક્) દાતરડું.

ખણ્ડ (ચુરા૦ પર. -ખણ્ડયતિ, ખણ્ડિતઃ) તોડવું, કાપવું, ટુકડે ટુકડા કરવા, નાશ કરવો -રજનીચરનાથેન ખણ્ડિતં તિમિરે નિશિ-હિતો૦ ૩૧૧૧ ।

ખણ્ડ પું. (ખિડ+ઘચ્) કટકો, ટુકડો, ભાગ, સંચળખાર, એક જાતનો મણિનો દોષ, યોગવિશેષ -ખાનુકો નારદેવશ્ચ ખણ્ડઃ કાપાલિકસ્તથા-હઠયોગપ્રદીપિકા ૧૮ । ખાંડ. (ન.) સાકર -ખણ્ડં તુ મધુરં વૃષ્યં ચક્ષુષ્યં વૃહણં હિમમ્-ભાવપ્ર૦ । બિરુલવણ, કાળું મીઠું (પું. ન.) એક ભાગ -ધૃતશૃંગ્લવિભિન્નાશ્ચ ખણ્ડખણ્ડં યયુર્ધનાઃ-માર્કણ્ડેય૦ ૮૩૧૨૬ । -દિવઃ કાન્તિમત્ ખણ્ડમેકમ્- મેઘ૦ ૩૦. । (ત્રિ.) ખંડિત, ભાંગી ગયેલ, ટુકડા થયેલ.

ખણ્ડક પું. (ખણ્ડક+ખવુલ્ ખણ્ડેન નિર્વૃત્તાદિ ઋધ્યાદિ ક વા) ખાંડમાંથી બનાવેલી ખડી સાકર, ટુકડો, કટકો, ખાંડ, (ત્રિ.) કાપનાર, ટુકડા કરનાર.

ખણ્ડકથા સ્ત્રી. (ખણ્ડઃ ખણ્ડિતા કથા) નાની કથા, નાની વાર્તા.

ખણ્ડકર્ણ પું. (ખણ્ડ ઇવ કર્ણઃ કન્દો યસ્ય) એક જાતનો કન્દ, સંકરકન્દ.

ખણ્ડકાઘલોહ પું. ચક્રદત્તે કહેલું એક પ્રકારનું ઔષધ. **ખણ્ડકાલુ** પું. (ખણ્ડ ઇવ કાયતિ કૈ+ક ખણ્ડકશ્ચાસૌ આલુશ્ચ) શકરકંદ, શકરિયા -ખણ્ડકાલુકમ્ ।

ખણ્ડકાવ્ય ન. (ખણ્ડં કાવ્યમ્) 'મેઘદૂત' જેવું નાનું કાવ્ય -ખણ્ડકાવ્યં ભવેત્ કાવ્યસ્યૈકદેશાનુસારિ ચ -સા૦ ૬૦ ૫૩૪ ।

ખણ્ડકુષ્માણ્ડક પું. (ખણ્ડેન પક્વં કુષ્માણ્ડમત્ર કપ્) તે નામનું એક ઔષધ.

खण्डखर्जूर न. (खण्डेन पक्वं खण्ड इव स्वादु वा खर्जूरम्) अेकं ज्ञातनुं स्वादिष्टं भूषूर.

खण्डज पुं. (खण्ड इव जायते जन्+ङ) गौण.

खण्डजोद्भवज पुं. (खण्डज उद्भवोऽस्य तस्माज्जायते जन्+ङ) अेकं प्रकारनीं भांड.

खण्डताल पुं. (खण्डेन वाद्यांशभेदेन निर्वृत्तस्तालः) संगीतशास्त्रे प्रसिद्धं अेकं प्रकारनीं ताल -द्रुतमेकं भवेद् यत्र खण्डतालः स उच्यते । अपरं नियमं विना-सङ्गीतदामोदरे ।

खण्डधारा स्त्री. (खण्डे एकदेशे धारा यस्याः) कतर.

खण्डन न. (खण्डि भावे ल्युट्) कापुं, छेदपुं -घटय भुजबन्धनं जनय रदखण्डनं देहि पदपल्लवमुदारम्-गोतगो० ।, भेदपुं, निराकरणं करपुं, भणवो- भंड, सामनो, अभिप्राय-युक्ति वगेरे तोडी नाभवां ते, सरभुं नडि करी देपुं. (त्रि. खण्ड् कर्तरि+ल्युट्) भंडनं करनार, भंडितं करनार-स्मरगरलखण्डनं मम शिरसि मण्डनम्-गीतगोविन्दे । -रसखण्डनवर्जितम्-रघु० ९।३६ ।

खण्डनखण्डखाद्य न. (खण्डनं पदार्थस्य निर्वचनीयताः-निराकरणं खाद्यम् खण्ड इव) श्रीउर्ध्वं प्रक्षीतं ते नामनो वेदान्तनो अेकं ग्रंथ.

खण्डनरत त्रि. (खण्डने रतः) भंडनं करवाभां आसक्त.

खण्डना स्त्री. (खण्डन+अ) भंडनं करपुं, भेदपुं, तोडपुं.

खण्डनीय त्रि. (खण्ड्+अनीयर्) भंडनं करवा योऽय.

खण्डपत्र न. पांडेडानीं समूह.

खण्डपरशु पुं. (खण्डयतीति खण्डः परशुरस्य) शिव, महादेव, -सुधन्वा खण्डपरशुर्दारुणो द्रविणप्रदः - महा० १६।१४९।७४, -महेश्वर्यं लीलाजनितजगतः खण्डपरशोः - गङ्गा० १, परशुराम, विष्णु.

खण्डपर्शु पुं. (खण्डः पर्शुरस्य) भलभपट्टी करनारी, शिव, परशुराम, राहु, भांगेवा दंतवाणी डायी.

खण्डपाल पुं. (खण्डं पालयति स्वशिल्पसाधनतया पालि+ण्वुल्) कंठेष्ट, डलवाध-मीडार्थं भनावनार.

खण्डप्रलय पुं. (खण्डस्य प्रलयः) पृथ्वी वगेरे भंडनो प्रलय, अमुक भागनो नाश.

खण्डफण पुं. (खण्डा खण्डिता फणाऽस्य) अेकं ज्ञातनो सर्प.

खण्डमण्डल पुं. (खण्डः खण्डितः मण्डलः) वर्तुल गौणकारनी अेकं भाग, असंपूर्णं गौण, असंपूर्णं भंडल. (त्रि. खण्डो मण्डलो यस्य) जेने संपूर्णं भंडल नथी ते, अपूर्णं भंडलवाणुं.

खण्डमोदक पुं. (खण्ड इव मोदयति मुद्+णिच्+ण्वुल्) अेकं ज्ञातनीं भांड, साकर, यवासशर्करा.

खण्डर त्रि. (खण्ड+चतुरध्याम् अश्मादि० र) भंडनी पासेनी प्रदेश वगेरे.

खण्डल पुं. न. (खण्डं लाति ला+क) भंडने धारण करनार.

खण्डलवण न. (खण्डं च तल्लवणं च) काणुं मीडुं, बिडुलवण, संयणभार.

खण्डशर्करा स्त्री. (खण्ड इव शर्करा) अेकं ज्ञातनीं साकर.

खण्डशस् अव्य. (खण्ड+शस्) कटके कटका, भंडे भंड, टुकडे टुकडा.

खण्डशाखा स्त्री. (खण्डा खण्डिता शाखाऽस्याः) अेकं ज्ञातनो वेलो, मडीषवल्ली.

खण्डसर पुं. (खण्ड इव सरति सू+अच्) अेकं ज्ञातनीं साकर.

खण्डाभ न. (खण्डं च तदभ्रं च) कपायेल वाडण, वीभरायेलुं वाडणुं, दंतमां पडेल क्षतविशेष.

खण्डामलक न. (खण्डं खण्डितमामलकम्) आंभणानुं यूर्ण, साकरमां पकवेला आंभण.

खण्डाली स्त्री. (खण्डं पद्मादिखण्डमालाति आ+ला+क गौरा. डीप्) तलावडी, नानुं सरोवर, (खण्डं दन्तन-खादिखण्डनमालाति आ+ ला+क+डोष्) काभी स्त्री, तेलनुं अेकं भाप.

खण्डिक पुं. (खण्ड+अस्त्यर्थे ठन्) वटाशा ते नामना अेकं ऋषि, भगल, कडाई -त्रिपुटः खण्डिकोऽपि स्यात् कथ्यन्ते तद्गुणा इति ।

खण्डिक त्रि. (खण्ड्+इकन्) डीपायमान थयेल, डोध पाभेल. -खण्डिकोपाध्यायः शिष्यस्य चपेटिकां ददाति -महाभाष्यम् ।

खण्डिकादि पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्धं अेकं शब्दगण -खण्डिक, वडवा, क्षुद्रक, भिक्षुक, शुक्र, उलूक, श्वत्, अहन, युगवरत्न, हलबन्ध ।

खण्डित त्रि. (खण्डि+क्त) छेदेल, कापेल, भंडनं करेल, -चन्द्रे कलङ्कः सुजने दरिद्रता विकासलक्ष्मीः कमलेषु चञ्चला । मुखेऽप्रसादः सधनेषु सर्वदा यशो विधातुः कथयन्ति खण्डितम् -शब्दार्थचिन्ता० कपायेल अंगवाणुं, भोडवाणुं, सामुं थयेलुं, वीभराई गयेलुं, विश्वासघात करेलुं -खण्डितयुवतिविलापम् -गीत० ८. ।

ખણ્ડિતવ્રત ત્રિ. (ખણ્ડિતં વ્રતમસ્ય) જેનું વ્રત ખંડિત થયું હોય તે.

ખણ્ડિતા સ્ત્રી. (ખણ્ડ+ક્ત+ટાપ્) તે નામની એક નાયિકા કે જે પોતાનો નાયક બીજી યુવતીમાં મુગ્ધ થયેલો જોઈ ઈર્ષ્યા કરે તે -પાશ્વમેતિ પ્રિયો યસ્યા: અન્યસંભોગવિદ્વિત: । સા ખણ્ડિતેતિ કથિતા ધીરેરીર્ષ્યાકષાયિતા-સાં ૬૦ ૩૮૩

ખણ્ડિતાશંસ ત્રિ. (ખણ્ડિતા આશંસા યસ્ય) નાઉમેદ થયેલું, જેની આશાઓ ખંડિત થયેલી હોય તે.

ખણ્ડિન્ ત્રિ. (ખણ્ડ+ણિનિ) ખંડ કરનાર, કાપનાર, છેદનાર. (પું.) ખંડવાળું.

ખણ્ડિની સ્ત્રી. (ખણ્ડિન્+ડીપ્) પૃથ્વી, ભૂમિ.

ખણ્ડી સ્ત્રી. (ખણ્ડ+ડીષ્) જંગલી મગ, રાનીમગ.

ખણ્ડીર પું. (અપકૃષ્ટા ખણ્ડી+ર) પીળા મગ.

ખણ્ડુ ત્રિ. (ખણ્ડયતીતિ ખંડિ+ડ) ખંડક, ખંડન કરનાર

ખણ્ડ્ય ત્રિ. (ખણ્ડ+યત્) ખંડન કરવા યોગ્ય.

ખતમાલ પું. (ખે તમાલ ઇવ) ધૂમાડો, મેઘ.

ખદ્ (ખ્વા. પર. સેટ્ અ-ખદતિ) સ્થિર થવું, સ. વધ કરવો, ખાવું, બક્ષણ કરવું, મારી નાખવું, ચુરા. પર સ. સેટ્-ખાદયતિ) ઢાંકવું, આચ્છાદન કરવું.

ખદ પું. (ખદ્+અપ્) સ્થિરતા, સ્થિરપણું.

ખદિકા સ્ત્રી. (ખે આકાશં દીયતે દો ખણ્ડને ઘઞથે ક્ ટાપ્ તત: સંજ્ઞાયાં કન્) ડાંગર, શેકેલી ડાંગર.

ખદિર પું. (ખદ્+કિરચ્) ખેરનું ઝાડ, ઈંદ્ર, ચંદ્ર, કપૂર, તે નામે એક ઋષિ.

ખદિરક ત્રિ. (ખદિર તન્નિર્વૃતાદો ફક્) ખેરમાંથી બનેલ ઔષધાદિ, ખેર વડે બનેલ.

ખદિરપત્રિકા, ખદીરપત્રી સ્ત્રી. (ખદિરસ્ય પત્રમિવ પત્રમસ્યા: કપ્) રીસામણીનો વેલો, લજ્જલુ વેલ, એક જાતનો ખેર.

ખદિરસાર, ખદિરોદ્ભૂત પું. (ખદિરદ્રુમસ્ય સાર:-ખદિરાદુદ્ભૂત:) ખેરસાર.

ખદિરા સ્ત્રી. (ખદિરસ્તપત્રાકારોડસ્ત્યસ્યા: પત્રે અચ્ ટાપ્ ચ) લજ્જલુનો વેલો.

ખદિરિકા સ્ત્રી. (ખદિર: ખદિરસસમરસોડસ્ત્યસ્યા: ઠન્) લાખ, રીસામણીનો વેલો.

ખદિરી સ્ત્રી. (ખદ્+કિરચ્+ડીપ્) રીસામણીનો વેલો.

ખદિરોપમ પું. (ખદિર: ઉપમા યસ્ય) બાવળનું ઝાડ.

ખદૂરક પું. (ખદ્ વા ઊરચ્ સંજ્ઞાયાં કપ્) તે નામનો એક ઋષિ. (ત્રિ.) નીચું, ઠીંગણું.

ખદૂરવાસિની સ્ત્રી. (ખે આકાશં દૂરે વસતિ વસ્+ણિનિ) બૌદ્ધમતમાં મનાયેલી શક્તિ પૈકી એક શક્તિ.

ખદ્ય ત્રિ. (ખદ્+યત્) સ્થિરતાના હિતનું.

ખદ્યપત્રી સ્ત્રી (ખદે સ્થૈર્યે હિતમ્ ગવાં યત્, ખદ્યં પત્રમસ્ય ગૌરી. ડીપ્) ખેર.

ખદ્યોત પું. (ખે દ્યોતતે ખમાકાશં દ્યોતયતીતિ વા દ્યુત્+અચ્) પતંગિયું, આગિયો -ખદ્યોતાલી વિલસિતં નિષાં વિદ્યુદુન્મેષદષ્ટિમ્-મેઘં ૮૧, -વિજ્ઞાપ્યં પરમગુરો: કિય દિવ સવિતુરિવ ખદ્યોતૈ: । -ભાગં ૬૧૧૬।૪૬, કીડો, સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

ખદ્યોતક પું. (ખદ્યોત ઇવ કાયતિ કૈ+ક) ઝેરી ફળવાળું ઝાડ, સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

ખદ્યોતન પું. (ખમાકાશં દ્યોતયતિ દ્યુત્+ણિચ્+લ્યુ) સૂર્ય, આકાશનું ઝાડ.

ખદ્યૂપ પું. (ખમાકાશં ધૂપયતિ ધૂપ+અણ્ ઉપ. સ.) લાકડાનું કરેલું બાણ, એક જાતનું અસ્ત્ર, અગ્નિની શિખા સાથે આકાશમાં જનાર પદાર્થ-હવાઈ. - ઉક્ષાંપ્રચકુર્નગરસ્ય માર્ગાન્ ધ્વજાન્ બલન્ધુર્મુમુચુ: ખદ્યૂપાન્ -મદ્દિં ।

ખન્ (ખ્વા. ઉભય. સ. સેટ્-ખનતિ, ખનતે) ખણવું, -ખનન્નાખુબિલં સિંહ:-પગ્ચં ૩૧૭, ખોદવું, દુખવવું. અભિ+ખન્ ચારે બાજુ ખોદવું. અવ+ખન્ નીચે ખોદવું. આ+ખન્ ચોતરફ ખોદવું. ઉદ્+ખન્ ઉપાડી નાખવું, ઉખાડી નાખવું. -બજ્જાનુત્ખાય તરસા-રઘું ૪।૩૬. નિ+ખન્ મૂકવું, સ્થાપવું -ઉનદ્વિવર્ષં નિખનેત્-યાજ્ઞં ૩૧, - વસુધાયાં નિચક્ષતુ: -રઘું ૧૨।૩૦, -નિચક્ષાન જયસ્તમ્બાન્ -રઘું ૪।૩૬. નિસ્+ખન્ કાઢવું, બહાર કરવું. નિર+ખન્ કાઢવું, બહાર કરવું. પરિ+ખન્ ચોતરફ ખોદવું. વિ+ખન્ વિશેષ કરીને ખોદવું.

ખનક પું. (ખન્+વુન્) ઉંદર, ખાતર પાડનાર ચોર, સોના વગેરેની ખાણ, સોનાની ખાણને જાણનાર, જમીનમાં રહેલા નિધિને જાણનાર. -વિદુરસ્ય સુહત્ કશ્ચિત્ ખનક: કુશલો નર: -મહાં ૧૧૪૮।૧, (ત્રિ.) ખોદનાર, ખાણ ખોદનાર, ફોડનાર, તોડનાર.

ખનત્ ત્રિ. (ખન્+શત્) ખણવું, ખોદવું, ફાડવું, તોડવું.

खनपान पुं. ते नामनी ऐक अनुवंशी क्षत्रिय. -खनमानः ।
खनयित्री स्त्री. (खन्+णिच् वृद्धयभावः तृच्+ङीप्) ते नामनुं ऐक उधियार, अस्त्रविशेष.
खनि स्त्री. (खन्+इन्) सुवर्ष वगेरेनी भाष. -उत्खातशत्रुं वसुधोपतस्थे रत्नोपहारैरुदितैः खनिभ्यः -रघु० १८।२२ । आधार, भाडो, पृथ्वीनुं विदारण.
खनित् त्रि. (खन्+तृच्) जोदनार, भजनार.
खनित्र न. (खन्+इत्रच्) कीटाणी -केचत् खनित्रैर्विभिदुः सेतुप्राकारगोपुरान् - भाग० ७।२।१५ । पावडो. खनित्रकम् ।
खनित्रिम त्रि. (खननेन निर्वृत्तम् खन् भावे क्तिमप्) जोदवाथी करेव, थयेव.
खनित्वा अव्य. (खन्+त्वा) जोदीने, भषीने.
खनिनेत्र पुं. ते नामनी ऐक ईश्वकुवंशनी ऐक राज्ञ.
खनी स्त्री. (खन्+इन्+ङीप्) सुवर्ष वगेरेनी भाष, आधार, पृथ्वीनुं विदारण, जोदेल भाडो.
खन्य त्रि. (खन् वेदे नि. यत्) जोदवा यो०य.
खपुर पुं. (खं पिपति उच्चतया पू+क) सोपारीनुं जाड, ऐक जातनी मोध, वाघनभनुं जाड, लसण, आमवायु, ऐक जातनुं सुगंधी घास. (त्रि.) आणसु. (न.) आकाशमां उदय पामेल अशुभ सूयक गंधर्वनगर - उदगादिपुरोहितनृपबलपतियुवराजदाषदं खपुरम्-बृहत्संहिता ३६ अ० । आकाशगामी ऐक दैत्यनगर, हरिश्चंद्रनी नगरी-शडेर.
खपुष्प न. आकाशपुष्प. (असंभव यार वस्तुओ-) मृगतृष्णाम्भसि स्नातः शशशृङ्गधनुर्धृतः । एष वन्ध्यासुतो याति खपुष्पकृतशेखरः ॥ -सुभा० ।
खवाष्प पुं. (खस्य वाष्पम्) भरक, जाकण, डिमकण.
खभ्रान्ति पुं. (खे आकाशे भ्रान्तिभ्रमणं यस्य) समणी, समडी. (स्त्री.) समणी, मादल.
खमणि पुं. (खस्य मणिः) सूर्य, आकडानुं जाड.
खमोलन न. (खानामिरिन्द्रियाणां मीलनम्) तंद्र, आणस, सुस्ती.
खमूर्ति स्त्री. (खस्य मूर्तिः) आकाशनी मूर्ति-स्व३प, ब्रह्मनुं स्व३प. (पुं. खं मूर्तिरस्य) शिव-मडाटेव.
खमूलि स्त्री. (खं शून्यभूतं मूलमस्याः) पाषी ७प२ उत्पन्न थती ऐक जातनी वनस्पति, मूल विनानी वनस्पति, कुम्भिका. (स्त्री. खमूलि+स्वार्थे क+टाप्) खमूलिका । (स्त्री. खं मूलमस्याः डीष्) खमूली ।

खमेघाख्य न. अत्रक नामनी धातु.
खम्ब (ध्वा. पर. स. सेट्-खम्बति) गमन करवुं, जवुं.
खर पुं. (खं मुखकुहरं-छिद्रं अतिशयेनास्यास्ति ख+र) गधेडो -परीवादात् खरो भवति ध्वा वै भवति निन्दकः-मनु० २।२०१ । अथ्य२- उष्ट्रयानं समारुह्य खरयानं तु कामतः । -मनु० ११।२० । ते नामनी ऐक राक्षस-रावणनी भाई- वधं खरत्रिशिरसे रुत्यानं रावणस्य च-रामा० १।३।२० । रींगण्डीनुं जाड, कागडो, कंकपक्षी, टीटोडुं पक्षी, साठ वर्षमानुं ऐक वर्ष, सूर्यनी ऐक पार्श्वयर, पश्चिम द्वारनुं धर, तीक्ष्ण स्पर्श, कठोर- देहि खरनयनशरघातम्-गीत० । निष्ठुर, स्पर्श, धाम, धमासो नामनी वनस्पति, (न. खाय अन्तरिन्द्रियाय खस्य वा तीव्रतारूपगुणं राति ख+रा+क) तीव्र- न खरो न च भूयसा मृदुः पवमानः पृथिवीरुहानिव-रघु० ८।१ । तीक्ष्णता, कठोरता, गरमी. (त्रि. ख+रा+क) कठिन, कठण तीक्ष्ण, उग्र, गरम, घातकी, दुष्ट, वामन, ईंगणुं, सत्य प्रतिशावाणुं, जोभरा साधवाणुं, व्यवहारकुशण.
खरकर पुं. (खरस्तीव्रः करोऽस्य) सूर्य, आकडानुं जाड.
खरकाष्ठिका स्त्री. (खरमुग्रं काष्ठं यस्याः कप् कापि अत इत्वम्) बला नामनी औषधि.
खरकुटि स्त्री. (खरा तीव्रा क्षुरवत्त्वात् कुटिः) उजामनुं धर, उजामनी दुकान. खरस्य कुटिः -गधेडानुं स्थण. स्त्री. खरकुटी ।
खरकोण पुं. (खर+कुण+अच्) कपिंजल पक्षी, तेतर पक्षी.
खरकोणी स्त्री. (खरकोण+ङीष्) कपिंजल पक्षीनी तेतर पक्षीणी.
खरक्वाण पुं. (खर+क्वाण्+अच्) ऐक जातनुं पक्षी.
खरगन्धनिभा स्त्री. (खरगन्धेन नितरां भाति) ऐक जातनी वनस्पति, नाशवल्ली, नागरवेव.
खरगन्धा स्त्री. (खरो गन्धो यस्याः) नागरवेव.
खरगृह न. (खराणां गृहम्) गधेडां बांधवानो तबेलो, उजामनुं धर- खरगेहम् ।
खरघातन पुं. (खरं उग्ररोगं तन्नामराक्षसं वा घातयति हन्+णिच् +ल्यु) नागकेसर नामनी वनस्पति, दशरथि श्रीराम- खरं तन्नाम्ना प्रसिद्धं राक्षसं घातयतीति श्रीरामचन्द्रः ।

ખરચ્છદ પું. (ખર: છદ: પત્રમસ્ય) એક જાતનું તૃણ
 ધાસ, એક જાતનું બરુ, સાગનું વૃક્ષ.
ખરજુ ત્રિ. (ખરં જીર્વતિ જૃ+પા. કુ) તીવ્ર ગતિવાળું.
ખરણ્ટ ત્રિ. (જૈ. પ્રા. ખરણ્ટ) તિરસ્કારક, અશુચિ
 પદાર્થ.
ખરણ્ટન ન. (જૈ. પ્રા. ખરણ્ટન) પ્રેરણા.
ખરણ્ટના સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ખરણ્ટના) નિંદા, તિરસ્કાર,
 અપમાન.
ખરણસ ત્રિ. (ખરસ્ય નાસેવ ખરા વા નાસિકા યસ્ય)
 ગદેડાના જેવા નાકવાળું, તીક્ષ્ણ નાકવાળું. (ત્રિ.)
 ખરણસ: ।
ખરત્વચ્ સ્ત્રી. (ખરા ત્વગસ્ય) એક જાતનો રીસામણીનો
 વેલો.
ખરદણ્ડ ન. (ખર: ઉગ્ર: કણ્ટકાવૃતત્વાદ્ દણ્ડોડસ્ય)
 કમળ.
ખરદલા સ્ત્રી. (ખરં દલં યસ્યા:) એક જાતના ઉંબરાનું
 ઝાડ જેને કાષ્ઠોદુમ્બર કહે છે.
ખરદૂષણ પું. (ખરમુગ્રં દૂષણં માદકતાજનકશેષો યસ્ય)
 ધતુરાનું ઝાડ. (પું. દ્વિ.) ખર અને દૂષણ નામના બે
 રાક્ષસ ભાઈઓ. (ત્રિ.) તીક્ષ્ણ દોષવાળું, ઘણા
 દોષવાળું.
ખરધાર ત્રિ. (ખરા ઉગ્રા ધારાડસ્ય) તીવ્રધારવાળું, ઉગ્ર
 ધારવાળું.
ખરધ્વંસિન્ પું. (ખરં ખરનામાનં રાક્ષસં ધ્વંસયતિ
 ધ્વંસ્+ણિચ્+ ણિનિ) દાશરથિ શ્રીરામચંદ્ર.
ખરધન્વનિકા સ્ત્રી. એક જાતની વનસ્પતિ-નાગરવેલ.
ખરનાદ પું. (ખરસ્ય નાદ:) ગદેડાનો અવાજ.
ખરનાદિન્ ત્રિ. (ખરં નદતિ નદ્+ણિનિ) તીવ્ર શબ્દ
 કરનાર, ગદેડાના જેવો અવાજ કરનાર.
ખરનાદિની સ્ત્રી. (ખરનાદિન્+ડીષ) એક જાતનું સુગંધી
 દ્રવ્ય, રેણુકા નામનું એક સુગંધી દ્રવ્ય.
ખરનાલ ન. (ખરં નાલમસ્ય) કમળ.
ખરપ પું. (ખરં પિબતિ પા+ક) તે નામના એક ઋષિ.
ખરપત્ર પું. (ખરાણિ પત્રાણ્યસ્ય) એક જાતની વનસ્પતિ,
 સાગનું ઝાડ, એક જાતની રાતી તુલસી.
ખરપત્રક પું. (ખરપત્ર+કન્) તિલકવૃક્ષ નામનું એક
 વૃક્ષ.
ખરપત્રી સ્ત્રી. (ખરં પત્રમસ્યા: ગો: ડીષ) ગોજિહ્વા
 નામનું વૃક્ષ, કાકોદુમ્બરિકા નામની વનસ્પતિ.

ખરપરુષ ત્રિ. (જૈ. પ્રા. ખરપરુસ) ધણું કઠોર.
ખરપાત્ર ન. (ખરં પાત્રમ્) લોઢાનું વાસણ.
ખરપાદાઢય પું. (ખરૈ: પાદૈ: આઢ્ય:) કોઠાનું ઝાડ,
 કોઠનું વૃક્ષ.
ખરપાલ પું. કાષ્ઠપાત્ર, લાકડાનું પાત્ર.
ખરપુષ્પ પું. (ખરં પુષ્પમસ્ય) વનસ્પતિ મરવો.
ખરપુષ્પા સ્ત્રી. (ખરાણિ પુષ્પાણ્યસ્યા:) એક જાતની
 તુલસી- સ્ત્રી. ખરપુષ્પિકા, ખરપુષ્પી ।
ખરપ્રિય પું. (ખરો ધાન્યકલાવાદિશસ્યમર્દનસ્થાનં
 પ્રિયોડસ્ય લસ્ય ર:) કબૂતર, પારેવું. (સ્ત્રી.) ખરપ્રિયા ।
ખરમજ્જ ત્રિ. (ખરં જયતિ મસ્જ્+ર) અત્યંત શુદ્ધ
 કરનાર, સાફ કરનાર.
ખરમજ્જરિ સ્ત્રી. (ખરા મજ્જરી યસ્યા:) અઘાડો નામની
 વનસ્પતિ- (સ્ત્રી) ખરમજ્જરી -દુષ્ટવ્રણપ્રશમનં કફના-
 ડીવ્રણાપહમ્ । -વૈદ્યકચક્રપાણિસંગ્રહે ।
ખરમુખ પું. (જૈ. પ્રા. ખરમુહ) ખરમુખ નામે એક
 અનાર્થ દેશ.
ખરમુખિકા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ખરમુહા) વાઘવિશેષ, કાઠલા.
 (સ્ત્રી.) ખરમુખી ।
ખરયાન ન. (ખરેણ યામ્) ગદેડાનું વાહન.
ખરરોમન્ ત્રિ. (ખરં રોમાડસ્ય) કઠણ રુવાંટાવાળું.
 (પું.) તે નામનો એક નાગ.
ખરરોમન્ ત્રિ. ખરરોમન્ શબ્દ જુઓ -ખરલોમા ।
ખરવલ્લિકા સ્ત્રી. (ખરા વલ્લી સૈવ સ્વાર્થે ક) નાગબલા
 નામની વનસ્પતિ-નાગરવેલ- ખરવલ્લી ।
ખરશબ્દ પું. (ખર: ઉગ્ર: શબ્દો યસ્ય) ટીટોડું પક્ષી,
 ગદેડાનો શબ્દ, ઉગ્ર શબ્દ. (ત્રિ. ખર ઉગ્ર શબ્દો
 યસ્ય) તીક્ષ્ણ શબ્દવાળું.
ખરશાક પું. (ખરં શાકમસ્ય) ભારંગી નામની વનસ્પતિ.
ખરશાલ ન. (ખરાણાં શાલા) ગદેડાનો તબેલો, ગદેડાં
 બાંધવાનું સ્થળ. (સ્ત્રી.) ખરશાલા (ત્રિ. તત્ર જાત:)
 ગદેડાના તબેલામાં ઉત્પન્ન થનાર.
ખરસોનિ સ્ત્રી. (ખે આકાશે રસમૂનયતિ ઝનિ ઇનિ) તે
 નામનો એક વેલો, લોહિકા લતા.
ખરસોન્દ પું. (ખં શૂન્યભૂત: રસોન્દ: રસવલ્લેદનમત્ર)
 લોઢાનું પાત્ર.
ખરસ્કન્ધ પું. (ખર: સ્કન્ધોડસ્ય) પ્રિયાલ વૃક્ષ.
ખરસ્કન્ધા સ્ત્રી. (ખરસ્કન્ધ+સ્ત્રિયાં ટાપ્) ખજૂરી.
ખરસ્વર ત્રિ. (ખર: સ્વરો યસ્ય) તીક્ષ્ણ શબ્દવાળું.

खरस्वरा स्त्री. (खरं खरति उपतापयति स्वर+अच्)
वनमादिकां नामे लता.

खरा स्त्री. (खमाकाशं लाति ला+क+लस्य+रः) देवताऽ
नामनु वृक्ष. (स्त्री. खरमागिरति आ+गृ+अच् गौ.
डौष्) खरागरी -खरागरी कदम्बश्च खुड्डाको
देवताडकः- वैद्यकरत्नमाला ।

खराब्दाङ्कुरक न. (खराब्दात् तीव्रगर्जनमेधात्
अङ्कुरयति अङ्कुरि+ ण्वुल्) वैदुर्य भक्षि.

खरालक पुं. (खर+अल्+ण्वुल्) लोभं.डी भाष.
पुं. खरालिकः ।

खरांशु पुं. (खरः अंशुर्वस्य) सूर्य, आकडानुं आऽ.

खराश्वा स्त्री. (खरैः अशयते भुज्यते अश् भोजने
वा) अेक जातनो वेले, मधुरशिष्मा-रुद्रश्टा लता.

खराह्वा स्त्री. (खरं तीव्र गन्धमाह्वयति आ+ह्वे+क)
अशमोद.

खरिका स्त्री. (खं राति संज्ञायां कन् अत इत्वम्)
यूष्माकार वाणी अेक जातनी कस्तूरी, कस्तूरीनो भूडी.

खरिन्धय त्रि. (खरिं धयति) गधे.डानुं दूध पीनार,
गधे.डीने धावनार.

खरी स्त्री. (खर+डौप्) गधे.डी.

खरीजङ्घ पुं. (खर्याः गर्दभ्या इव जङ्घा यस्य) ते
नामे अेक ऋषि, शिव.

खरु पुं. (खन् कु रश्चान्तादेशः) शिव, गर्व, धो.डी,
धांत, कामदेव, धोणी रंग. (त्रि.) धोणुं, धोणा रंगवाणुं,
डूर, तीक्ष्ण, केवण अयोग्य वस्तुनी ईच्छा राजनार,
अज्ञानी, भूर्भ. (स्त्री.) पति वरवा ईच्छती कन्या.

खर्खाद्विदिन् त्रि. शरश-भारश वगेरेना प्रयोगो ज्ञानार.

खर्व (भ्वा. पर. सेट्-खर्वति) जवुं, गमन करवुं.

खर्ज (भ्वा. पर. सेट्-खर्जति) पी.डा पामवी, दुःख देवुं,
पूजन करवुं, आतिथ्य करवुं, स्वच्छ करवुं.

खर्जन न. (खर्ज+ल्युट्) कडून, अणवुं, अंजोणवुं.

खर्जिका स्त्री. (खर्ज+ण्वुल्) उपदंश नामनो रोग,
स्वाद, रुचि, तरस लग्नाडे अेवी रुचि.

खर्जु, खर्जू पुं. (खर्जु+उन्) (खर्जु+ऊरुच्) अरश,
अण, अशूरीनुं आऽ, अेक जातनो डी.डी, कानअशूरी,
वीछी.

खर्जुघ्न, खर्जूघ्न पुं. (खर्जु हन्ति हन्+ठक्) (खर्जू
हन्ति हन्+ठक्) आकडानुं आऽ, धतुरानुं आऽ,
पुंवाडिया.

खर्जुर, खर्जूर (न. खर्जु+उरच्, ऊरच्) ३पुं, अशूर,
डु.डाण. -अपक्वखर्जुरफलं त्रिदोषशमनं मतम् । -
पक्वमेव हितं श्रेष्ठं त्रिदोषशमनं परम्-हारीते । -
मधुरं बृहणं वृष्यं खर्जूरं गुरु शीतलम् । क्षयेऽभिघाते
दाहे च वातपित्ते च तद्धितम् -चरके २७. अ० ।
अ.ल. डु.डाण. (पुं. खर्जु+ऊरच्) अशूरनुं आऽ,
कानअशूरनो, वीछी.

खर्जूररस पुं. (खर्जूरस्य रसः) अशूरनो रस.

खर्जूरवेध पुं. विवाहमां वर्जवा योग्य अेक योग.

खर्जूरिका स्त्री. (खर्जूरी+कन्) अशूरनुं आऽ, अशूरी.
(स्त्री. खर्जूर+डौप्) -खर्जूरी ।

खर्दू (भ्वा. पर. स. सेट्-खर्दति) करडुवुं, उंअवुं.

खर्पर पुं. (कर्पर पृषो. खत्वम्) योर, धूतारो, भिक्षापात्र,
अपर, माटीनां वासणनो भांगेवी टुकडो, ठीकडुं,
ओपरी, छत्र. (न.) आपरियुं नामनी अेक उपधातुं.

खर्पराल पुं. (खर्पर+अल्+अच्) अेक जातनो पीपणो
जेमांथी लाअ नीकणे छे ते.

खर्परिका स्त्री. (खर्परं+ठन्) आपरियुं उपधातु. (स्त्री.
खर्परं उपधातुभेदः कारकत्वेनास्त्यस्य अच् गौरा.
डौष्) खर्परी ।

खर्परीतुत्थ न. (खर्परी एव तुत्थम्) आपरियुं.

खर्बुरा स्त्री. (खर्बु+उरच्) अेक जातनुं आऽ. तरहीवृक्ष.

खर्बुज न. (खर्बु+उन् तथाभूता जायते जन्+ड) अेक
जातना वेलांनुं इण, अरबुज -दशगुणाङ्गुलं तु खर्बुजं
कथ्यते तद्गुणा अथ । खर्बुजं मूत्रलं बल्यं
कोष्ठशुद्धिकरं गुरु ॥ स्निग्धं स्वादुतरं शीतं वृष्यं
पित्तानिलापहम् । तेषु यच्चाप्लमधुरं सक्षारं च
रसाद् भवेत् ॥ रक्त-पित्तकरं तत् तु मूत्रकच्छकरं
परम् ॥ -भावप्र० तणियुं थीअडुं.

खर्म न. (खुर+मक् पृषो. उकारलोपः) भरदाई,
पुरुषातन, पौरुष, वशेवुं रेशम, पट्टवस्त्र.

खर्व (भ्वा. पर. स. सेट्-खर्वति) गमन करवुं, जवुं.

खर्व त्रि. (खर्व+अच्) ठीगणुं, टूडुं, कडमां नानुं, नीयुं.
(पुं.) कुभेरनां नवनिधि पैडी ते नामनो अेक निधि,
कुण्डक वृक्ष. (न.) अेक डणार करोडनी संज्या. -
शतं शतसहस्राणां कोटिमाहुर्मनीषिणः । शतं
कोटिसहस्राणां शङ्ख इत्यभिधीयते ॥ शतं शङ्खसहस्राणां
वृन्दमाहुर्मनीषिणः । शतं वृन्दसहस्राणां महावृन्दमिति
स्मृतम् ॥ महावृन्दसहस्राणां शतं पद्मं परिश्रुतम् ।

શતં પદ્મસહસ્રાણાં મહાપદ્મ વિભાવ્યતે ॥
મહાપદ્મસહસ્રાણાં તથા ખર્વમિહોચ્યતે ॥ -રામા૦
૬૧૪।૫૪-૫૯ ।

ખર્વટ પું. (ખર્વ્+અટન) જેની એક બાજુ ગ્રામ હોય
એક બાજુ નગર હોય એવું પર્વત અને નદીથી
વ્યાપ્ત ગામ, પર્વતની પાસેનું કોઈ ગામ.

ખર્વશાખ ત્રિ. (ખર્વા શાખ: હસ્તપાદાદયો યસ્ય) વામન,
ઠીંગણું, નાનું.

ખર્વા સ્ત્રી. (ખર્વ્+અચ્+ટાપ્) વનસ્પતિ નાગબલા,
નાગરવેલ.

ખર્વિત ત્રિ. (ખર્વ નીચગતૌ કર્તારિ ક્ત) નાનું, ટૂંકું,
ઠીંગણું.

ખર્વિતા સ્ત્રી. (ખર્વિત+સ્ત્રિયાં ટાપ્) એક પ્રકારની અમાસ
તિથિ, અલ્પકાળ રહેનારી કોઈપણ તિથિ. -
સંમિશ્રયેચ્ચતુર્દશ્યા અમાવાસ્યા ભવેત્ ક્વચિત્ ।
ખર્વિતાં તાં વિદુઃ કેચિત્ ગતાંધ્વામિતિ ચાપરે-કર્મપદી.

ખલ્ (ખ્વા. પર. સ. સેટ્-ખલતિ) એકઠું કરવું, ચાલવું,
હાલવું, ઠીકર ખાવી.

ખલ પું. ન. (ખલ્+અચ્) અનાજ કચરવાનું સ્થાન. -
ખલાત્ ક્ષેત્રાદગારાદ્ વા યતો વાડપ્યુપલભ્યતે -મનુ૦
૧૧।૧૭ । ખળું, ધૂળનો ઢગલો, પૃથ્વી, સ્થળ, સ્થાન,
(ત્રિ.) હલકું, નીચ, અધમ, દુર્જન - ખલસ્વભાવં
ખલિતવ્યતાં તથા ચકાર સર્વં કિલ શૂદ્રકો નૃપ: । -
મૃચ્છકટિક૦ ૧. અઢ્ઠે । -સર્પ: ક્રૂર: ખલ: ક્રૂર: સર્પાત્
ક્રૂરતર: ખલ: । મન્ત્રૌષધિવશ: ક્રૂર: ખલ: કેન
નિવાર્યતે ॥ -ચાણક્ય-૨૬ દુષ્ટ, ઘાતકી, ખરાબ, ઇતર-
બીજું. (પું.) તલનો ખોળ, સૂર્ય, તમાલ વૃક્ષ, ઔષધ
મર્દન કરવાનું પથ્થરનું વાસણ, ખરલ, આકાશનું ઝાડ,
ધંતુરાનું ઝાડ.

ખલ્લક પું. (ખં શૂન્યં મધ્યે લાતિ લા+ક સંજ્ઞાયાં
કન્) ઘડો, કલશ.

ખલકુલ પું. (ખલકૌ ખલભૂમૌ લીયતે લી+ક) કળથી
નામનું અનાજ.

ખલ્લતા સ્ત્રી. (ખલસ્ય ભાવ: તલ્-ત્વ) હલકાપણું,
નીચપણું, દુષ્ટપણું, ઘાતકીપણું, દુર્જનતા - ખલત્ત્વમ્ ।
(સ્ત્રી. ખસ્ય લતા પૃષો.) આકાશલતા નામની એક
વેલ, અમરવેલ.

ખલતિ પું. (સ્વલન્તિ કોશા અસ્માત્ અપાદાને અતિ
પૃષો૦ સાધુ) ઈન્દ્રલુપ્તરોગ. જેનાથી માથાના વાળ

ખરી પડે એવો રોગ. - તદિન્દ્રલુપ્તં રુઢ્યં ચ પ્રાહુશ્ચાર્ચેતિ
ચાપરે ખલતેરપિ જન્મૈવં સદનં તત્ર તુ ક્રમાત્ ॥ -
વામટે ૨૩. અ૦ । ત્રિ. ઠાલના રોગવાળું, ઠાલિયું.

ખલતિક પું. (સ્વલતિરિવ કાયતિ કૈ+ક) પર્વત.
(ન. ખલતિક: પર્વત: તત્રખવાનિ વનાનિ) પર્વતમાંનું
જંગલ.

ખલધાન પું. (ખલા: ખલા: ધીયન્તેઽસ્મિન્ ઘા+આધારે
લ્યુટ) એક જાતનું વાસણ.

ખલપૂ ત્રિ. (ખલં ભૂમિ પુનાતિ પૂ+ક્વિપ્) સ્થાન સાફ
કરનાર, વાસીદું વાળનાર.

ખલમૂર્તિ પું. (ખલ ઇવ ડગ્રી મૂર્તિરસ્ય) પારદ, પારો.

ખલયજ્ઞ પું. (ખલે કર્તવ્યો યજ્ઞ:) ખળામાં કરવા
યોગ્ય યજ્ઞ.

ખલસંસર્ગ પું. (ખલસ્ય સંસર્ગ:) નીચ માણસની સોબત.

ખલાજિન ન. (ખલસ્થિતમજિનમ્) ખળામાં રહેલું ચામડું.

ખલાદિ પું. પાણિનીય વ્યાકરણમાં પ્રસિદ્ધ સમૂહ અર્થમાં
'ઇનિ' પ્રત્યય લેનાર એક શબ્દસમૂહ- સ ચ ગણ:
યથા-ખલ, ડાક, કુટુમ્બ, દુમ, અઢ્ઠ, ગો રથ,
કુળલ, ખલિની, ડાકિની इत्यादि ।

ખલાધારા સ્ત્રી. (ખલ આધારો યસ્યા:) તે નામનો એક
જાતનો કીડો.

ખલિ સ્ત્રી. (ખલ+ઇન્) તલનો ખોળ, તેલ-ઘીનું કીદું,
તાડનું મૂળ.

ખલિદુમ પું. દેવદારનું વૃક્ષ.

ખલિન્ ત્રિ. (ખલ+ઇનિ) ખોળવાળું, તેલ-ઘી વગેરેનાં
કીચડવાળું.

ખલિન પું. ન. (ખે અશ્વમુખચ્છિદ્રે લીનં પૃષો.) ઘોડાના
મોઢામાં રહેતું થોકડું, લગામ- ઉપયત: ખલિનકનક-
કટકાવલગનાભ્યાં પદે પદે કૃતાકુચ્ચનપ્રયત્નાભ્યાં
પુરુષાભ્યામવકૃષ્યમાણમ્-અશ્વમિત્યર્થ-કાદમ્બરી ।
(ત્રિ. ખે લીનમ્) આકાશમાં લીન રહેનાર.

ખલિનમૃત્તિકા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ખલિનમટ્ટિયા) ભેખડની
માટી.

ખલિની સ્ત્રી. (ખલાનાં સમૂહ ઇનિ તતો ડીષ્) ખલ
મનુષ્યોનો સમૂહ.

ખલિવર્ધન પું. વાયુથી પીડા પામતો દાંત.

ખલિશ પું. (ખે આકાશે જલાદૂર્ધ્વભાગે લિશતિ લિશ્+ક)
એક જાતનું માછલું. (સ્ત્રી. ખલિશ+ટાપ્) ખલિશા ।

खली स्त्री. (खल इत्+ङीष्) षोष्-स्थाल्यां वैदुर्यमव्यां पचति तिलखलीमिन्धनैश्चन्दनाद्यैः-भर्तुं० २।१०० ।
खलीकार पुं. (खल+अभूततद्भावे च्वि कृ+भावे घञ्) अपकार, भर्त्सना, तिरस्कार
खलीकृत त्रि. (खल+च्वि कृ+क्तन्) तरुणोदेव, तिरस्कार करेव- परोक्षे खलीकृतोऽयं द्यूतकारः-पृच्छ० २. । अपकार करेव.
खलीकृति स्त्री. (खल+च्वि कृ+कितन्) अपकार, तिरस्कार.
खलीन पुं. न. (खे अश्वमुखे लीनम्) घोडानां भोढाभां रडेत्तुं थोकरुं, लगाम- शतं रथानां वरहेममालिनां चतुर्युजां हेमखलीन-शालिनाम्-महा० १।१९९।१५ । (त्रि. खे आकाशे लीनम्) आकाशभां लीन.
खलु अव्य. (खुल+उन्) निश्चय- दयितास्वनवस्थितं नृणां न खलु प्रेम चलं सुहृज्जने-कुमा० ४।२८ । निषेध- सम्प्रत्यसांप्रतं वक्तुमुक्ते मुपलपाणिना निर्धारितेऽर्थे लेखेन खलूक्त्वा खलु वाचिकम्-शिशु० २।७० । वाक्यालंकार, जिज्ञासा- वध्याः खलु न वध्यन्ते सचिवास्तव रावण ! -रामा० ३।४१।६; अनुनय, पाठपूरणार्थ, स खल्वधीते वेदम्-गुणारत्नः । वीप्सा- न खलु न खलु बाणः सन्निपात्योऽयमस्मिन्-शा० १. अङ्क । कभरयना, नियम, मात्र-केवण, भरेभरपशुं अे अर्थभां वपरातो अव्यय. -काले खलु समारब्धाः फलं बध्नन्ति नीतयः-रघु० ।
खलुक पुं. (खमिन्द्रियं नेत्रव्यापारं लुञ्जति लुञ्ज अपनयने क्विप्) अंधकार-अंधारुं.
खलुरेष पुं. स्त्री. (खलुरिष्यते वध्यतेऽसौ खलु+रिष् कर्मणि घञ्) अेकं ज्ञातनी मृग- खलुरेषकः । (पुं. खलुरेष+क)
खलुरेषी स्त्री. (खलुरेष+ङीष्) अेकं ज्ञातनी मृगस्त्री.
खलूरिका (खलु+रिष् निपातनात् साधुः) शस्त्रनी अब्यास, दशकरी सिपाहीने कवायत शीभववानी जग्या, शस्त्राभ्यास करवानुं स्थण.
खलेकपोत पुं. व. व. (खले पतन्तः कपोताः) जणाभां पडतां कभूतरो, तेना जेवो अेक न्याय.
खलेधानी स्त्री. (खले धीयन्ते वृषभा अत्र) जणाभां जयां अनाज छट्टुं पडातुं डीय त्यां वर्ये रडेकुं जणद भांधवानुं वाकडुं, धूण.
खलेयव अव्य. (खले यवो यत्र काले) जे वपते जव जणभां आवे ते वपत.

खलेवाली स्त्री. (खले वाल्यन्ते चाल्यन्ते वृषभा यत्र, वल् चालने आधारं घञ् गौरा० ङीष्) खलेधानी - शब्द शुभो -स्वलेवालीयूपो लङ्गलेषा-कात्यायन-श्रौतसूत्रे २२।३।४८ ।
खलेवुस अव्य. (खले वुसमत्रकाले तिष्ठगुद स.) जणाभां जे वपते धान्यनुं भूसुं अेकडुं थाय छे ते वपत.
खलेश पुं. (खे जलादूर्ध्वाकाशे लिशति संश्लिष्यति लिश्+अच्) अेकं ज्ञातनुं माछवुं. (पुं. खलेष्विशाः) लुथ्यानो सरदार, अत्यंत दुष्ट, भारे नीय.
खलेशय पुं. (खलेशं जलादूर्ध्वस्थाकाशसंसर्गं याति या+क) अेक प्रकारनुं ते नामनुं मत्स्य-माछवुं.
खलेशया स्त्री. (खलेशय+स्त्रियां टाप्) अेक प्रकारनी जलेशा नामनी माछली.
खलेशी स्त्री. (खलेश+स्त्रियां ङीष्) अेक प्रकारनी जलेशी माछली.
खलोक्ति स्त्री. (खला उक्तिः) डलकुं भाषण, नीय जोलवुं ते. (स्त्री. खलस्य उक्तिः) जल पुरुषनुं वयन, नीयनुं वाक्य.
खल्य त्रि. (खल+यत्) षोष्ने योग्य, जणांने योग्य, भरवने योग्य.
खल्या स्त्री. (खलानां समूहः यत्) जण मनुष्योने समुदाय, पुष्कण जणां, जणांने समूह, भरवनी जथ्यो.
खल्लं पुं. (खलं लाति ला+क) अेकं ज्ञातनुं वस्त्र, जाई, नाणुं, जाडो, यामडुं. -अजाशकृत् तुषाणिं च भूगर्भे द्वितयं क्षिपेत् । तस्योपरिस्थितं खल्लं तप्तखल्लमिति स्मृतम् ॥ -वैद्यकसारसंग्रहः । यातक पक्षी, यामडानी मसक, भरव. (पुं. खल्ल+स्वार्थे+क) -खल्लकः
खल्लुकी स्त्री. साकर.
खल्लिका स्त्री. (खल्ल+क्विप् तं लाति ला+क ततः संज्ञायां कन् अत इत्वम्) तणवानुं के शेकवानुं पात्र कडाई.
खल्लिश पुं. खलिश शब्द शुभो.
खल्लिट त्रि. (खल्लीव टलति टल्+ड षष्ठी.) जेना माथाना वाण गयेला छे ते, टालवारुं.
खल्ली स्त्री. (खल्+क्विप् तं लाति ला+क गौरा. ङीष्) अेकं ज्ञातनी डाय-पगना कणतरनी रोग. - खल्ली तु पाद- जङ्घोरुकरमूलावमाटनी । - माधवाकरः ।

खल्लीट पुं. (खल्लीव टलति टल् विक्रवे वा ड) टालनो रोग. त्रि. टालना रोगवाणुं. -सप्तरात्रात् प्रजायन्ते खल्लीटस्य कचाः शुभाः । दग्धहस्तिदन्तलेपात् साजाक्षररसाञ्चनात् ॥ -गारुडपु० ।

खल्व पुं. (खल्+क्विप् तं वाति वा+क) ऐकं ज्ञातनुं अनाज-यशा.

खल्वट पुं. (खल्+अट्+अण्) माथानी टाल.

खल्वाट पुं. (खल्+क्विप् तं वटते वेष्टयते वट्-वेष्ट+अण्) माथानी टालनो रोग. (त्रि.) माथानी टालना रोगवाणुं. -खल्वाटो दिवसेश्वरस्य किरणः सन्तापितो मस्तके-भर्तृहरि. २।१०

खल्वटिका (स्त्री.) खल्लिका शब्दं भुञ्जो.

ख्व (ऋयादि. पर. अ. सेट्-खन्नाति) संपत्तिवाणा धनुं, पवित्र धनुं, प्रगट धनुं, उत्पन्न धनुं.

खवल्ली स्त्री. (खे स्थिता वल्ली) आकाशनी देव, अमरदेव, - आकाशवल्ली खवल्ली तु बुधैः कथितामरववल्ली ।

खवारि नं. (खात् पतितं वारि) आकाशमांथी पडतुं जण, द्विव्य वारि, वरसाद.

खश पुं. ब. ते नामनो ऐकं देश. -पारदा पल्लवाञ्चीनाः कौराका दारदाः खशाः । -मनु. १०।४४

खशय त्रि. (खे शंते) भुक्त्वा मेदानमां सुनार, आकाशमां सुनार.

खशरीर न. (खमेव शरीरम्) आकाशरूप शरीर, (त्रि.) खमेव शरीरमस्य) आकाशरूप शरीरवाणुं.

खशा स्त्री. (ख+शी+ड+टाप्) मुश नामनुं सुगंधी द्रव्य, कश्यपनी ऐकं पत्नी. -खशा च यक्ष-रक्षांसि मुनिरप्सरसस्तथा । -गारुडपु० ६. अ. ।

खशीर पुं. ते नामनो ऐकं देश.

खशेट पुं. (खं शेटति शिट् अनादरे अण्) ऐकं ज्ञातनुं माछुं. (स्त्री. खशेट् स्त्रियां डीष्) ऐकं ज्ञातनी माछवी.

खश्वास पुं. (खस्य श्वास इव) वायु, पवन.

खष् (भ्वा. पर सक. सेट्-खर्षति) वध करवो, मारी नाभनुं.

खष्य पुं. (खन-य नस्य षः) क्रोध, अवात्कार

खस पुं. (खानीन्द्रियाणि स्याति निश्चलीकरोति सो+क) भरजुं, अस, ते नामनो ऐकं देश, असभसनुं वृक्ष.

खसकन्द पुं. (खस इव कन्दोऽस्य) क्षीरकंडुकी नामनुं ऐकं वृक्ष. (पुं. खसस्य इव गन्धोऽस्य) खसगन्धः ।

खसतिल पुं. (खसपूय इव तिलति स्निह्यतीति तिल् स्नेहे+क) असभसनुं अउ. (-तिलभेदः खसतिलः कास-श्वासहरः स्मृतः । - भावप्र० । अक्षीशना उउवा.

खसम पुं. (खं शून्यं समं यस्य) भगवान् भुद्ध.

खसम्भव पुं. (खे आकाशे सम्भवति सम्+भू+अच्) आकाशमां उत्पन्न थनार.

खसम्भवा स्त्री. (खसम्भव+टाप्) ऐकं ज्ञातनी वनस्पति-अमरदेव. आकाशमांसी ।

खसर्पण पुं. (खे सर्पति स्प+ल्यु) भगवान् भुद्ध. (न. खे सर्पणम्) आकाशमां जवुं, आकाशमां उउवुं.

खसा स्त्री. कश्यपऋषिनी ऐकं पत्नीनुं नाम जे राक्षसोनी माता उती.

खसात्मज पुं. (खसायाः आत्मजः) राक्षस, कश्यप पत्नीनी पुत्र. खसानन्दनः, खसासुतः ।

खसूचिन् त्रि. (खं सूचयति सूच+णिनि) प्रश्न पूछवो डोय त्यारे आकाश सामे जेनार निन्दित वादी, - वैयाकरणखसूची -व्याकरण अरार न ज्ञातवो डोय अजर भूली गयो डोय ते.

खसूम पुं. ते नामनो ऐकं असुर. -वातापिनमुचिश्चैव इल्ललः खसूमस्तथा । -गारुडे ६. अ०

खस्वस पुं. (खस्प्रकारः द्वित्वम् पृषो.) अक्षीशनुं अउ, अक्षीशनुं भीज, असभस.

खस्वसरस पुं. (खस्वसस्य रसः) अक्षीश.

खस्तनी स्त्री. (खमाकाशः स्तन इव यस्याः) पृथ्वी, भूमि.

खस्फटिक पुं. (खमिव निर्मलः स्फटिकः) सूर्यकान्त मणि, चंद्रकान्त मणि. -खस्फटिकः ।

खस्वस्तिक न. (खमूर्ध्वोर्ध्वस्थित आकाशः स्वस्तिकमिव) समान रेखाये मस्तक उपर रडेवो आकाशनो भाग.

खहर पुं. (खं शून्यं हरो यत्र) भीजगणितमां कडेव शून्यकारक ऐकं राशि.

खा त्रि. (खन् कर्तरि विट् आत्) भोदनार, अज्ञानार. -खसबीजानि बल्यानि वृष्याणि सुगुरुणि च । भावप्र० । (स्त्री. खन् कर्मणि विट् आत्) नदी.

खाखस पुं. (खस् प्रकारे द्वित्वं षष्ठी.) अखअख, ५१४.

खाङ्गाह पुं. (खे आकाशेऽङ्गमाहन्ति गतिकाले आ+हन्+ङ) धोणो र्णागणो धोडो.

खाजिक पुं. (खे ऊर्ध्वदेशे आजः क्षेपः तत्र साधुः ठन्) उंगर, शेकेली उंगर.

खाट पुं. (खे उर्ध्वमार्गे अटति अनेन अट्+करणे घञ्) मउदंनी छडडी. (स्त्री. खाट+टाप्) खाटा ।

खाटि स्त्री. (खट काङ्क्षायाम् वा. इञ्) मउदंनी छडडी, रण, क्षत, घाव, उंभ, जोटी आग्रह, सूक्ष्मयुक्तं रणस्थान.

खाटिका (स्त्री. खाटी संज्ञायां कन् टाप्) मउदानी छडडी, ननामी.

खाट्वाभारिक त्रि. (खट्वाभारं वहति वा ठञ्) भाटवाना भाटने लई जनार.

खाडव न. वैद्यक प्रसिद्ध अेक शूर्प.

खाण्ड न. (खण्डस्य भावः खण्डस्य विकारः वा अण्) भांडपणुं, भांडनी विकार.

खाण्डव त्रि. (खाण्डं खण्डविकारं वाति वा+क) भांडसाकरना विकारवाणा लाडु वगेरे. (न.) ते नामनुं प्रसिद्ध अेक जंगल -पुरा तु विजयो राजा खाण्डवी नाम तां पुरीम् । भङ्क्त्वा वनं ततश्चके तेन तत् खाण्डवं वनम् - कालिकापुं ९० अ० ।

खाण्डवप्रस्थ (पुं.) युधिष्ठिरनुं रडेठाश छंद्रप्रस्थनगर.

खाण्डवायन (पुं.) ते नामनी अेक ऋषि.

खाण्डविक पुं. (खाण्डवं खण्डं, मोदकादि शिल्पमस्य ठञ्) भीछई बनावनार कंदोई. -खाण्डिकः ।

खाण्डवी स्त्री. ते नामे अेक नगरी-शहर.

खाण्डवीरणक त्रि. (खण्ड इव वीरणः खण्डवीरणः ततः चतुरर्थां वुञ्) स्वाटिष्ट अेवा वीरणमूल घासनी पारसेनी प्रदेश वगेरे.

खात न. (खन्+भावे कर्मणि वा क्त) जोदवुं ते, जाई, नानुं तणाव. (परिभाषा-) -शतेन धनुर्भिः पुष्करिणी, त्रिभिर्शतैर्दीर्घिका, चतुर्भिर्द्रोणः पञ्चभिस्तडागः । - अमरः १।१०।२७ । (त्रि.) जोदेलुं, झडेवुं.

खातक पुं. (खात+कन्) जोदनार, कर्जदार, देवादार. -उत्तमर्णो धनस्वामी अधर्मणस्तु खातकः । सैन्येने विदारनार- परसैन्यविदारकः - महा० १२।११८।११ । (न. खात+संज्ञायां कन्) जाई.

खातभू स्त्री. (खाता भूः) जोदेली जमीन, जाई.

खातव्यवहार पुं. (खातस्य व्यवहारः) जातनी व्यवहार, जाई वगेरेनुं परिभाषा.

खाति स्त्री. (खत् खै वा भावे क्तिन् आत्) जोदवुं ते.

खात्र न. (खन् त्रल् किच्च आत्) कोटाणी, पावडो, जलाशय, जंगल, सूत्र, दोरो, सूतणी.

खात्वा अव्य. (खन्+त्वा) जोदने.

खाद् (ध्वा० पर. स. सेट्-खादति) जावुं, लक्षश कश्चुं. -प्राक्पादयोः पतति खादति पृष्ठमांसम्- हि० १।८१ ।

खादक त्रि. (खाद्+ण्वुल्) जानार, लक्षश करनार, देवादार.

खादन न. (खाद् भावे ल्युट्) जावुं, लक्षश कश्चुं. (पुं. खादत्यनेन करणे ल्युट्) छंत.

खादनीय त्रि. (खाद्+अनीयर्) जावायोग्य, लक्षश कश्वायोग्य.

खादि त्रि. (खाद् कर्मणि इन्) जावायोग्य, लक्षश कश्वायोग्य, रक्षश करनार. (पुं.) छाथनी अलंकार.

खादित त्रि. (खाद्+क्त) जाधेल, लक्षश करेल. - आशङ्कमानो वेदेही खादितां निहतां मृताम्-भट्टिः ।।

खादितवत् त्रि. (खादित+मतुप् मस्य वः) जेशे जाधुं डीय ते, जेशे लक्षश कर्तुं डीय ते.

खादितव्य त्रि. (खाद्+तव्यच्) जावा योग्य, लक्षश कश्वायोग्य.

खादिन् त्रि. (खाद्+णिनि) जानार, लक्षश करनार. (स्त्री.) खादिनी.

खादिर त्रि. (खदिर+अण्) जेरनां जाडथी उत्पन्न थयेवुं, जेरनुं बनावेवुं, जेरनुं - खादिरं यूपं कुर्वीत-मनु० २।४५ । जेर संभंधी.

खादिरसार पुं. (खादिरः सारः) जेरसार, जेरी गुंठर -विना खादिरसारेण हारेण हरिणीदशाम् । नाधरे जायते रागो नानुरागः पयोधरे ।। -उद्भटः ।

खादुक त्रि. (खाद्+उन्+कन्) छिंसक, छिंसा करवाना स्वभाववाणुं, अपकार करनार, नुक्सान करनार.

खादोअर्णस् स्त्री. (खाद्+कर्मणि असुन् खादः खाद्यमर्णं जलं यस्याः षष्ठी.) जेनुं पाणी पीवा योग्य डीय तेवी नदी.

ખાદ્ય ત્રિ. (ખાદ્+કર્મણિ ણ્યત્) ખાવા યોગ્ય, ભક્ષણ કરવા યોગ્ય.

ખાન ન. (ખે ભક્ષણે ભાવે લ્યુટ્) ખાવું, ભક્ષણ કરવું, ખોદવું, હિંસા કરવી.

ખાનક ત્રિ. (ખન્+ખ્વુલ) ખોદનાર, ખણનાર.

ખાનપાન ન. (ખાનશ્ચ પાનશ્ચ) ખાવું, પીવું -સન્નાત્વેન હિ તુષ્યન્તિ દેવાઃ સત્પુરુષા દ્વિજાઃ । इतरं खानपानेन वाक्प्रदानेन पण्डिताः ।। -उदभटः ।

ખાનિ સ્ત્રી. (ખનિરેવ પૃષો. વૃદ્ધિઃ) સોના વગેરેની ખાણ.

ખાનિક ન. (ખાનેન ખનનેન નિર્વૃત્તં ઠઞ્) ભીંતમાં પાડેલું બાકું, ભીંતમાં પાડેલો છેદ, ભીંત તોડી કરેલો ખાડો.

ખાનિલ પું. (ખાનં ખનનં શિલ્પત્વેનાસ્ત્યસ્ય ઇલ્ચ) ખાતર પાડનાર, ચોર, ઘરફોડ ચોર.

ખાનિષ્ક પું. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારનું માંસ.

ખાની સ્ત્રી. (ખાનિ વા ડીપ્) સોના વગેરેની ખાણ.

ખાનોદક પું. (ખાનાય ભોજનાય ઉદકમત્ર) નાળિયેર.

ખાપગા સ્ત્રી. (ખસ્યાકાશસ્યાપગા) સ્વર્ગગા, આકાશગંગા.

ખાર પું. (ખમવકાશમાધિક્યેન ઋચ્છતિ ઋ+અણ) ૫૧૨ શેરનું એક જાતનું વજન (સ્ત્રી. ખાર+ડીપ્ વા હ્રસ્વઃ) ખારિઃ । સ્ત્રી. (ખાર+ડીપ્) -ખારી । -ચતુરાઢકો ભવેદ્ દ્રોણઃ ખારી દ્રોણચતુષ્ટયમ્ -સ્મૃતિઃ ।

ખારીમ્પચ ત્રિ. (ખારીં તન્મિતધાન્યં પચતિ પચ્+ખશ્ મુમ્ હ્રસ્વશ્ચ) એક ખારી ધાન્યને રાંધનાર.

ખારીક ત્રિ. (ખારીં ખારીવાપમર્હતિ ઈકન્) એક ખારી ધાન્ય જેમાં વવાય તેવું ખેતર વગેરે.

ખારીન્ધમ ત્રિ. (ખારીં ધમતિ ધ્મા+ખશ્ ધમાદેશઃ મુમ્ ચ) એક ખારી માપને ધમનાર.

ખારીવાપ ત્રિ. (ખારીં તન્મિતધાન્યમુપ્યતેઽત્ર વપ્ આધારે ઘઞ્) એક ખારી ધાન્ય જેમાં વવાય તેવું ખેતર વગેરે. ખારીં વપતિ એક ખારી ધાન્ય વાવનાર.

ખાર્કાર પું. એક પ્રકારનો ગધેડાનો શબ્દ.

ખાર્બુજેય ત્રિ. (ખર્બુજસ્યેદમ્ વા. ઢક્) ખર્બુજ નામના એક ફળ સંબંધી.

ખાલત્ય ન. (ખલતેર્ભાવઃ ષ્યઞ્) માથા ઉપર ટાવનો રોગ, ટાલિયાપણું.

ખાર્બા સ્ત્રી. ત્રેતાયુગ, બીજો યુગ.

ખાશિ પું. જ. વ. તે નામનો એક દેશ.

ખાશ્મરી સ્ત્રી. ગાંભારી નામની વનસ્પતિ.

ખિચિ સ્ત્રી. (ખિરિતિ અવ્યક્તશબ્દેન ચેટતિ ભીરૂણાં ભયમુત્પાદયતિ ચિ+ચિટ્+ઢ) એક જાતનું પશુ-શિયાળ.

ખિચિર પું. (ખિચ્ચિર પૃષો.) એક જાતનું શિયાળ, શિવનું આયુધ, સુગંધી દ્રવ્ય વિશેષ.

ખિચિરા સ્ત્રી. (ખિચ્ચિર પૃષો. ટાપ્) એક જાતનું શિયાળ.

ખિચ્ચિર પું. (ખિમિત્યવ્યક્તં શબ્દં કિરતિ કૃ+ક) એક જાતનું શિયાળ, ખાટલાનો પાપો.

ખિટ્ (શ્વા. પર. અક. સે-ચેટતિ) ભય પામવો, બીવું, સ. ભય ઉત્પન્ન કરવો, બીવડાવવું.

ખિદ્ (તુદા. પર. અક. અનિટ્ ગુચાદિ-ખિન્દતિ) ખેદ પામવો, સંતાપ પામવો, દુઃખી થવું -કિં નામ મયિ ચિદ્યતે ગુરુઃ-વેળીં ૧, -સ પુરુષો યઃ ચિદ્યતે નેન્દ્રિયૈઃ -હિતોં ૨ ૧૪૧ । (દિવા. આ. અનિટ્-ચિદ્યતે) અક. -દીન થવું, ખેદ પામવો -સ્વસુખનિરખિલાષઃ ચિદ્યતે લોકહેતોઃ -શાકું, -કિં નામ મયિ ચિદ્યતે ગુરુઃ -વેળીં ૧. । સં ભય ઉત્પન્ન કરવો, બીવડાવવું. (રુધા. આ. અનિટ્-ચિન્તે) ઉપરનો અર્થ જુઓ. આ+ચિદ્ અત્યંત ખેદ પામવો. ઉત્+ચિદ્ ઉખાડી નાખવું. પરિ+ચિદ્ ચોતરફથી ખેદ પામવો. સમ્+ચિદ્ સારી રીતે સંતાપ પામવો.

ચિદિર પું. (ચિદ્યતે કૃષ્ણપક્ષેણ દુઃચેન તપસા વા ચિદ્+કિરચ્) ચંદ્ર, કપૂર, દીન, ગરીબ, યોગી, સંન્યાસી.

ચિદ્યમાન ત્રિ. (ચિદ્ તાચ્છીત્યે ચાનશ્) ખેદ પામતું, સંતાપ કરતું, દુઃખી થતું.

ચિદ્ર ત્રિ. (ચિદ્ દૈન્યે+રક્) ખેદ પામેલ, દીન, ગરીબ, રોગી, (પું.) રોગ, મંદવાડ, ગરીબ, અનાથ.

ચિદ્રન ત્રિ. (ચિદ્+અન્તર્ભૂતપયર્થે ક્વનિપ્) ખેદકારક, સંતાપકારક, દુઃખકારક.

ચિત્ર ત્રિ. (ચિદ્+ક્ત) ખેદ પામેલ, -ગૌર્ભૂત્વાઽશ્રુમુક્તી ચિત્રા રુદન્તી કરુણ વિભો । -ભાગં -ચિત્રઃ ચિત્રઃ શિચિરિષુ પદં ન્યસ્ય ગન્તાસિ યત્ર -યેઘં ૧૩, સંતાપ પામેલ, દીન-ગરીબ, દુઃખી, બેચેન, આળસુ, થાકી ગયેલ, કંટાળેલ. -તયોપચારાઞ્જલિચિત્રહસ્તયા -રઘું ૩ ૧૧ ।

ચિલ્ (તુદા. પર. સ. સેટ્-ચિલતિ) કણે કણે ગ્રહણ કરવું.

खिल त्रि. (खिल+क) नहि भेडेव भेतर वगेरे. सार
काढी संक्षिप्त करेव -खिलो नारायणः प्रोक्तः
इषवस्तदगुणाः स्मृताः -हरिवंशे तट्टीकायाम् । (पुं.)
नारायण, विष्णु, (न. पुं.) मंत्र स्तोत्र वगेरेनो सार
संग्रह.

खिलीकृत्य अव्य. आकी नडीं राभीने, समाप्त करीने
-विपक्षमाखिलीकृत्य प्रतिष्ठा खलु दुर्लभा- शिशु०
२।३४, नाश करीने.

खिलीभूत त्रि. संक्षिप्त थयेव, सांकुं थयेव -खिलीभूते
विमानानां तदापातभयात् पथि-कुमा० २।४५, नाश
पामेव.

खिलेषु पुं. (खिलस्य हरेरिषुगुणो यत्र) 'हरिवंश' नामनुं
पुराण.

खित्य त्रि. (खिले भवः यत्) उष वगेरेथी नडीं
भेडेवा भेतर वगेरेमां उत्पन्न थयेव मीढुं वगेरे.

खील पुं. (कील पृषो.) भीलो.

खु (भ्वा. आत्म. अक. अनिट्-खवते) शब्द करवी,
अवाज करवी.

खुङ्गाह पुं. (खुमित्यव्यक्तं शब्दं कृत्वा गाहते खुम्+गाह्+
अच्) काणो-पीणो-घोणो अम मिश्र रंगनो घोडो,
काण रंगनो घोडो.

खुज् (भ्वा. पर. सक. सेट्-खोजति) थोरी करवी,
थोरवुं.

खुज्जाक पुं. (खुज् वा. आक जुगागमो वा मुमागमो वा)
देवताउ नामनुं वृक्ष. (पुं.) खुज्जाकः ।

खुड् (भ्वा. आत्म. अ. सेट्-खुडते) लूला थवुं, लंगडा
थवुं. (भ्वा. पर. सेट्-खोडति) उपरनो अर्थ जुओ.
(तुदा. पर. सेट्-खुडति) ढांकवुं, आस्थादन करवुं.
(चुरा. उभ. इदित् सेट्-खोडयति, खोडयते) भेदवुं.
(चुरा. उभय. सक. सेट्-खोडयते) भेदवुं, शउवुं.
(चुरा. पर. सेट्-खुण्डयति) ढांकवुं, आस्थादन करवुं.

खुद् (भ्वा. पर. सक. अ. खोदति) भेदवुं, शउवुं.

खुर् (तुदा. पर. सक. सेट्-खुरति) लजवुं, भोतरवुं,
भणवुं.

खुर पुं. (खुर+क) पशुओनी जरी -न भित्रशृङ्गाक्षिखुरैर्न
वालधिविरूपितैः- मनु० ४।६७ । नजलो नामे
सुगंधी द्रव्य, उजामनो अस्त्रो, जाटवानो पाथो.

खुरक पुं. (खुर इव कार्याति कै+क) अक जतनुं
आउ-तिलवृक्ष, तलनुं आउ.

खुरक्षेप पुं. (खुरस्य क्षेपः) वात, पाटु, जरीवाण
पशुना पगनी वात.

खुरणस् त्रि. (खुर इव नासिकाऽस्य नसादेशः, टच् च)
थपटा नाकवाणुं, थीभ नाकवाणुं, (त्रि.) खुरणसः ।

खुरपदवी स्त्री. (खुरस्य पदवी) घोडाना पगनी सउक,
जरीनी निशानीवाणो मार्ग.

खुरप्र पुं. (खुर इव प्राति पूरयति प्रा+क) जरीना
आकार जेवुं भाषा, जरपो.

खुरली स्त्री. (खुर इव लाति ला+क+गौरा. डीष्)
धनुर्विधा वगेरेनो अब्यास, भाषा ईकवानो अब्यास.

- अस्रप्रयोगखुरलीकलहे गणानाम्-महावीर० २।३,
दूरोत्पतनखुरलीकेलिजनितान्-महावीर० ५।५ ।

खुरसाना स्त्री. अक जतनी वनस्थति.

खुराक पुं. (खुर+आकन्) पशु.

खुराघात पुं. (खुरस्याघातः) जरीनो भार- खुराधिघातः ।

खुरालक पुं. (खुर इव अलति पर्याप्नोतीति खल्+ण्वुल्)
लोजंजी भाषा.

खुरालिक पुं. (खुराणामालिभिः कार्याति प्रकाशते कै+क)
उजामनुं ओज्जर राजवानुं साधन कोथणी वगेरे,
नाराय नामनुं अस्त्र, लोजंजी भाषा, ओशीकुं.

खुरासान पुं. ते नामनो अक देश.

खुर्द (भ्वा. आ. अक. सेट्-खुर्दते) भेदवुं, डीउ करवी,
रभवुं.

खुलक पुं. (खुर+क्वुन् स्वार्थे क) गुल्कनो आठमी
भाग.

खुल्ल त्रि. (क्षुद्+क्विप् तां लाति ला+ककन् च) क्षुद्र,
अल्प, ओछुं, नानुं, कनिष्ठ, अधम, कूर, दरिद्र,
जल- खुल्लकः । (न. खुदं लाति ला+क) अक
जतनुं सुगंधी द्रव्य, नजलो.

खुल्लतात पुं. (खुल्लः कनिष्ठस्तातस्य कन् च) भापनो
नानो भाठ, काको- खुल्लतातकः ।

खुल्लपितामह पुं. (खुल्लः पितामहस्य) दादानो नानो
भाठ.

खुल्लम पुं. (खुल्लेन मीयते मा+क) रस्तो, मार्ग.

खेखीरक पुं. (खे आकाशे खीलक इव लस्य रत्वम्)
शब्द करती लाकडी, वांस वगेरेनी अवाज करती
पोकण नणी- खेखीलकः ।

खेगमन पुं. (खे गमनं यस्य) अेक जतनुं पक्षी,
कालकंठ पक्षी.

खेचर पुं. (खे चरति चर्+ट) मछादेव, विद्याधर,
पारो पारद, सूर्य वगेरे ब्रह्म, धोडी, डीराकसी नामनी
धातु, मेघ वगेरे राशि-मेषादिराशिः, खेचराश्च
सर्वेज्योतिषतत्त्वे । (त्रि.) आकाशमां गमन करनार.
बद्धः खेचरतां धत्ते कोऽन्यः भूतात् कृपापरः-
वैद्यकरसेन्द्रसारसंग्रहे । (न.) भउ, तृष, धास.

खेचरी स्त्री. (खेचर स्त्रियां डीष्) दुर्गा देवी, पार्वती,
ते नामे योगना अंगरूप अेक मुद्रा, तंत्रशास्त्रोक्त
पूजाना अंगरूप अेक मुद्रा.

खेचरात्र (खेचरं द्विदलादिमिश्रितमंत्रं) मग के तुवेर
धाणनी पीयडी.

खेट् (भ्वा. पर. अक. सेट्-खेटति) बीवुं, गाभरुं थवुं.
(चुरा. उभय सक. सेट्-खेटयति, ते) भोजन करवुं,
भावुं.

खेट त्रि. (खिट्+अच्) अतिभिन्दक, अधम, नीय, पैशाना
व्याज उपर खवनार. (पुं. खे अटति अट्+अच्,
खिट्+अच् वा) ढाल, गामडुं, सूर्य वगेरे ब्रह्म-यस्मिन्
राशौ स्थितः खेटस्तेन तं परिपूजयेत्- भावविवेके ।
विद्याधर, भेडूतोनुं रडेठाश- खेटः खर्वटवाटीश्च
वनान्युपवनानि च । -भाग० १।६।११ । अणदेवनी
गदा, कक, यष्टि- खेटकः । यष्टिरूपेण खेट !
त्वमरिसंहारकारकः-शारदीयदुर्गापूजापद्धतिः । (पुं. न.
स्विट्यते भयमुत्पद्यते अस्मादनेन वा खिट्+घञ्)
शिकार मृगया. (न. खे+अट्+अच्) धास, इणना
आकारनुं अेक जतनुं काष्.

खेटाङ्ग पुं. (खेटमङ्गमस्य) उपद्रव करनार अेक जंतु.

खेटितान पुं. (खेटिः तानोऽस्य) वैतालिक, स्तुति पाठक,
भाट-थारुण- खेटितालः, खेटितालः ।

खेटिन् पुं. (खिट्+णिनि) नगरवासी, नागरिक, कामी.

खेड् (चुरा. उभ. स. सेट्-खेडयति, ते) भक्षुण करवुं,
भावुं.

खेद पुं. (खिद्+घञ्) डिलगीरी, जेद, अकसोस, दुःभ,
पीडा, शोक- खेदं त्यक्त्वा पुनः सर्वं वनमेव विचिन्वताम्
-रामा० ४।४९।७ । - अलसलुलितमुग्धान्य-
ध्वसंजातखेदात्-उत्तर० १।२४ । रोग, परिश्रम,
थाक. (न. खिद्+ल्युट्) खेदनम् ।

खेदान्वित त्रि. (खेदेनान्वितः) भेदवाणुं, शोकवाणुं,
थाकवाणुं, रोगी.

खेदि पुं. (खिद् अपादाने इन्) किरण.

खेदित त्रि. (खिद्+णिच्) दुःभ पामेलुं, पीडित, जेद
पामेल, शोक पामेल, थाकेल, रोगी.

खेदिन् त्रि. (खिद्+णिच्+णिनि) दीनता करनार, शोक
करनार.

खेदिनी स्त्री. (खेदिन् स्त्रियां डीष्) अशनपर्णी नामनी
वता.

खेय त्रि. (खन् कर्मणि यत् टेरेत्) जोदवा योग्य,
भक्षवा योग्य. भाई, परिभा, नडेर. (पुं.) अेक
जतनो सेतु, पुल-सेतुश्च द्विविधो ज्ञेयः खेयो
वन्ध्यस्तथैव च-मिताक्षरा ।

खेल् (भ्वा. प. सेट्-खेलति) स. जवुं, अ. जेववुं,
रमवुं, थाववुं.

खेल पुं. (खेल्+अच्) जेव, रमत, जेवाडी, रसियो.

खेलत् त्रि. (खेल्+शत्) जेवतुं, रमतुं.

खेलन न. (खेल्+ल्युट्) जेववुं, रमवुं-कापि विलास-
विलोल-विलोचन-खेलन जनितमनोजम्-गीतगो०
१।४१ । रमत, रमवानुं साधन, मनोरंजन, तमाशो.

खेलनी स्त्री. (खेल्+ल्युट्+डीष्) शेत्रं वगेरे रमतमां
रमवानां शौगठां-साधन वगेरे.

खेला स्त्री. (खेल्+अङ् टाप्) रमवुं, रमत, कीडा.

खेला (कण्ड्वादि. प. अ. सेट्-खेलायति) विदास
करवी, रमवुं.

खेलि स्त्री. (खे आकाशे अलति पर्याप्नोति) गायन,
गाणुं, गीत, रमत, जेव, लजन, भाषा, सूर्य, आकडनुं
आउ, पक्षी, जन्तु. (त्रि.) आकाशमां जनार.

खेव् (भ्वा. आ. सक. सेट्-खेवति) सेववुं, थाकरी
करवी.

खेसर पुं. (खे आकाशे इव शीघ्रगामित्वात् सरतीति
सु+ट) अन्धर धोडी.

खेसरी स्त्री. (खेसर+डीष्) अन्धर धोडी.

खै (भ्वा. पर. सेट्-खायति) अ. स्थिर थवुं, स. डिंसा
करवी, जोदवुं.

खेमख पुं. (खे आकाशे कर्तव्यः मखः स्वार्थे अण्)
आकाशमां करवानो अेक प्रकारनो यज्ञ.

खैलायन त्रि. (खिलं चतुरथ्यां पक्षां फक्) खेलथी
थयेल वगेरे.

खोङ्काह पुं. धोण्ण अने पीण्ण रंगनो धोडो.

खोट् (चुरा. उभय सक. सेट्-खोटयति, खोटयते)
केंकुं, (भ्वा. पर. अक. सेट्-खोटति) लंगडावुं,
लंगडा थालवुं, भोउंगवुं.

खोटि स्त्री. (खोट्+इत्) थतुर स्त्री, धुतारी, युक्तिवाणी
स्त्री, पालकी नामे वृक्ष. (स्त्री. खोटि-डीप् वा) खोटी ।

खोड् (भ्वा. पर. अक सेट्-खोडति) लंगडावुं, भोउवुं,
भोउंगवुं, भोडा थालवुं. (चुरा. उभ. स. सेट्-
खोडयति खोडयते) केंकुं.

खोड त्रि. (खोड्+अच्) भोउं, लंगडुं.

खोडकशीर्ष न. (खोड् क्षेपे ण्वल् तथाभूतं शीर्षमस्य कप्)
कमानदार छापरवाणुं धर-भकान, कपिशीर्ष नामनुं
वृक्ष - खोडशीर्षकम् ।

खोर (भ्वा. पर. अक० सेट्-खोरति) लूला थवुं, लंगडा
थवुं, भोउंगवुं, गतिमां आधात थवो.

खोर त्रि. (खोर+अच्) लंगडुं, भोउं, लूळुं.

खोरक पुं. (खोर+कन्) धोडानो ज्वर-ताव.

खोल् (भ्वा. पर. अ. सेट्-खोल्ति) लंगडावुं, भोउंगवुं,
लूला थवुं, गतिमां विकणता थवी.

खोल त्रि. (खोल्+अच्) लूळुं, लंगडुं.

खोलक पुं. (खोल्+अच् संज्ञायां कन्) रसोर्ध करवानुं
पात्र, मस्तकनी अक भाग, भोपरी, सय वगेरेअ
बनावेवो राङ्गो, सोपारीना उपरनी छाल, युद्धमां
माथाना रक्षक्ष भाटे पडेरती टोपी.

खोलि स्त्री. (खोल्+इन्) आश राभवानुं लाथुं.

खोल्क पुं. तारी, श्रद्ध.

खोल्मुक पुं. (खे आकाशे उल्मुक इव रक्तवर्णत्वात्)
मंगण श्रद्ध.

ख्या (अदा. पर. अनिट्-ख्याति) अ. प्रसिद्ध थवुं,
धोषणा करवी, दीपवुं, स. कडेवुं, प्रकाश करवी,
प्रसिद्ध करवुं, ज्ञाणवुं. अति+ख्या ओण्णोने कडेवुं,
वधारीने कडेवुं, अनु+ख्या भंयवुं, अनुवाह करवी.
अनु+आ ख्या तात्पर्यनो निश्चय करवा भाटे व्याख्यान
करवुं -अन्वाख्यानम् । अभि+ख्या सामे ज्ञेवुं.

थोतरङ्ग प्रसिद्ध करवुं. अव+ख्या आहुं ज्ञेवुं,
तिरकरथी ज्ञेवुं. आ+ख्या कडेवुं. -आख्याहि भद्रे ।
प्रियदर्शनस्य-पञ्च० ४।१५, -रामाय वधोपायमा-
चक्षुं ब्रबुधद्विषः -रघु० १५।५ । उद्+आ+ख्या
उद्घाटन आपवुं. उप+आ+ख्या पूर्वनुं वृत्तंत कडेवुं.
प्रति+आ+ख्या अटकाववुं, निवारवुं. प्रत्याख्यानम्,
वि+आ+ख्या विवरण करवुं, - विद्वद्वृन्दैर्वाणावाणी
व्याख्याता सा विद्युन्माला - श्रुत० १५, रावणस्यापि
ते जन्म व्याख्यास्यामि -महा०, अनु+ वि+आ+ख्या
कडेवुं इरी कडेवुं. उप+वि+आ+ख्या उपसना
वगेरेनी विभूतिओनुं इण कडेवुं. सम्+आ+ख्या
सारी रीते कडेवुं. परि+ख्या थोतरङ्ग प्रसिद्ध थवुं.
सम्+परि+ख्या सारी रीते थोतरङ्ग प्रसिद्ध थवुं.
प्र+ख्या अत्यंत कडेवुं, प्रख्यात थवुं. प्रख्यापयत्
त्रिजगतः परमेश्वरत्वम् -भक्ता० ३१ । -वि+ख्या
विशेष प्रसिद्ध थवुं. सम्+ख्या सारी रीते गणीने
कडेवुं -तावन्त्येव च तत्त्वानि साङ्ख्यैः सङ्ख्यायन्ते
-शारी० ।

ख्यात त्रि. (ख्या+क्त) कडेल, प्रसिद्ध थयेल -
अभितम्पचमीशानं सर्वभागीणमुत्तमम् । आवयोः पितरं
विद्धि ख्यातं दशरथं भुवि ।। -भट्टि० ६।१७ ।
(न.) कडेवुं, धोषणा करवी.

ख्यातगर्हण त्रि. (ख्याता गर्हणा निन्दाऽस्य) जेनी
निंदा प्रसिद्ध थई डेथ ते, निन्दा. (त्रि. ख्यातं
गर्हितमस्य) ख्यातगर्हितम् ।

ख्याति स्त्री. (ख्या+क्तिन्) शीर्ति, प्रशंसा, प्रसिद्धि, -
लोके ख्यातिमुपागताऽत्र सकले लोकोक्तिरेषा यतः-
पञ्च० १।४०२ । -येनास्मिन् कर्मणा लोके
ख्यातिमिच्छति पुष्कलाम्-मनु० १२।२६ । कथन-
कडेवुं, प्रकाश, शान, भडत्त्व जे डिरेण्यगर्भनी बुद्धि
रूप छे ते.

ख्यापक त्रि. (ख्या ज्ञाने णिच् ण्वल्) ज्ञाणवानार,
प्रकाश करनार, प्रसिद्ध करनार.

ख्यापन न. (ख्या प्रकाशे णिच् भावे ल्युट्) प्रकाश
करवुं, प्रगट करवुं, प्रसिद्ध करवुं, ज्ञाणववुं, सूयववुं
-ख्यापनेनानुतापेन तपसा धारणेन च । पापकृन्मुच्यते
पापात् तथा दानेन चापदि-मनु० ।

ગ

ગ વ્યંજનોમાંનો ત્રીજો વ્યંજન. ગ (ન. ગે+ઙ) ગીત, ગાયન. (પું. ગમ્+ઙ) ગણેશ, ગંધર્વ, છંદના નિયમ પ્રમાણે ગુરુવર્ણ -ગુરુરેકો ગકારસ્તુ લકારો લઘુરેકક: - છન્દોમઞ્જરી, શિંહ. (ત્રિ. ગમ્+ઙ) જનાર, ઘણું કરીને ઉત્તર પદમાં વપરાતું વિશેષણ, જેમકે - અધ્વગ, વર્ગ શબ્દો વગેરે.

ગકાર પું. (સ્વરૂપે કાર:) વ્યંજનો પૈકી ત્રીજો વ્યંજન.
ગગન ન. (ગમ્+યુષ્ ગોડન્તાદેશ:) આકાશ ગગન ગગનાકારં સાગર: સાગરોપમ:-કુવલયાનન્દ૦, - અવોચદેનં ગગનસ્પૃશા રઘુ: સ્વરેણ-રઘુ૦ ૩।૪૩, - સોડયં ચન્દ્ર: પતતિ ગગનાત્-શ૦ ૪; શૂન્યાંક, મીંડું.
ગગનગતિ પું. (ગગને ગતિર્યસ્ય) દેવ, સૂર્ય વગેરે ગ્રહ. (ત્રિ.) આકાશમાં ગતિ કરનાર. (સ્ત્રી.) આકાશમાં ગતિ કરવી તે.

ગગનધ્વજ પું. (ગગનસ્ય ધ્વજ ઇવ) સૂર્ય, સૂરજ, મેઘ, આકાશનું ગ્રહ.
ગગનચર ત્રિ. (ગગને ચરતીતિ ચર્+ટચ) આકાશમાં વિચરનાર.

ગગનપુષ્પ ન. (ગગનસ્ય પુષ્પમ્) અવાસ્તવિક-આકાશનું કુસુમ-ફૂલ.

ગગનપ્રિય પું. તે નામનો એક દૈત્ય.

ગગનમૂર્દ્ધન પું. તે નામનો એક દાનવ.

ગગનવિહારિન્ ત્રિ. (ગગને વિહરતિ વિ+હ+ણિન્) આકાશમાં વિહાર કરનાર- સ હિ ગગનવિહારી કલ્મષધ્વંસકારી- ઉદ્ધટ: । (પું.) સૂર્ય, આકાશ-પ્રદીપ, દેવ, આકાશનું ગ્રહ.

ગગનસદ્ પું. (ગગને સીદતિ સદ્+ક્વિપ્) દેવ, ઉપદેવ. (ત્રિ.) આકાશમાં ગમન કરનાર દેવ, ગ્રહ, પક્ષી વગેરે.

ગગનસિન્ધુ સ્ત્રી. (ગગને સિન્ધુ:) ગગન-નદી, મંદાકિની. ગંગાની નદીની ઉપાધિ.

ગગનસ્થ ત્રિ. (ગગને તિષ્ઠતિ સ્થા+ક) ગગનમાં રહેનાર.

ગગનસ્થિત ત્રિ. (ગગને સ્થિત: સ્થા+ક્ત) આકાશમાં રહેલું, આકાશમાં સ્થિતિ કરીને રહેલ.

ગગનસ્પર્શન ત્રિ. (ગગનં સ્પૃશતિ સ્પૃશ્+લ્યુટ) વાયુ, પવન.

ગગનાઙ્ગના સ્ત્રી. (ગગનગતા અઙ્ગના) અપ્સરા, સ્વર્ગીય પરી.

ગગનાગ્ર ન. (ગગનસ્ય અગ્રમ્) આકાશનો છેલ્લો ભાગ, છેલ્લું ઊંચું આસમાન.

ગગનાધ્વગ પું. (ગગનાધ્વના આકાશમાર્ગેણ ગચ્છતિ ગમ્+ઙ) સૂર્ય, આકાશનું ગ્રહ.

ગગનામ્બુ દિવ્ય જળ, વરસાદનું પાણી.

ગગનેચર પું. (ગગને ચરતિ ચર્+ટ) નક્ષત્ર, ગ્રહ, દેવ, સૂર્ય -તસ્મિન્સ્તુ કથિતે માત્રા કારણે ગગનેચર:-મહા૦ ૧।૨૭।૧૫ । પક્ષી, આકાશનું ગ્રહ, રાશિનું ચક્ર. (ત્રિ.) આકાશમાં ગતિ કરનાર પક્ષી વગેરે.

ગગનોલ્મુક પું. (ગગને ઉલ્મુક ઇવ) મંગલગ્રહ.

ગઘ્ (ધ્વા. પર. અ. સેટ્-ગઘતિ) હસવું, ધિક્કારથી હસવું.

ગન્તુ સ્ત્રી. વાણી.

ગઙ્ગા સ્ત્રી. (ગમ્+ગન્+ટાપ્) ગંગાનદી -અથોડધ: ગઙ્ગેયં પદમુપગતા સ્તોકમથવા -ભર્ત૦ ૩।૧૦, કુંડલિની - ઇડા ભગવતી ગઙ્ગા પિઙ્ગલા યમુનાનદી । ઇડા-પિઙ્ગલયોર્મધ્યે બાલરણ્ડા ચ કુણ્ડલી ।। -હટયોગદી૦ ૩।૧૧૦ ભાગીરથી નદી, હિમાલયની એક કન્યા-ગઙ્ગાકા ।

ગઙ્ગાકૂલ પું. (જૈ. પ્રા. ગંગાકૂલ) ગંગા નદીને કાંઠે રહેનાર એક જાતના તાપસ

ગઙ્ગાકુણ્ડ ન. (જૈ. પ્રા. ગંગાકુણ્ડ) હિમવત્ પર્વતની તળેટીમાં રહેલ એક કુંડ કે જેમાં ગંગા નદીનું પાણી પર્વત ઉપરથી પડે છે.

ગઙ્ગાકૂટ ન. (જૈ. પ્રા. ગઙ્ગાકૂટ) હિમવત્ પર્વતનું એક શિખર.

ગઙ્ગાક્ષેત્ર ન. (ગઙ્ગૈવ ક્ષેત્રમ્) ગંગાનદી, ગંગાનદીના કાંઠા ઉપરની બે કોશ સુધીની જમીન.

ગઙ્ગાચિલ્લી સ્ત્રી. (ગઙ્ગાતીરસ્થા ચિલ્લી) ગંગાનદીને કિનારે રહેનારું એક જાતનું નાનું પક્ષી, જળકુકડી.

ગઙ્ગાજ પું. (ગઙ્ગાયા જાયતે જન્+ઙ, ગઙ્ગાતો જાત:) ગઙ્ગાજાત:, ગઙ્ગાપુત્ર:, ગઙ્ગાસુત:, ગઙ્ગાદત્ત:) ભીષ્મપિતામહ, કાર્તિકસ્વામી.

ગઙ્ગાજલ ન. (ગઙ્ગાયા: જલમ્) ગંગાનદીનું પાણી.

ગઙ્ગાદેય પું. (ગઙ્ગાયા: નદ્યાસ્તટે યાતિ યા+ક પૃષો૦ તલોપ: અલુક્સ.) એક જાતનું માછલું. (ત્રિ.) ગંગાના કિનારે જતું.

गङ्गादित्य पुं. काशीमां रडेव ते नामे अक आदित्य.
 गङ्गादेवी स्त्री. (जै. प्रा. गङ्गादेवी) गंगा नदीनी
 अधिष्ठात्री देवी.
 गङ्गाद्वार न. (गङ्गायाः भूम्यवतरणद्वारम्) आकाशमांथी
 जे ठेकाशे गंगा नदी उतररेव छे ते उरिद्वार नामनुं
 स्थण, प्रसिद्ध तीर्थस्थान.
 गङ्गाद्वीप पुं. (जै. प्रा. गंगदीव) ते नामनो अक भेट
 ज्यां गंगादेवीनुं भवन छे.
 गङ्गाधर पुं. (गङ्गां धारयति धृ+अच्) शिव, समुद्र,
 लूर्ण अतिसारने नाश करनार ते नामनुं यूर्ण.
 गङ्गाधाररस पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक प्रकारनुं औषध.
 गङ्गाधाराकण पुं. (गङ्गाधारायाः कणः) गंगा नदीनी
 धारामांथी उडता जलकण.
 गङ्गापत्री स्त्री. (गङ्गेव शुभ्राणि पत्राण्यस्याः डीप्)
 सुगंधिका नामनुं अक जातनुं वृक्ष.
 गङ्गापार न. (गङ्गायाः पारम्) गंगा नदीनो पार-छेडो.
 गङ्गाभृत् पुं. (गङ्गां विभर्ति भृ+क्विप्) मछादेव, शिव.
 गङ्गामध्य न. (गङ्गायाः मध्यम्) गंगानदीनो मध्यभाग.
 गङ्गाम्बु न. (गङ्गायाः अम्बु) गंगानुं पाणी.
 गङ्गायात्रा स्त्री. (गङ्गामुद्दिश्य यात्रा) गंगा नदीनी यात्रा,
 मांदा माणसने मरुण माटे गंगा नदीने कांठे लई
 जवुं ते.
 गङ्गालहरी स्त्री. जगन्नाथ नामना कविअे रथेलुं ते नामनुं
 अक गंगादेवीनुं स्तोत्र, गंगानी लडेर, तरंगोना प्रवाड.
 गङ्गावतार पुं. (गङ्गायाः अवतारः ब्रह्मलोकात् भूमौ
 पतनमत्र) गंगावतार तीर्थ- भगीरथ इव दृष्ट
 गङ्गावतारः -का० ३२ उरद्वार.
 गङ्गावर्त पुं. (जै. प्रा. गङ्गावर्त) ते नामनो अक द्रव.
 गङ्गावाक्यावली स्त्री. (गङ्गामाहात्म्यप्रतिपादकानां
 वाक्यानामावली) गंगाना भाडात्म्य सूयक वाक्योत्रुप
 अक स्मृति निबंध.
 गङ्गासागर पुं. (गङ्गायाः सङ्गतः सागरः) गंगा अने
 समुद्रनो ज्यां समागम थाय छे ते अक तीर्थ.
 गङ्गाहृद् पुं. (गङ्गाया हृद् इव) ते नामनुं अक तीर्थ,
 गंगा नदीनो प्रपात कुंड.
 गङ्गिका स्त्री. (गङ्गा+कन्) गंगा नदी.
 गङ्गीभूत त्रि. (गङ्गा-च्वि+भू+क्त) गंगारुप थयेलुं.
 गङ्गुक पुं. (गङ्गु क पृषां) अक जातनुं अनाज-
 कांग.

गङ्गोद्बेद पुं. (गङ्गायाः उद्बेदः प्रथमप्रकाशो यत्र) गंगा
 ज्यांथी नीकणती डोय ते नामनुं अक तीर्थ.
 गङ्गोज्झ न. (गङ्गाया उज्ज्यते उज्झ् कर्मणि घञ्)
 गंगाना प्रवाड शून्य जण वगेरे.
 गङ्गोल पुं. अक जातनो भशि, गोभेदक नामनो भशि.
 गच्छ पुं. (गम्+क्विप् मलोपे तुक्+च गतं छयति
 गत्+छो+क) वृक्ष, पदसंज्ञावाणुं स्थान, समुद्रय-
 समूह.
 गच्छत् त्रि. (गम्+शत्) जतुं, गमन करतुं.
 गज् (ध्वा. पर अ. सेट्-गजति) पीने छाकटा थवुं,
 मछेन्मत्त थवुं, अवाज करवो. (ध्वा. पर. इदित्
 सेट् अ.-गज्जति) मछेन्मत्त थवुं (-हया जहेषिरे
 हर्षाद् गम्भीरं जगजुर्जाः-भट्टि० १४/५) पीने
 छाकटा थवुं, अवाज करवो. (चुरा. उभय. सेट्-
 गाजयति, गाजयते) अवाज करवो, शब्द करवो.
 गज पुं. (गजति मदने मत्तो भवतीति राज्+अच्)
 छाथी -कचाचितौ विश्वगिवागजो राजौ- कि. १।२६ ।
 आठनी संभ्या, अक जातनुं माप -साधारणनराङ्गुल्या
 त्रिशदङ्गुलको गजः- वास्तुमान, औषध पकाववा
 माटे जमीनमां कराते पाडो, नागडेसरनुं आउ.
 गजकन्द पुं. (गजो गजदन्त इव कन्दोऽस्य) उस्तिकेद
 नामनी वनस्पति.
 गजकर्ण पुं. (गजस्य कर्ण इव कर्णो यस्य) ते नामनो
 अक यक्ष.
 गजकर्णी स्त्री. (गजकर्ण+डीप्) ते नामनी अक औषधि.
 गजकूर्माशिन पुं. (गजश्च कूर्मश्च तौ अश्राति अश्+णिनि)
 गुरुड.
 गजकृष्णा स्त्री. (गज इव कृष्णा) गजपीपर- चविकायाः
 फलं प्राज्ञैः कथिता गजपिप्पली । - भावप्र०
 गजगौरीवत न. स्त्रीअोअे करवानुं व्रत जे भादरवा
 मछिनामां कराय छे.
 गजचिर्भटा, गजचिर्भटी स्त्री. (गजप्रिया चिर्भटा,
 चिर्भटी) ईद्रवरणानुं आउ.
 गजचिर्भिट पुं. (गजचिर्भिट इव आकारोऽस्त्यस्य अच्)
 गौडुम्भा नामनी वनस्पति.
 गजच्छाया स्त्री. (गजस्य छाया) ते नामे अक तिथि,
 ते नामनो अक योग -याम्या तिथिर्भवेत् सा हि
 गजच्छाया प्रकीर्तिता-मिताक्षरा-परिभाषा, अभासना
 दिवसनो पाछवी भाग -अमावास्यां गते सोमे छाया

યા પ્રાહ્મુખી ભવેત્ । ગજચ્છાયા તુ સા પ્રોક્તા તત્ર શ્રાઢ્ઢં પ્રકલ્પયેત્ ॥ -મલમાસતત્ત્વમ્ । સૂર્યશ્રુહશનો સમય.

ગજઢકા સ્ત્રી. (ગજોપરિસ્થા ઢકા) હાથીના ઉપર રાખેલો ડંકો.

ગજતા સ્ત્રી. (ગજાનાં સમૂહ: તલ્) હાથીઓનો સમૂહ, હાથીઓનું ટોળું. (સ્ત્રી. ગજસ્ય ભાવ: તલ્- ત્વ) હાથીપણું, હાથીનું કામ. -ગજત્વમ્ ।

ગજદધ્ન ત્રિ. (ગજ+દધ્નચ્) હાથી જેટલું ઊંચું, હાથી પ્રમાણ.

ગજદન્ત પું. (ગજસ્ય દન્ત:) હાથીદાંત. (પું. ગજસ્ય દન્તાવિવ દન્તાવસ્ય) ગણપતિ, ગણેશ. (પું. ગજસ્ય દન્ત ઇવ) ભીંતની ખીલી, ખૂંટી. (ત્રિ. ગજસ્ય દન્તા ઇવ દન્તા યસ્ય) હાથીના જેવા દાંતવાળું.

ગજદન્તફલ્ગ સ્ત્રી. (ગજદન્ત ઇવ ફલમસ્યા:) એક જાતનો વેલો.

ગજદાન ન. (ગજસ્ય દાનં મદ:) હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતું પાણી, હાથીનો મદ -કરાત્ કટાભ્યાં મેદ્વાચ્ચ નેત્રાભ્યાં ચ મદચ્યુતિ: । -પાલકાવ્યમ્, સ સૈન્યપરિભોગેણ ગજદાનસુગન્થિના । -રઘુ૦ ૪।૨૫. (ન. ગજસ્ય દાનમ્) હાથીનું દાન.

ગજદ્વયસ્ ત્રિ. (ગજ+દ્વયસ્) રાજદધ્ન શબ્દ જુઓ.

ગજનાસા સ્ત્રી. (ગજસ્ય નાસા) હાથીની સૂંઢ, હાથીનું ગંડસ્થળ.

ગજપતિ પું. (ગજાનાં પતિ:) રજવાડાનો મોટો હાથી, શ્રેષ્ઠ હાથી, અત્યન્ત ઊંચો હાથી.

ગજપાદપ પું. (ગજપ્રિય: પાદપ:) એક જાતનું વૃક્ષ, સ્થાલી વૃક્ષ.

ગજપિપ્પલી સ્ત્રી. (ગજોપપદા પિપ્પલી) ગજપીપર.

ગજપુઙ્ગવ પું. (ગજેષુ પુઙ્ગવ:) મોટો ઊંચો હાથી, શ્રેષ્ઠ હાથી.

ગજપુટ પું. અગ્નિના સંયોગથી ભસ્મ અને રસાયન વગેરે તૈયાર કરવાને જમીનમાં ખોદેલો ગજ પ્રમાણ ખાડો - દશાદિશતપર્યન્તો ગજપુટવિધિર્મત: -વૈદ્યકમ્બેઘજ્ય૦ ।

ગજપુર ન. (ગજસ્ય હસ્તિનામનૃપસ્ય પુરમ્) હસ્તિનાપુર નામનું નગર.

ગજપુષ્પી સ્ત્રી. નાગપુષ્પી વેલ, એક જાતનો વેલો.

ગજપ્રિયા સ્ત્રી. (ગજસ્ય પ્રિયા) સલ્લકી નામનું વૃક્ષ, હાથીને પ્રિય વેલ.

ગજબન્ધની, ગજબન્ધિની સ્ત્રી. (ગજા: બધ્યન્તેઽત્ર લ્યુટ્+ઙીપ્ । ગજસ્ય બન્ધોઽસ્ત્યત્ર ઇનિ ઙીષ્) હાથીનું સ્થાન, હાથીને બાંધવાની જગ્યા, હાથીખાનું.

ગજબક્ષક પું. (ગજો બક્ષકોઽસ્ય) પીપળાનું ઝાડ.

ગજબક્ષા, ગજબક્ષ્યા સ્ત્રી. (ગજેન બક્ષ્યતેઽસૌ બક્ષ+અપ્+ટાપ્ । ગજેન બક્ષ્યા) સલ્લકી વૃક્ષ.

ગજમણ્ડલિકા, ગજમણ્ડલી સ્ત્રી. (ગજાનાં મણ્ડલિકા । ગજાનાં મણ્ડલી) ગાડીની ચારે તરફ હાથીનું ફરતું કુંડાળું, હાથીનું કુંડાળું, હાથીઓનો સમૂહ.

ગજમાચલ પું. (ગજસ્ય માચ શાઠ્ય લુનાતિ લૂ+ઙ) સિંહ.

ગજમાચલી સ્ત્રી. (ગજમાચલ+જાતિત્વાત્ ઙીષ્) સિંહણ.

ગજમાત્ર ત્રિ. (ગજ+માત્રચ્) હાથી જેવડું, હાથી પ્રમાણ.

ગજમુક્તા સ્ત્રી. (ગજે તત્કુમ્ભે જાતા મુક્તા) હાથીના ગંડસ્થળમાં થતાં મોતી.

ગજમુખ પું. (ગજસ્ય મુખમસ્ય) ગણપતિ, ગણેશ. (ન. ગજસ્ય મુખમ્) હાથીનું મોઢું.

ગજમોટન પું. (ગજં મોટયતિ-મુટ્ ક્ષોદે લ્યુ) સિંહ.

ગજમોટની સ્ત્રી. (ગજમોટન+ઙીષ્) સિંહણ.

ગજયૂથ પું. (ગજસ્ય યૂથ:) હાથીનું ટોળું.

ગજવદન પું. (ગજસ્ય વદનમસ્ય) ગણપતિ, ગણેશ. (ન. ગજસ્ય વદનમ્) હાથીનું મોઢું.

ગજવ્રજ ત્રિ. (ગજ ઇવ વ્રજ: યસ્ય) હાથીના જેવી ચાલવાળું. (પું. ગજાનાં વ્રજ:) હાથીઓનું ટોળું-સમૂહ. (પું. ગજસ્ય વ્રજ:) હાથીની ચાલ, હાથીની ગતિ.

ગજવલ્લભા સ્ત્રી. ગજપ્રિયા શબ્દ જુઓ.

ગજવીધી સ્ત્રી. રોહિણી, આદ્રા, અને મૃગશીર્ષ એ ત્રણ નક્ષત્રનો સમૂહ, હાથીઓની પંક્તિ.

ગજશિક્ષા સ્ત્રી. (ગજસ્ય શિક્ષા) હાથીઓને ચલાવવાનો અભ્યાસ.

ગજશિરસ્ પું. (ગજસ્ય શિર ઇવ શિરોઽસ્ય) તે નામનો એક દૈત્ય. ગણેશ, ગણપતિ. (ન. ગજસ્ય શિર:) હાથીનું મસ્તક-માથું.

ગજસાહય પું. (ગજેન હસ્તિનામકનૃપેણ સહિત આહ્વયો યસ્ય) પુરાતન હસ્તિનાપુર, હાલનું દિલ્હી શહેર-તતો દ્યુતજિતા: પાર્થા: કોપિતાશ્ચ દુરાત્મભિ: । ધાર્તરાષ્ટ્ર: સહામાતૈર્વૈર્નિર્યયુગસાહયાત્ । -મહા૦ ૩।૧૮ -ગજાહય: ।

गजस्कन्ध पुं. (गजस्य स्कन्ध इव स्कन्धोऽस्य) ते नामनो अेक टैत्य.

गजाख्य पुं. (गजं गजकर्णमाख्याति पत्रेण आ+ख्या+क) चक्रमर्द नामनुं वृक्ष, कुंवाडिया. (न. गजतुल्यं नाम यस्य) उस्तिनापुर.

गजाग्रणी पुं. (गजेषु अग्रणीः) ईदनी औरावत ङाथी, श्रेष्ठ ङाथी.

गजाजीव पुं. (गजैस्तत्पालनादिभिराजीव्यते जीव्+घञ्) ङाथीनो मङ्गावत.

गजाण्ड पुं. (गजास्याण्डमिव मूलमस्य) अेक ज्ञतनो मूणो.

गजादिनामन्, गजादिनामा स्त्री. (गज इति शब्दः आदौ यस्याः । तादृशं नामास्याः वा टाप्) गजपीपर.

गजानन, गजास्य पुं. (गजस्याननमिवाननं यस्य । गजस्यास्यमिवास्यं यस्य) गजपति. गजेश-शनिदृष्ट्या शिरच्छेदात् गजवक्त्रेण योजितः । गजाननः शिशुस्तेन नियतिः केन बाध्यते ।। -ब्रह्मवैवर्तं ६. अ० । (न. गजास्याननम्) ङाथीनुं मोढुं.

गजारि, गजासुहृद् पुं. (गजानामरिः असुहृद् वा) शिव, ङाथीनो शत्रु, सिंढ, अेक ज्ञतनुं वृक्ष - गजारिस्तरुसिंहयोः -हेमचन्द्रः ।

गजारूढ त्रि. (गजे आरूढः) ङाथी उपर यढेव.

गजारोह पुं. (गजारोहति आ+रुह्+अण्) ङाथीनो मङ्गावत.

गजाशन पुं. (गजैरश्यते अश्+ल्युट्) पीपणानुं ज्ञाड, अेक ज्ञतनुं वृक्ष, (न.) कमणनी वेवनुं मूण, कमणनुं मूण.

गजाशना स्त्री. (गजः अशानो भक्षको यस्याः) भांगनी खेड -गजाशना-कुम्भिक-दाडिमानां रसैः कृते तैलवृते सदधि-सुश्रुते ४० अ० । कमलमूण, लोभान वृक्ष.

गजासुर पुं. (गजाकारोऽसुरः) ते नामनो अेक असुर, टैत्य -महिषासुरपुत्रोऽसौ समायाति गजासुरः । -काशीखण्डे ६०।३

गजासुरद्वेषिन् पुं. (गजासुरं द्वेषिं द्विष्+णिनि) मङ्गादेव, शिव.

गजास्य पुं. (गजस्यास्यमेवास्यं यस्य) गजपति, गजेश. (न. गजस्य आस्यम्) ङाथीनुं मुण. (पुं. गजस्यास्यमिवास्यं यस्य) गजसुर टैत्य.

गजाह्व न. (गजसहिता आह्वा यस्य) उस्तिनापुर.

गजाह्वयः पुं. (गजेन आह्वयो यस्य) । (स्त्री. गजोपपदा आह्वा यस्य) गजाह्वा ।

गजेन्द्र पुं. (गज इन्द्र इव) ईदनी ङाथी औरावत, श्रेष्ठ ङाथी -किं रुष्टासि गजेन्द्रमन्दगमने-शुङ्गारं ७, - गजपुङ्गवस्तु, घोरं विलोकयति चाटुशतैश्च भुङ्क्ते-भर्तुं २।३१, गजयूथनी पति. (पुं.) अगस्त्यना श्रापथी गजेन्द्रताने पामेलो ईन्द्रधुम्न राज्ञ.

गजेष्टा स्त्री. (गजानामिष्टा) भांगी कुण्.

गजोदर पुं. (गजस्योदरमिव उदरमस्य) ते नामनो अेक टैत्य.

गजोषणा स्त्री. (गजोपपदा उषणा) गजपीपर -गजाह्वा ।

गज्ज पुं. (गजि+घञ्) अपमान, तिरस्कार, वाडो, नेस, लंङार, कोडार, भाष, जज्ञानी, पामरनुं घर, अनाज वेचवानुं पीडुं, गोवाणियानुं रडेडाष, अजार, दाडनुं वासष.

गज्जन त्रि. (गजि+ल्युट्) अपमान करनार, तिरस्कार करनार -स्थलकमलगज्जनं मम हृदयरज्जनम् -गीतं १०. । नेत्रे स्वज्जनगज्जने-सां ६० ।

गज्जा स्त्री. (गज्ज+टाप्) दाडनुं पीडुं, दाड वेचवानी दुकान, गांजानुं ज्ञाड, भाष, पामरनुं घर, नीय लोकोनुं रडेडाष, दाडनुं वासष, गुंज-रति.

गज्जाकिनी स्त्री. गांजामांथी अनावेव औषधि.

गज्जायिका स्त्री. गांजे, भांग.

गज्जिका स्त्री. (गज्जैव स्वार्थे कन्) दाडनुं पीडुं, दाडनी दुकान.

गड् (भ्वा. पर. अ. सेट्-गण्डति) गाव उपर रोग वगेरेनुं थवुं, गंडमाणनुं डोवुं. (भ्वा. पर. स. सेट्-गण्डति) सीयवुं, छांटवुं, प्रवाडी पदार्थनी पेठे वडेवुं.

गड पुं. (गड्+अच्) अेक ज्ञतनुं माछवुं, प्रतिरोध, पडो, आच्छादन, विघ्न, भाठ, व्यवधान, ते नामनो अेक देश.

गडक पुं. (गड्+कन्) अेक ज्ञतनुं माछवुं.

गडदेशज न. (गडदेशं शाम्भरदेशे जायते जन्+ङ) शांभर देशमां थयेवुं मीडुं.

गडयन्त पुं. (गड्+णिच्+झच् ह्रस्वः) वाडणुं, मेघ.

गडलवण न. (गडदेशजं लवणम्) अेक ज्ञतनुं मीडुं, अजमेरी मीडुं.

गडि पुं. (गड्+इन्) गणियो अण्ड, आणसु अण्ड. - गुणानामेव दोरात्म्याद् धुरिधूर्यो नियुज्यते । असंजात-किणस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गडिः - काव्यं १०. ।

ગઢુ પું. (ગઢ+ઝન્) ગલગંડ-તે નામે એક રોગ -ન ચ અજાગલસ્તનવદન્તગંઢુના તેન કિં વેતિ વાચ્યમ્ - વેદાન્તભાષ્યમ્ । શલ્યાસ્ત્ર-એક જાતનું અસ્ત્ર, ભાલો, બરછી, પાણીની ઝારી, કેંચો-જન્તુવિશેષ. (ત્રિ. ગઢ્+ઝ) ખૂંધું, કબડું, નિરર્થક એવો કોઈ પદાર્થ.

ગઢુક પું. (ગઢુગલગણ્ડ ઇવ કાયતિ મધ્યે કૈ+ક) પાણીની ઝારી, તે નામે એક ઋષિ.

ગઢુકળ ત્રિ. (ગઢુ: કળ્+યસ્ય) જેને કંઠમાં ગડુ રોગ થયો હોય તે.

ગઢુર ત્રિ. (ગઢુ: કુબ્જરોગોઽસ્ત્યસ્ય ગઢુ+ર) ખૂંધું, કુબડું, વાંકડું. (ત્રિ.) ગઢુલ (લચ્) ।

ગઢેર પું. (ગઢ+ઝર) ગાડર, ઘેટું.

ગઢેરી સ્ત્રી. (ગઢેર સ્ત્રિયાં ડીષ્) બકરી, ઘેટી.

ગઢોત્થ ન. (ગઢદેશાત્ ઉત્તિષ્ઠતિ ઉત્+સ્થા+ક) એક જાતનું લવણ.

ગઢોલ પું. (ગઢ્+ઓલચ્) બંદુક કે તોપની ગોળી, ગ્રાસ, કોળીઓ, ગોળ.

ગઢુક પું. (ગઢુક પૃષ્ઠો.) ઝારી નામનું જલપાત્ર.

ગઢુર પું. (ગઢ્+ઝર) બકરો, ઘેટો.

ગઢુરિકા સ્ત્રી. (ગઢુર+ઠન્+ટાપ્ ચ) ઘેટાં બકરાંની પંક્તિ -ગઢુરિકાપ્રવાહેણૈષાં ભેદ:-કાવ્ય૦ ૮, જેનું મૂળ અજ્ઞાત છે એવી અવિચ્છિન્ન પ્રવાહવાળી નદી વિશેષ.

ગઢુલ પું. (ગઢ્+લ) બકરો, ઘેટો.

ગઢુલિકા સ્ત્રી. ગઢુરિકા શબ્દ જુઓ.

ગળ્ (ચુરા. ઉભય. સ. સેટ્-ગળયતિ, ગળયતે) સંખ્યા કરવી, ગણવું- લીલાકમલપત્રાણિ ગળયમાસ પાર્વતી-નામાક્ષરં ગળય ગચ્છસિ યાવદન્તમ્ -શ૦ ૬।૧૧ । અંદાજ લગાવવો, મૂલ્ય નક્કી કરવું, વિચાર કરવો -ન ત્વં ત્ણેનાપિ ગળયારામિ, -ત્વયા વિના સુખમેતાબદજસ્ય ગળ્યતામ્ -રઘુ૦ ૮।૧૯, અવ+ગળ્ અવગણના કરવી, અપમાન કરવું. વિ+ગળ્ વિશેષ ગણવું.

ગળ પું. (ગળ્યતે, ગળયતિ વા કર્મણ્યન્ કર્તૃયચ્ વા ગળ્ +અચ્) સમૂહ- ગુણિગળગળનારમ્ષે ન પતતિ કઠિની સસંધ્રમાત્, -ગળા નમેરુપ્રસવાવતંસા: -કુમા૦ ૧।૫૫, સમુદાય, જથ્થો, પ્રમથ નામે મહાદેવનો ગણ -ન ગળસ્યાગ્રતો ગચ્છેત્ સિદ્ધે કાર્યે સમં પ્રમથ: -

હિતો૦ ૧।૧૩ । સેનાની અમુક સંખ્યા જેમાં ૨૭ રથ, ૨૭ હાથી, ૮૧ ઘોડા અને ૧૩૫ પાયદળ લશ્કર હોય, ચોર નામે સુગંધી દ્રવ્ય, ગણપતિ, દેવ મનુષ્ય અને રાક્ષસ એવા નામધારી અમુક નક્ષત્રગણ, વેપારીવર્ગ, વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ ધાતુઓનો સમુદાય, ગણપાઠ ગ્રંથ, પાણિનીય સ્વરાદિ સ્વરૂપ પ્રતિપાદક ગ્રન્થ, તે નામે એક દૈત્ય, સ્વપક્ષ, વાક્ય, છન્દ:શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ભગણ વગેરે ગણ, એક જાતની સંખ્યા, મહાદેવ, ધ્રુવસંજ્ઞાવાળું નક્ષત્રવિશેષ.

ગળક પું. (ગળ+ખ્વુલ) જ્યોતિષી, દૈવજ્ઞ, ગણિત-શાસ્ત્રી. -રે પાન્થ પુસ્તકઘર ! ક્ષણમત્ર તિષ્ઠ, વૈદ્યોઽસિ કિં ગળકશાસ્ત્રવિશારદોઽસિ । કેનોષધેન મમ પશ્યતિ ભર્તુરમ્બા કિં વાઽઽગમિષ્યતિ પતિ: સુચિરપ્રવાસો-સુખા૦ । -ચર્મકારસ્ય દ્વૌ પુત્રૌ-ગળકો વાઘપૂરક: । સંકીર્ણ જાતિવિશેષ. (ત્રિ.) ગણત્રી કરનાર, ગણનાર.

ગળકર્ણિકા સ્ત્રી. (ગળસ્ય ગળેશસ્ય કર્ણવત્ પત્રમસ્યા: કષ્ અત ઇત્વમ્) ઈંદરવરણાનું ઝાડ.

ગળકાર પું. (ગળ્ ધાત્વાદિગળપાઠં કરોતિ કૃ+અળ) વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ ધાતુગણ વિષયક ગ્રંથકાર, ત્રીજો પાંડવ- ભીમસેન.

ગળકારિ પું. (ગળ્ ધાત્વાદિગળપાઠં કૃ+ઇજ્) વ્યાકરણ-શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ધાતુગણનો ગ્રંથ બનાવનાર.

ગળકી સ્ત્રી. (ગળકસ્ય સ્ત્રી ડીષ્) ગણિતશાસ્ત્રીની સ્ત્રી, જોશીની સ્ત્રી.

ગળકૂટ પું. ન. (ગળરૂપ કૂટમ્) વિવાહમાં ઉપયોગી ગણકૂટ.

ગળચક્રક ન. (ગળાનાં ધાર્મિકગળાનાં ચક્રં સંભૂય ભોજનમત્ર કપ્) ધાર્મિક મનુષ્યનું એકત્ર મળી થયેલ ભોજન.

ગળતા, સ્ત્રી. ગળત્વમ્ ન. (ગળસ્ય ભાવ: તલ્, ત્વ) ગણનો સમૂહ.

ગળતિથ ત્રિ. (ગળ અસંખ્યાવાચકત્વેઽપિ પૂરણે ડટ્) સમુદાયને પૂર્ણ કરનાર.

ગળદીક્ષા સ્ત્રી. (ગળસ્ય દીક્ષા) ગણપતિના પૂજનની દીક્ષા, કાર્યની સમાપ્તિ પર્યન્ત આરંભેલ વ્રત વગેરે નિયમનો સ્વીકાર કરવો તે.

गणदीक्षिन् पुं. (गणान् बहुशिष्यान् दीक्षयति दीक्ष्+णिनि) घण्टा शिष्योने दीक्षा आपनार आचार्य आदि, जेणे गणपतिना पूजननी दीक्षा लीधी डोय ते, शाति अने अनेक मनुष्योनुं काम करावना, उपाध्याय. (त्रि.) घण्टा शिष्योने दीक्षा आपनार, गणेशनी दीक्षावाणुं, पुरोहित वगेरे.

गणदीक्षित त्रि. (गण+दीक्ष्+क्त) जेणे गणपतिना पूजननी दीक्षा लीधी डोय ते, जेणे अमुक कार्यनी समाप्ति सुधीनो नियम लीधी डोय ते.

गणदेवता स्त्री. (गणभूता देवता) समूहरूप देव आदित्य रुद्रवसु वगेरे -महाराजिकसाध्याश्च रुद्राश्च गणदेवता ।

गणद्रव्य न. (गणस्वामिकं द्रव्यम्) जे द्रव्य उपर गणनी सत्ता डोय ते द्रव्य, गणनी भाविकीनुं द्रव्य, साधारण द्रव्य.

गणद्वीप पुं. न. (गणानां सप्तानां राज्यत्वात् द्वीपः) जेमां सात राजाओनुं राज्य छे तेवो अेक भेट.

गणन न. (गण भावे ल्युट्) गणवुं, गणत्री करवी.

गणधर पुं. (जै. प्रा. गणहर) गणधर, तीर्थकरना मुभ्य शिष्य, आचार्यनी आज्ञानुसार साधु समुदायने लठने मडीमंडलमां विचरनार समर्थ साधु.

गणना स्त्री. (गण्+युच्) गणवुं, गणत्री करवी -यदि त्रिलोकी गणनापरा स्यात्-नैषध० ३।४०, -का वा गणना सचेतनेषु अपगतचेतनान्यपि संघट्टयितुमलं (मदनः) -का० १५७ ।

गणनाथ पुं. (गणानां प्रमथादीनां नाथः) गणधर वगेरे गणपति, मडादेव. (त्रि.) अमुक कोठ समुदायनो नेता.

गणनायक पुं. (गणानां नायकः) गणधर वगेरे गणपति, गणेश- लेखको भारतस्यास्य भव त्वं गणनायक ! । -महा० १।१।७७, शिव. (त्रि.) डरकोठ टोणांनो नायक.

गणनायिका स्त्री. (गणानां नायिका) दुर्गा देवी, पार्वती.

गणनीय त्रि. (गणयितुमर्हति गण्+अनीयर्) गणवा योग्य, गणत्री करवा योग्य.

गणपति पुं. (गणानां पतिः) गणधर, गणेश- अत्तं वाञ्छति शाम्भवो गणपतेराखुं क्षुधार्तः फणी-पञ्च० १।१७० । शिव. (त्रि.) अमुक समूहनी नायक.

गणपतिकल्प पुं. (गणपत्युद्देशेन कल्पः) गणपतिना पूजन वगेरेनी विधि बतावना ग्रंथ.

गणपतिन्याय पुं. ज्यं थोडी ज युक्तिधी भोटुं काम थई ज्ञाय छे त्यां आ न्याय वपराय छे.

गणपर्वत पुं. (गणभूयिष्ठः पर्वतः) डैलास पर्वत.

गणपाठ पुं. (गणानां स्वरादिगणानां पाठोऽत्र) व्याकरण-शास्त्र प्रसिद्ध स्वरादि गणपाठ ग्रंथ.

गणपाद पुं. (गणस्येव पादोऽस्य) मडादेवना गण जेवा जेना पग डोय ते.

गणपीठक न. (गणस्य पीठ इव कारयति कै+क) छाती.

गणपुङ्गव पुं. (गणः पुङ्गव इव) श्रेष्ठ गण, ते नामनो अेक देश, ते देशनी राजा. (त्रि. गणेषु पुङ्गवः) समुदायमां श्रेष्ठ.

गणपूज्य पुं. (गणो गणेशः प्रमथो वा पूज्योऽत्र) ते नामनो अेक देश, ते देशनो राजा. (त्रि. गणेषु पूज्यः) समुदायमां पूजवा योग्य.

गणपूर्व पुं. (गणानां ग्रामादिस्थलोकानां पूर्वः प्रधानम्) गामनो पटेल, नायक, मुजी.

गणभर्तुं पुं. (गणानां प्रमथादीनां भर्ता) गणधर, मडादेव, गणपति- गणभर्तुरुक्षा -कि० ५।४२ (त्रि. गणानां भर्ता) समुदायनो स्वामी, समुदायनो पोषक.

गणयज्ञ पुं. (गणस्य कर्तव्यः यज्ञः) समुदाये करवानो यज्ञ.

गणयाग पुं. (गणोद्देशेन शान्त्यर्थं यागः) समुदायनी शांति माटे करवामां आवती यज्ञ.

गणरत्न न. (गणाः स्वरादयः रत्नानीव यत्र) ते नामनो पाणिनीअे बनावेवो अेक ग्रंथ जेमां स्वरादि गणनीना अर्थनुं श्लोको द्वारा कथन कर्तुं छे.

गणराज्य न. ते नामनो अेक देश.

गणरात्र न. (गणानां रात्रीणां समाहारः) रात्रिओनो समुदाय.

गणरूप, गणरूपक पुं. (गणा बहूनि रूपाण्यस्व । गणरूप+प्रज्ञायां कत्) आकडानुं आड.

गणरूपिन् पुं. (गणा बहूनि रूपाणि सन्त्यस्य इनि) घोणा आकडानुं आड.

गणवत् त्रि. (गणोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) गणवाणुं, समुदायवाणुं.

गणवती स्त्री. (गणवत् स्त्रियां डीप्) द्विवोदासनी माता.

गणवतीसुत पुं. (गणवत्याः सुतः) द्विवोदास राजा.

ગણશસ્ અવ્ય. (ગણ વોપ્સાવૃત્તૌ કારકાર્થે શસ્) ગણે ગણે કરીને, સમૂહ સમૂહે કરીને.

ગણશ્રિ પું. (ગણં ગણરૂપં શ્રયતિ શ્રિ+ક્વિપ્) સમુદાય રૂપે રહેલા મરુત વગેરે દેવી.

ગણહાસક પું. (ગણાન્ હાસયતિ હસ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) ચોર નામનું સુગંધી દ્રવ્ય. (ત્રિ.) સમુદાયને હસાવનાર.

ગણાગ્રણી, ગણાધિપ પું. (ગણાનામ્ અગ્રણીઃ) ગણપતિ, ગણેશ. (ત્રિ.) સમુદાયમાં અગ્રેસર.

ગણાચલ પુ. (ગણભૂયિષ્ઠઃ અચલઃ) કૈલાસ પર્વત.

ગણધિપતિ ત્રિ. (ગણાનામધિપતિઃ) સમુદાયની પતિ, સૈન્ય સમૂહ વગેરેનો રક્ષક.

ગણાત્ર ન. (ગણાનામત્રમ્) ઘણાની માલિકીનું અત્ર, અનેકને માટે તૈયાર કરેલું અત્ર - ગણાત્રં ગણિકાત્રં ચ લોકેશ્વઃ પરિક્રન્તાતિ-મનું ।

ગણાભ્યન્તર ત્રિ. (ગણાયોત્સૃષ્ટમઠાદૌ અભ્યન્તરઃ તદુપજીવનાસક્તઃ) સમુદાયને સોંપેલ ધન વગેરે ઉપર જીવનાર.

ગણાવચ્છેદક (જૈ. પરા. ગણાવચ્છેપય, ગણાવચ્છેદ્ય, ગણાવચ્છેદય વા) સાધુઓની વસ્ત્ર-પાત્ર-આહારાદિથી સારસંભાળ કરનાર સાધુ.

ગણાવચ્છેદિની સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ગણાવચ્છેદિણી) ગચ્છની સાધ્વીઓની સાર-સંભાળ કરનાર સાધ્વી.

ગણિ સ્ત્રી. (ગણ+ઇન્) ગણવું, ગણત્રી.

ગણિકા સ્ત્રી. (ગણઃ સમૂહોઽસ્ત્યસ્યાઃ ભર્તૃત્વેન ઠન્) વેશ્યા -ગુણાનુરક્તા ગણિકા ચ યસ્ય વસન્તશોભેવ વસન્તસેના- મૃચ્છ. ૧૬ ।, -ગણિકાનાં પૃથગ્ મજ્ઞાઃ શુભૈરાસ્તરણામ્બરૈઃ -હરિવંશે ૮૫ । ૧૯ । જૂઈ, ગણીઆરીનું વૃક્ષ, હાથણી, ગણનારી સ્ત્રી.

ગણિકાપતિ પું. (ગણિકાયાઃ પતિઃ) વ્યભિચારી પુરુષ, રંડીબાજ.

ગણિકારિકા, ગણિકારી સ્ત્રી. (ગણિકારી સ્વાર્થે ક હ્રસ્વઃ । ગણિ કરોતિ ક્ + અણ્+હીષ્) ગણીઆરીનું ઝાડ, અરણિનું ઝાડ.

ગણિત ન. (અણ્+ભાવે ક્ત) ગણવું, શાસ્ત્ર -ગણિતમથ કલાં વૈશિકી હસ્તિશિક્ષાં જ્ઞાત્વા-મૃચ્છં ૧૧૪, ગણિત-શ્રદ્ધોની ગતિ સ્થિતિ વગેરેની ગણના- પારે પદાર્થ ગણિતં યદિ સ્યાત્-નૈષઃ ૩૧૪૦ । (ત્રિ. ગણ્ કર્મણિ ક્ત) ગણેલ, ધારેલ ગણતરી કરેલ. -દુઃખં ચ વિવિધં તત્ર તત્ર ગણિતં ન તયા તથા ।। -શિવપુ. ૧૧ । ૨૭.

ગણિતવ્ય ત્રિ. (ગણ્+તવ્યચ્) ગણવા યોગ્ય, ગણતરી કરવા યોગ્ય.

ગણિતાધ્યાય પું. (ગણિતં ગ્રહગતિસ્થિત્યાદિગણનમ-ધીયતેઽત્ર) 'સિદ્ધાન્તશિરોમણિ' નામના જ્યોતિષ ગ્રંથનો એક અધ્યાય.

ગણિતિન્ ત્રિ. (ગણિત+ઇનિ) ગણનાર, ગણત્રી કરનાર.

ગણિન્ ત્રિ. (ગણ+ઇનિ) સમુદાયવાળું, તેળાવાળું, (પું. ગણોઽસ્યાસ્તિ ઇનિ) આચાર્ય, ગચ્છના ઉપરી, ઉપરિચ્છેદ, સિદ્ધાન્ત.

ગણિપિટક ન. (જૈ. પ્રા. ગણિપિટક, ગણિપિટક) 'આચારાંગ' આદિ બાર મુખ્ય જૈન આગમ ગ્રંથ, દ્વાદશાંગી -તત્ તુ જિનૈરુક્તમાધ્યાત્મિકપ્રવચનાનાં પિટકમ્ । (સ્ત્રી. ગણિપિટકા ।)

ગણિવિદ્યા સ્ત્રી. (જૈ. પ્રા. ગણિવિજ્ઞા) શાસ્ત્ર વિશેષ -જ્યોતિષ અને નિમિત્તશાસ્ત્ર.

ગણીભૂત ત્રિ. (ગણ+ઘ્વિ+ભૂ+ક્ત) સમુદાયરૂપ થયેલ ગણરૂપ થયેલ.

ગણેય ત્રિ. (ગણ+એય) ગણવા યોગ્ય, ગણતરી કરવા લાયક- ગણેયો નિઃશેષગુણોઽપિ સ સ્યાત્-નૈષઃ ૩૧૪૦ ।

ગણેરુ પું. (ગણ+એરુ) કણિકાર નામનું વૃક્ષ, ગણીઆરીનું ઝાડ. (સ્ત્રી. ગણ+એરુ) વેશ્યા સ્ત્રી, હાથણી.

ગણેરુક પું. (ગણેરુ+સ્વાર્થે ક) ગણીઆરીનું ઝાડ.

ગણેરુકા સ્ત્રી. (ગણેરુષુ વેશ્યાસુ કાર્યાતિ કૈ+ક) કુટણી સ્ત્રી.

ગણેશ ગણેશાન પું. (ગણાનામીશઃ ઈશાનો વા) ગણધર, ગણપતિ, મહાદેવ. -ગણેશઃ જગતઃ શમ્ભું લોકકારણમ્ -મહાં ૩૧૩૧ । ૭૮, -કાવ્યસ્ય લેખનાર્થાય ગણેશઃ સ્મર્યતાં મુને ! - મહાં ૧૧ । ૧૭૩ ।

ગણેશકુણ્ડ ન. નર્મદા નદીમાં રહેલી કુંડવિશેષ.

ગણેશકુસુમ ન. (ગણેશ ઇવ રક્તત્વાત્ કુસુમમ્) રાતું ફૂલ, લાલ કણેર.

ગણેશખણ્ડ ન. 'ગણેશપુરાણ'માંનો એક ખંડ.

ગણેશજનની સ્ત્રી. (ગણેશસ્ય જનની) દુર્ગાદેવી, પાર્વતી -ગણેશજનની દુર્ગા રાધા લક્ષ્મીઃ સરસ્વતી-તન્ત્રમ્ ।

ગણેશભૂષણ ન. (ગણેશં ભૂષયતિ ભૂષિ+લ્યુ) સિન્દૂર.

ગણેશ્વર પું. (ગણાનામીશ્વરઃ) ગણેશ, શિવ, રુદ્ર વગેરે તેત્રીસ સંઘભૂત દેવી.

ગણોત્સાહ પું. (ગણે ગણભાવે સમ્ભૂયકરણે ઉત્સાહોઽસ્ય) એક જાતનું પશુ, ગેંડો.

गणोत्साहा स्त्री. (गणोत्साह+स्त्रियां डीप्) गेंडी.
 गण्ड पुं. (गडि वदनैकदेशे अच्) गाल, लमणुं, -
 गण्डाभोगे पुलकपटलम् -मा० २।५, - तदीयमा-
 द्रांरुणगण्डलेखम् -कु० ७।८२, छाथीनुं गंडस्थल,
 परपोटी, झेल्दो, -अयमपरो गण्डस्योपरि विस्कोटः
 -मुद्रा० ५, वीथीनुं अेक अंग, शेरीनो अेक भाग,
 शिख, वीर योद्धो, घोडानुं घरेणुं, गांठ, अन्धि, विष्णुभ
 वगेरे योगो पैकी दशमो योग -स्वकार्यकर्ता
 परकार्यहर्ता गण्डोद्भवः स्यादतिगण्डवाक्यः-कोष्ठी-
 प्रदीपः, गेंडी पशु, उकाणो, पिटक-पेटी.
 गण्डक पुं. (गण्ड+स्वार्य क) गेंडी, गांठ, यारनी
 संप्याथी गण्डवानी अेक रीत, प्रतिरोध, जुहुं करवुं,
 ज्योतिर्विधानो अेक भाग, अेक जतनुं मत्स्य,
 झेडवानो रोग -अनेकवेत्राघातनिर्मितबहुगात्रगण्डकम्
 -महा० । गुध.
 गण्डकारी स्त्री. (गण्डं ग्रन्थिं भग्नसंयोजनरूपं करोति)
 वनस्पति, रीसामण्डी, भेरनुं आउ.
 गण्डकाली स्त्री. (गण्डेषु ग्रन्थिषु काली) वनस्पति,
 रीसामण्डी, भेरनुं आउ.
 गण्डकी स्त्री. (गण्ड जातौ डीष्) ते नामनी अेक नदी
 जेमां शादिग्राम पेदा थाय छे. - गण्डक्याश्चैकदेशे
 च शालग्रामस्थलं स्मृतम् -स्मृतिः । ते नदीनी
 अधिष्ठात्रीदेवी, गेंडी.
 गण्डकीपुत्र पुं. (गण्डक्याः पुत्रः) शादिग्राम शिखा.
 गण्डकीशिला स्त्री. (गण्डक्यामुत्पत्रा शिला) शादिग्राम
 शिखा.
 गण्डकुसुम न. (गण्डस्य हस्तिकपोलस्य कुयुममिव)
 छाथीना कुंभस्थलमांथी अरतुं पाण्डी, मठ
 गण्डकूप पुं. (गण्डे कूपः) पर्वतना उच्य प्रदेशमां
 रडेलो कुवो -उदेशो गण्डकूपस्तु पर्वतस्याभिधीयते -
 हारावली ।
 गण्डगात्र न. (गण्ड इव उच्चावचं गात्रमस्य) जेमां
 पुष्कण इण डोय तेवुं वृक्ष, सीताइण.
 गण्डदूर्वा स्त्री. (गण्डयुक्ता ग्रन्थिमती दूर्वा) अेक
 जतनी दुर्वा-प्रोभउ.
 गण्डपाद त्रि. (गण्डस्य पाद इव पादोऽस्य) गंडना
 जेवा जेना पग डोय ते, गेंडाना जेवा पजवाणुं.
 गण्डफलक न. (गण्डः फलकमिव) विशाल गाल, -
 घृतमुग्धगण्डफलकैविवर्षुर्विकसद्भिरास्यकमलैः प्रमदाः-

शिशु० १।४७, पडोणुं लमणुं, नेत्र अने गाल वस्थेनो
 मध्य देश. (त्रि.) विशाल गालवाणुं.
 गण्डभित्ति स्त्री. (गण्ड एव भित्तिर्यस्य) छाथीना
 गंडस्थलनुं छिद्र, जेमांथी मठ अरे छे, श्रेष्ठ गाल -
 निर्धातदानामलगण्डभित्तिः (गजः) -रघु० ५।४३ ।
 गण्डमाला स्त्री. (गण्डानां स्फोटकानां माला यस्याः)
 गंडमाण नामनी रोग, गणामां थतो अेक रोग जेमां
 डेक झूजी जाय छे, कंठमाण रोग -गलस्य पार्श्वे
 गलगण्ड एकः स्याद् गण्डमाला बहुभिस्तु गण्डैः
 -हारीतोत्तरे ३७ अ० ।
 गण्डमालिका स्त्री. (गण्डानां ग्रन्थीनां माला यत्र कप
 टाप् अत इत्वम्) रीसामण्डीनो देवो.
 गण्डमालिन् त्रि. (गण्डमाला अस्त्यस्य इनि) गंडमाणना
 रोगवाणुं.
 गण्डयन्त पुं. (गडि+झच्) मेघ.
 गण्डली पुं. (गण्ड इव भूमेरुच्छूनप्रदेशः क्षूद्रशैलस्तत्र
 लीयते ला+क्विप्) मडादेव.
 गण्डलेखा स्त्री. (लिख्यतेऽत्र लेख=स्थली गण्डः स्थलीव)
 श्रेष्ठ गंडस्थल, उत्तम गाल.
 गण्डशिला स्त्री. (गण्डः भूमेरुच्छूनप्रदेश इव शिला)
 मोटो पथर.
 गण्डशैल पुं. (शैलस्य गण्ड इव राजद. पूर्वनिपातः)
 भूकम्प डे तोशन वगेरेथी पर्वत उपरथी पडेवो
 मोटो पथर -किं पुत्रि ! गण्डशैलभ्रमेण नवनीरदेषु
 निद्रासि । अनुभव चपलाविलसितगर्जितदेशान्तर-
 भ्रान्तीः ॥ -आर्यास० १७१ । (पुं.) गाल, कपोल,
 कपाल.
 गण्डसाहया स्त्री. (गण्डेन सहित आहयो यस्याः)
 गंडकी नदी.
 गण्डस्थल न., गण्डस्थली स्त्री. (गण्डस्य स्थलम्
 गण्डस्थलीना गाल -गण्डस्थलेषु मदवारिषु -पञ्च०
 १।२२३, -गण्डस्थलीः प्रोषितपत्रलेखाः -रघु० ६।७२ ।
 गण्डाङ्ग पुं. (गण्ड इव उच्छूनमङ्गं यस्य) अेक जतनो
 गेंडी.
 गण्डाङ्गी स्त्री. (गण्डाङ्ग+डीष्) गेंडी.
 गण्डान्त न. ज्योतिषशास्त्रप्रसिद्ध तिथि, नक्षत्र अने
 लग्न अे त्रिणो सन्धिकाल.
 गण्डारि पुं. (गण्डरोगस्यारिः नाशकत्वात्) डेविदार
 वृक्ष, कंचनार वृक्ष.

ગણ્ડાલી સ્ત્રી. (ગણ્ડેન ગ્રન્થિના અલ્યતે ભૂષ્યતે અલ્+ઘञ्
 ગૌરી ડીષ્) ગાંઠાવાળી ઘો, ઘોળી દુર્વા, ઘોળી ઘોખડ.
 ગણ્ડમલતિ અલ્ +અણ્ સપાંક્ષી વૃક્ષ.
 ગણ્ડિ પું. (ગણ્ડ+ઇન્) વૃક્ષના મૂળથી શાખા સુધીનો
 ભાગ, વૃક્ષનું થડ.
 ગણ્ડિક ત્રિ. (ગણ્ડ: બુદ્બુદ ઇવ આકારેનાસ્ત્યસ્ય
 ઠન્) પરપોટા જેવો ક્ષુદ્ર પથ્થર.
 ગણ્ડિકા સ્ત્રી. (અલ્પાર્થે ડીષ્ ક ઠ્સ્વ:) ક્ષુદ્ર ગાંડ
 પાષાણ.
 ગણ્ડીર, ગણ્ડીરક પું. (ગણ્ડ+ઈરન્ । ગણ્ડીર+સ્વાયં
 +ક) તાંદળજો, એક જાતનું ઝાડ.
 ગણ્ડીરી સ્ત્રી. (ગણ્ડીર+ડીપ્) કાસડો-ઘાસ.
 ગણ્ડુ, ગણ્ડૂ પું. સ્ત્રી. (ગણ્ડ્યતે શિરોભાગ: સ્થાપ્યતેઽત્ર
 ગણ્ડિ આધારે ઝન્ । ગણ્ડિ ઝુઙ્ વા) ઓશીકું, ગાંઠ.
 ગણ્ડુમત્ ત્રિ. (ગણ્ડુ પક્ષે મતુપ્) ગાંઠવાળું.
 ગણ્ડુલ ત્રિ. (ગણ્ડુ: ગ્રન્થિરસ્ત્યસ્ય સિધ્ધ્યાં લચ્)
 ગાંઠવાળું.
 ગણ્ડૂપદ પું. (ગણ્ડ્વ: ગ્રન્થય: તદ્યુતાનિ પદાનિ યસ્ય)
 પૃથ્વીમાંનું એક જાતનું જંતુ.
 ગણ્ડૂપદભવ ન. (ગણ્ડૂપદ ઇવ ભવતિ ભૂ+અચ્) સીસું.
 ગણ્ડૂપદી સ્ત્રી. (ગણ્ડૂપદ અલ્પાર્થે ડીપ્) એક જાતનો
 ક્ષુદ્ર જીવ.
 ગણ્ડૂષ પું. (ગણ્ડિ+ઠ્ષન્) મોઢું ધોવા માટે મુખમાં જે
 પાણીનું ચાંગળું લેવાય છે તે -ગણ્ડૂષજલમાત્રેણ શફરો
 ફર્ફરાયતે-ઉદ્ઘટ: । પાણી વગેરેનો કોગળો, -ગજાય
 ગણ્ડૂષજલં કરેણુ: (દદૌ)-કુમાં ૩।૩૭ । હાથીની
 મૂંઢનો અગ્રભાગ -તસ્ય જહૂ: સુતો ગજ્ઞાં ગણ્ડૂષીકૃત્ય
 યોઽપિબત્-ભાગં ૧।૧૫।૩, એક ચાંગળું માપ.
 ગણ્ડૂષા સ્ત્રી. (ગણ્ડૂષ સ્ત્રિયાં ટાપ્) ઉત્તર નાભિ, કોગળો,
 ચાંગળું માપ- અપાં દ્વાદશગણ્ડૂષૈર્મુખશુદ્ધિર્વિધીયતે-
 રાયમું સારસુન્દરી- ટીકાયામ્
 ગણ્ડોપધાન ન. (ગણ્ડ ઉપધીયતેઽત્ર ઉપ+ઘા+આધારે
 લ્યુટ) ઓશીકું- મૃદુગણ્ડોપધાનાનિ શયનાનિ સુખાનિ
 ચ-સુશ્રું ।
 ગણ્ડોલ પું. (ગણ્ડિ+ઓલ્ચ) ગોળાકાર કોઈ પદાર્થ
 વિશેષ, સાકર, ગોળ, ગ્રાસ, કોળીઓ, કોગળો.
 ગણ્ડોલપાદ પું. (ગણ્ડોલ ઇવ પાદોઽસ્ય) ગોળાકાર
 પગવાળું.

ગણ્ય ત્રિ. (ગણ્+યત્) ગણતરી કરવા લાયક, અગ્રગણ્ય,
 ગણમાં થનાર, ગણતરી-સંખ્યાને મેળવનાર.
 ગત ત્રિ. (ગમ્+કર્ત્તરિ વ્ત) ગયેલ -ગતાયાં રાત્રો- એ
 પ્રમાણેના ભાવને પ્રાપ્ત થયેલ, સમાપ્ત થયેલ -
 દિવંગત:-કું ૪।૩૦, પડેલ -ભર્તૃગતયા ચિન્તયા-શં
 ૪, -વયમપિ ભવત્યા: સઘીગતં પૃચ્છામ:-શં ૧.
 જાણેલ, -રાજા શકુન્તલાગતમેવ ચિન્તયતિ-શં ૫. ।
 પ્રાપ્ત કરેલ, ગતિ કરેલ- ગતમુપરિધાનાનાં
 વારિગર્ભોદરાણામ્-શં ૭।૭ । (ન. ગમ્+ક્ત) ગમન,
 ગતિ, જવું -ગતં તિરસ્ચીનમનૂરુસારથે:- શિશું ૧।૨ ।
 ગતકાલ પું. (ગતશ્ચાસૌ કાલશ્ચ) ગયેલો સમય, ભૂતકાળ.
 ગતક્લમ ત્રિ. (ગત: કલમો યસ્ય) જેનો થાક ઊતરી
 ગયો હોય તે.
 ગતચેતન ત્રિ. (ગતા ચેતના યસ્ય) બેભાન, ચેતના
 વગરનું, મૂર્છા પામેલું.
 ગતજ્વર ત્રિ. (ગતો જ્વરો યસ્ય) જેનો તાવ ગયેલ
 છે તે.
 ગતતોયદ ત્રિ. (ગતં તોયદં યસ્માત્) જેમાંથી મેઘ
 ચાલ્યો ગયો હોય તે, વાદળાં વિનાનું.
 ગતત્રપ ત્રિ. (ગતા ત્રપા લજ્જા યસ્ય) નિર્લજ્જ, બેશરમ.
 ગતદિન ન. (ગતં ચ તદિનં ચ) ગયેલો દિવસ, ગઈ
 કાલ.
 ગતદૃતિ ત્રિ. (ગતા દૃતિર્યસ્ય) જેની ધીરજ ગયેલ છે
 તે, દઢતા વિનાનું.
 ગતનાસિક ત્રિ. (ગતા નાસિકાઽસ્ય) નકટું, નાક વિનાનું,
 જેનું નાક ગયેલ છે તે.
 ગતપ્રત્યાગત ત્રિ. (ગત: સ્વસ્થાનાત્ પશ્ચાચ્ચાગતશ્ચ)
 પડેલાં ગયેલ અને ફરી પાછું આવેલ.
 ગતબુદ્ધિ ત્રિ. (ગતા બુદ્ધિર્યસ્ય) જ્ઞાન રહિત, બુદ્ધિ
 વગરનું, (સ્ત્રી. ગતા બુદ્ધિ:) ગયેલ બુદ્ધિ.
 ગતરસ ત્રિ. (ગતો રસોઽસ્ય) નાશ પામેલા રસવાળું.
 ગતભર્તૃકા સ્ત્રી. (ગતો નષ્ટ: પ્રોષિતો વા ભર્તા યસ્યા:)
 જેનો પતિ વિદેશ ગયો હોય તે સ્ત્રી, વિધવા સ્ત્રી.
 ગતમાય ત્રિ. (ગતા માયા યસ્ય) જેની માયા ગયેલ છે
 તે, નિર્દય, જેનું અજ્ઞાન ગયું હોય તે, માયારહિત.
 ગતલક્ષ્મીક ત્રિ. (ગતા લક્ષ્મીર્યસ્ય) જેની લક્ષ્મી ગઈ
 હોય તે, શોભાશૂન્ય, દુભાંગી, કંગાળ.
 ગતવત્ ત્રિ. (ગત+મતુપ્) જનાર, પ્રાપ્ત કરનાર,
 મેળવનાર, સંપાદન કરનાર.

ગવવિત્ત ત્રિ. (ગતં વિત્તમસ્ય) ગયેલા ધનવાણું, જેની દોલત ગયેલ છે તે, ધન વિનાનો.

ગતવિભવ ત્રિ. (ગતો વિભવો यस્ય) જેનો વેભવ ગયો હોય તે.

ગતવ્યથ ત્રિ. (ગતા વ્યથા यस્ય) જેની પીડા ગઈ હોય તે, દુઃખમાંથી છૂટું થયેલ હોય તે, પીડા વિનાનું.

ગતશૈશવ ત્રિ. (ગતં શૈશવં यस્ય) જેની બાલ્યાવસ્થા ગઈ હોય તે, જે બાલક મટી આઠ વર્ષની ઉમ્મરથી મોટું થયેલ છે તે.

ગતશોક ત્રિ. (ગત: શોકો यस્ય) જેની દીલગીરી દૂર થઈ છે તે, જેનો શોક નાશ પામ્યો છે તે. (પું.) અશોક વૃક્ષ.

ગતસજ્ઞ ત્રિ. (ગત: સજ્ઞોડસ્ય) અસંગ, સંબંધ વિનાનું, ફળ કામના રહિત.

ગતસવ્રક પું. (ગતં સવ્રમવસાદહેતુર્મદોડસ્ય કપ્) મદ વગરનો હાથી, નિર્મદ ગજ.

ગતસ્પૃહ ત્રિ. (ગતા સ્પૃહાડસ્ય) જેની તૃષ્ણા દૂર થઈ હોય તે, સ્પૃહા વિનાનું- ગતસ્પૃહો ધૈર્યધર: કૃપાલુ: - વૈદ્યજીવનમ્ ।

ગતસ્મય ત્રિ. (ગત: સ્મયો ગર્વો વિસ્મયો વા यस્ય) અહંકાર રહિત, અભિમાન વગરનું, વિસ્મય રહિત, આશ્ચર્ય વિનાનું.

ગતાક્ષ ત્રિ. (ગતે અક્ષિણી યસ્ય ટચ્) આંધળું, આંખ વિનાનું.

ગતાગત ન. (ગતં ગમનં આગતમાગમનં દ્વયો: સમાહાર:) જવું-આવવું -એવં ત્રયો ધર્મમનુપ્રપન્ના ગતાગતં કામકામા લભન્તે-ગીતા. ૧।૨૧ । (ત્રિ. પૂર્વં ગત: પશ્ચાદાગત:) પહેલાં ગયેલ અને ફરીથી પાછું આવેલ. (પું.) પક્ષીની ગતિવિશેષ.

ગતાધ્વન્, ગતાધ્વા ત્રિ. (ગત: અધ્વા યેન ગતાધ્વન્ વા ટાપ્) માર્ગને ઓળંગેલ, જેણે અમુક રસ્તો કાપ્યો હોય તે, જેણે તત્ત્વ જાણ્યું હોય તે. (સ્ત્રી.) ચૌદસ યુક્ત અમાવાસ્યા.

ગતાનુગત ત્રિ. (ગતસ્ય ગમનસ્યાનુગતમ્) ગયેલાની પાછળ ગયેલ, ગયેલાને અનુસરેલ (ન.) ગયેલાની પાછળ જવું, ગાડરિયા પ્રવાહને અનુસરવું, કોઈની નકલ કરવી.

ગતાનુગતકન્યાય પું. જ્યાં માણસો દેખાદેખીથી કોઈ કામ કરવા લાગે છે ત્યારે આ ન્યાયનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.

ગતાનુગતિક ત્રિ. (ગતાનુગત+ઠન્) ગયેલાની પાછળ જનાર, ગાડરિયા પ્રવાહને અનુસરનાર, કોઈની નકલ કરનાર -ગતાનુગતિકો લોકો ન લોક: પારમાર્થિક: પચ્ચં ૧।૨૪૨ ।

ગતાન્ત ત્રિ. (ગત: ઉપસ્થિત: અન્ત: અન્તકાલોડસ્ય) જેનો અંતકાળ સમીપ હોય તે, મરવાની અહીં ઉપર આવેલું, છેલ્લી હદે પહોંચેલ, છેલ્લી સ્થિતિને પ્રાપ્ત થયેલ.

ગતાયુસ્ ત્રિ. (ગતં ગતપ્રાયમાયુર્જીવનકાલોડસ્ય) જેના આયુષ્યનો અંત આવેલ હોય તે, મરણ પામેલ.

ગતાર્તવા સ્ત્રી. (ગતમાર્તવં યસ્યા:) પચાસ વર્ષની ઉપરની સ્ત્રી, રોગ વગેરેથી જેને અટકાવ આવતો બંધ થયો હોય તે સ્ત્રી.

ગતાર્થ ત્રિ. (ગતો જ્ઞાતોડર્થો યસ્ય) જેણે અર્થ જાણેલો હોય તે, જેનો અર્થ જાણવામાં આવ્યો હોય તેવો પદાર્થ વગેરે, નિર્ધન, ધનહીન થયેલ.

ગતાસુ ત્રિ. (ગતા: અસવોડસ્ય) મરણ પામેલ, મડદું.

ગતિ સ્ત્રી. (ગમ્ ભાવે ક્તિન્) ગમન, ગતિ, જવું -મળો વજ્રસમુત્કોળે સૂત્રસ્યેવાસ્તિ મે ગતિ: -રઘું ૧।૪ । પરિણામ, જ્ઞાન -ન તે વિદુ: સ્વાર્થગતિ હિ વિષ્ણુમ્ -ભાગં ૭।૫।૩૧, પ્રમાણ. માર્ગ -શુક્લ-કૃષ્ણે ગતી હ્યેતે જગત: શાશ્વતે મતે -ભગં ૮।૨૬ । પદ્ધતિ-દુરધિગમા હિ ગતિ: પ્રયોજનાનામ્ -કિં ૧૦।૪૦, સ્થાન, સ્વરૂપ -ન વયં નિરૂપયિતુમસ્ય ગતિમ્-કિં ૬।૩૬, વિષય, યાત્રા, ઉપાય, નાડી વ્રણ, વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ પ્ર શબ્દો વગેરે સૂચ્યાદિગ્રહીની ગતિ, પાપાચરણ, આશ્રય-આધાર, ક્ષેમ, યુદ્ધ કુશલતા, દશા, કર્મફળ-ગતિર્ભર્તા પ્રમ્: સાક્ષી નિવાસ: શરણં સુહૃત્-ભગં ૧।૨૮, 'ગતિ: કર્મફલમ્ - શાઙ્કરભાષ્યમ્ । અદષ્ટ, પ્રારબ્ધ, નસીબ.

ગતિક ન. (ગતિ+કન્) ગમન, જવું, હાલવું, માર્ગ, સ્થિતિ, દશા-હાલત, આશ્રય, આધાર.

ગતિતાલિન્ પું. તે નામનું કાર્તિકસ્વામીનું એક સૈન્ય.

ગતિલા સ્ત્રી. (ગમ્+ઇલ્ચ્ ટાપ્ તાન્તાદેશ:) વેત્રલતા, નદી, પરમ્પરા, મતભેદ.

ગતિસત્તમ પું. (ગતિર્બોધ: પ્રાપ્ત્યં સ્થાનં વા ચાસૌ સત્તમશ્ચ) વિષ્ણુ, પરમેશ્વર.

ગત્યૂન ત્રિ. ન જઈ શકાય તેવું, ઉજ્જડ, નિરાશ્રિત, આશ્રય વગરનું.

गत्वन् त्रि. (गम्+क्वनिप् मलोपे तुक्) जन्ना२, जवान्ना स्वभाववाणुं.

गत्वर त्रि. (गम्+क्वरप् मलोपे तुक्) गमन करवान्ना स्वभाववाणुं -बीभत्सा विषया जगुप्सिततमः कायो वयो गत्वरम् -शान्तिशतकम् ।

गत्वरी स्त्री. (गत्वर+ङीप्) गमन करनारी स्त्री - गत्वर्यो यौवनश्रियः-कि० ११।१२ ।

गत्वा अव्य० (गम्+कत्वा) जर्धने.

गद् (चुरा. उभय. अ. सेट्-गदयति, गदयते) मेघनो शब्द थवो, ग्ज्जुं, ग्ज्जना थवी -जगादाग्रे गदाग्रजम्-शि० २।६९, -शुद्धान्तरक्षया जगदे कुमारी-रघु० ६।४५। (ध्वा. पर. सक. सेट्-गदति) स्पष्ट ओलवुं. नि+ गद् सारी रीते कडेवुं. प्रति+गद् सामो जवाभ आपवो. वि+गद् विरुद्ध कडेवुं.

गद पुं. (गद्+अच्) रोग -यावत् स्थानं समाश्रित्य विकारं कुरुते गदः-हारीते २. अ० । मंडवाड, भाषण, मेघनो शब्द, रोडिडिनीना गर्भमां उत्पन्न थथेव वसुदेवनी अक पुत्र, ते नामनो अक असुर -गदो नामाऽसुरो ह्यासीत् वज्राद् वज्रतरो ददः-वायुपु. ५. अ० । (न.) अक ज्ञातनुं विष, अक ज्ञातनो कीढ.

गद्गद न. (गद्गद पृषो.) गणगणुं ओलवुं.

गदयित्नु पुं. (गदि+इत्नु च णेरयादेशः) काम, कामदेव, शब्द. (त्रि.) कामुक, बहु ओलनार, वाचाण.

गदा स्त्री. (गदयति पीडयत्यनया विपक्षं गद्+णिच्+अप्+टाप्) ते नामनुं अक आयुध, गदा, बुद्धितत्त्व, पाटल नामनुं वृक्ष.

गदाख्य न. (गद इति आख्या यस्य) अक ज्ञातनुं जेर, वनस्पति कुष्ठ-कठ.

गदागद पुं. द्वि. व. (गदागं रुग्णं दायतः शोधयतः-दैप् शोधने क) अग्निनीकुमारो, देवोना वैधो.

गदाग्रज पुं. (गदस्य अग्रजः) अणराम, श्रीकृष्ण - तावन्न योगगतिभिर्यतिरप्रमत्तो यावन्न गदाग्रजकथासु रतिं कुर्यात् -भाग० १।८।३९ ।

गदाग्रणी स्त्री. (गदानामग्रणीः) क्षयरोग.

गदाधर पुं. (गदां धारयति धृ+अन्तर्भूतण्यर्थे अच्) विष्णु, श्रीकृष्ण- मनस्तत्त्वात्मकं चक्रं बुद्धितत्त्वात्मिकां गदां वहन् गदाधरः धारयन् लोकरक्षार्थमुक्त-श्चक्रगदाधरः । -विष्णुसहस्रनामभाष्यम् । (पुं. गदां विभर्ति भृ+क्विप्+तुक्)

गदाभूत् । - तीर्थकुर्वन्ति तीर्थानि स्वान्तःस्थेन गदाभृता-भाग० १।१३।१० ।

गदामुद्रा स्त्री. तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध विष्णु पूजाना अंगभूत अक मुद्रा.

गदाम्बर पुं. (गदोऽध्वनिव्युक्तमम्बरमस्मात्) मेघ.

गदारति पुं. (गदानामरतिः) औषध, दवा.

गदालोल न. गद्यामां आवेवुं अक तीर्थ.

गदावसान न. (गदायाः जरासन्धत्यक्तगदागतेरवसानमत्र) मथुरानी पासे जरासंधे छोडेवी गद्य जयां पडी डती ते स्थण.

गदासन न. तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अक प्रकारनुं आसन.

गदाह न. (गदेति आह्वा यस्य) वनस्पति कुष्ठ.

गदित त्रि. (गद्+क्त) ओलेवुं, कडेवुं.

गदितवत् त्रि. (गदित+मतुप्) ओलनार, कडेनार.

गदितृ त्रि. (गद्+तृच्) ओलनार, कडेनार.

गदिन् पुं. (गदाऽस्त्यस्य इनि) विष्णु, श्रीकृष्ण -किरीटिनं गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतो दीप्तिमन्तम्-भग० ११।१७ । (त्रि.) गदा धारण करवावाणुं, गदा धारण करनार. (त्रि. गदो रोगोऽस्त्यस्य इनि) रोगी.

गदिनी स्त्री. (गदिन्+ङीप्) रोगयुक्ता स्त्री.

गद्गद् (कण्ड्वा पर. अक. सेट्-गद्गद्यति) गणगणुं ओलवुं, गणगणित थर्ध ओलवुं.

गद्गद पुं. (गद्गद् कण्ड्वादि. भावे घञ्) गणगणो अवाज -सानन्दगद्गदपदं हरिरित्युवाच-गीत० १०. । - विललाप स गद्गदम्-रघु० ८।४३ । (त्रि. गद्गद् कण्ड्वादि कर्त्तरि अच्) गणगणुं ओलनार.

गद्गदध्वनि पुं. (गद्गदः कफादिनाऽव्यक्तध्वनिः) गणगणो अवाज, उर्ध्व अने शोकादि वरे जे अव्यक्त अवाज करवो ते. (त्रि. गद्गदध्वनिर्यस्य) गणगणो अवाजवाणुं.

गद्गदपद न. (गद्गदं पदम्) अस्पष्ट वाणी, गणगणो शब्द. (त्रि. गद्गदं पदं यस्य) गणगणो शब्दवाणुं.

गद्गदवाचा स्त्री. (गद्गदयुक्ता वाचा) गणगणित थर्ध ओलवुं, गणगणी वाणी, दुःख-शोक-आनंद वगेरेथी अस्पष्ट ओलवुं ते.

गद्य त्रि. (गद्+यत्) कडेवा योग्य, ओलवा योग्य. (न. गद्यते छन्दसा विना केवलं कथाप्रबन्धैरेव विरच्यते इति) श्लोक वजरनुं वाक्यात्मक काव्य, ग्रंथनो के काव्यनो पद्य रचित कथाऽप जे भाग ते गद्य. - वृत्तबन्धोज्जितं गद्यम् -सा० द० ६।२९५ ।

गद्याण, गद्यानः, गद्याणक पुं. अेक ज्ञतनुं वजन, गदीयाण, ४८ यणोडी लारनुं वजन, अधीं तोली -तुल्या यवाभ्यां कथिताऽत्र गुञ्जा बल्लस्त्रिगुञ्जो धरणंगतेऽष्टौ । गद्याणकं तद्वयमिन्द्रतुल्यैर्यल्लैस्तथैको घटकः प्रदिष्टः ॥ - लीलावती ।

गद्यात्मक, गद्यालक त्रि. न. (गद्य+आत्मन्+कप्+ गद्य+अल्+अच्+क) गद्य भागवाणुं, गद्यात्मक काव्य वगेरे.

गध्य त्रि. (ग्रह+यत् पृषो०) श्रद्धा करवा योग्य.

गध् (दिवा. पर. अ. सेट्-गध्यति) मिश्र धवुं.

गन्तव्य त्रि. (गम्+तव्य) गमन करवा योग्य, प्राप्त करवा योग्य, श्राववा योग्य - गन्तव्या ते वसतिरलका धाम यक्षेश्वराणाम्-मेघ० ।

गन्तु त्रि. (गम्+तुन्) जनार, मुसाकर, वटेमागुं.

गन्तृ त्रि. (गम्+तृच्) जनार, प्राप्त करनार, भेणवनार. -कदा गन्तासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च -भग० २।५२

गन्त्री स्त्री. (गन्त्येऽनया गम्+ष्ट्रन्+ङीप्) गाडी, बणदगाडी, बेलगाडी, गमन करनारी स्त्री -गन्त्री वसुमतीनाशमुदधिर्देवतानि च । -याज्ञ० ३।१०

गन्त्रीरथ पुं. (गन्त्री रथ इव) बणदगाडी, बेलगाडी.

गन्दिका स्त्री. ते नामनी अेक नगरी.

गन्ध (चुरा. आ. स. सेट्-गन्धयते) पीडवुं, छिंसा करवी, दुःभ देवुं, जवुं, शशागरवुं, सूयववुं, भागवुं.

गन्ध पुं. (गन्ध् पचाद्यच्) गंध -घ्राणग्राह्यो भवेद् गन्धो घ्राणश्वैवोपकारकः । सौरभश्चासौरभेश्च स द्वेषा परिकीर्तितः ॥ -भाषापरिच्छेदः १०३, -अपघ्नन्तो दुरितं हव्यगन्धैः-श० ४।७. वास, वेश, थोडुं, संबंध, गंधक, गर्व, सरगवानुं जाड, धसेवुं यंदन, सुवासित पदार्थ, सुगंध, निस्वत, पाडोशी. (न.) काणुं अगुरु यंदन. (त्रि.) पाडोशी, गंधवाणुं.

गन्धक पुं. (गन्धोऽस्त्यस्य अच् स्वार्थे क) गंधक-श्वेतो रक्तश्च पीतश्च नीलश्चेति चतुर्विधः । गन्धको वर्णतः ज्ञेयो भिन्नभिन्नगुणाश्रयः ॥ -राजनिघण्टुः । सरगवानुं जाड.

गन्धकचूर्ण पुं. (गन्धकप्रधानचूर्णः) बंदुक वगेरेमां भरवानो दाडु.

गन्धकन्द पुं. (गन्धप्रधानः कन्दोऽस्य) कसेरु वृक्ष.

गन्धकारिका स्त्री. (गन्धं गन्धप्रधानं वेशादिकं करोति कृ+ण्वल् कापि अत इत्वम्) भीष्म स्त्रीना धरमां रडी अत्तरनी पुशुओ द्वारा सुंदर वेश आदिथी तैयार करनारी. नारी, सैरंधी-दासी -सा तु परवेशमस्था स्ववेशा शिल्पकारिका ।

गन्धकारी स्त्री. धोणी रीसामणी.

गन्धकालिका, गन्धकाली स्त्री. (प्रशस्तः गन्धः तस्मै अलति पर्याप्नोति अल्+ अच्+ङीष्) व्यासनी माता सत्यवती.

गन्धकाष्ठ न. (गन्धयुक्तं काष्ठमस्य) सुगंधवाणुं वाकडुं, यंदननुं वाकडुं, अगर यंदन.

गन्धकुटी स्त्री. (गन्धस्य कुटीवाधारः) वनस्पति तावीशपत्र, मुश नामनुं सुगंधी द्रव्य.

गन्धकुसुम पुं. भीजेरानुं जाड.

गन्धकुसुमा स्त्री. (गन्धयुक्तं कुसुमं यस्याः) गण्डियारी -अरशिनुं वृक्ष.

गन्धकेलिका स्त्री. (गन्धं केलति गच्छति केल+ ण्वल् कापि अत इत्वम्) कस्तूरी.

गन्धकोकला स्त्री. (गन्धप्रधाना कोकिलेव कृष्णत्वात्) गंधकोकिला नामे औषधि.

गन्धखेड, गन्धखेडक, गन्धखेल, गन्धखेलक न. (गन्धस्य खेडः खेलो वा यत्र कप् डलयोरेकत्वात्) अेक ज्ञतनुं सुगंधी तुश, सुगंधीवाणी.

गन्धगज पुं. (गन्धप्रधानो गजः) गंधडस्ती, सर्वोत्तम डथी.

गन्धगुण न. (गन्धस्य गुणो यस्मिन्) जेनामां गंधनो गुण डीय छे ते, गंध गुणवाणुं.

गन्धघ्राण न. (गन्धस्य घ्राणम्) सुंधवुं, वास देवो.

गन्धकेलिका स्त्री. (गन्धं केलति गच्छति केल्+ण्वल्+टाप् अत इत्वम्) कस्तूरी.

गन्धजटिला स्त्री. (गन्धेन जटिला) वज नामनी वनस्पति.

गन्धजल न. (गन्धाढ्यद्रव्यवासितं जलम्) सुवासित जण. **गन्धजात** न. (गन्धो व्यञ्जनादौ जातो यस्मात्) तेजपत्र, तजना जाडनुं पांढडुं. (न.) सुगंधी पदार्थोनो समूड.

गन्धज्ञा स्त्री. (गन्धं जानाति) नाक, नासिका.

गन्धतण्डुल पुं. (गन्धप्रधानं तण्डुलमस्य) अेक ज्ञतनी सुगंधी यीभावणी उंगर.

गन्धतन्मात्र न. सांप्यमत प्रसिद्ध पंचतन्मात्राओमांनी गंध तन्मात्र.

गन्धतूर्य नं. (गन्धे हिंसास्थाने रणे तूर्यम्) अेकं ज्ञातनुं
 रणमां वगाडातुं वादित्त्र-रणवाध.
 गन्धतृण न. (गन्धप्रधानं तृणम्) अेकं ज्ञातनुं सुगंधी धारस.
 गन्धतैल न. (गन्धयुक्तस्य चन्दनस्याग्निसंयोगेन जनितां
 तैलम्) सुगंधी तैल, अत्तर वगेरे.
 गन्धत्वक् न. (गन्धप्रधाना त्वक् यस्य) अेलायशी.
 गन्धदला स्त्री. (गन्धयुक्तं दलं यस्याः) अजमोद वनस्पति.
 गन्धदारु न. (गन्धप्रधानं दारु) यन्दन, सुजड.
 गन्धद्रव्य न. (गन्धप्रधानं द्रव्यम् ।) सुगंधीवाणुं डरकोर्ध
 द्रव्य, नागकेसर.
 गन्धद्विप पुं. (गन्धप्रधानो मदगन्धाढ्यः द्विपः) श्रेष्ठ
 छाथी, मदनी सुगंधीवाणो छाथी -शमयति गजानन्यान्
 गन्धद्विपः कलभोऽपि सन् - विक्रम० ५।१८।
 गन्धधारिन् त्रि. (गन्धं गन्धयुक्तं द्रव्यं धारयति
 धारि+णिनि) सुगंधी द्रव्य धारण करनार. (पुं.)
 मछादेव.
 गन्धधूमज पुं. (गन्धस्य गन्धाढ्यस्य धूमात् जायते
 जन्+ड) अेकं ज्ञातनुं सुगंधी द्रव्य.
 गन्धधूली स्त्री. (गन्धाय धूलिधूर्णोऽस्याः) कस्तूरी.
 गन्धन न. (गन्ध अर्दने भावकरणादौ ल्युट्) उत्साड,
 प्रकाश करवो, सूयववुं, डिंसा-वध अेकं ज्ञातनुं धास.
 गन्धनकुल पुं. (गन्धेन लेशेन नकुलतुल्याकृतित्वात्)
 छछूँडर नामनुं प्राणी.
 गन्धनाकुली स्त्री. (गन्धान्विता नाकुली रास्ना) रास्ना
 नामे अेकं प्रकारनी वनस्पति -नाकुली सुरसा रास्ना
 सुगन्धा गन्धनाकुली-भावप्र० ।
 गन्धनामन् पुं. (गन्धेति पदयुक्तं नामास्य) शती तुलसी.
 गन्धनाम्नी स्त्री. (गन्धनामन् स्त्रियां डीप्) अेकं ज्ञातनी
 रोग -(त्वक्जातां पित्तकोपेन गन्धनाम्नीं प्रचक्षते-
 भावप्र० ।
 गन्धनालिका, गन्धनाली स्त्री. (गन्धनाली स्वार्थे क
 ह्रस्वः) नाक, नासिका.
 गन्धनिलया स्त्री. (गन्धस्य निलयो वासो यत्र)
 अटमोगरानुं अड -नवमल्लिका.
 गन्धनिशा स्त्री. (गन्धेन निशा हरिद्रेव) कयूरो नामनी
 वनस्पति.
 गन्धप पुं. (गन्धं पिबति गन्धेनैव तृप्यति पा+क) ते
 नामनी अेकं देवगण.
 गन्धपत्र पुं. (गन्धयुक्तं पत्रमस्य) धोणी तुलसी, मरवानुं
 अड, नारंगीनुं अड, भीलीनुं अड.

गन्धपत्रा स्त्री. (गन्धपत्र+स्त्रियां टाप् स्त्री. डीप्) कयूरो.
 गन्धपत्रिका, गन्धपत्री स्त्री. (गन्धपत्र+स्वार्थे क)
 आसंध, अजमोद, अंब्रष्ठा-नानी धीवुडी नामनी
 वनस्पति.
 गन्धपलाशिका स्त्री. (गन्धयुक्तं पलाशं पत्रं यस्याः
 कप्) उण्डर.
 गन्धपलाशी, गन्धपीता स्त्री. (गन्धयुक्तं पलाशं यस्याः ।
 गन्धयुक्तं पीतं पत्रं यस्याः) कयूरो नामनी वनस्पति.
 गन्धपाषाण पुं. (गन्धयुक्तः पाषाण इव कठिनत्वात्)
 गंधक.
 गन्धपिशाचिका स्त्री. (गन्धेन पिशाच इव ऊर्ध्वगतित्वात्)
 धूप.
 गन्धपुष्प पुं. (गन्धयुक्तं पुष्पमस्य) नेतरनुं अड,
 आसीपालवनुं अड, अंकोटक-अंकाव वृक्ष, गूडीनुं
 अड. (त्रि.) डरकोर्ध सुगंधी झूलनुं अड. (न.
 गन्धसहितं पुष्पम्) सुगंधी झूल. (न. द्वि.-व गन्धं च
 पुष्पं च इति) गंध अने झूल.
 गन्धपुष्पा स्त्री. (गन्धयुक्तं पुष्पमस्याः) गणीनुं अड,
 डेवडानुं वृक्ष, गणीआरी-अरणिनुं अड, डेतकी.
 गन्धप्रियङ्गु पुं. (गन्धयुक्तः प्रियङ्गुः) गंधइणी नामनी
 वनस्पति.
 गन्धफणिज्जक पुं. (गन्धप्रधानः फणिज्जकः) शती
 तुलसीनुं अड.
 गन्धफल पुं. (गन्धयुक्तं फलं यस्य) कोठानुं अड, भीलीनुं
 अड, तेजइणनुं अड. (त्रि.) सुगंधी इणवाणुं अड.
 गन्धफला स्त्री. (गन्धयुक्तं फलमस्याः टाप्) प्रियंगुवृक्ष,
 मेथी, विहारी-विहारिकंद, सल्लकी-सउ वृक्ष.
 गन्धफली स्त्री. (गन्धयुक्तं फलमस्याः डीप्) सोनथंपानुं
 अड, थंपानी कणी, प्रियंगु वृक्ष.
 गन्धबन्धु पुं. (गन्धं बध्नाति बन्धु+उण्) आंभानुं अड.
 गन्धबन्धू (गन्धेन बध्नाति सन्निकृष्टजनानां चित्तम्)
 शठी-कयूरो, 'थीडा' नामनुं गंध द्रव्य.
 गन्धबहुला स्त्री. (गन्धो बहुलोऽत्र) गोरक्षी वृक्ष.
 गन्धबीजा स्त्री. (गन्धं गन्धयुक्तं बीजं यस्याः) मेथी.
 गन्धभद्रा स्त्री, गन्धभाण्ड पुं. (गन्धेन लेशमात्रसेवनेन
 भद्रं यस्याः । गन्धस्य भाण्ड इव) गंधप्रसारणी नामनी
 वेदी.
 गन्धमांसी स्त्री. (गन्धप्रधाना मांसी) अेकं ज्ञातनी
 जटामांसी नामनी वनस्पति.

गन्धमातृ स्त्री. (गन्धस्य मातेव) पृथ्वी, भूमि. अद्भ्यो गन्धगुण । भूमिरित्येषा सृष्टिरादितः-मनु० १।७८ ।
 गन्धमाद पुं. रामना सैन्यमांनो ते नामनो अेक वानर, ते नामनो अकूरनो अेक भाई.
 गन्धमादन पुं. (गन्धेन मादयति मादि+ल्यु) ते नामनो पर्वत. (गन्धमायण वा गन्धमादण जै. प्रा.) चार गजदंतामांनो ते नामनो अेक पर्वत. -मलयो दर्वरश्चैव महेन्द्रो गन्धमादनः-महा० २।१०।३० । (न.) गंधमादन पर्वतमां आवेलुं ते नामनुं अेक वन. (पुं. गन्धेन मादयति मद्+णिच्+ल्युट्) गंधमादन पर्वतमां रडेनारो वांदरो - गवो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः-रामा० ४।२५।३३। वांदरो, लभरो, गंधक.
 गन्धमादनी स्त्री. (गन्धेन माद्यतेऽनया मादि करणे ल्युट्+ङीप्) भट्टिरा.
 गन्धमादिन् त्रि. (गन्धेन मादयति मादि+णिनि) जेनो गंध मद् पमाडे छे ते.
 गन्धमादिनी स्त्री. (गन्धेन मादयति मादि+णिनि ङीप्) लाभ, मुरा नामनुं अेक द्रव्य, भट्टिरा.
 गन्धमाज्जार पुं. (गन्धप्रधानः माज्जारः) अेक ज्ञतनो बिबाडो.
 गन्धमालती स्त्री. (गन्धेन मालतीव) ते नामनो अेक सुगंधी वेलो -गन्धकोकिलया तुलया विज्ञेया गन्धमालती-भावप्र० ।
 गन्धमालिनी स्त्री. (गन्धमालाऽस्त्यस्या इनि ङीप्) मुरा नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य.
 गन्धमुखा स्त्री. (गन्धो मुखेऽस्याः) छडूदरी.
 गन्धमुखी स्त्री. (गन्धो मुखेऽस्याः) सुगंधी मुषवाणी कोई स्त्री.
 गन्धमुण्ड स्त्री. (गन्धं मुण्डयति मुण्डं तत् करोति णिच्) गंधप्रसारणीनो वेलो.
 गन्धमूल पुं. (गन्धप्रधानं मूलामस्य) कुलंजन वृक्ष, सल्लकी-स३ वृक्ष, कयूरो.
 गन्धमूलक पुं. (गन्धमूल+कन्) भाकंठी नामनी वनस्पति, आंभा छणदर, कयूरो वनस्पति.
 गन्धमूला, गन्धमूलिका स्त्री. (गन्धमूल स्त्रियां टाप् । गन्धमूल इक+टाप्) कयूरो वनस्पति, आंभा छणदर, लोभाननुं जाड, रस्ना.
 गन्धमूली स्त्री. (गन्धमूल+जातित्वात् ङीष्) भाकंठी वनस्पति, कयूरो वनस्पति.

गन्धमूषिक, गन्धमूषिका, गन्धमूषी पुं. (गन्धप्रधाना मूषिकः मूषिका वा) छडूदर, छडूदरी (स्त्री.)
 गन्धमृग पुं. (गन्धप्रधानो मृगः) कस्तूरीओ मृग.
 गन्धमैथुन पुं. (गन्धेन गन्धघ्राणेन मैथुनं मैथुनारभ्यो यस्य) बणद, सांड, आपलो.
 गन्धमोदन पुं. (गन्धेन मोदयति मुद्+णिच्+ल्यु) गंधक.
 गन्धमोहिनी स्त्री. (गन्धेन मोहयति मुह्+णिच्+णिनि +ङीप्) यंपानी कणी.
 गन्धयुक्ति स्त्री. (गन्धानां गन्धद्रव्याणां युक्तियोजनविशेषः) सुगंधी द्रव्येने योजवानी अेक प्रकार.
 गन्धरस पुं. (गन्धयुक्तो रसोऽस्य) ओण, डीराओण, इलसत्त्व नामनी उपधातु. (पुं. द्वि. गन्धश्च रसश्च गन्धरसौ) गंध अने रस -न्यायोपेते ब्राह्मणेभ्यो यदन्नं श्रद्धापूतं गन्धरसोपपन्नम्-महा० ५।२७।११।
 गन्धरसाङ्गक पुं. (गन्धरसोऽङ्गे यस्य कप्) श्रीवेष्टन नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य
 गन्धरसाङ्ग पुं. (गन्धानां गन्धयुक्तानां राजा टच् समा.) मुद्गरवृक्ष, ते नामे अेक इलजाड, अेक ज्ञतनो गुगण, जवादि नामनुं अेक गंधद्रव्य. न. त्रि. गन्धेन राजते राज+अच्) रंदन, डरकोई श्रेष्ठ गंध द्रव्य.
 गन्धराजी स्त्री. (गन्धराज स्त्रियां ङीप्) सुगंधी द्रव्य-नपलो.
 गन्धर्व पुं. (गन्धमामोदमर्वति अर्व्+अच्) धोडो, कस्तूरी मृग, जन्म अने मरुणनी वयमां थनार आत्मा, गुप्त प्राणी, देवीनो गवैथो -भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ गन्धर्वाविव रूपिणौ - रामा० १।४।११। देवगण -हाहा हहूश्चित्रयो हंसो विश्वावसुस्तथा, गोमायुस्तुम्बुरुन्दि-रेवमाद्याश्च ते स्मृताः -जटाधरः । किरणधारी चंद्र सूर्य वगेरे, ते नामे अेक अेट, सूर्य, चंद्र, शिव, अड-विशेष- नृत्यन् वा प्रहसति चारु चाल्पशब्दं गन्धर्वग्रहपरिपीडितो मनुष्यः-सुश्रुते । ओयल पक्षी, ज्ञानी मनुष्य, धोणी कषेरनुं जाड, आकडानुं जाड, अेरंडो. (त्रि. गन्ध्+अर्व्+अच्) गानार डरकोई.
 गन्धर्वतैल न अेरंडियुं -गन्धर्वतैलसिद्धां हरीतकी गोऽम्बुना पिबेत्- भावप्र० ।
 गन्धर्वतैल न अेरंडियु- गन्धर्वतैलसिद्धां हरीतकी गोऽम्बुना पिबेत्- भावप्र० ।
 गन्धर्वनगर, गन्धर्वपुर न. (गन्धर्वाणां नगरम्) आकाशमां उत्पन्न थयेल अनिष्ट सूयक शडेर, काल्पनिक नगर, गन्धर्व देव ज्ञतिनुं शडेर.

गन्धर्ववधू स्त्री. (गन्धर्वस्य वधूरिव प्रियत्वात्) क्यूरो वनस्पति, यीडा नामनुं अेक सुगंधी द्रव्य.

गन्धर्वलोक पुं. (गन्धर्वस्य लोकः) विद्याधरोना लोकनी नीये आवेलो गंधर्वलोक.

गन्धर्वविद्या स्त्री. (गन्धर्वस्य विद्या) गान-वादित्र-नृत्य वगेरेनी विद्या.

गन्धर्ववेद पुं. सामवेदनो उपवेद-संगीतान्ते मूण अंध.

गन्धर्वहस्त, गन्धर्वहस्तक पुं. (गन्धर्वस्य मृगभेदस्य हस्तः अग्रपाद इव पत्रमस्य । गन्धर्वहस्त+स्वार्थे क) अेरंडानुं आउ.

गन्धर्वा स्त्री. गन्धर्व+टाप्) कोकिल पक्षीनी माता, कोयल.

गन्धलता स्त्री. (गन्धान्विता लता) प्रियंगु-कांग.

गन्धलोलुप त्रि., गन्धलोलुपा स्त्री. (गन्धे लोलुपः लोलुपा वा) गन्धमां दुग्ध, मधमाभी.

गन्धवणिज् पुं. (गन्धस्य वणिज्) सुगंधी पदार्थ वेयनारो, गांधी, सरैयो.

गन्धवत् त्रि. (गन्धो विद्यतेऽस्य मतुप् मस्य वः) गंधवाणुं.

गन्धवती स्त्री. (गन्धवत् स्त्रियां डीष्) पृथ्वी, व्यासनी माता सत्यवती -एवमुक्ता वरं वव्रे गात्रसौगन्धमुत्तमम् । -तेन गन्धवतीत्येवं नामाऽस्याः प्रथितं भुवि ।। महा० १।६३।७९-८० । ते नामे नदी, ते नामे अेक नगर, अेक ज्ञतनी मध, वनमद्विक.

गन्धवलकल न. (गन्धयुक्तं वल्कलम्) तज.

गन्धवल्लरी, गन्धवल्लरी स्त्री. (गन्धान्विता वल्लरी) सडदेवी नामनी लता.

गन्धवह पुं. (गन्धं वहति वह+अच्) वायु -मन्दाराणा-मुदाराणां वनानि परिलोडयन् । सौगन्धिक वनानां च गन्धं गन्धवहो वहन्-महा० २।१०।७, गंधवाणो, भुशभो धारश करनार कोई नायक, कस्तूरियो मृग. (त्रि. गन्धं वहति) गंधवाणुं, गंध धारश करनार, गंधनो वडेनार -रात्रिदिवः गन्धवहः प्रयाति-श० ५।४, -दिग् दक्षिणा गन्धवहं मुखेन -कु० ३।२५ ।

गन्धवाहा, गन्धवाहा स्त्री. (गन्धवह, गन्धवाहा+टाप्) नासिका, नाक.

गन्धवहल पुं. (गन्धं वहति वह+अल्च्) धोणी तुलसीनुं आउ, सिताशंक वृक्ष.

गन्धवारि न. (गन्धद्रव्यवासितं वारि) सुगंधी द्रव्यधी वासित करेवुं पाश्री.

गन्धवाह पुं. (गन्धं वहति वह+अण्) वायु -इह हि दहति चेतः केतकीगन्धबन्धः । प्रसरदसमबाणप्राणवद् गन्धवाहः ।। -गीतगो० १।२६, कस्तूरीओ मृग.

गन्धविह्वल पुं. (गन्धेन विह्वलयति वि+ह्वल्+णिच्+अच्) धउं.

गन्धवृक्ष, गन्धवृक्षक पुं. (गन्धयुक्तो वृक्षः) सागनुं आउ.

गन्धव्याकुल पुं. न. (गन्धेन व्याकुलयति) कडकील नामे वनस्पति, धउं.

गन्धशटी स्त्री. (गन्धप्रधाना शटी) सुगंधी क्यूरो.

गन्धशाक न. (गन्धप्रधानं शाकम्) गौर सुवर्षा नामनुं शाक.

गन्धशालि पुं. (गन्धप्रधानः शालिः) अेक ज्ञतनी सुगंधी अंगर.

गन्धशुण्डिनी स्त्री. (गन्धयुक्तः शुण्डोऽस्त्यस्याः) छछूंदरी.

गन्धशेखर पुं. (गन्धः शेखरेऽस्य) कस्तूरी.

गन्धसारण पुं. (गन्धं सारयति सु+णिच्+ल्यु) बृहन्नभी नामनुं गंध द्रव्य, मुद्गर वृक्ष -गन्धसारो मलयजस्तथा चन्द्रद्युतिश्च सः -भावप्र० ।

गन्धसार पुं. (गन्धयुक्तः सारो यस्य) यंदन वृक्ष, गंधक, भोगरानुं आउ.

गन्धसूर्या स्त्री. नानी छछूंदरी.

गन्धसोम न. (गन्धार्थं सोमो विधुर्यस्य) रात्रिविकासी कमण, चन्द्रविकासी कमण, पोयशुं, कुमुद.

गन्धहस्तिन् पुं. (गन्धप्रधानो हस्ती) सुवासवाणो डाथी, सर्वोत्तम डाथी -शमयति गजानन्यान्- गन्धद्विपः गन्धहस्ती कलभोऽपि सन्-विक्रम० ५।१८ ।

गन्धहारिका स्त्री. (गन्धं हरति ह+ण्वल्+टाप्) सैरंधी-दासी, गंध डरश करनार स्त्री.

गन्धा स्त्री. (गन्धयति गन्धे वितरतीति गन्ध+णिच्+अच्+टाप् च) यंपानी कणी, क्यूरो, शाकपर्शी वनस्पति, सुगंधवाणी स्त्री.

गन्धाखु स्त्री. (गन्धयुक्त आखुः) छछूंदरी.

गन्धाजीव पुं. (गन्धेन गन्धद्रव्येणाजीवति आजीव्+अच्) अत्तर वगेरे सुगंधी पदार्थो वेयनार व्यापारी, सरैयो.

गन्धाढ्य न. (गन्धेन आढ्यः) ज्वादि नामनुं गंध द्रव्य, यंदन. (पुं. गन्धेन आढ्यः) नारंगीनुं आउ. (त्रि. गन्धेन आढ्यः) गंधवाणुं - स्रजक्षोत्तमगन्धाढ्यः-महा० ।

गन्धाढ्या स्त्री. (गन्धेन आढ्या) अेक ज्ञतनी सुगंधीवाणी
 भीसभी गुलाब, गंधप्रसारणी वता, पीणी पूरु, तरुश
 स्त्री. -गन्धाढ्याऽसौ भुवनविदिता केतकी स्वर्णवर्णा
 -भ्रमराष्टके
 गन्धाधिक न. (गन्धोऽधिकोऽत्र) अेक ज्ञतनुं केसर.
 गन्धाधिका स्त्री. (गन्धेन अधिका) वरीयाणी.
 गन्धापकर्षण न. (गन्धस्य अपकर्षणम्) गंध भेरी
 काढवी ते.
 गन्धाप्ला स्त्री. (गन्धयुक्तोऽप्लो रसो यस्याः) जंगली
 बीजोरुं.
 गन्धार पुं. ब. व. (गन्धं ऋच्छति ऋ+अण्) ते नामे
 अेक गंधार देश, ते देशनी राज्ञ. (पुं. गन्धं ऋच्छति
 ऋ+अण्) सात स्वरमांनी त्रीश्वे स्वर-गंधार.
 गन्धारग्राम पुं. (जै. द. गन्धारग्राम) नंदि आदि सात
 भूखनानी आश्रयभूत श्रुतिसभूत.
 गन्धारि पुं. (गन्धस्य अरिः) वनस्पति धमासो, गंधार
 देश.
 गन्धारी स्त्री. (गन्धं लेशरूपं गर्भमृच्छति अण्-गौरा० डीप्)
 गर्भवती स्त्री.
 गन्धाला स्त्री. (गन्धायालति पर्याप्नोति अल्+अच्)
 अेक ज्ञतनी सुगंधी वेवी, गंधप्रसारणी वता.
 गन्धालिका, गन्धाली स्त्री. (गन्धाली+कन् टाप् च । गन्धं
 अलति पर्याप्नोति अल्+अच् गौरा० डीष्) गंध
 प्रसारणी वता, कपूर कायली वनस्पति, गंधनी पंक्ति.
 गन्धालीगर्भा स्त्री. (गन्धाली गन्धश्रेणी गर्भे यस्याः)
 नानी अेवाययी, जीश्री कागदी अेवाययी.
 गन्धाश्मन् पुं. (गन्धयुक्तोऽश्मा) गंधक.
 गन्धाष्टक न. (गन्धानां गन्धद्रव्याणामष्टकम्) थंदन
 वगेरे आठ सुगंधी पदार्थ-थंदन, अजर, कपूर, केसर,
 सुगंधीवाणी, गौरीयन, कस्तूरी, रतांजली - चन्दनगुरु-
 कर्पूरचोरकुङ्कुमरोचनाः । जटामांसी कपियुता
 शक्तेर्गन्धाष्टकं विदुः ॥ -शारदालिलकम् ।
 गन्धाहा स्त्री. (गन्धेन आह्वयति आह्वे+क) शती तुलसी.
 गन्धि न. (गन्ध+इन्) अेक ज्ञतनुं केसर.
 गन्धिक पुं. (गन्धोऽस्त्यस्य ठन्) गंधक, सुगंधी द्रव्यनी
 वेधारी.
 गन्धिन् त्रि. (प्रशस्तोगन्धोऽस्त्यस्य इनि) प्रशस्त गंधवाणुं,
 उत्तम गंधवाणुं -अनोकहा कम्पितपुष्पगन्धि-रघु० ।
 (पुं. कस्तूरी मृग, मांकड, अेक ज्ञतनी मापी.

गन्धिनी स्त्री. (गन्धिन्+डीप्) मुरा नामनुं सुगंधी
 द्रव्य, वनस्पति, तावीशपत्र.
 गन्धिपर्ण, गन्धिपत्र पुं. (गन्धि गन्धयुक्तं पर्णं पत्रं
 वास्य) सप्तश्लो नामनुं वृक्ष.
 गन्धेन्द्रिय न. (गन्धग्राहकमिन्द्रियम्) गंध श्लोश करनारी
 द्वाशेन्द्रिय, नासिका.
 गन्धोत्तु, गन्धौतु पुं. (गन्धप्रधानः ओतुः वा वृद्धिः)
 अेक ज्ञतनी बिवाडी.
 गन्धोत्कटा स्त्री. (गन्धेन उत्कटा-उग्रा) दमनक वृक्ष.
 गन्धोत्तमा स्त्री. (गन्धेन उत्तमा-उत्कृष्टा) भटिश, दा३.
 गन्धोद, गन्धोदक न. (गन्धवासितमुदकम्) सुगंधवाणुं
 पाशी, गंधवासित पाशी-जल.
 गन्धोपजीविन् पुं. (गन्धं गन्धद्रव्यमुपजीवति उप+
 जीव्+णिनि) सुगंधी पदार्थो वेधनार.
 गन्धोलि(ली) स्त्री. (गन्ध्+ओलि+वा डीप्) वनस्पति
 क्यूरी, अेक ज्ञतनी भीथ, लद्रमुस्ता. (स्त्री. गन्धु
 अहने वा ओल्लच् गौरा० डीष्) उंसली.
 गभ न. (भग पृषो० वर्णविपर्ययः) भग-योनि.
 गभस्ति पुं. (गम्यते ज्ञायते गम्+डः विषयस्तं बभस्ति
 भासयति भस्+क्तिच्) डिश, सूर्य- गभस्तिमान्
 गभस्तिश्च विश्वात्मा भासकस्तथा- सूर्यस्तोत्रे । आहु,
 छाथ, शिव, आकडानुं आड. (स्त्री.) अग्निनी पत्नी
 स्वाहा (स्त्री. ब. व.) आंगणीओ.
 गभस्तिकर पुं. (गभस्ति करः इव यस्य) सूर्य, आकडानुं
 आड.
 गभस्तिनेमि पुं. (गभस्तयः एव चक्रं तस्य नेमिरिव)
 परमेश्वर.
 गभस्तिपाणि, गभस्तिहस्त पुं. (गभस्तिः पाणिरिव
 हस्त इवाऽस्य रसाकर्षणाय) सूर्य, आकडानुं आड.
 गभस्तिमत् पुं. (गभस्तयो भूम्ना सन्त्यस्य मतुप्)
 सूर्य, आकडानुं आड, ते नामनी अेक अेट.
 (न. गभस्तयो नित्यं सन्त्यत्र नित्ययोगे मतुप्) ते
 नामनुं अेक पाताल.
 गभस्ती स्त्री. (गभस्ति वा डीप्) अग्निनी पत्नी
 स्वाहा.
 गभस्तीश पुं. काशीमां रडेव ते नामनुं अेक शिवदेव.
 गभि त्रि. (गच्छति नीरमत्र गम्+आधारे इन् भक्षान्तादेशः)
 गंभीर, गिंडुं.

गभीका स्त्री. (गभीरे कायति कै+क पृषो. रलोपः)
गंभीर नामनुं अेक ज्ञतनुं वृक्ष.

गभीर त्रि. पुं. (गच्छति जलमत्र गम्+ईरन् भान्तादेशश्च)
गंभीर -निष्कम्पनिर्मलपयोधिगभीरवीरा धीराः परस्य
परिवादगिरः सहन्ते-प्रबोधचन्द्रोदये ४।१५ । ॐडुं,
गडन- कालेन सर्वत्र गभीररहसा -भाग० १।५।१८,
दुष्प्रवेश, दुर्बोध, क्रियष्ट, अधरुं, गंभीर शब्द, ॐडो
अवाज, मंढ ध्वनि.

गभीरध्वनि पुं. (गभीरश्चासौ ध्वनिश्च) गंभीर शब्द,
ॐडो अवाज.

गभीरात्मन् पुं. (गभीरः दुर्लक्ष्य आत्मा स्वरूपमस्य)
परमेश्वर.

गभीरिका स्त्री. (गभीरो ध्वनिर्विद्यतेऽस्याः ठन् टाप्)
भोटुं नगारुं, नोभवत्.

गभोलिक पुं. मसूर, नानुं गोष्ण ओशीकुं.

गम् (भ्वा. पर. अनिट्-गच्छति) गमन करवुं -गच्छति
पुनः शरीरं धावति पश्चादसंस्तुतं चेतः -श० १।३४,
ज्वुं, व्यतीत थवुं -काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति
धीमताम्-हितो० १।१, प्राप्त करवुं, ज्ञावुं, अति
साथे गम् ओष्णो जी ज्वुं. वि+अति साथे गम् विशेषे
करीने ओष्णो जी ज्वुं. अधि+गम् भेजवुं. -
अधिगच्छति महिमानं चन्द्रोऽपि निशापरिगृहीतः -
मालवि० १।१३, -तेभ्योऽप्यधिगन्तुं निगमान्तविद्याम्-
उत्तर० २।३, सम्+अधि +गम् सारी रीते भेजवुं,
अनु+गम् प्राप्त थवुं, पाछण ज्वुं, -ओदकान्तात्
स्निग्धो जनोऽनुगतव्यः -श० ४, -मार्ग
मनुष्येश्वरधर्मपत्नी श्रुतेरिवाथं स्मृतिरन्वगच्छत्-रघु०
२।२, अनुसरवुं, नकल करवी, अन्तर+गम् अंतर्धान
थवुं, वश्ये ज्वुं -अन्तर्गतस्य मरुतः स किलानुभावः-
कल्याण० १०, अप+गम् दूर थवुं, नाश पामवुं,
अपि+गम् पोत्ताना कारण वजेरेमां प्रवेश करवो,
अभि+गम् सामे ज्वुं, अव+गम् ज्ञावुं -कथं
शान्तमित्यभिहिते श्रान्त इत्यवगच्छति मूर्खः-मृच्छ०
१, -आ+गम् आववुं -आगमिताऽपि विदूरम्-गीत० १२,
अधि+आ+गम् प्राप्त करवुं, भेजवुं, अनु+आ+गम्
अनुकरण करवुं, सारी रीते ज्वुं, पाछण ज्वुं, सामा
आववुं, अधि+आ+गम् सामा आववुं, प्राप्त करवुं,
-अभ्यागते वनशिखण्डिनि चन्दनस्य-कल्याण० ८,
उप+आ+गम् समीप आववुं, -तृप्तिमुपागतः, -

पञ्चत्वमुपागतः । प्रति+आ+गम् पाछा वणी ज्वुं,
पाछा इरवुं, उद्+गम् ॐये ज्वुं - असह्यवातोद्गा-
तरेणुमण्डला-ऋतु० १।१०, -इत्युद्गताः पौरवधूमखेभ्यः
शृण्वन् कथाः-रघु० १८।२०, ॐडवुं, ॐडय पामवो.
प्रति+उद्+गम् सामे लक्ष्य करी ॐडय पामवो, ॐडवुं,
सामा ज्वुं, -उप+गम् समीप ज्वुं -सुप्तां मत्तां
प्रमत्तां वा रहो यत्रोपगच्छति-मनु० ३।३८,
अभि+उप+णम् प्रतिज्ञा करवी, स्वीकारवुं, नि+गम्
नियमथी प्राप्त करवुं -यत्र दुःखान्तं च निगच्छति-
भग० १८।३६, नियमपूर्वक आववुं, निर+गम् नीकणवुं
- हुतवहपरिखेदादाशु निर्गत्य कक्षात्-ऋतु० १।२,
परा+गम् पाछा इरवुं, योतरइ ज्वुं, -स्फुटपरम्परा-
गतपङ्कजम् शि०-६।२, परि+गम् योतरइ ज्वुं -
यथा हि मेरुः सूर्येण नित्यशः परिगम्यते-महा०,
प्रति+गम् विपरीत ज्वुं, ज्यांथी आव्या लोय त्यां
ज्वुं, वि+गम् विशेषे करी ज्वुं, विश्लेषे थवो, जुडा
पडवुं -सन्ध्ययापि सपदि व्यगमि-शि० १।१७,
सम्+गम् समगम करवो, भणवुं, -एते भगवत्यौ
कलिन्दकन्यामदाकिन्यौ संगच्छेते-अनर्घ० ७. ।

गम पुं. (गम्+यथायथं भावादौ अप्) ज्ञतवानी
छ्वावाणा राजानुं प्रयाज्ञ, मार्ग, रस्ती, अेक ज्ञतनी
जुगार, गमन करवुं, नखि ज्ञेयेली मार्ग, समान
पाठ, जवातो मार्ग वगेरे, मैथुन -गुर्वङ्गनागमः-मनु०
१।५५, ॐपभोज.

गमक पुं. (गमयति प्रापयति बोधयति वा मूर्च्छनादि
लक्षणैर्य आत्मानं गम्+णिच्+ण्वुल्) अेक प्रकारनी
स्वर. (जै. प्रा. गमअ वा गमग) आलावो, सरणा
पाठनी वाक्यसमूह, वरुन, अधिकार, गमनशील.
(पुं) गमन करवनार बोधक -तदेव गमकं पाण्डित्य-
वैदग्ध्ययोः मा० १।७, पडोऽयाऽनार, ज्ञावनार.

गमकारित्व न. (गमकारिणो भावः त्व) अविशारीपशुं.

गमथ पुं. (गम्+अथच्) वटेमार्गुं, मुसाइर, मार्ग.

गमन न. (गम्+ल्युट्) गमन करवुं-श्रीणीभारादलसगमना
मेघ० ८२, -न च मे रोचते वीर ! गमनं दण्डकं
प्रति-रामा० ४।१३।११, ज्वुं, ज्ञेयंनुं प्रयाज्ञ, स्त्री
पासे मैथुन माटे ज्वुं, प्राप्त करवुं, ज्ञावुं, ॐपभोज.

गमनाहं त्रि. (गमन+अहं+अच्) गमन करवा योग्य,
जवा योग्य.

गमनीय त्रि. (गम्+अनीयर) गमन करवा योग्य, -
उपागम्य विकारस्य गमनीयाऽस्मि संवृत्ता -श० १,
जवा योग्य, अनुसरवा लायक, शोधवा योग्य.
गमयत् त्रि. (गम्+णिच्+शत्) गति करावतुं.
गमागम पुं. (गमश्च आगमश्च) जवुं आववुं, गमनागमन.
गमित त्रि. (गम्+णिच्+क्त) गमन करावेळ, भोकवेळ.
गमिन् पुं. त्रि. (गम्+इनि) वडाशाभां जनार उतासु, -
ग्रामंगमी गाम जनार.
गमिष्ठ त्रि. (अतिशयेन गन्ता गन्तु अतिशायने इष्ठन्)
अतिशय गमन करनार.
गम्ब (भ्वा. प. स. सेट्-गम्बति) गमन करवुं, जवुं.
गम्भन् त्रि. (गम् आ० अन् भगागमश्च) गंभीर.
गम्भारिका स्त्री. (गम्+भृ+ण्वल् टाप् अत इत्वम्)
गंभारी-सीवक्ष नामनी वनस्पति.
गम्भारी स्त्री. (गम्+भृ+अण् स्त्रियां ङीष्) उपरनी
अर्थ, गंभारीनुं इण के कूल.
गम्भिष्ठ त्रि. (गम्भन् अतिशायने इष्ठन् टिलोपः)
अतिशय गंभीर.
गम्भीर त्रि. (गच्छति जलमत्र गम्+ईरन् भुवागम)
गंभीर -सागरवरगम्भीराः सिद्धाः-लोगस्स० ५, -
ततः सागरगम्भीरो वानरः पवनो जवे-रामा० ५।१।५०,
उंडु, अगाध. (पुं.) गंभीर शब्द, बीजोरानुं आउ,
कमण, ज्जवेदनो अेक मंत्र, शिव. (स्त्री.) डेउडीनो
रोग -स्वरे सत्त्वे च नाभौ च त्रिषु गम्भीरता शुभा ।
गम्भीरता स्त्री., **गम्भीरत्व** न. (गम्भीरस्य भावः तल्
त्व) गंभीरपणुं.
गम्भीरनाद पुं. (गम्भीरश्चासौ नादश्च) गंभीर शब्द,
उंडो अवाज. (त्रि. गम्भीरः नादो यस्य) गंभीर
नादवाणुं.
गम्भीरवेदिन् पुं., **गम्भीरवेदिता** पुं. (गम्भीरं गहनं
यथा तथा वेत्ति विद्+णिनि । (पुं. गम्भीर+विद्+तृच्)
अेक ज्ञतनी छथी जे अंकुश वगेरेथी परिथित
शिक्षाने पक्ष धक्षे लांजे वपते ध्यानमां दे छे -
चिरकालेन यो वेत्ति शिक्षां परिचितामपि गम्भीरवेदी
स विज्ञेयः गजो गजवेदिभिः ।।
गम्भीरार्थ पुं. (गम्भीरश्चासौ अर्थश्च) गंभीर अर्थ,
गहन अर्थ (त्रि. गम्भीरः अर्थो यस्य) गंभीर
अर्थवाणुं, उंडा रडस्यवाणुं.

गम्भीरिका स्त्री. (गम्भीर कन्+टाप्+इत्वम्) ते नामनी
अेक उंडी नदी, गंभीर उंडी जमीन, अेक ज्ञतनी
नाडी, ते नामनो अेक दृष्टिरोग-नेत्ररोग.
गम्य त्रि. (गम्+यत्) गमन करवा योग्य, प्राप्त करवा
योग्य -न गम्यो मन्त्राणाम्-भर्तृ० १।८९, -ज्ञानं ज्ञेयं
ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य निष्ठितम्-भग० १३।१७ ।
गम्यता स्त्री., **गम्यत्व** न. (गम्यस्य भावः तल्-त्व)
गमन करवा योग्यपणुं.
गम्यमान त्रि. (गम्+कर्मणि शानच्) जवातुं, प्राप्त
करातुं.
गम्या स्त्री. (गम्य+स्त्रियां टाप्) गमन करवा योग्य
जेनी साथे मैथुनमां द्रोष नथी तेवी परिशील स्त्री
-अभिकामां स्त्रियं यश्च गम्यां रहसि याचितः नोपैति
-महा० ।
गम्यादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्दगण
ते आ प्रभाषे- गमी, आगमी, भावी, प्रस्थायी,
प्रतिरोधी, प्रतियोधी, प्रतिबोधी, प्रतिमायी, प्रतीषेधी ।
गय पुं. रामायण प्रसिद्ध ते नामे अेक वानर, उविधान
राजानो अेक पुत्र, प्रियव्रतना वंशनी अेक राजा,
जंगली बण्ड, ते नामे अेक असुर -गयो गवाक्षो
गवयः शरभो गन्धमादनः-४।२५।३३ । (न.) धन,
संतान, धर, धरमां रडेळ प्राणी, पोतानुं स्थान,
अंतरीक्ष, (पुं. ब.) प्राण. (त्रि.) गमन करवा योग्य,
शरण देवा योग्य.
गयस्फान पुं. (स्फायी वृद्धौ अन्तभूतण्यर्थात् ल्युट्
नि० यलोपः स्फानः, गयस्य स्फानः) धननी वृद्धि
करनार.
गया स्त्री. (गयो गयासुरः गमनृपो वा कारणत्वे-
नास्त्यस्य अच्) गया नामनुं बिहार प्रदेशमां आवेलुं
अेक तीर्थ.
गयाकूप पुं. गया तीर्थमां आवेलो अेक कूवो.
गयादित्य पुं. गया तीर्थमां आवेलो अेक आदित्य.
गयाशिरस्, गयाशीर्ष, गयाशेखर न. गयामां आवेलुं
अेक स्थान.
गृ त्रि. (गीर्यते गृ+कर्मादौ अच्) गणी जवातुं,
गणातुं, बक्षण करवा योग्य, दुष्य. (पुं. गृ+ अच्)
उपविष, जेर, रोग, गणवुं, गणी जवुं, वधनाग.
(न.) ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध बण वगेरे करण पैकी
पांथभुं करण, अेक ज्ञतनुं जेर.

ગરઘ્ન ત્રિ. પું. (ગરં હન્તિ હન્ ટક્) ઝેરનો નાશ કરનાર, વનસ્પતિ વિશેષ-કૃષ્ણાર્જક, વર્વર.
 ગરઘ્ની સ્ત્રી. (ગરઘ્ન સ્ત્રિયાં ડીપ્) એક જાતની માછલી, ગંગા નદી.
 ગરણ ન. (ગૃ સેચને ગૃ નિગરણે વા ભાવે લ્યુટ) સિંચવું, છાંટવું, ગળી જવું, ખાવું, ઝેર.
 ગરદ ન. (ગરેણ સેચનેન દીયતે દો ખણ્ડને કર્મણિ ઘર્ષણે ક) ઝેર. (ત્રિ. ગરં દદાતિ દા+ક) ઝેર આપનાર, અપઘ્નકારક - અગ્નિદો ગરદશ્ચૈવ-સ્મૃતિ: ।
 ગરદ્રુમ પું. (ગરયુક્તો દ્રુમ:) એક જાતનું ઝેરી ઝાડ.
 ગરભ પું. (ગૃ+અભચ્) ગર્ભ, ગર્ભમાં રહેલું બાળક.
 ગરલ ન. (ગિરતિ જીવનમ્ ગૃ+અલચ્) વિષ, ઝેર - કુવલયદલશ્રેણી કળ્પે ન સા ગરલદ્યુતિ:-ગીત૦ ૩, -સ્પરગરલ્હડનં મમ શિરસિ મળ્ડનમ્-ગીત. ૧૦. । ઘાસનો પૂળો, સર્પનું ઝેર, એક જાતનું માપ.
 ગરલ્હારિ પું. (ગરલસ્યારિ:) મરકત મણિ, પત્રા.
 ગરલ્હત પું. (ગર: ગરણં સર્પાદિગ્રસનરૂપં વ્રતમસ્ય) મોર પક્ષી, મયૂર.
 ગરલ્હતી સ્ત્રી. (ગરલ્હત+ડીપ્) મયૂરી-ઢેલ.
 ગરસ્ ન. (ગૃ+વાઠ્ અસુન્) ભક્ષણ કરવું, ખાવું.
 ગરહન્ પું. (ગરં હન્તિ હન્+વિચ્) ઝેરનો નાશ કરનાર-કૃષ્ણાર્જક અને વર્વરરૂપ ઔષધિ વિશેષ.
 ગરા સ્ત્રી. (ગૃ ગૃ વા અચ્ અજાદેરાકૃતિગણત્વાત્ ટાપ્) દેવદાહી નામનું વૃક્ષ, ગળી જવું, ભક્ષણ કરવું, ભોજન.
 ગરાગરી સ્ત્રી. (ગરં મૂષિકવિષમાગિરતિ ગૃ+અચ્ ગૌરાઠ્ ડીષ્) દેવતાઠ્ નામનું એક જાતનું વૃક્ષ -ગરાગરી ચ વેણી ચ તથા સ્યાદ્ દેવતાઠ્ક: -ચરક: ।
 ગરાત્મક ન. (ગરસ્ય વિષસ્યેવાત્મા યસ્ય ક્યપ્) સરગવાનું બીજ.
 ગરાધિકા, ગરાધિકા સ્ત્રી. (ગરે ગરપ્રતીકારે અધિકા શ્રેષ્ઠા । ગર ઇવ આચરતિ ક્યચ્+ખ્વુલ) લાખ.
 ગરિ (ગુરું કરોતિ ઇત્યર્થે ણિચ્ ગુરોર્ગરાદેશ: ઉભ: અક. સેટ્-ગરયતિ-ત્તે) ભારે કરવું.
 ગરિમન્ પું. (ગુરોર્ભાવ: ઇમનિચ્ ગરાદેશ:) ભારેપણું, મોટાઈ -યસ્ય સ્વયં સુરગુરુર્ગરિમામ્બુરાશે: - કલ્યાણ૦ ૨, -ગિરિં ગરિમ્ના પરિત: પ્રકમ્પયન્-ભાગ૦ ૮।૨।૨૨, શ્રેષ્ઠતા (સ્ત્રી.) અણિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિમાંની તે નામની એક સિદ્ધિ.

ગરિષ્ઠ ત્રિ. (અતિશયેન ગુરુ: ગુરુ+ઇષ્ઠન્ ગરાદેશ:) અત્યંત ભારે, અત્યંત શ્રેષ્ઠ. (પું.) તે નામનો એક રાજા, તે નામનો એક દૈત્ય.
 ગરી સ્ત્રી. (ગૃ+પચાઘચ્ ડીપ્) દેવતાહી નામનું એક વૃક્ષ.
 ગરીયસ્ ત્રિ. (અતિશયેન ગુરુ: ગુરુ+ઈયસુન્ ગરાદેશ:) ઘણું મોટું -વૃદ્ધસ્ય તરુણી ભાયાં પ્રાણેભ્યોઽપિ ગરીયસી -હિત૦ ૧।૨૧૨, -મતિરેવ બલાદ્ ગરીયસી-હિત૦ ૨।૮૬, અત્યંત મોટું, ઘણું ભારે.
 ગરુડ પું. (ગરુદ્ભ્યાં પક્ષાભ્યાં ડયતે ડી+ડ પૃષોઠ્ તલોપ:) વિષ્ણુનું વાહન ગરુડ પક્ષી કે જે વિનિતાથી ઉત્પન્ન થયેલો કશ્યપનો પુત્ર હતો, વીસ પ્રકારના મહેલોમાંથી એક પ્રકારના મહેલનો ભેદ, સૈન્યમાં રચાતો એક પ્રકારનો વ્યૂહ.
 ગરુડધ્વજ પું. (ગરુડો ધ્વજોઽસ્ય) વિષ્ણુ -મહાક્ષો ગરુડધ્વજ:-વિષ્ણુસહસ્ર૦ ।
 ગરુડપુરાણ ન. (ગરુડાયોક્તં વિષ્ણુના પુરાણમ્) અઢાર પુરાણમાંનું સત્તરમું 'ગરુડપુરાણ.'
 ગરુડમન્ત્ર પું. (ગરુડસ્ય મન્ત્ર:) 'તંત્રસાર'માં કહેલો એક મંત્ર જેનાથી ઝેર ઊતરે છે.
 ગરુડમુદ્રા સ્ત્રી. તંત્રશાસ્ત્રોક્ત એક પ્રકારની મુદ્રા.
 ગરુડરુત ન. એક જાતનો ચાર ચરણવાળો છંદ, જેના એકેક પાદમાં સોળ સોળ અક્ષરો હોય છે.
 ગરુડવેગા સ્ત્રી. (ગરુડસ્ય વેગ ઇવ વેગો ગમને યસ્યા:) એકદમ વધી જતો એક જાતનો વારાહી નામે દેવો.
 ગરુડવ્યૂહ પું. (ગરુડ ઇવ આકૃત્યા વ્યૂહ:) તે નામનો એક સૈનિકનો વ્યૂહ, સૈન્યની રચના.
 ગરુડાગ્રજ પું. (ગરુડસ્ય અગ્રજ:) અરુણ, સૂર્યનો સારથિ.
 ગરુડાઙ્ક, ગરુડાઙ્કિત, ગરુડચિહ્નાઙ્કિત, ગરુડાશ્મન્ ન., ગરુડોત્તીર્ણ પું. (ગરુડ ઇવ અઙ્કં તુલ્યવર્ણત્વાત્ । ગરુડો વર્ણેન ઉત્તીર્ણ:) મરકત મણિ.
 ગરુડોપનિષત્ સ્ત્રી. 'અથર્વવેદ'માં આવેલું તે નામનું એક ઉપનિષત્.
 ગરુત્ પું. (ગૃણાતિ શબ્દાયતે વાયુવેગવશાદિતિ ગૃ ગૃ વા ઉતિ) પક્ષીઓની પાંખ, ખાવું, ગળવું.
 ગરુત્મત્ પું. (પ્રશસ્તૌ ગરુતૌ સ્તોઽસ્ય મતુપ્) ગરુડ, અગ્નિ, હરકોઈ પક્ષી -ગરુત્મદાશીવિષ્ણુમીમવર્શનૈ:-રઘુ૦ ૩।૫૭ ।
 ગરુદ્ધોધિન્ પું. (ગરુતા યુધ્યાતિ યુધ્+ણિતિ) ભારંડ પક્ષી.

गरुल पुं. (गरुड डस्य वा लः) गरुड.
 गर्ग पुं. (गृ+ग तस्य नेत्वम्) ते नामना ऐक मुनि,
 ब्रह्मानो मानसपुत्र, बण्ड, संगीत प्रसिद्ध ऐक ताल.
 गर्गत्रिरात्र पुं. (तिसृभिः रात्रिभिः साध्यः अण्) ते
 नामनो त्रश दिवसमां करवा योग्य ऐक यज्ञ.
 गर्गर पुं. (गर्गति शब्द गति रा+क) ऐक जातनुं
 माछवुं. -गर्गरः पित्तलः किञ्चिद् वातजिद् कफकोपनः-
 भावप्र० । तरुश पशु, दडी वदीववानुं पात्र, गागर
 -कणश.
 गर्गरी स्त्री. (गर्गर अत्यार्थे डीप्) नामनी माछवी, नामनी
 घडी, गागर.
 गर्गशिरस पुं. ते नामनो ऐक दैत्य.
 गर्गसंहिता स्त्री. (गर्गण कृता संहिता) गरुगार्थे बनावेदी
 ऐक ज्योतिषनो ग्रंथ.
 गर्गस्रोतस् न. सरस्वती तीर्थमां आवेवुं ऐक तीर्थ.
 गर्गा स्त्री. (गर्ग+टाप्) गरु श्चिनी पत्नी.
 गर्गाट पुं., गर्गाटी स्त्री. (गर्गति शब्द कृत्वा अटति
 अट+अच् । गर्गट+ डीप्) ऐक जातनुं माछवुं.
 गर्गादि पुं. (गोत्रे यज्ञप्रत्ययनिमित्ते शब्दगणे) पाणिनीय
 व्याकरण प्रसिद्ध ऐक शब्दगण- स च यथा-गर्ग,
 वत्स, संस्कृति, अज, व्याघ्रपात्, विदभृत्, प्राचीनयोग,
 अगस्ति, पुलस्ति, चमस, रेभ, अग्निवेश, शङ्ख,
 शट, शक, एक, धूम, अवट, मनस्, धनञ्जय,
 वृक्ष, विश्वावसु, जरमाण, लोहित, शंसित, बभ्रु,
 वल्गु, मण्डु, गण्डु, शंकु, लिगु, गुहलु, मन्तु, मंक्षु,
 अलिगु, जिगीषु, मनु, तन्तु, मनायी, सून, कथक,
 कन्थक, ऋक्ष, वृक्ष, तनु, तरुक्ष, तलुक्ष, तण्ड,
 वतण्ड, कपि, कत, कुक्कत, अनडुह, कण्व, शकल,
 गोकक्ष, अगस्त्य, कुण्डिनी, यज्ञवल्क, पर्णवल्क,
 अभयजात, विरोहित, वृषगण, बहुगण, शण्डिल,
 चणक, चुलुक, मुद्गल, मुसल, जमदग्नि, पराशर,
 जातूकर्ण, महित, मन्त्रित, अश्मरथ, शर्कराक्ष,
 पूतिमाष, स्थूरा, अररक, एलाक, पिङ्गल, कृष्ण,
 गोलन्द, उलूक, तितिक्ष, भिषज् भिष्णज, भडित,
 भण्डित, दल्भ, चैकित, चिकित्सित, देवहू, इन्द्रहू,
 एकलू, पिप्पलू, बृहदग्नि, सुलोहिन्, सुलाभिन् उक्थ,
 कुटीगु ।

गर्ज्ज (ध्वा. पर. अक० सेट्-गर्जति) गाजवुं- गर्जन्
 हरिः साम्भसि शैलकुञ्जे-भट्टि० २।१ । गर्जना
 करवी. अनु+गर्ज्-गर्जना सामे योग्य गर्जना करवी.
 अभि+गर्ज्-अभिलक्षीने गाजवुं. प्रति+गर्ज् सामे
 गाजवुं. -बलवच्चापि संक्रुद्धावन्योन्यं प्रतिगर्जताम्-
 भा० वि० अ० २२, -अयोहृदयः प्रतिगर्जताम्-
 रघु० १।१ । (चुरा. उभय. अ. सेट्-गर्जयति,
 गर्जयते) शब्द करवी, गाजवुं. -गर्जति शरदि न
 वर्षति वर्षन्ति वर्षासु निःस्वनो मेघः-उद्भट० ।
 गर्ज पुं. (गर्ज्+भावे घञ्) छाथीनुं गाजवुं, छाथीनो
 शब्द, मेघ वगेरेनुं गाजवुं, मेघनो शब्द.
 गर्जक पुं. (गर्ज्+ण्वुल्) ऐक जातनुं माछवुं.
 गर्जन न. (गर्ज् भावे ल्युट्) अवाज, शब्द, कोध.
 दूषण, सन्ताप, युद्ध, गर्जना.
 गर्जनीय त्रि. (गर्ज्+अनीयर्) गाजवा योग्य.
 गर्जर न., गर्जरी स्त्री. (गर्ज वा. अरच् । गर्जर+डौप्)
 गाजर, ऐक जातनुं रातुं लसण.
 गर्जा स्त्री. (गर्ज्+अ+टाप्) गाजवुं, शब्द करवी.
 गर्जाफल पुं. (गर्जया फलति फल+अच्) विकटक
 नामनुं वृक्ष, युद्ध, लार्सना-तिरस्कार, उत्तेजन.
 गर्जि पुं. (गर्ज्+भावे इन्) मेघनो शब्द.
 गर्जित न. (गर्ज् भावे क्त) गर्जना, मेघ वगेरेनो
 शब्द. -बाण ! किं गर्जसे मोहात् शूराणां नास्ति
 गर्जितम्-हरिवंशे-१८२।४९ । (पुं. गर्ज् कर्तरि क्त)
 भट्टेभत्त छाथी. त्रि. (गर्ज्+क्त) गर्जना करनार
 मेघ वगेरे. (त्रि. गां जातोऽस्य इतच्) गर्जना जेझे
 करी डोय ते, गाजेल.
 गर्ज्य न. (गर्ज्+ण्यत्) गाजवा योग्य.
 गर्स पुं. (गिरति प्रसति स्वस्मिन् पतितं जीवजातादिकं
 गृ+ तन्) लोयमांनो जाडो, जाई -ससत्त्वेषु गर्तेषु
 -मनु० ४।४७, - धरण्यां विवृते गर्ते निपपात
 लघुक्रमः -मार्कण्डेये २१।१ । त्रिगर्त देश, स्त्रीना
 नितंभ उपर जे जाडो डोय छे ते, ऐक जातनो
 रोग, धर, रथ, सार्वार्थंभ, ऐक जातनी जाई,
 जात-मुकामनो पायो, जोटीने जे छिद्र कर्तुं डोय ते.
 गर्तिका स्त्री. (गर्तोऽस्त्यस्याः ठन्) तंतुशाखा-वृक्षकरनुं
 धर, साणवीनुं धर. (त्रि.) ज्यां साण राभेल डोय
 ते स्थण.

ગર્ભીય ત્રિ. ખાડાની સમીપનો પ્રદેશ વગેરે.
 ગર્દ (ચુરા. ઉભય. અ. સેટ્-ગર્દયતિ, ગર્દયતે) શબ્દ
 કરવો, ગાજવું. (શ્વા. પર. અ. સેટ્-ગર્દતિ) ગાજવું,
 શબ્દ કરવો.
 ગર્દભ પું. (ગર્દતિ, ગર્દયતિ, વા કર્કશશબ્દ કરોતીત્યર્થઃ
 ગર્દ+અભચ્) ગધેડો -ન ગર્દભા વાજિધુરં વહન્તિ-
 મૃચ્છાં, -અવિશ્રાન્તં વહેદ્ ભારં શીતોષ્ણં ચ ન
 વિન્દતિ । સસન્તોષસ્તથા નિત્યં ત્રીણિ શિક્ષેતગર્દભાત્ ।।
 ઘાણં ૭૦, ગંધ. (ન.) શ્વેતકુમુદ-ધોળું કમળ,
 વાવડીંગ, ડેકામારી.
 ગર્દભગદ પું. જાલ ગર્દભ નામનો એક રોગ.
 ગર્દભગન્ધિકા સ્ત્રી. (ગર્દભગન્ધા+કન્) ભારંગ નામની
 એક વનસ્પતિ.
 ગર્દભયાગ પું. (ગર્દભેન યાગઃ) તે નામનો એક યજ્ઞ.
 ગર્દભશાક પું, ગર્દભશાકી સ્ત્રી. (ગર્દભો ગન્ધો
 શાકેડસ્ય । ગર્દભશાક સ્ત્રિયાં ડીષ્) બ્રહ્મયષ્ટિ નામનું
 વૃક્ષ.
 ગર્દભશાખી સ્ત્રી. (ગર્દભો ગન્ધઃ શાખાયાં યસ્યા ગૌરા ડીષ્)
 ભારંગ નામની વનસ્પતિ.
 ગર્દભાણ્ડ પું. (ગર્દભં ગન્ધમમતિ અમ્ ગત્તૌ ડ) પીપરનું
 ઝાડ, પારસ પીપળો, લાખી પીપર.
 ગર્દભાહ્વય ન. (ગર્દભ ઇતિ આહ્વયો યસ્ય) પોયણું,
 ચન્દ્રવિકાસી કમળ.
 ગર્દભિકા સ્ત્રી. વાત પિત્તજન્ય ક્ષુદ્ર રોગવિશેષ, ધોળી
 ભોરિંગણી, ગધેડી, કડુ.
 ગર્દભી સ્ત્રી. (ગર્દભ ગૌર ડીષ્) ગધેયા-એક જાતનો
 લાદમાં થતો કીડો, ગધેડી. -એકેનાપિ સુપુત્રેણ સિંહી
 સ્વપિતિ નિર્ભયમ્ । સહૈવ દશાભિઃ પુત્રૈ ભારં વહતિ
 ગર્દભી-સુખાં । બેઠી ભોરિંગણી, ગરણી, કટભી-
 ઠીબરું વૃક્ષ.
 ગર્દ્ધ (ચુરા. ઉભય. સક. સેટ્-ગર્દ્ધયતિ, ગર્દ્ધયતે) કોઈ
 વસ્તુ મેળવવા ઈચ્છવી, લાલચ કરવી, લોભ કરવો.
 ગર્દ્ધ પું. (ગૃધ્+ઘજ્ અચ્ વા) અતિશય લાલચ, પીપરનું
 ઝાડ.
 ગર્દ્ધન ત્રિ. (ગૃધ્+યુચ્) અત્યન્ત લાલચુ, આસક્ત
 લુબ્ધ, લોભી.
 ગર્ભ પું. (ગૃ+ભન્ દ્વિત્વે ભસ્ય વઃ) ગર્ભ -નરપતિકુલભૂત્યૈ
 ગર્ભમાધત્ત રાજ્ઞી-રઘું ૨।૭૫, - ગર્ભોઽભવદ્ રાજપત્ન્યાઃ
 -કું ૧।૧૯, ગાભ. શિશુ, બાળક, ઉદર, કુક્ષિ,

નાટકનો અમુક અંક ભાગ વગેરે, ફણસનો કાંટો,
 ઓરડો, અન્દરનો ભાગ, અન્ન, અગ્નિ, પુત્ર.
 ગર્ભા સ્ત્રી. (ગર્ભ અચ્+ટાપ્) વખતનો મધ્ય ભાગ,
 સ્થળ અને સમયનો ભાગ.
 ગર્ભક પું. (ગર્ભે કોશમધ્યે કાયતિ કૈ+ક) કેશમાં
 નાખેલી પુષ્પમાળા. (ન. ગર્ભ સંજ્ઞાયામ્ કન્) બે
 રાત્રિ.
 ગર્ભકણ્ઠક પું. ફણસનો કાંટો, ફણસનું ઝાડ.
 ગર્ભકર પું. (ગર્ભ કરોતિ ગર્ભદોષં નિવારયતિ વ્યવહારયોગેન
 નિષ્પાદયતિ સેવનેન કૃ+ટ) પુત્રજીવ નામનું એક
 વૃક્ષ, ધોળી ભોરિંગણી. (ત્રિ. ગર્ભ કરોતિ કૃ+ટ)
 ગર્ભકારક, ગર્ભ કરનાર.
 ગર્ભકાર પું. (ગર્ભ કરોતિ કૃ+ખ્વુલ) ગર્ભધાન કરનાર
 પતિ વગેરે. (ન. ગર્ભે મધ્યે કારઃ સ્તવનકર્મણિ
 વૈરાજસ્ય યત્ર) રથન્તર સ્તોમના મધ્યમાં વૈરાજ પાઠરૂપ
 સ્તોમનો ભેદ.
 ગર્ભકોષ પું. (ગર્ભસ્ય કોષ આધાર ઇવ) ગર્ભશય,
 ગર્ભને રહેવાનું સ્થળ.
 ગર્ભગૃહ ન. (ગર્ભ ઇવ ગૃહમ્) ઘરનો મધ્યભાગ, દેવાલયની
 અંદરનો ભાગ, ગભારો -નિર્ગત્ય ગર્ભભવનાત્ -માં ૧,
 -કાન્તા ગર્ભગૃહે ગવાક્ષવિવચ્ચાપારિતાક્ષ્યા બંહિઃ-
 સાં ૬૦ ।
 ગર્ભગ્રહણ ન. (ગર્ભસ્ય ગ્રહણમ્) ગર્ભ ધારણ કરવો.
 ગર્ભધાતિન્ ત્રિ., ગર્ભધાતિની સ્ત્રી. (ગર્ભ+હન્+ણિનિ)
 ગર્ભ હત્યારો, ગર્ભનો ઘાત કરનાર. લાંગલિકા નામનું
 વૃક્ષ.
 ગર્ભચલન ન. (ગર્ભસ્ય ચલનમ્) ગર્ભનું હાલવું-ફરકવું.
 ગર્ભચ્યુત ત્રિ. (ગર્ભ ચ્યુતઃ યસ્માત્) ગર્ભ પાડનાર.
 ગર્ભચ્યુતિ સ્ત્રી. (ગર્ભસ્ય ચ્યુતિઃ) ગર્ભસ્રાવ, ગર્ભ પડી
 જવો તે.
 ગર્ભઞ્ડ પું. (ગર્ભસ્ય અણ્ડ ઇવ) મોટો દુંડો, દુંડીનું
 વધવું.
 ગર્ભદ પું. (ગર્ભ દદાતિ સેવનેન દા+ક) ધોળી ભોરિંગણી,
 પુત્રજીવ નામનું વૃક્ષ. (ત્રિ.) ગર્ભ રાખી શકે તેવું
 ઔષધ વગેરે.
 ગર્ભદાત્રી સ્ત્રી. (ગર્ભે દદાતિ દા+તૃચ્+ડીપ્) તે નામની
 એક ઔષધિ.
 ગર્ભદાસ પું. (ગર્ભાત્ ગર્ભમારખ્ય દાસઃ) ગર્ભ કાળથી
 આરંભી દાસ થઈ ચૂકેલો મનુષ્ય.

गर्भद्रुह त्रि. (गर्भं द्रुहति द्रुह+क्विप्) गर्भं पाउनार.
गर्भधारण न. (गर्भस्य धारणम्) गर्भं धारणं करवुं
ते.

गर्भनाडी स्त्री. (गर्भस्य नाडी) गर्भनी नाडी, गर्भं
नाड्युं-नाड.

गर्भनुद् पुं. (गर्भं नुदति नुद्+क्विप्) कलगारी-कविकारी
नामनुं वृक्ष. (त्रि.) गर्भं पाउनार.

गर्भपाकिन् पुं. (गर्भस्य पाको पुष्टिः साध्यत्वेनास्त्यस्य
इति) साठी योभा.

गर्भपात पुं. (गर्भस्य पातः) गर्भं पाव, गर्भं
श्वं.

गर्भपातक पुं. (गर्भं पातयति सेवनात् पत्+णिच्+ण्वल्)
राती सरगवी.

गर्भपातन न., गर्भपातनी स्त्री. (गर्भं पातयति पाति+ल्यु
डौष्) गर्भं पाउवी ते. (पुं.) रीठा करंज वृक्ष, कलगारी
नामनुं वृक्ष.

गर्भपातिनी स्त्री. (गर्भं पातयति पत्+णिच्+णिनि+डौष्)
विशल्या वृक्ष.

गर्भपोषण न. (गर्भस्य पोषणम्) गर्भं पोषणं पाभे
तेवी कोष्ठं विधिं करवी, गर्भं पोषणं करवुं ते.

गर्भप्रसव पुं. (गर्भस्य प्रसवः) गर्भं जन्म, गर्भं
गर्भशयमांथी बहार पउवुं ते.

गर्भभर्मन् न. (गर्भस्य शिशोः भर्मं भरणम् भृ+भावे
मनिन्) गर्भं पोषणं, आलक-छोकुरानुं पोषणं करवुं.
-अनुष्ठिते भिषग्भिरापैरथ गर्भमर्मणि-रघु० ३।४२ ।

गर्भमास पुं. (गर्भस्य तदारम्भस्य मासः तत्सहितो मासः)
गर्भं जे मडिने रक्षो डोय ते मडिनो, गर्भवाणो
मडिनो.

गर्भयोषा स्त्री. (गर्भार्था योषा) गर्भं धानं करवा माटेनी
स्त्री, गर्भं धानं धोय्य स्त्री.

गर्भलक्षण न. (गर्भो लक्ष्यतेऽनेन लक्ष्+करणे ल्युट्)
गर्भं शिखं, गर्भं रक्षो छे ते सूखवनार निशानी.

गर्भलम्भन न. (गर्भो अमोघवीर्यतया लभ्यतेऽनेन
लभ्+ल्युट्+मुम् च) योनिमां नाभेवुं वीर्यं गर्भं
उत्पन्नं करे ज अवी कोष्ठं क्रिया.

गर्भवती स्त्री. (गर्भो विद्यतेऽस्याः मतुप् मस्य वः)
गर्भं जेने रक्षो डोय तेवी स्त्री, सगर्भा स्त्री. दशैव
मासान् बिभ्रति गर्भवत्यः-महा० ३।१३४।१७ ।

गर्भवसति स्त्री. (गर्भः कुक्षिरेव वसतिः) स्त्रीना उदरे
३५ गर्भने रडेवानुं स्थान.

गर्भवास पुं. (वसत्यस्मिन् वासः गर्भ एव वासः)
स्त्रीनुं कुक्षिरेव स्थान-गर्भशय, गर्भशयमां वास,
गर्भशयमां रडेवुं.

गर्भविच्युति स्त्री. (गर्भस्य विच्युतिः) गर्भं स्राव, गर्भं
स्रवी पउवुं ते.

गर्भव्यूह पुं. (गर्भं इव गूढो व्यूहः) सैन्यनो अेक
प्रकारनो व्यूह, सैन्यनी अेक प्रकारनी गोठवणी.

गर्भशय्या स्त्री. (गर्भस्य शय्येव स्थानम्) गर्भशय,
गर्भनी उत्पत्तिनुं स्थान -यो यः पाञ्चालगोत्रे
शिशुरधिकवया गर्भशय्यां गतो वा-वेणीसं० ३. अङ्के ।

गर्भशङ्कु पुं. (गर्भाय शङ्कुः) गर्भशयमांथी भरेवा
गर्भने काढी लेवानुं अेक ओजार.

गर्भसंक्रमण न. (गर्भं संक्रमणं अन्यदेहपरित्यागेन
देहान्तरोपादनार्थं प्रवेशनम्) अेक देहनी त्याग करी
बीजा देहमां उत्पन्नं थवा माटे गर्भं प्रवेश करवो ते.

गर्भसंभवा स्त्री. (गर्भं सम्+भू+अच्+टाप्) अेकस्त्री.

गर्भसमय पुं. (गर्भस्य समयः) गर्भं धाननो समय,
गर्भं रडेवानो काण.

गर्भस्थ त्रि. (गर्भं तिष्ठति स्था+क्) गर्भं रडेनार.

गर्भस्राव पुं. (गर्भस्य स्रावः) प्रसवकाण पडेवां रोग
वगेरेथी गर्भं पडी जाय ते.

गर्भस्राविन् पुं. (गर्भं स्रावयति स्रु+णिच्+णिनि) छिन्ताल
वृक्ष.

गर्भागार न. (गर्भं इव अगारम्) घरनी मध्य भाग,
घरनी अंदरनी ओरडो, घरनी धानगी भाग,
गर्भस्थान-गर्भशय, देवालयनी अंदरनी भाग,
गर्भारी - ज्यां मूर्ति वगेरे वेसाडेली डोय छे ते.

गर्भाङ्क पुं नाटकना अंकमां आवती अंक, नाटकना
अंकनी पेटा अंक - अङ्कोदरप्रविष्टो यो रङ्गद्वार-
मुखदिमान् । अङ्कोऽपरः स गर्भाङ्कः सबीजः
फलवानपि-सा० द० । शुभो- गर्भाङ्कः ।

गर्भाधान न. (गर्भं आधीयतेऽनेन कर्मणा आ+धा+करणे
ल्युट्) गर्भं धारणं कर्त्वा पडेवां स्त्रीने जे अेक
संस्कार करे छे ते गर्भं धान-सीमंत-संस्कार, गर्भं
धारणं करवो ते.

ગર્ભાવક્રાન્તિ સ્ત્રી. (ગર્ભસ્ય અવક્રાન્તિઃ અવ+ક્રમ્+ભાવે ક્તિન્) જીવનું ગર્ભમાં આવવું તે.

ગર્ભાશય પું. (ગર્ભસ્ય આશયઃ આ+શી+આધારે અચ્) ઉદરમાં ગર્ભને રહેવાનું સ્થાન, જે સ્થળે ગર્ભ રહે તે.

- ગર્ભાધાનક્ષણપરિચયાત્રૂનમાલ્લમાલા:-મેઘ૦ ૧. ।

ગર્ભાષ્ટમ પું. (ગર્ભાત્ ગર્ભગ્રહણસમયાદષ્ટમઃ) ગર્ભ રહ્યો તે સમયથી આઠમો મહિનો વર્ષ વગેરે - ગર્ભાષ્ટમેડ્દે કુર્વાતિ બ્રાહ્મણસ્યોપનાયનમ્ । ગર્ભાદેકાદશે રાજ્ઞો ગર્ભાત્તુ દ્વાદશે વિશઃ-મનુ૦ ૨।૩૬ ।

ગર્ભાસ્પન્દન ન. (ગર્ભસ્યાસ્પન્દનમ્) ગર્ભનો નાશ, ગર્ભનો ક્ષય.

ગર્ભાસ્નાવ પું. (ગર્ભસ્યાસ્નાવઃ) ગર્ભસ્નાવઃ ૧૦૯ જુઓ.

ગર્ભિણી સ્ત્રી. (ગર્ભોડસ્ત્યસ્યાઃ ઇનિ ડીષ્) સગર્ભા, ગર્ભવંતી સ્ત્રી - ગોર્ભિણીપ્રિયનવોલપમાલભારિ-સેવ્યોપકઠ-વિપિનાવલયો ભવન્તિ- મા૦ ૧।૨ ।

ગર્ભિણીદૌર્હદ ન. (ગર્ભિણ્યાઃ દૌર્હદમ્) ગર્ભિણીનો મનોરથ, ગર્ભિણીને થતી વિવિધ ઈચ્છા.

ગર્ભિણ્યવેક્ષણ ન. (ગર્ભિણ્યાઃ અવેક્ષણમ્) ગર્ભિણીની સંભાળ સખવી તે, મુઆણીપણું, ગર્ભિણીની પરિચર્યા.

ગર્ભિત ત્રિ. (ગર્ભો જાતોડસ્ય તાર૦ ઇતચ્) ગર્ભવાળું, જેને ગર્ભ રહ્યો હોય તે. (ન.) તે નામનો એક કાવ્યનો દોષ.

ગર્ભેઙ્ક પું. (ગર્ભે અઙ્કમધ્યેડઙ્કઃ) નાટકના અંકમાં આવતો અંક, અંકનો પેટા અંક, જુઓ ગર્ભાઙ્ક ૧૦૯.

ગર્ભેતૃપ્ત પું. (ગર્ભઃ શિશૌ અત્રે વા તૃપ્તઃ અલુક્ સ૦) શિશુ-બાળક અને અત્રના વિષયમાં તૃપ્ત.

ગર્ભોપઘાત પું. (ગર્ભસ્ય ઉપઘાતઃ) જન્મેલા ગર્ભનો નાશ, મેઘની જલોત્પાદન શક્તિનો નાશ.

ગર્ભોપઘાતિની સ્ત્રી. (ગર્ભ ઉપહન્તિ ઉપહન્+ણિનિ) ગર્ભનો નાશ કરનારી સ્ત્રી, ગાય વગેરે.

ગર્ભોપનિષદ્ સ્ત્રી. (ગર્ભસ્વરૂપોપપાદિકા ઉપનિષદ્) ગર્ભના સ્વરૂપ વગેરેને જણાવનાર એક ગ્રંથ.

ગર્મુચ્છદ પું. (ગર્મુતો નડસ્ય છદ ઇવ છદોડસ્ય) એક જાતનું ધાન્ય-એક જાતના ચોખા.

ગર્મુટિકા સ્ત્રી. (ગર્મુત ઇવ ઉટં પર્ણમસ્ય) એક જાતના ચોખા.

ગર્મુત્ સ્ત્રી. (ગ+ઉતિ મુટ્ ચ) એક જાતનું ધાન્ય, નડ જાતનું ઘાસ, સોનું.

ગર્વ (ભ્વા. પર. અક. સેટ્-ગર્વતિ) ગર્વ કરવો, અહંકાર કરવો. (ચુરા. ઉમ. અ. સેટ્-ગર્વયતિ, તે) અહંકાર કરવો, ગર્વ કરવો.

ગર્વ પું. (ગર્વ+ઘજ્) ગર્વ -મા કુરુ ધનજનયૌવનગર્વ હરતિ નિમેષાત્ કાલઃ સર્વમ્- મોહ૦, -મુધેદાનીં યૌવનગર્વ વહસિ-માલવિ૦ ૪, અભિમાન દર્પ, એક જાતનો વ્યભિચારી ભાવ. -રૂપધનવિદ્યાદિપ્રયુક્તાત્મો-ત્કર્ષજ્ઞાનાધીનપરાવહેલનં ગર્વઃ -રસ૦, -ગર્વો મદઃ પ્રભાવશ્રીવિદ્યાસત્કુલતાદિજઃ । અવજ્ઞાસવિલાસાઙ્ક-દર્શનાવિનયાદિકૃત્-સા૦ ૬૦ ૩।૧૫૦ ।

ગર્વર ત્રિ. ગર્વિષ્ઠ અભિમાની.

ગર્વાટ પું. (ગર્વેણ અટતિ અટ્+અચ્) દ્વારપાલ, ચોકીદાર.

ગર્વિત ત્રિ. (ગર્વો જાતોડસ્ય ઇતચ્) જેને ગર્વ પેદા થયેલ છે તે, ગર્વિષ્ઠ, મદોન્મત્ત, અભિમાની -કોડધાન્ પ્રાપ્ય ન ગર્વિતઃ -પઞ્ચ૦ ૧।૧૪૬; -પ્રેમગર્વિતવિપક્ષ-મત્સરાત્-રઘુ૦ ।

ગર્હ (ભ્વા. ઉમ. સક. સેટ્-ગર્હતિ, તે) નિંદવું, નિન્દા કરવી. (ચુરા. ઉમય. સ. સેટ્-ગર્હયતિ, ગર્હયતે) નિન્દવું, નિન્દા કરવી -વિષમાં હિ દશાં પ્રાપ્ય દેવં ગર્હયતે નરઃ-હિતો૦ ૪।૩ ।

ગર્હણ ન. (ગર્હ+ત્યુટ્) ધિક્કારવું, નિન્દા.

ગર્હણા સ્ત્રી. (ગર્હ+યુચ્) નિન્દવું, નિન્દા કરવી, ધિક્કારવું, નિંદા, ધિક્કાર.

ગર્હણીય ત્રિ. (ગર્હ+અનીયર્) નિન્દવા યોગ્ય, ધિક્કારવા યોગ્ય.

ગર્હા સ્ત્રી. (ગર્હ+અ) નિન્દા -કુલપતનં જનગર્હામ્-પઞ્ચ૦ ૧।૧૮૭, -યેન યેનાચરેદ્ધર્મ તસ્મિન્ ગર્હાં ન વિદ્યતે-મહાભા૦ અનુ૦ ।

ગર્હિત ત્રિ. (ગર્હ+ક્ત) નિન્દેલું, ધિક્કારેલું, નિન્દેલ. -અતિદર્પે હતા લઙ્કા અતિમાને ચ કૌરવાઃ । અતિદાને બલિર્બદ્ધઃ સર્વમત્યન્તર્ગર્હિતમ્ -ચાણ૦ ૫૦ ।

ગર્હિન્ ત્રિ. (ગર્હ+ણિનિ) નિન્દા કરનાર.

ગર્હાં ત્રિ. (ગર્હ+યત્) નિન્દવા યોગ્ય. -ગર્હોં કુર્યાદુભે કુલે-મનુ૦ ૫।૧૪૧ ।

ગર્હાવાદિન્ ત્રિ. (ગર્હાં વદતિ વદ્+ણિનિ) નિન્દવા યોગ્ય બોલનાર.

ગલ્ (ભ્વા. પર. સેટ્-ગલતિ) સ. ખાવું, ભક્ષણ કરવું, અ. સ્વવું -જલામિવ ગલત્યુપદિષ્ટમ્-કા૦ ૧૦૩ । ગળી જવું, ગળવું. (ચુરા. આ. અ. સેટ્-ગલયતે)

अरवुं, टपकवुं, गणवुं -विद्यां प्रमादगलितामिव चिन्तयामि-चौर० ।
गल पुं. (गलति भक्षयत्यनेन गल् भक्षे अच्) गणुं, - न गरलं गले कस्तूरीयम्-भर्तुं १।६४, कंठ, राण, अक ज्ञातनुं अ३, अकज्ञातनुं वादित्र, अक ज्ञातनुं मा७वुं, दोरी.
गलक पुं. (गल+क) अक ज्ञातनुं मा७वुं.
गलकम्बल पुं. (गले कम्बल इव) गाय, अण६ वगेरेने गणे वटकती यामडानी गो६डी, सास्ना.
गलगण्ड पुं. (गले गण्ड इव) अक ज्ञातनो गणानो रोग, कंठमाण, गवांकुर.
गलगण्डिका स्त्री. (गले गण्डिका) प३७७भ.
गलग्रह पुं. (गलग्रह+अच्) कृष्णपक्षमां योथ, सातम, आठम, नौम, तेरस, चौदस, अमास तथा पडवी अे आठ अनध्यायना दिवसो -कृष्णपक्षे चतुर्थी च सप्तम्यादिदिनत्रयम् । त्रयोदशीचतुष्कं च अष्टावेते गलग्रहाः ।। -मदनरत्ने नारदः । मा७वांना गणामां रडेवो कांटे.
गलत् त्रि. (गल्+शत्) नीथे पडतुं, टपकतुं, अरतुं.
गलत्कुष्ठ न. लोडी अरतो अक प्रकारनो कोढनो रोग.
गलन न. (गल्+ल्युट्) अरतुं, टपकतुं, ओगणी जतुं, नीथे पडतुं, अमदुं. (त्रि. गल् स्वयंपतने कर्त्तरि ल्यु.) अरनार, टपकनार.
गलनीय त्रि. (गल्+अनीयर) गणवा यो७य, टपकवा यो७य.
गलन्तिका, गलन्ती स्त्री. (गल्+शत्-डीप् अल्पार्थे कन्) पा७नीनी गणती, पा७नीनी अरी -प्रपा कार्या च वैशाखे देवे देया गलन्तिका काशीखण्डे अ. ५. ।
गलमेखला स्त्री. (गलस्य मेखलेव) गणामां पडेरवानो दोरो, अक ज्ञातनुं कंठभूषण.
गलवार्त्त त्रि. (गले गलव्यापारे यथेष्टभोजनादौ वार्त्तः निरामयः) षष्ठ्या भुज्ज भोजन करी शके तेवुं निरामय -दृश्यन्ते चैव तीर्थेषु गलवार्त्ता तपस्विनः-पञ्च० ३. ।
गलविद्रधि पुं. अक ज्ञातनो गणानो रोग.
गलव्रत पुं. (गरो गरणं सर्पभक्षणं व्रतमस्य रस्य लः) मयूर, भोर.
गलव्रती स्त्री. (गलव्रत+डीष्) मयूरी, डेल.
गलशुण्डिका, गलशुण्डी स्त्री. (अल्पा शुण्डा कन् शुण्डिका गले शुण्डिकेव । गले शुण्डीव) प३७७भ,

अकज्ञातनो ताणवानो रोग -तालूवरं वस्ति शीषं चिबुके गलशुण्डिके -याज्ञ० ३।१८ ।
गलस्तन पुं. (गले स्तन इव) अकरांने गणे रडेवो स्तनाकार अक मांसपिण्ड -अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थकम्-हितो०
गल(ले)स्तनी स्त्री. (गले स्तनौ यस्याः) अकरी.
गलहस्त पुं. (गले न्यस्तो हस्तः) कोठने काढी मूकवा माटे गणे डाय मूकवो ते, डाये गणुं पकडवुं ते, (पुं.) अक ज्ञातनुं अर्ध यन्त्राकार आण.
गलहस्ता स्त्री. (गलहस्त+टाप्) काणुं नसोतर.
गलहस्तित त्रि. (गलहस्त+इतच्) काढी मूकवा माटे पा७णथी जेना गणे डाय मूकथो डोय ते, गणुं पकडीने काढेव.
गला स्त्री. (गलति गल्+अच्) रीसामण्डीनो वेवो.
गलाङ्कुर पुं. (गले अङ्कुर इव) रोडिणी नामनो अक ज्ञातनो गणानो रोग. - गलोपरोधकरैस्तथाङ्कुरैर्निहन्त्यसून् व्याधिरयं च रोहिणी- माधवाकरः ।
गलानिल पुं. (गलेऽनिलो वायुरस्य) अक ज्ञातनुं मा७वुं.
गलि पुं. (गिरति श्रमेण विना केवलं भक्षयति गर्+इन् रस्य लः) गणियो अण६, सामर्थ्य डोवा छतां आर नडीं उच्यनारो आणसु अण६. (स्त्री. गल्+इन्) वता, वेवी.
गलित त्रि. (गल्+क्त) पडेव, अरेव, टपकेव, अरेव- गलितवयसामिक्ष्वाकूणामिदं हि कुलव्रतम्-रघु., - निगमकल्पतरोगीलितं फलं शुकमुखादमृतद्रवसंयुतम्- भाग० १।१।३ ।
गलितक पुं. (गलित इव कायति कै+क) अक ज्ञातनुं नाटय-नाय.
गलितकुष्ठ न. लोडी अरतो कोढ रोग.
गलु स्त्री. (गलतीति गल्+उन) अक ज्ञातनुं रत्नमण्डी.
गलेगण्ड पुं. (गलेगण्ड इव यस्य) अक ज्ञातनुं पक्षी.
गलेचोपक त्रि. (गले चुच्यतेऽसौ चुप् नि० कर्मणि ष्वुल्) कंठमां कापवा यो७य.
गलोड्य न. (गलेन लोड्यः पृषो० ललोपः) अक ज्ञातनुं धान्य.
गलोद्देश पुं. (गलस्य उद्देशः समीपम्) गणानी पासेनो अवथव.
गलोद्भव पुं. (गले अश्वगलदेशे उद्भवति उद्भू+अच्) धोडाने गणे थनारुं रुवांटांनुं गोणाकार चिह्न.
गलौघ पुं. (गले ओघ इव) अक ज्ञातनो गणानो रोग.

ગલ્દ સ્ત્રી. (ગલ્+ક્વિપ્ ગલા ગલેન દીયતે દા કર્મણિ ઘગર્યેક વાણી, નાડીનો એક ભેદ.

ગલ્મ્ (ધ્વા. આ. સ. સેટ-ગલ્મતે) ધૃષ્ટતા કરવી, હિમ્મત કરવી -ન મૌક્તિકાચિદ્રકરી શલાકા પ્રગલ્મતે કર્મણિ ટઙ્કિકાયાઃ-વિક્રમાઙ્ક૦ ૧૧૧૬, બહાદૂરી કરવી.

ગલ્મ્ ત્રિ. (ગલ્મ્+અચ્) ધૃષ્ટ, હિમ્મતવાળું, બહાદૂર, આત્મવિશ્વાસુ.

ગલ્યા સ્ત્રી. (ગલાનાં કળ્થાનાં સમૂહઃ યત્) ગળાનો સમુદાય, કંઠનો સમૂહ.

ગલ્લ, ગલ્લક પું. (ગલ્+લ્ તસ્ય નેત્વમ્ । ગલ્લ+સ્વાર્યે ક, ગલતિ ક્વિપ્ ગલ્ તં લાતિ ગૃહ્ણતિ લા+ક તતઃ સ્વાર્યે ક) દારુ પીવાનું પાત્રવિશેષ, ઈન્દ્રનીલમણિ, ગાલ- તામ્બૂલમૃતગલ્લોડયં મલ્લં જલ્પતિ માનુષઃ, - પાતાલપ્રતિમલ્લવિવરપ્રક્ષિપ્ત-સપ્તાર્ણવમ્ -મહાં નાટ્યમ્- ૫૧૨૨ ।

ગલ્લચાતુરી સ્ત્રી. (ગલ્કે ચાતુરી યસ્યાઃ) નાનું ગોળ ગાલ નીચે મૂકવાનું ગાલમસૂરીયું.

ગલ્લર્ક પું. (ગલ્+ઊન્ ગલ્લર્કો દીપ્તિરસ્ય) એક જાતનો ઈન્દ્ર નીલમણિ, માણેક, એક જાતનું દારૂ પીવાનું પાત્ર.

ગલ્હ (ધ્વા. આ. સક૦ સેટ-ગલ્હતે) નિન્દવું, નિન્દા કરવી, ઠપકો આપવો, કલંક લગાડવું.

ગવચી સ્ત્રી. (ગાં ભૂમિમજ્જતિ અજ્ઞ+ક્વિપ્ અવહાદેશઃ ડીપ્ અચોડલ્લોપઃ) ઈન્દ્રવરણાનો વેલો.

ગવય પું. (ગુઙ્ શબ્દે ભાવે અષ્ ગવં શબ્દભેદં યાતિ યા+ક) ગાયના જેવું ગલકંબલ વગરનું એક જાતનું પશુ-રોઝ, -ટ્ટ્: કથજ્વિદ્ગવયૈર્વિવિગ્નૈઃ-કુ૦ ૧૧૫૬ । એક જાતનો વાનર.

ગવયી સ્ત્રી. (ગવય+ડીપ્) રોઝની માદા-નારીજાતિ.

ગવયોદ્ભાવ ન. તમાકુ, છીંકણી.

ગવરાજ પું. (ગવેન શબ્દેન રાજતે રાજ્+અચ્) બળદ.

ગવલ પું. (ગવં લાતિ લા+ક) રાનીપાડો, પાડો, મહિષ, (ન.) ભેંસનું શીંગડું, પાડાનું શીંગડું.

ગવલી સ્ત્રી. (ગવલ સ્ત્રિયાં ડીષ્) ભેંસ, પાડી.

ગવલ્ગણ પું. સંજયનો પિતા.

ગવાક્ષ પું. (ગવામક્ષીવ અક્ષિ અચ્) ગોખ-બારી, -વિલોલનેત્રમ્મરૈર્ગવાક્ષાઃ સહસ્રપત્રાભરણા બભૂવુઃ-રઘુ૦ ૭૧૧૧, ઝરુખો, જાળિયું -કુવલયિતગવાક્ષાં લોચને-રઙ્ગનાનામ્-રઘુ૦ ૭૧૧૩ । તે નામનો એક વાનર, ગોખરું નામની વનસ્પતિ.

ગવાક્ષજાલ ન. (ગવાક્ષસ્ય જાલઃ) ગોખમાંની જાળી, ઝરુખાનું જાળિયું, જાળીદાર કામ.

ગવાક્ષી સ્ત્રી. (ગવાક્ષ+અળ્+ડીષ્) અપરાજિતા-ગરણી નામે વનસ્પતિ, ઈન્દ્રવારુણી, શાખોટ વૃક્ષ.

ગવાચી સ્ત્રી. (ગવચીવત્ કિન્તુ પૂર્વાણો દીર્ઘઃ) એક જાતનું માછલું.

ગવાદન ન. (ગોખિરઘતે અદ્ કર્મણિ લ્યુટ્) ઘાસ, ખડ.

ગવાદની સ્ત્રી. (ગવાદન+ડીપ્) ઈન્દ્રવારુણી, ઘાસની ગંજી, એક જાતનો કાકડીનો વેલો, ગાયોને ઘાસ નાખવાની ગમાણ -દ્વિવિધા સા સીતા નીલા ગિરિકર્ણી ગવાદની-વૈદ્યકરત્નમાલા ।

ગવાદિ પું 'પાણિનીય' વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દ સમૂહ તે આ- ગા, હવિષ્, અક્ષર, વિષ, બર્હિસ, અષ્ટકા, સ્વદા, યુગ, મેઘા, સ્તુચ્, (નાધિ, નમ્ ચ) (શુનઃ સંપ્રસારણં વા ચ દીર્ઘત્વં તત્સન્નિયોગેન ચાન્તોદાત્તત્વમ્) (ઊધસો અનઙ્ ચ) કૂપ, ખદ, દર, ધર, અસુર, અધ્વન, ક્ષર, વેદ, વીજ, દીપ્ત (ગવાદિભ્યો યત્ પા. હિતાદૌ) ગવ્યમ્ ।

ગવાધિકા સ્ત્રી. (ગવા કિરણેન અધિકાયતિ અધિ+કૈ+ક) લાખ.

ગવાનૃત ન. (ગવિ ગોવિષયે અનૃતમ્ અનહાદેશઃ) ગાય કે બળદના સંબંધમાં જૂઠું બોલવું તે.

ગવામયન ન. દશ કે બાર માસમાં કરવા યોગ્ય એક જાતનો યજ્ઞ.

ગવામૃત ન. (ગોરમૃતમિવ ક્ષીરમ્ આહાદેશઃ) ગાયનું દૂધ.

ગવામ્પતિ પું. (અલુક્સમાસઃ) બળદ, આખલો, ગોવાળ-ગાયોનો સ્વામી, રુદ્રદેવ, સૂર્ય, અગ્નિ, ચન્દ્ર વગેરે.

ગવાલૂક પું. (ગવાય શબ્દાય અલતિ અલ્+અકચ્) રોઝ.

ગવાવિક ન. (ગૌશ્ચ અવિશ્ચ દ્વયોઃ સમાહારઃ નિત્યમ્-વહાદેશઃ કચ્) ગાય અને બકરું.

ગવાશ્વ ન. (સમાહારદ્વન્દ્વઃ) ગાય અને ઘોડો.

ગવાશન પું. (ગોમાંસમશ્રાતિ) ગાયનું માંસ ખાધેલ હોવાથી બહાર મૂકાયેલ માણસ, ગાયનું માંસ ખાનાર. -માતાડપ્યેકા પિતાપ્યેકો મમ તસ્ય ચ પક્ષિણઃ । અહં મુનિભિરાનીતઃ સ ચાનીતો ગવાશનૈઃ ।। -કશ્ચિત્ ।

गवाश्वप्रभृति न. 'पाणिनीय' व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्द समूह- गवाश्वम्, गवाविकम्, गवैडकम्, अजाविकम्, अजैडकम्, कुब्जवामनम्, कुब्जकिरातम्, पुत्र-पौत्रम्, श्वचण्डालम्, स्त्रीकुमारम्, दासीमानवकम्, शाटी-पटीरम्, शाटीप्रच्छदम्, शाटिपट्टिउष्ट्रशशम्, उष्ट्रशशम्, मूत्रपुरीयम्, यक्न्मेदः, मांसशौणितम्, दर्भशरम्, दर्भपूतीकम्, अर्जुनशिरीषम्, तृणोपलम्, दासीदासम्, कुटीकुटम्, भागवतीभागवतम्-गवाश्वदीनि यथोच्चारितानि साधूनि-सि० कौ० ।

गवाह्निक न. (गोः अह्निकं दिनभक्षणाय पर्याप्तम् अहन्+ठक् आह्निकम्) गायने अेक दिवस पूरतुं घास वगेरे.

गविजात पुं. (गवि गोसंज्ञाया पुलस्त्यकार्यायां वा जानतः) ते नामना अेक ऋषि.

गविनि स्त्री. (गवां समूहः इनि) गायोनी के अण्डनी समूह.

गविष्, गविष त्रि. (गां स्तुतिवाचमिच्छति इष्+क्विप् । त्रि. इष्+ क) स्तोत्रादि वाक्यनी ईश्यावाणुं.

गविष्ट पुं. सूर्य, ते नामनी अेक दानव.

गविष्टि पुं. (गो+इष्+अन्वेषे+क्तिन्) गाय शोधनार.

गविष्ठ पुं. ते नामनी अेक दैत्य.

गविष्ठिर पुं. (गवि वाचि स्थिरः) ते नामना अेक गीत्र प्रवर्तक ऋषि.

गवी स्त्री. (गो+डीप्) गाय, वाशी, व्याभ्यान.

गवीधुका स्त्री. (गवेधुका पृषो.) अेक जतनुं धान्य.

गवीन त्रि. प्रथम जयां गाय छती ते स्थण.

गवीश, गवीश्वर, गवेश्वर पुं. (गवामीशः ईश्वरश्च वा) गायनी धशी, गायनी स्वाभी, गायनी रक्षक.

गवेङ्गित न. (गवामीङ्गितम् अवङ्) शुभ-अशुभ सूचक गायनी येषा.

गवेडु पुं., गवेडुका स्त्री. (गवे दीयते दीङ् रक्षणे कु पृषो० दस्य ड अलुक् । गवेडु कन्+टाप्) पशुओने भावा योग्य अेक जतनुं धान्य.

गवेधु पुं. (गवे धीयते धा+कु) अेक जतनुं धान्य.

गवेन्द्र पुं. (गोरिन्द्र इव) भोटो अण्ड.

गवेरुक न. (गां गोशोभामीरयति ईर् उकन्) गेरु.

गवेशका, गवेशकी स्त्री. (गवामीशः कै+क टाप् । गवामीशः कै+क गौरा डीप्) अेक जतनुं वृक्षविशेष.

गवेष (चुरा. उभ० सं० सेट्-गवेषयति, ते) शोधवुं, तपास करवी- तस्मादेष यतः प्राप्तस्तत्रैवान्यो गवेष्यताम्-कथा० ५५

गवेष त्रि. (गविष्+अच्) शोधनार, तपास करनार. (पुं.) शोध तपास.

गवेषण न. त्रि. (गवेष्+ल्युट्) शोधवुं, तपासवुं, शोध, तपास (त्रि.) शोधनार, (गो+इष्+ ल्यु) गाय अने पाशी शोधनार.

गवेषणा (स्त्री. गवेष्+भावे युच्) शोध, तपास, विचार, (गोः उदकस्य वा एषणा) गाय अने पाशीनी शोध- तपास.

गवेषित त्रि. (गवेष्+क्त) शोधेव, तपासेव, शोधेवुं.

गवेषिन् (गवेष्+णिनि) शोधनार, विचारनार, तपास करनार.

गवेषिन् पुं. ते नामनी अेक दैत्य.

गवैडक न. (गौश्च एडकश्च गवाश्वा. नि. क्लीबता च) गाय अने धेटुं.

गवोद्घ पुं. (प्रशस्तः प्रशस्ता वा गौः) उत्तम गाय.

गव्य (नामधातु प. अ. सेट्-गव्यति) पीताना संबन्धी गायनी ईश्या करवी.

गव्य त्रि. (गोर्विकारः गवि भवं गोर्हितं गोरिदं वा सर्वत्र यत् यादौ अव्) गायनी विकार दूध, धी, दडी छाश, मूत्र वगेरे, गायमां धनार, गायना छितनुं, गायनुं. गाय संबन्धी, अण्डनुं, अण्ड संबन्धी. (न. गो+यत्) धनुषनी दौरी, अेक जतनुं रंगवानुं द्रव्य, गीरोयन द्रव्य.

गव्ययी स्त्री. (गोरिदं अयत् युडागमश्च यादौ अव्+डीप्) गायना अवयवत्रुष तेनी यामडी वगेरे.

गव्ययु त्रि. (गामिच्छति गो+क्यच् उन्) गायनी ईश्यावाणुं.

गव्या स्त्री. (गव्य+टाप्) गोशयना, गायोनी समूह, अे कोशनी समूह, धनुषनी दौरी.

गव्यु त्रि. (गामिच्छति क्यच्+उन्) गायनी ईश्यावाणुं.

गव्यूत न. (गव्यूतिः पृषो.) कोश, अे कोश.

गव्यूति स्त्री. (गोर्वीति गोर्व्यूतौ पा. अव्) गाँ, अे छत्र धनुषनी लंबाई, अे गाँ.

गह (चुरा. उभय. स. सेट्-गहयति, गहयते) गहन धवुं, प्रवेश न करी शक्य तेवुं.

गह पुं. (गह+घञ्) गुफा, अरश्य, जंगल, पीडा, दुःख.
 गहन न. (गह+ल्युट्) पेशी न शकाय तेषु -
 गहनेष्वाश्रमान्तेषु लीलाविकृतदर्शनाः । -रामा०
 ३।१।२३ । समञ्च न शकाय तेषु रडस्यपूर्णा -
 सेवाधर्मः परमगहनो योगिनामप्यगम्यः -पञ्च० १।
 २८५। ७४४३, गुफा, वन, जंगल, ७६६, दुःख.
 (पुं.) परमेश्वर. (त्रि.) गाढ, दुर्गम, दुर्बोध, दुष्प्रवेश
 -यदनुगमनाय निशि गहनमपि शीलितम् -गीत०,
 कठिन, क्लिष्ट.

गहना स्त्री. अलंकार.

गहादि पुं. 'पाणिनीय' व्याकरणे प्रसिद्ध-अेक शब्दगण
 तद्यथा - 'गह, अन्तस्थ, सम, विषम (मध्य, मध्यदिन
 च रणे) उत्तम, अङ्ग वङ्ग, मगध, पूर्वपक्ष, अपरपक्ष,
 अधमशाख, उत्तमशाख, एकशाख, समानशाख,
 समानग्राम, एकग्राम, एकवृक्ष, एकपलाश, इष्वग्र,
 इष्वनीक, अवस्यन्दन, कामप्रस्थ, खाडायन, काडेरणि,
 लावरेण, सौमित्रि, शैशिरि, आसुत, दैवशर्मि, श्रौति,
 आहिसि, आमित्रि, व्याडि, वैजि, आध्यश्वि, आनृशंसि,
 शौङ्गि, आग्निशर्मि, मौजि, वाराटकि, वाल्मिकि,
 क्षेमवृद्धि, आश्वत्थि, औत्गाहमानि, एकविन्दवी,
 दन्ताग्र, हंस, तन्त्वग्र, उत्तर, अनन्तर, (मुखपाश्वत-
 सोर्लोपः) (जनपरयोः कुक् च) (स्वस्य च) (देवस्य)
 वेणुकादि 'गहितादिराकृतिगणः' । गहादिभ्यश्छः पा.
 गहीयः ।

गह न. (गह कर्मणि भावे वा० व) गंभीरपशुं,
 गंभीरता, गंभीर्य, दुष्प्रवेश.

गह्वर न. (गाह्यते विलुड्यते आत्माऽनेन गुह+वरच् पृषो.)
 दंभ, पापंठ, वन, जंगल, रडवुं, विषम स्थान, अनेक
 अर्थथी व्याप्त, गुफा -गौरीगुरोर्गह्वरमाविवेश-रघु०
 २।२६, - अथान्धकारं गिरिगह्वरस्थम्-रघु० (पुं.)
 वताओनी कुंज, निकुंज, अडी. (त्रि.) गंभीरताथी
 युक्त, दुष्प्रवेश.

गह्वरा स्त्री. (गह्वर+टाप्) वावडीग, अेक ज्ञातनी वनस्थति.

गह्वरित त्रि. (गह्वर+इतच्) दंभवाणुं, गुडावाणुं, अडीवाणुं,
 दुष्प्रवेश.

गह्वरी स्त्री. (गह्वर+डोष्) गुफा, गुडा.

गा (ध्वा. आत्म. स. अनिट्-गाते) गमन करवुं, जवुं,
 (जुहोत्यादि. स. अनिट्-जिगाति) स्तुति करवी,
 वभाषवुं. (अ.) जन्म पाभवो, जन्मवुं. (स्त्री.
 गौ+क+टाप्) गायन, गीत, कविता, गाथा, पद.

गाङ्ग पुं. (गङ्गायाः अपत्यम् शिवा. अण्) गंगानो पुत्र
 भीष्म, कार्तिकस्वामी. (न. गङ्गा+अण्) मेघधारानुं
 जण, सोनुं, धतूरो, कशेरु. (त्रि. गङ्गायाः इदम्)
 गंगानुं, गंगा संबंधी पाष्ठी वगेरे -गाङ्गं जलं निर्मलम्;
 -गाङ्गमम्बु सितमम्बु यामुनं कज्जलाभमुभयत्र मज्जतः;
 -तथा न गाङ्गैः सलिलैर्विवश्ययुतैः-कु. ५।३७ ।

गाङ्गट, गाङ्गटक, गाङ्गटय पुं. (गाङ्गं नदीतटमटति
 अट्+अच् । गाङ्गट स्वार्थे कन् । गाङ्गं नदीतटे
 अटति अट्+अच्) अेक ज्ञातनुं माछवुं.

गाङ्गायनि पुं. (गङ्गायाः अपत्यम् फिञ्) भीष्मपितामह,
 कार्तिकस्वामी, ते नामना अेक श्वि.

गाङ्गेय पुं. (गङ्गाया अपत्यं ढक्) भीष्मपितामह,
 कार्तिकस्वामी, अेक ज्ञातनुं माछवुं. (न. गङ्गा +ढक्)
 सोनुं -यं गर्भं सुषुवे गङ्गा पावकाद् दीप्ततेजसम् ।
 तदुत्वं पर्वते न्यस्तं हिरण्यं समपद्यत ॥ -महा० ।
 धंतूरो, नागरभोध, अेक ज्ञातनुं तृक्ष, कशेरु.

गाङ्गेरुकी स्त्री. (गाङ्गं जलमीरयति क्षिपति ईर्+कु
 स्वार्थे क गौरां डोष्) नागबला, गोरभतुंडी.

गाङ्गेष्ठी स्त्री. (गाङ्गे नदीतटे तिष्ठति स्था+क डोष्)
 अेक ज्ञातनी वता-देवी.

गाङ्गौघ न. (गाङ्गं ओघम्) गंगानो प्रवाल.

गाङ्गत्य पुं. (गाङ्गे गङ्गाकुले भवः यत्) गंगाना किनारा
 संबंधी, गंगाने किनारे थनार.

गाजर न. (गज् मदे घञ् गाजं मदं राति रा+क) गाजर.

गाजिकाय पुं. अेक ज्ञातनुं पक्षी.

गाडव न. (गडुराकारेणास्त्यस्य प्रज्ञा. अण् गडीर्भावो
 वा अण्) कुभडापशुं (पुं.) अेक ज्ञातनुं धान्य.

गाडिक त्रि. (गडिक+चतुर्थ्या इञ्) गडिके बनावेव वगेरे.

गाडुल्य न. (गडुलस्य भावः ष्यञ्) गडुलपशुं, कुभडापशुं

गाढ न. (गाह+क्त) अतिशय दढ, मज्जभूत, अत्यन्त -
 सद्यः कण्ठच्युतभुजलताग्रन्थिगाढोपगूढे-मेघ० ।
 (त्रि. गाह+क्त) धशुं ज मज्जभूत, -गाढोत्कण्ठाललित
 -लुलितैरङ्गकै स्ताम्यतीति -मा० १।१५ । अतिशय
 दढतावाणुं, अवगाडी रडेव-नीये प्रदेश करेव -
 तपस्विगाढां तमसां प्राप नदीं तुरङ्गमेण-रघु० १।७२ ।
 सेवेव.

गाढता स्त्री., गाढत्व न. (गाढस्य भावः तल्-त्व)
 अतिशय दढता, मज्जभूती, अत्यन्तपशुं.

गाढमुष्टि पुं. (गाढो मुष्टिरत्र) तलवार. (त्रि. गाढा
 मुष्टिरस्य) लोभी-कृपश.

गाढावटी स्त्री. (गाढा दृढा वटी वटिका यत्र) शेत्रं ज्ञेवी अेक रभत -नोकैका वटिका यस्य विद्यते खेलेते यदि । गाढावटीति विख्याता पदं तस्य न दृष्यति ।।

गाणकार्यं त्रि. (गाणकारौ भवः ण्य) गणकारीमां थनार.
गाणगारि पुं. (गणगावस्य अपत्यं इज्) ते नामनी अेक मुनि.

गाणपत्त त्रि. (गणपतेरिदं अण्) गणपति संबन्धी, गणपतिनुं.

गाणपत्य त्रि. (गणपतेर्भावः पत्यन्तत्वात् यक्) गणपतिपशुं, गणपति स्वरुप.

गाणिक त्रि. (गणं वेत्ति-अधीते वा उक्थादि ठक्) गण, सूत्र वगेरे लक्षणार, गणसूत्र ज्ञानार, गणसूत्रमां कुशल.

गाणिक्य न. (गणिकानां समूहः यज्) गणिकाओन्दी देश्यानी समूह.

गाणिन पुं. (गणिनोऽपत्यादि) गण्नीनी पुत्र के छत्र.

गाण्डव्य पुं. (गण्डोरपत्यादि गर्गादि० यज्) गंडुनी पुत्र कोर्ष ऋषि.

गाण्डि(ण्डी) स्त्री. (गण्डि+इन्) ग्रन्थि-गण्ड.

गाण्डिव, गाण्डीव पुं. न. (गाण्डिरस्त्यस्य संज्ञायां व) अर्जुननुं धनुष्य -गाण्डिवं संसते हस्तात्-भग- १।३९। धनुष्य. (पुं.न.) -तच्च दिव्यं धनुःश्रेष्ठं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा । गाण्डीवमुपसंगृह्य बभूव मुदितोऽर्जुनः- महा० ४।४१।३६ ।

गाण्डिविन्, गाण्डीविन्, गाण्डीवधन्व पुं. (गाण्डिव+ इनि) अर्जुन, साहडानुं जाड.

गातव्य त्रि. (गै+तव्यच्) गावा योग्य, गमन करवा योग्य.

गातागतिक त्रि. (गतागतेन निर्वृत्तम् ठक्) जवा- आववाधी थथेल.

गातानुगतिक त्रि. (गतानुगतेन निर्वृत्तम्) गाडरिया प्रवादधी थथेल.

गातु पुं. (गै गाने, गाड् गतौ गा स्तुतौ वा कर्तृभावादौ तुन्) कोयल, लमरो, गंधर्व, मुसाकर, उपाय, भार्ग, आयुषनी गति, स्तवन, पृथ्वी. (त्रि.) कोधी, गानार गवैयो, गमन करवा योग्य. (न.) स्तोत्र, गायन, गीत. (स्त्री.) पृथ्वी.

गातुविद् त्रि. (गातुं वेत्ति विद्+क्विप्) गायन ज्ञानार गवैयो, रस्तो ज्ञानार, उपाय ज्ञानार.

गातृ त्रि. (गै गाने तृच्) गानार, गायन करनार.

गात्र (चुरा. आत्म. अ. सेट्-गात्रते) शिथिलता थवी, शिथिल थवुं, ढीला थवुं.

गात्र, गात्रक न. (गै+ष्ट्रन् गात्रुरिदं वा अण् । गात्र+स्वार्थे क) शरीर -अपचितमपि गात्रं व्यायतत्वादलक्ष्यम्-श० २।४, - गुरुपरितापानि न ते गात्राण्युपचारमर्हन्ति-श० ३।१८, छाथीनी पीठ, जंघा वगेरे.

गात्रगुप्त पुं. श्रीकृष्णनी लक्ष्मणा नामनी पटराज्ञीथी उत्पन्न थथेलो अेक पुत्र.

गात्रभङ्ग पुं. (गात्रस्य भङ्गः) शरीरनुं भांगवुं ते.

गात्रभङ्गा स्त्री. (गात्रस्य भङ्गो अवसादो यस्याः) शुकशींणी नामनी अेक वनस्पति.

गात्रमार्जनी स्त्री. (गात्रं मृज्यतेऽनया) शरीर साह करवानुं वस्त्र-दुवाल.

गात्ररुह न. (गात्रे रोहति रुह्+क) रुवांटे.

गात्रवत् पुं. श्रीकृष्णनो अेक पुत्र. (त्रि.) सुंदर शरीरवाणुं.

गात्रविन्द पुं. श्रीकृष्णनो अेक पुत्र.

गात्रसंकोच पुं. (गात्रस्य सङ्कोचः) शरीरनो संकोच.

गात्रसंकोचिन् पुं. (गात्रं सङ्कोचयति सम्+कुच्+ णिच्+णिनि) शरीरे कांटावाणो सेरो-शेणो नामनुं प्राणी.

गात्रसंलव पुं. (गात्रेण संलवते सम्+प्लु+अच्) प्लवपक्षी-पाणीमां डूबकी मारनार पक्षी.

गात्रसंमित त्रि. (गात्रं समितं संपूर्णं यस्य) संपूर्ण शरीरवाणुं, त्रण मडिना उपरनुं गर्भमां रडेल प्राणी.

गात्रानुलेपनी स्त्री. (गात्रमनुलिप्यतेऽनया लिप् करणे ल्युट्) शरीरने सुगंधी करवा माटेनी शरीर उपर लेपेटवानी अेक जातनी वर्ती, शरीर उपर लेपन करवा योग्य घसेवुं अथवा पीसेवुं सुगन्धि द्रव्य.

गात्रावरण न. (गात्रमावृणोति आ+वृ+ल्यु) शरीर ढंकाय तेवुं अष्टर.

गात्रोत्सादन न. (गात्र+उत्+सद्+णिच्+ल्युट्) शरीरने सुगंधित पदार्थथी सुगंधी करवुं ते.

गाथ त्रि. (गा+थन्) स्तोत्र वगेरे, श्लोक, वाक्यमात्र.

गाथक त्रि. (गायतीति गै+थकन्) गवैयो, गायन करी उपज्जविका करनार.

गाथपति पुं. रुद्रदेव.

गाथा स्त्री. (गीयते इति गै+थन्) अेक ज्ञातनी छंद, आर्याछंद, गान, गीत, गाथा -अत्र गाथा वायुगीताः कीर्तयन्ति पुराविदः । यथा बीजं न वप्तव्यं पुंसा परपरिग्रहे-मनु० १।४२ ।

गाथाकार त्रि. (गाथां करोति कृ+अण्) गाथा बनावना२.

गाथिक त्रि. (गै+थकन्) गाना२.

गाथिका स्त्री. (गाथिक+टाप्) गाथा, श्लोक, कविता.

गाथिन् त्रि. (गाथा स्तोत्रादि अस्त्यस्य इनि) गाना२, गाथाओवाणुं, गवाता सामवाणुं.

गादि पुं. (गदस्य अपत्यम् इज्) गद नामना यादवनी पुत्र.

गादित्य त्रि. (गदितेन निर्वृत्ताहि ज्य) कडेवाधी थयेल.

गाध् (भ्वा. आ. सेट् अ.-गाधते) प्रतिष्ठा धवी, -गाधितासे नभो भूयः-भट्टि० २२।२, स्थिर धवुं. स० गूथवुं, रथवुं, गौठवुं, भेणववानी छंछा करवी.

गाध पुं. (गाध्+भावादौ घञ्) स्थान, भेणववानी छंछा, तलस्पर्श, ताग, तणियुं. (त्रि. गाध्+अच्) तणियावाणुं, तलस्पर्शवाणुं छीछरुं-ठीरुं नडीं ते -सरितः कुर्वती गाधाः पथश्चाश्यानकर्दमान्-रघु० ४।२४ ।

गाधि पुं. (गाध्+इनि) चंद्रवंशमां पेदा थयेल कान्य-कुब्ज देशनी ते नामनी अेक राजा -कान्यकुब्जो महानासीत् पार्थिवः सुमहाबलः । गाधीति विश्रुतो लोके वनवासं जगाम ह ॥ -महा० ११५।१९, विश्वामित्रनी पिता.

गाधिज, गाधितनय, गाधिन्, गाधिसुत, गाधेय पुं. (गाधेर्जायते जन्+ङ) गाधिनी पुत्र ब्रह्मर्षि विश्वामित्र -कुबेरश्च धनैश्चर्यं ब्राह्मण्यं चैव गाधिजः -मनु० ७।४२, - विश्वामित्रस्तु गाधेयो राजा विश्वरथश्चह-हरि० २७।१७

गाधिन् पुं. गाधि नामनी राजा.

गाधिपुर न. (गाधेः पुरम्) वर्तमान कनोज नामे शडे२ -कन्यानां यत्र कुब्जत्वं व्यधाद् गाधिपुरे मरुत्-राजतरङ्गिणी ४।१३४।

गाधेयी स्त्री. (गाधेय स्त्रियां डीप्) गाधि राजनी कन्या सत्यवती-ऋथीक ऋषिनी पत्नी.

गान न. (गीयते इति गै+भावे ल्युट् । (गा गतौ ल्युट् वा, गा स्तुतौ ल्युट्) गायन, गीत, गान -जपकोटिगुणं

ध्यानं ध्यानकोटिगुणो लयः । लयकोटिगुणं गानं गानात् परतरं नहि ॥ -कश्चित्, सामगान, ध्वनि, अवाज, नाद, गमन, स्तवन.

गानिन् त्रि. (गानमस्त्यस्य इनि) स्तुति करनार, गमन करनार, गायन करनार.

गानिनी स्त्री. (गानिन् स्त्रियां डीप्) वनस्पति वज.

गानीय त्रि. (गै अनीयर्) गावा योग्य.

गान्तु त्रि. (गम्+तुन् वृद्धिश्च) जनार, मुसाकर, गानार.

गान्त्री स्त्री. (गन्थेव गन्त्री+स्वार्थे अण्+डीप्) बण्ड जोडवा योग्य गाडी, बेलगाडी.

गान्दिक त्रि. (गन्दिकायां भवः सिन्ध्वा. अप्) गंदिका नामनी नदीमां थनार.

गान्दिनी स्त्री. (गा दै णिनि पृषो.) काशीराजनी पुत्री अकूरनी माता, गंगा नदी -श्वफल्कः काशिराजस्य सुतां भार्यामविन्दत-गान्दिनी नाम सा-हरिवंशे ३४।७ ।

गान्दिनीसुत, गान्दितनय, गान्दिनीपुत्र, गान्दिनीभू पुं. (गान्दिन्याः सुतः) अकूर, बीष्मपितामह, कार्तिकस्वामी. गान्दिनीतनयः गान्दिनीपुत्रः, गान्दिनीभूः -रियोगिरा गुरुमपि गान्दिनीसुतम्-शि० १७।१२ ।

गान्दी स्त्री. अकूरनी माता.

गान्धिपिङ्गलेय पुं. (गन्धिपिङ्गलायाः अपत्यम् शुभ्रादि. ढक्) गंध पिंगलानी पुत्र.

गान्धर्व त्रि. (गन्धर्वस्येदं) गंधर्व संबंधी, गंधर्व जेनी देव डीय अेवुं अस्त्र वजेरे (पुं. गन्धर्व+अण्) स्त्रीपुरुषनी सम्प्रतिथी करतो ते नामनी अेक विवाड.

-गान्धर्वः समयान्मिथः -याज्ञ० १।१६१, - कथमप्य-बान्धवकृता स्नेहप्रवृत्तिः-श० ४।१५ - इच्छयाऽन्यो-ऽन्यसंयोगः कन्यायाश्च वरस्य च । गान्धर्वः स तु वज्रयः मैथुन्यः कामसंभवः ॥ -मनु० २।३२, ते

ज्ञातना गानार गन्धर्वदेव, ते नामनी अेक उपद्वीप -नागद्वीपस्तथा सौम्यो गान्धर्वस्त्वथ वारुणः -विष्णुपुराणे । ते नामनी अेक उपदेद, घोडी. (न.) गाधुं, गान, अेक ज्ञातनुं संगीत, गायनकण.

गान्धर्विक त्रि. (गान्धर्वे कुशलः ठक्) संगीतशास्त्रमां कुशल.

गान्धर्वी स्त्री. (गान्धर्व+डीप्) दुर्गा देवी, वाडी.

गान्धार पुं. (गन्ध एव स्वार्थे अण्+तं ऋच्छति ऋ+अण्) सिन्धूर, ते नामनी अेक देश, सात स्वरमांनी तृतीय स्वर, गान्धार देशनी राजा. (त्रि. गन्धारे भवः अण्)

गांधार भारत अने पर्शियानी वय्हेनो वर्तमान कंधार
गांधार देश, अे देशमां रडेनार, गांधार देशमां थनार.
(न. गन्ध एव गान्धं तं ऋच्छति ऋ+अण्) गन्धरस.
गन्धारि पुं. (गन्धार इम) गांधार देशना राजानो पुत्र-
शकुनि, दुर्योधननो मामो.
गान्धारी स्त्री. (गान्धारस्यापत्यं स्त्री इञ् ततो डीप्)
गांधार देशना राजानी पुत्री, धृतराष्ट्र राजानी पत्नी,
- गान्धारी किल पुत्राणां शतं लेभे वरं शुभा-महा०
१।११०।९, दुर्योधननी माता, तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध अेक
नाडी, - सुषुम्णोडा-पिङ्गला च कुहूरथ पयस्विनी ।
गान्धारी हस्तिजिह्वा च वारणाऽथ यशस्विनी ॥
-सङ्गीतदर्पणे २६, जैनीना अेक शासनदेवता, जवासो
वनस्थिति, धमासो नामनी वनस्थिति, गांजो.
गान्धारीतनय पुं. (गान्धार्याः तनयः) गांधारीना सो
पुत्रो, दुर्योधन विजरे.
गान्धारीतनया स्त्री. (गान्धार्या तनया) गांधारीनी पुत्री,
दुःशला, दुर्योधननी अडेन.
गान्धारेय पुं. (गान्धार्याः अपत्यम् ढक्) दुर्योधन
वजरे सो भाई.
गान्धारेयी स्त्री. (गान्धारेय स्त्रियां डीप्) दुर्योधननी
अडेन दुःशला.
गान्धिक पुं. (गन्धो गन्धद्रव्यं पण्यमस्य ठक्) सुगंधी
द्रव्यो वेयनार गांधी, अेक जातनो वधसिंकर कीट
विशेष (त्रि. गन्ध स्वार्थे ठक्) डरकोई सुगंधी द्रव्य,
- पण्यानां गान्धिकं पण्यं किमन्यैः काञ्चनादिकैः
-पञ्च० १।१३, गंधप्रधान द्रव्याणां.
गान्धिका स्त्री. (गन्धो स्वार्थे क) अेक जातनो कीडो
(स्त्री) गान्धी ।
गामिन् त्रि. (गम्+णिनि) गमन करनार -ननु सखीगामी
दोषः-श० ४; द्वितीयगामी न हि शब्द एष नः-रघु०
३।४९, अविध्यमां जनार.
गामुक त्रि. (गम्+उकञ्) जवाना स्वभाववाणुं, जनार.
गाम्भीर्य न. (गभीरस्य भावः घ्यञ्) गंभीरता -
मेघनिर्घोषगाम्भीर्यं प्रतिनादविधायिना- हेमचन्द्रः, अथ
शोकक्रीधादिथी अविकारीपणुं, गंभीरपणुं- गाम्भीर्य-
मनोहरं वपुः-रघु० ३।३२, तथियाना स्पर्श(नुं
अथोग्यपणुं, अथपलता.
गाय न. (गै भावे घञ्) गायन, गीत. (त्रि. गै कर्तरि
अण्) गानार, गान करनार.

गायक त्रि. (गै+ण्वुल्) गान करनार, गान करी
आञ्जविका यलावनार. (पुं.) गवैयो, नट.
गायत् त्रि. (गै+शत्) गान्तुं, गान करतुं.
गायत्र न. गान, गीत, गायन, स्तोत्र.
गायत्री स्त्री. (गायन्तं त्रायते त्रै+क+डीप्) अेक जातनो
वेदोक्त मंत्र, छ अक्षरना यरझवाणो ते नामनो
अेक छंद, वेदोक्त छंद, जेना अक्षर २४ छे अने
यरझ त्रझ डोय छे -तत्सवितुर्वरेण्यं, भर्गो देवस्य
धीमहि, धियो यो नः प्रचोदयात्-ऋक्० ३।६२।१०,
भेरनुं जाड, गंगा.
गायत्रिन् पुं. (गायन्तं स्तोत्रमस्यास्ति इनि) उद्गाता
सामगान करनार, भेरनुं जाड.
गायन त्रि. (गायति सङ्गीतविद्यया उपजीवतीति
गै+शिल्पिनि ल्युट्) गीतो गाई पोतानुं छवन
यलावनार. -तथैव तत्पौरुषगायनीकृताः-नै० १।१०३ ।
(पुं.) गवैयो-गानार. - सत्यं किलैतत् सा प्राह
दैत्यानागसि गायनः-महा० १।७८।३२ ।
गायनी स्त्री. (गायन+स्त्रियां डीप्) गानारी, गीतो
गाई आञ्जविका यलावनार स्त्री.
गारित्र न. (गौर्यते भक्ष्यते इति गृ कर्मणि णित्रन्)
संधेल योजा-भात.
गारुड, **गारुडक** न. गरुडयोक्तं भगवता तस्येदम् वा
अण्) 'गरुडपुराण', जेर उतारनार अेक मंत्र, मरकत
मणि, गरुड, व्यूड, गरुड जेनो देवता छे अेवुं अेक
अस्त्र, सोनुं. (त्रि.) गरुड संबंधी गरुडनुं. -गरुडस्तु
स्वयं वक्ता यत् तद् गारुडसंज्ञकः-शिवपु० ।
गारुडिक पुं. (गारुडेन विषमन्त्रेण जीवति ठक्) विधवेध,
साप पडनार वाटी, गरुडी.
गारुत्मत न. (गारुत्मान् देवताऽस्य अण्) गरुड जेनो
देवता छे अेवुं अेक अस्त्र, मरकत मणि -
गरुडाधिष्ठित० रघु० १६।७७, - तस्योत्कसत्काञ्चन-
कुण्डलाग्रप्रत्युत्गारुत्मतरत्नभासा-शि० ३।५ ।
गारुत्मतपत्रिका, **गारुत्मतपत्री** स्त्री. (गारुत्मतमिव
वर्णन पत्रमस्याः कप्, कपि अत इत्वम्) पाठा
नामनी अेक लता, काणी पाट.
गार्ग पुं. (गार्ग्याः कुत्सितमपत्यम् ण् अण् वा गार्ग्यस्य
संघः लक्षणं वा) गार्गीनो अराज पुत्र, गार्ग्यनो
संघ वजरे.
गार्गाक त्रि. (गार्ग्यादागते वुञ्) गार्ग्यथी आवेल, गार्ग्यना
वंशमां उतरि आवेल.

गार्गिका स्त्री. (गर्ग वृज् स्त्रीत्वम्) गार्ग्यपञ्चानी श्लाघा,
गार्ग्यपञ्चुं, गर्ग ऋषिना वंशमां पेदा धनार.
गार्गी स्त्री. (गर्गस्य गोत्रापत्यम् स्त्री यञ् डीपि यलोपः)
गर्गनी वंशज स्त्री, दुर्गा देवी. -ह्रीं श्रीं गार्गीं च
गान्धारीं योगिनीं योगदां सदा -हरिवंशे १७६।१४ ।
गार्गीपुत्र पुं. (गार्ग्याः पुत्रः) गार्गीनी पुत्र, अेक मुनि.
गार्गीभू (भ्वा. पर. अ. सेट्-अगार्यो गार्ग्यो भवति
अभूततद्भावे च्चि गार्गीभवति, गार्गीभूतः) अगार्ग्यन्तुं
गार्ग्यं पुं. थवुं.
गार्गीय नामधातु (पर. अ. सेट् आत्मनो गार्ग्यमिच्छति
क्यचि यलोपे-गार्गीयति) पीत्ताने गार्ग्यं थवा ऽरश्चवुं.
(त्रि. (गार्ग्यस्येदम् छ यलोपश्च) गार्ग्यं संबंधी,
गार्ग्यं कडेवुं.
गार्ग्य पुं. (गर्गस्य अपत्यं गर्गा यञ्) गर्गनी वंशज.
गार्तक त्रि. (गर्तदेशे भवः धूमा वृज्) गर्त देशमां धनार.
गार्त्समद पुं. (गृत्समदस्य अपत्यम् शिवा अण्)
गृत्समदनी पुत्र. (त्रि. गृत्समदस्येदम् अण्) गृत्समद
संबंधी.
गार्दभ त्रि. (गर्दभस्येदम् अण्) गर्धेडांतुं, गर्धेडा संबंधी.
गार्दभरथिक त्रि. (गर्दभयुक्तं रथमर्हति ठक्) गर्धेडाधी
श्रोडेवा रथमां जवा योञ्च.
गार्द्ध न. (गृध्-गर्ध वा भावे घञ् गर्ध एव स्वार्थे
ष्यञ्) लोभ, ईच्छा, आसक्ति -पीत्वा जलानां
निधिनातिगार्द्धार्त्- शि० ३।७३ । लोभियापञ्चुं,
आशा.
गार्द्ध त्रि. (गृधस्येदम्) गीध पक्षीन्तुं, गीध पक्षी संबंधी.
गार्द्धपक्ष, **गार्द्धवासस्** पुं. (गार्द्ध पक्षो यस्य ।
गार्द्धः पक्षः वास इव यस्य) गीधनी पांभवान्पुं,
गीधनी पांभवान्पुं बाण वगेरे -न हि गाण्डीवनिमुक्ता
गार्द्धपक्षा सुतेजनाः -महा० ४।४८।२५
गार्ध, **गार्धिकम्** त्रि. (गर्धे गर्धवृद्धौ साधु अण् ।
तत्रार्थे ठक्) गर्धे वृद्धि माटे करवानुं गर्धाधानं कर्म.
(न. गर्धस्येदम् अण्) गर्ध संबंधी, गर्धन्तुं.
गार्धिण (गार्धिणानां समूहः भिक्षा० अण्) गर्धिणी
स्त्रीओनी समूह, गर्धिणीओनुं टोणुं.
गार्धुत त्रि. (गर्धुत इदम् अण्) गर्धुत नामना धान्य संबंधी.
गार्ष्टय पुं. (गृष्टेरपत्यम् ढक्) अेक वपत प्रसव
पामेवी गायनी वा७२२३.
गार्ष्टयी स्त्री. (गृष्टेः अपत्यम् स्त्री ढक्) अेक वपत
प्रसव पामेवी गायनी वा७२२३.

गार्हपत त्रि. (गृहपतेरिदम् अण्) गृहपति संबंधी,
गृहपतिन्तुं. (न. गृहपतेः भावः अण्) गृहपतिपञ्चुं,
गृहपतिन्तुं कर्म.
गार्हपत्य पुं. (गृहपतेः नाम्ना युक्तः) यजमान इप
गृहपति साधे संयुक्त अेवी ते नामनो अेक यज्ञीय
अग्नि -पिता वै गार्हपत्योऽग्निमांताऽग्निर्दक्षिणः स्मृतः
-मनु० २।२३१ ।
गार्हमेघ पुं. (गृहस्येदं अण् गार्हश्चासौ मेघश्च) गृह
संबंधी यज्ञ, गृहस्थे करवानां पांय यज्ञइप नित्यकर्म.
गार्हस्थ्य न. (गृहस्थ्यस्य भावः कर्म वा) गृहस्थन्तुं
कर्तव्य, गृहस्थपञ्चुं, उपरनो अर्थं श्रुओ. - गार्हस्थ्यं
धर्ममास्थाय ह्यसितो देवलः पुरा ।
गाल पुं. (गल्+घञ्) गण्वुं, पाण्णी धर्षं जवुं, टधकवुं,
अरवुं, पीगण्णी जवुं.
गालन न. (गाल्यते इति गल्-क्षारणे ल्युट्) गण्वुं,
ओगण्वुं, पाण्णी जेवुं करवुं.
गालव पुं. (गल्+घञ् तं वाति वा+क) लोघ-लोघर
वृक्ष, केन्दुक-किंकरु वृक्ष, ते नामना अेक मुनि -
गालवो दीप्तिमान् रामो द्रोणपुत्रः कृपस्तथा-भाग०
८।१३।१५ ।
गालवि पुं. (गालवस्य अपत्यम् इञ्) गालव ऋषिनी
पुत्र, अेक मुनि.
गालि पुं. (गाल्यते विक्रियते श्रवणमात्रेण मनो येन
गल्+ इन्) आकीश, शाप, गण्ण -ददतु ददतु
गालीर्गालिमन्तो भवन्तो वयमपि तदभावात्
गालिदानेऽसमर्थाः -भर्तुं० ३।१३३ ।
गालित त्रि. (गल्+णिच्+कर्मणि क्त) गण्वेव,
ओगण्वेव, पीगण्वेव -गालितस्य सुवर्णस्य षोडशांशेन
सीसकमर्त्नावली ।
गालिन् त्रि. (गल्+णिनि) गण्वनार, पाण्णी भाइक करनार,
गण्ण देनार.
गालिनी स्त्री. (गालयति द्रवीकरोत्याविद्यामिति गल्+
णिच्+णिनि+ङीष्) ते नामनी अेक मुद्रा -
कनिष्ठाङ्गुष्ठकौ सक्तौ करयोरितरेतरम् । तर्जनी
मध्यमानामा संहता भुगन्चविता । मुद्रैः गालिनी
प्रोक्ता शप्तस्योपरि चालिता-राजसारः ।
गालोडन न. (गाः इन्द्रियाणि आलोच्यन्ते प्रमाद्यन्ते
अनेन गो+ आ+लोडि+ल्युट्) उन्माद रोग, मूर्धत्ता,
चित्तभ्रम थवो.

गालोड्य न. (गो+आ+लोड्+यत्) ते नामे अेक धान्य, कुम्भजीश.

गालोडित त्रि. (गालोडः उन्मादरोगः संजातोऽस्य इतच) उन्माद रोगवाणुं, उन्मात्, भूर्ण -उन्मादशीले रोगाते मूर्खे गालोडितः स्मृतः ।

गावलाणि पुं. (गावलाणस्य अपत्यम् इज्) गावलाणिनी पुत्र संजय.

गाविष्ठिर पुं. (गाविष्ठिरस्य अपत्यम् अज्) गाविष्ठिर ऋषिनी पुत्र.

गावेधुक त्रि. (गावेधुकायाः विकारः विल्वा० अण्) गावेधु नामना धान्यनी यरु वगेरे.

गाह् (भ्वा. स. पर आत्म० सेट्-गाहते) प्रवेश करवो -गाहन्तां महिषा निपानसलिलं शृङ्गैर्मुहुस्ताडितम्- श० २/६, -गाहितासेऽथ पुण्यस्य गङ्गामूर्तिमेव द्रुताम्- भट्टि० ३२।११, पेसवुं, अव+गाह् अवगाहते न्छावुं, स्नान करवुं - स्वप्नेऽवगाहतेऽत्यर्थं जलम् - याज्ञ० १।२७२, वि+ गाह् विगाहते उपरनी अर्थं जुओ. -विपमोऽपि विगाह्यते नयः कृततीर्थः पयसमिवाशयः- कि० २।३।

गाह पुं. (गाह् - गहने भावे कर्मणि वा षज्) गहन, गह, दुष्प्रवेश. (त्रि. गाह्+कर्त्तरि अच्) प्रवेश करनार, पेसनार.

गाहन न. (गाह्+ल्युट्) प्रवेश, प्रवेश करवो, पेसवुं, न्छावुं, स्नान.

गाहित त्रि. (गाह्+क्त) प्रवेश करेव, पेसेव, न्छायेव.

गाहिनृ त्रि. (गाह्+तृच्) प्रवेश करनार, पेसनार, स्नान करनार.

गिद् पुं. रथपालक देवी.

गिध त्रि. (गिरिम् धारयति धृ+क नि० रिलोपः) पर्वतने धारण करनार.

गिन्दक पुं. (गेन्दुक पृषो.) वृक्ष.

गिर् स्त्री. (गृ+क्विप्) वाशी, वाक्य, सरस्वतीदेवी- वचस्यवसिते तस्मिन् ससर्ज गिरमात्मभूः- कु० २।५३।, - भवतीनां सूनृतयैव गिरा कृतमातिथ्यम् श० १।

गिरण न. (गृ+ल्युट्) गणवुं, गणीं जवुं.

गिरा स्त्री. (गिर्+टाप्) वाशी -तां गिरां करुणां श्रुत्वा- दशरथविलापनाटकम् वाक्य, स्तुति, सरस्वती देवी, भाषा, अवाज.

गिरि पुं. (गिरति धारयति पृथ्वीं प्रियते स्तूयते गुरुत्वाद्वा गृ+इ+क्विच्) पर्वत -पश्याथः खनने मूढ ! गिरयो न पतन्ति-शृङ्गार० १९, -ननु प्रवातेऽपि निष्कम्पा गिरयः-श० ६, -मेरु-मन्दर- कैलास-मलया; गन्धमादनः । महेन्द्रः श्रीपर्वतश्च हेमकूटस्तथैव च । अष्टावेते संपूज्या गिरयः पूर्वदिक् क्रमात् ॥ - शब्दार्थचि०, अेक जतनो तांत्रिक संन्यासी, परिवाजकनी अेक उपाधि, जेम आनन्दगिरि वगेरे, नेत्रनो अेक रोग, दडी, वृक्ष, मेघ, पारानो अेक प्रकारनो दोष, पूज्य, आठनी संन्या. (स्त्री. गृ+इ किच्) नानी उदरडी, गणीं जवुं.

गिरिक पुं, (गिरौ कै+क) शिव. (त्रि. गिरिमवः कन्) पर्वतमां थनार.

गिरिकच्छप पुं. (गिरौ पर्वतस्य दर्यां कच्छपः) पर्वतनी गुफांमां रडेनार काथओ.

गिरिकण्टक पुं. (गिरेः कण्टक इव भेदकत्वात्) ईद्रनु वज.

गिरिकदम्ब पुं. (गिरौ भवः कदम्बः) पडाडी कदंभनुं अउ.

गिरिकदली स्त्री. (गिरौ जाता कदली) रानी केण, पडाडी केण.

गिरिकन्दर पुं. (गिरेः कन्दरः) पर्वतनी गुफा.

गिरिकर्णिका स्त्री. (गिरिः कर्ण इव यस्याः) पृथ्वी, अपराजिता-गरणी वनस्पति, जवासी, धमासी.

गिरिकर्णी स्त्री. (गिरेर्बालमूषिकायाः कर्ण इव पत्रमस्याः) अपराजिता-गरणी वनस्पति, जवासी वनस्पति विष्णुकान्ता.

गिरिकल्प त्रि. (गिरि+कल्पप्) पर्वत सरभुं, पर्वत जेवुं.

गिरिका स्त्री. (गिरिरेव क टाप्) नानी उदरडी, वसुनी पत्नी -वसोः पत्नी तु गिरिका कामकालं न्यवेदयत् । ऋतु कालमनुप्राप्ता स्नाता पुंसवने शुचिः ॥ महा० १।६३।३९ ।

गिरिकाण त्रि. (गिरिणा नेत्ररोगविशेषेण काणः) अेक प्रकारना नेत्र रोगथी काणो धयेव.

गिरिक्षिप् पुं. (गिरि वाचि क्षिपति क्षि वासे क्विप्) स्तुतिरूप वाक्यमां रडेव परभेश्वर.

गिरिक्षिप त्रि. (गिरिं क्षिपति क्षिप्+क) पर्वतने पण्ठा उंचा करी शके अेवा सामर्थ्यवाणुं. (पुं.) ते नामनो अकूरनो नानो लाई.

गिरिगुड पुं. (गिरौ गुड इव) गेन्दुक वृक्ष, रभवानो
६३०.

गिरिचर त्रि. (गिरौ चरति चर्+ट) पर्वतमां इरनार,
-गिरिचर इव नागः प्राणसारं विभर्ति-श० ३।४।
विश्वरनार शोर. (पुं.) रुद्रदेव, शिव.

गिरिज न. (गिरौ जायते जन्+ड) शिवाश्रित, लोध्रवृक्ष,
अभ्रक, गेरु, वेदान. लोड्डु-लोभंड (पुं.) मधुक वृक्ष-
मडुडानुं अड, गेरु-गौरशाक. (त्रि.) पर्वतमां उत्पन्न
थनार.

गिरिजा स्त्री. (गिरिज+टाप्) पार्वती, -स्त्रीषु प्रवीरजननी
तवैव देवी स्वयं भगवती गिरिजाऽपि यस्यै ॥ -
अनर्धराधव ४।३३। दुर्गा, वनस्पति रास्ना,
त्रायभाषनी वता, रानीकेण, मालती, गंगा नदी.

गिरिजातनय, गिरिजासुत पुं. (गिरिजायाः तनयः)
कार्तिकस्वामी, गणपति.

गिरिजापति पुं. (गिरिजायाः पतिः) मडादेव, शिव.

गिरिजामल न. (गिरौ पर्वते मेघे घनरवे वा जायते
जन् ड तेषु अमलम् तथाभूतं च तदमलम्) अभ्रक.

गिरिज्वर पुं. (गिरेः ज्वर इव) ईद्रनुं वज्र.

गिरित त्रि. (गिल्+क्त वा रः) गणी गयेव, जाधेवुं.

गिरित्र पुं. (गिरौ कैलासे स्थितः त्रायते त्रै+क) रुद्र,
देव, शिव.

गिरिदुर्ग न. (गिरेः दुर्गम्) पर्वतनी अंदरनो डिल्लो,
पर्वत३५ डिल्लो -मृदुर्गं गिरिदुर्गं वा समाश्रित्य वसेत्
पुरम्-मनु० ७।७०।

गिरिधातु पुं. (गिरिस्थो धातुः) गेरु.

गिरिध्वज पुं. ईद्रनुं वज्र.

गिरिनगर न. दक्षिण दिशायां आवेद्यो देश.

गिरिनद्यादि पुं. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध अेक शब्द
गण -स च यथा-गिरिनदि, गिरिनख, गिरिनद्ध,
गिरिनितम्ब, चक्रनक्ष, चक्रनितम्ब, तूय्यमाण, माषोन,
आर्गयन-आकृतिगणः ।

गिरिनन्दिनी स्त्री. (गिरेः नन्दिनी) पार्वती -कलिन्द-
गिरिनन्दिनीतटसुरद्रुमालम्बिनी-भामि० ४।३, दुर्गा,
गंगा, हरकोई नदी.

गिरिनिम्ब पुं. मडानिंब वृक्ष-पडाडी लीमडो.

गिरिपीलु पुं. पडाडी पीलुं, इवसा.

गिरिपुर न. आनर्त देशमां आवेद्युं अेक शब्द.

गिरिपुष्पक न. (गिरेः पुष्पमिव कायति कै+क)
शिवाश्रित.

गिरिप्रिया स्त्री. (गिरिः प्रियोऽस्याः) यमरी मृग.

गिरिबुध्नी स्त्री. (गिरिः बुध्न इव यस्याः) पाणी.

गिरिभिद् पुं. (गिरिं भिनत्ति भिद्+क्विप्) पाषाणनुं
लेदक वृक्ष, ईन्द्र, नदीनो इंदो, अंतर.

गिरिभू त्रि. (गिरौ भवति भू+क्विप्) पर्वतमां थनार
नाना पाषाण (स्त्री. गिरेहिमालयाधिष्ठातृदेवाद् भवतीति
गिरि+भू+क्विप्) पार्वती, दुर्गा देवी, गंगा नदी -
गिरिभुव इव तव मन्ये मनःशिला समभवच्चाण्ड ॥
-आर्यास० ६१५ । (पुं.) अटधोडो.

गिरिमल्लिका स्त्री. (गिरौ मल्लीव कन्) कडुनुं वृक्ष.

गिरिमान पुं. (गिरेरिव मानमस्य) डधी, मोटी जेरावर
डधी.

गिरिमाल पुं. (गिरौ मालः सम्बन्धोऽस्य) जेमांथी
यज्ञनो स्तंभ कराय छे ते अेक पडाडी वृक्ष.

गिरिमृत्तिका स्त्री. (गिरेः मृत्तिका) गेरु, पडाडी माटी-
(स्त्री.) गिरिमृद् - गिरिमृच्चन्दननागरखटिकांशयोजितो
बहिलेपः-वैद्यकचक्रपाणिंस० ।

गिरिमृद्भव न. (गिरेर्मृदो भवति भू+अच्) गेरु.

गिरिमेद पुं. (गिरेमेद इव सारोऽस्य) अेक ज्ञतनो
दुर्गन्धी जेर.

गिरियक, गिरिराक पुं. (गिरिं याति या+क संज्ञायां
कन् । या+क्विप् संज्ञायां कन् न ह्रस्वः) गेन्दुक
वृक्ष.

गिरिराज, गिरिराज पुं. (गिरिषु राजते राज्+क्विप्)
श्रेष्ठ पर्वत, डिमालय.

गिरिवासिन् त्रि. (गिरिं वासयति सुरभीकरोति
वासि+णिनि गिरौ वसति वस्+णिनि वा) पुं. अेक
ज्ञतनो पडाडी कंद, सुगंधी कंदमूण, (त्रि.) पर्वतमां
वसनार पडाडी लोक.

गिरिव्रज न. (गिरीणां पञ्चानां व्रजा यत्र) भगध
देशमां आवेद्युं जरासन्धपुर (राजगृह) नामनुं अेक
शब्द.

गिरिश पुं. (गिरौ शेते शी+बा० लोकेऽपि+ड) शिव,
मडादेव -प्रत्याहतास्त्रो गिरिशप्रभावत् रघु० २।४१,
-गिरिशमुपचचार प्रत्यहं सा सुकेशी-कु० १।६०।

गिरिशन्त पुं. (गिरौ कैलासे स्थितः सन् शं सुखं
प्राणिनां तनोति विस्तारयति, गिरौ वाचि स्थितः शं
तनोतीति वा) शिव, मडादेव.

गिरिशय पुं. (गिरौ कैलासे शेते शी+अच्) मडादेव.

गिरिशाल पुं. (गिरिं शलति आश्रयत्वेन गच्छति शल् गतौ अण्) ऐकं ज्ञातनुं पक्षी.

गिरिशालिनी स्त्री. (गिरिं बालमूषिकाकर्णं शलते श्लाघते स्वपत्रेण शल् श्लाघायां णिनि+ङीप्) अपराश्रिता नामनी ऐकं वनस्पति-गरुडी- पारिभद्रं पाटला च बकुलं गिरिशालिनी-वामनपुं ।

गिरिशृङ्ग पुं. (गिरेः शृङ्गमाकारेणास्त्यस्य अच्) गणेश. (न. गिरेः शृङ्गम्) पर्वतनुं शिखर (- गजैर्निपतितेनीलै- गिरिशृङ्गैरिवावृतः-महा० ६।५६।१५।

गिरिषट् पुं. गिरौ सीदति सद्+क्विप् षत्वम्) मडादेव.

गिरिष्ठा पुं. (गिरौ तिष्ठति स्था+क्विप् अम्ब० षत्वम्) मडादेव. (त्रि.) पर्वतभां स्थितिं करनार.

गिरिसर्प पुं. ऐकं ज्ञातनी दर्वीकर नामनी सर्प.

गिरिसार पुं. (गिरिषु सारः) मलयाम्ब पर्वत, लोढुं, क्लृष्ट (-ततौलधौतं विमलं गिरिसारमयं महत्- रामा० ६।७८।१९।

गिरिसुत पुं. (गिरेः सुतः) मैनाक पर्वत.

गिरिसुता स्त्री. (गिरेः सुता) पार्वती -अवतु वो गिरिसुता शशिभृतः प्रियतमा- छन्दोमञ्जरी, दुर्गा.

गिरिस्रवा स्त्री. (गिरेः स्रवति स्रु+अच्) पर्वतमांथी नीकण्ती नदी.

गिरिह्वा स्त्री. (गिरिं बालमूषिकाकर्णं ह्वयति स्पृहते तदाकारेण ह्वे+क) अपराश्रिता नामनी वनस्पति.

गिरी स्त्री. (गु+इन् डीप्) नामनी उदरडी.

गिरीन्द्र पुं. (गिरिरीन्द्र इव श्रेष्ठत्वात्) डिमालय पर्वत.

गिरीश पुं. (गिरेः कैलासस्य ईशः) मडादेव. (गिरीणामीशः वा) - सुतां गिरीशप्रतिसक्तमानसाम्- कुं ५।३, डिमालय पर्वत (गिरां वाचामीशः वा) बृहस्पति देवगुरु.

गिर्वणस् पुं. (गिरा स्तुत्या वन्यते वन् कर्मणि असुन् संज्ञात्वात् णत्वम्) स्तवनीय ऐकं देव. (त्रि.) स्तुति करनार.

गिर्वन् पुं. (गिरा वन्यते वन्+क्विच्) ईन्द्रादि देव.

गिर्वाहस् पुं. (गिरा स्तुतिवाचा उह्यते) स्तुति वाक्य वडे वाङ्मयीय ईन्द्रादि देव.

गिल् (तुदा० सक. प. सेट्-गिलति) गणी जवुं, गणवुं, (आ डीई स्वतंत्र धातु नथी पञ्च गृ नी साथे संबन्धित छे.)

गिल त्रि. (गिल्+क) गणी जनार, जानार. (पुं.) कुंभीर नामे गणी जनार ऐकं ज्ञातनुं जण्यर प्राणी.

गिलगिल पुं. (गिलं कुम्भीरं गिलति गिल्+क) मगर, गिल जतिना जल्यरने पञ्च गणी जनार ऐकं ज्ञातनुं जल्यर प्राणी. (उदा. (तिमिङ्गिलगिलोऽप्यस्ति तद्गिलोप्यस्ति राघवः- तिमिङ्गिलः) लींभुनुं वृक्ष.

गिलग्राह पुं. (गिलं कुम्भीरं गृह्णाति ग्रह्+अण् उपस.) मगर, ऐकं ज्ञातनुं जण्यर प्राणी.

गिलन न. (गिल्+ल्युट्) गणवुं, गणी जवुं, पाई जवुं.

गिलत् त्रि. (गृ+शतृ) गणी जवुं.

गिलायु पुं वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध ऐकं ज्ञातनी कठनी रोग.

गिलि स्त्री. (गिल् भावे इन्) पावुं, गणी जवुं, गणवुं.

गिलित त्रि. (गिल्+क्त) गणी गयेव, पाई गयेव.

गिलोड्य पुं. मीठां इणवाणुं ऐकं वृक्ष.

गिष्णु त्रि. (गै+इष्णुच्) गानार, सामवेदनुं गान करनार.

गीतं न. (गै गाने भावे क्त) गायन, गीत, गान - (आर्ये साधु गीतम्-श० १; -तवास्मि गीतरागेण हारिणा प्रसभंहतः-श० १।५. (त्रि. गै+क्त) गान करेवुं, गायेवुं -धातुमातुसमायुक्तं गीतमित्युच्यते बुधेः । तत्र नादात्मको धातुर्मातुरक्षरसञ्चयः । स्तुति करायेवुं.

गीतक न. (गीत+क) गीत, गायुं, गान.

गीतगोविन्द पुं. (गीतो गोविन्दोऽत्र) जयदेव कविरे रयेवो 'गीतगोविन्द' नामनी भक्तिप्रधान ऐकं काव्यग्रंथ.

गीतप्रिय त्रि. (गीतं प्रियमस्य) गीत जेने प्रिय डीय ते. (पुं.) मडादेव.

गीतामोदिन् त्रि. (गीतेनामोदते मुद्+णिनि) गीत वडे भुश थनार. (पुं.) डित्रर-देवजति.

गीता स्त्री. (गै+कर्मणि क्त) अर्जुनने मूर्च्छांमांथी जगाडवा माटे 'मडाभारत मडाकाव्य'मां लीम्पर्व अंतर्गत कर्म उपासना अने ज्ञानकांडात्मक १८ अध्यायमां श्रीकृष्णे कडेली रचना विशेष, गुरु शिष्यनी कल्पना वडे आत्मविद्योपदेशात्मक कथाविशेष, जेमडे 'भगवद्गीता', 'रामगीता', 'शिवगीता' 'विष्णुगीता' वगैरे. गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः । या स्वयं पचनाभस्य मुखपवाद् विनिःसृता ।। - श्रीधरस्वामी ।

गीतायन न. गाननुं साधन मृदंग, वांसणी वगेरे.
 गीतासार पुं. (गीतायाः भगवद्गीतायाः सारः संक्षेपार्थ-
 कथनमत्र) 'अरुड पुराश'भां कडेवा 'भगवद्गीता'ना
 सार ३५ त्रश अध्याय.
 गीति स्त्री. (गै+भावे+क्तिन्) गायन, गीति नामे छंद,
 गीत -अहो ! रागपरिवाहिणी गीतिः-शं ५, -
 श्रुताप्सरो गीतिरपि क्षणेऽस्मिन् हरः प्रसंख्यानपरो
 बभूव-कुं ३।४०।
 गीतिका स्त्री. (गीतिरिव कायति कै+क) गीतिछंदना
 जेवी गाथा, गीतिछंद गायन, गीत.
 गीतिन् त्रि. (गीत इति) जे गाईने सस्वर पाठ करे ते
 -गीती शीघ्री शिरःकम्पी तथा लिखितपाठकः-शिक्षा ३१।
 गीथा स्त्री. (गै+थक्) वाणी.
 गीरथ पुं. (गीः रथ इवास्य) बृहस्पति, श्वात्म.
 गीर्ण त्रि. (गृ निगरणे शब्दे कर्मणि क्त) स्तुति
 करायेव, गणी गयेव, गजेव.
 गीर्णि स्त्री. (गृ+भावे क्तिन्) स्तुति, वडिन, गणी जवुं ते.
 गीर्द्वी स्त्री. (गिरोऽधिष्ठात्री देवी) सरस्वती.
 गीर्पति, गीर्ष्यति, गीःपति पुं. (गिरां पतिः) बृहस्पति,
 देवशुक्र.
 गीर्वाण पुं. (गीरेव बाणः कार्यसाधनत्वात् अस्त्रम्
 यस्य) देव, देवता-परिमलो गीर्वाणचेतोहरः -भामि०
 १।६३, -हित्वा त्रिविष्टपं जग्मुर्गीर्वाणाः कामरूपिणः-
 भाग० ८।१५।३२।
 गीर्वाणकुसुम न. (गीर्वाणप्रियं कुसुमम्) लविंग, लविंगनुं
 इल.
 गीर्मत् त्रि. (गीरस्त्यस्यस्य मतुप) वाणीवाणुं.
 गीर्लता स्त्री. (गीरिव विस्तीर्णा लता) मडाज्योतिभती
 नामनी लता, मालकांकली.
 गीर्वत् त्रि. (गीरस्त्यस्य मतुप) वाणीवाणुं.
 गीःपतीष्टिकृत् पुं. बृहस्पतिने उद्देशीने यज्ञ करनार.
 गु (भ्वा. आ. अ. अनिट्-गवते) अस्पष्ट शब्द करवी.
 (तुदा. पर. अ. अनिट्-गुवति) विधानी त्याग करवी.
 गुग्गुलु गुग्गुलु पुं. (गुक् व्याधिः ततो गुडति-रक्षति
 क. कु वा) गुगणुं आउ, रातो सरगवी -गोरोचनया
 मङ्गल्याः संजाता सर्वकामिकाः । गुग्गुलुस्तु ततो
 जातो गोमूत्राच्छुभदर्शनः ।। -वह्निपुं ।
 गुग्गुलुक त्रि. (गुग्गुलुः पण्यमस्य किशारा. ष्टन्) गुगण
 देयनार.

गुग्गुलुगन्धि पुं. (गुग्गुलोगन्धो लेशोऽस्य) अण्ड. स्त्री.
 गाय.
 गुङ्गू स्त्री. (कुहू पृषो.) अभास तिथि.
 गुच्छ, गुच्छक पुं. (गुत्तं छयति स्यति वा छो सो
 वा क) मुख्ये अक्षोर्निक्षिपदञ्जनं श्रवणयोस्तापिच्छ-
 गुच्छावलिम्-गीत० ११. । कणी, इल वगेरेनो गोटी
 -गुच्छगुल्मं तु विविधं तथैव तृणजातयः-मनु० १।४८।
 अत्रीस सेरनो अेक डार, मोर पक्षीनुं पीछुं, मट्टिक
 वगेरे.
 गुच्छकणिश, गुत्सकणिश पुं. (गुच्छः कणिशोऽस्य)
 अेक जतनुं धान्य.
 गुच्छकरञ्ज, गुत्सकरञ्ज पुं. (गुच्छाकारः करञ्जः)
 अेक जतनुं करंजनुं आउ, कांकयानुं आउ.
 गुच्छदन्तिका, गुत्सदन्तिका स्त्री. (गुच्छीभूताः दन्ताः
 पुष्परूपाः सन्त्यस्याः ठन्) डेण.
 गुच्छपत्र, गुत्सपत्र पुं. (गुच्छकृतीनि पत्राण्यस्य) ताडनुं
 आउ.
 गुच्छपुष्प, गुत्सपुष्प पुं. (गुच्छकृतीनि पुष्पाण्यस्य)
 अरीकानुं वृक्ष, सप्तछंदनुं वृक्ष, धावडीनुं आउ.
 गुच्छफल, गुत्सफल पुं. (गुच्छकृतीनि फलान्यस्य)
 रायशनुं आउ, निर्मणीनुं आउ.
 गुच्छफला, गुत्सफला स्त्री. (गुच्छफल+टाप्) डेण,
 दाक्षनी देव, काकमायी.
 गुच्छबधा, गुत्सबधा स्त्री. (गुच्छेन बध्यते बन्ध् वा रक्)
 गुंडावा नामनुं वृक्ष.
 गुच्छमूलिका, गुत्समूलिका स्त्री. (गुच्छानि मूलमस्याः
 कप् अत इत्वम्) गुड्यादिनी तृश.
 गुच्छार्द्ध, गुत्सार्द्ध पुं. (गुच्छ इव ऋध्नोति ऋध्+
 अच्) योवीस सेरनो अेक डार -षोडशयष्टि-कहारो
 बोद्धव्यः इति तु सुधीर्भिविभाव्यम् ।
 गुच्छाल, गुत्साल पुं. (गुच्छाय अलति अल्+अच्)
 अेक जतनुं धास.
 गुच्छाहकन्द, गुत्साहकन्द पुं. (गुच्छमाह्वयति आ+ह्वे+क
 गुच्छाहः कन्दोऽस्य) अेक जतनुं कंदमूण.
 गुज् (तुदा. पर. अ. सेट्-गुजति) शब्द करवी, अवाज
 करवी. (भ्वा. पर. अ. सेट्-गोजति) गुंजारव करवी
 -न षट्पदोऽसौ न जुगुञ्ज यः कलम्-भट्टि० २।१९।
 अस्पष्ट शब्द करवी.

गुञ्ज् (भ्वा. पर. सेट्-गुञ्जति) अव्यक्त अवाञ्ज करवी -अयि ! दलदरविन्द ! स्यन्दमानं मरन्दं तव किमपि लिहन्तो मञ्जु गुञ्जन्तु भृङ्गाः-भामि० १।५।
गुञ्जरी स्त्री. ते नामनी अेक रागिणीनो भेद -श्रुतेः स्वराणां दघति विभागं तन्त्रीमुचाद् दक्षिणगुञ्जरीयम्-सङ्गीतदर्पणम् ।

गुञ्ज पुं. (गुजि+अच्) पुष्प-नो गुच्छो, शब्द, अवाञ्ज.
गुञ्जकृत् पुं. (गुञ्जं ध्वनिभेदं करोति कृ+क्विप्) भमरो.

गुञ्जत् त्रि. (गुञ्ज्+शत्) गुंज्ज् २५ करतुं, गुञ्ज-गुञ्ज अवाञ्ज करतुं.

गुञ्जन नं. (गुञ्ज्+ल्युट्) गुंज्ज् २५ करतुं, गुञ्जगुञ्जं - किमिदं गुञ्जनं सख्यः षट्पदानां मनोहरम् ।

गुञ्जा न. (गुजि+अच्) यज्ञोद्दीनो वेदो, यज्ञोद्दी - अन्तर्विषमयाहोते बहिश्चैव मनोरमाः । गुञ्जाफल-समाकारा योषितः केन निर्मिताः ।। -पञ्ज० १।१६९, -किं जातु गुञ्जा-फलभूषणानां सुवर्णकारेण वनेचरणाम्- विक्रमाङ्क० १।२५। भे. धर्तुना दाशानी भरोभर अेक वजन, यज्ञोद्दी जे १. ५/१८ ग्रेन. भराभर थाय छे अथवा कृत्रिम रीते जेनुं तोल २. ३.१५ ग्रेनना मापनुं समज्जय ते, अेक जतनुं नगातुं, यथा, दातुं पीरुं.

गुञ्जिका स्त्री. (गुञ्जा+कन्+टाप्) त्रिंश जवनुं अेक माप.

गुञ्जित त्रि. (गुञ्ज्+क्त) गुंज्ज् २५ करेवुं. (न. गुञ्ज्+क्त) गुंज्ज् २५ -स्वच्छन्दं दलदरविन्द ! ते मरन्दं विदन्तो विदधतु गुञ्जितं मिलिन्दाः -भामि० १।१५, गुञ्जगुञ्जं ते.

गुटि, गुटी स्त्री. (गु+टिक्, टीक्) गोणी.

गुटिका स्त्री. (वटिका पृषो.) गोणी. (-निधैति हारगुटिका-विशदं हिमाम्भः-रघु० ५।७०।

गुटिकाञ्जन न. अेक जतनुं वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अंजन, सुरभो.

गुह (तुदा. पर. स. सेट्-गुडति) रक्ष्ण करवुं, अथडावुं, अटक्वुं.

गुड पुं. (गु+ड कित्) गोण - गुडद्वितीयां हरीतकीं भक्षयेत् सुश्रुते । गोणाकार पदार्थ, आस, कोणीओ, डायीनुं अर्भर, डायीना उपर नाभवानुं आस्तरश्च.

गुडक त्रि. (गुडेन पक्वम् बा० कन्) गोणमां पकवेव औषध वगेरे, गोणाकार पदार्थ. -अश्मगुडका वर्तुलीकृताः पाषाणाः-नीलकण्ठः ।

गुडकरी स्त्री. ते नामनी अेक रागिणी.

गुडकाष्ठ न. (गुडयुक्तं काष्ठम्) शेरडी.

गुडकुष्माण्डक न. यकदते अतावेवुं अेक वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध औषध.

गुडगुडायन न. (गुडगुड इत्येवमयनं यस्य) पांसी यथाथी कंठमांथी गुडगुडानो यतो अवाञ्ज, वायुने वीधे पेटमां यतो गडगडाट.

गुडची स्त्री. (गुडेन चीयते ची+ड गौ. डीष्) गोणो नामनी वनस्थिति.

गुडतृण न. (गुडसाधनं तत्प्रधानं वा तृणम्) शेरडी.

गुडत्वच, गुडत्वचा स्त्री. (गुड इव मधुरा त्वग्-त्वचा यस्याः) तज. (स्त्री.) ज्वन्त्री.

गुडदारु नं. (गुडप्रधानं दारु) शेरडी.

गुडधेनु स्त्री. धान आपवा माटे गोणना ढगलानी कल्पेवी गाय.

गुडपाक पुं. गोणपाक - ते नामनुं गोण साथे पकावेवुं अेक औषध.

गुडपिप्पलीधृत न. वैद्यक प्रसिद्ध धीमां पकावेव अेक औषध.

गुडपिष्ट न. (गुडयुक्तं पिष्टम्) गोण भेजवेवुं पकवात्र.

गुडपुष्प पुं. (गुड इव मधुरं पुष्पमस्य) मड्डुडानुं अड, मधुक वृक्ष.

गुडफल पुं. (गुड इव मधुरं फलमस्य) पीलुनुं अड, भोरडीनुं वृक्ष.

गुडबीज पुं. (गुड इव मधुरं बीजमस्य) मसूर.

गुडभल्लातक पुं. (गुडेन पक्वः भल्लातकः) गोणमां पकवेवो लीलामांनो अेक पाक.

गुडभा स्त्री. (गुड इव भाति भा+क) देशी साकर.

गुडमूल पुं. (गुड इव मधुरं मूलमस्य) अेक जतनुं शाक, तांढणजे. (न.) शेरडी.

गुडल न. (गुडं कारणतया लाति ला+क) गोणनो धरु, (त्रि.) गोणगांथी अनेवो धरु.

गुडशर्करा स्त्री. (गुडजाता शर्करा) गोणमांथी अनेव शाकर.

गुडशिगु पुं. (गुड इव मधुरः शिगुः) राता सरगवानुं अड.

गुडा स्त्री. (गु+ङ क्च) थोरनुं आउ, वनस्पति गणो, गौणी.

गुडाका स्त्री. (गुडि वेष्टने आकन् उपधा लोपश्च) आणस, निद्रा, धिं.

गुडाकेश पुं. (गुडा स्तुहीव केशा यस्य वा गुडाकाया निद्रायाः आलस्यस्य वा ईशः) अर्जुन मम देहे गुडाकेश ! यच्चान्यद् द्रष्टुमर्हसि - भग० ११।७। शिव, महादेव. (त्रि.) आणसने शितनार, निद्राने छतनार.

गुडाचल पुं. (दानार्थं कल्पिते गुडानिर्मिते मेरुरूपे पर्वते) धान भाटे कल्पेवो गौणना ढगलाउप मेरु पर्वत.

गुडादि पुं. 'पाणिनीय' व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्दगण, यथा- गुड, कुल्भाष, सक्तु, अपूप, मांसोदन, इक्षु, वेणु, संग्राम, संघात, संक्राम, संवाह, प्रवास, निवास, उपवास ।

गुडापूप पुं. (गुडेन मिश्रितः अपूपः) गौण मिश्रित पुडवो, गौणना मालपूडा.

गुडाशय पुं. (गुड इव मधुररस आशेतेऽस्मिन् आ+शा आधारे अच्) आपोटे वृक्ष-अजरोट.

गुडुची स्त्री. (गुड् रक्षणे उचट्+डीप्) गणो नामनी वनस्पति.

गुडूच्यादि, गुडूच्यादिकषाय पुं. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध गणो वगेरे अमुक औषधोनी अेक उकाणो.

गुडूच्यादिधृत, गुडूच्यादितैल न. गणो वगेरे औषधोमां पकावेवुं धी अने पकावेवुं तेल.

गुडेर, गुडेरक पुं. (गुडि एरक् नलोपश्च) गौणाकार पदार्थ, कोणीओ, आस.

गुडोद्भव त्रि. (गुड उद्भवोऽस्य) गौणमांथी बननार.

गुडोदन न. (गुडं च ओदनं च) रंधाता थोपामां गौण नाम्नीने बनावेवा गण्या थोपामा -याज्ञ० १।३०३।

गुडोद्भवा स्त्री. (गुड उद्भवोऽस्याः) साकर, भांड.

गुण् (चुरा. उभय. सक. सेट्-गुणयति, गुणयते) आभंत्रश करवुं, तेडवुं, गणवुं, आवृत्ति करवी.

गुण पुं. (गुण्+अच्) गुण -साधुत्वे तस्य को गुणः १-पञ्च० ४।१०८ । सत्व, रज, तम अे नामना त्रश गुणो पैकी प्रत्येक संधि, विग्रह वगेरे छ गुणोमांथी प्रत्येक -गुणत्रयविभागाय-कु० २।४, दोरी-गुणकृत्ये धनुषो नियोजिताः-कु० ४।१५। दोर - मेखलागुणैः-

कु० ४।८, रज्जु, शौर्य वगेरे गुण, ज्ञान, विद्या वगेरे गुण, अलंकारशास्त्र प्रसिद्ध माधुर्य वगेरे गुण, आवृत्ति, गुणवुं, वार -आहारो द्विगुणः स्त्रीणां बुद्धिस्तासां चतुर्गुणा । षड्गुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ।। - चाणक्यः । उत्कर्ष - यतः परेषां गुणग्रहीतासि-भार्मि० १।१। विशेषण, व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध ठनी 'अे', उनी 'ओ' वगेरे गुण. अप्रधान, न्यायशास्त्र प्रसिद्ध शब्द-स्पर्श-रूप वगेरे थोवीस गुण, वस्तुधर्म रसनी आंतरिक गुण-ये रसस्याङ्गनो धर्माः शौर्यादय इवात्मनः । उत्कर्षहेतवस्ते स्युरचलस्थितयो गुणाः ।-काव्य० ८। अप्रधाननो अेक धर्म, देशज्ञता वगेरे थोद धर्म, गौतमे कलेल अमुक वेदान्त प्रसिद्ध विवेक, वैराग्य वगेरे गुण. प्रधान निर्वाहक अंग सादृश्यादि वस्तुधर्म, जगतनी मूण धर्म, ज्ञान-अज्ञान वगेरे मननी धर्म ज्ञान-आनन्द वगेरे. गुण, दूर्वा दोषधी अन्य धर्म. (पुं. ब. व. गुण्+ अच्) त्रशनी संख्या.

गुणक त्रि. (गुणयते-आवर्तयति गुण+ण्वुल) गणनार, आवृत्ति करनार.

गुणकथन न. (गुणस्य कथनम्) गुणोनुं कथन, नायकनी काम वडे प्राप्त थयेवी अेक दशा.

गुणकर्मन् न. (गुणं कर्म) अप्रधान कर्म, अमुष्य कर्म, सत्त्वादि गुणोने लगतां कर्म.

गुणकार त्रि. (गुणं करोति कृ+अण्) रसोई करनार. (पुं.) लीभसेन-पांडव.

गुणकेशी स्त्री. ईदना सारथि मातदिनी कन्या.

गुणमान न. (गुणस्य मानम्) गुण गावा ते, गुणोनुं वर्णन करवुं ते.

गुणगृह्य त्रि. (गुणानां पक्ष्यः ग्रह पक्ष्यार्थं क्यप्) गुणोनी पक्षपात करनार -ननु वक्तृविशेषनिःस्पृहा गुणगृह्या वचने विपश्चितः-कि० २।५। गुणपक्षपाती.

गुणगौरी स्त्री. (गुणेन गौरी शुद्धा गौरीव वा) गुणोथी शुद्ध, गुणोथी पार्वती समान गुणियल कोई स्त्री.

गुणग्राम पुं. (गुणानां ग्रामः) गुणोनी समूह -गुरतर-गुणग्रामाम्भोजस्फुटोज्ज्वलचन्द्रिका -भर्तृ० ३।११६।

गुणग्राहिन त्रि. (गुणं गृह्णाति ग्रह+णिनि) गुण अहण करनार.

गुणज्ञ त्रि. (गुणं जानाति ज्ञा+क) गुण ज्ञानार. -गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति-हि० ४७ ।

गुणतस् अव्य. (गुण+तसिल्) गुणधी, गुण प्रमाणे योग्यता.
 गुणता स्त्री, गुणत्वम् न. (गुणस्य भावः तल्-त्व) गुणपणुं, अमुष्यत्ता.
 गुणत्रय न. (गुणानां त्रयम्) सत्त्व, रज अने तम अत्रे गुण.
 गुणधर्म पुं. जेनी अतिषेक थयो डोय तेवा राजानो प्रजापालन रुप धर्म वगेरे -यो गुणेन प्रवर्त्तत, गुणधर्मः स उच्यते ।
 गुणन न. (गुण्+ल्युट्) गुणवुं -इह रसभणने कृतहरिगुणे मधुरिपुपदसेवके-गीत० ७, आवृत्ति करवी, वभाषवुं, भापवुं.
 गुणनिका, गुणनी स्त्री. (गुण् आम्नेडने भावे युच् स्वार्थे क । गुण्यतेऽनया गुण्+ल्युट्+ङीप्) पुस्तक अब्यासना निश्चय माटे श्रंथादिनुं वारेवार अनुशीलन -विशेष-विदुषः शास्त्रं यत्तवोद्ग्राह्यते परः । हेतुः परिचयस्थैवे वक्तुर्गुणनिकैव सा-शि० २।७५, शून्य, नृत्य, नाय, भाषा, पंक्ति -दरिद्राणां चिन्तामणि-गुणनिका -आन० ३. ।
 गुणनिधि पुं. (गुणा निधीयन्तेऽस्मिन् नि+धा आधारे कि) कापिल्य नगरनी रहेवासी ते नामनी अेक ब्राह्मण, (त्रि.) गुणनी लं.अर.
 गुणनीय पुं. (गुण+करणे अनीयर) अब्यास. (त्रि. गुण्+कर्मणि अनीयर) गुणवा योग्य, अब्यास करवा योग्य, आवृत्ति करवा योग्य. (न.) गुणवा योग्य अंक.
 गुणपदी स्त्री. (गुणौ गुणितौ पादावस्याः अन्त्यलोपो ङीप् च) वषर्न करेवा पगवाणी कोई स्त्री.
 गुणपूग पुं. (गुणानां पूगः) गुणोने समूह, उत्तम गुण.
 गुणप्रवृद्ध पुं. (गुणैः सत्त्वादिभिः प्रवृद्धः) सत्त्वादि गुणोथी वृद्धि पामेल संसाररूप वृक्ष.
 गुणभृत् त्रि. (गुणं बिभर्ति भृ+क्विप्) गुणो धारण करनार, गुणवान् (पुं. गुणं अधिष्ठातृत्वेन बिभर्ति भृ+क्विप्) सर्व गुणोना अधिष्ठायक परमेश्वर.
 गुणभ्रंश पुं. (गुणस्य भ्रंशः) गुणोने नाश.
 गुणमय त्रि. (गुणात्मकः गुणप्रचुरो वा गुण+तादात्म्ये प्राचुर्ये वा मयट्) गुण स्वरूप, गुणमय, गुणवान.
 गुणमयो स्त्री. (गुणमयस्त्रियां ङीप्) सत्त्वादि गुणोवाणी ईश्वरी भाषा.

गुणलयनिका, गुणलयनी स्त्री. (गुणा-गुणनिर्मिता पटालीयन्तेऽस्याम् गुण+ली+आधारे ल्युट्+ङीप्-स्वार्थे क+टाप्) तंभु. (स्त्री. ङीष्)
 गुणलुब्ध त्रि. (गुणेन लुब्धः) गुणनी लोभी, गुणोभां लोभी -गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः सुभा० ।
 गुणवचन, गुणवाचक पुं. (गुणमुक्तवान् वच् कर्त्तरि भूतेत्यु) गुणवाणा द्रव्य वाचक शुक्लादि शब्दो, गुणोनी वाचक डोवा छातां गुणना वाचक शुक्लादि शब्दो.
 गुणवत् त्रि. (गुणोऽस्त्यस्य मतुप्+मस्य वः) गुणवान, गुणो, दोरीवाणुं, दोरीअे बांधेवुं. (पुं.) यदुवंशी सुनाभ राजानो दौडित्र -गुणवत्पि पुत्रं च गुणवन्त-मजीजनत्-हरिवंशे १५५ ।
 गुणवती स्त्री. (गुणवत् स्त्रियां ङीप्) गुणवाणी स्त्री, यदुवंशी सुनाभ राजानी कन्या, अेक अप्सरा.
 गुणवत्तम, गुणवत्तर त्रि. (गुण+मतुप्+तमप्, तरप्) अत्यंत गुणो, गुणवान.
 गुणवत्ता स्त्री, गुणवत्वम् न. (गुणवतो भावः तल् त्व) गुणवानपणुं.
 गुणवाद पुं. (गुणस्य अङ्गस्य वादः) अेक प्रकारनी अर्थवाद, गुण गावा ते.
 गुणविधि पुं. (गुणस्य अङ्गस्य द्रव्यार्दविधिः) भीमांसा प्रसिद्ध द्रव्यादि गुण-अंगनी विधि -यथा- अग्निहोत्रं जुहोति स्वर्गकामः इति विधिना स्वर्गसाधनत्वेन प्राप्तस्याग्नि-होत्रादेरङ्गम्, दध्ना जुहोति इति वाक्येन दधिद्रव्यं विदधद्गुणविधिः ।
 गुणविशेष्य न. (गुणस्य विशेष्यम्) गुणनुं विशेषणपणुं.
 गुणवृक्ष, गुणवृक्षक पुं. (गुणानां नौकाकर्षणरज्जुनां बन्धनाधारः वृक्ष इव । गुणवृक्ष स्वार्थे क) नौकाने भेयवानी दोरी बांधवानुं नौकामांनुं अेक वाकडुं.
 गुणवृत्ति स्त्री. (गुणेन वृत्तिः) सादृश्यार्थ प्रतिपादक लक्षणा नामनी शब्दशक्ति. (त्रि. गुणे वृत्तियस्य) गुणोना सामर्थ्यवाणुं.
 गुणसङ्ग पुं. (गुणेषु गुणकार्येषु सुखदुःखादिषु सङ्गः) सत्त्वादि गुणोना कार्य-सुख-दुःखादि वगेरेभां संग -आसक्ति.
 गुणसंख्यान न. (गुणाः संख्यायन्तेऽनेन सम्+ख्या+करणे ल्युट्) सांख्य-पातंजल योगशास्त्र.

ગુણસમ્પત્ સ્ત્રી. (ગુણસ્ય સમ્પત્) ગુણોની સમ્પત્તિ, અત્યન્ત ઉત્તમ ગુણ.

ગુણસમ્મૂઢ ત્રિ. (ગુણે: સમ્મૂઢ:) સત્ત્વાદિ ગુણો વડે મોહ પામેલ.

ગુણસાગર પું. (ગુણાનાં સાગર ઇવાધાર:) બ્રહ્મા, તે નામનો એક બુદ્ધ, ગુણોની સમુદ્ર.

ગુણા સ્ત્રી. (ગુણોઽસ્ત્યસ્યા: અચ્) દૂર્વા, ધોખડ, માંસ-રોહિણી નામની વનસ્પતિ.

ગુણાકર પું. (ગુણસ્ય આકર:) ગુણોની ખાણ-(કર્તું -સ્ત્વં લસદસંખ્યગુણાકરસ્ય-કલ્યાણં ૫, તે નામની એક બૌદ્ધ.

ગુણાઢ્ય ત્રિ. (ગુણૌરાઢ્ય:) સદ્ગુણી, ગુણવાન. (પું.) તે નામનો એક કવિ.

ગુણાતીત પું. (ગુણૈસ્તીત:) સત્ત્વ, રજ અને તમથી અતીત પરમેશ્વર, સ્થિતપ્રજ્ઞ, આત્મજ્ઞાની.

ગુણાદિ પું. પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક શબ્દગણ યથા -ગુણ, અક્ષર, અધ્યાય, સૂક્ત, છન્દસ્, માન ।

ગુણાન્વિત ત્રિ. (ગુણૈરન્વિત:) ગુણવાન.

ગુણિકા સ્ત્રી. (ગુણૈરન્વિત:) ગુણવાન.

ગુણિકા સ્ત્રી. (ગુણ+ઇન્ સ્વાર્થે ક+તાપ્) ચૂકેલ અંગ, સોઝા આવેલું શરીર.

ગુણિત ત્રિ. (ગુણ્ આમેદને કર્મણિ ક્ત) ગુણેલ, પૂર્ણ કરેલ, આવૃત્તિ કરેલ.

ગુણિતા સ્ત્રી., ગુણિત્વ ન. (ગુણિનો ભાવ: તલ્-ત્વ) ગુણવાનપણું.

ગુણિન્ ત્રિ. (ગુણ અસ્ત્યર્થે ઇનિ) ગુણવાળું - ગુણી ગુણં વેત્તિ ન વેત્તિ નિર્ગુણ: મનુ ૮।૭૩, -ગુણિગણ-ગણનારમ્ભે ન પતતિ કઠિનો સુસંપ્રમાદ્યસ્ય-હિતો (પું. ગુણ અસ્ત્યર્થે ઇનિ) ધનુષ, ચાપ.

ગુણીભૂત ત્રિ. (અગુણ: ગુણ: ભૂત: ગુણ્+ચ્વિ+ભૂ+ક્ત) અપ્રધાન થયેલું, અમુખ્ય થયેલ, ગુણ રૂપ થયેલ સર્વેરપિ ગુણૈર્યુક્તો નિર્વીર્ય: કિં કરિષ્યતિ । ગુણીભૂતા ગુણા: સર્વે તિષ્ઠન્તિ હિ પરાક્રમે-મહા ૦ ૨।૧૫।૧૧।

ગુણીભૂતવ્યજ્ઞ્ય ન. (ગુણીભૂતં વ્યજ્ઞ્યં યત્ર) અલંકાર-શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ મધ્યમ કાવ્ય જેમાં વાચ્યાર્થથી વ્યંગ ગુણરૂપે હોય તેવું કાવ્ય. -અપરં તુ ગુણીભૂતવ્યજ્ઞ્યં વાચ્યાદનુત્તમે વ્યજ્ઞ્યે-સા ૦ ૬૦ ૨૬૫ ।

ગુણેશ, ગુણેશ્વર પું. (ગુણાનામીશ: । ગુણાનામીશ્વર:) પરમેશ્વર, ચિત્રકૂટ પર્વત, (ત્રિ. ગુણેષુ ઈશ્વર:) ઉત્તમ ગુણ.

ગુણોત્કર્ષ પું. (ગુણસ્ય ઉત્કર્ષ:) ગુણોનું ઉત્કૃષ્ટપણું, ઉત્કૃષ્ટ ગુણ - સ્વભાવજૈર્ગુણૈર્દિવ્યૈ: કામજૈર્બહુલૈર્વૃત્ત: । મૂયસ્ત્વં ગુણોત્કર્ષમેતે વિદ્યે કરિષ્યત: ।। -ગો: રામા ૦ ૧।૨૫।૧૧।

ગુણોત્કીર્તન ન. (ગુણસ્ય ઉત્કીર્તનમ્) ગુણગાન, ગુણ વર્ણન.

ગુણોપેત ત્રિ. (ગુણૌરુપેત:) ઉત્તમ ગુણથી યુક્ત, ગુણવાન.

ગુણૌઘ પું. (ગુણાનામોઘ:) ગુણોનો સમૂહ.

ગુણ્ (ચુરા. પર. સક. સેટ્-ગુણ્ઠયતિ) ઠાંકવું, ઘેરી લેવું, (અવ સાથે ગુણ્-અવગુણ્ઠયતિ) પડદો કરવો.

ગુણિત ત્રિ. (ગુઠિ-ક્ત) વીંટાયેલ, ઢંકાયેલ, ધૂળથી ખરડાયેલ.

ગુણ્ (ચુરા. ઉભય. સ. સેટ્-ગુણ્ઠયતિ, તે) વીંટવું, રક્ષણ કરવું, ચૂર્ણ કરવું.

ગુણ્ પું. (ગુઠિ વેષ્ટને અચ્) અસિખત્ર નામનું ઘાસ, ચૂર્ણ કરવું, પીસવું. (ત્રિ. (ઠિ કર્મણિ અચ્) ચૂર્ણ કરેલ, પીસેલ, દાબેલ.

ગુણ્ક ત્રિ. (ગુઠિ ભાવે અચ્) મલિન, મેલું, ધૂપથી ખરડાયેલ. (પું. (ગુઠિ+ખ્વલ) ધૂળ, તેલ વગેરેનું પાત્ર.

ગુણ્કન્દ પું. કશેરુકન્દ.

ગુણ્કારોચનિકા સ્ત્રી. (ગુણ્કા સતી રોચના હરિદ્રેવ ઇવાર્થે કન્) એક જાતનું વૃક્ષ.

ગુણ્કાલા સ્ત્રી. (ગુણ્કં ચૂર્ણમાલાતિ આ+લા+ણિનિ) પાણીમાં ઉત્પન્ન થનાર એક ક્ષુદ્રવનસ્પતિ.

ગુણ્કાસિની સ્ત્રી. (ગુણ્કા સતી આસ્તે આસ્+ણિનિ) ચિપિટા નામની એક લતા.

ગુણ્કિક પું, ગુણ્કિકા સ્ત્રી. (ગુણ્ક અસ્ત્યર્થે ઠન્ ટાપ્ ચ) લોટ કરેલ ચોખા વગેરે -ગુણ્કિકૈ: સીતપીતૈશ્ચ મળ્ડયન્તી ગૃહાજ્ઞામ્-અનન્તવ્રતકથાયામ્ ।

ગુણ્કિચા સ્ત્રી. રથયાત્રામાં અઠવાડિયા સુધી જગત્રાથને રથ જે સ્થળે અટકી રહે છે - તેવો એક પ્રકારનો મંડપ વિશેષ.

ગુણ્કિત ત્રિ. (ગુઠિ વેષ્ટને ક્ત) ધૂપથી ખરડાયેલ, મલિન, પીસેલ, દબાયેલ.

ગુણ્ય ત્રિ. (ગુણ્+કર્મણિ યત્) ગુણવા યોગ્ય, ગણવા લાયક, વખાણવા લાયક, શ્રેષ્ઠ ગુણવાળું.

ગુત્ય પું. (ગુત્સ પૃષો) ગવેધુકા નામનું ધાન્ય.

गुत्थक न. (गुच्छेन कायति कै+क पृषौ०) ग्रन्थिपक्ष
नामनुं अेक प्रकारनुं वृक्ष.

गुत्स, गुच्छ पुं. (गुध्+स किच्च) जीलवा उपर
आदेवी कणी, गोटी, गुच्छी, सुगंधी वनस्पति
ग्रन्थिपक्षी.

गुत्सक, गुच्छक पुं. (गुत्स+स्वार्थादौ क) यमरी,
गोटी, गुच्छी, जूमभुं, ग्रंथनी परिच्छेद.

गुद् (भ्वा. आत्म. अक. सेट्-गोदति) कीडा करवी,
रभवुं.

गुद् न., गुदा स्त्री. (गुद्+क । गुद्+अच्+टाप्)
मलत्याग करवानुं द्वार, गुदा.

गुदकील, गुदकीलक पुं. (गुदे कील इव) उरसनो
रोग आनाहमेदो गुदकीलहिका आसापहः शोणितपित्त-
कृच्चसुश्रुते ४६ अ० ।

गुदग्रह पुं. (गुदं तद्व्यापारं गृह्णाति ग्रह+अच्) उदावर्त
नामनी रोग, आमवायु.

गुदजघ्न पुं. (गुदजं हन्ति) कडवुं सूरक्ष.

गुदपरिणद्ध पुं. ते नामना अेक ऋषि.

गुदपाक पुं. (गुदस्य पाकः) आडा वगेरेना रोगथी
गुदानुं पाकी जवुं ते.

गुदभ्रंश पुं. (गुदस्य भ्रंशो यस्मात्) अेक जातनी रोग,
जेभां गुदानी कुलडी बहार नीकणी पडे ते - गुदभ्रंशो
गुदं खिन्नं स्नेहेनाक्तं प्रवेशयेत् । प्रविष्टं रोधयेद्
यत्नाद् गव्यसच्छिद्रचर्मणा ॥ -चरके १०, अ० ।

गुदरोग पुं. गुदानो अेक प्रकारनी रोग.

गुदवर्त्मन् न. (गुदरूपं वर्त्म) मणने नीकणवानुं गुदाद्वार.

गुदस्तम्भ पुं. (गुदस्य स्तम्भः) ते नामनी अेक रोग
जेथी गुदा मणत्यागनुं काम करी शकती नथी.

गुदाङ्कुर पुं. (गुदेऽङ्कुर इव) उरसनो रोग, मूल-
व्याधि.

गुदौष्ठ पुं. (गुदस्य ओष्ठ इव) गुदानो अेक अवयव.

गुद्र (चुरा. उभय. सक. सेट् इदित् -गुन्द्रयति) जूडुं
बोलवुं, मिथ्या कडेवुं.

गुध् (क्र्या. पर. सक. सेट्-गुध्नाति) गुस्से थवुं, कोपाविष्ट
थवुं (दिवा. पर. सक. सेट्-गुध्नाति) वीटवुं,
घेरवुं, (भ्वा. अ. अक. सेट्-गोधते) रथवुं, कीडा
करवी, भेलवुं.

गुधित त्रि. (गुध्+क्त) घेरवुं, वीटी वीधेवुं.

गुधेर त्रि. (गुध वेष्टने एरक्) अथावनार, रक्षक्ष करनार.

गुन्दल पुं. (गुभित्यव्यक्तशब्देन दल्यतेऽसौ दल्+णिच्
कर्माणि अच्) मुद्ग वगेरे वाधनी ध्वनि.

गुन्द्र पुं. (गुद्रि कर्माणि अच्) कासडी, शर नामनुं वृक्ष.
-गुन्द्रान् दग्ध्वा कृतं भस्म हरितालं मनःशिला-
भावप्र० ।

गुन्द्रमूला स्त्री. (गुन्द्रस्य मूलमिव मूलमस्याः) अेरका
नामनुं घास, थीयो घास.

गुन्द्रला स्त्री. (गुन्द्रं लाति ला+क) यकीर पक्षी.

गुन्द्रा स्त्री. (गुन्द्र+अच्+टाप्) अेक जातनी मोथ, प्रियंगु
वृक्ष, गवेधुका शब्द जुओ, अेरका नामनुं घास. -
ग्रहपौडाहरा गुन्द्रा गरघ्नी ज्ञानवत्सला- काशीखण्डे
२९।५४।

गुन्द्राल पुं. (गुन्द्रा+ला+क) यकीर पक्षी.

गुप् (भ्वा. सक० आ० सेट्-गोपते) संताडवुं, छानुं
राभवुं, ठपकी आपवी, धिक्कारवुं. (भ्वा. पर सेट्
गोपायति) रक्षक्ष करवुं, अथाववुं. -गोपयन्ति कुलस्त्रिय
आत्मानम्-महा०, -जुगोपात्मानमत्रस्तः-रघु० १।२१,
(दिवा. पर. सेट्-गुप्यति) गालरा थवुं, व्याकूण
थवुं, गलराई जवुं, (चुरा. उम. अ. सेट्-गोपायति,
गोपयते) भासवुं, दीपवुं, प्रकाशवुं -किं
वक्षश्चरणानांतव्यतिकरव्याजेन गोपायते-अमरु० २२. ।
(त्रि. गुप्+क्विप्) रक्षक्ष करनार.

गुपिल पुं. (गुप्+इलच् किच्च) राजा, भूप. (त्रि.)
रक्षक्ष करनार.

गुप्त त्रि. (गुप्+क्त) रक्षक्ष करेवुं, रक्षेवुं -यदाश्रौषं
व्यूह- मभेद्यमन्यैर्भारद्वाजेनात्तशस्त्रेण गुप्तम्-महा०
१।१।२८८, संताडेवुं, छानुं राभेवुं. (पुं.) सङ्गर शब्द
जुओ, वैश्यनी संज्ञा -गुप्त-दासात्मकं नाम प्रशस्तं
वैश्य-शूद्रयोः । जेम अंद्रगुप्त, समुद्रगुप्त वगेरे,
परमेश्वर.

गुप्तक पुं. जयद्रथ राजानो अेक सेनापति, संधारक,
प्ररक्षक.

गुप्तगति पुं. (गुप्ता गतिर्यस्य) गुप्तथर, गूढथार,
छुपी पोलीस, गुप्त ज्ञासूस. (स्त्री. गुप्ता गतिः)
छुपी गति, छानी गति.

गुप्तचर पुं. (गुप्तश्चरो यस्य) बणभद्र, (त्रि. छुपी रीते
दूत भोक्तव्यनार. (पुं. गुप्तश्वासौ चरश्च) गुप्त दूत,
छानी भातमी लावनार.

ગુપ્તસ્નેહ પું. (ગુપ્ત: સ્નેહોઽત્ર) અંકોટક વૃક્ષ. (ગુપ્ત શ્વાસૌ સ્નેહશ્ચ) ગુપ્ત એવો સ્નેહ.

ગુપ્તા સ્ત્રી. કાવ્યગ્રંથોમાં વર્ણવેલ મુખ્ય સ્ત્રીપાત્રોમાંથી એક પરકિયા નાયિકા-સુરતિ છૂપાવનાર નાયિકા. વૃત્તસુરતગોપના, વર્તિખમાણ સુરત ગોપના અને વર્તમાન સુરત ગોપના-દેખો રસમજ્જરી ૨૪ - પૈકી એક પ્રકાર. રાખેલી સ્ત્રી-રખાત.

ગુપ્તિ સ્ત્રી. (ગુપ્ ભાવે ક્તિન્) છાનું રાખવું, સંતાડવું -બૃહન્મણિશિલાસાલં ગુપ્તાવપિ મનોહરમ્ -કુમા૦ ૬।૩૮.) રક્ષણ કરવું -સર્વસ્વાસ્ય તુ સર્ગસ્ય ગુપ્ત્યર્થમ્ - મનુ૦ ૧।૮૭, રક્ષા, પહેરો, કારાગાર, બંદીખાનું -સરખસ ઇવ ગુપ્તિસ્ફોટમર્કઃ કરોતિ-શિ૦ ૧૧।૬૦, પૃથ્વીમાં ખાડો, ખાઈ વગેરે, ખાડા માટે પૃથ્વીનું ખોદવું, પુંજો, ગંદકી વગેરે નાખવાનું સ્થાન, મ્યાનમાં રાખવું. -અસિધારાસુ કોષગુપ્તિઃ -કા૦ ૧૧. । નૌકામાંનું છિદ્ર, અટકાવ, રોધ, કોટબંધી, મંત્રનો એક પ્રકારનો સંસ્કાર, મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ રોકવી તે.

ગુપ્તિત ત્રિ. (ગુપ્ વા કર્મણિ ક્ત) ગૂંથેલું, કમ પ્રમાણે ગોઠવેલું, દોરી ઉપર બાંધેલું.

ગુમ્ફ (તુદા. પર. સ. સેટ-ગુમ્ફતિ) ગૂંથવું.

ગુમ્ફ પું. (ગુમ્ફ+વજ) બાહુનું ભૂષણ, બાજુબંધ, ગૂંથવું, ગૂંથણી -ગુમ્ફો વાળોનામ્-બાલરા૦ ૧।૧। મૂછ.

ગુમ્ફન ન. (ગુમ્ફ+લ્યુટ) ગૂંથવું, ગોઠવવું.

ગુમ્ફના સ્ત્રી. (ગુમ્ફ+યુચ) વાક્યમાં શબ્દ તથા અર્થની સુંદર રચના -વાક્યે શબ્દાર્થયોઃ સમ્યગ્ રચના ગુમ્ફના મતા-ગૂંથવું, ગૂંથણી.

ગુમ્ફિત ત્રિ. (ગુમ્ફ+ક્ત) ગૂંથેલ -પ્રયત્નગુમ્ફિતા માલા યતસ્તેન નિરાકૃતા-કશ્ચિત્ । રચેલ, ગોઠવેલ, રચના કરેલ.

ગુર્ (શ્વા. પર. સેટ્ સ.-ગોરતિ) ઉડાડવું. (દિવા. આત્મ. સ. સેટ્-ગૂર્યતે) મારવું, ઠાર કરવું, ગમન કરવું, જવું. (તુદા. આમ. અ. સેટ્ -ગુર્તે) ઉઘમ કરવો.

ગુરુણ ન. (ગુર્+લ્યુટ) મારવા માટે પ્રયત્ન, ઉઘોગ.

ગુરુ પું. (ગિરત્વજ્ઞાનં ગૃણાત્યુપદિશતિ ધર્મં ગૃ ગિરણે, ગૃ શબ્દે કર્તારિ ગીર્યતે સ્તુયતે વા કર્મણિ કૃ ઉચ્ચ) બૃહસ્પતિ -ગુરું નેત્રસહસ્રેણ ચોદયામાસ વાસવઃ-કુ૦ ૨।૨૯, પ્રભાકર નામનો એક મીમાંસક, પિતા, આચાર્ય-ગુરુ વગેરે - (આજ્ઞા ગુરુણાં હાવિચારણીયા-

રઘુ- ૧૪।૪૬, સસરો, ઉપાધ્યાય વગેરે -ન કેવલં તદગુરુરેકપાર્થિવઃ ક્ષિતાવેકધનુર્ધરોઽપિ સન્-રઘુ૦ ૩।૩૧, તાંત્રિક મંત્રનો ઉપદેશ કરનાર, બૃહસ્પતિ જેનો અધિદેવ છે એવું પુષ્ય નક્ષત્ર, દ્વિ માત્ર દીર્ઘ એવો સ્વર વગેરેનો વર્ણ, બિંદુ અને વિસર્ગ યુક્ત એક માત્ર વર્ણ, સંયુક્તાક્ષરની પૂર્વે રહેલો એક માત્ર વર્ણ, દ્રોણાચાર્ય, કુટુંબમાં જે વડીલ હોય તે, જાતકર્મ ઉપનયન વગેરે સંસ્કાર, નાટ્યોક્તિમાં રાજા. (ત્રિ. (ગૃ+કુ ઉચ્ચ) ભારે, વજનદાર -તેન ધૂર્જગતો ગુર્વો સચિવેષુ નિચિક્ષિપે-રઘુ૦ ૧૩।૪। જૃ૩, અતિશયિત- કશ્ચિત્ કાન્તવિરહગુરુણા-મેવ૦ ૧, પુષ્કળ, મોટું, -અથ મદ્ગુરુપક્ષેલોંકપાલદ્વિપાનામ્-રઘુ૦ ૧૨।૧૦૨। લક, ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ, દીર્ઘસ્વર, અમૂલ્ય.

ગુરુક પું. (ગુરુ અલ્યાર્થે કન) થોડું ભારે, થોડું જૃ૩ વગેરે. ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ગુરુકુળડલી સ્ત્રી. (ગુરુઃ પ્રધાનમત્ર તાદૃશી કુળડલી) જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારની કુંડળી.

ગુરુક્રમ પું. (ગુરોઃ ક્રમઃ) પરંપરાથી ઉપદેશ.

ગુરુગીતા સ્ત્રી. ગુરુની સ્તુતિરૂપ 'ગુરુગીતા' નામનો ગ્રન્થ.

ગુરુજ પું. (ગુરું હન્તિ હન્+ઢક્) ધોળા સરસવ. (ત્રિ.) ગુરુને મારી નાખનાર.

ગુરુજન પું. (ગુરુઃ જનઃ) વડીલ પુરુષ, ગુરુલોક, કુટુંબનો મોટો વૃદ્ધ માણસ.

ગુરુળટક પું. (ગુરું ગુરુતાં દુર્જરતાં ઠુળટતિ ઠુટિ સ્તેયે ણ્વુલ્) મોરના સરખું પક્ષી, તિલમયૂર.

ગુરુતમ ત્રિ. (અતિશયેન ગુરુઃ ગુરુ+તમપ્) અતિશય ગુરુ, માતા, પિતા, આચાર્ય વગેરે, અત્યંત ભારે વજનદાર, અત્યંત શ્રેષ્ઠ. (પું.) પરમેશ્વર.

ગુરુત્તર ત્રિ. (અતિશયેન તરપ્) અતિ ઉત્તમ, અત્યંત વજનદાર.

ગુરુતલ્પ, ગુરુતલ્પગ પું. (ગુરોઃ પિતુસ્તલ્પં માર્યા ગમ્યત્વેન યસ્ય । ગુરોઃ પિતુસ્તલ્પાં માર્યા મચ્છતિ ગમ્+ઢ) ગુરુ-પત્ની, અથવા ઓરમાન માતા સાથે વ્યભિચાર કરનાર. બ્રહ્મહા ચ સુરાપશ્ચ સ્તેયી ચ ગુરુતલ્પગઃ-મનુ૦ ૧।૨૩૫।

ગુરુતલ્પવત ન. ગુરુપત્ની સાથે અથવા ઓરમાન માતા સાથે વ્યભિચાર કર્યા પછી જે પ્રાયશ્ચિત્ કરાવાય તે.

ગુરુતલ્પિન્ પું. (ગુરોઃ તલ્પં ગમ્યત્વેનાઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ગુરુતલ્પ શબ્દ જુઓ.

गुरुता स्त्री., गुरुत्व न. (गुरोर्भावः तल्-त्व) गुरुपणुं,
 वडीलपणुं, श्रेष्ठपणुं, भारेपणुं, भगवानपणुं, पुष्कण्ता
 -गृष्टिगुरुत्वाद् वपुषो नरेन्द्रः-रघु० २।१८ ।
 गुरुदैवत पुं. (गुरूः दैवतमस्य) पुष्यनक्षत्र. (गुरु
 दैवतं यस्य) गुरूने देव तरीके माननार.
 गुरुपत्नी स्त्री. (गुरूः आचार्यः पतिर्यस्याः नुङ् डीप्)
 गुरूनी स्त्री., माता, ओरमान माता.
 गुरुपत्र न. (गुरूणि पत्राण्यस्य) कथीर धातु.
 गुरुपत्रा स्त्री. (गुरूणि पत्राणि पाचने यस्याः) आं।अलीनुं
 आउ.
 गुरुपुत्र पुं. (गुरोः पुत्रः) गुरूनो पुत्र.
 गुरुभ न. पुष्य नक्षत्र, धनुष, भीनराशि
 गुरुमणि पुं. पोभराज मणि.
 गुरुमर्दल पुं. (गुरुश्चासौ मर्दलः) मृदंग सरभुं अेक
 ज्ञतनुं वाध, रिडिम वादित्र.
 गुरुरत्न न. (गुरोः प्रियं रत्नम्) पोभराज, गोमेद नामे
 अेक मणि- नवग्रहदोषशान्त्यै धार्याणि नवरत्नानि ।
 वैदूर्य धारयेत् सूर्ये नीलं च मृगलाञ्छने ॥ आवनेयेऽपि
 माणिक्यं पद्मरागं शशाङ्कजे । गुरो मुक्ता भृगौ वज्रं
 शनौ नीलं विदुर्बुधाः ॥ -कश्चित् ।
 गुरुराहु पुं. (गुरुणा सह राहुयंत्रं) जेभां गुरू साथे राहु
 अड डोय छे तेवो अेक योग.
 गुरुवत् अव्य. (गुरुणा तुल्यम्) गुरू प्रमाज्ञे, गुरू जेवुं.
 गुरुवदवृत्ति स्त्री. (गुरुवद् वृत्तिः) जेवी रीते गुरू साथे
 वर्ताय छे अेवी रीते बीजा साथे वर्तवुं ते.
 गुरुवर्चाघ्न पुं. (गुरुवर्चो विष्टाविबन्धस्तं हन्ति
 हन्+टक्) कागटी लीं।नुं आउ.
 गुरुवर्तिन् पुं. (गुरो गुरुकुले वर्तते वृत्+णिनि)
 गुरूकुलवासी., अक्षयारी.
 गुरुवर्ष न. पुं. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अेक वर्ष.
 गुरुवार पुं. (गुरोर्वारः) गुरूवार, अृडस्पति वार.
 -गुरुवृत्ति स्त्री. (गुरो वृत्तिः) गुरू पासे जे प्रमाज्ञे
 वर्तवुं जेईअे तेवुं वर्तन.
 गुरुशिशपा स्त्री. (गुर्वी शिशपा) वजनदार सीसम,
 अेक ज्ञतनुं भारे सीसम.
 गुरुसार त्रि. (गुरुः सारोऽस्मिन्) अत्यंत सारवाणी
 डरकीई वस्तु.
 गुरुसारा स्त्री. (गुरुः सारोऽस्याम्) सीसु नामनी धातु.

गुरुस्कन्ध पुं. (गुरुः स्कन्धोऽस्य) ते नामे अेक श्रेष्ठ
 पर्वत, श्लेष्मातक नामनुं वृक्ष.
 गुरुस्थिर त्रि. (गुरुः स्थिरः) अत्यंत स्थिर.
 गुरुहन् पुं. (गुरुं गुरुपाकं हन्ति हन्+क्विप्) धोणी
 सरसव. (त्रि. गुरुं हन्ति हन्+क्विप्) गुरूने उक्षणारो.
 गुरूत्तम त्रि. (गुरुषु गुरुणाम् वा उत्तमः) अतिशय
 उत्तम-पूज्य. (पुं.) परभेश्वर.
 गूर्जर पुं. गुजरात देश -तेषां मार्गे परिचयवशादजितं
 गुर्जराणां, यः संतापं शिथिलमकरोत् सोमनाथं विलोक्य-
 विक्रमाङ्क० १८।१७ । (पुं. ब. व. गूर्जरः अभिजनो
 निवासोऽस्य गूर्जरः, अण् बहुषु लृक् गूर्जराः) गुजरात
 प्रांतना रडेवासी लोक.
 गूर्जरी स्त्री. (गूर्जर अण्+डीप्) अेक ज्ञतनी राशिणी,
 -भैरवी गूर्जरी रामकिरी गुणकिरी तथा- सङ्गीतदर्पणे
 १६. अ० । गुजरातनी स्त्री.
 गुहं (भ्वा. आत्म. अ. सेट्-गुर्दते) रमवुं, भेडवुं,
 (चुरा. उभय. सेट्-गुर्दयति, गुर्दयते) रडेवुं, वसवुं,
 ओलाववुं, रमवुं.
 गुर्वं (भ्वा. पर. अक. सेट्-गुर्वति) उधम करवो, उगाभवुं,
 गुर्वर्थम् (गुरोः अर्थम्) गुरू भाटे -गुर्वर्थमाहर्तुमहं यतिष्ये-
 रघु० ५।७ ।
 गुर्वादित्य पुं. (गुरुणा सह आदित्यो यत्र) जेभां गुरू
 साथे सूर्य डोय तेवो अेक योग.
 गुर्विणी स्त्री. (गुरुर्गर्भोऽस्त्यस्याः ब्रीह्यादित्वात् इनि)
 सगर्भा स्त्री -गुर्विणी नानुगच्छन्ति न स्पृशन्ति
 रजस्वलाम् ।
 गुर्वी स्त्री. (गुरु+डीष्) गौरववाणी स्त्री -न हि बन्ध्या
 विजानाति गुर्वीप्रसववेदनाम्-हितो० । गौरववाणी
 स्त्री., गुरूपत्नी.
 गुल् पुं. (गुड डस्य लः) शेरडीनो गोण.
 -गुल्ज्वकन्द पुं. (गुलं गुडरसमञ्चति अञ्च्+अण्
 शक० गुल्ज्वः कन्दोऽस्य) अेक ज्ञतनो कंड.
 गुला स्त्री. (गुल+टाप्) धोरनुं आउ.
 गुलिका स्त्री. (गुडः गोलाकारः अस्त्यस्य ठन्) गोणी,
 अेक ज्ञतनो रोग.
 गुली स्त्री. (गुडाकारोऽस्त्यस्या अच् गौरा. डीष्) गोणी,
 अेक ज्ञतनो रोग.
 गुलगुधा अव्य. सड अेवा अर्थवाणी अव्यय, साथे.

ગુલુચ્છ, ગુલુચ્છ, ગુલુચ્છક પું. (ગુચ્છ પૃષ્ઠો. । પું.
 ગુલં ગોલાકારમુચ્છતિ ડિચ્છિ બન્ધને અણ્ ।
 ગુલુચ્છ+કન્) ગુચ્છો, જૂમખો.
ગુલ્ફ પું. (ગુલ્+ફક્) પગની ઘૂંટી. -આગુલ્ફકોર્ના-
 પળમાર્ગપુષ્પમ્-કું ૭।૫૫ ।
ગુલ્ફજાહ ન. (ગુલ્ફસ્ય મૂલમ્ જાહચ) ઘૂંટીનું મૂળ.
ગુલ્મ પું. (ગુડ્ રક્ષણે વેષ્ટને વા મક્ ડલયોરૈક્યાત્
 ડસ્ય લઃ) મુખ્ય પુરુષની આગેવાનીવાળો રક્ષક
 પુરુષ સમૂહ-૯ ઢાથી, ૯. ૨થ, ૨૭. ઘોડા અને ૪૫
 પાળા-આટલી સંખ્યાવાળું એક સૈન્ય, જે સ્થળે દાણ
 લેવાતું હોય ત્યાં રક્ષણને માટે રાખેલું સૈન્ય, તે
 નામનો એક રોગ જે પેટની ડાબી બાજુએ હોય છે,
 - સ્ત્રીણામાર્તવજો ગુલ્મો ન પુંસામુપજાયતે । ગોળાનો
 રોગ, વેલાઓ વગેરેનો ઝુંડ, એક મૂળમાં એકી સાથે
 ઉત્પન્ન થયેલ કાસડો વગેરે ઘાસ, બરોળનો રોગ,
 કિલ્લો, ખાઈ, બચાવની સ્થિતિમાં રહે એવી રીતની
 લશ્કરને ક્વાયત કરાવવી તે, ઘાટ.
ગુલ્મકેતુ પું. (ગુલ્મઃ કેતુરસ્ય) એક જાતનું નેતર, એક
 જાતનું બરુ, અમ્લવેતસ.
ગુલ્મમૂલ ન. (ગુલ્મ ઇવ મૂલમસ્ય) આદુ.
ગુલ્મવલ્લી સ્ત્રી. (ગુલ્મપ્રધાના વલ્લી) સોમલતા.
ગુલ્મશૂલ ન. એક જાતનો શૂળનો રોગ -શ્વેતાર્કસ્ય તુ
 વૈ મૂલં તસ્યાસ્તદગુલ્મશૂલનુત્ -ગારુડે ૧૧૩, અં ૧ ।
ગુલ્મિન્ ત્રિ. (ગુલ્મ અસ્ત્યથે ઇનિ) ગુલ્મ-ગોળાના રોગવાળું
 -વિશેષતઃ પનસં વર્જ્યં ગુલ્મિભિર્મન્દવહ્નિભિઃ-ભાવપ્રં
 । ઝાડીવાળું.
ગુલ્મી સ્ત્રી. (ગુલ્મં તદાકારં ફલમસ્ત્યસ્ય અચ્ ડીપ્)
 આંબળી, તંબુ, એલચી, લવલી નાનની લતા,
 ચણીબોરનું ઝાડ.
ગુલ્ય ત્રિ. (ગુડં તદ્રસમર્હેતિ યત્ ડસ્ય લઃ) મીઠું, મધુર,
 સ્વાદિષ્ટ, ગળ્યું. (ન.) મીઠાશ, મધુરપણું.
ગુવાક પું. (ગુ+પિનાકાદિત્વાત્ આક.) સોપારીનું ઝાડ,
 ફેફલનું વૃક્ષ.
ગુષિત ન. (ગુન્ફ વ્ત વેદે) ગૂંથવું, ઝાડની શાખા
 નીકળવા ૩૫ ગૂંથણી.
ગુહ (શ્વા. ઉભય. સક. સેટ્-ગૂહતિ-ગૂહતે) ઢાંકવું, છુપાવવું.
 -ગુહ્યં ચ ગૂહતિ ગુણાન્ પ્રવટીકરોતિ -મર્તું ૨।૭૨,
 -ગૂહેત્ કૂમ્ ઇવાજ્ઞાનિ-મનું ૭।૧૦૫, અપ+ ગુહ
 ખસેડવું, દૂર કરવું. અવ+ગુહ સારી રીતે ઢાંકવું.

ઉદ્+ગુહ ઊંચા કરી ઢાંકવું. ઉપ+ગુહ આલિંગન કરવું,
 ભેટવું -તરહ્મહસ્તૈરુપગૂહતૌવ-રઘું ૧૩।૬૩, નિ+ગુહ
 અતિશય ઢાંકવું.

ગુહ પું. (ગૂહતિ દેવસેનામ્ ગુહ+ક) કાર્તિકસ્વામી, -ગૂહ
 ઇવાપ્રતિહતશક્તિઃ-કાવ્યં ૮, ઘોડો, રામચન્દ્રનો મિત્ર,
 રામાયણ પ્રસિદ્ધ શૃંગબેરનો અધિપ તે નામનો એક
 રાજા, પરમેશ્વર, પૃથ્વીની અંદરનો ખાડો.

ગુહર ત્રિ. (ગુહ+અસ્ત્યથે ર) ઢાંકણવાળું.

ગુહરાજ પું. એક જાતનો મહેલ, રામનો મિત્ર ગુહરાજા.

ગુહલુ પું. તે નામનો એક ઋષિ.

ગુહા સ્ત્રી. (ગુહ+અઙ્ ટાપ્) ગુફા -ગુહાનિબદ્ધ-
 પ્રતિશબ્દદોષમ્ રઘું ૧ । ૨।૨૮, -ઘર્મસ્ય તત્ત્વં નિહિતં
 ગુહાયામ્ -મહાં શાલપર્ણી નામનું વૃક્ષ, જમીનની
 અંદરનો સ્વાભાવિક ખાડો, હૃદય, માયા, ગુફાની
 અધિષ્ઠાત્રી દેવી, બુદ્ધિ, ઢાંકવું તે, એક જાતનો વેલો-
 સિંહપુચ્છી.

ગુહાગૃહ ન. (ગુહૈવ ગૃહમ્) ગુફા.

ગુહષ્ટી સ્ત્રી. (ગુહપ્રિયા ષ્ટી) માગસર શુદ્ધી છઠ. -
 યેયં માર્ગશિરે માસિ ષષ્ટી ભરતસત્તમ ! । પુણ્યા
 પાપહરા ધન્યા શિવા શાન્તા ગુહપ્રિયા ।

ગુહાચર ન. (ગુહા બુદ્ધિસ્ત્ર ચરતિ વિષયતયા ચર્+ટ)
 બ્રહ્મ ચૈતન્ય.

ગુહામુખ ન. (ગુહાયા મુખમ્) ગુફાનું મુખ. (ત્રિ. ગુહા
 ઇવ મુખં યસ્ય) ગુફાના જેવા પહોળા મુખવાળું.

ગુહાબદરી સ્ત્રી. (ગુહા ગુહ્યા બદરીવ) સાલાપાણ વૃક્ષ.

ગુહાશય પું. (ગુહાયાં ગતે શેતે શી+અચ્) ઉંદર, સિંહ,
 વાઘ વગેરે, (ગુહાયાં હૃદિ શેતે) પરમાત્મા.
 (ત્રિ. ગુહાયાં શેતે) ગુફામાં રહેનાર.

ગુહાહિત પુ. (ગુહાયાં બુદ્ધૌ હૃદયે વા આહિતઃ) પરમાત્મા.

ગુહિન ન. (ગુહ્ બાં ઇનન્) વન, જંગલ.

ગુહિલ ન. (ગુહ+ઇલ્ચ્ કિચ્ચ) ધન, દોલત, માલ-
 મિલકત. (ત્રિ. ગુહા+કાશાં ચતુરર્થ્યાં ઇલઃ) ગુફાની
 પાસેનો પ્રદેશ વગેરે.

ગુહેર ત્રિ. (ગુહ+ઐરક્) રક્ષણ કરનાર. (પું.) લુહાર,
 લોહકાર.

ગુહા ત્રિ. (ગુહ્ ભાવાદૌ ક્યપ્) ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય, -
 મૌનં ચૈવાસ્મિ ગુહ્યાનામ્-ભગં ૧૦।૩૮, છાનું, છૂપું,
 સંતાડેલું, ખાનગી. (ન.) પુરુષનું લિંગ, સ્ત્રીની યોનિ,
 એકાંત, ખાનગી, અપાનકાર, ગુદા. (પું. ગુહામર્હતિ

गुहा+पत्) विष्णु, परमात्मा -पुराणगुह्यं सकलं समेतं
गुरोः प्रसादात् करुणानिधेश्व- देवीभा० १।३।३७ ।
दंभ, पाभंउ, ढोंग, कायभो.
गुह्यक पुं. (गूहन्ति रक्षन्ति निधि ण्वुल् पृषो० यगागमः)
कूभेरनुं धन सायवनार ऐक ज्ञतनी देवजति, यक्ष-
गुह्यकस्तं ययाचे-मेघ० ५, कूभेरनो किंकर.
गुह्यकाली स्त्री. तंत्रशास्त्र प्रसिद्ध कालीदेवी.
गुह्यकेश, गुह्यकेश्वर पुं. (गुह्यकानामोश ईश्वरो वा)
कूभेर.
गुह्यगुरु पुं. (गुह्यः गुरुः) महादेव, शिव.
गुह्यदीपक पुं. (स्वयं गुह्यः सन् दीपयति दीपि+ण्वुल्)
आग्निषो कीडो, अद्घोत.
गुह्यनिःष्यन्द पुं. (गुह्यात् उपस्थात् निःष्यन्दते निर+
स्यन्द+ अच्) भूत्र.
गुह्यपुष्प पुं. (गुह्यं पुष्पमस्य) पीपणानुं आउ.
गुह्यबीज पुं. (गुह्यं बीजमस्य) ऐक ज्ञतनुं घास.
गुह्यभाषित न. (गुह्यं भाषितम्) गुप्त विचार.
गुह्यमय पुं. (गुह्यप्रचुरः प्राचुर्ये मयट्) कर्तिकस्वामी.
-गुह्याष्टक न. भारतभूत्यादि तीर्थाष्टक.
गू (तुदा. पर. अ. सेट्-गुवति) विष्णो त्वाग करवो,
आउ जवुं (स्त्री. गच्छत्यपानेन देहात् गम्+कू टिलोपश्च)
विष्णो, मल.
गूह त्रि. (गूह+क्त) गुप्त, छानुं राभेलुं, संवृत -
आनन्दमयमारभ्य गूढा सर्वेषु वस्तुषु-पञ्चदशी ३।३८,
(न.) ऐकान्त स्थण, जानगी भाग.
गूढचार पुं. (गूढः सन् चरति) गुप्त दूत, ज्ञसूस, छूपी
पोलीस. (त्रि.) छानुं करनार.
गूढचारिन् (त्रि.) ज्ञसूस, छूपी पोलीस. (पुं.) गुप्त
दूत, पोलीस.
गूढज पुं. (गूढः गुप्तः सन् जायते जन्+ड) धरमां
गुप्त रीते उत्पन्न थयेवो पुत्र. (त्रि.) गुप्त रीते
उत्पन्न थनार -गूहे प्रच्छन्न उत्पन्नो गूढजस्तु सुतः
स्मृतः-याज्ञ० २।१२९ ।
गूढनीड पुं. स्त्री. (गूढं नीडं वासस्थानं यस्य) अंजन
पक्षी.
गूढपत्र पुं. (गूढं पत्रमस्य) अंकीलनुं आउ, केरडानुं
आउ.
गूढपथ पुं. (गूढः पन्था यस्य अच्) अंतःकरश्च. (पुं.)
छानो रस्ती, गुप्त मार्ग, पगदडी.

गूढपदी स्त्री. (गूढः पादोऽस्याः डीप्) सापश.
गूढपाद् पुं. (गूढः पादो यस्य) सर्प, साप.
गूढपाद त्रि. (गूढौ पादौ यस्य) ढांडेव पगवाणुं, रक्षश
करेखा पगवाणुं -उपानद्गूढपादस्य सर्वा चर्मावृतेव
भूः -महा० ।
गूढपुरुष पुं. (गूढः पुरुषः) गुप्तथर, छूपी पोलीस.
गूढपुष्प, गूढपुष्पक पुं. (गूढानि पुष्पाणि अस्य) अकुलनुं
आउ.
गूढफल पुं. (गूढं यथातथा फलति अच्) ओरडीनुं
वृक्ष.
गूढभाषित न. (गूढं भाषितम्) छानो अवर.
गूढमार्ग पुं. (गूढो मार्गः यस्य) छानो रस्ती, जानगी
मार्ग.
गूढमैथुन पुं. (गूढं मैथुनम्) कागडो. (न. गूढं मैथुनम्)
छानुं मैथुन.
गूढवच्चस् त्रि. (गूढं वच्चोऽस्य) देउको.
गूढवल्लिका स्त्री. अंकीट वृक्ष.
गूढव्यङ्ग्या स्त्री. (गूढं काव्यार्थभावनापरिपक्वबुद्धिमात्रवेद्यं
व्यङ्ग्यं यत्र) ऐक ज्ञतनी लक्षणा.
गूढसाक्षिन् पुं. (गूढः साक्षी) छानो साक्षी -अर्थिना
स्वार्थसिध्यर्थं प्रत्यर्थिवचनं स्फुटम् । यः श्राव्यते
तदा गूढो गूढसाक्षी स उच्यते- व्यवहारतत्त्वम् ।
गूढाङ्ग पुं. त्रि. (गूढान्यङ्गानि यस्य) कायभो, छाना
अंगवाणुं, गुप्त शरीरवाणुं.
गूढाङ्गी स्त्री. (गूढाङ्ग+ङीप्) कायभो.
गूढाङ्घ्रि पुं. (गूढा अङ्घ्रयोऽस्य) सर्प, साप.
गूढाङ्घ्रि, गूढाङ्घ्री स्त्री. (गूढाङ्घ्रयोऽस्याः) सापश,
सर्पिणी.
गूढोत्पन्न पुं. (गूढं यथा तथोत्पन्नः) धरमां गुप्त रीते
उत्पन्न थयेव पुत्र - गूढोत्पन्नोपविद्धश्च दायादा
बान्धवाश्च षट्-मनु० ९।१५९ ।
गूढोत्मन् पुं. (गूढः आत्मा पृषो० -भवेत् वर्णागमाद्
हंसः सिंहो वर्णविपर्ययात् । गूढोत्मा वर्णविकृते-
वर्णलोपात् पृषोदरः ॥) परमात्मा.
गूथ (गू+थक् अर्द्धचां.) विष्णो, मल.
गूथलक्त पुं. (गूथे रक्तः आसक्तः रस्य लः) विष्णो
जानाडुं ऐक ज्ञतनुं पक्षी-जे मेनाने मणतुं डीय छे.
गून् त्रि. (गू+क्त तस्य नः) जेछे विष्णो त्वाग कर्षो
डीय ते.

गूर (चुरा. आत्म. अक. सेट्-गूरयते) उधम करवो, उगामवुं, (दिवा. आ. स. सेट्-गूरयते) मारवुं, मारी नाभवुं, गमन करवुं, जवुं.

गूरण न. (गूर+ल्युट्) उधम करवो, उगामवुं, मारी नाभवुं, जवुं.

गूर्ण, गूर्त्तं त्रि. (गूरी उधमे क्त ईदित्वात् नेट् । गूरी वेदे नत्वाभावः) तैयार थयेवुं, उधमवाणुं, श्रेष्ठ, उत्तम.

गूर्ति स्त्री. (गुणन्ति स्तुवन्ति गृ+कर्तरि क्तिच्) स्तुति करनार. (त्रि. गृ+भावे क्तिच्) स्तुति.

गूर्द् (चुरा. उभय. सक. सेट्-गूर्दयते, गूर्दयति) स्तुति करवी. (भ्वा. आ. अ. सेट्-गूर्दते) रभवुं, कीडा करवी.

गूवाक पुं. (गुवाक पृषो.) शोपारीनुं आउ.

गूषणा स्त्री. भोरनां पीछांमां रडेव चंद्रक.

गूहमान त्रि. (गूह+शानच्) संताउतुं, छनुं राभवुं.

गृ (भ्वा. पर. स. अनिट्-गरति) सीयवुं, छांटवुं.

गृज् (भ्वा. पर. अ. सेट्-गर्जति) ध्वनि करवो, अवाज करवो- गर्जसि मेघ ! न यच्छसि तोयम्- पूर्वचातकाष्टके ४. ।

गृज्ज् (भ्वा. पर. अ. सेट्-गृज्जति) ध्वनि करवो, अवाज करवो.

गृज्जन पुं. (गृजि+ल्युट्) गाजर, रातुं लसश -पलाण्डुं गृज्जनं चैव मत्या जग्ध्वा पतेद् द्विजः -मनु० ५।१९। अक जातनो भूषो, गांशो. (न.) अक जातनो कंठ, गाजर, जेर योपडेव पशुनुं मांस.

गृज्जनक न. (गृज्जन स्वार्थे क) जेर योपडेव पशुनुं मांस.

गृज्जिम पुं. यद्ववंशी शूरनो पुत्र, वसुदेवनो अक भाई.

गृणत् त्रि. (गृ+शत्) भोलेतुं, कडेतुं, वप्पाशतुं.

गृणीषन् पुं. (गृणिः स्तोत्रं तस्येच्छा इष् भावे कनिन्) स्तोत्रनी ईच्छा.

गृण्डीव पुं. मोट्टुं-जाडुं शियाण.

गृण्डीवी स्त्री. मोटी-जाडी शियाण.

गृत्स पुं. (गृध्यति अनेन गृध्+स) कामडेव, मदन, अक प्रकारनो रुद्र. (त्रि.) स्तुति करनार, स्तुति करवा योग्य, -गृत्सो राजा वरुणश्चक्रं एतं दिवि प्रह्ला - ऋग्वेदे ७।८७।५ । विषयाभिलाषी, कामुक, बुद्धि-मन.

गृत्सपति पुं. रुद्रदेव.

गृत्समति पुं. बृहस्पतिना वंशना सुडोत्रनी अक पुत्र, ते नामे राज.

गृत्समद पुं. ते नामना अक ऋषि.

गृद्धिन् त्रि. (गृद्ध+णिनि) लोभी, लालयु.

गृध् (दिवा. प. स. सेट्-गृहयति) भेणववानी ईच्छा करवी, लालय करवी, लोलुपता राभवी, ईच्छवुं.

गृधु त्रि. पुं. (गृध्यत्यनेन गृध्+क्) कामुक, कामडेव. (त्रि.) लालयु, लोभी.

गृधू स्त्री. (गृध्यत्यनेन गृध्+क्) बुद्धि, निर्दित, अपानवायुं.

गृध्नु त्रि. (गृध्यति गृध्-क्नु) लोभी, लालयु -अगृध्नुरावदे सोऽर्थम्-रघु० १।२९ ।

गृध्नुता स्त्री., गृध्नुत्व न. (गृध्नोः भावः तल्-त्व) लोभियापणुं, लालयुपणुं.

गृध्य त्रि. (गृध्+कर्मणि क्यप्) ईच्छवा योग्य, लालय करवा योग्य, लोभ करवा योग्य. (न. गृध्+कर्मणि क्यप्) लालय, लोभ, विप्रा.

गृध्यिन् त्रि. (गृध्य+अस्त्यर्थे णिनि) लालयु, लोभी.

गृध् पुं. (गृध्यति मांसं गृध्+कन्) गीध पक्षी -मार्जारस्य हि दोषेण हतो गृध्रो जरद्गवः-हि० १।५९ । डरकोई पक्षी. (त्रि.) लोभी, लालयु, -स पापात्मा परलोकं गृध्रोच्छिष्टेन जीवति-मनु० २१।२६

गृध्कूट पुं. (गृध्रप्रधानं कूटमस्य) मगधदेशमां राजगृहनी पासे आवेवो पर्वत.

गृध्नखी स्त्री. (गृध्रस्य नखस्तदाकारोऽस्त्यस्याः अच् गौरा. डीष्) रानी भोरनुं आउ, यशीभोर, सामान्य भोरनुं आउ.

गृध्रपति पुं. जटायु नामनुं अक पक्षी.

गृध्रपत्र पुं. (गृध्र इव पत्रं-पक्षो यस्य) गीधनां पीछांवाणुं बाण, कार्तिकस्वामीनुं अक सैन्य.

गृध्रपत्रा स्त्री. (गृध्र इव धूम्रं पत्रं यस्याः) धूम्रपत्रा नामे अक वृक्ष.

गृध्रयातु पुं. (गृध्ररूपेण याति या+तुन्) गृध्रपक्षीनुं उप धारण करनार अक राक्षस.

गृध्रराज पुं. (गृध्रो राजेवेति वा उपमिति स.) जटायु-गीधनो राजा -अस्यैवासीन्महति शिखरे गृध्रराजस्य वासः -उत्तर० २।२५ ।

गृध्रवट पुं. (गृध्रोपलक्षितो वटोऽत्र स्थाने) ते नामनुं
 ऐक तीर्थ.

गृध्रसी स्त्री. (गृध्रमषि स्याति सोः+क डीष्) ऐक ज्ञातनी
 वायुनी रोग, कमरनी नीथेना भागमां पीउती वायु.
 - गृध्रस्यां तु नरं सम्यक् रेकेण वमनेन वा-भावप्र० ।

गृध्राणी पुं. (गृध्र इवानीति अन्+अच् गौराः डीष्)
 धूमपत्रा नामनुं वृक्ष.

गृधी स्त्री. (गृध्र स्त्रियां डीष्) कश्यपनी पत्नीनी ऐक
 पुत्री, गीधपक्षिणी.

गृभ न. (गृह वेदे हस्य भः) धर.

गृभण न. (ग्रह्+अन वेदे हस्य भः) अ७७७ करवुं,
 प७७७वुं.

गृभि पुं. (ग्रह्+कि सम्प्रसारणम् वेदे हस्य भः) अ७७७
 करवुं, प७७७वुं.

गृभीत त्रि. (ग्रह्+क्त वेदे हस्य भः) अ७७७ करेव.
 (पुं.) अ७७७ करेव यश्च.

गृष्टि स्त्री. (गृह्णाति सकृद् गर्भम् ग्रह् कर्तरि क्तिच् षष्ठीं)
 ऐक वभत प्रसव पाभेवी गाय -आपीनभारोद्ग्रह-
 नप्रयत्नाद् गृष्टिः ०रघु० १।१८ । श्लेषे ऐक ४ वार
 श्लेषुं छे तेवी कोई स्त्री -तावत् संस्कृतं पठन्ति
 दत्तनवनस्या इव गृष्टिः सूसूशब्दं करोति-मृच्छ० ३. ।
 वरा७७७कान्ता नामनी वनस्पति, ओरडीनुं अ७, काश्मरी
 नामनी वनस्पति.

गृष्टिका स्त्री. काश्मरी नामनी वनस्पति.

गृष्ट्यादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध ऐक शब्द,
 समूह-यथा- गृष्टि हृष्टि बालि हलि विश्रि अजवस्ति
 मित्रयुः ।

गृह् (भ्या. आ. सेट् स. गृहते) निन्दा करवी, ग७७
 करवी. (चुरा. आ. स. सेट्-गृहयते) अ७७७ करवुं,
 प७७७वुं, लेवुं, भेजववुं, स्वीकारवुं.

गृह न. (गृह्यते धर्माचरणाय ग्रह् गेहार्थे क) धर, स्त्री
 -न गृहं गृहमित्याहुर्गृहिणी गृहमुच्यते - पञ्च० ४।८१।
 नाम, भेष वगेरे राशिभवन, कुटुंब. (पुं. ब.) धर
 -तत्रागारं धनपतिगृहानुत्तरेणास्मदीयम्-मेघ० ७५, -
 स्फटिकोपलविग्रहा गृहाः, शशभृद्भित्तिरङ्गभित्तयः-
 नै० २।७६ । कुटुंब.

गृहक न. (गृह+कन्) अनाश वगेरे राजवाने कोडार-
 वजार.

गृहकच्छप पुं. (गृहे कच्छप इव) दणवानो पथ्यर,
 वाटवानो पथ्यर.

गृहकन्या स्त्री. (गृहे कन्येव) दुवार नामनी वनस्पति.
 -कुमारी गृहकन्या च कन्या धृतकुमारिका -भावप्र० ।

गृहकपोत पुं. (गृहे स्थितः कपोतः) धरमां पाणेवुं
 कभूतर.

गृहकपोती स्त्री. (गृहकपोतः स्त्रियां जातित्वात् डीष्)
 धरमां पाणेवी कभूतर मादा.

गृहकर्तृ त्रि. (गृहं करोति कृ+तृच्) धर अनावनार,
 भूपरा वृष्टिवाणी अत्यंत नानी ऐक ज्ञातनी यकवी.

गृहकारक पुं. (गृहं करोति कृ+ण्वुल्) धर अनावनार,
 ऐक वृष्टिसंकर ज्ञाति -सूत्रकारस्य संभूतिः सोपान-
 गृहकारकः -पराशरपद्धतौ । क७७७.

गृहकारिन् त्रि. (गृहं करोति कृ+णिनि) धर अनावनार
 ऐक ज्ञातनी कीडे -वको भवति हत्वाऽग्निं गृहकारी
 ह्युपस्करम् -मनु० १२।६६ ।

गृहकार्य न. (गृहस्य कार्यम्) धरनुं काम.

गृहकुक्कुट पुं. (गृहे रुद्धः कुक्कुटः) धरमां पाणेवी
 कुकुडो.

गृहकुकुर पुं. (गृहस्य कुकुरः) धरमां पाणेवी कुतरो.

गृहकूलक पुं. (गृहस्य कूले समीपे भवः कन्) शिथिडा
 नामनुं ऐक ज्ञातनुं शाक.

गृहगोधा, गृहगोधिका, गृहगोलिका स्त्री. (गृहस्य
 गोधेव । गृहगोधा+कन्+टाप्) गरोणी.

गृहचूल्ली स्त्री. ऐक प्रकारनुं धर.

गृहच्छिद्र न. (गृहस्य च्छिद्रं यस्मात्) कुटुंबकलड, धरमां
 क्लेश, कुटुंब दुःख. (न. गृहस्य च्छिद्रम्) धरमां
 पाडेवुं भाकुं.

गृहज पुं. (गृहे दास्यां जायते जन्+ड) धरमां उत्पन्न
 थयेव ऐक दास. (त्रि. गृहे जायते जन्+ड) धरमां
 उत्पन्न थनार.

गृहजात त्रि. (गृहे जातः जन्+क्त) धरमां उत्पन्न
 थयेव. (पुं.) धरमां उत्पन्न थयेव ऐक गुलाम.

गृहज्ञानिन् पुं. (गृहे ज्ञानीव) धरमां ज्ञानी, अनुभव
 वगारनी, भूर्ज, ४७, कायर, अडाईपौर.

गृहणी स्त्री. (गृहे नीयते नी कर्मणि क्विप्) कांश्च,
 योभानुं पाणी.

गृहतटी स्त्री. (गृहस्य तटीव) देवडी, उबररी, शेरी.

ગૃહદાસ પું. (ગૃહે દાસ:) ઘરનો ચાકર -શમ્ભુ-સ્વયમ્ભુહરયો હરિણેક્ષણાનાં યેનાક્રિયન્ત સતં ગૃહકર્મદાસા:-ભર્તૃં ૧૧૨, ઘરનો ગુલામ.
ગૃહદાસી સ્ત્રી. (ગૃહે દાસી) ઘરની ચાકરડી, ઘરની દાસી.
ગૃહદીપ્તિ સ્ત્રી. (ગૃહસ્ય દીપ્તિરસ્યા:) સદાચરણવાળી સ્ત્રી, ઘરની શોભા.
ગૃહદેવતા સ્ત્રી. (ગૃહે વાસ્તૌ સ્થિતા દેવતા) વાસ્તુ દેવતા, ઘરમાં રાખેલી દેવસેવા.
ગૃહદેવી સ્ત્રી. (ગૃહે તત્કુડ્યે વિલિખ્ય પૂજ્યા દેવી) જરા નામની રાક્ષસી, સુલક્ષણ સ્ત્રી.
ગૃહદેહલ્લી સ્ત્રી. (ગૃહસ્ય દેહલી) ઘરનો ઉંબરો, આંગણુ-યાસાં બલિ: સપદિ મદગૃહદેહલીનામ્- મુચ્છં ૧૧૨.
ગૃહદ્વમ પું. (ગૃહમિવ દ્વમ:) મરડાશીંગી નામની વનસ્પતિ.
ગૃહદ્વાર ન. (ગૃહસ્ય દ્વારમ્) ઘરનું બારણું.
ગૃહધૂપ પું. (ગૃહસ્ય ધૂપ:) ઘરમાં કરવાનો એક પ્રકારનો ધૂપ.
ગૃહધૂમ પું. (ગૃહગતો ધૂમ:) ઘરમાં લાગેલો ધુમાડો.
ગૃહનમન ન. (ગૃહં નમયતિ નમ્+ગિચ્+લ્યુ) વાયુ, વા.
ગૃહનાશન પું. (ગૃહં નાશયતિ પ્રવેશેન નશ્+ગિચ્+લ્યુ) વનકપોત-હોલી.
ગૃહનાશની સ્ત્રી. (ગૃહનાશન+સ્ત્રિયાં જાતિત્વાત્ ડીષ) હોલી.
ગૃહનીડ પું. (ગૃહે નીડમસ્ય) ચકલો.
ગૃહનીડી સ્ત્રી. (ગૃહનીડ સ્ત્રિયાં ડીષ) ચકલી.
ગૃહપ પું. (ગૃહં પાતિ પા+ક) ઘરનો ધણી.
ગૃહપતિ પું. (ગૃહસ્ય પતિ:) ઘરનો સ્વામી, ધણી, બ્રહ્મચર્યનું સંપૂર્ણ આચરણ કરી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પેઠેલો પુરુષ, અભ્યાગતનું આતિથ્ય, દાન વગેરે યથાશક્તિ કરનારો પુરુષ, મંત્રી, ધર્મ, હરકોઈ યજમાન માત્ર.
ગૃહપત્ની સ્ત્રી. (ગૃહસ્ય પતિ: સ્ત્રિયાં સપૂર્વત્વાત્ વા નાન્તાદેશ: ગૃહપત્ની) ઘરની માલિક સ્ત્રી.
ગૃહપાલ ત્રિ. (ગૃહં પાલયતિ પાલ્+અણ) ઘરની રક્ષા કરનાર (પું) કૂકડો.
ગૃહપોતક પું. (ગૃહં પોત ઇવ યસ્ય કપ્) વાસ્તુસ્થાન, ઘરનો પાયો-ઘરનો નીચલો ભાગ, જેના ઉપર ઘર ઊભું રહે છે તે.
ગૃહપ્રવેશ પું. (ગૃહે વિધિપૂર્વક: પ્રવેશ:) ઘરમાં વિધિપૂર્વક પ્રવેશ કરવો તે.

ગૃહબધુ પું. (ગૃહસ્થિતો બધુ:) ઘરમાં પાળેલો નોળિયો.
ગૃહબલિ પું. (ગૃહે દેવો બલિ:) વૈશ્વદેવ કર્મ.
ગૃહબલિપ્રિય પું. (ગૃહબલિ: પ્રિયો યસ્ય) કાગડો, ચકલો, બગલો.
ગૃહબલિભુજ પું. (ગૃહબલિં ભુજ્કતે+કિવિપ્) કાગડો, ચકલો -નોડારમ્ભૌગૃહબલિભુજામાકુલગ્રામચૈત્યા: - મેઘં ૨૩.૧.
ગૃહભક્ત પું. (ગૃહસ્ય ભક્ત:) ઘરનો નાશ, સ્ત્રીનો નાશ, કુટુંબનો નાશ.
ગૃહભજ્જન ન. (ગૃહસ્ય ભજ્જનમ્) કુટુંબનો નાશ કરવો તે, ઘરનો નાશ કરવો તે.
ગૃહભર્તૃ ત્રિ. (ગૃહસ્ય ભર્તા) ઘરનો માલિક.
ગૃહભુજ પું. (ગૃહે ભુનક્તિ) કાગડો, ચકલી.
ગૃહભૂમિ સ્ત્રી. (ગૃહયોગ્યા ભૂમિ:) ઘર ચણવા યોગ્ય જમીન, વાસ્તુ ભૂમિ.
ગૃહમણિ પું. (ગૃહે મણિરિવ) દીવો.
ગૃહમાચિકા સ્ત્રી. (ગૃહ+મચ્+ખ્વુલ્) ચામાચણ.
ગૃહમૃગ પું. (ગૃહે મૃગ ઇવ) કૂતરો.
ગૃહમૃગી સ્ત્રી. (ગૃહમૃગ+સ્ત્રિયાં ડીષ) કૂતરી.
ગૃહમેઘ પું. (ગૃહેણ દારૈ: મેઘતે સંગચ્છતે, મેઘ્+અચ) જેણે સ્ત્રી સાથે લગ્ન કર્યા છે તેવો ગૃહસ્થ, ગૃહયજ્ઞ, નિત્ય કરવાના પાંચ યજ્ઞ કરનાર ગૃહસ્થ, તે નામનો એક પ્રકારનો વાયુ.
ગૃહમેધિન્ (ગૃહમેધ્+ગિનિ) ગૃહસ્થ -પ્રજાવૈ ગૃહમેધિ-નામ્ -રઘું ૧૧૭ । - ગૃહદારૈર્મેધન્તે સંગચ્છન્તે-મલ્લિલં । ગૃહસ્થે કરવાના પાંચ યજ્ઞ કરનાર ગૃહસ્થ. તે નામનો એક મરુત્.
ગૃહમેધિની સ્ત્રી. (ગૃહમેધિન્ સ્ત્રિયાં ડીષ) ગૃહસ્થની સ્ત્રી.
ગૃહમેધીય ન. (ગૃહમેધસ્યેદમ્ છ) ગૃહસ્થને કરવા યોગ્ય કર્મ, ગૃહસ્થે કરવાનું નિત્ય કર્મ. (ત્રિ. ગૃહમેધી મરુદ્દેવો દેવતાઽસ્ય છ) ગૃહમેધી નામનો મરુત્ દેવતા છે જેનો તેવું હવિષ્ વગેરે.
ગૃહમેધ્ય ત્રિ. (ગૃહમેધો દેવતાઽસ્ય વા યત્) ગૃહમેધ દેવતા છે જેનો એવું હવિષ્ વગેરે.
ગૃહયન્ત્ર ન. (ગૃહે યન્ત્રં વસ્ત્રધારણદારુવિશેષ:) વસ્ત્ર વગેરે રાખવાની વજાણી - ગૃહયન્ત્રપતાકાશ્રીર-પૌરાદરનિર્મિતા -કું ૬૧૪૧

गृहयाव्य पुं. (गृहे आव्यः) गृहस्थ, घरधर्षी, गृहस्वामी.
 गृहयालु त्रि. (गृह+आलुच्) लेनार, भ्रष्ट करनार,
 लेवानी मरञ्च राभनार, पकडवानी मरञ्च राभनार.
 गृहवत् त्रि. (गृह+मतुप्) घरवाणुं, स्त्रीवाणुं, कुटुंबवाणुं.
 गृहवाटिका स्त्री. (गृहसमीपे वाटिका) घरनी पासेनी
 बगीचो
 गृहवारि न. (गृहस्य वारि) घरनुं पाणी, घरमांना
 टांकानुं पाणी.
 गृहवित्त त्रि. (गृहं वित्तमस्य) घरनी भाविक.
 गृहव्यापार पुं. (गृहस्य व्यापारः) घरनुं कामकाज, घरनी
 व्यवहार.
 गृहसंवेशक पुं. (गृहं गृहनिर्माणं संविशति उपजीवति
 सम्+विश+ण्वल्) घर बनावी आञ्छविका यवावनार,
 स्थपति, वास्तुविधाथी खवनार -गृहसंवेशको दूतो
 वृक्षारोपक एव च-मनु० ।
 गृहस्थ पुं. (गृहेषु दारेषु तिष्ठति अभिरमते स्था+क)
 गृहस्थाश्रमी पुरुष -संकटा ह्याहिताग्नीनां प्रत्यवायै-
 गृहस्थता-उत्तर० १।९ ।
 गृहस्थधर्म पुं. (गृहस्थानां धर्मः) गृहस्थनी धर्म,
 गृहस्थाश्रमीनी धर्म.
 गृहस्थाश्रम पुं. (गृहस्थस्याश्रमः) गृहस्थे करवानी धर्म,
 थार आश्रम पैकी बीजे आश्रम.
 गृहस्थूण न. (गृहस्थ गृहालम्बना स्थूणा समासे क्लीबता)
 गृहस्थंभ, घरना आधाररूप थांभलो.
 गृहाक्ष पुं. (गृहस्याक्षीव षच् समा.) गोभ, बारी.
 गृहागत पुं. (गृहमागतः आ+गम्+क्त) घर आवेल,
 अतिथि-परोक्षो -नाहं गृहागतं हन्मि -हितो० (त्रि.)
 घर आवेल.
 गृहाधिप पुं. (गृहस्य अधिपः) घरनी भाविक, राशिनी
 स्वामी, गृहस्थ.
 गृहाभिपालिन् पुं. (गृहमभिपालयति-णिनि) घरनी
 रभवाण, घरनी रक्षक, थोकीधार.
 गृहाम्ल न. (गृहस्थितमम्लम्) कांछ-थोभाना पाणीनी
 कांछ.
 गृहायनिक (गृहरूपमयनं विद्यतेऽस्य गृहायन+ठक्)
 गृहस्थ.
 गृहाराम पुं. (गृहसमीपे आरामः) घरनी पासेनी बगीचो.
 गृहालिका स्त्री. (गृहे आलिरिव कार्यात् कै+क) गरोणी.

गृहार्थ पुं. (गृहे निष्पाद्योऽर्थः) घरनुं कामकाज- गृहार्थोऽ-
 ग्निपरिष्किया-मनु० २।६७ ।
 गृहावग्रहणी स्त्री. (गृहमवग्रहतेऽनेन अव+ग्रह+करणे
 ल्युट् डीष्) घरनी उँबरो.
 गृहाशया स्त्री. (गृहे इव छायायुक्तस्थाने आशते
 शी+अच्+टाप्) तंबोणनी देवो, नागरदेव.
 गृहाश्रमन् पुं. (गृहस्थितः अश्रमा) घरमां कंठ वाटवानी-
 लसोटवानी पथर.
 गृहाश्रम पुं. (गृहमेवाश्रमः गृह+आश्रमः) गृहस्थाश्रम,
 घररूप आश्रम, गृहस्थीनी धर्म.
 गृहाश्रमिन् पुं. (गृहाश्रम+णिनि) गृहस्थ.
 गृहासक्त त्रि. (गृहे आसक्तः) घरमां आसक्त, घरना
 कामकाजमां गुंथायेल, घरमां रडेल पक्षी. मृग वगेरे.
 गृहिणी स्त्री. (गृह+इनि) पत्नी, स्वस्त्री, घरवाणी, -
 यान्त्येनं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधः -श०
 ४।१७, गृहकर्ममां कुशण स्त्री. - गृहिणी सचिवः
 सखी मिथः प्रियशिष्या ललिते कलाविधौ -रघु०
 ८।६७; -गृहं तु गृहिणीहीनं कान्तारादतिरिच्यते -
 पञ्च० ४।८१ ।
 गृहिन् पुं. (गृहं भार्या विद्यतेऽस्य इनि) गृहस्थ,
 गृहस्थाश्रमी गृहस्वामी. -पीड्यन्ते गृहिणः कथं नु
 तनयाविश्लेषदुःखैर्नवैः -श० ४।५ ।
 गृहीत त्रि. (ग्रह+कर्मणि क्त) भ्रष्ट करेल, पकडेल,
 स्वीकारेल, ज्ञासेल, मेणवेल. (न. ग्रह +भावे क्त)
 भ्रष्ट करवुं -गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत्-
 हितो० १।३ । पकडवुं, स्वीकारवुं, ज्ञाणवुं, मेणवुं.
 गृहीतगर्भा स्त्री. (गृहीतो गर्भो यया) सगर्भा स्त्री.
 गृहीतदिश् त्रि. (गृहीता दिक् येन) नास्ती गयेल,
 पलायन करी गयेल, भागी गयेल, अदृश्य थयेल.
 गृहीतविद्य पुं. (गृहीता विद्या येन) विद्या भणेल,
 भणेलुं, शीणेलुं.
 गृहीतवेतन त्रि. (गृहीतं वेतनं येन) जेणे पजार लीधो
 डोय ते.
 गृहीतिन् त्रि. (गृहीत इनि, स्त्री. नी) जेणे अधिकारथी
 कोठ वात समञ्च लीधी डोय ते. -गृहीति षट्स्वङ्गेषु-
 दश० १२० ।
 गृहीत्वा अव्य. (गृह+क्त्वा) भ्रष्ट करीने, थोबीने,
 पकडीने, जळीने.
 गृहु त्रि. (गृह+कु) भ्रष्ट करनार.

ગૃહેનર્દિન્ (ગૃહે એવ નર્દતિ ન યુદ્ધે નર્દ્ ઇનિ) ધરમાં બડાઈ ડાંકનાર, કાયર, બીકણ.

ગૃહેશ, ગૃહેશ્વર પું. (ગૃહસ્ય ઈશઃ) ધરધણી, રાશિનો સ્વામી.

ગૃહોપકરણ, ગૃહોપસ્કર ન. (ગૃહસ્ય ઉપકરણમ્) ધરનો સરસામાન, ધરવખરી.

ગૃહોલિકા સ્ત્રી. (ગૃહે વલતે ચલતે ક્વન્) ગરોળી.

ગૃહણત્ ત્રિ. (ગ્રહ+શત્) ગ્રહણ કરતું, પકડતું, મેળવતું.

ગૃહ્ય પું. (ગ્રહ+ક્યપ્) ધરમાં રહેલ પક્ષી, મૃગ વગેરે, ધરનો અગ્નિ, વેદોક્ત કર્મપ્રયોગને જણાવનાર 'ગૌભિલસૂત્ર' વગેરે ગ્રંથ. (ન.) ગૃહકર્મ, ધરનું કામકાજ, ગુહ્ય-મળદ્વાર-ગુદા. (ત્રિ.) અસ્વતંત્ર, પરાધીન, સ્વપક્ષનું, ધરમાં થનાર, ધર સંબંધી પકડવા યોગ્ય, ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, સ્વીકારવા યોગ્ય, આધાર રાખતું, આશ્રય લેતું -ગુણગૃહ્યાઃ વચને વિપશ્ચિતઃ-કિં ૨૧૫ ।

ગૃહ્યક પું. (ગૃહ્ય+કન્) ધરમાં રહેલ-પક્ષી મૃગ, વગેરે.

ગૃહ્યગુરુ પું. (ગૃહ્યો ગુરુઃ) શિવ, મહાદેવ.

ગૃહ્યસૂત્ર ન. (ગૃહ્યં સૂત્રમ્) વેદના છ અંગ પૈકી એક અંગ, 'કલ્પસૂત્ર' નામે તેનો બીજો ભાગ જેમાં સ્માર્ત કર્મનું વિવેચન હોય છે.

ગૃહ્યા સ્ત્રી. (ગૃહ્ય+સ્ત્રિયાં ટાપ્) નગરની બહાર નજીકમાં આવેલું નાનું ગામ.

ગૃ (ચુરા. આત્મ. સ. સેટ્-ગારયતે) જાણવું, જણાવવું, વર્ણન કરવું, શીખવું, (ત્ર્યાદિ પર. સેટ્ સ.-ગૃણાતિ) શબ્દ કરવો, અવાજ કરવો, કહેવું, સ્તુતિ કરવી, પ્રશંસા કરવી -કેચિદ્ ભીતાઃ પ્રાજ્જલયો ગૃણન્તિ-ભગ્ ૧૧૨૧ । અનુ+ગૃ પહેલાં પોતાના કથનને અનુસરીને પછીથી પ્રોત્સાહન કરવું તે. -અનુગૃણાતિ ની પેઠે તે જ અર્થમાં પ્રતિગૃણાતિ પણ થાય છે. (તુદા. પર. સ. સેટ્ ગિલતિ) ગણવું, ગણી જવું, ખાવું, અવ+ગૃ-આત્મ. અવગિરતે ધીમેથી કહેવું. -તથાવગિરમાણૈશ્ચ પિશાચૈર્માસશોણિતમ્-મદ્દિ ૦ ૮૩૦ । ઉદ્+ગૃ ઉદ્ગોચ -ઓકીને. -ઉદ્ગિરતો યદ્ગરણં ફળિનઃ પુષ્પાસિ પરિમલોદ્ગારૈઃ-ભામિ ૦ ૧૧૧ । સગ્+ગૃ આ. સંગિરતે - પ્રતિજ્ઞા કરવી.

ગેદ્ (શ્વા. આ. અ. સેટ્-ગેદતે) ગમન કરવું, જવું.

ગેન્દુક, ગેણ્દુક પું. (ગચ્છતિ ગમ્+ઙ્ ઇન્દુરિવાયથે કન્ । પૃષોં વા ઙ્ત્વે) રમવાનો દડો, બોલ.

ગેપ્ (શ્વા. આ. સેટ્-અ. ગેપતે) ધૂજવું, કાંપવું, ચાલવું. **ગેય** ત્રિ. (ગૈ+કર્તરિ યત્) ગાનાર, ગાવા યોગ્ય- ગેયો માણવકઃ સાન્નામ્-પા ૦ ૩૧૪૧૬૮ । (ન. ગૈ+ભાવે યત્) ગીતિ, ગાણું, ગાન, ગાયન- અનન્તા વાહુમયસ્યેહ ગેયસ્યેવ વિચિત્રતા -શિ ૦ ૨૧૭૨ ।

ગેઝ્ (શ્વા. આ. સ. સેટ્-ગેવતે) સેવવું, સેવા કરી સંતોષ પમાડવો.

ગેષ્ (શ્વા. આત્મ સ. સેટ્-ગેષતે) શોધવું, શોધ કરવી.

ગેષ્ણ પું. (ગેષ્+ન) પર્વ, ગાંઠ.

ગેષ્ણુ પું. (ગૈ+ઙ્ણુચ્) ગવૈયો, ગાયક, જેનો ગાવાનો ધંધો છે તે ગાનાર.

ગેહ ન. (ગો ગણેશો ગન્ધર્વો વા ઈહઃ ઈપ્સિતો યત્ર) ધર. -સા નારી વિધવા જાતા ગેહે રોદિતિ તત્પતિઃ-સુભા ૦ ।

ગેહિન્ ત્રિ. (ગેહે+ણિનિ) ધરવાળું, ગૃહસ્થ, ધરધણી.

ગેહિની સ્ત્રી. (ગેહિન્+ઙીપ્) ભાર્યા, સ્વસ્ત્રી, ધરવાળી.

-મદ્ગેહિન્યાઃ પ્રિય ઇતિ સચ્ચે ! ચેતસા કાતરેણ-મેઘ ૦ ૭૭ ।

ગેહેનર્દિન્ પું. (ગેહે નર્દતિ નર્દ+ઙ્) ધરમાં બડાઈ ડાંકનાર, કાયર, બીકણ.

ગેહેક્ષ્વેડિન્, ગેહેદ્દત્, ગેહેદ્ધૃષ્ટ, ગેહેમેહિન્, ગેહેવિજિતિન્, ગેહેવાદન્, ગેહેવ્યાઙ, ગેહેશૂર (ત્રિ. ગેહે એવ ક્ષ્વેડતે ક્ષ્વેઙ્+ઙ્નિ । ત્રિ. ગેહે દ્દત્તઃ । ત્રિ. ગેહે ધૃષ્ટઃ) ધરમાં કાયર, બીકણ.

ગેહોપવન ન. (ગેહસમીપસ્થમુપવનમ્) ધરની પાસેનો બગીચો.

ગેહ્ય ન. (ગેહે ભવઃ ગેહાય હિતં વા યત્) ધરમાં થનાર, ધરના હિતનું.

ગૈ (શ્વા. પર. અક. અનિ.-ગાયતિ) ગાવું, ગાન કરવું. -અહો ! સાધુ રેખિલેન ગીતમ્ -મૃચ્છ ૦ ૩, -ગ્રીષ્મસમયમધિકૃત્ય ગોવતામ્-શ ૦ ૧, અનુ+ગૈ અનુગાયતિ પાછળ ગાવું -અનુગાયતિ કાચિદ્દ્વિચિત-પચ્ચમરાગમ્-ગીત ૦ ૧, અભિ+ગૈ અભિગાયતિ સન્મુખ ગાવું, ચોતરફથી ગાવું. અવ+ગૈ અવગીતમ્ નિંદવું. ઉદ્+ગૈ ઊંચા સ્વરથી ગાવું, ઊંચેથી ગાવું -ઉદ્ગાસ્યતામિચ્છતિ કિન્નરાણામ્ -કુ ૦ ૧૧૮; -ઉદ્ગીયમાનં વનદેવતાભિઃ-રઘુ ૦ ૨૧૨૨, ઉપ+ગૈ પાસે ગાવું. -શિષ્યપ્રશિષ્યૈરુપગીયમાનમવેહિ તન્મગ્દન-મિશ્રધામ- શક્કરદિવિજયે । નિ+ગૈ નિશ્ચયપૂર્વક

गावुं. परि+गै श्योतरइथी गावुं. प्र+गै अत्यंत गावुं.
 वि+गै नि-ट्ठुं -विगीयसे मन्मथदेहदाहिना-नै० १।७९;
 विषम स्वरथी भेमेण गावुं. सम्+गै सारी रीते
 गावुं.
 गैर त्रि. (गिरौ भवः) पर्वतमां पेदा थनार, पछाडमांथी
 आवनार, पछाडी. (न.) गेरु.
 गैरकम्बूल न. ज्योतिषशास्त्रप्रसिद्ध वर्ष ६००नमांनो
 अेक ग्रहयोग.
 गैरायण पुं. (गिरैर्गोत्रापत्यम् अश्वा. फञ्) गिरिनो
 गोत्रापत्य, ते नामना अेक ऋषि.
 गैरिक न. (गिरी भवः ठञ्) गेरु, सीनुं, (त्रि.) पर्वतमां
 उत्पन्न थनार.
 गैरिकाक्ष पुं. (गैरिकमिवाक्षि पुष्यमस्य) जलमधूक नामनुं
 अेक वृक्ष.
 गैरी स्त्री. (गैर+स्त्रियां डीष्) वांगली वृक्ष.
 गैरेय न. (गिरौ भवः ढक्) शिवाजित, गेरु.
 गो पुं. (गच्छत्यनेन गम्+करणे डो) अण्ड -
 असञ्जातकिणस्कन्धः सुखं स्वपिति गौर्गडिः -काव्य०
 १०. । डि२३, डी२०, वज्र, स्वर्ग, यन्त्र, सूर्य,
 गोमेधयज्ञ, ऋषभ नामे औषधि, ड२कोठ पशु,
 वृषभराशि, नवनी संध्या, वायु. (स्त्री.) गाय -
 जुगोप गोरूपधरामिवोर्वीम्-रघु० २।३ । क्षिरिण्यः
 सन्तु गावः-मृच्छ० १०।६०, नेत्र, भाष, टिशा, वाशी-
 दुदोह गां स यज्ञाय-रघु० १।२६ । पृथ्वी- रघोरुदारामपि
 गां निशम्य-रघु० ५।१२, मातल, दृष्टि, रुवांटुं.
 गोकण्ट पुं. (गोः पृथिव्याः कण्ट इव) गोअरुं नामनी
 अेक जातनी वनस्पति. (न. पुं. गोः भूमेः
 कण्टक इव) विक्रंत वृक्ष-गोअरुं, गायनी अरी,
 गायनी अरीनो त्रिथो-नीथो भाग.
 गोकर्ण पुं. (गोर्नेत्रं इव कर्णो यस्य) सर्प, साप.
 (पुं. गोरिव कर्णावस्य) अर्यर, अेक जातनी मृग,
 अेक जातनी गण्डेव, अनामिका आंगणी साथे पछोणा
 करेला अंगूठा जेटुं माप, अेक जातनुं शैव तीर्थ -
 श्रितगोकर्णनिकेतमीश्वरम्-रघु० ८।३३ । ते नामे
 अेक रुद्रदेव, काशीमां आवेळुं अेक शिवदेव.
 (पुं. गोः कर्णः) गायनी कान.
 गोकर्णी स्त्री. (गोः कर्णाभिव पत्रमस्याः गौरा. डीष्) ते
 नामनो अेक देवी.

गोका न. पाणी, जल, सत्य, केश, वाण. (स्त्री. व.)
 पाणी.
 गोकामुख पुं. भरतजंडमां आवेळो ते नामनो अेक
 पर्वत.
 गोकिराटा, गोकिराटिका स्त्री. (गोकिरा वाणीकिरा
 सती अटति अट् अच्) मेनापक्षी. (स्त्री. गां वाचं
 किरति कृ+क तथा सती अटति अट्+ण्वल्)
 गोकिल, गोकील पुं. (गवि पृथिव्यां कौल इव)
 मूसल, डण.
 गोकुल न. (गवां कुलम्) गायोनो समूह, (गवां कुलम्
 यत्र) गायोनो वाडो, गोकुण नामे अेक गाम
 (त्रि. गोकुल+अण् क्वचिद् लुप्) गोकुणमां रडेनार-
 वृष्टिव्याकुलगोकुलावनरसादुद्धृत्य गोवर्धनम् -
 गीत० ४.। -गोकुलतृषार्तस्य-महा० ।
 गोकुलिक त्रि. (गवि कुलिकः जड इव) कडवमां
 पडेवी गायने कडवामां उपेक्षा करनार.
 गोकृत न. (गवा कृतम्) गायनुं छाश, अण्डनुं छाश.
 (त्रि.) गाय के अण्डे करेव.
 गोकुर, गोकुरक पुं. (गोः क्षुर इव । गोकुर+स्वार्थे क)
 गोअरुं नामनी वनस्पति, (गोः क्षुरः) गायनी अरी. -
 गुप्ताफलं गोकुरकाच्च बीजम्-सुश्रुते ।
 क्षोडक पुं. (गवि क्षोड इव कार्याति कै+क) कभूतर
 वगेरे पक्षी समुदाय.
 गोखा स्त्री. (गां भूमिं खनति अनया खन्+डा) नप.
 गोखुर पुं. (गोः- खुर इव) वनस्पति गोअरुं.
 गोगोयुग् न. (गवोद्वित्वम् गोद्वित्वे गोगोयुग्) भे गाय,
 भे अण्ड- पशुभ्यः स्थानद्विषट्के गोष्ठगोगोयुगषड्गवम्-
 मुग्धबोधसूत्रम् ।
 गोगोष्ठ पुं. (गोः स्थानम् गोष्ठच्) गाय राजवानुं
 स्थान.
 गोगृष्टि स्त्री. (गोगृष्टिः) अेक वज्रत प्रसव पामेवी
 गाय.
 गोग्रन्थि पुं. (गोर्जातो ग्रन्थिः) अडायुं छाशुं, सूकायेळुं
 छाशुं. (पुं. गवां ग्रन्थिः पङ्कितयत्र) गायोनो वाडो
 गोष्ठस्थान. (पुं. गोः ग्रन्थिरिव) गोणी जिद्धिवका
 नामनी अेक औषधि.
 गोग्राह पुं. (गवां ग्रहः) गायोनुं डरश करवुं.
 गोग्रहण न. (गवां ग्रहणम्) गायने पकडवी, गायनुं
 अण्डरश करवुं.

गोग्रास पुं. (गवां ग्रासः) प्रायश्चित्तभां गायने अपातुं
५३ वगेरे.

गोघ्न पुं. (गौर्हन्यतेऽस्मै हन्+टक्) परोक्षो, अतिथि.
(त्रि. गां हन्ति हन्+टक्) गायनी इत्या करनार.

गोघृत न. (गवां घृतम्) गायनुं धी, (गवि पृथिव्यां
घृतमिव शस्यपोषकत्वात्) वरशादनुं पाश्ली.

गोचन्दन न. गोशीर्ष नामनुं यंदन.

गोचर पुं. (गाव इन्द्रियाणि चरन्त्यस्मिन्) ईन्द्रियोनो विषय,
उरकोर्धे ज्ञाननो विषय -अवाङ्मनसगोचरम्- रघु०
१०।२५ । गायोने यरवानुं स्थण, जवा योग्य प्रदेश-
पितृसद्वगोचरः-कु० ५।७७ । उरकोर्धे प्रदेश, सूयादिनी
गतिनिमित्ते शुभाशुभ सूयक ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध
गोचरशुद्धि- इन्द्रियाणि हयानाहर्षिषमांस्तेषु गोचरान्-
कठोपनिषद्, -अखण्डं सच्चिदानन्दम-वाङ्मनसगोचरम्
-वेदान्तसारे । (त्रि. गवि चरति) पृथ्वी उपर
विशरनार. (त्रि. गोचरः अस्ति यस्य अच्) गायने
यरवानी उत्तम जग्या डोय ते- उपरताः
पश्चिमरात्रिगोचराद्-कि० ४।१० ।

गोचर्मन् न. (गोः चर्म) गायनुं यामनुं -गोचर्म स्तम्भने
देवि ! -समाचारतन्त्रे २. षटले । वशिष्ठे कडेलुं
अक प्रकाशनुं भूमिनुं माप, दस डायनी अक वंश,
अवा पंदर योरस वंश प्रमाश भूमिने गोचर्म कडेवामां
आवे छे -सप्तहस्तेन दण्डेन त्रिशददण्डैर्निवर्तनम् ।
दश तान्येव गोचर्म दत्त्वा स्वर्गे महीयते ।। -
मिताक्षरा ।

गोचर्मवसन पुं. (गोचर्म वसनमस्य) मडादेव.

गोचारक पुं. (गां चारयति चर्+णिच्+ण्वुल) गायोने
यारनार गोवाणियो, गायोनी रक्षा करनार.

गोचारिन् त्रि. (गौरिव चरति चर्+णिनि) गायो यारनार.
(पुं.) अक जतना तपस्वी.

गोची स्त्री. (गामञ्चति अञ्क् क्विप् डीप नलोपे अल्लोपः)
अक जतनुं माधुं. (स्त्री. गाः शिवस्तुति-रूपाः वाचः
अञ्चति अञ्क् क्विप्+डीप) डिमाद्यनी पत्नी.

गोच्छाल पुं. (गां भूमिमाच्छादयति छद्+णिच्+अण्)
अक जतनुं कर्दभनुं वृक्ष.

गोज (पुं.) ते नामनो अक जतनो वक्षसंकर. (न.)
गाय-अकशंना दूधनी विकार. (त्रि.) गायथी उत्पन्न
थयेव.

गोजर पुं. (गोषु जरः जीर्णः) घरडो अण्ड.

गोजल न. (गवि जातं जलम्) गोभूत्र -गोजलेनैव
पूरेण कर्णस्रावो विनश्यति-गारुडे १८० अ० ।

गोजा त्रि. (गवि पृथिव्यां व्रीह्यादिरूपेण जायते वित
आत्वम्) उंगर वगेरे अनाज, गोवोभिका नामनुं
वृक्ष, गायमां उत्पन्न थयेव.

गोजागरिक न. (गवि स्वर्गे जागरः अप्रमत्तताऽस्त्यस्य
ठन्) मंगण, कल्याण -गवि पृथिव्यां जागरिकः प्रहरी० ।
स्वर्गमां जगुत्. (पुं.) वनस्थति भोरिंश्ली.

गोजात त्रि. (गवि जातः) गायथी उत्पन्न थनार धी
वगेरे, पृथ्वीमां उत्पन्न थयेव, स्वर्गमां उत्पन्न थयेव.
(पुं.) गोनामक पुलस्त्य पत्नीथी उत्पन्न थयेव.

गोजापणी स्त्री. (गोजा दुग्धफेन इव शुभ्रत्वात् पर्णमस्य
गौरा. डीप) दुग्धकेन नामनुं वृक्ष.

गोजि स्त्री. ते नामनो-गोजिडवा नामनो अक देवो.

गोजित् पुं. (गां भूमिं जयति जि+क्विप्) राज.

गोजिहा स्त्री. (गोजिहवेव) गोजिडवा नामनो अक
देवो, वनस्थति, गणेश्वनी.

गोजिरा स्त्री. (गोभूमिः तज्जशस्यादि जीयतेऽनया जू+क)
धान्यादि वगेरे पयावनार औषधि.

गोत्री स्त्री. गोजिडवा नामनी वनस्थति.

गोड पुं. (गोण्ड पृषो०) नामि उपरनो मांसनो उंथो
भाग.

गोडिम्ब, गोडुम्ब पुं. (गोभूमिः डिम्ब इव) तरभूय,
अक जतनुं जंभु.

गोडुम्बा स्त्री. (गां भूमिं तुम्बति अर्दति, तुवि+क पृषो०)
उपरनो अर्ध जुओ. अक जतनी काकडी.

गोडुम्बिका स्त्री. (स्वार्थे क) तरभूय.

गोणो स्त्री. (गोण+डीप) अनाज वगेरे राजवानुं पात्र,
गुण -बिडाल-नकुलोष्ट्राणां चर्मगोण्यां मृगस्य वा-
शाङ्गधरः । अशूर्पनुं अक माप, द्रोणी परिमाण.

गोण्ड पुं. (गोरण्ड इव) नीय जतिनो अक लेद,
वधेली दुंठी. (त्रि.) वधेवा दुंटावाणुं.

गोण्डाकरी स्त्री. ते नामनो अक राज.

गोतम पुं. (गोभिः तमो ध्वस्तं यस्य पृषो०) ते नामे
अक मुनि. (पुं.) अतिशयेन गौः जडत्वात् तमप्)
अत्यंत जड -विद्धि मां गोतमं कृत्ये यातुधानि !
निबोध गाम्-महा० १३।१३।१५ ।

गोतमान्वय पुं. (गोतमोऽन्वयो वंशप्रवर्तको यस्य)
मायादेवीनो पुत्र शाक्यसिंह.

ગોતમસ્તોમ પું. (ગોતમેન દૃષ્ટ: સ્તોમ:) ગૌતમ મુનિએ જોયેલ એક સૂક્ત.

ગોતમી સ્ત્રી. (ગોતમ+કીપ્) ગૌતમ ઋષિની પત્ની અહલ્યા.

ગોતમાપુત્ર પું. (ગોતમ્યા: અહલ્યાયા: પુત્ર:) અહલ્યાનો પુત્ર શતાનંદ મુનિ.

ગોતલ્લજ પું. (પ્રશસ્ત: ગૌ:) ઉત્તમ બળદ, કે ઉત્તમ ગાય.

ગોતીર્થ ન. (ગવા કૃતં તીર્થમ્) ગાયનો વાડો, ગોષ્ઠ. તે નામનું એક તીર્થ.

ગોતીર્થક પું. વૈદકશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ એક પ્રકારનો છોદ, વાઢ-કાપ.

ગોત્ર પું. (ગાં ભૂમિં ત્રાયતે ત્રેઙ્ પાલને ક) પર્વત. (ન. ગૂયતે શબ્દતેડનેન ગૂઙ્ શબ્દે કરણે ષ્ટ્ર્ ત્રો વા) નામ. -જગાદ ગોત્રસ્ખલિતે ચ કા ન તમ્ -નૌં ૧૧૩૦ । -મદ્ગોત્રાઙ્ વિરચિતપદં ગેયમુદ્ગાતુકામો-મેઘં ૮૬ । વન, જંગલ, ક્ષેત્ર, ખેતર, રસ્તો, માર્ગ, છત્ર, સજ્જતીયગુણ, પૌત્ર વગેરે વંશ, વંશનો મૂલ પુરુષ જે ઋષિ હોય તે, કાશ્યપ વગેરેના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ મનુષ્યજાતિ. દ્રવ્ય, સત્યવચન, શરીર, દેહ, વૃદ્ધિ, આબાદી, સંઘ, ચંદ્ર.

ગોત્રક ન. (ગોત્ર+કન્) કુટુંબ પરિવાર.

ગોત્રકીલા સ્ત્રી. (ગોત્ર: પર્વત: કીલ ઇવ વિષ્ટમ્બકત્વાત) પૃથ્વી.

ગોત્રજ પું. (ગોત્રે સમાને વંશે જાયતે જન્+ક) વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલ, કુટુંબી -પત્ની દુહિતરશ્ચૈવ પિતરૌ ભ્રાતરસ્તથા । તત્સુતો ગોત્રજો બન્ધુ: શિષ્ય: સબ્રહ્મ-ચારિણ: ।। યાજ્ઞવલ્ક્યે ૨૧૩૮ ।

ગોત્રભાગ પું. (ગોત્રાણામેકગોત્રજાતાનાં ભાગ:) એક ગોત્ર વાળાનો ભાગ.

ગોત્રભિદ્ પું. (ગોત્ર-પર્વતં મેધં વા ભિનત્તિ ભિદ્+ક્વિપ્) ઈદ્ર -હૃદિ ક્ષતો ગોત્રભિદપ્યમર્ષણ:-રઘું ૩૧૫૩ । (ત્રિ. ગોત્રં નામ ભિનત્તિ) નામ ભેદ કરનાર -સહાસનં ગોત્રભિદાધ્યવાત્સીત્ -મદ્દિં ૧૧૩ ।

ગોત્રરિક્થ ન. (ગોત્રસ્ય રિક્થમ્) વંશવારસાનું ધન, વડીલે મેળવેલું દ્રવ્ય.

ગોત્રવત્ ત્રિ. (ગોત્ર+મતુપ્) ગોત્રવાળું, વંશવાળું, કુટુંબવાળું. (અવ્ય. ગોત્ર+વતિ) પર્વત સરખું, પહાડ જેવું.

ગોત્રસ્ખલન ન. (ગોત્રે નામનિ સ્ખલનમ્) કોઈના નામને બદલે કોઈનું નામ બોલી દેનાર, નામ લેવામાં ચૂકવું -સ્મરસિ સ્મરમેખલાગુણૈરુત ગોત્રસ્ખલિતેષુ બન્ધનમ્ -કુ. ૪૧૮ ।

ગોત્રા સ્ત્રી. (ગવાં સમૂહ: ત્ર) ગાયોનો સમૂહ. બળદનો સમૂહ- ગન્ધર્વી ગહ્મરી ગોત્રા ગિરિશા ગહના ગમી-દેવી-ભાગં ૧૨૧૬।૪૧ । (સ્ત્રી. ગાં ત્રાયતે શસ્યાદિ-પોષણેન ત્રૈ+ક) પૃથ્વી, ગાયત્રી મહાદેવી.

ગોત્રાદિ પું. પાશ્ચિમીય વ્યાકરણપ્રસિદ્ધ એક શબ્દસમૂહ. યથા-ગોત્ર, બ્રુવ, પ્રવચન, પ્રહસન, પ્રકથન, પ્રત્યાયન, પ્રપચ્ચ, પ્રાય, ન્યાય, પ્રચક્ષણ, વિચક્ષણ, અવચક્ષણ, સ્વાધ્યાય, ભૂયિષ્ટ, વાનામ ।

ગોત્વ ન. (ગોર્ભાવ: ત્વ) ગાયપણું, બળદપણું.

ગોદ પું. (ગાં નેત્રં દાયતિ શોધયતિ દૈ+ક) મસ્તકમાં રહેલ મગજ-ભેજું, મસ્તકનું તત્ત્વ, તે નામનો એક દેશ જે ગોદાવરીની સમીપમાં આવેલ છે. (ત્રિ. ગાં દદાતિ દા+ક) ગાયનું દાન કરનાર- અનહુહ: શ્રિયં પુષ્ટાં ગોદો બ્રધ્નસ્ય પિષ્ટપમ્-મનું ૪૧૨૩૧ ।

ગોદત્ર ન. (ગોદં ત્રાયતે ત્રૈ+ક) મસ્તિકાનું રક્ષણ કરનાર મુકુટ વગેરે.

ગોદન્ત ન. (ગોર્દન્ત ઇવ અવ્યવોડસ્ય) હરતાલ. (પું. ગવાં દન્ત:) ગાય કે બળદનો દાંત.

ગોદા સ્ત્રી. (ગાં સ્વર્ગં દદાતિ દા+ક) ગોદાવરી નદી. ગોદાન ન. (ગોર્દાનમ્) ગાયનું દાન. (ન. ગાવો કેશલોમાનિ વા દીયન્તે ખણ્ઙ્યન્તેડત્ર આધારે લ્યુટ્) કેશાન્ત નામનો સંસ્કાર-વાળ-મોવાળા ઉતરાવવા તે- તથાડસ્ય ગોદાનવિધેરનન્તરમ્-રઘું ૩૧૩૩ ।

ગોદારણ ન. (ગાં ભૂમિં દારયતિ દ+ણિચ્+લ્યુ) હળ, કોદાળો, પાવડો.

ગોદાવરી સ્ત્રી. (ગાં સ્વર્ગં દદાતિ સ્નાનાત્ દા+વનિપ્+કીપ્) તે નામની એક નદી- અસ્તિ ગોદાવરીતૌરે વિશાલ: શાલ્મલીતરુ:- હિતીં ।

ગોદુગ્ધ ન. (ગવાં દુગ્ધમ્) ગાયનું દૂધ.

ગોદુગ્ધદા સ્ત્રી. (ગોર્દુગ્ધં દદાતિ સમ્પાદયતિ દા+ક) એક જાતનું ઘાસ જે ખવરાવવાથી ગાયનું દૂધ વધે છે.

ગોદુહ ત્રિ. (ગાં દોગ્ધિ દુહ+ક્વિપ્ । ગાં દોહ: દુહ+ક) ગાયને દોહનાર, ગોવાળ.

ગોદોહ પું. (ગવાં દોહ: દુહ+ભાવે ઘચ્ । ગવાં ભાવે લ્યુટ્) ગાય દોહવી, ગાયનું દૂધ, ગાયને દોહવાનો વખત.

ગોદોહની સ્ત્રી. (ગો+દુહ+ત્યુટ્+ડીપ્) ગાય દોહવાનું વાસણ. •

ગોદ્રવ પું. (ગોદ્રવતિ દ્રુ+અચ્) ગોમૂત્ર, ગાયનું મૂત્ર.

ગોધન ન. (ગવાં ઘનં સમૂહઃ) ગાયનું ટોળું. (ન. ગોરેવ ધનમ્) ગાય કે બળદરૂપી ધન- વળદમુદ્યમ્ય સહસા પ્રતસ્થે ગોધનં પ્રતિ-રામા૦ ૨।૩૨।૪૨ । (ત્રિ. ગોરેવ ધનમસ્ય) ગાય કે બળદ રૂપ ધન છે જેને તે, ગાયરૂપ ધનવાળું, બળદરૂપ ધનવાળું. (પું. ગોર્વજસ્ય રવ ઇવ રવોઽસ્ય ધન-રવે-ભાવે અચ્) સ્થૂલ અગ્રભાગવાળું બાણ, મોટા માથાવાળું બાણ.

ગોધર પું. (ગાં પૃથિવી વિષ્ટમ્બકતયા ધરતિ ધ્+અચ્) પર્વત.

ગોધર્મ પું. (ગોરિવ ધર્મઃ) મૈથુનમાં અવિચારરૂપ પશુ સદૃશધર્મ.

ગોધા (નામધાતુ પર. અ. સેટ્-ગોધાયતિ) કુટિલતા કરવી. (સ્ત્રી. ગુધ્યતે વેષ્ટ્યતે બાહુરનયા કરણે ઘચ્) ધનુષનો ઘસારો હાથ ઉપર ન લાગે તેના માટે કરેલો ચામડાનો બાહુબંધ, એક જાતનો સાપ-ઘો.

ગોધાપદિકા, ગોધાપદી સ્ત્રી. (ગોધાપદી+કન્+ટાપ્) । ગોધાયા: ઇવ પાદો મૂલમસ્યા: ડીપ્) એક પ્રકારનો જંગલી વેલો, રાની લજ્જાલું.

ગોધાયસ્ ત્રિ. (ગાં દધાતિ ધા વા, અસુન્) ગાયો રાખનાર, ગાયોનું રક્ષણ કરનાર.

ગોધાવીણાકા સ્ત્રી. (ગોધાયાશ્કર્મણા નદ્ધા વીણા હ્રસ્વા સા કન્+ ટાપ્) ઘોના ચામડાથી મઢેલી નાની વીણા.

ગોધાસ્કન્ધ પું. (ગોધેવ સ્કન્ધોઽસ્ય) એક જાતનો દુર્ગંધી ખેર.

ગોધિ પું. (ગૌનેત્રં ધોયતે યસ્મિન્ આધારે ઇન્) કપાળ, બાલ, ઘો-એકજાતનો સાપ.

ગોધિકા સ્ત્રી. (ગોધિ+સ્વાયર્થે ક અત ઇત્વં વા) ઘો, એક જાતનું માછલું.

ગોધિકાપુત્ર પું. (ગોધિકાયા પુત્રઃ) ગોધિકા-ઘોમાં સાપથી ઉત્પન્ન થયેલા-ઘો સાપ.

ગોધિની સ્ત્રી. (ગુધ્+ગિનિ) એકજાતની બૃહત્તી-ભોરિં-ગણી.

ગોધુમ, ગોધૂમ પું. (ગુધ્+ઉમ । ઝમ) ઘઉં. -યવગોધુમજં સર્વં પયસશ્ચૈવ વિક્રિયાઃ-મનુ૦ ૫।૨૫ । નારંગીનું ઝાડ.

ગોધૂમક પું. (ગોધૂમ ઇવ કં શિરોઽસ્ય) એક જાતનો સાપ.

ગોધૂમચૂર્ણ ન. (ગોધૂમસ્ય ચૂર્ણમ) ઘઉંનો લોટ, મેંદો. શુષ્કગોધૂમચૂર્ણેન કિચ્ચિત્ પુષ્ટાં ચ રોટિકામ્-ભાવપ્ર૦ ।

ગોધૂમસમ્ભવ ત્રિ. (ગોધૂમેન સંભવતિ) ઘઉંની કણકથી પેદા થયેલ.

ગોધૂમસાર પું. (ગોધૂમસ્ય સારઃ) ઘઉંનું સાર-તત્ત્વ.

ગોધૂમિકા સ્ત્રી. ગોગિહા જુઓ.

ગોધૂમી સ્ત્રી. (ગાં ધૂમયતિ ધૂમ+ગિચ્+અણ્ ગૌરા. ડીષ્) ગોલોમિકા જુઓ.

ગોધૂલિ પું. (ગોભ્યઃ ઉત્થિતા ધૂલિયંત્ર, ગવાં ચ્વુરોત્થો ધૂલિરત્ર કાલે વા) ચરીને ઘર તરફ આવતી ગાયોની ખરીઓ વડે ઊડેલી રજ જે કાળે હોય તે કાળ, વસંત, વર્ષા અને શિશિર એવી ત્રણ ઋતુમાં સૂર્યના અસ્તની પૂર્વેની અને સૂર્યના અસ્ત પછીનો અર્ધ ઘટ્ટી મળી એક ઘટ્ટિકાનો કાળ, ગ્રીષ્મઋતુમાં અર્ધ આથમતો સૂર્ય હોય તે કાળ અને શરદ તેમજ હેમંત ઋતુમાં આથમતો પૂર્ણ સૂર્યોદયિક કાળ, સાયંકાળ. -ગોધૂલિં ત્રિવિધાં વદન્તિ મુનયાં નારીવિવાહાદિકે હેમન્તે શિશિરે પ્રયાતિ મૃદુતાં પિપ્પીકૃતે ભાસ્કરે । ગ્રીષ્મેઽર્ધાસ્તમિતે વસન્તસમયે ભાનૌ ગતે દૃશ્યતાં સૂર્યે ચાસ્તમુપાગતે ચ નિયતં વર્ષા-શરત્કાલયોઃ ।। -દીપિકાયામ્ ।

ગોધેનુ સ્ત્રી. (ગૌર્ધેનુઃ) દૂઝણી વાછરડાવાળી ગાય.

ગોધેર પું. (ગુધ્+એરચ્) રક્ષણ કરનાર.

ગોધ પું. (ગાં મૂર્ધિ ધરતિ ધ્+ક) પર્વત.

ગોનન્દ પું. કાર્તિકસ્વામીનો એક ગણ.

ગોનન્દી સ્ત્રી. (ગવિ જલે નન્દતિ નન્દ્+અચ્+ગૌરા. ડીપ્) સારસ પક્ષી.

ગોનર્દ પું. (ગવિ જલે નન્દતિ નર્દ્+અચ્) સારસ પક્ષી, તે નામનો એક દેશ -દશપુર-ગોનર્દ-કેરલકા:- વૃહત્-સંહિતાયાં ૧૪।૧૨ । મહાદેવ. ન. એક જાતની મોથ.

ગોનર્દીય પું. (ગોનર્દવેશે ભવઃ છ) વ્યાકરણ 'મહાભાષ્ય'ના કર્તા પતંજલિ મુનિ, ગોનર્દ દેશમાં થનાર.

ગોનસ પું. (ગોરિવ નાસા યસ્ય વા નસાદેશઃ) એક જાતનો સાપ, વૈકાન્ત મણિ.

ગોનસી સ્ત્રી. (ગોનસસ્તદાકારોઽસ્ત્યસ્યાઃ અચ્ ડીષ્) એક જાતની ઔષધિ.

गोनाथ पुं. (गवां नाथः) बणद, आभलो, राज्ञ, गाय
के बणदनी स्वामी.

गोनाथ पुं. (गां नयति नी+अण्) गोवाण.

गोनास पुं. (गोरिव नासा अस्य) अेक ज्ञतनी साप,
अेक ज्ञतनी मशि.

गोनिःष्यन्द पुं. (गोनिष्यन्दते निस्यन्द+अच्) गोमूत्र.

गोप पुं. (गां भूमिं पाति रक्षति पा+क) राज्ञ, गोवाण,
-गोपः क्षीरभृतो यस्तु स दुह्याद् दशतोव राम् -
मनु० ८।२३१ । गामनी वडीवट करनार, गामनी
अधिकारी, पृथ्वीनी रक्षक, पाडानी अध्यक्ष-वैद्य, ईद्र.
(त्रि. गोपायति गुप्+अच्) उपकार करनार, गाय के
बणदनुं रक्षक करनार.

गोपक त्रि. (गोप+वा स्वार्थे क, गुप्+ण्वुल्) रक्षक
करनार, उपकार करनार, (पुं.) वृषा गामनी अध्यक्ष,
गोवाणियो.

गोपकन्या स्त्री. (गोपस्य कन्या) गोवाणियानी कन्या-
युवतीगोपकन्याश्च रात्रौ संकाल्य कालवित्-हरिवंशे
७६।१८ । (स्त्री. गोपस्य कन्येव प्रियतमा) वनस्पति
उपलसरी.

गोपकर्कटिका स्त्री. (गोपप्रिया कर्कटिका) थीभुदुं.

गोपघोण्टा स्त्री. (गोपप्रिया घोण्टा) रानीबोरनुं आउ,
बोरडीना जेवुं अेक जंगली आउ.

गोपति पुं. (गवां पतिः) बणद, आभलो, शिव-
गोपालिगोपतिगोप्ता गोचर्मवसनो हरिः । -महा०
१३।१७।१३ । श्रीकृष्ण -उत्तरो गोपतिगोप्ता ज्ञानगम्यः
पुरातनः । -महा० १३।३४।१६६ । सूर्य - अस्ततेजः
स्वगदया नीहारमिव गोपतिः -भाग० १।१२।१० ।
ईन्द्र, ऋषभ नामे औषधि, यजमान, ते नामनी
अेक असुर.

गोपत्य न. (गोपतेर्भावः पत्यन्तत्वात् यत्) गोपतिपशुं.

गोपथ पुं. अधर्ववेदनुं अेक ब्राह्मण.

गोपद न. (गोः पदम्) गायनुं पगवुं.

गोपदल पुं. (गोपदं गोचरणन्यासयोग्यं स्थानं तदाकारं
वा लाति ला+क) सोपारीनुं आउ.

गोपन न. (गुप् गोपने रक्षणे भावे ल्युट्) गुप्त राजवुं,
-गोपनाद्धीयते सत्यं न गुप्तिरनृतं विना । -
महानिर्वाणतन्त्रम् ४।७९ । गोपववुं, छूपाववुं, रक्षक
करवुं, ईर्था, व्याकुलपशुं, दीप्ति, कान्ति, दीपवुं.

गोपनीय त्रि. (गुप्+अनीयर) गुप्त राजवा योग्य-
स्वर्गोऽपि दुर्लभा विद्या गोपनीया प्रयत्नतः-नाडीप्रकाशः ।

गोपना स्त्री. रक्षक करवा योग्य. (गुप्+युच्) कान्ति,
दीप्ति.

गोपभद्र न. (गोपे भद्रमिव) कमणनुं मूण.

गोपभद्रा स्त्री. (गोपे भद्रा) काश्मीरी वृक्ष.

गोपभद्रिका स्त्री. (गोपभद्र+संज्ञायां कन् टाप्) गांभारी
वृक्ष.

गोपरस पुं. (गां जलं पिबति पा+क, गोपः रसोऽस्य)
बोण, डीराबोण.

गोपराष्ट्र पुं. (गोपप्रधानाः राष्ट्राः) ज्यां गोवाणो-
भरवाडोनी वसती पुष्कण छे तेवो देश.

गोपरिचर्या स्त्री. (गोः परिचर्या) गायनी सेवा.

गोपवधू स्त्री. (गोपस्य वधूः) गोवण, गोवाणियानी
स्त्री. (गोपस्य वधूरिव प्रियत्वात्) उपलसरी नामनी
वनस्पति.

गोपवधूटी स्त्री. (गोपस्य वधूटी) जुवान गोवावण. -
नूतनजलधररुचये गोपवधूटीदुकूलचौराय- न्याय-
मुक्तावली ।

गोपवन न. (गोप्रधानं वनम्) ज्यां पुष्कण गोवाणिया
छोय तेवुं वन.

गोपवनादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रतिद्व अेक शब्द-
गण -यथा-गोपवन, शिगु, बिन्दु, भाजन, शमिक,
अधावतान, श्यामाक, श्यामक, श्यावाल, श्यापर्ण,
हरितादिश्व-हरित, किन्दास, ब्रह्मस्क, अर्कलूष, वध्योग,
विष्णु, वृद्ध, प्रतिबोध, रथीतर, रथन्तर, गविष्ठर,
निषाद, शवर, अलस, मठर, मृडाकु, सपाकु, मृद,
पूनभू, पुत्रदुहित्, ननान्द, परस्त्री, परशुच ।

गोपवल्ली स्त्री. (गोपप्रिया वल्ली) मोरवेव, उपलसरी
गामनी वनस्पति.

गोपस् त्रि. (गुप्+असुन्) रक्षक करनार.

गोपा स्त्री. (गां पाति पा+क टाप्) उपलसरी नामनी
वनस्पति. (त्रि. गां पाति पा+क्विप्) गायनुं रक्षक
करनार.

गोपाङ्गना स्त्री. (गोपस्य अङ्गना) गोवावण. (स्त्री. गोपस्य
वैद्यस्य अङ्गनेव प्रियत्वात्) वनस्पति उपलसरी.

गोपाटविक पुं. गोवाणियो.

ગોપાધ્યક્ષ પું. (ગોપાનાં અધ્યક્ષઃ) ગોવાળિયાઓનો અધ્યક્ષ, મુખ્ય ગોપ.

ગોપાનસી સ્ત્રી. (ગવાં કિરણાનાં પાનં શોષણં ગોપાનં તત્ સ્યતિ સો+ક ગૌરા ડીપ્ ગોપાયતિ રક્ષતિ ગૃહમ્ ગુપ્ રક્ષણે નસટ્ યલોપો ડીક્ષ) છાપરું ઢાંકવા માટે મૂકેલું વાંકું લાકડું, છાપરા માટે બાંધેલું વરણ-વંશપંજર. -ગોપાનસીષુ ક્ષણમાસ્થિતાનામ્-શિ. ૩૧૪૯ ।

ગોપાયક ત્રિ. (ગોપાયતિ ગુપ્+આય+ખ્વલ્) રક્ષણ કરનાર.

ગોપાયન ન. (ગુપ્+આય ભાવે લ્યુટ) રક્ષ, રક્ષા. (ત્રિ. ગુપ્+કર્તરિ લ્યુ) રક્ષણ કરનાર, રક્ષનાર.

ગોપાયસ્ ત્રિ. રક્ષણ કરનાર.

ગોપાયિત્ ત્રિ. (ગુપ્+આય+કર્મણિ ક્ત) રક્ષણ કરેલ. (ન.) જેણે રક્ષણ કરેલું છે તે.

ગોપાયિત્વ્ય ત્રિ. (ગુપ્+આય+તવ્ય) રક્ષણ કરવા યોગ્ય, ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય.

ગોપાયિત્ ત્રિ. (ગુપ્+આય+ત્ચ) રક્ષણ કરનાર.

ગોપાલ પું. (ગાં સુરભિવૃષાદિકં પૃથ્વીં વા પાલયતિ પાલિ+અણ) ગોવાળ -ગોપાલા મુનયઃ સર્વે વૈકુણ્ઠાનન્દમૂર્તયઃ - પદ્મપુરાણે । રાજા, તે નામે વિષ્ણુનો એક અવતાર શ્રીકૃષ્ણ, તે નામે એક વણશંકર જાતિ.

ગોપાલક પું. (ગાં પાલયતિ પાલિ+ખ્વલ્) શ્રીકૃષ્ણ -દાતા ફલાનામમિવાઞ્છિતાનાં પ્રાગેવ ગોપાલકમન્ત્ર એવ । -ક્રમદોષિકા । શિવ. (ત્રિ. ગોપાલ+સ્વાર્થે ક) ગોવાળ, શ્રીકૃષ્ણ નન્દન, રાજા વગેરે.

ગોપાલકક્ષા સ્ત્રી. (ગોપાલપ્રધાના કક્ષા) ભરતખંડમાં પૂર્વમાં આવેલો એક દેશ.

ગોપાલકર્કટિકા, ગોપાલકર્કટી સ્ત્રી. (ગોપાલસ્ય પ્રિયા કર્કટિકા) ચીભડું.

ગોપાલતાપન, ગોપાલતાપનીય ન. (ગોપાલસ્તાપનીયઃ સેવ્યો યત્ર) તે નામનું એક ઉપનિષદ્.

ગોપાલધાની સ્ત્રી. (ગોપાલો ધીયતેડત્ર ધા આધારે લ્યુટ્+ડીપ્) ગાયોનો વાડો, ગોષ્ઠ.

ગોપાલવ પું. (ગોપાલં તદ્દર્મં વાતિ વા+ક) આયુધશ્ચવી એક ક્ષત્રિય જાતિ.

ગોપાલિ પું. (ગાં વૃષભં પાલયતિ પાલિ+ઇન્) શિવ, તે નામનો એક પ્રવર.

ગોપાલિકા સ્ત્રી. (ગોપાલકસ્ય પત્ની કન્ ટાપ્ અત્ ઇત્વમ્) ગોવાળણ, ભરવાડણ, ઉપલસરી નામની વનસ્પતિ.

ગોપાલી સ્ત્રી. (ગોપાલસ્તવાદરોડસ્ત્યત્ર ગોપાલ+અચ્+ડીપ્) ચીભડાના વેલો. -અપ્સુ જાતા ચ ગોપાલી -મહાં ૧૧૪૬૧૪ (સ્ત્રી. ગોપાલસ્ય પત્ની) ગોવાળણ, ભરવાડણ, ગાયનું રક્ષણ કરનારી સ્ત્રી, કાર્તિક-સ્વામીની અનુચરી એક માતૃકા.

ગોપાષ્ટમી સ્ત્રી. (ગોપપ્રિયા અષ્ટમી) કાર્તિક શુદ્ધ આઠમ. -શુક્લાષ્ટમી કાર્તિકે તુ સ્મૃતા ગોપાષ્ટમી બુધેઃ -કૂર્મપુ.

ગોપિકા સ્ત્રી. ગોપાયતિ ગુપ્+ખ્વલ્, ગોપ્યેવ સ્વાર્થે ક ટાપ્ હ્રસ્વઃ) ગોવાળણ, ભરવાડણ, ગાયનું રક્ષણ કરનારી સ્ત્રી. -ન ચલુ ગોપિકાનન્દનો ભવાનિચિલવેહિ-નામાન્તરાત્મદુક્-ભાગં ૧૦।૩૧।૪૪ ।

ગોપિતવ્ય ત્રિ. (ગુપ્+તવ્ય) ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય, રક્ષણ કરવા યોગ્ય.

ગોપિત્ત ન. (ગોઃ પિત્તમિવ) ગોરોચન નામનું સુગંધી દ્રવ્ય.

ગોપિત્તજા સ્ત્રી. (ગોપિત્તતો જાયતે જન્+ડ+ટાપ્) ગોરોચના.

ગોપિન્ ત્રિ. (ગુપ્+ણિનિ) રક્ષણ કરનાર.

ગોપિની સ્ત્રી. (ગુપ્+ણિનિ+ડીપ્) રક્ષણ કરનારી સ્ત્રી, -સર્વવર્ણોદ્ભવા રમ્યા ગોપિની સા પ્રકીર્તિતા -કુલાર્ણવતન્ત્રે । ઉપલસરી નામની વનસ્પતિ.

ગોપિલ ત્રિ. (ગુપ્+ઇલચ્) રક્ષણ કરનાર.

ગોપિષ્ઠ (અતિશયેન ગોપી ઇષ્ટન્ ટિલોપઃ) અત્યંત રક્ષણ કરનાર.

ગોપી સ્ત્રી. (ગોપસ્ય સ્ત્રી જાતિઃ) ગોવાળણ, રક્ષણ કરનારી નારી-સ્ત્રી. - ગોપીપીનપયોધરમર્દનચન્લકર-યુગશાલી-ગીતં ૫, - શાલિગોપ્યોજગુર્યશઃ-રઘું ૪।૨૦।

ગોપીગીત ન. **ગોપીગીતા** સ્ત્રી. ભાગવત દશમ સ્કંધ પૂર્વાર્ધમાં ગોપીઓએ કરેલી કૃષ્ણની સ્તુતિ.

ગોપીચન્દન ન. (ગોપીપ્રિયં ચન્દનમ્) તે નામે એક ચંદન જે ધોળી માટી રૂપ હોય છે.

ગોપીજનવલ્લભ પું. (ગોપ્યેવ જનઃ તસ્ય વલ્લભઃ) શ્રીકૃષ્ણ.

ગોપીત પું. (ગોરોચનેવ પીતઃ) ખંજન પક્ષી.

गोपीथ पुं. (गो+पा+भावे+थक्) रक्षश, रक्षा.
(न. गोः सोमस्य पीथः) सोमवल्ली रक्षन्तुं पान,
तीर्थ, पुष्ट्यक्षेत्र.
गोपीथ्य त्रि. (गोपीथाय हितं यत्) रक्षशना डितन्तुं.
गोपुच्छ पुं. (गोः पुच्छ इव पुच्छो यस्य) गायनां
पूँछां जेवा पूँछडावाणी अक जतनी वानर -
ऋक्षवानरगोपुच्छैर्माजैरैश्च निषेवितम्-रामा० । अक
जतनी डार. (न.) गायन्तुं पूँछुं.
गोपुटा स्त्री. (गोरिव पुटमस्याः) मोटी अेलथी.
गोपुटिक न. (गोः शिववृषस्य पुटिकं पुटयुक्तं मस्तकम्)
शंकरना पोठियानुं मस्तक.
गोपुर न. (पुर अग्रगमने क, गवां पुरम् गवा जलेन
पूर्यते पृ+घञर्थे क वा) शडेरनी दरवाजे, नगरनी
दरवाजे, मुष्यद्वार - गुप्तमभ्रचयप्रस्यैगोपुरैर्मन्दरोपमैः
महा० १।२०८।३१ । वनस्थिति भोथ-जलमुस्ता.
गोपुरक पुं. (गोपुर स्वार्थे क) शडेरनी दरवाजे,
कुन्दूरक नामनुं वृक्ष.
गोपुरीष न. (गोः पुरीषम्) गायन्तुं के अणदनुं छाश.
गोपेन्द्र पुं. (गोप इन्द्र इव) श्रीकृष्ण, गोवाणियानो
राश नंद -गोपेन्द्रस्यात्मजे ज्येष्ठे नन्दगोपकुलोद्भवेमहा०
६।२२।२३ ।
गोपेश, गोपेश्वर पुं. (गोपस्य गोपाया वा ईशः) औद
शाक्य मुनि, श्रीकृष्ण, गोवाणियानो उपरी.
गोप्तव्य त्रि. (गुप् कर्मणि तव्य वा आयाभावः) गुप्त
राजवा योग्य, रक्षश करवा योग्य.
गोप्तृ पुं. (गुप्+तृच्) विष्णु. (त्रि.) रक्षश करनार, -
तस्मिन् वने गोप्तरि गाहमाने-रघु० २।१४. गुप्त
राजनार, डंकनार.
गोप्य त्रि. (गुप्+कर्मणि यत्) रक्षश करवा योग्य.
संताडवा योग्य-वायक. -आयुर्वित्तं गृहच्छिद्रं मन्त्र-
मैथुन-भेषजम् । अपमानं तपोदानं नव गोप्यानि
यत्नतः । -पुराणम् । (पुं.) दासीपुत्र, दास, नोकर.
-शालिगोप्यो जगुर्यशः-रघु० ४।२० ।
गोप्यक पुं. (गोप्य+कन्) दास, गुलाम, रोगिष्ठ, रोगी,
अक्तिमान.
गोप्याधि पुं. (गोप्यः आधिः) जेनो उपभोग नडि
करतां केवण थापणमां मूकेली वस्तु - गोप्याधिभगे
नो वृद्धिः सोपकारेऽथ तापिते-याज्ञ० २।६० । अक
जतनी गुप्त रोग, गुप्त मनोव्यथा.

गोप्रकाण्ड न. (प्रशस्ता गौः) उत्तम गाय के अणद.
गोप्रचार पुं. (गवां प्रचारो यस्मिन्) गायोने यरवानुं
स्थण, ते नामनुं अक तीर्थ.
गोप्रतार पुं. (गवां प्रतारः प्रतरणतुल्यसंमर्दोऽत्र) राम
वैकुंठमां जता डता त्यारे तेमना अकृत मनुष्यो तेमनी
पाछण जवा माटे ज्यां लीउ जामी डती ते सर्यू
नदीना डांठा उपर आवेवुं ते नामनुं अक तीर्थ.
गोप्रवेश पुं. (गवां प्रवेशः) जंगल वगेरेथी आवेली
गायनो घरमां प्रवेश, अथवा तो ते प्रवेशनो समय.
गोप्रिय पुं. (गवां प्रियः) आभलो, सांढ.
गोफणा स्त्री. वैद्यकशास्त्र प्रसिद्ध अक प्रकारनो ब्रह्म-
अंधननी प्रकार, शीकुं, गोकुण.
गोबाल न. (गोः बालः) गायनो केश, गायन्तुं रुवांडुं.
गोबाली स्त्री. (गोबाल इव बालोऽस्याः) ते नामनी
अक औषधि.
गोभण्डीर पुं. (गवि जले भण्डीरः) पाणीनुं अतक
पक्षी.
गोभण्डीरी स्त्री. (गोभण्डीर+डीष्) पाणीनी अतक
पक्षिणी.
गोभानु पुं तुर्वसु नामना अक राजनो पौत्र, वहि
राजनो पुत्र.
गोभिल पुं. ते नामना अक ऋषि.
गोभृत् पुं. (गां भूमिं बिभर्ति भृ+क्विप्) पर्वत.
गोम (चुरा. उभय. स. सेट्-गोमयति, गोमयते) लीपवुं,
अरउवुं.
गोमक्षिका स्त्री. (गोः क्लेशदायिका मक्षिका) डांस,
मच्छर.
गोमघ त्रि. (गां मंहति ददाति, महि+अच् ह्रम्य घः)
गायन्तुं दान करनार.
गोमण्डल न. (गवां मण्डलम्) गायोनी समूड, लूमंडण,
पृथ्वीमंडण, किरणोनी समूड, अणदोनुं टेणुं.
गोमत् त्रि. (गौरस्त्यस्य मतुप्) गायवाणुं, अणदवाणुं.
(पुं.) गायनो स्वामी, किरणोवाणी सूर्य वगेरे.
गोमत न. (गवां मतम्) गव्युति शब्द जुओ.
गोमतल्लिका स्त्री. (प्रशस्ता गौः) श्रेष्ठ डणी अथेली
गाय.
गोमती स्त्री. अथोध्या प्रांतमां आवेली ते नामनी अक
मडा नदी, गोवध कर्वा अडल प्रायश्चित्त करवानो
वेदनो अक मंत्र.

ગોમત્સ્ય પું. (ગૌરિવ સ્થૂલ: મત્સ્ય:) એક જાતનું માછલું.
 ગોમય ત્રિ. (ગાં દુર્ગં મથતિ મથ્+અચ્) ગાય દોહનાર.
 ગોમધ્યમધ્ય ત્રિ. પાતળી કેડવાળું, નાજૂક કમરવાળું.
 ગોમન્ત, ગોમન્દ પું. તે નામનો એક પર્વત -ગોમન્તે ગોમતી દેવી મન્દરે કામચારિણી -દેવીખાં ૭।૩૦।૫૭।
 ગોમય પું. ન. (ગો: પુરીષં ગો+ગયટ) ગાયનું કે બળદનું છાણ. (ત્રિ.) ગોસ્વરૂપ. -ગોમયં યમુના સાક્ષાત્।
 ગોમયચ્છત્ર ન., ગોમયચ્છત્રિકા સ્ત્રી. (ગોમયં ચ્છત્રમિવ ।) ચોખાસામાં પેદા થતી છત્રાકાર વનસ્પતિ, કાગડા ટોપી.
 ગોમયપ્રિય ન. (ગોમયે પ્રિયમસ્ય સાધનત્વાત્) એક જાતનું ઘાસ, ભૂતૂણ.
 ગોમયોત્થ ત્રિ., ગોમયોત્થા સ્ત્રી. (ગોમય+ઉત્+સ્થા+ક । ગોમયોત્થ+ટાપ્) છાણમાં પેદા થનાર, કીડો વગેરે.
 ગોમયોદ્ભવ ત્રિ. (ગોમયે ઉદ્ભવતિ) ગાયના છાણમાંથી ઉત્પન્ન થનાર. (પું.) ગરમાળાનું વૃક્ષ.
 ગોમહિષદા સ્ત્રી. કાર્તિકસ્વામીની અનુચર એક માતૃકા.
 ગોમાંસ ન. (ગોમાંસમ્) ગાયનું માંસ.
 ગોમાતૃ સ્ત્રી. (ગવાં માતા) ગાયોની માતા, કામધેનુ ગાય.
 ગોમાયુ પું. (ગાં વિકૃતાં વાચં મિનોતિ મા+ઉળ) શિયાળ, -તતો રાજો ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય ગેહે, ગોમાયુરુચ્ચૈર્વ્યાહરદગ્નિહોત્રે-મહાં ૨।૧૭।૨૩ । એક જાતનો ગંધર્વ. (સ્ત્રી.) શિયાળણ.
 ગોમાયુભક્ષ પું. (ગોમાયું ભક્ષયતિ ભક્ષ્+અણ્) એક નીચ જાતિ-જે શિયાળને પણ ખાય છે.
 ગોમિથુન ન. (ગવોમિથુનમ્) ગાયનું જોડલું.
 ગોમિન્ ત્રિ. (ગોરસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ગાયનો માલિક -યદ્યન્યગોષુ વૃષભો વત્સાનાં જનયેચ્છતમ્ । ગોમિનામેવ તે વત્સા નોદ્યં સ્ફન્દિતમાર્ષભમ્ ॥ -મનું ૧।૫૦ । શિયાળ, ઉપાસક, બુદ્ધભિક્ષુશિષ્ય.
 ગોમિની સ્ત્રી. (ગોમિન્+સ્ત્રિયાં ડીપ્) ગાયની માલિક સ્ત્રી. શિયાળવી.
 ગોમિલ પું. તે નામના એક મુનિ.
 ગોમીન પું. (ગૌરિવ સ્થૂલો મીન:) એક જાતનું માછલું.
 ગોમુખ પું. (ગૌરિવ મુખમસ્ય) ઋષભદેવસ્વામીના યક્ષનું નામ, ગોમુખ નામનો એક અન્તરદ્વીપ, તે અન્તર દ્વીપમાં રહેનાર માણસ, મગર. (ન.) એક જાતનું

વાદિત્ર -તત: શઙ્ગાશ્ચ ભેર્યશ્ચ પળવાનકગોમુખા: । -ભગં ૧।૨૩ । લેપ, લેપન, માળા રાખવાની ગોમુખી, ગાયના મુખના આકારની જમીનમાં ખોદેલી સુરંગ.
 (ન. ગોમુખમ) ગાયનું મુખ.
 ગોમુખી સ્ત્રી. (ગોમુખ ડીષ્) હિમાલય પર્વતમાં ગાયના મુખની આકૃતિ જેવી ભેખડ જેમાંથી ભાગીરથી નદી નીકળે છે તે, રાઠ દેશની નદીનું નામ, ગંગાપતન ગુફા, જપ કરવાની ગોમુખી.
 ગોમૂઠ ત્રિ. (ગૌરિવ મૂઠ:) બળદ સરખો મૂઠ, જડ.
 ગોમૂત્ર ન. (ગોમૂત્રમ્) ગાયનું મૂત્ર. -ગોમૂત્રં નર્મદા શુભા ।
 ગોમૂત્રિકા સ્ત્રી. (ગોમૂત્રસ્યેવ ગતિરસ્ત્યત્ર ઠન્) તે નામે એક બંધ -ગતિરુચ્વાવચા યત્ર માર્ગે મૂત્રસ્ય ગૌરિવ । ગોમૂત્રિકેતિ તત્ પ્રાહુદુંષ્કરશ્ચિત્રવેદિન: ॥ અલંકાર શાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ગોમૂત્રિકાબંધ ચિત્રાલંકાર - વર્ણનામે-કરૂપત્વં યદ્યેકાન્તરમર્ધયો: । ગોમૂત્રકેતિ તત્ પ્રાહુદુંષ્કરં તદ્વિદો વિદુ: ॥ ગોમૂત્રમાં પેદા થયેલ વેલ.
 ગોમૃગ પું. (ગવાકૃતિર્મૃગ:) રોઝ નામનું પશુ.
 ગોમૃગી સ્ત્રી. (ગોમૃગ+સ્ત્રિયાં ડીષ્) રોઝ, મૃગલી.
 ગોમેદ પું (ગૌરિવ મિદ્યતિ મિદ્+અચ્) એક જાતનો મણિ -ઇન્દ્રનીલશ્ચ ગોમેદસ્તથા વૈદૂર્યમિત્યપિ- ભાવ-પ્રકાશ: । તે નામનો એક બેટ -ગોમેદે ગોપતિર્નામ રાજાઽભૂદ્ ગોસવોદ્યત: -ચિન્તામણિ: ।
 ગોમેદક પું. (ગોમેદ+કન્) ઉપરનો અર્થ જુઓ, -સ્વચ્છસ્તુ ગોમેદમણિર્ધૃતોઽયં કરોતિ લક્ષ્મીં ધન-ધાન્ય વૃદ્ધિ-સુશ્રુતે ૪૫ અં । સુગંધી દ્રવ્યનું શરીર, ઉપરનું લેપન, એક જાતનું ઝેર.
 ગોમેદસત્રિભ પું. (ગોમેદેન તુલ્ય:) એક જાતનો પાષાણ-દુર્ગધપાષાણ.
 ગોમેધ પું. (ગાવો મેધ્યન્તેઽત્ર) તે નામનો એક યક્ષ, તેમનાથ ભગવાનના યક્ષનું નામ.
 ગોમ્ભસ્ ન. (ગવામ્ભ:) ગોમૂત્ર.
 ગોયજ પું. (ગવા કૃતો યજ:) ગોમેધ-ગાયોને ઉદેશીને કરેલો યજ.
 ગોયાન ન. (ગવા કૃષ્ટં યાનમ્) ગાડું, બળદ જોડેલ ગાડી-રથ વગેરે.
 ગોયુગ્મ ન. (ગવોર્યુગમમ્) બે બળદનું જોડું, બે ગાય.
 ગોયૂતિ સ્ત્રી. (ગોયૂતિ:) ગાયની ગતિ, ગાયનું ગમન.

गोरक्ष, गोरक्षक पुं. (गां रक्षति सेवनात् रक्ष्+अण् । गो+रक्ष्+ण्वुल्) ते नामनी अेक वेद, नारंगीनुं आऽ, ऋषभ नामनी अेक औषधि, मडादेव, शिव, गोरभ नामना मुनि. (पुं. गो+रक्ष्+घञ्) गायनुं रक्षश. (त्रि. गो+रक्ष्+अच्) गायनुं रक्षश करनार, अणदनुं रक्षश करनार.

गोरक्षककटी स्त्री. (गोरक्षप्रिया ककटी) नामनी काकडी.

गोरक्षजम्बू स्त्री. (गोरक्षपे गोजम्बूरिव) धउं, रानी ओर, अेक जतनी वनस्पति.

गोरक्षतण्डुली स्त्री. (गोरक्षः तण्डुली बीजं यस्याः) अेक जतनी क्षुप वनस्पति.

गोरक्षतुम्बी स्त्री. (गोरक्षप्रिया तुम्बी) धउा जेवा आकारनुं तुंअुं.

गोरक्षदुग्धा, गोरक्षी स्त्री. (गोरक्षं गोपोषकं दुग्धं निर्वासोऽस्याः । गां रक्षति रक्ष्+अण्+ङीप्) अेक जतनी क्षुद्र वनस्पति.

गोरक्ष्य न. (गवां रक्ष्यम्) गायनुं के अणदनुं रक्षश-संभाण.

गोरङ्कु पुं. (गवा वाचा रङ्कुरिव) पाशीनुं अतक पक्षी, अंटीवान-केटी, नग्न साधु.

गोरट पुं. (गवि रटति रट्+अच्) दुर्गधी अेरनुं आऽ.

गोरण न. (गुर+भावे ल्युट्) तीणवुं, जोअवुं, उंरुं करवुं, उगामवुं.

गोरथ पुं. मग्ध देशमां आवेली ते नामनी अेक पर्वत.

गोरस पुं. (गोः रसः) दूध, दडीं, छाश, पाशीनी रस, वाशीनी रस -विना गोरसं को रसः कामिनीनाम्-उद्धटः । -विपदा गुरवो रूक्षा प्राहिणस्तक्रपिण्डकाः । गोरसानामयं वर्गो नवमः परिकीर्तितः ।। -चरके २७. अ० ।

गोरसज न. (गोरसाज्जायते जन्+ङ) छाश, दडीं, माअश वअेरे.

गोराज पुं. (गवां राजा टच्) श्रेष्ठ अणद, आअली.

गोराटिका, गोराटी, गोरिका स्त्री. (गौरिव रटति रट्+ण्वुल् । गोराटिका पृषो०) अेक जतनुं नाम्नी पक्षी सारिका पक्षी.

गोरुत न. (गोः रुतम्) गायनी शब्द के अणदनी शब्द, अे कोशनी लंभाई जेटवी प्रदेश.

गोरूप त्रि. (गोः रूपम्) गायनुं ३प. -जुगोप गोरूप-धरामिवोर्वीम्-रघु० । (पुं. गोः रूपमिव रूपमस्य) मडादेव.

गोरोच न. (गवां किरणेन रोचते रुच्+अच्) उरताव -क्रमेण पित्तेश्चिव रोचना गोः-माधवाकरे ।

गोरोचना स्त्री. (गोर्जाता रोचना) गोरोचन नामनुं अंधद्रव्य -विन्यस्तशुक्लागुरुचक्रुरङ्गं, गोरोचना पत्रविभक्तमस्याः-कुमा० ७।१५ ।

गोर्द न. मस्तिष्क, मस्तकमां रडेवुं धी जेवुं तत्त्व.

गोल पुं. (गुड्+अच् डस्य लः) गोण, गोणी, भीढणनुं आऽ, पतिना मृत्यु पछी जारकर्मधी विधवाने पेटे पेदा थयेल पुत्र, भूगोण, अगोण, अेक राशिमां छ अडनी योग. (न.) गोलाकार मंडल ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध क्षेत्रभेद -प्रेक्षयित्वा भुवो गोलं पत्न्यै यावान् स्वसंस्थया-भाग० ३।२३।४३ ।

गोलक पुं. (गुड+ण्वुल् डस्य लः) गोण, गन्धरस, वटाशा, व्यतिचारधी उत्पन्न थयेल विधवानो पुत्र, -शूद्रशिष्यो गुरुश्चैव वाग्दुष्टः कुण्डगोलकौ । -मनु० ३।१५६ । गोणी, पीडो. (न.) गोलोक, वैकुंठ लोक, -यद् रूपं गोलकं धाम तद्रूपं नास्ति मामके -तन्त्रे । ईन्द्रियनुं अधिष्ठान विशेष, आंअनी डीडी.

गोलक्षण न. (गोलक्षणम्) गायनुं शुभाशुभ शूयक चिह्न, गायनुं लक्षण.

गोलतिका स्त्री. (गवि भूमौ लतिकेव) वनथर अेक जतनी पशु स्त्री.

गोलन्द पुं. ते नामना अेक ऋषि.

गोलयन्त्र न. ज्योतिषशास्त्र प्रसिद्ध अेक जतनुं यंत्र.

गोलवण न. (गवे देयं परिमितं लवणम्) जेटवा प्रमाशमां गायने भीर्दु आपवामां आवे छे तेतवा प्रमाशनुं भीर्दु.

गोला स्त्री. (गां बहुभूमिम् आधारत्वेन लाति ला+क) गोदावरी नदी, (गां वाचं लाति) सपी, अडेनपशी, अराअ नदी. (स्त्री. गां दीप्तिं जलं वा लाति) गोणी, पाशीनी कलश, लाकडानी दडो, मशशील धातु शाडी, अेकजतनी औषधि, पार्वती.

गोलाक्ष पुं. ते नामना अेक ऋषि.

गोलाङ्गूल पुं. (गोलाङ्गुलमिव लाङ्गूलमस्य) अेकजतनी वानर-काणी वानर, वांदरो.

(न. गोलाङ्गूलम्) गायनुं पूंछुं.

गोलाङ्गुली स्त्री. (गोलाङ्गूल+ङीप्) अेकजतनी वानरी काणी वानरी.

ગોલાધ્યાય પું. ભાર્કશાસ્ત્ર વીરચિત્ત સિદ્ધાન્ત શિરોમણિ' નામના ગ્રન્થનો ચોથો ભાગ.

ગોલાસ પું. (ગાં ભૂમિં લસયતિ પ્રકાશયતિ લસ્+ણિચ્ અણ) એક જાતનો કીડો- ગોમયછત્ર શબ્દ જુઓ.

ગોલિહ, ગોલીઢ પું. (ગોમિલિહ્યતે લિહ્+ઘઞર્થે ક । ગોમિલોઢઃ) એક જાતની વનસ્પતિ. છત્રિકા નામની વનસ્પતિ.

ગોલોક પું. (ગવાં લોકઃ) વૈદ્યુઠ લોકની ઉપર આવેલું એક સ્થાન -નિરાધરશ્ચ વૈકુણ્ઠો બ્રહ્માણ્ડાનાં પરાં વરઃ । તત્પરશ્ચાપિ ગોલોકઃ પશ્ચાશત્કોટિયોજનાત્ -બ્રહ્મવૈવર્તપુ૦

ગોલોમન્ ન. (ગોલોમ) ગાયનું રુવાંટું.

ગોલોમતસ્ અવ્ય. (ગોલોમ+તસિલ્) ગાયનાં રુવાંટાંમાંથી.

ગોલોમિકા સ્ત્રી. (ગોલોમેવ લોમાસ્ય ડોપ્ તતઃ સ્વાર્થે કે અપોઃ હ્રસ્વઃ) જટામાંસી નામે એક વનસ્પતિ.

ગોલોમી સ્ત્રી. (ગોલોમેવ લોમ લોમસદ્દશં દલાદિકમસ્યાઃ ડોપ્) સફેદ દૂર્વા, ઘોળી ધ્રોખડ, વજ, વેશ્યા, જટામાંસી વનસ્પતિ.

ગોવત્સ પું. (ગવાં વત્સઃ) ગાયનો વાછરડો.

ગોવત્સાદિન્ પું. (ગોવત્સમતિ અદ્+ણિનિ) નહાર વરુ.

ગોવન્દની સ્ત્રી. (ગવિ-ભૂમૌ વન્દ્યતે કર્મણિ લ્યુટ) પ્રિયંગુવૃક્ષ, પીળા દાંડાવાળી કમળની વેલ.

ગોવર ન. (ગોષુ ત્રિયતે ગો+વૃ+અચ્) કોડમાં ગાયની ખરીએ છૂંદાયેલ સૂકું છાણ, સુકાયેલ છાણનું ચૂર્ણ.

ગોવર્દન પું. (ગાઃ વર્દ્ધયતિ કોમલતૃણપત્રાદિદાનેન વૃધ્+ણિચ્+લ્યુ) વૃન્દાવનમાં આવેલો એક પર્વત - અનાદિર્હરિદાસોડયં મૂધરો નાત્ર સંશયઃ-પદ્મપુ૦ (ન. ગવા વર્દ્ધનમ્ વૃધ્+કરણે લ્યુટ) ગિરિયજનો એક ભેદ.

ગોવર્દનધર પું. (ગોવર્દનં વૃન્દાવનસ્થં પર્વતભેદં ધરતિ ધ્+અચ્) નન્દનન્દન-શ્રીકૃષ્ણ -ગતે શક્રે તતઃ કૃષ્ણઃ પૂજ્યમાનો વ્રજાલયૈઃ । ગોવર્દનધરઃ શ્રીમાન્ વિવેશ વ્રજમેવ હ ॥ - હરિવંશે ૭૬૧૧ ।

ગોવર્દનધારિન્ પું. (ગોવર્દનં ધારયતિ ધારિ+ણિનિ) શ્રીકૃષ્ણ.

ગોવર્દનાચાર્ય પું. 'આર્યાસપ્તશતી'ના કર્તા -અકૃતાર્યા- સપ્તશતીમેતાં ગોવર્દનાચાર્યઃ । -વ્યહગ્યાર્યદીપનમનત્ય- ચમત્કૃતીનામ્ ॥ - આર્યાસ.

ગોવશા સ્ત્રી. (વશા+વન્ધ્યા ગૌઃ, જાત્યા સ. પરનિપાતઃ) વાંઝણી ગાય.

ગોવાટ ન. (ગવાં વાટઃ) ગાયનો વાડો, ગોષ્ઠ.

ગોવાસ પું. (ગવાં વાસઃ) ગાયનો વાડો, ગોષ્ઠ.

ગોવાસદારાન પું. તે નામનો પૂર્વમાં આવેલો એક દેશ.

ગોવાસન પું. (ગાં વાસયતિ વસ્+ણિચ્+લ્યુ) ગાયને હાંકી કાઢનાર બ્રાહ્મણ.

ગોવિકર્ત્તું પું. (ગાં વિકૃન્તતિ વિ+કૃત્+અણ) ગાયની હત્યા કરનાર, ખેડૂત, બળદને ખેડમાં જોડનાર ખેડૂત. (પું. ગાં વિકૃન્તતિ કૃત્+તૃચ્) રાંધવા માટે બળદની હત્યા કરનાર.

ગોવિતત પું. (ગાવઃ વિતતા યત્ર) અશ્વમેધ યજ્ઞ.

ગોવિદાંપતિ પું. (ગાં વેદવાર્ણો વિન્દતિ ગોવિદઃ વેદજઃ તેષાં પતિઃ અલુક્સમાસઃ) પરમેશ્વર.

ગોવિન્દ પું. (ગાં વેદમયી વાર્ણી, ગાં ભુવં, ધેનું, સ્વર્ગં વા વિન્દતિ) વિષ્ણુ, શ્રીકૃષ્ણ, ગોવાળ, બૃહસ્પતિ. - કિં નો રાજ્યેન ગોવિન્દ ! કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા । -ભગ૦ ૧૧૩૨

ગોવિન્દદ્વાદશી સ્ત્રી. (ગોવિન્દપ્રિયા દ્વાદશી) ફાગણ મહિનાની શુદ્ધ બારસ -ફાલ્ગુનેડમલપક્ષે તુ પુષ્યર્ક્ષે દ્વાદશી યદિ । ગોવિન્દદ્વાદશી નામ મહાપાતકનાશિની । - બ્રહ્મપુ૦ ।

ગોવિષ્, ગોકૃત, ગોમય, ગોશકૃત્ સ્ત્રી. (ગોવિટ્) ગાયનું છાણ કે બળદનું છાણ.

ગોવિષાણ ન. (ગોવિષાણમ્) ગાયનું શીંગડું કે બળદનું શીંગડું.

ગોવિષાણિક પું. (ગોવિષાણ+ઠન્) ગાયના શીંગડાનું બનાવેલું એક જાતનું વાદ્ય-વાદિત્ર.

ગોવિષ્ઠા સ્ત્રી. (ગવાં વિષ્ઠા) ગાય કે બળદનું છાણ.

ગોવીથિ સ્ત્રી. આકાશમાં રહેલ નક્ષત્રના ભેદસૂચક માર્ગ.

ગોવીર્ય ન. (ગવાં વીર્યમ્) સાંદોનું વીર્ય.

ગોવૃન્દ ન. (ગવાં વૃન્દમ્) ગાયનો સમૂહ કે બળદોનું ટોળું.

ગોવૃન્દારક પું. ન. (ગૌવૃન્દારકમિવ) ઉત્તમ બળદ કે શ્રેષ્ઠ ગાય.

ગોવૃષ, ગોવૃષભ પું. (ગવિ વર્ષતિ રેતઃ વૃષ્+ક) શ્રેષ્ઠ બળદ -કૌનાશો ગોવૃષો યાનમલક્કારશ્ચ વેશમ ચ । - મનુ૦ ૧૧૧૫૦ ।

गोव्याघ्र न. (गोश्च व्याघ्रश्च सदा विरोधित्वात् समाहारद्वन्द्वः) गाय अने वाघ, के बणद अने वाघ.
 गोव्याधिन पुं. ते नामना अेक ऋषि.
 गोवज पुं. (गावो व्रज्यन्तेऽत्र व्रज्+आधारे क) गायोने के बणदने समूह-टोणुं, गायोने के बणदने वाडो, गोष.
 गोव्रत न. (गोहत्यानिमित्तम् गोषु व्रतम्) गोहत्याना प्रायश्चित्त निमित्ते कशतुं अेक व्रत.
 गोशर्व्य त्रि. (शृ+कर्तरि यत् गोः शय्यां शीर्णा यस्य) जेनी गाय के बणद कुश-घरडां थाय ते.
 गोशाल न., गोशाला स्त्री. (गवां शाला) गायोनी शाणा, गौशाणा, गायोने रडेवानुं स्थण. (पुं. गोशालायां जातः अण् लुक्) गोशाणो-मंजलीनो पुत्र-नियतिवादनो प्रवर्तक- (पुं.) गोशालकः ।
 गोशालीय त्रि. (गोशालायां जातः) गौशाणामां थनार.
 गोशीर्ष पुं. (गोः शीर्षमिव शीर्षमस्य) वृषभकूट पर्वत. (न. गोः शीर्षमिव) मलययालमां पेदा थतुं पीणुं थंदन -गोशीर्ष चन्दनं यत्र पद्मकञ्जाग्निसन्निभम् - रामा० ५।४१।५९ । (न. गोः शीर्षम्) गायनुं के बणदनुं मस्तक.
 गोशीर्षक पुं. (गोः शीर्षमिव कायति कै+क) द्रोणीपुष्प नामनुं अेक वृक्ष. (न.) ते नामनुं अेक थंदन.
 गोशृङ्ग पुं. (गोः शृङ्गमिव शृङ्गमस्य) ते नामना अेक ऋषि, दक्षिण देशमां आवेली ते नामनो अेक पर्वत. -निषादभूमिं गोशृङ्गं पर्वतप्रवरं तथा-महा० २।३१।५ (न. गोः शृङ्गम्) गायनुं के बणदनुं शींगडुं.
 गोश्रुति पुं. व्याघ्रपद ऋषिना अपत्य ते नामना अेक ऋषि.
 गोऽश्व पुं. द्वि. गाय अने घोडो. (न. पक्षे एकवद्भावः) गाय अने घोडो.
 गोषखि पुं. (गोः सखाऽस्य वेदे वा षत्वम्) गाय के बणद जेनी सहायक छे ते, गाय के बणदने सहायक.
 गोषट्क, गोषड्गवम् न. (गवां षट्कम् । न. गवां षट्कम् गो+षड्गवम्) बणदनुं के गायनुं छडुं.
 गोषणि, गोसनि त्रि. (गां सनोति ददाति सन् दाने इन् वा. षत्वम्) गाय के बणदनुं दान करनार.
 गोषद् त्रि. (गवि वाचि सीदन्ति सद्+क्विप्) वाक्य ओलती देण् स्मलना पामनार.

गोषद त्रि. (गोषच्छब्दोऽस्त्यत्र अध्यायेऽनुवाके अच्) गोषद शब्दयुक्त अध्याय अथवा अनुवाक.
 गोषदादि पुं. पाणिनीय व्याकरण प्रसिद्ध अेक शब्दगण -यथा-गोषद्, इषेत्वा, मातरिश्चनु, देवस्यत्वा, देवीरापः, कृष्णास्या, देवीधियः, रक्षोहण, युञ्जान, अञ्जन, प्रभूत, प्रतूर्त, कृशानु, गोषद इति ।
 गोषन्, गोषा त्रि. (गां सनोति सन्+पिच् । त्रि. गां सनोति सन् विट् डा) गाय के बणदनुं दान करनार.
 गोषाति स्त्री. (गां+सो भावे क्तिन्) गाय के बणदने लाभ, गाय के बणदनुं दान.
 गोषादी स्त्री. (गां सादयति सद्+णिच्+अण्+ङीप्) अेक ज्ञातनुं पक्षी.
 गोषेधा स्त्री. (गौरिव सेध उत्सेधो यस्याः पूर्वपदात् षत्वम्) दुष्ट लक्षणावाणी स्त्री.
 गोष्ट् (श्वा. आ. अ. सेट्-गोष्टते) अेकडुं करवुं, अेकत्र करवुं.
 गोष्टोम पुं. (गोसंज्ञस्तोमो यत्र) ते नामे अेक याग.
 गोष्ठ न. (गो+स्था+क) सभा, परिषद -आगच्छन्त्यो वेश्या बम्भारवेण संसेवन्त्यो गोष्ठवृद्धैर्गवां गाः । - बृहत्-संहितायां ९२।३ । (न. गावस्तिष्ठन्त्यत्र स्था+क) गाय राभवानी डोड, वाडो-स्थान वगेरे - सिंहेन निहतं गोष्ठे गौः सवत्सस्येव गोपितम्-रामा० ४।२२।३१ । (न.) अेक प्रकारनुं श्राद्ध.
 गोष्ठपति पुं. (गोष्ठस्य पतिः) गायोना के बणदना स्थाननी अध्यक्ष, ते उपर देभरेभ राभनार.
 गोष्ठवेदिका स्त्री. (गोष्ठकृता वेदिका) गोशाणामां करेल यज्ञकुंड.
 गोष्ठश्व त्रि., गोष्ठश्वान् पुं. (गोष्ठे श्वा अच् । गोष्ठस्य+श्वा) पोताने घेर रली पारकानी द्वेष करनार, सारुं न देपी शके तेवो अदेभो. (पुं.) गायो के बणदना स्थानमां वाडामां रडेनारो कूतरो.
 गोष्ठागार न. (गोष्ठस्य आगारम्) गंज, घां माझसीओ स्थिति करवानुं स्थण-गंछ.
 गोष्ठाध्यक्ष पुं. (गोष्ठस्य अध्यक्षः) गायोना के बणदना स्थाननी अध्यक्ष.
 गोष्ठान न. (गोः स्थानं वेदे पूर्वपदात् षत्वम्) गायो के बणदने वाडो.
 गोष्ठाष्टमी, गोपाष्टमी स्त्री. कार्तिक शुक्ल आठम शुक्लाष्टमी कार्तिके तु स्मृता गोपाष्टमी बुधैः- कूर्मपु० ।

गोष्ठि स्त्री. (गावो वाग्विशेषास्तिष्ठन्त्यत्र स्था+कि) सभा, परस्पर संभाषण, वातथीत.

गोष्ठिक त्रि. कुटुंब संबंधी.

गोष्ठी स्त्री. (गावोऽनेका वाचस्तिष्ठन्ति अत्र स्था+घञर्थे क+ङीष्) सभा-परिषद, परस्पर वातथीत -एकाङ्का कथिता गोष्ठी कैशिकीवृत्तिसंयुता-सङ्गीतदामोदरः । पोष्य कुटुंबवर्ग, समूह -नानाशास्त्रविशारदै रसिकता सत्काव्यसम्मोदिता निर्दोषैः कुलभूषणैः परिमिता पूर्णा कुलशैरपि । श्रीमद्भागवतादिकारणकथा शुश्रूषयाऽऽनन्दिता यत्नोभीष्टमुपैति यद्गुणिजनो गोष्ठी हि सा चोच्यते ॥ एवंभूता गोष्ठी तस्याः पतिः ।

गोष्ठीपति पुं. (गोष्ठ्याः पतिः) सभानो अध्यक्ष, सभापति, प्रमुख, अड्डु पोष्यवर्गनुं पालन करनार.

गोष्ठेक्ष्वेडिन् पुं. (गोष्ठे क्ष्वेडते, क्ष्विड् स्नेहे णिनि) सभाकुशण.

गोष्ठेशय त्रि. (गोष्ठे शंते शी+अच्) गायनुं व्रत करी गायना वाडाभां शयन करनार.

गोष्ठ्य त्रि. (गोष्ठे भवः यत्) गाय के अणदना वाडाभां थनार. (पुं.) रुद्रदेवनी अेक अेद.

गोष्पद न. (गोः पदम्, गावः पद्यन्ते गच्छन्ति यस्मिन् देशे वा) गाय के अणदनां पगलांधी थयेव आडी, -गोष्पदं गोपदशब्दे गवां च गतिर्गाचरे-मैदिनी । गाय के अणदनां पगलां शेटुं माप, गायो के अणदोअे सेवेव प्रदेश- वन वगेरे, प्रभासक्षेत्रमां आवेकुं अेक तीर्थ, गायनुं के अणदनुं पगलुं.

गोस पुं. (गां जलं स्यति सो+क) ओल नामनुं सुगंधी द्रव्य, उष्णकाण, रात्रिनो थोथो प्रडर, प्रभात.

गोसखि पुं. (गौः सखाऽस्य) गाय के अणद अेनो सहायक छे ते, गाय के अणदनी सहायक.

गोसगृह न. (गोसाय गृहम्) घरनो ठेठ अन्दरनो भाग, सूवानो ओरडो, शयनगृह.

गोसंख्य पुं. (गाः संचष्टे सम्+चक्ष्+अच्) गोवाण, गोप.

गोसंख्यातृ पुं. गोवाण, गोरक्षक.

गोसंग पुं. (गोभिः सूर्यकिरणेन वा सङ्गो यस्मिन् काले) सवारनो पडोर, परोडियुं, रात्रिनो थोथो प्रडर.

गोसत्र पुं. (गोभिः कृतं सत्रम्) ते नामनो अेक यक्ष.

गोसदृक्ष, **गोसदृश** पुं. (गोः सदृक्षः । गोः सदृशः) गाय सरधी, अणद अेवो.

गोसदृक्षा, **गोसदृशी** स्त्री. (गोः सदृक्षा, गोः सदृशी) रोक, मृगली

गोसनि त्रि. (गां सनोति सन्+ङण्) गायनुं दान करनार.

गोसन्दाय, **गोसम्प्रदाय** पुं. (गां सन्ददातीति सम्+दा+अण् । गां सम्प्रददाति सम्+प्र+दा) गायनुं दान करनार.

गोसम्भव त्रि. (गो+सम्+भू+अच्) गाय के अणदथी उत्पन्न थनार.

गोसम्भवा स्त्री. (गौरिव सम्भवो लोमादिरूपाकारो यस्याः) सईद दूर्वा, धोषी धोअड.

गोसर्ग पुं. (गावः सृज्यन्तेऽत्र काले) प्रातःकाण, परोडियुं -गोसर्गे चाद्धरात्रे च तथा मध्यदिनेषु च - सुश्रुते २४. अ०

गोसर्प पुं. (गौरिव चतुश्चरणवत्वात् सर्पः) धो-साप.

गोसर्पा स्त्री. (" " टाप्) धो-माद.

गोसव पुं. (गौः सुवते हिंस्यतेऽत्र गो+सू+अप) गोमेध यक्ष -यजेत वाऽश्वमेधेन स्वर्जिता गोसवेन च । - मनु० ११।७४ ।

गोसहस्र न. (गवां सहस्रं दातव्यतयाऽत्र) अेक अणद गायनुं मडादान -गो सहस्रफलं दद्यात् स्नानं यन्मौनिना कृतम्-तिथ्यादितत्त्वम् ।

गोसाद, **गोसादी** त्रि. (गां सादयति सद्+णिच्+अण् । सद् +णिच्+णिनि) गाय, अणदने डांकनार.

गोसारथि पुं. गाय के अणदनी सारथि.

गोस्तन पुं. (गोः स्तन इव गुच्छो यस्य) थोत्रीस शेरनो अेक अर, डूलनो गुच्छो-गोटी. (पुं. गवां स्तनः) गायना आंथण.

गोस्तना स्त्री. (गोः स्तन इव फलमस्याः) द्राक्षनो देवो, द्राक्ष- द्राक्षा स्वादुफला प्रोक्ता तथा मधुरसापि च-भावप्र० ।

गोस्तनी स्त्री. (गोः स्तन इव+वा डीष्) द्राक्षनो देवो, द्राक्ष, कार्तिकस्वामीनी अनुचर अेक मातृका.

गोस्तोम पुं. (गोनामकः स्तोमः) ते नामनो अेक यक्ष.

गोस्थान न. (गवां स्थानम्) गायनो वाडो, गोशाण -सागजद्वारगोवाटं मध्ये गोस्थानसङ्कुलम् । -हरिवंशो ६०।२७ । (न. स्वार्थे क) गोस्थानकम् ।

गोस्वामिन् पुं. (गोः स्वामी) गायत्री के अण्डनी मादिक
-गोस्वाम्यनुमते भृत्यः स स्यात् पालेऽभृते भृति-मनु०
८।२३१ । अण्ड (गवां इन्द्रियाणां वा स्वामी) श्रितेन्द्रिय,
मानार्द्ध पदवी, श्रतिविशेष.
गोह पुं. (गुह्यतेऽत्र गुह्+घञ्) घर.
गोहत्या स्त्री. (गोहत्या) गाय के अण्डनी उत्था -विप्रहत्यां
च गोहत्यां किंविधामातिदेशिकीम् -ब्रह्मवैवर्तपु० ।
गोहन् त्रि. (गां हन्ति हन्+विच्) गाय के अण्डने
छलनार. (पुं.) ईंद्र.
गोहन त्रि. (गुहू संवरणे ल्यु ऊत्वाभावः च्छान्दसः)
ढांकनार, गुप्त राभनार.
गोहन्न न. (हद् विष्ठात्यागे+क्तः हन्नं गोहन्नं-विष्ठा)
गाय के अण्डनुं छाश.
गोहमुख पुं. भारतमां आवेक्षो ते नामनी अेक पर्वत.
गोहरितकी स्त्री. (गोः हरितकीव हितकारित्वात्) भीषीनुं
आउ.
गोहल्ल न. (गोहल्लः) गाय के अण्डनुं छाश.
गोहालिया स्त्री. (गवां हाले विलेखे साधुः घ) ते
नामनी अेक देवी.
गोहित पुं. (गवां हितं यस्मात्) भीषीनुं आउ, घोषा
नामनी लता, विष्णु. (त्रि.) गाय के अण्डनुं छित
करनार -गोहितो गोपतिर्गोप्ता वृषभाख्यो वृषप्रियः-
महा० १३।१४९ ।
गोहिर न. (गृह्+इरच्) पञ्चुं मूल, पञ्चनी अेडी.
गोह्य त्रि. (गुह्+ण्यत्) गुप्त राभवा योग्य, ढांकवा
योग्य, प्रकाश नहीं करवा योग्य, संताउवुं, छांनुं
राभवुं.
गौकक्ष्य पुं. (गोकक्षर्षेः गोत्रापत्यम् यञ्) गोकक्ष ऋषिनी
गोत्रञ्.
गौगुलव त्रि. (गुगुलु+अण्) गुण्णनी धूप वगेरे.
गौच्य पुं. (गोच्याः हिमालयपर्वतपत्न्याः अपत्यम् वा यत्)
हिमालयनी पुत्र मैनाक नामनी पर्वत.
गौजिक पुं. (गुञ्जाग्रहणं शीलमस्य ठक्) सोनी.
गौड पुं. ते नामनी अेक देश, अंगाल प्रांतनी मध्य
प्रदेश -गौडं राष्ट्रमनुत्तमं निरुपमा तत्रापि राढा पुरी-
प्रबोधच० । बङ्गदेशं समारभ्य भुवनेशान्तर्गं शिवे ।
गौडदेशः समाख्यातः सर्वविद्याविशारदः ॥ -
शक्तिसंगमतन्त्रे ७. पटले । (पुं. ब. व.) गौड
देशमां रडेनार-विन्ध्याथलनी उत्तरे रडेनार आक्षश

-सारस्वताः कान्यकुब्जाः गौडमैथिलकोत्कलाः । पञ्च
गौडा इति ख्याताः विन्ध्यस्योत्तरवासिनः-स्कन्दपु० ।
(त्रि. गुडस्य विकारः) गौणनी विकार, गौणमांथी
अनतो दारु वगेरे.
गौडक (पुं. गौड+स्वार्थे क) गौड देश. (पुं. व.) गौड
देशमां रडेनार-विन्ध्याथलनी उत्तरे रडेनार आक्षश.
गौडपाद पुं. 'भाष्युक्य उपनिषद्' उपर कारिका अनावनार
अेक वेदान्तना पंडित.
-गौडवास्तुक पुं. न. अेक शतनुं यिल्ली नामनुं शाक.
गौडिक न. (गौडं गुडविकारस्तत् कारणत्वेनास्त्यस्य ठन्)
मद्यविशेष. (त्रि.) गौणमांथी अनेल द्रव्यविशेष. -
पैष्टिकगौडिकमाध्वीकानां पानं सुरापाने कष्टतमम् ।
-देवलः । गौणनुं, गौण संबंधी. (पुं. गौडं गुडविकारः,
गुडे साधुः) शेरडी.
गौडी स्त्री. (गौड+डीप्) गौणमांथी अनावेल भट्टार,
-गौडी पैष्टी च माध्वी च विज्ञेया विविधा सुरा-
मनु० ११।९४ । शशिष्ठीविशेष -मेघरागस्य पत्नी -
सङ्गीतदामोदरः । ते नामनी अेक काव्यनी रीति-
समासबहुला गौडी-सा० द०; -ओजःप्रसाद-
माधुर्यगुणत्रितयभेदतः । गौडवैदर्भपाञ्चाला रीतयः
परिकीर्तिताः-काव्यचन्द्रिका ।
गौण त्रि. (गुणमधिकृत्य प्रवृत्ता गोणी तत आगता अण्)
सादृश्य लक्षणावडे लक्ष्य संबंधरूप लक्षणाथी प्रवृत्त
थयेल शब्द, अमुभ्य, अग्रधान कर्म वगेरे.
गौणचान्द्र पुं. (गौणश्चान्द्रः चन्द्रसंबन्धिमाराः) कृष्ण
पक्षमां पडवेथी पूनम सुधीनी यांद्रमास.
गौणिक त्रि. (गुणे रूपादौ साधु ठक्) गुणनुं साधन,
गुण्ण ज्ञानार, गुण्ण प्रतिपादक ग्रंथनी ज्ञानार,
गुण्णथी अनेल सत्त्व वगेरे गुण्णोथी उत्पन्न थयेल.
(पुं. गुण एव स्वार्थे ठक्) गुण्ण.
गौणी स्त्री. (गुणं सादृश्यमधिकृत्य प्रवृत्ता गुण+ स्त्रियां
डीष्) ते नामनी शक्य सदृशपक्षाने ज्ञावनारी
लक्षणा -शक्यस्य सादृश्यात्मकः सम्बन्धो गुणः,
तदधीना या लक्षणा सा गौणी । -श्रीकृष्णतर्कालङ्कारः;
यथा- अग्निर्माणवक इत्यादावग्नि सदृशत्वा-
दिनाग्न्यादिपदस्य गौणीवृत्तिः ।
गौतम पुं. (गौतमस्यर्षेरपत्यम् ऋण्यण्) गौतमऋषिनी
वंशज -अभवद् गौतमो नित्यं पिता धर्मरतः सदा-
भरद्वाज मुनि, अडल्यानी पुत्र शतानन्द, कृपाचार्य,

-कृपः स्मृतः स वै तस्मात् गौतमी च कृपी तथा ।
हरिवंशे ३२।७५ । मायादेवीनो पुत्र शाक्यमुनि,
जैन तीर्थंकर महावीरना पञ्च शिष्य-गौतम गणधर
-स गौतमो यच्छतु वाञ्छितं मे ।

गौतमसम्भवा स्त्री. (गौतमात् संभवति अच्) गोदावरी
नदी.

गौतमी स्त्री. (गौतम+इदमर्थे अण् डीप्) कृपाचार्यनी
बडेन -गौतमी कंसघातां च यशोदानन्दवर्धिनीम्-
हरिवंशे १७६।७, गौतमबुद्धकृत विद्याविशेष, द्रुगदिवी,
ते नामनी अेक राक्षसी, गोदावरी नदी, गोरोचना,
द्रोणार्यनी पत्नी, अश्वत्थामानी माता -अलभद्
गौतमी पुत्रमश्वत्थामानमेव च-महा० १।१३।२३

गौत्तम पुं. (गच्छतीति गं-गोत्रमुत्ताम्यति उद्+तम्+अच्
स्वार्थे अण्) अेक प्रकारनुं स्थावर जेर.

गौदन्तेय त्रि. (गौदन्तस्येदम् शुभ्रा. ढक्) गौदन्त
नामक यंदन संबंधी.

गौदानिक त्रि. (गौदानं कर्मास्य ढक्) केशांत संस्कारना
ब्रह्मचर्य संबंधी, केशांत संस्कारमां आवतुं कर्म.

गौधार पुं. (गोधायाः अपत्यम् आरक्) गोधापुत्र.

गोधूम त्रि. (गोधूमस्य विकारः बिल्वा. अण्) घण्टीनो
विकार-रोटली वगेरे.

गोधूमीन न. (गोधूमस्य भवनं क्षेत्रम् गोधूम+खञ्)
घण्टी जेमां पाकी शके तेवुं क्षेत्र.

गौधेय, गौधेर पुं. (गोधिकापुत्रः) धो.

गौधेरकायणि पुं. (गोधेरस्य अपत्यं फिक् कुक् च)
गोधेरनो पुत्र, धो.

गौनर्द त्रि. (गौनर्ददेशे भवः अण्) गौनर्द देशमां
उत्पन्न थनार. (पुं.) पतंजलि मुनि.

गौपत्य न. (गौपतेर्भावः प्रत्यन्तत्वात् यक्) गोवाणपञ्चुं,
गाथोनुं मादिकपञ्चुं.

गौपवन पुं. ते नामना अेक ऋषि.

गौपिक पुं. (गौपिकायाः अपत्यम् शिवा. अण्)
गोवाणपञ्चुं पुत्र.

गौपिलेय त्रि. (गौपिल+चतुर्थ्यां ढक्) गोपिले करेल.

गौपुच्छ त्रि. (गौपुच्छमिव शर्करां इवार्थे अण्) गायना
के अण्ठना पूछडां जेवुं.

गौपुच्छिक त्रि. (गौपुच्छेन क्रीतम् ढञ्, गोपुच्छेन तरति
ढञ् वा) गायना के अण्ठना पूछडाथी अरीदेवुं, अथवा
गायना के अण्ठना पूछडाथी तरनार.

गौप्तेय पुं. (गुप्ता वैश्यजातिस्त्री तस्याः अपत्यम् ढक्)
वाञ्छियज्ञनो पुत्र.

गौभृत त्रि. (गौभृता निर्वृत्तं अण्) गायना पोषके करेल
वगेरे, गायना पोषण करनाराअे अनावेव.

गौमत् त्रि., **गौतमायन** पुं. (गौमत्यां भवः अण्)
गौमती नदीमां थनार.

गौमयिक त्रि. (गौमयेन निर्वृत्तं ढञ्) गायना छाण्थी
अनेव.

गौमायन पुं. (गौमिनो गोत्रापत्यम् अश्वा. फञ् टिलोपः)
गौस्वामीनो गोत्रज.

गौर पुं. (गवते अव्यक्तं शब्दयतीति गुङ् शब्दे रन्-
प्रत्ययेन निपातनात् सिद्धम्) यन्द्र, धोणु सरसव,
पीणो रंग, धोणो रंग -कैलासगौरं वृषमारुरुक्षोः -
रघु० २।३५, लाल रंग, अेक जातनुं माप, अेक
जातनो मृग, कपूर, साडीशोभा, धनवृक्ष, यैतन्यऋषि.
(त्रि.) पीणुं, धोणुं -गौराङ्ग ! गर्वं न कदापि कुर्याः
-रस० लाल, अत्यंत उज्ज्वल, विशुद्ध. (न.)
कमणमांधी यतां केशरां, पञ्चकेशर, सोनुं, केशर, कमण.

गौरक्ष्य न. (गौरक्षस्य भावः कर्म वा ष्यञ्) गायनुं
रक्षण करवा रूप अेक वैश्य कर्म, पशुपालन कर्म. -
कृषिगौरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम्-गीता.

गौरग्रीव पुं. (गौरी ग्रीवाऽत्र) ते नामनो अेक देश,
ते देशमां रडेनार.

गौरचन्द्र पुं. महाप्रभु यैतन्यदेव -कृष्ण-चैतन्यगौराङ्गौ
गौरचन्द्रः शचीसुतः -अनन्तसंहिता ।

गौरजीरक पुं. (गौरः शुक्लवर्णो जीरकः) धोणुं शुरुं.

गौरतिन्निरि पुं. अेक जातनुं धोणुं तेतर पक्षी.

गौरत्वक् पुं. (गौरी त्वक् यस्य) ईणोणियानुं वृक्ष.

गौरपृष्ठ पुं. ते नामनो अेक मयनो अम्नासद-राजा.

गौरमुख पुं. (गौरं विशुद्धं मुखमस्य) ते नामना अेक
मुनि जे शमीक ऋषिनो शिष्य ढतो. त्रि. (गौरं
शुक्लं मुखमस्य) सकेड मुण्वाणुं.

गौरमुखी स्त्री. (गौरमुख डीष्) गौर मुण्वाणी.

गौरमृग पुं. अेक जातनो धोणो मृग.

गौरमृगी स्त्री. (गौरमृग स्त्रियां+डोप्) अेक जातनी
धोणी मृगली.

गौरव न. (गुरोर्भावः कर्म वा अण्) गुरुपञ्चुं, शुश्राव
तेभ्यः प्रभवादिवृत्तं स्वविक्रमे गौरवमादधानम्-
रघु० १४।१८ । गुरुनुं कर्म, सम्मान-मान आपवा

भाटे ७।भा थवुं ते, आ६२. -प्रयोजनापेक्षितया प्रभूणां प्रायश्चलं गौरवमाश्रितेषु-कुमा० ३।१ । (त्रि. गुरोरिदं अण्) गुरुन्, गुरु संबंधी.

गौरवल्ली स्त्री. (गौरा चासौ वल्ली च) ऐकं ज्ञातनो देवी.

गौरवाहन पुं. ते नामनो ऐकं राजा.

गौरवित त्रि. (गौरवं जातमस्य इतच्) गौरव पाभेदुं, मान्य, आ७३६।२, पूज्य.

गौरवेरित त्रि. (गौरवेण ईरितः) भान् पाभेद, सन्भान् पाभेद, आ७३६।२, कीर्तिमान्.

गौरशाक पुं. (गौरः शाको यस्य) ऐकं ज्ञातनुं मधूक, मधूक वृक्षविशेष.

गौरशिरस् त्रि. (गौरं शिरो यस्य) धोष्ण केशवाद्या भस्तकवाणुं. (पुं.) ते नामना ऐकं मुनि.

गौरसर्षप पुं. धोष्णो सरसव -गौरस्तु सर्षपः प्राज्ञैः सिद्धार्थ इति कथ्यते-भावप्र० । त्रि. सरसवन्तुं ऐकं माप.

गौरसुवर्ण पुं. (गौरः श्वेतः सुष्ठु वर्णोऽस्य) चित्रकूट पर्वतमां प्रसिद्ध ऐकं शाक.

गौरा स्त्री. (गौर+टाप्) विशुद्ध स्त्री.

गौराङ्ग पुं. (गौरं श्वेतं पीतं वाऽङ्गमस्य) विष्णु, श्रीकृष्ण. -गौराङ्गं गौरदीप्ताङ्गं पठेत् स्तोत्रं कृताञ्जलिः - ब्रह्मयामले । (त्रि.) गौर वर्षना देहवाणुं.

गौराङ्गी स्त्री. (गौराङ्ग+स्त्रियां डीष्) गौर वर्षना देहवाणी.

गौराजाजी स्त्री. धोष्णुं ७२.

गौरादि पुं. पाणिनीय व्याकरणे प्रसिद्ध ऐकं शब्दगण.

स च गणः-गौर, मत्स्य, मनुष्य, शृङ्ग, पिङ्गल, हय, गवय, मुकय, ऋष्य, पुट, तूण, द्रुण, द्रोण, हरिण, काकण, पटर, उणक, आमलक, कुवल, बिम्ब, वदर, कर्कर, तकार, शकार, पुष्कर, शिखण्ड, सलद, शष्कण्ड, सनन्द, सुषम, सुषव, अलन्द, गडुल, पापडश, आढक, आनन्द, आश्वत्य, सृपाट, आपच्चिक, शष्कुल, सूर्म, शूर्प, सूच, यूष, यूथ, सूप, मेथ, वल्लक, घातक, सल्लक, मालक, मालत, साल्वक, वेतस, वृष, अतस, उभय, भृङ्ग, मह, मठ, छेद, पेश, मेद, श्वन्, तक्षन्, अनडुह, अनड्वाह, एषण (करणे), देह, देहल, काकादन, गवादन, तेजन, रजन, लवण, औद्गाहमानि, गौतम, पारक, अयस्थूण, भोरिक, भौलिक, भौलिङ्ग, यान, मेध,

आलग्वि, आलजि, आलब्धि, आलक्षि, केवाल, आपक, आरट, नट, टोट, नोट, मूलाट, शाटन, पोतन, पातन, पानठ आस्तरण, अधिकरण, अधिकार, आग्रहायण, प्रत्यवरोहिन्, सेचन, सुमङ्गल, (संज्ञायाम्), अण्डर, सुन्दर, मण्डल, मन्थर, मङ्गल, पट, पिण्ड, षण्ड, उदं, गुदं, शम, सूद, आर्द, हद, पाण्ड, भाण्ड, लोहोण्ड, कदर, कन्दर, कदल, तरुण, तलुन, कल्माष, बृहत्, महत्, सोम, सौधर्म, रौहिणी (नक्षत्रे), रेवती (नक्षत्रे), विकल, निष्कल, पुष्कल, कटि, (शोणवचने) पिपल्यादयश्च-पिपली, हरितकी, केशातकी, शमी, बरी, शरी, पृथिवी, कोल्ट्री, मातामही, पितामही-आकृतिगणः ।। गौरशब्दस्य तोपधभिन्नवर्णवाचित्वेऽपि प्रातिपदिकस्वरेणोत्सर्गतः कृष्णोति वदन्नोदात्ततया अन्यतो डीषित्यस्याप्रवृत्तेर्गणे पाठः 'उपाद् द्व्यजजिनमगौरादयः' वा उपात् परस्य द्वयजन्नोदेरन्नोदात्ततायां पर्युदस्ते, शब्दगणे स च गणः पा० ग० उक्तो यथा-गौर, तैष, तैल, लोट, लोट, दिहा, कृष्ण, कन्या, गृध, कल्पाद, उपगौर ।

गौरार्द्रक न. (गौरवर्ण आर्द्रक इव) ऐकं ज्ञातनुं स्थावर ७२, वस्थनाग.

गौरावस्कन्दिन् पुं. (गुरोरिदं गौरवं गुरुपत्नीरूपं तदास्कन्दति आ+ स्कन्द+णिनि) गुरुपत्नी अडल्या साथे व्यभिचार करनार ईद्र, अथवा तेवो कोई पुरुष.

गौराश्व पुं. (गौरोऽश्वो यस्य) यमसन्मानो ऐकं सन्मासद, ते नामना ऐकं राजा, श्वेताश्ववाणो अर्जुन.

गौरास्य पुं. (गौरमास्यं यस्य) धोष्ण भोढवाणो अने काष्ण शरीरवाणो ऐकं वानर, कृष्णवानर.

गौरास्या स्त्री. (गौरास्य+स्त्रियां टाप्) धोष्ण भोढानी काष्ण शरीरवाणी वानरी.

गौराहिक पुं. (गौरः शुभ्रः अहिः संज्ञायां कन्) ऐकं ज्ञातनो ७२ विनानो साध.

गौरि पुं. (गौरस्यापत्यं इव्) अगिरस गोत्रनो ऐकं ऋषि.

गौरिक त्रि. (गौरवर्णोऽस्त्यस्य ठन्) धोष्ण रंगवाणुं, धोष्णुं. (पुं.) धोष्ण सरसव.

गौरिका स्त्री. (गौरी+कन्+टाप्) कुंवारी कन्या, आठ वर्षनी छोकरी, रज्जोदर्शन जेने नथी थयेव अेवी कन्या.

ગૌરિમત્ ત્રિ. (ગૌરી મન્યતે મન્+ક્વિપ્) ગૌરી નામથી
યુક્ત તે નામનું એક તીર્થ.

ગૌરિમતી સ્ત્રી. (ગૌરિમત્+ડીન્ સંજ્ઞાયામેવ ડીન્)
તે નામની એક નદી.

ગૌરિલ પું. (ગૌરવર્ણોઽસ્ત્યસ્ય બાહુલકાત્ ઇલચ્) ધોળા
સરસવ, લોઢાનું ચૂર્ણ.

ગૌરિવીતિ પું. (ગૌર્યાં વેદવાચિ વીતિ: વિશેષગતિરસ્ય)
તે નામના એક ઋષિ.

ગૌરિષ્વથ ત્રિ. (ગૌર્યાં ઇવ સ્વિથ અસ્ય ષચ્) ગૌરી
જેવા સાથળવાળો.

ગૌરી સ્ત્રી. (ગૌર+ડીપ્) ગૌરવર્ણવાળી કોઈ સ્ત્રી,
હિમાલયની પુત્રી પાર્વતી -ગૌરી ગુરોર્ગંહરમાવિવેશ-
રઘું ૨।૨૬, આઠ વર્ષની કન્યા, હળદર, દારૂ હળદર,
ગોરોચના, વરુણની તે નામની પત્ની, પ્રિયંગુવૃક્ષ,
પૃથ્વી, તે નામની એક નદી, ગંગા, સૂર્યવંશી પ્રસેનજિત
રાજાની એક સ્ત્રી, તે નામે બુદ્ધની એક શક્તિ,
મજ્જઠ, વાણી, ધોળીધોખડ, દુર્વા, મલિકા, ધોળું
નસોતર, તુલસી, સોનેરી કેળ, આકાશમાંસી નામની
વનસ્પતિ, તે નામની એક રાગિણી, ઘઉંલો નામે
સુગંધી દ્રવ્ય, કોથમીર.

ગૌરીકાન્ત, ગૌરીનાથ, ગૌરીપતિ પું. (ગૌર્યા: કાન્ત:નાથ:
-પતિ:) મહાદેવ.

ગૌરીગુરુ, ગૌરીપિતા પું. (ગૌર્યા: ગુરુ: પિતા) હિમાલય
પર્વત -ગૌરી ગુરોર્ગંહરમાવિવેશ-રઘું ૨।૨૬ ।

ગૌરીજ ન. (ગૌર્યા: રજસો જાયતે જન્+ડ) અભક્.

ગૌરીજ, ગૌરીતનય, ગૌરીપુત્ર, ગૌરીસુત પું. કાર્તિક-
સ્વામી, ગણપતિ.

ગૌરીતક્ર ન. (ગૌર્યાં નિર્મિતં તક્રમ્) વૈદ્યક પ્રસિદ્ધ
લવણાદિ યુક્ત એક પ્રકારની છાશ.

ગૌરીપટ્ટ પું. (ગૌર્યા: પટ્ટમિવ સ્થાનમ્) શિવલિંગમાં
રહેલ ગૌરીપૂજાનું સ્થાન.

ગૌરીપુષ્પ પું. (ગૌરી હરિદ્રેવ પોતં પુષ્પમસ્ય) પ્રિયંગુ
વૃક્ષ.

ગૌરીમન્ત્ર પું. (ગૌર્યા: મન્ત્ર:) 'તંત્રસાર'માં કહેલ એક
ગૌરીમંત્ર.

ગૌરીલલિત ન. (ગૌરી હરિદ્રેવ લલિતમ્) હડતાલ.

ગૌરીશિખર ન. (ગૌર્યા: તપ:સ્થાનમ્ શિખરમ્) તે નામનું
એક હિમાલય પર્વતમાંનું પાર્વતીનું તપસ્થાન કરેલું
સ્થાન-તીર્થ.

ગૌરુતલ્પિક પું. (ગુરુતલ્પં ગુરુપત્ની ગચ્છતિ ઠક્)
ગુરુ-પત્ની સાથે વ્યભિચાર કરનાર.

ગૌરુલક્ષણિક ત્રિ. (ગૌરુલક્ષણં વેતિ તદગ્રન્થમધીતે વા)
ગાય કે બળદનાં લક્ષણો જણાવનાર ગ્રન્થને ભણનાર
કે જણનાર.

ગૌરુલન્દ્ય પું. (ગૌરુલન્દ્યસ્ય ગૌત્રાપત્યં ગર્ગાં યજ્) ગૌલન્દ્ય
ઋષિનો ગૌત્રજ.

ગૌરુલાઙ્કાયન પું. (ગૌરુલાઙ્કાયસ્ય ગૌત્રાપત્યમ્ અશ્વાં ફજ્)
ગૌલંક ઋષિનો ગૌત્રજ.

ગૌરુલિક પું. (ગુડે સાધુ ઠક્ ડસ્ય લ:) એક જાતનું
મુષ્કક નામનું વૃક્ષ.

ગૌરુલોમન્ ત્રિ. (ગૌરુલોમેવ શર્કરાં અણ્) ગાયનાં ડુવાંટા
જેવું.

ગૌરુલ્મિક પું. (ગુલ્મે રક્ષણાર્થસ્થાનભેદે નિયુક્તં ઠક્)
પહેરગીર. (ત્રિ.) ગુલ્મનું, ગુલ્મ સંબંધી.

ગૌરુલ્ય ન. (ગુડસ્ય ભાવ: ષ્યજ્ ડસ્ય લ:) મીઠાશ,
મધુર રસ.

ગૌરુશતિક પું. (ગૌશતમસ્યાસ્તિ) એક સો ગાય કે
બળદ જેની પાસે હોય તે.

ગૌરુષ્ટ ત્રિ. (ગૌષ્ટ્યાં ભવ: અણ્) ગૌષ્ટીમાં કે ગાયના
વાડામાં થનાર.

ગૌરુષ્ટી સ્ત્રી. (ગૌષ્ટ+સ્ત્રિયાં ડીપ્) ગૌષ્ટીમાં કે ગાયના
વાડામાં થનારી.

ગૌરુષ્ટીન ન. (પૂર્વે ભૂતં ગૌષ્ટં યજ્) પૂર્વે જ્યાં ગાય
બંધાતી હતી તે સ્થળ -તમુવાચ સ ગૌષ્ટીને વને

સ્ત્રી-પુંસમ્બોષણે-મદ્દિં ૪।૨૧ ।

ગૌરુસહસ્ત્રિક ત્રિ. (ગૌસહસ્ત્રમસ્ત્યસ્ય) હજાર ગાયોનો કે
બળદનો સ્વામી-ધણી.

ગૌરુહલવ્ય પું. (ગુહલોઋષેર્ગૌત્રાપત્યમ્ યજ્) ગુહલુ ઋષિનો
ગૌત્રજ.

ગૌરુધિ સ્ત્રી. (અદ્+ક્વિત્ વેદે ઘસાવેશ: ઉપધાલોપશ્ચ)
ભક્ષણ કરવું, ખાવું.

ગૌરુના સ્ત્રી. (ગમ્+ના ડિચ્) હર કોઈ સ્ત્રી, દેવ-પત્ની.

ગૌરુમા સ્ત્રી. (ગમ્+ના ડિચ્) હર કોઈ સ્ત્રી, દેવ-પત્ની.

ગૌરુપ્રથ પું. (શ્વા. આ. અ. સ સેટ્-પ્રથતે) વાંકું કરવું, વાંકું
થવું, દુષ્ટ થવું, ગૂંથવું, ગાંઠ દેવી. (ક્રયા. પર. સ.
સેટ્-પ્રથનાતિ) ગૂંથવું, ગાંઠવું, રથવું.

ગૌરુપ્રથન ન. (પ્રન્થ્ વાં વ્યુ નલોપ:) ગૂંથવું -વોષસ્થિરત્વાત્
પ્રથનાચ્ચ-સુશ્રુત: ।

ग्रथित त्रि. (ग्रन्थ् संदर्भ+क्त नलोपः) गूथेल, -
कुसुमैग्रथितामपार्थिवैः स्रजमातोद्य शिरोनिवेशिताम्-
रघु० ८।३४ । गोठवेव, ओणगेव, द्वावेव, डिंसा
करेव.

ग्रथिन् त्रि. (ग्रन्थ्+इनि किच्च नलोपः) ओलनार,
अकभक करनार.

ग्रन्थ पुं. (ग्रन्थ् वा० नङ्) गुच्छे, स्तभक.

ग्रन्थ् (चुरा. उभय. स. सेट्-ग्रन्थयति, ग्रन्थयते) गूथवुं,
रथवुं, गोठववुं.

ग्रन्थ पुं. (ग्रन्थ् सदर्थे+भावे घञ्) गूथवुं, गंठवुं, गद्य
पद्मात्मकशास्त्र-पुस्तक - ग्रन्थग्रन्थि तदा चक्रे मुनिगूढं
कुतूहलात्-महा० १।१।८० । धन, दीवत, ते नामनी
अक छेद.

ग्रन्थकार पुं. (ग्रन्थं करोति कृ+अण्) ग्रंथ रथनार
शास्त्रकार.

ग्रन्थकुटी स्त्री. (ग्रन्थस्य कुटी गृहादिस्थानम्) लेप्यस्थान,
पुस्तकालय.

ग्रन्थन न., **ग्रन्थना** स्त्री. (ग्रन्थ्+भावे ल्युट् ग्रन्थ्+युच्)
गूथवुं ते, गंठवुं ते, रथना.

ग्रन्थसन्धि पुं. (ग्रन्थस्य सन्धिः) ग्रन्थनी संधि, विभाग,
परिच्छेद, अध्याय, प्रकरणा.

ग्रन्थि पुं. (ग्रन्थ्+इ) गूथवुं, वांस वगेरेनी गांठ, अक
जातनी मोथ, पिंडालु, अंधन -भिद्यते हृदयग्रन्थि-
श्छिद्यन्ते सर्वसंशयाः-भाग० १।२।२१ । ते नामनी
अक रोग, मायारूप पाश, कुटिलता, ग्रंथिपर्षा वृक्ष.

ग्रन्थिक न. (ग्रन्थिरिव कायति कै+क अस्त्यर्थे ठन् वा)
पीपलामूल-गंठीडा, ग्रन्थिपर्ष-तगरवृक्ष, गुगण (पुं.)
द्वैवज्ञ-जोशी -अश्वबन्धो भविष्यामि विराटनृपतेरहम् ।
सर्वथा ज्ञानसम्पन्नः कुशलः परिरक्षणे ॥ ग्रन्थिको
नाम नाम्नाहं कर्मैतत् सुप्रियं मम ॥ -महा० ४।३।२ ।
पांडव-सखदेव, केरडानुं आउ.

ग्रन्थिका स्त्री. वज, वेभंड नामनी वनस्पति.

ग्रन्थित त्रि. (ग्रन्थ्यते स्म इति ग्रन्थि+क्त) गूथेल.

ग्रन्थिदला स्त्री. (ग्रन्थिर्दलेषु पत्रेषु यस्याः) भावाकंद
नामनी वनस्पति.

ग्रन्थिदूर्वा स्त्री. (ग्रन्थिप्रधाना दूर्वा) अक जातनी दूर्वा,
गांठावाणी धो.

ग्रन्थिन् त्रि. (ग्रन्थस्तदर्थो वा ज्ञेयतयाऽस्त्यस्य
ग्रन्थ्+णिनि) ग्रंथवाणुं, ग्रंथ लक्ष्मेल-विद्वान्, ग्रंथ
गूथनार-रथनार.

ग्रन्थिनी स्त्री. (ग्रन्थिन्+ङीप्) ग्रंथ लक्ष्मेली, ग्रंथ
बनावनारी विदूषी स्त्री, डेण.

ग्रन्थिपत्र पुं., **ग्रन्थिपर्ण** न. (ग्रन्थिप्रधानं पत्रमस्य ।
ग्रन्थौ पर्णान्यस्य, ग्रन्थीनि ग्रन्थयुक्तानि वा पर्णान्यस्य)
थोर नामनुं सुगंधी द्रव्य, तगरनी गांठ.

ग्रन्थिपर्णी स्त्री. (ग्रन्थिपर्ण+स्त्रियां ङीष्) अक जातनी
दूर्वा, धोणु, अक प्रकारनी लता.

ग्रन्थिफल पुं. (ग्रन्थियुक्तं फलमस्य) कोठनुं आउ,
भीडणनुं आउ, शाकरुंड-अक जातनुं आउ.

ग्रन्थिबन्धन न. (ग्रन्थेः बन्धनम्) गांठ बांधवी, पुस्तक
वगेरेनुं अंधन, जन्मतिथिमे गोरथनावाणुं सूतर
बांधवुं ते.

ग्रन्थिबहिन् पुं. (ग्रन्थिं बर्हति+णिनि) ग्रन्थिपर्षा वृक्ष,
तगरनी गांठ.

ग्रन्थिभेद पुं. (ग्रन्थिं वखादिग्रन्थिं राग- द्वेषरूपग्रन्थिं
वा भिनत्ति) वस्त्र वगेरेनी गांठ छोडवी ते, भीरसा
कातर-थोर, गांठ कापवी ते, जे राग-द्वेष आत्माने
सम्भुक्त्व प्राप्त करतां अटकावे ते राग-द्वेषरूप गांठने
लेदवी अटके के तेना अणने ओछुं करवुं ते.

ग्रन्थिमत् त्रि. (ग्रन्थिरस्त्यस्य मतुप्) गांठवाणुं -
कण्ठप्रभासाङ्गविशेषनीलां कृष्णत्वचं ग्रन्थिमतीं
दधानम्-कुमा० ३।४६। (पुं.) छडसांकल नामनुं
वृक्ष.

ग्रन्थिमत्फल पुं. (ग्रन्थिमत् फलमस्य) नकुथ वृक्ष.

ग्रन्थिमूल न. (ग्रन्थि गुम्फनवत् मूलमस्य) गाजर,
लसण.

ग्रन्थिमूला स्त्री. (ग्रन्थियुतं मूलमस्याः) अक जातनी
गांठावाणी दूर्वा, धोणु.

ग्रन्थिल त्रि. (ग्रन्थिर्विद्यतेऽस्य इलच्) गांठवाणुं. (न.)
पीपलामूल-गंठीडा, आहु. (पुं.) विककंत-विकली नामनुं
वृक्ष -रोषणैव मया सखि ! वक्रोऽपि ग्रन्थिलोऽपि
कठिनोऽपि-आर्यासप्त० ५०० । केरडानुं आउ, थोर
नामनुं सुगंधी द्रव्य, भीलीनुं आउ, वनस्पति गोभरुं.

ग्रन्थिला स्त्री. (ग्रन्थिल+टाप्) धोणी दूर्वा-धोणु,
वनस्पति लद्रमोथ, कुटीनी.

ગ્રન્થિહર પું. (ગ્રન્થિ પરકૃતકુટિલાંતં કાર્યજટિલાંતં વા
હરતિ હ+અચ્) અમાત્ય-મંત્રી.

ગ્રન્થીક ન. (ગ્રન્થિક પૃષ્ઠો.) પીપળામૂળ, તગરની
ગાંઠ.

ગ્રપ્સ વા ગ્લપ્સ (ગ્રપ્થ પૃષ્ઠોં દ્વિધારૂપમ્) ગુચ્છાસ્તબ્ક.
ગ્રસ્ (ચુરા. ઉભય. સ. સેટ્-ગ્રાસયતિ, ગ્રાસતે) ભક્ષણ
કરવું, ખાવું, ગ્રાસ કરવો, ગળી જવું -ગ્રસતિ તવ
મુખેન્દું પૂર્ણચન્દ્રં વિહાય । (શ્વા. પર. ઉભય. સેટ્-
ગ્રસતિ, તે) ઉપરનો અર્થ જુઓ.

ગ્રસન ન. (ગ્રસ્ ભાવે લ્યુટ્) ભક્ષણ કરવું, ખાવું,
ગળવું, ગળી જવું, ચંદ્ર કે સૂર્યનું ગ્રહણ, કીળિયો,
ગ્રાસ. (પું.) તે નામનો એક અસુર.

ગ્રસમાન ત્રિ. (ગ્રસ્+શાનચ્) ગ્રાસ કરતું, ગળતું, ખાતું,
હરણ કરતું, આતુરતાથી મેળવતું કે સાંભળતું.

ગ્રસિષ્ઠ ત્રિ. (અતિશયેન ગ્રસિતા ગ્રસિત્+ઇષ્ઠન) અતિશય
ગળનાર, અત્યંત ખાનાર.

ગ્રસિષ્ણુ ત્રિ. (ગ્રસ્+ઇષ્ણુચ્) ગ્રાસ કરવાના સ્વભાવવાળું,
ગળી જવાના સ્વભાવવાળું, ખાવાના સ્વભાવવાળું.

ગ્રસ્ત ત્રિ. (ગ્રસ્+કર્મણિ ક્ત) ગ્રાસ કરેલ, ખાધેલ,
હરણ કરેલ, પકડેલ, આકાન્ત-દબાયેલ- વ્યાપ્ત. -
દીર્ઘતીવ્રામયગ્રસ્તં બ્રાહ્મણં ગામથાપિ વા- વાજ્ઞં
૩૧૨૪૪ । (ન.) જેમાંથી વર્ણ કે પદ લોપ પામ્યો
હોય તેવું અસંપૂર્ણ વાક્ય.

ગ્રસ્તિ સ્ત્રી. (ગ્રસ્+ક્તિન્) ખાવું, ગળવું.

ગ્રસ્ત્ ત્રિ. (ગ્રસ્+ત્ચ) ગળનાર, ખાનાર.

ગ્રસ્તાસ્ત પું. (ગ્રસ્ત એવાસ્તઃ) ગ્રહણ થયા પછી ગ્રહણમાંથી
મોક્ષ થયા સિવાય અસ્ત પામેલ સૂર્ય કે ચંદ્ર.

ગ્રસ્તોદય પું. (ગ્રસ્તસ્ય ઉદયઃ) ગ્રહણ થયા પછી સૂર્ય
કે ચંદ્રનો ઉદય.

ગ્રસ્થ ત્રિ. (ગ્રસ્+કર્મણિ યત્) ગ્રાસ કરવા યોગ્ય,
ખાવા યોગ્ય.

ગ્રહ (ક્રયા. ઉભય. સ. સેટ્-ગૃહ્ણતિ, ગૃહ્ણીતે) ગ્રહણ
કરવું, લેવું, સ્વીકારવું, પકડવું, ઓળંગવું, જાણવું,
મેળવવું. અતિ+ગ્રહ ઉલ્લંઘન કરીને વર્તવું. અનુ+
ગ્રહ અનુકૂલ કરવું, કૃપા કરવી. -અનુગૃહીતોઽહમનયા
મઘવતઃ સંભાવનયા-શ. ૭. । -અનુગૃહીતાઃ સ્મઃ ।
સમ્+અનુ+ગ્રહ બંધન વગેરેમાંથી છોડી દેવા રૂપ
અનુગ્રહ કરવો. અપ+ગ્રહ સતત ધારામાંથી જુદું

પાડીને ફરી ધારા સાથે જોડવું. અપિ+ગ્રહ ઢાંકવું.
અપિ+ગ્રહ સામે ગ્રહણ કરવું, ગ્રહણ કરવું. અવ+ગ્રહ
અટકાવવું, નિયમ કરવો. વિ+અવ+ગ્રહ નમવું -
વિગૃહ્ય ચક્રે નમુચિદ્વિષા બલી ય ઇત્યમસ્વાસ્થ્યમહર્દિવં
દિવઃ -શિં ૧૧૫૧ । આ+ગ્રહ સામેથી ખેંચવું,
આગ્રહ કરવો. આ+સમ્+ગ્રહ સામેથી સંગ્રહ કરવો.
ઉદ્+ગ્રહ વિશ્વાસ રાખવો, અનામત મૂકવું. -
ઉદ્ગૃહીતાલકાન્તાઃ -મેઘં ૮. । ઉપ+ ઉદ્+ગ્રહ
જાણવું. ઉપ+ગ્રહ સમીપમાં ગ્રહણ કરવું, અનુગ્રહ
કરવો, પૂરું પાડવું. નિ+ગ્રહ બલાતકારે રોકવું, કેદ
કરવું -નિગૃહીતો બલાદ્ દ્વારિ-મહાં । - તમાર્યગૃહ્ણં
નિગૃહીતયેનુઃ -રઘું ૨૧૨૩ । પ્રતિ+ગ્રહ પ્રતિગ્રહ
કરવો, કબૂલ કરવું, ભેટવું, તાબે કરવું, સ્વીકારવું.
વિ+નિ+ગ્રહ સારી રીતે કેદ કરવું. નિસ્+ ગ્રહ સંપૂર્ણ
રીતે ગ્રહણ કરવું, નિગ્રહ કરવો. પ્ર+ ગ્રહ અત્યંત
લેવું, સારી રીતે ગ્રહણ કરવું. વિ+ગ્રહ વિરોધ કરવો,
લડાઈ કરવી. સમ્+ગ્રહ સંગ્રહ કરવો - સંગૃહ્ય ધનં,
પાશાન્ । -અમોઘાઃ પ્રતિગૃહ્ણન્તાવર્ધ્યાનુપદમાશિષઃ -
રઘું ૧૧૪૪ । પ્રતિ+ગ્રહ આપેલી વસ્તુ લેવી.
(ચુરા. ઉભય સ. વેટ્-ગ્રાહયતિ, ગ્રાહયતે) લેવું, ગ્રહણ
કરવું. (શ્વા. પર. સ. વેટ્- ગ્રહતિ) લેવું, પકડવું,
થોભવું, કબૂલ કરવું, મેળવવું.

ગ્રહ પું. (ગ્રહ+અચ્) સૂર્ય વગેરે નવગ્રહ, -સૂર્યશ્ચન્દ્રો મજ્જલશ્ચ
બુધશ્ચાપિ બૃહસ્પતિઃ । શુક્રઃ શનૈશ્વરો રાહુઃ કેતુશ્ચેતિ પ્રહો
નવ ।। -ગુરુણા સ્તનભારેણ મુખચન્દ્રેણ ભાસ્વતા ।
શનૈશ્વરાભ્યાં પાદાભ્યાં રેજે ગ્રહમયીવ સા ।। -ભર્ત્ ૦
૧૧૭ । બાળકોને પીડનાર અરિષ્ટ-પૂતનાદિ, અનુગ્રહ,
કૃપા, આગ્રહ, ગ્રહણ કરવું, યુદ્ધ કરવા તૈયાર થવું,
મળબંધ, ચન્દ્રસૂર્યનું ગ્રહણ, સ્વીકાર કરવો, જાણવું,
કબૂલ કરવું, થોભવું, રાહુ.

ગ્રહ પું. વ. નવની સંખ્યા.

ગ્રહકલ્લોલ પું. (ગ્રહેષુ કલ્લોલઃ વિમર્દક ઇવ) રાહુ ગ્રહ.

ગ્રહકુષ્માણ્ડ પું. કોળાના આકારનું પ્રાણી.

ગ્રહગોચર પું. તે નામનો જ્યોતિષશાસ્ત્રનો એક ગ્રંથ.

ગ્રહગણિત ન. (ગ્રહાણાં ગણિતં યત્ર) જેની અંદર ગ્રહોનું
ગણિત હોય તેવો જ્યોતિષશાસ્ત્રનો એક ભાગ.

ગ્રહગતિ સ્ત્રી. (ગ્રહાણાં ગતિઃ) ગ્રહોની ગતિ.

ग्रहगन्ध पुं. (ग्रहेभ्यो गन्धम्) सूर्य वगेरे ग्रहोने उद्देशीने अपातुं खंन.
 ग्रहचिन्तक पुं. (ग्रहान् शुभाशुभदायकतया चिन्तयति चित्+ण्वुल्) ज्योतिषी.
 ग्रहण (ग्रह+भावे ल्युट्) स्वीकारवुं, कबूल करवुं, थोभवुं, लेवुं -आचारो धूमग्रहणात्-रघु० ७।१७ । ज्बराईथी ग्रहण करवुं, सूर्य अने यन्दनुं ग्रहण, नाद शब्द, ईन्द्रिय, आदर, सत्कार, उध, कर, ज्ञान, बंधन, विद्या कला, उपलब्धि -लिपेयथावद्ग्रहणेन वाङ्मयम्-रघु० ३।२८९ ।
 ग्रहणक न. (गृह्यतेऽनेन ग्रह+करणे ल्युट् ततः कन्) ग्रहण करावनारुं शास्त्र, ग्राहक शास्त्र.
 ग्रहणान्त पुं. (ग्रहणस्य अन्तः) यन्द-सूर्यनो ग्रहणथी भोक्ष थवो ते, विद्याकणाना अल्यासनी अन्त.
 ग्रहणान्तिक न. विद्याकणा वगेरेना अल्यासनी अंत.
 ग्रहणि, ग्रहणी स्त्री. (गृहणाति रोगिणो देहम् ग्रह+अनि डी) संग्रहणीनो रोग, पकवाशयनी मध्यमां रडेवी पित्तधरा नामनी कणा, शरीरमां उष्णत्व देवावनारी नाडी -वृद्धस्य ग्रहणीरोगो नागृहीत्वा निवर्तते-माधवाकरे ।
 ग्रहणीरुज् स्त्री. (ग्रहणी एव रुक्) संग्रहणीनो रोग.
 ग्रहणीहर न. (ग्रहणीं हरति) लवींग. (त्रि.) संग्रहणी उरुण करनार औषध.
 ग्रहणीय त्रि. (ग्रह+अनीयर्) ग्रहण करवा योग्य, स्वीकार करवा योग्य, लेवा योग्य.
 ग्रहदक्षिणा स्त्री. (ग्रहाणां ग्रहोद्देशेन देया दक्षिणा) ग्रहोने उद्देशीने अपाती दक्षिणा.
 ग्रहदान पुं. (ग्रहोद्देशेन तदशुभशान्त्यै दानम्) ग्रहोने उद्देशीने तेओनी शांति माटे अपातुं दान.
 ग्रहदृष्टि स्त्री. (ग्रहाणां स्वस्थानापेक्षया स्थानभेदेषु दर्शनभेदे दृष्टि) ग्रहोना स्थानना भेदने लईने अेक पाद, द्विपाद, त्रिपाद अने पूरु वगेरे दृष्टि.
 ग्रहदेवता स्त्री. (ग्रहाणां देवताः) सूर्य वगेरे ग्रहोना अधिष्ठायक रुद्र वगेरे देव.
 ग्रहधूप पुं. (ग्रहाणां ग्रहोद्देशेन धूपः) ग्रहोने उद्देशीने अपातो धूप.
 ग्रहनायक पुं. (ग्रहाणां नायकः) सूर्य, आकडानुं आउ, शनिग्रह.

ग्रहनाश पुं., ग्रहनाशन न. (ग्रहं मलबन्धं नाशयति नश्+णिच्+अण् उप. स. (त्रि. णिच् ल्यु) ग्रहनाश । अेक प्रकारनुं शाक-वनस्पति.
 ग्रहनेमि पुं. (ग्रहाणां ग्रहकक्षाणां नेमिरिव) खंद, कपूर.
 ग्रहपति पुं. (ग्रहाणां पतिः) सूर्य, आकडानुं आउ, खंद, शिव -चन्द्रः सूर्यः शनिः केतुग्रहो ग्रहपतिर्वरः-महा० १३।१७।३७ ।
 ग्रहपीडा स्त्री. (ग्रहेण पीडा) दुष्ट ग्रहनी पीडा -शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनम्-भर्तृ० २।१९ ।
 ग्रहपुष पुं. (ग्रहं पुष्णाति) सूर्य.
 ग्रहपूजन न. (ग्रहाणां पूजनम्) ग्रहोनुं पूजन -गोचरे वा विलग्ने वा ये ग्रहारिष्टसूचकाः । पूजयेत् तान् प्रयत्नेन पूजिताः स्यु शुभावहाः - ग्रहयोगतत्त्वम् ।
 ग्रहपूजा स्त्री. (ग्रहाणां पूजा) सूर्य वगेरे नवग्रहोनी पूजा.
 ग्रहप्रत्यधिदैवत न. ग्रहोना अधिष्ठायक देव.
 ग्रहबल न. (ग्रहाणां बलम्) ग्रहोनुं बल.
 ग्रहबलि पुं. (ग्रहाय बलिः) ग्रहयज्ञमां कडेल ग्रहोने उद्देशीने अपाता गोल-ओषा वगेरे.
 ग्रहभक्ति स्त्री. ग्रहोनी देश वगेरेथी विभाग.
 ग्रहभीतिजित् पुं. (ग्रहभीति जयति जि+क्विप्) ते नामे गंधद्रव्य-ओरोचना.
 ग्रहभोजन न. (ग्रहाणां देये बलिरूपं भोजनम्) ग्रहोने आपवा योग्य बलिदानरूप गोल-ओषा वगेरे भोजन.
 ग्रहमख, ग्रहयाग, ग्रहयज्ञ पुं. (ग्रहप्रीत्यर्थं मखः यागः-यज्ञो वा) ग्रहोनी प्रीति अर्थे-शांति पुष्टि अर्थे कराती यज्ञ.
 ग्रहमण्डल न. (ग्रहाणां मण्डलम्) ग्रहोनी समूह, ग्रहोनी पूजार्थे करवामां आवतुं अष्ट पचाकार स्थान-मंडल.
 ग्रहमैत्र न. (ग्रहाणां मैत्रम्) विवाहमां लेवा योग्य वर-कन्यानी राशि अने ग्रहोनी मित्रता.
 ग्रहयालु त्रि. (ग्रह+आलुच्) ग्रहण करवा-लेवा, डे पकडवाना स्वत्माववाणुं.
 ग्रहयुति पुं. (ग्रहाणां युतिः) ग्रहोनी अेक राशि वगेरेमां स्थितिना भेदे कल्पवा योग्य अेक योग.
 ग्रहयुद्ध न. उपर उपर रडेवा ग्रहोनुं डिरणना स्पर्श वगेरेथी थतुं युद्ध.
 ग्रहयुद्धभ न. (ग्रहयोर्युद्धं यत्र तादृशं भम्) जेमां ग्रहोनुं युद्ध थयुं डीय ते नक्षत्र.

ગ્રહરાજ પું. (ગ્રહાણાં રાજા ટચ્) સૂર્ય, ચંદ્ર, બૃહસ્પતિ, આકાશનું ઝાડ, કપૂર.

ગ્રહવર્ષાદિકલ ન. સૂર્ય વગેરે ગ્રહો જેના સ્વામી હોય છે તેવા વર્ષ કે માસનું ક્ષણ.

ગ્રહવહ્નિ પું. ગ્રહયજ્ઞમાં ગ્રહોને ઉદ્દેશીને જેમાં હોમ થાય છે તે એક અગ્નિ.

ગ્રહવિપ્ર પું. (ગ્રહોદ્દેશ્યકદાનગ્રહણેન પતિતે દ્વિજભેદે) જોશી, ગ્રહનક્ષત્ર વગેરેની વિદ્યા જાણનાર બ્રાહ્મણ.

ગ્રહશૃંગાટક ન. તે નામનો એક ગ્રહયજ્ઞ.

ગ્રહસમાગમ પું. (ગ્રહાણાં સમાગમ:) ચન્દ્રની સાથે મંગલ વગેરે પાંચ ગ્રહોનો યોગ.

ગ્રહાદિ પું. પાણિનીય વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ એક ધાતુગણ-સ ચ યથા-ગ્રહી, ઉત્સાહી, ઉદ્દાસી, ઉદ્દાસી, સ્થાયી, મન્ત્રી, સમ્મર્દી, નિરક્ષી, નિશ્રાવી, નિવાપી, નિશાયી, અયાચી, અવ્યાહારી, અસંખ્યાહારી, અવ્રાજી, અવાદી, અવાસી, અકારી, અહારી, અવિનાયી, વિશાયી, વિષાયી, અપરાધી, ઉપરોધી, પરિભવી, ખૂરિખાવી इति ગ્રહાદિરાકૃતિગણ: ।

ગ્રહાધાર પું. (ગ્રહણામાધાર:) ધ્રુવ નક્ષત્ર.

ગ્રહાધિકરણ ન. (ગ્રહસ્ય પાત્રવિશેષસ્યૈકત્વાવિવક્ષયા જ્ઞાપકમધિકરણમ્) પૂર્વ મીમાંસાશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ન્યાયનું એક અધિકરણ.

ગ્રહાધીન ત્રિ. (ગ્રહાણામધીન:) જે ગ્રહની સત્તાને તાબે હોય છે તે.

ગ્રહાધીશ, ગ્રહેશ પું. (ગ્રહાણામધીશ: ઈશો વા) સૂર્ય, આકાશનું વૃક્ષ.

ગ્રહામય પું. (ગ્રહકૃત: આમય:) ગ્રહોને લીધે થતો રોગ, ગ્રહોનો આવેશ, ભૂત આદિ વડે થયેલ રોગ.

ગ્રહાવમર્દન પું. (ગ્રહૌ ચન્દ્ર-સૂર્યૌ અવમૃદનાતિ અવ+મૃદ+લ્યુ) શહુ, ગ્રહોનું પરસ્પર યુદ્ધ.

ગ્રહાશિન્ પું. (ગ્રહં સ્કન્દગ્રહદોષમશ્રાતિ નાશયતિ અશ્+ણિનિ) એક જાતના સ્કન્દ ગ્રહના દોષને નાશ કરનાર વનસ્પતિ, ગ્રહનાશ વૃક્ષ.

ગ્રહાહ્ય પું. (ગ્રહં ગ્રહદોષમાહ્યતિ નાશાય આકારયતિ આહ્+શ) ભૂતાંકુશ નામનું વૃક્ષ.

ગ્રહિલ ત્રિ. (ગ્રહોઽસ્ત્યસ્ય ઇલચ્) હઠીલું -ન નિશાખિલયાપિ વાપિકા પ્રસસાદ ગ્રહિલેવ માનિની- નૌ ૨।૭૭ । આગ્રહી, લેવાની ઈચ્છા રાખનાર, ગ્રહના- ભૂતાદિના આવેશવાળું.

ગ્રહીતવ્ય ત્રિ. (ગ્રહ+તવ્યચ્) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, લેવા યોગ્ય, પકડવા યોગ્ય.

ગ્રહીતૃ ત્રિ. (ગ્રહ+તૃચ્) ગ્રહણ કરનાર -અપાણિ -વાદો યવનો ગ્રહીતા પશ્યત્યચક્ષુ: સ શૃણોત્યકર્ણ:- શ્વેતાશ્વતર૦ । પકડનાર, લેનાર, ઋણ લેનાર.

ગ્રહ્ય પું. (ગ્રહ: હવિ: પાત્રભેદ એવ સ્વાર્થે યત) તે નામનું એક યજ્ઞપાત્ર.

ગ્રામ પું. (ગ્રહ+ણ વેદે હસ્ય ધ:) ગ્રહણ કરનાર, લેનાર.

ગ્રામ, ગ્રામક પું. (ગ્રસ્+મન્ આદન્તાદેશ: ગ્રામ+કન્) ગામ, ગામનું -પત્તને વિદ્યમાનેઽપિ ગ્રામે રત્નપરીક્ષા-માલવિ. ગામ, ગઢ અને ખાઈ વિનાનું બ્રાહ્મણ વગેરેનું નિવાસસ્થાન, ગાયનમાં સ્વરોનો સમૂહવિશેષ, શબ્દ વગેરેની પાછળ ગ્રામ શબ્દ આવવાથી તેનો સમુદાય-વાચક અર્થ થાય છે. જેમકે ગુણગ્રામ ઈત્યાદિ, -બલવાનિદ્રિયગ્રામો વિદ્વાંસમપિ કર્ષતિ -મનુ ૨।૨૧૫। શિવ, ષડ્જ, મધ્યમ ગાંધાર આદિ સ્વરનો ભેદ. -ષડ્જમધ્યમગાન્ધારાસ્વયો ગ્રામા મતા ઇહ । -સજ્જીતદામો ।

ગ્રામકામ ત્રિ. (ગ્રામે સ્વકીયત્વેન કામયતે કમ્+ણિઙ્ અણ્) કોઈ ગામને પોતાની માલિકીરૂપે ઈચ્છનાર.

ગ્રામકુક્કુટ પું. (ગ્રામે કુક્કુટ:) ગામમાં રહેતો કૂકડો.

ગ્રામકુક્કુટી સ્ત્રી. (ગ્રામકુક્કુટ+ડીષ્) ગામમાં રહેતી કૂકડી.

ગ્રામકુમાર ત્રિ. (ગ્રામેષુ મધ્યે કુમાર: સુન્દર:) આખા ગામમાં જે સુન્દર હોય તે.

ગ્રામકુમારક ન. (ગ્રામકુમારસ્ય ધાવ: મન્+કન્) આખા ગામની સુન્દરતા.

ગ્રામકુલાલ પું. (ગ્રામે કુલાલ:) ગામનો કુંભાર.

ગ્રામકુલાલક ન. (ગ્રામકુલાલ ધાવે વુજ્) ગામનું કુંભારપણું.

ગ્રામકૂટ પું. (ગ્રામસ્ય કૂટ ઇવ) શૂદ્ર.

ગામકૂટી (સ્ત્રી. ડીષ્) શૂદ્ર જાતની સ્ત્રી.

ગ્રામક્રોડ પું. (ગ્રામે ક્રોડ:) ગામમાં રહેતું ભૂડ.

ગ્રામક્રોડી સ્ત્રી. (ગ્રામક્રોડ+જાતિત્વાત્ ડીષ્) ગામમાં રહેતી ભૂડણી.

ગ્રામગ, ગ્રામગમિન્, ગ્રામગામિન્ ત્રિ. (ગ્રામં ગચ્છતિ ણિનિ) ગામ જનાર.

ग्रामगृह्य त्रि. (ग्राम+ग्रह+क्वप्) ग्रामनी अक्षरनुं, ग्रामनी अक्षर रडेनार.
ग्रामगृह्या स्त्री. (ग्रामगृह्य+स्त्रियां टाप्) ग्रामनी अक्षर रडेनार सेना.
ग्रामगेय न. (ग्रामे गेयम्) ग्राममां गवा लायक अेक प्रकारनो सामनो वेद के विभाग.
ग्रामगोदुह पुं. ग्रामनो गोवाण.
ग्रामघात पुं. (ग्रामस्य घातः) ग्रामनो नाश करवो, ग्रामनुं सर्वस्व लई लेवुं ते, ग्राममां रडेता माइसोने मारी नाजवा ते.
ग्रामघातिन् पुं. (ग्रामार्थं तत्रस्थलोकरक्षणार्थं हन्ति पशून् हन्+णिनि) ग्रामना धइ लोकोने पोषइ करवा माटे पशुओने मारनार, ग्रामनो विनाश करनार.
ग्रामघोषिन् पुं. (ग्रामे कर्षके घोषोऽस्त्यस्य इनि) मेघ, वरसाए, ईंद्र.
ग्रामचर्वा स्त्री. ग्राम्यधर्म, स्त्रीसंभोग, मैथुन.
ग्रामज, **ग्रामजातः** त्रि. (ग्रामे जायते जन्+ड । कर्त्तरि क्त) ग्राममां उत्पन्न थनार.
ग्रामजनिष्वावी स्त्री. अेक जातनुं धान्य, जालर.
ग्रामजाल न. ग्रामनो समूड.
ग्रामजित् त्रि. (ग्रामं संहतं जयति विश्लेषणेन जि+क्विप्) ग्राम-समूडमां झंटा पडावनार, तडां पडावनार.
ग्रामण त्रि. (ग्रामण्यः इदम् तक्षशि. अण्) ग्रामना मुष्ठी संबंधी, गामेती संबंधी.
ग्रामणी त्रि. (ग्रामं समूहं नयति प्रेरयति स्वकार्येषु नी+ क्विप्+णत्वम्) प्रधान, अग्रेसर, ग्रामाध्यक्ष -अग्रणीग्रामणीः श्रीमान् न्यायो नेता समीरणः - महा० १३।१४९।३७ । मुख्य, उत्तम, श्रेष्ठ, उमदा, मात्र उपभोगनो विचार करनार, भोगी. (स्त्री.) वेश्या, पटलाइली, ग्रामना मुष्ठीनी स्त्री, गणीनो छोड. (पुं.) ग्रामनो धइ-मुष्ठी, ग्रामाध्यक्ष, उजम, विष्णु, यक्ष, अडु स्त्रीओनी संभोग करनार.
ग्रामणीता स्त्री., **ग्रामणीत्व** न. (ग्रामणी+तल्-त्व) मुष्ठीपणुं, ग्रामाध्यक्षपणुं, उत्तमपणुं, अग्रेसरपणुं.
ग्रामणीथ्य न. (ग्रामण्यः भावः त्व वेदे पृषो०) ग्रामणीता शब्द जुओ.
ग्रामणीपुत्र पुं. (ग्रामण्याः पुत्रः) वेश्यानो पुत्र, ग्रामाध्यक्षनो छोडरो.

ग्रामतक्ष पुं. (ग्रामस्थः तक्षा) ग्रामनो सुधार.
ग्रामतस् अव्य. (ग्राम+तसिल्) ग्रामधी.
ग्रामता स्त्री., **ग्रामत्व** न. (ग्रामाणां समूहः तल्-त्व) ग्रामनो समूड.
ग्रामधर्म पुं. (ग्रामो धर्मः) मैथुन.
ग्रामपाल पुं. (ग्रामं पालयति पालि अण्) ग्रामनी रक्षा करनार, ग्रामाध्यक्ष, अमुक लइकरनी टुकी.
ग्रामपुत्र पुं. (ग्रामस्य ग्रामस्थबहुजनस्य पुत्र इव) आजा गामे पोषइ करवा योग्य पुत्रतुल्य पुत्र.
ग्रामपुत्रक न. (ग्रामपुत्र ततो भावे मनोज्ञा० वुञ्) आजा गामे पाणवा योग्य पुत्रतुल्यपणुं.
ग्रामप्रेष्य पुं. (बहुनां प्रेष्यः) आजा ग्रामनो दास.
ग्रामप्रेष्यक न. (ग्रामप्रेष्य भावे वुञ्) आजा ग्रामनुं दासपणुं.
ग्रामभृत पुं. (ग्रामेण तत्रस्थसमूहेन भृतः पोष्यः) ग्रामवडे पोषइ करवा योग्य, अडु माइसोथी पोषइ योग्य.
ग्राममद्गुरिका स्त्री. (ग्रामस्य प्रिया मद्गुरिका) अेक जातनुं माछलुं-शृंगीमत्स्य, ग्रामयुद्ध.
ग्राममुख पुं. (ग्रामो ग्रामस्थजनो मुखमिवास्य) डाट, दुकान, अजार.
ग्राममृग पुं., **ग्राममृगी** स्त्री. (ग्रामस्थितो मृगः) कूतरो. (स्त्रियां डीप्) कूतरी.
ग्रामयाजक, **ग्रामयाजिन्** पुं. (ग्रामस्य नानावर्णानां याजकः अपकृष्टविप्रः ग्रामान् ग्रामस्थनानावर्णान् याजयति यज्+णिच्+णिनि) ग्रामना डरकोईने यइ करावनार, डलको ब्राह्मण, पुरोहित - व्यर्थ तु पतिते दानं ब्राह्मणे तस्करे तथा । गुरौ चानृतिके पापे कृतघ्ने ग्रामयाजके ॥ -महा० ३।१९९।७
ग्रामवास **ग्रामवासिन्** पुं. (ग्रामे वासः) ग्राममां के ग्रामडामां वसवुं ते. (पुं. ग्रामे वासो यस्य) ग्रामडियो, ग्रामडामां रडेनार.
ग्रामविशेष पुं. संगीतने लगता अमुक स्वर विशेष - स्फुटीभवद्ग्रामविशेषमूर्च्छना -शिशु० ।
ग्रामशत न. (ग्रामाणां शतम्) सो ग्राम.
ग्रामशतेश पुं. (ग्रामशतस्य ईशः) सो ग्रामनो धइली.
ग्रामषण्ड पुं. (ग्रामे ग्रामधर्मं षण्डः) नपुंसक.

ગ્રામષણ્ડક ન. (ગ્રામષણ્ડ ભાવે વુજ્) નપુંસકપણું.
ગ્રામસંકર પું. નાની પાણીની નહેર, ગામડાની પાણીની
નહેર.

ગ્રામસ્થ ત્રિ. (ગ્રામે તિષ્ઠતિ સ્થા+ક) ગામમાં રહેનાર,
ગામડિયો.

ગ્રામહાસક પું. (ગ્રામં હાસયતિ હસ્+ણિચ્+ખ્વલ્)
બહેનનો પતિ - બનેલી.

ગ્રામાધાન ન. (ગ્રામસ્ય ગ્રામપોષણાર્થમાધીયતે આ+ધા
+લ્યુટ) મૃગયા - શિકાર.

ગ્રામાધિકૃત, ગ્રામાધિપતિ, ગ્રામાધ્યક્ષ, ગ્રામિક પું.
ગ્રામે અધિકૃતઃ, ગ્રામસ્ય અધિપતિઃ ગ્રામસ્વાધ્યક્ષઃ,
ગ્રામે તન્નિયુક્ત ઠજ્) ગામનો મુખી - પટેલ, ગામનો
અધિકારી.

ગ્રામાન્ત ન. (ગ્રામસ્ય અન્તમ્ સમીપમ્) ગામની સમીપ,
ગામની પાસે.

ગ્રામાન્તીય ત્રિ. (ગ્રામાન્તે ભવઃ છ) ગામની સમીપમાં
થનાર. (ત્રિ. ગ્રામ+ક) ગ્રામ સંબંધી, ગામડાનું,
ગામડિયું.

ગ્રામિક્ય ત્રિ. (ગ્રામિકસ્ય ભાવઃ) ગામનું પટેલપણું,
ગામનું મુખીપણું.

ગ્રામિણી, ગ્રામીણા સ્ત્રી. (ગ્રામિન્+સ્ત્રિયાં ડીપ્-ટાપ્)
ગળીનો છોડ.

ગ્રામિન્ ન. (ગ્રામઃ સ્વામિત્વેન આધારત્વેન વાઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ)
ગામનો માલિક, ગામમાં રહેનાર, ગ્રામ્યધર્મવાળું,
મૈથુનવાળું.

ગ્રામીણ ત્રિ. (ગ્રામે ભવઃ ઋજ્) ગામમાં ઉત્પન્ન થનાર,
ગામમાં વસનાર - ગ્રામીણવધ્વસ્તમલક્ષિતા જનૈશ્ચિરં
વ્રતિનામુપરિ વ્યલોકયન્શિં ૧૨/૩૭ । (પું.) કૂતરો,
કાગડો, ગામમાં રહેતું ભૂંડ.

ગ્રામેય, ગ્રામેયક ત્રિ. (ગ્રામે ભવઃ ઢક્) ગામમાં
થનાર, (ગ્રામે ભવઃ ઢકજ્) ગામમાં થનાર.

ગ્રામેયા સ્ત્રી. (ગ્રામે ભવા ઢક્) વેશ્યા.

ગ્રામેવાસ, ગ્રામેવાસિન્ પું. (ગ્રામે વાસઃ) ગામમાં રહેવું,
ગામડામાં રહેવું, ગામમાં નિવાસ, (ગ્રામે વસતિ ણિનિ)
ગામમાં રહેનાર.

ગ્રામેશ, ગ્રામેશ્વર પું. (ગ્રામસ્ય ઈશઃ - ઈશ્વરો વા)
ગામ ધણી.

ગ્રામ્ય ત્રિ. (ગ્રામે ભવઃ યત્) ગામમાં ઉત્પન્ન થયેલ
ખેડૂત આદિ, ગામમાં થનાર, ગામડિયો - અલ્પવ્યવેન

સુન્દરિ ! ગ્રામ્યજનો મિષ્ટમશ્રાતિ-છં ૧૩, પ્રાકૃત
મૂઢ મૂર્ખ, અજ્ઞાની - ગ્રામ્યાનપશ્યત્ કપિશં પિપાસતઃ
શિં ૧૨/૩૮. (પું.) તે નામનો કાવ્યનો એક દોષ,
ગાય આદિ સાત જાતના પશુ, ડુક્કર, મેષ અને
વૃષભ રાશિ, રાત્રિ. (ન.) મૈથુન. તે નામનો એક
રતબંધ, હલકું વાક્ય, અશ્લીલ ભાષા. ઉદા. - કટિસ્તે
હરતે મનઃ-સા ૬૦ ૫૭૪ । સ્વીકાર

ગ્રામ્યકન્દ પું. (ગ્રામ્યશ્વાસૌ કન્દશ્ચ) એક પ્રકારનો
કન્દ, સુરણ.

ગ્રામ્યકર્કટી સ્ત્રી. (ગ્રામ્યા કર્કટી) કોળું.

ગ્રામ્યકર્મન્ ન. (ગ્રામ્યસ્ય કર્મ) મૈથુન. પું. ગ્રામ્યસ્ય
પ્રાકૃતસ્ય હાલિકાદેઃ ધર્મઃ) । **ગ્રામ્યધર્મઃ** મૈથુન -
પ્રમત્તો ગ્રામ્યધર્મેષુ મન્દાત્મા પાપનિશ્ચયઃ -
મહા ૩ । ૪૮/૪

ગ્રામ્યકુઙ્કુમ ન. (ગ્રામ્યં કુઙ્કુમમ્) કસુંબો.

ગ્રામ્યધર્મિન્ ત્રિ. (ગ્રામ્યધર્મ+ઈનિ) મૈથુનમાં અસકત.

ગ્રામ્યપશુ પું. (ગ્રામ્યઃ પશુઃ) ગાય, ઘોડો, બકરી આદિ
ગામડાનાં પશુ.

ગ્રામ્યમદ્ગુરિકા સ્ત્રી. (ગ્રામ્યા મદ્ગુરિકા) એક જાતનું
માછલું, શૃંગીમત્સ્ય.

ગ્રામ્યમૃગ પું. (ગ્રામ્યો મૃગ ઇવ) કૂતરો. (સ્ત્રી.) **ગ્રામ્યમૃગી**
કૂતરી.

ગ્રામ્યરાશિ પું. (ગ્રામ્યો રાશિઃ) જ્યોતિર્વિદ્યાપ્રસિદ્ધ કન્યા
- મિથુનાદિ રાશિ.

ગ્રામ્યવલ્લભા સ્ત્રી. (ગ્રામ્યસ્ય વલ્લભા) વેશ્યા -
ગ્રામ્યમશ્લીલં વલ્લભં પ્રિયં યસ્યાં ઇતિ વિગ્રહે ।
પાલકુ-શાક.

ગ્રામ્યશૂકર પું. (ગ્રામ્યઃ શૂકરઃ) ગામડાનું ડુક્કર, પાળેલું
ડુક્કર-ભૂંડ.

ગ્રામ્યવાદિન્ ત્રિ. (ગ્રામ્યં વદતિ ણિનિ) ગ્રામ્ય શબ્દ
બોલનાર ખેડૂત વગેરે, હલકી ભાષા બોલનાર.

ગ્રામ્યા સ્ત્રી. (ગ્રામે ભવા યત્) તુલસી, ગળીનો છોડ,
વાલનો છોડ.

ગ્રામ્યાયણિ પું. સ્ત્રી. (ગ્રામ્યસ્ય અપત્યમ્ ફિજ્) ગામડિયો,
નહીં કેળવાયેલો છોકરો, ગામડિયણ સ્ત્રી.

ગ્રામ્યાયણી સ્ત્રી. (સ્ત્રિયાં ઇવન્તત્વાત્ વા ડીપ્) ગામડિયણ,
નહીં કેળવાયેલી છોકરી.

ગ્રામ્યાશ્વ પું., **ગ્રામ્યાશ્વા** સ્ત્રી. (ગ્રામ્યોઽશ્વઃ, ગ્રામ્યાશ્વા)
ગધેડો, ગધેડી.

ગ્રાવગ્રાહ પું. (ગ્રાવાણમ્ સ્તુત્યા ગૃહ્ણાતિ ગૃહ+અણ્
હસ્ય મઃ) એક પ્રકારનો યાજ્ઞિક-ઋત્વિજ.

ગ્રાવન્ પું. (ગ્રસતે ઇતિ ગ્રઃ ગ્રસ્+ઙ, આવનતિ શબ્દાયતે
ઇતિ આ +વન્+વિચ્, તત્તો ગ્રશ્વાસૌ આવા ચેતિ)
પથ્થર, પાષાણ, પર્વત, મેઘ, (ત્રિ.) દઢ, કઠણ, મજબૂત.

ગ્રાવરોહક પું. (ગ્રાવણિ રોહતિ રુહ+ખ્વુલ) આસંધ
નામની વનસ્પતિનું વૃક્ષ.

ગ્રાવસ્તુત્ પું. (ગ્રાવાણં સ્તૌતિ સ્તુ+ક્વિપ્) એક જાતનો
યાજ્ઞિક-ઋત્વિજ.

ગ્રાવહસ્ત પું. (ગ્રાવા અભિષવસાધનં પાષાણો હસ્તે યસ્ય)
એક પ્રકારના ઋત્વિજનો ભેદ.

ગ્રાવાયણ પું. તે નામનું એક પ્રવર.

ગ્રાસ પું. (ગ્રસ્યતે ગ્રસ્+કર્મણિ ઘઙ્) અનાજ વગેરેનો
કોળિયો, ગળવું, ગ્રહણ કરવું, ઢાંકવા યોગ્ય અને
ઢાંકનારનો સ્પર્શ, ઔષધ લેવાના દશ પ્રકારના
કાળમાંનો એક કાળવિશેષ.

ગ્રાસશલ્ય ન. (ગ્રાસે શલ્યમ્) કોળિયામાં રહેલું માછલાં
વગેરેના કાંટારૂપ શલ્ય.

ગ્રાસાચ્છાદન ન. (ગ્રાસશ્ચ આચ્છાદનં ચ) અનાજ અને
વસ્ત્ર.

ગ્રાહ પું. (ગ્રહ+જલચરે ણ) ઝૂડ નામે જલચર પ્રાણી,
જલહસ્તિ, જ્ઞાન, આગ્રહ - ગૃહગ્રાહેણાત્મનો યત્
પીડયા ક્રિયતે તપઃ - મગં ૧૭/૧૯ । હઠ, ગ્રહણ
કરવું, લેવું, સ્વીકાર કરવો, કબૂલ કરવું. (ત્રિ. ગ્રહ+ણ)
ગ્રહણ કરનાર, સ્વીકાર કરનાર, લેનાર, કબૂલ કરનાર.

ગ્રાહક પું. (ગ્રહ+ખ્વુલ) બાજપક્ષી, વિષવૈધ, સર્પ
પકડનારો ગારૂડી, સિતાવર નામનું શાક, પટેલ,
શેજદાર, શાપક-લિંગ - યથાસ્વ ગ્રાહકાણ્વૈષાં
શબ્દાદીનામિમાનિ તુ - ગ્રહાં ૩/૨૧૦/૧૩ અને
ઈન્દ્રિયાદી. (ત્રિ.) ગ્રહણ કરનાર, સ્વીકારનાર, લેનાર,
ગ્રાહક.

ગ્રાહવત્ ત્રિ. (ગ્રહ+મતુપ્) ઝૂડવાળું.

ગ્રાહિન્ પું. (ગ્રહ+ણિનિ) કોઈનું ઝાડ. (ત્રિ.) લેનાર,
-કાઞ્ચનારો હિમો ગ્રાહી તુવરઃ શ્લેષ્મ-પિત્તનુત્-
ભાવપ્રં । થોભનાર, માનનાર, સ્વીકારનાર, કબૂલનાર,
બંધકોશ કરનાર, જબરાઈથી ગ્રહણ કરનાર.

ગ્રાહિણી સ્ત્રી. (ગ્રાહિન્ જિયાં ડીપ્) ધમાસો નામની
વનસ્પતિ, જવાસો, રીસામણી નામની વનસ્પતિ,

તામ્રમૂલા નામે વૃક્ષ, ગ્રહણ કરનારી-લેનારી સ્ત્રી.
સત્કાર કરવા યોગ્ય, જાણવા યોગ્ય, પ્રતિકૂલ -મા સ્મ
મૂર્ગાહિણી મીરુ ! ગન્તુમુત્સાહિની ભવ-મદ્દિં ૫ ૧૩ ।

ગ્રાહિફલ પું. (ગ્રાહિ મલબૃધકં ફલં યસ્ય) કોઈનું
ઝાડ.

ગ્રાહુક ત્રિ. (ગ્રહ+ઉક્ઞ્) ગ્રહણ કરવાના સ્વભાવવાળું,
લેનાર, લેવાના સ્વભાવવાળું.

ગ્રાહ્ય ત્રિ. (ગ્રહ+ખ્યત્) ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, કબૂલ
કરવા યોગ્ય. પકડવા યોગ્ય, થોભવા યોગ્ય, માનવા
યોગ્ય, સત્કાર કરવા યોગ્ય, જાણવા યોગ્ય.

ગ્રીવા સ્ત્રી. (ગિરત્યનયા ગૃવનિપ્ નિપાતનાત્ સાધુઃ)
કંધરા, ડોક - ગ્રીવામજ્જાભિરામં મુહુરનુપતતિ સ્યન્દને
દત્તદૃષ્ટિઃ - શાકું ૧. અં ।

ગ્રીવાક્ષ પું. તે નામના એક ઋષિ.

ગ્રીવાઘણ્ટા સ્ત્રી. (ગ્રીવાસ્થિતા ઘણ્ટા) ડોકે બાંધેલી
ઘંટડી.

ગ્રીવાવિલ ન. (ગ્રીવાયાં વિલમ્) ડોકમાં રહેલો એક
જાતનો ખાડો.

ગ્રીવિન્ પું, **ગ્રીવિણી** સ્ત્રી. (ગ્રીવા+ઙિનિ-સ્ત્રિયાં ડીપ્)
ઊંટ, ઊંટડી. (ત્રિ. વીર્ષા ગ્રીવા અસ્ત્યસ્ય ઙિનિ ટિલોપઃ)
લાંબી ડોકવાળું.

ગ્રીષ્મ પું. (ગ્રસતે રસાન્ ગ્રસ્+મનિન્) જેઠ અને અષાઢ
એ બે મહિનાની ઋતુ - ગ્રીષ્મે પઞ્ચતપાસ્તુ સ્યાદ્
વર્ષા-સ્વભાવકાશિકઃ - મનું ૬/૨૩ । તાપ, ગરમી,
ગ્રીષ્મઋતુની ગરમી, ઉષ્ણકાળ. (ત્રિ.) ગરમીવાળું,
ગ્રીષ્મ ઋતુવાળું, ઊનું.

ગ્રીષ્મજ ત્રિ. (ગ્રીષ્મે જાયતે જન્+ઙ) ગ્રીષ્મ ઋતુમાં પેદા
થનાર, ગરમીમાં ઉત્પન્ન થનાર. (સ્ત્રી. ગ્રીષ્મજ+ટાપ્)
સીતાફળી, નવમલ્લિકા - બટમોગરો.

ગ્રીષ્મધાન્ય ન. (ગ્રીષ્મે જાતં ધાન્યમ્) ગ્રીષ્મઋતુમાં થતું
ધાન્ય.

ગ્રીષ્મપુષ્પી સ્ત્રી. (ગ્રીષ્મે પુષ્પં યસ્યાં ડીપ્) ગ્રીષ્મઋતુમાં
જેને ફૂલ આવે છે તેવું ફૂલઝાડ, કરૂણી પુષ્પ વૃક્ષ.

ગ્રીષ્મભવ ત્રિ., ગ્રીષ્મભવા સ્ત્રી. (ગ્રીષ્મે ભવતિ મૂ+અચ્ઃ ।
ગ્રીષ્મે ભવ ઉત્પત્તિઃ યસ્યાઃ) ગ્રીષ્મઋતુમાં થનાર,
ગરમીમાં ઉત્પન્ન થનાર. (સ્ત્રી.) બટમોગરો, નવ-
મલ્લિકા, - કુમારિકા ગ્રીષ્મભવા સુગન્ધા - વૈદ્ય-
રત્નમાલા ।

ग्रीष्मसुन्दर पुं. ऐक ज्ञतनुं शाक.
 ग्रीष्महास न. (ग्रीष्मे हासो विकासो यस्य) ग्रीष्मऋतुमां
 धनारो ऐक ज्ञतनो कपास.
 ग्रीष्मी स्त्री. (ग्रीष्मः कालः कारणत्वेनास्त्यस्य अच्
 गौरा० ङीष्) अटभोगरो.
 ग्रीष्मोद्भव त्रि., ग्रीष्मोद्भवा स्त्री. (ग्रीष्मे उद्भवो यस्य
 यस्याः वा) ग्रीष्मऋतुमां उत्पन्न धनार उरकोर्ध.
 ग्रीष्मोद्भवो भोगभवानुरक्तो - कोष्ठप्रदीपे ।
 अटभोगरो.
 गुच् (भ्वा. पर सक. सेट् - ग्रोचति) शोरी करवी,
 गमन करवुं, जवुं.
 ग्रेत्र त्रि. (ग्रीवायां भवः अण्) ऐक उपर ङोवुं ते,
 ऐकमां रडेव - नासंसत् करिणां ग्रैवं त्रिपदीच्छेदिनामपि
 - रघु० ४/४८ ।
 ग्रैवेय न. (ग्रीवायां बद्धः अलंकारः, त्रि. ग्रीवायां भवः
 ढक्) ऐकमां पडेरवानो द्वागीनो-सांकणी वगेरे.
 -तूणवर्माण्यथो कक्षान् ग्रैवेयाण्यथ कम्बलान् -
 महा० ७/३५/३४; (न. ग्रीवायां भवः ढक्ञ्)
 ऐकमां रडेव.
 ग्रैव्य, ग्रैवेयक त्रि. (ग्रीवायां भवः वेदे ष्यञ्) धनार,
 ऐकमां रडेव -अस्माकं सखि ! वाससी न रुचिरे
 यैवेयकं नोज्ज्वलम्-सा० द० ३ ।
 ग्रैष्म, ग्रैष्मक त्रि. (ग्रीष्मे भवः अण्-वुञ्) ग्रीष्म
 ऋतुमां रडेव, ग्रीष्म संबंधी, गरमी संबंधी, ग्रीष्म
 ऋतुमां धनार.
 ग्रैष्मिक त्रि. (ग्रीष्मधर्मं वेद तत्प्रतिपादकग्रन्थमधीते वा
 ठक्) ग्रीष्मऋतुना धर्मने ज्ञानार, ग्रीष्मऋतुना
 धर्मने ज्ञावनार ग्रंथनुं अध्ययन करनार.
 ग्रैष्मी स्त्री. (ग्रैष्म+ङीप्) अटभोगरो, नवभद्रिका पुष्प.
 गल्पन त्रि. (ग्लै+णिच्+पुक् ह्रस्वः कर्त्तरि ल्यु)
 परिश्रमकारक ग्लानि करनार, थकावनार. (न. ग्लै+
 णिच्+पुक् ह्रस्वः भावे ल्युट्) ग्लानि करवी, थकववुं.
 गल्पित त्रि. (ग्लै+णिच्+क्त) परिश्रम पामेल, थाकेव,
 ग्लानि पामेल, थकवेव.
 गल्स् (भ्वा. आ. स. सेट्-ग्लसते) भावुं, भक्षश करवुं.
 गल्स्त त्रि. (गल्स्+क्त) भक्षश करेव, भाधेव.
 गल्ह (चुरा. उभय. सेट् स. - ग्लहयति, ग्लहते)
 स्वीकारवुं - इमां चेत् पूर्वं कितवोऽग्लहीणदीशोऽ-

भविष्यदपराजितात्मा - महा० २/६७/१९ । लेवुं,
 जुगटुं रमवा माटे पक्ष लेवुं, ङोऽ अकवी. भ्वा. सक.
 सेट् आ.-ग्लहते) ऐ ज् अर्थ.
 ग्लह पुं. (ग्रह-ग्लह+घ) पासा वडे रमवुं, धूत-जुगटुं
 जुगारमां पक्ष उप ग्राह्य वस्तु, पक्ष ङोऽ -पाञ्चालस्य
 द्रुपदस्यात्मजामिमां सभामध्ये यो व्यदेवीद् ग्लहेषु -
 महा० २/६७/६ ।
 ग्लान त्रि. (ग्लै कर्त्तरि क्त) रोग वगेरेथी क्षीण थयेव,
 ग्लानि पामेल, दीन थयेव, थाकेव. (न. ग्लै+ भावे
 क्त) दीनता, थाक, परिश्रम.
 ग्लानि स्त्री. (ग्लै+भावे नि) दुर्बलता - मनश्च ग्लानि-
 मृच्छति-मनु० १/५३ । - अङ्गग्लानिं सुरतजनिताम्-
 मेघ० ७० । भांघ -यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति
 भारत ! - भग० ४/७ । साहित्य प्रसिद्ध ऐक
 व्यभियारी गुण. पोतानुं कार्य करवामां असमर्थपणुं.
 ग्लाव पुं. ते नामना ऐक ऋषि.
 ग्लाविन् त्रि. (ग्लै+विनि) छर्ष नडीं पामेल ते, जेदवाणुं.
 ग्लास्नु त्रि. (ग्लै+स्नु) ग्लानिवाणुं -वसन् माल्यवति
 ग्लास्नु रामो जिष्णुरधृष्णुवत् - भट्टि० ७/४ ।
 ग्लुच् (भ्वा. पर. सक. सेट्-ग्लोचति) शोरी करवी
 -बहूनामग्लुचत् प्राणान् अग्लोचीच्चरणे यशः -
 भट्टि० १५. । ३०. । गमन करवुं, जवुं.
 ग्लुचुक पुं. ते नामना ऐक ऋषि.
 ग्लुञ्च् (भ्वा. पर. सक. सेट्-ग्लुञ्चति) शोरी करवी,
 जवुं.
 ग्लेप् (भ्वा. अ. आ. सेट्-ग्लेपते) पशधीन थवुं, दरिद्र
 थवुं, दीन थवुं. (भ्वा. स. आ. सेट्- ग्लेपते)
 थालवुं, गमन करवुं.
 ग्लेव् (भ्वा. आ. स. सेट्-ग्लेवते) शोधवुं, थोकसाई
 करवी, सेववुं.
 ग्लै (भ्वा. पर. अ. अनिट्-ग्लायति) थाकी जवुं - श्रुत्वा
 स्पृत्वा च दृष्ट्वा च भुक्त्वा घ्रात्वा च यो नरः । न
 दृष्यति ग्लायति वा विज्ञेयो जितेन्द्रियः ।। - मनु०
 २/९८ । करमावुं, क्षीण थवुं.
 ग्लौ पुं. (ग्लै+डौ) थंद्र, कपूर.
 ग्लौतृ त्रि.. (ग्लौ+तृच्) थाकी जतुं, श्रम पामतुं, दूबण
 थई जतुं.

घ

घ व्यंजननो थोथो वृष्. (पुं. घट्+ड) घं२, घं२, घं२।
वगेरेनी ना६.

घकार पुं. (घस्वरूपे कारः) थोथो 'घ' व्यंजन.

घग्घ (भ्वा पर० अ. सेट्-घग्घति) उ३वुं.

घट् (भ्वा. आ. अ. सेट्-घटते) येष्ठा करवी. -दयितां
त्रातुमलं घटस्व - भट्टि० १०/४० । - घटते
सन्ध्यादिषु यो गुणेषु लक्ष्मीर्न मुञ्चति चञ्चलाऽपि
- भट्टि० १२/२६ । उद्+घट् उ३वुं. प्र+घट्
प्र२रं७ करवुं. वि+घट् छूटा थवुं. सम्+घट् अ३क३
करवुं, संयुक्त करवुं, जे३वुं. (चुरा. उभय. सेट्
सक. -घाटयति, घाटयते) अ३क३ करवुं, डिंसा करवी.
- कपाटमुद्घाटयति - मृच्छ० ३; - निरय-
नगरद्वारमुद्घाटयन्ती-भर्तृ० १/६३ । उद्+घट् उ३वुं.
(चुरा. उभ. अ. सेट् घटयति-ते) प्र३शिवुं.
(भ्वा. प. अ. सेट्+घटति) प्र३शिवुं. (चुरा. उभय.
अक. सेट् इदिद् घण्टयति+ते) श०६ करवी, ना६
करवी, अवाज करवी, ओ३वुं.

घट पुं. (घटते मृडादिसङ्घातैः जलादिग्रहणाय घट्+अच्)
घडो, कुं७, क३श, कुं७राशि, वी३श द्रोणनां अ३र३रनुं
अ३क माप - चतुर्भिराढकैर्द्रोणः कलशोऽनुल्बणोमलः ।
उन्मानश्च घटो राशिद्रोणपर्यायसंज्ञितः ॥ - शार्ङ्गधरे ।
- दशद्रोणो भवेत् खारी कुम्भस्तु द्रोणविंशति -
प्रायश्चित्त० । म३दीन्मत ङाथीनुं अ३स्थव, यत्न करनारो
मनुष्य, कुं७क नामनो प्राशायाम, योगावस्थानो अ३क
प्र३कार - आरम्भश्च घटश्चैव यथा परिचयोऽपि च ।
निष्पत्तिः सर्वयोगेषु स्यादवस्थाचतुष्टयम् - हठयोगप्र०
४/६९ ।

घटक त्रि. (घट्+णिच्+ण्वुल्) थोजना करनारो, थोजना
करी आपनार, जे३डी देनार - धावको भावकश्चैव
योजकश्चांशकस्तथा । दूषकः स्तावकश्चैव षडेते
घटकाः स्मृताः । - एते सत्पुरुषाः परार्थघटकाः
स्वार्थं परित्यज्य ये - भर्तृ० २/७४ ।

घटकत्व न. (घटकस्य भावः त्व) अवस्थे३कत्व,
नियामक-व्यवस्था करनार धर्म - तद्विषयताव्यापक-
विषयतावत्त्वम्-वा० ।

घटकपर्ष पुं ते नामनो अ३क कवि जे विक्रमादित्य
श३शानी स३भ्यामां अ३क रत्नरूप ग३शातो उ३तो - जीयेव

येन कविना यमकैः परेण तस्मै बहेयमुदकं घटकपर्षेण-
घट० २२. । (पुं. घटस्य कर्परः) भांजे३वा घडानुं
ठीक३ं.

घटकार, घटकारक, घटकृत् त्रि पुं. (घटं करोति
कृ+अण्) घडो अनावनार. कुं७भार.

घटग्रह, घटग्राह त्रि. (घटं गृह्णाति अच्-अण्) घडो
अ३श करनार, घडो वेनार.

घटज, घटजात, घटयोनि, घटसंभव, घटोद्भव
पुं. (घटात् जायते जन्+ड) अगस्त्य मुनि.

घटदासी स्त्री. (घटयति परस्परं नायकौ योजयति
घटि+अच् ह्रस्वः) कुं७श्री स्त्री.

घटन न. (घट्+ल्युट्) संभे३न-स३मू७, प्रयत्न, उ३धोग,
ज३मा करवुं, संयथ करवी, मिश्र करवुं, जे३उवुं, मे३गवी
दे३वुं -तप्तेन तप्तमयसा घटनाय योग्यम्-विक्रम०
२।१६ ।

घटना स्त्री. (घट्+युच्) उ३परनो अर्थ, ङाथीओनो
स३मू७, अनाव- अघटितघटनापटीयसी माया । -
यस्मात् माहात्म्यवशेन यान्ति घटनां कार्याणि
निर्यन्त्रणम्-राज ४।३६५ ।

घटराज पुं. (घटेषु राजते राज्+अच्) कुं७.

घटपर्यसन न. प्रायश्चित्त न३डि करनार कीर्ष पतितनो त्याग
करवा माटे तेना जवतां ज तेनुं प्रेत कार्य करवा माटे
जातिओमे करवामां आवतुं पाषीथी भरेवा घडाने
कीर्ष दासीना पण द्वारा आवी करवुं ते.

घटप्रक्षेप न. प्रायश्चित्त कर्वा प३णी प्रायश्चित्त करनाराअे
करवानो अ३क विधि.

घटसृज्य पुं. ब. व. दक्षिणमां आवेली अ३क देश.

घटस्थापन न., घटस्थापना स्त्री. (घटस्य स्थापनम्)
नवरात्रि वगेरेमां दु३गदिवीनी प्रीतिने माटे क३श
स्थापवामां आवे छे ते.

घटा स्त्री. (घट्+भावे अङ्) संघात, स३मू७ -
यदगारघटाट्टुकुट्टिमस्रवदिन्दूपलतुन्दिलापया -नैषध० ।
गोष्ठी, वातथीत, मे३घनो आ३अ३र -प्रलयघनघटा-
का० १११ । स३भ, ङाथीनुं टोणु -मातङ्गघटा -
शिशु० १।६४ ।

घटाटोप पुं. (घटया आटोपः) आ३अ३र.

ઘટાભ પું. હિરણ્યકશિપુ દૈત્યનો એક અસુર સેનાપતિ.
ઘટાલ ત્રિ. (ઘટા ઘટનાડસ્ત્યસ્ય લઘ્) નિન્દિત
ઘટનાવાળું.

ઘટાલાવૂ સ્ત્રી. (ઘટ ઇવ અલાવૂ) ઘડા જેવડું તુંબડું.
ઘટિક ત્રિ. (ઘટેન તરતિ, તરતીત્યધિકારે ઠન્) ઘડાથી
તરનારો.

ઘટિક ન. (ઘટીવ કન્) નિતંબ, કુલો.

ઘટિકા સ્ત્રી. (ઘટ્+ણિચ્+ણ્વુલ્) સાઠ પળ રૂપ એક
કાળ, એક મહૂર્ત, નાનો ઘડો -નાર્ય: શ્મશાનઘટિકા
ઇવ વર્જનીયા:-પઞ્ચં ૧૧૧૨ । ચોવીસ મિનિટનો
સમય -ઘડી -ઘષ ક્રીડતિ કૂપયન્ત્રઘટિકા ન્યાયપ્રસક્તો
વિધિ: -મૃચ્છં ૧૦।૫૯ । -પલં પલનાં ઘટિકા
કિલેકા-જ્યોતિર્વિદાં । (સ્ત્રી. ઘટી સ્વાર્થે ક)
નાની ઘડી, ઘડિયાળ.

ઘટિકાર્થક પું. ઘડિયાળ વગાડનાર, ઘડિયાળી.

ઘટિકાલવણ ન. બિડલવણ.

ઘટિઘટ પું. (ઘટ્યા ઘટતે અચ્ સંજાત્વાત્ હ્રસ્વઃ)
મહાદેવ, શંકર.

ઘટિત ત્રિ. (ઘટ્+ણિચ્+ક્ત) ઘડેલ, રચેલ, યોજેલ,
જોડેલ.

ઘટિન્ પું. (ઘટસ્તદાકારોડસ્ત્યસ્ય ઘટ્+ઇનિ) કુંભરાશિ,
કુંભાર. (ત્રિ.) ઘડાવાળું.

ઘટિની સ્ત્રી. (ઘટિન્+ઙીપ્) ઘડાવાળી.

ઘટિન્ધમ્ ત્રિ. (ઘટી ધમતિ ધ્મા ખશ્ મુમ્ હ્રસ્વશ્ચ)
ઘડો બનાવનાર, ઘડામાં મોઢાનો પવન ભરી તેને
વગાડનાર.

ઘટિન્ધય ત્રિ. (ઘટી ધયતિ ઘેટ્+ખશ્+મુમ્ હ્રસ્વશ્ચ)
ઘડા વડે પીનાર, ઘડો મોઢે માંડનાર.

ઘટિલ ત્રિ. (ઘટોડસ્ત્યસ્ય પિચ્છાં ઇલ્ચ) ઘડાવાળું.

ઘટી સ્ત્રી. (ઘટેન સચ્છિદ્રેણ કુમ્પેન જ્ઞાપ્તા) દંડાત્મક
કાળ, એક ઘડીનો સમય, ચોવીસ મિનિટ જેટલો
કાળ, ઘડિયાળ -કૂપમાસાદ્ય ઘટીમાર્ગેણ સર્પસ્તેનાનીત:-
પઞ્ચં ૪. । (સ્ત્રી. ઘટ્ અલ્પાર્થે ઙીપ્) નાનો ઘડો,
નાની ગાગર, નાનો કુંભ- ઘટી ચેટી વિટ: કિંસ્વિજ્જા-
નાત્યમરકામિનીમ્-ઉદ્ભટ: ।

ઘટીકાર ત્રિ. (ઘટી કરોતિ અણ્) કુંભાર, ઘડિયાળી.

ઘટીગ્રહ ત્રિ. (ઘટી ગૃહ્ણતિ ગ્રહ્+અચ્) નાનો ઘડો
લેનાર, ઘડિયાળ લેનાર.

ઘટીયન્ત્ર ન. (ઘટ્યા: ઘટ્ટરૂપકાલસ્ય જ્ઞાપકં યન્ત્રમ્)
કાળને જણાવનારું યંત્રવિશેષ-ઘડિયાળ, ફૂલા વગેરેમાંથી
પાણી કાઢવાનું યન્ત્ર -તોયયન્ત્રકપાલાદ્યૈર્મયૂરનરવાનૈ: ।
સસૂત્રરેણુગર્ભૈશ્ચ સમ્યક્કાલં પ્રસાધયેત્ ।। -સૂર્ય
સિદ્ધાન્ત: । શ્લોકો રોગનો એક ભેદ.

ઘટોત્કચ પું. ભીમસેનથી હિડંબા રાક્ષસીને પેટે પેદા
થયેલ તે નામનો એક રાક્ષસ. કૌરવ-પાંડવોના
મહાભારત યુદ્ધમાં તે વીરતાપૂર્વક ઝગૂમ્યો, પરંતુ
કર્ણના હાથે તે મરાયો -મુદ્રાં ૨।૧૫ ।

ઘટોત્કચાન્તક, ઘટોત્કચારિ પું. (ઘટોત્કચસ્ય અન્તકઃ)
કર્ણ.

ઘટોદર પું. (ઘટ ઇવ ઉદરમસ્ય) તે નામનો એક રાક્ષસ.

ઘટોઘ્ની સ્ત્રી. (ઘટા ઇવ ઊઘાસિ યસ્યા: સા) જેના
આંચળો દૂધથી ભરેલા હોય તેવી ગાય -ગા: કોટિશ:
સ્પર્શયતા ઘટોઘ્ની:-રઘું ૨।૪૯ ।

ઘટ્ટ (શ્વા. આ. સ. સેટ્+ઘટ્ટતે) ચાલવું, ઘડવું, બનાવવું
-વાયુઘટ્ટિતા લતા: ।; વિટજનનઘટ્ટિતેવ વીણા-
મૃચ્છં ૧।૨૪ । (ચુરા. ઉભય. સ. સેટ્- ઘટ્ટયતિ+તે)
ચાલવું, ઘડવું - કારણડવાનનવિઘટ્ટિતવીંચિમાલા:-
ઋતું ૩।૮ । બનાવવું.

ઘટ્ટ પું. (ઘટ્ટયતેડત્ર ઘજ) નદી વગેરેનો ઘાટ, દાણ
લેવાનું સ્થળ, ચાલવું, ચલાવવું.

ઘટ્ટકુટીપ્રભાત ન. (ઘટ્ટસ્થા કુટી તત્ર પ્રભામિવ)
દાણ આપવાના ભયથી રાત્રે જે રસ્તો હાથ લાગ્યો
તે રસ્તે નાસી જનારો કોઈ દાણચોર. સવારે જ્યાં
દાણ લેવાતું હતું તે જ સ્થળે આવવાથી દાણની
ચોરી કરી શક્યો નહીં, તેમ ઉન્માર્ગે દોડતો કોઈ
મનુષ્ય પોતાની ધારણા પાર પાડી શકે નહીં તે માટે
વપરાતો એક ન્યાય.

ઘટ્ટગા સ્ત્રી. તે નામની એક નદી.

ઘટ્ટજીવિન્ પું. (ઘટ્ટં તરિકશુલ્કસ્થાનં નદ્યવતરણસ્થાને
દેવં શુલ્કં વા તેન જીવતિ જીવ્+ણિનિ) નદી વગેરે
ઊતરવાને સ્થળે આવતી દાણની આવકથી આજીવિકા
ચલાવનારો ખલાસી વગેરે.

ઘટ્ટન ન. (ઘટ્ટ્+લ્યુટ) જવું, લાવવું, ચલાવવું, ઘસવું,
મસળવું, આજીવિકા.

ઘટ્ટના સ્ત્રી. (ઘટ્ટ્+યુવ્) ચાલન-ચલાવવું -રણદ્વિરાઘટ્ટનયા
નભસ્વત: પૃથગ્વિભિન્નશ્રુતિમણ્ડલૈ: સ્વરૈ: -શિં ૧।૧૦ ।
આજીવિકા.

घट्टित त्रि. (घट्ट्+णिच्+क्त) निर्मित, अनावेल, थलावेल.
घण् (तना. उभय. अक. सेट्-घणोति, घणुते) दीपवुं,
प्रकाशवुं.

घण्ट त्रि. (घण्+क्त) दीप्त थयेल, प्रकाशेल.

घण्टक, घण्टकर्ण पुं. (घण्ट+संज्ञायां कन्, घण्टो
दीप्तः कर्ण इव पत्रमस्य) अक ज्ञातनी-क्षुप नामनी
वनस्थिति.

घण्टा स्त्री. (घटी शब्दकरणे अच्) घंटडी, घंट, अलर,
-सर्ववाद्यमयो घण्टा वाद्याभावे नियोजयेत् -स्मृतिः ।
अतिभला, नागभला नामनी वनस्थिति, घंटा पाटली
वृक्ष.

घण्टाक पुं. (घण्टा+कै+क) घंटापाटलि नामनुं वृक्ष.

घण्टाकर्ण पुं. (घण्टयुक्तौ कर्णौ. यस्य) जैनोभां पूजाती
अक दीर यक्ष -घण्टाकर्ण ! महावीर ! सर्वव्याधि
विनाशकः । विस्फोटकभये प्राप्ते रक्ष रक्ष
महाबल ! । ते नामनी शिवनी अक अनुचर, ते
नामनी काशीमां आवेलो अक धरो.

घण्टाताड पुं. (घण्टां कालज्ञापकघण्टां ताडयति
ताडि+अण्) अमुक समयने ज्ञातववा माटे अलर
वगाडनार धडिधालथी.

घण्टाताडन न. (घण्टायास्ताडनम्) घंट वगाडवी ते.

घण्टानाद पुं. (घण्टाया नादः) घंटडीनी नाद, घंटनी
अवाज, ते नामे डूबेरनी अक मंत्री.

घण्टापथ पुं. (घण्टादिवाद्यानां घण्टायुक्तहस्त्यादीनां
वा पन्थाः अच्) मोठे राजमार्ग, धोरी रस्तो -दश
धन्वन्तरो राजमार्गो घण्टापथः स्मृतः -कौटिल्यः ।

घण्टापाटलि पुं. ते नामनुं अक आड.

घण्टाबीज पुं. (घण्टेव बीजमस्य) नेपाणो, जयपाल
वृक्ष.

घण्टारव पुं. (घण्टायाः रवः) घंटनी अवाज.

घण्टारवा स्त्री. (घण्टारववत् रवः पक्वफलेषु यस्याः)
अक ज्ञातना शस्त्रनुं आड, रानीशश.

घण्टालिका स्त्री. (घण्टाली+कन्) मोटा लींजुनुं आड,
कोशातडी.

घण्टाली स्त्री. (घण्टां तच्छब्दमलति अल्+अण्+ङीप्)
उपरनी अर्थ जुओ, घंटनी पंक्ति.

घण्टावत् त्रि. (घण्टा+मतुप्) घंटवाणुं.

घण्टाशब्द पुं. (घण्टायाः शब्दः) घंटडीनी के घंटनी
अवाज. (पुं. घण्टायाः शब्द इव शब्दो यस्य)
कांस्य नामनी धातु.

घण्टिका स्त्री. (घण्टेव कन्) नामनी घंटडी, धूधरी,
टोकरी, पडल्लम-ल्लम उपर आवेली ल्लम.

घण्टिनीबीज न. (घण्टाऽस्त्यस्याः तदाकारफलत्वात्
इनि+ङीप् घण्टिन्याः घण्टायुक्तायाः बीजम्) जयपाल-
नेपाणो.

घण्टु पुं. (घण्ट्+उन्) छाथीना गणा उपरनी घंटडीवाणी
सांकण धोरी वगेरे, छाथीनी घंट, प्रताप, प्रकाश.

घण्टेश्वर पुं. (घण्टानामीश्वरः) मंगलथी मेधा नामनी
पत्नीथी उत्पन्न थयेल पुत्र, व्रणदाता अक देव.

घण्ड पुं. (घणिति शब्दं कुर्वन् डयते घण्+ङी+ड)
अमरो, मधमाणी.

घतन त्रि. (हन्ति हन्तेयुत्राद्यन्तयोर्धत्वतत्त्वे उणा० युन्)
भारनार.

घन पुं. (हन् मूर्त्तौ अप् घनादेशश्च) मेध -घनोदयः
प्राक् तदनन्तरं पयः -श० ७।३० । वनस्थिति
नागरभोध, समूड -तदलब्धपदं हृदि शोकघने -
रघु० ८।९१ । ओध, मज्जुतपणुं, पूर्ण विकसित -
घटयति सुघने कुचयुगगगने मृगमदरुचिरुषिते-गीत०,
दढता, -नासा घनास्थिका-याज्ञ० ३।३९ । कठणपणुं
सञ्जातश्च घनाघनः-मातङ्ग० ९।३९ । विस्तार, डेलाव,
देड, लोढानो मगदण -प्रतिजघान घनैरिव मुष्टिभिः
-भारविः १८।१ । घण, कङ्, उपधातु अलक, मगज,
मेध, घनवर्ग, त्रिधातु, ते नामनी अक वेदपाठ.
(न.) लोभंड, लोढुं, घंट अलर वगेरे कांस्यवाध,
कांसीजोडा, कस्तालादि वाध, मध्यम नृत्य, यर्म.
(त्रि.) दढ, कठण, पूर्ण, घण्णी आडीवाणुं, गाढ, निभिड,
जाडुं, गंभीर, घणुं, पुष्कण.

घनकफ पुं. (घनस्य मेघस्य कफ इव) वरसादना कर.

घनकाल पुं. (घनस्य कालः) वरसादनी भोसम.

घनगोलक पुं. (घनेन मूर्त्यां गोल इव कायति कै+क)
सीनुं अने रुपुं अकठी करेल मिश्र धातु.

घनघनौघ पुं. (घनघनस्य ओघः) जणवाणा मेधनी
समुदाय -यद् गर्जदूर्जितघनौघमदध्रभीमम्-कल्याण३२।

घनचय पुं. (घनस्य चयः) मेधनी समुदाय.

घनच्छद पुं. (घनाः निविडाश्छदा यस्य) शरगवाणुं
आड, शिशु.

घनजम्बाल पुं. (घनो जम्बालः) पुष्कण कयरो, घणो
कादव.

घनज्वाला स्त्री. (घनस्य ज्वालेव) वीजणी, वज्जग्नि, वज्जनी अग्नि, वज्जनी क्रांति.
घनता स्त्री., **घनत्व** न. (घनस्य भावः तल्-त्व) घनपशुं, ज्ञापशुं, दृढपशुं, कठपशुं.
घनताल पुं. (घनतायां अलति अल्+अच्) यातकपक्षी, वाद्य वज्जेरनी ऐक प्रकारनी ताल.
घनतिमिर न. (घनेन तिमिरिम्) भेद्यथी थयेल अंधकार, गाढो अंधकार.
घनतोल पुं. (घनं अभिलक्षीकृत्य स्वमुखं तोलयति) यातक पक्षी.
घनत्वच् पुं. (घना त्वग् यस्य) शरगवानुं अउ, लोध्रवृक्ष-लोदरनुं अउ.
घनद्रुम पुं. विकटक नामनुं वृक्ष.
घनध्वनि पुं. (घनस्य ध्वनिः) मेघनी अवाज. (त्रि. घन इव घ्वनिर्यस्य) मेघना जेवा गंभीर शब्दवाणुं.
घननाभि पुं. (घनस्य मेघस्य नाभिरिव योनित्वात्) धुमाडो.
घननीहार पुं. (घनः नीहारः) पुष्कण भरक, धशुं ज डीम.
घनपत्र पुं. (घनानि पत्राण्यस्य) साटोडी नामनी वनस्पति, सरगवो.
घनपदवी स्त्री. (घनस्य पदवी) आकाश -क्रामद्धिर्घन-पदवीमनेकसंख्यैः -किरात० ।
घनपल्लव पुं. (घनाः निबिडाः पल्लवाः अस्य) सरगवानुं अउ.
घनपाषण्ड पुं. (घनेन मेघध्वनिना पाषण्ड इव उन्मत्तत्वात्) भीर, मयूर.
घनफल पुं. (घनानि निबिडानि फलान्यस्य) ऐक ज्ञातनुं वृक्ष, विकलो -विकण्टक वृक्ष.
घनफेनिला स्त्री. (घनवत्फेनिला) वनस्पति कारेली.
घनमूल न. (घनस्य समत्रिघातस्य मूलमाद्यम्) गणित, प्रसिद्ध घनमूल, त्रिघातवडे काडेकुं संप्यानुं मूण-जेमके १००० नुं घनमूण १०. ०त्यादि. -पङ्क्त्यां न्यसेत् तत्कृतिमन्त्यनिर्घ्नां, त्रिर्घ्नां त्यजेत् तत् प्रथमात् फलस्य । घनं तदाद्यात् घनमूलमेव पङ्क्त्या भवेदेवमतः पुनश्च ।। -लीलावती ।
घनरव पुं., **घनरवी** स्त्री. (घने घनकाले रवोऽस्य अस्या वा) भीर, मयूर; मयूरी-ढेल.

घनरस पुं. (घनस्य रसो निष्यन्दः घनश्चासौ रसश्च) जल, -घनरसमन्थं क्षीरं घृतममृतं जीवनं भुवनम् - रत्नकोशे । पाण्डू, कपूर, गाढ रस, पीलुपर्णी वृक्ष, मोरट वृक्ष. (न.) जल, पाण्डू.
घनवर्त्मन् न. (घनस्य वर्त्म) आकाश -घनवर्त्म सहस्रथेव कुर्वन् -कि० ५।१७ ।
घनवल्लिका स्त्री. (घना निबिडा वल्ली यस्याः कम् ह्रस्वः) अमृतस्तवा नामनी देव, वीजणी.
घनवल्ली स्त्री. (घनस्य मेघस्य वल्लीव) वीजणी, अमृतस्तवा वता.
घनवात पुं. (घनो निबिडो वातः, वातोऽत्र वा) घनोदधि-विमान आदिना आधारभूत जामेवा भरक जेवो अथवा थीजेवा घी जेवो ऐक प्रकारनी कठिन वायु, ऐक प्रकारना नरकनी वेद, मेघनी वायु.
घनवास पुं. (घनो वासोऽस्य) कोणुं, कुष्मांड.
घनवाहन पुं. (घन इव शुभं वाहनमस्य) शिव, महादेव, ईद्र.
घनवीथि स्त्री. (घनस्य वीथिः) आकाश.
घनश्याम पुं. (घन इव श्यामः) राम, श्रीकृष्ण - हेमाम्बरं घनश्यामं श्रीवत्स- श्रीनिकेतनम् -भाग० । (त्रि.) घन इव श्यामः (वर्णः यस्य) मेघ जेवा काण्ण वरुवाणुं.
घनसमय पुं. (घनस्य समयः) वरसादनी भोसम.
घनसार पुं. (घनस्य सार इव शीतलत्वात्) कपूर - घनसारनीहारहार० -दश० १, -पीनस्तनीरुजघना घनसारदिग्धाः-सुश्रुते ४७ अ । थंदन, पाण्डू, पारी, पारद, उत्तम मेघ.
घनस्कन्ध पुं. (घनः स्कन्धो यस्य) आंजलीनुं अउ.
घनस्वन पुं. (घनस्य स्वनः) मेघध्वनि, मेघनी नाद. (त्रि. घनश्चासौ स्वनश्च) गंभीर अवाज, मेघनी अवाज. (घनेन सुष्ठु अनिति) तांदण्णजे नामनुं शाक.
घनहस्त पुं. (घनः हस्तोऽप्य) अमुक प्रकारनुं ऐक ज्ञातनुं माप.
घना स्त्री. (घन+अस्त्यर्थे अच् टाप) माधपर्णी-जंगली अउद नामनी वनस्पति, रुद्रजटा नामनी वनस्पति, स्थूल स्त्री.
घनाकर पुं. (घनान् आकिरति आ+कृ+अच्) वरसादनी भोसम, वर्षाश्रुतु.

घनागम पुं. (घनानां मेघानां आगमः) वर्षाकाल- घनागमे राजपथे हि पिच्छिले-नैष० ।

घनाघन पुं. (हन्+अच्) ईद्र, वरसती मेघ -अम्भोजानि घनाघनव्यवहितोऽप्युल्लाघवत्यंशुमान्-राजतरङ्गिणी ४।३६५ । भारी नाम्ने अेवो मदीन्मत्तं डाथी, अन्योन्यनुं संघट्टन- अन्योऽन्यघनम् -घरणी (त्रि.) निरन्तरं घातं करन्तर, दुष्ट.

घनाघना स्त्री. (घनाघन+टाप्) काकमाथी नामनी वनस्पति.

घनात्यय पुं. (घनानामत्ययोऽत्र) शरद्वृक्षत्वं, मेघनुं दूरं थुं -घनात्यये वार्षिकमाशु सम्यक् प्राप्नोति रोगानृतुवात्र जातु -चरके ।

घनामय पुं. (घनः आमयो यस्मात्) भजूरीनुं अ.उ.

घनामल पुं. (घनोऽमलः) वत्युलो नामनुं अेकं ज्ञतनुं शाक.

घनाम्बु न. (घनस्य अम्बु) वरसादनुं पाणी.

घनाराव त्रि. (घन इव आरावो यस्य) मेघना सरभा नादवाणुं. (पुं. घनस्य आरावः) मेघनो नाद.

घनारुण त्रि. (घनः अरुणः) अतिशयं लाल.

घनावरुद्ध त्रि. (घनेन अवरुद्धः) मेघे रोकेलुं, मेघथी आरुष्टादित.

घनाश्रय पुं. (घनानामाश्रयः) आकाश.

घनीकृत त्रि. (घन+च्वि+कृ+क्त) नक्की करेव, घट्ट करेव, भजभूत करेव, दठ करेव.

घनोदधि पुं. प्रत्येकं नरकं पृथ्वीनी नीये भरुनी पेठे जामेव, सघन पाणी, जे वीश उजर योजन प्रमाश छे ते.

घनोपल पुं. (घनस्य उपल इव कठिनत्वात्) वरसादना कर.

घनोपरुद्ध त्रि. (घनेनोपरुद्धः) मेघे रोकेलुं, मेघथी आरुष्टादित.

घनौघ पुं. (घनस्य ओघः) मेघनो समूह -यद् गर्जदूजितघनौघमदभ्रभीमम्-कल्याण० ३२ ।

घम्बु (भ्वा. पर. स. सेट्-घम्बति) गमन करुं, जवुं.

घर पुं. (हन्यते गम्यतेऽतिथिभिः हन् 'हन्तेरन् घश्च' उणा० नलोपश्च) धर.

घरट्ट पुं. (घृ सेके+विच् घरं सेकमट्टते अट्ट्+अण्) घंटी, दणवानी थक्की -तत् स्पष्टमान्मथघरट्ट-विलासमासीत्- श्रीकण्ठचरिते ६।६३।

घर्घट पुं. (घरे सेकाय अटते घट्+अच्) अेकं ज्ञतनुं माछलुं.

घर्घर पुं. (घर्घेत्यनुकरणशब्दं राति रा+क) रेंट आदिनो अव्यक्त शब्द, यावता पाणीना ध्वनिवाणी अेक नाद -चण्डैर्दमरुनिर्गोषैर्घर्घरं श्रुतवान् ध्वनिम्-राजतर० २।१०३ । पर्वतद्वार, पडाडी रस्ती, भारणुं, घंटी वगेरेनो शब्द, धुवड, ते नामनो अेकं नद, उरकोई अवाज, आस्थ. (त्रि.) घर्घर शब्दवाणुं -शाणे घर्घरके जलं रुचिदं सन्तापशोकापहम्-राजनिघण्टे ।

घर्घरा स्त्री. (घर्घरा+टाप्) वीणा, धूधरी, गंगा नदी.

घर्घरिका स्त्री. (घर्घरी+कन्) घंटी, धूधरी, धूधरीवाणी कटीमेजला, अेक प्रकारनुं वाद्य, शेकेलुं धान्य, अेक ज्ञतनी नाद.

घर्घरित न. (घर्घर+णिच्+क्त) अेक ज्ञतनो लुंडनो अवाज.

घर्घरी स्त्री. (घर्घर+डोप्) घंटी, धूधरी, टेकरी, गंगा नदी, धूधरीवाणी कटीमेजला.

घर्घुर्घा स्त्री. (घृ+विच् घृर् ध्वनौ क्विप् तौ हन्ति हन्+ड हस्य घः) अेक ज्ञतनो कीडी.

घर्घ्व (भ्वा. पर. स. सेट्-घर्घति) गमन करुं, जवुं.

घर्म पुं. (घरति क्षरति अङ्गात् घृ सेके कर्त्तरि मक्) धाम, अकारो परसेवो दयितस्पर्शांन्मीलित-

घर्मजलस्खलित चरणनखलाक्षे-आर्यासं० २१२ । ताप, तापवाणी दिवस घर्मकाले निषेवेत वासांसि ।

श्रीभृश्रु - निःश्वासहार्या- शुक्रमाजगाम घर्मः प्रियावेशामिवोपदेष्टुम्-रघु० १६।४३। यज्ञ, रस, गाय वगेरेनुं दूध. (त्रि.) दीप्त, प्रदीप्त, तापवाणुं गरम.

घर्मचर्चिका स्त्री. (घर्मकृता चर्चिकेव) गरमीमां शरीरे नीकण्ठी अण्ठाओ -स्वेदवाहीनि दुष्यन्ति क्रोध-

शोक-भयैस्तथा । ततः स्वेदः प्रवर्तेत दौर्गन्ध्यं घर्मचर्चिका ॥ - प्रयोगामृते ।

घर्मदीधिति, **घर्मद्युति** पुं., **घर्मदुघा** स्त्री. (घर्मो दीधितौ यस्य । घर्मो द्युतिर्यस्य) सूर्य, आकाशनुं अ.उ.

घर्मपयस् न. (घर्मस्य पयः) परसेवो, धामथी शरीरमांथी नीकण्ठुं पाणी.

घर्मपावन पुं. (घर्ममूष्माणं पिबति पा+वनिप्) उष्ण पारव्य नामनो अेक पितृगणनो भेद.

धर्मरश्मि पुं. (धर्मयुक्ता रश्मयो यस्य) सूर्य, आकडानुं
ज।उ.

धर्मविचर्चिका स्त्री. गरभीमां शरीरे नीकण्ठी अणार्थो.

धर्मसद् पुं. (धर्मं यज्ञे सीदति सद्+क्विप्) यज्ञमां
भेसनाश ते नामना पितृओ.

धर्मस्तुभ् पुं. (धर्मं स्तुभ्नाति स्तुभ्+क्विप्) वायु.

धर्मस्वरस् पुं. (धर्माः दीप्ताः स्वृ+असुन् स्वरसो येषाम्)
प्रदीप्त शब्द.

धर्मस्वेद पु. (धर्मो दीप्तः क्षरन् वा स्वेदो, धर्मं यज्ञे
स्वेदो गतिर्वा यस्य) दीप्त गमन, परसेवी, यज्ञमां
जन्त.

धर्मान्त पुं. (धर्मस्य अन्तोऽत्र) वषट्कृतु, -धर्मान्ते मे
विगणय कथं वासराणि व्रजेयुः-मेघ० १०६ ।

धर्मान्तकामुकी स्त्री. (धर्मान्ते कामुकी) बगली पक्षिणी
-वर्षाकालेऽस्याः मैथुनस्पृहा भवतीति ।

धर्माम्बु, धर्मादक न. (धर्मस्याम्बु) परसेवी.

धर्ष पुं. (धर्ष+घञ्) धसरो, धसवुं, धर्षण.

धर्षण न. (धर्ष+ल्युट्) धसवुं, दणवुं, पीसवुं, धसरो
-धर्षणाभिघाताद् वा यदङ्गं विगतत्वचम्-माधवाकरे ।

धर्षणाल पुं. (धर्षणाय अलति अल्+अच्) भूशण,
सांभेवुं, दस्ती वगेरे.

धर्षणी स्त्री. (घृष्यतेऽसौ घृष्+ल्युट्+ङीप्) उण्दर.

धर्षित त्रि. (घृष्+क्त) धसेवुं, दणेवुं, वाटेवुं.

धल न. (घोल पृषो.) छाश.

धष्, धस् (भ्वा. आ. अ. सेट्-घंषते, घंसते) ऊरवुं,
भरवुं, धसी साक करवुं, टपकवुं, (भ्वा. पर. स.
अनिट्-घसति) भावुं, भक्षण करवुं.

धस पुं. (धस्+अच्) ते नामनी अेक राक्षस.

धसि पुं. (धस्+भावे इन्) आहार, भक्षण करवुं,
भावुं.

धस्मर त्रि. (धस्+मस्ञ्) भावाना स्वभाववाणुं -
विडम्बितं-यत्स्मरधस्मरार्तिदशावशात् स्वं विषयान्धलेन-
रत्नापञ्च० । भाउधरुं - द्रुपदसुतचमूधस्मरो द्रोणि-
रश्मि-वेणी० ५।३६।

धस्त्र पुं. (धसत्यन्धकारं घस्+रक्) दिवस -घसो गमिष्यति
भविष्यति सुप्रदोषम्-सुभा० । न. घस्+रक्) केसर.
(त्रि.) छिंसे, अपकारक, दुःख देनार.

घा स्त्री. (हन्+ङ हस्य घः टाप् च) कटिभेजला,
कंदोरो, घा करवो, भारवुं.

घाट पुं. (घद+अच्) ओकनी पाछणनो भाग, धउ,
नदी वगेरेनो घाट, गायो वगेरेने चरवानुं स्थान.
(त्रि. घाटा अस्त्यस्य अच्) ओकनी पाछणना
भागवाणुं, धउवाणुं.

घाटा स्त्री. (घट्+अच्+टाप्) ओकनी पाछणनो भाग,
-दोषस्तु दुष्टास्त्रय एवमस्यां संपीड्य घाटां सुरुजां
सुतीत्राम् - सुश्रुते २५. अ० । धउ.

घाटाल पुं. (घाटा सिध्मा० अस्त्यर्थे लच्) सात्रिपातिक
विद्रधि रोगनुं अेक लक्षण.

घाटिका स्त्री. (घाटा स्वार्थे क) ओकनी पाछणनो
भाग.

घाण्टिक पुं. (घण्ट्या चरति ठक्) स्तुतिपाठक, राजाओने
सवारमां जगाडती वभते घंटा वगाडी स्तुति पाठ
करनार -राजः प्रबोधसमये घण्टाशिल्पास्तु घाण्टिकाः
-सारसुन्दरी । देवल वगेरेमां घंटा वगाडी स्तुति
करनार, धंतूरी. (त्रि.) घंट वगाडनार.

घात पुं. (हन्+घञ्) भारी नाभवुं, ठार भारवुं. -
वियोगो मुग्धाक्ष्याः स खलु रिपुघातावधिरभूत्-
उत्तर० ३।४४ । भारवुं, अंकनुं पूरण करवुं, गुणवुं,
गुणाकार, भाण, प्रहार- ज्याघातः श० ३।१३, -
नयनशरघात-गीत० १०।

घातक त्रि. (घातयति हन्+ण्वुल्) भारी नाभनार, घात
करनार, उणनार -मुष्टिभिः पाणिघातैश्च बाहुघातैश्च
शोभने ! । घोरैः जानुप्रहारैश्च नयनाञ्चनपीडनैः । -
रामा० ६।१८।२४। -इन्दुः कमुहदन्ता च सूर्यः
कमलघातकः-विदग्धमुखमण्डनम् ।

घातन न. (हन्+णिच्+भावे ल्युट्) भारी नाभवुं, ठार
भारवुं, प्रहार करवो, यज्ञ माटे पशुनो अलि आपवो ते,
अपहार. (त्रि. घातयति हन्+णिच्+कर्त्तरि ल्युट्)
उणनार, भारनार, घात करनार.

घातनी स्त्री. अेक जातनुं उधियार-गदा.

घातयत् त्रि. (हन्+शत्) घात करतुं, उणतुं, भारतुं.

घातवार पुं. अमुक राशिमां जन्मेवाने ज्योतिषशास्त्र
प्रभाषे अनिष्ट सूचक अमुक वार-दिवस.

घातव्य त्रि. (हन्+णिच् क्तव्यच्) घात करवा लायक,
उणवा लायक, गुणवा लायक.

घातस्थान न. (घातस्य स्थानम्) झंसी, शूली वगेरे
घात करवानुं स्थान, पशु वगेरेने वध करवानुं स्थान,
शमशान.

घाति घुं. (हन्+ङण) पक्षीबंधन, मार, प्रहार, पक्षीनुं
मारुं, पशुनी शिकार.

घातिन् त्रि. (हन्+णिनि) छिंसक, मारी नाजनार, मार
मारनार, प्रहार करनार, मारी नाजवाना स्वभाववाणुं.
(न.) जैन दर्शन प्रभाषे चार घातिकर्म.

घातिपक्षिन् घुं. घातिपक्षिणी स्त्री. (घाती चासौ पक्षी
डोण्) भाज पक्षी. (स्त्री. घातिपक्षिणी) भाज पक्षिणी.

घातुक त्रि. (हन्+उकञ्) छिंसा करनार, कूर, घातकी.

घात्व त्रि. (हन्+प्यत्) घात करवा योग्य, छंशवा योग्य.

घार घुं. (घृ+घञ्) सींचवुं, छांटवुं, बीनुं करवुं.

घारि न. ते नामनी अक छंढ.

घार्तिक घुं. (घृतेन निवृत्तः ठञ्) पुष्कण धीवाणुं पकवात्र,
धेवर वगेरे -अन्यस्य घार्तिकभोजनं दत्तम्-पञ्च०
५।३५।

घार्तय त्रि. (घृतायाः अपत्यम् ढक्) कोरि दीप्त स्त्रीनी
घुत्र.

घास घुं. (घस्यतेऽसौ पशुभिः घस्+कर्मणि घञ्)
घास -घासमुष्टिं परगवे दद्यात् संवत्सरं तु यः-
महा० । तृष्ण, छरकोरि लक्ष्य द्रव्य.

घासकुन्द घुं. (घासार्थः कुन्दः) अक जगतनी भोगरी.

घासकुन्दिक त्रि. (घासकुन्द-तत्प्रचुरस्थाने चतुरथ्यां ठक्)
घासकुन्द जेनी समीप डोय तेवी प्रदेश वगेरे.

घासि त्रि. (घस्+ङण) छरकोरि लक्ष्य पदार्थ घास
वगेरे. (घुं. घसति भक्षयति हव्यं घस्+ङण) अग्नि,
शित्रानुं अउ.

घिण् (भ्वा. आ. सक. सेट्-घिणते) अछंश करवुं, लेवुं.

घु (भ्वा. आ. अ. अनिट्-घवते) नाद करवी, शब्द
करवी. (घुं. घु+ङु) शब्द, अवाज, रानी कभूतरनी
'घु घु' अवी अवाज, लघु अक्षर दा, धा अवा
उपवाणा घातुओनी पाशिनीय व्याकरश "दाधाध्वदाप्"
प्रसिद्ध अक संज्ञा.

घुट् (भ्वा. आत्म. स. सेट्-घोटते) पाछा करवुं, अदल-
अदल करवुं. -यस्य व्याघोटते दण्डो नाकृतार्थः
कुतश्चन-कविरहस्ये १४६ । (तुदा. पर. स. सेट्-
घुटति) साभुं मारवुं, आघात करवी, सामे थवुं,
अटकाववुं, रक्षञ करवुं, अथाववुं.

घुट घुं. (घुट्+अच्) पगनी घुंटी. -गुल्फः ।

घुटि, घुटी स्त्री. (घुट्+ङ्, डोण्) पगनी घुंटी.

घुटिक घुं., घुटिका स्त्री. (घुट्+अस्त्यर्थे ठन्, टाप्)
पगनी घुंटी.

घुड् (तुदा. प.स. सेट्-घुडति) आघात करवी, अथडावुं,
अटकवुं.

घुण (भ्वा. आ. अ. सेट्-घोणते) लभवुं, यकाकार
करवुं. (भ्वा. आ. स. सेट्-घुणते) अछंश करवुं,
लेवुं. (तुदा. पर. अक. सेट्-घुणाति) लभवुं, गोण.
यक्कर यक्कर करवुं.

घुण घुं. (घुणाति काण्ठं भक्षयन् काष्ठाभ्यन्तरे भ्राम्यति
घुण्+क) काष्ठमां पेदा थती धुञ्ज अे नामे प्रसिद्ध
अक जगतनी कीडी जे काष्ठमां अक्षर जेवी आकृति
पाडे छे.

घुणप्रिया स्त्री. अक जगतनुं वृक्ष, उदुंवर पत्र वृक्ष.

घुणवल्लभा स्त्री. अतिविषनी कणी -कूटजत्वकफलं
ताक्ष्यं माक्षिकं घुणवल्लभाम्-वामटे चिकित्सास्थाने ।

घुणाक्षर न. (घुणकृतमक्षरम्) धुञ्ज नामना कीडाथी
लाकडांमां पडी अथेला अक्षर अथवा अक्षर जेवी
आकृति, -प्राप्तघुणक्षतैकवर्णोपमावाच्यमलं ममार्ज -
शि० ३।५८। ते नामनी अक न्याय-ज्यां अक काम
थवा उपर बीजुं काम अनायासे थरि जय छे त्यां
आ न्यायनी प्रयोग थाय छे - घुणाक्षरन्यायेन निर्मितं
तस्या वपुः- दशकुमारच० ।

घुणि त्रि. (घुण्+ङ्) लभेव, इरेव.

घुण्ट, घुण्टक घुं. (घुट्+क+मुम्, स्वार्थे क) पगनी
घुंटी.

घुण्टिक न. (घुण्टस्तदाकारोऽस्त्यस्य ठन्) अडावुं छाणुं.

घुण्ड घुं. (घोणते भ्राम्यति घुण्+ड) लभरी.

घुम् अव्य. (घुण्+ङ्) अनेक प्रकारनी अस्पष्ट शब्द.

घुर (तुदा. पर. अ. सेट्-घुरति) लयंकर थवुं, धूरधूर
अवी शब्द करवी, धोरवुं, कः कः कुत्र न घुर्वुरायितघुरी
घोरो घुरेच्छूकरः-का० ७।

घुर त्रि. (घुर्+क) अमुक प्रकारनी शब्द करनार.

घुरि, घुरी स्त्री. (घुर्+कि, डोण्) लूडनुं मुण.

घुर्घुर घुं. अक जगतनी कीडी, लूडनी शब्द.

घुर्घुरक घुं. (घुर्घुर इव कायति कै+क) सर्पना अेरथी
थती अक प्रकारनी उपद्रव.

ઘુર્ણરા સ્ત્રી. કૂતરા જેવું કે બિલાડા જેવું ઘૂર ઘૂર કરવું.
ઘુર્ણરિકા સ્ત્રી. છાતીમાં ઘૂરઘૂર શબ્દ કરાવતી એક પ્રકારની ઉધરસ.

ઘુર્ણરી સ્ત્રી. (ઘુર્ણર+હીષ) એક પ્રકારનું જલજંતુ, ભમરી.
ઘુલજ્જ પું. (ઘુર્+ક્વિપ્ તમજ્જતિ અજ્જ+અણ્ રસ્ય લઃ) ગવેદ્યુકા નામનું ધાન્ય.

ઘુલ્લુલારવ પું. (ઘુલ્લુલિત્યવ્યક્તમારૌતિ આ+રુ+અચ્) કબૂતરનો એક ભેદ.

ઘુષ્ (શ્વા. આ. સેટ્ ઇદિદ્-ઘુષતે) અં ઠીપવું, પ્રકાશવું, ખૂબસૂરત કરવું. સ. કર્મ કરવું. (શ્વા. પર સ. સેટ્-ઘોષતિ) મારી નાખવું, વધ કરવો, ઠાર મારવું. (ચુરા. ઉમ. સ. સેટ્-ઘોષયતિ, ઘોષયતે) વખાણવું, પ્રશંસા કરવી, જાહેર કરવું. -સ સ પાપાદતે તાસાં દુષ્યન્ત ઇતિ ઘુષ્યતામ્-શં ૬।૨૨; -ઇતિ ઘોષયતીવ ડિગ્ડિમઃ કરિણો હસ્તિપકાહતઃ ક્વણન્-હિતો ૨।૮૬। ખુલ્લું કરવું, ગોખવું, શબ્દ કરવો. (શ્વા. પર. સ. સેટ્-ઘોષતિ) ઉપરનો અર્થ જુઓ. આ+ઘુષ્ સારી રીતે જાહેર કરવું, પ્રશંસા કરવી, સતત કંદન કરવું.

ઘુષિત ત્રિ. (ઘુષ્+ક્ત વા ઇટ્) પ્રખ્યાત કરેલું, જાહેર કરેલું, ખુલ્લું કરેલું, ગોખેલું.

ઘુષ્ટ ત્રિ. (ઘુષ્+ક્ત) ઉપરનો અર્થ જુઓ. ઉચ્ચ શબ્દથી પ્રકટ કરેલા અભિપ્રાયવાળું વાક્ય વગેરે. (ત્રિ.) રથ, ગાડી, ગાડું.

ઘુષ્ટાન્ન ન. (ઘુષ્ટં કો ભોક્તેત્યુદ્ઘુષ્ટ દેયમન્નમ્) કોણ ખાનાર છે એમ ઊંચેથી અવાજ કરીને આપાતું અન્ન.

ઘુસૃણ પું. (ઘુસિ+ઋણક્) કેસર-ઘુસૃણૈયત્ર જલાશયોદરે-નેષધં -યત્ર સ્ત્રીણાં મસૃણઘુસૃણાલેપનોષ્ણા કુચશ્રીઃ -વિક્રમં ૧૮।૩૧। ઘુસૃણાપિઞ્જરતનુ સ્ત્રી. (ઘુસૃણેન આપિઞ્જરા તનુરસ્યાઃ) ગંગા નદી -ઘુસૃણાપિઞ્જર-તનુર્ઘર્ષરીઘર્ષસ્વના-કાશીખણ્ડ ૨૧. અ.

ઘૂક પું. (ઘૂ ઇત્યવ્યક્તશબ્દેન કાર્યતિ શબ્દાયતે કૈ+ક) ધુવડ.

ઘૂકનાદિની સ્ત્રી. (ઘૂક ઇવ નદતિ નદ્+ણિનિ હીપ્) ગંગા નદી.

ઘૂકારિ પું. (ઘૂસકસ્યારિઃ) કાગડો.

ઘૂકાવાસ પું. (ઘૂકાનામાવાસઃ) શાખોટ વૃક્ષ.

ઘૂકી સ્ત્રી. (ઘૂક+જાતિત્વાત્ હીપ્) ધુવડ માદા.

ઘૂ (દિવા. આ. સેટ્ સ-ઘૂર્યતે, અ. ઘૂર્યતે) હિંસા કરવી, જીર્ણ થવું, ઘરડા થવું, શબ્દ કરવો.

ઘૂર્ણ (તુદા. ઉમય. અ સેટ્-ઘૂર્ણતિ, ઘૂર્ણતે) ભમવું, મયાત્ કેચિદઘૂર્ણિષુઃ-મદ્દિ ૧૫।૩૨। ડોલાં ખાવાં. ચક્રાકાર ફરવું, લપટાવું -યોષિતામતિમદેન જુઘૂર્ણ વિમ્રમાતિશયપૃષિ વપૃષિ-શિં ૧૦।૩૨।

ઘૂર્ણ પું. (ઘૂર્ણ+અચ્) એક જાતનું શાક, એક જાતનો રોગ જેમાં ચક્કર આવે છે. ચક્રાકાર ભ્રમણ કરવું તે. (ત્રિ. ઘૂર્ણ+ભાવે ઘજ્) ભાંત, ભમેલ -આહ ચેદં રૂપા ઘૂર્ણઃ સંદષ્ટરદનચ્છદઃ-ભાગં ૭।૨।૨। ફરેલ, ડોલાં ખાધેલ, અવ્યવસ્થ મગજવાળું.

ઘૂર્ણન ન., ઘૂર્ણના સ્ત્રી. (ઘૂર્ણ+ભાવે લ્યુટ્ । ઘૂર્ણ+યુચ્) ચક્રાકાર ફરવું, ભમવું અન્તર્મોહનમૌલિઘૂર્ણનચલન્મન્દાર-વિસ્તંસનસ્તધાકર્ષણદષ્ટિહર્ષણમહામન્ત્રઃ કુરઙ્ગીદશામ્-ગીતં ૧।૧૧। ડોલાં ખાવાં.

ઘૂર્ણમાન ત્રિ. (ઘૂર્ણ+શાનચ્) ભમતું, ફરતું, ડોલાં ખાતું ભ્રમન્તં ઘૂર્ણમાનં ચ સ્તુતિ દેવાઃ પ્રચક્રિરે-હરિવંશે ૪૮।૩૬।

ઘૂર્ણાયમાન ત્રિ. (ઘૂર્ણઃ ભ્રાન્તઃ ઇવાચરતિ ધૃશાં ચવ્યર્થે વા ક્યજ્ઞ કર્ત્તરિ શાનચ્) ભમાવેલું, ચક્રાકાર ચારે તરફ ફેરવેલું, ભમાવાતું - પીતોન્મત્તફલાતુલાલસતયા ઘૂર્ણા-યમાનેક્ષણમ્- કલાપધાતુવ્યાખ્યાસારે ।

ઘૂર્ણિ પું. (ઘૂર્ણ+ભાવે ઇન્) ભમવું, ચક્કર ચક્કર ફરવું, ડોલાં ખાવાં.

ઘૂર્ણિકા સ્ત્રી. શુક્રાચાર્યની કન્યા દેવયાનીની એક સખી.

ઘૂર્ણિત ત્રિ. (ઘૂર્ણ+ક્ત) ભમેલ, ચક્કર ચક્કર ફરેલ - મદઘૂર્ણિતવક્રોત્યૈઃ સિન્દૂરેશ્છૂરયન્ મહીમ્ કથાસરિત્ ૧ ડોલા ખાધેલ.

ઘૂ (શ્વા. પર. સ. અનિટ્-ઘરતિ) સીંચવું, છાંટવું. (ચુરા, ઉમય, સ. સેટ્-ઘારયતિ, ઘારયતે) સીંચવું, છાંટવું, ઢાંકવું. જુહોત્યાદિ પર. અનિટ્ સ. - જિર્ઘતિ) સીંચવું, છાંટવું, અ ઠીપવું, પ્રકાશવું.

ઘૂઙ્ અવ્ય. અસ્પષ્ટ શબ્દ.

ઘૂર્ણ (તના. ઉમય. સ. સેટ્-ઘૂર્ણતિ, ઘૂર્ણતિ, ઘૂર્ણતે, ઘૂર્ણતે) ઠીપવું, પ્રકાશવું. (શ્વા. આત્મ. સ. સેટ્-ઘૂર્ણમતે) ગ્રહણ કરવું, લેવું.

ઘૂર્ણ પું. (ઘૂર્ણ દીપ્તૌ+ક) દિવસ (ત્રિ.) પ્રદીપ્ત, ગરમ.

घृणा स्त्री. (घ्नियते सिच्यते हृदयमनया वृ सेके नक्) द्या, क३शा, शुक्रमारत्न, निन्दा -तत्याज तोषं परपुष्टघुष्टे घृणां च वीणाक्वणिते वितेने-नै० ३।६० । तां विलोक्य वनितावधे घृणां पत्रिणा सह मुमोच राघवः-रघु- ११।१७।

घृणालु त्रि. (घृणा+आलुच्) द्यावु, द्यावाणुं.

घृणावत् त्रि. (घृणा अस्त्यस्य मतुप्+मस्य वः) द्यावाणुं.

घृणावत् त्रि. (घृणा अस्त्यस्य मतुप्+मस्य वः) द्यावाणुं.

घृणावती स्त्री. (घृणावत्+ङीष्) गंगा नदी.

घृणावास पुं. (घृणायाः आवासः यत्र) श्रीगानो देवी, श्रीणुं. (त्रि.) द्यावाणुं.

घृणि पुं. (घृ+नि) किरण, सूर्य, ज्वाला, तरंग. (न.) जल, पाणी. (त्रि.) नापसंद, प्रिय न लागे ते, दीप्त. (तस्य त्यक्तस्वभावस्य घृणेर्मायावनौकसः-भाग ३।२।७।

घृणिनिधि पुं. (घृणीनां निधिः) सूर्य, आकडानुं आउ, समुद्र. (स्त्री.) गंगा नदी.

घृणीवत् त्रि. (घृणिरस्त्यस्य मतुप्) अंतिवाणुं, दीप्तिवाणुं.

घृत न. पुं. (जिघृत्ति क्षरतीति घृ सेके क्त) धी, मांशु, -सर्पिर्विलीनमाज्यं स्यात् घनीभूतं घृतं भवेत् -सा० -मघुच्युतो घृतपृक्ता-महा० १।१२।१५ ।(न.) पाणी. (त्रि.) प्रदीप्त, सींचनार, छांटनार.

घृतकरञ्ज पुं. (घृतमिव घनीभूतनिर्यासकत्वात् करञ्जः) अक जलनुं करमदानुं आउ, करंज वृक्ष.

घृतकुमारी, घृतकुमारिका स्त्री. (घृतमिव कुमारी सुन्दरी । घृतकुमारी स्वार्थे क) कुंवार नामनी वनस्थिति.

घृतकुल्या स्त्री. (घृतपूरिता कुल्या) धीनो प्रवाल, धीनी नीक.

घृतकेश पुं. (घृतो दीप्तः केश इव ज्वाला अस्य) अग्नि.

घृतकौशिक पुं. (घृतो दीप्तः कौशिकः) ते नामनुं अक गोत्र, ते गोत्रना अन्तर्गत अक प्रवर.

घृतच्युता स्त्री. (घृतं च्युतं यस्याः) कुशद्वीपमां आवेदी ते नामनी अक नदी.

घृतदीधिति पुं. (घृतेन घृता-दीप्ता वा दीधितिरस्य) अग्नि.

घृतधारा स्त्री. (घृतं घृततुल्यं जलं धारयति) पश्चिममां आवेदी ते नामनी अक नदी, धीनी अविच्छिन्न धारा.

घृतनिर्णिज् त्रि. (घृतं दीप्तं निर्णिक् रूपं यस्य) अंतिमान् स्व३पवाणुं. (पुं. घृतं निर्णेनेक्ति निरु+ निज्+क्विप्) धीने शुद्ध करनार अग्नि. घृतप पुं. (घृतमाज्यं पिबन्ति पा+क) ते नामनो अक पितृगण.

घृतपदी स्त्री. (घृतं पादे संस्थितं यस्याः डीषि पद्भावः) उडा देवी, सरस्वती देवी.

घृतपर्णक पुं. (घृतमिव स्वादु पर्णमस्य कप्) करमदानुं आउ.

घृतपशु पुं. (घृतेन कल्पितः पशुः) उवन वगेरेमां पशुना बढले करेदी धीनो पशु.

घृतपीत त्रि. (घृतं पीतं येन आहिता० वा. परनिपातः) जेजे धी पीधुं डीय ते.

घृतपूर पुं. (घृतेन पूर्यते पूरि कर्मणि अच्) अक प्रकारनुं घृतपूर्णा पकवान, धेबर.

घृणपूर्णक पुं. (घृतं पूर्णमत्र कप्) करमदानुं आउ.

घृतपृष्ठ पुं. (घृतं दीप्तं पृष्ठमस्य) कौंचद्वीपनो पति प्रिय व्रत राजानो पुत्र, ते नामनो अक राज.

घृतप्रतीक पुं. (घृतं प्रतीकं मुखमस्य) अग्नि.

घृतप्रयस्, घृतप्रसक्त पुं. घृतं तत्सहितं प्रयोऽन्नं यस्य । घृतेन प्रसन्नः प्रसद्+त) अग्नि.

घृतप्राश पुं., घृतप्राशन न. (घृतस्य प्राशः । घृतस्य प्राशनम्) धी पीधुं, धीनुं प्राशन करवुं.

घृतप्लुत त्रि. (घृतेन प्लुतम्) धीमां ओजेव, धी योपडेव, धी छांटेवुं.

घृतमण्ड पुं. (घृतस्य मण्डः सारः) धीनो सार, गाजेव धीनी नीचे रडेवो सार.

घृतमण्डा स्त्री. (घृतमण्डोऽस्त्यस्याः अच्) डाकोदी नामनी वनस्थिति.

घृतमण्डलिका स्त्री. (घृतमण्डं तदाकारनिर्यासं लाति ला+कन् अत इत्वम्) उंसपदी-उंसराज नामनुं वृक्ष.

घृतलेखनी स्त्री. (घृतं लिख्यतेऽनया लिख्+करणे ल्युट् +ङीष्) अग्निमां धी डोमवानी कडणी, वाकडानुं घृतलेखन पात्रविशेष.

घृतलोलीकृत त्रि. (घृतेन घृते वा लोलीकृतम्) धीमां उओजेवुं, धीनी अंदर भींजवेवुं.

घृतवत् त्रि. (घृत+मतुप्) धीवाणुं.

घृतवती स्त्री. द्वि. व. (घृतमुदकं हेतुत्वेन कार्यत्वेन वाऽस्त्यस्याम् मत्तुप् मस्य वः घृतवत्+ङीप्) धावाभूमि, पृथ्वी अने आकाश.

घृतवर पुं. (घृतं वरमत्र) अेक ज्ञातनुं पकवान्, धेअर.

घृतस्थला स्त्री. (घृतमुदकं स्थलमुत्पत्तिस्थानं यस्याः, घृतं दीप्तं स्थलं नितम्बस्थलं यस्याः वा) ते नामनी अेक अप्सरा.

घृतस्पृश् त्रि. (घृतं स्पृशाति स्पृश्+क्विप्) धीनो स्पृश् करनार.

घृतहेतु पुं. (घृतस्य हेतुः) भाभश्, दडी, दूध.

घृताक्त त्रि. (घृतेन अक्तम्) धी योपडेवुं, धीमां उभोणेव, धीनी अंदर बीजवेव.

घृताच् त्रि. (घृतं दीप्तं रूपमञ्चति घृतमाज्यमञ्चति वा) प्रदीप्त उपवाणुं, धी प्राप्त करनार, पाणी प्राप्त करनार.

घृताची स्त्री. (घृतमुदकं कारणतयाऽञ्चति अञ्च् क्विप् स्त्रियां ङीप्) ते नामनी अेक अप्सरा -घृताची मेनका रम्भा उर्वशी च तिलोत्तमा । सुकेशी मञ्जुघोषाद्याः कथ्यन्तेऽप्सरतो बुधैः ।, घृताचीप्रमुखा ब्रह्मन् ननृतुश्चाप्सरोगणाः । - विष्णुपुं । रत्रि.

घृताचीर्गर्भसम्भवा स्त्री. (घृताच्याः गर्भे इव सम्भवति) मोटी अेवायची.

घृतादि पुं. (घृतमादिर्यस्य) सान्तनवाचार्य सूत्रोक्त, अन्तोदात्त निमित्तवाणो अेक शब्दगण.

घृतात्र पुं. (घृतमाज्यमदनोयं यस्य) अग्नि.

घृताभ्यक्त त्रि. (घृतेन अभ्यक्तम्) धी योपडेव, धीधी मिश्र.

घृताच्चिस् पुं. (घृतेनाच्चिर्यस्य घृतं दीप्तमच्चिर्यस्य वा) अग्नि.

घृतावनि स्त्री. (घृतस्यावनिरिव) धीधी योपडेवो यज्ञ-स्तंभनो अेक भाग.

घृतावृध् त्रि. (घृतमुदकं वर्द्धतेऽनया क्विप् दीर्घः) पृथ्वी अने आकाश.

घृतासुति पुं. (घृतमुदकं वृष्टिरूपमासुवति आ+सु+ क्तिच्) मित्रावरुण देव.

घृताहवन पुं. (घृतेनाह्वयतेऽस्मिन् आ+हू+आधारे ल्युट्) अग्नि.

घृताहृति स्त्री. (घृतेन आहृतिः) धी वडे आहृति.

घृताह्व पुं. (घृतं तद्गन्धमाह्वयते स्पृद्धंते निर्यासेन आ+ ह्वं+कं) जेना सत्त्वमां धी जेवी गंध छोय छे ते - सरव वृक्ष.

घृतिन् त्रि. (घृतमाज्यमुदकं वा प्राशस्त्येन अस्त्यस्य घृत+ इनि) श्रेष्ठ धीवाणुं, श्रेष्ठ पाणीवाणुं. (स्त्रियाम्) घृतिनी ।

घृतेयु पुं. पुरुवंशी रौद्राश्च राजानो पुत्र.

घृतेला स्त्री. (घृते स्नेहद्रव्ये इलति-शते इल्-शयं+अच्+ गौरां ङीप्) अेक ज्ञातनो डीडे.

घृतोद, घृतोदक पुं. (घृतामिव स्वादु उदकमस्य उदकस्योदः) ते नामनी अेक समुद्र, धीनी दरियो, घृतवर समुद्र, यामडानुं धी राभवानुं पात्र-कुल्लुं.

घृतौदन पुं. (घृतेन मिश्र ओदनः) धीधी मिश्र भात.

घृतसमद पुं. (घृतसमद पृषो०) ते नामनी अेक ऋषि.

घृष् (ध्वा. पर. स. सेट्-घर्षति) घसवुं -अद्यापि तत्कनक-कुण्डलघृष्टमास्यम्-चौर० ११. । स्पृध् ३२वी -स प्रयोग निपुणैः प्रयोक्तृभिः संजघर्ष सह मित्रसंनिधौ-रघु० ११।३६। पीसवुं -द्रौपद्या ननु मत्स्यराजभवने घृष्टं न किं चन्दनम्-पञ्च० ३।१७५। डेतरेवुं -चूडामणिरूद्घृष्टपादपीठं महीक्षिताम्-रघु० १७।२८। ७४ पाभवा.

घृष्ट त्रि. (घृष्+कर्मणि क्त) घस्रेवुं -घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धम् - सुभा० (पुं.) अेक प्रकारनुं यंदन, वाटेवुं, दणेवुं, योणेवुं.

घृष्टि पुं. (घृष्+कर्त्तरि क्तिच्) भूँड, डुक्कर. (स्त्री. घृष्+क्तिच्) भूँडणी, अपराजिता नामनी वनस्पति, घसवुं, डूतवुं, वाटवुं, स्पृध्, योणेवुं.

घृष्टिला स्त्री. (घृष्टिं लाति ला+क) पृश्निपणी नामनी वनस्पति.

घृष्ट्वा अव्य. (घृष्+त्वा) घसीने, पीसीने.

घृष्ट्वि पुं. (घर्षति भूमिं तुण्डेन घृष्+क्विन्) डुक्कर. (त्रि.) घसनार, पीसनार.

घेञ्चुलिका स्त्री. डौंयादन नामनुं वृक्ष.

घोङ्क पुं. अेक ज्ञातनुं पक्षी.

घोङ्की स्त्री. (घोङ्क+ङीप्) अेक ज्ञातनी पक्षिणी.

घोङ्क पुं. मध्यप्रदेश.

घोट, घोटक पुं. (घोटते परिवर्तते घृट्+अच् । ण्वुल्) धोडे. -शाटीहाटकघोटकस्फुटघटाटोपाय तुभ्यं नमः -उद्धटः ।

घोटकमुख पुं. (घोटकस्य मुखमिव मुखमस्य) घोडा
 જેવા મુખવાળો કિત્તર દેવ, તે નામના એક પ્રવર
 ઋષિનો ભેદ.
 ઘોટકારિ પું. (ઘોટકસ્યારિઃ) પાડો.
 ઘોટકારી સ્ત્રી. (ઘોટકારિ+સ્ત્રિયાં વા ડીપ્) કરેણનું
 ઝાડ.
 ઘોટિકા, ઘોટી સ્ત્રી. (ઘુટ્+ખ્વુલ્ ટાપિ અત્ ઇત્વમ્ ।)
 (સ્ત્રી. ઘોટ + ડીપ્) ઘોડી, કાકડી -આઘોટસેડફ ।
 (કરિ-ઘોટિ-પદાતિજુષિ વાટિભુવિ ક્ષિતિભુજામ્-
 અસ્વ૦ ૫ ।
 ઘોણસ પું. (ગોનસ પૃષો.) એક જાતનો સર્પ.
 ઘોણા સ્ત્રી. (ઘોણતે ગૃહ્ણતિ વસ્તુગન્ધં ઘુળ્+અચ્+ટાપ્)
 ઘોડાનું નાક -ઘુર્ધરાયમાણઘોરઘોણેન-કા૦ ૭૮ ।
 નાક, નસકીરું, નાસિકા.
 ઘોણિન્ પું. (દોર્ઘા ઘોણાઽસ્ત્યસ્ય ઇનિ) ડુક્કર, ભૂડ.
 ઘોણિની સ્ત્રી. (ઘોણિન્+ડીષ્) ભૂડણ.
 ઘોળટા સ્ત્રી. (ઘુળ્+ટ તસ્ય નેત્વમ્) સોપારીનું ઝાડ,
 એક જાતનું બોરડીનું ઝાડ.
 ઘોળટાફલ ન. (ઘોળટાયાઃ ફલમ્) બોર, સોપારી.
 ઘોનસ પું. (ગોનસ પૃષો.) એક જાતનો સર્પ.
 ઘોર્ (ખ્વા. પર. અ. સેટ-ઘોરતિ) ઘોડાની પેઠે ચાલવું.
 ઘોર પું. (ઘુર+અચ્) શિવ, મહાદેવ, તે નામના એક
 ઋષિ વિશેષ ન. હન્યતેઽનેન હન્+ “હન્તેરચ્ ઘુરચ્”
 ઊગા૦ અચ્ ઝેર, વિષ. (ત્રિ.) ભયંકર -શિવાઘોરસ્ત્વનાં
 પશ્ચાદ્ બુબુધે વિકૃતેતિ તામ-રઘુ૦ ૧૨।૩૧। ભયાનક,
 દારૂશ્ચ -તત્ કિં કર્મણિ ઘોરે માં નિયોજયસિ કેશવઃ-
 મહા૦ । દુર્ગમ.
 ઘોરક પું. વ. વ. તે નામનો એક દેશ.
 ઘોરઘુષ્ટ, ઘોરઘુષ્ય ન. (ઘોરં ઘુષ્ટં યસ્ય । ઘોરં ઘુષ્યતે
 ઘુષ્+ઘ્યપ્) કાંસું.
 ઘોરઘોરતર પું. (ઘોર પ્રકારે દ્વિત્વમ્ તતઃ તરપ્) શિવ,
 મહાદેવ (ત્રિ.) અત્યન્ત ભયંકર.
 ઘોરતા, ઘોરત્વમ્ સ્ત્રી. (ઘોરસ્ય ભાવઃ તલ્-ત્વ)
 ભયંકરપણું, ભયાનકપણું, ઘોરપણું.
 ઘોરદર્શન પું. (ઘોરં દર્શનં યસ્ય) ધુવડ પક્ષી, એક
 જાતનું જંગલી પશુ. (ત્રિ.) ભયંકર દેખાવવાળું. -
 વીક્ષાંચક્રે મહાબાહુસ્તદ્વનં ઘોરદર્શનમ્- ભા. ।
 ઘોરદર્શની સ્ત્રી. (ઘોરદર્શન સ્ત્રિયાં જાતિત્વાત્ ડીષ્)
 ધુવડ માદા.

ઘોરરાસન પું. (ઘોરં રાસનં શબ્દોઽસ્ય) શિયાળ. (ત્રિ.)
 ભયંકર શબ્દ કરનાર.
 ઘોરરાસની, ઘોરરાસિની સ્ત્રી. (ઘોરરાસન+જાતિત્વાત્
 સ્ત્રિયાં ડીપ્ । (ઘોરરાસિન્+સ્ત્રિયાં ડીષ્) શિયાળવી.
 ઘોરરાસિન્ પું. (ઘોરં રસતિ રસ્+ણિનિ) શિયાળ.
 (ત્રિ.) ભયંકર શબ્દ કરનાર.
 ઘોરરૂપ પું. (ઘોરમુગ્રં રૂપમસ્ય) મહાદેવ શિવ. (ત્રિ.)
 ભયંકર સ્વરૂપવાળું. (ન. ઘોરમુગ્રં રૂપમ્) ભયંકર રૂપ,
 સ્વરૂપ.
 ઘોરરૂપિન્ પું. (ઘોરં રૂપમ્ યસ્ય ણિનિ) મહાદેવ.
 (ત્રિ.) ભયંકર રૂપવાળું, કૂર, બિહામણું.
 ઘોરવાશન, ઘોરવાશિન્ પું. (ઘોરં વાશતે વાશ્+લ્યુ +
 ણિનિ) શિયાળ. (ત્રિ. ઘોરં વાશતે વાશ્+લ્યુ ભયંકર
 શબ્દ કરનાર.
 ઘોરવાશની, ઘોરવાશિની સ્ત્રી. (ઘોરવાશન-ઘોરવાશિન્
 +સ્ત્રિયાં જાતિત્વાત્ ડીષ્) શિયાળવી.
 ઘોરવાશિન્ પું. (ઘોરં વાશતે વાશ્+ણિનિ) શિયાળ.
 (ત્રિ.) ભયંકર શબ્દ કરનાર.
 ઘોરસંકાશ ત્રિ. ભયંકર જેવું, કૂર.
 ઘોરા સ્ત્રી. (ઘુર+અચ્) દેવદાહી લતા-કુકડવેલ, ભયાનક
 સ્ત્રી -કરાલવદનાં ઘોરાં મુક્તકેશીં ચતુર્નુજામ્-
 કાલીઘ્યાને । રાત્રિ, સાંખ્યશાસ્ત્રોક્ત રજોગુણી
 મનોવૃત્તિ, જ્યોતિષશાસ્ત્ર, પ્રસિદ્ધ અમુક નક્ષત્રમાં
 મૂર્યનું સંક્રમણ થવું તે.
 ઘોલ પું. ન. (ઘુહ્યતે આલોહ્યતે યત્ ઘુહ્ કર્મણિ ઘજ્
 ડસ્ય લઃ) છાશ, મથેલું દહીં -તત્ તુ સ્નેહમજલં
 મથિતં ઘોલમુચ્યતે- સુશ્રુ૦ ।
 ઘોલજ ન. (ઘોલાત્ જાયતે જન્+ઙ) માખણ, ઘી.
 ઘોલવટક પું. (ઘોલમિશ્રિતો વટકઃ) દહીવડું.
 ઘોલિ પું., ઘોલી સ્ત્રી. (ઘુહ+ઙન્ ડસ્ય લઃ ડીપ્) એક
 જાતનું ભાજનું શાક.
 ઘોષ પું. (ઘોષન્તિ શબ્દાયન્તે ગાવો યત્ર ઘુષ્+ઘજ્)
 ભરવાડોનો-ગોવાળોનો નેસ, ભરવાડ હૈયજ્જીવનમાદાય
 ઘોષવૃદ્ધાનુપસ્થિતાન-રઘુ૦ ૧।૪૫। મચ્છર, શબ્દ -
 સ ઘોષો ઘાર્તાષ્ટ્રાણાં હૃદયાનિ વ્યદારયત્ -ભગ૦ ૧।૧૯।
 -શુશ્રાવ બ્રહ્મઘોષાંશ્ચ વિરાત્રે બ્રહ્મરક્ષસામ્ - રામા૦ ૫.।
 અવાજ, -સ્નિગ્ધગમ્भीરઘોષમ્-મેઘ૦ ૬૪ । મેઘનો
 શબ્દ, વ્યાકરણશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ઘોષ અક્ષર, અઘેડો
 વનસ્પતિ, મંત્રનું ઉચ્ચારણ, (ન.) કાંસું.

घोषक पुं. (घोष+ण्वुल्) ढंढेरो पीटनार, जाडेर करनार, गोभनार. (स्वार्थे क) उपरनो अर्थ जुओ. घोषातकी वत्त.

घोषकाकृति पुं. (घोषकस्याकृतिरेवाकृतिर्यस्य) श्वेत घोषातकी वत्त.

घोषण न. (घुष् भावे ल्युट्) शब्द, अवाज, गोभवुं, जाडेर करवुं, ठीया शब्दथी जशाववुं, ढंढेरो.

घोषणा स्त्री. (घुष्+णिच्+युच्) ठीया शब्दथी जशाववुं -व्याघातो जयघोषणादिषु बलादस्मद्बलानां कृतः -मुद्रां ढंढेरो वगेरे, उपरनो अर्थ जुओ.

घोषयित्नु पुं. (घुष्+णिच्+इत्नुच्) ब्राह्मण, कोयल पक्षी. (त्रि.) भाट-मारण, स्तुतिपाठक, राजाना वैतालिक.

घोषवत् त्रि. (घोषोऽस्त्यस्य मतुप् मस्य वः) घोषवाणुं, शब्दवाणुं, घोष प्रयत्नवाणा अक्षरो.

घोषवती स्त्री. (घोषवत् स्त्रियां डीप्) वीणा.

घोषा, घोषातकी स्त्री. (घुष्यते ध्रमरैरियं कर्मणि घञ् घोषातकी पृषो.) वनस्पति, काकडाशींगी, शतपुष्पी, मधुरिका वनस्पति, वनस्पति वावडींग, कोशातकी.

घोषादि पुं व्याकरणशास्त्र प्रसिद्ध अेक शब्दगण. स च यथा-घोष, कट, वल्लभ, हृद, बदरी, पिङ्गल, पिशङ्ग, माला, रक्षा, शाल, कूटशाल्मली, अश्वत्थ, तृण, क्षिल्पी, मुनि, प्रेक्षा ।

घोषिन् त्रि. (घुष्+णिनि) शब्दवाणुं, घोषवाणुं.

घौर पुं. (घोरस्यर्षेरपत्यं ऋष्यण्) ते नामनो अेक ऋषि.

घौर न. (घोरस्य भावः) कूरत्त.

घंस पुं. (गम्यन्ते रसा अस्मिन् गस् आधारे घञ् पृषो०) द्विस. (त्रि.) दीप्त, प्रदीप्त.

घंस् पुं. (ग्रस्यन्ते रसा अस्मिन् ग्रस्+आधारे घञ् पृषो० साधु) द्विस. (त्रि.) दीप्त, प्रदीप्त.

घन्त् त्रि. (हन्+शत्) मारतुं, वध करतुं.

घ्न त्रि. (हन्ति) मारनार, मारी नाभनार, वध करनार, डिशा करनार -बालघ्नः, वातघ्नः, पित्तघ्नः, पुण्यघ्नः ।

घ्नति स्त्री. (हन्ति) नाक, नासिका.

घ्रा. (श्वा. पर. स. अनिट्-जिघ्रति) सूंधवुं -स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजङ्गमः- (श्वा. पर. अ.जिघ्रति) गंध ब्रह्मण करवी गन्धमाघ्राय चोर्व्यायाः-मेघ० २१; -आमोदमुपजिघ्रन्तौ -रघु० १।४३।

घ्राण न. (घ्रा+करणे ल्युट्) नाक, नासिका, ईन्द्रिय, -बुद्धीन्द्रियाणि चक्षुः- श्रोत्र-घ्राण-रसना-त्वगाख्यानि-सांख्यका० २६. । सूंधवुं. -घ्राणेन सूकरो हन्ति-मनु० ३।२४१ । (त्रि. घ्रा+कर्मणि वत्) सूंधेव.)

घ्राणज न. (घ्राणे जायते जन्+ड) नासिकाथी थनारुं प्रत्यक्ष.

घ्राणतर्पण पुं. (घ्राणमिन्द्रियं तर्पयति) सुगंध.

घ्राणदुःखदा स्त्री. (घ्राणस्य दुःखदा) छींक.

घ्राणश्रवस् पुं. (घ्राणमिव श्रवः कर्णोऽस्य) ते नामनुं अेक कार्तिकरवाभीनुं सैन्य.

घ्रात त्रि. (घ्रा+क्त) सूंधेवुं.

घ्राति स्त्री. (घ्रायतेऽनया घ्रा करणे क्तिन्) नासिका, नाक, सूंधवुं.

घ्रात् त्रि. (घ्रा+तृच्) सुगंध लेनार, वास लेनार.

ङ

ङ पांचमी व्यंजन.

ङ पुं. (ङु+ङ) विषय, विषय सेवा, विषय रक्षा, विषयनी स्मृडा, त्वैरव देवता.

ङु (श्वा. आ. अ. अनिट्-ङवते) शब्द करवी, अवाज करवी.

